

12-5748

NATVRALEM ET
TIANAM PHILOSO-

AXIME VERO AD SCOLASTICAM

Theologiam, Institutiones, sacrarum literarum vni-
que conciliorum autoritate, necnon Doctorum Ec-
cliarum, praesertim D. Thomae Aquinatis eruditione
nata: Ecclesiasticis omnibusque animarum curam
ibus admodum necessariae. Opera atq; industria
ditissimi viri F. Ioannis Viguerii Granaten-
is, apud Tholosam praedicatorum ordini
adscripti, sacrae Theologiae doctoris ac
professoris in eiusdem civita-
tis academia.

*Institutiones Theologicae M. Ioan. Viguerii,
Cum triplici indice.*

Al Buen Sucesso.

7 400 40
Galia
MADE IN SPAIN

Cum Privilegio Regis.

PARISIIS,

apud Vivantium Gaultherot, sub intersignio Sancti
Martini, in via Iacobaea.

1 5 5 0.

1 5 5 0

1 5 5 0

1 5 5 0

12-5748

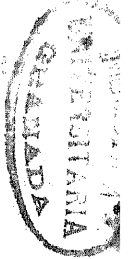
AD NATVRALEM ET CHRISTIANAM PHILOSO-

PHIAM, MAXIME VERO AD SCOLASTICAM

(quam vocât) Theologiam, Institutiones, sacrarum literarum vni-
uersaliûmque conciliorum autoritate, necnon Doctorum Ec-
clesiasticorum, præsertim D. Thomæ Aquinatis eruditione
confirmatæ: Ecclesiasticis omnibûsque animarum curam
gerêtibus admodum necessariæ. Opera atq; industria
eruditissimi viri F. Ioannis Viguërii Granaten-
sis, apud Tholosam prædicatorum ordini
adscripti, sacræ Theologiæ doctoris ac
professoris in eiusdem civitat-
is academia.

*Institutiones Theologicae M. Ioan. Viguërii,
Cum triplici indice.*

Capp. All. Buon Succeso.

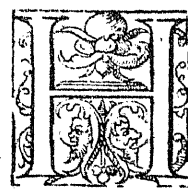
Cum Priuilegio Regis.

PARISIIS,

*Veneunt apud Viuantium Gautherot, sub intersignio Sancti
Martini, in via Iacobæa.*

1550.
1550
1550

HENRY par la grace de Dieu, Roy de France, au Freuch de Paris, Paill. de Rouen, Seneschal de Lyon, Grenoble, Thoulouze, Bordeaux, Iacou, Berry, Chanpane, & a Aprou, & du Mayne, & a tous noz autres iusticiers & officiers, ou a leurs lieutenans, & a chascun d'eulz sicme a luy appartient, Salut. Receu auons l'humble supplication de icez clers & bien aimez Vivant Gaultierot, marchand libraire lue en nostre vniuersite de Paris: Et Guillaume Thibout Imprimeur en ladicte vniuersite: Contenant que p'ys peu de temps en ça ilz ont receuert avec grand soing & labeur, la copie d'un liure intitule, Ad naturalem & Christianam Iulosephiam maximè ad scolasticam (quam uocant) theologiam, Institutiones, sacrarum literarum in uic salum que Conciliorum autoritate, necnon doctorum Ecclesiasticorum, præsertim D. Tho. Aquinatis Eruditione confirmata: Ecclesiasticis omnibusque animarum curam gerentibus admodum necessaria: opera atque industria eruditissimi uiri fratris Ioannis Viguierij Granatensis, apud Tholosam prædicatorum ordini adscripti, sacræ Theologiæ doctoris ac professoris. Lequel liure a esté ueu & uisité par la faculté de Theologie de nostre dicte vniuersité de Paris, qui ont certifié n'y auoir chose controuenant a nostre Roy ny aux conuentionons de nostre mère sainte Eglise. Lequel liure ilz uouldroient uoluntiers faire imprimer & mettre en lumiere, & iceluy uendre & distribuer: Mais ilz deubtent qu'autres Libraires & Imprimeurs les uouloissent pareillement imprimer ou faire imprimer: Et par ce moyen frustrer ledictz supplians de leurs labeurs, frais & mises, si par nous ne leur estoit s'ice pouruue de nostre grace, humblement requerrant icelle. Pourquoy Nous ces choses considerées, desirant de tous nostre pouoir, la congnoissance des bonnes lettres estre manifestée a noz subiectz, par & pareilz emplois, & ensuyure les choses uertueuses, & souyr les mauuaises, inclinant liberalment a la supplication desdictz supplians, ne uoulant le merite de leur labeur estre tollu, ne le recouuement de leurs deniers, frais, & mises leur estre en pesché: Pour ces causes auons de nostre grace special, ausdictz supplians, donné priuilege, congé, licence, & permission d'imprimer ou faire imprimer & mettre en uente ledict liure cy dessus mentionné: Avec inhibitions & defenses a tous Libraires & Imprimeurs & autres qu'il appartiendra, de non imprimer ou faire imprimer & mettre en uente lesdictz liures cy dessus declarez, sans le uoloir & consentement desdictz supplians, ded. n. le temps & terme de sept ans consécutifz, commençans au iour & date que lesdictz liures seront acheuez d'imprimer, sur peine de confiscation desdictz liures, & d'amende arbitraire. De ce faire uous auons & a un chascun de uous (sicomme a luy appartiendra) donné, & par ces presentes donnons plain pouuoir, commission, autorité, & mandement, a tous noz iusticiers, officiers, & subiectz, qu'en ce faisant soit obey. Car tel est nostre plaisir: Noubstant quelzconques lettres a ce contraires. Donné a Paris le xiiij. iour d'Avril, L'an de grace mil cinq cens, cinquante, après Pasques, & de nostre regne le quatriesme. Par le conseil. Signé. Ferrier.

Extractum à Registro sacræ facultatis Theologiæ in vniuersitate Parisiensi.

ANno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono, die vltima mēsis Iulij fuit sacra theologiæ facultas congregata apud collegium Sorbonæ, ad audiendam relationem magistrorum nostrorum, qui uisitaerunt & examinaerunt tredecim codices ex libro fratris Ioannis Viguierij composito, & intitulo, Ad naturalem & Christianam philosophiam, Maximè verò ad scolasticam (quam uocant) Theologiam Institutiones, sacrarum literarum vniuersaliumque conciliorum autoritate, Necnon doctorum Ecclesiasticorum, præsertim D. Thomæ Aquinatis eruditione confirmata: Ecclesiasticis omnibusque animarum curam gerentibus admodum necessaria: opera atque industria eruditissimi uiri fratris Ioannis Viguierij Granatensis, apud Tholosam prædicatorum ordini adscripti, sacræ theologiæ doctoris ac professoris in eisdem ciuitatis academia. Sacra theologiæ facultas non impedit quin prædictus libri imprimatur.

De mandato dominorum Decani & magistrorum nostrorum sacræ facultatis theologiæ in vniuersitate Parisiensi. Sic signatum, Fournier.

Ioannes Viguierius Granatensis, Theologus,
AMPLISSIMO DECURIONVM ORDINI
Reipublicæ Granatensis, Ciuibusque suis vniuersis, gratiam,
pacem, & salutem.

MHI semper, magnifici patres, sapientissimiq; viri, placuit illud Platonis ad Architam Tarentinum, vnumquemque nostrum non sibi duntaxat, verumetiam patriæ, parentibus, ac amicis cæteris esse natum. Vnde cum diu multumq; cogitasset, qua ratione possem apud vos ciues meos, amplissimosq; patres, id testari: vnum hoc succurrebat, posse me in qua essem versatus disciplina, ex ea aliquid promere, quod posset esse multis non ingratum: sed tamè quod vestra ista luce, splendore isto vestro planè indignum videretur. Itaq; anceps hic hærebam, variâq; in partes animus traheretur noster. Hoc studio patriæ, parètib; amicisq; ac conterraneis meis gratificandi: aliò pudore quodam ac nostræ imbecillitatis conscientia nos vocante. Nec vnquam (mihi credite) in animum induxisset quicquam ad vos ex hac nostra officina mittere, nisi me duo ad id supra modum impulissent. Primum considerabam maximam esse vestram prudentiam, pietatè, humanitatem: & displicere posse nihil, quod animo pio & sincero in Ecclesiæ dei gazophilacium inferretur. Deinde non parum nos huius seculi mouebat infelicitas: quo vix dici queat, quàm immensa sint, eaque innumerabilia volumina: ex quibus tamè semper, discatur, sed nunquam ad finem perueniatur scientiæ. Id quod nos perpetuo habuit pessime, illustrissimi patres, animumq; nostrum multoties excitauit: vt sit tandem posset malo isti nimis communi iri obuiam, quod in nobis esset præstaremus. Quare cum animaduertere multos quidem libros ab optimis quibusq; eruditissimisque uiris de rebus diuinis esse conscriptos: sed qui mole sua, prolixitate, opinionum in his adductarum varietate, sæpe etiam contrariis pugnantibus obscurissimisque disputationum meandris, ægè possent à quouis tractari, intelligi, expendi, imò verò nec perlegi quidem, nisi maxima capitis vertigine, & grauissimo ætatis nõ dicam tenera, sed senilis dispendio: Tentandum putavi, quid in hac parte nostræ possent vires. Peruisissentne mihi tot & tanti in rem literariam, præsertim autem in Christianam philosophiam impensi labores? Quod ipsum aggressurus nolui committere, vt ad quas scyllas multos fecisse naufragium cernerem, ad eas nauis nostra allideretur. Igitur certissimi recentiorum lapsum non aliunde quam ab ignoratione Dialecticorum, phisicorum, metaphisicorum, moralium, & aliarum id genus disciplinarum esse profectum: quatum in nobis fuit, studuimus ne quæ futuro theologo existimarem necessaria fore aut utilia, eorum hic aliquid desiderari merito posset. Sed locum hunc prætermittere nõ possum, Christiani patres, sine maximo dolore, dum reputo quàm intrepide omnes, quàm illotis (vt aiunt) manibus sacras scriptiones hodie attrectent. Dicis rem esse tenuem, facilem, expositam omnibus, non Metaphisice, non phisice, non ethice, non deniq; dialectice imbuti, ad diuinorum oraculorum accedunt interpretationem. Diu Pauli epistolas, ipsi D. Petro apostolorum choryptheo abstrusissimas, sic tractant, in eas sic commentantur, meditantur, scribunt: vt bellos illos scriptores dicas interim vsq; ad tertium celum raptos, ab ore ipsissimi authoris enarrationem obscuriorum locorum excepisse. Nec sat habet miseri illi tenebriones præbere se diabolo ludificandos, nisi etiã suis prestigis & escis verborum alios nitantur in suos laqueos pellicere. Non sartores, non cerdones, non calligarios, nõ vestiarios, & ceteros id genus, ad versanda, hoc est pro-

N habes, Christiane lector, immensos nostros labores, iamdiu iis qui solidam illam ac verè catholicam D. Thomæ Aquinatis Christianã philosophiam amplectitur desideratissimos. Habes, inquam, omnium eorum quæ magnus ille diuinusque vir, theologis voluit esse in manu, Epithomen seu manualem quendam. Certè quæ ab eo fusè obscurèque pro temporis ratione, ac hominis eruditione incredibili disputata sunt, eorum hic inuenies prætermisum nihil. Clarius omnia, familiarius, compendiosè magis, sed alio atque ille stylo & huic nostro seculo familiariori magis, præstare studuimus. Nec eas solùm velim hic à nobis expectari, quas nos Institutiones vocamus. Sanè cùm sacrum D. Tho. corpus in nostro Tholosano cænobio conditum sit, pro eo amplius nos teneri sentiebamus. Cur auimurque sedulò ne quod in sua illa absolutissima summa diuini commentatione differuit atque resoluit, eorum hic, sed potissimum quæ in scholis controuertuntur, prætermitteretur aliquid. Atque labores hos nostros vel vno hoc nomine putem satis iri commèdatum, quòd catholice fidei ecclesiasticorumque placitorum plena sint omnia. Quæ corrogatis ad hoc ipsum ex omni sacrarum literarum penu, tum grauibus locis, tum rationibus validissimis sustinere nullo negocio ac tueri cuius videri merito possimus: reiectis etiam ecclesiasticorum thecnis, & machinis, quibus ecclesiam Dei nituntur euertere, retusis ac omnino dissipatis. Quid multa? Ausim hic, modestè tamen & sine vlla animi elatione, polliceri, quæ ab aliis Christi gregem sollicitè tuentibus fufissimè tam theologicis quàm ethicis tractatibus sunt dissertata, eorùm fere hic desiderari nihil: adeò vt huius nostri manualis percepto ordine sanè methodico, ac propterea longè facillimo, indice nullo (quanquam & indicem, ad quem vbi voles recurras, adiunximus) statim in manu omnia habeas: eaque non cõtrouersa, non disputada, non agitada: sed explicata, probata, indubitata. De ordine igitur hoc loco nò temere (vt nobis videmur) dicendũ putauimus. Itaq; scito nos ab anima, vt quæ sit certioris & iocũda magis cognitionis: itèmq; cùm ad hominis tum ad dei notitiã, eiusque mysteria cognoscenda plurimum cõducatur exorsos: eius substantiam, facultates, actiones, habitus, affectiones, quæque illi accidant omnia ea exposuisse ratione, vt vegetatiua primum, sensitiua alterum, tertium rationalis sibi locum vendicet. Huius postremæ partis tres fecimus, intellectum agentem, possibilem, & voluntatem. Ex quarum actionibus speculatiui & morales habitus, itque tam boni quàm mali, virtutes nimirum & vitia proficiscuntur. Quæ omnia ea prosequimur serie, ea tractamus diligentia, vt neque virtus, neque vitium possit vllum dari, quod non sit in suo quoque loco commodissimè descriptum. Neque verò quæ in hominis industria posita sunt virtutes, eas solas sumus prosecuti: sanè & quas græci ^{θεομεθευσις} appellant spiritus sancti numine inspiratas, omniãque eius dona & charismata oratione studuimus aliqua ex parte complecti. Et quia per hæc ad beatitudinem veluti manuducimur, de vtraque beatitudine, essentiali simul & accidentali, animæ & corporis: necnon de eius dotibus & aureolis abunde multa attexuimus. Hæc sequuntur leges, Naturalis, Diuina positua, humana, peccati, & membrorum. Sub diuina veterem & nouam siue Euangelicam. Earum quæ ad mores, iudicia, & cæremonias spectant præcepta. Item sacramenta, sacramentaliaque omnia, & vim energiãque eorùm. Nec minus diuinarum personarum processiones, Trinitatè, & indiuisam vnitatem, essentialia, attributa, notiones, proprietates per-

phananda celestis philosophiæ mysteria: sed & agricolas, & bubulcos, opiliones, ac ipsos denique suarios, ad turbandos fontes limpidißimos inuitant. Quæ dei optimi maximi benignitas per spiritum sanctũ in sanctissimas purissimãsq; aliquot selectorum mentes infudit, ea vt triuialia in omnes omnium linguas transfundenda, omni idiomate legenda, interpretanda, atq; explicanda, cõfidenter asseuerant. Quid plura? idiotis quibusuis ac mulierculis interpretandi tribuunt p̄uincia. adeò vt quis, ipso D. Hiero. authore, in republica bene cõstituta quod medicorũ est p̄mittant medici, tractentq; fabrilia fabri: solum tamen prophetias, legem, ac euangelium declarandi munus sit, quod sibi passim vendicant omnes. Hoc garrula anus, hoc delirus senex, hoc sutor, hoc lamificus, hoc rusticissimi quiq; inuadunt ac temerant. de sacris adstinas differitur, loci non intellecti adducuntur. Quid quid suggerente diabolo in mentem venerit, lex dei existimatur. Adde q; disertuli illi, ex quibus hi sua hausere, sibi miris modis blãdiuntur: dũ cõposita ad hoc ipsum oratione nouos intellectus in sacris proferunt. Quasi verò res magna sit, graue dicèdi genus & nò abiectissimũ, quantumuis clara theologiæ axiomata in suum sensum torquere. Proh Dei optimi maximi fidem! Hinc errores, hinc schismata, hinc hæreses, & pugnantia secũ dogmata, hinc ferox & indomita caro ad omnia facinora petulanter erumpit. Hinc fides, hinc pietas exulat, diuinus cultus spernitur. Quæ fuerunt certa, stabilia, fixa, dubitãtur, ruunt, euelluntur. Iusta ac recta omnia concutiuntur: vt iam plerosq; naturali & supernos signato lumine destitutos, videas sine lege, synderesi, conscientia, ac (vt vno verbo dicam) sine deo lucianorum more ferri, pessimas quãsq; sectas renouantes & gigantũ amulos deo ipsi indicentes bellum. Quæ mōstra omnia non aliunde piorum doctorumq; iudicio censenda sunt prodire, q̄ ex liberalium disciplinarum inscitia & neglectu. Sanè fieri omnino nò potest, vt quis earum ignarus, falsum à vero, obliquum à recto, malum à bono, impurum à puro, sanctũ ab immundo discernere vllò modo possit. Cui morbo ipse pro mea parte occurrere causãmq; eius serpentem cupiens præscindere: En vobis, prudentissimi patres, ciuẽsq; mei charissimi, Institutiones ad omnes liberales disciplinas non minimum familiares offero, & Christianæ fidei rudimenta quæ hominem ad sui ipsius ac dei eloquiorumq; eius rectam notitiã & siue ambagibus perducant. Quæ omnia ita congeßi, vt refecatis opinionibus, problematibus admisissis nullis, nil non ex sacris bibliis ac sanctorum orthodoxorumq; patrum monumentis compilarim. Idq; hunc in finem me fecisse velim existimetis, vt iis instructus generosus animus, diuinorum sermonum intellectum cõsequi, hæreticorum tela retorquere, cæterorũq; tuto & sine vllò erroris periculo docere valeat & moderari. Hæc vnusquisque meditetur, hæc amplectatur, secundum hæc viuat, sentiet opinor, non ab instituto fine nos procul absuisse. Atque hoc quicquid est operis, venerandi patres, vniuersiq; ciues mei, vobis ab eo dicatum putetis, qui etsi vestri nominis studiosissimus, & cupiat hic liberos vestros institui, excoli, exornari. Idq; vt cum immense isti apud vos annonæ, granorum, cæterorũq; temporalium bonorum fertilitati, spiritualium bonorum prouentus respondeat. tum vt illi ab huius seculi fluctuantibus erroribus immunes, & constantes in fide, & actiuosi bonis operibus permaneant. Hæcque ratione vitam illam æternam omnes nos assequamur, per Christum seruatore, cui benedictio, honor, ac potestas in omne æuum. Valere, ac prosperè agite.

sonales. Necnon diuini uerbi incarnationem, humani generis redemptionem, ac denique certam in Christo resurrectionem, non oscitanter (aut prorsus nos fallit labor) sumus consecrati. Nouissimo loco de nouissimis, hoc est de Antichristo perditionis filio, postremo iudicio, ultima bonorum & malorum mercede, & ceteris id genus, quod in Enchiridion uisum dictu est optimi, diximus. Atque ita omnia enarrauimus, ut adductis ex quibus deprompta sint locis, possis (si cuiusuis loci ampliolem commentationem desideres) eam ex authoribus ipsis petere. Neque interim quis miretur Enchiridion à nobis dici, quod ad iusti uoluminis assurgit magnitudinem. Is uelut sic cogitet hic non in unam solum rethoricen, nō in phisicam, aut aliquam aliā philosophiæ partē: sed & ad omnes totius philosophiæ partes, ac in supremum illum omnium doctrinarum colophonem Theologiam tradi institutiones. Siquidem facturi rerum Christianarum interpretationē, necessariō præfanda quedā duximus, quæ ab ipsis philosophiæ principiis existimauimus repetenda: tum q̄ uideretur nephās, præfatione nulla facta, tantā rem aggredi: tum quòd omnibus in rebus animaduerto id esse perfectum, quod ex omnibus suis partibus constat. Itaque de vi dialectica, & metaphisices, quæ uiderentur satis alioquin obscurius à ceteris & intricatius scripta, sumus præfati. Quæ si noris, aut si forte minus te ius oblectes: per me tibi licebit ad cætera progredi, ex quibus solidiorem animæ cibum, sanam, syncceram, ac omnino caelestem Philosophiam haurire poteris. Nec te pigebit operæ (ut spero) in uersando hoc labore nostro collocatæ. Eo perlecto ausimus asseuerare, non D. Thomā duntaxat, sed & omnia in sacris tibi fore magis familiaria, & tempore non ita multo inter præstantissimos quosque theologos te iri numeratum. Quare adesto alacriter, nocturna diurnaue manu uersato. Senties te murum factum æneum ad hæreticorum machinas refellendas. Istos impudentissimos ecclesiomastigas confutare nullius tibi negocij uidebitur. Quæ in ecclesiaste, consolatore, confessore, monitore, Episcopo, presbytero, cardinali, & ceteris ecclesiasticæ hierarchiæ ordinibus, officiis, ac statibus omnibus requiruntur, ea tibi erunt in numero: ut iam nō cogaris tot & tantis onerari uoluminibus: sed unus hic manualis tibi facere queat satis. Bene uale Christiane lector. Sunt in manibus nostris in D. Paulum alia nō pauca: quæ si hæc à te senserimus non cōtemni, breui accipies faciemus. Iterum Vale.

EORVM QVAE APVD HAERETICOS SVNT IN CONTROVERSIÀ,
simulque Ecclesiasticarum assertionum Index.

DE libero hominis arbitrio post peccatū. fo. 30. D
De libertate & seruitute peccati & iustitiæ. 32. A
De instinctu spiritus Lutheranorum non sequendo. 129. C. In fine.
De bonis operibus. 40. C
De inuocatione sanctorum. 65. A
De sanctorum adoratione. 67. C. D
De imaginum adoratione. ibi. F
De canonizatione sanctorum. 106. D
De basilicis sanctorum. 225. A
De votis monasticis. 69. E
De celibatu clericorum. 215. C
De laude & cantu ecclesiastico. 72. B
De cæremoniis ecclesiæ. 224. B
De exorcismis. 223. B
De aqua benedicta. Ibi. C
De templorum constructione & ornatu. 224. E
De iuramento licito & illicito. 70. F
De ieiunio quadragesimali. 69. E
De delectu ciborum Ibi.
De gratia dei 97. F
De auxilio speciali. 101. B
De merito. Ibi. F & deinceps.
An prima gratia & peccatorum remissio mereri possint. 102. C
De requisitis ad meritum. Ibi. F
De meriti applicatione. 103. B
De fide. Ibi. C. D
De fiducia hæreticorum. 104. C
De fide informi & formata. Ibi. D
De articulis fidei. 105. D
De iustificatione fidei. 107. F
De requisitis ad iustificationem impij. 108. F
De hæresi & hæreticis. 111. E
De hæreticis coercendis. 110. C
De causa & origine hæresis, & hæreticorum. 112. A
De uersutijs hæreticorum. Ibi. B
De correctione fraterna circa hæreticos. 122. D
De sensibus sacrae scripturæ. 140. C
De euāgelio & eius per ecclesiā approbatione. 143. B
De sacramenti ecclesiæ definitione. 148. C. D. E
De uirtute sacramentorum ex opere operato. 170. F

De sacramento baptismi & eius memoria. 158. C
De obligatione ex baptismo procedente Ibi. F
De baptismo paruulorum. 156. E
De ueritate sacramenti eucharistiæ. 166. B
De adoratione Christi in eucharistia. 167. C
De sacrificio missæ. 168. E
De his quibus prodest missæ sacrificium. 170. C
De ualere missæ. 171. D
De missis priuatis. Ibi. A
De missa pro pluribus dicta. Ibi. F
De communionem sub utraque specie. 164. E. F
De ministro eucharistiæ. 177. B
De sacramenti poenitentiae institutione. 179. B
De contritione. 181. C
De timore seruili. 131. B. C
De confessionis necessitate. 183. B
De satisfactione. 187. E
De reatu manente dimissa culpa. 188. A
De loco satisfactionis. 190. A
De linibus & receptaculis animarum. Ibi. E
De purgatorij existentia. Ibi. B
De purgatorij loco & poenis. 191. F
De liberatione animarum à purgatorio. 192. D
De poenis damnatorum. 195. C & deinceps.
De reali igne inferni. 194. C
De primatu Petri. 199. E
De suscipientibus sacramentum ordinis. 200. F
De clauibus ecclesiæ. 201. C
De excommunicationis effectibus. 204. B
De absolutione. 206. E
De indulgentiis. Ibi. F
De thesauro ecclesiæ. 208. C
De his qui indulgentias concedere possunt. 209. F
De ualere indulgentiarum. 208. C
An indulgentiæ tantum ualeant quantum sonant. 209. A
De his quibus profunt indulgentiæ. 210. B
De obligatione legis humanæ. 226. E
De quæstionum & difficultatum determinatione. 228. B
De sepulturæ ritu, & cæremoniis. 193. C
De peccato originali. 250. A. & deinceps.
De subitanea & improvisa morte. 155. C

EORVM QVAE AD INTELLIGENTIAM ET DECLARATIONEM
Euangeliorum Quadragesimalium (quæ leguntur secundum ordinem Prædicatorum)
Ecclesiasticis subseruiunt, Index.

Feria. 4. Cinerum.

Super uerbo, Cum ieiunatis, quæri potest quid sit ieiunium, & an, ac quando, & quomodo teneamur ieiunare: & cū textus nihil de his dicat, & hodie inchoentur ieiunia: ideo oportet ex alijs locis sacrae scripturæ perquirere, de præmissis ad plenum habes fo. 89. C. & deinceps.

Feria. 5. Cinerum.

De Centurione, quia Lucæ. 7. habetur, quod misit seniores, non æstimans se dignum &c. poterit tractari materia de orationum ad sanctos directione; ut habetur fo. 65. A. & deinceps.

Feria. 6. Cinerum.

De dilectione inimicorum, ut habetur fo. 117. B. & deinceps.

Sabbato Cinerum.

Super illis uerbis, Circa quartam uigiliam noctis, & infra, Putabant fantasma esse. Cum quarta uigilia noctis repræsentet persecutionem Antichristi: ideo poterit tractari materia de Antichristo, de eius nomine, origine, progressu, regno, bonorum persecutione, ac consolatione, prout habetur fo. 285. C. & deinceps.

Dominica prima.

Super illis uerbis, Ut tentaretur à diabolo, potest

tractari de impugnatione demonū, cur eam permit-
tat deus. de his fo. 27. A. & deinceps. & fo. 24. F. & sit
per illo verbo, Vade retro satanas, de familiaritate cū
demonibus non habenda. fo. 26. ante A. & fo. 73. C.

Feria. 2. dominicæ primæ.

De iudicio generali, Cur illud ordinaverit deus, de
vniuersali citatione, de loco iudicij, de ministris con-
gregationis. fo. 281. F. vsque ad fo. 283. B. de tempo-
re. fo. 284. F. de hora. fo. 288. B. & an citatio & re-
surrectio reperiet aliquos in hac vita mortali. folio
287. F.

Feria. 3. dominicæ primæ.

Quia eo die legitur euāgelium de eiectione ven-
dentium, quæ historia recitatur feria. 2. dominicæ. 4.
ideo fieri poterit prosecutio materia iudicij genera-
lis, de diuersa situatione, de singulari discussione, de
sententia bonorum & malorum, & eius executione, vt
habetur fo. 287. C. vsque ad finem libri.

Feria. 4. dominicæ primæ.

Super illis verbis, Volumus à te signum videre, po-
test tractari materia de miraculis, quid sit miraculum,
& quomodo possit discerni verū à falso, ac quomo-
do deus operetur in miraculis ad tactum reliquiarum
& sudariorum sanctorum. fo. 100. B. & deinceps.

Feria. 5. dominicæ primæ.

Super illis verbis, Qui facit peccatum &c. potest
tractari materia de libero arbitrio quid, & an sit, ac in
quo consistat, & an sit cum peccato mortali, & de ser-
uitute & libertate peccati & iustitiæ, vt habetur folio
29. E. & deinceps.

Feria. 6. dominicæ primæ.

Super illis verbis, A quacunq; detinebatur infir-
mitate, quia piscina figurabat sacramentum baptismi,
poterit tractari de sacramento baptismi & eius mate-
ria, forma, necessitate, iteratione, ac effectibus: necnō
de baptismo paruulorum. prout habetur fo. 154. F. &
deinceps.

Sabbato dominicæ primæ.

De transfiguratione quæ significabat gloriam ani-
mæ & corporis, poterit tractari materia de beatitu-
dine essentiali, accidentalibus, dotibus corporis, & aureo-
lis. de quibus fo. 132. D. & deinceps.

Dominica. 2.

Super illis verbis, Miserere mei domine fili David
&c. potest tractari materia de contritione, & de tempo-
re ac effectu illius, prout habetur fo. 183. C. & de-
inceps. & fo. 184. C. D.

Feria. 2. dominicæ secundæ.

Super illis verbis, In peccato vestro moriemini,
quæri potest, an omnes moriētes in peccato, damnen-
tur, & tandem descendere ad peccata venialia & pur-
gatorium, an & vbi sit: & quas pœnas patiantur ibi a-
nimæ, & quibus modis possunt liberari. fo. 190. B.
C. & fo. 191. F. & deinceps.

Feria. 3. dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Super cathedram Moysi, potest
tractari materia de potestate successorum D. Petri,
& Apostolorum. fo. 227. D. Declarationem illorum
verborum, nolite vocari Rabi, habes fo. 236. D.

Feria. 4. dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Assumpsit duodecim discipulos
suos secreto, &c. potest tractari materia de sigillo se-
creti & confessionis, prout habetur fo. 187. B. & de-
inceps. Et super illis verbis, Dic vt sedeāt, potest tra-

ctari materia de ambitione. fo. 83. F. & fo. 231. A. vbi
etiam tractatur de pluralitate beneficiorum.

Feria. 5. dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Sepultus est in inferno, potest
tractari materia de receptaculis animarum, de limbo
patrum, in inferno, ac pœnis damnatorū ante iudicium
& post, prout habetur fo. 190. E. & fo. 194. B. & de-
inceps.

Feria. 6. dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Hic est hæres, &c. potest tractari
materia de cognitione hæresis, & de ingratitude,
de qua fo. 78. A.

Sabbato dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Quanti mercenarij, &c. potest
tractari quomodo contritio procedens à timore ser-
uili, est bona. fo. 131. C. Item de gradibus pœnitentiæ
& quomodo comprehendat sex actus. fo. 178. C.

Dominica. 3. quadragesimæ.

Super illis verbis, Et illud erat mutum, potest tra-
ctari materia confessionis, de eius quiditate, necessi-
tate, effectibus, & conditionibus. fo. 182. E.

Feria. 2. dominicæ tertiæ.

Super illo verbo, Nemo propheta, &c. potest tra-
ctari materia de prophetia, quid sit, & qui dicatur pro-
pheta, & quæ requirantur ad prophetam, & quomo-
do dicens se prophetam probare debet, & de discre-
tione verorum prophetarum à falsis. ac etiam de ho-
nore prophetis exhibendo. de his fo. 98. C. & deinceps.
Item an Christus fuerit propheta. fo. 268. E.

Feria. 3. dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Si peccauerit, &c. poterit tra-
ctari materia de correctione fraterna, & de triplici eius
processu, ac de monitiōibus generalibus, & de his qui
in illis non comprehenduntur, prout habetur fo. 121.
C. & deinceps. Super illis verbis, Sicut Ethnicus & Pu-
blicanus, potest tractari de excommunicatione & eius
effectibus. fo. 203. E. & deinceps.

Feria. 4. dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Honora patrem tuum, &c. po-
test tractari de cura parentum erga filios, & de hono-
re parentum, vt habetur fo. 77. A. & deinceps.

Feria. 5. dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Socrus autē Simonis potest tra-
ctari materia de celibatu sacerdotum, prout habetur
fo. 215. C. & deinceps.

Feria. 6. dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Veri adoratores, &c. potest tra-
ctari materia de triplici adoratione, prout habetur fo. 67.
C. & deinceps. & fo. 78. B.

Sabbato dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Adducit, &c. potest tractari ma-
teria de adulterio. fo. 92. C.

Dominica. 4. quadragesimæ.

Super refectione absque vino, poterit tractari de
sobrietate & ebrietate. fo. 91. A. B. & de communio-
ne sub specie panis duntaxat, vt habetur fo. 164. D.

Feria. 2. dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Eiecit emētes, &c. potest tractari
de mercatoribus spiritualibus, siue de simoniacis, pro-
ut habetur fo. 75. B. & deinceps. Item de fraudulētia
mercatorum temporalium, prout habetur fo. 59. C.
& deinceps.

Feria. 3. dominicæ quartæ.

Super illo verbo, Mea doctrina, &c. potest tractari
de mul-

de multiplici scientia Christi. fo. 289. F. & deinceps.
Et super illis verbis, Qui à semetipso loquitur, propria
gloriā querit, potest tractari materia de hæresi & hæ-
reticis, & de eius origine, cognitione, ac versutiis hæ-
reticorum, prout habetur fo. 111. E. & deinceps.

Feria. 4. dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Quis peccauit, potest tractari
quæstio, An vnus puniatur pro peccato alterius, & an
filij pro peccatis parentum, & an omnia mala pœnæ
immitat deus propter peccata. de his fo. 245. B. &
deinceps.

Feria. 5. dominicæ quartæ.

Super verbo Defunctus, &c. tractari potest de so-
lennitate sepulturarum. fo. 193. C. Et super verbo Vi-
dua, de consolatione desolatorum propter mortem
amicorum, vt habetur fo. 257. F. & deinceps. Et su-
per verbis, Qui portabant steterūt, de quatuor por-
titoribus peccatorum ad infernum. fo. 253. B. & de-
inceps.

Feria. 6. dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Lazarus amicus noster dormit,
potest tractari de triplici morte. fo. 252. E. Et super
verbis, Lachrymatus est, de fletu in morte amicorum.
fo. 257. F. Et super illis verbis, Ligatus manus & pe-
des, &c. de ligamine peccatorum post contritionem,
ad confitendum, restituendum, & satisfaciendum. de
reatu manente delecta culpa. de his per ordinē fo. 184
ante C. & fo. 54. A. & fo. 187. F. & deinceps. Et super
illud, Soluite, de clauū potestate. fo. 183. & deinceps.
& fo. 201. C.

Sabbato dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Vos secundum carnem iudicatis,
potest tractari de iudicio temerario, & suspitione. de
quibus fo. 56. A. & deinceps.

Dominica in passione.

Super verbo, Quis arguet me, &c. potest tractari
materia de blasphemia, de qua fo. 113. C. Et super illis
verbis, Si veritatem, &c. potest tractari de triplici ve-
ritate. fo. 78. H. Et super illis verbis, Ego gloriā meam
non quæro, potest tractari de inani gloria. de qua fo.
84. C. Et super illis verbis, Si quis sermonem meum
seruauerit, mortem non gustabit in æternum, de effi-
cacia verbi dei.

Feria. 2. dominicæ in passione.

Super illis verbis, Modicum tempus vobiscū sum,
& vado (scilicet per mortem) ad eum qui misit me.
Hæc verba possunt de quolibet verificari, & ideo qui-
libet se debet præparare ad mortem, propter quatuor
rationes quæ ponuntur fo. 254. D. Modus autem se
præparandi ad mortē scribitur fo. 255. A. & deinceps.

Feria. 3. dominicæ in passione.

Super illis verbis, Nolebat in Iudæā ambulare, &c.
potest tractari quæstio, An licet episcopis & curatis
gregem deserere. de his fo. 230. F. & deinceps. Et su-
per illis verbis, Dixerunt autē fratres eius ad eum, po-
test probari perpetua virginitas D. Mariæ matris dei,
& reprobari error Vigilantijs & Eluidijs, prout ha-
betur fo. 277. F. & deinceps.

Feria. 4. dominicæ in passione.

Super illis verbis, Oves meæ vocē meam audiunt,
& sequuntur me, potest dici, quod vox Christi est vox
ecclesiæ & prælatorum, iuxta illud: Qui vos audit, me
audit, &c. Ideo oportet audire ecclesiā in omnibus,
etiam in sacris literis nō scriptis. fo. 145. D. & fo. 146.

B. Et super illius verbis, Quod dedit mihi pater, &c.
potest tractari de communicatione eiusdē naturæ nu-
mero, cum essentialibus, vt habetur fo. 261. F. & de-
inceps. Et pro declaratione illorum verborum, Pater
in me est, & ego in patre. vide fo. 261. A.

Feria. 6. dominicæ in passione.

Super illis verbis, Quid facimus, &c. potest tra-
ctari de timore mundano. de quo fo. 82. B. Et super
illis verbis, Cayphas cum esset pōtifex anni illius, pro-
phetavit, hoc est vera futura prædixit, licet non esset
propheta, vt dicitur fo. 98. D. Et ex prædictis verbis
apparet, quod dignitas siue potestas ecclesiastica non
perditur per peccatum mortale, contra Valdenses.

Sabbato dominicæ in passione.

Super illis verbis, Pater clarifica filium tuū, &c. po-
test tractari de oratione Christi, quem debemus imi-
tari, & sic orare, & tandem de orationis quiditate, ne-
cessitate, loco, & tempore, ac de petendis in oratione,
effectibus, & conditionibus bonæ orationis, de qui-
bus diffusē habetur fo. 61. I. & deinceps.

Dominica in Ramis.

Super illis verbis, Alij cædebant ramos de arbori-
bus, &c. potest dici quod Christus non solūm voluit
honorari corde, voce, & corpore, siue de substantia
propria, sed etiam aliena. & ita nunc debet honorari
à nobis, non rapiendo, sed restituendo ablata & malè
detenta. & sic potest tractari materia de restitutione,
prout diffusē habetur fo. 51. E. & deinceps.

Feria. 2. Ramorum.

Super illo verbo, Fur erat, potest fieri persecutio
materia restitutionis, vt in loco præallegato. vel in-
choari materia de sacramento Eucharistiæ.

Feria. 3. Ramorum.

Potest tractari materia de sacramento Eucharistiæ,
quod est mēsa spiritalis, quā præparauit nobis deus.
de qua gratias agere debemus, vt habetur fo. 172. E.
Et postquam dictum fuerit de velamine sacramēti, de
quo fo. 165. F. & deinceps, poterit prædicari de veri-
tate sacramenti, vt habetur fo. 166. B. vsque ad C. fo.
167. deinde ad excitandum populum ad deuotionem
ad tantum sacramentum, poterunt explicari quatuor
rationes, quæ habentur fo. 172. F. & deinceps.

Feria. 4. Ramorum.

De præparatione ad dignam cōmunionem, prout
habetur fo. 174. F. & in duobus folijs sequentibus.

Feria. 3. post Pascha.

De pace, vt habetur fo. 118. C. & deinceps.

In die D. Ioseph.

Poterunt enarrari quæ de eo habentur, de matri-
monio ipsius cum diua Virgine, & de eius virtutibus,
& præmio. fo. 278. C. & deinceps.

In annunciatione dominica.

Poterit declarari mysterium incarnationis Christi,
vt habetur fo. 266. C. & deinceps. Item Euang. Mis-
sus est, vt habetur fo. 277. B.

¶ Si alia pro intellectu & declaratione prædictorum
aut aliorum euangeliorū aut epistolarū quæ legun-
tur in ecclesia per anni circulum, Ecclesiæ es deside-
ret, ad indicem alphabeticum recurrere poterit.

INDICIS EORVM QVAE TRA-
ctari possunt in concionibus quadra-
gesimalibus finis.

A Bominatio quid sit. fo. II. ante A
 Abiurationis haeresis forma. III. D
 Absolutio copulae & ampliatio differunt. 19. B
 Absolutio sacramentalis quid requirat. 178. F
 Absolvere à peccatis quis potest. 185. C
 Absolvere ab excommunicatione quis potest. 206. E
 Absolui ab vna tantum excommunicatione quis potest. ibi. C
 Abstinentia quid, & quotuplex sit. 89. C
 Abstractio specierum intelligibilium quomodo fiat. 12. B
 Acceptio personarum quid sit. 55. C. D
 Accidens quid, & quotuplex sit. 13. E
 Accidens prout est praedicabile quid sit. 16. E
 Accidens nobilius substantia quod sit. 269. E
 Accidētia in eucharistia habēt vim substantiae. 167. E
 Accidia quid, & quale peccatum sit. 125. D
 Actio immanens & transiens quid. 261. B
 Actionis dignitas vnde procedit. ibi.
 Actor quis dicatur, & quando peccet. 56. E
 Actus quid, & quotuplex sit. 1. A
 Actus primus & secundus potentiae quid. 16. D
 Actus humanus & hominis quid sint. 36. C
 Actus voluntatis quot & qui sint. ibi. C
 Actus primus voluntatis cur dicatur voluntas. ibi. D
 Actus imperati qui sint. 39. A. & deinceps.
 Actus genitalium non subiacent imperio. 40. A
 Actus boni inveniuntur in peccatore. ibi. C
 Actus boni & mali qui sint. 41. B
 Actus boni infici, sed mali nō possunt rectificari. ibi.
 Actus exterior & interior vnde recipiant speciem & bonitatem, & quando sunt sub diuersis speciebus. ibi. C
 Actuum humanorum quadruplex bonitas. ibi.
 Actus bonus, malus, & indifferens quid. ibi. D
 Actus bonos & malos quid consequatur. 45. B
 Actus intellectus voluntatis & appetitus consequuntur dispositio & habitus. ibi. C
 Actus virtutis duplicem bonitatem habet. 81. E
 Actus habēs speciem mali quomodo sit bonus. 211. F
 Actui meritorio tria respondent. 206. F
 Actus factus ex voto melior quam sine. 69. F
 Adā perfectio in primo statu. 247. C
 Adam in primo statu non vidit diuinam essentiam. 248. D
 Adam imposuit nomina rebus. ibi. E
 Adam decipi non poterat in illo statu. ibi. F
 Adā dominatio in illo statu. 249. B. C
 Adiuratio quid sit, & quae adiurari possint. 72. A
 Admiratio quid sit. cap. 1. §. II. ver. 3.
 Admiratio vnde procedit. 100. C
 Adoptio quid & quotuplex sit. 218. B
 Adoptio diuina & humana differunt. 273. B
 Adoratio quid & quotuplex sit, & quomodo sancti & imagines adorentur. 67. C
 Adorationis eucharistiae modus. 167. C
 Adulatio quid, & quale peccatum sit. 79. E
 Adulterium in quibus grauius est. 92. C
 Adulterium vinculum matrimonij non soluit. 218. F
 Adulterare verbum dei quid sit. 50. A
 Aduocatorum peccata. 57. B
 Aeromantia quid sit. 73. D

Affabilitas & amicitia idem sunt. 79. E
 Affectus huius seculi est filia luxuriae. 91. F
 Affinitas quomodo contrahatur & dirimat matrimonium. 217. B
 Agilitas beatorum vnde procedit. 135. E
 Agonia quid sit. c. 1. §. II. ver. 3. fo. II. E
 Agonia quomodo fuit in Christo. 272. A
 Albedo separata nō potest esse nisi vna quae est vniuersalis, & intelligibilis actu. 4. I
 Ambitio quid, & quale peccatum sit. 83. F
 Amicitia quid, & quotuplex sit. 79. C
 Amor sui, est filia luxuriae. 91. F
 Amor mercenarius semper est malus. 131. C
 Amplexus mulierum quādo est peccatum. 93. ante A
 Analogum quid sit. 14. ante A
 Ancillae bonae conditiones. 281. D
 Angelus quid sit. 23. ante A
 Angelus non habet intellectum agentem. 23. A. B
 Angeli vnica specie simul plura intelligunt. ibi.
 Angeli non componunt, nec discunt. 18. B
 Angelorum euidentia est clarior quam hominum. 20. G
 in Angelis non est problema. ibi.
 Angeli quomodo in primo instāti fuerūt beati. 132. F
 Angelus ab oculo corporali videri non potest. 133. B
 Angelorum potentia executiua quae sit. 23. ante A
 Angelorum compositio quae sit. ibi.
 Angelus non est capax quantitatis continuae nec qualitatū alterabiliū, nec potest informare materiam aut exercere opera vitae in corpore. ibi.
 Angelus quomodo est in loco. 23. C
 Angelis quomodo obediunt corporalia. 26. A
 Angeli nō sunt vbi que nec proprie in pluribus locis, nec plures in eodem, nec mouerūt in instanti, licet aliquando non pertransēdo mediū, & possint esse nusquam. 23. C
 Angelus mouens caelum est in oriente. ibi.
 Angelorum essentia & operatio quomodo mensuretur. 24. A
 Angelorum operationes non impediunt cōtemplationem. 26. C
 Angelorum creatio quando fuit. 24. A. in fine.
 Angelorum cognitio matutina & vespertina quid & quotuplex sit, & ad quae se extendat. 23. A
 Angeli boni superiores illuminant inferiores etiam praetermissis mediis, non autem mali. licet loquantur. ibi. B
 modus & medium cognitionis Angelorum. ibi.
 Angelorum numerus & multitudo. 25. A
 Angelorum hierarchiae & chori. ibi. B
 Angelorum ordo duplex. ibi. C
 Angelorum ministerio disponuntur omnia. 26. A
 Angeli adduxerunt animalia quibus praesunt, ad Noe. ibi.
 Angeli cur dicantur intelligentiae. 17. H
 Angeli custodes hominū cuius ordinis sunt, & quādo deputantur, & an deserant eos. 26. C
 Angeli de lege non sunt ministri sacramentorum. 149. E
 Angelorum liberum arbitrium quale sit. 33. B
 Angeli carent nominibus propriis, licet habeant nomina officiorum. 277. D
 Angeli erunt ministri congregationis in iudicio generali. 288. F

Annihilare est solius dei. 270. D
 Annihilatio, corruptio, & trāsubstantiatio differunt. 165. B
 Anima quid sit. 1. ante A
 Animae diuisio. ibi. F
 Anima vegetatiua quid sit. ibi. H
 Animae vegetatiuae triplex actio. ibi. I
 Anima sensitua quid sit. 2. B
 Anima rationalis quid sit. 11. I
 Anima vna duntaxat in homine. 2. F
 Anima separata tres solas potentias actu habet, reliquas verò radicaliter. 12. A
 Animae in separatione quae species infundantur. 13. ante. A
 Anima rationalis habet tres potētias non alligatas organo corporeo. 12. B
 Anima est tanquam tabula rasa, &c. 18. B
 Animae quomodo puniuntur in purgatorio. 191. F
 Animae quomodo possunt ab eo liberari. 192. D
 Animarum quatuor receptacula. 190. E
 Animae purgatorij mereri nō possunt, licet in eis expientur ventilia. 102. F
 Animabus purgatorij indulgentiae profunt. 210. D
 An antichristus sit malorum caput. 269. B
 Antichristi natura non erit à diabolo assumpta. ibi.
 Antichristi figura & praecursores sunt mali. 285. E
 Antichristi nomina. ibi. F
 Antichristus anthonomacice quis dicatur. ibi. D
 Antichristi origo & conuersatio. ibi. F
 Antichristi progressus & regnum. 286. C
 Antichristus quomodo torquet bonos. ibi. E
 Antichristi prodigia mendacia. 100. D
 Antichristi persecutionis duratio. 286. C
 Antichristi tempore, bonorum consolatio. 287. A
 Antiquum testamentū potest dici euangelium. 143. C
 Antipodas esse constat. 285. B
 Appetitus quid & quotuplex sit, & appetituum differentia. 10. A
 Appetitus sensituius duplex. ibi. B
 Appetitus concupiscibilis & irascibilis quomodo conueniant voluntati. 94. C
 Appetitus dignitatum & officiorum quando fit malus. 84. A
 Apocriphe doctrinae quae sint. 228. A
 Apostasia quid, & quotuplex sit. 113. B
 Apostolorum successores episcopi, eorum potestatem iurisdictionis & ordinis habent. 227. D
 Apostolorum canones quot sint. 228. C
 Aquae benedictae effectus. 223. C
 Annunciatio dominica. 277. B
 Arrogatio quid sit. 218. B
 Ars notoria est inefficax & illicita. 74. B
 Assensus quid & quotuplex sit. 20. F
 Assensus euidentis quid sit. ibi. G
 Assensus fidei quid sit. 21. A
 Astrologi non sunt prophetae. 98. C
 Astutia quid sit. 30. A
 Athanasij autoritas. 24. A
 Attritio quid sit, & an ex attrito quis fiat contritus. 172. A
 Auaritia quid & quale peccatum sit. 80. A
 Audacia passio quid sit. 11. F
 Audacia vitium quid sit. 82. E
 Auditus quid sit, & quod obiectum medium & organum habeat. 5. C. D. E
 Aue, triplex expositio. 18. B
 Augurium quod peccatum sit. 73. E
 Aureola quid, & quotuplex sit. 136. B
 Aureola virginum quibus datur. ibi. D
 Aureola martyrij quibus datur. ibi. E
 Aureola doctrinae quibus debetur. ibi. F
 Aureola martyrij praeminet aliis. 137. A
 Aurispicium quod peccatum sit. 73. D
 Auxiliū speciale quid, & quomodo paratū est omnipotentis quod in se est. 108. B

B aptismi acceptio & definitio. 154. F
 Baptismus cur dicatur sacramentum fidei. ibi.
 Baptismi institutio & obligatio. 155. A
 Baptismi materia, & in quibus liquoribus non perficitur. ibi. B
 Baptismi forma quae sit. ibi. C
 Baptizare vnum plures non possunt. ibi. E
 Trina immersio non requiritur ad Baptisum. ibi.
 Baptismi iteratio est illicita. ibi. F
 Baptismi necessitas & caeremoniae. 156. A
 Baptismi dilatio an sit licita. ibi. C
 Baptizari debent paruuli. ibi. E
 Baptismus quid requirat in suscipiente. 157. B
 Baptismi minister quis sit. ibi. E
 Baptizatis cur dantur patrina. ibi. F
 Baptismus triplex. 158. B
 Baptismi effectus. ibi. C
 Baptismus successit circumcisioni. 159. A
 Baptismi Ioannis forma. ibi. E
 Barbarum prolixitas non resurget. 283. F
 Beatitudo quid, & quotuplex sit. 132. D. F
 Beatitudo formalis perfecta. 133. B
 Beatitudo formalis est in deum referenda. 115. A
 Beatificae visionis modus. 133. C
 Beati an videant omnia. ibi. E
 Beatitudinis locus. 134. D
 Beatitudo essentialis & accidentalis. ibi. E. F
 Beati quomodo erunt reges. ibi.
 Beneficentia, liberalitas, & misericordia differunt. 120. B
 Beneficiorum pluralitas quando est illicita. 231. D
 Bellum quid sit, & quibus vti, & quomodo, & quādo bellare & ferre auxilium liceat. 126. A
 in Bello qui non debent damnificari, & quando bellantes teneantur restituere. ibi.
 Bestialitas quale vitium est. 88. A
 Bigamia quomodo contrahitur, & in quo noceat. 222. C. D
 Blasphemia quot modis committitur, & quā graue peccatū sit, & quomodo blasphemus & maledicus differunt. 113. C
 Blasphemia in spiritum sanctum quid sit, & quot species habeat, & an sit irremissibilis. 113. F
 Bonum est ex integra causa. 41. A
 Bonum hominis quod est. ibi. B
 Bonitas quid, & quotuplex sit, & quae sit essentialis actus. 41. A. & deinceps.
 Bonitas voluntatis magis pendet à lege aeterna quā à ratione. 42. C
 Bonitas actuum exteriorum redundat in interiores,

& econuerso. 44.D
Bonitas vel malitia actuum interiorum an augeatur per
exteriores, aut euentum. ibi.E
Bonitatem actus quid consequatur. 45.B
Bonam naturam non potest totaliter corrumpi tempo-
ra manente. 224.C

C

Calix triplex. 163.E.F
Calumniator quis sit. 56.E
Campana ad quid exorcisatur. 223.E
Canon quid, & quotuplex sit. 227.E
Canones apostolorum quot sunt. 228.C
Canonizatio sanctorum ad quem pertineat, & quomo-
do fieri debeat, & cur ecclesia non solemnizat san-
ctos antiqui testamenti. 106.D. 107.B
Cantus, vocalis est laudabilis. 72.B
Cardinalatus officium a deo institutum, in quo con-
sistat, & quam dignitatem habeat, & perfectionem
requirit. 115.C. 230.B
Carceres infringere, & ab eis fugere an liceat reis.
56.F
Charitas quid sit, & quomodo data sit angelis secun-
dum proportionem naturalium, & non hominibus.
115.C
Charitas prima radix meriti. 102.F
Charitas est forma virtutum. 104.D
Charitas quomodo per quodlibet peccatum mortale
corrumpitur. 107.D
Charitas viae quo ad actum non potest peruenire ad
charitatem patriam. 115.B
Charitas diminui non potest. 116.A
Charitatis ordo. ibi.C
Charitas non diligit culpam, sed naturam. ibi.D
Charitas damnatos non diligit. ibi.
Charitas in dilectione proximorum quem ordinem
habet. ibi.
Charitas praecipit inimicos diligere. 117.B
Charitas quot actus habeat. 118.A
Charitati opponuntur duodecim vitia. 124.A
Charitatis praecipuum in via impleri potest. 128.E
Character quid sit, & per quae sacramenta imprimatur
158.B
Character est duplex. ibi.E
Characteris subiectum. ibi.F
Characteris effectus. 154.B
Character bestiae quid sit. 153.E
Character episcopi & sacerdotis quomodo differunt.
200.D
Capilli informantur anima rationali, & quomodo post
resurrectionem non erit tanta prolixitas eorum.
283.F
Capitis tres conditiones. 268.F
Caput hominum & angelorum Christus. 269.A
Caput malorum antichristus. ibi.B
Capitis naturalis non est caput, sed bene mystici. ibi.
Carnis multiplex acceptio. 249.F
Carnes in quadragesima edere non licet. 89.D
Carnes religiosi uolentes earum abstinentiam, in die
natiuitatis domini, feria sexta, nec aliis diebus pro-
hibitis ubi consuetum est, licite non comedunt. 90.D
Carnis tentationes in morte. 255.E
Castitas quid, & quotuplex sit. 91.C

Castitas virginalis, vidualis, & coniugalis quid sint, &
quae praemineat. ibi.D
Castitas est de essentia religionis. 236.C
Catholica veritas definitur. 111.E
Causa quid, & quotuplex sit. 20.A
Causa principalis operis in sacramentis est deus. 150.F
Cautio pars prudentiae quid. 48.F
Cautela recidui. 186.F
Caiphas non fuit propheta. 98.D
Caecitas mentis quid. 91.F
Celibatus sacerdotum est de iure diuino. 215.C
Census annui licite emuntur. 60.C
Caeremonialia antiquae legis quae. 140.A
Caeremonialium rationes. ibi.B
Caeremoniarum antiquae legis diuisio. 141.B
Caeremonialium cessatio. 142.C
Caeremonialia illa non possunt reconstitui. 143.A
Caeremoniae a Christo & apostolis ad quid fuerunt in-
stitutae. 224.B
Certitudo triplex, & quae maior. 104.C
Ciconiae linguam non habent. 7.A
Circumcisio antiquae legis quid operabatur. 159.A
Circumspectio pars prudentiae quid. 48.F
Circumstantia quid, & quotuplex sit, & quae sint prin-
cipales, & quando transeunt in vim obiecti. 40.B
Circumstantiae dant bonitatem & malitiam. 41.C
Circumstantiae confitentiae quae sint, & quomodo cir-
cunstancia numeri est confitenda. 186.C
Circumstantiae aggrauantes in infinitum. ibi.
Claritas corporum beatorum, vnde & an futura sit ae-
qualis in omnibus. 135.D
Clavis ecclesiae quid, & quotuplex. 201.C
Clauium effectus. ibi.F
Clauium ministri qui sint. 202.E
Clavis iurisdictionis est eius reale. 203.B
Clauium differentia. ibi.C
Clavis iurisdictionis effectus. ibi.
Clementia pars prudentiae quid. 48.F
Clementia & mansuetudo differunt. 93.C
Clerici bellare non debent. 126.D
Cognatio spiritualis quid, & quomodo contrahatur,
& dirimat matrimonium. 217.D
Cognatio legalis quid. 218.B
Cogitatio quando sit peccatum. 37.B
Cognitio an sit perfectior uolitione. 133.B
Cognitio dei per speciem est enigmata. ibi.C
Cognitio intellectus quando sit perfecta. 12. ante C,
Cognitio finis duplex. 34.D
Choreae in ecclesia illicitae. 96.A
Color est obiectum visus. 4.E
Commissionis peccatum quid. 61.D
Compositio & diuisio quid. 17.I
Communicatio cum infidelibus an sit licita. 199.E
Communicare peccato alterius quid. 150.E
Communicare sub vtraque specie non est praecipuum
laicis. 164.E
Communicatio idiomatum quid. 267.A
Conceptus vltimus & non vltimus quid. 12. ante C
Concilium & synodus idem sunt. 228.D
Conciliorum origo. ibi.
Concilium vniuersale ecclesiae quid. ibi.E
Concilium dupliciter dicitur vniuersale. 229.B
ad Concilium vniuersale qui vocandi sunt. 228.F
Conciliorum vniuersalium decreta quae sint immu-
tabilia.

ALPHABETICVS.

tabilia. 227.E
Concubinatus iure naturae illicitus. 220.F
Conclusio sequitur debiliorem partem. 19.A
Concupiscentia quando impediatur vel augeatur volun-
tarium. 36.B
Concupiscentia cur post prohibitionem vehementius
exardescit. 139.A
Concupiscentia carnis & oculorum quid. 241.B
Concupiscentia habitualis quid. 251.A
Concursum generalis & spiritualis dei quid. 101.B
Confirmatio in gratia quid. 23.D
Confirmationis sacramenti Ecclesiae materia, forma, &
minister. 160.A. & deinceps.
Conformare voluntatem nostram diuinae, in quo, &
quomodo tenemur. 43.D
Confessionis multiplex acceptio. 182.E
Confessio sacramentalis est de iure diuino. ibi.F
Confessio sacramentalis quibus & quando est neces-
saria. 184.A
Confessio non est onerosa, sed utilis. ibi.D
Confessionis conditiones antecedentes. 185.A
Confessoris tres conditiones. ibi.B
Confessionis conditiones concomitantes. ibi.D
Confessionis conditiones consequentes. 186.E
Confessionem dimittens quando peccat. ibi.A
Circumstantiae confitentiae. ibi.C
Confessionis & secreti sigillum quid. 187.B
Confessionis instrumentorum abusus. 205.E
Confanguinitas quid, & quando dirimat matrimo-
nium. 216.F
Conscientia quid, & quando sit erronea, & quomodo
aliqui non habent conscientiam. 47.B
Conscientia triplex & eius officia. ibi.C
Conscientia erronea sequi non debet. ibi.
Consensus quando sit malus. 27.B
Consilium ut est actus intellectus quid, & de quibus
sit, & quod debet esse eius principium & finis. 38.B
Consilium ut donum spiritus sancti quid. 130.E
Consiliorum actus possunt cadere sub praecipio. 81.D
Consolatio desolatorum propter mortem. 157.F
Constantia quid. 86.G
Constitutio quid. 237.E
Consuetudo quid, & vnde. 238.D
Consuetudinis diuisio, virtus, & efficacia. ibi.E.F
Consuetudo peccandi quae mala afferat. 253.D
Consumptio quid. 85.G
Contemptus materialis & formalis quid. 78.D
Contentio quid, & quando est licita. 125.D
Continentia quid. 93.B
Continentiae religionis perfectio. 236.A
Continentia est de essentia religionis. ibi.C
Contingens duplex, & an ad vtrumlibet sit determi-
nata veritatis. 273.E
Contritio quid sit, & quae complectatur. 181.C
Contritio quando sit necessaria. 182.C
Contritio a timore seruilis orta, est bona. 131.C
Contumelia quid, & quale peccatum sit. 57.H
Contumacia quid, & quotuplex sit, & quae requiratur
ad excommunicationem. 205.C
Corpus multipliciter accipitur. 1.B
Corpus lucidum, dyaphanum, & opacum quid sit. 4.F
Corpus quomodo dicatur spirituale. 135.B
Corpus gloriosum non mouetur in instanti. ibi.
Corpus gloriosum potest simul esse cum non glorioso. 136.A

Corpus Christi quomodo incipit esse in eucharistia.
165.C
Corpus Christi quomodo erat in eucharistia ante pas-
sionem, & quomodo post. 164.D
Corpus Christi verè & realiter est in sacramento. 166.B
Corporum damnatorum tormenta. 195.E
Corpus Acephalum quid. 169.A
Correctionis duplicis obligatio. 121.C
Correctionis fraternae tres processus. ibi.F
Creare folium dei est. 270.D
Credere deum, deo, & in deum differunt. 105.A
Criminator & furro differunt. 58.D
Crimina quomodo debent denunciari. 122.D
Christus dicitur sponsus. 266.C
Christi incarnatio declaratur. ibi.
Christo quae praedicata attribuuntur. ibi.D.E
Christus duplicem habet gratiam. 268.B
Christi gratia est infinita. ibi.C
Christi gratia non potest ad gratiam Christi peruenire. ibi.
Christus virtutes & dona habuit. ibi.D
Christus fuit propheta. ibi.E
Christus est caput hominum, & angelorum. ibi.F
Christus quid, & quibus meruit. 269.D
Christi multiplex scientia. ibi.
Christi potentia declaratur. 270.D
Christi anima quid videatur in verbo. ibi.A
Christus quos defectus assumpsit. ibi.E
Christus fuit viator & comprehensor. 271.B
Christus habuit duas voluntates non contrarias. 272.A
Christi agonia qualis fuit. ibi.
Christi oratio semper exaudita fuit. ibi.B
Christi sacerdotium quale fuit. ibi.D
Christus non est filius adoptiuus. 273.B
Christus non est nomen proprium. 285.F
Christus non habuit characterem. 153.E
Crudelitas quid sit. 93.F
Cruce Christi adoratur latra. 67.F
Cultus dei indebitus duplex. 72.D
Cultus disparitas soluit matrimonium. 218.C
Cupiditas quomodo est radix omnium malorum. 241.D
Curiositas quid, & quale peccatum sit. 95.B

D

Damnati iuste puniuntur poena aeterna. 194.E
Damnatorum poena ante & post iudicium. 195.
C.D.E
Damnati quali corpore resurgent, & quomodo patien-
tur. 284.C
Damnatorum status. 196.E
Debitum legale & morale quid. 61.F
vni Debito pluribus modis satisficit. 208.E
Debitum coniugati quando sibi iniuri creditur
nuntur. 220.B
Decimas negates, supremam dominium dei negant. 141.B
Decorum quid. 88.F
Defuncti possunt absolui, & non excommunicari. 206.D
Defunctorum commendatio. 258.E
Degradatio quid. 203.D
Degradatus, illicitè consecrat. 177.F
Delectabile quid. 88.F
Delectatio differt a gaudio. 16.K
Delectari in cogitatione quando sit peccatum. 37.C
Delicati qui dicantur. 86.H

Dæmones fidem non habent. 107. C
 Dæmones non sunt causa prophetiæ. 98. D
 Dæmones miracula facere non possunt. 199. D
 Dæmones an discurrat in supernaturalibus. 21. ante A
 Dæmones non generant. 23. ante A
 Dæmones non illuminant. 24. B
 Dæmones fuerunt in ordinibus angelicis. 25. C
 Dæmonum prælationis effectus. 26. ante A
 Dæmonum familiaritas illicita, ac etiam inuocatio, & veritatis inquisitio. 26. & 73. C
 Dæmones inuocare nunquam licet, sponte tamen occurrentes adiurare licet. 73. C
 Dæmonum pugnam cum hominibus cur permittrat deus. 27. A
 Dæmon non est sufficiens causa peccati. 242. F
 Dæmones non sunt causa directa omnium peccatorum. 243. A
 Dæmones non mittuntur à deo ad tentandum. 27. A
 Dæmones superati reuertuntur. ibi.
 Dæmones à quibus eici possunt. ibi. B
 Dæmones cur secundum certà augmenta lunæ magis vexent, & à virginibus vocati veniant. 27. C
 Dæmones animas purgatorij non torquent. 192. C
 Dæmonum tormenta. 195. E
 Dæmonum casus & peccatum. 28. A. B
 Dæmones & damnatos charitas non diligit. 116. D
 Dæmon non potest facere quod cæcus natus colores imaginetur. 242. F
 Dæmon si permittatur à deo, potest vsum rationis auferre. ibi.
 Dæmones insidiantur homini in morte. 254. E
 Dæmones in morte tentant de tribus. 256. B
 Demonstratio quid. 19. A
 Demonstrationis diuisio. 20. A
 Deposito Ecclesiastica quid. 203. D
 Derisio quid, & quale peccatum sit. 58. A
 Desiderium quid sit. 76. I
 Desperatio passio quid sit. 17. C
 Desperatio voluntatis quid sit, & vnde procedat. 214. E
 Desperationis remedia. ibi. F
 Detestari peccata in vniuersali quâdo sufficiat. 128. E
 Detractio quid, & quale peccatum sit, & quomodo fiat. 58. C
 Deus est actus purus. 259. F
 Deus infinitas perfectiones habet. ibi. F
 Deus immutabilis. ibi. C
 Deus est vita animæ effectiue. 115. C
 Deus est vbique tripliciter & variis modis in aliquibus rebus. 260. A
 Deus oculo corporali videri non potest. 133. C
 Dei essentiæ vnitas demonstratur. 259. B
 Dei cognitio quomodo habetur. ibi. C
 in Deo non sunt nisi duæ processiones ad intra, quatuor relationes, & tres personæ. 261.
 in Deo non ponitur præscientia ex parte sui, sed quo ad nos. 273. D
 Deus scit futurorum contingentium veritatem. ibi. E
 Deus quomodo se habet ad miserendum & puniendum. 289. F
 Deuotio quid. 61. H
 Dextra dei quid. 288. C
 Diaconissa non habet ordinem. 177. E
 Dialectices subiectum. 3. B

Diaphanum quid dicatur. 4. F
 Dilectio dei causat bonum in dilecto. 97. F
 Differentia quid sit, & quomodo indicet totâ essentiam rei. 16. C
 Difficultas quando & quomodo auget meritum. 127. E
 Difficultas in habentibus virtutes infusas vnde procedit. 115. B
 Discordia & rixa differunt. 125. B
 Discursus quid, & quotuplex sit. 18. D
 Dissensus propositionis quid. ibi. C
 Disparitas cultus soluit matrimonium. 218. C
 Dispensatio quid sit, & an cum sit sine causa rationabili, dispensatus sit tutus in conscientia. 70. C
 Dispensatio cadit in voto & iuramento. ibi.
 Dispensatio, interpretatio, declaratio, & abrogatio legis differunt. 138. A
 Dispensatio non cadit in præceptis decalogi. 139. E
 Dispositio ad habitum quid sit, & quomodo causetur & corrumpatur. 47. C
 Disputare de fide quando sit licitum. 111. A
 Distinctiones theologorum sunt necessariae. 190. B
 Distractio quotuplex, & quæ impediatur effectum orationis. 66. C
 Diuinitas quid & quotuplex sit. 73. C
 Doctrinarum Ecclesiasticarum multiplicitas, & quæ autoritatem habent. 227. F
 Dolus quid dicatur. 50. B
 Donec aduerbij expositio. 278. A
 Donum Spiritus sancti quid, & quotuplex sit. 129. B. C
 Dormientes cur somnient, & videatur eis quod vigilent. 13. B
 Dotes corporum beatorum quatuor. 135. A
 Dubitatio est species infidelitatis, & quomodo dubius in fide tractandus est. 111. C
 Dubiorum decisio vnde requirenda sit. 73. C
 Duellum quid, & quotuplex, & an licitum sit. 127. A
 Durationis mensuræ tres. 24. A

E

Ebrietas quid, & quale peccatum, & quibus indecentior sit, & an ac quomodo excuset, & an ebrius occidens peccet nouo peccato. 91. B
 Ecclesia non est locus ioculationum, chorearum, aut cantilenarum lasciuarum, quâuis honestæ representationes gestorum Christi & sanctorum in ea fieri possint. 96. C
 Ecclesia accipitur pro prælato. 123. B
 Ecclesiæ monitionibus qui comprehenduntur. ibi. C
 Ecclesiæ vniuersalis consilia, & determinationes euangelica dici possunt. 145. F
 Ecclesiæ intentio in sacramentis est duplex. 150. B
 Electio actus voluntatis quid sit, & quomodo non est impossibile. 38. A
 Eleemosyna quid, & quotuplex sit, & quâdo cadat sub præcepto. 120. C
 Emprio & venditio sunt actus iustitiæ commutatiue. 51. D
 Enoch vbi est, & quid facturus sit, vide infra, Helias.
 Ens, permanens, & successum differunt. 1. A
 Ens est obiectum intellectus possibile. 13. E

Ens

Ens reale quid, & quotuplex sit. ibi. F
 Ens rationis quid sit, & quod fundamentum habeat. 14. A
 Entis rationis diuisio. 15. A
 Enthymema quid sit. 20. E
 Episcopi consecratio. 198. D
 Episcopi & sacerdotis characteris differentia. 200. D
 Episcopi & sacerdotis potestates differunt. ibi.
 Episcopatus non est ordo distinctus à sacerdotio. 199. B
 Episcopi sunt in statu perfectionis, & quâdo liceat eis gregem deserere. 230. A
 Episcopatum appetere illicitum est. 231. A
 Episcopi non tenentur sine proprio viuere. ibi. F
 Episcopi sunt successores apostolorum, & habent tantam potestatem iurisdictionis sicut apostoli. 227. D
 Episcopi quam scientiam habere debent. 200. F
 Episcopi ordinantes indignos & insufficientes, peccant. 201. A
 Error quid, & quotuplex sit. 21. D
 Error intolerabilis in sententia excommunicationis quis dicatur. 206. A
 Errores circa paupertatem vitandi. 234. C
 Error Fratricellorum. ibi.
 Error personæ & conditionis dirimit matrimonium, & non l. præ. 214. E. F
 Esau reprobatio. 275. C
 Esse simpliciter est melius quàm non esse, quod per se appeti non potest, secus per accidens. 296.
 sub vno Esse creato plura realiter distincta continentur, à fortiori trinitas personarum sub esse increato. 261. E
 Essentia diuina est suum esse. 260. B
 Essentia diuina est vna in tribus personis, vide infra, Trinitas.
 Estimatiua potentia quid sit, & quod obiectum habeat. 9. C
 Eternum & æternum quæ mensuræ sint. 24. A
 Eubolia est pars prudentiæ. 48. G
 Eucharistia non est nisi vnum sacramentum. 161. F
 Eucharistiam tangens laicus ne cadat in lutum, non peccat. 150. D
 Eucharistiæ materia quid, & quâdo dicatur præsens, & an aquæ permixtio sit de essentiâ sacramenti. 162. B
 Eucharistiæ forma sub specie panis quæ sit. 163. B
 Eucharistiæ materia sub specie vini quæ sit. ibi. E
 Eucharistia quomodo dicatur mysteriū fidei. 164. B
 Eucharistiæ sacramentum quid continebat ante mortem Christi, & quid continuisset in triduo si consecratum fuisset. 164. D
 Eucharistiæ communio sub vtraque specie præcipitur sacerdoti celebranti, & non aliis. ibi. E
 in Eucharistia fit conuersio panis & vini in verū corpus Christi, & quomodo, & quâdo definit esse. ibi. & 165. B
 in Eucharistia cur Christus visibiliter non appareat. ibi. F
 in Eucharistia Christus realiter continetur. 166. B
 Eucharistia est absque conditione adoranda. 167. C
 in Eucharistia qualis immutatio fiat, & quos effectus accidentia habeant. ibi. E
 Eucharistiæ nomina. 168. B
 Eucharistiæ dignitas & effectus. 172. C. D
 tres modi sumendi Eucharistiam. ibi. D. E
 Eucharistiæ sumendæ præceptum. ibi. E

modus se præparandi ad Eucharistiam. 175. B. & deim.
 Eucharistiæ minister quis sit. 177. B
 Eustochia quid sit. 48. F
 Eutrapelia quid sit. 95. D
 Euangelium quid sit. 143. B
 Euangelium Christi quâdo fuit sufficienter promulgatum. 142. F
 Euangelij scriptura non iustificat, delata tamen supposita fide efficaciam habet. 146. D
 Euangelij regni prædicatio nondum completa est. 285. A
 Euidencia quid, & quotuplex sit. 20. G
 Execratio & induratio quomodo differunt, & ad quid ordinentur. 242. D
 Excommunicatio maior & minor quid sint, & quomodo contrahatur, & qui cum excommunicatis communicare possunt. 203. E
 Excommunicatio quæ mala affert. 204. B
 Excommunicatio maior pro quo peccato infligitur. 205. C
 Excommunicationis sententia iniusta quando non est timenda. 206. A
 Excommunicare & excommunicari quis possit. 206. B
 Excommunicatus vna excommunicatione potest inodari alia. ibi. C
 Excommunicatio est poena medicinalis. ibi.
 ab Excommunicatione quis absolui potest, & quomodo absens & inuitus absolui potest, ac etiam ab vna excommunicatione, manente alia. ibi. E
 Exemplum quid sit. 20. D
 Exorcismos quis instituit, & quæ exorcizentur. 223. B. & deinceps.
 Extasis & raptus idem sunt. 99. F
 Extrema vnctio est vnum sacramentum Ecclesiæ, & quod habet pro materia, forma, ministro, & à quo fuit institutum, ac quos effectus habeat, & quibus, & quâdo dari, ac in quibus partibus dari debeat, & an possit iterari. 196. F. & deinceps.

F

Facere quod in se est quid. 108. B
 Facibilia quæ dicuntur. 47. D
 Falstas quid sit, & quibus conuenit. 8. C
 Fama differt ab honore & gloria. 84. C
 Fama utilis ad duo, in correctione seruanda. 122. E
 Familiaritas cum dæmonibus illicita. 26. ante A
 Fantasia quid sit, & quod obiectum & officium eius, ac quomodo decipiatur. 7. G
 Fantasmata quomodo corrumpantur. ibi.
 Felicitas in quo consistat. vide Beatitudo.
 Fœmina est mas occasionatus, & in eius generatione est error naturæ particularis, sed non vniuersalis, ideo fœmineus sex resurget. 283. D
 Fidei assensus quis sit. 21. A
 Fides humana & diuina quid. ibi.
 Fidei multiplex acceptio. 103. C
 Fides theologica quid. ibi. D
 Fidei subiectum quod. ibi. E
 Fidei obiectum duplex. ibi. E. F
 ad Fidem quæ pertinent per se, & quæ ad manifestationem aliorum. ibi. F
 Fidei articulus quid. 105. D
 articulorum Fidei numerus. ibi. E

Fidei duo prima credibilia. ibi.
 Fidei symbolum quid, & a quo edi potest. ibi.
 Fidei non subest fallum. 103. F
 Fidei modus quis. 104. A
 Fides propter aduentum euidentiæ non perdit meritum. ibi.
 Fides requirit piam actionem. ibi.
 Fides ambiguum non habet. ibi.
 Fidei certitudo maior quam scientiæ & sensus. ibi. C
 Fides non manet in patria. 86. C
 Fides, suspicio, & opinio differunt. 104. C
 Fides potest esse absque charitate. ibi.
 Fidem dicentes fiduciam condemnantur. ibi.
 Fides informis & formata quid. ibi. D
 Fidei actus. ibi. F. & deinceps.
 Fide occultare au & quando liceat, & quomodo alienam fidem, verbo, vel signo protestari non licet. 105. B
 Fidem magis explicitam qui habere debeant. ibi. G
 Fides quomodo augeri & corrumpi potest. 107. D
 Fides infusa non causat acquisitam. ibi.
 Fidem de aliis articulis errans in vno, habere non potest. ibi.
 Fides sola non iustificat. ibi. F
 ad Fidem quæ requiruntur. 108. D
 Fidei vitia opposita. 109. C
 Fidei disputatio quibus & quando est licita. 111. A
 de Fide quæ sint. ibi. E
 Fidei præcepta. 114. C
 Omne quod non est ex Fide peccatum est, exponitur. 122. A
 Fiducia & magnanimitas idem sunt. 80. D
 Figuræ & modi quot. 18. F
 Filius ad quid tenetur patri, & an eo inuito possit intrare religionem. 76. E. F
 Filius religiosus an possit sine licentia prælati claustrum exire ad subeundum patri. 76. E. F
 Filius naturalis & legitimus quid, & quædam patientur illegitimi, & a quibus possint legitimari. 222. E
 Filius adoptiuus quis dicatur, & quæ priuilegia habeat. 118. B. C.
 Filiorum dei adoptio quid sit, & per quem fiat. 273. B
 Filij quandoque puniuntur pro peccatis parentum. 245. C
 Filij infidelium inuitis parētibus non sunt baptizandi. 110. E
 Filij in vtero decedentes non saluabantur in antiqua lege. 147. D
 Filius in diuinis quomodo est in patre, & pater in eo, & spiritus sanctus in vtroque. 262. A
 Filij dei processio est per modum similitudinis & verbi, & quomodo differat à processione verbi nostri. 261. C
 Filij dei generatio est æterna. ibi. F
 Filius in diuinis cur non generat alium filium. 262. B
 Filio in diuinis conuenit mitti, & dari, & non patri. 266. A
 Filij in diuinis nomina. 265. A
 Filij in diuinis attributa. ibi. F
 Finis est principalis circumstantia actus moralis. fo. 40. B
 Finis addit bonitatem, vel malitiam actui. 41. C
 Finis est obiectum actus interioris voluntatis. ibi.

Finis vltimus & non vltimus, quomodo & cuius, quid sint. 48. B
 Finem vltimum præstitueret pertinet ad synderesim, & non vltimum ad prudentiam. ibi.
 Finis præceptorum cæremonialium legis antiquæ duplex. 140. B
 Fomes post prohibitionem cur magis exardescit. 139. A
 Forma & actus idem sunt. 1. A
 Forma substantialis & accidentalis quid sint. ibi.
 Formæ abiturationis hæresis. 111. D
 Forma remissionis indulgentiarum. 209. E
 Fornicatio quid, & quotuplex sit, & quomodo est peccatum mortale. 92. B
 Fornicatio simplex iure naturæ est illicita. 221. B
 Fornicatio non soluit vinculum matrimonij. 219. A
 Fortitudo quid sit, & quot actus & partes habeat. 80. D. G
 Fortitudo donum spiritus sancti quid. 130. G
 Fratricellorum error. 234. C
 Fratres domini qui erant. 278. B
 Fraus quid, & quale peccatum sit. 50. B
 Fraus & dolus differunt. 59. C
 Frigiditas dirimit matrimonium. 219. D
 Fructus duodecim quomodo differunt à virtutibus. 132. C
 Fruitio quid sit, & quomodo solo deo fruendum sit. ibi.
 Fugere, & carceres infringere an liceat reo. 56. F
 Furtum quid sit & quam poenam mereatur. 59. A
 Furari licet ad subueniendum extreme indigenti. 121. A
 Furia quomodo impediatur & dirimat matrimonium. 220. A
 G
 Gabriel cuius ordinis fuit. 277. D
 Gallus habet aliqua signa ex instinctu naturæ. 148. C
 Gaudium vt passio quid. 16. K
 Gaudium spirituale est effectus charitatis, & admittit permutationem tristitiæ in via. 118. B
 Gaudere de malis aliorum quando liceat. 125. A
 Gazophilatium Ecclesiæ quem thesaurum habeat. 207. E
 Geantici & geomantia quid. 73. D
 Generationis naturalis modus. 2. F
 Generatio in statu iustitiæ originalis quomodo facta fuisset. 248. A
 Generatio æterna filij Dei declaratur. 261. F
 Genus vt est prædicabile quid. 16. B
 Germani olim latrocinium non reputabāt iniquum. 138. C
 Gloria, laus, honor, & fama differunt. 84. C
 Gloria inanis quale peccatum est. ibi. E
 Gloriam ordinatam appetere licitum est. ibi. D
 Gnomon quid sit. 49. A
 Gradus viuientium quot. 1. G
 Gratitude virtus quid. 78. E
 Gratia triplex acceptio. 97. F
 Gratia gratis data quid. ibi. G
 Gratia gratis datæ quot. 98. B
 Gratia linguarum quid. 100. A
 Gratia miraculorum quid. ibi. B

Gratia

Gratia præueniens, concomitans, operans, & cooperans quid. 101. C
 Gratia quinque effectus. ibi.
 Gratia gratum faciens quid, & quotuplex. ibi. E
 à Gratia fluunt virtutes infuse & dona. 103. C
 Gratia prima non cadit sub merito. 102. C
 Gratia est prima radix meriti, & charitas immediata. ibi. F
 Gratia gratum faciens prærequirit dispositionem in habente vsum rationis. 109. B
 Gratia quid responderet. 103. ante B. & 206. F
 Gratia sacramentalis quid, & quomodo differat à gratum faciente. 151. F
 Gratia dari ex opere operato dupliciter intelligitur. 152. C
 Gratia plenitudo quadruplex. 280. D
 Gregorij Nazianzeni authoritas. 24. A
 Gula quid, & quale peccatum sit, & quot filias habeat. 90. F
 Gustus quid sit, & quod obiectum medium & organum habeat. 7. A

H

Habitudo quid, & quotuplex sit. 45. C
 Habitudo infulorum actus non causat habitum. 46. B
 Habitudo subiecta. ibi. C
 Habitus speculatiui quot. ibi. D
 Habitus practici quot. ibi. E
 Habitus acquisiti per cessationem ab actu corrumpi possunt, sed non infusi. 116. A
 Habitus non facit monachum. 236. C
 Hebetudo mentis quid. 90. F
 Helias & Enoch quomodo translati sint. 134. C
 Helias & Enoch tempore antichristi consolabuntur bonos. 287. A
 Heremite non sunt in statu perfectionis. 236. B
 Hæresis quid, & quotuplex sit, & quomodo differat à secta & schismate. 111. E
 Hereticus quis dicatur. ibi.
 Heretici quæ poena sunt coercendi. 110. C
 Heretici circa sacramentum poenitentiae fidem non recuperant. 107. D
 Hereticis etiam prodigia facientibus non est credendum. 99. D
 Heretici distinctiones theologorum irridentes confutantur. 109. B
 Hæresis causa & origo. 112. A
 Hereticorum versutiæ. ibi. B
 Heretici quando omnia correctione fraterna sint denunciandi. 123. C. D
 Heretici sunt principalia membra antichristi. 285. D
 Hæresis quando dirimat matrimonium. 218. D
 Hierarchia quid, & quotuplex sit. 25. B
 Histrionibus licite potest aliquid dari. 95. E
 Hypocrisis quid sit, & quomodo differat à simulatione. 79. B
 Holocaustum quid. 141. B
 Hostia pro peccato & pacifica quid dicebatur. ibi.
 Homicidium quid & qui dicantur homicidæ. 57. D
 Homo secundum quid est nobilior angelo. 149. E
 Hominum triplex status. 148. A
 Homo quomodo est causa peccati sui vel alterius. 242. A

Homo non est proprie imago dei. 265. B
 Honestum quid sit. 88. E
 Honestatis publice iustitia quid sit, & an dirimat matrimonium. 114. A
 Honor quid sit. 84. C
 Honor debitus parentibus. 77. E
 Honor prophetarum triplex. 99. E
 Horror huius seculi vnde. 91. F
 Horæ canonicæ quo tempore, ordine, & modo, & à quibus sub præcepto sint dicendæ. 62. C. & dein.
 Humiditas est obiectum formale gustus. 7. C
 Humilitas quid sit, & quot gradus habeat. 94. B
 Hypostasis differt à persona & indiuiduo. 15. F

I

Iacob excusatur à cognitione Lia. 35. B
 Iacob prædestinatio. 275. C
 Instantia quid sit, & quomodo sex peccata contineat. 79. C
 Idæa quid, & in quo est. 274. C
 Idolum differt ab imagine. 68. ante. A
 Idololatria quid sit quando incipit & quando cessat. 7. A
 Idromantia quid. ibi. D
 Ieiunium quid, & quotuplex sit, quomodo fieri debeat, & quas utilitates afferat, & qui sint excusati. 89. C. & deinceps.
 Ieiunium quadragesimæ vnde. ibi.
 Ignis inferni realis agit in animas, vt instrumentum diuinæ iustitiæ. 194. C
 Ignis conflagrationis quando incipiet, & quantum durabit. 287. E
 Ignorantia quid, & quotuplex. 21. D
 Ignorantia quando impediatur voluntarium, & excuset à peccato. 35. B
 Illabi animæ & menti quid. 24. B
 Illuminatio quid sit, & per quos, & quomodo fiat. ibi.
 Imago quid sit, & quomodo differat ab idolo, & quomodo imagines sanctorum sint adorandæ. 67. F
 Imago est nomen notionale filij dei. 265. B
 Impassibilitas corporum beatorum vnde procedat, & quos effectus habeat. 135. C
 Impatentia quid, & quale peccatum sit. 86. B
 Impedimenta voluntaria. 35. A
 Impedimentum intellectus agentis est ligamen sensus. 13. B
 Impedimenta matrimonij. 213. & deinceps.
 Imperium intellectus quid sit, & qua virtute operetur, & quæ potentia ei subiaccit. 39. & deinceps.
 Impius dupliciter dicitur, & quomodo iustificetur. 107. F
 Imperium quid, & quale peccatum sit. 57. K
 Imprudentia quid sit, & quæ peccata ad eam reducuntur. 49. B
 Impugnatio veritatis agnitæ quid. 114. B
 Inanis gloria quid, & quale peccatum sit. 84. C. & dein.
 Incarnationis filij dei mysterium comparatur matrimonio. 266. C
 in Incarnatione omne postituum est à tribus personis. 267. B
 in Incarnatione esse existentiæ toti trinitati commune fuit naturæ humanæ communicati, & per filium vno terminata. ibi.

c ij

In incarnatione quæ communicatio idiomatum siue proprietatum facta fuit. 266.D. & 267.A
 Incarnatio dicitur vno, assumptio, & humanatio, differenter tamen. ibi. C
 in incarnatione assumpta est caro per animam. 268.A
 propter incarnationem quæ propositiones conceduntur, & quæ negantur. 271.C
 Incestus quid, & quale peccatum sit. 92.D
 Inconsideratio fuit causa peccati Luciferi, & aliorum angelorum. 91.F
 Inconstantia quid. 86.H
 Incontinentia est minus peccatum quam intemperantia, & incontinentia concupiscentiæ peior quam est continentia iræ. 93.C
 Individuum pro materiali & formali quid, & quomodo se habeat ad singulare, & differat à supposito. 15.F
 non omne Individuum substantiæ est suppositum. 266.B
 Inductio quid. 20.D
 Inducere ad peccandum non licet. 61.B
 Indulgentia quid sit, & quod fundamentum in sacra scriptura habeat. 206.F
 Indulgentiarum thesaurus inexhaustibilis vnde procedit. 207.E
 Indulgentiarum utilitas. 208.C
 Indulgentia ad efficaciam quatuor requirit. 209.A
 Indulgentiarum verba notanda. ibi. B
 Indulgentias quis concedere potest. ibi. F
 Indulgentiæ quibus profunt. 210.B
 Induratio quid. 242.D
 Induratio & excæcatio quomodo differunt, & an deus sit earum causa. ibi.
 Infernus ubi sit, & quomodo contineat quatuor receptacula animarum. 190.F
 Inferni damnatorum conditiones & poenæ. 194.B. & deinceps.
 Infidelitas pure negatiua quid sit, & quomodo propter eam solam quis non damnatur. 109.C
 Infidelitas positiua quid, & quotuplex sit. ibi. D
 Infidelitatis christianorum quadruplex. 111.C
 Infideles qui nunquam susceperunt fidem, non possunt ad eam compelli. 110.A
 Infideles Iudæi & Gentiles sunt tolerandi. ibi. B
 Infidelium paruuli inuitis parentibus non sunt baptizandi. ibi. F
 Infideles non peccant in omni actu. 42. pag. 1. circa finem.
 cum Infidelibus communicare, in quibus, & quomodo, & quando liceat. 109.E
 Infirmorum in agonia consolatio. 255.
 Ingratitudo quod peccatum sit, & quot modis committatur. 78.F
 Inimici qualiter & qua ratione sunt diligendi. 117.C
 Iniuria facta alicui personæ redundat in coniunctas, & facta principum in multitudinem. 244.A
 Immutatio potentiae vitalis duplex. 3.G
 Immutatio sensuum post resurrectionem qualis erit. 135.C
 Impotentia coeundi quomodo dirimit matrimonium. 219.D
 Inobedientia quid. 78.D
 Impoenitentia quod peccatum sit. 113.F
 Infidijs vt in bello licet. 126.F

Inspiratio spiritus sancti declaratur. 262.C
 Instas angelorum quid & quomodo coexistat tēpori, & ex pluribus constituatur tempus discretum. 24.A
 Instinctus naturæ quid. 9.B
 Instinctus spiritus sancti quid. 129.D
 Instinctus Lutheranorum quid. ibi.
 Intellectus animæ rationalis duplex. 12.B
 Intellectus agens non est in angelis. 13. ante A
 Intellectus agentis officium & obiectum in anima separata. 12.B. & deinceps.
 Intellectus agens operatur in pueris. 13.A
 Intellectus agens non intelligit. ibi.
 Intellectus agentis impedimentum est ligamen sensus. ibi. B
 Intellectus agentis necessitas. ibi. C
 Intellectus agens differt à possibili. 13.A
 Intellectus possibilis quid. ibi. D
 Intellectus possibilis obiectum adæquatum est ens. ibi. E
 Intellectus possibilis obiectum inadæquatū, & in ratione motiui, est quiditas rei materialis. 17.B
 Intellectus possibilis tria habet officia, & dicitur memoria. ibi. C
 Intellectus possibilis triplex consideratio. ibi. D
 Intellectus possibilis habet tres actus. ibi. F
 Intellectus possibilis quibus medijs terminatur ad re ad extra. ibi. H
 Intellectus quando dicitur rem ad extra perfecte intelligere. 12. ante C
 Intellectus an & quomodo possit plura intelligere. 18.B
 in Intellectu quomodo aliquid dicitur tantum obiectiue. 14.A
 Intellectus quando potest suspēdere assensum & dissentium propositionis oblata. 18.C
 Intellectus speculatiuus & practicus quid. 21.E
 Intellectus in quibus & quomodo sit nobilior voluntate. 34.B
 Intellectus speculatiuus & practicus habent habitus concreatos quos sequendo errare non possunt. 46.D.E
 Intellectus quomodo dicitur mœchari. 47.D
 Intellectus practicus circa finem habet vnum actum, & circa media quatuor. 48.C.D.E
 Intellectus vt donum spiritus sancti quid sit. 129.F
 Intelligentem necesse est fantasmata speculari. 12.C
 Intelligentia est simplex apprehensio actualis. 17.H
 Intelligentia est pars integralis prudentiæ. 48.F
 Intelligentium tres gradus. 261.C
 Intentio prima & secūda apud dialecticos quid. 17.A
 Intentio vt est actus voluntatis quid. 36.E
 Intentio ecclesiæ in sacramentis est duplex, & quæ intentio ministri requiratur ad perfectionem sacramenti. 150.F. & deinceps.
 Intensio & remissio formarum per quid sit. 115.E
 Interdictum quid. 203.D
 Interpretatio legis quid & quotuplex sit, & quomodo differat à dispensatione. 137.F
 Intimiditas quid sit, & vnde procedit. 82.D
 Inuidia quid, & quale peccatum sit. 124.E
 Inuidia fraternæ gratiæ quod peccatum sit. 114.B
 Ioseph verus coniux D. virginis, de eius honestate nunquam dubitauit. 178.C. & deinceps.
 Ioseph post partum melius cognouit dignitatem D. virginis

virginis quàm ante. 177.F
 Ioseph vir D. virginis, permansit virgo. 178.F
 Ioseph viri Mariæ virtutes, priuilegia, & cōsolationes, in vita, morte, & post mortem. 279.A. & deinceps.
 Ira quid sit, & quomodo sunt tres species iratorum. 93.D
 Ira est indifferens, & potest esse bona & mala, & quale vitium sit. ibi. E
 Ira attribuitur deo. ibi. D
 Ironia quid, & quale peccatum sit. 79.D
 Irrisio quid, & quale peccatum sit. 58.A
 Irregularitas quid sit, & quomodo aliquando contrahitur absque peccato. 203.D
 Iteratio opponitur identitati. 283.B
 Iudæi an possint compelli ad fidem christianam. 110.A
 Iudicium fantasiæ & potentiæ sensitiuarum non est per compositionem. 8.C
 Iudex debet iudicare secūdam allegata & probata, & non secūdam conscientiam. 56.A
 Iudex ad monitionem & inquisitionem procedit ex officio. ibi. F
 Iudex quando potest exigere iuramentum. ibi.
 Iudicium peccata. 57.D
 Iudicium quid sit, & quid requiratur ad iudicium reatum, & quomodo triplex est iudiciū illicitum. 55.D. & deinceps.
 Iudicium prudētiale pertinet ad finesim & gnomin. 48.D
 Iudicium pro discretionem est comes iuramenti. 71.B
 Iudicium dei multiplex. 281.E
 in Iudicio generali qui comparebunt. 282.C
 Iudicij generalis locus. ibi. E
 Iudicij generalis ministri. ibi. F
 Iudicij generalis ordo. 284.D
 Iudicij generalis tempus. ibi. F
 Iudicij generalis signa. 285.A
 Iudicij generalis citatio reperiet aliquos in vita. 287.F
 Iudicij signa in canone Hebræorum inuenta incerta sunt. 282.A
 in Iudicio generali omnia peccata non remissa reuelabuntur. ibi. B
 Iudicij generalis hora. ibi.
 Iudicandorum situatio. ibi. C
 Iudicandorum discussio an futura sit vocalis. ibi. D
 Iuramentum quid, & quibus modis fiat. 70.F
 Iuramentum est licitum. 71.B
 Iuramenti tres comites. ibi.
 Iuramentum indiscretum duplex. ibi. C
 Iurare per creaturas an sit licitum. ibi. E
 Iuramenti obligatio. ibi. F
 Iuramenti conditiones. 72.A
 in Iuramento cadit dispensatio. ibi.
 Iustitiæ definitio & acceptio. 50.F
 Iustitiæ multiplex diuisio. ibi. G.H
 Iustitiæ particularis diuisio. 51.A
 Iustitia commutatiua quid. ibi. B
 Iustitiæ commutatiuæ actus. ibi. D
 Iustitiæ vitia opposita. 55.B
 Iustitiæ partes integrales. 61.C
 Iustitiæ partes potentiales. ibi. F
 Iustitia publicæ honestatis quid sit, & quem effectum habet. 214.A
 Iustitia originalis quid, & quos ordines contineat. 247.C

Iustitiæ originalis per festio. ibi. D.E. & 248.C.D
 Iustitiæ originalis transfusio. 251.B
 in statu Iustitiæ originalis homo non poterat decipi. ibi. F
 In illo statu quale dominū fuisset animæ super corpus, & hominis super hominem. 249.B.C
 Iustitiæ nostræ quomodo dicantur pānus mēstruatæ. 102.A
 Iustificatio impij quid sit, & quid requirat. 107.F. & deinceps.
 prima Iustificatio non cadit sub merito, & à quo inchoatur. 102.C
 Iustificatio impij non fit sola fide. 108.F

L

Laus dei, & sanctorum vocalis, virtuosa. 72.B
 Laus differt à gloria. 84.C
 Laicus non tenetur sub vtraque specie communicare. 164.E
 Laicus non potest consecrari. 177.B
 Lepre error non dirimit matrimonium. 214.F
 Lepra superueniens non impedit debiti redditionem. 220.C
 Letitia inepta quid. 90.F
 Lex quid sit, & quid ad hoc quod obliget requirat. 137.B
 Legis actus quatuor. ibi. C
 Legis interpretatio quid, quotuplex, & cuius sit. ibi. D
 Legis dispensatio, & interpretatio, & abrogatio differunt. 138.A
 Legis prima diuisio. ibi. B
 Lex diuina quid, & quotuplex. ibi.
 Lex naturalis quid. 138.C
 Lex diuina positiua quid & quotuplex sit. ibi. F
 Lex antiqua dicitur factorum & pædagogus. ibi.
 Legis antiquæ officia. ibi.
 Legalium virtus & duratio. 141.F
 Legalium mortificatio. 142.C
 Legalia reinstitui possunt. 143.A
 Lex euangelica quid. ibi. B
 Legis veteris & nouæ differentia. 146.D
 Lex vetus per nouam impleta. ibi. F
 Lex noua continebatur in veteri, & declarat eā. ibi. F
 Legis nouæ præcepta non contrariantur præceptis antiquæ. ibi.
 Legis nouæ & antiquæ grauitas. 147.C
 Legis nouæ duratio. ibi. F
 Lex alia non est expectanda. ibi.
 Legis nouæ præcepta. 225.E
 Legis nouæ consilia. 226.B
 Lex humana quid. ibi. C
 Legis humanæ necessitas. ibi. D
 Lex humana obligat in foro interiori. ibi. E
 Lex humana quos actus præcipere possit. 227.B
 Legis humanæ diuisio. ibi. C
 Lex canonica quid. ibi.
 Lex ciuilis quid. 237.D
 Legis ciuilis diuisio. ibi. E
 Legum ciuiliū nomina vnde. ibi.
 Leges ciuiles præstant canonicis tempore, sed non auctoritate & obligatione. 238.C
 Lex peccati quid. 239.C
 Lex peccati, mortis, membrorum, fomes, & peccatum

inhabitans idem sunt. 250.F
 Liber vitæ quid. 275.F
 Libelli repudij declaratio. 147.A
 Libellus repudij non excusabat. 219.C
 Liberalitas quid sit, & an in pauperibus esse possit. 79.H
 Liberum & naturale differunt. 29.E
 Liberum arbitrium quid. ibi.
 Libertas contrarietatis, contradictionis, & complacentiæ quid. 30.B
 Liberum arbitrium est in peccatore. ibi.F
 Libertas carnis & iustitiæ quid. 32.A
 Liberi arbitrij quiditas quid. ibi.B
 Liberum arbitrium differenter est in deo, angelis, & hominibus. 33.A
 Liberi arbitrij in malo, confirmatio, non est in via, nec attribuitur deo. ibi.D
 Liberi arbitrij vsum habentes. ibi.E
 Libertas complacentiæ cum gratia sufficit ad meritum. 102.F
 Ligamen sensus vnde. 13.D
 Linguarum donum quid, & quomodo variis linguis loquebantur Apосто. 100.A
 Lymbus patrum & puerorū vbi sit, & quam pœnam patiuntur. 191.B.D
 Litigium quid, & quotuplex sit. 79.G
 Locutio angelorum quomodo sit. 24.B
 Longanimitas quid. 86.B
 Ludus quid & quando licitus sit. 98.D
 ex Ludo acquisita quando subiacent restitutioni. ibi.
 Lumen gloriæ ad quid requiratur. 133.D
 Lunæ obscuratio qualis erit. 387.C
 Lux, lumen, radius, splendor differunt. 4.F
 Luxuria quid & quale peccatum sit. 91.F

M

Macula animæ quid. 244.D
 Magnanimitas quid. 82.F
 Magnanimi conditiones. 83.A
 Magnificencia quid, & an pauper possit esse magnificus. 85.C
 Magog quæ gentes sunt. 286.D
 Maior & minor extremitas, ac propositio quid dicatur. 18.E
 Maledictio quid, & quotuplex sit, & quibus maledicere licet ac quomodo. 58.B
 Maleficium quid, & an maleficio dissolui liceat. 219.F
 Maleficium quando dirimit matrimonium. ibi.
 Malitia actus, vnde vide in dictione Bonitas.
 ex Malitia quis peccare dicatur. 240.E
 Malum quid. 10.C. & 41.D
 Malum est ex singularibus defectibus. 41.A
 Malum hominis quid. ibi.B
 Mansuetudo quid. 93.C
 Maria virgo non fuit capax sacramenti poenitentiae. 178.E
 Maria supererogavit. 207.E
 Maria immunis ab originali. 251.D
 Mariæ caro, & ossa sunt specialiter dei. 266.F
 Maria non contraxit defectus. 251.D
 Mariæ perpetua virginitas defenditur. 277.F. & deinceps.
 Maria prima virgo. ibi.

Maria contraxit matrimonium. 278.C
 Maria concepit ante solennitatem nuptiarum. ibi.D
 Mariæ interpretatio. 279.E
 Maria vbi inuenta fuit. ibi.
 Maria quid faciebat. 280.A
 Mariæ gratiæ plenitudo. ibi.C
 Maria aduocata nostra. ibi.D
 Maria bibliotheca Aposto. ibi.E
 concursus populi ad Mariam. ibi.
 Dominus fuit specialiter cum Maria. ibi.
 Mariæ benedictiones. 281.
 Maria habuit vnicum filium naturalem, & plures habet adoptiuos. ibi.
 Maria quam pacem fecit. ibi.
 Mariæ timor vnde. ibi.B
 Maria perfecta ancilla. ibi.D
 Mariæ prædestinatio qualis. 277.A
 Maria habet aureolam martyrij. 136.E
 Martyrium includit mortem, & qui dicuntur martyres. 81.A. & deinceps.
 Martyrij obligatio. ibi.D
 Martyrij perfectio. ibi.F
 Martyrij effectus & premium. ibi.F
 Martyrij aureola quid, & quomodo præeminet aliis. 136.E.F
 Matrimonium quid & vnde. 210.F
 Matrimonij institutio. 211.B
 Matrimonij actus per quæ bona excusatur. ibi.F
 Matrimonij obligatio. 212.C
 Matrimonium vt sacramentum Ecclesiæ quid, & quos effectus habet. ibi.D
 ad Matrimonium requisita. ibi.E
 Matrimonij consensus debitus. ibi.F
 Matrimonij impedimenta. 214.E
 Matrimonium adulterio non soluitur quo ad vinculum. 118.F
 Matrimonium inter non baptisatos, non est sacramentum. ibi.C
 Matrimonio iuncti non possunt vouere continentiam siue alterius consensu. 220.E
 Matrimonium inter bonum christianum & hereticum aut excommunicatum contractum tenet licet scis peccet. 218.D
 Medium sensuum duplex. 4.A
 Medium in sensibus oportet esse denudatum. 4.G
 Medij potentiarum conditiones. ibi.
 Medium in fillogismis quid. 18.E
 Medium in demonstratione duplex. 19.G
 Medium in moralibus quid. 48.B
 Medium rei, & rationis quid. 50.E
 Mediator dei & hominum. 65.C
 Melchisedech figuravit christum. 273.A
 Membrū genitale est quasi quoddam animal separatum. 40.A
 Membrorum mutilatio quando est peccatum. 57.G
 Memoria sensitua quid, & quæ animalia habeant memoriam. 9.D
 Memorandi actus & modus. ibi.E
 Memoria & reminiscencia differunt. ibi.F
 Memoria pars prudentiæ. 48.F
 Memoria intellectiua quid. 17.C
 Mendacium quid, & quotuplex sit, & quomodo semper est peccatum. 79.A
 Mēsas duas cibis refertis, proposuit nobis deus. 172.D
 Mensura

Mensura proxima humanæ voluntatis est ratio, & prima deus. 42.C
 Mensurati ad mensuram est relatio realis. 14.B
 Mensura dei, angelorum, & rerum corporalium quæ sit. 24.A
 Meritum quid sit, & quomodo inter deum & nos esse possit. 101.F
 prima gratia nec totus ambitus gloriæ cadit sub Merito. 102.C
 Meritum congrui & condigni quid & cui innitantur. ibi.E
 ad Meritum requisita. ibi.F
 Merito respondentia. 103.A
 Meriti applicatio. ibi.B
 Meriti maioritas penes quid attenditur. 117.F
 Mereri potest quis aliquid pluribus modis. 269.E
 Meritum christi quale fuerit per se & aliis. ibi.
 Metus duplex impedit voluntarium. 35.B
 Metus cadens in constantem virum quando excusat, & soluit obligationem. ibi.
 Ministrorum malitia non impedit sacramentorum effectum. 150.C
 Ministri sacramentorum intentio quæ requiratur. 149.F
 Ministri sacramentorum bonitas & fides quomodo requiratur. 150.C
 Minorum officium non est illicitum. 95.E
 Minorum paupertas hodie non est perfectior eorum qui possessiones habent. 234.B
 Miraculum quid sit. 100.C
 Miraculorum gratia ad quid sit ordinata. ibi.B
 in Miraculis alio modo operatur deus, alio sancti, alio magi, alio mali christiani, & quibus miracula tribuantur. ibi.E.F
 Miracula tripliciter fiunt. ibi.
 Miracula non semper probant missionem prophætæ. 99.D
 Miraculorum signa an licite affigantur sepulchris sanctorum non canonisatorum. 107.B
 Misericordia acceptio, & eius obiectum. 119.C. & deinceps.
 Misericordie actus. 120.C
 Missæ sacrificium continet omnia veteris legis sacrificia. 168.E
 Missæ sacrificium prodest viuus & defunctis. 170.C
 Missarum priuarum pluralitas utilis & laudabilis. 171.A
 Missæ valor vnde attenditur. ibi.E
 Missa pro pluribus dicta an tantum profit singulis, ac si pro singulo diceretur. ibi.F
 Missam hæretici aut excommunicati an audire liceat. 177.F
 Moderatio quid, & quotuplex sit. 94.A
 Mollicies quid. 86.H
 Monitionibus episcoporum quomodo, & quædo est obediendum. 123.C
 in Monitionibus generalibus qui non comprehenduntur. ibi.F
 Mors qui & quotuplex. 252.E
 Mors omnium terribilium terribilissimum. 254.C
 Mortis memoria utilis. ibi.F
 Mortis timor quibus est ingerendus. 253.E
 Mortis bonorum bona. ibi.F
 Mortis malorum mala. 254.G

Mrs sanctorum dicitur natiuitas. ibi.B
 ad Mortem cur quilibet se præparare debeat. ibi.D
 Modus se præparandi ad eam. 255.A
 in Morte agonisantes a quibus, & quot modis tentantur, & quomodo sunt consolandi. ibi.E
 desolatorum propter Mortem amicorum consolatio. 257.F
 Mortuorum iustus quando est illicitus. ibi.
 in Mortuorum sepultura oratio funebri communis. 258.E
 Mortu corporali qui subiecti sunt. 288.A
 Mors christo & D. virginij non fuit pœna sed pœnalitas, & conditio naturæ. 251.D
 Mors vt pœnarum remedium optabilis simpliciter, tamen est maxima pœnarum. 284.B
 Mortui non possunt excommunicari, licet possint abfolui. 206.D
 Mortuis suffragia Ecclesiæ profunt ad liberationem. 192.D
 Mortuis indulgentiæ profunt. 210.D
 Mos tripliciter accipitur. 238.D
 Morus primo primus, secundo primus, & tertio primus qui sint. 37.C.D
 Mulieres quando excusantur a ieiunio. 90.D
 Mulierum ornatus quando est illicitus. 96.C
 Mulieribus sobrietas necessaria. 91.A
 Mulieribus ebrietas valde indecens est. ibi.B
 Mulieres non sunt capaces sacramenti ordinis. 177.B
 Mulier vidua contrahens matrimonium, ante annum iustus, perdit dotalitium. 222.B
 Mulieres resurgent in sexu foemineo. 283.D
 Multiloquium siue loquacitas quale peccatum sit. 90.F
 Multitudo libera potest legem & consuetudinem facere, & tollere. 239.B
 Mundus de quibus tentat hominem in morte. 256.A
 Murmuratio quid, & quotuplex, & quale peccatum sit. 58. ante D
 Musica & musicalia instrumenta. ad quid sint ordinata. 95.D.E

N

Nabuchodonosor non fuit propheta. 98.D
 Natiuitas est duplex. 217.D
 Natura procedit de imperfecto ad perfectum. 247.E
 Naturavna numero potest sub diuersis speciebus sub ordinatis intelligi. 15.F
 Naturale & liberum differunt. 29.E
 Naturale non potest totaliter deperdi. 244.C
 Necessarium simpliciter, & absolute, & secundū quid, & ex suppositione quid. 19.B
 Necessitas extrema, & necessitas personæ, & status quid. 120.D
 Necromantia quid. 37.D
 Negligentia quid, & quale peccatum sit. 49.E
 Negationis definitio, & diuisio, & officia. 15.A
 Nescientia quid, & quomodo reperitur in angelis. 21.D
 Nocumentum aggrauat peccatum. 243.E
 Nomina essentialia, personalia, notionalia, & attributa quæ sunt. 263.D
 Nominum essentialium regula. ibi.B
 Nomina ad personam patris pertinentia quæ sint. 264.E

Nomina ad personam filii pertinentia. 265. A
 Nomina ad personam spiritus sancti pertinentia.
 ibi. C
 Nomina attributa personis, & quomodo attribuan-
 tur. ibi. F
 Nomen dei quomodo sanctificatur in nobis. 64. B
 Notariorum peccata. 57. B
 Notiora nobis & naturæ, & quæ propositiones per se
 notæ dicantur. 19. F.
 Nuptiæ secundæ, & deinceps licitæ sunt. 222. B
 In secundis nuptiis etiam statim celebratis vir nil per-
 dit sed mulier. ibi.

O

Obedientiæ quid, & in quibus subditus obedire te-
 neatur. 78. C
 Obedientiæ religionis perfectio in quo consistat.
 236. A
 Obedientia est de essentia religionis, & præminet
 aliis voris. ibi. C
 Obduratio quid. 114. B
 Obiectum quid, & quotuplex. 3. A
 Obiectum intellectus agentis in vita, & in anima se-
 parata quid. 12. C. D
 Obiectum adæquatum intellectus possibilis quid. 13. E
 Obiectum eius in ratione motiui quid. 17. B
 aliquid esse in intellectu Obiectiue tantum quid.
 14. A
 Obiectum prudentiæ quid. 48. A
 Obiectum iustitiæ quid. 50. F
 Obiectum fortitudinis quid. 80. D
 Obiectum temperantiæ quid. 87. C
 Obiectum materiale & formale fidei quid. 103. E. F
 Obiectum charitatis quid. 115. C
 Oblatio quid, & quomodo differat à decima, & primi-
 tia. 68. A
 Observantia quid, & quotuplex sit. 78. B
 Obstinatio quid, & an possit esse in via. 114. B
 Occasio data, & accepta quid. 128. A
 Oculo corporali non potest videri deus neque ange-
 lus. 133. C
 Odium vt passio quid. 10. I
 Odium dei quid, & quotuplex, & quale peccatum sit.
 124. B
 Odoratus quid, & quomodo fit, & quare odorabilia
 magis sentiuntur in æstate, quàm in hyeme, & quo-
 modo bonum odoratum habentes sunt minus sapi-
 entes. 6. A. & deinceps
 Omen quid. 73. E
 Omissionis peccatum quid. 61. E
 Opacum corpus quid. 4. F
 Opera mortua, mortificata, mortifera, viua, & viuifi-
 cata quid. 181. B
 Opera supererogationis qui habuerint. 207. E
 Opinio quid. 21. A
 Opinio in angelis circa naturalia esse nõ potest. 20. G
 Opinio in statu innocentie esse non potuit. 249. A
 Opinionem doctoris approbati sequens in dubiis, ex-
 cusatur à peccato. 137. F
 Opus operatum & operantis quid. 170. F
 Orationis acceptio & definitio. 61. I
 Oratio vocalis quando, & quibus sit præcepta. 62. B
 Orationes vocales præceptas omittens an teneatur re-

petere. ibi. E. F
 Orationes vocales aut mentales curatus præcipe et
 non potest. 63. A
 Orare vocaliter aliquando est laudabile, & cur aliqua-
 do cessandũ sit ab oratione vocali, & aliis cærimo-
 niis. ibi. C
 Orare mentaliter quando cadit sub præcepto. ibi.
 Orationis duratio. ibi. D
 Orationis locus. 64. A
 Oratio dominica exponitur. ibi. B
 in Oratione quæ & quomodo sint petenda. D
 Oratio ad sanctos dirigi potest. 65. A
 Oratio duplex. ibi.
 Oratio an dirigi possit ad animas purgatorii. 66. B
 Orationis dignitas & effectus. ibi. B
 Orationis conditiones. ibi. C
 Oratio quam attentionem requirit. 67. B
 Orationis fructus qua distractione impeditur. ibi.
 Oratio Christi an semper fuerit exaudita. 272. B
 Ordinis sacramentum quid. 198. B
 sacramenti Ordinis materia & forma quid. ibi. C. D
 Ordinum distinctio, & an episcopatus & clericatus
 sint ordines. ibi. E
 sacramenti Ordinis institutio. 199. C
 sacramenti Ordinis minister. 200. D
 Ordinandorum sufficientia. ibi. F
 Ordines insufficientes peccat. 201. A
 qui sunt capaces Ordinum. ibi.
 Ordinis effectus. ibi. B
 Ordinati in sacris ad quid teneantur. 62. C
 Ordo sacer impedit & dirimit matrimonium. 215. B
 Ordinis minorum fratres habent dominiũ in rebus
 vsu consumptibilibus. 235. D
 Organicum corpus quid. 1. D
 Organistæ & alij musici quomodo peccant in Eccle-
 sijs pulsando. 63. D
 Ornatus quid sit, & quot modis circa ipsum peccatur
 96. C
 Ornatus templorum est approbatus à christo, & an, &
 quando sit melius dare templo quàm pauperibus.
 224. E
 Ornatus sacramentorum quid, & quæ sacramenta cõ-
 ferant ornatum. 154. C
 Oscula mulierum quando sint peccata. 93. ante. A

P

Panis quotidianus quis. 64. C
 Panis cur diebus dominicis benedicitur. 223. F
 Papa quid facere potest. 106. B
 Papa vt particularis persona errare potest sed non vt
 papa. ibi. C
 Papa succedit D. Petro in priuilegijs officij & iurisdi-
 ctionis. ibi.
 ad Papam pertinet sanctorum canonizatio. 106. D
 Papa primatum in Ecclesia tenet. 200. B
 Papæ manu propria bellare non licet. 127. E
 Papa an possit cum bigamis dispensare. 126. D
 Papa quando potest in pluralitate beneficiorum dispẽ-
 sare. 231. D
 Papa in essentialibus religionis dispensare non potest
 236. C
 Paradisus terrestris & cælestis vbi sunt. 134. B. D.
 Parentes quandoque puniuntur in filiis. 245. C. D

Partes integrales subiectiue & potentiales in morali-
 bus quæ. 49. F
 Paruificentia quale peccatum sit. 85. F
 Paruuli ante vsum rationis sunt baptizandi. 156. E
 Paruuli decedentes cum solo originali, sunt beati,
 beatitudine naturali. 132. F
 Paruuli infidelium inuitis parentibus non sunt bap-
 tizandi. 110. F
 Passio est triplex. 3. D
 Passiones appetitus concupisibilis & trascibilis quæ
 sunt. 16. G. & deinceps
 Passio quando auget & diminuit peccatum. 241. C
 Passio & propassio quomodo differant, & cadant in
 virtuoso. 271. D
 Passiones aliter fuerunt in Christo quàm sint in nobis. ibi.
 Patientia quid, & quomodo clamare vel insilire nõ sit
 contra rationem patientia. 85. H
 Patientia quomodo manet in patria. 86. C
 Patientiæ vitia opposita. ibi. D
 Patrini cur dantur baptizandis, & ad quid teneantur.
 157. F
 Paulus in raptu habuit claram visionem diuinæ essen-
 tiæ. 99. F
 Paulus quomodo impleuit in carne sua passiones Chri-
 sti. 208. F
 Pauper potest esse liberalis & magnificus. 85. D
 Paupertatis bonitas. 232. E
 Quis ex quatuor modis viuendi in Paupertate mel-
 lior. ibi. F
 errores circa Paupertatem vitandi. 234. C
 Paupertas Christi & apostolorum loculos & dominium
 admittebat. 235. C
 Paupertas Franciscanorum hoc tempore non est per-
 fectionis paupertate Carthusianorum. 234. B
 Paupertas est de essentia status religionis. 236. C
 Pax quid, & quotuplex sit, & cur omnes tenentur ama-
 re pacem, & quos fructus habeat, ac quibus medius
 procuretur. 118. C
 Peccatum secundum naturam, artem, ac in moribus
 quid. 239. C
 Peccati diuisiones. ibi. D
 Peccatorum tres gradus. ibi. B
 Peccatum omissionis habet causam. 240. B
 Peccatorum causæ duplices. ibi. C
 Peccatum potest esse causa peccati in triplici genere
 causæ. 241. D
 Peccare ex malitia, ignorantia, & infirmitate qui dican-
 tur. 240. D. E
 Peccata capitalia quæ sint. 241. E
 non omne Capitale est mortale. ibi.
 Peccatorum causæ exteriores quæ sint, & quomodo
 non excusant à toto. 241. F
 Peccatorum initium superbia. ibi. D
 Peccatorum radix cupiditas. ibi.
 deus non potest esse causa peccati, licet sit causa actus. ibi. F
 homo dupliciter potest esse causa peccati. 243. A
 diabolus quomodo est causa peccati. 242. F
 Peccata non sunt connexa neque paria. 243. B
 Peccatorum grauitas penes quid attendatur. ibi. C
 Peccata carnalia sunt minoris culpæ & maioris infir-
 miæ. ibi.
 Peccata per circumstantias, nocumentum, & dignita-
 tem personæ, aggrauantur. ibi. E. F
 Peccatorum subiectum quid. 244. B

Peccatorum tres effectus. ibidem. C
 Peccatũ nõ potest totaliter corrumpere bonũ naturæ. ibi.
 Peccati macula quid. ibidem. D
 Peccati Reatus quid. ibidem. F
 Peccatum commissionis & omissionis quid. 61. D. E
 Peccatum veniale quid & quotuplex. 245. F
 Peccati venialis & mortalis differentia. 246. B
 Peccatum veniale est dispositio ad mortale. ibidem.
 Peccare venialiter nemo tenetur vt vitet mortale in
 alio. 128. D
 Peccatum veniale in angelis esse non potest. ibi. C
 Peccatũ veniale nõ potest esse cũ iusticia originali. ibi. C
 Peccatum veniale non potest esse cũ solo originali. ibi. F
 Peccatum veniale quando & quomodo remittitur in
 purgatorio. 247. B
 Peccata venialia significantur per lignum, scænum, &
 stipulam. 246. B
 Peccata venialia quibus modis remittuntur. 180. D
 Peccatum veniale iunctum mortali perpetuo puni-
 tur in inferno. ibidem
 Peccatum mortale quid. 245. F
 Peccatum mortale contrariatur charitati. 116. B
 Peccata dimissa quò redeant per reciduationem. 186. F
 Peccatum originale est ex traductione. 249. D
 Peccatum vario modo accipitur in sacris literis. ibidem.
 Peccatum originale quid. 250. A
 Peccatum originale non est debitum habendi iusticiã
 originalem, neque qualitas morbida. ibidem. B. C
 Peccatum originale quomodo traducatur. 251. B
 Peccatum originale deletur per baptismũ quo ad cul-
 pam, manet tamen radix quæ est virtus generatiua
 destituta. 251. C. D
 Peccata proximorum parentum non traducuntur, nec
 alia Adæ præter primum. ibi. E
 Peccatum originale dicitur vnum peccatum mundi,
 & vnum numero in quolibet. 251. F
 Peccatum originale in omnibus est æquale, licet non
 omnes æqualiter concupiscant. ibidem.
 Peccati originis subiectum. 252. A
 Peccati originis pœnæ. ibidem. B
 Pœna quid sit & quomodo differt à culpa. 244. F
 Pœna & pœnalitas differunt. 232. C
 Pœnæ taxatæ in ordine prædicatorum non habent ra-
 tionem pœnæ sed pœnalitatis. 232. B
 Pœna est multiplex. 245. C
 Pœnæ temporales cur mittantur à deo. ibi. B
 Pœnæ canonicæ quæ sint. 203. D
 Pœnam talionis declarauit Christus. 147. A
 Pœnæ purgatorij quæ sint, & quomodo excedant om-
 nem pœnam martyrum. 192. F
 Pœnitentiæ acceptio. 178. B
 Pœnitentia virtus quid. ibi.
 Pœnitentia virtus an maneat in patria. 86. C
 Pœnitentiæ sacramentum quid. 178. D
 Pœnitentiæ materia & forma. ibi. E. F
 sacramenti Pœnitentiæ institutio. 179. B
 sacramenti Pœnitentiæ necessitas. ibi. D
 Pœnitentiæ duratio. ibi. E
 Pœnitentiæ sacramentum iterabile, & non solennis pœ-
 nitentia. ibi. F
 Pœnitentiæ solennis quid & quibus imponi debet. 180. A
 sacramenti Pœnitentiæ effectus. ibi. C
 Pœnitens an teneatur acceptare iniunctam pœniten-
 tiam. 186. D

per Poenitentiam opera mortificata viuificatur. 181. A
 Sacramenti poenitentiae tres sunt partes. ibi. B.
 Poenitentiae capaces qui. 199. F
 Perfectum adueniens non semper euacuat imperfectum. 104. D
 Periurium quid, & quod duplex, ac quale peccatum sit, & quando incurritur. 74. E
 Perseuerantia quatuor modi. 19. C
 Perplexus simpliciter non datur, tamen bene ex suppositione. 151. D
 Perseuerantia quid. 86. F
 Personae dignitas propter quatuor aggrauat peccatum. 244. A
 Persona, & hypostasis, & individuum differunt. 15. F
 Personae diuinae non sunt nisi tres licet sunt quatuor rationes. 263. B
 Pertinacia quid, & quot modis quis potest conuici de pertinacia, & quae requiratur ad haereticum. 87. A
 Pietas virtus quid. 76. E
 Pietas donum spiritus sancti quid. 130. F
 Phitones vnde dicantur. 73. D
 D. Petrus habuit primatum in Ecclesia, & sui successor. 199. E
 Pluralitas vxorum aliquando fuit licita, virorum vero nunquam. 221. E
 Pluralitas beneficiorum an sit licita. 231. D
 Potentiae animae vegetatiuae tres. 2. ante. A
 Potentiae animae distinguuntur realiter ab ipsa. 2. D
 Potentiae animae sensitiuae sunt quindecim. 2. B
 Potentiae animae rationalis sunt decem & octo. 11. I
 Potentiae apprehensivae habent duo officia. 3. D
 Potentiae irrationales non reflectuntur supra se. 7. F
 Potestas excellentiae soli christo conueniens quid. 151. A
 Potestas sacerdotis & christi non sunt eiusdem generis. 200. B
 Potestas consecrandi in episcopo & sacerdote aequalis. ibi.
 Praeceptum quid sit, & quibus verbis fiat. 138. C
 Praecepta affirmatiua & negatiua differunt. ibi.
 Praecepta legis naturae quot. 139. C
 Praecepta moralia quomodo sunt indispensabilia. ibi. E
 Praecepta caeremonialia quae. 140. A
 Praeceptorum caeremonialium finis causa & rationes. ibi. B
 Praecepta caeremonialia distinguuntur a moralibus. ibi.
 Praecepta iudicialia quae, & quomodo differant a caeremonialibus. 141. E
 Praecepta prudentiae. 50. D
 Praecepta iustitiae. 80. C
 Praecepta fortitudinis. 87. B
 Praecepta temperantiae. 97. A
 Praecepta legis veteris non contrariantur praecipis nouae. 146. E
 Praeceptorum multiplicitas est a praelatis vitanda. 147. C
 Praecepta fidei cur non ponantur in decalogo. 114. C
 Praecepta spei cur non ponantur in decalogo. 115. B
 Praeceptum charitatis in via impleri potest. 128. F
 Praecepta exteriora nouae legis quae & quot sunt. 225. E
 Precipitatio quid. 49. C
 Praecium iustum quid. 59. C
 Praedestinatio quid. 275. A
 Praedestinatio quid includat. ibi.
 Praedestinatio Iacob. ibi. C
 Praedestinatio actiua nil ponit in praedestinato, licet bene executio. ibi. D
 Praedestinatio est infallibilis. ibi.
 Praedestinatio absoluta & secundum praesentem iustitiam quid. ibi. E
 Praedestinatio fuit aliquibus reuelata non tamen conuenit eam reuelari omnibus. ibi.
 Praedestinatio actiua non habet causam in praedestinato, licet aliqui posterioris effectus executionis eius habeat. 276. A
 Praedestinatio an iuuetur precibus sanctorum. ibi. D
 Praedestinatio habet gradus. ibi.
 Praedicabilis acceptio. 16. F
 Praedicari in quid & in quale quid. ibi. C
 Praedicari per se & per accidens quid. 19. C
 Praedicamentum quid. 14. ante A
 Praedicatorum regula vel constitutiones non obligat ad culpam nisi in duobus casibus. 233. C
 Praelatus quomodo se debet habere in fraterna correctione. 123. B
 Praelatus in corrigendis criminibus tripliciter procedere potest. ibi. C
 Praelati sine causa dispensantes, sunt acceptores personarum. 70. C
 Praelati maiores vocandi ad concilium generale, qui dicantur. 228. E
 Praelatus potest dici caput. 269. B
 Praemium essentiale quid & cui respondeat. 134. E
 Praemium accidentale quid, & quod duplex sit. ibi. F
 Praeparationis modus ad digne sumendam Eucharistiam. 185. B
 Praescientia non est in deo quo ad se, sed quo ad nos. 275. A
 Praestigium quid. 73. D
 Praestituere finem pertinet ad synderesim. 48. B in fine
 Praesumptio mediat inter opinionem & suspensionem. 21. B
 Praesumptio secundum leges multiplex. 83. C
 Praesumptio secundum theologos quid. ibi. E
 Praesumptio diuinae misericordiae quod peccatum. 115
 Praesumptio diuinae misericordiae periculosa. 253. B
 Primitia quid, & quomodo debeatur. 68. A in fine.
 Primatum in Ecclesia habuit D. Petrus, & nunc successor eius. 199. E
 Primum principium scientiarum quod. 46. D. E
 Principium interius mouens est ratio, exterius Deus. 115. C
 Priuilegium quid. 238. A
 Priuilegiorum diuisio. ibi.
 Priuilegiorum interpretatio. ibi. B
 Prius nobis nota quae. 19. F
 Priuatio quid & quomodo cognoscatur, & ab ea ad habitum non sit regressus. 15.
 Priuatio duplex. 41. D
 Processio in diuinis ad extra, & ab intra quid, & quomodo ab intra est communis toti trinitati. 261. B. D
 Processiones in diuinis tantum duae. 262. F
 Procuratorum peccata. 57. B
 Problema quid. 20. E
 Prodigalitas quid. 80. B
 Prophetiae definitio & diuisio, & quomodo ei non subest falsum. 98. C
 Prophetiae gradus, & quis sit perfectior. 99. B

Propositiones notiores quid. ibi. F
 Propositio immediata quid. ibi. G
 Propositiones concedendae vel negandae propter incarnationem. 271. C
 Propositiones concedendae vel negandae circa mysterium trinitatis. 263. E
 Propositiones de contingenti ad vtrumlibet non sunt determinatae veritatis. 273. E
 Proprii praedicabilis acceptio. 16. D
 Providentia quid. 274. D
 ad Providentiam quo pertinent. ibi.
 ad Providentiam dei pertinet promittere aliqua mala. ibi. F
 Providentia dei non imponit necessitatem lib. arb. ibi. F
 Providentia dei circa intellectuales naturas diuiditur in praedestinationem & reprobationem. 275. A
 Pudicitia quid. 91. E
 Pueri ante usum rationis abstrahunt species. 13. A
 Pulchritudo in quo consistat. 88. F
 Punitio quando sit differenda vel omittenda. 128. C
 Puniuntur filii pro peccatis patrum & e converso. 245. C
 Purgatoriū ex sacris literis probatur esse. 190. B
 Purgatorij locus & poenae, ibi. F. & deinceps.
 Purgatorij animae quibus modis subleuantur. 192. D
 Animabus purgatorij indulgentiae profunt. 210.
 Pusillanimitas quale peccatum sit. 85. B

Q

Qualitates alterabiles quot. 3. E
 Qualitates primae quot. 6. G
 Quaestionum decisiones vnde sumi debent. 228. B
 Quiditas rei materialis est obiectum intellectus possibilis in ratione motui. 17. B

R

Radius differt a splendore. 4. F
 Raptus species luxuriae quid. 92. F
 Raptus ut extasis quid. 99. F
 Ratiocinatio quid, & quot sunt species ratiocinandi. 18. D
 Ratio est regula humanorum actuum. 42. C
 Reatus poenae quid & quomodo remaneat deleta culpa. 188. A. & 244. F
 Receptacula animarum quot. 190. E
 Reditus annui emi possunt. 60. C
 Redditio debiti coniugalis quando sit de precepto. 220. B
 Regimen paternum, despoticum, politicum, regale, tyrannicum, aristocraticum, obligaticum, & tyrannicum quid. 49. ante A
 Regnum dei triplex. 6. B
 Regula immediata voluntatis humanae est ratio & prima lex aeterna. 42. C
 Religio virtus quid sit & quot actus habeat. 61. G
 Religioni vicia opposita. 72. C
 Religiosus sine causa dispensatus ad dimissionem habitus vel ad laxiorem religionem, non est tutus. 237. D
 Religiosus quomodo potest subuenire parentibus in extrema necessitate. 76. E. F
 Religiosi furari possunt ad subueniendum extreme indigenti. 121. A
 Religiosi an possint comedere carnes in die natiuitatis domini si feria. 6. euenerit. 90. D
 Religionis professio delet omnem reatum. 82. ante A
 Religiosi professi sunt in statu perfectionis. 232. B
 Religiosus non semper mortaliter peccat transgrediendo regulam. ibi. C
 Religio praedicatorum non obligat ad culpam nisi in duobus casibus. 233. C
 Religiosus in ordine praedicatorum omittendo poenas taxatas non peccat, nisi ex contemptu. 232. C
 Religiosus in eodem genere peccati non semper grauius peccat seculari. ibi. D
 Religiosis perfectio maxime consistit in obedientia. 236. B
 Religionis essentialia quae. ibi. C
 Religiosi mendicantes licite possunt tenere possessiones. 233. C
 Religiosus non tenetur renunciare honori magisterij. 234. C
 Religionem quis ingredi teneatur, & quae impediunt religionis ingressum. 236. F
 Religionem intras quando possit licite exire. 237. A. B
 Reminiscencia quid sit, & quod differat a memoria. 9. F
 Reprobatio quid. 275. C
 Reprobatio Esau. ibi.
 Reprobatio duplex, & an numerus reproborum sit certus. ibi. E
 Reprobatio quam causam habet. ibi. F
 Reprobatio de lege ordinata non potest reuelari. ibi. F
 Reprobatorum angelorum numerus minor est quam praedicatorum, sed hominum est maior. ibi.
 permissio peccandi nil ponit in Reprobatis, neque tollit liberum arbitrium. 276. C
 Res nobilior sunt in essentia diuina, quam in seipsis. 274. C
 Respectus quid, & quando est realis ex vtraque parte, & quando ex altera tantum. 14. B
 Respectuum rationis dialecticorum declaratio. 15. D. & deinceps.
 Relatio actuum humanorum in deum quadruplex, & quae requiratur & sufficiat ad meritum. 103. A
 Relationes substantiales in diuinis sunt quatuor. 263. B
 Responsum quorum prouidentia habeatur pro legibus. 237. E
 Restitutio quid, & qui restituere teneatur. 51. E. F. & deinceps.
 Relatio actuum humanorum in deum quadruplex, & quae requiratur & sufficiat ad meritum. 103. A
 Relationes substantiales in diuinis sunt quatuor. 263. B
 Responsum quorum prouidentia habeatur pro legibus. 237. E
 Restitutio quid, & qui restituere teneatur. 51. E. F. & deinceps.
 quid Restituendum sit. 52. A
 Restitutio quo ad animam, corpus, famam, honorem, & res exteriores quomodo fieri debet. 52. A. & deinceps.
 Restitutio cui facienda est. 53. E
 Restitutio est necessaria. 54. A
 Restitutionis modus. ibi. D
 Restitutionis tempus. ibi. E
 vitia circa Restitutionem occurrentia. 55. A
 Rhetorica est pars prudentiae, & quod sit rhetoris officium. 47. F
 Resurrectio generalis quomodo fiet. 282. F
 Resurrectio bonorum & malorum in quibus conueniant. 283. B
 Resurgent omnes idem numero. ibi.
 in Resurrectione erunt membra genitalia & truncata in via, ac intestina. ibi. C
 in Resurrectione mulieres resurgent in sexu foemineo. ibi. D
 post Resurrectionem non erit usus sexuum neque ciborum. ibi.
 in Resurrectione erunt capilli, dentes, & ungues, non tamen eorum plixitas, nec superfluitates inutiles. ibi. E
 in Resurrectione non erunt nani neque gigantes. 284. B
 Resurrectionis bonorum & malorum differentia. ibi. C
 cum Resurrectio generalis fiet, erunt aliqui viuentes in vita mortali. 287. F

Reus quis dicatur in iudicio, & quò in eo peccat. 56. F
Rixa quid sit, & qui dicantur rixosi. 127. D

S

Sacerdotes in ordinatione simul consecrant eum ordinante. 277. F
Sacerdos celebrans vel ministrans in peccato mortali, peccat mortaliter. 150. D
Solutus sacerdos est minister sacramenti eucharistiæ. 177. B
Sacerdos hæreticus & degradatus proferens verba consecrationis cum intentione consecrãdi, consecrat. ibi. F
Sacerdos celebrans tenetur sub vtraque specie communicare. 164. E
Sacerdotis confessoris conditiones. 185. ante B
Sacerdos curatus negans licentiam subdito alteri confitendi, peccat. 186. B
Sacerdos quomodo se debeat habere in casibus referuatis. ibi. A
Sacerdos est mediator quo ad tria. 272. D
Sacerdotes differunt ab episcopis in potestate. 200. B
Sacerdotij, christi dignitas, figura, & effectus. 272. D
Sacrum & sacramentum quid. 148. D
Sacra scripturæ sensus quot. 140. C
Sacramentorum antiquæ & novæ legis differentia. 148. D
ad Sacramentum requisita. ibi. F
de immutatione verborum in Sacramentis. 149. B
de Sacramentorum ministris. ibi. E
de ministris Sacramentorum intentione. ibi. F
Sacramenta non viciantur malitia ministrorum. 150. C
Sacramenta novæ legis fuerunt à christo instituta. ibi. F
de Sacramentorum necessitate. 151. B
Sacramenta antiquæ legis non habebant virtutem inherentem. 148. E
Sacramenta imprimuntur characteri quæ sint, & quomodo non reiterantur. 153. C
Sacramentorum ornatus quid. 154. C
Sacramenta novæ legis sunt septem. ibi. E
in quolibet Sacramento sunt tria. 151. B
Sacramentorum virtus quid, & ubi sit. 152. A
Sacramentalia quæ dicantur. 223. A
Sacra in antiqua lege quæ erant. 141. D
Sacrificium quid & quotuplex. 68. A
Sacrificiorum veteris legis species. 141. B
Sacrificium eucharistiæ continet omnia legis antiquæ sacrificia. 168. E
Sacrificio indiget homo propter tria. 272. E
Sacrilegium vt opponitur religioni quid & quotuplex sit, & eius poena. 75. A
Sacrilegium species luxuriæ quid. 92. G
Salutationis angelicæ declaratio. 280. B
Salutatio angelica continet omnes salutationes excellentes antiqui testamenti. 281. B
Sanctorum orationes sunt nobis viles. 65. A
Sancti & eorum imagines & reliquie debent adorari. 67. D. E. F
Sancti vident in verbo orationes quæ ad eos diriguntur. 65. A
aliqui Sancti in via habuerunt opera supererogationis. 207. E
Sanctorum canonisatio ad quem pertinet, & quæ solennitates in ea sint seruandæ. 106. D
Sanctorum antiqui testamenti cur non sint solennitates. 207. B

an miraculorum signa affigere liceat sepulchris Sanctorum non canonisatorum. ibi. B
Sancti post resurrectionem poterunt se visitare. 135. E
Sancti in patria sunt in statu impetrãdi, & orant pro vivis & defunctis. 192. F
Sanguis christi quomodo dicitur mysterium fidei, & quomodo non sit effusus pro omnibus. 164. B
Sanitas superstitionibus procurari non debet. 74. C
Sapientia & scientia differunt. 46. D
Sapientia donum spiritus sancti quid. 130. B
Sapientia carnis & diuina quid. ibi.
Sathanae ligatio per annos mille & eius solutio. 286. C
Satisfactio quid sit, & quid ad eam requiratur, & quomodo satisfacere deo est possibile. 187. E
Satisfactio per quæ opera fit. 189. D
Satisfieri potest vni debito diuersis modis ab eodem. 208. E
Satisfactione propriã in quolibet cur requirat deus. 188. B
Satisfacere deo vnus pro alio potest. 189. B
Satisfacere deo absque gratia nemo potest. ibi. C
Scandalum quid, & quotuplex, & quale peccatum sit, & propter scandalum quæ sint vitanda vel omittenda. 127. F
Scientia & sapientia differunt. 46. D
Scientia causat euidenciam. 20. G
Scientia subalternata in eo qui non habet subalternatam, non est propriè scientia. 104. B
Scientia triplex. 133. E
Scientia dei stat cum contingentia rerum. 273. E
Scientia in christo triplex. 269. F
Schisma quid sit, & qui dicantur schismatici. 125. E
Schisma differt à seditione, rixa, secta, & hæresi. ibi.
Scurrilitas quid. 90. F
Secta quid & quomodo differat à schismate & hæresi. 111. F
Seditio quid. 127. E
Senatusconsultum quid. 237.
Sensus quid sit & quot officia habeat. 3. D
Sensus diuisio. ibi. E
Sensus exteriores & interiores quid & quot sint. ibi. F & 4. C. D
Sensibilis definitio & diuisio. ibi. I
Sensuum deceptio vnde. 5. B
Sensus communis quid & quæ officia habeat. 7. E. F
Sensus exteriores omnes erunt in beatis perfectiori modo in actu quàm nunc sint in nobis. 135. C
vnus Sensus est vnus contrarietatis. 6. H
Sensuum ligamen vnde. 13. B
Sepulcrarum solennitas laudabilis, & quis & pro quo ac in quo loco possit eligere sepulcrum. 193. C
in Sepulcris communis oratio funebris. 258. E
Sententia bonorum in die iudicii licet videatur communis, erit tamen diuersa. 288. B
Sententia malorum quæ. ibi. C
Sententiæ eorundem executio. fo vlt. A
Sētētia excoicationis iusta, quãdo nõ timēda. 206. A
Seruitus iustitiæ & peccati in quo consistat. 32. A
Seruire deo principaliter propter creata non referendo in eum, peccatū est. 37.
Sigillum confessionis & secreti quid, & quomodo iure ac sub qua poena seruari debeat. 187. B
Signa dantur solis hominibus per institutionem. 148. C

Signa iudicij ante Antichristum. 285. A
Signa post Antichristum. 287. C
Signa 15. in canone Hebræorum cõscripta, sunt apochrypha. 288. A
Silloquium quid sit, & quibus terminis, propositionibus, figuris, & modis constituitur. 18. E
Sinderesis quid sit, & quot officia habeat, & quomodo non potest extingui. 46. B
Sinesis quid. 48. D
Simonia quid, & quotuplex, & quæ sit eius poena. 75. B. & deinceps.
Simplicium apprehensio quid, & quotuplex sit. 17. H
Synodus quid. 228. D
Simulatio quid, & quomodo differat ab hypochrisi. 79. B
Solertia quid. 48. F
Solicitudo quid. 50. C
Sobrietas quid, & qui magis ad eam teneantur. 91. A
Societas malorum cur sit fugienda. 253. C
Sonus quid, & quotuplex sit, & quomodo causetur. 5. D
Somnia vnde prodeant. 13. B
Somniorum obseruatio illicita. 73. D
Somnia non fuissent in statu naturæ integræ. 248. F
Sophisma quid sit, & quibus modis fiat, ac quo fine.
Sors quid, & quotuplex, & quando sit prohibita. 73. F
Spes passio quid. 17. C
Spes theologa quid. 114. C
Spei an sub sit falsum. 103. F
Spei theologicæ vitia opposita. 114. E
Spes theologa non manet in patria. 86. C
Spes longæ vitæ periculosa. 253. C
Species sensibilis quid. 3. D
Speciei intelligibilis causatio. 12. B
Species intelligibiles infunduntur in separatione animæ. 13. ante A
Species intelligibiles sunt incorruptibiles, & nõ contrariantur. 17. C
Species intentionalis quid. 3. G
Species prout est prædicabile quid. 16. A
Spiritus vitales quid sint. 11. H
Spiritus familiares qui dicantur, & an liceat ab eis obsequium sumere. 26. ante A
Spiritus sancti dona à virtutibus in suis distincta quæ. 115. & deinceps.
Spiritus sanctus quomodo procedit à patre & filio. 262. C. & deinceps.
Spiritus sancti conuenit mitti. 266. A
Sponsalia quid sint, & inter quos contrahi possint, & quem effectū habent, & quomodo soluantur. 213. E
Status hominum triplex, & an expectandus sit status spiritus sancti. 147. F
Status in moralibus & ecclesia quid sit. 229. D
Status perfectionis in quo consistat. ibi. E
Status cardinalium quis. 230. B
Status episcoporum quis. ibi. F
Status religionum quis. 232. B
Status religionis habet tria vota. 236. C
Status beatorum qualis. ibi. D
Status damnatorum qualis. 196. E
Stellæ quomodo cadere dicantur de cælo. 287. D
Studiositas & studium quid. 95. A
Stupor quid. 11. E
Stuprum quid, & quale peccatū sit, & ad quid teneatur stuprator. 92. E

Stultitia quid, & quotuplex sit, & quomodo differat à fatuitate. 130. C
Subiectum attributionis quid. 3. B
Sublannatio quid, & quale peccatum sit. 58. A
Subtilitas quid. 135. E
Suffragia facta ab iis qui sunt in peccato mortali, quãdo profunt. 192. F
Submissiones secularium iudicibus Ecclesiasticis cur prohiberentur. 205. F
Summum bonum quid. 132. D
Superbia quid, & quale peccatum sit. 94. C
Supererogationis opera aliqui habuerunt. 207. E. & deinceps.
Superfluum quid, & quotuplex sit. 120. E
Superfluum cultus dei quis sit. 72. D
Superstitio diuiniatua quid, & quotuplex sit. 73. C
Superstitio obseruantiarum quid. 74. B
Suppositū quomodo differat à persona, & indiuiduo. 203. D
Suspensio Ecclesiastica quid. ibi.
Suspicio quid. 20. C
Suspicio quale peccatum sit, & vnde procedat. 56. C
Sufurratio quid, & quale peccatum sit. 58. D

T

Tactus quid sit, & quod obiectū, organum, & medium habeat. 6. E. & deinceps.
Tactus, oscula, & amplexus mulierū quando sint peccata. 93. ante A
Talionis poena quomodo maneat. 147. A
Theologia non dicitur propriè scientia, sed reductiue. 104. B
Thesaurus indulgentiarum vnde procedat. 207. E
Temperantia quid. 87. C
Temperantiæ regula quid. ibi. D
Temperantiæ vitia opposita. ibi. E
Temperantiæ partes integrales. 88. B.
Temperantiæ partes subiectiue. 89. B
Temperantiæ partes potentiales. 93. A
Temperantiæ præcepta. 97. A
Templorum constructio & ornatus laudabilis. 224. B
Tempus continuum & discretū quid, & in quo sit subiectiue. 24. A
Terminus logicalis pro formali quid. 15. D
Terminus primæ & secundæ intentionis quid. 17. A
Terminare vnionē naturæ humanæ quid sit. 267. B. C
Testamentum nouum & antiquum quid. 143. B
Testamentum nouum dicitur æternum, & non antiquum. 164. A
Testes qui, & quot, & quando sunt adhibendi in correctione fraterna. 123. A
ad Testimonium ferendū qui cogi non possunt. ibi. F
Timor vt passio quid sit, & quot species habeat. 11. E
Timor mundanus quid, & quale peccatum sit. 82. B
Timor quotuplex sit. 131. A
Timor seruilis essentialiter non est malus. ibi. B
Timor filialis quid sit, & quot actus ac officia habeat. ibi. F
Timorum differentia. 132. A
Timor initialis quid. ibi.
Timor mortis triplex vnde procedit. 253. E
Transsubstantiatio quid. 165. B
Trinitatis mysterium in duobus consistit. 259.

INDEX ALPHABETICVS.

Trinitas personarum in vna essentia ratione naturali non probatur. 260. C
 Trinitas personarum vbi reuelata fuit. ibi. F
 Trinitas personarum ex duplici processione cognosci potest. 261. B
 Trinitatis opera ad extra sunt indiuisa, sed non ad intra. ibi. D
 nomina ad Trinitatis mysterium pertinentia. 263. D
 Tristitia quid, & quomodo causetur. 17. A
 Tristari de bonis aliorum quando sit illicitum, & quando non. 125. A
 Tuba dei in resurrectione generali erit vox Christi. 282. F

V

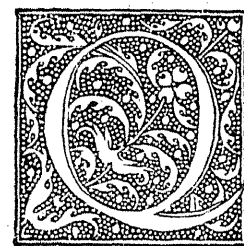
Vecordia quid, & quale vitium sit. 82. E
 Velleitas quid. 45. ante A
 Venditor tenetur reuelare defectus latentes. 59. C
 Venialiter nemo peccare tenetur, vt vitet mortale in alio. 128. D
 Venialis peccati materias quære in dictione, Peccatum veniale.
 Ventus septentrionalis iuuat ad generationem masculorum, & Australis ad generationem foeminarum. 248. A
 Verbum cordis quid. 12. B
 Verbum cordis dicitur intelligentia, & simplex apprehensio actualis. 17. H
 Verbum cordis non est de singulari. ibi.
 Verbum domini quomodo adulteratur. 50. A
 Verecundia quid sit, & vnde procedat. 88. C
 Veritas transcendentis & propositionalis quid, & quibus attribuitur. 8. B
 Veritas vt est virtus quid, & quotuplex sit. 78. H
 Veritate à dæmonibus requirere an liceat. 26. ante A. & 73. C
 Veritas Christi contenti sub eucharistia ostenditur. 166. B
 Vitium quid. 45. D
 Victimam quid, & quotuplex sit. 168. F. & deinceps.
 Vindicatio quid, & quotuplex sit. 78. G
 Vir potest dimittere thorum vxoris propter fornicationem. 219. B. C
 Virginitas quid, & quotuplex sit, quomodo perditur, & recuperatur. 91. D
 Virtus quid. 45. D
 Virtutis multiplex diuisio & subiectum. 88. E
 Virtus moralis quid, & quomodo consistat in medio. 50. E
 Virtutes cardinales quæ. 97. B. C
 Virtutes quomodo sint connexæ. ibi. D
 Virtutibus moralibus potest subici falsum speculatiuum. 104. A
 Virtutes infusæ fluunt ab essentia gratiæ, & sunt duplices. 115. B
 Virtus theologa quid. ibi.
 Virtutes morales infusæ quot sunt, & quomodo differant ab acquisitis, & donis. ibi.
 Virtus instrumentalis sacramentorum quid. 152. A
 Virtutes caelorum quomodo mouebuntur circa iudicium. 287. D
 Visus siue potètia visiva quid, & vbi sit subiectiue, & quod obiectum, organum, & medium habeat. 4. D. & deinceps.

Visio diuinæ essentia non est corporalis, & requirit lumen gloriæ. 133. D
 Videntes deum non vident omnia quæ ipse videt. ibi. E
 Vita quid dicatur. 1. E
 Vitalis immutatio duplex. 3. G
 Vitales spiritus quid. 11. H
 Vngues & capilli informantur anima rationali. 283. F
 Vocatio dei duplex. 275. B
 Voluntatis acceptio & attributio. 22. ante A
 Voluntas diuina quid. ibi. A
 Voluntas diuina quo ad nos multiplex. ibi. B
 Voluntas diuina concurrat ad actum malum, sed nõ ad deordinationem. ibi.
 Voluntas signi & beneplaciti quid, & quomodo semper impletur. ibi.
 Voluntas antecedens & consequens quid. ibi. C
 actus Voluntatis diuinæ ad intra terminatur ad spiritum sanctum. 262. E
 Voluntas angelica quid. 22. D
 Voluntas humana quid. 29. D
 Voluntatis humanæ libertas. ibi. E
 Voluntas in quibus sit nobilior intellectu. 34. A. B
 Voluntarium & involuntarium quid. ibi. D
 Voluntarij impedimenta. 35. A. & deinceps.
 Voluntatis actus quot, & qui sint. 36. D. & deinceps.
 Voluntas humana duplex. 45. ante A
 Voluntas non est impossibilium, sed velleitas. 38. A
 Voluntas humana quomodo se debeat habere ad conscientiam. 43. A. & deinceps.
 Voluntas humana quomodo se debeat conformari diuinæ. ibi. D
 Voluntatis actus semper terminatur ad aliquid in ea existens, & ab ea realiter distinctum. 262. B
 Voluntas in Christo duplex. 272. A
 Votum quid, quæ eius materiæ, & quomodo quinque requiruntur ad votum. 68. B
 Votum simplex & solenne quid. 69. C
 Voti sacrorum ordinum, & professionis religionis triplex differentia. ibi. D
 Vota monastica non sunt melioris boni impeditiua. ibi. F
 in Voto cadit dispensatio. 70. B
 Votum quando impediatur & dirimat matrimonium. 214. D. & 215. A
 Vnus actus voluntatis quid. 38. C
 Vnus nudus facti est illicitus. 236. C
 Vsuram quid, & quomodo est peccatum. 59. D
 Vsuram mentalis est peccatum. 60. B
 Vsurarij ad quam restitutionem tenentur. 61. A
 accipere ad Vsuram quando est licitum. ibi. B
 Vtile & delectabile quid. 88. B
 Vxorata an possit dare eleemosynam de bonis viri. 121. B
 Vxoridium quando impedit matrimonium. 220. A
 Vxor & vir quando tenentur reddere debitum. ibi. B
 Vxor in quo sit æqualis viro, & qua æqualitate. ibi.
 Vxorum pluralitas quo iure, & quando fuit licita, & quando prohibita. 221. F

INDICIS ALPHABETICI
 FINIS.

Ad Naturalem & Christianam Philosophiã,

MAXIME VERO AD SCOLASTICAM (quam vocant) Theologiam, Institutiones, Sacrarum Literarum, Vniuersaliũque Conciliorum autoritate, necnon Doctõrum Ecclesiasticorum, præsertim D. Thomæ Aquinatis, eruditione confirmatæ: Ecclesiasticis omnibũque animarum curam gerentibus admodum necessariæ, Opera atque industria eruditissimi viri F. Ioannis Vigerii, Granatensis, apud Tholosam Prædicatorum ordini adscripti, sacrae Theologiæ doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis academia.

VM ad Hominis & Dei ceterarumque rerum ac disciplinarum agnitionem, & ad Theologiã omniumque partium Philosophiã aditum (quod nostra hæc spectant Institutiones) animæ rationalis notitiã iocundior & certior sit, adeoque necessaria, vt ea postposita nemo præmissorum possit assequi cognitionem: eam ob rem ab animæ definitione exordimur.

De Anima Caput Primum.

Anima (secundum Philosophum in primo de Anima) est actus primus substantialis corporis physici organici, potentia vitam habentis.

Ver. 1.

De Actu.

APro huius definitionis clariori intelligentia, sciendum est primò, Quòd actus accipitur dupliciter: Vno modo pro operatione potètiæ vel suppositi: & talis actus & operatio, siue sit immanes (hoc est subiectiue existens in potentia, vt visio) siue transiens in exteriorem materiam, vt calefactio, est accidens. Et sic accipiendo actum, dicimus potentiam naturalem & habitum ordinari ad actum, hoc est ad operationem. Et hoc modo non accipitur actus in prædicta definitione: quum anima sit substantia, & ens per se, ac permanens, hoc est habens totum suum esse simul & non successiue, hoc est acquirens partem post partem, vt motus & operatio transiens. Operatio verò immanes est in alio, & non est ens subsistens. Alio modo accipitur actus pro forma, hoc est pro eo quod dat esse rei: & sic omnis forma dicitur actus, & e conuerso. Et sicut duplex est esse, scilicet per se subsistens & essentialis, & esse in alio siue accidentale: Ita duplex est forma siue actus. Quædam est quæ dat vel habet esse per se. Et hoc modo Deus, Angelus, & Anima dicuntur formæ & actus, diuersimode tamen. Quia quum Deus habeat esse perfectissimum, nullo modo permixtum potètiæ passiuæ, dicitur actus purus: Angelus verò quia habet esse per se, & non in alio, dicitur actus, sed non purus: quia suum esse est permixtum potètiæ passiuæ, hoc est potest accidentia extrinseca recipere, quod nõ facit Deus. Et quia non communicat suum esse alteri, sicut Anima: ideo est forma separata, siue actus separatus à materia corporali: & per consequens actus spiritualis & incorporeus, siue spiritus. Anima verò quia habet esse per se, & non in alio subiectiue, dicitur actus non purus: quia suum esse est permixtum potètiæ passiuæ: nec actus separatus, vt angelus, eo quòd dat siue comunicat, seu apta nata est comunicare suum esse materiæ & corpori. Ideo dicitur actus corporis. Et quia anima dat primò esse materiæ, non præsupponens aliud esse in ea: ideo dicitur actus primus. Alia est forma siue actus, qui non dat nec habet esse per se, neque communicat esse simpliciter alteri: sed dat esse secundum quid, quod præsupponit aliud esse. Et talis forma vel actus dicitur actus secundus, & forma siue actus accidentalis, adueniens rei post suum esse completum, vt albedo, & omnia accidentia, siue sint permanentia, siue successiua. Anima igitur est forma siue actus, scilicet primus, hoc est substantialis, & non accidentalis.

Ver. 2.

De Corpore.

BCorpus tripliciter accipitur: Vno modo, vt est de prædicamento quantitatis. Et sic accipiendo corpus, est accidens: quia est quantitas habens tres dimensiones, scilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem: quæ non sunt de essentia substantiæ, cum possint separari ab ea, vt patet in sacramento Altaris. Et hoc modo corpus non accipitur in definitione Animæ. Secundo accipitur, vt est ens completum de prædicamento substantiæ: & sic corpus est aliquid cõpositum ex materiæ & forma substantiali. & hoc modo etiam non accipitur in definitione Animæ. Tertio modo accipitur pro altera parte compositi, siue pro materiæ quæ ex natura sua est apta nata esse sub tribus prædictis dimensionibus. & hoc modo accipitur in prædicta definitione. & sic sensus est: Anima est actus primus corporis, hoc est materiæ, siue qui dat primum esse & simpliciter materiæ.

Ver. 3.

De corpore Physico.

Corpus Physicum dicitur naturale, quod scilicet potest esse subiectum motus, & differt ab artificiali: quia forma siue actus, qui dat esse corpori artificiali, est accidentaliter, adueniens rei post suum esse completum, ut forma domus: & sic non est actus primus, prout Anima.

Ver. 4.

De Corpore Organico.

Corpus Organicum dicitur illud, quod habet partes diuersarum dispositionum propter similitudinem organi, quod componitur ex fistulis diuersorum sonorum. Sic corpus naturale, quod habet partes diuersarum dispositionum, dicitur Organicum. Aliam enim dispositionem habet planta & arbor in radicibus, aliam in cortice, aliam in frondibus & foliis. Sic in brutis & hominibus partes sunt diuersarum dispositionum, hoc est habent diuersas qualitates, diuersam quantitatem, & figuram. Ex his patet quod corpora, quae habent partes eiusdem rationis, quae nominantur nomine totius, non dicuntur corpora Organica, siue Etherogena, ut aer, aqua, terra: sed homogenea, hoc est habentia partes eiusdem rationis. Anima igitur est actus primus siue substantialis corporis physici, siue naturalis organici siue Etherogenaei.

Ver. 5.

De Vita.

Vita proprie dicitur operatio, unde illa quae non possunt operari, non dicuntur viuientia nec animata, sed inanimata, ut lapides, & alia huiusmodi. Quae vero ex natura sua possunt operari, etiam si actu non operentur, dicuntur viuientia, ut homo dormiens: licet (ut quidam dicunt) dormiens operationem habeat, aspirat enim & respirat. Et quia potentia operandi inest alicui ex perfectione sui esse existentiae, quod procedit a forma substantiali: hinc est quod esse existentiae, siue illa vni talis formae cum materia, etiam nuncupatur vita, & separatio mors. Philosophus hanc particulam posuit propter simulachra siue imagines aereas & lapideas vel pictas, quarum formae sunt actus corporis organici, sed non in potentia propinqua operationem habentis. Ideo non dicuntur viuientia. Ex praemissis sequitur primo, quod licet angelus sit forma & actus, & habeat potentiam operandi, non potest dici anima siue forma corporis: quia non potest dare esse substantiale materiae siue corpori, nec ei intrinsece vniri. Licet bene extrinsece, ut motor mobili & corpori assumpto dare formam accidentalem: sed non potest in eo exercere opera vitae, ut infra plenius dicetur. Secundo sequitur, quod Anima est primum principium intrinsecum vitae, in his quae apud nos viuunt. animata enim viuientia dicimus, res vero inanimatas, vita carentia. Ex quo infertur, quod non quodcumque vitalis operationis principium est anima: Nam oculus est quoddam principium operationis, scilicet visionis: & tamen non est anima. Infertur etiam quod anima non est corpus: quia licet aliquod corpus possit esse principium vitae, ut cor in animali: non tamen potest esse primum principium vitae, cum esse primum principium vitae non conueniat corpori: quia tunc omne corpus esset animatum, vel anima, vel principium vitae: quod constat esse falsum. Sed conuenit corpori, quod sit viuens, per hoc quod est tale corpus. Quod autem dicitur actu tale, habet ab aliquo principio quod dicitur actus siue forma eius. Anima igitur est primum principium intrinsecum coniunctum, quo sumus, viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus. quae est alia definitio Animae per Philosophum data.

s. Primus.

De Animae Diuisione.

Animarum alia Vegetatiua, alia Sensitiua, alia Rationalis. hic diuiditur Anima non in partes subiectiuas, siue in diuersas species specificas, quarum natura est, vnam non conuenire cum alia, nisi in ratione generis: sed esse per differentias oppositas, ut equus & leo, qui non possunt de se inuicem, nec de aliquo vno verificari. Partes autem animae conueniunt etiam ultra rationem generis, quod dicitur Anima. Cuius ratio siue definitio est dare esse. Quia haec est vera: id quod est Anima vegetatiua, est sensitua & rationalis. Anima enim sensitua complectitur & continet omne id quod continet vegetatiua: & alia rationalis eminetur continet vegetatiua & sensitua, & aliquid ultra. Ideo haec diuisio est in partes potestatiuas. Licet enim alia sit iurisdictio iudicis ordinarij, alia senescalli, alia parlamenti, alia regis: Tamen vna includitur in alia. Omnne enim potestate qua habet iudex ordinarius, habet senescallus, & aliquid ultra: & parlamentum super senescallum: Rex vero aliquid ultra parlamenta. Sic Anima rationalis supra alias.

Ver. 1.

De gradibus Viuentium.

HAec diuisio complectitur tres gradus viuentium, siue tria genera eorum quae possunt operari. Primum genus est vegetatiuum, quod habet pro obiecto corpus animae vnitum: Anima enim vegetatiua non agit, nisi in corpus cui anima vnitur: & agit per alimentum. Secundum genus viuentium est sensituum, quod habet pro obiecto non solum corpus animae vnitum, sed etiam corpus sensibile, hoc est habens qualitates alterabiles. de quibus infra dicetur. Tertium genus viuentium est intellectiuum: & habet pro obiecto ens vniuersale. Appetitiuum autem non constituit aliquod genus viuentium: quia (ut dicitur in secundo de Anima) vbicumque est sensus, ibi est appetitus.

Ver. 2.

De Anima Vegetatiua.

Anima Vegetatiua est actus corporis physici organici, in potentia vitam vegetatiuam habentis, hoc est habens operationem duntaxat in corpus sibi vnitum per alimentum.

Ver. 3.

De Actione Animae Vegetatiuae.

Anima Vegetatiua cum agat per alimentum (ut dictum est) sequitur quod secundum quoddam alimentum diuersimode se habet in potentia ad corpus sibi vnitum, secundum hoc ponatur diuersae potentiae in Anima vegetatiua. Alimentum autem se habet tripliciter in potentia ad corpus animatum. Primo est in potentia ad conseruationem: & sic ponitur potentia nutritiua, quae est attractiua alimenti, per quod conseruatur

conseruatur animatum. & talis potentia habet pro organo radices, in quibus subiectiuatur. Et licet sint diuersae radices, vniuntur tamen ad vnum stipitem: ideo potentia nutritiua est vna potentia diffusa in illis radicibus: sicut potentia tactiua extenditur per totum corpus. Secundo alimentum est in potentia ad debitam quantitatem acquirendam. Et ad hoc faciendum ponitur potentia augmentatiua, quae habet pro organo & subiecto corticem: & diffunditur siue extenditur per totum corpus. Tertio alimentum est in potentia ad generationem. & quo ad hoc ponitur potentia generatiua. Quae habet pro organo certos articulos, ex quibus exeunt flores, fructus, & in illis articulis subiectiuatur, & per eosdem exercet suam operationem, & producit grana, sub quorum operimento imprimit virtutem generatiuam. Et inter has tres potentias talis est ordo generationis. quia nutritiua est prima, augmentatiua secunda generatiua tertia. Ordine autem perfectionis & dignitatis, Generatiua est prima: quia per illam res quodammodo assimilantur Deo, secundum posse. quia quemadmodum deus est perpetuus: sic per generationem res dicuntur perpetuae secundum speciem. Et ideo dicitur, quod entia naturalia agunt propter esse diuinum, secundum quandam participationem. Respectu vero indiuidui, Generatiua est prima, Nutritiua secunda, & augmentatiua tertia. Aliqui dicunt praedictas tres potentias habere alias subseruientes, scilicet Attractiuam, Retentiua, Appetitiuam, Digestiuam, & Expulsiuam. Verum quia non est ponenda pluralitas sine necessitate, ideo probabilius dicitur, quod istae tres potentiae habent illa officia. Eadem enim virtus appetit, attrahit, retinet, digerit, transmittit ad partes, & expellit superfluum: non enim appareret organa diuersa, in quibus praedictae potentiae subiectiuentur.

Ordo duplex generationis & perfectiois.

Ver. 4.

De Potentia Nutritiua.

Potentia Nutritiua est principium & vis sumptionis siue attractionis alimenti, & conuersionis in substantiam aliti: Quae quidem attractio & conuersio (ut quidam dicunt) sic fit: quia per hanc virtutem in radicibus existentem, in terra circundante eliquatur humidum subtile a permixto quod radices sugunt, & grossum dimittunt. Ideo non egent stomacho aut ventre, sed est eis terra pro stomacho & ventre.

Ver. 5.

De Potentia Augmentatiua.

Potentia augmentatiua, est vis, quae est principium crementi, hoc est, maioris quantitatis, de cuius organo & subiecto dictum est. Et non agit haec potentia per totam vitam: sed cum generatum peruenerit ad debitam quantitatem, tunc cessat & impeditur propter defectum alimenti, quod a radicibus non tantum attrahitur, sicut prius, licet in aliquibus hominibus agat impinguando.

Ver. 6.

De Potentia Generatiua.

Potentia Generatiua est principium attractiuum & emissiuum seminis, quod deciditur ex superfluo alimenti, de cuius organo & subiecto dictum est, quo ad plantas & arbores. In animalibus vero Genitalia in masculo, & matrix in foemina, est organum & subiectum. Et quantum haec potentia sit naturalis, & conueniat semper: non tamen semper operatur, sed determinato tempore, & adhibitis necessariis reiectisque impedimentis. Arbores enim & plantae in hyeme non generant, nec etiam spadones aut eunuchi siue castrati & frigidi, propter impedimenta & carentiam organi, aut defectum necessariorum. Ideo Philosophus excipit a generatione, animalia imperfecta, ut conchae marinae: & orbata, ut eunuchi & castrati: & habentia spontaneam generationem, ut plantae, quae ex influxu corporum caelestium absque semine generantur, & animalia quae ex putrefactione generantur, ut culices, pediculi, mures, ranae, & buffones. qui nonnunquam generantur in aere. Quantum etiam quae ex putrefactione generata sunt, possint generare. Homo etiam dicitur habere spontaneam generationem, quia liber est, & a nulla causa necessitatur. Vnde Christus: Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum Dei.

Matth. 19.

Ver. 7.

De Distinctione Potentiarum a Subiecto.

Potentiae naturales, siue corporales, siue spirituales sunt realiter ab essentia anime distinctae, secundum Thomam: & ratio potest esse, quia Anima est substantia, & potentia est qualitas, cum ponatur in praedicamento qualitatis, & in secunda specie: ergo non sunt idem, cum essentiae praedicamentorum sint impermixtae. Praeterea (secundum Philosophum) actus & potentia diuidunt ens, & quodlibet genus entis: ideo ad idem genus referuntur potentia & actus eius, sicut materia & forma substantialis ad praedicamentum substantiae. Sed generatiua, visua, & aliae huiusmodi, sunt actus: & ponuntur in praedicamento qualitatis, ergo eius propria potentia. Item dato opposito, idem contrarietur sibi ipsi, cum inclinatio rationis & sensualitatis sint contrariae. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: si igitur sensualitas siue appetitus sensitiuus esset idem realiter cum anima, & similiter intellectus, euidenter & expositorie sequitur quod idem secundum idem reale contrarietur sibi ipsi. Insuper operari sequitur esse, ergo illa sola potentia est principium suae operationis, quae est suum esse, ut Deus. Sed euidenter est quod esse existentiae non est ipsa anima, sed aliquod accidens realiter distinctum, fluens ab ipsa: quod potest separari, & non fluere, ut in anima Christi, quae non habet proprium esse existentiae: & si Sortes similiter per diuinam potentiam affumeretur ad esse existentiae diuinum, proprium esse existentiae quod prius habebat, defineret esse. & ideo necesse est dicere quod esse existentiae in qualibet creatura est accidens: & per consequens potentia naturalis, quae ab ipso esse existentiae immediate fluit. Praeterea nihil praedicatur denominatiue de aliquo, quod est idem realiter & essentialiter cum ipso. Non enim dicimus quod albedo sit alba: sed haec est vera, Anima est potens, igitur potentia & anima non sunt idem. Et alibi probat, quod intelligere angelum non sit eius substantia: quia actio est actualitas virtutis & potentiae, sicut esse existentiae est actualitas substantiae vel essentiae. Sed impossibile est quod id quod habet aliquid de potentia passiuam admixtum, sit sua actualitas, siue

1. p. 954. art. 1.

actus purus, qui potentia passiva repugnat: & ideo in solo Deo substantia est suum esse existentia: & per consequens in creaturis substantia non est suum esse, nec suum agere. Si dicatur quod materia prima est sua potentia, & per consequens anima, quae est nobilior & perfectior. Pro huius argumeti enodatione, & terminorum notitia, Sciendum quod materia non sic intelligi debet esse prima, quod sit denudata omni forma, cum implicet contradictionem. Omne enim quod est, uel est forma, uel habet esse per formam: si materia igitur prima sit, habet esse per formam: & sic non est denudata omni forma. Dicendum ergo quod materia non dicitur prima, quod sit denudata omni forma, sed quia apprehenditur absque consideratione alicuius particularis formae, ut indifferenter susceptiua omnium formarum corruptibilium. Et sic materia Sortis, quae actu informatur forma Sortis, apprehensa ab intellectu, non apprehendendo formam Sortis, nec aliam determinatam, sed prout est indifferens ad omnes formas corruptibiles, dicitur materia prima, quae dicitur pura potentia passiva de praedicamento substantiae, quae est cognoscibilis per analogiam ad formam, sicut priuatio per habitum. Et quia cessante operatione intellectus, nulla est talis materia, sicut nullum aliud genus: ideo respectus illius primitatis est ens rationis, consequens actum intellectus. Materia autem informata forma determinata potest dici materia secunda, hoc est determinata. Et ad argumentum negatur consequentia: nec est simile: Quia actus ad quem est in potentia materia prima sic accepta, est actus substantialis: & si per aliam potentiam esset in potentia, procederet in infinitum. Sed actus, ad quem ordinatur potentia animae, est accidentalis, & in praedicamento qualitatis: ergo oportet potentiam ei correspondentem, esse qualitatem, & in praedicamento qualitatis: cum (ut dictum est) actus & potentia diuidant ens, & quodlibet genus entis.

s. 2.

De Anima Sensitiua.

Anima Sensitiua est actus corporis physici organici, potentia vitam sensitiuam habentis: quae emittitur, hoc est nobiliori & perfectiori modo, completitur omnes perfectiones & proprietates Animae vegetatiuae, quam ipsamet sola vegetatiua. Anima enim vegetatiua habet (ut dictum est) tres potentias, quae fluunt ab eius essentia: sed ab essentia animae sensitiuae fluunt praedictae tres potentiae vegetatiuae: & ultra illas duodecim, scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, cum appetitu concupiscibili & irascibili, ac potentia secundum locum motiua. Hoc autem intelligendum est de Anima Sensitiua in animalibus perfectis: quia multa sunt animalia imperfecta, & orbata, ac spontaneam generationem habentia, quibus aliquando una vel plures praedictarum potentialium deficiunt. Ex his patet quod mulus non est animal perfectum, cum potentia generatiua illi deficiat.

Ver. 1.

De identitate Animarum.

In brutis animalibus eadem numero est anima vegetatiua & sensitiua: in homine uero eadem numero est anima vegetatiua, sensitiua, & rationalis, ut determinatum fuit per Ecclesiam, prout habetur in libro de Ecclesiasticis Dogmatibus. Et oppositum apparet impossibile: quia impossibile est plures formas substantiales informare unam materiam, duplici fundamento. Primum est, quia de ratione formae substantialis est dare esse subsistens primo & per se: quia in generatione est progressio de non esse ad esse per se subsistens, quod procedit a forma substantiali. Si igitur anima vegetatiua dat esse per se & subsistens, forma superueniens erit accidentaliter, tanquam adueniens rei post suum esse completum: & possit abesse subiecto, praeter subiecti corruptionem, quae est ratio accidentis: fuit enim aliquando generatum sine illa secunda forma adueniente. Secundum fundamentum est, quia per formam substantialem aliquis constituitur in specie, cum species sumatur a forma. Si igitur in eodem supposito sint diuersae formae substantiales: sequitur quod idem suppositum erit in diuersis speciebus oppositis, quod est impossibile, ut notum est. Ad intelligendum autem quomodo non sit nisi una Anima, oportet notare modum generationis hominis, quem ponit D. Tho. Quod generatio inchoatur per emissionem seminis a masculo, & ex commixtione seminum maris & foeminae fit embrio, in quo per virtutem seminis masculini introducitur anima vegetatiua, quae habet illas tres praedictas potentias: & ea adueniente compositum illud dicitur esse uiuum & animatum: & per virtutem generantis circumstantem, embrio disponitur ad animam sensitiuam: qua adueniente anima vegetatiua definit esse: & succedit anima sensitiua, quae eminenter continet praedictas tres potentias vegetatiuas, & alias duodecim praedictas: & tunc compositum illud est animal. Quum autem anima sensitiua aduenit, tunc per virtutem generantis circumstantem, ad modum retis, introducuntur dispositiones illius animae sensitiuae, ad introductionem animae rationalis tendentes. Tandem corrumpitur anima sensitiua, & illi succedit anima rationalis, quam Deus creando infundit: quae eminenter continet omnes illas vires & potentias vegetatiuae & sensitiuae, & ultra illas, tres nobiliores, quae non sunt alligatae organo corporeo, scilicet intellectum agentem, & intellectum possibilem, & voluntatem: de quibus inferius dicitur. Et sic generatum dicitur homo habens unam Animam numero, quae potest nominari Vegetatiua, Sensitiua, & Rationalis. Et quia a nobiliori fit denominatio, quam est mentio de Anima hominis, intelligitur Anima rationalis. Nec est inconueniens quod aliquid intermediorum generetur, & statim corrumpatur: quia intermedia non habent speciem completam: sed sunt ut in via ad speciem: & ideo non generantur, ut permaneant, sed ut per ea ad vltimum generatum perducat. Nec est mirum si tota generatio hominis non est continua, sed sint multae generationes intermediae: quia etiam hoc contingit in alteratione & augmento. Quanto enim aliqua forma est nobilior, & magis distans a forma elementari: tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam vltimam perueniatur: & per consequens plures generationes intermedias. Si dicatur quod olim

ab

ab vniuersitate Oxoniensi sub archiepiscopo Cantuariensi, anno Domini millesimo ducesimo septuagesimo sexto, reprobatus fuit error dicentium, quod in infusione animae intellectiuae corrumpitur vegetatiua & sensitiua: dicendum quod & si illa determinatio vera sit, non aduersatur praedictis: quia non dicimus quod in infusione animae rationalis corrumpatur anima vegetatiua & sensitiua copulatiue: illud enim presupponit duas animas esse simul actu, quod non dicimus, nec iurauimus determinationes illas, quae accipiunt expositionem quemadmodum & sacrae literae.

Ver. 2.

De Obiecto.

Quam potentia dicat & importet habitudinem & relationem ad obiectum, necesse est ad perfectam cognitionem potentiae habere notitiam obiecti. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod potentia dicitur principium, quo quis immediate agit. Et quia huiusmodi principia sunt duplicia: quaedam sunt naturalia, quae naturaliter fluunt ab anima, ut praedicta. 18. potentiae: quaedam sunt acquisita, ut habitus, consequens est ut duplices sint potentiae animae, saltem rationalis, scilicet naturales, quae sunt decem & octo (ut dictum est) & acquisitae, quae sunt habitus tam boni quam mali, scientiae, artes, virtutes, vitia, quae acquiruntur per actus potentialium: per quos homo est potens ad prompte, faciliter, & delectabiliter operandum. Cum igitur potentiae acquisitae scilicet habitus, uirtutes, & vitia (quae sunt de theologi consideratione) accipiant speciem ab obiecto, de Obiecto dicendum est. Obiectum dicitur id ad quod potentia vel habitus tendit, siue id circa quod uersatur. Et quia visus ad colorem, & auditus ad sonum tendit & terminatur: Ideo color est obiectum visus, & sonus est obiectum auditus, & sic de caeteris potentiis naturalibus, de quibus omnibus in uno suo quoque loco dicitur. Et quia Dialectica circa ens rationis uersatur: ideo ens rationis dicitur obiectum Dialecticae. Quod dialectici uocant Subiectum attributionis.

Obiectum quid.

Ver. 3.

De diuisione Obiecti.

Objectum multipliciter diuiditur: Primo secundum antiquos, in obiectum quod, & in obiectum quo. Alij utuntur aliis terminis, & diuidunt in obiectum materiale, & obiectum formale: quod idem est. Secundum rem & rationem non est differentia, nisi in literis, de quibus non est multum curandum, modo de re, & eorum significatione constat. Obiectum enim quod & materiale, idem sunt: & obiectum quo & formale etiam. Nos autem, ut plures loquentes, materiali & formali nominibus utemur. Obiectum igitur materiale est res ad extra, ad quam potentia & habitus vltimate terminatur, ut color in pariete, respectu potentiae visus, & sonus respectu potentiae auditus. In scientiis autem obiectum materiale est subiectum primae conclusionis demonstratae: Obiectum uero formale siue quo, est illud quo mediante potentia vel habitus terminatur ad rem. Et sic lumen dicitur obiectum formale visus: quia ad hoc quod potentia visua terminetur ad colorem, necessarium est lumen illuminare medium potentiae visus: alias color non posset videri, neque potentia visua ad ipsum terminari. In scientiis autem obiectum formale est medium demonstrationis, quod est diffinitio subiecti primae conclusionis illius scientiae, quae vnitur maiori & minori extremitatibus: ex qua vnione sequitur vnio maioris & minoris extremitatis adinuicem: quia cum aliqua duo sunt vni & eidem eadem, sunt eadem inter se: & sic assensus maioris & minoris sunt medium & causa assensus conclusionis. In beatitudine uero supernaturali obiectum materiale est ipsa diuina essentia, & Christi humanitas: formale uero est lumen gloriae, quo potentia intellectiua eleuatur ad videndum eam. Ex quo patet quod non est inconueniens eandem potentiam habere duo obiecta, vnum materiale, & aliud formale: Imo aliqua habent duo obiecta formalia, subordinata tamen, ut potentia visua, quae habet pro obiecto formali lumen & speciem sensibilem in oculo existentem: qua mediante fertur in colorem extrinsecum, & sine qua non posset ferri in ipsum. Non est tamen necesse quod quaelibet potentia habeat plura obiecta: ab obiecto autem materiali potentiae accipiunt speciem. Secundo diuiditur obiectum in adequatum & in inadaequatum. Obiectum adequatum est, quod aequat potentiam, sic quod potentia non potest ad aliud se extendere, seu proprie & per se terminari: & quod in sua ratione formali contineat omnia, ad quae potentia potest terminari: & per quod potentia ab aliis potentiis distinguitur: ut color est obiectum adequatum potentiae visus: & sonus potentiae auditus. Non potest enim potentia visua videre nisi colorem seu coloratum: & omnia quae videt, percipit sub ratione coloris: & per colorem distinguitur ab aliis potentiis: quia nulla alia potentia est, quae directe & immediate uersetur circa colorem. Et sic proportionabiliter dicendum est de obiectis aliarum potentialium, habituum, & scientiarum. Hoc obiectum adequatum dialectici uocant subiectum attributionis, & adscribunt tres praedictas condiciones: Prima est, quod eius cognitio principaliter intendatur. Secunda, quod omnia quae considerantur in illa scientia, contineantur sub subiecto, siue quod reducantur ad subiectum. sic quod subiectum attributionis debet praedicari de omnibus, quae considerantur in illa scientia, vel in recto vel in obliquo. Tertia, quod per ipsum vna scientia distinguitur ab aliis scientiis: & sic dicunt ens rationis esse subiectum attributionis dialectices. Ab aliquibus autem dicitur argumentatio. Sed vtrique possunt faciliter conciliari, dicendo quod argumentatio est subiectum principalitatis: quia argumentatio est id quod principaliter consideratur in dialectica, cum sit instrumentum proximum & immediatum indagandae veritatis, quae est finis dialectices. Ens autem rationis dicitur obiectum generalitatis, eo quod de pluribus quae considerantur in logica, praedicatur in recto, quam argumentatio. Obiectum uero inadaequatum est id, ad quod potentia vel habitus terminatur, sed non aequatur illi, quia potest ad alia terminari. Et sic albedo dicitur obiectum inadaequatum potentiae visus, quia potest non solum ad eam, sed

Obiectum quo, & obiectum quod, materiale & formale idem sunt.

Obiectum Adequatum, & inadaequatum, quid.

etiam ad nigredinem & alios colores terminari. Et proportionabiliter de obiectis virtutum & vitiorum dicendum est.

Ver. 4. *De dignitate Animæ Sensitiuæ super Vegetatiuam.*

Excessus Animæ sensitiuæ supra Vegetatiuam in hoc consistit, quia Anima Vegetatiua solum operatur circa corpus sibi unitum, tãquã obiectum proprium. Sed Anima Sensitiua eminentiori modo operatur circa corpus sibi unitum: & ideo habet tres potentias vegetatiuæ nobiliores, quàm sola vegetatiua. Et ultra hoc Anima Sensitiua operatur circa corpus extrinsecum sensibile quod sensu percipi potest. Ideo necesse est eam ultra vires siue potentias Animæ Vegetatiuæ habere alias potentias excellentiores, quibus operetur circa corpus sensibile, tanquam obiectum proprium. Et quia necesse est omne operas aliquomodo coniungi rei, circa quã operatur, cum ois operatio extrinsecã fiat per cõtractum virtutis: Ideo secundum quod corpus sensibile potest cõiungi animæ sensitiuæ, secundum hoc oportet assignare potentias animæ sensitiuæ. Potest autem illi coniungi dupliciter: Primò per similitudinem sensibilis: & hoc diuersis modis, per diuersas qualitates, per quas immutatur. Ideo oportet ponere in Anima Sensitiua diuersas potentias, ad suscipiendum species qualitatum sensibilium cum quadam immutatione: & illæ dicuntur potentia apprehensiuæ. Horum officium est apprehendere & recipere vel retinere species siue similitudines qualitatum sensibilium. Secundò corpus sensibile potest coniungi & vniri animæ sensitiuæ, secundum quod anima ipsa inclinatur ad ipsam sensibilem exteriorem, & hoc dupliciter vno modo secundum quod anima sensitiua inclinatur ad ipsam rem extrinsecã, sicut ad finem, qui est primus in intentione. Et secundum hoc ordinantur potentia appetitiuæ, quæ non suscipiunt in se similitudinem rerum, sed sequuntur finem per potentias apprehensiuas ostensum. Alio modo secundum quod anima operatur circa rem exteriorem, secundum terminum operationis & motus: & secundum hoc ponitur potentia motiua ad locum per potentiam apprehensiuam ostensum, & per potentiam appetitiuam imperatã: & sic in anima sensitiua sunt tria genera potentiarum, scilicet, apprehensiuum, appetitiuum, & secundum locum motiuum.

Ver. 5. *De qualitate Potentiarum Animæ.*

Potentia apprehensiuæ dicuntur sensus exteriores vel interiores, qui sunt potentia passiuæ. Ad cuius euidentiã, notandum est quod passio est triplex: Quædam est corruptiuã, quædam est perfectiuã, & quædam indifferentis. Passio corruptiuã est receptio alicuius formæ cum abiectioe alicuius perfectionis seu formæ conuenientis, vt cum aqua calefit ab igne, recipit calorem, qui abiicit frigiditatem, quæ est forma conueniens aquæ. Passio perfectiuã est receptio formæ cõuenientis absq; abiectioe alicuius perfectionis, vt cum quis fit sciens aut cognoscens. Vnde Philoso. dicit, quod intelligere est quoddã pati. Passio indifferentis est receptio formæ indifferentis, scilicet quæ non magis conuenit subiecto, quàm eius opposita: vt cum paries ex albo fit niger. Sensus ergo est potentia passiuã perfectiuã, quia recipit speciem sensibilem, ad quam speciem causandã potentia non cõcurrit actiuè, sed merè passiuè, hoc est solummodo recipit. Illa autem species causatur ab obiecto extrinsecò. Potentia tamen sensitiua, informata illa specie, exit in actum, & terminatur ad obiectum, vt visus ad colorem: & secundum hoc potentia apprehensiuæ dicuntur etiam actiuæ. Ex quo patet quod potentia apprehensiuã est actiuã & passiuã, respectu diuersorum: & habet duo officia: Primum est recipere speciem sensibilem, siue similitudinem alicuius qualitatis: & quo ad hoc se habet merè passiuè. Secundum est tendere & terminari ad obiectum, mediante specie sensibili: & ad hoc se habet actiuè partialiter: quia illa species sensibilis concurrat cum potentia.

Ver. 6. *De Diuisione Sensuum.*

Sensus diuiditur in exteriorem & interiorem. Sensus exterior est potentia animæ sensitiuæ, qua ipsa anima mediante organo corporeo, & medio disposito, est perceptiuã alicuius qualitatis alterabilis ad presentiam obiecti. Qualitates autem alterabiles sunt octo, scilicet color, sonus, odor, sapor, caliditas, & siccitas, humiditas, & frigiditas, quæ ponuntur in tertia specie qualitatis. Alia autem accidentia non habent vim immutatiuam secundum se, nisi per aliquam qualitatem prædictarum. Quantitas enim non potest immutare seu alterare corpus. Et Philo. dicit, quod secundum eandem qualitatem alterantur sensus, secundum quã alteratur corpora inanimata: & loquitur de alteratione perfectiuã, alteratio enim est species passionis.

Ver. 7. *De Sensibus Exterioribus.*

Sensus Exteriores à Philo. assignantur quinque, scilicet visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Et ratio distinctioe & numeri accipienda est secundum illud, quod propriè & per se ad sensum pertinet. Dicitur autem quod sensus est potentia passiuã, quæ nata est immutari ab exteriori sensibili: & ideo exterius immutatum est sensibile, quod propriè & per se à sensu percipi potest: & secundum eius diuersitates potentia sensitiuæ distinguuntur.

Ver. 8. *De Duplici Immutatione.*

Immutatio animæ est duplex: Vna est naturalis: alia est intentionalis. Naturalis immutatio est, quando forma immutantis recipitur in medio, & organo immutato, secundum esse naturale completum & denominatum: sic quod forma siue qualitas possit illud denominare, sicut calor & frigiditas recepta in sensu tactus, denominant hominem calidum vel frigidum. Immutatio verò intentionalis est, quando qualitas immutantis non recipitur in medio vel organo, secundum suum esse naturale

Aturale & denominatum, sed altiori quodam modo, per multiplicationem similitudinis, in medio scilicet aere aut aqua: quæ tamen non denominat propter incompletum & imperfectum esse quod habet in eo, quia solum habet esse quando immutans est præsens: & est quodam modo in fluxu, vt quando coloratum multiplicatis speciebus coloris in aere vsq; ad organum visus, causat & imprimat similitudinem in pupilla oculi, secundum esse intentionale, quod est reale, sed non cõpletum & denominatum: quia illæ species intentionales coloris non denominant aërem vel oculum coloratum, propter imperfectum & incõpletum modum essendi. Hinc est quod obiecto remoto, vel lumine à medio separato, illæ species statim & subito euanescent, & desinunt esse, propter absentiam cõseruantis. Et sicut subito & in instanti desinunt esse, sic subito & in instanti causantur, & non per motum: sicut enim illuminatio fit in instanti, sic & visio. Et quia intellectus (qui est res spiritualis) instantaneè intelligit & operatur: ideo species intentionales vocantur quodã modo spirituales, & etiam immutationes per illas factæ, non quidè simpliciter, cum sint quantæ & extensæ, & habeant esse imperfectum & paruæ durationis, quod repugnat spiritui. Sunt tamen spirituales, secundum modum causandi & immutandi. Notandum præterea, quod in omnibus quinque sensibus sunt tria cõsideranda, scilicet potentia, medium, & obiectum. Quia secundum Philosophum, Sensibile positum supra sensum absq; medio, non causat sensationem, scilicet perfectiuã: Medium autem est duplex, scilicet extraneum, & intraneum. Medium extraneum secundum D. Tho. est illud quod non est pars animalis, vt aer, aqua, crystallus, aut aliquid huiusmodi. Medium verò intraneum & cõiunctum, est pars animalis, vt caro in sensu gustus & tactus.

Ver. 9. *De Numero & Distinctione Sensuum.*

Numerus & distinctio exteriorum Sensuum ex immutatione animæ facilius intelligi potest: Quia omnis immutatio vel est intentionalis, vel naturalis. Si intentionalis, ponitur potentia visiuã. Si naturalis, hoc dupliciter: quia vel per medium extraneum, vel intraneum. Si per extraneum, adhuc dupliciter, vel secundum motum localem: & sic ponitur auditus, qui habet pro obiecto sonum: vel secundum alterationem, & sic ponitur olfactus, qui habet pro obiecto odorem, qui spiratur per alterationem odoriferi, quod euaporatur per calorem. Vnde videmus quod tempore gelido odores non spirant. Si verò transmutatio naturalis fiat per medium intraneum, & sic ponitur sensus, tactus, & gustus, quorum organa experimur immutari naturali immutatione. Nam manus tangens calidum, fit calida: & lingua humectatur per humiditatem saporum. Hæc autem transmutatio naturalis per medium intraneum, potest fieri dupliciter: Vno modo per qualitatem, quæ est obiectum eius: & sic ponitur tactus, qui immutatur immutatione naturali à calido, frigido, humido, & sicco. Alio modo nõ per qualitatem quæ est obiectum eius, sed per qualitatem præambulam siue præsuppositam: & sic ponitur gustus, cuius organum non transmutatur naturali transmutatione per saporè, qui est obiectum eius. Non enim dicimus, quod lingua fit saporosa aut dulcis: sed per humiditatem, quæ prærequiritur ad hoc, quod aliquid possit saporari. Ideo tactus qui recipit humiditatem, est fundamentum gustus.

Ver. 10. *De Ordinatione Sensuum.*

Ordinantur autem prædicti quinque Sensus vt sequitur: Primo loco ponitur visus, qui est absq; naturali immutatione obiecti & organi, ideo maximè spiritualis inter alios (vt dictum est) & inter omnes alios exteriores sensus perfectior & cõmunior. Vnde Philosophus dicit, quod visus plures rerum species nobis demonstrat. Post visum ponitur auditus, & post auditum olfactus: quia isti duo sensus, licet habeant naturalem immutationem ex parte obiecti, non tamen semper ex parte organi, sed (vt in pluribus) intentionaliter. Ideo magis participant de spiritualitate, vt ex prædictis patet. Præponitur autem auditus olfactui: quia sonus, qui est obiectum auditus, fit per transmutationem localem. Motus verò localis est nobilior alteratione, vt dicit Philosophus. Sed per alterationem fit immutatio olfactus: Deinde præponitur tactus gustui: quia gustus fundatur in tactu: fundamentum autem præsupponitur his quæ superponuntur. Ex his apparet primò, quod tres primi sensus non fiunt in actu, hoc est non sentiunt per medium intraneum siue cõiunctum. Secundò apparet, quod naturalis transmutatio obiecti in sensu olfactus non semper pertingit ad organa eorum, nisi per accidens, scilicet propter propinquitatem vel vehementiam, siue excellentiam obiecti, aut aliarum qualitatum eidem coniunctarum. Vnde Philosophus dicit, quod excellens sensibile corrumpit sensum.

5. 3. *De Potentia Visiua.*

Visus est potentia ab anima sensitiua fluens, coloris propriè & per se perceptiuã. Visus & cæteræ potentia animæ tam vegetatiuæ quàm sensitiuæ sunt in essentia animæ radicaliter & causaliter: quia fluunt continuè ab ipsa essentia animæ ad organum, quod dicitur instrumentum illius determinatum, in quo sunt subiectiuæ. Potentia enim visiuã fluit ab anima ad pupillam oculi, siue ad humidum glatiã, infra pupillam oculi existens, quod est organum eius, in quo subiectiuatur. Et quia organum est instrumentum & subiectum potentia, sequitur quod ad perfectã operationem potentia requiratur perfectã dispositio organi: & ad indispositionem organi sequitur imperfectio & impedimentum operationis: & ad corruptionem organi, quod est subiectum potentia, sequitur eius corruptio.

Ver. 1. *De Obiecto Visus.*

Potentia Visiua dicitur perceptiuã coloris, non quod in se suscipiat naturalem colorem, aut spectem naturalem coloris: quia (vt dictum est) color non producit neq; causat in medio aut organo sui similitudinem naturalem, quæ scilicet denominet medium vel organum coloratum, sed solum intentionaliter

Potentia quid est quod duplex sit.

3. de Anima.

Potentia Apprehensiuã habet duo officia.

Qualitates alterabiles octo.

2. Physic. 1. p. q. 78. art. 1.

1. p. q. 78. art. 3. In omnibus sensibus tria consideranda 2. de Anima. 2. de Anima.

1. p. q. 78. art. 3.

2. de Anima.

3. Physic.

2. de Anima.

& instantaneè, ad certam determinatam distantiam, magis cõpletè & permanentè in oculo, quàm in medio: quia in oculo videmus speciem siue similitudinem, & non in aère. Et vocatur spiritualis, ratione iam dicta, ac etiam quia quocumque vento impetuoso flante, non impeditur, si medium maneat illuminatum, sicut auditio & olfactio.

Ver. 2.

De Medio Potentiæ Visuæ.

Corpus lucidum, diaphanum, & opacum, quid sit.

Medium potentiæ visuæ est aër, aqua, vitrum, crystallus, & omne corpus Diaphanum siue transparentes. Vnde sciendum est, quod Corpus est triplex, scilicet Lucidum, Diaphanum, & Opacum. Corpus Lucidum est, quod ex natura sua habet lucem, & profert ac emittit lumen. Corpus verò Diaphanum siue transparentes est, quod ex se lumen non habet, est tamè susceptiuum luminis intrinsecè & penetratiuè, hoc est potest penetrari à lumine, siue sit aliàs solidum, vt vitrum & crystallus: siue non, vt aër & aqua: & tale corpus est medium visuæ. Corpus autem Opacum est illud, quod non est ex se luminosum aut transparentes, & tamen susceptiuum luminis secundum superficiem, non tamen penetratiuè, vt sunt corpora solida, polita, tersa, vt luna & stellæ: quia si essent Diaphana, non essent eclipses, maximè solis, quæ est per interpositionem lunæ inter solem & nos. **N**otandum tamen quod lux, lumen, radius, & splendor differunt: Quia lux est in lucido, vt in sole: lumen in diaphano. Radius verò est illuminatio secundum rectam lineam à lucido. Splendor autè est ex reflectione radii in aliquod corpus opacum tersum. Vnde 1. Macha. 6. Refulsit sol in clipeos aureos, & resplenderunt montes ab eis. Et hoc modo, scilicet per reflectionem, fit visio in speculo: quia species sensibiles ab obiecto causatæ, vsq; ad speculû protensæ, inuenientes in speculo impedimentum progrediendi ad vteriora, & dispositum speculum ad reflectionem, reflectuntur vsq; ad organum visuæ.

Lux, lumen, radius, splendor, differunt.

Ver. 3.

De Conditionibus Medii Visus.

Ad hoc quod d'causetur visio, oportet quod medium potentiæ visuæ habeat duas conditiones: Vna est propria, alia est communis omnibus mediis aliarum potentiæ. Conditiõ propria est, quod sit illuminatum, aliàs non causatur visio: quia color qui est in pariete, non potest multiplicare species intentionales absque lumine, quod dicitur actus diaphani vt diaphanum est: & facit quod color qui antea erat visibilis & multiplicabilis in potentia, fit visibilis, & multiplicetur in actu, vsque ad organum potentiæ visuæ. hoc non requiritur in mediis aliarum potentiæ. Secunda conditiõ communis omnibus mediis, est denudatio. Oportet enim medium & organum esse denudatum ab oî specie sensibili particulari obiecti, & esse dispositum ad oes indifferenter suscipiendas. Quia si esset in actu per aliquam speciem particularem, non posset percipere alias eiusdem generis. Videmus enim quod si vitrum rubeum (quod est medium visuæ) ponatur ante oculos, omnia quæ videntur, stante tali medio, apparebunt rubea: à fortiori, si pupilla oculi esset colorata.

Ver. 4.

De Necessitate Medii.

Necessè est inter potentiam sensitivam exteriorem & obiectum eius, aliquid mediare, aliàs non fiet immutatio. Quia (vt dicit Philoso.) Sensibile extrinsecum positum immediatè super sensum, non causat sensationem. Ex prædictis apparet, quod ad visionem requiruntur sex. Primò, Obiectum quod dicitur mouens. Secundo, Potentiæ, quæ dicitur mota vel immutata. Tertio, Medium denudatum & dispositum. Quarto, Organum etiam denudatum. Quintò, Species sensibilis, existens in organo. Sextò, Actus sentiendi, hoc est actus & conatus potentiæ ad iuræ illa specie sensibili in organo existente, ad obiectum extrinsecum tendens: & illa tentio dicitur visio & notitia intuitiua: licet etiã ipsa species sensibilis in oculo existens, dicatur nonnunq; notitia visuæ siue intuitiua: quia mediante illa fit vitalis immutatio & visio. Et idem proportionabiliter dicendum est in omnibus aliis sensibus exterioribus.

Ver. 5.

De Sensibili.

Albedo separata non potest esse nisi vna, & est intelligibilis actu.

Sensibile generaliter & communiter loquedo, est omnè illud quod est perceptibile à sensu, siue omnè quod potest immutare sensum, siue obiecti sensui, mediatè vel immediatè, per se vel per aliud aut per accidens. Sensibile autem propriè loquedo, est quod immediatè potest immutare sensum: & sunt octo qualitates alterabiles superius numeratæ & non substantia, nisi generaliter, quia nõ immediatè immutat, sed mediante aliqua qualitate alterabili in ea existente, vt nix per albedinem, & ignis per calorem: Actiones enim suppositis attribuuntur. Igitur cū suppositum sit substantia, immutatio illa substantiæ attribuitur, sed non immediatè, nec per se, sed per qualitates alterabiles, quæ sunt solum instrumenta. Quia si color per diuinam potentiam esset separatus ab omni inexistentiã actuali, quam habet in subiecto, & quantitatem, nullo modo posset immutare sensum, nec causare speciem intentionalem, cū instrumentum non operetur, nisi in virtute principalis agentis. Albedo enim sic separata, nõ subiacet motui aut mutationi, imò se habet quātū ad existentiã actualem, ad modum substantiarum separatarum, quia scilicet est immaterialis, siue absq; materia in actu: nec est singularis, hoc est determinata ad aliquod subiectum particulare: & sic non posset esse nisi vna, cū accidentia non distinguantur numero, nisi penes subiectum. Ideo esset vniuersalis per indifferentiã, & secundum D. Thomã intelligibilis actu. Quia quæ admodum species intelligibiles possunt obiecti intellectui immediatè, ideo dicuntur intelligibiles: ita & albedo sic separata, ideo diceretur intelligibilis actu, non quod actu intelligeret, aut intelligere posset: sed quia posset obiecti intellectui, & intellectus posset in eam tendere directè: quod non facit in singularia, sed solum reflexè, vt infra dicitur.

De Diuisione

Ver. 6.

De Diuisione Sensibilis.

Sensibile in tota sui communitate, diuiditur in sensibile per se, & in sensibile per accidens. Sensibile per se, est quod ex natura sua obicitur sensui, & imprimit speciem intentionalem vel naturalè sui in organo: & huiusmodi est color, & aliæ qualitates alterabiles. Sensibile autem per accidens dicitur, quod ex natura sua non potest causare seu imprimere speciem & similitudinem sui in organo, sicut homo, equus, aut campana. Sensibile autem per se est duplex: quoddam est proprium, quoddam commune. Sensibile per se proprium dicitur, quod ab vno solo sensu percipi potest: vt color est sensibile proprium visuæ: & sonus, auditus: odor, olfactus: sapor gustus, & quatuor qualitates primæ & actiue tactus. Sensibile commune dicitur, quod non est proprium vni sensui tantum, sed potest à duobus vel pluribus sensibus percipi per se secundò. Ad horum intelligentiam reducendum est ad memoriã quod sentire est quoddam pati & alterari: ideo illud quod facit differentiam in hac alteratione seu immutatione, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Illud autem quod nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Sed duobus modis contingit facere differentiam circa immutationem sensus. Primò, quia imprimit speciem in sensu: & hoc dicitur sensibile proprium, quia primò & per se causat speciem, & facit immutationem. Alio modo quātū ad modum immutationis, quia qualitates sensibiles cū sint extensæ, mouent sensum corporaliter & situaliter: ideo aliter mouet in paruo, aliter in magno, aliter in propinquo, aliter in distanti. Et sic magnitudo, motus, quies, figura, & numerus assignantur à Philosopho sensibilia communia, scilicet secundò, & quātū ad modum immutationis mouentia. Ex his apparet differentia inter sensibile proprium & commune & per accidens, quia proprium causat speciem in sensu per se primò: commune verò, quia habet habitudinem ad speciem illam impressam, quātū ad modum. Ideo dicitur per se secundò. Et omne tale est commune duobus vel pluribus sensibus. Quod enim aliquid sit magnum vel paruum, triangulare vel quadrangulare, quia coloratum, cognoscitur per visum per se primò, & secundò cognoscitur modus coloris extensæ, scilicet magnitudo, figura, motus, & quies. Hos modos apprehendit tactus, qui per se primò respicit qualitates primas: & sic visus & tactus cognoscunt omnia sensibilia communia. Alij autem sensus aliqua, & aliqua non. Auditus percipit an sonus sit propinquus, vel distans. Item numerum vocum an sit vna, vel plures. Item quietem, siue silentium, audiendo duos loquentes: postea vnum loquentem, & alium tacentem, ex consequenti. Gustus etiam videtur sentire magnitudinem & numerum. Quidam per spectiui dicunt, quod sunt plura quàm quinque, Sensibilia communia. Quia ponunt distantiam, situm, corporeitatem, distinctionem, asperitatem, lenitatem, raritatem, densitatem, pulchritudinem, & similitudinem, ac istorum opposita. Sed hæc omnia ad illa prædicta quinque reduci possunt. Sensibile autem per accidens non habet habitudinem ad immutationem sensus, nec per se primò, nec secundò: quia nec causat speciem Sensibilem ex natura sua, neque respicit modum illius speciei. Ideo accidit albo, quod sit homo: & sono, quod percutiatur aër in aère vel lapide. Notandum tamen quod ad Sensibile per accidens duo requiruntur: Primò quod accidat Sensibili per se, hoc est quod non habeat habitudinem ad immutationem sensus, siue quod non causet speciem in sensu, &c. Secundò quod apprehendatur à Sentiente. hæc autem apprehensio est ab alio sensu, vel ab intellectu, & est id quod statim occurrit post rem sensatam. Sic videmus aliquem venire, quia audimus eum loqui, & operari opera vite. Ouis per auditum cognoscit foetum suum. Ad Sensibile autem proprium vel commune non requiritur illa apprehensio ab alio sensu, aut ab intellectu. Ex his apparet quomodo propriè & per se debet intelligi in definitione visus & aliorum sensuum.

Ver. 7.

De Deceptione Sensuum.

Sensus secundum Philosophum, circa Sensibile commune potest faciliter decipi. Sed circa Sensibile proprium non decipitur, nisi forte per accidens, quando non seruantur quatuor conditiones: Prima est, quod organum sit dispositum. Vnde propter indispositionem linguæ, infirmus iudicat dulce amarum: & oculus lippus etiam decipitur: Auditus alicuius propter affectum iudicat sonum delectabilem, qui tamen est tristabilis, vt patet in cantantibus, quilibet enim putat se bene cantare, cū vluat. Item secundum diuersas complexionem aliqua aliquibus sunt sapida, & aliis abominabilia. A sinus pariter inuenit bonum gustum in his, in quibus homo malum. Hæc & similia sunt respectu diuersorum: & illa diuersitas reducitur ad diuersam dispositionem organi. Secunda conditiõ est, quod mediū sit bene dispositum. Vnde lucidum, visum per nigrum, apparet rubeum. Et carbo qui est niger, quando est ignitus, apparet rubeus. Tertia conditiõ est, quod sit debita distantia, vnde visum à longe, licet sit rubeum, apparet nigrum: & cælum tempore sereno iudicatur coloratum, tamen non est. Species apparentis coloris causantur ex diuersis vaporibus subtilibus in aère existentibus. Quarta conditiõ est, quod obiecti sensus se habeat vniformiter, quia si obiectum sensus vniformiter moueatur, & alia vice quiescat, tunc sensus aliter & aliter iudicaret. Circa sensibile verò commune Sensus decipitur per accidens, cū non seruetur prædictæ conditiones, vt visus circa magnitudinem propter distantiam, iudicat enim solem esse paruæ quantitatis, cū tamen sit maior terra, iudicat pariter tardè moueri, & mouetur velocissimè: & à remotis positum iudicat quiescere, quod tamen mouetur. Et propter indispositionem oculorum in ebriis visus decipitur. Iudicat enim ebrius duas candelas esse, vbi non est nisi vna, & sic de aliis. Decipitur etiam sensus circa sensibile commune, etiam seruatis illis conditionibus, quia iudicat bipedale, quod est modicum minus. Sed circa proprium obiectum nõ decipitur, seruatis conditionibus. Posset tamen decipi circa ea quæ consequuntur obiectum proprium.

2. de Anima.

2. de Anima.

vt circa intensionem & remissionem: verumtamen potest dici quod illa intensio vel remissio non est obiectum per se primum. Circa huiusmodi deceptionem ulterius notandum est quomodo sensus exterior dicatur decipi, vel non decipi. Non enim est intelligendum quod in apprehensione sensuum exteriorum fit proprie veritas aut falsitas, quae solum conuenit compositioni aut diuisioni, hoc est propositioni affirmatiuae vel negatiuae: quae non conueniunt sensui, qui non attribuit vnum alteri, nec separat vnum ab altero: sed solum apprehendit, hoc est speciem sensibilem recipit, & per eam in obiectum extrinsecum tendit. Et si illud sit a parte rei (prout species representat) sensus dicitur verus, & non decipitur. si vero non sit obiectum a parte rei (vt species representat) sensus est falsus, vel illa sensatio falsa: & tunc decipitur. Et sic patet quod Philosophus improprie loquutus est de veritate & de deceptione. Sed de his latius differemus inferius hoc. c. 1. §. 8. Ver. 6.

§. 4.

De Auditu.

Auditus est potentia fluens ab Anima Sensitiua, soni proprie & per se primo perceptiua. Hae definitionis ex his quae dicta sunt circa visum, manifesta est. sed videndum est de organo & obiecto. Organum auditus dicitur communiter quaedam pellicula in aure existens, quae vocatur meringa, continens aërem connaturalem, inclusum quodam modo immobilem, denudatum omni sono, & in potentia ad omnem sonum indifferenter. Et quando species soni naturalis vel intentionalis pertingit ad illam particulam, tunc immutatur organum, & audit. Circa organi auditus immutationem notanda est differentia inter visum & auditum: quia visus immutatur solum per speciem intentionalem, sed auditus immutatur aliquando per speciem naturalem soni, quando quis est prope magna cymbala pulsantia: & quando prope aliquod tonitruum magnum fit cum lapsu fulguris, organum naturaliter immutatur, imò aliquando corrumpitur & totum corpus. Aliquando tamen auditus immutatur solum intentionaliter, vt cum ex aduerso ventus vehemens fiat, & audimus magna cymbala in satis longa distantia, vel etiam a remotis surda tonitrua. Quia illa aëris diuisioni non potest obstante vento ad tantum spatium diffundere species naturales: tunc enim circa finem causat in medio species intentionales (quae scilicet non denominant aëre sonorosum) per circulos, sicut videmus fieri circulos in aqua, quando lapis proicitur, donec cesset motus aquae. Sic intelligendum est proportionaliter in sono, quod aër percussus diffundit illam percussione circulariter in aëre, & tandem causat species intentionales secundum virtutem & quantitatem percussione, primo maiores, & paulatim minores: & sic generatio soni sequitur motum.

Ver. 1.

De Medio Potentiae Auditivae.

Medium potentiae Auditivae est aër & aqua: propriissime tamen est aër, quia facillime rarefit & condensatur: & ideo melius auditur sonus in aëre. in aqua tamen pisces audiunt & fugiunt.

Ver. 2.

De obiecto Potentiae Auditivae.

Obiectum Auditus est sonus. Sonus autem dicitur quicquid proprie & per se primo ab auditu percipitur vel percipi potest. Sonus est duplex: Quidam in actu, quando res actu sonat: Quidam in potentia, quando res (puta campana) actu quiescit, tamen potest sonare. Vnde dicimus campanam quiescentem habere bonum sonum. Reliquae huius definitionis partes declaratae sunt in praecedentibus.

Ver. 3.

De Modo quo causatur Sonus.

Sonus (vt communiter dicitur) causatur ex contactu duorum corporum durorum: quia mollia (nisi vehementer comprimantur) non causant sonum, vt lana cadens. Sed ex duorum corporum durorum violento contactu percussit aër, & a percussente & percusso propter duritiam aër fractus resilit, & fit sonus, qui diffunditur per aërem circumstantem circulariter, donec cesset motus, nisi impediatur a ventro. Si vero non cessat sed inuenit impedimentum & obstaculum, tunc illae gyrationes circularum sese impellentium incipiunt fieri in contrarium, & redeunt retrorsum, sicut pila proiecta contra parietem reflectitur: & sicut dictum est de speciebus coloris ad speculum peruenientibus, quae reflectuntur ad oculos, & tunc videmus per reflectionem. Sic in sono, quando species soni inuenit obstaculum, reflectitur ad organum auditus: & sic audimus vocem, cum illa quam prius audieramus. Et ille sonus quem audimus per reflectionem, vocatur sonus Echo. Et hoc fit communiter circa littora fluminum habentium montes vel caernas prope, & in nemoribus, & conuallibus, & locis caernosis. Ex his patet quod sonus est qualitas alterabilis, quae nata est facere alterationem siue immutationem ex percussione & diuisione aëris quem illa qualitas sequitur. Et hinc est quod sonus non est ens permanens, sicut color: sed successiuum, quod fit in tempore: Ex quo patet alia differentia inter visum & auditum.

Ver. 4.

De Diuisione Soni.

Sonus Musici diuidunt in sonum acutum & grauem. Sonus acutus est, qui paruo tempore peruenit ad auditum, & fit per velocem motum, vel ex frequentia motuum, sicut fit quando pulsatur pro igne vel pro bello, & corda cytharae magis extensa fortius sonat. Sonus grauis opposito modo definitur. Dialectici vero diuidunt sonum, in sonum vocem, & sonum non vocem. Sonus vox, est sonus prolatus ex ore animalis, & non ab aliis partibus, puta posterioribus, naturalibus instrumentis, non artificialibus formatus. Naturalia autem instrumenta quibus vox formatur, nouem sunt, scilicet guttur, lingua, palatum, quatuor dentes, & duo labia simul, vel aliquid loco illorum. Et intelligitur de voce perfecta. Si vero aliquod praedictorum instrumentorum deficiat, non dicitur vox perfecta in esse naturae, puta cum procedit a picis aliisque auiibus, & senibus edentulis, ac etiam ab angelis in corporibus assumptis: Licet fit vox perfecta

perfecta, quantum ad significationem in ordine ad audientes. Philosophus aliter definit vocem dicens: Vox est spiratio aëris respirati ab anima ad vocalem arteriam, cum intentione significandi seu representandi naturaliter vel ad placitum, interiores conceptus & affectiones. Vnde dicit, quod voces sunt notae earum quae in anima sunt, passionis. Ex his apparet quis est finis vocis, intentio. scilicet significandi & causa principalis est anima, medium est aër, & nouem instrumenta. Sonus non vox, est sonus qui causatur ex collisione seu mutua percussione duorum corporum inanimatorum absque praedictis instrumentis, vt fragor arborum, strepitus pedum, & plausus manuum. De diuersitate vocum puerorum, & aliorum animalium vide apud Albertum Magnum Vbi dicit, quod si in eadem fistula sifflet foemina cum viro, acutior erit sonus siffilationis foeminae quam viri, & puellarum quam vetularum.

De Olfactu siue Odoratu.

Olfactus siue Odoratus est potentia naturalis animae sensitiuae, odoris proprie & per se primo perceptiua. Organum eius est quaedam venula infra nares, & proprie cerebrum existens, omni odore denudata, in potentia tamen ad omnes odores. Quidam dicunt quod in odoratu hominis est quoddam cooperculum, quod aperitur per respirationem: & sic per respirationem homo olfacit. vnde clausis naribus non sentitur odor. Sed eadem videtur ratio in aliis animalibus.

Ver. 2.

De Organo Olfactus.

Organum Olfactus potest immutari naturaliter & intentionaliter, sicut auditus. Aliquando enim recipit naturalem speciem odoris, per quam realiter immutatur, & ex consequenti totum corpus. Vnde in aëre infecto & foetenti incurrimus infirmitates, & alij ex bono odore recreantur. D. Antoninus Florentinus recitat de quodam infirmo ad mortem, qui apposito odore ad nasum, recepit sanitatem. Aliquando vero solum recipit speciem intentionalem. Et per hoc differt olfactus a visu & tactu: visus enim solum speciem intentionalem recipit: Tactus vero solum naturalem. Per hunc etiam modum conuenit cum auditu & gustu.

Ver. 2.

De Medio Potentiae Olfactivae.

Medium Olfactus est aër & aqua: Quia videmus animalia tam volatilia quam aquatica, currere ad nutrimentum. Quod non facerent, si non mouerentur ab odore. Notandum tamen quod tam medium quam organum olfactus consistit quodam modo in calido & sicco. Quae impediuntur ab humido & frigido. Hinc est quod homo inter caetera animalia habet peiorem odoratum, eo quod habeat maius cerebrum in proportione ad alias partes. Cerebrum autem ex natura sua est frigidum & humidum: & ideo olfactus eius impeditur a cerebro. Ex quo inferuntur duo: Primum, quod quaedam odorabilia confortant cerebrum, si sit nimis frigidum: Quia excessus frigiditatis temperatur a caliditate & siccitate odoris. Secundum corrolarium, quod habentes bonum odoratum, sunt minus sapientes, quia siccum est quod non habent bonum cerebrum: Cum (prout dictum est) cerebrum propter humiditatem & frigiditatem impediatur olfactum. Vnde homo distinguit odores, referendo ad sapes. Nec bene percipit odores, nisi excellentes, qui generant delectationem vel tristitiam. Homo autem est boni gustus: Quia gustus (vt inferius dicitur) est quidam tactus, qui est melior in homine, quam in aliis animalibus: quia complexio hominis (quae fundatur in tactu) maxime accedit ad medium temperamentum. Ideo organum tactus est denudatum ab extremis. scilicet nimia humiditate, & frigiditate, & a nimia caliditate & siccitate, quam tactus est denudatum ab extremis. nimia humiditate, & frigiditate, & a nimia caliditate & siccitate, quam tactus est denudatum ab extremis. Ex quo sequitur quod homo est prudentissimum omnium animalium. Et quod homines, qui sunt melioris tactus, sunt magis ingeniosi. Vnde Philosophus dicit, Molles carne aptos mente dicimus. Signum autem bonae complexionis (secundum Albertum Magnum) est tenuitas vnguium, & subtilitas capillorum. Haec enim indicant lucidos & subtiles spiritus vitales cordis, venientes ad cerebrum. Nec propterea sequitur quod mulieres & pueri sint magis ingeniosi, quia magis molles: Cum mollicies possit ex duobus provenire: Primum ex bona complexionis: & sic arguunt bonitatem ingenii. Secundum ex abundantia flegmatis, vt in pueris & mulieribus. Et hoc non arguit bonitatem ingenii, licet sint & fuerint mulieres & pueri bonae complexionis & valde ingeniosi.

Ver. 3.

De Obiecto Olfactus.

Obiectum Olfactus est odor: & fit olfactio per euaporationem sic, quod ab odorabili resoluitur quaedam fumalis euaporatio per actionem calidi, & diffunditur secundum esse naturale, & quantitatem & virtutem odoris. Vnde dicit Auicenna, quod poma odorata contrahunt rugas. quod non esset, nisi per reale defluxum. Et per ventum impeditur illa euaporatio. Cum autem desinunt species naturales, causantur intentionales quia sentimus loca in quibus fuerunt poma: & si esset defluxus realis, remoto obiecto cessaret odor. Sicut remoto calido cessat calor. Potest etiam fieri olfactio per reflectionem, quaedam modo visio, & auditio. Ex his patet quod in hyeme non ita sentiuntur odores, sicut in aestate: quia euaporatio fit per actionem calidi: quia (vt experimur) foetida in hyeme & tempore gelido non foetent.

§. 6.

De Tactu.

Tactus est potentia naturalis animae sensitiuae, proprie & per se primo, quatuor qualitatuum primarum simplicium, & actiuarum perceptiua. Organum tactus dicitur quidam nervus ad modum retis cum suis pelliculis per totum corpus extensus, & carne coopertus: Ita quod non est dabilis aliqua pars carnis, in qua non sit aliquid de nervo illo vel pellicula, per quam colligatur: & sic per quandam colligationem & redundantiam, vbi in aliqua parte corporis obicitur aliqua quatuor qualitatuum praedictarum, statim sentit. Differt ab aliis sensibus: quia omnes alij sensus immutantur vel immutari possunt per spe

cies intentionales. Tactus vero non, sed per species naturales & denominatiuas. Ideo dicimus corpus calidum & frigidum, &c. Et quia nervus ille, qui est organum tactus, est per totum corpus extensus: ideo omnes alij sensus fundantur in tactu: & omnes sensus percipiunt obiectum tactus; non per speciem sensibilem in organo eorum receptam, sed propter fundamentum aliorum sensuum, quod est organum tactus. Vnde experimur oculos sentire frigiditatem, sed non videre illam: & auditum sentire caliditatem, sed non audire illam. Aliter tamen ad illud fundamentum se habet gustus, & aliter alij sensus: quia alij sensus possunt immutari, & exire in actus suos absque immutatione tactus. Visus enim non sentiendo caliditatem vel frigiditatem, &c. potest videre, & auditus audire, & olfactus odorare. Gustus autem non potest immutari, nec exire in actum absque immutatione tactus. Et ratio est: quia sapor, qui est obiectum tactus, fundatur in humiditate: & absque humiditate sentire non potest. Sed humidum est obiectum tactus: ergo oportet primo tactum immutari: & ideo gustus quodam modo dicitur species tactus, & non alij sensus. Sed de his amplius cum de gustu agetur.

Ver. 1.

De Medio Tactus.

Medium Tactus est intraneum & coniunctum, quia caro. Et in hoc differt tactus a visu, auditu, & olfactu, quorum media sunt extranea, hoc est non sunt coniuncta organo illorum, ut aer & aqua. Conuenit tamen cum gustu, cuius medium etiam est caro. Et ita sicut se habet aer ad visum, ita caro ad tactum: & sicut aer non est organum visus, sed medium extrinsecum: ita & caro non est organum tactus, sed medium, intraneum tamen, licet semper inter tangens & tactum cadat, siue sit medium extrinsecum: quia vel res tangitur in aere, vel in aqua. Si in aqua, videmus per experientiam quod ibi manet humiditas inter illa duo: & multo magis mediat aer, si duo corpora dura se tangant in aere. Vnde dicit Philosophus, quod nunquam duo corpora dura se tangunt: quia semper est aliquod medium: & sic ad sensationem tactus necesse est duo interuenire media, vnum intraneum & coniunctum, aliud extraneum. In aliis autem sensibus sufficit vnum.

Ver. 2.

De obiecto Tactus.

Obiectum Tactus sunt quatuor qualitates, primae simplices & actiuae, scilicet caliditas, frigiditas, siccitas, & humiditas, quae dicuntur quatuor qualitates primae, eo quod non sunt aliqua aliae his prioribus: & simplices, quia non componuntur, sed omnes aliae ex his. Dicuntur etiam actiuae, quia aliae de se non agunt actione naturali, nisi propter adiunctum, & sic per accidens. & sic istae quatuor sunt causae aliarum immediatae, quia licet solae entia naturalia sint causa, non tamen per alias qualitates priores: quia oporteret eas nominare. Et cum non sit processus in infinitum in alterantibus, necesse est venire ad statum contrarietatis alterabilium & commixtibilium. Sed omnes antiqui dederunt primatum quatuor praedictis qualitatibus: ideo nobis standum est. Dicuntur etiam praedictae quatuor qualitates simplices in se, quia non apparet earum compositio: & tamen aliarum qualitatum alterabilium apparet compositio ex ipsis, quae etsi apud nos sint compositae, tamen in puris elementis infra spheram eorum possunt reperiri simplices.

Ver. 3.

De Contrarietate Obiecti Tactus.

In huiusmodi quatuor qualitatibus duplex inuenitur contrarietas: Vna est inter caliditatem & frigiditatem: Alia est inter humiditatem & siccitatem. Propter huiusmodi diuersas contrarietates Philosophus dicit, quod licet sensus tactus sit vnus materialiter propter vnum organum in quo subiectiuatur, est tamen plures formaliter: quia vnus sensus est tantum vnus contrarietatis per se primo, hoc est vnus generis, quod diuiditur primo & per se ac immediate in duas species qualitatis contrarias: sicut visus habet pro obiecto colorem, qui prima diuisione diuiditur in album & nigrum, quae contrariantur. Auditus habet pro obiecto sonum, qui diuiditur in grauem & acutum. Olfactus habet odorem, qui diuiditur in placidum & foetidum. Gustus saporem, qui diuiditur in amarum & dulce. Cum ergo tactus habeat duas primas contrarietates, & vnum organum, erit vnus materialiter, & duo formaliter. Quidam dicunt, & satis probabiliter, quod Philosophus in hac parte disputatiue locutus est, & non assertiue, & huius opinionis videtur esse D. Tho. qui dicit quod praedictae quatuor qualitates conueniunt in vno genere proximo innominato, cum non sint infinita genera inter qualitatem, quae est genus generalissimum, & qualitates tangibiles, quae in vno organo inueniuntur. Satis enim notum est quod inter frigidum & humidum maior est conuenientia, quam inter frigidum & calidum: adeo ut frigidum & humidum videantur se consequi. aqua enim est naturaliter frigida & humida. Igitur frigiditas non contrariatur humiditati. Et similiter videtur esse inter caliditatem & siccitatem. Ignis enim est calidus & siccus. In sale & zinzibere est siccitas & caliditas: licet calidum & siccum contrariantur frigido & humido. Super conuenientia illius contrarietatis potest fundari vnum genus, quod adhuc est innominatum, quod circumloquimur per hoc complexum, qualitas tangibilis. Et sub vna specie illius generis continetur calidum & siccum: & sub alia frigidum & humidum: & sic reducuntur ad vnam primam contrarietatem. Notandum tamen, quod contrarietas tactus alio modo se habet ad tactum, quam contrarietates trium priorum sensuum: quia species sensibiles in aliis tribus sensibus possunt simul esse in organo, in quo non contrariantur, eo quod non sunt ibi secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale. Qualitates autem primae contrariae non possunt simul esse in tactu: quia sunt in eo secundum esse naturale, secundum quod contrariantur: & sic visus simul percipit album & nigrum, sed tactus non simul percipit calidum & frigidum, saltem in aequali gradu. Et quia super tactum fundatur omnes alij sensus, Philosophus infert, quod animalia sensu tactus priuata, mori necesse sit: Quia sine illo animal esse

2. de Anima.

3. p. 9. 78 art. 3.

2. de Anima.

esse non potest, neque aliqua vitalis operatio: & quoad hunc sensum, est animal. Hinc est quod excellentia sensibilem aliorum sensuum non corrumpit animal, sed solum illum sensum, cui excellentia applicatur. sed excellentia sensibilem tactus corrumpit animal, cum corrumpat tactum, quo corrupto corrumpitur animal.

§. 7.

De Gustu.

A gustus est potentia naturalis animae sensitivae, saporis propriae & per se primo perceptiua. Organum eius est quidam nervus diffusus ad modum retis super latitudinem linguae carni immersus. Vnde sequitur, quod animalia quae non habent linguam, vel aliquid loco linguae (ut ab aliquibus dicitur de Ciconia) non percipiunt saporem. Quidam dicunt quod subtus vel circa nervum sparsum per totum corpus, qui est organum tactus, praedictus nervus, qui est organum gustus, qui est alius a primo, super latitudinem linguae duntaxat sparsus siue diffusus est: & habet percipere solam humiditatem cum sapore. Nervus vero tactus percipit. iij. qualitates, & sic sunt duo organa: quia diuersarum potentiarum diuersa debet esse organa. Et ad Philosophum dicunt, quod disputatiue locutus est de vnitate organi, sicut de primitate contrarietatis. Verum tamen quo ad organum gustus & tactus, ratio Philosophi est apparetior: quia cum sapor non possit sentiri absque humiditate, quae est obiectum tactus: vel ille secundus nervus sentiret humiditatem, vel non: Si non, frustra poneretur: Si vero sentiret humiditatem, vel ultra sensum humiditatis haberet sensum saporis, vel non. Si non, etiam frustra poneretur. Si autem cum sensu humiditatis haberet sensum saporis, quare primus nervus quo ad illam partem habere non poterit? Et cum non sit ponenda pluralitas absque necessitate: sequitur quod idem erit organum tactus & gustus materialiter & fundamentaliter. Et ad rationes ipsorum dici potest, quod fundamentum illorum habet solum verum in his potentiis, quae immutantur intentionaliter: sed in his quae immutantur naturaliter, vel supponunt immutationem naturalem, non oportet. Quomodo autem distinguatur organum gustus & tactus formaliter in eodem nervo, sequendo doctrinam D. Tho. dicendum, quod nervus per totum corpus sparsus (quod est organum tactus) supra latitudinem linguae habet aliam dispositionem, quam non habet in aliis partibus. Ideo habet duo officia subordinata: Primum est, sentire omnes. iij. qualitates primas: Secundum est, quod sentiendo humiditatem in saporibus, intentionaliter vel etiam naturaliter sentiat saporem: quia non est necesse quod organum gustus ad percipiendum saporem semper immutetur immutatione naturali a specie causata ab obiecto suo scilicet sapore: licet aliquando possit naturaliter immutari propter vehementiam saporis in illo humido, sicut legimus in lib. Regum, quod filij prophetarum sentientes amaritudinem coloquintidarum agrorum, clamauerunt. Mors in olla viri Dei. & sic lingua potest denotari amara. Si vero sapor non sit valde intensus, nervus ille sparsus super latitudinem linguae, quantum ad illam dispositionem, quam habet ad percipiendum saporem a specie saporis, quae ei obicitur, hoc est quae causatur ab obiecto suo in illo humido existente, non immutatur naturaliter, sed intentionaliter duntaxat: & tunc lingua non dicitur dulcis vel amara. Et in hoc gustus conuenit cum auditu: differt tamen, quia auditus non praesupponit immutationem alterius sensus, sicut gustus praerequirit immutationem tactus. Sed difficultas adhuc manet: quia Philosophus dicit gustum esse speciem tactus. Si habet diuersa obiecta & diuersa organa, certum est quod differunt genere, prout obiecta eorum: & sic videtur impossibile quod gustus sit species tactus. Dicit potest, quod Philosophus ibi non loquitur proprie de specie: & dicit gustum esse speciem tactus, propter praesuppositionem ad ordinationem actuum. Quia quemadmodum species praesupponit genus, & aliquid addit supra ipsum. Sic actus gustus praesupponit actum tactus: & cum hoc aliquid aliud habet, quia percipit saporem, & non tactum. Et quia visus, auditus, & odoratus, quo ad actus suos non praesupponunt actum tactus: ideo Philosophus non dicit illos tres sensus esse species tactus, licet fundentur in tactu, sicut & gustus.

Ver. 1.

De Medio Gustus.

Medium Gustus est caro, & in hoc conuenit cum tactu. Nec inconuenit quod diuersi sensus habeant idem medium, ut patet de visu, auditu, & odoratu, qui habent aeraem pro medio. Medium gustus, scilicet caro, est medium intraneum: & per hoc differt a tribus primis sensibus.

Ver. 2.

De Obiecto Gustus.

Obiectum formale Gustus est humiditas, quae est ratio & causa quare sapor sentitur. Ideo Deus dedit animalibus saluam, ut possent humectare gustabilia, sicut dedit lumen visui. Et ideo sicut lumen est obiectum formale visus: sic humiditas gustus. Obiectum vero materiale gustus est sapor, in quem conueniunt cibus & potus. Ponuntur autem septem species saporis, scilicet dulcis, amarus, austerus, salus, pinguis, ponticus, & acutus. Prima contrarietas est inter amarum & dulce.

§. 8.

De Sensibus Interioribus.

Quoniam natura non deficiat in necessariis consequens est quod tot sint actiones in animali perfecto, quot sufficiant ad vitam illius. Et quaecumque harum actionum non possunt reduci ad vnum principium, requirunt diuersas potentias: cum potentia animae nil aliud sit, quam proprium & immediatum principium operationis animae, ut dictum est. Ad vitam autem animalis perfecti requiritur, quod non solum apprehendat rem ad praesentiam sensibilem, sed etiam in eius absentia: alioquin cum animalis motus & actio sequantur & praesupponant apprehensiones, animal non moueretur ad inquirendum aliquid absens: tamen per experientiam videmus oppositum, aliam viuere non possit. Et ideo ultra sensus exteriores, qui percipiunt species sensibilem in praesentia obiectorum duntaxat, oportet ponere alias potentias, per quas recipiat & retineat species sensibiles. Sed recipere & retinere reducuntur ad diuersa principia: quia aliqua bene recipiunt, & non bene retinent, ut humida & mollia. Aliqua autem difficulter recipiunt, tamen bene facilius retinent. Ideo oportet ponere duas potentias: vnam, quae facilius recipiat, & aliam, quae bene retineat species sensibilem in absentia obiectorum. Ad recipiendum omnes species sensibiles, ponitur sensus communis: & ad conser-

Ciconia gustum non habet.

Organum, gustus, & tactus idem. ar. 3. ad. 4. 1. p. q. 78.

4. Reg. 4.

An gustus sit species tactus.

uandū illas, ponitur & ordinatur fantasia siue imaginatio, quasi quidā thesaurus formatū siue specierū sensibiliū per sensus receptorū. Prædictæ duę potētīę sufficiēt animali, si animal duntaxat moueretur propter delectabile, secundū sensum. Sed quia necessariū est animali, vt quærat aliqua, vel fugiat nō solum quę sunt cōuenientia, vel discōuenientia ad sentiendū, sed etiā propter alias cōmoditates & utilitates siue nocumēta: sicut ouis vidēs lupū venientē fugit, nō propter indecētiā coloris vel figurę: Quia si similitē colorem vel figurā videret in pariete, nō fugeret: sed fugit ab eo, quasi ab inimico naturę suę. Similiter auis colligit paleas, nō quia delectāt sensum, sed quia vtilēs ad nidificandū. Ad apprehendendū intentionē nō sensatas, hoc est quę per sensus exteriores nō percipiuntur, ponitur vis siue potētia æstimatoria: & ad conseruandū eas, potētia memoratiua siue memoria, quę est thesaurus huiusmodi intentionū siue apprehensionū nociui vel vtilis & cōmodi. Et ratio præteriti, quam apprehendit memoria (quę est præteritorum) inter huiusmodi intentiones cōputatur. & sic sunt quatuor sensus interiores, scilicet sensus communis, fantasia siue imaginatiua, æstimatoria, & memoria.

Ver. 1.

De Sensu Communi.

Sensus cōmunis est potentia animę sensitivę omnīū sensibiliū in eorum præsentia per alios sensus exteriores perceptiua, & specierū receptorum ad fantasiam perfusiua. Notandū tamen quōd non dicitur sensus cōmunis per prædicationē, sic quę prædicatur de omnibus aliis sensibus, sicut homo de Sorte & Platone. Sed dicitur sensus cōmunis, quia recipit in se & immediatē species omnīū sensuū exteriorum cū dependentibus & cōnexis, prout sunt actus sensuū exteriorū, qui cōiunguntur obiecto sensibili in cōmuni, & differētia illorū adinuicē, quod est eius obiectū. Hęc potētia secundū D. Tho. pro organo, in quo subiectiatur, habet primā & anteriore partē cerebri, ad quā sensus exteriores p certos meatus & venulas, species sensibiles à sensibus exterioribus, ab obiecto extrinseco in eorū organis receptas, multiplicat, & ad hęc potētia trāsmittit, siue diffundit, quas & hęc recipit, & ad fantasiam trāsmittit. Sicut enim visibile extrinsecū multiplicat species suas acuēdo & minorādo, vsq; ad organū visus, sic quę sunt in illo in parua quātitate: ita species quę sunt in visu, multiplicat & deferuntur p spiritus vitales p certum neruū, qui est meatus ad primā & anteriore partē cerebri, quę est organū sensus communis, in quo species illę subiectiatur, & ab ea multiplicat & diffundit: & in minori quātitate p spiritus vitales deferuntur ad fantasiam. Hęc autem multiplicatio est intentionalis & instantanea: nec est necesse anteriorem sensum medium esse diaphanum, sicut nec medium gustus & tactus.

Ver. 2.

De officiis Sensus Communis.

Primū officiū sensus Cōmunis est faciliter recipere species sensatas cū dependentibus & cōnexis, hoc est cum actibus & intētionibus sensuū exteriorū, ac discretionē siue distinctionē & differētia earū, & eis cōnexorum. Et sic sensus cōmunis nō solum percipit & cognoscit differētiā albi & nigri, quā visus percipit: sed etiam differētiā dulcis & amari, ac albi & dulcis: quā visus cognoscere nō potest: quia quicumque differētiā inter aliqua cognoscit, necesse est vt vtrunq; cognoscat, quod non facit visus. Secundū officiū sensus cōis est iudicare de actibus sensuū exteriorū, qui sepe à D. Tho. & Philo. intētiōes nūcupantur. Iudicat enim de actu vidēdi & audiēdi, &c. & exteriores sensus nō: visus enim nō iudicat se videre, &c. Quia potētīę irrationales nō reflectūtur sup se: & ideo iudiciū illud deuoluitur ad altius tribunal, hoc est ad potētia superiorē immediatā, cui subordinatur: scilicet ad sensum cōm, qui percipiēdo specie à potētia visiva in ipsum trāsfusam, percipit specie illā & obiectū eius & actū vidēdi: & sic iudicat directē, & nō p reflexionē visum videre, & idē de aliis sensibus. D. Tho. dicit quę sensus cōmunis est radix & principiū sensuū exteriorū: nō quę immutat sensus exteriores, sed quia se habet sicut centrū ad circumferētiā, hoc est ad æqualiter recipiēdum apprehēsiōnes omnīū sensuū exteriorū: sicut centrum æqualiter se habet ad quamlibet partem circumferētię circuli. Ex præmissis sufficienter apparet differētia inter sensum communem & sensus exteriores, qui versantur circa varietates vnus generis: sensus autem communis circa omnia genera sensibiliū, hoc est circa omnes qualitates alterabiles, & ea quę sunt illis connexa. Apparet etiam, quōd maxima illa quę dicit vnum sensum esse vnus contrarietatis duntaxat, solum habet verum in sensibus exterioribus, & non interioribus.

Ver. 3.

De Fantasia.

Fantasia est potētia naturalis aīę sensitivę, cōseruatiua specierū sensatarū p sensus exteriores, & sensū cōm ad eā trāsfusarū. & habet p organo in quo subiectiatur, secundā partē cerebri à pte sinistra, & obiectū cōmuniū obiecto sensus cōmunis. Quia percipit actus sensus cōis, & iudicat de eis, quę sensus cōis facere nō potest: quia (sicut dictū est) nulla potētia irrationalis, hoc est aīę sensitivę, potest reflecti supra se. Et cū nō habeamus obiectū notatū ipsius fantasie, colloqmur p hoc cōplexū, Sensibile apprehensum p sensū cōm cū dependentibus & cōnexis. Species enī & intētiōes siue actus & iudicia sensus cōis in eius organo existentīū, multiplicat & diffundit magis spiritualiter, hoc est minus intēse, p spūs vitales ad organū fantasie, quę adeo faciliter recipit eas, sicut sensus cōis: quia organū eius habet maiorem humiditatē: receptas tamē seruat longissimo tēpore, quibus nō perpetuo, licet Philosophus dicat quę fantasia est sicut perpetuus sensus: quia hoc aduerbiū (sicut) importat similitudinē: nullū autē simile est idē. Possunt enim species illę in fantasia receptę, quę dicuntur fantasmata, corrūpi, nō à cōtrario, cū cōtrariū nō habeat, quia nō sunt spēs illę ī fantasia secundū esse naturale, sed secundū esse intētionale & spūaliter, vnde D. Aug. ponit tria genera visionū. s. corpālē, quę fit p sensus exteriores. spūalē, quę fit p fantasiam siue imaginationē: & intellectuā, quę fit per intellectū. Aliquādo tamē hmoi spēs corrūpūtur p nimīū motū & alterationē cerebri siue īfirmatē, iudicamus enī p intellectū nos habuisse fantasmata rerū āi quarū, quę post modum

Sensus cōmunis est radix exteriorū.

Obiectū, organum, & subiectū fantasie.

2. de Anima. 12. super Gen. ad litteram. Tria visionū genera. Fantasmatū corruptio.

modum nō habemus. Et quia fantasia omnibus potētīs prædictis est altior & nobilior: ideo eminentius recipit & conseruat omnes species siue similitudines rerum sensibiliū sensatarū, & intētiōes siue actus sensuum exteriorū, & sensus cōmunis. Ex hac nobilitate fantasie & eius excellentia sequitur, quę nō omnia animalia habēt fantasiam, sed solum animalia perfectā, quę habent oēs sensus exteriores. Illa verō quę nō habēt ex natura sua omnes sensus exteriores, nō habēt fantasiam, quę habet organū determinatū. Propter hoc dicit Philosophus, quę apes, formicę, & vermes, nō habēt fantasiam, sed mouētur instinctu nature.

Ver. 4.

De Officiis Fantasie.

Fantasia habet quatuor officia: Primū est recipere omnes species inferiorū potentiarū: Secundū, cōseruare eas in organo suo: Tertiū est, ex speciebus receptis alias in se causare. Ex fantasmate enim motis & ex fantasmate auri potest in se fabricare seu formare vnū fantasma, quod erit similitudo motis auri. Et per hunc modū fingere vnū animal habens caput leonis, alas aquilę, & caudā draconis, &c. quod nō est, nec naturaliter esse potest in rerū natura, quod dialectici chimerā vocant. Et quando fantasia talia fingit, quę à parte rei nō sunt, est falsa & decipitur: sed de his amplius in verficulo sequēti. Quartum officium est, præsentare immediatē obiectū conueniēs vel discōueniēs potentie appetitiuę, & mouere illam ad prosequendū delectabile, & fugiendū tristabile, secundū sensum. Ex prædictis apparet, quę fantasia non est sensus in actu, hoc est nō requirit præsentia siue actualiter, seu concomitanter ad operationē suā actus sensuum exteriorū, neq; sensus cōmunis, quod ex duobus apparet: Primo, ex eo quę imaginatio est in somniatibus: tamē alij sensus nō habēt operationē. Secundo, quia clausis oculis imaginamur, quę neq; videmus, neq; aliis sensibus sentimus. Apparet etiā ex dictis multiplex differētia fantasie & sensuū inferiorū. Ex quibus resultat quinta, quę fantasia facilius decipitur, quę sensus inferiores, eo quę sensus inferiores nō exeunt in actū, nisi præsentibus obiectis: fantasia verō habet actū ipis absentibus.

Ver. 5.

De Deceptione Fantasie.

Ad cognoscēdū quomō fantasia decipitur, vel sit falsa: notādū in primis, quę cū verū sit obiectū intellectus, & veritas sit cōformitas & adæquatio rei ad ipsum: Oportet quę ratio vel definitio veri vel veritatis deriuetur ab intellectu ad rem intellectā: res autē intellecta aliter se habet ad intellectū diuinū, à quo pendet in esse: & aliter ad intellectum creatū, à quo res intellecta non pendet in esse. Quia habitu do rei intellectæ ad intellectū diuinū conuenit ei per se, cū comparatur ei, sicut ad primū principij: & ideo est primaria & inseparabilis. Habitu autem rei intellectæ ad intellectum creatum, maximē humanum, cū nō pendeat ex illo, est secundaria, & valde remota: quia nihil aduenit rei neq; perit ab ea, eo quod intelligitur ab intellectu creato: ideo dicit Philosophus, quę propter nostrū affirmare vel negare, nihil mutatur in re. Nec ipsa res pro eo quod apprehenditur ab intellectu humano, dicitur vera vel falsa: sed econuerso ab ea intellectus dicitur verus vel falsus. Sed res intellecta comparata ad intellectum diuinum, eo quod habet esse, & assequitur similitudinē ideę siue speciei, quę est in mente diuina, à qua procedit, dicitur vera. Vnde dicitur verus lapis, qui habet verā lapidis naturā. Et sic veritas primō inuenitur in Deo, & attribuitur intellectu diuino, ad quęquante, instituyente, & mensurate rem illam in sua determinata natura: veritas enim transcendentalis nihil aliud est, quā entitas mensurata ab intellectu diuino. Secundariō verō attribuitur rebus ipis, tanquam mensuratis. Vnde D. August. dicit, quod veritas est vera similitudo principij, quę sine vlla dissimilitudine est: & Auicenna dicit quod veritas vnus cuiusque rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei. Si verō consideremus secundam habitudinem, quam res à Deo in sua natura constitutę, habent ad intellectum humanum speculatiuū, inuenimus quod veritas prius est in rebus, quā in intellectu: quia per hoc quod intellectus considerat lapidem, propter hoc lapis non est verus, neq; similis Ideę, quā Deus habet de illo. & res intellecta est causa similitudinis, quā habet intellectus noster de ea: per quā similitudinē intellectus æquatur rei, & mensuratur ab illa. Vnde Philosophus dicit, quod res naturales, ex quibus intellectus noster scientiam accipit, mensurant intellectum nostrum, sicut mensuratae sunt ab intellectu diuino. Et hoc modo accipiēdo veritatem (prout est in intellectu) nihil aliud est, quā propria, perfecta, & ad quęquata similitudo rei intellectæ: & intellectus dicitur verus, quando habet in se veram similitudinē rei, per quam illi conformatur: vnde communiter dicitur, quod veritas est cōformitas intellectus ad rem. Et per oppositum intellectus dicitur falsus, & decipitur, quando habet aliquā similitudinē in se, quę nō cōformatur rei, vt quādo habet conceptū chimerę, de qua supra dictū est. Et quia naturalis similitudo rei nō solum est in intellectu, sed etiā in sensu exteriori & interiori: ideo veritas secundū hanc acceptionē attribuitur à Philosopho sensibus exterioribus & fantasie. Et tūc sensus visus dicitur verus, quādo similitudo quę est in oculo, proportionatur rei ad extrā, & sic de aliis. Et falsus, quādo nō est ita: vt quādo per vitrū rubeum res alba iudicatur rubea: & quando infirmus iudicat dulce amarum. Et per hunc modum veritas & falsitas (quę dicitur deceptio) est in fantasia. Et sic veritas pro materiali significat illam similitudinē: & pro formali, significat illum respectū siue conformitatē illius similitudinis ad rem. Et opposito modo falsitas. Sed proprie & per se accipiēdo veritatem, Veritas nihil aliud est, quā similitudo rei creatæ, quę est in Deo. Quę similitudo in Deo dicitur Idea, quę nihil aliud est, quā ipse Deus, eandem rem representans & efficiens, & pro formali respectus rationis Dei ad illam, vel realis ipsius rei ad Deū. Et sic accepit veritatem Christus dicens: Ego sum via, veritas, & vita. per quę verba ostendit se creatorem omnium rerum. Capiendo tamen veritatem pro specie, siue similitudine rei creatæ, existente in potentia animæ, cum habitudine conformitatis ad rem ad extrā, à qua pendet, proprius & perfectius attribuitur veritas intellectui, quā aliis potentiis. Quia alię potentie apprehensiuę sensitivę

1. p. q. 16. ar. 1. & 2. q. 17. ar. 1. 2. & 3. Et de ver. 1. q. 1. ar. 1. 2. & 3.

Veritas quibus & quomodo attribuitur.

In lib. de vera religione. 11. Metha.

10. Metha.

2. de Anima.

Idea quid

Ioh. 6.

non recipiunt, nisi similitudinem accidentium: intellectus vero recipit similitudinem quantitatis siue essentiae & substantiae rei. ¶ Quum autē res naturalis non deficiat ab esse, quod sibi competit secundum suam naturam siue essentiam: & possit deficere ab aliquibus accidentalibus vel consequentibus eam: ut homo non potest deficere à rationabilitate, ipso manente: tamen potest deficere ab eo, quod est habere duos pedes, & à tanta quantitate & aliis accidentibus. Ita vis siue potentia cognoscitiua non deficit in cognoscendo quidditatem illius rei, cuius habet similitudinem: potest tamen deficere circa aliquid consequens ipsam, vel quod est accidens ei. Et sicut supra dictum est, visus non decipitur circa sensibile proprium, sed circa sensibilia communia, & circa sensibilia per accidens. Sic nec intellectus decipitur circa proprium obiectum suum, sed bene circa illud quod accidit ei. Proprium autem obiectum intellectus est id, cuius in se similitudinem recipit, quod dicitur quidditas naturae & essentiae rei: & ideo circa illud non decipitur, & per consequens in prima operatione sua (quae dicitur simplicium apprehensio) non decipitur. In componendo autem vel diuidendo decipitur, dum attribuit rei, cuius quidditatem intelligit, aliquid quod eam non consequitur, vel negat quod ei conuenit. Sic enim se habet intellectus in his quae non consequuntur quidditatem rei, vel etiam opponuntur, sicut sensus ad iudicandum de sensibilibus communibus, vel de sensibilibus per accidens. Et ideo intellectus potest decipi dupliciter. Primo, quando quidditatem siue definitionem aut essentiam vnus rei attribuit alteri, ut si definitionem circuli, quae est habere centrum aequaliter se habens ad omnes partes circumferentiae: quam quidditatem apprehendit simplici apprehensione, quae est prima operatio sua: si secunda operatione attribuat eam triangulo, errat: quia habere centrum aequaliter se habens ad omnes partes circumferentiae, non conuenit triangulo. Similiter erraret, si attribueret animal rationale asino, vel negaret animal aut rationale de homine, quod est diuidere. Secundo decipitur intellectus, quando componit partes definitionis adinuicem, quae sibi sociari non possunt: ut si formet talem definitionem, homo est animal rationale, quadrupes. Sed in cognoscendo quidditates simplices intellectus non potest esse falsus, sed solum verus, vel totaliter nihil intelligit. Ideo dicit Philosophus, quod abstrahentium non est mendacium.

Circuli definitio.

Ver. 6.

De Veritate & Falsitate.

Veritas vel Falsitas (de qua hic & communiter loquimur) pro materiali est qualitas, siue species & similitudo rei cognitae, in potentia cognoscitiua existens. Pro formali vero Veritas est ipsa habitudo siue comparatio conformitatis ipsius speciei ad rem cognitam: quia talis scilicet est illa similitudo, qualis est ipsa res ad extra. Et Falsitas est habitudo seu relatio difformitatis illius speciei ad rem cognitam: quia scilicet non est à parte rei aliqua res talis, qualis per illam speciem representatur. Et sic Veritas & Falsitas pro materiali sunt idem: quia eadem species siue similitudo rei cognoscibilis potest esse conformis vel difformis successiue rei representatae per illam, quantum ad existentiam. Sed differunt formaliter: quia Veritas pro formali, est conformitas speciei ad rem cognitam, quando scilicet ita est à parte rei: & Falsitas est relatio difformitatis, &c. Et quia nullus sensus siue exterior siue interior potest reflecti supra actum suum, nec ferri in illam habitudinem siue relationem conformitatis vel difformitatis, nulla potentia sensitua potest cognoscere veritatem pro formali, nec potest cognoscere an illa similitudo sit vera similitudo rei, vel hallucinatio. Ideo nulla talis cognoscit se decipi: quia ita bene tendit & firmiter iudicat ac mouetur ad obiectum apprehensum per hallucinationem, sicut si haberet veram similitudinem rei. Sed intellectus (qui est excellentior potentia) reflectitur supra se & actus suos: & cognoscit illam habitudinem conformitatis vel difformitatis: & per consequens veritatem & falsitatem ac deceptionem sensuum & suam. Cum enim iudicat visum videre, potest considerare an illa visio sit vera, hoc est an species siue similitudo rei (quae est in oculo) habeat rem ad extra correspondentem & adaequatam, vel non. Et eodem modo dicendum est de aliis potentiis sensituis, & de ipsomet intellectu: quia potest considerare an iudicium suum respondeat & aequetur rei ad extra, vel non, & decipiatur. ¶ Et sic veritas ut cognita non est in aliis potentiis, sed solum in intellectu, & in secunda operatione eius, per quam comparat vnū alteri, componendo vel diuidendo, siue attribuendo aliquid alicui, quod est componere: vel negando aliquid de aliqua re, quod est diuidere siue diuisio. Et sic debet intelligi Philosophus cum dicit, quod verum & falsum sunt in intellectu, materialiter quidem per similitudinem rerum, & formaliter per cognitionem illius conformitatis vel difformitatis, adaequationis vel inadaequationis. In sensibus vero est Veritas vel Falsitas materialiter: quia in ipsis est illa similitudo, sed non formaliter: quia sensus cum non reflectatur supra se, non cognoscunt illam habitudinem conformitatis vel difformitatis per comparisonem sui ad illam: quia hoc pertinet ad secundam operationem intellectus. ¶ Ex quo sequitur, quod in prima operatione intellectus (quae est simplicium apprehensio) non est Veritas vel Falsitas proprie dicta: quia per simplicium apprehensionem non fit comparatio neque attributio aut separatio, est tamen in ea veritas pro materiali sicut in sensu. Et in oratione vocali & scripta (secundum quod subordinatur propositioni materiali) est tanquam in signo, sicut sanitas in vrina hominis, quia est signum sanitatis. Et sic oratio vel propositio vocalis aut scripta dicitur vera: quia est signum veritatis, quae est in proponere materiali: & proportionabiliter dicendum est de falsitate.

Veritas ut cognita non est in sensu.

Ver. 7.

De Iudicio Sensuum.

Iudicium Sensuum non est per compositionem aut diuisionem, sed simpliciter & per instinctum Naturae. Non enim ad omne iudicium requiritur compositio, cum angeli iudicent, & tamen non componunt aut diuidunt. Differt autem fantasia hominis à fantasia aliorum animalium: quia fantasia hominis ex duabus speciebus facit vnā tertiam, sicut dictum est de Monte Aureo, & sic quodam modo videtur

videtur componere. Et propter vicinitatem & communicationem, quam habet cum ratione, habet quandam collationem & comparisonem siue attributionem imperfectam intentionum individualium inferiorum sensuum, sicut intellectus habet collationem vniuersalium. Et ideo fantasia in homine dicitur cogitatiua & ratio particularis.

Ver. 8.

De Fantasia Brutorum.

AN Brutis non est proprie compositio aut discursus: quia non habent compositionem siue collationem intentionem attributionis conformitatis vel difformitatis. Et quauis sensus exteriores & interiores iudicent de obiectis, & visus percipiat illud quod ei obicitur, esse album & nigrum: illud tamen iudicium non est compositio vel diuisio, cum (ut dictum est) ad iudicium non semper requiratur compositio aut diuisio, ut patet in angelis: qui tamen aliter iudicant quam bruta animalia: quia angeli reflectuntur supra, & intelligunt se iudicare, affirmare, vel negare: & non bruta, sed solum tendunt in obiectum, & tendendo diriguntur & terminantur instinctu naturae ad vnum ex pluribus, & non ex discursu aut electione, ut canis famelicus praesentatis duobus frustis panis, currit ad maius. Et in biuio perditio odore, reuertitur ad aliam viam. Et aliqua animalia, cum volunt quiescere, magnos saltus faciunt, ne inueniantur à canibus. Haec omnia faciunt instinctu naturae. Eodem instinctu Aranea parua retia facit ad capiendas muscas. Et Formica in aestate cibum parat: & Apis suas casas facit: & Hyrundines docent pullos tempore egestus posteriora vertere ad orificium nidi, ut sterqus cadat in terram: & Catus stercore cooperit, ne à muribus sentiantur: & Canis videns baculum eleuatum fugit, ne percutiatur: & volens quiescere, circulationes facit, quasi quaerens puluinar. Aues quoque inter paleas pro nido aedificando discurrere videntur: & canis magistrum suum cognoscit, & mortuum ululat, sterque videtur: & ad eius praecipitum saltat, chorizat, & comedentibus candelam accensam tenet. Phylomena cantu vocat parem ad conceptum: Elephas adorat Regem: Camelus occidit illum, qui procurat ut cognoscat matrem. Et Delphini magni regunt paruos: & cum aliquis moritur, alij veniunt ad exequias: & portant eum super dorsum, ne comedatur ab aliis piscibus. Et alia animalia multa faciunt huius generis, de quibus Albertus Magnus. Ex quibus videtur quod componant & diuidant, imò quod discurrant, & quod prudentiam habeant. Ideo Salomon mittit pigrum ad formicam, ut discat prudentiam: & Iob ad interrogandum iumentum: sed prudentia in illis improprie, incompletè, & imperfectè, ac metaphoricè dicitur: quia illa animalia prudentiam, compositionem, aut discursum non habent, cum non ex se illa faciant, sed solum moueantur ad ea, ad quae ab auctore naturae diriguntur: nec cognoscunt collationem. Sed homo qui reflecti potest supra actus suos, & habet collationem, mittitur ad illa, ut ex eis discat prudentiam.

Bruta videtur discere.

In libro de Animalibus. Prouerb. 6. Iob. 12.

Ver. 9.

De Instinctu Naturae.

ET quia per huiusmodi instinctum Naturae soluantur multa argumenta in diuersis materiis, ideo de ipso superficialiter dicendum est. Et sciendum quod instinctus Naturae nihil aliud est, quam motio siue actualis directio auctoris Naturae, dirigentis omnia in casu necessario. Quia Natura siue auctor Naturae (qui est Natura naturans) non deficit in necessariis. Vnde Psal. Qui paratiumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et Ouem mouet ad fugam, cum subito occurrit lupus, quem nunquam antea vidit. Haec motio & directio actualis in fine naturalem, dicitur & appellatur Instinctus Naturae, & concursus generalis: & quando ordinatur ad finem supernaturalem, dicitur concursus specialis, quem Theologi vocant auxilium speciale in dispositione ad gratiam, & instinctum Spiritus sancti, quo ad meritum vel fugam peccatorum. Haec directio siue instinctus non est potentia neque habitus, sed actio fluens à Deo, passiuè recepta in animali, quandoque per species acquiras, & aliquando per species nouiter infusas: ut patet in Oue, quae nunquam vidit lupum, quam primum eum videt, imprimatur ei species inimicitiae. Quod autem Instinctus sit actus fluens, patet ex hoc quod non durat animali quiescente, vel remoto obiecto. Et quando animal brutum, vel etiam homo excitetur, ut fugiat à malis occurrentibus, mouetur instinctu diuino.

Psal. 114. 6.

Ver. 10.

De Aestimatiua.

Aestimatiua est potentia naturalis interior animae sensituae perfectae, receptiua specierum non sensatarum, transmissiua in memoriā, ut species inimicitiae in oue ab auctore naturae causata cum primo videt lupum. Et se habet haec potentia ad memoriā, sicut sensus communis ad fantasiā. Sicut enim organum sensus communis propter humiditatem facilliter recipit species sensatas, sed non bene retinet: ideo transmittit ad fantasiā. Sic aestimatiua facilliter recipit species non sensatas, sed non bene retinet: ideo transmittit ad memoriā, in qua seruantur. Obiectum huius potentiae est sensibile non sensatum: Organum vero est media pars cerebri à latere dextro: Medium intraneum, neruus quidam. Haec potentia in hominibus est excellentior, & excellentiori modo operatur, quam in brutis, propter vicinitatem rationis, quae habet conferre vnā rem alteri: quam quidem collationem ratio communicat huic potentiae in rebus non sensatis, sicut fantasiā in rebus sensatis, imperfectè tamen. Haec collatio non inuenitur in brutis, sed solum in aestimatiua hominis. Ideo dicitur aliquando ratio particularis, sicut fantasia siue cogitatiua.

Ver. 11.

De Memoria.

Memoria accipitur tripliciter: Primo, pro omni potentia conseruatiua specierum in absentia obiecti: & hoc modo non est specialis potentia, quia conuenit fantasiā (ut supra dictum est) & intel-

In libro de
Mem. &
Remin.

lectui possibili, qui conseruat species intelligibiles, vt inferius dicitur. Secundò, pro similitudine siue simulachro in potentia seruato. Et sic accipit Philosophus, quando dicit quòd Memoria est passio sensitua, hoc est species siue simulachrum obiecti prius apprehesi cum illa cõsideratione quòd fuerit prius sensatum siue apprehensum, & consideratione præteritionis. Et hoc modo Memoria non est potentia, sed actus. Tertio accipitur, vt specialis potentia: & tunc sic definitur: Memoria est potentia naturalis interior animæ sensitua, conseruatiua specierum rerum non sensatarum, sub ratione prioritatis temporis, quæ prioritas dicitur tempus præteritum, quod est sensibile per se, commune tamen: percipitur enim per motum magnitudinis, quæ est sensibile per se commune, vt dictum est. Obiectum igitur memoriæ est sensibile non sensatum præteritum vt præteritum est. Organum est postrema pars cerebri, quæ dicitur occiput. Ex præmissis infertur, quòd animalia, quæ non cognoscunt tempus, non habent Memoriam: neque ea quæ non habent cerebrum siue organum determinatum, vt mulcæ & mures.

Ver. 12. De Actibus & modis Memorandi.

Philosophus explicat actum Memoriam seu memorandi per actus fantasie, quæ etiã memoria dicitur: E qui quidã actus apparet in brutis. Mulus enim in aliquo hospicio passus post multos dies illac trãsiens, recordatur & sistit. Canis etiam domini sui antiqui recordatur, & gestit coram eo de nouo viso. Cati pariter in domibus religiosorum, audito cymbalo, ad refectorium currunt: quia recordantur aliàs post similem sonum se ibi passos. Sed quomodo id fiat videndum est & aduertendum, quòd quando sensibile est præsens, & fantasia tendit in illud per simulachrum, siue per illam speciem sensibilem seu similitudinem rei, vocatur habitus, eo quòd diu perseuerat & manet in dormiente: aliquando vocatur actus, scilicet quando immutat & mouet fantasiam: & tunc non dicitur memorare seu recordari, sed sentire: quia fantasia propriè est absentium. Quando verò obiectum est absens, & fantasia respicit simulachrum illud, non considerando tempus præteritum, siue prius audisse, vidisse, vel alio sensu agnouisse, etiam tunc non dicitur recordari, sed fantasari, vel iudicare. Sed quando fantasia respiciendo illud simulachrum, iudicat quòd obiectum illius simulachri fuit prius visum, vel alio sensu sensatum, tunc dicitur recordari & memorare. Et sic simulachrum illud potest dupliciter considerari. Primò, vt representatiuum obiecti simpliciter: & sic non causat recordationem: quia licet sit idem simulachrum, alia tamen est ratio per illud tendendi ad obiectum, sicut apparet in simulachro regis, antequam viderimus eum: & postquam vidimus illum, recordamur vidisse. Quum autem anima intellectiua sit nobilior & excellentior sensitua: consequens est, vt potentia sensitua sint in homine excellentiores, quàm in brutis. hinc est quòd memoria in homine multò perfectiorem actum habet, quàm in brutis, siue vt est specialis potentia de non sensatis, siue de sensatis, prout conuenit fantasie, quæ in animalibus brutis delecto simulachro siue fantasmate, memorare siue recordari nõ potest, etiã fantasmate secundum partem lapsu vel delecto: quæ delectio fieri potest (vt dictum est) propter nimium motum, vel alterationem organi. Sed homo hoc potest: ideo talis recordatio dicitur in homine reminiscencia, de qua dicendum est.

Ver. 13. De differentia Memoriae & Reminiscencia.

Differt autem Memoria secundum Philosophum, à doctrinæ perceptione & Reminiscencia: Quia F tunc aliquis doctrinam percipit, quando fantasma nouum acquirit. Sed quando saluo fantasmate integro considerat prius sensisse obiectum per fantasma præsentatum, dicitur memorare siue recordari. Sed quando simulachro ex vna parte remanente, & ex alia parte delecto, resumitur: tunc reminiscitur: & illa resumptio dicitur reminiscencia. Sicut cum in eodem loco vidimus tres ordinatos, scilicet Sortem, Petrum, & Platonem, quãdo potentia primùm similitudinem illorum trium recepit, didicit: Sed quando manente fantasmate illorum trium, post factum tempus, hoc est post horam, diem, mensem, vel annum, iudicat se illos tres prius vidisse: tunc recordatur. Sed quãdo pars illius fantasmatismis (puta similitudo Sortis vel Platonis, vel duorum simul) delecta est, manente fantasmate tertij, siue similitudine Petri: tunc fantasia in homine, intuendo similitudinem Petri, potest resumere similitudinem Sortis & Platonis, qui erant à lateribus Petri: tunc reminiscitur, & fit reminiscencia. Quæ nihil aliud est, quàm resumptio partis simulachri, quæ quidem resumptio fit ex ipsa rerum natura. Motus enim animi circa multa ordinata, vnũ ex alio trahit. Et si illa ordinata habent naturalem & necessariam connexionem, faciliter & quasi statim fit resumptio alterius vel aliorum, habito primo vel vno. Sicut quia ad ignem sequitur calor, delecto fantasmate caloris, respiciendo fantasma ignis, aduenit fantasma caloris. Si verò illa ordinata non habeant naturalem connexionem, sed sunt contingenter ordinata, per assuetudinem fantasia ex primo mouetur ad secundum, & ex secundo ad tertium, vnde sequitur quòd frequens meditatio reminiscendo & ordinando Memoriam confortat, tuetur, & saluat. In ordinando tamen accipiendum est principium aptum, ad quod sequentia habeant connexionem: aliàs difficilis erit reminiscencia, vt in sententiis disparatis, nisi per aliqua connectantur & aptentur. Quidam literas alphabeticas, alij quasdam imagines, alij digitos, alij alia procellulis & locis sibi præstituit: in quibus memoranda etiam disparata aptant, collocant, & applicant: & sic viso loco præstituto, recordantur eorum quæ illi applicauerunt. Fantasia enim & Memoria in homine propter viciniam, quã habent ad rationem, quodã modo discurrunt de vno ad aliud, propter similitudinem vel ordinem inter ipsa reperitum. Confert etiã plurimum profunda atque fortis intentio. Et sic quatuor conducunt ad reminiscendum, scilicet debita ordinatio, assuetudo, profunda atque fortis potentie applicatio, & à principio accommo do inchoatio. Memoria & Reminiscencia à nimia humiditate, ac etiã propter nimiam siccitatem difficultatur. Propter nimiam enim humiditatem species cito labuntur, sicut sigillum in cera liquefacta. Propter nimiam verò siccitatem species vix possunt imprimi, vt sigillum in

cera

cera dura. Propter alterationem etiam organi species delentur, vt in ægrotantibus. Impeditur etiã propter motum: & ideo senes & pueri sunt obliuiosi, propter cõtinuum motum, quo agitantur: senes propter decrementum, & iuuenes propter augmentum. Licet per accidens ea quæ in pueritia didicimus, etiam viri & senes teneamus. Vnde dicitur communiter, Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et Horatius, Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem testa diu. Et Salomon Prouer. 22. Adolecens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea. sed hoc est per accidens, propter vehementem applicationem.

De Appetitu.

§. 9. A Ppetitus est potentia naturalis animæ sensitua, qua inclinatur ad prosequendum sibi conueniens, & resiliendum à disconuenienti. hac potentia natura inclinatur ad conseruationem sui, & resiliendum à contrariis. Sciendum tamen quòd Appetitus est triplex, scilicet naturalis, animalis siue sensituius, & rationalis siue intellectiuius.

Ver. 1.

De Appetitu Naturali.

B A Ppetitus Naturalis est habitudo seu inclinatio inhærens rebus ad bonum suæ naturæ conueniens, ad quod absque cognitione tendit, quando non habet, & quãdo habet quiescit in eo ex ordinatione primi mouentis, siue authoris naturæ, hoc est Dei, in institutione naturæ vel generatione impressa, & ideo non potest esse frustra, vt grauitas in lapide ad locum deorsum, & leuitas in igne ad locum sursum. Et quia aliquid est conueniens alicui naturæ, quod est disconueniens alteri: Ideo non est inconueniens, quòd idem sit bonum & malum, respectu diuersorum. hic appetitus nõ habet organum determinatum.

Ver. 2.

De Appetitu Sensituiuo.

C A Ppetitus Sensituius siue Animalis est inclinatio sequens apprehensionem sensus interioris, scilicet fantasie vel memoriæ aut aestimatiuæ, qua inclinatur & immediatè mouetur ad prosequendum bonum suum, hoc est illud quod per prædictam apprehensionem ei ostenditur sub ratione conuenientis, & ad resiliendum à malo, hoc est à disconuenienti suæ naturæ per apprehensionem ostensam, vt disconueniens siue repugnans seu cõtrarium aut nocium suæ naturæ, vt appetitus cõcupiscibilis vel irascibilis.

Ver. 3.

De Appetitu Intellectiuiuo.

D A Ppetitus intellectiuius siue rationalis est inclinatio sequens apprehensionem seu iudicium intellectus, qua homo inclinatur ad prosequendum bonum, & refugiendum ac resistendum malo, & talis appetitus dicitur & nuncupatur voluntas.

Ver. 4.

De differentia Appetituum.

E TALE discrimen est inter istos tres appetitus, quale est inter animam vegetatiuam, sensituiam, & rationalem, quæ sunt partes potestatiuæ animæ: Quia sicut anima sensitua eminenter continet animam vegetatiuam, & anima rationalis sensituiam: Ita appetitus animalis siue sensituius appetitum naturalem: & appetitus intellectiuius ambos. Differunt etiam, quia appetitus naturalis non habet organum determinatum, sed est sparsum per totum corpus, in quo subiectiuatur. Appetitus autem sensituius habet organum determinatum cui alligatur, & in quo est subiectiuus: Appetitus verò intellectiuius nõ habet organum determinatum cui alligatur, neque est diffusus per totum corpus, nec vllomodo subiectiuatur in corpore, sed solum in anima rationali, à qua fluit. Est & aliud discrimen, quia Appetitus intellectiuius siue voluntas prosequitur bonum vniuersale: & si aliquod bonum particulare prosequatur, hoc est in ordine ad vniuersale. Appetitus autem naturalis & sensituius solum prosequitur particulare bonum, & non ordinat nec ordinare potest ad vniuersale. Licet (inquantum est natura particularis) sit pars vniuersi, & per consequens tendit in bonum vniuersi, & resilit à malo totius vniuersi, & relinquitur suum particulare bonum pro bono totius vniuersi. Et quia vniuersum abhorret à vacuo: ideo aqua quæ naturaliter grauis est, & tendit deorsum: tamen vt non detur vacuum, relicta inclinatione propria, ascendit sursum, vt experimento videmus in clepsidra. Ex quo sequitur, quòd in aqua est duplex appetitus: vnus, inquantum est pars vniuersi: alius est, secundum quod est natura particularis. Et licet videantur contrariari, tamen non contrariantur: quia sunt respectu diuersorum. Vel dici potest, quòd licet actus sint contrarij, nõ tamen inclinationes, quæ sunt subordinatæ. Aliud discrimen est: quia appetitus naturalis nõ præsupponit neque sequitur actum potentie apprehensiue, siue cognitionem. Sensituius autem præsupponit & sequitur necessariò apprehensionem sensus interioris: voluntas verò cognitionem intellectus. Conueniunt tamẽ omnes in hoc quòd nullus illorum apprehendit, hoc est non recipit in se similitudinem eorum, ad quæ tendit. Vnde communiter dicitur, quòd voluntas est de se cæca. Et idem dicendum est de appetitu sensituiuo & naturali, qui non sequitur apprehensionem siue cognitionem in subiecto existentem, sicut appetitus animalis & rationalis: licet sequatur apprehensionem & cognitionem authoris naturæ, à quo dirigitur extrinsecè per instinctum, vt dictum est. Conueniunt etiam isti tres appetitus: quia omnes tendunt in illud quod est conueniens suæ naturæ, & resiliunt à disconuenienti, quod dicitur malum. Vnde Philosophus ait, Bonum est quod omnia appetunt, hoc est omnis inclinatio tendit in bonum, siue in id quod est conueniens suæ naturæ, quod dicitur bonum, sed diuersimode, vt dictum est. Discrepant autem appetitus animalis & intellectiuius, à sensu & intellectu: quia sensus & intellectus tendunt in obiecta sua per similitudinem, siue mediante similitudine in se recepta: & sic nõ immediatè. Sed appetitus sensituius & voluntas tendunt immediatè in obiectum suum, absque specie vel similitudine rei in se recepta. Ideo Philosophus dicit, quod bonum & malum sunt in rebus, verum autem & falsum in intellectu.

b iij

Appetitus animalis siue sensitivus diuiditur in concupiscibilem & irascibilem.

Ver. 1.

De Appetitu Concupiscibili.

Appetitus Concupiscibilis est potentia naturalis animæ sensitivæ, qua inclinatur ad prosequendum bonum particulare, sensibile, delectabile: & fugiendum malum sensibile, vel dolorosum, apprehensum & iudicatum tale per sensum interiorem. Organum cui alligatur, est cor. Obiectum verò eius est bonum vel malum sensibile, simpliciter acceptum, hoc est facile ad habendum vel fugiendum, quod dicitur ad differentiam appetitus irascibilis, qui habet bonum vel malum, arduum siue difficile ad habendum vel fugiendum pro obiecto. In hac potentia non oportet ponere medium, cum nihil recipiat ab obiecto, nisi forte actus apprehensivæ ostendens obiectum, sine qua ostensione non potest ferri in obiectum. dicitur medium. Appetitus concupiscibilis habet sex actus siue operationes, quæ dicuntur communiter passionibus, eo quod ad eas communiter sequitur transmutatio corporalis, scilicet dilatio vel contractio. Tres actus siue passionibus habet ex parte boni, & tres ex parte mali. Ex parte boni sunt, amor, desiderium, & gaudium. Ex parte mali sunt, odium, fuga siue abominatio, & tristitia. Tres primæ sunt oppositæ tribus ultimis. Et quia amor est prima & radix omnium passionum, ideo de eo primò videndum est.

Ver. 2.

De Amore.

Amor nihil aliud est, quàm consonantia seu complacentia in bono sensibili, delectabili, simpliciter seu communiter apprehenso, hoc est absque consideratione difficultatis præsentis vel absentis. Talis complacentia dicitur amor, qui est primus motus appetitus concupiscibilis, & fundamentum omnium actuum ac passionum. Ex amore enim sequitur & causatur desiderium, si obiectum sit absens. Si verò præsens, causatur gaudium siue delectatio & quies, quia in illo quiescit, delectatur, & gaudet. Notandum tamen quod licet amor sit passio & actus concupiscibilis: extenso tamen vocabulo, attribuitur voluntati, quæ etiam complacet in bono præsentato per intellectum: quod quædo est absens, desiderat: quædo verò est præsens, gaudet. tamen non semper sequitur corporalis dilatio vel contractio: quævis sæpenumero per redundantiam sequatur. iuxta illud Psalm. Cor meum (hoc est volutus) & caro mea (hoc est sensualitas) exultauerunt in deum vivum. Amor est duplex, Amicitia & Concupiscentia. Amor Amicitia est amor, quo amatur aliquid, ut ei sit bonum: & dicitur Amor simpliciter, & volitio boni. Amor Concupiscentia est amor, quo amatur aliquid, ut sit bonum, utile aut delectabile amanti vel alteri, & non ipsi amato. & talis dicitur amor secundum quid.

Psalm. 83.

Ver. 3.

De Desiderio.

Desiderium est immutatio seu affectio, qua appetitus concupiscibilis tendit in bonum sensibile, delectabile, apprehensum ut absens: & alio nomine vocatur Concupiscentia & Cupiditas. Et differt hæc passio Desiderij ab Amore: Quia aliud est complacere, quod pertinet ad amorem: aliud querere medium adipiscendi, quod pertinet ad desiderium. Differt etiam a gaudio & delectatione: quia desiderium est quidam motus & fluxus, & respicit obiectum absens. Gaudium verò & delectatio est quies & terminus motus, & respicit obiectum præsens.

Ver. 4.

De Gaudio.

Gaudium siue delectatio est immutatio siue affectio appetitus concupiscibilis respectu boni præsentati, ut præsens est: quæ quidem affectio dicitur quies: Quia habito obiecto desiderato, cessat motus, & in illo quiescit animal, & delectatur. Quia secundum Philosophum, Appetitivus motus circulo quodam agitur. Appetibile enim movet appetitum, faciens in eius intentionem: quia attrahit appetitum ad se, cum sit bonum, hoc est conveniens, & per consequens diffusivum & attractivum sui, ut ait D. Diony. Ideo Appetitus tendit ad Appetibile reale, consequendum cum non habet: & cum habet, quiescit: ut sit ibi finis motus, ubi fuit principium. Contingit tamen aliquando (ut Philosophus dicit) quod imaginatio siue fantasia aut æstimatoria apprehendant bonum vel malum, tanquam præsens: licet sit realiter absens. Et tunc appetitus quiescit vel succumbit: delectatur, si bonum apprehendatur ut præsens. Tristatur & succumbit, si malum apprehendatur ut præsens, prout accidit in his, qui in extasi & mentis excessu aguntur, qui fantasmatia ut rem factam narrant. Accidit etiam plerumque somniatibus. Unde aliqua somnia sunt delectabilia, quædam tristitia. Accidit pariter ex vehementi affectione in vigilantibus. Sed hoc est quia obiectum apprehenditur ut præsens. Bonum enim & malum non movent appetitum, nisi apprehendantur. Et inde est quod secundum diversum modum apprehensionis sequitur diversus motus & passionibus in appetitu. Apprehensum ergo bonum ut præsens, causat gaudium: & ut absens, desiderium: & ut communiter siue simpliciter, amorem. Et differt gaudium a delectatione, sicut homo ab animali, & species a genere. Omne enim gaudium est delectatio, sed non e contra: visus enim delectatur in obiecto suo. Gaudium verò supponit apprehensionem interiorem. Et sic visus non gaudet.

3. de Anima.

In libr. de memo. & remin.

Ver. 5.

De Odio.

Odium est dissonantia siue displicentia appetitus concupiscibilis eius quod apprehenditur, ut repugnans & noxium. Quia sicut id quod apprehenditur ut conveniens, habet rationem boni: ita & repugnans siue nocivum habet rationem mali: & sic odium opponitur & contrariatur amori. Et quemadmodum quædo bonum est absens, per amorem causatur desiderium, per quod appropinquat obiecto, ut fiat præsens: ita quando malum est absens, imminens tamen, per odium causatur abominatio, per quæ fugit a malo, & per quam fugam sit malum absens, & non appropinquat.

De

Ver. 6.

De Abominatione.

Abominatio est immutatio appetitus concupiscibilis, qua refugit malum sensibile, ut fiat absens, & non appropinquet: & opponitur desiderio siue concupiscentia.

Ver. 7.

De Tristitia.

Tristitia opponitur gaudio & delectationi: ideo opposito modo causatur & definitur. Est igitur Tristitia immutatio appetitus concupiscibilis, ratione mali sibi præsentati, ut præsens est, & sub quo succumbit. Et quemadmodum ad delectationem duo requiruntur: primum est, coniunctio boni: secundum est, cognitio huius coniunctionis: Ita ad Tristitiam duo requiruntur: Primum est cõiunctio alicuius mali, quod ideo dicitur malum, quia privatur bono: secundum est, cognitio huius cõiunctionis & privationis per fantasiam vel æstimatoriam, aut memoriam vel intellectum. Et sicut delectatio, quæ sequitur apprehensionem sensus exterioris, dicitur delectatio & non gaudium: Ita dolor proveniens ex cõiunctione alicuius mali, apprehensum solum per apprehensionem alicuius sensus exterioris, dicitur dolor & non tristitia: quia tristitia addit supra dolorem, apprehensionem sensus: & sic dolor est genus ad tristitiam: omnis enim tristitia est dolor, sed non e converso. Extenditur etiam tristitia ad voluntatem: Et dicitur afflictio quædam voluntatis (secundum D. Aug.) de his quæ nobis nolentibus accidunt.

s. 11.

De Appetitu Irascibili.

Appetitus Irascibilis est potentia animæ sensitivæ: qua realiter inclinatur ad prosequendum bonum delectabile, sensibile, arduum, & difficile: Et ad fugiendum malum arduum & difficile. Organum cui hæc potentia alligatur, & in quo subiectivatur, est fel. Obiectum verò eius est bonum vel malum, arduum & difficile adipisci, quantum ad bonum: & quantum ad malum, fugere vel evadere. Et sic quodammodo est elevatum supra facultatem potentiam animalis. & ideo exigit specialem potentiam, cum habeat specialem rationem. hæc potentia ab authore naturæ data est in propugnaculum, defensionem, & auxiliu. Appetitus concupiscibilis, ut tollantur impedimenta, quibus impeditur tendere in suum obiectum, vel propter difficultatem boni adipiscendi, vel mali superandi. Ideo omnes passionibus irascibilis terminantur ad passionem concupiscibilis, pertinentis ad quietem vel alteram illarum. Passionibus appetitus concupiscibilis pertinentibus ad quietem sunt duæ, scilicet gaudium, quod est quies in bono adepti: Tristitia, quæ est quies in malo adepti, & præsentis, quæ vocatur succubitus & quies violenta. Huic sententiæ annuit Philosophus inquit: Passionibus animæ sequitur gaudium & tristitiam: & loquitur vniuersaliter tam de passionibus concupiscibilis, quæ irascibilis. Et quia appetitus irascibilis ordinatur in auxiliu concupiscibilis, & passionum eius: necesse est vires & passionibus concupiscibilis (quæ ad motum pertinent, prout sunt amor & desiderium, odium & abominatio) præcedere passionibus irascibilis, quæ ad motum pertinent: ut cum defecerint, & ultra progredi nequiverint passionibus concupiscibilis, ab Appetitu irascibili fulciantur: & sic spes præsupponit amorem & desiderium, & timor odium & abominationem. Quia sicut obiectum irascibilis addit supra subiectum concupiscibilis arduum & difficultatem: sic & passionibus irascibilis aliquid addunt ad passionibus concupiscibilis. Spes enim supra desiderium addit conatum quandam, & elevationem animi, ad consequendum bonum arduum: & eodem modo audacia ad aggrediendum periculum, & tollendum impedimenta. Et similiter timor addit supra fugam & abominationem, quandam depressionem animi, propter difficultatem mali. Tristitia autem media est inter duas passionibus irascibilis, scilicet inter iram & timorem, quia præcedit iram: ex tristitia enim aliquis insurgit in vindictam, ad rependam vicem nocentibus: & cum iratus consecutus fuerit vindictam, gaudet. Sequitur autem tristitia timorem: quia cum malum quod timebatur, occurrerit, causatur tristitia. Appetitus irascibilis habet quinque actus siue operationes, quæ dicuntur passionibus, ratione iam dicta: Prima est spes: secunda, desperatio: tertia, timor: quarta, audacia: quinta, ira, a qua appetitus irascibilis denominatur: Non tanquam sit prima in ordine generationis, quia ira causatur ex aliis passionibus, sicut effectus a causis præcedentibus. Ideo ab ea tanquam manifestiori, denominatur potentia siue appetitus irascibilis.

2. Ethic.

1. 2. 3. 5. art. 1.

Ver. 1.

De Spe.

Spes est immutatio appetitus irascibilis in bonum sensibile arduum, quod potest adipisci. Ex hac definitione apparet, quod obiectum spei habet quatuor conditiones, per quas actus spei differt ab aliis passionibus: Prima est, quod obiectum sit bonum: quia Spes non est nisi de bono: Mala enim non speramus, nisi apprehendamus sub ratione boni, sed timeamus ea. Secunda, quod illud bonum sit arduum, & cum difficultate possit adipisci: non enim dicitur quis sperare quod est in sua potestate, ut statim habeat: & per hoc differt a desiderio. Tertia est, quod illud bonum sit futurum: quia de presentibus non est spes: iuxta illud, Nam quod videt quis, quid sperat? & per hoc differt a gaudio, quod est de bono præsentis. Quarta, quod illud bonum sit possibile adipisci: Non enim speramus impossibilia, & per hoc differt a desperatione. Quod autem spes sit in animalibus brutis, apparet: Quia si canis videat leporem, aut accipiter avem nimis distantem, non movetur ad ipsam prosequendam, quasi desperans se posse adipisci. Si autem sit in propinquo, movetur, quasi sub spe adipiscendi.

Rom. 8.

Ver. 2.

De Desperatione.

Desperatio est quidam motus appetitus irascibilis, quo realiter recedit & cessat prosequi bonum arduum futurum, apprehensum cum impossibilitate obtinendi. Quia (ut habet Philosophus) Cum ventum fuerit ad aliquod impossibile, homines desunt. Ex quo apparet quod obiectum spei & desperationis est bonum arduum. Et ideo non contrariantur contrarietate excessus ad contrarios

terminos, sicut amor & odium, quæ habent obiecta contraria, bene tamen contrariantur per recessum & accessum, respectu eiusdem termini siue obiecti: quia Spes profecquitur, desperatio cessat, & sic recedit.

Ver. 3.

De Timore.

1.2. q. 43. art. 1. & 3.

Timor est motus siue immutatio appetitus irascibilis, quo realiter mouetur & contrahitur à malo arduo imminenti, quod habet aliquo modo victoriam super bonum, & cui cū difficultate resisti potest, quasi excedat potestatem timentis. Timor post tristitiam habet magis rationem passionis, quam alij motus: quia (vt Damascenus dicit) magis contrahit & affligit. Ad timorem sequitur desperatio. Ea enim ratione aliquis desperat, quia timet succumbere propter difficultatem. Damascenus ponit sex species timoris: Prima est segnicies, cū quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secunda, erubescencia, cū quis prætermittit operari propter turpitudinem ledentem opinionem in actu committendo. Tertia, verecundia, cū quis desistit operari & persequi bonum, propter turpem actum factum. Quarta, admiratio, cū quis cogitat aliquid magnum malum, cuius exitum considerare non sufficit. Quinta, stupor, cū quis considerat, quod aliquid malum in consuetum & inconsultum offertur. Sexta, agonia, cū quis timet imminens infortunium, ratione improuisionis, quia scilicet provide re non potest. Et non accipiuntur prædictæ species secundum dignitatem obiecti, sed secundum diuersos effectus.

Ver. 4.

De Audacia.

2. Ethic.

Audacia (secundum Philosophum) est timori contraria: & est motus appetitus irascibilis, quo realiter aggredditur periculum imminens propter victoriam sui supra periculum ipsum. Vnde dicitur, quod illi qui sunt bonæ spei, sunt audaces.

3. Ethic.

Ver. 5.

De Ira.

In lib. de Anima.

Ira est motus appetitus irascibilis, quo realiter mouetur ad vlciscendum & vindicandum & puniendum inferentem malum seu nocumentum. Eam ob rem appellatur Appetitus vindictæ, & causatur ex concursu multarum passionum. Non enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquam tristitiam illatam, & nisi addit desiderium & spes vlciscendi: Quia (vt habetur in secundo Rethor.) Iratus habet spem puniendi: apprehendit enim vindictam, vt possibilem sibi. Vnde si ille qui intulit nocumentum, fuerit multum excellens & potens, non insurgit ira, sed tristitia, vt dicit Auicenna. Ex quo patet, quod ira est passio quodam modo composita, & respicit vnum obiectum secundum rationem boni, & aliud sub ratione mali, scilicet inferentem nocumentum, de quo vult vindicari. Et ad istum motum iræ sequitur magna vehementia, impetuositas, furor, & ebullitio sanguinis, & spirituum vitalium circa cor, ex euaporatione fellis procedens, vt dicit Damascenus. Hinc est quod propter nimiam perturbationem cordis, quæ est in motu iræ, apparent in iratis signa quædam in exterioribus membris. Vnde D. Gregor. in quinto Moralium dicit: Iræ suæ stimulis cor palpitat, corpus tremit, lingua præpedita est, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Ore quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. Philosophus vocat quosdam irascentium acutos: qui citò irascuntur, non tamen diu retinent. Quosdam amaros, qui diu retinent iram: quosdam difficiles, qui nunquam quiescunt, nisi vindicentur.

4. Ethic.

s. 12.

De Potentia secundum Locum Motiua.

3. de Anima.

Potentia secundum locum motiua est potentia naturalis animæ sensitivæ: qua animal mouet membra & seipsum ad locum extrinsecum, ad quærendum bonum sibi conueniens, puta cibum aut potum, & ad fugiendum malum imminens. Organum huius potentie in quo subiectiuatur, sunt nerui per totum corpus sparsi: qui mediantibus spiritibus vitalibus, mouet membra secundum iudicium sensus interioris, & imperium appetitus concupiscibilis vel irascibilis, à quorum organis, scilicet corde & felle, procedunt, qui sunt velut Athomi mutuò se impellentes: prout videri potest in pelle Merangulorū compressa, & lumini candelæ approximata. Ad illorum impulsus potentia motiua in neruis existens, mouetur: & ad eius motionem membra mouentur ad locum extrinsecum. Obiectum huius potentie est locus. Necessitas ponendi hanc potentiam apparet ex naturali ratione: quia natura non deficit in necessariis. Et experimento videmus necessaria ad nutrimentum animalis perfecti, esse extrinseca, & ab eis separata. Ideo si non haberent potentiam mouendi se ad illa, diu esse non possent. Ad huiusmodi motum & operationem, neque appetitiua vis, neque vegetatiua, neque sensus, neque appetitus possunt esse immediatum principium (vt dicit Philosophus.) Quia si potentia motiua esset idem cum anima, sequeretur quod quodocunque appetitus esset in actu, animal moueretur secundum locum: quod est manifestè falsum. Necessè est igitur in partibus animalis esse aliquam virtutem, per quam sint habiles ad motum appetitus animæ mouentis, cuius signum est, quod quando membra mutantur à sua dispositione naturali, non obediunt appetitui ad motum, vt patet in paralyticis.

De Anima Rationali.

Caput 2.

Anima Rationalis est actus primus corporis physici organici, in potentia vitam intellectualem & rationalem habentis. Potest etiam sic defini: Anima Rationalis est forma substantialis intrinseca corpori, eminenter continens omnes virtutes & potentias animæ vegetatiuæ & sensitivæ. Et vltra illas habet tres spirituales corpori non alligatas, scilicet intellectum agentem, & intellectum possibilem, & voluntatem, & sic in summa habet decem & octo potetias, vt ex prædictis patet. Ex his apparet nobilitas & excellentia

& excellentia animæ rationalis supra vegetatiuam & sensitiuam: quia vtraque habet omnes suas potetias organo corporeo alligatas: Ideo pendet à corpore siue materia in esse fieri & conseruari. Ita quod non potest esse siue corpore, nec separata persistere extra corpus. & sic corrupto composito, vtraque definit esse. Anima verò rationalis habet tres potetias, non alligatas organo corporeo, vt dictum est. Ideo non pendet à materia, neque in esse, neque in fieri, nec in conseruari, sed à solo Deo per creationem. Ideo Philosophus dicit, quod est deforis adueniens, & in lib. Macch. dicitur: Super modum mater mirabilis, & bonorū memoria digna, quæ pereuntes septē filios, sub vnus diei tēpore conspiciens, bono ferebat animo, singulos illorū hortabatur voce patriæ fortiter repleta sapientia: & foemineo cogitatu masculinum inferens animum, dixit: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donavi vobis, sed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem. Et Psalm. Qui finxit sigillatim corda eorum, hoc est animas creauit, & creando infudit. Et ideo potest separari à corpore, & separata conseruari, & per se subsistere. Vnde sequitur quod est immortalis & incorruptibilis.

2. Mach. 7.

Psalm. 32.

Ver. 1.

De Anima Separata.

Anima à corpore separata non habet nisi tres potetias, scilicet eas quæ non sunt organo corporeo alligatæ. Alias autem non habet in actu, sed radicaliter: Ita quod resumpto corpore disposito, statim omnes aliæ potetie animæ emanant ab ea, & diffunduntur ad organa, sicut & eo modo cū infusa fuit corpori. Eodem modo dicendum, quando organum, in quo subiectiuatur potentia, corrumpitur: tunc anima non habet illam potetiam in actu, sed solum radicaliter. Quia ad corruptionem subiecti sequitur corruptio omnium accidentium. Et cū potentia sensibilis aut vegetabilis subiectiuatur in organo corporeo: consequens est quod corrupto organo alicuius potetie in homine, corrumpatur potentia in illo subiectiuata. Radix tamen eius siue aptitudo producendi eam non corrumpitur. Quia organo per diuinam potetiam restituito aut reparato, statim ex animam fuit illa potentia, vt habetur de cæco nato. Ex quo apparet quod actus potetiarum animæ rationalis conuenientium cum potetias animæ sensitivæ aut vegetatiuæ pendet, quo ad actus & quo ad existentiam formalem, ex organis corporeis & dispositionibus ipsorum. Et licet actus potetiarum non organicarum non pendeant ex organis corporeis: quia tamen præsupponunt actum potetiarum organicarum, scilicet fantasie, vel æstimatediæ, aut memoriæ. cū secundum Philosophum, Necessè sit intelligentem fantasinata speculari. Cuius signum est, quod perfectè dormientes nil intelligunt, eo quod fantasia (quæ est speculum intellectus) clausa sit. Ideo huiusmodi potetie nō organice præsupponunt & requirunt dispositionem organorum potetiarum, quarum actus præsupponunt maximè cerebri, quod est organum fantasie, æstimatediæ, & memoriæ. Vnde videmus quod qui sunt cerebro turbati & indispositi, vix rectè iudicant aut ratiocinantur.

Iohan. 9.

3. de Anima.

s. 1.

De Intellectu Agente.

Anima rationalis (vt iam dictum est) habet tres potetias, organo corporeo non alligatas, scilicet intellectum agentem, intellectum possibilem, qui dicitur memoria intellectiua, & voluntatem, quæ dicitur appetitus intellectiua & rationalis. Intellectus agens secundum Philosophum, est potentia naturalis animæ rationalis, organo corporeo non alligata: qua mediante intelligibilia in potentia fiunt intelligibilia in actu. & qua intellectus possibilem fit quodam modo omnia, hoc est recipit in se omnium rerum species siue similitudines, quæ dicuntur species intelligibiles. Et sic debet intelligi illud Sapientis, vbi loquens de homine, ait: Dedit illi dominus virtutem continendi omnia. Comparatur autem intellectus agens lumini: quia quemadmodum colores in tenebris visibiles in potentia, lumen facit eas visibiles in actu: quia adueniente lumine multiplicantur species intentionales in aere, & recipiuntur in potentia visuâ qua receptione facta, videntur in actu. Ita intellectus agens facit, vt naturæ rerum (quarum similitudines sunt in fantasia, & sunt intelligibiles in potentia) fiant intelligibiles in actu, quia cū in fantasia sint materiales & particulares & extensæ: & ob eam causam non sint perceptibiles ab ipso intellectu, qui est vniuersalium: intellectu agente illuminante depurantur & abstrahuntur, fiuntque vniuersales & intelligibiles actu, hoc est considerantur absque conditionibus indiuiduantibus, quæ sunt materia, hæc indiuiduali quantitate & aliis particularibus accidentibus signata, sub quibus quidditas & natura rerum est inclusa, & quasi quibusdam cortinis & velaminibus abscondita in fantasia. Sed per lumen intellectus agentis natura illa absque conditionibus indiuiduantibus apparet, & offertur intellectui possibili per fantasma, quod virtute ipsius intellectus agentis causat, producit, ac imprimit vnam speciem intelligibilem siue similitudinem spiritualem illius naturæ sic illustratæ. Et sic intellectus possibilem à fantasmate tanquam obiecto, per virtutem intellectus agentis excitatus, recipit illam speciem ab eo, sicut potetia visuâ virtute luminis materialis recipit speciem intentionalem coloris à colorato. An autem in illa receptione speciei intelligibilis intellectus se habeat merè passiuè, prout & visus: an partim actiuè, vt adamas attrahendo ferrum, adhuc sub iudicè lis est, & proluxa concertatio, quam breuitatis causa relinquo. Et quia prædicta species apprehenditur & recipitur absque conditionibus indiuiduantibus: ideo recipitur immaterialiter & spiritualiter & vniuersaliter: sic quod illa species intelligibilis est vniuersalis, non in essendo, sed in representando: quia quantum est ex se, species illa nō magis representat Sortem, quam Platonem: sed solum representat naturam humanam, quæ est realiter & particulariter in quolibet supposito. Talis apprehensio dicitur abstractio, nō quod sit realis separatio: sic quod species illa intelligibilis fuerit prius in fantasmate subiectiuè, & deinde per fantasma in intellectu possibili transfusa, & sic separatur à fantasmate: quia idem accidens numero, non migrat de

3. de Anima.

Sapient. 10.

subiecto in subiectum. Neque etiam est abstractio, quæ sequitur ex actuali consideratione vnius, absq; consideratione alterius: quia talis abstractio est respectus rationis, generis vel speciei, consequens abstractionem de qua hic non intelligimus. Sed accipitur hic abstractio, prout est quædam realis motio, qua mouetur intellectus possibilis à fantasmate, illustrato virtute intellectus agentis, velamen seu cortinam illarum conditionum indiuidualium aperientis, ad recipiendum species intelligibilis naturæ præsentatæ virtute intellectus agentis, & quidditatis rei materialis sensibilis, habentis supposita materialia sensibilia mouentis principalis, & excitantis intellectum possibilem ad recipiendum illam, sicut dictum est de potentia visiva: quæ mota ab obiecto suo, mediante lumine corporali, recipit speciem visibilem. Et hæc illustratio fantasmatis siue apertura velaminum & cortinarum, qua fit ostensio rei latentis, dicitur depuratio fantasmatis. Vnde D. Tho. dicit: Si quis rectè consideret, intellectus agens secundum ea quæ Philosophus de ipso tradit, non est actiuum principium immediatū, respectu intellectus possibilis directè, sed magis respectu fantasmatum, per quæ intellectus possibilis reducitur in actum, quando aspectus eius inclinatur ad fantasmata sic illustrata, tanquam ad obiectum conueniens sibi per fantasma, non virtute propria, sed virtute intellectus agentis præsentatum. Et sic fantasia se habet instrumentaliter ad huiusmodi abstractionem, quæ dicitur simplicium apprehensio, quæ facit intelligibilia in potentia esse intelligibilia in actu primo, hoc est habituali, cum illa species intelligibilis sit habitus, & maneat in dormiente, & in actu secundo, quando intellectus possibilis illa specie intelligibili habituali informatus, per illam se reducit ad actualem considerationem illius naturæ. Et ex illo actu secundo formatur alia similitudo actualis rei intellectæ, ad quam actus intellectus possibilis se informat, & terminatur, quæ dicitur verbum cordis, & conceptus vltimatus rei, ad quam tendit & terminatur actus intelligendi. & non vltimatus, si est naturalis similitudo vocis, vel scripturæ, vel aliquid huiusmodi aliud representans. Et mediante illa actuali similitudine siue verbo cordis, intellectus reflectitur ad fantasma illius speciei: & tuuc videt naturam illam esse in supposito particulari, quod per illud fantasma præsentatur cum conditionibus indiuiduantibus: & tandem mediante illo terminatur ad ipsam rem intellectam extra hominem existentem. Et tunc est perfecta cognitio apprehensiva & quidditatiua intellectus. Vnde D. Tho. dicit: Natura lapidis vel cuiuscunque rei materialis completè, verè, & perfectè cognosci non potest, nisi secundum quod cognoscitur, vt in particulari existens. Nec obstat præmissis, quod fantasma sit accidens materiale, similiter & quidditas rei materialis, & per consequens non possint agere in intellectu, qui est spiritualis, cum oporteat causam esse potiorè & nobiliorem effectui, & agens passio: materialiaque non possint agere nisi per contactum, quem non habent circa spiritualia. Quia hoc verum est virtute propria, instrumentaliter tamen, & virtute alterius non est inconueniens. Vnde calor naturalis virtute substantiæ generat carnem, & verba sacramentalia causant instrumentaliter caracterè & gratiam. Ex præmissis patet, quod abstractio tripliciter accipi potest. Primo, pro abstractione reali, scilicet vnius rei de vno loco, vt ponatur in alio. Secundo, pro respectu quodam resultante ex consideratione vnius sine altero, & illa non est ens reale: nec potest esse fundamentum entis realis. Tertio, pro attractione speciei intelligibilis quidditatis rei materialis, qua abstrahuntur species accidentium, quæ sunt in materia sensibili, & sicut vniuersales & intelligibiles actu ab hac albedine præsentata per fantasma, mediante illustratione intellectus agentis, & sic de aliis accidentibus. Vnde D. Tho. dicit, quod cognoscere id quod est, in materia indiuiduali, non prout est in tali materia, est abstrahere formam à materia indiuiduali, quam fantasma representat. Sed notandum quod duplex est materia. Quædam communis, vt caro & ossa non indiuiduata. Alia est indiuidualis, hoc est signata hac quantitate, vt hæc carnes, & hæc ossa. Intellectus abstrahendo speciem rei naturalis, non abstrahit à materia communi, eum sit de essentia rei naturalis: quia quælibet res materialis est composita ex materia & forma. Sed abstrahit à materia indiuiduali, hoc est ab his carnibus & ab his ossibus: quæ non sunt de ratione siue definitione speciei, puta hominis, sed sunt partes indiuidui, vt dicitur in octauo Metha.

Ver. 1. De Obiecto Intellectus Agentis.

Obiectum Intellectus Agentis, circa quod immediatè operatur pro statu huius viæ, est fantasma non apertum, neque illustratum: mediatè verò est intellectus possibilis, quem mediante fantasmate mouet ad duo. Primo, ad abstrahendum species intelligibiles. Secundo, illis habitis ad actualem considerationem, quam pro statu huius viæ intellectus possibilis habere non potest, nisi se conuertendo ad fantasmata. Vnde Philosophus dicit: Necessè est intelligentem, fantasmata speculari. Et quia fantasmata secundum se non sunt illustrata: & propterea secundum se non possunt præsentare obiectum intellectui possibili: ideo etiam abstractis speciebus, non potest intellectus possibilis habere actualem considerationem absque actione intellectus agentis, illustrantis fantasmata: quæ sunt quoddam medium. Ideo perfectè dormientes nil intelligunt, Et ideo sicut actio luminosa est in medio, ita actus intellectus agentis est in fantasmate per modum fluxus. Ex quo sequitur, quod fantasma est instrumentum intellectus agentis.

Ver. 2. De Intellectu agente in Anima separata.

Quum intellectus agens in anima separata non sit ociosus, cum Deus & natura nihil faciât frustra: necesse est ipsum habere aliud obiectum. Anima enim separata vel nihil intelligit, vel alio modo intelligit, quàm si intelligeret cum esset corpori coniuncta: quia quando est coniuncta, intelligit, mediatis fantasmatibus, quæ speculari. Cum igitur anima separata non habeat fantasmata: consequens est vt non eodem modo intelligat. Et videtur etiam quod nec per species à fantasmatibus abstractas: cum illæ sunt proportionatæ fantasmatibus. Et sic remotis

q. de Anima. arti. 18. ad 20.

1. q. 84. arti. 7.

Abstractio triplex.

1. p. q. 85. arti. 1.

Materia duplex.

3. de Anima.

sic remotis vel absentibus fantasmatibus, non videntur intellectui proportionatæ: & per consequens intellectus per eas non potest intelligere. Dicere autem quod anima separata nihil penitus intelligat, est negare ordinem institutionis diuinæ. Deus enim (qui creauit animam intellectuam ad intelligendum) ordinauit etiam quod aliquando separaretur. Si ergo separata non posset intelligere, iam non seruaretur ordo à deo institutus, & frustra videretur esse creata, eo quod non posset consequi finem intentum à deo. Necessè est ergo dicere, quod sicut deus creando animam, & infundendo eam corpori, dedit illi modum intelligendi conaturalem pro statu viæ, & quo est corpori coniuncta: etiam ordinauerit illi modum intelligendi pro statu quo esset separata à corpore & fantasmatibus. Ideo probabiliter dicunt aliqui, quod deus separando eam à corpore, dat & infundit illi tot & tantas species, quot & quantas potuisset in via & corpori coniuncta abstrahere & acquirere, maxime animabus paruulorum, qui ante peccatum actuale decedunt. Et cum anima rationalis secundum suam naturam sit inferior angelis, iuxta illud Psal. Minuisti eum paulominus ab angelis: sequitur quod deus dat animæ separatæ in eius separatione inferiorè & imperfectiorem modum intelligendi, quàm dedit angelis. Modus autè intelligendi qui datus est angelis in eorum creatione, fuit per influentiam diuini luminis, impressi in speciebus & similitudinibus rerum in intellectibus eorum concreatis, vnicuique secundum modum suæ naturæ, superioribus angelis species vniuersaliores, & plura representatæ, & inferioribus angelis species minus vniuersales, & pauciora representantes creando. Vnde sequitur quod angelis inferioris naturæ seu ordinis impressit & concreauit multo plures species seu similitudines rerum, quàm angelis superioribus: quia multo plures sunt species, quàm genera: & minus vniuersalia, quàm magis vniuersalia. Quum igitur anima rationalis sit in infimo gradu intellectualium creaturarum, & omnes animæ sint vnius gradus & vnius speciei: necesse est dicere, sequendo prædictum ordinem naturæ institutum à deo, quod omnibus animabus paruulorum decedentium ante usum rationis, & absque baptismo, in morte seu separatione à corpore imprimat & infundat deus tot species intelligibiles rerum, quot poterant acquirere coniunctæ corpori, saltem seclusis acquisitis, quæ in eis manent. Quæ quidem species infusæ sunt proportionatæ lumini & virtuti intellectus agentis: & sic per eas omnia creata & naturalia intelligere possunt. Ex quo sequitur, quod omnes animæ paruulorum in limbo existentium, sunt æquales in scientia & cognitione, & beatæ beatitudine naturali: licet sint priuatæ beatitudine supernaturali propter peccatum originale. quæ priuatio non generat tristitiam, eo quod non apprehendant sibi deberi: vel quia deus non concurrat, cum ordinauerit pœnas sensibiles respondere delictis & voluptatibus, vt amplius infra dicitur. An autem per essentiam suam seipsas vi deat, an per illas species, altioris est negotii, quàm susceperimus. Verum quia deus non solum instituit ordinem naturæ, sed etiam ordinem iustitiæ, quæ retribuit vnicuique secundum opera sua, meritoria scilicet & demeritoria, vt bene declarat Apostolus: hinc est, quod deus aïabus adultorum diuersimodè merentium vel demerentium, in morte & separatione infundit diuersas species, secundum proportionem meritorum vel demeritorum: vt qui magis meruerunt, magis gaudeant & lætentur: & qui amplius demeruerunt, amplius torqueantur: vt secundum mensuram delicti, sit & plagarum modus. Vnde sequitur, quod omnes damnati in inferno non æqualiter torquebuntur: neque beati in celo æqualiter remunerabuntur. Patet etiam quod omnes animæ paruulorum baptizatorum decedentium ante usum rationis, æqualiter præmiabuntur: quia æqualiter participat meritum Christi, eis in sacramento baptismi cõicatum. Et loquor hic de speciebus infusis secundum proportionem gratiæ, & propter meritum cõicatum: quia si aliunde pueniat, ex dei liberalitate, est vt proportionetur ruinis angelorum, qui etiã in infimo ordine non erant æquales in gratia, quæ secundum D. Thomam data fuit secundum proportionem naturalium specie differentium. Circa hæc tamen nil determino, sed noctiorum examinationi relinquo. Resolutio ergo est, quod intellectus agens in anima separata habet pro obiecto immediato species acquisitas, quas acquisiuit, & infusas à deo in separatione: quæ sunt eiusdem rationis cum acquisitis, quas illustrat: quia tales species non sunt ex seipsis luminosæ: nec sufficiunt mouere intellectum ad actum secundum, siue ad actualem cognitionem, sicut species intelligibiles angelorum, quæ propter altiorè gradum naturæ eorum sunt luminosæ, & quibus mediatis angelis absque alio lumine possunt intelligere. Et ideo non ponitur in eis intellectus agens, sicut in homine, qui tenet infimum gradum inter intellectuales creaturas: quapropter in anima separata species intelligibiles acquisitæ in via, & infusæ in eius separatione, egent illuminari, vt mouere possint intellectum: quæ illuminatio fit per intellectum agens, qui alio modo operatur pro statu viæ, & animæ coniunctæ: quia immediatè illustrat fantasmata, & alio modo pro statu animæ separatæ, pro quo non habet illuminare, nec depurare fantasmata, nec species abstrahere, sed solum immediatè illuminat species acquisitas vel infusas. Et sic alius & diuersus est modus intelligendi animæ vnite corpori, & separatæ à corpore.

Ver. 3. De differentia Intellectus agentis à sensu & Intellectu possibili.

Intellectus agens differt à sensu, siue à potètiis sensitivis: quia intellectus agens non est alligatus organo corporeo, & manet formaliter & subiectiuè in anima separata, non autem potètiæ sensitivæ. Differt etiam ab intellectu possibili, sicut actiuum principium à passiuo. Intellectus enim possibilis abstrahit & recipit species intelligibiles, & per eas intelligit. Intellectus autè agens non abstrahit neque apprehendit neque recipit species, nec intelligit. Et si alicubi dicatur quod est potentia apprehensiva, intelligendum est causaliter & dispositiuè. Propterea etiã in hoc differt, quia intellectus possibilis quadoque est in potètia, & quadoque in actu, & diuersimodè se habet in actibus suis. Intellectus verò agens secundum quod est in se, semp est in actu, & vniformiter se habet, naturaliter & non liberè agens. Et sic adeo exercet officium suum in non

Psal. 6.

1. p. 4. 89. & in 4. de Anima arti. 15. ad nonum. Rom. 2. Deut. 25

c habent

habentibus vsum rationis, sicut in habentibus. Vnde pueri secundum Philosophum omnia apprehendunt, & mirantur. Solum impeditur per ligamen sensuum.

Ver. 4. De ligamine sensuum & Intellectus.

Sensus ligantur in dormientibus per euaporationes & fumositates, vt habet Philosophus. Et ideo secundum dispositionem huiusmodi euaporationum contingit esse ligamen sensus maius vel minus. Quando est magnus motus vaporum, ligatur non solum sensus communis, sed etiam imaginatio siue fantasia: ita vt nulla appareat fantasmata, sicut maxime quando aliquis incipit dormire post multum cibum & potum. Si vero motus vaporum aliquanto fuerit remissior, apparent fantasmata, sed distorta & inordinata, sicut accidit in febricitantibus. Si vero predictus vaporum motus fuerit magis mediocris, non solum imaginatio remanet libera, sed etiam ipse sensus communis soluitur: ita quod homo interdum iudicat dormiendo ea quae videt, somnia esse, iudicans inter res & rerum similitudines. Sed tamen aliqua ex parte remanet sensus communis ligatus. Et ideo licet aliquis dissimilitudines discernat, semper tamen in aliquibus decipitur.

Ver. 5. De necessitate intellectus agentis.

Necessitas ponendi intellectum agentem: fuit eo, quod anima rationalis (prout Philosophus dicit) est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est, depingibilis tamen virtutibus & scientiis: quod intelligendum est quantum ad intellectum, qui est subiectum illarum: quia intellectus humanus non habet species inditas: est tamen aptus natus acquirere spem a rebus, & fieri quodammodo omnia, hoc est abstrahere a fantasmatibus species omnium rerum sensibilium (vt dictum est). Et cum omne quod mouetur, ab alio moueatur: quia potentia non reducitur ad actum, nisi per aliquid quod est actus: ideo potentiae sensitivae exteriores reducuntur in actum ab obiecto extrinseco, a quo recipiunt species sensibiles, per quas actuatur & sentiunt. Idem apparet in sensibus interioribus, qui reducuntur in actum per species sensuum exteriorum. Sensus autem interior ex se non potest mouere intellectum, neque praesentare ei obiectum: quia intellectus est vniuersalius, sensus vero particularis. Et ideo necessario ponenda est virtus in anima, per quam praesentetur intellectui obiectum suum, aliis intellectus nihil posset intelligere. quod non est dicendum, quia tunc frustra esset. Cum ergo Deus & Natura nihil faciant frustra: necesse est dicere, quod Deus dedit aliquam virtutem intrinsecam, per quam intellectus reducitur ad actum suum. Illam virtutem vocamus intellectum agentem, qui modo superius expresso, per illustrationem fantasmatis praesentat obiectum intellectum possibilem: & reducit ipsum de potentia in actum.

§. 2. De intellectu possibili.

In intellectu possibilis est potentia naturalis animae rationalis, non alligata organo corporeo: qua mediante anima dicitur quodammodo fieri omnia, hoc est, potest suscipere omnium rerum intelligibilem, siue sensatarum, siue non sensatarum formas siue intelligibiles species. Et ideo dicitur passibilis, in quantum potest recipere. Et possibilis, in quantum est in potentia ad agendum, & vtendum speciebus receptis. Et quia nobilior est agere, quam pati: ideo communius dicitur possibilis. Et si inueniatur alicubi intellectus sine determinatione, de intellectu possibili intelligendum est.

Ver. 1. De Obiecto intellectus possibilis.

Objectum formale primum & per se siue adaequatum, circa quod versatur intellectus possibilis, est ens in tota sui communitate: quia (vt dicit Philosophus) vnumquodque est intelligibile in quantum est actu, hoc est secundum quod habet rationem entis, quae est habere esse reale, vel rationis. Ex quo sequitur, quod duplex est ens quod obicit potest intellectui possibili, scilicet ens reale, & ens rationis.

Ver. 2. De ente Reali.

Ens reale est, quod habet esse absque reflexa operatione intellectus. Dictum est, reflexa, propter actus intellectus, qui sunt entia realia: & non possunt esse absque operatione intellectus: tamen bene absque operatione reflexa. Ens prima diuisione diuiditur in ens creatum & increatum, siue finitum & infinitum. Et creatum, in substantia, & accidens. Substantia vero in corporea & incorporea: & Corporea in corruptibile & incorruptibile: Corruptibilis vero in animata & inanimata: & Animata in vegetatiua: & sensibile: & sensibilis in rationale & irrationale: vt latius in arbore Porphyriana, & in lib. praedicamentorum continetur. Substantia creata est ens quod habet ex natura sua esse per se, & non in alio subiectiue: & potest substantia re accedentibus, & ea sustinere, siue coicere illis esse, vt homo. Quauis humana natura in Christo non habeat esse per se proprium, sed subsistat in esse existentiae diuinae: tamen ex natura sua competet ei habere esse per se. Vnde, si Deus de sua potentia absoluta relinqueret humanam naturam, statim sublata vnione hypostatice, ex illa natura quae nunc est assumpta, flueret vnum esse existentiae sibi proprium, & esset homo: & ideo non est accidens: quia accidens non conuenit ex natura sua posse esse per se. licet enim quantitas in sacramento altaris sit per se, & non in alio subiectiue, & subsistet aliis accidentibus, scilicet colori, saporis, odori, figure: hoc tamen non habet ex natura sua, sed miraculose, virtute & potentia diuina. Accidens autem est ens reale, quod ex natura sua non habet esse per se, sed in alio vel actu, vel aptitudine, quod dictum est propter accidentia, quae virtute diuina possunt separari non solum a substantia, sed etiam a quantitate, tamen semper habet aptitudinem inexistendi: licet in esse siue inexistere actu non sit de eius essentia, cum possit separari. Et sic debet intelligi verba in communi definitione accidentis, qua dicitur quod Accidens est quod potest adesse & abesse subiecto praeter subiecti corruptionem; nisi inquit a natura, vt risibile homini, & habitudo siue relatio dependentiae creaturae. Accidens diuiditur in accidens commune, & accidens proprium. Item diuiditur per nouem genera generalissima, siue praedicamenta, scilicet quantitatem, qualitatem, ad

aliquid, actionem, passionem, situm, vbi, quando, & habitum. Diuisio tamen illa est analogica: quia primo conuenit quantitati, quae est fundamentum omnium accidentium corporalium & materialium: deinde qualitati. & haec duo praedicamenta sunt absoluta, caetera vero sunt respectiua. Accidens proprium est quod conuenit vni, soli, & semper, & fluit a principiis speciei, vt risibile. Accidens commune est, quod potest conuenire pluribus speciebus, vt color. Nec est inconueniens, quod accidens proprium conueniat pluribus indiuiduis: quia accidens proprium dicitur respectu speciei specialissimae, licet improprie possit conuenire speciei subalternae, si fluat ex principiis eius: & similiter indiuiduo, si fluat ex principiis eius. Nec inconuenit etiam quod aliquod accidens sit proprium & commune aliis, sicut Calor, qui est proprium ignis, tanquam fluens a principiis eius: & est commune aliis per ignem vel motum calefactis. Et quantitas continua, quae est proprium substantiae materialis: & color, qui est proprium corporis opaci. Accidens commune diuiditur in accidens separabile, vt albedo: & accidens inseparabile, vt nigredo in coruo. Contingit tamen accidens esse & denominari inseparabile tripliciter. Primo propter difficultatem, vt in exemplo dato: quia nigredo a coruo artificiose potest separari, difficulter tamen. Secundo dicitur inseparabile naturaliter, quia non potest quacunque arte aut virtute naturali separari, vt quantitas a re quanta, & sic omne accidens proprium est inseparabile. Tertio propter implicationem conditionis, vt habitudo seu relatio dependentiae creaturae ad creatorem, implicat enim quod sit creatura, & quod non pendeat a deo. Aliqui idem dicunt de proprio speciei specialissimae, quod fluit a principiis speciei. Sed melius videtur dici, quod Deus potest suspendere concursum suum: & tunc non fluat. Praedicta decem genera rerum siue praedicamenta dicuntur principia formalia: quia sunt principia cognoscendi, imo & essendi: cum omne superius actu & intellectu includatur in inferiori, sic quod non potest haberi cognitio (saltem distincta) inferioris sine cognitione superioris. Non enim distincte communis cognoscit hominem, qui non cognoscit animal, & sic de aliis, praecipue generalissimis, quae sunt communissima. Ideo Philosophus dicit: Sunt enim primum nobis nota, confusa magis. Haec decem genera rerum considerantur a Metaphysico & Dialectico, diuersimode tamen: quia Metaphysicus considerat principaliter naturam eorum, secundum quod sunt prima in quibus omnia alia continentur, & quae de omnibus essentialiter praedicantur, & ad quae omnia reducuntur. & sic considerat ens rationis, quod reducitur ad haec tanquam fundamenta eius. Logicus autem non considerat principaliter res in natura sua, sed pro quanto in ipsis fundatur intentiones aliquae, puta generalitatis seu communitatis superioritatis, secundum quendam ordinem minus communis siue inferioris ad maius commune, hoc est ad superius, quae ordinat secundum sub & super, inferiora ponit sub, & superiora supra, & differentias diuidentes & contrahentes a latere. Talem coordinationem prioritatis & posterioritatis naturalis intelligibilitatis (quae consequitur apprehensionem rei prout est obiectiue in intellectu) vocant dialectici praedicamentum: & dicunt omnia entia realia finita, vel esse praedicamenta, vel poni in aliquo praedicamentorum, vel per se, vel reductiue. Per se quidem, quae habent tres conditiones. Prima est, quod sint vniuoca, hoc est quae sub vna ratione vel conceptu & aequae primo praedicantur de suis inferioribus. Ideo ens non est praedicamentum: quia non est vniuocum, sed analogum, dicitur enim prius de substantia, quam de accidente, cum substantia habeat perfectius esse, quam accidens: quod pendet ex ea in triplici genere causae, scilicet efficietis, materialis, & formalis. Pariter accidens non est praedicamentum, cum primo dicatur de quantitate, quae est fundamentum aliorum. Secunda conditio, quod sit ens reale finitum & limitatum. Ideo Deus non ponitur in praedicamento, nec entia rationis: quauis aliqui addant praedicamentum signi: ad quod volunt omnia entia rationis, explicita per vocem vel scripturam, & omnia alia signa voluntaria, reduci: a quibus non discrepat D. Tho. qui dicit Sacramentum esse in genere signi. Tertia conditio est, quod sit ens completum, & non sit pars. Ideo anima, & materia, & alia entia quae sunt partes aut principia seu via aut termini, non ponitur per se in praedicamento vel praedicamentis: reductiue tamen ponuntur in praedicamento vel praedicamentis totius: & sic generatio, corruptio, esse existentiae, materia, & forma, reducuntur ad praedicamentum substantiae: augmentatio, diminutio, rarefactio, & condensatio, ad praedicamentum quantitatis: motus alterationis, ad praedicamentum qualitatis. & sic de aliis.

Ver. 3. De Ente Rationis.

Ans rationis accipitur dupliciter: Primo pro ente causato a ratione, aut in eo subiectiuato. Et sic species intelligibiles, actus intelligendi, conceptus vltimatus, & non vltimatus, siue verbum cordis, dispositiones & habitus intellectuales, acquisiti vel infusi, & respectus naturaliter consequentes ex illis, & alia huiusmodi, dicuntur entia rationis, quauis secundum essentiam suam sint realia. Et hoc modo acceptum non condiuidit ens. Secundo accipitur ens rationis pro eo quod consequitur actum rationis, vel est in eo duntaxat obiectiue, & nullibi subiectiue: & quod cessante operatione intellectus, nullum habet esse. Et hoc modo condiuidit ens cum ente reali. Exempli gratia: Cum intellectus, abstracta a fantasmatibus natura hominis quae est in Sorte, reflectendo se ad fantasmata a quibus abstracta, & comparat eam illis, & inuenit eam conuenire pluribus rebus per fantasmata representatis: ad illum actum comparationis intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur speciei ad indiuidua: qui quidem respectus non habet esse per se, & sic non est substantia: neque est in intellectu subiectiue, neque alibi: & cessante operatione intellectus ab illa comparatione, nullum habet esse, & est purum non ens. Sed manente praedicta comparatione, intellectus potest reflecti supra actum suum, & considerare respectum illum, & sic respectus ille erit obiectiue in intellectu: quia intellectus versatur circa illum.

illum: & sic est obiectum eius. Nec inconuenit aliquid esse obiectiue in intellectu, & terminare intellectu, quod non est in eo subiectiue. Quia homo & alia res ad extra sunt obiectiue in intellectu: & sunt obiectum intellectus, & terminant actum eius, mediante speciebus intelligibilibus: & tamen non sunt subiectiue in ipso. Sicut potentia visiva per speciem coloris non solum terminatur ad colorem, qui est obiectum eius, sed etiam ad quantitatem, & ad motum, qui consequitur quantitatem. Sic intellectus terminatur ad ea, quae consequuntur actum suum, & rem apprehensam, quae est obiectum eius. Et sic ens rationis dicitur obiectum intellectus, non primo & per se, sed per ea in quibus fundatur, & ad quae terminatur. Potest tamen esse quod sit in intellectu subiectiue, ut quando intellectus reflectitur supra actum suum, vel considerat habitum, aut alia quae in eo sunt, tunc respectus consequens dicitur ens rationis primo modo: & tamen est subiectiue in intellectu.

Ver. 4. De Respectu Rationis.

Quum omne ens rationis sit respectus quidam, non potest bene intelligi, ignorata natura respectus. Ideo de essentia siue natura respectus dicendum est. D. Tho. dicit, quod respectus siue relatio essentialiter est ordo, vel dependentia, aut aliqua alia inclinatio, aut habitudo vnus rei ad alteram, & illa habitudo siue respectus aliquando est realis ex utroque extremo, aliquando ex altero tantum: aliquando est rationis tantum ex utroque, realis quidem est, quando scilicet res secundum suam naturam habet dependentiam vel inclinationem ad eam, sicut effectus ad causam, filius ad patrem, & tales sunt respectus praedicamenti ad aliquid. Et ad hunc respectum realem tria requiruntur. Primo, quod extrema sint realia: inter ens enim & non ens non potest esse relatio realis. Secundo, quod sint realiter distincta, & quod vnum possit vere negari de alio, & sic eiusdem ad seipsum non est relatio realis. Tercio, quod extrema illa sint eiusdem ordinis, hoc est mutuae dependentiae, saltem pro formali. Quia non oportet quod materiale fundamenti dependeat a materiali termini. Sortes enim pater non pendet a Platone filio, quia potest esse & aliquando fuit sine eo. Sed paternitas bene pendet a filiatione, nec potest separari: quia secundum Philosophum, relatiua sunt simul natura. Aliquando respectus est rationis tantum, cum scilicet aliquid praedictorum trium deficit: & comparatio est voluntaria, & non naturalis, hoc est quae non necessario ponitur ad positionem fundamenti, ut in respectibus vniuersalitatis generis vel speciei, & aliis quae tractantur in logica: quorum applicationes & comparationes sunt voluntariae, hoc est liberae, & non naturales, siue necessariae. Non enim omnes qui apprehendunt naturas rerum, faciunt tales comparationes, quales logici. Aliquando respectus ex parte vnus extremi est realis, & ex parte alterius est rationis: ut dependentia siue relatio creaturae ad Deum: quae dicitur creatio passiva. Creatura enim naturalis, hoc est necessaria dependentia pendet a Deo, & non potest non pendere ab eo. Deus autem cum sit primum principium, a nullo pendere potest. Ideo creatio actiua non est respectus realis, etiam pro formali, cum non sit naturalis siue necessaria, sed libera. Deus enim non necessario, sed libere creat & producit res ad extra. Praeterea cum Deus sit infinitus per essentiam, non est capax alicuius accidentis. Et eodem modo dicendum est de aliis relationibus & nominibus, quae conueniunt ei ex tempore: ut dominus, gubernator, & alia huiusmodi. Huius generis sunt respectus obiecti ad actum, vel habitum, seu potentiam naturalem passivam, prout scibile ad scientiam, visibile siue coloratum ad visum. Quia obiectum scibile non pendet a scientia, nec visibile a visu: cum scibile possit esse absque scientia, & coloratum absque visu. Sed scientia pendet a scibili, & visio a colorato seu visibili. Quia obiectum mouet potentiam, & causat notitiam, & per genus scientiam. Obiectum vero se habet per modum mensurantis: actus vero & habitus, nec non potentiae passivae & cognitiuae, per modum mensurati, relatio autem mensurati ad mensuram, est relatio realis, sed non econuerso: quia mensura saltem naturalis, non pendet a mensurato, sed mensuratum a mensura naturalis: secus est de artificiali. Pannus enim non pendet ab vlna.

Ver. 5. De Differentia Respectus Realis & Rationis.

Ultra praedicta requisita ad relationem siue respectum realem, per quae distinguitur a respectu rationis, respectus realis adhuc differat a respectu rationis in hoc, quod plura requiruntur ad respectum realem, quam ad respectum rationis. Quia ad respectum realem requiruntur quinque, scilicet subiectum, fundamentum, ratio fundandi, terminus, & subiectum termini: ut facile videri potest in respectu seu relatione patris ad filium. Sortes enim est subiectum paternitatis: potentia generatiua est fundamentum: ratio fundandi est genuisse siue potentia in actum reducta. Terminus est filiatione: & subiectum termini est Plato filius. In respectu vero rationis non requiritur subiectum, sed sufficit fundamentum & terminus, & aliquando fundamentum non est reale, ut in negatione, & in secundis respectibus rationis, ut infra dicitur. Fundamentum respectus rationis est natura intellecta siue abstracta, a cuius intellectione inchoatur comparatio. Terminus vero est natura apprehensa, ad quam terminatur comparatio prout cum consideratur natura hominis, ut conueniens Sorti & Platoni. Natura hominis est fundamentum, & eadem natura (prout est in Sorte vel Platone) est terminus. Non enim est inconueniens, quod eadem natura diuersimode considerata, sit fundamentum & terminus: licet fundamentum & terminus possint esse diuersae naturae: ut quando natura hominis & angeli apprehenduntur & considerantur ut differentes, fundamentum & terminus illius differentiae sunt diuersae naturae. Non inconuenit etiam quod vna natura apprehensa (a qua inchoatur comparatio) habeat plures terminos, sicut Sortes eadem paternitate terminatur ad plures filios: quia eadem potentia, imo aliquando eodem actu genuit illos. Fundamentum entis rationis est duplex, & aliquando triplex, scilicet propinquum, remotum, & remotissimum. In primis respectibus rationis fundamentum est na-

est natura ad extra ut intellecta: propinquum vero est species intelligibilis illius naturae. In secundis vero, primus respectus rationis est fundamentum propinquum, species intelligibilis remotum, & natura ad extra, ut intellecta siue obiectiue existens in intellectu, remotissimum. & sic consequenter dicendum est, si super secundis respectibus fundentur alii.

Ver. 6. De Diuisione Entis Rationis, & Negatione.

Ans rationis diuiditur in negationem, priuationem, & respectum. Non sic quin negatio & priuatio sint respectus, sed quod non adeo complete habent conditiones respectus, ut ea quae continentur sub tertio membro: quia non habent fundamentum remotum aut terminum realem. Negatio est ens rationis, cuius fundamentum nullum est in rerum natura: terminus tamen remotus est realis: quia negatio non potest cognosci sine affirmatione, cum intellectus noster primo intelligat composita. Et quia non ens siue purum nihil, non potest esse fundamentum alicuius, nec potest obici intellectui: quia non comprehenditur sub obiecto eius: Ideo necesse est quod fundamentum propinquum negationis sit ens reale: ut cum apprehendo chimeram vel Antidhriftum, intellectus format speciem intelligibilem chimerae vel hominis: & reflectitur ad fantasma Antichristi, & comparat ipsum ad esse siue ad ens, & inuenit non conuenire ei. Ille respectus non conuenientiae dicitur negatio, per quam dicimus Antichristum & chimeram non esse, vel non esse ens reale. Illud respectum negationis significamus per hoc aduerbium non, vel per signum aliquod includens illud. Negatio secundum D. Tho. est duplex: quaedam absoluta, & quaedam determinata. Negatio absoluta est, quando negat omnia genera & ipsum ens: ut cum dicimus non ens. Alii negationem absolutam vocant puram negationem. Negatio determinata (salicuius generis) est quae non negat totum ambitum entis, sed aliquod genus, vel etiam aliqua genera, ut non quantitas, non accidens. Ibi actus syncategorematicus, cui vox negatiua (non) respondet, non negat substantiam. vnde possumus dicere, homo est non quantitas, & non accidens. & sic de aliis. Per hoc ens rationis siue negationem significatam per aduerbium (non) siue per aliquod signum includens ipsum, significamus diuisionem & differentiam vnus rei ab alia, vel etiam a multis. Ideo dialectici attribuunt ei duo officia: vnum circa qualitatem propositionis. scilicet inficiandi & negandi copulam propositionis, siue vnionem extremorum, & habitudinem praedicati ad subiectum, siue diuidendi extrema: ut cum propositioni affirmatiuae superadditur negatio copulae, diuidit praedicatum a subiecto, siue representat praedicatum non conuenire subiecto. Ideo propositionem negatiuam vocat Philosophus diuisionem & affirmatiuam compositionem. Secundum officium est distribuendi terminum sequentem, si sit distribuibilis, hoc est habeat plura significata, hoc est denotat quod terminus sequens ipsam, accipitur & debet verificari pro omnibus suis significatis copulatiue. Negatio secundum dialecticos, est duplex. scilicet negans & infinitans: hoc est, haec vox (non) quae est nota negationis, dupliciter accipitur. scilicet neganter & infinitanter. Neganter, quando eius virtus & officium fertur non solum in terminum immediate sequentem, sed etiam in omnes terminos sequentes. & talis negatio negat vniuersaliter quidquid affirmatum reperit: nec facit vnum cum termino cui adiungitur. Et hoc modo accipiendi dicitur solet, quod negatio negans est malignantis naturae: quia quidquid inuenit post se, destruit, & eius oppositum ponit. Si inueniat terminum distributum, facit eum stare determinate. Si vero inueniat stantem determinate vel confuse tantum, distribuit. Si inueniat propositionem negatiuam, facit eam affirmatiuam si negatiuam, facit eam affirmatiuam. Si vniuersalem, particulari, facit signa vniuersalia particularia. Secundo accipitur infinitanter. scilicet quando cadit praecise super terminum immediate sequentem. Et hoc modo non facit propositionem negatiuam: sed solum distribuit terminum cui adiungitur, & facit vnum cum eo, & est pars subiecti & praedicati. Et de hac solet dici, quod disiunctum ex termino finito & infinito, verificatur de omni re, & conuertitur cumente, ut homo vel non homo.

Negatio duplex.

Negationis duo officia.

Per hier.

Negationis negantis officium.

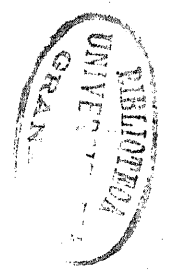
Negationis infinitantis officium.

Ver. 7.

De Priuatione.

Priuatio est ens rationis habens fundamentum remotum realem, terminum vero realem non habet, ut caecitas. Cuius fundamentum est subiectum, aptum natum, puta organum, bene dispositum intrinsece & extrinsece. Intrinseca dispositio est humor glacialis: Exterior vero est quando ea quae sunt exterius, sunt temperata: quando scilicet non est flegma aut humor superabundans, nec nimis calidus frigidusve, aut non impeditur pellicula aliquo modo: ut in lippis & in habentibus albuginem. Terminus vero est id, quod negatur, siue sit habitus, vel aliud accidens, aut aliquid aliud: ut in claudo & manco. Vnde dicit Philosophus, quod priuatio non cognoscitur, nisi per habitum, hoc est per notitiam siue apprehensionem eius quod negatur a subiecto apto nato, quod vocatur habitus. Et sic cum intellectus apprehendit organum ind dispositum intrinsece, siue Sortem non habere organum visus: & apprehendit potentiam visiuam, & comparat eam organo, & inuenit non conuenire ei qui aptus est, & secundum suam naturam conuenire debet pro tempore: ille respectus sequens illam comparationem, dicitur priuatio, quae significatur per hanc dictionem caecitas: quae significat formale caeci. Et sic caecus habet duplex significatum, scilicet materiale & formale. de materiali significat subiectum aptum natum, cui scilicet secundum suam naturam debet competere potentia visiva: de formali vero significat respectum siue negationem aut defectum potentiae visivae. Sic dicendum in aliis terminis priuatiuis. De hac priuatione si sit perfecta, quando scilicet principia remota negantur, ut puta organum, vel humor glacialis, communiter dicitur, quod a priuatione ad habitum non est regressus, ut in caeco nato, tamen bene supernaturaliter: ut habetur de caeco nato, quem Christus illuminauit. In moralibus etiam in quibus aptitudinem subiecti significatur debitu, inuenitur priuatio: ut ignorantia, quae est priuatio scientiae debite esse. Potest tamen ad eam per studium fieri regressus. Similiter si priuatio non sit

Lib. 9.

Relationis definitio & diuisio.

Tria requisita ad respectum realem.

Respectus realis ex altero extremo.

Fundamentum entis rationis.

perfecta, hoc est si negatio inclusa non neget principia essentialia, sed actum vel principium propinquum, quæ est dispositio exterior. Unde qui habet oculos clausos vel albuginæ, potest recuperare visum: sicut catuli ante nonnū dicuntur nec sunt perfectè cæci. Quidam dicunt priuationem perfectam consistere in priuato esse, & imperfectam in priuari. Quis igitur in mortali peccato principium essentialia vitæ spiritalis (quod est gratia) sit corruptum: sequitur quod ad eam naturaliter non potest fieri regressus, sed requiritur auxilium speciale ex alto. **Notandum** tamen, quod licet priuatio pro formali sit ens rationis, nihilominus tamen propter subiectum aptum naturam, etiam cessante illa comparatione intellectus, fortes dicitur realiter cæcus, hoc est realiter priuatus & destitutus potentia visiva. **Priuatione** differt à negatione secundum D. Thomam: Quia negatio neque ponit aliquid, neque determinat sibi subiectum: & propter hoc potest dici tam de ente, quam non ente. Sicut non videns, & non sedens, & non ens. Priuatio autem non ponit aliquid, sed determinat sibi subiectum. Est enim priuatio negatio in subiecto apto nato, ut dicitur in quarto Metaph.

Ver. 8.

De Respectu Rationis.

Respectus rationis (qui est tertium membrum prædictæ diuisionis) est ens rationis, habens fundamentum remotum reale ac etiam terminum remotum reale: ut si quis apprehensa hac propositione vocali, Homo est animal, consideret hæc dictionem (homo) comparatam ad propositionem cuius est vel potest esse pars. Ille respectus sequens actum intellectus facientis hanc comparationem, dicitur terminus apud dialecticos, qui dicitur terminum esse, in quem resoluitur propositio. In quantum vero intellectus comparat illam vocem (homo) ad suum significatum, & accipit pro suo significato: respectus sequens illam comparationem dicitur suppositio, quæ est acceptio termini pro aliquo de quo est verificabilis &c. Si vero compararetur ad copulam, in quantum præponitur ei, ille respectus dicitur subiectum. Si vero compararetur ad hoc signum (o) quod facit accipere pro omnibus suis significatis copulatiue, respectus sequens dicitur distributio. Per hæc faciliter poteris venire in cognitionem aliorum respectuum rationis, dialecticis consideratorum: qui dicuntur passionum vel dispositionum termini vel propositionis aut argumentationis. Omnes enim consequuntur comparationem voluntariam intellectus. **Notandum** etiam quod respectus signorum, qui dicuntur dispositionum terminorum categorematicorum, hoc est significantium aliquid vel aliqua, vocantur actus syncategorematici.

Ver. 9.

De Vniuersalibus & Prædicabilibus.

Et quia respectus vniuersalium & prædicabilium maiorem habent difficultatem: Ideo ad eorum euidetiam singulorum exempla duximus inferenda. Præsuppositis imprimis, & ad memoriam reuocatis, quæ dicta sunt supra de abstractione specierum intelligibilium à singularibus. Et quia (ut dicitur in primo Posterior.) Omnis nostra cognitio ortu habet à sensu, qui est circa singularia. Ideo à termino & sine prædicamenti substantiæ, siue à singulari & indiuiduo exemplum præponemus.

Ver. 10.

De Respectu Indiuidui & Singularis.

Apprehensa & abstracta natura quæ est in sorte ab intellectu possibili per virtutem intellectus agentis & illustrantis siue depurantis fantasmata, per quam illustrationem recipitur ab intellectu possibili, species intelligibilis, siue naturalis similitudo hominis vniuersalis, non in essendo, cum sit accides determinatum, sed in representando, quia representat indifferenter omnes homines sine conditionibus indiuiduantibus. Si intellectus illa specie habituali informatus, exeat in actum, concurrente cum eo illa specie habituali, causatur in ipso vna alia species siue similitudo actualis, ad quam actus intelligendi terminatur: quæ similitudo actualis dicitur verbum cordis, & conceptus vltimatus. Si intellectus cum illa similitudine actuali & verbo cordis reflectatur ad fantasma sortis, à quo originaliter illa species intelligibilis deriuata est & abstracta: Et per illud fantasma idem intellectus terminetur ad ipsum sortem, in quo est illa natura considerata cum conditionibus indiuiduantibus, quæ sunt materia, hac quantitate & aliis particularibus accidentibus, in ipso sorte subiectiue existentibus, signata. Ad illam comparationem intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur indiuiduationis & singularitatis: per quem sortes dicitur indiuiduum & singulare, siue vnus numero, indiuisum in se, & diuisum à quolibet alio. Et sic indiuiduum pro materiali significat naturam, quæ est in sorte sub speciebus indiuiduantibus. Pro formali vero significat illum respectum comparationis naturæ ad conditiones indiuiduantes: non quod natura sortis, siue quæ est in sorte, distinguatur realiter à sorte, sed solum secundum rationem, tanquam aliquid includens, quod aliud non includit. sortes enim includit naturam humanam cum prædictis conditionibus, & natura illa prædictas conditiones non includit, imò quodam modo secludit, non secundum rem, sed secundum rationem siue modum considerandi. Quia intellectus considerando naturam abstractam, non considerat illas conditiones. Notandum, tamē quod indiuiduum & singulare non differunt, nec re, nec ratione. Quia sub eadem ratione, qua sortes dicitur indiuiduum, sub eadem dicitur singulare. Tamen hæc quinque, indiuiduum, compositum, suppositum, hypostasis, differunt ratione. Quia singulare cuiuslibet prædicamenti potest dici indiuiduum, sed non compositum, aut suppositum, nec hypostasis, aut persona. Compositum enim dicitur esse indiuiduum in his, quæ sunt de prædicamento substantiæ: & significat principia speciei, scilicet materiam & formam vnitas in communi, sed non principia indiuiduantia. Indiuiduum autem de prædicamento substantiæ, dicitur compositum ex materia & forma, non solum in communi, sed etiam ex hac materia, & ex hac forma. Ideo habet rationem suppositi & hypostasis. Suppositum autem & hypostasis sunt indiuiduum prædicamenti substantiæ. Persona vero secundum D. Boetium, est intellectualis naturæ indiuidua substantia: & sic conuenit angelis & deo. Resultat

resultat ergo quod quicquid est persona, est suppositum, siue hypostasis, & indiuiduum, sed non e contra. Quia animalia irrationalia sunt hypostases, supposita, & indiuidua: tamen non sunt personæ, cum non habeant rationem. Pariter omne suppositum siue hypostasis, est indiuiduum, sed non e contra: quia singularia prædicamentorum accidentium sunt indiuidua: & tamen non sunt supposita, neque hypostases.

Ver. 11.

De Respectu Vniuersalitatis Speciei.

Indiuiduum & singulare differunt ab vniuersali: Quia indiuiduum siue singulare significat naturam in vno solo: quia dici de, præsupponit esse in. Vniuersale autem significat aliquid vnum esse in multis, siue in pluribus. Quomodo autem vnum sit in multis siue pluribus, videndum est. Apprehensa igitur (ut dictum est) natura quæ est in sorte, per speciem intelligibilem actualem, quæ representat indifferenter omnes homines, intellectus conuertendo se ad fantasmata, videt sortem habere naturam rationalem: similiter Platonem & sic de aliis. & comparat illos ad humanam naturam apprehensam, in qua conueniunt. sic facit vnitatem specificam ille respectus conuenientie Sortis & Platonis, in illa natura resultans, & sequens prædictam comparationem, fundatus in illa natura apprehensa, terminatus ad plura & diuersa supposita, dicitur species pro formali: & illa natura ut sic apprehensa siue intellecta, dicitur vniuersale speciei pro materiali. Et quia per illam conuenientiam & vnitatem ab intellectu factam, natura illa dicitur esse in multis, non secundum rem, sed secundum rationem: ideo intellectus siue ratio attribuit eam multis, quod est prædicari de multis indiuiduis, siue de multis differentibus numero: ut dicendo, Sortes est homo, natura humana attribuitur forti: &, Plato est homo, natura humana attribuitur Platoni. Et ideo dicitur esse in multis & prædicari de multis, quod est esse vniuersale & prædicabile. Et quia illa eadem natura rationalis potest apprehendi per intellectum, ut est sensibilis, & conueniens pluribus speciebus, quæ habent sub se singularia & indiuidua. & intellectus potest comparare eandem naturam, ut est rationalis, & communis pluribus indiuiduis eiusdem naturæ, ut est sensibilis & conueniens pluribus speciebus. Talem comparationem sequitur vnus respectus hominis ad animal, per quem homo dicitur inferius ad animal, & contineri sub eo, siue subiici illi: talis respectus dicitur esse speciei ad genus, per quem dicitur species subiici generi. Et sic species (ut est prædicabile) habet duos respectus: vnum ad genus, per quem dicitur suscipere naturam generis. Et quia genus est in specie, prædicatur de specie. & species in tali prædicatione est subiectum, ideo dicitur subiici generi. Et secundum hunc respectum, non dicitur proprie prædicabile, sed subiicibile. Alius respectus est in ordine ad indiuidua, prout est in illis: & sic habet rationem vniuersalis & prædicabilis. Ex quo sequitur, quod respectus speciei ad indiuidua, est magis proprius, quam respectus eius ad genus.

Ver. 12.

De Respectu Vniuersalitatis Generis.

Apprehensa natura quæ est in sorte, ut est sensibilis, non considerando rationabilitatem, nec accidentia indiuidua, si intellectus comparat eam homini, leoni, & equo in communi eo, quod inuenit hæc tria conuenire in sensibilitate cum suis indiuiduis, & sensibilitatem in eis inueniri, facit vnitatem generis: & dicit sensibilitatem esse in pluribus specie differentibus: respectus sequens illam comparationem conuenientie, vocatur genus pro formali: & natura quæ est in sorte, apprehensa & intellecta ut sensibilis, siue ut animal, vocatur genus pro materiali: & prædicatur tanquam quod, siue est prædicatum remotum & principale de homine, leone, & equo, & omnibus eorum indiuiduis. Et si prædicta natura quæ est in sorte, apprehensa & intellecta ut sensibilis siue ut animal, siue conceptu generico, apprehendatur conceptu communiore, scilicet ut animata præcisè, non considerando sensibilitatem, & comparatur animali, plantæ, & arbori, in quibus inuenit illam, ac omnibus inferioribus: respectus sequens ad talem comparationem dicitur genus pro formali superius ad animal. Et natura illa sic apprehensa ut animata præcisè, dicitur genus pro materiali. Et sic consequenter de superioribus, scilicet si apprehendatur ut corpus, & ut substantia. Si vero apprehendatur sub conceptu entis, erit respectus communitatis & superioritatis, sed non generis: cum ens non sit vniuocum, sed analogum. Prædicantur tamen superiora etiam analogè, de suis inferioribus essentialiter, & in quid, eo quod dicant totam naturam inferiorum absolutè, & non per modum qualificantis siue adiectiue, quemadmodum differentia, de qua dicendum est.

Ver. 13.

De Respectu Vniuersalitatis Differentie.

Natura quæ est in Sorte, apprehensa ut rationalis, & comparata per intellectum ad eandem naturam consideratam ut animal, quod est magis commune, & potestatiuum, hoc est continens cõfused & implicite omnes species: ob quam causam potest contrahi & determinari ad quamlibet speciem, & ad hominem per rationale, qua determinatione facta, animal cum rationali constituit essentialitatem & definitionem hominis, quæ est in multis indiuiduis. Et per illam rationabilitatem differt à leone & equo ac aliis speciebus. Respectus, qui sequitur illam comparationem intellectus, dicitur differentia specifica pro formali: & natura illa quæ est in Sorte, sic apprehensa, comparata, & intellecta, dicitur differentia pro materiali. Differentia specifica habet tres actus, hoc est includit tres respectus, qui causantur ex triplici comparatione intellectus. Prima comparatio est rationabilitatis ad animal, quod est potestatiuum siue commune & diuisibile in plures species. Ad illam comparationem sequitur vnus respectus, qui dicitur diuisiuis generis, per quem differentia dicitur diuisiua & propter hunc actum differentia in arbore Porphyriana ponitur à latere. Secunda comparatio est rationabilitatis ad hominem, cuius speciem constituit. Quia animal per rationale contractum & determinatum constituit hominem in specie, & definit ipsum: Unde dicitur quod genus & differentia constituit speciem, non quidem secundum rem, sed secundum modum cognoscendi. Quia species non potest distinctè cognosci siue cognitione generis &

differentiæ. Per genus cognoscitur confusè: sed quando generi, quod se habet per modum materiæ seu potentiæ & communis ac confusi, adiungitur: differentia contrahens & clarificans ipsum facit distinctam cognitionem speciei. Et sic rationale est de actu & intellectu hominis, & non animalis: quia non potest distinctè cognosci seu intelligi homo, nisi intelligatur rationale: sed bene animal: licet rationale implicitè includatur in animali, tamen non est de intellectu animalis, cum animal possit intelligi non intellecto rationali. Ideo dialectici dicunt, quod differentia est actu & intellectu in specie, non in genere, licet sit & contineatur sub potestate & cõmunitate generis implicitè. Per hunc respectum differentia dicitur constitutiva speciei. Et quia per hanc constitutionem significatur eandem naturam differentia esse in specie, & rationabilitatis in homine identicè: ex consequenti in omnibus in quibus est humana natura. Ideo sicut species (vt homo) prædicatur de pluribus indiuiduis: sic & rationale, differenter tamen: quia species prædicatur in quid, eo quod dicit totam essentiam rei absolutè & substantiue: differentia verò prædicatur in quale, hoc est per modum qualificantis & inhærentis: quia dicit & significat eandem essentiam adiectiue, vt dictum est. Non sequitur tamen, quod differentia sit accidens, quia non prædicatur in quale accidentale, quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem: sed in quale essentialè, quia est eadem essentia differentia & speciei, differentia enim dicit totam & eandem essentiam rei, sicut genus & species: sed non secundum eundem modum: quia genus significat eam indeterminatè, communiter, & confusè, substantiue tamen. Et species determinatè & distinctè, & etiam substantiue, ideo prædicatur in quid, differentia verò per modum determinantis, contrahentis, & adiacentis, licet non adiaceat. Tertia comparatio est, qua intellectus comparat rationabilitatem ad hominem & leonem, ac etiam ad alias species, quæ non conueniunt cum homine, imò per rationabilitatem differunt ab eo: respectus sequens illam comparationem, dicitur respectus differentia ad alias species. Et secundum hunc respectum differentia facit differre speciem, quam constituit ab aliis speciebus. Et quia hic actus est principalior: ideo ab eo denominatur. Et sicut dictum est de differentia specifica, ita proportionabiliter dicendū est de differentia generica. Genus enim subalternum (hoc est quod habet aliud genus supra se) dicitur species subalterna. Et quauis genus & species faciant diuersa prædicabilia: non tamen differentia generica & specifica, eo quod conueniant in principaliori actu, qui est facere differre. Ex prædictis patet tota coordinatio prædicamenti substantia, in quo sola essentialia habent ordinem, secundum hanc coordinationem faciliter poteris in aliis prædicamentis similem coordinationem facere, accipiendo terminos abstractiue, & comparando inferiora ad sua superiora & essentialia, & e conuerso: prout in prædicamento quantitatis, accipiendo hanc lineam pro indiuiduo, deinde lineam rectam vel circularem aut visualem, deinde lineam absolutè. deinde quantitatem continuam, postremò quantitatem absolutè, quod est genus generalissimum.

Ver. 14.

De Respectu Vniuersalitatis proprii.

Natura risibilitatis quæ est in Sorte, apprehensa per intellectum conceptu cõmuni, potest comparari ad hominem, à cuius principiis essentialibus fluit. Et sic inuenitur in omnibus, in quibus inuenitur essentia hominis. Ad hanc comparationem sequitur vnus respectus, per quem risibilitas in concreto attribuitur homini, & omnibus indiuiduis eius, siue prædicatur de homine conuertibiliter, prædicatur etiam de omnibus indiuiduis hominis: quia omnis homo est risibilis: & omne risibile est homo. Omne animal rationale est risibile: & e conuerso. & Sortes est risibilis, talis respectus dicitur à dialecticis vniuersale, & prædicabile proprii pro formali. Et risibilitas sic apprehensa & comparata ad principia essentialia, à quibus fluit, dicitur prædicabile proprium pro materiali, quod prædicatur de specie accidentaliter & conuertibiliter. Et eodem modo dicendū est de proprio generis, vt de quantitate continua, quæ est proprium substantia materialis.

Ver. 15.

De Respectu Vniuersalitatis Accidentis.

Accidens sufficenter definitum & diuisum est. Sed quo ad propositum sufficit, potest dupliciter considerari: vno modo secundū eius essentiam & in abstracto, vt si consideretur natura albedinis quæ est color, & passibilis qualitas in ordine ad inferiora vel superiora. Ex tali consideratione & comparatione resultat respectus, qui dicitur prædicabile generis vel speciei aut differentia, & sic consideratur in prædicamentis accidentium. Alio modo potest considerari in ordine ad subiectum: & tunc dupliciter: vno modo prout fluit à principiis speciei: & sic dicitur accidens proprium, & in tali fundatur prædicabile proprium. Alio modo, vt non fluit à principiis speciei, neque vt proprium, sed vt cõmune, fluens à principiis indiuiduorum. Sic ergo apprehensum & comparatum pluribus siue speciebus siue indiuiduis, constituit pro formali, siue pro respectu consequente talem comparationem, prædicabile accidentis. Et prædicatur de pluribus in concreto, non tamen conuertibiliter, ad differentiam proprii: & dicimus, homo est albus, equus est albus, & idem dicendū est de omnibus aliis accidentibus communibus nouem prædicamentorum accidentis in ordine ad substantiam, ad quam solam pertinet substare accidentibus.

Ver. 16.

De Modis quibus accipitur vniuersale.

Vniuersale & prædicabile tribus modis accipi potest. Primo pro materiali, & hoc dupliciter. Vno modo pro natura exteriori, prout apprehendi potest & esse sub illo respectu, licet non sit apprehensa. Et sic illa natura dicitur vniuersale in potentia: & ab antiquis Thomistis vniuersale anterem. Alio modo pro illa natura prout est obiectiue in intellectu, siue vt apprehensa & comparata. Et sic dicitur vniuersale in actu, & ab alijs vniuersale in re: nec in hac consideratione consideratur formale, nisi indirectè

indirectè, eo quod natura nullo modo potest habere rationem vniuersalis, nisi in ordine ad talem comparationem in potentia vel in actu. Et hoc secundo modo consideratur à physicis & naturalibus. Secundo accipitur pro formali, hoc est pro illo respectu vniuersalitatis, qui consequitur actum intellectus comparantis eam ad sua inferiora vel superiora, vt est eius distinctum à negatione & priuatione. Et hoc modo ab aliquibus dicitur vniuersale post re. Tertio potest considerari pro aggregato ex materiali & formali. Et hoc tripliciter. Primo æquè principaliter considerando materiale & formale, vt quando diuiduntur vel negantur adinuicè. Secundo, principaliter considerando materiale, & minus principaliter formale: tunc dicitur materiale vt est sub formali: & sic accipitur in propositionibus de actu exercito: vt in hac propositione, Homo est animal: quia natura animalis principaliter prædicatur propter illum respectum, & sic consideratur à methaphysicis, qui etiam considerant duas intentiones, minus tamen principaliter. Tertio, vt principaliter consideretur respectus, & ex consequenti natura in qua fundatur: & tunc dicitur formale, vt sub se habet materiale. & hoc modo consideratur à dialecticis.

Ver. 17.

De primis & secundis Intentionibus.

ET quia dialectici sæpenumero respectus rationis vocant intentiones, circa quas propter varietatem opinionum, & diuersitatem intellectuum, iuuenum ingenia obtunduntur: ideo quid sit verissimilius circa illas dicendū est, omisis opinionibus & rationibus opinantium. Notandū ergo, quod prima intentio vocatur omnis conceptus realis, realiter & subiectiue existens in intellectu, siue sit conceptus vltimatus, siue non vltimatus, siue directus, siue reflexus. Secunda intentio dicitur omnis respectus, resultans ex comparatione voluntaria intellectus circa res apprehensas, siue sit primus respectus, qui sequitur primam comparationem intellectus, siue secundus, resultans ex secunda comparatione intellectus, qui potest super primum fundare secundum, tertium, & quartum, & sic consequenter in infinitum synchategoreumaticè. Omnes illi respectus (quia sunt entia rationis) dicuntur secundæ intentiones. Primæ autem intentiones sunt entia realia. Secundum hoc dicitur, quod terminus primæ intentionis dicitur, qui significat rem vel res reales, circa quas intellectus potest intendere, vel eas concipere: dum tamen non accipiantur pro signis respectuum rationis, siue secundis intentionibus: vt cum dicimus non me vocale. Quia licet voces reales possint concipi: verum tamè inquantū accipiuntur pro signis respectuum rationis, sortiuntur illorum naturam, & dicuntur termini secundæ intentionis. Terminus secundæ intentionis est, qui significat secundas intentiones, vel res reales, prout sunt signa respectuum rationis siue secundarum intentionum: vt istæ dictiones, terminus, propositio, syllogismus, nomen, & verbū, & alia huiusmodi. Hæc plurimum subseruiunt ad intelligentiam suppositionis simplicis vel materialis. Sed ad Obiectum intellectus (à quo digressi sumus) reuertamur.

Ver. 18.

De Obiecto motiuo Intellectus possibilis.

QUum secundum Philosophum, omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu: & sensus moueatur à qualitatibus alterabilibus, quæ se nullam habent actiuitatem, sed sunt instrumeta virtutis qui dicitur substantia materialis, à qua principaliter procedit virtus multiplicandi species sensibiles vsque ad organa sensuum exteriorum, qui transfundunt eas ad fantasiam, & per quas intellectus mediante fantasmate mouetur: consequens est quod ipsa quidditas rei materialis principaliter moueat intellectum. Et ideo obiectum intellectus non primum siue adæquatū: quia intellectus beatorum clarè videt essentia diuinam, quæ est non materialis. Et nos etiā pro statu viæ possumus habere aliquam cognitionem, saltè abstractiuam, de deo & angelis, iuxta illud Rom. 1. Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur, &c. Est tamè obiectum inadæquatū in ratione motiuum, vt dicit Philosophus. Quod intelligendum est pro statu huius viæ, pro quo nihil possumus intelligere, nisi per cõuersionem ad fantasmatum. Quidditas rei materialis est natura compositi ex materia & forma. Quod autem possumus habere conceptum quidditatis materialis, probatur ex Philosopho, qui dicit, quod substantia præcedit accidens cognitione. & in tertio de Anima ait, quod natura lapidis est in anima. Et in primo de Anima dicit, quod accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendū quod quid est. quidam tamè exponunt predictas authoritates de cognitione completa, non autem confusa, quia cum omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu, qui non potest præterire nisi accidentia, & sic primò fantasia præterat quidditatem accidentium, nec sequitur, quidditas mouet, ergo prius cognoscitur, licet accidens completè absque substantia cognosci non possit. Notandū tamen, quod idem sunt natura, quidditas, & essentia, quod quid est, & definitio: abstrahitur tamen prædictus conceptus quidditatis materialis à fantasmatibus, illustratus per virtutem intellectus agentis, vt dictum est.

Ver. 19.

De officiis Intellectus possibilis.

Intellectus possibilis habet tria officia. Primum est, attrahere & recipere species à fantasmatibus: & secundum hoc officium dicitur intellectus passibilis, hoc est receptiuus: quia (vt dictum est) intelligere est quoddam pati. Secundum, intelligere, hoc est cum specie iam habita exire in actum intentionis, ad quæ species abstracta & intellectus simul concurrunt. Et propter hoc officium, dicitur possibilis & potes. Tertium est, conseruare species intelligibiles abstractas. Et quanuis aliquæ naturæ contrarietur ad inuicem: similitudines tamen illarum non contrariantur in intellectu possibili, eo quod non recipiuntur in eo secundum esse naturale: vt dictum est de speciebus sensibilibus albi & nigri, & ideo non corrumpuntur: quia omne quod corrumpitur, à contrario corrumpitur, vel per defitionem cõseruantis, aut transmutationem subiecti, vt fantasmatum. Intellectus autem est incorruptibilis & intransmutabilis: igitur species intelligibiles sunt incorruptibiles, & quantum ad hoc officium, intellectus possibilis dicitur

tur memoria intellectiva: quia de ratione memoriae est, quod sit thesaurus & cōseruatio specierum. Et differt à memoria sensitiva, quia illa est alligata organo corporeo, & est solum singularium: hæc autem non est alligata organo corporeo, & est vniuersalium, nec aliquid potest ab ea elabi, sicut à sensitiua, vt dictum est. Quod autem aliquando non recordemur eorum quæ sciimus, prouenit propter lapsum & perditionem fantasmatum, quæ necesse est intelligentem speculari, vt dictum est.

Ver. 20. *De triplici Intellectus Possibilis consideratione.*

Intellectus possibilis potest tripliciter considerari: primò ante abstractionem specierum intelligibilium, quæ fit per virtutem intellectus agentis. Et sic intellectus dicitur in potentia, respectu speciei quam nondum abstraxit. Secundò, in quantum habet species intelligibiles: & tunc dicitur esse in actu primo, hoc est habituali, siue habere habitum: & sic partim in actu, partim in potentia: in actu quidem, respectu speciei quam habet, & in potentia ad actum, siue ad considerationem actualem.

Tertiò potest considerari secundum vltimam completionem, in quantum informatus specie intelligibili actuali, siue verbo cordis, intelligit, & actu terminatur ad obiectum. Sed cessante ab actuali consideratione illius speciei intelligibilis actualis, dormiendo, vel circa alia se occupando, illud verbum cordis euanescit, propter defitionem conseruantis, quod est actus intelligendi, siue actualis applicatio intellectus: quemadmodum actualis visio, siue species visibilis, quæ producitur ab obiecto in potentia visiva, euanescit propter defitionem luminis, & remotionem obiecti. Et quauis ex potentia visiva & specie sensibili non causetur in oculo alia species sensibilis obiecti, quia per speciem sensibilem primò causatam visus fertur in obiectum: non sequitur tamè quod ex intellectu & specie sensibili habituali non causetur in ipso intellectu alia similitudo actualis, siue verbum cordis, per quod terminetur ad obiectum: quia potentia visiva per illam speciem habet obiectum sufficienter præsens & proportionatū, ad quod directè & immediatè potest terminari. Intellectus autem per speciem intelligibilem abstractam non habet obiectum præsens proportionatū, ad quod directè & immediatè possit terminari, cum sit vniuersaliū: quia fantasma est aliquid singulare, & ideo necesse est vt ex tali applicatione intellectus ad speciem intelligibilem habitualem, formetur actualis similitudo, siue verbum cordis, ad quod intellectus directè & immediatè terminet actū intelligendi, per quod reflectatur ad fantasma, & sic tendat in obiectum ad extra: & tunc cognitio intellectus est completa & perfecta, quando venit ad terminum vnde traxit originem, vt suprà dictum est.

s. Tertius.

De actibus Intellectus Possibilis.

Intellectus possibilis habet tres actus siue operationes: Prima dicitur simplicium apprehensio. Secunda dicitur compositio vel diuisio. Tertia discursus & ratiocinatio.

Ver. 1.

De simplicium apprehensione.

Simplicium apprehensio est abstractio & receptio speciei intelligibilis, siue similitudinis rei intellectæ, de qua abudè suprà dictū est. Quæ vocatur simplex, nõ ideo quod res apprehensa sit simplex: quia quidditas rei materialis, quæ est res intellecta, cōplectitur materiã & formã, vt dictū est: & ideo nõ est simplex à parte rei repræsentate: sed dicitur simplex primò in essendo, quia species illa in intellectu est simplex siue diuisibilis & spūalis. Secundò, quia per eam nihil attribuitur rei, nec separatur ab ea, vt in secunda operatione, quæ dicitur compositio vel diuisio: sed solum res intellecta consideratur absolute.

Ver. 2.

De diuisione simplicium apprehensionis.

Simplex apprehensio est duplex: quædam est habitualis & incōpleta, quæ fit per abstractionem speciei à fantasmatibus quæ adhuc manet in potentia ad operationem, & adhuc per eam se habet intellectus magis passiuè quàm actiuè. Alia est actualis & completa, quando intellectus possibilis informatus specie intelligibili habituali, vnà cum ipsa exit in actum intelligendi, & causat actualem similitudinè vniuersalem rei intellectæ, ad quam directè & immediatè actus intelligendi terminatur, & per quam tanquam per medium proportionatum, intellectus reflexiuè pergit & tendit ad fantasmatia, & per ea ad rem sensatam, & inuenit naturam intellectam esse realem, existentem in indiuiduo & singulari per fantasiam apprehensam, & tunc (vt dictum est) intellectus dicitur intelligere rem completè. Ideo hæc simplex apprehensio actualis dicitur intellectio completa & perfecta: & aliquando à Philosopho & D. Tho. vocatur intelligentia, & pariter angeli vocantur intelligentiæ, ratione actus, eo quod semper actu intelligunt. Et sic distinguitur intelligentia ab intellectu, non sicut potentia à potentia, sed sicut actus à potentia. Et in hoc actu habet intellectus pro obiecto materiali siue remoto naturam in indiuiduo existentem, quod ab aliquibus dicitur obiectum quod. Et pro formali, siue quo mediante terminatur ad illam, habet verbum cordis, quod est naturalis similitudo actualis: & pro principio speciei intelligibilem abstractam, siue habitualem: & pro secundo medio, fantasma per speciem sensibilem ab obiecto causatam. In hac operatione intellectus non cadit falsitas, vt dictum est.

Ver. 3.

De Compositione & Diuisione.

Compositio & diuisio est secundus actus intellectus possibilis, per quem actualiter vel habitualiter attribuit ali quid alteri, vel diuidit & separat aliquid ab alio. Et talis compositio dicitur propositio mentalis affirmatiua: & diuisio, propositio mentalis negatiua: vt actus intellectus cui subordinatur siue respondet hæc propositio vocalis, homo est animal, dicitur compositio & propositio mentalis affirmatiua: & actus cui respondet hæc, homo non est lapis, est diuisio & propositio mentalis negatiua. Idè de actibus qui respondent propositionibus scriptis. nã propositio vocalis vel scripta non dicitur propositio, nec compositio, aut diuisio, aut attributio vel separatio, nisi per ordinem ad hunc actum intellectus,

cui

tributio designatur per copulam affirmatam, & diuisio per negationem copulæ.

Ver. 4.

De Obiecto Compositionis & Diuisionis.

A Compositio & Diuisio habent pro obiecto materiali plures res, scilicet rem significatam per subiectum, & rem significatam per prædicatum, & conuenientiam, vel disconuenientiam prædicati cū subiecto, quæ sunt plura saltem secundum nostrum modum intelligendi: quia aliquando sunt idem realiter, vt in propositionibus essentialibus, prout repræsentata per hanc metalem, homo est animal, eadem enim res quæ est homo, est animal, & illa vnio per copulam affirmatam designata, est quidam respectus rationis, qui consequitur actum intellectus quo comparat & attribuit animalitatem homini, tamen secundum nostrum modum intelligendi, sunt plura: quia intellectus apprehendit naturam quæ est in Sorte, diuersis modis, vt dictum est. Et quia per plures species repræsentat eandem naturam, plura repræsentare videtur. Et ideo dicitur, quod licet propositio mentalis sit vna simplex qualitas in essendo, quia in subiecto simplici & spiritali: est tamen plures in repræsentando, saltem secundum nostrum modum intelligendi.

Ver. 5.

De causatione Compositionis & Diuisionis.

Philosophus dicit, quod intelligere vnū, scire verò multa cōtingit. Ex quo infert D. Tho. quod intellectus non potest simul multa siue plura intelligere per modum plurium. Quod potest dupliciter intelligi. Primò, per plures species intelligibiles non subordinatas, siue non habentes ordinem ad inuicem, vnico actu simul & distinctè intelligat hominem & equum per duas species, sic quod vt species intelligibiles hominis & equi simul actuent intellectum, & concurrant æqualiter ad causandam intellectionem hominis & asini, & quod ex illis duabus speciebus pcedat vnum verbum cordis, repræsentans distinctè hominem & asinum: & hoc est impossibile: quia quæcunque intellectus per plures species intelligit, successiuè intelligit, hoc est vnum post aliud: sicut successiuè species apprehendit, & non simul: quia sicut idem corpus in eadem parte non potest colorari diuersis coloribus: sic, &c. Et licet species intelligibiles habituales non sint oppositæ, cum maneant simul in intellectu: actuales tamen sunt oppositæ siue impossibiles in hoc quod est simul esse, quia habent repugnantiam ex parte subiecti. Species verò subordinatæ, eo quod vna includit aliam, non habent talem repugnantiam. Et ideo intellectus per speciem intelligibilem entis, substantiæ, corporis animati, animalis, & hominis, potest intelligere hominem. Et secundum hoc non potest propositio mentalis habere plures partes, nisi repræsentatiuè: quia (vt dictum est) omnis qualitas quæ est in intellectu, est simplex ratione subiecti. Et si alicubi Philosophus dicat esse compositionem in oratione, referendū est ad vocalem vel scriptam, sed nõ ad mentalè. Secundò potest intelligi quod intellectus non possit per vnã speciem cōmunem distinctè & ita pfectè intelligere, sicut si per particulares species seorsum intelligeret vnū, & postea per aliã aliud. Et hoc quidem possibile est in Deo, qui essentiã suã (quæ infinita clarè & distinctè repræsentat) intuetur propter infinitatem sui luminis. Angeli autem qui habent minus lumen, perfectius tamen homine, extra diuinã essentiã nõ videt omnia simul clarè & distinctè per vnã solã speciẽ: quia nullã habent quæ eis omnia repræsentet: sed solum illa quæ sub vna specie cōtinètur, in qua statim simul & clarè vident quidditatè & habitudines circūstãtes essentiã & accidẽtia eius. Homo verò, propter defectū luminis per vnã speciẽ cōmunè potest quidè multa intelligere cōfusè & imperfectè, vt per speciẽ aialis potest simul intelligere hominè & equū, sed nõ clarè & distinctè ac equè perfectè sicut intelligeret si quilibet illorū per propriã speciẽ cōtemplaretur. Pro resolutione igitur huius materiæ aduertendū est secundū D. Tho. quod ratio & causa quare angeli (qui optimè cognoscūt cōpositionè & diuisionè ac discursum) nõ cōponūt nec discurrūt, est quia statim à principio sui esse habent totã suam perfectionè naturalem, & species inditas perfectè luminosas, quæ simul repræsentat quidditatè siue essentiã rei, & oia cōueniẽtia & discōueniẽtia. Homo autè statim à principio nõ habet totã suã perfectionem, nec species intelligibiles luminosas: imò (vt dictū est ex Philos.) est tãquã tabula rasa, in qua nihil depictū est, & ideo datus est ei intellectus agens, quo mediãte procedit de potẽtia ad actū, successiuè se cōuertendo ad diuersa fantasmatia, quæ sunt corporalia, & subiecta tẽpori ac successioni. Et ideo in prima apprehensione nõ statim habet pfectã rei cognitionè: sed primò apprehendit aliquid de ipsa, puta quidditatè ipsius rei, quæ est propriū & proportionatū obiectū in ratione motiui. deinde intelligit accidẽtia, deinde proprietates & habitudines circūstãtes rei essentiã: & secundū hoc necesse est vnū apprehensum alteri attribueri: vel ab eo diuidere & separare, quod est cōponere & diuidere, & ex vna cōpositione seu diuisione ad aliã pcedere, quod est discurrere. Ex præmissis clarè cōstat, quod cōpositio seu diuisio nõ est cōplexa ex pluribus spẽbus actualibus in essendo, propter repugnantiam subiecti scilicet intellectus, qui est simplex, & spūalis. Ideo oportet esse qualitatem simplicem in essendo & cōplexã siue cōpositã in repræsentando. repræsentat enim cōplexionè & cōpositionè, quæ est in vocali & scripta. Et causatur successiuè quasi eo modo quo de introductione aia vegetatiuæ, sensitiuæ, & rationalis dictū est. Cum enim propositio vocalis sit successiua, prius causat in auditu & fantasia speciẽ subiecti, postmodum copulæ, deinde prædicati: & sic attribuit. Et per cōsequens si intellectus antea nõ apprehenderat speciẽ subiecti, apprehendit illã: & si apprehenderat, exit in actū, & facit actualè speciẽ siue verbum cordis illius, & postmodum successiuè excitatur ad cōceptū prædicati, & ad cōsiderationè vnionis siue attributionis. Et adueniente nouo conceptu, præcedēs definit esse propter defectū cōseruatis, scilicet applicatiõis intellectus ad speciẽ subiecti: & causatur secundus cōceptus, scilicet prædicati, qui eminenter cōtinet primū, & tertius, secundū, & quartus tertium, in propositioe hypothetica, sicut de aia vegetatiua, sensitiuã, & rationali dictū est. Et sic spēs vltimo causata eminenter cōtinet & repræsentat

Lib. Top.

2. de Anima

repræsentat quicquid repræsentabât præcedentes, & sic subiectū, prædicatū, & vnionē importatā per copulam. Et ita, proportionabiliter dicendū est in ratiocinatione siue discursu & aliis omnibus cōplexis. Et licet tunc per vnā speciem, scilicet vltimā, simul intelligat plura, & iudicet de pluribus, aliter tamen quā angelus, qui non procedit successiue, vt dictum est.

Ver. 6. De Assensu & Dissensu.

Supra Ca. 1. §. 10. ver. 2. & 5.

Compositionem & diuisionem sequitur assensus vel dissensus. nō enim idem sunt assensus & dissensus, & cōpositio aut diuisio. Cuius signū est, quia experimur nos habere propositionem metalem, & non assentire, neque dissentire, sed suspendere iudiciū. Videndū ergo est quid sit assensus & dissensus. Ex duabus passionibus appetitus cōcupiscibilis (de quibus dictū est) facilliter apparebit. Dictū est enim q̄ amor est cōplacencia appetitus in bono, & odium displicencia in malo. Sic assensus est cōplacencia appetitus in vero, cū ei offertur p̄positio vera. Et dissensus est displicencia in falsa p̄positione oblata, a qua resistit, fugit, & abominatur, & arridet p̄positioni veræ, gaudet, & suo modo delectatur, absque tamen trāsmutatione corporali, quæ fuenitur in appetitu sensitiuo. Et si p̄positio successiue mutetur de veritate in falsitatem, vt hæc p̄positio, Sortes studet, ipso à studio cessante, manente eadem propositione mentali, q̄ diu studet, manet assensus, intellectus adhæret illi, & complacet in ea: & quando cessat à studio, q̄ primū intellectus hoc agnoscit, p̄positio illa displicet, & cessat assensus, & succedit ei dissensus. Et quando ex terminis, vel ex notitia intuitiua sensus, veritas vel falsitas p̄positionis oblata est, manifesta, statim naturaliter intellectus assentit veræ, & dissentit falsæ. Sed quādo est dubia, intellectus (qui est libertatis particeps, vt infrā videbitur) potest suspendere actū suū, hoc est nō assentire aut dissentire: & ne decipiatur, q̄ diu permittitur à voluntate, potest ex aliis p̄positionibus si bi nobis procedere ad inquisitionem veritatis illius: quod est discurrere, & ratiocinari, & venire ad tertiu actū. Notandū præterea q̄ assensus ab aliquibus dicitur iudiciū affirmatiuū, & dissensus iudiciū negatiuū. Et cū iudiciū cōueniat sensibus, qui iudicant de obiectis suis etiam contrariis, vt visus de albo & nigro: & assensus nō cōueniat eis, sicut nec cōpositio aut diuisio, ad quā sequitur assensus & dissensus, & nō semper necessariō: cōsequens est, q̄ iudiciū est superius, & magis cōe ad assensū & dissensum.

§. 4. De Ratiocinatione.

Ratiocinatio siue discursus est tertius & potissimus actus intellectus possibilis p̄supponēs simpliciū D apprehensionē & cōpositionē ac diuisionem, quo intellectus p̄cedit cōparando vnā p̄positionem alteri, indagādæ veritatis causa. hic actus vocatur à dialecticis argumētatio. Et quia sunt quatuor modi argumētadi, cōsequens est q̄ sint quatuor modi ratiocinadi. Et sic ratiocinatio & argumētatio diuiditur in quatuor genera siue mēbra, scilicet in syllogismū, demonstrationē, enthymema, & inductionem, sub qua cōprehēditur exēplū. Et cū qualibet disciplina & sciētia ex terminis & principiis suis ratiocinetur: ideo vt omnibus qui circa liberales, phycas, & morales disciplinas versantur, & dialecticæ nō dererunt operam, ex terminis p̄priae disciplinæ pateat aditus argumētandi, ratiocinandi, & concludendi, hos quatuor modos (prout in quacunque disciplina expedit) paucis duximus explicandos.

Ver. 1. De Syllogismo.

Syllogismus est ratiocinatio siue argumētatio, p̄cedēs ex tribus terminis, ex quibus cōstituūtur duæ E p̄positiones, quæ cōiūgūtur per cōiunctionē copulatiuā: quibus admisis & cōcessis, seruatis seruādis, necesse est aliud accidere, hoc est, tertia p̄positio ex illis deducta, sequens notā illationis, necessariō est cōcedenda. Et sic cōpletus syllogismus cōstat ex tribus terminis, & tribus p̄positionibus. Tres termini nō santur, maior extremitas, mediū, & minor extremitas. Mediū dicitur terminus, q̄ ponitur i duab' primis p̄positionibus. Maior extremitas est terminus, q̄ ponitur i p̄ria p̄pōne cū medio. Minor extremitas est terminus, q̄ ponitur i secūda p̄pōne cū medio, siue sit à pte subiecti, siue à pte p̄dicati. P̄ria p̄positio dicitur maior, secūda minor: tertia cōflata ex maiori & minori extremitatibus, sequēs notā illatiōis, dicitur cōclusio. Duæ p̄ria p̄pōnes cōiūctæ per cōiunctionē copulatiuā, p̄cedētēs notā illatiōis, dicitur antecedēs. Tertia verō p̄positio sequēs notā illationis, dicitur consequens & conclusio: consequēs respectu antecedētis, hoc est p̄missarū duarū p̄pōnū cōiūctarū: quæ etiā dicitur p̄missæ, eō q̄ p̄cedūt cōsequēs & notā illatiōis. Cōclusio verō dicitur in ordīe ad p̄dictas duas p̄missas p̄pōnes, nō apprehēdēdo cōiunctionē, vel i ordīe ad notā illatiōis. Praxis p̄dictorū poterit itueri in argumentatione sequētī: oīs hō est aīal. Sortes est hō: ergo Sortes est aīal. Hæc dictio animal, est mediū: hō, est maior extremitas: Sortes, minor. hæc p̄pō, oīs hō est aīal, dicitur maior. Et hæc, Sortes est hō, minor: & ambæ cōiūctæ per cōiunctionē, & dicitur p̄missæ & antecedēs, hæc p̄positio, Sortes est aīal, dicitur cōsequens & cōclusio. Et hæc dictio (ergo) est nota siue signū illatiōis, hoc est habitudis & depēdētiae cōclusionis seu cōsequētis à p̄missis siue antecedētē, quæ qdē habitudo dicitur cōiter cōsequētia: quæ dicitur bona, quādo ex veris vel etiā ex falsis infertur verū: & mala, quādo ex veris infertur falsum. Dicitur etiā cōsequētia materialis, quādo gratia terminorū tenet illatio: & formalis, quādo tenet i oībus termīs, simili forma arguēdi retēta. Ad simile autē formā arguēdi requiritur similis q̄ntitas, & similis qualitas, & similis situs teritorū, & q̄ seruētur proprietates logicales, quæ sunt suppositio, materialis, personalis, ampliatio, restrictio, & alia huiusmodi. Fundamentū hmoi habitudinis siue depēdētiae & illatiōis procedit ex illa maxima Geometriæ, Quæcūq; sunt vni & eidē eadem, illa sunt eadem inter se. Si ergo homo & animal sunt idem, & Sortes etiam & animal sunt idem: sequitur quod Sortes & homo sunt eadem inter se.

Ver. 2. De figuris Syllogismorum.

Quia mediū in quo cōiūgūtur maior & minor extremitas, potest diuersimodē ordīari: ideo diuersæ à dialecticis assignātur figure. Si mediū subiciatur in maiore, & p̄dicetur in minore, est p̄ria

figura, vt in exēplo dato. Si autē mediū p̄dicetur in vtraq; erit alia & secunda figura, vt in hoc syllogismo: Nullus lapis est aīal: Oīs hō est aīal, ergo nullus homo est lapis. Si verō, medium subiiciatur in vtraque, tunc erit tertia figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est substantia, omnis homo est aīal, ergo quoddā aīal est substantia. Si verō mediū p̄dicetur in maiore, & subiiciatur in minore, erit quarta figura, vt in hoc syllogismo, Oīs homo est aīal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia. Quælibet figura habet diuersos modos, qui diuersificātur secundū diuersitatē quantitatis & qualitatis p̄positionū, quādo. i. ambæ sunt vniuersales, vel vna vniuersalis, & alia particularis: vel vna negatiua, & alia affirmatiua, per p̄positionē vel postpositionē illarum. Et quis plures sunt modi & figure inuētæ ad exercitationē iuuenum, cōis tamen vsus est 4. modorū primæ figuræ. i. duorum affirmatiuorū, qui sūt Barbara & Darij. Barbara cōstat ex maiore & minore vniuersalib' affirmatiuis, Darij verō vult maiorem vniuersalē, & minorem particularē. Et duorū negatiuorū. i. Celarent, qui vult maiorem vniuersalē affirmatiuā, & minorem negatiuā. Et Ferio, qui vult maiorem vniuersalē negatiuā, & minorem particularē affirmatiuā, & p̄ cōsequens cōclusionē negatiuā: quia cōclusio semp sequitur debiliorem partē in qualitate & quātitate, ac falsitate, certitudine, vel opinabilitate. Si vna p̄missarū sit particularis, & illa: si vna negatiua, & illa: si vna falsa, & illa: si vna fidei vel opinabilis, & illa, saltem in pluribus: quia ex veris nō nisi verū, ex falsis quādoq; verū. Ex puris etiā particularibus & negatiuis ex necessitate nihil sequitur, saltē formaliter, hoc est in oībus terminis, simili forma arguēdi retēta. Quia gratia materiæ, vt in propositionibus essentialibus, siue materiæ naturalis aut remotæ, bene sequitur verū vel falsum. ¶ Obseruandū est etiā q̄ in omni figura & modo aliqua p̄positio sit de oī, & quod proprietates logicales seruentur: hoc est, q̄ æquipolleet vni vniuersali, & q̄ termini teneātur æquē amplē, æquē restrictē, & eodē modo appellatē. Et si termini in maiore vel minore supponāt materialiter, simpliciter, vel personaliter, etiā in aliis propositionibus, siue q̄ nō varietur genus suppositionis, & aliæ, de quibus in lib. Prio.

Ver. 3. De Demonstratione.

Demonstratio secundū ordinē terminorū & propositionū cōtinetur sub syllogismo, tamē habet aliam & specialē considerationē circa materiam propositionum: quia ad syllogisandum sufficit assumere propositiones opinabiles: sed ad demonstrandum hoc non sufficit, sed oportet assumere propositiones veras & necessarias, & quæ habeant condiciones, de quibus paulō post dicitur. ¶ Et ideo demonstratio se habet ad syllogismū per additionem, sicut homo ad animal. Vnde sequitur q̄ perfecta demonstratio sit species syllogismi, q̄ sic definitur. Demonstratio est rōcinatio & syllogismus procedēs ex duabus propositionibus primis veris, necessariis, per se prioribus & notioribus, de oī, & secūdū qdē ipsū, ac immediatis, ad cōcludendū. i. syllogisticē, hoc est seruato ordine syllogisandi in demonstratiōe instituto. In demonstratiōe assensus p̄missarū est causa immediate agēs, & necessitas intellectū ad assentiēdum cōclusioni: vt in hac demonstratiōe, Oēs aīal rationale est risibile. oīs hō est aīal rationale: ergo oīs homo est risibilis. Huius syllogismi duæ primæ p̄positiones sunt veræ, quia ita est sicut p̄ eas significatur.

Ver. 4. De Necessitate Propositionum.

Sunt etiā p̄dictæ duæ propositiones primæ & necessariæ, hoc est nō possunt esse falsæ, sed sunt simpliciter & absolute veræ. Ad cuius euidentiā sciēdū est, q̄ necessariū simpliciter & absolute dicitur, quod nullo modo potest nō esse: licet necessariū secundū quid & ex suppositione, sit illud quod stante suppositione nō potest nō esse. Et secundū hoc Deus dicitur necessariū simpliciter & absolute, quia nullo modo potest nō esse. Angeli etiā secundū naturā sunt necessarij: quia secundū naturā, hoc est naturaliter, nō possunt nō esse. Corpus autē aīatum & alia oīa corruptibilia, quæ secundū naturā suā, hoc est naturaliter possunt corrūpi & nō esse, tamē supposita illorū existētia, & q̄ actu sint, nō possunt nō existere: quia implicat cōtradictionē, aliquid simul & semel existere, & nō existere. Possūt tamē nō esse simpliciter & absolute, hoc est nulla facta p̄suppositione. & hoc modo loquēdi ista est vera, Sortes contingēt & nō necessariō saluabitur. Trahēdo ergo necessariū ad propositionē, illæ p̄positiones dicuntur simpliciter & absolute necessariæ, quæ sūt æternæ veritatis, quæ nullo modo, nullōq; casu aut euetu possunt esse falsæ. Et tales sunt p̄positiones essentialis, in quibus p̄dicatū est de essentia subiecti, & secundū aliquos, p̄prium eius 4. modo. Et si dicatur q̄ hō potest annihilari de potētia absoluta, & p̄ consequēs hæc p̄positio, Hō est aīal, nō erit necessaria. Dicendū q̄ verū est, si copula importet existētiā. Si verō importet solā habitudinē & cōnexionē p̄dicati ad subiectū sine determinatione tēporis (quod est ipsam absolui à tēpore) est simpliciter necessaria: quia quādoq; erit hō, erit aīal, & risibilis: & oppositū implicat cōtradictionē. Propter hæc habitudinē & cōnexionē extremorū dialectici & philo. dixerūt q̄ propositiones essentialis & p̄priae sūt æternæ veritatis, & in eis copulā absolui à tēpore, hoc est nō dicere existentiā alicuius tēporis, sed solū habitudinē: & cōuenientiā extremorū. i. p̄dicati ad subiectū. Et sic absolutio à tēpore nō est propriē ampliatio: quia in ampliatiōe semper copula importat existentiā alicuius tēporis, scilicet præteriti, præsentis, vel futuri, aut possibilis: & non in absolute.

Ver. 5. De Propositionibus Per se.

Sunt pariter duæ primæ propositiones p̄dictæ per se, & non per accidens. Ad quarum euidentiā sciēdum est quod Philosophus ponit quatuor modos perfectatis, hoc est p̄dicandi de per se, extra quos reliquæ p̄dicationes dicuntur per accidens. Primus modus in p̄dicationibus affirmatiuis est, quando p̄dicatum est de essentia subiecti verē vel equiualeter, vel definitio subiecti: aut quando p̄dicatum est definitum, & definitio est subiectum. Exemplum primi, vt homo est animal, & totum est maius sua parte. Exemplum secundi, vt homo est, vel non est. Illud enim disiunctum, est vel nō est, includit omne ens, quod est de essentia hominis. Exemplum tertij, vt homo est animal rationale. Exem

1. Poss. Quatuor modi perfectatis.

plū quarti, animal rationale est homo. Tales propositiones dicuntur de per se primo: quia cognitio terminis intellectus naturaliter assentit, nec potest dissentire. Et hoc dicitur dignitas propositionis. Et sic omnes prædicationes essentielles dicuntur de per se primo, hoc est de primo modo prædicandi de per se. Secundus modus prædicandi de per se est, quando prædicatum est propria passio subiecti vel alicuius superioris, vt homo est risibilis, homo est quātus, & Sortes est risibilis. Quia licet risibilitas non sit propria passio Sortis, nec quantitas hominis, est tamen alicuius superioris, puta substantiæ corporalis. Tertius modus prædicandi per se est, quando prædicatū non est in alio sicut in subiecto, vt prima substantia. Vnde hæc prædicatio identica, Sortes est Sortes: vel, hoc est Sortes, demonstrando illum, est de per se tertio modo. Quartus modus prædicandi de per se est, quando subiectū habet naturalem ordinem ad prædicatū, vt medicus sanat, domifactor ædificat, pictor pingit. Quia licet prædicata sint accidentia, tamen propter naturalem habitudinem quam habet accidens subiecti ad prædicatum, dicuntur de per se. Ars enim medicinæ ordinatur ad sanandum, & aliæ ad obiecta sua à quibus recipiunt speciē. Esset autem prædicatio per accidens, si diceretur, medicus ædificat, vel medicus cantat: quia accidit domifactori & cantori, q̄ sit medicus: quia medicina non ordinatur ad ædificandum vel cantandū. Oēs aliarū prædicationes quæ nō continentur in his quatuor modis, dicuntur per accidens. **N**otandum tamen q̄ prædicatio accidentalis & per accidens, non sunt omnino idē: quia in secundo modo prædicandi per se, sunt prædicationes accidentales: & tamen non dicuntur prædicationes per accidens. Ex his quatuor modis perfectatis, duo primi duntaxat subseruiunt demonstrationi. Patet etiā q̄ prima ex duobus prædictis propositionibus demonstrationis data, est de primo modo de per se, & secunda de secundo: Ex quibus concluditur tertia de secundo modo: quia (vt dictum est) conclusio sequitur debiliorem partē.

Ver. 6. De Propositionibus de Omni.

Sunt præterea duæ primæ propositiones prædictæ demonstrationis nō solū de Omni prioristico, sed de potētia de posterioristico, hoc est sunt vniuersales vniuersalitate determinata & requisita ī libro Priorū & Posteriorū. Vnde aduertēdū q̄ duobus modis propositio dicitur de omni, hoc est vniuersalis. Primo, quādo subiectū distribuitur per signū vniuersale: & sic prædicatū debet verificari de omni cōtento subiecto. & talis vniuersalitas dicitur prioristica, siue de omni prioristico: vt hæc propositio, Omnis homo est currens. Secundo modo, quando prædicatū verificatur de oībus cōtētis sub subiecto, siue subiectū distribuitur, siue nō: & sic hæc propositio, hō est aīal, est de omni posterioristico: & pariter oēs propositiones de p se 1. & 2. modis, etiā si nullū signū addatur subiecto, sunt vniuersales vniuersalitate posterioristica. Et ideo Philo. ī duobus primis modis de p se vtitur propositionibus infinitis pro vniuersalibus.

Ver. 7. De Propositionibus de secundum quod ipsum.

Sunt etiā prædictæ duæ primæ propositiones demonstrationis datæ secundū quod ipsum, hoc est habentes prædicatum cōuertibile cum subiecto. Nam animal rationale & risibile cōuertuntur quia de quocūque prædicatur vnum, prædicatur & reliquum. Sed hæc propositio, Homo est animal, licet sit vera & vniuersalis, & de omni posterioristico, & de per se, ac necessaria, non est tamen secundum quod ipsum: quia animal cūm prædicetur de pluribus speciebus, non conuertibiliter prædicatur de homine.

Ver. 8. De propositionibus Notioribus.

Sunt vltimæ prædictæ duæ propositiones demonstrationis datæ notiores. Ad quarum euidentiā supponendum est quod dicit Philosophus, quod quædam dicuntur notiora naturæ, siue secundum naturam, hoc est secundū se. Et sunt illa quæ habent perfectiorē entitatem: & sic Deus est notior omnibus creaturis. Et ideo hæc propositio, Deus est, secundum se, siue secundum naturā, est notissima: quia Deus habet perfectissimum esse, post Deū angeli, & post eos anima rationalis, deinde res corporales incorruptibiles, vt astra & corpora cælestia: postmodū res corruptibiles, & inter accidentia quantitas est magis nota. Inter huiusmodi autē species specialissima est notior genere: quia quicquid entitatis includit genus, hoc totum includit species, & aliquid vltra: ideo simpliciter & secundum naturā est notior. Singulare autē licet habeat plus de entitate q̄ species, nō tamen dicitur notius simpliciter quā species, eo q̄ singulare nō potest esse obiectum intellectus, vt dictum est. Quædā verō sunt notiora quo ad nos. Non enim sunt nobis eadē nota & naturæ, scilicet eodem modo: quia naturæ siue secundum naturā notiora, sunt perfectiora. Nobis autem primo nota sunt cōfusa magis, hoc est imperfectiora: eo q̄ nos procedimus de imperfecto ad perfectum: ideo magis cōfusa & cōfusa sunt nobis notiora, & prius nota ordine generationis, dum tamen aliquid habeat de entitate, & non sint pura potētia, vt materia prima, vel entia rationis, quæ propter imperfectionē entitatis sunt difficillimē cognitionis: quia (vt habetur in 9. Meta.) vnumquodque intantum est intelligibile, in quantum est actū: in aliis autē quæ habent aliquid de entitate, magis cōmunia & magis cōfusa sunt notiora nobis. Hoc experimur etiam sensu: quia venientē à remotis apprehendimus primo quod est aliquid, deinde quod mouetur, postea q̄ est animal, cōsequēter quod est homo, & finaliter quod est Sortes. Et pueri primo vident omnes homines patres, & mulieres matres: deinde discernunt. Et quia (vt dicit Philo.) omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, qui versatur immediatē circa singularia: ideo ipsa singularia sunt nobis notiora. Ex prædictis patet quomodo prædictæ duæ propositiones sunt priores & notiores, ac magis notæ secundum naturam.

Ver. 9. De propositionibus Immediatis.

Sunt insuper prædictæ duæ primæ propositiones demonstrationis prædictæ, immediatæ. Ad quarū euidentiā supponendū est quid dicatur mediū, & quotuplex sit mediū. Mediū, Physicē loquendo, dicitur illud quod facit distantia & diuisionem inter extrema, vt aer mediās inter visibile & visum, & secunda

In 1. Phy. Notiora naturæ.

Notiora nobis.

1. Poster.

Mediū quid, & quotuplex.

& secunda vnitas in numero ternario. Alio modo accipitur mediū, in quo extrema coniunguntur & cōueniunt: & sic copula potest dici mediū in propositione, & terminus cui maior & minor extremitas cōiunguntur in syllogismo. Et quia cōtingit mediū esse quantum & diuisibile: ideo duplex consuevit poni mediū, scilicet mediū simpliciter, & mediū mediātū. Mediū simpliciter dicitur mediū quod est inter extrema absque alio medio. Et sic in numero quinario quarta vnitas est imediata quinta, quia nulla alia mediat: secunda verō & tertia sunt mediata. Applicando ergo ad propositum, illa propositio dicitur immediata alteri, quæ habet & includit immediatū principū probationis, in quo extremitates cōiunguntur & cōueniunt: ex qua cōuenientia cōcluditur cōuenientia extremitatū inter se, vt in exemplo dato, animal rationale est mediū immediatum: quia in eo conueniunt extremitates. Neque est aliud mediū proximius, per quod possimus concludere quod homo est risibilis, iuxta prædictā regulā geometriæ. Et cū prædictæ duæ primæ propositiones demonstrationis datæ contineant illud mediū immediatum, dicuntur immediatæ: & copulatiua ex illis resultans, dicitur immediata ad hæc propositionē, Omnis homo est risibilis. Si verō animal rationale accipiatur vt mediū ad inferendum hæc, Sortes est risibilis, & dicatur sic: Omne animal rationale est risibile. Sortes est animal rationale, ergo Sortes est risibilis: hoc cōplexum, animal rationale, erit quidem mediū, sed non immediatū: eo quod sit aliquis terminus eo immediatiore, in quo extrema conclusionis cōiungi possunt, scilicet hic terminus, homo, dicens: Omnis homo est risibilis, Sortes est homo: ergo Sortes est risibilis. Et sic dicēdū est de superioribus terminis ascēdēdo. Propositio igitur imediata dicitur, quia nō est alia prior & immediatiore ad cōcludēdū.

Ver. 10. De Diuisione Demonstrationis.

Demonstratio primo diuiditur in affirmatiuam & negatiuā. Affirmatiua dicitur, cuius mediū affirmatur de vtraque extremitate. Negatiua, quando negatur de altera: vt hic, Omne animal rationale est risibile: sed nullus equus est animal rationale: ergo nullus equus est risibilis. Demonstratio etiam diuiditur à Philosopho in demonstrationem propter quid, siue à priori, & per causam, & in demonstrationē quia est, siue à posteriori, & per effectum. Demonstratio propter quid, siue à priori, est argumentatio qua intellectus procedit à cognitione causæ notæ ad cognitionem effectūs ignōti. Et ideo illa quæ non habent causam, sicut Deus, nō possunt cognosci per demonstrationem propter quid, siue à priori. Et quia per quālibet causam cōtingit demonstrari: ideo supponendum est quid sit causa, & quorū sint genera causarū. Causa dicitur, ad cuius esse sequitur aliud secundum naturā, scilicet effectus. Causarum autē alia est efficiens, alia materialis, alia formalis, & alia finalis. Ex his quatuor duæ sunt intrinsecæ, scilicet materialis & formalis: quia sunt de essentia cōpositi. Nō autem causæ extrinsecæ, quæ sunt efficiens & finalis. Causa efficiens dicitur id, a quo est principium motus & quietis. Causa finalis est, cuius gratia aliquid fit. Causa materialis est, ex qua aliquid fit cū insit, vt ex farina & aqua fit panis. Causa autem formalis est, quæ dat rei esse, vt anima. In exemplo autem dato fit demonstratio per causam formalem. Per causam autem materialem potest sic fieri: Omne cōpositum ex materia elementari & forma, est corruptibile, sed homo est huiusmodi, igitur, &c. Per causam verō efficientem sic: Omnis effectus pendet à sua causa: sed Deus est causa omnium creaturarum, igitur omnes creaturæ pendent à Deo. Per causam finalem sic: Omne beatificabile est intellectuale: sed homo est intellectualis, igitur est beatificabilis.

Causa quid & quorū plex sit.

Ver. 11. De Demonstratione propter quid.

Demonstratio propter quid & à priori est triplex, scilicet propter quid simpliciter, & propter quid & potior, & propter quid & potissima. Demonstratio propter quid simpliciter est, qui fit per causam, siue propinquam, siue remotā: vt, Quicquid respirat, est animal: sed paries nō respirat, ergo paries non est animal. manifestū est enim q̄ nō animal non est causa propinqua huius quod est nō respirare: aliās oīa animalia respirarent, quod cōstat esse falsum: quia animalia carentia pulmone, non respirant, igitur cōsequētia patet ex dictis Philosophi, si negatio sit causa negationis, & affirmatio erit causa affirmationis. Sed causa propinqua erit animal, non habens pulmonem & sanguinem. Demonstratio propter quid & potior dicitur, quæ fit per causam propinquā, sed non immediatā, siue fiat per causas intrinsecas, siue extrinsecas. Et quia causæ intrinsecæ sunt potiores extrinsecis, ideo demonstratio quæ fit per causam materialem vel formalem, dicitur propter quid & potissima. Et sic demonstratio per causam remotam dicitur propter quid simpliciter. Demonstratio, quæ fit per causam propinquā, dicitur demonstratio propter quid & potior. Et quæ fit per causam immediatā & intrinsecam, dicitur propter quid & potissima, in qua scilicet mediū est definitio subiecti conclusionis.

Ver. 12. De Demonstratione Quia est.

Demonstratio Quia est, siue per effectus, est ratiocinatio in qua proceditur per effectus cognitos, ad cognitionē causæ vel causarū incognitarū: vt, Oē coniunctū igni, est calidū: ergo ignis est calidus. Visus discernit albū à nigro, sed Sortes discernit albū à nigro, ergo Sortes videt. Sic probat Phil. Deū esse, quia motus est: sed de his amplius infra. Notandū tamen q̄ aliqua demonstratio Quia est, siue per effectum, procedit per effectum non cōuertibilem: quia talis effectus potest nobis esse notior q̄ causa: vt sic dicendo, Quicunque habet febres, habet pulsum cōmotum: ergo nō habeo pulsum cōmotum, ergo nō habeo febres. Quodcūque non desiccatur, nō est ignis: sed homo nō desiccatur, ergo homo nō est ignis.

8. Phy. Infrā c. 19. §. 1.

Ver. 13. De Inductione.

Inductio est argumentatio procedens à singularibus sufficienter enumeratis ad propositionem vniuersalem, vt Sortes currit, & Plato currit, & sic de aliis. Et isti sunt omnes homines, ergo omnis homo

currit. Hæc argumentatio dicitur à neotericis ascensus, qui est consequentia formalis ad quã potest reduci descensus: qui est ab vniuersali ad singulares, ac etiam exemplum quod est in agibilibus & factibilibus, reducitur ad inductionem. Est autem exemplum processus à factis siue operationibus particulariũ personarum, ad persuadendũ simile: sicut; Moyses orando pro populo, placauit irã dei, similiter Dauid, Daniel, &c. Ergo omnis qui vult placare iram dei, debet illi in orare, &c.

Ver. 14.

De Enthymemate.

Enthymema est argumentatio, qua intellectus ex vna propositione notiore & probabili quã dicitur Antecedens, procedit ad concludendum aliam, quã dicitur Consequens ab illo antecedente pendens: vt cum dicitur, Omne animal currit, ergo omne animal mouetur. Hæc dependetia prouenit ex hoc, quod consequens virtualiter & implicite continetur in antecedente. Motus enim continetur in cursu, & sic antecedens continet virtualiter minorem: quia si negetur consequentia, subsumendum est, & omne currens mouetur, &c. Aliqui dicunt Enthymema esse syllogismum imperfectum, truncatum & breuiorem iuuenibus & rudibus, qui sibi volũt omnia explicari. Qui verò ingeniosi & prouecti sunt, Enthymemate gaudent, eò quod multa in vno respiciunt. Ideo antiqui philosophi maximè illo vsi sunt: & dicitur communiter Gaudent breuitate moderni. Differt autem Enthymema à syllogismo & demonstratione: quia tam in syllogismo quàm in demonstratione proceditur ex pluribus propositionibus, vt dictum est, Enthymema verò ex vna categorica prægnante, hoc est continente aliam. Differt etiam ab inductione & exemplo: quia inductio & exemplum procedunt à singularibus, Enthymema verò à communibus. Conuenit autem cum syllogismo: quia tam syllogismus quàm Enthymema procedunt ex propositionibus probabilibus. Propositio autem probabilis vt distinguitur cõtra necessariã, secundũ Philosophũ dicitur quã apparet vera omnibus aut pluribus sapiẽtibus: & cuius vtraque pars seruatis principiis scientiã potest sustineri: quã ab aliquibus vocatur problema. Et per hoc quod syllogismus & enthymema procedunt ex probabilibus, differunt à demonstratione & sophismate: quia demonstratio procedit ex necessariis. Et sophisma, quod à Philosopho dicitur Elenchus sophisticus, hoc est apparens & non existens syllogismus. Ab aliis autem dicitur syllogismus litigiosus, erraticus, atque fallax, ab effectu: quia effectus & finis eius est generare lites, & errorẽ aut deceptionem, hoc est iudiciũ falsum. Procedit enim ex falsis, vel ex falso modo syllogisandi, vt in hoc sophismate, Quod ego sum, tu nõ es: homo ego sũ, ergo homo tu nõ es. Et hoc contingit tripliciter: Primò, quando peccat in materia, hoc est quãdo antecedens vel altera eius pars est falsa: vt hic, Omne malum est fugiendum: ieiunare est malum, ergo, &c. minor est falsa, quia ieiunare est bonũ. Secundò, quando peccat in forma, hoc est quando non seruatur regulã & præcepta syllogisandi: & tamen antecedens est verum: vt hic, Omnis homo est animal, & omnis asinus est animal: ergo omnis homo est asinus, quia medium in neutra destruitur. Tertiò, quando peccat in vtroque, scilicet in materia & forma: vt hic, Omne animal est genus. Omnis homo est animal, ergo omnis homo est genus. Maior enim est falsa, & consequentia nõ valet, quia variatur suppositio. Differt etiam sophisma ab enthymemate & demonstratione, syllogismo & exemplo siue inductione: quia exemplum causat suspitionem: vt hic, Sortes in modico fuit malus, ergo in maiori & in aliis præsumitur malus. Demonstratio autem causat assensum euidentem siue scientiam, syllogismus verò & enthymema assensum opinatum & opinionem, sophisma verò causat errorem, siue iudicium falsum, & habitum erroneum.

Problema

Sophisma & elenchus idem sunt.

5. 5.

De Consequentibus Ratiocinationem.

A cum ratiocinandi siue ratiocinationem consequitur primò assensus vel dissensus conclusionis, de quibus dictum est. Sed quia diuersi sunt modi ratiocinandi: ideo diuersi assensus consequuntur. Assensus autem in tota sui communitate diuiditur in assensum euidentem, fidei, opinatum, suspicatum, falsum, & erroneum, de quibus dicendum est.

Ver. 1.

De Assensu euidenti, siue euidentia.

Assensus euidens est assensus clarus & certus, absque quocunque enigmate & formidine siue dubitatione de opposito, adeò clarus, quod stante propositione necessaria in intellectu cum debita applicatione propositionũ necessariarũ eam probantiũ, intellectus ex natura sua cõplacet & assentit: sic quod nõ potest dissentire, nec assentire oppositis: & talis assensus in scientia causatur ex primis principiis, & propositionibus per se notis, intellectus terminis, & per demonstrationem: vt stãte apprehensione harũ, Quodlibet est, vel nõ est: & omne totũ est maius sua parte: omne animal rationale est risibile. & hoc modo assensus sapiẽtiã & scientiã sunt euidentes. In hac autẽ euidentia sunt gradus: quia quidã assensus est magis euidens quàm alius. Et differt hæc euidentia ab euidentia assensus: quia euidentia assensus est circa particularia, & intellectus circa vniuersale. Et ideo sicut intellectus est nobilior sensu, ita euidentia intellectus est nobilior & perfectior euidentia assensus: quia est sempiternorũ, & eorum quã nõ possunt aliter se habere, neque circa ea intellectus decipi aut hallucinari, sicut sensus. Ex quibus patet, quod euidentia angelorũ est clarior quàm euidentia intellectus humani: & inter eos tantò clarior, quantò per clarior mediũ & species luminosiores. Ideo in eis nõ potest esse problema siue opinio circa naturalia. Nec etiã in demonibus, cum in eis (secundum D. Dionys.) naturalia manserint integra, secus in gratuitis & supernaturalibus. Ideo diabolus dicebat Christo: Si filius Dei es, &c. & Gabriel consuluit dominum. An autem circa supernaturalia discurrant, quidam dicunt quod angeli beati non discurrunt: quia omnia clarè videt in verbo, vel per clarissimas reuelationes & species influxus secundũ modũ & cõditionẽ suã naturẽ, quã est intelligere per simplicem apprehensionẽ sine discursu: quauis possint habere admirationem

Euidetia tres gradus

An problema, sit in angelis.

Matth. 4. Dan. 10.

vel nescientiam. Vnde de angelis inferioribus superiores interrogantibus dicit Esa. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Dæmones verò eo quod non habeant reuelationes, quodam modo circa supernaturalia discurrere dicuntur. vnde Isidorus dicit, quod dæmones multa experimento didicerint. Sed cognitio experimentalis est discursiua, quia ex multis memoriis fit experimentum, & ex multis experimentis fit vniuersale, vt dicitur in fine Poster. & principio Metaph. D. Tho. tamẽ dicit, quod in angelis dicitur experientia metaphoricè. & sic secundum mẽtem eiusdem est, quod sicut dæmones circa supernaturalia non componunt neque diuidunt, ita etiam non discurrunt: quia repugnat naturæ illorum. Vnde circa supernaturalia, si non habeant reuelationem, vel videant experimento aliqua fieri miraculose, vel opinantur, hoc est habent iudicium cum formidine, absque tamen discursu, vel errat, aut nihil sciunt.

Ver. 2.

De Fidei assensu.

Fides est assensus certus, absque formidine causatus, supposita pia affectione voluntatis, quã innititur authoritati dicentis siue reuelantis: quã authoritatem habet pro obiecto formali, & ipsa reuelata pro materiali. Et quia authoritas & reuelatio est duplex, scilicet humana, & diuina: ideo fides est duplex, scilicet humana, & diuina, quẽ dicitur theologia, de qua inferius cap. 10. agetur. Syllogismus igitur & enthymema procedens ex propositionibus fidei, vel altera illarum, etiam cum altera euidenti concludit propositionem de fide: vt sic argumentando, omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est risibilis. Si verò altera sit opinabilis vel dubia, conclusio erit dubia, cum sequatur debiliorẽ partem. Quomodo autem triplex sit certitudo, & fidei maior, dicitur inferius c. 10. §. 10. ver. 7.

Ver. 3.

De Opinione.

Opinio est assensus cum formidine siue dubitatione de opposito, intellectus tamen magis inclinatur ad vnã partem, scilicet assensum, vel dissensum. vt assensus causatus ex hoc syllogismo, Omne currens est album: omnis homo est currens, ergo omnis homo est albus. Assensus huius conclusio nis est opinio, quia præmissæ non sunt euidentes, neque certæ certitudine fidei, sed probabiles, hoc est contingentes, quã possunt esse veræ vel falsæ: intellectus tamen ad alteram partem flectitur, sed cum formidine de opposito.

Ver. 4.

De Suspicionem.

Suspicio est assensus formidolosus, fluctuans cum quadam inclinatione ad alteram partem, sed non perfecta, siue aliquo modo (leuiter tamẽ) inclinatus, vt Sortes dicit Platonẽ homicidã: & an Sortes sit verax vel mendax, ignoratur: ergo Plato est homicida. Assensus huius conclusionis dicitur suspicio: quia est dubitatio cum aliquã inclinatione ad alteram partem. Præsumptio ad suspensionem reducitur: est enim media inter opinionem, quã est de his quã vt in pluribus contingunt: & suspensionem, quã est de his quã raro. Præsumptio verò est de his quã vt in paucioribus contingunt.

Ver. 5.

De Errore & Ignorantia.

Error est assensus quo intellectus complacet & adhæret falso, æstimato tamen vero, vt in hac ratiocinatione, Hæc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius: ergo filius est pater. assensus huius conclusionis est error, quia non est syllogismus expositorius, ad quem requiritur quod aliqua præmissarũ valeat vnã de omni: quod non facit hic, quia hæc est falsa, Omnis res quã est essentia diuina, est pater, & item de alia. Notandum tamen quod error dicitur ignorantia prauæ dispositionis. Ad cuius euidentia sciendũ est quid & quotuplex sit ignorantia. Sed supponendum in primis, quod Ignorantia quid & quotuplex sit. c. 6. cælestis hierar.

Discrimen est inter nescientiam & ignorantiam. Nescientia enim est negatio siue defectus scientiã non debita inesse, siue simplex carentia scientiã, in subiecto apto nato: quia non dicimus lapidẽ nescientẽ, sed hominem. hæc non est peccatum, nec potest esse in deo, cum sciat omnia. Ponitur tamen à D. Dion. in angelis, ac etiam in anima iusti, quia cum non comprehendant verbum, nesciunt omnia quã Deus scit. Hæc nescientia ab aliquibus dicitur ignorantia puræ negationis. Ignorantia verò priuationis est carentia scientiã debita inesse, siue eorũ quã quis potest & tenetur scire: vt sunt ea quẽ pertinent ad statum vel officium alicuius. plura enim tenetur scire episcopus, quàm agricola. Si quis enim nesciat ea quã sunt necessaria ad salutem, est ignorans. Hæc ignorantia dicitur priuationis. Alia est ignorantia quã dicitur prauæ dispositionis: & est error siue iudicium falsum. Alia diuisiones ignorantia, & quã excuset à peccato, habentur inferius c. 3. §. 4. ver. 3. & 4.

Ver. 6.

De Intellectu Practico & Speculativo.

Intellectus diuiditur in speculatiuum & practicũ. Intellectus speculatiuus est, qui id quod apprehendit, nõ ordinat ad opus, sed ad solã veritatis cõsiderationem. vnde & scientiã dicuntur speculatiuã, quã versantur circa solã cõsiderationem veritatis, nõ ordinando ad operationem: vt philosophia naturalis, & scientia metaph. quã dicitur sapientia. Intellectus verò practicus est, qui id quod apprehendit, ordinat ad opus siue ad operationem. vnde & scientiã practicã dicitur, quã versantur circa operationes, prout operatio se extendit non solũ ad factibilia, sed etiã ad agibilia. Et sic scientia medicinã & moralis dicuntur practicã. Hic intellectus non dicitur motiuus quo ad executionem, sed quo ad directionem. Hæc autem diuisio nõ est in diuersas potẽtias, sed in diuersos actus: quia eadem potẽtia numero est intellectus practicus, & speculatiuus: sed sunt diuersi actus, qui differunt sine, secundũ Philosophũ. vnde & à fine denominantur. Vtriusque finis est speculari & contemplari: sed finis practici est operari, siue ordinare contemplationem ad operationem. Ideo intellectus practicus dicitur operatiuus. Quod autem non sint

diuersa potentia, probatur per Philosophum, qui dicit quod intellectus speculatiuus per extensionem fit practicus, sed vna potentia non mutatur in aliam, igitur, &c. Ratione etiam sic probatur: quia quod accidentaliter se habet ad rationem obiecti, quam respicit aliqua potentia, non diuersificat potentiam, prout apparet in potentia visua, cuius obiectum est coloratum. Eadem enim potentia visua fertur circa omnia colorata: siue illud coloratum sit homo aut aliquid aliud. Sed obiectum intellectus est verum, siue ens sub ratione veri, cui accidit quod ordinetur, vel non ordinetur ad opus: ergo eadē potentia sufficit ad illa. Et per consequens non sunt plures. Non enim ponenda est pluralitas sine necessitate, cum frustra fiat per plura, quod potest fieri per pauciora. Nec obstat quod obiectum intellectus speculatiui dicitur esse verum, & practici bonum, quae differunt saltem secundum rationem, quae sufficit ad diuersitatem potentiarum. Ideo per bonum & verum intellectus & voluntas diuersificantur. Quia verum & bonum se inuicem includunt. Nam verum est quoddam bonum, aliās non esset appetibile. Et bonū est quoddam verum, aliās nō esset intelligibile. Sicut ergo obiectum appetitus potest esse verum, inquantū habet rationem boni, sicut cum aliquis appetit veritatem cognoscere; ita obiectum intellectus practici potest esse bonū, inquantū habet rationem veri ordinabilis ad opus. Intellectus enim practicus veritatem cognoscit, sicut speculatiuus: sed veritatem agnitam ordinat ad opus, quod non facit speculatiuus.

Ver. 6. De Ratione superiori & inferiori.

Quum nomina potentiarum aliquando à principali actu denominentur: (Vnde & Angeli dicuntur intelligentiae, eo quod semper actu intelligant.) Et ratiocinatio sit principalior actus intellectus: sequitur quod intellectus dicitur & nominatur ratio, à ratiocinando. Et quia aliquando apud sanctos doctores dicitur ratio superior, & aliquando inferior: Ideo isti termini veniunt declarandi. Ad cuius euidētiam sciendum est, quod ratio superior & ratio inferior non sunt duae potentiae realiter distinctae (prout dictum est de intellectu speculatiuo & practico): sed sunt vna potentia secundum diuersos actus, quos habet circa spiritualia & aeterna, ac etiam corporalia & temporalia: quae comparantur ad cognitionem nostram hoc modo: quia vnum est medium ad cognoscendū alterum. Nam secundum viā inuentionis per res corporales venimus in cognitionem aeternorum. Vnde Apostolus: Inuisibilia dei à creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed in via iudicij siue resolutionis & determinationis, per aeterna iudicamus de temporalibus circa agenda. Intellectus enim hominis potest intendere & versari circa temporalia & aeterna, & circa ea rationari dupliciter: Primò circa aeterna, contēplando & conspiciendo ea, & in illis sistendo, vt in bonitate, sapientia, & iustitia Dei. Secundò, consulendo rationes & regulas aeternas, quae sunt voluntas & praecpta Dei, & applicando ad temporalia, quae occurrunt agenda, vtrum sint bene vel malè facta. Id enim per regulas & leges siue ordinationes Dei maximè cognosci potest. Intellectus eas conspiciens, & per eas consulens, disponens, & dirigens temporalia, dicitur ratio superior, quasi per superiora ratiocinans. Potest etiā intellectus circa corporalia & temporalia versari etiā dupliciter: Primò ea conspiciendo, contēplado, speculado, & in eis sistēdo, quod pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundò, cōsulendo rationes naturales, & leges humanas, circa temporalia, quae occurrūt agenda, scilicet an sit bene vel malè factum etiā per cōsequens faciendū vel non faciendū, recurrimus ad iudicatoriū naturale, quod est synderesis, ex qua pēdent omnia agibilia. Et consideramus & applicamus leges dependentes ex ea, ad agibilia occurrentia. Secundū hæc intellectus dicitur ratio inferior, quia circa inferiora & per rationes inferiores ratiocinatur. & dirigit. & si illae non sufficiunt ad iudicandum & determinadum, recurrimus ad superiores legem. s. Dei praecpta aut cōsilia eius, quae habent regulare & dirigere inferiorē rationē ac leges humanas. De his D. Aug. & D. Thomas dicunt, quod ratio superior & inferior est eadē potentia, sed distinguitur per diuersos actus & diuersa officia, ac etiam diuersos habitus, qui attribuuntur eis. Nā rationi superiori attribuitur sapientia, & inferiori scientia. Ex praemissis apparet conuenientia inter rationem superiorē & inferiorē ex vno latere, & intellectum speculatiuum & practicum ex alio. Differentia enim est ex actibus reciprocis sibi inuicē & mutuo subseruientibus. Ratio enim superior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici, est enim de rationibus aeternis conspiciendis in illis sistēdo, vel consulendis & applicadis circa agibilia. Et eodem modo ratio inferior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici: est enim de rationibus naturalibus & legibus humanis conspiciendis & contēplandis ibi sistēdo: quod pertinet ad intellectum speculatiuum. & etiam consulendis, applicando ad agibilia occurrentia dirigenda. ¶ Notandum etiam, quod magna & lata est differentia inter rationem superiorē & inferiorē, & portionem animae superiorē & inferiorē. Quia ratio superior & inferior non importat nisi vnam potentiam, scilicet intellectum. Et portio superior animae importat potētias animae organo corporeo non alligatas, quae sunt intellectus & voluntas. Portio verò inferior importat & significat potētias animae, quae sunt alligatae organo corporeo. In quibus anima rationalis cōuenit cum anima sensitua aliorum animalium. Hæc differentia deseruit ad cognitionem multorum passuum, & maximè ad cognoscendum quomodo Christus erat viator & comprehensor, siue viator & beatus: quia secundum portionem superiorē erat comprehensor & beatus: quia intellectus eius clarè videbat diuinam essentiā: & voluntas eius perfectissimè ea fruebatur. Sed erat viator secundum portionem inferiorē: quia vires eius inferiores, scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, & appetitus concupiscibilis, non erant glorificatae, sed passibiles & dispositae ad terminanda, pro reparatione & redemptione naturae humanae suscipienda & toleranda.

De Voluntate.

De Voluntate. Caput. 3.

ost considerationem intellectus considerandum est de Voluntate. Ad cuius euidētiam sciendum est, quod voluntas dupliciter accipi potest: vno modo largè pro omni inclinatione: & sic attribuitur brutis. Dicimus enim quod equus vult currere vel recalcitrare, hoc est inclinatur ad currendum vel recalcitrandum. hoc modo accipiēdo, etiam attribuitur insensibilibus: & dicimus lapidem inclinatum velle cadere. Et Christus loquens de aere commoto & vento corporali, qui dicitur spiritus, dicebat: Spiritus vbi vult spirat. Alio modo accipitur propriè, scilicet pro inclinatione & appetitu intellectiuo, hoc est qui sequitur cognitionem intellectuam: & non pro appetitu sensitiuo aut naturali, de quibus dictum est. Et quia triplex est intellectus, scilicet diuinus, angelicus, & humanus: ideo triplex est voluntas, scilicet diuina, angelica, & humana.

s. primus.

De Voluntate Diuina.

Voluntas diuina non differt ab intellectu diuino: sicut enim Deus est suum esse & sua essentia: sic etiam est suum intelligere, & suum velle: & sic velle & intelligere in Deo sunt idem realiter, sed differunt ratione, secundum nostrum modum intelligendi: qui talis est, quod res diuinas, quae sunt vnitae, intelligimus vt plures: sicut inuenimus in nobis. Ex quo sequitur, quod voluntas diuina nō est accidēs, sicut voluntas angelica & humana. Differt etiam voluntas diuina à voluntate angelica & humana: quia voluntas angelica & humana sunt finitae, creatae, & mutabiles: voluntas autem Dei est infinita, increata, & immutabilis, quia non mouetur ab obiecto extrinseco, sicut voluntas creata, quae secundum Philosophum, dicitur mouens motum. Mouetur enim ab extrinseco eo modo, quo dicimus quod intelligere est mutari siue moueri, hoc est non esse eodem modo nunc, sicut prius. Voluntas autē diuina non habet obiectum extrinsecum: & intellectus eius est ipsamet, quae dicitur & nominatur intellectus, eo quod cognoscit, intelligit, simul videt, & comprehendit omnia, praeterita, praesentia, & futura: & (vt dicit Apostolus) vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt. Quicquid enim futurum vel praeteritū fuit, pro quoque tempore & instanti aeternaliter vidit, & voluit fieri pro tempore vel instanti temporis, pro quo factum fuit, aut fiet. Ideo dicebat per Malach. Ego enim dominus, & non mutor. Et D. Iacobus, Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, sicut apud creaturas, quae subiiciuntur temporari vel aeternitati. Voluntas diuina naturaliter & necessario vult bonitatem & perfectionem suam, ac operationes ad intra. Non quidem necessitate coactionis, sed naturalis ordinis, quae libertati complacentiae non repugnat, secundum D. Aug. Non enim potest velle Deus se non esse bonum, aut verum, aut Deum. Vnde Apostolus: Fidelis manet, seipsum negare non potest. Alia tamen à se non necessario, sed liberè vult. Vnde Psal. Omnia quaecumque voluit, fecit. In eo enim summa libertas est, licet peccare non possit: quia (vt D. Anselmus dicit) Possit peccare non est libertas, neque pars libertatis, sed imperfectio libertatis. Et licet omnia quae vult, voluerit ab aeterno, & non possit mutari (vt dictum est) tamen ab aeterno omnia liberè voluit.

Ver. 1.

De Voluntate Signi & Beneplaciti.

Voluntas Dei licet in se non sit nisi vna, secundum tamen nostrum modum intelligendi, dicitur plures. quam doctores Theologi primò diuidunt in voluntatem signi & beneplaciti. Et iterum voluntatem signi in praecptum, prohibitionem, & consilium: & voluntatem beneplaciti, in effectiuā, & permissiuam. Sicut enim ira est in Deo: quia in eo inueniuntur effectus, qui solent esse hominis irati, scilicet punitio. Simili modo loquendi, ea quae sunt signa voluntatis apud nos, voluntates appellantur. Et quia voluntas (quae inuisibilis & ignota nobis est) potest dupliciter designari. Vno modo, secundum quod proponit de agendis. Alio modo, secundum quod impetum facit ad opus. Vtroque modo signa voluntatis dantur in homine. secundum quod proponit de agendis, quantum ad fugam mali, signum est prohibitio. Quantum autem ad prosecutionem boni, duplex est signum voluntatis. Nam respectu boni necessarii, sine quo non potest voluntas bonum suum consequi, voluntatis signū est praecptum. Respectu autem boni vtilis, quo faciliori & conuenientiori modo acquiritur finis, signum voluntatis est consilium. Sed secundum quod voluntas impetum facit ad opus, duplex est signum: vnum est expressiuū eius, & est operatio exterior. Quod enim quis operatur, iudicat se expresse velle. Aliud verò signū est interpretatiuum, & est permissio. Qui enim non prohibet, vel non impedit quod impedire potest, interpretatiuè videtur consentire in illud. Et hoc importat nomen permissionis. Voluntas ergo Dei, quae vocatur signi, est voluntas eius circa nos de agendis & fugiendis: quam nobis notificauit per ordinationes suas, quas reuelauit & scribi fecit. Et sic ordinatio Dei scripta circa agibilia, dicitur voluntas signi: & diuiditur (vt dictum est) in prohibitionem, quae est circa fugam mali necessario vitandā: & in praecptum circa bonum necessarium, & in consilium, circa vtilia. De primo dicit Christus: Hæc est voluntas eius qui misit me, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. & primè Thessa. 4. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, quantum ad praecptum. Quantum ad prohibitionem verò, vt abstineatis vos à fornicatione. De tertio autem Apostolus. De virginibus praecptum domini non habeo, cōsiliū autem do, tanquam misericordiam consecutus à domino, vt sum fidelis, declarando vtilitatem, & consulendo consilium eius. Voluntas beneplaciti Dei est voluntas eorum, quae fiunt. Quia cum ipse sit prima causa mouens, nil fieri potest absque eius voluntate. Voluntas beneplaciti Dei effectiuā, est voluntas eorum quae fiunt, & non contrariantur eius prohibitioni, & talia attribuuntur ei. Voluntas eius bene-

placiti permissiua, est respectu eorum quæ sunt, quæ tamen ipse prohibuit. Et sic Deus, qui voluntate signi non vult peccata (quia prohibuit ea, iuxta illud Sapientis, Quasi à facie colubri, fuge peccatum) permittit ea. Et licet Deus ad ea effectiue, quantum ad substantiam actus peccati, non concurrat tamen ad deformitatem, propter quam actus ille dicitur peccatum: ideo peccatum non attribuitur Deo. Sicut enim claudicatio, quantum ad substantiam motus, attribuitur Deo tanquam primo motori: non tamen quantum ad modum motionis, qui dicitur claudicatio: sed attribuitur tibi claudæ & imperfecte siue defectiue: sic furtum, quantum ad substantiam actus, in quantum scilicet est acceptio rei, est à Deo. Sed quantum ad modum, scilicet in quantum accipitur res aliena inuito domino, hoc non est à Deo, nisi permissiue, cum ipse prohibuerit. Sed hoc est à voluntate defectiua & inordinata accipientis, qui operatur contra regulam eidem datam & præfixam. Ideo Deus non est causa peccati: quia licet voluntas Dei sit causa necessaria, non tamen imponit voluntati hominis necessitatē: disponit enim & mouet omnia suauiter, hoc est, secundum modum cuiuslibet rei, scilicet naturalia naturaliter & necessariò, & libera liberè & contingenter, sed peccatum attribuitur homini, qui ex libertate agit contra præceptum & prohibitionem Dei. ¶ Differentia inter voluntatem Dei beneplaciti & signi est, quia voluntas beneplaciti semper impletur: voluntas autem signi non semper impletur. Non enim semper implentur eius ordinationes, aut præcepta, seu consilia, sed potius fit oppositum, ipso tamen prius permittente. Ideo potest dici quod voluntas Dei semper impletur: quia impletur vna vel alia, scilicet vel signi vel beneplaciti. Et cum peccator recedit à diuina voluntate signi, incidit in ordinem diuinæ voluntatis beneplaciti, dum per eius iustitiam punitur. Aliqui dicunt voluntatem efficacem beneplaciti Dei semper impleri, sed non voluntatem inefficacem, quæ est voluntas signi (licet voluntas signi aliquando sit efficax) sed secundum quod est efficax, pertinet ad voluntatem beneplaciti. An autem & quando teneatur conformare voluntatem nostram voluntati Dei, & in quo volito, infra dicetur.

Ver. 2. De Voluntate Antecedente & Consequente.

Amascenus etiam diuidit voluntatem Dei in antecedentem & consequentem: non quod in Deo sit aliquis ordo vel successio voluntatum, sed secundum nostrum modum intelligendi, & ex parte volitorum. Videmus enim in naturalibus, quod in qualibet actione considerandū est aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte recipientis: sicut patet in operatione naturæ, quæ ex parte virtutis formatiue intendit quod animal perfectum producat: sed ex parte materiæ recipientis, (quæ quandoque est indisposita) contingit quod quandoque non producat perfectum animal, sed monstrum. Et sic dicimus quod prima intentio naturæ est quod animal perfectum producat: sed quod imperfectum animal producat, est ex secunda intentione naturæ, quæ ex quo non potest materiæ dare formam perfectionis propter suam indispositionem, tradit ei id cuius est capax. Sic in operibus Dei. Quia Deus omnes homines propter beatitudinem fecit, dicimus quod vult voluntate primaria & antecedente omnes homines saluos fieri, & sic intelligitur dictum Apostoli, Deus omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed quia aliqui suæ salutis aduersantur, peccando, & transgrediendo præcepta: propter eorum defectum sunt indispositi, & non sunt capaces beatitudinis. Ideo dat eis Deus, voluntate secundaria siue consequente, id quod ad suam bonitatem secundum eorum dispositionem pertinet, & eos per iustitiam damnat, & deputat ad tormenta, ad quæ per peccata sua sunt dispositi. Datur communitè alia similitudo de iudice, qui voluntate antecedente vult omnem hominem viuere: tamen si inueniantur homicidæ & turbantes pacificum conuictum, vult illos occidi. Sic Deus vult antecederet omnes homines saluos fieri, consequenter verò peccatores damnari. D. Aug. prædicta verba Apostoli dicit debere intelligi vt sit distributio accommodata, vt sit sensus: Deus vult saluos fieri omnes homines qui saluantur. Alij dicunt debere intelligi vt sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. & secundum hunc sensum Deus vult de quolibet statu hominum aliquos saluos fieri, mares & foeminas, Iudeos & Gentiles, paruos, magnos, ac mediocres, non tamen omnes. D. Tho. dicit quod Deus vult omnes homines saluos fieri in vniuersali, vel absolutè, sed non secundum aliquas circumstantias in particulari. Absolutè enim bonum est hominem saluari: sed cum aliquo adiuncto non est bonum hunc peccatorem obstinatum saluari. Et quia consideratio in vniuersali & absoluta est prior quo ad nos, quam consideratio in particulari & comparata: ideo voluntas absoluta & vniuersalis dicitur antecedens. Et voluntas alicuius rei in particulari est consequens. dat exemplum de mercatore, qui vult omnes merces suas saluare absolutè, voluntate antecedente: sed si cõsideret salutem suam esse in periculo submersionis si merces non proiciantur, non vult merces saluare. Hæc voluntas dicitur consequens. Exponit etiã de voluntate signi, scilicet quod Deus vult omnes homines saluare voluntate signi: quia dedit eis naturam ad beatitudinem ordinatam: & omnibus proposuit salutis media, præcepta, & consilia: sed non vult omnes saluare voluntate beneplaciti, propter eorum malitiam. Et sic apparet quod in hoc conueniunt voluntas beneplaciti & consequens, quia ambæ semper implentur. Conuenit etiam voluntas signi cum antecedente, quæ non semper impletur: quia tamen vna vel alia Dei voluntas impletur, dicimus absolutè & simpliciter voluntatem Dei semper impleri circa aliquod particulare.

De Voluntate Angelica.

Voluntas Angelica est potentia naturalis ab essentia angelis fluens, qua inclinatur ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, prout eidem per intellectum eius proponitur. Hæc voluntas est creata vel concreata: & non est subsistens, sed est accidens, & in secunda specie qualitatis: ad quam reducuntur

cuntur omnes species naturales. Et quia de Angelis in sacris literis ac in theologia plurima tanguntur, & concertantur in scholis: ideo pro declaratione terminorum hic aliqua dicenda sunt.

¶ Et in primis notandum quid sit Angelus. Angelus (secundum communiter scribentes) est substantia creata immaterialis, siue incorporalis, inuisibilis, incorruptibilis, & spiritalis, intellectu perspicax, & voluntate pollens. Ex quo sequitur, quod Angelus non habet nisi duas potentias naturales, scilicet intellectum & voluntatem. Licet aliqui ultra illas velint in eis esse potentiam executiuam, per quam appropinquant loco, & operantur in eo. Verum quia illa appropinquatio & executio per applicationem voluntatis absque alia potentia fieri potest, frustra videretur potentia executiua ab eius voluntate efficaci poni. Non enim est aliquid repugnans appetitui eorum, sicut in animalibus & homine, in quibus sunt indispositiones in membris. Et quia voluntas Angeli est creata, & ipse creatus, sequitur quod esse existentie eius distinguitur à sua essentia: quia solus Deus est suum esse: omnia autem alia creata habent esse participatum & dependens. Et sic quauis Angeli sint immateriales, est tamen in eis compositio ex esse & essentia, & ex potentia & actu. Sunt enim in potentia passiuæ, non quidem corruptiuæ, sed receptiuæ: & habent successiue diuersos actus, & non sunt actus puri sicut Deus. Ex quo sequitur, quod intellectus & voluntas Angeli non possunt esse substantia: quia (vt dictum est) substantia creata non potest esse immediatum principium operationis. Et sic essentia Angeli recipit intellectum & voluntatem, & eorum perfectiones & conditiones. Vnde sequitur quod Angelus est mutabilis, ex quo potest perfici. Ex hoc autem quod est immaterialis, hoc est non habens habitudinem intrinsecam ad materiam, sequitur quod non est capax quantitatis continuæ, neque qualitatum alterabilium, quæ per quantitatem insunt substantiæ: & quod duo Angeli non possunt solo numero differre: sed differunt ad minus specie, cum principium indiuiduationis numeralis de lege ordinata sit materia quãtitate signata, non eccitas, vt quidam dicunt, sed citra vllam authoritatē & rationem. Et D. Paulus Rom. 1. asserat nos per visibilia in cognitione inuisibilium peruenire, & ex consequenti in distinctione eorum. Non est tamen negandum quin Deus possit duos angelos eiusdem speciei creare: quia tunc daret eis alia principia indiuiduationis. Sequitur etiam ex illa immaterialitate, quod angelus non potest esse actus siue forma intrinseca corporis, nec vniri materiæ aut corpori intrinsecè & essentialiter, hoc est communicare ei suum esse existentie, & fieri vnum suppositum cum illo: & per consequens nec exercere opera vitæ sensibilis aut vegetabilis, quæ sunt videre corporaliter, audire, gustare, vel generare, & alia huiusmodi. Quauis ex aere aut alia materia iam existenti possit formare corpora fantastica, quibus potest dare formam & figuram accidentalem, sed non substantialem. In quibus corporibus sic assumptis potest aliqua opera similia operibus vitæ exercere. Vnde Raphael dicebat: Cum essem vobiscum per voluntatem Dei, videbar quidem manducare & bibere: ego autem cibo & potu inuisibili vtor. D. Tho. post D. Aug. ait quod demones aliquando in corpore assumpto in figura foeminae susceperunt semen à viro, quo recepto, & per accidentia conuenientia seruata proprietate caloris naturalis, per corpus in forma viri assumptum transfuderunt in mulieres, & secuta fuit generatio, filij tamen non erant demones, sed viri cuius semine transfusum fuit. Dicit enim idem Aug. Multi se expertos vel ab expertis se audisse confirmant, Sylyanos & Faunos (quos vulgus Incubos & Subcubos vocat) improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum expetisse & peregisse concubitum. Vnde hoc negare impudentiæ videtur. Apparuerunt etiam demones in corporibus animalium: & bestiarum, quæ designant conditiones eorum ex prouidentia Dei, sicut angeli in forma hominum Abrahamæ, Iacob, Danieli, aliisque multis in antiquo Testamento. Et in nouo Gabriel Zachariæ, & D. Virgini, vt habetur Luca primo, & Actorum primo, duo angeli in forma virorum post ascensionem Domini in uestibus albis, & vt habetur 2. Corinth. 2. ipse Satanas transfiguratur se in angelum lucis: & (vt dicunt practici morales) in forma probi & sancti viri tentauit Christum.

Ver. 1.

De cognitione Angelica.

Quum Angeli sint immateriales, consequens est quod non accipiant cognitionem à rebus, sicut homines, quorum cognitio (vt dicitur in primo Poster.) ortū habet à sensu, & eam ob rem egent intellectu agente (vt dictum est) Angeli autem, quibus ab initio inditæ fuerunt species intelligibiles luminosæ, magis vniuersales, quam sint species intelligibiles abstracte in hominibus, non egent intellectu agente, sic quod minimus Angelus naturaliter plura distinctius & clarius cognoscit per vnã speciem quam homo etiã per plures acquisitas. Et inter angelos superior (qui habet species vniuersaliores) plura clarius & distinctius intelligit, quam angelus inferior per plures species minus vniuersales. Vnde sequitur quod angeli quanto sunt superiores, tanto minores habent species, per quas intelligunt absque compositione, diuisione, & ratiocinatione. Intelligunt enim omnia creata, & veritatem illorum adeo clarè, vt circa naturalia errare non possint: sicut nec homo circa prima principia. Angeli licet successiue videant omnia quæ à rebus naturaliter pendent: non tamen cognoscunt futura contingentia, quæ à causis impedibilibus pendent: nec ea quæ pendent à voluntate Dei, aut hominum, vel aliorum angelorum. Licet cognoscant habitus animæ, & species intelligibiles in esse qualitatis: non tamè cognoscunt cogitationes cordium siue conceptuum, nisi in quantum eis reuelantur vel in verbo, vel in propria natura per species influxas: quia cognoscere talia est proprium Dei, qui sibi hoc reseruauit. Vnde Esaias dicebat: Annunciate quæ ventura sunt nobis in futurum: & sciemus quia dii estis vos. Et Hiere. Ego dominus scrutans cor, & probans renes. Et Apostolus. 1. Cor. 2. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso? Et pariter dicendum est de die iudicij, de quo Marc. De die illa & hora nemo scit, neque Angeli in celo.

Ver. 2.

Demodo Cognitionis Angelicae.

1. p. 9. 58. art. 6.

Super Gen. ad lit.

2. E. 1. 1.

Gen. 1.

1. p. 9. 52. art. 1.

3. de Tri.

Cella in qua conceptus est christus, quo modo et quo tiens transfata fuit. Contactus virtutis angelorum quo modo fit.

1. p. 9. 52. art. 2.

Matth. 18.

Angelus triplici modo dicitur res cognoscere: primo per species inditas infusas, prout in propria natura consistunt. & hæc cognitio dicitur vespertina. Secundo, per cognitionem rerum in verbo: & talis dicitur matutina. Sed quia angeli duplicem habent cognitionem verbi, vnam naturalem, & aliam gloriæ: naturalem quidem, qua cognoscunt verbum per eius similitudinem in eorum natura relucens, in qua etiam relucet omnes creaturæ inferiores: & talis cognitio (quæ fuit in primo instanti eorum) secundum D. Aug. dicitur matutina imperfecte, scilicet respectu cognitionis rerum in propria natura siue per species inditas. In illa cognitione naturali verbi in angelica natura relucens, consistebat eorum beatitudo naturalis, in qua creati sunt. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur, quod Angeli in illa qua creati sunt, beatitudine perseverant, quam non natura, sed gratia possident. Per hanc tamen non erant beati simpliciter, cum essent maioris perfectionis capaces, & ab illa possent deficere, sicut quidam illorum defecerunt, sed erant beati secundum quid: prout Philosophus dicit aliquos in hac vita beatos non simpliciter, sed vt homines. Aliam verò habet verbi cognitionem, quæ dicitur Gloriæ, qua cognoscunt verbum per essentiam, & non per similitudinem. Et hæc dicitur Matutina, perfecta, & clarissima: & hanc non habuerunt in primo instanti, sed in secundo post liberam electionem, postquam fuit eis communicata clara diuinæ essentia visio, in qua cognouerunt clarè ipsam diuinam essentiam & suam, & res ipsas in sua natura existentes. Et hæc dicitur simpliciter & absolute, cognitio matutina. Alia verò cognitio verbi, per similitudinem verbi in sua natura relucens, respectu cognitionis gloriæ, dicitur vespertina & obscura: sed respectu cognitionis rerum, quas habent per species inditas, dicitur matutina. Et sic accepit D. Aug. cognitionem matutinam, cum explicat illud Gen. 1. Factum est vespere & mane dies vnus, in primo instanti creationis rerum. Prædictæ autem tres cognitiones sunt per diuersa media sibi inuicem subordinata, quorum vnum perficit aliud: ideo non repugnant esse simul. Alius modus cognoscendi est per reuelationem siue illuminationem, de qua dicendum est.

Ver. 3.

De Motu locali Angelorum.

EX hoc quod angelus est immaterialis & incorporealis, sequitur quod est indiuisibilis, & quod non occupat locum, nec potest propriè moueri motu locali, neque esse in loco circumscriptiue, sic quod circumdetur & mensuretur superficie corporis locantis per contactum quantitatis, cum non habeat quantitatem: licet possit esse in loco per contactum virtutis, siue per operationem. Virtus enim naturalis etiam minimi angeli (secundum D. Aug.) tanta est quod omnia corporalia & materialia ei obediunt ad motum localem infra sphaeram actiuitatis eorum, nisi impediuntur à Deo, vel superiore eorum, sic quod si Deus permitteret, posset totam vnam ciuitatem integram transferre ex vno loco ad alium: quemadmodum (vt authenticè habetur in registris D. Virginis à Laureto) transfulerunt cellam integrâ, in qua conceptus fuit Christus, à Nazareth vsque ad Illyricum, & ab Illyrico vsque ad nemus cuiusdam bonæ dominae, & ab illo loco ad eum in quo nunc est, cum maxima totius ecclesiæ Christianæ veneratione. Contactus virtutis angelorum in loco fit per applicationem cognitionis loci & operationis, ac efficacem voluntatem operandi. Quando angelus considerat locum & operationem, & efficaciter vult illam perficere in tali loco, virtute sua contingit locum, & dicitur esse in loco diffinitiuè, sic quod quando est in vno, non est in alio extra sphaeram suæ actiuitatis: quia infra sphaeram in vna cella potest in pluribus particularibus locis operari diuersas operationes, & per consequens esse in diuersis locis particularibus. Non enim potest esse vbique, sicut Deus, qui est vbique per præsentiam, potentiam, & essentiam, quia dat cunctis esse, videt omnia, & sunt illi præsentia, & ad omnia potestas eius se extendit. Est etiam in aliquibus illorum specialius per specialem operationem. Angeli autem cum sint finiti & limitati, non sunt vbique per essentiam: quia nulli dant esse per se, neque per præsentiam: quia non vident omnia per vnam speciem: neque per potentiam, quia eorum virtus & potentia non se extendit simul ad omnem locum, sed ad certam distantiam, & infra sphaeram actiuitatis eorum, infra quam possunt in pluribus locis partialibus operari, vt dictum est: quia hoc potest homo, sed non in pluribus locis totalibus. Locus autem totalis angeli est, qui respondet sphaeræ virtutis & actiuitatis eius: quia cum angelus sit in loco, per hoc quod virtus eius contingit locum per modum continentis perfecti: & non habeat nisi determinatam virtutem, & certam sphaeram actiuitatis: igitur non potest esse in pluribus locis totalibus: nec angelus qui mouet primum mobile, dicitur esse per totum vniuersum inferius, quia non applicat immediatè virtutem suam nisi in oriente: & ideo ibi dicitur esse à Philosopho: licet virtus eius deriuetur ad alias partes, & ad alios cælos, ac ad inferiora: sicut virtus figuli mouentis in vna parte rotam. Non possunt etiam duo angeli in eodem loco esse, nisi fortè materialiter: cum angelus non sit in loco nisi per operationem, & duo angeli non habeant vnam & eandem operationem circa eundem locum, quia vnus superflueret. An autem possint esse nusquam, dubium est, quia cum angelus sit in loco per operationem & applicationem virtutis circa locum, & possit ab illa cessare, videtur esse nusquam, hoc est, in nullo loco. Aliqui tamen probabiliter tenent oppositum, propter ornatum sedium cælestium eis deputatarum: propter quem ornatum, etiam si alibi operentur cum custodiunt homines, non desinunt esse in illo loco. Vnde Matth. 18. dicitur: Dico enim vobis, quod angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei qui in cælis est. Et sic quauis possint desinere esse in locis extrinsecis, non tamen possunt derelinquere loca ad quæ ornanda fuerunt deputati à principio suæ naturæ. In quibus aliter dicuntur esse, quam in inferioribus, cum circa ea operantur. Et sic non sunt eodem modo in duobus locis totalibus. Si queratur quid sit ille ornatus, cum erimus in patria, videbimus. Quidam dicunt quod est quædam refulgentia

fulgentia claritatis ex præsentia angeli acceptatis illum locum, & sic sunt semper ibi per effectum: quia illa refulgentia semper manet, & non eorum virtus, quando operantur in alio loco: & sic quado cessant operari in aliis locis, redeunt ad illam residentiam, per quam sunt ibi definitiuè, quia nulla videtur ratio quare angeli boni sint nusquam, & deserant locum eis ordinatum. Lucifer autem cum angelis suis priuatus est illo loco, & per diuinam iustitiam deputatus in inferno vel in aere vsque ad diem iudicij, & sic nec boni nec mali possunt esse nusquam. Et quia possunt applicare virtutem suam mobili in loco, & mobile corporale successiuè pertransit medium: ideo angeli dicuntur localiter moueri, pertransiendo medium, non quidem per se, sed per operationem suam. Possunt etiam moueri de loco ad locum, non pertransiendo medium: quia cum sint in loco per applicationem virtutis: possunt applicare virtutem suam vni loco, puta Tholosæ: & postmodum alteri, puta Romæ, non applicando virtutem locis intermediis: & sic non pertransiunt illa, sed dimitunt. Corpus autem non potest moueri nisi pertransiendo medium, cum hoc sit de ratione motus corporalis. Non potest etiam angelus moueri in instanti, quauis possit esse in loco, & operari in eo in instanti: quia in omni motu est prius & posterius, sed prius & posterius numerantur secundum tempus continuu vel discretum, in quo constat plura instantia esse. Si angelus operatur successiuè in loco, pertransiendo medium, prius & posterius illius motus mensuratur tempore continuo. Si verò angelus in vno instanti operatur in vno loco, & non successiuè, pertransendo medium: cum operatus est in illo loco, postea operetur in alio: illæ duæ operationes succedentes vna post aliam mensurantur duobus instantibus, quæ faciunt tempus discretum: & talis motus est discretus. Sed difficultas est quando dicantur moueri, quia non in primo instanti, cum iam non mutant locum: nec in secundo, quia tunc mutatus est. Quidam dicunt quod in primo, cum incipit habere iudicium applicationis virtutis suæ ad alium locum, illa operatio prima cum habitudine ad secundam, est motus discretus, qui plurimum distat à motu continuo.

Ver. 4.

De Mensura & duratione Angelorum.

PROPTER immaterialitatem angelus non subiicitur tempori continuo, neque mensuratur eo, nec quo ad essentiam suam, nec quo ad operationes: sed quo ad essentiam suam mensuratur æuiternitate: & quo ad operationes, tempore discreto. Ad cuius euidentiam sciendum est quod tres sunt modi essendi, & per consequens tres mensuræ durationum: Esse æternum, Esse immateriale, siue purè spirituale creatum, & Esse corporale. Æternum dicitur quod habet totum suum esse simul, per quod non habet principium neque finem. Tale esse non inuenitur nisi in Deo, qui solus est æternus. Æternitas dicitur mensura durationis illius, non quidem realis: quia Deus est sua æternitas, & sua mensura: quia cum sit infinitus nullum extrinsecum potest illum mensurare. Veruntamen secundum nostrum modum intelligendi dicimus æternitatem esse mensuram Dei: quia quemadmodum mensura est æqualis mensurato, sicut locus locato in istis inferioribus: sic æternitas, quæ est duratio infinita, est æqualis æterno, quod est etiã infinitum. Esse immateriale siue purè spirituale & æuiternum idem sunt, & dicitur Æuiternum, quia habet quidè principium, sed non habet finem: & non subiicitur per se motui continuo, & per consequens, nec tempori, quod est mensura motus. Æuiternitas autem est mensura angelorum & spiritualium creaturarum. Esse materiale, & corporale, & temporatum, idem sunt, & dicitur quod habet principium, & aliquando finem, subiiciturque motui. Corpora enim cælestia (quæ sunt incorruptibilia) subiiciuntur motui: & per consequens dicuntur temporata, quorum mensura dicitur tempus, vt ex eius definitione manifestum est. Hæc mensura siue tempus est subiectiuè in primo mobili, & mensurat ipsum intrinsecè: alia autem mensurat extrinsecè, & fundatur in quantitate apta ad motum. Æuiternitas autem, qua mensurantur essentia angelorum, est subiectiuè in primo & nobilissimo angelo, quæ mensurat eum intrinsecè, & durationem essentiarum aliorum extrinsecè: & fundatur in virtute operandi, sicut tempus in quantitate apta ad motum. Continet autem hæc æuiternitas tempus discretum, quod habet suos annos, menses, dies, & instantia discreta, quæ mensurant durationem operationum angelorum. Quælibet enim operatio angeli mensuratur per instans discretum, de cuius ratione non est indiuisibilitas, sicut est de ratione instantis temporis: quia instans discretum angeli, licet possit solum durare per instans temporis, non tamen est semper necesse: quia circa vnum obiectum & operationem potest quantum vult immorari: & sic mensura vnus operationis angeli quantumcunque duret, dicitur vnum instans, quod respondet & coexistit tempori nostro. Vnde in Dan. dicitur quod princeps Persarum restitit Gabrieli vno & viginti diebus, qui in ordine ad angelum non erant nisi vnum instans & vna operatio. Ex pluribus autem instantibus constituitur tempus discretum, quo mensurantur plures operationes angelorum sibi succedentium: & quanto plures sunt operationes, tanto maiori tempore discreto mensurantur. Et ideo tempus discretum habet suos annos, menses, dies, & horas. Quomodo autem differat duratio vnus operationis ab alia, & quomodo vnum instans temporis discreti est maius altero, & quot instantia siue operationes requirantur ad horam, diem, mensem, aut annum, nondum nobis compertum est: ipsis tamè angelis est notum & euident. Mensura hæc æuiternitatis fuit ab initio in Lucifero, qui erat primus & perfectissimus omnium angelorum: & qui in primo instanti nobiliorem operationem naturalem circa Deum (vt principium naturæ) habuit. Quia tamen illam infecit culpa sua, hac mensura priuatus est, & sic mensura operationis naturalis in illo angelo qui post eum nobilior remansit in cælis, est æuiternitas: quæ, vt dictum est, intrinsecè mensurat essentiam eius, & extrinsecè aliorum. Operatio autem illa naturalis qua cognoscit & diligit Deum vt principium naturæ, est æuiterna, & nunquam habebit finem, & secundum comparationem ad illam, alia eius operationes & omnium aliorum angelorum mensurantur.

Tres modi essendi. Æternum quid sit.

Æuiternum quid sit.

Temporatum quid sit.

Dan. 10.

Non enim inconuenit ponere in angelis plures operationes subordinatas: nec etiam inconuenit operationem angeli esse vnam materialiter, & plures formaliter, secundum diuerfos modos cognitionis. Vnde dilectio Dei, quæ in primo instanti ab omnibus angelis elicita fuit, & à solis bonis liberè continuata per claram visionem, secundum instantem fecit. Duratio Angelorum incepit in creatione mundi, iuxta illud Prouerb. 16. Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Ideo D. Aug. dicit quod cum Moyse recitans creationem rerum dixit, In principio creauit Deus cælum & terram, per cælum intellexit naturam angelicam: & per terram naturam corporalem: nec est uerisimile quod Deus, cuius perfecta sunt opera, naturam angelicam seorsum creauerit: quia cum natura angelica sit pars uniuersi, non fuisse perfecta. Nulla enim pars est perfecta, à suo toto separata. Quauis contrarium non sit reputandum erroneum, præcipue propter sententiam Gregorij Nazianzeni, cuius tâta est in doctrina Christiana autoritas, ut nullus unquam eius dictis inferre calumniam præsumpserit, sicut nec Athanasij documentis, ut D. Hieronymus dicit, qui etiã circa hanc materiam illi assentire uidetur, ait enim: Vix sex millia nostrorũ peraguntur annorum, quanta putas annorum millia præcessisse, in quibus angeli Deo seruiuerunt? Fuerunt autem creati in cælo Empyreæ. Vnde Damascenus dicit, Cælum Empyreæ mox ut creatum fuit, angelis repletum.

1. p. q. 61.
art. 2. & 3.
Super Gen.
ad lit.

Gregorij Nazianzeni in doctrina auctoritas.

1. p. q. 61.
art. 4.

Ver. 5. De Illuminatione Angelorum.

Diuus Dionysius. 8. cap. Cælestis Hierarchiæ dicit quod Angeli secundæ Hierarchiæ purgantur & illuminantur ac perficiuntur per angelos primæ: & angeli terciæ, per angelos secundæ: & homines per angelos, & non econuerso: quia dicit hanc legem diuinitatis immobiliter firmatam, ut inferiora reducantur in Deum per superiora. Et sic inferiores angeli nunquam illuminant superiores, licet eis loquantur: sed bene à superioribus illuminantur inferiores, idque loquedo: & sic locutio superiorum angelorum dicitur illuminatio, & non inferiorum. Hæc autem illuminatio superiorũ fiet vsq; ad diem iudicij generalis de his quæ pertinent ad dispositionem mundi, & præcipue ad electorum salutem. Ad quorum euidenciam sciendum est quomodo fiat huiusmodi illuminatio & locutio. Illuminare nil aliud est, quàm manifestationem agnitæ ueritatis alteri tradere. Secundum quæ modum dicit Apostolus, Mihi autem sanctorum minimo data est gratia illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Illuminatio proprie dicta, est manifestatio ueritatis, secundum quod habet ordinem ad Deum. Et ideo demones superiores non illuminant inferiores: sed eorum manifestatio sub locutione continetur. Hæc autem illuminatio non fit per impressionem alicuius similitudinis siue speciei aut alicuius creati, à superiore angelo in intellectu inferioris: quia nulla creatura neque angeli boni aut mali possunt illabi mēti, hoc est immediatè aliquid causare vel imprimere intellectui aut uoluntati, quæ mentis nomine comprehenduntur: neque immediatè effectiue mouere, sed solum per modũ obiecti. Fit autē hæc illuminatio dupliciter: primò per confortationem intellectus minoris angeli. Quemadmodum enim uirtus imperfectioris corporis confortatur ex situali propinquitate perfectioris, etiam si nihil reale imprimat, unde debilis & timoratus ad præsentiam robustissimi, quem uidet paratum ad defendendum ipsum, fortificatur, & prorumpit in audaciam, qui antea erat semidesperatus: sic uirtus intellectualis inferioris angeli confortatur ex conuersione superioris angeli ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo conuersionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis. Secundò fit illuminatio per modum partitionis, quando vnus angelus manifestat alteri ueritatem ex parte similitudinis intellectæ: quia (ut dictum est) superior angelus notitiam ueritatis accipit in uniuersali quadam conceptione: ad quam capiendam intellectus inferioris angeli non est proportionatus neque sufficiens: sed est ei connaturale, ut magis particulariter ueritatem accipiat. Superior uero angelus ueritatem quã uniuersaliter accipit distinguit, ut ab intellectu inferioris capi possit: & sic eam cognoscendam proponit, sicut apud nos doctores quod in summa capiunt, multipliciter distinguunt, prouidentes capacitati auditorum. Et hoc est quod D. Dio. dicit, vnaquæque substantia intellectualis datam sibi à diuiniore uniuersalem intelligentiam propria uirtute diuidit, & multiplicat ad inferiores sursum duetricem analogiã. Et hoc modo superiores angeli loquuntur inferioribus de reuelatis à Deo, vel de suis conceptibus, & cogitationibus, aut uolitionibus particularibus. Omnis enim illuminatio est locutio, sed non econuerso. Quod autem angeli loquantur, attestatur D. Grego. & Apostolus, Si linguis loquar hominum, aut angelorum. Locutio inferiorum angelorum ad superiores nil aliud importat, quàm simplicem manifestationem conceptus intellectus aut uoluntatis: quæ fit cum inferior angelus conuertitur ad superiorem, & uult quod superior uideat aut cognoscat cogitationes & uolitiones suas: quod nisi uellet, nullus quantumcunque superior angelus eas uideri posset. Hoc enim est solius Dei, qui non solum cognoscit, sed etiam aliis reuelare potest: prout faciet in die iudicij, cum libros conscientiarum aperiet, iuxta illud, Libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris. In hominibus autem clauditur mens hominis quo ad alios homines, ne uideant cogitationes interiores, duplici impedimento. Primum est uoluntatis, quo soluto angeli & sancti cognoscunt eorum cogitationes & affectiones. Aliud impedimentum est grossities corporis: & ideo antequam homo uideat conceptum vel cogitationem, non sufficit quod ipse uelit illum cognoscere, sed oportet quod adhibeat aliquod signum sensibile, ut puta uocem vel scripturam, nutus, aut alia signa exteriora. Vnde D. Gregorius dicit: Alienis oculis intra secretum mentis quasi post parietem stamus. sed cum manifestare nos ipsos cupimus, quasi per linguæ ianuam egredimur: ut quales sumus, extrinsecus ostendamus. Hoc autem obstaculum non est in angelo: ideo quamprimum uult quod alius cognoscat, statim cognoscit. Et illa uoluntas qua uult alium

1. p. q. 106
art. 1.

art. 3.

art. 4.

Illuminatio angelorum quid sit, & quomodo fit.

Eph. 3.
1. p. q. 109.
art. 3.

15. c. caelest. hierar.

2. Mora.
1. Cor. 13.
Locutio inferiorum angelorum ad superiores quomodo fit.

2. Mora.

B

alium scire, lingua metaphoricè dicitur; & locutio interior: ad quam quantum ad bonos uel sanctos qui semper se uident in uerbo, non oportet ponere aliquid excitatiuum. Sed quia angeli in statu naturæ conditæ sibi loqui poterant, & nunc demones sibi inuicem loquuntur: ideo oportet ponere excitatiuum, quod non uideatur aliud, quàm illa conuersio intellectus & uoluntatis ad alium. Nec est imaginandum quod icotibus aut signis loquantur, quia illa per tinent ad exteriorem locutionem, quæ non inuenitur in angelis. Sicut ergo per signum sensibile excitatur sensus hominis: ita per conuersionem & ordinationem intelligibilis excitatur mens angeli ad aduertendum. Potest autem loqui pluribus aut uni soli, prout ordinat conceptum suum uni uel pluribus. Et supremus angelo infimo, immediatè: sicut angelus potest illuminare hominem prætermisissis mediis angelis qui sunt sub eo, secundum D. Thomam. Loquuntur etiam Deo non per manifestationem alicuius quod prius esset occultum (cum Deo nihil possit esse occultum) sed per conuersionem, ordinando se in Deum, non quod aliquid ei communi-cent, sicut in locutione humana doctor conuertit & ordinat se ad discipulum: sed potius ut recipiant: prout discipulus loquitur magistro, petendo aut laudando ipsum: sicut & nos (suo tamen modo) interrogando aut consulendo diuinam uoluntatem de agendis, uel etiam diuinam essentiam, quam apprehendunt admirando. Vnde D. Gregorius dicit quod Angeli loquuntur Deo, cum per hoc quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt. Vnde Zacha. respondit Deo, & dixit: Domine exercituum, vsquequo non misereberis Hierusalem?

1. p. q. 113.
art. 2. ad 2.

Math. 18.

1. p. q. 108.

Hierarchia quid sit.

Apo. 19.
Math. ult.
Eph. 1.

Ioan. 21.

Prima hierarchia Ecclesie Militantis.
1. Cor. 5.
Secunda hierarchia Ecclesie Militantis.

Ver. 6. De Numero & Multitudine Angelorum.

Agnam esse multitudinem angelorum constat ex Daniele, ubi dicitur, Milia milium ministrabant ei: & decies centena milia assistebant ei. Et ex Apocalypsi, ubi post numerata centum quadraginta quatuor milia signatorum, dicitur: Post hæc uidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis & linguis. Sed quilibet illorum prædestinatorum habet angelum de infimo ordine, in custodiam deputatum: imò & reprobi. Vnde sequitur quod numerus erit ualde magnus, & de difficili numerabilis. Daniel autem scripsit numerum determinatum pro indeterminato, quemadmodum Christus, vsque septuagesies septies, hoc est toties quoties. Vnde D. Dionysius nono cap. Cælest. Hierar. dicit: Multi sunt beati exercitus supernarum mentium, infimam & astrictam nostrorum materialium numerorum commensurationem excedentes. Cuius ratio esse potest: quia quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in maiori excessu sunt creata à Deo: ut patet discurrendo per singula, incipiendo à terra: sic quod sphaera actiuorum & passiuorum siue corruptibilium est quid modicum respectu corporum cælestium. Sic substantiæ immateriales, quæ dicuntur angeli, excedunt secundum multitudinem quasi incomparabiliter numerum substantiarum corporalium & materialium. Et quia multitudo inordinata generat & parit confusionem: necesse est dicere quod multitudo, cum sit à Deo, sit ordinata, iuxta illud Rom. 13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ideo de ordine angelorum per hierarchias & choros dicendum est.

1. p. q. 5. ar. 3.
Dan. 7.
Apo. 7.

Ver. 7. De Hierarchiis & Choris Angelorum.

Bdiuus Dionysius sexto cap. Cælestis Hierarchiæ, dicit angelos à principio suæ creationis fuisse ordinatos & distinctos atque diuisos in tres hierarchias. & quamlibet hierarchiã in tres gradus siue choros, qui dicuntur Ordines, accipiendo ordinem pro gradu & choro. Nam & ipsa hierarchia ordo dici potest. Hierarchia secundum D. Dionysium nihil aliud est, quàm sacer principatus. Ad cuius euidenciam sciendum est quod nomen principatus (cum sit relatiuum) duo importat & includit, scilicet principem, & multitudinem sub principe. Accipiendo principatum pro principe, non est nisi vnus princeps supremus, scilicet Deus, qui est princeps non solum angelorum, sed etiam hominum, aliarumque creaturarũ. Christus etiã super omnes creaturas, in cuius femore scriptum est: Rex regum, & Dominus dominantium. & Matth. ultimo mihi data est omnis potestas: & quem dedit caput super omnem Ecclesiam, scilicet angelorum & hominum, triumphantem & militantem. Christus post resurrectionem Ecclesie militanti subrogauit D. Petrum principem, & post eum successores, dicendo: Pascere oues meas. Petrus autem subrogauit in diuersis partibus siue diocesisibus alios, in quorum locum successerunt Episcopi, & Apostoli constituerunt Rectores, qui successerunt discipulis, ut habetur in can. In nouo, uigesima prima distinctione. Omnes tamen ad vnam hierarchiã & vnum principatum pertinent, cum sint ordinati sub vno principe Deo. Si uero consideremus principatum ex parte multitudinis (secundum quod multitudo diuersimodè ordinatur ad Deum) erunt diuersæ multitudines: & per consequens diuersi principatus, sicut sub vno rege sunt multæ prouinciæ, quæ diuersis reguntur legibus. Homines enim alio modo illuminationes recipiunt à Deo, quàm angeli: quia recipiunt eas sub uisibilibus similitudinibus aut sacramentis. Angeli uero in intelligibili puritate, hoc est spiritualiter. Ideo omnes in hoc conuenientes, dicuntur constituere vnam hierarchiam Ecclesiasticam, quæ dicitur Ecclesia Militans, quæ est quo dammodo (non tamen in omnibus) exemplata ad instar Triumphantis. Potest tamen distinguí in tres hierarchias: & quilibet in tres ordines. Prima hierarchia est maiorum prælatorum: & continet tres gradus, scilicet summi Pontificatus, Archiepiscopatus, & Episcopatus. Ad pontificatum summum reducitur Cardinalatus (sunt enim eius coadiutores) ad Archiepiscopatum Patriarchatus, qui non solum in vna prouincia aut regno habet iurisdictionem, sed in pluribus. Horum officium est purgare & illuminare uerbo & exemplo per honestam & irreprehensibilem conuersationem. & arcere lupos & malos à gregibus, per censuras & pœnas Ecclesiasticas: ut Apostolus fecit. Secunda hierarchia est mediorum prælatorum, qui accipiunt directionem à maioribus, & habent aliis

Secunda hierarchia est mediorum prælatorum, qui accipiunt directionem à maioribus, & habent aliis

ministrare aliqua ordinariè, aliqua verò ex commissione: & hæc habet diuersos gradus. Quidam eorum sunt abbates, qui ex commissione habent benedicere, & aliquando confirmare. Alij sunt priores & decani collegiorum. Alij verò sunt rectores siue curati. Ad hos omnes pertinet administrare sacramenta: Ad curatos reducuntur in inferioribus ordinibus constituti: quia sunt illorum ministri. Tertia Hierarchia est plebeiorum: ad quos non pertinet ministrare spiritualia sacramenta, sed solum recipere. Et habet tres gradus, scilicet virginum, continentium, & coniugatorum. ¶ Alia est multitudo bonorum angelorum, quæ dicitur Ecclesia triumphans. Et hæc habet tres hierarchias, hoc est tres modos recipiendi illuminationes. Prima hierarchia recipit immediatè illuminationes à Deo. Et Angeli huius hierarchiæ à D. Dionysio dicuntur collocari in vestibulis Dei. Hæc habet tres gradus siue choros aut ordines. Primus & supremus dicitur Seraphim, quod nomen fuit impositum ab excessu charitatis. Angeli huius ordinis excedunt alios in ardore & feruore charitatis: ad quam patenter inferiores excitant. Secundus chorus est Cherubim, quod nomen impositum est ab excessu scientiæ. Vnde interpretatur plenitudo scientiæ. Et angeli huius chori excedunt omnes alios inferiores in cognitione, quam copiosè in alios effundunt. Tertius chorus dicitur Thronorum, & angeli huius chori habent excellentiam super inferiores in hoc quod possunt immediatè in Deo rationes diuinorum operum cognoscere. Et hoc commune est omnibus hierarchiis, quod excellentia inferioris continetur sub superiori, & est minor: & non econuerso. ¶ Secunda hierarchia angelorum est multitudo illorum qui recipiunt illuminationes siue reuelationes diuinorum non immediatè à Deo, sed ab angelis primæ hierarchiæ, quas illuminationes & reuelationes effundunt in inferiores, & sic illuminantur & illuminant. Angeli primi ordinis huius hierarchiæ illuminantur à Seraphim, & illuminant angelos primi ordinis terciæ hierarchiæ. Et angeli secundi ordinis à Cherubim: & illuminant angelos secundi ordinis terciæ hierarchiæ, & angeli tertij ordinis illuminantur à Thronis: & illuminant angelos tertij ordinis terciæ hierarchiæ. Et sic ordines primæ hierarchiæ correspondent angelis secundæ, qui eis subordinantur: & ordines secundæ ordinibus terciæ. Hæc secunda hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus est Dominationum: & angeli huius chori habent præcipere de agendis. Domini enim est præcipere. Secundus chorus est Potestatum. Potestatis autem nomen ordinationem quandam designat, secundum illud Apostoli, Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et angeli huius chori habent ordinare circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Tertius chorus dicitur Principatum. Principari verò (vt D. Greg. dicit) est inter reliquos priorè existere. Et sic illi dicuntur principari, qui quasi primi sunt in executione eorum quæ imperantur. Et ideo D. Diony. dicit quod nomen principatum significat ductum cum ordine sacro. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes, principes propriè vocantur, iuxta illud Psal. Præueniunt principes coniuncti psallentibus. ¶ Tertia hierarchia est inferiorum angelorum, qui illuminantur à suis superioribus: & non illuminant alios angelos, licet illuminet homines. De hac enim hierarchia mittitur à Deo in hunc mundum, ad salutem hominum. Et licet Apostolus dicat, quod omnes angeli sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis: veruntamen non immediatè, sed mediatis angelis terciæ hierarchiæ. Angeli enim primæ hierarchiæ immediatè recipiunt à Deo, & mittuntur ad illuminandos angelos secundæ hierarchiæ, & ad manifestandum eis mysteria salutis hominibus exhibenda per angelos, qui deputati sunt executores. Et ideo illi dicuntur specialiter & immediatè mitti. Ex quorum nominibus aliqua executio datur intelligi, vt nominibus quinque inferiorum, & non quatuor superiorum. Hæc hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus chorus & ordo dicitur virtutum qui importat quandam excessum fortitudinis. Vnde D. Dionysius dicit, quod nomen virtutum significat quandam virilem & inconcussam fortitudinem. Primò quidè ad operationes diuinas conuenientes. Secundò ad suscipiendū diuina. & significat quod sine timore aliquo aggrediuntur diuina, quæ ad eos pertinent: & per hos fiunt curationes. Secundus chorus est Archangelorum, qui dicuntur principes inferiorum angelorum, secundum D. Grego. quasi magna annunciantes. Huiusmodi præfident prouinciis & communitatibus, vt legimus de Michaële & principe Persarum. Tertius chorus est eorum, qui retinent nomen communissimum, & dicuntur Angeli. Angelus autem interpretatur nuncius. Et quia omnes cælestes spiritus sunt manifestatores diuinorum arcanorum: ideo Angeli & nuncij vocantur. Sed superiores Angeli habent quandam excellentiam supra communem manifestationem, à qua superiores ordines speciali nomine vocantur. Infimus autem Angelorum ordo nullam excellentiam addit supra communem manifestationem: & ideo à simplici manifestatione nominatur. Et sic nomen commune remanet infimo ordini (vt D. Dionysius dicit) Vel potest dici infimus, quia Angeli huius hierarchiæ nobis immediatè annunciant. Ex isto ordine sunt Angeli ad custodiam hominum deputati (secundum D. Thomam) quia ad infimum gradum (secundum D. Gregorium) pertinet minima nunciare. Hoc autem videtur esse minimum in officio Angelorum, procurare ea quæ ad salutem hominis pertinent.

Ver. 8.

De Ordine Dæmonum.

Ordo angelicus potest dupliciter considerari: Vno modo secundum gradum naturæ, alio modo secundum gradum gratiæ. Gratia autem habet duplicem statum, scilicet imperfectum, qui est status merendi: & statum perfectum, qui est gratiæ cõsummatæ & gloriæ perfectæ. Si considerentur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriæ, sic dæmones neque sunt in ordinibus angelicis, neque vnquam fuerunt. Si autem considerentur secundum statum gratiæ imperfectæ, sic dæmones fuerunt aliquando in ordinibus angelorum,

Tertia hierar. Ecclesie Milit.

Prima hier. Angelorum. 7. c. Cælest. hierar. Seraphim. Cherubim.

Throni.

Dominations. Potestates R. 13.

Principatus.

9. c. Cælest. Hierar. Psal. 67.

Hebr. 7.

Ordo Virtutum. 9. c. Cælest. hierar.

Archangelorum ordo. Dan. 10. Angeli qui dicuntur.

9. c. Cælest. hierar.

1. p. 9. 109.

gelorum, sed ab eis ceciderunt & eieci sunt, vt habetur Esa. 14. & Apoca. 12. Si autem considerentur secundum statum naturæ, sic adhuc sunt in ordinibus. quia data naturalia non amiserunt (vt D. Diony. dicit.) Ex quo sequitur quod inter eos est prælatio. Vnde Glos. 1. Cor. 15. dicit: Quamdiu durat mundus, angeli angelis, homines hominibus, & dæmones dæmonibus præfunt, & actiones inferiorum actionibus superiorum subiiciuntur, sic quod quado superior dæmon præcipit inferiori esse in aliquo loco, (quod præceptum fit per manifestationem conceptus sui) inferior dæmon ex naturali inclinatione (absq; tamè aliquo influxu in eo producto) necessitatur operari circa illum locum tantum, quantum superiori dæmoni placuerit. & ibi dicuntur sic alligari, quod ad alium locum diuertere non possunt. Et quis inter se discordent, & non obediunt ex amicitia: ex nequitia tamè ad damnandos homines cõcordant, & ex ordine naturæ illorum necessitantur obedire, & in loco manere. Vnde experientia docuit, quod aliquando alligantur annulis, & cõsueuerunt vocari Spiritus Familiares: quia familiaritatem ostendunt, vt tandem decipiatur: & eo pacto multos deceperunt. Quare prohibitio est iure diuino ab Apostolo: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? &c. Non solum quia inimici sunt Christi, sed etiã propter periculum, cum versatior sit, secundum D. Aug. & habeat mille nocendi modos, & circumeat quæres quæ deuoret. Ideo habere familiaritatem cum eo, est peccatum: adeo quod nec etiã veritatem ab eo requirere debemus, vt D. Chryso. dicit, Vnde & Dominus eum vera confitentem de sua deitate, obmutescere fecit. Nec est diaboli verbo credendum: quia mendax est, & pater eius. Ioh. 8. Et Deutero. 18. Caue, &c. Et quauis aliqui sancti fecerint se à dæmonibus deferri, vt D. Iulidius episcopus Bisuntinus: hoc fecerunt ex speciali reuelatione & inspiratione Spiritus sancti. Licet secundum potestatem à Christo datam, possimus imperare vt exeant, & ne noceant, vt amplius dicitur infra ca. 5. s. 5. ver. 16. Et quia ordo prælationis participatur à creaturis secundum quod Deo magis appropinquat: & angeli beati maxime appropinquant, sequitur quod minimus angelus beatus habet prælationem super omnes dæmones. Vnde legimus quod Raphael religauit Asmodem in deserto superioris Aegypti. Cum autem humanitas Christi magis appropinquet per vnionem hypostaticam, quam angeli cõsequens est quod præsit omnibus creaturis, & omnibus possit imperare. Vnde dicebat: Data est mihi omnis potestas. Et Apostolus dicit, Deum dedisse ipsum caput super omnem Ecclesiam.

Ver. 9.

De Actione Angelorum in Creaturis.

Quum secundum D. Aug. omnia corpora regantur & disponantur per spiritum & creaturam inuisibilem, & natura angelica sit nobilior corporea: necesse est angelos habere præfidentiam super ea. Considerandum tamè est quam præfidentiam habeant. Et resolutio est, quod non possunt educere formas substantiales à materia, nisi fortè applicando actiua passiuas, prout legimus factum à Magis Pharaonis, qui per incantationes Aegyptiacas, & arcana quædam, conuerterunt subito virgas in dracones. Habent tamen præfidentiam & dominium super omnia corporalia quantum ad motum localem, infra tamen spheram actiuitatis suæ, quantum Deus permittit. Doctores sancti posuerunt diuersis rebus corporeis diuersas substantias spirituales esse præpositas. D. Aug. dicit, quod vnaquæque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi præpositam. Et Damascenus dicit, quod diabolus erat ex his angelicis virtutibus, quæ præerat terrestri ordini. Et Origenes super illud Num. 22. Cum vidisset asina Balaam, dicit quod opus est mundo angelis, qui præfunt super bestias, & animalium natiuitati, & virgultorum, & plantarum, & cæterarum rerum incrementis. Ordo diuinæ sapientiæ diuersis rebus diuersos rectores præposuit. Nec tamen sequitur quod sint plures ordines angelorum quam nouem: quia ordines distinguuntur secundum generalia officia. D. Tho. dicit quod diuersis speciebus rerum diuersi angeli præficiantur, ne tota species pereat: vnde per angelos custodes aliqua animalia deducta fuerunt ad Noë tempore diluuij.

Ver. 10.

De Actione Angelorum in homines.

Angeli boni possunt illuminare homines. Hæc tamè illuminatio non fit eodem modo, sicut illuminatio inferiorum angelorum à superioribus: quia intellectus hominis nudam veritatem capere non potest, sicut angeli. Ideo angeli proponunt hominibus veritatem intelligibilem sub similitudinibus sensibiliu, secundum illud D. Dio. quod impossibile est nobis (secundum. s. cõmunem naturam ordinatum cursum) aliter nobis lucere diuinum radiu, nisi varietate sacrorum velaminu circumuelatu. Cõfortatur etiã intellectus humanus agens per assistentiam angeli. Ex quo sequitur primò, quod angelus tam bonus quam malus, virtute suæ naturæ potest immutare imaginationem hominis: cum natura corporalis obediat eis ad motum localem. Et quadoque, in imaginaria visione angelus intellectum hominis illuminat: vt cognoscat quid per huiusmodi similitudines significatur. Quadoque verò per operationem angeli solummodo similitudines rerum apparerunt in imaginatione. Nec tamè tunc causatur deceptio ab angelo, sed prouenit ex defectu intellectus hominis, cui talia apparerunt: sicut nec Christus fuit causa deceptionis in hoc quod multa turbis in parabolis proposuit; quæ non exposuit eis. Sequitur secundo quod etiã angelus potest immutare exteriores sensus extrinsecè & intrinsecè. Extrinsecè quidè, aliquod sensibile à natura formatu opponendo. Intrinsecè verò, aliquod de nouo formado: sicut facit deus corpus assumit. Quod quado fit à dæmonibus, qui intendunt decipere, dicitur illusio siue hallucinatio. Non possunt tamè neque boni neque mali angeli immutare voluntatem ab interiori, cum motus voluntatis nil aliud sit, quam inclinatio eius in rem volitam: sed solius Dei est immutare voluntatem, quæ est virtus talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturæ non est nisi ab eo qui dedit naturam: ita nec eius immutatio. Et sic inclinatio voluntatis non est nisi ab eo qui dedit voluntatem. Sic enim mouere voluntatem est immediatè operari in ea, quod est illabi, quod soli Deo conuenit. Neque etiam potest ab exteriori efficaciter mouere eam. Voluntas enim ab exteriori mouetur per apprehensionem boni: & ideo qui præsentat ei bonum, dicitur eam mouere, sed non efficaciter, hoc est necessario.

hoc enim solius Dei est: sed possunt solum per modum persuadentis concitando passiones circa appetitum sensitivum: quia (vt videmus) ex concupiscentia aut ira voluntas inclinatur ad aliquid volendum: & sic angelus presentando bonum, & immutando imaginationem suam fantasiam, aut concitando passiones, possunt voluntatem mouere, non tamen ex necessitate: quia voluntas semper manet libera ad consentiendum vel resistendum, vel saltem negatiue se habendum. in quo casu statim paratum est auxilium Dei speciale, cum quo potest resistere.

Ver. 11. De Custodia bonorum Angelorum.

Angelos esse datos ad custodiendum homines testatur Psal. cum ait: Angelis suis mandauit de te, vt cu-
A stodiant te in omnibus viis tuis. & Christus, Angeli eorum, &c. Licet autem vnus angelus sufficiat ad custodiam vnus hominis, inquam singularis persona: inquam tamen est pars collegij, comunitatis, aut regni, custoditur non solum ab angelo ei dato, vt singularis persona: sed etiam ab aliis angelis, qui deputati sunt ad custodiam collegij, comunitatis, & regni. Ideo Psal. loquitur in plurali, Angelis, &c. quod debet intelligi de viatoribus. Ex quo sequitur, quod Christus non habuit angelos ad custodiam deputatos, cum esset comprehensor: licet legamus quod angeli ministrarent ei, non ministerio custodiam, sed obedientiam, tanquam subditi. Presciti autem non priuantur hac custodia, neque etiam Antichristus. Sicut etiam non priuantur interiori auxilio rationis: ita etiam non priuantur exteriori auxilio totius naturae humanae concessio, scilicet custodia angelorum, per quam etiam si non iuuentur quantum ad hoc quod vitam aeternam finaliter bonis operibus mereantur, iuuantur tamen quantum ad hoc quod vitam aeternam retrahuntur, quibus & sibiipsis & aliis nocerent. Nam etiam demones arcentur per bonos angelos, ne noceant quantum volunt. Angeli custodes non dolent nec tristantur de peccatis, neque de poenis eorum quos custodiunt, cum tristitia non sit nisi de his quae contrariantur voluntati, secundum D. Aug. Nihil autem contrariatur voluntati angelorum, cum eorum voluntas totaliter inhaereat ordini diuinae iustitiae & prouidentiae, a qua nulla creatura subtrahi potest. Et ideo simpliciter loquendo, nihil fit in mundo contra voluntatem beatorum: quia (vt Philosopho. dicit) illud dicitur simpliciter voluntarium, quod aliquis vult in particulari. s. quod agitur consideratis omnibus quae circumstant, quauis vnus solum consideratum, non esset volitum, vt infra dicitur. Ideo licet angeli custodes in vniuersali non velint peccata, nec poenas eorum quos custodiunt: considerata tamen ratione diuinae prouidentiae & iustitiae id volentis, cui se conformant, simpliciter volunt, & sic non tristantur. Nec obstat quod dicitur Esa. 33. Angeli pacis amare flebant, quia illud verbum potest intelligi de nunciis Ezechiae, qui fleuerunt propter verba Rafacis: de quibus dicitur Esa. 37. & hoc secundum literalem sensum. Secundum vero sensum allegoricum, Angeli pacis sunt Apostoli & praedicatores, qui flent pro peccatis hominum. Si vero secundum sensum anagogicum exponatur de angelis bonis, methaphorica erit locutio, ad designandum quod angeli volunt in vniuersali hominum salutem. Sic enim Deo & angelis huiusmodi passiones attribuuntur. Cum ergo se conformet ordini diuinae iustitiae, peccata eorum quos custodiunt, non debent attribui negligentiae angelorum, sed malitiae hominum, qui sicut recedunt a naturali ratione, sic etiam ab illuminatione angelorum. Deputantur angeli custodes (secundum D. Hiero.) a natiuitate. Ait enim exponens illud Matth. 18. Angeli eorum, &c. Magna est dignitas animarum, vt vnaquaeque ab ortu natiuitatis suae habeat angelum in sui custodia deputatum: quia cum paruulus in vtero matris existit, adhuc est aliquid matris per quandam colligationem, sicut fructus pendens in arbore, est aliquid arboris. Et ideo probabile est quod angelus qui datus est in custodiam matri, custodiat paruulum existentem in vtero: sicut qui custodit arborem, custodit fructum: sed cum separatur a matre, in natiuitate datur particularis angelus de infimo ordine angelorum, qui nunquam derelinquit illum, saltem totaliter, sicut nec diuina prouidentia, cuius executio fit per custodiam: quauis permittat eum pati aliquem defectum culpae vel poenae, secundum ordinem diuinorum iudiciorum. Et secundum hoc dicitur Hiero. 51. Curauimus Babylonem, & non est curata: derelinquamus eam. Et Esa. 5. Auferam sepem eius, & erit in conculcationem. Glo. exponit de custodia angelorum. Et illud Psal. Deus deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? Non oportet tamen angelos semper operari circa eos qui sunt sub eorum custodia vt quando dormiunt, & quando nullum est impedimentum: sed cum opus est duntaxat. Nec tamen propter hoc priuantur diuina visione, iuxta illud Matth. 18. Dico vobis, quod angeli eorum in caelis semper vident faciem patris mei, qui in caelis est. Non quidem quod semper sint in caelo diffinitiuè, sed solum vbi operantur: tamen sunt semper in caelo per effectum suum ornatum, qui (vt dictum est) quandam refulgentiam ex ipsis in sedibus deputatis resultantem importat, vel etiam per habitudinem ad illas sedes eisdem deputatas, ad quas semper habent ius, & nunquam illo iure priuantur.

Ver. 12. De Angelorum bonorum Pugna.

Angelos bonos pugnasse cum demonibus, & eos eiecisse de caelo constat ex Apoca. vbi dicitur, Factum est praelium magnum in caelo, &c. Hanc pugnam dicunt aliqui fuisse realem, non armis materialibus, sed sola voluntate, quae fuit in Lucifero & aliis demonibus adeo debilitata, quod angeli inferiores virtute gratiae, quam habuerunt ex fide & merito passionis Christi praenitiae (nam vt dicitur ibi, Et ipsi vicerunt in sanguine agni, & propter verbum testimonij sui) potuerunt eiecere superiores: imò vnus solus & minimus angelus in gratia constitutus potuisset omnes realiter expellere: quia per gratiam consummatam naturae illorum data est maior prelatio & praesidentia, quam esset praesidentia & prelatio naturalis Luciferi & aliorum. Et ideo ad volitionem infimi angeli omnes demones, qui voluntatem contrariam manendi in caelo habebant, exire cogebantur. Et ideo pugnare dicebantur mali realiter, propter voluntatem realem manendi: & boni, propter realem voluntatem contrariam eiecendi eos: & ideo mali ceciderunt sicut plumbum in aquis vehementibus, nec potuerunt ibi manere stante precepto & volitione efficaciae bonorum, quae realiter necessitabat

1. p. 9. 113. art. 1. Math. 18. Psal. 90. ar. 9. Math. 4. 8. art. 7. 3. Eth. Esai. 33. art. 5. ad. 3. ar. 6. Psal. 21. Apoca. 12.

necessitabat eos, sicut dictum fuit de voluntate superiorum demonum in ordine ad inferiores.
Inter bonos angelos fuisse pugnam constat. legimus enim Gabrielem dixisse Danieli: Princeps Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Hic autem princeps Persarum erat bonus angelus, ad custodiam regni Persarum deputatus: qui secundum D. Hieronymum se opposuit liberationi Israelitici populi, pro quo Daniel orabat, Gabriele presentante preces eius Deo. Haec autem resistentia siue oppositio fieri potuit: quia princeps aliquis demonum Iudaeos in Persidem ductos, ad peccandum induxerat: per quod impedimentum praestabatur orationi Danielis pro eodem populo deprecantis. Sed secundum D. Gregorium 17. Mora. Princeps regni Persarum bonus angelus fuit ad custodiam illi deputatus: qui videns Persas exemplo & conuersatione Iudaeorum proficere, volebat Iudaeos ibi manere: quod erat contra voluntatem Danielis. Et quia quid Deus circa huiusmodi liberationem Iudeorum vellet, ignorabant: ideo necesse habebant super his diuinam prouidentiam consulere. Sic igitur inquam de contrariis meritis & sibi repugnantibus diuinam consulebant voluntatem, sibi inuicem resistere dicebantur, non quod fuerint voluntates eorum contrariae formaliter, cum omnes in hoc concordarent, vt diuina sententia impleteretur: sed quia ea de quibus consulebant, erant repugnantia. Demones autem quibus concordent ad tentandum & seducendum homines, in aliis tamen discordant, & voluntates contrarias habent. ideo pugnare dicuntur. Superiores tamen naturali ordine vincunt, nec propter hoc gaudent, cum sint in summa tristitia, in qua (Deo non concurrente) non sunt alicuius gaudij capaces nec participes.

Ver. 13. De Impugnatione Daemonum.

Pugnare esse inter demones siue diabolos & homines, ostendit Apostolus Ephes. 6. dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus. Quae verba non debent intelligi simpliciter & absolute, sed vt non sit nobis duntaxat colluctatio aduersus carnem & sanguinem, hoc est aduersus carnales & sensuales homines, & appetitum sensitivum solum: quia certum est nos habere colluctationem contra carnem & sanguinem, cum Apost. dicat: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. & Ecclesia, Caro, mundus, demonia, diuersa mouet prelia: ideo dictum Apost. debet intelligi exclusiue, vel principaliter: quia actiones instrumentorum attribuitur principali agenti. Et hoc modo intelligitur quod Apost. dicit: Non est volentis, neque currentis. s. principaliter, sed miseretis Dei. Sic cum dicitur: Non est nobis colluctatio, &c. eo quod omnia peccata humana directe vel indirecte & originaliter procedunt a diabolo, licet quaedam ex libertate arbitrij. Origenes enim dicit, quod etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorum, & alia huiusmodi, circa quae multae inordinationes contingunt, nisi tales inordinationes appetitus refrenentur per rationem, maxime supposita corruptione naturae. Indirecte tamen & occasionaliter dici potest quod omnia peccata procedunt a diabolo, eo quod fuit causa peccati primorum parentum. Ad hunc sensum dicit D. Dionysius, quod multitudo omnium demonum est causa omnium malorum sibi & aliis, scilicet directe vel indirecte. Et Damascenus dicit quod omnia malitia & immunditia a diabolo excogitatae sunt. Apost. tamen solum nominat principatus & potestates, & non alios ordines: quauis ex omni ordine aliqui ceciderint: eo quod nomina aliorum ordinum importat ordinem ad Deum, vt Seraphim, Cherubim, Throni: vel important seruitium seu ministerium Dei: vt Dominationes, Virtutes, Archangeli, & Angeli. Sed duo haec, Principatus & Potestates, important aliquid commune bonis & malis: quia mali sunt magni & potentes, & habent magnam exercitum, contra quem habemus pugnare, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, hoc est peccatorum. Ad ostendendum tamen quod non solum principes & potestates nos impugnant, sed etiam alij qui ex aliis ordinibus ceciderunt, dicit, contra spiritualia nequitiae, propter eorum astutiam: quia quanto spiritus sunt altiores secundum naturam, quando conuertuntur ad malum, tanto sunt peiores & nequiores. Vnde Philosopho. dicit quod homo malus est pessimus animalium. Ideo dicit, spiritualia nequitiae, quia nequissimi sunt. Addit etiam, in caelestibus, duplici de causa. Primo, ad ostendendum quod pro spiritualibus est ista pugna. Secundo, ad ostendendum eorum commoditatem super homines, quia sunt in potiori loco. Homines enim sunt in terra, & demones tentantes in alto, quia in aere caliginoso, qui dicitur caelum. Vnde Christus, Volucres caeli comederunt illud. s. semen. Et exponitur de diabolis & demonibus, qui ex diuina permissione remaserunt in aere ad exercitium & gloriam electorum. Propter hoc tamen non minuitur poena eorum: quia quocumque pergant, semper portant secum infernum, hoc est inferni tormeta. Illi autem qui sunt in inferno retrusi, non tentant nos. Et quauis sit inaequalitas in pugna quantum ad naturam, quia demones sunt fortiores hominibus, recompensatio tamen fit homini ex parte Dei. Primo quidem & principaliter per auxilium gratiae. Secundo per custodiam angelorum. Vnde Heliseus dixit ad ministrum suum: Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quam cum illis. Nec ad tentandum mittuntur a Deo, cum Deus intentator sit malorum: ipse enim neminem tentat, vt dicitur Iac. 1. Sed demones ex malitia sua assumpserunt officium tentandi. Vnde Apost. Ne forte teneat vos is qui tentat. vbi glossa: hoc est diabolus, cuius officium est tentare. Praecipitare autem ad peccatum, repugnat Deo, qui tamen aliquando tentare dicitur, vt sciat, eo modo loquendi quo dicitur scire, eo quod faciat alios scire. Vnde Deuter. 13. Tentat vos dominus Deus vester, vt palam fiat vtrum diligatis eum.
Ex praemis sequitur, quod licet Deus cuilibet homini ab ortu natiuitatis suae det angelum ad custodiam deputatum: non tamen deputat angelum malum ad tentandum, quauis aliquando mittat ad puniendum. Misi tamen ad puniendum tentant: & alia intentione puniunt, quam mittantur: nam ipsi puniunt ex odio, vel inuidia: sed mittuntur a Deo propter eius iustitiam.
Notandum tamen quod licet demon superatus fugiat, iuxta illud Iaco. 4. Resistite diabolo, & fugiet a vobis: non tamen sic, quin postea reuertatur. Vnde legimus, quod consummata omni tentatione, dia-

A P Vgnam esse inter demones siue diabolos & homines, ostendit Apostolus Ephes. 6. dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus. Quae verba non debent intelligi simpliciter & absolute, sed vt non sit nobis duntaxat colluctatio aduersus carnem & sanguinem, hoc est aduersus carnales & sensuales homines, & appetitum sensitivum solum: quia certum est nos habere colluctationem contra carnem & sanguinem, cum Apost. dicat: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. & Ecclesia, Caro, mundus, demonia, diuersa mouet prelia: ideo dictum Apost. debet intelligi exclusiue, vel principaliter: quia actiones instrumentorum attribuitur principali agenti. Et hoc modo intelligitur quod Apost. dicit: Non est volentis, neque currentis. s. principaliter, sed miseretis Dei. Sic cum dicitur: Non est nobis colluctatio, &c. eo quod omnia peccata humana directe vel indirecte & originaliter procedunt a diabolo, licet quaedam ex libertate arbitrij. Origenes enim dicit, quod etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorum, & alia huiusmodi, circa quae multae inordinationes contingunt, nisi tales inordinationes appetitus refrenentur per rationem, maxime supposita corruptione naturae. Indirecte tamen & occasionaliter dici potest quod omnia peccata procedunt a diabolo, eo quod fuit causa peccati primorum parentum. Ad hunc sensum dicit D. Dionysius, quod multitudo omnium demonum est causa omnium malorum sibi & aliis, scilicet directe vel indirecte. Et Damascenus dicit quod omnia malitia & immunditia a diabolo excogitatae sunt. Apost. tamen solum nominat principatus & potestates, & non alios ordines: quauis ex omni ordine aliqui ceciderint: eo quod nomina aliorum ordinum importat ordinem ad Deum, vt Seraphim, Cherubim, Throni: vel important seruitium seu ministerium Dei: vt Dominationes, Virtutes, Archangeli, & Angeli. Sed duo haec, Principatus & Potestates, important aliquid commune bonis & malis: quia mali sunt magni & potentes, & habent magnam exercitum, contra quem habemus pugnare, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, hoc est peccatorum. Ad ostendendum tamen quod non solum principes & potestates nos impugnant, sed etiam alij qui ex aliis ordinibus ceciderunt, dicit, contra spiritualia nequitiae, propter eorum astutiam: quia quanto spiritus sunt altiores secundum naturam, quando conuertuntur ad malum, tanto sunt peiores & nequiores. Vnde Philosopho. dicit quod homo malus est pessimus animalium. Ideo dicit, spiritualia nequitiae, quia nequissimi sunt. Addit etiam, in caelestibus, duplici de causa. Primo, ad ostendendum quod pro spiritualibus est ista pugna. Secundo, ad ostendendum eorum commoditatem super homines, quia sunt in potiori loco. Homines enim sunt in terra, & demones tentantes in alto, quia in aere caliginoso, qui dicitur caelum. Vnde Christus, Volucres caeli comederunt illud. s. semen. Et exponitur de diabolis & demonibus, qui ex diuina permissione remaserunt in aere ad exercitium & gloriam electorum. Propter hoc tamen non minuitur poena eorum: quia quocumque pergant, semper portant secum infernum, hoc est inferni tormeta. Illi autem qui sunt in inferno retrusi, non tentant nos. Et quauis sit inaequalitas in pugna quantum ad naturam, quia demones sunt fortiores hominibus, recompensatio tamen fit homini ex parte Dei. Primo quidem & principaliter per auxilium gratiae. Secundo per custodiam angelorum. Vnde Heliseus dixit ad ministrum suum: Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quam cum illis. Nec ad tentandum mittuntur a Deo, cum Deus intentator sit malorum: ipse enim neminem tentat, vt dicitur Iac. 1. Sed demones ex malitia sua assumpserunt officium tentandi. Vnde Apost. Ne forte teneat vos is qui tentat. vbi glossa: hoc est diabolus, cuius officium est tentare. Praecipitare autem ad peccatum, repugnat Deo, qui tamen aliquando tentare dicitur, vt sciat, eo modo loquendi quo dicitur scire, eo quod faciat alios scire. Vnde Deuter. 13. Tentat vos dominus Deus vester, vt palam fiat vtrum diligatis eum.

bolus recessit à Christo vsque ad tempus. Et Matth. 12. Reuertar in domum meam vnde exiui. De pu-
 nitionibus factis per demones, habetur. 1. Reg. 16. Spiritus autem domini recessit à Saul, & exagita-
 bat eum spiritus nequam. Per hos dominus percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. Per hos
 mittit mala & punitiones, sicut D. Ioannes vidit angelum clamantem quatuor angelis quibus datum e-
 rat nocere terræ & mari atq; arboribus. Et tempore Christi quamplurimi vexabantur à spiritibus im-
 mundis. Ex præmissis patet quòd demonia non solum mittuntur exterius ad puniendum in bonis, sed
 etiam in corpore. Et infra corpus, non solum à Deo, sed etiam à ministris eius: Vnde Apostolus iudi-
 cavit incestuosum Corinthium tradendum Satanæ in interitum carnis, hoc est in vexationem & affli-
 ctionem carnis, vt spiritus saluus fieret: sicut cum permisit percutere corpus Iob, dixit: Veruntamen
 animam illius serua. Et Apostolus Hymenæum & Alexandrum tradidit Satanæ, vt discerent non bla-
 sphemare. Hanc potestatem tradendi dedit Christus Apostolis, potestatem quoque eiiciendi: quia eius
 est intrudere, cuius est eiicere: sicut eius est soluere, cuius est ligare. Et vtrâque potestatem dedit A-
 postolis, scilicet solutionis & retentionis. Hęc traditio est species ligaminis Ecclesiæ, aliàs non fuisset ius-
 tus D. Paulus. Hęc potestas introducendi ad vexandū corporaliter, non fuit data omnibus quibus data
 fuit potestas eiiciendi demonia: sed solis Apostolis, ad quos verba Christi dirigebantur. Cum autē Epi-
 scopi succedant in locum Apostolorum: succedunt etiam in hac potestate, vt infra dicitur cum de sen-
 tentia excommunicationis erit sermo. Non tamen legimus Deum misisse diabolum ad vexandum inte-
 rius iustos, licet bene permisit seruum suum Iob à diabolo vulnerari vlcere pessimo à planta pedis
 vsque ad verticem eius, ad probandam patientiam ipsius. Interius tamen aliquem vexatum absque pec-
 cato non legimus. ¶ Demones autem vexantes corpora, intērius operantur, commouendo carnem,
 sanguinem, & membra, per spiritus vitales: & sic sunt in ipsis corporibus non per informationem, sed
 per operationem disconuenientem naturæ corporis. Cum autem tentant & concitant passiones, siue
 immutant imaginationem & fantasiam, sunt quidem in corpore, sed non per operationem disconue-
 nientem animæ sensitivæ: neque dominantur totaliter fantasie aut corpori. Ideo tentati non dicuntur
 demoniaci, licet habeant diabolum in corpore. In demoniacis verò & obsessis ac arreptitiis totaliter
 dominantur, ita vt etiam ratione vti non possint. Ex quo sequitur quòd mala quæ demoniaci faciunt,
 non imputantur nouo peccato, sicut nec ebriis aut damnatis. Demones tamen plus vno tempore
 vexant, quàm alio: & interdum præbent inducias: vt satis patet de spiritu nequam qui vexabat Saulem.
 Leuius enim habebat cum Dauid percutiebat citharam manu sua. Ex quo inferunt aliqui, quòd dæmo-
 nes alliciuntur aliquibus sensibilibus sonis, herbis, & lapidibus, ac certis constellationibus, non quide-
 m ex natura sua (quæ est spiritalis) sed ad seducendos homines: vt D. Hieronymus & Chryostomus
 dicunt de his quos lunaticos vocant, qui secundum diuersa lunæ incrementa magis vexantur, propter
 duo. Primò, vt lunam creaturam Dei infament. Secundo, quia cum non possint operari nisi median-
 tibus virtutibus naturalibus in suis operibus, considerant corporum habitudines & aptitudines ad ha-
 bitus intentos: & cum cerebrum sit humidissimum (vt dicitur in secundo de Anima) ideo maximè sub-
 iicitur operationi lunæ, quæ ex sui proprietate habet mouere humorem. In cerebro autem perficiuntur
 vires animales. Et ideo demones secundum diuersa lunæ incrementa magis perturbant hominis
 fantasiam, quando cōsiderant cerebrum ad hoc esse magis dispositum. Dicit etiā D. Thomas qd dæmo-
 nes aduocati in certis cōstellationibus, facilius veniūt, propter duo. Primò quidem, vt homines in hunc
 errorem inducant, quòd credant aliquid numinis esse in stellis. Secundo, quia considerant secundum
 aliquas constellationes materiam corporalem esse magis dispositam ad effectus pro quibus aduo-
 cantur. Veniunt etiam facilius cum à virginibus aduocantur, vt ex hoc in suæ diuinitatis opinionem ho-
 mines inducant, quasi munditiam ament, vt dicit D. Thomas. D. Augustinus dicit quòd demones al-
 liciuntur per diuersa genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, non sicut animalia
 cibis, sed sicut spiritus signis, in quantum scilicet hoc eis exhibetur in signum diuini honoris, cuius ipsi
 sunt cupidi. Ad cognoscendum autem arreptitios, vehementissimum argumentum est, quando appa-
 ret aliqui effectus ad quos virtus corporum cælestium nullo modo sufficere potest: puta cum loquitur
 lingua ignota, vel diuersis linguis, quas antea non didicerunt: sicut etiam virtus dæmonis apparet in ne-
 crōmanticis quando faciunt statuas loqui & moueri. ¶ Ad eiicendos autem demones à corporibus &
 locis necessariis, dedit Christus potestatem Apostolis ante passionem, Matth. 10. vbi dicitur: Et conuo-
 cati duodecim discipulis, dedit eis potestatem spirituum immundorum, vt arcerent eos. & post passio-
 nem dedit potestatem omnibus fidelibus, vt habetur Marci ultimo, vbi dicitur: Signa autē eos qui cre-
 diderint, hæc sequentur: in nomine meo demonia eiicient, &c. Medium eiiciendi demones à corpori-
 bus (vt infra dicitur) est fides imperantium vel petentium: quanuis etiam legamus aliquos non cre-
 dentes eiicisse, vt habetur. Vidimus quēdam in nomine tuo eiicientem demonia, & prohibuimus, quia
 non sequitur nos. Sed hoc erat ad exaltandum & magnificandum nomen Christi. Videtur tamen quòd
 fides imperantis egressum, non sufficiat absque deuotione eius, ac etiam fide & deuotione petentiū. Nā
 parentes demoniaci lunatici obtulerunt eum Christo, & dixerunt quomodo obtulerant discipulis, qui
 nō potuerant eiicere. Christus respondit: O generatio incredula & peruersa, vsquequo ero vobiscum?
 vsquequo vos patiar? Et postquam illud eiicisset, dixit discipulis querentibus quare ipsi non potuissent
 eiicere: Propter incredulitatem vestram. deinde dixit, Hoc genus demoniorum nō eiicitur nisi per o-
 rationem & ieiunium. Ex quo sequitur quòd non omnia demonia eodem modo eiiciuntur, cum ad ei-
 ctionem aliquorum requiratur ieiunium, quod non requiritur in eiictione aliorum.

De Casu

A Circa casum Angelorum duæ à D. Thoma famosæ recitantur opinionēs. Prima est eorum qui di-
 cunt angelos creatos in puris naturalibus absque gratia: & tales dicunt ipsos in primo instanti ha-
 buisse beatitudinem naturalem, quam Aristoteles ponit in contemplatione primæ causæ siue Dei, vt est
 principium naturæ. Beatitudinem autem supernaturalem (quæ in clara Dei visione cōsistit) non habue-
 runt. Et tenentes hanc opinionem dicunt quòd non meruerunt in primo instanti, quia meritum præ-
 supponit gratiam, quæ secundum eos non fuit illis in primo instanti data, cum fuerint creati in puris
 naturalibus. Et in eodem instanti etiam non peccauerunt, neque peccare potuerunt, cum peccatum nō
 possit retorqueri in Deum, nec ei attribui: quod fieret, si poneretur quòd peccare possent in primo in-
 stanti: cum omne positium quod habet natura, habeat illud à generante, siue à dante naturā: & si cree-
 tur à create, & non à se, quia omne quod est, quando est, necesse est esse. Præterea in primo instanti fa-
 cta fuit illis promulgatio: ideo non erant in sufficienti libertate, quæ requiritur ad peccandum. Nec est
 simile de peccato originali, quod contrahitur in primo instanti: quia non est aliquid positium, sed con-
 trahitur per vitiatam originem, siue per vnionem ad materiam vitiatam & infectam per Adā. Ideo non
 retorquetur in Deum, sed in Adam, vt amplius dicitur, cum de peccato originali fiet mentio. Dicunt
 deinde quòd angeli in secundo instanti fuerunt in gratia: & habuerunt gratiam, virtutes, & dona: & sic co-
 gnouerunt Deum, non solum vt authorem naturæ, sed etiam gloriæ: & boni cōuersi sunt in Deum, &
 meruerunt: & mali auersi sunt, & demeruerunt. Et in tertio instanti boni consecuti sunt beatitudinem
 tanquam præmium meriti: & mali priuati sunt gratuitis, & afflicti sunt poenas & tormenta, quæ sunt
 præmium auersionis & demeriti. Et sic inter creationem & beatificationem bonorum, & damnationem
 malorum, fuit mora intermedia, scilicet instans in quo meruerunt & demeruerunt. Hęc opinio clara est,
 & absque difficultatibus. ¶ Secunda opinio est eorum qui sequuntur D. Augustinum, qui in 12. de
 Ciuitate Dei dicit, quòd Deus simul erat in eis condens naturam, & largiens gratiam, secundū propor-
 tionem naturalium. Cuius ratio est, quia gratia comparatur ad beatitudinem, vt ratio seminalis in natu-
 ra corporali ad naturalem effectum. Vnde gratia à D. Ioāne semen Dei nominatur. ait enim: Qui natus
 est ex Deo, peccatum non facit: quia semen ipsius in eo manet. Sed videmus quòd Deus in prima rerū
 naturalium creatione, plantis & animalibus indidit & impressit rationes seminales, per quas consequen-
 tur fines suos. Ergo & in productione angelorū indidit & largitus est eis gratiam, quæ est ratio semina-
 lis ad beatitudinem consequendam. Hęc opinio supponit primò, quòd de natura angelorum sit per v-
 nicum actum peruenire ad finem: quia gratia perficit naturam secundum modū naturæ. Ex quo sequi-
 tur, quòd sicut ex natura sua habet ordinem ad perfectionem naturalem: ita per gratiam habet ordinem
 ad gloriam. Sed hoc est proprium naturæ angelicæ, quòd naturalem perfectionem statim acquirat, &
 non per discursum: ergo angelus post meritum statim consequitur beatitudinem. Secundo supponit
 quòd plures actus subordinati possint esse simul: & ideo cum cognitio Dei vt authoris naturæ, subor-
 dinetur cognitioni Dei vt authoris beatitudinis, possunt simul esse, & sunt simul in patria. Et sic angeli
 cognouerunt Deum vt authorem naturæ & authorem beatitudinis in primo instanti, aliàs fides frustra
 fuisset. Si cognouerunt: ergo & per voluntatē in Deum conuersi sunt, gratia & charitate cōcurrente: &
 per consequens omnes meruerunt, quia ad meritum (secundum hanc opinionem) sufficit libertas com-
 placentiæ & status (vt probant) per meritum Christi & D. Virginis, stāte præcepto affirmatiuo. Ex quo
 inferitur secundū præmissa, quòd statim post primum instans boni beatificati sunt, & mali damnati. Et
 sic non fuit mora inter creationem & beatitudinem in bonis, cum instantia in angelis sint sibi inuicem
 immediata: & cum angeli boni dicantur continuallē actum in primo instanti elicitum. Dubitari pos-
 set quod fuit secundum instans in eis, cum instans angelorum sit mensura vnus operationis tantum. Si
 igitur operatio in primo instanti elicitā fuit, continuata, non erit nisi vnū instans, cum non sit nisi vnica
 operatio. Respondent, quòd fuit vnus actus in esse naturæ: sed prout procedebat ex libero arbitrio, erāt
 plures actus formaliter & in esse moris, siue in esse gratiæ: quia in primo instanti actus ille procedebat à
 gratia imperfecta: & cum gratia cepit esse consummata, produxit actum perfectiorē, cuius duratio di-
 citur aliud instans, cum perfectum & imperfectum non sint simul: vnde sequitur quòd fuerunt plures
 actus formaliter. Dant ad hoc similitudinem de actu ante prohibitionem elicitō, & post prohibitionē
 continuato: quia est vnus in esse naturæ, & plures in esse moris, ante prohibitionem bonus, post prohi-
 bitionem malus. Sed adhuc manet difficultas, cū esse moris non sit reale, sed rationis: ideo vnus actus
 naturæ successiuē potest variari, sed cū diuersa principia & obiecta realia non sint vnus actus in esse na-
 turæ, cum actus accipiant speciem ab obiecto: principium autem actus in primo instāti erat fides & cha-
 ritas imperfecta, & obiectum erat Deus ænigmaticus præsentatus, & per cognitionem vespertinā: in se-
 cundo verò instanti principium illius actus erat lumen gloriæ, & charitas perfecta: per cognitionē ma-
 tutinam, & Deus clarè visus obiectum, ergo alius erat actus in esse naturæ: & per consequens non erat
 continuatus. Potest dici quòd ex parte potentiæ & obiecti erat idem actus, Et si non in specie, saltem
 in genere, & sic fuit continuatus, vel idem numero prius imperfectus, & postea perfectus. Imperfectum
 enim perfici potest. Quo ad malos est maior difficultas. Dicunt tenentes secundam opinionem, quòd
 angeli mali post primum instans creationis statim posuerunt impedimentum: ideo in secundo instan-
 ti peccauerunt: & sic in primo instanti omnes meruerunt tam boni quàm mali, sed in secundo instanti
 boni facti sunt lux & beatitudinem consecuti: & mali in secundo instanti peccauerūt, & facti sunt nox
 & tenebræ, priuati gratia, ac etiam tormenta consecuti. Et sic inter creationem & peccatum non fuit

e iiii

1. p. q. 63.
ar. 6. Ma-
lo. 2. 16.

Angeli fue-
runt creati
in gratia.
1. p. q. 62.
ar. 30. &
6.
1. Ioan. 3.

1. p. q. 58.
ar. 30. &
eodem pa-
9. 62. ar. 5.

Quod fuit
secundū in-
stans ange-
lorum.

mora: quia inter illa duo instantia nil mediabat. Sed difficultas est an inter peccatum & ipsam damnationem siue detractionem in infernum fuerit aliqua mora. D. Thomas dicit inter creationem & lapsum secundum hanc secundam opinionem (quam dicit probabilior, & sanctorum dictis conformior) nullam fuisse moram. Sed nihil dicit aut determinat, an inter peccatum & tormenta siue detractionem fuerit aliqua mora. Dominus Caietanus dicit, ex sancto Thoma haberi, quod via angelorum est breuior quam hominum: quae durat vsque ad mortem. Vbi enim ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. & Legistae dicunt quod voluntas hominis est deambulatoria vsque ad mortem. Via autem angelorum ex duobus instantibus integratur. Et addit Caietanus, quod primum instans ita est via, quod non est terminus: & secundum instans ita est via, quod etiam est terminus viae. Est quidem via, per comparationem ad liberum arbitrium: & terminus, per comparationem ad gratiam consummatam, & per passionem tormentorum. Et per hoc dicit bonos in secundo instanti mereri, & malos demereri, in quantum illud instans est via: & beatificari vel torqueri, in quantum est terminus viae. Et per hanc distinctionem soluit omnia argumenta. Hic tamen modus dicendi non videtur omnino conformis fundamentis D. Thomae, qui dicit meritum habere rationem viae ad finem, & pari ratione demeritum. & per consequens nullus meretur quod iam habet. Ex quo sequitur quod instans, quod est terminus viae, non potest dici via: nec liberum arbitrium secundum se solum est causa sufficiens merendi: ideo est impossibile, quod quis fruatur, & suam fruitionem mereatur. Ideo Christus in primo instanti non meruit sibi beatitudinem essentialem, eo quod iam habebat illam: sed bene accidentalem, quam non habebat, vt expressè dicit D. Tho. in q. de veritate, & quod ad statum merendi requiritur quod desit id quod mereri dicitur: propterea negamus quod homo in instanti mortis possit mereri & demereri gratiam: quia non videtur ratio quare instans terminatiuum viae hominis non possit dici via, sicut instans terminatiuum viae angeli, maxime cum homo existens in gratia, in instanti mortis (si habeat peccatum veniale) non sit in termino, neque fruatur. Dicere autem quod homo in articulo mortis, & in primo instanti quo anima est extra corpus, possit mereri & demereri gratiam, est absurdum, & contra praedictam autoritatem Ecclesiastici 11. Vbi ceciderit, &c. Sed magis videtur absurdum, quod angeli qui in primo instanti non demeruerunt, nec potuerunt demereri, in secundo instanti demeruerint tormenta, quae iam habebant & patiebantur: quia sic nullo praecedente peccato torquerentur: quauis boni propter meritum praecedens in primo instanti, possint in secundo instanti beatificari. Ponere autem hanc differentiam inter bonos & malos quantum ad mercedem, & dicere bonos prius praemiatos, quam malos punitos, non est de intentione D. Tho. quia ipse expressè dicit, quod prima operatio fuit omnibus communis, sed in secunda fuerunt distincti. Ideo in primo instanti omnes fuerunt boni, sed in secundo fuerunt boni & mali distincti. & ideo non est contra mentem D. Tho. nec contra secundam opinionem ponere tertium instans, in quo boni fuerunt beatificati, & mali tormentis addicti. Nam in scriptis eius inueniri non potest inter creationem & damnationem nullam fuisse moram, sed solum inter creationem & lapsum, scilicet in peccatum. Et licet quo ad beatos possit sustineri, quod statim post primum instans in quo meruerunt, consecuti sunt beatitudinem: quam etiam diabolus habuisset, si statim impedimentum non posuisset: non potest tamen sustineri quod fuerint simul beati, & quod beatitudinem meruerunt: multo minus quod mali in secundo instanti fuerint damnati, & damnationem demeruerint: quia hoc est contra statum merendi, qui requirit, vt illud quod quis meretur, desit: & eodem modo de statu demerendi. Nisi forte dicatur cum aliquibus Thomistis, quod secundum instans angelorum (cum possit coexistere tempori) diuidatur in aliquas morulas, non tamen in semper diuisibiles, sicut tempus: sed possunt angeli continuare operationem suam per horam, alterius tamen rationis quam temporis. Et sic dicendum quod in principio secundi instantis, siue in prima morula illius, boni & mali fuerunt completè liberi, libertate contrarietatis & contradictionis, & boni meruerunt, & mali demeruerunt, siue posuerunt impedimentum merito quod habuerunt in primo instanti, & in secunda morula illius secundi instantis boni beatificati sunt, & mali in infernum siue in damnationem & tormenta detrufi, durante continuatione actus in principio secundi instantis elicti. Secundum hunc modum dicendi posset intelligi dictum domini Caietani, quod secundum instans est via & terminus viae: via quidem in prima morula completè libertatis, & terminus viae post illam. Et (vt mihi videtur, & supra dictum est) fuit in bonis eadem operatio ex parte potentiae & obiecti materialiter, quae adhuc perseverat & perseverabit in aeternum & secundum quam non distinguitur instantia angelorum, sed secundum alias particulares & speciales operationes illi subordinatas, siue ad illum finem praestitutum directas. Et (vt ex supradictis patet) mensura illius operationis in supremo angelo beato dicitur aeternitas: sicut mensura motus primi mobilis dicitur tempus.

Ver. 15. De peccato Luciferi, & aliorum Angelorum.

Lucifer in secundo instanti pulchritudinem, nobilitatem, & dignitatem suae naturae considerans, & Be se esse super omnes creaturas, non aduertens ad gratiam quam Deus illi dederat, nec considerans media perueniendi ad beatitudinem consummatam & supernaturalem, quam Deus diligentibus se praeparauit: in superbiam elatus, illam, & eminentissimum caeli Empyreici locum humanitati Christi filij Dei hypostaticè vniendè praeparatum, qui locus dextera Dei in sacris literis nuncupatur, appetiit, & humanae naturae inuidit, votumque siue desiderium suum omnibus aliis angelis (quibus naturaliter praeratur) indicauit. Et quemadmodum in naturalibus omnibus aliis angelis praeratur, volens etiam in gratuitis praesse ei, vt ipsum in mediatorè perueniendi ad beatitudinem supernaturalem, loco Christi (qui ab aeterno praedestinatus erat captus & medium omnium) eligeret, & illi assentirent, suggessit, dixitque: In caelum ascendam,

1. p. q. 63. art. 3. De Malo q. 16. ar. 13. ad quartum. Quod fuit peccatum Luciferi. 1. p. q. 63. art. 7. Esa. 14.

A ascendam, super astra Dei exaltabo solium meum. Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo. In eodem instanti boni angeli ad gratiam Dei aduertentes, & ex fide praevidentes passionem Christi mediatoris, cui ex diuina ordinatione locus ille & officium mediatoris, quod Lucifer rapere & usurpare praesumebat, iure competebat. eius rapinae non consenserunt, sed illi restiterunt, & merito passionis Christi praeviae vicerunt in sanguine agni: conversionemque quam in primo instanti partim ex natura, partim ex gratia, & liberè, sed incoplete inchoauerant, ex plena atque perfecta libertate continuauerunt. Mali vero angeli ex omnibus hierarchiis & ordinibus aliqui, tertiam omnium angelorum partem facientes, naturae suae nobilitatem & pulchritudinem exemplo Luciferi contemplantes, beatitudinem supernaturalem virtute propriae naturae & Luciferi tanquam dignissimi suffragio appetentes, eius suggestioni acquieverunt: eique applaudentes, & naturae humanae inuidentes, vnionem & mediationem ac locum illum Luciferi tanquam digniori, potius quam naturae humanae inferioris gradus deberi iudicauerunt. Post morulam illam liberè & complete electionis (quae quandiu durauerit ignoramus) omnipotens Deus bonis claram suae essentiae visionem communicaui: malos autem cum capite eorum Luciferi aeterno igni adiudicauit, dixitque: Non ascendes, sed descendes, & ad infernum detraheris. Quasi cadaver putridum non habebis consortium, scilicet in caelis. Eodem instanti angeli boni Michael & Gabriel, aliique Deo se conformantes, praeeperunt Luciferi & angelis eius egressum de caelo Empyreico, in quo Lucifer & eius complices manere arbitrabatur. Quo praeepto Lucifer cum angelis suis renitentes bonorum imperio, egredi coacti sunt. Et aliqua parte eorum in aere caliginoso & nebuloso, siue in media ac infima aëris regione tormenta secum portante, ad exercitium futurorum hominum per dispositionem diuinam remanente, reliqui in infernum detrufi sunt, priuati omni nobilitate & dignitate, non naturali, quia (vt ait D. Dion.) naturalia in eis manserunt integra, sed gratuitis donis, quae sunt gratia, virtutes, & dona quae Ezechiel vocat delicias paradisi, fuerunt priuati, & sic Lucifer fuit aliis causa damnationis siue mortis aeternae. Vnde Christus apud Ioan. dicit: Ille homicida, scilicet angelorum, quibus fuit causa mortis aeternae, erat ab initio, hoc est, post initium. Et in veritate, in qua fuit creatus, non stetit. Ex praemissis apparet primo, quod Lucifer non peccauit appetendo aequalitatem Dei: quia sciebat impossibile esse aequari Deo, cum impossibile sit duo equaliter esse summè bona: quia neque vnum neque alterum esset summum, siue omni alio maius. Quod enim per superabundantiam inuenitur, in vno duntaxat inuenitur. Et ideo impossibile est quod gradus inferioris naturae possit transire in gradum superioris naturae: quia oporteret ipsum corrumpi. Ideo illud non appetiit, cum vnaqueque res appetat conseruationem sui. Nullus enim tendit in hoc quod apprehendit impossibile, vt dicit Philosophus. Vnde Esaias non dicit, Aequalis ero, sed similis: & sic sola Dei similitudinem appetiit. Sed notandum quod quis dupliciter appetere potest similitudinem Dei, siue se esse similem Deo: Primo in eo in quo quis aptus natus est Deo assimilari: vt si quis appeteret in hac via per iustitiam & charitatem, aut per alias virtutes & dona, & per lumen gloriae in patria. Si hęc vellet ex Dei gratia habere, hoc modo appetere Dei similitudinem, non est peccatum. Alio modo potest quis appetere similitudinem Dei in hoc, in quo non est natus ei assimilari: vt si quis appeteret creare eam & terram, & alia huiusmodi, quae sunt propria diuinitati. Hoc modo appetere similitudinem Dei, est peccatum superbię. Lucifer autem peccauit dupliciter: Primo, quia appetiit beatitudinem supernaturalem, ad quam aptus erat: sed non appetiit eam medio debito, scilicet per gratiam Dei: sed voluit per vires naturales eam habere, ex quo in actu suo non apposuit hanc circumstantiam, ex Dei gratia. Et sic peccauit omisiuè per inconsiderationem & omissionem alicuius circumstantiae, quam considerare & ponere tenebatur. Et secundum hoc appetiit quidem bonum, sed non bene. Et (vt D. Anselmus ait) appetiit illud ad quod peruenisset, si stetisset. Secundo, quia (vt D. Thomas dicit) appetiit praesse multitudini angelorum, non secundum naturalem ordinem duntaxat, quia secundum illum praeratur: sed quantum ad hoc quod alij per eius mediationem consequerentur beatitudinem, quam ipse volebat consequi per suam naturam, sic appetiit vnionem hypostaticam, & ineditionem, & locum humanitatis Christi, tanquam melius ei conueniret, quam naturae humanae, quam ex fide cognoscebat vniendam. Et sic secundum rapinam voluit eam habere. Ideo vocatur fur à Christo: Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde: ille fur est, & latro. Sed Christus praedestinatus erat ostium, vnde dicit: Ego sum ostium. Lucifer ergo qui per eum intrare noluit, sed illi inuidit, & locum eius concupiuit, dicitur fur & raptor. Christi autem humanitas cum id ex Dei gratia & mera liberalitate in primo instanti habuerit, non fuit fur neque raptor. Vnde Apostolus: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse aequalem Deo, per communicationem idiomatum ratione suppositi, sicut Lucifer. Et sic Lucifer peccauit dupliciter: scilicet omisiuè, & commissiuè, vt dictum est. Alij autem angeli etiam dupliciter peccauerunt: Primo per inconsiderationem & omisiuè, vt dictum est de Luciferi. Secundo commissiuè & potitiuè, eligentes Luciferum mediatorem & caput, & nolendo Christum: & sic inuiderunt naturae humanae. Propter hanc electionem alij mali angeli dicuntur angeli Luciferi, vnde ait Christus: Ite maledicti in ignem aeternum, qui parati estis diabolo, & angelis eius. Et ideo alij demones subiiciuntur Luciferi duplici subiectione, scilicet naturali, & voluntaria, vnde D. Petrus: A quo quis superatus est, huic seruus additus est. Et Apostolus: An nescitis quod cui vos exhibuistis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis: & c. Ideo non est mirum, si sequantur imperium eius. Secundo insertur quod Lucifer & complices eius tribus peccatis peccauerunt, scilicet peccato superbiae, inuidiae, & iniustitiae. Alia autem peccata secundum quod sunt specialia, non inueniuntur in eis elictiuè: quia non afficiuntur rebus corporalibus, nec vniuntur corpori, nec habent passiones. Et sic gula, luxuria, ira, acedia, non inueniuntur in eis, nec

2. p. q. 12. Quod fuit peccatum aliorum angelorum. Esa. 14. Apoc. 12. Exech. 28. Ioan. 8. 1. p. q. 63. art. 3. 1. de Celo & Mundo. Esa. 14. Similitudo Dei dupliciter appeti potest. Lucifer quid appetiit. Iouan. 10. Philip. 2. Math. 25. 2. Petri 2. Rom. 6. Lucifer et alij tribus peccatis peccauerunt. 1. p. q. 63. art. 2. ad tertium.

inuidia, prout importat passionem, sed solum prout importat actum voluntatis renitentis bono alterius. Possunt tamen in eis inueniri alia peccata inductiue: quia propter inuidiam inducunt & inducere nituntur homines ad alia peccata, maxime dispositos, ne perueniant ad sedes à quibus ipsi expulsi sunt.

§.3.

De Voluntate Humana.

Voluntas humana est inclinatio siue potentia animæ rationalis, ab eius essentia naturaliter fluens, organo corporeo non alligata, qua anima intellectus cognitionem sequens, fertur in bonum vniuersale, ad quod ordinat particularia bona. Ex quo sequitur quod est accidens de secunda specie qualitatibus, quæ dicitur naturalis potentia vel impotentia. Ex hac descriptione voluntatis habetur, bonum cõe, siue particulare, quod ad illud ordinatur, esse obiectum voluntatis. Secundo apparet differentia inter voluntatem & appetitum naturalem: quia appetitus naturalis non præexigit aliquam cognitionem, sicut voluntas. Tertio apparet discrimen inter voluntatem & appetitum sensitium: qui etiam prærequirit cognitionem, sed non intellectuam & vniuersalem sicut voluntas, sed sufficit illi cognitio particularium, quæ est sensitua. Aliud discrimen est, quia appetitus sensitius tam irascibilis quam concupiscibilis alligatur organo corporeo, ut dictum est: voluntas autem non, sed subiectiue est in essentia animæ: & ideo est potentia merè spiritualis, sicut ipsa anima: quia omne quod recipitur, ad modum recipientis recipitur. Tertium discrimen inter voluntatem & appetitum sensitium, quia appetitus sensitius plurificatur & diuiditur in plures potentias reales, scilicet in concupiscibilem & irascibilem: sed voluntas in homine est vna sola potentia. Cuius ratio est, quia potentia quæ ordinatur ad aliquod obiectum secundum communem rationem, non diuersificatur neque multiplicatur per differentias speciales sub illa communi ratione contentas: sicut potentia visiva, quæ respicit obiectum coloratum, non diuersificatur secundum diuersas species colorum: & sic de aliis. Quinque enim sensus sic diuersificantur: quia obiectum vnius non continetur sub obiecto alterius. Sed appetitus sensitius non respicit rationem communem boni: quia imaginatiua quam sequitur appetitus sensitius, non apprehendit vniuersale bonum, ut dictum est, sed solum particulare. Et ideo secundum diuersas rationes particularium bonorum diuersificantur partes appetitus sensitui. Nam appetitus concupiscibilis respicit propriam rationem boni, in quantum est delectabile secundum sensum, & conueniens naturæ, secundum quod absque difficultate & arduitate potest adipisci. Irascibilis verò respicit rationem boni, secundum quod est repulsiuum & impugnatium boni conuenientis, siue quod infert nocumentum, in quo consistit ratio ardui & difficilis. Voluntas autem respicit bonum sub communi ratione boni: ideo in ea non multiplicatur potentia appetitiue, ut sit in anima intellectiua, alia potentia irascibilis, & alia concupiscibilis: sicut etiam ex parte intellectus non multiplicatur potentia apprehensiuæ: licet multiplicentur ex parte sensus. Ex quo sequitur quod intellectus speculatiuus & practicus, & ratio superior & inferior, non sunt diuersæ potentia: sed sunt diuersi actus, à quibus intellectus denominatur, etiam aliqui sancti doctores (ut Gregorius, Nycenus, aut alij) dicunt irascibilem & concupiscibilem esse in rationali appetitu: quorum dicta debent intelligi quo ad actus & simplices effectus absque passione vel animi conculsione, & non quo ad potentias. Quartum discrimen est, quia appetitus sensitius non est potentia libera, sed merè naturalis, & necessario operatur, sic quod stante iudicio in fantasia vel æstimatede de aliquo prosequendo vel fugiendo, appetitus sensitius non potest mutare apprehensionem nec iudicium: nec potest merè omisiue se habere, aut prosequi oppositum: & sic nullo modo est liber, sed in omnibus est determinatus, & quantum ad finem, & quantum ad media. Ideo bruta non habent liberum arbitrium, cum non habeant collationem vnius ad alterum, siue ratiocinationem, quæ est radix totius libertatis. Iudicant enim ex sola naturali æstimatione, siue naturali instinctu: & rationem sui iudicij ignorant. Cum ergo iudicium sit determinatum, sequitur etiam quod appetitus erit determinatus: & sic non est liber. Vnde D. August. super Genes. ad litteram, dicit quod mouentur visis. Et Damascenus scribit quod mouentur passionibus. Sed voluntas humana est libera & indeterminata.

Ver. 1.

De Libertate Voluntatis.

Ad euentiam libertatis humanæ, siue liberi arbitrij, notandum est primo, quod naturale & liberum differunt: quia ex hoc aliquid dicitur naturale & necessarium, quod est immutabiliter determinatum ad vnum: sic quod non potest retrocedere aut diuelli ab eo, nisi impediatur. & sic dicimus quod lapis naturaliter tendit deorsum. Liberum autem dicitur id quod non est determinatum ad vnum. Videndum est ergo an voluntas sit determinata, vel indeterminata. Pro cuius intellectu sciendum est quod in omni inferiori inuenitur ratio superioris, & aliquid vltra, quod scilicet non est de essentia siue intelligentia superioris: ut in homine inuenitur sensibilitas, quæ est de ratione animalis, quod est genus: & aliquid vltra, scilicet rationabilitas, quæ non est de essentia siue intelligentia animalis: quia animal potest apprehendi absque rationabilitate. & sic de aliis superioribus. Voluntas autem & natura se habent sicut superius & inferius: quia voluntas est specialis natura. Ideo voluntati conuenit ratio naturæ, quæ est habere esse determinatum. Omni enim naturæ conuenit quod sit determinata & ordinata à Deo ad aliquod bonum sibi conueniens, iuxta illud ad Romanos decimotertio. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Et Philosophus: Bonum est quod omnia appetunt. Necessè est ergo voluntatem cum sit natura quædam, esse determinatam à Deo ad aliquod bonum appetibile sibi conueniens, quod naturaliter &

1. p. 9. 82. ar. 5.

Aug. 11. super Genes. ad lit.

1. p. 9. 82. ar. 1.

2. 2. q. 10. ar. 2.

De veritate q. 22. ar. 6.

Naturale & liberum differunt.

Rom. 13. 1. Ethic.

Ater & non liberè appetat illud. Hoc autem est finis vltimus, qui est fundamentum & principium eorum, quæ sunt ad finem: cum ea quæ sunt propter finem, non appetantur nisi ratione finis. & ideo voluntas est omnino determinata à Deo ad finem vltimum, qui est beatitudo: & sic voluntas naturaliter vult beatitudinem, siue bene esse, & non liberè, tanquam naturali inclinatione determinata quantum ad primum actum. Ideo primus actus cuiuscunque voluntatis attribuitur Deo. Et ideo nulla creatura potest peccare in primo actu, cum ad illum sit naturalis, & à Deo determinata. Præterea sicut omne mobile potest reduci ad aliquid immobile: sic omne indeterminatum ad determinatum, sed videmus voluntatem in his quæ ad finem sunt, indeterminatam, & circa finem esse determinatam, & naturaliter inclinatum: & ideo primus actus eius est omnino indeterminatus, & merè naturalis: quia cum voluntas non possit velle ea quæ sunt ad finem, nisi prius volito sine: sequitur quod si primus actus esset indeterminatus, nihil posset velle: quia actus naturalis præsupponitur aliis actionibus: nec potest deliberare quantum ad primum, igitur est determinata quo ad primum actum, & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Nam omnis omissionis seu priuationis aut negationis oportet assignare aliquam causam, & qualiter aliquid agens aliter se habeat nunc quam prius: sed non potest assignari causa siue ratio cessationis, aut suspensionis in primo actu, siue ad beatitudinem primò obiectam & presentatam, sicut in aliis actibus sequentibus, maxime cum voluntas sit natura quædam sequitur quod quo ad primum actum est totaliter determinata, quantum ad exercitium. Vnde necesse est dicere quod primus actus voluntatis procedat ex instinctu alicuius naturæ exterioris & superioris mouentis, ut Aristoteles concludit. Remanet ergo determinata & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Quo ad specificationem quidem, quia si habeat actum, necessario erit profectiuus. & quantum ad exercitium, quia non potest cessare ab actu. Sed quo ad alios actus sequentes primum, circa finem vltimum est libera quo ad exercitium, quia potest suspendere actum: sed non quo ad specificationem, quia si ponat actum, ille actus erit profectiuus, quo ad media verò est libera & quo ad exercitium, & quo ad specificationem, quia homo potest multis & diuersis viis peruenire ad beatitudinem, & diuersis hominibus diuersæ sunt viæ perueniendi ad eam. Aliqui per virginitatem, alij per matrimonium, &c. Ideo circa illa media homines sunt liberi. Resolutoriè ergo dicendum est quod indeterminatio siue libertas voluntatis potest considerari respectu trium, scilicet respectu obiecti, & actus, & ordinis in finem. Quo ad obiectum, in quantum potest velle hoc vel illud, vel eius oppositum: ut velle & nolle positiue: & hæc libertas vocatur à Neoteris Libertas contrarietatis. Quo ad actum, in quantum potest ponere actum, vel non ponere, velle vel non velle negatiue, siue cessare ab actu: & hæc libertas dicitur à Neoteris, Libertas contradictionis. Quo ad ordinem verò finis, in quantum potest velle bonum vel malum, siue apprensens bonum: quia voluntas non potest ferri in malum sub ratione mali, cum bonum sit quod omnia appetunt. Et diuus Dionysius dicit quod nemo intēdens in malum, operatur: sed cum voluntas fertur in bonum apprensens, & non existens, dicitur ferri in malum ex consequenti. Loquendo ergo de indeterminatione siue libertate voluntatis circa obiectum vltimi finis, in patria est omnino determinata, siue non est libera, nec quo ad specificationem, neque quo ad exercitium: siue non est libera libertate contradictionis vel contrarietatis: est tamen libera libertate complacentiæ: quia complacet & delectatur in illo obiecto. In via autem quo ad primum actum respectu vltimi finis est determinata, ut dictum est. Quo ad sequentes respectu eiusdem obiecti, est libera libertate contradictionis, siue quo ad exercitium, hoc est potest suspendere actum. Non est tamen libera libertate contrarietatis, siue quo ad specificationem: quia non potest actum oppositum elicere, nec odisse beatitudinem ei per intellectum presentatam. Circa autem ea quæ sunt ad finem siue media, est libera vtraque libertate in via. In patria autem non potest velle bonum apprensens, & non existens, siue malum: nec propter hoc amittit aliquid libertatis: quia (ut diuus Anselmus dicit) velle malum non est libertas, neque pars libertatis: quauis sit quoddam libertatis signum: alioquin Deus non esset liber, quod est hæreticū. Notandum tamen quod licet voluntas necessitetur necessitate finis, siue naturalis inclinationis, non tamen cogitur nec necessitetur necessitate coactionis, siue violentiæ: hoc est, non violentatur: quia violentum secundum Philosophum est cuius principium est extra, nihil conferente vim passio: sicut cum lapis sursum proicitur: quia quantum est de se, nullo modo ad motum sursum inclinatur, imò habet intrinsecam inclinationem repugnantem ad illum motum, scilicet grauitatem, mouentibus eam creaturis sursum: quia si Deus lapidem sursum moueret, non violentaret: cum quicquid habet creatura insensibilis à Deo, sit ei naturale, nec tunc sunt duo contraria in eodem: quia si hoc fieret, suspenderetur actiuitas grauitatis, & aliquid in lapide imprimeretur per quod lapis inclinaretur sursum, & sic conferret vim, & per consequens non violentaretur. Omnes enim creaturæ sunt in potentia obediuntiali Dei. Sed cum voluntas sit quædam inclinatio, non potest contingere quod voluntas aliquid velit, & eius inclinatio non sit in illud. Et ideo licet corpus & membra, & potentia exterior res possint cogi & violentari, non tamen voluntas, licet metu & terrore poenarum possit induci ad aliquid volendum quod aliàs nollit: quod diminuit de voluntario, hoc est de libero, ut inferius dicitur. Quia tamen in his quæ per metum fiunt, voluntas confert vim: ideo non violentatur. Nec obstat libertati voluntatis, quod eius motus pendeat à Deo, qui primo prioritate naturæ concurrat cum omnibus causis secundis, & magis ac fortius influit in effectum, quam causæ secundæ. Vnde videtur quod posito concursu Dei ad actum voluntatis, voluntas non sit libera, vel operatio Dei sit inefficax. Dicendum quod posita illa suppositione, negatur consequentia, scilicet quod ideo non sit libera, nec

Primus actus voluntatis est à Deo.

Lib. de bon. fortuna.

Libertas voluntatis respectu trium.

1. Ethic.

3. Ethic.

Quicquid creatura habet à Deo, est ei naturale.

quod voluntas ex necessitate moueatur à Deo, qui (vt dicitur Sapientia octauo) attingit à fine vsque ad finem fortiter (hoc est, voluntas Dei semper est efficax, ita vt nihil possit resistere eius voluntati, vt dicit Apostolus ad Romanos nono: Voluntati eius quis resistit?) & disponit omnia suauiter. hoc est, mouet quamlibet creaturam secundum modum suum, scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera siue voluntaria liberè & absq; necessitate, quia (vt D. Dionysius 4. capite de Diuinis nominibus ait) ad diuinam prouidentiam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed seruare. Ideo mouet vnāquamque naturam secundum conditionem suę naturę, vt dictum est. Propter huiusmodi indeterminationem voluntatis dicimus hominem habere liberum arbitrium. Quod tripliciter probari potest. Primo experientia: quia experimur nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse consiliari & deliberare, & ex duobus oppositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato posse accipere vel respuere, vel suspendere actū. Et contra negantes euidentiam experientię, non est arguendū rationibus, sed verberibus. vnde si quis negaret ignem esse calidum, potissimum argumentum ad conuincendum eum esset proicere illum in fornacem ignis. Sic si quis negaret liberum arbitrium esse in homine viatore, fortius argumentum ad eum conuincendum esset plagis & verberibus illius temeritatem arcere. Et si quereretur, respondendum esset, q̄ percussores non essent arguendi, eo quod nō libere fecissent. Secūdo hoc probatur ratione: quia consiliū nō est nisi eorū quę in nobis sunt, hoc est eorū quę sunt in nostra potestate, secundum Philosophum tertio Ethicorum. sed homines de suis actibus consiliantur: igitur sunt domini actuum suorum. Præterea præcepta & prohibitiones non debent fieri nisi ei qui potest facere: aliās frustra fierent. Sed Deus hominibus dedit mandata & præcepta ac prohibitiones: igitur in hominum potestate est facere vel non facere, siue implere vel transgredi. Vltimius, nullus debet puniri vel præmiari pro eo quod non est in sua potestate facere. Vnde Philosophus dicit in secundo Ethicorum, quod naturalibus non meremur, neque demeremur, sed homo punitur & præmiatur pro suis operibus. Vnde Apostolus ad Romanos secundo: Reddet vnique secundum opera sua, &c. Et Christus Matth. vigesimo quinto: Venite benedicti patris mei, &c. & maledicti in ignem æternum, &c. Insuper, Omnium quę fiunt, oportet ponere causam immediatam. Sed actuum humanorum non possumus semper ponere Deum esse causam immediatam: quia ea quę à Deo immediatè sunt, non possunt esse nisi bona. Atqui actus humani sunt quandoque boni, & quandoque mali: igitur non sunt immediatè à Deo. Nec potest etiam dici quod necessitas sit eorum causa: quia ea quę ex necessitate proueniunt, semper eodem modo se habent: quod in humanis actibus nō videmus. Nec etiam potest dici quod fatum seu stellarum dispositio sit causa immediata: quia illa sunt determinata ad vnum, & eodem modo operantur: sed non est ita in hominibus. Neque etiam fortuna vel casus possunt esse causa immediata humanorum actuum: quia fortuna & casus sunt causa eorum quę raro & præter intentionem fiunt siue accidunt, vt dicitur in secundo Physicorum: quod in humanis actibus non oportet, cum sæpe ex intentione agantur. Vnde relinquitur hominem facientem esse principium & dominum propriorum actuum. Tertio probatur ex fide: quia fides hoc asserere astringit pluribus auctoritatibus sacrę scripturę, quibus credere tenemur. Et ne prolixior fiam, paucas hic recitabo. In primis dixit Deus mulieri: Quare hoc fecisti? Si non potuisset non facere, non veniebat increpanda: & iuste respondisset, quia non poteram non facere. Præterea, Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Glossa exponens dicit, hoc est in potestate liberi arbitrij: prout postmodum declarat subiungens: Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. Apposui tibi aquam & ignem: ad quodcunque volueris, porrigere manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Non potuit à Sapiente clarius liberum arbitrium exprimi. Veruntamen quia Lutherani & alij in hac parte hæretici, hoc verum fuisse in statu naturę integrę & antequam peccaret homo dicunt, sed non post peccatum, post quod dicunt liberum arbitrium factum fuisse claudum, sic quod non potest nisi claudicare, hoc est peccare: ex alijs passibus scripturę clarè constat oppositum, & quod homo in peccato mortali existens, habeat liberum arbitrium. Postquam Cain decreuisset occidere fratrem suum, & sic esset in peccato mortali, dixit ei Deus: Quare iratus es; & cur concidit facies tuā? Nōne si bene egeris, recipies? Sin autem malè, statim peccatum tuum in foribus aderit, scilicet ad petendam vindictam. sequitur, Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Ex his manifestè apparet Cain peccatorem & post peccatū habuisse liberum arbitrium, & fuisse dominum appetitus sui, & actuum eius. Præterea de vxore ieiunium aut alias abstinentias vouēte Moyses dicit, In arbitrio viri erit si faciat siue nō faciat. Insuper in statu naturę corruptę oībus filiis Israël tam iustis quam peccatoribus dictum fuit: Cōsidera q̄ hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & econtrario mortem & malum, vt diligas dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & viuas, & multiplicet te, benedicatque tibi. Si autem auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, prædico tibi hodie quod pereas, & paruo tempore moreris in terra ad quam Iordane transmissio ingredieris possidendam. Et Gad dixit ad David: Trium tibi datur optio: elige vnum ex his, vt faciam tibi. Et 3. Regū 3. dixit Dominus Salomon: Postula quod vis vt dem tibi. Et Sapiēs Eccles. trigesimo primo: Beatus est qui potuit transgredi, & non est transgressus. Et Esaiās cap. 1. Si volueritis & audieritis, bona terrę comedetis. Quod si nolueritis, & ad iracundiam me prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et Christus Matth. vigesimo tertio: Hierusalem quę occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quotiens volui vos congregare, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & nolulistis? Item Matthæi decimonono: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et Luca nono: Et si quis

1. p. q. 83.

art. 1.

De veritate 9. 24. ar.

1.

Liberū arbitriū esse in homine tripliciter probatur.

Secunda probatio.

1.

Tertia probatio.

Gen. 1.

Eccl. 15.

Liberum arbitriū manet post peccatum.

Gen. 4.

Num. 30.

Deut. 30.

1. Reg. 24.

Et si quis vult venire post me, abneget semetipsum. Et Dedi illi tempus pœnitentię, & noluit pœnitere. Et Apostolus: Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterē hominem. Si non poterat, ad quid monebat illos? Dicit pariter, Voluntariè peccantibus non relinquitur hostia. Et Salomon Homini est præparare cor. Et D. August. dicit: Peccatum a deo est voluntarium, quod si non sit voluntarium, nullum est peccatum. Et in hypognosticon tertio ca. dicit: Est igitur liberum arbitrium: quod quisquis negauerit, Catholicus non est. Vnde in concilio Tridentino canone quinto dicitur: Si quis liberum hominis arbitrium post Adę peccatum amissum & extinctum esse dixerit, & rem esse à solo titulo, siue titulum sine re, figmentum denique à satana inuentum, anathema sit. Nec obstat quod Hier. dicit: Non est hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat gressus suos. Nā secundum Grego. Nyssenū nō intelligitur passus ille de electione operū quę in hominis potestate consistit, sed de executione quę non est in hominis potestate, sed dei, sua prouidentia gubernante propositum hominis, quod quādoque ad finem perducit, quandoque verò non. Et quod dictum est electionem esse in potestate hominis, intelligēdū est quantum ad substantiam facti, sed non quantum ad modū, vt scilicet meritoriè ambulet. Et quantum merita sint voluntaria, & in potestate arbitrij adiuti gratia: non tamen per liberum arbitrium negamus gratiam dei, vt Pelagius, sed eam affirmamus: quia gratia non destruit liberum arbitrium, sed facit ipsum multo plura & altiori modo posse, quam antè poterat: vt puta mereri, & promptius bona profectui, & mala atque inutilia refellere & vitare. Et eodem modo intelligēdum est illud Apostoli, Non est volentis (scilicet velle) neque currentis (scilicet currere) sed miserētis Dei, scilicet quo ad executionē, vel de cursu perfecto vel meritorio, sed non quo ad electionem, non secludendo tamen auxilium speciale, quod dicitur gratia & misericordia præueniens, de qua apostolus in loco allegato, & psal. Misericordia tua præueniet me. non tempore, cum simul deus moueat, & liberum arbitrium moueatur: sed inclinando, & inclinationem iuuando, & non cogendo aut necessitando. Pro resolutione huius materię notandum est quod liberum hominis arbitrium in statu naturę integrę, in quo Adam fuit perfectus in gratia & iustitia originali, poterat se ad vttranque partem determinare, & bene ac meritoriè operari, ac etiam peccare, vt rei probauit euentus: sed consentiendo peccato, descendit à Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, qui spoliauerunt eum, scilicet gratis gratia & iustitia originali, ac virtutibus infusis, & donis spiritus sancti: & plagis impositis abierunt eo semiuiuo relicto, hoc est potentis debilitatis, & ad malum prouis siue inclinatis, non tamen coactis aut necessitatis: & abierunt eo semiuiuo relicto. Vnde etiam Gen. sexto, dicitur: Videns deus quod multa malitia hominum erat in terra, & cuncta cogitatio cordis humani intenta (hoc est inclinata) in malum omni tempore. Et Gen. 8. dicitur: Nequaquam vltà maledicam terrę propter hominem. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt, ab adolescentia sua. In 6. ca. dixerat Moyses intenta, in 8. cap. exponit & declarat dicens, prona siue inclinata. Non dixit manca. Et in illa similitudine per Christum adducta non dicitur etiam eo maneo aut claudo, sed semiuiuo relicto. Et sic liberum arbitrium, hoc est voluntas & intellectus, & alię potentię per peccatum fuerunt debilitatę & infirmę, sed non extinctę neque claudę, sed semiuiuę, scilicet potentes quo ad corporalia & connaturalia, ad quę natura hominis est per synderesim naturaliter inclinata. Adhuc igitur viuut liberum arbitrium: quod non faceret, si non posset nisi peccare: est tamen debile & infirmum, prouis & inclinatum ad malum, sed non coactum, sicut non cogitur per influentias planetarum, quę solum extrinsecè inclinant, quia solum circa corpus operantur, & non immediatè in anima. Sed quo ad spiritualia & opera meritoria fuit omnino prostratum, sic quod non sufficit per se mereri. imò nec ad gratiam gratum faciētē se præparare, quod fit per attritionem, ad quam requiritur auxilium speciale, & misericordia præueniens, quę omnibus parata est, modo cessent à peccatis. vnde Apoca. 1. Ego sto ad ostium, & pulso. Cum ergo liberum arbitriū hominis sit adhuc viuum, sed debile & infirmum, non potest aliqua etiā naturalia perfectè facere absque auxilio speciali: quemadmodum febricitans vel infirmus non potest perfectè surgere & ambulare: potest tamen quodammodo conari eleuare caput, daręque manus: & tunc si fuerit adiutus, surgit. Sic ad propositum vnusquisque quantumcunque peccator etiam gentilis per synderesim (quę dicitur lumen naturale vultus dei quod signatum est super nos, & ostendit nobis bonā esse faciendā, & mala fugiendā) cum concursu dei generali potest cessare à peccato, & aliquo modo conari, ac eleuare caput, porrigereque manus, hoc est auxilium petere: veruntamen non potest perfectè surgere aut operari. Hanc potestatem liberi arbitrij bene declarat Apostolus Roma. 7. vbi ait: Scio quod non habitat in me (hoc est in carne mea) bonum, scilicet completum & perfectum. Nā velle (hoc est velle bonum incompletè) mihi adiacet, hoc est, in mea facultate situm est. Nihil enim (vt D. August. dicit) est tā in hominis potestate, q̄ voluntas saltem incompleta, quę cum concursu generali in quibuscunque peccatoribus potest cessare à malo, & conari ad bonum. Sed vt D. Thom. dicit, illud velle adiacet homini quasi infirmum, nisi gratia tribuat homini efficaciam ad perficiendum. Ideo subdit: Perficere autem bonum non inuenio. Quod deinde manifestat cum ait: Nō enim quod volo bonum, hoc facio (quā vellem non concupiscere, & primò primos motus sensualitatis non habere) sed quod odi malum (hoc est concupiscētiā, & rebellionem carnis, siue motus primò primos contra spiritum, quos nollem habere) hoc ago, id est habeo siue inuenio in me. Propter prædictum conatum dicitur homo facere quod in se est. Sic debet intelligi illud quod Salomon dicit: Homini est animam præparare, scilicet incompletè: & domini est gubernare linguam, & illud, Cor hominis dirigit viā suā, scilicet incōpletè & imperfectè, ppter prædictū conatū, siue ppositū quod habere potest: sed domini est dirigere gressus eius, scilicet perfectè & completè per executionem & consummationem. Ad hunc conatum hortaba-

Luc. 9.
Apoc. 2.
Ephes. 4.
Heb. 10.
Prouer. 15.

Hiere. 10.

Rom. 8.

Psal. 8.

Liberū arbitriū in statu naturę integrę quid perierit.

Gen. 6.

Liberū arbitriū quid perdit per peccatum.

Apoca. 1.

Psal. 4.

3. lib. de lib. arb. ca. 3.

Prouer. 16.

1. Reg. 7. tur Samuel dicens: Præparate corda vestra domino. Et D. Ioannes Baptista dicebat: Ego vox clamantis in deserto, Parate viam domini. Per hunc conatulum dicitur quis conuerti ad dominum. Hunc conatulum exigit à nobis Deus per Ezech. dicens: Conuertimini, & agite pœnitentiam. Et per Zacha. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Verùm hanc cõuersionem imperfectam cognoscēs Dauid, dicebat: Emitte manum tuam de alto: eripe me, & libera me. ac si diceret: Ego quidem conor leuare caput, & porrigere manus: sed non possum completè & perfectè. idcirco emitte domine manũ tuã de alto: eripe me, & libera me. Dicebat etiam: Conuerte nos Deus salutaris noster. Et Hiero. Cõuerte nos domine ad te, & conuertemur, scilicet perfectè. Ex hac analogia & expositione pendet solutio multorum argumentorum, & concordia diuersorum passuum sacræ Scripturæ, quæ videntur aduersari libero arbitrio. Inter alios passus & locos est illud Apostoli, Non quod simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare (scilicet perfectè aut meritorie) sed omnis sufficientia nostra ex deo est. Et illud, Nō est volentis neque currentis, scilicet velle & currere perfectum siue consummatum vsque ad finem: sed miserentis Dei, sua misericordia & prouidentia ad finem perducens, velle tamen imperfectum adiacet. Item illud pariter Hiero. Non est hominis via eius, nec viri vt ambulet & dirigat gressus suos, scilicet perfectè. Et illud Esa. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. scilicet perfectè, & non mala & incompleta: quia dei perfectè sunt opera. Vnde Ozeas dicit: Perditio tua ex te Israël: tãtummodo in me auxilium tuum. Et Apostolus dicit: Deus est qui operatur in omnibus velle & perficere, scilicet perfectum, & quãtũ ad executionem & consummationem. Ad hunc etiam sensum debet intelligi illud quod dicit Christus: Sine me nihil potestis facere, scilicet perfectum & consummatum. Nec tamen opera nostra perfectè & meritoria sic sunt à deo, quod nos merè passiuè nos habeamus, & nullo modo coagamus aut cooperemur, prout dicunt heretici: cum D. Matth. de Apostolis dicat Profecti prædicauerit vbiq; domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. & D. Ioann. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis. & Apostolus: Abundantius omnibus laboraui, non ego, scilicet solus, sed gratia Dei mecum. Vnde in concilio Tridentino sessione 6. canone sexto: Si quis dixerit non esse hominis in potestate vias suas malas facere, sed mala opera ita vt bona Deũ operari, nō permissiuè solum, sed etiam propriè & per se, adeo vt sit propriũ opus Dei, non minus proditio Iudæ quàm vocatio Pauli: anathema sit. & canone quarto: Si quis dixerit liberum arbitrium à Deo motum & excitatum, nil cooperari, assentiendo deo excitanti & vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam, se disponat atque præparet, sed velut inanime quoddam nil omnino agere, mereq; passiuè se habere: Anathema sit. Nec obstat quod nos in operibus, bonis nos habeamus vt instrumenta Dei: quia nos sumus talia instrumenta, vt sint in nobis principia agendi & operandi. Operatio enim attribuitur instrumento habenti principium operandi, vt sunt animata. scilicet dicendũ est de inanimatis, non enim calamo attribuitur scriptura, nec secatio serræ. licet enim prima causa magis influat quàm secunda, & Deus principalius operetur quàm nos, effectus tamen magis approximatur causæ pximæ, & ideo attribuitur ei. vnde & Christo qui fuit instrumentũ diuinitatis, secundum humanitatem attribuitur redemptio naturæ humanæ, & sacerdotibus iustificatio. dicunt enim: Ego baptizo te, Ego absoluo te. ¶ Norandũ quod sancti doctores qui cum Ecclesia asserunt liberum arbitrium, non excludunt ab eius operatione gratiam, quæ ipsum nō destruit, sed iuuat & perficit: ne conueniant cũ Pelagio, qui non est veritus sic eleuare liberum arbitrium, vt gratiæ Dei locũ non videatur relinquere. dicit enim in libera potestate hominis esse, etiam omnia perfectionis opera per solũ liberum arbitrium perficere. Et hoc solũ gratiæ diuinæ tribuit, quod talis naturæ condiderit Deus hominem, vt hoc absque auxilio gratiæ posset quàm cum gratia facilius. Illius errorem plurius voluminibus exterminauerunt D. Hiero. & August. qui dixit liberum arbitriũ sine gratia nihil valere nisi ad peccandum: non vt Manichæi partes foueret, qui propter peccatum primi parentis liberum arbitrium perisse dixit, vt nemo iam potestatem habeat bene viuendi, sed omnes in peccatũ carnis necessitate cogi. Sed præmissa D. Augustinus dixit, vt Pelagium omnino reprobaret, & vt ostenderet, auxilium speciale Dei (sine quo liberũ arbitrium iam infirmum, ad ardua & perfectiora eleuari nō poterat) necessarium esse. Nec accepit ibi D. August. gratiam pro gratia habituali, & gratiam facientem, sed pro auxilio speciali, sine quo non possumus vitare peccatũ positiuè, præcipuè vbi passionem insurgunt. Ad hunc sensum intelligendus est D. August. non sic quod in omnibus quæ facit liberum arbitrium siue gratia vel speciali auxilio, sit peccatum. Et D. Hiero. ad Damasum dicit: Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio. Auxilium speciale inter gratias gratis datur computatur. In eodem auxilio speciali diuersi gradus collocantur, sicut & in concursu generali. Quauis enim concursus generalis & specialis ex parte Dei idem sint, ex parte tamen creaturarum diuersificantur. Concursus quidem generalis quo ad actiones naturales secundum diuersos gradus creaturarum distinctionem accipit. Vnde concursus quo concurrit cum vegetabilibus, altioris gradus dicitur, quàm concursus quo concurrit cum inanimatis: quemadmodum animalia digniora sunt inanimatis. Concursus etiam cum animalibus est altioris gradus quàm cum plantis, sicut & animalium natura dignior est. Eadem ergo ratione concursus quo concurrit cum hominibus sistendo intra gradus naturæ hominis quæ rationalis est, erit altioris gradus: quemadmodum natura est altior & dignior cunctis animalibus irrationabilibus. Quemadmodum ergo inferiora ab homine cum concursu generali Dei possint operari ea quæ non excedunt naturam suam: sic etiam homo cum concursu generali poterit peragere ea quæ pertinent ad naturam suam, & ad quæ peragenda difficultatem non habet, vt comedere

In li. de spũ. & li. ca. 4.

dere, bibere, ædificare domos, & plantare vineas, secundum D. Augusti. Et in illo statu naturæ integre poterat bonum virtutis acquirere, quod non excedebat naturam, appetere: sed ordinare ea in superiore finem, scilicet beatitudinis, vel de ea cogitare, aut agere ea circa quæ ex corruptione peccati originalis difficultatem habent, prout reprimere concupiscentias carnis, quæ militant aduersus spiritum, non potest absque auxilio speciali, & gratuito, quod habet diuersos gradus, sicut concursus generalis: Primus est quando quis agit bonum opus morale perfectum, etiam non cogitando de fine supernaturali: quia actus moralis perfectus secundum omnes circumstantias, est dispositio, non quidem meritoria de condigno, sed de congruo ad gratiam. Congruum enim est, vt cum homo bene vitetur suis naturalibus, Deus etiam circa eum vitetur sua ineffabili bonitate & misericordia, & moueat eum ad supernaturalia, propter quæ eum, si bene vitetur suis naturalibus, creauit. Ad ordinandũ autem ea quæ homo facit in finem beatitudinis supernaturalis, puta cogitare se propter peccata sua offendisse Deũ, & dignum esse poena æterna, deũque esse misericordem, & velle indulgere, modò pœniteat: requiritur altius & nobilius auxilium speciale, quod dicitur gratia præueniens. Ad contritionem, etiã aliud altius auxilium speciale requiritur, quod dicitur gratia gratum faciens habitualis. Ad merendũ adhuc altius quod dicitur gratia consequens ad perseuerandum vsque ad finem, altius, quod dicitur donum perseuerantiæ, & ad visionem beatificam altius, quod dicitur gratia consummata. Secundũ hunc sensum debent intelligi verba D. Augusti. in loco præallegato, cum ait quod sine gratia, hoc est sine auxilio speciali in his, in quibus patitur difficultatem ex corruptione peccati originalis, quo ad perfectum & meritorium peragendum nihil potest, ac etiam illud quod dicit in libro de Natura & gratia, vbi ait quod sine gratia (scilicet auxilii specialis) nullum profus bonum siue cogitando siue volendo, aut amando, siue agendo, faciunt homines bonum scilicet perfectum, & meritorium. Et sic accipit Apostolus bonum in locis præallegatis, maxime cum ait. Non enim quod volo bonum, hoc ago. Per hæc patet solutio ad obiecta quæ communiter fiunt.

Ver. 3. De Seruitute & Libertate Peccati & Iustitiæ.

AD multorum aliorum passuum sacræ Scripturæ, & sanctorum doctorum qui aduersantur vel aduersari videntur libero arbitrio, intelligentiam, & maxime ad intelligendum illud Ioan. Qui facit peccatum, seruus est peccati. & illud apostoli, An nescitis quod cui vos exhibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obediuntis ad iustitiam? Sed seruitus opponitur libertati. Igitur qui est in peccato mortali, non est liber, & per consequens non est liberum arbitrium. Et quod dicit D. Chrysost. super illud, Inuenietis asinam alligatam: vbi ait: Antequam peccemus, liberum habemus arbitrium ad sequendum voluntatem diaboli, aut non. Quod si semel peccantes obligauerimus nos operibus eius, iam virtute nostra euadere non possumus: sed sicut naus fracto gubernaculo illuc ducitur, vbi rēptas voluerit: sic homo diuinæ gratiæ auxilio perdit per peccatum, non quod vult agit, sed quod diabolus vult: & nisi dominus valida manu misericordiæ suæ soluerit eum, vsque ad mortem in peccatorũ vinculis permanebit: & quod Apostolus dicit. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me, in lege peccati, quæ est in membris meis. & illud. Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Sciendum est, quod omnia prædicta dicuntur & debent intelligi induciue siue inclinatiue propter vehementiam passionum allicientium, vel de motibus primò primis, quos habere solebat Apostolus, & tamen ab eis stimulabatur, & non coactiuè. Norandum præterea quod Apostolus seruitutem diuisit in seruitutem peccati, & in seruitutem iustitiæ. Diuisit pariter & libertatem, scilicet in libertatem, à peccato, & in libertatem à iustitia, quæ sunt inuicem opposita ita quod quicumque est seruus iustitiæ, est liber à peccato: & quicumque est seruus peccati, est liber à iustitia. In neutra autem seruitute comprehenditur necessitas coactionis: quia qui est seruus iustitiæ non necessitatur ad opera iustitiæ, quin possit ab eis cessare, & iustitiam deserere, ergo idem est de seruitute peccati. Seruus enim peccati non cogitur aut necessitatur ad peccandum, sed per liberum arbitrium potest à peccatis cessare, & illa deserere. Et sic in vtraque seruitute manet liberum arbitrium. Sed videndum est in quo consistit seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & quam libertatem habeat peccator. & iustus. Seruitus peccati secundum D. Thom. consistit in tribus. Primò in inclinatione ad peccandum: quia peccatum præcedens nos habitu vel dispositione relicta per suggestionem diaboli, cui seruo ad hoc subiecit, inducit ad alia peccata. Vnde D. Grego. Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundò seruitus peccati consistit in macula quæ est testimonium illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per solum liberum arbitrium possit peccari, non tamen per solum liberum arbitrium potest surgere à peccato: sicut ille qui sponte cadit in foueam profundam, non potest per se exire. Per hanc maculam sic subiicitur peccato, quod dicit D. Chrys. nisi Dominus valida manu suæ misericordiæ soluerit, perpetuo manebit. Tertio seruitus peccati consistit in difficultate ad bonum, quia per peccatum priuatur facilitate quæ procedit ex gratia, & seruitute iustitiæ. Libertas autem arbitrii quæ est in peccatoribus, in duobus consistit. Primo quia est liber à coactione siue necessitate peccandi. Quia non potest diabolus nolentè cõpellere aut necessitare ad peccandum, imò potest peccator cessare à peccato, & sic quodlibet peccatum mortale vitare: cum secundum D. August. peccatum adeo sit voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, licet non possit facere quod non sit sub peccato cum non possit per se surgere ab illo. Et quia peccatoribus cessantibus à peccato non denegatur auxilium speciale Dei, cum

Bene morali ter agere absque auxilio spũ. quæ do homo potest.

Ioan. 8. Rom. 6.

Matth. 23.

Rom. 7.

de ver. 9. 24. ar. 1.

Seruitus peccati in quo consistit. Libertas peccatoris in quo consistit.

illo, quia poterit positivè resistere diabolo, & concupiscentiis appetitus sensitivi.

Servitus iustitiae in quo consistit. Secundo libertas arbitrii in p[ar]te consistit, in conatulo illo & volitione siue proposito resurgendi in perfectis, de quibus in p[re]cedenti versiculo dictum est. Servitus aut[em] iustitiae in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiae. Nam per gratiam, virtutes, & dona spiritus sancti, & gratiam cooperantem & sequentem inclinatur ad opera meritoria, & ad perseverandum in illis. Et sic non est tanta nec tam gravis servitus iustitiae sicut servitus peccati, imò servitus iustitiae dulcissima est. Servire enim Deo regnare est. Vnde Christus: Iugum meum suave est, & onus meum leve. Per hanc servitutem iustitiae perficitur liberum arbitrium, & liberatur à servitute peccati. Libertas iustitiae quae manet in homine iusto, non consistit in deobligatione legis servandae, ut bene probat Apostolus in loco p[re]allegato dum ait, Peccabimus quia non sumus sub lege sed sub gratia. Absit. Nescitis quod cui vos exhibuistis servos ad obediendum, &c. Tandem infert, Liberati ergo à peccato servi facti estis Deo, & per cōsequens ministris eius. Omnis enim a[nt]ea potestatis sublimioribus subdita sit, &c. Et alibi. Vos in libertatem vocati estis fratres: tantum ne libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem spiritus servite & obedite p[re]positis vestris. Et Christus, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Sed de iis amplius inferius dicitur. Sed libertas hominis iusti quae habetur per gratiam Christi, siue libertas christiana consistit in quatuor. Primo in liberatione à peccato originali. Secundo in liberatione à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnō etiam à vehementibus suggestionibus diaboli. Tertio à liberatione legis Moysi, ut probat Apostolus in loco p[re]allegato, qui cum loquitur de lege, intelligit de lege Moysi. Quarto in liberatione à servitute corruptionis, quae erit in resurrectione generali. Vnde dicit, oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. & alibi dicit, Ipsa creatura liberabitur, à servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei.

Matth. 11.

Libertas in servitute siue christiana in quo consistit. Rom. 2. Galat. 6.

Luc. 10. ca. 17. ver. 2.

Libertas christiana consistit in 4

1. Cor. 15. Rom. 8.

Ver. 4. De Quiditate & essentia Liberi arbitrii.

Postquam compertum est liberum arbitrium esse in homine, considerandum est quid sit, & in quo essentialiter consistat. D. Augusti. dicit, quod liberum arbitrium est facultas voluntatis & rationis. Damascenus dicit quod liberum arbitrium nihil aliud est, quam voluntas. Philosophus dicit, quod electio est appetitus p[re]consciatus. Electio autem est actus liberi arbitrii, ergo liberum arbitrium est potentia appetitiva. D. Thom. resoluens hanc materiam dicit, quod si vis vocabuli accipiatur, liberum arbitrium nominat actum, sed ex usu tractum est, ut significet principium actus. Cum enim dicimus hominem esse liberi arbitrii, non intelligimus quod actualiter liberè iudicet, sed quod habeat in se unde possit libere iudicare, & concludit quod est voluntas, & probat sic. Omne principium actus vel est potentia, vel habitus: quia ut Philosophus in secundo Ethicorum dicit, Tria duntaxat sunt in anima, scilicet potentia, habitus, & passio siue actus. Duo prima sunt principia actus, sed liberum arbitrium dicitur actum scilicet liberum iudicium, ergo principium eius erit potentia vel habitus. Iudicium autem elicitive pertinet ad intellectum, siue rationem, sed quod additur liberè, si excederet vim potentiae principium eius deberet poni habitus, sed non excedit: quia secundum hoc aliquid libere fieri dicitur, quod est in potestate facientis. Esse autem aliquid in potestate nostra, inest nobis per aliquam potentiam, scilicet licet voluntatem, & non per habitum, ergo liberum arbitrium est potentia, non absolute, sed in ordine ad actum qui dicitur electio, quae p[re]supponit cōsiliū. Et sic liberum arbitrium est essentialiter ipsa voluntas, connotando ordinem siue respectum ad rationem siue ad iudicium electionis, quae est vnus & proprius actus liberi arbitrii. Ex eo enim liberi arbitrii dicimus, quod possumus vnū accipere alio recusato, quod est eligere. Electio autē, ut dictum est, ad voluntatē pertinet, p[re]supponit tamen iudicium, & collationem rationis. Cū ergo omnium potentiarum actus ordinentur ad electionem, liberum arbitrium non dicitur plures potentiae: quia tunc sequeretur quod in vno homine essent plura libera arbitria, & voluntates ideo est tantū vna potentia cum actus omnium aliarum potentiarum referantur ad liberum arbitrium mediante vno actu qui est eligere, qui non potest esse actus elicitus à pluribus potentiis immediate progrediens, sed duntaxat à voluntate. Quāvis enim Philosophus videatur relinquere sub duobus cuius potestatis actus sit electio (dicit enim quod electio est intellectus appetitivus, vel appetitus intellectivus) magis tamen declinat quod sit appetitus intellectivus, nominās electionem desiderium cōsiliabile. & huius ratio est: quia obiectum proprium electionis est id quod est ad finem, hoc autem inquantum huiusmodi habet rationem boni, quod dicitur vtile unde cum bonum inquantum huiusmodi sit obiectum appetitive virtutis siue potentiae. Sequitur quod electio erit actus appetitive potentiae, & per cōsequens voluntatis. Nec obstat quod ratio siue intellectus est principium iudicii, & non voluntas: quia quod dicitur principium alicuius actus alicualiter fiendi, non oportet quod sit principium illius actus simpliciter, sed alicualiter significatur esse principium illius: sicut Grammatica per hoc quod dicitur esse principium recte loquedi: sed non dicitur quod sit principium locutionis simpliciter: quia si ne grammatice homo potest loqui, sed quod sit principium rectitudinis in locutione. Ita potentia qua libere iudicamus, non dicitur illa qua iudicamus simpliciter (quae scilicet est intellectus) sed quae facit liberatē in iudicando, quae est voluntas. Essentia ergo libertatis est voluntas: radix autē eius est intellectus: quia ex hoc voluntas potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas acceptiones boni, sed essentia libertatis est voluntas. Ideo Philosophi definiunt liberum arbitrium dicentes quod est liberum de ratione iudicium, quasi ratio sit causa, & radix libertatis.

3. lib. cap. 4. 2. Ethic.

1. p. q. 83. ar. 3. & 4. De Ver. q. 24. ar. 4. 5. & 6.

2. Ethic.

6. Ethic.

1. 2. q. 17. ar. 1. ad 2.

Ver. 5.

De iis in quibus liberum Arbitrium inuenitur.

A Liberum arbitrium inuenitur in Deo, angelis, & hominibus, differenter tamen. Primo quidem reperitur in Deo, iuxta illud Apostoli: Omnia operatur vnus, & idem spiritus, diuidens singulis prout vult. ubi Glof. exponit pro libero voluntatis arbitrio: nec obstat quod Deus peccare non possit: quia ut dictum est ex Anselmo, posse peccare non est liberum arbitrium, neque pars liberi arbitrii, sed potius imperfectio liberi arbitrii: quia de ratione liberi arbitrii non est quod sit flexibile ad malum, sed quod possit se habere ad plura opposita. Et quāvis Deus naturaliter velit & diligit seipsum, & naturaliter generet filium & spiret spiritum sanctum, & sic in operationibus ad intra nō sit liber nisi libertate complacentiae: est tamen liber in operationibus ad extra, scilicet in creatione & productione creaturarum ac gubernatione illarum. Hæc autem libertas ab æterno ei cōpetit. Vnde Apostolus attribuit ei electionē dicens, Ut secundum electionem propositū Dei maneret. Et alibi dicit, Reliquiae secundum electionem salutis factae sunt. Quod quærebat Israël, non est consecutus: electio autem consecuta est: licet enim consiliū quod importat collationem successivam, non attribuitur Deo, attribuitur tamē ei resolutio & determinatio consilii.

Ver. 6.

De libero Arbitrio Angelorum.

Angeli etiam habent ex natura sua liberum arbitrium, sed flexibile in malum: nullius enim creaturæ liberum arbitrium ex puris naturalibus potest esse inflexibile, siue confirmatum in bono, cum de ratione cuiuscunque creaturæ sit, quod possit deficere vel secundum substantiam, ut elementa: vel secundum operationem, ut angeli: alii ex puris naturalibus essent beati, quia nullus impeditur à beatitudine nisi propter peccatum. Potest tamen natura intellectualis per gratiam confirmari in bono, sicut fuerunt angeli boni in secundo instanti. Et sicut anima Christi, quae ab initio sui fuit beata, & habuit clarā diuinā essentiae visionem, quae aufert omnem defectum rationis, & per consequens flexibilitatem arbitrii in malum: quia non potest esse defectus, siue peccatum in voluntate, nisi sit defectus in ratione siue intellectu, per quem malum siue apparatus bonum proponitur voluntati. Liberum arbitriū in angelis est talis naturæ, quod cuiuscunque plenè liberè adhæret, immobiliter adhæret, unde boni post electionem fuerunt confirmati, & mali obstinati & indurati, ut dicit D. Grego. 34. Moralium, exponens illud: Cor antiqui hostis sicut lapis indurabitur: quia nunquam vlla cōuersationis pœnitentia molietur. Et D. Ioan. dicit: Ab initio sui peccati diabolus peccat. quod exponens D. August. dicit, quod semper peccat ab initio sui peccati diabolus. Angelus enim est medius inter Deum & hominem, sed Deus habet liberum arbitrium inuertibile ante electionem, & post: homo autem habet liberum arbitrium vertibile ante electionem, & post electionem inuertibile.

Ver. 7.

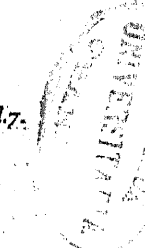
De libero Arbitrio Hominis.

Homo etiam habet liberum arbitrium, ut probatum est, differenter tamen ab angelis. Quia habet vertibile ante, & post electionem, & vsque ad mortem: tunc enim confirmatur in bono, vel in malo. Si moriatur in gratia, confirmatur in bono: si vero in peccato mortali, confirmatur in malo. Vnde D. Ioan. Me oportet operari donec dies est (scilicet p[re]sentis vitæ) venit nox scilicet mortis, in qua nemo potest operari meritorie, vel demeritorie. Et Eccle. 11. Si ceciderit lignum siue ad Austrū, siue ad Aquilonem, ibi erit. per lignum potest intelligi homo, qui comparatur arbori: iuxta illud, Video homines velut arbores, Auster representat statū gratiæ, Aquilo verò statū peccati mortalis: ideo in quo statu morietur, ibi semper erit. Hic autem casus fit per mortem. Vnde Damascenus dicit, Quod est in hominibus, mors, est in angelis casus Iuristæ dicunt, quod voluntas hominis est deambulatoria, vsque ad mortem. Ex quo sequitur quod pro statu viæ nemo potest esse obstinatus, neque etiam Antichristus. Quia obstinatio perfecta, est firmitas voluntatis in malo, sic quod non possit à peccato reuerti, nec vilo modo cooperari, ad hoc quod resurgat: talis est obstinatio damnatorum, quae non potest esse in via, eum maneat natura liberi arbitrii, quod non potest cogi, & sic potest cessare à peccato, & modicū conari ad iudicium findere. Potest tamen aliquis in via esse imperfectè & inchoatiuè obstinatus, & firmatus in malo, ut valde difficulter possit cooperari ad hoc, quod resurgat à peccato propter longam peccandi consuetudinem, & taliter erit obstinatus Antichristus. talis obstinatio dicitur induratio. Et sic legimus Exod. 7. induratum fuisse cor Pharaonis, non tamen perfectè: & ratio est, quia in statu viæ passio soluitur & reprimitur, & habitus non totaliter animam corrumpit. Nec ratio adeo pertinaciter falso inheret, quin per contrariam rationem possit adduci, sed post statum viæ animi separata non accipit cognitionem à sensibus, & sic confirmabitur sicut angeli. Et in resurrectione corpus sequetur animæ cognitionem, & sic eadem ratio obstinationis manebit.

Ver. 8.

De Confirmatione Liberi Arbitrii in bono.

Quāvis liberum arbitrium hominis non possit in via confirmari in malo, cum talis obstinatio non possit attribui Deo, neque voluntati, quae non potest per habitum seu consuetudinem corrumpi neque necessitari. Potest tamen confirmari in bono per specialem Dei gratiam, cum cōfirmatio in bono possit attribui Deo, qui est causa omnium bonorum: & non potest esse causa mali, culpæ, siue peccati. Et sic dicimus quod Apostoli fuerunt confirmati in die Penthecostes, iuxta illud Psal. 74. Ego confirmaui columnas eius. Et D. Virgo ab initio etiam fuit in gratia confirmata. Sed difficultas est quid sit, & in quo consistat illa confirmatio. Ad cuius euidentiā sciendum est

De veri q. 24. ar. 9. Confirmatio in gratia quid sit. quod aliquis potest confirmari in bono dupliciter. Vno modo simpliciter, ita quod habeat in se sufficiens confirmationis principium, per quod omnino impediatur a peccando. Et sic beati sunt confirmati in bono, eo quod mediante lumine glorie, ratio est semper in actu perfecto, & nullus potest esse defectus in ea. Alio modo dicuntur aliqui confirmari in bono per hoc, quod datur eis aliquod munus gratie quo ita inclinatur in bonum, quod non de facili possunt a bono deflectere: non tamen per hoc ita retrahuntur a malo, quod omnino peccare non possint, nisi diuina prouidentia custodiente, sicut dicitur de immortalitate Adæ, qui in statu innocentie erat immortalis, non quod omnino mori non posset ex aliquo dono sibi intrinsicè dato, sicut beati post resurrectionem. Nec poterat protegi ab omni exteriori mortifero, ut puta ab incisione gladii, & aliis huiusmodi, a quibus tamen a diuina prouidentia præseruabatur. Et hoc modo in statu viæ possunt confirmari in bono, & non primo modo: quod sic probari potest. Nam non potest aliquis omnino impeccabilis reddi, nisi omnis origo peccati auferatur. Origo autem peccati vel est ex rationis errore, quæ in particulari decipitur circa finem boni, & circa vtilia quæ in vniuersali naturaliter appetit vel ex hoc, quod iudicium rationis intercipitur propter aliquam passionem inferiorum virium. Quauis autem alicui viatori concedi possit, ut ratio nullatenus erret circa finem boni, & circa vtilia in particulari per donum sapientie & consilij; tamen quod iudicium rationis non possit intercipi, excedit statum viæ propter duo. Primo, & principaliter: quia rationem esse semper in actu recte contemplationis in statu viæ, ita quod omnium operum ratio sit, Deus actualiter consideratus, est impossibile. Secundo quia in statu viæ non contingit inferiores vires ita rationi esse subditas, ut actus rationis propter eas nullatenus impediatur, nisi in domino Iesu Christo, qui simul fuit viator & comprehensor. Sed tamen per gratiam viæ ita potest astringi bono, quod non nisi difficulter peccare poterit. Cum per virtutes infusas, & dona spiritus sancti vires inferiores refrænentur, & voluntas in Deum fortius inclinatur, & ratio perficiatur in contemplatione veritatis diuine, cuius continuatio ex feruore amoris proueniens, hominem retrahit a peccato. Sed totum quod deficit ad confirmationem, completur per custodiam diuine prouidentie in illis qui confirmanti dicuntur, ut scilicet quandocumque occasio peccati se ingerit, eorum mens diuinitus excitetur ad resistendum. Ex prædictis sequitur quod confirmatio non differt a dono perseverantie dato in hac via, quod non cadit sub merito, eo quod pendeat solum ex motione diuina, quæ est principium omnis meriti. Et ideo perseverantie donum nihil aliud est, quam specialis assistentia, & motio Dei, qui, quandocumque occasio peccati se ingerit, excitat mentem ad resistendum, & implendum præcepta per ipse. Nisi forte dicatur, quod confirmatio præsupponit abundantem, & excellentem gratiam. Nam omnes qui dicuntur in gratia confirmati, dicuntur habuisse excellentem gratiam. Si quæretur quare per donum habituale non possit fieri illa harmonia inter potentias animæ & rationem, & voluntatem ad Deum, ut non possit homo peccare in hac via, sicut per iustitiam originalem fiebat talis armonia, quod non poterant in statu nature integræ primo peccare venialiter, & tamen iustitia originalis erat donum habituale: dictum est, quod confirmatio excedit statum viæ.

Ver. 9. De vsu Liberi Arbitrii.

Licet homo semper habeat liberum arbitrium, cum semper habeat voluntatem: non tamen semper E habet vsu liberi arbitrii, ut patet in dormientibus, ebriis, & furiosis, siue amentibus: ac etiã in pueris in quibus paulatim crescit vsus liberi arbitrii, ut ex actibus illorum experimur. Quia paulatim incipiunt ratiocinari & conferre, & reflecti supra actus suos: quæ sunt signa quædam ostendenda rationis vsu. Tempus complet vsus rationis ad peccatum mortale sufficiens, ab aliquibus assignatur finis primi septennii, quod non est intelligendum absolute in omnibus, sed in pluribus: quia aliqui habent multum materialem complexionem, & ideo tardius habent completum vsu rationis, quam delicatioribus: nec potest bene regula generalis assignari. Acceleratur tamen aliquando a deo, ut factum fuit animæ Christi qui in primo instanti, meruit nobis per acceptationem passionis oblatæ. Vnde Eza. Oblatus est: quia ipse voluit. Verisimile est etiam quod beatæ Virgini, cum de lege non detur gratia, nisi per sacramenta vel per motum liberi arbitrii, sed nullum sacramentum fuit oblatum pro D. Virgine in primo instanti conceptionis siue creationis animæ, quæ per gratiam fuit præseruata a peccato originali igitur. Præterea secū dum D. Hiero. Ansel. & Berii cæteris per partes: Mariæ autē tota sese infundit gratiæ plenitudo. Et sic nil gratiæ fuit aliis collatum, quod D. Virgini non fuerit concessum: sed vsus liberi arbitrii fuit datus Hieremiæ, & D. Ioann. Baptistæ igitur. An autem deinceps habuerit vsu liberi arbitrii, in vtero existens incertum est. Quidam dicunt quod innocentibus martyribus pro Christo occisis fuit acceleratus vsus rationis. D. Thom. tamen non est eiusdem sententiæ, eo quod illud excedat communem statum, & non habeatur autoritas sacræ scripturæ, a qua possit elici. Non assentit etiam dicentibus vsu liberi arbitrii fuisse acceleratum puero quinque annorum blasphemanti, de quo recitat D. Gregorius quod fuit suffocatus a diabolo in præsentia patris, dicit enim visionem factam patri, cuius exemplo puer blasphemare didicerat, & filium propter peccatum patris: fuisse suffocatum, sed non damnatum, patrem verò morte filii punitum, & monitum. Post mortem autem homines non habent aliquem vsu liberi arbitrii in ordine ad vltimum finem, præter illum quem ante mortem sibi præstituerunt, circa media autem non inconuenit dicere dæmones & damnatos habere vsu liberi arbitrii. Nec per hoc sequitur, quod demereatur de nouo, cum sint determinati in ordine ad finem, & eadē ratione beati non merentur de nouo, & eodem modo dicendum est de angelis bonis & malis.

Ver. 10.

Ver. 10. De Differentia Voluntatis ab intellectu.

Anter voluntatem & intellectum constat quàm plurima esse discrimina. Primum, quia voluntas non recipit in se species aut similitudines rerum, in quas tendit, seu quas vult, prout intellectus, sicut dictum est. Ob hæc causam voluntas dicitur cæca: quia nihil ex se videt, & nihil vult nisi representetur per intellectum sub ratione veri vel apparentis boni: & sic intellectus est director, siue pædagogus voluntatis: quia dirigit eam. Propter eandem causam dicitur, quod bonum & malum sunt in rebus, & verum ac falsum sunt in intellectu, quia intellectus recipit species rerum, & non voluntas: ideo necesse est intellectum regulari, & mensurari per res exteriores, & non voluntatē, cum in se nil recipiat ab eis, sed regulatur, & mensuratur a voluntate diuina, a qua recipit & esse, & motionem: quauis etiam dici possit voluntatem regulari per rationem siue intellectum, in quantum ratio participat, & recipit ab intellectu diuino, siue ratione diuina, ea quæ per voluntatem debent obseruari: quia intantum ratio humana est vera, in quantum cõformatur veritati diuine per sinderesim, quæ dicitur participatio diuini luminis, vel per lumen fidei. ¶ Secundum discrimen est, quia voluntas est essentialiter libera, & domina aliarum potentiarum, ac etiam ipsius intellectus, sic quod mouet eas per modum causæ agentis: ideo dicitur inclinatio in aliquid. Inclinatio autem dicitur dispositio mouentis secundum quod efficiens mouet. Sic ergo mouet voluntas alias potentias per modum causæ agentis, ut non possint resistere, nisi fortè impediatur ex indispositione organorum aliarum potentiarum: quia turbato cerebro, intellectus ad imperium voluntatis non potest vacare contemplationi, intellectus autem non est dominus voluntatis. Quia quocumque obiecto per intellectum voluntati præsentato, potest voluntas ex natura suæ libertatis cessare ab actu, & imperare intellectui, ut alia obiecta representet. Et sic intellectus mouet voluntatē per modum finis & obiecti, & non effectiue: voluntas autem mouet intellectum per modum efficientis, & effectiue. Sed difficultas est quomodo hoc fiat, & quid causet voluntas in ipso intellectu, quādo imperat quod diuertat ab obiectis præsentatis, & quærat siue representet alia. Si quæretur an in intellectu per illud imperium causetur aliquod iudicium: quia de illo primo iudicio quo modo causetur, iterum posset esse questio, an per aliud iudicium, & sic in infinitum. Dicendum quod intellectus in vigilia semper præsentat aliquid voluntati quod est bonum, verum, vel apparet, & voluntas intus mouet intellectum ad quærendum media quæ ei placēt, ex qua motione effectiua ipsius voluntatis naturali quodam ordine & subiectione absq; aliquo alio iudicio causato vel impresso a voluntate in intellectu, intellectus videt voluntati non placere obiectum præsentatum, reflectitur se supra se, & iudicat alia media præsentanda, & sic respicit species intelligibiles donec inueniat medium quod placeat voluntati. Voluntas autem mouet alias potentias effectiue, sed non immediatè, sed mediante intellectu qui est promptus executor voluntatis, & imperat fantasie, & fantasia appetitui sensitiuo, & appetitus sensitiuus imperat potentiæ motiue, & membris exterioribus: excipiuntur tamen a motu & imperio voluntatis vires vegetatiue partis. Vnde Christus: Nemo potest cogitando addere ad staturam suam cubitum vnū. Cum autē tã intellectus, q̄ voluntas sint potentie immateriales, competit vtrique quod reflectatur supra se, & vna super alteram, & super essentiam animæ, & super omnes vires eius. Intellectus enim intelligit se, & seipsum intelligere: intelligit etiã voluntatem, & ipsam velle, & essentiam animæ, & omnes alias vires, & actus illarum: similiter & voluntas vult se velle, & vult intellectum intelligere, & vult essentiam animæ, & sic de aliis. Et ideo licet intellectus sit voluntate prior simpliciter: tamen per reflexionem efficitur voluntate posterior: & ideo voluntas primo mouet intellectum, & imperat ei effectiue, & per ipsum deinde aliis potentibus, sicut dictum est. Notandum tamen quod imperium pertinet ad voluntatē & rationē diuersimodè: quia pertinet ad voluntatē per modum inclinationis, scilicet prout imperium importat inclinationem, quendam & executionem. Ad rationem verò per modum directionis, & secundum quod inclinatio, & motio voluntatis distribuitur & ordinatur ad exequenda per hanc vel per illam potentiam. Ex præmissis apparet quomodo intellectus & voluntas, in nobilitate & præeminētia dignitatis se inuicē excedunt.

Ver. 11. De Dignitate Intellectus & Voluntatis.

Aliquid potest dici altero eminentius dupliciter. Primo simpliciter & absolute. Alio modo secundum quid. Ad hoc autem quod ostendatur aliquid esse altero nobilius, oportet quod eorum comparatio attendatur circa essentialia: quia secundum accidentalia attenditur vnum alteri præeminere secundum quid. Sicut si homo comparatur leoni, quantum ad differentias essentialia, homo est simpliciter nobilior leone: quia homo est animal rationale, & leo animal irrationale. Si verò cõparetur, quantum ad accidentia, puta quantum ad fortitudinem corporalem, leo est nobilior, sed hoc est secundum quid. Ad sciendum ergo an voluntas, & intellectus sit nobilior simpliciter & absolute, ex differentiis essentialibus cõsiderandum est. Perfectio autē & dignitas essentialis intellectus in hoc cõsistit, quod speciem rei intellectæ in se recipit per quam ipsam intelligit actu, in quo tota eius dignitas consideratur: quia vnumquodque intantum est ens, in quantum est actu: nobilitas autem, & dignitas voluntatis, & actus eius cõsistit in hoc, quod anima ordinatur per voluntatem ad aliquam rem nobilē secundum esse, quod res habet in seipsa. Sed perfectius simpliciter & absolute loquendo, est in se habere nobilitatem alterius rei, quàm ad rem nobilem extra se existentem comparari. Hinc est quod intellectus simpliciter & absolute est eminentior & nobilior ipsa voluntate. Quod etiã multis modis potest probari. Primo ex imagine Dei: nobilitas enim animæ cõsistit in hoc, quod est ad imaginem Dei, sed hoc est per intelligentiam, ut dicit D. Aug. in quantum intellectus intelligendo seipsum representat Patrem & filium: quia idem per essentiam est principium & verbū intelligēs, & intellectū, & sic magis participat imaginē Dei.

f iij

2. 2. 9. 114. ar. 9.

2. 2. 4. 53.

Hier. 1. Luc. 1. 2. 2. 9. 114. ar. 1. ad. 1. 4. sent. diff. 27. q. 2. ar. 2.

Math. 6. Luc. 12.

3. super g. ad lit.

3. Ethic.

1047. 17.

6. Mor. 4. Luce. 10. 10. Ethic.

Præterea actus intellectus est nobilior actu voluntatis: igitur & ipse intellectus, antequam probatur, quia actus intellectus terminatur ad animam, actus vero voluntatis ad res ad extra. Præterea intellectus plus distat ab infimo scilicet sensu, cum quo aliquo modo conuenit ipsa voluntas: quia vtrūque terminatur ad res ad extra. Præterea reges & dirigēs est nobilior recto & directo, sed intellectus est dirigēs, igitur &c. Vltimus actus simplicior est nobilior, sed actus intellectus est huiusmodi, cum abstrahat à materia, & non voluntas. Præterea illud quod est propriū hoīs, in quātū homo, est nobilior eo quod est cōmune homini, & aliis animalibus. Sed intelligere est propriū hoīs, & velle aliis animalibus cōuenit. Vnde Philosophus dicit, Quod in voluntario participat pueri & bruta. Insuper, quāto aliquid est propinquius fini, tanto est nobilior, cum ex fine sumatur ratio bonitatis in iis quæ sunt ad finē: sed intellectus propinquior est fini vltimo & prius attingit ipsum cognoscēdo, quā voluntas appetēdo, cum appetitus præsupponat cognitionē. Vnde Christus, Hæc est vita æterna, ut cognoscāt te Deū, & quē misisti Iesum Christū. Vltimus, Vita actiua est nobilior vita cōtēplatiua secundū D. Grego. iuxta illud, Maria optimā partē elegit, quæ non auferetur ab ea. Postremo Philosophus dicit, quod intellectus est optimū eorū quæ in nobis sunt. Sed si cōparemus voluntatē & intellectum ad res ad extra, adhuc distinguēdū est: quia si ad res corporales & sensibiles, adhuc intellectus est nobilior, quia res, quas intelligit, sunt nobiliori modo in intellectu, quā in seipsis, cum sint in eo immaterialiter & incorruptibiliter: voluntas autē fertur ad res secundū seipsas. Si autē cōparemus intellectū & voluntatem ad res superiores, puta angelos & Deū, tunc voluntas est nobilior, cum feratur in ipsas res secundum quod in se sunt: intellectus vero secundū quod sunt in seipso. Sed superiora, puta angelus vel Deus, inferiori modo sunt in intellectu, quā in seipsis: ideo intellectus circa illa est inferior voluntate: ideo diligere Deum est nobilior, & magis meritoriuū, quā cognoscere ipsum. Quod intelligēdū est in via, vbi intellectus cognoscendo Deū, fertur in speciem siue similitudinem, non quidē expressam, sed abstractā. Sed in patria & visione beatifica cum ipse intellectus feratur in diuinam essentiam secundū se, & non per aliquā similitudinem, & primō attingat, visio erit perfectior fruitione: & si per impossibile cessaret fruitio, adhuc visio faceret, & denominaret hoīem beatū inchoatiuē: sed quantūcūque voluntas fruatur Deo, non nominat hoīem beatū, nisi intellectus clarē videat. Si autē intellectus & voluntas cōparetur in esse moris vel motionis, & in via, voluntas est nobilior, quia ipsa est essentialiter libera & diuina, & per eā homo meretur, & non per intellectū. Itē nobiliori habitu perficitur, scilicet charitate, & intellectus fide. Sed in patria intellectus perficitur lumine gloriæ, quod est nobilior charitate, eo quod primō facit attingere vltimū finē, & importat rationem gratificationis. Et sic excessus dignitatis ipsius voluntatis supra intellectum est secundum quid duntaxat. Nec inconuenit quod voluntas magis labore & mereatur, & quod intellectus magis, & primō præmiatur: Sicut in forti politico brachia amplius laborant, & tamē caput coronatur. Nec etiam voluntas potest præmiari, nisi mediante intellectu.

De Voluntario & inuoluntario.

s. 4.

1. 2. q. 6. art. 1. & 2.

3. Ethic.

Pueri nō habent voluntariū perfectū, cum nō habeant perfectā cognitionē, nec possint deliberare. Et ideo licet dicantur aliter quo modo agere & mouere seipsa, nō tamē proprie, & perfecte, cum nō habeant dominū suorū operum, ideo dicuntur magis agere & moueri, quā agere: & ideo actus illorū nō cōsequitur laus aut vituperiū. Differentia tamē magna est inter bruta & pueros, quia bruta nō sunt apta nata habere cognitionem perfectā, & voluntariū perfectū, sicut pueri qui proficiunt in cognitione, & tādē veniunt in voluntariū perfectū. Notādū tamē, quod cum voluntariū perfectū à voluntate libera dicatur, & voluntas libera dupliciter dicatur aliquid, velle scilicet directē & indirectē: ita & voluntariū perfectū est duplex, scilicet directū & indirectū. Voluntas dicitur velle aliquid directē, secundū quod directē tendit in illud, & quod procedit ab ea: & sic volitio dicitur directē volita, sicut à calore calefactio. Indirectē autē & ex cōsequenti dicitur velle id quod sequitur ex hoc ipso quod nō agit, vt nauta dicitur velle submerionē nauis, ex hoc ipso quod nō gubernat nauem cum tenetur, & potest: tunc enim ei imputatur submersio nauis, eo quod potuit, & debuit velle impedire eā. Et sic voluntariū perfectū potest esse absque actu, aliquādo absque actu exteriori cum actu interiori, sicut cum nult agere. Quādoque vero absque actu etiam interiori, cum merē omisiuē se habet. Et sic hoc complexum (non velle) dupliciter accipi potest, scilicet positiuē & negatiuē.

Voluntariū perfectum quid, & quomplex sit.

A Inter impedimenta voluntarii, & causas inuoluntarii ponitur violentia siue violentum, quod nihil aliud est, quā motus cuius principium est ab extrinseco non conferente vim passo. Et quāuis voluntas quo ad actum interiorem, qui est volitio, non possit violentari: cum volitio sit inclinatio, si tamen voluntas aliquid velit, vel nolit positiuē, iam ipsa confert vim vnde. D. Augustus dicit. Quod fit voluntarie, non fit ex necessitate, neque coactione. Sed quo ad actus exteriores qui possent ab ipsa imperari, & quo ad membra exteriora, voluntas potest violentari: ideo Philosophus & Damascenus dicunt, quod aliquod est inuoluntarium per violentiam: quia fit cōtra voluntatē, si autem voluntas concurrat, vel secundum actionem, vel secundum passionem, non dicitur inuoluntarium simpliciter. Sicut nec generationes nec corruptiones naturales non dicitur violentæ, eo quod sunt secundum inclinationem materiæ. Non est etiam inconueniens quod aliquid sit violentum secundum quid, quod tamen est inuoluntarium simpliciter: vt cum aliquis inflectit membra contra naturā dispositionem, hoc est violentum secundum quid, scilicet quantum ad membrum particulare, non tamen simpliciter quantum ad ipsum hominem: sicut in naturalibus quando animal mouetur sursum ex apprehensione ecōtra grauitatem suam, & quando lapis cum impetu emittitur deorsum. Licet enim quantum ad aliquam celeritatem concurrat, non tamen quo ad omnem. Cum autem aqua quæ naturaliter grauis est, & deorsum tendit, in clepsydra ascendit sursum, ne detur vacuū, non violentatur, quia principium illius est, ab intrinseco, non quidem vt aqua est quædam natura particularis, sed vt est pars vniuersi, quod abhorret à vacuo.

1. 2. q. 6. art. 4. & 5.

5. de ciuita. Dei.

B Metus siue timor etiam impedit siue diminuit voluntarium multa enim per metum agimus, quæ secluso metu non ageremus. Licet autem impediāt & diminuat voluntarium, nunquam tamen totaliter tollit: quia vt Gregorius Nicenus dicit, quæ per metum aguntur, sunt mixta ex voluntario & inuoluntario. Tamen si quis recte consideret, sunt magis voluntaria quā inuoluntaria: quia sunt simpliciter voluntaria: inuoluntaria autem secundum quid, quia vnumquodque dicitur simpliciter esse, secundum quod est actu: sed id quod est in sola apprehensione, non est simpliciter actu, sed secundum quid. At qui quod metu agitur, secundum hoc est actu, secundum quod fit. Actus enim in singularibus est. Singulare autem dicitur inquantū est hic, & nunc. ideo id quod fit, est in actu secundum hic, & nunc dicitur simpliciter esse. Et sic quod fit per metum, est voluntarium inquantum est hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impeditiuū maioris mali quod timebatur, quemadmodum proiectio mercium in mari tēpore tēpestatis propter timorē periculū imminētis, quæ nō fieret nisi imineret periculū. ideo dicitur voluntaria simpliciter, & inuoluntaria secundum quid. Notandum quod, differentia est inter ea quæ fiunt per vim, siue quæ sunt violenta, & ea quæ fiunt per metum, quia ea quæ fiunt per violentiam, sunt omnino inuoluntaria, cum voluntas non concurrat. Ideo violentia tollit omnino peccatum. In iis autem quæ fiunt ex metu, non tollitur omnino peccatum, cum non tollatur totaliter voluntarium, quāuis metus excuset, & diminuat peccatum, in quantum diminuit voluntarium, quia sub conditione est inuoluntarium. Metus enim est vis siue violentia conditionata. Metus secundum iuristas est duplex, quidam est leuis quo timetur leue vel etiam graue malum, sed leuiter, hoc est ex leui causa. Et hic metus cadit in virum leuem, qui timet vbi & quando non oportet: talis metus facit & denominat illum meticulosum. Alius est metus iustus, quo timetur graue malū, & grauitē: hoc est ex probabili causa: & hic metus secundum iura vocatur cadens in constantem virum, siue in constantem mulierem, licet minor metus excuset mulierem quā virum, vt in cap. cum locum. de iis quæ vi metusve causa, fiunt. Graue malum dicitur mors, vel mortis periculum aut verberum, seruitutis, vinculorum, de honestationis personæ propriæ, aut vxoris, ac filiorum, & perditio maioris partis bonorum temporalium, præsertim cum pauca habet bona, vt dicit Panor. in capit. Abbas, de iis quæ vi, metusve causa fiunt. Et generaliter graue malum dicitur maius respectu minoris, quia vir constans siue vir tuosus sustinet minus malū, vt euitet maius. Metus iustus, siue cadens, in constantem virum licet excuset à tanto, cum diminuat voluntarium, non tamen excusat à toto, in iis quæ sunt de se mala, & peccata: quia talia sunt maxima mala, propter quæ vitanda debet homo potius mori, vt dicitur in tertio, Ethicorum, cuiusmodi sunt blasphemare, adulterari, falsum testimonium perhibere, & occidere auctoritate propria, etiam aggressorem. Non enim licet intendere mortem directē, sed defensionem, quāuis aliquando sequatur mors ex consequenti. Vnde Christus dicebat. Nolite timere eos qui occidunt corpus &c. In iis autem quæ non sunt secundum se mala, sed sunt mala: quia prohibita lege diuina pure positiuā, an metus excuset à toto, difficultatē habet, quia in cap. quod nō est, de regulis iuris, dicitur, quod nō est licitū in lege. Necessitas facit licitum. Nam Sabbatū custodiri præceptū est, Machabej tamē sine culpa sua in Sabbato pugnant. Sic etiam hodie si ieiuniū frāgeret egrotus, reus voti non habetur, igitur mortis periculū excusat à præcepto legis diuinæ positiuæ de seruādo Sabbato, & reddēdo voto. In oppositū autē est historia vbi habetur, quod septē fratres cum matre eorū, admirabili, & bonorum memoria digna, crudelissimam mortem sustinere elegerunt, quā porcinas carnes comedere, quod sola lege diuina pure positiuā prohibebatur, & non erat de se malum, sed solum quia prohibitum. Sic ergo bel-lates p̄ vita, veniēdo cōtra præceptū sabbati, quod est vñū ex decē principalibus præceptis scilicet decalogi, nō peccauerūt, ergo nec etiā peccasset si comedisset carnes suillas siue porcinas: & si nō peccasset

Differentia inter violentiam, & per metum facta.

Metus duplex.

Graue malum, & timor cadens in constantem virum quid dicatur.

Metus cadens in constantem virum non totaliter excusat.

Matth. 10. An lex diuina pure positiuā in iis quæ non sunt de se mala, insidete periculo mortis obliget.

1. Macha. 2.

comedendo. Tenebantur comedere, quoniam habebant medium licitum ad conseruandā vitam. Dicunt quidam, & satis probabiliter, quod in prima historia qui in primo bello noluerunt se defendere, sed magis mori in simplicitate sua praelegerunt, non peccauerunt: quia propter honorē Dei sustinebant voluntariē mortem ab iis, si qui eos ad simulachra adoranda volebant inducere. Non enim tūc tenebantur seruare vitam, cū incertum esset, an possent. Nec adhuc eis reuelatum fuerat, quod possent in sabbato pugnare. Mathias vero, & reliqui remanentes videntes stragem, & quod si omnes sic facerēt, honor Dei diminueretur, & daretur ansa, & cornu peccatori, praemissa oratione, inuito consilio, habita reuelatione, pronide & sapienter cogitauerunt quod ipsi in Sabbato ad alios non egrederentur, sed si aggressi fuissent ab inimicis, pugnarent se defendendo, quod etiam non erat cōtrauenire praēcepto Sabbati, quod non prohibebat opera quae necessaria erant ad vitam corporalem non solum hominum sed etiam iumentorum, vnde Christus. Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum in die Sabbati: Postmodum declarat, quod per hoc non soluebatur lex Sabbati. In secunda autem historia inducentes comedere carnes, suillas, etiam intendebant inducere ad adorationem simulachrorum, & ad transgressionem omnium legum Dei. per Moysen datarum, & sic talis comestio vergebat in iniuriam Dei, & ideo non erat licitum comedere, quia non erat medium, licitum cōseruandi vitam. Probabile est tamen quod secluso scandalo, & adueniente metu mortis ab intrinseco, vt puta si moreretur fame, nisi comederet escas prohibitas, posset & teneretur comedere per communem regulam, de concursu praēceptorum, quae talis est. Quādoque concurrunt praēcepta in eequalia incompatibilia seruari, in illo casu minus praēceptum suspenditur, & maius obligat. Sed maius praēceptum est de seruanda vita, quā de delectu ciborum, igitur, &c. Vbi autem ex illa comestione, & transgressionem praēcepti sequeretur scandalum ex infirmitate proximi, sic vt quādo metus cadit ab extrinseco, non debet quis comedere, imō tenetur potius mori, iuxta illud. Si esca scandalizat fratrem meum, non māducabo carnes, in aeternum, ne fratrem meum scandalizem. ordine enim charitatis quis plus tenetur diligere animam proximi quā vitam corporalem. Metus iustus, siue cadens in constantem virum in iis quae prohibita sunt iure humano, excusat à mortali secundum Siluestrum de Prierio. Cuius ratio est, quia nō est de intentione legislatoris adeo stricte ligare homines. Et de ratione legis humanae est quod sit rationalis, & possibilis quod non videretur, si ita rigide obligaret, nisi forte esset propter aliquod naturale annexū, sed non in pure humanis. Nec obstat quod dicitur in cap. in sacris de iis quae vi metusue causa fiunt. vbi videtur dici quod est mortale, participare cum excommunicato, nec excusat metus, quia loquitur in participatione directā, in iis quae sunt per se mala, siue quando participat cum excommunicato, in crimine. Excusat etiam metus ab obligatione contractuum in quibus liber consensus requiritur, vt in matrimonio, & dotis constitutione, & aliis de quibus Siluester in summa super verbo metus. §. septimo. Iura enim voluerunt quod in contractu matrimonii esset plenum, voluntarium, siue omnino liber consensus, vt in cap. Cum secundum. & capit. veniens, in secundo, de sponsa. & sic matrimonium contractum ex metu cadente in constantem virum aut mulierem, est ipso iure nullum. Alii autem contractus, in quibus non requiritur plene liber consensus, si ex metu fiunt, tenent, quia coacta voluntas, voluntas est, vt notatur in lege si mulier. §. fina. ff. quod metus causa. Venit tamen talis contractus rescindendus actione quod metus causa. vt in .l. officio iudicis. ff. eod. titulo.

Inc. 14.

1. Cor. 8.

Metus excusat ab obligatione contractuum.

Iuramentū de re licita metu extortum seruandum.

Ver. 3.

De Ignorantia.

2.3. §. 5. ver. si. 5.

Ignorantia vincibilis & inuincibilis quid sint.

Gen. 29.

Ignorantia aliquando secundum Damascenum & Philosophum causat inuoluntarium, & aliquando dimittit, & aliquando non. Ad cuius euidenciam vltra illa quae dicta sunt, de Ignorantia, sciendum est quod error siue ignorantia est duplex, scilicet vincibilis, & inuincibilis. Ignorantia, inuincibilis est illa quam quis non potest vel non tenetur vincere, vt eorum quae quis non tenetur scire, vel si tenetur scire, adhibitis diligentis requisitis non potest, vt si quis existēs in deserto in quo nullus hominum habitare, vel illac transire consuevit, iaciat lapidem, & à casu quidam transiens occiditur, ibi est ignorantia inuincibilis facti. Haec fuit in Iacob, qui Rachelem duxerat vxorem, & dormiuit cum Lya. à parentibus supposita. Non enim tenebatur portare candelam, sed sufficiebat ambulare in fide probi viri. Ignorantia illa eum excusauit ab adulterio. Et communiter dicitur quod talis ignorantia inuincibilis causat inuoluntarium, quia priuat cognitionem quae exigitur ad voluntarium: quia si cognitio adesset, voluntas non velleret, & talis excusat à toto. Si vero ex quodam horto, vel prope viam publicam per quam consueuerunt homines transire, quis iaciat telum, & occidat transeuntem ignorantia illa est vincibilis: quia tenebatur scire, & prauidere ne aliquis sit in via, & poterat illud scire adhibendo diligentiam, & ideo talis non excusat. Et idem proportionabiliter dicendum est de ignorantia iuris, quando scilicet aliqua lex est, promulgata & illius promulgatio, non potuit peruenire in notitiam alicuius. Si agat vel omittat contra legem, excusatur à peccato si vero debuit & potuit peruenire ad notitiam eius, ignorantia est vincibilis, & non excusat, vt si in alicuius absentia promulgetur lex aliqua, si infra tempus datum à iure, hoc est, infra duorum mensium spacium post aduentum eius, infra quos debet diligenter quaerere an aliquid in eius absentia fuerit ordinatum, non fecerit debitum suum, est ignorantia vincibilis, quae non excusat eum si contrauerit legi.

Ver. 4.

Ver. 4.

De triplici Ignorantia.

A Ignorantia à D Thoma aliter diuiditur, scilicet in antecedentem, concomitantem, & consequentem. Antecedens dicitur quae non est voluntaria, & tamen est causa volendi aliquid cum ea. quam si quis non haberet, non velleret ea quae vult cum ipsa, vt cum quis ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenetur vel non potest scire, & ex hoc aliquid facit quod non faceret, vt in exemplo dato de Iacob: talis ignorantia à D. Thoma dicitur antecedens, à neotericis autem dicitur ignorantia inuincibilis. Ignorantia concomitans est alicuius quod agitur, & non est causa actus. Quia si sciretur, nihilominus ageretur. vt si sub pelle & specie ferae latitaret inimicus alicuius, ipso ignorante, & credens feram esse, occidit inimicum latentem, quem nihilominus occidisset, si sciuisset illum latitare. Talis ignorantia à D. Thoma dicitur concomitans, & à neotericis indifferens, & in ea accidit simul factum & ignoratum. Talis ignorantia non causat inuoluntariū neque voluntarium, quod praesupponit cognitionem, ideo non excusat neque accusat: sed accidentaliter & impertinenter se habet ad actum, nec aliquis peccat ex hoc quod est dispositus facere, sed ex eo quod facit: aliās male habitatus semper peccaret: quia stante malo habitu est dispositus ad mala. Peccaret tamen in exemplo dato, si quando venit ad eius notitiam complaceret. Ignorantia consequens est idem quod ignorantia voluntaria quae est duplex, scilicet affectata, & crassa siue supina secundum iuristas. Ignorantia affectata est quando actus voluntatis fertur in ipsam: sicut quando aliquis vult ignorare, vt excusationem habere videatur, vel vt delectabilius peccet. sicut ii de quibus Iob dicit: Recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolimus. & talis ignorantia aggrauat peccatū: & potest quodammodo dici peccatum in Spiritum sanctum: quia videntur nolle retrahi à peccato. Ignorantia vero crassa & supina dicitur illa, ad quam actus voluntatis fertur, sed faciliter posset vinci: & haec etiam non excusat, saltem à toto, licet bene à tanto: & hanc ignorantiam consequentem vocant neoterici vincibilem, quam quis tenetur & potest vincere. Notandum praeterea quod haec ignorantia vincibilis diuiditur in vincibilem veniale, & in vincibilem mortale. Ignorantia vincibilis venialis est, quam quis sub poena peccati venialis vincere tenetur. Ignorantia vero vincibilis mortalis est, quam quis sub poena peccati mortalis vincere tenetur: vt ignorantia eorum quae sunt necessaria ad salutem, siue praēceptorum & aliorum quae quis agere tenetur.

2.2. §. 6. ar. 8. Ignorantia antecedens concomitans & consequens quid sint, & an excusent à peccato.

Ignorantia affectata siue crassa, & supina quid sit. Iob. 22. Ignorantia vincibilis venialis, & mortalis quid sit.

2.2. §. 6. ar. 7.

Ver. 5.

De Concupiscentia.

B Concupiscentia, quae aliquando totaliter tollit vsum liberi arbitrii, vt in amentibus & furiosis, tollit totaliter voluntarium: quia in his qui vsum rationis non habent, non est voluntariū neque inuoluntarium propè dictum: quia non habent liberam cognitionem. Sed quandoque in his per quae per concupiscentiam aguntur, non tollitur totaliter cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solum consideratio actualis in particulari agibili. Et secundum hoc dicit Philosophus, quod delectatio siue concupiscentia delectationis corrumpit estimationem prudentiae. & tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur quod est in potestate voluntatis: quia potest voluntas passioni resistere. Et ideo concupiscentia non causat inuoluntarium, sed auget. Primum patet, quia secundum Damascenum, inuoluntarium est misericordia & indulgentia dignum, & cum tristitia agitur. Sed quae per concupiscentiam aguntur, non fiunt cum tristitia, imō cū delectatione. igitur. Secundum autem patet, quia aliquid dicitur voluntarium ex eo quod voluntas in illud fertur. Sed per concupiscentiam voluntas magis inclinatur ad id quod concupiscit, iuxta illud, Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua, abstractus: & illectus, igitur concupiscentia auget. Nec obstat quod metus siue timor qui est passio, causet inuoluntarium secundum quid: quia timor & aliae passiones, quae habent malum pro obiecto, repugnant & cōtrariātur voluntati, quae respicit bonum. Sed non est sic de concupiscentia, & aliis passionibus, quae habent bonum pro obiecto. Notandum tamen quod concupiscentia non volita sed quodammodo praueniēs vsum rationis, quanuis non causet inuoluntarium ex parte inclinationis, tamen bene ex parte cognitionis, ideo excusat: non quidem à toto, sed bene à tanto, eod quod corrumpat cognitionem in particulari agibili. Et sic concupiscentia inquantū participat de ignorantia, excusat. Concupiscentia vero imperata aggrauat, quemadmodū ignorantia affectata. Ex praemissis patet quomodo illi qui praeparant sibi delicias & voluptates, grauius peccent, nec excusentur.

6. Ethic.

Iacob. 1.

§. 5.

De Actibus Humanis.

C Actus humani dicuntur actus voluntarii siue liberi aut deliberati directē vel indirectē, seu qui delibere potuerunt. Et dicuntur humani, quia conueniunt homini inquantū homo, hoc est, per hoc quod hō differt ab aliis animalibus: scilicet per rationale, per quod hō est dominus actuum suorum, quod non conuenit aliis animalibus, quae magis aguntur quā agant, vt dictum est. Reliqui actus quos homo facit, non dicuntur humani, sed hominis, vt fricatio barbae inopinata, & alii huiusmodi, qui fiūt ex motu primo primo: qui licet fiant propter finem aliquem, non tamen ex intentione, & deliberatione finis vel eorum, quae sunt ad finem. Et sic resolutorie, Actus humanus est qui procedit à voluntate deliberata.

2.2. §. 1. ar. 7. Actus humani & actus hominis quid sint.

Ver. 1.

De multiplici Actu Voluntatis.

D Actus voluntatis priā ptiōe sūt duplices. Quidā sūt eliciti, quā sūt imperati. Actus eliciti dicuntur illi qui immediate procedūt ab ipsa voluntate, respectu obiecti sui, quod est bonū, & finis vel vltim⁹ vel ad finē, vltimum deseruiēs. & talis finis nō vltimus, & deseruiens ad vltimum, induit rationē boni vtilis siue

Actus eliciti, & imperati, & rationis quid sint.

Actus ele- siue medii. Actus imperati dicuntur actus aliarum potentiarum: qui non procedunt immediatè ab ipsa
Eti & impe voluntate, sed eliciuntur hoc est procedunt immediatè ab aliis potentiis per motionem & impulsu
ran quid luntatis. Item de actibus membrorum, qui etiam mouentur ad imperium voluntatis. Notandum ta-
sint. men quòd duplex est imperium, quoddam est directiuu, & illud pertinet ad rationem siue intellectu: vt
Imperiu du inferius dicitur. Aliud est inclinatiu & motiuu, quod pertinet ad voluntatem. Actus voluntatis elicit
plex. sunt sex, tres circa finem, scilicet voluntas, intentio & fruitio: & tres circa media, scilicet electio, consen-
Actus vo- sus & vsus.
luntatis eli-
citi sex.

Ver. 2.

De primo actu voluntatis circa finem.

Primus actus voluntatis in finem dicitur voluntas. Ad cuius euidenciam notandū quòd volūtas du- **D**
pliciter accipitur: vno modo pro ipsa potentia volūtatī, cuius proprium obiectum est bonum ve-
rum vel apparens apprehensum per intellectum sub ratione veri, & presentatum voluntati sub ratione
boni, siue sit bonum honestum vtile vel delectabile, siue sit verum bonū siue apparēs. Et sic illud quod
non est ens in rerum natura, accipitur aliquando vt ens in ratione. Vnde negationes & priuationes
dicuntur entia rationis: secundum quem modum, futura dicuntur entia, prout apprehenduntur
sub ratione boni. Alio modo accipitur voluntas pro simplici actu voluntatis: quia omnis actus
nominatus à potentia, dicit & significat simplicem actum illius potentie. Sicut intelligere dicit
primum actum intellectus, qui est simplicium apprehensio. Sic voluntas dicit actum simplicem,
(hoc est non relatum) quo voluntas tendit, in hoc quod est secundum se obiectum voluntatis, quod est
bonum & finis. Ea verò quæ sunt ad finem, non sunt volita simpliciter & per se, sed per relationem &
comparationem ad finem: vnde voluntas non fertur in ea nisi secundum quod fertur in finem. Et quā-
uis eodem actu voluntas possit velle finem, & ea quæ sunt ad finem, sicut visus eodem actu fertur in lu-
men & colorem, & intellectus in principia vt applicata, & conclusionem: tamen ille actus non dicitur
simplex: sic quando appetitus fertur simul in media & in finem, ille actus licet sit voluntatis, non dicitur
voluntas, siue simplex volitio finis præcise, sicut actus intellectus qui fertur circa principia præcise
non applicando ea conclusioni, dicitur simplex: sed quando applicat, dicitur actus scientificus. Et vi-
sus quando per lumen videt colorem: dicitur quodammodo compositus, quia non potest videre colo-
rem sine lumine: sed bene lumen sine colore, ideo tunc dicitur actus simplex. Eodem modo est de po-
tentia volitiua. quādo vult præcise finem, est actus simplex per quem mouet seipsam quo ad exercitiū
circa ea quæ sunt ad finem, vt cum aliquis vult sanitatem, per volitionem sanitatis mouet seipsam quo
ad exercitiū circa media, & sic voluntas mota mouet intellectum ad consiliandū de mediis quæ sunt
habere medicinam: deinde exequitur. Sed notandum est quòd duplex inuenitur processus in volunta-
te: scilicet inuentionis & executionis. In processu inuentionis primo per finem mouet se & intellectum
ad querenda media. Finis enim dicitur quoddā principium & quodammodo medium ad inueniendū
dū ea quæ sunt ad finem, quæ sunt velut terminus, cum sequantur primam & simplicem volitionem, &
ad ea terminetur: sed in processu executionis primo respicit ea quæ sunt ad finem, quæ sunt tanquam
media, & deinde finem tanquam terminū. Vnde aliquando contingit sicut in motu naturali, qui aliquā-
do sinit in medio propter aliquod impedimentum, & non pertingit ad terminum: ita etiam in execu-
tione voluntatis quandoque aliquis operatur circa id quod est ad finem, & tamen non consequitur fi-
nem propter impedimenta, vel propter liberam propositi mutationem.

Ver. 3.

De intentione.

Intentio finis, vt ipsum nomē sonat, importat & significat in aliud tendere, vnde primò & principali- **E**
ter intentio pertinet ad id quod mouet ad finem, imperio suo. Cum ergo volūtas moueat omnes a-
lias potentias in finem suum, sequitur quòd intentio est actus voluntatis in finem, alius tamen ab actu
qui dicitur voluntas, & à fruitione. Appetitus enim intellectiuus siue potentia volitiua tripliciter re-
spicit finem. Primo absolutè, vt cū volumus sanitatē, aut aliquid huiusmodi: & secundū hoc actus eius
dicitur volūtas. Alio modo respicit & cōsiderat finē prout in eo quiescit, & secundū hoc actus eius di-
citur fruitio. Tertio modo cōsiderat finem prout est terminus alicuius, quod in ipsum ordinatur: & sic
intentio respicit finem. Nō enim solūm ex hoc intendere dicimur sanitatem, quia volumus eā, sed quia
volumus ad eam per aliud, puta per medicinam peruenire: & sic voluntas tendit primò in finem vt ac-
quisibilem per aliquod mediū: & in hoc differt ab electione, & cōsensu & vsu: quia in intentione vo-
luntas primò fertur in finem acquisibilem per media, in electione verò & cōsensu ac vsu primò respī-
cit media, in ordine tamen ad finem. Nec obstat quod dicitur Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex,
totum corpus tuum lucidum erit. vbi per oculum significatur intentio secundum D. Aug. Sed oculus
cum sit instrumentum visus, significat apprehensiuam potentiam, & per consequens intentio non est
actus voluntatis, quæ non est potentia apprehensiuā, sed appetitiua. Ad hoc dicendum quòd intentio
nominatur oculus metaphoricè, non quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem præsuppo-
nit per quā presentatur voluntati finis, ad quem mouet formaliter, sicut oculo præuidemus quò cor-
poraliter tendere valeamus. Dicitur etiam intentio lumē, quia manifesta est intendenti. vnde Apосто-
lus. Omne quod manifestatur, lumē est. Opera mala dicuntur tenebræ, quia licet homo sciat quid intē-
dat, nescit tamen quæ ex operibus malis sequantur, vt D. Aug. ibidem exponit: neque voluntas ipsa or-
dinat, sed tendit in aliquod secundum ordinem rationis. Et quia ratio plura ordinat in vnum, ideo licet
homo plura per modum plurium non possit intendere, potest tamen voluntas ad plura subordinata
& per intellectum ad vnum ordinata intendere. Cum autem intentio finis importet ordinationē alicui-
us in finem, quod est proprium rationis, sequitur quòd animalia bruta quæ non habent rationem, nō
possunt p̄b.

proprie intendere finē, nec habere intentionē, licet agant propter finē, tanquam mota ab alio: sicut sa-
gitta à sagittante intendit finem, non intentione existente in se, sed in sagittante. Sic bruta intendunt fi-
nem intentione, & ordinatione authoris nature, non quòd ipsa cognoscant ordinem mediorū ad finem.

Ver. 4.

De Fruitione.

Fruitio est actus voluntatis, quo quiescit in fine apprehenso per rationem. Vnde D. August. dicit: **A**
Frui, est amore inhærere rei propter seipsam, hoc est, non ordinando eam ad aliud. Fructus enim, à
quo & fruitio dicitur, est vltimum quod expectatur ab arbore, quod cum quadam suauitate & delecta-
tione accipitur. Et sicut in delectatione duo sunt, scilicet perceptio conuenientis, quæ pertinet ad potē-
tiam apprehensiuam: & complacētia in eo quod offertur, quod pertinet ad appetitiuam, in qua dele-
tationis ratio completur: in fruitione igitur præsupponitur apprehensio intellectus, sed essentialē est cō-
placētia voluntatis, quæ quietatur & quiescit in aliud non ordinando. Verūm cū nihil aliud adeo sit vl-
timum simpliciter, nec possit quietare appetitum hominis, omniaque alia sint in ipsum ordinabilia, &
ipse in aliud non sit ordinabilis, cum nihil sit eo dignius, sequitur quòd si quis seruiret Deo propter tē-
poralia habenda, nō ordinādo ea ad bonitatē Dei, imò etiam si seruiret Deo propter visionem clarā,
visionem diuinæ essentialē, quam sperat ab eo habere, non ordinando iterum eam ad Deū, peccaret mor-
taliter: quia vteretur Deo. Peccaret etiam si in alio alio quiesceret, siue creaturam sibi constitueret vl-
timum finem, quod fit, quando complacētia & quies in creatura non ordinatur ad Deum formaliter,
vel saltem virtualiter: vel quando propter complacētiam, quam habet, vel habere intēdit, omittit vel
transgreditur præceptum Dei. Tunc fruitio illa est inordinata, & peccatum mortale. Nec obstat quòd
quædam alia à Deo sint secundum se bona, & propter se appetenda: quia D. Ambrosius dicit: Si aliqua
dicantur appetenda propter se, non est intelligēdum ita, quòd ad vltimum finem, siue beatitudinem
non referantur: sed quia in semetipsis habent, vnde placere debeant, prout sunt fructus spiritus sancti,
de quibus Apostolus: Fructus autem spiritus sunt, caritas, pax, & huiusmodi. Non obstat pariter illud
Apostoli ad Philem. Itaque frater ego te fruar in domino. Quia vt D. Augustinus dicit: Si dixisset te
fruar, & non addidisset in domino, videretur finem delectationis in eo posuisse: sed quia addidit in do-
mino, ideo in domino se posuisse finem, atque eo se frui significauit. Et si alicubi in sacris literis reperia-
tur frui dici de creatura, accipitur frui pro vti. Vnde notādum quòd fruitio est duplex, scilicet propria
& impropria. Fruitio impropria est, qua peruenitur in finem particularem cognitum, non cognō-
scendo, tamen quòd sit vltimum simpliciter, & hoc modo aliquādo attribuitur brutis. Vnde D. August.
dicit frui quidem cibo, aut alia voluptate, non absurdè æstimantur & bestia. Fruitio autem propria est,
quando peruentum est ad finem cognitum, vt vniuersalem & vltimum: & hæc conuenit soli intelle-
ctuali naturæ, quæ quando habet finem vltimum solū in intentione, dicitur quidem frui, sed imperfectè,
vt in via: quando verò finis vltimus non solū habetur in intentione, sed etiam in re, tūc dicitur frui per-
fectè: & sic fruitio ppria diuiditur in fruitiōne perfectā & imperfectā, siue fruitiōnem viæ & patriæ.

Ver. 5.

De Consensu.

Consensus proprie accipiēdo, est applicatio appetitiuæ virtutis siue volūtatī ad rē cui adhæret, tāq̄ **B**
medio ordinato ad consequendū finē præstitutū, & assumit nomen à sensu, tanq̄ experiētiā quan-
dam sumens de re cui inhæret, inquantū complacet sibi. Vnde Sapiens dicit: Sentite de domino in boni-
tate. ideo Damasc. dicit, q̄ si aliquis iudicat, & non diligit, non est sententia, hoc est consensus. Sed dili-
gere est actus voluntatis, igitur & consensus. Et quia eius est applicare appetitiuū motū ad aliquid, in cu-
ius potestate est appetitiuus motus, sicut tangere lapidē, conuenit quidem baculo: sed applicare baculū
ad tactum est tantū eius, ad quem spectat mouere baculum. Quū autem animalia bruta non habeant in
potestate appetitiuū motum, sed talis motus inest eis ex instinctu naturæ, sequitur quòd ad ea non perti-
ner proprie consentire, quia consensus importat applicationem & determinationem appetitus non
solū passiuam, sed etiam actiuam. Et quanuis quædam animalia faciant executionē operis, nō tamen faciūt
ex consensu, sed ex impetuoso appetitu, ex instinctu naturæ causato. ¶ Differt autē cōsensu ab electio-
ne & vsu: quia electio addit supra consensum, scilicet quandā relationē, respectu eius cui aliquid præli-
gitur. Et ideo post cōsensum adhuc manet electio potest enim contingere q̄ post consiliū inueniantur
plura media ad finē conducētia: quorū cū quodlibet placet, in quodlibet eorū cōsentitur: sed ex mul-
tis quæ placent, præaccipimus vnum. Sed si inueniatur vnū solum, quod placeat, non differunt consen-
sus & electio realiter: sed ratione tantū, vt dicatur consensus, secundū quod placet ad agendū. Electio au-
tē secundū quod cōparatur his, quibus nō placet: Vtus verò sequitur cōsensum & electionē: applicamus
enim potentias & rem electam ad operationem, vt perueniamus ad finem. Cōsensu est duplex. Qui-
dam formalis, siue explicitus, seu expressus, qui declaratione nō indiget. Quidā autē tacitus, siue impli-
citus & interpretatiuus, qui est quādo ratio sufficiēter aduertit de aliquo, & nō cōtradicit. Inde dicitur
cōmuniter, & est regula iuris: Qui tacet, cōsentire videtur. Quæ quidē regula quantū ad actus imperatos, &
in foro exteriori, nō semp habet verū, præsertim in actu vituperabili, in quo loqui & cōtradicere verecūdū
esset: & quādo actus nō obstāt cōtradictione teneret, sed tamē quātū ad actus elicitos, & in foro interiori,
semp habet verū, q̄ quādo volūtas tenetur, & potest cōtradicere alicui rei, actui vel passioni, si nō cōtra-
dicit vel resistit, cōsentire videtur: quia illa sunt voluntaria, vt dictū est, indirectē, & ex cōsequēti: vt si in ali-
quo insurgat passio, quā tenetur reprimere, & nō curat, sed delectatur in ea, cōsetur cōsentire. Ad cognō-
scendū autē quādo cōsensu sit bonus vel malus: sciendū est q̄ quādo illud cui cōsentitur, siue sit actus,
siue aliquid pcedēs actū, vt cogitatio: siue cōsequēs actū, vt delectatio, est bonū & cōueniēs nullo modo

prohibitum, nec inclinatur ad malum, siue ad aliquid debitum, consensus est bonus. Si vero sit malum, hoc est prohibitum, aut inclinans ad malum, consensus est malus, & peccatum, siue sit consensus formalis, siue interpretatiuus. Si illud tale supra quod fertur consensus, sit prohibitum venialiter, consensus est venialis: si mortaliter, est mortalis. Equidem quantum ad actum respectu obiecti, non est dubium, si quis consentiat mendacio iocoso, peccat venialiter: si pernicioso, mortaliter. ¶ Sed difficultas est de consensu in cogitationem & delectationem. Quo ad cogitationem & delectationem consequentem circa obiectum malum, puta homicidij, furti, vel adulterij, & similibus, distinguendum est, quia vel illa cogitatio est solum speculatiua, & nullo modo practica: hoc est, non inclinatur aliquo modo ad operationem, sed solum consistit in contemplatione veri: puta quia considerat quidditatem & essentiam adulterij & deformitates eius, siue circumstantias aggravantes & diminuentes. Tunc consensus in illam cogitationem, seu delectationem consequentem illam cogitationem speculatiuam, non est de se malus, sed potest esse bonus, si fiat propter bonum finem, scilicet propter cognitionem veritatis, vel doctrinam aut praedicationem. Aliquando venialis, si inutiliter vel nimis curiosè speculetur: & aliquando mortalis, si tempore quo ratio tenetur circa alia occupari, illa contempletur. Si autem illa cogitatio sit practica, hoc est, habeat iudicium practicum, inclinans ad furandum vel adulterandum: & tunc si sit motus primò primus, & naturalis, quaticumque duret, non est peccatum, cum ratio nullo modo resistere aut occurrere possit. Si vero sit motus secundò primus, & ratio incipit, vel incipere potest cogitare de repellenda passione illa, sed praeualente impetu passionis non plenè aduertit, nec repudiat: quia non habuit sufficiens tempus ad plenè deliberandum de illa: Sic illa cogitatio siue consensus in cogitationem & delectationem consequentem illam, est venialis. Si vero voluntas est plenè libera, & cognoscit illud iudicium practicum, inclinans ad peccatum mortale, potestque non solum non consentire & complacere, sed etiam resistere positivè per nolitionem, & imperare intellectui vt circa alia aduertat, & tamen negligit, tunc est consensus interpretatiuus: & sic illa cogitatio dicitur morosa, & peccatum mortale, maximè propter periculum, iuxta illud Sapientis: Qui amat periculum, peribit in illo. Si autem ad illam cogitationem morosam sequatur complacentia in voluntate, ad quam sequitur delectatio, quae est de malo apprehenso, est consensus formalis in illam cogitationem, & per consequens in illam delectationem, & est peccatum mortale grauius, quam consensus interpretatiuus in solam cogitationem, etiam absque voluntate exequendi actum cogitatum. Cum vero consentit in executionem actus cogitati, adhuc grauius peccat. Et cum perpetrat actum, tunc peccatum consummatum est grauius. An autem consensus in cogitationem morosam, vel delectationem consequentem pertineat ad rationem superiorem vel inferiorem: quia materia proluxa est, plus habens subtilitatis & intricationis, quam vtilitatis, superfedeo. Si quis autem de his amplius inquirere velit, videat Diuum Thomam. ¶ Resultat ex praemissis cogitationes aliquando esse bonas, & meritorias in existente in gratia, circa materiam honestam aut praecipiam, & circa materiam prohibitam speculatiuè, & propter bonum finem, seruatis debitis circumstantiis, & aliquando veniales, si sint inutiles aut curiosae. Si autem sint circa materiam mortalem, & ex surreptione motus primò primus, non sunt peccata. Si vero infra limites motus secundò primus, sunt peccata venialia: si vero ratio aduertat, & voluntas sit plenè libera, sunt mortales, etiam si non sequatur delectatio, aut executio: ac etiam quantum non sit consensus formalis in actum exteriorem: & quanto magis, si sit consensus in actum exteriorem, licet actus non sequatur? Vnde manifestè apparet error Scribarum & Pharisaeorum, qui licet legerent Sap. 1. Peruersae cogitationes separant à Deo. & in eodem cap. Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quae sunt sine intellectu. Et quantum etiam haberent praecipia: Non concupisces uxorem proximi tui: nihilominus tamen dicebant, quod in solis cogitationibus interioribus, quae nullo modo procedebat in actum exteriorem, aut in praeparationem ipsius, non consistebat peccatum: & sic glossabant praedicta praecipia, quorum Glossam reprobauit Christus, dicens: Si quis viderit mulierem ad moechandum eam, iam moechatus est in corde suo. Item: De corde exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia. ¶ Haec si agas ad populum, ad maiorem declarationem graduum peccatorum circa huiusmodi cogitationes poteris adhibere similitudinem quinque mulierum, ad quas decipiendas quidam lasciuus mittit macharellam cum torque aurea, &c. Prima quam primùm videt, nullum cogitat malum, non peccat: haec significat illos qui habent motus primò primos. Secunda, quam primò videt, abominatur, & repudiat nuntium & munera, illa meretur. Tertia respicit munera, & quodam modo delectatur: licet aliquo modo suspicetur, quod malo sine mittuntur: & ideo quando bene considerauit, respuit: illa significat eos qui infra limites motus secundò primus consentiunt & delectantur. Quarta quae respicit, & placent ei munera: tamen quia videt quod absque infamia non posset, remittit: haec peior est, & repraesentat illos qui interpretatiuè consentiunt cogitationi, & non consentiunt in actum exteriorem. Quinta respicit munera, placent illi, & acceptat, parataque est facere voluntatem eius, assignat horam: haec adhuc peior, & significat eos qui consentiunt formaliter in actum, &c. ¶ Circa cogitationes vero praeritarum delectationum distinguendum est, quia vel illae delectationes erant licitae, vel illicitae. Si illicitae, vel illa cogitatio est speculatiua aut memoratiua, cum quadam cordis amaritudine, seu nolleitate: quia cogitans nollet se illas delectationes habuisse: talis cogitatio etiam morosa est, & bona, iuxta dictum Esaiæ trigésimo octauo: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae. Si vero illa cogitatio sit practica, siue inclinans ad complacendum: si sit morosa, hoc est plenè libera, est mortalis. Et maximè cum iam insurgunt motus sensualitatis, de quibus cogitans aduertit. Si vero

Cōsensus in cogitationē quando sit malus.

Eccle. 3.

1. 2. q. 15. ar. 4. et q. 74. ar. 8. et de veri. q. 15. ar. 3. et 4.

Exod. 20.

Math. 5.

Cogitationes praeritarum delectationum quando sunt malae. Esa. 38.

sistant

sistant infra limites motus secundò primus, sunt veniales. Si vero sunt motus primò primus, non sunt peccata. Si autem cogitationes illae praeritae fuerint licitae, vt si vidua cogitet de delectationibus actus coniugalis, aut alter coniugum in absentia & distantia, alterius est difficultas. Dominus Caietanus in summula sua dicit quod non peccat: quia delectatur de operibus licitis, pro eo tempore quo fuerunt licita. plus enim secundum eum est explicitè approbare, quam delectari: sed constat viduas posse explicitè approbare delectationes praeritae: ergo possunt in eis delectari, speculatiuè & formaliter consideratis. Practicè autem hoc est, cum inclinatione ad nouas similes si ratio aduertat, & voluntas plenè libera sit, efficiuntur mortales, propter periculum voluntariae pollutionis aut incontinentiae, ad quam inducunt, maximè cum insurgunt motus partis sensitivae. ¶ A cogitationibus autem conditionatis quae diaboli artificio suggeruntur, vt tandem ad peccatum mortale pertrahat summè cauendum est, vt cū suggeritur religioso, si esset vxoratus, aut rex vel episcopus, aut haberes tot bona, faceres haec & illa, & aliquando bona, tandem paulatim inducit ad ambitionem, & alia multa mala, huiusmodi cogitationes ab initio videntur esse bonae, quia ad bonum determinatae. Sed si consideretur finis & origo euentus & exitus, quia vt in pluribus perducunt ad diaboli suggestiones: ideo valde periculosum est circa illas immorari. Et ideo ratione periculi sunt plerumque mortales, maximè in his qui experti sunt, ex illis cogitationibus conditionatis se in malas volitiones incidisse. Eodem modo dicendum est cū suggeritur professo, si non essem religiosus aut professus, &c. quia à solo diabolo procedunt, vt inducat ad poenitendum de bono opere, & perdendum merita, & vt ad alia inducat mala, & sic de similibus.

Cauendum d cogitationibus conditionatis.

Ver. 6.

De Electione.

A Lectio est actus voluntatis, quo voluntas inter duo aut plura vnum praecipit, tanquam medium ad perueniendum ad finem, dimisso alio vel aliis. Sciendum quod nomen electionis duo importat, scilicet aliquid pertinens ad rationem siue intellectum, & aliquid pertinens ad voluntatem. Vnde Philosophus dicit, quod electio est appetitus intellectiuius, vel intellectus appetitiuus. Importat enim collationem siue comparisonem mediorum inter se, & in ordine ad finem, quae collatio dicitur consilium, de quo in versiculo sequenti. Essentialiter tamen electio est actus voluntatis praesupponens consilium. Vnde secundum Philosophum 3. Ethicorum: Electio est appetitus praesuppositi, & desiderium eorum quae nobis insunt, hoc est humanorum actuum. Nullus enim eligit nisi ea quae aestimat fieri per ipsum: quia necesse est quod id quod est ad finem, sit actio vel res aliqua, interueniente aliqua actione, per quam quis facit id quod est ad finem, vel vitur eo. Et cum canonicus eligit episcopum vel principem ciuitatis, eligit nominare ipsum in talem dignitatem: alioquin si nulla esset eius actio ad constitutionem episcopi vel principis, non pertineret ad eum electio. Et similiter dicendum est, quando aliqua res dicitur praeseligere alteri, quod adiungitur ei aliqua operatio eligentis. Notandum quod neque electio, neque consilium est impossibile. Cuius signum est, quod cum homines consiliando perueniunt ad id quod est impossibile, desistunt, quasi non valentes ultra progredi. Et ratio potest assignari: quia cum electiones referantur ad nostras actiones, & ea quae per nos aguntur, sint possibilis, sequitur, electiones esse possibilis, & per consequens consilium quod ad actionem ordinatur. Praeterea ratio eligendi id quod est ad finem, est vt ex hoc possumus consequi finem: sed per impossibile non possumus consequi aliquem finem igitur: Apparet hoc etiam manifestè ex processu rationis. Sic enim se habet medium (de quo est electio) ad finem, sicut conclusio ad principium: sed conclusio impossibilis non sequitur ex principio possibili. Voluntas enim completa & efficax non est nisi de possibili, quod est bonum volenti: licet voluntas incompleta & inefficax, quae secundum aliquos dicitur velleitas, possit esse de impossibili: quia scilicet aliquis vellet, si esset possibile: sed electio nominat actum determinatum ad id quod est hic, & nunc agendum: ideo electio non potest esse impossibile. Et quauis in tertio Ethic. dicatur, quod sic se habet finis quo ad agibilia, sicut principia ad conclusiones. Non tamen sequitur quod sicut conclusio necessariò deducitur, & sequitur ad principia: sic supposita volitione finis ex necessitate sequatur electio, cum voluntas sit libera & indeterminata circa media, & possit cessare à volitione finis, & ea stante suspendere executionem. Intellectus autem non est liber circa assensum principiorum. Praeterea sententia siue iudicium consilij de rebus agendis est de contingentibus, in quibus conclusiones non sequuntur ex principiis necessariis necessitate absoluta, sed necessitate solè ex conditione: vt si currit, mouetur si dicatur quod vnum praeseligitur altero: quia in eo est aliqua ratio boni, quae non est in alio. Vnde sequitur, quod si duo sunt penitus aequalia, nulla poterit fieri electio. Et sic famelicus si habet cibum aequaliter appetibilem in diuersis locis secundum aequalem distantiam, non magis mouebitur ad vnum, quam ad aliud, vt Buridanus dicit de Asino, inter duas auenas aequales, quod moreretur fame: Plato etiam assignans rationem quietis terrae in medio, sicut recitatur in 3. de Caelo, dicit quod ideo quiescit: quia non est maior ratio, quare mouetur citius ad vnam partem, quam ad aliam: sed multò minus potest assignari ratio, quare plus eligetur vni appetibile, quam aliud: nisi sit aliqua ratio boni plus in vno, quam in alio: & sic videtur quod electio fiat ex necessitate. Dicendum quod quantum ad irrationabilia, cum non conferant, non potest contingere: & si accideret, mouerentur instinctu naturae, quae non deficit in necessariis. Quo ad homines vero nil prohibet. Quod si duo aequalia proponantur secundum vnam considerationem, homo potest circa alterum illorum considerare aliquam conditionem, per quam magis emineat, & voluntas magis flectatur in ipsum, quam in aliud. Et eodem modo dicendum est de eo, quod prima consideratione inuenitur minus, quia secundum aliam considerationem erit maius, saltem secundum iudicium eligentis.

1. 2. q. 13. ar. 1. 6. Ethic.

ar. 4.

ar. 4. ar. 5.

ar. 6. ad 1.

De Asino Buridani.

g ij

1. 2. q. 14. ar. 1.

Eph. 1.

Consilium dupliciter accipitur. ar. 2.

Consultatio est de futuris.

In consilio duplex processus.

3. Ethic.

Duplex principium consilij.

Cum electio sequatur consilium de rebus agendis, in quibus magna inuenitur incertitudo, cum actiones sint circa singularia contingentia, quæ propter eorum varietatem incerta sunt. In rebus autem dubiis & incertis ratio non profert iudicium absque collatione & deliberatione, & ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudicium de agendis, hæc inquisitio vocatur consilium. Consiliū autem propriè importat collationem siue comparisonem inter plura, prout & hoc ipsum nomen sonat. dicitur enim consilium quasi considium, eò quòd multi sedent ad simul conferendum: & ideo consilium in nobis importat discursum, & præsupponit incertitudinem sententiæ siue iudicij apud consiliantem, licet apud aliquos sapientes aliquando sint certissima: ideo illi ad electionem non egent inquisitione consilij, sed sententia & iudicio, quod est terminus consilij. Et in quantum importat discursum, Deus nõ consiliatur: Ignorantis enim est consiliari, & per inquisitionem venire ad certitudinem. Attribuitur tamen Deo consilium ab Apostolo dicente: Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ propter certitudinem, quam habet de omnibus effectibus absque omni discursu. Ea enim quæ dicuntur de Deo, accipienda sunt absque omni defectu qui inuenitur in nobis, sicut scientia sine discursu, & consilium absque dubitatione aut ignorantia. Ex prædictis patet quòd consilium dupliciter accipitur. Vno modo pro inquisitione, collatione, seu discursu. Alio modo pro resolutione & sententia ipsius vnde dicitur, consilium habet: & dicit hoc, siue hæc est resolutio, & sententia consilij talis est. Consilium secundum Gregorium Nycenum non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem, eò quòd rationes eorum quæ sunt ad finem, sumuntur ex fine. Principium autem non cadit sub conclusione, sed in omni inquisitione oportet præsupponere principia: igitur de fine vt finis est, non est consilium, quauis consiliū possit haberi de aliquo fine, vt est medium ad alium finem: quia id quod est finis respectu quorundam, potest ordinari ad alium finem, sicut principium vnius demonstrationis potest esse conclusio alterius. Consilium secundum Gregorium Nycenum est de his quæ sunt, aut fieri possunt in nobis, aut ordinantur ad operationes humanas. Quia cum consilium sit aliquid magnū, & cognitio circa particularia contingentia non sit aliquid magnū, sicut cognitio vniuersalium & necessariorum: ideo non appetitur per se, sed prout est utilis ad operationes humanas nostras, vel aliorum. De factis enim aliorum consilium querimus pro quanto, sicut quodammodo vnū nobiscum, vel per vnionem affectus, sicut amicus sollicitus est de his quæ ad amicum spectant, sicut de suis, & per modum instrumenti. Nam agens principale & instrumentale sunt quasi vna causa, cum vnum agat propter alterū: sic dominus consiliatur de his quæ agenda sunt per seruum. Et consilio dicitur fieri de futuris euentibus, in quantum homines per futuros euentus cognitos diriguntur ad aliquid agendum vel vitandum erga se, vel alios eis aliquo modo coniunctos. In certis autem & manifestis non requiritur consilium, sed resolutio consilij. Consiliando autem & inquirendo oportet procedere ex aliquo principio, si principium est prius in esse, sicut in cognitione. Non est processus resolutorius, sed magis compositiuus: quia processus quo proceditur à causis ad effectus, est compositiuus, eò quòd causæ sunt simpliciores effectibus. Si autem principium quod est prius cognitione, est posterius in esse, sicut finis qui est prior in intentione, & posterior in executione, est processus resolutorius: vt pote cum de effectibus compositis indicamus resoluendo in causas simplices. Vnde Philosophus dicit, quòd ille qui consiliatur, videtur quærere & resolvere. Et sic oportet dicere, quòd inquisitione consilij est resolutiua, incipiendo scilicet ab eo quod in futurum intenditur, donec perueniatur ad id quod statim agendum est. Et prius quærendum est quid conueniat ad ducendum in finem. Cum ergo consilium sit de operibus, & ratio operum accipitur ex fine, sequitur quòd ordo ratiocinandi est contrarius siue oppositus ordini operandi, qui incipit à medijs, & ordo ratiocinandi à fine. Ex prædictis patet, quòd in inquisitione consilij non est processus in infinitum, sed ipsa inquisitio est finita ex duplici parte, scilicet principij & termini. Accipitur enim in inquisitione consilij duplex principium. Vnum ex ipso genere agibilium, & hoc est finis de quo non est consilium, sed præsupponitur consilio, vt dictum est. Aliud autem principium est quasi ex alio genere sumptum, sicut in scientiis subalternatis vna scientia supponit aliqua ab alia, de quibus non inquirunt: huiusmodi autem principia quæ in inquisitione consilij supponuntur, sunt quæcumque per sensum accepta, scilicet quòd sit panis, quòd sit ferrū, & quæcumque sunt per aliquam scientiam speculatiuam vel practica in vniuersali cognita, sicut quod Mœchari est à Deo prohibitū, & quod homo nõ potest viuere nisi nutriatur nutrimento cõuenienti, & de his nõ inquirunt consiliator. Terminus autem inquisitionis consilij est id quod est in potestate nostra, vt statim faciamus, sicut enim finis habet rationem principij, ita id quod agitur propter finem, habet rationem conclusionis: vnde id quod est primo agendū, habet rationem vltimæ conclusionis, ad quã inquisitio consilij terminatur. Nihil enim prohibet consiliū in potentia in infinitū esse secundū quod infinita occurrere possunt consilio inquirenda. Singularia enim non sunt infinita actu, sed bene in potetia. Nec obstat quòd in singularibus cõtingentibus nõ possit esse aliquid certi simpliciter, tamen bene vt nunc. Necessarium enim est Sortem feder e dum sedet. Et quauis humana actio possit impediri, non tamen semper habet impedimentum: ideo non oportet semper consiliari de impedimento tollendo.

1. 2. q. 16. ar. 1. 2. et 4. 30. de Tri.

Vsus est actus voluntatis, quo applicat rem aliquam, aut potetiam ad operationem. Vnde D. August. dicit: Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Vsus sequitur electionem. Vnde Damascenus: Post electionem voluntas impetum facit ad operationem, & sic vsus mediat inter electionem & executionem operis. Cū motio qua volūtas mouet ad exequendū quæ dicitur vsus, sequatur electionem. Nõ est tamen

est tamē incõueniēs quæ vsus vnus præcedat electionem alterius. Cū autē vti sit applicare principium electionis ad actionem, sicut cõsentire motū appetitiuū ad aliquid appetendū, & aliquid applicare in ordine ad alterū nõ sit nisi eius qui habet super illud arbitriū siue dominium, quod nõ est nisi eius qui scit referre aliquid ad alterum, quod pertinet ad rationem. Et ideo solū animal rationale cõsentit & vtitur. Ideo D. Augustinus: Vti nihil potest nisi animal quod est rationis particeps. Differunt autem vti & frui: quia frui importat absolutè motum appetitus in appetibile siue in vltimum finem. Vti verò importat motum appetitus in ordine ad alterum. Si comparentur ergo vti & frui in ordine ad obiecta, frui est melius quàm vti, quia illud quod est absolutè, acceptabile est melius, quàm id quod est acceptabile in ordine ad alterum. Sed si comparentur quantum ad vim apprehensiuam præcedentem, maior nobilitas requiritur ex parte vsus. Quia ordinare aliquid ad alterum, est rationis apprehendere aliquid, absolutè est sensus. Et quauis animalia bruta per sua mēbra aliquid agant, hoc faciunt instinctu naturæ, non quòd cognoscant ordinē membrorū ad illas operationes, vnde nõ dicuntur propriè applicare membra, nec vti membris.

s. 6.

De Actibus Imperatis à Voluntate.

A

Actus humani dicuntur imperati ab imperio, imperium autem est actus rationis præ supposito actu voluntatis. Ad cuius euidentiã, sciendum est quòd actus voluntatis & intellectus supra se inuicè possunt ferri: quia intellectus ratiocinatur de volitando, & voluntas vult intellectum ratiocinari de actu suo. Et aliquando contingit quòd actus rationis siue intellectus præuenit actum voluntatis, sicut cum præsentat & ostendit ei finem. Et aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus, scilicet cum ostenso fine voluntati, voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & consiliandum de illis. In illa præuentione actuū virtus prioris actus remanet in actu sequenti. Et sic ex ostensione finis quem intellectus facit voluntati, remanet in voluntate virtus ad mouendum intellectum, ad perquirenda media: quibus præsentatis, si nõ est nisi vnum, voluntas cõsentit: si duo, voluntas eligit. Ex vi illius cõsentus, siue electio si sit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intumandum sine denuntiandum ei, hoc est tibi faciendum: fac ergo hoc. Ille actus intellectus vocatur imperium, quod potest sic definiri: Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis, ac necessitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis, scilicet cõsensu siue electione efficaci, in cuius virtute intellectus mouet per imperium voluntatem ad exercitium actus. Sed cum hæc motio fiat ab intellectu, non virtute propria, sed virtute voluntatis, propriè loquendo, volūtas mouet & necessitat seipsam quo ad exercitium. Et sic imperare propriè dictum, non est mouere quocumque modo, sed cum quadam intimatione denunciatiua. Vnde sequitur quòd non conuenit brutis, licet enim in brutis vis appetitiua moueat membra, non tamen cum intimatione & denunciaione: ideo non est propriè imperatiua. Et licet in brutis corpus habeat vnde obediatur, anima tamen non habet vnde imperet: quia non habet vnde ordinet. Et ideo impetus in eis ad opus cum fiat ex instinctu naturæ, non habet rationem imperij, sicut in hoibus, qui faciunt impetū per ordinationem rationis. Et quia impetus ad operationem præcedit vsus, cum per imperium fiat impetus ad operationem. Imperium enim natura est prius, quàm imperio obediatur: & aliquando etiam prius tempore. Imperium tamen, vt dictum est, sequitur electionem vel cõsensum: & sic mediat inter duos actus voluntatis. Notandum præterea quòd imperium & actus imperatus sunt simpliciter vnus actus humanus, quia secundum Philosophum vbi est vnum propter alterum, vbi est vnum tantum: sed actus imperatus non est nisi propter imperium: igitur non est nisi vnum simpliciter. Ad cuius euidentiã sciendum est, quòd non est inconueniens, quòd aliqua sint multa secundum quid, & sint vnum simpliciter. Et aliqua sint multa simpliciter, & vnum secundum quid. Quinimo omnia multa sunt vnum secundum quid, vt dicit D. Dion. Vnum autem cū conuertatur cum ente, eodè modo dicitur, scilicet simpliciter & secundum quid. Ens verò simpliciter est substantia, sed ens secundum quid est accidens: ideo quæcumque sunt vnum, secundū substantiam sunt simpliciter vnū, & multa secundum quid. Sicut totum in genere substantiæ compositum ex suis partibus integralibus vel essentialibus est vnum simpliciter, vt domus & homo, partes verò sunt entia & substantiæ in toto. Quæ verò sunt diuersa secundum substantiam, & vnum secundum accidens sunt multa simpliciter, & vnum secundum quid: vt multi homines sunt vnus populus, & multi lapides vnus acruus. Similiter multa indiuidua quæ sunt vnum genere vel specie, vt dictum est, sunt simpliciter multa, & vnum secundū quid. Nam esse vnum genere vel specie, est esse vnum secundum rationem. Sicut autem in genere rerum naturalium aliquod totum componitur ex materia & forma, vt homo qui est vnum ens naturale: ita etiam in actibus humanis actus inferioris, potentiæ materialiter se habet ad actū superioris: in quantum inferior potentia agit in virtute superioris mouētis ipsum. Sic enim actus mouētis primi se habet actum instrumenti. Vnde patet quòd imperiū & actus imperatus sunt vnus actus humanus, sicut quoddam totum, sed secundum partes est multa. Actus verò diuersarum potentiarum ad inuicem non ordinati sunt simpliciter multa, & vnū secundū quid, pro quanto illæ potentiæ sunt in vno supposito.

De Actu Voluntatis imperato.

B

Inter actus imperatos numeratur actus voluntatis, non quidē primus actus voluntatis, cum sit ex instinctu naturæ aut superioris causæ. Nec etiam omnes actus voluntatis circa finem, sed solū sequentes electionem efficacem, à qua ratio sumit virtutem imperandi. Cū enim imperium nil aliud sit quàm actus rationis ordinantis cum quadam motione ad agendum, & ratio ordinat de actibus sequentibus electionem efficacem cum quadam motione, & non de alijs præcedentibus electionem. Sequitur quòd actus voluntatis qui sequitur electionem, vt vsus sit imperatus, & nõ præcedentes, cum ratio non

In li. 8. 3. q. Differentia inter vsus et fructu-nem.

1. 2. q. 17.

Imperium in moralibus quid sit.

art. 2.

art. 3.

Imperium est actus imperatus sunt vnus actus.

Vlt. c. de Diu. no.

Vnum est multa simpliciter et secundū quid quæ dicuntur.

8. *Confes.* possit mouere ad exercitium voluntatem nisi virtute electionis aut consensus. Dicitur est autem post electionem vel consensum efficacem: quia diuus Augustinus dicit, Animus quando perfecte imperat sibi vt velit, iam vult: sed quod aliquando imperet & non velit, hoc contingit quia non perfecte imperat. Imperfectum autem imperium contingit ex inefficaci electione, quæ ideo est inefficax, quia intellectus diuersis rationibus agitur, fluctuat inter duo, ideo non sequitur efficax electio, aut consensus. Procedere etiam potest à libertate voluntatis, quæ cessare potest ab electione, maxime cum intellectus inter media quodammodo fluctuat. Si dicatur quod ei soli conuenit imperare, cui conuenit imperium intelligere: dicendum quod sicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur non sibi soli, sed toti corpori: ita in potentiis animæ. Nam intellectus intelligit non solum sibi, sed etiam pro aliis potentiis, & singulariter pro voluntate quam habet dirigere: ideo operatur sibi ipsi actum voluntatis, in quantum est intelligens & volens. Imperium autem cum necessitate mouet voluntatem quo ad exercitium, hoc facit in virtute voluntatis: & sic duplex est imperium, scilicet directiuum, & tale pertinet ad intellectum: & motiuum, & hoc pertinet ad voluntatem.

Imperium duplex.

Ver. 2. De Imperio Actuum Rationis.

1. 2. q. 17. ar. 6.

Simplicium apprehensio imperari non potest.

Cum autem ratio reflectatur supra se, vt dictum est, consequens est quod sicut potest ordinare actus caliarum potentiarum, ita etiam possit ordinare de actibus suis, & ex electione voluntatis virtutem mouendi & se necessitandi accipere: ergo actus intellectus subiaccit imperio voluntatis quantum ad exercitium actus, non tamen quantum ad assensum: maxime circa principia quæ sunt naturaliter siue ex terminis nota. In aliis autem probabilibus mouere potest, vnde fides est ex pia affectione: & circa opiniones affectio voluntatis plurimum facit, & medio opinatio facit firmiter adherere, vel suspendere iudicium. Resolutorie ergo dicendum est, quod quo ad primum actum rationis, qui est simplicium apprehensio, voluntas non habet imperium: quia talis actus est naturalis, vnde & pueri abstrahunt species intelligibiles, & admirantur, secundum Philosophum. Quo ad secundum verò in necessariis propositionibus quo ad specificationem etiam non habet voluntas imperium stante obiecto, licet bene quo ad exercitium: quia potest diuertere, & circa alia intellectum occupare. Quantum verò ad tertium actum qui est ratiocinari & inquirere, habet voluntas potestatem imperandi. Nec est inconueniens quod ratio imperet sibi ipsi, sicut non inconuenit quod voluntas moueat & necessitet se ipsam. vtraque enim potentia reflectitur supra seipsam, & supra actum alterius, & ex vno tendit in aliud.

Ver. 3. De Imperio Actuum Appetitus sensitui.

1. 2. q. 17. ar. 7.

Actus etiam appetitus sensitui subiaccit imperio rationis, & obediunt ei. Vnde Gregorius Nyceanus dicit quod obediens rationi diuiditur in duo, scilicet desideriuum, & irasciuum: hoc est in appetitum concupiscibilem & irascibilem, qui subiaccit rationi, per hoc quod apprehensio fantasie & imaginationis, quæ est particularis, regulatur apprehensione rationis, quæ est vniuersalis: sicut virtus actiua particularis à virtute actiua vniuersali. Quia tamen alligantur organo corporeo, quod subiaccit aliquibus qualitatibus quibus disponitur, sicut visio ex dispositione oculi per quam inuatur & impeditur, & quia talis qualitas & dispositio corporis non subiaccit imperio rationis: hinc est quod ex hac parte impeditur motus appetitus sensitui, ne totaliter subdatur imperio rationis. Contingit etiam quandoque quod motus appetitus sensitui subiro concitantur ad apprehensionem imaginationis, vel sensus: & tunc illi motus sunt præter imperium rationis, quauis potuissent impediri à ratione si præuidisset. Et hoc modo qualitas præcedens non subiaccit imperio: quia vel est ex natura, vel præcedenti motione, quæ statim quiescere non potest, sed qualitas consequens sequitur imperium rationis. Vnde Philosophus dicit in primo Politicorum, quod ratio non præest irascibili & concupiscibili principatu despotico, qui est domini ad seruum: sed principatu regali, qui est liberorum, qui non totaliter subdatur imperio.

Ver. 4. De Imperio Actuum sensuum.

Actus pariter sensuum non semper sunt in potestate nostra, eo quod ad apprehensionem sensuum exteriorum requiritur exterius sensibile præsens. Præsentia autem & absentia sensibilem non semper sunt in potestate nostra, igitur. Sed quando in potestate nostra est facere sensibile exterius præsens vel absens, tunc sensus exteriores subiaccit libero arbitrio cum voluerit, nisi sit impedimentum ex parte organi. Inter sensus exteriores visus magis obedit imperio rationis propter palpebras quæ mouentur ad nutum, & per eas non præstatur impedimentum obiectis præsentibus. Apprehensio autem imaginationis subiaccit imperio rationis secundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuæ potentie. Quod enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit ex hoc quod non sunt imaginabilia, sicut spiritualia.

Ver. 5. De Imperio Appetitus naturalis & partis Vegetatiuæ.

1. 2. q. 17. ar. 8.

Homo quare dicitur microcosmus.

Actus appetitus naturalis qui non sequuntur apprehensionem, non subiaccit imperio rationis, & per consequens, nec actus vegetatiuæ virtutis. Vnde Gregorius Nyceus dicit quod id quod non per suadetur à ratione, est nutritiuum, generatiuum, & augmentatiuum. Et Christus Matth. 6. Nemo potest cogitando ad staturam suam addere cubitum vnum. Hoc autem est ex imperfectione virium & potentiarum vegetatiuæ, quæ non habent apprehensionem siue cognitionem propter earum materialitatem. Quanto enim aliquis actus est immaterialior, tanto nobilior, & magis subditur imperio rationi. Et quauis anima sit in corpore sicut Deus in mundo: & ideo homo dicatur Microcosmus, hoc est minor mundus, quæ dat esse

esse toti corpori, sicut Deus mundo: non tamen omnes partes corporis subiaccit animæ, sicut omnes partes mundi subiaccit imperio Dei: quia similitudo non attenditur quantum ad omnia, cum anima non sit extra corpus, sicut Deus extra mundum, cum celi calor eum capere non possint. Præterea Deus creauit mundum, & non anima corpus. Ideo non subiaccit totaliter eius imperio: sed attenditur similitudo quantum ad aliquid: quia sicut Deus mouet mundum, sic anima corpus. Et quia actus appetitus naturalis & potentiarum vegetatiuæ non subiaccit imperio rationis: ideo nec laus nec vituperium debetur illis.

Ver. 6.

De Imperio Membrorum.

Membra exteriora nisi impediuntur à dispositione corporis aut ab extrinseco, subiaccit imperio rationis despotice, hoc est ex necessitate, sic quod non possunt contradicere. Vnde D. Augustinus ait, Imperat animus vt moueatur manus, & tanta est facilitas vt vix à seruitio discernatur imperium. Notandum tamen quod D. Augustinus dicit, Hoc quod motus genitalium membrorum non semper obediunt rationi, est ex pena peccati, vt scilicet anima suæ inobediencie ad Deum, in illo præcipue membro penam patitur, per quod originale peccatum ad posteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parentis natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono, quod ei diuinitus collatum erat: ideo consideranda est ratio naturalis quare motus huiusmodi membrorum specialiter rationi non obediunt. Aristoteles dicit inuoluntarios esse motus cordis & membri pudendi: quia scilicet ex aliqua apprehensione huiusmodi membra commouentur, in quantum scilicet intellectus & fantasia repræsentant aliqua ex quibus consequuntur passiones, ad quas consequitur motus horum membrorum, non enim tunc mouentur secundum rationem aut intellectum imperium, quia scilicet ad motum horum membrorum, requiritur aliqua alteratio naturalis, puta caliditas, aut aliqua alia, quæ alteratio non subiaccit imperio rationis. Specialiter autem hoc accidit in duobus membris prædictis: quia vtrunque illorum membrorum est quasi quoddam animal separatum, in quantum est principium vitæ: principium autem in virtute est totum. Cor enim est principium sensuum: & ex membro genitali exit virtus feminalis, quæ est virtute totum animal. ideo habet proprios motus naturales: quia principia oportet esse naturalia, vt dictum est.

1. 2. q. 19. ar. 9. 8. Confes. 14. de ciuit. Dei. c. 17.

Lib. de cau. mo. animal.

Membru ge nitale est quasi quoddam animal separatum.

Ver. 7.

De Circumstantiis Humanorum actuum.

Quod de integritate accidentali humanorum actuum sint circumstantie, ideo de eis aliquid dicendum est. Ad cuius euidenciam supponendum est primo quod quemadmodum res naturales specificantur & accipiunt speciem à forma, ita & actus naturales & humani recipiunt speciem & euidenciam ab obiecto, sicut & actus sensuum, visus à colore, auditus à sono. Sic etiam actus humani, virtutum scilicet & vitiorum, Temperantia à moderatione cibi & potus ac venereorum, Iustitia à redditione debiti, furtum ab acceptione rei alienæ inuito domino. Secundo supponendum est quod quemadmodum res naturales corporales habent aliqua accidentia conuenientia, quæ non sunt de essentia siue quidditate eorum: sic homo habet quinque sensus exteriores & actus illorum, qui non sunt de essentia hominis: illis tamen sic perficitur quod absque illis non esset perfectus perfectionibus sibi conuenientibus & debitis, & quolibet illorum deficiente homo esset deformis. Ita actus humani siue liberi, qui speciem & perfectionem essentialem accipiunt ab obiecto, ad perfectionem suam in esse moris, hoc est ad bonitatem seu laudabilitatem suam, vltra perfectionem essentialē, hoc est vltra bonitatem obiecti requirunt aliqua accidentia conuenientia, quæ vocantur circumstantie conuenientes. Et sic ad hoc quod aliquis actus humanus sit perfectus, hoc est bonus moraliter, requiritur quod habeat non solum obiectum bonum & conueniens, sed etiam quod habeat circumstantias conuenientes, ita quod si vna desit, licet actus sit perfectus ex obiecto, & in genere naturæ: non tamen est perfectus in genere moris, hoc est bonus siue laudabilis. Circumstantia ergo est conditio quæ est extra substantiam actus, & tamē attingit aliquo modo actum humanum, hoc est conuenit illi & perficit ipsum, accidentaliter tamen, scilicet in esse moris, cum sit extra substantiam siue essentiam ipsius: ideo circumstantie humanorum actuum dicuntur accidentia eorum. Sed notandum est quod aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo quia inest ei, & sic album dicitur accidens Sortis. Alio modo quod simul est cum eo, & in eodem subiecto: & sic dicitur quod album accidit medico: quia albedo & medicina conueniunt in eodem subiecto, scilicet Sorte medico & albo. Et per hunc modum circumstantie dicuntur accidentia humanorum actuum: quia sunt cum illis, & in eodem subiecto: quauis non subiectiue in actibus ipsis: sicut albedo & musica in Sorte. Vterius notandum est, quod accidens dicitur accidere accidenti propter conuenientiam in subiecto dupliciter. Vno modo secundum quod aliqua accidentia comparantur ad vnum subiectum absque aliquo ordine, vt album & musicum in Sorte. Alio modo cum aliquo ordine: quia subiectum recipit vnum accidens alio mediante, sicut substantia recipit qualitatem mediante quantitate, albedinē mediante superficie. Vtroque autem modo circumstantie se habent ad actum: nam aliquæ circumstantie ordinatè pertinent ad agentē non mediante actu, puta locus, tempus, & conditio personæ. Aliquæ verò mediante ipso actu, sicut modus agendi. Circumstantie à Philosopho numerantur octo, scilicet quis fuerit, quibus auxiliis siue instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur siue propter quid fecerit, quo modo fecerit, quando fecerit. Et circa quid fecerit, quæ est vltima, quæ à Cicerone comprehenditur sub quia. Ex his circumstantiis tres sunt ex parte actus: duæ circumstantie contingunt actum per modum mensuræ, scilicet tempus & locus, siue vbi & quando. Vna verò contingit actum per modum qualitatis, vt modus scilicet fortiter vel remissè, tardè vel velociter. Ex parte effectus est vna, scilicet quid fecerit. Ex parte causæ finalis accipitur alia, scilicet cur vel propter quid fecerit. Non quod finis qui dat speciem actui, sit cir

1. 2. q. 7.

Circumstantia definitio.

3. Ethic. Circumstantia quot sint.

constantia, sed aliquis finis adiunctus: sicut quod fortis fortiter agat propter bonum fortitudinis non est circumstantia. Et ita intelligendum est in circumstantia ex parte effectus, scilicet quid fecerit, nam quod aliquis perfundens alium aqua, abluat ipsum, non est circumstantia, sed quod infundendo, infrigidet vel calefaciat, sanet, vel aegrotare faciat, hæc est circumstantia quid fecerit. Ex parte causæ materialis siue obiecti, accipitur alia circumstantia, scilicet circa quid, non quod illa conditio causæ, ex qua substantia actus pendet, dicatur substantia, sed aliqua conditio adiuncta: sicut in obiecto furti, quod sit alienum, non dicitur circumstantia, sed quod sit magnum vel paruum, dicitur circumstantia circa quid. Ex parte verò causæ principalis accipitur alia circumstantia, scilicet conditio personæ: non est tamen intelligendum, quod conditio personæ quæ transit in vim obiecti, sit circumstantia, sed illa quæ non dat speciem actui. Ex parte verò causæ instrumentalis accipitur alia circumstantia, scilicet quibus auxiliis siue instrumentis: bene autem vel male non sunt circumstantiæ, sed consequuntur omnes circumstantias vel defectus illarum. Inter omnes circumstantias secundum Gregorium Nicenum duæ sunt principalissimæ, scilicet cuius gratia agitur, quæ dicitur circumstantia finis, siue cur, aut propter quid. Et circumstantia ex parte effectus, scilicet quid est quod agitur. Philosophus verò dicit, quod principales circumstantiæ sunt propter quid, & ea in quibus est operatio, per quæ Philosophus non intellexit tempus aut locum, sed ea quæ adiunguntur actui: sed idem dicit cum Grego. Quia per hoc quod dicit ea in quibus est operatio, intelligit id quod Gregorius intelligit per circumstantiam quid est quod agitur, & sic non aduersantur. Cum ergo actuum humanorum obiectum sit finis, circumstantia quæ dicitur cuius gratia, siue finis adiunctus erit principalior: secunda verò quæ attingit substantiam actus. Aliæ autem circumstantiæ sunt magis vel minus principales, secundum quod ad istas magis vel minus appropinquat. Nec obstat quod accidentia videntur esse præter considerationem artis, cum nulla ars consideret id quod est per accidens, ut dicitur in sexto Metha. Quia non omnia accidentia se habent ad substantiam per accidens, sed sunt per se accidentia, & tales sunt circumstantiæ actuum humanorum in doctrina morali: ideo sunt de eius consideratione. Notandum insuper, quod licet circumstantia manens, circumstantia non det speciem actui, nec inesse nature, nec inesse moris. Tamen si vna illarum deficiat, species actus mutatur non quidem in esse nature, sed moris: sicut homo per hoc, quod efficitur, cecus non variatur essentialiter: aut si prius talis erat, & efficitur videns vel audiens, non est alterius speciei essentialis: sed bene accidentalis, scilicet pulchri vel deformis: quia, ut D. Dionysius ait, bonum est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus, & similiter pulchritudo, &c. Sic in actibus humanis coniunctio viri & mulieris est eiusdem speciei in esse nature, & idem effectus sequitur ante matrimonium & post, tamen in esse moris sunt actus diuersi: quia ante matrimonium est actus malus, & post bonus, & sic de aliis. Veruntamen si circumstantia transeat in vim obiecti, tunc dat nouam speciem moris actui, & actus ille qui est vnus in esse nature erit, plures in esse moris, & tot specierum quot circumstantiæ transeunt in vim obiecti. ¶ Dicitur autem circumstantia transire in vim obiecti, quando respicit specialem ordinem rationis, vel secundum rationem, vel contra hoc manifestum est in his quæ habent speciale præceptum vel prohibitionem, ut dare eleemosinam pauperi propter pietatē naturalem, & ut præseruetur à peccato mortali, est actus misericordiæ ex obiecto, & ex parte finis est actus charitatis: & si fiat propter honorem Dei, erit religionis. Sic in malis accipere rem alienam, est actus malus ex obiecto & furtum. Sed accipere in loco sacro, vel rem sacram de loco non sacro aut tempore sacro, tempus & locus transeunt in vim obiecti, & constituunt actum ex obiecto malum in duabus speciebus moris: hoc est, dat ei duas malitias siue deformitates aut deordinationes. Si accipiatur alienum ad adulterandum vel occidendum circumstantia, finis trahit ipsum ad adulterium vel homicidium. Circumstantia quæ ex se non habet, nec respicit specialem ordinationem rationis in bono vel in malo, nisi præsupposita aliqua alia conditione, à qua actus habet speciem boni vel mali, non mutat speciem, licet aggrauet: sicut tollere aliquid in magna vel parua quantitate, ex se non habet, nec respicit specialem ordinem rationis, sed est indifferens. Supposita tamen conditione, per quam actus habet bonitatem vel malitiam, ut in elemosina & furto, dare vel tollere in magna quantitate vel parua non diuersificat actum in bonitate vel malitia, auget tamē bonitatem in elemosina, & aggrauat peccatum in furto.

3. Ethy.

Circumstantia quando transeat in vim obiecti.

s. 7.

De Bonitate & Malitia humanorum Actuum.

EX sacris literis constat aliquos actus humanos esse bonos, & aliquos malos. De bonis habetur Matth. 26. vbi Iudas murmurabat contra Magdaleram, tanquam malè fecisset: Christus eam defendit dicens, Quid molesti estis huic mulieri? bonum enim opus operata est in me, &c. Deinde prædixit eam pro illo remunerationem accepturam, cum opus illud haberet bonum obiectum, & omnes circumstantias requisitas, & ipsa in statu viæ & in gratia: ergo meritorem. Et Gen. 4. dicitur, Respexit Deus ad Abel & munera eius: ad Cain autem & munera eius non respexit. Ille respectus ad munera, nil aliud erat quam acceptatio & approbatio sacrificij eius. Et Ionæ tertio, Vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt. Et Matth. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Et 1. ad Timo. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnus viri vxor, in operibus bonis testimonium habens. Et 1. Petri, Ut in eo quod detrahant de vobis tanquam malefactoribus ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis. Et Ro. 2. Reddet unicuique iuxta opera eius iis qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem. de malis operibus non est dubium ex eodem textu. Et Ioan. 2. Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, & alii penè innumeris passibus, quos recitare prolixum esset. ¶ Ex prædictis apparet quam

Matth. 26

Gen. 4.

Ionæ. 3.

Matth. 6.

1. Timo. 5.

1. Pet. 2.

Rom. 2.

Ioan. 2.

deestabilis

deestabilis sit error Lutheranorum, qui non videntur dicere, quod homo iustus in omni opere bono peccat, & quod omne opus bonum est peccatum: ex quo sequitur quod Deus respicit, consulit, approbat & remunerat peccata, quod nullus vnquam sanæ mentis affirmavit: nec obstat illud Esa. 64. vbi ait, Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruat: quia intelligitur de bonis operibus infectis malis circumstantiis, ut amplius dicitur, cum agetur de merito.

Ver. 1.

De Multiplici Bonitate vel Malitia.

DE bono & malo in actionibus oportet loqui proportionabiliter, sicut de bono & malo in rebus. In rebus autem in tantum aliquid habet de bono, in quantum habet de esse, siue in quantum est ens, quia ens & bonum conuertuntur, & in tantum aliquid est malum, in quantum differt à plenitudine sui esse, siue ab esse sibi conuenienti secundum naturam suam, sicut ad plenitudinem esse humani, requiritur quod sit compositum ex materia & forma, siue ex anima rationali & corpore, habes omnes potentias & instrumenta siue organa cognitionis & motus conuenientis humanæ nature: unde si aliquid horum deficiat homini, deficit illi aliquid de plenitudine sui esse: & per consequens de bonitate. & in quantum deficit à bonitate, dicitur malum: sicut Sortes cecus dicitur habere malum naturæ suæ, naturam deficientem: & si sit furdus amplius: & sic consequenter de aliis. Manet tamen essentialiter homo, sed deformis. Sic proportionabiliter dicendum est de actu humano, ad cuius esse plenitudinem requiritur, primò quod obiectum circa quod cadit, & per quod specificatur, sit bonum, hoc est conueniens dictamini recte rationis, siue quod sit consultum vel præceptum, vel laudabile, siue honestum. Requiritur pariter quod sit vestitus prædictis octo circumstantiis debitis, scilicet quod conueniat personæ. Non enim omnibus omnia conueniunt, & quod conueniat tempori, loco, &c. Cum autem actus habet, ut præmissum est, obiectum bonum, & omnes circumstantias prædictas debitas, dicitur bonus bonitate moris siue laudabilis. Cum verò habet obiectum malum, hoc est non conueniens, puta prohibitum, vel deest aliqua circumstantiarum prædictarum, est malus & difformis deordinatus, siue vituperabilis, cum bonum secundum D. Diony. sit ex integra causa, malum aut ex singularibus defectibus. Si verò plures circumstantiæ deficiant, erit peior: & tanto peior, quanto plures deficiunt. Erit tamen actus secundum substantiam ipsius, siue in quantum habet esse, vel est ens bonus bonitate nature, siue bonitate entitativa & transcendentali.

Ver. 2.

De Bonitate vel Malitia ex obiecto.

MALITIAM prouenire actui ex obiecto testatur Ozeas dicens, Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt, sed homo fit abominabilis Deo propter malitiam suæ operationis, & placidus siue gratus & acceptus ex bonitate suæ operationis: ergo bonitas vel malitia operationis suæ est secundum obiecta. Sicut enim in naturalibus prima bonitas prouenit ex forma, quæ dat speciem: sic in actibus moralibus prima bonitas moralis prouenit ex obiecto conuenienti à quo recipit speciem, sicut motus à termino: & hæc bonitas dicitur bonitas generis moris, generè pro specie accepto: prout dicitur humanum genus: & quando actus habet hanc bonitatem obiectiuam, siue ex obiecto, dicitur bonus ex genere, ut dare eleemosinam: & quando habet obiectum malum, dicitur malus ex genere, ut accipere rem alienam inuito domino. Et quauis res exteriores quæ sunt obiecta actuum, sint in seipsis bonæ: non tamen semper habent debitam proportionem, siue conuenientiam ad hanc vel hanc actionem, siue ad operantem secundum dictamen rectæ rationis. Ideo in quantum considerantur ut obiecta talium actionum vel agentium non habent rationem boni. Et ita proportio actionis inter obiectum & rationem siue dictamen eius est causa, vel ratio bonitatis vel malitiæ ipsius: quia secundum D. Dion. quarto cap. de Diu. no. Bonum hominis est secundum rationem esse: malum autem quod est præter vel contra. Ex quo patet quod ratio est principium humanorum & moralium actuum. ¶ Sed differentia est inter actus ex genere suo, siue ex obiecto bono: & actus ex genere, siue ex obiecto malo: quia actus malus ex genere siue ex obiecto per quascunque substantias bonas non potest effici bonus, cum essentialiter & intrinsecè sit malus, manente prohibitione obiecti: ut blasphemare & adulterare, furari & facere contra aliquam legem humanam, manente obligatione legis. Sed actus ex genere bonus, per vnā malam circumstantiam potest vitari, cum bonum sit ex integra causa. Verum in his quæ lege humana sunt prohibita, potest fieri continuatio actus, & in continuatione potest prohibitio cessare vel etiam in his quæ sunt prohibita iure naturali: stante eodem obiecto materiali actus in specie nature, obiectum potest formaliter mutari, & sic idem actus in esse nature erit bonus & malus successiue: sicut si in continuatione coniunctionis soluti, & solutè interueniat consensus matrimonij, & in continuatione acceptionis rei alienæ res ipsa detur, & accipiens efficiatur dominus. Prius erat furtum, postea verò non manente tamen actu & obiecto prohibito, actus est essentialiter & intrinsecè malus, & non potest bene fieri.

Ver. 3.

De Bonitate & Malitia ex Circumstantiis.

BONITAS vel malitia secundariò & extrinsecè conuenit actui ex circumstantiis, ut dictum est. Principalius autem ex circumstantia finis, qui dat bonitatem actui circa obiectum indifferens, quod scilicet non est bonum neque malum, siue ex se non habet conuenientiam vel disconuenientiam ad rationem, ut puta quia non est obiectum, consultum vel præceptum, aut prohibitum: ut iacere lapidem, ambulare, & alia huiusmodi, in quibus habet verum, maxima D. Boetij in Topicis dicentis, cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est: & cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. In his autem quæ non sunt indifferens, sed sunt bona vel mala ex obiecto, finis malus adueniens actui bono ex obiecto vitiat. Et circumstantia finis adueniens actui malo ex obiecto non bonificat neque rectificat ipsum. Unde

Apost.

4. cap. Di. 11. no.

Ozeas. 9. 1. 2. q. 18. art. 2.

1. 2. q. 19. art. 1. ad. 3.

Actus malus ex genere non potest effici bonus, bene tamen conuersos

Apostolus Rom. 3. Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala ut veniant bona, quorum damnatio iusta est. Finis tamen bonus adueniens actui bono addit ad bonitatem obiecti. Et similiter finis malus adiunctus actui malo, addit ad malitiam, differenter tamen: quia cum finis refertur ad actum exteriorem, se habet ut circumstantia, cum accidat actui exteriori, quod ad talem vel talem finem ordinatur: & ideo bonitas finis comparata ad actum exteriorem comprehenditur, in bonitate circumstantiarum, & eodem modo malitia, ut si quis mechetur ut furetur. Furtum secundum dominum Caietanum est circumstantia. Si vero finis referatur ad actum interiorem voluntatis, non est circumstantia, sed obiectum actus interioris, & ideo pertinet ad substantiam actus specificatiue concurrans. Ad cuius euidenciam sciendum est quod actus dicuntur humani, in quantum sunt voluntarij, ut dictum est: In voluntario autem aliquando inuenitur duplex actus, scilicet actus interior & exterior, & uterque illorum habet obiectum suum. Finis autem proprius est obiectum voluntatis. Obiectum autem actus exterioris est id circa quod actio exterior versatur: Sicut igitur actus exterior recipit speciem ex obiecto exteriori, circa quod versatur: sic actus interior voluntatis recipit speciem a fine sicut a proprio obiecto: sed, ut dictum est, id quod se tenet ex parte voluntatis se habet, ut formale & principale ad id quod se tenet ex parte exterioris actus: quia voluntas utitur membris ad agendum, sicut instrumentis: nec actus exteriores habent rationem moralitatis (hoc est laudis vel vituperij) nisi in quantum sunt voluntarij: ideo species actus humani formaliter & principaliter consideratur secundum finem. Materialiter autem secundum obiectum exterioris actus. Ideo Philosophus dicit, quod ille qui furatur ut mechetur, per se & proprie loquendo magis est adulter quam fur. Nec obstat quod id quod est per accidens, non constituit speciem, sed accidit actui, quod ordinatur ad talem finem igitur: quia licet accidat actui exteriori ordinari in talem finem: non tamen accidit interiori actui voluntatis, qui comparatur ad exteriorem, sicut formale ad materiale. Et quanuis finis sit causa extrinseca debita, tamen proportio & relatio in ipsum finem inhæret actioni: & sic si actus exterior ordinatur ad diuersos fines disparatos, erit in diuersis speciebus moris disparatis: si vero ordinatur ad diuersos fines subordinatos actus, exterior erit in diuersis speciebus moris subordinatis, quarum vna continetur sub alia: ut si quis reddat depositum ut se tueatur ab inimicis, vel ut facilius possit seruire Deo, & honorare eum: sunt plures actus morales subordinati: & principalis est actus religionis, quæ versatur circa honorem Dei: quia quanto finis est posterior, respondet vniuersali agenti, sicut victoria: quæ est vltimus finis exercitus, est finis intentus a summo duce ordinatio huius aciei, vel illius est finis intentus ab aliquo ducum inferiorum. Sic est de fine voluntatis, quæ est vniuersale mouens omnium aliarum potentialium: Et ideo ipsæ potentie inferiores, & actus earum continentur & reducuntur ad actum voluntatis. ¶ Ex præmissis apparet quod in actione humana quadruplex bonitas considerari potest. Prima est naturalis & entitatiua siue transcendentalis. Secunda bonitas est ex obiecto quod dat speciem actui. Tertia bonitas est ex circumstantiis, quæ sunt accidentia quædam actui debita & proportionata. Aliquando tamen D. Tho. sub bonitate obiecti comprehendit bonitatem circumstantiarum: dicit enim quod supposito quod voluntas sit boni, mala circumstantia potest eam facere malam: quia velle facere aliquid, quando non debet fieri, seruatis aliis circumstantiis non est velle bonum. Et impossibile est aliquem velle bonum, quando non debet, quia semper debet homo velle bonum, nisi forte per accidens. Quarta bonitas, quæ considerari potest in actibus humanis est secundum finem, quasi secundum habitudinem ad bonitatis causam. Nihil tamen prohibet actioni habenti vnam prædictarum bonitatum deesse aliam vel alias. Et secundum hoc contingit, quod actio est bona secundum speciem vel circumstantias, & ordinari in finem malum, & econuerso. Non est tamen bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant, cum (ut dictum est) bonum sit ex integra causa. Et tamē alia bonitas adueniens, quæ dicitur meritoria, quæ est per gratiam: de qua postmodum dicitur: sine hac tamen actus moralis potest dici simpliciter bonus. Et quemadmodum dictum est de bonitate: sic proportionabiliter opposito modo dici potest de malitia, hoc dempto, quod nulla est malitia entitatiua, cum actus quantumcunque malus sit in esse naturæ & entitatis, bonus.

Ver. 4. De Indifferentia Actuum humanorum secundum speciem.

¶ Cum actus humani accipiat speciem ex obiecto, sequitur quod si obiectum sit indifferens quo ad bonum vel malum (hoc est secundum se non conueniat) nec repugnet rationi actus circa ipsum elicited vel imperatus, erit indifferens: hoc est, non erit bonus neque malus: ut leuare festucam, iacere lapidem, ambulare, & alia huiusmodi. Vnde D. Augustinus dicit, quod sunt quædam facta media, quæ possunt bono vel malo animo fieri, de quibus est temerarium iudicare. Nec obstat quod D. Aug. dicit malum esse priuationem boni, & secundum Philosophum priuatio & habitus sunt opposita immediata: quia duplex est. Priuatio quædam consistit in priuato esse, & hæc nihil reliquit de habitu, ut cæcitas & mors inter hanc priuationem & habitum non potest esse aliquod medium circa proprium susceptibile. Alia est priuatio, quæ consistit in priuari, sicut egritudo est priuatio sanitatis, non quod tota sanitas sit sublata, sed quia est quasi via ad totalem ablationem. Et ideo cum talis priuatio aliquid relinquat, non semper est immediata cum opposito habitu, & hoc modo malum est priuatio boni, ut Simplicius dicit in libro Prædicamentorum: quia eod quod malum non aufert totum bonum, sed aliquid reliquit: ideo potest esse aliquod medium inter bonum & malum. Nec oportet quod omnis finis vel obiectum habeat aliquam bonitatem vel malitiam moralem, quæ consideratio per comparisonem & rationem, quanuis oporteat quod habeat aliquam bonitatem vel malitiam, saltem naturalem & entitatiuam. Si dicatur quod omnis actus, vel habet debitam perfectionem bonitatis, & sic est bonus: vel aliquid deficit, & sic est malus: ergo

5. Eibi.

1. 2. q. 18. art. 4. Bonitas quadruplex. 1. 2. q. 19. art. 2. ad. 2.

1. 2. q. 18. art. 8.

Lib. de ser. Do. in mō.

Ius: ergo nullus indifferens. Dicendum est quod consequentia non valet: quia non quicquid habet actus, pertinet ad speciem eius. Vnde si in ratione suæ speciei non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipsius, non propter hoc est ex specie sua malus vel bonus: sicut homo secundum speciem suam non est virtuosus neque vitiosus. Et cum dicimus actum esse indifferenter, intelligimus secundum suam speciem.

Ver. 5. De Indifferentia Actuum secundum Individuum.

A Omnis actus humanus secundum individuum, siue in individuo aut singulari, est bonus vel malus, & nullus est indifferens: quia cum actus humanus non solum habeat bonitatem ex obiecto, sed etiam ex circumstantiis & fine. Et omnis talis in individuo existens habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel ad malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberata procedens, si sit ordinatus in malum finem, est malus: si vero in bonum finem, est bonus, iuxta regulam D. Boetij, Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est: dum tamen non vitietur aliunde & per oppositum. Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Sed si sit ordinatus in finem indifferenter, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali, cum sit otiosus. Vnde Christus Matth. 12. dicitur, De omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, redder in die iudicij rationem. Eadē ratione de facto, quod dicitur otiosum secundum D. Greg. quando caret utilitate reſtitu dinis, aut ratione iustæ necessitatis. Si dicatur quod nulla species est quæ non contineat, vel continere possit sub se aliquod individuum: ergo si aliquis actus est indifferens secundum speciem, aliquis actus individualis sub illa specie contentus, poterit esse indifferens, scilicet individuum prædicatur de omnibus, de quibus prædicatur sua species. Negatur consequentia, quia aliqua bonitas conuenit actui in individuo secundum se, siue in quantum individuum est, qui non conuenit ei secundum speciem, puta bonitas circumstantiarum, & ex intentione finis: & quantum ad illam prædicationem dici potest, quod hæc est vera, Deambulatio Sortis est indifferens secundum speciem. & sic individuum prædicatur de omnibus, quæ conueniunt speciei: tamē deambulatio Sortis in se considerata, non est indifferens, quæ admodum hæc est vera, Sortes est quantus secundum speciem. Sed hæc non est vera, Sortes est tantæ quantitatis secundum speciem: quia habere tantam quantitatem non conuenit speciei: nec omni contento sub tali specie: sed ex indiuiduatione materiæ, quæ est per quantitatem. Vel dicendum quod aliquem actum esse indifferenter secundum speciem dupliciter potest intelligi. Vno modo sic, quod ex sua specie debeat ei quod sit aliquod obiectum humani actus, quod non possit ordinari ad bonum vel malum finem. Alio modo potest intelligi actus indifferens ex specie sua, eod quod ex sua specie non habet quod sit bonus vel malus. Sicut homo ex sua specie non habet quod sit albus vel niger, vel tantæ quantitatis: conuenit enim homini in individuo non ex principiis speciei, sed ex principiis indiuiduationis vel per accidens. ¶ Ex his infertur quod nullus habitus potest esse indifferens, cum causetur ex actibus indiuiduis. Nec obstat quod Philosophus de placidis & prodigijs dicit, quod non sunt mali, & tamen constat quod non sunt boni, cum recedant a virtute: quia Philosophus proprie nominat hominem malum, qui est alijs hominibus nociuus. Hic autem accipitur malum communiter pro eo quod est rectæ rationi repugnans, & bonum quod est conueniens rationi: quia, ut dictum est, bonum hominis est secundum rationem esse: & malum, præter vel contra rationem esse. ¶ Notandum etiam quod sicut actus humanus in individuo non potest esse indifferens, quantum ad bonum vel malum morale: sic nec in existente in gratia potest esse indifferens quantum ad meritum vel demeritum, modo habeat vsum rationis: quia omnis actus humanus in existente in gratia est meritorius vel demeritorius: quia ex quo charitas actu vel virtute cõcurrit in actibus moraliter bonis virtute primi actus charitatis, per quæ diligit Deum super omnia, & ordinat in eum se & omnia sua bona presentia vel futura: actus ille est gratus & acceptus Deo, & dignus mercede: & per consequens meritorius. Vnde Gen. 4. dicitur, quod respexit Deus ad Abel & munera eius. Si vero ponatur impedimentum vel mala circumstantia inanis gloriæ, aut aliqua alia, est venialis & demeritorius, & contra illud Apost. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Actus autem eorum, qui sunt in gratia, & non habent vsum rationis, sunt extra genus moris, & per consequens extra genus meriti vel demeriti, cum non sint humani, neque morales. Bonitas enim meritoria præsupponit moralem, in habentibus autem vsum rationis & existentibus in peccato mortali, possunt esse actus boni moraliter & ciuilitate laudabiles, qui tamē non sunt meritorij nec demeritorij, respectu gloriæ aut pœnæ æternæ. Si quis enim existens in peccato mortali habituali, seruatis omnibus circumstantiis moralibus debitis, honoret patrem, vel det elemosinam ex pietate naturali, vel subleuat eum qui submergitur, non meretur, neque peccat. Primum patet cum non fiat in gratia, quæ est principium & fundamentum meriti, iuxta illud Apostoli, Gratia Dei vita æterna. Quod autem non peccet mortaliter neque venialiter, probatur: quia omne peccatum, est actus malus: prædicti autem actus non sunt mali, cum habeant obiectum bonum, & omnes circumstantias morales debitas in esse. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis neque habitualis, imò nec secundum aliquos virtualis in vltimum finem supernaturalem, sed sufficit relatio aptitudinalis, scilicet quod sit aptus natus referri, & quod non referatur actualiter in finem malum, siue quod non habeat aliquid repugnans recte rationi, ut in actibus prædictis: ergo exercens taliter opera prædicta, non peccat, & per consequens actus est moraliter bonus, cum omne peccatum sit actus moraliter malus, cum sit contra dictam recte rationis. Nec obstat quod dicitur, Omne quod non est ex fide, peccatum est. Vbi Glo. Omnis vita infidelium peccatum est, cum non sit ex fide: quia Aposto. accepit ibi fidem pro conscientia: vel si accipiatur pro virtute fidei, illa negatio tenetur contrariè: ut sit sensus, Omne quod est

1. 2. q. 18. art. 9.

Math. 12.

4. Ehr. Nullus habitus est indifferens.

Nullus actus bonus in habente gratia est indifferens quantum ad meritum vel demeritum.

1. Cor. 10.

Rom. 6.

Rom. 14.

contra

contra fidem vel conscientiam, peccatum est. Et ad glo. illam quae attribuitur D. Augustino, potest dupliciter responderi. Primo, quod omnis vita infidelium, peccatum est: hoc est existit cum peccato, scilicet infidelitatis: sed non quod quolibet actu peccent. Secundo, quod omnis vita & actio infidelium ex infidelitate procedens peccatum est. Vnde Apostolus ad Titum 1. Coinquinatis & infidelibus nihil mundum est, sed inquinatae sunt eorum mens & conscientia. Multos tamen bonos actus faciunt, qui non procedunt ex infidelitate. Ideo obstetrices Hebraeorum praeservantes filios masculos, non peccaverunt, licet essent idololatras, eam ob rem edificavit illis Deus domos. Nec tamen ex illa glo. sequitur, quod omnis vita fidelium, & existentium in gratia, sit meritoria: iuxta illud Apostoli: Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: quia aliter se habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum: nam in homine qui habet fidem formatam, nihil est damnationis aeternae: iuxta illud Rom. 8. Nihil ergo damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant: sed bene damnationis temporalis, scilicet culpa venialis & reatus poenae temporalis, esse potest: sed in homine infideli & in infidelitate existente, est bonum naturae: & ideo cum infidelis ex dictamine rationis facit aliquid bonum, non referendo in malum finem, non peccat, licet opus eius non sit meritorium: quia non est gratia informatum. Si dicatur quod quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem, refert se & omnia opera sua futura in Deum, ratione cuius relationis caetera bona opera in gratia facta sunt meritoria, etiam si non referantur actualiter propter illam relationem virtutem primi actus. Cum ergo infideles per actum infidelitatis suae retulerint se, & omnia opera sua futura in idolum suum, sequitur quod omnia opera sua sequentia, etiam si actualiter non referantur, sunt demeritoria & peccata. Negatur consequentia, & ratio est: quia omnia bona opera ex se sunt ordinabilia in Deum. Ideo sufficit prima relatio uniuersalis, in qua virtualiter continentur omnia bona opera futura in existente in gratia, sed opera bona ex se non sunt referibilia in idolum, sed solum ex malitia referentis: & ideo ad hoc quod sint peccata, non sufficit relatio virtualis vel habitualis, sed requiritur actualis, cum ex se sub illo fine non contineantur.

Ver. 6. De Bonitate vel Malitia Actus interioris.

Bonitas vel Malitia actus interioris voluntatis pendet primo ex obiecto suo. Vnde Philosophus dicit, quod iustitia est secundum quam aliqui volunt iusta: & virtus est secundum quam aliqui volunt bona. Sed bona voluntas est illa quae est secundum virtutem: ergo bonitas voluntatis est ex hoc, quod aliquis vult bonum. Nec obstat quod actus aliarum potentiarum, & exteriores accipiant bonitatem ex circumstantiis, praecipue ex fine, sicut dictum est: quia finis est obiectum voluntatis, & non aliarum potentiarum aut actuum exteriorum: ideo omnes circumstantiae requiritae ingrediuntur obiectum actus interioris voluntatis. Quapropter D. Thomas dicit, quod supposito quod voluntas sit boni nulla circumstantia, scilicet subsequens, potest facere malam. Et cum bonitas voluntatis pendeat ex bonitate voliti, necesse est quod pendeat ex intentione finis, qui est obiectum voluntatis, & ratio volendi ea quae sunt ad finem. Si vero intentio finis consequitur actum voluntatis existentem, puta si aliquis vellet aliquid facere, & postea referret in Deum: tunc prima bonitas voluntatis non pendet ex intentione sequenti, nisi quatenus reiteratur actus: nec per malam intentionem finis sequentem deprauatur actus, qui praecessit, sed actus voluntatis, qui iteratur, est malus. Cum autem obiectum proportionetur voluntati per rationem, quia bonum intellectum est obiectum proportionatum voluntati: sequitur quod bonitas voluntatis eo modo pendet a ratione, quo pendet ab obiecto. Obiectum enim voluntatis quod est bonum, & finis, non pertinet ad genus moris, nisi in quantum cadit sub ordine rationis. Ratio autem est primum principium formale intrinsecum humanorum actuum. Et licet bonum sub ratione boni & appetibilis prius pertineat ad voluntatem, quam ad rationem, tamen bonum sub ratione veri prius pertinet ad rationem. Et quamvis Philosophus dicat, quod obiectum intellectus practici consiliatiui eorum quae sunt ad finem, sit verum conformis appetitui recto: quia circa media rectitudo rationis in conformitate ad appetitum finis debiti: tamen ipse appetitus finis debiti praesupponit rectam apprehensionem de fine, quae est per rationem. Et licet voluntas moueat rationem secundum unum modum, scilicet quantum ad exercitium & effectiue: ratio tamen alio modo mouet voluntatem, scilicet formaliter, hoc est per praesentationem obiecti, & sic quantum ad specificationem: ideo bonitas voluntatis pendet a ratione in genere moris.

Ver. 7. De Dependencia Bonitatis a lege Aeterna.

Cum in causis ordinatis effectus plus pendeat & procedat a prima causa, quam secunda: quia secunda non agit, nisi in virtute primae: & ratio humana, quae est regula & mensura voluntatis humanae, pendeat a lege aeterna, quae est ratio diuina & mensura rationis humanae. Vnde Dauid dicit, Multi dicunt, quis offendit nobis bona? subiungit: Signatum est super nos lumē vultus tui domine. q. d. Lumine rationis, quod nobis ex lumine vultus tui prouenit, datum est quod possumus cognoscere bona, & nostram voluntatem regulare. Ex quo sequitur, quod bonitas voluntatis humanae magis pendet a lege aeterna, quam a ratione humana: licet enim vnus rei non sint plures mensurae proxime, tamen bene subordinatae: & mensuram propriam oporteat esse homogeneam, hoc est eiusdem rationis, siue vnus generis, cum intellectus & voluntas sint eiusdem rationis & generis: quia ambae sunt potentiae spirituales connectae, supra se inuicem reflectentes: sed hoc non oportet in mensura remota. Lex enim aeterna siue ratio diuina non est eiusdem rationis & generis cum voluntate humana. & quamuis lex aeterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente diuina: innotescit tamen nobis per rationem naturalem, quae ab ea derivatur, vel per aliquam reuelationem.

Ver. 8. De Discordia Voluntatis a Conscientia erronea.

A voluntas discordans a ratione etiam errante, est mala: quia ratio etiam errans siue iudicium practicum erroneum est conscientia, quae nil aliud est quam applicatio scientiae ad aliquem actum. Sed omnis voluntas, quae est contra conscientiam, est mala, iuxta illud, Omne quod non est ex fide, peccatum est. vbi glo. exponit, hoc est, Omne quod est contra conscientiam, aedificat ad gehennam. Ex quo sequitur quod conscientia obligat non solum quando dicit quod illud quod est malum, non est faciendum, & quod illud quod est bonum, & sub praepcepto, est faciendum: quia tunc non errat, sed etiam licet quando errat. Et non tantum quando dicit opera in differentia, vel etiam quae sunt in consilio, esse sub praepcepto, & debere fieri sub poena peccati mortalis: sed etiam quando dicit & iudicat quod illud quod est peccatum mortale, est sub praepcepto, & de necessitate salutis faciendum sub poena damnationis aeternae. Cuius ratio est: quia voluntas se illi discordans, quantum in se est, habet volitionem faciendi id quod est illicitum: vel omittendi, quod facere tenetur sub poena damnationis aeternae: cum voluntas non possit ferri in obiectum, nisi praesentatum per rationem, & ratio praesentat quasi praepceptum vel prohibitum lege aeterna. Ideo quantum est ex se, facit vel omittit, quod est contra legem aeternam: ideo dicit Apostolus, Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est: quia non ex fide, hoc est non secundum conscientiam, quam spreuit, & sic delinquit proprio iudicio condemnatus. Voluntas ergo discordans a conscientia errante, est mala: quia vult malum, non quod volitum sit malum secundum se, sed per accidens propter apprehensionem rationis. Ideo Philosophus dicit quod per se loquedo, inconueniens est, non sequi rationem rectam, per accidens autem, non sequi rationem falsam siue errantem. Vnde dicendum est simpliciter quod omnis voluntas discordans a ratione dictante sub peccato, siue recta siue errante, semper est mala. Licet enim iudicium rationis errantis non deriuetur a Deo: tamen ratio errans proponit iudicium, vt verum & a Deo (a quo est omnis veritas) deriuatum. Nec obstat quod D. Augustinus dicit, Praepceptum inferioris potestatis non obligat, si contrarietur praepcepto superioris potestatis: sed ratio errans est inferior potestas contraria legi aeternae: igitur, quia dictum illud habet locum, quando cognoscitur quod inferior potestas praecipit aliquid contra praepceptum superioris. Tunc enim dicendum esset cum D. Petro, Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Sed si aliquis credat quod praepceptum inferioris, puta Proconsulis, esset praepceptum superioris, puta Imperatoris, contemnendo praepceptum Proconsulis, contemneret praepceptum Imperatoris. Similiter si homo cognosceret quod ratio humana dicit contra praepceptum Dei, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non esset omnino & totaliter errans: sed quando ratio totaliter errans proponit aliquid, vt praepceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis & praepceptum Dei: & reducit illa malitia ad malitiam apprehensionis: quia ratio apprehendit aliquid mali, & sub ratione mali, prout contrariatur diuino praepcepto, vel prout scandalum vel aliquid huiusmodi sequitur. & tunc ad talem speciem malitiae reducit talis mala voluntas.

Ver. 9. De Concordia Voluntatis cum Ratione errante.

B voluntas concordans cum ratione errante, non est semper bona: quia cum bonum sit ex integra causa, ad bonitatem voluntatis requiritur quod velit illud quod vult sub ratione boni & propter bonum. Praeterea voluntas occidit iudicium Apostolorum erat mala, vt notum est: & tamen concordabat cum ratione errante ipsorum, secundum illud Ioannis, Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium praestare Deo. Et sic apparet quod conscientia erronea non excusat, quando est error circa id quod quis scire tenetur. vt si ratio errans dicit quod quis tenetur ire ad uxorem alterius, sicut quibusdam mulieribus Lutheranis nostri temporis, quae habebant conscientiam dictantem quod ipsae quamvis vxoratae, debebant se communicare aliis a marito, si id peterent propter charitatem. Voluntas concordans huic rationi erranti, est mala, ex eo quod error iste procedit ex ignorantia legis Dei, quam scire tenetur. Si autem error sit inuincibilis, & causet inuoluntarium: vt si ratio in hoc erret, vt credat aliquam mulierem submissam, quae non est sua, esse uxorem suam, vt Iacob: & ea petente debitum cognoscit eam, quod non faceret si sciret non esse suam: tunc talis error causat inuoluntarium, & excusat a peccato. & sic voluntas se conformans illi conscientiae erroneae, non est mala. Nec ex praemissis sequitur quod sit dabilis aliquis casus, in quo quis sit perplexus: quia licet quis discordans a ratione errante dictante de adulterando peccet, ac etiam se illi conformans, non tamen est perplexus: quia habet aliud remedium ad vitandum peccatum. Potest enim & debet conscientiam deponere, quod si nolit, non est inconueniens quod aliquis ex culpa sua sit perplexus: quia sicut in syllogismis vno inconuenienti dato, necesse est alia sequi: Ita etiam in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Non tamen potest simpliciter quis esse perplexus: quia potest & tenetur conscientiam erroneam deponere. nec illis credendum est qui se non posse illam deponere dicunt, & quod habeant conscientiam reflexam, quod sub poena peccati mortalis non deponant conscientiam dictantem de adulterio perpetrando: quia ex synderesi iuuantur: & si recurrat ad Deum, illuminabit illos. Deus enim & natura non deficiunt in necessariis, nisi ex culpa. Concordans tamen cum conscientia errante in indifferentibus, non peccat.

Ver. 10. De Ligamine Conscientiae & Praecepti Praelati.

Cum conscientia non liget nisi vi praepcepti diuini, vel secundum legem diuinam scriptam, vel secundum legem naturae inditam: sequitur quod ligamen conscientiae maius est, quam ligamen

ad Titum.

Exod. 1.

Rom. 8.

Rom. 8.

5. Ethic. 1. 2. q. 19. art. 1.

6. Ethic.

1. 2. q. 19. art. 4. p. 4.

1. 2. q. 19. art. 5.

De Veri. q. 17. art. 4. Rom. 14.

Conscientia errans obligat.

Rom. 14. ad Titum. 3.

7. Ethic.

Voluntas discordans a ratione errante semper est mala.

Art. 5.

1. 2. q. 19. art. 6.

Ioan. 16.

De Veri. q. 17. art. 5.

præcepti prælati: unde cum præceptum diuinum sit maius præcepto prælati, sequitur quod ligamen conscientia est maius eo. Et sic conscientia ligat, præcepto prælati in contrarium existente. Circa hoc tamen aduertendum est, quia conscientia recta & erronea diuersimodè se habent quantum ad vim obligatiuum. Conscientia enim recta perfectè & simpliciter obligat contra prælati præceptum, simpliciter quidem, quia eius obligatio auferri non potest, cum sine peccato non possit deponi talis conscientia. Perfectè autem, quia conscientia recta non solum hoc modo ligat, ut ille qui eam sequitur, peccatum non incurrat, sed etiam ille qui eam sequitur, sit immunis à peccato, quantumcunque prælati præceptum sit in contrarium. Sed conscientia erronea obligat contra præceptum prælati in indifferentibus secundum quid & imperfectè: quia non obligat in omnem euentum, sed sub conditione suæ durationis. Potest enim & debet quis talem conscientiam deponere. Imperfectè autem, quia ligat quantum ad hoc quod ille qui eam sequitur, peccatum non incurrit. Non autem quantum ad hoc quod ille qui eam sequitur, peccatum euitet, cum præceptum prælati habet contrarium: si tamen ad illud indifferentibus prælati præceptum obliget, in tali casu peccat, si non faciat: quia contra conscientiam agit. Et si faciat, pariter peccat, quia prælato est inobediens. Magis autem peccat, si non faciat conscientia durante, quod conscientia dicit, cum plus liget quam præceptum prælati. Non enim per hoc soluitur ille qui vouit ab his, ad quæ boni obedientia se extendit: nec iterum soluitur à ligamine conscientia propter obligationem voti: sed manet in eo contraria obligatio: nec tamen est perplexus, quia potest & debet conscientiam illam deponere. Et quantum subditus non habeat iudicare de præcepto prælati: habet tamen iudicare & discernere de impletione præcepti eorum quæ ad ipsum spectant: vnusquisque enim actus suos examinare debet secundum scientiam quam habet à Deo, siue sit naturalis, siue acquisita, siue infusa: omnis enim homo debet secundum rationem agere.

Ver. 11. De Conformitate Voluntatis Humanae ad Diuinam.

AD hoc quod voluntas hominis sit bona, oportet quod conformetur voluntati diuinæ: quia nihil est rectum nisi conformetur suæ regulæ, cum vnusquodque intantum sit rectus, in quantum attingit suam regulam & mensuram. sed voluntas diuina est regula & mensura voluntatis humane: quia illud quod est primum in vnoquoque genere, est metrum & mensura omnium illorum, quæ sunt illius generis: sed voluntas diuina est prima in genere voluntatum: igitur est regula. Vnde Glo. super illud Psal. Rectos decet collaudatio, dicit: Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult. Igitur quicumque habet voluntatem repugnantem voluntati diuinæ, non habet voluntatem rectam, & per consequens malam. Insuper Glo. super illud, Non adhæsit mihi cor prauum, dicit: Tortum cor habet, qui non vult quæ Deus vult: sed quilibet tenetur cordis tortitudinem & prauitatem vitare. Igitur, &c. Vterius secundum Ciceronem, Amicorum est idem velle, & idem nolle. Postremò Christus fuit nobis datus in exemplum, regulam, & mensuram in omnibus actibus humanis. Sed Christus maxime virtuosus dicit, Non sicut ego volo, sed sicut tu. Igitur. Hæc argumenta sufficienter probant nos debere conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ in voluto materiali & particulari, est difficultas. Ad cuius euidentiam sciendum est primò, quod licet in Deo non sit nisi vna voluntas, qua omnia vult: tamen quia volita & rationes volitorum secundum nostrum modum intelligendi sunt diuersa: ideo vnus dicimus volitum materiale, & aliud volitum formale. Volitum formale Dei dicitur bonum commune totius vniuersi, quod est apprehensum ab eo, qui est vniuersi factor & gubernator: hoc bonum commune, quod consistit in ordine totius vniuersi, Deus principaliter vult: & omnia alia quæ vult, ordinat ad hoc bonum commune. Apprehensio autem alicuius creaturæ particularis in Deo, est consideratio boni proportionati illi creaturæ, secundum suam naturam: & hoc volitum dicitur materiale. Resolutio ergo huius materie est, quod nos tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ cognitæ in voluto materiali: nec esset recta voluntas alicuius hominis volentis aliquod bonum particulare, nisi referret in bonum commune, sicut in finem, aliqua relatione, saltem aptitudinali. Velle enim aliquid sub ratione boni, est velle propter summum bonum, si ad ipsum sit ordinabile. Naturalis enim appetitus cuiuslibet partis ordinatur in bonum totius: & ex fine accipitur ratio volendi illud, quod est ad finem siue medium: sed quia aliquid contingit esse bonum, secundum rationem vniuersalem, & non secundum particularem: quia pro conseruatione vitæ leonis, qui est pars vniuersi, bonum est quod occidatur asinus, & detur illi in cibum, quod tamen non est bonum asino. Ideo contingit quod aliqua voluntas, volens aliquid secundum rationem particularem consideratum, quod Deus non vult secundum rationem vniuersalem consideratum, est bona. Vnde D. Augustinus in Enchirid. cap. vndecimo dicit, quod bonus filius bona voluntate vult patrem viuere, quem Deus vult mori. Ideo Apostolus dicebat, Cupio dissolui & esse cum Christo: & tamen Deus hoc non volebat: unde subditur, Scio autem quod manebo propter vos. & sic placebat D. Paulo dissolui & esse cum Christo, tanquam bonum sibi & contrarium in ordine ad bonum commune, & finem vniuersalem. Idem dicendum est de D. Virgine, quæ dolebat & tristabatur de morte Christi, secundum vnam rationem, & secundum aliam volebat: sic & Christus, unde dicebat, Transeat à me calix iste. verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu. & tamen sciebat Deum velle eum mori. Hinc est quod possunt esse diuersæ & oppositæ voluntates diuersorum hominum, imò etiã vnus circa opposita bona, prout sub diuersis rationibus volunt hoc esse vel non esse. Iudex enim iuste vult latronem mori, eo quod nocet reipublicæ, quem vxor iuste vult viuere, quia utilis sibi: & ideo non est semper necesse voluntatem nostram conformari voluntati diuinæ in voluto materiali, siue in particulari.

¶ Sed quando, & quando non, inquirendum est. Ad huiusmodi autem clariorem notitiam supponenda sunt

1. 2. q. 19. ar. 10. De Veri. q. 23. ar. 7. c. 8.

Psal. 31.

Psal. 100.

Matth. 26.

Voluntas hominis debet conformari voluntati diuinæ in voluto materiali, sed non semper in materiali.

Volitum formale. Volitum materiale.

Phil. 3.

Matth. 26.

da sunt quatuor. Primò quod nemo tenetur ad impossibile. Vnde D. Hieronymus dicit, Si quis dixerit Deum præcepisse impossibile, anathema sit. Ideo Christus dicit, Iugum meum suauis est, & onus meum leue. Et D. Ioannes, Mandata eius grauius non sunt. Ex quo sequitur quod nullus tenetur conformare voluntatem suam voluntati diuinæ per æquiparantiam, siue secundum modum tendendi in obiectum ira intente aut secundum conatum, sed solum tenemur conformare per imitationem. quemadmodum voluntas veri obedientis conformatur voluntati præcipientis. Secundò præsupponendum est quod cum voluntas non possit ferri in incognitum, nullus obligatur, nisi ad cognita, & per intellectum præsentata. Et per consequens non tenetur se conformare voluntati diuinæ, siue in voluto materiali siue formali, nisi illam cognoscat vel cognoscere possit, & teneatur. Tertio supponendum est quod non est necesse quemlibet conformare voluntatem suam voluntati diuinæ in omni voluto & cognito, eo quod Deus multa vult, saltem voluntate beneplaciti, quæ prohibuit nobis illa velle: ut peccata. Quarto supponendum est quod tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ, quantum ad vtrumque volitum, scilicet materiale & formale. In his solum, de quibus nobis constat, & notum est Deum velle nos conformari sibi: cuius ratio duplex assignari potest. Prima ratio est, quia voluntas diuina est regula voluntatis humane, in hoc quod vult eam aliquid velle, cum in habentibus cognitionem & libertatem vnus non regulat aliud, nisi quatenus proponit vel imponit quid & qualiter agat. Vnde sequitur quod voluntas diuina non est regula voluntatis humane, nisi per hoc quod proponit ei quid & qualiter velit. cum per alia quæ Deus vult, propter quamcunque causam vel finem velit, non regulat voluntatem humanam, nisi iudicet ei quod vult eam id velle. Sed si ipse Deus velit nos aliquid velle, voluntas nostra regulatur illa volitione: vult enim filium velle vitam patris, & tamen ipse vult patrem mori. Vnde Anselmus in libro de libero arbitrio, cap. sexto dicit, Nulla est iusta voluntas, nisi quæ vult illud quod Deus vult illam velle. Voluntas autem diuina nobis innotescit per præcepta & prohibitiones, & per consilia & reuelationes, quæ sunt signa voluntatis antecedentis. Et sic tenemur velle quæ Deus præcipit, & nolle quæ prohibet. Quod autem consilium, non tenemur velle, quia hoc nostro relinquit arbitrio. Non enim per hoc quod consilium virginis innotescit nobis quod præcipiat siue velit nos velle absolute & necessario: sed quod expedientius est ad profectum, & nostrum commodum. Idem est de his quæ Deus vult nos velle, voluntate innotescit, siue beneplaciti, si innotescat per exteriorem & sufficientem reuelationem, vel per euidentem interiorem inspirationem, quod Deus velit nos illa velle. Non enim apparet alius modus, per quem innotescat, quod Deus velit nos talia velle, quam per operationem in re existentem. ut cum domus comburitur, bene apparet quod Deus vult domum comburi voluntate beneplaciti effectiua, & similiter in aliis bonis vel indifferentibus: & in malis vult solum voluntate permissiua. Non tamen per illam operationem, quam efficit vel permittit, innotescit nobis quod Deus velit nos illa velle: imò ex præceptis datis in sacris literis & de iure nature apparet oppositum. Quapropter videns domum suam vel proximi comburi, non tenetur velle, imò tenetur occurrere & impedire propter bonum proprium vel proximi, & filius curam gerere patris infirmi, & maritus impedire ne vxor committat adulterium, vel ne Sortes occidat eum, quem occideret, si non impediretur. Secunda ratio, qua idem probatur, est à posteriori: quia subditus non tenetur conformare voluntatem suam voluntati prælati de aliquo faciendo, nisi prælatus illud ei notificet, cum promulgatio sit de ratione legis. Quod autem non teneamur velle ea quæ sunt voluntate beneplaciti, sub poena peccati, probat Durandus. Et assumit hoc volitum scilicet damnationem patris. non tenetur filius illam velle ex natura rei: quia si sic, teneretur eam velle, etiam si Deus nollet. Non tenetur etiam ex præcepto Dei, quia habet ex præcepto charitatis & nature velle oppositum: nec visum est aliquando Deum præcepta contraria dedisse, cum Deus non destruat ordinem nature aut charitatis. & sic hoc fieri non potest de potentia ordinata. Ex præmissis soluuntur multa argumenta, & patet quod Deus non potest de potentia ordinata alicui reuelare damnationem suam. & si reuelet, non tenetur eam velle, quia cum non possit esse sine peccato, teneretur velle peccatum: & sic Deus præciperet illi quod vellet peccatum, quod est impossibile. secus esset de solis tormentis absque peccato. D. Thomas dicit quod quantum Deus de potentia absoluta possit alicui suam damnationem reuelare, non tamen hoc potest de potentia ordinata: quia talis reuelatio cogere eum desperare. Et si alicui talis reuelatio fieret, non deberet intelligi secundum modum prophetiæ prædestinationis vel præscientiæ, hoc est quod infallibiliter eueniret: sed per modum prophetiæ comminationis, quæ intelligitur supposita conditione demeritorum. Sed dato quod esset intelligendum per modum præscientiæ, adhuc non teneretur ille, cui talis reuelatio fieret, velle suam damnationem absolute, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ, quo Deus vult persistentes & perseverantes in peccato, damnari. Non enim vult ex parte sua aliquem absolute damnari, cum velit omnes homines saluos fieri, primè Timot. secundo. sed secundum quod ex nobis est. Vnde illo posito, velle suam damnationem non est conformare voluntatem suam voluntati diuinæ, sed voluntati peccati. Notandum tamen quod cum in patria omnes sancti videant clarè in singulis quæ vident, ordinem eorum, ad quem Deus circa ea vult: & ideo non solum formaliter, sed etiam materialiter in omnibus voluntatem suam voluntati diuinæ conformant. Et sic si de potentia absoluta communicaret visionem claram suæ essentia: Iudeus Iudas videndo suam damnationem futuram sub illo ordine, non tristaretur, fortè Deo non concurrente. Non tamè teneretur eam velle, & in hoc se conformare, sicut in omnibus aliis. In viatoribus autem qui non clarè vident, motus voluntatis retardatur per vires inferiores: ideo Deus non obligat eos sub poena peccati, ad se conformandum illi in voluto materiali, etiã si reuelet ordinem diuinæ puidetiæ. Ideo sufficit non repugnare diuinæ ordinationi seu voluntati.

Quando voluntas humana debet conformari diuinae in voluto materiali. Matth. 11. 1. Ioan. 5.

1. 2. q. 19. ar. 10.

De Veri. q. 23. ar. 8. ad. 2.

3. *Ethi.* Nec oportet gaudium de hoc experiri. sicut Philosophus dicit de forti, quod sufficit eum non triftari in periculis mortis, quamuis non gaudeat. Si dicatur quod sic se habet intellectus humanus ad intellectum diuinum, sicut voluntas humana ad voluntatem diuinam: ergo si homo tenetur conformare voluntatem suam voluntati diuinæ: ira etiam intellectum suum intellectui diuino. Et sic quocumque assentiret falso, peccaret: quia difformaret se intellectui diuino, qui est semper verus. Negatur consequentia, quia non est simile. cum voluntas sit libera & non intellectus: defectus enim intellectus non semper est in potestate nostra, sicut defectus voluntatis, cum aliquando organa sensuum, à quorum actibus actus intellectus pendet, sunt indisposita.

Ver. 12. De Bonitate Actus exterioris.

1. 2. 9. 10. **B**onitas Actuum interiorum redundat in exteriores: & è conuerso. Ad cuius euidenciam supponendum est quod duplex est bonitas, scilicet entitatiua, transcendentalis, cõueniens omnibus rebus, in quantum habent esse. Hæc bonitas in actibus humanis est ens absolutum, & de prædicamento qualitatis, & in tertia specie: est enim operatio elicitæ vel imperata à voluntate, tanquam à causa mouente, & sic eius bonitas & entitas manifeste procedit & pendet à voluntate, cuius est effectus. Alia est Bonitas moris siue moralis, cuius subiectum est operatio humana, quæ pro formali & abstracto nihil aliud est, quam relatio quædam, quæ dicitur rectitudo siue conuenientia operationis in attactione ad suam regulam. Regula autem humanorum actuum est ratio, ideo bonitas moralis consistit in debita proportionatione actuum humanorum ad rationem siue ad iudicium prudentiale, per quod regulantur & sequuntur rectam rationem, hoc est verum iudicium rationis practicæ. Vnde D. Dionysius dicit, Bonum hominis est secundum rationem esse. Hæc autem proportio conuenit obiecto & circumstantiis ac fini, diuersimodè tamen: & cum ex actu interiori & exteriori constituatur vnus actus humanus, vt dictum est, sequitur quod bonitas actus exterioris redundat in interiori, & è conuerso, secundum quandam analogiam, vt primò sit in vno, & secundariò ordine quodam in alio, vt sanitas in animali medicina & vrina. Sed videndum est cui primò cõuenit. D. Thomas dicit, quod actus exteriores possunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus siue obiectum, quod dicitur materia debita, & secundum circumstantias in ipsis consideratas: sicut dare elemosynam. & hæc bonitas non deriuatur à voluntate, sed magis à ratione: quia prius non pendet à posteriori. Obiectum autem debite circumstantionatum prius conueniens est rationi rectæ, & ordinatur per eam, cum voluntas procedit in actum, qui quandoque intrinsecè, hoc est ex natura sua est bonus, vt dilectio Dei super omnia, & alij actus intrinsecè boni: aliquando autem extrinsecè, vt actus ex præcepto superioris. & eodem modo dicendum est de malo. Et ideo si consideretur bonitas actus exterioris, secundum quod est in apprehensione & ordinatione rationis, prior est bonitas actus exterioris, quam bonitas voluntatis. Et sic illa bonitas deriuatur ab obiecto apprehenso per rationem ad ipsam voluntatem. Sed si consideretur secundum quod est in executione operis, sequitur voluntatem, quæ est principium operatiuum eius. Et sic illa bonitas primò est in obiecto debite circumstantionato, secundo in actu voluntatis, tertio in executione operis, siue in operatione actuali exteriori: & loquimur hic de prioritate naturæ. Alio modo actus exterior dicitur bonus per ordinem ad finem remotum, scilicet ultra obiectum, quod habet rationem finis. Cum autem finis & bonum sint obiectum voluntatis, sequitur quod bonitas vel malitia, quam habet actus exterior in ordine ad finem, per prius inueniatur in actu voluntatis, & per eam deriuatur ad actum exterioriorem. Et quia bonitas finis per prius est in ratione, cum quemadmodum actus exterior ordinatur per rationem: ita & finis, alijs actus nõ esset bonus. Ideo tam bonitas obiecti, quæ finis, per prius cõueniunt rationi, tanquæ primo principio immediate regulanti. Et bonitas finis, tanquæ regulati, conuenit voluntati & actui exteriori: primò tamè voluntati, deinde actui exteriori: bonitas verò obiecti regulati primò cõuenit actui exteriori, scilicet bonitas obiecti & finis. Non tamen semper, quia aliquando voluntas non ordinat actum elemosynæ in vltiori finem, & tunc tota bonitas pendet ex obiecto. Aliquado etiam voluntas elicit actum indifferente ex obiecto, & ordinat in bonum finem. Et tunc tota bonitas actus pendet ex fine. Sed sunt duæ bonitates vel malitiæ, quado actus exterior est bonus vel malus ex obiecto, & ordinatur in alium bonum vel malum finem: vna tamè illarum pendet principaliter ex actu exteriori, & deriuatur siue redundat in voluntatem, alia principaliter pendet ex voluntate, & redundat in actum exterioriorem. Sed in duobus primis casibus non est nisi vna bonitas in actu interiori & exteriori: nec obstat quod idem accidens non potest esse in duobus subiectis: quod esset in dictis duobus casibus, si bonitas vnius actus deriuaretur ad alium: quia hoc verum esset si deriuaretur, sicut ex causa agente vniuocæ: vt cum calidum calefacit, alius numero est calor in calefaciente, & calefacto. Secus si secundum analogiam, vt dictum est de sanitate, quæ est subiectiue in animali, & per redundanciam in vrina tanquam in signo. Bonitas autem moralis subiectiue est in intellectu, & per redundanciam in voluntate & actu exteriori, sed diuersimodè, vt dictum est.

Ver. 13. De Additione Bonitatis vel Malitiæ ex Actu exteriori.

1. 2. 9. 20. **S**i loquamur de bonitate vel malitia actus exterioris, quam habet ex fine, tunc actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiam, nisi contingat voluntatem ex actu exteriori secundum se fieri meliorem in bonis, & peiorem in malis. Quod quidem tripliciter contingere potest. Vno modo secundum numerum, puta cum aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & tunc non facit. Postmodum vult & facit, duplicatur actus voluntatis. & sic sunt duo actus voluntatis, moraliter boni vel mali.

Alio

Alio modo secundum extensionem: puta cum aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter impedimentum desistit: alius autem continuat motum voluntatis, quousque opere perficiatur. Manifestum est quod huiusmodi voluntas est diuturnior in bono vel malo, & secundum hoc melior vel peior. Tertio secundum intensiõnem, sunt enim quidam actus exteriores, qui in quantum sunt delectabiles vel pœnosi, nati sunt intendere vel remittere voluntatem, vt actus fornicationis & martyrii. Constat enim quod quando voluntas intensius tendit in bonum vel malum, tanto est melior vel peior. Si verò loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet ex obiecto, siue secundum materiam, & diuersas circumstantias, sic comparatur ad voluntatem, vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis. Quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc, quod consequitur finem, vel attingit terminum: vnde non est perfecta voluntas, nisi quæ opportunitate data operetur. Si autem possibilitas desit, voluntate existente perfecta, defectus perfectionis, qui est ex defectu actus exterioris, est simpliciter inuoluntarius: inuoluntarium autem sicut non meretur pœnam vel præmium in operando: ita nil tollit de præmio vel pœna; si homo simpliciter inuoluntarie deficiat à faciendo bono vel malo. Ex præmissis patet quomodo voluntas est duplex, scilicet efficax & inefficax. Voluntas efficax dicitur perfecta: quia ea posita necessario sequitur actus, secluso impedimento. Voluntas inefficax dicitur imperfecta, & qua posita non necessario sequitur actus, etiam secluso impedimento. Actus exterior addit bonitatem vel malitiam in volitione inefficaci: & intelligendum est de bonitate vel malitia essentiali: quia certum est quod semper actus exterior addit bonitatem vel malitiam accidentalem: quia qui efficaciter vult in gratia facere bonum actum & non potest, non gaudebit de actu bono exteriori, sicut ille qui voluit & fecit: & eodem modo non patietur de malo. Nec tamen propter hoc sequitur quod peccator non teneatur confiteri de peccato exteriori: nec quod sufficiat dicere sacerdoti docto, quod habuit voluntatem efficacem furti, adulterii, vel homicidij. Quia peccator tenetur in confessione clarè manifestare peccata sua, sicut vulneratus ad mortem, debet clarè ostendere vulnera medico, siue chirurgico, vt possit facilius & perfectius curari. Sic peccator propter medelam, verecundiam, humilitatem, cautelam: & vt sacerdos debitam poenitentiam iniungere possit, ac scire an poenitens teneatur ad restitutionem, & illam iniungere. (ad hæc enim sacramentalis confessio est instituta,) clarè debet confiteri. Nec obstat pariter quod actus sacramentorum in suscipiente disposito causent gratiam, & tamen sunt actus exteriores: quia sunt actus priuilegiati ex diuina institutione: nec addunt bonitatem vel malitiam ex opere operantis, sed ex opere operato, vt infra dicitur. Si dicatur quod hoc fauet hæresi Albaldini, qui dicebat quod homo non efficitur deterior operibus malis: Dicendum quod ille omnino negabat bonitatem & malitiam in operationibus exterioribus. quod longè est à proposito. Ad argumentum quod posset fieri de fornicatione & martyrio, patet ex dictis: quia illi actus dicuntur addere propter intensiõnem.

Ver. 14. De Additione Bonitatis vel Malitiæ per euentum.

A **E**uentus sequens aut est præcogitatus siue præstitus, aut non. Si primum, manifestum est quod addit ad bonitatem vel malitiam: cum enim aliquis cogitat quod ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet quod voluntas eius est magis deordinata. & sic euentus transit in vim obiecti. Si autem euentus sequens non sit præcogitatus, distinguendum est, quia si euentus sequitur per se, & vt in pluribus: secundum hoc euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus. Manifestum est enim meliorem actum esse ex genere suo, ex quo possunt plura bona sequi: & peiorem, ex quo plura mala. Si verò per accidens, & vt in paucioribus, tunc euentus sequens non addit bonitatem vel malitiam super actum. Non enim datur iudicium de re aliqua, secundum quod est per accidens, sed solum secundum illud quod est de per se. Et sic euentus sequens non facit actum malum, qui prius erat bonus: neque bonum eum, qui prius erat malus. Puta si aliquis det elemosynam propter Deum, & ille abutatur ad peccatum: nihil deperit ei, qui elemosynam facit. Similiter si aliquis patienter ferat iniuriam sibi factam, non propter hoc excusatur ille qui fecit.

Ver. 15. De iis quæ consequuntur Bonitatem vel Malitiam.

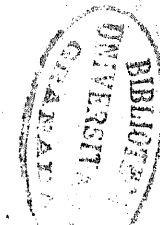
B **A**ctum humanum propter bonitatem consequuntur tria, à quibus etiam denominatur, scilicet reuerentia, laudabilitas, & meritum: & actum malum, alia tria, scilicet peccatum, vituperium, & demeritum. Rectitudo provenit ex eo, quod est cõformis rationi & legi æternæ. Et sic bonum in plus est quam rectum: quia bonum importat omnem operationem, & omne ens. Rectum autem, quod sit conforme suæ regulæ: in his enim quæ aguntur per voluntatem humanam, regula proxima, est humana ratio: regula vero suprema est lex æterna, à qua actus malus discordat. Ideo non est rectus, sed obliquus & deordinatus, ex quo habet rationem peccati, quod à D. Augustino dicitur esse dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam. Laudabilitas est imputabilitas siue attributio boni. Et Vituperium imputabilitas mali. & sic laudare aliquem, est imputare vel attribuere ei bonitatem: & vituperare, est ei imputare malum vel malitiam. Actus autem imputantur agenti, quando sunt in potestate sua. Hoc autem est in omnibus actibus voluntatis, quia per voluntatem homo habet dominium sui actus. Ideo Philosophus dicit quod opera virtutum sunt laudabilia: & opera contraria, hoc est vitiorum, sunt vituperabilia siue culpabilia. Meritum & demeritum dicitur in ordine ad retributionem. quæ fit per iustitiam: retributio autem fit alicui ex eo quod agit in pfectum vel nocumetum alterius. Est autem considerandum quod vnusquisque in aliqua societate vitus, est pars siue membrum totius societatis. Quicunque ergo agit aliquid in bonum vel malum alicuius existetis in aliqua societate siue cõitate, redidat in totam societatem. sicut quicunque legit manum vel pedem, lædit hominem.

Voluntas efficax & inefficax quid sit.

1. 2. 9. 10. art. 5. Euentus per se sequens addit ad bonitatem & malitiam.

1. 2. 9. 21. Rectitudo actus humani. 22. contra Fausum. Laudabilitas & vituperium.

Meritum & demeritum actus humani.

& ideo cum aliquis agit in bonum vel malum alicuius particularis personę viuentis in communitate, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti: vno modo, secundum quod debetur ei retributio a singulari persona, quam iuuat vel offendit. Alio modo secundum quod debetur ei retributio a toto collegio. Quando vero aliquis ordinat actum suum directe in bonum vel malum totius collegij, retributio debetur ei primo a toto collegio, secundario vero ab omnibus collegij partibus. Cum autem aliquis agit in bonum vel malum proprium, etiam debetur ei retributio, in quantum scilicet hoc vergit in bonum vel malum collegij & communitatis, cuius ipse est pars: licet non debeat ei retributio, in quantum est bonum vel malum singularis personę, quę est eadem agenti, nisi forte a seipso secundum quandam similitudinem, prout est iustitia hominis ad seipsum. Sic igitur patet quod actus boni vel mali habent rationem rectitudinis & peccati, siue deordinationis secundum ordinem ad regulam: habent etiam rationem laudabilis vel culpabilis siue vituperabilis, secundum quod sunt in potestate voluntatis: habent præterea rationem meriti vel demeriti, secundum rationem iustitię ad alterum. Quod autem actus humani habeant rationem meriti vel demeriti in ordine ad Deum, inferius dicitur.

§.8. De his quę consequuntur Actus Intellectus, & Voluntatis.

1.2.9.49. C Vm omne agens finitum habens in se principium actiuum & passiuum, in agendo repatiatur (recipit enim actionem suam) consequens est quod potentia quę agit, cum sit indeterminata ad actus oppositos, per actus similes & frequentatos determinetur: quia per actum aliqua qualitas relinquitur in ea, per quam inclinatur ad similem actum, vt si intellectus assentiat alicui propositioni practicę vel speculatiuę, ille assensus relinquit in eo aliquam qualitatem inclinantem ad similem assensum: & si bis vel ter aut quater intellectus reiteret illum assensum, illa prima qualitas inclinans ad similem actum intenditur: & per continuationem sic determinat intellectum, quod propterea, faciliter, & delectabiliter, & quasi quodam modo immobiliter assentiet illi propositioni. Et eodem modo experimur de actu voluntatis & appetitus sensitui. Illam qualitatem remanentem ex actibus, determinantem & inclinantem potentiam ad similes actus, vocant morales dispositionem. Quę licet sit incorruptibilis ex parte subiecti, scilicet intellectus & voluntatis: quia tamen intellectus & voluntas, ac appetitus sensituius possunt recipere actum contrarium eiusdem conatus, siue actiuitatis aut maioris, illa qualitas præcedens corrumpitur, aut saltem diminuetur. Et similiter dicendum est, si per plures actus illa qualitas fuerit radicata vel intensa, per contrarios actus diminiuitur, & per similes intenditur, siue magis vel intimius radicata. Et cum per plurimos actus illa potentia fuerit exercitata & determinata ad promptę, faciliter, & delectabiliter, & quodammodo immobiliter operandum similes actus, & difficiliter ex eundem in actus contrarios, tunc cum ad prædictam perfectionem prædicta qualitas peruenerit, vocatur habitus, qui est qualitas de difficili mobilis, ex assuetudine causata, agens in modum naturę, hoc est faciens promptę, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter operari, nisi impediatur. Ideo communitur dicitur, quod in repentinis cognoscitur habitus, & quod consuetudo est altera natura, & quod difficile est assuetam relinquere. Ex prædictis apparet quod dispositio est qualitas de difficili mobilis, inclinans & determinans potentiam ad similes actus. Apparet etiam quod eadem qualitas numero, quę prius erat dispositio, fit habitus: sicut calor in aqua a principio est tepidus, & per continuationem actionis, ignis fit feruidus, & sic sunt idem essentialiter. Apparet etiam quod habitus est determinatio potentię.

Ver. 1. De Definitione & diuisione Habituum.

7. Phy. V T quidditas habitus, de quo hic loquimur, perfectius intelligatur, considerandum est quod dicitur Philosophus loquens de habitu corporis, quod habitus est dispositio perfecti ad optimum. Dicitur autem vnumquodque perfectum, quod est dispositum secundum naturam. Optimum dicitur operatio eius. & in tertio Metha. dicit quod habitus est dispositio, scilicet de difficili mobilis, vt dictum est, secundum quam aliquid bene vel male disponitur secundum se (hoc est secundum naturam) aut ad aliud (scilicet ad operationem). Quę quidē dispositio, quando est cōueniens naturę rei, dicitur bona: quando vero non est cōueniens, dicitur mala. Per hæc Philosophus sufficienter dat intelligere quod duplex est habitus. Quidam est dispositio seu determinatio naturę, secundum esse bene vel male corporis vel animę: vt sanitas, quę consistit in debita humorum proportione, est habitus secundum bene esse corporis: & infirmitas, quę est qualitas prædominans, causans disproportionem humorum, dicitur habitus secundum male esse, quę est de difficili mobilis. Sanitas etiam est de difficili mobilis: quia seclusa violentia, non subito homo infirmatur, sed paulatim disponitur: & tandem vltima dispositio in virtute præcedentium causat habitum, sicut gutta cauat lapidem: quanuis aliqui hæc ignorantes arbitrentur sanitatem esse de facili mobilem, & per consequens non esse habitum. Secundum animam vero ad bene esse Theologi ponunt vnum habitum in essentia animę, quem voeant gratiam gratum facientem, quę perficit ipsam essentiam animę, in qua est subiectiuę, & facit gratum & acceptum. Hic habitus ex se & secundum se non ordinatur immediatę ad operandum: quanuis ex consequenti per virtutes, quę fluunt ab ipsa in potentis, vt inferius amplius dicitur. Secundum vero male esse aliqui ponunt maculam in essentia animę, quam dicunt esse gratię priuationem, sicut infirmitatę sanitatis priuationem. & sic dicunt maculam habere aliquid positiuum, scilicet tenebrositatem & obnubilationem quandam, quo mediante peccator redditur abominabilis coram Deo. Ex illa tamē macula nihil imprimitur in potētis, sed remanet debilitatę & inclinatę ad malū propter defectū virtutū & donorū, quę fluunt ab essentia animę: sed de his amplius inferius. Alius est habitus, quę est dispositio seu determinatio potētis ad aliud, hoc est ad operationem

Habitus quid.

Dispositio quid sit, & quomodo fiat habitus.

7. Phy.

Habitus duplex.

Sanitas & infirmitas quid sint, & quomodo sunt habitus de difficili mobilis.

Gratia est habitus in essentia anime.

Macula quid.

ratione secundum bene vel male. Quando actus vel operatio est rationi cōueniens, dicitur bona, & habitus bonus, qui a theologis & philosophis moralibus vocatur virtus. Quando vero operatio est disconueniens rectę rationi, seu inordinata, dispositio illa dicitur mala, & habitus malus, qui a theologis & moralibus dicitur vitium, vt intemperantia, & alia huiusmodi. Aliter diuiditur habitus, quia quidam est naturalis, quidam acquisitus, quidam infusus. Habitus naturales dicuntur, qui insunt a natura. & hoc modo in angelis multi sunt habitus naturales: quia omnes species per quas cognoscunt, sunt eis connaturales, hoc est fluunt a natura, siue essentia ipsorum, sicut risibilitas ab essentia hominis, secundum quosdam: ideo sunt inseparabiles & incorruptibiles: vel dicuntur habitus naturales, quia simul cum natura inditi vel cōcreati sunt. Ex talibus habitibus non inueniuntur in homine nisi duo, vnus in intellectu speculatiuo, qui dicitur intellectus principiorum, & vnus in intellectu pratico, qui dicitur synderesis, de quibus paulo post dicemus. Nullos alios habitus siue species intelligibiles in intellectu hominis innatas Philosophus astruit, dicens quod anima ab initio est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: depictibilis tamen virtutibus & scientiis. Habitus infusi dicuntur, qui ordinant actus potentiarum in finem supernaturalem: ideo per actus humanos acquiri non possunt, sed a solo Deo infunduntur. Huiusmodi sunt fides, spes, charitas, & dona spiritus sancti, de quibus suo loco dicitur. Habitus acquisiti sunt, qui per actus humanos acquiruntur. Ex prædictis patet quod triplex est causa habituum, scilicet natura vel Deus vt author naturę, & actus humani, & Deus vt author beatitudinis. Habitus acquisiti sunt virtutes & vitia, quę Philosophus 2. Ethic. docet ab actibus causari.

Ver. 2. De Causatione Habituum per Actum.

A Q Vando in agente est solū principium actiuum sui actus, vt in igne, non potest aliquis habitus causari ex proprio actu. Inde est quod res naturales non possunt aliquid assuescere, aut dissuescere, vt habetur in 2. Ethic. sed agens, in quo est principium actiuum & passiuum sui actus, sicut in actibus humanis: ex illis actibus possunt aliquid habitus causari. Non quidem quantum ad principium actiuum, sed quantum ad principium actus, quod mouet motum. Nam omne quod mouetur & patitur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus aduenit quaedam qualitas in potentia passiuā, vt mota ab obiecto, quę nominatur habitus. Sed aduertendum quod differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus speculatiuus per vnum actum demonstrationis acquirit habitum scientię, eod quod virtus actiua principiorum euidentium totaliter conuincit intellectum ad assentiendum conclusioni, & sic determinat totaliter, & causat habitum: qui tunc solum se extendit ad illam conclusionem demonstratam. Et adueniente demonstratione non causatur secundus habitus, sed primus extenditur ad assensum sequentis conclusionis, & sic consequenter. Sed per propositiones probabiles aut practicas non totaliter vincitur: ideo ad causandum habitum in ipso intellectu, requiruntur multi actus. Sed voluntas cum sit omnino indeterminata, nõ potest totaliter superuinci per vnum actum, cum se habeat diuersimodę ad multa. Et cum per intellectum iudicatur aliquid appetendum secundum diuersas circumstantias: ideo per vnum actum intellectus non potest totaliter superuinci, vt feratur in idē, vt in pluribus, & per modum naturę. Ideo Philosophus dicit, quod vna hirundo non facit ver, neque vna dies æstatem: itaque nec felicem vna dies, aut paruum tempus. Habitus tamen corporales possunt causari ex vnicō actu, si actiuum fuerit magnę virtutis. Sicut quandoque vna medicina fortis statim inducit sanitatem & vnus magnus excessus agritudinem. In actibus autem aliarum potentiarum quantumcunque sint intensi, non potest esse sufficiens virtus in vno actu ad totaliter determinandum potentiam, quę se habet ad multa, & opposita, & diuersimodę: quis ex actu inferiori causatur superior qualitas, quę ex actu remisso. Nec inconuenit apud aliquos, quod sit aliquis habitus minus intensus in esse qualitatis, quę aliqua dispositio, quę ex vno vel duobus actibus est causata. Aliud enim (vt dicunt) est inesse aliud determinare.

Ver. 3. De Actibus Habituum infusorum.

B I rca causalitatem siue virtutem actiuam habituum infusorum D. Thomas videtur esse varius & problematicus. Nā in prima secundę dicit, quod actus qui producuntur ex habitu infuso, non causant aliquid habitum, sed confirmant habitum præexistentem, sicut medicinalia remedia adhibita homini sano, per naturam non causant aliquam sanitatem: sed sanitatem prius habitam corroborant. Et ratio est: quia si causarent aliquę habitum, vel ille esset eiusdem speciei, vel alterius, nõ secundum, cum actus non sit causa æquiuoca, sed vniuoca. Nec primum, quia tunc duo habitus eiusdem speciei, solo numero differentes, essent in eodem subiecto, quod est impossibile, cum accidentia indiuiduetur per subiecta. In quęstionibus tamen disputatis vbi quæritur an conscientia sit actus vel habitus, respondet quod est actus. Argumētatur in oppositum, dicens: Ex actibus multiplicatis generatur habitus: ergo si aliquis frequenter operetur secundum conscientiam, causabitur habitus conscientię. Respondet quod ex his actibus non generatur aliquid habitus alterius modi ab illo habitu a quo eliciuntur: sed vel aliquis habitus eiusdem rationis, sicut ex actibus infusæ charitatis generatur aliquis habitus dilectionis acquisitus, vel præexistens augmentatur. Sicut in eo qui habet habitum temperantię acquisitū ex actibus sequentibus augmentatur habitus. Pro hac parte est experiētia, quę apparet in his qui ex charitate dilexerunt se, & altero illorum peccante mortaliter, & perdente charitatem, adhuc faciliter, promptę, & delectabiliter diligunt se, & non habitu charitatis infuso. Igitur ex alio habitu acquisito ex actibus charitatis infusæ, cum non appareat vnde veniat illa facilitas aliunde. Insuper hæreticus discredēs vni articulo, non habet fidē de aliis: & tamen assentit promptę, faciliter, & delectabiliter: igitur actus fidei infusæ reliquerunt illam promptitudinem. Communis tamen opinio Thomistarum est, quod nõ causetur habitus. Nec D. Tho-

Virtus est habitus bonus. Vitium est habitus malus. Habitus multiplex. Habitus naturalis.

3. de Anima.

Habitus infusus quid. Habitus acquisitus quid.

1.2.9.51. ar. 2. & 3. 2. Ethic.

Intellectus & voluntas quo ad receptionem habituum differunt.

1. Ethic.

1.2.9.51. ar. 4. ad 3. q. de virtutibus. ar. 10. ad 19.

De veri. q. 17. ar. 1. ad 4.

mas contradicit sibi ipfi cum loquatur sub distinctione. Et ad experientiam dicit quod haereticus ex resolutione librorum acquirit aliquam promptitudinem & facilitatem: & hoc modo ex aliis actibus qui videntur similes actibus charitatis, qui tamen sunt purae potentiae causatur habitus, qui dicitur amicitia. non enim mutuo diligentes se, cogitat de Deo semper, nec assentientes propositionibus fidei assentiunt, quia reuelatum a Deo: ideo non est necesse quod habitus infusus concurrat semper elicitive ad actum purae potentiae circa eundem obiectum materialiter tantum consideratum, & non formaliter.

Ver. 4.

De Subiecto Habituum.

1. 2. q. 50.

Cum aliqui habitus, ut dictum est, determinent naturam secundum esse bene vel male, consequens est quod corpus animalis sit subiectum habitus disponentis naturam corporalem. Vnde Philosophus in Praedicamentis sanitatem corporis, & infirmitatem insanabilem habitum nominat. Sanitas autem pro materiali, sunt qualitates proportionatae, & pro formali est illa relatio proportionis inter eas quae sunt in corpore. Infirmitas vero pro materiali est qualitas, praedominans & causans disproportionem: & pro formali est relatio disproportionis humorum ad invicem, quae etiam est in corpore. Effentia etiam animae est subiectum gratiae gratum facientis, per quam anima efficitur particeps alicuius superioris naturae. iuxta illud D. Petri: Ut simus confortes divinae naturae. & eodem modo anima est subiectum maculae, eo modo quo oculus caeci dicitur subiectum caecitatis. Priuatio enim & habitus habent fieri circa idem. Potentiae vero aliquae sunt incapaces habituum operatiuorum, ut quinque sensus exteriores: & aliae quae operantur ex solo instinctu naturae, & non subiacent imperio rationis, ut potentiae animae vegetativae, & sensus communis, prout & membra corporis, quae aliquando propter aliquas qualitates non subiacent despotice imperio rationis, ut experiuntur organista, qui per assuetudinem remouent impedimenta: sed non causant habitum. Memoria autem secundum Philosophum, in hominibus est capax habitus. Dicit enim quod frequens meditatio confirmat memoriam. Appetitus autem irascibilis & concupiscibilis, si considerentur, secundum quod operantur ex instinctu naturae, ut in motibus primo primis, sic non suscipiunt habitus: quia ut dicitur in quinto Ethic. habitibus operamur cum volumus. Sed secundum quod subiacent imperio rationis, habituantur. Vnde Philosophus dicit quod aliae quae virtutes, scilicet temperantia & fortitudo, sunt irrationabilium partium. In voluntate autem ponitur iustitia & parres eius, & opposita earum vitia, secundum Philosophum. Quamuis in ea non subiacti fuerint fortitudo aut temperantia, eo quod voluntas ex sua natura est sufficienter determinata ad obiectum proprium, quod respicit temperantia & fortitudo, & non quo ad bonum alterius, circa quod versatur iustitia. In intellectu etiam humano tam speculatiuo quam practico, subiacti uentur plures habitus acquisiti & infusi, & duo connaturales. In angelis autem solum inueniuntur habitus connaturales, siue inditi, aut concreati, aut infusi: sed non acquisiti, cum sint circa naturalia determinati.

2. Petri. 1.

Quae potentiae sunt incapaces habituum operatiuorum.

2. de Anima.

3. Ethic.

5. Ethic.

Angeli non habent habitus acquisitos.

Ver. 5.

De Habitibus Intellectus Speculatiui.

1. p. q. 79. art. 13. De veri. q. 16. ar. 1. & 2.

Intellectui speculatiuo impressit Deus in sua creatione unum habitum naturalem indelebilem, quo dirigitur circa speculabilia, hoc est circa veritatem vel falsitatem omnium compositionum, & diuisionum, siue propositionum ad operationem non ordinarum, quem sequendo errare non potest, neque falso assentire, aut dissentire vero. Omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quae versatur hic habitus, qui dicitur intellectus principiorum: & in illo resoluuntur, & ad eum reducuntur omnia. Ideo per illud debite ordinarum & applicatum potest homo peruenire in cognitionem omnium naturalium. Principium autem dicitur propositio ex terminis nota apud omnes: ita quod quicumque terminos illius intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: ut haec propositio: Omne totum est maius sua parte. Et licet quaelibet scientia habeat sua principia, quae ab aliquibus leges, & ab aliis canones, seu regulae dicuntur, ab aliis vero praecipua, ab aliis autem maxime. Omnia tamen in primum principium resoluntur, hoc est, per primum principium probantur. Primum autem principium, a quo omnia alia pendent, apud omnes dicitur haec propositio: Quodlibet est, vel non est: vel (ut dicunt dialectici) lex contradictoriarum, scilicet quod duae propositiones contradictoriae in nulla materia possunt simul esse verae vel falsae, siue ut Philosophus dicit, de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul, per hoc principium probantur alia. Per hunc habitum connaturalem necessitatur intellectus, & quo ad specificationem, & quo ad exercitium, ad assentiendum primo principio, & aliis propositionibus notis ex terminis, quae dicuntur etiam principia, sic quod stante apprehensione illorum non potest non assentire, neque cessare ab actu, aut oppositis assentire. Circa media vero aut conclusiones non habet habitus cooperatorum, neque circa contingentia: sed determinatur per habitus acquisitos ex actibus, ex quibus intellectus speculatiuus generat in se habitum sapientiae & scientiae, quae in hoc conueniunt: quia sapientia est quaedam scientia, in quantum habet id quod est commune omnibus scientiis, scilicet ut ex principiis conclusiones demonstrat: sed quia habet aliquid circa alias scientias, in quantum de omnibus iudicat, non solum quantum ad conclusiones, sed etiam quantum ad principia earum: ideo habet rationem perfectioris habitus & virtutis, quam scientia. Ponuntur autem in intellectu speculatiuo septem genera habituum, scilicet intellectus principiorum, sapientia, scientia, fides, opinio, suspicio, & error, de quibus dictum est.

Principium quid.

Primum principium quid.

1. 2. q. 57. ar. 2. ad 1. Habituum intellectus speculatiui qui sint.

Ver. 6.

De Sinderefi.

1. p. q. 79. ar. 12.

Quemadmodum dedit Deus homini ab initio unum habitum naturalem, inditum siue concreatum, quo circa speculabilia dirigeretur, sic etiam dedit unum alium habitum connaturalem, quo dirigeretur circa agibilia, & quem sequendo in eis errare saltem imputabiliter non posset. Talis habitus a Theologis dicitur Sinderefi; quae cum non possit se habere ad opposita, non dicitur potentia naturalis animae: quia omnis talis se habet, vel habere potest ad opposita: sed est habitus inclinans hominem per intellectum practicum ad bene agendum & operandum, ac ad assentiendum principiis agibilibus, quae debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & non solum inclinatur ad assentiendum primis principiis, sed etiam his quae concluduntur ex eis, & dissentiendum oppositis. Prima principia agibilia, quae debent regulare omnes operationes humanas, sunt istae duae propositiones: Bonum est faciendum, & prosequendum: & Malum est fugiendum, & vitandum. Ex his sequuntur alia duo, de quibus Matth. 7. Omnia quaecunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Et quaecunque vultis ut faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet & propheta, hoc est decem praecipua decalogi. Quae sunt conclusiones primorum principiorum. Si esses dominus & benefactor, velles tibi credi, amari, & honorari, sequitur quod est credendum Deo, & quod est diligendus & honorandus: & sic de aliis praecipis tam primae quam secundae tabulae, quorum deductio ex praedictis principiis facilis est, ac etiam eorum applicatio ad particularia agibilia occurrentia.

à Theologis dicitur Sinderefi; quae cum non possit se habere ad opposita, non dicitur potentia naturalis animae: quia omnis talis se habet, vel habere potest ad opposita: sed est habitus inclinans hominem per intellectum practicum ad bene agendum & operandum, ac ad assentiendum principiis agibilibus, quae debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & non solum inclinatur ad assentiendum primis principiis, sed etiam his quae concluduntur ex eis, & dissentiendum oppositis. Prima principia agibilia, quae debent regulare omnes operationes humanas, sunt istae duae propositiones: Bonum est faciendum, & prosequendum: & Malum est fugiendum, & vitandum. Ex his sequuntur alia duo, de quibus Matth. 7. Omnia quaecunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Et quaecunque vultis ut faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet & propheta, hoc est decem praecipua decalogi. Quae sunt conclusiones primorum principiorum. Si esses dominus & benefactor, velles tibi credi, amari, & honorari, sequitur quod est credendum Deo, & quod est diligendus & honorandus: & sic de aliis praecipis tam primae quam secundae tabulae, quorum deductio ex praedictis principiis facilis est, ac etiam eorum applicatio ad particularia agibilia occurrentia.

Ver. 7.

De Officiis Sinderefi.

Sinderefi habet tria officia. Primum est assentire primis principiis agibilibus, & dependentibus ex illis. Secundum est dissentire oppositis. Tertium est murmurare & increpare si oppositum fiat, & secundum tertium officium dicitur vermis. Esa. vlt. Vermis eorum non morietur in sempiternum. Dicitur etiam a Apostolo lex naturalis. & a Psal. Lumen vultus Dei: Multi dicunt, quis ostendet nobis bona? sequitur: Signatum est super nos lumen vultus tui domine, propter quod peccatores sunt inexcusabiles. Hoc lumen, licet possit offuscari, non potest tamen extinguere.

Prima principia agibilia. Matth. 7.

De veri. q. 16. ar. 3. Esa. vlt. Rom. 1. Psal. 4.

Ver. 8.

De Conscientia.

Via Sinderefi est mater conscientiae, ideo de conscientia dicendum est. Et primo sciendum quod conscientia non est potentia naturalis, neque habitus, prout ipsum nomen sonare videtur: quia conscientia nominat scientiam cum collatione & applicatione. est enim conscientia applicatio scientiae, hoc est cognitionis per principia agibilia ex sinderefi habita, ad aliquod particulare opus. Et clarius loquendo, est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet sciendum sit, vel non: & an bene vel male egerimus. Vnde Sapiens: Scit conscientia tua, quod tu crebro maledixisti aliis. Et Gen. 4. Non est in nostra conscientia, quis posuerit pecunias in marsupio nostris. Item iudicium quo iudicamus, quod tenemur aliqui d facere vel non facere: & quo iudicamus aliquid esse bene vel male factum. Omnia ista iudicia concluduntur ex sinderefi, hoc modo: Bonum est faciendum: dare elemosynam indigenti, est bonum: ergo faciendum. Nullum malum est faciendum: auferre alienum est malum, igitur non est faciendum. Praeterea quicumque implet praecipium, bene facit: sed qui dat elemosynam extremè indigenti, implet praecipium, igitur, & c. & vltra: Ego dedi, ergo, & c. Quicumque transgreditur praecipium, male facit: sed ego, & c. Iudicium praemissarum praedictorum syllogismorum est ex sinderefi, & iudicium conclusionis est conscientia. Et sic conscientia est actus intellectus, quo applicatur scientia, siue cognitio, quae per sinderefi haberi potest ad aliquod particulare agibile: largo tamè modo conscientia accipitur pro sinderefi. D. Hieronymus super Ezech. Sinderefi nominat conscientiam. Et Basilius, Naturale iudicium. Et Damascenus dicit, quod est lex intellectus. Ex praemissis primo apparet facilis deductio praecipiorum decalogi, à primis principiis sinderefi: nec non applicatio eorum ad particularia agibilia occurrentia. Secundo quod dormians non habet proprie conscientiam: quia non habet actum, neque illam applicationem. Et quod homo etiam vigilans potest esse sine conscientia, quando scilicet non iudicat aliquid faciendum, quando tenetur facere: habet tamen semper homo radicem conscientiae, quae est sinderefi. & sic semper habet conscientiam radicaliter.

1. p. q. 79. ar. 13. 1. 2. q. 19. ar. 5. & 6. De veri. q. 17. ar. 1. Conscientia quid. Eccl. 7. Gen. 43.

Ver. 9.

De Triplici Conscientia.

Conscientia est triplex, quaedam bona, quaedam mala, quaedam erronea. Bona est, quando iudicium de particulari agibili est verum, ut nunc restituendum est alienum, nunc seruandum est tale praecipium. Mala conscientia est, quando iudicium de particulari agibili est falsum, ut nunc ad euitandam restitutionem, aut paupertatem, peierandum est. Conscientia erronea licet sit eadem aliquando cum mala, cum omnis mala conscientia sit erronea, eo quod habeat iudicium falsum de aliquo agibili, quod quis tenetur facere vel vitare: verum tamen quia multa sunt indifferentia, ad quae quis non tenetur, ut certa hora dormire vel saltare: si iudicet quod nunc melius est saltandum, quam dormiendum, errare potest: quia saltando fortasse frangetur eius tibia. Sed proprie conscientia erronea est, quae dicit vel iudicat aliquid esse faciendum sub poena peccati: quod tamen non est verum: siue quando iudicat aliquid esse praecipium, quod non est praecipium, vel prohibitum, quod non est prohibitum. Error conscientiae procedit ex subsumptione minoris falsae, vel ex mala applicatione. Sicut in syllogismo aliquis dupliciter peccat, primo in materia, quando vitur falsis pro veris. Secundo in forma, quando non recte syllogizat. Sic cum conscientia sit conclusio particularis syllogismi, dupliciter erit erronea. Primo quando minor est falsa, ut hic: nullum lege diuina prohibitum, est aliquo modo faciendum: sed iuramentum in omni casu est prohibitum lege diuina: ergo nec aduemente praecipio iudicis est aliquo modo iurandum. minor est falsa. Secundo per malam applicationem, ut hic: Omne bonum est prosequendum, fornicari est bonum delectabile, ergo nunc est fornicandum. Notandum quod conscientiae attribuantur tria officia. Primum est testificari. Rom. 1. Testimonium reddente illis conscientia. Secundum est instigare & ligare, quando dicit aliquid faciendum, vel omittendum.

Conscientia bona. Conscientia mala. Conscientia erronea.

Conscientia error unde procedit.

Conscientia officia.

ats nisi

dum sub pœna peccati mortalis, tunc ligat. Sic quod stante tali dictamine, peccat mortaliter, se difformando illi, & venialiter, si dicitur sub pœna peccati venialis, vt dicit Glo. super illud: Omne quod non est ex fide, peccatum est vbi Glo. Qui facit contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Quia secundum Damascenum, Conscientia est lex priuata hominis: sed facere contra legem, peccatum est: ergo & facere contra conscientiam. Sed difficultas est, quomodo conscientia erronea, quæ dicitur non esse faciendum sub pœna peccati mortalis, id quod ex se est mortale, liget: quia tunc aliquis esset perplexus, sic quod non potest vitare peccatum mortale, quocumque se vertat: & sic obligatur ad impossibile. D. Tho. dicit, quod quoad conscientia erronea durat, tenetur se illi conformare, & facere quæ dicitur: quia si non faciat, quantum est ex se, ex hoc ipso quod contradicit, habet voluntatem contrariam legi diuinæ, quam conscientia erronea repræsentat. Sed non est perplexus: quia, vt dictum est, potest & tenetur talē conscientiam deponere, & aliunde syllogizare: diuersimodè tamen ligat conscientia recta & erronea. Quia recta obligat simpliciter in omnem euentum. Erronea verò secundum quid, vt dictum est, potest illam deponere. Tertium officium conscientiæ, est murmurare, reprehendere, & accusare, seu excusare. Hoc officium tangit Apostolus, postquod dixit: Testimonium reddente illis conscientia, subdit: Et inter se inuicem cogitationibus accusantibus & defendentibus. Argumentatur enim conscientia hoc modo: Quicumque fecit contra præceptum Dei miser est, & dignus pœna æterna: sed tu fecisti, igitur &c. Item quicumque inuincibiliter ignorans malū fecit, est dignus venia. Sed tu inuincibiliter ignorans fecisti, ergo dignus es venia: & ideo propter hoc non damnaberis.

Rom. 14.

Conscientia ligamen vnde procedit. De veri. q. 17. ar. 4.

Rom. 2.

Ver. 10. De Habitibus Intellectus Practici. In intellectu practico ponuntur alij habitus acquisiti, vel infusi. Acquisiti sunt, ars & prudentia. Ars est directio ratio, siue cōceptio rerū à nobis factibilium. Res factibiles dicuntur, quæ fiunt per actionē trāseuntem in exteriorē materiā, vt domus, gladius, quæ fiunt per artē edificandi & fabricandi. Circa factibilia intellectus practicus diuersas artes adinuenit, circa quas cōtingit hōies habituari, & proptē ac dele stabiliter operari. Huiusmodi artes circa res factibiles dicuntur mechanicæ, quia faciunt intellectū mechanicū, hoc est intendere operationi minus vtili, relicta propria operatione, quæ est speculatio: cū intellectus sit principaliter creatus ad spūalia contemplāda. Vnde D. Aug. dicit: Deus creauit hominē vt summū bonum intelligeret, &c. Artes mechanicæ cōmuniter ponuntur septem, quæ his versibus continentur: Lana, nemus, miles, nauigatio, rus, medicina: his ars fabrilis cōnumerari potest. sub qualibet illarum plures continentur. Pistoria verò sub medicina. Pictoria autem & ars scribēdi sub fabrilis: sed de his hætenus parum enim deseruiunt proposito nostro, cū non sint virtutes, vt pote se habentes ad bonum & malum. Prudentia verò (quæ est ratio agibilium, hoc est operationum immanentium, quæ non transeunt in exteriorē materiā) est virtus ideo de ea ac aliis dicendum est.

Ars quid sit. Res factibiles. Ars mechanicā quid.

Artes mechanicæ sūt septem.

Ver. 10. De Habitibus Intellectus Practici.

Ver. 11. De Diuisione, Distinctione, & subiecto Virtutum. Cū virtus sit habitus bonus, consequens est quod secundum diuisionē & distinctionem habituum bonorum, diuidantur & distinguantur virtutes. Habitus autem prima sui diuisione diuiditur in habitus intellectuales, & appetitiuos, siue morales. Sic etiam virtutes quædā sunt intellectuales, quædam morales. Intellectuales dicuntur, quæ subiectiuntur in intellectu. Et hæ sunt in duplici differentia. quædam enim sunt speculatiuæ, quæ sistant in cognitione & contemplatione veritatis, non ordinādo illā ad praxim, siue ad operationem: ideo dicuntur contemplatiuæ, vt intellectus, sapientia, & sciētia. Ex quibus vna à principio indita, & indelebilis est, scilicet intellectus principiorū. Sapientia verò & sciētia sunt acquisitæ & delebiles per actus & habitus oppositos, scilicet per errores: & hæ subiectiuntur in intellectu speculatiuo. Quædam verò sunt practicæ, hoc est operatiuæ, ordinantes cognitionem ad operationem immanentē, vt sūnderesis & prudentia: quarum prima est naturalis & indelebilis, & principium primum omnium virtutum moralium. Prudentia verò cum partibus suis est acquisita, & deleri potest per vitia opposita. hæ duæ subiectiuntur in intellectu practico. Virtus verò appetitiua siue moralis secundum Philosophum, est habitus electius in medietate consistens, prout sapiens determinabit. Et hæc perficit appetitum rationalem, vel sensitium. Et quia tres sunt appetitus in homine, scilicet voluntas, appetitus concupiscibilis, & irascibilis: ideo virtutes morales ad tria genera virtutum reducuntur. Iustitia cū partibus suis perficit voluntatem, & subiectiuntur in ea. Fortitudo cum partibus suis perficit appetitum irascibile, & subiectiuntur in eo. Temperantia verò perficit appetitum concupiscibile, & subiectiuntur in eo. Diuiditur etiā virtus in tota sui cōmunitate, in virtutem perfectā, & imperfectā. Virtus perfecta secundum Philosophum, est quæ bonū facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et D. Aug. definiens virtutem, dicit: Virtus est bona qualitas mētis, (accipiēdo mentē pro anima, eum potentiis eius etiā sensituius, & nō propriē pro intellectu aut voluntate) qua rectè viuatur, & qua nullus malè vtitur, scilicet illicitiue, quia obiecti uē quis virtutibus malè vti potest, quando de illis quis superbit. vnde idem Aug. in Regula: Superbia verò bonis operibus infidiat, vt pereant. Virtus verò imperfecta est, quæ inclinatur ad actū bonū, sed nō facit, neq; reddit bonū habentē, saltē simpliciter: licet bene secundū quid. Et tales sunt virtutes intellectuales speculatiuæ, & oēs artes mechanicæ. Non enim oīs bonus clericus, vel artifex est bonus vir simpliciter. Restat ergo quod solum sint quatuor propriæ & perfectæ virtutes acquisitæ, scilicet prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia. Prudentia differt ab aliis tribus, primò quia subiectiuntur in intellectu, qui est nobilior potentia. Aliæ verò subiectiuntur in appetitu. Secundò dignitate, quia dirigit alias: ideo dicitur moralis directiue, & auriga virtutū, essentialiter autē est virtus intellectualis. Et quia

Virtutis diuisiones.

2. Ethic. Virtutes morales quæ et quot sunt.

Virtus perfecta quid. 2. Ethic. In li. de Lib. arb. Virtus imperfecta quid. Prudentia alia virtutibus nobilior, quomodo differt ab eis.

quia aliæ tres diriguntur à prudentia: ideo aliquando dicuntur intellectuales participatiuè. Iustitia post prudentiam cæteris nobilior est: quia in nobiliori subiecto, scilicet voluntate: aliæ autem duæ in appetitu sensitiuo. Differt etiam ab aliis obiectiue, quia iustitia est circa operationes, quæ sunt ad alterum. Fortitudo verò & temperantia sunt circa passiones in ordine ad seipsum. Post iustitiam fortitudo excellit: quia est circa passiones irascibilis, quæ sunt circa ardua: temperantia verò circa passiones appetitus concupiscibilis, qui non versatur circa ardua aut difficilia. D. Ambrosius perfectionē harum quatuor virtutū considerans, vocat eas Cardinales, hoc est principales, scilicet inter acquisitas & non infusas: quia illæ excellunt ratione causæ & finis. Virtutes infusæ dicuntur, quæ virtute naturali acquiri non possunt. excedit enim capacitatem naturalem: sed à Deo infunduntur, & ordinant hominē in finem supernaturalem, & diuiduntur: quia quædam sunt theologice, hoc est quæ habent Deum pro obiecto: & sunt tres, scilicet fides, quæ est in intellectu: spes & charitas in voluntate, maior autem horum est charitas. Morales infusæ sunt quatuor, quæ eodem modo nominantur, subiectiuntur, & distinguuntur, sicut quatuor cardinales acquisitæ, à quibus differunt: quia ordinant obiecta in finē supernaturale. de his ergo per ordinē dicendum est.

Iustitia differt ab aliis virtutibus. Fortitudo differt ab aliis virtutibus. Virtus cardinalis quid. Virtus infusa definitur & diuiditur. Virtus theologica quid. 1. Cor. 13.

De Prudentia. Caput 4.

A Prudentia est recta ratio agibilium, hoc est virtus inclinans & dirigens actiones immanentes, quæ sunt subiectiue in operante, & non transeunt in exteriorē materiā: vel si transeunt, non considerantur, prout transeunt: sed secundum quod oriuntur & procedunt ab agente: & sic obiectum prudentiæ est agibile humanum, per quod differt à virtutibus speculatiuis, & actibus, qui sunt circa factibilia, vt dictum est.

2. 2. q. 47.

Ver. 1. De his quæ Prudentia moderatur.

B Intellectus practicus circa humanas & particulares operationes proprias habet plures actus. Primus est præstituerē seu ostendere finem. Ad cuius euidentiā sciendum est quod finis hominis est duplex, scilicet vltimus, & non vltimus. Finis vltimus dicitur, qui nō ordinatur in alium finem. & hic est duplex, vt dicit Philosophus quinto Metha. scilicet finis cuius, & finis quo. Finis cuius est res in qua ratio summi boni inuenitur, & talis est solus Deus. Finis quo, dicitur in quo mediante homo attingit vltimū finem, scilicet Deum: & est actus intellectus, scilicet visio & cognitio Dei clara, per quam intellectus speculatiuus immediatè attingit finem, & coniugitur illi. vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verū, & quem misisti Iesum Christum. Ad finē vltimū oēs alij fines debent ordinari. Finis non vltimus est, qui terminat actū voluntatis, siue propinquus, siue distans magis ac magis, secundum diuersitatem materiæ, & approximationē ad vltimū finem. Omnis talis dicitur finis, in quantum terminat actū voluntatis: in quantum verò ordinatur in vltiorē finem, dicitur mediū. & sic non inconuenit quod idē sit finis & mediū, respectu diuersorum. Aeger pro fine habet sanitatem, ad illam consequendam pro mediis habet abstinentiam, vel potionem amarā, aut aliquid huiusmodi. & quia sanitatem ordinat ad cultum Dei, vel subuentionem proximi: ideo secundum hanc ordinationem sanitas, quæ primò erat finis, efficitur mediū, quo melius & facilius possit intendere diuinis, aut subuentioni pauperum. Et sic cultus Dei, & subuentio proximi dicitur finis, & sic consequenter. Intellectus igitur practicus habet primò præstituerē siue ostendere finem vltimū prosequendū: & non solū illum, sed etiā fines intermedios, ad quos virtutes morales ordinantur. Vnde D. Tho. dicit, quod prudentia non solū dirigit virtutes morales in eligendo ea quæ sunt ad finem, sed etiā in præstituendo finē. Finis autē cuiuslibet virtutis moralis, est attingere mediū in propria materia: quod mediū determinatur secundum rectam rationem prudentiæ, vt dicitur in 2. & 6. Ethic. & sic prudentia habet ostendere iustitiæ finē suum, quod est reddere vnicuique quod suū est, pro loco & tēpore: sed præstituerē finē remotū pertinet ad sūnderesim.

Actus intellectus practici. Finis duplex.

1. Ioan. 17.

1. 2. q. 66. art. 3. ad 3.

5. 1. De Actibus Prudentiæ circa Media.

Circa media Intellectus practicus habet plures actus, circa quos potest habituari & determinari. Illi habitus & determinationes dicuntur virtutes, quæ reducuntur ad prudentiā. circa media quæ futura sunt, est Prouidentia, quæ importat respectū quendā alicuius distantis, ad ea quæ de præsentī occurrunt & ordinanda sunt ad finem. & hæc prouidentia est principalis pars prudentiæ, cū sit circa magis difficilia, vt pote à cognitione nostra remota, & quæ multipliciter variari, mutari, & cōtingere possunt. D. Tho. ponit tres actus circa media. Primus actus est inquirere media, & cōsiliari de illis. Præstituto enim sine aliquo, si voluntas acceptat, acceptado mouet intellectū ad quærendū mediū vel media, & cōparādū ea ad inuicē, si sint plura, & inquirēdū quod illorū habet maiores comoditates: & cū circa talē inquisitionē & cōsiliationē possit habituari: habitus ille est virtus quæ vocatur à Philosopho Eubolia, quæ est bene cōsiliatiua.

1. 2. q. 47.

Ver. 1. De Secundo Actu Prudentiæ.

Secundus actus circa media est bene iudicare de mediis. Facta igitur inquisitione & cōparatione aut scollatione mediōrum, cessat inquisitio & actus Euboliæ. Tunc iudicandum est de illis. Ad bene iudicandum ponit Philosophus duas virtutes, propter diuersos actus occurrentes. Aliqui enim bene iudicant de cōmuni bus, secundū quod sunt lege aliqua determinata, qui non bene iudicant in casu nouo emergenti, in quo deficit lex. Non enim potest legislator omnia præuidere & exprimere. Plura enim occurrunt negotia, quæ vocabula. Ad iudicandum secundū cōmunē legē ponitur finesis. & ad iudicandū in his in quibus deficit lex cōmunis, ponitur vna alia virtus, quæ dicitur Gnomin. Notādū tamē quod licet inquisitio & iudiciū de mediis pertineat propriē ad intellectū speculatiuū, quia tamē ordinantur ad operationē, attribuitur intellectui practico. Et ideo Eubolia, Sinesis, & Gnomin pertinent ad intellectū practicum & prudentiā.

Ver. 2.

De Imperio Rationis.

Tertius & principalis actus intellectus practici, est precipere & imperare, siue exequi. Facta enim inquisitione & collatione de medijs, & habito iudicio de illis, frustra esset inquisitio, nisi executioni demandaretur. Vnde Iurista dicunt: Frustra est iura condere, nisi sint qui ea executioni demadent. Aliqui enim sunt bene inquisitui, consiliatui, & iudicatiui, qui tamen non sunt executiui: quia in executione est maior difficultas. & ideo necesse est quod ad bene exequendum & imperandum aliquis habituetur, vt possit prompte, facilliter, & delectabiliter, ac immobiliter imperare. habitus ille ex pluribus actibus imperandi acq̄situs ad hoc inclinans, dicitur prudentia. Cuius actus essentialis ad quem ordinatur, est precipere & imperare, qui sequitur electionem vel consensum, vt dictum est: ex cuius virtute necessitat voluntatem ad mouendum potentiam motiuam, siue executiuam ad ponendum actum in exterioribus agendis. Nec obstat q̄ voluntas est domina potentiarum, & per consequens nō potest ab alijs necessitari. Quia, vt dictum est, intellectus nō necessitat voluntatem in virtute propria, sed voluntatis: & sic proprie voluntas necessitat seipsam. Quia, vt dictum est, actus voluntatis & intellectus possunt supra se inuicē ferri. Intellectus enim ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectu ratiocinari de actu suo. Et aliquando contingit quod actus intellectus, siue rationis praeuenit actu voluntatis: sicut cū presentat & ostendit finem, & aliquando actus voluntatis praeuenit actu intellectus, scilicet cum, ostenso sine voluntas mouet intellectum ad quaerenda media, & consiliandū de illis. In illa praerentione actiū virtute prioris actus remanet in voluntate vis mouendi intellectum ad media perquirenda. Quibus presentatis, si non est nisi vnū, voluntas consentit: si duo, eligit. Ex vi illius consensus siue electionis, si sit efficax, intellectus mouetur a voluntate ad intimandū & denuntiandū voluntati, hoc est tibi faciendum: fac igitur hoc. Ille actus intellectus denuntiatiuus, siue intimatiuus, & praerceptiuus, vocatur Imperium, quod sic potest definir: Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis, ac necessitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis, scilicet consensu vel electione efficaci, in cuius virtute ratio mouet voluntatem ad exercitium actus, & necessitat eam. Et quando tale imperium est conueniens regulis & legibus datis rationi: tunc per multiplicationem & frequentationem causat habitum, qui dicitur prudentia. Et quādo est difsonum regulis praedictis, causat habitum oppositū, qui dicitur imprudentia.

Prudentia quid. Actus prudentiae.

1. 2. q. 17. ar. 1.

Imperium quid.

2. 2. q. 48. ar. 1.

Ad prudenter agendum octo necessaria. Memoria quid sit. Intelligentia quid. Docilitas.

Eustochia quid sit. Solertia quid.

Eph. 5. Actus prudentiae quomodo perfectus fiat.

2. 2. q. 50. Prudentia multiplex.

De Partibus integralibus Prudentiae.

Partes prudentiae sunt triplices, scilicet integrales, subiectivae, & potentiales. Partes integrales sic se habent ad perfectum actum prudentiae, sicut partes integrales domus ad ipsam. Partes integrales domus sunt, fundamentum, parietes, & tectum, sine quibus domus perfecta non est. Sic octo requiruntur ad hoc, quod quis perfecte prudenter agat: ergo octo sunt virtutes, quae dicuntur partes integrales prudentiae. Primò necessaria est Memoria, quae est cognitio praeteritorū, ex quibus aliquid concluditur circa futura. cū ex pluribus experimentis fiat vnū vniuersale, vt habetur in 1. Metha. Secundo requiritur Intelligentia, quae accipitur hic pro cognitione praesentiu necessariorum, vel contingentium: quia omnis deductio rationis ex aliquibus procedit. Tertio requiritur Docilitas, qua quis fit disciplinae susceptiuus, vt recta opinionem requirat ab alijs. Vnde Philosophus 6. Ethic. dicit, quod oportet attendere expertorum, seniorum, & prudentiu denuntiationibus & opinionibus, non minus quam demonstrationibus. cū circa particularia agibilia sint penè infinitae diuersitates, quae ab vno homine nō possunt sufficienter considerari: nec per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem adipisci. Vnde Prouerb. 3. dicitur: Ne imitari prudentiae tuae. Et Ecclesiastici 6. In multitudine presbyterorum, hoc est seniorum & prudentium sta, & sapientiae illorum coniungere. Quarto requiritur quod sit inuentiuus, & quod bene coniecturet. Et ad hoc ponitur Eustochia, quae est bona coniecturatio, siue aestimatio ex quibusdam medijs comunibus. Huius autem pars, vt dicitur 6. Ethic. dicitur Solertia, quae est quintum requisitū, & est bona, prompta, & facilis coniecturatio medijs, siue adinueniendi media in agilibus. Vnde Solertia est habitus, per quem ex repentino inuenimus quod congruit, quando scilicet ex improviso occurrit aliquid agendum. Et per hoc differt ab Eustochia, qua quis coniecturatur in communibus, in quibus, vt dicitur sexto Ethic, oportet omnia consiliari tardē, & non velociter. Sexto requiritur quod sit bene ratiocinatus, scilicet quod ordinet aliquid accommodatē in finē, & ad hoc ponitur vna virtus, quae dicitur Ratio, vel Ratiocinatio: & pertinet ad prouidentiam, quae est circa futura. Septimò requiritur vt attendat circumstantias negotij, prout quando, quantum, vbi, & secundum quod oportet. Cōingit enim aliquid secundum se consideratum esse bonum, & conueniens fini, sicut ostendere signa amoris: tamen ex aliquibus circumstantiis erit inconueniens, scilicet si cōingat in animo illius superbia, vel suspitio adulationis. & ad hoc ponitur Circūspectio. Octauò requiritur quod vitet impedimenta: quia sicut veris potest admisceri falsum, ita & malū potest admisceri bono, propter multiformitatem operabiliū, in quibus bona plerunq; impediuntur a malis. Et ad hoc ponitur Cautio, de qua Eph. 5. Videte quomodo cautē ambuletis. Ex praemissis apparet quod ad perfectū actum prudentiae (qui dicitur perfectus, quādo prōptē, facilliter, & delectabiliter, ac immobiliter in omni materia, casu, & euentu fit) requiritur quod homo sit dispositus octo habitibus, quos vocamus virtutes, partes integrales prudentiae.

De Partibus subiectivis Prudentiae.

Partes subiectivae prudentiae sūt species eius, & secundū hoc vna species dicitur Prudentia, quae regit seipsū. Alia species est qua regit multitudinē. & istae duae prudentiae differūt. Aliqui enī sunt q̄ bene regunt

regunt seipsos, qui non bene regunt familiam, ciuitatem, aut regnum. Et iterū prudentia regitiua multitudinis diuiditur in diuersas species, secundum quod reperiuntur diuersae species multitudinis. Multitudo enim est collectio aliquorum in vnum finem. Et sic aliqua est multitudo ordinata ad aliquod speciale negocium, & ad tempus: sicut multitudo militum ad pugnandum, quorum regula est prudentia militaris. Alia est ordinata ad totam vitam, sicut multitudo vnus domus vel familiae, cuius regula est prudentia Oeconomica. Quaedā verò est multitudo vnus ciuitatis. Alia vnus prouinciae. Alia vnus regni, cuius regula dicitur prudentia regitiua siue regnatiua in principe, & in subditis dicitur prudentia politica. Ex his apparet quod multae sunt species prudentiae, scilicet siuisus absque cohabitatione hominum, quae dicitur heremitica: & alia cum cohabitatione aliorum. & haec est multiplex, scilicet domestica, oeconomica, vici, pagi, ciuitatis, prouinciae, regni: & monarchia, hoc est totius mundi. Quorum ad regitiuam pro terminorum declaratione notandum, quod multiplex est regimen: quoddam est despoticum, quo reguntur serui, & animalia, quae sunt instrumēta animata hominis, quibus non licet, neque possunt contradicere. & hoc regimen est in vtilitatem ipsius regentis: quia quicquid acquirit animal vel seruus, acquirit domino. Hoc regimen inter homines dicitur tyrannicum, quando vnus vel plures regunt siue gubernāt alios ad suam, & non ad subditorum vtilitatem, est regimen tyrannicum. Aliud est regimen paternum siue liberorum, qui reguntur ad vtilitatem ipsorum subditorum, & quibus aliquando licet contradicere. Et diuiditur hoc regimen paternum siue liberorum, in regale & politicum. Regimen regale est regimen vnus, quando vnus solus regit regnum magnum vel paruum. Politicum verò est regimen plurium. & quia diuersimodē plures possunt regere, ideo regimen politicum diuiditur in regimen Aristocraticum, & Tymocraticum. Regimen Aristocraticū est regimen paucorum, scilicet quando fit per paucos, & prudentes: vt olim in vrbe Romana, expulsis regibus per duos consules & dictatorem regebatur Romani. Regimē verò Tymocraticum est regimen plurium seu multorum: quando scilicet per multos, veluti consules, dictatores, senatores, & tribunos in vrbe Roma processu temporis factum fuit vsque ad tempus Iulij Caesaris. Qui prostratis hostibus, scilicet Pompeio, & filiis eius occisis, subiugatoque orbe, sibi assumpsit dominium, & monarchiam, conuertitque regimen politicum in despoticum siue tyrannicum, in contemptum senatorum. Ex quo prouocati maiores vrbs, ipsum in capitolio viginti quatuor pugionibus perforauerunt, auctoribus Bruto & Caisio, plurimoque senatu, prout refert D. Tho. Diuiditur etiam regimen regale, in sacerdotale siue spirituale, & imperiale siue temporale: & in regimen mixtum siue compositum ex iis. Regimen sacerdotale siue spirituale est quod ad cultum Dei ordinatur: regimen verò imperiale siue temporale est quod ad bonum temporale, & pacificum conuictum temporalem ordinatur. Mixtum verò vel compositum, quod comprehendit vtrumque. sicut regimen Christi, qui fuit sacerdos, & rex regū, qui post resurrectionem suam dixit, Matth. vltimo, Data est mihi omnis potestas, &c. Tale regimen D. Tho. 4. libr. de regimine principum, attribuit summo pontifici, Christi vicario, qui plura desiderat videre circa huiusmodi regimina, videat Aristotelem in 8. libr. Politicor. & D. Thomam in quatuor libris de regimine principum. vbi dicit quod rector multitudinis debet intendere, vt pacis vnitatem, & subditorum vtilitatem procuret. Et quod sicut regimen regis est optimum, ita tyranni pessimū. Et quemadmodum in regimine iusto quanto regens est magis vnus, tanto regimen vtilius. Sic econuerso in tyrannide quanto regens est magis vnus, tanto regimen est magis noxium. Et quod regimen illud est peius, quod habet maius periculum dominantis: licet aliquando sit bonum, regimen monarchicum conuertit in aristocraticum, & econuerso. Et an in regimine politico bonum sit rectores perpetuari, D. Thomas rationes hinc inde adducit. Ex praemissis resultat, quod partes subiectivae prudentiae sunt multiplices, reducuntur tamen ad quatuor, scilicet heremiticam, oeconomicam, politicam, & regalem.

Multitudo quod est quādam varietas.

Prudentiae species diuersae.

Regimē multiplex.

Regimē despoticum.

Regimē tyrannicum.

Regimē paternum.

Regimē regale & politicum.

Regimē Aristocraticū, & Tymocraticum.

Julius Caesar in capitolio pugionibus percussus.

4. 1. de Regimine principum ca. 1. Regimen sacerdotale imperiale siue temporale & mixtum.

4. de Regimine principum cap. 4. Prudentiae partes ad 4. reducuntur.

Ver. 2. De partibus potentialibus Prudentiae.

Partes potentiales prudentiae sunt, quae ordinantur ad aliquos secundarios actus, siue materias, quae si non habentes totam potentiam principalis virtutis: sicut potentiae naturales animae non habent totam virtutem ipsius animae. & sic sunt tres, Eubolia, Synesis, & Gnomia. Prudentia verò est circa principalem actum, qui est precipere. Ex praemissis apparet concordia multorum Philosophorū & Theologorum, qui diuersimodē assignauerunt partes prudentiae. Patet etiam quomodo prudentia cōplectitur sedecim virtutes: octo, quae sunt partes integrales: quatuor, quae sunt partes subiectivae: & tres, quae sunt partes potentiales: & ipsa, quae est circa principalem actum.

2. 2. q. 51.

5. 3. De Vitiis oppositis Prudentiae.

Prudentiae opponitur imprudentia. Et quia prudentia includit plures partes & virtutes, ita ad imprudentiam reducuntur multa vitia, quae sunt opposita partibus prudentiae. Aduertendum tamen quod imprudentia dupliciter accipitur: primò priuatiuē, & tūc imprudentia est carentia siue defectus prudentiae, ad quam quis aptus natus est & eam debet habere. & secundum hoc siue hoc modo reducitur ad peccatum negligentiae, quae est speciale peccatum quod opponitur sollicitudini, quae est specialis actus rationis. Alio modo accipitur imprudentia peccatiuē, hoc est, pro actu opposito prudentiae, puta quando imprudēs spernit inquisitionem, consilium, iudicium, & praerceptum: & habet actus oppositos, scilicet malam inquisitionem: quia inquit de malis medijs ad actum malum, consiliatur de illis, iudicat, & praeripit. & hoc modo habet tot vitia, quot prudentia habet partes integrales. Notandum tamen quod imprudentia, si accipiatur large (prout dicit iudiciū practicum, erroneum de agendis aut fugien-

2. 2. q. 53. ar. 1. & 2. Imprudentia duobus modis sumitur.

Imprudētia omnium peccatorum comes.

dis inuenitur in omnibus peccatis: quia omnis malis imprudens, & in omni actu malo est iudicium erroneum. Si vero accipiatur pro iudicio erroneo contrarium iis quae pertinent ad prudentiam, & partes eius: sic imprudentia est speciale peccatum: sicut prudentia est specialis virtus. & sicut dictum est, sunt tot vitia quot partes imprudentiae, imò plura: quia vni virtuti plura vitia opponuntur. Bonum enim, ut dictum est ex D. Diony. est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. de aliquibus tamen communioribus dicendum est.

Ver. 1.

De Praecipitatione.

2. 2. q. 53. ar. 3. Praecipitatio realis quae.

Praecipitatio est peccatum prudentiae oppositum, quo ad partes integrales, & habet quandam similitudinem cum praecipitatione reali, quae nil aliud est quam descensus subitus absque gradibus, quando aliquis subito impellitur à summo vsque ad profundum. Sic proportionabiliter in prudentia, ratio est summum, operatio exercita est infimum, gradus medij per quos descendendum est ad bene consiliandum, sunt memoria praeteritorum, intelligentia praesentium, solertia, & reliquae partes praedictae. Si quis ergo per impetum voluntatis, vel impulsu passionis feratur in operationem sine aliquo praedictorum, dicitur praecipitatio, quae est nouerca virtutum.

Ver. 2.

De Inconsideratione.

2. 2. q. 53. ar. 4. Inconstancia opponitur prudentiae.

Aliud peccatum contra prudentiam est Inconsideratio, quando aliquis in recte cogitando deficit ex hoc quod contemnit vel negligit (data opportunitate) attendere ad ea ex quibus rectum iudicium procedit. Aliud peccatum prudentiae oppositum est Inconstancia, quae nil aliud est, quam recessus & desistentia à bono proposito. & licet ad vim appetituum pertineat: tamen attribuitur intellectui quantum ad consummationem. Quia nemo desistit à bono proposito, nisi propter aliquid quod sibi inordinate placet. & sic ratio fallitur in hoc quod repudiat id quod recte acceptauerat. & ideo si non resistit impulsui passionis: hoc est ex debilitate ipsius, qui non se tenet firmiter in proposito concepto. Resultat ergo quod sicut praecipitatio est ex defectu circa actum consilij, ita inconsideratio circa actum iudicij, & inconstancia circa actum praeepti. Praedicta autem tria vitia secundum D. Gregorium, oriuntur ex luxuria: quia secundum Philosophum sexto Ethic. Delectatio maximè corrumpit aestimationem prudentiae, & praecipue delectatio venereorum, quae totam animam absorbet, & trahit ad sensibilem delectationem. in cuius abstractione consistit perfectio prudentiae.

Ver. 3.

De Negligentia.

2. 2. q. 54. ar. 1.

Negligentia proprie importat defectum debitae sollicitudinis siue diligentiae. Et quia omnis defectus actus debiti habet rationem peccati: sequitur quod negligentia sit peccatum speciale eo modo quo sollicitudo est virtus specialis. Nec obstat quod negligentia inueniatur in pluribus peccatis: quia non est speciale peccatum ratione materiae: sed habet specialitatem actus se extendentis ad omnia vitia, quae sunt circa actum rationis, quae se extendit ad quilibet virtutem moralem. Et cum sollicitudo sit specialis actus rationis, & pars prudentiae, ut dictum est: ideo negligentia est speciale peccatum oppositum prudentiae. Vnde Eccle. 20. dicitur: Lasciuus, & imprudens non obseruat tempus. sed non obseruare tempus pertinet ad negligentiam: igitur & c. Et differt à pigritia & torpore, quia negligentia consistit in defectu interioris actus. Pigritia autem & torpor pertinet ad executionem. ita tamen quod pigritia importat tarditatem ad exequendum: torpor vero remissionem quandam in ipsa executione. Et ideo conuenienter torpor ex acedia oritur: quia Acedia est tristitia aggrauans, hoc est, impediens animum ab operando. Differt etiam à peccato omissionis, sicut causa ab effectu. Quia omisio pertinet ad exteriorem actum debitum, & ideo opponitur iustitiae, & est effectus negligentiae, sicut etiam executio iusti operis est effectus rationis. Et quauis timor Dei faciat vitare negligentiam, secundum illud Salomonis: Per timorem Domini declinat omnis à malo: non tamen ita quod negligentia timori opponatur, sed in quantum timor excitat hominem ad actus rationis. vnde timor facit consiliatiuos. Est autem negligentia peccatum mortale, quando per eam praetermittitur id quod est de necessitate salutis, siue sit actus siue circumstantia, ac etiam si tantum sit remissa circa ea quae sunt Dei: vt totaliter à charitate deficiat. Et hoc contingit quando negligentia prouenit ex contemptu. Sic intelligitur illud Prouer. 19. Qui negligit viam suam, mortificabitur. Et illud Hier. 48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Si vero negligentia sit in praetermissionem alicuius actus, vel circumstantiae, quae non sit de necessitate salutis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu feruoris, qui interdum impeditur per aliquod peccatum veniale, non est peccatum mortale, sed veniale.

Ver. 4.

De Prudentia Carnis.

2. 2. q. 55. ar. 1. 2.

Sunt etiam aliqua peccata opposita prudentiae, quae habent aliquam similitudinem cum ea. Primum est Prudentia carnis. Quia sicut prudentia dirigit circa ea quae sunt ad finem totius vitae, qui est beatitudo: ita prudentia carnis dirigit bona carnis, quae habet pro ultimo sua vitae fine: ideo circa finem suum seruat regulas prudentiae. de hac Christus: Filii huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua: hoc est prudentes sunt ad faciendum mala, & quaerunt media, & consiliantur de eis, vt possint venire ad intentum suum. bona autem facere nesciunt. Quod autem prudentia carnis sit peccatum patet: quia quis per eam inimicus Dei constituitur, iuxta illud Roma. 8. Prudentia carnis inimica est Deo. Et Sap. 14. Simul odio sunt Deo impius & impietas eius. de hac prudentia carnis D. Iacob. ait: Nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem: non enim ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, & diabolica: diabolus enim tentat de gloria, cupiditate, gula, ac luxuria. Ideo quo

Luce. 16.

Rom. 8.

Sapient. 14.

Iaco. 3.

quo ad gloriam dicitur diabolica: quo ad bona huius seculi, dicitur terrena: quo ad gulam & luxuriam, dicitur animalis siue carnis.

Ver. 5.

De Astutia.

Aliud peccatum simile prudentiae dicitur Astutia. & est, quando aliquis ad consequendum finem, excogitat simulatas & apparentes, & non veras vias, & media: & est peccatum, etiam si finis sit bonus: quia non solum bona sunt facienda, sed etiam bene & medio debito ac licito. De hac Aposto. Abdicamus occulta dedecoris (hoc est ea quae hominem turpem & dedecorosum faciunt) & omnem immunditiam: non ambulantes in astutia (hoc est simulatione & hypocrysi) neque adulterantes verbum Dei. Quod dupliciter fieri potest: Primo permiscendo doctrinam Christi falsam & simulatam doctrinam. Secundo praedicando propter lucrum aut gloriam propriam, & non propter Deum. his duobus modis sunt astuti haeretici, & adulterantur verbum Dei.

Ver. 6.

De Dolo.

Aliud peccatum est dolus, qui importat executionem astutiae, siue fiat verbo siue facto. Et fraus importat etiam executionem astutiae, secundum quod fit per facta. Et sic dolus est superius ad fraudem.

Ver. 7.

De Sollicitudine.

Aliud peccatum oppositum prudentiae (licet videatur simile illi) est Sollicitudo. quae importat superfluum studium ex timore deficiendi, & ex diffidentia proueniens, ad procuranda temporalia, propter quae homo retrahitur à spiritualibus, quibus homo principaliter debet inservire. de hac Christus: Nolite solliciti esse, dicentes: quid manducabimus? & c. Vbi D. Hiero. dicit: Labor quidem exercendus est, sollicitudo (siue timor deficiendi & diffidentia) tollenda, aliàs esset tentare Deum. Quatuor vltima peccata (secundum D. Grego. trigesimo primo Moralium) oriuntur ex auaritia. Ex praemissis apparet quod sunt octo vitia & peccata nominata, opposita prudentiae: alia vel sunt innominata, vel ad ista reducuntur.

5. 4.

De praeeptis Prudentiae.

Circa praeepta prudentiae, notandum quod cum praeepta decalogi sint circa fines humanae vitae, & prudentia non sit circa finem, sed circa ea quae sunt ad finem, siue media: non fuit conueniens quod in decalogo ponerentur praeepta ad prudentiam pertinentia. Et quauis prudentia sit principalior virtus iustitiae: quia tamen iustitia respicit rationem debiti: ideo in decalogo ponuntur praeepta ad iustitiam pertinentia. licet omnia decalogi praeepta quodam modo pertineant ad prudentiam, secundum quod ipsa est directiua omnium virtuosorum actuum. Sed quia omnis doctrina veteris testamenti ordinabatur ad praeepta decalogi sicut ad finem, prout concludit Malachias vltimo cap. dicens. Memento te legis Moyse serui mei, quam mandauit in Oreb. Ideo conueniens fuit quod in aliis documentis veteris testamenti legem concernentibus homines inducerentur & instruerentur de prudentia, & de actibus eius praeepta darerentur. Specialiter hoc fit in libris Salomonis. Vnde in Pro. hortatur ad intelligenda verba prudentiae. & 2. cap. dicit: Consilium custodiet te, & prudentia seruabit te: vt eruaris à via mala, & 3. ca. Ne innitaris prudentiae tuae. & 4. cap. Palpebrae praecedant gressus tuos. & cap. septimo, Prudentiam voca amicam tuam, & 9. cap. Relinquitte infantiam, & ambulate per vias prudentiae. & 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. & 16. ca. Acquire prudentiam: quia preciosior est argento. & ca. 1. Custos prudentiae inueniet bona. & ca. 23. Prudentiae tuae pone modum. & Eccle. 22. Vbi multa consilia, tibi salus. & Eccle. 32. Fili sine consilio nihil facias, & post factum non poenitebis. Et in aliis innumeris passibus.

De Virtutibus Moralibus.

Caput Quintum.

Virtus moralis non dicitur solum à more, hoc est ab assuetudine: quia tunc omnes virtutes essent morales. quod patet esse falsum: cum sit aliqua intellectualis, quae vnico actu causatur. Sed dicuntur morales, quia sunt in potètiis appetitiuis, ad quas pertinet mouere. Philosophus in 2. definit virtutem moralem, & dicit: Virtus moralis est habitus electiuus in medietate consistens, hoc est in adaequatione & conformitate ad suam regulam & mesuram, quae est ratio: sic quod non excedat neque deficiat. Et cum inter excessum & defectum medium sit aequalitas: ideo in quantum passionem siue appetitum reducit ad illam aequalitatem rationis, dicitur consistere in medio. Ideo dicit Philosophus ibi, quod virtus secundum suam substantiam siue essentiam medietas est, licet pro materiali sit qualitas siue habitus: pro formali tamen & in esse virtutis est respectus, siue importat respectum mediationis siue aequalitatis & conformitatis ad regulam & mesuram rationis: vt non excedat neque deficiat ab ea, quod est medietas. Medium autem est duplex, scilicet rationis & rei. Medium rationis dicitur, quod à ratione constituitur in aliqua materia, puta circa cibum & potum, & venerea, audacias, & timores. Et illud medium in fortitudine & temperantia, non oportet esse medium rei secundum proportionem arithmetica vel geometricam: vt scilicet tantum pugnet vel comedat vnus quantum alter: quia quod est multum vni, est

parum alteri. Quod enim parum fuisset Miloni gygati, multum fuisset Pigmeo. vnde dicitur commu-
 niter: Respice personam, & pone pro duobus. Cum ergo homines diuersimodè se habeant ad passiones,
 non oportet quòd medium illarum virtutum sit medium rei, sed secundum proportionem, quo ad
 nos. ideo Philosophus ibi dicit, quòd virtus moralis in medietate consistit quo ad nos, ratione determi-
 nata. Sed quia iustitia est circa debitum & operationes quæ sunt ad alterum: ideo mediū in ea est me-
 dium rei simpliciter: vt scilicet quantum quis debet, tantum reddat. dat enim vnicuique quod debet,
 non plus nec minus. In habitibus autem speculatiuis, quorum mensura est verum absolute, medium
 est conformitas rei ad intellectum, excessus est affirmatio falsa, defectus est negatio falsa. Sed in virtu-
 tibus intellectus practici bonum earum est verum, per conformitatem ad appetitum rectū, cuius me-
 dium aliquando est quo ad nos: vt in temperantia, & fortitudine: aliquando est etiam rei, vt in virtute iu-
 stitiæ. Virtutes autem Theologicæ si comparentur ad regulam diuinam, non habent medium. Nemo
 enim potest excedere in credendo, vel diligendo Deum. Sed quia debemus opera illarum habere se-
 cundum mensuram conditionis nostræ: ideo per accidens, & ex parte nostra in virtute theologica po-
 test considerari medium, & extrema.

Medium in iustitia est medium rei

Non virtutes theologicæ consistunt in medio

§. 1.

De Iustitia.

Iustitia (vt dicitur iurista) est constans & perpetua voluntas, ius suum (hoc est id quod debetur vel de-
 bitum) vnicuique tribuēs. Hæc definitio videtur esse de actu. verū tamen quia habitus cognoscuntur
 per actus, per eam satis datur intelligi quod sit iustitia virtus, scilicet quòd sit habitus inclinans vo-
 luntatem ad constanter, faciliter, & immobiliter reddendum vnicuique quod ei debetur. Et sic vera ra-
 tio iustitiæ consistit in debito sine, scilicet in ratione debiti quod est obiectum eius, & in æqualitate ad
 alterum. vnde sequitur quòd inter eos, inter quos nihil est debitum, neque æqualitas, non est propria
 ratio iustitiæ. Cum ergo Deo & parentibus non possimus recōpensare æquiualens, neque iustū perfe-
 ctū reddere: sequitur quòd iustitia nō est propriè inter nos & Deū ac parentes. Propter hoc lex diuina non
 dicitur propriè ius, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus quod possumus: vt homo quātum
 potest recompenset, totaliter animam ei subiiciens. Materia verò siue obiectum iustitiæ sunt actiones,
 & res exteriores, secundum quòd per eas vnus homo ordinatur ad bonum commune immediate, vel e-
 tiam ad bonum particulare personæ. Et non accipimus hic iustitiam pro gratia Dei, quæ iustificat pec-
 catorem, vt habetur Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius: nec pro omni bono opere, quod potest
 ordinari ad gratiam vel præmium: vt Matth. 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis corā hominibus:
 vt videamini ab eis. Sed accipitur hic iustitia prout est virtus moralis. Notādum quòd iustitia commu-
 niter accepta, est virtus generalis: non per essentiam, cum sit virtus specialis habens specialem materiā,
 scilicet bonum commune vel particulare debitum secundū æqualitatem. Sed est virtus generalis, per im-
 perium & ordinationem, eo quòd moueat & ordinet actus omnium aliarum virtutum in finem suum eo
 modo quo aliæ virtutes, quæ ordinant actus aliarum virtutum in finem suum, dicuntur virtutes gene-
 rales, sicut caritas quæ habet pro obiecto bonum diuinum, & ordinat ac refert actus omnium aliarū vir-
 tutū in Deum. & religio, quæ habet cultum & honorem Dei pro obiecto, & ordinat actus aliarū virtu-
 tum in honorem & gloriam Dei, iuxta illud. 1. Cor. 10. Omnia in gloriā Dei facite. Ita etiam iustitia ordi-
 nat actum aliarum virtutum in bonum commune. & secundum hanc ordinationem omnes aliæ vir-
 tutes possunt dici iustitia, non per essentiam seu p̄dicationem, sed per participationē, & ordinationē. Et
 sic actus quo fortis fortiter agit propter bonū cōmune, est actus duarum virtutum, elicitus hoc est im-
 mediatè productus à fortitudine, quæ est in appetitu irascibili, & imperatus siue ordinatus à iustitia in
 finem suum. Iustitia ergo generaliter & communiter capta, habet pro obiecto bonum sub ratione de-
 biti, siue illud bonum sit commune, siue priuatum & singularium personarum.

Iustitia definitio.

Iustitia ratio in duobus consistit scilicet in ratione debiti & æqualitate.

Rom. 3.

Matth. 6.

1. Cor. 10.

Ver. 1.

De prima Diuisione Iustitiæ.

Iustitia cōmuniter dicta prima sui diuisione diuiditur in iustitiam generalem, & iustitiam particularem.
 Iustitia generalis est quæ respicit & habet pro obiecto bonum commune, vt commune est. iustitia ve-
 rò particularis habet pro obiecto bonum priuatum vel commune in ordine ad priuatas personas. Et
 quia bonum commune præminet bono particulari. hinc est quòd iustitia generalis præclarior est in-
 ter oēs virtutes morales: vt dicit Philosophus 5. Ethic. Et neque est hesperus neq; lucifer admirabilior.
 moralibus.

2. 2. q. 58. ar. 5.

Iustitia præclarior aliis moralibus.

Ver. 2.

De secunda Diuisione Iustitiæ.

Iustitia generalis diuiditur in iustitiam legalem, & Epichæiam. Iustitia enim legalis respicit obseruan-
 tiam legum, quæ habent dirigere ad bonum commune. & sic iustitia legalis est virtus qua quis incli-
 natur ad bonum commune per legum obseruantiam, obtemperando verbis. Epichæia verò respicit bo-
 num commune, etiā prætermisissis verbis legis. sequitur enim id quod requirit iustitiæ ratio, & cōmu-
 nis utilitas. Contingit enim aliquando quòd lex vt in pluribus sit iusta, & ad bonum cōmune, ad quod
 legislator intendit, proficua: & in particulari casu deficiat. nō enim potest legislator præuidere omnes
 particulares casus, cū sint penè infiniti. Et tūc si lex in aliquo particulari casu occurrente seruetur, erit
 nociua reipublice: vt puta lex de deposito reddēdo, siue quòd deposita reddatur: vt in pluribus iustum
 est. Sed cū accidit quòd qui deposuit gladium, repetit quando est in furia: vel si aliquis repetat deposi-
 tū ad patrię impugnationē, in his ergo casibus & similibus malū est sequi legē positā: & bonū est præ-
 termisissis verbis legis, sequi id quod requirit iustitiæ ratio & cōmunis utilitas. ad hoc ordinatur Epichæia.
 Et sic Epichæia est virtus inclinans ad aliquid faciendū vel omittēdū, prætermisissis verbis legis, in casu in
 quo fer

Iustitia legalis quid.

Epichæia.

2. 2. q. 12. ar. 1. & 2.

Epichæia quid sit.

uatur principalis intentio legis & legislatoris, quæ est bonū commune. Et ideo Epichæia est superior re-
 gula humanorum actuum, & regulans iustitiam legalem. Vnde Cato dicit, quòd ipsæ etiā leges cupiunt,
 vt iure (hoc est æquitate) regantur. & ideo Epichæia est dignior iustitia legali.

Ver. 3.

De Iustitia particulari.

Iustitia particularis diuiditur in iustitiam distributiua, & in iustitiam commutatiua: quæ sunt par-
 tes subiectivæ eius. Iustitia distributiua est virtus inclinans & dirigens hominem erga bonum com-
 mune, non simpliciter, sed in ordine ad priuatas personas, per distributionem, secundum conditiones
 quas personæ habent ad bonum commune. Et quia aliqui malè se habent ad bonum commune, tur-
 bando vel fraudando communitatem vel personas communitatis: ideo iustitia distribuit eis pœnas &
 tormenta, secundum quantitatem delicti: iuxta illud Deutero. 25. Secundum mensuram delicti, erit &
 plagarum modus. & Apoca. 18. Quantum se glorificauit, & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum
 & luctum. Alij verò sunt qui bene se habent ad bonum commune, ipsum defendendo, promouendo, &
 augendo. & tales sunt remunerandi muneribus, & honoribus, officiis, & beneficiis communitatis: vnuf-
 quisque secundum suam virtutem, & conditiones, ac labores: vt in parabola de talentis. Matth. 25. Et
 Luca 16. vbi qui magis operatus est, maiorem remunerationem accepit. & hæc iustitia dicitur remu-
 neratiua.

Ver. 4.

De Iustitia Commutatiua.

Iustitia commutatiua respicit personas particulares, vt particulares sunt: vt in contractibus. & potest
 sic definiri: Iustitia commutatiua est virtus inclinans hominem ad reddendum debitum particulari-
 bus personis, vt particulares sunt. Differunt autem distributiua & commutatiua dupliciter. Primò, quia
 iustitia commutatiua respicit particulares personas, vt particulares sunt: distributiua verò respicit par-
 ticulares personas in ordine ad quasdam conditiones, quas habet ad bonum commune siue reipublice.
 Secundò differunt, quia in iustitia commutatiua medium attenditur secundum proportionem arithme-
 ticam, quæ est secundum parem & æqualem excessum quantitatis ad quantitatem. Sed iustitia commu-
 tatiua est secundum æqualem excessum rei ad rem, nullo habito respectu ad conditionem personarum:
 vt in venditione tantum detur de re, quantum valet. Et si augeatur valor vel æstimatio valoris: augetur
 etiam proportionabiliter precium. Ideo si rex emat, tantum debet dare, quantum plebeius. In iustitia
 verò distributiua medium non attenditur secundum proportionem geometricam: vt æqualiter
 tantum detur vni de communitate sicut alteri, sed secundum conditiones & merita personarum: vt qui
 magis meriti sunt de Republica, plus habeant: & qui minus, minus: non enim omnes qui malè agunt cō-
 tra Republicam, debent æqualiter puniri, vbi demerita & peccata nō sunt æqualia, sed secundū quanti-
 tatem delicti: nec etiam tantum debet dari vni quantum alteri, sed secundum quòd circa bonum com-
 mune laborauerint, vel defendendo, vel promouendo. Et hoc vocant proportionabilitatem arithmeti-
 cam, in qua attenditur æquale, non secundum quantitatem, sed secundum proportionem: vt si dicamus,
 sic se habent sex ad 4. sicut tria ad duo: quia vtrobique est sexquialtera proportio, in qua maius con-
 tinet totum minus & mediam partem eius: vt senarius quaternarium, & ternarius binarium, & mediā
 partem eius. Excessus tamen non est æqualis: quia ternarius non excedit binarium, nisi in vna vnitate: se-
 narius verò excedit quaternarium in duabus vnitatibus, & duodenarius octonarium in quatuor. Sic
 procedendum est in distributione bonorum communium, secundum maius meritum & dignitatem:
 vt scilicet dignioribus digniora, minus dignis minora dentur officia & beneficia. Christus quoad hoc
 dedit prælati & rectoribus communitatum, exemplum: non enim fecit omnes apostolos, sed ex mul-
 tis discipulis duodecim digniores elegit. Et cum præfecit Petrum, ter interrogauit: Diligis me plus his?
 Tandem dixit, Pasce oues meas. Ex quo sequitur quòd peccant hodie rectores communitatum, &
 prælati, qui indignos præferunt dignis, & minus dignos dignioribus. Et quanuis canonistę dicant quòd
 sufficit eligere dignum & idoneum, ne super maiori vel minori idoneitate processus & lites oriantur,
 multa que insurgant mala: Theologi tamen dicunt opinionem canonistarum habere locum in foro ex-
 teriori vel contentioso, sed non in foro interiori. Vnde dicunt quòd scientes, & oppositum facientes,
 non sunt excusati apud Deum.

Ver. 5.

De differentia Iustitiarum.

Iustitia distributiua differt à generali siue legali, & Epichæia: quia iustitia generalis & eius partes sub-
 iectivæ respiciunt siue versantur circa bonum commune, simpliciter & absolute tanquam finem: & ad
 eas pertinet ordinare ea quæ sunt priuatarum personarum in bonum commune. Iustitia verò distribu-
 tiua respicit bonum commune, sed non absolute & simpliciter siue finaliter, sed vt distribuē dum per-
 sonis particularibus. Iustitia distributiua punitiua, siue vindicatiua, respicit pœnas & tormenta turban-
 tibus bonum commune debita: remuneratiua verò respicit honores & munera, dignitates & officia &
 beneficia distribuenda dignioribus & utilioribus Republicæ.

Ver. 6.

De Actibus Iustitiæ Commutatiuæ.

Iustitiæ commutatiuæ plures sunt actus, scilicet emptio & veditio, vbi est translatio dominij hincin-
 de: mutuum, vbi transfertur dominium cum debito recuperandi simile & tantumdem in specie. I-
 deo dicunt iuristę quòd mutuum dicitur, quia de meo fit tuum. Alius actus dicitur usufructus, in quo
 transfertur dominium in fructibus rerum quæ fructificat, cum debito recuperandi rem ipsam sine re-
 i iij

2. 2. q. 61.

Iustitia di-
tributiua.

Deutero 25.
Apoca. 18.

Matth. 25.
Luca. 16.

Iustitiæ cō-
mutatiuæ
definitio.

Proportio
geometrica.

Proportio
arithmetica.

Luca. 6.
Ioan. 21.

2. 2. q. 61. ar.
ti. ad 4.
& ar. 2.

2. 2. q. 61.
ar. 3.

Mutuum.
Usus fructus.

Vfus. tentione dominij & proprietatis. Et idem sonat vsus in his quæ expediunt vsuario & familiae: sed differentia est: quia vsufructuarius facit omnes fructus suos: vsuarius autem non solum eorum quæ expediunt sibi & familiae. huiusmodi aut vsufructus & vsus vendi possunt, sed communiter gratis dantur vel legantur. Alius actus est locatio, quæ est rerum mobilium cum debito reddendi, & aliquid pro vsu accipiendi. Alius est conductio, quæ est rerum immobilium sub certo precio, & cum debito reddendi, in rebus verò quæ fructificant, dicitur Arrentamentum. Alius actus dicitur depositum, in quo traditur res non ratione vsus sed conseruationis: Impignoratio, cum traditur res non ratione vsus, sed cum debito recuperandi, soluto eo propter quod pignus datur. Alius actus est fideiussio, in quo fit promissio soluendi vel reddendi rem aliquam pro alio cum debito indentatis. Alius actus est promissio simplex, quæ est cum non præcedit petitio promissionis. Alius actus est stipulatio, quæ est promissio alicuius rei facta ad petitionem promissarii: vt cum Sortes dicit Platoni, Promittis mihi centum? Plato respondet, Promitto. Alius actus est transactio, quæ est concordia rei litigiosæ. Et generaliter omnia pacta & conventiones pertinent ad iustitiam commutatiuam. Et omnes contractus innominati, qui sunt. 4. scilicet do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: & facio, vt des: similiter restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ: donatio verò pertinet ad liberalitatem, ad quam reducitur legatum, hæredis institutio, & bonorũ vltima dispositio. fideicommissum verò, quod est rogatio reddendæ hæreditatis post mortem hæredis, siue substitutio, videntur ad iustitiam commutatiuam pertinere, & ad restitutionem reduci debent. Et quia de his omnibus iuristæ diffusè tractant: sufficit nobis terminos declarasse, & aliqua de restitutione secundum quod Theologum tangunt, amplius prosequi.

Ver. 7. De Restitutione.

Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, & est iterata statuitio alicuius in possessione seu dominio rei suæ quæ ei debetur: quia si non debetur, nõ dicitur restitutio, sed potius noua donatio. Et licet restitutio secundum primam nominis impositionem, videatur solum habere locum in rebus exterioribus, quæ manent eadem secundum substantiam, translatum est tamen vocabulum ad actiones vel passiones, quæ pertinent ad reuerentiam vel irreuerentiam, conimodum vel incommodum personæ. Deriuatur etiam restitutionis nomen ad res transeuntes, quæ manet quodammodo in effectu corporali, puta cū ex percussione læditur corpus, vel in effectu reali, vel in effectu qui est in opinione hominum. sicut cum aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus vel minoratus in suo honore. Ad ampliorem autem huius materiæ elucidationem octo sunt nobis consideranda, quæ in hoc versu continentur: Quis, quid, cui, vbi, per quos, quomodo, quando.

Ver. 8. Quis Restituere teneatur.

Regula generalis est, quod omnes qui indebitè detinent alienũ, siue iustè siue iniustè acceperint, tenentur ad restitutionem. Et non solum qui detinent, sed etiam quicumque iniustè abstulit vel cõsumpsit, aut alio quouis modo alium iniustè damnificauit. Sciendum tamen quod circa illum qui accipit rem alienam, duo possunt considerari: primũ, est res accepta: secundum, est acceptio. Quo ad primum, tenetur eam (quãdiu habet apud se) restituere: quia de iure nature vniciuque habenti vltra suum, debet subtrahi, & dari ei cui deest. quo ad secundũ verò, ipsa acceptio rei alienæ potest tripliciter se habere. Primò quando est iniuriosa, scilicet existens contra voluntatem eius qui est rei dominus: vt in furto, & rapina, & alijs huiusmodi: & tunc tenetur ad restitutionem nõ solum rei, sed etiã iniuriosæ acceptio- nis: etiam si res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui iniustè percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passo, quanuis apud ipsum nihil maneat: sic etiam qui furatur vel rapit, tenetur recompensare damnum illatum, etiam si nihil apud eum maneat: & vltèrius pro iniuria illata debet puniri. Secundò aliquis accipere potest rem alterius in vtilitatem suam absque iniuria: vt pote cū voluntate eius cuius res est. sicut patet in mutuo & comodato. & tunc ille qui accipit, tenetur ad restitutionem eius quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam acceptio- nis. & ideo tenetur recompensare ei qui gratiã fecit, etiã si re amiserit. Tertio aliquis potest accipere re alterius absq; iniuria alterius, & nõ p sua ipsius vtilitate: vt patet in depositis. ideo ille qui sic accipit, in nullo tenetur ratione acceptio- nis, imò accipiẽdo ipedit obsequiũ: tenetur autẽ ratione rei. Et ideo si res subtrahatur ei absque culpa sua, non tenetur ad eius restitutionem. secus autẽ esset, si ex culpa sua re depositã amitteret. Ex præmissis sequitur, quod quicũq; est causa iniustæ acceptio- nis, tenetur ad restitutionem. Quod intelligi potest dupliciter, scilicet directè & indirectè. directè quidẽ, quãdo inducit aliũ ad accipiẽdũ: & hoc tripliciter. Primò mouẽdo ad acceptio- nem, quod fit præcipiẽdo, cõsulẽdo, laudãdo aliqũ, quasi strenuũ, de eo q̃ aliena accipit. Secundò ex parte ipsius accipiẽtis: quia scilicet eũ receptat, vel aliter quocũq; modo auxiliũ præbet. Tertio ex parte rei acceptæ, scilicet quia est particeps furti vel rapinæ, vel quasi socius maleficii. Indirectè verò, quãdo quis nõ impedit, cū potest & debet impedire, vel quia subtrahit suũ auxiliũ, quo posset obistere. vel quia occultat post factũ. quæ his versibus cõprehenduntur: Iussio, cõsiliũ, cõsensus, palpõ, recursus, Participis, mutus, nõ obstas, nõ manifestas. Sciendũ tamen quod quinque præmissorũ semp obligãtur ad restitutionem. Primò iussio: quia ille qui iubet, est principaliter mouens: ideo principaliter tenetur ad restituẽdũ. Secundò cõsensus in eo sine quo rapina vel furtũ fieri nõ potest. Tertio recursus, quãdo scilicet aliquis est receptator latronũ, & eis patrociniũ præstat. Quarto participatio, scilicet quãdo quis participat in crimine latrocinij

latrocinij siue rapinæ. Quintò ille qui nõ obstat cū obstare potest & tenetur, sicut principes, & illi qui tenentur custodire iustitiã in terra: quia redditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, vt iustitiã cõseruet in terra. nec eis propter hoc imminet periculũ. Illi verò, quibus nõ incũbit ex officio, nõ semper tenentur ad restitutionem, si non obstant vel non reprehendant, maximè quãdo eis imminet periculum: quia licet possint, non tenentur se exponere periculo ad hoc vt rem alterius saluet. In alijs autẽ casibus enumeratis non semper obligatur quis ad restituẽdum: non enim semper consiliator vel adulator vel aliquid huiusmodi est efficax causa rapinæ vel furti. Vnde tunc solum consiliator aut palpõ, hoc est adulator, ad restitutionem tenetur: quando probabiliter existimari potest, quod ex huiusmodi causis fuerit iniusta acceptio subsecuta. quo modo autem, & quo ordine teneantur restituere, in ferius dicitur.

¶ Vt autem prædicatoribus, & confessoribus, ac vniciuque pateat via sciendi qui sunt restitutioni obnoxij, viginti manus diaboli (quarum quelibet habet quinque digitos siue modos, quas D. Anthoninus archiepiscopus Florentinus in secunda parte suæ summæ tit. 1. cap. i. §. 2. & in sequentibus scripsit) nos hic succinctè, alio tamen ordine, & omissis allegationibus, duximus inferendas, in quibus cẽtum reperiuntur casus obnoxij restitutioni. & vt iudicium incipiat à domo Dei, ab ecclesiasticis inchoabimus.

¶ Prima Manus dicitur sacrilega. Primus digitus, cū auferuntur vasa sacra, calices, paramenta, cruces, reliquiæ, aut alia huiusmodi, quæ sunt diuino cultui mancipata, de loco sacro vel non sacro. secundus, quando non sacra auferuntur de sacro. tertius, quando fit incendium vel effractio in loco sacro, vel etiã inferuntur damna Ecclesijs aut Ecclesiasticis personis, exigendo gabellas aut pædagia. quartus, cū clerici malè tractant bona Ecclesiarum, dilapidando, dando meretricibus, ludendo, vel indebitè alienando, in præiudicium Ecclesiæ vel pauperum aut successorum. quintus digitus, cū subtrahuntur legata facta Ecclesijs, vel retinentur decimæ, vbi consueuerunt solui: vel cū sine iusto titulo fructus Ecclesiæ recipiuntur.

¶ Secunda Manus dicitur Simoniaca. Primus digitus, accipere pecuniã vel alia tẽporalia pro sacramẽtis administrandis, aut beneficijs siue officijs Ecclesiasticis conferendis, per modũ precij, & nõ per modũ elemosinæ. tales tenentur accepta erogare pauperibus vel Ecclesiæ. Secundus est accipere pecuniã ap preciatuẽ pro sacramentalibus: vt pro cõsecratioẽ Ecclesiæ vel altaris, sepulturis, iure patronatus, ingressu religionis, aut alijs huiusmodi. Tertius, pro spiritualibus exercitijs, pro prædicatione, oratione, electione, confirmatione, ac alijs huiusmodi. Quartus, accipere simoniacè beneficiũ quodcunque. quintus, procurare seu mediare circa præmissa.

¶ Tertia Manus dicitur bellatoria. Primus digitus, cū aliquis dominus vel communitas assumit vel indicit iustum bellum. secundus, sunt illi qui ad hoc concurrunt, adiuuando, consulendo, vel cooperando. tertius, iniustum bellum habens, res alienas vel subditorum capiens, destruens, vel facere permittens. quartus, iustum bellum habens, bona Ecclesiarum non in castellarum, aut clericorum, vel etiam viatorum, aut peregrinorum rapiens. quintus, iustum bellum habens, ex sua inertia & crassa negligentia non defendens.

¶ Quarta Manus dicitur raptoria. Primus digitus cõsistit in vsurpatione dominiorũ, castrorũ, & villarum. secundus, in tallijs aut alijs impositionibus iniustis. tertius, in pædagijs & gabellis nouis, absque auctoritate vel necessitate. quartus, in latrocinijs & rapinis terrestribus vel maritimis: vt raptores & pyratæ consueuerunt. quintus, in personis liberis capiendis & vendendis.

¶ Quinta Manus dicitur proditoria. Primus digitus, quãdo quis castra, populos, & terras aufert à suo domino, & proditorie dat alteri qui ius non habet. secundus, quando tradit amicum vel alterum in manus inimici ad occidendum vel alio modo vexandum. tertius, quando terras aut alia bona domini procurat venire in manus inimicorum, aut associat aliquem vt spolietur. quartus, quando secreta reuelat. quintus, cū quis vtitur insidijs, non seruãdo promissa pacta, etiam hosti, dum ipse seruat ei fidem, & non aliã.

¶ Sexta Manus dicitur iniustè iudicatoria. Primus digitus, quando iudex dat ex certa scientia iniustam sententiam, vel si accipiat pro sportulis & vacationibus vltra debitum & curiæ stylum. secundus, quando ex ignorantia crassa, tertius, quando ex notabili negligentia eius aliqua pars detrimentum notabile patitur. quartus, quando accipit pecuniã pro iudicando bene vel malè, vel non iudicando aut differendo. quintus, cū non vult iudicare & dare sententiam, prout potest & debet, ne displiceat iniustã causam habenti.

¶ Septima Manus dicitur in iudicio iniustè astistoria. Primus digitus, est consiliarius scienter præbens malum vel fraudulẽtum consiliũ. secundus, est aduocatus vel procurator assumens vel defendens causam iniustam, & obtinens victoriam. tertius, actor qui iniustam causam prosequitur. quartus, notarij & apparitores concutientes partes, vltra stylum capiẽdo. quintus, est testis falsum deponens testimonium.

¶ Octaua Manus dicitur falsificatoria. Primus digitus est in testamentis vel alijs instrumentis aut scripturis falsificatis. secundus, in bullis aut literis principum falsificatis, aut per obreptionem & subreptionem obtentis. tertius, in falsis & diminutis monetis pro legitimis scienter vtendo. quartus, in falsis ponderibus & mensuris. quintus, in falsis siue suppositis partibus.

¶ Nona manus dicitur foeneratoria. Primus digitus, quando quis pro mutuo vtitur pignore accepto

pro eo secundus, cum quis dat pecuniam mercatori vel campori, ut utatur ea, accipiens aliquid, capita li semper saluo: tertius, cum venduntur merces ultra iustum precium, ratione dilationis solutionis: & quando emitur res minus iusto precio, ratione accelerationis precij: ut cum tempore veris, vili precio emitur triticum colligendum. quartus in campionibus, & affectis affecutionibus: ut in cambiis, quæ dicuntur perueneris, quæ fiunt in curia Romana pro bullis. quintus in mutuis, cum expressis luci partionibus.

¶ Decima Manus dicitur fraudatoria. Primus digitus consistit in rerum quidditate, cum venditur vna substantia pro alia, aqua pro vino. secundus, in quantitate, scilicet pondere, numero, & mensura diminutis. tertius in qualitate, cum venditur res defectuosa vel corrupta pro sana. quartus, in precij inaequalitate, cum scienter venditur res plusquam valeat: vel multo minori precio emitur propter necessitatem. quintus in gabellæ debitæ vel suffragij subtratione.

¶ Undecima Manus dicitur locationis vel cõductionis vitatoria. Primus digitus est, quãdo quis locat alteri rem quam nouit esse vitiosam: ut æquum vmbaticum, vel domum ruinosam. secundus, quando notabiliter nimis exigit, maximè propter necessitatem. tertius, quando quis conducit alium ad operandum nimis paruo precio. quartus, si conductus ad operas, ex festinatione vel negligentia non fideliter operatur: quia tunc, quando malè tractat rem sibi locatam aut conductam.

¶ Duodecima Manus dicitur furatoria. Primus digitus est occulta rerum vsurpatio: secundus inuentorum retentio: tertius illicita præscriptio: quartus rei impignoratæ vel depositæ vsus: quintus religiosorum proprietas.

¶ Decimatertia Manus dicitur participatoria. Primus digitus est participatio rei alienæ iniuste acceptæ per donationem: secundus per visitationem, ut familia: tertius per cõductionem: quartus per emptiorem. quintus, per legatum vel hereditationem aut conferuationem.

¶ Decimaquarta Manus dicitur damnificatoria. Primus digitus dicitur iussio, secundus cõsiliium, tertius consensus, quartus palpato, quintus recursus.

¶ Decimaquinta Manus dicitur impeditoria. Primus digitus est, quando quis impedit aliquem à consecutione boni, vel sine iusta causa procurat priuari. secundus, quando impedit fructus prouenturos agri vel vineæ aut alterius rei. tertius qui faciunt statuta vel capitula, ne vsuræ solutæ possint repeti. quartus, qui dat literas debitoribus absque sufficienti causa, ne possint cogi à creditoribus ad soluendum. quintus, iniuste impediens, ne quis possit exequi sua negotia honesta, occultando instrumenta vel scripturas per quas ius manifestatur.

¶ Decimafexta Manus dicitur lusoria. Primus digitus est, cū quis decipit in ludo per falsos taxillos aut cartas copulatas. secundus, quãdo decipit mentiendo: tertius, quãdo lucratur ab his qui alienare nõ possunt: ut sunt serui, filij familiæ pupilli, religiosi, & mulieres vxorate, quartus, quando lucratur ab eo quæ multa importunitate ad ludum traxit. quintus, quando lucratur in locis in quibus prohibetur ludus. & per leges mandatur fieri restitutio, nisi fuerint abrogatæ.

¶ Decimaseptima Manus dicitur turpiter lucratoria. Primus digitus prouenit ex opere carnali meretricio. secundus, ex arte vel actu prohibito: ut ex arte faciendi taxillos, & mulierum fucos, aut diuinandi, siue incantandi, aut huiusmodi. tertius, lucrando in tempore prohibito: ut diebus festiuis. quartus, negotiando in locis prohibitis, ut in ecclesiis: vel mittendo victualia aut arma Sarracenis. quintus, intentione meræ cupiditatis vacare negotiationi, intentione introducendi caritiam.

¶ Decima octaua Manus dicitur detractoria. Primus digitus est falsa criminis ipositio in iudicio: secundus, extrã iudicium criminis veri sed occulte reuelatio. quartus, criminis reuelati augmentatio. quintus, reuelatio ex auditu à notabilibus personis.

¶ Decimanona Manus dicitur personæ lesoria. Primus digitus vitam iniuste auferens, secundus membrum mutilans, tertius vulnerans, quartus iniuste percutiens, quintus in exilium iniuste mittens.

¶ Vigesima Manus dicitur animarum prædatoria. Primus digitus, quando quis impedit religionem intrare, vel reuocat ingressum. secundus quando quis persuadet aliquid criminale, ut blandiẽdo decipiat: & multo magis quando virginitatem aufert. tertius, quando quis suo sermone trahit ad errorem fidei: ut heretici. quartus prælati vel patres familiæ ex sua negligentia permittentes gregem perire: & multo magis cū suis exemplis prouocant. quintus, cum homines suis malis exemplis scandalizant, & mulieres suis ornatibus, tripudiis, vel risibus ad malum inducunt.

Ver. 9.

Quid Restituendum sit.

Regula generalis est quod omnis res aliena indebitè accepta vel detenta, si fieri potest, reddenda est, & omne damnum reparandum & recompenandum. Ad cuius euidentiam sciendum est quod aliquis potest aliũ dānificare in quatuor, scilicet in anima, corpore, honore seu fama, & bonis tēporalibus. ¶ Primo potest homo dānificare proximum quo ad animam, cum est causa perditionis gratiæ & virtutum: quando scilicet est causa & occasio peccati alterius: & quauis voluntas in qua peccatum consistit, cogi non possit, & D. August. dicat, Omne peccatum adeo est voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum. Corpus quidẽ (ut supra dictum est) violentari potest. Sed si voluntas non consentiat, homo nõ peccat, imò meretur. Vnde D. Lucia dicebat, Si me iniuriam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronã. ideo D. Ambro. dicit: Non est quod cuiquam nostram ascribamus ærumnam. Potest tamen aliquis esse occasio peccati alterius: ideo dicitur causa, & tenetur ad restitutionem plus quam de damno corporali: cum ipsa anima sit plusquam esca, hoc est corpus, quod est esca vermium. Ideo dicitur in cap. si culpa. de iniuriis, & damno dato. Qui occasionem damni dat

Nullus potest esse sufficiens causa peccati alterius.

dat, damnum dedisse videtur. Potest autem quis esse causa & occasio peccati alterius dupliciter. Primo, inducendo, suadendo, consulendo, præcipiendo aliquid quod est peccatum mortale. talis inducendo, &c. peccat mortaliter, iuxta illud Roman. 3. Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vnde D. August. dicit: Si fratri tuo malè persuades, occidis illum, scilicet quo ad animam: ut in can. noli. de pœnitent. distinet. 1. & tenetur restituere siue recompenfare damnum modo possibili, scilicet inducendo eum efficaciter ad pœnitentiam, & satisfaciendo aliis, qui ad præceptum vel consiliū aut inducunt eum suam fuerunt læsi & damnificati: ut infra amplius dicitur.

¶ Secundo potest quis dānificare aliũ quantum ad animã, reuocãdo aliquem à meliori bono: ut cum quis reuocat ab ingressu religionis. & cum non professum reuocat ad seculum, tenetur non solum illi sed etiam religioni: illum quidem tenetur inducere ad intrandum vel reuertendum: religioni verò, si ille nolit, tenetur inducere alium æquè idoneum ad intrandum. & si non inuenierit, ipsemet tenetur intrare, cum p̄fessum vel de propinquo p̄fessurum reuocauit: quia abstulit seruum à Deo, & à religione. Si verò nondum intrauerat vel dispositus erat, non tenetur religioni: quia pluribus modis poterat impediri. præcipue si absque dolo hoc facit: ut si cõuētus esset difformatus: ut prouideret ei de meliori loco. vel si cognoscat inconstantiam intrare volentis, aut tenuitatem deuotionis. tenetur tamen inducere illum quem reuocauit, ut intret. ¶ Tercio potest quis dānificare alium quantum ad animam, scandalizando: ut prælati subditos suos pompis & aliis moribus suis, & mulieres viros suis superfluis ornatibus, fucis, & tripudiis: & generaliter alios in publico loco & aliorum assistentia peccatè: maximè quando hoc intendunt, vel paruipendunt scandalum aliorum. Tales primò tenentur orare pro scandalizatis: ut Deus dignetur eos ad pœnitentiam reuocare. Secundo tenentur inducere bonis exemplis manifestis & publicis, sicut publice peccauerunt & scandalizauerunt, non tamen tenentur ad pœnitentiam solennè aut publicã: ut D. Anthonius ait. ¶ Quarto potest quis dānificare animam alterius seducendo. ut qui seduxit virginem dormiuitque cum ea, dotabit eam, & habebit vxorem: aut reddet ei iuxta modum dotis quam solent virgines accipere: ut habetur Exo. 22. Abstulit enim talis thesaurum irreparabilem & inestimabilem: iuxta illud Ecclesiast. 26. Omnis ponderatio non est digna anime continentis. Ideo tenetur ei ad restitutionem possibilem, saltem castitatis coniugalis, accipiendo eam in vxorẽ, vel dotando eam. Idem & amplius facere tenetur si rapuit eam. Et quãuis ea quæ de Exodo dicta sunt, non ligent prout sunt ex lege Moysi, ligant tamen ut sunt moralia, & deducuntur à lege naturæ, & ut assumpta pro statuto ab Ecclesia.

Dupliciter potest quis esse occasio peccati alterius.

Retrahens siue reuocans aliqũd à religione ad quid tenetur.

Scandalizantes ad quid tenentur.

Exod. 22. Eccl. 26.

Homicida ad quid tenetur.

Abortum prouocans ad quid tenetur.

Mutilator ad quid tenetur.

Medici & chirurgici ignorantes ad quid tenentur.

A ¶ Corpus Hominis quatuor modis potest per aliquem dānificari. Primo per iniustam occisionem, per quam fit præiudicium animæ, vxori, & liberis, necnõ & reipublicæ, quam orbauit vno supposito. Hoc damnum non potest homo equaliter recompenfare, cum non possit resuscitare: tenetur tamen modo possibili. Et quidem quo ad animam tenetur orare pro illa, & suffragia fieri facere. Quo ad vxorem verò, liberos, aliosque parentes, tenetur primò placare eos, & eis reconciliari. Secundo eis prouidere quantum fecisset occisus. quo ad rempublicam autem satisfaciit sustinendo mortem à iudice indictam, non tamen tenetur se offerre: sed captus non debet se defendere, licet inuenta opportunitate possit à carceribus fugere. Aliqui dicunt quod tenetur exponere vitam suam in bello iusto, licet ad hoc non sit cogendus. Prouocans abortum in foetu animato, etiam satisfacere debet, & pœnitentiis placare Deum super illius animæ damnatione. Secundo potest quis dānificare corpus hominis per mutilationem membri. Et pro huiusmodi non est statuta pœna in Ecclesia, nisi pecuniaria, quæ debet respondere non solum damno, quod quis incurrit per mutilationem membri pro toto tempore futuro, quo vsurus erat membro abscisso, sed etiam expensis expositis in curatione. Et ultra tenetur ad placationem læsi, & consolationem ipsius afflicti, quantum in ipso est. Plus autem ponderanda est mutilatio pauperis quam diuitis, si magis egebat parte abscissa ad victum necessarium: ut si amputetur manus dextra scriptori. Tercio potest quis lædere corpus proximi, vulnerando vel percutiendo. & talis tenetur ad expensas curationis, & placare percussum, eique recõciliari, ac etiam ad interesse pro iniuria ad arbitrium boni viri. Medici autem ac chirurgici, qui ex ignorantia crassa vel negligentia aut auaritia prolongat, augent, vel procurant vulnera aut infirmitates, etiam tenentur ad interesse ad arbitrium boni viri. Quarto quis potest lædere corpus proximi, indebitè incarcerãdo, aut violenter detinendo, aut exiliando. Et talis primò tenetur ad reconciliationem, expensas, & interesse.

B ¶ Honorem & famam proximi quatuor modis quis lædere potest, scilicet per contumeliam, conuictium, improprium, vel irrisionem. de quibus infra suo loco. Et talis tenetur satisfacere proximo læso, ipsum placare, & ei reconciliari, petendo veniam coram illis qui erant præsentis. & si falsum dixit, tenetur dicere se falsum dixisse, & iniuste eum læsisse. verum si subditis, ut pater filio, dominus seruo, maritus vxori, magister discipulo, dicit verba contumeliosa, si hoc faciat ad eius correctionem, non tenetur petere veniam à tali, sed à Deo. Vnde D. August. in regula: Si etiam modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur, ut à vobis subditis veniam postuletis: ne apud eos quos oportet esse subiectos, dum nimium seruatur humilitas. regendi frangatur autoritas. sed petenda est venia ab omnium Domino, qui nouit eos quos plus iusto fortè corripitis, quanta beneuolentiã diligatis. Si autem faceret multum iniuriõsẽ, & liuore vindictæ, tunc teneretur petere veniam, & reconciliari eis. Sed si contumeliam accipiens postmodum domesticè & familiariter conuerfetur, & loquitur cum contumeliante, ostendit se iam remisisse, & per consequens contumelians non tenetur ad veniam petendam à cõtumeliã passio. Aliqui tamen dicunt secus esse in extraneis: quia aliquis ad horam propter societatem ne scandalizet, aut ostendat rancorem vel vindictam, familiariter loquetur, qui tamẽ non remittit iniuriam: & non satisfactionem obtante

Remissio iniuria ali- quando fit per familia rem conuerfationem.

Detrahitio quot modis fieri potest. An recitatio auditas detractiones teneatur ad restitutionem. Eccle. 10. Matth. 18. Referre mala audita periculofu est.

obstante illa familiari locutione, tenetur petere veniam, & reconciliari, donec illum sciat remisisse. Secundò potest quis lædere honorem & famam proximi per detractionem. quod potest fieri dupliciter, scilicet directe & indire. Et, vt infra suo loco dicetur & ibi eius restitutio declarabitur. Tertio per recitationem, detractiones auditas coram aliis recitando, & si non asserendo, neque tanquam certum dicendo, nõ addendo quod à personis fide dignis audierit: sed solũ referre crimẽ aliquo prout audiuit, quod ab audientibus eum ignorabatur: non tenetur secundum Angelum de Clauasio satisfaccere: quia si propter hoc audientes credat illum criminofum esse, ex sola relatione de auditu, malè faciunt, & se leues ostendunt. iuxta illud Eccle. 10. Qui cito credit, leuis est cor de. Verum quia à scádalo pusillorũ cauẽdũ est, iuxta illud Matth. 18. Qui scandalizauerit vnũ ex his pusillis, qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur in collo eius mola asinaria, &c. Ideo periculofum valde est referre mala audita de aliis coram pusillis. & si fiat mala intentione, scilicet lædendi, non excusatur à mortali. Et si ex tali relatione ille de quo est sermo, incurrat notam infamiæ aut vehementis suspicionis, tenetur recitans famã illius restituere corã illis coram quibus recitauit. Sed si non sit secuta infamia, nec orta vehemens suspitio, non tenetur, maximè si ex leuitate vel incõsideratione retulit. Quarto potest quis lædere honorẽ & famam proximi, per iniustam accusationem. & talis tenetur ad petendam veniam, & restituendam famam, necnon ad damna & interesse. Si quis autem propter tormenta quæstionis dixerit aliquem esse criminofum vel consciũ criminis, qui non est, tenetur extra quæstionem dicere se falsum dixisse. à fortiori si se aliquod crimen cõmississe confessus fuerit, quod tamen non commisit. cum magis teneatur ad famam suam quàm alterius.

Fructus rei qui dicatur.

2. 2. q. 62. ar. 1. 7. ad 2. Participat in furto ad quid quo modo tenentur. arti. 4.

Impediens à bono confequendo ad quid tenentur.

2. 2. q. 62. ar. 2. ad 4.

Res exterior rapta vel furata aut aliter indebitè detenta, eadẽ numero (si fieri potest) restitui debet. nec potest dari alia pro ea, etiam eiusdem bonitatis, contra voluntatem damnificati, nisi fortè res rapta vel furata, corrupta vel consumpta esset: quia tunc debet restitui alia eiusdem bonitatis in specie. Si autem res sit deteriorata, debet alia eiusdem bonitatis in specie restitui: vel si damnificatus maluerit, precium deteriorationis cũ re ipsa: precium autem & æqualitas bonitatis ad arbitrium boni viri debent astringi. Notandum tamen quod si res ablata aut iniuste detenta, est fructificans, tenetur restituere cum fructibus inde perceptis, & qui percipi potuerunt à diligenti possessore. Fructus autem dicuntur ea quæ ab ipsa re percipiuntur, deductis expensis necessariis, & non superfluis. Si quis verò equum locari consuetum furatus fuerit, non sufficit reddere equum, sed etiam interesse, quod arbitrio boni viri determinandũ est. maximè vbi prædictum equum per longa tempora & plures annos fur detinisset. Notandum insuper quod cum plures concurrunt ad furtum vel damnificandũ, quod vnus non faceret sine altero, quilibet illorum tenetur restituendi pro sua parte. Notandum præterea quod aliquis potest dupliciter damnificari. vno modo quãdo aufertur ab eo quod actu habebat. & tale damnum semper est restituendũ secundum compensationem æqualis: puta si aliquis damnificauit aliquam domum, tenetur ad tantum, quantum valebat illa domus. Alio modo potest damnificari impediendo ne adipiscatur bonum, ad quod bonum percipiendũ erat in via. & tale damnum non oportet recompenfare ex æquo. quia minus est aliquid habere in dispositione & via, quàm in actu. & ideo si redderetur ei vt haberet hoc in actu, plus restitueretur ei quàm fuerat ablatum. quod non est de necessitate restitutionis, quæ est iterata statutio in possessione, vt dictum est. tenetur tamen aliquam recompenationem facere secundum conditionem personarum. Notandum vltèrius quod aliquis etiam potest alium impedire, ne habeat præbendam aut aliud bonum, dupliciter. Vno modo iuste, intendendo honorem Dei, vel procurando bonum Ecclesiæ, vt scilicet detur personæ digniori. & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem vel aliam recompenationem. Alio modo iniuste: puta si intendat nocumentum eius, impedit propter odium vel aliquid huiusmodi. Et tunc si impedit ne præbenda detur digno, consulens quod non detur, antequam sit firmatum in animo conferentis illã eidem dare: tenetur quidem ad aliquam recompenationem, pensatis conditionibus personarum ac negotii, secundum arbitrium sapientis. non tamen tenetur ad æquale: quia ille nondum fuerat assecutus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum erat quod ei daretur, & propter indebitam causam procuret quod reuocetur: idem est ac si iam habitam ei auferret. & ideo tenetur ad restitutionem æqualis secundum possibilitatem. Quod est bene notandum pro resolutione multarum difficultatum & scrupulorum, qui accidunt, maximè in hæreditatibus, legatis, testamentis, codicillis, & collationibus beneficiorum.

Ver. 10.

Cui faciendã est Restitutio.

2. 2. q. 62. ar. 1. 5. Matth. 22.

Iuus Paulus Rom. 13. dixit: Reddite omnibus debita. cui tributum, tributum: cui vestigal, vestigal, &c. Ex quo sequitur quod restitutio fienda est ei, à quo res ablata est vel indebitè detenta. vnde Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Ad cuius ampliorẽ euidẽtiam sciendum est quod aliquid potest esse illicitè acquisitum tripliciter. Primo modo sic, quod illud quod est illicitè acquisitum, debetur ei à quo est acquisitum vel acceptum: vt in furto, rapina, & aliis huiusmodi. & sic intelligendum est prædictũ corrolariũ, quod est maxima quædam in materia restitutionis. Secundò quando aliquid datur alteri illicitè, & eius acceptio & datio est illicita, & contra legem: vt patet in eo quĩ Simoniacè aliquid dedit. Ideo non debet fieri restitutio ei qui dedit, cum voluntariè & contra legẽ dederit. Et quia ille qui accipit, etiam illicitè & contra legem accipit, non potest retinere. restituendum ergo est Ecclesiæ, in cuius iniuriam datum est, vel pauperibus erogandum. Tertio aliquis acquirit aliquid illicitè: quia alius illicitè dat: puta propter malum finem, vel propter rem illicitam, non tamen contra legem: quia lex non prohibet talem dationem

dationem neque acceptionem, vt cum datur meretrici propter meretricium. In talibus illicitè acquisita non sunt illicitè dantibus restituenda, eo quod liberè dederunt. Et possunt etiã iuste retineri, licet melius foret ea pauperibus erogare. Et sic meretrix potest licitè retinere quod ei propter meretricium datum est, nisi superfusè & per fraudem vel dolum extorsisset: quia tunc teneretur ei restituere. Idẽ dici potest de acquisitis in ludo ab his qui alienare nõ poterant, & etiam ab his qui alienare poterat, dũ modo non fuerint importunitate impulsĩ, & cesset omnis fraus & dolus. Idem etiã dici potest in aliis turpiter acquisitis: vt ex duello vel torneamentis. Notandum tamen quod prædicta maxima est intelligenda, cum damnificatus est viuus & notus: quia si sit mortuus, restitutio debet fieri hæredi vel hæredibus, aut legatario cui res illa iniuste ablata, legata fuit: & si sint plures legatarij, debet reddi cuiuslibet pro quota: sicut cum sunt plures hæredes. Si verò damnificatus sit ignotus, & præmissa diligenti inquisitione, notitia eius haberi non potest, pauperibus est eroganda, vel in alios pios vsus conuertenda.

Ver. 11.

Cur faciendã est Restitutio.

Verè naturali & diuino restitutio rei alienæ fieri debet iure quidem naturali, cum sit actus iustitiæ, ad quam exercendam quilibet tenetur. Vnde Rom. 13. Reddite omnibus debita, &c. & Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et D. August. & habetur in ca. Si res aliena. 14. q. 6. vbi dicitur: Si res aliena propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur: poenitentia non agitur sed simulatur. Non enim remittitur peccatum, nisi restituatur ablatũ. Ideo Thobias audiens vocem balantis hædi, ait: Videte ne furtiuus sit. Reddite eũ dominis suis: quia nõ licet nobis edere aut ex furto aliquid contingere. Sicut enim qui malo sanguine abundant, sanari non possunt, nisi per flebotomiam sanguis ille corruptus emittatur: sic qui aliena detinent, nisi flebotomia restitutionis curentur, saluari nõ possunt. Hoc etiam manifestè natura ostendit in virtute digestiua, quæ ad omnia membra transmittit, & reddit ea quæ ad quodlibet ipsorum pertinent. Et si propter aliquam indispositionem membrum aliquod particulare retineret alimentum alterius, inflatum & monstruosum esset. Sic in corpore mystico, si aliquod membrum, hoc est particularis persona, detinet quod est alterius, est monstrũ, quod in corpore mystico dicitur peccatum.

2. 2. q. 6. 2. ar. 2. Rom. 13. Matth. 22. In episto. ad Macedo. Thob. 2.

Ver. 12.

De loco in quo Restitutio faciendã est.

Restitutio rei alienæ fienda est in loco, à quo fuit accepta, nisi fortè accipiens, & is à quo accepta est, mutassent domicilium: & si manerent in eodem loco, tunc in illo. Si verò damnificatus mutat domicilium, damnificans mittet damnificato rem acceptam expensis illius. Si verò damnificatus multum distat, & non expectatur eius aduentus, monendus est per literas, & interim res debet deponi, & domino consignari: maximè quando res est magni valoris, & difficilis translationis. Si verò res sint parui valoris sic quod oporteat plus exponere pro translatione, quàm ipsæ res valeant, poterit oportunitas expectari: quod si nulla speretur oportunitas, tunc sunt pro salute illius pauperibus erogandæ. Si autem damnificans mutat domicilium, tenetur suis expensis mittere damnificato: quia fuit in mora & culpa, cum non reddiderit in loco à quo accepit.

Ver. 13.

Per Quos faciendã est Restitutio.

Restitutio contumeliæ aut iniuriarum, in præsentia personæ factarum, est personalis, & debet fieri per eum qui læsit, & non per alium, nec etiam per literas, si læsus adiri potest, & velit restitutionẽ personalem. Vnde Christus: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Notandum est verbum, Vade: non enim dicit, mitte vel scribe: sed personalem expressit accessum, possibilem tamen, si sese obtulerit oportunitas. Si verò nõ est oportunitas: vt quia damnificans est infirmus, aut in aliqua alia necessitate constitutus, vel damnificatus est multum distans: tunc per votum accedat, & proponat personaliter accedere, cum oportunitas sese obtulerit. Mandatum enim Domini cum sit iugum suaue, non astringit ad impossibilia aut valde difficilia. Si verò læsus (qui potest renuntiare iuri suo) contentatur literis vel nuntiis, tunc per nuntium vel literas fieri potest. Restitutio tamen detractionis, quæ fit coram aliis in absentia læsi, si fieret coram illis personaliter, esset magis meritoria. potest tamen fieri per literas & certum nuntium: quia æquè bene poterit remoueri falsum iudicium impressum aliis per literas vel nuntium, modo ille qui detractionem audiuit, sciat nuntium esse fidum: vel sciat literas à detractore signatas. licet enim detrahendo, & falsum iudicium causando, iniuriam audiẽti fecerit materialiter, non tamen formaliter: cum non intenderet malum eius, nec audiens hoc pro iniuria accepit. Ideo non tenetur ei se personaliter præsentare: sed sufficit quod falsum iudicium, quod impressit, quocunque modo auferat. In his enim & similibus tenet regula iuris: Qui per aliũ facit, per seipsum facere videtur. De restitutione verò rerum corporalium, non est dubium quin per alium fieri possit. Cauendum est tamen ne infidelis mittatur, & ille alius sibi aliquid retineat: quia tunc secundum D. Anthoninum Florent. damnificans nõ esset liberatus. ideo nõ est fidẽdũ oĩbus: nec omni spiritui credẽdũ. quare expostulada est cædula, per quã possit certior fieri dãnificatũ recepisse tãtã restitutionẽ per manus talis. Si aut is q dãnificauit, morte præuẽtus nõ restituit, cũ hæres teneatur ad oĩa onera defuncti, in qũ sufficit hæreditas, tenetur ad restitutionẽ: vt habetur in c. Michael. de vsur. eadẽ ratioẽ hæres hæredis. Nec excusatur hæres sciẽtes vel dubitan-

Restitutio iniuriarũ est personalis. Matth. 5.

Matth. 11.

Restitutio detractionis quo modo fieri debeat.

1. Ioan. 4.

dubitantes aut dubitare debentes ex fama publica, vel scripturis, aut fideli testimonio siue relatu, testato rem illic: tos cōtractus fecisse ex hoc quod nullus ponit querelam, quia fortē per laesos probari nō potest. debent enim diligenter inquirere, aliās eorum negligentia crassa est, & affectata. Restitutioe externarum rerum, quarum dominus ignoratur, quidam ad episcopū pertinere dicunt, tanquam ad dispē fatorem eorum, quæ pertinent ad diuinum cultum, & ad pios vsus pauperum quorū pater exiit: quia tamen nullo iure cautum est, eam ob rem famosi doctores tenent, restitutionem rerum incerto domino restituendarum, fieri posse per detentorem, & per eos quibus ipse commiserit. & huius opiniois vi detur esse D. Thom. Licet enim episcopi sint dispensatores rerum datarum ecclesiis, & quo ad diuinū cultum & quo ad pauperes: non tamen sequitur quod sint dispensatores omnium quæ ad diuinū cultum, & in pauperes sunt erogāda: sed solum eorum quæ iam illis in diuinum cultum, vel vsus pauperū, ecclesiæ data & ordinata sunt. Nec obstat ca. cum sit. de vsuris: quia loquitur de Iudæo & nō de Christiano. Excipiuntur tamē incerta, quæ per publicos vsurarios ex vsuris sunt acquisita: quia circa illa est specialiter determinatum in cap. quanquam. de vsuris, libr. 6.

Ver. 14. De Ordine & modo Restituendi.

OMnino certa restitutioni obligata, cum sciuntur personæ quibus fienda est restitutio, sunt eis integraliter restituenda, antequam restituantur incerta. maximē cum scitur vel dubitatur bona restituentis non sufficere ad omnia exoluenda: quia creditoribus vel damnificatis certis tenetur satisfacere iure humano, & diuino, & ad hoc potest cogi. Incerta autem licet iure diuino teneatur restituere, aut pauperibus erogare, non potest tamen in foro exteriori compelli. & sic maiori obligatione astringitur ad restituendum certa. Certorum etiam restitutio fieri debet ordine quodam. Nam primō rapta vel furtiua restitui debent, cum in eorum ablatione maior facta fuerit iniuria, quam in vsura aut aliis cōtractibus illicitis & iniustis, quæ sunt quodam modo voluntaria. Quia in restitutione non solum seruanda est iustitia, sed etiam iniuria facta Deo & proximo, amouenda siue emendanda. & ideo ea in quibus maior sit iniuria, & sic primō rapta, secundō furtiua, tertio vsuraria, quarto quæ aliis illicitis cōtractibus sunt acquisita, quod intelligendum est data paritate temporis: quia iure humano determinata est regula: Qui prior est tēpore, potior est iure. Ordo etiam seruandus est inter eos, qui simul aliquem damnificant: quia licet omnes teneantur in solidum, vt dictum est: tamen illi qui principaliter in damnificatione operati sunt, primō restituere debent. Et quanuis vnus propter alium non excusetur: tamē vnus magis peccat, quam alius, nō restituendo. Et ideo qui principaliter damnificauit, primō debet totum damnum refarcire, quo facto, alij tenentur restituenti pro quora ipsos contingente.

Ordo seruandus in restitutione, & inter eos qui simul damnificauerūt. 2. 2. q. 62. ar. 7. ad 2. Facilis modus restitutionis iniuriarum.

Mulier cōcipiens ex adulterio quo modo restituere debet. Psal. 144.

Modus autem quo facilius restitutio contumeliæ & aliarum iniuriarum fieri potest, ne terreantur qui restitutioni sunt obnoxij, talis est: vt primō per amicos vel literas amicorum aut preces eorum tētetur reconciliatio, & iniuriarum ac contumeliæ restitutio. Per hæc media facilius redire poterunt ad naturaliter compareant, tenentur personaliter comparere. bonum tamē erit ad placādum iniuriati animū, aliquem amicorum ipsius habere qui sit mediator amborum, qui pacem componat, & nouas coleras aut rixas impediāt. Modus verō quo mulier quæ concepit ex adulterio, satisfacere siue restituere possit marito, & aliis filiis legitimis, est valde difficilis & intricatus propter multa pericula, quæ contingunt. Eam ob rem adulterium maximē est detestandum, & deterrendē vxoratae, ne animas suas his periculis illaqueent. Veruntamen cum miserationes Domini sint super omnia opera eius: non est illis qui in hanc foueam inciderint desperandum, neque laqueus eis iniiciendus: quia cum (vt inferius dicitur) impotentia & periculum infamiæ ac maioris mali excusent à restitutione: ideo mihi magis placet opinio eorum, qui dicunt quod nunquam talis mulier debet reuelare viro nec filio, cuiuscunque conditionis existat, etiā si ipsa fuerit in periculo mortis. Quia cū tempora mutantur, & ipsa sanari possit, impossibile est periculum vel maius malum euitare. Sed absque diffamatione & periculo tentare debet, omnibus vis & modis licitis: vt filius ex adulterio natus ingrediatur religionem, & non curet de hereditate, & si nolit, ipsa suggerere potest viro, vt alios præferat: cautē tamen, ne per hoc in suspicionem venire possit, & de suis bonis ac dote quantum poterit faciat eos indemnes, & id procuret fieri ab adultero quantum possibile fuerit, absque tamen continuatione adulterij, residuum relinquens misericordix & bonitati diuinæ, quam instanter ieiuniis, vigiliis, & orationibus debet interpellare. Potest tamē, & secundum aliquos debet, committere confessori, vt post mortem dicat filio sic concepto eius originem, vt alio modo viuere satagat, & de hereditate non curet, eod quod fama non est homini post mortem adeo necessaria: nec tantum de ea curare debet sicut in vita. Verum si filius qui nō tenetur illi nec matri credere, assentire nolit: debet (vt dictū est) misericordix Domini relinquere, propter scandalum quod sequi posset si manifestaret. Deus enim qui nunquam obligat ad impossibile, sua ineffabili bonitate prouidebit. hæc consuli, sed non publicē prædicari debent.

Ver. 15. Quando Restituendum est.

Aliorum restitutio quamprimū fieri potest, sub pœna noui peccati fienda est: quia qui debet alie- Annum quod potest restituere, & non restituit, facit ei cuius est iniuriam. & ideo si non restituat peccat: quia priuat siue impedit eū vsu rei suæ, sicut cum furatur: sed non licet etiā per modicū tēpus in peccato immorari, secundū illud Sap. Quasi à facie colubri fuge peccatum: ergo tenetur statim restituere, vel dilationem petere. vnde Leui. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. ergo nec in aliis restitutionibus faciendis debet fieri dilatio. Et quanuis præceptum de restitutione facienda

2. 2. q. 62. ar. 8. Restitutio statim fieri debet. Eccle. 12. Leui. 19.

cienda sit affirmatiuum: implicat tamen in se vnum negatiuum, quo prohibemur rem alterius detinere, & sic est peccatum iniuste detentionis. Prædicta tamen conclusio intelligenda est, nisi in quatuor casibus. Primus est, quando fieri non potest. Ipsa enim impotentia absoluit seu excusat eum ab instanti restitutione, cum secundum regulam iuris, impossibile nulla sit obligatio. debet tamen remissionem vel dilationem petere per se, vel per alium, ab eo cui debet. Quod si creditor nolit, doleat debitor, & petat à Deo, qui est omnium dominus & misericors, datque omnibus affluenter, & nō improperat. Secundus casus est, quando restitutio statim facta vergeret in infamiam restituentis, tunc enim differre potest, donec opportunitate habita restituat, saltem per confessorem, cui iure diuino dicere & manifestare tenetur. Tertius casus est, quando statim facta esset damnosa ei cui debet fieri. Sicut si deponenti arma superueniat lis aut rixa cum cholera, estque periculum, quod si depositarius statim reddat, sequetur scandalum: tunc potest licitē differre, eod quod restitutio est ordinata in commodum, & non in detrimentum eius cui fieri debet. Idem dicendum est circa lutores & laboratores tabernarios, vxore & filiis oneratos, tempore ludi, vel quo sunt in periculo prodigē exponendi. Quartus casus est, quando obnoxius restitutioni, est valde pauper, oneratus vxore, & filiis, ac filiabus. Si is cui debet, est ditissimus, nec ex dilatione patitur detrimentum, & debitor sit in periculo incidendi in extremam paupertatem: Tunc si debitum sit publicum, tenetur petere dilationem vel remissionem: & si non possit obtinere, potest licitē differre, se absentando: si debitum est secretū, petat dilationem à Deo, qui est omnium dominus, & excusabitur à peccato: sed non ab executione iustitiæ humanæ. debet tamen habere propositum satisfaciendi, cum peruenerit in pinguiorem fortunam.

Restitutio in quatuor casibus differri potest.

Iacob. 1.

Ver. 16. De Peccatis circa Restitutionem occurrentibus.

A Circa restitutionem multa peccata contingere solent, quæ mundani quibusdam coloribus excusare nituntur. Quidam enim restitutionē se velle facere dicunt, & blandis sermonibus sic differunt, vt tandem interim testes, cedulae, & alia documenta pereant, & probatio fieri non possit. Tales non excusantur à peccato. Alij sunt qui se excusant, dicētes quod illi quibus debent, intantū vel plus tenentur eis: sed quia probare non possunt, aut quia pars potens est, vel cui fauet iudex: ideo eos in iudicium vocare nō audent. De talibus dicit D. Tho. Quod ille qui furtiue accipit rem suā apud alium depositā, grauat depositarium, qui tenetur ad restituendū eam, vel ostendendū se esse innoxium. Vnde manifestum est quod peccat, & tenetur ad releuandū eū. Qui verō furtim accipit rem suam apud alium iniuste detentam, peccat quidem, non quia grauat eum qui detinet, & ideo non tenetur ad restituendum ei: sed peccat contra comunem iustitiam, dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudiciū, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam vt scādalum proximorum, si inde ortū fuerit, sedetur. Alij verō se excusant beneficia improperantes, vt quidam nobiles de fundatione per prædecesores eorum facta ecclesiis, quas deuorant, seu bona illarum: & tutores pupillorum se excusant propter labores: verū eorum excusatio non est legitima: quia propter prædecesorū fundationes aut beneficia voluntaria nō possunt aliquid exigere: & tutores nisi redditis & calculatis cōputis & præstito quod reliquū est, & quod per iudicē aut deputatos taxatū fuerit, recipere possunt, & nō amplius. Alij restituūt, sed nō integrē, recusantes se propter nōnullas trāsactiones, metu vel timore nihil habendi, factas importunitate quadā, aut etiam necessitate: illa excusatio nihil facit, quin teneatur residuū supplere & restituere, saltem in foro cōscientiæ & in foro Dei. Alij se excusant propter sentētiās absolutorias, vel adiuudicatorias. Quæ si propter defectum probationis dolo & fraude partiū interceptæ fuerint, aut propter periuriū partis, aliisque habiliribus cōtra ius stylumque curiarum, subreptitiæ & indebitē obtentæ fuerint, non excusant in foro Dei, quantumcunque in foro hominū trāsierint in rem iudicatā. Nec excusantur etiā in foro Dei minores 25. annorū, & maiores 14. sufficientem vsus rationis habentes, qui ex distractione rerum suarum acceperunt pretia, quæ satis prodigē exposuerunt, & postmodū impetrant literas cassationis instrumentorum, & beneficium minoritatis, vt restituatur in integrum in foro seculari. quanuis non peccent principes, & curia cancellariæ, & iudices, huiusmodi literas concedēdo, & cōtractus annullando, seu nullos declarando, propter bonum & pacificum conuictum, & ad caurelam iuuenum, frenationemque cupiditatis multorum, qui pro vili & minimo pretio adolescentium corruptioni fauentes, nituntur eos spoliare bonis propriis. Licet etiam his qui semel bona sua recuperauerunt, & beneficio minoritatis adiuti, iterum bona sua ante vigesimum quintum annum distrahentes, recuperare volunt, & beneficio minoritatis, quo semel vsi sunt abutentes, secundas literas petunt, quæ non deberent concedi. Hæc enim secundæ literæ incentiuum præbent delinquendi, & alios decipiendi. Quicquid sit de iudicibus & curiis, ipsi minores viginti quinque annorum non excusantur, sicut nec à furtis & aliis peccatis: neque in potestate iudicum temporalium est eos à peccatis quæ per solam liberam voluntatem committuntur, excusare. Nec etiam excusantur hi qui eos ad hæc facienda stimulant, pactum de quota litis habentes, aut aliud luctum sperantes. Multo minus iudices, qui in hac parte aliquando contra omne ius diuinum & humanum faciunt se consultores, directores, partes, & iudices, & sollicitatores, quos euidētissimū est nō solum peccare, verū etiam de indebitē acceptis pro huiusmodi teneri ad restitutionem minoribus ac aliis, de iniustis vexationibus. Alij se excusant, paritate à quolibet particulari allegantes, vt tabernarij & macellarij: sed excusatio eorū parū valet: quia reddēdū est vsq; ad nouissimū quadrantē.

2. 2. q. 66. ar. 5. ad 3.

Matth. 5.

& timendum est eis ne accidat illis, sicut Hericio, qui acubus suis onerat se pomis: & licet in qualibet non habeat nisi vnum, tamen cum sic onustum insequitur canes, non valens intrare cauernam suam, capitur & discerpitur. Alij tantum differunt, quod in vita non satisfaciunt, sperantes committere haeredibus, quibus aliquando secretim committunt. hi sunt valde periculosi. Quia licet haeredes teneantur, raro tamen satisfaciunt, nec ipsi peccatum omissionis euitant, nec reatus poenae euacuatur: practiciturque illud quod dicitur in l. ff. de in Ius vocando, Qui non habet in aere, luat in corpore.

5. 2.

De Virtute Iustitiae oppositis.

Iustitiae opponitur iniustitia. quae generaliter accepta in omni peccato (sicut iustitia in omni virtute) inuenitur: quia in omni peccato inuenitur defectus subiectionis & aequitatis debite. Ideo ut dicitur. 1. Ioan. 3. Omne peccatum mortale dicitur iniquitas, hoc est inaequalitas, vel contra aequitatem. Et quoadmodum iustitia, licet sit virtus generalis per participationem, tamen est specialis secundum essentiam: ita & iniustitia licet inueniatur in omni peccato, & sic sit vitium generale per participationem: est tamen peccatum speciale, pro quanto ordinat alia peccata in malum communitatis, quod est proprium eius obiectum, & sic opponitur iustitiae generali. Et sicut iustitia diuiditur, ut supra dictum est: sic opposito modo iniustitia, & opposito modo se habet ad quamlibet partem iustitiae.

Ver. 1.

De Acceptioe Personarum.

Aceptio personarum est peccatum iustitiae distributivae oppositum, & circa iustitiam distributivam punitionem dicitur esse, quando est maior poenae inflictio, quam peccatum mereatur, propter aliquam causam, quae non facit ad rem, puta si aliquis acrius puniatur, quia non vult indebitum placere superiori, vel alia causa, fauore, pecunia, timore: vel cum praelatus graue peccatum subditi dissimulat vel supportat, fingens se nescire quod tamen scit, & exasperat denuntiantes, & propter deordinatum affectum corrigere omittit, aut valde leuiter punit propter inordinatum affectum, quem habet ad eum qui puniendus est, vel ad alium, propter quem ipsum delinquentem corrigere secundum demerita omittit. In huiusmodi est acceptio personarum. in remuneratiua vero iustitia acceptio personarum est indigni promotio. Sed notandum quod dignitas alicuius personae potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter & secundum se. Et sic ille est in maiori dignitate, qui magis abundat in spiritualibus gratiae donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque quod ille qui est minus sanctus & sciens, potest magis conferre ad bonum commune per potentiam vel industriam secularem, vel aliquid huiusmodi, quam ille qui est sanctior & sciens. Et quia dispensatores spiritualium debent attendere ad commune utilitatem, iuxta illud Apostoli: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Ideo absque acceptioe personarum in dispensatione spiritualium, illi qui sunt simpliciter minus boni, sunt tamen meliores quo ad hoc. Quare praefertuntur dignioribus simpliciter, & minus idoneis quo ad hoc. Sicut etiam Deus gratias gratis datas dat minus idoneis, & Christus Ecclesiae suae non praefecit Ioannem, qui erat melior simpliciter, cum in maiori charitate: cum esset discipulus ille quem diligebat Iesus. Sed praefecit Petrum, qui erat robustior & idoneior quo ad hoc. Si vero aliquis praeponat aliquem propter aliquam causam, quae non facit ad rem, ut puta quia notus vel amicus, aut consanguineus dumtaxat, est acceptio personarum: licet ubi consanguinei sunt idoneiores, vel aequi idonei, essent praeferendi. Quia saltem in hac re praeminent, quod magis in eis confidere potest, quod unanimiter secum negotia Ecclesiae tractent. Vnde & Christus quinque ex consanguineis elegit in apostolos. scilicet D. Ioannem, & Iacobum fratrem eius, filios Zebedaei, & Iacobum minorem, Simonem, & Iudam Tadeum. Et quia acceptio personarum opponitur iustitiae, quae versatur circa debitum: sequitur quod ubi non est debitum, non est acceptio personarum. sicut si sint duo qui non egent recreatione, & praelatus vocat unum secum ad recreationem, non est acceptio personarum: sed liberalitas & libertas praelati. Secus si illi egerent, & illis ommissis daret alteri. Quemadmodum faciens eleemosynam vni, qui non extreme eget, alio qui etiam non extreme eget, omisso.

Ver. 2.

De Acceptioe Personarum in Iudiciis.

Personarum acceptio in iudiciis inueniri potest. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod iudicium potest ad iustitiam distributivam & commutativam pertinere: quia potest iudicio definiri, qualiter aliquid commune sit distribuendum in multos, & qualiter vnus debeat restituere alteri, quod accepit ab eo. Sciendum praeterea quod quantum ad primam nominationem, iudicium importat determinationem & applicationem iustorum. Ampliatum est tamen ad significandum rectam determinationem in quibuscunque rebus, tam speculatiuis quam etiam practicis. In omnibus tamen ad rectum iudicium duo requiruntur. Vnum est ipsa virtus proferens iudicium: & sic iudicium est actus rationis. dicere enim & definire aliquid, ad rationem pertinet. Aliud est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad recte iudicandum: & sic in his quae pertinent ad iustitiam, procedit dispositio ad iustitiam: sicut in his quae ad fortitudinem pertinent, iudicium dispositiuum pendet ex fortitudine.

Ver. 3.

De Peccatis circa Iudicium.

Cum iudicium dispositiuum pendeat a iustitia, intantum est iudicium licitum, in quantum est iustitiae actus. Ad hoc autem quod iudicium sit actus iustitiae, tria requiruntur. Primum quod procedat ex inclinatione iustitiae. Secundo, quod procedat ex autoritate praesidentis. Tertio, quod proferatur secundum rectam prudentiae rationem. Quodcumque horum deficiat, iudicium erit vitiosum & illicitum. primo quidem modo, quando est contra rectitudinem iustitiae, utpote contra legum determinationem. & tale iudicium dicitur perversum & iniustum. Alio modo

2. 2. q. 59. ar. 1. 1. Ioan. 3.

eodem c. 5. ver. 1.

2. 2. q. 63. ar. 1.

1. Cor. 2. Idoneus simpliciter, quo ad hoc.

2. 2. q. 63. ar. 1.

2. 2. q. 61. ar. 1.

2. 2. q. 60. ar. 1. 2. Ad iudicium tria requiruntur.

A modo, quando iudicat de his in quibus non habet auctoritatem. & tale iudicium dicitur usurpatiuum ac abusuui: quia (ut dicunt Iuristae) Nullus maior abusus, quam potestatis defectus. Tertio modo, quando deest certitudo rationis, puta cum aliquis iudicat de his quae sunt dubia vel occulta. & tale iudicium dicitur temerarium. Et quia D. August. dicit, In istis temporalibus legibus quanquam homines iudicent cum eas instituunt: cum tamen fuerint institutae, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundum ipsas. Et super Psal. dicit: Bonus iudex nil ex suo arbitrio facit: sed secundum leges & iura pronuntiat. Cum ergo secundum leges debeat iudicare iuxta allegata & probata, ut habetur in l. illicitas. §. veritas. ff. de offi. praes. sequitur quod iudex poterit condemnare innocentem, probatum nocentem: & sic contra veritatem & conscientiam: quod non est absque difficultate & controuersia. Ideo prohuius difficultatis resolutione, & argumentorum dilutione notandum & supponendum est, quod cum iudex ex natura sua, siue ut particularis persona, non habeat potestatem iudicandi, sed accipiat ab alio, & possit deponi: sic potest dupliciter considerari. Primum ut persona priuata, scilicet ut Ioannes, Guillelmus, & ut iudex, siue ut persona publica, quae fungitur auctoritate publica totius communitatis: ita etiam duplex in eo potest considerari scientia & conscientia, scilicet priuata & publica. Scientia priuata, est notitia quam accipit a sensibus, & secundum quam format conscientiam priuatam, hoc est iudicium de his quae agere debet, ut particularis persona. Secunda scientia siue notitia dicitur publica, quam habet ut iudex, videlicet ex allegatis & productis, & aliis actibus publicis per tabellionem retentis, ex qua format conscientiam, siue iudicium practicum de his quae agere debet ut iudex, siue ut persona publica. Eodem modo dicendum est quod duplex est veritas, scilicet priuata, quae est conformitas rei ad notitiam priuatam: & publica, quae est conformitas siue adaequatio rei ad intellectum, habens notitiam publicam ex actis curiae acceptam. His suppositis, resolutio est, quod ubi occurrit casus in quo aliquis conuincitur de crimine capitali per falsos testes omni exceptione maiores, & iudex ex certa scientia scit oppositum (quia vidit alium quam conuictum, committentem crimen illud) debet prius ex officio testes diligentius & separatim (ut Daniel senes inueteratos) interrogare, & distincte examinare. Et si hoc modo non possit eum liberare, debet negotium alteri iudici siue locum tenenti delegare, qui etiam ex officio multa poterit facere, & iudicem in testem audire, vel superiori remittere, ut salua vtraque notitia, veritate, & conscientia, negotium valeat expediri. Si vero princeps supremus remittat negotium ad ipsum, praecipiens ut ipse sub poena priuationis officij sui, habeat praedictum negotium per seipsum & non per delegatum exercere: tunc iudex non tenetur renuntiare officio suo: sed potest absque quocunque peccato innocentem probatum nocentem, secundum allegata & probata condemnare. Nec tunc iudex occidit innocentem: sed testes, qui sunt primi iudices (quos sequi tenetur in quantum iudex) occidunt illum. Et auctoritates sacrae scripturae quae videntur dicere oppositum, exponi & glosari debent per praedictas diuisiones scientiae siue notitiae, veritatis, & conscientiae. ut quod dicitur Exod. 23. Non suscipies vocem mendacij, & ne sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiae ut a vero deus: sequitur, In fontem & iustum non occides. & Deuter. 17. Iudicabunt tibi veritatem iudicij. Nec est simile de iudicio humano & diuino, quod est secundum veritatem rei, ut habetur Deuter. 1. & Esa. 11. praedicitur de Christo: Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes. quia Deus iudicat secundum auctoritatem propriam, & non alienam: prout homo. Ideo dirigitur secundum cognitionem propriam, non alienam: & per consequens est iudex & testis, ut dicitur Hiere. 29. Et eadem ratione Christus, qui est verus Deus & homo. Alij autem iudices inferiores non iudicant secundum propriam auctoritatem, sed ab aliis acceptam. Ideo debent iudicare secundum scientiam & notitiam ab aliis acceptam: & non possunt esse iudices & testes. Nec iudices iudicando secundum allegata & probata, in illo casu iudicant contra legem superioris, scilicet Dei. Quia quemadmodum non facit contra voluntatem Dei, qui vult ea quae Deus vult eum velle, quanuis ipse Deus in se nolit, ut dictum est: sic nec contra legem Dei facit, qui secundum allegata & probata iudicat: quia Deus vult eum sic iudicare: licet Deus non ita iudicet, ratione iam dicta. Solutio per haec patet ad alia quae obijci possunt. Suspicio (secundum Ciceronem) importat opinionem mali, ut quando ex leuibus iudiciis & signis procedit. Quod contingit ex tribus. Primum ex hoc quod aliquis in seipso malus est: & ex hoc quasi conscius suae conscientiae & malitiae, facit malum de aliis opinatur, iuxta illud Sap. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos aestimat. Secundum procedit ex hoc quod homo male afficitur ad alterum. Cum enim quis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso. Quia vnusquisque facit quod credit & iudicat quod appetit. Tertio prouenit ex longa experientia. Vnde Philosophus 2. Rhetor. dicit, quod senes sunt maxime suspiciosi: quia multoties experiti sunt aliorum defectus. Primum autem duae suspicionis causae manifeste pertinent ad peruersitatem affectus: & sic iudicium ex illis proueniens in grauibus, est peccatum mortale. Tertia vero causa diminuit rationem suspicionis. Suspicio enim tanto grauius peccatum est, quanto maiorem incertitudinem habet. Notandum tamen quod sunt tres gradus suspicionis. Primus, quando homo ex leuibus iudiciis siue signis incipit de bonitate alicuius dubitare. & est veniale & leue peccatum, procedens ex fragilitate humana, sine qua vita ista non ducitur, ut dicit Glo. super illud 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius aestimat ex leuibus signis. Et hoc iudicium, etiam si exterius non profertur, si sit de aliquo graui crimine, est peccatum mortale: quia non est sine contemptu proximi. Vnde Glo. ibidem subdit: Et si ergo suspensiones vitare non possumus, qui hostes sumus: iudicia tamen, hoc est firmas diffinitivasque sententias, continere debemus. Tertius suspicionis gradus est, cum aliquis iudex ex sola suspitione procedit ad alicuius condemnationem. & hoc directe ad iniustitiam pertinet, quapropter est peccatum mortale.

2. 2. q. 60. ar. 5. In lib. de ver. relig.

2. 2. q. 68. ar. 2. An iudex possit condemnare innocentem, probatum nocentem.

2. 2. q. 64. ar. 6. ad 3.

Exod. 23. Deut. 17. Deut. 1. Esa. 11.

Hiere. 29.

Suspicio quid.

Eccle. 10.

Suspicionis tres gradus

1. Cor. 4.

Ver. 4.

De Personis pertinentibus ad Iudicium.

Ad elarius cognoscendum peccata quae sunt contra iudicium, scire oportet personas quae sunt de necessitate iudicij: & communiter dicitur quod sunt quinque, ad quas omnes aliae reducuntur, scilicet actor, reus, testes, aduocatus siue procurator, & scriba publicus, & iudex.

Ver. 5.

De Peccatis Actorum.

Actor siue accusator peccat, & puniri debet, quando non probat, etiam si in rei veritate reus siue defensor fuerit obnoxius. Vnde Iuristae dicunt in l. qui accusare, C. de Eden. quod actor non probante, reus absoluitur. postquam ergo punitur, sequitur quod peccat. non enim debet ea proponere, neque de his accusare, quae probare non potest. debet etiam cogitare circa recusationes testium. qui enim testes non omni exceptione maiores, & facile reuocabiles, producunt, calumniatores aestimantur. Peccat amplius, si calumniae, hoc est falsae accuset, aut agat absque iusta causa, aut si ab accusatione desistat: quia tunc laedit Rempublicam, punitionem peccati impediens: quod fieri potest dupliciter. Vno modo fraudem in accusatione aut actione adhibendo, utendo scilicet mediis reprobatis, scilicet falsis relationibus apparitorum, aut falsis testibus, siue aliis documentis, frustratoriis dilationibus, retentione documentorum, & corruptione iudicis, aut consiliariorum assensum in iudicio: quae multis modis fieri potest, muneribus, terroribus, precibus magnorum, aliisque cautelis & habilitatibus, ut vocat, &c. Peccat etiam cum cathedricum sub iuramento interrogatus veritatem negat, aut dissimulat, siue quibusdam coloribus vestit, ut a iudicantibus percipi non possint. & talis dicitur Prauaricator. Alio modo ab accusatione totaliter desistendo, & talis dicitur Tergruerfator, quasi tergum vertens. Ex praemissis apparet differentia inter calumniatorem, prauaricatorem, & tergruerfatorum.

Ver. 6.

De Peccatis Reorum.

Reus dicitur qui vocatur ad iudicium, siue nocens, siue innocens sit: & peccat, si iniustam causam defendat. Et pariter si veritatem iudici vel eius delegato, secundum formam & dispositionem iuris expetitam non confiteatur. Iudex autem ad petitionem actoris iuramento rei stare volentis, vel ad depositionem vnius testis, vel famae publicae, aut alterius semiplenae probationis, sicut ad depositionem duorum testium de iudiciis seu praesumptionibus violentis exigere licite potest iuramentum a reo de dicenda veritate, quam confiteri tenetur, ac etiam si iudex ex mero officio procedat ad inquisitionem & monitionem: salua tamen correctione fraterna, ut infra dicitur. Si vero iudex hoc exquirat, quod non potest secundum ordinem iuris, non tenetur reus respondere: sed potest per appellationem, vel aliter subterfugere absque mendacio, quia nunquam licet mentiri. Aliqui tamen dicunt quod si respondeat, non tenetur in illo casu ad intentionem indebitae exigentis iuramentum, respondere. Sicut vxor secretae adultera non tenetur respondere viro exigenti iuramentum, ad intentionem eius: quia (ut dicunt) timor mortis ac indebita exactio excusant a respondendo ad intentionem exigentis: sed potest intelligere iuramentum suum, quod non commisit adulterium in tali loco. Et sic respondet ad Isidorum, qui dicit quod Deus accipit iuramentum non sicut iurans, sed sicut is cui iuratur, intelligit: si recte & debite ac libere exigat. Haec difficultas problematica est, & in scholis disputanda: sed non est plebeis praedicanda. Peccat etiam reus, scienter & indebitae appellando. Si autem iniuste & indebitae grauatur, vel probabiliter dubitat de grauamine, appellando non peccat. Peccaret tamen, si mediis illicitis & iniuriosis in libello appellatorio insertis, procederet, vel via facti violenter resisteret. Quia (ut dicitur Rom. 13.) Qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Debet enim obedire & pati propter scandalum, ne caeteri in omni casu non declarato praesumant resistere potestati, quia ex hoc enervaretur vires iustitiae. Christus enim (ut dicitur 1. Petri. 2.) tradidit se iudicanti iniuste. Non tamen tenetur reus cooperari ad mortem suam: quia ad hoc non potest iuste condemnari, cum habeat praecipuum intrinsecum naturaliter impressum, de conseruanda vita. Et ideo si fuerit condemnatus ad moriendum fame, habito pane potest in necessitate non obstante praecipio iudicis absque peccato comedere, & aperto ostio carceris fugere. Et secundum dominum Caietanum, carceres etiam infringere, cum voluntate & proposito satisfaciendi damnum infractionis. Nec per hoc (ut dicit) vlla iniuria fit iudici, qui debet de illo esse securus, nec praecipere potest, ne infringat carceres: licet possit eum ligare copedibus & manicis ferreis aut ligneis, & omnes occasiones infractionis tollere. Natura enim ad saluandam vitam ad hoc inclinatur: & ideo si non sequeretur illam inclinationem absque alicuius iniuria, videretur cooperari ad mortem suam. Nec propter infractionem praedictam fit iniuria carceribus: quia non sunt capaces iniuriae, cum sint res inanimatae. Peccaret tamen, si personis & ministris iustitiae violenter resisteret, quando est iuste condemnatus. Quia licitum est iudici eum resistentem impugnare: & sic si resistat, ex parte eius est illicitum bellum: & sic faceret iniuriam Reipublicae, cuius bonum plus tenetur diligere, quam proprium, cum mors eius sit bonum Reipublicae. Sed si reus manifeste & citra vel contra iuris ordinem condemnatur, licitum est ei etiam violenter talibus resistere: quia tale iudicium est simile violentiae latronum, secundum illud Ezechielis 22. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes praedam ad effundendum sanguinem. Et ideo quomodo licitum est resistere latronibus: ita licet in tali casu principibus, nisi forte propter periculum vel scandalum vitandum: cum ex hoc aliqua grauis turbatio totius Reipublicae timeretur, ad quam attendentes Iuristae infractionem praemissam, & talem resistentiam non approbant. Vide Syluestrum de Prierio in Summa super verbo, Fugere.

De pec-

Ver. 7.

De Peccatis Testium.

Testis dicitur, qui ad confirmandam assertionem in iudicio allegatam, vocatur. Et talis requisitus & adiuratus auctoritate iudicis, veritatem plenae & integre, absque fucis & coloribus, dicere tenetur, prout nouit. Quod si recusat, aut si aliquid substantiale omittit, vel falsum in toto, vel in parte dicit, vel ea quae dubia & incerta sunt, pro veris & certis asserit, vel econuerso quacumque causa hoc faciat, peccat. Si tamen non requiritur, vel iuridice non interrogetur, tacendo veritatem, non peccat.

Ver. 8.

De Peccatis Procuratorum & Aduocatorum.

Aduocati, Procuratores, seu Solicitatores, qui ad rei vel actoris causam defendendam, siue promouendam vocantur, peccant commissiue iniustam causam defendendo, aut promouendo, siue consulendo. Cooperantur enim peccato alterius, & faciunt contra illud 2. Paral. 15. Impio praebes auxilium, idcirco iram domini merebaris. & ut D. Tho. ait, tenentur ad restitutionem, sicut praebentes auxilium & consilium latrocinio. Secundum peccant commissiue, utendo mediis indebitis, producendo falsos testes, aut instrumenta, siue alia documenta, aut subterfugendo, & dilationes frustratorias petendo. Tertio ultra debitum, & contra stylum, & supra meritum exigendo, ac etiam recipiendo oblata, praecipue a pauperibus vel mediocribus, qui quodam timore etiam ultra debitum offerunt. A potentibus & diuitibus tamen libere oblata, seruatis debitis circumstantiis, accipere possunt. Omissiue etiam peccant primo, acceptam causam negligendo. Et si eorum incuria aliquid incommodum clientulo suo acciderit, resarcire tenentur. Secundum, negando patrocinium pauperibus & miserabilibus (quos vocat) personis, pupilis, viduis, & peregrinis calumniam passis, & iustam causam fouentibus. Maxime ubi Aduocati & Procuratores ex munere publico stipendiati, recusant & negligunt, & ipsi ad victus sufficientiam habentes, intendere possunt. tunc enim etiam dilatis diuitum negotiis, qui sibi aliunde providere possunt, tenentur sperare tamen possunt debitum salarium a parte succumbente, & a Deo remunerationem.

Ver. 9.

De Peccatis Scribarum siue Notariorum.

Scribae sunt Notarii, vel Graffarii, & eis adhaerentes clerici, qui publicam agunt personam, & vtrique parti, actori scilicet & reo, tenentur primo deducta in iudicium fideliter scribere: secundum actus publicos partibus sub moderato secundum stylum curiae salario expedire. Peccat autem falsa scribendo, aut vera omitendo, actoris vel rei partes agendo, aut sollicitando, dietas frustratorias multiplicando, vel multiplicari faciendo, expeditionem actorum partibus negando, vel differendo, amore, timore, fauore, aut auaritia: secreta curiae reuelando, & partibus communicando, & ultra debitum salarium directe vel indirecte exigendo, & a pauperibus paupertatem iurantibus, salarium consuetum exigendo: possunt tamen exigere a diuite pauperis parte, succumbente.

Ver. 10.

De Peccatis Iudicum.

Iudex autem & ei assistentes Consiliiarii, ultra tres praedictos modos in versiculo 3. huius. s. 2. descriptos, in multis offendere possunt. Primo iudex in praesumptione, si indignus officio, utpote ignorans officium iudicis assumpsit. Si negligens sit purgare prouinciam malis hominibus, & processum bene & diligenter examinare negligit, aut suspectos ac fauorabiles alteri parti, in iudicando admittit. Praeterea accipiendo munera vel pecuniam, ut iudicet, etiam si iuste iudicat. Si non seruat ordinem iuris. Si dilationes frustratorias concedat. Si indignis & corruptis hominibus iurisdictionem delegat. Si reis interrogationes captiosas, & ad quas non tenebatur, facit. Si allegationes friuolas admittit. Si pauperibus non prouidet de aduocato. Si propter causam indebitam differt prolationem sententiae, aut eius expeditionem, ac executionem. Si in sententia ponit clausulam obscuram, ut ille contra quem datur, possit se defendere, vel executionem differre contra iustitiam. Si fraudes, dolos, cautelas, ac alia aduocatorum & procuratorum vitia non corrigit. Si consilium partibus dat. Si secreta reuelat. Et secundum ius civile, siue canonicum & municipale, tot committit peccata, quot transgreditur prohibita. haec summarie dicta sufficiant. Si probationes horum habere velis, vide Summistas, vel applica fundamenta praedicta.

s. 3.

De Peccatis Iustitiae Commutatiuae oppositis.

Iustitiae commutatiuae multa peccata extra iudicium sunt opposita, quae ad tria genera reducuntur. Quaedam enim sunt contra integritatem personae: quaedam contra integritatem honoris & famae: quaedam vero circa exteriores, siue bona temporalia. Contra integritatem personae sunt duo, scilicet homicidium, & membrorum mutilatio.

Ver. 1.

De Homicidio.

Homicidium est hominis occisio, auctoritate priuata facta, quae prohibetur Exod. 20. Non occides. Dicitur auctoritate priuata: quia auctoritate publica iudex aut licitor vel miles in bello iusto occidendo non peccat, cum sit praecipuum Exo. 22. Maleficos non patieris viuere. Itaque vim vi repellendo, cum moderamine inculpatae tutelae: non tamen intendendo mortem, sed solum defensionem: ut cum non potest aliter eua dere, tunc occidendo non peccat. Ex praemissis sequitur quod illicitum est seipsum occidere: quia quilibet plus tenetur se conseruare in esse, quam alios. Praeterea interficiendo se, facit iniuriam communitati & Deo, qui vitam sibi dedit, & mortem sibi reseruauit, iuxta illud Deuteronom. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Hoc reatu tenentur non solum occisores materiali gladio, sed etiam praecipientes, consentientes, auxiliantes, & non impediens, qui absque vitae periculo possunt: maxime autem qui curam Reipublicae habet, qui etiam

lz iij

dissimulando, & homicidas non puniendo, peccant, & vt homicidæ censendi sunt. Ad hoc genus pertinent venefici, qui per intoxicationem occidunt. & mulieres siue viri abortum procurantes, siue confulescentes, aut materiam scienter ministrantes. & secundum D. August. generationem impediētes. & secundum D. Ambros. pauperi in extrema necessitate elemosynam non dantes. At enim: Pisce fame morientem: si non paupisti, occidisti. & tenentur ad restitutionē possibilem, vt dictum est. Suntque irregulares omnes homicidæ, etiam procurantes abortum, si foetus fuerit animatus anima rationali. Casualiter verò occidere hominem cum sit præter intentionem & voluntatem, dando operam rei licitæ, & adhibitis diligentis, non est peccatum, cum non sit voluntarium. Si autem dabat operam rei illicitæ, vel nō adhibitis diligentis, peccatū est. Vnde & propter hoc Lamech reus fuit homicidij. De his amplius superius dictum est, cum de euentu ageretur.

Ver. 2. De Membrorum Mutilatione.

2. 2. q. 65. **M**embrorum mutilatio auctoritate priuata, est peccatum. Excusantur tamen aliqui qui faciunt se mutilare propter salutē corporis, quando scilicet toti corpori nō potest aliter subueniri. Et quia salutē spirituali semper potest aliter prouideri, cum peccatum subiaceat voluntati: ideo non licet alicui pro salute spirituali, membrum præscindere propter peccatum vitandum. Ideo D. Chrysostr. exponens dictū Christi. Sunt Eunuchi qui seipso castrauerūt propter regnum Dei, dicit: Non per membrorum abscisionē, sed per malarum cogitationum interemptionē. Maledictioni enim est obnoxius, qui membrum abscindit: etenim homicidæ sunt, qui talia præsumunt. Postea subdit: Neque enim concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior. Aliunde enim procedit qui in nobis est fomes, & præcipuè à proposito incontinenti, & mente negligente. Nec ita abscisio membri comprimit tentationes, vt cogitationis frenum. Vnde secundum statuta vetera Niceni concilij: Qui se castrauerunt propter castitatem seruandam, reprehenduntur. Percutere autem & verberare siue disciplinare seipsum, vt sensualitas subiaceat rationi, vel ad satisfaciendum pro peccatis, est virtuosum: si moderatè fiat. Vnde D. Paulus 1. Corinth. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. Aliū autem disciplinare licitum est eis quibus incumbit cura, vt parentibus, & pædagogis ab eis commissis, seu de eorum expressa aut præsumpta licentia, vt à maiori malo retrahantur, imò licitum est hominem liberum ad horam ligare in vehemēti passione existentem, vt ab aliquo opere illicito statim perpetrando retrahatur. Sicut cum aliquis detinet aliquem, ne se præcipitet, vel ne alium feriat: sed simpliciter aliquem includere vel ligare pertinet ad eum solum, qui habet disponere de actibus & vita alterius: quia per hoc non solum impeditur à malis faciendis, sed etiam à bonis agendis.

Ver. 3. De Contumelia.

2. 2. q. 72. **C**ontra integritatem honoris & famæ sunt multa peccata, quæ reducuntur ad duo genera: quia vel in præsentia, vel in absentia. In præsentia potest proximus dehonoriari sex modis. Primò per Contumeliā, cum quis mala culpæ, verbo, vel signo, aut literis, profert in præsentia proximi animo iniuriandi, seu dehonoriandi, vt puta dicendo, tu es fur vel adulter, &c. Et si culpa sit falsa vel vera, sed occultata est etiam Detractio: & sic vnus & idem actus est Contumelia & Detractio, respectu diuersorum: inquantū profert in præsentia, dicitur Contumelia: inquantū verò aliis præsentibus, dicitur detractio. Et si culpa quæ profertur est mortalis, est peccatum mortale: si venialis, veniale: nisi fortè ex illo grauius confunderetur, vel ab aliquo magno bono impederetur, aut legeretur: quia tunc esset mortale. Sustinēde tamen sunt contumeliæ in præparatione animi, sicut ea quæ contra nos fiunt, vt D. Aug. exponens illud: Si quis te percusserit in vnā maxillam, &c. Idem Psal. Ego tanquam surdus non audiebam. Non tamen semper expedit. Vnde nec Christus aliam exhibuit, sed percussorem reprehēdit. Sic est de contumeliis. Expedit aliquando ad reprimendam audaciam. Vnde Proverb. 26. Responde stulto iuxta stultitiam suā, ne sibi sapiens videatur. Et aliquando propter multorum bonum, quod quandoque propter contumeliā impeditur. Tacere autem ad dandum locum iræ, laudabile est: sed tacere ad prouocandum ad iracundiam, pertinet ad vindictam, & sic est peccatum.

Ver. 4. De Coniuitio.

2. 2. q. 72. **P**otest secundo dehonoriari proximus propter conuiuium, cum quis malū pœnæ obicit in præsentia eius. Et differt conuiuium à contumelia, quæ est repræsentatio defectus culpæ. conuiuiū verò est quando obicitur malū pœnæ animæ vel corporis, vt ignorantia, cæcitas, fatuitas, claudicatio, aut aliquis defectus naturæ, propter quem nullus est vituperandus, vt habetur in 2. Ethic. & est peccatū mortale, quādo notabiliter confunditur. Vnde Christus: Qui verò dixerit, Fatue: reus erit gehennæ ignis.

Ver. 5. De Improperio.

2. 2. q. 72. **P**otest tertio quis dehonoriare proximum, cum obicit alteri in præsentia defectum minorationis, siue indigentia, vt egestatem: vel commemorat auxilium aut beneficium factum ei in egestate necessitatem patienti, sicut plerique faciunt: vocando eum pediculosum, fame mortuum: si non subuenissem tibi esses miser, vel mortuus inedia, aut fame, aut aliquid huiusmodi. Circa prædicta tria vitia & multa sequētia notandum, quod talia verba in grauibis formaliter dicta: hoc est ex intentione dehonoriandi, vel diminuendi, siue deprimendi famam vel honorem, est peccatum mortale. Si verò materialiter tantū, hoc est non intendendo dehonorationem, &c. Si pro correctione (sicut sæpe fit à superioribus & maioribus) non est malū. Si verò ab aliis, est veniale. Necessaria tamē est discretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur. Quia potest esse tā graue conuiuiū per incautelā prolatū, quā auferret honorē eius, cōtra quē profertur:

ferretur: & tūc esset mortale, etiā si nō intēderet dehonorationem. Sicut etiam si aliquis incautè ex ludo percussus grauius lædat, culpa non caret. Si verò nō ad contristationem, sed magis delectationis aut iocū causa, potest esse sine peccato, si debita circumspectiōe obseruentur. Si quis verò non reformidet contristare eum in quem profert huiusmodi iocosum conuiuium, dummodo risum excitet, vitiosum est.

Ver. 6. De Irrisione.

A Potest quarto dehonoriari proximus per derisionem, & hoc dupliciter, scilicet verbo vel signo. Primò verbo, cum quis malum culpæ vel pœnæ, aut egestatem & defectus naturæ, cachinnis in ludum & iocum accipit, intendens eum parui pendere, & tam vilem eum existimare, vt de malo eius non sit curandū, sed quasi pro ioco & ludo sit habendus, volens eū qui irridetur, pro fatuo & nihilo haberi, vt erubescat, & inter homines comparere vereatur. Et talis dehonoriatio est peccatum mortale, & grauius quàm contumelia: quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriosè: irrisor verò in ludum, & sic est maior contemptus & maior dehonoriatio. & est cōtra illud Iob: Deridetur iusti simplicitas. Si irrisio sit in rebus diuinis, puta in Deum vel Sanctos aut Ecclesiam: non est simplex irrisio, sed blasphemia, iuxta illud Esa. Cui exprobraſti, & cui blasphemaſti, & super quem exaltaſti vocem tuam? Postea subditur: Ad sanctum Israel. Si verò sit de modicis in ordine ad proximum, & materialiter, hoc est absq; intentione dehonoriandi, contristandi, vel confundendi, sed ad risum duntaxat concitandi, est peccatum veniale: & vbi proximus qui irridetur non contristatur, sed potius gaudet, absque peccato fieri potest, cum volenti non fiat iniuria. Secundo potest fieri irrisio per signa, vt rugando nasum, vel aliquod aliud signum spretiuum faciendo. talis derisio vocatur subannatio, quæ intantum peccatum est, inquantum est proximi contemptus vel despectio.

Ver. 7. De Maledictione.

B Potest quinto dehonoriari proximus per maledictionem. Pro cuius intelligentia aduertendum est quod maledicere idem est quod malum dicere. Contingit autem tripliciter maledicere, & ideo triplex est maledictio. Primò aliquis potest maledicere & loqui de aliquo per modum enunciationis, in dicitio modo. Et sic maledicere nil aliud est quàm malum alterius referre. & sic contumelia, conuiuium, improprietū, & detractio dicitur maledictio, ac etiam susurratio. Secundo modo casualiter & imperatiuè, iubendo vt alicui fiat malum: & hæc maledictio pertinet ad peccatum facti siue mali, quod quis iubet fieri proximo. Tertio modo potest aliquis maledicere optatiuè siue imprecatiuè, optando vel increpando alicui malum, quod imprecatur. Si verò aliquis optet alicui malum, non sub ratione mali, sed sub ratione boni: vt quia hoc iustum vel vtile est sibi vel aliis, vt si quis optet peccatorem manifestè peccantem, pati iustitiam, vt alij emendentur: vel pati ægritudinem vel aliud impedimentum, vt emendetur, vel à nocumento cesset: non est maledictio per se loquendo, sed per accidens: quia principalis intentio dicitis non fertur in malum, sed in bonum. Et sic iuste iudex maledicit, hoc est imperat malum inferri criminoso: & Ecclesia etiam anathematizans maledicit. Et propheta in scripturis quandoque imprecatos fuisse mala leguntur, quasi conformantes voluntatem suam diuinæ iustitiæ. Licet huiusmodi imprecationes possint per modum prænunciationis intelligi: & quantum Glo. super illud Num. 23. Quo modo maledicam, cui non maledixit Deus: dicit quod non potest esse iusta maledicendi causa, vbi peccantis ignoratur affectus: quia intelligi debet de occultis. & secundum finalem reprobationem non possumus scire cui maledicat Deus. Possumus tamen cognoscere ex aliquo peccato exteriori, pro quo pœna est intelligenda, & secundum reatum pœnæ. Notandum præterea quod illicitum est maledicere tempori, vento, pluuiæ, imò & diabolo, cum natura eius bona sit. Vnde D. Iudas in canonica sua dicit, quod cum Michaël archangelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moyſi corpore, non ausus est iudicium inferre blasphemiam: sed dixit, Imperet tibi Deus. Licet eius culpa possit à viro iusto maledici, hoc est optari, vt pœna debita eidem reddatur. Iuxta illud Iob, Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan. Sed cum peccator maledicit diabolo propter culpā, simili ratione cum ipse sit in culpa, iudicatur se maledictione dignum: iuxta illud Eccl. 21. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. D. Tho. dicit quod maledicere creaturis irrationabilibus, inquantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiam. Maledicere autem illis secundum se consideratis, est otiosum & vanum, & per consequens illicitum. Potest etiam proximus lædi & turbari verbo in præsentia, per contentionem: sed de illa erit sermo, cum de vitis, charitati oppositis, agetur infra c. 12. s. 3. ver. 6.

Ver. 8. De Detractione.

C In absentia læditur proximus verbo per detractionem & susurrationem. Detractio est denigratio famæ, hoc est bonæ æstimationis siue reputationis proximi, per verba occulta. quæ denigratio fit per mala culpæ & pœnæ. & dicitur per verba occulta non simpliciter, sed per comparisonem ad eum de quo dicuntur, cum intentione denigrandi, corrumpendi, vel diminuendi famam, quod est formale detractoris. & hoc modo est peccatum mortale: quia si materialiter, hoc est si aliquis dicat aliqua verba, per quæ fama alterius minuitur, propter aliquod bonum vel necessariam causam, debitis circumstantiis obseruatis, vt quando fit propter emendationem, vel propter punitiōem & bonum iustitiæ, prout in accusatione, non est peccatum, neque potest dici detractio. Si verò ex animi leuitate, vel propter causam non necessariā, non est peccatum mortale: nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeo graue, quod notabiliter famam alicuius lædat. Potest autem fieri detractio dupliciter, scilicet directè & indirectè. Directè fit quatuor modis. Primò, quando quis falsum imponit alteri. Secundo, quando peccatum occultum reuelat. Tertio, quando auget suis verbis. Quarto, quando illud quod est bonum, dicit mala intē-

tione factum. Indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose reticendo, aut minuendo, vel detractionem audiendo, absque resistentia, si resistere possit ciuilliter loquedo, vt quia praelatus vel maior in societate: tunc enim non resistendo detractori consentire videtur, & maxime si impellit. Si vero aliquis ex timore vel verecundia detractoribus resistere omittat, non peccat, vel saltem minus. Detractor in tribus primis casibus, & quando impellit ad detrahendum, tenetur ad tria. Primo, ad reparationem damni, quod diffamatus incurrit. Secundo, ad reparationem fame: vt ad omnes apud quos detraxit, vadat: & si falsum imposuit, dicat se falsum imposuisse. Si verum dixit diffamando, dicat se male dixisse, & iniuste diffamasse. Debet autem detractor, vt dictum est, ire ad eos, apud quos detraxit: nisi in sequentibus casibus, quos excipit Syluester de Prierio. Primo si facta diligentia non habeat in memoria. Secundo, quando sequeretur maior infamatio, vt puta cum amplius illi non recordantur. Tertio, si fieri potest, & si pateat securus accessus. Quarto, quando dicit his quibus debet. Quinto, quando ea que dixit, non erant ex sua natura diffamatoria, puta quia interpretari poterant de peccato veniali. Sexto, quando dixit se audiuisse, nihil addendo quod faceret ad credulitatem. de hoc dictum est supra, cum de restitutione fame & honoris ageretur. Septimo, cum is cui dixerat, sciuit postea per aliam via. Octauo, quando ille erat infamatus de eode crimine apud illum cui dixit. Et quia murmuratio ad detractionem pertinet: ideo aliquid de ea pro terminorum declaratione subiungendum est. Murmuratio secundum aliquos dicitur per similitudinem ad mutire, quod est proprie mutorum, vel loqui non audentiu. Et accipitur dupliciter: vno modo largè, pro omni submissa & clanculosa locutione de aliquo. Et hoc modo potest esse peccatum, & sine peccato. Sicut dicitur de Christo quod murmur multus erat de eo. Quidam dicebant, quia bonus est: alij vero dicebant, non: sed seducit turbas. Secundo accipitur proprie pro submissa & clanculosa locutione impatientis, querelantis se de re iusta: vt filij Israel, qui conquebatur de Manna: vel de re iniusta, modo tamen in debito, hoc est, vbi, quando, quomodo, & coram quibus non oportet: vt communiter religiosi, qui aliquando patiuntur iniuste, & non exponunt rationem suam praelatis, sed alijs quorum non est eis prouidere. & hoc modo semper est peccatum veniale vel mortale, secundum qualitatem obiecti & intentionem animorum, ac conditionem personarum murmurantium, & contra quas est murmuratio, & eorum qui audiunt murmurationem. Et potest sic definiri: Murmuratio est iniusta impatientis clamosa ac clanculosa querela de re iniusta vel iusta, in debito modo facta. dicitur iniusta: quia murmuratio est species detractionis, & secundum rem detrahit illi, contra quem murmurat, tanquam iniuste & irrationabiliter se habuerit vel habeat. Et ideo fit contra Deum per displicentiam, eo quod non tribuat prosperitatem, vt filij Israel de defectu aquae: vel quia immittit tribulationes: vel quia non regit mundum ad votum & nutum nostrum, includit blasphemiam. dicitur impatientis: quia si per modum denunciationis vel admirationis fieret, non esset proprie murmuratio. Dicitur etiam clanculosa, siue in absentia facta: quia si fieret in presentia, non esset murmuratio, sed potius improprium. Ex his patet quod murmurator est iniustus & impatiens: magis tamen iniustus: & tenetur ad restitutionem, si intulerit notabile nocumetum fame & honoris, aut aliarum rerum. Grauitatem huius peccati declarat Apostolus, Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Secundum iura vero canonica, poena murmurationis est, vt alienus sit à fratru vnitatem, & opus eius abiiciatur, vt habetur in ca. alienus. 90. dist. vbi glo. dicit, quod opus clerici precipue est oratio, laici vero oblatio. Et sic videtur quod si sit clericus, debeat quasi excommunicatus separatus esse ab alijs in oratione. Et si sit laicus, non recipitur eius oblatio.

Detraitor ad quid tenetur.

Detraitor quando de restitutione facta excusatur.

Murmuratio quotupliciter accipitur. Ioan. 5.

Murmuratio definitio.

Murmuratio quando tenetur ad restitutionem. 1. Cor. 10. Murmuratoris poena.

Ver. 9. De Susurratione.

Susurratio est locutio qua quis malum dicit de proximo, vel omne quod potest mouere intellectum ad tollendam amicitiam. & formale susurrationis est intentio tollendi amicitiam. Et in quantum dicit malum, est detractor: & in quantum intendit tollere amicitiam, est susurro. Et cum amicitia sit inter duos, susurro nititur ex vtraque parte amicitiam dissoluere. Ideo duabus linguis vtitur, vni dicens malum de alio, eam ob rem dicitur bilinguis, & grauius peccat quam detractor aut contumeliosus: quia maius bonum aufert à proximo. Cum amicitia inter exteriora bona praeuineat: quia sine amicis nullus vivere potest, vt habetur 8. Ethicor. & Sap. dicit, Inimico fideli nulla est comparatio: & fama (quae per detractionem tollitur) ad hoc est maxime necessaria, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et sic cum finis sit potior iis quae sunt ad finem, sequitur quod amicitia praeuinet fame: ideo susurro grauius peccat quam detractor, licet detractor peiora dicat. Ideo in catalogo sceleratorum praepouuntur susurrones, hoc est secundum Greg. inter amicos discordiam seminantes. de quibus Sap. Sex sunt quae odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. & Eccl. Susurro & bilinguis maledictus est: multos enim turbauit pacem habentes. Criminator siue calumniator differt à susurrone & detractore: quia criminator est qui publice alijs crimina imponit, vel accusando, vel denunciando: quod non pertinet ad detractorem aut susurrone. qui ad restitutionem tenentur modo possibili.

2. 2. q. 74. Susurratio quid sit, & quod differat à detractione. 8. Ethic. Eccle. 6.

Rom. 1. Prouerb. 6. Eccle. 28. Susurro differt à criminate: & tenetur ad restitutionem.

Ver. 10. De Adulterio.

Potest etiam ledi proximus per peccata in personam coniuncta, & tanto grauius, quanto persona que deprehendatur, est magis coniuncta. vnde qui deprehendatur vel decipit filium, aut iniuriam ei facit, magis offendit patrem, quam si deprehendatur seruum, vel illi iniuriam faceret. Et cum vxor sit valde coniuncta viro, maiorem iniuriam facit viro, qui eam violat, vel aliquam iniustitiam facit, quam si faceret alicui alteri mulieri sanguine iuncta viro. Sed si vxor consentiat in adulterium, minoratur peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia vxor non habet pote-

bet potestate sui corporis, sed vir. Et quia adulterium non solum opponitur iustitiae, sed etiam castitati: ideo de ipso erit locus aliquid dicendi, cum de intemperantia agetur. Notandum tamen est quod quanto aliqua iniuria in plures redundat, ceteris paribus, tanto grauius est peccatum. Et inde est quod grauius peccat percutiens principem, quam priuata personam: quia redundat in iniuriam multitudinis.

Ver. 11. De Furto.

Circa res exteriores opponuntur iustitiae commutativae quatuor vitia, scilicet furtum, rapina, fraudulencia, & vfura. Furtum est occulta acceptio rei alienae domino principali rationabiliter inuito: quia si dominus esset irrationabiliter inuitus, non esset furtum: vt in extrema necessitate, si abundans panibus nollet dare indigenti, posset occulte, imò & manifeste & cum violentia auferri, cum iure naturali omnia sint communia. tunc enim accipit rem suam ab iniquo detentore: ideo non dicitur fur neque raptor. Ius enim ciuile, quo reru proprietates & dominia sunt inuenta, suspenditur adueniente iure naturali: & omne ius posituum cessat. Leges tamen & canones tales puniunt, propter incertitudinem extremae necessitatis: & ne detur alijs non extremè indigentibus, ansa simulandi extremam necessitatem, & sic turbandi Rempublicam. verum Deus, cui nil incertum est, non punit. Olim fur occultus tenebatur ad duplum, & manifestus ad quadruplum, verum quia iudicialia praepcepta in morte Christi consummata sunt, & nunc non ligant: ideo sufficit nunc reddere simplum & interesse damni emergentis. Et vltra hoc in iudicio condemnatur fur pro primo furto, ad fustigationem, pro secundo abscinditur vna auricula, pro tertio alia, & aliquando suspenditur. tamen commune est quod in quarto suspendatur. Si vero furtum sit qualificatum, & committatur in rebus priuilegiatis, & furtum sit aequale tribus, suspenditur pro primo furto: maxime quando sequitur turbatio pacis, vt habetur in Auten. de treug. & pac. Notandum tamen quod accipere à domino priuato inuito, cum consensu supremi domini, scilicet Dei, non est furtum: ideo filij Israel, qui iussu domini spoliauerunt Aegyptios, furati non sunt, nec peccauerunt. Furtum autem ex genere suo est mortale: efficitur tamen veniale propter modicitatem aut surreptionem.

Ver. 12. De Rapina.

Rapina tripliciter accipitur. Primo, pro quacunque vfurpatione rei alienae temporalis vel spirituales. Et hoc modo accipitur Phil. 2. vbi de Christo dicitur, Non rapinam arbitratus est se esse equalem Deo, prout Lucifer. Secundo, pro quacunque vfurpatione illicita rei temporalis. & sic accipit D. Ambrosius dicens, Qui vfuram accipit, rapinam facit: vt habetur in e. qui vfuram 14. q. 4. Et D. August. Si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Tertio, proprie & strictè, vt diuiditur contra furtum & vfuram. & sic accipiendo, Rapina proprie est iniusta & violenta ablatio rei alienae. Ex his sequitur quod non est rapina, si quis rem suam violenter accipiat ab eo qui aufert, scilicet fure vel raptore. Nec etiam si res aliena violenter accipitur in bello iusto. Nec etiam si violenter accipitur auctoritate publica, iustitia exigente, contra voluntatem priuatorum propter Reipublicae necessitatem. Rapina grauius peccatum est quam furtum: quia per rapinam non solum inferitur alicui damnum, sed etiam inferitur personae iniuria. Licet magis verecunderetur quis deprehensus in furto, quam rapina, eo quod homines sensibilibus inhærentes, magis gloriantur de virtute exteriori, quae amplius manifestatur in rapina, quam in furto.

Ver. 13. De Fraudulencia.

Fraus siue fraudulencia & dolus se habent sicut superius & inferius: quia fraus est deceptio proximi, quae fit, per facta dūtaxat. Dolus autem est deceptio proximi, siue fiat per uerba, siue per facta: & sic omnis fraus est dolus, sed non e conuerso. Differunt etiam: quia dolus aliquando accipitur in bonam partem: est enim quidam bonus dolus, qui idem est cum solertia, quae est pars prudentiae: vnde dicitur aliquis bonae indolis, hoc est dolum bonum intus habens, siue bonum ingenium, siue solertiam, sicut Salomon in iudicando meretrices, adhibuit bonum dolum. & idem fit quando quis tacite simulat, vt se vel focium seruet indemnem, vel vt bonum alterius procuret, prout D. Paulus dicit, Omnia omnibus factus sum, vt omnes facerem saluos: & cum essem astutus, dolo cepi vos. Saepius tamen dolus inuenitur accipi in malam partem, pro circunventione & deceptioe proximi. De qua 1. Thessa. 4. Et ne quis superpergrediatur aut circūueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de omnibus his. Et sic accipiendo, definitur in. l. i. ff. de dolo. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, seu machinatio, ad circunueniendum, fallendum, vel decipiendum alterum. Dicitur est calliditas in animo tacendo, fallacia vero mentiendo: machinatio arte verborum: fraus autem semper accipitur in malum: vtrunq; tamen siue fraus, siue dolus dupliciter accipi potest. Primo, vt importat executionem astutiae. & hoc modo pertinet ad imprudentiam, vt dictum est, cum de vitijs prudentiae oppositis ageretur. Secundo accipitur, in quantum fraus & dolus, adhibetur ad hoc, quod aliquid plus vel minus iusto pretio vendatur, locetur, aut conducatur, aut alio modo commutetur. Ad cuius euidentiam supponendum est quid dicatur iustum pretium alicuius rei, & à quo institui debet. Iustum pretium est aequalis valor rei, siue pro re detur pecunia, siue quodlibet aliud quod pecunia siue numismate (quod, vt dicitur in 5. Ethic. ad mensurandum valorem & precium rerum inuentum est) aestimari potest: sic quod valor rei venditae sit tantus, quantum est valor pecuniae vel alterius rei loco iustae pecuniae datae. Verum quia valor rerum corporaliū propter mutabilitatem temporis, conditionis, siue affectus personarum incertus est, nulla potest dari certa regula in particulari, quantum in generali dicitur in. l. pretia rerum. ad Falcid. ff. vbi dicitur quod precia rerum non ex affectu singulorum, sed communiter, hoc est, vt plures de communitate iudicant, aestimantur. Communitas autem hominum circa huiusmodi pretia propter diuersas occurrentes causas idem in specie non aestimat in puncto siue in athomo, sicut videmus in tritico: non enim conueniunt omnes

2. 2. q. 66. Furtum quid sit.

Extremè indigens, accipiens violentè panem, puniuntur ab hominibus, sed non à Deo.

Restitutio rei furtae. Poena furis. Exod. 12. Furtum est ex genere mortale.

2. 2. q. 66. art. 8.

Rapina est peccati grauius furto.

2. 2. q. 77. Fraus et dolo differunt.

3. Reg. 3.

1. Cor. 9.

1. Thessa. 4.

Dolus malus.

Fraus semper accipitur in mala partem, & fur quid importat.

Iustum pretium quid sit.

oēs in pretio determinato: sed quidā parū plus, quidā parū minus estimāt & emūt, & sic diuerso pretio venditur in foro. Si verō eiusdem cōmercij sunt mercantia, & res vendibiles in aliquo loco, in quo non est communitas (quia fortē vnus solus habet) iustum pretium determinari debet arbitrio bonorum mercatorum, qui consideratis in re mobili debitis circumstantiis, arbitrabuntur iustum pretium non in athomo, sed parum plus aut minus. In re verō immobili arbitrabuntur secundum fructus, locū, & tempus, scilicet belli vel pacis. Ex hoc sequitur quōd iustum pretium quandam latitudinem habet plus vel minus continentem: quod est valde notandum pro decisione multarū difficultatum. D. Tho. dicit quōd de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundū se, & quo ad hoc, cū emptio & venditio introducta sit pro communi vtilitate, dum vnus indiget re alterius, & ē conuerso, vt dicit Philosophus: consequens est quōd non debet esse magis in grauamē vnus, quā alterius. Vnde sequitur quōd secundum æqualitatem rei contractus inter homines debent constitui. Quantitas enim & valor rei mensuratur secundum pretium: & ideo si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel ē conuerso res excedit pretium, tollitur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius emere seu vilis vendere rem quā valeat, siue ē conuerso, est secundum se iniustum & illicitum. Alio modo possumus loqui de emptione & venditione, secundum quōd per accidens cadit in vtilitatem vnus, & in detrimentum alterius: puta cū aliquis eget aliqua re, & alius læditur si ea careat. In tali casu iustum pretium erit, vt non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed etiam ad damnum quod venditor incurrit ex venditione. & sic licet potest vendi aliquid plus quā valeat secundum se, licet non plus quā valeat habenti. vt si aliquis propter defectum equi quem habet, qui est valde vtilis alteri, detrimentum patitur, & alius iuuatur: vt pote quia habet longum iter peragere: poterit carius vendere. Si verō aliquis multum iuuatur re alterius quam accipit: & ille qui vendit, non damnificetur carendo illa, non debet eam superuendere: quia vtilitas quæ accrescit alteri, non est ex venditione, sed ex conditione euentus. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum: licet possit ei vendere damnum quod patitur: ille autem qui ex re accepta multum iuuatur, potest propria sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem. Ex præmissis apparet falsitas duarum regularū, quas mercatores pro fundamento palliationis suarum fraudium (instigante diabolo) sibi præstituerunt. Prima est, quōd tantum valet res, quanti vendi potest. Secunda est, quōd licet contrahentibus se inuicem decipere. ambæ enim sunt contra æqualitatem iustitiæ commutatiuæ. Et quāuis leges humanæ (quæ non possunt cohibere omnia vitia quæ sunt contra virtutem: sed sufficit eis quōd cohibeant ea quæ destruunt pacificum conuictum) non puniant: propter hoc non approbant: licet permittant duntaxat, nisi fortē quando est nimius excessus: vt cū venditur res vltra dimidium iusti pretij: tunc dant actionem rescindendæ venditionis. Sed lex diuina nil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium. Ideo tales qui æqualitatem iustitiæ deprauant, punit, & ad restitutionem necessitat. Angelus de Clauasio in summa sua dicit primam regulam habere locum, seruatis quatuor conditionibus. Quarum prima est scientia, sic quōd nulla sit deceptio ex vtraque parte, vt scilicet quælibet partium sciat qualitatem rei & valorem eius. Secunda est libertas, hoc est quōd nō faciat ex tali necessitate, quōd excludat rationem voluntarij, quemadmodum quando talis res pertinet ad necessitatem vitæ: sicut triticum, vinum, vestes, domus, & alia huiusmodi, quæ non possunt vendi ad libitum, sed secundum iustum pretium: vel quando res venditur timore incurrendi damnum. Tertia conditio est prudentia, quia mentis leuitas redderet contractum illicitum. Quarta, quōd ille qui plus debito emit, possit donare. In talibus enim superexcessus censetur donari propter effectū valoris, qui sciēs rem parum valentem, quam alius non tenetur vendere, excessiuo pretio emit. Secūdo apparet ex dictis, quōd quādoque in commutationibus est defectus latens alteri parti, siue in re siue in pretio, fraus committitur, quæ est ex genere peccatum mortale: nisi excusetur propter imperfectionē actus vel modicitatem obiecti. ¶ Notandum tamē quōd in rebus triplex potest inueniri defectus: Vnus est secundum speciem rei, quando scilicet vna substantia pro alia venditur, iuxta illud Esa. 1. Argentū tuum versum est in scoriā, & vinum tuum mixtum est aqua. Alius defectus est secundum quantitatem, quæ consistit in pondere, numero, & mensura, iuxta illud Deuter. 25. Non habebis in sacco diuersa pondera, maius & minus: neque erit in domo tua modius maior & minor. Postmodū subditur: Abominatur enim dominus eum qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis: puta si aliquis vendat aliquod animal infirmum pro sano, ædificium ruinosum pro firmo & stabili, res corruptas pro bonis. Ex his sequuntur innumera corrolalia & resolutiones in casibus cōscientiæ: inter alia quōd venditor tenetur reuelare emptori defectus latentes rei venditæ. idem proportionabiliter dicatur de emptore quo ad vitia monetæ, siue quo ad pondus, siue quo ad substantiam, vel proximam reprobationem, quam nouit, venditor ignorante. Et generaliter vbi non seruatur æqualitas, quocunque modo illicito fiat, maximē si ex monopolio, seu conituratione vnus vel plurium, & dicatur rem plus valere quā valeat: fraus cōmittitur. Sequitur etiam quōd non licet tanti vendere rem, quanti emptor est: puta cū disponitur ad corruptionem, vel quando pretium per communitatem diminuitur. Si plura circa hanc materiam desideras, & quid sit negotiatio, & an ars negotiandi, quæ est solum propter lucrum vili emere, & statim absque translatione aut mutatione facta in re, carius vendere, sit licita, vide D. Tho. in quæstione annotata, & maximē art. 4.

Ver. 14.

De Vsurā.

2. 2. q. 78.

Vsurā & scenus idem sunt, & in sacris literis multipliciter accipiuntur: quandoque metaphoricē pro superexcrecentia spiritualium, quam exigit Deus, volens vt bonis ab eo acceptis proficiamus ad vtilitatem

Due regulæ falsitatis mercatorū.

Occultans defectus rei venditæ fraudat.

Triplex defectus verū vendibilium. Esa. 1. Deut. 25.

2. 2. q. 78.

nostram, sed non suam. Et sic accipitur Luca 19. vbi reprehenditur ille, qui abscondit & repositum talentum sibi creditū, in sudario. Et dictum fuit illi: Quare nō dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris utique exegissem illam? Quandoque verō accipitur pro abundantia rerum, propter quam aliquis alteri mutuari potest. Et sic fuit promissa filius Israël in præmium pro obseruatione legis, iuxta illud Deuter. 28. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo scenus accipies: hoc est, tam abundans eris, quōd poteris mutuari gētibus, & à nullo mutuū accipies. Tertio accipitur proprie, & sic: Vsurā est lucrum siue crementum ex mutuo vero vel interpretatiuo proueniens, siue illud cremētum sit pecunia, siue aliud quod pecunia æstimari possit. Ad cuius euidenciam sciendum est, quōd mutuum est contractus, in quo transfertur dominium rei cum debito recuperandi tantundem in specie, & non in numero. Ideo dicitur mutuum, quia de meo fit tuum. Et consistit in rebus vsu consumptibilibus, siue quarum vsus non distinguitur ab ipsis, vt blado, vinum, oleum, pecunia, & alia huiusmodi. Vtendo enim blado ad cibum, consumimus, similiter & vinum, ac pecunias. Quia vsus principalis eius consistit in distractione. Ex quo patet, quōd licet in rebus in quibus vsus distinguitur à proprietate, fraus & dolus committi possint: non tamen vsurā, cū in illis non inueniatur ratio mutui. Vsurā siue dare ad vsuram, hoc tertio modo accipiēdo vsuram, peccatum est ex suo genere mortale, tam in antiqua, quā in noua lege, ac etiam lege naturæ prohibitum. Primo in antiquo testamento: Si pecuniam tuam mutuum dederis populo meo pauperi qui habitat tecum: non vrgebis eum, quasi exactor: neque vsuris opprimes eum. & David: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Sequitur: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et Ezechiel, Si ad vsuram non accommodauerit, & amplius non acceperit, vita viuet. Nec obstat quod scribitur Deut. 28. Non scenerabis fratri tuo ad vsuram, pecuniam, neque fruges, neque quamlibet aliam rem: sed alieno. Quia per hoc quōd prohibet dare ad vsuram fratri, sufficiens dat intelligere, quōd dare ad vsuram cuiuscunque homini, est simpliciter prohibitum. fratris enim nomine vnus homo intelligitur. Vnde Christus, Omnes vos fratres estis. Et ideo David & Ezech. absolute locuti sunt. Quod autem addit Moses, sed alieno, non concessiue sed permisiue dixit, ad duritiam cordis eorum: sicut de libello repudij & lege talionis, ad maius malum vitandum, ne à Iudæis Deum colentibus vsuras acciperēt, propter auaritiam quam habebant. Quod utique fecissent, si accipere ab alienis non fuisset permittum. Et eodem modo respondendum est, si obiciatur de legibus ciuilibus, quæ dant actionem vsurariis, non approbando, sed solum permittendo ad duritiam cordis, ad euitandum maius malū: nā nullo aliā modo subueniretur necessitati patientibus. Secundo prohibetur lege noua, Luca 6. Mutuum date, nihil inde sperantes. Tertio prohibetur iure naturæ, quo iniustum est vendere quod non est, cū inter ens & non ens non sit proportio: & per consequens nec æqualitas. vendere etiam bis aliquid est de iure naturali illicitum, cū in secunda venditione vendatur non suum: sed alterum horum facit vsurarius, quia vendit vsu rei qui non est distinctus à proprietate: & sic accipitur pro eo quod non est, in quo est plus quā manifesta inæqualitas. Et si illud lucrum accipitur pro proprietate, iam bis accipit pro illa, primo tantundem, secūdo lucrum: & sic bis accipit. Hæc est ratio Philosophi. Præterea pecunia mutuo accepta transit in dominium debitoris: ita quōd sit sua, vt dictum est: sed valde iniustum & inæquale est, vt quis quærat fructum in re quæ est alterius. Igitur, &c. Quidam etiam dicunt, quōd in vsurā venditur id quod est commune, scilicet tempus. Insuper sit contra misericordiam, cuius natura est, vt eius opera gratis fiant, aliā nō esset misericordia. Christus autem ponit mutuum inter opera misericordie. Nec obstat quōd aliquando dare mutuum sit de consilio: quia ad mutuum semper sequitur præceptum negatiuum, quo prohibetur ne quid vltra sortem non solum accipiat, sed nec etiam speretur. Ex quo sequitur, quōd vsurā purē mētalis est peccatum, non solum in lege noua siue euangelica, sed etiam in lege naturæ prohibitum. cū omnis volitio interior libera, quæ fertur supra materiam indebitam siue obiectum prohibitum, sit mala, & peccatum. Eadem ratione adulterium purē mentale, est peccatum.

Ver. 15.

De Diuisione Vsuræ.

A Vsurā diuiditur in mentalem & extrinsecā. Vsurā extrinsecā consistit in hoc quod est lucrari ex mutuo, interueniente pactione explicita vel implicita. Mentalis consistit in spe lucri, absque vlla conuentione. Pro resolutione multarum difficultatum circa vsuram extrinsecam notandum, quōd ad lucrū vsurarium requiruntur & sufficiunt duæ conditiones ex parte ipsius lucri. Prima est, quōd sit aliquid pecunia æstimabile. Secunda, quōd lucrum non sit suum, scilicet mutuantis. Ex prima sequitur, quōd si aliquis mutuatur alteri vt fiat amicus, non est vsurarius. Ex secunda sequitur, quōd si aliquis mutuatur alteri vt rebeat suum, vel vt redimat vexationem, quia si non mutuaret, fortē debitum negaret, vel se ad iudicium trahi faceret, quōd non faciet propter mutuum, non est vsurā. Neque etiam si mutuantis deducat in pactum, damnum emergens quod incurrit, est peccatum: quia non est lucrum. Sed si obliget ad remutuandum, vel molen dum in mola sua, vel ad sumendū aliquid ex officina sua, vsurā est, quia illa obligatio pecunia æstimari potest. Discernendum est tamen hic lucrum licitum ab illicito. Lucrum enim licitum est pretium pro mola vel aliis mercibus. & hoc non est vsurā, nec subiacet restitutioni. Illicitum verō est obligatio. ideo tenetur ad relaxandum vinculum obligationis, & ad recompensationem illius ad arbitrium boni viri. Sequitur etiam, quōd si aliquis locat aut vendit pecuniam, quod fieri potest quantum ad vsu secundarium, cum pacto accipiendi plus, moderatē tamen, non est vsurā, cū non sit mutuum, vt si quis mutuatur pecuniam ad ostentationem, vel si locat aureos ad ponendum in brodio, vel nummos aureos vendit pro argenteis & parua moneta, vt emptor leuius & securius ambulet: non est vsurā.

Ad lucrum vsurarium quæ requiritur et sufficiat.

vsura. Sicut enim vasa aurea & argentea, & argentum & aurum non monetatum, potest locari & vendi: sic pecunia quo ad vsus secundarios. Sequitur etiam quod si aliquis accipiat pœnam conuentionalem propter moram debitoris, non est vsurarius, quia non ex mutuo, sed ex mora. Quod limitandum est, nisi creditor probabiliter æstimaret debitorem futurum esse in mora, aut mallet debitorem incurere pœnam, quam sibi soluere. Et generaliter si interueniat fraus in mutuo implicito, multis modis vsura committi potest. Si venditor propter dilationem pretij plus vendit, vel emptor minori pretio emit, quia pretium anticipat. Idem de obligato ad soluendum certam summam post annum. Et quia anticipat solutionem pro minori pretio, liberatur à toto. Item si minori quam iusto pretio emit: quia facit pactum de retrouendendo. Si pignore vtitur, vel aliquid pecunia æstimabile accipit, puta operationes in vineis aut vsus equorum: pariter si quis emat rem non existentem, puta domum, pro existente, & venditor locat donec reddat principale. Similiter in societatibus & focciis, quando non est æqualitas in lucro, vel periculum non æqualiter pendet. Et si quis rem suam seruaturus, ad tempus vendit illam, volens maius pretium, quod interim curret vsque ad illud tempus, vsura est. Non esset tamen vsura, si ad pretium commune alicuius determinatæ diei venderet. Nec si triticum antiquum ad nouum mutualet: dum modo triticum mutuatum esset sanum, & non permixtum puluere aut aliis granis, & expectetur nouum purum duobus cribris ventilatum & purgatum: excessus enim valoris vsura est. Et quia penè innumeri casus sunt à mercatoribus adinuenti, quos prolixum esset scribere, ad summistas remitto. Et ad prædicta fundamenta, per quorum applicationem facile poterit nouus casus oblatu cognosci, hæc pro introductione sufficiant.

Ver. 16.

De Vsura Mentali.

Circa vsuram mentalem, quæ consistit in spe lucri, ex mutuo absque conuentione, ad cognoscendum B quando sit peccatum, considerandum est an lucrum speretur ex mutuo, an ex mera gratitudine. Si ex mutuo, est peccatum restitutioni obnoxium. Si vero ex mera gratitudine eius qui accipit mutuum, & non ex mutuo, non est peccatum: neque tenetur ad restitutionem. Verum quia plerunque animus mutuū dantis non concordat cum animo & intentione mutuū accipientis: ideo oportet discernere distinguendo: quia vel vtriusque intentio est pia, vel claudicat ex vna parte. Si vtriusque intentio est pia: quia mutuans non sperat ex mutuo: nec accipiens mutuū dat illi propter mutuū, sed ex mera liberalitate & gratitudine: tunc nulla est vsura, neque opus est restitutione. Si vero vtriusque intentio feratur ad mutuū: quia mutuans sperat aliquid ex mutuo: accipiens dat propter mutuū aliquid vltra: tunc est peccatum, & tenetur ad restitutionem. Si vero alterius conditio claudicat: dupliciter fieri potest, vel ex parte dantis, vel ex parte accipientis. Si ex parte accipientis, quod est quando, qui mutuū, nil ex mutuo sperat. Accipiens autem dat aliquid vltra sortem propter mutuū, & quasi inuitus. Tunc si mutuans accipit, putans debitorem ex mera gratitudine dare, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, donec ad eius notitiam peruenerit, quod debitor propter mutuū dedit. Si autem claudicat ex parte mutuantis tantum, sic quod mutuans sperat ex mutuo, & alius ex mera gratitudine dat: tunc mutuans peccat peccato vsuræ, & tenetur restituere. Verum si postea cognoscat quod ex mera gratitudine debitor dedit, potest acceptare & retinere. Dominus Caietanus circa hoc dicit, quod si quis non vult mutuaie alicui, quem nouit nil ex gratitudine offerentem: & libenter mutuū alteri, quem videt gratum: non propterea inuoluitur peccato vsuræ mentalis: sed sequitur naturalem inclinationem, quia actiones nostras dirigimus his qui digni sunt. Et similiter ex parte accipientis mutuū: si quis gratis multa impendit munera & obsequia, vt ille ad ampliora beneficia mutuū exhibenda prouocetur: ad nullum peccatum prouocat mutuantem. Quod limitandum venit quo ad primū, extra casum, in quo non grato mutuaie non tenetur. Et quo ad secundum in casu, in quo esset valde pauper vel tenuis.

Ver. 17.

De Redditibus & Censibus Annuis.

Circa redditus & census annuos an sit licitum eos emere, & an & quādo in taliū emptione committatur C vsura, est difficultas. Pro cuius resolutione aduertendum est, quod cum omnia quæ possunt pecunia æstimari, emi, & vendi possint, modo seruetur æqualitas inter rem veditam & precium: sequitur quod redditus & census annui, qui pecunia æstimari possunt, sunt vendibiles: & veditio & emptio eorum est licita, dum modo iustum pretium seruetur. Si vero viliori pretio emantur, & non est pactum de retrouendendo, non est quidem vsura, cum non sit mutuū nec explicitum nec implicitum: est tamen iniustitia, propter inæqualitatem pretij: teneturq; emptor iustum pretium refarcire. Si vero redditus vel census annui emantur minori pretio cum pacto de retrouendendo, vsura est, quia ibi est mutuū implicitum: & emptio illa sub minori pretio, & pactum de retrouendendo est quoddam velamen in fraudem vsurarum, & sic non habet efficaciam. Nam (vt dicunt Iuristæ) plus valet quod agitur, quam quod simulatè concipitur. Vbi autē annui redditus & aliæ quæcunq; res iusto pretio emuntur: pactum de retrouendendo non vitiat, imò pertinet ad liberalitatem emptoris, qui ad hoc se afrinxit, quod non potest exigere simul organes pecunias datas, manente debitore libero ad dandum sortem vel redditum annuum. Ex his patet quid dicendū sit de redditu annuo tritici, vini, ac olei. Sed aduertendum est bene ad pretium iustum, quia variatur, & vix reperiri potest propter sterilitatem & pericula occurrentia: nec pretium iustum taxare pertinet ad Theologum, sed ad communitatem, vel principem communitatis. ideo pertransio. Puto tamen excusari eos qui sequuntur edictum principis vel parlamentorum, dum modo quando pro loco & tempore ex causa rationabili variant edicta & augent pretium, etiam ab emptoribus augeatur.

Ver. 18.

Ver. 18.

De Vsurarum Restitutione.

A vsurarij extrinsecè lucrum accipientes ex mutuo siue explicito, siue implicito, tenentur ad restitu- 2. 2. q. 78. tionem acceptorum, & ad interesse damni emergentis. Non tamen tenentur ad restitutionem eorum quæ ex pecunia vsuraria acquisierunt: Cum licitè quilibet tenere possit, quod legitime acquisiuit. Prout in hoc casu, cum pecunia non faciat ex se fructus. Sed si id quod per vsuram acquisitum est, faciat fructus, vt domus vineæ, prata, tenetur non solum ad restitutionem domorum, vinearum, & pratorum, per vsuram acquiritorum, sed etiam fructuum. Quando autem purè mentalis vsurarius restituere teneatur, dictum est, cum de vsura mentali ageretur.

Ver. 19.

De Acceptione ad Vsuram.

A ccipere ad vsuram à parato dare ad illam, & qui non consuevit aliter mutuaie, in casu necessitatis 2. 2. q. 78. vel rationabilis utilitatis secundum se nullum est peccatum: quia nil aliud est, quam mutuū accipere & vsuram pati: quorum neutrum habet rationem mali culpæ: quia secundum Philosophum, Qui iniuriam siue iniustitiam patitur, non peccat, sed vsurarius dando sub vsuris facit iniustitiam: ergo qui accipit & patitur, non peccat. Licitum est enim peccato alterius in bonum suum vt: quia Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum, vt ait D. August. Potest tamen esse peccatum, si quis absque rationabili causa patiat hoc damnum, & alterius iniquitate vtatur. Inducere vero non paratum, vel à parato petere mutuū sub vsura, peccatum est: quia nullo modo licet inducere alium ad peccatum, neque comparari seu consentire aut complacere peccato alterius: quia quanuis aliquis sit dispositus & paratus dare ad vsuram, non tamē semper cogitat, & ex illa petitione qua illicitum petit, prouocat ad deno consentiendum peccato, ad quod erat antea dispositus. Non autem prouocat, quando solum mutuū petit: quia quod det ad vsuram, non sequitur per se petitionem mutui. cum possit absque vsura dare: ideo per accidens est, & ex malitia sua proueniens, quod offerat sub vsura, & non aliàs. Sicut si à debitore idololatra negante debitum, & parato peierare, creditor petat quod iuret per idolum suum, peccat: quia petit aliquid, quod alius non potest facere sine peccato. Si vero petat solum iuramentum, cum illud licitè præstare possit per Deum verum: sicut dare mutuū siue vsuris, non consentit neque cooperatur peccato alterius. Licet ille ex malitia sua incidat in peccatum, ad quem præseruandum non tenetur relinquere vtilia & necessaria sibi: licet bene teneatur ad præseruandum à peccato ex infirmitate proueniente, quod est bene notandum: quia hinc pendet solutio multarum difficultatum.

§. 4.

De Partibus integralibus Iustitiæ.

P artes integrales Iustitiæ sunt duæ, scilicet facere bonum, & declinare à malo. Iuxta illud Psalm. Declina à malo, & fac bonum. Non tamen accipitur hic bonum vel malum largè siue communiter. 2. 2. q. 79. Quia ad omnem virtutem pertinet facere bonum, & vitare malum: nisi fortè accipiatur iustitia, prout P sal. 36. est omnis virtus. Quanuis iustitia hoc modo accepta, respiciat quandam specialem rationem boni, prout est debitum in ordine ad legem diuinam vel humanam. Sed iustitia particularis respicit bonum in ordine ad proximum, & sic facere bonum ponitur pars iustitiæ sub ratione debiti ad proximum, & vitare malum oppositum, quod est proximo nocium. Ad iustitiam verò generalem, facere bonū debitum in ordine ad communitatem, & vitare malum oppositum. Et dicuntur partes integrales: quia vtraq; earum requiritur ad perfectum actum Iustitiæ. Et ponuntur duæ: quia in operationibus & rebus exterioribus, circa quas est Iustitia, aliud est facere æqualitatem, aliud æquilitatem factam non corrumpere. Nō enim declinare à malo importat negationem puram, hoc est nō facere malum: quia per hoc non meretur palmam, sed euitat pœnam: sed importat motum voluntatis repudiantis malum. Et hoc ipsum vocabulum declinationis importat. Et hoc est meritorium, præcipue cum aliquis impugnatur vt malum faciat, & resistit. Et inter hos actus perfectior & principalior ac cōpletius Iustitiæ, est facere bonum: declinare autem à malo, est actus imperfectior & secundarius.

Ver. 1.

De Peccato Transgressionis siue Commissionis.

D HIS duabus partibus integralibus opponuntur duo vitia. Declinationi à malo opponitur trans- 2. 2. q. 79. gressio. Operationi boni opponitur omisio. Quod ad primum, sciendum quod transgressio accipitur dupliciter, Primò largè, & importat violationem cuiuslibet præcepti, siue affirmatiui, siue negatiui. & sic non diuiditur contra omisionem: imò est aliquid commune omni peccato. Secundò, vt accipitur propriè & strictè: & sic importat contrauentionem præcepti affirmatiui duntaxat. Et sic opponitur omisioni. Quia transgressio est per actum directè oppositum præcepto negatiuo. Omisio vero de se non importat aliquem actum directum, præcepto affirmatiuo oppositum: sed solum defectum actus debiti, & prætermissionem præcepti affirmatiui. Inter hæc duo peccata, simpliciter & absolute loquendo, peccatum transgressionis est grauius, propter directam repugnantiam cum præcepto. Vnde non adeo grauius peccat filius, qui non exhibet debitam reuerentiam patri: sicut qui facit irreuerentiam. Licet aliqua omisio possit esse grauior aliqua transgressione, propter circumstantiam aliquam: vt in eo qui tenetur custodire portas ciuitatis: & eius omisione hostes ingrediuntur, & diruunt omnia.

Ver. 2.

De Peccato Omisionis.

Circa peccatum omisionis est difficultas, an sit dabilis pura omisio, an semper habeat actum adiun- 2. 2. q. 79. ctum. Et quo ad hanc difficultatem certum est, quod non est necesse semper habere actum annexum concomitantem. Quia tempore impletionis præcepti potest quis dormire: & tunc omittit & nul-

In mutuo implicito vsura multipliciter committi potest.

In Enchi.

2. 2. q. 79. P sal. 36.

2. 2. q. 79. art. 2. Transgressio dupliciter accipitur.

2. 2. q. 79. art. 3.

An præcepti omisso possit esse absque quo cuique actu.

lum actum concomitantem habet. Certum est etiam quod si habeat actum directum concomitantem, ut pote nolle implere præceptum affirmatiuum. tunc non est pura omisso: sed est peccatum mixtum, comprehendens transgressionem & omissionem, cum omne præceptum negatiuum includat affirmatiuum. Sed difficultas pendet in hoc, an præcepti omisso possit esse absque quo cuique actu.

De Partibus Potentialibus Iustitiæ.

Partes potentiales adiunctæ iustitiæ sunt multæ. Ad quarum euidentiã supponendum est primo, quod in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali, duo sunt consideranda: Primo quod virtutes adiunctæ in aliquo conueniant cum principali cui adiunguntur. Secundo quod in aliquo deficiant à perfecta ratione ipsius. Secundo supponendum est quod iustitiã est ad alterum, & ratio iustitiæ consistit in hoc quod reddat alteri quod ei debet secundum æqualitatem. Et sic debitum & æqualitas sunt de perfecta ratione iustitiæ. A ratione æqualitatis deficiunt quatuor virtutes: scilicet religio, quæ est in ordine ad Deum cui non potest reddi æquiualens. Item Pietas, quæ est in ordine ad parentes, quibus etiam non possumus reddere æquiualens. Item Obseruantia, quæ est erga virtuosos, & in dignitate constitutos, deficit ab æqualitate, cum virtus ab homine recompensari non possit: ut patet per Philosophum. Et huic adiungitur Obedientia. Ad sciendum autem quæ virtutes deficiant à ratione debiti iustitiæ, notandum est quod secundum Philosophum, duplex est iustum siue debitum, scilicet legale & morale. Iustum & debitum legale est, ad quod reddendum aliquis aliqua lege astringitur in exteriori foro. Et tale debitum legale respicit iustitiã, quæ est principalis virtus. Iustum verò siue debitum morale est, quod ad reddendũ quis non astringitur aliqua lege in foro exteriori, sed illud aliquis debet ex honestate virtutis. Hoc debitum non est tantum, sicut debitum legale. Et ideo virtutes quæ sunt ad alterum sub ratione debiti moralis & honesti, deficiunt à ratione iustitiæ ex parte debiti, licet non ex parte æqualitatis. Debitum autem morale habet diuersos gradus: & secundum hoc assignantur diuersæ virtutes annexæ iustitiæ. Primus gradus debiti est, ex cuius ratione insurgit necessitas, quando scilicet est sic necessarium, quod sine eo morum honestas conseruari non potest. Et iste gradus debiti potest attendi dupliciter. Primo ex parte debentis. Et sic ad hoc debitum pertinet, ut homo talem se exhibeat alteri in verbis & factis, qualis ipse est. Et sic adiungitur iustitiæ Veritas, in qua includitur fides siue fidelitas, per quam fiunt & seruantur quæ dicta sunt & promissa. Secundo potest attendi ex parte eius cui debetur, prout aliquis recompensat alicui secundum ea quæ fecit, siue in bonis, siue malis. Quo ad bona adiungitur Iustitiæ vna virtus, quæ dicitur Gratia seu Gratiudo, quæ ab aliquibus dicitur Eucharistia. Quo ad mala verò ponitur alia virtus, quæ dicitur Vindicatio. per quam (ut Tullius ait) Omnino quod obcurum est, aut defendendo, aut vlciscendo propulsat. Secundus gradus debiti, quod dicitur necessarium largo modo, sicut conferens ad maiorem honestatem. Circa hoc deum versatur Liberalitas, Affabilitas, & Amicitia, & alia huiusmodi, de quibus per ordinem dicendum est.

4. Ethic. 8 Ethic. Indebitum est duplex. Debitum morale.

Debitum morale habet diuersos gradus.

Ver. 1. De Religione.

Religio, est virtus disponens hominem ad colendum & honorandum Deum. Ad hanc ordinantur tria prima præcepta decalogi, quæ sunt de actibus eius. Actus religionis eliciti, siue ad quos religio immediatè inclinatur, sunt octo, duo interiores, & sex (ut in pluribus) exteriores. Et quia finis religionis est superior ad alias virtutes: ideo potest actus omnium aliarum virtutum imperare, hoc est ad finem suum ordinare.

2. 2. q. 81. art. 1.

Ver. 2. De Deuotione.

Primus actus religionis interior, est deuotio, quæ nil aliud est, quam prompta voluntas tradendi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum, cultum, & honorem. Vnde Exod. trigesimo quinto dicitur, Quod multitudo filiorum Israël mente promptissima atq; deuota offerebat primitias Domino. Et sic patet quod deuotio pertinet ad voluntatem. Causa enim extrinseca est Deus, causa verò intrinseca est contemplatio & meditatio, qua quis concipit quod se tradit diuino obsequio. Vnde Psalm. In meditatione mea exardescet ignis. Effectus verò eius est interior cordis lætitia. Vnde in collecta Ecclesiæ dicitur, Ut quos ieiunia votiuã castigant, ipsa quoque deuotio sancta latificet.

2. 2. q. 82. art. 1. Exod. 35.

Psalm. 38.

Ver. 3. De Oratione.

Secundus actus religionis est Oratio, quæ dupliciter accipitur. Vno modo largè, pro qualibet bona operatione. Vnde super illud 1. Thessal. ultimo, Sine intermissione orate, dicit Glo. Semper orat, qui semper bene facit. Et sic accipitur Lucæ 18. vbi dicitur: Oportet semper orare, & nunquam deficere. Alio modo stricte, prout est applicatio mentis ad Deum. Et sic secundum Damascenum. Oratio nil aliud est, quam quidam ascensus animi, siue quædam mentis eleuatio in Deum. & secundum Dium Augustinum est petitio decentium à Deo. Et ex his duabus definitionibus conficitur vna tertia, scilicet: Oratio est ascensus siue eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decentium petitione. Licet enim Deus multa etiam non petita liberaliter nobis largiatur: tamen aliqua vult dare nobis pe-

2. 2. q. 83. art. 1.

Lucæ. 18. 3. lib.

Lib. de Ver. do.

A bis petentibus, propter vtilitatem nostram: ut scilicet fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad eum: & ut cognoscamus eum esse bonorum nostrorum authorem & largitorem. Et cum per orationem homo exhibeat reuerentiam Deo, inquitum ei se subiicit, & orando protestatur se egere eo, sicut authore naturæ, & largitore bonorum suorum: sequitur quod oratio est actus virtutis religionis, & quam pertinet honorem & reuerentiam Deo exhibere. Et quauis oratio sit elicitiuè ab intellectu. & ideo secundum Cassiodorum oratio dicitur, quasi oris ratio: est tamen imperatiuè à voluntate, in qua est religio, quæ ordinat actum voluntatis & aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Et quia ad orationem perfectam tria requiruntur, scilicet eleuatio mentis in Deum, & ratio impetrandi, quæ ex parte Dei dicitur sua sanctitas, per quam petimus exaudiri, secundum illud Danielis nono: Propter te metipsum inclina Deus aurem tuam. ex parte verò petentis est gratiarum actio. Hinc est quod oratio plura nomina sortitur. Vnde & Apostolus dicit: Obsecro igitur primum fieri obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. In quantum orans accedit ad Deum quem orat, dicitur Oratio. In quantum petit aliquid à Deo de terminatè, dicitur Postulatio: si verò indeterminatè, ut cum quis petit adiuuari à Deo, dicitur Supplicatio. Et si solum factum narretur, ut Ioannis vndecimo: Ecce quem amas infirmatur, vocatur Infirmitio. quantum autem ad rationem impetrandi ex parte Dei, dicitur Obsecratio: ex parte verò petentis, dicitur Gratiarum actio. Et ideo Glof. primæ Timoth. secundo dicit, quod in Missa obsecrationes sunt, quæ præcedunt consecrationem: in quibus quædam sacra commemorantur. Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua maximè debet mens in Deum eleuari. Postulationes autem sunt in sequentibus. Gratiarum verò actiones in fine. In pluribus etiam Ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi: sicut in collecta sanctæ Trinitatis. Quia cum dicitur, Omnipotens sempiternus Deus, pertinet ad orationem. Quod verò dicitur, Qui dedisti famulis tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Cum autem dicitur, Præsta quæsumus omnipotens Deus, pertinet ad postulationem. & quod ponitur in fine, Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. pertinet ad obsecrationem.

2. 2. q. 83. art. 17.

Dan. 9. 1. Timo. 2.

Ioan. 11.

Ver. 4. De Necessitate Orationis.

O rationem esse de necessitate salutis & de præcepto, patet per illud Marc. 14. Vigilate, & orate ut non intretis in tentationem. & Lucæ vndecimo, Petite, & accipietis. Ratione potest probari. Quia necesse est aliquando se subiicere Deo. Dicitur enim Esa. 45. Mihi curuabitur omne genu, & secundi Macch. nono, Antiochus coactus, & manifestam Dei virtutem in se contestans, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Sed per orationem (ut dictum est) homo se subdit Deo: ideo Psal. Subditus esto Domino, & ora eum. Hæc subiectio est duplex, scilicet Exterior & Interior. Interior dicitur oratio mentalis: Exterior, quæ fit verbo, dicitur oratio vocalis. Inter has mentalis est principalior, quia vocalis sine mentali non placet Deo. Vnde Matth. decimo quinto, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sine causa me colunt. Ad euidentiã tamen huius necessitatis, sciendum est quod cum præceptum de oratione sit affirmatiuum, non obligat semper & pro semper, sed pro tempore. Inuestigandum igitur nobis est quo tempore teneamur orare: & quas orationes dicere. Et quidem quantum ad orationem vocalem communem, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi fidelis Deo offertur, necesse est quod innotescat toti populo: quod fieri non posset nisi esset vocalis. Ideo rationabiliter statutum est ab Ecclesia præceptum, ut ministri Ecclesiæ voce pronuntient orationes, quas pro populo faciunt. Et sic tenentur temporibus determinatis orare. Sic quod præceperunt mortaliter habentes curam Ecclesiarum collegiatarum & monasteriorum, si prætermitterent aliquod officium eis ex fundatione seu ex statutis, per superiores approbatis & iuratis, ordinatum. Septem autem horæ canonicæ (quæ sunt matutinale officium, 1, 3, 6, 9, vespere, & completorium) diuinitus inspiratæ secundum illud Psal. Septies in die laudem dixi tibi, fuerunt ab Apostolis obseruatæ. Vnde Act. tertio dicitur, Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Et deinde ab Ecclesia fuerunt præceptæ, ut omni die dicantur à ministris existentibus in sacris ordinibus, ad laudandum Deum, & gratias agendum de beneficiis. Inter quæ maximum est beneficium creationis & redemptionis. Quorum primum septem diebus completum fuisse dicitur. Secundum verò beneficium septem quodam modo horis peractum est, ut habetur in officio sanctæ Crucis, quod dicentibus, Ioannes 22. dedit, 40. dies indulgentiarum, ut D. Anthoninus Flo. dicit in tertia parte suæ summæ, titulo 13. c. 4. Præceptum harum horarum habetur in ca. dolentes. de celebratione missæ. Tenentur pariter ad eas beneficiati, etiam non existentes in sacris, ut habetur in c. clericus. 91. distinct. Tenentur etiam religiosi professi, ac etiam conuersi religionis approbatæ per Ecclesiam, eo quod sint instituti non solum ad orandum pro se particulariter, sed etiam pro vniuersali vtilitate fidelium. Et eo etiam quod sint totaliter applicati ad cultum Dei. Ideo dicuntur habere beneficium interpretatiuè, scilicet viuendi ex eleemosynis, vel ex redditibus monasterij, vel collatis quæ eis conceduntur ab Ecclesia, ratione applicationis prædictæ. Tenentur & prædicti ad officium Diuæ Virginis & Defunctorum, psalmorum, letaniarum, nocturnorum secundum quod in eorum statutis cauetur. In his enim vnaqueq; prouincia & religio abundat suo sensu. Hæc obligatio procedit ex generali consuetudine Ecclesiæ vel religionis, cuius officium dicunt. Clerici verò in minoribus ordinibus constituti, vel solo clericatu, non tenentur ad aliquas orationes vocales ex præcepto Ecclesiæ. Prædictæ autem horæ debent conuenienti tempore dici, ut habetur in capitulo primo, de celebratione missarum. Quod intelligendum est secundum morem patriæ & ordinationem statutorum.

2. 2. q. 83. art. 3 ad 2.

Mar. 14. Lucæ. 11. Esa. 45.

2. Macch. 9. Psal. 36.

Matth. 15.

Quo tempore teneamur orare.

Psal. 118. Act. 3.

Septem horæ canonicæ diuinitus inspiratæ, & per Apostolos fuerunt obseruatæ.

Gen. 1. c. 2.

Qui tenentur ad horas canonicas.

Horæ canonicæ debent competenti tempore dici.

Horæ canonice possunt aliquid quando præueniri et retardari. Possunt tamen ex causa præueniri vel retardari, sicut cum facienda est processio vel prædicatio. Nec debet accipi hora punctualiter, alioqui non posset dici tertia post primam: quod tamen in pluribus Ecclesiis & religionibus approbatus seruetur. Officium verò priuatum, quod scilicet dicitur non officiendo in Ecclesia, debet si fieri potest, propriis horis dici. quod obseruant Carthusienses. Si verò non possit commodè propriis horis dici propter occupationes, possunt præueniri vel retardari: melius tamen est præuenire. Solent curiales & alij occupati, de mane persoluere officium vsque ad vespas: & de sero dicere vespas cum completorio. & hoc consuevit in ca. 1. de celebrat. Missarum. Matutinas etiam si quis diceret de sero diei præcedentis propter honestam occupationem, vt propter lectionem vel prædicationem, non malè faceret. Nam & hoc in Ecclesiis cathedralibus quandoq; fieri solet. quia cum officium ecclesiasticum incipiat à vespas, si de sero post completorium dicatur, censetur ad sequentem diem pertinere. Nec tenetur repetere, nec in crastinum à celebratione cessare, qui post matutinale officium de sero dictum bibit, dum modo post mediam noctem non bibat: quia tunc tenetur à celebratione cessare, vt habetur in ca. si constiterit. de accusa. cum debeat ieiunio stomacho communicare, & dies quo ad ieiunium à media nocte incipiat. Si verò matutinas de sero diceret, vt quietius somno vel voluptati vacaret, non esset absque peccato. Quia in his consideranda est intentio dicentis: quantumcunque tamen retardet, non videtur mortaliter peccare, secundum D. Anthoninum Flor. dummodo terminet circa mediam noctem, in qua quantum ad hoc videtur dies terminari. Qui autem prætermissa vna hora aliam dicit, puta post primam sextam, tenetur dicere quod omisit: non tamen tenetur repetere quod dixit: licet debeat de negligentia siue omissione pœnitere. **Qui verò nondum dictis matutinis missam celebrat, mortaliter peccat, secundum Guillelmum & Hostiensem, licet post celebrationem dicat. Et hoc ideo, quia facit contra generalem & approbatam consuetudinem Ecclesiæ, iuxta ca. in his. 1. r. distinctione. Qui autem celebrat ante quam dicat primam, non peccat, cum in multis Ecclesiis plures missæ dicantur ante primas. Nec tamen tantum peccat, qui dimittit vnam horam, sicut qui dimittit totum officium, licet mortaliter peccet. Qui verò totum officium dimittit, non peccat septem peccatis mortalibus: quia dicere totum officium cadit sub vno præcepto. Grauius tamen peccat, qui plus dimittit. Si quis autem propter infirmitatem dimittit, quia dicere non potest, non peccat, neque tenetur repetere æquiualens, quia Deo auctore (qui non præcipit impossibile, neque valde difficile) infirmitatem patitur. Ideo pro tempore infirmitatis deobligatur à præcepto Ecclesiæ. Si verò propter paupertatem vel necessitatem, quia forte libro caret, etiam deobligatur: tenetur tamen recompensare per psalmos vel per orationem dominicam sæpius repetitam. Non tamen quis euadit graue peccatum, quando ad libitum suum sine causa rationabili mutat officium, in Ecclesia vel religione sua dici consuetum, aut ordinatum: quantum propter prædicationem vel lectionem, de licentia prælati, vbi Chorus facit de feria, liceat dicere officium de aliquo sancto trium lectionum: quia causa est rationalis. Ideo non peccat. Qui tamen in Choro horas dicunt, non tenentur totum dicere: sed sufficit quod ea quæ ad eorum Chorum pertinent, persoluant: cum propter charitatem censetur esse vnum: nec etiam qui vnum versus aut psalmum omittit, totum officium tenetur repetere: sed sufficit postea omissum supplere. **An autem qui tenentur dicere officium, si omiserint, teneantur repetere: & an possit confessor talem omittentem confessum, purè relaxare, aut cum vno vel duobus psalmis commutare, difficultas est non modica: eod quod si quis tenetur determinato die dare Sorti vel communitati centum aureos: si dare omiserit illa die, non est liberatus: nec potest sacerdos minuere vel commutare, cum sit in præiudicium tertij. Sic cum officium sit institutum in vtilitatem totius populi, videtur quod non sit liberatus. Circa hoc Ditus Thomas dicit, quod in omni officio diuino est hoc commune, quod pertinet ad Dei laudem, & suffragium fidelium. Sed distinguitur vnum officium ab alio, secundum diuersitatem temporum & locorum. Et ideo sicut in officiis diuinis exoluendis obseruanda est congruentia diei & temporis: quæ quidem obseruari non posset, si oporteret iniungere dimittenti, vt horas diceret quas omisit. fortè enim in completorio diceret, iam lucis orto sydere. & in tempore Paschali diceret officium dominicæ Passionis, quod videtur absurdum. & ideo non videtur esse iniungendum ei qui omisit diuinum officium, quod horas eisdem repetat, sed aliquid loco illius ad diuinam laudem pertinens, puta septem psalmos, vel aliquid amplius secundum quantitatem omissi, dicat. Ex quo sequitur quod tenetur ad æquiualens, & per consequens sacerdos non potest obligationem diminuere. licet possit pro reatu omissionis pœnitentiam arbitrariam dare. Prædicta autem obligatio laudandi Deum & faciendi suffragium Ecclesiæ, non est reatu pendens, sed ex præcepto Ecclesiæ. Igitur simplex sacerdos non potest diminuere aut conmutare. Nec est simile de ieiunio ab Ecclesia præcepto omisso. Quia illud præceptum directè & immediatè ordinatur ad particulare bonum personæ, & non ad vtilitatem aliorum, sicut diuinum officium, vt dictum est. Ideo sacerdos non tenetur iniungere, vt ieiunia omissa suppleat. D. Anthoninus Florent. qui fuit satis scrupulosus, in tertia parte summe, titulo decimotertio, cap. quarto, allegat dominum Petrum de Palude in quarto dicentem, quod Dei vicarius potest commutare & condonare restitutionem Deo faciendam. Ideo si quis per totum annum dimisit officium, non oportet quod totum duplicet. Quia magis placet Deo minus cum deuotione & cordis alacritate, quam æquiualens cum tædio. Allegat dictum Diui Hieronymi, quod habetur in can. non mediocriter. de consecratione, distinctione quinta. vbi dicitur: Melior est quinque psalmodum decantatio cum cordis puritate & spiritali hilaritate, quam totius Psalterij modulatio cum cordis tristitia & anxietate. Verum ex doctrina Diui Thomæ habetur, quod immediatus****

Papa potest conmutare et condonare officium.

Amediatus Christi vicarius, pontifex scilicet maximus, qui regimen & curam habet totius Ecclesiæ, hoc potest. Quia ea quæ ad Ecclesiam pertinent, eius subiacent dispositioni. & ideo debitum Ecclesiæ potest commutare, imò omnino remittere: ne deteriantur peccatores omittentes: & ne desperent. Sicut enim potest dispensare ne canonicus in duabus Ecclesiis teneatur bis officium dicere: licet aliquid in diuino officio taliter dispensatus in hymnis vel psalmis teneatur superaddere: ita in officio per Ecclesiam ordinato Papa potest dispensare. Inferiores verò eo non possunt, nisi ex eius commissione. Ideo non sine causa in indulgentiis Apostolicis hic casus exprimitur. Quod non fieret, si Episcopus vel simplex curatus posset. Quam ob rem timendum est negligentibus: quia si hic non satisfecerint, vel à summo pontifice indulgentiâ nõ obtinuerint, reddituri sunt vsque ad minimū quadrantem in purgatorio. Potestas enim curatorum limitata est, neque in his quæ ad totam Ecclesiam pertinent, se extendit. Vnde si commutent vel condonent, ponunt falcem in messem alienam. Ideo commutantes peccant, & etiam absoluentes, non iniungentes æquiualens. **Ad alias autem orationes vocales ministri Ecclesiæ prædicti aut alij laici vel clerici simplices sub præcepto siue sub pœna peccati mortalis, non tenentur, nisi ratione voti vel acceptionis in confessione, vel præcepti Ecclesiæ. Quia si ipsa Ecclesia vel caput eius propter aliquam causam rationabilem orationes vocales indiceret & præceperet, teneretur subditi. Nec obstat quod Dominus dicit: Cum oratis, dicite: Pater noster, &c. Quia orans oratione mentali, sufficienter dicit, iuxta illud Psalmistæ, Tibi dixit cor meum. Et cum curatus ius præcipiendi non habeat, sed nudum sacramentorum ministerium, & præceptorum Episcopi executionem, si ipse autoritate sua (vt fieri solet in diebus dominicis) aliquas particulares orationes iniungat, licet sub eius cura degentes, bene faciant obediendo: quia tamen talis iniunctio non est, neque esse potest præceptoria, sed solum exhortatoria: omittentes non peccant mortaliter. **Multū tamen conueniens & congruum est vocaliter orare, triplici ratione. Primò ad excitandam animi interiorum deuotionem: quia quandoque mens orantis per orationem vocalem magis eleuatur in Deum, propter vnionem animæ & corporis. Sicut enim affectiones animæ redundant in corpus: vt experimur, quando audimus læta gaudia paradisi, cor dilatatur. Et cum audimus terribilia inferni tormenta, cor restringitur. Vnde Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum vinum. & alibi: Latatum est cor meum, & exultauit lingua mea. Ita motus & affectiones corporis excitant animum, vt experimur in aspersione aquæ benedictæ, genuflexione, & manuum iunctione, ac oculorum in cælum eleuatione. Vnde Diuus Augustinus dicit, quod verbis & alijs signis, ad agendum desiderium sanctum, nos ipsos acrius excitamus. Et de ipso legimus, quod flebat vberimè in hymnis & canticis, suaue sonantis Ecclesiæ vocibus vehementer affectus. Eam ob causam inuentus est cantus Ecclesiasticus, & introducta sunt organa. Quia secundum diuersas melodias sonorum animi hominum diuersimodè disponuntur. Vbi verò ex voce, cantu, vel organo, non excitatur deuotio, sed tædium crescit ex labore, vel ignorantia cantus, vel nimia melodia animus ad voluptates carnales trahitur: omnia huiusmodi exteriora signa omittenda sunt. Vnde Diuus Hieronymus, & habetur in ca. cantantes. nonagesima secunda distinctione, Deo non voce, sed corde cantandum est: nec in tragœdiarum modum guttur & fauces modulatione leniendæ sunt, vt in Ecclesia theatrales moduli audiantur & cantica: quia in signis gaudij non est communicandum cum peccatoribus. Vnde D. Gregorius, & habetur in ca. In sancta, nonagesima secunda distinctione: Plerumque fit, vt dum blanda vox queritur, congrua vita negligatur: & cantor minister Deum moribus stimulat, cum populum verbis delectat. Diuus etiam Augustinus in libro Cōfessionum dicit: Quoties me plus delectat cantus quam verba, fateor me peccare. **Ex quo sequitur quod non excusantur organistæ, nec mimi, aut alij musici, qui in Ecclesiis personant cantilenas & sonos ad leuitatem, tripudiationem, & dissolutionem, animos hominum inducentes. Neque illi qui prohibere possunt, & permittunt. Idem dicendum de alijs signis exterioribus, quod quando tædium generant, & deuotionem diminuunt, & attentionem impediunt, sunt omittenda, vt genuflectio, tussio pectoris, discopertio capitis, & alia huiusmodi. Quæ & si aliquando deuotionem excitent, à particularibus tamen personis in Ecclesia & locis communibus præmittenda sunt, ne ad vanam gloriam inducant, vel aliorum deuotionem impediunt, vel suspensionem vanæ gloriæ ingerant. Vnde Christus dicebat: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum: & clauso ostio, ora patrem tuum, qui videt in abscondito, &c. Vbi Diuus Chrysostomus dicit: Puto non ad locum referri, quod Dominus ait, sed ad propositum orantis. Eo ergo proposito vetat orare, vt à conuentu videatur. Vnde subditur: Vt videantur ab hominibus. Orans ergo nihil faciat, ad quod aspiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus extendendo. In particulari tamen & secreto loco hæc signa & facta fieri possunt, in quantum orantis deuotionem excitant. Si verò mens per hæc distrahitur, vel qualitercunque impeditur (quod sæpe contingit in his, quorum mens absque huiusmodi signis est sufficienter parata) cessandum est. Vnde Psal. Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea. & 1. Reg. 1. de Anna legitur, quod loquebatur in corde suo. Secundò, congruum est vocaliter orare, ad exhibendum Deo maiore reuerentiâ, vt scilicet homo se subiiciat Deo totum, secundum illud quod habet ab eo: sed non solum habet animam à Deo, sed etiam corpus: igitur se debet illi subiicere secundum corpus, quod fit orando vocaliter. quod præcipue cōpetit orationi, secundum quod est satisfactoria. Vnde Oseas dicit: Omne aufer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus vitulos laborum nostrorum. Tertio congruum est vocaliter orare, ratione affectus explicandi. Sunt enim nonnulli qui nisi exterius loquantur, nesciunt cōceptus suos interiores ordinare, subitoq; distraherentur. Mentaliter tamen orare est præceptum iuris naturæ & diuini, obligans omnes: sicut se subiicere Deo, & petere ea quæ sunt ad salutem necessaria. Quæ omnino nostrâ excedunt capacitatem. Vnde******

Quodlibet. 1. ar. 13.

An et quod do laici tenentur vocaliter orare.

Matth. 6. Psal. 26.

Vocaliter orare est congruum & valde utile.

2. 2. q. 89. ar. 12.

Psal. 83.

Ad Prob. 2.

Organistæ & mimi ad lingue musici pulsantes vel cantantes in ecclesiis cantilenas non excusantur à peccato.

Matth. 6.

Psal. 26.

Osee. vi.

Oratio mentalis quando est sub præcepto.

Apostolus: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, tanquam à nobis ipsis: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Maximè autem orare & petere tenemur, quotiescunque contingit articulus necessitatis corporalis vel spiritualis, vel sumptionis sacramenti, aut aliquid huiusmodi. Si extrèmè inops nollet petere eleemosynam, & ideo moreretur fame, esset homicida sui ipsius, & peccaret mortaliter, cum petendo posset evitare. Similiter si à latronibus circumdatus, clamando & petendo auxilium, posset liberari, & clamare non curaret, exponeret se periculo mortis, & esset homicida sui ipsius. Sic cum aliquis est in articulo mortis vel vehementis tentationis constitutus, quando aduersarius noster diabolus circuit, querens quem deuoret: & ingruit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, vel aduersus principes & potestates tenebrarum harum, quibus nulla potestas in terra comparari potest: si non clamat ad eum qui potest & vult exaudire, saltem quo ad animam, & meliora quo ad corpus dare: (si quæ petit expedientia sunt, iuxta illud Psal. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.) exponit se periculo mortis æternæ. Et ideo omittendo peccat mortaliter. Occurrente autem periculo dicendum est cum Ezechia: Domine vim patior, responde pro me: quid dicam, aut quid respondebo, cum ipse fecerim? Et cum Iosaphat: Cum ignoremus quid agere debeamus: hoc solum nobis est residuum, ut oculos dirigamus ad te. (sicuti habetur 2. Paralipo. 20. ca.) Tunc fidelis Deus, qui nõ patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Et non solum tenemur orare pro nobis ipsis, cum sumus in tali periculo, sed etiam pro proximis, quando eos in simili periculo videmus. Sicut enim tenemur ex præcepto iuuare extrèmè indigentem corporaliter, & illi eleemosynam corporalem dare: sic extrèmè indigenti spiritualiter dare eleemosynam spiritualem, quæ est oratio, & medium ad hoc directè ordinatum: cum anima sit plus quam esca, Matthæi sexto. Vnde Iacob. quinto: Orate pro inuicem ut saluemini. Tenentur præterea omnes Christiani diebus dominicis orare, cum teneantur diem dominicum & animam suam sanctificare, ac de beneficiis gratias agere: quæ absque oratione fieri non possunt: vnde ad inducendum populum ad huiusmodi præcepti diuini obseruationem, Ecclesia præcepit omnibus audire missas diebus dominicis, ut in ca. Missas. de consecratione, distinet. 2. Aliqui voluerunt dicere quod tenemur sub pœna peccati mortalis, singulis diebus orare: quia singulis diebus egemus diuina misericordia, & pane quotidiano, de quo in oratione Dominicali. Verùm quia huius obligationis extra casum necessitatis non inuenio fundamentum, neque doctorem autenticum: ideo non audeo affirmare de mortali. vix tamen potest quis (si prætermittat) excusari à veniali. Auiculæ enim quotidie cum egent cibis, apperiuunt os, & clamant ad parentes: quanto magis homo, cum quotidie egeat? Ideo Christus in oratione quam docuit, inseruit: Panem nostrum quotidianum da nobis, hodie. Ideo Psal. ait: Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.

Ver. 5. De Orationis Duratione.

Cum desiderium charitatis, vnde procedit oratio, debeat in nobis esse continuum, ut actu vel virtute siue habitu maneat in nobis, eod quod omnia que facimus, ex virtute desiderij facimus: secundum hoc oratio debet esse in nobis continua. Vnde D. Augustinus dicit: In ipsa fide & charitate continuato desiderio semper oramus. Et sic intelligitur illud Lucae octauo: Oportet semper orare, & non deficere. Et illud. 1. Thessal. 5. Sine intermissione orate. Verùm quia sicut idem ibi dicit August. quia oportet in aliis operibus occupari: ideo per certa intervalla horarum & temporum etiam verbis rogamus Deum, ut nos ipsos admoneamus, quantum in hoc desiderio profecerimus, nobis ipsis innotescamus: & ad hoc accendendum nos ipsos acrius excitemus. Vniuscuiusque autem rei quantitas debet esse proportionata fini, sicut quantitas porionis medicinae ipsi sanitati. Et ideo conueniens est ut ipsa vocalis oratio tantum duret, quantum vtile est, ad excitandum interioris desiderij feruorem. & quòdo hanc mensuram excedit, ita quod vix sine tædio durare non potest, est prætermittenda. Vnde D. Augustinus scribens ait: Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, eas tamen breuissimas, & raptim quodam modo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est intentio, per productiores moras euanescat: ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem, sicut non esse obruendam si perdurare potest: ita si perdurauerit, non citò esse rumpendam. Et sicut hoc est attendendum in oratione particulari per comparisonem ad intentionem orantis: ita etiam in oratione communi pro populo, ad eiusdem populi deuotionem. Nec obstat quod dominus ait: Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt. Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Quia ut idem Augustinus ibi dicit, Non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur, aut multa petantur. Aliud enim sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quod pernoctauerit in orando: & quod prolixius aliquando orauerit, ut nobis præberet exemplum. Et postea subdit: Absit ab oratione multa locutio: sed non desit multa deprecatio: si feruens perseuerat intentio. Nam multum est in orando loqui, rem necessariam superfluis agere verbis. Plerumque autem hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur. Nec Christus instituit orationem Dominicam, ut his solis verbis uti debeamus in orando: sed quia ad hæc sola impetranda debet tendere nostræ deuotionis intentio, qualitercunque ea proferamus vel cogitemus. Aliquis autem semper continuè orat per continuitatem desiderij charitatis, actu, virtute, vel habitu, quando non interrumpitur per peccatum mortale, vel ut sit distributio accommodata, quia sic non intermittitur statutis temporibus orare.

Ver. 6.

De Loco Orationis.

ORationes communes & publicæ, cum fiant pro populo, debent fieri in determinato loco, ut possint innotescere. Vnde Psal. In Ecclesiis benedicite dominum. Quo ad priuatas verò non est locus determinatus ex necessitate præcepti vel efficaciam: quia potest quilibet vbilibet orare. sicut de adoratione inferius dicitur, quia Deus vbique audit, vbique videt. est enim vbique per essentiam, præsentiam, & potentiam, iuxta illud Psal. Si ascendero in cælum, tu illic es. si descendero ad infernum, ades. Congruentius tamen in Ecclesia oratur quadruplici ratione. Prima dicitur institutionis. Vnde D. August. in Regula, & habetur in c. in oratorio. 43. dist. In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factum est. vnde & nomen accepit. & Christus: Domus mea, domus orationis vocabitur. Secunda ratio dicitur incitationis: quia videndo alios orantes, & laudes diuinas cantantes, incitatur ad idem faciendum. Tertia ratio est contentorum in Ecclesia, in qua est sacramentum altaris, & vasa sacramentorum, imagines, & angeli qui circumstant. Vnde Psal. Præueniunt principes coniuncti psallentibus. Sicut enim cum titiones sunt vniti, facilius acceduntur: sic nos quado iungimur aliis in charitate existentibus, & præcipuè angelis, qui sunt velut carbones igniti, secundum illud Psal. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Quarta ratio dicitur consecrationis. vide orationem Salomonis in consecratione templi, quæ habetur 3. Reg. 8. & quomodo fuit exaudita. Si ad Salomonis preces talia priuilegia concessit Deus templo Hierusalem, quato magis ad preces Ecclesiæ per Episcopum factæ, basilicis consecratis, in quibus sunt non archa & alia figuralia, quæ erant in templo Hierosolymitano: sed Christus, verus Deus, & verus homo: Si obiciatur de cubiculo, in quod Christus nos debere intrare, & ostio clauso orare consulit: ad hoc dictum est. Potest etiam dici quod illud non est ex necessitate, sed de congruitate, præcipuè infirmis.

Ver. 7.

De Petendis in Oratione.

DIuus August. ad Probam dicit, quod si rectè & congruè oramus, nil aliud dicere aut petere possumus, quàm quod in oratione Dominica continetur. Cum enim oratio sit desiderij nostri interpretis, illa solum rectè petimus, quæ desiderare possumus. Sed illa quæ desiderare possumus, continetur in oratione Dominica: igitur, &c. Oratio enim Dominica non solum continet quæ desiderare possumus, sed etiam quo ordine desiderare debemus. & ideo non solum instruit postulare, sed etiam totius affectus nostri est informatiua. Et quia hæc oratio est perfectissima: ideo ab omnibus amanda, intelligenda, & frequenter dicenda, tanquam à diuina sapientia ordinata & composita. Vnde D. Cyprianus: Amica & familiaris est ista oratio, dominum de suo orare. Et D. Chrysoft. super Matth. O quam fidelis & beata hæc oratio, cuius ordinem nobis doctor vitæ & magister cælestis instituit: ut in ea maiorem fiduciam haberemus. Et D. Augustinus ait: Pater maximè diligit orationem, quam filius miro artificio dictauit. Primo enim tanquam summus orator docet captare beneuolentiam, quam captamus, laudando, & virtutes, dignitates, &c. beneficia eius humiliter recognoscendo, & recitando. hoc Christus in hac oratione docuit. Ait enim: Cum oratis, d. cite: Pater noster qui es in cælis. D. Chrysoft. dicit: Vide qualiter suscitauit auditorem, ut omnis rememoraretur beneficij. Qui enim patrem dicit, & creatorem, & nutritorem, & gubernatorem, redemptorè, peccatorum remissorem, & glorificatorem dicit. Cum autè addit (noster) fraternitatem, quæ est per vnigenitum & Spiritus sancti largitionem & hæreditatem, per hanc vniam confessus est nuncupationem. Vide ergo quid dicis, quando profers. Pater noster, &c. Non dicit, Domine, quia dominus est nomen timoris: sed, Pater, quod secundum Hieron. est nomen amoris, & officiorum atque pietatis. Nec dicit, Pater mi, ut D. Cyprianus ait, ut induceret nos ad amorem & pacem fraternalem. Publica enim & communis est hæc oratio, in qua non solum tuum, sed omnium patre confiteris. Non tamen propter hoc prohibuit, quin aliquando possimus dicere, Pater mi: & pro nobis particulariter & singulariter orare. Quemadmodum & ipse fecit Ioan. 17. & Luc. 22. Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Cum autè dicis (in cælis) confiteris potentiam, quæ non solum ad terram, sed etiam ad omnes & vltra omnes cælos se extendit: & quod habet sedem in cælis: hoc est, seipsum. Ibi clarè manifestat bonis quibus cælorum sedes pro mercede & retributione præparauit. Deinde septem quæ sola desiderare debemus, ordinatissimè insinuat. Manifestum est enim quod primū cadens in desiderium hominis, est finis eius. Finis autè noster est Deus, in què affectus & desiderium nostrum tedit vno modo, prout volumus gloriam Dei: quod pertinet ad dilectionem, qua Deum diligimus in seipso. ideo primò ponitur prima petitio, per quæ petimus gloriam Dei, dicendo: Sanctificetur nomen tuum. Per hoc (ut dicit D. Aug. ad Probam) actu admonemur, ut nomen eius, quod in se sanctum est, apud homines semper sanctum sit: & nota sit eius sanctitas mundo. Secundum Glo. & secundum D. Chryso. Per vitam nosstram sanctitas tua manifestetur & glorificetur: hoc est, da & fac nos ita viuere, ut nos ipsi semper te glorificemus, & per nos vniuersa te glorificent. Alio modo desiderium nostrum tendit in Deum, secundum quod volumus frui gloria eius. & secundum hoc ponitur secunda petitio: Adueniat regnum tuum. Hæc dicendo, tria petimus. Primò gratiam Dei, quæ dicitur regnum eius. Vnde Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. Gratia dicitur regnum: quia per illam ius habemus ad regnum. Secundò per regnum Dei intelligitur Christus, de quo Luc. 11. Porro si in digito Dei eiicio demonia, profecto peruenit ad vos regnum Dei, hoc est Christus & Messias in lege promissus: qui rectè regnum dicitur, quia eius merito introducitur in regnum Dei. Et sic petimus Christum & meritum eius. Tertiò petimus gloriam Dei & vitam æternam, quæ consistit in clara visione Dei, ut habetur Ioan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Vnde Matth. 25. Venite benedicti patris mei, possidete para-

tum vobis regnum à constitutione mundi. Secundo cadunt in desiderium hominis media & ea que ordi-
nant nos in finem. Ad finem autem nos ordinat aliquid dupliciter. Vno modo per se alio modo per acci-
dens. Per se quidem, bonum quod est utile in finem. Ad finem vero beatitudinis aliquid est utile du-
pliciter. Vno modo directe & principaliter, secundum meritum quo beatitudinem meremur, obediendo
Deo. & secundum hoc ponitur tertia petitio: **¶** Fiat voluntas tua, sicut in celo & in terra. Hoc est, da
nobis gratiam implendi omnia precepta & mandata tua, & tuæ voluntati nos in omnibus & super om-
nia semper conformare, & in nullo ei displicere, sicut & angeli boni, & alij beati in celo in omnibus
se conformant voluntati tuæ, & in nullo tibi displicent. Sic faciamus & nos in terra. Alio modo aliquid
est utile ad finem beatitudinis iustitiam mentaliter, & quasi coadiuuans nos ad merendum. & quantum
ad hoc ponitur quarta petitio, per quam petimus omnia conducentia & expedientia ad merendum, si-
ue sint spiritualia, siue temporalia, dicendo: **¶** Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Panis nomi-
ne (secundum D. Augustin. ad Probam) omnis sufficientia victus intelligitur. Et sic quo ad victum
spiritalium panis est sacramentum Eucharistiae, cuius quotidianus usus proficit homini ad vitæ spiritua-
lis conseruationem, augmentum, & confortationem. & expressè huc panem declarat Christus apud Mar-
cum, cum ait: Panem nostrum quotidianum supersubstantialem, hoc est præcipuum, scilicet Eucharistiae
sacramentum, & Dei verbum (vt D. Hieronymus exponit.) Quo ad vitam vero corporalem requiri-
tur non solum cibus aut porus, sed & vestes, & alia necessaria. Vnde Apostolus 1. Timoth. 6. Habentes
alimenta & quibus tegamur, &c. Et Ecclesiastici 29. Initium vitæ hominis, panis, & aqua, & vestimentum,
& domus protegens turpitudinem. Non docet petere aut rapere aliena, sed nostra: hoc est, debemus pe-
tere, vt det nobis gratiam iuste acquirendi temporalia, vt vitam ad eius obsequium, laudem, honorem, &
reuerentiam, sustinere possimus corporalem. Non docet pariter petere superflua, neque ad longum tẽ-
pus sollicitos esse: sed necessaria & quotidiana. vnde quo ad primum inspirauerat Salomonem dicere,
Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria. Ne forte satius illiciar
ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus, periurem nomẽ Dei mei. Quare
dicunt doctores, qd non debemus hæc temporalia nec ea quæ possunt malum euentum habere, absolutè
petere: sed sub conditione, in quantum scilicet subseruiunt ad vitam æternam: & nõ aliter. Quia (vt Va-
lerius Maximus refert Socratem dixisse) Nos plerumque id votis expetimus, quod non impetrasse me-
lius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere. Honores etiam quamplures pessundarunt. & regna, quorũ
exitus sæpe miserabiles cernuntur. Sunt tamen quædam bona, quibus homo malè vti non potest, quæ sci-
licet malum euentum habere non possunt. Hæc autem sunt, quibus beatitudinem meremur, quæ quidem
sancti orando absolutè petunt, secundum illud Psal. Ostende faciem tuam, & salu erimus. & alibi: Deduc
me domine in semita mandatorum tuorum. Quo ad secundum de sollicitudine dicitur Matth. 6. Quid
soliciti estis, &c. Sufficit enim diei malitia: ideo in hac oratione panẽ quotidianum docet petere, nõ de-
cem annorum: Non vt providentiam de futuris, sed sollicitudinem & diffidentiam interdicat. Vnde D.
Hierony. Labor quidem exercendus est, sollicitudo tollenda. Qui enim dat in præsentia, dabit etiam in
futuro, modò primũ quæramus regnum Dei, & iustitiam eius. Hæc omnia, in quantum expediens fue-
rit, adiciuntur nobis. Quod autem dicitur, Da nobis hodie, exponitur, hoc est pro vita præsentia, quæ pa-
rum durat, & vix comparatur vni diei. vnde Psal. Mille anni, tanquam dies hesternæ quæ præterit. Per
accidens autem ordinantur aliqua ad beatitudinem, tanquam remouentia prohibens, ne ad beatitudinẽ
perueniamus, quæ sunt tria: Primum quidem peccatum, quod directè excludit à regno, secundum illud
Apostoli, Neque fornicarij, neque idols seruientes, regnum Dei possi debunt. & quantum ad hoc po-
nitur quinta petitio, per quam petimus peccatorum remissionem, dicentes: **¶** Et dimitte nobis debita
nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quia (vt D. Iacobus ait) In multis offendimus om-
nes, & 1. Ioan. 1. Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non
est. Ideo quilibet habet occasionem dicendi pro se, vt dimittantur peccata, quo ad culpam & reatum pec-
catorum. Et si quispiam sit qui pro aliquo tempore absque peccato existat, nihilominus verificatur pro
alijs, qui sunt in peccatis. Vnde D. Virgo hanc orationem, quo ad hanc petitionem, non dicebat pro se,
sed pro alijs, qui erant in via peccatores. Et vt amplius inclinemus Deum ad misericordiam, nos etiam
debemus secundum ordinationem eius facere misericordiam, & dimittere debita, hoc est offensas eis qui
offenderunt nos. Sic enim ipse ordinauit: Cum stas ad orandum, dimitte si quid habetis aduersus ali-
quem: vt pater vester qui in caelis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si non dimiseritis, neque pa-
ter vester caelestis dimittet vobis peccata vestra: sed dicit, Serue nequam, omne debitũ dimisi tibi, quo-
niam rogasti me: nõne ergo & te oportuit misereri conserui tui, sicut & ego tui miserus sum? Ideo tra-
det te tortoribus (hoc est dæmonibus) donec reddas vniuersum debitum. subiunxit enim: Sic & pater
meus caelestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Secundum quod
impedit nos peruenire ad beatitudinem, est tentatio, quæ nos impedit ab obseruantia diuinæ volunta-
tis. & quantum ad hoc ponitur sexta petitio: **¶** Et ne nos inducas in tentationem. Per quam non peti-
mus, vt non tenemur: quia (vt dicitur Ecclesiastici 34.) Qui non est tentatus, quid scit? Non cogno-
scitur corda balistæ, nisi sit tentata. vnde Psalmista dicebat: Proba me domine, & tenta me. Et vix pos-
sibile est quin tentemur à carne & à diabolo, qui accepit officium tentandi: & Deus hæc permittit ad
humiliandum nos. vt de Apostolo legimus. hoc ad profectum & meritum nostrum. Vnde Iacob. 1. di-
citur: Beatus vir qui suffert tentationem, &c. Sed petimus vt à tentatione non vincamur, siue ne ten-
tationi succumbamus, aut tentationi consentiamus. Tertium quod impedit nos peruenire ad beatitu-
dinem, est pœnalitas, quæ impedit sufficientiam vitæ. & quantum ad hoc ponitur septima petitio, qua di-
cimus:

Panis nomi-
ne omnis
sufficientia
intelligitur.

Prouerb. 30
2. 2. q. 35.
ar. 5.
Quæ nõ sũt
absolutè in
oratione pe-
tenda.

Quæ possũt
absolutè pe-
ti.
Psal. 84
Matth. 6

Psal. 89

Tria impe-
dimẽta bea-
titudinis.
1. Cor. 6.
Iacob. 3
1. Ioan. 1

Marc. 11.

Matth. 18

Ecl. 34.
Psal. 25.

2. Cor. 12.
Iacob. 1

cimus: **¶** Sed libera nos à malo. Et cum dictio (malo) distribuatur secundum dialecticos, intelligi-
tur ab omni malo. & sic non solum petimus liberationem à malo pœnæ siue corporali, sed à malo
spiritali: videlicet à tentatione & diabolo. vnde D. Augustinus exponit, à diabolo & ab omni impedi-
mento beatitudinis.

Ver. 8.

De Orationis Directione.

A Ratio dirigi potest ad aliquem dupliciter. Vno modo, quasi per ipsum implenda. & hoc modo so-
li Deo orationem porrigimus. quia omnes orationes nostræ dirigi debent ad gratiam vel gloriã
consequendam, quam solus Deus dare potest, secundum illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus,
Secundo modo oratio potest dirigi alicui, sicut per ipsum impetranda. Et hoc modo porrigimus san-
ctis angelis & hominibus, non vt per eos Deus (qui omnia nouit antequam fiant) nostras petitiones co-
gnoscat: sed vt eorum meritis & precibus orationes nostræ fortiantur effectum. Et ideo Apoca. 8. dicitur,
quod ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, & de manu Angeli coram Deo. Et hoc
etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia vitur in orando. Nam à sancta Trinitate petimus, vt nostri mi-
fereatur: ab alijs sanctis angelis & animabus petimus vt orent pro nobis. Nec propter hoc alijs quàm
Deo religionis cultum exhibemus: quia non petimus ab eis, vt dent quod oramus. Neque protestamur
ipsum esse bonorum nostrorum autores seu largitores: sed duntaxat vt intercessores. Exemplum datur
de illo qui vult officium à rege: petit & sollicitat amicos regis, nõ vt dent, sed vt sint intercessores. Ne-
que petimus vt diuinã prouidentiam siue dispositionem immutemus: sed vt impetremus quod Deus dis-
posuit se daturum nobis per Sanctorum orationes. Vnde D. Gregorius ait: Obtineri nequaquam pos-
sunt, quæ prædestinata non sunt. Quæ autem Sanctorum precibus impetrantur, sic prædestinata sunt,
vt eorũ orationibus obtineantur. Et si dicatur quod non sunt porrigendæ, nisi his qui eas cognoscunt: sed
Sancti nõ cognoscunt cogitationes cordium, ergo nec orationes mentales: igitur, &c. Dicendum quod
nobis in hoc mundo conceptus nostri interiores duplici clauduntur obstaculo. Primo voluntate, quæ
conceptum mentis potest retinere interius, vel exterius ordinare. & quantum ad hoc mentem vnus vel
alterius nullus alius potest videre, nisi Deus: quia quæ sunt hominis (scilicet interiora) nemo nouit, nisi
spiritus hominis, qui in ipso est. Secundo clauditur mens hominis ab alio homine, propter grossiciem.
Vnde cum voluntas ordinat conceptum metis ad manifestandum alteri, non statim cognoscitur ab alio
homine: sed oportet aliquod sensibile exhibere, vt vocem, vel scripturam, vel aliquem nutũ, vt patet in
mutis. Secundum obstaculũ non impedit Angelos, neque Sanctos, qui fruuntur verbo. & primum ob-
staculum remouetur per ordinationem voluntariam ad eos: ideo ipsi vident & cognoscunt. Et se-
cundum D. Gregorium manifestatur eis in verbo omne quod decet eos cognoscere de his quæ circa
eos aguntur. Maximè autem ad excellentiam eorum decet, vt cognoscant petitiones ad eos factas voce
vel corde, alijs non essent perfectè beati. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifestante
cognoscunt. Ideo orant dupliciter. Primo oratione expressiua, dum votis suis aures diuinæ clementiæ
pulsant. Secundo oratione interpretatiua: quia eorũ merita quæ sunt in conspectu Dei, non solum ce-
dunt illis in gloriam, sed sunt nobis suffragia & orationes quædam, sicut sanguis Christi dicitur veniam
petere pro nobis. Et licet non sint in statu merendi aut satisfaciendi, sunt tamen in statu impetrandi. si-
cut milites bellando merentur, vt post triumphum exaudiantur, quando petunt: quia non semper pe-
tunt, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ: ideo semper exaudiuntur. **¶** Et quia hodiernis tempori-
bus hæretici circa orationes Sanctorum fideles molestant: ideo videndum est quid ex factis literis & Ec-
clesiæ determinatione tenendum sit. In primis certum est & adeo manifestum, vt nulla tergiversatione
celari possit, Sanctorum in hac mortali vita viuentium orationes alijs posse suffragari, & ad eos posse
recurri. Habetur enim Gen. 20. de Abimelec: Nunc ergo redde viro suo vxorem, & orabit pro te, quia
propheta est: & viues. sequitur: Orante autem Abraham, sanauit Dominus Abimelec. & orate Moyse ces-
sabant plagæ Aegypti: & propter orationes Moyfi sæpe pepercit Dominus populo Israël. Et filij Is-
raël venerunt ad Moysem, dicentes: Ora pro nobis, vt tollat à nobis serpentes. & Job 42. Dominus di-
xit ad amicos Job: Itẽ ad seruum meum Job, & offerre holocaustum. Job autem seruus meus orabit pro
vobis: faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia. Orationes etiam Ecclesiæ, D. Petrum eri-
puerunt de carcere. Et Apostolus fatetur se sine intermissione pro Romanis orasse: & eorum oratio-
nes exposulauit. Et 1. Timoth. 2. obsecrationes fieri. Et Heb. 5. ait: Omnis pontifex ab hominibus assum-
ptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sed
ad quid ista, nisi prodesse & suffragantur? Certum est etiam quod Sancti post hanc vitam suis ora-
tionibus nobis opulari possunt. Gen. enim quadragesimo nono dicitur: Iacob etiam benedicens filiis
dicebat: Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres nostri, Abraham, & Isaac: Deus, qui pascis me
ab adolescentia mea vsque in præsentem diem: Angelus, qui eripuit me de cunctis malis: benedicat pue-
ris istis: & inuocetur nomen meum super eos. Nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac. Iac-
ob petebat benedictionem angeli, quæ non poterat esse nisi per orationem. Petebat etiam vt inuoca-
retur nomen suum post mortem suam: & ipse viuens inuocauit nomina patrum suorum, Abraham,
& Isaac, qui mortui erant. Et Moyse (vt habetur Exo d. trigesimo secundo) dicebat: Recordare Abra-
ham, Isaac, & Iacob. Sed ad quid, nisi vt Deus per orationes & merita ipsorum benediceret eis: eosque
crescere faceret, & peccata indulgeret? Si ergo licitum erat Moyfi recurrere ad Abraham, Isaac, & Ia-

2. 2. q. 83.
art. 4.
Psal. 83.

Apoc. 8.

1. Cor. 2.

12. Moral.

Oratio du-
plex, scilicet
expressiua
& interpre-
tatiua.

Orationes
sanctorũ in
via alijs pos-
sunt suffra-
gari.

Gen. 20.
Exo. 8. et 9
Exod. 32.
Num. 21.

Job 42.
Act. 12.
Rom. 1.
Rom. 15.
1. Timoth. 2.
Heb. 5.

Gen. 49.

Exod. 32.

cob, & nomina eorum inuocare, dicens: Recordare, &c. Quare non licebit nobis inuocare nomen diuæ Virginis, & Apostolorum, ac aliorum Sanctorum, & dicere, Recordare? &c. cum sint Deo chariores & familiariores? Vterius Iudæ Macchabæo apparuerunt Onias & alius vir, gloria & ætate mirabilis: & Iudæ petenti, quis esset ille alius: respondit Onias: Hic est fratrum amator, & populi Israël. Hic est qui multum orat pro populo Israël, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Et exauditionem declarat: Quia extendit Hieremias dexteram, & dedit Iudæ gladium, dicens: Accipe gladium sanctum munus à Deo, in quo deiciēs aduersarios populi mei. Si in lymbo existentes orabant: & orationes illorum vtilis erant: à fortiori Sancti in patria. Si dicatur quod Sancti hoc faciebant, quando nondum datus erat vnus mediator Dei & hominum, Christus Iesus (vt dicit Apostolus primæ Timoth. secundo:) & cum adhuc non fuisset constitutus aduocatus ille, de quo primæ Ioannis secundo: Si peccauerit quis, aduocatum habemus Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Hac euasio non elidit præcedentia, maxime cum tempore quo diuus Paulus postulabat orationes aliorum, Christus esset iam constitutus aduocatus & mediator. Cur ergo diuus Paulus alios quæsiuit mediatores & aduocatos? Et cur se fecit mediatorem? Præterea diuus Petrus dicebat: Certus sum quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod Dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis: hoc est exequamini monita mea. Diuus Petrus constituto aduocato & mediatore Christo, pollicitus est se daturum operam post obitum, & non poterat nisi per orationē & intercessionem: ergo sciebat se post obitum suum oraturum & intercessurum. Christus etiam dicebat: Venit hora cum non in prouerbis loquar vobis: sed palam de patre meo annuntiabo vobis. In illa die in nomine meo petetis. Vbi Beda: Ibi veraciter in nomine Iesu petunt electi, dum pro nostra fragilitate intercedunt, qua tenus ad saluationis sortem peringamus. Et quanuis sit vnus mediator & aduocatus principalis: non tamen oramus eum, vt ipse oret pro nobis. Nec dicimus, Iesu Christe ora pro nobis. neque, Agnus Dei qui tollis peccata mundi, ora pro nobis: sed, miserere nobis: Quia cum oratio sit actus quidam, & actus sint suppositorum: si dictas orationes diceremus absque alio addito, viderentur ad personam Christi referri. Et ita videretur approbari error Nestorij, qui distinxit in Christo personam filij homini à persona filij Dei: vel error Arrij, qui posuit personam filij minorem patre. Ideo Ecclesia ad euitandos huiusmodi errores non dicit, Iesu Christe ora pro nobis: sed, Christe audi nos: vel, miserere nobis. Præterea licet Christus sit aduocatus principalis, secundum diuum Ioannem: non tamen negat nos posse habere plures aduocatos secundarios & (vt ita dicam) intercessores minus principales, siue sollicitatores, tam Sanctos qui adhuc in hac mortali vita viuunt, quam eos qui sunt in patria. Vnde diuus Hieronymus in epistola contra Vigilantium ait: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, poterant orare, imò orabant pro cæteris, quando adhuc pro se debebant esse solliciti: quanto magis post coronas, victorias, & triumphos? Si Apostoli viuentes valuerunt demonia eicere, & morbos ac languores curare, dum adhuc in corpore mortali viuerent, quinimò & peccarent: quare nunc per confirmatam gratiam nobis auxiliari non possunt? Quid commiserunt obsecro? Quid perdiderunt, posteaquam iam effecti sunt ciues Sanctorum, & domestici Dei omnipotentis, Angelorumque confortes: vt ea facultas sit adempta, quam omnis fides & ratio suadet non esse ademptam, sed adaudam? Nec obstat quod obiciunt, Sanctos esse extra viam merendi & impetrandi: quia verum est pro se, aliis autem & si mereri non possint: pro aliis tamen impetrare valent. Meruerunt enim, dum hic viuerent, vt post mortem aliis suffragari possent: vt dictum est de militibus. Aliud enim est mereri, aliud per orationes & preces alteri suffragari. Quia meritum iustitiam respicit, oratio autem & impetratio amici innititur liberalitati, idcirco alicui conuenire potest opitulatio, cui non conuenit meritum. Cum igitur Christus in hac vita amicus esset sanctis Apostolis, & per consequens aliis, prout ipse testatur, dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos: & ad illorum preces aliis multa largitus sit, quanto magis in patria, vbi amicissimus? Nec per inuocationem Sanctorum auferimus gloriam à Deo, sed illi gloriam damus. Quia nos humiliantes honoramus eos, quos & ipse honorat, & eos à nobis iubet honorari. Dicitur enim Ioannis duodecimo: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, &c. Et Psalmista: Laudate Dominum in Sanctis eius. Et si diuus Paulus Rom. duodecimo docet mortales se inuicem honore præuenire, quanto magis Diuos? Præterea cum nos Sanctos ad intercedendum pro nobis destinamus: nos & ipsos ad Dei gloriam ordinamus. Vnde constat gloriam Dei non auferri, aut minui: sed potius augeri. Et quanuis Deus Sanctis suis sit liberalior & familiarior, nõque magis quam Sancti diligit: attamen humilitatem hanc, cum nos indignos arbitramur ipsi nos præsentare, cum ad illos quos scimus illi amicissimos, recurrimus, ad eum diligit, vt Centurionis humilitatem, qua Centurio seniore præmisit, & fidem laudauerit, & eum cæteris filiis Israël prætulerit. Si adducatur historia filij Prodigij, quoniam ad patrem non ad amicos primo venit, vbi & aliqui sancti doctores dicunt: Vide quomodo ad patrem, & non ad Sanctos accessit: Dicendum in primis, quod ad ostendendum Dei familiaritatem hoc dicunt, vt non terreamur ad Deum primo accedere: & vt non arbitremur necessarium esse intercessores destinare. Possimus enim primo ad illum accedere. Præterea responderi potest quod argumentum quo arguitur ab autoritate negatiuè (quo maxime vtitur hæretici) purum sophisma est. Quanuis etiam dici possit, quod recurrendo ad Sanctos, licet posterius tempore, tamen primo & principaliter ad Deum recurrimus. Primo quidem, quia timemus eum, nos indignos esse audiri ab eo propter peccata nostra arbitantes. principaliter verò, quia ab eo, & non à Sanctis, gratiam & dona expectamus,

1. Mac. 15.

1. Timot. 2.

1. Ioan. 2.

2. Petri. 1.

Ioan. 16.

Non peccatur Christi vt intercedat pro nobis, sed vt miseretur.

Ioan. 15.

Ioan. 12. Psal. 148.

Matth. 7. Marc. 8.

Luc. 15.

timus, à Sanctis autem solam intercessionem. Ideo non abs re diuus Seruatius Christo sanguine iunctus, ab Episcopis Gallie ad sepulchrum diui Petri & Pauli Apostolorum eos interpellaturus, in primordiis Ecclesie Christianæ, legitur esse destinatus. Insuper sancta mater Ecclesia in pluribus generalibus concilijs, præcipue Gangrensi, huic controuersie finem imposuit, & Sanctos (vt præmissimus) orandos determinauit, & lætania instituit, in quibus plena confidentia exoratur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Deinde ad patrocinium itur Sanctorum. Demum iteratò fit ad Deum precatio. Hoc etiam intuemur in Ecclesie Collectis. & vnam gratia exempli afferemus: Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium: vt qui sanctæ Dei genitricis memoriam agimus, intercessionis eius auxilio à nostris iniquitatibus resurgamus, per Christum Dominum nostrum. Nec tamen sequitur quod solos superiores Sanctos interpellare debeamus, cum eorum orationes sint magis acceptæ, eo quod superiores Sancti sunt Deo acceptiores, quam inferiores. Vtile tamen est minores Sanctos interdum interpellare & orare, multiplici ratione. Primo ex hoc quod aliquis quandoque habet maiorem deuotionem ad minorem Sanctum, quam ad maiorem: & ex deuotione magis pendet orationis effectus. Secundo propter fastidium tollendum. Assiduitas enim vnus rei fastidium parit. Per hoc autem quod diuersos Sanctos oramus, quasi in singulis nouis feruor orationis excitatur. Tertio, quia aliquibus Sanctis datum est in aliquibus causis præcipue patrocinari: vt beato Anthonio circa ignem, & beato Dominico circa febres. Quarto, vt omnibus debitus honor exhibeatur à nobis. Quinto, quia plurium orationibus aliquando aliquid impetratur, quod vnus oratione non impetraretur. figura de Ionatha 1. Regum decimoquarto: cui Saul sua obsecratione indulgere volebat: multorum tamen precibus acquieuit. Ideo Ecclesia in oratione omnium Sanctorum dicit: Vt multiplicatis intercessoribus largiaris.

Ver. 9. De Animabus in Purgatorio existentibus, orandis, vel non orandis.

A Cvm frustra porrigatur oratio ad eos qui orationem non cognoscunt, & Sancti qui sunt in purgatorio, non fruuntur visione verbi: ideo non possunt cognoscere ea quæ nos cogitamus vel dicimus. Quare eorum suffragia non imploramus, orationes nostras ad ipsos dirigendo. Ignorant enim (secundum diuum Augustinum) ea quæ circa nos aguntur: licet per subleuationem poenarum sentiant pro eis suffragia in communi, & aliquando in particulari per reuelationem Angeli custodis. Si dicatur quod diues Epulo in inferno orauit pro fratribus suis: ergo à fortiori in purgatorio: Dicendum quod illa oratio non fuit ex charitate, sed ex timore: ne poena eius augetur, si illi venient in locum tormentorum, propter malum exemplum & occasionem peccandi illis datam ab eo. Prædicta autem oratio procedebat ex sinderesi & verme conscientie, ipsum de scandalis & occasione peccandi fratribus suis data torquente. Quidam tamen dicunt quod recordantur amicorum: & cum habent reuelationem ab Angelo custode de benefactoribus, non sunt ingrati. Cum ergo sciant pericula, saltem communia, in quibus amici & benefactores, aliique viatores sint constituti, ex charitate orant pro ipsis. Allegat historiam quæ habetur secundi Macchabæorum decimoquinto, vbi dicitur de Hieremia: Hic est fratrum amator, & populi Israël. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Ac etiam quod olim inuocabantur nomina eorum qui erant in lymbo, Exod. trigesimo secundo: Recordare Abraham, Isaac, &c. Et tamen non erant in patria, sed adhuc in poena, per longum tempus expectantes liberari per passionem Christi. Sic animæ quæ sunt in purgatorio, cum sint in gratia, licet sint in poena ad tempus, à qua sperant liberari per satisfactionem vel suffragia Ecclesie, orant pro suis benefactoribus, amicis, & viatoribus, saltem in communi: & eorum orationes sunt gratæ, cum sunt in gratia Dei & amicæ ipsius. Et quanuis non orent pro se, propter ordinem diuinæ iustitiæ, quem cognoscunt: Orant tamen pro aliis, saltem in communi: cum eis non sit interdictum. Vnde diuus Gregorius in quarto Dialogorum refert, quod multi ad eas affecti, & pro eis orantes, illasque inuocantes, adiuti sunt. Hæc quæstionem exercitij gratia relinquo problematicam.

Ver. 10. De Dignitate & efficacia Orationis.

B Officium orandi est valde honorabile, & à sanctis viris, imò & à Christo frequentatum. Est pariter delectabile his qui deuotè orant, ac etiam valde vtile. Oratio enim ad multa valet. Primo ad sanandas infirmitates non solum illorum qui orant, sed etiam aliorum. Ideo Sapiens monet: Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum: sed ora Dominum, & curabit te. Oratio Centurionis sanauit puerum suum. Oratio discipulorum, socrum Simonis. Et diuus Iacobus in vlt. cap. dicit: Oratio fidei saluabit infirmum. Secundo oratio prolongat vitam. Esa. trigesimo octauo de Ezechia dicitur: Audiui orationem tuam, sequitur: Ego adiciam ad dies tuos annos quindecim. Tertio oratio liberat ab inimicis. Vnde Baruch dicit: Clamate ad Dominum, & liberabit vos de manu principum iniquorum. Quarto oratio pacem & abundantiam tribuit, iuxta illud Psalmista: Rogate quæ ad pacem sunt. & idem: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Hanc virtutem sciebat Simon, Oniæ filius, qui Ecclesiastici 50. dicebat: Da pacem Domine in diebus nostris. Quinto oratio tempore bel-

4 sen. dist. 45. q. 3. ar. 2. ad. 2. Nõ solli superiores, sed etiam inferiores sanctos orare debemus.

In Add. 3. p. q. 72. ar. 2. ad 2.

1. Reg. 1.

2. 2. q. 83. ar. 4. ad. 2.

1. Mac. 15.

Exod. 32.

Orationis utilitates, Eccl. 38. Luc. 4. Matth. 8. Iacob. vlt. Esa. 38. Baruch 44. Psal. 131. Eccl. 50. Exod. 17.

li dat victoriam. Exod. decimosextimo: Cum Moyses leuaret manus, vincebat Israel. Sexto pluuiam adducit. 1. Regum decimo octauo. & Iaco. vlt. Multum valet deprecatio iusti assidua. Helias homo erat similis nobis, &c. Septimo oratio steriles generare facit. Exemplum de Sarra & Anna. 1. Regum primo. Octauo oratio ab opprobriis liberat: vt patet de Anna filia Bathuelis Thobiaz. Nono a falsa accusacione & iniqua sententia liberat, vt patet de Susanna Dan. decimotertio. Decimo malas cogitationes fugat. Marc. nono. Hoc genus daemontiu non eiicitur, nisi in ieiunio & oratione. Vndecimo hominem illuminat, & media vitæ & bene agendi tribuit, vt pericula euadat: vt patet de Iosaphat, qui dicebat: Cum ignoramus quid agere debemus, hoc solum habemus residui, vt oculos dirigamus ad te. Duo decimo oratio iram Dei placat. Exod. trigessimosecundo: Dimitte me, vt irascatur furor meus. Decimotertio oratio caelos & vitæ æternæ aditum aperit, Luc. secundo: Iesu baptizato & orante, apertum est caelum. & latroni oranti in cruce, paradus. Et pro resolutione non est officium delectabilius, honestius, & vtilius, siue magis lucratiuum homini viatori, quam oratio, per quam paruo tempore in instanti lucrari potest regnum æternum: igitur amandum & frequentandum est. Sed quod aliqui non sentiant huiusmodi virtutem & efficaciam: hoc est, quia non habent conditiones bonæ orationis, de quibus dicendum est.

Ver. 11. De Conditionibus bonæ Orationis, & modo Orandi.

Prima orationis conditio est pœnitentia virtus. Salomō enim dicit: Iustus prior est accusator sui. & Christus: Primum querite regnum Dei & iustitiam eius, hoc est gratiam petendo: misericordiam. Chanaanæ se habuisse hanc conditionem ostendit, cum clamando dixit: Miserere mei domine, fili David. &c. Absque pœnitentia enim oratio non est efficax. Vnde Esa. 1. Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam, dicit Dominus: quia manus vestræ plenæ sunt sanguine. Oportet igitur orantem primo lauari à sanguine peccati. Hierem. 18. Nō est anima mea ad populum istum: quia scilicet manus plenæ sunt sanguine. & Psalm. Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Si dicatur, ergo non oportet peccatores orare: Dicendum quod duo sunt genera peccatorum, qui orant. Quidam sunt peccatores cum proposito perseverandi in peccato: & tales non exaudiuntur. Vnde Chrysostomus super Matthæum: Qui orat & peccat, vel est in proposito peccandi, non orat Deum, sed deludit. Tales sunt similes militibus Pilati, qui genu flecebant, & dabant alapas Christo. Alij sunt peccatores, qui detestantur peccata, & petunt à Deo misericordiam, & postea petunt alia: & tales exaudit Deus. vt patet de filio prodigo, & publicano. Vnde D. Augustinus dicit: Si Deus peccatores non audiret, frustra Publicanus ille dixisset: Deus propitius esto mihi peccatori. Ideo cū cæcus natus dixit: Peccatores Deus non audit: dicit idem Augustinus: Nondum erat vnctus, hoc est circa huiusmodi illuminatus. Peccatores ergo ab hac conditione pœnitentiæ, cum orare volunt, oportet inchoare. ¶ Secunda conditio orationis est præparatio, iuxta illud Ecclesiastici decimo octauo: Ante orationem præpara animam tuam: & noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Quia qui non se præparat, dimittendo si quid habet aduersus aliquem, vel aliàs ad deuotionem non se disponit: non facit quod in se est, vt audiatur: & ideo quasi interpretatiuè tentat Deum. Et quantum huiusmodi interpretatiua tentatio videatur ex præsumptione vel in discretione procedere: tamen hoc ipsum ad irreuerentiam Dei pertinet, vt homo præsumptuosè & sine debita diligentia se habeat in his quæ ad Deum pertinent. Dicitur enim 1. Petri 5. Humiliamini sub potenti manu Dei. Et 2. ad Timoth. 2. Sollicitè cura te ipsum exhibere Deo. Ex quo sequitur quod non se præparans, non excusatur ab irreuerentia Dei: & per consequens nec à peccato. ¶ Tertia conditio orationis est fides. debet enim orans firmiter credere, quod Deus dabit illi quod petit, si expedit: & si non expedit, dabit melius. Vnde Iaco. 1. Si quis eget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropert. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Non enim debet esse orans sicut Petrus, qui orauit dicens: Domine iube me venire ad te super aquas: & cum impetrasset, & vidisset ventum validum, dubitauit, & cœpit mergi. Ideo audiuit: Modicè fidei, quare dubitasti? Vnde diuus Bernar. Cœlesti benedictione indignus cōuincitur, qui Deum dubio quærit affectu. ¶ Quarta conditio orationis est deuotio. Quæ nihil aliud est, quam feruēs ad Deum cum fide promptissima affectio. Ex qua sequitur delectatio, quæ tenet operatē in opere, & orantem in oratione, & facit eum frequenter orare. Hanc autem deuotionem & delectationem poterimus habere per attentionem, & oculorum subleuationem, & manuum iunctionem. Vnde Ioānis decimosextimo: Subleuatis Iesus oculis, orabat. & Psalmista: Extollite manus vestras in sancta. Attentionem enim est mater deuotionis, & deuotio mater delectationis. & ideo si quis non habet matrē, non habebit filiam. Oportet ergo quod orans sit affectus & attentus. Si enim cor eius alibi sit, dicitur ei: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me, sine causa me colunt. Vnde diuus Bernardus: Ante Deum stātes, ne sitis corde vagātes. Dum cor non orat, in vanū lingua laborat. ¶ Si queratur an sit semper peccatum rogare Deum ore, & non corde: quod idem est querere an intentio sit de necessitate præcepti in oratione: Dicit doctores quod aliquis potest esse dupliciter distractus. Vno modo, scienter se occupando alijs, & aliquādo malis cogitationibus. & tūc absque quocunq; dubio est peccatum mortale ex genere: quia talis irreuerentiā facit Deo. Si enim loquens cū rege, diuerteret se ad fatuitates, iuriā faceret regi: à fortiori loquēs cū Deo, &c. Secūdo aliquis orādo potest esse distractus ex fragilitate, quæ visis tagitur, vel ex astutia diaboli, quæ vult impedire deuotionē & orationis fructū. Tunc

A Tunc si quando aduertit, tristatur: non peccat, nec perditur fructus orationis debitus omnibus actibus charitate formatis, qui est mereri. Sufficit enim ad meritum vis primæ intentionis, qua aliquis accedit ad orandum. quæ orationem meritoriam reddit in habente gratiam: nec impeditur fructus spiritualis & proprius orationis, qui est impetrare & satisfacere præcepto Ecclesiæ de horis dicendis, vel præcepto voti, iuramenti, vel iniunctionis. Et si post initium totaliter (sine culpa tamen) distractus sit usque ad finem, sitque taliter distractus, quod ignorat an psalmos & antiphonas intermedias dixerit, non tenetur repetere. Qui enim scit se fuisse in vno termino à quo, & se inuenit in termino ad quē, debet præsumere se ambulasse per medium: nisi sciat se saltasse. Sic in proposito, qui scit se inchoasse horas, & postea se inuenit in fine: debet præsumere totum dixisse, nisi sciat se omisisse siue saltasse. Quia etiam ad hunc effectum sufficit prima intentio, quam Deus principaliter respicit. Si autem prima intentio desit: tunc oratio non est meritoria, neque satisfactoria, nec impetratoria: illam enim orationem Deus non audit, cum ille qui orat, non intendit. vt D. Grego. dicit. Distractus, etiam sine culpa perdit effectum orationis, quem ipsa oratio attentata actu facit, qui est spiritualis dulcedo & refectio animæ, siue delectatio mentis. vnde 1. Cor. 14. dicitur: Si orem lingua, mens mea sine fructu est. Et sic attentio virtualis in oratione est necessaria ad meritum & impetrationem. Actualis verò est necessaria ad spiritualem dulcedinem & refectioem, & sic ex suppositione non est tamen necessaria simplici ter: quia aliquādo est impossibile ipsam habere. vt patet in exemplo D. Bernardi, qui iactanti se posse habere attentionem per totam orationem dominicam, promisit equum. At ille cum fuit in medio, quaesuit de sella & apparatu equi. vnde manifestè ostendit se non fuisse attentum.

Habere attentionem est difficile.

B Notandum tamen quod triplex est attentio, quæ orationi potest adhiberi. Prima, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret. Secunda, qua attenditur ad sensum verborum. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum & rem, pro qua oratur: hæc est maximè necessaria. Et hanc possunt habere idiotæ: quæ quandoque adeo abundat, vt etiam omnium aliorum mens obliuiscatur: vt dicit Hugo de sancto Victore. Ex præmissis infertur quod latina oratio idiotarum, qui non habent attentionem verborum, quæ non intelligunt, dum modo habeant intentionem ad Deum, non caret fructu. Cum igitur tertia intentio sit laudabilis & fructuosa: sequitur quod non est despicienda, nec arguenda. nec reprehendendi sunt idiotæ, si dicant orationem Dominicam latinè: & maximè quando aliquo modo est eis declarata. Et sic non est necesse eam transferre in linguam vulgarem: quia oratio Dominica latina adeo facilis est idiotis propter assuetudinem & declarationem, sicut in lingua vulgari. Si enim curia temporalis admittit & exaudit supplicationes idiotarum, quas ipsi non intelligunt: à fortiori Deus & curia cælestis, quæ clementer est. ¶ Quinta conditio orationis est humilitas. Christus enim humiliter & positis genibus orabat. D. etiam virgo humillimè precabatur. Ideo profitetur Dominum eam respexisse Luca. 1. Et Eccl. 35. dicitur: Oratio humiliantis se penetrat caelos. Multi sunt qui propter defectum huius conditionis non obtinent quod petunt: vt Pharisæus, qui stans orabat dicens: Gratias ago tibi Deus, quia non sum sicut ceteri hominum, &c. Et illi qui amabant in angulis platearum stantes orare. ¶ Sexta conditio orationis est perseverantia. vnde Matth. 24. Qui perseverauerit usque in finem, saluus erit. Sunt aliqui similes Leopardo, qui si primo vel secundo saltu prædam non obtineat, amplius non profectur. Ideo Christus dat similitudinem: Quis vestrum habet amicum, &c. Et si perseverauerit pulsans, dabit ei quotquot habet necessarios panes. Si litigantes ad habendū arrestum perseverant sollicitand: quanto magis Christiani sollicitare & perseverare debent orando? &c. Matth. 15. habetur, quomodo Chanaanæ perseverans, non solum fuit exaudita, sed facta laudata. Differt enim Deus dare quod petimus, aliquādo propter doni cōmédationē. Quia dona cito data vilescunt: diu verò desiderata, dulcius obtinētur. Aliquādo verò vt orantis animus accédatur, & feruor augeatur. Facit enim vt faber, qui ad amplius ignendū ferrū, aquā aspergit. sic Deus ad accendendū desiderium, aspergit aquā dilationis. Vnde D. Greg. dicit: Desideria dilata crescunt: si verò deficiunt, desideria vera nō fuerunt. Aliquādo autē differt propter maius bonum, scilicet meritum perseverantiæ. vnde D. Greg. 22. Moralium dicit: Nemo quod tardius auditur, arbitretur quod à suprema curia negligatur. Sæpe enim nostra desideria celesiter non exaudiuntur, & quod concite petimus, ex ipsa melius tarditate prosperatur.

Attentio est triplex.

Luc. 22. Luc. 1. Eccl. 35. Luc. 18. Matth. 23. Matth. 24. Luc. 11.

Matth. 15. Quare Deus non statim dat quod petimus.

Ver. 12. De Adoratione.

Primus actus exterior religionis est Adoratio, per quam aliquis corpus suum exhibet ad honorandum Deum. Sed circa hoc aduertendum, quod duplex secundum doctores inuenitur adoratio, scilicet latriæ & duliæ. Adoratio autem duliæ est duplex, scilicet communis, quæ retinet nomen commune: & specialis, quæ dicitur hyperdulia. Adoratio latriæ est aliquod signum exterius adhibitum in recognitionem supremi domini, ex interiori mentis affectu & deuotione proueniens. Si loquamur de adoratione latriæ propriè dicta & completa, duplex actus requiritur, scilicet interior recognitio, & exterior signi interioris recognitionis protestatiua exhibitio. hæc dicitur adoratio latriæ perfecta & completa, eo quod per eam homo animā & corpus exhibet ad honorandum Deum. Incompleta verò esse potest solo actu interiori. vnde Ioan. 4. dicitur: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu: sed non complete. Ideo subiungit: Et veritate, veritas enim voluntatis est conformitas interioris actus ad signum exterius, siue ad opus exterius, ei correspondens. quemadmodum veritas intellectus est ad æquatio & conformitas apprehensionis ad rem exteriorē apprehensam. Et sic voluntas dicitur vera siue perfecta & completa & efficax, respectu alicuius exterioris voluti: quādo secluso impedimento exit in opus exterius volitum. Cum ergo Adoratio sit species honoris: & honor (secundum Philosophum) sit testimonium

3. p. 9. 25.

Duplex adoratio.

Ioan. 4.

Adoratio est species honoris.

nium exterius virtutis, vel alicuius excellentiæ aut dignitatis. quod testi monium fit per signū aliquod D reuerentiale adhibitum: consequens est quod veri adoratores non solum adorent, hoc est testimonium dent solo spiritu, siue actu duotaxat interiore: sed etiam in veritate operis exterioris, correspondens testimonio & recognitioni interiori. Hæc adoratio latriæ soli Deo debetur: cum ipse solus sit supremus Dominus. Vnde Exod. 2. Non adorabis deos alienos, &c. Et Aposto. 1. Tim. 1. Regi seculorum immortalis, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Et hoc modo prohibebat se angelus adorari, dicens: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum & fratrum tuorum. Alia est adoratio dulciæ, quæ nihil aliud est, quam recognitionis alicuius virtutis vel excellentiæ, signo exteriori protestata. Hic honor dulciæ debetur virtuosus hominibus & in dignitate constitutis, etiam in hoc mundo existentibus: a fortiori Sanctis, qui sunt in patria & in maiori dignitate. Hæc adoratio pertinet ad obseruantiam, vt infra dicitur. Qui verò supereminet virtute, excellentia, aut dignitate, supra communem statum aliorum, dulciæ speciali, quæ hyperdulia dicitur, digni sunt honorari: prout D. Virgo Maria, quæ Dei maternitate & virtutibus plusq̄ heroicis eminentiorique gratia donata est. Amplius Christi humanitas, si per possibile vel impossibile separaretur à diuinitate. Quia quod diuinitati, non est alia adoratione quam latriæ adoranda, ratione suppositi diuini cui est vnita, honor enim non est nisi suppositorum: hoc est, non terminatur nisi ad supposita, & non ad naturā soli. Hæretici tamē moderni dicunt Sanctos quidē esse venerandos, sed non adorandos. Verū quia sacra scriptura honorē mortaliū adorationē vocat, non simpliciter & propriissimē (vt sacri doctores exponunt) sed dulciæ communis vel specialis. Nos honorem Sanctis debitum adorationem dulciæ, & honorem D. Virgini debitum, adorationem hyperduliæ nominabimus. Et iudicio meo tota controuersia est de nomine, quæ pertinacibus est relinquenda. Nos igitur antiquorum & sanctorū patrum ac scripturæ sacre nominibus vtetur, habetur enim primi Reg. 20. quomodo Abigail adorauit Dauid, & ceciditque corā eo, & cecidit ad pedes eius & 3. Reg. 1. Nathā propheta adorauit Dauid pro nus in terram, quod si fieri non debuisset, Dauid qui erat secundum cor Dei, non permisisset. Notandū tamen quod principale in adoratione est interior recognitio. Et ideo signa exteriora debent referri a d intentionē. Et cum signa exteriora de se sint æquiuoca, possunt diuersis intentionibus deferri. Ideo non incoeuient quod eodem signo exteriori adoretur Deus latria, & Sancti dulciæ. Sicut videmus quod eodem signo exteriori honorantur reges, duces, & alii inferiores nobiles. Nec per hoc sequitur quod quis tantum honorem exhibeat duci, sicut regi. Sic licet quis eodem modo genuflectat propter honorem Christi, D. Virgini, & D. Petri, vel candelam accensam offerat, vel eorum imagines osculetur: non sequitur quod tantum honorem faciat D. Petro, sicut D. Virgini: nec illi, sicut Christo. Quia actus interiores, quibus idem signum exterius respondet, sunt diuersi. Genuflectit enim & offert candelam accensam coram imagine D. Petri, recognoscendo interius ipsum virtuosum, amicum, & familiarem Dei, & cum illo esse in lumine gloriæ cælestis. D. Virgini verò genuflectit vel offert candelam, recognoscendo & protestando supereminentes virtutes eius & gratiam diuināque propinquitatem propter maternitatem Christi. Christo autem genuflectit & offert candelam, recognoscendo & protestando eum esse verum Deum & hominem, creatorem, gubernatorem, & redemptorem. Ex hoc sequitur, quod maior honor exhibetur Christo, offerendo vnā candelam cum prædicta intentione, quam qui ngenta milia D. Petro aut D. Virgini.

Idem dicendum est de imaginibus & instrumentis passionis. Ea enim quæ non sunt de se honore digna, sed solum propter representationem, prout imagines & instrumenta passionis, ex antiquo ritu Ecclesiæ adorantur ea adoratione, qua adoratur res per ipsas representatæ. Et sic imago D. Petri adoratur dulciæ: & imago D. Virgini, hyperdulia. Imago verò Christi & instrumenta passionis adorantur latria. Nec fit iniuria Christo: quia (vt Damascenus ait) honor imaginis pergit vsque ad prototypum & exemplar. Quia idem numero est motus animi qui fertur in imaginem, & imaginatum: sicut visus eodem actu numero fertur in aërem illuminatum & colorem, in aërem illuminatum tanq̄ in medium, & ad colorem tanquam in terminum. Sic imago vt imago est, & non vt est ex auro vel lapide, est medium: & ratio formalis & res representata, est terminus. Vnde propriè loquendo, non est adoratio imaginis, sed rei representatæ coram imagine. Morus enim non denominatur à termino à quo, sed à termino ad quem, vt dicitur in 3. Physicorum. Et sic clarè loquendo, est adoratio Christi coram imagine crucifixi, quæ ad memoriam reuocat. Et idem dicendum est de imaginibus & reliquiis Sanctorum, modo superius expresso. Nec applaudere debemus erroribus: qui Sanctorum, imò & Christi Domini memoriam à cordibus fidelium delere nituntur, dicendo imagines esse delendas. fuerunt enim tales eodem nati in concilio Niceno. 2. sub Gregor. 3. Seruius pariter episcopus Massilien. & Leo imperator quartus, qui imagines deleuerant, communionem priuati sunt. Et in eodē decretum fuit: Si quis dixerit imagines esse delendas, Anathema sit, & in c. venerabiles imagines. de consecra. distin. 1. dicitur: Venerabiles imagines non deos Christiani appellant: nec seruiunt eis vt diis. Sed ad memoriam & recordationē primitiuorum venerantur eas & adorant. Sed non seruiunt eis diuino cultu, neque alicui creaturæ. Nec obstat illud Exod. 29. Non facies tibi sculptile, neque omnem imaginem eorum quæ sunt in celo desuper, neque eorum quæ in terra deorsum, neque eorum quæ in aquis sunt sub terra: non adorabis neque coles ea. nec quod dicitur Baruch. 6. vbi monentur Iudæi vt caueant à cultura deorum mortuorū, aureorū, argenteorum, aut lapideorum, quos Babylonij colebant, & in humeris deferebant, prout Christiani imagines in processionibus. Quia in Exod. non prohibebat imagines fieri absolute & simpliciter, siue ad memoriam & representationem: cum Exo. 25. præceperit deus Moyfi, vt faceret duos Cherubim aureos. Et Numeri 21. præcepit facere imaginem serpentis, de quo Christus: Sicut Moyses exaltauit

tauit serpentem, &c. Sed prohibebat sculptilia fieri, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro diis: vt faciebant Babylonij, hoc autem non faciunt Christiani. D. Thom. dicit quod in antiquo testamento non poterat fieri imago Dei. Quia (vt Damascenus ait) insipientiæ summæ & impietatis est, figurare quod diuinum est. Sed quia in nouo testamento Deus homo factus est, potest figurari, & in sua imagine corporali adorari. Eusebius refert Christum Abbagaro regi Ediffænorum, volentem sacrificare eius affectui, deterfa facie imaginem suam transmisisse. Impresit pariter linteo Veronicæ, quæ adhuc Romæ asseruatur: & in eius ostensione miracula multa facta sunt. Iila imagine sanatus Tyberius Cæsar, decreuit fieri Christo honores diuinos. Verum quia hoc in scio senatu fecerat: Senatus prohibuit (vt ait Suetonius.) Item D. Lucas depinxit duas imagines D. Virgini, quæ adhuc Romæ asseruantur. Item apud sanctum Ioannem Lateranen. in sacello quod dicitur Sancta Sanctorum, est imago Saluatoris, mirabili artificio à D. Luca, Christo manum conducente, depicta: vt patet in quadam tabella ibi posita. D. Tho. dicit quod Apostoli familiari instinctu Spiritus sancti, quædam Ecclesiis tradiderunt ferunda, quæ in scripturis non reliquerunt. Sed in obseruatione Ecclesiæ per successionem fidelium remanserunt. Vnde 2. Thessal. 2. habetur: Tenete traditiones, quas didicistis siue per sermonem, ore probatum, siue per epistolam transmissam. & inter huiusmodi traditiones est imaginis Christi adoratio. Quæ in pluribus vniuersalibus cõciliis fuit approbata, scilicet Niceno secundo, Constantinopolitano sub Hyrenæo, & in tribus conciliis Lateranen. & in concilio Francfordensi. Et si dicatur quod imagines præbent occasionem idololatriæ, & ideo non sunt permittendæ: sed potius delendæ: cum etiam imago serpentis aenei à Deo fieri mandata, ab Ezechia rege zelo fidei (de quo laudatur) fuerit contracta, vt habetur 4. Reg. 18. vbi dicitur: Ezechias fecit quod bonum erat coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, succidit lucos, confregitque serpentem aeneum quem fecerat Moyses. Siquidem vsque ad illud tempus filij Israël adolebant incensum, & in ea. perlatum. de consecra. distin. 1. laudatus fuit Episcopus Massilien. à Grego. 3. eo quod prohibuerat imagines adorari. Respondetur quod nunc populus est satis edoctus circa cultum imaginum, & omnes sciunt quod nihil numinis est in imaginibus. & sic nullum est periculum, neque occasio Idololatriæ: sicut tempore Ezechia, quo populus Israël mores gentium quæ in circuitu erant, sequens, adorabant idola: & alia intentione venerabantur serpentem aeneum, quam fuisse institutum à Deo per Moysem. Ideo Ezechias inter alia simulachra reperiens, confregit. Tempore etiam Episcopi Massilien. populus non erat sufficienter instructus: & erat periculum idololatriæ. Ideo fuit laudatus, quod prohibuerat adorare: & vituperatus fuit, & communionem priuatus, eo quod deleuerat eas. Quia prius ab eo instruendus erat populus. & vbi casus similis contingeret, ad tempus posset suspendi adoratio imaginum: donec populus esset sufficienter instructus. Nec debent imagines Christi & Sanctorum, idola nuncupari. Magnum enim discrimen est inter imaginem & idolum. Quia licet vtrumque sit alterius representatiuū, differenter tamen. Nam idolum est simulachrum representans rem, quæ nullam virtutem vel dignitatem habet. Sic quod non est digna honore, sed vituperio: vt simulachrum Veneris & Dianæ ceterorumque deorum gentium. Imago autem est simulachrum, representans id quod habet in se virtutem vel dignitatem siue excellentiam: & est digna honore, vt D. Petrus, D. Virgo, Christus. Ideo eorum simulachra dicuntur imagines.

Ver. 13.

De Oblatione Sacrificij.

Secundus actus exterior religionis dicitur oblatio sacrificij: quia offertur Deo aliquid exterius in recognitionem supremi domini, ad significandum sacrificium, quo anima seipsam offert Deo. iuxta illud Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. & sic per solutio decimarum & primitiarum ad religionem pertinet. Sacrificium offerri soli Deo debet: cum solus sit supremus Dominus. Vnde Exo. 22. Qui immolat diis, occidetur. Et omnes iure naturæ tenentur ad offerendum sacrificium Deo, saltem interius. Ad exterius verò sacrificium aliter tenebantur illi qui erant in lege naturæ: aliter qui in lege Moyfi: & aliter qui sunt sub lege gratiæ. Illi qui erant sub lege naturæ, tenebantur ad offerendum sacrificium indeterminatè: quia nondum erant determinata sacrificia. Illi verò qui erant sub lege Moyfi, tenebantur ad offerendum sacrificium in lege Moyfi determinatum. Et qui in lege gratiæ, ad offerenda sacrificia per Christum vel Ecclesiam determinata. Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur. Primo, quod offerens sit Christianus. Quia ab infidelibus Ecclesia non accipit sacrificij oblationem. Secundo, vt is cui offertur, sit Ecclesia vel representet Ecclesiam. Quia quod offertur priuatæ personæ, non est oblatio, sed donatio. Tertiò, quod res oblata sit licitè acquisita. Quia illicitè acquisita non accipiuntur ab Ecclesia, siue sint illicitè acquisita contra iustitiam: puta ex furto, rapina, fraude, & vsura: siue mediante peccato aliquo, siue ex turpi lucro, siue meretricio. Quarto, quod voluntariè iuxta illud: Ab homine qui offert vltroneus, accipietis. Exod. 25. Potest tamen contingere quod aliquis diuersimodè teneatur. Primo ex conuentione propter fundum, secundo ex deputatione seu promissione, tertio propter necessitatem Ecclesiæ vel ministrorum, si non habuerint vnde sustententur, quarto propter consuetudinem, quia tenentur fideles ad consuetas oblationes in solennitatibus. In duobus vltimis casibus adhuc sunt voluntarij, quantum ad quantitatem vel speciem rei oblatæ. Et licet cogi possint, quæ oblationes debitas non faciunt, per subtractionem sacramentorum: non tamen per ipsum sacerdotem qui faciendæ sunt, ne videatur pro sacramentorū exhibitione aliquid exigere, aut sacramenta vendere: sed per superiorē aliquem. Differt autem oblatio à decima & primitia. Quia oblatio sacrificij fit immediatè Deo: decima verò non offertur Deo immediatè, sed ministris eius

Oblatio, de sustentandis vel dispensaturis. Primitia autem est oblatio de præcipuis fructibus, cum quadam pro-

Ver. 14.

De Voto.

Abilius promissio ab existente in libertate, Deo facta de bono consilii vel præcepti, cum proposito sine intentione seruandi, & ad id se obligandi. Ad cuius euidentiam partes huius definitionis sunt decla-

2. 2. q. 88. Voti definitio.

Materia voti est bonum præcepti vel consilij.

Votum propriè est de meliori bono scilicet bono consilij.

Contrarij consilij diuini non possunt esse materia voti.

Indifferentia non sunt materia voti secundum se.

Discretione queritur ad votum.

Deliberatio duplex.

Voti facti ex motu primo primo.

Voti ex timore tenet sed facili in eo cadit dispensatio.

Qui vouere non possunt.

A peccandum, quia persona eorum non est libera extrinsecè: ideo votum ab illis emissum, obligat quidè eos usque ad reuocationem seu irrationem factam per illi, in cuius potestate sunt: vt habetur Nume-

Num. 30.

An religiosi vouere possunt.

2. 2. q. 88. art. 8. ad 3. Tutores vota pupillorum possunt irritare.

Nullus voto suo potest alium obligare ad aliquid personale.

Possibilitas intelligitur in voto.

Qui non potest implere votum per seipsum, non tenetur per alium.

Simulate vouens non obligatur licet peccet. Votum obligat de iure natura & diuino.

Num. 30.

Eccle. 5.

1. Tim. 6.

Act. 5.

In 4. sen. Voti facti eo casu quo non postero uere adueniente suspēditur.

Votum impeditum maioris boni non ligat.

Votum est duplex simplex & solenne.

Act. 5.

Votum tripliciter solennizatur.

Gala. 5.

C Circa tamen voti obligationem norandæ sunt duæ regulæ. Prima est D. Thom. Quandoque occurrit casus, in quo illicitum esset vouere: voto emisso & simili casu occurrente & durante, obligatio voti pro illo tempore suspenditur.

se, quod factus est debitor vniuersae legis faciendae. Sic per susceptionem sacramenti baptismi, qui est primum sacramentum, & ianua aliorum, & legis nouae, etiam absque expressione verborum, ipso facto proficitur quis se seruaturum legem euangelicam. Et ideo qui post susceptum baptismum relinquit legem euangelicam, dicitur apostata, sicut religiosus relinquens regulam suam, & religionem ac statum quem professus est. Secundò per susceptionem sacrorum ordinum solennizatur votum continentiae & obedientiae, quae illis annexae sunt. Ideo quicumque voluntariè accipit ordinem sacrum, acceptando principale, accipit annexa, & recipitur tale votum per episcopum. Tertio solennizatur votum per professionem religionis approbatam per Ecclesiam, & recipitur per superiorem, coram quo quis se attingit ad seruandam castitatem, paupertatem, & obedientiam, in quibus omnino abnegat semetipsum, & dedicat se perpetuò & totaliter Deo in holocaustum. Quapropter dicitur & reputatur mortuus mundo, & viuens Deo. Et ideo est incapax ad omnes actus & contractus civiles exercendos. Aliquòd tamen dicunt quod etiam quod ad illos possunt habilitari cum gerunt per suam comunitatis.

Voti professionis, & votum sacrorum ordinum tripliciter differunt. 2. 2. q. 88. ar. 1. 1. Castitas est essentialiter annexa voto religionis, quod summus pontifex non potest dispensare sicut in sacerdote.

Differentia inter votum solenne sacrorum ordinum, & professionis religionis, triplex est. Prima, quia sacerdos non est obligatus ad paupertatem sicut religiosus. Secunda, quia qui suscipit sacros ordines, non dedicat se totaliter Deo in holocaustum, sicut proficiens religionem. Tertia, quia castitas non est essentialiter annexa sacro ordini, & ideo pro pacificatione regnorum, & augmentatione religionis Christianae, potest summus pontifex dispensare cum sacerdote, ut contrahat matrimonium, & non cum religioso professo. Quia paupertas, castitas, & obedientia sunt voto religionis solenniter annexa, & separari non possunt: ut habetur in cap. cum ad monasterium, de regula, & transeuntibus ad religionem. ubi dicitur: Abdicatio paupertatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo est annexa regulae monachali, ut cum ea summus pontifex non possit dispensare, & eadem ratione de obedientia. Ex quo sequitur quod licet summus pontifex possit dispensare cum religioso, ut dimittat habitum, & alia caeremonialia: non tamen potest facere de monacho non monachum: cum habitus non faciat monachum, sed professio sola: & ad rationem & essentiam monachi pertineat tria vota promissa seruare. Ideo fieri non potest quod quis sit professus alicuius religionis approbatam, & non teneatur ad tria vota: licet aliqui iuristae dixerint oppositum. Et quanuis summus pontifex possit religiosum ab obedientia sui praelati eximere, non tamen à sua, quin ei teneatur obedire secundum regulam quam professus est, licet de facto nihil ei praecipiat. Potest etiam summus pontifex concedere beneficium & liberam dispensationem fructuum, non tamen potest illi dare proprietatem: quia ipse pontifex & successor eius potest beneficia & quaecumque bona ab eo auferre, quod non faceret, si haberet proprietatem. Quemadmodum non potest ab his qui habent proprietatem. Fundamentum huius indispensabilitatis est essentialis connexio, & totalis dedicatio in holocaustum. iuxta illud Leui. ultimo: Quod semel sanctificatum est Domino, non potest in alios usus commutari. Et si dicatur quod ratio dispensandi in voto est, quando votum est impeditum maioris boni: sed hoc contingere potest in religioso, sicut in sacerdote, & in casu praemisso: scilicet si aliquod regnum vellet conuerti ad fidem, dummodo religiosus acciperet filium regis.

Leuit. vlti.

Diuus Thomas dicit, quod periculum humanarum rerum obuiandum est per res humanas: & non per hoc quod res diuinae conuertantur in humanum usum. Professi autem religionem, totaliter dicati sunt Deo, & mortui mundo. Vnde non possunt reuocari ad vitam humanam, & civilem politiam, occasione cuiuscumque euentus. Sed huic dicto opponitur prima regula superius data. Tenendo tamen hanc partem dicendum est, quod regula praedicta non habet locum in voto solenni religionis, propter talem & perpetuam dedicationem in holocaustum. Nec potest votum continentiae vergere in periculum personae, sicut votum abstinentiae: Eo quod cibus ordinatur ad conseruationem personae ex se, & non carnalis commixtio: quia potest aliter subueniri, scilicet per abstinentiam, vel per alia corporalia remedia. Fuerunt nonnulli, & maxime De sancto Amore, qui nixi sunt vota monastica reprobare: quorum argumentis respondet, & eos confutat D. Thom. in opusculo contra impugnantes religionem, ad quem lectorem remitto. ibi argumenta modernorum haereticorum inueniet persoluta. & in sacris literis fundatam monachorum professionem, quae hominem constituit in statu perfectionis acquirendam, praecipue apud Matth. 19. Si vis perfectus esse, &c. & Luc. 9. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Inchoationem, usum, & modum tempore Apostolorum & inde per sanctos viros, Spiritus sancti instinctu inspiratos, vide in Actibus Apostolorum. Vni tamen & praecipuo eorum argumento respondendum duxi. Quo videlicet nituntur aliter vota monastica non esse de meliori bono, sed melioris boni impeditiua. quo sic argumetur: Melius est implere opus praeccepti, quod habet necessitatem, quam consilij, quod non importat necessitatem. Igitur quod fit de opere consilij, non est de meliori bono, sed impedit ipsum. Ad hoc respondet D. Thom. & triplici ratione probat, quod opus factum ex voto, sit magis meritorium, quam sine voto. Primo, quia actus procedens ex nobiliori virtute, est nobilior & magis meritorius: Sed inter virtutes morales praecipua est latritia: ergo actus eius est nobilior. Vnde actus inferioris virtutis est melior & magis meritorius, ex hoc quod imperatur à superiori virtute: ut actus fidei & spei est nobilior, si imperetur à charitate. Sed quae sunt ex voto, pertinent ad superiorem virtutem, scilicet latritiam, & Dei cultum & honorem: Igitur actus abstinentiae & continentiae sunt meliores & magis meritorij, si fiant ex voto. Quia sic pertinent ad diuinum cultum, quasi quaedam Dei sacrificia. Vnde D. Augustin. ait, quod neque ipsa virginitas quia virginitas, sed quia Deo dicata est, honoratur, quam fouet & conseruat continentia pietatis, sine qua nullus humanus actus, à quocumque procedat, acceptus esse potest Deo.

2. 2. q. 88. ar. 1. 1. ad. 1.

Secundò actus qui procedit ex maiori subiectione & humilitate, est nobilior, & magis meritorius, quam qui ex minori: Sed ille qui vouet aliquid, & ex voto facit, magis se subiicit Deo, quam qui solum facit: quia qui vouet, non solum se subiicit quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem: quia de caetero non potest aliud facere: sicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus, quam qui daret ei fructus tantum (ut dicit Anselmus.) Et inde est quod etiam promittentibus gratiae aguntur. Tertio, quia melius est facere aliquid ex voluntate firmata, quam non firmata, quia ex voluntate firmata in bonum, est melius quam ex voluntate non firmata. Sicut peccare mente obstinata, est grauius peccatum (ut dicit Philosophus in secundo Ethico.) Sed qui facit aliquid ex voto, illud facit ex voluntate magis firmata & astricta, quam qui sine voto: igitur melius facit. Praeterea qui facit aliquid sine voto, implet tantummodo consiliu: Sed qui facit aliquid ex voto, implet praecceptum & consiliu: At melius est implere consiliu & praecceptum, quam consiliu tantum. Et ad argumentum dicendum, quod votum non impedit à meliori bono, imò impellit ad melius bonum. Et quanuis necessitas coactionis (in quantum est contra voluntatem) tristitiam causet, secundum Philosophum: Necessitas tamen voti in iis qui sunt bene dispositi (in quantum voluntatem confirmat) non causet tristitiam, sed gaudiu: cum sit simpliciter & absolute voluntaria, & ad melius bonum hominem sic vouentem, facilius inducat. Vnde Diuus Hieronymus, Felix necessitas, quae ad meliora compellit. Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beatitudine, de qua D. Pau. Actuum vigesimo. Beatius est dare, quam accipere. Quia proficiens religionem, multo plura dat in professione, & post professionem potest dare spiritualia, quae praeminent temporalibus quae sunt corruptibilia, caduca, & momentanea, durationis.

Vota monastica non sunt melioris boni impeditiua. 2. 2. q. 88. ar. 6.

Circavotum dispensationem notandum secundum D. Thomam, quod dispensatio eodem modo fit in voto, sicut in lege. Lex enim (ut supra dictum est, & inferius amplius dicetur) ponitur respiciendo id quod in pluribus est bonum. Sed quia contingit huiusmodi in aliquo particulari casu non esse bonum: oportet aliquem superiorem esse, per quem determinari possit, in illo particulari casu legem non esse seruandam. Et hoc proprie est dispensare. Nam dispensatio videtur importare quandam commensuratum distributionem alicuius communis ad ea quae sub ipso continentur, per quem modum dicitur quis dispensare cibum familiae. & sic dispensatio est determinatio vel potius declaratio ab solutionis à lege, siue declaratio quod aliquis propter aliquam particularem causam non sit subiectus legi. Similiter ille qui vouit, legem quodammodo sibi statuit, obligans se ad aliquid quod secundum se ut in pluribus bonum est. Potest tamen contingere quod in aliquo casu sit simpliciter malum & inutile, aut maioris boni impeditiuum, quod est contra rationem eius quod cadit sub voto idcirco necesse est ut determinetur, in tali casu votum non esse seruandum. Et si quidem absolute determinetur votum non esse seruandum, dicitur dispensatio voti. Si autem pro illo quod obseruandum erat, aliquid aliud imponitur, dicitur voti commutatio. Vnde minus est votum commutare, quam in voto dispensare. Vtrumque autem in potestate Ecclesiae consistit. Ex praemissis apparet quod dispensatio in praecceptis legis, est magis interpretatio legis, & declaratio cessationis obligationis eius, siue declaratio quod lex non obligat in aliquo particulari casu, vel propter aliquam causam, quam iuris relaxatio. sed de his amplius inferius, cum agatur de legibus. Dispensatio in dispensante est actus potestatis iure concessus, & in dispensato dicitur ius priuatum, hoc est licentia vel permissio facta contra rigorem iuris. Et quia eius est legem interpretari, cuius est condere (ut habetur in l. cum consuetudine. ff. de legibus) sequitur quod ad illum pertinet legis interpretatio & dispensatio, ad quem pertinet legis institutio. Et ideo ad iustam & licitam dispensationem duo requiruntur, scilicet autoritas in dispensante vel ordinaria vel delegata, & causa iusta in dispensato alias dispositus non est tutus in foro Dei. Ex praemissis sequitur primo, quod persona priuata non potest dispensare cum alio, neque secum: licet ubi manifestum est quod si in aliquo particulari casu seruare legem est iniustum vel inutile aut maioris boni impeditiuum, & non potest de facili haberi recursus ad superiorem, possit priuatus praeter verba legis agere. Non tamen ipse propter hoc dispensat secum, sed propter casum currentem & difficultatem recurrendi ad superiorem, ut tunc Epichæia. Secus autem in dubijs, in quibus spectanda est declaratio & dispensatio superioris vel eius delegati: alius debet seruare legem, secundum verba legis. Secundò sequitur id quod D. Bernardus in libro de Dispensatione dicit, quod praelati dantes pro voluntate licentiam viuendi contra legem, sine causa rationabili, vel saltem dubia, sunt acceptores personarum, & dissipatores, & non dispensatores: & eorum licentia dissipatio & non dispensatio debet appellari. dat enim ansam criminibus in scandalum pusillorum, in sui ipsius & ipsorum perditionem. Tertio sequitur, quod si impetretur dispensatio ex falsa causa, vel tacita veritate, nulla est: ut habetur in cap. secundo, de filiis presbyterorum, libro sexto. Et idem dicendum est de qualibet gratia, ut notatur in capitulo ad audientiam, in secundo, extra de rescriptis, & in ca. non potest, de praebendis, in sexto. Quarto inferitur quod dispensatus sine causa rationabili, non est tutus in conscientia, nec quo ad Deum, praecipue in his quae sunt iuris diuini, ut in voto & iuramento, ac in pluralitate beneficiorum: quia bona ecclesiarum sunt Dei, & non ipsorum ministrorum Ecclesiae, in c. ex co. de electione, li. sexto. Et per consequens non est tutus in conscientia religiosus, cum quo sine causa legitima dispensatur ut dimittat habitum, vel exeat monasterium, & inter seculares commoretur, vel ad laxiorem transeat religionem, vel praeficiatur curae animarum: puta quando non est aptus ad exercitium praedicationis vel curae. Vnde Gloss. in ca. Monachi vagantes. 16. quaestione prima, dicit, quod religiosus promotus ad Ecclesiam secularem, non ut proficit, peccat mortaliter: quia facit contra votum suum. quanuis

In li. de virgin.

Secundò

A Secundo actus qui procedit ex maiori subiectione & humilitate, est nobilior, & magis meritorius, quam qui ex minori: Sed ille qui vouet aliquid, & ex voto facit, magis se subiicit Deo, quam qui solum facit: quia qui vouet, non solum se subiicit quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem: quia de caetero non potest aliud facere: sicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus, quam qui daret ei fructus tantum (ut dicit Anselmus.) Et inde est quod etiam promittentibus gratiae aguntur. Tertio, quia melius est facere aliquid ex voluntate firmata, quam non firmata, quia ex voluntate firmata in bonum, est melius quam ex voluntate non firmata. Sicut peccare mente obstinata, est grauius peccatum (ut dicit Philosophus in secundo Ethico.) Sed qui facit aliquid ex voto, illud facit ex voluntate magis firmata & astricta, quam qui sine voto: igitur melius facit. Praeterea qui facit aliquid sine voto, implet tantummodo consiliu: Sed qui facit aliquid ex voto, implet praecceptum & consiliu: At melius est implere consiliu & praecceptum, quam consiliu tantum. Et ad argumentum dicendum, quod votum non impedit à meliori bono, imò impellit ad melius bonum. Et quanuis necessitas coactionis (in quantum est contra voluntatem) tristitiam causet, secundum Philosophum: Necessitas tamen voti in iis qui sunt bene dispositi (in quantum voluntatem confirmat) non causet tristitiam, sed gaudiu: cum sit simpliciter & absolute voluntaria, & ad melius bonum hominem sic vouentem, facilius inducat. Vnde Diuus Hieronymus, Felix necessitas, quae ad meliora compellit. Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beatitudine, de qua D. Pau. Actuum vigesimo. Beatius est dare, quam accipere. Quia proficiens religionem, multo plura dat in professione, & post professionem potest dare spiritualia, quae praeminent temporalibus quae sunt corruptibilia, caduca, & momentanea, durationis.

in li. de sim.

2. Meth.

Act. 20.

2. 2. q. 88. ar. 10.

De votorum dispensatione.

Dispensatio quid sit.

Ad iustam dispensationem duo requiruntur.

Priuatus non potest secum dispensare, sed Epichæia.

ia uti in manifestis.

In lib. de dispensatione obreptitia vel surreptitia non tenet.

Religiosus sine rationabili causa dispensatus non est tutus quo ad Deum.

B gem non esse seruandam. Et hoc proprie est dispensare. Nam dispensatio videtur importare quandam commensuratum distributionem alicuius communis ad ea quae sub ipso continentur, per quem modum dicitur quis dispensare cibum familiae. & sic dispensatio est determinatio vel potius declaratio ab solutionis à lege, siue declaratio quod aliquis propter aliquam particularem causam non sit subiectus legi. Similiter ille qui vouit, legem quodammodo sibi statuit, obligans se ad aliquid quod secundum se ut in pluribus bonum est. Potest tamen contingere quod in aliquo casu sit simpliciter malum & inutile, aut maioris boni impeditiuum, quod est contra rationem eius quod cadit sub voto idcirco necesse est ut determinetur, in tali casu votum non esse seruandum. Et si quidem absolute determinetur votum non esse seruandum, dicitur dispensatio voti. Si autem pro illo quod obseruandum erat, aliquid aliud imponitur, dicitur voti commutatio. Vnde minus est votum commutare, quam in voto dispensare. Vtrumque autem in potestate Ecclesiae consistit. Ex praemissis apparet quod dispensatio in praecceptis legis, est magis interpretatio legis, & declaratio cessationis obligationis eius, siue declaratio quod lex non obligat in aliquo particulari casu, vel propter aliquam causam, quam iuris relaxatio. sed de his amplius inferius, cum agatur de legibus. Dispensatio in dispensante est actus potestatis iure concessus, & in dispensato dicitur ius priuatum, hoc est licentia vel permissio facta contra rigorem iuris. Et quia eius est legem interpretari, cuius est condere (ut habetur in l. cum consuetudine. ff. de legibus) sequitur quod ad illum pertinet legis interpretatio & dispensatio, ad quem pertinet legis institutio. Et ideo ad iustam & licitam dispensationem duo requiruntur, scilicet autoritas in dispensante vel ordinaria vel delegata, & causa iusta in dispensato alias dispositus non est tutus in foro Dei. Ex praemissis sequitur primo, quod persona priuata non potest dispensare cum alio, neque secum: licet ubi manifestum est quod si in aliquo particulari casu seruare legem est iniustum vel inutile aut maioris boni impeditiuum, & non potest de facili haberi recursus ad superiorem, possit priuatus praeter verba legis agere. Non tamen ipse propter hoc dispensat secum, sed propter casum currentem & difficultatem recurrendi ad superiorem, ut tunc Epichæia. Secus autem in dubijs, in quibus spectanda est declaratio & dispensatio superioris vel eius delegati: alius debet seruare legem, secundum verba legis. Secundò sequitur id quod D. Bernardus in libro de Dispensatione dicit, quod praelati dantes pro voluntate licentiam viuendi contra legem, sine causa rationabili, vel saltem dubia, sunt acceptores personarum, & dissipatores, & non dispensatores: & eorum licentia dissipatio & non dispensatio debet appellari. dat enim ansam criminibus in scandalum pusillorum, in sui ipsius & ipsorum perditionem. Tertio sequitur, quod si impetretur dispensatio ex falsa causa, vel tacita veritate, nulla est: ut habetur in cap. secundo, de filiis presbyterorum, libro sexto. Et idem dicendum est de qualibet gratia, ut notatur in capitulo ad audientiam, in secundo, extra de rescriptis, & in ca. non potest, de praebendis, in sexto. Quarto inferitur quod dispensatus sine causa rationabili, non est tutus in conscientia, nec quo ad Deum, praecipue in his quae sunt iuris diuini, ut in voto & iuramento, ac in pluralitate beneficiorum: quia bona ecclesiarum sunt Dei, & non ipsorum ministrorum Ecclesiae, in c. ex co. de electione, li. sexto. Et per consequens non est tutus in conscientia religiosus, cum quo sine causa legitima dispensatur ut dimittat habitum, vel exeat monasterium, & inter seculares commoretur, vel ad laxiorem transeat religionem, vel praeficiatur curae animarum: puta quando non est aptus ad exercitium praedicationis vel curae. Vnde Gloss. in ca. Monachi vagantes. 16. quaestione prima, dicit, quod religiosus promotus ad Ecclesiam secularem, non ut proficit, peccat mortaliter: quia facit contra votum suum. quanuis

C Secundò sequitur id quod D. Bernardus in libro de Dispensatione dicit, quod praelati dantes pro voluntate licentiam viuendi contra legem, sine causa rationabili, vel saltem dubia, sunt acceptores personarum, & dissipatores, & non dispensatores: & eorum licentia dissipatio & non dispensatio debet appellari. dat enim ansam criminibus in scandalum pusillorum, in sui ipsius & ipsorum perditionem. Tertio sequitur, quod si impetretur dispensatio ex falsa causa, vel tacita veritate, nulla est: ut habetur in cap. secundo, de filiis presbyterorum, libro sexto. Et idem dicendum est de qualibet gratia, ut notatur in capitulo ad audientiam, in secundo, extra de rescriptis, & in ca. non potest, de praebendis, in sexto. Quarto inferitur quod dispensatus sine causa rationabili, non est tutus in conscientia, nec quo ad Deum, praecipue in his quae sunt iuris diuini, ut in voto & iuramento, ac in pluralitate beneficiorum: quia bona ecclesiarum sunt Dei, & non ipsorum ministrorum Ecclesiae, in c. ex co. de electione, li. sexto. Et per consequens non est tutus in conscientia religiosus, cum quo sine causa legitima dispensatur ut dimittat habitum, vel exeat monasterium, & inter seculares commoretur, vel ad laxiorem transeat religionem, vel praeficiatur curae animarum: puta quando non est aptus ad exercitium praedicationis vel curae. Vnde Gloss. in ca. Monachi vagantes. 16. quaestione prima, dicit, quod religiosus promotus ad Ecclesiam secularem, non ut proficit, peccat mortaliter: quia facit contra votum suum. quanuis

m iij

in his quæ sunt iuris positiui, iurista dicant solum summum pontificem, & non inferiores prelatos, D posse etiam ex mera voluntate, & sine quacunque causa dispensare: & tam ipsum quam videntes dispensatione, esse tutos in conscientia & quo ad Deum, hac ratione: quia eius est destruere, cuius est condere. nec princeps tenetur aut ligatur suis legibus: vt habetur in l. digna vox. C. de legibus. Hoc tamè dictum illorum non caret scrupulo: quia non potest sine causa rationabili legem instituire, cum ratio sit de essentia & anima legis, in l. cum ratio. ff. de bonis damnatorum. & in c. erit autem. 4. distin. ex l.odoro, & 2. Corint. 10. Data est potestas in ædificatione, & non in destructione. Et licet non sit ligatus legibus suis coerciue, siue vt poenas suæ legis incurrat, & possit ab homine puniri: est tamen ligatus directiue & ex honestate siue debito morali, vt habetur in rubrica, quod quisque ius in alium statuerit, ipse eodem iure vtatur. ff. & si absque causa cõtraueniat, potest puniri à Deo. vnde non videtur esse tutus in cõscientia & apud Deum. Causæ autem dispensandi sunt septem. Prima est tēporis varietas, siue importunitas, quæ rigorem non patitur. de hac in c. pro remedio. 1. q. 7. Secunda est vtilitas, vt scilicet alij facilius reuertantur ad bonū. de hac in c. ipsa pietas. 2. 2. q. 1. Tertia est qualitas personæ, meriti, & sciētia. de hac in c. tali. & ca. didicistis 1. q. 7. cum alius æquè dignus & sufficiens non sit. Quarta est necessitas. de hac in dicto c. tali. Quinta, pietas. Sexta, euentus rei. Septima, multitudo siue scandalum multitudinis. de hac in c. vt constitueretur. 5. o. distin. Cauendum est enim ne quis nutriatur siue alatur in scandalo. Sed quia casus sunt innumerabiles, nec potest certa regula dari: ideo standum est in hoc arbitrio boni viri, qui si iudicauerit causam esse rationabilē, dispensatio erit licita. vt in c. Domino sc̄cto. 5. o. dist. Et causa rationabili existente, prelatus peccat non dispensandō. ar. ca. quanto. in fi. 2. quæstio. quinta.

¶ Si dicatur quod inferior non potest dispensare in lege superioris, sed obligatio voti & iuramenti est de iure diuino: igitur summus pontifex non potest dispensare. Respondet D. Thom. quod sicut iure naturali & diuino tenetur homo implere votum & iuramentum: ita iure naturali & diuino tenetur homo superiorum legi obedire. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit vt legi humanæ nõ obediatur: quia hoc est contra legem naturæ & mandatum diuinum: sed fit vt hoc quod erat lex, vel continebatur sub lege, non sit lex, nec contineatur sub lege. Ita etiam autoritate dispensantis fit, vt hoc quod continebatur sub voto, non contineatur, in quantum determinatur in hoc casu illud non esse congruam materiam voti. Et ideo cum prelatus dispēsat in voto, non dispēsat in præcepto iuris naturalis aut diuini: sed determinat quod id quod cadebat sub determinatione obligationis humanæ (quæ non potuit omnia circūspicere) amplius non contineatur. Alij clarius soluunt, dicentes quod duplex est ius diuinum: quoddam est absolutum, quod non confurgit ex aliquo facto humano. & in hoc prelati non potest dispensare directè neque indirectè, siue ex consequenti. Aliud est ius diuinum, quod pēdet & cõfurgit ex facto humano, vt obligatio voti & iuramenti, quæ consequitur actum humanum, super quem prelati à Deo autoritatem habet, per consequens super ea quæ ipsum consequuntur: & in hoc licet prelati non possint dispensare directè, potest tamen indirectè & ex consequenti, ratione actiui humanorū, qui subiiciuntur variationi, & super quos habet potestatem, vt dictum est. vel clarius, nõ dispēsat autoritate propria, sed autoritate Dei, qui super tale ius dedit ei potestatem ex cõsequenti, ex quo dedit potestatem super id à quo illud ius pendet, scilicet super factum humanū. **¶** Notandū præterea quod irritatio, dispensatio, conciliatio: & redemptio voti, differunt abinuicem. Quia irritatio est annullatio obligationis voti, etiam sine quacūque causa: vt cum maritus dicit vxori, nõ placet siue nolo quod serues hoc vel illud votum, absque scitu & consensu meo factum. Dispensatio autē est determinatio vel declaratio ex rationabili causa. Commutatio est annullatio obligationis voti, cū obligatione ad aliquid aliud faciendum. Redemptio verò voti, si distinguatur à commutatione, est annullatio obligationis voti, cum ligamine ad aliquid dandum: puta si ei qui vouit peregrinationem, imponatur elemosyna: puta tantum dare, quantum exposuisset eundo: vel aliquid huiusmodi. de hac redemptione voti habetur in titu. de voto & voti redemp. in antiquis.

Ver. 15.

De Iuramento.

Iuramentum est alius actus religionis & patriæ: & potest sic definiri: Iuramentum est inuocatio testimoniij Dei, ad confirmationem dicti vel facti præteriti, præsentis, vel futuri. Et sic iurare est Deum in testem inuocare & assumere, protestarique eum esse infallibilis veritatis, & omnium notitiam habere. Secundum aliquos, iuramentum est assertio vel negatio vera de aliquo possibili & honesto, sacra rei at testatione firmata. & secundum iuristas, iuramentum, iusiurandum, & sacramentum idem sunt. Theologi tamen aliter sacramentum accipiunt, vt inferius dicitur. Iuramentum est duplex, scilicet iudiciale, hoc est delatū in iudicio à parte vel iudice. & hoc iuramentū aliquando coactè præstat, cum à iudice præsentatur: quia nõ potest recusari, licet bene quando præsentatur à parte. Aliud est iuramentū extrajudiciale, quod extra iudiciū ex partiū cõuentione exhibetur. Quo ad modū iurandi D. Tho. dicit, quod duplex est modus iurandi, scilicet per simplicem contestationem, & per execrationem. Sed quia primus potest diuidi in duos: ideo tres modos iurandi ponere possumus. Primus modus, qui fit simplici verbo: vt dicendo, per Deum ita est, &c. Non enim est necesse (secundum Panor. in capit. Et si Christus. de iureiurando) quod dicatur, iuro. Hic modus fit diuersis verbis, de quibus certa regula dari non potest. In antiquo testamento iurabant, Viuit Dominus: & Viuit anima mea: & Viuit anima tua. In nouo verò testamento, & in primitiua Ecclesia, Testis est mihi Deus, Roman. primo. Et Philip. primo. & Testem inuoco Deum. secundæ Corint. primo. & Veritatem dico in Christo, & non mentior. Rom. 9. Testis est mihi conscientia mea. 2. 2. quæst. 1. c. Si peccatum. & sic Deus me adiuuet. vt in ca. de parente.

2. 2. q. 89. ar. 4. Iuramenti definitio. alia definitio. C. 16. iuramentū est duplex. Iurandi modus duplex. 1. Reg. 14. 4. Reg. 4. Rom. 1. Philip. 1. 2. Cor. 1. Rom. 9.

A de parentela. 35. quæst. 6. Secundus modus iurandi per simplicem contestationem est, cum interuenit aliqua res sacra: vt cum iuratur inter manus Episcopi, vel super Euangelia, aut crucem, aut reliquias Sanctorum tangendo. Et quo ad hunc modum iurandi inuenta sunt plures solennitates, ad diuinam reuerentiam, & terrorem indiscretè iurantium, ad retrahendum eos à periurio. Tertius modus iurandi est per execrationem, dum scilicet aliquis se, vel aliquid ad se pertinens, ad pœnam obligat, vt creditur verum quod dicitur. & cum quis inuocat Deum non solum in testem, sed etiam iudicem & punitorē. vt, Si non est sic, non sit salus animæ meæ. In antiquo testamento iurabant, Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat. Et sic iurasse videtur D. Pau. dicens: Ego autem testem inuoco Deum in animam meam. Iterum duplex dicitur esse iuramentum, scilicet assertorium & promissorium. Assertorium est propositionis de præsentem vel præterito. Promissorium est respectu propositionis de futuro. **¶** Difficultas est an sit iurare dicendo, in veritate, vel in fide, vel per fidem ita est. Quo ad primū sciendum, quod hoc cõplexū (in veritate) dupliciter accipi potest, scilicet nominaliter & aduerbialiter. Si accipiatur nominaliter & pro veritate simpliciter & absolutè, quæ est Deus, iuxta illud Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita: tunc est iuramentum. Si verò accipiatur pro veritate humana, non est iuramentum: quia non accipitur aliquid sacrum. Si autem accipiatur aduerbialiter, vt idem est quod verè siue veraciter & sine defectu: tunc non est iuramentum, sed bonus & seriosus modus dicendi, per quem agnoscimus quod nõ ioco vel dubitanter loquimur. Hunc modum loquendi docuit Christus, dicens: In veritate dico vobis, quod multæ viduæ erant in diebus Helia, &c. & D. Petrus: In veritate comperi, quod non est acceptor personarum Deus. Quo ad secundum pariter de fide dicendum est. Quod si dicatur, per fidem theologam, vel per fidem quam habeo erga Deū, vel teneo de Deo, est iuramentum. Si verò pro fide humana, vel nobilis viri, quæ sæpè deficit & fallit ac fallitur: tunc idem est quod fideliter. & tunc non est iuramentum, sed quidam modus afferendi, maxime cum non adfit intentio iurandi, quæ requiritur ad iuramentum. Per hæc discutere poteris plures scrupulos timoratarum conscientiarum.

B Iuramentum esse licitum maxime in defectu testimoniij humani, quod est per testes, vel instrumenta, vel confessionem partis (quæ sunt tria genera probationis) constat ex illo Deuterono. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias, ac per nomen eius iurabis. Et ex illo Heb. 6. Homines per maiores tuos iurant: & omnis controuersia eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. Et per alios passus & exempla D. Pauli superius allegata. Hoc tamè verum est, dummodo iuramentum habeat tres comites, de quibus Hiere. quarto, Iurabis, Viuit Dominus in veritate, iudicio, & iustitia. Primo in veritate: vt scilicet id quod iuratur, sit verum, vel saltem æstimetur verum. Et ad iuramentum absolutum, hoc est simpliciter & sine addito factum, oportet quod sit iuranti euidenter notum: puta aliquo sensu proprio sensatum. Si verò sit creditum vel æstimatum tantum, debet iurare per verbum Credo vel Aestimo verum. Secundo ad hoc quod iuramentum sit licitum, requiritur iudicium discretionis: vt scilicet nõ leuiter & absq; magna causa iuretur. Si enim quis pro minima causa requireret regis testimoniū, iniuriam ei faceret: fortiori si requirat Deum testem pro minima causa. hoc enim est æstimere nomen Dei in vanum, ideo talis non potest excusari à peccato. Tertiò ad hoc quod iuramentum sit licitum, requiritur iustitia, quod id quod iuratur fieri, non sit iniustum, hoc est prohibitum aut inhonestum, aut in detrimentum alterius, aut etiam inhonestum quantum ad personam suam vel alterius. & hoc præcipue in iuramento promissorio locum habet. quia in iuramento assertorio, maxime quod præstat in iudicio, nõ attenditur honestas facti super quo iuratur, sed veritas. vnde testis tenetur super facto adulteri, quod scilicet est inhonestum, veritatem dicere. Similiter non attenditur an ex depositione testium (dum modo verum dicant) sequatur præiudicium. Quia vt in pluribus propter depositionem testium pars quæ malam causam fouet, læditur. Sed in iuramento promissorio, quod est de futuro agendo, vel non agendo, requiritur iustitia & honestas: vt scilicet non iuret se facturum aliqua illicita, &c. Quia talis peccaret iurando: facit enim irreuerentiam Deo, vocando eum in testem suæ iniquitatis. Nec tenetur implere: quia implendo peccaret, faciendo iniustum. & si iniustum faceret, ad seruandum iuramentum emissum, duplici peccato peccaret: primo, quia iniustum facit: secundo, quia iniustitiam suam placere Deo arbitratur. Quæcunque autem harum conditionum deficiat, iuramentum est illicitum, & peccatum.

C Ex his sequitur primò, quod omne iuramentum, in quo asseritur falsum, vel negatur verum, aut asseritur dubium & incertum, est illicitum: quia contra primam conditionem. Secundo sequitur quod omne iuramentum indiscretum est illicitum. Dicitur autem indiscretum dupliciter: primò per incõsiderationem, non plenè & deliberatè considerando quid facit, sed leuiter: nec exhibet reuerentiam quam debet. Secundo propter defectum causæ sufficientis. Causa autem sufficiens est necessitas: vt cum à iudice præcipitur, aut aliàs in periculo constituitur, nisi iuret, vel competens vtilitas reipublicæ, aut propria, quæ pensari debet ad arbitrium boni viri. Requiritur ergo ad iuramentum ex parte iudicii discretionis, reuerentia, deuotio, fides, necessitas, vel vtilitas, & omnia quæ ad debitum modum iurandi pertinent. Hinc est quod pueri ante annos pubertatis non debent cogi aut admitti ad iurandum, propter defectum huius cõditionis. vt habetur in c. pueri. 2. 2. quæst. 5. Si tamen ante tempus illud habent vsum rationis completum, & iurant absque cõditionibus requisitis: peccant mortaliter vel venialiter, secundu qualitatem periurij, quemadmodum & alij. vt habetur in c. 1. de delictis puerorum. Propter candè causam siue defectum repelluntur ij qui fuerunt aliàs periuri. Quod intelligendum est de conuictis & condemnatis: tales enim repelluntur à iudicio & contractibus, vt infames. De periuris autem notoriis ex facto dubium est, cum tales sint penè innumeri. Syl. de prierio dicit quod si periuriū sit publicū,

An dicere in veritate vel fide aut per fidem sit iurare. Ioan. 14.

Luc. 14. Act. 10.

Iuramentū probatur licitum. Deutero. 6. Heb. 6.

Hiere. 4. Tres comites iuramenti.

Iuramentū promissoriū de re illicita non ligat et iurans peccat iurando et seruando.

Iuramentū dicitur indiscretum dupliciter.

vt si quis coram multis deliberatè iuret super quatuor sancta Dei euangelia tacta, & de aliquo quod est euidenter falsum, repellitur à testimonio. Sed si verba potuerunt esse iuratoria vel non iuratoria, aut si ex ira, vel dubitetur de modo iurandi: & si dubitetur an factum sciuerit esse tale, repelli non potest, de iis in c. paruuli. 22. quæst. 5. Propter eandem causam repelluntur furiosi. vt in can. merito. 15. quæst. 5. Dicunt aliqui quod iuramentum promissorium & indiscretum obligat iurantem, dum tamen sit de re iusta & possibili. potest tamen cum eo dispensari. Tertio sequitur quod omne iuramentum, quod vergit in detrimentum siue dispendium salutis æternæ vel corporalis, est illicitum, & non est seruandū. Per has conditiones possunt cognosci omnia iuramenta illicita. Concurrentibus tamen prædictis tribus comitibus seu conditionibus, iuramentum est licitum, etiam si sit promissorium, estque obligatorium.

uramentū promissorium indiscretum de re licita ligat.

Nec obstat quod Christus Matth. 5. dixit: Audistis quia dictum est antiquis, Non peierabis. Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymā, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, Non non, vt non sub iudicio decidatis. Quia certum est quod Christus (qui venerat ad honorandum patrem, vt habetur Ioan. 8. Ego glorifico patrem meum:) non prohibuit honorem & reuerentiam Dei, quæ fit & datur Deo per iuramentum cum tribus prædictis conditionibus: dictum est enim quod iuramentum est actus patriæ, & quod in ipso est protestatio omnis scientiæ & infallibilis veritatis Dei. Sed prohibuit assuetudinem iurandi, & ne absque illis tribus comitibus iuret: quia hoc esset assumere nomen Dei in vanum, quod est illicitum. Et hoc declarauit, inquiens, Vt non sub iudicio decidatis. In iudicio scilicet discretionis, si frequenter & absque causa in assuetudinem iurandi veneritis. Noluist ergo dicere, quod adueniente præcepto iudicis ad imponendum finem controuersis, & confirmationem veritatis, aut aliqua alia rationabili causa occurrente, iuramentum esset illicitum. Et quanuis dixerit, Quod amplius est, à malo est: nõ dixit tamen, malum est: sed, à malo, non iurantis, sed ex peccato originali talis est orta fragilitas, quod homines illis qui non possunt probare testimonio humano, noluit simplici verbo credere, vel propter cupiditatem, vel fragilitatem veram vel æstimatam.

Ioan. 8.

Creatura duplex. An iurare per creaturam sit licitum

Circa iuramentum per creaturas notadū est, quod creaturæ sunt duplexes. Quædam sunt quæ ex se vel earum nominatione important aliquid diuinum. Et sic sancta quatuor Dei euangelia, Ecclesiæ sacramenta, & Sancti qui sunt in cælo, gratia & dona supernaturalia, & quicumque per illa iurant, & ea in testimonium vocat: non ea vocare censentur, sed Deum qui in eis reluet. Et seruatis tribus prædictis comitibus, iuramentum per illas factum, non censetur illicitum. Animæ sunt res non sacræ. & si ponatur Deus in obliquo, vt puta per ignem Dei, vel aliquid huiusmodi: tunc inuocatur Deus cõditor earum. Hoc modo prohibuit Christus iurare per cælum, terram, & alias creaturas, ne eis diuina reuerentia exhiberetur: sed non simpliciter seruatis tribus prædictis comitibus. Iudæi enim per Angelos & creaturas iurabāt, vt dicit D. Hier. D. Thomas dicit quod licet iurare per creaturam relatum ad creatorem, prout reluet in ea vestigium veritatis. Addunt aliqui etiam si non opponatur Deus explicitè, quando illa creatura est aliquid, in quo principaliter sit memoria Dei, vt per animam & conscientiam, imò etiam per cælum, in iuramento facto per simplicem contestationem. In iuramento autem facto per execrationem, indicitur creatura aliqua, in qua diuinū iudicium execratur, vt cum homo iurat per caput suum, aut filium, siue per aliam rem dilectam. Quod autem Ioseph iurauerit per salutem Pharaonis, vtroque modo potest intelligi, scilicet per modum execrationis, quasi salutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum contestationis, quasi contestando veritatem iustitiæ diuinæ: ad cuius executionem principes terræ constituuntur. hoc etiam iuramentum, Per animam & conscientiam meam, per execrationem fieri potest.

In 3. se. dist. 39.

Gene. 41.

De obligatione iuramenti.

Circa obligationem iuramenti aduertendum est, quod omne iuramentum, siue sit assertoriū, siue promissorium, cum tribus prædictis comitibus factum, est aliquo modo obligatorium. ligat enim iurante, saltem ad hoc vt veritas seruetur. Sed quia propriè obligatio respicit aliquid fiendum, vel non fiendum: ideo solum iuramentum promissorium de aliquo fiendo vel non fiendo, per se & nõ per alias causas, dicitur propriè obligatorium, duplici obligatione: vna erga proximum, secunda erga Deum, ob cuius reuerentiam promissum seruandum est, nisi vergat in peiorem seu deteriozem exitum. Quod contingere potest dupliciter. vno modo à principio, quando id quod iuratur, est per se malum: vt cum iurat se perpetraturū homicidium, vel cum est maioris boni impeditiuum: vt cum quis iurat se non intraturum religionem, vel non facturum eleemosynam aut alia opera consilij: vel est de indifferentibus, puta non loqui Guillelmo, aut nunquam intrare domum eius. In primo casu peccat iurando & seruando: in secundo verò & tertio casu peccat iurando, quia ponit obicem Spiritui sancto. Non peccat tamen, iuramentum seruando, cum sit de opere consilij, vel indifferenti: melius tamen faceret, si iuramentum non seruaret. Alio modo vergit in deteriozem exitum, propter aliquid quod de nouo emergit quod licet non fuerit præmeditatum: sicut in iuramento Herodis, cuius iuramentū, ab initio poterat esse licitum, intellecta conditione, si peteret quod dare deberet: sed audita petitione, illicita fuit impletio. Vnde D. Ambrosius. Est contra officium, promissum nonnunquam soluere sacramentum. Et ex hoc formari potest regula generalis, Quod quandocumque aduenit casus, in quo non esset licitum iurare, vel non fuisset iuratum, si fuisset præmeditatum, iuramentum emissum, illo casu veniente & durante, non ligat. Ex quo sequitur, quod non ligat non stantibus conditionibus appositis vel tacitis, quæ subintelliguntur vel exprimuntur de iure. de quibus glo. in cap. quemadmodum

Li. 1. de offi. Regula generalis.

dum & cap. quinta vallis. de iureiurando. Sunt autem octo conditiones principales, ad quas cætera possunt reduci. Prima, si Deo placuerit. de qua in c. beatus. 5. 1. 2. quæst. 2. Secunda, si superiori placuerit. In omni enim iuramento excipitur autoritas superioris. vt in cap. venientes. & ca. eam te. de iureiurando. Tertia, si res in eodem statu permanferit. vt in d. ca. quemadmodum, puta si iurauerit accipere Bertam, quæ postea fornicata est, aut effecta leprosa: vel reddere gladium ei qui postea factus est furiosus. Quarta, si seruetur fides siue promissum. Vnde dicitur communiter: Frangenti fidem, fides frangatur eidem. de hoc in c. peruenit eo. tit. Quinta conditio, si res honesta & possibilis fuerit, & iurans impossibilitatus non fuerit. de hac in d. ca. quemadmodum. & in c. quinta vallis. Sexta conditio, si iurauerit reddere pecuniam: intelligitur si numerata fuerit. de hac in l. indubitati. ff. de non numerata pecunia. Septima, si iurauerit dare dotem. intelligitur si nuptiæ subsecutæ fuerint. vt in l. stipulationem. ff. de iure do. Octaua, si iurauit stare præceptis alicuius. intelligitur si rationabilia & moderata præceperit. Iuramentum enim non extenditur ad verisimiliter non cogitata. vt in d. ca. quemadmodum. Nec obligat ultra consensum. vt in d. ca. quinta vallis. Ex hoc sequitur quod iuramentum metu vel aliàs indebitè extortum, & in quo quis non habuit animum se obligandi, non ligat quo ad proximum. licet obliget quo ad Deū, & obtinenda sit dispensatio. Idem de iuramento dolo factò: vt de Gabaonitis. Nota tamen quod obligatio voti maior sit, quàm obligatio iuramenti: quia obligatio voti est ex fidelitate, quæ continet reuerentiam Dei. Obligatio verò iuramenti est ex reuerentia sola. & sic transgressio voti contra fidelitatem & reuerentiā, est maior transgressione iuramenti, quæ est contra reuerentiam tantū. Et sic ex opposito, maior est obligatio voti.

Octo conditiones sub intellectu in omni iuramento.

Iuramentū vi, metu, aut aliàs indebitè extortū. In quo quis non habuit animum se obligandi, nõ ligat quo ad proximum licet bene quo ad Deū. Obligatio voti est maior quàm iuramenti. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 4. De interpretatione iuramenti. 27. Adora. De dispensatione iuramenti.

Circa interpretationem iuramenti nota resolutionem D. Thom. Quod quando non est eadem intentio iurantis & eius cui iuratur: si hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentum seruari secundū intellectum eius cui iuratur, siue iuramentum præstatur. Vnde Isidorus, & habetur in c. quacunque arte verborum. 2. 2. quæst. 5. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamē qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit: sicut ille cui iuratur, intelligit. & dupliciter reus fit: quia nomen Dei in vanum assumit, & proximum dolo caput. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem suam. Vnde D. Grego. Aures humanæ talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Nec iurans sine dolo aliter obligatur, quàm secundum intentionem suam interiorē. Sed in foro contentioso, vbi intentio ignoratur, obligatur secundum quod verba accipi solent. De dispensatione iuramenti eodem modo dicendum est, sicut supra dictum est de dispensatione voti. & hæc in præsentariū de iuramento sufficiant. Si ampliora desideras, vide D. Thom. in prædicta quæstione, & summistas super verbo, iuramentum.

Ver. 16.

De Adiuratione.

Adiuratio est alius actus religionis: quæ nihil aliud est, quàm inuocatio diuini nominis, ad inducendum alios ad aliquid agendum, vel non agendum. Et fieri potest dupliciter, scilicet per modū deprecationis siue obsecrationis, & per modum compulsionis. Primus modus est, per reuerentiam diuini nominis obsecrare, & licitum est inferioribus hoc modo vt erga superiores. Secundus modus est, per reuerentiam diuini nominis præcipere vel prohibere. Et hoc modo licitū est vt superioribus erga subditos. quo quidem modo saepe vtuntur prælati religiosorum, qui precipiunt vel prohibent in virtute Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ. Dæmones autem non licet adiurare per modum deprecationis neque compulsionis, ad aliquid per eos sciendum vel obtinendum: quia hoc pertineret ad aliquam societatem, quæ prohibita est haberi cum ipsis. iuxta illud 2. Cor. 6. Quæ societas lucis ad tenebras, &c. Ex speciali tamē instinctu Spiritus sancti, per modum compulsionis licet eos adiurare. sicut legitur aliquos sanctos operatione dæmonum fuisse vsos. D. enim Iacobus per dæmones fecit Hermogenem ligari, & ad se adduci. Per hunc modum compulsionis possunt Christiani adiurare dæmones secundum potestatem à Christo sibi datam, scilicet vt egrediantur à corporibus obsessis, & ne nobis aut fidelibus noceant. Vnde Mar. ultimo: Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eiicient. Et Luca. 10. Ecce dedi vobis potestatem supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit. Creaturas verò irrationabiles secundum se non licet adiurare, neque per modum deprecationis, neque per modum præcepti: quia non sunt capaces. aguntur enim, & non agunt. Sed si referatur adiuratio ad Deum, qui eas dirigit: licitum est per modum deprecationis, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt. Si verò referatur adiuratio ad diabolum, qui irrationabilibus vtitur in nocumentum nostrum, licitum est per modum compulsionis & præcepti. Et talis est modus adiurandi in exorcismis Ecclesiæ, per quos dæmonum potestas excluditur ab irrationabilibus & insensibilibus creaturis.

2. 2. q. 90. ar. 1. 2. q. 3. Adiuratio dupliciter fieri potest.

Dæmones nõ sunt adiurandi per modum deprecationis, sed per modum compulsionis.

2. Cor. 6. Mar. ult. Luca. 10.

In creaturas irrationabiles an liceat adiurare.

Ver. 17.

De Laude & Cantu.

Alius religionis actus exterior, est assumptio diuini nominis in laude & cantu vocali. Et quia fuit quidam Hilarius, de quo meminit D. Augusti. qui detrahebat cantui Ecclesiastico, & illum sequuti sunt Valden. & post eos Ioannes Vviclefz & neoterici hæretici, qui non verentur Ecclesiæ cantores vocare sacerdotes Baal, & boatores. Ideo hic paululum insistendum est. In primis certum est quod de omnibus à Deo datis gratiis agere debemus Deo. Iuxta illud 1. Thessal. 5. In omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei. Rationem autem assignat D. Iacobus 1. cap. suæ canonicæ epistolæ:

2. 2. q. 90. In 2. li. retrac.

Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, desurfum est, descendens à patre luminum. hoc egerunt sancti patriarchæ, Abel, Noë, & Abraham, de rebus exterioribus: ergo à fortiori de corpore, mente, & voce, cum sint maiora dona. Certum est etiam filios Israël transacto mari rubro, & Pharaone submerso, hymnum Domino modulasse, Exo. 15. Cantemus Domino, gloriose enim, &c. 1. Para. 6. David instituit cantores, vt catarèt ante archam, & Psal. 64. inuitabat omnes: Venite, exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro, &c. Et Esa. 6. de Seraphin dicitur, quòd clamabat alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Et in nouo testamèto habemus canticum Zachariæ, Simeonis, & D. Virginis. Insuper Luca 2. in natiuitate Christi, Subitò facta est cù angelo multitudo militiae cælestis exercitus laudantium & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et Act. 16. de Pau. & Sylla dicitur, quòd media nocte adorantes laudabant Deum: & audiebant eos qui in custodia erant. Quod & alios Christianos fecisse commemorat Plinius secundus, qui tunc prouinciæ administrabat: qui in epistola ad Traianum de Christianis scribens, dicit: Hæc fuit summa vel culpæ vel erroris eorum, quòd essent soliti ante lucem conuenire, carmenque Christo suo, quasi Deo, canere. Et Eusebius Cæsariensis dicit: Sed & Christi exemplo inoleuit (scilicet cantus) qui post cœnam hymnum dixit. D. Ignatius, D. Ioannis apostoli discipulus, post D. Petrum, 3. Anthiochenæ Ecclesiæ episcopus, audiuit choros angelorum, antiphonas sanctæ Trinitatis decantantium. Ideo instituit eas inter psalmos decantari. Et in Tollerano concilio c. 12. habetur: Sicut orationes, ita & hymnos ad laudem Dei compositos, nullus ulterius improbet. & in concilio Agaten. c. 30. fuit idem decretum. & rationem assignat Rabanus: Psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab Ecclesia frequentatur, quòd potius animi ad compunctionem flectantur. & D. Augu. ait: Adducor cantandi consuetudinem approbare in Ecclesia, vt per oblectamenta aurium, animus in affectum pietatis assurgat. & de seipso in nono Confessionum dicit: Fleui in hymnis & canticis, suauè sonantis Ecclesiæ vocibus acriter commotus. Ex præmissis apparet vefania & blasphemia hæreticorum.

5. 6.

De Vitiis Religioni oppositis.

Peccata religioni opposita sunt quinque, scilicet superstitio, tentatio, periurium, sacrilegium, & monia.

Ver. 1.

De Superstitione.

Superstitio est vitium religioni oppositum, secundum excessum, non quòd plus exhibeat in cultum diuinum, quàm vera religio: sed quia exhibet cultum diuinum cui non debet, vel eo modo quo nõ debet. & sic Superstitio est indebitus cultus diuinitatis. Superstitionis duæ sunt species principales. Prima est, qua exhibetur cultus Deo vero, sed modo indebito. Secunda species superstitionis est, quando exhibetur diuinus cultus ei cui non debetur. Quantum ad primam, sciendum quòd aliquis duobus modis potest indebitè cultum exhibere Deo vero. Primò quando exhibet cultum perniciosum. Secundò quando cultum superfluum. Cultus perniciosus Deo exhibetur, quando per cultum exteriorè aliquid falsum significatur. Quòd contingit dupliciter. Primò ex parte rei significatæ, à qua descendit significatio cultus: vt in sacramentis & ceremoniis veteris legis, quibus Christi mysteria figurabantur. talia enim obseruando quis protestatur Christum non venisse, vel ministeria non impleuisse. & ideo mortali ter peccat. Vnde Gala. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Euacuari enim estis à Christo, qui in lege iustificamini. Alio modo contingere potest falsitas in exteriori cultu, ex parte colentis, & præcipue in cultu communi, qui per ministros exhibetur in persona totius Ecclesiæ. Sicut enim falsarius esset, qui aliqua proponeret ex parte alicuius, quæ non essent ei commissæ: ita si minister in persona Ecclesiæ exhibet cultum Deo contra modum diuinæ autoritatis ab Ecclesia constitutum, & in Ecclesia consuetum. Vnde D. Ambro. dicit: Indignus est qui aliter aliud celebrat mysteriũ, quàm quod Christus vel Ecclesia tradidit. Et propter hoc etiam glo. dicit, ad Collo. 2. Superfluous cultus est, quando traditioni humanæ religionis nomen applicatur. Et sic peccant, qui Sanctorum falsas reliquias colendas proponunt, & offerentes votiuas statuas siue imagines miraculorum seu beneficiorum falsorum affigentes eas imagini Crucifixi seu sanctorum, alicuius lucri gratia, vt scilicet alii inde prouocati ad similia offerendum cõcurrant. Tales peccant mortaliter: quia irreuerentiam notabilem faciunt in actu colendi. Et hoc peccato etiam peccare videntur, qui ad fantasiam certas missas vel officia componunt, & absque Ecclesiæ autoritate aliis celebranda proponunt. Quo ad superfluum dupliciter: vno modo secundum absolutam quantitatem. & hoc modo non potest esse aliquid superfluum in diuino cultu: quia nihil potest homo facere, quod non sit minus eo quod debet Deo. Alio modo potest esse aliquid superfluum secundum quantitatem proportionis: quia scilicet non est proportionatum fini diuini cultus, qui est vt homo det Deo gloriam, & ei se subiiciat mente & corpore. Et ideo quidquid homo facit, quod pertinet ad Dei gloriam, & ad hoc quòd mens hominis Deo subiiciatur, & etiam corpus per moderationem concupiscentiarum secundum Dei & Ecclesiæ ordinationem, & consuetudinem eorum cum quibus homo conuiuuit, non est superfluum in diuino cultu. Si autem aliquid sit quod, quantum est de se, ad prædictum finem non seruit, aut etiam si sit præter Dei & Ecclesiæ institutionem, vel contra consuetudinem communem eorum inter quos homo conuiuuit: totum hoc reputandũ est superfluum & superstitiosum, quasi in exterioribus solum consistens, & ad interiorem Dei cultum non pertinens. vnde actiones iocunditatis ad superfluum cultum spectant, vt decantatio cantilenarum per organa & alia instrumenta musicalia, quæ aliquando auertunt ab interiori cultu. Ad superfluum etiã cultum pertinet quidquid in Ecclesia dicitur aut fit supra rubricas seu statuta: vt si bis dicatur Alleluia, vbi semel scriptum est. & si fit in

Exod. 15.
1. Para. 6.
Psal. 94.

Esa. 6.
Lucæ. 1.
Lucæ. 2.

Act. 16.

In histo. Eccl. 1. 3. c. 32.

De infl. de. c. 76.

9. Conf.

2. 2. 9. 92.
ar. 1.
Superstitio definitio & diuisio.
ar. 2.

2. 2. 9. 93.
ar. 1.
Cultus perniciosus dupliciter contingit.
Gala. 5.

Collo. 2.

arti. 2.
Superfluum dicitur dupliciter.

si fit in missa crucis signum, vt nõ mandatur fieri: aut si plures clerici aut cantores, quàm cõsuetum est, parentur, secundum dominum Caietanum in Summula. Ad hoc genus potest reduci cultus diminutus. si quis eorum quæ in rubricis scripta sunt, aliquid omittat. Superstitio autè qua exhibetur diuinus cultus ei cui non debet, diuiditur in idololatriam, superstitionem diuinatiuam, & superstitionem obseruariarum, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 2.

De Idololatria.

Idololatriam D. Paulus superstitionem nominauit, cù ait: Viri Athenienses per omnia quasi superstitiosos vos video. Est autem Idololatria exhibitio diuini cultus facta creaturæ. Quod olim ab aliquibus fiebat idolis, hoc est simulachris earum rerum, quæ nullam habent virtutem seu dignitatè. Quia quidam per quasdam artes nefarias, simulachra quædam constituebant, quæ virtute demoniorum aliquos certos effectus habebant. vnde putabant in ipsis simulachris esse aliquid diuinitatis: & per consequens quòd diuinus cultus eis deberetur. Et hic fuit error Hermetis Trismegisti. vt D. Augu. dicit. Alij verò non exhibebant cultum diuinitatis simulachris, sed creaturis quarum erant simulachra. & vtrumque eorum reprobatur Roma. 1. vbi quantum ad primum, dicitur: Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Quantum ad secundum subdit: Coluerunt & seruierunt potius creaturæ, quàm creatori. Hoc peccatũ est grauissimum: quia quatum est de se, æquiparat creaturam creatori: & negat Deum verum esse Deũ. cùm non possint esse plures dii per essentiam. Idololatria secundum Iudæos incepit in secunda mundi ætate, ab Ismaele, quem primò simulachrum ex luto finxisse asserunt. Alij dicunt quòd à Nembroth, qui cogebat homines ignem adorare: vel à Nino, qui imaginem Beli filij sui fecit adorari. Sap. 14. Acerbo luctu dolens pater sibi rapti filij, fecit imaginem: & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit. Deinde procedente tempore inualescente consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Apud Græcos verò (vt refert Isidorus) Prometheus primus simulachra hominum de luto finxit. Idololatriæ causa dispositiua fuerunt homines, vel ex affectu, vel ignorantia. Causa verò initiatiua & consummatiua processit ex parte demonum, qui in idolis dando responsa, & faciendo aliqua quæ hominibus videbantur mirabilia, se colèdos & adorandos vt deos, hominibus exhibebat. Cessauit autem idololatria magna ex parte in sexta ætate, per virtutem & doctrinam Christi.

Ver. 3.

De Superstitione Diuinatiua.

Superstitio diuinatiua est exhibitio cultus debiti eis qui sibi vsurpant cognitionem futurorum euentuum, vel præsentium, aut præteritorum occultorum. Et sic Diuinatio est vsurpatio diuinæ cognitionis, vt futurorum contingentium ad vtrilibet, qui ex causa necessaria cognosci non possunt: Vnde Esa. 41. Annuntiate quæ vêtura sunt in futurũ: & sciemus quia dii estis vos: aut est vsurpatio cognitionis præteritorum vel præsentium occultorum, quæ nõ possunt humana ratione cognosci. Vnde Diuini dicuntur, quasi Deo pleni. diuinitate enim plenos se simulant, & fraudulentia quadam hominibus futura coniectant. Qui ergo præsumit talia prænuntiare, nisi Deo reuelante, dicitur Diuinator. Sed prænuntiare ea quæ ex necessitate veniunt, sicut eclipses, vel vt in pluribus, quæ humana ratione cognosci possunt aut experientia, non est diuinatio, neque peccatum. Diuinatio semper in malam partem accipitur, vt dicit D. Hieronymus super Michæã. & est semper peccatum tam diuinare, quàm ad diuinatores recurrere. Vnde Deutero. 18. dicitur: Caue, &c. Omnis enim diuinatio ex operatione demonũ prouenit explicitè vel implicitè. Explicitè, quãdo demones expressè inuocantur, ad sciendũ futura vel occulta. Implicitè verò, quando qui habent pactũ tacitum vel expressum cù demonibus vocantur: vel quia demones se ingerunt vanis inquisitionibus futurorũ, vt mentes hominum implicentur vanitate, de qua dicitur in Psalm. Non respexit in vanitates & insanias falsas. Vana autem inquisitio futurorum est, quando aliquis futurum præcognoscere tentat, vnde præcognosci non potest.

Ver. 4.

De Speciebus Diuinationis.

Diuinationis duo sunt genera. Primũ per expressam demonis implorationem siue inuocationem: vel cùm præter intentionem hominis demon se occultè ingerit ad prænuntiandum futura, vel præsentia quædã hominibus ignota. Hęc diuinatio est peccatũ mortale, duplici ratione. Primò propter cõmunicationem & societate illicitam, quæ prohibita est, vt supra deduximus. Ex D. Pau. Quæ conuentio, &c. & Esa. 28. Dixistis percussimus foedus eũ morte, & cũ inferno fecimus pactũ. Secundo propter periculum, quia demoni intedit perditionem hominum ex suis responsis. & si aliquãdo verũ dicat, malo tamè fine. vt hoies assuefaciat ad credendũ ei. Vnde Athanasius expones illud quod habetur Luc. 4. Increpauit illũ dicens, Obmutesce, ait: Quauis vera fateretur demõ, cõpescerat tamè Christus eius sermonè, ne simul cù veritate etiã suã iniquitatè pmulgaret: vt nos etiã assuefaciat, ne curemus de talibus, & si vera loqui videantur. Nefas enim est vt (cũm addit scriptura diuina) à diabolo instruamur. Nota tamen quòd aliud est inuocare demonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente. Quod quandoque licet inuocare demonem, per adiurationem, per modum compulsionis diuina autoritate, propter aliorum vtilitatem, vt dictum est, cùm de adiuratione ageretur. Nunquam tamen licet eos inuocare, quæcunque vtilitas sequatur: quia non potest comparari detrimento spiritualis salutis. Huiusmodi autem diuinatio quinque modis à demone fieri cõsuevit. Primò per præstigium, ex eo quòd oculi hominum demonum operatione

Act. 17.
2. 2. 9. 94.
ar. 1.

8. de Cui. Dei.
ar. 3.

De inchoatione idololatriæ.
Sap. 14.

2. 2. 9. 94.
ar. 4.

2. 2. 9. 95.
ar. 1.
Esa. 41.

Diuinus siue diuinator quid sit

Deut. 18.

Psal. 19.

2. 2. 9. 95.
ar. 3.

2. Cor. 6.
Esa. 28.
Luc. 4.

Aliud est inuocare demonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente.

Diminatio per demonem quinque modis fieri consuevit. Praestigium. Sorziorum observatio. Necromantia. Geomantia. Hydromantia. Pyromantia. Aeromantia. Aruspicium. Septem modis diuinationis sunt absque expressa demonum inuocatione. Augurium. Auspicium. Omen. Chyromantia. Spatulamantia. Sors quid sit. Sors triplex. Sors consultoria. Sors diuinatoria. Prouer. 16. Iosue. 7. 1. Reg. 14. Ion. 2. 1. Luc. 1. In sortibus quatuor sunt obseruanda. Act. 1.

perfringuntur, dum daemones praestigiosis factis ac simulatis apparitionibus se aspectui & auditui hominum ingerunt. Secundo per somnia. quorum observatio prohibita est Deuto. 18. Non sit in te qui obseruet somnia. quauis obseruare somnia quae fiunt ex diuina reuelatione, non sit malum. Deus enim ministerio angelorum aliqua reuelat hominibus in somniis: ut habetur Num. 12. Si quis fuerit propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. Et Matth. 2. Ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph. Tunc seruanda sunt, & faciliter cognosci possunt: quia post somnium in vigilia instinctu diuino certificatur. quod non fit, quando ex solitudine vel daemone illusione proueniunt. Licitum tamen est medicis considerare somnia: quia profunt ad cognitionem corporalis immutationis infirmorum. Tertio per mortuorum aliquorum apparitionem. Et haec species vocatur Necromantia. Quia (ut dicit Isidorus in lib. Ethimologiarum) Necros Graece, Latine mortuus, Mantia, diuinationis interpretatur. Quia quibusdam deprecationibus adhibito sanguine videtur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. Quarto per homines viuos habentes spiritus siue daemones familiares in arreptitiis. & haec diuinationis dicitur Phitonica, siue per Phitones: sic dicti, Isidoro auctore, a Phitone Apolline, qui dicebatur auctor diuinationis. Quinto daemones futura praenuntiant per aliquas figuras vel signa, quae in rebus animatis apparere faciunt. Et hoc in diuersis corporibus, praecipue quinq. & secundum hoc diuersis nominibus nuncupantur. Si in ligno, vel ferro, vel lapide polito, vocatur Geomantia. Si autem in aqua, vocatur Hydromantia. Si in igne, vocatur Pyromantia. Si in aere, Aeromantia. Si autem in visceribus animalium immolatorum in aris daemoneum, vocatur Aruspicium. Omnes isti nouem modi pertinent ad Necromanticos. Secundum genus diuinationis est, quod fit absque expressa demonum inuocatione. Istud in duo genera diuiditur. Primum est, cum ad cognoscendum futura consideramus dispositiones & motus aliquarum rerum, & hoc fit septem modis. Primo ex consideratione situs & motus stellarum, quae non se extendunt ad futura contingentia, praecipue humana. & hoc pertinet ad Astrologos: qui & Genethliaci dicuntur, propter natalium considerationes dierum. de his D. Augustinus in 4. Confessionum ait: Illos planetarios (quos Mathematicos vocant) consulere non desistebam: quasi nullum esset eis sacrificium, & nullae preces ad aliquem spiritum ob diuinationem dirigerentur. quod tamen Christiana & vera pietas expellit & damnat. Secundo per voces auium, aut quorumcumque animalium, & etiam stercorationem hominum, & hoc vocatur Augurium. Tertio per motus vel per saltus membrorum eorumdem: & vocatur Auspicium, ab inspectione auium. Quarto circa verba hominum absque intentione dicta. & hoc vocatur Omen. Si vero considerentur aliqua figurae vel lineationes in manibus existentes, diuinationis ex eis sumpta Chyromantia vocatur, quasi diuinationis manus. Chyros enim Graece, manus dicitur: & mantia, diuinationis. Si autem considerentur signa in spatula alicuius animalis apparentia, vocatur Spatulamantia. Aliud genus diuinationis, quod fit absque expressa inuocatione, est cum ex consideratione eorum quae eueniunt ex quibusdam actibus, quae ab hominibus seruo fiunt, proceditur ad aliquid occultum inquirendum: ut si quis furtum vel malum aliquid fecerit: vel si quaeratur quid agendum sit, vel futurum sit, siue per punctorum considerationem, siue per considerationem figurarum, quae proueniunt ex plumbo liquefacto, in aquam proiecto, siue ex quibusdam cedulis scriptis, in occulto repositis, dum consideratur quam quis partem accipiat: vel etiam ex festucis inaequalibus propositis quis maiorem accipiat: vel etiam ex taxillorum projectione, quis plura puncta proiciat: vel etiam dum consideratur quid aperiendi librum occurrat, quae omnia sortium nomen habent. Sors igitur dicitur cum aliquid seriose fit siue statuitur ab hominibus, ut ex eius eventus consideratione aliquod occultum innotescat. Sors (secundum D. Thomam) est triplex: scilicet diuinatoria, consultoria, & diuinatoria. Sors diuinatoria est, quae ordinatur ad diuisionem aliquarum rerum, siue sit res possessa, siue honor, siue dignitas siue actio, siue poena. Sors consultoria dicitur, cum inquiritur quid agendum sit. Diuinatoria, cum inquiritur quid futurum sit. Et si in his sortibus expectetur euentus a daemoneum suggestionem, vel secundum dispositiones stellarum, quibus non subduntur actus humani: erit fors illicita. Prout Ezech. 21. de rege Babylonis legitur, qui stetit in biuio, commiscens sagittas, interrogauit idola, & exta consuluit. Si vero expectetur a fortuna (prout communiter fit in diuinatoria, in his in quibus non possunt homines faciliter concordari, quasi fortunae exponentes, quis quid vel quam partem accipiat) non videtur esse vitium, nisi forte vanitatis: cum scilicet fit absque necessitate, vel cum leuitate animi. Si autem expectetur euentus a Deo, iuxta illud Prouer. 16. Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur. & talis fors, secundum se, non est illicita. Tali sorte multos in sacris literis vfos fuisse legitur. Iosue 7. ex praeepto Domini iudicio sortium puniuit Acham, qui de anathemate surripuerat. Saul etiam sorte deprehendit Ionatham mel comedisse. 1. Reg. 14. Ionas pariter propheta a facie Domini fugiens sorte deprehensus est, & in mare proiectus. Zacharias etiam sorte exiit, ut incensum poneret, Luc. 1. Circa tamen huiusmodi sortium expectationem euentus a Deo, ad hoc quod licite fiat, quatuor obseruanda sunt: quibus, vel altero illorum deficiente, peccatum incurritur. Primum, quod sit necessitas: quia si absque necessitate, & ubi humana ratio sufficit, ad sortes recurratur, ad temptationem Dei pertinere videtur. Vnde D. Ambr. dicit super Lucam: Qui sorte eligitur, humano iudicio coprehenditur. Secundum, quod stante necessitate cum reuerentia mittatur fors. vnde super Act. Apost. dicit Beda: Sed si qui necessitate copulsi, Deum putant sortibus, exemplo Apostolorum, consulendum, videat hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum cetero, & precibus ad Deum suis, egisse. Tertium, quod diuina oracula ad terrena negotia non conuertantur. Vnde D. Aug. ad inquisitiones Ianuarij dicit: Hi qui de paganis euangelicas sortes legunt: & si optandum sit, ut id potius faciant, quam ad daemona consulenda concurrant: tamen ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia, & ad vitae huius vanitatis diuina oracula

oracula velle conuerrere. quoniam non adhibeantur sortes in electionibus Ecclesiasticis, quae Spiritus sancti inspiratione fieri debent. Vnde (sicut Beda dicit super Actus Apostolorum:) Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte quaeritur: quia scilicet nondum erat plenitudo Spiritus sancti in Ecclesia effusa. Septem autem diaconi postea non sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secus autem in temporalibus dignitatibus, quae ad dispositionem terrenam ordinantur: in quarum electione plerumque homines sortibus vtuntur, sicut & in temporalium rerum diuisione. Hoc vltimum dictum limitat dominus Caietanus in Summula, super verbo Sors, si absque periculo iustitiae aut boni communis fiat. ut si inter idoneos sortes mittantur. In aliis autem casibus, si necessitas imminet, licitum est cum debita reuerentia sortibus diuinum iudicium implorare. Vnde D. Augustinus in epistola ad Honoratum dicit: Si inter Dei ministros sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneant (ne fuga fiat omnium) & qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia: Si haec disceptatio aliter non potuerit terminari: quantum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant, sorte eligendi sunt. Et in 1. de Doctr. Christiana dicit: Si abundaret aliquid quod oportere dari eis qui non haberent: nec duobus dari potuisset. Si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia vel aliqua vrgenti necessitate superaret: nil iustus faceres, quam ut sorte eligeres, cui dandum esset, quod dari vtrique non posset. Sed cum ad daemoneum recurritur non solum explicitè, sed etiam implicitè, ut contingit in inquirentibus per sortes, occulta, & non a Deo, & vniuersaliter ea quae a sola natura intellectuali sciri aut fieri possunt: ex eo enim quod non quaerunt a Deo, neque a natura, neque a fortuna, qui hoc petunt, coguntur (velint nolint) fateri, quod ad daemoneum implicitè recurrat, dum ad sortes recurrunt: de his in c. sortes. 26. q. 5. dicitur: Sortes quibus cuncta vos vestris discriminatis prouinciis, quas patres damnauerunt, nil aliud quam diuinationes & maleficia decernimus. Quam obrem volumus illas damnari, & vltra inter Christianos nolumus nominari: & ne exercentur, anathematis interdicto prohibemus.

Ver. 5.

De Superstitione Obseruantiarum.

Superstitio Obseruantiarum est, quando obseruantur aliqua ad aliquos euentus futuros, quae non sunt ad illos causae naturales. quia licitum est causas naturales obseruare, & applicare ad suos effectus. Si vero res quae adhibentur ad futuros euentus, non possunt ex natura sua illas causare & producere: non adhibentur tanquam causae, sed solum quasi signa: & sic pertinent ad pacta significationum cum daemoneum inita. Vnde D. Augustinus dicit: Alliciuntur daemones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus condidit, delectationibus pro sua diuersitate diuersis: non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis, quae cuiusque delectationi congruunt, per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, & rituum. Et huiusmodi obseruantiae sunt reliquiae idololatriae: processeruntque ex vanitate humana, cooperante daemoneum malitia, qui nituntur animos hominum huiusmodi vanitatibus implere. Huiusmodi obseruantiae illicitae, sunt penè innumerae. Nec potest circa eas certa regula dari. Omnes tamen ad tres fines communiter ordinantur, scilicet ad acquirendam scientiam, vel sanitatem, vel ad euitanda infortunia, siue ad cognoscenda fortuna & infortunia, ut infortunia possint vitari. Primum pertinet ad artem notoriam, quam aliqui Magicam vocant: quae ad acquirendam scientiam docet certa ieiunia & orationes obseruare, inspectiones figurarum, & prolationes verborum ignotorum. Haec autem ars notoria reprobata est: quia Deuter. 18. dicitur: Non inueniatur in te, qui quaerit a mortuis veritatem. quae inquisitio inuitur auxilio daemoneum. Sed per obseruantias notoriae artis inquiritur cognitio veritatis per quaedam pacta significationum cum daemoneum per praescos idololatriae contracta: quia vitur quibusdam, quae non habent secundum se virtutem causandi scientiam, ut ex praedictis patet. Circumspectio figurarum & prolatio verborum ignotorum non habet ex se aliquam virtutem: & ideo huiusmodi ars non viturvt causis. sed vt signis: non vt signis diuinitus institutis, vt sunt sacramenta. Relinquitur ergo quod sint signa superuacua, & per consequens pertinencia ad pacta quaedam significationum cum daemoneum foederata. & ideo est penitus repudianda & fugienda Christiano: sicut & aliae nugaroriae vel noxiae superstitiones, vt D. Augustinus dicit. Est etiam inefficax, cum per huiusmodi artem non intendatur cognitio scientiae per modum homini connaturalem, scilicet vel inueniendo vel addiscendo. Consequens est quod isti effectus expectentur a Deo vel daemoneum. Certum est autem aliquos a Deo scientiam & sapientiam per infusionem habuisse, sicut legitur de Salomone. 3. Regum 3. & 2. Paral. 1. Dominus etiam discipulis suis dixit, Luc. 21. Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Sed hoc donum non datur quibuscumque, neque cum certa obseruatione: sed secundum arbitrium Spiritus sancti. 1. Corinth. 12. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiae, alij sermo scientiae, secundum eundem spiritum. haec autem omnia operatur vnus & idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Ad daemones autem non pertinet illuminare intellectum. Cum igitur acquisitio scientiae fiat per illuminationem intellectus: sequitur quod nullus vnquam per daemones scientiam acquisiuit. Possunt tamen daemones hominibus colloquentes, verbis exprimere aliqua scientiarum documeta: sed hoc non quaeritur per artem notoriam. Ad sanitatem consequendam aliqui (secundum D. August.) obseruat ligaturas herbarum, ossium mortuorum, breuium, verborum, & alia quaedam remedia, quae medicorum disciplina condonat, siue in praecantationibus, siue in quibusdam notis, quas characteres vocant, siue in quibusdam suspensis aut insignis: cum talia non habeant ex se virtutem: consequens est homini obseruantiam ex daemoneum suggestionem venisse. Notandum tamen quod in oibus incantationibus vel scripturis, suspensis aut alligatis, tria consideranda sunt. Primum quod sit quod profertur vel scribitur. quia si est aliquid ad inuocationem daemoneum pertinens: manifeste est superstitiosum & illicitum. Secundo ne aliquid salutaris contineant, quia sic eius effectus

2. 2. q. 96.

ar. 1.

21. de Ciuit. Dei.

Superstitio obseruantiarum ad tres fines ordinatur.

Ars notoria quid sit, & quo est reprobata. Deut. 18.

In 2. de Doctr. Christi.

3. Reg. 3. 2. Paral. 1. Luc. 21. 1. Cor. 12.

In li. de Doctr. Christi. De superstitionibus ad sanitatem consequendam. Circa breuia tria sunt cauenda.

ctus non posset expectari à Deo, qui non est neque potest esse testis falsitatis. Tertio cauendum est De ne cum verbis sacris contineantur aliqua vana: puta aliqui characteres inscripi, præter signum crucis: aut si spes habeatur in modo scribendi, aut ligandi, aut in quacunq; huiusmodi vanitate, quæ ad diuinam reuerentiam non pertineat, quia hoc iudicaretur superstitiosum. Et sic intelligitur id quod D. Chrysostomus dicit super Matth. Quidam aliquam partem euangelij circa collum portant: sed nonne quotidie euangelium in Ecclesia legitur, vt audiatur ab omnibus: Cui ergo in auribus posita euangelia non profunt, quomodo possunt circa collum suspensa saluare. Deinde dicit: Vbi est virtus euangelij, in figuris literarum, an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collum suspendis. Si in intellectu: ergo melius in corde. Ibi enim D. Chrysostomus loquitur, vbi vana miscentur, vt dictum est. Portare autem ex deuotione diuina verba, obseruat: s præmissis, non est illicitum, vt in c. non liceat. 26. q. 6. Sed nec in collectionibus herbarum, quæ medicinales sunt, aliquas obseruantias, scilicet ante ortum vel post occasum solis, vel die determinato, vel incantationes licet attendere: nisi tantum cum symbolo diuino & oratione Dominica, non in determinato numero, sed secundum deuotionem: vt tantum creator & dominus omnium honoretur. Ad fortuna verò vel infortuna cognoscenda, siue ad dies faustos & infaustos cognoscendos, obseruare ea quæ non possunt esse causæ, sed solum signa pactio- num cum dæmonibus, est illicitum. Vnde D. Paulus Galat. 4. Dies obseruatis, & menses, & tempora dies, & annos. T. meo ne forte sine causa laborauerim in vobis. Et D. Augustinus dicit, quod ad pacta cum dæmonibus inita pertinent milia inanium obseruationum: puta si membrum aliquod salierit. si iunctum ambulanti- bus amicis, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit. si limen calcare contigerit, cum ante domum suam aliquis transit, redire ad lectum, si quis se calceando, sternutauerit, si rediens domum & procedens offenderit, cum vestis à foricibus roditur. Plus timere superstitiones mali futuri, quàm præsens damnum dolere.

Ver. 6. De Tentatione Dei.

Secundum peccatum religioni oppositum, est tentatio Dei, quæ nil aliud est, quàm exploratio diuinæ potestatis aut voluntatis vel scientiæ, prætermis- sis his quæ homo facere potest ad pericula vitanda, respiciens solum auxilium diuinum, quasi experimentum sumere volens de eius scientiâ, potentia, & virtute. Et sic tentare Deum est experimentum sumere de eo: quod fieri potest verbo vel facto, cum aliquid facit eadẽ intentione. Interpretatur, quando non habet intentionem formalem siue explicitam, propositum sumendi experimentum de Deo: tamen perit vel facit id quod ad nil aliud vtile est, nisi ad probandam Dei potestatem, voluntatem, vel cognitionem. Sicut cum quis equum currere facit, vt euadat hostes: non dicitur experimentum quærere de equo, sed tunc, quando currere facit absque aliqua necessitate, vel euidenti vtilitate. Sic ad propositum: Si homo propter necessitatem vel magnam vtilitatem committat se Dei auxilio, faciendo tamen quod potest, ad euadendum periculum: non tentat Deum. Quia (vt habetur 2. Paral. 20.) Cum ignoremus quid agere debemus: hoc solum nobis est residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Sed quando sine causa seu necessitate vel magna vtilitate prætermittit adhibere humana remedia, fidens Dei auxilio, tentat Deum, & peccat mortaliter. vt si quis in loco alto constituitur, habens vel habere potens scalam, mitteret se deorsum. Ideo Christus Matth. 4. diabolo ei suadenti: Mitte te deorsum: respondit, Scriptum est, Dominum Deum tuum non tentabis. Et qui nollet laborare vel mendicare, fidens quod à Deo pascere tur sicut Helias: vel nollet comedere, fidens quod Deus nutriet eum absque cibo, sicut D. Magdalenam, & in aliis huiusmodi: est peccatum mortale, contentum sub irreligiositate, quia talis facit irreuerentiam Deo.

Ver. 7. De Periurio.

Tertium peccatum contra religionem est periurium, quod communiter sic definitur: Periurium est mendacium iuramento firmatum. Sed quia aliquis potest mentiri dupliciter: Primo materialiter, puta quando quis dicit falsum, & putat dicere verum. Secundo formaliter, quando sciens falsum dicit, vel verum estimatum falsum. Sic periurium est duplex, scilicet materiale, & formale. Materiale, quando id quod iuratur, est falsum, & tamen creditur verum. Formale verò, quando id quod iuratur, est falsum, vel creditur esse falsum, & est differentia inter hæc: quia omne periurium formale est peccatum, non tamen materiale, imò aliquando non est peccatum, cum adhibita diligentia credit esse verum, quod iurat. Notandum tamen quod ille qui iocose periurat, non euitat diuinam irreuerentiam, sed quantum ad aliquid magis auget, & ideo non excusatur à mortali. Ille autem qui ex lapsu linguæ falsum iurat, siquidem aduertat se iurare, & falsum esse quod iurat, non excusatur à peccato mortali: sicut nec à Dei contemptu, pro- ut etiam in blasphemia. Si autem hoc non aduertat, non videtur habere intentionem iurandi. Et ideo à crimine periurij excusatur. Grauius autem peccatum est solenniter iurare falsum per euangelium, quam per Deum in communi sermone, tum propter scandalum, tum propter maiorem deliberationem. Cæteris tamen paribus, grauius peccat cum iurat per Deum, quam per euangelium, si falsum iuret, vt dicit D. Tho. ¶ In iuramento assertorio incurritur periurium, quando actu iuratur, & non postea. In iuramento vero promissorio dupliciter potest incurri periurium. Primo, quando iuratur: vt quando iurans intendit non implere iuramentum & promissum. Secundo in futuro, quando tenetur & potest implere & seruare iuramentum, & non facit. In iuramento autem cominatorio de malo mortali perpetrando, incurritur periurium, non propter defectum veritatis seu intentionis: quia stat illi habere intentionem perpetrandi malum iuratum: sed quia formatur voluntas ad peccatum mortale: & quia applicatur iuramentum ad materiam, quæ oportet omnino sanctificare. Si verò sit peccatum veniale quod iuratur, non incurritur simpliciter periurium, quia non deficit veritas, si in-

si intendat implere. Nec de necessitate salutis necesse est deficere veritatem futuram in leuibus: quia non est contra, sed præter charitatem. Secundum quid autem est periurium: quia firmatur voluntas ad malum veniale: & irreuerentia quædam fit iuramento, applicando illud ad materiam non obligabilem. Idem est iudicium, si iuramentum fuerit de omittendo bono. In futuro verò non incurritur periurium si iuramentum non impletur, quando iuramentum est de malo, aut maioris boni impeditium, vel si postea ex euentu iuramentum vergat in deterio- rem exitum: vel si euentus sit impeditiuus maioris boni, vel ex parte modi iurandi: vt cum aliqui se honorare volentes, iurant quod vnus non præcedet alium. In his enim & similibus casibus secundum communem & sanum sensum subintelligitur (quantum est ex me) vt in D. Petri apostoli verbo: Non lauabis mihi pedes in æternum. Propterea absque peccato periurij statim faciunt oppositum, permittendo se vinci. Item quantum ad modum iurandi, si iuramentum fit vi aut metu extortum, de contrahendo matrimonio, videtur ipso iure relaxatum, tutius tamen est relaxationem à superiori habere. Item non incurritur periurium in futuro, si relaxetur iuramenti obligatio ab eo, à quo relaxari potest, vel si in eo dispensetur.

Ver. 8. De Sacrilegio.

Quartum vitium oppositum religioni, est Sacrilegium: quod nil aliud est, quam sacræ rei violatio. Et accipitur violatio largè pro quacunq; irreuerentia, etiam si nihil noceat ei cui irreuerentiam exhibet: quia quantum est in se, rem sacræ violat, quanuis ipsa non violetur. Sacrum autem dicitur aliquid ex eo, quod est ad diuinum cultum ordinatum siue deputatum. & sic ei quædam reuerentia debetur. Et ideo illud quod fit in irreuerentiam rerum sacrarum, ad diuinum cultum ordinatarum, Sacrilegium dicitur. Et quia triplices res sunt ad diuinum cultum deputatæ, scilicet personæ, loca, vestes, & vasa: ideo tres sunt species Sacrilegij. Prima, quando fit iniuria personæ: vt si clericus aut religiosus siue monialis inhonoretur, percutiatur, vel contra votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ in eam agatur, vel si ipsa agat, sacrilegium committit. & quicumque contra votum facit. Et quia populus Christianus per fidem & sacramenta est sanctificatus, iuxta illud 1. Cor. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis. & 1. Petri secundo: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Et ideo id quod fit in iniuriam populi Christiani, vt Christianus est, sacrilegium dicitur. Secunda species sacrilegij est, quando loco sacro fit iniuria: vt cum aliquid furto, rapina, vel aliis indebitè subtrahitur, siue sacrum fuerit, siue non sacrum, ac etiam sacrum de non sacro: & si vi siue violentia à loco immunitatis extrahatur, aut semine vel sanguine humano voluntario polluat, vel si excommunicatus in eo sepeliatur, aut aliquis occidatur, tunc eget reconciliatione, vt habetur in titulo siue rubrica, de consecratione Ecclesiæ vel altaris, extra. Tertia species sacrilegij est, quando fit iniuria rebus sacris: puta sacramentis & sacramentalibus, hoc est ad sacra deputatis, vt vasis aut vestibus & reliquiis Sanctorum, libris sacris, imaginibus Sanctorum, & generaliter omnibus rebus sacris, mobilibus & immobilibus, quæ sunt dicatæ ad ministerium diuini cultus, & vsuum ministrorum Dei. Notandum tamen quod licet omne peccatum quod persona sacra committit, sacrilegium dici possit, materialiter & quasi per accidens: prout D. Hiero. ait, quod nugæ in ore sacerdotis sacrilegium esse dicuntur. formaliter tamen & propriè illud solum peccatum sacræ personæ, sacrilegium est, quod directè agitur contra eius sanctitatem, vt sacerdos contra castitatem & obedientiam, religiosi & moniales vltra illa contra paupertatem. Peccato sacrilegij imponitur pro pena sententia excommunicationis: vt in quo quis peccat, per hoc & torqueatur, vt dicitur Sap. 11. Secundum leges humanas punitur sacrilegium pena capitali, vt habetur in l. sacrilegij, ff. ad legem Iuliam peculatus, secundum statuta verò Ecclesiæ, quæ mortem corporalem non infligit, ad hoc quod sufficienter arceatur, adhibetur pena pecuniaria: vt saltem pœnis temporalibus homines à sacrilegij reuocentur, vt habetur in c. si quis. 16. q. 4. vbi dicitur: Si quis contumax vel superbus fugitium seruum de atrio Ecclesiæ per vim extraxerit, non gentos solidos componat. postea subditur: Si quis inuentus fuerit reus sacrilegij, 300. libras argenti examinati purissimi componat.

Ver. 9. De Simonia.

Simonia à Simone Mago dicta est, qui (vt habetur Act. 8.) potestatem dandi Spiritum sanctum pecunia comparare voluit, vt postea signa vendendo lucraretur. & ideo tam emptores quam venditores spiritualium, Simoniaci vocantur: quanuis magis propriè emptores. Venditores autem vocantur Giezi, à Giezi famulo Helisæi, qui vendidit curationem miraculosam: ideo lepra Naaman adhæsit ei. Simonia (secundum diuum Thomam) est studiosa, hoc est libera, & ex electione procedens, voluntas emendi vel vendendi spirituale pro temporali pretio. Ad huius definitionis notitiam & multarum difficultatum resolutionem, supponenda sunt tria: Primum, quid per emptionem & venditionem in hac definitione accipiatur. Secundum, quid intelligatur per temporale pretium. Tertium, quid sit res spiritualis, de qua hic loquimur. Quo ad primum diuus Thomas dicit, quod nomine emptionis & venditionis omnis contractus non gratuitus intelligitur: & sic emptio accipitur largè, vnde nec permutatio præbendarum aut ecclesiasticorum beneficiorum fieri potest per partes, absque periculo simoniæ, sicut nec transactio, vt iura determinant in titulis de permutacione & transactionibus, licet prælarus ex officio & pro causa vtili possit huiusmodi permutaciones facere. Intelligitur etiam nomine emptionis redemptio impedimentorum, quam vocant redemptionem vexationis ante titulum & ius acquisitum: quia hoc esset emptio iuris spiritualis. Habito tamen prius iusto titulo, potest quis pacisci cum his à quibus patitur impedimentum, & redimere vexationem suam aliquo temporali

Galat. 4.

1. de Doct. Christ.

2. 2. q. 97. ar. 1. Tentatio Dei quid sit

2. Paral. 20.

Matth. 4.

2. 2. q. 98. Periurium quid. Periurium est duplex, materiale & formale

2. 2. q. 98. ar. 3. ad 2. Quid sit periurium in iuramento assertorio, in promissorio aut cominatorio.

Ioan. 13.

2. 2. q. 99. Sacrilegium quid sit. Sacrum quid sit. Tres sacrilegij species

1. Cor. 6. 1. Petri. 2.

Nugæ in ore sacerdotis sunt sacrilegium. De pena peccati sacrilegij

2. 2. q. 100. Act. 8.

4. Reg. 5. Simoniæ descriptio.

Quid nomine emptionis & venditionis intelligatur.

3. Ethic.
Numisma
ad quod in-
ueniuntur est.

Res spiritua-
lis quid
quotuplex
sit.

Res spiritua-
lis vendi
non potest.
Proney. 3.
Act. 8.

1. Cor. 4.
Matth. 10.

2. 2. q. 100.
ar. 1. ad. 7.

3. Reg. 9.
3. Reg. 13.

bono, & non spirituali: quia hoc esset etiam vendere spirituale. Quo ad secundum sciendum quod C (vt, Philosophus habet) Numisma inuentum est ad statuendum pretia rebus. & ideo pretium temporale est pecunia, vel quicquid pecunia aestimari potest, siue sint possessiones, siue dignitates temporales, siue quaecunque munera: siue à lingua, vt laudes, adulationes, preces, commendationes, & alia huiusmodi: siue à manu, vt pecunia. & quaecunque alia munera: siue ab obsequio, vt seruitia temporalia. Quia pro obsequio spirituali praestito Ecclesiae, aliquis ceteris paribus est praefereendus. Vnde D. Grego. in Registro: Ecclesiasticis utilitatibus deseruientes, Ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Quo ad tertium, quid sit res spiritualis, aduertendum est secundum dominum Caietanum in Summula, quod triplex est res spiritualis: quaedam dicitur res spiritualis: quaedam composita ex spirituali & temporalis, tamen spirituale praeminet, & est principale in ea. Quaedam composita ex spirituali & corporali: & corporale est principale in ea. Res merè spiritualis (secundum Syluestrum de priorio in Summa 5. 6.) est duplex: quaedam spiritualis, quo ad spiritum humanum: vt doctrina, scientia, consilium, quae non immediate disponunt ad gratiam Spiritus sancti, cum sint & exercentur ab Infidelibus, Paganis, Iudaeis, & Sarracenis. Et de istis non intelligimus in hac materia: quia huiusmodi vendi possunt, & circa eas pacisci. Vnde Iurista dicunt, quod licet iurisperito vendere iustum consilium, & aduocato iustum patrocinium, & paedagogis vendere aut locare operas suas ad instruendum iuuenes. Aliae sunt res merè spirituales in ordine ad Spiritum sanctum & gratiam Spiritus sancti. vt ipsa gratia Dei, dona gratuita, virtutes infusae, gratia gratis datae, potestas spiritualis tam ordinis quam iurisdictionis, sacramentales effectus, ius viuendi ex altari, habendi sacrificia & officia spiritualia. Res spiritualis, composita ex spirituali & temporalis, in qua praeminet spirituale tanquam principale, sunt omnia sacramenta Ecclesiae: in quibus sunt aliqua corporalia, quae ordinantur ad gratiam tanquam causa instrumentales. Item consecrationes virginum, benedictiones nubentium, sepulturae, missae, orationes vocales, Ecclesiasticus cultus, laudes diuinae, praedicatio, oleum sanctum, chrisma, & alia huiusmodi, quae sunt ordinata & dispositiua ad gratiam Spiritus sancti. Res composita ex corporali & spirituali, in qua corporale est principale, vt castrum, cui est annexum ius patronatus, calices aurei & argentei, cruces, officia ecclesiastica temporalia, vt officium bedelli, campanarij, oeconomi. His suppositis, notandae sunt sex conclusiones.

¶ Prima conclusio, Nulla res merè spiritualis in ordine ad Spiritum sanctum, vel ad gratiam Spiritus sancti, licite vendi, vel emi, vel pro corporali commutari potest. Haec conclusio probatur dupliciter. Primo, quia res spiritualis nullo terreno pretio commutari potest: vt de Sapientia dicitur Proney. 3. Pretiosior est cunctis opibus Sapientia: & omnia quae desiderantur, huic non valent comparari. Id etiam D. Petrus in ipsa radice Simoniacam prauitatem condemnans, dixit Act. 8. Pecunia tua tetum sit in perditionem: quia donum Dei existimasti pecunia possideri. Secundò probatur: Quia id non potest esse debita materia venditionis, cuius venditor non est dominus, neque habet speciale mandatum à domino: Sed praelatus Ecclesiae non est rerum spiritualium dominus, sed solus minister & dispensator (secundum illud 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei.) Nec habet ad hoc speciale mandatum, imò habet specialem prohibitionem, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Ideo aliquis emendo & vendendo rem spiritualem, irreuerentiam facit Deo, & iniuriam rei spirituali. Ideo peccat peccato simoniae, quod continetur sub peccato irreligiositatis. Ex his inferunt, quod summus pontifex potest vitium Simoniae incurtere, vt dicit D. Tho. quantum aliqui dicant verum esse solum in prohibitis, quia simoniaca secus in simoniacis, quia prohibita de iure Ecclesiastico humano. Item dicunt ipsum non incurtere poenas iuris, cum non ligetur suis legibus coerciue. ¶ Secunda conclusio, quod res compositae ex spirituali & corporali, in quibus spirituale est principale, non possunt absolute vendi vel emi: vt sacramenta, praedicatio, ordinatio, & alia huiusmodi: de quibus supra probatur sic: Quia vnuquodque cum absolute tractatur, censetur tractari & iudicari secundum principale, sicut cum tractatur de homine, tractatur de eo secundum quod est rationale: sed spirituale est principale: igitur absolute vendi non potest. ¶ Tertia conclusio: Accipere aliquid temporale pro administratione spiritualium per modum pretij, Simonia est. Sed recipere sponte oblata secundum ordinationem Ecclesiae, vel consuetudinem approbatam per modum elemosinae aut stipendij, substitutionis, & necessitatis, non est simonia, neque peccatum. Prima pars huius conclusionis probata est in prima, & per c. qui pro pecunia. 1. q. 1. vbi dicitur: Qui pro pecunia quaequam consecrauerit, alienus sit à sacerdotio. & intelligendum est directe vel indirecte, vt in his qui viginti duodenos accipiunt pro literis testimonialibus, in quibus vix quatuor lineae sunt scriptae. & in c. quidquid. eadem causa & quaestione, dicitur: Quicquid inuisibilis gratiae consolatione tribuitur, nunquam quaestibus vel aliquibus suis praemijs venditari penitus debet: sed omnia huiusmodi spiritualia per inuisibilem gratiam tribuantur: nec vlla consuetudine potest excusari, quia consuetudo non praedicit iuri naturali aur diuino. Secunda pars huius conclusionis probatur per illud 1. Corinth. 9. Quis militat suis stipendijs vnquam? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducatur? & in eodem cap. Nescitis quod qui in sacrario operantur, de his quae in sacrario sunt edunt: & qui altario deseruiunt, cum altario participant? Et Glo. D. Augu. super illud 1. Timoth. 5. Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni sunt: Accipiant sustentationem necessitatis à populo, & mercedem dispensationis à Domino. Necessitatis est accipere, vnde viuunt. Charitatis est praebere. Nec propter hoc venale est euangelium, vt pro his praedicetur. Sic propheta olim accipiebant. 2. Regum 9. & 3. Reg. 13. Similiter & aliqua temporalia Deum laudantibus in celebratione diuini officij dabantur. Exigere tamen ab inuitis per spiritualem subtractionem, habet quandam venditionis speciem. Licet prius administratis spiritualibus licite possint oblationes statuta & consuetae & alij quicunque proventus exigere, etiam à nolentibus & valentibus soluere, auctoritate superioris interueniente: quia in subsidium

A fidium ministrorum proventus, oblationes, & decimae constitutae sunt. Et si dicatur quod habent alias vnde viuere possint: respondetur quod est per accidens. Non tamen vt tales ministri sunt: & propter ea quae sunt per accidens, non sunt omittenda ea quae sunt per se. Praeterea ad victum multa requiruntur. Et vltra hoc habent ex officio dispensare pauperibus. Si tamen huiusmodi pacto interueniente fiant, aut cum intentione emptionis & venditionis, aut si accipiatur vt pretium, Simonia est.

¶ Difficultas tamen est in cognoscenda intentione huiusmodi, an per modum sustentationis recipiat vel per modum pretij, in eo qui alias non esset celebraturus. Et in canonico, qui propter distributiones canonicas venit ad officium ecclesiasticum, alias non compariturus. Videtur enim in huiusmodi quod tales recipiunt per modum pretij, cum in tali receptione videatur pecunia principaliter intendi, & non honor Dei. cum cessantibus distributionibus & pecunia, cesset comparitio & celebratio. Dicendum quod impossibile est nobis de aliorum intentionibus iudicare. ipsi in se videant. Hoc tamen verum arbitrarium possumus, quod in eo qui non esset alias celebraturus, sed cum offeruntur tres duodeni, celebrat: pecunia potest esse in eo causa finalis, & causa sine qua non. Si pecunia sit causa finalis, constat eum esse simoniacum. Et signum in huiusmodi est, quando improprie vel non dictis matutinis aut non praemissa confessione celebrat. Et cum canonicus vadit ad officium, nihil cogitat de Deo, sed solum vadit ad fabulandum, vel dormiendum, vel deambulandum per ecclesiam: tunc videntur distributiones esse causa principalis & finalis. Si vero distributiones sint causa sine qua non: vt puta quia non cogitabat, sed per oblationem offerretis tres duodenos, sacerdos excitatur & se praeparat. Et per pulsus campanarum canonicus excitatur, & se disponit ad eundem ad officium diuinum, & orandum pro populo & fundatoribus: Signum probabile est, quod pecunia non sit causa finalis, sed causa sine qua non. & sic tales non sunt simoniaci mentales. Quemadmodum si existenti in peccato mortali, qui decreuit confiteri loco & tempore debitis, si adueniente graui infirmitate confiteatur, infirmitas potest esse causa sine qua non excitatiua: quia scilicet tunc non cogitabat: & illa adueniente habuit occasionem cogitandi. Idem adueniente tempore paschali. Si vero confiteatur ad euitandam damnationem: vt Antiochus, qui propter timorem mortis poenituisse & orasse dicitur 2. Macch. 9. tunc infirmitas & damnatio esset causa finalis. Si contra huiusmodi conclusionem arguatur de matrimonio, pro quo licet pacisci de dote: dicendum quod matrimonium non solum est sacramentum, sed etiam naturae officium, ad conseruationem speciei, in quo multa sunt onera. Et ideo secundum quod est officium naturae pacisci potest, & dos recipi, pro supportandis oneribus. Non autem in quantum est sacramentum: ideo secundum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquod exigatur. Nec obstat etiam quod scientiae liberales sint spirituales, & consilium iurisperitorum: tamen licitum est vendere: quia (vt dictum est) illa ex se non ordinantur in gratiam Spiritus sancti. Nec illa administrantur ex officio: quia per quemlibet idoneum, qui non est alias obligatus, exerceri possunt. quod non fit de spiritualibus: ideo non est simile. ¶ Quarta conclusio ex domino Caietano, talis est: Locare operas ad exercitia quae sunt principaliter spiritualia, non est licitum, nisi forte per accidens. Prima pars patet ex secunda conclusione, & ex hoc quod locatio (cum sit contractus non gratuitus) est quaedam venditio, vt hic accipimus venditionem. Secunda vero pars huius conclusionis, scilicet quod sit licitum per accidens, hoc est propter adiunctum vinculum, patet ex approbata Ecclesiae consuetudine. Multi enim sacerdotes locant operas suas, ad officium in Ecclesiis per annum vel per menses, in quibus habent certis diebus celebrare. Quamuis enim non liceat operam suam locare ad celebrandum missam, quia hoc (vt dictum est) esset vendere spiritualia, cum principale missae sit spirituale: licet tamen locare libertatem suam: quia toties habet multa facere, & residere in eodem loco, vt impedimentum praestari possit aliis operibus & oneribus suis. & ideo non censentur spiritualia locare, sed libertatem, & onera illa quae sunt temporalia. ¶ Quinta conclusio est: Res composita ex temporalis & spirituali, in qua temporale est principale, absque vitio simoniae vendi potest, nisi prohibeatur iure positio: vt castrum cui annexum est ius patronatus, quod ordinatur ad presentandum clericis ad beneficia. Similiter cruces benedictae, & calices consecrati, vendi possunt, dum tamen propter ius patronatus, consecrationem, aut benedictionem, nil exigatur. Haec conclusio quo ad primam partem manifesta est ex probatione secunda. Quo ad secundam autem partem (scilicet nisi iure positio prohibeatur) patet: quia quantumcunque res secundum se venalis sit, si iura disponunt interuenire simoniae, erit simonia, non secundum se, sed quia prohibita. Oportet enim parere iuri. De multis enim officiis iura sic disponunt, vt non vendantur, vt de officio Oeconomi & Castaldi. ¶ Sexta conclusio: Licitum est locare operas in exercitiis rerum compositarum, in quibus principale est corporale: vt patet de officio vicarij, sacristae, iudicis, doctoris in Theologia, quibus dantur certa stipendia: & possunt in istis interuenire conditiones & pacta de quantitate stipendij: quia de corporali & venali opere pactio fit, & non de spirituali iustitia aut veritate. Non tamen intelligendum est sic de officio vicarij generalis episcopi, quod possit aliquid dari episcopo pro collatione beneficiorum, vel exercitio vicariatus, siue vicariatum (vt communiter dicitur) arrentare, vnde prohibitum est de iure, ne Praelati committant vices suas pro annuo censu. Possunt tamen pacisci, vt pro officio vicarij aliqua stipendia accipiant: quia illa recipere pro residentia & libertate, non est illicitum. ¶ Notandum praeterea quod duplex est Simonia: quaedam est interior siue mentalis: quaedam vero exterior & conuenientialis. Simonia mentalis est duplex: quaedam, quae in sola mente & proposito consistit. Alia est mentalis, quae non consistit in solo proposito: sed habet aliquem actum exteriorem, cooperatum tamen & velatum, vt non possit bene agnosci, nisi ab operante: vt cum quis seruit temporaliter, aut munus offert pro spirituali consequendo: non tamen declarat suam intentionem, scilicet quod intentionem habendi beneficium hoc facit. Tunc est simonia non pu-
nalis duplex

Simonia conventionalis.

An simoniaci simonia non consummata, quando hincinde facta est traditio.

Simoniacorum poena quae sunt.

2. 2. q. 100. art. 6.

mentalibus, quia est imperativa actus exterioris, latenter tamen. Tales simoniaci peccant mortaliter, sed non incurrunt poenas a iure simoniacis inflictas...

5. 7.

De Pietate.

2. 2. q. 101. 2. 2. q. 189. An religio sus professus possit exire claustrum ad subueniendum parentibus.

Matth. 4. Deut. 33. Luc. 9.

Pietas (quae in auribus vulgi misericordiam sonat) hic accipitur pro secunda virtute iustitiae annexa, quae inclinatur ad exhibendum cultum...

F

ra sua negotiis secularibus implicari, ergo etiam pro vita parentis, cui iure naturae illam debet. Praeterea cum teneatur petere licentiam, vel praelatus consentiet, & tunc poterit: si neget, etiam: quia irrationabilis disensus est consensus interpretatiuus...

Quae peccata sunt contra pietatem. Sermo de filiorum educatione.

Psalm. 147.

Eccle. 7.

Nutriti nomine quid intelligatur.

Prover. 29.

Dan. 13.

Eccle. 30.

Psalm. 127.

1. Reg. 2. Prouerb. 23. Eccle. 30.

1. Reg. 2.

Ephes. 6.

2. Cor. 12.

13. Antiquitatum, Matth. 6.

genti. Non tamen prohibuit thesaurizare ad subueniendum necessitati familiae, aut pro Republice utilitate. ¶ Filiabus autem debent tria parentes ultra duo praedicta. Primum est corporis & honestatis custodia. Vnde dicit Sapiens, Serua corpus illarum, scilicet a macula, corruptione, & inhonestate. Quia cum corpus vnius filiae corruptum pollutumve, aut maculatum fuerit: honor perditur, matrimonia non inueniuntur. Solicitatur, & vix ad bonum peruenit finem. Hoc officium magis pertinet ad matres, quae quado filiae iam incipiunt peruenire ad annos nobiles, nunquam debent eas solas (saltem in loco periculoso) dimittere: nec eas ad colloquium muguetorum siue iuuenum lasciuorum exponere: imo nec omnibus mulieribus fidere. Tales enim aliquando apparent bonae matronae, quae sunt macellae. Vitruum facile frangitur, quod non fit in anno, fit in hora. Supramodum cauere debent ne exponant eas conuiuibus aut choreis. Ibi enim fiunt pastilli daemones. Dina filia Iacob bonam matrem habebat Rebeccam: tamen quia absque eius licentia ad choreas accessit, tandem deflorata est. Ad huiusmodi puritatem conferuandam, stimulantur sunt vt deuotae sint, & nunquam maneant otiosae, bibantque sobrie & temperate: vt scilicet non ponant aquam in vinum, sed parum vini in aquam, sicut oleum in pulmentum, Hispanorum more. Secundo debent docere verecundiam, quia verecundia & reuerentia virginalis, est lapis pretiosus, & flos odoriferus in virgine. Vnde Seneca in Epistolis: Verecundia, optimum in adolescente signum. Et D. Ber. Nescio si quidquam gratius in iuuenibus verecundia inueniri possit. Verecundia haec consistit in aspectu oculorum, vt scilicet demissos habeant oculos, & summe caueant ab aspectibus & tactibus virorum, & ab auditu verborum inhonestorum, ac tactibus impudicis non permittant se tangi a viris, Aues enim syluestres & nemorum, quae se tangi non permittunt, pulchriores sunt quam aues domesticae, quae permittunt se tangi. Quia tactu semper aliqua pluma perditur. Sic virgines syluestres quae se tangi non permittunt, honestiores reputantur domesticis, quae ex tactibus plumas honestatis & famae amittunt. Ideo cauendum est matribus, ne eis nimiam familiaritatem ostendant, sicut quaedam faciunt. Nec sequendus est mos illarum quae dicunt: Si filia mea nesciat loqui & chorizare, nunquam inueniet maritum. Ostultum verbum! Officium loquendi cito & nimis facilliter discunt mulieres. Filia taciturna, verecunda, & honesta, quae chorizare nescit, magis aestimatur & laudatur ab omnibus, & facilius inuenit maritum, quam loquax, choreatrix, aut dissoluta. Ideo vigilent matres circa huiusmodi. Tertio debent prouisione & societatem matrimonij cum peruenerint ad annos nobiles, non adeo praematurae, sicut quidam faciunt: melius est enim vt prouectae aetatis xv. vel xvij. annorum nubant, quam in duodecimo. Nec debent attendere parentes ad diuitias virorum, vt tradant eas iuuenibus haeredibus & filiis magnarum domorum: sed potius sapientibus & prudentibus. Vnde Sapiens dicit: Trade eam viro, non dixit, puero: sed viro, non cuiuscunque conditionis, aut diuiti: sed sapienti & sensato: & grande opus feceris, vir enim sapiens parua suppellectili prouisit, melius & securius nutriet eam, quam iuuenis insipiens & leuis, cuiuscunque domus magna. Dicitur communiter, quod supra magnos montes cadunt magna fulgura.

Sermo de honore parentum.

¶ Viso de parentibus, nunc videndum est de filiis & filiabus in ordine ad parentes, ad quid scilicet eis teneantur. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod beneficia & officia parentum in filios & filias, tanta sunt, quod filij & filiae parentibus satisfacere non possunt. Vnde Philosophus: Diis, parentibus, & magis non redditur aequiualens. Et quia impossibilium nulla est obligatio, Deus non obligat eos ad reddendum aequiualens, sed ad reddendum quae possunt secundum proportionem. Primo, quia parentes sunt principium & dederunt esse dispositiuum, ordinauit Deus vt filij tenerentur ad honorem & reuerentiam parentibus. Vnde dixit Exod. 20. & Matth. 15. Honora patrem tuum & matrem tuam. Hic autem honor multa includit. Primo honorem reuerentialem in verbis & gestibus exterioribus. D. Tho. dicit, quod post Deum filij intimius & ex maiori affectu tenentur reuereri parentes, quam principes: quia participat in ratione principij quodam modo esse diuinum, quod non faciunt domini temporales. Hanc rationem tangit Sapiens Eccle. 7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuae ne obliuiscaris. Memento quod non nisi per illos natus fuisses. Sunt qui dicunt quod nihil habuerunt a parentibus, tales sunt miseri. Si haberent manum aut tibiam fractam, essentque in periculo perdendi, & inuenirent medicum qui sanaret eos, recognoscerent: quanto magis filij, qui non solum manum aut pedem, sed omnia membra & totum corpus, imo & animam, dispositiuum (quibus omnia lucrati sunt) acceperunt? Secundo tenentur ad honorem Obedientiae. Vnde Apostolus: Filij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est. Et Coloss. 3: Filij, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Haec obedientia consistit in duobus, scilicet in adimplentione praecceptorum parentum, ad quam debent semper esse parati: vt Ioseph, qui patri dicenti, Veni, & mittam te ad fratres tuos, respondit: Praesto sum. Gen. 37. Secundo in adimplentione voluntatis cognita. Non enim solum debent implere mandata cum praecipitur verum, etiam si non loquantur, modo intelligant voluntatem illorum. Tertio tenentur ad seruitia & obsequia exteriora, secundum quod permittit voluerint. Vnde Eccle. 3. Qui timent dominum, honorant parentes, & quasi dominis seruiunt his qui genuerunt se. Quauis sint pauperes, debent eis maiora obsequia, quam personis dominorum temporalium. Ideo dicit, quasi dominis: ac si diceret, non sicut dominis, sed magis quam dominis. Quia dominis seruitur timore poenae: parentibus autem seruire debent filij timore & amore filiali, qui est maior, &c. Quarto tenentur ad supportationem, maximè quando sunt senes & difficiles. Vnde Eccle. 3. In omni verbo & sermone & in omni patientia. Non debent eos in aliquo contristare. Vnde in eodem: Fili, suscipe senectutem patris tui: & ne contristes eum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da illi: & ne spernas eum in virtute tua: quia non spreuit te in virtute sua, cum tu deficeres sensu in pueritia, multo maiora pro te sustinuit. Haec debent filij cogitare, & labores matris. Vnde Thob. in testamento suo dicebat filio suo: Audi fili mi verba oris mei: & ea in corde tuo quasi

in libro

A in libro scribe. Cum Deus susceperit animam meam, corpus meum sepeli: & honorem habebis matris tuae omnibus diebus vitae tuae. Memor enim esse debes, quanta passa sit pro te in vtero suo. Quinto filij & filiae tenentur parentibus (si pauperes sint) ad sustentationem, memores sustentationis, nutrimenti, educationis, & promotionis, quae acceperunt ab eis: aliam ostendunt se ingratos. Animalia enim bruta recognoscunt beneficia: quanto magis filij, qui sunt rationabiles? Ad haec ultra naturalem inclinationem inducunt praemia talibus promissa. Vnde Eccle. 3. Eleemosyna patris tui non erit in obliuione: & pro peccato matris tuae retribuetur tibi bonum: & in iustitia aedificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui. Et sicut in sereno glacies dissoluitur: sic dissoluentur peccata tua. Inter alia bona est vita longior. Ecclesiast. 3. Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore. Et Exod. 20. Honora patrem tuum, & matrem tuam, si vis longaeuus esse super terram. D. Paulus de hoc praeccepto loquens, dicit quod hoc praecceptum est primum in re promissione, & ratio est: ne quis arbitraretur quod honoratio parentum non esset meritoria, propter naturalem inclinationem, quae ad hoc incitat. Secundum bonum multa complectens, est benedictio. Vnde Eccl. 3. Honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio a domino: & benedictio illius in nouissimo mane. Benedictio patris firmat domos filiorum. Haec benedictio continet benedictionem spiritualem & temporalem. Primo temporalem, quo ad bona, ad victum & vestitum necessaria. Secundo quo ad liberos obedientes: quia dabit tibi filios, qui rependent vices. Tertio temporalem, quae consistit in liberatione a periculis, & in fauore temporali: quia tales communiter preferuntur a malis: & communiter benedicuntur & honorantur. Tota scriptura sacra repleta est benedictionibus, quas consequuntur filij honorantes parentes. Ita per oppositum dicendum est de maledictionibus quae proueniunt filiis ingratis & rebellibus, inhonorantibus parentes. Deutero. 23. Maledictus vir qui non honorat patrem suum aut matrem suam, & saepe inculcatur, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Et Eccle. 3. Maledictio patris aut matris eradicat fundamenta: quia cito moriuntur: vel si uiuant, priuantur filiis: aut si habeant filios, habebunt malos, qui amplius inhonorabunt illos, & peiora facient. Et paupertas ac miseria sequetur eos cum infamia: & in fine maledictio aeterna in nouissimo die. Nec mirum: quia magnam iniuriam faciunt Christo, qui ad praebendum exemplum filiis, tanto tempore scilicet per triginta & tres annos, voluit honorare matrem suam, & patrem putatiuum. Vnde Lucae 2. Et erat subditus illis. Vbi glo. Quis? Quibus? Dominus scilicet, Rex regum, pauperibus creaturis, a fortiori alij filij. Et ideo qui negligit & despiciunt, merentur maledictionem. Vnde Gen. 9. habetur de Cham, qui reuelauit pudenda patris sui Noe dormientis: qui cum euigilatus fuit, inspiratus a deo maledixit illi, & benedixit aliis. Maledictus puer Cham, &c. Ideo timere debent filij: quia experimento constat maledictionem Dei eis esse paratam.

5.8.

De Obseruantia.

B Obseruantia tertia virtus iustitiae annexa est, per quam cultus & honor exhibetur personis, in potestate & excellentia ac in dignitate constitutis. Vnde 1. Petri 2. Deum timete, Regem honorificate. Huic virtuti adiungitur dulia, quae proprie dicitur seruitus quaedam siue honor, quem debet seruus domino, miles duci, discipulus magistro. Communiter tamen ad duliam pertinet exhibere reuerentiam cuiuscunque homini, ratione cuiuscunque excellentiae. Et sic continet sub se pietatem tanquam speciem, ac etiam hyperduliam, quae est potior species duliae. Maxima enim reuerentia debetur homini ex affinitate, quam habet ad Deum, vt D. Virgini, quae est mater Dei. sed de hac dictum est, cum de adoratione ageretur, c. 5. 5. ver. 12.

5.9.

De Obedientia.

C Obedientia (prout est quarta & specialis virtus, annexa iustitiae) est habitus inclinans voluntatem ad promptam & facilliter implendum praecceptum & voluntatem superioris praecipientis. cuius obiectum est praecceptum cum intentione obligandi. Praecceptum autem intellige expressum vel tacitum, quod scilicet est voluntas superioris praecipientis, quocumque modo innotescat. & tanto videtur obedientia promptior & melior, quanto quis praecceptum obediendo praue nit. Quo ad obligationem vero nota quod intelligitur quis obligari in licitis & honestis, & in his ad quae superioris potestas se extendit, & non in aliis. Ex quo sequitur quod nullus homo potest praecipere actus pure interiores, cum non habeat super eos potestatem: nec possit scire si ponantur vel non ponantur. & per consequens non potest punire transgressores. Actus vero interiores, qui habent ordinem ad exteriores, puta quia sunt imperatiui actu exteriorum (vt sunt contemplatio & recordatio ad praedicationem) praecipere potest. Omnibus autem quae vult praelatus, non tenetur quis parere: nisi innotescat ratio praeccepti, hoc est praelatum velle obligare, hoc est nisi praecipiat. Sicut non tenetur velle omnia quae Deus vult, sed solum ea quae vult & praecipit nos velle. Accipitur tamen obedientia aliquando large pro executione cuiuscunque quod cadere potest sub praeccepto, ex quacunque intentione procedat: & tunc non respicit rationem formalem praeccepti, & sic est virtus generalis.

Ver. 1.

De Inobedientia.

D Obedientiae opponitur inobedientia: quae oppositio ad obedientiam dupliciter accipitur: vno modo generaliter & materialiter, & sic inuenitur in omni peccato, in quo transgreditur praecceptum aliquod, non cogitando tamen de ratione formali intentionis praeccepti: sed alia voluntate & intentione, puta delectandi, & potest dici contemptus materialis. Inobedientia vero (prout est speciale peccatum) est quando ex intentione praecceptum contemnit, quando scilicet in exequendo intendit agere contra praecceptum, vel facere in despectum praeccepti superioris. & talis dicitur contemptus formalis, & spe-

ciale peccatum, mortale ex genere: sed propter subreptionem vel imperfectionem actus: fit veniale

S. 10.

De Gratia siue Gratitude.

2.2.9.106.

Gratia siue Gratitude quinta virtus annexa iustitiæ, est habitus inclinans hominem ad recompensandam benefactoris gratiam, beneficia, & obsequia. Benefactori enim in quantum benefactor est, debetur primo per se honor & reuerentia, eo quod habet rationem principij: & per accidens debetur subuentione vel sustentatione, si indigeat: & quantum ad affectum debet recompensari statim: quia scilicet debet habere gratum animum & gratam linguam. Vnde Seneca 2. de Beneficiis: Vis reddere beneficium? accipe benignè. Sed quantum ad effectum siue donum, debet expectari tempus, quo recompensatio fit benefactori opportuna. Vnde Seneca 3. de Beneficiis: Qui festinat reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris. & idem in quarto: Qui nimis citò cupit reddere, inuitus debet. Et qui inuitus debet, ingratus est.

Ver. 1.

De Ingratitude.

2.2.9.107.

Ingratitudo peccatum est (vt habetur 2. Timot. 3.) vbi inter alia peccata enumerat homines semetipsum amantes, ingratos, &c. Agit enim ingratus contra debitum morale, eo quod pro beneficio accepto non refert gratias pro loco & tempore, aut non agit lingua laudando, aut non habet in animo recordando, & affectum beneuolum habendo. Et committitur peccatum ingratitude dupliciter. Primo formaliter & per se, siue vt est speciale peccatum: cum quis adeo ingratus est, vt ex intentione vices non rependat, aut malas vices reddat. Hoc enim prouenit ex contemptu beneficii, & est peccatum mortale ex genere: quia contrariatur directe dilectioni debitæ benefactori. Secundo committitur materialiter, quando scilicet agit vel omittit aliquid necessarium ad gratitudinem, aut committit aliquid offensiuum benefactoris, non eo animo vt ingratus, seu vt beneficium contemnat: sed vt deleatur, vel alia intentione. & sic in omni peccato inuenitur ingratitude erga Deum. Et si omittitur aliquid de necessitate salutis exhibendum benefactori, aut committitur aliquid de necessitate salutis cauendum ne fiat in benefactorem, est peccatum mortale. Si verò omittitur aliquid aliter debitum, vel committitur aliter vitandum, est veniale, nisi sit offensa notabilis.

S. 11.

De Vindicatione.

2.2.9.108. Vindicatio duplex. 1. Petri. 2. Rom. 13.

Vindicatio est duplex: prima, quæ fit autoritate publica, quæ scilicet exercetur per principem vel iudicem: & hæc est opus sanctum iustitiæ distributiue, de qua 1. Petri 2. Subiecti estote omni humane creature propter Deum, siue Regi tanquam præcellenti, siue principibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Et Rom. 13. dicitur: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malè agit. Secunda vindicatio est priuata, qua quis vult malum pœnæ alteri. & si intentio principaliter feratur in malum illius (de quo vindicta sumitur) & ibi quiescit, non est omnino licitum: quia delectari in malum alterius pertinet ad odium, quod charitati repugnat. Si verò intentio vindicantis feratur principaliter in aliquod bonum, ad quod peruenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccatorum, vel saltem ad cohibitionem eius, & quietem aliorum, & iustitiæ conseruationem, & Dei honorem, est vindicta licita, seruatis aliis circumstantiis: sicut vim vi repellere cum moderate inculpata tutela, vt aggressor propulsetur. Hoc enim naturale est, & irrationabilibus conuenit. Data est enim vis irascibilis ad propulsandum & repellendum nocentem. In hominibus autem si non fiat intentio nocendi, sed intentione remouendi impedimentum duntaxat, est bonum. Et secundum hoc ponitur specialis virtus, per quam malis recompensatur debitum. & de qua Cicero in Rhetoricis: Vindicatio est, per quam vis & iniuria & omnino quicquid obscurum est, hoc est ignominiosum, defendendo aut vlticendo propulsatur. & sic licitum est priuato appetere vindictam, non à se exercendam, sed à Deo vel iudice: quia Rom. 12. habetur, Mihi vindictam, & ego retribuam. Ideo licitum est petere à Deo per orationem, & à iudice per demonstrationem vel accusationem, dummodo non procedat ex odio, sed vt is qui iniuriam facit emendetur, & alij probi quietius viuant, & mali retrahantur ab excessibus & persecutione bonorum.

S. 12.

De Veritate.

2.2.9.109. Veritas dupliciter accipitur. c. 1. S. 8. ver. 5.

Veritas accipitur dupliciter: primo, vt est quedam adæquatio vel æqualitas siue conformitas intellectus vel signi ad rem intellectam. Et hæc non est virtus neque habitus, vt dictum est cum de veritate ageretur. Requiritur tamen veritas hoc modo accepta, ad omnem veritatem. Quia ad omnem actum bonum requiritur iudicium prudentiale, quod semper est verum. Secundo accipitur veritas, qua aliquis dicitur verax. & talis veritas siue potius veracitas (qua aliquis inclinatur ad dicendum verum, & ostendendum se alius talem qualis ipse est) est specialis virtus & annexa iustitiæ. Quia conuenit cum illa in duobus: Primo, quia est ad alterum: secundo, quia sicut iustitia æqualitatem quandam in rebus constituit: sic veritas adæquat signa rebus existentibus circa ipsam. Deficit autem à propria ratione iustitiæ, quæ attendit debitum legale. Sed veritas attendit debitum morale, in quantum vnus homo debet alteri veritatis manifestationem. Et differt hæc veritas manifestationis à veritate vitæ, iustitiæ, ac doctrinæ. Quia veritas vitæ est, secundum quam aliquis rectè viuunt in seipso, & secundum quod conformatur vitæ Christi, qui exemplum bene viuendi tribuit. Veritas iustitiæ est, secundum quam aliquis rectitudinem legis in iudiciis quæ sunt ad alterum, obseruat. vel Veritas iustitiæ est, secundum quam aliquis ex iustitia veritatem manifestat: vt puta cum auditur à iudice, iuramento medio. Veritas doctrinæ consistit in quadam manifestatione verborum, de quibus est scientia. Et sic in quantum aliqua doctrina

Triplex veritas. Veritas vitæ. Veritas iustitiæ. Veritas doctrinæ.

doctrina est vera, in quantum est conformis rationi & doctrinæ Christi. Ex quo apparet quod hæretici non habent neque docent veram doctrinam. Sed veritas manifestationis (quæ dicitur specialis virtus) est qua aliquis vita & sermone talem se demonstrat, qualis ipse est, & non alia quam quæ circa ipsum sunt, nec maiora nec minora.

Veritas manifestationis quæ sit.

Ver. 1.

De Mendacio.

A

Veritati opponuntur quatuor vitia, scilicet mendacium, simulatio siue hypocrisis, iactantia, & ironia. Mendacium est falsa enunciatio cum intentione fallendi, hoc est falsum dicendi. Et nota quod in mendacio sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale est falsa enunciatio: formale est intentio fallendi. Et stat quod aliquando sit mendacium materiale, & non formale: vt cum quis falsum enunciat, & putat se verum dicere. & tale non est peccatum. Si verò enunciatio vera sit, & aliquis intendat fallere, & falsum dicere, est mendacium formale, & peccatum, & contra rationem: quia abutitur loquela, ad alium vsu eam ordinando, quam fuerit ordinata. Loquela enim est data ad manifestationem conceptuum vel intellectuum, quæ dicuntur passionem, vt dictum est. & mendax peruertit ordinem illum. Mendacium est triplex: Quoddam iocosum, quod nulli nocet, sed delectandi causa dicitur. & hoc est veniale. Aliud est officiosum, quod absque alterius iniuria dicitur, & alicui prodest. & hoc etiam est peccatum veniale, minus tamen mendacio iocoso. Aliud est perniciosum, quod cum alterius iniuria siue nocimento dicitur. & hoc est peccatum mortale ex genere: sed efficitur veniale ex subreptione, vel propter imperfectionem actus, siue propter modicitatem nocimenti. D. Thom. dicit quod omne mendacium etiam officiosum est peccatum, saltem veniale. & probat per illud Eccle. 7. Noli velle mentiri omnino mendacium: probat etiã ratione: Quia id quod est ex genere siue ex se malum, non potest fieri bonum & licitum. ad hoc enim quod aliquid sit bonum, oportet quod omnia rectè concurrant. Quia bonum est ex integra causa, malum ex singularibus defectibus. vt dicit D. Dionys. Quod autem sit malum ex genere & intrinsecè probat, quia est actus cadens super materiam indebitam: cum voces sint signa naturalia intellectuum: innaturale enim est & indebitum, vt aliquis voce significet id quod non habet in mente: hoc enim est pervertere ordinem naturæ. Vnde Philosophus in 4. Ethic. dicit, quod mendacium est per se (hoc est intrinsecè) prauum & inordinatum & fugiendum. Nec obstat quod aliquando sancti leguntur fuisse mentiti. poterant enim peccare venialiter. Nec Iudith excusatur à peccato veniali: quantum aliqui dicant quod Deus in ea dispensauerit: vel quod locutiones & signa quæ ipsa dixit aut fecit, alia intentione fuerunt dicta, quam Holofernes accepit. Nec obstetres Aegyptiorum remuneratæ sunt propter mendacium, sed propter timorem Dei, & misericordiam erga paruulos. Vnde dicitur Exo. 1. Et quia timuerunt obstetres Deum, ædificauit illis domos. Nec etiam Iudith laudata est propter mendacium, sed propter affectum quem habuit ad salutem populi. Non enim licet aliqua inordinatione illicita vti propter vtilitatem propriam aut aliorum, sicut non licet peierare propter vtilitatem suam aut aliorum. Non enim sunt faciendæ mala, vt inde veniant bona. Licet sit licitum eligere mutilationem membri minus vtilis, quam corruptionem vtilioris vel totius. Nec propter quodcumque bonum recipi licet quis debet venialiter peccare, vt inferius dicitur. Ea autem quæ in sacris literis hyperbolicè dicuntur, non sunt mendacia. Omnis enim enunciatio ad id quod enuntiat, referenda est, vt dicit D. August.

2.2.9.110. Mendacium quid sit.

Mendacium materiale. Mendacium formale.

Loquela ad quod data est homini.

Mendacium triplex.

Mendacium perniciosum quid est quale peccatum sit.

2.2.9.110. ar. 5.

Omne mendacium est peccatum.

4. c. de Diu. Nom. 4. Ethic.

Exod. 1.

Rom. 3.

In lib. contra mend.

Ver. 2.

De Simulatione.

B

Simulatio etiam opponitur veritati: quia ad virtutem veritatis pertinet quod quis talem se exhibeat facta. Et ideo sicut mendacium opponitur veritati, ita & simulatio perfecta, vt si masculus induatur veste muliebri. Et notandum quod sicut in mendacio est materiale & formale, ita in simulatione. & à formali habet quod sit peccatum, quado scilicet est cum intentione fallendi. Quia si ad aliquem bonum finem, & apud eos qui sciunt, fiat: non est peccatum. Simulatio & hypocrisis se habent, sicut genus & species. Omnis enim hypocrita est simulator, sed non e conuerso. Hypocrisis autem est simulatio, qua peccator simulat personam iusti. Sed si vir iustus simulat se peccatorem, non est hypocrita: quia hypocrisis proprie significat simulationem sanctitatis.

2.2.9.111.

Ver. 3.

De Iactantia.

C

Iactantia est pars mendacij: & opponitur veritati, secundum Philosophum. & est vitium, quo quis verbo plus de se quam sit aut appareat, dicit. Hoc vitium includit multa peccata. Primo mendacium. Secundo est laus inordinata. Non enim iactator pure narrat: sed tanquam laudans narrat. Tertio est arrogancia, quando est illius iactantiæ efficiens causa. Quarto inanis gloria, propter quam se iactat & laudat. Quinto est lucrum indebitum, propter quod quis quandoque se iactat. Sexto est vanitas, ex qua multi se iactant. Et hoc peccatum est communiter veniale: sed in tribus casibus est mortale. Primo, quando se iactat de mortali, vel ad finem mortalem. Secundo, quando est in detrimentum notabile proximi. Tertio, quando constituit in ea vltimum finem.

2.2.9.112. 4. Ethic. Iactantia includit sex peccata.

Iactantia in tribus casibus est peccatum mortale.

Ver. 4.

De Ironia.

D

Ironia est pars mendacij: & opponitur veritati per defectum, quia asserit de se aliquid vile, quod in se non recognoscit: vel cum negat de se aliquid magnum, quod tamen percipit in seipso. Et est semper peccatum, saltem veniale. Potest tamen aliquis de se minora dicere, vel maiora reticere, salua tamè veritate: dum scilicet aliquis minora quæ sunt in seipso, recitat, & maiora reticet. Et sic minora de se dicere, quæ

2.2.9.113.

Amos. 7. quis in seipso recognoscit habere, non pertinet ad ironiam. Nec Amos mentitus est, dicendo se non esse prophetam: quia intelligebat origine. Vnde subdit: Nec filius prophetae. Nec etiam ad ironiam pertinet ibi culpam recognoscere, ubi culpa non est. Non licet tamen homini ad fugiendam superbiam vel aliud peccatum, dicere mendacium. Vnde D. Augustinus, Non ita caueatur arrogantia, ut veritas relinquatur. Et D. Gregorius ait, Incauti sunt humiles, qui se mentiendo illaqueant. Et potest ironia diuina in iocosam, officiosam, & perniciosam, sicut & mendacium.

§. 13. De Amicitia.

Amicitia quae affabilitas dicitur, est virtus. Cum praecipua non dentur nisi de actibus virtutum, & Ecclesiastici quarto dicitur, Congregationi pauperum affabilem te facito: sequitur quod affabilitas est virtus specialis. Quia ubique occurrit specialis ratio boni, oportet esse specialem virtutem. Sed sic est in affabilitate: Igitur. Minor probatur: quia cum bonum in ordine rationis non consistat, & oporteat hominem ad alios conuenienter ordinari in communi conuersatione, tam in factis quam in dictis: ut scilicet ad vnumquemque se habeat sicut decet: Hoc autem pertinet ad amicitiam siue ad affabilitatem, quae est annexa iustitiae. Igitur, &c. Nec obstat quod Philosophus dicit, quod Amicitia perfecta est, quae est propter virtutem: quia ibi loquitur de duplici amicitia: quarum vna consistit principaliter in affectu, quo vnus alium diligit: quod pertinet ad charitatem, quae imperat omnibus virtutibus. Aliam vero amicitiam ponit, quae consistit in solis exterioribus verbis vel factis, quae quidem non habet perfectam rationem amicitiae, sed quandam eius similitudinem, in quantum aliquis decenter se habet ad illos cum quibus conuersatur.

Ver. 1. De Adulatione.

Amicitiae opponuntur duo vitia, scilicet adulatio & litigium. Adulatio est excessiua laus alterius, verbis vel factis in praesentia, in conuersatione ad delectandum ordinata. Et est peccatum mortale tripliciter. Primo ratione materiae, si quis laudet aliquem de actu peccati mortalis. Secundo ratione finis, ut cum quis laudat alium ut noceat corporaliter vel spiritualiter, vel ut eum decipiat. Tertio cum quis laudando alium, praebet ei occasionem peccandi mortaliter. Est autem peccatum hoc valde graue propter peccata maxima, quae affert humano generi. Hinc enim facillime (ut D. Hieronymus ait) mentes hominum corrumpuntur, & ad ea quae laudantur tanquam virtuosa accenduntur & assuescunt: intantum ut mala non solum desinant haberi ut turpia: sed habeantur & aestimentur ut bona, & laude, honore, atque praemio digna, quo quid peius? Et etiam propter excessum diuinae offensa, iuxta illud: Quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae, & iniquus benedicitur: licet aliquando possit esse veniale: ut cum de malis venialibus vel de bonis sola complacendi intentione absque ruina & deceptione, aut etiam si propter aliquam vtilitatem consequendam vel non impediendam fiat.

Ver. 2. De Litigio.

Litigium & contradictio opponuntur amicitiae. Ad cuius euidentiam supponendum est, quod duplex est litigium: primum, quo quis pugnat contra veritatem, propter personam dicentis, cui contradicens consentire non vult propter defectum amoris. Et tale litigium ad discordiam pertinet, & dicitur Contentio, qua quis contra veritatem ex intentione & proposito litigat. de qua inferius dicitur. Aliud est litigium oppositum affabilitati & amicitiae, qua homo conuersatur delectabiliter ut decet: & litigiosus in conuersatione humana omnibus se opponit verbo vel motu aliquo, ac per hoc molestiam habet conuersationem, utpote tristitiam ingerens his cum quibus conuersatur. Vnde Philosophus in 4. Ethic. dicit, quod illi qui ad omnia contrariantur causa eius quod est contristare, nec quoscumque; curantes, discolori & litigiosi vocantur. Et dupliciter incurrunt hoc peccatum: Primo formaliter, ex intentione contristandi hominem, contradicendo illi. Secundo materialiter, absque huiusmodi intentione, alia voluntate: & utroque modo peccatum est, quia contra rectam rationem, quae exigit hominem debere conuersari delectabiliter ut decet. Et communiter est veniale, propter paruitatem nocenti intenti vel subsequenti. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem, aut contemptibilem reddere: per huiusmodi contradictiones esset mortale, propter notabile proximi nocentium. Et quia de litigio loquimur, notandum est quod litigare in iudicio pro temporibus rebus sibi iuste debitis, quatuor modis est peccatum. Primo, si ex irrationabili causa: ut si ex odio vel cupiditate aut auaritia aut pertinacia quadam, vel opprimendi aut molestandi causa. Secundo, ex modo personali, quando contentiosus & quasi inimicus litigatur. Tertio, ex modo iudiciali, fraudulenter & perversè producendo, prorogando, probando, vel alias indebitè procedendo. Quarto propter scandalum profillorum: ut contingit quando filius contra patrem, vel vxor contra virum, vel frater contra fratrem, vel religiosus contra religiosum, vel religiosi contra laicos grauatos filii & filiabus, seu alias indigentes, pro leuibus quae deberent donare aut saltem differre, donec venirent ad pinguiorem fortunam.

§. 14. De Liberalitate & Beneficentia.

Liberalitas (quae alio nomine dicitur Beneficentia) virtus iustitiae annexa, est qua quis inclinatur ad bene vtendum pecuniis & diuitiis, & ad effundendum & dandum illas pro tempore & loco, considerata conditione personarum, & aliis circumstantiis. Vnde Philosophus dicit: Ad liberalem pertinet esse emissiuum. Vnde & alio nomine Liberalitas dicitur Largitas. Largum enim est non retentiuum. & sic obiectum liberalitatis est pecunia, de qua Philosophus: Pecunias dicimus omnia, quorum dignitas nummifmate mensuratur. Et non est liberalitas species iustitiae: quia iustitia exhibet alteri quod est eius: sed liberalis exhibet quod suum est, tamen conuenit cum iustitia in duobus. Primo, quia principaliter est

liter est ad alterum sicut iustitia. Secundo, quia circa res exteriores, sicut & iustitia. Nota tamen quod pauperes (quantum ad executionem) hanc virtutem habere non possunt, sicut nec magnificentiam: possunt tamen eas habere, quantum ad affectum.

Ver. 1. De Auaritia.

Liberalitati duo opponuntur vitia, scilicet Auaritia & Prodigalitas. Auaritia autem dupliciter accipitur: primo, ut significat primam voluntatem acquirendi vel retinendi alienum, & talis opponitur iustitiae commutativae, & est secundum se peccatum mortale. Et iuxta hunc sensum vsurarios, negotiatores fraudantes, fures, latrones, ac raptores, auaros dicimus. Alio modo accipitur auaritia ut contrariatur liberalitati, & sic significat inordinatum appetitum pecuniae & aliorum temporalium, quae pecunia mensurari possunt, quibus quis non eget, iuxta hunc sensum auari dicuntur tenaces & parci in dando, de quibus dicitur, quod Auaro deest tam quod habet, quam quod non habet. Similiter qui toto die ac nocte in angustiis & laboribus sunt, ut acquirant ea quibus non egent, & communiter est peccatum veniale: posset tamen tantus esse affectus ad acquirendum vel retinendum, quod esset peccatum mortale. puta si actualiter praeponeat acquisitionem aut retentionem salutem animae aut praecipuis Dei vel Ecclesiae, non curando illa transgredi. Auaritia est vitium capitale, hoc est à quo originem trahunt alia multa: vel ad cuius finem multa alia ordinantur, praecipue octo, scilicet proditio, fraus, fallacia, periurium, inquietudo, furtum, rapina, & obduratio contra misericordiam.

Ver. 2. De Prodigalitate.

Prodigalitas, secundum Philosophum, opponitur liberalitati per excessum, sicut auaritia per defectum. Quia prodigus superabundat in dando, & deficit in retinendo, & est vitium inclinans ad dandum inordinatè, absque causa & ratione sufficienti: & non est peccatum mortale ex genere, quia est minus peccatum quam auaritia, & cum neutra agat contra charitatem Dei & proximi, sed praeter illam, constat non esse mortale sed veniale. Si vero prodigalitas aut auaritia sit mixta iniuriae diuinorum praecipitorum, & generaliter cuiusque alteri vitio, puta impietati filiorum aut filiarum, aut intemperantiae: ut in filio prodigo, qui dissipauit substantiam suam cum meretricibus: Iudicanda est secundum qualitatem vitij cui admiscetur. Ita quod si prodigus mouetur ab appetitu mortali, prodigalitas est mortalis: si vero ab appetitu veniali, est venialis, ut cum superflue dat, propter vanam gloriam venialem vel mortalem.

§. 15. De Praecipuis Iustitiae.

Quia ratio debiti quae requiritur ad praecipuum, manifestè appareat in iustitia quae est ad alterum, quia in his quae sunt ad seipsum, videtur primo aspectu quod homo sit sui dominus, & quod liceat ei facere quod libet. Sed manifestè apparet quod in his quae sunt ad alterum, homo est obligatus ad reddendum quod debet. Ideo oportuit praecipua decalogi pertinere ad iustitiam. Tria prima praecipua primae Tabulae sunt de actibus religionis, quae est potissima pars iustitiae. Quartum praecipuum est de actibus pietatis, quae est secunda pars iustitiae. Alia vero sex dantur de actibus iustitiae communiter dictae, quae est inter aequales. Explicantur autem & declarantur praecipua decalogi per praecipua iudicialia, & per alia documenta veteris legis, ut diffusè prosequitur D. Thomas.

De Fortitudine. Cap. 6.

Fortitudo est secunda virtus moralis, quae perficit appetitum irascibilem, cuius officium est firmare & conseruare bonum rationis in his, in quibus maximè difficile est firmitatè habere. s. in periculis arduis & grauibus. Et versatur circa timores & audacias, quasi timorū cohibitua & audaciarū moderatiua, cuius actus sunt aggredi & sustinere. & inter hos principalis est sustinere, & inter sustinentias martyriū. Fortitudo autem non habet partes subiectiuas, quia non diuiditur in virtutes specie differetes, sicut iustitia: sed assignatur ei partes quasi integrales, secundum ea quae oportet concurrere & integrare siue perficere actum fortitudinis: & potèntiales, scilicet ea quae fortitudo obseruat circa difficilia, s. picula mortis. Ponuntur etiā alia quae aliae virtutes, secundum ea quae obseruat erga alias materias minus difficiles: quae quidem virtutes adiunguntur fortitudini, sicut secundariae principali. Ad actum aggrediendi duo requiruntur: primum pertinet ad animi praeparationem. Et quantum ad hoc Cicero ponit Fiduciam, quae est virtus per quam magnis & honestis rebus multū ipse animus fiduciae cum spe collocauit. Secundum pertinet ad executionem, ne quis deficiat in executione illorū, quae fiducialiter inchoauit. Et quantum ad hoc ponit Cicero magnificentiam, quae dicit esse rerū magnarū & excelsarū, cum animi ampla quadā & splendida propōne, administratio, hoc est executio: ut exemplo proposito administratio non desit. Haec duo si coartentur ad pericula mortis, erunt quasi partes integrales: quia sine illis fortitudo esse non potest. Si autem referantur ad aliquas materias, in quibus est minor difficultas, erunt virtutes distinctae secundum speciem suā: tamē adiunguntur ei sicut secundariae principali. Et sic magnificentia à Philo. in 4. Ethic. ponitur circa magnos honores. Ad sustinendum autem duo requiruntur. Primum, ne imminenti difficultate malorū animus frangatur per iustitiam, & decidat à sua constantia. Et quantum ad hoc ponitur Patientia, quae est honestatis aut vtilitatis, rerū arduarū aut difficultū voluntaria & diuturna perpessio. Secundum, quod ex diuturna perpessione homo non adeo fatigetur ut desistat, iuxta illud Heb. 12. Non fatigemini, animas vestras deficientes. Et quantum ad hoc ponitur perseuerantia: quae est in passione bene considerata praesidio. Haec duo si coartentur ad propria materia fortitudinis, hoc est ad pericula mortis, sunt quasi partes integrales. Si autem ad alias, erunt virtutes secundariae. Ex his apparet quod fortitudo habet solum 4. virtutes adiunctas, tanquam partes quasi integrales, vel tanquam virtutes secundarias: aliae vero quas ponunt Ma-

crobius & Andronicus, ad has reducuntur: Spes ad fiduciam, & securitas ac constantia ad perseverentiam. & quinque quas ponit Philosophus in quinto Ethicorum, scilicet politica, militaris, &c. non sunt diuersæ virtutes, sed diuersi modi fortitudinis, differentes ex parte motiui, & non obiecti.

¶ Notandum tamen quod fortitudo dupliciter accipi potest. Primo secundum quod importat quandam animi firmitatem. & secundum hoc est generalis virtus siue conditio conueniens omni virtuti. Quia (sicut dicit Philosophus) ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari. Alio modo potest accipi fortitudo, prout importat animi firmitatem in sustinendis & repellendis his, in quibus maxime difficile est firmitatem habere, scilicet in aliquibus periculis grauibus. Vnde Tullius in suis Rhetoricis, Fortitudo, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborum perperlio. & sic Fortitudo ponitur specialis virtus, utpote materia determinata siue obiectum speciale habes. Cum autem ad fortitudinem pertineat sustinere, dicitur pertinere ad voluntatem dispositiue, ne scilicet retrahatur homo a bono rationis, propter timorem cuiuscumque mali corporalis, & cum maximam malum corporale sit mors, quæ est omnium terribilium terribilissimum. Hinc est quod fortitudo est proprie circa periculum mortis: quia qui stat firmus contra maiora, stabit firmus contra minora. ad rationem enim virtutis pertinet, ut respiciat vltimum (ut dicit Philosophus in vlt. de Cælo.) Sed quia fortitudo est virtus, ad cuius rationem pertinet quod semper tendat in bonum, consequens est quod homo periculum mortis non refugiat propter aliquod bonum consequendum. Et sic in fortitudinis actu duo sunt consideranda. Vnum est bonum in quo fortis firmatur: & hoc est fortitudinis finis. Aliud est ipsa firmitas, qua quis pro illo bono non cedit periculis mortis: & hoc est essentia fortitudinis. Pericula autem mortis quæ sunt ex ægritudine, vel ex tempestate maris, vel incurfu latronum, vel si qua alia sunt huiusmodi, non videntur alicui directe imminere propter aliquod bonum consequendum. Sed pericula quæ sunt in rebus bellicis, directe imminere homini propter aliquod bonum, in quantum scilicet defendit bonum commune per iustum bellum. & ideo (secundum Philosophum) Fortitudo est maxime circa mortem quæ est in bello. Aduertendum tamen quod duplex est bellum iustum. Vnum est generale: sicut cum aliqui decertant in acie. Aliud est particulare, puta cum aliquis iudex aut priuata persona non recedit a iusto iudicio seu a bono rationis, timore gladii imminenti aut cuiuscumque periculi, etiam si sit mortiferum. Et ideo ad fortitudinem pertinet præbere firmitatem animi contra pericula mortis, non solum quæ sunt in bello communi, sed etiam contra pericula cuiuscumque alterius mortis, quæ imminet in particulari impugnatione, quæ communi nomine bellum dici potest. Vnde Heb. 11. de martyribus dicitur, Fortes facti sunt in bello. Potest enim homo cuiuscumque mortis periculum subire propter virtutem, puta cum aliquis non refugit amico infirmanti obsequi, propter timorem mortiferæ infectionis: vel cum non refugit itinerare ad aliquod pium negotium prosequendum, propter timorem naufragii vel latronum. Cæterum cum Fortitudo sit virtus moralis, necesse est quod actus eius ex electione procedat. Et ideo fortis eligit præmeditari pericula quæ possunt imminere, ut eis resistere possit, aut facilius ea ferre. Quia (ut D. Gregorius dicit in quadam Homilia) Iacula quæ præuidentur, minus feriunt. Et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo scientiæ præmunimur. Et sic fortitudo non est circa repentina quo ad electionem. Si verò consideremus actum siue operationem fortitudinis quantum ad manifestationem virtuosum habitus: Fortitudo maxime est circa repentina: quia secundum Philosophum, in repetitis periculis maxime manifestatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modum naturæ. Vnde quod aliquis absque præmeditatione faciat ea quæ sunt virtutis, cum necessitas imminet propter pericula, maxime manifestat, quod sit fortitudo in animo habitualiter confirmata: quibus aliquis qui habitu fortitudinis caret possit ex diuturna præmeditatione animi suum contra pericula præparare: qua etiam præparatione fortis utitur cum tempus adest. De dignitate & præminencia virtutis fortitudinis dictum est supra. Nec impedit Fortitudinem esse virtutem, si fortis non delectetur delectatione corporali, quæ sequitur tactum: delectatur tamen delectatione animali, quæ sequitur apprehensionem animæ. & hæc proprie consequitur opera virtutis: quia in eis consideratur bonum rationis. Apprehensio autem de actu virtutis & de fine eius, causat delectationem animalem. licet ex altera parte habeat vnde doleat. Vnde 2. Macch. 6. legitur, quod Eleazarus dixit: Duros corporis sustineo dolores: secundum animam verò propter timorem tuum libenter hæc patiar. Licet enim dolor sensibilis corporis impediatur sentire animalem delectationem virtutis, nisi forte propter abundantiam Dei gratiæ, quæ fortius eleuat animam ad diuinam, quibus magis delectatur, quam corporalibus poenis affligatur: ut D. Tiburtius, cum super carbones incensos nudis plantis incederet, videbatur ei quod super flores roseos ambularet. Et D. Laurentius in craticula positus, tyranno dixit: Infelix, has epulas ego semper optavi. Virtus tamen fortitudinis facit ne ratio absorbeat a doloribus corporalibus. Tristitiam autem animalem superat delectatio virtutis, in quantum homo præfert bonum virtutis corporali vitæ, & quibuscumque ad eam pertinentibus. Et ideo Philosophus dicit quod a forti non requiritur ut delectetur, scilicet corporaliter, quasi delectationem sentiens: sed sufficit quod non tristetur.

§. I. De Actibus Fortitudinis.

Fortitudo (ut dictum est) duos actus habet, scilicet aggredi & sustinere. Inter autem istos principalis actus est sustinere. Vnde Philosophus dicit, quod in sustinendo tristitia, maxime aliqui fortes dicuntur. Dicit etiam quod Fortitudo est magis circa timores reprimendos, quam circa audacias moderandas. Sed difficilius est timorem reprimere, quam audacias moderari, eo quod ipsum periculum (quod est obiectum audaciæ & timoris) de se confert aliquid ad repressionem audaciæ, sed operatur ad augmentum timoris. Aggredi spectat ad fortitudinem, prout moderatur audacias. Probatur etiam triplici ratione. Primo, Quia sustinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadente. Qui autem aggreditur, inuadit per modum fortioris: Sed difficilius est pugnare cum fortiori, quam cum debiliori: Igitur &c. Secundo, quia ille qui

Fortitudo dupliciter accipi potest. 3. Ethic.

Fortitudo in quibus consistit. In fortitudine duo consideranda.

3. Ethic.

Heb. 11.

3. Ethic.

c. 4. ver. 2.

2. Macch. 6.

3. Ethic.

2. 2. q. 113. art. 6. 3. Ethic.

Difficilius est timores reprimere, quam audacias moderari.

ille qui sustinet, iam sentit pericula imminencia. Ille autem qui aggreditur, habet ut futura: Difficilius verò est non moueri ad præsentibus quam futuris: Igitur &c. Tertio, quia sustinere importat diurnitatem temporis. Sed aggredi potest aliquis ex subito motu: difficilius est autem manere immobiliter, quam subito motu moueri ad aliquod arduum: vnde Philosophus dicit quod quidam sunt præuolantes ante pericula, in ipsis autem discedunt, fortes autem e contrario se habent.

Ver. 1. De Martyrio.

Anter sustinentias Martyrium principatum tenet. Martyrium est voluntaria mortis perpessio siue tolerantia, propter fidem Christi, vel alium virtutis actum in deum relatum. Ex hac definitione sequitur primo, quod illi qui non patiuntur mortem corporalem, non sunt martyres completiue. Quia cum martyr Græcè, dicatur Latine quasi testis fidei Christianæ, per quam visibilia pro inuisibilibus contemnenda proponuntur. vnde A. & 1. Eritis mihi testes in Hierusalem. Ideo ad martyrium pertinet, quod homo prolestetur fidem opere, se ostendens omnia præsentia contemnere, ut ad futura inuisibilia perueniat. Sed quando homini remanet vita corporalis, non ostendit opere se cuncta corporalia despiciere apud homines, apud quos testis est. Consueuerunt enim homines consanguineos & omnia possessa contemnere, & etiam dolores corporis pati, ut vitam conseruent. Vnde Sathan contra Iob inducit, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua, hoc est pro corporali vita sua. Et ideo ad perfectam rationem martyrij requiritur, quod aliquis realiter mortem sustineat. Et sic per alias poenas, dolores, & tormenta, puta exilium, rapinam bonorum, flagella, carceres, non sunt proprie martyres, nisi secundum quod ex his sequitur mors: sicut in D. Marcello papa, qui calore carceris mortuus est. ideo eius martyrium Ecclesia celebrat. Nec meritum martyrij est post mortem, sed in ipsa voluntaria mortis sustinentia: licet contingat quandoque quod aliquis post læralia vulnera vel quascunque tribulationes continuatas vsque ad mortem, quas a persecutoribus patitur, diu uiuat. In quo statu actus martyrij meritorium est, etiam ipso tempore quo afflictiones patitur. Nec obstat quod D. Hiero. in sermone de assumptione D. Virginis ait: Rectè dixerimus quod Dei genitrix, virgo & martyr fuit. Et D. Aug. in sermone Inter præcipuas: Iure enim plusquam martyr est, quæ nimio amore vulnerata, testis extitit Saluatoris, & præ moerore cruciatum sustinuit passionis. Quia prædictæ autoritates & aliæ (si quæ sint similes) loquuntur de martyrio incompleto: vel per similitudinem (ut D. Thom. ait.) Dicitur tamè ab aliquibus, quod D. Virgo est verè martyr: quia tanta dolorum tormenta sustinuit, ut nisi fuisset specialiter præseruata, mortua fuisset. vnde & aureolam martyrij eidem tribuunt. Quia (ut dicunt) specialis Dei præseruatio non tollit meritum neque præmium. Sequitur secundo, quod illi qui dormientes occiduntur, non sunt martyres (nisi materialiter) cum desit voluntas libera: & per consequens, Innocentes pro Christo mortui infantes non sunt perfectè & completè martyres, eo quod mortè voluntariè non sustinuerunt, cum non haberent vsum rationis. De his D. Thom. ait: Quidam dixerunt quod Innocentibus accelleratus est vsum rationis: ita quod martyrium voluntariè perpessi sunt. Sed quia hoc per autoritatem sacræ scripturæ non probatur: Ideo melius dicendi est quod martyrij gloriam (quæ in aliis propria voluntas meretur) illi paruuli per dei gratiã sunt assecuti. Nã effusio sanguinis propter Christum, vicè gerit baptismatis. vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiã baptismalem meritum Christi operatur: Ita in occisis propter Christum. Vnde D. Aug. in quodam sermone de Epiphania, eos alloquens, ait: Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo perpessa, qui etiã paruulis baptismum prodesse non existimat Christi. Non habebatis ætatem, qua in Christum passurum crederetis. Sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. Tertio sequitur quod qui voluntariè patitur mortem propter demerita sua, non est dicendus martyr. Vnde 1. Petri 4. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicidia, aut fur, aut aliquid huiusmodi. Si autem ut Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine. Quarto sequitur, quod mulieres quæ integritatem carnis perdunt, vel ad eam perdendam damnantur, occasione fidei Christianæ, non sunt martyres, cum ex illo facto mors non sequatur, & etiã quia non est apud homines manifestum quod hoc mulier patiatur propter fidem, vel magis pro contemptu castitatis. Ideo apud homines non redditur per hoc testimonium sufficiens, & per consequens homo non habet proprie rationem martyrij, quãuis apud deum (qui corda scrutatur) possit hoc ad præmiũ deputari. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, duplicabitur mihi castitas ad coronã. Quinto sequitur quod fortis politicus voluntariè sustinens mortem propter bonum commune, non referendo in deum, licet actum martyrij exerceat, & martyr politicus possit dici: non tamè martyr simpliciter. Quia martyr dicitur quasi testis, eo quod corporalibus passionibus suis vsque ad mortem testimonium perhibet veritati, non cuiuscumque, sed veritati quæ secundum pietatè est, quæ per Christum nobis innotuit. vnde martyres Christi dicuntur quasi testes ipsius. Huiusmodi autè veritas est fidei. Ideo cuiuscumque martyrij causa est veritas fidei, ad quã pertinet non solum ipsa interior credulitas, sed etiam exterior protestatio, quæ non solũ fit per verba, quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per facta, quibus quis se habere fidem ostendit: ut habetur Iaco. 2. Per oppositum de quibusdã dicitur ad Titum 1. Confitentur se nosse deum, factis autè negant. Et ideo omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt protestationes quædã fidei, per quam innotescit quod Deus huiusmodi opera à nobis requirit, & nos pro eis remunerat. Et secundum hoc possunt esse martyrij causa. Ideo Ecclesia celebrat martyrium Diui Ioannis Baptistæ, qui non pro fide, sed pro reprehensione adulterij mortem sustinuit. Vnde Christus: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Quicumque enim mortem patitur pro quocumque bono faciendo, vel quocumque malo vitando, referendo in Deum, potest dici martyr. Quia totum hoc pertinet ad fidei protestationem. Bonum enim humanum potest effici diuinum, si referatur in Deum: & ideo quocumque bonum hu-

2. 2. q. 124. Martyrium quid sit. Qui non patiuntur mortem corporalem non sunt martyres. Act. 2. Iob. 1.

Martyrij meritum in quo consistit.

An D. Virgo fuerit martyr. 2. 2. q. 124. art. 4. ad 1.

An Innocentes fuerint martyres. 2. 2. q. 124. art. 1. ad 1.

1. Petri. 4.

Fortis politicus morietur in bello non est martyr.

Iacob. 2.

Matth. 5.

Quod sique bonum humanum si referatur in Deum, est martyrii causa.

Ver. 2.

De Martyrii Obligatione.

Quilibet Christianus quantum ad preparationem animi, est obligatus ad martyrium: debet enim esse in animo sic preparatus & dispositus, ut velit potius sustinere mortem si inferatur, quam negare fidem, vel prætermittere actum virtutis ad salutem necessarium, aut committere aliquod peccatum mortale. Et sic intelligitur illud Christi: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & uxorem, & filios, & fratres, adhuc & animam suam (hoc est vitam) non potest meus esse discipulus. Hoc enim ad obedientiam Christianorum pertinet. Vnde Apосто. Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Quo ad executionem vero, martyrium non est sub præcepto: imò licitum est aliquando fugere, maxime imperfectis. Vnde Christus: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Perfecti vero si velint, possunt se offerre. Vnde legimus quod multi sancti ex zelo & feruore deuotionis se obtulerunt ad martyrium, his qui parati erant inferre mortem dicentes se pro fide Christi velle mori: quauis D. Tho. dicat quod non debet homo dare alteri occasionem iniuste agendi: sed si alius iniuste egerit, ipse moderatè tolerare debet. Nec est contra perfectionem martyrii, si in aliquo casu sit de necessitate salutis: sicut D. Aug. dicit in libro de Aldulterinis Cõugis, quod aliquis incidit in necessitatem seruandæ continentie, propter absentiam vel infirmitatem vxoris.

Ver. 3.

De Martyrii Perfectione.

Quo ad martyrii perfectionem notandum, quod actus virtutis duplicem habere potest perfectionem: vnam à virtute à qua elicitur, siue à qua immediatè procedit, & sic actus nobilioris virtutis est perfectior: quia à nobiliori causa. Et cum iustitia sit nobilior & perfectior fortitudine, consequens est quod secundum hunc perfectionis modum actus iustitiæ sit perfectior martyrio, quod est actus fortitudinis. Tolerare enim mortem (in quo consistit actus martyrii) non est laudabile secundum se, sed solum secundum quod ordinatur ad aliquod bonum, quod consistit in actu virtutis. Vnde ille actus virtutis, cum sit finis, est nobilior: quia finis est potior his quæ sunt ad finem. Aliam perfectionem habet actus virtutis à primo motiuo, quod est amor, qui tanto maior ostenditur circa aliquam rem, quanto magis propter eam rem charius amatam cõtemnit, & rem magis odiosam diligit. Sed inter alia bona homo magis diligit vitam, & odit oppositum, scilicet mortem, præcipuè cum doloribus corporaliū tormentorum, quorum metu etiam bruta animalia à maximis delectationibus abstrahuntur (vt D. August. ait.) Et ideo martyrium omnes alios actus humanos in perfectione excedit. Vnde Christus: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Et sic patet quod actus martyrii elicituè est à fortitudine, & imperatiuè (tanquam à principali motiuo) à charitate, & inde est quod vtranque virtutem manifestat. Quod autem sit meritorium, hoc habet ex charitate, sicut & quilibet virtutis actus. Et ideo sine charitate non prodest, iuxta illud Aposto. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuerim, nihil mihi prodest.

Ver. 4.

De Martyrii effectu & premio.

Martyrium duplex meretur præmium: scilicet essentialiale, quod in Dei clara visione consistit, secundum proportionem charitatis mouentis, quæ est radix & fundamentum omnium meritorum. Et quia stat quod aliquis confessor per multos actus & per longum tempus maiorem charitatem habeat quàm martyr: ideo potest esse quod confessor maius præmium essentialiale habeat in patria, quàm aliquis martyr. Aliud est præmium accidentale, & istud est duplex: vnum est delectio pœnæ & reatus, quæ dicitur præmium, & aureola. Et quia meritum accidentale & satisfactio se tenent ex parte generis operis, quod tanto maius præmium meretur, quanto in opere est maior difficultas facti vel obiecti. Cum ergo actus martyrii difficultatem habeat ex parte obiecti, & impossibile sit inuenire maiorem: sequitur quod est maximè meritorium. Ideo D. Tho. dicit quod totus labor quem sustinet aliquis confessor longo tempore, non potest (quantum ad hoc genus meriti) adæquari morti, quam martyr sustinet in tẽpori momento. Nam per mortem priuarur eo quod est maximè diligibile, scilicet viuere & esse. Vnde est finis omnium terribilium, vt dicit Philosophus. Et circa eam est maximè virtus fortitudinis, & hoc patet manifestè ex hoc quod homines diuturnis afflictionibus afflicti, horrent à morte, quasi eligentes magis pati alias afflictiones, quàm mortem. & ideo Philosophus dicit, quod virtuosus exponit se morti, & magis eligit vnam bonam actionem & magnam, quàm multas paruas: quasi ille actus fortitudinis in sustinendo mortem, præponderet multis aliis virtuosis operationibus. & ideo quantum ad genus operis, plus meretur, quàm quicumque confessor. Ex hoc sequitur quod martyrium totum reatum pœnæ delet. Quia si confessor ex multis actionibus potest mereri absolutionem omnis pœnæ: à fortiori martyr. Probatuè etiam, quia reatus manet in aliquo, eo quod non perfectè & quantum potest, detestatur peccatum: quia potest esse tanta contritio, quod per eam omnis pœna delebitur. vt in Magdalena: Sed martyrium est maximus actus, quem homo habere potest. Igitur, &c. Præterea professio religionis delet omnem reatum pœnæ (vt D. Tho. dicit.) Rationaliter potest dici quod per ingressum religionis quis consequatur remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus elemosynis factis homo potest satisfacere de peccatis, teste Daniele, Peccata tua elemosynis redime: multo magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit quod aliquis totaliter diuinis obsequiis se mancipet per religionis ingressum, quæ excedit omne genus satisfactionis, etiã publicæ poenitentie, vt habetur 33. q. 2. c. admonere. Sicut etiam holocaustum excedit sacrificiũ (vt D. Gregorius dicit super Ezechielem.) Vnde legitur in Vita Patrum, quod eandem gratiã consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed ma-

In lib. 83. q. Ioan. 15.

2. 2. q. 124. art. 2. ad 2. 1. Cor. 13.

De Veri q. 26. art. 6. ad 8. Præmium essentialiale.

Præmium accidentale duplex.

3. Ethic.

9. Ethic.

Quo martyr magis meretur quàm confessor.

2. 2. q. 183. art. 3. ad 3. Remissionem omnium peccatorum operatur religio ingressu.

Sed maior elemosynam dant, & in maius holocaustũ se offerunt martyres, quàm religiosi in professione: igitur, &c. Ideo D. Tho. dicit quod sicut in baptismo aqua liberatur homo ab omni culpa & pœna: ita in baptismo sanguinis. Dicit etiam quod delectio totalis pœnæ in martyrio, prouenit ex merito passionis Christi, cui martyres perfectè conformantur. Vnde de martyribus dicitur Apoc. 5. Lauerunt stolae suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni. & ideo si pueri innocentes antequàm vsum rationis haberent, pro Christo occisi in suo sanguine baptizati, saluantur: à fortiori qui per liberam voluntatem sustinent martyrium. Et quantum pœna illa in aliquibus non esset sufficiens de se: tamen relata ad causam (scilicet propter Christum) accipit efficaciam à passione Christi. vt ibidem dicit. & in tertia parte dicit quod vniuersalis absolutio ab omni culpa & reatu pœnæ, fit in baptismo & in martyrio, propter quod dicitur quod in martyrio omnia sacramenta complentur, scilicet quantum ad plenam liberationem à culpa & pœna, sicut in baptismo.

§. 2.

De Virtutibus oppositis Fortitudini.

Fortitudini opponuntur tria vitia, scilicet Timiditas, Intimiditas, & Audacia, & secundum dominũ Caietanum, Vercordia. Timor opponitur per excessum, similiter & audacia: per defectum vero intimiditas & vercordia: sed de his amplius suo loco.

Ver. 1.

De Timore siue Timiditate.

Timiditas est excessus timoris: Timor autem essentialiter est passio appetitus irascibilis, qua appetitus fugit & retrahitur à malo arduo imminente: cui difficulter resisti potest. Et cum passiones secundum se nõ habeant rationem virtutis vel vitij, nisi propter ordinationem vel deordinationem, quam habent ad rationem. Vnde Philo. dicit, Passiones non sunt laudabiles neque vituperabiles, quia non laudantur neque vituperantur qui irascuntur vel timent: sed qui circa hæc ordinatè vel inordinatè se habent: Consequens est quod timor tunc peccatũ sit, quando est inordinatus & difformis rectæ rationi. & si excedat mediũ dictatũ à ratione, dicitur à philosophis, Timiditas. sed recta ratio dicit aliqua esse prosequenda, & aliqua fugienda: & inter prosequenda aliqua esse magis prosequenda, quàm alia, puta spiritualia temporalibus, & inter spiritualia maximè Deus, & inter temporalia potiora sunt præferenda, vt vita famæ, fama bonis externis. & inter mala fugienda, aliqua esse magis fugienda quàm alia, vt infamia rapinæ bonorum, mors infamæ, & culpa mortis: & inter culpas, mortalis venialis: & inter mortales, quæ maiorem habet deformitatem ac deordinationem. Vnde dicitur cõmuniter, De duobus bonis melius est eligendũ: & de duobus malis maius fugiendum. Ergo vbi aliquis timendo deliberatè fugit aliqua mala, quæ ratio dicit esse magis fugienda, quàm bona opposita prosequenda, non peccat, sed bene agit. Vnde sequitur quod vbi esset periculum mortis æternæ vel temporalis, debet quis plus timere & fugere mortem æternam, quàm temporalem: & potius sustinere oĩa tormenta, vel ipsam mortem corporalem, quàm facere vel omittere aliquid, ex quo sequitur mors æterna. Similiter vbi esset quæstio de temporalibus vel spiritualibus amittendis: temporalia & corporalia sunt cõtemnenda, in quantum nos impediunt à spiritualibus, ab amore scilicet & timore Dei. Vnde Sap. Qui timet Deum, nihil trepidabit. Non tamen debent contemni, in quantum instrumentaliter iuuant nos ad diuinam & spiritualia, & generaliter in quibuscunque aliis. Timor maioris mali si est ordinatus, non est peccatum, sed potius meritum. Timor vero de maiori malo, quando quis propter illud desistit à prosecutione maioris boni, & magis prosequendi, est inordinatus: & dicitur mundanus & peccatum. Et si propter timorẽ temporalium bonorum, vel mortis corporalis negligat quis vitam æternam, vel si propter temporalia negligat mortem corporalem, vel magis timeat regẽ terrenum quàm Deum: vt Scribæ & Pharisei ac etiã Pilatus. vnde Christus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animã autem non possunt occidere. Sed potius timere eum, qui potest animã & corpus perdere in gehennã, & generaliter quãdocũque propter timorem alicuius mali tẽporalis vel corporalis quis deliberatè desistit à prosecutione boni necessarij ad salutem, venit contra præceptũ vel prohibitionem obligatam sub pœna peccati mortalis, est peccatũ mortale: cũ pœna æterna nõ infligatur nisi pro peccato mortali. quod tamè timidi infigitur, vt D. Ioã. dicit: Timidi autè & increduli, execratis, &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secũda. Si autè veniat contra præceptũ vel prohibitionem ex surreptione, vel desistat à bono: est peccatũ veniale. Si verò pueniat oẽ iudiciũ rationis, & in motu primo primo, nullũ est peccatũ, cũ nõ sit volutariũ. Notandũ tamè quod in peccato transgressionis vel omissionis pueniente ex timore, duo sũt, quorum vnũ est omisio vel transgressio pcepti: & per hoc actus est malus: & sic timor nõ excusat à peccato. Aliud est malũ imminens quod timetur, & quia illud diminuit de voluntario, licet nõ totaliter tollat, cum ea quæ ex motu vel timore fiũt, sint inuoluntaria simpliciter: quia secluso illo metu nõ fierent: sunt tamè simpliciter voluntaria. Et ideo timor excusat à tanto, si nõ à toto: quia peccat tali timore agens vel omittens: non tamè adeo grauiter, sicut si non esset timor. Tandũ præterea quod timor dupliciter accipitur, scilicet cõmuniter & specialiter: sicut & amor, à quo procedit & deriuatur. Omnis enim timor procedit ex amore. quia nullus timet, nisi contrariũ eius quod accipitur. Amor autè non determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitij. Si amor ordinatus cõmuniter accipitur, inuenitur in qualibet virtute. Quilibet enim virtuosus amat proprium bonũ virtutis. Et amor inordinatus inuenitur in quolibet peccato. Ex amore enim inordinato procedit ois cupiditas & prosecutio. Sic etiã timor inordinatus cõmuniter acceptus, inuenitur in omni peccato. Auarus enim timet amissionem vel defectum pecuniarũ. Insuperatus amissionem voluptatis, & sic de aliis. Sed timor præcipuus, est timor periculorum mortis: vt probatur in 3. Ethic. Et ideo talis timoris inordinatio habet specialè rationem timoris: & dicitur anthonomaticè timor vel timiditas: & opponitur fortitudini secundũ excessum

4. sen. dist. 4. ar. 3. q. 3. ad 1.

3. p. q. 68. ar. 2. ad 2.

2. 2. q. 125.

2. Ethic.

Quæ bona sunt magis prosequenda, & quæ mala sunt magis fugienda.

Spiritualia semper temporalibus præferenda. Eccl. 34.

Matt. 10.

Apoc. 21.

Timor diminuit peccatum.

Timor dupliciter accipitur.

3. Ethic. (vt dicit Philosophus.) De timore feruili, initiali, & filiali in feruili dicitur, cū de dono timoris fiet merito. Differentia est inter peccatū timoris & desperationis. Quia desperatio quæ opponitur spei, est circa res diuinas, & timor circa pericula mortis. quāuis timor sit principiū desperationis, sicut spes est principium audaciæ. vnde sicut ad fortem qui vitur audacia moderata, pertinet habere spem: ita conuerso desperatio ex aliquo timore procedens, est à forti moderanda, sicut timor à quo procedit.

Ver. 2. De Intimiditate.

2. 2. q. 126. Intimiditas est defectus timoris debiti, siue parum siue nihil timere ea quæ timenda sunt, vbi, quādo, D prout, & quantum oportet. Et est vitium fortitudini oppositum per defectum: quia ad fortitudinem pertinet moderari & imperare timoribus ordinatis. Vnde Salo. Sapiens timet, & declinat à malo, quod scilicet timet, nō vt à iustitia recedat, sed ne per hoc impediatur ab operibus virtuosus, vel quantū ad se, vel profectū quem in aliis facit. Intimiditas procedit ex defectu amoris. Quod autē aliquis deficiat à debito amore sui ipsius, & præcipuè vitæ & bonorum temporalium, quæ ad illam & ad vltimum finem ordinatur, vitiosum est: quia contra inclinationem naturalem. Nunquā tamen aliquis à tali amore totaliter decidit: quia id quod est naturale, totaliter perdi nō potest. Propter quod Apostolus ait: Nemo vnquam carnem suam odio habuit. quandoquidem & illi qui seipfos interimūt, hoc faciunt amore carnis suæ, quam volunt à præsentibus angustiis liberare. Vnde contingere potest quod aliquis minus quā debet, timeat mortem & alia temporalia mala, propter hoc quod nimis debito diligit vitam & bona temporalia. Sed quod totaliter non timeat, non potest ex defectu amoris contingere: sed ex eo quod æstimat mala opposita bonis quæ amat, sibi superuenire non posse. quod quandoque contingit ex superbia animi de se præsumptis, & alios contemnentis. secundum quod dicitur Iob 41. Factus est vt nullum timere, omne sublime videt. Quandoque autem ex defectu rationis (sicut Philosophus dicit) quod stulti propter stultitiam nihil timent. Ex his sequitur quod intimiditas est vitium, siue procedat ex defectu amoris, siue ex elatione animi, siue ex stoliditate, siue ex stultitia, & defectu rationis. Et est mortale, cū non timentur amitti ea quæ sunt de necessitate salutis: & cū procedit à causa mortali. In his autem quæ nō sunt de necessitate salutis, si intimiditas procedat ex causa veniali, est peccatum veniale. Et si stultitia sit inuincibili, excusat à peccato: nō autē superbia, nec defectus amoris. Vnde Luc. 18. Increpatur iudex iniquus, qui neminem timebat, nec Deum reuerbatur.

Ver. 3. De Audacia.

2. 2. q. 127. Audacia est passio appetitus irascibilis, qua quis aggreditur periculum arduum imminens, propter E victoriam, & est cōtraria timori, secundū Philosophum 2. Ethic. Et quādo audacia est regulara secundum rationem, non est peccatum, imō est actus fortitudinis, quando verō est irregulara per excessum vel defectum, est vitiosa, & peccatum. Et quia secundū Philosophum, quædam vitia sunt innominata: similiter etiā & quædam virtutes. Ideo oportuit quibusdā passionibus vt nomine virtutū & vitiorū: ad designanda nomina virtutū, vt timor passionibus, quæ habent bonum pro obiecto: vt spes & amor. Sed ad vitia designanda vt timor passionibus, quorum obiectum est malum: sicut patet de odio, timore, ira, & audacia, quæ sunt passiones: tamen per ea designamus vitia, & accipimus illorū nomina pro nominibus vitiorū. Et sic audacia per superabundantiam dicta est peccatum fortitudini oppositum per excessum. Sed difficultas est, quod erit peccatum per defectum circa audacias: Quia sicut contingit nimis timere, & parum aut nihil timere: Ideo circa timores sunt duo vitia fortitudini contraria. Ita etiam circa audacias contingit nimis audere, & parum vel nihil audere. Dominus Caietanus dicit quod vecordia potest poni vitium per defectum, accipiendo vt pro sine, vt fit sensus, Vecors, hoc est sine corde. Et inde vecordia. D. Tho. tamen Philosophum sequutus, non ponit nisi audaciam per excessum, & timiditatem per defectum. Quia parum vel nihil audere in aggrediendo aduersarium, prouenit ex sola concomitantia timoris, vt in pluribus, vel etiam ex desperatione, vel defectu spei, vt in paucioribus. Quia sicut spes causat audaciam: ita defectus spei vel desperatio causat defectum audaciæ. Sed ex his quæ sunt ex sola concomitantia, non est propria ars, & ppria idea, nec proprium generas, & per consequens nec propriū vitium assignatur: sicut patet de subiecto & ppria passione. Audacia (sec. dom. Caietanum in Summula) si sit pura, est cōmuniter peccatum veniale, sicut immoderata iracundia, & immoderatus timor: quia non contrariatur charitati, sed sunt exorbitantia à recta regula rationis. Si verō sit mixta cum arrogantia aut aliis peccatis, secundum mixtionē iudicandū est de illa. Alij cōmuniter dicunt, quod si ex audacia sequatur aliquod periculum animæ & corporis, vel aliquod notabile dānum, est peccatum mortale: secus si sequeretur aliquod paruum malum, quia tunc esset veniale.

De Magnanimitate.

2. 2. q. 129. Magnanimitas (quæ à Cicerone Fiducia dicitur) ex suo nomine importat extētionem animi ad mā F gna. Aliquis autē actus potest dici magnus dupliciter: primo secundum proportionem: & est actus quo quis optimè atque mirabiliter in re parua vel mediocri operatur. Secundū simpliciter & absolute: & est actus qui consistit in optimo vsu maximarum rerum, quæ in vsum hominum veniunt. Inter ea autem quæ in vsum veniunt hominum, maximum est honor: cuius signum est, quia homines propter honorem consequendum, & vituperium vitandū, omnia alia postponūt. Ideo sicut aliquis dicitur fortis ex his quæ sunt difficilia simpliciter, vt pericula mortis: sic ille dicitur Magnanimus ex his quæ sunt magna simpliciter. & per consequens Magnanimitas est extensio animi, siue qua extenditur animus ad ea quæ sunt magna simpliciter: hoc est, circa magnos honores. Vnde Philosophus dicit quod magnanimitas est

tas est circa honores & inhonorationes. dicit etiam quod est circa honores magnos, siue ad ea quæ sunt magno honore digna. Quia qui possunt moderari appetitui circa magna, possunt moderari circa parua: sed non e contra. Et quia honor est præmium cuiuslibet virtutis, ex consequenti magnanimitas, ratione obiecti quod est honor, respicit omnes virtutes. Et quāuis honor non sit passio, est tamen alicuius passiois (puta spei) obiectū. huius actū magnanimitas moderatur, ne quis nimis apprecietur, aut indebitè psequatur, neq; contēnat honores. sic q; desistat facere ea quæ sunt honore digna: vel faciat ea quæ sunt honori cōtraria. Nō curare tamē de honoribus mūdi (dūmodo quis nō faciat ea quæ sunt honori cōtraria, nec desinat facere ea quæ sunt honore digna) nō est vitiosum: sed virtuosum, & ad humilitatē pertinet. Nec aduersantur inter se magnanimitas & humilitas, quāuis differant ab inuicem. Ad cuius euidētiā notandum quod in homine inuenitur aliquid magnum ex dono Dei, & aliquis defectus qui competit ei ex infirmitate naturæ. Magnanimitas facit quod homo se magis dignificet secundum considerationem donorum quæ possidet ex Deo: sicut si habet magnam virtutem animi, magnanimitas facit non quod superbiat, sed quod ad perfectā virtutis opera tendat. Et similiter dicendum est de vsu cuiuslibet alterius boni, puta scientiæ vel exterioris fortunæ. Humilitas autem facit quod homo seipsum paruipendat secundum considerationem proprii defectus. Similiter magnanimitas contemnit alios ad hunc sensum: quia non eos tantū appreciat, vt pro eis aliquid indecēs faciat: & non honorat illos, eo quod non sunt digni honore: quia deficiunt à donis Dei, aut non bene vtuntur. Sed humilitas alios honorat, & superiores æstimat, in quantum aliquid inspicit in eis de donis Dei. Vnde de viro iusto dicit Psal. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimitatis. Timentes autem Deum honorificat: quod pertinet ad officium humilis. Et sic patet quod magnanimitas & humilitas non sunt contraria: quāuis in contraria tenderē videantur, quia procedunt secundum diuersas considerationes.

Ver. 1. De Conditionibus Magnanimi.

A D magnanimum vt magnanimus est, pertinent decem conditiones, secundum Philosophum. Prima, quod motus eius sit lentus & tardus: eo quod solū intēdit ad magna, quæ pauca sunt. Velocitas enim prouenit ex eo q; homo ad multa intendit, quæ explere festinat. Secunda, quod homo habeat vocem grauem. Tertia, quod grauius & stabiliter loquatur, & non acutē neque velociter. Acuitas enim & velocitas vocis ad eos pertinet, qui de quibuslibet contendere volunt, vt aduocati. Magnanimus autem (vt dictum est) solū se interponit de magnis, quæ pauca sunt. Huiusmodi tres conditiones se tenent ex parte corporis: & conueniunt magnanimitatis secundum modum affectionis eorum. Has dispositiones videmus in his qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatem. Quarta, quod sit immemor beneficiorum. Non quod obliuiscatur: quia illud ad ingratitudinem pertinet: sed quo ad hoc quod nō sit illi delectabile accipere ab aliquibus beneficia: quoniam eis maiora recompenset. quod pertinet ad perfectionem gratitudinis. In cuius actu etiā vult excellere: sicut & in actibus aliarum virtutum. Quinta, quod sit otiosus & tardus. nō quod deficiat ab operādo ea quæ sibi cōueniunt: sed quia non ingerit se quibuscūque operibus sibi cōuenientibus, & circa quæ vacare posset: sed solū magnis, qualia decent eum. Sexta, quod vtatur ironia, nō secundū q; opponitur veritati: vt scilicet de se magna quæ habet in se, dicat: sed quod nō totam suam magnitudinem seu magnanimitatē demōstret: maxime quātum ad inferiorum multitudinem. Quia (sicut Philosophus dicit) Ad magnanimum pertinet magnum esse ad eos qui in dignitate & bonis fortunæ magni sunt: ad medios autem moderatum. Septima, quod nō possit cōuiuere aliis, scilicet familiariter, nisi ad aliquos. quia vitat adulationem & simulationem, quæ ad prauitatem pertinet. Cōiuit tamen omnibus, & magnis & paruis, secundum quod oportet. Octaua, quod magis possideat in se uel uolens, eo quod magis tēdit ad honesta bona: nam in omnibus præponit honesta bona vtilibus, tanquam maiora. vtilia enim quærentur ad subueniendum alicui defectui, qui magnanimitati repugnat. Nona, quod nullo indigeat. quia hoc deficientis est. Hoc tamen intelligendum est secundum modum humanum. Vnde addit, vel vix. hoc enim est supra hominem, vt omnino nullo indigeat. Indiget enim primò diuino auxilio: secundò, auxilio humano. est enim naturalis & animal sociale, eo quod sibi nō sufficit ad vitam. Tertiò, quod habeat fiduciam de aliis: cū hoc ad excellentiam hominis pertineat, quod habeat alios in promptu, qui possunt illum inducere. Item habet fiduciam de seipso, in quātum aliquid potest. Decima, quod habeat bona fortunæ. Nam bona fortunæ conferunt & sunt adium ento in animo. Quia per diuitias, potentias, & amicos, datur facultas operādi magna. Et quia hominum multitudo (ad quam pertinet honorē exhibere) maxima reputat huiusmodi exteriora bona fortunæ (quæ tamen magnanimus contemnit, in quantum non reputat illa magna, pro quibus debeat aliquid facere) Ideo de eis (si adsint) non multum gaudet vel extollitur: nec in eorum amissione multum deiecitur siue tristatur. Vnde Philosophus dicit quod magnanimus in infortuniis non est tristis.

De Vitiis oppositis Magnanimitati.

B Magnanimitati opponuntur quatuor vitia, scilicet Præsumptio, Ambitio, Inanis gloria, & Puffillanimitas.

Ver. 1. De Præsumptione sumpta ciuilitate.

C Præsumptio accipi potest dupliciter: Vno modo ciuilitate & iuridicè, erga aliud à se. Alio modo theologicè, erga seipsum. Primo modo accipiendo, Præsumptio est triplex: quædam iuris tantum,

Magnanimitas est circa magnos honores.

Non curare honores an sit vitiosum. Magnanimitas non aduersatur humilitati.

4. Ethic. Decem conditiones magnanimi.

Magnanimitas quibus eget.

Præsumptio quædam iuris & de iure: quædam hominis. Præsumptio iuris tantum est, quando ius super dubio & verisimili præsumit aliquid. & hæc est triplex: prima est naturæ: vt si quis exheredauerit filium suum, præsumitur iniuste exheredasse: quia est contra naturam. Quia (vt habetur 2. Corinth. duodecimo:) Parentes debent filiis thesaurizare. Ideo hæredi incumbit onus probandi iustam causam exheredationis, vt in autem non liceat. C. de inoffic. testa. Secunda est facti præcedentis ad futura: vt si quis calumniöse accusauerit aliquem, & iterum velit accusare, præsumitur iterum velle calumniari. vt in c. placuit. 3. quæst. 10. & in l. si cui. §. ibidem. ff. de accusat. vnde dicitur, Qui semel malus, semper præsumitur esse malus. Tertia est facti subsequentiæ circa præterita: vt si aliqui fuerint accusati de adulterio, quod repellebat prætextu consanguinitatis: si postea se coniungant in matrimonium, præsumitur facinus. vt in l. si qui adulteri. C. de adulte. & similiter est præsumptio iuris, si vir diu cohabitauerit cum vxore, præsumitur quod fuerit à viro cognita. vt habetur in c. dixit dominus. 32. quæst. 1. & contra has præsumptiones iuris admittitur probatio. vt habetur in c. proposuisti. extra de præsumpt. vbi puella quæ diu cohabitauerat cum viro, admissa fuit ad probandam virginitatem testimonio septem matronarum, quæ eam esse virginem iurauerunt. Præsumptio iuris & de iure est, quando ius super aliquo præsumit & disponit, quod contrarium non admittatur. vt quod mulier quæ dotem dedit viro, stipulata fuerit super redditione dotis, casu adueniente. vt in l. vnica. §. r. C. de rei vx. act. Præsumptio hominis, quando contra aliquem hominem præsumitur, est triplex: quædam est violenta, quædam probabilis, quædam temeraria. Præsumptio violenta est ex signis euidentibus & manifestis, ac naturaliter indicantibus factum. & ex illa potest fieri iudicium. vt habetur in c. afferte. extra de præsumptionibus. prout tulit Salomon iudicium de infante viuo. Præsumptio probabilis est, quæ oritur ex coniecturis dubiis, tamen verisimilibus. & hæc dicitur apud Theologos suspicio. Et hæc nõ sufficit ad condemnationem: quia in criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores. in l. si. C. de probationibus, & in c. Epiphanium. §. q. 6. Præsumptio temeraria est, quæ confurgit ex malitia hominum, ex factis, vel signis dubiis, quæ possunt in bonum & in malum interpretari. Dubia enim sunt in meliorem partem interpretanda.

Ver. 2.

De Præsumptione Theologica.

Præsumptio Theologica & erga seipsum, dupliciter accipitur: Primo pro præsumptione, qua aliquis inordinatè innititur misericordiæ vel potentiæ diuinæ: quia sperat veniam peccatorum obtinere sine pœnitentia. vt neoterici hæretici, qui se sola fide iustificandos arbitratur. vel qua sperat gloriæ absque meritis. vt Lucifer cum complicibus suis. Hæc præsumptio est peccatum oppositum spei theologicæ per excessum, procedens ex superbia, & contrariatur desperationi, & est species peccati in Spiritum sanctum: vt pote contemnens auxilium Spiritus sancti ad pœnitendum vel merendum: & est peccatum mortale, vt pote derogans diuinæ dispositioni. Quia decretum est non dari gloriam sine merito, neque veniam sine pœnitentia, iuxta illud Apostoli: Non coronabitur nisi qui legitime certauerit. & Lucæ 11. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Secundo præsumptio accipitur vt opponitur virtuti fortitudinis: & qua quis tentat agere aliquid vt sibi possibile, quod tamen excedit virtutem suam: vt si ignorans scientiã medicinæ, præsumat medicare: vel inscius alicuius doctrinæ, præsumat docere: aut inscius sacrarum literarum, præsumat eas interpretari, prædicare, aut confessiones audire, vel curam animarum accipere, vel exercere aliquid, ad quod exercendum non est deputatus: vt si diaconus præsumat dicere missam: & qui non est iudex, vel si iudex laicus, præsumat clericum iudicare: vel si quis cum peccato mortali præsumat se admiscere sacramentis. Talis præsumptio procedit ex inani gloria, & est peccatum oppositum magnanimitati, & circa spiritualia & valde ardua. Et in quibus est periculum de damno notabili, est peccatum mortale: quia contra naturalem & diuinis institutum ordinem facit. Nullum enim agens naturale, siue inanimatum, siue inanimatum, nititur ad aliquid quod excedit suam virtutem naturalem: Circa actus autem, in quibus paruorum sequitur damnum, est veniale peccatum: Tentare tamen virtutem siue vires suas ad bonum finem, absque cuiuscunque incommodo, non est peccatum: aliàs nunquam liceret prædicare, aut confessiones audire.

Ver. 3.

De Ambitione.

Ambitio est appetitus inordinatus honoris. Et quia in dignitate constitutus debetur honor: constat inordinatè appetitum dignitatum ad ambitionem pertinere. Si quis autem appeteret dignitatem non ratione honoris, sed propter debitum dignitatis vsum, suam facultatem excedentem, non esset ambitiosus, sed præsumptuosus. Si verò propter fructus aut proventus, esset cupidus & auarus. Appetitus honoris est inordinatus quintupliciter. Primo, quando homo appetit honorem de excellentia quam non habet. & hoc est appetere honorem supra suam proportionem. Secundo, quando appetit honorem de re quæ est digna vituperio, vt peccatum. Tertio, quando appetit honorem de rebus quæ non sunt dignæ honore: vt sunt caduca & temporalia. Quarto, quando homo appetit honorem, non referendo in Deum, à quo habet excellentiam, ratione cuius honoratur. Honor enim principaliter debetur Deo, cuius est excellentia, & non homini, qui eam accipit. Ideo debet referre in Deum, tanquam in excellentiæ authorem. Quinto, quando appetitus hominis quiescit & finem constituit in honore, nõ referens honorem ad Deum, vel ad vtilitatem aliorum. Est autem peccatum mortale, quando quis vult honorari propter crimen aliquod, præcipuè mortale: vel ratione finis, quando scilicet constituit vltimum

vltimum finem in honore: vt puta si ad consequendum honorem nõ curat quis offendere Deum mortaliter. sicut si vult haberi sicut Deus, vel præferri aliis, quibus non est præferendus, in distributionibus communium honorum vel dignitatum: vel vult ob honorem, quodcunque aliud mortale scelus perpetrare: vel honorem desiderat, ad aliquod scelus perpetrandum: puta tyrannidem, vel vindictam: vel medio indebito & mortaliter prohibito appetit peruenire ad honorem: puta per simoniam vel violentiam. In aliis autem casibus est vt in pluribus peccatum veniale.

Ver. 4.

De Appetitu Officiorum aut Beneficiorum.

Aduertendum quod quauis non sit licitum alicui appetere dignitates temporales, seu officia temporalia, ad quorum exercitium non est sufficiens, & multo minus emere: Tamen licitum est appetere dignitates & officia temporalia, quæ non excedunt suam virtutem, dummodo bono fine & debitis mediis ac circumstantiis id fiat, eò quod aliquis scire potest se esse capace[m] & sufficientem ad illorum exercitium siue executionem. hoc enim pertinet ad magnanimitatem, vt qui longo tempore studuit & legit in facultate legali, potest appetere cathedram siue regentiam legalem. Et qui expertus fuit in regimine politico, & bene rexit, potest regimen politicum appetere, dummodo propter bonum commune principaliter appetat, & debito modo ac aliis circumstantiis. Et ex consequenti potest appetere honorem, proventus, & stipendia illi annexa. Et eadem ratione dicendū est in spiritualibus & ecclesiasticis. Doctus enim & expertus Theologus potest cathedram theologalem appetere: & bonus atque expertus cantor, cantoria: & clericus debite qualificatus, canonicatum & præbendam: cum possint scire se sufficientes & idoneos ad illorum officiorum executionem. Et idem dicendum est de aliis officiis & beneficiis ecclesiasticis, de quorum idonea & sufficienti executione potest quis esse certus. Verum alia officia seu beneficia, ad quorum idoneum exercitium & sufficientem executionem aliquis nõ potest se scire capace[m], non licet appetere: imò appetitus ille videtur esse mortalis: vt puta si aliquis regimen animarum (quod ad debitum exercitium requirit gratiam, iuxta illud Leuiti. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum) appetat. Quia nemo potest scire se habere gratiam Dei, iuxta illud Ecclesiastes 9. Nemo scit an amore vel odio dignus sit. & 1. Corinth. 4. Nihil mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. & Psalmista: Delicta qui intelligit? Ab occultis meis munda me domine. & Iob 9. Si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea. Et ideo appetens officium vel beneficium habens curam animarum, vel administrationem sacramentorum annexam, peccat: quia nimis præsumit de seipso. Et si propter honorem annexum illa appetat, est ambitiosus. Si verò propter proventus, est cupidus & auarus. Et de his intelligebat Apostolus, cum dicebat: Nec quisquam sibi sumat honorem: sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Nec obstat quod dicit Apostolus: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Quia Apostolus loquebatur de persecutione ad episcopum requisita, non de primatu aut proventu. Nam statim subdit: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, &c. Episcopatus enim nomen est operis, & non honoris. Vnde postquam dixit, qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: vel (sicut D. Gregorius in pastorali dicit), In illo tempore bonum erat episcopatum quærere, quando per hunc dubium non erat quenque ad supplicia grauiora peruenire. quia de facili non inueniebatur, qui hoc onus assumeret. sed appetere propter primatum, ad ambitionem pertinet, quapropter illicitum est. Vnde & Dominus duobus discipulis primatum petentibus, dixit: Nescitis quid petitis. & cum præficeret Petrum, interrogauit eum ter: Petre, amas me? Et Petrus respondit: Tu scis domine. & licet ab initio dixerit: Tu scis Domine, quia amo te, quia ita arbitrabatur: tamen secundo & tertio non est ausus affirmare: quia non erat certus de qualitate requisita.

Ver. 5.

De Inani Gloria.

Inanis gloria vitium est magnanimitati oppositum per excessum, secundum Ciceronem inquentem: Cauenda est autem gloriæ cupiditas: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Et quauis inanis gloriæ cupiditas secundum rei veritatem deficiat à magnanimo, quia videlicet gloriatur in his quæ magnanimus parua æstimat: considerando tamen æstimationem eius, opponitur magnanimo per excessum: quia scilicet gloriam quam appetit, æstimat aliquid magnū, & appetit supra suam dignitatem. Ideo excedit in æstimatione. Ad huius vitij intelligentiã aduertenda est differentia inter famam, laudem, honorem, & gloriam. Fama est communis opinio vel æstimatio de aliquo, ex coniecturis verisimilibus proueniens. & sic ad famam (quantum ad iuris effectū seu ad hoc quod quis dicatur famatus) quatuor requiruntur. Primo credulitas & opinio communis. Secundo, quod sit ex coniecturis probabilibus. Tertio, quod voce manifestetur. Quarto, quod ab omnibus vel maiori parte. Et differt à rumore, qui est ab incerto authore, & absque credulitate, siue æstimatione, nec à maiori parte. Fama se habet ad bonum & ad malum. Vnde & famosum & insignem latronem dicimus: quauis fama in malum, proprie dicatur infamia. Laus verò est locutio de aliquo cum approbatione. & sic minus generalis est quàm fama. Quia fama non importat approbationem, sicut laus quæ semper in bonum dicitur: nec requirit multorum opinionem. Honor autem est effectus famæ, honoris, laudis: & secundum Ciceronem in Rhetoricis, Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Ex hoc enim quod aliquis laudatur & honoratur, redditur clarus in oculis aliorum. Et secundum diuum

Ephes. 5.

Ambrosium: Gloria est clara cum laude notitia. Et secundum D. Augustinum super Ioannem, Gloria claritatem quandam significat. Vnde Gloriarum est clarificari & manifestari. Claritas enim & decor quandam manifestationem habet. Vnde Ephes. 5. Omne quod manifestatur, lumen est. Ideo gloria est manifestatio alicuius de aliquo, quod apud homines decorum siue laude dignum esse videtur: & hoc siue illud sit bonum temporale, corporale, vel spirituale. Et quia illud quod simpliciter est clarum, a multis conspici potest, & remotis: Ideo gloria, proprie loquendo, significat quod aliquid decorum & laude dignum de aliquo deueniat in multorum notitiam & approbationem: secundum quod Salustius dicit in Catilinario: Gloriarum ad vnum non est. Largius tamen accipiendo gloriam, non solum est in cognitione & approbatione multitudinis: sed etiam in cognitione paucorum, aut vnius, aut sui ipsius. His suppositis notanda sunt, quatuor conclusiones. Prima conclusio: Quod licitum est unicuique appetere gloriam ordinatam. Quia unicuique licitum est appetere bonum suum, ad bonum finem, medio debito, cum circumstantiis requisitis. Sed gloria ordinata, est bonum hominis, & inter exteriora & temporalia maximum: igitur licitum est eam appetere. Præterea aliqui prouocantur ad virtutum opera ex appetitu gloriæ humanæ, sicut ex appetitu aliorum terrenorum honorum. & ideo vniuersitates fundate videntur. quauis, vt D. Augustinus probat §. de Ciuitate Dei, Non est verè virtuosus, qui opera virtutum propter humanam gloriam operatur, ibi sistendo. Quod autem liceat unicuique appetere approbari ab aliis, apparet ex Apосто. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Quod autem liceat appetere bonum nostrum ab aliis approbari, apparet ex illo Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et Ecclesiasti. 4. Curam habe de bono nomine. Et Rom. 12. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Sicut enim Deus gloriam suam non querit propter se, sed propter nos: sic homo potest ad aliorum vtilitatem gloriam suam appetere, ac etiam propter gloriam Dei, sed non propter se. ¶ Secunda conclusio: Appetere gloriam inordinatam seu inordinatè, est peccatum. Quia omne quod est contra bonum & ordinè rationis, peccatum est: sed gloria inordinata siue inanis aut vana, est huiusmodi: igitur, &c. Quocirca Psalmista tales increpat, dicens: Vt quid diligitis vanitatem, &c. Gloria autem dicitur vana siue inanis, tripliciter: Primo ex parte rei, qua quis gloriam querit: vt puta cum quis querit gloriam de eo quod non est, vel de aliqua re fragili & caduca, vel de re quæ est digna vituperio, vt de peccato. Secundo ex parte eius a quo quis querit gloriam, puta hominis, cuius iudicium incertum est: quia appetere gloriam & approbationem a Deo, non est illicitum: quum ad eum pertineat illam dare, iuxta illud Psalm. Gratia & gloriam dabit Dominus. Gloria enim quæ datur a Deo, non est vana, sed vera. & talis re promittitur bonis operibus in præmium. Et ideo D. Pau. Qui gloriatur, in domino gloriatur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Tertio ex parte ipsius qui gloriam appetit, quia scilicet appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, & proximi salutem: vel in ea constituit vltimum finem. ¶ Tertia conclusio: Inanis gloria est peccatum mortale, quando charitati & amoris Dei vel proximi contrariatur. hoc autè contingit quinque modis. Primo, quando preponit se Deo, iuxta illud Ezechielis 28. Eleuatum est cor tuum: dixisti, Deus ego sum. Contra tales 1. Corinth. 4. dicitur: Quid habes quod non accepisti? aut quid gloriaris, quasi non acceperis? Secundo, cum quis aliquod bonum temporale præfert Deo, iuxta illud Hierem. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis: sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire aut nosse se mè. Tertio ratione materiæ: cum de aliquo peccato mortali, iuxta illud Prouerb. 2. Latantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quarto cum quis præfert testimonium hominum testimonio Dei. contra quos dicitur Ioan. 12. Qui dilexerunt magis gloriam hominum quam Dei. Quinto ratione finis, quando constituit gloriam vltimum finem: hoc est, quando pro ea consequenda aliquid facit vel omittit contra præcepta Dei. Vnde Ioan. 5. Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem expectantes: & gloriam quæ a solo Deo est, non querentes? Ex hoc sequitur quod quando inanis gloria ordinatur in notabile detrimentum proximi, est peccatum mortale. ¶ Quarta conclusio: Inanis gloria quæ non contrariatur charitati (vt in aliis casibus) est peccatum veniale: periculosum tamen, non propter sui grauitatè, sed quia est dispositio ad grauia peccata: quia per vanam gloriam redditur homo præsumptuosus, & nimis de seipso confidens. & sic paulatim disponit quod priuetur interioribus bonis, & inducatur ad multa mala.

Quando licet honor appetere.

5. de Ciuitate Dei.

1. Cor. 10. Matth. 5. Eccle. 4. Rom. 12.

Psal. 4. Gloria dicitur inanis & vana tripliciter. Psal. 85.

2. Cor. 10.

Inanis gloria quinque modis est peccatum mortale. Hierem. 9.

Prouerb. 2.

Ioan. 12.

Ver. 6. De Eminentia Inanis Gloriæ super alia Vitia.

2. 2. q. 132. ar. 4.

Dicitur Greg. 31. Mora. ponit superbiam, reginam omnium vitiorum, & inanam gloriam tãquam ab ea procedentem, vitium capitale. Quia superbia (vt inferius dicetur) importat inordinatum appetitum excellentiæ. Sed cum homo in omni bono quod inordinatè appetit, quandam perfectionem & excellentiam cõsequi arbitretur: ideo finis omnium vitiorum ordinatur in finem superbiæ: & per consequens superbia habet quandam causalitatem super omnia alia vitia. Ideo non debet computari inter alia specialia vitiorum principia, quæ dicitur capitalia: Sed inter excellentias excellentia gloriæ est potior: ideo inanis gloria est vitium propinquius superbiæ, ex cuius appetitu multa vitia oriuntur.

Inanis gloria est prima filia superbiæ.

Ver. 7. De Filiabus Inanis Gloriæ.

2. 2. q. 132. ar. 5. 31. Mora. Filia inanis gloriæ noue

Ex inani gloria noue oriuntur vitia, quæ filia vanæ seu inanis gloriæ dicuntur à D. Gregorio: sci licet iactantia, ironia, præsumptio nouitatum, simulatio, hypocrisis, pertinacia, discordia, contentio, & inobedientia. Et potest sic deduci: Illa vitia quæ de se nata sunt ordinari in finem alicuius vitij capitalis, dicuntur

A dicitur filia eius. Sed hæc vitia sunt huiusmodi: igitur, minor patet. Quia finis inanis gloriæ est manifestatio propriæ excellentiæ, ad quam potest homo tendere dupliciter: primo directè siue per verba siue per facta. Per verba dupliciter: primo se extollendo: & sic est iactantia. 2. de se vitia quæ in se non recognoscit, dicendo: & sic est ironia. Per facta tripliciter: Primo per facta vera aliquam admirationem habentia: & sic est præsumptio nouitatum, quas solent homines magis admirari. Secundo per falsa facta in temporalibus: & sic est simulatio. Tertio per falsa facta in spiritualibus: & sic est hypocrisis. Alio modo nritur quis manifestare excellentiam suam indirectè, ostendendo se non esse minorem: & hoc quadrupliciter. Primo quidem quatum ad intellectum: & sic est pertinacia, per quam homo nimis innititur suæ sententiæ, nolens acquiescere saniori. Secundo quantum ad voluntatem, & sic est discordia, cum non vult à propria voluntate discedere, vt aliis concordet. Tertio quantum ad locutionem: & sic est contentio, cum aliquis clamorosè contra alium litigat. Quarto quantum ad factum: & sic est inobedientia, dum aliquis non vult parere superiorum mandatis & præceptis.

Ver. 8. De Pusillanimitate.

Pusillanimitas est deiectio & paruitas animi, quibus homo retrahit se à magnis honoribus, quibus dignus est, & à magnis operibus suam facultatem non excedentibus. Et opponitur magnanimitati per defectum, sicut præsumptio per excessum. Quod autem sit peccatum patet: quia omne quod contrariatur inclinationi naturali, peccatum est, cum contrarietur legi naturæ & ordini à Deo indito: sed pusillanimitas est huiusmodi: igitur, &c. Minor patet: Quia unicuique rei indita est inclinatio ad exequendum actionem commensuratam suæ potentiæ, vt patet in omnibus rebus naturalibus tam animatis quam inanimatis. Sed pusillanimitas deficit à proportionem suæ potentiæ, dum recusat in id tendere quod est suæ potentiæ commensuratum: ideo agit contra inclinationem naturæ. Et inde est quod seruus qui acceptam Domini sui pecuniam fodit in terram, nec operatus est in ea: propter pusillanimitatem siue timorè deficiendi, punitur à Domino, sicuti hab. Matth. 25. & Lucæ. 19. Vnde dicit D. Greg. in Pastoralibus, Quod illi qui prodesse proximorum vtilitati in prædicatione refugiunt: si districtè iudicentur, ex tantis rei sunt, ex quantis venientes in publicum prodesse poterunt. Et D. Hiero. in Epistola ad Paulinum c. 3. Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito: tantum nocet, si destruentibus non resistat. Hoc vitium procedit ex ignorantia propriæ conditionis & virtutis, & ex timore deficiendi in his quæ facilius existimant excedere suam facultatem, quæ non excusant, sed accusant, cum sit ignorantia crassa, proueniens ex negligentia discutiendi propriam virtutem, & applicandi potentiam ad operationem. Peccatum hoc est grauius præsumptione, vt pote magis contrarium & dissimile virtuti magnanimitatis. Est autem peccatum mortale, quando retrahit à magnis quæ sunt de necessitate salutis: vt si quis ex timore peccandi post baptismum, vel poenitentiam, aut communionem, nollet baptizari, poenitere, aut communicare: vel in casu, in quo quis ex timore deficiendi nollet præceptum sibi officium pastorale acceptare. Quando verò retrahit ab aliis vtilibus, quæ non sunt de necessitate salutis, est veniale, & circa spiritualia, valde graue, & tanto periculosius, quato sub prætextu & specie humilitatis detinens animum, imbibitur, radicatur, & perseverat.

2. 2. q. 133.

Pusillanimitas est grauius peccati præsumptio.

5. 5. De Magnificencia.

Magnificencia est virtus inclinans aliquem ad moderatè agendum aliquod opus, magnum factibile, præcipue ad honorem Dei vel communitatis, & exponendum ad hoc proportionatos sumptus & expensas. Notandum tamen quod licet magnum (circa quod magnificencia versatur) videatur esse aliquod extremum, considerata quantitate eius: verum tamen secundum quod magnum comparatur ad rationem quæ moderatur & determinat magnitudinem, secundum quod oportet, dicitur quoddam medium, cui potest fieri additio & diminutio. Et sic magnificencia consistit in medio, sicut & ceteræ virtutes morales. Per hoc autem quod magnificencia est circa magnam, differt à liberalitate siue beneficencia, quæ versatur circa comunem vsum pecuniæ, & est in appetitu concupiscibili: Magnificencia verò circa magnum vsum pecuniæ, qui habet difficultatem ex magnitudine rei. & ideo ponitur in irascibili: quæ vis est propugnaculum concupiscibilis. & inde est quod magnificencia præsupponit liberalitatem, sed non econuerso, qui enim nescit moderari comunem vsum pecuniarum, non poterit bene moderari magnam vsum circa magna & ardua. tamè qui scit & potest moderari magnam vsum circa ardua, moderabitur comunem vsum circa mediocria. Ex quo sequitur quod omnis magnificus est liberalis, sed non omnis liberalis est magnificus: licet sit dispositus ad magnificenciam. Est & alia diuersitas: quia aliter se habet liberalis ad vsum pecuniæ, & aliter magnificus. Quia liberalis directè & primo respicit comunem vsum pecuniæ: Magnificus autem directè & primo respicit magnum opus factibile, & ex consequenti, sumptus proportionatos, quos oportet esse magnos secundum magnitudinem operis. Vnde dicit Philosophus, quod magnificus ab æquali (hoc est à proportionato sumptu) opus facit magis magnificum. Et quia communis vsum pecuniarum est circa particulares personas, quæ videtur parua in comparatione ad aliquid, quod conuenit rebus diuinis aut comunibus: ideo magnificus non intendit principaliter facere sumptus in his quæ pertinent ad personam suam: non quod bonum suum non querat, sed quia non est magnum. Si quid tamen in his quæ ad ipsum pertinent magnitudinem habeat, etiam magnificus magnificè profequitur, sicut ea quæ semel vel raro fiunt: vt nuptiæ, vel cõuiuia, vel aliquid huiusmodi, vel etiam ea quæ sunt permanencia. Et sic ad magnificum pertinet præparare conuenientè habitationem cum conuenientibus recreationibus, vt Philoso. dicit. pertinet etiam dare dona & munera, non sub ratione doni, sed sub ratione sumptus ordinati ad aliquod opus faciendum: puta ad honorandum aliquem, vel ad faciendum aliquid, vnde proueniat honor toti cõmunitati. Sicut cum facit aliquid

2. 2. q. 134.

Magnificencia quomodo differt à liberalitate.

4. Ethic.

4. Ethic.

circa quod tota ciuitas studet, vt in receptione principis. Et cum magnificus intendat magnum opus fa- cere, & non sit maius opus circa opera humana, quam honor Dei, eo quod digniorem & excellentio- rem habeat finem: sequitur quod magnificus magnum opus facit, praecipue circa honorem Dei. Vnde Philosophus in quarto Ethic. dicit, quod honorabiles sumptus sunt maxime qui pertinent ad diuina sa- crificia, templa, vasa, atque indumenta, & ministrorum multitudinem, atque grauitatem: prout Salomō egit, vt habetur in 3. Reg. & 2. Para. 9. Et Romani in Pantheo, & principes Christiani in templis magni- ficis. Et ideo magnificentia coniungitur sanctitati, quia praecipuus effectus ad sanctitatem ordinatur. Notandum etiam quod cum principalior actus virtutis sit interior electio, & eam virtus possit habe- re absque exteriori fortuna: ideo pauper potest esse magnificus, sicut & liberalis: sed non potest actus exteriores exercere.

2. Paral. 9. Pauper potest esse magnificus.

Ver. 1. De Differentia Magnificentiae, & Magnanimitatis.

Magnificencia per hoc quod est circa aliquod magnum, conuenit cum magnanimitate, quae tendit ad magnum simpliciter: differt tamen ab ea: quia ad magnanimitatem non solum pertinet tende- re ad aliquid magnum, sed etiam in omnibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunque agen- do, seu patiando, vt habetur in quarto Ethic. Ita quod magnanimitas hoc refert solum ad rationem ma- gni: aliae autem virtutes, quae (si perfectae sunt) magnum operantur: non tamen principaliter diri- gunt intentionem ad magnum, sed ad id quod est proprium unicuique virtuti. Magnitudo enim se- quitur ex quantitate virtutis. Ad magnificentiam vero pertinet non solum facere magnum, sed ad magnum faciendum tendere animo, & sumptus proportionatos administrare. Vnde Tullius dicit quod magnificentia est rerum magnarum & excellentium, cum animi quadam ampla & splendida proposito, cogitatio atque administratio: vt cogitatio referatur ad internam intentionem, & admi- nistratio ad externam executionem & sumptus. Vnde oportet quod sicut magnanimitas tendit in ali- quod magnum in omni materia, siue sit agibile, siue factibile: ita & magnificentia in aliquo opere facti- bili, & in externam materiam transeunte. Vnde sequitur quod magnanimitas est nobilior & genera- lior virtus, & ad plura se extendens quam magnificentia, quae adiungitur fortitudini, eo quod conue- niat cum ea: quia est circa aliquod arduum, sicut fortitudo: tamen deficit ab ea, quia fortitudo est circa difficiliora, quia circa pericula mortis, quae sunt difficiliora emissionem magnarum pecuniarum, circa qua est magnificentia.

in Retho.

Ver. 2. De Vitiis oppositis Magnificentiae.

Magnificencia habet duo vitia opposita: vnum per defectum, & vocatur a Philosopho Paruificen- tia, quae opponitur magnificentiae: quae primo intendit magnum opus facere: secundo intendit ma- gnos sumptus administrare. Paruificus vero e conuerso & opposito modo, principaliter enim intendit par- uitatem sumptus. Vnde Philosophus dicit quod intendit qualiter minima consumat: ex consequenti in- tendit paruitatem operis, quam scilicet non recusat, sumptus magnos negido. Vnde Philosophus ibi- dem dicit quod Paruificus est magna consumens in paruo, quia cum non vult expendere, perdit bonum ma- gnifici operis. Et sic paruificus deficit a proportione, quae est secundum rationem inter sumptus & opus. Defectus autem ab eo quod est secundum rationem, causat rationem vitii, igitur paruificencia vi- tium est: & est mortale, quando est circa ea quae sunt necessaria ad salutem.

2. 2. q. 135. 4. Ethic.

Ver. 3. De Consumptione.

Consumptio est vitium oppositum magnificentiae per excessum, & contrarium paruificenciae: quia G- ultra rationis modum multos sumptus facit. Et est maius, quando in re parua: & detestabilius, qua- do in re illicita. vt de illo qui breui tempore consummauit omnia bona sua, viuendo luxuriose. Et dicitur consumptio, animi prodigalitas, & inutilis atque damnosa expensio. Graece autem dicitur banau- sca, quia videlicet ad modum ignis, qui est in furno, omnia consumit, & in fumum emittit.

2. 2. q. 135. ar. 2.

5. 6. De Patientia.

Patientia est virtus moralis, qua aliquis voluntarie mala ab extrinseco illata, aequo animo (hoc est si- H- ne perturbatione animi) tolerat, propter meliora bona quae sperat, ne videlicet ea perdat. Et sic pa- tientia est malorum seu tristitiarum tolerantia, moderans tristitias & afflictiones, quae ab extrinseco in- feruntur, ne propter eas (quantumcunque sint) homo recedat a bono virtutis. Et per hoc differt a tem- perantia, ad quam sicut pertinet moderari delectationes tactus, ita & tristitias contrarias ab extrinseco pro- uenientes, puta ex abundantia ciborum aut venereorum. Et sic materia & obiectum patientiae sunt tri- stitiae, afflictiones, & tormenta ab extrinseco prouenientia: finis vero est melius bonum, scilicet virtutis. Nemo enim sponte sufferret quod cruciat, nisi pro eo quod delectat, eo quod animus secundum se ab- horret a dolore & tristitia. Vnde nunquam eligeret ea, nisi propter aliquod bonum, quod est magis volitum, quam horreantur & odio habeantur mala. Et hoc fit propter Deum, ad charitatem pertinet. Et sic pa- tientia oritur & fulcitur a charitate: licet fortis politicus absque charitate (non tamen absque speciali Dei auxilio) propter bonum virtutis mala etiam tolerare possit: non tamen adeo faciliter, sicut cum cha- ritate, quae ex memoria passionis & tormentorum, quae Christus sustinuit pro nobis, omnia tormenta tolerabiliora facit, in cuius signum & figuram legimus Exod. 15. quod lignum dulcorauit aquas Ma- rath, quae deglutiri non poterat. Sic lignum crucis (hoc est Christi passio in carne suscepta, & deuote co- siderata) dulcorat & facit potabiles amaras tristitiarum aquas, quas vix bibere possumus. Vnde D. Greg. Si

Patientia quid sit.

Obiectum patientiae quod sit.

Exod. 15.

A Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeo amarum est, quod non aequo animo toleretur. Ideo D. Paulus nos ad eius remissionem hortatur, dicens, Recogitate eum qui talem sustinuit a peccatis aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animus vestris deficientes: non dum enim vsque ad sanguinem resististis. Ex praemissi infertur, quod tolerantia malorum, quam sustinent mali ad mala perpetranda, non debet dici patientia. Vnde D. Augusti. in libro de Patientia ait: Pa- tientes proprie dicuntur, qui malum non committendo ferre, quam non ferendo committere. In illis autem qui mala sustinent vt mala faciant, nec miranda nec laudanda patientia, quae nulla est, sed miranda duritia. Notandum tamen quod non est contra patientiae rationem (cum tormenta inferun- tur) voces emittere, plangere, & clamare. Haec enim naturalia sunt, sicut lacrimas emittere. Vnde non est turpe, neque vitiosum, nisi immoderate fiat. Nec est etiam contra rationem patientiae, quod aliquis iustitiam in eum qui mala facit. Vnde D. Augusti. in quadam epistola contra Marcellinum ait: Praecepta patientiae non contrariantur bono reipublicae, quo conseruando contra inimicos pugnatur. Et Diuus Chrysost. super illud Matth. quarto: Vade sathanas, ait: In iniuriis propriis patientem esse, laudabile est: iniurias autem Dei sustinere, nimis impium est. Vnde legimus Heliam fecisse descendere ignem de caelo, super eos qui ad eum capiendum venerant, & Helisaeum pueris iridentibus maledixisse. & in can. Glissarius. 23. quaestio. quarta, Syluestrum eos qui eum miserant in exilium, excommunicasse. Quod autem dicitur Lucae sexto, de altera maxilla praebenda, intelligitur in preparatione animi, & cum opus siue expediens fuerit: vel secundum D. Augusti. quando non est in iniuria Dei, vel reipublicae non co- trariatur bono. Patientia quantum subiectionem in appetitu concupiscibili, cum moderetur tristitias quae in eo sunt: adiungitur tamen fortitudini, quae est in irascibili dupliciter: primo vt pars integralis, prout quis patienter sustinet pericula mortis. Secundo vt pars potentialis, quia conuenit & habet af- finitatem cum fortitudine, cum sit circa ardua & difficilia, sicut fortitudo. Et deficit ab ea, secundum quod se habet ad quaecunque alia mala, quae sunt minora periculis mortis.

Tolerantia tormentorum in malis propter peccata, non est patientia.

4. Reg. 1.

Luc. 6.

Patientia quomodo conueniat et differat cum fortitudine.

Ver. 1. De Longanimitate.

Longanimitas est virtus, qua quis inclinatur ad magnum bonum, quod in longinquum distat, ne de- sistat ab illo propter distantiam siue longinquitatem: sicut Magnanimitas tendit in aliquid magnum. Et ideo magis conuenit cum magnanimitate, quam cum patientia, propter speciem quam ambae ha- bent. Conuenit tamen & affinitatem habet cum patientia: quia illa dilatio siue expectatio boni distan- tis, ex se causat tristitiam, iuxta illud Prouerb. 13. Spes quae differtur, affligit animam. vnde in sustinen- do huiusmodi passionem potest esse patientia. Ideo Rom. 2. longanimitas ordinatur post patientiam, cum dicitur: An diuitias bonitatis eius & patientiae & longanimitatis contemnis? Eadem etiam ratione constantia, quae proprie est circa diuturnitatem laborum, quos sustinet in continuata operis execu- tione. Quia illud potest apprehendi sub ratione mali, & causare tristitiam, sicut dilatio boni. Constantia tamen magis pertinet ad perseuerantiam quam ad patientiam, vt infra dicitur.

2. 2. q. 136. ar. 5. Prouerb. 13. Rom. 2.

Ver. 2. De Permanentia Patientiae.

Patientia sicut & ceterae virtutes morales, remanet in patria, non propter eundem actum, quia ibi nul- lum erit malum, nec imperfectio: tunc enim absterget Deus omnem lacrimam ab oculis sancto- rum & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra. & Apostolus dicit: Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, hoc est imperfectum propter quod aliqui dixerunt, quod habitus virtutum moralium non remanebunt in patria, nisi illarum duntaxat, quae aliquem actum habere poterunt: vt iustitia, quae habet actum subiectionis, iustum est enim subditum esse Deo: & similiter religio: quia exhibebunt sancti honorem Deo. Aliae vero quae non possunt habere actum e- licitum, vt pote quarum actus imperfectiorem important: quemadmodum patientia & poenitentia. Et eadem ratione virtutes theologicae, spes & fides, non remanebunt in patria, licet aliqui voluerint dice- re, quod manebunt propter ornatum: alij dicunt propter actum, qui erit gaudium de actibus illarum in via habitis, vel ad gratias agendas de actibus habitis in via, remanebunt in patria. Sed eadem ratione re- manent fides & spes: cuius oppositum tenet D. Thom. Praeterea illud gaudium non elicitur ab ha- bitibus virtutum moralium, quae sunt in irascibili vel concupiscibili. Nec obiectum omnium illarum virtutum est gaudium, & gratiarum actiones eliciuntur a virtute religionis. Et eadem ratione habitus fidei & spei manent: cuius contrarium videtur asserere D. Pau. dicens, Quod videt quis, quid sperat? & dicit, Nunc manent fides, spes, charitas, &c. &c. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Eam ob rem omnibus ponderatis, mihi D. Thom. resolutio placet, qua asserit omnes virtutes morales (quarum actus imperfectiorem important, vt poenitentia, patientia, & reliquae) manere in pa- tria, tanquam in fine & termino: ait enim quod actus patientiae non erit in patria in sustinendo aliqua, sed in fruitione honorum, in quae peruenire volebamus patiando. Et sic in fine & termino non secun- dum seipsum, hoc est quantum ad habitum, prout interpretatur Dominus Caietanus, asserens exem- plum de militia, quae remanet in victoria & triumpho, tanquam in termino siue fine proposito, ac pra- mio & in se. Per haec pacata manet controuersia inter virtutes theologicas & morales in obiectis im- perfectiorem importantes. fidei enim tanquam terminus respondet visio, spei comprehensio.

2. 2. q. 136. ar. 1. ad 1. Apoc. 21. 1. Cor. 13.

2. 2. q. 18. ar. 2.

1. Cor. 13.

Ver. 3. De Vitiis Patientiae oppositis.

Patientiae (sicut & ceteris virtutibus moralibus) opponitur duo vitia: vnum per excessum, aliud per defectum. Vitium per excessum non est nominatum: sed circumloquimur & dicimus esse ni-

miam tolerantiam malorum & dolorum ac tristitiarum, quando & pro quibus non oportet, & alio modo inordinate sustinetur: vtpote si quis pro custodia parvi boni temporalis vult pati membrorum mutilationem aut mortem. in hoc enim casu peccatum mortale committitur. Et quodcumque sustinentur mala, quae repelli praecipuntur, aduertant superiores.

Ver. 4. De Impatientia.

Impatientia est vitium oppositum patientiae per defectum: & est defectus debitae tolerantiae, propter quam aliquis desinit a meliori bono. Et tunc est peccatum mortale, quando propter dolores seu labores, afflictiones & tristitias prorumpit in murmurationes aut blasphemias, aut in alia vitia, contra charitatem siue dilectionem Dei aut proximi, iniuriando, conuitiando, detrahendo, aut aliquid aliud faciendo, vel omittendo, quod ad necessitatem salutis pertinet.

5. 7. De Perseuerantia.

Perseuerantia tripliciter accipitur: Primò pro dono Spiritus sancti actualiter assistentis confirmatis, conseruantis & determinantis eos in bonum vsque ad finem. Vnde D. Augusti. dicit: Asserimus donum Dei esse perseuerantiam, qua vsque in finem homo perseuerat in Christo. Et talis perseuerantia distinguitur à gratia gratum faciente: quia multi habent gratiam gratum facientem, qui non perseuerant in ea vsque ad finem vitae: cum liberum arbitrium hominis, etiam existentis in gratia, quã diu est in via, est vertibile in bonum & in malum: aequè determinatur in bonum, nisi per gratiam consummatam, quae erit in patria, vel per specialem motionem Spiritus sancti, quae inclinat & determinat in bonum vsque in finem vitae, vt apparet in confirmatis, & in omnibus qui perseuerant absque interruptione. tales enim censentur esse confirmati in gratia. Ex quo sequitur quod confirmatio in gratia, non est habitus sed specialis assistentia Spiritus sancti praeuientis & mouentis eos ad omnes actus. Et haec perseuerantia (vt D. Thom. dicit) non cadit sub merito, sed per orationes impetratur: quoniam perseuerantia gratiae possit cadere sub merito, sicut ipsa gloria & gratia consummata cadit sub merito. Secundò accipitur perseuerantia pro habitu perseuerantiae infuse, quae est connexa gratiae, sicut & ceterae virtutes infusae. Tertio accipitur pro virtute morali acquisita, qua quis eligit persistere in quocumque bono difficili vsque ad finem siue terminum non vitae, sed operis virtuosi: vt si miles perseueret vsque in finem certaminis, & Magnus vsque ad consummationem operis. & sic est virtus specialis. Quia diuturna sustentia habet specialem rationem difficultatis: multi enim sustinent ad horam, qui non sustinent per annum: quanuis firmiter & immobiliter persistere in opere virtutis, requiratur ad omnem virtutem, per comparisonem ad habitum. Quia conditio cuiuscunque habitus est vt faciat promptè, faciliter, & immobiliter operari quasi in modum naturae. Non tamen omnis habitus aut virtus habet ex intentione & proposito immobiliter operari, & persistere vsque in finem operis. Sic perseuerantia adiungitur fortitudini, quia conuenit cum ea: versatur enim circa arduum & difficile, sicut fortitudo: & deficit ab ea, quia fortitudo versatur circa pericula mortis, perseuerantia autem circa quodcumque bonum cuiuslibet virtutis. Et si perseuerantia determinetur ad pericula mortis, erit pars integralis fortitudinis.

Ver. 1. De Constantia.

Constantia & perseuerantia conueniunt in fine, quia ad vtranque pertinet persistere in aliquo bono. differunt tamen circa ea quae difficultatem afferunt ad persistendum in bonis. Nam virtus perseuerantiae proprie facit hominem persistere in bono propter difficultatem quae prouenit ex ipsa diuturnitate. Et sic laus perseuerantiae in hoc consistit, quod aliquis non recedit à bono propter diuturnam tolerantiam difficilem & laboriosorum. Constantia autem facit firmiter persistere in bono, propter difficultatem quae venit ex quibuscunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo perseuerantia est principalior pars fortitudinis, potior constantia. Quia difficultas quae est ex diuturnitate est essentialior actui virtutis, quam illa quae est ex exterioribus impedimentis. Vide definitionem constantiae. 5. praecedenti, versicul. primo.

Ver. 2. De Mollicie.

Mollicie est peccatum oppositum perseuerantiae per defectum. Vnde Philosophus. Molli opponitur perseuerantia. Molli autem dicitur qui de facili recedit à bono propter difficulta, quae sustinere non potest. Molle enim aliquid non iudicatur, quia cedit fortiter impellenti. Nam & muri cedunt machinis percussentibus. Ideo non reputatur aliquis molli, si cedat aliquibus grauior impellentibus. Vnde Philosophus dicit quod si aliquis à fortibus & superexcellens delectationibus & tristitiis vincitur, non est mirabile. Mollicie causatur dupliciter: vno modo consuetudine: cum enim assuetus est aliquis voluptatibus frui, difficilius potest earum abstinentiam sustinere. Alio modo ex naturali dispositione, quia habet animum minus constantem, propter fragilitatem complexionis. Et hoc modo masculi qui faciliter cedunt, comparantur mulieribus, quae ex fragilitate complexionis molles sunt (vt dicit Philosophus.) Et ideo qui de facili cedunt, muliebria pati dicuntur, quasi mulieres effecti. Deliciosi autem seu delicati ac teneri dicuntur, qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid quod voluptatem diminuat. Vnde dicitur Deutero. 28. Tenera mulier & delicata gradi non potest

2. 2. q. 137. In lib. de perse.

1. 2. q. 114. 47. 9.

2. 2. q. 137. 47. 3.

2. 2. q. 138. 47.

7. Ethic. Molli quis dicitur.

7. Ethic. Mollicie dupliciter causatur.

test nec pedis vestigium figere. Tales dicuntur molles, licet mollicies respiciat affectum delectationum & deliciarum. Et sic nimis appetere remissionem vel quancunque aliam quietem, pertinet ad molliciem.

Ver. 3. De Pertinacia.

Pertinacia est vitium oppositum perseuerantiae per excessum. Pertinax (secundum Isidorum in libro Ethimo.) dicitur aliquis imprudenter tenens, quasi ad omnia tenax. & ideo dicitur pertinax, eo quod in imprudenti proposito seu sententia ad victoriam vsque perseuerat. Et sic pertinacia est imprudens persistencia in propria sententia. Et qui huiusmodi sunt, vocantur à Philosopho, hychiponomones, hoc est fortis sententiae: vel ideonomones, hoc est propriae sententiae. Et oritur pertinacia ex inani gloria: quia per hoc vult excellentiam sui ingenii manifestare. Pertinax in fide, secundum iura canonica dicitur, qui deprehensus de haeresi, non vult continuo ad arbitrium Episcopi abiurare: aut qui post aburationem & purgationem canonicam, iterum in haesim deprehensus fuerit incidisse. Et tales absque vlla misericordia sunt brachio siue curiae seculari tradendi, vt habetur in. c. ad abolen dam extra de haeticis, & in. ca. accusatus, eod. titul. libro. 6. Vide Dom. Cardinalem de Turre cremata in sua summa de Ecclesia, libro. 4. parte. 2. cap. 16. vbi ponit viginti modos conuincendi aliquem de pertinacia. inter quos ponit duos non praetereundos. Vnus est, quando praeuertus de haeresi, persistit in negatiua, & testes idonei non sufficienter obiectati, persistunt in affirmatiua. Talibus non debet dari venia: cum venia non detur nisi correcto, & culpam suam recognoscenti. Alius modus est, cum quis negat fundamentum fidei, hoc est Ecclesiae auctoritatem, & sacrorum conciliorum determinationem. alios breuitatis causa omitto. Vide ibidem.

Ver. 4. De Praeceptis Fortitudinis.

Praecepta actuum fortitudinis reperiuntur tam in antiquo quam in nouo testamento. In Antiquo quidem, Deutero. 20. Non formides eos: quia Dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit. & Matth. 11. Regnum caelorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. & 1. Petri. 5. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit querens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Iacobi. 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis.

De Temperantia, Caput Septimum.

Temperantia, secundum nominis impositionem, significat quandam temperiem, hoc est rationis moderationem. Et accipitur dupliciter. Vno modo generaliter, secundum communitatem suae significationis. Et tunc significat omnem moderationem quam facit ratio in operatibus & passionibus humanis. quod conuenit omni virtuti. Et sic temperantia non est specialis virtus, sed conditio omnium virtutum. Alio modo accipitur anthonomaticè & restrictè, sicut etiam alia nomina communia restringuntur ad ea quae sunt praecipua inter illa: vt hoc nomen (vrbs) quod significat omnes vrbes, restringitur anthonomaticè pro Roma, quae est principalis. Sic temperantia, quae significat omnem moderationem, anthonomaticè restringitur pro moderatione seu refrenatione eorum quae maximè alliciunt appetitum: vt sunt delectationes tactus cibi & venerorum. Et ex consequenti pro refrenatione tristitiarum, quae proueniunt ex defectu siue absentia delectabilium: sicut fortitudo communiter accepta, est circa omnes timores: sed anthonomaticè & proprie, circa timores mortis, qui sunt praecipui, & magis retrahunt à bono rationis. Sic temperantia proprie, secundum Philosophum, est circa concupiscentias & delectationes tactus, quae sunt praecipuae, quia maximè pertinent ad conseruationem humanae vitae, vel in specie, vel in individuo. in quibus consideratur aliquid principale, & aliquid secundarium. Principaliter quidem ipse vsus necessariorum: puta sceminae, quae est necessaria ad conseruationem speciei: & vsus cibi & potus, qui est necessarius ad conseruationem individui. Et ipse vsus necessariorum habet quandam essentialiam delectationem adiunctam, ne relinquatur necessaria vitae humanae: alii homines de necessariis non curarent. vt videmus in infirmis, qui non curant de cibis, eo quod non delectentur. Si huiusmodi delectationes sunt moderatae, non sunt male, vt pote à natura indita. Secundario circa vtranque vsum considerantur ea quae faciunt ad hoc quod vsus sit magis delectabilis: vt pulchritudo & ornatus sceminae, & sapor delectabilis in cibo & potu, ac etiam odor. Ideo temperantia principaliter est circa delectationes tactus, quae consequitur necessarium vsum rerum, quarum omnis vsus est in tangendo. Circa delectationes autem gustus, olfactus, aut visus, est temperantia & intemperantia secundario, in quantum sensibilia horum sensuum conserunt ad delectabilem vsum rerum necessariarum, quae pertinent ad tactum. Quia tamen gustus est propinquior tactui, quam alij sensus, vt dictum est: ideo temperantia est magis circa gustum, quam circa alios sensus: sed principaliter circa tactum. Quapropter Isidorus dicit quod temperantia vel intemperantia videntur gustu parum vel nihil vti, scilicet primo & principaliter, licet bene secundario. & intelligit de gustu vt gustus est, scilicet discretius saporum: quia vsus saporum, & delectatio ipsum essentialiter conse-

2. 2. q. 138. arti. 2.

Pertinax in fide quis dicitur.

Modi conuincendi perti nacen.

2. 2. q. 140. Deuter. 20. Matth. 11. Matth. 10. 1. Petr. 5. Iacob. 4.

2. 2. q. 141.

Temperantia dupliciter sumitur.

3. Ethic. An ex quado delectatio in v su sceminae. Et cibori sit peccati.

c. 5. 7. In li. Ethic.

quens tactus est sensus vtens calido & humido, frigido & sicco. Sed ad gustum per humiditatem pertinet discretio saporum, quæ conferunt ad delectationem alimenti, in quantum sunt signa conuenientis nutrimenti.

§. 1.

De Regula Temperantiæ.

2. 2. q. 141. ar. 6.

Circa temperantiam quantum ad quantitatem vsus rerum non potest dari certa regula: cum temperantia sit circa actus humanos qui sunt in particulari, particularia autem sunt quasi infinita & varia atque variabilia. Quod enim multum esset Pigmeo, parum esset Miloni giganti. Et circa eundem hominem est variatio temporis, dispositionis, fortunæ, status, & officiorum: aliquo enim tempore (puta sanitatis) aliquid est parum, quod alio tempore (puta infirmitatis) est multum & nocuum. Et laudabiliter plus exponit quis, quando habet exteriora bona fortunæ, & est in officio constitutus: quam quando est eis denudatus. Ideo non potest certa regula dari. Sed regula generalis temperantiæ (quam quilibet debet sibi applicare) sumitur ex fine: finis enim est regula eorum quæ sunt ad finem, cum ei debeant proportionari. Sed omnia delectabilia quæ veniunt in vsu hominis, ordinantur ad aliquam huius vitæ necessitatem, sicut ad finem: igitur, &c. Finis autem est duplex, scilicet proximus & immediatus ac immediatè mouens, & finis remotus siue vltimus, ad quem operatio finaliter ordinatur siue terminatur, vel alio modo duplex est finis, scilicet operantis & operis: sicut patet in ædificatione. Finis ædificationis domus, est protectio ab imbris, frigoribus, & ventis, ac solis ardoribus. Finis autem operantis siue ædificatoris, est aliquando luerum. Sic in temperantia, finis operis temperantiæ siue remotus, est domus æterna siue beatitudo, ad quam omnes actus finaliter debent terminari. Et ideo quidquid in delectabilibus fit contra hunc finem, est contra principalem regulam temperantiæ, & per consequens peccatum: vnde nunquam propter delectationes prætermittenda sunt ea quæ ad honestatem & animæ salutem pertinent: vt sunt præcepta Dei, naturæ, aut Ecclesiæ, & superiorum. Vnde Philosophus dicit, quod in delectabilibus quibus temperatur vtitur, non solum considerat, vt sunt impedimenta sanitatis, & bonæ vel male valetudinis corporalis: sed etiam ne præter bonum (hoc est contra honestatem) fiant. Finis autem operantis proximus & immediatè mouens ad vtendum delectabilibus, est necessitas huius vitæ, quæ absque illis perferre non posset. Vnde D. Augusti. dicit: Habet enim temperatus in rebus huius vitæ regulam, vtroque testamento firmatam: vt eorum nil diligit, nil per se appetendum putet, sed ad vitæ huius atque officiorum necessitatem, quantum satis opus est, vsurpet. Necessarium tamen hic non accipitur absolutè, pro eo, sine quo res nullo modo esse posset: quia sic maxima parcimonia esset necessaria, cum natura valde modicis contenta sit: Sed accipitur hic necessarium pro necessario conuenientiæ, pro eo sine quo non posset res conuenienter esse. Ideo D. Augusti. ad necessitatem vitæ addit officiorum. Vnde Philosophus dicit quod temperatus appetit delectabile propter sanitatè vel propter boni habitudinem. Alia verò quæ non sunt ad hoc necessaria, dupliciter se habere possunt. Quædam enim sunt impedimenta sanitatis, vel bonæ habitudinis, & his temperatus non vtitur. Quædam verò sunt, quæ non sunt impedimenta: & his moderatè vtitur pro loco & tempore ac congruentia eorum, cum quibus conuiuit. Ideo Philosophus ibi dicit, quod temperatus appetit alia delectabilia, quæ scilicet nõ sunt necessaria ad sanitatem, vel bonam habitudinem, non impedimenta his existentia.

Ver. 1.

De Vitiis oppositis Temperantiæ.

2. 2. q. 142.

Temperantiæ opponitur intemperantia: quæ est, quando homo non secundum rationem se habet ad delectabilia. Et quia hoc potest fieri vel propter defectum, vel excessum: ideo intemperantia amplectitur duo vitia: Vnum per defectum, quod dicitur insensibilitas: aliud per excessum, quod dicitur bestialitas: de quibus dicendum est.

Ver. 2.

De Insensibilitate.

2. 2. q. 142. ar. 1.

Insensibilitas est vitium, quo aliquis absque rationabili causa fugit delectationes sensibiles, tãquam secundum se malas. Notanter dictum est, absque rationabili causa, & tanquam secundum se malas: quia aliquando abstinere à delectationibus sensibilibus, non vt secundum se malis, sed propter rationabilem causam, laudabile est: vt pote propter aliquem bonum finem, sicut propter sanitatem corporalem, ac etiam propter alicuius officij executionem: sicut athletas milites necesse est à multis delectabilibus abstinere, vt officium proprium exequantur. Vnde Apostol. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. Similiter & pœnitentes, ad recipiendam animæ sanitatem, vtuntur abstinentia delectabilium, quasi quadam dieta. Et homines volentes contemplationi & rebus diuinis vacare, vt prædicatores, & alij qui huiusmodi officium assumpserunt, vt contemplationi vacent, & quasi quadam spiritali propagatione bonum spirituale in alios transmittant, à multis delectationibus abstinere: à quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus & generationi carnali vacare, non abstinere. Vnde Daniel dicebat: Ego Daniel iugebam trium ebdomadarum tempus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, sed neque vnguento vsus sum. Nec tamen aliquid prædictorum ad insensibilitatis vitium pertinet, quia erant secundum rationem. Hoc vitium est nunc valde rarum. Graue tamen peccatum est, cum sit mortale, maximè cum quis tantum horret à delectationibus sensibilibus, quod necessaria ad cibandum

1. Cor. 9. ar. 1.

Dan. 10.

dum seipsum subtrahit, aut negat debitum vxori in casu quo reddere tenetur: & generaliter si alia necessaria præmitteret, quia ageret contra ordinem naturæ, inditum à Deo.

Ver. 3.

De Bestialitate.

Bestialitas est vitium temperantiæ oppositum per excessum. Et incurritur quodocunque quis vitur delectationibus sensibilibus plusquam oportet secundum rationem, tunc enim efficitur similis bestiis, quæ ratione carent, & solam delectationem in operibus eorum quarunt. Vnde quando cessat delectatio, cessant ab operatione. Notandum tamen quod cum Philosophus dicit, Nomen intemperantiæ referimus ad puerilia peccata: non vult dicere quod intemperantia conueniat solum pueris: sed quia peccatum intemperantiæ est peccatum superflue concupiscentiæ, quæ assimilatur puero propter tria. Primo quantum ad id quod appetit, quia vterque appetit turpe, hoc est inordinatum. Puer enim non attendit ordinem rationis, similiter neque concupiscentia audit rationem (vt dicit Philosophus.) Secundo assimilatur puero quantum ad mentem. Quia quemadmodum si puer propriæ voluntati dimittatur, crescit in propria voluntate. vnde Sap. Equus indomitus fiet durus, & filius remissus euadet preceps: Ita etiam concupiscentia si ei satisfiat, crescit, & maius robur accipit. Vnde D. Augusti. in 7. Confessionum, Dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Tertiò assimilatur quantum ad remedium. Puer enim emendatur per hoc quod coercetur. Vnde Salom. Noli subtrahere à puero disciplinam. tu virga percutes eum, & animam de inferno liberabis. Similiter dum concupiscentiæ resistitur, reducit ad debitum honestatis modum. Et ideo Philosophus dicit, quod quemadmodum puerum oportet secundum præceptum pædagogi viuere: sic & concupiscentia conformari rationi. & ideo quando deordinatur à ratione, est peccatum: & tunc est mortale, quando propter delectationes huiusmodi fit contra aliquod præceptum: & tanto grauius, quanto contra magis præceptum: & grauisimum, quando excedit modum naturæ. vt si quis delectaretur in comestione carnum humanarum, aut potatione sanguinis, aut abuteretur masculis & animalibus brutis. huiusmodi actus excedunt gradum bestialitatis. Bestiæ enim irrationabiles non committuntur cum alterius generis animalibus. & si oppositum fiat, vel malitia hominum, vel aliunde, monstra magna oriuntur, & abominationes reputantur. Vnde dicitur crimen pessimum, de quo Ioseph accusauit fratres suos, sed hoc in genere suo, & non absolutè: quia blasphemia Dei & hæresis sunt grauiora peccata. Notandum præterea quod licet aliqua peccata sint grauiora intemperantiæ, vt homicidium, & blasphemia, & huiusmodi: Peccatum tamen intemperantiæ inter peccata humana, quæ attenduntur circa passionem appetitus concupiscentis, est magis exprobrabile & abominabile. Vnde Philosophus. 3. Ethic. dicit quod intemperantia inter alia vitia exprobrabilis est. Et D. Gregor. ait: Vitia carnalia, etiam si sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiæ, ex natura ipsorum & secundum opinionem hominum, nisi propter assuetudinem, quæ aliquando magna vitia facit arbitrari virtutes. Ex natura tamen ipsorum sunt grauius duplici ratione. Prima quia maximè repugnant excellentiæ hominis, qui per intemperantiam comparatur iumentis, iuxta illud Psal. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Secunda, quia maximè repugnat claritati & pulchritudini virtutis. Quia in delectationibus minus apparet de lumine rationis, ex qua tota claritas & pulchritudo virtutis procedit ac emanat.

§. 2.

De Partibus integralibus Temperantiæ.

Temperantia habet duas partes integrales, concurrentes & necessariò requisitas ad perfectum actum ipsius, scilicet verecundiam & honestatem. Verecundia disponit ad hoc quod quis refugiat turpitudinem, temperantiæ contrariam: Honestas autem disponit ad hoc quod amet pulchritudinem temperantiæ, quæ sibi vendicat decorem quandam.

Ver. 3.

De Verecundia.

Verecundia, propriè loquendo, est passio appetitus irascibilis: & est species timoris, vt dictum est. Et est quædam corporalis immutatio, ex qua aliquando rubedo apparet in facie, ex timore turpitudinis & exprobrationis proueniens. Et quia sicut honor importat testimonium virtutis: ita opprobrium, cuius timor est verecundia, importat testimonium de defectu alicuius, præcipuè secundum aliquam culpam. Et ideo quanto testimonium alicuius reputatur maioris ponderis, tanto ab eo aliquis magis verecundatur. Testimonium autem reputatur maioris ponderis, vel propter certitudinem veritatis, vel propter effectum. Certitudo veritatis adest testimonio alicuius propter duo: Primo propter certitudinem iudicij, vt patet de sapiētibus & virtuosis, à quibus homo desiderat honorari: ideo magis de illis verecundatur. Vnde à pueris & bestiis nullus verecundatur. Secundo propter cognitionem eorum, à quibus est testimonium: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit: & si magis verecundatur à personis coniunctis, quæ facta nostra considerant. A peregrinis autem & ignotis, ad quos nostra facta perueniunt, non verecundamur, quia citò transeunt: sed magis verecundamur à personis coniunctis & notis, cum quibus semper conuersaturi sumus, quasi nobis ex hoc perpetuè pueniat detrimentum. Ex effectu autè aliquod testimonium est magni ponderis, ppter iuramentum, & nocumētum ab eo proueniens. & ideo magis desiderat hoīes honorari ab his qui possunt iuuare: & magis vere-

cundantur ab his qui possunt nocere. Verecundia est proprie de actu turpi perpetrato: & Erubescencia est de actu turpi committendo. veruntamen ista confunduntur, & vnum assumitur pro alio. Vnde Damascenus & Greg. Nazianzenus dicunt, quod Verecundia est de turpi actu perpetrato vel perpetrando. Verecundia in virtuosus non reperitur. Vnde Philosophus dicit: Verecundia non est hominis virtuosus: quia virtuosus contemnit opprobria, quae sibi inferuntur propter virtutem: quia indigne sibi inferuntur, vt dicit Philosophus de Magnanimis. Et Act. 5. habetur: Ibant apostoli gaudentea à conspectu concilij, quonia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et si aliquis verecundetur ex opprobriis quae sibi propter virtutem inferuntur, non est perfecte virtuosus. Quia quanto magis quis est virtuosus, tanto magis contemnit exteriora bona & mala. Vnde Ezech. 5. Nolite timere opprobrium hominum, scilicet bene agendo. Et ideo si propter verecundiam aliquis omitteret facere aliquid quod est sub praeepto, non excusaretur à mortali peccato. Si tamen per accidens aliquis verecundetur de operibus virtuosus, in quantum reputantur vitiosa secundum opinionem hominum, vel in quantum homo refugit in operibus virtuosus notam praesumptionis vel inanis gloriae aut etiam simulationis, non peccat. Quia ad virtuosum non solum pertinet vitare vitia, sed etiam ea quae habent speciem vitiorum. Vnde. i. Theffalon. 5. dicitur: Ab omni specie mala abstinete vos. Quod autem aliquis non verecundetur de operibus vitiosis, vel magis vitiosis, prouenit ex hoc quod non existimat malum, vel minus malum: vel quia habet minus de ratione turpis secundum opinionem hominum, vt peccata spiritalia, vel ex excessu boni temporalis aut potestatis. & ideo principes & potentes magis verecundantur de timiditate quam de audacia, & de furto quam de rapina. vel etia quia non existimatur vt possibile, vel saltem vt difficile vitari: vel quia committes non apprehendit turpitudinem vt possibilem sibi, vel quasi non facile vitabilem. Et ideo senes & virtuosus verecundia carent. Sunt tamen ita dispositi, quod si in eis esset aliquid turpe, verecundarentur. Vnde Philosophus dicit quod verecundia est ex suppositione studiosi. ¶ Ad sciendum autem an & quomodo verecundia sit virtus: notandum est quod virtus accipitur dupliciter, scilicet communiter & proprie, siue large & stricte. Accipiendo virtutem proprie & stricte, verecundia non est virtus: quia virtus est perfectio quaedam, vt habetur in. 7. Ethicor. & in. 1. de Caelo dicitur, quod virtus est dispositio perfecti ad optimum. Et ideo omne illud quod repugnat perfectioni, deficit à ratione virtutis, siue non est proprie virtus. Sed verecundia repugnat perfectioni, quia est timor alicuius turpis & exprobrabilis. Ille autem qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit aliquid faciendum exprobrabile, nec actu facit aliquid turpe, vnde opprobrium timeat: igitur verecundia non est virtus. Praeterea omnis virtus est habitus electiuus: sed verecundia est passio: igitur, &c. Et quauis ex multis verecundari possit causari aliquis habitus virtutis acquisita, per quem aliquis turpia vitet, non tamen vt ulterius & magis verecundetur. Sed ex illo habitu virtutis acquisita sic se haberet, quod magis verecundaretur, si materia verecundiae adesset. Accipiendo tamen virtutem communiter & large, prout se extendit ad omne laudabile in humanis actibus vel passionibus, verecundia potest dici virtus, cum sit quaedam passio laudabilis, sicut spes & misericordia. Et sic accipiendo virtutem, verecundia dicitur quasi virtus integralis prudentiae (vt praedictum est) vel secundum Philosophum, praesuppositiue, quia praesupponit temperatum fuisse verecundum, siue refugientem turpia.

Ver. 2. De Honestate.

Ad cognitionem honestatis, supponendum est quid dicatur delectabile, vtile, decorum, & honestum. Delectabile dicitur omne illud quod est conueniens. & sic delectabile & conueniens idem sunt quemadmodum disconueniens & tristabile. Sicut vnumquodque naturaliter tristatur in disconuenienti: sic naturaliter quiescit, delectatur, & gaudet in suo conuenienti, quando habet ipsum. Vnde dicit Philosophus, quod ridiculum est quærere propter quid aliquis velit delectari: cum naturale sit omnibus, complacere & quiescere in suo conuenienti. Quietem enim omnia sicut & bonum appetunt. Verum quia duplex est appetitus, scilicet sensitiuus & rationalis: ideo duplex est quies siue delectatio, scilicet sensitua & rationalis. Et quia appetitus sensitiuus & rationalis aliquando in actibus contrariantur, iuxta illud Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: vt non quaecunque vultis, illa faciatis. ideo stat bene quod aliquid sit delectabile secundum sensum, quod non est delectabile sed tristabile secundum rationem, vt turpe. Resultat igitur quod delectabile quietat appetitum, non tamen sequitur quod omne delectabile sit virtuosum & honestum, sed solum delectabile secundum rationem. Vtile dicitur aliquid, in quantum seruit & ordinatur ad aliquid consequendum, & ratio vtilis in hoc consistit, quod est ordinari ad aliud, siue sit delectabile, siue amarum & tristabile: vt medicina ad sanitatem. Et ideo aliquando id quod est vtile, non est delectabile, vt potio amara. Aliquando tamen contingit quod id quod ordinatur ad aliud, sit delectabile: vt comestio, quae ordinatur ad vitae sustentationem. Hoc tamen non habet vt vtile est, siue in quantum ordinatur, sed vt conueniens est. Decorum & pulchrum idem sonant. Et de ratione decori & pulchri est claritas & debita proportio D. Dion. 4. c. de Diui. Nom. dicit, quod Deus est pulcherrimus, sicut vnuerforum consonantiae & claritatis causa. vnde pulchritudo corporis in hoc consistit, quod homo habeat membra corporis proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Color enim est participatio quaedam luminis quod claritatem facit. Similiter pulchritudo spiritalis in hoc consistit, quod conuersatio hominis, siue actus eius sit bene proportionatus secundum spirituales rationis claritatem siue veritatem. vnde D. Aug. ait, Honestatem vocant intelligibilem pulchritudinem, qua spiritali

2. 2. q. 145. Delectabile, vtile, decorum, & honestum, quid sint, et quomodo differant. 7. Ethicor. 1. Ethicor. Gala. 5.

Vtile quid sit.

Decorum & pulchrum.

lib. 83. q.

lem nos proprie dicimus. Et cum honor sit testimonium honesti & virtuosus, & gloria sit effectus honoris. (Ex eo enim quod aliquis honoratur & laudatur, redditur clarus in oculis aliorum.) constat idem esse honorificum & gloriosum: sicut idem sunt honestum, decorum, & virtuosum. Et per oppositum illud quod est turpe & vitiosum, dicitur inhonestum. Vnde Apосто. Quae inhonesta sunt nostra, abundantiore honorem habent. honesta autem nostra nullius egent. Apóstolus vocat ibi inhonesta, membra turpia: honesta autem, membra pulchra. & sic idem sunt pulchrum, decorum, honestum, & virtuosum. Honestum enim (vt dictum est ex D. Augusti.) dicitur in quantum habet specialem decorem ex ordinatione rationis. Nec obstat quod de ebriis dicitur secundo Ethico, quod vinum facit praecordia honesta: quia hoc intelligitur secundum eorum reputationem. videntur enim sibi magni & honorandi. Sed hoc quod est ordinatum per rationem, est virtuosum: igitur honestum est virtuosum. Praeterea cum id quod est ordinatum per rationem, sit naturaliter conueniens homini: & vnumquodque naturaliter delectetur in suo conuenienti, & delectatio quietet appetitum, & sit appetibilis propter se: sequitur quod omne honestum & virtuosum, sit delectabile, & propter se appetibile: vt probat Philosophus. 7. Ethicor. Et quia ipsa virtus secundum se honesta est, & ordinatur ad felicitatem: sequitur quod est aliquid honestum & vtile. Et sic vnum & idem potest esse simul & semel delectabile, vtile, & honestum. Et ita se habent, quod omne honestum est vtile & delectabile, sed non econuerso. Aliqua enim sunt vtilia, quae non sunt honesta: & etiam aliqua delectabilia, quae non sunt vtilia neque honesta: vt sunt cogitationes malae. Ex praemissis apparet quod honestas, decor, & spiritalis pulchritudo idem sunt: & quod pulchrum & honestum temperantiae attributum, opponitur turpi & exprobrabili: quod attribuitur intemperantiae, vt dictum est. Et cum contraria se inuicem manifestent, iuxta illud Philosophi, Sicut propositum in proposito, sic oppositum in opposito: igitur honestas, quae est turpitudinis oppositum, attribuitur temperantiae: non vt pars subiectiua: quia temperantia non est pars subiectiua honesti communiter accepti. Nec etiam est pars potentialis, sed quasi integralis, pro quanto ad temperatum pertinet amare pulchritudinem, quae specialiter attribuitur temperantiae.

Honestum, decorum, & virtuosum idem sunt. 1. Cor. 12.

Honestum.

1. Ethicor.

Aliquid idem potest dici delectabile & honestum.

in lib. Topi.

§. 3.

De partibus subiectiuis Temperantiae.

Partes subiectiuae siue species temperantiae sunt 4. scilicet abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Duae prime moderantur delectationes circa nutrimentum: abstinentia circa cibum, sobrietas circa potum: aliae duae moderantur delectationes circa generationem, castitas circa actum generationis, pudicitia vero delectationes circumstantes, puta quae sunt in osculis, tactibus, & amplexibus.

Ver. 1.

De Abstinentia.

Abstinentia (secundum impositionem nominis) significat subtractionem vel abstractionem ciborum. Et quia abstractio ciborum dupliciter considerari potest: ideo abstinentia dupliciter accipitur. vno modo pro subtractione ciborum absolute, vt idem est quod non comedere. Et sic non est virtus, nec actus virtutis, cum sit pura negatio. Alio modo accipitur pro abstractione ciborum ad rationem relata: quae secundum se est indifferens, quia potest esse ordinata, vel inordinata, sicut vsus ciborum secundum se non est bonus neque malus, sed indifferens. ideo non pertinet ad regnum Dei. & sic intelligitur illud 1. Corinthio. 4. Non est regnum Dei esca & potus, scilicet secundum se. Et illud prima Corinth. 8. Esca non commendat nos Deo, neque enim si non manducauerimus aliqua vel aliquando, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus, scilicet spiritualiter. Si fuerit inordinata, erit mala, & pertinet ad vitium: Si vero fuerit ordinata, erit bona, & pertinet ad virtutem. Aduerte tamen quod abstractio ciborum potest dupliciter ordinari & moderari per rationem. vno modo secundum quantitatem vel qualitatem, prout refertur ad sanitatem. & sic moderari abstractionem ciborum pertinet ad artem medicinae, quae determinat quibus cibis, & in qua quantitate, & quo tempore debeat infirmus vesci. Alio modo abstractio ciborum moderatur per rationem, secundum quod fit ex fide & dilectione Dei, ad reprimendas concupiscentias, aut deletionem peccatorum, aut animi serenitatem, & eleuationem in Deum: & hoc modo pertinet ad regnum Dei, & significat actum vel habitum virtutis, quo homo eligit sibi abstrahere cibos secundum rationem, propter fines praedictos. Vnde D. Augusti. ait: Non interest omnino (scilicet ad virtutem & extra ieiunii tempus) quod alimentorum vel quantum quis accipiat, dummodo id fiat pro congruentia hominum & personae suae, & pro valetudine siue necessitate: sed quanta facilitate & serenitate animi quis valeat, cum oportet & necesse est, carere. Ad hanc nos hortatur Christus dicens: Attendite ne grauentur corpora vestra crapula & ebrietate. Et hoc modo D. Petrus connumerat abstinentiam alius virtutibus: Ministrare (inquiens) in fide vestra virtutem, in virtute scientiam, in scientia autem abstinentiam. Ieiunium est actus virtutis abstinentiae, ad quod nos hortatur D. Pau. Exhibeamus nos tanquam Dei ministros, &c. subdit, in ieiuniis, &c. Ad huius evidentiam notandum est, quod ieiunium est quintuplex: scilicet spirituale, naturale, morale, poenitentiale, & ecclesiasticum. Ieiunium spirituale est abstinentia à peccato, iuxta illud Esa. 58. Nonne hoc est magis ieiunium quod elegit dissolue colligationes impietatis, &c. Et ad hoc ieiunium tenentur omnes omnino tempore. Vnde Ecclesiasti. 21. Quasi a facie colubri fuge peccatum. Ieiunium naturae dicitur omnimoda abstractio seu abstinentia à cibo & potu: & vocatur à Diuo Thoma, ieiunium ieiunij.

2. 2. q. 146.

Ciborum abstractio dupliciter considerari potest.

In lib. de quaest. Eu.

Luca. 21. 2. Petri. 1.

2. 2. q. 147. 1. Cor. 6. q.

Ieiunium quintuplex. Ieiunium naturae quid sit.

Et ad tale ieiunium obligantur sani accedentes ad Eucharistiæ communionem, vt habetur in can. sacram, de consecra. distin. 1. Ieiunium morale est abstractio cibi & potus ex proposito, propter aliquam causam rationabilem facta. Et de hoc debet intelligi dictum D. Augu. & aliorum, qui dicunt nil referre ad ieiunium, quibus cibis & quibus horis quis vtatur. Ieiunium poenitentiae est abstractio ciborum delectabilium, ad placandam iram Dei, & impetrandam remissionem peccatorum. Vnde Iobelis. 2. dicitur: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu. Et hoc modo ieiunabat Dauid, qui dicebat. Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum. Item, Humiliabam in ieiunio animam meam. Hoc ieiunio ieiunauit Achab, & viri Niniuitæ. Ex ore regis & principum indictum est ieiunium: & Deus miseratus est eorum. Et. 1. Esdrae. 8. dicitur, Ieiunauimus & rogauimus Deum, & euenit nobis prosperè. Et tale ieiunium & omnia ieiunia Iudæorum, de quibus Zacha. 8. erant à vespero vsque ad vesperum, & sic toto die nil gustabant, & affligebant per diem animam suam. Neque in vespero, cum refectioem accipiebant, vescebantur carnibus. Vnde Daniel de ieiunio trium ebdomadarum dicebat: Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum: aliàs non fuisset magna afflictio, de qua tamen aliqui iactabant se, Esa. 58. Quare ieiunauimus, & non aspeximus: affliximus animas nostras, & nescistis?

Ieiunium Ecclesiasticum (hoc est ab Ecclesia indictum) consistit in abstinentia carniù, & vnica comestione, hora competenti: & est duplex, scilicet quadragesimale, quatuor temporum & vigiliarum. quæ differunt inter se dupliciter. Primo quo ad abstractionem ciborum. Quia aliis diebus ieiuniorum à quadragesima, possunt ieiunantes & non ieiunantes vti ouis & lactiniis: in quadragesima autem non licet: vt habetur in c. denique, quarta distinctio. Secundo differunt quo ad institutionem: quia ieiunia quatuor temporum & aliorum dierum, instituta sunt à summis pontificibus: sed ieiunium quadragesimæ habemus ex traditione Apostolorum, vt ait D. Hieronim. in epistola ad Marcellam: Nos vnam quadragesimam ex traditione Apostolorum toto anni tempore nobis congruo ieiunamus. Et D. Ignatius in quadam epistola dicit se accepisse hanc ordinationem à diuo Ioanne Euangelista. Nec legitur aliunde habuisse initium. Neque verisimile est quod Ecclesia hanc sarcinam accepisset, & per tot secula obseruasset, nisi à Spiritu sancto & Apostolis emanasset. Hæc Apostolorum ordinationem prædixerat Christus, respondendo discipulis D. Ioannis Baptistæ, qui indixerat ipsis ieiunia frequentia. vnde dicebant: Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? respondit Christus: Nunquid possunt filij sponsi lugere quandiu cum eis manet sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt, hoc est ieiunium ordinabunt & obseruabunt. De obseruatione ieiunij quo ad eos habetur Act. decimotertio: Ministrantibus autem illis Domino & ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam ad opus, ad quod assumpsi eos. Ordinauerunt autem Apostoli ieiunium quadragesimale propter tria. Primo in memoriam ieiunij Christi, de quo Matth. quarto. & vt nos ei quodam modo nobis possibili conformemur. Secundo vt decimas temporis Domino redderemus. Vnde D. Grego. ait, Vt qui toto anno nobis viuimus, auctori nostro in eius decimis mortificemur. Tertio propter bona quæ nobis à ieiunio proueniunt. Idem Grego. aliqua assignat in præfatione quadragesimæ, dicens: Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia. Est præterea placatio diuina, reatus deletio, & multa alia bona sequuntur. Hic autem Lutheranorum & neotericorum hæreticorum (quibus comestiones & epulæ placent) abhorrentium ab abstinentia & ieiuniis, & omnia poenitentiae opera improbantium, & aduersus ieiunium Ecclesiæ insurgentium, sophisticas rationes ex malo intellectu sacræ Scripturæ procedentes, diluere, & iacula refellere operæ præcium est. Prima eorum aggressio procedit ex satisfactione Christi, qui abundantius se satisfecit pro peccatis nostris: ideo superfluere dicunt ieiunia nostra: & passioni Christi sit iniuria, si peccata nostra per ieiunia expiare tentamus. Sed de hac satisfactione & per crucem & poenitentiam ad Christum conformatione, abudè locuturi sumus c. 16. s. quarto versic. 22. ideo in præsentiarum super se demus. Secunda concertatio procedit ex ciborum bonitate. Gene. primo, Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. & Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. & Christus, Non quod intrat in os coinquinat hominem. & Apostol. Esca nos non commendat Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus: Neque si manducauerimus, abundabimus. & 1. Corinthio. 14. Non est regnum Dei esca & potus. & ad Timo. quarto, Spiritus manifeste dicit, quod in nouissimis diebus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis demoniorum, in hypocriti loquentium mendacium, cauteriatam habentium conscientiam suam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, fidelibus & his qui cognouerunt veritatem. Hinc perperam concludunt, quod delectus ciborum non solum non placet Deo, nec aliquid adfert commodi, imò tanquam à spiritibus demoniorum procedens, cauteriatam reddens conscientiam, displicet. Ideo Ecclesiam, ieiunium non posse ordinare, neque vsum ciborum prohibere, inferunt. Verum conclusio hæc non inferitur, neque pendet ex auctoritatibus prædictis: quæ si eas intrinsecus prospexeris, solum contra illos militat, qui aliquos cibos secundum se malos esse dicebant, vel Ceræmonialia legis Moyfi, in quibus propter futurorum significatione aliqui cibi prohibebantur, cum euangelio obseruanda fore aduebant, quorum neutrum sequitur siue probat, imò condemnat Ecclesia. Contra primos militat auctoritates Gen. Matth. & Corint. Contra vltimos autem D. Pau. in epistola ad Gala. vbi Petrum dissimulantem manifestè reprehendit. Collo. 2. dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, quoniam illa euacuata sunt. Vnde primæ Corinthio. 13. Cum venerit quod

Ieiunij morale.
Ieiunium poenitentiae.
Iobelis. 2.
Psal. 118.
Psal. 34.
3. Reg. 21.
Iona. 3.
Dan. 10.
Esa. 58.
Ieiunij Ecclesiasticum.
Ieiunij quadragesimale ab Apostolis traditum & indictum.
Matth. 9.
Act. 13.
Ieiunium quadragesimæ propter tria est institutum.
Vtilitates ieiunij.
c. 16. s. 4. ver. 22.
Gen. 1.
Gen. 9.
Matth. 15.
1. Cor. 8.
1. Cor. 14.
1. Timo. 4.
Argumeta hæreticorum soluitur.
1. Cor. 13.

D
E
F

A quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vtrosque prosequitur D. Pau. i. Timo. 4. quod aperte insinuat cum ait, His qui cognouerunt veritatem. Et sic deligere cibos, vel abstinere ab eis tanquam de se malis, vel quia in lege Moyfi sunt prohibiti, procedit ex doctrinis demoniorum. Sed abstinere à certis cibis, ad reprimendas concupiscentias, aut ad delendum reatum, siue ad animi eleuationem, aut ad placandam iram Dei, seu propter aliquam aliam rationabilem causam, procedit ex doctrina Christi. Nam & D. Pau. hoc consuluic dicens: Bonum est non maducare carnem, nec bibere vinum. Hac delectione vsus est: vnde dicebat Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne cum aliis predicauerim, ipse reprobus efficiar. 2. Corint. 11. dicit se abundantius laborasse in ieiuniis multis. Eandem ciborum subtractionem idem Apostolus malè affirmat propter scandalum, vt in Petri reprehensione, vel propter notabile corporis aut sanitatis detrimentum. Vnde. 1. Timoth. 5. Modico vttere vino propter stomachum & alias infirmitates tuas. Et Roma. 12. Sit rationale obsequium vestrum. Et D. Hiero. Non refert vtrum magno vel paruo tempore te interimas. Quia de rapina holocaustum offert, qui vel ciborum nimia egestate, vel manducandi, vel somni penuria immoderate corpus affligit. vnde sequitur quod infirmi in quadragesima carnibus vesci possunt de consilio vtriusque medici. Similiter recta ratio non tantum subtrahit de cibo, vt homo reddatur impotens ad debita opera peragenda. vnde idem Hieron. ait, Rationalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium charitati, & vigiliis sensus integritati præfert. Ex his apparet quod præfate auctoritates non militat contra Ecclesiam, quæ instituit ieiunium quadragesimale, non vt reprobet cibos vt secundum se malos, neque vt Ceræmonialia legis Moyfi seruet, nec vt corpus interimat: sed ad Christum imitandum, & ad hoc quod fideles disponantur ad redemptionis nostræ mysteria deuotè recolenda, & ad reprimendas concupiscentias, ac ferentatem & eleuationem animi, necnon ad placandum Deum, & reatum poenæ delendum. Si D. Ioan. Baptista potuit indicare ieiunium discipulis suis: à fortiori Ecclesia, cui obedire Christus præcepit: Si Ecclesiam, inquit, non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Si Moyses ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, vt legem scriptam in tabulis lapideis mereretur accipere (vt habetur Exod. 24.) à fortiori Christiani, vt auctorem legis & gratiam Spiritus sancti mereantur recipere in Paschate. Si filij Israël vt mererentur ingredi terram promissionis, ieiunauerunt quadraginta annis, & quandiu manserunt in deserto (vt D. Ambro. dicit sermone 24.) & qui noluerunt ieiunare, & à carnibus abstinere, sed desiderio & actu ieiunium violauerunt, exterminati sunt, quia (vt psal. dicit) Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum: A fortiori Christiani, vt mereantur ingredi regnum caelorum, singulis annis & quandiu sunt in deserto huius mundi, quadraginta diebus à carnibus abstinere & ieiunare debent: nisi ex legitima & rationabili causa excusentur. Et qui in ætate & statu ieiunandi sunt, & excusationem legitimam non habent, vltione diuina digni sunt. Ex his etiam apparet delectum ciborum, & præcipuè abstinentiam carniù (quam D. Paulus laudauit, & bonam esse dixit) placere Deo, qui ex ligno scientiæ boni & mali edere prohibuit, Gen. 2. & à multis cibus filios Israël, propter figuram & representationem spiritualium, abstinere præcepit: & Danielis ieiunium & abstinentiam carniù approbavit, cum ieiunio Niniuitarum: Et Christus certum genus demoniorum non eiiciendum fore, nisi à ieiunantibus & orantibus prædicauit. Nec obstat quod allegatum fuit ex Esa. Nūquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere animam suam? Quia ibi non reprobatur ieiunium, sed pessimæ circumstantiæ, quæ meritum ieiunij absorbebant. vnde dicitur, Nolite ieiunare sicut vsque in hanc diem, scilicet ad lites & contentiones, & vbi inuenitur voluntas vestra priuata contraria voluntati Dei. Ideo Christus Matth. 6. Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. & in eodem, vt ieiunium approbatum ostenderet, conditiones & circumstantias ieiunij declarauit. Ad rectum Ecclesiæ ieiunium tria requiruntur. Primum est vnica comestio per modum cibi siue sustentationis: quia si per modum medicinæ & electuarij, vel ad tollendam alterationem duntaxat, moderatè aliquid sumatur, siue ante, siue post prandium, non soluitur ieiunium, neque parum panis aut fructuum, ne vinum vel aqua dissoluat aut dilaniet stomachum, etiam si pluries in die fiat, prout alteratio exigit: neque (vt Dominus Caietanus ait in summula) acceptio plurium fructuum in collatione more Romanæ curiæ, quæ id censetur approbasse, siue in illo dispensare. Videant tamen qui sumunt, quantum & qua intentione sumant, aut sumere censeantur. Quia (vt habetur Gala. 6.) Deus non irridetur, sed ipsi. Secundum requisitum ad ieiunium, est abstinentia carniù & lactiniorum, quæ etiam præcipitur non ieiunantibus excusatis, nisi sint infirmi: quia tales de consilio vtriusque medici (vt dictum est) vesci possunt in dubijs. Vbi verò est euidentis causa præsertim consuetudine interueniente, vel cū nō potest de facili haberi recursus ad superiorem, tunc absque medici consilio vesci possunt, & vti Epichæia, vt Diuus Thom. dicit. Cauere tamen debent, quantum possibile fuerit, à pusillorum scandalo, vt non videant: & si videant, etiam causam necessariam & euidentem ac dispensationem cognoscant. Butyrum verò & lactinia in locis, in quibus consuetudo propter defectum olei, est introducta, etiam non soluit ieiunium. Tertium requisitum est competens hora. Olim competens hora erat post vesperas, deinde successu temporis post nonam horam, hoc est hora prima post meridiem. Tandem in meridie, & nunc in vn decima hora. Circa hoc consuetudini patriæ standum est. Vnde D. Hieronymus de ieiunijs loquens ait: Vnaquæque provincia abundet suo sensu, & præcepta maiorum apostolica arbitretur. Et in can. in his. 11. distinctio. ex D. Augustino, in epistola ad Casulanum dicitur: In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege habenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum, sic & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum, coercendi sunt. Vnde dicitur communiter, Cum fueris Romæ, Romano viuato more. Et sic

Rom. 14.
1. Cor. 9.
1. Timot. 5.
Infirmi in quadragesima carnibus vesci possunt.
Persuasio ieiunij.
Matth. 18.
Psal. 77.
Gen. 2.
Macc. 9.
Ieiunij Iudæorum quadragesimæ reprobatum fuit.
Matth. 6.
2. 2. 9. 147. ar. 6.
Quid requiratur ad rectum Ecclesiæ ieiunium.
Collatio in diebus ieiuniorum quomodo fieri potest.
Gala. 6. ar. 8.
2. 2. 9. 147. ar. 40. ar. 7.
Competens hora prædicta in diebus ieiuniorum.
In Epist. ad Casu.

intelligendum est de esu carniū in die Sabbati, à festo Natiuitatis Domini, vsque ad purificationem D. Virginis, in Gallia: & de esu in trinfecorum & extremitatum animalium in Hispania. Quod puto nō habere verum in his, qui ex voto vel regula abstinentiam carniū obseruare habent. Quia in c. explicari, extra de obseruatione ieiuniorum, dicitur quod illi qui voto vel regulari obseruantia sunt attri-

An religio si possint comedere carnes in die natiuitatis Domini, si feria sexta aduenerit.

Qui excusantur à ieiunio ecclesie.

Iuuenes vsque ad 21. annum non tenentur ieiunare ex præcepto ecclesie.

Ecclēsia verò (quæ est pia mater, & non intendit filios obligare ad impossibile, neque ad valde difficile) secundum doctorum interpretationem & iuris præsumptionem, à vinculo ieiunij censetur nonnullos excusare, & maximè octo genera hominum. Primum locum tenent infirmi & debiles, eo quod non possunt sufficienter & salubriter cibum ad sustentationem sumere. Secundum tenent pauperes hostiatim mendicantes, qui hora competenti non inueniunt sufficienter ad sustentationem naturæ. Si verò sufficienter inueniant, & aliàs robusti sunt, non puto eos excusatos, nisi fortè propter ignorantia. Tertium tenent mulieres prægnantes & lactantes, qui habent pro duobus cibum sumere: ideo non debent ieiunare. Quia eorum ieiunium tãquam paruulis damnosum, esset sacrificium de rapina. Ideo vix excusari possunt à peccato. Quartum sunt pueri, propter clementiam, & sic vsque ad finē tertij septemnij secundū medicos, hoc est vsque ad vigesimū primū annū, non tenentur ieiunare ex præcepto Ecclesie. Si tamen procliuēs sunt ad luxuriam, tenentur ieiunare & carnem domare, non præcepto Ecclesie, sed præcepto iuris naturæ, & diuini. Quintum tenent senes & decrepiti, in quibus deficit virtus caloris naturalis. Aliquibus videtur quod à septuagesimo aō & supra, sunt excusati, iuxta illud Psal. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potētatibus octoginta anni amplius eorum labor & dolor. Tutius tamen putarem standum esse cuiuslibet talium iudicio & conscientia: non enim omnes eiusdem cōplexionis sunt seu æquè fortes. Aliqui in 50. anno sunt debiliores, quàm alij in 80. Quādiu sunt subiecti passionibus, & potentes ad actus venereos, censentur potentes ad ieiunandum. & idē censendum est de his qui prætextu debilitatis se à ieiunio volunt excusare. Notent tales illud quod dicitur Esa. 5. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem, & opus Domini non respicitis. Vbi tamen sentiretur notabilis debilitas, & adhuc maneret dubium, consulerē obtinere dispensationem à superiore. qua habita non censerem illos obligatos neque teneri ad ieiunium: licet bene ad temperantiam. Sextum tenent laborantes pro victu quotidiano quærendo, vel manutendo secundum statum, cum labor & ieiunium absque magna difficultate non cōueniant. Diuites verò qui aliis diebus non laborant, sed per alios opera sua disponunt, & in diebus ieiuniorum laborant, vt à ieiunio excusentur, non puto tutos esse in conscientia. Septimum tenent itinerantes. Equitates verò, vbi esset magnus labor & difficultas non modica ieiunandi propter alterationem, etiam censentur excusati. Octauū tenent omnes, qui propter ieiunium impedirentur à maiori bono: vt cantores, qui habent in diuino officio cantando laborare, excusantur: & idem de prædicatoribus, si propter ieiunium impediuntur à prædicatione. Si verò sunt fortis naturæ, & propter ieiunium non impediuntur à prædicatione, non putarem eos excusatos. Mulieres etiam vxorata, propter bonum pacis in domo seruandum, excusantur.

Ver. 3.

De Gula.

2. 2. 4. 148.

Gula est vitium abstinentiæ oppositum per excessum. Gula autē est inordinatus appetitus cibi propter delectationem inordinatam. Et quia delectatio ordinata non est peccatum: ideo delectari moderatè & ordinatè in comedēdo, non est peccatum. Inordinata autem delectatio & eius appetitus, 4. modis fieri potest. Primo quantum ad substantiam, quando nimis lautos & preciosos cibos quis appetit. Secundo quantum ad qualitatem, quando quærit cibos nimis accuratè, hoc est curiosè præparatos. Tertio quantum ad tempus, quando præuenit debitum & competens tempus comedendi, sine causa. 4. quantum ad modum, vt quando non seruat debitum modum in comedēdo: vt cum nimis comedit, vel nimis festinanter, absque debita masticatione. Hos quatuor modos D. Grego. ponit: & D. Thom. vocat species gulæ. Gula est mortale peccatum, quando auertit à fine, quando scilicet aliquis constituit vltimum finem in delectationibus cibi & potus, vt non curet contrauenire præceptis: vt cum ieiunia contemnit, aut aliud præceptum transgredi paratus est: quia de talibus Philipp. 3. dicitur, Quorum Deus venter est. Frequenter tamen veniale est. Ideo D. Augustin. inter minuta connumerat: licet quandoque in suo genere grane sit, maximè cum delectatio cibi allicit ad comedendum vsque ad vomitum vel crapulam, vel quando alia inconuenientia sequitur, vt infirmitas præuisa, & cum est notabile detrimentum sanitatis præuisum, vel quod præuidere tenetur, est mortale, & cum inducit ad alia mortalia. Gula est vitium capitale, eo quod ab eo multa vitia (quæ à D. Greg. filia eius dicuntur) originē ducāt, & præcipuè quinq;. Prima respicit rationem, & dicitur hebetudo mentis, quando ex immoderatione cibi & potus, rationis acies & intelligentia obtunditur & offuscatur. Secunda, quæ respicit voluntatē, dicitur inepta lætitia, quādo scilicet volūtas sopito rationis gubernaculo, dissoluitur in alias animæ passiones. Vnde. 2. Esdræ. 3. Vinū omnē mentē conuertit in securitatē. Tertia respicit linguā, & dicitur multiloquiū. Vnde D. Grego. in Pastoralis ait: Nisi gulæ deditos nimia loquacitas raperet, diues ille epulo lingua grauius nō arderet. Quarta respicit inordinatum, & dicitur Scurrilitas, hoc est iocularitas quædā, proueniens ex defectu rationis. Vnde super illud, Stultiloquiū & scurrilitas, quæ ad rē non pertinet, & c. dicit

In 31. Mor. 14.

Quatuor modi delectationis inordinatae. Filia sine species gula 31. Mora. Hebetudo mentis. Inepta lætitia. Multiloquiū. Scurrilitas. Ephe. 5.

scurrilitas, hoc est iocularitas, quæ risum mouere solet, dicitur. Quinta, quæ respicit factū, dicitur Immunditia, quæ potest attendi secundum inordinatam emissionē, quæcumq; superfluitatū, vel specialiter quantum ad emissionem feminis. Vnde super illud Apostoli: Fornicatio autem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, dicit Glo. hoc est incontinentia pertinens ad libidinem quocūq; modo. Vitii oppositū abstinentiæ per defectū, ad insensibilitatē reducitur, vel dicitur Exinanitio.

Ver. 4.

De Sobrietate.

A Sobrietas est virtus quæ moderatur delectationes potus, maximè vini, quod ex sua fumositate natum est caput conturbare. Moderatur etiā delectationes aliorum quæ inebriare possunt. Sobrietas communiter dicta, in quacunque materia reperitur, & nil aliud est quàm mēsurā & moderatio. vnde ad Titum 2. Sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc seculo. & 1. Timot. 2. Mulieres in habitu ornato, cum verecūdia & sobrietate se ornantes. Propriè tamen sobrietas est circa potum, qui inebriare seu caput conturbare potest. De hac D. Petrus: Fratres, sobrii estote, & vigilate, & c. Et Ecclē. 30. Aequa via hominibus vinum in sobrietate potatum, & in eodem, Sanitas animæ, sobrius potus. Vinum enim multum potatum irrationem & irā & ruinas multas facit. Ex his sequitur quod vsus vini non est illicitus. Vnde Ecclē. 31. Vinum in iocunditatem creatum est. Sed immoderatus vsus illicitus est. Vnde Catho dicit, Nul- lum crimen vini est, sed culpa bibentis. Quauis autem omnes debeant habere sobrietatem: ali- quibus tamen propter operationes eorum, magis necessaria est: vt pote senibus, episcopis, Ecclesie ministris, iuuenibus, & mulieribus. Ideo Apostolus, Oportet, inquit, episcopum esse sobrium, & diaconos non multo vino deditos. & idem in aliis ministris, & qui habent gubernare populum. Et ad Titum scribens, Hortare senes, vt sobrii sint, quia in eis ratio vigere debet, propter aliorum eruditionē. Et in eodem: Iuuenes similiter hortare, vt sobrii sint, propter periculum. Et propter eandem rationē mulieres, quæ debilioris sunt cerebri. Vnde 1. Timo. 2. Mulieres similiter pudicas & sobrias.

2. 2. q. 149. Tit. 2. 1. Tim. 2. 1. Pet. 5. Ecclē. 30. Ecclē. 31. Catho. Sobrietas quibus maxime necessaria. 1. Timot. 3. Tit. 2.

Ver. 5.

De Ebrietate.

B Ebrietas dupliciter accipitur. Vno modo pro ligamine rationis, quod ex vino immoderatè potato accidit. Et sic est magis pœna, quàm culpa. Alio modo accipitur pro appetitu inordinato vini vel alterius rei, ex qua sequitur ligamen rationis. Quod contingit dupliciter. Primo propter fortitudinem vini præter opinionem bibentis. Et sic ebrietas contingere potest sine peccato, præcipuè si ex negligētia hominis non cōtingat. Et sic creditur Noe inebriatus fuisse propter ignorantia & inexperientiam fortitudinis vini. Alio modo ex inordinata concupiscētia & vsu vini. & sic ebrietas est peccatū, & species gula: quæ diuiditur in comestationem & ebrietatem: quæ prohibentur Ro. 13. Non in comestationibus & ebrietatibus. & Galat. 5. enumerantur inter peccata mortalia: Manifesta sunt opera carnis, & c. Ebrietas est peccatū mortale, quando quis aduertit vel aduertere tenetur potū esse immoderatū, & inebriare potētē, & bibit: vultq; magis inebriari, quàm à potu abstinere. quia tūc homo sciētè inordinatè se priuat vsu rationis: & se exponit multis periculis. Si verò fiat potus per regulas medicinæ ad vomitum prouocandum, non est peccatū, quia nō est inordinatus. Cū autē est ignorantia inuincibilis, vt puta cū ignorat fortitudinē vini, vel nō aduertit, neque aduertere tenebatur, nō est peccatum. Si verò quis aduertat potum esse immoderatū, tamen nō existimat potum inebriare potētē, sed caput modicū conturbantem, est veniale. Ex his sequitur quod assiduitas inebriandi facit ebrietatē esse mortale: non propter iterationem actus, sed quia nō potest esse quod homo assiduè inebrietur, quin sciens & volens inebrietur. Et quæadmodum dictum est quod sobrietas est magis decens certis personis, scilicet episcopis, & Ecclesie ministris, religiosis, senibus, iuuenibus, & mulieribus: ita ebrietas est illis magis indecens, turpis, & exprobrabilis. Vnde in canonibus Apostolorū legitur: Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, alex aut ebrietati deseruiēs, deponatur. Ebrietas inuincibilis & absque culpa excusat à peccato sequente: quia causat inuoluntariū, ratione ignorantia. Si autē sit vincibilis & culpabilis etiam mortaliter, excusat peccatum sequens à tanto propter ignorantiam sequentem, & ligamen rationis, quod aliquo modo causat inuoluntariū: tamen non excusat à toto: quia licet peccatum sequens non fuerit particulariter voluntarium: fuit tamen voluntarium in causa. Vnde Philosophus 6. Ethicorum dicit, quod ebrius meretur duplicem increpationem, secundum legem cuiusdam Pythagorici: qui (vt habetur in 2. Politicorum) statuit quod si ebrii percutiant, plus puniantur quàm sobrii: quia pluries iniuriantur & turbant pacificum conuictum. An autem peccet nouo peccato dubium est, quia si impediretur à percussione, puta si includeretur aut ligaretur, non puniretur vt percussor. Sed in oppositum videtur, quia actus ille in ebrietate factus, nullam habet libertatem. Ideo D. Thomas dicit de damnatis, qui ex necessitate peccāt, quod totum demeritum sequentis culpæ ad primam culpam pertinere videtur. Similis ratio videtur esse de ebriis. Veruntamen aliud est apud Deum, qui interiora cognoscit & iudicat: aliud apud homines, qui sola exteriora cognoscunt, & de illis solis iudicant. iuxta illud, Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur.

2. 2. q. 150. Gen 9. Ebrietas quado mortales vel veniales. Rom. 13. Galat. 5.

Ebrietas quibus magis indecens & exprobrabilis.

6. Ethic. 4. sen. dist. 49. & in Ad. 3. p. 9. 98. ar. 5. ad 3. 1. Reg. 16

Ver. 6.

De Castitate.

Castitas est virtus & species temperantiæ, quæ concupiscētiā moderatur, ne prætereat siue deficiat, neque excedat debitum delectationum vsus circa venerea. Hanc D. Paulus 2. Cor. 6. connumerat aliis virtutibus. Et diuiditur in castitatem virginalem, vidualem, & matrimonialem.

2. 2. q. 151.

Ver. 7.

De Virginitate.

Virginitas (prout est virtus) importat propositum habituale voto firmatum integritatis carnis perpetuo seruanda, hoc est nunquam experiendi delectationem venereorum. In virginitate igitur sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale, est integritas carnis in membris generationi deputatis. Formale autem, est illud firmum propositum voto firmatum. Et sic ad completam virginitatem hæc duo necessario requiruntur. Et ideo quolibet illorum voluntarie immutato, non remanet virginitas completa atque perfecta. Si vero non voluntarie sed inuoluntarie, puta si dormiendo aut per violentiam fieret integritatis carnis corruptio, virginitatis perfectæ meritum non periret. licet caro sentiret & experiretur delectationem veneream, dummodo voluntas non consentiret. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. & D. Aug. dicit, quod illa membra possunt diuersis casibus vulnerata vim perpetui, & medici quandoque salutem opitulantes, hoc ibi faciunt quod horret aspectus. Obstetrix etiam, virginis integritatem manu velut explorans, dum inspicit, perdit: deinde subiungit. Non opinor quenquam tam stultè sapere, vt hinc periisse aliquid existimet, etiam de ipsius corporis sanctitate: quanuis membri illius integritas iam per dita sit. Non ergo talis amittit aureolam, de qua infra dicitur. Si vero voluntarie, tunc perderetur virginitas, nec posset recuperari per poenitentiam. sicut virginitas formalis deperdit, potest per poenitentiam & actum interiorem reparari, quemadmodum per solum actum interiorem deperditur. Sed non materialis, prout si quis consumpserit diuitias suas, aut aliquo alio membro se mutilauerit, per poenitentiam non restituitur ei membrum, nec diuitias consumptæ. Circa materiale virginitatis est aliquid quod miraculosè potest reparari diuinitus, scilicet integritas membri. Aliud est quod nec miraculosè reparari potest: vt scilicet qui expertus est voluptatem veneream, non sit expertus: non enim fieri potest, vt ea quæ facta sunt, non fuerint facta. Vnde dicitur, quod ad præteritum non est potentia: vt scilicet non sit præteritum. implicat enim contradictionem. Ideo D. Hieron. ait: Audaacter dicam, cum omnia possit Deus, suscitare tamen non potest virginem post ruinam. De præminencia virginitatis ad castitatem conjugalem, dicit D. Aug. in lib. de Virginitate: Certa ratione & sanctarum scripturarum autoritate nec peccatum esse inuenimus, nec eas (scilicet nuptias) bono virginalis continentia: vel etiam vidualis æquamus. Et D. Paulus hanc sententiam probat duplici ratione: scilicet propter solitudinem, & carnis tribulationem, quæ sunt in vxoratis. Castitas enim matrimonialis est, quæ inclinatur ad abstinendum à voluptatibus venereis extra matrimonium, & in matrimonio illicitis. Vnde non habet excellentiam supra communem castitatem. Ideo non est specialis virtus, sicut virginitas. Castitas vidualis addit aliquid supra castitatem communem, non tamen peruenit ad id quod perfectum est in ista materia: hoc est ad omnimodam immunitatem venereæ voluptatis, sed sola virginitas. Ideo sola virginitas ponitur virtus specialis supra castitatem, sicut magnificentia supra liberalitatem.

Ver. 8.

De Pudicitia.

Pudicitia à pudore (in quo verecundia significatur) dicta, versatur circa illa, de quibus homines maxime verecundantur. Verecundantur autem homines de actibus venereis (vt D. Aug. ait) intantum vt concubitus conjugalis, qui nuptiarum honestate decoratur, verecundia non careat. Et hoc ideo, quia motus genitalium non subiicitur imperio rationis, sicut motus aliorum exteriorum membrorum: verecundantur etiam non solum de illa coniunctione, sed etiam de quibuscunque signis eius (vt dicit Philosophus in 2. Rhetorices.) Ideo pudicitia (quæ attenditur circa venerea) præcipue attenditur circa signa venereorum, vt sunt impudici aspectus, & tactus, oscula, & amplexus, & alia huiusmodi, quæ solent deprehendi. Ideo pudicitia est virtus, quæ moderatur delectationes circa ea quæ consequuntur seu ordinantur ad veneream. De hac D. Aug. ait: Prædicanda est etiam pudicitia ab eo qui habet aures audiendi, vt nil genitalibus membris illicitum perpetretur.

s. 1.

De Vitiis oppositis Castitati.

Castitati opponitur luxuria, quæ est inordinatus appetitus delectationum venerearum. vnde Luxuriosus (secundum Isidorum) dicitur quasi solutus in voluptates. Voluptates enim venereæ maxime soluant appetitum. Ideo circa eas luxuria maxime consideratur. Luxuriam esse peccatum mortale apparet ex illo Galatharum 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idololorum seruitus, &c. subiungit, & similia quæ prædico vobis, quonia qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Et quanuis semen sit superfluum alimentum & virtutis nutritiuum (vt dicit Philosophus) & in aliarum superfluitatum emissionem non sit peccatum, qualitercunque emittantur, salua decentia conuictus humani: tamen in emissionem seminis, quæ fit contra ordinem rationis, est peccatum: eo quod natura eget illo superfluo, & ordinavit ad generationem. & ideo illa emissio est peccatum mortale, quocunque modo voluntarie fiat extra matrimonium, quod est ordinatum ad generationem. aliis autem superfluitatibus natura non eget, nec ordinavit illas. Ideo non refert neque est peccatum, quocunque modo emittantur. Luxuria est vitium capitale, cum ex eo siue propter eius finem, qui est delectatio venereorum, multa vitia oriuntur & perpetrentur. Et secundum D. Gregorium, habet octo filias, scilicet Cæcitatem mentis, inconsiderationem, præcipitationem, inconstantiam, amorem sui, odium Dei, affectum presentis seculi, & horrorem ac desperationem futuri. quando enim inferiores animæ vires vehementer afficiuntur ad sua obiecta: consequens est vt superiores vires deordinentur in suis actibus, cum pendeant ac deriuentur, quodammodo ex inferioribus viribus. Per vitium autem luxuriæ appeti-

Appetitus inferior siue concupiscibilis maxime intendit suo obiecto delectabili, propter vehementiam passionis & delectationis: & ideo per luxuriam vires superiores, quæ sunt ratio & voluntas, maxime deordinantur. Sunt autem quatuor actus rationis in agendis. Primus est simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem vt bonum. Et hic actus impeditur per luxuriam: ideo sequitur eam cæcitas mentis, secundum illud Dan. 13. Species decepit te, & concupiscetia subuertit cor tuum. & quantum ad hoc ponitur cæcitas mentis. vnde Sophonias, Ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt. Secundus actus rationis est consilium de iis quæ sunt agenda propter finem. & hic etiam impeditur per concupiscetiam luxuriæ. Vnde Terent. in Eunuchio, loquens de amore libidinoso, Quæ res in se neque consilium, neque modum vllum habet, consilio regere non potes. & quantum ad hoc ponitur præcipitatio, quæ importat subtractionem consilij, vt dictum est. Tertius actus est iudicium de agendis: & hic etiam impeditur per luxuriam. Vnde Dan. 13. de senibus luxuriosis, Auerterunt sensum suum, vt non recordarentur iudiciorum rectorum. & quantum ad hoc ponitur inconsideratio, de qua dictum est. Quartus actus est præceptum siue imperium rationis de agendis. hic actus etiam impeditur per luxuriam, in quantum homo impeditur impetu concupiscetia, ne exequatur id quod decreuit esse faciendum. Vnde Terent. in Eunu. de Thrasone milite, qui iactabat se recessurum ab amica, dicit: Hæc verba vna falsa lachrymula restringet. & quantum ad hoc ponitur inconstantia. Ex parte autem voluntatis consequitur duplex actus, quorum vnus est appetitus finis: & quantum ad hoc ponitur amor sui, quantum scilicet ad delectationem quam inordinate appetit. & per contrarium ponitur odium Dei, in quantum scilicet Deus prohibet delectationem concupitam. Alius actus voluntatis est appetitus eorum quæ sunt ad finem, hoc est mediorum. & quantum ad hoc ponitur affectus presentis seculi, in quo aliquis vult frui voluptate. Et per oppositum opponitur desperatio & horror futuri seculi. Quia dum nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat venire ad spirituales, sed fastidit eas. Isidorus circa actus inordinatos exteriores ad delectationem pertinentes, ponit quatuor: Primum circa materiam. Et sic ponitur multiloquium. Cum enim ex abundantia cordis os loquatur (vt dicitur Matth. 12.) Luxuriosi (quorum est cor turpibus delectationibus & concupiscetia plenum) de facili ad turpia verba prorumpunt. Secundum ex parte causæ. Cum enim luxuria inconsiderationem & præcipitationem causet, facit prorupere in verba leuiter & inconsiderate dicta. & sic ponitur scurrilitatem, siue scurrilia verba. Tertium quantum ad finem. Cum enim luxuriosus delectationem querat, & verba sua ad delectationem ordinet, prorumpit in verba ludicra. Quartum quantum ad sententiam verborum, quam peruertit luxuria, propter cæcitatem mentis quam causat, prorumpit in stultiloquia: vt pote cum præfert delectationes quas appetit, quibuscunque aliis rebus. Luxuria habet septem species, scilicet fornicationem simplicem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, sacrilegium, & vitium contra naturam. quia vbi est specialis ratio deformitatis, oportet ibi esse speciale peccatum. sed sic est in istis (vt patet intuenti) igitur, &c.

Ver. 1.

De Fornicatione.

Fornicatio est duplex, scilicet spiritualis & corporalis. Spiritualis est idololatria, quæ habet similitudinem cum corporali: quia sicut in corporali est accessus ad non suam, & concubitus cum ea: sic in idololatria est accessus ad non suum Deum, & concubitus cum eo. & hæc etiam potest dici adulterium, præcipue in eo qui fidem dedit Deo: vt Iudæi in circuncisione, & Christiani in baptismo. Et sic intelliguntur multi passus sacræ scripturæ in antiquo testamento de filiis Israël, maxime Ezech. 16. Multiplicasti fornicationes tuas. & Hier. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis. Et Christus Matt. 12. Generatio praua & adultera signum querit. Fornicatio corporalis est concubitus soluti cum soluta. Fornicationem simplicem esse peccatum mortale iure diuino manifestum est per illud quod habetur Ephe. 5. Fornicatio autem, &c. subditur: Hoc autem scitote, intelligetes quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idololorum seruitus, non habet partem in regno Christi & Dei. Sed nil excludit à regno Dei, nisi peccatum mortale: igitur, &c. Et Thob. 4. Attende ab omni fornicatione: & præter vxorem tuam ne patiaris crimine scire. Crimine autem importat peccatum mortale: igitur, & Act. 15. Abstineatis vos à fornicatione. Nec obstat quod Abraham legitur habuisse concubinam, Gen. 16. Iacob pariter, Gen. 30. quia erant vxores, & cum illis dispensatum fuit super pluralitate vxorum, eo quod cultus diuinus erat per propagationem naturalem ampliandus: secus in noua lege, in qua fides per miracula propagatur. Et per Christum dispensatio illa reuocata fuit, cum reprobaui libellum repudij, & reduxit matrimonium ad statum in quo fuerat institutum. Iudas tamen non excusatur à fornicatione cum Thamar, Gen. 38. licet Oseas non fuerit fornicatus, eo quod præcepto Domini vxorem accepit meretricem & fornicariam. Et quanuis qualibet inordinata comestio non sit peccatum mortale ac genere, eo quod per vnam comestionem non impeditur bonum totius vitæ: quia si impediretur, esset mortale: Tamen qualibet fornicatio impedit bonum prolis nascituræ, cum ex vno concubitu generatio fieri possit. & ideo ex ipso genere actus est peccatum mortale. & sic non solum iure diuino, sed etiam iure naturæ: quia contrariatur charitati & bono prolis nascituræ. de his amplius, cum de concubinato agetur.

Ver. 2.

De Adulterio.

Adulterium est accessus ad alienum thorum: & committitur, quando alter illorum est alicui alij matrimonio coniunctus. Hoc autem nulli dubium est adulterium esse maius peccatum fornicatione: quia in simplici fornicatione nulla fit proximo iniuria, sed soli Deo. In adulterio autem quauis non fiat iniuria consensienti, fit tamē coniugi, & Ecclesiæ sacramento. & ideo post homicidium in grauitate adulterium collocatur: non rone venereorum tantum, quia peccatum contra naturam grauius est: sed propter alias circumstantias.

Quatuor actus rationis in agendis.
Cæcitas mentis.
Dan. 13.
Sopho. 1.
Præcipitatio.
c. 4. s. 3.
ver. 1.
Dan. 13.
Inconsideratio.
c. 4. s. 3.
ver. 2.
Amor sui.
Odium Dei.
Affectus presentis seculi.
Horror futuri seculi.
Multiloquium.
Scurrilitas.
Stultiloquium.
Luxuriæ species septem.

2. 2. q. 154. art. 2.
Spiritalis fornicatio.
Ezech. 16.
Hier. 3.
Matth. 12.
Ephe. 5.
Thob. 4.
Act. 15.
Gen. 16.
Gen. 30.
Matth. 19.
Gen. 38.
Iudas fornicatus est, Oseas vero non.
c. 1. s. 7.
ver. u.

2. 2. q. 154. art. 4.
q ij

Adulterium Et quanuis secundum aliquid sit grauius in viro, eo quod vir sit maioris & viuacioris rationis: absolutè tamen & simpliciter est grauius peccatum in muliere, propter multa retrahètia & pericula, quibus mulier se exponit, & prolem. de his amplius dictum est c. 5. §. 1. ver. 14. Hoc peccatū speciali præcepto legis naturæ prohibetur: Nō mœchaberis, Exod. 20. Adulterium fieri potest stuprum, incestus, sacrilegium, & raptus: si vxoratus ad virginem vel consanguineam, aut monialem, vel violenter accedat. Nec inconuenit (prout dictum est) quod vnus actus materialiter, sit plura peccata formaliter, propter diuersas deordinationes & prohibitiones quas habet.

Ver. 3.

De Incestu.

Incestus est, cū quis abutitur consanguinea vel affine: & tãto est peccatum grauius, quanto sunt proximiores in gradu. de his personis est specialis prohibitio Leuit. 18. Ideo est speciale peccatum. Deordinatio in hoc peccato prouenit ex eo quod homo naturaliter debet quandã honorificentia consanguineis, & propter eas affinitibus intrantū quod apud antiquos (vt refert Valer. Max.) nō erat fas filium cum patre balneari, ne se nudos conspicerent. Prædicta autem honorificentia non potest seruari in actibus venereis, in quibus est turpitudine maxima.

Ver. 4.

De Stupro.

Stuprum præcipue consistit in actu, quo virgo etiam volens defloratur. In hoc peccato est specialis deformitas, tam ex parte puellæ, quàm patris. Ex parte puellæ, quia ex hoc quod violatur, nulla pactione coniugali præcedente, impeditur à legitimo matrimonio consequendo, & ponitur in via meretricandi. talis deformitas non reperitur in viro. Ideo vir virgo primò concumbens, non peccat peccato stupri, vt dicit dominus Caietanus. Ex parte patris, quia opprobrium ei fit, eo quod puella in eius cura & sollicitudine sita est. Et ideo Deus duplicem pœnam stuprantibus ordinauerat olim in lege. Patri tenebatur stuprator in quingentis siclis: vt habetur Deutero. 22. Quo ad puellam, habetur Exod. 22. Si quis seduxerit virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorem. Si pater virginis noluerit ei dare, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt. Prædictæ tamen ordinationes (inquantū sunt iudiciales) non obligant, nisi, quatenus Ecclesia vel aliqua cõmunitas eas reinstituierit. Quod si nulla sit reinstitutio vel humana circa hæc ordinatio, tenetur stuprator propter iniuriam factam ad arbitrium iudicis, qui in non moderatis per legem debet arbitrari & non moderari.

Ver. 5.

De Raptu.

Raptus (prout est species luxuriæ) est concubitus violentus, siue sit virgo, vidua, vxorata, aut monialis. & sic potest concurrere simul cum aliis peccatis: si fiat violentia patri, marito, priorissæ, vel monasterio. Si violenter abducatur à domo patris, mariti, vel à monasterio, dicitur raptus, qui est graue peccatum, & per leges punitur poena capitali: & eius substantia applicatur raptæ, etiam si non fuerit cognita. de his Legista in rubrica de raptoribus. C. & in l. si quis non dicam rapere. C. de Epif. & cle. Vir tamen quanuis violentiam inferat sponsæ, excusatur à raptu, eo quod ius habeat in illa, maximè si contraxit per verba de præsentia.

Ver. 6.

De Sacrilegio.

Sacrilegium accipitur dupliciter: primo, vt est vitium religioni oppositum, de quo dictum est. Secūdo, vt est species luxuriæ. Et tunc dicitur concubitus cum persona Deo dicata: vt si vir etiam laicus cum moniali, vel mulier cum ordinato & dicato Deo. Potest etiam ex vtroque extremo committi: & tunc est grauius peccatum, ex suo genere mortale, & magna poena dignum.

Ver. 7.

De Vitio contra Naturam.

Incet omne vitium sit contra naturam hominis, cuius bonum secundum D. Dion est secundum rationem esse: specialiter tamen abusus qui fit circa venerea contra modum humanum (sicut si cum masculo vel scemina extra vas naturale, vel cum alterius generis animantibus) dicitur vitium contra naturam: quia in illis minus obseruatur ratio, quæ est natura hominis: & vocatur à D. Paulo Immunditia, per anthonomasiam. vnde ait: Et non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia. vbi Glo. Immunditia est vitium contra naturam. Et habet plures species. Si quis solus, vocatur Mollicies & pollutio volūtaria, quæ semper est peccatum mortale, vt habetur ex illo 1. Cor. 6. Nolite errare, neque fornicarij, neque masculorum concubitores, neque molles regnum Dei possidebunt. Propter hoc peccatum, Onam qui fundebat semen in terram, percussit Dominus, eo quod rem detestabilem faceret, in iniuriam totius naturæ humanæ, cuius semen est ad generationem ordinatum. Hoc vitium in secundam personam valde graue est. Ideo Rom. 1. D. Pau. plurimum detestatur masculorum concubitores. Sed vitium bestialitatis est grauius in genere suo. vnde super illud Gen. 37. Ioseph accusauit fratres suos apud patrem, crimine pessimo, dicit Glo. quia cū pecoribus commiscebatur. Propter hoc peccatum pluit Dominus igne & sulphur super Sodomam & ciuitates circumuicinas. Et ideo in huius exemplū & criminis detestationem, de talibus conuicti non immeritò flammis traduntur. Contra natura verò pollutio, quæ contingit in somniis, peccatum esse non potest, cum non sit voluntaria. est tamen aliquado sequela præcedētis peccati: puta cū contingit ex vehemēti cogitatione præcedēte in vigilia. Nō tamē est peccatū intrinsecè, etiã si in vigilia terminetur, dummodo nō placeat: cū nō sit in facultate hominis impedire. Et eodē modo dicendū est de oībus aliis deformitatibus, quæ cōtingunt dormientibus in somniis, etiam si à demonibus vel ex fragilitate proueniant, dummodo non sit consensus: quia si esset

si esset consensus vel cōplacencia in illo, peccatū esset, & non in somnio, cū nō subiaceat libertati. Ta- eus autem & oscula vel amplexus, quanuis ex genere suo nō sint peccata mortalia aut venialia: possunt enim absque libidine fieri secundum consuetudinem patriæ, vel propter necessitatem aut aliam causam rationalem. Si tamen deliberatè fiant, propter intentionem corruptam, sunt peccata mortalia, sicut & aspectus, iuxta illud Matth. 5. Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Non solū enim consensus in actum peccati mortalis, est peccatum mortale, sed etiam in delectationem: vt dictum est, cū de consensu ageretur. Vnde D. Cyprianus ad Pōpeium, de Virginitate dicit: Certè ipse cōcubitus, ipse amplexus, ipsa cōfabulatio, osculatio, & cōiacētū duorū turpis & fœda cognitio, quārum dedecoris & criminis sit confitentur. Quod intelligendū est extra matrimonium. Et quanuis non impediunt bonum prolis humanæ: quia tamen procedunt ex libidine, quæ ad illud inclinat & disponit, sunt peccata. Qui enim amat periculum, in illo peribit.

§. 5.

De Partibus potentialibus Temperantiæ.

Decē communiter poni solent partes potentiales tēperantiæ, quæ dicuntur virtutes adiunctæ & secundariæ: quia cōueniunt cum ipsa temperantia in hoc quod moderantur aliquas passiones, vel aliquid pertinens ad eas, sicut tēperantia. Deficiūt tamen à ratione tēperantiæ, quæ moderatur passiones maximè alliciētes, & non hæc decem, scilicet cōtinentia, mansuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, parcitas. Aliqui plures ponunt, quas reducunt ad aliquas prædictarum. alij tamen non ponunt nisi quatuor, scilicet continentia, mansuetudinem, clementiam, & modestiam, quæ subdiuidunt in quinque, scilicet humilitatē, studiositatem, bonā ordinationem, eutrapeliā, & ornatum, sub quo simplicitas, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1.

De Continentia

Continentia dupliciter accipitur. Vno modo pro ea qua homo ab omni delectatione venerea abstinet. Vnde Apost. Galat. 5. continentia castitati cōiungit. Et sic cōtinentia videretur idē esse cum castitate, & eodē modo distingui siue diuidi potest. Alio modo accipitur cōtinentia, qua quis resistit cōcupiscentiis prauis vehemētibus. Et hoc modo accipit Philos. in 7. Ethi. Et hoc modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquantū firmat rationē cōtra passiones, ne ab eis deducatur. Nō tamē attingit perfectā virtutis moralis rationē, secundum quā appetitus sensitius subditur rationi, sic quod in eo nō insurgunt vehemētes passiones: sed prōptè & facilliter absque difficultate exit in actum. Ideo Philos. in 4. Ethi. dicit, quod cōtinentia nō est perfectā virtus, sed mixta, inquantum habet aliquid de ratione virtutis, & in aliquo deficit à virtute. Accipiendo tamen largè virtutē pro quolibet principio laudabilium operū, continentia potest dici virtus, quæ principaliter est circa delectationes tactus, sicut & temperantia, & minus principaliter circa concupiscentias honoris aut iræ. Et sic subiectiuatur in voluntate, qua quis eligit non sequi vehemētes concupiscentias illicitas.

Ver. 2.

De Incontinentia.

Incontinentia dupliciter & opposito modo ad continentia accipi potest. Primo pro ea qua quis libere se immergit delectationibus turpibus. Et sic est peccatū generale ad gulā, ebrietatem, & luxuriā. Alio modo pro ea qua quis rectā rationem habens, vincitur à vehemēti concupiscentia carnalium delectationū, honoris, aut iræ. Et talis incōtinentia est peccatū personæ nō omnino deprauatæ. Ideo est minus peccatum quā intēperantia. Quia intēperati voluntas magis inclinatur ad peccandū, cū ex propria electione, quæ pcedit ex habitu. In eo verò qui est incōtinentis, voluntas inclinatur ad malum ex passione quæ citò trāsit. Et inde est quod incōtinentis statim pœnitet trāseunte passione, quod nō facit intemperatus: imò gaudet se peccasse, eo quod operatio peccati facta est ei cōnaturalis secundum habitū. Vnde de intemperatis dicitur Prou. 2. Latātur cū malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Hanc rationē tangit Philo. dicēs quod intemperatus nō est pœnititius: immanet enim electioni. Incōtinentis autē oīs est pœnititius: & ideo minus peccat. Incōtinentia cōcupiscentiæ est peior quā iræ aut ambitionis. Vnde Philo. dicit quod minus turpis est incōtinentia iræ, quā incōtinentia concupiscentiæ, ppter quatuor. Primò quia motus iræ participat aliquo modo rationē, inquantū iratus tendit ad vindicandā iniuriā sibi factam: quod aliquo modo ratio dicit, sed nō perfecte. Sed motus cōcupiscentiæ est totaliter secundū sensum, & nullo modo secundū rationem. Secundò quia motus iræ magis sequitur cōplexionem propter velocitatē motus coleræ, quæ tendit ad iram. vnde magis est in promptu, quod ille qui est secundum dispositionē corporis dispositus ad irascendum, magis irascatur, quā ille qui est dispositus ad concupiscendum, concupiscat. vnde frequentius ex iracundis nascuntur iracundi, quàm ex cōcupiscentibus cōcupiscentes. Quod autem prouenit ex corporis dispositione, reputatur magis venia dignum. Tertio quia ira quærit manifestè operari, & concupiscentia quærit latebras, & dolose subintrat. Quarto quia concupiscentis delectabiliter operatur: Iratus autem quasi quadam tristitia præcedente coactus. Tunc incontinentia est peccatum mortale, quando procedit vsque ad consensum deliberatum alicuius, quod est peccatum mortale, puta vindictam, fornicationem, &c. aliās est peccatum veniale.

Ver. 3.

De Clementia & Mansuetudine.

Mansuetudo propriè est virtus, quæ moderatur & frenat impetum iræ. Clementia autem est virtus, quæ moderatur exteriores punitiones. Vnde Seneca. Clementia est potentia animi in potestate vlciscendi. Et quia istæ duæ virtutes concurrunt ad eundem effectum, se consequuntur ad inuicē, sicut iustitia & liberalitas, quæ cohibet aliquē à furto: & cōueniunt cū misericordia, quia vtraq; fugit &

Tactus, oscula, amplexus an sint peccata

Eccle. 3.

Continentia dupliciter accipitur. Cōtinentia nō attingit rationē perfectā virtutis.

Incontinentia peccatū minus intemperantia.

Prouer. 2. 7. Ethic.

2. 2. q. 157. In 2. lib. de Cle.

Clemens et abhorret a miseria alterius. Ideo clementia misericordia nuncupatur. Differunt tamē, quia ad misericordiam pertinet subuenire miserie alterius per beneficij collationem. Sed ad clementiam pertinet miseriam diminuerē per pœnarum subtractionem. Clementia & mansuetudo ponuntur partes temperantiae: quia imitantur eam in aliquibus materijs secundarijs, quātum ad modum, ex quo principaliter dependet laus tēperantiae, cuius est moderari & refrenare concupiscentias vehementissimas. Sic mansuetudo moderatiua est irae, clementia verō pœnarū. Ideo adiunguntur tēperantiae, sicut virtuti principali.

Ver. 4.

De Ira siue Iracundia.

IRa, propriē loquendo, est passio appetitus, a qua vis siue potentia irascibilis nominatur, per quam aliquis appetit vindictam. Et quia vindicta potest bene vel malē appeti, sicut & infligi: Ideo ira secundum se est indifferens: sed secundū quōd moderatur & determinatur per rationē quando oportet, quantum & secundū quōd oportet, est bona. vt si pater moderatē irascatur contra filium propter culpam

Ira quando et quō bona Rom. 12. Matth. 21. Psal. 4. Ioan. 2.

Ira quando malā et quō

Ira sit venialis tribus modis.

Iracundorū tres species. 4. Ethic.

Psal. 6.

Ira sex filiae 31. Moral.

vel defectum, vel pœlatus contra, subditum. Et similiter appetere vindictam propter correctionem vitiorum, & bonū iustitiæ seruandum (dummodo fiat secundum ordinem iuris) est a Deo, cuius minister est potestas puniens: & tunc ira non est peccatum, imō est laudabilis. Sic iratus est Christus, cū factō quasi flagello ex funiculis, eiecit ementes & vendentes de templo. Ad hunc modum irascendi hortabatur Psalmographus: Irascimini, & nolite peccare. Hæc ira alio nomine dicitur zelus, hoc est quæ fit propter amorem & honorē Dei, ac Reipub. utilitatem. vnde Ioan. 2. Recordati sunt discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Quādo verō ira non est regulara per rationem, quocūque modo fiat, est peccatū: puta si quis appetit vindictā propter malū eius qui puniendus est, vel si appetat eū puniri qui nō meruit, vel vtraq̄ meruit, vel etiā non secundū iuris ordinē, qui est cōseruatio iustitiæ, & correctio culpæ. Est autē peccatum mortale, quādo contrariatur charitati: quod est quādo appetitur notabile dānum seu malum proximi, in persona vel bonis. Fit autē veniale tripliciter. Primō ppter imperfectiōnem actūs: vt quādo malum quod appetitur, nō est notabile. Secundo propter subreptionē, quando nō ex pleno & libero vsu rationis procedit, sed ex impetu passionis & motu secūdo primō. Tertio propter inordinatū modū, quādo quis etiā ex causa licita irascitur, sed nimis ardentē, aut secundū exteriorē res motus nimis excandescit, est veniale. Posset tamen propter scādalum fieri mortale, ac etiā si huic excessui addatur aliquid quod sit cōtra dilectionē Dei & proximi: vt si prorūpat in blasphemiam, vel contumeliā, aut aliud crimen. Vnde Matth. 5. dicebat Christus: Ego autē dico vobis, Omnis qui irascitur fratri suo (scilicet in corde) reus erit iudicio. Qui autē dixerit fratri suo, Racha (quod sec. D. Chryl. parui-pensionis verbum est, sicut cū dicimus, Tu ex contemptu) reus erit concilio. Qui autē dixerit fratri suo, Fatue: reus erit gehennæ ignis. Hi sunt tres gradus iracundiæ, secundū processum humani actūs: in quo primō aliquid in corde cōcipitur, deinde per exteriora signa manifestatur, & tandē peccatum interius conceptum ad effectū perducitur, & vindicta verbo vel factō infligitur. Iracundorū tres modi assignantur a Philosopho. Quidā sunt acuti, qui nimis citō irascuntur, ex qualibet etiā leui causa: tamen citō eua nescit ira. Quidā amari quando irascuntur ex causa iræ: quæ est memoria iniuriæ illatæ. & ex hoc ira diu perseverat: quia cōtinuē memorantur. vnde ex hoc diurnā tristitiam cōcipiunt. Ideo sunt sibi ipsi amari. Quidā graues & difficiles & quasi implacabiles, & isti sunt peiores. Grego. autē Nicenus & Damascenus ponūt tres species irascibilitatis. Primam vocant iram felleam: secundā, maniam, & insaniā: tertiā furorē. Hæc tres species ordinatē respondēt tribus modis a Philosopho constitutis. Sed de duobus vltimis facit mentionē David: Domine, ne in furore tuo arguas me: neq; in ira tua, &c. Ira est vitii capitale, quia ex ea siue eius modo multa vitia oriuntur, præcipuē sex, quæ a D. Greg. filiae iræ dicuntur. Quæ sunt: Indignatio, tumor mentis, contumelia, clamor, blasphemia. Ira enim tripliciter potest cōsiderari. Primō secundū quōd est in corde. Et sic ex ira oriuntur duo vitia: Vitii ex parte eius cui quis irascitur, quē reputat indignū, vt sibi tāle quid fecerit. & sic ponitur indignatio. Aliud ex parte sui ipsius, inquantū scilicet cogitat diuersas vias vindictæ: & talibus cogitationibus animū replet, secundū illud Iob 15. Nunquid sapiens replebit stōmachum suum? & sic ponitur tumor mentis. Secundo cōsideratur prout est in ore. & sic ex ira duplex inordinatio procedit. Vna quidē secundū hoc quōd homo in modo loquēdi irā suam demonstrat: vt dicendo, Racha, siue parūpendēdo. Et sic ponitur Clamor, per quē intelligitur alta & inordinata ac confusa locutio. Alia inordinatio est secundū quā aliquis prorūmpit in verba iniuriosa: quæ quidē si sint contra Deū, erit blasphemia: si verō contra proximū, erit cōtumelia, prout cōplectitur conuitiū & improprium. Tertio cōsideratur ira secundum quōd procedit vsque ad factum. Et sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia nocumenta, quæ factō proximis inferuntur ex ira, siue in bonis siue in persona. & sic cōplectuntur detractionē, homicidiū, mutilationē, & alia huiusmodi.

Ver. 5.

De Crudelitate.

CRudelitas a cruditate sumitur. sicut enim ea quæ sunt cocta & digesta, cōsueuerunt habere dulcē & suauē saporē: & illa quæ sunt cruda, habēt horribilē & asperū: sic clemētia importat siue significat quandā animi lenitatē siue dulcedinē, p quā aliquis est diminutiuis pœnarū: ita crudelitas eius oppositū significat quādam animi asperitatē. Vnde Seneca: Crudelitas (quæ nihil aliud est, q̄ atrocitas animi in expediēdis pœnis) clemētiæ opponitur. Et sicut clemētia pro mīa cōiter sumitur: ita crudelitas pro immi sericordia, ad quā p̄tinet beneficij nō largiri. quāuis dici possit quod ipsa beneficij subtractio pœna quædā sit: Cōuenit autē crudelitas cū sc̄uitia, sicut malitia hūana cū bestialitate, vt dicitur 7 Ethic. Quia crudelitas in pœnis nō significat aliquā culpā eius qui punitur, sed solū eius qui delectatur in hoīm cruciatu: sicut aī alia fera nocēt hominibus, vt ex eorū corporibus pascantur, non ex alia iustitiæ causa. & ideo crudelitas

delitas cōtinetur sub bestialitate. Nam talis delectatio non est humana, sed bestialis, proueniens ex mala consuetudine vel corruptione naturæ, sicut & alia hominū bestiales affectiones. Differt tamē, quia crudelitas nō solū nō attendit culpā in eo qui punitur, sed etiā excedit modū in puniēdo. Ideo ab aliquibus dicitur inhumanitas: & crudeles vocari possunt inhumani. Opponitur etiā crudelitas remissioni & dissolutioni: quæ tunc est peccatū, quando prætermittitur ordo iustitiæ, quo aliquis debet puniri propter culpam, quam excludit crudelitas. Vnde D. Grego. ait: Sit timor, sed non emolliens: sit rigor, sed nō exasperans: sit zelus, sed non immoderatē sc̄uiens: sit pietas, sed non plus quā expediat parcens.

Ver. 6.

De Modestia.

Modestia est virtus inclinans ad moderandas passiones & delectationes circa mediocritā, & quæ nō sunt tam difficilis moderationis, sicut delectationes tactus, quas moderatur temperantia. Ideo modestia adiungitur ei: differt autem ab ea, sicut liberalitas a magnificentia. Quia magnificentia est circa difficiliora & magnos sumptus, & liberalitas circa mediocres. Sic temperantia est moderatio difficiliorum, modestia verō mediocrium, in quibus non est excellens difficultas. Hæc mediocritia videntur esse quatuor, quorum vnum est motus ad excellentiam, quem moderatur humilitas, quæ opponitur superbiam. Secundum est desiderium eorum quæ pertinet ad cognitionem: & hoc moderatur studio sitas, quæ opponitur curiositati. Tertium, quod pertinet ad corporales motus & actiones, scilicet vt honestē & decenter fiant tam in serijs, quā in his quæ ludo aguntur. Quo ad decentiam personæ & quo ad gestus, ponit Andronicus bonam moderationem, quæ est scientia decentium in motu. Quo ad alios autem & in his quæ ludo aguntur, ponit Philosophus Eutrapiam. Quo ad ea verō quæ pertinent ad exteriorē apparatus, puta in vestibus & in alijs huiusmodi, ponit ornatum & simplicitatem, paritatem & austeritatem, quæ ad modestiam reducuntur. Ex his apparet quōd modestia habet plures species: & non solum se habet circa exteriores actiones, sed etiam circa interiores.

Ver. 7.

De Humilitate.

Humilitas est virtus moderans appetitum hominis ne immoderatē tendat in excelsa & magna præter rectam rationem: vt in his quæ sunt supra se, non tendat per propriarum virium cōfidentiam: & sic significat deiectionem ad infima, secundum ordinem rationis. Quod si fiat solum secundum signa exteriora, aut per fictionem, est falsa humilitas, de qua Eccle. 19. Est qui nequiter se humiliat. Sed quando fit secundum motum interiorē animi & rectam rationem, est virtus, quæ non cōtrariatur magnanimitati aut magnificentiam, quæ circa magna versantur. Quia in hoc conueniunt, quod omnes sunt secundum rectam rationem: Sed differunt, quia ad magnanimitatem & magnificentiam pertinet, quod aliquis ad magna tendat, ex confidentia diuini auxiliij. Ad humilitatem verō pertinet, vt se deiciat & demittat ad ima, ex consideratione defectuum propriarum virium & diuinæ reuerentiæ, ex qua procedit quod homo non plus sibi attribuat, quā sibi competat, secundum gradum quem a Deo sortitus est. Et sic humilitas videtur præcipuē importare subiectionem hominis ad Deum. Ideo D. August. in lib. de Ser. Do. in monte, humilitatem, per quā intelligit paupertatem spiritus, attribuit dono timoris, quo quis Deū reueretur. Humilitas a D. Benedicto in regula, distinguitur in duodecim gradus. Quorū primus est, corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus. Secundus, vt pauca verba & rationalia loquatur, non clamorosa voce. Tertius, vt non sit facilis aut promptus in risu. Quartus, taciturnitas vsque ad interrogationem. Quintus, tenere quod communiter habet monasterij regula. Sextus, credere & pronunciare omnibus se viliorē. Septimus, ad omnia indignum & inutilem se fateri & credere. Octauus, confessio peccatorum. Nonus, promptē obedire in duris & austeris. Decimus, vt cum obedientia subdat se maiori. Vndecimus, vt voluntatem propriam non delectetur implere. Duodecimus, vt Deum timeat, & memor sit omniū quæ precepit. Aliqui tamē vocant huiusmodi gradus, signa & effectus humilitatis, quibus quisq; scire potest an humilitatem perfectam habeat, necne.

Ver. 8.

De Superbia.

Superbia est inordinatus appetitus suæ excellentiæ: & denominatur ex hoc quod per voluntatem aliquis tēdit in id quod est supra se. Isidorus dicit: Superbus dictus est, quia super vult videri, quā est: qui enim vult supergredi quod est, superbus est. Subiectum verō superbiæ est appetitus irascibilis largo modo acceptus, cū sit circa aliquid magnum & arduum. subiectum enim actuum & habitū ex obiecto potentiarum consideratur. Sed notādum quod appetitus irascibilis dupliciter accipi potest. Vno modo propriē, vt dicit quandam transmutationem. & sic est pars appetitus sensitui, vt dictum est. Alio modo largē, prout se extendit ad omnem appetitum, qui versari potest circa ardua. & sic voluntas dici potest appetitus irascibilis, quia tendit circa arduum. Et ideo quandoque ira animæ attribuitur & Deo & angelis, non secundum passionem, sed secundum iudicium iustitiæ vindicatiuæ & punitiuæ. & eodem modo attribuitur superbia Lucifero & angelis eius, qui non habent appetitum irascibilem in eis. Cū ergo obiectum superbiæ (quod est propria excellentia) possit esse aliquid spirituale, quod non est sensibile: necesse est dicere, quod superbia (prout est appetitus inordinatus spiritualis excellentiæ) sit in voluntate: quāuis secundum quod est inordinatus appetitus corporalis vel temporalis excellentiæ, sit in appetitu sensituo irascibili. Superbia opponitur humilitati per excessum. Ex quo sequitur primō, quod sicut humilitas est virtus, ita superbia est vitium. Secundo, quod sicut humilitas est specialis virtus, ita & superbia est speciale vitium. Ad cuius ampliorem euidentiā sciendum est primō, quod superbia dupliciter considerari potest. Vno modo secundum rationem sui obiecti, quod est propria excellentia, quæ

2. 2. q. 160.

Humilitas. Studio sitas.

Eutrapiam. Ornatum.

2. 2. q. 161.

Humilitas quid est in quo sit. Falsa hum. Eccle. 19. Humilitatis & magnanimitatis differentia.

In lib. de sermo. do. in mon.

Humilitatis 12. gradus.

2. 2. q. 162. In lib. Ethimo. Appetitus dupliciter accipitur. c. 1. §. 10.

Superbia præcipuē dependet a voluntate.

Superbia dupliciter consideratur.

habet quandam specialitatem. & sic superbia est vitium speciale, cum habeat speciale obiectum. Alio modo potest considerari superbia, secundum quandam redundantiam in alia peccata, quae possunt ex superbia oriri directe vel indirecte. Directe, prout alia vitia ordinantur in finem superbiae, ad quae potest homo ordinare quicquid inordinate appetit. In omni enim peccato homo propriam excellentiam quaerit, in quantum vult quod inordinatum est, & quod est contra voluntatem Dei prohibentis. Indirecte autem & quasi per accidens, in non remouendo prohibens, in quantum homo per superbiae contemnit diuinam legem, per quam prohibetur & retrahitur a peccato. iuxta illud: *Cōfregisti iugū, rupisti vincula: dixisti, Non seruiā. Et secundū hoc superbia generalitatem quandā habet. Notandū tamē qd ad generalitatem superbiae pertinet qd omnia vitia ex superbia oriri possint: sed nō qd semper oriatur, potest enim homo cōmittere omnia peccata ex contemptu legis diuinā, quod pertinet ad superbia. Non tamen oportet quod semper cōmittat ex contemptu formali, siue ex intentione, sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate & passione. Et inde est quod sicut D. Aug. dicit, Multa perperam fiunt, quae non fiunt superbe. Et quauis superbia possit corrumpere actum cuiuslibet virtutis, indirecte & demeritorie ordinando in finem suum, & obiectiue abutendo, iuxta illud D. Aug. in regula, Superbia etiam bonis operibus insidiat, vt pereant. Et Christus de Scribis & Phariseis: Omnia faciunt vt videantur ab hominibus. &, Receperunt mercedem suam: Non tamen corrupit omnes virtutes directe & effectiue, cum non habeat directam contrarietatem ad quamlibet virtutem, sed solum ad humilitatem: sicut quodlibet aliud peccatum corrumpit specialem virtutem sibi oppositam, in contrarium agendo. Domi. Caietanus in summa praedictam superbiae distinctionem declarat, & dicit duplicem esse superbiam, scilicet perfectam & imperfectam. Superbia perfecta & consummata tunc est, quando quis a deo seipsum magnificat, vt nolit subiici diuinā regulā: & diuiditur in quatuor ramos, quos D. Greg. dicit esse species superbiae. Primus ramus, cum quis bonum quod habet, existimat a seipso habere. Vnde 1. Cor. 12. Quid habes quod non accepisti: Si autem accepisti, quid gloriaris quasi nō acceperis? Tales videntur esse in hoc ramo, qui nunquam cogitant de Deo, & sibi putant omnia naturaliter aduenisse. Tales contemunt Deum benefactorem, a quo Omne datum oprimum, & omne donum perfectum. Secundus ramus & secunda species est, cum quis ita se extollit, vt bona quae habet a Deo, existimet suis meritis habere. In hoc ramo videntur esse illi, qui propter nonnulla bona opera quae fecerunt, affectum securū habent in bonis habitis, & querulum in bonis perditis, aut admiratiuum quod non exaudiantur a Deo: quia existimant illa esse quasi sibi debita. Tales contemunt diuinā gratiam: quia si ex operibus, iam non ex gratia. Contra tales Christus adduxit parabolā de domino & seruo, & deinde cōcludit: Sic & vos cum feceritis omnia quae praeccepta sunt vobis: dicit, Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Vnde & Esa. Facti sumus vt immundi omnes, & quasi pannus menstruatae omnes iustitiae nostrae. Nec propter haec negantur merita, quae procedunt ex gratia aut etiam ex confidentia meritorum, non prout a nobis, sed prout a gratia procedunt: sed praesumptio meritorum: cum nemo sciat an amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurū relinquuntur incerta. Et ideo Iob. Verebar omnia opera mea. Tertius ramus & tertia species est, cum quis despectis caeteris appetit singulariter videri secundum quod habet. Tales contemunt multiplicationem diuinā largitatis in aliis. In hoc ramo esse videntur illi, qui prompti sunt ad consideranda bona quae habent, & defectus aliorum. Ideo supra illos se existimant, & volunt videri: prout Pharisaeus ille qui dicebat, Gratias tibi ago Deus, quod non sum sicut caeteri hominum: iniusti, raptores, & adulteri: velut hic Publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas do, & c. Ex verbis suis manifestauit se esse in secundo & tertio ramis, a Christo ibi reprobatis. Quartus ramus siue quarta species, cum quis magnum se facit, & vult videri se habere bonum quod non habet, & tales contemunt diuinam misericordiam. Superbia imperfecta dicitur, quando non ex deliberatione completa, sed propter passionem aut aliquid huiusmodi aliquis vult alteri praeferrī: cuius signum est, ad proximos crudelitas animi, incōpassio ad alios, despectio, irrisio, intolerantia iniuriarum, impatientia, aegre ferre se despici, indignatio, & huiusmodi, quae monstrant hominem plus de seipso sentientem quam sit. Anselmus diuidit exaltationem superbiae in tres gradus, secundum progressum cuiuslibet peccati, quod primo corde concipitur: secundo ore profertur, tertio opere perficitur. D. autē Bern. ponit 12. gradus superbiae oppositos duodecim gradibus humilitatis, de quibus in versiculo praecedenti, quos facile est adaptare & comparare adinuicē. Et sunt, Curiositas, leuitas mentis, inepta laetitia, iactantia, singularitas, arrogātia, praesumptio, peccatorum defensio, simulata confessio, rebellio, libertas, peccandi consuetudo, quae importat contemptum Dei. Differt autem superbia ab inani gloria & ambitione: quia superbia est inordinatus appetitus propriae excellentiae: inanis verō gloria est inordinatus appetitus gloriae. Ambitio autem est inordinatus appetitus honoris. Superbia verō praecipue consummata, est peccatum mortale, & grauissimum ex parte auersionis: opponitur enim nobilissimae virtuti, quae est humilitas, quae proprie respicit subiectionem hominis ad Deum. Sic superbia respicit defectum huius subiectionis, secundum quod aliquis se extollit supra id quod sibi praefixum est per diuinā regulam. Ratio ergo & radix superbiae est nolle subiici Deo. Ideo dicitur Ecclē. 10. Initium superbiae, apostatare a Deo, quae apostasia manifeste ostenditur in inobedientia, quando quis non vult obedire superioribus a Deo ordinatis, Rom. 13. Hoc peccatum est grauissimum. Vnde Iaco. 4. Deus superbia resistit, humilibus autem dat gratiam. Et Psal. Magnus dominus, & humilia respicit. & alta (hoc est superbia) a longe cognoscit. Potest tamen superbia praecipue incompleta, esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus aut subreptionem. Superbia nō dicitur vitium capitale, nec inter alia specialia peccatorum principia debet numerari, sed omnium vitiorum origo & regina, iuxta illud Ecclē. 10. Initium omnis peccati superbia, a qua pendent alia septem capitalia vitia.*

Hiere. 2.

In li. de ma. & gra.

Matth. 23. Matth. 6.

Duplex superbia, perfecta & imperfecta. 23. Mora. Superbia vera siue species quatuor. Iacob. 1.

Rom. 4. Luca. 17. Esa. 64.

Ecclē. 9. Iob. 9.

Luc. 18.

Superbia imperfecta qua sit.

Superbia gradus. 12.

Ecclē. 10. Rom. 13. Iaco. 4. Psal. 137.

vitia. Primo inanis gloria, vt dictum est cum de ipsa superius ageretur.

Ver. 9.

De Studiofitate.

A Studiofitas est virtus moralis subiectiuata in voluntate, moderans appetitum & desiderium sciendi, quod est naturale. nam (vt dicit Philosophus 1. Metha.) omnes homines naturaliter scire desiderat. Illud tamen desiderium potest esse inordinatum quaerendo scire altiora. Vnde Ecclē. 3. Altiora te ne quaesieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et ideo ad moderandum illud est ponenda studiofitas, quae dicitur a studio. Studium autem est vehemens applicatio mentis (hoc est intellectus) ad aliquid. Mens autem siue intellectus non potest applicari in aliquid, nisi ipsum cognoscendo. Ideo studiofitas primo tendit circa cognitionem, siue circa ea quibus homo per cognitionem dirigitur. Studiofitas est species modestiae: & adiungitur temperantiae, vt virtus secundaria, in quantum moderatur desiderium studij, quod non habet tantam difficultatem moderationis, sicut delectationes tactus, circa quas est temperantia.

Ver. 10.

De Curiofitate.

B Curiofitas est inordinatus appetitus cognoscendi ea quae non oportet, siue per intellectum, siue sensum. Et quauis bonum animae secundum D. Diony. non consistat in cognitione veritatis, intelligendum est de summa veritate. & ideo cognitio aliorum verorum siue veritatum, quae hanc impedit, vel ad ea diuertit, vitiosa est. In curiofitate duo sunt, scilicet ipsa cognitio, & appetitus, siue studium cognoscendae veritatis. Quo ad primam, scilicet cognitionem, sciendum est quod licet ipsa cognitio de se mala non sit: per accidens tamen potest esse mala, ratione alicuius consequentis: vt quando aliquis de cognitione veritatis superbit, secundum illud 1. Cor. 8. Scientia inflat: vel in quantum homo per cognitionem alicuius inducitur ad peccandum: vt per cognitionem aliquorum secretorum turpium, & eorum quae habent affinitatem cum ipsis, vt cognitio actus amandi, cautelarum, & eorum quae subseruiunt ad deceptionem proximi, tam in spiritualibus, quam temporalibus, est mala per accidens. Quo ad secundum, sciendum quod contingit appetitum sciendi, siue applicationem animi ad aliquid sciendum, esse peccatum dupliciter: primo, quando applicatur ad ea quae primo vel ex consequenti siue per accidens habent aliquod malum adiunctum. Ille appetitus siue applicatio est mala, & peccatum mortale: si illud ad quod terminatur, est mortale, vel in hoc se exponit periculo peccati mortalis. Quia qui amat periculum, peribit in illo. Si verō sit veniale, vel periculum de veniali, est veniale: & vocatur haec curiofitas, Cōcupiscentia oculorum, accipiendo largē oculum, vt se extendit ad intellectum & ad omnes sensus. De hac curiofitate dicitur: Docuerunt linguam suam loqui mendacium, vt inique agerent, laborauerunt. Et Christus, Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum, contraria scilicet disciplinis & mandatis Dei, vel inducentes ad malē agendum, & contraueniendum praecceptis Dei. Alio modo potest esse vitium, ex ipsa inordinatione appetitus ad cognoscendam veritatem: & hoc quadrupliciter. Primo, pro quanto per studium minus vtile retrahitur quis a studio, quod ei incumbit ex necessitate salutis vel ex officio. Vnde D. Hiero. Sacerdotes dimissis Euangelij & prophetijs, videmus comedias legere, & amatoria bucolicorum versus verba cantare. Sic multi, dimissis his quae scire tenentur, & sunt de necessitate salutis, vt est cognitio articulorū fidei, & mandatorum Dei, & peccatorum ad confitendum recordatio, vel ex officio, pro tutamine eorum quorum causas & defensiones suscipiunt, & in aliarū cognitione se applicant. Secundo, quando student discere a quo non licet: vt qui a daemonibus perquirūt futurorum aut praesentium occultorum cognitionem. Omnis enim societas & conuentio cum illis interdicta est, iuxta illud, Quae participatio iustitiae cum iniquitate: aut quae societas lucis ad tenebras? Quae autem conuentio Christi ad Belial? Tertio, quando homo appetit scire veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem. Quarto, quando quis studet ad cognoscendam veritatem supra facultatem ingenij proprii: quia per hoc homines de facili in errores labuntur. vt videmus de laicis artificibus, mulieribus, & aliis imperitis, qui secreta & mysteria scripturae sacrae supra statum & facultatem ingenij penetrare nituntur, & inde aliis interpretari, aut pronunciare, & defendere praesumunt: contra quos dicitur, Altiora te ne quaesieris: & fortiora te ne scrutatus fueris. Sed quae praecipit tibi Deus, haec cogita semper: & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium quae abscondita sunt videre oculis tuis, & in superuacaneis rebus noli perscrutari multipliciter. Plurima enim super sensum hominis ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Secundario Curiofitas potest inueniri in verborum compositione, inuentione, immutatione vestium, & in aliis rebus, in cibis praeparandis, domibus aedificandis. Si curiofitas sit pura, est peccatum veniale: si verō mixta, vel adiuncta mortali, est peccatum mortale.

Ver. 11.

De Moderatione.

C Vm virtus moralis in hoc consistat, quod ea quae sunt hominis per rationem ordinantur: consequens est, vt circa omnia quae per rationem possunt moderari, ponatur virtus. Sed motus, gestus, apparatus hominis possunt per rationem moderari, cum membra moueantur & parentur siue ornentur per imperium rationis. Vnde D. Augu. In incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cuiusquam offendat aspectum. & ideo circa huiusmodi debent virtutes assignari. Quo ad habitum ponitur vna virtus, quae dicitur Ornatus, de qua inferius dicitur. Ordinatio autem exteriorum motuum potest attendi dupliciter, & quantum ad duo Primo quantum ad conuenientiam personae quae motietur & apparatus. Secundo quantum ad conuenientiam ad alias personas, in quantum scilicet per exteriores motus conuenienter ordinatur ad alios. Quo ad primum, in seriosis ponitur ab Andronico vna virtus, quae dicitur bona moderatio. Quo ad ludibria verō, & ea quae ioco vel ludo aguntur, ponit Aristoteles

2. 2. q. 166.

2. 2. q. 167. 4. c. de Diu. Nom.

1. Cor. 8.

Ecclē. 3.

Hiere. 9. Matth. 15.

Curiofitas in 4. casibus est peccati.

1. Cor. 6.

Ecclē. 3.

2. 2. q. 168.

In Regula.

Ordinatio exteriorum motuum potest dupliciter attendi.

Moderatio quid sit. Eccl. 19. In libro de Officiis.

Eutrapeliam. Moderatio igitur est virtus mensuratiua motuum & gestuum exteriorum, secundum conuenientiam personae. Et quia huiusmodi motuum exteriorum moderatio est signum moderationis interiorum passionum, iuxta illud, Amictus corporis, & risus dentium, & gressus hominis, indicat de illo. Et in eodem cap. Ex visu cognoscitur vir: & ab occurfu faciei cognoscitur sensatus. Et D. Ambr. dicit: Hinc, scilicet ex exterioribus motibus, homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut grauior, aut inconstantior, aut purior, & maturior aestimatur. Ideo moderatio exteriorum motuum praerquirat moderationem interiorum passionum, quae in ordine ad alios habent quandam rationem debiti. Ideo moderatio motuum exteriorum per comparationem ad alios, cum interioribus eorundem passionibus, pertinet ad amicitiam siue affabilitatem & veritatem, ad quas pertinet vt homo deceter se habeat in conuersatione conamuni, cum his cum quibus conuiuuit, tam in motibus, quam verbis & factis: vt dictum est supra. Sed secundum quod motus, gestus, & verba serio facta, sunt signum interioris moderationis, non habendo respectum ad alios, sed secundum quod deceter conuenit personae secundum se, pertinet ad veritatem. Per haec possunt omnia concordari. Aliqua enim decet secundum se, quae non sunt decetia in comuni conuersatione. Hanc moderationem bonam quidam vocant congruam veritatem.

Ver. 12.

De Eutrapelia.

2. 2. 9. 168. ar. 2. Ludicra quae dicantur.

Eutrapelia est virtus moderatiua ludicrorum fortunae (de quo paulo post dicemus) sed recreationis, quae consistit in verbis vel factis ludicris. Ludicra autem dicuntur iocosa & ridicula, quae secundum rationem moderari debent ad refocillationem fatigationis animalis, prouenientis ex viribus sensitiuis. Sicut enim homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non potest continue laborare, eo quod habet virtutem finitam, quae determinatis laboribus proportionatur: Ita etiam eget ludo, ad refocillationem animae, cuius virtus etiam finita est, & ad determinatas operationes proportionata. Et ideo quando aliquis circa operationes animales seu vires animae ultra modum tendit, fatigatur: eam ob rem eget remissione & recreatione siue refocillatione, quae fit per verba vel facta ridicula, siue ad risum & iocunditatem prouocantia. Ideo D. Thomas virtutem quae huiusmodi ridicula moderatur, vocat iocunditatem, requisitam ad remedium contra fatigationem animale, intermissa animi intentione ad studium rationis & seriose operationis. Vnde in collationibus patrum legimus, D. Ioanem Euang. hac virtute inter discipulos videntem, cuidam aduenienti & valde miranti, & arcum in manu sua tenenti dixisse, precando vt tenderet arcum, & iaceret sagittam, & cum pluries ad eius preces id fecisset, tandem quieuit. Rogante vero D. Ioanne vt continuaret, respondit quod si continue arcum tenderet, & sagittas iaceret, frangeretur arcus. Respondit D. Ioannes: Sic animus hominis frangeretur, si nunquam a sua intentione & contemplatione relaxaretur. Ideo Cato dicebat: Interpone tuis interdum gaudia curis. Et D. Aug. Volo tandem tibi parcas: Nam sapientem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentam. Et ad hoc musica & instrumenta musicalia inuenta sunt, Et cum ludus moderatus sit necessarius ad conseruationem vitae humanae: & ad omnia quae sunt vitia conseruationi humanae possint deputari aliqua officia licita. Sequitur quod histrionum & mimorum officium (quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum) non est secundum se illicitum, dummodo non se exponant periculo personae: vt in hastiludiis & aliis digladiationibus periculosis: & dummodo non vtantur aliquibus illicitis verbis vel factis: & non abhibendo negotiis siue locis aut temporibus indebitis: quauis in rebus humanis non vtantur alio officio, per comparationem ad alios homines. Quia in ordine ad Deum, & ad se, & pauperes, habent alias seriosas operationes. Vnde non peccant nec iniuste faciunt, qui mercedem ministerij eorum tribuunt, & moderate eis subueniunt. Et ad illud quod D. Aug. dicit, Dare res suas histrionibus vitium est immane: dicendum quod intelligitur quando superflue, vel histrionibus qui illicitis vtuntur. Cauenda sunt in ludis tria: quorum primum & principale est quod praedicta delectatio non quaeratur in turpibus factis, vel verbis ad lasciuiam prouocantibus. Quia tales ludi dicuntur theatrales & diabolici, quos D. Chrysostr. propter periculum districte prohibuit non solum exercere, sed etiam inspicere. Quia (vt inquit) pauci a spectaculis redeuntes, inueniuntur innoxij. Item etiam cauendum est, ne delectatio siue recreatio quaeratur in nocuiis. Nocuiua dicuntur quae sunt in nocuumtum famae, honoris, personae, vel alterius boni, tam spiritualis quam temporalis, quia tunc esset peccatum mortale ex genere. Vnde Tullius: Vnum iocandi genus est illiberaliter petulans, flagitiosum, & obscenit. Secundum requisitum est ne totaliter grauitas animae soluat. quod fit quando nimium tempus consumitur, vel ex magno & excessiuo affectu tenditur. Vnde D. Ambro. Caueamus ne dum animum relaxare volumus, soluamus omnem armoniam quasi consensum bonorum operum. Et Tullius vbi supra: Pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quae ab honestis actionibus non sit aliena. Tertio requisitum est, vt congruat personae, tempori, & loco. In ludicris siue ludis contingit peccare dupliciter, scilicet per defectum & excessum. Per defectum quidem illi deficiunt in ludo, qui non faciunt nec dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus aut facientibus molesti sunt: qui scilicet aliorum moderatos ludos non recipiunt, & tales vitiosi a Philosopho vocantur duri & aegrestes. Secundo peccatur in ludis per excessum, quando scilicet non cauentur praedicta tria. Et tale peccatum dicitur inepta laetitia, quae est filia gulae. Vnde Exod. 32. dicitur: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Quod aliquis in turpibus aut illicitis & nociuis famae, vel honori, personae, aut rebus alterius laetetur, vitium ex suo genere mortale est, si illa de quibus laetatur, sunt mortalia: & si solum sunt venialia, veniale. Semper etiam ludicre operari aut loqui vitiosum est. seruandus est enim modus. Et modicus ludus sufficit ad refocillationem. Excessus iste vocatur dissolutio: & ex genere suo est peccatum veniale, secluso scandalo, & non praetermissis his quae sunt

Iocunditas est requisita

In 2. Musi. Musica & instrumenta musicalia ad quid inuenta. Histrionum & mimorum ars non semper illicita.

An liceat dare pecuniam histrionibus. Super Iob. Tria in ludo cauenda.

In primo Offi.

In 1. Offi.

In ludis peccatur bifariam.

4. Ethic. Exod. 32.

Dissolutio quid.

A sunt necessaria ad salutem hoc est praecipis. Praeterea quando non seruantur circumstantiae praedictae, scilicet quando ludicra miscetur negotiis non debitis. Ridicula enim debent congruere negotiis & personis. Vnde Cicero in 1. Rhetori. dicit quod quando auditores sunt defatigati, non est inutile ab aliqua re noua vel ridiculosa orationem inchoare: si tamen rei dignitas non admittit iocandi facultatem: vt facta doctrina, quae maximis rebus intendit, secundum illud Prouer. 8. Audite me, quoniam de rebus magnis locutura sum. Ideo ab ecclesiastica aborrendum regula: quonia in scripturis sanctis non reperimus quemadmodum vsurpare possimus. Et ideo praedicatorum qui in suis praedicationibus fabulis ridiculosis vtuntur, non possunt a peccato excusari. Vnde Aposto. dicit: Ineptas autem & aniles fabulas deuota. Idem dicendum est de circumstantia personae. Non enim conueniens est quod presbyteri aut religiosi & hi qui sunt in statu perfectionis acquisite vel acquirendae, sint histriones, ioculatores, aut mimi. Et pariter dicendum est de circumstantia loci, si in ecclesia fiant: quauis in ea representationes mysteriorum Christi & Sanctorum, non tamen ioculatorio modo, fieri possint. Choroas autem in ecclesia ducere non licet: quia pertinent ad ioculandi genus. Et eadem ratione cantilenas impudicas, aut alia ad leuitatem & ineptam laetitiam inducentia, & deuotionem impediencia, cantare, siue in organis & aliis musicalibus instrumentis personare. Vnde D. Aug. in Regula: In oratorio nihil fiat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit. Tales enim irreuerentia non modicam Christo, ibi in sacratissimo Eucharistiae sacramento existere, & aliis rebus faciunt, Ecclesiam ad eius cultum dicatam prophanando. Ideo videant rectores & praetati. Non licet etiam tempore luctus siue poenitentiae, prout est quadragesima, huiusmodi ludis intendere. Vnde Eccl. 2. 2. Musica in luctu, importuna est narratio. Et Tho. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me, scilicet tempore captiuitatis, quod erat tempus luctus, vel etiam alia illicita ludentibus. Et Hier. 17. dicebat: Non sedi in concilio ludentium. & subdit: Solus sedebam, quoniam amaritudine repleti me. Et Rom. 12. flere cum flentibus. Et Psal. 136. Super flumina Babylonis sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum, & c. Et Christus Luca 6. Vae vobis qui ridetis, quoniam flebitis. Moderatus autem & bene circumstantionem ludorum vsus non est illicitus. Vnde Seneca: Sic geras te sapietem, vt nullus te habeat autferum siue aegrestem, nec contemnat quasi vilem, hoc est vanis & superfluis ac inutilibus deditum: sed vt eutrapelum laudent, a bona scilicet conuersatione: vt dicta vel facta pro loco & tempore, in solatium & iocunditatem conuertas, quae est propria ratio eutrapeliae. Sunt qui aliter ludum accipiunt, & diuidunt in ludum ingenij tantum, fortunae tantum, & mixtum. Ludus ingenij tantum, vt est ludus scaecorum, qui est valde ingeniosus, & ex nulla parte innititur fortunae. Hic ludus de se est bonus & licitus pro loco & tempore, dum tamen non vitietur aliqua mala circumstantia. Ludus fortunae tantum, est qui soli fortunae innititur, vt ludus taxillorum & cartarum. Ludus mixtus, vt est ludus tabularum, qui ex parte taxillorum innititur fortunae: & ex directione tabularum quae diuersimode dirigi possunt, ingenio. Duo vltimi modi dicuntur ludi aleatorij, hoc est in varietate fortunae consistentes. Tales ludi secundum se non sunt mali. Sed quia multa mala ex eis oriri solent, vt rixae, iniuriae, blasphemiae, cupiditates, & consumptiones bonorum, maxime in assuetis: ideo a iure prohibiti sunt, vt habetur in rubrica de Alea vsu & aleatoribus. ff. per totum. Et sic sunt mali quia prohibiti, etiam non secundum se. Ideo secluso scandalo, & mala intentione, ac etiam prohibitione (quae intelligi debet de immoderatis & male circumstantionatis) non sunt illiciti. neque peccatum est illis vti pro loco & tempore, deficientibus aliis modis iocandi, dum modo propter recreationem, vel ad expensas siue ad esculentum & poculentum fiant, & aliae circumstantiae seruentur: vt scilicet non multum tempus consumatur, neque rixae suboriatur, & quod non mala intentione, puta cupiditatis pecuniarum, absque dolo & fraude fiant: quia tunc ludus esset illicitus. Et si adiungatur fraus aut dolus, obligat ad restitutionem: ac etiam si quis lucretur a personis non potentibus distrahere: vt sunt religiosi, filii familiae, mulieres vxoratae, serui: vel etiam si ab inductis & sollicitatis, & quasi quadam verecundia coactis. Tunc enim restituendum est illis: alia non, cum volenti non fiat iniuria: quia tamen turpe lucrū est: cum ludus non sit ordinatus ad lucrū, sed ad recreationem, consulant doctores lucrū erogari pauperibus. Ex his sequitur quod hi ludi efficiuntur illiciti ex fine & aliis malis indebitis circumstantiis. Et quando propter ludum omittitur aliquod praecipum, vel contrauenitur alicui praecipio, est peccatum mortale, vt blasphemando, conuitiando, vel totaliter expoliando proximum, vel illi notabile damnum inferendo: quia contrariatur charitati. Alias autem immoderatus ludus est peccatum veniale.

Ridiculosa praedicate non licet.

1. Timot. 4. Presbyteris indecens est histrionis officium. Choroas & ioculationes in Ecclesiis sunt illicitae & cantilene lasciuiae.

Ludus trisariam diuiditur.

Ver. 13.

De Ornatu.

Ornatus est virtus, qua moderatur homo secundum habitum exteriorē, hoc est circa vestes & alia indumenta, & nitorem siue candorem exteriorē. Et sic ornatus moderatus per rationem, est licitus etiam mulieribus. Vnde 1. Timot. 2. Volo mulieres esse in Ecclesia in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se. Et ad hoc specula adinueta & ordinata videntur: vt si quae indecentia sit, videat. Ideo non est illicitum viris nec mulieribus se moderate prospicere in speculo, ad ornandum se: & ad ea quae sunt indecentia, deponenda, vel saltem cooperienda. Vnde legimus Exod. 38. quod Dominus fieri mandauit labium aeneum cum basi sua, de speculis mulierum, in quibus sacerdotes & ministri se inspicere, ne indecenter coram populo procederent. Vnde auctoritates quae in oppositum reperiuntur, intelligenda sunt de immoderato & excessiuo ornatu, & speculari inspectione excessiua. Ornatus potest esse immoderatus dupliciter: vno modo per excessum, alio per defectum. Per defectum contingit dupliciter: vno modo ex negligentia hominis, qui non adhibet studium & laborem ad hoc quod, cultu decetum & secundum quod oportet vtatur. Vnde Philosophus dicit ad molliciem pertinere, quod aliquis tra-

2. 2. 9. 169.

1. Timot. 2.

Exod. 38.

Ornatus duobus modis potest esse immoderatus. 7. Ethic.

hat vestimentum per terram, vt non labore eleuando ipsum. Alio modo contingit defectus ornatus ex eo qd quis ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat. Vnde D. Aug. ait, Non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis foribus lutosus esse posse iactantiam: & eo periculosiorem, quod sub nomine seruitutis Dei decipit. Et Philof. in 4. Eth. dicit, qd superabundantia & inordinatus defectus ornatus ad iactantiam pertinet. Ideo D. Aug. in Regula mandauit vestes fratrum lauari. & de se dicebat: Nec nimie sordes, nec exquisitae deliciae mihi placent. Non tamen semper peccatum est indui vilioribus vestibus qd ceteri, si hoc fiat propter maceracionem carnis, vel humilicatione spiritus, vel exemplum, vt in his qui ex officio poenitentia habent praedicare: sicut fecerunt Prophetae, de quibus Heb. 11. Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis. Vnde de Helia & D. Ioan. Bapti. dicitur qd erant induti pilis camelorum, quare quaedam Glo. Mat. 3. dicit, Qui poenitentia praedicat, habitum poenitentiae praetedit. Vnde valde reprehensibiles apparent medicantes, qui pretiosis vestibus vtuntur contra sua statuta: quae volunt eos habere vestes grossas, non attonfas. Ornatus per excessum potest esse immoderatus multipliciter, ex parte hominis qui immoderate vtitur per comparationem ad consuetudinem hominum cu quibus couiuit, quando quis vult singularitate seruare, aut nouitatem inuenire, quae ad curiositatem pertinent. Vnde D. Aug. ait: Quae contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diuersitate vitanda sunt: vt pactum inter se, ciuitatis & gentis consuetudine vel lege firmatum, nullius cuius aut peregrini libidine violetur. Turpis est enim omnis pars vniuerso suo non congruens. Secundo propter pluralitatem. Vnde Christus, Nolite possidere duas tunicas. & qui habet duas tunicas, det vnā non habenti. quāuis hoc non sit praecipuum, nisi in casu extremae necessitatis, vel apud eos, qui propter duas tunicas habendas, ea quae sunt de necessitate salutis ommitterent, iuxta illud Iob: Nudos dimittunt homines, vestimenta tollentes. Et illud, Agite nūc diuites, plorate, vlulantes in miseriis vestris, quae adueniēt vobis. Diuitiae vestrae putrefactae sunt, & vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Extra tamē casum necessitatis non est prohibita. Nam Helisaeus non reprobauit mutatoria vestimentorum Naamam. Quare quo ad pluralitatem attendenda est qualitas & dignitas personae, & facultas bonorum, & aliae circumstantiae: Ideo non potest dari regula generalis quo ad numerum. Tertio quo ad pretiositatem. Vnde D. Grego. dicit: Si in cultu subtilium pretiosarumque vestium culpa non esset: nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod diues ille epulo purpura & bysso indutus esset. Illi tamen qui in dignitate constituti sunt, vel etiam ministri altaris pretiosioribus vestibus induuntur, non propter sui gloriam: sed ad significandam excellentiam sui ministerij vel cultus diuini. Et ideo eis non est vitiosum. Quarto propter delicias siue molliciem, secundum quod vestes ordinantur ad corporis fomentū. Quinto propter nimiam sollicitudinem, quam apponit quis in sermone: vt aliquando mulieres, quae nonnūquam intermittunt missas, & ea quae sunt de necessitate salutis. & tunc peccant mortaliter. Sexto propter indecentiam. Vnde Dominus: Non induetur mulier veste virili, nec vir veste muliebri. Abominabilis est Domino, qui facit hanc rem: quia est causa lasciuiae. An autem aliquando liceat, dictum est. Septimo propter fucum odoriferum, vel nitorem extrinsecum superappositum: quod ex duobus prouenire solet. Primo ex nimio affectu humanae laudis siue pulchritudinis. Secundo ad alliciendum alios ad concupiscentiam. Et talis ornatus dicitur meretricius: & est illicitus, & peccatum mortale, tam in viris quam mulieribus. De hoc ornatu Salo. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, praeparata ad decipiendas animas. Potest tamen mulier coniugata se ornare ad hoc, vt placeat viro suo, ne per eius contemptum vir in adulterium labatur. Vnde 1. Cor. 7. dicitur: Mulier quae nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat viro. Hoc tamen facere debet secundum regulam rationis: Vnde 1. Tim. 2. Non in tortis crinibus, auro, & margaritis, aut veste pretiosa. Et 1. Petri. 3. Quarum non sit extrinsecum capillatura aut circundatio auri & argenti, aut indumenti vestimentorum cultus. per quae secundum D. Tho. datur intelligi, quod sobrius & moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluus, inuerecundus, & impudicus. Nec videntur excusari consuetudine, ex quo tam diligenter Apostoli prohibuerunt. Aliqui tamen eas excusant propter dignitatem & facultatem bonorum, quando scilicet in illis inauratis non excedunt dignitatem vel facultatem. Aliquid enim per comparationem ad pauperem vel mediocrem, aestimatur pretiosum, quod aestimatur vile in comparatione ad nobilem vel principem. & dicta Apostolorum debent intelligi communiter, & de his quae non sunt in excellenti dignitate. Ideo videant viri & ipse, quae quando cum viris in domibus commorantur, in difformi habitu manent: & cum procedunt in publicum, maximo fastu & affectu, etiam fucum ad exteriorem progressionem se ornant, vt pascant oculos aliorum, & alii potius quam viris placeant. D. Cyprianus in libro de Habitu Virginum, dicit etiam nuptas esse monendas, ne opus Dei & facturam ac plasma illius vilo modo adulterare praesumant, adhibito flauo colore vel nigro, siue rufo puluere, aut quolibet alio naturalia lineamenta corrumpente medicamine. Manus enim Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare contendunt. Impugnatio ista est diuini operis praeruaricatio. Nec haec fucatio potest sine peccato fieri, teste D. August. Fucari figmentis vt quis candidior appareat, adulterina fallacia est, qua non dubito ipsos maritos velle decipi. D. Chrysof. super illud Matth. 6. Exterminant enim facies suas, dicit eas maiorem iniuriam facere Deo, quam hypocritae, qui exterminant facies suas vt appareant hominibus ieiunantes: quia quāuis omnes propter gloriam faciant: hypocritae tamen ad bonum, illae autem ad malum inducere videntur, quāuis mulier non debeat abstinere a moderato ornatu, nec ab accessu ad loca debita & opportuna, propter aliorum concupiscentiam, quam non intendit: quia si alij cadant, hoc ex eorum malitia & occasione accepta procedit. Sciendum est tamen quod aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa prouenientem, puta aegritudine, vel aliquo huiusmodi. Hoc enim

In li. de ser. do. in mon. Ornatus quando est vitium. 4. Reg. 1. Marc. 1. Ornat per excessum multis modis vitiosus red- ditur. 3. confessio. Matth. 10. Luca. 3. Job. 24. Iaco. 5. 4. Reg. 5. In usu vestiu multipliciter contingit peccare. Deuter. 22. c. 5. 12. ver. 2. Ornatus meretricius quis dicitur. Prouer. 7. 1. Cor. 7. 1. Petri. 3. Ornat moderatus non prohibetur. In Epist. ad Basi. Aliud est fingere pulchritudinem, aliud occultare.

hoc enim est licitum. Quia secundum Apostolum, quae putamus ignobiliora corporis esse, his honorem abundantiorum circundamus. In his praecipue attendendus est finis & scandalum. Andronicus tres virtutes circa exteriorem cultum ponit. Primam vocat humilitatem: & dicit quod humilitas est qualitas non superabundans in sumptibus & praeparationibus. Secundam vocat per se sufficientiam: & dicit qd per se sufficientia est virtus qua quis contentus est quibus oportet: & est determinatiua eorum quae ad viuendum conueniunt, secundum illud Apoit. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Tertiam vocat simplicitatem, quae excludit superfluum sollicitudinem talium. vnde dicit quod simplicitas est habitus contentus his quae contingunt.

Ver. 4. De Praeceptis Temperantiae.

A Vo praecipua temperantiae sunt in decalogo posita, scilicet Non moechaberis, per quod prohibetur adulterium, non solum secundum quod opere exercetur, sed etiam secundum quod corde concupiscitur. Et ad clariorem intelligentiam ponitur praecipuum, Non concupisces uxorem proximi tui. Et quia Iudaei adulterium accipiebant pro actu commixtionis, & concupiscentiam pro aliis actibus exterioribus disponentibus ad illam, & putabant actus interiores non esse peccata: Ideo Christus dixit: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Hoc praecipuo prohibebantur omnes delectationes inordinatae, venereorum, cibi, & potus. Et per consequens prohibetur gula & ebrietas, & alia omnia concomitantia, & ex eis consequentia. Hinc est quod omnia peccata contra temperantiam, reducuntur ad gulam & luxuriam.

De Connexione Virtutum Caput Octauum.

B Rædictæ quatuor virtutes, scilicet prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia. A D. Ambro. Cicerone, atque aliis philosophis dicuntur Cardinales, hoc est principales, eo quod omnes aliae ad istas reducuntur, vt ex praedictis patet. Dicuntur etiam Principales, propter principalitatem materiae siue obiecti. & quia sunt quasi generales, secundum rationes formales communes, vt omnis virtus quae facit bonum rationis, dicatur prudentia: & omnis virtus quae facit rectum in operationibus, dicatur iustitia: & omnis quae cohibet passiones, dicatur temperantia, & omnis virtus quae facit firmitatem animi contra pericula & ardua, dicatur fortitudo.

s. 1. De duplici Consideratione Virtutum.

C Virtus moralis siue cardinalis dupliciter considerari & accipi potest. Vno modo pro virtute morali imperfecta: & tunc nil aliud est, quam quaedam inclinatio de difficili mobilis, in nobis existens, ad aliquod opus ex suo genere bonum faciendum: siue illa insit nobis a natura, siue ex assuetudine. Alio modo potest considerari vt virtus perfecta: & tunc est virtus inclinans ad prompte & delectabiliter faciendum bonum opus in omni euentu & casu possibili, ad quod virtus imperfecta se non extendit.

s. 2. Quomodo Virtutes connectantur.

D Virtutes imperfectae siue in esse imperfecto, non sunt connexae. Videmus enim aliquem ex naturali complexione vel ex assuetudine esse promptum ad opera liberalitatis, qui non erit promptus ad opera castitatis: & idem de aliis virtutibus. vnde sequitur quod non sunt connexae. Virtutes vero perfectae siue in esse perfecto, sic connexae esse dicuntur, vt qui habet vnā, habeat omnes: & qui caret vna, careat omnibus. & hoc duplici modo siue ratione. Primo, distinguendo virtutes morales secundum quaedam generales conditiones virtutum: vt pote quod discretio pertineat ad prudentiam, in quacunque materia: & firmitas animi ad fortitudinem, in quacunque materia ista considerentur: & moderatio ad temperantiam, & rectitudo ad iustitiam. In hoc apparet manifeste ratio connexionis. Non enim firmitas animi habet laudem virtutis, si sit sine moderatione, vel rectitudine, aut discretione. & idem de aliis virtutibus. Hanc rationem assignat D. Grego. dicens, quod virtutes si sint distinctae & separatae, non possunt esse perfectae, secundum rationem virtutis: quia temperantia vera non est, quae iusta, prudens, & fortis non est: & idem subdit de aliis virtutibus. Similem rationem assignat diuus August. Secundo idem apparet, distinguendo virtutes secundum proprias materias. & hoc modo connexio virtutum assignatur a Philosopho: Quia nulla virtus moralis potest haberi sine prudentia, eo quod proprium virtutis moralis est facere electionem rectam, cum sit habitus electiuus in medietate consistens. Ad rectam autem electionem non solum sufficit habitus in debitum finem, qui est directe per habitum virtutis moralis, sed etiam quod aliquis recte eligat ea quae sunt ad finem: quod fit per prudentiam, quae est consiliatiua & iudicatiua eorum quae sunt ad finem, vt dictum est. Similiter etiam prudentia perfecte haberi non potest, nisi habeantur virtutes morales, cu prudentia sit recta ratio agibilium, ad quae aliquis recte se habet per virtutes morales. Vnde sicut scientia speculatiua non potest haberi absque principiis: ita nec prudentia sine virtutibus moralibus. vnde sequitur ipsas esse connexas. Ex his apparet omnes virtutes in quolibet virtuosus esse aequales, non secundum dignitatem, quia vna est dignior & nobilior alia, vt dictum est. Neque etiam sunt aequales secundum intensionem: quia manifestum est qd qui magis se exercet circa actum vnius virtutis, magis intendit habitum illius. & hoc communiter contingit. Quia non aequaliter occurrunt materiae virtutum: igitur. Sed sunt aequales secundum quandam aequalitatem proportionis, in quantum aequaliter crescunt in homine,

1. Tim. vi. 1. 2. q. 170. Matth. 5. 1. 2. q. 65. Virtutes cardinales quid. 1. 2. q. 69. Virtus cardinalis perfecta est in perfecta quid. 6. de Tri. 6. 4. 5. 1. 1. 2. q. 66. art. 2. Omnes virtutes quo sunt aequales. c. 4. ver. 2.

in esse virtutis perfectæ: sicut digiti manus sunt inæquales secundum qualitatem, sed æqualiter crescunt secundum proportionem, cum proportionabiliter augeantur. Ita D. Aug. dicit omnes virtutes esse æquales. Si tamen accipiatur æqualitas ex parte subiecti siue inclinationis ad ipsum actum virtutum, potest vnus homo esse magis promptus ad actum vnus virtutis, quam ad actum alterius, vel ex naturali inclinatione, vel ex assuetudine. Secundo apparet quod pauci sunt perfectæ virtuosus (prout Philosophi describunt hominem virtuosum) qui in omni casu & euentu possit promptè & faciliter exire in actum cuiuslibet virtutis: eo quod pauci sunt qui circa materiam omnium virtutum fuerint habituati. Tertio apparet quod qui amittit vnā virtutem, amittit omnes alias in esse virtutis perfectæ, ex quo sunt connexæ. & in hoc quodam modo conueniunt cum virtutibus: de quibus (cum ad nostrum quod assumpsimus negocium amplius subseruiant) dicendum est.

Continuatio Dicendorum.

CVM dominus Deus (qui non deficit in necessariis) creauerit hominem intellectualem & rationalē, dederitque illi vires & potentias ac omnia requisita ad finem naturalem, qui consistit in cognitione & contemplatione ipsius Dei, vt est principium & author naturæ: ad quem finem consequendum dedit ei seminaria intellectualium & moralium virtutum. Intellectum principiorum circa speculabilia, & virtutes intellectuales, & sinderesum, quo ad agibilia & virtutes morales acquirendas, per quas ad finem naturalem posset peruenire. Verum quia idem plasmator casum angelorum (quos ad beatitudinem & felicitatem supernaturalem vocauerat) per homines sua prouidentia & implere decreuerat, & eos angelis in superna felicitate æquare disposuerat. Eam ob rem hominibus, suis naturalibus viribus bene ventibus, sua ineffabili clementia, seminaria quædam ad illam supernam felicitatem conducentia (quæ theologi gratiam, virtutes infusas, & dona nūcupant) impartiri dignatur. Congruum igitur est, vt postquam de seminariis naturalibus virtutum acquisitarum diximus: nonnulla de seminariis & mediis, quibus ad felicitatem supernaturalem homo peruenire potest, dicamus & tractemus: & quæ in sacris literis & doctoribus ab Ecclesia approbatis, diffusè tractata inuenimus, institutorio more perstringamus.

De Gratia Dei.

Caput Nonum.

D intelligendum mysterium Gratia Dei, supponendum est ex D. Tho. quod secundum nostrum modum loquendi gratia tripliciter accipi consuevit. Vno modo pro dilectione alicuius, sicut consueuimus dicere, quod iste miles habet gratiam Regis, quando Rex diligit eum, & habet illum gratum. Secundo accipitur pro dono gratis dato: & secundum hoc consueuimus dicere, Hæc gratiam fecit mihi Rex, cum dedit aliquod donum. Tertio pro recompensatione siue recognitione beneficii gratis dati: & secundum hoc dicimus gratias agere beneficiorum. Istorum trium modorum secundus pendet ex primo, & tertius ex secundo. Ex amore enim quem aliquis habet erga alium quem habet gratum, procedit quod aliquid ei gratis impendat: & ex beneficiis exhibitis procedit gratiarum actio. Quo ad duo vltima, manifestum est quod gratia dicit aliquid reale in eo qui accipit gratiam, scilicet donum gratis datum, & huius doni recognitio. Sed quo ad primum attendenda est differentia inter amorem siue dilectionem dei, & amorem & dilectionem hominis: quæ nil aliud est, quam velle alicui bonum. Et cum voluntas Dei beneplaciti sit semper efficax, & omnia possit: sequitur quod quando Deus diligit aliquem, & vult ei aliquid bonum, statim proficit à Deo illud bonum in dilecto. Sed homo non habet semper voluntatem efficacem, neque omnia potest: quia voluntas hominis non est infinita, & mouetur ex bono quod est in rebus hinc est quod voluntas hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam vel in parte vel in toto. Consequens igitur est, quod ad quamlibet dei dilectionem sequatur aliquod bonum in creatura, quod potest dici Gratia. Dilectio autem Dei ad creaturam diuersificatur secundum diuersitatem donorum. Et quia dona sunt duplicia: quædam sunt naturalia: quædam verò supernaturalia: ideo dilectio Dei est duplex: quædam est communis, qua omnia diligit & vult ea habere bona naturalia. vnde Sap. 11. Diligis omnia quæ sunt: & nihil odisti eorum quæ fecisti. Et sic omnia bona naturalia omnium creaturarum possunt dici gratuita, & ex gratia Dei, largè loquendo de ipsa: quia gratis ea dat, & conseruat: Quia omne datum optimū, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminū. & Apost. Quid habes quod non accepisti? & alibi, Quoniam per ipsum, & in ipso, & ex ipso sunt omnia. Alia est dilectio Dei specialis, secundum quam trahit rationalem creaturam supra conditionem suæ naturæ, ad participationem diuini boni. quia secundum hæc dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternum, quod est ipsemet, qui est bonum simpliciter. & ideo secundum hanc dilectionem dicitur diligere simpliciter. Et sic patet quod per hoc quod dicitur homo gratiam habere, significatur quoddam supernaturale donum hominibus à Deo gratis proueniens. Et sic accipitur gratia propriè & strictè. & hoc modo communiter in sacris literis & apud theologos accipitur: licet aliquando accipiatur pro æterna dilectione dei, quæ est ipsemet deus, Ephe. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum, in laudem gratiæ suæ, &c.

De Gratia gratis data.

Gratia Dei pro dono supernaturali accepta, diuiditur in gratiam gratis datam, & in gratiam gratum facientem. Gratia gratis data est donum supernaturale gratis collatum rationali creature, sine meritis, disponens ad propriam vel alterius salutem: vt prophetia, & gratia miraculorum: quibus si homo bene vtatur, disponitur ad beatitudinem propriam. Si verò malè vtatur, Spiritus sanctus ordinat in salutem aliorum. Hæc gratia gratis data differt à gratia gratum faciente, primo: quia hæc potest stare cum peccato mortali & sine charitate, iuxta illud Apost. Si linguis hominum loquar & angelorum, Charitatem autem non habue-

1. 2. q. 100. art. 1. Gratia tripliciter accipi potest.

Sap. 11.

Jacob. 1. 3. Cor. 4. Rom. 11.

1. 2. q. 111. art. 1.

1. Cor. 13.

A habuero, factus sum velut æs sonans, & cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouero mysteria omnia, & omnem scientiam: charitate autem non habuero, nihil sum. Gratia autem gratum faciens non potest stare cum peccato mortali, neque sine charitate: quia implicat contradictionem, quod aliquis gratus sit, & habeatur odio: quod fit per peccatum mortale, iuxta illud, Odio est deo impius & impietas eius. Secundo differt: quia per gratiam gratum facientem Spiritus sanctus hominem inhabitat, iuxta illud, Nescitis quia templum dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis: Quod non facit per gratiam gratis datam, quæ stat cum peccato mortali. Tertio differt: quia gratia gratum faciens est habitus permanens: gratia autem gratis data non est habitus permanens, sed quædam motio specialis, siue instinctus Spiritus sancti.

Ver. 1.

De Multiplicitate Gratia gratis data.

BIus Pau. diuidit gratiam gratis datam in nouem, scilicet in sermonem sapientia, scientia, fidei, in gratiam sanitarum, operationis, virtutum, prophetia, linguarum, interpretationis sermonum, ministracionum siue officiorum. Aduertendum tamen est, quod Apostolus ibi non accipit sapientiam & scientiam (quæ sunt dona Spiritus sancti) neque fidem, vt est virtus Theologa: sed pro gratis gratis datis, quæ non sunt habitus permanentes, sed speciales motiones & instinctus Spiritus sancti, quo mouentur homines ad manifestationem spiritus, vnde non dixit Apostolus, Alij datur sapientia, alij scientia, alij fides: sed sermo sapientia, sermo scientia, & sermo fidei: debet ergo sic Apostolus intelligi: Alij datur sermo sapientia: hoc est, specialiter mouetur, & datur ei facultas vtendi dono sapientia, si sit in gratia: & si non sit, datur facultas vt abundet sermone, & persuadere possit per causas altissimas ea quæ pertinent ad manifestationem diuinorum. Alij datur sermo scientia: hoc est, mouetur & datur ei facultas manifestandi ea quæ sunt dei per creaturas. Alij datur sermo fidei: hoc est, mouetur specialiter & datur facultas persuadendi 12. articulos fidei. Non enim omnes qui sunt in gratia, & habent fidem & dona sapientia & scientia, hæc possunt. Alij datur gratia sanitarum: hoc est, mouetur ad sanandum per tactum vel per aliquam applicationem vel orationem, vt his qui sanati sunt, & his qui sanatos vident, per beneficiū sanitatis persuadetur credere, Alij operatio virtutum: hoc est, alius mouetur à Spiritu sancto ad operanda aliqua magna exteriori: vt cum mare diuiditur: sicut factum fuit tempore Moyse, & cum sol & luna steterunt in caelo, tempore Iosue. Vnde Gala. 3. Qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Alij prophetia: hoc est, mouetur à Spiritu sancto ad dicendum ea quæ solus deus cognoscere potest. Alij datur discretio spirituum: hoc est, mouetur ad discernendum an hi qui loquuntur, moueantur à spiritu charitatis, vel à spiritu inuidiæ, & hoc ad veritatem manifestandam. Alij genera linguarum: hoc est, mouetur ad loquendum diuersis linguis, vt audientes facilius persuadeantur. Alij interpretatio sermonum: hoc est, datur facultas interpretandi & clarè exponendi passus difficiliore sacre scripturæ. Gratia ministracionum & officiorum sunt potestates & iurisdictiones ac etiā ordines, qui licet habeant aliquid positium & permanens, scilicet pro materiali, vt pote characterem: executio tamen consistit in motione. Omnes istæ gratia gratis datæ fuerunt eminenter, & non ad mensuram, datæ soli Christo tanquæ capiti, & non omnes singulis membris eius. Sicut enim in capite naturali ponuntur omnes sensus, & non in aliis membris: sic & omnes gratia gratis datæ, in Christo. Singulis autem membris diuidit Spiritus sanctus prout vult.

Ver. 2.

De Prophetia.

CVia inter gratias gratis datas prophetia videtur nobilior, cum comprehendat omnia quæ pertinent ad cognitionem, locutionem, ac operationem: ad quæ tria omnes gratia gratis datæ ordinantur, & de ea amplior est sermo in sacris literis, ac circa eam plures difficultates insurgunt: ideo aliquid de ea nobis dicendum est. Prophetia idè sonat quod visio siue cognitio earum rerum, quæ procul sunt & remotæ ab hominū cognitione. vnde prophetia dici potest à pro, quod est procul, & phanos, quod est apparitio, quia eis aliqua quæ sunt procul, apparent. Et ideo dicit Isidorus, quod in antiquo testamento propheta appellabatur Videns. Vnde olim in Israël sic loquebatur vnusquisque ad proximum, vadens cōsulere deum: Venite, eamus ad Videntem. Qui enim propheta dicitur hodie, olim vocabatur Videns. Gentiles autem appellabant eos Vates, à vi mētis. Propheta multipliciter accipitur in sacris literis. Primo pro eo qui annunciat, legit, vel cantat dicta prophetarum. & hoc modo accipitur 1. Reg. 19. Num Saul inter prophetas? Et hoc modo clerici legentes vel cantantes dicta prophetarum, possunt dici propheta. sed valde largè. Secundo pro eo qui habet intellectuale lumen, etiam ad explanandas visiones imaginarias, siue sibi siue alteri factas: vel ad exponenda dicta prophetarum, vel scripturas Apostolorum. Et hoc modo propheta dici potest omnis qui interpretatur & exponit scripturas sacras: Quia eodè spiritu interpretatur, quo editæ sunt. Sic Ioseph interpretatus somnium Pharaonis: & Daniel, Nabuchodonosoris, dicuntur propheta. Similiter Salomon & Dauid, in quantum habuerunt lumen intellectuale ad clarè & subtiliter intuentum diuina. Nā visio Dauid intellectualis tantum fuit. Et sic doctores, qui hodie syncerè & catholicè interpretantur sacram scripturam, possunt dici propheta. Vnde Ephe. 4. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios autem Prophetas, alios Euangelistas, alios Pastores & Doctores ad consummationem sanctorum. Sic etiam accipitur 1. Corinth. 14. Sectamini charitatem, emulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem. & infra dicitur: Qui prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. Tertio accipitur pro illo qui cognoscit & prænunciat mysteria incarnationis. & sic accipitur Matth. 11. Omnis enim lex & prophetæ vsque ad Iohannem. Quarto accipitur propheta propriè pro eo qui præcognoscit, intelligit, & prænunciat futura contingentia, seu ea quæ soli Deo sunt nota, & ad eorum confirmationem miracula operatur. Et sic

Sap. 12. 1. Cor. 3.

D. Thom. 1. Cor. 12.

Exod. 4. Iosue. 10.

2. 2. q. 171.

Prophetia quid sit. In lib. Ethimo.

1. Reg. 9.

Prophetia multis modis accipitur. D. Thom. 1. Cor. 14.

1. Reg. 19.

Ephe. 4.

1. Cor. 14.

Matth. 11.

Deut. 34. accipitur Deutero. 34. Et non surrexit ultra propheta in Israël, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Aegypti. Et sic Helias, Helisæus, & alij quàm plurimi fuerunt prophetae. Ad prophetam autem, proprie accipiendo, **D** quatuor requiruntur. Primum est visio siue cognitio vera & infallibilis, ænigmatica tamen, futurorum contingentium, siue eorum quæ soli deo nota sunt, siue sit per imaginationem, siue per intellectum. Ex quo sequitur primò, quòd Christus non fuit propheta eo modo quo cæteri: Quia omnia clarè vidit in verbo & in propria persona. Licet secundum rationem inferiorem & inquantum viator, fuerit dictus propheta, Deutero. 8. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. Alij dicunt quòd non verè sed similitudinariè. Sicut enim in beatis propter coniunctionem non potest esse prophetia, quæ distantiam importat: sic nec in Christo: Quia eius ratio inferior non est alia à superiore, quæ est vnita verbo. Secundò sequitur quòd Angeli non sunt prophetae, cum non habeant ænigmaticam cognitionem: quamuis superiores inferioribus aliqua futura reuelent, vsque ad diem iudicij. Tertio sequitur quòd in patria non erit prophetia, sicut nec fides. Vnde 1. Cor. 13. Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt. ¶ Secundum requisitum est lumen intellectuale siue intellectio. Vnde Dan. 10. Intellectio opus est in visione. Ex quo sequitur quòd neque Pharaon, neque Nabuchodonosor, prophetae dici debent (licet futura contingentia prædixerint) cū ipsi non intellexerint. Eadè ratione nec Cayphas, licet dicatur prophetasse, Ioh. 1. quia non intelligebat quæ dicebat. Vnde dicitur: Hoc à semetipso non dixit: sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, materialiter duntaxat. ¶ Tertium quod requiritur, est audacia & facultas pronuntiandi ea quæ reuelantur à Deo, ad hoc enim Deus reuelat aliqua, ut alijs denuncientur. Vnde Hiero. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ex hoc sequitur quòd prophetia non competit mutis. ¶ Quartum requisitum, est operatio verorum miraculorum, quæ sunt ad certitudinè & testimoniū veritatis prophetiæ. Ex his sequitur primò, quòd prophetia proprie & simpliciter dicta, fit per solam diuinam reuelationem, ministerio bonorum angelorum factam, cum solus Deus possit futura contingentia certitudinaliter scire & reuelare. Et quia (ut dicitur 1. Cor. 2.) Nemo cognouit quæ sunt dei, nisi spiritus dei, vel illi qui habent spiritum dei, & demones non habeant spiritum Dei, sequitur quòd non possint esse causa prophetiæ etià instrumentalis, sicut boni angeli: quauis demones quædam cognoscant sua naturali cognitione, quæ homines non cognoscunt, & sic sunt remota & procul ab hominibus, quibus demones possunt reuelare. Tales quibus demones aliquid reuelant, non dicuntur in sacris literis prophetae simpliciter, sed cū additione, puta falsi prophetae, vel pseudoprophetae, vel prophetae idolorum. Vnde D. Aug. dicit: Cùm malus spiritus accipit homines, scilicet in hac via, aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falsos prophetas. Sequitur secundò, astrologos aliqua futura prænuntiantes, non dicendos prophetas: Quia non prænuntiant certitudinaliter contingentia, imò nec necessaria infallibiliter, cum possint à Deo impediri. Et (ut Cassiodorus dicit) prophetia est inspiratio vel reuelatio diuina, rerum euentus immobili veritate denunciatis, quod intelligendum est de prophetia absoluta siue prædestinationis, in qua deus reuelat, sicut cognoscit ea in seipsis, in quantum scilicet ipsa præsentia liter intuetur: & talis semper impletur. & sic infallibiliter eueniunt. ut cùm dictum fuit Esa. 7. Ecce virgo concipiet, &c. Secus est de prophetia comminatoria, quæ à glo. sup. Matth. 1. c. dicitur præscientiæ, quæ (ut dicit) non semper impletur: in qua deus reuelat futura, secundum quod cognoscit ea in causis suis, quæ non sic determinata sunt, quin possint impediri. & tunc quandoq; aliter euenit. Nec tamè propter hoc prophetiæ subest falsum: Quia sensus prophetiæ est quod inferiorum siue naturalium causarum dispositio hoc habet, ut talis effectus eueniat. Et secundum hoc intelligitur verbum Esa. Dispone domum tuam, quia morieris & non viues. hæc indispositio corporis tui ad mortem ordinatur: & secuta fuisset, nisi Deus propter poenitentiam eius impediisset. vnde additi sunt vitæ eius 15. anni. Sic etià intelligitur illud Ionæ, Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur. Sensus enim est: Demerita Niniuitarum exigunt, ut Niniue subuertatur. Sic pariter intelligendæ sunt omnes prophetiæ de futuro, in quibus fit metio de aliquo malo venturo, scilicet si non faciamus poenitentiam sicut Niniuite. Quia tunc verificatur illud Hiero. 18. Si poenitentiam egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego poenitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Dicitur enim Deus poenitere metaphoricè, in quantum ad modum poenitentis se habet, scilicet prout mutat sententiam ex parte nostri, quauis non mutet consiliū. vnde D. Ambro. Deus nouit mutare sententiam, si tu mutaueris & cor rexeris delictum.

Ver. 3. De modo Prophetice Cognitionis.

2. 2. 7. 173. art. 1. **P**rophetica cognitio non fit per visionem diuinæ essentia, saltem per modum permanētis: licet fieri possit per modum transeuntis, ut in Moysè, & D. Paulo in raptu. Et quauis talis cognitio non sit procul ex parte ipsius cognitionis, tamen bene ex parte ipsius cognoscentis: quia procul à sensibus, quibus in ea uti non potest, iuxta illud, In corpore vel extra corpus, nescio, Deus scit. Item quia non est in vltimam perfectionem totaliter adductus. Quandiu enim sumus in hoc (scilicet mortali) corpore, peregrinamur à domino. Ad sciendū autem quomodo fiat cognitio prophetica, supponendus est modus cognitionis naturalis, quæ inchoatur à sensibili exteriori, à quo sensus exterior recipit speciem, & transmittit illā ad imaginationem siue fantasiam, deinde species fantasmatū per lumen intellectus agentis illustratæ offeruntur intellectui possibili, qui recipit speciem intelligibilem, per quā intelligit. Sed non solum species rerū sensibiliū in imaginatione & fantasia existentium, secundum ordinem quo percipiuntur à sensu exteriori, possunt immutare intellectū possibilem, sed etiā prout existētēs in fantasia transmutantur. Quod cōtingit dupliciter: vel per corporalem transmutationem, ut accidit in dormientibus & furiosis: vel etiam prout disponuntur

Ad prophetiam quatuor requiruntur. Christus in quantum viator, propheta fuit. Angeli non sunt prophetae. 1. Cor. 13. Dan. 10. Ioh. 1. Cayphas quomodo prophetasse dicatur. Hiero. 1. 1. Cor. 2. 2. 2. q. 172. art. 5. 12. super Gen. ad lit. 2. 2. q. 171. art. 6. ad 2. Prophetia prædestinationis & præscientiæ quid. Esa. 38. 4. Reg. 20. Ionæ. 3. Hiero. 18. Deus quomodo poenitere dicitur.

E

Anuntur & ordinantur per imperium rationis ad id quod intelligendum est. Et sic secundum diuersam ordinationem fantasmatum resultant in intellectu possibili diuersæ species & representationes, & diuersa iudicia secundum virtutem intellectus agentis. Hoc est intellectus agentis. His suppositis sciendum est quòd quando Spiritus sanctus mouet aliquem ad prophetiam, siue ad cognitionem occultorum, quæ naturali lumine cognosci non possunt, imprimit & superaddit intellectui agenti maius lumen spirituale per modum transeuntis, quod non mouet neque illuminat, nisi quandiu prophetica visio durat. Et mediante lumine superaddito, immutat intellectum prophetæ, aliquando species acceptas à sensibilibus ordinando & illustrando, aliquando species non sensatas imprimendo: ut si in fantasia cæci nati imprimeret species colorum. Et utroq; horum duorum modorum dupliciter: vno modo dormiendo: ut apparuit D. Ioseph. In quo casu certum facit prophetam post tale somnium, quòd iudicium sequens illam ordinationem, certo est à Deo: ut D. August. dicit. Vnde Hiero. In veritate misit me Dominus ad vos, &c. Et per hanc certitudinem quæ manet in vigilia, discernunt cognitionem prophetiam ab aliis somniis. Secundò in vigilia ordinat vel imprimit species in fantasia, & hic modus est perfectior. Nam arguit impressionem siue influxum maioris luminis, cum in vigilia sit maior occupatio virium animæ. Et iterum in vigilia Spiritus sanctus operatur multis modis: Primo ordinando species acceptas à sensibus præsentem obiecto sensato: ut Danièli, qui vidit scripturam, Manè Thetel Phares. Secundò non videndo exterius obiecta specierum ordinarum in fantasia: ut Hieremias, qui vidit ollam succensam à parte Aquilonis. Tertio imprimendo species intelligibiles in intellectu possibili sine fantasmate: sicut patet in his qui accipiunt, ut Salomon & Apostoli. Quarto imprimendo lumen intelligibile cum speciebus requisitis ad iudicandum ea quæ ab alijs visa sunt: sicut Ioseph, qui declarauit somnium Pharaonis: & Apostoli, quibus Christus aperuit sensum ut intelligerent scripturas. Et ad hoc proprie pertinet interpretatio sermonum, quæ est species prophetiæ. Quintò illuminando ad iudicandum ea quæ cursu naturali homo apprehendit. Sextò illuminando ad iudicandum veraciter & efficaciter ea quæ agenda sunt, iuxta illud Esa. 63. Spiritus Domini duxor eius fuit. Ex his apparet quòd vndeclm modis potest haberi cognitio prophetica. Primo in raptu, secundo & tertio dormiendo, & duobus modis in vigilia, per ordinationem specierum in imaginatione, & sex modis per species intelligibiles. hi omnes modi reducuntur ad duos, qui tanguntur Numer. 12. Siquis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum.

Ver. 4. De Excellentia graduum Prophetiæ.

B Gradus Prophetiæ dignitatem principaliter accipiunt à lumine prophetiæ, & ex consequenti à speciebus & alijs circumstantiis. Ex quo sequitur primò, quòd Apostoli fuerunt prophetæ excellentiores prophetis antiqui testamenti: quia habuerunt maius lumen, hoc testatur D. Petrus, Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, sicut lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies elucefcant, & lucifer oriatur. Ex quo apparet quòd prophetia etiam in nouo testamento est ænigmatica & distans. Est tamè cognitio clarior & perfectior, quàm in veteri testamento. Et ideo ministri noui testamenti præferuntur omnibus prophetis antiqui. Vnde Matth. 11. D. Ioannes Baptista dicitur à Christo plusquam propheta, & maior inter natos mulierum, qui fuerunt ante eum. Ideo D. Paulus præfert ministros noui testamenti ipsi Moysi, dicens: Nos verò reuelata faciè gloriam Domini speculantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu, & alibi, Aliis generationibus non est agnitus filiis hominum, scilicet mysterium Christi, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius & Prophetis in spiritu. Inter Apostolos autem in cognitione prophetica excellentior fuit D. Paulus. Ideo anthonomaticè dicitur Apostolus: quia raptus fuit vsque ad tertium cælum, quod de alijs non legitur. Inter Prophetas verò antiqui testamenti licet Dauid in aliquo excefferit Moysen: quia plura cognouit, & magis distinctè quàm Moyses, de mysteriis incarnationis Christi: Ideo dicebat, Super senes intellexi: Moyses tamen simpliciter & absolute dicitur Eximius Prophetarum, quod patet ex quatuor quæ requiruntur ad prophetam, scilicet cognitio, intellectio, denunciatio, & confirmatio per miracula. Moyses enim vidit diuinam essentiam, sicut D. Paulus in raptu, ut D. Augustinus ait. Vnde Numer. 12. Palam & non per ænigmata Deum videt. Secundò quantum ad imaginariam cognitionem, quia ad nutum habebat illam. Et non solum audiebat verba, sed etiam in specie Dei videbat loquentem exterius. Vnde dicitur Exod. 33. quòd loquebatur ei Dominus (scilicet per angelum) facie ad faciem: sicut solet loqui homo ad amicum suum. Tertio, quantum ad denunciationem: quia loquebatur populo ex parte Dei, quasi de nouo legem proponens. Alij autem in persona Dei, ut inducentes ad observationem legis Moysi. Vnde Malac. Mementote legis Moysi serui mei. Quarto, quantum ad operationem miraculorum. Vnde Deut. vltimo dicitur. Non surrexit ultra propheta in Israël sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum ut faceret in terra Aegypti, Pharaoni & seruis eius, vniuersaque terræ illius. Et quauis aliqua miracula aliorum, puta Iosue & Esaiæ fuerint maiora quàm ad substantiam facti: non tamen fuerunt maiora secundum modum faciendi. Quia miracula Moysi facta sunt toti populo, & multo plura fecit quàm alij. Nec obstat quòd dicit Glo. in principio Psalterij, quòd Dauid dicitur propheta per excellentiam: quia debet intelligi secundum quid, & non simpliciter. Prophetia enim Dauid ex propinquo attingit visionem Moysi, quantum ad visionem intellectualem: quia vterque accepit reuelationem intelligibilem & supernaturalis veritatis, absque imaginaria visione. Visio tamen Moysi fuit excellentior, quantum ad cognitionem diuinitatis. Dauid verò plenius cognouit & expressit mysteria incarnationis Christi. Non tamen legimus Datum fecisse miracula, saltem tanta & adeo magna, sicut Moyses.

Matth. 11. 2. super Gen. ad lit. Hiero. 2. 6. Dan. 5. Gen. 38. Luca. 24. Num. 12. 2. 2. q. 174. art. 3. 2. Pet. 1. 2. Cor. 3. Ephes. 5. D. Paulus fuit Eximius prophetarum noui testamenti. 2. Cor. 12. Psal. 118. Moyses fuit Eximius Prophetarum antiqui testamenti. 12. super Gen. ad lit. Exod. 33. Malac. 3. Deut. vlt. Iosue. 10. Esa. 38.

Ideo reputat arduum admirandum: sicut ranas per magos Pharaonis auxilio demonum per naturā sub- bito productas. Idem de mutatione virgæ in serpentem. quæ fuerūt ardua & prodigia apud videntes, sed non miracula, cū non excederent facultatem totius naturæ creatæ. Ex quo patet quod diabolus non potest facere miracula, cū sit natura creatæ: licet possit facere signa & prodigia, sicut faciet tēpore Antichristi, vt habetur 2. Thess. 2. In omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus. Quæ dici possunt dupliciter mendacia & falsa, vel p̄ illusionem sensuum, vel quia ad falsitatem inducunt. vnde D. August. ait: Ambiguum esse solet an propterea dicta sint signa & prodigia, mendacia, quoniam mortales sensus per phantasmata deceptus est, vt quod non facit facere videatur: aut quia illa etiam si vera prodigia, ad mendacium pertrahent. Vera autem prodigia dicuntur, quia ipsæ res veræ erunt: sicut magi Pharaonis fecerunt veras ranas & veros serpentes. Non tamen habebunt veram miraculi rationem, quia sicut virtute naturalium causarum, & non ad vtilitatē, sed ad incōmodum hominum. Operatio autem miraculorum, quæ attribuitur gratiæ gratis datæ, fit sola virtute diuina ad hominum vtilitatem dupliciter. Vno modo ad veritatis prædicatæ confirmationem. Ex quo sequitur quod ab his qui falsam doctrinam annuntiant, nunquam fiunt miracula: quia miracula sunt vera testimonia, & à solo Deo, qui non potest esse testis falsitatis, cū sit veritas per essentiam, vt habetur Ioan. 6. Et in hoc poterunt cognoscere electi falsitatem prodigiorum & signorum Antichristi, & præcursorū, ac complicum eius, & cauere ab eis: quia facient sua signa ad confirmationem falsitatis, contra veritatem fidei, & ad inducendum ad malum. Alio modo facit Deus miracula ad ostensionem sanctitatis alicuius, quem Deus vult proponere in exemplum virtutis. Et sic aliquando per inuocationem, aliquando per contactum: vt dictum est de ossibus Helisæi, & de vmbra D. Petri, Act. 5. & 19. quod Deus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiā per sudaria eius, quæ super languidos ponebantur, & recedebant ab eis languores. Ex quo patet quod non debent calumniari Christiani, qui vestes & sudaria Christi & Sanctorum tangere desiderant.

Diabolus miracula facere nequit. 2. Thess. 2. de Civit. Dei.

Miracula dupliciter fiunt ad hominum vtilitatem. Falsitas falsorum prodigiorum vnde de cognosci potest. Cōtractus vnde sicut dicitur.

Ver. 2. De Modo operandi in Miraculis.

Alio modo operatur Deus in miraculis, alio modo Sancti, alio modo magi, alio modo mali Christiani. Vnde D. Aug. dicit: Aliter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali. Magi per priuos contractus cum demonibus: nec facta illorum possunt dici miracula, vt dictum est. Boni Christiani per publicam iustitiam. Mali vero Christiani per signa publicæ iustitiæ. Deus enim vtitur malis hominibus in bonum aliorum, sicut ad prophetandum. Ideo mali ad confirmationem veritatis fidei aliquando mouentur à Deo ad inuocationem nominis Christi vel alicuius Sancti, ad quam Deus miraculose operatur. Vnde Matt. 7. Domine, nōne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus? Et Apost. Et si habuero omnem fidem ita vt montes trāseram, charitatem autem non habuero, &c. Et quanuis fides sine charitate & operibus mortua sit, quantum ad ipsum credentem, qui per eam non viuit vita gratiæ: nihil tamē prohibet quin res viua per instrumentū mortuū operetur. Sicut enim homo operatur per baculum: ita Deus per fidem peccatoris instrumentaliter operatur ad faciendam miracula. Et quia actio instrumenti mortui vel inanimati nō attribuitur instrumentō, sed principali agēti: (Non enim dicimus quod calamus scribat, sed homo:) attribuitur tamen instrumento animato. Hinc est quod operatio miraculorum non attribuitur propriè malis, aut eorum merito: sed merito eius cuius nomen inuocatur, vt Christi vel Sancti, & hoc facit Deus, vt homines Christum vel Sanctum honorent, ad cuius inuocationem tanta miracula fiunt. Nec obstat quod dicitur Ioan. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit: quia (vt D. Aug. ait) Cæcus ille nondum erat vnctus, hoc est plenè illuminatus. Imperatio enim siue exauditio orationis non innititur merito orantis, sed misericordiæ & liberalitati diuinæ, quæ etiam ad malos se extendit. Ideo nonnunquam ad orationem & inuocationem malorum Deus facit miracula. Resultat igitur quod quæcunque creatura miracula facere dicatur, solidū instrumentaliter operatur. Demones autem cū non assumantur à Deo, vt instrumenta gratiæ & misericordiæ, ad quam miracula ordinantur, nec eis quo ad iustitiā aliquid excedens facultatem illorum cōmittatur, nullo modo miracula facere dicuntur: sicut Angeli boni, per quos Deus miracula operatur. vnde dicuntur Virtutes. Deus autem principaliter operatur. Quia cū operatio miraculi excedat facultatē totius naturæ creatæ, necesse est quod à Deo principaliter procedat. ¶ Notandum tamen quod Deus in miraculis principaliter operatur, aliquando supra naturam, aliquando contra naturam, aliquando præter naturam. Primum supra naturam, in quantum producit effectum quem natura producere non potest. Quod contingit dupliciter. Primum quando forma inducta à Deo, nullo modo potest à natura induci, sicut forma gloriæ, quam inducet Deus corporibus electorum, & incarnatio verbi. Secundum, quando natura potest similem formam producere in aliquam materiam, sed non in istam. Natura enim potest causare vitam per generationem, sed non in mortuo, & ideo resurrectio mortuorum est supra naturam. Secundum contra naturam operatur Deus, quando in natura manet contraria dispositio ad effectum quem Deus facit: sicut quando seruauit Pueros illæsos in camino, remanente virtute comburendi in igne. & quando aqua Iordanis stetit, remanente grauitate: & similiter quādo D. Virgo peperit, stāte virginitate. Tertio operatur Deus in miraculis præter naturā, quādo scilicet producit effectum, quē natura producere potest: nō tamen illo modo quo Deus producit, scilicet subito, vel quando deficiunt instrumenta, quibus natura operatur. sicut cū Christus cōuertit aquā in vinū: quod natura aliquo modo facere potest, dū aqua in nutrimentū vitis assumpta, suo tēpore in succū vix perdigesta, in vinum cōuertitur: vel quando Deus maiora facit, quā natura cōsueuerit: vt cū fecit tantam multitudinē ranarum: vel quantū ad tempus, sicut cū aliquis statim curatur, quē natura processu temporis curare posset: vt accidit in socru Simonis Petri.

Matth. 7. 1. Cor. 13. Iacob. 2.

Ioan. 9.

Angeli boni faciunt miracula.

Ioan. 2.

Luc. 4.

Ver. 3.

De Miraculorum nominibus.

AMiracula in sacris literis dicuntur virtutes, signa, prodigia, & portenta. Heb. 2. dicitur: Contestante Deo in signis atque portentis & variis virtutibus. & Matth. 24. vocantur prodigia. Quæ sic differunt: quia in quantum excedunt facultatē naturæ, dicuntur virtutes: in quantum vero sunt ordinata ad manifestationem gratiæ, dicuntur signa. Et propter excellentiam dicuntur portenta atque prodigia, quasi procul aliquid ostendentia. D. Tho. super illud 2. Cor. 12. Signa apostolatus mei facta sunt super vos in signis, prodigiis, & virtutibus, dicit quod Virtus est nomen cōmune ad omnia miracula. Nā virtus est vltimū de potentia. & ideo aliquid dicitur virtuosum, quia ex magna virtute. Cū ergo miracula fiant virtute diuina, dicuntur virtutes. Signum refertur ad minus miraculum, prodigium ad maximum. Deinde dicit, quod portentum dicitur in quantum sunt contra naturam, vt dictum est. Vnde Apoc. 13. de Antichristo, loquendo in præterito pro futuro propter certitudinem prophetiæ: Fecit signa magna, ita vt ignem faceret descendere de celo, contra eius naturam. quia ignis est naturaliter leuis, & ascendit fursum. Miraculum dicitur mendax tripliciter: vel quia deficit à vera ratione facti, vel à vera ratione miraculi, vel à debito fine. Primum fit in præstigiis, quando per demones illuduntur aspectus, vt aliud videatur quā sit. Secundum, quando fiunt per causas naturales, occultas tamen. Tertium, quando contra finē miraculi. Quia (vt dictum est) miracula sunt ordinata ad attestandam veritatem, fidem, vel sanctitatem: & per demones & Antichristum fiunt in attestatiōne falsitatis: ideo dicuntur falsa, vel quia ad malum inducunt. Et quia creatio non fuit facta ad attestatiōnem veritatis: ideo nō dicitur propriè miraculū, licet possit dici portentum: quia contra naturam est aliquid ex nihilo producere, vt dicitur in 1. Phy.

Ver. 4.

De Auxilio speciali.

Inter gratias gratis datas connumerari potest auxilium Dei speciale, & gratia præueniens, cū sit donum supernaturale, & stet cum peccato mortali. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod cū nihil possit se reducere de potentia in actum, & omnis motus sit actus entis in potentia, prout in potentia, & in mouentibus & motis non sit processus in infinitum, quia aliās non esset motus, vt probatur 8. Phy. sequitur quod necesse est venire ad vnum primū, quod mouet omnia, & concurrat cum omnibus agentibus. & illud est Deus. vnde Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Et licet sit eadē motio Dei, qua mouet omnia, quocunque modo moueat: quia motio Dei actiua & concursus eius nil aliud est, quā ipsemet Deus, qui est immutabilis & inuariabilis. vnde Malach. Ego Deus, & non mutor. & Iaco. 1. Apud quem non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio. Illa tamen motio diuersificatur ex parte nostri secundum diuersitatem finium. Cū igitur duplex sit finis, scilicet generalis siue naturalis omnium creaturarum, quia quælibet natura est ordinata in finē naturalem: sequitur quod omnis concursus, quo Deus cōcurrit ad omnes actus naturales omnium creaturarum, dicitur cōcurfus dei generalis siue auxiliū generale. Et hoc modo cōcurrit in motu progressiuo hominis & animalium brutorum, in plantatione vinearum, & ædificatione domorum, & ad ea quæ ad naturalem hominis finē ordinantur. Alius autē est specialis finis hominis, scilicet supernaturalis visio beatifica. & ideo in his quæ conducunt ad illum finem, Deus dicitur concurrere specialiter. & talis eius motio dicitur cōcurfus specialis & auxiliū speciale: non quod intimius aut fortius agat Deus in speciali quā in generali: quia in vtroque eodem modo se habet, secundum tamen modū & dispositionē naturæ quæ mouetur. Et in vtroque motio & concursus Dei principalior est, & maiorē habet efficaciam quā cōcurfus naturæ: dicitur tamen speciale auxiliū, quia dirigit ad speciale finem, scilicet supernaturalem, & tanto specialius, quanto actus propinquior est fini. Et sic ad cogitandum de beatitudine, ad habendā memoriā peccatorum, ad recordatiōem iudiciorum Dei, requiritur auxiliū speciale, ad ipsam contritiōnē specialius, ad merendum adhuc specialius, & ad martyrium adhuc specialius. Alij dicunt omnē actum moraliter bonum esse dispositionem ad gratiā, & sic ad finē supernaturalem hominis quia quilibet bene vtendo suis naturalibus, de cōgruo meretur disponi, & quod Deus secundū suam naturam (quæ est misericordiā plena) circa eum operetur. Vnde Daniel consulebat Nabuchodonosor, vt per largitiōnem elemosynarum (quæ ex sola pietate naturali fieri potest) peccata redimeret. Et tales cōsequenter dicunt, quod quoad omnem actū moraliter bonum requiritur auxiliū speciale: alij vero dicunt quod non, sed solū quādo actus illi sunt propinqui, sicut cogitatio contritiōnis & ipsius beatitudinis, vel quando habent difficultatem. Et sic in statu naturæ integræ homo non egebat auxilio speciali ad omnes actus humanos, sed bene ad merendū, & actualiter eos ordinandum in beatitudinē. In statu vero naturæ corruptæ in multis eget auxilio speciali, propter difficultatem, & ad moderandas passiones. In aliis autem in quibus non patitur difficultatem, sed potius delectationem, vt in plātatione vinearum, & ædificatione domorum, aut comestione, qui sunt actus qui ex natura sua ordinantur in finē naturalem, nō eget auxilio speciali, nisi ad eos ordinandum actu in finē supernaturale: quia tunc est dispositio propinqua. Et dicunt quod ad omnem dispositionem remotam nō necessariō requiritur auxiliū speciale. & sic est problema. D. Tho. ad secundam opinionem declinare videtur cum D. Augustino.

Ver. 5.

De Alia diuisione Gratia.

Alia adhuc poni solet diuisio gratiæ, scilicet in præuenientem, operantem, & cooperantē, concomitantem, & subsequētē. Gratia præueniens dicitur, quādo homo ad alia distractus mouetur à Deo, ad cogitandum de salute sua. Gratia operans dicitur motio, qua voluntas (quæ prius volebat malū) mouetur à Deo ad volendum bonū. Gratia cooperans est motio, qua Deus concurrat ad actum bonū exterioriorem per voluntatem imperatū, quia ad hunc actū Deus iuuat, interius voluntatē confirmando, & ex-

Heb. 2. Matth. 24.

2. Cor. 12.

Miraculum dicitur tripliciter mendax.

1. 2. q. 109 art. 6. 3 Phy.

Ioan. 15.

Malach. 3. Iacob. 1.

Auxiliū speciale quid.

Dan. 4. An ad oem actum moraliter bonū requiritur auxiliū speciale.

1. 2. q. 118.

terius facultatem operis, præbendo, & impedimenta remouendo. vnde D. Augu. Vt velimus operatur: D. Tho. prædictas gratias dicit esse effectus gratiæ habitualis, siue qui proueniunt ex gratia habituali: & sunt quinque. Primus, vt bonum velit. & secundum hoc dicitur præueniens. Secundus, vt anima sanetur & iustificetur. & secundum hunc effectum dicitur gratia operans. Tertius, vt bonum quod vult, efficaciter operetur. & secundum hunc dicitur gratia cooperans. Quartus, vt in bono perseueret. & secundum hunc dicitur consummans.

De Gratia gratum faciente.

Gratia gratum faciens, secundum Theologos, est habitus de nihilo creatus, & in anima siue intellectua. Quia natura infusus, per quam fit filia, amica, grata, & sponsa Dei electa, & omnia quæ sunt eius acceptata, per quam consequitur vitam æternam, iuxta illud Ro. 6. Gratia Dei vita æterna. Hæc gratia differt à gratia gratis data, non quod gratia gratum faciens non gratis detur, & per consequens non sit gratis data: sed quia ultra gratiam gratis datam habet primò, quod sit habitus permanens, secundò quod non potest esse cum peccato mortali, tertio quod gratum & acceptum Deo faciat habentem, & omnia opera eius. Hæc gratia communiter diuiditur in gratiam inchoatam siue imperfectam, & consummatam, quæ est comprehensio: quæ differunt abinuicem: Quia gratia viatorum augeri & amitti potest, non autem beatorum, quæ etiã perfectiores effectus habet quàm gratia viatorum. D. Bern. in quodam sermone dicit, quod gratia gratum faciens est quædam lux siue nitor animæ, sole splendidiore, animæ infusa, tanquam radius à sole iustitiæ, animam iustificans, & circumquaque purgans, illustrans, ornans, & deificans. Hanc definitionem fundauit super illud D. Pau. Eph. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulatis. Fructus autem lucis est in omni bonitate, iustitia, & veritate. D. Aug. dicit quod est excellentius donum Dei, quod homini datur: Quia per eam efficiuntur diuinæ consortes naturæ. Hæc gratia secundum eundem diuiditur inter filios regni & perditionis, & dicitur vestis nuptialis. Hæc gratia subiectiuatur in essentia animæ, quæ primò perficit, deinde potentias eius, vt amplius inferius dicitur.

Ver. 1.

De Merito in generali.

Gratia gratum faciens sit principium meriti: ideo de merito aliquid dicendum est. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod meritum & merces idem sunt, & ad idem referuntur. & dicitur id quod alicui est debitum, & recompensatio operis vel laboris, quasi quoddam præmium ipsius. Et sicut reddere alicui iustum pretium pro re accepta ab eo, est actus iustitiæ: ita recompensare & reddere mercedem laboris aut operis, est actus iustitiæ. Et cum iustitia sit æqualitas quædam, sequitur quod inter eos solos potest esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter æqualitas. Et per oppositum inter eos inter quos non est simpliciter æqualitas, non est simpliciter iustitia, neque meritum simpliciter. Sed quidam iustitiæ modus potest esse, sicut dicitur quoddam ius paternum siue dominatiuum, & meritum secundum quid: quia solus secundum quid in eo saluatur ratio iustitiæ. Sic enim filius meretur à patre, & seruus à domino, vt si filius bene se habeat erga patrem, vel seruus erga dominum, honorando, seruiendo, obediendo: sic pater & dominus secundum suam liberalitatem & clementiam se debet habere ad filium vel seruum, vt dicit Philosophus in eodem libro. Ex his sequitur quod homo simpliciter & absolute non potest aliquid mereri à Deo, cum inter hominem & Deum non sit æqualitas. distant enim in infinitum. Et totum quod est hominis bonum, est à Deo, & per consequens non potest Deo aliquid debere homini. Sed quia inter hominem & Deum est quædam proportionalitas, in quantum vterque operatur secundum modum suum: Modus autem & mensura humana virtutis est homini à Deo: ideo meritum hominis ad Deum non potest esse nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationis, scilicet vt homo cõsequatur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit. Sicut etiam res naturales consequuntur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod à Deo sunt ordinatæ, differenter tamen: Quia creatura seipsam mouet ad agendum per liberum arbitrium. vnde eius actio habet rationem meriti, & non actiones aliarum creaturarum, quæ libero arbitrio carent. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporalis. Si rex ordinaret quod quicumque faceret tale quid, haberet tale castrum, quod plurimum in valore excedit opus à rege iniunctum. Si rusticus implet ordinationem regis, haberet ius ad castrum: non simpliciter & absolute, sed ex ordinatione regis. Et rex qui ante ordinationem suam nihil debebat rustico, post ordinationem & eius impletionem efficitur debitor: & primò sibi ipsi, quia debitum est vt rex suam promissionem teneat. Sic Deus (qui scit omnino sua esse sua, & nos ad maiora teneri) ex sua clementia & liberalitate ordinauit, quod si quis liberè & bono animo deseruierit ei, & mandata eius seruet, mercedem illi daret. iuxta illud: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachymis: quia est merces operi tuo. Et Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Et Malac. 1. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Et probate me (dicit Dominus) si non aperuero cathartas cæli, & effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam: & increpabo pro vobis deuorantem. & in multis aliis passibus antiqui testamenti, quantum ad temporalia: & in nouo testamento quantum ad spiritualia & æterna. Matth. 4. Poenitentiam agite, appropinquare regnum cælorum. & Luc. 11. Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. & Matth. 19. quærenti magistro, Quid faciendovitam æternam possideo? Christus respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Consequens ergo est, vt Deus sibi ipsi primò & ex consequenti impletibus ordinationem suam debitor factus sit, vt promissionem & ordinationem suam seruet, & homo

Gratia gratum faciens quid sit & quo differat à gratis data.

Gratia gratum faciens duplex.

2. Petri. 1.

1. 2. q. 114. ar. 1. Meritum quid. §. Ethic.

Homo non potest aliquid simpliciter mereri à Deo, sed bene supposita eius ordinatione.

Meritum ex suppositione.

Hier. 3. Hominem posse mereri probatur.

Matth. 4. Luc. 11.

Matth. 19.

Amo suam ordinationem implenti, tribuat quod pollicitus est, cum mentiri non possit, ad Titum 1. Neque negare seipsum, 1. Timoth. 2. qui etiam per Psalm. dixit: Quæ procedunt ex labiis meis non faciam irrita. Per hæc soluntur argumenta, quibus neoterici hæretici omne meritum subuertere & suppressere nituntur, in primis allegantes illud: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: quia serui inutiles sumus. quod enim debuimus facere, fecimus. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem. D. Chryso. ibi dicit: Non negat mercedem bonis operibus, sed docet seruum non debere extolli vel gloriari, eo quod iusta ad amulum seruauerit siue perfecit: & ne in superbiam intumescamus, sed potius humiliemur. Sed Christus per hæc verba, supposita ordinatione, non negauit meritum. Et licet homo operando faciat quod debet, liberè tamè & ex animo facit. Et quanuis ex bonis hominis nil accrescat Deo, cum Deus ex bonis nostris non quærat vtilitatem, sed solum gloriam, hoc est manifestationem suæ bonitatis in nobis, quod etiam in operibus suis quærit ad nostram vtilitatem: ideo licet ex eo quod Deum colimus, nil accrescat ei, sed nobis: Meremur tamen aliquid à Deo, non quasi ex operibus nostris aliquid ei accrescat, sed in quantum propter gloriam & manifestationem eius, quod ipse ordinauit operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. 64. obiicitur: Facti sumus vt immundi omnines, & quasi pannus menstruatus, omnes iustitiæ nostræ: Quia ibi propheta loquitur de iustitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo populo, malis circumstantiis, vt pote auaritia, cupiditate, ira, inuidia, & malitia, vt habetur Esa. 58. Ad lites & cõtentiones ieiunatis, & percussis pugno impiè. Inficiebatur etiã vana gloria: sicut dicebat Christus Mat. 23. de Scribis & Phariseis: Omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. Cum dabant elemosynam, faciebant tuba canere: & amabant in angulis platearum stantes orare. Ideo illæ iustitiæ erant vt pannus menstruatus, & abominationes. vnde Esa. 1. dicitur: Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum & abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram. non quod essent secundum se abominationes. quia non præcepisset seruate, Exod. 20. sed quia indignè offerebant, & vitabant malis circumstantiis. vnde subiungit: Iniqui sunt cœtus vestri. Manus vestræ, hoc est operationes vestræ, plenas sunt sanguine peccatorum. Ideo subdit: Lauamini, & mundi estote: auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, & c. Propter hæc iustitiæ, hoc est bona opera & impletio præceptorum, quæ iustum est seruare, dicuntur pannus menstruatus: Quia secundum D. Dion. Bonum est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. Sed non secundum se, cum à Deo sint ordinatæ & institutæ. Præterea iustitiæ nostræ (hoc est opera nostra) secundum se, si bene fiant, lux dicuntur à Christo: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & c. Non sunt ergo pannus menstruatus. Aliqui exponunt authoritatem Esæ per comparisonem ad diuinam iustitiã. vnde Esa. 55. Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Terra enim per comparisonem ad cælum, deformis & quodam modo abominabilis apparet: Licet secundum se bona sit, iuxta illud Genes. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Similiter lumen candelæ lucidum est in se: in comparisonem tamen luminis solis, vmbra & tenebras causat. Sic ad propositum de bonis operibus. vnde Rom. 8. Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Quod autem homo mereatur vel mereri possit à Deo, tota scriptura sacra referta est passibus id probantibus. Gene. 21. Dixit Dominus Abrahæ: Per memetipsum iuravi, quia fecisti hæc rem, & non peperisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum. nota causalem, quia fecisti, & c. Et Psalm. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem. Et Matth. 19. Apostolis dicentibus, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? respondit Christus, Amen, amen dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Et ibidem, Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, & c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Et Mar. 9. Si quis dederit calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Et Matth. 25. in retributione bonorum tantam pro causa allegabit Christus bona opera. & Matth. 20. Voca operarios, & redde illis mercedem. & Rom. 2. Reddet vnique secundum opera sua. & 1. Cor. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem suum. & 1. Timoth. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quam retribuet mihi Dominus, in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et in concilio Tridentino dicitur: Si quis dixerit iustos non debere pro bonis operibus quæ in Deo fuerunt facta, expectare & sperare æternam retributionem, pro eius misericordia, & Iesu Christi merito, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo, vsque in finem perseuerauerit: Anathema sit. Qui igitur oppositum dicunt, scripturas non nouerunt neque rationem.

Ver. 2.

De His quæ non cadunt sub Merito.

Non potest homo mereri totum ambitum siue omnes gradus gloriæ, quam habiturus est in patria. Et per consequens neque gratiæ, quæ illi respondet, vt habetur Ro. 6. Gratia Dei vita æterna: hoc est, vita æterna correspondet gratiæ, sic quod qui erit in maiori gratia, in instanti mortis habebit maiorem gloriam. Ideo gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest. Primò quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediata & formaliter: quia effectiue est meritum Christi, & formaliter immediate charitas. vt D. Tho. dicit. Secundò quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro contra mercedem & meritum, vt optime probat Apostolus dicens: Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius: ergo primam gratiam

Ad Tit. 1. Tim. 2. Luc. 17. Esa. 64. Esa. 58. Matth. 23. Exod. 20. 4. c. de Di. No. Matth. 6. Quo intel. ligi debet quod opera nostra sint tanquam pannus menstruatus. Rom. 8. Homo à Deo mereri potest. Gen. 21. Psalm. 118. Matth. 19. Mar. 9. Matth. 25. Matt. 20. 1. Cor. 3.

non potest homo mereri. Quia si ex operibus iam non ex gratia. Sed cum gratia possit augeri, sicut & D
 Luc.17. fides iuxta illud: Adauge nobis fidem: & etiam iustificatio quae fit per gratiam, iuxta illud: Qui iustus
 Apoc.21. est, iustificetur adhuc: Illud augmentum quod provenit ex bono usu primae gratiae, potest homo mere-
 ri per actus informatos a gratia, & elicitos vel imperatos a charitate, ex motione & instinctu Spiritus san-
 cti operante. Nec D. Paulus in locis praedictis negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu pri-
 mae iustificationis: Quia probat & exemplificat de remissione peccatorum, allegando dictum Psalmi-
 stae, Beati quorum remissa sunt iniquitates, &c. Quae remissio & prima iustificatio non poterat causari
 Galat.2. ex operibus antiquae legis, neque ex operibus legis naturae: sed solum per gratiam ex merito Christi. A-
 Luc.24. lias si ex operibus legis posset causari prima gratia & iustificatio: Christus gratis mortuus fuisset, hoc
 est sine causa & necessitate. vnde Apосто. Si per legem iustitia (hoc est gratia) ergo Christus gratis mor-
 tuus est, quod est falsum: quia sic oportuit Christum pati, & impleri ea quae scripta erant in lege, pro-
 phetis, & psalmis de illo. Prima igitur gratia & prima iustificatio datur nobis merè gratis, ex merito
 Christi & ex operibus novae legis evangelicae, quae sunt sacramenta a Christo instituta, per quae coniun-
 gimur Christo, ut probatur de baptismo, Rom. 6. Sed augmentum illius gratiae procedit principaliter
 ab ipsa gratia & libero arbitrio, ut amplius dicemus. Et sic intelligendae sunt auctoritates, quae videntur
 Perseueran- aduersari. Perseuerantia etiam (secundum D. Thomam) non cadit sub merito.

Ver.3.

De Duplici Merito.

Duplex communiter apud doctores dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo: E
 & quoddam est condigni siue de condigno. quemadmodum duplex est debitum super quo fun-
 datur ratio meriti, scilicet debitum iustitiae, & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum condigni
 est, quando est aequalitas inter opus & mercedem siue praemium. Et tale est meritum mercenarij & de-
 narij diurni. Tale meritum regulatur aequalitate iustitiae. Meritum vero congrui dicitur, quando non
 est aequalitas inter opus & mercedem, & quando redditur merces, quae non est debita operi ex natura
 sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim congruit liberalem & magnificum dare, quod operarius non
 meretur ex condigno. quemadmodum factum est illis, qui hora undecima venerant in vineam. & quae-
 admodum habetur de domino, qui bene dispensanti quinque mnas, dedit gubernationem decem civitatum.
 Luc.19. & aliquando rex pro modico obsequio dat magni praemium, ad liberalitatem suam festinans. Tale igitur
 Meritum hominis dupli- ceter considerari potest.
 Rom.8. Meritum congrui innititur liberalitati, & meritum condigni iustitiae. Notandum praeterea quod meritum
 hominis potest dupliciter considerari: vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio. alio modo secun-
 dum quod procedit ex gratia Spiritus sancti. Si consideretur opus hominis prout procedit ex libero arbitrio, siue
 secundum substantiam operis: non est condignitas inter opus & vitam aeternam, propter magnam in-
 aequalitatem. Non enim sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam quae reuelabi-
 tur in nobis. sed est ibi congruitas secundum aequalitatem proportionis siue proportionabilitatis. Vi-
 deretur enim congruum, ut homini operanti secundum virtutem & ordinationem sibi datam a Deo, Deus
 recompenset secundum excellentiam liberalitatis suae. Si autem consideretur opus meritorium secundum
 quod procedit ex gratia & motione Spiritus sancti, est condignitas inter opus meritorium & vitam
 Ioan.4. aeternam: quia motio Spiritus sancti est infinitae dignitatis, iuxta illud: Si quis biberit ex aqua quam ego
 dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. & 1. ad Timoth. 4. Bonum certamen certavi,
 cursum consummaui, fidem seruaui: ideo de reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet
 mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius.
 Nec loquitur hic de prima gratia, quae (ut dictum est) non cadit sub merito: sed de vita aeterna vel aug-
 mento gratiae & charitatis, quam per actus ex gratia & charitate procedentes quis meretur, & de vita
 aeterna illi correspondente. vnde D. Thomas dicit quod quolibet actu charitate informato homo bea-
 tudinem meretur. & alibi dicit, quod quilibet actus charitatis meretur absolute vitam aeternam. Ex
 quo videtur sequi, quod quolibet actu charitatis augeatur gratia, & si non effectiue, cum sit a solo Deo,
 tamen meritorie. Quidam tamen dicunt intelligi debere doctorem de quolibet actu intenso secundum
 proportionem gratiae: quia actus possunt esse adeo remissi, quod non augebuntur gratia, nec etiam meri-
 torie: sed disponitur homo ad augmentum gratiae per plures: & tandem vnus in virtute praecedentium fa-
 ciet augmentum, sicut de gutta cauante lapidem: item de comestione, quia quaelibet comestio non fa-
 cit augmentum in puero, sed bene disponit ad augmentum. Deus enim sic auget gratiam, prout homo
 ad illam se disponit.

Ver.4.

De Requisitis ad Meritum.

Ad meritum (secundum D. Thomam) tria requiruntur, scilicet libertas, gratia, & status. & aliqui ad- F
 dunt, relationem in Deum. Primo requiritur libertas, saltem complacentiae, de qua dictum est, 3.
 3. ver. 1. Angeli enim secundum eum meruerunt in primo instanti: & tamen tunc non habuerunt li-
 bertatem contrarietatis aut contradictionis: quia tunc in primo instanti peccare potuissent, quod ipse
 negat. Secundo requiritur gratia, quae est principium & prima radix meriti: & charitas, quae est radix
 immediata siue principium propinquum. Tertio requiritur status, scilicet via. Et quia beati non sunt in
 purgatorio, non merentur. Animae autem quae sunt in purgatorio, licet sint extra viam merendi meritum
 esse: quia (ut dicitur Ecclesiastes undecimo) Vbi ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquil-
 onem, ibi erit. Veruntamen quia adhuc non sunt in termino, quodam modo dici possunt viatrices:
 & cum sint in gratia, sequitur aliquo modo mereri posse: scilicet deletionem venialium & praemium
 acci-

In 3. sen. dist. 18. q. 2. Ad meritum tria requiruntur, libertas, gratia, & status. Anima in purgatorio non meretur praemium essentiale, sed accidentale.

accidentale. Quarto requiritur relatio in Deum, quae est quadruplex. scilicet actualis, habitualis, virtualis, & ap-
 titudinalis. Relatio actualis est, quando homo operans actualiter considerat de Deo, & refert actum quem fa-
 cit, in Deum. Et talis non necessario requiritur, quia tunc ad merendum necesse esset in quolibet instanti cogita-
 re de Deo, quod est impossibile, propter naturales distractiones. Relatio habitualis est per assistentiam ha-
 bitus charitatis. Et talis non sufficit, quia tunc peccatum veniale esset meritorium, cum coexistat charitati. Re-
 latio virtualis est, quae fit per primum actum charitatis, quo quis refert se & oes actus suos referribiles in
 Deum. Virtute illius oes actus sequentes, etiam si homo actu non cogitet de Deo, referuntur in Deum per virtu-
 tem primi actus. & hoc sufficit & requiritur. Relatio aptitudinalis est in actibus moraliter bonis, in existē-
 te in gratia ante primum actum charitatis, ac etiam in actibus bonis moraliter, in peccato mortali factis.
 Sunt enim apti nati referri, cum in se nullam habeant deformitatem. Haec relatio non sufficit ad actum
 meritorium: licet quidam dicant quod bene sufficit ad bonitatem moralem.

Ver.5.

De Correspondentibus Merito.

In merito sunt tria consideranda. scilicet habitus gratiae & charitatis, actus ex gratia & charitate procedens, &
 conatus liberi arbitrij, hoc est voluntatis seu difficultas in opere, quae afflictionem & poenitentiam quadam
 habet: & ideo pro mercede & praemio respondet alia tria. scilicet praemium essentiale, praemium accidentale, & dele-
 tio reatus. Habitui gratiae & charitatis debetur & respondet praemium essentiale, hoc est visio & fructio di-
 uinae essentiae: sic quod secundum proportionem graduum gratiae erit proportio graduum gloriae. Actui
 vero ex gratia procedenti debetur praemium accidentale, hoc est gaudium de illo bono opere. Conatus
 autem voluntatis, & difficultati operis debetur & respondet delectio reatus & poenae, & satisfactio, ut dicitur.

Ver.6.

De his quibus Meritum potest applicari.

Nillus purus homo potest alteri primam gratiam, vel augmentum eius, aut gloriam essentialem mereri de co-
 digno: sed solus Christus, qui est Deus & homo, secundum humanitatem haec nobis meruit. Et ratio est,
 quia meritum condigni procedit ex gratia & vi diuinae motionis. Sed gratia particularis data est cuilibet ho-
 mini pro se, & non pro aliis: per eam enim mouet Deus hominem, ut ipse perueniat ad vitam aeternam. Ideo me-
 ritum condigni ultra hanc motionem non se extendit. Sed animae Christi data fuit gratia a Deo pro oibus, & ut
 per eam non solum ipse perueniret ad gloriam, sed etiam ut alios in gloriam adduceret, in quantum est caput Ecclesiae,
 & author salutis humanae, secundum illud: Qui multos filios in gloriam adduxerat. De congruo tamen potest ho-
 mo mereri alteri primam gratiam: quia quando homo in gratia Dei constitutus, implet Dei voluntatem: congruum
 est secundum amicitiam proportionem, ut Deus impleat hominis voluntatem, & eius orationes exaudiat pro alterius salu-
 te. Et prout habetur in libro Numerorum, Moyses saepe placavit Dominum, & impetravit remissionem peccatorum
 populo Israel, licet quandoque, possit esse impedimentum ex parte illius, cuius aliquis Sanctus iustificationem
 desiderat, secundum illud: Si iterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Ex his se-
 quitur quod nullus potest alteri mereri praemium essentiale, nec remissionem peccatorum, de condigno: Quia praemium
 essentiale (quod est vita aeterna) respondet gratiae, ut dictum est. Si ergo quis non possit mereri alteri gratiam de co-
 digno, ergo nec gloriam. Potest tamen quilibet in gratia existens, per quandam communicationem esse causa praemij acci-
 dentalis, in quantum ex communicatione charitatis facit oes participes bonorum & meritorum suorum, iuxta illud: Particeps
 ego sum omnium timendum te, &c. Vnde ponitur vnus articulus fidei, Sacrorum communionem. Omnes enim gau-
 debunt de bonis aliorum, secundum proportionem gratiae quam habebunt. Ex quo sequitur quod D. Virgo (quae est in maiori
 gratia quam aliquis Sanctus) plus gaudebit de bono opere illius Sancti, quam ipsemet qui fecit. Alludit parabo-
 lam de illo qui inuenit onem perditam, & de muliere quae inuenit dragma perditam, conuocatis amicis ait, Congratulamini
 mihi, vnde Christus: Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore poenitentiam agente.
 Deletionem reatus siue poenae possunt existentes in gratia alteri mereri de congruo per orationem, &
 de condigno per applicationem propriarum poenitentiarum. Sed de his amplius infra.

Ver.7.

De Gratiae Amplitudine & causalitate.

Quae admodum ab essentia animae fluunt oes potentiae, per quas quis potest se exercere circa actus virtutum, secundum
 naturalem hominis, ut dictum est: ita ab ipsa gratia gratum faciente, quae perficit essentiam animae, fluunt virtutes in-
 fusae & dona ad potentias, inclinantes eas ad finem supernaturalem. Et ideo de virtutibus infusis ac beatitudini-
 bus per ordinem dicendum est. Virtutes autem a Deo infusae sunt duplices. Quaedam dicuntur theologicae. Quaedam
 morales. Theologicae dicuntur, quia habent Deum per obiectum: & sunt tres. scilicet fides, spes, charitas, de quibus dicendum.

De Fide, Caput decimum.

ides multipharie accipi solet. Primo pro probatione: ut cum dicimus Sepronium dicitur Gen. 39.
 suorum per testes aut documenta fide fecisse. & hoc modo capitur in ti. de fide instru. Et Ge. Gen. 44.
 39. vbi vxor Putipharis in argumentum fidei retentum pallium ostendit. Secundo accipitur pro au-
 xilio: ut apud Horatium, Nos hominum diuinaeque fide clamore ciemus. 3. pro promissione de
 futuro. Gen. 4. 4. Ego seruus tuus sum, qui in meam huc recepi fidem, &c. & in c. 1. extra
 de sp. Quarto pro consensu de praesenti, quo contrahitur matrimonium, ut in c. 1. de sp. s. 1.
 duorum. vbi fit discriminem inter fidem pactonis, & consensus. 5. pro fidelitate. & sic accipitur in ti. de Leg. & reuelatio du-
 Fideicom. & Eccl. 2. Fidem possi de cum amico tuo. Sexto accipitur pro credulitate, secundum quam aliquis
 dicitur bonae fidei possessor. qui si ignorauit rem quam emit, alienam esse: aut qui vendidit, ius vendendi habere
 credidit. Septimo pro assensu firmo absque formidine per intellectum causato, supposita pia affectio-
 ne voluntatis, quae innititur auctoritati dicentis & reuelantis: quae auctoritas est duplex, scilicet diuina
 & humana: ideo duplex est fides, scilicet humana, quae innititur auctoritati & reuelationi humanae.
 Alia est quae innititur auctoritati diuinae reuelanti, & dicitur Theologica, de qua nunc principaliter lo-
 quimur.

Gen. 39. Gen. 44. Eccl. 2. Hier. 17. Actus & reuelatio du- Fides huma- na quid. Fides theo- loga quid.

qui intendimus. Quæ adhuc accipitur dupliciter, vt dicit Magister Sentent. in. 23. distin. 3. Primo quid materialiter, pro eo quod creditur. & sic accepit Athanasius in Symbolo, in quo multis credendis recitatis, dicit: Hæc est fides catholica: hoc est, hæc sunt quæ debent credi & teneri à fidelibus catholicis. & hoc modo accipitur in titulo siue rubrica de Summa Trinit. & fide catholica: hoc est, de his quæ debent credi. Et hoc modo accipiendo, fides nõ est virtus, sed differt ab ea, vt D. Aug. dicit. Aliud sit ea quæ creditur, aliud fides qua creditur. Illa enim sunt in rebus, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hæc autè fidei virtus in animo credentis est. Accipimus ergo hic fidem pro virtute & habitu fidei, quo mediante credimus, hoc est firmiter assentimus reuelatis à Deo. & hæc fides diuersa est ab actu eius, cum maneat in dormientibus, & non actus de quo postmodum dicturi sumus.

De Fidei Theologicæ definitione.

Fides à D. Pau. sic definitur: Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum nõ apparentium. Et nõ accipit ibi substantia propriè, prout est prædicamentum, sed similitudinariè pro principio & fundamento. Sicut enim substantia est principium & fundamentum omnium accidentium: sic fides est fundamentum omnis spiritualis ædificij. Vnde vocat eam fundamentum, dicens: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. vbi glo. exponit, hoc est fides Iesu Christi. Per res sperandas intelligit, res non visas, iuxta illud, Nã quod videt quis, quod sperat: Et per argumentum intellexit effectum argumenti siue notitiã certã. Per nõ apparentium intellexit quod nõ sit euidentis, sed obscura. Apосто. in hac definitione cõplectitur ea quæ sunt de essentia fidei, & ea quæ cõferunt ad cognitionem essentia eius. s. subiectum, obiectum, actum, & modum eius, qui tenet locum differentia: & sufficietè dat intelligere, quod fides est habitus mentis, hoc est intellectus præsuppositus ad spem & charitatem, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter & certitudinaliter (ineuidetè tamen) rebus speratis, hoc est non visis, sed à Deo reuelatis, quas in futuro propter reuelationem Dei promittentis speramus.

Ver. 1.

De Subiecto Fidei.

Subiectum fidei est intellectus, cum actus eius qui est assensus certus & firmus absque formidine, ad intellectum pertinet. Ad eandem enim potentiam pertinet actus, habitus, & obiectum, cum potentia distinguantur per actus, & actus per obiecta, & habitus causentur ex actibus, vt supra dictum est.

Ver. 2.

De Obiecto Fidei Materiali.

Obiectum fidei (sicut & cuiuslibet habitus cognoscitiui) est duplex. s. materiale & formale. Materiale est res diuina nõ visã in via, quæ tamè videri æstimatur in patria. iuxta illud Psal. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum. Res autè diuinæ nõ visæ sperandæ, proponuntur nobis in sacris literis dupliciter credendæ. Quædam enim sec. vt. s. primò & per se intetæ: & sunt illæ quæ directè nos ordinat ad vitam æternam: sicut sunt diuina potentia, & mysterium incarnationis, & alia huiusmodi. Quædam proponuntur credendæ, ad manifestationem aliorum: sicut quod Abraham duos filios habuit, & quod ad tactum ossis Heliisæ mortuus fuerit suscitatus, & alia huiusmodi, quæ narrantur in sacris literis ad manifestationem diuinæ potentia & misericordia: & hæc non distinguuntur per certos articulos, cum penè sint innumera. Ea verò quæ per se proponuntur credenda, rediguntur per certos articulos, vt facilius per fideles retineantur. de quibus paulò post dicemus.

Ver. 3.

De Obiecto Formali Fidei.

Obiectum formale fidei est id quo mediãte intellectus humanus firmiter assentit nõ visis: & est veritas prima siue diuina reuelas. Nõ enim fides (de qua hic loquimur) assentit alicui, nisi prout est à Deo reuelatã. Vnde sicut visus nõ tedit in colore, nisi per lumẽ siue mediãte lumine: ideo lumẽ est obiectum formale visus. Sic nec fides theologa credit aliquid, nisi mediãte reuelatione primæ veritatis, hoc est Dei, qui est veritas & vita per essentia: & sic nõ potest mereri. Ideo fidei nõ potest subiici falsum. Et quis Deus simpliciter & absolute possit nõ creare Antichristum, qui tamè ex fide creditur: nõ potest tamen in sensu cõposito, hoc est supposita eius reuelatione. Si autè Iudæo haberi actualè fidẽ de Christo vêturo & nascituro, Christus natus fuisset: fides nõ cõcurrisset ad illã tẽporis determinationem. Sed assensus illius determinationis tẽporis fuisset ex cõiectura humana. Nec est inconueniens fidelẽ ex cõiectura humana, circa ea quæ sunt fidei, posse falsum existimare, siue falso credere, sed nõ cõcurrẽte fide: sicut cũ vetula audit hæreticũ cõcionatẽ, quæ cõiectura humana arbitratur esse catholicũ prædicatorem, credit promptè, facilius, ac firmiter erroribus quos prædicat: nõ tamè ex fide. Similiter ad fidẽ pertinet credere quod corpus Christi verũ realiter sit sub speciebus panis & vini, facta cõsecratione, non referendũ ad has species vel illas. Quia si presbyter ex malitia ommitteret cõsecrationem, vel etiã si proferret verba cõsecrationis, & non intederet cõsecrare, quæ tamè audiens missam cõiectura humana arbitratur cõsecrasse, & credit sub illis speciebus esse realiter verũ Christi corpus, & adorat, assentit falso, sed non ex fide: deceptio enim procedit ex humana cõiectura, qua arbitratur illũ cõsecrasse. Ideo non peccat, nec perdit meritũ, credendo ibi esse Christum, aut adorando: nec est idololatra, nisi fortè materialiter: quia eius intentio principaliter tendit ad Christũ. Nec propter hoc dubium adoranda est hostia sub conditione: quia in his quæ vt in pluribus fiunt, & non apparet impedimentum, maiorẽ certitudinem querere, est indisciplinati animi, vt dicitur. 2. Methaph. Et si dicatur quod spei potest subiici falsum: quia aliqui sperat beatitudinem, quam tamen nunquã habebunt: ergo & fidei, cum fides habeat regulare spei actum. Dicendum primò quod cum fidei iudicium sit merè speculatiuum, non habet regulare spei actum, sed prudentia infusa, supposito tamen actu fidei. Secundo quod non inconuenit prudentia & virtutes morales perfi-

3. de Trinit.

2. 2. q. 4. ar. 1. i. i.

Heb. 11.

1. Cor. 3.

Rom. 8.

2. 2. q. 4. ar. 2.

2. 2. q. 1. ar. 1. Obiectum materiale fidei. Psal. 47.

Ioh. 6.

ar. 3.

Ad Titũ. 1. Heb. 6. Fidei nõ potest subiici falsum.

Hostia cõsecrata nõ est sub conditione adoranda

A perficietes appetitum subiici alicui falso speculatio, aliunde quæ à fide proveniẽte. Iustitia enim reddit Sorti id quod arbitratur ei deberi, licet nõ debeatur. Et hoc modo Iacob se habuit erga Liam. Sufficit enim quod iudiciũ prudẽtiale (quod immediatè dirigit actum appetitus) sit verũ practice. Quia falsum nõ est malũ appetitua virtutis, sicut est malũ intellectus. Et ideo virtutes appetitivæ nõ totaliter excludunt falsũ, sicut virtutes intellectiva. Tertio dici potest quod nec spei subest falsum: nõ enim aliquis ex spe sperat se habiturum vitam æternam secundum propriam virtutem: quia hoc esset præsumptuosum: sed per auxilium gratia, in qua si perseverauerit, infallibiliter vitam æternam consequetur.

Ver. 4.

De Modo Fidei.

Modus fidei est, vt feratur firmiter & certitudinaliter circa non visã, hoc est circa ea quæ per seipsa nõ mouet sensum aut intellectum nostrum ad sui cognitionem: vt singularia, quæ subiacet sensibus: & principia intelligibilia, quæ sunt euidentia, & causant euidentia cõclusionum. Ideo circa illa aut eorum cõclusiones nõ est fides in eo qui habet illa principia. Et sic stat bene quod vnus habeat fidẽ de vna cõclusionem siue propositionem, de qua alius habet euidentia: vt de hac propositione, Deus est omnipotens, quæ demonstrat D. Tho. quæ sunt præbulæ ad fidem. Doctus Philo. de illis habet sciẽtia, & illiteratus fidem. Nec tamè literatus perdit meritum fidei, nec illiteratus, quãdo acquirit de eis sciẽtia: quia sunt taliter dispositi, quod si nõ haberet demonstrationem, crederet. Ea verò quæ proponuntur credenda, nõ sunt scita. Nec rationes adductæ à sanctis doctoribus ad probandum ea quæ sunt fidei, sunt demonstrationes, sed quædam persuasiones manifestates ea quæ sunt fidei, nõ esse impossibilia, aut rationi cõtraria, sed supra rationem esse. Et rationes procedentes ex principiis fidei vel autoritatibus, nõ causant sciẽtia: cum (vt dictum est) cõclusio sequatur debiliore parte. Ex quo videtur sequi quod sciẽtia subalternata in eo qui credit principia (de quibus habet sciẽtia subalternatè, habet euidentia,) nõ sunt propriè sciẽtia: cum ex principiis creditis nõ sequatur cõclusio euidentis siue sciẽtia, sed fidei. Et per cõsequens theologa (quæ est sciẽtia de Deo circa reuelata, quæ sunt euidentia beatis per lumẽ gloria) parũ distat à fide: licet hoc principium, Omne reuelatũ à Deo est verũ, sit euidentis: tamè minor (videlicet, hoc est reuelatũ à Deo) est de fide. Et si probetur minor per autoritatẽ sacre scripturæ, est etiã de fide, & per cõsequens cõclusio. Dicitur tamè Theologia esse sciẽtia à D. Tho. reductiue, quia cuiuslibet sciẽtia principia debet esse per se nota, vel reductiue. s. cum reductitur in notitiã superioris sciẽtia, quæ habet principia per se nota. Et si alicubi dicatur quod lumẽ fidei facit videre: dicendum quod ibi videre largè accipitur pro cognoscere. Quauis si ea quæ sunt fidei, cõsideretur sub cõmuni ratione credibilis, possunt dici visã ab eo qui credit: nõ enim credit, nisi videret ea esse credenda, vel euidentia signorũ, vel per aliquid huiusmodi. Notandum tamè quod (cum nõ visã circa ea quæ sunt fidei, nõ sufficiat ex se mouere & excitare intellectum ad assentiendum) ad fidẽ requiritur pia affectio seu motus voluntatis per electionem determinatam & inclinatis ad firmiter & certitudinaliter assentiendum his quæ sunt fidei: & quia demones nõ habent hanc piã affectionem, ideo nõ habent fidẽ. licet D. Iaco. dicat quod credit & contremiscit. Hæc enim firmitas & certitudo est de essentia fidei. Vnde Athanasius in Symbolo, Hæc est fides catholica, quã nisi quisque fideliter firmiter quæ crediderit, saluus esse non poterit. Et D. Bern. dicit, Fides ambiguum non habet: & si habet, non est fides. & in ca. 1. de heretici, dicitur, quod dubius infide, infidelis est.

Ver. 5.

De Certitudine Fidei.

Certitudo à doctoribus cõmuniter ponitur triplex. s. moralis, euidentia, & fidei. Certitudo moralis est, quæ ex magnis & grossis cõiecturis procedit & dicitur ab aliquibus probabilitas, quæ ex bona æstimatione de aliis procedit: vt in Iacob qui æstimabat Liam esse Rachel. & hæc nõ requirit euidentia, neque alia probationem: nõ enim tenebatur incedere cadelã, quia nõ suspicabatur dolositate aliorum. & dicitur cõmuniter de talibus, quod bona fide procedit. Hæc certitudo admittit aliquãdo formidinem imperfectã, habet tamè maiorẽ inclinationem ad firmitatẽ. Certitudo euidentia est, quãdo nõ admittit obscuritatem neque formidinem. & hæc est duplex. s. exterior & interior. Exterior fit per sensus dispositos circa propria obiecta debite proportionata. de hac euidentia & certitudine habetur Ioh. 3. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Alia est interior, quæ est in sciẽtia & in intellectu principiorum, quæ versantur circa necessaria & nõ potentia aliter se habere. Et hæc totaliter determinat intellectum, vt non possit aliquãter dubitare. & ideo nõ requirit piã affectionem, nec admittit obscuritatem aut formidinem. Certitudo fidei est, quæ admittit ænigma & obscuritatem. & requirit piã affectionem: tamen nullo modo admittit formidinem. Et hæc maximã habet adhesionem, & firmitatẽ excedet adhesionem euidentia exteriori sensuum, & sciẽtia ac intellectus principiorum: ed quod certitudo exterior sensuum innititur potetie naturali, & certitudo sciẽtia innititur rationi humane, quæ inferior & debilior est virtute diuina, cui innititur fides theologa. Ideo certius & firmiter tenenda sunt ea quæ sunt fidei, quæ ea quæ oculo videmus, aut alio sensu sentimus: quia sensus decipi & hallucinari possunt, & nõ virtus diuina, quæ etiã excedit rationem naturalem: quia potest ea facere, quæ videtur rationi naturali repugnare: vt patet de existetia corporis Christi sub speciebus cõsecratis. Vnde Apo. Cum accepissetis à nobis verbũ auditus (s. per fidẽ) accepistis illud nõ vt verbũ hominũ, sed (vt verè est) verbũ Dei, verbo autè Dei nil certius esse potest, iuxta illud Matth. 24. Cælũ & terra transibunt: verba autè mea nõ præteribunt. & ideo certitudo fidei est maxima. Ex præmissis apparet primò, quod fides differt à suspitione & opinione, quæ admittit formidinem, & non fides. Differt etiã ab intellectu principiorum & sciẽtia: quia fides est ineuidentia, & habet maiorẽ certitudinem, & firmitatẽ adhesionem. Intellectus verò principiorum & sciẽtia euidentia & minorẽ certitudinem & adhesionem. differt etiã à spe & charitate, quia tã fides quæ charitas sunt in voluntate, sicut in subiecto. Fides autè (vt dictum est) subiectuatur in intellectu. Itẽ quod differat à spe & charitate, habetur ex illo, Nunc manet fides,

1. Cor. 13. spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas. Ratione etiam patet, quia ubi aliqua duo sic se habent, quod unum potest manere altero non manente, illa differunt realiter: aliàs idem posset simul esse & non esse: quod est contra primum principium: sed fides potest esse absque charitate, ut manifestum est ex Apo. Si habuerit omnem fidem, ita ut motes transferat, charitatem autem non habuerit, nihil sum. Ita charitas manet in patria, quia ibi dicitur: Charitas nunquam excidit, & tamen fides non manet, iuxta illud, Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Unde in Concilio Tridantino, sessione. 6. c. 28. Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul autem fide semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem (licet non sit viuam) aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum: Anathema sit. Potest etiam fides esse absque spe, ut in Cain, Iuda, & aliis desperatis, qui iudicant se damnandos. Spes tamen absque fide esse non potest: quia non potest quis certò expectare beatitudinem ex meritis & gratia, nisi credat beatitudinem esse, quod non potest absque fide. Ex præmissis patet error modernorum hæreticorum, qui fidem nil aliud esse dicunt, quam spem sine fidutiâ. Qui quidem error fuit condemnatus in concilio Tridantino, sessione. 6. c. 12. ubi dicitur: Si quis dixerit iustificationem nil aliud esse quam fidutiâ diuinæ misericordiæ peccata remittentis per Christum, vel eam fidutiâ solùm esse qua iustificamur: Anathema sit.

Ver. 6. De Diuisione Fidei Theologica.

1. 2. q. 4. artic. 3. Fides informis quid. Fides formata quid. Fides Theologica est duplex: quædam est informis, & quædam formata. Fides dicitur informis, quando est sine charitate: ut in Christiano, qui est in peccato mortali. Fides formata dicitur, quando est cum charitate: quia charitas est forma virtutis, & per consequens fidei: non quidem forma intrinseca, cum charitas sit in voluntate, & habeat bonum diuinum pro obiecto, & fides sit in intellectu, & pro obiecto habeat verum: Sed charitas dicitur forma extrinseca aliarum virtutum, pro quanto ordinat eas in bonum suum. scilicet diuinum. Actus enim humani (ut dictum est) sortiuntur speciem à fine. Ideo finis potest quodam modo dici forma, cum det ei speciem. Et quia charitas potest ordinare actus omnium aliarum virtutum in finem suum, hoc est in bonum diuinum: ideo dat illis speciem meriti: cum omnis actus elicitus vel imperatus à charitate viam, sit meritorius. Cum ergo charitas moueat intellectum ad eliciendum actum fidei, & ordinet illum in bonum diuinum: consequens est ut charitas sit forma fidei. Et tunc fides dicitur formata extrinsece: quia intrinsece fides absque charitate existens, accipit speciem ab obiecto suo, & ideo potest dici formata intrinsece. Et quando est cum charitate, est formata & intrinsece & extrinsece. & ideo quando est cum charitate, dicitur simpliciter formata: & à D. Iacob. 2. c. dicitur viuam: & quando est destituta charitate, dicitur informis & mortua, eo quod habet similitudinem quædam cum mortuo: quia sicut corpus dicitur mortuum quod non potest operari: sic cum fides sine charitate non possit operari meritorie, dicitur mortua: quauis non omnino, cum habeat formam intrinsecam, & possit operari, & motes transferre, ut dictum est ex D. Pau. Sed similitudo tenet de opere meritorio. Et ideo sicut si anima corpori mortuo per diuinam misericordiam restituitur peccatorum gratia quod prius erat mortuum, efficitur viuam: ita quando per diuinam misericordiam restituitur peccatorum gratia & charitas, eadem fides numero, quæ sine charitate erat informis, adueniente charitate efficitur formata, & viuens, ac potens operari meritorie. Et sic est eadem numero fides informis & formata. Unde Glo. super illud Iaco. 2. Fides sine operibus mortua est: ait, Quibus reuiuiscit. Et quis cum venerit quod perfectum est, euacuetur id quod ex parte est siue imperfectum, quando imperfectum repugnat perfectioni, ut visio fidei visioni gloriæ: imperfectum tamen quod non repugnat perfectioni, nec est de ratione rei imperfectæ, adueniente perfectione, idem subiectum perfectionis manet & perficitur: sicut (eo quod pueritia non est de ratione hominis) idem homo qui erat puer, efficitur vir. Sic quia esse sine charitate non est de ratione fidei, sicut esse de non visis, ideo adueniente charitate, eadem fides manet & perficitur: sed adueniente lumine gloriæ euacuatur. Ex quo patet quod fides informis & formata non differunt specie, quasi in diuersis speciebus existentes, sed sicut perfectum & imperfectum in eadem specie.

Ver. 7. De Causa Fidei.

1. 2. q. 6. Fides theologica siue informis siue formata non est virtus acquisita, sed infusa: cum ea circa quæ est, excedat rationem humanam. Miraculum etiam quod mouet hominem ad credendum, excedit facultatem naturam. Et quia miraculum non sufficenter mouet ad credendum, cum videntium unum & idem miraculum, & audientium unum & eundem prædicatorem, quidam credant, quidam vero non. Ideo oportet ponere aliam causam interiorem, ad interiorius excitandum intellectum ad assentiendum his quæ sunt fidei, per quam aliquis eleuatur supra naturam suam. Et ideo à Deo mouetur per gratiam grati facientem, vel gratis datam. scilicet per auxiliu speciale siue instinctu speciale Spiritus sancti. Et sic habitus fidei est donum à Deo infusum & permanens, & actus fidei etiam est ex dono gratuito mouente. Unde de vtroque dicit D. Pau. Gratia Dei saluati estis per fidem, & non ex vobis, ne quis gloriatur: donum enim Dei est, & aliquando fides informis infunditur à Deo: ut cum quis suscipit baptismum dilatactus, aut fictus fictione non opposita fidei. Sicut etiam aliquibus datur absque charitate donum prophetiæ, vel gratia miraculorum. Nec obstat illud, Dei perfecta sunt opera: sed fides informis est imperfecta, igitur non est à Deo: Quia fides informis est perfecta in specie sua & perfectione intrinseca & essentiali, quauis non sit perfecta omnimoda perfectione extrinseca & accidentali.

De Actibus Fidei.

Rom. 10. Fidei theologice D. Pau. duos actus attribuit, interiorem videlicet & exteriorem: ait enim, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Ver. 1. De Actu Interiori Fidei.

In libr. de Præd. Sæc. Actus interior fidei dicitur credere. Hunc actum D. August. definit dicens: Credere est cum assensione cogitare. Et accipitur hic assensus pro adhesionem firmam intellectus, secundum quod à voluntate-

Actus mouetur & determinatur ad credendum & persistendum in aliquo. Et non accipitur hic cogitare pro actu cogitativæ seu fantasie: sed prout pertinet ad intellectum, non tamen inquirendo probationem, quauis fides habeat inquisitionem quandam eorum, per quæ homo inducitur ad credendum, quia scilicet sunt dicta à Deo, & miraculis confirmata. Hunc actum interiorem D. August. diuidit in tres, scilicet credere Deum credere Deo, & credere in Deum. Ad cuius euentiam sciendum est, quod Deus siue prima veritas se habet ad actum credendi tripliciter. Primo, ut obiectum materiale, quod creditur, aut aliquid circa ipsum, & sic credimus Deum esse trinum & unum, aut incarnatum, aut aliquid huiusmodi. & hic actus dicitur credere Deum. Secundo, ut obiectum formale siue ut ratio credendi. scilicet ut reuelas: quia credimus, ratione diuinæ reuelationis. Et hic actus dicitur credere Deo, scilicet reuelanti. Et quia idem est actus, quo potentia tendit in obiectum materiale & formale: ut visus eodem actu tendit in aërem illuminatum & in colorem: ideo credere Deo & credere Deum potest esse vnus & idem actus, quo quis credit Deum esse trinum & unum, propter reuelationem diuinam, siue quia à Deo reuelatum. Tertio potest considerari Deus, ut se habet per modum finis, iuxta illud: Hæc autem scripta sunt, ut credatis, & ut credentes vitam habeatis. & hic actus dicitur credere in Deum, hoc est credendo, Deum amare, & credendo & amando, in Deum ire siue tendere. Et quauis in hoc complexo (credere in Deum) comprehendantur duo actus, scilicet intellectus & voluntatis: est tamen simpliciter vnus actus elicitus à fide, & imperatus & ordinatus à voluntate. Nihil enim impedit vnum & eundem actum numero simul esse à pluribus virtutibus, ut ieiunium quod elicitur à temperantia: & imperatur ab obedientia, religione, & charitate: quia ordinatur ad obedientiam superioris, & ad honorem Dei, & propter Deum summè dilectum, & sic secundum relationem erit multiplex, & vnus secundum essentiam.

Ver. 2. De Actu Exteriori Fidei.

Actus exterior fidei est protestatio siue expressio actus interioris, signo sensibili, hoc est verbo vel facto manifestata. Sed quia expressio quæ fit per verba, est manifestior & clarior: ideo D. Pau. dicit, Ore autem confessio fit ad salutem. non negat tamen alias protestationes & manifestationes fidei, ad quas tenentur nunc fideles, in accipiendo sacramenta nouæ legis, quæ sunt de necessitate salutis: sicut olim in lege Moyse tenebantur ad sacrificia & sacramenta per legem determinata, & tempore legis naturæ ad sacrificia indeterminata. Et quia præceptum de fide est affirmatiuum: ideo non obligat pro semper, sed pro tempore & loco: quantum ad actum interiorem obligat, saltem omnibus diebus Dominicis. Quia præceptum morale est de sanctificatione Sabbati. dicitur enim, Memento ut diem Sabbati sanctifices. Quæ quidem sanctificatio fieri debebat, sanctificando animas suas, iuxta illud, Sanctificabunt animas suas. fiebat etiam reduciendo ad memoriam beneficium creationis, & quietem Domini, quæ reductio absque fide fieri non poterat. Obligatur etiam aliquis ad exteriorem confessionem, sub poena peccati mortalis, pro loco & tempore: quando scilicet per dimissionem huius confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda: ut patet si aliquis interrogatus de fide, taceret: & ex eius taciturnitate crederetur quod non haberet fidem, vel quod fides eius non esset.

de necessitate salutis, iuxta illud: Qui me confessus fuerit coram hominibus, & filius hominis confitebitur eum coram angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. D. Tho. dicit, quod in casu necessitatis (ubi fides periclitatur) quilibet tenetur fidem suam aliis proferre ad aliorum fidelium instructionem & confirmationem, & ad reprimeendam infidelium insultationem. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles. Dicit etiam quod si turbatio infidelium oriatur de manifesta fidei confessione, absque aliqua utilitate fidei vel fidelium, non est laudabile in illo casu fidem publicè confiteri. unde Dom. Nolite sanctum dare canibus, neque spargeris margaritas vestras ante porcos: ne conuersi distrupant vos. Sed si utilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publicè fidem confiteri. Unde cum discipuli dixissent Domino, quod Pharisei audito verbo scandalizati essent, respondit, Sinite illos: Cæci sunt, & duces cæcorum. Dominus Caietanus dicit quod aliud est occultare propriam fidem, aliud alienam fidem profiteri. Alienam fidem profiteri nunquam licet, neque verbo, nec signo. Peccaret enim quis mortaliter, si diceret se esse Iudæum, aut Mahumetam, & etiam si acciperet circumcisionem, aut vteretur veste aut birreto siue quocumque, alio signo proprio Iudæis, ut velamine in synagoga, vel etiam si vteretur signo proprio Mahumetanis, ut si quis in terra Soldani vel Turcharum vteretur tobalia alba in capite, quæ est illis propria. Occultare autem fidem pro tempore non est ex genere suo malum: sed potest bene & malè fieri. Unde D. Sebastianus pro aliquo tempore fuit occultus Christianus, & quodam tempore manifestauit fidem suam. Et sic licitum est pro tempore & loco occultare & manifestare.

Ver. 3. De Necessitate Credendi.

Actum credendi esse de necessitate salutis constat ex D. Pau. Sine fide, impossibile est placere Deo, & Christi. ait: Qui non crediderit, condemnabitur. & Ioh. 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Quo autem tempore credendum sit, supra dictum est. Notandum tamen quod licet omnes teneantur omnia reuelata à Deo, credere explicitè vel implicitè, hoc est distinctè vel indistinctè, siue in comuni, ut illi qui credunt omnia quæ Ecclesia credit, implicitè credunt: Non tamen tenentur omnes æqualiter explicitè credere. Quauis enim omnes teneantur explicitè credere actu vel habitu omnia prima credibilia, hoc est articulos fidei (de quibus paulò post dicemus) ac etiam omnia quæ spalius proponuntur in solennitatibus ab Ecclesia institutis: ut sacramentum poenitentiæ cum partibus suis, quæ sunt contritio, confessio, & satisfactio, de quibus in suo loco: ac etiam Eucharistia: quia hæc proponit Ecclesia in. 4. o. & de veneratiõe sanctorum, qui ab Ecclesia proponuntur

honorandi in solennitatibus, præcipue in festo Omnium Sanctorum: & de eorum inuocatione, quia ad hanc inducit Ecclesia in Rogationibus: & de purgatorio, quod etiam proponit in comemoratione Omnium Fidelium: & cultum imaginum, qui seruatur cõmuniter & vniuersaliter in Ecclesia, & sic de aliis. Sic quod si per ignorantiam quis etiam rusticus crederet oppositis, aut opposita pronunciat, non excusaretur totaliter à peccato, nec à pœnis: cum ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, non excuset: Si quis enim ignorat, ignorabitur. In aliis autem maiores (ad quos pertinet alios erudire, aut fidem defendere) tenentur habere pleniorẽ & magis explicitam notitiam credendorum, quàm alij simplices, iuxta illud: Parati semper sitis ad satisfactiõnem, omni poscenti vos, rationem reddere de ea quæ in vobis est fide. Et Iob. 1. Boues arabant, & asinẽ pascebantur iuxta illos, vbi secundum D. Grego. per asinas intelliguntur simplices, & per boues maiores, à quibus simplices pasci & intrui debent de agendis & credendis. Et sic maiores debent eis credibilia proponere, maximè articulos fidei, de quibus dicendum est.

1. Cor. 14.

1. Petr. 3. Iob. 1.

§. 1.

De Articulis Fidei.

Articulus significat quandam coaptationem partium distinctarum sibi inuicem coaptatarum. Vnde sicut particulae digitorum sibi inuicem coaptatæ, articuli dicuntur: sic diuersæ res siue rationes diuinæ reuelatæ sibi inuicem coaptatæ, dicuntur articuli fidei. Eam ob rem Isidorus dicit, quod articulus fidei est perceptio diuinæ veritatis, tendens in ipsam: quæ enim in Deo vnum sunt, in intellectu nostro multiplicantur. Et sic Articulus est breuis sententia de diuinis rebus non visis credenda. & ideo vbi occurrit aliquid speciali ratione non visum, ibi est specialis articulus: vbi autem multa secundum eandem rationem sunt cognita, ibi non sunt articuli distinguendi.

li. Eshymo.

Articulus fidei quid.

Ver. 1.

De Cremento Articulorum Fidei.

Articuli fidei creuerunt secundum temporum successiõnem. Vnde D. Grego. dicit: Secundum crementa temporum creuit scientia sanctorum patrum. Et quãtò viciniõres aduentui Saluatoris fuerunt, tantò sacramenta salutis plenius perceperunt. Sic enim se habent articuli in doctrina fidei, sicut principia per se nota in doctrina, quæ per rationem naturalem habetur. In quibus principiis est quidam ordo. Quia quaedam in aliis implicite continentur, quæ omnia reducuntur ad primum. Sic omnes articuli fidei implicite continentur in aliquibus primis credibilibus, scilicet vt credatur Deus esse, & prouidentiam habere circa hominum salutem, iuxta illud, Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. In esse diuino includuntur omnia quæ credimus de Deo: In fide verò prouidentia & remunerationis, includuntur omnia quæ à Deo temporaliter dispensantur, siue bona, siue mala. Vnde fides est de pœnis inferni: licet non sint sperandæ, cum spes sit de bono. Et quauis secundum substantiam articulorum non sit factum augmentum per temporum successiõnem: (Quia quacunque posteriores explicite crediderunt, implicite continentur in fide præcedentium patrum, qui omni tempore duos prædictos articulos crediderunt. vnde Psal. Duo hæc audiui, Quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia: quia tu reddes vnique iuxta opera sua.) Tamen quãtum ad explicationem creuit numerus articulorum. Quia quaedam explicite cognita sunt à posterioribus, quæ à prioribus nõ cognoscebantur explicite: vnde Dominus Moyfi: Ego sum Deus Iacob, Deus Isaac: & nomen meum Adonai non in dicaui eis. Et Dauid dicebat, Super senes intellexi. Et Eph. 3. Aliis generationibus non est agnitus mysterium Christi, qui familiaris & perfectius nobis reuelauit. Ideo Apostoli clarius & perfectius intelligentes symbolum (hoc est regulam fidei) in duodecim articulos redegerunt, & eos Ecclesiæ cunctisque fidelibus credendos tradiderunt.

2. 2. q. 1. ar. 7.

Prima credibili quæ sint. Heb. 11.

Psal. 61.

Exod. 4. Psal. 118. Eph. 3.

Ver. 2.

De Articulorum Fidei Numero.

Este Clemente, cum Apostoli ad diuersas prouincias iuxta præceptum Domini discessuri essent, in vnum conuenerunt: & symbolum, hoc est regulam fidei, duodecim articulos continente, ediderunt. Qui tamen duodecim articuli ad prima credibilia seu credenda, per Christum nobis proposita, Ioa. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, reducuntur. Et ponitur sex quantum ad diuinitatem, & sex quo ad humanitatem. Quantum ad diuinitatem primus articulus est de vnitatem. Ideo dicitur, Credo in Deum, in singulari. & in symbolo patrum ad maiorem explicationem antè ponitur, vnum. Secundus articulus pertinet ad Trinitatem: & sic adiungitur, patrem, & in Iesum Christum filium eius vnicum, & in Spiritum sanctum. Quatuor alij articuli circa diuinitatem, pertinet ad opera Dei. Et sic. 3. articulus pertinet ad opus creatiõis. Vnde additur, creatorẽ cæli & terræ, in quibus omnia alia creata includuntur, iuxta illud Gen. 1. In principio creauit Deus cælum & terram. Quartus pertinet ad opus iustificationis. Ideo post mentionem de Spiritu sancto (cui attribuitur iustificatio) dicitur, Ecclesiam sanctam, Catholicam, & Apostolicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Quintus ad opus resurrectionis. vnde sequitur, Carnis resurrectionem. Sextus ad opus glorificationis, quod erit vltimum. Ideo concluditur, Vitam æternam, amen. Quo ad humanitatem autem proponuntur alij sex articuli. Primus pertinet ad incarnationem, quæ per cõceptionem facta est, & per natiuitatem innotuit. Ideo dicitur in symbolo, Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus est ex Maria virgine. Et in symbolo patrum explicatur, Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, & homo factus est. Secundus pertinet ad eius passionem, mortem, & sepulturam. Ideo dicitur, Passus sub Pontio Pilato, mortuus, & sepultus est. Tertius ad descensum ad inferos. Quartus ad eius resurrectionem: Ideo dicitur, Tertia die resurrexit à mortuis: & in symbolo patrum additur, Secundum scripturas.

2. 2. q. 1. arti. ca. 8.

Apostoli. 12. articulos fidei ediderunt.

Gen. 1.

Scripturas. Quæ verba debent referri ad omnia præcedentia & sequentia: quia omnes articuli continentur figuratiue in antiquo testamento, & sunt specialiter adiuncta articulo resurrectionis: quia tempore Apostolorum ille articulus habebat maiorem difficultatem propter Sadducæos, qui negabant resurrectionem. Quintus de ascensione ad cælos & sessione à dextris. Ideo subditur, Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram patris. Sextus de aduentu eius ad iudicium. Vnde sequitur, Inde venturus est iudicare vivos & mortuos. Et sic sunt duodecim articuli, quauis aliqui ponant. 14. septem ex parte diuinitatis, diuidetes articulum Trinitatis in tres, coniungentes articulum resurrectionis & glorificationis: & septem ex parte humanitatis, diuidentes articulum conceptionis & natiuitatis. Et quauis non sit nisi vna fides, tamen ponuntur. 12. articuli: qui omnes ad vnum reducuntur, qui est credere diuinæ reuelationi. Sic etiam quauis non sit nisi vna fidei confessio, tamen ponuntur diuersa symbola, hoc est regulæ, quæ ad vnam reducuntur. In omnibus enim symbolis fidei veritas docetur. Sed ibi oportet populum diligentius instrui, vbi errores insurgunt: ne fides simplicium per hæreticorum colores & errores corrumperetur. Symbolum Apostolorum (quod dicitur Paruum Credo) tempore persecutionis editum fuit, fide nondum publicata. Ideo eo tempore secretè dicebatur: sicut nunc in prima & completorio, quasi contra tenebras errorum præteritorum & futurorum. deinde iam fide manifestata, editum fuit à patribus, symbolum declaratiuum symboli Apostolorum. Quod Ecclesia pacem habens, in missa alta voce fecit decantari, prout & nunc decantatur. Quauis enim per doctrinam Christi & Apostolorum veritas fidei fuerit sufficienter explicata: tamen quia peruersi homines doctrinam apostolicam & cæteras doctrinas ac scripturas peruertunt, ad suam ipsorum perditionem: ideo temporibus elapsis necessaria fuit conciliorum vniuersalium congregatio. Et eadem ratione nunc necessaria est fidei explicatio contra insurgentes errores, ne fideles decipiantur. Quam ob rem Athanasius determinationes concilij Niceni secutus, manifestationem & explicationem veritatis fidei conscripsit, non per modum symboli, sed doctrinæ, vt ex modo loquedi ipsius apparet. Sed quia integram fidei veritatem eius doctrina breuiter continebat: Idcirco eius doctrina, quasi regula & symbolum fidei, fuit approbata: auctoritate summi pontificis, ad quem pertinet noua symboli editio.

Quare in articulo resurrectionis additũ est, secundũ scripturas. Luc. 20.

Eph. 3.

Quare symbolum fidei dicitur in prima & completorio secretè.

2. Pet. vlti.

Ver. 3.

De Potestate condendi Symbolum Fidei.

Potestas condendi symbolum ad summum pontificem pertinet: quia ad eum pertinet toti communitati siue Ecclesiæ in necessariis prouidere. Igitur cum noua symboli editio aliquando sit necessaria, & quando errores insurgunt (vt dictum est) ad illum pertineat noua symboli editio, & sacre scripturæ interpretatio, ad quem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei, vt ab omnibus inconcussa fide teneantur. Sed hoc pertinet ad auctoritatem summi pontificis, ad quem maiores & difficiliores Ecclesiæ quæstiones referuntur. Vnde Ioh. 2. Pasce oues meas. Lucæ. 22. Petro dixit: Ego pro te rogavi, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo in concilio ad determinationem fidei congregato, Act. 15. D. Petrus dixit: Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus elegit in vobis per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. Deinde dedit resolutionem: Quid sentatis Deum, &c. Vnde & in c. quoties. 24. q. 1. dicitur, Quoties fidei ratio ventilatur, arbitrator omnes fratres nostros & coepiscopos non nisi ad Petrum, hoc est ad sui nominis auctoritatem, referri debere. Cuius auctoritatem nec Hiero. nec August. nec aliquis sanctorum doctorum suã defendit sententiam. Vnde D. Hiero. ad Damasum papam ait: Hæc est fides (Papa beatissime) quam in catholica didicimus Ecclesia: in qua si minus peritẽ, aut parum cautẽ, fortè aliquid positum est: emendari cupimus à te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra cõfessio apostolatus tui iudicio comprobatur: quicumque me culpare voluerit, se imperitum vel maleuolum vel etiam non catholicum, non me hæreticum, comprobabit. Nec obstat edictum Nicenæ synodi, quo cauetur: Decreuit sancta synodus aliam fidem nulli licere proferre vel conscribere, præterquam quod definitum est à sanctis patribus, qui in Nicenâ synodo congregati sunt. Quæ sententia synodi se extendit ad priuatas personas, quarum non est determinare de fide. Non enim per huiusmodi synodi sententiam ablata fuit potestas sequenti synodo nouam symboli editionem facere: Non tamen aliam fidem continente, sed magis expõsitam. Sic enim qualibet synodus obseruauit, vt sequens synodus aliquid expõneret, propter necessitatem alicuius insurgentis hæresis. Cum ergo ad summum pontificem pertineat congregare & concludere, ac pronũciare quæ à synodo determinata sunt: sequitur quod ad eum principaliter pertineat noua symboli editio. Si dicatur, Summus pontifex errare potest, & in animo suo concipere aliquem articulum orthodoxæ fidei contrarium, & etiam priuatim proferre: vt legitur de Anastasio. 2. Si ergo posset nouum symbolum edere, fides Ecclesiæ vnus hominis periculo subiaceret: Dicendum quod summus pontifex vt priuata persona errare potest, non tamen vt est summus pontifex. Ideo si vt priuata persona symbolum edere tentaret, non esset symbolum: maximè vbi à vera fide deuiaret. Si autem procedat & pronunciet vt summus pontifex: errare non potest. Papa autem operatur & pronunciat vt summus pontifex, siue vt papa, quando obseruatur in conciliis Apostolorum & sanctorum patrum definitionibus obseruari solitum: vt puta quando vocat concilium seniorum, hoc est episcoporum, & inquit istareque facit orationibus, & inuocat Spiritum sanctum, cuius assistentia Ecclesiæ, pmissa est, imò & ipsemet se talibus congregationibus assuturum pollicitus est, & non patietur ipsum errare. Et sic quod papa vt papa, siue vt summus pontifex, facit, concilium ritè congregatum, quod representat vniuersalem Ecclesiam, facit. Sedes enim Romana concilio ritè congregato directã, in determinationibus fidei & bonorum confirmata est, vt errare non possit. Vnde Petro dictum est: Ego rogavi pro te Petre, vt nõ deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ex quibus verbis apparet Christum

2. 2. q. 1. arti. 1.

Ioh. 20. Luc. 22. Act. 15.

Summus pontifex vt priuata persona errare potest. Papa quando operatur vt papa.

Sedes Romana quædo errare non potest.

non orasse pro fide Petri, vt priuata persona erat, cum defecerit: sed orauit pro fide Petri, hoc est Ecclesie Petri, quae est vniuersalis. Et non pro fide aliorum Apostolorum, siue pro sedibus & ecclesiis aliorum Apostolorum siue successorum eorundem, quas constat aliquando errasse. Sed sedem Petri, hoc est Ecclesiam Romanam nunquam inuenimus errasse, cum rite concilium conuocauit, & solennitates obseruari solitas seruauit. Quod si aliquando non fuerunt seruatae, & error inueniatur, non debet adscribi Ecclesiae, aut sedi Petri siue Romanae, sed personae priuatae pontificis, qui suo sensu iudicare praesumpsit. Si circa hanc materiam ampliora desideres, vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in. 2. libro Summae, quam edidit de Ecclesia.

Ver. 4.

De Canonizatione Sanctorum.

Quodli. 9. ar. vltim. D. Anthonio. Flo. in. 3. p. summa tit. 22. c. 7. et tit. 22. c. 5. §. 5. Tria sunt de canonizatione alicuius Sancti Leui. 21.

Quoniam canonizatio Sanctorum fit quaedam fidei protestatio, consequens est quod ad summum pontificem pertineat, & quod summus pontifex in canonizatione Sanctorum, seruando ritum & solennitates obseruari debitas, errare non possit. Ad cuius euidentiam supponendum est primo, quod canonizatio alicuius nil aliud est, quam sanctitatis alicuius hominis approbatio, certificatio, & manifestatio, atque propositio venerationis illius toti Ecclesiae catholicae, ad Sancti imitationem, & beneficiorum Dei per eius inuocationem, impetrationem & receptionem. Et sic tria sunt de canonizatione alicuius Sancti. Primum, sanctitatis eius approbatio. Secundum, sanctitatis eius acceptio a populo Christiano venerationi. Tertium, fidei totius Ecclesiae beneficia illius Sancti poscentis confirmatio. Haec enim tria solum pertinent ad summum pontificem. Nam sicut solius Christi est hominem sanctificare, causando in eo sanctitatem, secundum illud, Ego Dominus qui sanctifico eos: ita solius papae (qui est Christi vicarius) est hominum sanctitatem approbare & manifestare, & toti Ecclesiae proponere, & eorum venerationem mandare, cum inter pueros homines papa sit caput Ecclesiae. Praeterea publica atque exterior Sanctorum venerationis est quaedam fidei protestatio: igitur ad illum solum pertinet, ad quem spectat quaestio fidei dei terminare: Sed hoc pertinet ad solum papam (vt dictum est versic. praecedenti): igitur, &c. Et quantum ad episcopum, clero & populo assistente, alicuius Sancti canonizatio pertinet indicere festiuitatem siue solennitatem: non tamen vniuersaliter, nec illum canonizare. Et ideo in. c. 1. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum, prohibetur ne aliquis, absque auctoritate Romanae Ecclesiae, pro Sancto veneretur. Quod autem circa canonizationem Sanctorum papa (vt particularis persona) possit errare manifestum est: quia (vt particularis persona) non est confirmatus nec praeseruatus ab errore. Sicut enim in aliis quae sunt facti, vt in promotionibus & collationibus beneficiorum, ac etiam in sententiis iudicialiter pro aliquibus contra aliquos latis, errare & decipi potest per falsas probationes & attestations, quibus innititur: Sic in canonizatione, procedendo vt particularis persona. Quia vt talis procedens, innitendo suae prudentiae, & non seruando ritum in talibus a sanctis patribus seruari solitum, etiam innititur medio fallibili, scilicet testimonio humano, quod inani gloria vel turpis lucri gratia fingi & falsificari potest. Sed procedendo vt summus pontifex, scilicet cum facit quod in se est, & secundum ritum & consuetudinem Ecclesiae & sanctorum patrum, errare aut decipi non potest. Tunc enim comparatur ad diuinam prouidentiam, quae Ecclesiam suam Spiritu sancto dirigit, vt non erret: sicut promisit, inquit: Spiritus paracletus, quem mittet pater in nomine meo, docebit vos omnem veritatem, scilicet de necessariis ad salutem, qualia sunt ea quae pertinent ad bonos mores & ad fidem, ad quam notum est pertinere aliquorum Sanctorum publicam venerationem & inuocationem, quae est quaedam fidei protestatio. Et ideo sicut diuina prouidentia per Spiritum sanctum praeseruat ab errore & deceptione in determinatione eorum quae sunt fidei: sic etiam praeseruat in canonizatione Sanctorum, nec patitur ipsum errare aut decipi. Nec obstat quod aliquis minus certus est de sanctitate alterius, quam de sua, de qua est incertus, iuxta illud: Nemo scit an odio vel amore dignus sit. & illud Apostoli, Nil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Quia cum papa procedit vt papa, certificari potest de statu & sanctitate alicuius, non solum per testes, sed etiam per attestations miraculorum, & per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ideo non innititur solum medio fallibili, sed infallibili. Nec obstat pariter quod D. August. dicit, Multa corpora venerantur in terris, quorum animae cruciantur in inferno: Quia non loquitur de Sanctis canonizatis, sed de Gentilibus. ¶ Notandum tamen quod ad hoc quod papa in canonizatione Sanctorum procedat vt papa, non debet esse preceps, nec statim aliquem sibi denunciatum Sanctum canonizare, maxime his temporibus nouissimis, in quibus est magna raritas verorum miraculorum, quae sunt signa attestations: ne a daemone vel necromanticis conficta miracula narrentur, turpis lucri gratia, vel humanae laudis appetitu. Quanto enim negocium magis est arduum, tanto maiori maturitate est determinandum. Vnde nec Christus statim suscitauit Lazarum, sed multis praemis ceremoniis. Ideo canonizationis mysterium non est statim peragendum, sed per menses & annos differendum. Non enim ad canonizandum aliquem sufficit quod magnam habuerit scientiam: quia scientia non facit hominem bonum simpliciter, sed secundum quid: vnde Apost. Si habuero omnem scientiam, &c. Nec etiam sufficit quod habuerit prophetiam, quae est communis bonis & malis. Vnde Matth. 7. Multi dicent in illa die, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus? &c. Nec statim procedendum est ex fama alicuius orta ex populo, sed testimonio maiorum, qui sunt sanioris consilij & iudicij, propter firmitatem fidei, quae debet haberi. Ideo expectanda est frequens miraculorum operatio, & diuulgatio famae operum misericordiae, vt fides de eius sanctitate in cordibus Christiani populi firmetur & roboretur. ¶ Quare secundum ritum Romanae Ecclesiae, duodecim per ordinem sunt obseruanda. Primum est frequens denunciatio miraculorum, & requisitio canonizationis, quod pro Sancto

Iob. 14.

Eccle. 9. 1. Cor. 4. 2. Cor. 2.

1. Cor. 13. Matth. 7.

12. solennitates seruanda in canonizatione sanctorum.

E

A quo veneretur, vt multiplicatis intercessoribus, largiatur Deus quod petitur. Secundum est, commissio examinationis faciendae. Tertium, commissio executionis & inquisitio. Si enim ad collationem graduum & dignitatum, & administrationem Ecclesiae, & distributionem bonorum Ecclesiae militantis, diligens adhibenda est inquisitio de aetate & qualitate ordinandorum, iuxta c. miramur. 60. dist. 1. fortiori circa gradum & statum perpetuum Ecclesiae triumphantis faciendae est diligens & matura inquisitio cum maioribus & cum his qui sunt maioris & sanioris iudicij, de origine, de progressu vitae, moribus, continuatione illorum, de patientia, simplicitate, miraculis in vita & post mortem factis. Quartum, inquisitionis factae relatio in consistorio, vocatis dominis Cardinalibus & aliis proximioribus praelatis. Quintum, relationis & inquisitionis factae diligens & matura examinatio. Sextum, examinationis factae per consistorium discussio. Septimum, secreta definitio & terminatio. Octauum, manifesta publicatio. Nonum, diei canonizationis assignatio. Decimum, domini Papae & assistentium genuflectio, orationis deuotio, ac Spiritus sancti inuocatio, vt non permittat suam Ecclesiam errare aut decipi. Vndecimum est, sermocinatio, & miraculorum ac operum misericordiae recitatio, necnon ipsius Sancti in cathologo Sanctorum descriptio. Duodecimum, missa in honorem ipsius Sancti celebratio, & canticorum spiritualium personatio, & beneficiorum Dei ad ipsius Sancti canonizati inuocationem postulatio. In Primitiua tamen Ecclesia non seruabatur haec omnia propter duo. Primum, quia tunc Sancti vt in pluribus, erant martyres, in quibus non requiritur tanta examinatio, sicut in confessoribus. Secundum, quia ex seruire fidei & meritis Christi miracula & alia opera sic erant euidentia, quod non poterant aliqua tergiversatione celari. dicit tamen Innocentius, Non negamus quin liceat preces alicui defuncto, quem quis credebatur optimi virum, & nunc esse cum Christo, licet non canonizato, porrigere, & vota Deo ad eius inuocationem facere, in testimonium exauditionis, & vota siue promissa in signum miraculi reddere, & circa sepulchrum priuatim & non publice affigere. Non licet tamen ea a sacerdote solenniter recipere aut publicare, sicut licitum est de canonizatis. Quauis alicui uolenti in testimonium miraculi etiam coram aliis, sine solennitate tamen, circa sepulchrum liceat affigere. Haec enim est via probationis sanctitatis: & illorum priuatam affixionem prohibere, esset sanctitatem Sanctorum & opera Dei occultare, contra illud Raphaelis, Sacramentum regis abscondere bonum est. Opera autem Dei reuelare & confiteri honorificum est. ¶ Notandum insuper quod nullus sanctorum patrum antiqui testamenti est ab Ecclesia canonizatus. Quia qui a Deo tanquam superiore, est canonizatus & approbatus, non eget ab hominibus approbatione canonizari. Sancti enim multi qui ante incarnationem Christi pie vixerant, fuerunt in pluribus scripturae locis approbati: & maxime Ecclesiast. 44. & aliquorum approbationem recitat Apostolus Heb. 11. Ecclesia vero eorum sanctitatem & exemplaritatem proponit imitandam, & eorum orationibus se commendat in generali. Eorum tamen approbationem & canonizationem non solennizat, nec festa pro illis indicit, duplici ratione. Primum, ne videatur caeremonias Iudaeorum (quae tanquam umbra transierunt) obseruare. Secundum, quia cum illi non essent in tempore plenitudinis gratiae, mors illorum non introducebat eos in paradysum, sed in lyombo recludebantur: adhucque in poena peccati originalis detinebantur. Ideo mors illorum non poterat natiuitas nominari, sicut mors Sanctorum post Christi ascensionem decedentium. Et propter illam causam eorum reliquiae non venerabantur: ac etiam ne inducerent Iudaei, alias proni ad idololatriam. Ideo (vt habetur in canonica D. Iudae Apostoli) noluit Deus corpus Moyse Iudaeis manifestari: licet diabolus procurare vellet, sed phibitus fuit a Michaele. Nunc vero reliquiae Sanctorum canonizatorum venerantur, eo quod sunt in gloria, & non in poena. Nec nunc est talis promptitudo siue periculum ad Idololatriam, sicut tunc. Cauendum est tamen ne absque sedis apostolicae auctoritate venerentur, aut transferantur, aut extra reliquiaria ostendantur, nec exponantur vanales. Nec permittatur delatoribus variis figmentis aut falsis documentis simplices decipere, vt habetur in c. fin. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum.

Ver. 5.

De habentibus Fidem.

Cum fides sit quoddam seminarium beatitudinis supernaturalis, & quoddam praesuppositum ad gratiam & charitatis usum, consequens est vt omnes viatores qui per gratiam vocati fuerunt ad beatitudinem supernaturalem, habuerint fidem infusam. Hinc est quod omnes angeli in primo instanti habuerunt fidem infusam: cum omnes (secundum D. Augusti.) creati fuerint in gratia, a qua fluunt omnes virtutes. Eadem ratione Adam & Eva in statu naturae integrae, & sic de aliis viatoribus vocatis ad gratiam vel gloriam. Verum quia fides repugnat clarae visioni, vt dictum est: sequitur quod beati in patria non habent fidem. Eadem ratione Christus nunquam habuit fidem, quia ab instanti conceptionis fuit comprehensor, & clarae vidit diuinam essentiam. Sed cum nullum donum gratuitum (saltem perfectibile, remaneat in daemonebus aut damnatis, & fides etiam informis (vt dictum est) sit donum Dei: consequens est daemones aut damnatos non habere fidem habituaalem. Et quauis daemones credant & cōtremiscant: hoc tamen non faciunt ex fide & pia affectione, quae (vt dictum est) requiritur: sed ex perpicacitate intellectus naturalis, & ex euidentia signorum excedentium facultatem naturae, in testimonio doctrinae Christi adhibitorum, necessitantur, & coguntur assentire firmiter, siue credere doctrinam Christi. Apostolorum, ac Ecclesiae esse a Deo. Licet ipsi res quas Ecclesia docet, non videant, & displiceat illis quod sint tam euidentia signa, vt credere compellantur. Et ideo in nullo malitia eorum minuitur per hoc quod credunt. Nec etiam in damnatis poena propter characterem indelebilem, qui (licet sit donum gratuitum) in eis manet, non in quantum perfectibile, sed in quantum est punitium, & ad maiorem confusionem. Et licet D. Thom. dicat quod magis potest esse fides informis in damnatis quam spes: non tamen asserit quod fides maneat in damnatis, sed quod non tantum repugnat eis sicut spes: sed quod D. August. di-

An non canonizatis, preces dirigi possint? vota circa sepulchrum affigi. Thob. 12. Quare patres antiqui testamenti non sint ab Ecclesia canonizati.

1. 2. §. 5.

Beati non habent fidem. Christus non habuit fidem. Iacob. 22. Daemones et damnati fidem non habent.

cit fidem esse & bonorum & malorum, rerum præteritarum, præsentium, & futurarum, suarum & alienarum: sed spem esse solum bonarum futurarum ad se pertinentium. Bona autem diuina non sunt eis possibilis, quauis ex fide acquisita cognoscant multa supernaturalia, præcipue beatitudinem amissam culpa eorum, propter quam cognitionem torquentur. de fide acquisita vide verfic. sequenti.

Ver. 6. De Fidei Augmento & corruptione.

Fides theologica augeri potest & extensiuè & intensiuè, iuxta illud, Adauge nobis fidem. deperditur autem & corrumpitur in via, non per quodlibet peccatū mortale, vt charitas quæ per quodlibet peccatū mortale corrumpitur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè: demeritoriè quidem, quia peccator per peccatū mortale meretur priuari gratia & charitate: & effectiuè, eo quod quodlibet peccatū mortale directe contrariatur charitati & dilectioni Dei. Et ideo corrumpit effectiuè, sed non totaliter: quia vnus actus appetitiuæ virtutis non potest corrumpere habitum, sicut nec causare: sed dispositiuè, sicut non auget nisi dispositiuè, sicut dicit D. Thom. Et idem dicit ibi de aliis virtutibus in suis, & quia demeretur: ideo Deus totaliter illum priuat. Sed non est sic de fide: quia non omnia peccata contrariantur directe ipsi fidei, sed solum infidelitas. Et ideo per infidelitatem deperditur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè, propter contrarietatem. Et licet propter quodlibet peccatū mortale mereatur homo priuari omnibus donis gratuitis, & per consequens fide: Verumtamen Deus (qui sua ineffabili clementia punit citra condignum, & vult hominem ad supernaturalem beatitudinem semel vocatum, habere principium & seminarium vitæ supernaturalis, ad quam vocatus est, per quod possit ad pœnitentiã cõsultam & præceptam reduci) non priuat. Vnde Christus peccatoribus dicentibus, Nos audiuimus ex lege quod Christus manet in æternum, dixit. Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant. Ideo propter quodlibet peccatū mortale non priuat fidem: sed bene tunc, quãdo peccator dicit se disponit ad corrumpeudum tantum donum. Et cum pœnitentia sit medium reductionis: hæretici (qui circa pœnitentiã errant, sicut Lutherani) vix possunt recupere fidem habitualem, quæ est donum Dei, vt dictum est. Quia hoc donum non datur nisi per sacramentum baptismi vel pœnitentiæ, saltem in voto. Et cum non habeant in voto pœnitentiã, ideo, &c. Præterea notandum quod hæreticus discredens vni articulo, non habet fidem de aliis, sed solum opinionem. Ratio est: quia species cuiuslibet habitus pendet ex ratione formali obiecti: qua sublata, species habitus remanere non potest. Sed obiectum formale fidei est veritas prima, prout manifestatur in scripturis sacris sanè intellectis, & doctrina Ecclesiæ, quæ procedit ex veritate prima: Ideo quicumque non inhaeret doctrinæ Ecclesiæ, quæ procedit ex veritate diuina in scripturis sacris reuelata, sicut infallibili regulæ: non habet habitum fidei, sed his quæ sunt fidei, alio modo assentit, quàm per fidem. Sicut si quis assentit alicui conclusioni, non habens neque cognoscens modum demonstrationis illius, non habet fidem sed opinionem, aut secundum aliquos fidem acquisitam humanam vel imperatam, non tamen ex fide theologica. Nam D. Tho. dicit quod actus procedens ex habitu infuso, non causat habitum, sed confirmat præexistentem: Sicut medicinalia remedia adhibita homini sano, per naturam non causant aliquam sanitatem, sed præhabitam corroborant. & probat: Quia vel essent eiusdem speciei, vel diuersæ. non primum, quia duo accidentia solo numero differentia, non possunt esse in eodem subiecto: neque secundum, quia habitus non est causa æquiuoca, & actus illius est eiusdem speciei: & ideo causat habitum eiusdem speciei, quod improbatum est. Hæretici non habent de aliis quibus credunt, fidem habitualem theologica, acquisitam ex actibus fidei infusæ: nec actum fidei theologice: sed possunt habere fidem humanam imperatam, vel acquisitam ex reuolutione librorum, aut disputatione theologica, cui per voluntatem & proprium iudicium adeo firmiter adherent, quod se exponerent periculo mortis, sicut faciunt pro dogmatibus hæreticis. Et quauis dicant se illis credere, quia reuelata sunt à Deo: non tamen faciunt prout hæc coniunctio (quia) dicit causalitatem, quia tunc crederent omnibus reuelatis: vt patet per exponentes: Sed bene prout hæc coniunctio (quia) dicit quandam circumstantiam obiecti. Et licet id quod credunt, sit de supernaturalibus reuelatis à Deo: tamen proprio iudicio & voluntate & non eo modo quo fideles, qui assentiunt simpliciter, inhærendo primæ veritati, credentes omnia quæ ab Ecclesiâ proponuntur credenda, esse reuelata à Deo, ad quod homo indiget adiuuari habitu fidei, quam hæretici non habent.

De Iustificacione Fidei.

Circa impij iustificacionem olim duo fuerunt errores, qui sunt à nobis vitandi. Primus fuit Pelagij & sequacium, qui initium iustificacionis tribuebant libero arbitrio, & facilitatem ipsi gratiæ. Contra hos est illud, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Alij totam iustificacionem attribuebant ipsi gratiæ, & nihil libero arbitrio. Et contra istos est illud, Cõuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos. Nos autem hos errores declinantes, doctrinam Ecclesiæ catholice sequemur. Ad cuius euidentiam supponendum est primo quod iustificatio hic non accipitur pro iustitia vel dispositiõne ad iustitiam: quibus modis manifestum est quod præcepta legis Moyssi iustificabant, in quantum disponebant ad gratiam Christi iustificantem: ideo dicebantur, Iustificaciones Domini. Secundo accipitur iustificatio pro adeptiõne habitus iustitiæ non acquisitæ: quia illam homo potest naturaliter acquirere. Vnde Apосто. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Sed accipitur hic iustificatio pro adeptiõne primæ gratiæ, per quam iustificamur apud Deum. Secundo supponendum est quod aliquis dicitur impius dupliciter. Primo negatiuè, quãdo non habet pietatem siue

Luc. 17.

Charitas per quodlibet peccatū mortale corrumpitur. De Vir. in cõmuni, ar. 11. ad 4. Fides nõ corrumpitur, nisi per infidelitatem.

Matth. 4. Ioh. 12.

Hæretici circa pœnitentiã errantes nõ possunt fidem recuperare. 2. 2. q. 5. ar. 3.

1. 2. q. 5. ar. 4. ad 3. & in eadẽ p. q. 92. artic. 1. ad 1.

Actus fidei infusæ non causat habitum.

Ioh. 6.

Zach. 1.

1. 2. q. 100. ar. 12.

Luc. 1. Rom. 4. Impius negatiuè & positiuè quid.

A gratiam quæ dicitur iustitia diuina, in quantum facit reãtitudinem hominis in interiori dispositione, prout scilicet supremum hominis (quod est ratio siue intellectus & voluntas) subditur Deo, & inferiori res vires rationi. Ideo à Philosopho dicitur iustitia methaphoricè, à nobis autem dicitur iustitia antho-nomaticè. Et si aliquis crearetur in puris naturalibus, esset impius negatiuè. Secundo aliquis dicitur impius priuatiuè, quia non habet pietatem siue iustitiam quam tenetur habere: habet quæ in ordinatione repugnantem gratiæ, puta peccatū mortale aut originale. Tertiò supponendum est quod iustificatio impij, reconciliatio, reparatio lapsi, & sanctificatio idem sunt: sed differunt ratione, vt ex ipsis nominibus elici potest. Essẽtialiter autem (prout hic accipimus) nil aliud sunt, quàm motus siue mutatio quædam, qua ex impio, iniusto, inimico, & immundo, fit mundus, amicus, pius, & iustus simpliciter. quæ iustitia fit per gratiam, & potest fieri dupliciter. Primo ex impio negatiuè & per simplicem emanationem absque præparatione præuia. & sic omnes angeli in primo instanti, & D. Virgo, imò & anima Christi fuerunt iustificati & sanctificati: non tamen ex impietate priuatiua, sed negatiua: quia iustitia diuina nõ fuit illis naturalis, sed gratis data. Alio modo potest fieri iustificatio & sanctificatio impij, ex impietate priuatiua. Et hoc modo nec angeli, nec D. Virgo, nec anima Christi fuerunt iustificati, cum nunquam antea fuerint in peccato. Sed hæc iustificatio & sanctificatio tantum pertinet ad eos qui fuerunt in originali vel mortali peccato: quia hoc modo iustificatio importat transmutationem de statu iniustitiæ ad statum gratiæ. De hac loquitur Apóstolus Rom. 4. dicens: Ei autem qui non operatur, credenti in eum qui iustificat impium, &c. Et quia in omni motu receditur à termino à quo, & acceditur ad terminum ad quem, à quo principaliter motus nominatur: ideo iustificatio, qua recedit homo à peccato, & accedit ad iustitiam, dicitur iustificatio. Hæc autem iustificatio fit dupliciter. Vno modo circa eos qui non habent vsum liberi arbitrij, vt in pueris & furiosis, siue amentibus à natura, qui iustificantur sine concursu liberi arbitrij, per sacramentum baptismi, quod est spiritualis regeneratio. & ideo sicut in generatione non requiritur concursus generati: ita etiam in regeneratione illorum qui non habent vsum rationis: & si habuerint, deinde inciderint in amentiam, requiritur concursus regenerati: & sic non iustificantur, nisi prius habuerint baptismum in voto. Alio modo fit iustificatio in habentibus vsum liberi arbitrij. Et ad illorum iustificacionem aliqua requiruntur ex parte Dei, & aliqua ex parte peccatoris. Ex parte Dei requiruntur duo. Primum est peccati & culpæ remissio, & gratiæ, virtutum, & donorum supernaturalium infusio, iuxta illud Rom. 8. Quos prædestinauit, hos & vocauit per internam inspirationem, vel auxilium speciale. Et quos vocauit, hos & iustificauit per remissionem peccatorum, vt dicit Glos. Quos autem iustificauit, illos & magnificauit per infusionem gratiæ, per quam consecuturi sunt vitam æternam. Ideo Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Ex parte autem peccatoris requiritur præparatio, iuxta illud, Præparate corda vestra Domino. Et Amos. 4. Præparare in occursum domini Dei tui Israël. & Prouerb. 16. Hominis est præparare, & c. hæc præparatio communiter & de lege requiritur in adultis. Vnde D. Augusti. ait, Qui creauit & fecit te sine te, non saluabit te sine te. Ex quo patet quod multum errant qui dicunt præparationem non requiri, & hominem se habere merè passiuè. Hic error fuit condemnatus in Concilio Tridentino, sessione. 6. can. 4. vbi dicitur, Si quis dixerit liberum arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari, consentiendo Deo excitanti, & vocanti vt ad iustificacionis gratiam se disponat atque præparet: neque possit dissentire, sed velut inanime quoddam nil agere, merèque passiuè se habere: Anathema sit. Hæc præparatio fit per auxilium speciale Dei, quod semper est præparatum homini facienti quod in se est. Dicitur autem facere quod in se est, quando cessat à peccato, & anhelat quodam modo ad bonum rationis: licet enim non simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare vel operari perfecte, sed omnis sufficientia nostra ex Deo fit: tamen cum concursu generali, mediante fidei, assistente fide, per liberum arbitrium possumus aliquo modo conari ad bonum, licet non possimus perficere. Sicut homo valde infirmus licet non possit surgere, potest tamen anhelare & conari. Sic peccator, &c. In tali ergo imperfecto & inefficaci conatu dicitur facere quod in se est, siue quod est in sua potestate, iuxta illud, Non enim quod volo bonum, hoc ago. Sequitur, Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sic conanti Deus sua proclamata misericordia adest, & conuertitur ad eum suo auxilio speciali, quod dicitur gratia præueniens, intellectum mouens ad cogitationem salutis, per fidem ostendendo vilitatem peccati comissi, & beatitudinem siue gratiam recuperabilem, & excitando affectum eius ad prosequendum inspirationem. Nec obstat quod D. Pau. peccando & prosequendo Ecclesiam Dei iustificatus est: quia cum homo se ad gratiam præparare non possit, nisi Deo præueniente, iuxta illud, Conuer-te nos Domine ad te, & conuertemur. Postquam conuertisti me, egi pœnitentiã: non refert vtrum quis subito vel paulatim ad perfectam præparationem perueniat, facile enim est in oculis Domini honestare pauperem. Contingit enim quandoque quod Deus mouet hominem ad aliquod bonum, non tamen perfectum: & hoc facit regulariter & vt in pluribus. Quia cum Deus disponat omnia suauiter, mouet hominem secundum modum suæ naturæ, qui est vt procedat de imperfecto ad perfectum: vt videmus in corporalibus, ita proportionabiliter in spiritualibus. Non enim statim beatificat, nec statim consummatum in gratia facit: sed secundum modum humanum mouet. Primo per auxilium speciale ad aliquod bonum imperfectum simpliciter, tamen perfectum in genere suo, sicut ad considerandum enormitatem peccati, & infinitam Dei misericordiam. & hæc præparatio præcedit gratiam. Quãdoque verò statim & subito mouet hominem supra modum naturalem ipsius ad bonum perfectum. & hoc modo subito accipit gratiã, iuxta illud, Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit ad me, scilicet subito, & ita fuit in D. Pau. Quia cum esset in progressu peccati, subito perfecte motum est cor e-

Iustificatio dupliciter fieri potest.

Ad iustificacione par uulorũ non requiritur actus proprius.

1. 2. q. 112. ar. 1. Quæ requiruntur in iustificacione adultorum. Reg. 8.

Quãdo homo dicitur facere quod in se est. 2. Cor. 3.

Rom. 7.

Threnoril. 5. Hier. 31.

Eccle. 11.

Ioh. 6.

Conuersio
miraculosa
que dicitur

ius à Deo, audiendo & discendo. Vnde statim dixit, Domine quid me vis facere? & sic subito consecutus est gratiam. Et quia supra modum naturalem, vt dictum est: ideo eius conuersio est miraculosa, & celebratur ab Ecclesia, quemadmodum & conuersio D. Magdalene. Hæc præparatio quæ fit subito & in instanti, dicitur perfecta, & simul est cum ipsius gratiæ infusione, & est meritoria, prout contritio, non quidem gratiæ quam iam habet, sed gloriæ quam nondum habet. Sed alia præparatio quæ fit paulatim, etiam à Deo est, & dicitur imperfecta, quia præcedit donum gratiæ gratum facientis. & hæc non sufficit ad meritum, homine nondum per gratiam iustificato: cum nullum meritum possit esse absque gratia. & ideo prima iustificatio perfecta siue imperfecta dicitur fieri gratis, & non ex debito operis præcedentis: quod opus etiam si sit à Deo præueniente, non est meritorium, neque est ei debita gratia, ideo datur gratis.

Ver. 1.

De Quatuor Requisitis ad Iustificationem.

Rom. 4.

Rom. 5.

Psal. 84.

Actus fidei & spei
requiritur
ad iustificationem.

Eccle. 21.

Sap. 14.
Zach. 1.

Ioh. 14.

2. q. 113. ar.
tic. 5. ad 3.
Ad contritionem non
requiritur
magnum tempus.

AD hanc præparationem requiruntur quatuor actus, scilicet fidei, spei, poenitentiae, & charitatis, in qua iustificatio perficitur & consummatur. De actu fidei certum est ex D. Pau. Ei autem qui non operatur, credenti in eum qui iustificat impium, fides reputatur ad iustitiam, secundum propositum gratiæ Dei. & deinde, Iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum. & ratio est: quia in iustificatione Deus mouet animam hominis, conuertendo eam ad seipsum. Vnde Psal. Et tu conuertens viuificabis nos. Sed prima conuersio hominis ad Deum est per fidem, ideo D. Pau. præ cæteris attribuit iustificationem fidei. Ad sciendum autem quo modo actus spei, poenitentiae, & amoris requirantur, supponendum est primò quòd iustificatio fit Deo mouente animam: ipse enim est qui iustificat impium. Secundò quòd Deus mouet omnia secundum modum naturæ eorum: quia (vt videmus) aliter ab ipso mouentur leuia, & aliter graua, propter diuersam naturam vtriusque: sed homo secundum suam naturam habet quòd sit liberi arbitrij, vt dictum & probatum est supra cap. 3. §. 3. versicul. 1. & 2. Et ideo in eo qui habet vsum liberi arbitrij, non fit motio ad gratiam absque motu liberi arbitrij: Sed ita infundit donum gratiæ iustificantis, quòd simul mouet liberum arbitrium siue voluntatem, ad recedendum à peccato, quòd fit per displicentiam & detestationem peccati, & ad amandum & desiderandum ipsius gratiæ donum, & ad acceptandum & fouendum cum habet. In omni enim motu est recessus à termino à quo, & accessus ad terminum ad quem, in quo mobile quieratur cum peruenit ad illum. Cum autem iustificatio sit motus siue motio qua homo mouetur de iniustitia ad iustitiam, necesse est quòd recedat ab iniustitia, & accedat ad Deum. De recessu habetur Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Hæc autem fuga siue recessus non est localis sed spiritalis, & fit per detestationem peccati, quæ est actus poenitentiae: aliàs si complaceret, nunquam remitteretur ei: quia similiter odio sunt Deo impius & impietas eius, de accessu autem ad Deum habetur Zacharia. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hæc conuersio fit per amorem, qui causat desiderium & obseruantiam mandatorum Dei, iuxta illud, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Hinc est quòd in iustificatione requiritur quòd quis in voto habeat seruare præcepta & omnia quæ sunt de necessitate salutis: puta cõfiteandi, restituendi, satisfaciendi, nõ recidendi, & alia præcepta Dei, saltè implicitè. Isti autem quatuor actus (cum sint subordinati, & vnus supponat alij, & pendeat quodam modo ex alio) possunt esse simul in eodem. Et quauis nõ remittatur vnũ peccatum siue alio, & impium sit à Deo dimidiam sperare veniam, nec possit aliquis in paruo tempore singula peccata detestari: Non tamè sequitur quòd magnum tempus exigatur ad iustificationem. Quia nõ oportet quòd homo in tempore præcedente iustificationem, detestetur singula peccata sua: sed sufficit quòd detestetur omnia quorum memoriã habet: & ex tali cõsideratione & detestatione subsequatur in anima quidam motus, detestans vniuersaliter omnia peccata commissa. inter quæ includuntur peccata obliuioni tradita: quia tunc homo est sic dispositus, quòd contereretur de illis, si memoriæ occurrerent. Et iste motus potest fieri in instanti, cum Deus vult subito & in instanti causare in homine dispositionem ad gratiam, Et tunc est successio duorum oppositorum in eodẽ subiecto. Aliter cõsideranda est in his quæ subiacent tempori, & aliter in his quæ sunt supra tempus: sicut est actus intellectus, licet etiam dici possit quòd non est dare vltimum instans, in quo quis fuit in culpa: sed vltimum tempus, & primum instans, in quo est in gratia, & in tempore immediatè præcedenti erat in culpa. Quandoque tamen & vt in pluribus præcedit deliberatio, quæ non est de essentia iustificationis, sed via ad iustificationem: sicut motus localis est via ad illuminationem: & alteratio est via ad generationem.

Ver. 2.

De Attributione Iustificationis.

Rom. 3.

Rom. 5.

Rom. 3.

Iustificatio primò & principaliter attribuitur Deo, tanquam causæ efficienti. Vnde Roma. 3. Deus est qui iustificat impium. Secundò & formaliter gratiæ, per quam homo denominatur iustus & iustificatus, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Terriò ministerialiter & instrumentaliter, & sic attribuitur sacramentis nouæ legis & ministris eorum, vt inferius dicitur. Quarto dispositiue, scilicet fidei, spei, poenitentiae, & amoris siue charitati, & cuilibet illorum: non tamen cum exclusione alterius. Et ideo notandi & intelligendi sunt passus sacræ scripturæ, in quibus iustificatio attribuitur alicui prædictorũ quatuor, non faciendo mentionem de reliquis, quòd non intendunt excludere alia quæ concurrunt. Vnde cum Aposto. dicit, Iustificati ex fide, &c. non dicit, sola, sicut moderni hæretici commentantur. Et cum dicit, Arbitramur hominem iustificari per fidem, non dicit, solam. Et eodem modo dicendum est de omnibus passibus, in quibus dixit Christus, Fides tua te saluum vel saluam fecit. Et illud, Iustus ex fide

A fide viuunt. Similiter de charitate. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. non dixit, solum, quia postmodum subiungit, Fides tua te saluam fecit. Et pariter de Spe, cum dicitur Roma. 8. Spe salui facti sumus: non dicitur, sola. Et cum dicitur Ezech. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Non dicitur, solum ingemuerit: quia (vt dictum est) requiritur fides, iuxta illud Marci vltimo, Qui non crediderit, condemnabitur. Nec etiam sufficit fides, sed etiam requiritur spes. & ideo licet Cain & Iudas ingemuerint, remissionem tamen peccatorum non sunt cõsecuti, propter defectum fidei: nec Antiochus propter defectum amoris siue charitatis. Ex præmissis apparet Ecclesiæ catholicæ veritas, veritasque & error Lutherianorum, qui soli fidei inhærentes, abominantur præparationem & omnia opera poenitentiae: licet Christus dixerit, Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Eorum argumenta facilliter dilui possunt. Non enim valet consequentia siue illatio à dicto simpliciter ad dictum exclusiuum. vnde non sequitur, Homo currit, ergo solus homo currit. Nec obstat illud, Arbitramur hominem iustificari per fidem, sine operibus legis, scilicet Moysi: Quia opera legis Mosaicæ non concurrunt ad iustificationem. Non tamen negat actum fidei, qui est opus intellectus: nec spei aut charitatis, vel etiam poenitentiae, qui sunt actus voluntatis: nec etiam sacramenta nouæ legis: nec negat opera præceptorum debere haberi in voto. Non pugnat etiam contra nos quod canit Ecclesia in prosa corporis Christi, cum dicit: Ad firmandum cor sincerum sola fides sufficit: quia ibi non loquitur de iustificatione, sed de actu fidei, respectu tanti sacramenti. ad quòd intelligendum non debemus quærere rationes naturales, sed inhære & inniti soli reuelationi diuinæ, quæ est obiectum formale fidei. Et si dicatur quòd Origenes super illud Rom. 3. Vbi est gloriatio tua? & D. Augustinus super illud Rom. 4. Credenti in eum, &c. Et D. Ambrosius super illud, Iustificati gratis, &c. & Hilarius super Matt. 8. & D. Chryostomus super illud Ro. 3. Gloriatio tua exclusa est, & c. dicitur solam fidem sufficere ad iustificationem. Dicendum quòd sancti doctores per illud signum exclusiuum (solum) excludebant externa opera legis Moysi, vt ex eorum dictis in aliis locis manifestè apparet: Sed non opera interna, quæ (vt dictum est) necessarii requiruntur, & sacramenta, nec non opera mandatorum nouæ legis, saltem in voto. Latro enim quem allegat, & mulier Chananaea ad pedes eius prouoluta, illa non omiserunt, imò super illa addiderunt, vt patet intuenti. Lutherani autem (vt ex eorum dictis patet) negant poenitentiam, & identificant fidem cum fiducia, & dicunt quòd sola fide qua credimus Deo promittenti, gratiam recipimus. Catholici tamen illam fiduciam qua secluduntur requisita, præsumptionem vocant. Et licet aliquando in velamen, & propter metum reprehensionis dicant omnia alia opera virtutum originem trahere ex fide, si auditor vrgeat: in suis tamen conuenticulis sua venena effundunt, dicentes: Sufficit habere solam fidem. Sufficit fidere promissis diuinis. Opera nostra nullius sunt momenti. Et sacras literas contemnentes opera damnant. Vnde Tridentina Synodus, 6. sessione, c. 9. dicit: Si quis dixerit sola fide iustificari impium: ita vt intelligat nil aliud requiri, quòd ad iustificationis gratiam comparandam cooperetur, & nulla ex parte necesse sit eum suæ voluntatis motu præparari aut disponi: Anathema sit. Et c. 12. Si quis dixerit iustificationem nil aliud esse, quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis per Christum, vel eam solam fiduciam esse qua iustificamur: Anathema sit. Sed hæretici dicunt quòd sacræ literæ distinctiones (quas præmissimus) non admittunt. Quare eas, & diuisiones, ac partitiones theologorum rident & contemnunt, vt securius lateant, & velocius simplices & incautos decipiant, & vt conuicti persuadeant, vel saltem elabi possint; & vincere videantur. Sed manifestum est distinctiones valere, vt dubia tollantur, & occlusa reuelentur. Et sunt necessariae in sacris literis, vt loca scripturarum (quæ sibi inuicem videtur aduersari) conciliari possint. Quæ admodum, Responde stulto secundum stultitiam suam. & Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam. & illud, Ego non iudico quemquam. & alibi, Ego in iudicium veni in hunc mundum. Ego & pater vnium sumus. & alibi, Pater maior me est. Item 1. Cor. 3. Christus dicitur fundamentum. & Apo. 2. 1. Duodecim nominantur fundamenta. velint nolint hæretici, sacræ literæ distinctionibus egent. Nã & Christus distinctione vsus est, Matth. 19. vbi distinctionem adducit Eunuchorum. & Luc. 12. dicit aliam esse prudentiam filiorum huius seculi, & aliam lucis. Et Apostolus obediendum, & libertatem, & seruitutem distinguit in obediendum peccati, & iustitiæ. Similiter & prudentiam atque sapientiam, & mirum est quòd sic distinctiones in catholicis rideant, cum ipsi (si auctoritates vel rationes vrgeant) vrantur.

5.5.

De Vitiis Fidei oppositis.

Fidei & actibus eius opponuntur duo peccata, scilicet infidelitas & blasphemia. Infidelitas est duplex: 2. 2. q. 10. ar. 1. In his qui nunquam audierunt nec audire potuerunt aliquid de fide. & hæc inuenitur in pueris ante baptismum, & in adultis insularibus, qui nihil vnquam de fide audierunt, nec potuerunt, iuxta illud, Quomodo credent ei quem non audierunt: aut quomodo audient sine prædicante? Et hæc infidelitas magis quid. habet rationem poenæ quàm culpæ: quia talis ignoratia diuinorum ex peccato primi paræris secuta est. Cum ergo non sit culpa, sequitur quòd qui infideles sunt hac infidelitate, nõ damnabuntur propter eam, sed propter alia peccata, scilicet originale vel mortale. Et sic debet intelligi illud, Qui non credit, iam iudicatus est. Vnde Christus dixit: Si non venissem, & eis locutus non fuisset, peccatum non haberent. Quod exponens D. August. ait: Loquitur de illo peccato, quo non crediderunt in Christum, quo (vt testatur) Spiritus sanctus argutus erat mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio. de peccato quidem, quia non crediderunt in eum.

Proverb. 26
Ioan. 8.
Ioan. 9.
Apo. 21.

Ioan. 3.

Ioan. 15.

Ver. 1.

De Infidelitate positiva.

Infidelitas positiva est per contrarietate, qua quis contrariatur aut resistit vel discedit his quae sunt fidei, aut contemnit ipsam, iuxta illud, Quis credidit auditui nostro? Et quia aliquis potest tripliciter reniti & contradicere fidei, ideo tres sunt species infidelitatis. Primo aliquis potest reniti & contradicere fidei non susceptae, & talis est infidelitas paganorum. Secundo fidei susceptae in figura tantum, & talis est infidelitas Iudaeorum: Tertio fidei susceptae & manifestatae, & talis est infidelitas Christianorum. Infidelitas Iudaeorum est peior quam Gentilium, & infidelitas Christianorum est peior utraque, iuxta illud, Melius erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post cognitionem retrorsum converteri. Subiectum infidelitatis est intellectus, sicut & fidei: cum contraria habeant fieri circa idem. Et sicut actus fidei est elicitus, hoc est immediate procedens ab intellectu, & imperatus a voluntate: Sic etiam actus infidelitatis, & sic voluntas est causa infidelitatis, sicut & omnium aliorum peccatorum in ratione motiui.

Ver. 2.

De Communicatione cum Gentilibus & Iudaeis.

Non est licitum fidelibus communicare cum haereticis & apostatis, constat ex eo quod sunt excommunicati, & ab Ecclesia praecisi, duplici ratione. Prima in poena discessionis a fide. Secunda propter periculum communicationis cum eis. Quia sermo eorum ut caeter serpit. 2. Tim. 2. Et communiter nituntur pervertere fideles. Vnde Apost. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ideo absque peccato mortali non possunt fideles Christiani cum talibus ab Ecclesia declaratis communicare: aliter reputantur fautores, & incidunt in poenas iuris: nisi forte in extrema necessitate corporali, vel nisi ad reducendum eos ad veram fidem. Et quia alij infideles possunt contrahere forum & iurisdictionem Ecclesiae Romanae, ratione delicti commisi in terris Ecclesiae subiectis: in crimine tamen infidelitatis post declarationem non sunt Ecclesiae subiecti, nec Ecclesia eis poenam spiritualem infligere potest, iuxta illud, Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & ideo Ecclesia non prohibuit Christianos fideles cum Gentilibus & Iudaeis conuersari in actibus ciuilibus, scilicet emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. Quare fideles firmi in fide, possunt cum illis conuersari & communicare circa bona temporalia, non tamen matrimonium cum illis contrahere, cum dicatur, Nubat, tamen in Domino, hoc est viro suae religionis. Nam in dispari cultu prohibitum est in lege matrimonium, Deut. 7. Circa spiritualia autem non licet fideles cum infidelibus conuersari, iuxta illud, Quae participatio iustitiae cum iniquitate? aut quae societas lucis ad tenebras? Quae autem conuenticio Christi ad Belial: aut quae pars fidelis cum infidelibus? unde sequitur quod fideles peccant, admittentes Gentiles vel Iudaeos in spiritualibus, ac etiam dum intersunt ritibus & caeremoniis infidelitatis illorum. Simpliciter vero & infirmi in fide (de quorum subuersione dubitari potest) prohibendi sunt ab infidelium conuersatione, & praecipue ne magna familiaritatem cum eis contrahant. Et ob hanc causam Deus prohibuerat Iudaeis ne communicarent cum gentilibus infidelibus, quarum terras erant ingressuri: Quia Iudaei illi erant infirmi in fide, & proueni ad idololatriam. Nec debent de nouo Christiani eligere seu constituisse iudices aut principes seu praelatos infideles super se. hoc enim cederet in scandalum & periculum fidei & fidelium. Quia faciliter illi qui subiiciuntur aliorum iurisdictioni, imitari possunt ab eis quibus subsunt, ut sequatur eorum imperium, nisi illi qui subsunt sint magnae virtutis. Et praeterea infideles contemnunt, si defensus fidelium videant. Ideo Apostolus prohibuit ne fideles contendant in iudicio coram iudice infidelibus: ait enim, Audeat aliquis vestrum habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Item, Nolite in gum ducere cum infidelibus. Et ideo Ecclesia nullo modo permittit quod infideles acquirant dominium super fideles, vel qualitercumque eis praeficiantur in aliquo officio. Si tamen infideles habeant dominium vel iurisdictionem temporalem super aliquos ante fidem susceptam, illam non amittunt. Quia cum distinctio fidelium & infidelium sit de iure diuino, & dominium suae praelatio introducta ex iure humano, & ius diuinum quod est ex gratia, non tollat ius humanum: sequitur quod distinctio fidelium secundum se considerata, non tollit praelationem vel dominium infidelium supra fideles. Potest tamen per sententiam vel ordinationem Ecclesiae tale ius dominij vel praelationis tolli. Quia infideles merito suae infidelitatis mereantur potestatem amittere supra fideles. Et quo ad infideles (qui temporaliter subduntur Ecclesiae aut nebris eius) ordinatum est, quod seruus infidelis per baptismum liberetur. Nec facit dominus illorum Ecclesia iniuriam, cum ipsi domini in temporalibus subiiciantur Ecclesiae. In his autem qui non subduntur temporaliter Ecclesiae, licet Ecclesia statuere possit ut libertate per baptismum gaudeant: tamen non dandum statuit, ad vitandum scandalum. Sicut Christus qui poterat a tributo se excusare: tamen mandauit solum tributum, ut scandalum vitaret. Sic Apost. cum dixisset, Quiescite sunt sub iugo serui, omni honore dominos suos dignos arbitretur, subiunxit: Ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Vbi vero domini vellent eos retrahere a fide, & inducere ad infidelitatem vel alia peccata, licite fugere & libertate sua uti possent. quia maius est vinculum matrimonij (quod est de iure naturali) quam seruitutis, quae est de iure gentium. Sed ubi infidelis non vult habitare cum muliere fidei, sine contumelia creatoris, vel e conuerso, soluitur vinculum matrimonij, & fidelis cum alia contrahere potest. unde ait: Quod si infidelis discedit, discedat: non enim seruus subiectus est frater aut soror in homini. In pace autem vocauit vos Deus. A fortiori, si dominus discedit & non vult habitare cum seruo sine contumelia creatoris, seruus discedere & fugere potest: nec tunc est scandalum, nisi forte passiuum. Et quia infideles in suis ritibus peccant, tolerari possunt, vel propter aliquod bonum quod ex eis vel in eis prouenit: ut ritus Iudaeorum, in quibus olim praefigurabatur virtus fidei qua tenemus. Hoc bonum prouenit, quod ex eis habemus testimonium fidei nostrae, & ab hostibus habere testimonium pro magno reputatur: vel propter scandalum vitandum. Et sic ritus aliorum infidelium, qui nil veritatis aut utilitatis afferunt, tolerantur: ne tumultus & dissidia oriatur, & ne eorum conuersio impediatur.

Ver. 3.

Ver. 3.

De Coactione Infidelium ad Fidem.

Gentiles seu Pagani quauis verbis & exemplis ad fidem Christi induci possint: minis tamen aut poenis compelli non sunt. Quia cum homo non possit compelli nisi ad ea quae sunt rationis naturalis, & Deo non placeant coacta obsequia: sequitur quod ab hominibus non possit compelli ad ea quae sunt supra rationem. Nec obstat id quod habetur Lucae 14. Exi in vias & sepes, & compelle intrare: non enim intelligitur de compulsionem & coactionem reali, sed per instantem praedicationem & persuasionem. Ille enim qui sapientissime & instanter persuadetur, compelli quodam modo dicitur. Et si intelligatur pro reali compulsionem, intelligendum est de his qui sponte fidem susceperunt, & non reclamauerunt: aut si reclamauerunt, post reclamationem consenserunt, ut haberetur in c. maiores. 5. item quaeritur, extra de baptismo. Et sic infideles Christiani, haeretici, & apostatae, sunt coercendi, eo quod iam fidem susceperunt in sacramento baptismi, per quod debitores facti sunt vniuersae legis, quemadmodum Iudaei per circumcisionem, ut habetur Galat. 5. Et quia Iudaei susceperunt fidem Christianam in figura: Fides enim antiqui & noui testamenti est vna, ut probat D. Thomas de Veritate q. 14. ar. 12. eo quod de eodem obiecto. Vnde Eph. 4. Vnus dominus, vna fides, &c. Ideo videtur aliquibus quod Iudaei possint compelli ad suscipiendam fidem Christianam: quia Iudaei possunt compelli ad seruandam legem Moyse ad verum sensum legis: Sed verus sensus legis est de Christo Messia, unde Ioan. 5. dicitur, Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere. Illae sunt quae testimonium perhibent de me. Christus enim per legem & prophetas potest aduenisse, maxime ex ebdomadibus Danielis, & ex prophetia Iacob, Gen. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. ideo videntur compelli. Veruntamen Ecclesia determinauit oppositum, ut haberetur in c. de Iudaeis. 45. dist. vbi dicitur: De Iudaeis autem praecipit sancta Synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cuius enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat. Non enim tales inuiti saluandi sunt, sed volentes, ut integra sit forma iustitiae. Et sicut homo proprii arbitrij voluntate serpenti obediens perit: Sic vocante se gratia Dei, propria mentis conuersione, quisquis credendo saluatur. Ergo non vi, sed libera sui arbitrij voluntate & facultate ut conuertantur suadendi sunt: non impellendi. Qui autem iam pridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Zizibuti zelum Dei habentis, sed non secundum scientiam: Quia iam constat eos diuinis sacramentis associatos, & baptismi gratiam suscepisse, & christumate vnctos esse, & corporis Domini exitisse participes: oportet quod fidem quam etiam vi vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, & fides quam susceperunt, vilis & contemptibilis habeatur. unde de Iudaeis specialiter prohibuit Dominus, ne propter incredulitatem occiderentur. unde Dauid: Ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. Et ut habetur Esa. 10. & Rom. 9. Reliquiae saluae fient. & Rom. 11. Caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret. Si enim fuisset licitum eos compellere, non fuisset omnium a tot sanctis & religiosissimis imperatoribus Christianis, quauis aliqui hoc fecerint, ut Zizibutus, & Gallorum reges, propter nefaria crimina illorum circa sacratissimum Eucharistiae sacramentum: quorum zelus laudatur, & factum Zizibuti reprobat, quo ad eos saltem qui non erant culpabiles, ut haberetur in dicto c. maiores, extra de bap. & ad rationem inducitur dicitur quod non potest clare ostendi per prophetas quod lex eorum intelligatur de Christo. unde Ioan. 5. Si crederetis Moyse, crederetis forsitan & mihi. Notandum est verbum (forsitan) Nam prophetias allegatas Iudaei glosant, & adhuc non defecisse sceptrum de Iuda dicunt: sed se habere ducem, sicut in captiuitate Babylonica. Miracula autem Christi licet sufficienter probauerint bene affectis, non tamen male affectis. Ideo omnia calumniantur, & negant prophetias esse per Christum impletas.

Ver. 4.

De Haereticis coercendis.

Heretici autem eo quod fidem manifeste susceperunt, quauis secundum eorum opinionem sint tolerandi: compelli tamen sunt per Ecclesiam. Et si resisterint, aut conuerti renuerint, sunt brachio seculari tradendi, & per consequens comburendi, ut habetur in c. ad abolendam, de haer. Vnde D. Hiero, & habetur in c. refecanda. 24. q. 3. vbi dicitur: Refecanda sunt carnes putidae, & scabiosa ouis a caule repellenda: ne tota domus, massa, corpus, & pecora ardeat. Arrius in Alexandria vna scintilla fuit: sed quonia non statim oppressus fuit, totum orbem eius flamma populata est. Multo enim grauius est corrumpere fidem quae est vita animae, quam falsare pecuniam, per quam temporalis vitae subuenitur. Si igitur falsarij pecuniae & alij grassatores per principes seculares morti traduntur, ut in l. 2. C. de falsa moneta, & l. qui da. ff. ad l. Cor. de sicca, multo magis haeretici, ex quo de haeresi conuincuntur, possunt non solum iuste excommunicari, sed etiam per iustitiam temporalem iuste occidi. Vnde D. Pau. imprecatur eis mortem. Utinam abscindantur qui vos conturbant. Et Christus: Vae homini illi per quem scandalum venit. Expedit illi ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Sed nullus magis scandalizat, quam qui errare facit in fide. & Ioan. 15. Si palmas non manserit in vite, colligetur & mittetur in ignem, & ardet. Et Act. 19. habetur: Multi credentium veniebant & confitebantur actus suos. Multi autem ex eis qui fuerant curiosi sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus. Ex quo loco aliqui trahunt, quod de iure diuino combustio est congrua haeticorum poenitentia. Nam si libri mortui continent curiosos, haereses, & superstitiosos, dabantur flammis: multo magis libri viui, hoc est haeretici, debent comburi: Iure enim naturali membrum corruptum inficiens corpus, est abscindendum, ne pars sincera trahatur: igitur. Praeterea Deut. 18. dicitur, Propheta autem qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quae ego non praeci illi ut diceret, aut ex nomine aliorum

deorum, interficietur. Sed heretici sunt huiusmodi: igitur, &c. Ecclesia autē misericorditer se habet cum illis. Nam pro prima vice si resipuerint, & ad arbitrium episcopi emendari & corrigi parati sint, recipit eos, ut habetur in prædicto cap. ad abolendam. Si autem recidunt, eos seculari brachio tradit, tanquam relapsos & pertinaces, ut habetur in c. accusatus, & c. super eo, de her. lib. 6. ¶ Et quia heretici his determinationibus aduersantur: ideo eorum iacula refellenda sunt. Primum dicunt D. Paulum non præcepisse hereticos comburi, sed deuitari: & non nisi post primam & secundam monitionem. vnde ait, Hereticum hominem post primam & secundam monitionem deuita, sciēs quia subuersus est qui huiusmodi est. Dicendum est quod cum in principio nascentis Ecclesiæ non essent principes Christiani, non habebat Ecclesia aliud remedium. Nunc autem habet: & ideo ne corpus inficiant, & massam corrumpant, expellendi sunt. hoc autem facit post primam & secundam monitionem: post primam in generali, post secundam in particulari iudicio, cum resipiscere volunt. Et quia in hac particulari & secunda correctione, scilicet abiuratione, dicunt se velle abnegare perpetuò omnem hæresim, & postmodum recidunt: Ecclesia (quæ non potest iudicare de interioribus) videns se deceptam, recipit quidem eos redire volentes ad sacramenta, & quo ad illa nemini volenti claudit gremium. Veruntamen ne corpus inficiant, tradit eos brachio seculari puniendos, ut habetur in c. super eo, de hereticis, lib. 6. Si autem in particulari correctione resipiscere noluerint: tunc Ecclesia negat sacramenta, & veniam, quæ non datur nisi correcto, ut habetur in c. ad abolendam. ¶ Secundo allegant illud 1. Corinth. 11. Oportet hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Si ergo heretici viles sunt Ecclesiæ, non sunt abiiciendi. Dicendum quod illa vtilitas est præter intentionem hereticorum: Quia secundum D. Augustinum, intentio eorum est corrumpere fidem, quod est maximi nocuenti. Ideo magis considerandum est id quod est per se de eorum intentione, quam quod præter eorum intentionem. Et eo modo oportet hæreses esse, quo necesse est scandala euenire. Non tamē propter hoc hæreses aut scādala bona sunt neque toleranda. Non enim accipitur hic (oportet) aut (necesse) pro necessitate absoluta aut præceptiua, sed pro infallibilitate: ac si diceretur, Infallibiliter hereses erunt, infallibiliter scandala venient. Sed vā hereticis & scandalosis. Item supposita malitia hominum, infallibiliter erunt scandala: & supposito quod sint heretici, infallibiliter seminabunt hæreses. Quia (vt dictum est) sermo eorum vt cancer serpit. ¶ Tertiò adducunt parabolam zizaniorum, vbi serui domino suo dicebant: Vis imus & colligimus eas qui respondit, Non. & ait: Sinite vtraque crescere vsque ad messem: & tempore messis dicam messoribus, Colligite primum zizania, & alligate in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Per tempus messis intelligitur dies iudicij: ergo dimittendi sunt heretici crescere vsque in diem iudicij. Dicendum quod ex illa parabola manifestè apparet hereticos (postquā sunt plenè noti & probati) comburendos: Quia ibi dicitur, Ne fortè simul eradicentur & triticum. Quia ante plenam cognitionem esset periculum tritici. Sed postquam plenè probati sunt, & non est periculum eradicandi tritici, & est tempus messis, scilicet iudicij particularis: igitur, &c.

Ver. 5. De Filiis Infidelium, inuitis parentibus, non baptizandis.

Si parentes infideles non possunt compelli ad fidem: sequitur quod filij infidelium ante vsum rationis inuitis parentibus non sunt baptizandi: cum eadem sit voluntas filij ante vsum rationis cum voluntate patris, qui habet ei de salute spirituali prouidere. Quæmadmodum puer existēs in vtero matris, non potest abique matris iniuria, ante partum euelli: Sic nec post natiuitatem ante vsum rationis à patria potestatis, sub qua est tanquam sub vtero quodam alendus & defendendus. Non enim facienda sunt mala, vt inde veniant bona. quia non esset submergens paruulus in puteo pro baptismo, vbi aqua exterius non posset haberi, etiam si esset in periculo mortis corporalis. Sic propter salutem animæ filij spirituales non est facienda iniuria patri. Vna ex potissimis rationibus, quare diximus quod infidelis non potest compelli ad fidem, est quia non potest ei clarè ostēdi in lumine & ratione naturali, quod teneatur talem fidem suscipere: sed hæc ratio mapet quo ad filium. Non enim potest ostēdi ratione naturali, quod pater debeat pro eo protestari aliam fidem quam pro se. Per hanc rationem soluuntur penè omnia argumenta. Quia si pater vellet abuti filio contra legem naturæ, vtpote si vellet eum occidere: posset licitè auferri ab eo ad tempus, non tamen à patria potestate, etiam si pater sit seruus: quia licet filius natus in seruitute, sit seruus: dominus tamē eius non potest vendere patrem sine filio, nec econuerfo nec alio modo separare ab eo quo ad ea quæ concernunt patriam potestatem: sicut non potest vendere captiuam prægnantem sine filio, prout nec separate ex vtero. Soluitur etiam argumentum illorum qui dicunt, quod princeps videns subditum facere contra legem superioris sui, debet compellere ad obediendum superiori suo: Quia hoc locum habet, vbi clarè potest ostēdi. Nec etiam sequitur quod si Christus poterat compellere, Papa possit: cum talis potestas pontifici non fuerit commissa; sicut nec quod possit illuminare intellectum patris interius, quæmadmodum Christus. ¶ Notandum tamē quod filius posset baptizari, vbi pater extra passionem existens, vellet totaliter à se abdicare ius patriæ potestatis, quam habet circa spiritualia & corporalia supra filium, vt si ipsum venderet, vel diceret, Nolo prouidere de salute filij mei, vel haberet eum pro derelicto, vel daret eum alicui ad longinquas partes deferendū, & illi de omnibus prouidendū, & non retineret potestatem sibi prouidendi de salute animæ: quia fortè cogitaret se in absentia filij posse prouidere: sicut dicitur de filiis antiquorum patrum, quod saluati sunt in fide parentum. Ex quo datur intelligi, quod ad parentes pertinet prouidere de salute spirituali filiorum, antequam habeant vsum rationis, vt dicit D. Thomas. Quod quidem intelligendum est de paruulis natis in toto vel in parte, & non totaliter in vtero matrum existentibus, & de fide aliquo

2.2.9.11. ar. 3.

Ad Tit. 3.

Ecclesia quo ad sacramenta nemini claudit gremium. Venia non datur nisi correcto.

Vtilitas hæresum est præter intentionem hereticorum.

Matth. 13.

2.2.9.10. ar. 12.

Rom. 3.

Quare infideles non possunt ad fidem compelli.

Christus poterat cogere Iudæos ad fidem, sed non papa. Casus in quo paruulus potest baptizari in scio patre.

2.2.9.10. ar. 12.

E

F

exte-

exteriori signo protestata. sed de his amplius inferius cap. 25. §. 2. vers. 3. Verum quia fundamentum patriæ potestatis, quam habet pater super animam filij, est corpus: ideo vbi pater abdicat directè vel indirectè, ius quod habet in corpore siue in vita corporali, volendo ipsum occidere, vel dimittendo ipsum mori fame, aut alio modo abdicare velle: pbabiliter teneri potest, & possit licitè baptizari. Nec fiet patri tūc iniuria. Et D. Tho. ac illi qui tenent prædictā conclusionem, intelligunt extra illum casum, in quo etiam non baptizarentur inuitis parentibus, cum liberè consentiant, saltem indirectè.

Ver. 6. De Disputatione in Materia Fidei.

A Circa disputationem eorum quæ sunt de fide, notandæ sunt sex conclusiones. ¶ Prima conclusio: Quicumque disputat aut argumentum adducit contra id quod est de fide & veritatem fidei vel scripturarum, non supponens, sed argumentis experiri intendens, proculdubio peccat: quia dubius in fide, infidelis est, iuxta c. 1. extra de hære. & sic debet intelligi D. August. & habetur in c. quis nesciat. 9. dist. vbi dicitur: Quis nesciat sacram scripturam canonicam tam veteris quam noui testamenti certis terminis suis contineri, vt de illa omnino dubitari aut disceptari non possit, vtrum verum vel rectū sit quicquid in ea scriptum sit vel constiterit esse? ¶ Secunda conclusio: Disputare de fide ad confundendos errores, vel ad manifestandam veritatem, aut ad fidei manifestationem, non est de se illicitum: imò ad hoc tenentur prælati, cum errores insurgunt. Sic legimus disputasse D. Pau. Saulus enim conualescebat & confundebar Iudæos, & loquebatur cum Gentibus, & disputabat cum Græcis. Et D. Petr. Parati semper ad satisfactionem & reddendam rationem de ea quæ in vobis est fide. Et 1. ad Titum 1. Oportet episcopum esse amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores. ¶ Tertia conclusio: Non licet laicis personis, maxime illiteratis, qui non sunt in fide perfecti, de fide disputare. Quia hoc prohibitum est per Ecclesiam sub sententia excommunicationis, vt habetur in c. quicumque. 4. in h. de hære. in 6. vbi dicitur: Inhibemus quoque ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè vel priuatè de fide catholica disputare. Qui verò contra fecerint: excommunicationis laqueo innodentur. Hac via grassati sunt Lutherani, qui mulieres & artifices ad disputandum & seducendum induxerunt. ¶ Quarta conclusio: Disputare de fide coram sapientibus & doctis, gratia exercitij, vel ad probandam sufficientiam alicuius, vt in gymnasijs theologicis & vniuersitatibus, non est illicitum: ferrum enim ferro acuitur. ¶ Quinta conclusio: Disputare de fide coram simplicibus & infirmis in fide, qui non sollicitantur neque impugnantur ab hereticis, non est licitum propter periculum illorum. Quia eorum fides ex hoc redditur infirmior, quando nil diuersum audierunt ab eo quod credunt: & ideo non expedit eis, vt verba infidelium disputantium contra fidem audiant. Er sic prohibitum est in l. nemo. C. de summa Trinitate. Sic etiam intelligitur illud Aposto. Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile, nisi ad subuersionem audientium. Per quæ verba non intendebat Apostolus prohibere omnem disputationem. Quia ipse (vt dictum est) disputauit. Et circa hoc Tito scripsit de episcopo (vt dictum est) sed prohibebat disputationem puerilem & rixosam vel periculosam coram simplicibus, non autem disputationem ordinatam. ¶ Sexta conclusio: Disputare in præsentia eorum qui agitantur & sollicitantur ab hereticis, ad confirmandum eos in fide, non est illicitum, imò præceptum, vt dictum est: Quia per hoc simplices confirmantur, & tollitur hereticis decipiendi facultas: & ipsa taciturnitas eorum qui resistere debent peruertentibus fidem, est erroris confirmatio. Vnde D. Gregorius in Pastoralis ait: Sicut incauta locutio in errore protrahit: ita in discretum silentium eos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Et D. Hieronymus in epistola ad Paulinum. c. 4. Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest. Et quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus non resistat. Et ideo prælati insurgentibus hereticis & seminantibus hereses, debent fidè prædicando corroborare, & errores confutare.

Ver. 7. De Infidelitate Christianorum.

C Infidelitas Christianorum habet aliquos gradus, quos aliqui vocant species. Primus gradus siue prima species dicitur titubatio, quando scilicet aliquis non assentit firmiter his quæ sunt fidei: sed habet formidinem de opposito. Talis dicitur infidelis per defectum. vnde in cap. 1. de hereticis dicitur, Dubius in fide, infidelis est. Et hæc infidelitas cum infirmitatem quandam habeat, non demeretur abiurationem, sed benignam susceptionem, confortationem, ac roborationem. Vnde Apostolus: Infirmum in fide assumite: hoc est affectu charitatis vobis coniungite, & supportate, & non in disceptationibus cogitationum abinuicem accusantium, aut etiam defendentium. Debemus enim nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Et Christus dixit Petro: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo tales non debent inuolui pœnis iuris, nisi pertinaciter vellent in dubitatione manere. Secundus gradus siue species infidelitatis Christianorum dicitur simplex discretia eorum quæ sunt fidei, vel credulitas eorum quæ fidei contrariantur citra pertinaciam. Tales infideles dicuntur incidisse in heresim, hoc est in errorem contra fidem. Omnis enim error contra fidem, hæresis dicitur: sed non facit hominem hereticum, nisi addit pertinacia. Vnde D. Augustinus contra Donatistas c. 2. dicit D. Cyprianum, qui zelo fidei dixerat baptizatos ab hereticis esse rebaptizandos, hereticum non fuisse. Paratus enim erat potiori ratione docente corrigi. Et in 1. de Trinitate de seipso dicebat: Errare poterò, hereticus tamen non ero. Quicumque enim paratus est errorem corrigere, non est pertinax, & per consequens nec hereticus. Vnde in can. dixit Apostolus. 24. quæst. tertia

2.2.9.10. ar. 7.

In li. de vni. bap.

1. ad Titum.

2. Tim. 2.

2.2.9.11. Septe infidelitatis species.

Rom. 14. Rom. 15.

Luc. 22.

Discretia simplex.

Paratus corrigi non est hereticus.

habetur: Si qui sententiam suam, quamvis falsam atque peruersam, nulla perniciaci animositate defendunt, querunt autem tota sollicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hereticos deputandi: sed de his amplius versiculo sequenti. Hæc infidelitas, si sit pure interior, est quidem peccatum mortale, & virtutem fidei corrumpit demeritorie & effectiue dispositiue: si autem fuerit exterius manifestata, inuoluit auctorem suum sententia excommunicationis, necessitateque ad adiurationem & emendam secundum arbitrium episcopi. iuxta c. ad abolendam, de hære. Emenda autem est, vt ad agendam condignam poenitentiam in perpetuo carcere detrudatur, vt habetur in c. excommunicatus, in 2. eodem tit. Possunt tamē inquisitores vna cum prælatis, cuius iurisdictioni sub sunt, super huiusmodi poena cum eis dispensare, vel eam mutare cum viderint, vt habetur in c. vt commissi, §. necno, de hæret. in 6. Abiurationis autem forma sumitur ex c. Ego Berengarius, de consec. dist. 2. & fit hodie communiter hoc modo: Ego N. nunc cognoscens veram, catholicam, & Apostolicam fidem, anathematizo omnem hæresim, præcipue eam de qua condemnatus sum, videlicet, &c. (hic inferuntur errores de quibus est condemnatus) & quamcumque aliam hæresim. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & apostolicæ sedi, & corde & ore profiteor me eandem fidem tenere, quam Romana Ecclesia tenet: Iurans per sacrosanctam & homouisionem Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi euangelia, eos qui contra hæc fidem venerint, cum dogmatibus suis æterno anathemate dignos. Quod si ego aliquando contra hoc aliquid sentire aut prædicare presumpsero: canonum seueritati subiaceam. Lecto, perlecto, sponte subscripsi hanc meæ fidei confessionem. Et hoc dicto, subscribit se notarius, postmodum apponit testes presentes, & subscribit etiam se: & talis abiuratio ponitur in actis & archiuus curiæ.

Ver. 8.

De Hæresi & Hæreticis.

Hæresis quid.

Tertius gradus siue species infidelitatis dicitur hæresis perfecta, quæ potest sic describi: Hæresis est assertio falsa, siue dogma falsum catholicæ veritati contrarium, cum pertinacia in eo qui Christianam fidem professus est. Dicitur assertio vel dogma falsum, & non factum peruersum: quia factum peruersum contra veritatem catholicam, non est hæresis: sicut furari aut adulterari. Effet tamen hæresis dicere & asserere quod furari & adulterari non est peccatum. & sic de aliis. Catholica autem veritas secundum dominum Cardinalem de Turre cremata, in sua summa de Ecclesia lib. 4. parte 2. c. 8. est veritas pendens ex diuine reuelationis lumine supernaturali, mediate vel immediate, explicitè in propria verborum forma, vel implicitè: vt ea quæ pendent ex illis in bona & necessaria consequentia. Et sic omnia quæ explicitè habentur in articulis fidei, & in sacra scriptura ac determinationibus vniuersalis Ecclesiæ, vel possunt ab eis deduci in bona & necessaria consequentia, sunt de fide, & opposita sunt hæreses. Ideo hæc esset hæretica, Christus non est risibilis: quia licet eius opposita non explicitè contineatur in sacra scriptura: tamen opposita potest deduci ex articulis fidei. Quia bene sequitur, Omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est risibilis. Hæc infidelitas siue hæresis subiectiuatur in intellectu, cum intellectus sit principium elicitiuum actus infidelitatis: quemadmodum & fidei: quia opposita habent fieri circa idem. Veruntamen quemadmodum fides pertinet ad voluntatem imperatiue, & tanquam primum motiuum per piam affectionem: Sic etiam infidelitas pertinet ad voluntatem per impiam & malam affectionem. Infidelitas quidem Gentilium & Iudæorum habet malam affectionem circa finem, qui est Christus, quem totaliter negant. hæresis autem non habet impiam aut malam affectionem circa finem, scilicet Christum, sed circa media: quia deficit in eligendo ea, quibus Christo assentiendum est: quia non eligit ea quæ sunt verè à Christo tradita: sed ea quæ sibi propria mens suggerit, & ideo hæresis est infidelitatis species, pertinens ad eos qui Christi fidem professi sunt. Ideo D. Hiero. dicit, Hæresis Græcè ab electione dicitur: quia scilicet eam vnusquisque eligit disciplinam, quam putat suo proprio iudicio esse meliorem: non autem disciplinam publicam, quæ diuinitus traditur. Et sic ad hæresim perfectam

Catholica veritas quid

Super epi. ad Galat.

Hæresis perfecta duo requirit. Hæresis quæ differt à secta, & schismate.

Hæresis diuiditur.

Apostasia quid.

c. 5. §. 7. ver. 3.

(quæ facit & denominat hominem hæreticum) duo requiruntur, scilicet error in intellectu, & pertinacia malæ electionis in voluntate: vt scilicet non sit paratus corrigi, prout dictum est. Et quia hæresis habet quandam similitudinem cum secta, superstitione, & schismate: ideo contrahit quandoque nomen illorum, differunt tamen abinuicem. Quia secta importat diuisionem à communi sententia, circa quamcumque materiam. vnde philosophi discedentes à communi opinione aliorum philosophorum, sectam facere dicebantur. Hæresis verò diuisionem & separationem importat: sed addit quod sit contra veritatem catholicam, & sic hæresis potest dici secta, sed non e conuerso. Superstitio autem importat superfluitatem & contrarietatem contra cultum Christianæ religionis, & per hoc etiam diuisionem. Sic etiam hæresis importat diuisionem & contrarietatem contra fidem, quæ est fundamentum religionis Christianæ: Sed schisma ex sua ratione importat diuisionem contra bonum commune. Hæresis superaddit: quia importat diuisionem & separationem contra bonum commune fidei, & Ecclesiæ vnitatem. & sic omnis hæreticus est schismaticus, sed non e conuerso. Ex prædictis apparet primo, quod hæresis diuiditur in hæresim simplicem siue imperfectam, & in hæresim perfectam. Hæresis simplex est, quando quis non totaliter discedit à fide, nec habet pertinaciam adiunctam, sed admittit correctionem. Hæresis perfecta est, quando est adiuncta pertinacia. de poena illius dictum est versiculo præcedenti. Apostasia est, quando quis totaliter discedit à fide, vt inferius dicitur. Differentia est inter hæresim simplicem, & hæresim perfectam: quia hæresis simplex non nominat hominem hæreticum: & quia non habet adiunctam pertinaciam, sed admittit correctionem. Perfecta verò hæresis facit & denominat hominem hæreticum, & habet secum adiunctam pertinaciam: & nullo modo admittit emendam siue correctionem. Quid autem dicatur pertinacia, & quibus modis aliquis possit conuinci de ea, dictum est. Secundo ex præ-

præmissis apparet quis sit hæreticus: ille scilicet qui assentit pertinaciter alicui sententiæ contra veritatem catholicam. Aliqui verò sic definiunt hæreticum: Hæreticus est, qui relicta fide & Ecclesiæ doctrina, alicuius temporalis commodi gratia, & maxime gloriæ, falsas & nouas opiniones gignit vel sequitur, vt vel sic maneat ab Ecclesiæ diuisus. Tertio apparet quod hæresis habet tres proprietates: prima quia vt cancer serpit. Secunda, quia est morbus incurabilis, sciens quia subuersus est. Tertia, quia lites, diuisiones, & schismata generat. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo: nam oportet hæreses esse.

Ver. 9. De causa, origine, ac fine Hæresis & Hæreticorum.

Primam hæresis causam, fontem, & originem Christus Matth. 13. in parabola zizaniorum, per quæ hæreses significantur, ostendit inquiens, Inimicus homo (hoc est inimicus hominis) hoc fecit. Inimicus autem hominis est diabolus, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Ideo i. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus circuit: querens quem deuoret. Diabolus enim primum falsum dogma & primam falsam assertionem contra veritatem diuinam in paradiso terrestris seminauit. Dixit enim Adæ Deus, De ligno scientiæ boni & mali ne comedas: in quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris. Diabolus autem mulieri suæ captiosæ interrogationi respondenti, assenerauit: Nequaquam moriemini: sed eritis velut dii, scientes bonum & malum. Ab eo tempore non cessauit falsas opiniones gignere, & schismata suscitare. Hic turrim Babel ædificari persuasit. Hic Dathan, Abiron, & Chore contra Moysen & Aaron concitauit. Hic se futurum esse spiritum mendacij in ore prophetarum Achab dixit, & præualuit. Hic tempore Christi hæresim Sadducæorum de resurrectione seminauit & fouit. Ideo Christus: Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius, scilicet mendacij. & Apostolus: Timeo ne sicut serpens decepit Euam astutia sua: ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo Iesu. Inducit autem diabolus hominem in infidelitatem & hæresim per libertatem carnis, qua soluantur omnes vires, & accenditur libido, & inanis gloria, atque cupiditas dominandi. Commune est enim omnibus ferme hæreticis propriam aucupari gloriam, magnaque ambire. Theobutes enim (quia episcopatus repulsam patiebatur) Ecclesiam cepit perturbare, & omnia corrumpere. Valentinus etiam episcopatum ambiens, & frustratus, nouam hæresim contra Christi humanitatem confinxit. Nouatus cupiditate ductus, cum in Ecclesia Episcopus esse nequiret, se ab aliis episcopum creare fecit extra Ecclesiam, vt episcopus hæresim suam introduceret. Apollinaris etiam videns se contentiosum & in disputationibus triumphare, nouam hæresim adinuenit. Arrius gloriæ, laudis, nouitatisque cupidus, praua de fide Christi proferre conatus est. Acrius quoque ambiens episcopatum, nec valens assequi, dixit presbyteros ab episcopis solo nomine differre. Ioannes Viclesfz episcopatum Vigorien. ambiuit, quo frustratus Ecclesiam cepit persequi. Tandem Lutherus, quia indulgentiarum præco & commissarius esse nequiuit, eas esse nullas contendit, & contra Ecclesiam de baccharis est, omnesque ferè sopitas & damnatas suscitauit hæreses.

Ver. 10. De Versutijs Hæreticorum.

Omnes hæretici hac vtuntur versutijs (secundum D. Augu.) quod conantur ex scripturis sacris perperam intellectus defendere & fulcire errores suos, atque prauos mores: & in lib. contra Donatistas. c. 19. allegans illud Ezech. 16. Sumens de vestimentis meis fecisti tibi excelsa: Hæretici (inquit) ad imagines fantasmatum suorum (quibus voluptari carnalis anima delectatur) conuertunt omnia sacramenta & verba sacrorum librorum: quasi grande & non vitiosissimum dicendi genus sit, deprauare sententias, & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnantem. vt D. Hiero. ait in epistola ad Paulinū. c. 6. & D. Petrus dicit, D. Pauli epistolas ab indoctis & instabilibus depruari, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Plerumque truncatè allegant, vt magis appareant, & reprobata afferunt expositiones. Nonnunquam argumenta sanctorum & antiquorum doctorum ingerunt pro resolutionibus: vt nostris temporibus in lib. cui titulum apposuerunt, Vnio decidentium. Tertulianus aduersus Valentinianos aliam versutijs detegit, dicens: Hæretici nil magis curant, quam occultare vel dissimulare in oculis circumsectorum ea quæ prædicant, & paulatim in angulis coram incautis detegere. Vnde in Historia Ecclesiastica lib. 7. c. 25. dicitur, quod Paulus Samosatenus suam hæresim nunc occultare, nunc dissimulare conabatur. Hac vtuntur nunc Lutherani & neoterici hæretici, ne possint conuinci, ac etiam versutijs Arrij: qui, vt habetur in Historia Tripartita lib. 5. c. 34. & 42. Ne nobiscum compelleretur fateri homouisionem, hoc est eiusdem substantiæ siue consubstantialitatem patri filium, petebat submoueri quæstiones & inquisitiones. Licet Christus contra Scribas & Phariseos eis vsus fuerit, Sic hodie vnicuique mas rationes quas soluere nequeunt, sophismata vocat. Tergiuersationibus & dolosis æquiuocationibus, si virgeantur, euadere nituntur, omnia ambigua, inuoluta, adumbrata, & prompta proferunt, vt non facile eorum sententia innotescat. Inde dolis insidiantur, vt non nisi docti & in eorum versutijs exercitati, eos valeant deprehendere. Narrat D. Aug. quomodo Celestinus Pelagiana infectus hæresi, purgas se coram Innocentio papa, dixerit: Damno eos qui dicunt peccatum Adæ ipsi soli obfuisse, & non generi humano. Damno insuper quod infantes nuper nati in eodem essent statu, in quo Adam fuit ante peccatum. Hanc audiens Innocentius confessionem, existimauit eum sentire secundum veram Ecclesiæ fidem, quod Adam traduxisset originale peccatum in posteros, quodque egeant infantes baptisate. Ipse verò Celestinus cum in sua se recepisset conuenticula, liberius loquens ait: Adam obfuit humano generi, solum dando inobedienciæ exemplum, non autem peccatum originis in posteros transfundendo. Dixitque infantes abluendos baptisate sacro, non vt deleatur peccatum aliquod: (Nam illud nullum esse putabat) sed vt consequi valeant regnum caelorum, propter Domini sententiam dicentis, Nisi

Hæreticus quis dicitur. Ad Tit. 1. 1. Cor. 12.

Matth. 13.

Sapient. 1. Diabolus primam hæresim seminauit. Gen. 2.

Gen. 10.

Ioan. 8.

2. Cor. 11.

Libertas carnis est hæresis via. Proprijs hæreticorum quid.

Li. de Trinitate. c. 3.

Omnes hæretici nituntur ex sacris literis confirmare suas hæreses.

2. Petr. 3.

Alia versutijs hæreticorum.

Versutijs Arrij.

In 2. com.

Epist. Pelagiana. Versutijs Celestini.

Ioan. 3.

quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. De eorum obscuritatibus simulatis vide Irenæum aduersus hæreses, lib. 1. c. 5. Hiero. de Praga, cum ei imponeretur quod dixisset panem manere post consecrationem Eucharistiæ, verum est (inquit) apud pistorum: tamen re vera erat illius sectæ. Valden interrogati, vtrum in sacramento altaris esset verum corpus Christi, dixerunt quod sic, propter verbum Domini dicentis, Hoc est corpus meum. Vbi autem vrgebantur, dicebant ibi esse corpus Christi non in veritate, sed in figura, sicut Ioannes fuit Helias. In historia Tripartita habes dolum Arrij, qui percontatus ab imperatore, si decreta Niceni concilij veller seruare: ille nil immoratus, repente se subscripsit. Cùmque imperator illi iusurandum inferret, mox iurauit se credere quod scripserat, scilicet secta suam quæ in charta scripserat, & sub ala sua occultam tenuerat, & se iurasse verum credidit: licet imperator de subscriptione Niceni concilij inquisisset. De eorum versutia D. Hiero. in Apologia contra Origen. epistola 32. Si (inquit) hæretici vrgeri coeperint, aut subscribendum eis fuerit, aut exeundum de Ecclesia, miras strophas videas. Sic verba temperant, sic ordinem vertunt, & ambigua quæque cōcinnant, vt nostram & aduersariorum fidem teneant: vt aliter catholicus, aliter hæreticus, quasi non eodem spiritu, & Apollo Delphicus atque Lixias oracula fuderit Cræso & Pyrro, diuersis temporibus, sed pari illudenti strophæ. Exempli causa pauca subiiciam. Credimus (inquiunt) resurrectionem futuram corporum. Hoc si bene dicatur, pura confessio est: sed quia corpora sunt cælestia & terrestria, ponunt corpus: vt orthodoxus audiens carnem putet, hæreticus vt spiritum recognoscat. Hæc prima eorum decipula. Quæ si deprehensa fuerit, instrunt alios dolos, & innocentiam simulant, & malitiosos nos vocant, quasi simpliciter credentes, aiunt: Credimus resurrectionem carnis. Quid quæris amplius? Et in peruersum studiis commutatis, nos Sycophantæ, illi simplices appellantur. Quod si obduraueris frontem, & vrgere ceperis carnem digitis tenens, an ipsam resurrectionem dicant quæ tangitur, quæ cernitur, quæ incedit & loquitur: Primò rident, deinde annuunt, dicentibusque nobis vtrum capillos & dentes, pectus & vèrem, manus & pedes, cæterisque artus resurrectio exhibeat: tunc vero risu se tenere non possunt, cachinnisque soluentes ora, tonsores nobis necessarios, & placentas, & medicos, & sutores ingerunt. vltroque interrogant, vtrum credamus & genitalia vtriusque; sexus resurgere. Nostras genas hirtas, foeminarum lenes fore, & habitudinem corporis pro maris & foeminae distinctione diuersam. Quod si dederimus, statim expetunt vuluam & critum, & cætera quæ in ventre & sub ventre singula mēbra negat, & corpus quod constat ex membris, dicunt non resurgere. Hactenus D. Hiero. His sermonibus inuolutis cōcinnationibusque mendosis hærefiarchæ Ecclesiam Christi lacerant atque corrūpere nituntur. Has strophas facile est inuenire in Lutheranis, præcipue circa fidei iustificationem. Si vrgeantur quod fides potest absque charitate & gratia esse, respondēt illam nō iustificare, sed quæ per dilectionem operatur. Si dilectio, spes, poenitentia, & opera aliarum virtutum adducantur, dicunt quod fides omnia necessaria ad iustificationem includit, conformiter ad D. Pau. dicentem, Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt, &c. Si dicatur quod D. Pau. dicit opera prædicta ex fide originari, & ideo non sequitur, Radix gignit fructus, ergo sola radix gignit fructus. Rident, vocant sophistas, & oblatrant, conuicia penè innumera confingentes. Et in suis conuenticulis & apud simplices solam fiduciam iustificare dicunt, poenitentiam omnino abnegantes. Si præueniantur in iudicio, ab initio fugam mutato habitu præsidium arbitrantur. Si capiantur ad corpus, & super impositis interrogentur, potenter contempto iuramento quidquid etiam si coram testibus dixerint, inficiantur. Si accarentur testes, friuolas adducunt obiectiones & conuicia, & per complices minis ac aliis inordinatis & illicitis mediis testes subornare & corrumpere conantur. Si conuincantur, glosant ad bonum sensum, vt dictum est, vt vel sic elabi possint: & ad hanc insaniam venerūt, vt veros catholicos & Ecclesiæ authoritatem obseruantes, eorumque erroribus contradicentes, non veantur publicè hypocritas, Phariseos, & hæreticos prædicare. Quare monendus est populus, ne tales qui ab Ecclesiæ catholice fide, & ritibus vniuersaliter obseruatis discrepantia prædicantes aut annuntiantes audiant, aut in domos suas recipiant, aut eis aue dicant, prout monuit D. Ioan. in sua secunda canonica: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet ab Ecclesia receptam) non affert, nolite recipere eum in domum, neque aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. & Rom. 16. Rogo autem vos fratres, vt obseructis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt: & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri. Et per dulces sermones seducunt corda innocentium. & Galat. 1. Sed licet nos aut angelus de celo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis (scilicet explicitè vel implicitè) anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præterquam (hoc est contra id) quod accepistis, anathema sit: & ad Timor. Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem (scilicet matris Ecclesiæ) est doctrina, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, &c. Et in fine eiusdem capi. O Timothee depositum custodi, deuotans prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ: quam quidam appetentes circa fidem exciderunt. Christus etiam dixit, Attendite à falsis prophetis. dedit signa quibus possint cognosci: A fructibus (inquit) eorum cognoscetis eos. Primus fructus eorum, est hypocrisis & simulatio. Veniunt (inquit) in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Ab Apосто. vocantur operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi, suis affirmatiuis gloriam Dei simulant: & quædam recta docent: sed suis negatiuis Deum ignorant, & veluti cauda scorpionis mordent morsu amarissimo: nihil magis annunciant quam Christum, & nihil magis odit quam Christi imitationem: quantum Christus dixerit, Exēplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et Lucæ 14. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam,

Dolus Arrij.

Heb. 11.

Rom. 16.

Galat.

1. Tim. 6.

2. Cor. 11.

Ioan. 134.

Luc. 14.

Lutheranorum vita ex diametro pugnat cum Christo.

Ad Titum.

A suam, & sequatur me. Si perscrutari velis singula, facile reperies vitam illorum cum vita Christi ex diametro pugnare, & verificatur illud, Confitentur se nosse Christum, factis autem negant. Christus enim abnegauit semetipsum, ipsi sunt seipsum amantes, & de se præsumentes. Christus humilis, ipsi elatissimi, omnium aliorum etiam sanctorum contemptores. Christus ieiunauit & austeram vitam duxit, ipsi aduersantur ieiuniis, & voluptuosissimam ducunt vitam. Pauperes commendant, & ipsi illorum bona iniuque detinent & rapiunt: fidem prædicant, & infideliter viuunt: ab initio semipleno ore loquuntur hæreses, deinde altè prædicant: & ne reprehendi possint, submissè glosant quæ dixerunt, vel negant, vel tergiversantur, in latebris ambulant, sub caminis prædicant, non vt Christus & Apostoli, qui palam loquebantur mundo, & constanter affirmabant. hi autem (vt dictum est) inficiantur in signum euidentissimum falsitatis.

Ver. 11.

De Apostasia.

B Quartus gradus siue quarta species infidelitatis dicitur Apostasia: quæ nil aliud est, quam retrocessio: & opponitur coniunctioni. Et quia tripliciter potest quis coniungi Deo: ita tripliciter dissociari & retrocedere ab eo. & sic est triplex apostasia: primò coniungitur homo deo per fidem: & ideo quando quis totaliter recedit à deo, & totaliter negat fidem, est apostata à fide. Secundò homo coniungitur deo per debitam & subiectam voluntatem, ad obediendum præceptis eius. Et retrocessio à diuina obedientia, est apostasia ab obedientia. Hæc virtualiter inuenitur in omni peccato, formaliter autè quando contrauenit præceptis Dei vel Ecclesiæ ex contemptu. Aliquando tamen procedit ex infidelitate, vt cum quis non credit summum pontificem vel Ecclesiam non posse præcipere. & talis vt hæreticus debet puniri, vt in c. Nulli fas est. 19 dist. Tertiò coniungitur homo deo per aliqua specialia ad supererogationem pertinentia, sicut per religionem, clericaturam, vel sacrum ordinem. & si quis retrocedat, talis retrocessio dicitur apostasia à religione vel sacro ordine, vel à clericatura. Verum quia istæ coniunctiones sunt quodam modo sub ordinatæ, & vna præcedit: ideo potest esse aliquis apostata à clericatura, & tamen non erit apostata ab obedientia. Item potest esse aliquis apostata ab ordine sacro & religione, qui non erit apostata à fide. Sed cùm fides sit prima coniunctio, remota illa remouentur sequentes. Ideo Apostasia à fide continet eminenter alias. Et præterea Apostasia simpliciter & absolute atque anthonomaticè dicitur apostasia à fide: deinde de apostasia à totali obedientia Ecclesiæ: vt schismatici, deinde de apostasia à religione & ordine sacro. Apostasia à fide differt ab aliis speciebus infidelitatis: quia aliæ species vel non recedunt à fide suscepta, vel non totaliter. Et quauis infidelitas secundum se ipsam non repugnet dominio, vt dictum est: & aliqui fideles seruiuerint infidelibus, Ioseph Pharaoni, Daniel Nabuchodonosor: Apostasiæ tamè infidelitas autoritate, Ecclesiæ priuat apostatam dominio. Et licet Iuliano apostatæ aliqui milites subseruiuerint: hoc ideo patiebatur Ecclesia, quia nondum habebat potestatem compescendi principes terrenos. & sic tolerauit. Apostasia à clericatura & religione, nondum facta professione, potest esse absque peccato, ac etiam à minoribus ordinibus per secundas nuptias, vel bigamiam. Si tamen fieret ex sola libidine laicandi, & ex contemptu clericatus, non posset excusari à peccato: cùm dixerit, Dominus pars hæreditatis meæ &c. Apostasia autem ab ordine sacro aut à religione professæ, quando quis totaliter recessit ab ordine vel religione, habitum ordinis vel religionis dimittendo, aut à monasterio recedendo, cum intentione amplius non reassumendi vel reintrandi. Et talis non potest esse absque mortali, propter contemptum voti impliciti in sacro ordine, vel expliciti in professione. Tales sunt excommunicati, & tenentur reuerti ad ordinem vel religionem: & si non reuertantur, quauis absoluantur ab excommunicatione, sunt in statu damnationis, iuxta illud Lucæ 7. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno dei. Si verò habitum ad horam vel breue tēpus ex causa rationabili dimitteret aut immutaret, vt in cella propter æstum, aut dormitionem, aut balneationem, vel etiam extra cellam in via publica, propter timorem hostium seu inimicorum, aut causa vitandi maius scandalum, non peccaret. Si autem absque causa rationabili vel propter malum finem, vt liberiùs dissoluatur, peccaret mortaliter, & essent excommunicati, etiam si haberent propositum reassumendi vel reintrandi. Mitius tamen esset cum eis agendum, quam cum illis qui absque animo redeundi vel reintrandi hoc facerent.

5. 6.

De Blasphemia.

C Secundum vitium oppositum fidei, & quantum ad actum exteriorem, qui est confessio fidei & excellentiæ ac bonitatis diuinæ vel Sanctorum eius, dicitur Blasphemia: quæ nihil aliud est, quam derogatio alicuius excellentis bonitatis diuinæ vel Sanctorum. Derogatio enim excellentiæ aut bonitatis viuentium in mortali corpore, dicitur detractio, & non blasphemia: cùm non sint in firmo statu magnæ excellentiæ. Verum quia bonitas diuina in infinitum excedit excellentiam & bonitatem Sanctorum: ideo blasphemia simpliciter & absolute siue anthonomaticè dicitur derogatio excellentiæ ac bonitatis diuinæ, & per quandam analogiam & ex consequenti, Sanctorum: & fit quadrupliciter. Primò attribuendo deo quod ei non conuenit: vt cùm dicitur quod malè & iniuste facit, vel quod alio modo agere deberet, aut aliquid huiusmodi. Secundò, negando quod ei conuenit, scilicet misericordiam, omnipotentiam, gubernationem, aut aliquid huiusmodi. Sicut cùm dicitur, Deus non curat de nobis, aut in despectu dei, vel (vt aliqui Hispani) ponderet deo, vel deus non posset hoc facere. Quæ enim implicat contradictionem, non sunt factibilia. Ideo cùm non sit propter defectum potentie dei, sed propter defectum potentie passiuæ rei: non est dicendum, Deus non potest facere: sed quod hoc ex se habet vt fieri non possit. Tertiò committitur blasphemia, quando attribuitur creaturæ, quod

2. 2. q. 12. Apostasia quid est quod triplex. Apostasia à fide. Apostasia ab obedientia.

Apostasia ab ordine.

Apostasia differt ab aliis speciebus infidelitatis.

Aliquod licet religiose professio admittit habitum.

2. 2. q. 13.

Blasphemia quid.

Blasphemia quatuor modis committitur.

foli deo conuenit: Puta si diceretur quod diabolus est omnipotēs, aut quod fatum regit omnia, aut aliās quouis modo. Quarto committitur blasphemia in Sanctos, verbo vel facto, iniuria irrogando. & sicut honor qui fit imagini, exhibetur imaginato (vt supra dictum est cum de adoratione ageretur.) sic iniuria quæ fit imaginibus Sanctorum aut reliquīs eorum, irrogatur Sanctis, & dicitur blasphemia in Sanctos. Si prædictæ derogationes sint per intellectum vel affectum tantum, & consistant duntaxat in corde, dicuntur cordis blasphemias. Si autem exterius prodeant per locutionem, dicitur blasphemias oris: Si verò per facta, dicuntur facta blasphemias, ea præcipuè quæ sunt cōtra sacramenta, singulariter autē cōtra sacramentum Eucharistiæ, quod est excellentissimum. Blasphemias prohibetur secundo præcepto primæ Tabulæ. Quia magis assumit nomen Dei in vanum qui blasphemias, quàm qui sine causa rationabili deum inuocat: sicut amplius cōtrauenit huic præcepto, Nō furtum facies, qui rapit, quàm qui furatur. Blasphemias ex suo genere est peccatum mortale, cum puniatur morte, Leui. 24. Qui blasphemauerit nomē Domini, morte moriatur: Hoc tamen intelligendum est, si ex deliberatione procedat: quia aliter dicendum est, si ex subreptione vel absque deliberatione proueniat. Quod fieri potest, quādo aliquis non aduertit illud quod dicit, esse blasphemias: quod potest contingere, cum subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non considerat. & tunc est peccatum veniale, nec habet propriè rationem blasphemias, nisi materialiter. Si verò aduertat, & consideret ad significata verborum, non excusatur à mortali: sicut nec ille qui ex subito motu iræ aduertens aliquē occidit iuxta se sedentem, quia tunc cum aduertenter facit, non est motus primò primus, neque secundò primus, imò est sufficienter deliberatus: & passio videtur imperata. Idem dicit D. Tho. de periurio.

B Blasphemias simpliciter loquendo, est peccatum grauissimū in genere suo, quia cōtra Deū directè & immediatè. Et licet homicida adferat maius nocumentum proximo, quàm blasphemias deo: quia tamē in grauitate culpæ magis attenditur intentio voluntatis peruersæ, quàm affectus operis: blasphemias grauius peccat. Est etiam blasphemias grauius periurio, vt dicit Glo. super illud Ephes. 4. Blasphemias tollatur à vobis: qui enim peierat, non dicit neque asserit aliquid malum de deo, sed deum adhibet testem falsitatis, non tanquam æstimans deum esse falsum testem, sed tāquam sperans quod deus super hoc nō restituetur per aliquod euidentis signum. Canonistæ videntur identificare blasphemias cum maledico, quia habent rubricam de Maledicis, & capitula loquuntur de blasphemias, qui etiam maledicunt siue malè loquuntur de Deo & Sanctis. Theologi tamen dicunt Maledicum esse nomen generalius: accipiunt enim Maledicum largè pro omni eo qui malè dicit siue loquitur in iniuriam cuiuscunque. Et sic susurro & detractor, cōuitiator & contumeliator, sunt maledici. Specialiter verò accipiunt maledicum pro eo qui malè loquitur de Deo & Sanctis imprecatiuè siue despectiue: Blasphemias autem omnem malè loquentem de Deo, siue enunciatiuè, siue imprecatiuè. Ex præmissis apparet primò, quod Blasphemias diuidi potest in tres species, scilicet enunciatiuam, maledicam, siue imprecatiuam. & turpiloquam: quæ comitit dicitur, quando aliqui indignati resonant verba Dei aut Sanctorum, quæ videntur pudenda, vt nonnulli scelerati in Italia, vel cum adducunt membra quæ non habet: & sic ante incarnationem Christi fuisset blasphemias enunciatiua, dicere per caput vel per sanguinè Dei. Nunc autem postquam Verbu caro factum est, non dicitur blasphemias enunciatiua: quia nihil deo attribuitur quod non habeat, saltem per communicationē idiomatum: sed dicitur blasphemias turpiloqua, quia turpiter & irreuerenter talis loquitur de Deo: & habet magnam affinitatem cum maledica, & est acerrimè punienda. & D. Ludouicus talium linguas faciebat cauterisare, vt habetur in eius legenda.

Ver. 1. De Blasphemias in Spiritum sanctum.

Specialem blasphemias in Spiritum sanctum posuit Christus, dicens: Omne peccatum & blasphemias remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemias non remittetur. Et quicumque dixerit verbu in Filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo nec in futuro. & iterum, Amen amen dico vobis, quod omnia dimittentur filiis hominum peccata & blasphemias quibus blasphemauerint. Qui autem blasphemauerit in Spiritu sanctum, non habebit remissionem in æternū, sed reus erit æterni delicti: quoniam dicebat, immundu Spiritu habet. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod peccatum in Spiritum sanctum dicitur dupliciter. Primò, quando dicitur aliquid blasphemias in Spiritum sanctum, prout est nomen essentialē conueniens toti Trinitati, iuxta illud, Spiritus est Deus. Et sic non differt blasphemias in Spiritum sanctum à blasphemias in filium, cum vterque sit Deus & Spiritus sanctus. Alio modo dicitur peccatum in Spiritu sanctum, prout Spiritus sanctus est nomen vnus personæ in Trinitate: & tūc distinguitur à blasphemias in Filium hominis. Christus enim operabatur quædam humanitas, comedendo, bibendo, & alia huiusmodi faciendo: & quædam diuinitas, dæmones eiciendo, mortuos suscitando, & peccata remittendo, virtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, quo secundum humanitatem erat repletus: Iudæi autem primò dixerunt blasphemias in filium hominis, cum dicebāt eum voracem, potatorem vini, & Publicanorum amatorem. Postmodum blasphemias in Spiritum sanctum, cum opera quæ ipse operabatur virtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, attribuebant principi dæmoniorum. I deo dicuntur blasphemias in Spiritum sanctum. D. August. vocat blasphemias siue peccatū in Spiritum sanctum, finalem impoenitentiam siue perseuerantiam vsque ad mortem inclusiuè: quæ dicitur peccatum in Spiritum sanctum, quia est contra remissionē peccatorū, quæ attribuitur Spiritui sancto. Nec prædicta dixit Christus Iudæis quasi ipsi peccarent hoc modo contra Spiritu sanctu, nondū enim erant finaliter impoenitentes: sed admonuit ne taliter loquentes ad hoc peruenirent, q̄ in Spiritum sanctum

Iniuria facta Sactorū imaginibus, dicitur blasphemias.

Blasphemias prohibito. Blasphemias quæ peccatum. Leui. 24.

2. 2. q. 98. art. 3. ad 2.

Blasphemias est simpliciter grauissimū peccatū.

Blasphemias triplex.

2. 2. q. 14. Matih. 12.

Mar. 3.

Peccatū in Spiritu sanctu dupliciter consideratur. Ioan. 4.

Matih. 11.

In lib. de verb. do.

A sanctum peccarent, hoc est perseuerarent in peccatis vsque ad mortem inclusiuè: quia post mortem nō remitteretur. & hoc modo debet intelligi quod peccatum in Spiritum sanctum est irremissibile. Alij dicunt blasphemias & peccatum in Spiritum sanctum esse, quando quis peccat contra appropriata Spiritui sancto. Sicut enim Patri appropriatur potentia, & Filio sapiencia: sic Spiritui sancto bonitas. Ideo dicunt peccatum in infirmitate esse in Patrem, ex ignorantia in Filium, & ex malitia in Spiritum sanctum. Peccatum autem dicitur ex malitia, quando scienter ex ipsa electione mali quis peccat. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex consuetudine siue ex inclinatione habitus mali, qui dicitur vitium. Et sic non est idem, peccare ex malitia, & peccare in Spiritum sanctum. Alio modo contingit ex eo quod quis per contemptum abiicit & remouet id quod electionem malam poterat impedire: puta spem & timorem, quæ sunt effectus & dona Spiritus sancti in nobis: sicut & bona inspiratio, remorsus conscientiæ, redargutio, & alia huiusmodi. & sic peccare ex malitia est scienter & aduertenter complacere in peccato cognito, & resistere Spiritui sancto. & hoc dicitur peccatum in Spiritum sanctum, quod quidem potest dici irremissibile, non quod nullo modo remittatur, sicut de finali impoenitentia dictum est: sed quia difficulter remittitur, vel quia quantum est de se, non habet meritum, aut causam remissibilitatis, siue quod remittatur.

Peccare ex malitia est peccare in Spiritu sanctum.

Ver. 2. De Speciebus peccati in Spiritum sanctum.

Magister Sententiarum in 4.3. dist. 2. dicit quod sex sunt species peccati in Spiritum sanctum, scilicet: ceter desperatio, præsumptio, impatientia, obliuio, impugnatio veritatis agnitæ, & inuidia fraternæ gratiæ. Prædictæ autem species assignantur peccato in Spiritum sanctum, prout dicitur ex electione & secundo modo: quia homo impeditur ab electione peccati per spem, quæ consurgit ex consideratione diuinæ misericordiæ peccata remittentis, & præmiantis bona: & hoc tollitur per desperationem. Item auertitur homo ab electione peccati per timorem, qui consurgit ex consideratione iustitiæ diuinæ punientis peccata: & hic tollitur per præsumptionem, dum scilicet aliquis præsumit se posse gloria adipisci sine meritis, vel veniam sine poenitentia, vt Lutherani. Retrahimur etiam à peccato per agnitionem veritatis, contra quod opponitur impugnatio veritatis agnitæ, dum scilicet aliquis veritatem fidei agnitam impugnat, vt licentius peccet. Impedimur etiam ab electione peccati per auxilium interioris gratiæ, contra quod opponitur inuidia fraternæ gratiæ, dum scilicet aliquis non solum inuidet personæ fratris, sed etiam inuidet gratiæ Dei crescenti in mundo. Retrahimur pariter à peccato per considerationem inordinationis & turpitudinis peccati commissi, iuxta illud: Vide quàm vilis & abominabilis facta es iterans vias tuas. & quo ad hoc opponitur impoenitentia, non vt significat permanentiam in peccato vsque ad mortem: (quia tunc non est speciale peccatum, sed quædam peccati circumstantia:) sed prout significat propositū non poenitendi. Consideratio autem paruitatis & breuitatis boni quod quis in peccato querit, retrahit hominē à peccato, & inducere solet ad hoc quod voluntas nō firmetur in peccato. iuxta illud: Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? & hæc tollitur per obstinationem, quando scilicet homo firmat propositum suum in hoc quod peccato hæreat. & de his duobus vltimis Hiere. Nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens, Quid feci? quantum ad primum: Omnes conuersi sunt ad cursum, quasi equus impetu vadens ad prælium, quatum ad secundum. Obstinatio tamen in hac via est perfecta, sicut in damnatis, qui sic sunt in malo firmati, vt non possint diuelli. Sed in via voluntas hominis est deambulatoria, flexibilis, & mutabilis, vsque ad mortem: ideo non potest propriè esse obliuio, sed obduratio: sicut de Pharaone legimus, Induratum est cor Pharaonis. de causa verò & quomodo differant, execratio, aggrauatio, induratio, & obstinatio, amplius dicitur.

2. 2. q. 14. art. 2.

Sex species peccati in Spiritu sanctum.

Hiere. 3.

Rom. 6.

Hiere. 3.

Exod. 7. et 9.

2. 2. q. 79. art. 3. ad 4.

Ver. 3. De Præceptis Fidei.

In lege antiqua non ponuntur præcepta de Fide, cum lex non imponatur nisi subditis. Prima autem subiectio hominis ad Deum est per fidem, iuxta illud, Accedentem ad Deum oportet credere. Ideo fides præsupponitur ad legis præcepta. Et propterea Deus Exo. 20. id quod est fidei, præmittit ad legis præcepta, cum dicit: Ego sum dominus Deus tuus. Et Deuter. 6. Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est: & statim incipit agere de Præceptis. Ideo Apostolus nominat legem antiquam, legem factorum, & diuidit eam contra legem fidei, hoc est euangelium quod præcipit fidem: Qui crediderit, &c. Et alibi: Creditis in Deum: & in me credite. Et Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo.

2. 2. q. 16. Heb. 11.

Exod. 2. Deut. 6.

Rom. 3. Mar. 16. Ioan. 14.

Heb. 11.

De Spe Theologa. Caput Vndecimum.

Secunda virtus theologa dicitur Spes, quæ quo ad actum communiter sic definitur: Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia & meritis proueniens, quantum ad ipsam rem speratam: quia quo ad habitum non prouenit ex meritis, sicut nec fides: donum enim Dei est supernaturale, à Deo nullis præcedentibus meritis gratuito datum, sicut & fides, ne quis glorietur. Quo ad habitum autem sic definitur: Spes est virtus theologa, à Deo in voluntate infusa, qua homo inclinatur & disponitur ad certitudinaliter expectandam futuram beatitudinem, mediante auxilio gratiæ Dei, qui dabit facere opera meritoria ad illam consequendā. Ex præmissis apparet quod spes quæ est passio, non est virtus theologa: quia quis ea malè vti potest. Præterea quia spes quæ est passio, est actus appetitus irascibilis: & spes theologa est habitus voluntatis, quæ habet Deum pro obiecto, & non bonum sensibile, prout spes quæ est passio. Notandum tamen quod obiectum spei est duplex, scilicet materiale & formale. Obiectum materiale principale & primum, est beatitudo æterna: minus principale verò & secundarium

2. 2. q. 17.

Spes quid.

Obiectum spei materiale.

funt ea quæ conducunt ad vitam æternam. Possimus enim sperare à Deo bona præsentis vitæ, inquantum conducunt ad vitam æternam. Sicut enim fides principaliter respicit Deum, secundario ea quæ ordinantur ad ipsum: sic spes. & quanuis dicatur quod vita æterna in cor hominis non ascendit cõprehensivè: quia non potest perfectè ab homine cognosci in hac via: potest tamen cadere apprehensivè, saltem secundum communem rationem boni perfecti. & hoc modo spes in ipsam confurgit. Vnde Apostolus Heb. 6. ait: Spes incedit usque ad interiora velaminis: quia id quod speramus, est adhuc nobis quasi velatum. Ideo cum pervenerimus, cessabit spes, sicut & fides. Iuxta illud Ro. 8. Spes quæ videtur, non est spes: Nam quod videt quis, quid sperat? & 1. Corin. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Obiectum formale spei est auxiliu gratiæ Dei. Et sic spes innititur omnipotentiæ & misericordie Dei, per quæ dantur fieri merita ad eam consequendâ. Et cum auxiliu pertineat ad causam efficiëntem & mouentem, & in causis efficientibus inueniatur principale mouens, & secundariu: & Deus sit primu & principale mouens, ac collator omnium bonorum, & maxime beatitudinis: sequitur quod in solo Deo principaliter sperare debemus, & nõ in aliqua creatura: cum nulla talis possit hominẽ beatificare. Ideo Hic. 17. Maledictus homo qui cõfidit in hoĩe, scilicet primo & principaliter. Licitu tamen est sperare in hoĩe aut angelo, sicut de agẽte & mouente secundario & instrumẽtali, per quod quis iuuatur ad bona in beatitudinẽ ordinata consequenda. Et hoc modo ad Sanctos conuertimur: & ab hominibus etiam aliqua petimus & speramus. Vnde vituperantur illi, de quibus aliquis confidere non potest ad auxiliu ferendum. Spes consequitur fidem, sic quod non potest exire in actum absque actu fidei. Nec obstat quod actus fidei gratia informatus sit meritorius: quia non requiritur quod omnis actus meritorius habeat spem præcedentem: sufficit enim quod habeat concomitantem. De habentibus spem, & de augmento & corruptione spei, proportionabiliter dicendũ est, sicut dictum est de fide c. 10. §. 3. ver. 5. & 6. Ex quibus apparet quod spes & fides non sunt semper simul: & quod spes absque fide corrumpi potest, licet non e conuerso, secundum aliquos.

1. Cor. 2.
Heb. 6.
Rom. 8.
1. Cor. 13.

In solo Deo principaliter est sperandum.
Hier. 14.
Sperare secundario in creaturis licet.

c. 10. §. 3.
ver. 5. & 6.

2. 2. q. 20.
Desperatio quale peccatum sit.
Hier. 25.

Prouer. 14.
In lib. de sum. bo.

Primum remedium contra Desperationem.
Ezech. 18.
Matth. 4.
Heb. 6.

Act. 10.
Matth. 9.

Secundum remedium.
2. 2. q. 22.
art. 4.
Luxuria & aecidia sunt cause desperationis.
Gen. 4.
Matth. 27.
Rom. 5.
Psal. 143.
Ezech. 18.
1. Cor. 10.

De Vitiis spei oppositis.

Spei Theologicæ opponuntur duo vitia, scilicet desperatio & præsumptio. Desperatio est diffidentia de assequenda beatitudine, propter defectum gratiæ & meritorum propriorum: vt cum quis æstimat se damnandum, quia non credit Deum illius miseretur, nec intendit conuerti. Desperatio est grauissimum peccatum, scilicet in genere suo, & homini periculosissimum, iuxta illud, Plaga mea renuit curari. Et Hier. 3. Infanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Et sic desperatio est grauius peccatum peccatis oppositis virtutibus moralibus, propter nobilitatẽ obiecti, à quo auertitur principaliter & directè. Est tamen secundum se minus peccatum quàm infidelitas & odium Dei, quæ sunt contra Deum: desperatio verò contra se. Infidelitas enim prouenit ex hoc quod homo veritatem Dei non credit. Odium verò prouenit ex hoc quod voluntas hominis ipsi diuinæ bonitati contrariatur: desperatio autem à se, ex quo homo non sperat se bonitatem Dei participaturum. Sed si comparatur desperatio ad illa duo peccata, ex parte nostra est periculosior: quia per spem retrahimur à malis, & inducimur ad bona consequenda. & ideo sublata spe, homines effrenatè labuntur in vitia, & à bonis operibus retrahuntur. Vnde super illud, Si desperaueris lapsus in die angustiar, minuetur fortitudo tua, dicit Glo. Nil est execrabilius desperatione. & Isidorus ait: Patrare flagitium mors animæ est, sed desperare est descendere in infernum.

De Remediis contra Desperationem.

Potissimum remedium contra Desperationem est consideratio infallibilis promissionis Dei, quam pollicitus est per Ezech. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. & per Christum: Pœnitentiam agite. & appropinquabit regnum cælorum. Et ideo Hebr. 6. Homines per maiorem suum iurant. & omnis controuersiar eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationem hæreditibus, immobilitatem consilij sui, interposuit iusurandum: vt per duas res immobiles (quibus impossibile est mentiri Deum) fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam & firmam, incedentem usque ad interiora velaminis, vbi præcurfor pro nobis introiit Iesus: qui non est acceptor personarum (vt habetur Act. 10.) sed in omni gente, qui timet Deu, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Qui Pharisæis murmurantibus quod cum Publicanis & peccatoribus manducaret, respondit: Non est opus medico valentibus. Euntes autem discite, Quid est, misericordiam volo, & nõ sacrificiu: Non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Aliud remedium contra desperationem, est vitare causas ex quibus procedit desperatio, quæ sunt principaliter duo peccata. Primum est luxuria, per quam aliquis afficitur corporalibus voluptatibus & delectationibus venereis, quæ maxime alliciunt, ex quarum affectu contingit quod homo fastidit bona spiritalia, & non sperat ea quasi quædam ardua bona. Secundum peccatum est aecidia, quia quod quis non æstimet aliquod bonu arduum, vt possibile adipisci per se vel per alium, prouenit ex nimia deiectione: quæ aecidia est quædam tristitia deiectiua sui ipsius, ideo generat desperationem, si magnitudo peccati commisi à tentatore ingeratur, sicut factum fuit Cain, qui dixit: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Et Iudæ qui ait: Peccaui tradens sanguinem iustum. Verumtamen erigere debet illud, Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. & illud D. Bern. Abyssus peccati abyssum inuocat misericordiar. Et illud Psal. Miserationes eius super omnia opera eius. Et Ezech. 18. Nunquid voluntatis meæ est mors impij, an non vt conuertatur à viis suis & viuatur? & in eodem c. Et quare moriemini domus Israël.

Quia

Quia nolo mortem peccatoris, Reuertimini & uiuite. Si frequens casus & recidiuatio perterreat, omnipotentia Dei & fidelitas eius, ad memoriam reducatur, iuxta illud: Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Amplexemur meritum passionis Christi, qui abundè satisfecit. Contemlemur sua sanctissima sacramenta, quæ nobis in remedium contulit, & quibus virtutem dedit. Recolamus Ecclesiæ unitatem & pietatem: inuocemus suffragia D. Virginis & Sanctorum: & cum Sanctis & bonæ conuersationis hominibus conuersari studeamus. Auxiliu Dei imploremus, & contra desperationem & alia peccata præualere poterimus.

De Præsumptione.

AD multipli præsumptionis acceptione abundè dictum est. Nunc de ea, secundum quod est peccatum spei oppositum per excessum, dicendum est. Præsumptio est temeraria expectatio æternæ beatitudinis absque gratia & meritis: vt cum quis sperat consequi peccatorum veniam sine pœnitentia, vt Lutherani: vel peruenire ad gloriam sine meritis, vt Lucifer. Hæc præsumptio est peccatum mortale, vt pote derogans diuinæ dispositioni, quæ decretum est quod non dabitur venia peccatorum absque pœnitentia, neque gloria absque meritis. Peccatum hoc (vt dictum est) inter species peccati in Spiritu sancto computatur: quia scilicet per huiusmodi præsumptionem tollitur vel impeditur auxiliu Spiritus sancti, per quod homo reuocatur à peccato, & inducitur ad pœnitendum & merendum. Hoc peccatum opponitur spei per excessum, non ab intensione actus, quia nullo modo potest quis nimis sperare de Deo: sed ex hoc quod sperat aliquid, quod non conuenit sic sperare ab eo. Est tamen minus peccatum quàm desperatio, quoniam magis est proprium Dei misereri & parcere, quàm punire, propter infinitam eius bonitatem. Misereri enim Deo conuenit secundum se, punire autem, secundum peccata nostra. Vnde dicit D. Thomas, quod præsumptio directè procedit ex superbia, quæ aliquis tantum se existimat, quod propter suam excellentiam debeat ei gloria, vt Lucifer: vel etiam quod Deus eum peccantem non puniat, nec à gloria excludat, sed potius misereatur.

Ver. 1.

De Præceptis ad spem pertinentibus.

Præcepta fidei & spei non ponuntur neque dantur in decalogo: quia fides & spes sunt virtutes præambulæ ad legem. Præcepta verò quæ sunt legis, imponuntur homini iam subiecto & ad obediendum parato. Ideo solum proponuntur præcepta legis per modum præceptorum: Fidei verò & spei præcepta non erant proponenda per modum præceptorum, quia nisi iam homo crederet & speraret, frustra proponerentur. Sed sicut fidei præceptum proponendum fuit per modum denunciationis & commemorationis (vt dictum est c. 10. §. 6. versic. 3.) sic præceptum spei per modum promissionis: qui enim obedientibus præmia promittit, ex hoc ipso incitat ad spem. Vnde omnia promissa quæ in lege continentur, sunt spei excitatiua. Ideo Psal. Spera in domino, & fac bonitatem, & passeris in diuitiis eius. Et Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.

De Charitate, Caput duodecimum.

Charitas virtus theologa dicitur Charitas, quæ quod ad habitum potest sic definiri: Charitas est virtus theologa, à solo Deo in voluntate hominis infusa, gratiæ gratum facientis, cõnexa, per quæ homo inclinatur ad diligendũ Deu super omnia, & proximu propter Deu sicut seipsum. Quantum ad actũ verò D. Aug. dicit: Charitatẽ voco motũ animi ad fruendũ Deo propter seipsum. Ex hac definitione apparet primo, quod Charitas est aliquid creatũ in anima, cum sit virtus, & omnis virtus sit habitus & qualitas. Itẽ etiã quantum ad actũ quia motus animi est aliquid creatum. Nec est tenendus in hoc Magister Senten. qui in 17. dist. primi, dicit quod charitas est ipsemet Spiritus sanctus, metẽ inhabitans, mouens ipsam voluntatẽ immediatè sine aliquo habitu: contra illud Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Spiritus autem sanctus non diffunditur nisi per effectus. Ideo Clemens papa quintus in concilio Viennen. (vt habetur in Clement. vni. §. fina. de summa Trinitate & fide catholica) sic ordinauit: Nos attendentes generalem efficaciam mortis Christi, quæ per baptismã communiter applicatur omnibus baptisatis: Opinione (quæ dicit tam paruulis quàm adultis conferri in baptismo in formantem gratiam & virtutes) tanquam probabiliorem, & dictis sanctorum & doctorum modernorum theologiæ concordem, sacro approbante concilio, duximus eligendam. Nec obstat quod 1. Ioan. 4. dicitur, Deus charitas est: quia ibi accipitur charitas pro æterna Dei dilectione, qua nos diligit, quæ dicitur charitas increata. Sed cum voluntas Dei, qua diligit nos, & vult nobis bona, & nos esse amicos, semper sit efficax: necesse est quod ex illa charitate increata fluat in nobis alia charitas creata, qua diligimus eum sicut amicum. & licet Deus dicatur vita animæ effectiue, scilicet per charitatem. Nec obstat quod nihil creatum potest esse infinitæ virtutis: igitur nec charitas, quæ perducit ad bonum infinitum: quia non virtute sua, sed in virtute agentis inducit & mouet illam. Secundo ex prædicta definitione inferitur, quod charitas quantum ad actum, est quidam amor non concupiscentiæ, quos diligimus creaturas propter nos, inquantum subserviunt nobis: sed est amor amicitia, quæ importat mutuam dilectionem. Vnde Ioannis 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Et sic charitas est amicitia hominis ad Deum, vt obiectum beatitudinis. Et cum bonitas diuina, quæ est obiectum formale, finis, & ratio diligendi sit vna: ideo non est nisi vna charitas, quæ se extendit ad omnia diligibilia ordine quodam, vt infra dicitur. Et per consequens non sunt plures species charitatis, quemadmodum possunt esse plures species amicitia: quæ est inter homines, secundum diuersitatem finium, scilicet amicitia utilis, delectabilis, & amicitia amicitia.

2. 2. q. 23.
Charitas quid.
Charitas est quid creatũ.
Magister Senten. non tenetur in hoc.
Deuero.
Charitas nõ est amor concupiscentiæ.
Ioan. 15.
Charitas non diuiditur in plures species.

honesti, vel etiam secundum diuersitatem communicationum, in quibus amicitiae fundantur. Quorum una fundatur super communicatione naturali, alia super communicatione ciuili vel peregrinationis. Ideo alia est amicitia consanguineorum, alia ciuili, alia peregrinantium. Tertiò infertur quòd charitas est perfectior & excellentior fide & spe, & per consequens omnibus virtutibus, cum charitas attingat Deum, vt in ipso sicut: Fides verò & spes, secundum quod ex ipso prouenit cognitio veri vel adeptio boni. Ideo 1. Cor. 13. Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas. Quomodo autem charitas sit forma virtutum, dictum est c. 10. §. 2. non quidem exemplariter, sed magis effectiue & ordinatiue. Quarto infertur quòd voluntas est subiectum charitatis, & Deus in se consideratus, obiectum & causa efficiens & infundens eam, obiectum autem formale est bonitas diuina. Et quauis angelis infuderit in primo instanti secundum proportionem naturalium, eo quòd omnes secundum suam proportionem erant dispositi, & totaliter ferebantur in Deum, & sunt semper in actu, & toto conatu operantur: ideo superiores maiori conatu secundum conditionem suæ naturæ feruntur, quam inferiores: In hominibus tamen non infundit Deus charitatem aut gratiam secundum proportionem naturalium, quia homo est naturæ rationalis, cui competit quandoque esse in potentia, quandoque in actu. Et ideo non oportet quòd feratur totaliter in id in quod ferretur: sed is qui habet meliora naturalia, potest habere minorem conatum.

S. I.

De Augmento Charitatis.

Charitatem aliquam esse alia maiorem constat ex verbo Christi dicentis, Maiorem charitatem nemo habet, Et ex illo Luca 7. Cui minus dimittitur, minus diligit: Non solum in diuersis, sed etiam in eodem successiue, pro statu viæ, quia potest augeri (vt dictum est de fide.) Vnde D. Augustinus dicit: Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex hoc enim dicimur viatores, quòd in Deum tendimus: & quanto magis tendimus, tanto magis appropinquamus. Hanc autem propinquitatem facit charitas, per quam magis vnimur Deo. Ideo de ratione charitatis viæ est vt possit augeri. Si enim non posset augeri, iam cessaret viæ progressus. Ideo Apostolus Charitatem viam esse demonstrat: Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro: & subiungit de charitate. Ideo in clemen. ad nostrum, de hæreticis, ex concilio Vienon. reprobantur errores Begardorum, inter quos primus erat quòd homo in via præsentitantum & ralem gradum perfectionis potest acquirere, quòd redditur omnino impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit. Augetur autem charitas non per additionem gradus ad gradum, cum sit forma simplex & spiritualis, & in subiecto spirituali: nec etiam extensiue, sicut scientia Geometriæ, quæ successiue se extendat ad omnia illa quæ sunt ex charitate diligenda: sed intensiue per maiorem radicationem & participationem ipsius in subiecto. Et licet D. Thomas dicat, quòd charitas augetur essentialiter, non est ita intelligendum quòd esse incipiat, vel esse desinat in subiecto, quando augetur: sed ita quòd magis ac magis in subiecto radicetur. Et sic charitatem augeri per essentialitatem nil aliud est, quam eam magis inesse subiecto, quòd est ipsam magis radicari in subiecto, vel ipsam habere maiorem efficaciam ad producendum feruentiorem actum, sicut de calore videmus. Augetur verò per actus nostros, non effectiue, cum excedat naturam actuum nostrorum: sed dispositiue & meritoriè, non quidem quolibet actu: quia cum homo sit liberi arbitrij, non conatur semper secundum totam latitudinem charitatis. Et sic potest ita remisse operari, quòd non augebitur: quia à proportione minoris inæqualitatis non fit actio: imò potest homo adeo remisse operari, quòd magis meretur corruptionem quam augmentum, iuxta illud: Vtinam calidus aut frigidus esses: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Et licet quolibet actu charitatis mereatur vitam æternam: non tamen statim, sed suo tempore dandam. Sic quilibet actus charitatis meretur augmentum, non tamen statim augetur: sed quando aliquis conatur ad huiusmodi augmentum. Et si alicubi D. Thomas dicat quòd quolibet actu charitas augetur, vel meretur augeri, intelligendum est dispositiue incompletè, sicut guttæ cauantes lapidem disponunt, & vltima in virtute præcedentium cauat: sic etiam in augmento hominis non qualibet comestione augetur puer, sed disponitur ad augmentum. Et quanquam possit in infinitum (hoc est, non tantum quin magis) augeri in via: nunquàm tamen erit essentialiter infinita, neque poterit peruenire ad perfectionem ex parte diligibilis, scilicet Dei, vt tantum diligatur, quantum diligibilis est: quia cum quilibet creatura sit finita, non potest ipsum infinite diligere, sicut diligibilis est. Sola enim charitas Dei hoc modo est perfecta. Non potest etiam esse perfecta in hac via ex parte diligentis perfectione patriæ, vt scilicet tantum diligat quantum potest, siue quæ totus conatus hominis semper feratur in Deum: quia non est possibile in via, propter humanæ vitæ infirmitatem, semper actu cogitare de Deo, & moueri toto conatu dilectionis ad ipsum. Ideo Christus de Ioanne Bapt. dixit: Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno celorum, maior est illo, quantum ad actum charitatis, licet non quoad habitum. Potest tamen charitas in hac via esse perfecta perfectione viæ, quia tantum diligit quantum Deus requirit, & quæ vita hæc non possit transigi absque peccato veniali, iuxta illud: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: propter hoc tamen non impeditur perfectio charitatis, quia peccatum veniale non contrariatur habitui charitatis, sed actui. Charitatis augmentum (secundum D. Augustinum super primam Can. Ioannis): diuiditur, scilicet in incipientium, proficientium, & perfectorum. ait enim: Charitas cum fuerit nata, nutritur, quòd pertinet ad incipientes: cum fuerit nutrita, roboratur, quòd pertinet ad proficientes: cum fuerit roborata, perficitur, quòd pertinet ad perfectos. Primò quidem incumbit homini studium principaliter ad recedendum à peccato, & resistendum concupiscentiis eius, quæ in contrarium

c. 10. §. 2.
2. 2. §. 24.

2. 2. §. 24.
art. 4.
Ioan. 15.
Super Ioan.
Charitas
vera semper potest
augeri.
1. Cor. 12.

2. 2. §. 24.
art. 4. ad 3.

Apoc. 3.
An quolibet
libet actu
charitatis augetur.

Charitas
via non potest
peruenire
ad perfectionem
charitatis patriæ.

1. Ioan. 1.

Tres charitatis gradus:

trarium charitatis mouent. Et hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas nutrienda & fouenda esse ne corrumpatur. Secundum autem studium succedit, vt principaliter intendat quòd in bono proficiat: & hoc pertinet ad proficientes, qui ad hoc principaliter intendunt, vt in eis charitas roboretur. Tertium studium est, vt homo principaliter intendat inhærere & frui Deo: & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt dissolui, & esse cum Christo.

Ver. 1.

De Diminutione Charitatis.

Charitas quo ad habitum diminui non potest. comparatur enim igni, iuxta illud Cant. 8. Lampades eius (scilicet charitatis) lampades ignis atque flammarum. & Luca 12. Ignem veni mittere in terram. Sed ignis semper ascendit & nunquam descendit: sic charitas viæ quandiu manet, ascendere potest: sed descendere siue diminui non potest, nec quantum ad obiectum, nec quantum ad subiectum: quia non per peccatum mortale, cum totaliter corrumpatur: nec per veniale, quia non contrariatur habitui (vt dictum est). Neque etiam diminuitur à Deo, quia Deus non plus se auertit ab homine, quam homo à Deo. Ideo quando homo se auertit à fine, Deus tollit & corrumpere facit: Sed quando non se auertit à fine, sed inordinatè se habet ad ea quæ sunt ad finem, non meretur detrimentum pati in charitate, per quam ordinatur ad finem. Nec etiam diminuitur per solam cessationem ab actu, sicut de amicitia dicit Philosophus 3. Ethicorum, quòd multas amicitias inappellatio soluit, hoc est non appellare amicum, vel non loqui ei. Et hoc ideo quia conseruatio vniuscuiusque rei pendet à causa: sed causa virtutis acquisita est actus humanus: ideo cessantibus actibus, virtus acquisita diminuitur, & tandem totaliter corrumpitur. Sed charitas non caufatur ab actibus humanis, sed à solo Deo: Igitur cessante actu non corrumpitur neque diminuitur, si desit peccatum in ipsa cessatione. Et quauis contraria nata sint fieri circa idem subiectum: verum est, quando subiectum aequaliter se habet ad vtrumque contrariorum: Charitas tamen non eodem modo se habet ad augmentum & diminutionem: quia potest habere causam augmentem, sed non diminuentem. Nec sequitur, Augmentum charitatis est diminutio cupiditatis, (vt dicit D. Augustinus in lib. 83. quæstionum:) ergo augmentum cupiditatis est diminutio charitatis. (Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat.) Quia ibi intelligitur de cupiditate, in qua finis constituitur in creaturis, per quam charitas totaliter corrumpitur. Et licet remissior motus liberi arbitrij sit causa infusionis minoris charitatis, non tamen conseruationis: alioqui non remaneret in dormientibus, quia non pendet effectiue à motu liberi arbitrij, sed à Deo.

Ver. 2.

De Corruptione Charitatis.

Charitas semel habita potest amitti, iuxta illud Apoc. 2. Habeo aduersum te pauca, quia charitatem primam reliquisti. Hoc autem fit per quodlibet peccatum mortale demeritoriè, & effectiue dispositiue: quia quodlibet peccatum mortale contrariatur charitati, cum ad perfectionem charitatis pertineat inclinare hominem ad hoc, vt totaliter se subiciat Deo, omnia sua referendo in ipsum: & sic diligat eum, vt in omnibus velit sequi regulam præceptorum eius. Sed omne peccatum mortale contrariatur præcepto Dei: igitur & charitati. Et si charitas esset habitus acquisitus ex virtute subiecti pendens, non oporteret quòd statim per vnum actum corrumpetur, sed per continuationem: Verum quia charitas est habitus infusus, pendens ex sola actione Dei infundentis & conseruantis in esse, qui sic se habet in infusione & conseruatione, sicut sol in illuminatione aëris: & ideo sicut lumen statim cessat per hoc quòd obstaculum ponitur illuminationi: ita & charitas statim deficit in anima per quodlibet peccatum mortale, quòd est obstaculum infusionis. Et quia quodlibet peccatum mortale non opponitur fidei aut spei: ideo nec fides nec spes per quodlibet peccatum mortale corrumpitur, vt supra dictum est.

Ver. 3.

De Ordine Charitatis.

Ordinem esse in charitate constat ex eo quòd habetur Cant. 2. Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. Primò enim diligendus est Deus super omnia, ex toto corde, & ex tota anima, & in tota mente, & ex tota fortitudine, & in omnibus viribus. Huius præcepti expositionem & obligationem, & an possit in via impleri, habes infra. §. 3. huius cap. versic. 12. Secundò post Deum tenetur quis ex charitate diligere seipsum, quo ad principale quòd est anima. Post Deum enim quis debet plus diligere animam suam, quam omnia alia: nec debet homo aliquid malum peccatum (saltem quòd contrariatur beatitudini) facere, vt proximum liberet à peccato. Quia (vt dicit Philosophus 9. Ethic.) Amicabilia quæ sunt ad alterum, veniunt ex amicabilibus quæ sunt ad seipsum. Tertio tenetur homo plus diligere animam proximi, quam corpus proprium, siue vitam corporalem. Quia ea sunt magis ex charitate diligenda, quæ habent maiorem rationem diligibilis: Sed consociatio in plena participatione beatitudinis (quæ est ratio diligendi proximum) est maior participatione beatitudinis, per redundantiam quæ est ratio diligendi corpus proprium: & ideo proximum quantum ad salutem animæ magis debemus diligere, quam corpus proprium: & per consequens plus quam bona temporalia, in casu in quo tenetur saluti eius prouidere. Sed ad hoc quòd aliquis sponte se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis: Ideo Christus dicebat, Ioan. 15. Maiorem charitatem nemo habet, quæ vt animam, &c. Quarto corpus proprium, & vitam propriam plus quam vitam proximi. Quintò corpus & vitam proximi, quam bona temporalia, & quam irrationabiles creaturas: quia talia non sunt proprie ex charitatem

ritate diligenda, cum non sint capacia beatitudinis aeternae, nec alicuius communicationis seu associationis cum hominibus. Possunt tamen ex consequenti diligi, in quantum scilicet ex charitate volumus ea conseruari ad Dei honorem, & nostram & proximorum vtilitatem. sicut etiam Deus ex Charitate diligit ea, in quantum subseruiunt nobis ad perueniendum ad beatitudinem aeternam.

Ver. 4.

De Dilectione Proximi.

2. 2. q. 27. art. 6.

QUO ad dilectionem proximi notandum est, quod duo possumus in eo considerare, scilicet culpam & naturam. Et cum culpa eorum Deo contrarietur, & sit impedimentum beatitudinis, secundum eam non sunt diligendi, imò odiendi, etiam si sint propinqui, iuxta illud Psalm. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. & alibi: In matutino interficiebam omnes peccatores terrae. & alibi: Perfecto odio oderam illos. & Exod. 2. 2. Maleficos non patieris viuere. & Psalm. Conuertantur peccatores in infernum. & in multis aliis locis, in quibus multa imprecantur eis mala: quae imprecatio referenda est ad remotionem culpae eorum, vt scilicet peccata destruantur, & homines remaneant. Vnde D. Augustinus in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum. & sic non debemus velle quod ipsi volunt, scilicet inordinationem: neque gaudere de his de quibus ipsi gaudent, iuxta illud Hier. 17. Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos, scilicet ad conuersandum cum eis, quod de infirmis & imperfectis intelligendum est, propter periculum, ne ab eis subuertantur. Perfectis autè laudabile est cum peccatoribus conuersari, vt retrahant eos à peccatis: sicut Dominus, qui cum peccatoribus manducabat, Matth. 9. Sed conuictus peccatorum, quantum ad consortium peccati, vitandus est omnibus. 2. Corint. 6. Recedite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis, scilicet secundum peccati confesum: secundum naturam verò quam ex Deo habent, sunt capaces beatitudinis. Super communicatione charitas fundatur: ideo secundum naturam suam sunt ex charitate diligendi. Ex praemissis sequitur quod daemones & damnati non sunt ex charitate diligendi: quia non sunt capaces beatitudinis. Vnde Philosophus 9. Ethic. dicit quod non sunt subtrahenda amicitiae beneficia, quousque habetur spes sanationis eorum: sed magis auxilium dandum ad recuperationem virtutis, quam ad recuperationem pecuniae: sed quando in maximam malitiam incidunt, & insanabiles fiunt, sicut daemones & damnati, non est eis amicitiae familiaritas exhibenda. Et ideo peccatores (de quibus magis praesumitur nocentum aliorum, quam eorum emendatio) secundum legem diuinam & humanam praecipuntur occidi. Et tamen hoc non facit iudex ex odio eorum, sed ex amore charitatis, quo bonum publicum praefertur bono singulari. & tamen mors per iudicem inflicta peccatori prodest, siue conuertatur, siue non: Si conuertatur, ad culpae expiationem: Si non conuertatur, ad culpae terminationem: quia per hoc tollitur potestas amplius peccandi.

Psalm. 18. Exod. 22. Psalm. 8.

Hier. 17. Conuictus peccatorum quibus quando vitandus. Matth. 9. 2. Cor. 6.

Daemones & damnati non sunt ex charitate diligendi.

Ver. 5.

De Ordine Dilectionis Proximi.

2. 2. q. 26. art. 7. & 8.

Inter proximos ex charitate diligendos seruandus est ordo, nò solùm secundum effectum, sed etià secundum affectum: cum non minus sit ordinatus affectus charitatis quam inclinatio naturae, cum vtraque inclinatio ex diuina prouidentia procedat. Sed in inclinatione naturae videmus quod quae habent maiorem grauitatem, sunt inferiora: Igitur qui magis appropinquant Deo, sunt magis ex charitate diligendi. Quia cum principium dilectionis sit Deus, & ipse diligens: necesse est quod secundum maiorem propinquitatem ad alterum illorum principiorum maior sit dilectionis affectus. In omnibus enim in quibus inuenitur aliquod principium, ordo attenditur per comparisonem ad illud: quauis ex parte boni quod est ex charitate, omnes aequaliter diligamus: quia omnibus optamus beatitudinem aeternam. Sed si accipiatur dilectio secundum maiorem intensiorem actus, non oportet omnes aequaliter diligere, nec etiam quantum ad effectum. Ad eos enim qui non sunt nobis coniuncti, non habemus nisi amicitiam charitatis: ad eos verò qui sunt nobis coniuncti, habemus aliquas amicitias secundum modum coniunctionis eorum ad nos. Cum autem omne bonum super quo fundatur amicitia honesta, ordinetur sicut ad finem ad bonum beatitudinis, super quo fundatur charitas: consequens est vt charitas imperet bonum cuiuslibet amicitiae. Et sic hoc ipsum quod est diligere aliquem, quia consanguineus, vel coniunctus, vel conciuis, vel propter quodcunq; huiusmodi aliud licitum ordinabile in finem charitatis, potest à charitate imperari. Et ita ex charitate, tam eliciente quam imperante, pluribus modis diligimus nobis coniunctos, & magis domesticos. Sed magis coniunctos qui impediunt nos à Deo, non debemus diligere: quia in hoc non sunt nobis propinqui, sed plus quam extranei, imò & inimici, secundum illud Matth. Inimici hominis domestici eius. Quado verò non impediunt, debemus diligere secundum proportionem coniunctionis eorum in his quae pertinent ad naturam siue substantiam & nutrimentum, consanguineos, quorum coniunctio est in naturali origine, quae est propior & immobilior: vt pote quae remoueri non potest, sicut aliae coniunctiones superuenientes. In his verò quae pertinent ad ciuilem conuersationem, plus debemus diligere conciuies: & in bellicis plus commilitones. Vnde Philosophus dicit, Singulis propria & congruentia sunt attribuenda. Et sic duci exercitus magis obeditur in bello, quam patri: non tamen simpliciter plus diligitur dux, quam pater, sed secundum quid. Ex praemissis inferuntur multa corollaria. Primum, quod si consideretur dilectio ex parte obiecti, illud est magis diligendū quod est Deo similitus: & quia pater habet rationem principij, non filius, neq; vxor: ideo magis diligendus & honorandus. Si ex parte diligētis, sic diligimus coniunctiores, sic pater filios,

Matth. 7. Inter propinquos qui sint magis diligendi.

9. Ethic.

8. Ethic.

A filios, vt aliquid sui existentes. Pater autem non est aliquid filij: & ideo dilectio qua pater diligit filium, similior est dilectione, qua quis diligit seipsum. Secundo quia parentes magis sciunt aliquos esse suos filios, quam è conuerso: specialiter mater. Pater etiam probabiliores habet coniecturas, quam filius de patre. Tertio quia filius est propinquus parenti: vt pote ab ipso immediate descendens, & effectus eius. Quarto quia parentes diutius amauerunt. Pater enim statim incipit diligere, filius autem tempore procedente incipit diligere patrem. Dilectio autem quanto diuturnior, tanto fortior, secundum illud, Ne derelinquas amicum antiquum: nouus enim non erit similis illi. Et quia principio debetur subiectio, effectui autè proportionabiliter competit recipere influentiam, propter hoc parentibus à filiis magis debetur honor & obedientia, filiis autem magis debetur cura prouisionis, iuxta illud, Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filiis. quauis in articulo necessitatis filius sit plus obligatus ex beneficiis susceptis, vt parentibus prouideat quam filiis suis. Dicit enim D. Thomas quod in necessitate extrema magis liceret deferere filios quam parētes, quos nullo modo deferere licet, propter obligationem beneficiorum receptorum, & maxime propter beneficium essendi. Ideo tenetur magis seruare parentes in esse quam filios: cum esse sit fundamentum beneficiorum, pro quo satisfacere nò potest (vt dicit Philosophus 8. Ethic.) Secundo inferitur quod filius plus tenetur diligere patrem quam matrem, quia pater habet excellentiorem rationem principij quam mater. Pater enim est principium per modum agentis, mater autem per modum patientis, & materiam administrantis. Tertio inferitur quod licet filius magis teneatur diligere vxorem quam patrem, quantum ad vnionem carnalis copulae & cohabitationē, iuxta illud, Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adheret vxori suae, & erunt duo in carne vna. Iam enim non sunt duo, sed vna caro, scilicet in filio, vel propter generationem. Verumtamen quo ad alia & in articulo necessitatis, vbi non potest vtrique de alimentis prouidere, plus tenetur patri quam vxori. Quia pater habet plures rationes diligibilitatis quam vxor: quia principium est, & causa essendi. Et cum Apostolus dicit Eph. 5. Quod viri debent diligere vxores suas sicut seipsum, & sicut carnem suam, non est intelligendum aequaliter, nec quod hoc aduerbium (sicut) importet aequalitatem, sed rationem dilectionis. Diligit enim homo vxorem suam, ratione carnalis coniunctionis. & ratio qua aliquis diligit seipsum, est ratio dilectionis quam habet ad vxorem sibi coniunctā. Quarto inferitur quod aliquis plus tenetur, quantum ad alimenta, subuenire filio quam vxori, cum sit principium filij & non vxoris. Et de ratione principij sit influere, & de ratione effectus est influentiam recipere. Vnde Adam plus tenebatur diligere filium quam Euam vxorem suam, eò quod habebat excellentiorem rationem principij, quam respectu Euae, cum respectu filij per modum agentis: respectu verò Euae, merè passiuè.

Quare aliquis magis diligit filium quam patrem.

Eccle. 9.

2. Cor. 12.

2. 2. q. 31. ar. 3. ad. 4.

In extrema necessitate magis est subueniendū patri quam filio.

Gen. 2.

Matth. 19.

Ver. 6.

De Dilectione Inimicorum.

Christus reprobrauit glosam Scribarum & Phariseorum additam legi, quae habebat: Diliges proximum tuum, & illi addiderant, Et odio habebis inimicum tuum. Hac enim glossa erat Aurelianus, quae destruebat textum: erat enim contra legem, quae habetur Leuit. 19. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. & infra, Non quaeras vltionem, nec memor eris iniuriae ciuium tuorum. & quo ad dilectionem, habetur Exod. 23. Si occurreris boui inimici tui aut asino, reduc eum: & si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis sed leuabis eum. & Salomon etiam declamarit: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei bibere aqua. prunas congeres super caput eius: & dominus reddet tibi. Quapropter Christus legem declarans ait: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. Et quia Mahumetus & Iulianus Apostata ex hoc loco inferunt legem Christi esse contra naturam, quae resistit corruptentibus quantum potest: ideo pro resolutione omnium difficultatum notandum est ex D. Thoma, quod dilectio inimicorum tripliciter considerari potest. Vno modo vt inimici diligantur in quantum inimici sunt: hoc est, in quantum odiunt & persequuntur nos. & hoc esset peruersum, & charitati repugnans. Quia hoc esset diligere malum & peccatum alterius, quod tamen est odiendum, vt dictum est supra hoc. 5. versicu. 4. Et sic vnaquaque res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium: inimici autem sunt nobis contrarij, in quantum inimici: & ideo in quantum huiusmodi, debemus odire eos, & velle quod emendantur à malitia. & hoc est odire malitiam. Secundo potest considerari dilectio inimicorum quantum ad naturam & in vniuersali, hoc est in quantum sunt homines & beatitudinis capaces, & secundum hoc non sunt contrarij: ideo sunt ex necessitate diligendi. Vnde D. Augustinus in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum, dictum est, in vniuersali, vt scilicet aliquis diligens Deum & proximum, ab illa generalitate dilectionis inimicos suos non excludat, sed includat, vt velit eis omnia quae sunt necessaria ad salutem, & quae vult omnibus aliis quos nunquam vidit. Sunt qui dicunt quod non possunt facere hanc separationem inimicitiae & naturae: Sed hoc facillimum erit, si notetur similitudo de matre, quae habet optimum filium, reuerentem, obedientem, prouidentem sibi, baculum senectutis, si contingat illum infirmari, & cadere in frenesim, & dicat iniurias matri seruienti, & volenti pascere, proicit scutellas & ciphos: Mater propter hoc nollet eum mori, quia scit eum esse in frenesi & extra sensum: vellet tamen infirmitatem cessare & procul esse. Nec etiam propter hoc desinit ei inseruire. Vide ergo quomodo separat infirmitatem à natura, applicatio est facilis. Quilibet habens inimicum iniuste persequentem, debet iudicare ipsum esse freneticum & extra sensum, hoc est extra rationem: quia si vteretur ratione, non persequeretur: debet igitur odire frenesim & malitiam illius, & velle quod emendetur, & diligere eum, saltem in generali. Quidam se excusant, & dicunt quod non possunt: quibus D. Augustinus,

Matth. 5.

Leuit. 19.

Exod. 23.

Prover. 25.

2. 2. q. 25. art. 8.

Dilectio inimicorum tripliciter consideratur.

Notanda similitudo.

In lib. 83. homi. 6.

Potes mihi dicere, Non habeo quid tribuam indigenti: Non possum ieiunare frequenter, non possum a carnibus abstinere, neque monasterio deseruire: sed nunquid potes dicere, Non possum charitatem habere? non possum diligere? non possum inimicis indulgere? non credimus: nulla manet excusatio: Quia non de cellario, sed de corde hanc elemosynam implere iubemur. Tertio potest considerari dilectio inimicorum in speciali, ut scilicet aliquis moueatur motu speciali dilectionis ad inimicum. Et istud non est de necessitate absolute, sicut nec moueri singulariter ad extraneos: quanuis si aliquis fecerit, bene faciat. In generali tamen tripliciter inimicum diligere tenemur. Primo, corde. Non enim sufficit non odire siue non velle malum, sed debemus diligere velle bona communia: vel saltem non debemus ab illis excludere. Ideo dicit, Diligite inimicos vestros. Secundo, ore: Orando, & non excludendo ab orationibus communibus. Vnde dicitur, Orate pro his qui oderunt vos. Non tamen tenetur quis facere specialem orationem pro inimico. Præterea debemus diligere ore, salutando ubi consuetum est. Salutatio enim est species dilectionis. Christus enim exponendo quod dixerat, Orate, &c. dixit: Et si salutaueritis fratres vestros tantum, &c. Signa enim contraria sunt exhibenda: quia si negarentur, esset signum liuoris & vindictæ contra quod dicitur Leui. 19. Non quæras ultionem inimicorum, &c. Hæc signa communia sunt exhibenda propter scandalum: quia alij videntes hanc denegationem, iudicarent odium. & sic denegans, diffamaret seipsum: secluso igitur scandalo, possunt negari ad tempus, propter emendam alterius qui offendit, ut respiciat & cognoscat se fecisse iniuriam, & quærat reconciliationem. Vnde D. August. ad Vincentium, Esuriienti panis subtrahitur, si pro cibo securus iustitiam negligat. Idem de loquela. Alia vero beneficia vel signa dilectionis, quæ quis exhibet particulariter aliquibus personis, non sunt de necessitate exhibenda, nisi secundum preparationem animi, & in articulo extremæ necessitatis.

Tripliciter diligendus est inimicus.

Præceptum de dilectione inimicorum non est graue.

Quæ difficultas auget meritum.

2. Ethic. Luc. 21. 2. 2. q. 27. art. 7. An et quædo dilectio inimici sit magis necessaria quam amici.

2. Reg. 9.

2. Ethic.

Ex quo patet quod hoc præceptum non est graue, sed valde siuaue: cum in generali tantum. Christus tamen hortatur ad diligendum in particulari, triplici ratione. Primo ratione paternitatis: Ut sitis filij patris vestri. Filius enim debet imitari patrem. Vnde Ephes. 5. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi: Sed Deus pater diligit inimicos suos, hoc est peccatores qui per peccata odiunt & persequuntur eum, & tamen eis bona facit non solum in generali, sed etiam in particulari: Facit enim solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: & malos aliquando a pluribus priuatis præseruat periculis: Igitur. Secundo ratione perfectionis & maioris meriti. Vnde dicit, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis: nonne & Publicani hoc faciunt? Ex hoc loco quidam inferunt quod dilectio inimicorum est magis meritoria, quam dilectio amicorum: & probant ratione difficultatis: quia licet difficultas, quæ se tenet ex parte subiecti & operantis, non augeat meritum. (Nam meretrix conuersa seruando castitatem, non magis meretur, quam pudica & temperata, quæ non patitur difficultates.) Tamen difficultas quæ se tenet ex parte obiecti & operis, auget & facit maius meritum. Quia Philosophus dicit quod virtus est circa difficile & bonum. & Christus de vidua illa quæ posuit duo æra minuta in gazophilatium, dixit: Verè dico vobis, quod hæc vidua pauper plus quam omnes misit. Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei: Hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. Pro resolutione tamen huius notandum est id quod dicit D. Thomas, quod cum quaritur quid sit melius & magis meritorium, vtrum diligere amicum quam inimicum: dupliciter huiusmodi dilectionis comparari possunt. Vno modo ex parte proximi qui diligitur: alio modo ex parte rationis qua diligitur. Primo qui de modo dilectio amici præminet dilectioni inimici: quia amicus est melior & magis diligibilis, quia magis coniunctus, quam inimicus. Et per hoc actus dilectionis super hanc materiam transiens, melior est. Vnde & eius oppositum deterius. Peius enim est odire amicum quam inimicum. Ideo Ioab exprobrabat David, Diligis odientes te: & odio habes diligentes te. Secundo autem modo, si consideretur ratio dilectionis, dilectio inimici præminet propter duo. Primo quidem quia dilectionis amici potest esse alia ratio quam Deus: quia propter obsequia & solatia, non considerando de Deo: sed dilectionis inimici solus Deus est ratio, cum in se non habeat aliquid: propter quod diligatur, imò habet repugnans dilectioni. Secundo quia supposito quod vterque propter Deum diligatur, fortior esse ostenditur dilectio, quæ animum hominis ad remotiora extendit, scilicet vsque ad dilectionem inimicorum: sicut virtus ignis ostenditur esse fortior, quando ad remotiora diffundit calorem suum: sic diuina dilectio tanto ostenditur esse fortior, quanto propter ipsam difficiliora implemus: sicut virtus ignis tanto est fortior, quanto magis cõburere potest materiã minus cõbustibilem. Sed sicut idem ignis in propinquiora fortius agit quam in remotiora: ita etiam Charitas feruentius diligit coniunctiores quam remotos: & quantum ad hoc dilectio amicorum secundum se considerata, est feruentior & melior, quam dilectio inimicorum. Ex præmissis inferitur primo, quod cæteris omnibus paribus, videlicet quod æquali charitate & æquali conatu & propter Deum, qui est ratio dilectionis, diligatur amicus & inimicus: dilectio amici est multo melior, & magis meritoria essentialiter, quam dilectio inimici. Nec oportet quod illud quod est difficilius, sit magis meritorium: sed quod sic est difficilius, ut etiam sit melius: facilius est enim diligere Deum (quem omnia naturaliter diligunt, & in quo nihil occurrit quin sit diligendum) quam hominem inimicum. & ad Philosophum qui dicit quod virtus est circa difficile & bonum, dicitur quod plus facit ad rationem meriti & virtutis bonum quam difficile. Potest etiam dici quod quantum ad præmium accidentale ratione difficultatis dilectio inimici secundum quid excedit dilectionem amici. Secundo inferitur quod dilectio amici ut amicus est, hoc est propter obsequia, & non propter Deum, siue non considerando de Deo, in non habente charitate, non est meritoria: in habente autem charitatem, propter relationem virtuaalem ad Deum, est meritoria: sed non tantum, sicut dilectio inimici: quæ nõ potest haberi nisi propter Deum, & sine actuali consideratione.

Tertia

Tertia ratio qua duci debemus ad dilectionem inimicorum, & remissionem iniuriarum, est peccatorum remissio, & orationum exauditio. Primum patet ex parabola quæ scribitur Matth. 18. vbi dicitur, quod quis obtinuerat remissionem duorum talentorum, suffocabat eum qui debebat ei cætum denarios, &c. fuit detrusus in carcerem. Sequitur: Sic & pater meus celestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Quo ad secundum, Marc. 11. Cum statis ad orandum, dimitte si quid habetis aduersus aliquem: ut pater vester qui in caelis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si non dimiseritis: nec pater vester qui in caelis est, dimittet vobis. Et August. & habetur in c. qui diuini, de penitentia, dist. 4. vbi dicitur: Qui diuini beneficii oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solum de peccatis veniam non meretur: sed quæ dimissa fuisse gaudebat, imputabuntur ad poenam.

§. 2.

De Effectibus consequentibus actum Charitatis.

Charitatis actum principalem, qui est dilectio, consequuntur tres effectus interiores, & tres exteriores. Effectus interiores sunt gaudium, pax, & misericordia. Exteriores vero sunt beneficentia, elemosyna, & correctio fraterna: quæ ab aliquibus dicuntur actus charitatis. de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1.

De Gaudio Spirituali.

Vemadmodum ad passionem amoris sequitur desiderium in absentia obiecti, & gaudium in præsentia (ut supra dictum est cum de passionibus ageretur.) Sic in voluntate ex amore qui elicitur ex charitate, procedit desiderium, in quantum Deus est diligenti absens, & gaudium in quantum est præsens. Quia ex hoc ipso quod amatum est in amante per nobilissimum effectum, qui est gratia & charitas, iuxta illud, Qui manet in charitate, in Deo manet: ideo gaudium quod de Deo habetur, ex charitate causatur. De Deo autem potest esse spirituale gaudium dupliciter. Vno modo secundum quod gaudemus de bono diuino in se considerato: & tale gaudium non habet permixtionem tristitiæ, secundum illud, Non habet amaritudinem conuersatio illius. Ideo Apostolus dicit: Gaudete in Domino semper. Alio modo gaudemus de Deo, secundum quod a nobis participatur. Hæc autem participatio potest impediri in via per id quod facit diuisionem inter nos & Deum, scilicet iniquitates. Ideo gaudium de Deo in via admittit permixtionem tristitiæ propter impedimenta. Hæc est ratio dolendi de peccatis nostris vel aliorum, in quantum impedimur vel retardamur a cõsecutione boni diuini, iuxta illud Psalmistæ: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Sed in patria erit plenum & quietabitur desiderium. Ideo non admittit permixtionem tristitiæ, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & iam non erit amplius, &c. Et sic intelligitur illud, Ut gaudium vestrum plenum sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur. Et cum dicitur Matth. 25. Intra in gaudium Domini tui, gaudium a deo plenum sequitur visionem diuinæ essentiæ, quod secundum aliquos si Deus de sua potentia absoluta communicaret eam Iudæ per horam duntaxat, in illa hora non posset tritari. Et quanuis videret in ea se post horam fore damnandum, non posset apprehendere sub ratione disconuenientis: quia videret clarè ordinem diuinæ prouidentie & iustitiæ, qui impedit illam apprehensionem. Hoc gaudium non est virtus neque operatio, cum inter illas non nominetur: sed est passio fluens ab actu charitatis: sicut illuminatio est passio ignis: & risibilitas est passio hominis. vnde Galat. 5. dicitur circa finem, Fructus spiritus, &c.

Ver. 2.

De Pace.

Pax est effectus charitatis, iuxta illud Psalm. Pax multa diligentibus legem tuam. Pax autem accipitur dupliciter. Vno modo largè: & sic se extendit ad omnem concordiam, siue sit in bonum, siue in malum. Si sit ad malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se consentiant: conueniunt tamen & concordant ad procurandam damnationem hominum. sic etiam hæretici & grassatores. Hanc pacem non generat Charitas, iuxta illud: Non est pax cum impiis. & illud, Nolite arbitrari quod venerim pacem mittere in terram: Non enim veni pacem mittere, sed gladium. veni enim separare hominem aduersus patrem suum, &c. Et Psalm. Zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns. & D. Pau. posuit discordiam inter Sadducæos & Phariseos. Ideo qui vident aliquos concordare in malo, opus misericordie facerent, si procurarent discordiam & separationem: ut inter concubinarios, & eos qui concordant ad decipiendos iuuenes. Hoc tamen medijs licitis per ostensionem veritatis, quia aliàs non liceret. Non enim sunt facienda mala, ut inde veniant bona. Si vero id in quo diuersæ voluntates conueniunt & concordant, sit bonum: tunc si non liberè & voluntariè conueniunt, sed quasi coactè ad tempus, propter timorem alicuius mali imminenti, vel alicuius magni boni sperati gratia. Illa concordia siue conuenientia voluntatum non dicitur esse propriè pax: sed dicitur pax simulata: ut Iudæ, qui osculo pacis prodidit Christum. De hac Hiero. Ore pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias: quia non seruatur ordo vtriusque concordantis. De hac Hiero. 8. Dicentes, pax pax, cum non esset pax. Si autem liberè & integrè plures voluntates conueniant in id quod est verè bonum, dicitur pax vera. Ex quo patet quod triplex est pax, scilicet diabolica, simulata, & vera. Si hæc agas ad populum, ab hac diuisione inchoandum est, & reprobanda pax diabolica, & simulata siue proditoria, & insistendum in pace vera, quam D. August. 19. de Ciuit. Dei, c. 13. definit dicens: Pax est ordinata hominum cohabitantium sub vna fide & æterna lege cõcordia. Et Glo. super Mat. 5. dicit: Vera pax est ubi nil repugnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum. Vnde D. Hiero. & Aug. in aliquibus dissenserunt. Et D. Pau. & Barnabas dissensisse leguntur. Quia sicut Philosophus dicit, ad amicitiam non pertinet concordia in opinionibus, sed concordia in bonis conferentibus ad vitam, & præcipue in magnis. Quia dissentire in

Diffensio in aliquibus paruis non videtur esse diffensus. Et propter hoc nil prohibet aliquos charitatem habentes, in opinionibus dissentire. Nec hoc repugnat paci: quia opiniones pertinent ad intellectum, pax autem ad voluntatem: quia per voluntatem aliqua ununtur. Similiter etiam stante concordia in principibus bonis, diffensio in aliquibus paruis non est contra charitatem viam. Bene tamen esset contra charitatem perfectam patrie, ubi nulla penitus est discordia, & tranquilla sunt omnia. Sed pax propriissime accepta, ut est effectus charitatis, aliquid addit ad predictam concordiam. Est enim pax sic dicta, Concordia appetitiuarum inclinationum intellectus & sensus: prout D. Dionys. ait. Contingit enim cor hominis tendere in diuersa dupliciter. Vno modo secundum diuersas potentias appetitiuas: & sic plerumque appetitus sensitivus tendit in contrarium appetitus rationalis, iuxta illud, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Alio modo in quantum vis appetitiua siue voluntas tendit in diuersa appetibilia, quae simul consequi non possunt. Vnio huiusmodi motuum est de ratione pacis, ut est effectus charitatis, directe procedens ab ea, quibus indirecte secundum quod est remouens prohibens, pertineat ad iustitiam, iuxta illud, Opus iustitiae pax. De pace ordinata notanda & praedicanda est haec conclusio: Quilibet debet diligere pacem ordinatam, rogare pro ea, & quantum potest eam procurare. Probatur triplici ratione. Primo ratione obligationis. Duplici enim obligatione tenemur diligere pacem, scilicet naturali & civili. Primo naturali: quia quilibet naturaliter obligatur diligere finem suum. Sed finis cuiuslibet est pax. (Vnde D. August. dicit, Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam aeternam. vnde Psalm. Qui posuit fines tuos pacem. & Ecclesia in festo Dedicationis cantat, Vrbs beata Hierusalem, dicta pacis visio, &c.) Et ideo quilibet naturaliter inclinatur ad pacem. vnde D. August. in eodem lib. c. 12. dicit: Quisquis mecum res humanas naturamque communem intuetur, agnoscit quod sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi qui bella volunt, nil aliud quam vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nam quid est aliud victoria, quam subiectio repugnantium? quod cum factum fuerit, pax erit. Seneca ad Lucillum dicit, Non dubium est quin felicitior sit pax nunquam lacerata, quam multo sanguine reparata. Secundo obligatione civili. Iuristae dicunt quod filius haeres tenetur seruare testamentum patris, & soluere legata & onera hereditatis, si velit habere hereditatem. Nos sumus filij naturales Dei, Matth. 23. Patrem nolite vobis vocare super terram: vnus est enim pater vester qui in caelis est. & adoptiuus per fidem, ut habetur Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Et Apostolus Rom. 8. Si filij & haeredes, haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi. Sed oportet seruare testamentum, in quo Christus verus Deus & homo, dixit, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: Qui igitur putant obtinere hereditatem nisi impleant testamentum, decipiuntur. Secunda ratio quare quilibet debet diligere pacem, dicitur in inductione. Quia (vt D. Dionysius dicit): Omnia caelestia, terrestria, spiritualia, & corporalia, ad pacem nos inducunt. Primo corpora caelestia mirabilem pacem & concordiam ac armoniam habent. Nullus planeta impedit alium in cursu suo. vnde Iob 38. Quis enarrabit caelorum rationem? Conuentum caeli quis dormire faciet? Nulla est ibi dissonantia. Sic & homines pacifice viuere debent: nec vnus alium impedire, imo iuuare, iuxta illud Aposto. Alter alterius onera portate. Animalia terrestria etiam diligunt pacem in specie sua. vnde Lactantius. c. 12. lib. de Ira Dei ait, Si quidem bestiae sui generis animabus parcunt, & pacem inter se habent. Non comedunt se mutuo. D. Augustinus dicit, Animalia pacata feritate cohabitant simul: & si aliquando compellente spiritu congregiantur, illico mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam saeva animalia pacifice viuunt, & ad inuicem sociantur. Qui ergo nolunt pacem, & quarunt bella & rixas, deteriores sunt bestiis feris. Ideo Iob: Interroga iumenta, & docebunt te: volatilia, & indicabunt tibi. Pagani etiam & idololatrae nos inducunt ad pacem. Theodosius Imperator (vt D. Ambrosius de obitu eius dixit) adeo diligebat pacem, quod beneficium putabat se accepisse, dum rogaretur ignoscere. Vespasianum dicunt Romani sic dilexisse pacem, ut iniuriarum oblitus nunquam propriam contra inimicos vendicaerit iniuriam. Patres etiam antiqui & noui testamenti, nos etiam maxime ad pacem inducunt. Genes. 43. legimus de Ioseph, quod licet iniuriam passus esset a fratribus, nunquam vindictam expetiit, imo pacifice locutus est illis, dicens: Pax vobis, nolite timere. Dauid adeo diligebat pacem cum Saul inimico suo, quod licet eum potuisset pluries occidere, noluit. Si velis vtriusque testamenti paginas reuoluere, inuenies eas plenas laudibus pacis, & monitionibus ad eam. Psalmista, Inquire pacem, & persequere eam. Esa. 52. Quam pulchri super montes pedes annunciantis & praedicantis pacem. Hieremiae 29. Quae rite pacem ciuitatis, ad quam vos transmigrare feci. Et Aposto. Rom. 12. Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. fieri potest, quia ex vobis est: Nullus potest excusari, vt D. Augustinus dicit in Sermo. de Marty. & Ephe. 6. Solliciti sitis seruare vnitam spiritus in vinculo pacis. Christus super omnes amauit & annunciauit pacem, eamque praecipit. Primo concipi voluit tempore pacis. Secundo in natiuitate fecit eam publicari ab angelis. Et quando misit discipulos, Matth. 10. dixit eis: In quamcunque domum intraueritis dicite, Pax huic domui. Reliquit eam in testamento: post resurrectionem praesentauit eam Apostolis & Discipulis. Deductio huius rationis est facilis, & potest amplificari. vnde sequitur quod illi qui nolunt pacem, sunt male indurati. Tertio quilibet tenetur diligere pacem, & c. ratione vtilitatis & fructificationis. Iob. 22. dicitur, Habeto pacem, & habebis fructus eius, qui sunt innumerabiles. Nunc quinque duntaxat tangemus. Primus fructus pacis dicitur Gratificatio, Ecclesiastici vigesimo quinto: In tribus beneplacitum est spiritui meo, quae sunt probata coram Deo & hominibus: Concordia fratrum, amor proximorum, vir & mulier sibi inuicem bene consentientes. Cum rex in aliquo remunerat offerentes, quilibet offerre conatur.

Fructus vtilitates pacis. Eccle. 25.

A natur. Si Deus, igitur, &c. Et per oppositum: Deus odit bella, & diabolus diligit illa, & per ea multa mala facit, ideo, &c. Secundus fructus dicitur Delectatio. Multi sunt quos delectatio trahit: a fortiori pax eos trahere deberet: quia supra modum delectabilis est. Vnde D. Augustinus 12. de Ciuita. Dei ait: Tantum est bonum pacis, quod in rebus creatis nil gratius soleat audiri, nil delectabilius concupisci, nihil vtilius possideri. & in lib. de Verbis Domi. Pax est serenitas mentis, tranquillitas cordis, vinculum amoris, confortium charitatis, vnde Prouerb. 17. Secura mens quasi iuge conuiuium. Dicitur communiter de domo ubi pax est, quod Deus ibi est, ac etiam paradysus. Experimur tempore pacis verificari illud Esaiae 32. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in requie opulenta, in tabernaculis fiducia, non erit qui exerceat. Oppositum videmus esse tempore belli. Et dicitur communiter quod ubi sunt rixae & bellum, ibi est diabolus & infernus. Tertius fructus pacis est multiplicatio bonorum temporalium & spiritualium. Salustius, Concordia paruae res crescunt, & discordia maximae dilabuntur. Et Psalmista: Fiat pax in virtute tua: sequitur, & abundantia (erit) in turribus tuis. & Christus, Omne regnum in seipsum diuisum defolabitur, & domus supra domum cadet. Italia potest de omnibus his testimoniis afferre, ac etiam alia loca, ubi sunt vel fuerunt partialitates. Hic possunt enumerari bona temporalia quam spiritualia, quae sunt tempore pacis: & mala atque incommoda temporalia, corporalia, & spiritualia, quae ingruunt & accidunt tempore belli. Quartus fructus pacis dicitur Protectio. Quia Deus est protector diligentium pacem. Vnde Apostolus: Habete pacem, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. & Roma. 8. Si deus pro nobis, quis contra nos? Et per oppositum, ubi est bellum, diabolus est protector & remunerator, mala tribuens. Dicitur communiter quod bonum est se custodire a mala societate. Cauendum ergo a rixis, contentionibus, & bellis, ut expediri possimus a diabolo inimico. Quintus fructus dicitur Filiatio Dei, Matth. 5. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Magnus esset honor alicui. si posset adoptionem regis temporalis & regnum obtinere: quanto magis quilibet laborare debet pro adoptione diuina assequenda, quae medio facillimo, scilicet per pacem, acquiri potest: & illa acquisita, sequitur haereditas & benedictio caelestis: iuxta illud Psalmista: Dominus benedictet populo suo in pace. Et per oppositum qui odiunt pacem, & volunt bella, sunt filij diaboli. Vnde Gregorius dicit: Si illi sunt filij Dei, qui pacem faciunt: Sathanae proculdubio filij sunt, qui pacem facere nolunt. Et D. Augustinus in lib. de Doctr. Christiana. Qui odium in corde reseruat, officio vtitur diaboli. Et qui diaboli opus operatur, diabolus esse iudicatur. Ideo eis potest dici illud, Vos ex patre diabolo estis. Pauci vellent esse filij adoptiuus, neque illum habere patrem adoptiuum, quem sciret suspensurum filium. Qui igitur bella volunt, filij diaboli sunt, & eos sequetur eius haereditas, scilicet dissipatio (iuxta illud Psalmista: Dissipa gentes quae bella volunt) & aeterna damnatio atque diuina maledictio, quae habetur Matth. 25. Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quare odiendum est bellum, & rixae, atque contentiones, & pax diligenda, inquirenda, procuranda, ac omni sollicitudine & diligentia conseruanda. Media procurandi pacem temporalem sunt quatuor. Primum est diuina pacificatio, quae fit per poenitentiam & per conformitatem voluntatis nostrae ad diuinam, & obseruantiam mandatorum Dei, Esaiae 48. Vtinam attendisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumen pax tua. & Prouerb. 16. Cum placuerint Domino viae hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. & per oppositum, si viae hominis displiceant Deo, inimicos eius conuertet ad bellum, permissiue. Et sicut diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum: ita odientibus eum, in malum. Iob 6. dicebat, Quis restitit ei, & pacem habuit? Videte historias, & videbitis dictum Iob verificatum. Videte quid accidit Luciferi, qui fuit primus qui voluit resistere. Quid Adae & Euae. Quid aedificantibus Babel. Quid Datham & Abiron, ac aliis filiis Israel, & generaliter, &c. Secundum medium est iustitia, Esa. 32. Erit opus iustitiae pax. & Psalmista, Iustitia & pax osculatae sunt, &c. ideo faciant iustitiam rectores ciuitatum de criminibus publicis, si velint pacem. Faciant etiam iustitiam singuli de suis criminibus & abominationibus secretis & occultis, si pacem habere velint. Talia enim in bellis punire consuevit Dominus. Habetur historia Iosue 7. donec punitus fuit Acham de Anathemate, inimici vincebant, tamen erat peccatum occultum. Et ideo quia multa peccata tam publica quam secreta regnant, de quibus pauci curant facere iustitiam per poenitentiam, &c. Tertium medium est terrenorum contemptus. Gene. 12. dicitur, quod facta est diffensio inter pastores Abraham & Loth: cui dixit Abraham. Ne quaeso sit iurgium inter me & te, pastores meos & pastores tuos: fratres enim sumus. Ecce vniversa terra coram te est, &c. Sic deberent Christiani facere. Vnde Christus consuluit: Si quis te percusserit in vna maxilla, praebere ei & aliam. Et si quis voluerit tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Quartum medium est deuota oratio. Pax enim (vt dicit Apostolus Philip. 4.) est donum Dei exuperans omnem sensum. Ideo si velimus obtinere, debemus deuote petere. vnde Psalmista: Rogate quae ad pacem sunt. & Luc. 11. Petite & accipietis. Sed oportet petere diligenter, deuote, & perseveranter. Non oportet facere sicut quidam rustici, qui non curant orare pro serenitate temporis, donec audiant tonitrua. Sic nec aliquando Christiani, donec audiant tympanum, & non aduertunt quod grando & milites dissipant omnia: ideo diligenter, &c.

Ver.3.

De Misericordia.

Misericordia dupliciter accipi potest. Primo, vt est passio appetitus concupiscibilis, & species tristitia, secundum Damascenum lib. 2. Et cum malum sit motuum siue obiectum tristitia: con-

2.2.g.30.

Misericordia quid. Misericordia quid.

sequens est quod malum etiam sit obiectum misericordiae. Et sic misericordia est tristitia de alieno malo siue de alterius miseria. Misericordia autem est id quod homo patitur contra appetitum naturalem, ut sunt mala corruptiua: vel contra appetitum sensitium, ut sunt mala contristatiua: vel contra voluntatem liberam: & maior adhuc miseria est, si contra totam voluntatem: ut cum quis semper se datur bona delectabilia, & semper ei mala eueniunt. Vnde Philosophus 2. Rhetor. dicit quod misericordia est tristitia super apparenti malo, corruptiuo, vel contristatiuo. & idem etiam dicit quod illa mala sunt miserabiliora, quorum fortuna est causa. & in eodem dicit, Misericordia est maxime super malis, quae quis indignus patitur. & D. Augustinus 9. de Ciuitate Dei c. 14. dicit, quod misericordia est alienae miseriae in corde nostro compassio, quia utique si possumus, subuenire compellimur. Dicitur enim misericordia ex eo quod aliquis habet miserum cor super aliena miseria. Et quia de ratione culpae est quod sit voluntaria: hinc est quod non habet rationem miserabilis, sed potius punibilis, nisi pro quanto habet poenam annexam, quae est contra voluntatem peccantis: & secundum hoc compatimur peccantibus, ut D. Gregorius dicit in quadam homelia, Vera iustitia non habet indignationem (scilicet ad peccatores) sed compassionem. Ex praemissis sequitur quod misericordia proprie est ad alterum, sicut iustitia: & non ad seipsum, nisi secundum quandam similitudinem, secundum quod in homine considerantur diuersae partes, ut dicitur in 3. Ethic. & Ecclesiastici 30. Misere animam tuam placens Deo. Sed cum homo patitur aliquid crudele aut durum, non misereatur proprie sui, sed dolet. Vnde Philosophus 2. Rhetoricorum dicit, quod durum & crudele est aliud a miserabili, & expulsium miserationis. Verum cum dolor & tristitia sint de malo proprie: sequitur quod ad hoc quod aliquis misereatur alterius, oportet quod apprehendat malum illius tanquam malum suum: & hoc contingit dupliciter. Vno modo per vnionem affectus, quod fit per amorem: quia cum amans reputat amicum tanquam seipsum: malum ipsius reputat tanquam suum. & inde est quod Philosophus inter amicabilia ponit condolere amicis. & Apostolus: Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Alio modo contingit fieri apprehensionem mali alterius ut proprium, secundum vnionem realem: ut puta cum malum aliquorum propinquum est ut ab eis ad nos transeat. Ideo Philosophus in 2. Rhetor. dicit quod homines misereantur super illos qui sunt eis coniuncti & similes: quia per hoc fit eis aestimatio quod ipsi possunt similia pati. Inde est etiam quod senes & sapientes qui considerant se posse in mala incidere, sunt misericordes, debiles & formidolosi sunt magis misericordes. Econtrario illi qui reputant se foelices, & ita potentes, quod nil mali putant se posse pati, non ita commiserentur. Sic ergo defectus est ratio miserendi. Sic accipiendo misericordiam pro passione, est passio laudabilis, sicut verecundia, quae retrahit a malo. Et misericordia inducit ad bonum, scilicet ad subleuationem miseriae alterius. Nemesis etiam, quae est passio opposita misericordiae ex parte aestimationis, quam habet de miseria aliena, de qua misericors dolet, in quantum aestimat aliquem indignè pati. Nemeticus autem gaudet, in quantum aestimat aliquem dignè pati. Et tristatur, si indignis bene accidat. Et vtrunque laudabile est, & ab eodem more descendens, ut dicit Philosophus in 2. Rhetor. Secundo modo accipitur misericordia pro motu siue actu voluntatis, quo alicui displicet malum alterius, ex quo procedit ad illius subleuationem. Et quia iste motus voluntatis potest regulari per rationem, & per hunc motum ratione regulatum passio misericordiae appetitus concupiscibilis etiam potest moderari. vnde D. Augustinus in 9. de Ciuitate Dei dicit: Hic motus animi (scilicet misericordia) seruit rationi, ut conferretur iustitia, siue cum indigenti tribuitur, siue cum ignoscitur poenitenti. Sequitur quod si frequentetur & continetur, ex pluribus actibus poterit cauari habitus circa naturalia, qui dicitur misericordia: cum virtus humana consistat in hoc quod motus animi ratione regulatur. Vnde Aug. vbi supra, dicit: Longè melius & humanius & praeferendum sensibus accommodatius, Cicero in Caesaris laudem locutus, ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior nec gratior misericordia. Sequitur ergo quod misericordia est virtus non theologa, cum non habeat Deum pro obiecto: nec intellectualis, cum sit in appetitu: ergo moralis circa passiones existens: & reducitur ad illam medietatem, quae dicitur Nemesis. Has autem medietates Philosophus non ponit virtutes, sed passiones laudabiles. Nihil tamen prohibet quin ab aliquo habitu elicitiuo proueniant, & assumant nomen virtutis, ut patet de continentia. Sed ex his sequi videtur quod ponenda erit misericordia in appetitu sensitiuo, ex quo actus eius regulatur ratione: & ideo iteratus causabit habitum virtutis. Aliqui dicunt quod voluntate bene disposita per habitum appetitus sensitius non praebet difficultatem. & dant exemplum de iustitia quae est in voluntate, & moderatur cupiditatem: & tamen non ponitur aliqua iustitia in appetitu sensitiuo. Si arguatur quod misericordia est actus charitatis: ergo non causat alium habitum, cum habitus & actus sint eiusdem speciei propter identitatem obiecti. Dicendum quod misericordia non est actus elicitus a charitate, cum non habeat idem obiectum, sed consequitur actum charitatis. Haec ergo est differentia inter misericordiam, gaudium, & pacem: quia misericordia est virtus, non autem gaudium, aut pax, cum nihil adiciant supra communem rationem boni, quod est obiectum charitatis. Ideo non requirunt alias virtutes quam charitatem: sed misericordia respicit specialem rationem boni, scilicet subleuationis miseriae vel defectus proximi. Et secundum hanc rationem specialem boni misericordia attribuitur Deo, quantum ad effectum, quia subleuat miseriam & defectum miserorum: licet nullam habeat passionem. Et quia subleuat defectus inferiorum miserorum, & effundere siue communicare eis bona, pertinet ad Deum, qui est supremus, & infinitè bonus: inde est quod D. Gregorius in quadam oratione dicit, quod Deo est proprium misereri, quantum ad nos, magis quam peccata punire & iustitiam administrare. Ideo Psal. ait, Miserationes eius super omnia opera eius. & ratio est: quia iustitia praesupponit culpam in nobis:

9. Ethic. Rom. 12.

Differentia inter misericordiam, gaudium, & pacem. Misericordia quae attribuitur Deo.

D E

A nobis: & ideo poena non adhibetur per se, sed propter reordinationem culpae. Misericordia autem respicit bonum absolute, & eius effusionem, & subleuationem, in qua maxime apparet eius omnipotentia: quia cum nullo egeat, & in nullo deficiat, omnipotentiam tuam parcendo & miserando maxime manifestas. Et secundum hoc misericordia dicitur maxima virtutum: sed in comparatione ad homines, charitas dicitur potior: quia immediatius coniungit superiori fini. Sed inter virtutes quae pertinent ad proximum, misericordia est potissima: quia supplere defectum & miseriam alterius, in quantum huiusmodi, pertinet ad superiorem & meliorem. & sic intelligitur illud Osee sexto, Misericordiam volo & non sacrificium: quia sacrificiis nostris Deus non indiget, nisi propter nos & proximos: & vult sibi ea proferri propter nostram deuotionem, & proximorum vtilitatem. Ideo misericordia qua subuenitur defectibus aliorum, est sacrificium ei magis acceptum, utpote propinquius vtilitatem proximorum inducens, secundum illud Hebr. ultimo. Beneficentiae & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.

Misericordia est sacrificium Deo acceptum.

Ver. 4.

De Beneficentia.

B Beneficentia est actus exterior amicitiae, quo aliquis amicitiam & dilectionem ostendens, bonum facit & communicat amico. & si ordinetur ad bonum supernaturale, est actus exterior charitatis, quae habet bonum diuinum pro obiecto. Beneficentia nostra non potest esse in ordine ad Deum (iuxta illud Iob 35. Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?) sed est erga proximum. Et sicut charitas se habet ad omnes non solum in generali, sed etiam in speciali per exhibitionem: Sic etiam beneficentia: quia cum homo sit mutabilis, nullus est cui non possit occurrere casus, in quo oporteat ei benefacere, etiam in speciali. & sic quauis actu non se extendat ad omnes, tamen bene in comparatione animi, si tepus adesset. Et quauis aliqui sint peccatores: nihilominus subueniendum est eis, quantum ad sustentationem naturae, sed non ad fomentum culpae: quia charitas non agit perperam. Hinc sequitur quod licet tum est excommunicatis necnon Reipublicae hostibus beneficia subtrahere, in quantum per hoc arcetur a culpa. Si tamen immineret extrema necessitas, ne natura in eis deficeret, esset benefaciendum, debito tamen modo: puta si fame aut siti moreretur, aut aliquod huiusmodi dispendium pateretur: nisi hoc esset secundum ordinem iustitiae, contra quem non est illis subueniendum. Beneficentia differt a iustitia liberalitate, & misericordia: quia charitas (cuius actus est beneficentia) respicit in bono seu beneficio colato communem rationem boni: iustitia respicit ibi rationem debiti legalis: liberalitas respicit rationem debiti moralis: & misericordia rationem subleuationis miseriae vel defectus. In misericordia seruandus est ordo charitatis, de quo supra dictum est.

2. 2. q. 31. ar. 1.

1. Cor. 13.

Beneficentia quae differt a liberalitate et iustitia

Ver. 5.

De Eleemosyna.

C Eleemosyna est actus misericordiae, quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum. Et quia misericordia est effectus actus charitatis: ideo eleemosyna dicitur actus charitatis, mediante misericordia elicente. Et quauis quis possit dare eleemosynam materialiter absque charitate, iuxta illud, Si distribuero, &c. non tamen formaliter, hoc est propter Deum promptè & delectabiliter, in omni casu, ac eo modo quo debet meritorie. Potest etiam eleemosyna attribui patriae, & dici sacrificium, pro quanto ordinatur ad placandum Deum, ut dictum est. Et secundum hunc modum eleemosyna numeratur inter opera satisfactoria. Dan. 4. Peccata tua eleemosynis redime. Misericordia enim (in quantum defectus patientis subleuat) ordinatur ad satisfactionem: & disponit ad liberalitatem, in quantum aufert impedimentum, quod possit esse ex superfluo amore pecuniarum siue diuitiarum, propter quem aliquis efficitur nimis retentiuus earum. Eleemosynarum duo sunt genera. Quaedam enim sunt corporales, per quas subuenitur defectibus corporis siue in vita siue in morte. & sunt septem, scilicet Pascere esurientem, Potare sitientem, Vestire nudum, Recolligere hospitem, Redimere captiuum, Visitare infirmum & incarceratum, & Sepelire mortuum. quae continentur in hoc versu: Visito, cibo, potu, redimo, tego, colligo, condo. de quibus Matth. 25. Esurienti, &c. vbi de sepultura nulla fit mentio, eo quod per eam non subuenitur mortuo, quantum ad sensum, iuxta illud Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Ideo Christus enumerat solum illa quae sunt euidentioris necessitatis. Pertinet tamen ad defunctum, ut de eius corpore agatur, tum quantum ad hoc quod adhuc viuunt in memoriis hominum, cuius honor dehonefatur, si insepultus maneat: tum quantum ad effectum, quem adhuc viuens habebat de suo corpore, cui piorum affectus debent conformari post mortem: & secundum hoc commendantur aliqui de mortuorum sepultura, ut Thobias, & illi qui Dominum sepelierunt: ut patet per D. August. Redemptio etiam includitur in collectione hospitem & peregrinorum. Quaedam vero eleemosynae sunt spirituales, per quas subuenitur defectibus spiritualibus proximorum: & sunt septem, scilicet Docere ignorantem, Consulere dubitanti, Consolari tristem, Corrigere peccantem, Remittere offendenti, Portare onerosos & graues, & pro omnibus orare: quae etiam continentur in sequenti versu: Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora. comprehendendo doctrinam sub consilio. Eleemosynae spirituales sunt digniores & nobiliores, quauis etiam corporales habeant effectum spirituale. Primo ex parte causae, in quantum aliquis eleemosynam dat propter dilectionem Dei & proximi, iuxta illud, Per deum pecuniam propter fratrem, & proderit tibi magis quam aurum. Secundo ex parte effectus, in quantum proximus cui per eleemosynam subuenitur, mouetur ad orandum pro benefactore, secundum illud, Eleemosyna viri gratiam hominis quasi pupillam confirmabit. vnde ibi concluditur, Absconde eleemo-

2. 2. q. 32. ar. 1.

1. Cor. 13.

Eleemosynarum duo genera.

In lib. de Cura pro mor. agen. Eleemosynae spirituales quae quot.

Eccle. 29.

Eccle. 29.

synā in sinu pauperis, & hæc pro te orabit, & liberabit te ab omni malo. **Q**ui autem dat eleemosynam, non debet intēdere dare corporale pro spirituali: sed potest per charitatis affectum fructum spirituale promereri, & cōsequenter temporalem, licet non debeat principaliter habere oculum ad fructum temporalem. ¶ Eleemosynā cadere sub præcepto, constat ex illo Ecclesiastici 17. Vnicuique mādauit Deus de proximo suo, probatur etiam, quia propter eius omissionem quis damnatur, Matth. 25. Esuriui, & nō dedistis, &c. Patet etiā: Quia cū dilectio proximi sit de præcepto, necesse est oīa illa cadere sub præcepto, sine quibus dilectio proximi non conseruatur. Sed absque eleemosyna aliquando non conseruatur: igitur est sub præcepto: concurrentibus duobus, scilicet necessitate, in proximo recipiente, alioquin non esset ratio quare eleemosyna ei daretur, & facultate vel abundantia, in dante, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauerit ab eo viscera sua, quomodo charitas Dei manet in eo? concludit, Filioli non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate, extra hos casus non cadit sub præcepto, sed est de consilio, iuxta illud Dan. 4. Cōsiliū meum regi placeat: Peccata tua eleemosynis redime. ¶ Sed notādum est quare necessitas requiritur in recipiente, & quare abundantia in dante, ad hoc quod eadat sub præcepto. Quo ad primum dicitur communiter doctores, quod requiritur extrema necessitas. Non enim omnis necessitas obligat ad hoc præceptum: sed illa sola, sine qua quis is qui necessitatem patitur, sustentari non potest. In illo casu habet locum id quod D. Ambrosius dicit, Pasce fame morientem: si non pauisti, occidisti. Quod non est intelligendum solum quando emissurus est spiritum, siue cū de eius vita desperatur, & comedere non potest: sed quando probabiliter apparet quod ob necessariorum defectum, nisi illi succurratur de necessariis quando ipsi prodesse possunt, incidet in illam necessitatem, à qua postmodum non poterit vel vix releuari: vtpote cū apparet vrgens necessitas, nec apparet in promptu alius qui velit & possit ei subuenire. Quidam dicunt quod si is qui necessitatem patitur, alibi habeat bona tēporalia, tunc non est præceptum dare eleemosynam: quia potest eidem per mutuum subueniri. Si autem non habeat alibi actu bona tēporalia, nō sufficit ad impletionem huius præcepti mutuum: sed requiritur quod det. Vnde Christus dixit, Quod superest, date eleemosynam, non dicit, mutuate. Et si daretur sub mutuo, illo qui necessitatem patitur acceptante, peccaret mutuans: nec esset mutuum, cū iam res illi necessaria iure naturali esset sua. Ideo non tenetur ad restitutionem. ¶ Quo ad secundum ex parte dantis requiritur facultas: quia si nihil habeat, nō obligatur nisi in præparatione animi: Impossibile enim nulla est obligatio. Requiritur ergo quod habeat de superfluo. vnde Dominus dicit, Quod superest, date eleemosynam. Superesse autem siue superfluum aliquid dicitur dupliciter: Primo respectu personæ. Secundo respectu status. Superfluum personæ est illud quod est vltra quàm necessarium sit indiuiduo siue personæ, non solum respectu sui, sed etiam respectu eorum quorum cura incumbit ei. Quia quis magis tenetur sibi quàm aliis. vnde commune adagium est, quod charitas bene ordinata incipit à seipso. & Apostolus: Siquis suorum & maximè domesticorum curam non habet, infidelis est & infideli deterior. Superfluum autem status est illud quod quis vltra quàm sit necessarium non solum personæ, & his quorum cura sibi incumbit, sed etiam vltra quàm sit necessarium secundum dignitatem siue conditionem personæ suæ. Dignitas enim personæ suæ & filiorum ac eorum quorum curam habet, dicitur status in hac materia. De his igitur quæ sunt necessaria ad personam, dare eleemosynam non cadit sub præcepto, neque de his tenetur quis eleemosynam dare: quia hoc esset sibi & suis vitam subtrahere, nisi forte casus immineret, vbi subtrahendo sibi, daret alicui magnæ personæ, per quam Ecclesia vel respublica sustentaretur. Quia pro talis personæ liberatione prætermitteret alicuius id quod ad decetiam sui status pertinet: cū bonum commune sit præferendum bono particulari. De necessariis autem status cū nō consistant in puncto siue in indiuisibili, quia adhuc multis abstractis remanet vnde quis possit vitā conuenienter transigere, de illis dare tenetur. Si verò abstractis illis posset vitam transigere, sed non conuenienter, laudabile esset dare, & statum minuere: non tamen est de præcepto, quia inordinatum videtur, si aliquis tantum de bonis sibi subtraheret vt aliis largiretur, quod de residuo non posset ipse nec sui vitam transigere conuenienter. Nullus enim inconuenienter viuere tenetur. Non oportet tamen quod cogitet ad omnes casus qui possunt contingere. hoc enim esset cogitare de craftino, quod Dominus prohibet. Sed debet iudicari superfluum & necessarium secundum ea quæ probabiliter & vt in pluribus occurrunt: Maximè quando occurrit extrema necessitas alicuius personæ priuatæ, vel magna necessitas Reipublicæ. In his enim casibus laudabiliter prætermitteret alicuius id quod ad decetiam sui status pertinere videretur, vt maiori necessitati subueniret. ¶ Requiritur præterea quod id de quo vult facere eleemosynam, sit suum. Vnde D. Augustinus in libro de Verb. Domini in monte, declarans illud Lucæ decimo septimo: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, dicit: Quidam malè intelligendo, rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant se facere quod præceptum est. Intellectus iste corrigendus est. Nō enim eleemosynæ faciendæ sunt de alieno: sed de iustis laboribus vniuersique eleemosynam facere debet. Vnde cū eleemosyna dicatur sacrificium (vt dictum est) congrue facit ad propositum illud Ecclesiastici trigesimo quarto, Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Ex quo sequitur primo quod de his quæ sunt subiecta restitutioni, eleemosynæ non sunt faciendæ, cū sint aliena: nisi forte esset talis necessitatis articulus, in quo etiam liceret ipsi rem alienam accipere ad subueniendum necessitatem patienti, dummodo is cuius est res, non esset in simili necessitate: in quo casu pensanda esset vtriusque conditio, & aliæ conditiones requisitæ, prudentis iudicio. Secundo sequitur quod illi qui sunt in potestate alterius constituti,

An et quādo eleemosyna sit sub præcepto.

Ad præceptum eleemosynæ duo concurrunt.

Quare necessitas requiritur ad hoc quod aliquis teneatur dare eleemosynam.

An mutui in extrema necessitate peccet.

Quare facultas requiritur ad hoc quod quis teneatur facere eleemosynam. Superfluum personæ & status quid sit. 1. Tim. 5.

Math. 6.

Eleemosyna debet fieri de proprio, & nō de alieno.

2. 2. q. 51. art. 3. ad 3.

Auti, vt sunt serui, famuli, & religiosi, non debent facere eleemosynas, nisi de superioris licentia, vel expresse habita, vel probabiliter præsumpta: nisi forte in articulo extremæ necessitatis, in quo (secundum D. Thomam) licitum esset religioso furari, vt eleemosynam det. Nec obstat illud Rom. 3. Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iusta est, quia in tali casu non esset propriè & verè furtum, saltim in foro interiori: cū non accipiatur res aliena, sed detur extremè indigenti res sua. in casu enim extremæ necessitatis omnia sunt communia. Vnde Matth. 12. habetur quod Christus excusauit discipulos, eo quod esurientes cœperant vellere spicas alienas die sabbati. & 1. Reg. 21. Dauid propter necessitatem excusatur à comestione panum propositionis. Ideo extremè indigens licitè accipere potest & aliis porrigere. Dominium enim ciuile siue proprietatis, adueniente dominio naturali, sopitur siue suspenditur: nisi ille qui habet dominium ciuile, esset in extrema necessitate: quia tunc cū ille habeat maius ius, quia habet naturale & ciuile, fieret ei iniuria si auferretur ab eo, ad dandum illi qui habet solum ius naturale. Vbi autem nullus eorum haberet, sed tertius quidam, iam dictum est quod in extrema necessitate potior est conditio primj occupantis. Et habet locum illud D. Basilij, Si fatearis ea tibi diuinitus prouenisse, scilicet tēporalia bona: An iniustus est Deus inæqualiter nobis res distribuens? Cur tu abijdas, ille verò mēdicat, nisi vt tu bonæ dispensationis merita cōsequaris: ille verò patiētiæ brauiis decoretur? Est panis famelici, quē tu tenes: nudi tunica, quā in cōclauis cōseruas: discalceati calceus, qui penes te marcescit: indigentis argentū, quod tu possides inhumatū. Cur circa tot iniuriarum quæ dare valeas? In foro tamē exteriori puniuntur accipientes aliena in necessitate, ppter dubiū necessitatis, quia. signoratur an sint in extrema necessitate, aut nō, & etiā propter scandalū quod posset sequi: quia alij possent fingere se esse in extrema necessitate, qui tamen nō esset, & furaretur & raperet aliena, putates illa fictione euadere, & sic turbaretur respublica. Vnde in e. si propter necessitatem, extra de furtis, imponitur poenitentia ad terrorem aliorum. Puto tamen quod vbi plene constaret de extrema necessitate, etiam in foro exteriori non esset puniendus. Non tamen sequitur quod liceat mulieri propter necessitatem famis fornicari, sicut furari: Quia adueniente necessitate famis, non manet materia furti, quæ est res aliena: sed bene manet materia, fornicationis, scilicet non suus vir. Non enim propter illam necessitatem aliquis efficitur vir illius mulieris, sicut res aliena indigentis: cū ad illam necessitatem subleuandam fornicatio non sit medium per se ordinatum, sicut res comestibiles, &c. Si autem vxor habeat alias res præter dotem suam, quæ ordinatur ad sustentanda onera matrimonij, vel ex proprio labore & lucro absteque subtractione debiti officij in domo acquirit, vel habet aliqua ex successione vel donatione, potest dare pauperibus eleemosynam irrequisto viro, moderatè tamen, ne vir egeat aut depauperetur: de bonis autem viri non debet dare eleemosynas, sine consensu viri expresse vel præsumpto, quem præsumere potest, ex quo secundum Philosophum in 8. Ethico, regimen viri & mulieris in domo est secundum dignitatem, nec debet dominari vir in omnibus, & idem in secundo Oecono, vult mulierem in omnibus quæ intus sunt dominari & gubernare familiam, si ergo mulier nō solum respectu actus matrimonij, sed etiam regiminis domesticij, assumitur in sociam, secundum dignitatem suam, quæ o ad ea quæ intus sunt disponenda: cōsequens est quod eleemosynas moderatas pauperibus erogare possit: cū caput mulieris sit vir, vt dicit Apostolus 1. Cor. 11. vbi autē non committeretur à viro talis dispensatio domesticorum vxori, imò expresse & acriter prohiberetur omnis datio eleemosynæ, non debet dare de bonis viri notabiliter, quia aliqua modica posset dare: non enim vir potest omnino rationabiliter prohibere omnimodam eleemosynarum largitionē, maximè vbi apparet necessitas, licet non extrema in petentibus: quia nullum esset dubium, in casu extremæ necessitatis: quia tunc posset dare & furari. Si aut de religioso dictum est, idem dicendum de filiis familiæ, qui de re modica, de qua possunt præsumere quod patri placet, possunt dare eleemosynam, aliàs non, nisi in casu extremæ necessitatis, vel si alicuius rei à patre esset eis commissa dispensatio. Præceptum de danda eleemosyna reducitur ad præceptum de honoratione parentum. Sic enim Apostolus interpretatur 1. Timoth. 4. dicens: Pietas ad omnia utilis est: sub pietate enim comprehendit eleemosynarum largitionem, & pauperum subuentionem.

Ver. 6.

De Correctione fraterna.

Correctio fratris est duplex: quædam est realis publica & iudicialis, quæ fit per accusationem vel inquisitionem ex officio: & talis pro fine habet bonum reipublicæ, vt scilicet alij arceantur à peccatis, criminibus, & scādalis, quibus respublica turbatur, & aliis datur occasio delinquēdi, siue ille qui corrigitur emēdetur, siue non. & hæc debet fieri secundum quantitatem delicti, & qualitatem siue conditionem personæ, iuxta illud Deutero. 25. Secundum mēsurā delicti erit & plagarū modus. & Apoc. 18. Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum, quia hæc correctio respicit peccatum fratris, prout vergit in nocumentum aliorum, qui ex eius peccato læduntur, vel scandalizantur, & in quantum est nocumentum boni cōmunis, cū iustitia & bonum commune per peccatum hominis perturbetur: consequens est quod per poenam delinquentis ordinetur & stabilizetur atque pacificetur. Ideo peccant mortaliter superiores, tam temporales quàm ecclesiastici, si omittunt tales correctiones & punitiones: quia per hoc datur ansa criminibus, & incentiuum delinquenti. Hoc tamen intelligēdū est quando correctio est reipublicæ necessaria, quia aliquando cōtingit punitionē propter aliqua accidētia siue incidentia non expedire immediatè fieri: vt quando maius bonū impeditur, aut respublica turbaretur, vt sæpe accidit temporibus nostris in Italia. tunc enim esset differenda aut indulgenda poena. Vnde Dauid pepercit Absalon, qui interfecit fratrem suum Amnon.

Math. 12. 1. Reg. 21.

2. 2. q. 32. ar. 8. ad 2. Vxorata quando possunt licitè dare eleemosynam irrequisto viro. 2. Oecono. 1. Cor. 11.

2. 2. q. 33. Correctio fratris publica & iudicialis ad quid ordinatur.

Apoc. 18. Superiores negligentes in correctio nibus peccati

2. Regum. 14. distulit punitiōem Ioab. 3. Regum. 2. Quare prudentia magna vtendum est, nec facile damnandi sunt qui non statim omnia corrigunt. Ibolet enim quia minus cautē increpauit Abner, quod ingressus esset ad concubinam patris sui, perdidit regnum. 2. Reg. 3. Nec facile etiam excusandi sunt omittentes. Vnde Dauid reprehenditur quod nunquam increpauit Amon primogenitum suum de stupro sororis. Et Heli qui non correxit acriter Ophni & Phinees. 1. Reg. 2. **C**Alia est correctio quæ fit verbo & secretē, & respicit peccatum fratris, in quantum est nociuum ei qui peccat, & pro fine habet emendam fratris, & ad eam principaliter ordinatur: procedit enim ex charitate, sicut iudicialis ex zelo iustitiæ: & est actus charitatis, sicut correctio iudicialis est actus iustitiæ. Correctio fraterna est de necessitate salutis, cadens sub præcepto. Si enim de necessitate salutis est eruere aliquem à morte corporali per eleemosynam corporalem, iuxta illud Prouerbio. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses: à fortiori sub præcepto & de necessitate salutis est eruere à morte spirituali, quæ est peccatum mortale, Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: cum anima sit plusquam elca, & corpus plusquam vestimentum. Vnde D. Augustin. dicit, Si neglexeris corrigere, factus es deterior eo qui peccauit. Et idem in regula, Si frater tuus vultus habet in corpore, quod vult occultari dum timet secari: nonne crudeliter à te sileretur, & misericorditer indicaretur: quanto potius debes manifestare, ne deterius crescat in corde? Nec obstat quod dicitur Ecclesiast. 7. Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit: Quia in omnibus agendis operatio hominis non est efficax, nisi adsit diuinū auxilium: & tamen debet homo facere quod in se est: maximè quandiu habet probabilitatem quod emendabitur. Vnde D. Augustin. dicit, Nescientes quis pertineat ad prædestinatorum numerum, & quis non pertineat: sic debemus affici charitatis affectu, vt omnes velimus saluos fieri. Ideo omnibus debemus officium fraternæ correctionis impendere, sub spe tamen diuini auxilij, cum ignoremus an sint à Deo despecti. Nec obstat pariter quod correctio fraterna aliquando meritorie omittitur. Quia hoc præceptū est affirmatiuum, & non obligat pro semper, sed pro tempore & loco. D. Augustin. Si propterea obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcat, quia opportunum tempus inquiritur, vel eisdem meuit ne deteriores efficiantur, vel ne ad bonam & piam vitam erudiendos impediatis alios infirmos, non videtur esse cupiditatis officium, sed consilium charitatis. Vbi autem quis præsumeret probabiliter quod posset aliquem retrahere à peccato mortali vel veniali, quod est proxima dispositio ad mortale: & tamen propter inordinatum amorem vel cupiditatem prætermittit correctionem, peccat mortaliter. Si verò timor & cupiditas tardiores faciunt hominem ad corrigendum delicta fratris, non tamen ita quod si constaret quod posset fratrem à peccato retrahere, propter timorem, vel cupiditatem, vel præsumptionis maculam dimitteret, quibus in animo charitatem præponit fraternam, est peccatum veniale. & hoc modo sancti viri omittunt corrigere delinquentes, vt ibidem D. Augustin. dicit. Ex præmissis sequitur primò quod quis non tenetur sub pœna peccati mortalis aut venialis corrigere fratrem de peccato veniali aut de aliis defectibus, quæ non sunt peccata: quia peccatum veniale non est extrema necessitas spiritualis: nec per peccatum veniale perditur frater, quem alius corrigendo lucratur, vt habetur Matth. 18. & cum Christus præcepit correctionem, præcepit de peccato absolute: peccatum autem absolute & simpliciter stat pro mortali, quod auertit à fine, & non de veniali, quod solum est circa media: & ideo dicitur peccatum secundum quid, quare non tenetur corrigere, nisi sit proxima dispositio ad mortale, quia tunc teneretur. Si enim teneor fratrem præcipitatum subleuare, à fortiori ne præcipitetur propter periculum: aliàs (vt dicitur Eccles. 3.) Qui amat periculum, peribit in illo. Secundò sequitur quod vbi non est probabilitas de emenda fratris peccantis, sed potius quod fiet deterior: tunc quis non tenetur corrigere, cum finis correctionis fraternæ sit emenda: & ea quæ sunt ordinata ad aliquem finem, sicut correctio fraterna ad emendam, debent regulari secundum finem: sic quod vbi non speratur finis, frustra adhiberetur. Et sic non tenetur quis grassatorum & publicas meretrices aliosque induratos peccatores corrigere, iuxta illud Prouerb. 9. Noli corrigere derisorem, ne oderit te. debent tamen corrigi à prælatis, correctione iudiciali & punitiua, propter bonum commune, vt alij retrahantur à criminibus. Tertio sequitur quod cum est probabilitas quod absque correctione alterius peccator corrigetur, puta quia est timidus & scrupulosus: tunc non tenetur aliquis eum corrigere, ne nimis confundatur & ægrè ferat & ad odium prouocetur. Vbi autem esset probabilitas quod non corrigeretur absque correctione, & ab initio correctionis ægrè ferret & incideret in odium, postmodum tamen demisso odio emendaretur: tunc quis tenetur corrigere: nec esset causa illius odij & peccati, nisi per accidens: quia non intendit odium sed correctionem, & ex malitia illius procedit illud odium. Si autem probabile esset quod persisteret in illo odio, tunc illa correctio omittenda esset.

Ver. 7. De modo & Processu fraternæ Correctionis.

Christus, Matth. 18. triplicem processum in fraterna correctione ordinauit seruandum: Primus est secretus: Secundus partim secretus, partim publicus: Tertius est publicus. Quo ad primum processum dicit, Si peccauerit in te frater tuus: vade & corripue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. In hoc autem primo processu exprimuntur quinque notanda

Correctio fraterna quid, ad que fine, & quæ sitate salutis.

Ezech. 18. In libr. de Ver. Do.

In li. de Nat. & Grat.

Correctio de venialibus non est necessaria.

Præceptum de correctio ne non ligat quædo nō est probabilitas emenda.

D

E

F

A notandum. Primò quis debet corrigi: Secundò quis debet corrigere: Tertio de quo. Quarto quando. Quinto, modus corrigendi. **Q**uo ad primum dicitur, quod frater debet corrigi. Quid autem fratris nomine intelligatur, Christus sufficenter declarauit, Matth. 23. Vnus est pater vester. Omnes autem vos fratres estis. Intelligit fratrem natura & specie, quia ab eodem patre cælesti. & Matth. 5. Si offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, vade, &c. Per fratrem intelligit læsum, siue sit Christianus, siue Iudæus. Et sic quicumque est frater ordine, professione, siue cognatione, siue fide, aut natura, corripui mandatur: nec mirum, quia si omnibus etiam infidelibus tenemur facere eleemosynam corporalem, quado sunt in extrema necessitate: à fortiori spiritali, quæ est correctio peccatorum, præcipue quæ sunt contra legem naturæ. Quia potest eis clare ostendi quod malè faciunt: non autem de peccatis contra legem euangelicam, quæ non susceperunt. Vnde 1. Corinthio. 5. dicitur, Quid enim mihi est de his qui foris sunt iudicare? Ex quo quidam inferunt quod circa infideles non est obseruandus tertius processus: cum de eis Ecclesia non habeat iudicare. Aliquibus tamen videretur quod debet denunciari superiori eorum, sed hoc excedit limites fraternæ correctionis, & transit in accusationem. **E**x præmissis inferitur quod si prælatus peccauerit, non debet corrigi à subdito, correctione punitiua, sed à suo superiori, si habeat. Vnde Exod. 9. dicitur, Bestia quæ tetigerit montem, lapidabitur. Et 2. Reg. 6. Oza percussus est à Domino, quia terigit arcam. Mons & archa significat prælatum: igitur, &c. Vnde D. Augustin. in regula, Honore coram vobis prælatus sit vobis, timore coram Deo substratus sit pedibus vestris. Potest tamen corrigi correctione fraternæ, quæ est actus charitatis: & ideo extenditur ad omnes ad quos charitas se extendit. Sed charitas se extendit ad prælatum, cum sit frater, in quantum peccator est, inferior & egens. Et ideo ei tantum in necessitate existenti, subueniendum est, & danda ei eleemosyna spiritualis, quæ est correctio fraterna, aliter tamen quam aliis: quia cum honore & reuerentia absque obiurgatione, sed dulciter & reuerenter & facta protestatione. Vnde D. Augustin. in regula, Non solum vestri, sed etiam ipsius miseremini: qui inter vos quanto in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur. & D. Paulus Coloss. vltim. scribit de subditis, vt prælatum suum admoneant, cum ait: Dicite Archippo, Vide ministeriū quod accepisti à Domino, vt illud impleas. & vbi peccatum prælati esset publicum, & immineret periculum fidei, etiam publicè essent prælati à subditis arguendi. Vnde D. Paulus qui erat subditus Petro, propter imminens periculum fidei, circa fidem Petrum publicè arguit, Galat. 2. vbi D. Augustin. dicit, Petrus exemplum maioribus præbuit, vt sicubi fortè tramitem relinquerent, non dedingerent etiā à posterioribus corrigi. **Q**uo ad secundū, videlicet quis debet corrigere: Ex cōtextu euangelij habetur quod Christus direxit verba Petro, qui futurus erat pastor. & sic præcipue pertinet ad pastores & prælatos, qui habent curam subditorum, & de animabus eorum reddituri sunt rationem. Quia tamen Petrus nondum erat prælatus sed frater, ideo ad omnes pertinet fratres delinquentes corrigere: & in quantum in eis magis viget iudicium rationis, quodam modo censentur superiores: quæ superioritas & correctio per peccatum in corrigente impeditur propter tria. Primò quia ex præcedenti peccato indignus redditur vt corrigat aliū: & præcipue si maius peccatū cōmiserit, non est dignus vt corrigat de minori. Vnde super illud Matth. 7. Quid vides festucam, &c. D. Hieronym. dicit: De his loquitur, qui cum in mortali crimine detineantur obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt. Secundò redditur indebita correctio, propter scandalum quod sequitur ex correctione, si peccatum corripientis sit manifestum: quia censetur corrigere ad ostentationem. Vnde super illud Matth. 7. Quomodo dicis fratri tuo, &c. D. Chrysost. exponit, in quo proposito, puta ex charitate, vt salues proximum tuū. Non quia te ipsum ante saluare vis, ergo non alios saluare, sed per bonam doctrinam malos actus celare, & scientiæ laudes ab hominibus quaerere. Tertio impeditur propter superbiam corripientis, in quantum scilicet aliquis propria peccata paruipendens, seipsum præfert in corde suo, peccata eius austeritate diiudicans, ac si ipse esset iustus. Vnde D. Augustin. Accusare vitia officium est bonorum virorum & beneuolorum: quod cum alij faciunt, alienas partes agunt. Et Isidorus, Non debet vitia aliorum corrigere, qui vitiiis est subiectus. & Rom. 2. dicitur, In quo alium iudicas, te ipsum condemnas: eadem enim agio quæ iudicas. Et ideo qui in peccato sunt, corrigendo teneant consilium D. Augustin. vbi supra, Cogitemus cum aliquem reprehendere nos necessitas cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus: & tunc cogitemus nos homines esse, & habere potuisse, vel tale quod aliquando habuimus: & tangat memoriam communis fragilitas, vt illam correctionem non odium sed misericordia præcedat. Si autem nos inuenerimus in eodem vitio esse, non obiurgemus sed congemiscamus, & non illum ad poenitendum, sed ad aequaliter condonandum inuitemus. Ex his ergo patet quod si peccator cum humilitate corripiat delinquentem, non peccat, nec sibi nouam condemnationem acquirit: licet per hoc vel in conscientia fratris vel saltem sua, pro peccato præterito condemnabilem se esse ostendat. **Q**uo ad tertium, scilicet de quo debet corrigi, satis dictū est versiculo præcedenti, quod de mortali vel de veniali, cum est proxima dispositio ad mortale. **Q**uo ad quartum, scilicet quando, dicendum quod cum illud peccatum est notum. Vnde dicit textus. Si peccauerit in te. Quæ verba exponuntur à D. Augustin. hoc est te sciente cognitione certa & euidenti, scilicet per aliquem sensum exteriorē in personā delinquentis. Quod si per auditū sciat, ab alio, vel per rumorē, vel per signa dubia, quis nō tenetur corrigere, nec inquirere de vita, seu explorare conuersationem fratris. Vnde D. Aug. ait: Admonet nos Dominus nō negligere inuicē peccata nostra, nō quaerendo quid reprehēdas, sed vidēdo quid corrigas, aliàs efficeremur exploratores vitæ aliorū, cōtra illud quod dicitur Prouerb. 24. Ne quaeras impietate

Quis dicatur frater corrigendus.

An processus correctionis sit circa infideles obseruandus.

Exod. 9. 2. Reg. 6.

Collo. vlti.

Galat. 2.

Quis frater naturaliter corrigere teneatur.

In li. de ser. do. in mente in lib. de sū. bono. Rom. 2.

In li. de ver. do. Prouerb. 4.

in domo iusti: & non vastes requiem eius. Ex quo patet quod non oportet religiosos exire claustrum ad corrigendum delinquentes. Et si dicatur quod ex quo fraterna correctio est debita & de precepto, sicut qui debet pecunia, non sufficit quod soluat creditori occurrere, sed debet eum querere vt debitum reddat: Ita etiam in correctione debita dicendum, quod illud quod debetur alicui certae & determinatae personae, siue sit bonum corporale, siue spirituale, oportet quod ei impendamus, non expectantes quod nobis occurrat, sed debitam sollicitudinem habentes, vt eum inquiramus. vnde sicut ille qui debet pecuniam creditori, debet enim requirere cum tempus fuerit, vt ei debitum reddat: ita qui habet curam spiritualem alterius, debet eum querere ad hoc quod eum de peccato corrigat. Sed quo ad illa beneficia quae non debentur personae, sed communiter omnibus proximis, siue sint corporalia, siue spiritualia, sufficit nobis quod impendamus eis qui nobis occurrunt. hoc autem pro quadam sorte habendum est, vt D. August. dicit. Alii exponunt haec verba, si peccauerit in te, hoc est coram te solo: tunc enim debet secretè corrigere. quia si coram aliis arguis, non es corrector sed proditor. Si autem multis aliis audientibus & praesentibus peccauerit, & te scandalizauerit, non teneris secretè, sed potes coram aliis corrigere. 1. Timo. 5. Peccantem coram omnibus argue, vt ceteri timorem habeant. Sic D. Ion. Baptista Herodem publicè redarguit dicens, non licet tibi habere uxorem fratris tui. Hac ratione dicunt quidam, quod quilibet audiens & intelligens aliquem praedicantem aliquam propositionem haereticam, potest eum publicè reprehendere. Quod credo limitandum in casu in quo non sequitur scandalum: quia si ex tali correctione & reprehensione sequeretur tumultus magis nocens quam correctio prodesset, differenda esset correctio. D. autem Hierony. exponit, si peccauerit in te, hoc est contra te directè: quia si peccatum esset directè contra Deum vel communitatem, puta si haereticus priuatim homines à fide auertat, vel si aliquis occultè tractet quo modo ciuitas tradatur hostibus, vel incèdatur: nò est nostri arbitrij (inquit) hoc est non tenemus neque debemus seruare hunc primum processum, imò tenemus denunciare: quia ille qui sic peccat, non solum peccat in te, sed etià in alios. Et nisi denunciatur, imminet magnum periculum, nisi fortè aliquis firmiter existimaret, quod statim post secretam monitionem frater corrigeretur, & huiusmodi periculum cessaret. Si verò esset dubium, debet denunciari illi qui potest huiusmodi mala prohibere. ¶ Circa peccata verò occulta quae sunt solum in malum peccantis vel alicuius priuatae personae, tunc ad hoc tendendum est, vt fratri peccanti subueniatur. & sicut medicus corporalis sanitatem aegroti confert absque alicuius membri abscissione si potest: si verò non potest, abscindit membrum minus necessarium, vt vita potius conseruetur. Ita etiam ille qui studet emendationi fratris, debet si potest, sic emendare fratrem quantum ad conscientiam, vt fama eius (si fieri potest) seruetur, propter duo. Primum quia fama utilis est ipsi peccanti, non solum in temporalibus, in quibus diffamatus multa patitur detrimenta, amissa fama, sed etiam quantum ad spiritualia: Quia praetimore infamiae multi à peccato retrahuntur: & quando infamatos se conspiciunt, irrefrenatè peccant. Vnde D. Hieronym. dicit: Corrigendus est seorsum frater, ne si semel pudorem aut verecundiam amiserit, permaneat in peccato. Secundò debet conseruari fama fratris peccantis, tum quia vno infamato alij infamantur, secundum illud D. Augustin. ad plebem Hyponen. Cum de aliquibus qui sanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, fatagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur: tum etiam quia ex peccato vnius publicato, alij prouocantur ad peccatum, & infamati saepe impelluntur & violentantur ad continuationem, maximè mulieres. Sed quia conscientia praeserenda est fame, voluit Dominus vt saltem eum dispendio fame fratris conscientia per publicam denunciationem à peccato liberetur. Vnde patet quod in occultis peccatis, quae non sunt contra Deum & bonum rei publicae, de necessitate precepti est, quod secreta monitio praecedat publicam denunciationem. ¶ Quo ad quintum, scilicet de modo corrigendi, Christus dixit: Vade & corripe: dixit, Vade, & non, Scribe, propter duo: Primum propter periculum infamiae, ex perditione vel apertura seu communicatione literarum. Secundò, quia vt D. Hierony. ait. Habet enim nescio quid latentis energiae viua vox, & in auribus discipulorum transfusa fortius sonat. Energia est vis & effectus. Et correctio verbo facta, est maioris virtutis & efficaciae. & D. Ambrosius super illud Psal. Qui timent te, videbunt me, & latrabunt, dicit: Plerisque iusti aspectus admonitionis correctio, perfectioribus latitia est. Ideo Christus dixit, Vade: sicut olim dixerat, Ezech. secundo, Fili hominis vade ad domum Israël. Sed ad quem locum debemus irae? Respondendum est quod ad conuenientem & propiciam, & tempore conueniente, & non hora infobria vel importuna, quando est in colera aut lecto, aut aliis arduis occupatus. Secundo dicit, Corripe. D. Chryso. exponit dicens, dulciter: quia non dicit, Accusa, increpa, obiurga: sed, Corripe, scilicet mansuetè. Vnde Psal. Superuenit mansuetudo, & corripiemur. diuersimodè tamen procedendum est, vt dictum est ex D. Augusti. & Prouerb. 18. dicitur: Iustus prior est accusator sui. Si adducatur correctio Ioseph, quam non praecessit fraterna correctio, dicendum quod verisimile est praecessisse, licet non sit scriptum: vel quia habebat probabilitatem quod non emendarentur, sed fierent deteriores, cum odirent eum. ¶ Notandum etiam quod proclamationes quae in capitulis religiosorum fiunt, omissa secreta correctione, non contrariantur huic precepto, quia sunt de leuibus defectibus, qui non derogant fame. Vnde sunt quaedam commemorationes obliuatarum culparum potius, quam accusationes vel denunciations. Si tamen essent tales, de quibus frater infamaretur, fieret contra preceptum Domini, qui per hunc modum peccatum secretum fratris publicari prohibuit: vt de his quae merentur grauiorem culpam.

In libr. de doct. Christi.

1. Timo. vii.

Mar. 6.

In correctio ne haereticorum non est seruandus processus euangelicus.

ad Plebem Hypon.

In Epist. ad Pau. c. 2.

Ezech. 2. In quo loco debet fieri fraterna correctio.

Modus fraternalis correctionis.

Prouer. 18.

Gen. 37.

Religiosorum proclamationes non contrariantur fraterne correctioni.

Ver. 8.

Ver. 8.

De Secundo processu Fraternalis Correctionis.

A Secundus processus fraternalis correctionis est partim secretus, partim manifestus: ait enim, Si te non audierit, adhibe tecum vnum aut duos, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: vt verecundia & exhortatione illorum emendetur. Sed qui adhibendi sunt? D. Augusti. ait, Adhibe eum qui prodesse vult, & non obesse, quia cum finis huius correctionis sit emenda fratris cum conseruatione fame: si adhiberentur maleuoli, esset periculum infamiae. Si autè corrigens non inuenerit, est excusatus: nò tamè debet denunciare donec inuenerit. Si queratur quando debet adducere post correctionem, si recidua uerit: Dicendum quod in actu, si deprehendi possit. Quia si extra actum adhiberentur, & reprehenderet, non possent testificari de facto quod tamen est requisitum, vt ex textu apparet. Præterea si extra factum reprehenderetur, posset dicere corrigentem esse calumniatorem & detractorem, & accipere ad ductos in testes, & conuenire corrigentem in iudicio, & agere per. l. diffamari. Si dicatur quod adhibendo duos testes, diffamat eum, & est detractor: dicendum quod non est detractor formaliter: quia non est cum intentione denigrandi famam, vt dictum est supra. Præterea fit autoritate superioris, scilicet Dei, qui est Dominus fame & vitæ eorum.

Qui adhibendi sunt in rebus fraternalis correctionis. Quando adhibendi sunt testes.

c. 5. §. 3. ver. 8.

Ver. 9.

De Tertio processu Fraternalis Correctionis.

B Tertius processus fraternalis correctionis est publicus. Vnde sequitur in textu, Quod si eos non audierit, dic Ecclesiae. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. D. Chryso. dicit: Nil tale precepit Dominus obseruandum his qui extra Ecclesiam sunt, quale precepit hic de fratribus corripiendis, sed de exterioribus: Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & alteram. Per Ecclesiam intelligit hic prælatum Ecclesiae. Sed quid faciet prælatus? Theologi discrepant in hac re à canonistis, qui in c. nouit, extra de iudiciis, hanc materiam tractant. Sed canonistarum opinione prætermittitur, sequor eos qui dicunt quod prælatus ad talem denunciationem orabit primò pro eo, secundò vocabit illum & testes absque notario & aliis solennitatibus iudicialibus: & coram eis reprehendet & obiurgabit eum, deinde hortabitur illum, & præcipiet sub sententia excommunicationis vt poeniteat, & amplius non reuertatur. Et si Ecclesiam (hoc est prælatum) audierit, & se emendauerit, cessant partes prælati: quia iam peruentum est ad finem, nec poterit prælatus propter huiusmodi denunciationem punire. Si autem Ecclesiam non audierit: tunc fiet transitus à correctione fraternali ad correctionem iustitiae, & prælatus procedet contra eum instante procuratore fiscali, qui faciet fieri informationes, & audiri faciet testes.

Per Ecclesiam intelligitur prælatus.

Quae sunt partes prælati in denunciatione euangelica.

Ver. 10.

De Monitionibus generalibus.

Circa generales monitiones prælatorum, quas facere possunt contra occultos peccatores & testes qui sciunt veritatem, ne detur ansa criminibus, & vt innocentes indemnes reddantur, prout concludunt Bartholus & Baldus in l. ciuile. C. de furtis, propter diuersitatem opinionum & multitudinem particularium circumstantiarum magna est difficultas, maximè in foro conscientiae, quae maximè est attendenda. Ideo cautè circa huiusmodi agendum est, maximè prædicatoribus, consultoribus, & confessoribus. Ad huiusmodi euidenciam quae mihi tutiora videntur collegi, & nostris Institutionibus inferendum duxi. Supponendum est in primis quod peccatum corrigendum, est triplex: quoddam est simpliciter & absolute occultum, quod scilicet probari non potest: quoddam verò simpliciter publicum & manifestum, quod scilicet clari non potest: aliud verò partim publicum & manifestum, & partim occultum, scilicet quod probari & clari potest: quia pauci testes sunt. Secundò supponendum est ex qualiter & quando, in secundo, de accusatione, quod prælatus & iudex ecclesiasticus in criminibus corrigendis triplici via procedere potest, scilicet per denunciationem euangelicam, vel inquisitionem aut accusationem, vel partis requisitionem. Denunciatio regulariter prærequirit secretam monitionem, inquisitione clamorem seu infamiam, accusatio inscriptionem. ¶ Quantum ad primum modum procedendi, qui communiter seruatur in visitationibus archiepiscopi circa dioecanos, & prouincialium religionum circa priores, & conuentus religiosorum, prælati præcipiunt primò communiter, deinde specialiter in particulari, vt quicunq; scit aliqua corrigenda, sub poena excommunicationis denunciet. Et finis prælati in hoc modo procedendi, est vel esse debet corrigere publica iudicialiter, & secreta siue occulta charitativè siue fraternaliter, secundum preceptum Domini & modum procedendi datum, Matth. 18. & cum sententia excommunicationis nò feratur nisi pro peccato mortali, vt in c. nemo episcopus. 11. quæstio. 3. & Deus non iudicet bis in idipsum, sequuntur duo. Primum quod religiosi in vim illius precepti monitorii non tenentur peccata venialia aut alios leues defectus citra poenam grauioris culpae (quae non infligitur nisi pro peccato mortali) denunciare, quauis hoc possint etiam prætermittisse secreta monitione, vt dictum est. Secundum, quod etiam non tenentur neque debent peccata mortalia manifesta, quae fuerunt punita, nec occulta emendata denunciare, neque etiam peccata mortalia occulta, quae solum sunt in prauiciudicio peccantis vel alicuius priuatae personae, nisi seruato processu & ordine fraternalis correctionis. Vnde dicit D. Thom. quod prælato non est obediendum contra preceptum Dei, secundum illud Act. 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Et ideo quando prælatus precipit vt sibi dicatur ac reueletur quod quis sciuerit corrigendum, intelligendum est illud preceptum sanè, scilicet saluo ordine fraternalis correctionis, siue preceptum fiat communiter ad omnes, siue

Peccati occultum quid Peccati publicum, peccatum mixtum quid.

Iudex tripliciter procedere potest.

Modus procedendi per denunciationem.

Matth. 18.

2. 2. q. 33. ar. 7. ad. 5.

ad aliquem specialiter: & si praelatus expresse præcipere contra hunc ordinem, ipse præcipiendo peccaret, & ei obediens, quasi contra præceptum Domini agens. Ideo non esset ei obediendum, quia praelatus non est iudex iudiciorum occultorum, sed solus Deus. Vnde non habet potestatem præcipiendi super occultis: quia sicut dicunt iuristi, Peccata latentia non habent vindictam in hoc seculo, sed Dei iudicio reseruantur, nisi in quantum per aliqua indicia manifestantur, puta per aliquam infamiam, vel suspicionem, aut querelam læsi. Tenentur tamen subditi in vim prædicti monitorij denunciare crimina mortalia publica, quæ non fuerunt punita, & crimina occulta quæ sunt contra bonum reipublicæ Ecclesiasticæ vel temporalis, etiam prætermissa secreta monitione & processu euangelico, qui non obligat in illis criminibus, vt dictum est ex D. Hiero. Et ideo tenentur denunciare hæreticos secretos, proditores, incendiarios, absque præcepto: à fortiori adueniente monitione.

Modus procedendi per inquisitionem

& est quando iudex & praelatus ecclesiasticus propter clamorem seu infamiam, quæ absque periculo tolerari non potest, debet procedere ad inquisitionem: quia interest reipublicæ (cuius curam praelatus habet) ne crimina remaneant impunita. Vnde habet descendere iuxta c. qualiter & quando, in 2. de accusatio. & Gen. 18. Dominus ait, Descendā & videbo an clamorem qui ad me venit, opere cõpleuerint. & Luca. 16. Quia villicus erat diffamatus apud Dominum suum quasi disipasset bona illius, descendit, &c. Et hic modus procedendi ordinatur ex sua natura ad correctionem iudicariam, quæ non intendit principaliter emendam fratris, sed bonum publicum, vt alij terreantur, & ne incidat in talia aut alia peccata, & vt pax reipublicæ turbata & lacerata reparetur, quod fit per inflictionem poenarum. Et in tali modo sine via procedendi debet praelatus inquirere primò de fama publica. Et si testes ignoratur, debet publicare monitoriū sub sententia excommunicationis, quod sciētes veritatē habeat propalare & manifestare, & non denunciare. Quia in iudiciario modo procedendi nullus debet denunciare quæ non potest probare. Ideo præcipit vt habeant propalare seu reuelare quæ sciūt: & tunc qui sciunt veritatem illius criminis, debent propalare, etiam si non sit nisi vnus. Quia ille cum fama publica sufficit ad condemnationem. Nec tenetur ille præmittere monitionem secretam, ex quo peccatum non est iam omnino occultum, sed probari per plures potest. Deinde debet praelatus audire diffamatum vel reum, si sit aliquis propalatus: & ipse etiam tenetur dicere veritatem, ex quo iudex iustè

Modus procedendi per accusationem in criminibus quæ probari possunt.

enim interrogat, Quid hoc audio de te? & contra illum procedere seruato ordine iuris. Tertius modus procedendi est per accusationem, & est quando praelatus & iudex ecclesiasticus procedit ad requisi- tionem partis: & hoc dupliciter: Primò, quando pars aliqua aut procurator fiscalis habet testes, & accusat aliquem: tunc iudex præhabita inscriptione partis, per quam reddit se accusatorem, qui debet testes contra accusatū producere: tunc iudex potest procedere seruato ordine iuris: & si inueniat eum culpabilem, debet condemnare: si verò innocentem, relaxare, & accusatorem condemnare ad poenam talionis, vel aliter secundum requisitionem partis, & secundū quod fuerit iuris & rationis. Secundò cum pars aliqua non accusat, quia fortè ignorat reum & testes, sed conqueritur se esse læsam, vel per furtū, aut detractionem, aut percussione: tunc iudex qui debet intendere in demeriti subditorum innocenter læsorum, & ne detur ansa criminibus, ad petitionem eius debet dare literas monitorias, sub sententia excommunicationis cõtra lædētē vt satisfaciatur, & contra testes vt dicant & propalent lædentem. & hic modus procedendi ordinatur ad iudicalem reparationem. vnde non exigit necessariò secretam monitionem. & ideo si factum sit tale quod probari possit, quia factum fuit in loco publico, vbi plures erant qui ignoratur, non est dubium quin illi qui sciunt, teneantur propalare. Si autem vnus tantum scit, quia factum fuit in loco secreto, dicunt quidam quod si sciens habeat probabilitatem quod lædēs per secretam monitionem satisfaciatur, debet eum secretè monere, cum intimatione tamen, quod nisi satisfecerit propalabit: & si non satisfaciatur, debet propalare. Nec obstat quod communiter obici solet, Vox vnus vox nullius. & si habeat probabilitatem quod reus monitus negabit & peierabit, nil proderit impetranti, & nocet spirititaliter reo, quia peierabit: ideo præcauendum est malum spirituale ipsius: Dicendum quod quis non tenetur præcauere malum alterius, cum prouenit ex malitia ipsius, & maximè stāte præcepto: sicut pulchra mulier non tenetur prætermittere præceptum de audienda missa, licet probabiliter iudicet quod aliqui propter eius aspectum cadent in concupiscentiam, quia hoc prouenit ex eorum culpa. Sic nec qui scit veritatem, stante præcepto, debet celare, licet præsumat reum peieraturum: quia hoc ex eius malitia prouenit: quia tenetur dicere veritatem & non peierare, per regulam generalē quæ habet quod quandoque iudex iustè exigit iuramentum, siue præcipit dicere veritatem, ex auctus siue interrogatus tenetur dicere veritatem si sciat. Dominus tamē Petrus de Palude & Durandus in quarto, distinct. 19. q. 4. videntur dicere quod quando nocuumentum priuatæ personæ est ita paruum, quod melius sit illum ita parum lædi quàm alium ita diffamari, non debet reuelare: quia si tunc non corrigitur, postea corrigetur. Opinio tamen præcedens est tutior. Reus autem licet non teneatur se prodere, tenetur tamen infra terminum satisfacere, vel obtinere dilationem, aliàs incidit in excommunicationem si proferatur.

Quid faciendum stante monitione quæ vnus solus scit crimen aut delictum.

Ver. II. De his qui in Monitionibus non comprehenduntur.

Multi sunt qui non comprehenduntur in monitionibus generalibus, nec tenentur reuelare. Regula generalis est, quod illi qui non possunt compelli ad testimonium ferendum, non comprehenduntur in monitionibus generalibus, cum monitiones ordinentur ad testimonium ferendum. Ex qua sequitur primò, quod confessor & interpret consentis non tenentur neque debent aliquo modo reuelare, vt habetur in c. omnis vtriusque sexus, de poeni. & remissimò potest iurare se nihil scire: quia intelligi

Intelligi debet vt homo vel in foro hominum: quæ enim scit in foro Dei, vt eius vicarius scit, vel etiam ad dicendum. Et eadem ratione illi qui casu aliquo, aut etiam in fido, vel à presbytero audierunt peccata confessa, cum sigillum confessionis sit de iure naturæ & diuino, vt infra dicitur. Et si tales producantur in testes, & exigatur iuramentum, debet intelligi de veritate, de qua tenentur deponere. Secundò infertur quod si monitorium sit contra patrem vel filium, filij vel parentes non tenentur reuelare: quia non tenentur deponere, vt in l. parentes. C. de testibus, & in §. inter parentes. 4. q. 3. quod intelligendum est de omnibus ascendentibus & descendentibus, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, quia pro vna persona computantur: & cum nullus teneatur se prodere, vel parare arma contra se, sequitur quod illi qui pro vna persona computantur, non tenentur contra se inuicem deponere, quod intelligendum est nisi in crimine hæresis, vbi non habetur probabilitas de emēda, & timetur periculum de ruina multorum. Tunc enim habet locum illud Luca. 14. Si quis venit ad me, & nō odit patrem suum, & matrem suam, & uxores, & filios, & fratres, adhuc & animam suam, non potest meus esse discipulus. Confiliū etiam partis, vt sunt procuratores & aduocati ac sollicitatores, quibus quodam modo coactè & quasi confessoribus veritas reuelatur, ac etiam medici non comprehenduntur, nisi (vt dictū est) in his quæ vergerent in detrimentum notabile reipublicæ temporalis vel ecclesiasticæ. Excipiuntur etiam qui sub sigillo secreti aliquid susceperūt: quia cum sigillum secreti sit de iure naturæ, quod per ius positiuū & humanum solui non potest, à fortiori si aliquis iurauit tenere aliquid secretum, nisi (vt dictum est) vergat in detrimentum reipublicæ.

§. 3.

De Vitiis Charitati oppositis.

Charitati & effectibus eius opponuntur decem vitia: Charitati quidem odium, Gaudio opponitur duo, scilicet acedia & inuidia: Paci opponuntur sex, scilicet discordia, contentio, schisma, bellum, rixa, & seditio. Beneficentiæ autem opponitur scandalum, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. I.

De Odio.

Odium accipitur dupliciter: vno modo vt est passio appetitus concupiscibilis, de qua supra dictū est, quod est displicentia eius quod est disconueniens siue repugnans aut nociuum: in quo consistit ratio mali, sicut in conuenienti ratio boni. Et quemadmodum appetitus attrahit ad se id quod est ei conueniens & bonum: sic repellit disconueniens & malum. Illa displicentia siue repulsa mali sensibilis, dicitur odium. Alio modo accipitur odium vt opponitur charitati, & sic importat de suo principali significato actum refugium voluntatis, & auersiuum à Deo vel proximo, apprehensus sub ratione mali siue disconuenientis: quæ quidem auersio dicitur nolitio & odium. Ex cõsequenti verò importat volitionem alicuius repugnantis & disconuenientis ei quem odit, per quod vult quod repellatur & elongetur à se: vt qui nult sortem esse in sua societate, vult ei mortem & alia ei repugnantia: & sic dicitur ipsum odire. Et quanuis Deus clarè & per essentialis visus non possit apprehendi sub ratione mali, cum sit summum bonum, & per consequens non possit odiri: nec secundum effectum qui naturaliter ab hominibus amatur, in quantum scilicet dat eis esse, viuere, & intelligere: Tamen bene potest apprehendi sub ratione mali, secundum effectum qui repugnant in ordinatæ voluntati: sicut cohibitio peccatorum per legem diuinam, & inflictio poenarum: & secundum hoc potest apprehendi sub ratione disconuenientis, & per consequens odiri. Nec obstat quod de potentia absoluta potest communicare suam claram visionem Iudæ per horam duntaxat, non tamen propterea posset odiri pro illo tempore: quia licet Iudas videret suam damnationem futuram: tamen videret ordinem diuinæ prouidentie, qui impediret illam apprehensionem sub ratione disconuenientis. Et cum ratio culpæ & peccati propriè consistat in auersione voluntaria, consequens est quod odium Dei sit maximum peccatorum, quia odium Dei importat auersionem secundum se: alia autem peccata participatiuè, in quantum scilicet in aliis peccatis aliquis appetit inordinatam delectationem, quæ habet annexam auersionem. Et licet infidelitas sit valde graue peccatum, non tamen habet rationem culpæ, nisi in quantum est voluntaria: & quod sit voluntaria ex eo prouenit, quod aliquis odit veritatem, quæ ei proponitur, & ideo odium est peius infidelitate, sicut causa est potior effectu. Odium autem proximi quo proximus oditur secundum id quod habet à Deo, hoc est secundum naturam vel gratiam, in quantum appetit ei aliquid malū naturæ vel gratiæ contrarium, vel non facit ei bonum quod facere tenetur, est peccatum mortale ex genere suo: dupliciter tamen est veniale: Primò propter subreptionem: Secundò, quando malum quod appetit, vel bonum quod omittit, est exiguum. Si autem aliquis deliberatè vult proximo notabile damnum, in naturam vel gratiam immediatè vel vltimatè relatum, semper est peccatum mortale, dicitur, in naturam vel gratiam, quia si odium terminaretur ad culpam aut ad defectum boni, pertineret ad fratris amorem, iuxta illud D. August. in regula, cū dilectione hominum, & odio vitiorum. & Psal. Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi, dicitur, vltimatè, quia si aliquis velit alteri malum poenæ vt cognoscat culpam suam & emēdetur, vel zelo iustitiæ, non peccat. Odium differt ab ira, quæ etiam appetit malum: quia odium appetit malum absolutè: ira autem in quadam mensura, scilicet in ratione iusti & punitiois. Vnde ira cessat ad mortuos, nec est ad res insensibiles, vt dicit Philosophus in 2. Rethoricor. cessat etiam ad grauiter læsos, in quantum eorum malum excedit mensuram iustæ retributionis. Odium non dicitur capitale vitium, cum procedat ex inuidia, vt D. Greg. dicit: Quia quemadmodū ex delectatione causatur amor sui, sic ex tristitia quæ est de ratione inuidiæ, causatur odium. Odij effectus seu signa sunt prohibita, sicut subtrahere proximo debita beneficia, aut obsequia, siue colloquia quæ debita sunt. Aliqua enim debentur conciuibus, aliqua consanguineis, aliqua omni Christiano. Et propterea nisi casus acci-

Luc. 4

2. q. 34. c. 1. §. 10. vers. 5.

Deus in via potest apprehendi sub ratione mali.

Odium Dei est maximum peccatorum.

Odium proximi quale peccatum.

Psal. 118.

2. Retho.

3. Mor.

dat in quo quis debeat huic in particulari, non tenetur, neque peccat non exhibendo. Sufficit enim vt in omnibus officiis non excipiat inimicus: quod fieret, si in orationibus comunibus omnibus Christianis exciperetur. Si in nuptiis inuitarentur omnes consanguinei, inimico dempto. Si omnibus conciuibus aliqua vellet distribui, inimico dempto. Sed de his amplius, cum de dilectione inimicorum ageretur.

Ver. 2.

De Acedia.

2. 12. 5. 1. vers. 6.

2. 2. 9. 35.

Acedia multiplex acceptio.

Acedia accipitur dupliciter: vno modo vt est species tristitia: & sic est passio appetitus concupiscentis, & vt sic non est peccatum: quia talis passio secundum se est indifferens ad bonum & ad malum, secundum quod bene vel male regulatur per rationem. Tristitia enim de malo corporali regulata per rationem, est bona, vt in actu poenitentiae. Tristitia vero inordinata est mala. Alio modo sumitur vt pertinet ad voluntatem, & consequitur actum eius: & hoc modo accipitur dupliciter: vno modo communitur, prout est tristitia de bono spirituali in communi, quodcumque sit illud. Et quia bonum cuiuslibet virtutis est speciale bonum: ideo contingit tristari de bono cuiuslibet virtutis, quod pertinet ad acediam communiter dictam: quae (secundum Damascenum) est quaedam tristitia aggrauans, quae scilicet ita deprimit animum hominis, vt nihil ei agere libeat. Ideo acedia importat tedium operandi, & a quibusdam dicitur torpor mentis, bona inchoare negligentis, & refugientis bonum spirituale, in quantum est laboriosum aut molestum corpori, aut delectationis eius impeditiuum. Hac autem tristitia prouenit ex contemptu spiritualis boni, qui accidit ex defectu cognitionis aut considerationis bonorum spiritualium, quae quanto magis cognoscuntur & considerantur, tanto nobis magis placent, & cessat acedia: & sic non est speciale peccatum, sed commune, quia contrariatur omnibus virtutibus: ad quamlibet enim virtutem pertinet gaudere de proprio spirituali bono, quod consistit in proprio actu, & acedia tristat de illo, vt de ieiunio, oratione, festorum obseruatione, laude diuina, castitate, restitutione, & sic de aliis. Alio modo acedia accipitur specialiter, prout est speciale vitium oppositum charitati, quae gaudet de spirituali ac speciali bono, scilicet diuino: vt cum quis tristatur de his quae ei imminet ex necessitate faciendi propter Deum: tunc est speciale peccatum. & si inchoatio huius tristitiae stet in sola sensualitate, & non peruenit vsque ad consensum rationis, est peccatum veniale propter subreptionem & imperfectionem actus, quae est propter repugnantiam carnis ad spiritum: vel si illa bona de quibus tristatur, non imminet ex necessitate seu praeepto faciendi, etiam est veniale. Si vero peruenit vsque ad consensum rationis, & ratio consentit in fugam eorum quae faciendi sunt propter Deum ex necessitate praeepti, in horrore & detestationem boni diuini, carne omnino contra spiritum praualente, vt cum dolet & tristatur se benefecisse, aut non omilisse huiusmodi bona ad quae tenebatur: & cum proponit in futurum omittere: tunc est peccatum mortale, & contrariatur praeepto de sanctificatione Sabbathi, in quo (secundum quod est praeeptum morale) praecipitur quies mentis in Deo, cui contrariatur tristitia mentis de bono diuino. Acediam constat esse vitium capitale, auctoritate D. Greg. Probari etiam potest ratione: quia vitium capitale dicitur illud, ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causae finalis, vel etiam mouetis. Sed acedia est huiusmodi: igitur. Minor pars: quia sicut homines multa operantur vel omittunt propter delectationem, vel promoti vel impulsu ab ea: Sic etiam multa operantur & omittunt propter tristitiam, vt ipsam euitent, ac etiam eius pondere in aliqua inordinata prorumpant.

Ver. 3.

De Filiabus Acediae.

2. 2. 9. 25. et 31. 4.

Filiae acediae (secundum Grego. vbi supra) sunt sex. Prima dicitur malitia, quae nil aliud est quam contemptus diuinorum bonorum, qui semper est mortalis si sit deliberatus. Secunda est rancor, qui non accipitur hic pro odio, sed pro displicentia hominum inducentium ad spiritualia: & est peccatum veniale, nisi superueniat odium, vel illa spiritualia sint de praeepto. Tertia est pusillanimitas, quae consistit in subtrahendo se a bonis quae fieri potuissent, timore deficiendi, vt a ieiuniis: & est veniale, nisi illa ieiunia & bona omissa essent de praeepto. Quarta est desperatio, quae est peccatum mortale: vt dictum est supra c. praecedenti. 5. 1. Quinta est torpor circa praeepta, & dicitur negligentia agendorum, quae est multiplex: & est peccatum mortale, cum omittitur aliquid quod est sub praeepto. Sexta, euagatio metis, quae communitur est peccatum veniale, nisi quando quis euagatur scienter in his in quibus tenetur aduertere. Isidorus autem ponit amaritudinem, quae reducitur ad rancorem: & ociositatem, & somnolentiam, quae reducuntur ad negligentiam, importunitatem, mentis inquietudinem, corporis instabilitatem in verbo, & curiositatem, quae reducuntur ad euagationem mentis circa illicita, quae sunt peccata mortalia, quando proueniunt ex affectu mortali: possunt tamen esse venialia, secundum materiam & imperfectionem actus.

Ver. 4.

De Inuidia.

2. 2. 9. 36.

Inuidia quid 2. Retho. Cupidi hominis, pusillanimes, pueri, & senes sunt ceteri inuidi. Iob. 5.

Inuidia secundum Damascenum est species tristitiae, qua quis tristatur de alieno bono, quod apprehenditur tanquam malum proprium, in quantum aliquis excedit in bonis, & in quantum est diminutiuum propriae gloriae siue excellentiae, vel etiam gaudium de malo aliorum, quod apprehenditur vt bonum proprium. De illis enim homines inuidet, in quibus est gloria, & quibus homines amant honorari & in opinione esse, vt dicit Philosophus. & sic inuidia est semper mala, & peccatum, vt ibidem dicit Philosophus: quia dolet de eo de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi: & est tantum ad eos quibus homo vult se aequare vel praefere in gloria. Et inde est quod amatores & cupidi honoris, sunt magis inuidi. Similiter etiam pusillanimes, quia omnia reputant magna, & quidquid boni alicui accidat, putant

Aputant in magno se superatos esse. Vnde Iob. 5. dicitur, Paruulum occidit inuidia. & D. Grego. 6. Mora. dicit quod inuidere non possumus, nisi eis quos meliores in aliquo putamus. Et quia memoria praeritorum bonorum, in quantum fuerunt amissa, causat tristitiam: hinc est quod Philosophus dicit. 2. Retho. quod senes inuidet iunioribus, & illi qui multum expenderunt ad aliquid consequendum, inuidet his qui paruis expensis illud sunt consecuti. dolent enim de amissione suorum bonorum, & de hoc quod alij consecuti sunt bona. Tristari autem de alicuius bonis, in quantum sibi imminet periculum alicuius nocementi, sicut cum aliquis tristatur de exaltatione inimici ne eum laedat, non est inuidia, neque peccatum, sed potius effectus timoris. Vnde D. Grego. Euenire plerumque solet, vt non amissa charitate etiam inimici nos ruina laetificet, & rursus eius gloria sine inuidiae culpa contristet: cum & eoruente quosdam bene erigi credimus, & illo proficiente plerisque iniuste opprimi formidamus. Vnde Prouer. 29. Cum impij sumptero principatu, gemet populus. Tristari etiam de bono alterius, in quantum ille cui accidit bonum, est eo indignus, talis tristitia non potest oriri ex bonis honestis, ex quibus aliquis iustus efficitur: sed (sicut Philosophus dicit) de diuitiis, & talibus quae possunt provenire bonis & malis: & talis tristitia, secundum ipsum, vocatur nemesis, & pertinet ad mores. Sed hoc ideo dicit, quia considerabat temporalia bona secundum se, prout possunt magna videri non respicientibus aeterna. Sed secundum determinationem fidei, bona temporalia quae indignis proueniunt, iusta Dei ordinatione disponuntur, vel ad eorum correctionem: & huiusmodi bona nihil sunt in comparatione ad futura: ideo huiusmodi tristitia prohibetur in scriptura sacra, secundum illud Psal. Noli aemulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. & alibi dicit: Penes effusi sunt gressus mei. Gaudere autem de malo alterius propter bonum eius, vt corrigatur, vel propter iustitiam, non pertinet ad inuidiam. Tristari pariter de bono alterius, non in quantum ille habet, sed in quantum quis caret, non pertinet ad inuidiam, sed ad zelum, vt Philosophus dicit in 2. Retho. & si iste zelus sit circa bona honesta, est laudabilis, secundum illud 1. Corinth. 14. Aemulamini spiritualia. Si autem de bonis temporalibus, potest esse peccatum, & sine peccato. Inuidia ex suo genere est peccatum mortale, quia contrariatur charitati, in quantum homo qui habet ex charitate diligere proximum, simul gaudere de bono illius, inuidus tristatur. Potest tamen esse veniale propter imperfectionem actus vel obiecti. Inuidia secundum D. Grego. 31. Mor. est vitium capitale ratione iam dicta de acedia: & habet quinque filias, scilicet odium, susurrationem, detractionem, exultationem in aduersis proximi, & afflictionem in prosperis. de quibus suo loco dictum est.

Ver. 5.

De Discordia Paci opposita.

Discordia opponitur concordiae & paci: & sicut concordia importat congregationem siue unitatem, hoc est voluntatum: ita etiam discordia disgregationem & separationem voluntatum. Vnde qui diuersa credunt vel opinantur, non dicuntur discordare, sed qui diuersa volunt. Charitas enim est vnio non opinionum, sed voluntatum. Et differt a rixa, quia rixa consistit in exteriori opere. & est filia irae, quae mouet animum ad nocendum proximo: sed discordia consistit in distinctione voluntatum, in quantum voluntas vnus persistit in vno, & voluntas alterius persistit in opposito. Quod autem voluntas alicuius in proprio sistat, hoc prouenit ex eo quod aliquis ea quae sua sunt, praefert his quae aliorum: quod cum inordinatè fit, pertinet ad superbiam & inanem gloriam. Et ideo discordia, per quam vnusquisque sequitur quod suum est, & recedit ab eo quod est alterius, ponitur filia inanis gloriae. Discordia in tantum dicitur peccatum, in quantum contrariatur charitati, & tollit concordiam debitam: quia concordia in debita & in malo, potest laudabiliter tolli per discordiam. Prout fecit D. Pau. inter Phariseos & Sadduceos. & Dominus de se dicit, Matth. 10. Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Dupliciter autem discordia tollit concordiam debitam: vno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem in actibus humanis dicitur esse id quod est secundum intentionem & propositum. Vnde per se discordat aliquis a proximo, quando scienter & ex proposito siue intentione dissentit a bono diuino, in quo debet & tenetur consentire, vt habitare pacifice sine tumultu & scandalo: & tunc est peccatum mortale ex suo genere, quia contrariatur charitati. Vnde Galat. 5. dissensiones (hoc est discordiae) ponuntur inter opera carnis, de quibus subditur: Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Praeterea Prouer. 6. dicitur: Sex sunt quae odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius: eam scilicet qui seminat inter fratres discordias. Potest tamen esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus & subreptionem, vt si non plene liberè, vel si tollat concordiam in minimis. Minima autem in proposito sunt, quae non sunt necessaria ad salutem: vt si discordat aliquis a voluntate dicendi veritatem pure officiosam, hoc est cuius mendacium est peccatum veniale. Si autem aliquis nolit concordare proximo in his quae sunt supererogationis, puta ad intrandum religionem, non pertinet ad vitium discordiae, cum non teneatur consentire. Per accidens autem in humanis actibus consideratur ex hoc quod est praeter intentionem. Vnde si intentio aliquorum sit ad aliquod bonum quod pertinet ad honorem Dei & utilitatem proximi, sed vnus aestimat hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem, discordia tunc est contra bonum diuinum vel proximi per accidens: & talis non est peccatum, nec repugnat charitati, quae est vnio voluntatum & non opinionum: nisi huiusmodi discordia esset cum errore circa ea quae sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur, vt apud hereticos. Ex his infertur primo, quod discordia siue dissensio (de qua Act. 15. quae facta est inter Paulum & Barnabam, ita vt discederent ab inuicem) non fuit peccatum. Vterque enim intendebat bonum, sed vni videbatur hoc esse bonum, alteri aliud, quod ad defectum humanum pertinebat: nec erat inter eos controuersia de his quae sunt fidei aut de necessitate salutis: quanuis hoc ipsum quod discederent, fuit ex diuina providentia

Tristari de bonis alienis

et gaudere de malis, non est semper illicitum.

2. Mora.

Prouerb. 26

2. Retho.

Psal. 36.

2. Retho.

1. Cor. 14.

Inuidia quale peccatum sit.

Inuidia habet 5 filias.

2. 2. 9. 37.

Discordia quid.

Discordia et rixa differunt.

Discordia quale peccatum sit.

Act. 23.

Matth. 10.

Per se et per accidens quid sit in actibus humanis.

Galat. 5.

Prouerb. 6.

Act. 15.

ordinatum, propter utilitatem inde sequentem. Secundo infertur quod discordia quandoque est ex peccato unius tantum: puta cum unus vult bonum cui alius scienter resistit. Vnde 1. Corin. 7. Quod si infidelis discedit, discedat. Quandoque autem est cum peccato utriusque, puta cum uterque dissentit a bono alterius, & uterque diligit bonum proprium. Et quanuis voluntas unius hominis secundum se considerata non sit regula alterius, tamen bene ex consequenti, in quantum voluntas proximi inhaeret voluntati Dei: & ideo discordare a tali voluntate, est discordare a voluntate divina.

Ver. 6. De Contentione.

Contentio largo modo importat quandam pugnam siue contrarietatem vocalem & locutionis, siue discordia contrarietatem voluntatum. Proprie tamen Contentio importat impugnationem veritatis cum clamore inordinato. Et sic definit eam D. Ambro. dicens: Contentio est impugnatione veritatis cum confidentia clamoris. Impugnatio autem falsitatis non dicitur proprie contentio, nec est mala aut peccatum, sed laudabilis, nisi quando fit modo indebito, & cum clamore inordinato. & tunc communiter est peccatum veniale: nisi tanta inordinatio fiat in contendendo, quod ex hoc generetur scandalum: quia tunc esset mortale. Vnde cum Apostolus dixisset 2. ad Timo. 2. Noli contendere verbis, subdit: Ad nihil enim utile est, nisi ad subuersionem audientium. Et quia contendere cum praelato clamorose aut despectiue seu derisorie, vergit in irreuerentiam, & est contra subiectionem debitam praelato: Ideo constitutiones praedicatorum acriter puniunt huiusmodi contentiones, etiam si aliquando non sint peccata, saltem mortalia. Cum autem triplex sit veritas, scilicet doctrinae, iustitiae, & vitae, sequitur quod triplex potest esse contentio. Contentio siue impugnatio veritatis agnitae, siue sit fidei, siue alterius doctrinae, siue iustitiae, siue vitae virtuosae, in his maxime quae sunt necessaria ad salutem, siue quantum ad animam, siue quantum ad corpus, siue quantum ad res aut famam: si veritas est talis quod eius mendacium est perniciosum, est peccatum mortale, si fiat ex intentione impugnandi veritatem illam. Nam si ex alia intentione, puta propter exercitium aut disputationem, ut fit in scholis, non est contentio nisi materialiter, quae potest esse & saepe est laudabilis, quando est moderata. Quia si fit immoderata, est peccatum veniale, nisi forte scandalum haberet annexum: quia tunc esset mortale, ut si prorumperet in iniuriam aut derisionem, ex quibus sequuntur contemptus, odia, & detractiones, & alia mala. Vnde Galat. 5. contentio numeratur inter opera carnis, quae qui agunt, regnum Dei non consequuntur. Si vero veritas non sit talis ut eius oppositum mendacium sit perniciosum, contentio contra illam est peccatum veniale, nisi propter scandalum annexum.

Ver. 7. De Schismate.

Schisma, secundum Isidorum, scissuram & diuisionem animorum importat. Et quia multiplex est diuisio, ideo schisma in sacris literis accipitur primo pro quacunque diuisione siue opinionum siue voluntatum: & sic accipitur Ioh. 9. vbi dicitur quod erat schisma, hoc est diuersae opiniones inter Iudeos de Christo: quia aliqui opinabatur eum esse a Deo missum, alij vero oppositum. Secundo accipitur pro quacunque illicita diuisione siue discordia aut dissensione. Et sic accipitur 1. Cor. 1. Id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. quod exponens D. Thom. dicit, Vnum dicatis omnes, hoc est omnes eandem fidem confiteamini, & eandem sententiam proferatis, de his quae sunt communiter agenda, iuxta illud Rom. 15. Ut vnanimis vno ore honorificetis Deum, & non sint in vobis schismata. quia vnitas ecclesiastica diuidi non debet. In cuius signum, Ioh. 19. de tunica inconsutili milites dixerunt, Non scindamus eam. Sunt autem proprie accipiendo schismata, quando vel propter diuersam fidei confessionem, vel propter diuersas sententias de agendis homines vnus collegij, ecclesiae, vel communis, in diuersas partes separantur, secundum illud Esa. 2. Scissuras David videtis. vbi glos. inter linearis dicit, schismata scilicet Ecclesiae. Propriissime tamen loquendo dicit diuisionem seu discessionem ab vnitate vniuersalis Ecclesiae, per inobedientiam & rebellionem. Vnitas autem Ecclesiae in duobus attenditur, scilicet in connexionione membrorum ad inuicem siue communicatione: & iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiae ad vnum caput, secundum illud Collo. 2. Inflatus sensu carnis suae, non tenens caput, ex quo totum corpus per communicationes subministratum est constructum, crescit in augmentum Dei, hoc autem caput est ipse Christus, cuius vicem gerit in Ecclesia summus pontifex. Et ideo Schismatici dicuntur, quicumque membrum Ecclesiae subditis communicare recusant: & quicumque subesse renunt summo pontifici, sicut in 1. schismate Chore, Dathan, & Abiron, cum complicibus suis renuerunt subesse Moyse duci populi Dei Israel, ut dicitur Num. 16. & 3. Reg. 12. quod decem tribus contempto rege suo, sibi statuerunt alium regem, scilicet Hieroboam. Et quemadmodum haereticis opponitur fidei, sic schisma vnitati charitatis Ecclesiae. & ideo sicut fides & charitas sunt diuersae virtutes: sic etiam haeresis & schisma sunt diuersa vitia. & sicut quicumque caret fide, caret charitate, sed non econtra: sic quicumque est haereticus, est schismaticus, sed non econuerso. Et hoc est quod dicit D. Hiero. ad Gala. Inter schisma & haeresim hoc interesse arbitror: quia haeresis peruersum dogma habet, schisma ab Ecclesia separatur. Et sicut amissio charitatis est via ad amittendam fidem, secundum illud 1. ad Tim. 1. A quibus quadam aberrantes, scilicet a charitate, conuersi sunt in vaniloquium. ita etiam schisma ad haeresim. Vnde 1. Corint. 11. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo: Nam oportet haereses esse. vnde D. Hierony. vbi supra, subdit: quod schisma a principio in parte potest intelligi diuersum ab haeresi. Caeterum nullum schisma est, nisi sibi aliquam haeresim coniungat, ut recte ab Ecclesia recessum videatur esse: & est peccatum mortale. Et quia schismatici in duobus peccant, ideo dupliciter puniuntur. Primo peccant, quia separant se a communione membrorum Ecclesiae: & quantum ad hoc conueniens

2. 2. q. 38.

Contentio quid.

Contentio quale peccatum.

Galat. 5.

2. 2. q. 39. in li. Eheim.

Schismatici proprie qui dicantur. Num. 16. 3. Reg. 12.

Schisma & haeresis quo modo differunt.

1. Tim. 1.

1. Cor. 11.

Schismatici corii poena.

D

E

F

A conueniens eorum poena est, quod excommunicentur & ab Ecclesia separentur, sicut Dathan & Abiron a multitudine filiorum Israel. Secundo peccant, quia recusant subiici capiti Ecclesiae, & ob hoc merito ab omni dignitate & potestate ecclesiastica & iurisdictionali deponuntur & priuantur, ut habetur in c. vnico, de haere. lib. 6. Et vltra hoc dicit D. Thom. quia coerceri recusant per spiritualem potestatem Ecclesiae, iustum est ut temporali potestate coerceantur, non solum ipsi, sed etiam eis adherentes, fautores, & receptores iuxta illud Num. 16. Recedite a tabernaculis hominum impiorum, qui scilicet schismaticis diffusis tractat Dominus Cardinalis de Turre cremata. 4. li. summe de Ecclesia, part. 1. ca. nono, vbi recitat viginti schismata quae fuerunt in Ecclesia, deinde quomodo schismata debeant tolli, & quid faciendum est populo Christiano tempore schismatis, quando nullus habetur pro indubitato papa, quae ne prolixior fiam, omitto.

Ver. 8. De Bello.

Bellum proprie est hostilis defensio, per quam arma mouentur ad tuendum vel defendendum rem publicam, aut aggrediendum & vindicandum de iniuriis & nocumtis eidem illatis. Et differt a pugna & rixa: quia pugna potest esse sine armis: & rixa est inter priuatas personas, cum armis vel sine armis. Bellum de se non esse illicitum, constat ex veteri testamento, in quo Dominus multoties filios Israel bellare praecipit. Et quanuis bella antiqui testamenti figurarent bella spiritualia, in quibus Christiani praleari debent: (ut dicitur Ephes. 6. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli: quonia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, aduersus spiritualia nequitiae in caelestibus:) Non tamen sequitur quod bella in lege euangelica sint illicita. D. enim Ioh. Bap. (a quo nouum testamentum inchoatur, iuxta illud Matt. 11. Omnes prophetae & lex vsque ad Ioannem) militibus ad se venientibus & quaerentibus quid faciendum erat eis, bella non prohibuit, sed a quibus in bello abstinentum erat docuit, Luc. 3. Neminem (iniquis) conculcatis, neque calumniam faciatis: contenti estote si pedibus vestris. D. Augusti. in sermone de puero Centurionis, hunc locum tractans ait: Si Christiana disciplina omnino bella culparet: hoc potius consilium salutis poenitentibus in euangelio daretur, ut arma abiicerent, seque omnino a militia abstraherent, quod consilium non est, sed tantummodo dictum, Neminem conculcatis, &c. Estote contenti stipendiis vestris: quibus proprium stipendium sufficere praecipit, arma non prohibuit. Et Ro. 13. Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Sequitur, Ideo & tributa praestatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Si igitur gladio materiali licitum est vindicare iniurias & mala illata priuatis personis: a fortiori reipublicae & principibus. Vnde Psal. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Nec obstat quod dicit Christus, Matth. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt: intelligitur enim autoritate priuata, ut D. Aug. dicit. Non obstat pariter illud quod dicitur Matth. 5. Ego autem dico vobis non resistere malo. & Rom. 12. Non vos defendentes charissimi, sed date locum irae: Quia D. Augusti. dicit illa esse semper seruanda in preparatione animi, ut scilicet semper homo paratus sit non resistere, vel se non defendere si opus fuerit: sed quandoque est aliter agendum propter commune bonum, vel etiam illorum cum quibus pugnatur. Vnde D. Augusti. Agenda sunt multa etiam cum inimicis benignae: Nam cum licetia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quando nihil est in foelicibus in foelicitate peccantium, qua gehennalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Nec etiam illi qui iusta bella volunt, paci contrariantur, nisi diabolicae, quae Christus non venit mittere in terra. Vnde D. Aug. ad Bonifacium, Non queritur pax ut bellum exerceatur: sed bellum queritur, ut pax exerceatur. Esto ergo bellando pacificus, ut eos quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas. Nec exercitia hominum ordinata & spectata ad res bellicas sunt prohibita, sed inordinata & periculosa, quae sunt in torneamentis: ex quibus occisiones & depredationes proueniunt. Apud antiquos autem exercitationes ad bella sine homodi periculis erant. Et ideo vocabantur meditationes armorum, vel bella sine sanguine, ut habet D. Hiero. in quadam epistola. Ad hoc autem quod bellum sit iustum, quinque requiruntur. Primo autoritas suprema in principe indicente, siue cuius mandato bellum gerendum est: non enim pertinet ad priuatam personam bellum mouere, aut alios ad id congregare: quia potest ius suum prosequi iudicio superioris: qui si negligens fuerit, potest indici a principe petentis: & per principem intellige habentem communitatem perfectam, hoc est papam, imperatorem, & regem, & dominium liberum habentem, hoc est qui superiorem non habet, siue non recognoscit in terris. Secundo, requiritur causa iusta, ut scilicet illi qui impugnantur, per aliquam culpam impugnationem mereantur. Vnde D. Augusti. ait, Iusta bella solent diffiniri, quae vlciscuntur iniurias. Si gens vel ciuitas plectenda est, quae vel vindicare neglexerit quod a suis improbe factum est, vel reddere quod per iniuriam ablatum est. Tertio requiritur quod intentio bellantium sit recta. Vnde D. Augusti. ait, Apud vos cultores Dei etiam illa bella pacata sunt, quae non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coerceantur, & boni subleuentur. Potest autem contingere quod sit legitima autoritas indicentis bellum, & causa iusta: nihilominus tamen propter prauam intentionem bellum redditur illicitum: dicit enim D. Augusti. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, haec sunt quae in bellis iure culpantur. Quarto status, quod non sint clerici: quia Petro in persona clericorum dictum est, Matth. 26. Conuerte gladium tuum in vaginam. Si non licet clericis se im-

Num. 16.

2. 2. q. 40.

Bellum differt a pugna & rixa.

Matth. 11. Luc. 3.

Rom. 13.

Psal. 81. Matth. 26.

2. li. co. Mat. Matth. 5. Rom. 12. in li. de ser. in monte. In episto. ad Marcellum.

Matth. 10.

quinque ad bellum iustum requisita.

li. 83. q.

in li. dr. vobis. Do.

li. co. Faust.

Matth. 26.

miscere negociis secularibus siue negociationibus, propter inquietudines quæ repugnant officio eorū. **2. Timoth. 2.** Nemo militans Deo, implicat se negociis secularibus: à fortiori in bellicis certaminibus, quæ multo maiores habent inquietudines. Præterea omnes ordines clericorum ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub sacramento representatur Christi passio, & eius sanguinis effusio, secundum illud. **1. Corint. 11.** Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. & ideo non competit eis occidere, sed magis paratos esse ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, ut imitentur opere quod gerunt ministerio. & propter hoc institutum est, ut effundentes sanguinem etiam sine peccato, sint irregulares, & non possint in diuinis ministrare. Et in signum & figuram huius, cum Dauid vellet ædificare templum nomini Domini, dictum est ei à Domino: Multum sanguinem fudisti, & multa bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine. **1. Paral. 22.** Nec obstat quod exercere bella iusta & defendere rempublicam non sit peccatum imò meritum: non tamen licet clericis, qui ad opera magis meritoria sunt deputati & consecrati: sicut vouentibus virginitatem non licet vacare generationi, in qua vxorati possunt mereri, propter maiorem obligationem: sic clericis non licet vacare exercitio belli, quauis prælati & clerici auctoritate superioris possint interesse bellis: non quidē ut ipsi manu propria certent, sed ut iuste pugnantibus spiritualiter subueniant suis exhortationibus & absolutionibus: sicut in veteri lege mandabatur Ioseph, quod sacerdotes sacris buccinis in bello clangerent. Et ad hoc primò fuit concessum, quod episcopi & clerici ad bella procederent. Quod autem aliqui manu propria pugnent, abusus est, nisi in casu extremæ necessitatis. Et licet prælati non solum debeant resistere lupis, qui spiritualiter inficiunt greges, sed etiam raptoribus & tyrannis, qui corporaliter vexant: non tamen materialibus armis & in propria persona vtendo, sed spiritualibus. Vnde Apostolus. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. quæ quidem sunt salubres admonitiones, deuotæ orationes, & contra pertinaces excommunicationis sententia. Possunt tamen in aliena persona disponere & inducere ab bellandum bella iusta: eò quod bella temporalia & corporalia in populo fidei sunt referenda ad bonum spirituale diuinum, cui clerici deputantur. Omnis enim potentia, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de his quæ sunt ad finem. de his amplius vide Dominum: Cardinalem de Turre cremata in summa de Ecclesia c. 11 §. 4. propositione. 6. vbi allegat D. Bernardum ad Eugenium papam, sic scribentem: Quid tu gladium denuo vsurpare tentas, quem semel iussus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negant, non satis videntur mihi attendere verbum Domini dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Cuius ergo est? Et si ipse tuo forsitan nutu, hoc est exhortatione, dispositione, præcepto, quanuis non tua manu euaginandus sit. Quod tamen (vt supra dictum est) non licet, nisi in extremæ necessitatis articulo: in quo cuiuslibet iure naturæ. (quod non destruitur per ius diuinum posituum) licitum est tueri vitam suam, & reipublicæ bonum. Nec obstat quod fiat irregularis, quia sine peccato quis effici potest irregularis, vt bigamus. Quintò requiritur debitum tempus, scilicet ne die festo fiat: quia præceptum de sanctificatione sabbati ligat omnes. hoc tamen intelligendum est, nisi aduersarii aggredierentur. Vnde **1. Mach. 2.** dicitur: Cogitauerunt laudabiliter Iudæi dicentes: Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus aduersus eum: quia abstinere à bello, imminente tali necessitate, esset tentare Deum: observatio enim festorum non impedit ea quæ ordinantur ad ordinis salutem, etiam corporalem. Vnde Dominus arguit Iudæos, **Ioh. 7.** dicens: Mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato. & iude est quod medici licitè possunt medicari homines in die festo: multo magis seruanda est salus reipublicæ, per quam impediuntur occisiones plurimorum, & innumera mala & temporalia & spiritualia, quam salus corporis vnus hominis. ¶ Vti insidias in bello D. Augustinus dicit esse licitum, ait enim: Cum iustum bellum suscipitur, vtrum aperte pugnet aliquis an ex insidiis, nil ad iustitiam interest. & hoc probat auctoritate Domini, qui mandauit Iosue vt insidias poneret habitatoribus ciuitatis Hai. Quanuis enim nunquam liceat mentiri, aut promissum non seruare, etiam hosti in his quæ sunt secundum iura bellorum, vt D. Ambrosius dicit: tamen licitum est nobis occultare dictum vel factum nostrum hosti: vel eidem aperire propositum aut intellectum nostrum, quid ex aliquibus præstituris facere proponamus: non tamen hoc semper facere tenemur. Quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultanda, maxime infidelibus, ne irrideant, secundum illud Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus. Vnde multo magis ea quæ ad impugnandum inimicos paramus, sunt eis occultanda. Vnde inter cætera documenta rei militaris hoc præcipue ponitur, De occultandis consiliis, vt patet in libr. Stratagematum Francorum. Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarum, quibus licitum est vti in bellis iustis. Nec propriè huiusmodi insidiæ vocantur fraudes, nec iustitiæ repugnant, nec ordinatæ voluntati: esset enim inordinata voluntas, si quis vellet nihil sibi ab aliis occultari. ¶ Notandum quod dare auxilium in bello iusto non est peccatum, quando certum est bellum esse iustum. Si autem sit dubium, subditi excusantur, obediens domino suo, vt habetur in c. qui culpatur. 23. quæstio. 1. Non subditi autem non excusantur, neque etiam subditi, vbi certum est bellum esse iniustum. In bello iusto non tenentur milites de damnis illatis etiam innocentibus, qui sunt partes illius communitatis: quia ex quo communitas reputatur nocens, non pertinet ad militem discernere & iudicare quis sit innocens. Sed in bello iniusto omnes tenentur, nisi fortè excusentur ex ignorantia, quæ non excusat à restitutione. In omni autem bello, siue iusto, siue iniusto, sunt quædam personæ exemptæ de iure canonico, de quibus in titu. de treuga & pace: scilicet præbyteri, monachi, conuersi, peregrini, & oratores. Ideo qui illos vexant, vel ab eis auferunt, non excusantur à peccato, nec à restitutione: nec etiam milites qui concutiunt vel calumniantur

Effundentes sanguinem quare sint irregulares:

1. Paral. 22.

2. Cor. 10.

1. Mach. 2.

Ioh. 7.

li. 83. §.

Iosue. 8.

in li. de offi.

An liceat auxiliari bellantibus:

Personæ quibus non debet in bello iniusto damnum inferri.

D

E

F

A calumniantur aut deprædantur eos, quos defendere deberent, vt dicit Dominus Caietanus in summa la, super verbo Bellum.

Ver. 9.

De Duello.

Dvellum dicitur quasi duorum bellum siue pugna, quod alio nomine dicitur monomachia, à monos, quod est vnum, & chia, pugna, quasi pugna vnus contra vnum, siue singulare certamen. Ad cuius euidentiam sciendum quod duellum dupliciter accipitur: vno modo largè & communiter, pro quacunque pugna duorum, etiam si fiat sine periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, & absque inani gloria, ad exercitium, vel propter aliquam aliam rationabile causam. & tunc non est peccatum, seruatis debitis circumstantiis, cum nullo iure sit prohibitum, & aliquando conducatur ad virtutem fortitudinis. Alio modo accipitur duellum propriè pro pugna duorum cum periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, ex condito siue conuentione & consensu partium, & ad alicuius rei probationem: vt scilicet vincens probasse credatur, & victus in probatione defecisse, ac si per testes vincens suam intentionem fundasset: & tunc semper est malum indicere vel acceptare: quia vterque eligit alium occidere vel percutere auctoritate priuata, & vsurpat diuinum iudicium, quod de occultis sibi reseruat: & est tentatio Dei, cōtra illud Matth. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum. qui non tenetur neque consueti in huiusmodi tentatione miraculum ostendere, imò plerumque permittit innocentes propter huiusmodi tentationem succumbere, vt habetur in c. significantibus, extra de purgatione vulga. vnde D. Thomas dicit quod lex duellorum plus pertinet ad communem rationem fortium, quam iudicium, ferri candentis, aut aquæ feruentis, cum non expectetur ibi miraculosus effectus, nisi fortè quando pugiles sunt valde impares virtutè vel arte. Prohibitio duellorum habetur in c. cura, extra de purgatione vulga. & c. monomachia. 2. q. 4. Cum igitur duellum propriè dictum sit de se malum, sicut percussio aut occisio hominis auctoritate priuata, & vsurpatio diuini iudicij: sequitur quod nunquam potest licitè fieri, stante materia, seu nisi duellum resoluatur aut conuertatur in defensionem. Et sic non obstat quod cuiuslibet est permittum contra priuatum inuadentē se defendere pro seruanda vita, honore, & rebus suis: quia talis defensio non habet rationem duelli, quod (vt dictum est) importat quod fiat ex condito siue de consensu vtriusque partis: nec se defendit in alicuius rei probationem, sed inuitus ad sui vel suorum tuitionem. & idem videtur dicendum, secundum Dominum Caietanum in prædicta solutione ad tertium, quando accusator euidenter calumniatur & præualet contra innocentem ad mortem vel mutilationem in iudicio. Et sic sine dubio innocens occidetur vel mutilabitur. vnde non habens aliud remedium, habet iustum bellum defensiuum contra eum: propterea potest acceptare bellum, maxime de consensu principis, & tueri se meliori modo quo potest. Nec hoc est propriè duellum, nisi secundum apparentiam, sed defensio contra inuadentem. Non enim refert occidere aliquem gladio proprio vel alieno. vnde Nathan dixit ad Dauid, Vriam interfecisti gladio filiorum Amon. Nec obstat pariter quod licitum sit bellum indicere, & indictum acceptare: ergo cum vnum & multa non varient speciem. (Eiusdem enim speciei est ab vno vel pluribus factum: & duellum sit vnus contra vnū: sequitur quod inducere duellum, ac etiam acceptare erit licitum: quia non est simile, cum bellum non debeat indici nisi à potentiore, vt quadam humana ratione & probabilitate, quasi certa sit victoria, aut saltē certum sit non succumbere. Quemadmodum iudex contra internos turbatores pacis non procedit, nisi habeat tot satellites, vt quasi certus sit quod capiet malefactores: hoc autem seruari non potest in singulari certamine, quia non semper est par vtriusque conditio, & vni possunt accidere in illo actu aliqua, quæ fortiosem faciēt succumbere. vnde nunquam licitum est indicere duellum. Si verò iustum bellum sit defensiuum, tunc non est ex condito siue ex conuentione partium: quia suscipiens bellum, cogitur & gerit personam defendentis & resistentis, siue propulantis à se iniuriam. & tunc oportet imitari res naturales, quæ resistunt quantum possunt suis cōtrariis. & sic debet fortificari quantum potest vis resistitiua: quod fieri non potest in duello: quia vnus non potest auxilium cuiuscunque assumere. Vnde apparet quod aliena est belli iusti vindicatiui seu defensui materia. ¶ Dicit præterea idem Caietanus, quod quando inter duas partes est bellum, & pars quæ habet iustum bellum, cognoscit vires suas, & quod oportet configere & succumbere, aut duellum acceptare: tunc licitè acceptat: quia transfert quasi certum & probabilem casum siue ruinam in dubium & in spem victoriæ, vtendo omnibus suis viribus melius in duello quam in bello: & ideo non peccat, quia supponitur quod ex parte alterius partis bellum sit iniustum. & ideo in tali casu non solum licet acceptare, sed etiam prouocare & resoluere bellum in duellum, ad evitanda maiora mala & scandala. & tunc non habet propriè rationem duelli, sed defensionis. Nec obstat singulare certamen Dauidis & Goliath: quia in bello ex parte Dauid non mansit materia duelli, cum auctoritate diuina ex instinctu Spiritus sancti, qui dedit Dauidi potestatem occidendi Goliath, processerit. sicut non mansit materia adulterij aut fornicationis in Osea, cum iussu diuino accepit fornicariam. Et quanuis euitatio ignominie insurgentis ex eo quod nolit acceptare duellum, vilis & degeneris animi reputetur apud idiotas, qui multo magis appreciant res temporales, & gloriā pompamque mundanam, quam ea quæ sunt rationis naturalis vel iuris diuini. & ideo videtur eis quod euitatio ignominie sit sufficiens causa acceptandi duellum: non tamen ita videtur sapientibus, qui iudicant secundum dictamen rationis naturalis, quæ iudicat quod nullus pro quocunque temporali bono debet transgredi præceptū iuris naturalis. & sic iudicat non debere eligi percussionei aut mortem pro-

Duellū dupliciter accipitur.

2. 2. q. 95. ar. vi. ad 3. Duellū propriè dictū, nunquā licitè fieri potest.

1. Reg. 12.

ximi autoritate propria. Nec etiam duellum est per se medium ordinatum ad defensionem honoris: imò acceptans exponit se periculo maioris inhonorationis & confusionis, si succubat. Ideo tuitio honoris non potest resoluere duellū in defensionem. Ex præmissis inferitur quòd malè faciūt indecentes, acceptantes, inducentes, consentientes, & aspicientes duella, absque displicentia animi, necnon iudices ac principes deferentes ea, vel non impediētes illa: quia cooperantur peccatis illorum. Possunt tamen permittere aliquando ex vrgenti causa, ad vitanda plurima homicidia vel turbationes quæ possent oriri. Et sic dicitur Carolus Magnus, & D. Ludouicum de cōsilio prælatorum Ecclesiæ, duella aliqua solemni modo permississe, sed non indixisse, aut concessisse. Tali enim vrgente causa non peccabant, sicut nec permettendo lupanaria.

Ver.10.

De Rixa.

2.2.9.41.

Rixa quid.

Rixa significat contradictionem in factis, sicut contentio in verbis. Vnde super illud Galat. 5. Rixæ, dicit Glo. quòd rixæ sunt quando ex ira se iniucem percutiunt. Ideo est quoddam priuatum bellum, quòd inter personas priuatas agitur, & non autoritate publica, sed magis inordinata voluntate. & ideo semper rixa est peccatum. Et in eo qui alterum iniuste inuadit, est peccatum mortale, nisi propter imperfectionem actus, aut modicitatem nocuenti: in ferre enim nocuentum notabile proximo, non est absque peccato mortali. Nam si solo animo repellendi iniuriam illatam & cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec potest dici rixa ex parte eius. Si verò cum animo vindictæ vel odij, vel cum excessu debite moderationis se defendat, est peccatum, sed veniale, quando aliquis leuis motus odij vel vindictæ se immiscet, vel cum non multum excedit moderatam defensionem. Mortale autem est, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, vel eum grauius lædendum. Rixa includit contentionem: quia secundum Isidorum, inordinatio rixæ consistit in tribus. Primo, quia rixosus semper ad contradicendum est paratus, siue alius malè, siue benedicat aut faciat. Secundo in ipsa contradictione & iurgio delectatur. Tertio, quia ipse alios prouocat ad contradictionem, & tandem sequitur aggressio. Notandum etiam quòd cum quis iniuste resistit auctoritati publicæ, aut ministrorum eius, peccat, & dicitur rixosus: non autem qui aggreditur autoritate publica. Rixa secundum D. Gregorium 31. Moralium, est filia Iræ. & Prouerb. 15. & 29. dicitur, Vir iracundus prouocat rixas.

Rixa inordinata consistit in tribus

Ver.11.

De Seditio.

2.2.9.42.

Seditio quid sit & quo differat à bello, rixa, & schisma

Seditio est discordia inter partes multitudinis, & conuenit cum bello, rixa, & schismate, & differt ab eis: conuenit quidem cum eis, quia tam bellum quam rixa & schisma important contradictionem & discordiam, sicut & seditio, quæ differt à bello & rixa in duobus: primo quidem, quia bellū & rixa important mutuam impugnationem in actu: seditio autem potest dici, siue fiat impugratio huiusmodi in actu, siue sit præparatio ad talem impugnationem. vnde Glo. 2. Cor. 2. dicit, quòd seditioes sunt tumultus ad pugnam, scilicet cum aliqui se præparant & intendunt pugnare. Secundo differunt, quia bellum propriè est contra extraneos & hostes, quasi multitudinis ad multitudinem: rixa autem est vnus ad vnum, vel paucorum ad paucos. Seditio verò est inter partes multitudinis inter se dissentientes, cum vna pars ciuitatis incitatur ad tumultum contra alium. Et in hoc conuenit cum schismate, sed differt à schismate in duobus: primo, quia schisma opponitur vnitati spirituali multitudinis, hoc est vnitati Ecclesiasticæ: Seditio autem opponitur vnitati multitudinis secularis vel regni. Cōfunduntur tamen aliquando isti termini, & accipitur vnus pro alio: tamen secundum propriam considerationem sunt specialia peccata Seditio ex suo genere est peccatum mortale graue. vnde 2. Corinh. 12. Apostolus inter alia peccata mortalia prohibet seditioes, tanquam paci & vnitati ac bono communi & iustitiæ oppositas. Dicuntur autem Seditiosi, qui seditioē procurant & excitant, qui grauius peccant. Secundo, qui eos sequuntur, perturbantes bonum commune: illi verò qui bonum commune defendunt eis resistentes, non sunt dicendi seditiosi, nec peccat, sicut nec illi qui se defendunt à particularibus aggressoribus: dicuntur rixosi, vt dictum est versiculo præcedenti.

Seditio est peccatum mortale ex genere

Ver.12.

De Scandalo.

2.2.9.43.

Scandalum dupliciter accipitur. Mat. 18. Scandalum propriè quid.

Scandalum Gracè, secundum D. Hieronymum super Matth. 18. dicitur, quòd nos offensionem vel ruinam siue impactionem pedis possumus dicere, & translatum ad spiritualia dupliciter accipitur: vno modo largè, pro omni impedimento quòd præstari potest alicui, siue impedimentum illud sit peccatum, siue non. & hoc modo accipitur, cum Christus dixit Petro: Vade post me Sathana, quia scandalum (hoc est impedimentum) es mihi. Nitebatur enim Petrus propositum Christi impedire, non tamen malo animo. Alio modo accipitur propriè, & potest sic definiri: Scandalum est dictum, vel factum, vel omisum, præbens alteri occasionem ruinæ. In hac definitione non ponitur, cogitatum vel concupitum, sicut in definitione peccati, eo quòd cogitatio vel concupiscentia cum sit occulta, non est obex alteri ad ruinam, nisi in quantum explicatur verbo vel scripto: scripta enim sub verbo quòd excellētiam in manifestatione habet, comprehenditur. Dicitur autem minus rectum, non quia ab aliquo alio superatur in rectitudine, sed quia habet aliquè rectitudinis defectū, vel quia est secundū se malū, vt peccatū: vel quia habet speciē mali: sicut cū aliquis recubit in idolo, siue comedit idolothyta: quāuis enim hoc secundū se non sit peccatū, si aliquis hoc corrupta intentione non faciat: tamen quia habet quādam speciē mali, vel simi-

A similitudinem venerationis idoli, potest alteri præbere occasionem ruinæ. Ideo Apostolus monet 1. ad Thessa. 5. Ab omni specie mala abstinete vos. Conuenienter ergo dicitur in definitione minus rectum, vt comprehendatur tam illa quæ sunt secundum se peccata, quam quæ habent speciē mali. Dicitur autem præbens occasionem ruinæ, & non causam, eo quòd dicta vel facta alterius non possunt esse alicui causa sufficiens seu perfecta ruinæ & peccati, de cuius ratione est quòd sit voluntarium: possunt tamen esse occasio peccati dupliciter: primo per se, secundo per accidens, siue occasio data & accepta. Primo occasio data dicitur, quando aliquis aliquid dicit vel facit, quòd est malum, vel habet speciē mali. Secundo occasio accepta & per accidens, cum aliquis de dicto vel facto recto alterius scandalizatur, prout dicit Apostolus Rom. 7. Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum: sed peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me. Sicut si ex mulieris pulchræ accessu ad ecclesiam, aliquis scandalizatur. Et secundum hoc duplex assignatur à doctoribus scandalum, scilicet actiuum & passiuum. Scandalum actiuum est factum, & minus rectum, coram alio factum, inducens ad peccatum, siue alius peccet, siue non. Scandalum passiuum est peccatum proueniens ex occasione data vel accepta, vel facto alterius. Et sic aliquando contingit scandalum actiuum & passiuum simul esse, quandoque verò alterum tantum, actiuum sine passiuo, & passiuum sine actiuo. Ad sciendum autē quomodo & quando scandalum sit peccatum, & quòd peccatum sit, notandum quòd Scandalum actiuum accipitur dupliciter: vno modo formaliter & per se, & est dictum vel factum, &c. cum intentione inducendi alium in ruinam siue ad peccatum: & secundum hoc scandalum est speciale peccatum, sicut adulterium & homicidium, cum habeat specialem rationem deformitatis, scilicet inducere ad peccatum. Finis enim in moralibus dat speciē & opponitur beneficentiæ, quæ habet facere & inducere ad bonum, & scandalum ducit ad malum. Contrariatur etiam correctioni fraternæ, quæ retrahit à peccato, & scandalum inducit ad peccatum: & si per dictum vel factum veniale aliquis intendit inducere alium ad peccatum veniale, peccat venialiter: si verò per dictum vel factum mortale intendit inducere ad peccatum mortale vel veniale, peccat mortaliter, iuxta illud Matth. 18. Vt homini illi per quem scandalum venit. Secundo scandalum actiuum accipitur materialiter, cum aliquis per dictum vel factum minus rectum, non intendit dare alteri occasionem ruinæ, sed solum suæ satisfacere voluntati: & sic non est speciale peccatum: Quia quòd est per accidens, non constituit speciē, sed est circumstantia aggravans, quæ reducit actum ad speciē scandali: sicut detractio præter intentum, reducit ad speciē detractiois. Nec obstat quòd dicitur Matth. 18. Neceffe est vt veniant scandala: quia non est intelligendum de necessitate absoluta, sed conditionata, supposita malitia hominum, vel de necessitate infallibilitatis, supposita præscientia Dei, & in sensu composito, sicut dictū est de hac propositione, Oportet hæreses esse. Scandalum autem passiuum non est speciale peccatum: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit secundum quod libet genus peccati. Nec hoc quòd est occasio sumere, dat rationē peccati, nec est circumstantia aggravans, sed demonstrans infirmitatem peccantis, & aliquo modo excusat. Scandalum iterum diuiditur in scandalum ex infirmitate, quòd est scandalum pusillorum: & in scandalum ex malitia, quòd dicitur scandalum Phariseorum. Scandalum ex infirmitate est, quòd prouenit ex ignorantia vel passione. Scandalum ex malitia est, quando aliquis scandalizatur de bono, sicut Pharisei. Propter scandalum Phariseorum nō sunt omittenda spiritualia, quæ sunt de necessitate salutis, siue quæ cadunt sub præcepto: sicut ire ad ecclesiam diebus festiuis, audire missam, confiteri, & alia huiusmodi: & sic debet intelligi dictum D. Grego. super Ezechielem, Si de veritate scandalum sumitur, vtilius scandalum permittitur, quam veritas relinquatur. Non debent etiam propter scandalum Phariseorum prætermitti temporalia nobis ad conseruandum pro aliis commissa, sicut bona Ecclesiæ committuntur prælatis, & bona Reipublicæ rectoribus, talis conseruatio sicut & depositorum imminet his quibus commissa sunt, ex necessitate officij: & ideo non sunt propter scandalum dimittenda, sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis. Eam ob rem D. Thomas Cantuariensis repetiit res Ecclesiæ suæ cum scandalo regis Angliæ. Spiritualia verò quæ non sunt de necessitate salutis, propter scandalum pusillorum sunt occultanda, vel interdum differenda, vbi periculum imminet, quousque reddita ratione attenda capacitate infirmitatis, scandalum cesset. Sicut inflictio poenarum, quæ sunt medicinæ ad cohibenda peccata, & in tantum habent rationem iustitiæ, in quantum per ea peccata cohibentur. Si verò manifestum sit quòd per inflictionem poenarum plura & maiora mala sequantur, tunc est differenda, vt D. Augustinus in lib. cōtra Epistolā Parmeniani dicit. Vbi schismatis periculū timetur, à punitione peccatorū cessandum est: Et similiter veritas doctrinæ, quam secundum congruentiam temporis & personarum proponere debet ille cui incumbit dicendi officium, sicut & alia opera misericordiæ. Nunquam tamē propter quodcunque scandalum debet homo prætermissa veritate falsitatem docere. Si autem post redditam rationē & intellectum, scandalum duret, iam videtur ex malitia esse. Et sic propter ipsum non sunt spiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona quæ nostra non sunt, de quibus supra dictum est, propter scandalum pusillorum non sunt dimittenda, sed quæ nostra & quorum sumus domini, debemus ea dimittere, ea tribuendo, si ea apud nos habemus, vel non repetendo, si apud alios sunt, vel differendo, vel aliter scandalum sedando, scilicet per aliquam admonitionem. Ideo Apostolus seminans spiritualia non accepit stipendia temporalia, ne offendiculum daret euangelio Christi. Quia scandalum quòd videbat Apostolus, procedebat ex ignorantia Gentilium. Ideo ad tempus abstinendum erat ab expositulatione stipendiorū, vt prius instrueretur esse debita. Et ex simili causa Ecclesia abstinet à decimis exigendis in aliquibus terris, in quibus non est consuetū decimas soluere. Si verò scandalum nascitur ex mali-

Occasio peccati data et accepta quid.

Scandalum actiuum & passiuum quid.

Scandalum contrariatur beneficentiæ.

Scandalum ex infirmitate siue pusillorum, & ex malitia.

B absoluta, sed conditionata, supposita malitia hominum, vel de necessitate infallibilitatis, supposita præscientia Dei, & in sensu composito, sicut dictū est de hac propositione, Oportet hæreses esse. Scandalum autem passiuum non est speciale peccatum: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit secundum quod libet genus peccati. Nec hoc quòd est occasio sumere, dat rationē peccati, nec est circumstantia aggravans, sed demonstrans infirmitatem peccantis, & aliquo modo excusat. Scandalum iterum diuiditur in scandalum ex infirmitate, quòd est scandalum pusillorum: & in scandalum ex malitia, quòd dicitur scandalum Phariseorum. Scandalum ex infirmitate est, quòd prouenit ex ignorantia vel passione. Scandalum ex malitia est, quando aliquis scandalizatur de bono, sicut Pharisei. Propter scandalum Phariseorum nō sunt omittenda spiritualia, quæ sunt de necessitate salutis, siue quæ cadunt sub præcepto: sicut ire ad ecclesiam diebus festiuis, audire missam, confiteri, & alia huiusmodi: & sic debet intelligi dictum D. Grego. super Ezechielem, Si de veritate scandalum sumitur, vtilius scandalum permittitur, quam veritas relinquatur. Non debent etiam propter scandalum Phariseorum prætermitti temporalia nobis ad conseruandum pro aliis commissa, sicut bona Ecclesiæ committuntur prælatis, & bona Reipublicæ rectoribus, talis conseruatio sicut & depositorum imminet his quibus commissa sunt, ex necessitate officij: & ideo non sunt propter scandalum dimittenda, sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis. Eam ob rem D. Thomas Cantuariensis repetiit res Ecclesiæ suæ cum scandalo regis Angliæ. Spiritualia verò quæ non sunt de necessitate salutis, propter scandalum pusillorum sunt occultanda, vel interdum differenda, vbi periculum imminet, quousque reddita ratione attenda capacitate infirmitatis, scandalum cesset. Sicut inflictio poenarum, quæ sunt medicinæ ad cohibenda peccata, & in tantum habent rationem iustitiæ, in quantum per ea peccata cohibentur. Si verò manifestum sit quòd per inflictionem poenarum plura & maiora mala sequantur, tunc est differenda, vt D. Augustinus in lib. cōtra Epistolā Parmeniani dicit. Vbi schismatis periculū timetur, à punitione peccatorū cessandum est: Et similiter veritas doctrinæ, quam secundum congruentiam temporis & personarum proponere debet ille cui incumbit dicendi officium, sicut & alia opera misericordiæ. Nunquam tamē propter quodcunque scandalum debet homo prætermissa veritate falsitatem docere. Si autem post redditam rationē & intellectum, scandalum duret, iam videtur ex malitia esse. Et sic propter ipsum non sunt spiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona quæ nostra non sunt, de quibus supra dictum est, propter scandalum pusillorum non sunt dimittenda, sed quæ nostra & quorum sumus domini, debemus ea dimittere, ea tribuendo, si ea apud nos habemus, vel non repetendo, si apud alios sunt, vel differendo, vel aliter scandalum sedando, scilicet per aliquam admonitionem. Ideo Apostolus seminans spiritualia non accepit stipendia temporalia, ne offendiculum daret euangelio Christi. Quia scandalum quòd videbat Apostolus, procedebat ex ignorantia Gentilium. Ideo ad tempus abstinendum erat ab expositulatione stipendiorū, vt prius instrueretur esse debita. Et ex simili causa Ecclesia abstinet à decimis exigendis in aliquibus terris, in quibus non est consuetū decimas soluere. Si verò scandalum nascitur ex mali-

1. Cor. 15.

tia, quæ admodum scandalum Pharisæorum, & propter eos qui sic scandala concitant, non sunt temporalia dimittenda: quia hoc noceret bono communi, daretur enim aliis rapiendi occasio. Noceret etiam ipsis rapientibus, qui rapiendo aliena, in peccato manerent. vnde D. Gregorius in Mora. dicit, Quidam domini cum temporalia nobis rapiunt, solummodo sunt tolerandi. Quidam vero æquitate seruata prohibendi, non sola cura, ne nostra subtrahantur, sed ne rapientes non sua, seipfos perdant. Nec obstat quod dicitur Matth. 5. Ei qui vult tecum contendere in iudicio, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium. & 1. Corinth. 6. Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. quare non magis fraudem patimini? Quia D. Augustinus dicit illud præceptum intelligendum esse secundum præparationem animi, vt scilicet homo sit paratus prius pati iniuriam vel fraudem, quam iudicium subire, si hoc expedit: quandoque tamen non expedit, præcipue si sit scandalum Pharisæorum. ¶ Non tenetur tamen homo propter scandalum & peccatum mortale vitandum in proximo, peccare venialiter: licet per veniale gratia per quam est hominis salus, non tollatur: Quia veniale in quantum disponit ad mortale, vergit in detrimentum salutis: licet ab illo quod aliàs esset veniale, propter aliquam circumstantiam, adueniente scandalo, illa circumstantia auferretur, & non esset veniale. Sicut verbum otiosum est peccatum veniale, quando absque vtilitate dicitur, tamen si propter scandalum vitandum dicatur, non erit otiosum, neque peccatum: secus de mendacio officioso.

Ver. 13.

De Præceptis Charitatis.

PRæcepta charitatis non connumerantur in decalogo, eo quod omnia præcepta decalogi & aliarum virtutum ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. vnde 1. Timoth. 1. dicitur: Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Et ideo præceptum charitatis est maximum, vt dicitur Matth. 22. Nec obstat quod charitas quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, facit nos liberos: cum vbi Spiritus Domini, ibi libertas: sed obligatio quæ ex præcepto nascitur, opponitur libertati: igitur. Dicendum negando minorè, nisi in eo cuius mens est auersa ab eo quod præcipitur: sicut patet in his qui ex solo timore præcepta custodiunt. Sed præceptum dilectionis non potest impleri, nisi per propriam voluntatem: ideo libertati non repugnat. Et licet charitas sit vna virtus, tamen habet duos actus, quorum vnus ordinatur ad alium. ¶ Et cum præcepta dentur de actibus virtutum, ideo præceptum charitatis in duo diuiditur: & sic sunt duo præcepta. vnde 1. Ioan. 4. Mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. & Matth. 22. In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ: quauis Apostolus Roma. 13. dicat, Qui diligit proximum, legem impleuit: Quia non excludit dilectionem Dei, quæ includitur in dilectione proximi tanquam finis: proximus enim diligitur propter Deum. Et licet in aliis præceptis modus charitatis non cadat sub præcepto, quia non tenemur ea implere in charitate: Modus tamen dilectionis in præcepto charitatis respectu Dei, cadit sub præcepto. Ideo Deuterono. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua: dimittitur, ex tota fortitudine tua: sed additur, ex tota mente tua. Matthæi duodecimo ponuntur quatuor, scilicet, Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex tota virrute. Et hæc quatuor etiam tanguntur Luca 10. Nam loco fortitudinis & virtutis ponitur, ex omnibus viribus tuis. Per cor intelligitur voluntas: quia sicut cor corporale est primum principium omnium corporalium motuum: ita etiam voluntas omnium actuum humanorum, maxime quantum ad intentionem finis vltimi, qui est obiectum charitatis. Tria autem sunt quæ mouentur à voluntate, scilicet intellectus, appetitus sensitius, qui dicitur vis appetitiua inferior, & vis executiua exterior. Intellectus significatur per mentem, vis appetitiua per animam, vis executiua exterior per fortitudinem, virtutem, seu vires. Præcipitur ergo nobis vt tota nostra intentio feratur in Deum, quod est ex toto corde: & quod intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente: & quod appetitus noster sensitius reguletur secundum Deum, quod est ex tota anima: & quod exterior actus noster obediat Deo, quod est ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus, D. Chrysolomus super Matthæum accepit econuerso quam dictum sit, cor & animam. D. vero Augustinus in 1. de Doctrina Christiana refert cor ad cogitationes, animam ad vitam, mentem ad intellectum. Quidam vero dicunt, ex toto corde, ex toto intellectu, tota anima, hoc est memoria: vel secundum Gregorium Nicenum, per cor significatur anima vegetabilis, per animam anima sensitua, per mentem intellectus. Quia hoc ipsum quo nutrimur, sentimus, & intelligimus, debemus referre in Deum. Prima tamen expositio clarior videtur. ¶ Quidam intelligentes hoc præceptum de conatu & intentione, voluerunt dicere quod hoc præceptum non potest impleri in hac via: & allegant D. Augustinum in libro de Perfectione Iustitiæ, vbi ait quod in plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur. Nam cum aliquid adhuc est carnalis concupiscentiæ quod continendo frenetur, non ex tota anima diligitur Deus. Sed quia ex hoc sequeretur quod Deus præcepisset impossibile, quod est blasphemum, secundum D. Hieronymum in explanatione Catholice fidei: ideo D. Thomas distinguit, dicens quod præceptum aliquod dupliciter potest impleri: Vno modo perfecte, alio modo imperfecte. Perfecte quidem impletur præceptum, quando peruenitur ad finem. Sicut si dux exercitus præcipiat militibus vt pugnent, ille perfecte implet præceptum, qui pugnando vincit hostem, quod dux intendit: ille autem implet, sed imperfecte, cuius pugna ad victoriam non pertingit: non tamen contra disciplinam militarem agit. Deus autem per hoc præceptum intendit vt homo sibi totaliter vniatur, quod fiet in patria, quando Deus erit omnia in omnibus: Ideo plenè & perfecte in patria implebitur. In via autem impletur, sed imperfecte. Et tamen in via tanto vnus alio perfectius implet, quâto magis accedit per quandâ simili-

In lib. de Ser. Domini in mon.

2. 2. 9. 4. 4.

2. Cor. 3.

Præceptum charitatis in duo diuiditur.

An præceptum de dilectione Dei possit impleri in via.

A similitudinem ad patriæ perfectionem. D. Augustinus vbi supra, dicit quod ista perfectio non præcipitur homini in hac via, sed præcepto Charitatis ostenditur quomodo currendum est. Non enim rectè curritur, si quod currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? Alij dicunt quod impletur hic etiam perfecte secundum intentionem præipientis, hoc est secundum quod Deus vult hoc præceptum impleri in via. Non enim intendit quod intensiue impleamus, quia est impossibile: sed appreciatuue, vt dictum est: sic quod magis appreciemur Deum, quam quæcumque alia bona: & quod malimus omnia alia amittere & perdere, quam Deum offendere. Nec peccat, qui vxorem aut filios intentiori actu diligit quam Deum: dum tamen plus diligit Deum appreciatuue, vt dictum est. Vnde sequitur quod homo omnia quæ diligit, debet in Deum ordinare, & omnia propter Deum diligere, etiam ipsam beatitudinem æternam, quam consecuturus est: quia si in illa sisteret, diligeret Deum amore concupiscentiæ: & peccaret seipsum plus quam Deum diligendo, & Deum finaliter ad se ordinando.

De Virtutibus Moralibus infusis, & Donis.

Caput decimum tertium.

Via dictum est de virtutibus Theologicis quæ sunt infusæ, & procedunt à gratia in ordine ad Deum, quem habent pro obiecto: consequenter dicendum est de virtutibus moralibus infusis, & donis Spiritus sancti, quæ etiam fluunt ab ipsa gratia, sicut virtutes Theologicæ. Et quia sufficienter dictum est de virtutibus cardinalibus siue moralibus acquisitis, & partibus earum: ideo pertrahendum duximus superuacaneum siquid de ac superfluum videretur, toties quæ prius declarata fuerint repetere. Nunc igitur agendum de virtutibus moralibus infusis, quæ tot & tantæ sunt, & tot partes habent, sicut morales acquisitæ, & similia obiecta. In hoc solè differunt, quod morales acquisitæ ordinant in finem naturalem, & morales infusæ cum partibus suis in finem supernaturalem. & sicut acquisitæ regulantur per prudentiam acquisitam, in qua connectuntur (vt dictum est): sic morales infusæ per prudentiam infusam, quæ charitati connectitur. Harum virtutum infusarum necessitatem ostendit D. Tho. dicens quod cum charitate infunduntur simul omnes virtutes morales. Cuius ratio est: Quia Deus non minus perfecte operatur in operibus gratiæ, quam in operibus naturæ: Sed in operibus naturæ videmus quod non inuenitur principium aliquorum operum in aliqua re, quin inueniantur ea quæ sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda: sicut in animalibus inueniuntur organa, quibus perfici possint opera, ad quæ peragenda anima habet potestatem: Manifestum est autem quod charitas (in quantum ordinat hominem ad vltimū finem) est principium omnium bonorum operum, quæ in finem vltimum ordinari possunt. Et ideo oportet quod cum charitate simul infundantur omnes virtutes, quibus homo perficit singula generum bonorum operum. Et sic non solum habent connectionem propter prudentiam infusam, sed etiam propter charitatem, quæ sola non sufficit: Quia ad hoc quod actus inferioris potentia sit perfectus, requiritur quod non solum adsit perfectio in superiori potentia, sed etiam in inferiori. Si enim principale agens debito modo se haberet, non sequeretur actio perfecta, si instrumentum non esset bene dispositum. vnde ad hoc quod homo bene operetur in his quæ sunt ad finem, non solum oportet quod habeat virtutem qua bene se habeat circa finem, sed etiã virtutes quibus bene se habeat erga ea quæ sunt ad finem. Nam virtus quæ est ad finem, se habet vt principalis, respectu earum quæ sunt circa media, quæ se habent vt instrumenta. Nec obstat quod aliqui existentes in charitate, difficultatem patiuntur circa actus virtutum moralium: quia quandoque contingit quod aliquis habens habitum, patitur difficultatē in operando: & per consequens non sentit delectationem & complacentiam in actu, propter aliquod impedimentum extrinsecum superueniens: sicut qui habet habitum scientiæ, patitur difficultatem propter somnolentiam vel aliquam infirmitatem. Et similiter habentes habitus virtutum moralium infusarum, patiuntur interdum difficultatem in operando, propter aliquas dispositiones contrarias ex præcedentibus actibus relictas. Quæ quidem difficultas non accidit in virtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum, quo acquiruntur, tolluntur contrariæ dispositiones. Et licet Sancti (vt dicit Beda) de virtutibus quas non habent, potius se humiliant, quam gloriantur de virtutibus quas habent, dicuntur aliquas virtutes non habere, propter difficultatem quam patiuntur ratione iam dicta: quauis habitus omnium virtutum habeant.

s. 1.

De Differentia Virtutum infusarum à Donis.

Vltra virtutes Theologicas & morales infusas fluunt à gratia septem dona Spiritus sancti, de quibus Esa. 11. Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Quatuor ex illis pertinent ad intellectum, scilicet intellectus, sapientia, scientia, & consilium. Intellectus & sapientia ad intellectum speculatiuum, consilium & scientia ad intellectum practicum. Tria vero ad partem appetitiuam, scilicet pietas, fortitudo, & timor. Pietas in voluntate, fortitudo in appetitu irascibili, & timor in appetitu concupiscibili. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod in homine duplex est principium mouens: Vnum interius, quod est ratio: & aliud exterius, quod est Deus. Ratio in homine dupliciter perficitur: Primo perfectione naturali per habitum connaturalem, scilicet findere finem, quæ est lumen naturale, per quod potest acquirere virtutes in ordine ad finem naturalem. Secundo perficitur à

Virtutum moralium infusarum necessitas.

Deo quadam supernaturali perfectione per virtutes theologicas vel morales infusas in ordine ad finem supernaturalem, modo tamen quodam humano. Principium autem mouens ipsam rationem exterius est Deus. Et cum omne quod mouetur oporteat proportionatum esse motori suo: hæc est enim perfectio mobilis in quantum mobile, dispositio qua mouetur à suo motore. Et quanto mouens est altior, necesse est quod mobile tanto perfectiori dispositione ei proportionetur. Illa dispositio qua specialiter & modo quodam superhumano in repentinis mouetur, vocatur donum, & dicitur ab Esa. Spiritus, ab inspiratione. Spiratio enim significat quandam motionem ab exteriori. Et sic dona Spiritus sancti dicuntur perfectiones hominis, quibus homo disponitur ad hoc quod bene, prout, & faciliter sequatur instinctum Spiritus sancti, qui aliquando specialiter mouet, iuxta illud Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: & Psal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: quia scilicet in hæreditate illius terræ beatorum, ad quam nullus potest peruenire, nisi moueatur & deducatur à Spiritu sancto. Esa. 5. dicitur, Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. & Philosophus dicit quod in his ad quæ quis mouetur per spiritum diuinum, non expedit cõsiliari secundum rationem humanam: sed sufficit quod sequantur interiore instinctum: quia mouentur à meliori principio, quam sit ratio humana. Et cū non sit oī spiritui credendum. 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate prius an ex Deo sit: secundum principia quæ dedit nobis Deus per lumē naturale vel fidei: sequitur quod quando aliquis instinctus iudicat contraria legis naturæ vel legis euangelicæ, vt instinctus Lutherianorum nostri temporis, qui omnia quæ in mentem veniebant dicebant esse ex instinctu & motu Spiritus sancti, & ad hanc venerunt dementiam quod dixerunt rogatum ex charitate ad carnalem copulam debere commiseri, etiam si fuisset vxoratus. Illum instinctum non à Spiritu sancto, sed à diabolo manifestum est esse. nec propriè dicendus est instinctus, sed instigatio & suggestio dæmonis fantasiam hominis mouentis. Instinctus autem Dei est immediata motio intellectus, quem diabolus mouere effectiue & immediatè non potest, sed solus Deus, cuius motio non contrariatur legi naturæ aut fidei.

Ver. 1.

De Definitione Donorum.

Utm sic se habeant dona ad instinctum & motionē Spiritus sancti, sicut se habent virtutes ad motionem rationis: sequitur quod sicut virtutes infusæ sunt habitus, sic etiam & dona. Sequela probatur ex definitione habitus: Ideo donum est habitus infusus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter, & modo quodam superhumano, absque discursu in repentinis, sequendum & operandum secundum instinctum Spiritus sancti. Et differt à virtutibus: quia virtus est habitus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter sequendum & operandum secundum motionem rationis. Et cum omnes vires appetitiuæ naturæ sint moueri à ratione, ita etiam à Spiritu sancto, eo quod sit superior causa: consequens est quod sicut in omnibus potentiis animæ hominis, quæ possunt esse principia humanorum actuum, ponuntur virtutes: ita & ponantur dona. Et sic dona se extendunt ad omnia, ad quæ se extendunt virtutes tam intellectuales quam morales. Ex præmissis apparet primò quod dona sunt perfectiora & excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus etiam infusis, quia perficiunt hominem per comparisonem ad nobilius principium, à quo mouentur, scilicet à Spiritu sancto, qui per dona ista mouet hominem modo quodam superhumano. & ideo videntur data in auxilium virtutum infusarum, sicut virtutes infusæ in auxilium acquisitarum & naturalis luminis. Non autem sunt perfectiora virtutibus theologis. vnde talis est comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui sancto mouenti, qualis est moralium ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ est virtutum moralium motiua. Secundò apparet quod dona sunt connexa, cum fluant à gratia: manebuntque cum ea in patria, quantum ad essentiam, quanuis non quantum ad omnes operationes, cum non maneat materia circa quam operentur.

§. 2.

De dono Intellectus.

Donum intellectus est habitus, qui dicitur lumen supernaturale, superadditū lumini naturali quod est sindereffis, datū hoī ad intelligendū & penetrādum ea quæ nobis supernaturaliter innotescunt. Sicut enim lumen naturale est circa ea quæ primordialiter & naturaliter cognoscimus: sic donū intellectus est circa principia cognitionis gratuita. Ad fidē enim p̄inet illis assentire: ad donū autē intellectus p̄tinet mēte penetrare ea quæ dicuntur, & maiore certitudine dare. Donū intellectus cū fluat à gratia, nō inuenitur in existentibus in peccato mortali, sed bene in oībus habentibus gratiā, & datur contra hebetudinem mentis: licet aliqui habentes gratiam, possint hebetudinem pati circa aliqua quæ sunt præter necessitatem salutis: sed circa ea quæ sunt de necessitate salutis, sufficienter instruuntur à Spiritu sancto, secundum illud 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus: non enim se subtrahit Spiritus sanctus circa ea quæ sunt necessaria ad salutem: quanuis circa alia aliquando se subtrahat, vt non omnia ad liquidum per intellectum penetrari possint, ad hoc quod materia & occasio superbiæ subtrahatur. Et quanuis peccatores habentes fidem, intelligant ea quæ proponuntur credenda: non tamen plenè intelligunt, neque penetrant. Donum intellectus p̄tinet ad cognitionem speculatiuam & practicam, non quantum ad iudicium, sed vt capiantur & penetrentur ea quæ dicuntur.

§. 3.

De dono Scientiæ.

Sicut donū intellectus ordinatur ad perfectionē fidei quantum ad apprehensionē: sic & donum scientiæ quantum ad iudiciū. Aliud enim est assentire, quod p̄tinet ad fidē: aliud penetrare, quod p̄tinet ad donū intellectus.

Intellectus. Aliud est habere certum & rectum iudicium de his quæ sunt fidei, discernēdo quæ sunt credenda aut non credenda, quod pertinet ad donum scientiæ. Hæc scientia non prouenit ex discursu, sicut scientia humana, quæ per demonstrationem acquiritur: nec est etiam discursiua, sed sicut in Deo est certum iudicium veritatis absque omni discursu per simplicē intuitum: ideo scientia diuina non est discursiua aut ratiocinatiua, sed absoluta & simplex. Quo ad hoc assimilatur scientia quæ ponitur donum Spiritus sancti, cum sit quædam participata similitudo ipsius, quæ differt à scientia quæ ponitur ab Apostolo 2. Cor. 12. gratia gratis data: quia aliud est scire quid homo credere debeat, discernens credenda à non credendis, quod nō est commune omnibus iustis, sicut donum scientiæ. & similis differentia est inter donum sapientiæ, & sermonem sapientiæ. Differt etiam donum scientiæ à dono sapientiæ: quia sapientia importat rectitudinem & certitudinem iudicii, ac etiam discretionem credendorum à non credendis, per causam altissimam quæ est Deus: donum autem scientiæ idem importat, sed per causas secundas: ideo donum scientiæ est circa res creatas, donum autem sapientiæ primò & principaliter circa res diuinas, & ex consequenti circa res creatas, pro quanto per res diuinas perfectius iudicat de rebus creatis. Et quemadmodum fides primò & principaliter in speculatione consistit, in quantum inhæret primæ veritati: sic donum scientiæ primò & principaliter respicit speculationem, in quantum scilicet per ipsam scientiam scit quid fide tenere debeat. Secundariò autem se extendit ad operationem, secundum quod per scientiam credibilium, & eorum quæ credibilia consequuntur, dirigimur in agendis. Ex prædictis patet primò, quod triplex est scientia: Quædam enim est humana & acquisita: quædam est donum Spiritus sancti, communis omnibus iustis: quædam est scientia, quæ est gratia gratis data certis personis ad aliorum vtilitatem. Secundò patet quod non est inconueniens, quod ad eandem virtutem ordinentur diuersa dona, sicut ad fidem ordinantur dona intellectus, scientiæ, & sapientiæ. Resultat etiam definitio doni scientiæ: Est enim habitus infusus à gratia fluens, quo homo à Spiritu sancto mouetur ad habendum certum & rectum iudicium de his quæ sunt fidei, ad discernendum credenda à non credendis, absque omni discursu per causas secundas siue creatas, & quo habet certum iudicium circa agenda, vt nullo modo deuiet à ratione iustitiæ. & hæc dicitur scientia Sanctorum, de qua Sap. 10. Iustum deduxit dominus per vias rectas, & dedit illi scientiam Sanctorum.

§. 4.

De Dono Sapientiæ.

Donum sapientiæ est habitus infusus, quo quis in gratuitis cognitionibus subitò & promptè secundum quandam connaturalitatem per causam altissimam habet rectum & certum iudicium de his quæ sunt fidei: & differt à sapientia quæ est virtus intellectualis: quia illa iudicat circa res diuinas ex rationis inquisitione & ratiocinatione, & acquiritur studio humano: sed sapientia, quæ est donum de sursum, Iaco. 3. & iudicat secundum quandam connaturalitatem, vt D. Diony. ait: Hierotheus (hoc est facter homo) est perfectus in diuinis, non solum discens (scilicet per rationem) sed & patiens diuina. Huiusmodi autem passio siue connaturalitas ad res diuinas fit per charitatem, quæ vnit nos Deo, secundum illud 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. & sic sapientia quæ est donum, causam quidem habet in voluntate, scilicet charitatem: sed secundum essentiam subiectiue est in intellectu, cuius actus est rectè iudicare. Et quia iudicium sequitur apprehensionem quæ fit per intellectum, ideo sapientia sequitur donum intellectus. Et quemadmodum donum intellectus quo ad apprehensionem se habet ad speculabilia & practica: sic donum sapientiæ quo ad iudicium. Vnde 1. Corint. 2. Spiritualis homo iudicat omnia. Differt autem donum sapientiæ à fide: quia fides iudicat & assentit diuinæ veritati secundum seipsum: donum verò sapientiæ præsupponit fidem & donum intellectus: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit, vt dicitur in 1. Ethi. & sic sapientia iudicat secundum quandam connaturalitatem ad specialem instinctum Spiritus sancti absque præmeditatione, quod non facit fides. Et cum donum gratiæ fluat à gratia gratum faciente, inuenitur in omnibus & solis iustis, quantum ad ea quæ sunt necessaria ad salutem. Quia si natura non deficit in necessariis, multo minus gratia. Vnde 1. Ioan. 2. dicitur: Et nō est necesse vt quis doceat vos: vnctio enim docebit vos de omnibus, quodā altiori modo. Et quauis aliqui baptizati, sint naturaliter stulti: habent tamen donum sapientiæ quantum ad habitum, licet non habeant quantum ad actum, propter impedimenta extrinseca. Et licet ad sapientem pertineat ordinare, vt dicit Philosophus: nec omnes habentes gratiam sint prælati: ad quos pertinet alios ordinare: tamen quilibet existens in gratia, habet ordinare actus suos, & de his iudicare, vt dicit D. Dion. in epistola ad Demophilum. Ex præmissis in hoc §. & §. præcedenti apparet quomodo triplex est sapientia, scilicet humana siue acquisita, infusa, & alia quæ est gratia gratis data, quæ dicitur sermo sapientiæ, & quomodo differant inter se.

Ver. 1.

De Stultitia quæ opponitur Sapientiæ.

Donum Sapientiæ, secundum D. Grego. 2. Mora. datur contra stultitiam, quæ contrariatur sapientiæ. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod nomen stultitiæ, secundum Isidorum, videtur esse à supore dictum. Stupor autem interpretatur sensuum alienatio, eo quod sensus stupeant. Vnde stultus dicitur, qui propter stuporē non mouetur. Et differt stultitia à fatuitate: quia stultitia importat hebetudinem & obtusionē cordis: Fatuitas autem importat totalem spiritualis sensus priuationem. Et sic stultitia opponitur sapientiæ contrariæ: quia sapiens dictus est à sapore. Sicut enim gustus est aptus ad discretionem saporis ciborum: sic sapiens ad discretionem rerum & causarum. Stultus autem nō bene, sed malè discernit & diiudicat: Fatuitas verò sapientiæ opponitur purè negatiue: fatuus enim caret sensu iu-

dicandi. Stultus habet sensum, sed hebetatum. Sapiens vero subtilem & perspicacem. Inspiciens autem dicitur contrarius sapienti, eo quod est sine sapore, discretione, & indispositione sensus. Vnde insipientia videtur esse eadem cum stultitia. Præcipue autem dicitur esse aliquis stultus, quando patitur defectum, qui attenditur secundum causam altissimam: nam si deficiat aliquis in iudicio circa aliquid modicum, non ex hoc vocatur stultus: sed cum circa causam altissimam. Potest autem aliquis pati stuporem in iudicando, dupliciter: vno modo ex indispositione naturali, quæ sæpe causatur ex acuitate. Alio modo inquantum homo liberè immergit sensum suum rebus terrenis, maximè delectationibus gustus & tactus ciborum & venereorum, ex qua immersione redditur sensus eius ineptus ad percipiendum & intelligendum diuina, & iudicandum de illis, secundum illud 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei: sicut homini habenti gustum infectum malo humore, non sapiunt dulcia. Et sic patet quod duplex est stultitia: quædam est naturalis, quæ dicitur amètia: & talis non est peccatum. Quædam est voluntaria: & hæc est duplex, sicut & sapientia: Quædam enim est sapientia mala, quæ dicitur carnis, siue huius seculi, mundana, terrena, carnalis, & diabolica, de qua Hier. 4. Sapientes sunt ut faciant mala. & Esa. 47. Sapientia tua decepit te. & 1. Cor. 3. Sapientia huius seculi stultitia est apud Deum. & Ro. 8. Sapientia carnis mors est. & 1. Corin. 1. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo. Huic sapientie opponitur stultitia bona, quæ est cõtempson terrenorum, de qua Christus, qui terrena & mundana contempnit, dicitur fuisse stultus. Vnde Salomon in eius persona dicit: Stultissimus sum virorum. & 1. Cor. 1. Quod stultum est Dei, sapientius est omnibus hominibus. Ideo ad hæc stultitiam hortatur nos Apostolus 1. Cor. 13. Si quis videtur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat ut sapiens sit. Quædam verò est sapientia bona, quæ est virtus intellectualis vel donum Spiritus sancti. Et huic opponitur stultitia voluntaria, quæ (vt dictum est) prouenit ex immersione terrenorum: & est peccatum valde graue & periculosum, causaque multorum malorum. Et est filia luxuriæ, secundum D. Grego. vbi enumerat duo inter filias luxuriæ, quæ pertinent ad stultitiam, scilicet odium Dei, & horrorem futuri seculi, quasi diuidens stultitiam in duas partes.

1. Cor. 2.
Duplex stultitia.
Hier. 4.
Esa. 47.
1. Cor. 3.
Rom. 8.
1. Cor. 1.
Prouer. 30.
1. Cor. 1.
1. Cor. 13.

31. Moral.

5.5. De Dono Consilij.

Donum consilij est habitus infusus, quo homo mouetur à Spiritu sancto ad bene & subito inquirendum circa singularia contingentia, & communiter ad rectè se habendum erga ea, & fugiendum & seruandum se ab illis quæ impedimentum præstant salutis. Donum consilij differt à tribus prædictis: quia illa principaliter sunt circa vniuersalia, differt etiam à prudentia siue eubolia acquisita & infusa: quia illæ dirigunt hominem in inquisitione consilij, secundum ea quæ hominis ratio comprehendere potest. Sed quia humana ratio non comprehendit omnia singularia contingentia quæ occurrere possunt, eo quod cogitationes mortalium timidæ sunt, & incertæ prouidentie nostræ: & ideo indiget homo ut in inquisitione consilij dirigatur à Deo, qui omnia comprehendit: quod fit per donum consilij, quo dirigitur homo, quasi consilio accepto à Deo. Sicut etiam in rebus humanis, qui sibi ipsis non sufficiunt in inquisitione consilij, à sapientibus consilium requirunt.

2. 2. q. 52.
Donum consilij differt ab aliis.
Sap. 9.

5.6. De Dono Pietatis.

Donum pietatis est habitus in voluntate hominis infusus, ad promptè & faciliter sequendum specialem instinctum Spiritus sancti, qui in repentinis mouet eam, ut affectu filiali feratur in Deum ut patrem, & exhibeat cultum & honorem Deo ut patri, quem tanquam patrem erga se recognoscit, & ad eum tanquam ad patrem recurrit, secundum illud Ro. 8. Accepistis spiritum ad optionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Per virtutem religionis exhibemus cultum Deo ut creatori, per virtutem pietatis exhibemus cultum & honorem patri carnali: Excellentius autem est exhibere cultum Deo, quam patri carnali: ideo religio est potior virtus quam pietas. Tamen considerando Deum ut creatorem & ut patrem, excellentius est exhibere ei honorem filiali affectu tanquam patri, quam ut creatori & domino, quasi seruilis affectu: & ideo donum pietatis est potius, quam virtus religionis.

Differentia inter donum pietatis & virtutem pietatis ac religionis.

Ex his apparet differentia inter donum pietatis, virtutem religionis, & virtutem pietatis infusam, quæ cultum exhibet patri carnali in ordine ad finem supernaturalem. Sed notandum quod sicut per virtutem pietatis homo exhibet officium & cultum non solum patri, sed etiam omnibus sanguine iunctis, secundum quod pertinent ad patrem, & appropinquant illis: ita etiam pietas secundum quod est donum Spiritus sancti non solum exhibet cultum & officium Deo, sed etiam omnibus, in quantum pertinent ad Deum. Et propter hoc ad ipsum pertinet honorare Angelos & Sanctos, secundum quod magis coniuncti sunt Deo, & non contradicere scripturæ sacræ, siue intellectæ, siue non intellectæ, sicut D. Augu. dicit: Ita ex consequenti subuenit in miseria constitutis. Et quanuis iste actus non habeat locum in patria post diem iudicij: Actus tamen eius præcipuus, qui est reuereri Deum affectu filiali, maximè tunc erit, secundum illud Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Erit etiam mutua honoratio Sanctorum ad inuicem. Ante autem diem iudicij per donum pietatis miserentur Sancti eorum, qui in statu miseriæ huius viæ viuunt, quantum ad effectum.

In 2. de doc. Christ.

5.7. De Dono Fortitudinis.

Donum fortitudinis est habitus in appetitu irascibili infusus, quo disponitur animus ad hoc quod perueniat ad finem cuiuslibet operis inchoati, & euadat quæcunque pericula imminètia: quod quidem excedit naturam humanam. Non enim semper subest facultas homini, ut consequatur finem sui operis, vel euadat quæcunque mala seu pericula, cum quandoque opprimatur ab eis in morte. Sed hoc operatur Spiritus sanctus in homine, cum perducit eum ad vitam æternam, quæ est finis omnium bonorum operum.

2. 2. q. 139.

rum operum, & euasio omnium periculorum: & huius rei quandam fiduciam Spiritus sanctus infundit menti, contrarium timorem excludens. Et differt à virtute fortitudinis, quia licet illa faciat firmitatè animi in bonis arduis faciendis, & in malis præcauendis, ne homo deficiat à bono propter difficultatem alicuius ardui operis implendi, vel alicuius grauis mali perferendi: non tamen sufficit dare fiduciam euadendi quæcunque pericula: sed hoc pertinet ad donum fortitudinis, quod dirigitur à dono consilij: quod videtur præcipue esse de melioribus & potioribus bonis.

Donum fortitudinis differt à virtute fortitudinis.

5.8. De dono Timoris.

Timor, secundum Magistrum Senten. 3. 4. dist. 3. diuiditur in quatuor membra, scilicet in mundanum, seruilem, filialem, & initialem. Hæc sufficientia ratione probari potest: quia timor secundum quem ad Deum conuertimur, vel ab eo auertimur, habet pro obiecto malum, vt dictum est: Si propter mala, quæ homo timet, à Deo recedit, dicitur mundanum. Si verò propter mala quæ homo timet, ad Deum conuertitur, & ei inhæret, cum duplex sit malum, scilicet culpæ & pœnæ, distinguendum est: quia si propter malum pœnæ, est timor seruilis: si autem propter malum culpæ, est filialis: si autem propter vtrumque, est timor initialis, qui est medius inter timorè seruilem & filialem. Timor mundanus prohibetur, Matthæi 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Ideo semper est malus, tanquam procedens à mala radice, & habens auersionem: vnde sequitur quod non est donum Dei, vt D. Augu. dicit in lib. de liber. arbit. Hoc enim timore Petrus Christum negauit, de hoc sufficienter dictum est.

2. 2. q. 19.
Timor quatuor duplex.
Matth. 30.
c. 6. s. 2.
vers. 1.

Ver. 1. De Timore Seruili.

Timor seruilis dicitur qui habet malum pœnæ pro obiecto. Et quia Lutherus hæreticus & sequaces sui dixerunt quod semper est malus & exitialis, reddens hominem hypocritam, & magis peccatorem, damnantque prædicatores, qui ad pœnitentiam & contritionem inducunt homines per incussionem timoris pœnarum: ideo videndum est quid circa timorem seruilem censeant, & naturalis ratio, & sacræ literæ, ac sancti doctores, Ecclesiæque catholica. Et si primò contemplerur timoris seruilis originem, manifestè apparebit substantiam eius non esse malam, neque impossibilem charitati, & per consequens non esse peccatum, saltè exitiale. Timor enim seruilis procedit & originatur ex amore sui: cum malum pœnæ quod est obiectum eius, sit detrimentum proprii boni: Eiusdem enim rationis est quod homo cupiat bonum suum, & quod timeat eo priuari. Sed amor sui non est de se malus, neque contrariatur charitati: cum ex charitate quilibet teneatur seipsum pro Deum super alios diligere, & per consequens tenetur timere malum sibi oppositum: Sequitur ergo quod timor seruilis non sit de se malus, nec contrariatur charitati, nisi quando quis constituit finem vltimum in seipso. Tunc enim contrariatur charitati, quæ habet Deum pro vltimo fine. Si verò plus debito seipsum diligit, seruato tamen ordine finis vltimi, non est peccatum, mortale, sed veniale: quod etiam non contrariatur charitati, cum sit ei cõpossibile. Si autem vltra substantiam timoris seruilis velimus considerare seruitutem ei annexam, quæ non est de eius essentia, vt dictum est: tunc timor seruilis est malus, non quidem secundum se, sed secundum seruitutem ei annexam. Et ideo essentia timoris non est mala, sed seruitas annexa. Seruitas autem timoris in hoc consistit, quod non propter Deum, neque propter seipsum in ordine ad Deum, sed contra Deum, vt malum pœnæ euadat, operatur: quod charitas reprobatur. In hoc enim quis dicitur esse seruilis, qui non causa sui operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Liber autem (vt dicit Philosophus) qui causa sui est, & amore aliquid facit, quasi ex seipso & propria inclinatione mouetur ad operandum. Et sic contra rationem seruitutis est, quod quis ex amore operetur. Sic ergo timor seruilis in quantum seruilis est, charitati contrariatur. Vnde sequitur quod si seruitas esset de ratione timoris seruilis, oporteret quod timor seruilis esset secundum se malus: sicut adulterium est secundum se malum, quia in sua essentia includit aliquid quod contrariatur charitati. Sed prædicta seruitas non est de essentia timoris seruilis, sicut nec infortitas fidei infortis est de essentia fidei, vt dictum est: Essentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto: Obiectum autem timoris seruilis est pœna: sed accidit pœnæ quod bonum cui contrariatur pœna, ametur tanquam finis vltimus, & per consequens plus timeatur quam Deus: quod non contingit in habente charitatem, qui bonum cui contrariatur pœna, non plus diligit quam Deum: quia propter illud nollet offendere Deum. Resultat ergo quod timor seruilis non est secundum se malus. Vnde Glo. super illud Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis in timore, dicit: Vnus est spiritus, qui facit duos timores, scilicet seruilem & castum: sed nullum malum culpæ procedit à spiritu sancto: Igitur. Nec obstat quod D. Aug. ibidem dicit, Qui timore aliquid facit, & si bonum sit, tamen non bene facit: quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili vt seruilis est, vt scilicet ita timeat pœnã, vt non amet iustitiam. Et sic etiam intelligitur dictum D. Grego. super illud, Quare non in vulua mortuus sum, vt ait, Cum ex peccato plus pœna metuitur, & amica Dei facies non amatur. Nec sequitur quod si amor mercenarius opponatur, & semper sit malus, quod timor seruilis semper opponatur timori casto, & semper sit exitialis: quia amor mercenarius dicitur, qui Deum diligit propter temporalia, quod secundum se contrariatur charitati, quæ omnia in Deum tanquam in finem vltimum ordinat, & amor mercenarius peruerit debitum ordinem: quia Deum ordinat ad bona temporalia, ideo est semper malus. Sed timor seruilis secundum suam essentiam non importat nisi timorè pœnæ, siue timeatur vt principale malum, siue non timeatur vt principale malum. Cum ergo timor seruilis non sit secundum se malus: sequitur quod contritio ab illo originata non facit contritum hypocritam, neque magis peccatorem. Contritio enim potest duplicem habere originem, scilicet à timore filiali & seruili. Primò quidem oriri potest ex diuinæ bonitatis cõsideratione, per quam ad eum tanquam ad patrem cum fiducia miseretur.

Substantia timoris seruilis non est mala.

Seruitas timoris in quo consistat.

Iob. 3.

Contritio à timore seruilis originata non facit hypocritam.

Dia recurrimus, iuxta illud, Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. & Rom. 2. An ignoras quod benignitas Dei te ad poenitentiam adducit? Et nullum est dubium quin sanctior sit contritio, quam inchoat timor filialis in bonitatem Dei respiciens, quam illa quae ex timore seruilis oritur. Verum fragilitas & imperfectio nostra impedit ne facilius oculos mentis nostrae ad terrena demissos, & in eis immerfos, ad bonitatem Dei attollamus & cleuemus, nisi prius iram aliquam seu poenam senserimus, dicente Psal. Cum occideret eos quarebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum. & alibi, Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. quod non fecisset, si ille clamor ex timore seruilis procedens, fuisset exitialis. Communiter igitur & in contritione qua quis se peccasse grauiter dolet, cum voto siue proposito vitam in melius commutandi, incipit a fide informi & timore seruilis, sed non perficitur, donec ventum fuerit ad fidem formatam & timorem filialem: fides enim a principio ostendit Deum iustum & veracem, punientem seuerissime crimina tam in hoc seculo, quam futuro: ostendit pariter abominationem peccati, & quo modo quis gehenna dignus sit, & paratus ad tormenta, nisi doleat & poeniteat. Si conscientia nostra asfentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concussionem & amaritudinem siue dolorem causat, quo superbia cordis nostri frangitur, & veteris hominis affectus inordinati siue peccata coteruntur, insurgitque votum seu desiderium poenitendi & nouae vitae. Ostendit pariter fides Dei bonitatem & misericordiam. Succedit timor filialis, & peccata displicent, non solum quia pertrahunt ad gehennam, sed quia patrem optimum offendunt, quem proponit amplius non offendere propter eius dignitatem, etiam si nulla esset gehenna aut plaga: prout videre est in filiis qui patrem grauiter offenderunt. Primo metu poenae siue plagarum se offendisse dolent: deinde affectu & amore ac timore filiali ipsum prosequuntur. Ideo sancti patres docuerunt poenitentiam a timore seruilis non inepte ordiri. D. Aug. hunc timorem comparauit primo setae, quae linum quando sinitur introducit. Seta prius intrat, sed nisi exierit, non succedit linum. Sic timor seruilis primo occupat mentem, sed non remanet: quia ideo intrauit timor, vt induceret charitatem. Et quanto illa crescit, tanto timor decreuit. Vnde 1. Ioan. 4. Timor poenam habet, charitas autem foras mittit timorem. At vbi nullus est timor, non est quod charitas intret. Secundo comparat eam medici ferramento, quod putredinem tollit, & membrum quod minus dolebat, plus dolere facit, donec medicina accedente succedat tandem sanitas. Sic timor seruilis pungit & vulnerat mentem, sed succedens charitas vulnere sanato, cicatricem obducit. Ideo D. Basilius vocat timorem seruillem, Isagogicum, hoc est inductorium. D. Grego. super Iob. 29. sequens D. Hierony. super Esa. 26. Sicut ad partum mulier appropinquans, dolore cogitur exclamare: sic nos in angustia requirimus te. & D. Chrysof. docet ante oculos ponere mala nostra, & gehennam, & diem iudicij, & separationem a Deo, & multa alia mala recenset ante oculos proponenda, vt compunctionem cordis valeamus obtinere. Per hunc modum reuocabant a peccatis prophetae populum, inter eos Ionas 3. Adhuc xl. dies, & Niniue subuertetur. & Deus approbauit poenitentiam eorum a timore seruilis ortam. Esa. 58. dicitur Ezechiae. Dispone domui tuae, quia morieris tu, & non viues. Hunc timorem seruillem incussit peccatoribus D. Ioan. Baptista, Matt. 3. & Luc. 3. Progenies seu genimina viperarum quis docebit vos fugere a ventura ira? Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Christus etiam saepe comminatus est peccatoribus gehennam, ignem aeternum, tenebras exteriores, non alia causa nisi vt ad contritionem & poenitentiam prouocaret. Vnde & Luc. 13. dicebat, Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolam de ficulnea, & de diuite epulone, Luc. 15. & Matth. 10. ait: Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in gehennam, & hunc timendum ea ratione repetit dicens: Amen dico vos hunc timete. Ex praemissis apparet quam impie Lutherus & sequaces non solum in praedicatoribus, sed etiam in sanctos, imo & in Christum debacchati sint.

Ver. 2. De Timore Filiali.

Timor filialis est donum Spiritus sancti, a gratia in voluntate fluens, quo quis disponitur ad prompte & facilius sequendum motionem Spiritus sancti, qua mouet aliquem vt ex amore reueretur Deum tanquam patrem, & timeat illum offendere, atque ab eo separari. Et sic habet duos actus, & per consequens duo obiecta. Actus sunt timere & reuereri: Obiectum primum est malum culpae: Secundum, est bonitas & dignitas patris. Primus actus non manebit in patria, sed bene secundus. Timor filialis in via non contrariatur spei: quia per timorem filialem non timemus quod deficiat nobis auxilium diuinum quod speramus: sed timemus nos ab hoc auxilio subtrahere. Et datur hoc donum contra superbiam, qua quis renuit subdi Deo, iuxta illud Eccle. 10. Initium superbiae apostatare a Deo. Per timorem autem filialem quis reueretur Deum, & se subiicit illi: ideo timor filiationis excludit principium siue primum effectum superbiae. Non tamen sequitur quod timor filialis sit idem cum virtute humilitatis, sed bene est principium eius: dona enim Spiritus sancti sunt principia motiua virtutum spiritalium & moralium: sed virtutes theologicae sunt principia donorum, & maxime charitas. Timor autem seruilis quantum sit a Spiritu sancto, non tamen dicitur donum Spiritus sancti, prout de donis nunc loquimur: quia vt dicit D. Aug. in lib. de Nat. & Gratia, Timor seruilis potest habere annexam voluntatem peccandi: dona autem Spiritus sancti non possunt esse cum voluntate peccandi, cum fluant a gratia.

Ver. 3. De Timore Initiali.

Timor initialis est medius inter timorem seruillem & filialem, non quidem ea mediatione qua sunt media ea quae sunt eiusdem generis, quae partem capiunt a quolibet extremo, vt color griseus ab albedine

Abedine & rubedine: sed ea mediatione, de qua loquitur Philosophus, quando medium est idem essentia- liter cum vno extremo, sed differunt secundum perfectum & imperfectum: & sic imperfectum est medium inter perfectum & non ens. Sic timor initialis qui est idem essentialiter cum filiali, est medius inter seruillem & filialem. Et quia timor initialis est timor filialis imperfectus, dicitur mediare inter seruillem & filialem. Ad huius euidentiam sciendum est quod isti tres timores, scilicet mundanus, seruilis, & initialis, respiciunt poenam, sed diuersimode: Quia timor mundanus respicit poenam auertentem a Deo, timor vero seruilis & initialis respiciunt poenam inflictam & comminatam a Deo, per quam homines attrahuntur ad Deum, sed aliter & aliter: Quia timor seruilis respicit primo poenam, & secundo respicit bonitatem Dei: Timor vero initialis respicit bonitatem Dei, & secundo eius iustitiam & peccata commissa, pro quibus timet a Deo puniri. Et hic timor secundum suam essentiam est idem cum timore filiali imperfecto: quia timor filialis perfectus non respicit poenam: charitas enim perfecta foras mittit timorem, scilicet qui poenam habet: timorem seruillem quidem totaliter, sed initialem non, cum sit eiusdem essentiae, sed imperfectio eius, quae est respicere poenam secundo. Nec obstat quod timor filialis secundum suam essentiam causatur a charitate: & sic dilectio est initium timoris filialis. Et nihilominus dicitur Eccle. 25. Timor domini initium dilectionis est: quia timor qui est initium dilectionis, est timor seruilis, qui introducit charitatem, sicut seta linum, vt dictum est: vel si referatur ad timorem initialem, referendum est quantum ad dilectionem perfectam, qua praecessit timor initialis. Notandum tamen quod timor initialis (prout sumitur pro vno membro diuisionis praedictae) non dicitur initialis, eo quod sit initium sapientiae: quia timor seruilis & filialis dicuntur esse initium sapientiae: Sed dicitur initialis, quia in eo inchoatur timor filialis secundum essentiam, & paulatim perficitur. Et cum perfectus est, non respicit poenam sed culpam, quam ex amore refugit: ideo tunc dicitur filialis & non initialis. Ad sciendum autem quomodo timor dicitur initium sapientiae, aduertendum est quod aliquid potest dici initium sapientiae dupliciter: vno modo essentia ipsius sapientiae. Et sic principia sapientiae vel artis dicuntur eius initium. & hoc modo timor non est initium sapientiae, sed potius fides: quia principia sapientiae diuinae sunt articuli fidei, & per consequens fides quae respicit illos. Ideo Eccle. 25. dicitur, Timor domini initium dilectionis est. Initium tamen fidei adiungendum est ei: sed aliter timor, aliter fides dicuntur initium. Secundo aliquid potest dici initium sapientiae quantum ad effectum: sicut illud dicitur initium artis, vnde ars incipit operari: & quia sapientia incipit operari a timore, dicitur initium sapientiae. sed aliter timor seruilis, aliter timor filialis: quia timor seruilis est sicut principium extraneum disponens sapientiam, in quantum aliquis timore poenae discedit a peccato, secundum illud Eccle. 1. Timor domini expellit peccatum. Timor filialis est initium sapientiae, sicut primus sapientiae effectus. Cum enim ad sapientiam humanam pertineat, quod humana vita reguletur secundum rationes diuinas: hinc oportet fumere principium, vt homo Deum reueretur, & se illi subiiciat, quod pertinet ad timorem filialem. Sic consequenter in omnibus secundum Deum regulabitur, & sic intelligendum est illud Eccle. 10. Initium superbiae apostatare a Deo: hoc est, primus effectus superbiae est nolle subiici Deo. Si dicatur quod nihil potest esse principium sui ipsius, sed sicut dicitur Iob. 28. Timor Dei ipse est sapientia, ergo non est initium sapientiae: Dicendum quod timor Dei comparatur ad totam vitam humanam per sapientiam Dei regulatam, sicut radix ad arborem. Vnde dicitur Eccle. 1. Radix sapientiae est timere Deum: rami enim illius longaeui. & ideo sicut radix virtute siue virtualiter dicitur tota arbor, ita timor Dei dicitur sapientia.

De Beatitudinibus & Fructibus.

Philosophus in 1. Ethico. dicit pueros propter spem quam habent, beatos. Ex quo sequitur quod aliquis dicitur habere finem aliquem propter spem consequendi ipsum: & per consequens qui habet spem beatitudinis, potest dici beatus. Vnde Rom. 8. dicitur, Spe salui facti sumus. & Psal. Beatus vir qui sperat in domino. Et quia animae purgatorij habent speciem: ideo dicuntur beati. Apoc. 14. Beati mortui, qui in domino moriuntur. Spes autem de fine consequendo consurgit ex hoc quod aliquid conuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipsum. Ad beatitudinem autem quae est finis omnium, conuenienter mouemur per operationes virtutum & donorum. Hinc est quod Theologi propter verba Christi, Matth. 5. Beati pauperes spiritu, &c. vocant operationes virtutum & donorum, & maxime operatio heroicas, quae ibi numerantur, Beatitudines, eo quod singulariter conducunt ad spem beatitudinis, & ad ipsam beatitudinem: & Christus illos qui eas habent, & in illis perseverant, singulariter dicit beatos in spe. Ex his apparet quod Beatitudines distinguuntur a donis & virtutibus, sicut actus ab habitibus. Et idem dicendum est de duodecim fructibus, quos Apostolus numerat Gal. 5. quod scilicet sunt actus vel aliquid consequens actus virtutum & donorum. Qui ideo dicuntur fructus, quia cum suauitate quadam percipiuntur, sicut fructus corporales arborum, cum peruenerint ad maturitatem.

Continuatio dicendorum.

Cum omnes virtutes & operationes humanae debeant ordinari ad beatitudinem, imo & ipsa theologia ad eam ordinetur: consequens est vt habita aequali notitia virtutum & donorum, de ipsa beatitudine (de qua in communi dictum est) aliquam notitiam comparemus.

Summi bonum quid dicitur.

Beatitudo apud omnes summum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, siue cui nil deest, nec potest ei fieri additio: & hoc constat apud sapientes non esse nisi vnum, scilicet Deum, qui est infinitæ bonitatis, à quo omnia alia bona pendent in esse, fieri, & conseruari: & per cuius adeptionem & vnionem angeli & homines beatitudinem ipsius participantes, beatificantur. Hinc est quod duplex à doctoribus assignatur beatitudo siue foelicitas: quædam dicitur obiectiua & materialis, quædã formalis. Beatitudo obiectiua siue materialis est summum bonum secundum se, siue id in quo est vera ratio siue definitio summi boni. Beatitudo autem formalis consistit in attinctione, & cõiunctione summi boni. Et cum hæc attinctio & coniunctio fiat per operationem immanentem, hoc est quæ subiectiuatur in operante: hæc beatitudo dicitur formalis subiectiua, & denominatiua. Et est summa perfectio creaturæ: quia coniungit & vnit eam suo primo principio & vltimo fini. Summum enim bonum secundum se acceptum, non denominat aliquem beatum, nisi sit adeptum & vnitum: & sic adeptio & consecutio summi boni dicitur beatitudo denominatiua, quia scilicet denominat aliquem beatum: per hanc enim adeptionem & consecutionem dicitur quis bene esse: quod dicitur esse ratio formalis beatitudinis. Quantum ad beatitudinem formalem, scilicet bene esse, omnes conueniunt. Vnde D. Boëtius & D. August. in 13. de Trinit. dicunt, Omnium certa sententia est, qui ratione quoquo modo vti possunt, beatos omnes homines esse velle. Verumtamen quantum ad beatitudinem obiectiuam, siue quantum ad id in quo inuenitur ratio beatitudinis & summi boni, non omnes conueniunt. Sicut enim omnes gustus conueniunt in dulcedine: (Omni enim gustui dulce est delectabile: sed aliquibus maximè est delectabile dulcedo vini: quibusdam dulcedo mellis, aut alicuius talium.) Sic omnes volunt & appetunt beatitudinem & bene esse. Sed aliqui posuerunt & ponunt bene esse in diuitiis, siue in acquisitione & possessione diuitiarum: alij in honoribus, alij in gloria, alij in potestate, alij in bonis corporis, alij in voluptate, vt Epicurus: alij in amicis, alij in aliis bonis seu adeptione aliorum bonorum. Et fuit tanta diuersitas inter antiquos, quod D. August. 19. de Ciuit. Dei, recitat Marcum Varronem ducentas octoginta sectas circa hoc memorasse: sed omnes facilliter reprobantur. Sicut enim illud iudicatur simpliciter melius dulce, in quo maximè delectatur qui habet gustum dispositum: ita illud bonum oportet esse summum & completissimum, quod appetit qui habet appetitum bene dispositum. Talis autem dicitur esse, qui appetit illud, in quo reperitur vera ratio siue definitio summi boni, scilicet quod habet omnem rationem boni, & nullam mali, cui nihil deest, nec potest fieri additio: sed nullum est tale nisi Deus, vt patet discurranti per singula: igitur in solo Deo est vera beatitudo, siue in eius coniunctione, quam bene describit D. Boëtius in tertio de Consola. dicens: Beatitudo formalis est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Ex quibus verbis habetur, quod tria requiruntur ad veram beatitudinem: Primum est omnium & solum bonorum aggregatio: Secundum, quod sit status & stabilitas, sic quod illa aggregatio non sit per modum transeuntis, sed semper maneat, & non possit auferri neque amitti: Tertium, quod sit status perfectus, hoc est quod habens illam sit certificatus quod non possit ab eo auferri: aliàs posset timere quod ei aliquid deesset. Sed talis status non potest haberi in adeptione rerum creaturarum: Vnde ideim lib. 2. Prosa. 4. dicit, Quis tam compositæ foelicitatis, vt non aliqua ex parte cum sui status qualitate rixetur? & Iob 14. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Vnde sequitur quod in hac mortali vita vera beatitudo haberi non potest.

Ver. 1. De Multiplici Beatitudine.

VM Deus (qui est summum bonum & beatitudo obiectiua) possit dupliciter cognosci, scilicet cognitione naturali, inquantum principium & author naturæ, & cognitione supernaturali, & gratuita: consequens est quod duplex sit beatitudo: Quædam naturalis, qua natura intellectualis clarè cognoscit Deum vt principium naturæ, & inquantum huiusmodi diligit: & talem videtur Philosophus posuisse in primo Ethic. Tali beatitudine fuerunt beati angeli in primo instanti suæ creationis, in quo clarè cognouerunt Deum vt primū principium & authorē naturæ. Tali beatitudine sunt & erunt beati paruuli decedentes absque circuncisione in antiqua lege, etiam ante vsum rationis absque baptismo in noua, cum anima eorum fuerit creata ad summum bonum intelligendum, nec ipsi personalem posuerint obicem. Alia est beatitudo supernaturalis & gratuita: & ista consistit in cognitione Dei, non solum vt est principium & author naturæ: sed etiam vt est author beatitudinis supernaturalis, vt est trinus & vnus, redemptor & glorificator: & hæc est duplex, scilicet perfecta, & imperfecta. Perfecta consistit in clara visione diuinæ essentia, iuxta illud Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum. Et hæc adhuc est duplex, scilicet per modum transeuntis, & per modum permanentis. Per modum transeuntis, quando aliquis videt Deum per aliquod tempus, sed non permanenter: & hæc potest haberi in hac vita. Moyses enim eam habuit, vt habetur Nume. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis feruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquor ei: palam, & non per ænigmata & figuras Deum videt. Hanc etiam habuit D. Paulus in raptu, de quo 2. Corinth. 12. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi hominem vsque ad tertium cælum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue

1.2. q. 1. ar. 7 Beatitudo duplex.

3. De consola. 13. de Tri. Licet omnes conueniant in velle bene esse, nō tamen in id in quo illud veraciter inuenitur.

280. secta fuerunt circa beatitudinem.

Tria ad beatitudinem requisita.

Beatitudo naturalis et supernaturalis.

Paruuli absque gratia decedentes naturaliter beatitudine potentiuntur. Ioan. 17.

Nume. 12.

2. Cor. 12.

A siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradysum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ad hæc visionem per modum transeuntis requiritur quod non vtatur sensibus, vt dicit D. Thomas, propter illa verba, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit. Hoc intelligendum est primò de corpore mortali: quia post resurrectionem Sancti videntes Deum, poterunt vti sensibus corporis. Secundò nisi propter vnionem hypostaticam, vt in Christo qui habebat corpus passibile: & nihilominus vtendo sensibus corporis videbat Deum. Hæc autem clara visio per modum transeuntis quoad actum videndi, dicitur beatitudo perfecta, sed non quantum ad statum videntis: quia (vt dictum est) ad statum beatitudinis requiritur continuatio perfecta & immobilitas. Et ideo beatitudinem perfectam & completam siue claram visionem Dei continuam & permanentem non potest homo habere in hac via. & sic intelligitur illud quod dicebat Deus Moyfi, Exod. 33. Non enim videbit me homo, & viuet. Alia est beatitudo imperfecta, quæ est per cognitionem ænigmaticam & aliquam participationem beatitudinis, vt in spe: & hæc potest haberi in hac via. Vnde Psal. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Hæc beatitudo euacuabitur, vt dicitur 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.

Ver. 2. De essentia Beatitudinis perfecta.

ESsentia beatitudinis (prout beatitudo includit omne illud quod pertinet ad perfectionem hominis) non consistit in vnico actu duntaxat, sed in pluribus, scilicet in clara visione diuinæ essentia, quæ est actus intellectus, & in fruitione, delectatione, & quietatione voluntatis, & consequenter in dotibus corporis. Sed si accipiatur beatitudo pro eo quod est principale in beatitudine, tunc beatitudo perfecta consistit principaliter & essentialiter in actu intellectus. Vnde Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum. Cognoscere autem est actus intellectus: igitur. D. August. dicit, Summa merces animæ est intueri Deum. Et in 1. de Trinit. dicit quod visio est tota merces. Et quantum dilectio Dei in hac via sit perfectior & magis meritoria cognitione, eo quod intellectus in via non fertur immediatè in Deum, sed per speciem: sed voluntas fertur immediatè & absque specie siue similitudine in se recepta in eum: non tamen sequitur quod dilectio seu fruitio in patria sit perfectior visione. Quia ibi intellectus immediatè & absque similitudine fertur & terminatur in Deum, & fruitio præsupponit visionem, & pendet ab ea, & non è conuerso: imò etiam cognitio Dei in via est nobilior dilectione in esse naturæ, cum dilectio præsupponat cognitionem, & quodam modo pendeat ex ea, & non è conuerso: licet non in esse morali siue meriti, cuius præmium non respondet necessariò potentia merenti: prout in forti politico brachia pugnant & merentur, & caput coronatur. De nobilitate intellectus & voluntatis sufficienter dictum est.

Ver. 3. De Modo Visionis Beatificæ.

Visio beatifica oculis corporalibus fieri non potest, cum oculus corporalis non possit videre, nisi corporea & quanta colorata: sed Deus non est corporeus, & per consequens nec quatus, aut coloratus, cum sit spiritus, Ioan. 4. Nec imaginandum est quod potentia visiva corporalis possit eleuari ad visionem substantia angelorum aut Dei, quia hoc repugnat naturæ eius, sicut repugnat leoni quod tantum eleuetur vt fiat rationalis: Tunc enim sequeretur implicatio contradictionis: sic quod potentia visiva eleuetur ad visionem substantia angelorum aut Dei: Omnis enim potentia speciem sumit ab obiecto, ultra quod se extendere non potest. Cum igitur obiectum potentia visiva sit color: sequitur quod nihil potest videre nisi sub ratione colorati: & quemadmodum oportet leonem corrumpi, antequam transiret in aliam speciem: sic & potentiam visivam, antequam perciperet angelos. Nec obstat quod habetur Esa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: quia non est intelligendum de substantia, sed de accidentibus humanitatis. Nec obstat pariter quod dicitur Iob. 19. Et in carne mea videbo Deum: quia loquitur de resurrectione, & non dicit oculis corporalibus, sed oculo intellectuali. Necessè est ergo dicere quod visio beatifica erit per intellectum. Omnis autem visio quæ habetur de Deo, per speciem concreatam, aut per speciem infusam, aut abstractam, est ænigmatica & non clara, cum nulla species siue similitudo creata & finita possit perfectè representare Deum, qui est infinitus: finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Clara igitur visio Dei est visio immediata diuinæ essentia, quando intellectus videt eam per ipsammet, vt scilicet in tali visione diuina essentia sit id quod videtur, & quo videtur. Quod autem hoc sit possibile, patet ex illo 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. & 1. Corinth. 13. Videbimus eum facie ad faciem, quod de facie corporali intelligi non potest, cum diuina essentia non sit corporalis. Vnde Esa. 40. Cui simile fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Ideo D. Paulus declarat dicens, Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognosca sicut & cognitus sum: sed Deus cognoscit nos absq; specie siue similitudine intermedia: igitur & Sancti Deum, & in hoc erunt ei similes, sicut dictum est. & 2. Pet. 1. dicitur, Per quem maxima & preciosa nobis dona donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Non apparet quomodo simus consortes diuinæ naturæ, nisi ipsi mediatè vniamur, sicut petebat Christus, Ioan. 17. Rogo pater vt omnes vnus sint, sicut & nos vnus sumus: & sicut ipse per essentiam suam videt se, sic etiam & nos per essentiam ipsius videamus eum, & cognoscamus eum, sicut sumus cogniti ab eo. Ratione etiam probari potest: quia cum Deus & natura nihil faciant frustra, vt habetur 2. Phys. & omnium mentes, præcipue eorum qui sunt in gratia, desiderant videre essentiam Dei, & consequenter vitam æternam: sequitur quod possibile est intellectum humanum gratia informatum, videre diuinam

Quodlibet art. 1. beatitudo perfecta non potest haberi in hac via.

Exod. 33. Psal. 118. 1. Cor. 13.

1. Jo. 17.

1. de Ciuit.

2. 3. 3. vers. 11.

1. p. q. 12. art. 2. Ioan. 4.

Visio diuine essentia per oculum corporalem fieri non potest.

Esa. 1. Iob. 19. 3. contra Gēti. c. 51.

1. Ioan. 3. 1. Cor. 13. Esa. 40.

2. Pet. 1.

Ioan. 17.

2. Phys.

nam essentia, cum talis visio sit vita aeterna. Verum quia nullus intellectus creatus ex suis naturalibus potest ad hanc claram visionem peruenire, cum teste Philosopho, sic se habeat intellectus noster ad manifestissima naturae, sicut oculus nocturnae ad lumen solis: & Apostolus, Gratia Dei, vita aeterna. Ideo necesse est ut intellectus per aliquod gratuitum donum quod excedat suam naturam, eleuetur ad clarè videndum Deum. Illud autem donum eleuans intellectum ad videndam immediatè diuinam essentiam, vocatur lumen gloriae, de quo Psal. In lumine tuo videbimus lumen, scilicet indeficiens. De hoc etiam Apoca. 21. Claritas Dei illuminabit eam, scilicet societatem Sanctorum videntium Deum. De hoc lumine habetur in clementi. ad nostrum, de haeret. sumpta ex concilio Viennen. vbi reprobarur secta Begardorum cum erroribus suis, inter quos quintus erat quod anima non indigebat lumine gloriae ipsam eleuante ad Deum videndum, & eo beata fruendum: licet aliqui negent de lumine habituali, & dicant sufficere ipsam visionem, quam vocant lumen formale. Verum determinatio Ecclesiae (vt ex eius verbis apparet) loquitur de lumine habituali permanente: & hoc etiam Psal. satis expressè dixit, cum ait: In lumine tuo, scilicet superaddito, videbimus lumen. Hoc autem lumen non requiritur ad hoc quod essentia diuina fiat intelligibilis actu, sicut res materiales per lumen intellectus agentis: cum diuina essentia sit semper intelligibilis actu: sed ad hoc ut intellectus fiat potens ad intelligendum & videndum Deum per modum, quo potentia fit virtuosior ad operandum per habitum: sicut etiam lumen corporale necessarium est in visu exteriori, in quantum facit medium transparentes in actu, vt possit moueri à colore. Et sic lumen gloriae non requiritur vt similitudo in qua Deus videatur, sed quasi perfectio quaedam intellectum confortans ad videndum Deum, per quam fit deiformis. & ideo potest dici quod non est medium in quo Deus videatur, sed sub quo videtur: & hoc non tollit immediatam visionem Dei. Nec requiritur quod hanc dispositionis praecedat alia dispositio: quia tunc esset processus in infinitum: quemadmodum enim gratia, quae est habitus supra naturam, non praerequitur aliam dispositionem permanentem: sic nec lumen gloriae. Hoc lumen succedit fidei, quae eo adueniente desinit esse, sicut dictum est.

Ver. 4. De Quantitate Visionis beatificae.

VM Visio beatifica sit spiritualis, non dicitur proprie quanta secundum essentiam suam, sed solum secundum obiectum dicitur extēdi, vt visio illius qui plura videt in verbo, dicitur maior visione illius qui pauciora videt. Ad cuius euidenciam notandum est quod habetur Esa. 29. Miscuit vobis Dominus soporem, scilicet mortis: claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros, qui vidēt visiones, operiet: & erit vobis visio omnium sicut verba libri signati. ex quo videtur sequi quod beati videbunt omnia. Ideo D. Gregorius dicit, Quid non vident, qui videntem omnia vident: Verum tamen hoc non est intelligendum absolutè & simpliciter. Quidam limitat de his quae Deus videt scientia cōclusionis, & non simplicis intelligentiae: quia tunc comprehenderent verbū: sicut qui videret omnes visiones ex vno principio deducibiles, comprehenderet illud non solum extensiuè, sed etiam intensiuè: quia maior intensio luminis requiritur in duabus, quam in vna. Verum tamen quidquid sit de illo, haec limitatio nō videtur sufficere: quia secundum D. Dionysium 7. c. Caelestis Hierar. inferiores angeli licet videant diuinam essentiam, purgantur per superiores à nescientia. Vnde Esa. introducuntur inferiores angeli, interrogantes superiores, & dicentes, Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? & sic nō videbant. Et D. Pau. dicit sibi crediti gratiā dispensandi mysteriū sacramenti absconditi à seculo in Deo, vt innotesceret principibus & potestatibus, per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundum praefinitionem seculorum, quam fecit in Christo. Praeterea angeli nesciunt futura contingentia, neque cogitationes cordium, nec diem aut horam iudicij. de primo, Esa. 51. Annunciate quae ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos. de secundo, Hiere. 17. Ego dominus scrutans cor, & probans renes. de tertio, Marc. 13. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in caelo: & tamen vident diuinam essentiam. Praeterea lumen gloriae quod eleuat intellectum videntium Deum, est aliquid creatum & finitum: ideo non potest eleuare potentiam ad infinitam actiuitatem. Nec tamen propter hoc sequitur, quod Sancti non cognoscant clarè infinitatem Dei, sed bene quod non comprehendant. Insuper illuminationes inferiorum angelorum fient à superioribus vsque in diem iudicij, & scientia angelorum & animarum beatarum potest augeri, sicut & alia quae pertinent ad praemium accidentale: sed post diem iudicij nō proficient, quia tunc erit vltimus status rerum. Ideo D. Thomas dicit quod possibile est quod post diem iudicij omnes omnia cognoscant quae Deus cognoscit, scientia visionis: illud tamen non asserimus. Resolutio huius quaestionis est, quod Sancti vident diuinam essentiam secundum proportionem luminis gloriae, quod proportionatur gratiae. & ideo qui in maiori gratia sunt, plura vident: & cum lumen gloriae non augeatur in resurrectione, sequitur quod Sancti post resurrectione corporum nō plura, neque perfectius videbunt in verbo, quā antè: licet habeant perfectius esse ad quod sequitur perfectius operari, quia visio nō respondet esse naturali, sicut operationes naturales, sed gratuito & luminis gloriae. Nec est necesse quod qui cognoscit causam, cognoscat omnes effectus eius, nisi comprehendat causam. Sicut nec qui videt speculū, videt omnia quae sunt in speculo, nisi comprehendat speculū: quod fieri non potest, quando est infinitū & voluntariū, vt diuina essentia. Et ad auctoritates Esa. & D. Grego. dici potest, quod vident omnia quae ad eorū beatitudinē pertinent. Et ideo Sancti vident in verbo orationes eorum quae inuocant eos: alii nō essent perfectè beati, si ignoraret ea quae eos specialiter tangerent. Veri simile aliquibus videtur quod minimus beatus multo plura videat in verbo, quā cognouerit oēs viatores in terra: Certū tamē est quod

3. Metha. Rom. 6. Psal. 35. Ad quid lumen gloriae requiratur. 1. p. 9. 12. art. 8. Esa. 29. 4. Dis. Esa. 63. Ephe. 6. Esa. 51. Hiere. 17. Marc. 13. In 4. sent. dist. 49. q. 2. art. 5. Visio proportionatur luminis gloriae.

est quod omnia quae per fidem credimus, clarè videbimus, iuxta illud, Psalm. Sicut audiuiimus, sic vidi: mus in ciuitate domini virtutum: imò dicemus sicut regina Sabba, quae dicebat: Verus est sermo quem audiui in terra mea, de virtutibus & sapientia tua: Non credebam narrantibus, donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem medietatem sapientiae tuae vix fuisse narratam. Vicisti famam virtutibus, &c. Applicatio est facilis. Cum igitur Sancti videant secundum proportionē gratiae & luminis gloriae, sequitur quod vnus alio perfectius & plura videt: prout Apostolus de gloria corporum, quae pendet & fluit à gloria animae, dicit: Alia est claritas solis, alia stellarum: & stella differt à stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum.

§. 1. De loco Visionis Beatificae.

LOCUS visionis beatificae in sacris literis dicitur Paradisus. Vnde Christus, Hodie mecum eris in paradiso. & rectè dicitur Paradisus: quia paradus idem est quod pomerium siue hortus deliciarum. Vnde Ezech. 28. In delitiis paradisi Dei fuisti. Sed non possunt esse maiores delitiae, quam in visione diuinæ essentiae, in qua omne bonum continetur, sicut dictum fuit Moyse, Exod. 33. Ostendam tibi omne bonum: ideo non immeritò dicitur Paradisus. Sed quia duplicem paradysum in sacris literis reperimus, scilicet Caelestem & Terrestrem: ideo breuiter de quolibet illorum aliquid dicendum est.

Ver. 1. De Paradiso Terrestri.

DE Paradiso Terrestri habetur Gen. 2. Plantauerat autem Deus Paradysum voluptatis à principio, in quo posuit omne lignum pulchrum visu, & suauē ad vescendum, lignum etiam vitae in medio paradisi: & fluuius egrediebatur de loco paradisi, ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Et infra: Tulit ergo Deus hominē & posuit in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum: Donec completo numero electorum Adam cum posteritate sua transferretur viuus in paradysum caelestem. In hoc paradiso tulit vnam de costis Adae dormientis (quae scilicet erat superflua supposito, sed non naturae, prout semen) & aedificauit in mulierem. & duxit eam ad Adam, & matrimonio iunxit. Deinde praecipit generationis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini & replete terram. Et vt maiorem haberent merendi occasionem, ac vt eundem plasmatorum Dominum recognoscere, datis ad eorum vsum cunctis arboribus, lignum scientiae boni & mali prohibuit, sub interminatione duplicis mortis, scilicet spiritualis & corporalis. Sed pro dolor Eva à diabolo seducta, comedit, & viro tradidit ad edendum: qui ne contristaret eius delicias, etiam comedit: & sic ambo praecipit domini transgressi sunt, & se nudos omnibus gratiis & donis spiritualibus conspicientes, folia ficis consuerunt, & fecerunt sibi perisomata: & vocati à Domino, culpam suam non recognoscentes, & semetipsos excusantes, sententiam contra se audierunt, Gen. 3. Et emisit eos Deus vt Adam operaretur terram, de qua assumptus est, scilicet ad campum Damascenum, à quo & ciuitas Damasci dicta est, de qua Actuum 9. Et quanuis non habeatur in sacris quod reductus fuerit in campum Damascenum, D. Thome Anthoninus archiepiscopus Florentinus, in prima parte historiali, titu. primo. ca. 1. §. 4. dicit verisimile esse quod in agrum Damascenum emisit eos Deus. Nam in eodem agro Cain occidit Abel: & sepulchrum Adae ibi fuisse dicitur: sed postmodum translatus fuit corpus eius ab Abraham in speluncam duplicem in valle Ebron. Et ne ipsi aut filij eorum redirent ad paradysum, & ederent de ligno vitae, collocauit Deus ante paradysum voluptatis Cherubin & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitae. Paradysus Terrestris, secundum D. Augustinum ad Orosium, in oriente situs est, interiecto Oceano, & ab orbe nostro longè remotus, in altissimo & temperato loco constitutus, ad quem aquae diluuij minimè peruenerint, aliàs Enoch submersus fuisset. Hic locus à primi hominis reatu interclusus est, nec vlli hominum patet aditus. Ad hunc locū translati dicuntur Enoch & Helias, qui futuri sunt duo testes contra Antichristum: de quibus Apocaly. 11. Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. De translatione Enoch habetur Gen. 5. Ambulauit Enoch cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Dominus. & Ecclesi. 4. 4. Enoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, vt det gentibus sapientiam. De Helia verò 4. Reg. 2. Cumque pergerent & sermocinarentur (scilicet Helias & Helisaeus) ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrunque, & ascendit Helias per turbinem in caelum. & Eccle. 4. 4. Qui receptus est in turbine ignis, & in curru equorum igneorum. Hi duo testes viuunt ex herbis & fructibus lignorum paradisi. Et cum virtus caloris naturalis incipit debilitari, edunt de ligno vitae quod reparat defectum caloris naturalis, & tenet & conseruat eos in statu ac dispositione, in qua erant quando translati sunt. Ab hoc loco eductus est Helias ad montem Thabor, cum anima Moyse ex limbo in corpore assumpto, & viderunt Christi transfigurationem, & perfecto mysterio vterque ab angelo custode in locum suum reductus. Helias tamē reuersurus est tempore Antichristi, vt amplius dicitur infra, cum de Antichristo fiet mentio. Ex praemissis patet Paradysum Terrestrem (de quo Gene. 2.) non esse vniuersam terram, cum vniuersa terra non sit locus voluptatis, nec ab vniuersa terra Adam statim post peccatū fuerit emissus, nec de ligno vitae possit haberi cognitio, neque ea quae scripta sunt Gene. 2. possunt bene saluari, maxime de fonte & quatuor fluminibus, qui certis terris circueiendis deputati sunt, quorum initia non inueniuntur in medio vniuersae terrae, nec etiam de Cherubin & flammeo gladio atque versatili. Nec euasiones eorum qui oppositum sustinent, satis faciunt literae siue sensui literali, à quo solo, secundum D. Augustinum, trahitur efficax argumentum.

Paradisus celestis quid est vbi. Nume. 12. 1. Cor. 12.

Ioan. 14.

Lucifer cauda sua quot traxerit. Matth. 18.

Psal. 109.

Magnitudo paradisi quanta.

Baruch. 3.

Psal. 109.

Matth. 12. Apoc. 4. 5. Matth. 22.

Ubi beatifica quae dicitur Paradisus, communicatur ubi Deus vult: & prout comuniter dicitur, vbi papa, Roma: & vbi rex, ibi curia: sic paradisi, vbi Deus communicat suam claram visionem: & sic fuit in deserto, quando apparuit Moysi: & prope Damascum, quando Paulus raptus fuit: & in lybno patrum in triduo mortis Christi. Vnde Luca 23. dicitur latroni, Hodie mecum eris in paradiso: in quo tamen die descendit ad inferos. & secundum aliquos, per quadraginta dies extra apparitiones, in paradiso terrestri, in quo dicunt Christum mansisse tanquam in digniori loco, & magis conuenienti corpori glorificato. Ordinariè tamen communicat in caelo Empyreo, quod est caelum immobile & lucidissimū, in quo secundum Damasc. fuerunt angeli creati: dicit enim quod caelum Empyreum mox ut fuit factum, fuit angelis repletum: dataeque sunt singulis certae sedes & mansiones locales ad ornandum eas: quae quidem sedes & mansiones distinctae & diuisae sunt in tribus hierarchiis & nouem ordinibus, de quibus Christus, In domo patris mei mansiones multae sunt. In hoc loco à principio omnibus angelis cognitionem & beatitudinem naturalem perfectam Deus tribuit: quia omnes clarè cognouerunt Deum esse vnum solum principium, & auctorem naturae. Communicauit etiam beatitudinem gratuitam imperfectam, quia fuerunt, secundum D. Augu. creati in gratia & virtutibus, in quibus si perstitissent, consecuti fuissent beatitudinem perfectam. Verum Lucifer cauda sua (hoc est suggestionem suam) traxit tertiam partem stellarum, hoc est angelorum, qui cum eo ceciderunt, prout diffusè diximus cum de casu angelorum ageretur. Boni verò angeli beatificati sunt, & qui ad custodiam deputati sunt, propter ea quae in istis inferioribus agunt, visionem illam non intermittunt: vnde Christus, Dico enim vobis quod angeli eorum in caelis, semper vident faciem patris mei qui in caelis est, scilicet speciali modo per communicatione clarae visionis suae essentiae. Et quia sedes malorum angelorum, qui ceciderunt & proiecti sunt, manserunt vacuae, dicitur ruinatae: has tamè ruinas impleturus est Deus per homines qui madata illius seruabunt. Vnde Psal. ludicabit in nationibus, implebit ruinas, ante iudicium quo ad animas, post iudicium quantum ad corpora. Ex praemissis patet quod ordines angelorum non solum sunt secundum dignitates eorum, sed etià secundum locum, qui valde magnus & extensus est. Si consideretur quod ex vno pugillo terrae fiunt decem aquae, & ex vno aquae decem aëris, & sic deinceps multiplicando, ut aqua sit in decuplo maior terra, & sic de aliis elementis, & de caelis vsque ad caelum Empyreum, quod est decimum: apparebit caeli Empyrei magnitudo & extensio atque altitudo, quam admirans Baruch exclamabat dicens: O Israël, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! Magnus & non habet (hoc est non videtur habere) finem: excelsus & immensus. Locus excelsior siue sublimior debetur Christo, iuxta illud, Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis, hoc est in potioribus bonis. Post Christum est D. Virgo Maria: ideo cantat Ecclesia, Exaltata es sancta Dei genitrix super choros angelorum ad caelestia regna. & D. Ioseph, secundum aliquos: deinde Apostoli, iuxta illud, Sedebitis super sedes duodecim: & xxiiij. seniores, qui videntur facere quartam hierarchiam: deinde alij sancti mixti angelis secundum eorum merita, vnde Christus, Erunt sicut angeli Dei in caelo, non solum quo ad generationem, sed etiam quantum ad mansiones & sedes.

De Beatitudine Essentiali.

Beatitudo duplex. Praemium duplex. Beatitudo essentialis. Rom. 6.

Apoc. 2. Eccl. 45.

2. Tim. 2. Iob. 7.

2. Pet. 1. Apoc. 5. 1. Pet. 2.

Beatitudo iterum diuiditur in beatitudinem essentialem & accidentalem. Et quia beatitudo est merces & praemium quod datur pro meritis: ideo praemium duplex esse dicitur, scilicet essentialis & accidentale. Beatitudo essentialis siue praemium essentialis est clara visio diuinæ essentiae: & fruitio siue gaudium quod habetur ex illa visione clara, dicitur praemium essentialis: & dicitur vita aeterna, ut dictum est. Hoc praemium respondet & proportionatur habitui gratiae seu charitatis, iuxta illud, Gratia Dei, vita aeterna. Sic quod qui habet habitum gratiae aut charitatis magis intensum, seu ut plures loquendo, qui maiorem habebit gratiam, maiorem habiturus est gloriae & maius praemium essentialis. Hoc praemium alij quando in sacris literis dicitur corona vitae, iuxta illud, Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitae. Aliquando autem vocatur corona aurea, sicut de quolibet Sancto cantat Ecclesia, Corona aurea super caput eius, expressa signo sanctitatis. Hoc autem dicitur metaphoricè & similitudinariè ex parte meriti & ex parte praemij: ex parte quidem meriti, quia sicut legitime certantes & pugnantes in acie, praemiantur corona, secundum illud, Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit: cum ergo militia sit vita hominis super terram, praemium quod datur legitime militantibus, dicitur Corona. Ex parte praemij etiam sumitur similitudo: quia reges coronantur, & signum regiae potestatis est corona aurea: quae perfectionem quandam significat, primo ratione materiae, quia aurum est nobilius metallum: secundò ratione figurae, quia figura circularis est perfectissima: Sed per visionem diuinæ essentiae & beatitudinem aliquis efficitur particeps diuinitatis, & consors diuinæ naturae, & per consequens regiae potestatis, iuxta illud, Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. & D. Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Conuenienter ergo praemium essentialis dicitur corona aurea, quia est id quod perfectissimum datur eis.

De Beatitudine & Praemio Accidentali.

Beatitudo accidentalis quid.

Psal. 118.

Beatitudo accidentalis siue praemium accidentale est id quod consequitur illam visionem, & non est essentia beatitudinis, scilicet gaudium de bono creato de dotibus corporis. Gaudebunt enim Sancti de bonis operibus per eos & per alios factis, secundum proportionem gratiae & charitatis: Sic quod ille qui est in maiori charitate, magis gaudebit de bono opere facto in minori charitate, quod ille qui fecit. Hec conuincit fundatur in illo verbo Psal. Particeps ego sum omnium timentium te. Gaudebunt etià de dotibus corporis, & de

& de singulari victoria contra carnem, mundum, & diabolum. Hoc praemium dicitur accidentale, quia absque illo essent beati. Nota tamen quod omne gaudium de his quae videntur in verbo, quantum sit de praedictis operibus eorum, dicitur essentialis: sed gaudium quod habetur per species acquisite vel infusas, est accidentale. Praemium accidentale respondet actui charitatis & aliarum virtutum per charitatem ordinatum. Et quia in actu charitatis duo sunt, scilicet essentia actus, & conatus siue intentio quae ex natura sua importat difficultatem: ideo essentiae actus datur pro praemio gaudium de illo: conatus verò & difficultati datur pro praemio satisfactio poenae, vel deletio reatus siue obligationis ad poenam sustinendam si egeat: si verò non egeat, datur illi cui per operantem applicatur: & si non applicetur, reponitur in thesauro Ecclesiae, de quo inferius dicitur. Praemium accidentale est quadruplex, siue quatuor reducuntur ad ipsum, scilicet gaudium de bonis operibus, satisfactio siue deletio reatus poenae, dos corporis, & aureola. Primum satis clarum est ex dictis: de secundo videbitur cum de satisfactione & indulgentiis ageretur. Ideo de dotibus corporis & aureolis hic dicendum est.

c. 16. s. 5. ver. 20. Praemium accidentale quadruplex.

De Dotibus corporis.

Via in iustificatione inter Christum & animam contrahitur matrimonium, quod habet quaedam similitudinem cum carnali: ideo sicut quando sponsa traducitur ad domum sponsi carnalis, sponsa recipitur ornata & dotata: ita etià doctores Theologi assignant aliquas dotes spirituales beatis, quando introducuntur in domum sponsi, hoc est in regnum paradisi. Similitudo tamen non tenet in omnibus: quia dos datur à sponsa viro in solatium, ad supportanda onera matrimonij: sed in paradiso nullum est onus: ideo non datur ad supportanda onera, sed in solatium & iocunditatem. Et quantum communiter dos detur viro à sponsa, tamen quando sponsus est ditissimus, & sponsa pauperrima, praenimio amoris affectu sponsus dotat sponfam: sicut dixit Sichem Iacob & filiis suis, Augete dotem, & munera postulate. Cum ergo Christus sponsus sit ditissimus, in cuius domo sunt diuitiae & gloria: diues in omnes qui inuocant illum, in cuius foemore est scriptum, Rex regum, & dominus dominantium: propter nimiam charitatem qua dilexit sponsas suas, hoc est animas iustas, conuenienter dat eis ornamenta, quae nomine dotis nominari solent. Vnde Psal. Assitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. Annulus est fides, Olee 2. Desponsabo te mihi in fide. Charitas est vestitus deauratus: Modestia varia sunt virtutes infusae, & dona Spiritus sancti in hoc mundo: sed nobiliora ornamenta & dotes datur cum introducitur in domum siue regnum, & quo ad animam dat lumen gloriae, quod est nobilissimum ornamentum: dat etiam visionem, quae succedit fidei: comprehensionem, quae succedit spei: fruitioem, quae succedit charitati. Verum tamen cum dotes distinguantur à beatitudine, quia sunt habitus vel dispositiones, & omnes aliae qualitates quae ordinantur ad perfectas operationes, in quibus consistit beatitudo: sequitur quod visio, comprehensio, dilectio, & fruitio, non dicuntur proprie dotes, sed lumen gloriae & virtutes perfectae, & dona Spiritus sancti. Dotes autem corporis assignantur quatuor, scilicet impassibilitas, claritas, agilitas, & subtilitas: de quibus Apost. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione, quantum ad impassibilitatem: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria, quantum ad claritatem: Seminatur in infirmitate, surget in virtute. quantum ad agilitatem: Seminatur corpus animale, surget spirituale, quantum ad subtilitatem.

Dos ad quid datur & q. 10.

Gen. 34.

Psal. 44. Dotes animae.

Dotes corporis quatuor.

1. Cor. 15.

De Impassibilitate.

Impassibilitas dicitur negatio passibilitatis siue passionis: quae (ut supra dictum est) duplex est, scilicet corruptiua, & illa non erit in patria, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra: quia prima abierunt. Alia est perfectiua, & illa manebit in patria: quia cum gloria non tollat perfectionem sed auget: corpora Sanctorum erunt passibilia, passione perfectiua: hoc est, recipient qualitates perfectiuas: & sic poterunt esse in patria actus quinque sensuum, alio tamen modo quam in via: quia (ut supra dictum est) alij sensus immutatur immutatione naturali, sicut sensus tactus & gustus, & aliquando auditus & odoratus. Sed in patria non immutabitur immutatione naturali: sed solum intensionali siue spiritali, sicut visus hic, & nobiliori modo in patria. Et sic gustus non immutabitur per cibum aut potum, nec erit sensus alimenti in actu, sed spiritaliter, vel forte per immutationem linguae ab aliqua humiditate adiuncta, quae ab aliquibus vocatur Nectar Ambrosianum, per quam sentient omnes sapes quos volent: & idem dicitur de aliis sensibus, qui solum spiritaliter immutabitur sine alteratione: & sic erit de sensu tactus, sicut de corpore Adae, cui nec ignis nocere, nec gladius scindere potuisset, in statu iustitiae originalis: multo ergo minus in patria, vbi erit maior rectitudo & subiectio corporis ad animam, quam in statu innocentiae. Nec claritas corporum gloriosorum impedit visum, sicut claritas solis visum Noctuae, quia hoc est propter debilitatem potentiae: quod non erit in patria. Quod sit auditus corporalis, patet ex illo quod cantat Ecclesia, Clare sonant iugiter organa Sanctorum. Et de odore dicit, quod odor suauissimus erunt corpora Sanctorum. Haec impassibilitas causatur in corporibus Sanctorum ex dominio perfecto quod habet anima super corpus, in quod vis animae glorificatae redundabit. Nec illud dominium potest aliquo modo auferri, quia ipsa erit immutabiliter Deo subiecta: quod non erat in statu innocentiae. Per hoc dominium ligatur materia hominis (quae secundum se erit eiusdem conditionis sicut in via) ut non possit recipere aliquam qualitatem contrariam vel disconuenientem. Cicatrices tamen vulnere in Christo & Sanctis remanebunt: non in quantum important aliquem defectum vel deformitatem, sed in quantum sunt signa constantissimae virtutis, quia passi sunt pro iustitia & fide: ut ex hoc & ipsis & aliis gaudium crescat. Nec deerunt membra separata Martyribus, quia non peribit capillus de capite.

Apoc. 21.

An erit quo modo sensus erunt actu in patria.

Nectar Ambrosianum.

Cicatrices Christi & Martyrum manebunt in patria. Lucae 21.

Matth. 13. Esa. 30.

Corpora gloriosa habere claritatem expressè docuit Christus dicens: Fulgebunt iusti sicut sol in re-
 gno patris mei. & de claritate solis post diem iudicij dicit Esa. Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux so-
 lis septemplex sicut lux septem dierum. Claritas autem hæc procedet à gloria animæ, & redun-
 dabit in corpus. Et cum omne quod recipitur, ad modum recipientis recipiatur: sequitur quod erit cor-
 poralis, potens immutare visum corporalem: sicut claritas Christi in monte Tabor. & sic potest ab o-
 culo non glorioso corpus gloriosum videri. Verum quia claritas corporis gloriosi provenit ex merito
 voluntatis: ideo voluntati eius subditur, ut secundum eius imperiū videatur, vel non videatur. & ideo
 in potestate beati erit ostendere gloriam suam, vel occultare: sicut etiam fecit Christus post resurrectio-
 nem, præcipuè discipulis euntibus in Emaüs. Et cum anima totaliter dominium habeat supra corpus,
 poterit etiam suspendere actiuitatem corporis, & se occultare, & reddere se penitus inuisibilem. Et
 quia gloria corporis naturam non tollit sed perficit: sequitur quod color qui debetur corpori secun-
 dum naturam, partim remanebit in eo, sed superaddetur claritas ex gloria. Sicut etiam videmus corpo-
 ra colorata ex solis splendore relucere, vel ex alia causa extrinseca vel intrinseca. Licet autè Christus
 dixerit quod iusti fulgebunt sicut sol: non est intelligendum quod omnes sint æquales in claritate, pro-
 ut D. Paulus declarat dicens, Alia est claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: & stella dif-
 fert à stella in claritate. Cum enim gloria corporis procedat à gloria animæ, sequitur quod qui maius
 habuerint meritum, & maiorem gloriam animæ, habebunt maiorem gloriam corporis: & ita in corpo-
 re glorioso recognoscitur gloria animæ, sicut color corporis in vase vitreo, quanuis corpus gloriosum
 non sit transparent. In eodem etiam corpore non omnes partes eadem claritate resplendent, sed secun-
 dum eorum proportionem. Et quanuis sit tanta claritas in celo, non impediatur nec fatigabitur visus:
 quia lumen quantumcunque intensum naturaliter delectat visum, iuxta illud, Dulce lumen, & delecta-
 bile oculis videre solem: nisi fortè sint debiles vel indispositi, quod non erit in patria.

Claritas erit in potestate beatorum. Luc. 24.

1. Cor. 15.

Eccle. 11.

Ver. 5.

De Agilitate.

Esa. 4. Sap. 3.

Corpora Sanctorum fore agilia, hoc est prompta & facilia ad agendum & mouendum se, & agili-
 tate uti, testatur Esa. cum ait: Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas
 ut aquilæ, current & non laborabunt, volabunt & non deficient. & Sapiens, Fulgebunt iusti, & tanquam
 scintillæ in arundinetis discurrent. Agilitas hæc deriuatur à gloria animæ in corpus, prout subiicitur
 anime, & in quantum anima est motor, ut scilicet expeditum sit & habile ad obediendum anime in o-
 mnibus motibus & affectionibus eius. Et cum proveniat ex merito voluntatis, subiacet eius imperio. &
 sic quando volent, poterunt visitare mansionem Christi & aliorum Sanctorum, quos nouerunt in via,
 & omnium illorum quorum voluerint habere colloquium. Et quanuis moueantur in tempore imper-
 ceptibili, non tamen in instanti: quia cum omnis motus localis fiat in tempore, quum spatium, motus, &
 tempus simul diuiduntur: sed instans est indiuisibile, ergo non mouentur in instanti.

Agilitas subiacet voluntati beatorum. 6. Phy.

Ver. 6.

De Subtilitate.

Luc. 4. Corpus beatorum quomodo erit spirituale.

Quarta dos corporum gloriosorum vocatur Subtilitas, quæ non debet intelligi per rarefactione, si-
 ue propter paucitatem materiæ sub æqualibus dimensionibus, secundum quem modum di-
 citur quod ignis & aër, qui dicuntur spiritus, sunt subtiliores aqua & terra: quia tantum erit de mate-
 ria in corporibus gloriosis, sicut nunc. Nec ipsa erunt in maiori quantitate aut sub maioribus dimen-
 sionibus, quam nunc sint. Nec etiam debet intelligi hæc subtilitas secundum modum, quo substantiæ
 separatae sunt subtiles: sicut aliqui hæretici dixerunt, quod corpora in resurrectione conuertentur in
 spiritum: quia hoc est impossibile, cum non communicent in materia. Ex hoc etiam sequeretur quod
 homo, qui naturaliter ex corpore & anima constat, non resurgeret, quod est hæreticum. Quia sancti ha-
 bebunt materiam, carnes, ossa, & corpus tangibile, sicut Christus dicebat, Palpate & videte quia spiritus
 carnis & ossa non habet, sicut me videtis habere. & Job 19. In carne mea videbo Deum saluatorem
 meum. Nec Apostolus quando dicit quod resurget spirituale, voluit dicere quod corpus sit spiritus,
 sed quod plenè & completè subseruiet spiritui. Nunc enim in hac via corpus nostrum subiectum est
 operationibus animæ, in quantum est anima, scilicet vegetatiua & sensitua: prout corpus generatur, &
 generatur, nutritur, & alteratur, crescit & decrescit. Quantum autem ad spirituales operationes animæ,
 secundum quod anima dicitur spiritus, & conuenit cum angelis, licet aliquo modo subseruiant, tamen
 magnum impedimentum afferunt: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, ut dicitur Sap. 9.
 Sed in statu resurrectionis cessabunt operationes animales, quia non erit generatio, ut habetur Marc.
 12. Non enim nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Nec erit alimentum aut nutritio,
 iuxta illud Apoc. 7. Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus:
 sed corpus absque vllò impedimento & fatigatione incessanter seruiet animæ ad spirituales operatio-
 nes, secundum Psalm. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Sicut
 ergo nunc propter operationes animales corpus nostrum dicitur animale: ita tunc propter obedi-
 entiam circa operationes spirituales, dicitur spirituale, hoc est completè & perfectissimè seruiens spiri-
 tui. Subtilitas ergo corporum gloriosorum siue subtilitatis modus est, ut dicantur subtilia propter
 perfectissimam corporis perfectionem ex dominio animæ ad corpus deriuatam. Ratione cuius cor-
 pus gloriosum dicitur spirituale, quasi omnino spiritui subiectum, quo ad operationes spirituales nul-
 lo mo-

Alo modo impediens, sed subseruiens ei. Et ideo Apostolus in spiritualitate tetigit dotem subtilitatis. *Virtus sub-
 tilitatis in quo consistat.*
 Ex virtute tamen siue ex ratione prædictæ subtilitatis non habet quod possit penetrare, sicut res acuta
 propter acuitatem, vt ignis, & alia huiusmodi: ita quod (vt aliqui volunt) possint per poros transire:
 Quia esset magnæ imperfectionis, quod sub tali quantitate generetur: nec etiam quod possit simul esse
 cum alio corpore in eodem loco: Quia subtilitas illa non aufert corpori dimensionem, per quam esse
 in loco, & resistit aliis corporibus, ne sint in eodem loco. Poterit tamen ex operatione virtutis diuinæ
 simul esse in eodem loco cum alio corpore. Sicut etiam corpus Diui Petri non habuit ex aliqua vir-
 tute indita, quod ad eius vmbra sanarentur infirmi, sed fiebat virtute diuina, ad ædificationem fidei.
 Ita faciet virtus diuina, vt corpus gloriosum sit simul cum alio corpore non glorioso, ad perfectionem
 gloriæ. Et ideo ambulabunt per cælum empyreum, quod est indiuisibile, & penetrabunt sphaeras celo-
 rum, non virtute subtilitatis, sed virtute diuina, quæ eis in omnibus ad nutum subueniet, sicut in nati-
 uitate Christi, & in exitu sepulchri, & in ingressu ad Apostolos ianuis clausis: Quod autem corpus glo-
 riosum sit in eodem loco cum alio corpore non glorioso non est conueniens, secundum D. Thom. quia
 in eis seruabitur debitus ordo, qui distinctionem debitam requiret: tum etiam quia vnum corpus glo-
 riosum non se opponit alteri. Et sic nunquam duo corpora gloriosa erunt simul, nec per miraculum
 vnquam fieri licet deus facere posset. Subtilitas etiam non impedit palpabilitatem, quæ in duobus con-
 sistit: Primo in tangibilitate, quod possit tangi, hoc est quod habeat qualitates tangibiles, quæ erunt val-
 de temperatæ: sed hoc non sufficit ad palpabilitatem, quia aërem, cum habeat qualitates tangibiles, tan-
 gere possumus, sed non palpare: quia palpabile addit supra tangibile quod resistat tangenti vt nõ tran-
 feat, quod non facit aër: ex quo patet quod omne palpabile est tangibile, sed non econuerso.

Exech. 40. Ioh. 20.

Tangere corpore palpare quid.

5. 3.

De Aureolis.

Aureolæ nomē in sacris literis inuenitur: accipitur autem dupliciter, scilicet cōmuniter & propriè.
 Communiter accipiendo aureolam, vt conuertitur cum præmio accidentali, quod potest dici co-
 rona aureola per diminutionem, quia est minor corona auræa, hoc est præmio essentiali vt visione
 beatifica: quia quicquid additur illi, est minus eo. Propriè tamen accipiendo aureolam, est præmium
 accidentale de operibus perfectionis, secundum excellentem victoriam, in quibus homo Christo ma-
 ximè conformatur. Ex quo patet quod non omne præmium accidentale est aureola. Vnde D. Thom. di-
 cit quod Aureola est quoddam priuilegiatum præmium, priuilegiatæ victoriæ respondens. Et ideo se-
 cundum tres priuilegiatas victorias quæ in tribus specialibus pugnis habentur, dantur tres aureolæ.
 Tres pugnae principales sunt contra carnem, diabolum, & mundum. Iuxta illud quod cantat Eccle-
 sia, Caro, mundus, dæmonia, diuersa mouent prælia. In pugna quæ est contra carnem, ille potissimam
 victoriam obtinet, qui omnino abstinet à delectationibus veneris: & ideo virginibus debetur aureola.
 In pugna verò quæ est contra mundum, ille potissimam habet victoriam, qui persecutionem vsque ad
 mortem inclusiuè sustinet: Ideo Martyribus debetur aureola. In pugna verò qua contra diabolum pu-
 gnatur, illa est præcipua victoria, cum aliquis hostem & diabolum non solum à se, sed etiam à cordibus
 aliorum remouet: quod fit per doctrinam, & prædicationem: Ideo Doctoribus & Prædicatoribus victo-
 riam habentibus debetur aureola. In his tribus sancti nobilissimè conformantur Christo, qui virgo
 fuit, & martyr, & veritatem quam à patre audiuit, mundo manifestauit, per quam diabolus à cordibus
 hominum fugauit: & sic fuit doctor & prædicator. Et ideo virginibus, martyribus, & doctoribus, ac-
 tur. prædicatoribus debetur aureola: quia perfectissimè conformantur Christo: non quod in Christo sit
 aureola, cum nemo sibi ipsi possit conformari: & aureola detur propter conformitatem ad Christum. Præ-
 reat quæ quanuis competat ei ratio coronæ auræ: non tamen competit ratio aureolæ. Aureola enim dici-
 tur id quod participatiuè & diminutiue & nunquam secundum sui plenitudinem possidetur. Ideo illis
 competit aureolam habere, in quibus est aliqua participatio perfectionis victoriæ. Et ideo cum in Chri-
 sto inueniatur plena & perfecta ratio victoriæ, per quam omnes victoriæ constituuntur. vnde Ioan. 16.
 Confidite, quia ego vici mundum. & Apoc. 5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Ideo Christo non competit au-
 reola, sed aliquid aliud perfectius & excellentius omni aureola, à quo omnes aureolæ originantur.
 Vnde dicitur Apocal. 3. Qui vicerit, faciam eum sedere in throno meo, sicut ego vici & sedeo in thro-
 no patris mei. Angelis pariter non competit aureola, quia non habent pugnam, licet ipsi pugnaue-
 rint. Quia aureola non debetur nisi illis qui pugnant corporaliter, & exercentur per corpus: non enim
 dantur amantibus virginitatem, martyrium, & doctrinam: si exterius circa hæc non exercentur, vel eis
 non insunt. Præterea quæ hominibus ad perfectionem pertinent, angelis sunt connaturalia, & spectant
 ad communem statum eorum: quia ea in eodem genere actus suam beatitudinem meruerunt, scilicet in
 hoc quod conuersi sunt ad deum. Ideo nullum singulare meritum inuenitur in vno, quod alius non ha-
 beat. Homines autem diuersis generibus actuum beatitudinem merentur. Aureola subiectiuè est in mē-
 te, cum sit gaudiū de operibus illis quibus aureola debetur. Sed sicut ex gaudio essentialis præmij quod
 est aurea, redundat quidam decor in corpore: Ita ex gaudio aureolæ resultat quidam decor in corpo-
 re. Et sic aureola principaliter est in mente, sed per quandam redundantiam est in carne. Decor tamen
 cicatricum, quæ in corporibus martyrum apparebit, non potest dici aureola, quæ est communis om-
 nibus martyribus, quia in aliquibus eorum cicatrices non erunt, vt pote in illis qui fuerunt susmersi,
 aut famis inedia, aut calore carceris interempti.

Aureola quid.

Aureolæ tres.

Aureola quibus debetur.

In Christo non est aureola.

Angelis non competit aureola.

Ver. 1.

De Aureola Virginum.

Aureola virginum quibus debetur.

Aureola virginum illis tantum debetur virginibus, qui propositum firmum habuerunt virginum...

Adam non habuit aureolam.

An diuina Virgo habeat aureolam.

Virgo inter diabolum.

Ver. 2.

De Aureola Martyrii.

Ad aureolam martyrii duo requiruntur.

Virgo habuit aureolam martyrii.

Ver. 3.

De Aureola Doctrinae.

Aureola doctrinae quibus debetur.

2. Timo. 2.

Aureola doctrinae debetur doctoribus & praedicatoribus, qui pugnant contra hostem...

Ver. 4.

Ver. 4.

De Praeeminencia Aureolae ad Aureolam.

Praeeminencia aureolae ad aureolam potest dupliciter considerari: Primo ex parte pugnae...

Continuatio Dicendorum.

Quia ad beatitudinem per obseruantiam legum & mandatorum homo peruenire potest...

De Legibus, Caput decimum quintum.

Ex dicitur regula humanorum actuum: quia sicut qui veram sequuntur regulam artis...

Ver. 1.

De Actibus & Officiis Legis.

Actus legis ab Isidoro, & hab. in c. priuilegia. s. officium. & c. omnis. 4. dist. assignantur quatuor...

gent sub pœna peccati. Communiter dicitur quod quando lex vtitur cõmunibus verbis, decerno, statuo, volo, ordino, mando, aut similibus, quæ non sunt præceptiua, non obligat ad peccatum, vt dicit Panor. in c. Nam concupiscentiam, extra de constitut. Et idem dicendum de præceptis prælatorum. Nec obstat quod D. Tho. dicit voluntatem prælati, qualitercunque innotescat, habere vim taciti præcepti: quia intelligendum est de voluntate præcipiendi præcepto formali. Quia ipse dicit quod licet sciat voluntatem prælati, non tenetur, nisi expresse præcipiat. Si autem in lege aut ordinatione cõtinentur verba præceptiua prout sunt, Præcipimus, iubemus, mandamus in virtute Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ, aut sub pœna excommunicationis, inobedienciæ, carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorũ, aut alia notabili pœna, quæ videtur importare infamiam vel notabile detrimentum corporale, est præceptum: & peccat mortaliter transgrediens. Si verò sint verba imperatiui modi, tunc si sunt circa materiam necessariam & multum ponderosam, important præceptum, vt in cle. exiuit. 5. item, de verb. fig. & Psal. Vouete & reddite, primũ est consilij, secundũ est necessitatis & præcepti. vnde Salo. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Si verò materia non est necessaria aut multum ponderosa, non important præceptũ, sed potius consilium: vt illud, Si quis te percussit in vnã maxillã, præbe ei & alteram: quod est consilij, vt habetur in c. paratus. 3. 2. q. 1. ¶ Secundus actus legis dicitur vetare siue prohibere, quod est respectu alicuius mali vel incomodi. Et quo ad notitiam siue cognitionem promulgationis, eodem modo dicendum est de præcepto negatiuo, sicut dictum est de affirmatiuo. ¶ Tertius actus legis est permittere, siue permissio, quæ secundum se est circa indifferentia, quæ de se non profunt ad finem, neque impedimentum præstant. Notandum tamen quod aliquid dicitur permissi tribus modis: Primo quod nullo iure prohibetur, vt contrahere secundas nuptias. Secundo quia contra humanas constitutiones indulgetur, vt contrahere in gradibus prohibitis, vt in c. quædam. 35. q. 3. Tertio vt vitetur maius malum siue illicitum, & sic permittitur prostitutum, ne committatur adulterium. Hoc modo Moyses permisit libellũ repudij, vt vitaretur homicidiũ, vt dicitur Matth. 19. Ad duritiam cordis vestri permisit, &c. Ecclesia etiam permittit ritus Iudæorum, prohibendo Christianis ne eos impediãt, propter bonum quod inde sequitur, vt habetur in c. sunt, de Iudæis, extra. Permittere minus malum (hoc est non punire) vt euitetur maius, est licitum. Permittere aliqua contra legem Dei, quæ possunt puniri, est malum, sed non contra legem humanã, cum possit tolli: nisi forte propter scandalum. Agentes autem vel omittentes contra legem diuinã, ex permissione siue propter maius malum vitandum, siue nõ peccant, nec excusantur, sicut nec Iudæi ab homicidio propter permissionem libelli repudij. ¶ Quartus actus legis est punire: quod nil aliud est, quàm deordinationem culpæ factam per transgressionem, per pœnam ordinare. Pœna autem debet proportionari culpæ in punitionibus, iuxta illud, Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. & illud, Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantũ date illi tormetum & luctum. Punio propter scandalũ differenda est, & aliquãdo omittenda, vt dictum est cum de scandalo ageretur. c. 12. §. 2. ver. 11. In punitionibus autem semper vtendum est æquitate & misericordia, vnde D. Ambro. dicebat, Malo reprehendi de nimia misericordia, quàm de nimia seueritate.

Ver. 2. De Legum interpretatione.

Quum leges (vt dictum est) sint institutæ ad regulandos actus humanos, qui sunt circa particularia contingentia, quæ varietatem magnam habent, non possunt semper esse immutabiles: quia possunt in aliquibus casibus dubia occurrere de sensu & mēte legislatoris. Hinc est quod Philosophus arguit in principe necessitatem ponendi Epichæiam, qua lex declaratur seu interpretatur, aut eum ea dispensatur. Et sic necesse est aliquando leges declarari & interpretari, imò totaliter tolli, aut in eis dispensari. Idcirco de interpretatione dicendum est. In primis notandum, quod interpretari legem seu præceptum legis, est dare rationabilem intellectum, secundum sensum & mentem præcipientis siue legislatoris, in lege quam cõdidit. Notandum præterea quod triplex est interpretatio: quædam est particularis, quæ fit per particularem personam, quando ei occurrit dubium super obseruatione legis, quo ad eã, & nõ potest haberi, vel saltẽ de facili, recursus ad legislatorẽ vel parem aut superiorem: Tunc talis recurrere debet ad iudicatoriũ naturale, & inquirere an in tali casu legislator intenderet legẽ obseruari, vel nõ: & an si legislator esset præsens, diceret se sic intelligere legẽ, & quid faceret ipse si esset legislator. Conclusio illius discursus dicitur particularis interpretatio, quæ fit per virtutẽ Epichæiæ, & excusat illum à transgressionẽ legis, si agat secundũ illam resolutionẽ inquisitionis, saltẽ in foro interiori, secluso scandalo. Alia est interpretatio & expositio magistralis, quæ fit cũ inquisitione rationis & cũ collatione aliarũ legum vel aliorũ passuum eiusdẽ legis. Et hanc quilibet doctus vel expertus in aliqua sciẽtia siue politia facere potest. Vnde Psal. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Et hoc modo interpretati sunt Magistri præceptũ de ieiunio, quod non obligat debiles & infirmos, iuuenes & decrepitos, prægnates, lactantes, aut grauius laborates. Hæc magistralis interpretatio nõ habet necessitate: (Non enim tenetur quilibet assentire illi interpretationi, & secundũ eam agere) habet tamẽ excusationem: quia in dubijs sequens opinionem rationabilem alicuius magistri: cũ magister & doctor est approbatus (vt D. Tho. qui absq; ratione aut authoritate nõ cõsueuit loqui) est excusatus à peccato, quod est valde notandũ ad sedãdos scrupulos timoratarũ consciẽtiarum. Alia est interpretatio authoritatiua, quæ fit ab eo qui bene scit mentẽ & sensum legis, & habet authoritatem, & hæc obligat inferiores ad tenendum sensum per eum datum: & hoc modo interpretari non est cuiuslibet, sed eius est interpretari, cuius est condere. Pertinet etiam hoc modo interpretari ad eum cui cõmittitur, vel qui habet parẽ potestatem

De Veri. q. 23. ar. vi. ad 3. Quæ verba legis dicantur præceptiua. Eccle. 5. Math. 5. Permissio triplex. Permissio quando bona, & quædam mala. Deut. 25. Apoc. 18. 7. Ethic. Interpretari legem & præceptum quid. Triplex interpretatio. Psal. 118. Sequens opinionem doctoris approbati est excusatus. Interpretari authoritatiue ad quem pertinet.

A statem aut superiorem iurisdictionem. Parem dicitur habere potestatem successor legislatoris, iuxta illud: Super cathedram Moysi federunt Scribæ & Pharisei: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite. Superiorem habet authoritatem ille qui legislatori & suis inferioribus legitime & ordinariè præest, vel ab eo commissus est. Et quo ad sacras literas & legem diuinam dicitur 2. Pet. 1. Hoc primũ intelligentes, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. & ideo qui sunt inspirati à Spiritu sancto, possunt sacras literas interpretari. vnde Apost. Inter gratias gratis datas ponit interpretationem sermonum. Summus pontifex etiam, quia est vicarius Christi, cum plenitudine potestatis, & ad quem (vt dictum est) pertinet vltima resolutio fidei & editio symboli, potest interpretari, vt idem dicamus & faciamus omnes. De his Dominus Cardinalis de Tur. crem. in 2. lib. summæ de Ecclesia, c. 7. & in 3. lib. c. 53.

Ver. 3. De Legum dispensatione.

Differencia solet poni à doctoribus inter interpretationem, declarationem, dispensationem, & abrogationem. Quia interpretatio (vt dictum est) significat explicationẽ sensus dubij ipsius legis: Declaratio est ostensio quod lex in aliquo particulari casu non obliget: & sic quod est agendum contra verba legis. Et hoc pertinet ad Epichæiam. Dispensatio autem est canonica sublatio legis, vel secundum Raynerium, relaxatio ipsius respectu alicuius particularis personæ propter aliquam rationabilem causam. Ex hoc sequitur id quod dicit D. Bern. quod prælati dantes pro voluntate facultatem veniendi cõtra legem, non sunt dispensatores, sed dissipatores: cum non sit data potestas ad destructionem, sed ad ædificationem. Secundo sequitur quod si dispensatio impetretur ex falsa causa siue (vt communiter dicitur) subreptitiè vel obreptitiè, expressa falsitate, vel tacita veritate, non est canonica, cum sit contra canones, qui prohibent subreptionẽ & obreptionẽ, vt in c. 2. de fil. presby. lib. 6. D. Thomæ idem sunt dispensatio & declaratio. Abrogatio verò legis est totalis sublatio obligationis legis, siue relaxatio iuris quo ad omnes subditos, quæ fieri debet quando lex incipit vergere in incommodum Reipublicæ, vel quando impedit maius bonum illius.

Ver. 4. De Diuisione Legis.

B Ex in tota sui communitate potest diuidi in legem diuinam, humanam, & peccati, quæ nõ est propriè lex, sed procedit ex præuaricatione legis: quia ab Apostolo lex peccati nominatur. Ideo hic eã enumerauimus, vt de peccatis ea quæ sunt notatu digna, nostris introductionibus inseramus.

De Lege Diuina.

Ex diuina est dictamen practicæ rationis, & gubernationis rerum in Deo, tãquam in principe totius vniuersi. Et quia Deus nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum: hinc est quod sola lex diuina ex parte ipsius Dei dicitur æterna, cũ nullus alius legislator fuerit ab æterno: nec ex parte nostra potest dici æterna, cũ non fuerimus ab æterno. Hæc lex diuiditur in legem diuinam naturalem, & legem diuinam positiuam: le quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. De Lege Naturali.

C Ex naturalis nil aliud est quàm participatio legis æternæ in rationali siue intellectuali natura, in sua creatione indelebiliter impressa, qua inclinatur ad actus necessarios conducentes in finem naturalem, & vocatur Lumen naturale. vnde cum Psal. dixisset, Sacrificatẽ sacrificium iustitiæ, quasi quibusdã quærẽtibus quæ sint opera iustitiæ, dicit: Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona? Cui quæstioni respondens, subiungit: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, hoc est lumen naturalis rationis, qua discernimus quid sit bonum, & quid malum. Vnde Glo. super illud Ro. 2. Cũ gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, dicit: Quod si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit & sibi conscius est quid sit bonum, & quid sit malum: & originaliter dicitur findere, de qua & de eius actibus & officiis sufficienter dictum est. Hæc lex perfectius impressa fuit in angelis quàm in hominibus, quia circa huiusmodi legem in angelis non contingit ignorantia aut error in vniuersali aut particulari, nec etiam in dæmonibus, qui circa naturalia errare non possunt, & per consequens neque malè operari, sistendo in naturalibus: licet dæmones in quolibet actu peccent, propter relationem ad malum finem, quem sibi præstituerunt: seclusa tamen illa relatione non peccarent in naturalibus. Et quanuis illa relatio non possit ab eis non poni: quia tamen illa relatio se habet extrinsecè, ideo dicitur quod non peccant circa naturalia, intrinsecè. Homines verò possunt errare in particulari agibili contra legem naturæ, prout qui mœchatur aut furatur. Et potest aliquis tantũ continuare aliquod peccatum, quod non videbitur ei peccatum: vt Iulius Cæsar in lib. de Bello Gallico refert, quod apud Germanos olim latrocinium nõ reputabatur iniquum. Et quia tẽpore Moysi expressit particularia præcepta in duabus tabulis. In prima posuit tria præcepta, quæ disponunt hominẽ in ordine ad Deũ, scilicet Vnum crede Deũ, Ne iures vana per ipsum, Sabbata sanctifices. In secundã verò tabula posuit septem præcepta, per quæ homo disponitur in ordine ad proximũ, scilicet de honore parentũ, de homicidio, adulterio, furto, falso testimonio nõ ferẽdo, & de non concupiscẽdo rē neq; vxorem proximi. In angelis autẽ hæc lex nõ cõtinet tot præcepta, quia non congruunt nature illorum. Præterea hæc lex in eis nullo impeditur, sicut in hominibus qui non possunt aliquando bene ratiocinari propter indispositionem cerebri. Et sic impediuntur actus huius legis in paruulis antè vsum quor.

Math. 23. Interpretatio sacrarũ literarum ad quẽ pertinet. 1. Cor. 12. Interpretatio, dispensatio, abrogatio, & declaratio differunt. In h. de Disp. pen. et præ. 2. Cor. 10. 2. 2. q. 88. ar. 10. Lex diuina quid et quõ dicitur æterna. Lex diuina duplex. Lex naturalis quid. Psal. 4. 1. 2. q. 94. ar. 4. Latrocinium apud Germanos olim non reputabatur iniquum. Præcepta legis naturæ quor.

rationis, quem secundū aliquos habent in fine primi septennij: licet secundū dispositionem complexionis, & exercitium siue doctriam aliquando acceleretur, & aliquando retardetur: nec est qui certum possit praefigere terminum. Impeditur etiam in ebriis & furiosis. Et quavis legi naturali aliquid addi possit, & multa per legem diuinam & humanam tanquam vtilia superaddita sint: est tamen immutabilis per modū subtractionis: quia nihil quod est de lege naturæ, potest desinere esse de lege naturæ, saltē quantum ad prima principia, quæ nec immutari nec deleri possunt, vt D. August. dicit, Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla delet iniquitas. Lex naturalis dirigens hominem in ordine ad Deum & proximum, continet seu includit duo genera præceptorum, quæ dicuntur moralia. Quædam sunt præcepta affirmatiua, quædā negatiua. Præcepta affirmatiua explicita sunt tria: duo primæ tabulæ, & primū secundæ. Præcepta negatiua sunt septē: vnū in prima tabula, & sex vltima secundæ tabulæ. dictū est, explicita: quia cū ad affirmationē sequatur negatio oppositi, & ad negationē sequatur affirmatio oppositi: sequitur quod quolibet præceptū affirmatiuum includit negatiuum, & quolibet negatiuum includit affirmatiuum. Præceptū de credēdo, includit præceptū de non discredēdo, neque se diuellendo à Deo. Præceptū affirmatiuum de sanctificatione sabbati includit præceptū de nō violādo sabbatū, & de opere seruili nō faciendo. Præceptū de honore parentū includit præceptū de non inhonorādo siue irreuerentiā faciēdo. Præceptum negatiuum de nō assumendo nomen Dei in vanum includit præceptum de inuocando & honorando nomen Domini. Præceptū de non occidendo includit præceptū de conseruando vitæ proximi. Præceptum de non furando includit præceptū restitutionis. Præceptum de falso testimonio non ferendo includit præceptum de vero testimonio ferendo, tempore & loco debitis. Præceptum de non concupiscendo vxorem proximi includit præceptum de conseruanda honestate vxoris proximi. & præceptum de non concupiscendo rem proximi, includit præceptum de conseruanda re proximi. Ex quo patet quod sunt viginti præcepta legis naturalis, quæ tamen reducuntur ad decem notiora, & illa decem sunt conclusiones deductæ ex vno primo principio rationis naturæ, quod fundatur super ratione boni, scilicet Bonum est faciendum, & malum est vitandum. Et super hoc fundantur omnia præcepta legis naturæ, & illud primum principium pendet & causatur ex habitu sidereris, quæ est lex naturalis, cuius actus est dictamen rationis. Præceptum affirmatiuum & negatiuum differunt quantum ad obligationem: quia præcepta negatiua obligant ad semper & pro tempore, hoc est omni tempore, sic quod nunquam licet præterire. Sed præcepta affirmatiua obligant quidē ad semper & non pro tempore, sed pro tempore & loco, vt præceptum de honore parentum obligat semper, quia semper filius tenetur & est obligatus honorare patrem, sed non pro tempore: quia non qualibet hora, cū habeat comedere, bibere, & dormire, & dormiēdo nullum honorem exhibere potest, nec tenetur, cū impossibiliū nulla sit obligatio. & sic de aliis præceptis affirmatiuis, non solū legis naturalis, sed etiam aliarū legum. Præcepta verō negatiua, quia non exigunt actum, imō prohibent, pro omni tempore & hora possunt seruari. Omni enim tempore & hora possum cessare ab homicidio, quādiu sum liber. Ideo obligat ad semper & pro tempore. In hoc tamen conueniunt præcepta affirmatiua & negatiua, quod nunquam licet eis contrauenire: sed cū affirmatiua non ligent nisi pro tempore & loco, extra tempus & locum non prætermittuntur, nec omiffiue se habendo eis contrauenitur.

Ver. 2. De Lege Diuina Positiua.

Lex diuina positiua quid. Lex diuina positiua est dictamen diuinæ rationis practica, rationali siue intellectuali naturæ extrinsecè promulgatum ex tempore, & non in sua creatione, intrinsecè & indelebiliter impressum. Et sic quicquid Deus præcipit vel prohibet fieri ex tempore & pro tempore, pertinet ad legem diuinam positiuā, quæ diuiditur in legē veterē & nouā, siue antiquā & nouā testamentū, de quibus Apost. Gal. 4

Ver. 3. De Lege Antiqua.

Lex antiqua quid. Lex diuina verus siue antiqua dicitur illa, quæ per Moysen in monte Sinai fuit data populo Israël, quæ dicitur ab Apostolo lex factorum, ait enim: Vbi est gloriatio tua? exclusa est, per quam legem factorum, nō, sed fidei. Vocat legem factorū legem Moyfi exterius propositam & descriptam, per quam exteriora facta hominū ordinantur: quia per eā præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur à quo debeat abstineri. Legem autē fidei vocat legem interioris scriptam, per quam non solū exteriora facta, sed etiā ipsi morus cordium disponuntur, inter quos primus est motus fidei, de hac inferius amplius dicetur. Legem antiquā aliquando vocat Apostolus pædagogum nostrum, hoc est directorem & custodem cohibentem nos ab illicitis, sicut cohibetur & dirigitur puer, cui propter defectum ætatis non datur hæreditas patris, donec venerit ad perfectam ætatem.

Ver. 4. De Officiis Legis Antiquæ.

Lex antiqua quatuor habebat officia. Hic legi antiquæ Apostolus quatuor officia tribuit: Primum erat dare cognitionē peccati. vnde Ro. 3. Per legē enim cognitio peccati. & Ro. 7. Peccatū non cognoui, nisi per legē: nam concupiscentiam nesciebā esse peccatū, nisi lex diceret. Nō concupisces. Quæ verba non sunt sic intelligenda, quod peccatū non possit cognosci absque lege Moyfi, quia per rationē naturālē potest cognosci, in quantum habet rationē inhonesti contra rationis naturalis dictamen existēs. Sed nō poterat cognosci peccatū secundum quod importat offensam diuinā, sicut per legē diuinitus datā, per quam manifestatur homini quod Deo displicet peccata humana, in hoc quod ea prohibet & mandat puniri. Secundū officium legis siue potius effectus, qui nō ex lege, sed ex malitia hominis contingit, est facere abundare peccata. vnde Ro. 5. dicitur: Lex subintravit vt abundaret delictū. hæc dictio (vt) nō tenetur causaliter, sed cōsecutiue: quia lege

lege data, abundantia delictorum subsequuta est occasione accepta. Vnde Roman. 7. dicitur, Itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum, & iustum, & bonum: quia scilicet peccatum cohibebat, sed occasione accepta peccatum (hoc est fomes peccati, siue appetitus destitutus gratia Dei & iustitia originali) per mandatum seduxit me, & occidit me, & operatum est in me omnem concupiscentiam. Hoc sequutum est lege data, eo quod lex Moyfi (licet peccatum prohiberet) concupiscentiam tamen non auferbat, nec refrenabat. Cū autem alicui prohibetur id quod concupiscit, vehementius in concupiscentiam illius exarscit. Sicut & fluuius posito obice, fortius impingit & obicem frangit: cuius ratio potest esse duplex, secundum D. Thom. Prima, quia interiores affectiones quando interius retinentur, magis incenduntur: sicut patet in dolore & ira. Si autem exterius quoquomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem poenæ cogit hominem vt concupiscentiam suam ad exteriora non producat. Et ideo ipsa concupiscentia interius retenta magis inflammatur. Secunda ratio est, quia nos apprehendimus ea quæ non prohibentur, quasi possibilia fieri à nobis, quandoque placuerit: & ideo multoties opportunitate existente illud negligimus & vitamus: sed quando aliquid est prohibitum, apprehenditur vt aliquid magnum, quod non semper à nobis possit haberi. Et ideo quando opportunitas datur, sine timore poenæ illud consequi promptiores sumus, & inde est quod data lege quæ concupiscentiæ vsus prohibebat, & tamen concupiscentiam non mitigabat: concupiscentia ipsa magis homines ad peccata ducebat. Vnde dicitur Ezech. 5. Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, vt plus esset impia quam gentes. Lex autem noua & fidei, quæ quantum ad principale est gratia Spiritus sancti, per virtutes infusas mitigat concupiscentiam, & frenat inferiores vires. Ideo non dicitur facere abundare delicta. Nec propter hoc sequitur quod omnis lex humana quæ gratiam non confert, faciat abundare delicta: quod est contra intentionem legislatorum, qui ad hoc tendunt, secundum Philosophum, vt ciues faciant bonos. Quia alia est intentio legis humanæ, alia diuinæ. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium, quod est tantum de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis, secundum illud, Homines vident quæ foris parent, sed Deus cor intuetur. Sic igitur lex humana finem suum & intentionem suam consequitur, dum per prohibitionem & poenæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati: licet concupiscentia interior magis augetur, quam lex humana cognoscere, imputare, aut punire possit. Sed quantum ad legem diuinam etiam interiores concupiscentiæ male imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente & nō auferente concupiscentiam. Tertium officium siue euentus legis Moyfi sequens ad secundum, est iram operari, vnde Rom. 4. dicitur, Lex enim iram operatur. quod secundum D. Thom. ibi, non est intelligendum ita quod præcepta legis Moyfi præcipiant aliqua quæ faciant obseruantes dignos ira Dei, sed occasionaliter occasione accepta: quia præcipit, & gratiam implendi non præbet, ex quo (vt dictum est) delictum abundat. Ideo lex dicitur operari iram, hoc est vindictam: quia per transgressionem legis facti sunt homines digni ira & vindicta Dei. 4. Regum. 22. dicitur: Magna ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri huius, scilicet legis. Quartum officium est agere pædagogum, vt dictum est: scilicet custodire ab illicitis, & dirigere populum in viam Christi. Vnde Gala. 3. postquam dixit, Itaque lex pædagogus noster fuit: addit, in Christo, vt fide iustificemur. Lex antiqua continet tria genera præceptorū: Quædam enim sunt moralia: Quædam ceremonialia: Quædam iudicialia. Hæc tria tangit Apostolus Rom. 7. cū dicit, quod mandatum erat bonum, sanctū, & iustum: in hoc quod dicit, bonum, hoc est honestum, tangit moralia: in hoc verō quod dicit, sanctū, quod idem est quod Deo dicatur, tangit ceremonialia: in hoc autem quod dicit, iustum, tangit iudicialia.

Ver. 5. De Præceptis Moralibus.

Præcepta moralia sunt præcepta legis naturæ, quæ sunt de actibus virtutum, circa quæ homo se exercet, & in eis immorari debet. Ideo vocantur moralia, quia data sunt ad faciendam & cōseruandā amicitiam Dei & hominum. Sicut enim intentio legis humanæ est vt faciat amicitiam hominū adinuicē: ita intentio legis diuinæ est vt constituat amicitiam hominis ad Deū, & hominū adinuicē. Cū autē similitudo sit causa amoris, sec. illud, Omne animal diligit sibi simile: impossibile est esse amicitiam hoīs ad Deū qui est optimus, nisi hoīs efficiatur boni. vnde dicitur Levi. 19. Sancti eritis, quoniā ego sanctus sum. Bonitas autem hominis est virtus quæ, sec. D. Augu. bonum facit habentem: ideo oportuit quod in lege antiqua darentur hominibus præcepta de actibus virtutum, quæ dicuntur moralia, ratione iam dicta.

Ver. 6. De Differentia & Gradu Præceptorum Moralium.

Præcepta moralia differunt à ceremonialibus & iudicialibus: quia ceremonialia & iudicialia ex institutione extrinseca vim habent: quia ante institutionē erant indifferentia, & nō videbatur differre, vtrū se, ea, vel alio modo fieret. vnde nullū peccatū erat ante extrinsecā institutionē ea seruare vel nō seruare: sed præcepta moralia ex dictamine rationis naturalis pcedunt: ideo nō sunt indifferentia, imō efficaciam habent & obligant, etiā si nunquā lege extrinseca statuatur. Horū autē præceptorū moralium est triplex gradus: Quædā enim præcepta sunt comunissima & adeo manifesta, quod editione aut institutione nō indigent: sicut madata de dilectione Dei & proximi, & alia huiusmodi quæ sunt quasi fines præceptorū: vnde in eis nullus potest errare sec. iudiciū proximi. Quædam verō sunt præcepta moralia magis determinata, quorū rationē potest quilibet popularis facile videre: & tamē quia in paucioribus contingit iudiciū humanū pueri, & hæc sunt præcepta decalogi, quæ (vt dictū est) possunt offuscari. Ideo in lege antiqua fuerit

In 2. de Cōfess.
Præcepta affirmatiua & negatiua quid.
Præceptum affirmatiuum includit negatiuum, et conuerso.

1. 2. q. 92. ar. 1. & 4.
Differentia præcepti affirmatiui et negatiui.

Lex diuina positiua quid.

Rom. 3.

Lex antiqua quatuor habebat officia

Lex Moyfi quomodo faciebat abundare delictum. Rom. 3.

Cūr mittitur in ventum.

Lex noua quomodo frenat concupiscentiam. 2. Eth.

1. Reg. 26.

Præceptorū tria genera

1. 2. q. 99. ar. 2.

Ezech. 13.

1. 2. q. 106. ar. 11.

Præceptorū triplex gradus

publicata. Quædam autem sunt, quorum ratio non est adeo cuiuslibet manifesta, sed solum sapientibus: & ista sunt præcepta moralia superaddita decalogo, tradita à Deo populo per Moysem & Aaron, quæ reducuntur ad ea quæ sunt manifesta, scilicet ad præcepta decalogi. Primo præcepto decalogi prohibetur cultus deorum alienorum, cui superadduntur alia præcepta prohibitiua eorum quæ ordinant ad cultum idolorum sicut habetur Deuteron. 18. Non inuenietur in te qui luitret filium aut filiam, aut sit maleficus, aut incantator, neque qui phitones cõsulat neque diuinos: neque quærat à mortuis veritatem. Secundo præcepto prohibetur Periurium, superadditur ei prohibitio blasphemiarum, Leuit. 14. & prohibitio falsæ doctrinæ, Deuteron. 13. Tertio præcepto superadduntur omnia cæremonialia. Quarto præcepto superadditur de honoratione senû, secûdû illud, Coram cano capite consurge, & honora personam senis & generaliter omnia præcepta inducentia ad exhibendum honorẽ maioribus. Quinto præcepto quo prohibetur homicidium, additur prohibitio odii & cuiuslibet violatiõis contra proximum, secundum illud, Non stabis contra sanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odij fratris, secundum illud, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Sexto præcepto quo prohibetur adulterium, superadditur præceptum de prohibitione meretricij, secundum illud, Non erit meretrix neque fornicator de filiis Israël: & prohibitio vitij contra naturam, Cum masculo non commisceberis, & cum omni pecore non coibis. Septimo præcepto quo prohibetur furtum, adiungitur præceptum de prohibitione vsuræ faciendæ, secundum illud, Non scõnerabis fratri tuo ad vsuram: & prohibitio fraudis, Nõ habebis in sacculo diuersa pondera. & vniuersaliter omnia quæ ad prohibitionem calumniæ & rapinæ pertinent. Octauo præcepto quo prohibetur falsum testimonium, additur prohibitio falsi iudicij, Nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deus: & prohibitio mendacij, cum subditur, Mendacium fugies: & prohibitio detractionis, Non eris criminator & susurro in populis. Multa alia adiunguntur, quia per ea omnia mala concupiscentia prohibetur. Et sic resolutorẽ apparet quod omnia præcepta moralia (quæ nil aliud sunt quàm cõclusiones ex principiis legis naturæ, siue sint scripta in lege antiqua, siue noua) pendent à decem præceptis decalogi, & ad ea reducuntur. quod est valde notandum, & ad plurimas quæstiones prompta & facilis responsio.

Ver. 7. De Indispensabilitate Præceptorum Moralium.

Præcepta moralia, præcipuè decem quæ in decalogo continentur, dicuntur à Psalmodographo, mandata, quæ Deus mandauit custodiri nimis. Vnde ait: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. propter indispensabilitatem: quia circa eam non cadit licita dispensatio. Cuius quidem ratio est, quia tunc in ipsis præceptis cadit & licitè fieri potest dispensatio, quando occurrit ac superuenit aliquis particularis casus, in quo si verbum legis obseruaretur, contrariaretur intentioni legislatoris: sed nullus talis potest occurrere in decem præceptis decalogi, in quantum moralia sunt: igitur, &c. Minor patet: Quia intentio cuiuslibet legislatoris ordinatur primò ad bonũ commune: Secundo ad ordinem iustitiæ & virtutis, secundum quẽ ordinem bonum commune conseruatur, & ad ipsum peruenitur. Ergo si aliqua præcepta dentur, quæ contineant ipsam conseruationem boni communis, vel ipsum ordinem iustitiæ & virtutis: huiusmodi præcepta continent veram intentionem legislatoris. Et ideo non potest superuenire casus, in quo si seruentur verba legis, contrarietur intentioni legislatoris. & ideo talia sunt indispensabilia, puta si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus derueret rempublicam, vel nullus proderet ciuitatem hostibus, siue quod nullus faceret aliquid iniustè vel malè. Ista præcepta essent indispensabilia, quia non potest subesse causa dispensationis. Sed præcepta decalogi sunt huiusmodi: igitur sunt indispensabilia, quantum ad rationem iustitiæ quam continent. Quia præcepta primæ tabulæ continent ordinem ad ipsum bonum commune, & finale quod est Deus. Et præcepta secundæ tabulæ continent ordinem iustitiæ inter homines obseruandæ, vt nulli fiat indebitum. Sunt tamen dispensabilia, quantum ad determinationem & applicationem ad singulares actus, vt scilicet hoc sit homicidium, vel furtum, vel adulterium, aut non, siue secundum materiam. Hoc quidem est mutabile autoritate diuina, in his scilicet quæ à solo Deo sunt instituta, vt in matrimonio aut aliis huiusmodi. Et ideo vbi Deus præciperet Sorti occidere Platonem, iam non esset homicidium, cum fiat autoritate publica. Et cum Deus qui est omnium Dominus, mandauit filiis Israël vt spoliarent Aegyptios, non erat furtum: quia non erat acceptio rei alienæ inuito domino. Et cum præcepit Osæ accipere vxorem fornicariam, vel mulierem adulteram: Osæ ad eam accedens, non est mœchatus neque fornicatus: quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum diuinum. Ideo communiter dicitur quod Deus potest mutare materiam præceptorum: sed manente materia non potest dispensare, quia non potest negare seipsum, vt habetur 2. Timot. 2. Negaret autem seipsum, si ordinem iustitiæ suæ infringeret, cum ipse sit ipsa iustitia. Ideo in hoc Deus dispensare non potest, vt homini liceat inordinate se habere ad Deum, vel non subiici ordini iustitiæ eius. In his autem quæ commissa sunt hominum iurisdictioni, quantum ad hoc homines gerunt vicem Dei. Ideo possunt dispensare in voto & iuramento, pro quanto superueniunt contra stui humano, super quo data est potestas hominibus: sed quantum ad alia non est data potestas. Nec obstat quod habetur 1. Macch. 2. Et cogitauerunt illa die dicentes, Omnis homo qui venerit ad nos in bello die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum. Quia illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti quàm dispensatio. Non enim intelligitur violare Sabbatum, qui facit opus quod est necessarium ad salutem humanam: sicut Dominus probat, Matth. 12. In quantum verò hoc præceptum est cæremoniale, prout significabat quietem Domini in sepulchro, est mutabile, & mutatum fuit tempore Apostolorum, vt patet Apocal. 1. Fui in spiritu in Dominica die.

1. 2. q. 100. ar. 8. Psal. 118. Circa moralia præcepta non cadit dispensatio stante materia.

Filii Israël spoliando Aegyptios non peccauerunt.

Deus potest mutare materiam præceptorum moralium.

Matth. 12.

Ver. 8. De Præceptis Cæremonialibus.

Præcepta cæremonialia sunt præcepta determinatiua præceptorum moralium in ordine ad Deum, quibus ordinatur homo ad cultum Dei, iuxta illud Exod. 8. Esto populo in his quæ ad Deum pertinent, ostendatque populo cæremonias ritumque colendi, hoc est honorandi. Homo autem ordinatur in Deum non solum per actus interiores, qui sunt credere, sperare, & amare, quæ pertinent ad præcepta moralia, sed etiam per exteriora quædam opera, quibus homo Deum honorando, se seruum & subditum eius profitetur, vt oblationes, decimas, hostias, & sacrificia offerendo, & sacramenta suscipiendo. Hæc præcepta Cæremonialia dicebantur plerumque iustificationes. Vnde de Zacharia & Elizabeth dicitur, quod erant ambo iusti, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini. Iste cultus vocabatur cæremonia, quasi munera, hoc est dona Cæris, quæ dicebatur dea frugum (vt quidam dicunt) eo quod primò de frugibus oblationes Deo offerebantur, vt habetur Ge. 4. vel (sicut refert Val. Max.) nomen cæremoniarum introductum est ad significandum cultum diuinum apud Latinos, à quodam oppido iuxta Romam, quod Cære vocabatur: eo quod Roma à Gallis capta, illuc sacra Romanorum adducta sunt, & reuerentissimè habita. Resolutorie ergo sequitur quod cæremonialia sunt præcepta quæ pertinent & ordinant ad cultum Dei.

Ver. 9. De Causis & rationibus Præceptorum Cæremonialium.

Præcepta cæremonialia (vt dictum est) distinguuntur à moralibus. Quia moralia cum ex dictamine rationis procedant, secundum naturam suam habent rationabiles causas & rationes. Cæremonialia autem hoc non habent ex natura sua, cum sint indifferentia, sed ex vi institutionis & in ordine ad aliud: quia scilicet sunt à Deo instituta, & quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ad hoc autem quod aliqua sint ordinata, duo requiruntur: primò quod ordinentur ad debitum finem, qui est principium totius ordinis in rebus agendis: Ea enim quæ eueniunt præter intentionem finis, vel quæ serio non fiunt sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundo, requiritur quod id quod est ad finem, sit proportionatũ fini. Ex hoc sequitur quod ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: Sicut ratio dispositionis ferræ sumitur ex sectione, quæ est finis eiusdem. Finis autem præceptorum cæremonialium est duplex, scilicet cultus Dei, & figura Christi: quia ordinabantur ad cultum Dei, & ad figurandum Christum, ac etiam verba prophetarum. Et sic respiciebant præsens tempus, quatu ad cultum respiciebant etiam futurum, secundum figuram futurorum, vt D. Hierony. dicit. Et ideo causæ & rationes cæremonialium veteris legis dupliciter accipi possunt: vno modo ex parte cultus diuini qui erat tempore illo obseruandus. Et rationes illæ sunt literales, siue pertinent ad vitandum idololatriæ cultum, siue ad rememorandum aliqua Dei beneficentia, siue ad insinuandam excellentiam diuinam, vel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tunc requirebatur in colentibus Deum. Alio modo possunt eorum rationes assignari, secundum quod ordinantur ad figurandum Christum: & sic habent rationes figurales & mysticas, siue accipiantur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoriam, siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatem, siue ad statum futuræ gloriæ, prout in eam introducuntur per Christum, quod pertinet ad anagogiam. Ex his sequitur quod sacra scriptura habet plures sensus. Vnde D. Greg. Sacra scriptura ipso locutionis suæ more alias scripturas transcendit: quia vno eodemque sermone dum narrat gestum, prodit mysterium: Quia author sacrae scripturae est Deus, in cuius potestate est vt non solum voces ad significandum accommodet, quod etiam homo facere potest: sed etiam res ipsas in cursu suo ordinet, vt ex eis alias significationes & sensus accipi possint. Et ideo cum in aliis scientiis solæ voces significant, & in sacra scriptura res ipsæ, est proprium sacrae scripturae plures sensus habere. D. Hiero. in prologo Bibliæ loquens de Apocalypsi, dicit: In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Et Daniel: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Ad cuius ampliores intelligentiam, notanda sunt quæ D. Thom. super illud Galat. 4. Quæ sunt per allegoriam dicta, dicit.

Ver. 10. De Sensibus Sacrae Scripturae.

Sensus sacrae scripturae communiter à doctoribus assignantur quatuor. scilicet literalis, allegoricus, anagogicus, & moralis. Hæc diuisio sumitur ex D. August. in. 1. super Gen. ad literam, vbi ait: In omnibus libris sanctis oportet cõspicere quæ ibi æterna intuentur, quæ facta narrantur, quæ futura prænuiciantur, & quæ agenda præcipiuntur. Primũ pertinet ad sensum anagogicũ, secundũ ad historicũ & literalem, tertium ad allegoricũ, & quartũ ad morale. Sensus literalis qui ab aliis dicitur historicus, est significatio qua voces significant res. Sed quia voces significant aliquid propriè. Illud ad quod sunt impositæ ad significandum, & aliquid methaphoricè & trãsumptiuè, propter aliquam similitudinem proprietatis vel conuenientiæ: ideo sensus siue significatio significans siue sec. proprietate locutionis, siue sec. methaphoram, in sacris scripturis dicitur literalis. vtroque enim modo scriptura vtitur. Exẽplũ primi: cum dicitur, Et Dominus quidẽ Iesus postquod locutus est eis, assumptus est in cælũ. Exẽplũ. 2. cum sequitur, Et sedet à dextris Dei: Deus enim nõ habet dextram neque sinistram, cum nõ sit corporalis. Sed quia dextra manus est potior, trãsumptiuè significat potiora bona Dei, in quibus Christus sedet, hoc est requiescit. Et cum sensui literali sacrae scripturae nõ possit subiici falsum, sicut nec fidei: sequitur quod quacũque veritas locutionis nõ potest saluari sec. propria significatione terminorũ, vt in exẽplo dato: tunc illa significatio qua voces significant res, non est sensus literalis: sed dicitur sensus literæ, & sensus grammatialis: qui & si sit cõgruus, tamẽ aliquando est falsus, quando repugnat veritati sententiæ, vel aliis passibus sacrae scripturae, aut etiã his quæ per Ecclesiã sunt determinata esse de fide. Ex his apparet quod sub sensu literali cõtinetur sensus methaphoricus, quod est circa dictiones: & parabolicus, quod est circa sententiã, frequẽs in sacris literis, quod sepe vtitur methaphoris

1. 2. q. 101. ar. 1. Præcepta cæremonialia quomodo differunt. Rom. 133. 2. Phy. super Oseã. 15. Mar. 4. Propriũ sacrae scripturae quid. Dan. 12. 1. p. q. 1. art. 9. 10. Sensus sacrae scripturae quatuor. Sensus literalis quid. Mar. vlti. Sensus literæ quid.

Mar. 4. & parabolis: Christus etiam methaphoris utebatur, & in parabolis loquebatur ad eos, non tantum delectandi gratia ut poetæ, sed propter utilitatem vel necessitatem conditionatam, scilicet ut facilius intelligerent & retinerent. Quia cum omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu, necesse est homini ut per sensibilia ad intelligibilia ducatur. Vnus est etiã parabolis, ut tolleretur superbiendi occasio, dum homo difficulter veritatem capere potest. Præterea ad excitandum attentionem. Ad ea enim quæ sunt difficilia, maior requiritur intentio. Insuper ad occultationem sacrorum: mysteriorum ipsis incredulis. Unde Christus, Vobis datum est nosse regnum Dei, illis autem qui foris sunt, in parabolis: ut videntes non videant, & audientes non intelligant, nequando conuertantur & dimittantur eis peccata, ut prædixerat.

Matth. 7. **In Epistola ad Titum:** Vltimus occultatio parabolarum & figurarum etiam utilis est ad tollendum fastidium, & ad exercitium studiosorum, & euitandum irrisiones infidelium. ideo dicitur, Nolite sanctum dare canibus. Et ob eam causam omnes formæ sacramentorum (ut D. Dio. ait) non fuerunt scriptæ in sacris literis: sed per traditionem Apostolorum & maiorum ad nos deuenierunt. D. Diony. monebat Titum ut sancta ab immundis incontaminata seruetur. Parabolæ autem non sunt intelligendæ secundum sensum literæ siue grammaticalem, sed secundum sensum quem author parabolæ intendit. Nec est necesse quo ad omnia secundum rigorem terminorum similitudinem accipere, ut dicit D. Chryso. aliàs parabola de filio prodigo veritatem non contineret. D. August. dicit quod sacra scriptura, quæ vetus testamentum vocatur, quadrifariam traditur, scilicet secundum historiam, secundum ethimologiam, secundum analogiam, & secundum allegoriam. Ex quibus tria prima pertinent ad sensum literalem. Historia est (ut idè exponit) cum simpliciter aliquid proponitur. Ethimologia verò, cum dicti causa assignatur. Sicut cum Dominus assignauit causam quare Moyses permisit facultatè repudiandi vxores, scilicet propter duritiam cordis ipsorum, Matth. 29. Analogia verò est, cum veritas vnus scripturæ ostenditur veritati alterius non repugnare. Sola autem allegoria inter illa quatuor pro tribus spiritualibus sensibus ponitur. Et ideo potest formari alia diuisio sensuum bimèbris: Sensuum sacre scripturæ quidam est literalis, quidam spiritualis. vterque subdividitur: literalis in quatuor, quia quidam est historicus, alius ethimologicus, alius analogicus, alius parabolicus. Spiritualis subdividitur in tres, scilicet in allegoricum, anagogicum, & moralem. Quantum ad sensum literalem dicit D. Tho. post D. Aug. quod non est inconueniens eandem scripturam seu eandem sententiam scripturæ habere plures sensus literales: Quia sensus literalis est, quem author scripturæ intendit: Sed author scripturæ sacre est Spiritus sanctus, ut habetur 2. Petri. 1. Spiritus autem sanctus cum sit Deus, omnia simul suo intellectu comprehendit: & per consequens in vna scriptura potest simul multa intendere, quæ nos vnico sensu seu sententia non possumus explicare. Et sic erunt plures sensus quo ad obiecta, & quo ad nos qui non possumus plura intelligere. Nec pluralitas horum sensuum, siue literalis, siue spiritualis, facit æquiuocationem aut aliam speciem multiplicitatis quæ pariat confusionem, fallaciam, aut deceptionem, siue quæ impediatur efficaciam ostendendi veritatem: Quia sunt subordinati, & vnus ab alio pendet, ut D. August. in ait contra Vineetium Donatistam. & D. Dion. in Epistola ad Titum dicit quod symbolica theologia (hoc est quæ ex similibus procedit) non est argumentatiua, hoc est non efficaciter concludit. Nec per hoc aliquid deperit sacre scripturæ: quia nihil necessarium continetur sub aliquo spirituali sensu, quod sacra scriptura alicubi non manifestè tradat per sensum literalem. ideo spiritualis expositio dicitur habere fulcimentum ab aliqua literalis. Nec obstat quod Apostolus argumentatur à sensu allegorico: quia sensus allegoricus est literalis, cum intenditur ab authore scripturæ, prout in loco allegato D. Pau. qui habebat spiritum authoris scripturæ, declarauit, & Christus cum dixit: Nunquid legis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: arguit à sensu allegorico. Et licet omnes sensus sacre scripturæ tã literales quàm spirituales, sint à Deo intenti: non tamen principaliter, sicut sensus literalis, super quo (ut dictum est) fundantur alij. ideo ordine quodam sunt intenti. Si inferatur: ergo ex aliis sensibus potest trahi efficax argumentum, ex quo intenti sunt à Deo. Dicendum est hoc locum habere quando fulciuntur ex alio loco scripturæ sensu literalis, vel quado coincidunt eò, ut in Canticis. Si quærat, quado aliqua scriptura habet plures sensus literales, quis eorum erit principaliter intentus? Potest dici quod vterque, vel quod ille sensus literalis est principaliter intentus, qui est de necessariis & propinquo ribus fini scripturæ, qui est salus animarum, iuxta illud, Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Sed difficultas non modica est: Quomodo cognoscemus de aliquo sensu seu expositione scripturæ quod sit sensus literalis? Quia quilibet dicere poterit expositionem suam esse sensum literalem siue germanum, ut Lutherani & alij hæretici dicunt. Dicendum quod hoc facilius cognosci poterit ex compatibilitate: Quia cum sensus literalis sit à Spiritu sancto, qui non est Deus diffensionis aut diuisionis, sed pacis & vnitatis: consequens est quod si diuersæ expositiones se compatiuntur adinuicem, possunt dici sensus literales. & talis multitudo expositionum utilis est ad exercitium studiosorum. Si verò diuersæ expositiones non se compatiuntur ad inuicem, vel repugnant, aut altera illarum repugnat aliis passibus sacre scripturæ, vel determinationi Ecclesie, non est sensus literalis siue germanus, sed diabolicus, qui potest refelli ex aliis passibus sacre scripturæ, & præcipue per determinationem Ecclesie catholice, quæ errare non potest in fide aut bonis moribus, hoc est, in iudicio & determinatione fidei & credendorum, nec etiã in iudicio & determinatione honorum morum, cum regatur à Spiritu sancto, ut dictum est cum de fide ageretur. Allegoria (ut ex prædictis patet) dupliciter accipi potest: vno modo communiter, pro quolibet mystico seu spirituali sensu aut intellectu scripturæ. Et sic Allegoria est tropus siue modus loquendi, quo aliquid dicitur, & aliud intelligitur. Et dicitur ab Allos, quod est alienum, & goge, dictio, quasi in alienum intellectum

Cur Christi parabolis vsus est.
Esa. 6.
Matth. 7.
In Epistola ad Titum:
Parabole quomodo sunt intelligendæ.
In li. de vii. Præcep.
Historia quid.
Ethimologia quid.
Analogia quid.
2. Confes.
Eadem sententia plures sensus literales habet.
Cõtra Vinc. Dona.
Galat. 4.
Matth. 21.
Psal. 117.
Rom. 15.
Sensus literalis in quo cognoscitur
Allegoria dupliciter accipitur.

D
 E
 F

A intellectum ducens. Secundo specialiter, pro vno tantum sensu ex tribus sensibus spiritualibus siue mysticis, qui pendet ex sensu literali. Quia (ut dicit Apostolus) Omnia in figuram contingebant illis. ideo lex vetus erat figura nouæ, & eorum quæ debebant esse in noua. Et secundum D. Dionysium, Lex noua est figura futuræ gloriæ: & ea quæ gesta sunt à capite & membris eius, sunt exempla eorum quæ nos facere debemus. Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Ea verò quæ nunc fiunt in Ecclesia, sunt representatio præteritorum, & figura eorum quæ erunt vel fient in patria. Ex præmissis facilius potest haberi definitio omnium sensuum spiritualium. Sensus Allegoricus dicitur, cum ea quæ sunt veteris legis, significant & applicantur ad ea quæ sunt nouæ legis, scilicet ad Christum & Ecclesiam. Sensus Anagogicus dicitur, cum ea quæ in Christo vel quæ per Christum & Ecclesiam militantem siue per nouam legem facta sunt, significant & applicantur ad ea quæ erunt in patria siue in æterna gloria. Sensus Moralis siue Tropologicus est, cum ea quæ à Christo vel per Christum facta sunt, significant seu representant & applicantur ad ea quæ nos agere debemus. Notandum tamen quod omnes prædicti quatuor sensus in eadem sententia scripturæ inueniri possunt, ut in hac: Fiat lux: si intelligatur de luce corporali, est sensus literalis: si verò de Christo, & exponatur, Fiat lux, hoc est nascatur Christus, qui est lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, est sensus allegoricus: si verò significet lumen æternæ gloriæ & lucem inaccessibilem, & exponatur, Fiat lux, hoc est per Christum introducatur ad cælestem gloriam, est sensus anagogicus: sed si exponatur, Fiat lux, hoc est per Christum illuminemur in intellectu, & inflammemur in affectu & voluntate, est sensus moralis siue tropologicus. Non est tamen necesse in omnibus sententiis sacre scripturæ hos quatuor sensus inueniri, seu omnes sententias secundum quemlibet quatuor sensuum exponere & interpretari, sed aliquando secundum vnũ tantum, aliquando secundum duos, aliquando secundum tres, & aliquando secundum oēs.

Ver. 11. De Ceremoniis Antiquæ Legis.

B Ceremoniæ antiquæ legis (ut dictum est) ordinabantur in cultum Dei, & ad figurandum Christum: & diuidebantur in quatuor, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Sacrificia dicebantur oblationes, quas homo ex rebus sibi à Deo datis, quasi in aliquod sacrum quod inde fieri debebat, offerebat Deo, tanquã primo principio, recognoscendo se omnia habere ab eo. secundum quod dicit Dauid, Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. ideo in oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quod Deus esset primum principium creationis omnium rerum, & vltimus finis earum, ad quem omnia essent referenda. Et sic sacrificium dicitur omnis oblatio, quæ offertur Deo in recognitionem supremi domini, ut solutio decimarum & primitiarum. Ex quo patet quod qui nolunt decimas aut primitias debitas soluere, aut eas defraudant, videntur negare supremum dominium Dei, & omnia procedere ab ipso. ideo caueant ne eis contingat sicut Cain. Sacrificium in lege antiqua erat triplex, scilicet holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. Holocaustum erat sacrificium quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiam maiestatis ipsius, & ad amorè bonitatis eius: & totum comburebatur. ideo dicebatur holocaustum, quasi totum haustum & incensum. Et significabat sacrificium Christi, qui totum se obtulit Deo patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege, pfectio religionis approbatæ, quæ potest dici holocaustum, quia totus homo offert seipsum Deo, nihil sibi reseruans. Hostia pro peccato erat sacrificium quod offerebatur Deo, ut remitteret peccata: & vocabatur sacrificium remissionis, & hostia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram Domini: & vna pars comburebatur, & alia erat sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionem & occisionem protestabantur offerentes, quod erant digni effundere proprium sanguinem, & occidi, sicut animal illud occidebatur. Sic se recognoscentes peccatores, veniam precabantur. Quæadmodum illi qui cum corda in collo veniam petunt à rege. Comburebatur vna pars, quia fiebat in honorè Dei: seruabatur alia sacerdotibus, ad significandum quod expiatio peccatorum fit à Deo per ministerium sacerdotum. Hoc sacrificium alio nomine vocabatur victima, quæ etiã aliquando dicitur de holocausto cum determinatione: & significabat etiam sacrificium Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam Deo patri, & effudit sanguinem pro peccatis nostris. vnde Eph. 2. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo patri, in odorè suauitatis. Loco huius sacrificij succedit in noua lege sacramentum penitentie, in quo quis effundit sanguinem peccatorum suorum, confitendo: & occiditur, & quasi in partes minutas diuiditur per contritionem. Hostia pacifica erat sacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarum actione, vel pro salute & prosperitate offerentium, ex debito beneficii accepti vel accipiendi. Et erat communiter de rebus aridis & odoriferis: & vna pars incedebatur, quia fiebat in honorè Dei: Alia pars cedebat in vsum sacerdotum: & tertia pars in vsum offerentium, ad significandum quod salus hominis pcedit à Deo, mediatis ministris, & cooperantibus hostibus qui saluatur. Huiusmodi sacrificij figurabat sacrificium Christi, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & se obtulit in odorè suauitatis. In huius locum succedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quæ ad huiusmodi ordinantur. Horum sacrificiorum rationes vide apud D. Tho. De obligatione sacrificiorum in noua lege, dictum est supra c. 5. s. 5. ver. 13. Sacramenta in antiqua lege proprie dicebantur, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam consecrationem, per quam, si quodam modo deputabatur ad cultum Dei. Et quia diuinus cultus generaliter pertinebat ad totum populum (cum totus populus haberet colere & honorare Deum) specialiter tamen pertinebat ad sacerdotes, & leuitas, qui erant ministri diuini cultus. ideo quædam sacramenta pertinebant ad totum populum, quædam verò specialiter ad ministros. Et circa utrosque tria erant necessaria: Quorum primum erat institutio in statu colendi Deum: & hæc fiebat per circumcisionem, quo ad omnes masculos, sine qua nullus masculus admittebatur ad aliquod legalium: quantum ad sacerdotes autem per consecrationem. Secundo requirebatur vsus eorum quæ pertinebant ad diuinum cultum, & sic quantum

1. Cor. 10.
In li. de cælesti hier.
Rom. 15.
Sensus Allegoricus.
Sensus Anagogicus.
Sensus moralis.
Gen. 1.
Ioan. 1.
Quolibet 7. ar. 15. ad.
Ceremoniæ
rum quatuor spēs.
1. Par. 29.
Sacrificium quid.
Gen. 4.
Sacrificium triplex.
Holocaustum.
Hostia pro peccato.
Victima quid.
Hostia pacifica.
1. 2. 9. 102.
ar. 3.
c. 5. s. 5. ver. 13.

ad omnes erat esus Agni paschalis cum certis solennitatibus. Ad hoc sacramentum nullus incircuncisus admittebatur, ut patet Exod. 12. Quo ad sacerdotes vero erat oblatio victimarum & esus panum pro positionis & aliorum, quæ sacerdotum visibus erant deputata. Tertio requirebatur remotio immundiciarum. Et sic quantum ad populum erant instituta quædam purificationes & expiationes à quibusdam immundiciis. Quantum vero ad sacerdotes & leuitas, instituta erat ablatio manuum & pedum & rasio pilorum. horum rationes vide apud D. Tho. Sacra in antiqua lege dicebantur, aliqua specialiter cum benedictione & solennitate deputata ad cultum & honorem Dei, ut festa Tabernaculorum, specialia vasa, speciales ministri, & specialis locus. Deut. 12. Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester, venietis, & offeretis holocausta & victimas vestras. Item altare Exod. 22. Altare de terra facietis mihi. & Exod. 27. Facies altare de lignis sethin. Et Exo. 30. Facies altare ad adolendum thymiamata. horum rationes vide apud D. Tho. Observatiæ ceremoniales in veteri lege, erant quædam ordinata in singulari conversatione, quod scilicet certis vestimentis uterentur, & quod à certis cibis abstinerent. Leuit. 22. Non induetur vir veste muliebri: & quod uterentur fimbriis. Et aliqua alia obseruabant circa cartas, semina, animalia mortua vel infirma: quorum rationes explicat D. Thom.

Ver. 12.

De Præceptis Iudicialibus.

Præcepta iudicialia veteris legis erant præcepta determinatiua præceptorum moralium, quibus homo ordinabatur ad alios homines: & reducuntur ad quatuor ordines. Primus ordo continet præcepta pertinentia ad institutionem principum: Secundus ad conciuies adinuicem circa emptiones & venditiones, iudicia & pœnas: Tertius ad extraneos, puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorum & alienigenarum: Quartus est de pertinentibus ad domesticam conuersationem: sicut de seruis, vxoribus, & filiis. horum rationes explicat D. Tho. Ex his patet quod duplex est differentia inter præcepta Moralia ex vna parte, & Ceræmonialia & Iudicialia ex alia. Præcepta Moralia se habebant ut determinabilia: Ceræmonialia vero & iudicialia tanquam determinationes. Ceræmonialia determinant Moralia in ordine ad Deum, & Iudicialia in ordine ad proximum. Quæ autem & quot sint præcepta iudicialia, & ad quid, & quomodo ordinentur, & rationes illorum vide apud D. Thom. Secunda differentia est, quia moralia habent vim & efficaciam obligandi, ex sua natura, seclusa quacunque exteriori institutione & ordinatione. Ceræmonialia autem & iudicialia non habent ex natura sua vim obligandi, sed ex institutione diuina: quia ante institutionem erant indifferentia, & non referebantur an sic vel sic coleretur Deus, vel iudicia procederent. Vnde in lege naturæ aliis sacrificiis voluntariis utebantur, ut patet de Melchisedech, qui obtulit panem & vinum: erat etiam alia politia ritusque iudicandi. Alia & tertia differentia est quantum ad durationem, de qua dicendum est.

Ver. 13.

De Duratione Legalium.

Quia præcepta moralia sint legis naturalis, & sequantur naturam: ideo manente natura manent. Et quia anima in qua fundantur, est incorruptibilis: ideo semper manent in ea habitualiter, saltem in sinderesi, quæ est origo omnium præceptorum moralium: quantum aliqua materia siue obiectum circa quod exerceri possunt in via, non maneat eodem modo in patria. Ceræmonialia autem præcepta & iudicialia non sequantur naturam hominis, cum non fuerint à principio naturæ data: sed sequuntur intentionem Dei instituentis. Ideo tantum debebant durare, quantum Deus intendebat illa duratura. Intendebat autem Deus, ea in se duratura, donec per Christum essent impleta. Vnde dicebat, Matth. 6. Non veni soluere legem aut prophetas, sed adimplere. Et ideo cum Christus in passione cuncta adimpleset, clamauit, Consummatum est, scilicet antiquum testamentum & eius virtus. Ideo ab eo tempore legalia cessauerunt, & fuerunt mortua. Nec obstat quod Exo. 12. datus fuit cultus sempiternus: & Exo. 28. Lex dicitur legitimum sempiternum: & Baruch. 3. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum: Potest enim dici quod æternum non accipitur ibi absolute, sed pro longissimo tempore, prout Psalm. 9. Dominus regnauit in æternum & ultra. vel dicendum est, secundum D. Thom. quod Lex vetus dicitur in æternum duratura, quantum ad moralia quidem simpliciter & absolute: quantum ad ceræmonialia secundum quid, quantum ad veritatem per eam præfigurata. Ceræmonialia & iudicialia non fuissent in statu innocentie: quia tunc cultus Dei fuisset spiritualis & interior. Verum post peccatum Adæ, instinctu quodam diuino, ex quadam priuata lege inducebantur homines ad aliquem certum modum colendi Deum, qui esset conueniens interiori cultui, & ut congrueret ad significandum Christi mysteria, quæ figurabantur per alia eorum gesta, secundum illud, Omnia in figuram contingebant illis. Habebant etiam quædam iudicialia, non tamen autoritate legis diuinæ instituta, sed ratione hominum ordinata. Vnde verisimile est Adam (qui diuinæ scientiæ præditus erat) docuisset filios suos offerre sacrificia ad expiationem originalis & aliorum peccatorum, præcipue Abel, à quo secundum D. Augustinum incœpit Ecclesia, quæ signis visibilibus & exterioribus fidem protestatur. Vnde legitur Gen. 4. quod Abel obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum munera Domino: & Cain de fructibus terræ. Noë etiam obtulit holocausta, & Abraham accepit mandatum circuncisionis, & obtulit holocausta, Ge. 22. Sacerdotium etiam erat ante legem: nam Melchisedech erat sacerdos Dei summi. Et colentes Deum secundum humanam determinationem, dignitatem sacerdotalem attribuebant primogenitis, dicebaturque benedictio primogenitorum. Vnde Esau, qui hac priuatus est, non legitur sacrificia obtulisse. Et ex gestis & factis antiquorum elici potest, quod primogenitis hoc competebar, præcipue ex benedictione, quam Isaac dedit Iacob, quem fecit dominum, & non in temporalibus, cum Esau plus abundauerit in illis: ergo in spiritualibus: deinde Moyses accepit legem in monte Sina

te Sina, Exod. 19. Ex præmissis patet quod post peccatum semper fuerunt aliqua cæremonia, & aliqua iudicialia legis. Vnde Christus Ioh. 7. dicit quod Circuncisio non erat ex Moyse, sed ex patribus. Ioan. 7. A Moyse autem lex accepta vsque ad Christum durauit, & virtutem siue efficaciam habuit: non tamen virtutem inhaerentem aut efficientem instrumentalem, ut noua lex, sed per virtutem Spiritus sancti assistentem ad illorum positionem: adhibita enim circuncisio debebatur peccatum originale. Et si sacerdos in iudicio lepræ errasset, & iudicasset leprosum non esse leprosum, miraculose leprosum mundabatur à lepra, virtute diuina: sicut etiam miraculose mulieris adulteræ cõputrescebat femur, bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta congererat, Num. 5. In Christi aduentu cessauit virtus legis Moyfi, & legalium præceptorum, quo ad obligationem, iuxta illud Matth. 12. Lex & propheta vsque ad Ioannem, qui publicauit virtutem Christi, & ipsum digito ostendit, dicens: Medius autem vestrum stetit, quæ vos nescitis: ipse est qui post me venturus est, cuius non sum dignus, ut soluam eius corrigiam calceamenti. Alia autem die vidit Iohannes Iesum ad se venientem, & ait: Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, &c. Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Cum igitur translatio sacerdotio necesse sit ut legis translatio fiat, sequitur quod adueniente Christo in hunc mundum, translatum est sacerdotium Aaron, iuxta illud Psal. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: & ideo lex Moyfi non obligabat sub præcepto eos apud quos facta erat promulgatio. Alij autem obligabatur propter ignorantiam publicationis. Sed quia mysterium redemptionis humani generis non fuit completum vsque ad passionem & mortem Christi: ideo voluit Christus ad approbationem legis, quod lex quantum ad virtutem expiatuam peccatorum, per assistentiam diuinitatis suæ, simul curreret cum euangelio: sic quod eo tempore per circuncisionem expiatur peccatum originale, & per alias purificationes alia peccata, sicut per baptismum & pœnitentiam. In signum cuius Christus mandauit leproso ut legales obseruaret cæremonias, dicens: Vade ostende te sacerdoti, & offer munus tuum quod præcepit Moyses: & decem leprosis, Itē & ostendite vos sacerdotibus, Luca. 17. Et sic lex & euangelium, circuncisio & baptismus, purificatio & pœnitentia currebant simul, non tamen æqualiter: quia baptizati non tenebantur circuncidi: nec circuncisi quo ad remissionem peccati originalis, tenebantur baptizari. Tamen quo ad introitum regni cælorum circuncisi quibus facta erat publicatio euangelii, tenebantur baptizari, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Præterea baptismus maiorem conferebat gratiam quam circuncisio. Vnde de baptismo & circuncisio potest dici, sicut de Petro & Ioanne dicitur, Currebant ambo simul, sed Ioannes præcurrit citius Petro. Ratio autem cessationis prædictæ obligationis est, quia cæremonia per quas figurabatur Christus, adueniente Christo debuerunt cessare, & aliæ introduci, quæ conuenirent cultui diuino pro illo tempore: quia etiam cæremonia legis euangelicæ, quæ figurant statum gloriæ, eo adueniente post diem iudicij cessabunt. Ex prædictis patet quod lex Moyfi habebat duplicem virtutem, scilicet assistentem, quam alij vocant expiatuam: & obligatoriam, quæ cessauit in aduentu Christi: non tamen virtus assistentia Spiritus sancti, siue expiatua. Et ideo adueniente Christo siue per eius aduentum lex Moyfi non fuit mortua, sed ante mortem Christi erat viua, valde tamē infirma, & in proximo moritura, iuxta illud, Quod fuit mortua antiquatur & veterascit, prope interitum est. sed quia in Christi morte completum fuit mysterium redemptionis humanæ. vnde & Dominus dixit, consummatum est: ideo tunc totaliter cessauerunt legalia, & destituta omni virtute obligandi, & assistentiæ Spiritus sancti: in signum cuius legimus, quod velum templi scissum est à summo vsque deorsum.

Ver. 14.

De Morte & Mortificatione Legalium.

Controuersia magna fuit inter D. Hieronymum & Augustinum. an statim post mortem Christi legalia fuerint mortifera, sic quod seruantes illa peccarent mortaliter. Hieronymus enim duo tantum distinguit tempora, vnum ante passionem seruantes, in quo dicebat legalia esse viua: aliud post passionem Christi, in quo dicebat esse non solum mortua, hoc est non habere virtutem obligandi, sed etiam mortifera: ita quod peccabant mortaliter, qui obseruabant ea, nisi excusarentur propter ignorantiam. Vnde dicebat quod Apostoli qui sciebant illa esse mortua, nunquam verè obseruauerunt legalia post Christi passionem, sed solum quadam pia simulatione, ne scandalizarent Iudæos. D. vero Augustinus distinguit tria tempora: vnum ante Christi passionem, in quo legalia non erant mortifera nec mortua, sed viua: Aliud post passionem Christi vsque ad sufficientem promulgationem euangelij, in quo quidem tempore fuerunt mortua, non tamen mortifera: & Iudæi ad fidem conuersi, poterant ea licite & absque peccato obseruare, ad ostendendum legem Moyfi fuisse bonam, & à Deo datam, contra Manichæos, & ad sepeliendam synagogam cum honore, dummodo non ponerent spem in eis, hoc est dummodo non crederent ea esse necessaria ad salutem, siue quod sine eis non possent saluari: Quia hoc derogaret gratiæ Christi, & sequeretur quod Christus gratis mortuus esset, cuius oppositum D. Paulus concludit. Ex præmissis apparet quare gentiles conuersi ad fidem Christi, non poterant ritus suos & cæremonias obseruare, sicut Iudæi ad eandem fidem conuersi. Quia ritus gentilitatis erat omnino illicitus, & semper à Deo reprobatus. Ritus autem Iudæorum siue lex Moyfi à Deo processerat & cessabat: non quia in se malus, sed quia per passionem & mortem Christi impletus. Et ob eam causam Deus voluit obseruari, & Apostoli hoc scientes, non tamen spem ponentes, seruauerunt. In hac ergo questione D. Hieronymus & Augustinus discordant in quatuor. Primo in tempore: quia Hieronymus solum ponit duo tempora, Augustinus tria. Secundo, in obseruatione legalium, quantum ad Apostolos. Hieronymus dicit quod Apostoli nunquam seruauerunt legalia: cum scirent ea esse mortua, sed simulauerunt se seruare, ut euitarent scandalum fidelium qui ex circun-

cisione erant. Augusti. autem dicit quod Apostoli seruauerunt legalia, intendentes, non tamē in eis spē ponentes. Tertio, quia D. Hiero. dicit Petrum in simulatione non peccasse, sed ex charitate hoc fecisse. Augusti. verò dicit quod peccauit. Quarto, quia D. Hieron. dicit quod Paulus non verè reprehendit Petrum, sed simulatoriè: sicut Petrus simulatoriè seruabat legalia: facientes hoc quasi ex condicto siue conuentione, vt vtrisque fidelibus sibi subditis prouiderent, & cauerent Petrus Iudeis, & Paulus gentilibus.

Rationes D. Aug.

Rationes D. Augusti. habentur in epistola eiusdem ad Hiero. quæ inseritur in secunda parte Epistola. D. Hierony. tract. 2. epistola. 28. Et inter rationes eius potissima est, quia nephariū est dicere in scripturis sanctis esse officiosa mendacia: quia vno admissio, nil maneret authoritatis sacræ scripturæ: quia statim probato vno passu, qui aliter sapit dicit esse officiosum mēdacium, vt in alio passu. Quod autem D. Paulus non fuerit mentitus, ipse testatur dicens: Quæ autem scribo vobis, coram Deo quia nō mentior. Sed si Petrus non peccasset, Paulus mentitus fuisset dicendo, quod reprehensibilis erat, & q̄ non rectè ambularet ad veritatem euangelij: quæ sunt verba grauiā & ponderanda. Petrum reprehensibilem dicebat, eò quod à Deo accepisset, nil commune & immūdum quod Deus sanctificasset, & quod sententialiter & diffinitiuè pronunciaisset legalia non esse seruanda: & nihilominus ea tam diligēter obseruabat, ita vt simulationi eius consenserint ceteri Iudæi, vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem: & sic formari potest argumentum. Vel Petrus peccauit, vel non: si primū, ergo legalia nō erant seruanda: si secundum, ergo mentitus est Paulus, dicens quod reprehensibilis erat, & non rectè ambulare ad veritatem Euangelij. Præterea si Petrus non peccasset, Paulus temerarius fuisset, principem & caput Apostolorum, superiorem suum, adeo procaciter redarguendo.

Nephariū in sacris mēdaciæ reperi.

Galat. 1. Galat. 2.

Act. 10. Act. 15.

Rationes D. Hiero.

Rationes & solutiones D. Hieronymi habentur eadem parte & tract. episto. 3. in qua dicit se in expositione epistolæ ad Galat. vt à principio protestatus fuit, secutum fuisse opinionem & sententiam septem virorum illustrium, scilicet Origenis, Dydimi vidētis sui, Apollinaris Laodicen. Alexandri, Eusebij Emissem, & Theodori Heraclitis. Dicit pariter se motum ad hanc sententiam, vt responderet Porphyrio blasphemati, qui D. Pauli arguit procacitatem, quod principem Apostolorum ausus est reprehendere & arguere in faciem, hac ratione constringere quod malè fecerit, & ipse in eodem errore fuerit: & vt Apostolorum prudentiam demonstraret, & blasphemantis Porphyrij impudentiam coerceret, qui D. Petrum & Paulū puerili dicit inter se certamine nimio exarsisse, Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ nō fecerat: vel si fecerat, procaciter fecerat. Nam ipse Paulus circumcidit discipulum suum Timotheum ex patre gentili & matre Iudæa, propter Iudæos qui ibi erant, vt vitaret in eis scādalum. Et ob eam causam post reprehensionem Petri persoluit votum, & obtulit sacrificium secundum ritū legis Moyfi. Si hoc ei licuit, quare non licuit Petro se subtrahere ad rempus, & cum Iudæis legalia seruare? Cum ergo ipse propter eandem causam legalia seruauerit, quare nō verebatur Apostolorum principi in faciem insurgere & resistere, & ita procaciter ei loqui?

Act. 16.

Act. 21.

Super epist. ad Galat. 2.

Opinio D. Aug. verior. 1. Ioan. 1.

Cur Petrus peccauerit.

Ioh. 21.

Eccle. 4. 1. Timo. 5.

Approbatio opin. D. Aug.

Quo repute facta fuit sufficiens promulgatio.

Act. 2.

Psal. 18.

Thom. dicit opinionem & sententiam D. Augusti. veriorē esse, & magis dicis scripturæ ac Apostoli concordantem. Et ad authores quos secutus est D. Hieron. dicit quatuor eorum fuisse hæreticos: & pro tribus aliis D. Augusti. habet alios tres, scilicet Ambrosij, Cyprianum, & ipsum D. Paulum, qui manifestè dicit quod Petrus reprehensibilis erat: quod non esset, nisi saltem venialiter peccasset: quæ culpa non erat impossibilis Apostolis confirmatis in gratia, secundum illud, Si dixerimus, &c. Dicit autem D. Tho. Petrum peccasse, non quia seruauit legalia, quæ & ipse Paulus seruauit: sed peccauit in hoc quod circa legalium obseruantiam Petrus nimia & incautam diligentiam obseruauit: & ex hac obseruatione alij inducebantur ad obseruandum legalia. Et sic quodam modo cogebat eos Iudaisare, non verbo sed facto, & suæ conuersationis exemplo, quod est validius verbo, vt Leo papa dicit. Nec simile erat de circumcisione Timothei, & obseruatione voti seu purificationis: quia qui aderant fuerunt ædificati, & nullus scandalizatus. In facto autem Petri alij fuerunt scandalizati & induciti ad talem simulationem. Resistit autem & reprehedit eum in faciem: nō quia par aut superior esset Petro: licet enim Paulus par esset Petro in executionem authoritatis: non tamē in authoritate regiminis, cum dictum fuerit Petro & non Paulo, Pasce oues meas, Ioh. 21. reprehendit ergo eum vt fratrem, ad dandū exemplū zeli & libertatis subditis, vt non vereatur prælatos corrigere, præsertim cum crimen est publicum, & vergit in periculum multitudinis, iuxta illud, Ne reueraris proximum in casu suo: nec retineas verbum (scilicet correctionis) & Apost. Peccantem corā omnibus argue: Nec Petrus conquestus est, vt daret exemplum humilitatis prælati, vt non dedignentur à minoribus & subditis corrigi. Opinio D. Augusti. de distinct. trium temporum fuit approbata in concilio generali Florentino, sub Eugenio quarto celebrato. Vnica difficultas remanet, quo tempore facta fuit sufficiens promulgatio, vt ab eo tempore fuerint mortifera, & non ante. Non inuenio aliquem qui certum terminum præfixerit. Certum est tamen quod non eadem hora aut anno sufficiens promulgatio euangelij vbique facta fuit: verisimile tamen est quod primo in Iudæa, deinde in Samaria: & consequēter post diuisionem Apostolorum, qui peragrarunt vniuersum orbem, saltem vbi Iudæi dispersi fuerat, hoc est in omni natione, quæ sub cælo nota erat. Et sic statim post mortem Apostolorum fuit facta sufficiens promulgatio quantum ad cessationem legalium, eò quod ex omni natione fuerūt in Hierusalem in die Penthecostes, & Apostoli vel discipuli per se vel per alios omnes Iudæos instruxerunt. Vnde Act. 2. dicitur: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & in omni Samaria, & vsque ad vltimum terræ, vbi scilicet erant Iudæi qui obseruabant legalia: Quia plena & completa publicatio euangelij non fuit facta, licet rumor fuerit habitus in omni terra cognita, iuxta illud, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Mar. vlti. At illi profecti prædicauerunt, vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Verū tamen ante diem iudicij non erit perfecta promulgatio

promulgatio euangelij. Quia videmus nouas insulas reperiri: & Christus ait, Prædicabitur hoc euangeliū Matth. 24. regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Et sic Psal. In omnem terram exiuit sonus eorum, ponit præteritum pro futuro, propter certitudinem prophetiæ. Nec intelligitur de duodecim Apostolis, sed de successoribus eorum, de his amplius §. seq. versic. 2.

Ver. 15.

De Reinstitutione Legalium.

EVacuatio præceptorum ceremonialium & iudicialium in ipsa morte Christi facta fuit: differenter tamen: quia ceremonialia post mortem Christi & sufficientem promulgationem sunt mortifera: sic quod nullo modo possunt nunc absque peccato obseruari, nec ad synagogam sepeliendam, quia iam à longo tempore sepulta est: quanuis propter sanitate vel aliam naturalem necessitatem, circuncisio & alia ceremonialia possint licitè seruari, non ponendo spem: non possunt tamen aliqua lege ordinari vt seruentur. Iudicialia autem sunt euacuata, quia mortua: non tamen sunt mortifera, quia si princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari, non peccaret: nec etiam peccarent obseruantes, nisi fortè obseruarent vel obseruari mandarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione. Talis enim obseruandi ratio siue intentio esset mortifera. ratio diuersitatis hæc est: Quia ceremonialia sunt primò & per se figuralia, & principaliter instituta ad significandum Christi mysteria, vt futura. Et ideo obseruatio eorum præiudicat veritati fidei, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum, sed ad disponendū statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum. Et ideo mutato statu illius populi Christo iam veniente iudicialia præcepta obligationem amiserunt, lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum. Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinabantur ad aliquid figurandum, sed ad aliquid faciendum: ipsa eorum obseruatio non præiudicat veritati fidei, sed intentio obseruandi tanquam ex obligatione legis: quia per hoc haberetur quod status prioris populi adhuc duraret. Nec obstat quod dicitur, Visum est Spiritui sancto & nobis, nil vltra imponere oneris, quam hæc necessaria: vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Quorum aliqua pertinent ad ceremonialia siue ad obseruantias, scilicet abstinere à sanguine & suffocato. Quia Apostoli non prohibuerunt hæc, ad obseruandum ceremonialia legis, sed ad hoc quod posset coalescere vno Iudæorum & gentiliū simul cohabitantium. Iudæis enim propter aliquam cōsuetudinem sanguis & suffocatum erant abominabilia, & comestio imolatorum simulachris poterat Iudæis generare suspensionem reditus ad idololatriam: & ideo ista fuerunt prohibita pro tempore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in vnum gentiles & Iudæos. Procedente autem tempore, cessante causa cessare debebat effectus. Manifestata euangelicæ doctrinæ veritate, in qua Dominus docet quod nihil quod intrat in os, coinquinat hominem, & quod nihil reiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Fornicatio autem prohibetur spiritualiter propter gentiles, quia non reputabant eam esse peccatum.

§. 2.

De Lege Noua & Euangelica.

LEX noua siue euangelica dicitur Euangelium & Nouum Testamentum. Ad cuius euidentiam supponendum est quid sit & vnde dicatur Testamentum & Euangelium. Testamentum idem est quod pactum siue fœdus eorum quæ testibus probantur & confirmantur. vnde in sacra scriptura loco testamenti ponitur fœdus vel pactum. Vbicunque enim intreruenit pactum, sit aliqua promissio. Et ideo secundum diuersitatem promissionum est diuersitas testamentorum. Duæ autem hæreditates sunt nobis promissæ à Deo, scilicet terrestris & cælestis. Ideo sunt duo testamenta Dei. Primò in lege veteri fuerunt promissa bona temporalia, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Eà ob causam promissio bonorum terrenorum, quæ antiquior est, quia primò facta, dicitur primum & antiquum testamentum. In lege autem noua siue euangelica, quæ posterius fuit data, promittuntur spiritualia, scilicet regnū cælorum. Et ideo promissio spiritualium, quæ secundo & posterius fuit facta, dicitur secundum & nouum testamentum & euangelium, quod secundum Athanasium in homelia Ascensionis, interpretatur bona annunciatio. Dicitur enim ab eo quod interpretatur bonum, & Aggelon quod interpretatur nuncius. Vnde & Aggelo, hoc est nuncio, & angelus nuncius. Et quia Christus venit ad nunciandum bona, dicitur magni consilij Angelus. Euangelium ergo est bona annunciatio. Et quanuis quælibet bona annunciatio etiam terrenorum possit dici euangelium, largè sumendo hoc nomen Euangelij: proprie tamen accipiendo Euangelium, sola annunciatio æternorum & spiritualiū bonorum. Euangelij nuncius patur. Vnde Eusebius dicit: Euangelium est bona annunciatio æternorum & incorruptibilium bonorum, quæ maxima sunt, vtputa gratiæ & gloriæ, remissionis peccatorum, & annunciatio eorum quæ ad gratiam & gloriam pertinent, scilicet mediocorum per quæ gratia Dei habetur, & ea per quæ ad gloriā peruenitur, quæ sunt sacramenta & virtutes, quibus tolluntur impedimenta, hoc est peccata. Hoc euangeliū siue bona annunciatio interius fuit facta. Adæ post expulsionem à paradiso terrestri. Nam eduxit eum Dominus à delicto suo: & ipse eductus filios suos sacrificare, & per ipsa sacrificia Christi sacrificiū præfigurantia, iram Dei placare, & gratiam & tandem gloriam consequi docuit. Hæc bona annunciatio expressius & exterius facta fuit Abraham, cum ei dictum fuit, In te benedicentur omnes cognationes terræ. In te, hoc est in semine tuo, omnes gentes terræ. Non dicit in feminibus, sed in semine tuo, hoc est in Christo, qui quanuis non venerit per viam seminalem, cum conceptus sit ex Spiritu sancto, & natus ex Maria virgine: est tamen ex substantia D. Virginis, quæ fuit ex semine Abraham per radicem Iesse. Et quia omnes scripturæ antiqui testamenti, siue sint historiales, siue doctrinales, siue propheticæ,

ordinabantur ad hanc bonam annunciationem, salutem, & benedictionem per Christum consequendam: hinc est quod oēs scripturæ à Deo reuelatæ, siue libri antiqui testamenti, possunt euangelium nūcupari. Nec inueniunt dicere, secundum D. Thom. quod patres antiqui qui gratiam Dei habebant, & ei amore regni cælestis seruiebant, pertinerent ad nouum testamentum, siue ad legem euangelicā, quæ pro principali importat gratiam Spiritus sancti quemadmodum qui nunc sunt baptizati, & seruiunt Deo solum propter amorem terrenorum, & merum poenarum, pertinent ad antiquum testamentum. de hac bona annunciatione habetur Esa. 52. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis salutem, dicentis: Sion regnabit Deus tuus, &c. & Naum 1. Ecce super montes pedes annunciantis & euangelizantis pacem, & Apostolus referens dicit, Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, & euangelizantium bona, scilicet spiritualia, quæ verè & absolute bona sunt, & non corporalia aut terrena, quæ sunt caduca & transitoria. De hac etiā annunciatione per Christum faciēda prophetauit Esa. dicēs, Spiritus Domini super me, eo quod vnixerit me. Ad euangelizandum mansuetis misit me, vt mederer cōtritibus corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem retributionis Deo nostro, vt consolarer omnes lugentes. Hanc prophetiam dixit Christus in se fuisse impletam. Ipse enim est, qui principalius & clarius annunciauit regnum cælorum, & qui familiariter docuit viam & modum perueniendi ad regnum, & docuit remouere impedimēta. hinc est quod quatuor libri à D. Marthæo, Marco, Luca, & Iohanne conscripti, in quibus verba & facta Christi benedictionem gratiæ & gloriæ continentia, scripta sunt, specialius Euangelium nuncupantur. Et quia non omnia quæ Christus dixit & fecit, scripta sunt, vt expressè testatur D. Iohannes dicens: Sunt autem & alia multa quæ fecit, quæ si scriberentur per singula, nec ipsum arbitror mūdum capere posse eos qui scribēdi sunt libros. & Act. 1. Quibus (scilicet Apostolis & discipulis suis) post passionem suam exhibuit seipsum viuū, in multis argumentis, per dies quadraginta apparēs eis, & loquens de regno Dei, hoc est de gubernatione Ecclesiæ. Ea autem non apparent in euangelio scripta, neque etiam ea quæ dicebat eos ante passionem non posse portare. hac autem in parte suppleuerūt D. Paulus, Iacobus, Petrus, Iudas, & Iohannes in Epistolis & Apocalypsi, & Lucas in Actibus Apostolorū. Et quædam in euangelis scripta declarauerunt. ideo eorum libri, & per eos scripta ad eundem finem. s. benedictionem ordinata & annunciata, possunt Euangelium nūcupari. Verū quia nec omnia quæ Christus & Apostoli prædicauerunt, & quæ circa regimen Ecclesiæ, & sacramentorum administrationem, & sanctorum ceremoniarum obseruationem ordinauerunt & disposuerunt, sunt scripta, vt videri potest ex dictis Apostolicis, Cætera cum videri disponam. Illorū dispositiones in epistolis non reperitur scriptæ, & alibi. Itaq; fratres istate, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonē, siue per epistolam nostram. Sermones autem illi non reperiuntur scripti, sed perueniunt ad nos per Apostolorum traditiones familiares suis successoribus factas, & per eorum successores gradatim vsque ad nos: vt sunt formæ sacramentorum, & solennitates eorum, quas Apostoli propter irrisionem infidelium voluerunt esse occultas: vt D. Dionys. D. Pauli discipulus, in fine libri Ecclesiasticæ Hierarchiæ scripsit. huius generis sunt exorcismi qui fiunt ante baptismum: Exequiæ & sepulturæ defunctorum, signum crucis, benedictiones nuptiarum, consecrationes ecclesiarum, olei sancti, ac chrisimatis, orationes pro defunctis, quadragesimale ieiunium, vsus candelarum, venerationes imaginum, & inuocationes Sanctorum, ac alia huiusmodi, quæ in vniuersa Ecclesia ab Apostolorum temporibus fuerunt obseruata. Ideo illis, teste D. Paulo, tanquam epistolis suis credenda sunt & tenenda, possuntque Euangelium nuncupari. Vnde D. Augustin. & habetur in c. ecclesiasticarum, & c. in his. 11. dist. In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt. Et quia (vt D. Petrus ait) D. Paulus scripsit quædam difficulta intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem: sequitur quod vbi aliquod dubium circa scripturas insurgit, standum est determinationi Ecclesiæ in vniuersali concilio congregatæ, in quo confertur euangelium, sicut Apostolus dicit se contulisse euangelium. & Act. 15. in primo concilio Apostolorum super cessatione legalium, Apostoli & seniores cōuenerunt, ac Spiritu sancto assistente, (imò etiam Christo, vt promissit, dicēs: Vbi fuerint duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum) determinauerunt & dixerunt: Visum est Spiritui sancto & nobis, &c. Eadem ratione cum Christus non solum Apostolis & discipulis, sed etiam eorum successoribus & Ecclesiæ Spiritus sancti & suæ pater misericordiam, determinationes conciliorum vniuersalium siue Ecclesiæ catholicæ & vniuersalis debite congregatæ, in his quæ sunt fidei & bonorum morum, possunt Euangelia nominari, & eis tanquam Euangelio est credendum. Vnde D. Grego. & habetur in c. Sicut. 15. dist. dicit, Sicut Euangelij quatuor libros, sic & quatuor concilia venerari me fateor. & eadem ratione alia, cum omnia dirigantur à Spiritu sancto, & libris in biblia contentis credimus propter Ecclesiæ determinationem, iuxta regulam Topi. Propter vnumquodque tale, & illud magis. Sicut pater diligens pedagogū propter filium, magis censetur diligere filium: sic quia credimus euangelio propter authoritatem Ecclesiæ, vt D. August. dicit, Euangelio non crederem, nisi Ecclesiæ autoritas me compelleret. Sequitur quod magis est credendum Ecclesiæ, quam nos debere audire Christus præcepit, dicēs, Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus: alius esse sicut paruuli, fluctuantes omni vëro doctrinā. propter quod Apostolus dicit, Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, & doctores, ad consummationem Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, hoc

super Epist. ad Galat. 4.
Rom. 10.
Esa. 61.
Luc. 4.
Iohan. vlti.
Ioh. 16.
1. Cor. 17.
2. Thess. 2.
Ad Casu. lanum.
1. Petri. 3.
Galat. 2.
Matth. 18.
Determina. tiones conciliorum. pos. sunt dici e. uangelium.
Matth. 18.
Eph. 4.

si hoc est Ecclesiæ, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: vt iam non simus paruuli, fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominū, in astutia ad circūuentionē erroris. Quis enim dixit quatuor libros euangelij nil nisi verba & facta Christi veraciter continentes, à D. Marth. Marco, Luca, & Iohanne esse conscriptos? Nemo nostrum vidit, neque probari potest nisi Ecclesiæ autoritate. Idem de Epistolis D. Pauli, Iacobi, Petri, Iudæ, ac de libro Act. Apostolorum, & Apocalypsi fateri oportet. Titulus enim non sufficit, cum multis sanctis viris adscripti sint libri, quos nunquam scripserunt. Nunc non credimus Euangelio Petri, & Euangelio Nicodemi, nomine conscripto & intitulo, aut libro intitulatione, Reuelationes Pauli, sicut aliis libris quos memorauimus: nō ob aliam causam, nisi quia primi autoritate Ecclesiæ recepti & approbati sunt, posteriores autem non. Ecclesiæ autem catholicæ Petrum fuisse caput manifestè constat ex Iohan. 21. c. verba Christi referente, Simon Iohannis diligit me plus his? &c. bis dixit, Pasce agnos: postremò, Pasce oues. & Act. 15. vbi in Apostolorum iam dicto concilio verba Petri referuntur, Viri fratres, vos scitis quonia ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meū audire gētes verbū euāgelij, & credere. & in concilio Ecclesiæ ipsum nō posse errare liquido constat ex 22. c. Luca. vbi Christus profretur & asserit se pro eo orasse ne deficeret fides eius, hoc est Ecclesiæ sibi commissæ: quanuis enim alij Apostoli in propria persona fuerint confirmati in die Penthecostes, iuxta prophetiam Dauid, Ego confirmaui columnas eius. Sedes tamen aliorum Apostolorū non leguntur confirmatæ, sed solius Petri sedes, non propriæ personæ quæ defecit, sed Ecclesiæ sibi commissæ. & sic sedes eius concilio vniuersali Ecclesiæ fulta, fuit confirmata. Et licet D. Petrus Antiochiæ primò sederit: Antiochia tamen non dicitur sedes Petri, sed Roma. Quia (vt habetur in rabrica de translatione episcopi) Sedes episcopi non dicitur in qua primò sedit, sed in qua vltimò resedit. Cōperum est sæpe alias particulares Ecclesias in his quæ fidei sunt errasse: Ecclesia autem Romana concilio debite congregato & saluis solennitatibus nunquam errauit: quanuis particulares personæ ad eam pertinentes plurimum errauerint. Nec inueniunt aliqua particularis Ecclesia libros in biblia contentos approbasse & autorisasse, sed solum Romana (vt ex registris patet.) cuius pontifex, successor D. Petri & Christi vicarius, in pluribus conciliis generalibus est nuncupatus. Ex præmissis apparet quomodo hereticum est dicere nil esse credendum, nisi quod expressum & specialiter ac distinctè scriptum est in Euangelio aut sacris literis. Nā nemo, nisi planè infidelis, negare potest credendum esse Christo in omnibus quæ dixit, cum sit ipsa veritas per essentiam, & vt dicit, Apostolus, Fidelis est, & seipsum negare non potest. & alibi, Qui non mentitur Deus, qui dixit, Ipsum audite, absolute, hoc est in omnibus credite & obedite. Atqui probatum est non omnia quæ ipse dixit scripta fuisse, sed nonnulla per Apostolorum traditiones & inuolant vniuersalis Ecclesiæ consuetudinem sunt recepta, alia in conciliis generalibus Spiritu sancto & ipso Christo suggerētibus, ad memoriā sunt reuocata, & tandem conscripta: igitur illis credendum est. Nec tamen ex hoc sequitur Christi testamentum esse mancum & incompletum: Quia cum annuntiatio Christi dicatur Testamentum, ea ratione qua nobiscum pactum fecit de hereditate cælesti quam promissit, ac omnia ad illam conducentia disposuit secundum modum naturæ & capacitatem discipulorum ante mortem. Circa verò occurrentia negocia quæ pro temporū varietate futura erant, post passionem docuit, per dies quadraginta apparens eis, quantum capaces erant. Non enim omnia simul portare poterat: ideo ad ea quæ obliu fuerant, suggestionem Spiritus sancti promissit. Nec aliud Spiritus sanctus suggessit, nisi quod Christus illis dixerat: vnde ait, Suggesteretur vobis omnia quæcunque dixi vobis. Testamentum igitur compleuit: eius tamen executio & perfecta intellectio vsque ad diem vltimi iudicij non perficietur. Dietim nouas intelligentias & expositiones euangelij videmus. Nec nos lactis participes solidum cibum sumere valeamus. Notandum tamen quod lex noua & euangelica siue euangelium dupliciter accipi potest, scilicet proprie & communiter. Lex noua siue euangelium proprie accipiendo, est gratia Spiritus sancti: quia vnaquæque res denominatur ab eo quod est principale & potissimum in ea, vt dicit Philosophus in 9. Ethi. ideo Roma. 13. cum dicitur, Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit, homo dicitur anima, ex eo quod ipsa anima est id quod est principale & potissimum in homine. Eadē ratione D. Petrus & Paulus alijq; Sancti dicuntur esse in paradiso, licet sola anima sit. Sed principale & potissimum quod in lege noui testamenti siue in euangelio, in quo tota eius virtus consistit, est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidem Christi. Ideo Apostolus ait se non erubescere euangelium: virtus enim Dei est in salutē omni credenti. Virtus euangelij se extendit ad salutem tripliciter: Primò, quia per verbum euangelij remittuntur peccata, vnde Iohannis 15. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Secundò, quia per euangelium consequitur quis gratiam sanctificationem, iuxta illud, Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. Tertiò in quantum perducit ad vitam æternam. Ideo dicitur lex fidei, & spiritus vitæ. Vnde Apostolus, Vbi est gloriatio tua? Exclusa est: vt per quam legem factorum? Non, sed per legem fidei. ipsam enim fidei gratiam legem appellat. & expressius Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Improprie verò & communiter seu largo sumpto vocabulo, lex noua & Euangelium dicitur scriptura exterior, in qua scribuntur Dei dona data per Christum & Spiritum sanctum, eius doctrina, præcepta, monitiones, & consilia. & sic accipitur cum dicitur: Prædicare euangelium omni creaturæ. & apud Apostolum Gala. 2. Contuli cum eis euangelium, ne fortè in vanum currerem, aut cucurrissem.

D. Petrus caput Eccle. siæ.
Solius Petri sedes cōfirmata.
Iohan. 6.
2. Timor. 2.
Ad Titum Mar. 9.
Euāgelium Christi cōpletum.
Iohan. 16.
Executio euāgelij nōdum perfecta est.
Lex noua proprie est Spiritus sancti gratia.
Rom. 1.
Iohan. 17.
Rom. 3.
Mar. vlti. Galat. 2.

1.2. q. 106. & 107. In lib. de Spi. & lit. Exod. 31. Hier. 3.

Plures à doctoribus assignantur differentiae inter legem Moysi, quae dicitur lex vetus & antiquum Testamentum, & legem Christi quae dicitur lex noua & euangelica ac nouum Testamentum. Prima quia ut D. Aug. dicit, lex factorum scripta fuit in tabulis lapideis, lex autem noua siue euangelica quae ad principale. s. gratiam Spiritus sancti, scripta est in cordibus fidelium, iuxta illud: Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda foedus nouum. & infra dicitur: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. illa autem lex scribenda, erat Spiritus sancti gratia. Si dicatur quod gratia Spiritus sancti data fuit antiquis patribus: Dicitur est quod illi pertinebant ad nouum Testamentum, quia per fidem Christi venturi gratiam habuerunt: & principaliter expectabant promissiones spirituales & aeternas, sicut & peccatores carnales, qui timore poenae vel amore spiritualium bonorum seruiunt, pertinent ad Testamentum vetus. Secunda differentia est, quia lex noua quantum ad principale iustificat, & dat auxilium ad reprimendam concupiscentiam, & ad implendum praecipuum. Hoc autem (ut dictum est) non faciebat lex antiqua. Quo ad scripturam vero exteriori lex noua non iustificat, nec scribentem nec legentem effectiue & efficaciter. Vnde Apostolus dicit, Litera occidit, spiritus autem viuificat. Et D. Aug. exponit quod per literam intelligitur quaelibet scriptura extra homines existens, etiam moralium praecipuum, qualia continentur in euangelio: vnde etiam litera euangelij occideret, nisi esset interius gratia Dei sanans. Discrimen tamen est inter scripturas noui Testamenti & veteris: Quia scriptura noui Testamenti magis disponit legentes ad gratiam, quam scriptura antiqui. Et praeterea quia (ut dicit D. Thomas) verba euangelij scripta ex fide delata vel superposita virtutem habent salutiferam: sicut legimus de D. Barnaba, quod curabat infirmos, euangelium D. Matthei eis superponendo. Cauendae sunt tamen superstitiones, ut dictum est cum de superstitionibus ageretur. Talia vero non legimus de antiquo testamento. Tertia differentia est, quia lex antiqua erat imperfecta, iuxta illud, Nil ad perfectum adduxit lex. Sed lex noua & euangelica, quae est gratia Spiritus sancti, est perfecta: quia est lex charitatis, de qua Apostolus dicit, quod est vinculum perfectionis. Praeterea quia introducit ad finem qui est vita aeterna, iuxta illud, Gratia Dei vita aeterna. Ideo Christus dicebat: Estote ergo & vos perfecti, sicut pater vester caelestis perfectus est. Ad cuius clariorem intelligentiam sciendum est quod praecipua cuiuslibet legis, siue veteris, siue nouae, dantur de operibus virtutum. Ad operandum autem opera virtutum aliter inclinatur imperfecti, qui nondum habent habitum virtutis, & aliter illi qui sunt per habitum virtutis perfecti. Illi enim qui nondum habent habitum virtutis, inclinatur ad agendum virtutis opera ex aliqua causa extrinseca, puta ex comminatione poenarum vel promissione aliquarum extrinsecarum remunerationum, puta honoris, aut diuitiarum, aut alicuius huiusmodi. Et ideo lex vetus, quae dabatur imperfectis, dicitur lex timoris, in quantum in ducebat ad obseruantiam praecipuum per comminationem poenarum: & dicitur habere aliqua temporalia promissa. Illi vero qui habent habitum virtutis, inclinatur ad virtutum opera agenda per amorem, & non propter aliquam poenam vel remunerationem extrinsecam. Et ideo lex noua, cuius principalitas consistit in ipsa spirituali gratia indita, dicitur lex amoris, & habet spualia & aeterna promissa, quae sunt obiecta virtutis, praecipue charitatis. Vnde D. Augustinus dicit: Breuis differentia anti qui & noui Testamenti, timor & amor. In signum huius legimus, quod ante quod Deus daret legem Moysi, misit Dominus tonitrua & fulgura, & Iudeis mons terribilis apparuit. & Act. 2. quod in missione Spiritus sancti factus est repente de caelo sonus. s. placidus, ad quem conuenit multitudo, &c.

Secunda differentia.

2. Cor. 3. In lib. de Spi. & lit.

D. Thom. super 1. cap. Epistolae ad Rom. Heb. 7.

Coll. of. 3.

Rom. 6. Matth. 5.

Exod. 19.

Ver. 2. De impletione Legis Veteris per Nouam.

1.2. q. 107. ar. 3.

Contra Faustum.

1.2. q. 107. ar. 2.

Matth. 5.

Matth. 15.

Quum lex noua & vetus se habeant sicut perfectum & imperfectum: sequitur primo quod lex noua continetur in veteri, non actu, sicut locatum in loco: sed virtute, sicut species in genere, confusum & implicitum, & sicut arbor in semine. vnde D. Chryso. exponens illud quod habetur Matth. 4. vltro terra fructi ficauit primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, dicit: Primum herbam fructi ficat in lege naturae, postmodum spicas in lege Moysi, postea plenum frumentum in euangelio. & D. Aug. contra Faustum dicit, quod pene omnia quae noui vel praecipit Dominus, vbi adiungebat, ego autem dico vobis, inueniuntur etiam in illis veteribus libris: sed quia non intelligebat nisi perreptione corporis humani, ostendit Dominus oem iniquum modum ad nocendum fratri, in homicidij genere deputari: & quantum ad huiusmodi manifestationem praecipua decalogi dicuntur maiora praecipua legis veteris: Nil enim prohibet maius in minori virtute contineri, sicut arbor in semine. Secundo sequitur quod lex noua implet veterem. Non veni soluere legem, sed adimplere. omne enim perfectum adimplet quod perfectio deest: sed deerat legi veteri quod non poterat consequi finem legis qui est facere homines bonos & iustos, hoc est iustificare, quod lex non poterat, sed significabat quibusdam caeremonialibus factis, & promittebat verbis, & quantum ad hoc lex noua implet veterem, iustificando per virtutem passionis Christi: & hoc est quod Apostolus dicit Rom. 8. Quod impossibile erat legi, Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis. Sua autem doctrina impleuit praecipua legis tripliciter: Primum quidem verum intellectum legis exprimendo, sicut patet in homicidio & adulterio, in quorum praecipuo Scribae & Pharisei non intelligebant nisi exteriorum actum prohibitum. vnde Dominus legem adimpleuit, ostendendo etiam interiores actus peccatorum cadere sub prohibitione, dicit, diu De corde exeunt cogitationes malae: haec sunt quae conuincunt hominem. Secundo adimpleuit praecipua legis ordinando in tutius. Quod enim lex vetus statuerat ut homo non peieret, tutius fuit si omnino a iuramento abstineret, nisi in casu necessitatis. Tertio praecipua

A praecipua legis, & superaddendo consilia. vnde Christus dicenti se obseruasse praecipua veteris legis, dixit, Vnu tibi deest: Si vis perfectus esse, &c. Nec obstat quod lex noua euacuat praecipua caeremonialia legis veteris: quia illa sunt impleta in his quae figurabatur: & ideo non sunt ulterius obseruanda. Quia si obseruarentur, significaretur aliquid futurum & non impletum, quod est praeteritum & impletum. Sicut enim promissio futuri doni non habet locum promissione impleta per doni exhibitionem: sic caeremoniae veteris legis tolluntur, cum impletur in lege noua. De iudicialibus vero praecipuis commemorant praecipuum tale ut quod de hoc diceretur, de omnibus aliis esset intelligendum. In quo quidem praecipuo docuit legis intentionem non esse quo ad hoc quod poena quaereretur propter liuorem vindictae, quem ipse excludit, monens quod homo debet esse paratus etiam maiores iniurias sufferre: sed solum propter amore iustitiae, quod adhuc in noua lege remanet. Nec sunt praecipua Domini contraria praecipuis veteris legis, ut dicit D. Aug. Quod enim Dominus praecipit de vxore non dimittenda, non est contrarium ei quod lex praecipit. Non enim lex ait, Qui voluerit dimittere vxorem, dimittat, cui contrarium est non dimittere: sed utique noluit vxorem dimitti a viro, qui huic interposuit moram, ut in dissidium animus praiceps libelli conscriptione refractus desisteret. Vnde Dominus ut facile vxor non dimittatur, solum causam fornicationis excepit, propter quam libellus conscribendus erat. & sic legem declarando confirmauit. Et idem etiam dicendum est de prohibitione iuramenti, sicut dictum est de prohibitione talionis. Taxauit enim lex modum vindictae, ut non procederetur ad immoderatam vindictam, a qua Dominus perfectius remouit, cum prohibuit omnino a vindicta abstinere: non tamen prohibuit debitum vindictae modum secundum iustitiam, & equitate seruata. Sic etiam prohibuit omnino iurare, scilicet absque tribus comitibus, de quibus supra dictum est, cum de iuramento ageretur, & nisi ordo iustitiae exigeret. Circa vero odium inimicorum remouit falsum intellectum Phariseorum, non monens ut persona odio haberetur, sed culpa. Circa vero discretionem ciborum, quia caeremonialis erat, Dominus non mandauit ut non seruaretur, sed ostendit quod nulli cibi secundum suam naturam sunt mali, dicens: Non quod intrat in os, &c. Nec etiam egit contra legem, tangendo leprosum, sicut non violauit sabbatum, infirmos sanando. Tactus enim leprosi prohibitus erat in lege propter coinquinationem quandam, propter quam contrahebatur quaedam irregularitas. Sed Dominus qui erat mundator leprosi, inquinacionem aut immunditiam contrahere non poterat. Per ea autem quae fecit in sabbato, non soluit secundum rei veritatem, sicut ipse ostendit, tum quia Dominus sabbati, tum quia operabatur miracula virtute diuina, quae semper operatur in rebus, tum etiam quia salutis humanae opera faciebat, cum etiam Pharisei in die sabbati animalium irrationalium salutem operam darent. Discipulos excusauit in sabbato spicas colligentes & fricantes propter necessitatem. Ideo non soluebant sabbatum, licet soluere viderentur secundum superstitiosum Phariseorum intellectum, qui credebant etiam a salubribus operibus in die sabbati abstinendum: quod erat contra intentionem legis.

Ver. 3. De Grauitate Nouae Legis & Veteris.

Legem antiquam fuisse valde grauem ad obseruandum constat ex dicto D. Petri, qui cum quaestio orta fuisset de legalibus cum euangelio seruandis, dixit: Quid tenetis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nos nec patres nostri portare potuimus? Legem autem nouam non esse grauem D. Ioannes testatur, dicens: Mandata eius grauiora non sunt. & Christus: Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Ad huius materiam resolutionem habendam D. Thomas dicit, quod grauitas siue difficultas legis prouenit ex difficultate actuum, qui sunt duplices, scilicet interiores & exteriores: & sic duplex potest considerari difficultas legis, scilicet ex parte actuum exteriorum, & interiorum. Si consideremus ex parte actuum exteriorum, manifestum est legem veterem fuisse multo grauiorem noua: quia ad plurimos actus exteriores ligabat in tot & tantis caeremoniis & iudicialibus praecipuis: lex autem noua praeter praecipua legis naturae paucissima addit in doctrina Christi & Apostolorum: licet postmodum aliqua fuerint superaddita ex institutione sanctorum patrum, secundum negocia occurrentia. D. Aug. dicit moderationem esse attendendam, ne conuersatio fidelium onerosa reddatur: dicit enim de quibusdam praelatis ad inquisitiones Ianuarij, Quod iam religionem nostram, quae in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramentis consistit, Dei misericordia voluit esse liberam: sed tot premunt oneribus, ut tolerabilior sit conditio Iudaeorum, qui legalibus sacramentis non humanis praesumptionibus subiiciuntur. Si vero consideremus difficultatem circa actus interiores, puta quod aliquis opus virtutis exerceat prompte & delectabiliter, & circa hoc difficile est virtus: hoc enim non habenti virtutem est valde difficile, quod per virtutem redditur facile. Et quantum ad hoc praecipua nouae legis secundum se considerata, sunt grauiora praecipuis legis veteris: quia in lege noua expresse prohibetur actus animi, ut odium, ira, qui expresse in lege veteri non prohibebantur in omnibus, quantum in aliis quibus prohiberentur: in quibus tamen prohibendis poena non apponebatur. Hoc autem est difficile virtutem non habenti. Si autem velimus considerare grauitatem & difficultatem simpliciter, & comparare has leges ad inuicem, lex vetus est simpliciter & absolute grauior & difficilior, cum tot habeat praecipua, nec det auxilium siue virtutem adimplendi ea, & refrenandi concupiscentiam, quae in oppositum exarscit. Noua autem lex quae paucissima dat praecipua, & tribuit virtutem & auxilium refrenandi concupiscentiam, & implendi eam, est mitior & suauior. Amor enim qui datur per gratiam Spiritus sancti, in qua principaliter consistit lex noua, omnia praecipua dulcia facit & delectabilia. Amanti enim nihil difficile. Et (ut D. Aug. ait) Amor nescit laborare. Et ideo simpliciter & absolute lex noua est facilior, mitior, & suauior: quauis in aliquo particulari praecipuo possit esse grauior, si secundum se consideretur praecipua, ut dicitur aliquo de confessione sacramentali. Si vero consideretur actus confessionis in ordine ad gratiam Spiritus sancti,

Matth. 19.

Contra Fau.

Matth. 19.

Matth. 15. Matth. 8.

Mar. 3.

Act. 15.

1. Ioan. 5. Matth. 11. 1.2. q. 107. ar. 4.

Lex noua pauca praecipua habet

Lex antiqua simpliciter grauior.

Lex noua in aliquo ea su grauior antiqua.

Antiquorum confessio confusibilior.

1. Timot. 1.

2. 2. q. 10. ar. 12.

3. p. q. 61. ar. 3. Rom. 3.

Sacrificia in lege nat. erat indeterminata.

Gen. 17.

3. p. q. 70. ar. 4. ad 2.

quæ principaliter dicitur lex noua, est facilis: & habet manna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit. Et si bene considerarentur sacrificia & hostiæ quæ in Leuitico præcipiebantur publicè offerri pro certis generibus peccatorum, inuenietur confessio antiquorum difficilior & confusibilior, quàm sacramentalis quæ fit vni soli auctoritatè à Deo habenti: cuius absolutio vermè & remorsum conscientia elidit & tollit: quod sacrificia antiquæ legis facere nō poterāt. Nec obstat quòd lex noua sub terribilibus pœnis & comminationibus ad sui obseruantiam inducit, cū pœna æterna quam lex noua comminatur, terribilior sit pœna temporali & corporali, quam lex Moyfi comminabatur. Quia cū pœnæ sint oppositæ præmiis, sunt adhibendæ secundū proportionem præmiorū. Et quia lex noua promittit æterna, ideo comminari debet pœnas æternas. Lex autè antiqua solū promittebat bona temporalia, ideo comminabatur pœnas temporales: quæ cū sint magis cognoscibiles & propinquiores sensibus, apprehenduntur à peccatoribus vt grauiores. Iustus enim non est lex posita, quo ad pœnam coerciuam, cū virtutis amore delectatur: sed solis malis, qui solū formidine pœnæ retrahuntur. ¶ Nec obstat pariter quòd in antiqua lege paruuli dicebantur saluari in fide parètum, vt D. Tho. recitat, sed non asserit. In noua autè lege non saluantur in vtero per fidem parentum, nec extra in casu necessitatis & defectu aquæ: & sic videtur in lege noua maior rigor seruari in his quæ necessaria sunt ad salutem. dicitur enim Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Dicendum nullibi reperiri fundamentum nec doctorem autentiquum, dicentem in antiqua lege paruulos in vtero vel extra vterum saluari sola fide interiori parentum, absque protestatione exteriori. Resolutio enim D. Tho. est, quod post peccatum Adæ omni tempore indignus homo sacramentis, hoc est visibilibus signis, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro saluatoris aduentu, quæ (vt habetur Ro. 3.) posuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ in hoc seculo, vt sit ipse iustus & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Nota verbum (ad ostensionem) hoc est manifestationem, scilicet exteriorem. Si ergo nullus potest saluare seipsum, cū sola fide interiori & absque exteriori protestatione sequitur etiam quòd nec alium. Sacrificium autem pro paruulo in vtero matris existente, non legitur aliquando fuisse oblatum, nec acceptum, cū videatur quodam modo indiscretum, vtpote pro re incerta: multoties enim mulieres existimantur prægnantes, & tamen non sunt. vnde dicit Iurista, De his quæ non apparent & non sunt, idem est iudicium. Ideo de lege ordinata nullus vnquam per sacrificia exteriora obrinuit remissionem peccati originis in vtero ante natiuitatem: quauis aliqui & pauci ex speciali priuilegio fuerint in vtero ante natiuitatem sanctificati, vt Hiero. de quo dicitur: Priusquàm te formarem in vtero, noui te, & antequàm exires de vulua, sanctificauit te. & de D. Ioā. Baptista, de quo Luc. 1. Et factū est vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infans in vtero suo. Post natiuitatē autē paruulorū differentia fuit inter tempus legis naturæ & scriptæ, siue Moyfi & gratiæ: Quia hæc tempora adinuicē comparata, se habent sicut determinatum ad indeterminatum: Quia in tempore legis naturæ pro expiatione peccati originalis pro se vel liberis nō erat determinatum sacrificiū, nec quo ad substantiam, nec quo ad tempus, nec quo ad locū. Poterāt enim parentes sacrificiū quod volebāt, & quando volebant, ac vbi volebant, pro peccati originalis in se vel in paruulo expiatione offerre: Per circumcisionem verò facta fuit determinatio sacrificij & temporis, quo ad masculos: qua facta, non poterant per aliud sacrificium quàm circumcisionem saluari, post octauum diem: cū dictum fuerit, Delebitur anima de populo suo. Ante verò octauum diē in casu necessitatis remittebantur parentes ad legē naturæ, vt scilicet per aliud sacrificiū prouidere possent masculo. vnde D. Tho. dicit quòd probabile erat quòd parentes fideles pro paruulis natis, & maxime in periculo ante octauū diē existētibus, preces domino Deo funderent, vel aliquam benedictionē eis adhiberent, vel aliud signū fidei exterius ostenderent: sicut adulti pro seipsis preces & sacrificia offerebāt: prout etiam parētēs pro filiabus, quæ nō erant subiectæ sacramento circumcisionis. In lege autem euangelica institutum & determinatum est sacramētum baptismi, cum decreto irritante, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, absque determinatione temporis aut loci: in quo lex noua mitior apparet: quia faciliori modo & absque anxietate differendi, & ad ostensionem siue exitum vnus membri prouidit salutem paruulorum. Si autem non inueniatur aqua (quod est valde difficile, si parētēs voluerint facere quod in se est) & paruuli ante baptismum moriantur, defectus ille aquæ non est ex lege: sicut nec si post octauum diem non fuisset inuentus gladius ad circuncidendum: ille defectus non erat ex lege. Ideo si moriebantur tunc ante circuncisionē, moriebantur propter peccatum originale: ita & nunc si moriantur sine baptismo. ¶ Non improbantur tamen preces & orationes ac exteriores protestationes parentum pro filiis aut filiabus in vtero aut extra vterum in periculo mortis existentibus, eo quòd Deus non alligauit virtutē suā sacramētis. ideo orare possunt vt dignetur eos Deus ex sua infinita misericordia ad sacramētum baptismi perducere, vel peccatū originale remittere. Tunc Deus qui est liberalissimus, poterit eos saluare. Sed hoc non erit ex lege, sed ex mera gratia. Et ideo nisi Deus reuelauerit, non debent asseri saluati, neque eorum corpora in loco facti sepeliri.

Ver. 4. De Duratione Legis Euangelicæ.

1. 2. q. 106.

Math. 13.

Lex noua siue Euangelica vsque ad consummationem seculi est duratura seu permanens in statu & virtute sua. dixit enim Christus, Matth. 24. Dico vobis quòd non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. quod Diuus Hieronymus exponit de generatione fidelium. & alibi, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Quod intelligitur secundum expositores, de sacramento altaris, & per consequens de aliis sacramentis Ecclesiæ. Ratione etiam sic potest ostendi: Status

A tus huius mundi dupliciter variari potest: vno modo secundū diuersitatem legis, vt status dicatur duratio legis positivæ exterioris, dirigentis totam politiā humanam. Et sic duratio legis Moyfi dicitur status legis veteris, cui successit status legis nouæ, cui statui nullus alius status siue lex vniuersalis in hac via succedet. Legi naturali nō assignatur status: quia nō cessat per veterem aut euangelicā, nec etiam per gloriam. Præterea status nouæ legis successit veteri tanquàm perfectior, imperfectioni cessante. Sed in hac via nullus status neq; lex potest esse perfectior statu nouæ legis: igitur. Minor pater: quia nullus status presentis vitæ potest esse perfectior, quàm qui propinquior est vltimo fini, & quàm ille qui immediatè in vltimū finem introducit: sed hoc facit noua lex. vnde dicit Apost. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiāuit nobis viam nouam, per quam scilicet accedamus ad eum: ideo non potest esse in vita præsentis status perfectior statu nouæ legis. Quia tantò est vnumquodque perfectius, quantò est vltimo fini propinquius. Alio modo status hominū variari potest, secundū quòd homines diuersimodè se habent ad eandem legem, vel perfectius, vel minus perfecte. Et sic status veteris legis frequenter fuit mutatus, cū quandoque leges optimè custodirentur, quandoq; omnino prætermitterentur. Sic etiam status nouæ legis diuersificatur secundum diuersa loca & tempora, & personas, inquantū gratia Spiritus sancti perfectius vel minus perfecte ab aliquibus habetur. Nō est tamen expectandū quòd sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur, quàm hætenus habita fuerit: & maxime ab Apostolis, qui primitias Spiritus acceperunt: & tempore prius, & cæteris abundantius, vt dicit Glo. Ro. 8. ¶ Nec putandum est quòd status veteris legis fuerit status patris, & status nouæ fuerit status filij, & quòd sit futurus alius status Spiritus sancti, prout posuerunt quidam hæretici, volentes quòd in illo tertio statu dæmones & damnati reciperentur ad pœnitentiam, quod est contra illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Hic error attribuitur Origeni, & fuit condēnatus per Ecclesiam, quia absque fundamento & cōtra sacram scripturam & rationem: quia cū opera patris ad extra sint indiuisa, sequitur quòd lex vetus & per consequens status legis veteris non solū erat patris, sed etiam filij & Spiritus sancti. vnde Dominus dicebat, Si dereris Moyfi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Et lex data Moyfi, legitur scripta digito Dei, hoc est virtute Spiritus sancti, vt communiter exponitur. Et lex noua non solū fuit Christi, sed etiam patris & Spiritus sancti. vnde & vox patris audita est, & Spiritus sanctus visus est in specie columbæ in baptismo, & sub specie nubis lucidæ in transfiguratione. & Aposto. loquens de lege noua, dicit, Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Promissio enim Spiritus sancti à Christo facta, completa fuit in Apostolis. vnde Act. 1. Baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. quod impletum legitur Act. 2. Et per hoc quod dicitur Ioan. 7. Nondum erat spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus: datur intelligi quòd statim glorificato Christo in resurrectione & post ascensionem, in die Penthecostes fuit datus Apostolis Spiritus sanctus, qui docuit eos omnem veritatem de his quæ pertinent ad necessitatem salutis, scilicet circa necessariò credenda & agenda tempore eorum. Non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus: hoc enim ad eos non pertinebat, secundum illud, Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Nec obstat quòd aliqui voluerunt allegare illud, Prædicabitur euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio: Sed euangelium Christi iam prædicatum est in vniuerso orbe, & tamen nondum venit cōsummatio: igitur futurū est aliud euangeliū Spūs sancti: quod dicitur euangeliū regni, eo quod introducet oēs ad regnū: quia ad hoc dicitur, quod cū Christus statim ab initio euangelicæ prædicationis dixerit, Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum cælorum: stultissimū est dicere quod euangeliū Christi non sit euangeliū regni. Verū tamen prædicatione euangelij Christi potest dupliciter intelligi: vno modo quantum ad diuulgationē notitiæ Christi: & sic prædicatum fuit euangeliū Christi in vniuerso orbe, etiam tempore Apostolorū, vt D. Chrysost. dicit. Quod intelligendū est de orbe reperto & manifesto, propter insulas Antipodū nouiter repertas, de quibus nullus hominū ante pauca tempora scripserat. Et secundū hoc quod additur, quod erit consummatio, intelligendū est de destructione Hierusalem, de qua tunc ad literam loquebatur. Alio modo potest intelligi prædicatione euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu: ita quòd in qualibet gente fundatur Ecclesia. Et hoc modo (sicut dicit D. Aug. ad Eufischeum) nō est prædicatum euangelium in vniuerso orbe. Sed hoc factò veniet consummatio mundi.

C

De Contentis in Noua Lege, Caput decimum sextum.

In noua lege continentur sacrificia, sacramēta, sacramentalia, cæremoniæ obseruantia, les, præcepta, & consilia: de quibus dicendum est, & primò de sacrificiis.

Ver. 1.

De Sacrificiis.

Quia de oblatione sacrificij sufficenter dictum est c. 5. §. 5. ver. 5. & amplius dicitur infra hoc c. §. 3. ver. 11. Ideo pro præsentī superfedendum est.

Ver. 2.

De Sacramentis.

Sacramētū apud Iuristas & vulgares cōmuniter accipitur pro iureiurando, quod violare non licet: sed i sacris literis dupliciter accipitur. Primò pro re sacrata, quā etiā violare & reuelare nō licet. vnde Thob. 10. dicitur: Sacramētū regis abscondere bonū est: & hoc modo nō accipitur in pposito. Secūdo accipitur p signo sacre rei siue pro mysterio, vt Græci dicūt. Ad cuius euidentia supponendū est quid dicatur signū & res sacra: Signū fec. D. Aug. est res quæ pter speciē quā ingerit sensibus, facit in cognitionē alterius venire. Et cū ad hoīes q soli sit discursiui dūtaxat ptineat in cognitionē ignotorū per nota peruenire: sequitur quòd solis hoībus propriè datur signa, & maxime per institutionē: licet in gallis & aliis

B ij

Res sacra analogice dicitur. Dan. 9. 1. Pet. 1.

animalibus sunt aliqua signa ex instinctu naturae, non tamen per institutionem & impositionem. Res sacra siue sanctain scripturis sanctis analogice, hoc est secundum ordinem quendam dicitur. Primò a throno nomaticè de Deo, qui est essentia sanctitatis: Secundo de Christo secundum naturam humanam, qui propter vnionem dicitur Sanctus Sanctorum, Dan. 9. Tertiò de gratia gratum faciente, per quam grati denominamur, & efficiamur confortes diuinæ naturæ. Quartò de quacunque re habente habitudinem siue respectum ad huiusmodi gratiam, vel ad alias res sanctas aut sacras, vel causæ efficiētis, vel præparationis, aut dispositionis, aut significationis: de omnibus enim talibus res sacra dicitur secundum ordinem quendam, & secundum quod maiorem vel minorem propinquitatem habent ad Deum. Quem admodum sanitas attribuitur animali, medicinæ, urinæ, & medico: eodem modo sanctitas & res sacra attribuitur rebus. De qualibet enim re habente habitudinem ad Deum, dicimus quod est res sacra, vel effectiue, vel subiectiue, vel dispositiue, aut signifiatiue, out formaliter, siue denominatiue. Et hoc modo sacramentalia (de quibus infra dicitur) possunt dici sacramenta. Et cum sacramentum sit sacræ rei signû, consequens est quod sacramentum multipliciter dicatur. Communiter tamen accipitur sacramentum apud Theologos pro signo gratiæ gratum facientis, quæ homines sanctificat. & hoc modo conuenit sacramentis antiquæ legis. Propriè tamen sacramentum, prout tantum conuenit sacramentis nouæ legis, sic definitur à D. Aug. Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, ad cultum Dei ordinata, eiusdem (scilicet gratiæ) imaginè gerens, & causa ipsius existens. In hac definitione non accipitur forma pro altera parte cõpositi, sed pro ipsomet cõposito ex materia & forma: vt notum est in sacramento baptismi. Ideo definitio sacramenti debet sic intelligi: Sacramentû est inuisibilis gratiæ visibilis forma, hoc est res sensibilis. Cum enim potentia visiva sit excellentior aliis potentiis sensitiuis exterioribus, & plures nobis rerum species demonstret, sumi consuevit pro aliis sensibus. vnde dicimus, Vide quomodo cantat, quomodo hoc est frigidum, calidû, vel lapidum. Et sic quidditas siue essentia sacramenti nouæ legis in duobus cõsistit: primum est quod res sensibilis significet aliquo modo gratiam, vel in se, vel secundum aliquem effectum, quantum est de se, nisi ponatur obex siue impedimentum. Et sic potest dici signum demonstratiuum & pronosticum. Secundum in quo consistit, est causatio gratiæ, scilicet quod causet illam non principaliter, sed instrumentaliter in virtute principalis agentis, qui est Deus, cum nulla creatura virtute propria possit gratiam causare. Et quia sacramenta nouæ legis dum perficiuntur & applicantur, habent hanc virtutem instrumentalem inherens causandi gratiam, & non sacramenta legis veteris: ideo sunt perfectiora, & per hoc distinguuntur ab eis. Ex quo sequitur quod signa quæ fuerunt data, & nõ causabant gratiam, non dicuntur sacramenta, vt serpens æneus, colûba quæ apparuit in baptismo Christi, & linguæ igneæ quæ in die Pentheostes apparuerunt super Apostolos & discipulos. In hac ergo definitione comprehenditur tota quidditas & essentia sacramenti: primû per modû generis: & secundû per modû differentiæ à sacramentis veteris legis, quæ gratiã quidẽ significabant, sed nõ causabant, sicut sacramenta nouæ legis. Et cû non sint nisi duæ causæ intrinsecæ, quæ intrent cõpositionẽ & essentiã rei, scilicet materia & forma, siue genus & differentia, & nõ efficiens aut finalis: ideo nõ debuerunt plures causæ poni in definitione quidditatiua huius sacramenti. Sequitur q̃ institutio Christi & promissio salutis, quæ supponuntur tanq̃ extrinsecæ, non debent inseri in definitione sacramenti. Per hæc eliduntur argumenta Lutheri, qui solû vult illa esse sacramenta, quibus specialiter & expressè adiungitur promissio salutis, & Baptismus & Eucharistia. Præsuppositû enim est ex Luca 1. c. quod Iesus saluū faceret populum suum a peccatis eorû. Et ideo quæcûq; instituit, ad salutẽ instituit. licet in baptismo & eucharistia specialius expresserit, propter maiorem difficultatem suscipiendi, vt ex prædictis locis haberi potest.

Ver. 3. De Requisitis ad Essentiam Sacramenti.

Mar. vii. Ioan. 6.

Sap. 8.

Rom. i.

1. c. Cales. hier.

Rom. 8.

Eph. 5.

Super Ioã.

Omnia: & illud, Dedit vniciue secundû propriam virtutem: & modus connaturalis cognitionis hominis sit vt per sensibilia veniat in cognitionem intelligibilium, cû omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu. vnde Apost. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciuntur: sequitur quod significatio sacramenti, quod dicitur signum datum ad sanctificandum hominem in cultum & honorẽ Dei, fiat per res sensibiles, vt probat D. Diony. Et quia in vsu sacramentorum duo possunt considerari, scilicet cultus diuinus, & sanctificatio hominis, primû pertinet ad hominem per cõparationem ad Deum quem colere & honorare debet: Secundû pertinet ad Deû qui iustificat & sanctificat: consequens est quod ad solû Deum pertineat assumere & determinare res per quas homo sanctificetur, cû non pertineat ad aliquẽ, quod est in alterius potestate. Et ideo necesse est quod res quæ assumuntur ad sacramenta, sint determinatæ ex institutione diuina, cû res ex virtute naturali nõ habeant vim sanctificandi. Nec per talem diuinã determinationem arctatur via salutis: Quia res quarum vsus in sacramentis est necessarius, vel communiter habentur, vel paruo studio adhibito haberi possunt. Et quanuis homo possit assumere alias res ad cultum siue honorẽ Dei: illæ tamen res sic assumptæ non habent ex se, nec ex illa hominis assumptione siue determinatione, virtutem sanctificandi, vt dictum est. Ad significandam ergo sanctificationem hominis instituit & determinauit Christus duo genera rerum sensibilium, scilicet res & verba. licet etiam largo modo verba sint res sensibiles, cum subiaceat auditui: quia tamẽ verba magis congruunt ad significandum, cû per ea possimus melius exprimere quod mente concipimus, quàm per alias res: Ideo doctores faciunt differentia inter res & verba. vnde & Apost. dicit, Christus dilexit Ecclesiã, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. & D. Aug. dicit, Accedit verbû ad elementû, & fit sacramentû. Res enim sensibiles ad significandû sunt inde-

indeterminata, sed determinatur per verba, vt manifestè apparet in sacramento baptismi, aqua enim potest significare ablutionem, propter suam humiditatem: & refrigerium, propter suam frigiditatem: sed cum dicitur, Ego te baptizo, &c. manifestatur quod aqua vtitur ad significandam emundationem spiritualem. Et ideo in sacramentis res sensibiles dicuntur materia, & verba dicuntur forma. Et sicut homo componitur ex materia & forma, sic sacramentum constituitur ex materia & forma: ita vt neutrum illorum sufficiat. Ex his infertur quod in omni sacramento inuenitur materia & forma: non quidem materia propriè dicta, vt est altera pars compositi & de prædicamento substantiæ: sed materia, hoc est res indeterminata, determinabilis tamẽ quo ad significationem per verba vel signa, vt in sacramento matrimonij inter mutos contracto: signa enim sufficienter manifestant consensum, etiã in puellis, quæ propter verecundiam non audent loqui. In aliis autẽ sacramentis requiruntur verba, vt verba sunt exprimentia nõ solû intentionem aut cõsensum offerenti, sed etiã Ecclesiæ, in cuius persona operatur. vnde ignorans significatû horum verborû, Ego te baptizo, &c. si intendat facere quod Ecclesia intendit, baptizat. Secus in matrimonio, in quo requiritur expressio consensus proferentis.

Ver. 4.

De Immutatione verborum in Sacramentis.

CVm autem formæ & species sint sicut numeri qui consistunt in indiuisibili: sequitur quod nil debet immutari, quod tollat substantiam aut significationem verborum sacramentorum: quia nõ minoris necessitatis sunt sacramenta q̃ sacra scriptura, cui nihil licet addere vel minuere, iuxta illud: Non addetis ad verbû quod ego loquor vobis, neq; diminuetis ex eo. & Apoc. vii. Contestor omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit, auferet Deus partem eius de libro vitæ. Et quia (sicut D. Aug. dicit) verbum operatur in sacramentis, non quia dicitur, hoc est non secundum exteriorẽ sonum vocis, sed quia creditur, hoc est secundum sensum verborum qui fide tenetur: & hic quidem sensus est idem apud omnes, licet non sint eadem voces: Ideo in quacunque lingua proferantur, sacramentum cõficiuntur. Et quanuis in qualibet lingua contingat diuersis vocibus idem significari, semper tamen aliqua illarû vocum est, quæ debet efficiã homines illius linguæ principalis & communis vtuntur ad significandum: & talis vox debet assumi in significatione sacramenti: sicut inter res sensibiles illa assumuntur ad significationem sacramenti, cuius vsus est cõmunis ad actum per quem sacramenti effectus significatur: Sicut aqua elementari cõmunis vtuntur homines ad ablutionem corporalem, per quam spiritualis ablutio significatur: ideo elementaris assumitur vt materia, in sacramento baptismi. Si dicatur ex hoc sequi quod balbi & illiterati nõ conferunt sacramenta, cum sæpe variant: dicendum quod ille qui truncatè vel corruptè profert verba sacramentalia ex industria, non videtur intendere facere quod Ecclesia intendit: si verò ex errore vel lapsu lingue tãta sit corruptio, quod omnino auferat sensum locutionis, non videtur perfici sacramentum: & do impedire hoc præcipue contingit, quando fit corruptio principij dictionis, puta si loco eius quod est in nomine patris, dicat in nomine matris. Si verò non totaliter auferatur sensus locutionis per huiusmodi corruptelam, nihilominus perficitur sacramentum: & hoc præcipue contingit, quando fit corruptio ex parte finis: puta si aliquis dicat patrias siue filias: quanuis enim verba corrupta nil significant ex virtute impositionis, accipiuntur tamen vt significantia ex accommodatione vsus. & ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamen idem sensus. Quod autem dictum est de differentia corruptionis circa principij vel finem dictionis, rationẽ habet: quia apud nos variatio quæ est ex parte principij, mutat significationem, quæ etiam apud Græcos variatur secundum principium dictionis in declinationibus verborum. Magis tamen videtur attendenda quantitas corruptionis ex parte dictionis, quæ ex vtraque parte potest esse tam parua, quod non auferat sensum verborum, & tam magna quod auferat. Sed vnum horum accidit ex parte principij, & aliud ex parte finis. Notandum tamen quod licet Latini baptizent sub hac forma, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. Græci tamẽ baptizant sub ista forma, Baptizetur seruus Christi N. in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Et apud vtrõsq; verum perficitur sacramentum. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod circa istas mutationes quæ possunt in formis sacramentorum contingere, duo videntur esse consideranda: vnum quidem ex parte eius qui profert verba, cuius intentio requiritur ad sacramentum, vt infra dicitur. & ideo si intendat per huiusmodi additionem vel diminutionem alium ritum inducere, qui non fit ab Ecclesia receptus, non videtur perfici sacramentum: quia non videtur intendere facere quod Ecclesia facit. Aliud autem est considerandum ex parte significationis verborum. Cum enim operentur in sacramentis quantum ad sensum quem faciunt, oportet considerare vtrum per talem mutationem tollatur sensus verborum: quia sic manifestum est quod tollitur virtus sacramenti. Manifestum est autem quod quando omittitur aliquid eorum quæ sunt de substantia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborum: & ideo non perficitur sacramentum. Vnde Didimus dicit, Si quis ita baptizare creditur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, scilicet patris, & filij, & Spûs sancti, sine perfectione baptizabit. Si autem subtrahatur aliquid nec non sit de substantia formæ: talis diminutio non tollit debitum sensum verborû, & per cõsequens nec sacramenti perfectionem. Sicut in forma Eucharistiæ, quæ est ista, Hoc est enim corpus meû. Hæc dictio (enim) sublata non tollit debitum sensum verborum: & ideo non impedit perfectionem sacramenti: quanuis possit contingere quod ille qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contẽptu. Circa additionem autem contingit aliquid apponi quod est corruptiuum debiti sensus, puta si aliquis dicat, Baptizo te in nomine patris maioris, & filij minoris, sicut Arriani baptizabant: Ideo talis additio tollit virtutem sacramenti. Si verò sit talis additio quæ non auferat debitum sensum, non tollitur virtus sacramenti. Nec refert vtrum talis additio fiat in ipso principio, medio, vel fine: velut si aliquis

In omni sacramento inuenitur materia & forma.

Super Ioã. Forma sacramentorum in lingua vulgaribus debet efficiã.

Immutatio formæ sacramenti quæ do impedit effectum.

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

In lib. de Spûs sancto.

Additio dicat, Ego te baptizo in nomine patris omnipotentis, & filij vnigeniti, & Spiritus sancti paraleti, erit D
 verum baptisma: si forte autē diceret, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & bea-
 tae virginis Mariae, non esset baptisma, quia dicitur 1. Corinth. 1. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus
 est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sed hoc verum est, si sic intelligatur in nomine D. Virginis bap-
 tizari, sicut in nomine Trinitatis, quo baptismus consecratur. Talis enim sensus esset contrarius verae
 fidei, & per consequens tolleretur veritas sacramenti. Si verò intelligatur quod additur, in nomine bea-
 tae virginis, nihil operetur in baptismo, sed eius intercessio proferat ad conseruandam gratiam
 baptismalem, non tollitur perfectio sacramenti. Nec obstat quod supra allegatum est Deu. 4. & Apoc.
 vlt. quia ad verba sacrae scripturae nō licet aliquid apponere quantum ad sensum, sed quantum ad expo-
 sitionem sacrae scripturae. Multa verba à doctoribus apponuntur. Non tamen licet verbis sacrae scripturae
 rae addere, vt videtur facere Paraphrastae sensum suum offerentes vt de intentione sacrae scripturae: quod
 est vitium falsitatis. Et similiter si quis diceret aliquid esse de necessitate formae sacramenti, quod nō est.
Interruptio verborum quando im-
 pedit effectum sacramenti.
 Quid de transpositione dicendum
Circa interruptionem verborum aduertendum est, quod si sit tanta interruptio verborum,
 quod interceptur intentio pronunciantis, tollitur perfectio sacramenti: nō autē tollitur, quādo est par-
 ua interruptio proferentis, quae intentionē aut intellectū verborum nō aufert: vt quando interruptit
 ad respirandū vel resumendum anhelitū. Et idem etiā dicendum est de transpositione verborum: quia
 si tollit sensum locutionis, nō perficit sacramentū: sicut patet de negatione praeposita vel postposita si-
 gno. Si autem sit talis transpositio, quae sensum locutionis non variat: non tollitur veritas sacramenti, se-
 cundum quod Philosophus dicit nomina & verba transposita idem significare.

Ver. 5.

De Ministris Sacramentorum.

Aliqua sacramenta nouae legis habent specialem ministrum, aliqua autem non. Sacramenta quae re-
 quirunt specialem ministrum, sic affecta sunt ministro, quod si per alium attententur perfici, sacra-
 mentum nō perficitur. & huiusmodi generis sunt Confirmatio & Ordo, quae habent Episcopū pro mi-
 nistro: Eucharistia, Pœnitentia, & Extrema vntio, quae habent sacerdotē: Baptismus verò nō habet spe-
 cialem ministrum ex necessitate, eo quod est sacramentum necessitatis: & ideo si per alium attententur, ser-
 uatis aliis seruandis, perficitur sacramentum, licet is qui baptizat, peccet, si id extra casum necessitatis fa-
 ciat. Sacramentum autem matrimonij cū consistat in cōtractu ex cōsensu mutuo viri & mulieris proue-
 niente, non requirit ministrum ex necessitate, sed aliquando propter solēnitatem habet: sed amplius de
 vnoquoque agetur suo loco. **N**otandum tamen quod angeli nō sunt ministri sacramentorum, cū
 Heb. 5. dicatur: Omnis pōtifex ex hominibus assumptus, pro hominibus cōstituitur in his quae sunt ad
 Deum. Et ratio est, quia virtus sacramentorum deriuatur à Christo secundum quod homo, cui in natura
 non cōformantur angeli. Sciendū tamen quod sicut Christus non sic alligauit virtutem suam sacra-
 tis, quin possit absque illis causare & cōferre effectus sacramentorum: ita etiā non alligauit virtutem suā
 Ecclesiae ministris, quin angelis possit tribuere ordinem ministrandi in sacramentis. Et quia angeli bo-
 ni sunt nuncij veritatis: si aliquod sacramentum vel sacramentale angelorum bonorum ministerio perfici-
 ceretur, esset ratum habendum: quia deberet praesumi hoc perfici voluntate diuina: sicut quaedam tem-
 pla dicuntur angelorum ministerio consecrata. Si verò daemones, qui sunt spiritus mendacij, aliquod sa-
 cramentale ministerium exercerent, non esset ratum habendum. Nec ex hoc sequitur homines esse di-
 gniores angelis simpliciter: quia angeli superiori & nobiliori modo operantur, scilicet interiori illumi-
 nando & perficiendo. Non inconuenit tamen aliquem hominem secundum quid (hoc est in aliquo) esse
 digniorem angelis.

Ver. 6.

De Intentione Ministri.

Ministri intentio non solum est necessaria quantum ad efficaciam & effectum, sed etiam quantum
 ad essentiam sacramenti: sic quod etiam si verba proferantur & applicentur super debitam ma-
 teriam, & non sit debita intentio in ministro applicante, non perficitur sacramentum. Vnde in concilio
 Tridentino, sess. 5. tit. de sacramen. c. 11. Si quis dixerit in ministris (dum sacramenta cōficiūt & cōferūt)
 non requiri intentionem, saltem faciendi quod facit Ecclesia. Anathema sit. Ratio huius necessitatis est:
 Quia quando aliquid se habet ad multa, oportet quod per aliquid determinentur ad vnum, si illud effi-
 ci debeat. Sed ea quae in sacramētis aguntur, possunt diuersimodē agi: sicut ablutio aquae quae fit in ba-
 ptismo, potest ordinari ad abluionem & sanitatem corporalem, ad ludum & ad alia huiusmodi, &
 ad emundationem & sanitatem spiritualem: & ideo oportet quod ad sacramentalem effectum per in-
 tentionem abluentis determinetur. Et haec intentio exprimitur per verba quae in applicatione sacramē-
 torum dicuntur. Praeterea in omni actu humano siue libero est intentio agentis, cum omne agens agat
 propter finem suo modo. Insuper ex pluribus causis non sequitur vnus effectus, nisi illae causae aliquo
 modo vniantur: sed in sacramentis plures causae concurrunt, consequens est igitur aliquo modo vniri:
 quod nō potest fieri nisi in intentione debita. Hinc est quod non sufficit intentio exterior, quae est pro-
 latio verborum: sed requiritur interior: Sicut nec sufficit in matrimonio cōsensus exterior sine interiori,
 vt infra dicetur. Ad debitam autem intentionem non requiritur quod minister actualem habeat in-
 tentionem, siue cogitet & intendat in actu effectum sacramenti: sed sufficit quod habeat habitualem vel
 virtualem: puta cū sacerdos vadit ad baptizandum, vel celebrandum, intendat facere quod Ecclesia
 intendit. vnde si postea in exercitio cogitatio eius ad alia rapiatur, ex virtute primae intentionis perfici-
 tur sacramentū: quāuis studiosē curare debeat sacramenti minister, vt etiā actualē intentionē adhibeat:
 sed

A sed hoc non est totaliter positum in hominum potestate: quia saepe praeter intentionē, cū homovelle
 circa aliqua intēdere, distrahitur, & incipit alia cogitare, iuxta illud Psalm. Cor meum dereliquit me.
Ex praemissis apparet quod intentio habitualis sine virtuali non sufficit: quia cū administratio sa-
 cramentorum sit actus humanus, nō perficitur à dormiente & somniantē, qui tamen potest habere ha-
 bitualem intentionem. Nec obstat quod intentio ministri non possit esse nota: & sic nō potest homo habere
 certitudinem se recepisse sacramentum, ad quod tenetur de necessitate salutis. Quia minister agit in
 persona Ecclesiae, cuius est minister. In verbis autem quae proferuntur, exprimitur intētio Ecclesiae, quae
 sufficit ad perfectionem sacramenti, nisi exterius contrarium exprimat ex parte ministri vel recipien-
 tis, quantum ad satisfactionem praepcepti de sacramento suscipiendo, vel certitudinē coniecturalem fa-
 ciendam, quae quis potest absolute credere se suscepisse sacramentum, & adorare hostiam consecratam
 absque conditione, vt dictum est cū de fide ageretur. Debemus enim ambulare bona fide, quia quilibet
 debet praesumi bonus, nisi appareat de opposito. Vbi autem sacerdos ex malitia in baptismo vel in
 poenitentia falleret: Deus (qui facienti quod in se est, nō deficit in necessariis, nec alligauit virtutem suā
 sacramētis) sua infinita bonitate suppleret: quāuis regulariter character nō imprimatur nisi per sacra-
 mentum. Sed in tali casu si Deus suppleat principalem effectum qui est gratia, supplet etiā minus prin-
 cipalem, iuxta regulam Topicorum, Si id quod magis videtur inesse inest, & id quod minus. **N**otandum
 etiam quod duplex est intentio Ecclesiae: prima est quod materia & forma sacramenti applicetur:
B secunda, quod per illam applicationem conferatur gratia & alij effectus. Prima intentio recta sufficit in
 ministro, qui est instrumentum animatum: per eam enim se subiicit principali agenti: Sicut seruus qui
 ex praepcepto domini sui tradit aliquid alicui, habet voluntatem tradendi quod dominus iubet, licet non
 habeat intentionem transferendi dominium rei traditae: quia sufficit quod illa intentio sit in domino.
 Alia autem peruersitas intentionis ministri, scilicet propter vanam gloriam, aut alium malum finē, per-
 uertit opus intendentis: quia scilicet peccat: non tamen peruertit opus alterius, scilicet Christi & Eccle-
 siae. sicut seruus dando elemosynam mala intentione, non peruertit bonam intentionem domini. Nec
 obstat quod habetur in c. Spiritus sanctus. 1. q. 1. vbi narratur quod quidam episcopus Alexandriae vi-
 dit supra oram maris ludum puerorum, & Athanasium puerum more episcopi baptizantem alios se-
 cundum formam Ecclesiae: & fuit decisis quod non essent rebaptizandi. Quia inuentum est quod in-
 tendebat facere, quod Ecclesia facere consuevit: & praecipue quia solos cathecuminos baptizauit. Et ad
 ludum illum dicitur, quod Ludus dupliciter fieri potest: vno modo vt fiat sola delectationis causa per
 iocando & delectationem intēdendo, quod est de ratione ludi, seria fieri possunt. In ludo autem illorum
 puerorum erat aliquid serium: quia volebat ille Athanasius facere sicut episcopus, vt viderent quomo-
 do se haberent in suscipiendo baptismo in Ecclesia tempore debito. D. August. in lib. de vnico baptis-
 mo, dicit quod si esset dubium an torum ludicum vel mimice siue ioculariter ageretur, an esset bap-
 tizatus qui sic daretur, iudicium concordiae oratione & gemitibus à Deo esset implorandum.

Ver. 7.

De Bonitate & Fide ministri Sacramentorum.

Circa bonitatem & fidem ministri sacramentorum notandae sunt duae cōclusiones: prior est: **B**o-
 nitas, vel sanctitas, vel fides deficiens in ministro, non impedit efficaciam sacramenti: & sic non est
 absolute necessaria, modo seruet essentialia praedicta. Vnde in concilio Tridentino, sessione 5. de sacra-
 mentis. c. 12. Si quis dixerit ministrum in peccato mortali existentem (modo essentialia quae ad confi-
 ciendum vel conferendum sacramentum pertinent, serauerit) non conficere aut non conferre sacra-
 mentum: Anathema sit. D. August. super illud Ioan. 1. Super quem videris Spiritum, &c. dicit quod non
 nouerat Ioannes potestatem baptismi ipsum Dominum habiturum & sibi retenturum, sed ministeriū
 planē translaturum in bonos & malos. & idem contra Petulianum Donatistam dicit, Mementote in sa-
 cramentis Dei nil obesse mores malorum hominum. Ratio huius est: quia ministri Ecclesiae instrumen-
 taliter operantur in sacramentis. Et ideo eadem est ratio ministri & instrumenti, sed instrumentum non
 agit operationem instrumentalem secundum propriam formam aut virtutem, sed secundum virtutem
 eius à quo mouetur. Et ideo accidit instrumento, in quantum instrumentum est, quam formam vel virtu-
 tem habeat, praeter id quod exigitur ad rationem instrumenti, sicut quod corpus medici, quod est instru-
 mentum animae habetis artē, sit pulchrum vel deforme, sanum vel aegrum: & sicut non refert an fistula
 per quam aqua transit, sit argentea, plumbea, vel terrea: sic etiam non refert quantum ad operationem
 sacramentalem quā formā habeat minister, scilicet bonitatē vel malitiam. Nec ipsa sacramenta maculan-
 tur maculis ministrorum, sicut nec radij solares luto. Et sicut charitas pertinet ad propriam virtutem,
 sic & fides. Vnde sequitur quod ad perfectionem sacramentorum non requiritur charitas vel fides
 ministri. Et per consequens peccatores, infideles, haeretici, suspensi, excommunicati, degradati, sacra-
 menta verē conficiunt & conferunt, modo intendant facere quod Ecclesia intendit, & veram Ecclesiae for-
 mam seruent. Neque à talibus baptizati aut ordinati, sunt rebaptizandi aut reordinandi: quia potestas
 conferendi & administrandi ordines, ac etiam cōsecrandi Eucharistiam, pertinet ad spirituale characterē,
 qui indelebilis est, vt inferius dicetur. Et ideo per hoc quod aliquis ab Ecclesia suspenditur, excom-
 municatur, vel degradatur, non amittit potestatem conferendi sacramentum: sed solum licentiam ven-
 di hac potestate. Ideo sacramentum conficit & confert, sed peccat conficiendo & conferendo: similiter
 ille qui scienter suscipit ab eo, nisi propter extremam necessitatem excusetur. Vnde in concilio Triden-
 tino, sessione 5. titulo de sacramento baptismi. c. 4. dicitur: Si quis dixerit Baptismum, qui etiam datur ab

Eccle 10.
Leui. 21.
1. c. Ecclesi.
Hierar.

Dan. 4.

Psal. 49.

An recipies
et petes sa-
cramentum a
malo mini-
stro, commu-
nicet peccato
illius.

3 p. 9. 64.
Rom. 8.

3. p. 9. 62.
art. 5.

Eph. 2.

hæreticis. In nomine patris & filij & spiritus sancti, cum intentione faciendi quod Ecclesia facit, non esse verum baptismum. Anathema sit. Ideo in hoc non est sequendus D. Cyprianus, de quo D. August. dicit, Martyrem Cyprianum apud hæreticos vel schismaticos datum baptismum nolebat cognoscere. Tanta merita vsque ad triumphum martyrij secuta sunt, vt charitatis qua excellebat, luce obumbratio illa fugaretur: & si quid purgandum erat, passionis falce tolleretur. ¶ Secunda conclusio est, quod bonitas & fides ministri necessaria est necessitate præcepti, ad debitam sacramentorum administrationem: sic quod si minister sit in peccato mortali, & scienter ingerat se sacramentis absque poenitentia, peccat mortaliter: quia scriptum est Leuit. 19. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Debet enim minister conformari principali agenti, secundum illud, Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Vnde Leui. 21. dicitur, Homo de semine tuo per familias, qui habet maculam, non offeret panes Deo tuo, nec accedet ad ministerium eius. Ideo D. Dionys. dicit, Malis non est fas neque licitum tangere symbola, hoc est sacramentalia signa, & in Epistola ad Demophilum, vocat præsumptum, audacem, temerarium, ac inuerecundum. Licet enim omnis conuenientia aut conformitas non sit de necessitate præcepti, puta cum maiori deuotione: nec omnis indecentia causet peccatum mortale: indecentia tamen quæ pertinet ad irreuerentiam vel contaminationem sacramenti, causat peccatum mortale. Nec tamen propterea peccator ex officio obligatus administrare sacramenta, est perplexus simpliciter, quia potest poenitere: licet possit esse perplexus supposito quodam, scilicet quod velit manere in peccato. In articulo tamen necessitatis non peccaret baptizando in casu in quo posset laicus baptizare. Tunc enim non se exhiberet ministerium Ecclesie, sed subueniret necessitati patienti. Eadem ratione non peccat laicus peccator tangendo Eucharistiam ne cadat in lutum, vel leuando de terra. Et idem dicendum de sacerdote degradato baptizante, &c. secus si officinando & se exhibendo ministrum Ecclesie, ac etiam ministrando in aliis sacramentis, quæ non sunt necessitatis sicut baptismus. Nec obstat quod peccator sine offensa potest ministrare Deo in operibus charitatis, secundum illud Danie. 4. Consilium meum regi placeat: Peccata tua eleemosynis redime: quia alia opera charitatis non sunt in se aliqua consecratione sanctificata: & ideo qui se exhibet ministrum Deo in operibus charitatis & misericordie, si sit iustus, amplius iustificabitur: si vero sit peccator, per hæc ad sanctitatem disponetur. Sed sacramenta in seipsis habent quandam sanctificationem per mysticam consecrationem. Et ideo præxigitur in ministro & suscipiente sanctitas iustitie, vt congruat suo ministerio. ¶ Ex his apparet primo, quod contrahens matrimonium in peccato mortali, peccat, quia indignè immisceat se sacramento: Secundo quod existens in mortali, publicè prædicans, etiam peccat, tum propter scandalum, tum quia præsumit exercere actum qui requirit consecrationem ex institutione diuina: pertinet enim ad episcopum ex officio, & ideo quauis ex commissione non episcopus possit prædicare: tenetur tamen ad sanctitatem habendam. Vnde Psal. Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? &c. Eadem ratione sequitur quod sacerdos celebrando, diaconus & subdiaconus, imò & acolyti solemniter officinando in peccato mortali, peccat: quia indecenter se exhibent ministros. Secus videtur de cantoribus non solemniter officiantibus, & aliis fratribus & clericis cantantibus & laudantibus Deum in choro: quia actus laudandi & cantandi non est annexus alicui ordini, cum ad omnes pertineat. Quauis autem minister sacramentorum peccet in ministrando: non tamen sequitur quod recipiens scienter sacramentum ab eo, semper peccet, & communicet peccato illius, maxime cum recipit sacramenta necessitatis, vel ex præcepto habet recipere, & non est alius qui ministret: quia communicare peccato alterius est non vitare peccatum in alio, quando potest & tenetur, quia aliquando non potest: vt ille qui petit mutuum à sceleratore parato dare ad vsuram: talis petendo, nihil illicitum petit: & ideo non est causa peccati eius: potest tamen vti peccato illius ad utilitatem suam, vt supra dictum est. Sic in proposito, vbi parochus ex malitia vult perseuerare in peccato, parochianus non tenetur dimittere utilitatem sacramentorum: & ideo accedens & petens ab eo sacramentum, non suscipit ab eo vt talis persona, sed vt est minister Ecclesie. Et ideo quandiu ab Ecclesia toleratur, ille qui suscipit sacramentum ab eo, non communicat peccato eius: sed communicat Ecclesie, quæ eum tanquam ministrum exhibet. Si vero ab Ecclesia non toleraretur, vtpote quia est præcisus, vel excommunicatus, aut degradatus, peccaret ab eo recipiens & petens, & communicaret peccato ipsius.

Ver. 8. De Causa & Institutione Sacramentorum.

Causa principalis sacramentorum est Deus, cum interior effectus eorum sit iustificatio, quæ ad solum Deum pertinet, iuxta illud, Deus (scilicet est) qui iustificat. Christus vero secundum quod homo operatur ad interiores effectus meritorie & efficienter, ac etiam satisfactorie: quia humanitas Christi comparatur ad Deum tanquam instrumentum coniunctum. Et ideo oportet quod gratia sacramentalis, quæ est virtus salutifera, à diuinitate Christi per eius humanitatem deriuetur in sacramenta. Gratia enim sacramentalis ad duo ordinari videtur, videlicet ad tollendos defectus peccatorum præteritorum in quantum transeunt actu, & remanent reatu: & iterum ad perficiendam animam in his quæ pertinent ad cultum Dei secundum religionem Christianæ vitæ: sed Christus liberauit nos à peccatis per suam passionem non solum efficienter & meritorie, sed etiam satisfactorie: similiter etiam per suam passionem inchoauit ritum Christianæ religionis, offerens seipsum oblationem & hostiam Deo. Vnde sequitur quod sacramenta Ecclesie specialiter habent virtutem ex Passione Christi, cuius virtus copulatur & applicatur nobis per sacramenta: in cuius signum dicitur, quod de latere Christi pendentes in cruce fluxerunt sanguis & aqua: quorum vnum pertinet ad baptismum, scilicet aqua: & aliud ad Eucharistiam, scilicet sanguis. Et ideo dicunt communiter doctores, quod de latere Christi pendentes in cruce, fluxerunt sacramenta,

menta, quibus Ecclesia dicitur ædificata: quia omnia sacramenta habent efficaciam à passione Christi, cui fideles copulantur per sacramenta & fidem sacramentorum à passione Christi virtutem habentium, secundum illud, Quem proposuit propiciatorem per fidem & sanguinem ipsius. Et quia instrumentum con-iunctum diuinitati, habet quandam principalitatem & causalitatem respectu instrumentorum extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesie. Et ideo sicut Christus in quantum Deus habet potestatem autoritatis in sacramentis: ita in quantum homo habet potestatem ministerij principalis siue potestate excellentiæ. Potestas autem excellentiæ consistit in quatuor: Primo quod meritum passionis eius operatur in sacramento: cuius passionis virtus copulatur & applicatur nobis per fidem, quam in sacramentis protestamur per inuocationem nominis Christi. Secundo ad hanc potestatem pertinet, quod in nomine eius sacramenta sanctificantur & conferantur. Tertio quod ipse qui dedit virtutem sacramentis, possit instituire sacramenta. Quarto quod ipse qui habet potestatem excellentiæ, possit causare effectus sacramentorum sine exteriori sacramento, cum causa non pendeat ab effectu, sed potius è conuerso. ¶ Ex his patet quod omnia sacramenta sunt à Christo instituta. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. tit. de Sacramentis in generali, canone 1. dicitur: Si quis dixerit sacramenta nouæ legis à domino nostro Iesu Christo instituta non esse, Anathema sit. Et quauis non omnia tradita sint in sacris literis, habet tamen ea Ecclesia ex familiari Apostolorum traditione. Vnde Apostolus, Cætera cum venero disponam. Sed de singulis suo loco dicitur. Et quia Apostoli & eorum successores sunt ministri Dei, in quantum ad regimen Ecclesie constituta: atque collectæ per fidem & fidei sacramenta sunt deputati: ideo sicut non licet eis constituere aliam Ecclesiam: ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituire alia sacramenta.

Ver. 9. De Necessitate Sacramentorum.

Circa necessitatem sacramentorum notandæ sunt duæ conclusiones, quarum prima est: ¶ Sacramenta in statu naturæ integræ siue ante peccatum Adæ non erant necessaria neque conuenientia: quia non est opus valentibus medicus: Sed sacramenta sunt medicinæ quæ adhibentur contra vulnera peccati, quod non erat in statu naturæ integræ: homo enim tunc erat sanus, & habebat nobiliora dona ad conferuandam sanitatem, quam sint sacramenta quæ sunt corporalia: ipse enim habebat iustitiam originalem & virtutes infusas, quibus poterat præseruari à peccato, seruare sanitatem, & ordinari ad cultum Dei: Igitur. Ratio huius conclusionis accipi potest ex reatitudine status, de quo Eccl. 7. Hoc inueni quia fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis misceuit quæstionibus. Illa reatitudo consistebat in hoc quod superiora dominabant inferioribus, & nullo modo pendebant ex eis: quia sicut mens suberat Deo, ita menti (hoc est portioni superiori, intellectui, & voluntati) inferiores animæ vires. Sed contra hunc ordinem esset si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam supernaturalium, vel quantum ad gratiam per aliquid corporale, vt fit in sacramentis. Ideo homo in statu innocentie sacramentis non indigebat, non solum in quantum sacramenta ordinantur in remedium peccati, sed nec etiam in quantum ipsa ordinantur ad animæ perfectionem. Nec tunc matrimonium institutum erat in sacramentum, sed in naturæ officium. Ex consequenti tamen significabat aliquid futurum circa Christum & Ecclesiam, sicut & alia quæ in figura Christi præcesserunt: quæ non dicuntur sacramenta proprie, prout hic accipimus, licet bene communiter & largè accipiuntur sacramentum: propter quod Apostolus institutionem matrimonij & verba ipsius Adæ recitans, dixit: Sacramentum hoc magnum est, accipiendum sacramentum pro quocunque signo dato, siue ex propria institutione, siue consequenti. Et quauis sit eadem natura hominis post peccatum, quæ erat ante: non tamen erat idem status nec eadem politia. Nec obstat quod filij Adæ acquisissent scientiam à rebus: quia nõ acquisissent scientiam supernaturalium ab eis, cum fuissent creati in iustitia originali & gratia, cui dona scientiæ & intellectus ac sapientia sunt connexa, vt dictum est. ¶ Secunda conclusio est, Quod sacramenta post peccatum omni tempore fuerunt necessaria, non quidem absolute, quia non erat abbreviata manus domini, vt aliter saluare non posset, Esa. 59. sed necessitate conuenientiæ. Vnde D. Aug. 19. contra Faustum, In nullum nomen religionis seu verum seu falsum coadunari possunt homines, nisi aliquo signaculorum seu sacramentorum sensibilibus consortio colligentur: sed necessarium est ad æternam salutem homines adunari in vnum veræ religionis nomen: Igitur, &c. Ad huius roborationem triplex ratio adduci potest: Prima sumitur ex conditione hominis: quia proprium est naturæ destitutæ ex conditione sua, vt per corporalia & sensibilia deducatur in spiritualia, iuxta illud, Inuisibilia Dei, &c. Vnde Philosophus dicit quod omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Pertinet autem ad diuinam prouidentiam vt prouideat vnique rei secundum modum suæ naturæ, secundum illud, Disponit omnia suauiter. Secunda ratio sumitur ex statu hominis. Homo enim cum in honore esset, peccando subdidit se per effectum corporalibus rebus: sed sibi debet adhiberi medicinale remedium homini, vbi patitur morbum: ideo conueniens fuit quod Deus per corporalia signa hominibus spirituales medicinam adhiberet. Nam si spiritualia remedia nuda ei proponerentur, eius animus corporalibus deditus applicari non posset. Tertia ratio sumitur ex studio actionis humanæ, quæ præcipue circa corporalia versatur. Ne ergo esset homini durum si totaliter à corporalibus abstraheretur, posita sunt ei corporalia exercitia in sacramentis, in quibus salubriter exercetur ad vitanda superstitiosa exercitia, quæ consistunt in cultu demonum. Sic igitur per institutionem sacramentorum homo conuenienter secundum conditionem suæ naturæ eruditur & humiliatur, cognoscens se corporalibus subiectum, dum sibi per corporalia subuenitur, præseruatur etiam à noxiis actionibus per salubria exercitia sacramentorum. De sacramentorum necessitate ordinatum fuit in concilio Tridentino, Sessione 5. tit. de Sacramentis in generali, can. 4. Si quis dixerit Sacramenta nouæ legis non esse necessaria

Potestas excellentiæ in quibus consistit.

Omnia sacramenta sunt à Christo instituta. 1. Cor. 11. Apostoli sacramenta instituerunt non poterant.

3. p. 9. 61. Math. 9.

Eccle 7.

Sacramenta non fuissent in statu naturæ integræ.

Eph. 5.

Esa 59. Necessitas sacramentorum in statu naturæ corruptæ probatur.

Rom. 1. Sap. 8.

ad salutem, sed superflua, & sine eis aut eorum voto, per solam fidem homines à Deo gratiam adipisci iustificantem, cum omnia singulis necessaria non sint: Anathema sit. & c. 5. cauetur: Si quis dixerit hæc septem sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, Anathema sit. Nec obstat illud 1. Tim. 4. Corporalis exercitatio ad modicum utilis est: quia ibi loquitur Apostolus de exercitatione corporali ut corporalis est, & non de exercitatione sacramentorum, quæ est magis spiritualis quam corporalis. Nec obstat pariter quod hæretici obiciunt, ex eo quod dictum fuit Apostolo, Sufficit tibi gratia mea: quia gratia datur hominibus secundum modum eis conuenientem, ut dictum est. Et quanuis passio Christi sit sufficiens causa salutis, non tamen propterea sequitur quod sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem: quia operantur in virtute passionis Christi, quæ per ea hominibus applicatur, secundum illud Apostoli, Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus.

Rom. 6. Ex prædictis apparet quod nullus per solam fidem interiorem fuit saluatus absque aliqua protestatione exteriori per aliqua signa, quæ dicuntur sacramenta, nec etiam paruuli nati. De paruulis in veteri morentibus dictum est c. 15. s. 2. verfi. 3. Cum autem sacramenta propter conditionem humanæ naturæ fuerint necessaria, conueniens est quod secundum diuersitatem temporum, in quibus diuersæ erant hominum conditiones & dispositiones, alia & alia fuerint sacramenta: ab initio enim in lege naturæ erant voluntaria quantum ad specificationem, ut dictum est. Deinde tempore Moyfi in lege fuerunt determinata alia, quæ erant specificè instituta ad specificandum Christum venturum: & postmodum Christus instituit alia mysteriorum suæ passionis representatiua: Sacramenta enim ante aduentum Christi instituta significabant Christum venturum: & omnes quotquot salui facti sunt, in fide Christi venturi saluati sunt. Sacramenta verò à Christo instituta significant ipsum venisse, & quicumque post passionem Christi saluati sunt, in fide explicita vel implicita Christi nati & passi saluati sunt: Iudæi ante publicationem euangelij, D. Diony. dicit, quod status nouæ legis medius est inter statum veteris legis (cuius figuræ implentur in noua lege) & inter statum gloriæ, in quo omnis nuda & perfecta veritas manifestabitur. Et ideo nulla erunt tunc sacramenta. Nunc autem quandiu per speculum & in ænigmate cognoscimus, oportet nos per aliqua sensibilia signa in spiritualia deuenire, quod pertinet ad rationem sacramentorum. Nec propter hæc sequitur mutabilitatem esse in Deo, sed potius in nobis: sicut paterfamilias non dicitur habere mutabilem voluntatem, eo quod diuersa præcepta familiæ proponit pro temporum varietate seruanda: non enim eadem præcipit in hyeme & æstate. Sic est in Deo, & c.

Ver. 10.

De effectibus Sacramentorum.

Quodlibet sacramentum nouæ legis habet duplicem effectum. Vltimus & principalis est gratia: alius effectus est dispositiuus ad gratiam: & talis in baptismo, confirmatione, & ordine, dicitur Character, in aliis autem quatuor sacramentis dicitur Ornatus. Et sic in quolibet sacramento sunt tria. Aliquid quod est signum siue sacramentum tantum: & illud est compositum ex materia & forma, cum applicatione & intentione ministri. Aliud dicitur res sacramenti tantum, quæ non est sacramentum. Et hoc est gratia, quæ est significata & causata per sacramentum. Aliud quod dicitur sacramentum & res sacramenti: & huiusmodi est character vel ornatus, quæ sunt res siue effectus sacramenti. Sunt etiam sacramentum, quia significant gratiam gratum facientem. De his igitur per ordinem dicendum est.

Ver. 11.

De Gratia Sacramentali.

Prin cipalis effectus sacramentorum est gratia, quæ cum nil aliud sit quam quædam participata similitudo naturæ diuinæ, secundum illud, Magna nobis & preciosa promissa donauit, ut diuinæ simus confortes naturæ: manifestum est quod solus Deus potest esse causa agens principalis ipsius gratiæ: Sacramenta verò nouæ legis sunt causa instrumentalis: quia illud vocatur instrumentum, per quod aliquis operatur: sed Deus operatur per sacramenta, ut dicit Apostolus, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & c. Propter quod D. Aug. dicit: Hæc omnia (scilicet sacramenta) fiunt & transeunt: virtus tamen (scilicet Dei) quæ per ista operatur, iugiter manet: sic quod in ipsa applicatione sacramentorum nouæ legis est in ipsis sacramentis aliqua virtus instrumentalis à Deo impressa, quæ continet & causat etiam attrinctiuè ipsam gratiam iustificantem. Vnde D. Aug. Quæ tanta virtus aquæ, quæ corpus tangat & cor abluat: & idem in quodam sermone de Epiphania: Nec mirum quod aquam, hoc est corporalem substantiam, ad purgandam animam dicimus peruenire. Peruenit planè & penetrat vniuersæ conscientiæ latibula: virtus tamen Christi subtilior occultas vitæ causas ac secreta mentis subtili rore pertransit. Et Beda in homilia super illud Ioan. Venit Iesus à Galilæa in Iordanem, & c. dicit quod dominus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. & Hugo de S. Victore dicit, quod sacramentum ex sanctificatione inuisibilem gratiam continet. & in concilio Tridentino, Sessione 5. tit. de Sacramentis, can. 6. dicitur, Si quis dixerit sacramenta nouæ legis non continere gratiam, aut ipsam non ponentibus obicem, non cõferre, quasi signa tantum externa sint accepta per fidem gratiæ vel iustitiæ, & notæ quædam Christianæ professionis, quibus inter homines discernuntur fideles ab infidelibus: Anathema sit. & c. 7. Si quis dixerit per huiusmodi sacramenta non semper & in omnibus, quantum est ex parte Dei, & si ea ritè suscipiant, sed aliquando & aliquibus non conferri gratiam, Anathema sit. & c. 8. Si quis dixerit per ipsa nouæ legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere: Anathema sit. Gratia dicitur dupliciter esse in sacramentis: Vno modo sicut in signo, quia sacramentum est signum gratiæ: Alio modo sicut in causa: nõ quidem sicut in causa, in qua effectus est secundum similitudinem speciei, neque etiam secundum aliquam formam propriam & permanentem proportionatam ad talem effectum, ut in causis æquiuocis: sicut res genera-

1. Cor. 12.

Rom. 6.

Diuersa diuersis statibus congruit sacramenta.

5. c. Calest. Hierar. 1. Cor. 13.

3. p. q. 63. art. 6. ad 3.

ad Tit. 3. 19. contr. Faußum.

Super Ioan.

3. p. q. 62. art. 3. Gratia dupliciter dicitur esse in sacramentis.

Atæ dicuntur esse in sole, sed secundum quandam virtutem instrumentalem, quæ est fluens incompleta in esse naturæ. Nec est inconueniens quod causa instrumentalis si sit manifesta, sit signum & causa. Nec obstat quod spirituale non potest esse in corporalibus, neque contineri ab eis, cum omne quod recipitur, ad modum recipiendi recipiatur. Quia hoc verum est, quædo illud spirituale est completum & permanens. Secus, si per modum fluxus & transiens, quod reducit ad genus termini, qui est gratia, & sic ponitur in prædicamento qualitatis. Ponendo ergo quod sacramentum est causa instrumentalis gratiæ, ut probatum est: necesse est simul ponere quod in sacramento est quædam virtus instrumentalis ad inducendum instrumentalem effectum ad agens principale: instrumentum enim non operatur, nisi in quantum est motum à principali agente, quod per se operatur. & ideo virtus principalis agentis habet esse completum & permanens in natura: virtus autem instrumentalis habet esse transiens ex vno in aliud & incompletum: sicut & motus qui est actus imperfectus, ab agente in patiens. Et quanuis idem accidens numero perfectum & completum in diuersis subiectis esse non possit: potest tamen idem accidens incompletum & fluens esse in pluribus instrumentis secundum quod terminantur ad vnum effectum, prout sunt quodam ordine vnum: ut patet de tractu nauis à pluribus. Ideo eadè vis principalis agentis Dei per modum fluxus inuenitur in verbis & rebus ac ministro: prout ex illis perficitur vnum sacramentum. Licet enim accidens non transeat à subiecto in subiectum, transit tamè à causa principali per instrumentum aliquo modo sibi subiectum: non ut eodem modo sit in eis, sed in vnoquoque secundum propriam rationem. Si dicatur quod potentia infinita non potest etiam instrumentaliter comunicari creaturæ, & ad gratiam causandam requiratur potentia infinita: igitur non potest creaturæ comunicari etiam instrumentaliter, sicut nec creatio: Negatur consequentia, quia in creatione est distantia infinita ex parte vnius extremi, scilicet non entis. In gratia autem quæ proprie non creatur, cum non sit res per se subsistens, imò præsupponit subiectum, & in esse qualitatis secundum quod est finita, non habet repugnantiæ neque distantiam infinitam, quanuis in esse gratiæ siue acceptationis dicatur esse infinita, quia per eam homo acceptatur ad infinitum bonum: Sed virtus instrumentalis sacramentorum non se extendit hoc modo ad gratiam, sed solum attingit eam in esse qualitatis eo modo quo characterem, cum ea quæ sunt æqualiter in potentia actiua & passiuæ, æqualiter educantur siue per infusionem (ut virtutes infusæ) vel per generationem (ut formæ corporales) licet vna sit perfectior alia. Sed gratia & character sunt huiusmodi: quia neutrum est in potentia actiua creaturæ, nec in potentia materiæ, sed solum in potentia actiua Dei. Igitur possunt æqualiter à creatura instrumentaliter produci. Et ideo si sacramenta instrumentaliter attingant characterem, attingunt etiam gratiam. Et quanuis D. Tho. in 4. sequens Magistrum Sententiarum, dixerit quod sacramenta non attingunt gratiam gratum facientem, nisi dispositiuè & instrumentaliter, sed solum sacramentalem: in Summa tamen se corripit, prout circa ea quæ dixerat de circuncisione, dicit enim gratiam sacramentalem esse gratum facientem. Per has distinctiones, scilicet principaliter & instrumentaliter, virtutes propria vel principalis agentis, & per modum permanentis & completi, vel per modum fluxus & incompleti, & naturaliter vel supernaturaliter, soluuntur multa argumenta, præcipue de matrimonio, quod (secundum quosdam) contrahitur inter absentes ad mille leucas: quæ distantia videtur impedire à cõuentione instrumentalem respectu subiecti tam remoti: cum instrumentum non possit causare actionem instrumentalem, nisi exercendo naturalem: quod fieri naturaliter non potest in tanta distantia: Tamen supernaturaliter fieri potest, quando scilicet signum consensus notificatur siue per literas siue nutus siue per nuntium. Dominus tamen Caietanus in quodam opusculo dicit sacramentum matrimonij inter absentes & per procuratores contractum, non esse sacramentum: ideo in illo potest cadere dispensatio. & illius ratio est, quia in omni sacramento oportet actu esse rem sensibilem in recipiente, quod non est quando contrahitur inter absentes: imò stat quod habeat contrarium consensum siue sensum matrimonij. & si non exteriorem, tamen bene interiorem, à quo pendet contractus, & aliquando dormit: & sic non perficitur sacramentum, quod præsupponit consensum actu. Ad confirmationem prædictæ virtutis instrumentalis possunt adduci quatuor rationes: Prima, quia non minus potest corpus agens ut instrumentum diuinæ misericordiæ, quam ut instrumentum diuinæ iustitiæ: & aliquando Sed ignis inferni agit in animas, alligando eas ut instrumentum diuinæ iustitiæ. Igitur, & c. Secunda ratio, quia minus potest secundus Adam quam primus: sed primus potuit transfundere in posteros iustitiam originalem per aliquod corporale, scilicet per virtutem feminis: ergo etiam Christus per sacramenta, gratia. Tertia ratio, quia nisi esset virtus in sacramentis, & nisi sacramenta essent causa, sequeretur quod in forma sacramenti poenitentiae exprimeretur falsum, cum dicitur, Ego te absoluo: si nihil causaret, nõ deberet dicere, Ego te absoluo: sed, signum absolutionis pronuncio. Quarta ratio sumitur ex definitione sacramenti nouæ legis, & differentia sacramentorum nouæ & veteris legis, quæ talis est: Quia sacramenta nouæ legis efficiunt quod figurant: & non sunt solum signa, sed etiam causæ. Et sic in sacramentis nouæ legis causatur gratia ex opere operato, & per virtutem inhærentem illis, etiam dato quod minister applicans peccet, siue actus eius sit malus ex opere operantis. Sacramenta autem veteris legis non efficiunt quod figurant, neque in eis erat aliqua virtus instrumentalis, sed solum ex pacto & institutione diuina dabatur gratia suscipientibus illa sacramenta, & sic erant solum signa: Sicut ille qui affert denarium plumbeum, accipit centum libras ex regis ordinatione: non quod denarius ille aliquid operetur ad habendam prædictæ pecuniæ quantitatem: sed hoc operatur sola voluntas regis, cuius signum est denarius plumbeus præsentatus. Et quanuis malo ministro circuncidente & peccante daretur gratia, non ex opere operantis, sed ex opere operato: non tamen per virtutem inhærentem. Et sic gratia conferri ex opere operato, potest dupliciter intelligi. Vno modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina solum:

In sacramentis est virtus inherens fluens.

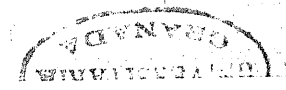
Idem accidens numero quod in pluribus esse possit.

Sacramenta attingunt gratiam.

Virtus instrumentalis esse in sacramentis probatur.

Differentia sacramentorum nouæ & veteris legis.

Gratia conferri ex opere operato quid.

Alio modo ex opere operato ex pacto & ordinatione diuina, & per virtutem inhærentem: & hoc solum conuenit sacramentis nouæ legis. Si dicatur, cum sacramenta veteris & nouæ legis sint ex institutione diuina, & vtraque habeant efficaciam ex fide passionis, quæ per fidem & sacramenta applicatur: videtur quod si sacramenta nouæ legis sint causa: sic etiam sacramenta veteris: cum non magis in scripturis habeatur de sacramentis nouæ legis quàm veteris. Ad hoc dicendum, quod in sacris literis (vt supra probatum est) habetur quod sacramenta nouæ legis, præcipue baptismus, accipiuntur vt instrumenta: & frustra assumerentur vt instrumenta, nisi ex assumptione & motione principalis agentis aliquid operarentur: hoc est enim de ratione instrumenti, sed non inuenitur in scripturis de sacramentis legis veteris, quod sacramenta illius legis fuerint data tanquam instrumenta, sed solum vt signa. Vnde Abraham accepit signum circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei. De huiusmodi efficacia sacramentorum nouæ legis concilium Tridentinum, Sessione 7. tit. de Sacramentis in generali. c. 2. sic determinauit: Si quis dixerit ea ipsa nouæ legis sacramenta à sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia cetero- nia sint alia, & alij ritus externi, Anathema sit. ¶ Gratia sacramentalis, hoc est per sacramenta causata, est essentialiter gratia gratum faciens: differunt tamen abinuicem, sicut anima sensitua & rationalis, quæ eminenter continet & complectitur animam sensitiuam, & addit aliquid supra essentiam eius, scilicet intellectum & voluntatem. Et i deo anima rationalis est sensitua causaliter & eminenter. Sic gratia sacramentalis eminenter continet quidquid gratia gratum faciens simpliciter dicta, quæ est gratia virtutum & donorum, hoc est à qua fluunt virtutes & dona: aliàs frustra conferrentur sacramenta habentibus gratiam gratum facientem: In operibus autem Dei nil est frustra. Ergo gratia sacramentalis aliquid addit. Sed ad sciendum quid gratia sacramentalis addat ad gratiam gratum facientem siue cõmuniter acceptã, & quam differentiam contrahentem habeat, reuocandum est ad memoriã quomodo gratia gratum faciens est vna qualitas existens in essentia animæ, perficiens ipsam immediatè & formaliter, & potentias mediare non formaliter, sed per effectus ab ea fluentes in ordine ad beatitudinem supernaturalem, ad quam anima gratificatur & fit accepta Deo. Et quomodo sicut ab essentia animæ fluunt potentia- nales: sic ab essentia gratiæ fluunt virtutes & dona, quæ sunt perfectiones potentiarum. Has perfectio- nes essentialiter importat gratia gratum faciens. Gratia verò sacramentalis etiam omnia hæc includit & importat, & aliquid vltra, scilicet quod ex ipsa fluant aliqui speciales effectus necessarii in vita Chri- stiana: sicut baptismus ordinatur ad quandam spiritualem regenerationem, quia homo totaliter mori- tur vitiis quantum ad culpam & pœnam: qui quidem effectus est aliquid speciale præter actus potentia- rum animæ & donorum ac virtutum in futurum. De mente igitur D. Thomæ est, quod gratia sacramen- talis duo addit supra gratiam communiter dictam: vnum est quo ad effectus speciales & necessarios in vita Christiana. Secundum est quo ad reliquias peccatorum præteritorum, quæ transeunt actu, & remanent reatu. Per virtutes quidem humanas sufficienter excluduntur vitia & peccata, quantum ad præ- sens & futurum, in quantum scilicet impeditur homo per virtutes & dona à peccando: sed non quan- tum ad reatum peccatorum præteritorum. Et vt clarius intelligatur, discurrendum est per singula sa- cramenta. Gratia sacramentalis baptismi quantum ad effectus speciales, aperit ianuam & dat auxilium, siue confortat vires & potentias animæ, præcipue voluntatem, ad ritè & rectè suscipiendum alia sacra- menta: & quo ad peccata præterita delet totum reatum pœnæ. Hoc non facit gratia gratum faciens, quæ habetur ex solo voto baptismi absque reali susceptione ipsius. In sacramento confirmationis gra- tia sacramentalis specialiter fortificat appetitum irascibilem, ad confitendum publicè, & ad agredi- endum pericula mortis, ac ad sustinendum tormenta. Et quo ad peccata præterita delet de reatu pec- catorum post baptismum commissorum, quod non facit gratia baptismalis, cuius virtus quo ad dele- tionem reatus non se extendit ad futura. In sacramento pœnitentiæ gratia sacramentalis specialiter iu- uat & fortificat voluntatem ad perseuerantiam in bono proposito, & quo ad peccata præterita delet de reatu secundum dispositionem sacramentum accipientis. Quod non facit sola cõtritiõ absque con- fessione & absolutione, in qua consistit gratia sacramenti. In sacramento Eucharistiæ gratia sacramen- talis causat aliquam spiritualem dulcedinem & fortificationem vitæ spiritualis. Et quo ad peccata præ- terita delet de reatu pœnæ secundum deuotionem sacramentum accipientis: quæ non fiunt ex sola vo- litione & desiderio accipiendi sacramentum. In sacramento ordinis gratia sacramentalis dat specialiter auxilium voluntati & aliis potentiis ad exercendum actus spirituales publicos in ordine ad cõmunita- tem Christianorum: delet etiam de reatu pœnæ, si inueniat, secundum deuotionem sacramentum acci- pientis. Hæc non consequitur habens desiderium sacramenti & non accipiens sacramentum. In sacra- mento extremæ vnctionis gratia sacramentalis dat specialem virtutem contra maximos insultus dæmo- num, qui contingunt in periculo mortis, quos non patiuntur adeo atrociter suscipientes sacramentum: & specialiter delet reliquias & reatum peccatorum. Et sic parat viam ad introitum regni, quem non ita propinquum habet, qui non suscipit sacramentum. Vnde D. Iaco. Et si in peccatis fuerit, dimitten- tur ei. In sacramento autem matrimonij datur speciale auxilium & confortatio contra cõcupiscentiam, & quod coniugem inuiolabili foedere per pium & castum amorem complectatur, ab immunditia alic- ni, secundum quem Christus dilexit Ecclesiam: delet etiam de reatu, secundum deuotionem suscipientis, vt dictum est de aliis. ¶ Ex præmissis apparet primò, quod gratia sacramentalis non est habitus distin- ctus à gratia gratum faciente: & quod in habente illam sacramentum adueniens perficit & auget illam quo ad effectus communes, qui sunt gratum facere, & perficere potentias virtutibus & donis, quæ or- dinantur ad diuersos actus: & vltra hæc habet speciales effectus in potentiis, qui sunt diuersæ medicinæ peccati, & participationes virtutis dominicæ passionis: Sed virtutes & dona habent nomen speciale, eo quod

Rom. 4.

3. p. q. 62. art. 2. Gratia sacramentalis & gratum faciens quò differant.

Gratia sa- cramenta- lis effectus superadditi ad gratiam gratum fa- cientem.

Iaco. 5.

Ephe. 5.

De Veri. q. 27. art. 5. ad 12.

A quod actus ad quos ordinantur, sunt manifesti. Vnde secundum nomen à gratia distinguuntur. Defe- ctus autem peccati, contra quos sacramenta instituuntur, sunt latentes. Et ideo gratiæ sacramentales pro- prium nomen non habent, sed nomine gratiæ nominantur. Et quia plures & diuersi sunt defectus, quibus per diuersa sacramenta subuenitur: ideo licet gratia sacramentalis & grati faciens sit vna & eadem gra- tiatamen diuersa sunt gratiæ sacramentales, secundum quod sunt diuersi effectus sacramentorum. Et sic gratia sacramentalis se habet ad gratiam gratum facientem siue communiter dictam, sicut superius pote- statum, vt dictum est: & sicut character episcopalis ad sacerdotalem, qui per ordinationem in episco- pum extenditur: sicut habitus scientiæ adueniente noua demonstratione alicuius conclusionis. Chara- cter autem quauis sit effectus sacramentorum, non tamen dicitur gratia sacramentalis, eo quod potest manere cum peccato mortali: quod non faciunt alij effectus sacramentorum, qui dicitur gratiæ sacra- mentales. Præterea character est indebilis (vt dictum est) non autem gratia gratum faciens, aut sa- cramentalis.

Ver. 12.

De Charactere.

Character secundum communem acceptionem importat & significat quandam consignationem si- que signū impressum in aliquo, per quod distinguitur ab aliis. Et cum signum possit tribus rebus imprimi, scilicet vestibus, corpori, & animæ: sequitur quod triplex est character, scilicet vestium, corpo- ris, & animæ: primus character est militum, qui affigitur eorum vestibus, vt differant & discernan- tur à militibus exercitus: vt crux alba Gallis, & rubea Hispanis. Secundus character imprimitur car- ni, aliquando in malum, vt cum falsarij & proditores ferro calido characterantur, vt cognoscantur, & alij caueant à similibus. Aliquando imprimitur seruis, vt discernantur à liberis, & cuius domini sint. Hoc modo dedit Deus olim populo circumcisionem corporalem, quam Apostolus vocat signa- culum. Per illum characterem distinguebatur populus electus Iudæorum ab aliis. Tertius character imprimitur animæ. De hoc Apostolus 2. Corinth. 1. Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pi- gnus spiritus in cordibus nostris. Hæc consignatio (de qua loquitur Apostolus) non corporalis, vt in antiqua lege per circumcisionem (vt notum est) sed est spiritualis in anima. Ex hoc enim loco inferunt doctores Theologi, quod sacramenta nouæ legis imprimunt characterem spiritualem in anima: Inui- sibilis enim Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cum enim vita hominis sit militia su- per terram (vt testatur Iob 7. cap.) & militia hæc non sit corporalis sed spiritualis: vnde Apostolus, In- duite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quia non est nobis colluctatio ad- uersus carnem & sanguinem, &c. & alibi, In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. Si deputatus ad militiam corporalem confi- gnatur aliquibus signis & characteribus corporalibus: Sic cum per sacramenta deputentur homines ad militiam spiritualem & ad cultum spiritualem Dei, consequens est vt insigniatur aliquo spiritali signo & characterem. Ex Apostolo autem manifestum est quod sumus signati, & non corporaliter, ergo spiri- tualiter in cordibus, hoc est in anima & non per aliud quàm per sacramenta, per quæ ad militiam & cul- tum (sicut dictum est) deputamur. Quæcunque autem ad aliquid certum deputantur, consueuerunt ad illud consignari, vt doctores floco, consules toga & caputio. Denarius etiam deputatus ad cõmun- tationem, insignitur certis characteribus aut imaginibus: & sic de aliis. Igitur. Nec est simile de sacra- mentis veteris legis: quia (vt dictum est) non habebant virtutem inhærentem: Ideo non requirebatur in il- lo populo character spiritalis, sed sufficebat corporalis: quia ad quædam corporalia deputabantur. Sa- cramenta autem nouæ legis habent in se virtutem, & per ea homines ad spiritalia deputantur. Ideo imprimunt characterem, qui habet rationem signi, in quantum per sensibilia imprimitur. Per hoc enim scitur aliquis insignitus characterem baptismali, quod est ablutus aqua sensibili. Nihilominus tamen cha- racter vel signaculum dici potest per quandam similitudinem. Omne enim quod figurat vel repræsen- tat aliquid, vel distinguit ab alio, si non sit sensibile, character, vel figura, aut signum dici potest, prout Christus ab Apostolo, figura vel character æternæ gloriæ dicitur. Et quia per tria duntaxat sacra- menta deputatur homo ad cultum diuinum: Igitur tria sola sacramenta imprimunt characterem, scilicet ba- ptismus, Confirmatio, Ordo. Per pœnitentiam enim, per quam homo liberatur à peccato, non depu- tatur ad aliquid pertinens ad cultum diuinum, sed restituitur in statum pristinum. Et idem dicendum est de Extrema Vnctione. Per matrimonium etiam non deputatur homo ad cultum diuinum. Pertinet au- tem aliquod sacramentum ad cultum diuinum tripliciter: Primò, per modum actionis: Secundò, per modum agentis: Tertio, per modum recipientis. Per modum quidem actionis pertinet ad diuinum cultum Eucharistia, in qua principaliter consideratur diuinus cultus, in quantum est Ecclesiæ sacrifi- cium. Et per hoc sacramentum non imprimitur homini character: quia per vsum aut receptionem hu- ius sacramenti non deputatur homo ad aliquid vltèrius agendum vel recipiendum in sacramentis, cum Eucharistia sit finis & consummatio sacramentorum, vt D. Dionysius dicit 4. cap. Eccle. Hierarchiæ, Continet enim in seipso Christum, in quo non erat character, sed tota sacerdotij plenitudo. Sed quo ad agentes in sacramentis pertinet sacramentum ordinis: quia per hoc sacramentum deputantur homi- nes ad tradendum aliis sacramenta. Quo ad recipientes pertinet sacramentum Baptismi: quia per illud recipit homo potestatem recipiendi alia Ecclesiæ sacramenta. Ideo Baptismus dicitur esse ianua sacra- mentorum. Ad idem etiam ordinatur quodam modo Confirmatio, per quam datur homini spiritalis potestas ad aliquas actiones sacras, præter illas ad quas datur ei potestas in sacramento Baptismi. Nam homo in

Gratiæ sa- cramentales diuersæ.

Character non dicitur gratia sa- cramentalis.

3. p. q. 63. Characteris acceptio & diuisio.

Heb. 4.

Rom. 1. Iob. 7.

Ephe. 2. 2. Cor. 10.

Que depu- tantur ad ali- quid consi- gnantur.

Heb. 2

Que sacra- mēta impri- mant cha- racterem.

Baptismus ianua sacra- mentorum.

baptismo accipit potestatem ad ea quæ pertinent ad propriam salutem, prout secundum seipsum vivit. Sed in confirmatione accipit potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes fidei: sicut patet exemplo Apostolorum, qui priusquam plenitudinem Spiritus sancti accepissent, erant baptizati, in coenaculo perseverantes in oratione: postmodum vero egressi non verebantur publice fidem fateri, etiam coram inimicis fidei Christianæ. Et ideo hæc tria sola sacramenta imprimunt characterem: quia per hæc homo sanctificatur cum quadam consecratione, qua deputatur ad diuinum cultum: sicut etiam res inanimata sanctificari dicuntur, in quantum diuino cultui deputantur. & ob eam causam non reiterantur, cum character sit indelebilis. de his canonistæ in c. quod quidam 1. quæst. 1. & in c. licitè. 3. 2. quæst. 7.

Ver. 13.

De Characteris Quidditate & Essentia.

3. p. q. 63. art. 3. Character sacramentalis quid.

Character sacramentalis est distinctio à characterè æterno animæ rationali impressus, secundum imaginem consignans trinitatem creatam trinitati creati & recreanti, & distinguens à non figuratis secundum statum fidei. Character æternus est Christus, secundum illud Heb. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura (sive character) substantiæ eius. Ex quo patet quod character sacramentalis attribuitur est Christo tanquam causæ. Ad cuius euidentiam sciendum est quod sicut supra dictum est, quod character est signaculum quoddam quo aliquid insignitur, vt ordinatum in aliquem finem: homo autem fidelis ad duo deputatur: Primo quidem & principaliter ad fruitionem gloriæ: & ad hoc insignitur signaculo gratiæ, iuxta illud, Signa Thau super frontes virorum gementium. Et illud, Nolite nocere terræ & mari neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Secundo deputatur quisque fidelis ad recipiendum vel tradendum aliis ea quæ pertinent ad cultum Dei: & ad hoc proprie deputatur character sacramentalis. Totus autem religionis Christianæ cultus deriuatur à sacerdotio Christi. Et ideo character sacramentalis specialiter dicitur character Christi, cuius sacerdotio configurantur fideles, secundum sacramentales characteres: qui quidem nil aliud sunt, quam quædam participationes sacerdotij Christi ab ipso deriuatæ, per quas Christo configurantur. Et quia character est res respectu sacramenti exterioris, & signum respectu vltimi effectus: ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui: vno modo secundum rationem sacramenti. & hoc modo est signum inuisibilis gratiæ, quæ in sacramento confertur: Alio modo secundum propriam characteris rationem: & hoc modo est signum configuratum alicui principali, apud quem residet autoritas eius, ad quod quis deputatur. Sicut milites qui deputantur ad pugnam, insigniuntur signo ducis, per quod quodam modo configurantur sive conformantur ei, portantes signum quod dux elegit. Non quod oporteat ducem illo characterè insignitum esse: sed quod habeat autoritatem & potestatem eligendi signum, per quod accipientes efficiuntur sui milites, & deputantur ad pugnam, & per quod discernuntur à militibus aduersis. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum Christianum, cuius author est Christus, accipiunt characterem, per quem Christo configurantur, & sunt participes sacerdotij eius. Et propter hoc Christo non conuenit habere characterem, sed plenam sacerdotij potestatem. Per characterem etiam distinguuntur Christi fideles à seruis diaboli, vel in ordine ad vitam æternam, vel in ordine ad cultum præsentis & militantis Ecclesiæ. Quorum primum fit per charitatem & gratiam: secundum fit per characterem sacramentalem. Vnde & character bestiarum per oppositum intelligi potest, vt scilicet sit peccatum mortale, vel obstinata malitia, qua aliqui deputantur ad pœnam æternam, vel est professio illiciti cultus.

Eccle. 9. Apoc. 7.

Character sacramentalis dicitur specialiter Christi.

Christo non conuenit habere characterem.

Ver. 4.

De subiecto Characteris.

Character non est potentia naturalis.

Character ordinetur ad ea quæ sunt cultus diuini, qui quidem est quædam protestatio fidei per exteriora signa: consequens est quod character sit in potentia animæ, in qua est fides, & sic subiectum sit in intellectu. Ex quo sequitur quod character non est potentia naturalis, cum non omnes illum habeant, neque fidem Christi protestentur: sed est quædam spiritualis potestas ab extrinseco adueniens, quæ perficit intellectum, non quo ad actum elicatum, sed ad hoc quod operatio quam intellectus dirigit, quæ fit per voluntatem, supposito actu intellectus, sortitur effectum, quo ad remissionem culpæ, & infusionem gratiæ, & deputationem cultus diuini. Et sic character proprie est potestas recipiendi vel conferendi sacramentum, cuius receptio vel collatio immediatè recipitur à potentia organica: non tamen est in ea, quia talis exterior receptio vel collatio debet regi & dirigi ab intentione, vt scilicet intellectus illustratus per fidem, dirigat intentionem ad conferendum vel suscipiendum sacramentum. Non quod character eliciat intentionem: quia ille qui non habet characterem, potest illam habere: sed quia intentio per characterem habet virtutem, quam non habet sine characterè. Ideo character facit quod directio & imperium habeat effectum. & sic character non est habitus, cum non eliciat actum: & præterea quia character potest se habere ad bene vel malè: nam quidam aliquando bene vtuntur, & aliquando malè, quod de habitibus elicitiuè fieri non potest. Character etiam non est actus sive passio animæ: quia actus animæ (quem Philosophus 2. Ethic. vocat passionem) transit & non semper manet. Character vero est indelebilis, vt D. Augu. dicit in 2. contra Parmenianum. vbi dicit: Non enim minus habent sacramenta Christiana, quam corporalis nota militiæ: sed character militaris non repetitur, sed agnitus approbatur in eo qui veniam meretur ab imperatore post culpam commissam: ergo nec character sacramentalis deleri potest, maxime cum non habeat contrarium, & sit in subiecto incorruptibili, & cætera. Præterea character est participatio sacerdotij Christi. Sacerdotium autem Christi est æternum, secundum illud Plalm. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Merchisedech. Sed causa æterna potest producere effectum æternum, maxime in illis rebus quæ sunt in fieri: vnde sequitur quod omnis consecratio

Character non est habitus.

Character est indelebilis.

A consecratio quæ fit per sacerdotium Christi, est perpetua, re consecrata manente: quod etiam patet in rebus inanimatis. Nam consecratio Ecclesiæ vel altaris manet, nisi destruat. Cum igitur anima sit subiectum characteris secundum intellectum partem, quæ est incorruptibilis: Igitur. Nec obstat quod gratia quæ est nobilior corpore, sit delebilis: quia gratia est in anima, sicut quædam forma habens esse completum in ea, & habens contrarium. Character autem est in anima, sicut quædam virtus instrumentalis. Et cum forma completa sit in subiecto secundum dispositionem subiecti, & anima sit mutabilis secundum liberum arbitrium, quandiu est in statu viæ: consequens est quod gratia insit animæ mutabiliter. Sed virtus instrumentalis est sicut principium actuum, & ideo recipitur in instrumento, secundum conditionem principalis agentis, scilicet Christi, cuius sacerdotium est æternum: & ideo character indelebiliter insit animæ, non propter sui perfectionem, sed propter perfectionem sacerdotij Christi, à quo deriuatur character, sicut quædam virtus instrumentalis. Ideo D. Augu. vbi supra ait: Nec ipsos apostatas videmus carere baptisate, quibus per penitentiam non restituitur. Ideo amitti non posse iudicatur ratione characteris indelebilis, qui manet in beatis & damnatis: licet post hanc vitam non remaneat exterior sacramentorum cultus: remanet tamen finis illius. Ideo manet in bonis ad eorum gloriam, & in malis ad eorum ignominiam.

Ver. 15.

De effectu Characteris.

B Character habet disponere hominem ad gratiam sacramentalem, secluso obice & fictione, quæ si talis sit quod tollat essentiam sacramenti, impedit infusionem non solum gratiæ, sed etiam characteris: vt in illo qui vult recipere ablutionem, sed non vult recipere baptismum: tunc sacramentum baptismi nil causat. & idem dicendum de aliis sacramentis. Si verò sit distractus, & peccat venialiter, aut mortaliter, dum tamen intendat recipere quod Ecclesia tradere intendit, tunc recipit characterem: & recedente fictione, per virtutem characteris causatur in eo gratia sacramentalis. Similiter si dormienti conferatur sacramentum. De his in c. maiores. S. item queritur, de Baptismo. Ex cuius cap. determinatione apparet quod positio characteris non est noua, neque inutilis positio theologorum, quia ex D. Paulo (vt dictum est) originem trahit, licet non sub tali nomine: & valet ad determinandum an baptismus debeat iterari. Illa enim sacramenta quæ conferunt characterem, non iterantur: quia remoto impedimento & recedente fictione peccati, per penitentiam virtute characteris causatur gratia sacramentalis: Gratia verò sacramentalis penitentiarum quæ perditur per peccatum, non recuperatur nisi per reiterationem sacramenti penitentiarum, licet gratia gratum faciens per solam contritionem recuperetur. Ex præmissis sufficienter apparet quomodo differat character à gratia, in quatuor: Primo, quia gratia est forma absoluta & completa: Character verò est forma incompleta, & notat respectum, cum sit potestas recipiendi vel administrandi sacramenta. Secundo, quia gratia est delebilis, & character indelebilis. Tertio, quia gratia non stat cum peccato mortali, sicut character. Quarto, quia gratia subieciatur in essentia animæ, & character in intellectu. Si dicatur quod dispositio debet poni in eodem subiecto, in quo forma ad quam disponit: dicendum quod verum est de dispositione proxima & vniuoca: secus de æquiuoca & remota, prout character, qui disponit essentiam animæ, mediante intellectu.

Ver. 16.

De Ornatu Sacramentorum.

C Via D. Thomas (vt recitatum est) dicit quod in omni sacramento sunt tria, scilicet sacramentum tantum, res tantum, & res & sacramentum simul. Res & sacramentum simul in sacramento baptismi, confirmationis, & ordinis, est character: ideo inuestigandum est quid sit in aliis quatuor sacramentis, quid dicatur res & sacramentum simul. Thomistæ communiter vocant illam entitatem, ornatum: & dicunt esse dispositionem ad gratiam. D. Tho. tamen non vtitur hoc vocabulo, Ornatum. Et quo ad sacramentum penitentiarum, querit an penitentia interior sit res & sacramentum simul. Resolutio eius est quod interior actus virtutis penitentiarum secundum se consideratus, pertinet ad iustitiam causa confessionis, quæ est actus exterior penitentiarum pendens ab interiori, & materia sacramenti penitentiarum non est sacramentum nec res sacramenti, cum præcedat & præsupponatur ad sacramentum: si verò interior penitentia consideretur, secundum quod sacramenti penitentiarum (quod consistit in confessione & absolutione) cadit super ipsam actum interiorem continuatum: tunc id quod est sacramentum tantum, scilicet confessio & absolutio, cum intentione ministri, causat in illo actu interiore quandam instrumentalem virtutem, quæ est dispositio ad gratiam sacramentalem: quæ quidem dispositio est effectus sacramenti, & sic est res. Est etiam signum gratiæ sacramentalis, cum instrumentaliter producat illam si non sit, vt in attrito: in contrito verò (vt dictum est) extendit gratiam gratum facientem ad effectus sacramentalis. Et eodem modo proportionabiliter dicendum est in aliis sacramentis non causantibus characterem, excepto sacramento Eucharistiæ. In sacramento enim extremæ vnctionis si actus interior, quo quis vult remissionem recipere peccatorum & alios effectus eiusdem sacramenti, consideratur vt supra ipsum continuatum cadit sacramentum exterius, cum intentione ministri, causatur in illo actu virtus instrumentalis, quæ est dispositio ad gratiam: & dicitur Ornatum res & sacramentum simul. Et idem dicendum est in matrimonio super actum continuatum, quo quis consentit & vult exprimere consensum, & recipere sacramentum matrimonij. In sacramento verò Eucharistiæ corpus Christi verum, est effectus, & sic res sacramenti: Est etiã signum & causa gratiæ: sed non potest dici ornatum vel dispositio gratiæ vniuocè, sicut in aliis sacramentis: verum tamen in vsu sacramenti super actum interiorem, quo quis vult suscipere Eucharistiæ sacramentum, causat in voluntate illum ornatum sive virtutem instrumentalem, quæ est dispositio ad gratiam. Inter ornatum & characterem duplex est differentia: Prima, quia character est in intellectu, & ornatum in voluntate: Secunda, quia character est indelebilis, &

Characteris officia.

Exordium characteris.

Differentia characteris & gratiæ.

In 4. sent. dist. 22. q. 2.

Duplex differentia inter characterem & ornatum.

manet absque gratia, & cum gratia: Ornatus autem deleri potest, & aduenire gratia desinit esse, secundum Capreolum. ¶ Difficultas tamen est non modica an necesse sit ponere hunc ornatum siue rem & sacramentum simul in omni sacramento: Cum ad infusionem gratiae in eo qui conuertit se in finem honestum, in primo instanti vsus rationis non requiratur dispositio formalis supernaturalis in essentia animae, nec etiam in potentis: sequitur quod nec in sacramentis, aliis esset processus in infinitum. Aliqui dicunt quod ex diuina clementia, quae vult eodem modo providere fragilitati hominum in sacramentis, quae non imprimunt characterem, sicut in illis quae imprimunt, datur haec dispositio ornatus, propter mentis euagationem, vt cessante fictione & euagatione causetur gratia. Et ad rationem potest dici quod superior forma, praerogit maiorem dispositionem. ideo sicut gratia gratum faciens praerogit praedictam conuersionem, vel votum siue propositum suscipiendi aliquod sacramentum: ita gratia sacramentalis (quae est perfectior & altioris gradus forma, & plures effectus habens) requirit perfectionem dispositionem, quae dicitur ornatus: quae tamen dispositio non est vniuoca, neque proxima, sed remota: quae mediante voluntate (sicut character mediante intellectu) disponit essentiam animae, eo quod haec duae potentiae immediate fluunt ab ipsa essentia animae, & in ea subiectiuntur. Et ideo illis dispositis essentia animae videtur esse sufficienter disposita.

Ver.17. De Numero Sacramentorum.

Septem & non plura neque pauciora esse nouae legis sacramenta constat ex determinatione Ecclesiae in concilio Tridentino, Sessione quinta, titu. de Sacramentis, can. primo, vbi dicitur: Si quis dixerit sacramenta nouae legis non fuisse omnia à domino nostro Iesu Christo instituta, aut esse plura aut pauciora quam septem, videlicet Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium: aut etiam quodlibet horum septem non esse verè aut propriè sacramentum: Anathema sit. Horum autem sacramentorum numerus sumi potest ex ordinatione ipsorum: Ordinantur enim Ecclesiae sacramenta ad duo, scilicet ad perficiendum hominem in his quae pertinent ad cultum Dei secundum regimen Christianae & spiritualis vitae: & etiam in remedium contra peccatum. Vtroque autem modo conuenienter ponuntur septem sacramenta, vt abundè prosequitur D. Thomas. Hac autem sacramenta non sunt inter se paria, nec in dignitate, nec in effectu. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. titu. de Sacramentis, can. 3. habetur: Si quis dixerit haec septem sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius: Anathema sit. Eucharistia enim, simpliciter & absolute loquendo, est potissimum. Primo quia in eo Christus substantialiter continetur, in aliis autem illa virtus instrumentalis à Christo deriuata: Semper autem id quod est per essentiam, est potius eo quod est per participationem. Secundo quia omnia alia ad hoc sicut ad finem videntur ordinari, & in Eucharistia consummari: Aliorum autem sacramentorum comparatio adinuicem potest esse multiplex: nam via necessitatis Baptismus est potissimum sacramentorum, cum sit ianua, deinde pœnitentia, & demum Eucharistia. Alia autem sacramenta non sunt necessitatis alicui particulari personae: sic quod sine illis non possit saluari. Nec sacramentum Pœnitentiae aut Eucharistiae (vbi deest facultas) est necessarium, nisi in voto. In via autem perfectionis sacramentum Ordinis medio modo se habet, deinde sacramentum Confirmationis: Sacramentum verò Pœnitentiae & Extremae vnctionis sunt inferioris gradus, & Vnctio comparatur ad pœnitentiam, sicut Confirmatio ad baptismum: ita quod Pœnitentia est maioris necessitatis, & Extrema vnctio est maioris perfectionis.

S. I. De Sacramento Baptismi.

Baptismus Græca vox est, & significat tinctionem vel lotionem, iuxta illud, Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit eius lauatio? Aliquando significat lotionem externarum rerum: Iudaei & Pharisei à foro venientes, nisi baptizentur non comedunt: & habent alia baptismata calicum, & vrsorum, & eramentorum. Transfertur etiam ad calicem passionis & mortis dominicæ. Vnde Christus, Potestis baptismum quo ego baptizor baptizari? hoc est sanguinem fundere, & iudicium mortis sufferre. Et alibi, Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor? & aliquando accipitur pro lotionem actiua, vt cum dicitur, Baptismus Ioannis de caelo erat, an ex hominibus? aliquando pro passiuua, vt dictum est de baptismatibus Phariseorum. Hic autem accipimus pro ablutione passiuua à Christo ordinata, quae dicitur Lauacrum regenerationis. Et sic accipiendo baptismum, secundum Magistrum Sententiarum, Baptismus est ablutio corporis sub praescripta forma verborum. Haec definitio est de Baptismo, vt est sacramentum tantum. Damascenus quantum ad id quod est interius, dicit: Baptismus est regeneratio, & sigillum, & custodia, & illuminatio: vbi posuit duo pertinentia ad characterem, scilicet sigillum & custodiam, in quantum ipse character qui sigillum dicitur, quantum est de se, custodit animam in bono. Pœnitentiam duo pertinentia ad rem sacramenti, scilicet regenerationem: quia per baptismum homo inchoat viam iustitiae, & illuminationem quae pertinet specialiter ad fidem, per quam homo spirituales vitam inchoatiue accipit, iuxta illud, Iustus ex fide viuit: Baptismus enim est quaedam fidei prorestatio: ideo dicitur sacramentum fidei. D. Dionysius definit baptismum per ordinem ad alia sacramenta, dicens, Baptismus est quoddam principium sanctissimorum mandatorum sacrae actionis, ad eorum susceptiuam opportunitatem formans nostros animales habitus: vnde dicitur ianua sacramentorum: sic quod non licet ante baptismum alia sacramenta suscipere: & si attentetur, nil accipitur de effectu illorum. Vnde sequitur quod matrimonium inter non baptizatos non est sacramentum, sed solum naturae officium. Et iterum definiens in ordine ad caelestem gloriam, quae est vltimus finis sacramentorum: subdit, & super caelestis quietis educationem anagogem nostrum indeficiens. Et iterum quantum ad principium

3. p. q. 65. art. 1.

Potissimum sacramentorum Eucharistia. Sacramentorum in dignitate ordo.

3. p. q. 66. Eccl. 34. Mar. 7. Marc. 10. Luc. 11.

ad Titum 3. Baptismi plures definitiones.

Abac. 2. 2. c. Eccl. Hierar.

principium spiritualis vitae per hoc quod statuit sacrae & diuinissimae nostrae regenerationis traditio. Hugo de S. Victore definit materialiter & causaliter, cum dicit: Baptismus est aqua diluendis criminibus sanctificata per verbum Dei. Nota tamen quod quando D. Augustinus dicit, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, non est intelligendum de ipso elemento quod fiat sacramentum, sed in homine, cum adhibetur elementum per modum ablutionis, fit & applicatur sacramentum.

Ver.1. De institutione Baptismi.

CVM sacramenta habeant ex sui institutione quod conferant gratiam: tunc videtur aliquod sacramentum institui, quando accipit virtutem producendi suum effectum. Hanc autem virtutem accipit baptismus, cum Christus fuit baptizatus, vt D. Augustinus in sermone de Epiphania dicit: Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnium peccata abluuntur aqua. Et idem cum Beda, Christus tactu suae mundissimae carnis vim regenerationis contulit aquis. Virtus Christi est deriuata ad omnem aquam, non propter continuitatem loci, sed propter similitudinem speciei, quae de Saluatoris baptismate processit: benedictio, tanquam fluminis spiritualis omnium gurgitum tractus, omniumque fontium venas impleuit. Et ideo discipuli Ioannis post baptismum Christi dixerunt Ioanni, Rabbi, qui tecum erat trans Iordanem, cui testimonium perhibuisti, etiam baptizat, & omnes veniunt ad eum. & Ioan. 4. dicitur quod Christus non baptizabat, sed discipuli eius baptizabant: quod non fecissent, nisi post baptismum Ioannis fuissent edocti. Et tunc currebat simul lex cum euangelio, & baptismus habebat efficaciam à passione Christi acceptata in primo instanti suae conceptionis, siue à merito illius acceptationis: & sic per baptismum configurabantur passioni futurae. Et quia legalia non debebant cessare ante passionem & resurrectionem: ideo praecipuum baptismi non fuit datum vsque post resurrectionem, quando iam cessauerunt figuralia. Tunc fuit dictum, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Quod autem dictum fuit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, magis videtur respicere ad futurum tempus, quam ad praesens.

Ver.2. De Materia Baptismi.

Materia sacramenti baptismi est aqua simplex siue elementaris, iuxta illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. titu. de Sacramento Baptismi, ca. 2. dicitur: Si quis dixerit aquam veram & naturalem non esse de necessitate baptismi, atque adeo illa verba domini nostri Iesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit: Anathema sit. Nec obstat quod dicebat D. Ioanes Baptista, Ego quidem baptizo vos in pœnitentiam: Qui autem post me venturus est, fortior me est: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Quia per ignem (secundum D. Hieronymum) potest intelligi Spiritus sanctus, qui supra discipulos in igneis linguis apparuit. Et sic intelligebat de confirmatione: vel (secundum D. Chrysostomum) per ignem intelligitur tribulatio: quia tribulatio peccata purgat, & concupiscentiam diminuit: vel (vt Hilarius dicit) quia baptizatis Spiritu sancto reliquum est consummari in die iudicij. Et quis ex latere Christi exierit miraculose aqua & sanguis: non tamen propterea sanguis est materia sacramenti baptismi, nisi vbi deest aqua: vt in martyribus, qui baptizantur in suo sanguine propter Christum. Sanguis enim exiuit in remedium, & aqua ad abluendum: ideo sanguis competit sacramento Eucharistiae, & aqua sacramento baptismi: quae tamen habet virtutem abluendam peccatorum ex virtute sanguinis Christi. Vnde Apoca. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. ¶ Ex praemissis sequitur quod baptismus non perficitur, si quis abluatur vino aut alio liquore, aut aqua taliter transmutata, vt soluat species naturalis: vt in aqua rosacea, vel alia distillata. Si verò non soluat species aquae, vt in aqua decoctionis carniū vel aliorum, potest fieri baptismus: nisi forte sit facta tanta resolutio corporum lixatorum, quod plus liquoris habeat de aliena substantia, quam de aqua: quod ex spissitudine percipi potest. Si tamen ex liquore sic spissato exprimat aqua subtilis: sic potest in ea fieri baptismus, sicut in aqua quae exprimitur ex luto: licet in luto baptismus fieri non possit. In lisciuo verò & aquis balneorum sulphureorum potest fieri baptismus, quia tales aquae non incorporantur per artem vel naturam, sed solum alterationem quadam recipiunt. In aqua verò rosacea est liquor aquae resolutus. vnde in ea non potest fieri baptismus. Et eadem ratio neque in aquis alchimicis, neque in vino. Nec est eadem ratio de aquis pluuiialibus: quia illae generantur ex maiori parte ex sublimatione vaporum resolutorum ex aquis niuium, in quibus minimum est ibi de liquore mixtorum, qui tamen per huiusmodi sublimationem virtute nature quae est fortior, resoluuntur in veram aquam, quod ars facere non potest. Vnde aqua pluuialis nullam qualitatem retinet alicuius corporis mixti, quod de aqua rosacea & aliis distillatis dici non potest. Notandum tamen quod benedictio quae adhibetur aquae, non est de necessitate baptismi, sed pertinet ad quandam solennitatem, per quam excitatur deuotio fidelium, & impeditur astutia daemone, ne impediatur sacramentum vel eius applicationem.

Ver.3. De forma Sacramenti Baptismi.

Christus Matth. vlt. expressit formam baptismi, dicens: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, &c. In his verbis exprimitur causa principalis, quae est sancta Trinitas: & instrumentalis, quae est minister: actio autem attribuitur principali agenti, qui est Christus. Ideo Ioannis primo, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum: hic est qui baptizat: attribuitur etiam instrumento animato. Vnde dictum est, baptizantes, scilicet vos.

Latini & Græci uterque dicunt, Ego te baptizo, &c. Græci autem attribuunt actum baptismi ministris, ad euitandum antiquorum errorem, qui virtutē baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes: Ego sum Pauli, & ego Cephæ. & ideo dicunt, Baptizetur seruus Christi in nomine patris, &c. Et quia exprimitur actus exercitus per ministrum cum inuocatione sanctæ Trinitatis, verum apud omnes perficitur sacramentum. Quod autem in forma Latinorum additur (Ego) non est de essentia formæ, sed ponitur ad maiorem expressionem intentionis. Nec obstat quod Apostoli baptizabant in nomine domini Iesu Christi, quia Apostoli in primitiua Ecclesia ex speciali reuelatione Christi & Spiritus sancti hoc faciebant: ut nomen Christi, quod erat odiosum Iudæis & Gentibus, honorabile redderetur, per hoc quod ad eius inuocationē Spiritus sanctus dabatur in baptismo. Nec tamen tunc totaliter omittebatur forma à Christo data, secundum D. Ambrosium: quia in nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Et ideo seruabatur forma data à Christo, saltem integritate intelligibili. Non liceret tamen hodie sic baptizare: quia illa dispensatio sublata est. Vnde Pelagius papa scribens Gaudentio episcopo, dicit: Si hi qui in locis tuæ dilectionis commorari dicuntur, se solum in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cuiuscumque dubitatione ambiguo eos ad fidem catholicam venientes, in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis. De his in c. multi, & c. hi verò, de consecra. dist. 4.

Ver. 4. De Applicatione sacramenti Baptismi.

VNO aut plures non possunt vnum baptizare: quia actus multiplicatur secundum multiplicationem agentium, si perfectè ab vnoquoque agatur. Et sic si conuenirent duo, quorum vnus esset mutus, & non posset proferre verba, & alius carens manibus, qui non posset exercere actum absolutionis, non possent ambo simul baptizare, vno dicente verba, & alio exercente actum. Potest tamen vnus, si necessitas adsit, plures simul baptizare, vt legitur factum tempore Apostolorum, quia nullus eorum recipit nisi vnum baptismum. Sed tunc oportet dicere, Ego baptizo vos. Nec erit mutatio formæ, quia vos nil aliud est quàm te & te. Quod autem dicitur nos, non est idem dicere quod ego & ego: sed ego & tu. & sic iam mutatur forma. Sed quid si vterque diceret, Ego te baptizo, & immergeret vel aspergeret cum intentione baptizandi: dicitur quod qui prior verba proferret, conferret sacramentum, & alius puniendus esset tanquam rebaptizator. Si autem omnino simul verba proferrent & aspergerent, essent puniendi de inordinato modo baptizandi: vterque tamen quantum est in se baptizaret: nec traderet aliud & aliud sacramentum, sed Christus qui est vnus interius baptizans, vnum sacramentum per vtrumque conferret. Nec obstat quod plures possunt eandem hostiam consecrare: quia Christus non legitur simul baptizasse cum Apostolis, quando inuinxit eis officium baptizandi: sed bene legitur quod Apostoli Christo cœnante cœcœnauerunt. Sed de his amplius cum de ministro sacramenti Eucharistiæ agatur. Similiter etiam mutaretur forma, si diceretur: Ego baptizo me. Ideo nullus potest seipsum baptizare, propter quod & Christus à Ioanne voluit baptizari, vt habetur in c. debitum, extra de baptismo & eius effectu. Et quauis communis vsus baptizandi sit per trinam immersionem in aquam: potest tamen fieri baptismus per modum asperisionis, vel etiam effusionis, secundum illud: Effundâ super vos aquam mundam. Maximè hoc fieri potest propter necessitatem, vt patet in Act. Apostolorum, vbi dicitur quod crediderunt & baptizati sunt vna die tria milia. Vnde D. Gregorius scribens Leandro episcopo, & habetur in Decreto in c. de trina, de consecratione, dist. 4. Reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter vel semel immergere, quoniam & in tribus immersionibus personarum Trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. & propter errorem Donatistarum in concilio Toletano institutum fuit quod fieret vna sola immersio vel effusio. Quandoque etiam potest esse penuria aquæ, vel debilitas ministri, vel periculum baptizantis, quia infirmus est: ideo immersio non est de necessitate. sed de congruitate, eo quod expressius representatur figura sepulture Christi. In aliis tamen modis baptizandi etiam representatur figura sepulture Christi aliquo modo: nam quocumque modo fiat ablutio, aliqua pars corporis supponitur aquæ: sicut corpus Christi fuit sub terra positum. Si totum corpus propter aliquam causam non possit aqua perfundi: caput (quod est principalis pars corporis, & in eo manifestatur principium vitæ animalis) perfundi debet. si caput non possit, alia pars.

Ver. 5. De reiteratione Baptismi.

Baptismus nullo modo debet reiterari. & si reiteretur, non prodest, imò nocet. Hoc expressè notat Apostolus dum ait, Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma: vnus Deus. & Heb. 6. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerunt etiam donum cælestis, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, scilicet per baptismum, vt dicit D. Chryso. & Damascenus, & D. Aug. contra Petilianum. Et ratio D. Pauli est, quia baptismus representat mortem & sepulturam Christi. Cœsepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: sed Christus semel mortuus est & sepultus: ergo qui bis baptizatur, representat Christum bis mortuum: quod constat esse falsum. Christus enim (vt idem Apostolus dicit) resurgens à mortuis, iam non moritur. Vnde Damascenus dicit quod illi qui rebaptizantur, iterum crucifigunt Christum. Propter quod Apostolus contra quosdam bis baptizari volentes, dicit: Rursus crucifigentes filium Dei in semetipsis. Secunda ratio potest esse eo quod baptismus est quædam spiritualis regeneratio, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit, &c. Sed vnus nō est nisi vna generatio naturalis: ergo nec nisi vna spiritualis regeneratio. Præterea baptismus primò & principaliter datur contra peccatum originale: sed peccatum originale non iteratur: igitur nec baptismus. Hæc doctrina catholica intelligitur, quando certum est de aliquo quod sit baptizatus, & quod legitimum sacramentum baptismi susceperit: quia si esset dubium probabile, debet baptizari sub his verbis: Si es baptizatus,

3 p. q. 66. Vnus à pluribus baptizari non potest, licet bene plures ab vno. Act. 2. et 3. Plures eandem hostiam consecrare possunt. Nullus seipsum baptizare potest. Ezech. 36. Act. 2. et 3. Sufficit vna immersio. Eph. 4. Ii. 4. Rom. 6. Heb. 6. Quid agendum cum dubitatur de baptismo

E F

A baptizatus, non te baptizo: sed si nondum es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris, &c. vt habetur in c. de quibus, extra de baptismo. & c. 1. eodem tit. dicitur, quod si quis omiserit, Ego te baptizo, licet ter in aquam immerferit, dicens, In nomine patris & filij & Spiritus sancti, non est baptizatus. Item si non exprimat tres personæ Trinitatis, vel si ponitur aliquid vitians, puta si baptizetur quis baptismo Arrianorum, Ego te baptizo in nomine patris maioris, & in nomine filij minoris, talis non est baptizatus, sed baptizandus: nec reiteratur baptismus, cum primum non fuit verum baptismus.

Ver. 6. De Baptismi Necessitate.

Omni rationali creaturæ baptismus ad vitam æternam consequendam est necessarius. vnde Ioan. 3. 3. p. q. 68. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. & in concilio Tridentino, sess. 5. can. 3. decretum fuit, Si quis dixerit baptismum liberum, & non necessarium ad salutem, Anathema sit. Nec propter hoc arctatur via salutis, quia nunquam potuerit homines saluari, nisi per Christum, & nisi fuerint membra Christi. Quia non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sed ante aduentum Christi homines incorporabantur Christo per circucisionem vel alia sacramenta: & sacramentum baptismi quod Christus ordinauit, est longè maioris facilitatis, quàm fuerint alia sacramenta ante aduentum ipsius: igitur per baptismum non arctatur via salutis. Et licet aliquando non possit, vel propter defectum aquæ vel ministri, obtineri in actu, potest tamen in voto seu desiderio haberi: quod sufficit adultis, vbi facultas deest: & sic non est obligatus ad impossibile. Si autem paruulus qui vsum arbitrij non habet, non baptizetur, non peccat, imò nec adulus, nisi ex contemptu, vbi præceptum de baptismo esset sufficienter publicatum: & si damnatur, hoc erit propter peccatum originale vel alia peccata. De infulari verò, ad quem non peruenit baptismi notitia, secundum fundamenta D. Thomæ dicendum, quod si in primo instati vsus rationis conuertat se in finem honestum, Deus infundit gratiam, & remittitur peccatum originale. Et si perseueret in gratia, & non apponat impedimentum peccati mortalis: Deus qui non deficit in necessariis, illuminabit eum ante mortem interius vel exterius, nec patietur eum mori absque sacramento baptismi: vel si faciat, supplebit effectum sacramenti: non enim alligauit virtutem suam sacramentis: quia cum talis ex illa conuersione consecutus sit gratiam, si perseueret, non priuabitur illa sine culpa: & iam videtur habere baptismum quodam modo in voto: licet cōfusus propter ignorantiam inuincibilem. Notandum tamen quod solennitates ab Ecclesia institutæ, non sunt de necessitate, sed congruitate baptismi, ad representandos aliquos effectus sacramenti, quos congruum est scire: vt quod fiat exorcismus, qui verbo & exufflatione peragitur, vt spūs immundus à baptizando expellatur, & vt per purum sacerdotis ministerium Spiritu sancto cedat fugiens malignus. Nō enim (vt D. Aug. ait) Natura exorcizatur aut exufflatur, sed ille sub quo sunt qui in peccato nascuntur, adiuratur vt expellatur ab eis potestas inimica, quæ decipit hominem, ne post hæc contēdat eos subuere. & hic ritus est antiquissimus, vt patet ex D. Hiero. Chryso. August. Tertuliano, & Celestino papa. Deinde fit signum crucis in fronte, ad significandum quod baptizandus nomen dat crucifixo, in quo confidat, & quem confiteri nō vereatur. Deinde super oculos, vt intelligamus baptizandos præparari ad videndum claritatem Dei. Deinde super nares, vt sentiat & percipiat suauitatem odoris Christi. Deinde in ore, vt confiteatur illum, quia ore confessio fit ad salutem. Ponitur etiam sal consecratum in os, vt per sal typicum, hoc est Dei sapientiam conditus, iniquitatis foetore carere significetur, & non à veribus peccatorum contaminetur & putrefiat. Deinde illinitur sputum naribus & auribus, exemplo Christi qui prius cæci nati sanans oculos liniuit, & mutum & surdum sanans, sputo linguam, aurem, & oculos, dixit: Epheta, quod est adaperire, vt significetur id fieri in baptizando per saluam typicam, hoc est per diuinam sapientiam, vt soluatur vinculum linguæ, & laudet Deum, aperianturque alij sensus ad spūalia capefcēda in sensibilibus. Inūgitur autem oleo in pectore & scapulis, quasi Athleta Dei, vt D. Ambro. dicit, vel (vt dicit Innocentius tertius in decretali vnica. 5. per frontis chrismationem, extra de sacra vnctione) vt Spiritum sanctum accipiat, errorem ac ignorantiam abiiciat, & fidem rectam suscipiat, quia iustus ex fide uiuit. Inter scapulas autem inungitur, vt Spūs sancti gratiam in duat, exuat negligentiam & torporem, & bonam operationem exerceat, vt per fidei sacramentum sit munditia cogitationum in mente & pectore, ac fortitudo laborum in scapulis. Post baptismum verò (vt Rabanus dicit) signatur in cerebro à presbytero, chrismate, sequente simul & oratione, vt regni Christi particeps fiat, & vt Christianus possit vocari: vel, vt D. Ambro. ait, vnguentum super caput effunditur, quia sapientis sensus super caput eius, vt sit paratus reddere rationem fidei omni petenti. Vestis autem candida traditur baptizato, non quidem ea ratione quod non liceat ei aliis vestibus uti, sed in signum gloriose resurrectionis, ad quam per baptismum homines regenerantur, & ad significandam puritatem vitæ, quam post baptismum debent obseruare, secundum illud Ro. 6. In nouitate vitæ ambulemus. Candela accensa etiam datur, ad denotandum quod lumen fidei quod habet in mente, debet relucere in opere. Hi ritus etsi non sint de necessitate sacramenti, sunt tamen (vbi fieri potest) de necessitate seruandi: sic quod peccat sacerdos, non seruando. Vnde in concilio Tridentino, sess. 5. tit. de sacramentis, can. 13. dicitur: Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesie catholice ritus, in solenni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut cōtemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcūque Ecclesiarum pastorem mutari posse, Anathema sit.

Ver. 7. De Sacramenti Baptismi Dilatione.

Quo ad baptismi dilationem distinguendum est: quia vel baptizandi sunt adulti, vel paruuli. Et quia adultis potest subueniri per votum seu desiderium baptismi, ideo non statim sacramentum ba-

Act. 4. Baptismus in voto sufficit adultis. De infulari. Solennitates baptismi quæ repræsentent. Signū crucis in fronte. In li. de Sa. Vestis candida. C iij

ptifmi eis conferendum est: sed expectandum est vsque ad certum & determinatum tempus, infra quod debet esse catechumini siue discipulus, & debet edoceri de his quæ sunt fidei, triplici ratione. Primo propter cautelam Ecclesiæ, ne decipiatur conferens statim sacramentum fictè accedentibus, secundum illud 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt. quæ quidè probatio sumitur de accedentibus ad baptismum, dum per aliquod temporis spacium eorū fides & mores examinentur. Secundo, quia hoc est necessarium ad utilitatē eorum: egent enim aliquo tēporis interuallo ad hoc quod plenè instruantur de fide, & exercitentur in his quæ pertinent ad Christianā fidē. Tertio ad quandā reuerentiam sacramenti, dum in solēnitatibus præcipuis, puta Paschæ & Penthecostes, homines ad baptismum admittuntur. Hæc tamen dilatio est prætermittenda in duobus casibus: Primo, quādo illi qui sunt baptizandi, apparent sufficienter instructi in fide, & ad baptismum idonei: sicut D. Philippus statim baptizauit Eunuchum Candacis reginæ, & D. Petrus Cornelium, & eos qui cum eo erant. Secundo, propter infirmitatem & periculum mortis. Vnde Leo papa dicit, Hi qui necessitate mortis, ægritudinis, obfessionis, naufragij vrgentur, omni tempore baptizari debent. Si aliqui tamen ex Cathecuminis, qui desiderium baptismi habent, in morte præueniantur, articulo necessitatis sacramentum excludente, dum expectant tempus ab Ecclesia statutum, saluantur. Peccarent tamen, si vltra tempus ab Ecclesia statutum differrent accipere. vnde Sap. Ne tardes conuerti ad Dominum, & non differas de die in diem, nisi ex causa necessaria, & de licentia prælatorum Ecclesiæ: licet etiā hoc peccatum cū aliis deleri possit per succedentē contritionem, quæ cū desiderio baptismi supplet effectum eius, vt dictum est. |

Ver.8. De Baptismo Paruulorum.

Paruuli in materno vtero totaliter existentes, non possunt baptizari, vt D. August. ait: Nemo enim renascitur, nisi nascatur: sed baptismus est quædam spiritualis regeneratio: igitur. & ratio est, quia ablutio corporis est de necessitate baptismi: & talis non potest fieri pueris totaliter in materno vtero existentibus. Et sic per baptismum matris non baptizatur paruulus in vtero eius existens, propter distinctionem suppositorum, quæ procedit à forma siue anima, quæ est distincta: licet corpus sit aliquo modo vnum propter colligationem corporalem. Non est tamen expectanda totalis egressio pueri ex vtero, si mors imminet. Tunc enim si caput, in quo fundantur omnes sensus, primò egrediatur, debet baptizari, periculo imminente. Nec est ipse rebaptizandus, si eum postea perfectè nasci contigerit. Si verò caput primò non egrediatur, sed alia pars, idem faciendum est, sicut de capite. Notandum etiam quod vbi mater esset infirma, & derelicta à medicis, & in agonia: non debet quis etiam de consensu eius, eam occidere seu aperire ad baptizandum puerum: quia non sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Nec per hoc quod non possunt pueri baptizari in vtero, nec aliter saluari, sequitur quod lex noua sit grauior veteri, vt dictum est supra. ¶ Natis autem paruulis Christianorum non est differendum eis baptismum, quia non expectatur in eis maior instructio, aut plenior conuersio. Cùm ergo sæpe illis imminet mortis periculum, nec aliter quàm per baptismum eis subueniri possit, non debet baptismum differri. Nec obstat quod Neoterici Anabaptistæ allegant Christum dixisse Apostolis, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti: ex quo inferunt quod sunt prius docendi, & per consequens expectandum est donec ad annos discretionis peruenerint: Quia dictum Christi refertur ad gentes doctrinæ fidei capaces. Et hoc modo intelligendum est de adultis illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur: cū paruuli ante vsum rationis non possint credere. Christus enim in lege noua, quæ est perfectior veteri, dedit omnibus etiam paruulis salutis remedium. Si igitur in lege naturæ & Moyfi poterant per sacramenta, vel voluntaria, vel determinata, paruuli saluari, quare non in lege noua, & Christi? Si per circumcisionem paruuli ante vsum rationis inferebantur synagogæ, & baptismus succedat circumcisioni, & sit ea perfectior: quare non inferetur per baptismum Ecclesiæ & Christo, qui abiciitibus illos Apostolis dixit, Sinite paruulos venire ad me: talium enim est regnum cælorum: Christus enim nõ venit perdere, sed saluare quod perierat. Si Adam potuit inficere, & de facto infecit paruulos, qui ab eo per vitiatam originem descenderunt, absque eorum actuali voluntate: à fortiori Christus paruulos ante vsum rationis per baptismum sibi incorporatos, absque eorum actuali voluntate regenerauit, & saluos fecit. vnde Apost. Si vnus delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis accipientes, in vitam regnabunt per vnum Iesum Christum. Vbi enim abundauit delictum, superabundauit & gratia. Omnes sancti doctores hoc asseuerant, & inter eos D. Hieronymus in epistola ad Athletam: idem D. Ambrosius in lib. de Vocatio. Gentium, & D. August. in lib. 1. de Remissio. Peccatorum, & lib. 4. contra Donatistas allegat ritum vniuersalis Ecclesiæ, qui semper fuit obseruatus: vnde concludit quod nõ nisi autoritate Apostolica traditum rectissime creditur. Et D. Dion. dicit, Diuinis nostris ducibus (hoc est Apostolis) ad mentem venit & visum est suscipere infantes, secundum istum sanctum modum, quod parentes pueri traderent ipsum cuidam docto in diuinis pædagogo, & reliquum ipse puer ageret sicut sub diuino patre & saluationis sanctæ susceptore. Hoc etiam fuit decisum per multa concilia, scilicet in concilio Milleuirano, & in 3. concilio Tolletano, & Grego. Magnus ad Consulta August. Anglorum episcopi, & recitatur in decreto 1. c. si mulier. 5. distin. Puer eadem die qua natus est potest baptizari. ¶ Nec interrogandi sunt cùm ad vsum rationis peruenerint, an placeat eis quod baptizati fuerint: potuerunt enim parentes & Ecclesia, etiam eis inuitis, causam eorum facere meliorem: Fœlix enim necessitas, quæ ad meliora compellit. Vnde in concilio Tridentino, sessione 3. decreto primo, can. 3. dicitur, Si quis negat ipsum Christi meritum, & baptismi sacramentum secundum formam Ecclesiæ collatum, tam adultis

3. p. 9. 68. ar. 11. In epist. ad Darda. Quid de paruulis in matritate periclitantibus. Rom. 3. c. 15. §. 2. ver. 2. Math. vi. Mar. 6. Rom. 5. In epist. ad Athletam. In 7. Eccl. Hierar.

E F

Aris quàm paruulis applicari: Anathema sit. & sessione 5. titu. de Sacramento Baptismi, c. 14. dicitur, Siquis dixerit paruulos baptizatos, cùm adoleuerint interrogandos esse, an ratum habere velint quod patrum eorum nomine dum baptizarentur polliciti sunt: & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianam vitam cogendos: nisi quod ab eucharistia aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: Anathema sit. & c. 13. Si quis dixerit paruulos eo quod actum credendi non habeant, suscepto baptismum inter fideles computandos non esse: ac propterea cùm ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum baptismum, quàm eos sine actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ: Anathema sit. & c. 12. dicitur, Si quis dixerit neminem esse baptizandum, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est: Anathema sit, an autem paruuli infidelium inuitis parentibus sint baptizandi, dictum est supra c. 10. §. 5. ver. 5.

Ver.9. De Requisitis in suscipiente Baptisma.

In paruulis baptizandis, cùm non sint capaces rationis, ex parte ipsorum nihil requiritur: sed sufficit quod baptizans intendat facere quod Ecclesia facit. Tunc enim sacramentum operatur in fide Ecclesiæ. & idem dicendum est de furiosis & amentibus, qui nunquam habuerunt vsum rationis, nec habent dilucida interualla. Amentes autem qui ex sana mente quam prius habuerunt, inciderunt in amentiam, iudicandi sunt secundum voluntatem quam habebant dum sanæ mentis erant. & ideo si tunc apparuit in eis voluntas suscipiendi sacramentum baptismi, debet eis exhiberi in amentia, etiā si tunc contradicant. Si verò nulla voluntas suscipiendi baptismum in eis apparuit dum sanæ mentis essent, non sunt baptizandi. Amentes autem & furiosi qui habent dilucida interualla, si tempore interualli habeant voluntatem suscipiendi baptismum, debent baptizari, ac etiam in amentia si sit periculum mortis: aliàs melius esset expectare interuallum sanæ mentis. Si autem in tempore interualli non apparuerit voluntas siue desiderium baptismi, non sunt baptizandi. Quidam autem sunt qui dicuntur fatui, qui non sunt omnino sanæ mentis: tamen intantum ratione vtuntur, quod possint cogitare de salute, & intelligere quodam modo sacramenti virtutem. de talibus idem est iudicium, sicut de his qui sanæ mentis sunt. Dormientes autem adulti non sunt baptizandi, nisi imminet periculum mortis, & prius ante dormitionem apparuerit voluntas suscipiendi baptismum, sicut de amentibus dictum est. Narrat D. Aug. in 4. Confess. de amico suo qui baptizatus est nesciens, propter periculum mortis. Adulti autem sanæ mentis vigilantes, ad hoc quod suscipiant rem sacramenti, hoc est gratiam, necessariò requiritur quod habeant scientiam: primò rectam fidem, saltem in communi, vt scilicet credat quod Ecclesia credit: Quia sicut dicitur Ro. 3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi. vnde Christus dicebat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Inde est quod Ecclesia, quæ nil frustra agit, in sacramentis interrogat baptizandos de articulis fidei: & per hoc, sacramentum baptismi dicitur sacramentum fidei. Secundo requiritur quod eum vitæ præteritæ poeniteat, & quod moriatur peccato, & velit in nouitate vitæ ambulare. vnde D. Aug. in lib. de Poenitentia dicit, quod nullus suo arbitrio voluntatis constitutus potest nouam vitam inchoare, nisi eum veteris vitæ poeniteat. Ideo Ro. 6. An ignoratis fratres quod quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tertio requiritur quod habeat intentionem suscipiendi baptismum, sicut Christus instituit & Ecclesia tradidit. vnde D. Aug. in lib. de Charitate, Nemo ex aqua & Spiritu sancto renascitur, nisi volens. Ex quo apparet quod inuitus non baptizatur, licet ei sacramentum applicetur. vnde secundum Ecclesiæ ritum baptizandi profitentur se petere ab Ecclesia baptismum: per quod profitentur suam intentionem de susceptione. Ideo veniens ad baptismum interrogatur, Quid petis? ipse respondet, vel alius (scilicet leuans) pro eo, Baptismum. Iterum interrogatur, Vis baptizari? respondet, Volo: aliàs non baptizaretur. Si autem baptizandum non poeniteret de peccatis, vel actu complaceret in peccato, dum tamen haberet alia duo requisita, peccaret quidem mortaliter, se ingerendo sacramento: tamen quia per sacramentum imprimitur character, qui recedente fictione, & adueniente poenitentia operatur, delentur omnia peccata & per ipsum causatur instrumentaliter gratia sacramentalis, per quam totaliter deletur reatus poenitentiarum omnium peccatorum. Quia baptismus ordinatur non solū contra peccatum originale, sed etiā contra peccata actualia, quæ per liberam voluntatem causantur: ex consequenti tamen, quia primò & per se contra originale. Si autem deest recta fides in communi, & intentio recipiendi sacramentum (vt dictum est) esset rebaptizandus, ac etiam si esset dubium, sub forma tamen conditionali superius expressa. Cùm ergo per baptismum aliquis incorporatur morti Christi, quæ fuit sufficienter satisfactoria pro peccatis nostris, & non solū nostris, sed etiam totius mundi: Ideo ei qui baptizatur, non est in baptismum aliqua poenitentia iniungenda pro quibuscunque peccatis: hoc enim esset facere iniuriam passioni & morti Christi. Restituere tamen malè ablata à proximis, & satisfacere de iniuriis illatis, est iniungendum, sicut & cessare à peccando: Quia non restituere, & non satisfacere læso cùm fieri potest, est lædere & peccare, vt dictum est. Non tamen est iniungendum quod pro peccatis præteritis aliquam poenam siue opera poenalia sustineat. Baptizati enim sunt excitandi ad iustitiā, non per opera poenalia, sed per opera facilia: vt quasi quodam lacte facilioris exercitij promoueantur ad perfectiora, vt ait Glo. super illud Psal. Sicut ablatatus à matre sua. vnde & Dominus discipulos suos de nouo conuersos, à ieiunio excusauit. Et hoc dicebat D. Petrus: Sicut modò geniti infantes, lac cõcupiscite, vt in eo crescatis in salutem. & 1. Cor. 3. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, & non escam: Nõdum enim poteratis. Ideo D. Ambro. super illud Ro. 10. Sine poenitentia sunt dona Dei & vocatio, dicit: Gratia Dei in baptismum nõ

3. p. 9. 68. ar. 12. Quando amentibus baptismum prodest. Fatui sunt baptizandi: Dormientes adulti non sunt baptizandi. Requisita in baptismo. Mar. vi. Sacramentum baptismi dicitur fidei. Fictus recipit characterem. Baptismus ordinatur contra originale & actualia peccata. 1. Ioan. 2. Baptismus omnem reatum delet. Math. 9. 1. Pet. 2.

Baptizandi non debent sacramenta licet cōfiteri

requirit gemitū neque planctū, vel etiam opus aliquod, sed solā fidem, & cōmnia gratis cōdonat. Et quia exterior confessio peccatorum debet esse cum planctu & gemitu, vt D. Aug. dicit in lib. de Pœnitētia: sequitur quod non est necessaria, loquendo de confessione exteriori & sacramentali, triplici ratione: Prima, quia sacramentum baptismi est ianua omnium sacramentorum: ideo nullum aliud potest prius conferri. Secunda, quia confessio exterior quæ fit sacerdoti, ordinatur ad hoc quod sacerdos absoluat confitentem à peccatis, & liget ad opera satisfactoria: quod fieri non debet, vt dictum est. Tertia, quia ipsa particularis confessio homini facta, est pœnosa propter verecundiam: baptizando verò nulla pœna est imponenda, vt dictū est: ideo, &c. Sufficit enim generalis, quam faciunt, cū secundum ritū Ecclesiæ abrenunciant satanæ & omnibus pompis eius. Et hoc modo dicit Glo. quod in baptismo Ioannis exemplū datur baptizandis confitēdi peccata in generali, renunciando satanæ, & promittendo meliora. Si qui tamen baptizandi ex deuotione confiteri vellent, eorum confessio esset audienda, nō ad hoc quod eis absolutio daretur, & satisfactio imponeretur: sed ad hoc quod contra peccata cōsuetā eis aliqua spiritalis vitæ informatio traderetur. Nec obstat quod dicitur quod baptizabantur multi à Ioanne, confitentes peccata sua: Quia in baptismo Ioannis non remittebantur peccata: Erat enim baptismus pœnitentiæ, disponens ad remissionem peccatorum: ideo conuenienter confitebantur peccata, vt secundū quantitatem & qualitatē peccatorum eis pœnitentiā determinaretur. Sed baptismus Christi absque exteriori pœnitentiā remittit peccata, vt D. Ambro. ait: ideo est perfectior, & sic non est similis ratio. Confessio tamen interior peccatorum, quæ est actus virtutis pœnitentiæ, quæ fit Deo, requiritur ad baptismū, saltem ad obtinendum vltimum effectum, vt scilicet homo peccata sua recogitans, de eis doleat: quia, vt dictum est, nemo potest inchoare nouam vitam, nisi cum præteritæ vitæ pœnitentiā: sicut nec Christus resurgere potuit, antequam moreretur.

Matth. 3.

Confessio interior requiritur in peccatore baptizando.

Ver. 10. De Ministro Sacramenti Baptismi.

3 p. q. 67. ar. 2.

Minister bapt. ex officio.

Matth. vlt.

Act. 6.

1. Cor. 1.

Ioan. 4.

Ad Clementianū.

3 p. q. 67. ar. 3. ad 3.

Cur diaconus in necessitate absolueri nō pot.

Baptismus nō necessarius requiritur leuantem.

In quodam ser. Pascha.

Minister sacramenti baptismi ex officio est sacerdos administrationem habens. Ideo Isido. in lib. de E. Officiis, & habetur in c. constat, de consecra. dist. 4. dicit solis sacerdotibus esse traditum baptisma. Non est tamen negandum quin episcopi possint baptizare: Quia quicquid potest inferior dignitas subordinata, potest & superior. vnde & Dominus officium baptizandi commisit Apostolis, dicens: Euntes in mundum vniuersum, &c. commisit authoritatem docendi, prædicandi, & baptizandi: differenter tamen, quia officium docendi commisit eis Christo, vt per se illud exercerent, tanquam principalissimum. vnde & ipsi Apostoli dixerunt, Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Officium autem baptizandi commisit Apostolis, vt per alios exercerēt. vnde Apostolus: Nō me misit Dominus baptizare, sed euangelizare. & hoc ideo, quia sapientia ministri nil operatur in baptizādo, sicut in docendo. In cuius etiā signum nec ipse Dominus baptizabat, sed discipuli eius. Quod intelligendum est communiter, vt D. Aug. dicit. & credendū est quod discipulos suos baptizauerit: Verū quia sacramentum baptismi est sacramentum necessitatis, qua adueniēte in absentia sacerdotis diaconus, & illo absente subdiaconus, & deinde acolytus, & consequēter vsq; ad clericū, & in absentia clericis laicus, & in absentia viri, mulier cōferre pōt. Vnde in c. mulier, de consec. dist. 4. dicitur, Mulier quæ doctā aut sancta, viros docere aut baptizare non psumat, nisi cogēte necessitate: imō etiā (vt supra dictū est) infidelis, Iudæus, Paganus, & hæreticus, dummodo intendat facere quod Ecclesia facit, & applicet ea quæ sunt de necessitate sacramenti. Peccarent tamen inferiores, si extra necessitatem non seruarent ordinem prædictum: Si tamen baptizare præsumerent extra casum necessitatis, perficeretur sacramentū, nec esset reiterandum. Si dicatur quod Pœnitentiā est sacramentum necessitatis peccatori: & tamen quacunque necessitate adueniente non potest diaconus aut aliquis non sacerdos absolueri: ergo nec baptizare, saltem adultos, cum habeat remedium per baptismū in voto, sicut peccatores per pœnitentiā in voto: D. Tho. respōdet, q. sacramentū pœnitentiæ non est tātā necessitatis sicut baptismus: potest enim per cōtritionē suppleri defectus sacerdotalis absolutionis, quæ non liberat à tota pœna, neque etiam pueri adhibentur: & ideo non est simile de baptismo, cuius effectus per nihil aliud suppleri potest. Baptismus enim in voto non causat characterē, nec delet totam pœnam, nec aperit ianuam Ecclesiæ quo ad alia sacramenta. Potest etiam dici quod in ministro sacramenti pœnitentiæ requirantur clauis Ecclesiæ & specialis character, & non in ministro sacramenti baptismi: quia Apostoli & discipuli fuerunt dati ministri baptismi ante characterem sacerdotalem, in quantum repræsentabant omnes de Ecclesia. Vnde & Martyres prædicabant, ac etiam mulieres, & ex ritu & determinatione Ecclesiæ habetur, quod omnes possint baptizare, modo intendant facere quod Ecclesia intendit. Secus de pœnitentiā, propter defectum clauis, iurisdictionis, & ordinis. Non est etiā de necessitate sacramenti baptismi, quod baptizandus leuetur ab aliquo, præcipuè in necessitate: extra tamen necessitatem peccaret sacerdos baptizans sine leuante, propter ritum à sanctis Apostolis institutū: prout D. Dio. vlt. c. Eccle. Hierar. dicit. Quia cū baptismus sit quædam regeneratio, sicut in generatione carnali paruulus nuper natus eget nutrice & pædagogō: sic in spiritali propter imbecillitatem spiritualem, quæ reperitur etiam in adultis, vnde 1. Pet. 2. Sicut modo geniti infantes, lac concupiscite. Sicut nouitij in religione egent speciali instructore circa ea quæ sunt religionis: sic nouiter baptizati. Non est tamen necesse quod sint plures leuantes: licet illud hodie seruetur. Tenentur autem leuantes ad instructionem. vnde D. Aug. dicit: Vos autem tam viros quam mulieres, qui filios in baptismo suscepistis, moneo vt cognoscatis vos fidei iussores apud Deū extitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere: singulariter tamen tenentur, quando baptizati nutriuntur inter infideles. In quo casu, & vbi immineret periculum, deberent dari leuantes siue patrini docti: Quia si

inter

inter Christianos nutriantur, satis possunt ab hac cura excusari leuantes, præsumendo de parentibus. Si tamen quocunque modo sentiret parentes non facere debitum suum, tenerentur. Dantur autem patrini alieni, ad ostendendam differentiam regenerationis: alia est enim disciplina carnalis, & alia spiritalis, secundum illud: Parentes quidem carnis habuimus eruditores, & reueremur eos: non multo magis obtemperabimus patri spiritui, & viuemus: ideo alius debet esse pater spiritalis à patre carnali, nisi necessitas aliud exigat. Ideo pater aliis existentibus, non debet leuare, neque etiam baptizare: Quia baptizans efficitur pater spiritalis. ¶ Notandum tamen quod licet non baptizatus & infidelis possint baptizare, non possunt tamen leuare, vt declaratum fuit in concilio Maguntino.

Ver. 11.

De Triplici Baptismate.

Quia baptismus qui habet efficaciam à passione Christi, cui aliquis configuratur per baptismum: & vltius habet efficaciam à Spiritu sancto, sicut à causa prima, quæ cum non pendeat ab effectu, superexcedit effectum: & ideo præter baptismum aquæ potest quis consequi effectum sacramenti baptismi, scilicet remissionem peccatorū: primò quidem ex passione Christi, in quantum aliquis ei conformatur, pro Christo pariendo, & sanguinem pro ipso fundendo: iuxta illud, Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & eas dealbauerunt in sanguine agni. Et ideo hæc ablutio & emundatio peccatorum per sanguinis pro Christo effusionem, dicitur baptismus sanguinis. Eadem ratione per virtutem Spiritus sancti consequi potest quis effectum baptismi & remissionem peccatorum, non solū sine baptismo aquæ exteriori adhibito: sed etiam sine baptismo sanguinis, in quantum alicuius cor mouetur à Spiritu sancto ad credendum credenda, & diligendum Deum, desideratque baptizari baptismum aquæ in nomine trium personarum, & caret baptismum aquæ non ex negligentia, sed quia nō potest suscipere. In tali casu gratia Spiritus sancti supplet, & dicitur baptizari & renasci ex Spiritu sancto. de hoc Esa. 4. Si abluerit Dominus fordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem (scilicet peccati) leuauerit de medio eius, in spiritu iudicij & ardoris. Et hæc ablutio vocatur baptismus flaminis, siue pœnitentiæ: sicut effusio sanguinis, in quantum supplet effectum baptismi aquæ, dicitur baptismus sanguinis. vnde D. Augustinus dicit Baptismi vicem aliquando implere passionē: vt de latrone illo, cui nō baptizato dictum est, Hodie tecum eris in paradiso: qui licet nō fuerit occisus pro Christi nomine, fuit tamen ei mors accelerata propter defensionem Christi. Ideo martyr potest appellari. Et quia efficacia horum trium baptismatum procedit ex passione Christi & virtute Spiritus sancti: (Nam passio Christi operatur in baptismum aquæ per quandam figuralem repræsentationē, in baptismum pœnitentiæ per cordis commotionem, in baptismum sanguinis per potissimum dilectionis & affectionis feruorem, secundū illud, Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.) Ideo inter illos baptismus sanguinis est potissimus, & includit baptismum flaminis, cum ex charitate patiat. Et quauis baptismus sanguinis nō sit sacramentū, nec imprimat characterem, sicut baptismus aquæ: tam præeminentiam habet, quantum ad effectum principalem sacramenti, non solū ex passione Christi, sed etiam ex virtute Spiritus sancti: Quia magis per eum conformatur quis passioni Christi, & feruentiorē recipit motum Spiritus sancti.

Cur patrini dantur. Heb. 12.

Apoc. 12.

Baptismus sanguinis.

Baptismus flaminis.

In lib. de Bapt. Par.

Ioan. 15.

Rom. 5.

Omnis reatus deletio.

Rom. 6.

Rom. 8.

Baptismus a quibus pœnis non liberat.

Ver. 12.

De effectibus Sacramenti Baptismi.

Sacramentum baptismi debite susceptum habet plures effectus: primus est remissio peccatorum nō futurorum & post baptismum commissorum, vt hæretici astruere nituntur, dicentes quod per memorian baptismi delentur peccata post baptismum commissa. Quorum error fuit condemnatus in concilio Tridentino, sessione 5. tit. de baptismo, can. 10. vbi dicitur: Si quis dixerit quod omnia peccata quæ post baptismum fiunt, sola recordatione suscepti baptismi vel dimitti, vel venialia fieri. Anathema sit. Fit tamen remissio peccatorum præteritorum, non solū originalis, sed etiam actualium, vt dictum est. Et quauis per generationem non incurrat homo nisi vnum peccatum: non tamen sequitur quod per regenerationem non mundetur nisi ab vno: Quia gratia Christi magis abundauit, quam delictum Adæ. vnde Apostolus: Nam iudicium ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Ideo D. Augustinus in lib. de Baptismo Paruulorum dicit, quod generatione carnis tantum trahitur peccatum originale, regenerante autem spiritu non solū originalium, sed etiam voluntariorum fit remissio peccatorum. Et licet in adultis quo ad deletionem actualium præcedat actus pœnitentiæ virtutis: non tamen sufficeret ad remissionem culpæ, nisi adesset fides passionis Christi, & propositum suscipiendi baptismum, per quod recipit gratiam, sed perfectius per sacramentum baptismi: Non tamen ita, quin possit illam amittere, etiam absque infidelitate. vnde in concilio Tridentino, sess. 5. tit. de sacramento baptismi, can. 6. decretum fuit: Si quis dixerit baptizatum non posse, etiam si velit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nolit credere: Anathema sit. ¶ Secundus effectus baptismi est deletio omnis reatus, siue liberatio à pœnis, pro peccatis debitis, eo quod per baptismū sumus plenè incorporati passioni Christi: ergo baptizato comunicatur passio Christi ad remediū, ac si ipse passus esset. vnde Apostolus: Si mortui sumus cum Christo, credimus etiam quod simul viuemus eum eo. & alibi: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulat. sed damnatio solū duo complectitur, scilicet culpam & pœnam. & baptizati perfectè sunt in Christo Iesu, cui per baptismum perfectè conformantur & conspeliuntur: igitur, &c. Hæc deletio pœnæ locū habet apud Deum: quia in pœnis quæ in iudicio humano inferuntur, non solū attenditur qua pœna sit homo dignus, sed etiam in quo sit obligatus apud homines, qui læsi & scandalizati sunt per peccatum alicuius. Et ideo homicida per baptismum liberatur à reatu pœnæ quo ad Deum: remanet tamen obligatus quo ad ho-

mines, quos iustum est edificari de poena, sicut fuerunt scandalizati de culpa. Pie tamen posset princeps talibus indulgere. Dicitur est autem, ab omni reatu poenae personae debita: quia (vt experimur) per baptismum non liberamur à poenaliatibus huius vitae, quae sunt debita naturae. vnde super illud Rom. 6. **Destruatur corpus peccati, dicit Glo.** Per baptismum id agitur, vt vetus homo crucifigatur: Non tamē ita, vt in ipso carnis concupiscentia resperfa & innata repente absumatur, & non sit fomes, sitis, aestus, mors: Sed ne obstant mortuo quae inerant nato: & sic dominium & regnum deiecit, vt scilicet hoc homo nō timeat: & eadem in nouissimo penitus exterminauit. Habet & alias poenalitates, quas voluit Christus baptizatos sustinere, tripliciter: Primo propter conformationem. Turpis est enim pars quae nō congruit suo vniuerso: sed per baptismum homo incorporatur Christo, & fit membrum eius: ideo conueniens est vt id agatur in membro incorporato, quod actum est in capite: Christus autem à principio suae conceptionis fuit plenus gratia: corpus tamen eius fuit passibile, & post passionem & mortem ad vitam gloriosam resuscitatum: Sic Christianus in baptismo gratiam consequitur, quantum ad animam: habet tamen corpus passibile, in quo pro Christo pati possit. Post mortem verò resuscitabitur ad impassibilem vitam. vnde Apostolus, **Qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra.** & infra, **Si tamen compatimur, vt etiam simul glorificemur.** Secundo hoc fuit conueniens propter spirituale exercitium. In cuius figura legitur Iudicum 3. **Hae sunt gentes, quas Dominus reliquit vt erudiret in eis Israel: & postea discederent filij eorum certare & habere consuetudinem praeliandi.** Tercio hoc fuit conueniens, ne homines ad baptismum accederent, propter impassibilitatem praesentis vitae, & nō propter gloriam vitae aeternae. vnde Apostolus: **Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus.** Si dicatur, remota causa remouetur effectus: Sed causa harum poenalitatum est peccatum originale, quod tollitur per baptismum: igitur effectus debet tolli. Dicendum quod peccatum originale hoc modo procedit, quod primo persona infecit naturam, postmodum verò natura infecit personam. Christus verò ordine conuerso, prius reparat id quod est personae, & postmodum simul in omnibus reparabit quod est naturae, in resurrectione. Ideo licet per baptismum quilibet purgatus sit ab originali, quantum ad personam suam, non tamen quantum ad naturam & posteros. Ideo generatus à baptizatis nascitur cum originali. Tertius effectus baptismi est character, de quo supra dictum est, quod est indelebilis, & recedente fictione quae sacramenti efficaciam tollit, operatur effectum. Fictio enim impedit vltimum & principale effectum sacramenti, scilicet gratiam. vnde Sap. Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum. Sed effectus principalis baptismi est à Spiritu sancto: ergo fictio impedit. Fictus autem dicitur aliquis per hoc, quod voluntas eius contradicit baptismi vel eius effectui: Quia cum Deus, secundum Damascenum, non cogat aliquem ad iustitiam: sequitur quod ad hoc quod aliquis iustificetur per baptismum, requiritur quod voluntas hominis amplectatur baptismum & baptismi effectum. Et secundum D. Augusti. quatuor modis aliquis dicitur esse fictus: Primo cum non credit, cum tamen baptismus sit sacramentum fidei. Secundo cum contemnit ipsum sacramentum. & hi duo modi fictionis tollunt essentiam sacramenti. Tertio per hoc quod recipit sacramentum, non seruans ritum Ecclesiae. Quarto per hoc quod aliquis in deuotē & cum peccato accedit. Et hi duo modi impediunt vltimum sacramenti effectum: non tamen characterem, quia cum baptismus sit opus Dei, & nō hominis: ideo non est omnino mortuum in eo, qui sine charitate baptizatur: sed est viuum quo ad characterem. Notandum tamen quod cum fictio commissa in baptismo, sit impedimentum baptismi, non deletur per baptismum, sed per poenitentiam subsequenter, & fictione remota baptismus aufert culpā & reatum omnium peccatorum praecedentium & simul existentium cum baptismo. Et sic ad baptismi effectum consequendum concurrunt baptismus & poenitentia: sed baptismus sicut causa per se, poenitentia verò sicut causa per accidens, hoc est remouens prohibens. Quartus effectus baptismi est gratia sacramentalis, de qua superius dictum est. vnde D. Augu. dicit, quod ad hoc baptismus valet, vt baptizati Christo incorporentur, & membra eius fiant. A capite autem (scilicet Christo) in omnia membra eius gratia & virtutis plenitudo deriuatur, secundum illud, **De plenitudine eius nos omnes accepimus.** & cum paruuli per baptismum incorporentur Christo, & efficiantur eius membra: consequens est quod eis dentur virtutes & dona. Propter praedicta verba Augu. attribuitur baptismi incorporatio, & à D. Diony. illuminatio interior: & à Glo. super illud Psal. **Super aquas refectionis, & fecunditas: non quidem naturalis generationis, quia multi baptizati sunt steriles: sed fecunditas, qua aliquis producit bona opera in se vel in aliis.** vnde Apostolus 1. Cor. 4. **In Christo Iesu per euangelium ego vos genui.** Quintus effectus sacramenti baptismi est apertio regni caelestis, vt dicit Venerabilis Beda super illud Lucae 3. **Apertum est caelum, &c.** Virtus hic baptismatis ostenditur, de quo quisque cum egreditur, ei regni caelestis ianua aperitur: Quia aperire ianuam regni caelestis est tollere impedimentum, quo quis impeditur regnum caeleste introire. Illud autem impedimentum non est nisi culpa vel poena, quae (vt dictum est) tolluntur per baptismum: hunc autem effectum quantum ad efficaciam & in re accipit baptismus in Christi passione. Ante autem passionem baptismus non habebat hunc effectum in re, sed solum in spe: Quia baptizati tunc decedentes, ex certa spe introitum regni caelestis expectabant. In re autem non habebat aditum, donec per soluto debito naturae, quod est mors: ideo quando anima separatur à corpore, si post baptismum non posuit impedimentum, statim aditum habet ad regnum caelorum. omnino tamen negandum est quod baptismus liberet ab omnibus Ecclesiae praecipis, & obliget solum ad fidem, vt haeretici fingere nituntur. Ideo in concilio Tridentino, sessione 5. titu. de Baptismo, c. 7. decretum fuit: **Si quis dixerit baptizatos post baptismum ipsum tantum fidei debitores, non autem vniuersae Christi legis seruanda: Anathema sit.** & can. octauo dicitur: **Si quis dixerit baptizatos esse liberos ab omnibus Ecclesiae sanctae praecipis, quae**

Cur baptizati poenas habent.

Rom. 8.

1. Cor. 15.

Sap. 1.

Quatuor fictionis modi.

In lib. de Bap. Par. Ioan. 1.

2. c. Eccle. Hierar. Psal. 22. 3. p. q. 69. ar. 117.

Baptismus non liberat ab Ecclesiae praecipis.

E

F

quae vel scripta vel tradita sunt, ita vt obseruare ea minimē teneantur, nisi sua sponte illis se submittere voluerint: Anathema sit.

Ver.13.

De Circuncisione.

A T quia Circuncisioni successit Baptismus in noua lege, ideo aliquid de ipsa Circuncisione dicendum est. Et primo sciendum quod Circuncisio erat figuratiua & praeparatiua baptismi, vt dicit Apostolus Collos. 2. **Circuncisio estis circuncisione non manu facta in expoliatione carnis, sed circuncisione Iesu Christi, consepulti ei in baptismo, iuxta illud, Habentes eundem spiritum fidei, credimus.** Circuncisio enim erat quaedam protestatio fidei. Et per circuncisionem antiqui aggregabantur coetui fidelium, quod hodie fit per baptismum: & sicut per circuncisionem auferebatur quaedam carnis pellicula: ita per baptismum homo spoliatur à carnali conuersatione: ideo circuncisio fuit figuratiua & praeparatiua baptismi: Quia antiquis patribus, quorum fides erat de futuro, omnia in figuram contingebant: nō tamen adeo expresse figurabat baptismum, sicut transitus Maris rubri. Ideo Apostolus dicit quod omnes mare transierunt, & in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: renascimur enim ex aqua significata per Mare rubrum, & Spiritu sancto significato per columnam nubis. Non tamen per praedicta fiebat protestatio fidei, sicut per circuncisionem. Et ideo Mare rubrum & columna nubis erant tantum figura, & non sacramentum, sed circuncisio erat figura & sacramentum. Ideo expresse significabat interiores effectus baptismi. Circuncisio fuit à Deo instituta, & data Abraham, & non omni populo, sicut baptismus: quia non continebat perfectionem salutis: sed solum figurabat eam perficiendam per Christum, qui erat ex Iudaeorum populo nasciturus. Ideo illi soli populo data est: Baptismus verò omni populo, quia continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, secundum illud: **Qui vult omnes homines saluos fieri.** Fiebat autem non in capite, sed generationis membro, propter tria: Primo, quia signum erat fidei: Abraham enim credidit Christum ex suo genere nasciturum. Secundo, quia erat in remedium peccati originalis. Tertio, quia ordinabatur in diminutionem carnalis concupiscentiae, quae praecipue viget in illo membro. Cultellus autem lapideus non erat de necessitate circuncisionis. Vnde non inuenitur tale instrumentum praeprocepto diuino determinatum, neque etiam tali instrumento Iudaei communiter utebantur, sicut neque nunc. Leguntur tamen aliquae circuncisiones famosae cultello lapideo factae. vnde Exo. 4. dicitur quod tulit Sephora acutissimam petram, & circuncidit praeputium filij sui: & Ios. 5. **Fac tibi cultellos lapideos, & circuncide filios Israel: per quod figurabatur circuncisionem spiritualem per Christum (qui erat Petra) perficiendam.** Determinabatur autem octauus dies circuncisioni, propter periculum & mysterium: Quia in octaua aetate, quae erit aetas resurrectionis, quasi in octauo die perficietur per Christum spiritualis circuncisio, quando auferet ab electis non solum culpam, sed etiam poenam. Tum etiam propter teneritudinem infantis ante octauum diem. Vnde etiam de aliis animalibus praecipitur, Bos, ovis, & capra, cum generata fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suae: die autem octauo offerri poterunt Domino. Erat octauus dies de necessitate praeprocepti: ita scilicet quod octauum diem praetermittentes peccabant, etiam si octauus dies esset Sabbatum, secundum illud, **Circuncisionem accipit homo in Sabbato, & non soluitur lex Moyfi, & si filius post octauum diem & ante circuncisionem decederet, peribat anima eius de populo suo.** Non erat tamen octauus dies de necessitate sacramenti: quia si aliqui in octauo die circuncisionem omisissent, poterant alio die circuncidere: & circuncisio habuisset effectum. Quidam etiam dicunt quod propter periculum imminens mortis poterat octauus dies praeueneri. Sed hoc nec ex autoritate scripturae, neque ex consuetudine Iudaeorum haberi potest. vnde melius dicendum est, sicut etiam Hugo de S. Victore dicit, quod octauus dies nulla necessitate praeuenebatur. Vnde super illud Prouerb. 4. **Vnigenitus eram coram matre mea, dicit Glof. quod alius Berhsabee paruulus nō computabatur: quia ante octauum diem mortuus nominatus nō fuit, & per consequens nec circuncisus.** Excipitur tamē à praedictis tempus quo populus erat in deserto: tunc enim excusabantur praetermittentes praeproceptum circuncisionis: tum quia nesciebant quando mouenda erant castra: tum quia (vt Damascenus dicit) non erat necesse aliud distinctionis signum habere: quia seorsum ab aliis populis habitabant. D. tamen Aug. dicit quod inobedientiam incurrerant, qui ex contemptu praetermittabant. vnde videtur quod nulli incircuncisi mortui sunt in deserto: Quia (vt dicitur in Psal.) **Nō erat in tribus eorum infirmus: sed illi soli videntur esse mortui in deserto, qui fuerant circuncisi in Aegypto.** Si tamē aliqui incircuncisi mortui sunt, eadē est ratio de eis, sicut de his qui ante octauum diem moriebantur. Circuncisio autem solis masculis & non mulieribus data fuit. vnde apparet imperfectio illius sacramenti. Ratio autē assignatur duplex. Prima eo quod originale peccatum descendit à patre in filios, quantum ad culpam & reatum, & quantum ad poenalitates descendit à foemina: quia pater est efficiens in generatione, & mater materia ministrat. Et quanuis transgressio à foemina inceperit: tamen transfusionis originalis peccati causa nō fuit foemina, sed vir: Quia si vir non peccasset, peccatum originale transfusum nō fuisset. Ideo dicit Apostolus: **Per unum hominem peccatum introiit in mundum.** Secunda ratio, quia sacramentum circuncisionis erat signum distinctiuum populi fidelis ab infidelis: sed distinctio populi principaliter est ex parte virorum, quia mulieres eis subiectae sunt: & ideo etiam inter Iudaeos non computantur genealogiae ex parte mulierum, sed ex parte virorum. Circuncisio administrata ab his qui erant in peccato mortali, habebat virtutem & efficaciam ex opere operato: non per virtutem inherentem, sed solum ex pacto diuino: & valebat paruulis ad peccati originalis deletionem, sicut Baptismus ex eo tempore quo fuit institutus: vt

3 p. q. 70.

2. Cor. 4. Rom. 4.

Circuncisio fuit figuratiua baptismi.

1. Cor. 10.

Gen. 17.

1. Timot. 2.

1. Cor. 12.

Leui. 22.

Ioan. 7.

In 4. dist. 14. ar. 1. q. 2.

Rom. 5.

D j

Ad Valerium contra Iulianum. Differentia baptismi & circumcissionis

D. Aug. dicit: Quauis lata sit differentia inter circumcissionem & baptismum: quia baptismus per vitutem inhærentem instrumentaliter operatur: Circumcisio vero non. Secundo, quia baptismus imprimit characterem in anima, circumcisio vero in corpore tantum. Tertio, quia licet in circumcissione daretur gratia, non solum quantum ad remissionem peccati, sed etiam quo ad hoc ut faceret circumcisum dignum vita æterna, & quantum ad repressionem concupiscentiæ, & adimplerem mandatorum legis: cum minima gratia possit resistere cuilibet concupiscentiæ, & vitare quodlibet peccatum mortale, quod committitur in transgressione mandatorum legis. Minima enim charitas plus potest, quam cupiditas: tamen in circumcissione non conferebatur tanta gratia, sicut in baptismo, in quo (vt dictum est) copiose & abundanter confertur. Quarto, quia per circumcissionem non fiebat apertio regni cælestis, sicut per baptismum post passionem Christi. Quinto, quia adulti quando baptisuntur, habent remissionem, non solum peccati originalis & aliorum actualium, sed etiam totius reatus pœnæ. Per circumcissionem vero non remittebatur reatus actualium delictorum. Præterea baptismus habebat efficaciam ante & post passionem: Circumcisio autem post passionem Christi nullam habuit efficaciam. Sacramenta antiquæ legis in morte Christi euauerunt & mortua sunt: licet aliquo tempore possent obseruari, non ponendo tamē spem in eis, vt synagoga sepeliretur cum honore.

Ver. 14.

De Baptismo Ioannis.

In 4. dist. 2. q. 2.

Marc. 1. & Ioan. 1. Act. 19.

Matth. 11.

Ioan. 3.

Cur Christus baptizari voluit.

In li. de natur. boni.

Ioan. 13.

Baptismus D. Ioannis Baptistæ habebat pro materia aquam, iuxta illud Mar. 1. Baptizo vos aqua: & pro forma, hæc verba, Ego te baptizo in nomine Christi venturi & baptizaturi in Spiritu sancto. Quæ elici potest ex verbis eius dum ait: Veniet fortior me post me: & ego baptizo vos aqua, ille autem baptizabit vos in spiritu sancto, & D. Pau. Act. 19. expressit formam, dicens: Ioannes baptizauit baptismum pœnitentiæ populum, dicens in eum qui venturus esset post eum, vt crederent. Talis baptismus erat sacramentum, cum esset signum sensibile sacræ rei & mysterij Christi, & præparatio quædam, & initiatio sacramentorum gratiæ, & sic erat sacramentum medium inter sacramenta legis Moyssi & Christi: Quia in D. Ioan. Baptista incepit quodam modo tempus gratiæ & noua lex, iuxta illud, Lex & prophetæ usque ad Ioannem: non quod ab ipso Ioanne esset gratia, aut lex, aut quod eius baptismus conferret gratiam ex opere operato: quia solum in aqua, & non in spiritu sancto: sed causabat gratiam dispositiuè ex opere operantis duntaxat. Talis baptismus præparatiuus, fuit à Deo institutus. Nam D. Ioan. autoritate Dei baptismum pœnitentiæ prædicauit, & executioni mandauit. vnde cum Christus quaesuisset à scribis, an Baptismus Ioanis è cælo esset, an ex hominibus, &c. Sequitur, Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et quia baptismus Ioannis erat præparatio ad baptismum Christi: Baptizati baptismum Ioannis, tenebantur baptizari baptismum Christi post institutionem & publicationem. Nec sufficebat eis relatio intentionis ad baptismum Christi, sicut videtur velle Magister Sententiarum, qui in hoc non tenetur, eo quod baptismus Christi erat aliud sacramentum, & erat præceptum de illo suscipiendo. Et quia sola intentio non causat effectum sine sacramento, ideo non sufficebat relatio. De hoc baptismum decretum fuit in concilio Tridentino, tit. de Sacramento Baptismi: Si quis dixerit baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum baptismum Christi: Anathema sit. licet autem baptismus Ioannis esset præparatio ad baptismum Christi: non tamē cessauit omnino Christo baptizato: quia post baptismum Christi adhuc Ioannes baptizabat. Cessauit tamen quantum ad suam dignitatem, quia ante baptismum Christi, in quo est data virtus regeneratiua aquis, baptismus Ioannis inter ablutiones, siue purificationes, & baptismata legis Moyssi, primatum & dignitatem habuit, eo quod proximius & clarius representabat baptismum Christi: sed postquam Christus fuit baptizatus, & baptismum instituit, fuit alius baptismus eo dignior: sicut cessat officium legati Domino suo superueniente, quauis aliqua exerceat. Cessauit tamen totaliter, quando Ioannes missus fuit in carcerem: Quia mysterium illud soli Ioanni commissum est: licet eius mandato & in sui præsentia discipuli eius baptizarent. Christus autem licet non egeret baptismum Ioannis, voluit tamen à Ioanne baptizari, triplici ratione, quas ponit glos. Marc. 3. Prima, vt baptismum Ioannis approbaret. Secunda, vt humilitatem ostenderet, vnde dixit: Sic nos oportet implere omnem iustitiam. Tertia, vt tactu suæ mundissimæ carnis aquas consecraret. Quartam tangit D. Aug. vt scilicet ostenderet quis & à quo baptizaretur: & ad exemplum baptismi proponendum his qui erant futuri filij Dei per fidem. Sextam tangit D. Chryso. vt. s. in baptismo miracula ostendens, errorem illorum qui Ioannem Christo maiorem credebant, reprobaret. **D**ifficultas est qua forma D. Ioanes vsus sit, quando baptizauit Christum. Quidam dicunt quod his verbis: Ego te baptizo, qui à te debeo baptizari, in spiritu sancto. Et licet non inueniatur scriptum quod Christus Ioannem baptizauerit: tamē verisimile & probabiliter dici potest à Christo Ioannem baptizatum fuisse: Nā Ioannes protestatus est dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Ad quam protestationem respondit Christus: Sine modo, sic nos oportet implere omnem iustitiam. Ex quo videtur sequi quod Christus in plurali numero loquens, seipsum comprehendit, & impleturum promisit illam iustitiam & iustificationem, quam petebat Ioannes, & pro qua protestabatur. Et quauis baptismus Ioannis fuerit dispositio ad baptismum Christi: non tamen sequitur quod nunc ante baptismum Christi teneantur fideles baptizari baptismum Ioannis: Quia adueniente veritate debet cessare figura. Licet enim omnis Christi actio nostra sit instructio, iuxta illud, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Non tamen debet sic intelligi, quod omnia quæ fecit Christus, & nos faciamus: maximè ea quæ concernunt figuralia, quæ Christus non ad imitationem & exemplum, sed ad impletionem legis & figurarum fecit. Sicut nec debemus circumcissionem

ncm

nem accipere, nec barbam deferre, quod Christus fecit, vt legem circumcissionis & Nazæarum impleat: & qui Christum in præmissis se imitari dicunt, verè Iudaïant, & Christo iniuriam faciunt, ipso facto protestantes Christum legem non impleuisse. Nō debemus etiā ipsum in his quæ excedunt capacitatem nostram, velle imitari, prout ieiunare quadraginta diebus & quadraginta noctibus, absque cibo & potu: sed nostro modo & secundum capacitatem nostram, quantum humana fragilitas permittit, conari debemus ad eius imitationem.

§. 2.

De Sacramento Confirmationis.

Confirmatio in sacris literis duplex inuenitur: Prima dicitur interior, qua cor firmatur & consolidatur ad credendum in Deum, & ipsum amandum: & talis fit per Eucharistiam, quæ habet effectum panis, de quo Psal. Et panis cor hominis confirmet. de hac in præsentem non intendimus loqui. Alia est Confirmatio exterior: Et est quædam roboratio ad constanter & intrepidè exterius confitendum ea quæ sunt fidei, coram persecutoribus, & non obstantibus tormētis. & hæc fit per sacramentum confirmationis, quod ordinatur ad quoddam spirituale augmentum in spiritualibus, scilicet perfectam ætatem. de hac Psal. Ego confirmaui colūnas (hoc est Apostolos) eius. Confirmationem hanc esse vnum verum ex septem sacramentis Ecclesiæ, constat ex his quæ dicta sunt supra, cum de numero sacramentorum ageretur, & per ea quæ habentur in c. de his, de consecr. dist. 4. vnde in Concilio Tridentino, tit. de Confirmat. can. 1. dicitur: Si quis dixerit confirmationem baptizatorum ociosam ceremoniam esse, & non potius verum ac proprium sacramentum, Anathema sit. Fuit autem à Christo (sicut & cætera sacramenta) institutum, vt dictum est. Et quauis non instituerit hoc sacramentum, ipsum exhibendo: tamē bene promittendo, scilicet illud: Si non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Et hoc ideo, quia in hoc sacramento datur spiritus sancti plenitudo, quæ non erat danda ante Christi resurrectionem & ascensionem, scilicet illud: Si non abiero, paracletus non veniet ad vos. & Ioan. 7. dicitur, Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Propter hanc rationem sacramentum hoc non habet aliquod respondens in veteri Testamento: Quia nihil ad perfectum adducit lex. Et quia confirmatio est sacramentum plenitudinis gratiæ, fideles qui hoc sacramentum recipiunt, conformantur Christo, in quantum ipse ab instanti suæ conceptionis fuit plenus gratiæ & veritatis: quæ plenitudo declarata est in baptismo, quando Spiritus sanctus descendit corporali specie sicut columba, in ipsum. vnde Luca 3. dicitur, Iesus plenus Spiritu sancto, regressus est à Iordane. Hoc sacramentum Christus non accepit: quia non conueniebat dignitati eius, vt ipse qui est sacramentorum author, à sacramento plenitudinem acciperet.

Ver. 1.

De Materia Sacramenti Confirmationis.

Materia sacramenti Confirmationis est oleum sanctum chrisma, secundum Raban. in lib. 3. p. q. 72. de naturis rerum, componitur ex purissimo oleo oliuarum, & balsamo, per consecrationem pontificis. Ideo oleum oliuarum per se, neque balsamum per se, nisi sint simul mixta & consecrata, non possunt esse materia huius sacramenti: sed chrisma consecratum. Gratia enim Spiritus sancti (cuius plenitudo datur in hoc sacramento) significatur per oleum. Vnde Christus dicitur esse vnctus oleo lætitiæ præ participibus suis, & ideo oleum cõpetit materiæ huius sacramenti. Admifcetur autem balsamum, propter fragrantiam odoris, quæ redudat ad alios: sicut homo qui in pueritia sibi ipsi viuit, & cum venerit ad augmentum perfectæ ætatis, incipit iam cõmunicare actiones suas aliis. Sic homo fidelis qui per baptismum est regeneratus, & singulariter sibi ipsi viuit, per sacramentum confirmationis spiritualiter augetur, & efficitur perfectæ ætatis, vt possit iam fidem publicè cõfiteri & sustinere tormenta. Nec obstat, quod Christus miserit Spiritum sanctum Apostolis, absque aliqua chrisma vnctione: Quia Christus ex potestate excellentiæ quæ habet (vt supra dictum est) contulit Apostolis rem huius sacramenti, absque sacramento. Nihilominus tamē aliquid cõforme huius sacramenti illis exhibitum fuit in collatione Spiritus sancti: Quod enim sensibilibus Spiritus sanctus super eos descendit in specie ignis, ad eandem significationem refertur, ad quæ refertur oleum: nisi quod ignis habet vim actiuam, oleum autem vim passiuam, in quantum est materia & fomentum ignis. & hoc satis cõpetebat. Nā per Apostolos gratia Spiritus sancti deriuanda erat ad alios, descendit etiā Spiritus sanctus super Apostolos in figura linguæ: quod ad idem significandum refertur, quod significat balsamum, nisi quod lingua est cõtunicatiua ad alterum per locutionem, Balsamum vero per odorem: quia. f. Apostoli replebantur Spiritu sancto, vt doctores, alij autem fideles, vt cooperatores eorum quæ pertinent ad ædificationem fidelium. Similiter ad impositionem manuum Apostolorum & prædicationem eorum descendebat plenitudo Spiritus sancti super fideles, etiā signis visibilibus, sicut à principio descenderat super Apostolos. vnde D. Petrus dixit, Act. 15. Cumque cõpisssem loqui, cecidit Spiritus sanctus, sicut & in nos ab initio: & tunc non erat necessaria materia sacramentalis, vbi miraculosa signa exhibebantur diuinitus. Vtebantur tamen communiter Apostoli chrismate in exhibitione huius sacramenti, quando huiusmodi signa visibilia non exhibebantur. Dicit enim D. Dion. Est quædam perfectiua operatio, quæ duces nostri (hoc est Apostoli) chrismae hōstia nominant. Nec obstat pariter quod in baptismo accipitur materia simpliciter, & non consecrata, & quæ de facili vbiq; potest inueniri: Quia sacramentum baptismi est absolutæ necessitatis, & non sacramentum confirmationis, quod cõuenienter habet pro materia oleum oliuarum, eo quod proprietates olei, quibus significatur Spiritus sanctus, magis inueniuntur in oleo oliuarum, quàm in quocumque alio oleo, cui (vt dictum est) admifcetur balsamus, qui quodammodo incorruptionem præstat. Ideo etiā in eo designatur effectus Spiritus sancti, cuius plenitudo datur. Et licet non vbiq; reperiat, potest tamē platorum cura de facili trãfferri quauis sufficit. Et quauis hæc materia in Euangelio instituta non legatur: habetur tamē ex traditione Apostoli, vt D. Dion. dicit: voluit enim Deus aliquorum sacramentorum (maximè quæ non sunt absolutæ necessitatis) materias & formas non oibus notas esse, propter irrationem infidelium. Quo ad consecrationem autem dicit Inno. papa, Præbyteris

D ij

Barba ex-
plo Christi
deferre nō
licet.

3. p. q. 72.

Psal. 103.

Psal. 74.

Confirmat-
ionis institus
tio.

Ioan. 16.

Ioan. 16.

Heb. 7.

3. p. q. 72. de

Christina
quid.

Psal. 44.

Cur Spiritus
sanctus
descenderit
in forma lin-
guæ.

Act. 15.

4. c. Ecclesiæ
Hierar.
Apostoli
chrismate
vtebantur.

cum baptisat, chrismate baptisatos ungeri liceat, quod ab episcopo fuerit consecratum: non tamē frō
 tem ex eodem oleo signare: quod solum debetur episcopis, cum tradunt paracletum, quod fit in sacra-
 mento confirmationis. Ad euidētiā consecrationis materiā huius sacramenti sciendum est, quod
 cum sacramentorum sanctificatio deriuetur à Christo, materia sacramentorum quibus Christus vsus
 est, scilicet Baptismi & Eucharistiæ, ex contactu & vsu Christi aptitudinem & benedictionem accep-
 pit, ad perfectionem sacramenti: & ideo non est de necessitate illorum sacramentorum, quod materia
 prius benedicatur: quia sufficit benedictio Christi. & si aliqua benedictio adhibeatur, vt in baptismo
 Cathecumiorum, qui fit in vigilia Paschæ & Penthecostes, pertinet ad solennitatem sacramenti: & non
 ad necessitatem eius. Sed Christus non est vsus vnctionibus per modum ministerij, nec fuit vnctus ex-
 terius, ne fieret iniuria inuisibili vnctioni, qua vnctus est præ consortibus suis: ideo tam chrisma quam
 oleum sanctum infirmorum prius benedicuntur, quam adhibeantur ad vsum huius sacramenti. Si dica-
 tur quod Christus non est vsus sacramento baptisati vel eucharistiæ, cum dicitur Ioan. 4. quod nō ba-
 ptizabat, sed discipuli eius: nec legatur quod receperit sacramentum Eucharistiæ: Dicendum quod quo
 ad baptisum debet intelligi ordinariè & communiter: tamen probabile est quod baptizauerit D. Ioan-
 nem, vt dictum est, ac etiam D. Virginem, non ad deletionem alicuius culpæ, cum nulla culpa in ea vn-
 quam fuerit: sed propter alios effectus sacramenti baptisati, de quibus dictum est. §. præced. vers. 12. &
 vt etiam modum baptizandi ostenderet Apostolis. Vnde D. Augusti. super illud Ioan. 13. Qui lotus
 est, non indiget nisi vt pedes lauet, dicit: Intelligimus Petrum & alios discipulos fuisse, baptizatos, siue
 baptismo Ioannis (sicut nonnulli arbitrantur) siue (quod magis credibile est) baptismo Christi: neque
 enim renuit iministerium baptizandi, vt haberet seruos, per quos cæteros baptizaret. de Eucharistia au-
 tem habetur, Benedixit similiter & calicem, Matth. 26. & sic vsus est ministrando: & ne tale sacramentū
 Apostoli trepidaret accipere, prius ipse sumpsit, quod potest trahi ex illo verbo, hoc facite, scilicet quod
 me facere videtis. Vnde cantat Ecclesia, Se cibatur ipse cibus.

Psal. 44.

D. Virgo ad quid fuit baptisata.

Christus sacramentum Eucharistiæ recepit

Ver. 2. De Forma Sacramenti Confirmationis.

Forma sacramenti Confirmationis qua vtitur Ecclesia consistit in his verbis: Signo te signo crucis,
 & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt implearis spiritu sancto,
 & habeas vitam æternam, Amen. Et quanuis hæc forma non legatur in scripturis sanctis: tamen Eccle-
 sia habuit ex traditione Apostolorum, vt supra dictum est de materia. Ideo sufficit autoritas Ecclesiæ
 fundata super traditione Apostolorum, qui seruabant in collatione sacramentorum, quæ à Christo ser-
 uanda audierant: licet in scripturis communiter propositis tradita & scripta non sint. Vnde D. Dionys.
 in fine Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicit, Consummatius inuocationes (hoc est verba quibus perficiuntur
 sacramenta) non est iustum scripturas interpretantibus, neque mysticum earum, aut in ipsis operatas à
 deo virtutes, ex occulto ad communem adducere: sed nostrorum sacramentorum traditio sine pompa
 (hoc est occulte) eas edocet. Vnde & Apostolus loquens de celebratione Eucharistiæ. 1. Corint. 11. di-
 cit, Cætera cum venero disponam. Fit autem eius applicatio in fronte propter duo. Primò, quia insigni-
 tur signo crucis, sicut miles signo ducis, quod debet esse euidens & manifestum. Inter autem omnia loca
 corporis humani frons maximè manifesta est, quia quasi nunquam obtegatur. Et ideo linitur confir-
 matus chrismate in fronte, vt in manifesto se demonstret esse Christianum. Sicut & Apostoli post accep-
 tum Spiritum sanctum, se manifestauerunt, qui prius in cœnaculo latebant. Secundò, quia per hoc sa-
 cramentum accipit homo robur Spiritus sancti, ad spiritualem pugnam, vt fortiter etiam inter aduersa-
 rios fidei Christi fidem confiteatur. Sed aliquis impeditur à libera Christi confessione propter duo,
 scilicet propter timorem & verecundiam: vt iusque autem horum signum manifestatur in fronte, du-
 plici ratione, scilicet propter propinquitatem imaginationis, & propter hoc quod spiritus vitales à cor-
 de ad frontem ascendunt: vnde verecundati erubescunt, timentes autem pallefcunt, vt dicitur in quar-
 to Ethic. Et ideo in fronte signantur chrismate, vt neque propter timorem, neque propter verecun-
 diam, nomen Christi confiteri prætermittant. Et quanuis principium fortitudinis sit in corde, signum
 tamen apparet in fronte. Vnde Ezech. 3. dicitur, Ecce dedi frontem tuam duriorē frontibus eorum.

3. p. 97. ar. 1.

Cur Confirmatio in fronte fiat.

Ver. 3. De Ministro Sacramenti Confirmationis.

Cum sacramentum confirmationis non sit absolutæ necessitatis, non oportet ad eius administratio-
 nem duplicem ministrum assignare, scilicet ordinarium, & qui in necessitate, sicut dictum est de ba-
 ptismo: Sed assignandus est minister ordinarius, qui habeat confirmare ex officio: & est episcopus. Hoc
 primò probatur ex praxi & vsu Apostolorum. cum enim Philippus diaconus conuertisset ciuitatem Sa-
 maria, & baptizasset illos, nō est ausus eos confirmare. Sed cum audissent Apostoli quia receperat Sama-
 riam verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent Spiritum sanctum. Nec etiam legi-
 mus discipulos confirmasse, nisi postquam facti sunt episcopi & missi. Probatur etiam auctoritate Ra-
 bani & Eusebij papæ. Qui (vt habetur in c. manus, de consecra. dist. 5. dicit: Manus impositionis sa-
 cramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi à summis sacerdoti-
 bus, neque tempore Apostolorum ab aliis q̄ Apostolis legitur aut scitur peractū esse. Neq; ab aliis qui eo-
 rum locū tenent, vnquam perfici potest aut fieri debet. Nā si aliter præsumptum fuerit, irritū habeatur &
 vacuum: & inter ecclesiastica nō reputantur sacramenta. Cuius ratio est: Quia ad illū qui est supremus
 in aliquo statu, pertinet disponere de illis, qui sub ipso præficiuntur populo cōi. Sicut ad principem exer-
 citus pertinet ordinare de ceterionibus & decurionibus: Sed Episcopus in ordine Ecclesiasticæ Hierar-
 chiæ est supremus: igitur, &c. Ideo in Concil. Trident. titul. de Confirmat. cano. 3. dicitur: Siqui dixerit
 sanctæ

Act. 8.

In libr. de inst. cleric.

Solus episcopus est minister confirmationis ex officio.

A sanctæ confirmationis ministrum ordinarium non esse solum episcopum, sed simplicem sacerdotem:
 Anathema sit. Nec obstat quod qui potest maius, potest & minus: sed simplex sacerdos potest consecra-
 re & administrare sacramentum Eucharistiæ, quod est maius sacramento confirmationis: igitur & con-
 firmare: Quia illa maxima intelligitur, quando minus includitur in maiori, vt qui potest ferre centum
 libras, potest ferre triginta. Secus si non includatur. Aliquis enim potest generare hominem, qui nō po-
 test generare asinum, qui est aliquid minus. Nec obstat pariter quod Gregor. dicit: Peruenit ad nos
 quosdam scandalizatos fuisse quod presbyteros chrismate tangere eos qui baptisati sunt, prohibuimus.
 Et nos quidem secundum veterem vsum Romanæ Ecclesiæ fecimus: Sed si omnino de hac re aliqui cō-
 tristantur, vbi episcopi desunt, vt presbyteri baptisatos in frontibus tangere possint cōcedimus. Sed il-
 lud quod pertinet ad necessitatem sacramentorum, propter vitandum scandalum, non est immutandum
 etiam per summam pontificem, cum non habeat potestatem excellentiæ: igitur vel Gregor. abusus est
 concedendo, vel simplex sacerdos est minister. Quidam breuiter se expediunt, concedendo primam
 partem consequentis: Non enim hoc egit vt papa cum concilio Ecclesiæ, sed vt particularis persona, &
 secundum quod talis errare potuit, vt dictum est c. 10. D. tamen Thomas negat consequentiam, & di-
 cit quod papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis, ex qua potest quædam quæ sunt superiorum
 ordinum committere quibusdam inferioribus, ex causa rationabili: sicut conferre minores ordines,
 quod pertinet ad episcopum: & ex hac plenitudine potestatis Grego. papa concessit, quod simplices
 sacerdotes conferrent hoc sacramentum. Ad cuius euidētiā considerandum est, quod ad plenitudi-
 nem potestatis non solum pertinet disponere & ordinare ea quæ sunt iurisdictionis duntaxat, sed etiā
 ea quæ sunt sacramentorum, in quantum illa concernunt corpus mysticum duntaxat, & non corpus
 Christi verum. Et ideo sicut potest aliquam variationem facere circa materiam matrimonij, illegitimā-
 do personas, vt in gradibus consanguinitatis, ita quod si post illegitimationem attentent contrahere,
 matrimonium est nullum, hanc autem immutationem nullus alius à papa, potest. Sic etiam papa aliquā
 immutationem facere potest circa ministrū sacramenti, in his duntaxat, quæ pertinent ad corpus Chri-
 sti mysticum: vt sunt confirmatio, & quatuor minores ordines, qui ex se non habent relationem directā
 & immediatam ad corpus Christi verum, sicut habent ordines subdiaconatus, diaconatus, & presbyte-
 ratus, qui habent relationem directā & immediatam preparandi & presentandi materiam Eucharis-
 tiæ: Confirmatio verò & quatuor minores ordines non habent relationem directā & immediatam
 ad corpus Christi verum, sed in ordine ad corpus Christi mysticum siue in ordine ad alios. Ideo ad ple-
 nitudinem potestatis papæ pertinet illa committere etiam inferioribus ministris, quam sint episcopi.
 Sicut rex potest committere receptionem & consignationem militum non solum ducibus principalibus,
 sed ex causa, centenariis. Neque hoc faciendo papa mutat omnino ministrum: quia quando sacer-
 dos simplex fit episcopus, non recipit alium characterem: Sed character eius extenditur: Et illa extensio
 characteris in his quæ pertinent ad corpus Christi mysticum, pertinet ad papam, & per solam commis-
 sionem absque consecratione fieri potest. Et sic resolutoriè dicendum est, quod minister determinatus
 sacramenti confirmationis, tonsuræ, & quatuor minorum ordinum, iure diuino est episcopus, vel sim-
 plex sacerdos, ex commissione plenitudinem potestatis habentis. Et sic illa commissio erit mixta ex
 potestate ordinis & plenitudine potestatis iurisdictionis, quam non habent Episcopi. Et ad praxim
 Apostolorum dicendum, quod D. Petrus multa potuit facere quæ non fecit. Et sic noluit ibi vt ple-
 nitudine potestatis iurisdictionis.

Scribens Iannuario episcopo.

Ad plenitudinem potestatis quid pertineat.

Confirmatio est quatuor minores committi possunt.

Ver. 4. De effectibus Sacramenti Confirmationis.

Sacramentum Confirmationis habere virtutem & efficaciam constat ex determinatione Ecclesiæ in
 concilio Tridentino, titu. de Confirmatione, can. secundo, vbi dicitur. Si quis dixerit iniurios esse
 Spiritui sancto, qui sacramento confirmationis virtutem tribuit: Anathema sit. Primò enim imprimit
 characterem: quia in omni sacramento quod non iteratur, imprimitur character, vt dictum est: Sed sa-
 cramentum confirmationis non iteratur, vt D. Gregorius ait: igitur. Præterea character est quædam spi-
 ritualis potestas ad quædam sacras actiones: sed per hoc sacramentum accipit homo potestatem ad agē-
 dum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes, & ad resistendum contradicentibus, & ad
 publicè, constanter, & intrepidè confitendum: vt dictū est de Apostolis, qui primò erant inclusi in cœna-
 culo, postmodum egressi non verebantur, &c. Igitur in sacramento confirmationis imprimitur chara-
 cter. Et quanuis pugna interior spiritualis contra hostes omnibus competat: iuxta illud, Militia est vi-
 ta hominis super terram: non tamen pugna exterior, contra persecutores Christianæ fidei, nomē Chri-
 sti publicè confitendo. Hoc enim specialiter pertinet ad confirmatos, qui iam perducti sunt ad virilem
 ætatem, secundum illud: Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei in vobis manet, &
 vicistis malignum. Et sic character confirmationis est signum distinctionis, non fidelium ab infidelibus,
 sed spiritualiter prouectorū ab his quibus dicitur, Sicut modo geniti infantes. Aliæ enim actiones cō-
 ueniūt statim natis, & aliæ his qui peruenerūt ad perfectam ætatem, hoc est confirmatis. Et cum baptis-
 mus sit ianua sacramentorum, sequitur quod character confirmationis præsupponit characterem baptis-
 mali: ex quo sequitur quod non baptisati non possunt confirmari: & si attendetur, non recipiunt cha-
 racterem. Et quia Christus virtutem suam non alligauit sacramentis, ideo audientes D. Petri prædica-
 tionem, acceperunt miraculosè effectum confirmationis: sicut aliquando absque sacramento baptis-
 mi quis consequi potest effectum baptisati, per votum & desiderium baptisati: sic per votum & deside-
 rium confirmationis consequitur quis effectum principalem, scilicet gratiam: ad characterem autem exi-
 gitur exterior applicatio, & prius debet applicari baptisatus, q̄ confirmatio, vnde Ag. 10. Nunquid aqua
 sanctæ

3. p. 97. ar. 115.

Iohan. 7.

1. Ioan. 2.

1. Petri. 2.

Non baptisati non possunt confirmari.

quis prohibere potest, ut non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Alius effectus confirmationis est gratia sacramentalis, si eam non inueniat, dummodo sit aliter dispositus per attritionem. Si vero inueniat, auget illam, & extendit ad speciales effectus, ut dictum est cum de gratia sacramentali ageretur. Vnde Melehiades papa dicit: Spiritus sanctus in fonte baptismi plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum tribuit ad robur & gratiam, quæ datur non solum ad remissionem culpæ, sed ad augmentum & firmitatem iustitiæ. Vnde tempore Apost. baptizatis per impositionem dabatur Spiritus sanctus: quæ datio non est nisi per gratiam grati facientem. Et quia ad hoc sacramentum pertinet augere gratiam, non debet dari peccatoribus, nisi per poenitentiam reparatis. vnde in Aurelianen. concilio declaratum fuit, ut ieiuni ad confirmationem veniant, & moneatur prius confessionem facere, ut mundi donum spiritus sancti valeant accipere. Et tunc hoc sacramentum habet effectum: & per virtutem characteris perficitur, sicut baptismus, & per sacramentum poenitentia consequitur poenitentem plenam remissionem peccati, quantum ad reatum. Et si quis adultus in peccato existens, cuius conscientiam non habet, vel si habet, & si non perfecte contritus accedat, per virtutem huius sacramenti ex attrito fit contritus, & consequitur gratiam & remissionem peccatorum. Ex his apparet quod gratia sacramentalis huius sacramenti addit ad gratiam baptismalem tres effectus: primus est character: Secundus robur & firmitas ad pugnandum contra inimicos: Tertius est delictio alicuius partis reatus peccatorum post baptismum commissorum: & ad istos effectus auget gratiam baptismalem. Et quia illi effectus sacramentales non sunt eiusdem speciei cum aliis effectibus gratiæ baptismalis, ideo dicitur alia gratia sacramentalis.

Confirmatio tres effectus.

Ver. 5. De Suscipientibus Sacramentum Confirmationis.

Omnes adulti baptisati & aliter (ut dictum est) dispositi, sunt capaces sacramenti confirmationis. Et licet non teneantur ad eius susceptionem sub poena peccati mortalis, cum non sit sacramentum absolute necessitatis, sicut baptismus: peccaret tamen mortaliter, si ex contemptu expresso vel interpretatio ommitteret accipere tantum bonum, scilicet Spiritus sancti plenitudinem, ad firmiter & publice confitendum fidem: non enim sufficit interius credere, & exterius protestari fidem: sed oportet ore confiteri, iuxta illud: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessus fit ad salutem. à qua confessione propter verecundiam aut alias possunt impediri, ad quæ tollenda confirmatio ordinatur, dicit etiam Hugo de S. Victore, quod omnino periculosum esset, aliquem ab hac vita absque confirmatione migrare. Nō quia dānaretur, nisi forte propter contemptum ommitteret: sed quia perfectionis detrimentum pateretur. Hoc sacramentum non solum potest dari viris adultis, sed etiam mulieribus & paruulis: vnde Ag. 2. dicitur, quod Spiritus sanctus adueniens repleuit totam domum, ubi erant viri & mulieres & paruuli, ut colligi potest ex 1. c. eiusdem libri. Et quantum (ut D. Chryso. dicit) in mundanis agonibus ætatis forma generisque dignitas requiratur: & ideo seruis, mulieribus, senibus, ac pueris denegatur: in cælestibus tamen omni persona ætati, sexui, indiffereta facultate stadiūm patet. Et alibi dicit: Apud eum etiam femineus militat sexus. Multæ namque feminæ animo virili spiritualem militiam gerunt: Quædam interioris hominis virtute viros æquauerunt in agonibus martyrii: Quædam verò etiam viris fortiores extiterunt. Ideo etiam mulieribus hoc sacramentum conferendum est. Aetas etiam corporalis, siue sit pueritia, siue decrepitas, non præiudicat animæ. vnde & in puerili ætate potest quis consequi perfectionem spiritualis ætatis. Ideo Sap. 4. Senectus venerabilis non est diuturna, neque annorum numero computata. Hinc est quod multi in puerili ætate propter robur Spiritus sancti usque ad sanguinem fortiter pugnaverunt pro Christo. Et pueri confirmati decedentes, maiorem gloriam consequuntur, sicut & hic maiorem gratiam. Anima enim (ad quam pertinet spiritualis ætas) immortalis est. Ideo etiam morituris hoc sacramentum dandum est, non quidem propter periculum vitæ præsentis, sed ut in resurrectione perfecti appareant, secundum illud Eph. 4. Donec occurramus in virum perfectum, in mensuram ætatis, &c. Et licet non sit necessarium aliquem adesse leuantem vel tenentem in sacramentum confirmationis: est tamen conueniens. Si enim aliquis de nouo natus indiget instructore in his quæ pertinent ad conseruationem vitæ: ita illi qui assumuntur ad pugnandum, indigent eruditoribus, à quibus instruuntur de his quæ pertinent ad modum certaminis. In bellis corporalibus constituuntur duces & centuriones, per quos alij gubernentur: vnde in 1. c. si quis, 30. q. 4. Siquis ex coniugibus filium vel filiam alterius leuauerit, aut ad chrisma tenuerit, &c. Et quia qui erudire debet alium, oportet quod ipse sit eruditus: ideo non debet quis alium tenere in confirmatione, nisi & ipse sit confirmatus: Quia licet per baptismum factus sit membrum Ecclesiæ: nondum tamen est adscriptus militiæ Christianæ. Et ideo episcopo, tanquam duci exercitus, per alium militiæ adscriptum exhiberi debet. Nec refert quo ad hoc sacramentum an tenens sit masculus vel femina: quia Collo. 3. dicitur: In Christo Iesu neque masculus neque femina.

3. p. q. 72. ar. 11. 8.

Confirmatio non est absolute necessitatis. Rom. 10.

In homi. de Maccha.

In homi. de Militi. spiritali.

Infirmi morituri confirmantur.

De Sacramento Eucharistia.

Eucharistia, secundum Ethimologiam vocabuli, idem sonat quod bona gratia. Et quia sub speciebus panis & vini consecratis est Christus, qui est author gratiæ, & dignè se recipientibus dat bonam & optimam gratiam: sequitur quod species sacramentales panis & vini ipsum continent, dicuntur Eucharistia, hoc est bona gratia. Eucharistiam constat esse sacramentum ex determinatione Ecclesiæ, ut dictum est cum de Sacramentorum numero ageretur. Vnde etiam Ecclesia in quadam collecta dicit, Præ ista quæ sumus, ut hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad poenam. Constat etiam ex definitione sacramenti.

3. parte 9. 73. ar. 1.

Eucharistia est sacramentum.

sacramenti. Sacramentum enim dicitur quod continet aliquid sacrum, &c. Sed Eucharistia est huiusmodi: igitur, &c. & quia Eucharistia continet Christum, qui est author gratiæ & totius sanctitatis: alia autem sacramenta non continent ipsum, sed aliquid sacrum in ordine ad aliud, scilicet virtutem ad sanctificandum: hinc est quod Eucharistia est dignissimum & nobilissimum sacramentum: quod perficitur in ipsius materiæ consecratione: quæ materia, facta consecratione non manet, ut amplius dicitur. Alia verò sacramenta perficiuntur in vsu siue in applicatione materiæ ad hominē sanctificandum: quæ etiam facta applicatione manet. Ex hoc sequitur alia differentia: nam in sacramento Eucharistia id quod est res & sacramentum, sunt species sacramentales: id autem quod est res tantum, est in suscipiente tantum, scilicet gratia. In baptismo autem vtrunque est in suscipiente, scilicet character, qui est res & sacramentum simul, & gratia, quæ est res tantum: & eadem ratione in aliis sacramentis. Et quantum in sacramento Eucharistia sunt diuersæ materiæ & diuersæ formæ, & sint multa materialiter: non tamen sunt plura sacramenta, sed vnum formaliter & perfectiue. Nam (ut dicitur in quinto Metha.) Vnum dicitur non solum quod est indiuisibile, vel quod est continuum, sed etiam quod est perfectum: ut cum dicitur, vna domus, & vnus homo: est autem vnum perfectione, ad cuius integritatē concurrunt omnia, quæ requiruntur ad finem eiusdem. sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad operationem anime, & domus integratur ex omnibus partibus, quæ sunt necessariae ad habitandum: Sic sacramentum istud, quod ordinatur ad spiritualem refectionem, quæ conformatur corporali, ad quam duo requiruntur, scilicet cibus qui est alimentum, & potus qui est humidus: ideo ad integritatem huius sacramenti duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus, & spiritualis potus, secundum illud: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ideo Apostol. 1. Cor. 10. Vnius panis & vnum corpus multi sumus: omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ex quo patet quod Eucharistia est sacramentum Ecclesiasticæ vnitatis. Sed sacramentum imaginem gerit eius cuius est sacramentum, ergo Eucharistia est vnum sacramentum, & non plura.

Eucharistia est vnum sacramentum.

Ioan. 6. 1. Cor. 10.

Ver. 1. De Materia Sacramenti Eucharistia.

Materia huius sacramenti ante consecrationem est panis & vinum: quia Christus accepit panem & vinum, & Melchisedech, qui suo sacrificio figurabat Christum, obtulit panem & vinum. Sic etiam Christus instituit sub speciebus panis & vini. Et conuenienter, primo quantum ad vsum sacramenti, qui est manducatio: sicut enim aqua assumitur in sacramento baptismi ad vsum spiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua: ita panis & vinum ad refectionem spiritualem, quia homines communis his corporaliter reficiuntur. Secundo ad significationem: quia hoc sacramentum est memoriale Dominicæ passionis, in qua sanguis fuit à corpore separatus: ita seorsum panis ut sacramentum corporis, & vinum ut sacramentum sanguinis. Tertio ad effectum, respectu totius Ecclesiæ, quæ constituitur ex diuersis fidelibus: sic panis conficitur ex diuersis granis, & vinum ex diuersis vuis, ut dicit glos. super illud 1. Cor. 10. Multi vnum corpus sumus. Et quantum triticum & vinum non inueniuntur in omnibus terris: tamen ad omnes terras deferri potest, quantum sufficit ad vsum huius sacramenti. Et ideo propter defectum alterius non esset vnum absque alio consecrandum: quia non esset perfectum sacramentum in significatione mysterij, licet esset perfectum in ratione contenti: quia tantum continetur sub vno, sicut sub vtroque. In consecratione tamen debet mysterium completè significari & representari, quantum non in sumptione. Ideo non est necesse ut omnes accipientes hoc sacramentum sub specie panis, accipiant sub specie vini, ut infra dicitur. Panis autem qui est materia huius sacramenti, debet esse triticeus: quia Christus qui continetur in hoc sacramento, comparauit se grano frumenti, Ioan. 12. Nisi granum frumenti, &c. debet etiam esse sanus, hoc est non corruptus: quia aliquando est tanta corruptio, quod soluitur species panis: quæ solutio & corruptio apparet, cum soluitur cõtinuitas, & sapor, & color, & alia accidentia: tunc non conficitur sacramentum. Aliquando verò non est tanta corruptio, quæ speciem panis soluat, sed est aliqua dispositio ad corruptionem: quod declarat aliqualis immutatio saporis: & ex tali pane potest confici sacramentum. Sed peccat conficiens, propter irreuerentiam sacramenti. Et quia Amidum est ex tritico corrupto, non videtur quod possit consecrari: quantum quidam contrarium dicant. Modica tamen permixtio farinæ alterius grani non soluit speciem: quia id quod est modicum, assumitur quodammodo à plurimo: & ideo poterit confici sacramentum. Si verò sit magna commixtio, puta ex æquo, seu circatatis permixtio speciem mutat: ideo panis inde confectus non est debita materia huius sacramenti. In ordeo autem vel spelta aut farre, quod inter omnia est grano tritici similius, aut in aliis granis, quæ non possunt ex frumenti semine generari, non potest confici panis, qui sit debita materia huius sacramenti. Nec est de necessitate sacramenti, quod panis sit Azimus, vel fermentatus: quia in vtroque confici potest: conueniens autem est, ut vnusquisque seruet ritum Ecclesiæ suæ in sacramento celebratione. Sunt enim super hoc diuersarum Ecclesiarum consuetudines non reprobandæ. Nam (ut D. Gregor. in registro ait) Romana Ecclesia offert panes azimos: ideo punitus est sacerdos, qui in pane fermentato celebrare præsumpserat, in c. per literas, extra de celebr. missa. Græci tamè perficiunt in fermentato, prout verbum patris indutum est carne humana, sicut fermentum miscetur farinæ. Vnde sicut peccat præbyter, in ecclesia latinorum conficiens in pane fermentato: ita in græcia conficiens in azimo, quasi peruertens ecclesiæ suæ ritum. Consuetudo tamen celebrandi in pane azimo est rationabilior: Primo quidem propter institutionem Christi, qui hoc sacramentum instituit prima die Azimorum, quo die nihil fermentatum in domibus Iudæorum esse debebat, ut habetur Exod. 12. Secundo, quia panis azimus est magis propriè corporis Christi significatiuus, quam fermentatus, eum fuerit sine corruptione cõceptum. Tertio, quia hoc magis cõpetit sinceritati fidelium, quæ requiritur ad vsum

3. p. q. 74. ar. 11. 1.

Matth. 26.

Panis triticeus materia Eucharistia.

Panis Azimus non est de necessitate.

Matth. 27. Mar. 14.

1. Cor. 5. sacramenti, secundum illud, Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur in azimis sinceritatis & veritatis. Consuetudo tamen Græcorum aliquam rationem habet, & propter significationem quam tangit D. Greg. & in detestationem hæresis Nazaræorum, qui legalia evangelio miscebant. Nec tam sequitur quod cōficiētes in azimo, intendant caeremonias legis seruare, sed conformare se institutioni Christi. Et ideo nō iudaifāt: Alioqui & celebrātes in pane fermentato iudaifārēt. Quia Iudæi panes fermentatos offerebāt. Sicut autē Dominus cōparauit se grano frumētī: sic etiā cōparauit se viti. Ego sum vitis vera. Ex quo sequitur quod sicut solus panis triticeus est materia huius sacramenti: ita etiā vinū vitis est materia propria huius sacramenti, præcipue cum Christus in vino vitis hoc sacramētū instituerit, vt habetur Luc. 22. A modo nō bibā de hoc genimine vitis. Non refert tamē an sit albū, siue fulgidū, aut rubeū: licet quantum ad significationem huius sacramenti, conuenientius sit rubeum: sed standum est consuetudini. Et quæadmodum ex pane corrupto non potest confici hoc sacramentum: sic nec ex vino corrupto, scilicet aceto, quamquā bene ex vino acescit: sicut de pane qui est in via ad corruptionem: licet peccet conficiens, vt dictum est. In agresta autem non potest confici: quia nondum habet speciem vini: licet bene in musto, quod vini speciem habet: Nam eius dulcedo attestatur digestionem, quæ est completio à naturali calore, vt dicitur in 4. Methap. Non tamen debent vna integræ huic sacramētō misceri: quia iam esset aliquid præter vinū. Prohibitum tamē fuit à Iulio papa, ne mustum statim expressum de vua in calice offeratur: quia hoc est indecens propter impuritatem musti: potest tamen in necessitate fieri: dicitur enim à prædicto Iulio, Si fuerit necesse, botrus in calice prematur. Aquam autem vino permiscendam scribit Alexander, dicens: In sacramentorum oblationibus quæ inter missarum solennia Domino offeruntur, panis tantum & vinum aqua permixtum in sacrificium offeratur. Primo quidem propter institutionem. Probabiliter enim creditur quod Dominus instituit in vino immixto aqua, secundū morem illius terræ. vnde & Prouerb. 20. Bibite vinum quod miscui vobis. Secundo, quia hoc conuenit representationi Dominicæ passionis. Quia vtrunque ex latere eius in passione sua effluxisse legitur. Vnde D. Ioan. 19. Exiuit sanguis & aqua. Tertio ad significandā efficaciam huius sacramenti, quæ est vnio populi Christiani ad Christum. Quarto, quia hoc competit quantum ad vltimum effectum huius sacramenti, qui est introitus ad vitam æternam. Vnde D. Augusti, dicit, Redundat aqua in calice, & salit in vitam æternam. Non est tamen hæc permixtio aquæ de necessitate sacramenti: dicit enim D. Cyprianus, Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter nō obseruauerit, vt scilicet aquam miscuerit in sacramento, potest simplicitati eius venia concedi: quod non esset, si aqua esset de necessitate sacramenti, quod est memoriale passionis Christi. Est enim naturale corpori humano vulnerato, quod ex eo profluat sanguis: sed effusio aquæ non est de necessitate passionis, sed ad ostendendum effectū passionis, qui est ablutio à peccatis, & refrigerium contra ardorem concupiscentiæ, voluit Deus quod ex latere Christi exiret sanguis & aqua: ideo aqua non offertur seorsum à vino, sed permixta: non tamen in magna quantitate. Vnde in c. perniciosus, extra de celebrat. missa, dicitur, Perniciosus in tuis partibus inoleuit abusus, videlicet quod in maiori quantitate aqua in sacrificio ponitur quàm vinum: cum secundum rationabilem consuetudinem Ecclesiæ generalis, plus vini quàm aquæ, in ipso sit ponendum: oportet enim conuerti aquam in vinum, & vinum in sanguinem: quæ conuersio aquæ significat populū Christo incorporari. hoc autem fieri non posset nisi adeo modicum poneretur aquæ, quod cōuerteretur in vinum. Ideo tutius est semper parum aquæ vino apponere, & præcipue si vinum sit debile: Quia si tanta fieret appositio aquæ, vt solueretur species vini, non posset perfici sacramētum. Nec requiritur quod aqua sit sensibilis post admixtionem: sed sufficit ad sacramenti huius significationem, quod sentiat aqua cum apponitur vino: quæ tamen non debet apponi in dolio: quia non sufficeret ad significationem huius sacramenti: ideo oportet aquam apponi vino circa ipsam celebrationem. Notandum tamen quod licet de necessitate sacramenti sit certa & determinata quantitas in intentione ministri, vt scilicet intendat decem hostias, aut plures, siue pauciores, vel totum cumulum, si ignoret numerum, consecrare: Quia si ex centum non intendit consecrare nisi decem, quas nō determinat aliquo sensuum, nihil facit. Non est tamen ex parte materiæ determinata quantitas: sic quod vna cōsecratione tantam possit consecrare, & non maiore: tot hostias, & non plures aut pauciores: cum nō sit adeo parua vel magna quantitas, quæ non possit vna cōsecratione consecrari. In omnibus enim habentibus materiam rationis determinationis materiæ est in ordine ad finem: sicut materia ferræ est ferrū, vt sit apta sectioni. Finis autem huius sacramenti ad quod specialiter ordinatur, est vsus fidelium. Et ideo oportet quod quantitas materiæ huius sacramenti determinetur per comparisonem ad vsum fidelium: non qui nunc occurrunt, (alioqui sacerdos paucos parochianos habens, non posset consecrare multas hostias) ideo materia huius sacramenti determinatur per comparisonem ad vsum fidelium absolute. Numerus autem fidelium est indeterminatus: ideo non potest dici quod quantitas materiæ huius sacramenti sit determinata: & sic vna cōsecratione potest sacerdos tot hostias consecrare, quot sufficiant ad omnes fideles, non solum qui sunt, sed etiam qui erunt, dummodo materia sit præsens: Christus enim vna cōsecratione omnes cōmunicauit. Ad hoc autem quod materia sit præsens in hoc sacramento duo requiruntur: Primo quod aliquo sensu eius præsentia à consecratore percipi possit. Secundo quod sonus verborum possit illam contingere. Quia D. Augusti, dicit, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Non tamen est necesse quod semper videatur, quia alio sensu materia percipi potest, puta tactu. Et ideo sacerdos cæcus potest consecrare. Nec sufficit visus, quia si materia esset in magna distantia, vel esset aliquid impedimentum medium, quod sonus verborum non posset ad eam peruenire, & ipsam contingere, non fieret consecratio: imò dicunt aliqui non sufficere quod species intentionales possint peruenire vsque ad materiam

Ioan. 15. Vinum vitis materia Eucharistiæ

Cur aqua in Eucharistia sit vino permiscenda

In li. de Sacra.

Cur aqua exiit à latere Christi

An in sacramento Eucharistiæ sit determinata quantitas materiæ

Quot hostias potest simul sacerdos consecrare

Ad præsentiam materiæ quid requiratur

A materiam: sed requiritur quod species naturales soni verborum causatæ ex fractione aëris, materiam contingant. ex quo sequitur quod reclusus (licet per vitrum materiam ad extra videre possit) si tamē per rimas coniunctas non possit aër transire, non potest consecrare. Alij tamen dicunt sufficere quod species intentionales soni verborum possint materiā contingere. Sed si in foro sacerdos proferret verba consecrationis, intendens consecrare omnes panes qui ibi sunt, omnes essent consecrati. Aliqui tamen dicunt quod ad perfectionem huiusmodi sacramenti quinque requiruntur: Primo materia debita & debite approximata: Secundo forma debita & debite applicata: Tertio minister determinatus, scilicet quod sit sacerdos: Quarto intentio ministri: Quinto intentio illius qui hoc sacramentum instituit, scilicet Christi, qui non intendit quod cum tali ludibrio & stultitia fiat consecratio, sed pro vtilitate & necessitate Ecclesiæ: non enim est data potestas ad destructionem, sed ad ædificationem. Sed contra hoc opponitur quod determinatum fuit de baptismo, scilicet quod baptizans cū intentione faciendi quod Ecclesiæ facit, licet irrisorie baptizet, confert sacramentum: & tamen ibi non est intentio illius qui instituit sacramentum baptismi. Et ad potestatem ad ædificationem, & c. responderi potest, quod potestas ministrorum Ecclesiæ ad duo ordinatur: primo quidem ad effectum proprium: secundo ad finem effectus. Secundum non tollit primum. Vnde si sacerdos intendat consecrare corpus Christi propter aliquem malum finem, puta vt irrideat, vel superstitiones faciat, propter intentionem mali finis peccat. Nihilominus tamen per potestatem sibi datam perficit sacramentum, dum tamen aliqua possit subsequi aliorum vtilitas: secus si nulla, sed solum populi scandalum, vt in casu dato, in quo non videtur intendere facere quod Ecclesia facit.

Ver. 2. De Forma Sacramenti sub specie Panis.

B Forma consecrationis Eucharistiæ sub speciebus panis, à D. Matth. 26. Marc. 14. Luca. 22. & Pau. 3. p. 9. 70. 1. Cor. 11. asseritur esse hæc: Hoc est corpus meum. Consuetudo tamen Romanæ Ecclesiæ à D. Petro apostolo deriuata, adiunxit hanc dictionem (enim) propter coniunctionem ad verba præcedentia, quæ sunt, Accipit panem, benedixit, & fregit, dicens: Accipite, & manducate. hoc est enim corpus meum. & sic consecrans omnia hæc coniunctione (enim) perficit sacramentum: Peccat tamen mortaliter, nō seruans Ecclesiæ ritum. vnde D. Ambro. Consecratio fit verbis & sermonibus Domini Iesu. Nam per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo offertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, & cæteris: & verba immediate præcedentia, sunt verba Euangelistæ historiam & rem gestam texentis. vbi autem sacramentum conficitur, iam non suis sermonibus sacerdos vtitur, sed sermonibus Christi. Et quanuis prædicta verba exterius videantur accipi ex persona sacerdotis proferentis, in cuius corpus panis non transubstantiatur: intentio tamen ministri facit, vt hæc verba intelligantur quasi ex persona Christi prolata: intentio enim ministri sacramenti, quæ exterius videri non potest, est de necessitate sacramenti, vt dictū est. Minister autem in hoc sacramento perficiendo non habet alium actum, nisi prolationem verborum, & applicationem ad materiam: ideo formæ aliorum sacramentorum important vsus & actum ministri: & ideo exprimitur vel per modum exercentis, vt in baptismo, confirmatione, & poenitentia: vel per modum imperantis, vt in sacramento ordinis: vel per modum deprecantis, vt in sacramento extremæ vnctionis: sed forma huius sacramenti importat solam consecrationem materiæ, quæ consistit in transubstantiatione, siue in quadam miraculosa conuersione substantiæ, quæ à solo Deo perfici potest. Ideo non exprimitur persona ministri, nec actus, sed solum sermo Dei, & effectus huius consecrationis, qui non est in fieri, cum huiusmodi conuersio non sit successiua, sed instantanea, & in facto esse: & ideo cōuenientius ponitur in forma siue verbis consecrationis hoc verbum (est) quàm (fit). Et licet sermo Dei, qui operatur in creatione rerum, operetur in hac consecratione, aliter tamen, & aliter. Nam in creatione rerum solum operatus est effectiue: quæ quidem efficacia est per imperium suæ sapientiæ. Ideo in creatione rerum exprimitur sermo Dominicus per verbum imperatiui modi: Sed in hac consecratione operatur sacramentaliter, hoc est secundum vim significationis. Et ideo oportet in hoc sacramento sermone significari vltimum effectum consecrationis per verbum substantiuum præsentis temporis. Notanda tamē est & semper memoriæ mādanda maxima D. Aug. quod Euangelistæ recitādo nō semp eundē ordinē seruauerūt, quo res gestæ sunt, vnde ad intelligendū ordinē rei gestæ, sentētia euangelij sic exponi possit: Accipies Iesus panē, benedixit, dicens: Hoc est corpus meū. deinde fregit, & dedit discipulis suis, dicens: Accipite, & māducate: licet idē possit esse sensus euangelij, verbis mutatis. Sed difficultas est, quare hæc verba, Quod pro vobis tradetur, non sunt de forma consecrationis sacramenti Eucharistiæ, sicut hæc verba (qui pro vobis effundetur) sunt de essentia formæ cōsecrationis vini, cum vtraque sint verba Christi, vt Euangelistæ dicūt: & vtraque designēt aliquid quod tūc futurum erat. s. passionem. Cum igitur totum hoc sacramentum, & quantum ad corpus, & quantum ad sanguinē sit memoriale Dominicæ passionis, iuxta illud, Quotiescunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem Domini annūciabitis. Ergo nō magis debuit in forma cōsecrationis sanguinis fieri mētio de passione Christi, & eius fructu, quā in forma consecrationis corporis. D. Tho. dicit quod sanguis seorsum consecratus à corpore, expressius repræsentat passionem Christi, quàm corpus solum. Sanguis enim non separatur à corpore, saltem totus, nisi fiat magna violentia, quæ est quædam passio. Corpus autem de se non importat quancunque violentiam quia non aequè exprimit passionem, sicut sanguis. & ideo in consecratione sanguinis Christi fit potius mentio de passione Christi & fructu ipsius, quàm in consecratione corporis. Sed hæc quibusdam non videntur satisfacere, cum Christus in consecratione corporis expresserit corpus suum tradendū. sed crucifigēdum, sicut in consecratione sanguinis sanguinem fundendum. Ideo pro resolutione recurrendum est ad vsus & determinationem Ecclesiæ, quæ formas consecrationum

Quinque res quæ ad perfectionem Eucharistiæ

2. Cor. 10.

3. p. 9. 70.

Forma cōsecrationis panis

In li. de Sacra.

Verba cōsecrationis quomodo operantur

In libr. de Consec. Euc.

art. 3. ad 3.

In fine Ec-
clesia. Hier-
nar.

à Christo per Apostolos & eorum successores tales vt in missalibus scribuntur, accepit, vt D. Dionys. ait. De his in c. cum Marthe, immediatè ante. §. quæ fuisse, extra de celebrat. missa. ¶ Notandum præterea quòd (prout D. August. dicit) Christus tactu suæ mūdissimæ carnis vim regeneratiuā contulit aquis: sic quòd vis illa regeneratiua peruenit non solum ad illas aquas quæ Christum tetigerunt, sed etiam ad omnes aquas vbique terrarum per omnia futura secula, quæ applicarentur hominibus cum forma baptisimi & intentione baptisandi: ita etiam ex prolotione verborum Christi in consecratione virtus creata consecratiua instrumentalis & per modum fluxus deriuata est ad omnia verba futura, quæ à quocūque sacerdote supra materiam debitam prolata essent cum intentione consecrandi: sic quòd habent talem vim consecratiuam, ac si Christus præsentialiter ea proferret. Et licet Damascenus dicat quòd sola virtute Spiritus sancti fit conuersio panis in corpus: per hoc tamen non excluditur virtus instrumentalis, quæ est in forma huius sacramenti: sicut cum dicitur, solus faber facit cultellum, non excluditur vis martelli: sed debet intelligi principaliter. Vis autem conuersiua, quæ est in verbis, sequitur significationem, quæ in prolotione vltimæ dictionis terminatur. Ideo licet sit in omnibus verbis per modum fluxus, non tamen in quolibet verbo habet effectum, sed in vltimo instanti terminatiuo vltimæ dictionis, in quo significatio dictionis terminatur. Et ideo hæc virtus dicitur simplex, licet in ipsis verbis exterius prolatis sit compositio. ¶ Vltius sciendum est quòd hoc pronomen demonstratiuum (hoc) nō demonstrat panem: cum panis non sit corpus Christi: nec etiam signatum siue significatum per hoc cōplexum (hoc est corpus meum) cum in sacramētis hoc efficiatur, quod significatur: & sic per hæc formā non fieret quòd Christus esset in hoc sacramento secundum virtutem, sed solum sicut in signo: quod est hæreticum. Neque etiam demonstrat corpus meum pro instanti locutionis: sicut cum aliquis dicit, nūc taceo: quia secundum hoc sensus huius locutionis (hoc est corpus meum) esset, hoc est corpus meū, quæ prædicta locutio non facit: quia hoc fuit ante prolotionem verborum: sed demonstrat contentum sub his speciebus sub quibus prius erat panis, esse corpus Christi in vltimo instanti locutionis. Et ideo signatè noluit dicere Dominus, Hic panis est corpus meum: sed in generali, Hoc est corpus meum, nullo nomine appposito à parte subiecti, sed solo pronomine, quod non demonstrat accidentia, sed substantiam sub accidentibus contentam in communi, hoc est sine forma aut natura determinata.

Quædo ver-
ba consecra-
tionis habet
effectum.

Quid demō-
strat pro no-
men, hoc.

Ver. 2. De Forma Consecrationis Vini.

3 p. q. 78. ar-
tic. 3.
Forma Cō-
secrationis
vini.

Forma Consecrationis vini est hæc: Hic est calix sanguinis mei noui & æterni Testamenti, mysteriū fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc forma non inuenitur in aliquo Euangelistarum expressa: quia Euangelistæ solum intendebant texere historiam, & nō tradere sacramentorum formas, quas in primitiua Ecclesia oportebat esse occultas, vt dictum est ex D. Dionys. Vnde formæ sacramentorum à Christo traditæ, manifestatæ sunt per familiarem traditionem Apostolorum successoribus suis, & per eos nobis, vt dicitur in c. cum Marthe, extra de celebrat. missa. vnde in antiquissimis missalibus prædicta consecrationis verba semper scripta fuerunt grandioribus characteribus, & in Ecclesia Ambrosiana (hoc est Mediolanen.) literis aureis. Nec oportet circa huiusmodi inuestigationes nimium torqueri, propter Ecclesiæ, quæ errare non potest, auctoritatem, determinationem, & vsum ab Apostolis acceptum & obseruatum. Præterea legimus Apostolos aliqua ab Euangelistis præmissa suppleuisse, vt habetur in prædicto c. cum Marthe. Et tamē hæc omnia ferè verba ex diuersis scripturæ locis accipi possunt. Nam hoc quod dicitur, Hic est calix, habetur Lucæ 22. & 1. Cor. 11. Matth. autem 26. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effunderetur in remissionem peccatorum. D. Lucas dicit, pro vobis. Quod autem additur, æterni Testamenti, & mysteriū fidei, ex traditione Domini habetur, quæ ad Ecclesiam per Apostolos peruenit, secundum illud, Ego enim accipi à Domino quod & tradidi vobis. Et post aliquam recitationem subdit, Cætera cum venero disponam. & nō est dubium quin disposuerit sicut à Domino acceperat. ¶ Et quia circa prædicta verba consecrationis insurgere possunt difficultates: ideo ad eas enucleandas notandum est primò, quòd hæc dicitio (calix) tripliciter in sacris literis accipitur: Primò pro vase in quo recipitur liquor aptus ad potandum: & hoc modo accipitur, cum dicitur: Similiter & calicem post quæ cenauit, dicens, &c. Secundò pro passione Christi: & sic accipitur ibi, cum dicebat, Transseat à me calix iste, & Matth. 12. cum dixit filiis Zebedæi, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Tertio pro poculo in calice contento: & sic accipitur Matth. 9. Quisquis vobis potum dederit calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, non perdet mercedem suam. Et quia panis est aliquid solidum: ideo accepit Christus panem, non in disco, sed seorsum, in sanctas ac venerabiles manus suas. Nullus autem liquor potabilis conuenienter accipitur, nisi in vase: ideo Christus non accepit vinum immediatè tangendo, sicut panem, sed accepit in calice contento. His suppositis, hic est calix sanguinis mei, potest dupliciter intelligi: vno modo secundum methonomiam, quæ ponitur continens pro contento: vt sit sensus, hic (hoc est in hoc vase) contentus est sanguis meus pro instanti terminatiuo verborum, in quantum est potus fidelium, quod non importatur in ratione sanguinis: quia in ratione sanguinis importatur aliquid, quod natura horret potare. vnde Ioan. 6. cum dixisset Christus, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quidam dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Ideo dicens fuit hoc exprimere per vas, puta calicem huic vsui accommodatum. Alio modo potest intelligi secundum metaphoram, prout scilicet pro calice intelligitur passio Christi, quæ ad similitudinem calicis inebriat, secundum illud, Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio. vnde & Dominus passionem suam calicem nominauit: vt sit sensus, Hic est calix sanguinis, hoc est passionis, de qua fit mentio in hac forma, & non in forma consecrationis panis, ratione iam dicta in versiculo præcedenti. Et sic

1. Cor. 11.

Calix quor-
modis acci-
pitur.

Luc. 33.

Tren. 4.

E

F

resolutoriè

A resolutoriè sensus huius propositionis (hic est calix sanguinis mei) est contentum sub his speciebus in vltimo instanti terminatiuo verborum (est sanguis) qui tunc erat effundendus, & nunc est effusus. Pro intelligentia harum dictionum (noui & æterni Testamenti) reducendum est ad memoriam quod superioris de Testamento dictum est: & sciendum quòd sicut antiquum Testamentum in figura promittebat hæreditatem æternam: ita sanguis Christi & mors eius fuit antiquis patribus solum exhibitus in figura. Et ideo ad confirmandum antiquum Testamentum fuit exhibitus sanguis figuralis animalium quæ occidebantur, & eorum sanguis fundebatur: & sic morte animalium confirmatum fuit antiquum testamentum: Omne enim Testamentum morte confirmatur. Vnde Exo. 24. Lecto omni mandato legis Moyses omnem populum asperxit sanguine, dicens: Hic est sanguis Testamenti, quem madauit ad vos Deus. Sed quia in lege noua promittebatur hæreditas, clarè & sine quocumque velamine statim exhibenda. vnde de Marth. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum: & Lucæ. 23. Hodie mecum eris in paradiso. Ideo ad confirmationem effundendus erat sanguis præfiguratus, scilicet Christi, in morte eius. Vnde Heb. 9. dicitur de Christo: Ideo noui Testamenti mediator est (scilicet Christus) vt morte intercedente repromissionem accipiant qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Dicitur ergo hic sanguis nouum Testamentum, quia non in figura, sed in veritate exhibetur: vnde subditur, Qui pro vobis & pro multis effundetur. Interna enim inspiratio siue gratia Spiritus sancti, quæ est lex noua, ex hac sanguinis virtute procedit: quia per passionem Christi iustificamur meritoriè & effectiue, vt dictum est. Dicitur igitur hoc Testamentum nouum, ratione realis exhibitionis: dicitur etiam nouum, ratione veteris, quod consummauit. Dicitur autem æternum, tam ratione æternæ Dei præordinationis, quàm etiã ratione æternæ hæreditatis, quæ per hoc Testamentum disponitur: ipsa etiam persona Christi, cuius sanguine Testamentum disponitur, est æterna, non habens principium, neque finem: vel dicitur æternum, hoc est perpetuum: quia nulla alia lege subsequutura reuocandum. ¶ Cauendum est diligenter ne per hæc verba (mysterium fidei) incidamus in errorem Lutheranorum, qui ex his verbis occasionem erroris fumentes, dixerunt corpus & sanguinem Christi solum mysticè esse in hoc sacramento, & non secundum veritatem: quod est hæreticum, vt amplius infra deducetur, versic. 7. huius §. Ideo notandum & firmiter retinendum, quòd mysterium hic non ponitur ad excludendum rei veritatem, sed ad ostendendam occultationem: quia corpus & sanguis Christi occulto modo sunt in hoc sacramento: & ipsa passio Christi occultè fuit figurata in veteri Testamento. Dicitur autem mysterium fidei, quasi fidei obiectum: quia quòd sanguis Christi secundum veritatem sit in hoc sacramento, sola fide tenetur, vel referendo ad fidem passionis, quæ in hoc sacramento repræsentatur: fuit enim sacrum secretum sub figuris veteris Testamenti latens, & absconditum, præcognitum tamen à patribus, tanquam mysteriū generalis redemptionis. Et quanuis in omnibus sacramentis sit aliquid occultum & sola fide tenendum, tamen hoc sacramentum specialiter dicitur fidei, quia totum est fidei, quòd in hoc sacramento contingit, & sola fide comprehensum, in conuersione, in contento, in accidentibus, in representatione, in sumptione: nil tale est in aliis sacramentis, licet comparatio eorum ad gratiam occulta sit, & ad mysterium fidei pertinens, non tamen vt hoc sacramentum. Et quanuis sacramentum Eucharistiæ sit sacramentum charitatis, vt pote figuratiuum & effectiuum ipsius, vt dicit D. Chryso. cum sit indicium ineffabilis diuinæ charitatis: quia circa passionem (cuius memoriale est) Christus exhibuit. Est etiam indutiuum & allestiuum: hoc etiam sacramento vniuntur membra capiti. Conuenientius tamē dicitur mysterium fidei, quàm charitatis: quia mysterium propriè dicitur occultum vel secretum, quod conuenit fidei, quæ est non apparentium, quasi absconditorum vel secretorum argumentum, Charitati verò non propriè conuenit mysterium, eo quòd ea quæ sunt ex charitate, sunt quasi experimentaliter omnia manifesta. Vnde Ioan. 15. Iam nō dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcūque audiui à patre meo, nota feci vobis. In hoc autem quod subditur, Quod pro vobis & pro multis effundetur, &c. exprimitur vnus effectus huius sacramenti, scilicet remissio peccatorum per effusionem, quæ tunc futura erat. Ideo dicit, effundetur. Nos etiam nunc in consecratione vtimur verbo futuri temporis, licet effusio sit iam præterita: quia in hoc mysterio exprimimus & repræsentamus ea quæ Christus gessit in cœna: & quia tunc effusio debebat fieri: ideo vtimur verbo futuri temporis, sicquæ nulla est falsitatis expressio. Et debent prædicta verba (pro vobis & pro multis) sic intelligi, pro vobis, scilicet Iudeis, ad quos Christus in persona Apostolorum loquebatur: & pro multis, scilicet gentilibus, ex quibus multo plures erant saluandi, quàm ex Iudeis. Non tamen dicit, pro omnibus: quia licet sanguis & passio Christi sufficienter satisfecerit pro infinitis mundis, si tot essent: (vnde 1. Ioan. 2. Ipse est propiciatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam totius mundi) non tamen efficaciter, quia non omnibus applicatur, propter eorum indispositionem, quia non curant se præparare. Quo ad hoc figura habetur 4. Reg. 4. vbi dicitur oleum quod erat in lechito, repleuisse omnia vasa applicata, quantuncumque magna: & quando non fuit vas, stetit oleum. Applicatio est facilis. Potest etiam dici, pro vobis mūdicitibus, & pro multis pro quibus offertur in remissionem peccatorum: Quia Eucharistia non solum est sacramentum, sed etiam sacrificium. vnde Apoc. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo: Qui pluribus vicibus legitur effusus. Primò in circumcisione: Secundò in horto apud montem Oliuarii: Tertio in flagellatione: Quarto in coronatione: Quintò in manu & pedum perforatione: Sextò in lateris apertione, cum vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.

c. 15. §. 2.

Heb. 9.

Testamen-
tum nouum
cur dicatur
æternum.

Cur in cōse-
cratiōe vni-
ni ponitur
mysterium.

Hebr. 10.

Passio Chri-
sti fuit suffi-
ciens sed
non efficit
pro omnibus

Sanguis Chri-
sti quoties
fuit effusus

Ver. 4. De Contentis sub Speciebus Sacramenti.

A Duertendum quòd quando Christus hoc Sacramentum instituit, & consecrauit, erat viuus, mortalis tamen. Et ideo licet ex vi verborum sub specie panis non esset nisi solum corpus Christi ab-

Quid ex vi que denominatione formæ, tamen per realem concomitantiam sub illis speciebus facta consecratione D
erat sanguis, qui nondum erat separatus, & anima eius, quæ etiam non erat separata, & secunda persona
in diuinis, quæ suppositabat: & cum pater & spiritus sanctus sint in filio, & filius inseparabiliter in pa-
tre & spiritu sancto: sequitur quod sub speciebus panis erat tota Trinitas, non circumscriptiue, sed pro-
pter vnionem: neque vi verborum, sicut corpus, sed per concomitantiam. Et similiter sub speciebus
vini consecrati, sub quibus ex vi verborum erat sanguis separabilis à corpore, reliqua verò per vnionem
& concomitantiam. Si autem D. Petrus, aut alius Apostolus infra triduum mortis Christi consecrasset:
tunc sub specie panis non fuisset sanguis, neque anima, cum sanguis esset effusus & separatus à cor-
pore, quod positum fuit in sepulchro, & anima descendisset ad inferos. Sed ex vi verborum fuisset ibi
corpus, & per realem concomitantiam secunda persona, quæ suppositabat, & ex consequenti tota
Trinitas. Quia (vt Damascenus dicit) Quod semel assumptum, nunquam dimisit. Corpus enim Christi
non habebat proprium esse existentia, sed mediante forma corporeitatis, quæ in resurrectione desi-
sit esse, suppositabat à verbo, sicut anima in limbo. Vnde in illo triduo filius Dei desit esse homo,
propter separationem animæ à corpore, quæ soluit vnionem naturæ humanæ: homo enim mortuus,
non est homo. Tamen filius Dei in illo triduo non desit esse Christus: quia erat vnitus partibus na-
turæ humanæ, breui tempore vnionis, & sic propter illam habitudinem vnionis. Vnde Iohan. 12.
Nos audiuimus ex lege quod Christus manet in æternum: quorum dictum Christus approbavit, di-
cens: Adhuc modicum lumen in vobis est. Post resurrectionem verò cum anima fuerit reuincta cor-
pori, & sanguis inseparabiliter reassumptus: sequitur quod nunc sub speciebus panis ex vi verborum
est corpus Christi, & per realem concomitantiam sanguis, anima, & tota Trinitas, sicut ante

mortem: & proportionabiliter dicendum est de sanguine sub speciebus vini. Ex quo sequitur quod
qui recipit hoc sacramentum sub specie panis, tantum accipit, quantum si sub vtraque specie sume-
ret: & sic tantum laicus, quantum sacerdos. Et ideo recipiendo sub specie panis, manducat carnem,
& bibit sanguinem Christi. Et per consequens nulla fit iniuria laicis, communicando eos sub altera
tantum specie: sicut nec dando paruam hostiam, in qua tot & tanta continetur, quanta in magna, quam
sacerdos sumit. Qui ideo magnam & sub specie vini recipit, vt completè mysterium sacrificij Chri-
sti representet: vt habetur in c. comperimus, de consecratio. distinct. 2. vbi Gelasius papa sacerdotes di-
uidentes huiusmodi mysterium, sacrilegos & supersticiosos appellat. ¶ Et quauis in primitiua Ec-
clesia cum ille sanguis Christi ferueret in cordibus fidelium, & corda credentium inflammaret, laici sub
vtraque specie communicarent cum summa deuotione, reuerentia, diligentia, & cautela, quem morem
adhuc feruant Græci: successu tamen temporis deseruit deuotio fidelium ita, vt qui olim quotidie
communicabant, vix persuaderi possint, vt vel semel in anno hoc sacramentum recipiant: quod ple-
rique valde leuiter, & cum minori deuotione, reuerentia, & cautela faciunt. Eam ob rem non ex ordi-
natione Ecclesiæ (quæ nullibi reperitur) sed ex interno consensu Christi & orthodoxorum præsu-
lum inoleuit vsus, vt sub altera tantum specie laicis ministraretur, imò & sacerdotibus communicare
volentibus, nisi ipsi perficiant mysterium: vt cum sunt infirmi, vel in die cœnæ Domini, aut aliis die-
bus, cum nulla necessitas vel incommodum (vt dictum est) imminet. Nec aduersatur hic ritus Evan-
gelio, vt hæretici astruere nituntur: quia in Evangelio non reperitur fideles obligari ad recipiendum
sub vtraque specie, sed solum ad manducandum carnem, & bibendum sanguinem. Ioan. 6. Nisi man-
ducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quod fit (vt di-
ctum est) cum sacramentum sumitur sub specie panis duntaxat. Nec verba Christi in institutione &
cœna prolata præcipiunt laicis sub vtraque specie sumere. Notentur igitur verba, & signetur mysteria. F

Primò dicit, Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Hæc verba diriguntur omnibus: similiter, Bi-
bite ex eo omnes: quæ verba implentur, communicando sub altera tantum specie, vt dictum est. Sed
verba sequentia, scilicet, Hoc facite, & diuidite, solis Apostolis, qui per hæc verba & aliqua alia omi-
ssa ab Euangelistis (ratione iam dicta, cum de forma sacramenti Confirmationis ageretur,) fiebant presby-
teri. Non enim pertinet ad laicos facere, representare, & diuidere, seu ministrare aliis, sed solis sacerdo-
tibus. Vnde D. Pau. post consecrationem vini refert Christum dixisse, Hoc facite quotiescunque bibe-
tis in meam commemorationem. Non enim præcepit discipulis, qui sacerdotes representabāt, vt quo-
tidie vel semper biberent calicem: sed quotiescunque hoc facerent ex officio, facerent omnia quæ Chri-
stus fecit in cœna, & sic sub vtraque specie. Sed cum infirmi sunt, non habent bibere, cum non exer-
ceant officium. Fundatur etiam hic ritus communionis laicæ in communione à Christo data duobus dis-
cipulis in Emaus, quibus Christus panem benedictum & consecratum porrexit: vbi D. Augustin. di-
cit quod Discipuli in sacramento panis cognouerunt Dominum: de calice nulla fit mentio, imò dicitur
quod statim euauit ab oculis eorum. Non dederat prius calicem, cum in ordinata refectione ci-
bus debeat præcedere: & si prius dedisset, in benedictione cognouissent, & euauisset: & de hoc Eu-
angelista mentionem fecisset. Fundatur etiam hic ritus in communione & vsu Apostolorum, A. 2. vbi
dicitur quod fideles erant perseverantes in doctrina Apostolorum, & in communicatione fractionis
panis, & orationibus: & nulla fit mentio de calice. Ex quo sequitur quod interdum communicabant
sub specie panis duntaxat. Multis etiam rationibus inducti orthodoxi præfules hunc ritum introduce-
runt: Primò propter periculum irreuerentiæ & effusionis: Quia si fieret communio sub vtraque specie,
oporteret habere magna vasa vini, & attenta multitudinem & indeuotionem, esset periculum effusionis, &
vix posset obseruari quin effunderetur. Secunda quia hoc est sacramentum communionis, in quo om-
nes debent conuenire. vnde Apostolus: Omnes vnum corpus sumus, qui de vno pane & de vno calice
participamus:

Qui recipit
Eucharistiā
sub vna spe-
cie, tantum
recipit sicut
sub amba-
bus.

De commu-
nitione primi-
tiua Eccle-
siæ.

3. p. 9. 80.
ar. 12.

De laicorū
cōione sub
specie panis
duntaxat.

A participamus: vbi calix accipitur pro passione Christi, quæ participatur communicando sub specie pa-
nis. Aliqui enim tantum abhorrent à vino, vt non possint etiam eius odorem sufferre: ideo illis non cō-
ueniret. & sic non esset omnium communio. Tertia, quia vinum facillime vbique inueniri non potest, &
aliquando bella impediunt pro tanta multitudine deferri. Quarta, ad reprobandum errorem Nestorij,
qui dicebat quod sub specie panis non erat sanguis, sed corpus exangue & cadauer, & sub specie vini
solus sanguis: quod cedebat in errorem & scandalum simplicium: quia inde sequebatur Christum non
resurrexisse. Ideo in concilio Basilien. sess. 30. & Constantien. sess. 13. corroboratur ritus & consuetudo
sumendi eucharistiam à laicis sub specie panis duntaxat, vbi iā recepta erat: & condēnati fuerunt velut
hæretici, qui huiusmodi ritum & consuetudinem impugnare pergerent, & tanquam illicitum reproba-
rent, cæteros suæ libertati relinquentes.

Ver. 5. De Conuersione Panis & Vini in Corpus & Sanguinem.

B Corpus & sanguinem Christi esse in hoc sacramento sub speciebus panis & vini neque sensu per-
cipi, neque naturali ratione deprehendi potest, sed sola fide, quæ innititur auctoritati diuinæ. Quo-
modo autem hoc fiat, videndum est. Ad cuius euidentiam sciendum est quod aliquis potest incipere esse
in aliquo loco multipliciter. Primò per loci mutationem: & tunc desinit esse in primo loco. Secundò
per generationem, quæ fit ab agente naturali, cū forma educitur de potentia materiæ, quam præsuppo-
nit tanquam subiectum generationis. Tertio per alterationem, quæ est acquisitio formæ accidentalis, sup-
posita substantia. Quarto per creationem, quæ naturali virtute fieri non potest, quādo scilicet aliquid no-
uiter creatur in loco. Quintò per operationem: & sic angeli incipiunt esse in loco, quando incipiunt
in illo operari, vt dictum est cū de loco Angelorum ageretur. Sextò per transubstantiationem, quæ
fit quando vna tota substantia composita ex materia & forma, conuertitur in aliam, manentibus acci-
dentibus primæ substantiæ, sub quibus (prima substantia remota) succedit alia loco illius, sub eisdem ac-
cidentibus. Talis mutatio siue conuersio vnus substantiæ in aliam, dicitur speciali nomine Transubstantia-
tio. His suppositis resolutio est quod corpus Christi localiter & circumscriptiue, hoc est secundum pro-
prias dimensiones loco respondentem, est in cælo Empyreo, vbi sedet (hoc est requiescit) à dextris Dei,
hoc est in potioribus bonis & nobiliori loco. Sed in hoc sacramento non est in loco: quia omne locatū
est in loco secundum modum quantitatis dimensionis, in quantum scilicet commensuratur siue æquatur
loco, secundum suam quantitatem dimensionem. Sed corpus Christi non commensuratur sacramento se-
cundum modum quantitatis dimensionis, cū sit maior quantitate sacramenti: sed est in loco per modum
substantiæ, siue eo modo quo substantia commensuratur dimensionibus: succedit enim substantiæ panis,
quæ desit ibi esse. vnde sicut substantia panis secundum se non erat sub suis dimensionibus localiter, sed
per modum substantiæ: ita nec substantia corporis Christi. Non tamen substantia corporis Christi est
subiectum illarum dimensionum, sicut erat substantia panis. Et ideo substantia panis ratione suarum di-
mensionum siue secundum suas dimensiones erat ibi localiter: quia comparabatur ad locum, mediantibus di-
mensionibus propriis dimensionibus. Substantia verò corporis Christi comparatur ad locum, mediantibus di-
mensionibus alienis. & ideo corpus Christi nullo modo est in sacramento localiter. Et sic per consecra-
tionem non mutat locum: nec per hoc quod est in sacramento, desinit esse in cælo, in loco vbi prius erat
localiter. Quod patet primò, quia omne corpus localiter motum pertransit media: quod hic dici nō po-
test, cū transubstantiatio sit instantanea, & nō successiua. Secundò patet, quia impossibile est vnū mo-
tum eiusdem corporis localiter terminari ad plura & diuersa loca, cū tamen in pluribus locis simul cor-
pus Christi incipiat esse in sacramento. Incipit igitur Christus esse sub sacramento secundum specialem mo-
dum, qui est proprius huic sacramento. Et sic corpus Christi est in diuersis altaribus, non sicut in diuer-
sis locis, sed sicut est in sacramento. secundū illum modum essendi, quem vocat theologus sacramentalē:
Non quod intelligant corpus Christi esse ibi, sicut in signo: licet sacramentum sit in genere signi: Sed
dicunt corpus Christi esse ibi realiter sub signo secundum modum substantiæ, scilicet totum in toto, &
rotum in qualibet parte. Quia per hoc quod dicitur ipsum esse sub sacramento, significatur quædam ha-
bitudo eius ad sacramentum, cū succedat substantiæ panis sub eisdem accidentibus, quas non recipit sub-
iectiue, sicut substantia panis recipiebat. Hanc habitudinem successione ex institutione Christi dicentis,
Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, dicimus esse in loco sacramen-
taliter. Secundum igitur hoc esse Christus facta consecratione huic sacramento adueniens, non moue-
tur per se secundum locum, licet bene per accidens ad mutationem specierum sacramentalium: & sic cō-
traria non verificantur de eodem secundum idem, scilicet motus & quies. Cū enim aliquid est vnū sub-
iecto, & multiplex secundum esse, nihil prohibet secundum aliquid moueri, & secundum aliquid im-
mobile permanere. Sicut corpori aliud est esse magnum, aliud album: vnde potest moueri secundum al-
bedinem, & esse immobile secundum magnitudinem. Sic Christus manet immobilis & quietus in cæ-
lo secundum esse per se & circumscriptiuum: & est mobilis per accidens ad motum sacramenti, propter
prædictam habitudinem. ¶ Notandum tamen quod cum Christus habeat esse indeficiens, non desinit
esse per hoc quod sacramentum desinit esse sacramentum, sed desinit esse in sacramento propter desitio-
nem specierum: quia absque Christi mutatione tollitur habitudo eius ad illas species: per quæ modū Deus
qui est indeficiens, desinit esse in creatura, ipsa creatura deficiente & desinente. Si igitur Christus sub hoc sa-
cramento est, quādiu species sunt, & illis desinētibz desinit esse. vnde Cyril. cōtra quosdā, qui ppter illud
quod dicitur de Agno Paschali, figura huius sacramenti, de quo nō debebat remanere quicquid vsq; ad mane, &
Exod. 12.

3. p. 9. 75.
ar. 1. 1. 2.
Incipere ef-
se in loco
pluribus mo-
dis cōtingit.

3. p. 9. 76.
ar. 5.

Quo Chri-
stus incipit
esse sub sa-
cramento.

Esse sacra-
mentaliter
in loco quid

Quādo desi-
nat esse
Christus in
sacramento
Exod. 12.

E

pariter de manna, voluerunt dicere quod corpus Christi non remaneret in sacramento, si in crastinum referuaretur, ait: Infaniunt quidam, dicentes mysticam benedictionem cessare a sanctificatione, si reliquiae eius manserint in diem sequentem: Non enim mutatur sacramentum corporis Christi, sed virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo est, sicut omnes aliae consecrationes immobiliter manent permanentibus rebus consecratis: propter quod non iterantur. Veritas autem licet figurae respondeat, figura tamen non adequatur ei. ¶ Ex praemissis apparet quod corpus Christi non est in sacramento per creationem, cum prius fuerit, neque per generationem, cum tota substantia, scilicet materia & forma, imo & ipsum compositum ibi incipiat esse. In generatione autem materia praesupponitur & non incipit esse, sed est per transubstantiationem siue per conuersionem substantiae in corpus Christi: Non tamen quod aliquid de substantia panis maneat, quia tam materia quam forma panis desinit esse: Non tamen annihilantur, cum succedat corpus Christi, & maneat accidentia panis, quae se habent per modum continentis: & ideo sunt sicut cortinae circumdantes lectum, in quo rex requiescit, quae impediunt visum contenti: haec enim conuersio substantialis importat quandam ordinem substantiarum, quarum vna conuertitur in aliam, siue succedit alteri. ¶ Ex praemissis sequitur quod oculus corporalis etiam glorificatus non potest videre corpus Christi sub sacramento, eo quod omne corpus ideo est visibile, quia accidentia sua immutant medium: Accidentia autem corporis Christi in hoc sacramento non possunt immutare medium, cum non habeant immediatam habitudinem ad accidentia, quae ipsum circumstant: igitur. Praeterea corpus Christi in sacramento est per modum substantiae: Substantia autem in quantum huiusmodi, non est visibilis oculo corporali, neque subiacet alicui sensui exteriori, imo nec imaginationi, sed solum intellectui, cuius obiectum est, ut habetur in 3. de Anima: Ideo a solo intellectu, qui est oculus spiritualis, percipi potest, & a diuersis intellectibus percipitur diuersimode: Quia modus essendi, quo Christus est sub hoc sacramento, est penitus supernaturalis: ideo a solo intellectu diuino secundum se videri & intelligi potest. Ab intellectu autem angeli vel hominis beati etiam potest videri vel intelligi participatiue, secundum participatam charitatem diuini intellectus per visionem diuinam essentiae: ab intellectu autem hominis viatoris non potest videri aut cognosci nisi per fidem, sicut & caetera spiritualia. Sed nec etiam intellectus angelicus ex sua natura sufficit ad hoc intuendum, cum talis intellectus non habeat ordinem naturalem, nec specie aliquam connaturalem ad illum modum essendi, & ad illam successione substantiae, nisi reueletur a Deo. Vnde sequitur quod daemones non possunt videre Christum sub hoc sacramento, sed credunt ipsum ibi esse, non voluntarie, sed coacti euidentia signorum, prout dicitur Iacobi 2. Daemones credunt & contremiscunt: Quauis autem non videatur ibi corpus: non tamen sunt reprehendendi fideles, qui dicunt se Deum & Christum vidisse: quia videndo signum datum siue sacramentum oculis corporalibus visione fidei, vident ibi Christum, cum credant eum ibi esse.

Substantia panis & vini licet desinit esse non annihilantur

Christi corpus in sacramento oculo corporali videri non potest

Angeli et beati quod vident corpus Christi in sacramento

Daemones non vident Christum in sacramento, sed coacti credunt

Ver.6.

De Velamine Sacramenti.

¶ Vari solet cur Christus noluit visibiliter apparere in hoc sacramento, sed sub velamine specierum, quia si videretur, peccatores haberent maiorem contritionem, & deuotius susciperent. Respondetur quod hoc noluit, quadruplici ratione: Prima propter indignitatem, quo ad malos & peccatores, qui non sunt digni videre, & tamen praesumerent, & punirentur: prout viri Bethsanae fuerunt acriter puniti, & multi mortui, eo quod praesumpserant videre mensam discooperatam, hoc sacramentum figurantem, quam Deus Num. 4. praeceperat cooperiri pallio hyacintino: sic, &c. ex qua punitione boni haberent occasionem tristitiae. Secundo propter imbecillitatem visus, quantum ad cunctos: Nam excellens sensibile corrumpit sensum. Oculus noctuae non potest videre solem: Sed corpus Christi est clarior sole, & nos habemus oculos lipposos, ideo caderemus in terram, prout Apostoli in transfiguratione. & figuratiter in Exod. habetur, quod videntes filij Israel cornutam faciem Moysi ex consortio Domini, timuerunt propere accedere: vnde posuerunt velamen super faciem suam. Hoc argumentum profertur a Apostolo. Tertio propter horrorem, quantum ad sumentes. Non enim esset aliquis adeo animosus, qui auderet eum recipere. vnde cum Christus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, &c. dixerunt aliqui: Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Legimus etiam quod Hugoni de S. Victore apparuit Christus in specie pueri, quem cum diu contemplantus fuisset, dixit illi Christus: Manduca & recipe me. At ille sanctus orauit ut sub velamine specierum poneretur, quia non habebat animum sub tali figura recipiendi illum. Effert etiam in horrorem paganorum, si carnes & cruorem occisi hominis biberemus. Quarto propter meriti fidei conseruationem: quia si ostenderet se in specie sua, non haberemus meritum fidei, adorando ipsum: Fides enim non habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum. Legimus de D. Ludouico audiente missam in sacello retro maius altare chori sanctae capellae palatii Parisiensis, qualiter nobiles in choro audientes missam, videntes elegantissimum & pulcherrimum filium inter manus sacerdotis hostiam consecratam eleuantis: nunciauerunt regi, stimulantibus ut veniret ad videndum: Respondit, Qui non credit, vadat: Ego credo, nolo perdere meritum fidei. Et ideo nunc quia non videmus & credimus, dando gloriam verbo Dei, magis meremur, iuxta illud Ioannis 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Hinc est, quod si ex duobus audientibus missam vnus videat Christum, alius non, & ambo in aequali deuotione & charitate adorent, ille qui non videt, magis meretur & magis gratus est. Similitudo est de rege ambulante in habitu dissimulato &c. ¶ Notandum tamen quod si aliquando appareat, prout legitur apparuisse, quod talis apparitio duplici-

Opuscul. 58. c. 7. & 8.

1. Reg. 6.

2. de An.

Mar. 9.

1. Cor. 3. et Heb. 3.

Ioan. 6.

3. p. 9. 76. ar. 8.

E

F

A dupliciter contingere potest: Vno modo ex parte videntium: quia quando in sacramento miraculose apparet caro, aut sanguis, aut etiam aliquis puer, oculi videntium immutantur tali immutatione, ac si expressse viderent exterius carnem, &c. nulla tamen mutatione facta ex parte sacramenti. Et hoc quidem videtur contingere, quando ab vno sub specie carnis vel pueri videtur, ab aliis tamen videtur sub specie panis. Nec tamen hoc pertinet ad aliquam deceptionem, sicut accidit in Magorum praestigis: cum talis species formetur in oculo, ad aliquam veritatem figuradam: ad hoc scilicet quod manifestetur corpus Christi vere esse sub hoc sacramento: sicut etiam Christus apparuit discipulis euntibus in Emaus sub specie peregrini, & finxit se longius ire. dicit enim (vt D. Aug. ait) Cuius fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modum nulla mutatio fit ex parte sacramenti, manifestum est quod non definit esse Christus sub sacramento, tali apparitione facta. Cum tamen contingit apparitio non per solam immutationem videntium, sed per mutationem specierum sacramenti: quod videtur esse, quando omnibus sub tali specie apparet, & non ad horam, sed ad longum tempus, ita permanet: & in tali casu dicendum est quod manentibus dimensionibus, quae prius fuerunt miraculose, fit quaedam immutatio circa alia accidentia, puta figuram, colorem, & alia huiusmodi, vt videatur caro, aut sanguis, aut puer: & haec immutatio etiam non est deceptio: quia fit in figura cuiusdam veritatis, vt dictum est. Et sic patet quod manentibus dimensionibus, quae sunt fundamenta aliorum sensuum, remanet corpus Christi in hoc sacramento. Appetere autem tales apparitiones prouenit ex infidelitate vel curiositate: ideo absque peccato appeti non possunt.

Apparitio Christi in sacramento dupliciter contingit.

In lib. de g. Euan.

Appetere apparitiones est malum.

Ver.7.

De Veritate huius Sacramenti.

B Irmiter credendum est & simpliciter confitendum verum corpus Christi, & sanguinem, animam, & diuinitatem realiter esse sub sacramento, cum eidem dimensionibus, quas habet in caelo: licet secundum eas non commensuretur sacramento, siue speciebus illis. Nec sunt audiendae rationes haereticorum, nec aliorum infidelium irrisiones, nec illusiones, aut suggestiones, quas daemones immittunt fantasias hominum, vt eos a fide deuiare, aut in ea faciant dubitare. Ideo tot & tanta immittunt argumenta, quae vix magni doctores soluere possent. Ad excutiendum ergo ab intellectibus hominum omnia diaboli & haereticorum ac infidelium tela, notanda & retinenda ac perpetuo memoriae commendanda sunt quatuor fundamenta, quae habemus ex sacris literis & sanctis doctoribus ab Ecclesia approbatis desumpta. ¶ Primum fundamentum ex D. Pau. qui 2. Cor. 10. dicit, In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, hoc est ad credendum omnibus quae dixit Christus, & obediendum ei. ¶ Secundum fundamentum habetur Lu. c. 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum. Deus potest facere omne quod intellectus potest concipere. ¶ Tertium fundamentum est ex D. Hilario, ubi dicit quod cum Deus sit infinitae potentiae & aeternitatis, & intellectus noster sit finitus & limitatus: sequitur quod Deus multo plura potest facere, quam intellectus noster intelligere. Ideo Iob 36. Ecce Deus magnus vnicuique scientiam nostram. & Rom. 11. O altitudo diuitiarum, &c. ¶ Quartum fundamentum est quod cum Christus sit Deus & veritas per essentiam, iuxta illud: Ego sum via, veritas, & vita: mentiri non potest. & ad Titum 1. Qui non mentitur Deus. & Heb. 6. Impossibile est Deum mentiri: Sequitur quod quicquid ipse dixit, hoc verum est. Sed Christus accepto pane dixit, Hoc est corpus meum: non dixit in signo, sed realiter: quia subiunxit, Quod pro vobis tradetur. & de sanguine, Qui pro vobis effundetur. Atque corpus Christi verum realiter fuit traditum pro nobis, & verus sanguis eius fuit realiter effusus, & non in signo: igitur ibi est realiter verum corpus, & verus sanguis Christi. vnde Christus praedixerat, Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: & ibidem subiunxit, Et qui manducat me, & ipse viu- ¶ et propter me: non dixit, propter signum meum. & 1. Cor. 10. Calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? Ratio- ¶ etiam potest persuaderi: Quia in aliis sacramentis sacerdos loquitur in propria persona, Ego te baptizo, Signo, Absoluo, &c. Sed in hoc sacramento non loquitur in propria persona, quia stulte loqueretur, nec posset eius locutio quocumque modo verificari: sed loquitur in persona Christi, quia refert, Qui pri die quam pateretur, &c. dicens, &c. Ideo in aliis sacramentis non est Christus in persona propria, sed assistit ex virtute data. Sed cum in hoc sacramento minister loquatur in persona Christi, sequitur quod Christus non solum assistit in virtute, sed etiam in propria persona. In signum cuius primum miraculum quod facere voluit, fuit conuersio aquae in vinum: & vltimum, conuersio panis in corpus, & vini in sanguinem: vt corresponderent vltima primis. Insuper Apostolus dicit, Omnia in figuram contingebant illis. & cuiuslibet sacramento respondet figura, & econuerso figuris sacramenta. Quid igitur in noua lege responderet mannae, quod erat cibus corporalis, omne delectamentum in se habens, & omnis saporis suauitatem, & figurabat cibum spiritualem? Nichil profecto representare in noua lege poterat, nisi Christum, qui Ioan. 6. dicebat, Caro mea vere est cibus, &c. Sicut agno occiso in lege antiqua non respondebat in noua nisi Christus occidendus: ergo nec cibo corporali, nisi Christus qui est cibus spiritualis. Sed Christus realiter occisus est: ergo est realis cibus. Praeterea vel Christus potuit transubstantiare siue conu- ¶ tere substantiam panis in verum corpus suum, vel non: Si secundum, sequeretur quod non fuisset omnipotens, cum talis transubstantiatio non implicet contradictionem, nec in transubstantiatione requiratur maior virtus, quam in creatione. Si primum, quaeritur quibus verbis potuisset clarius exprimere illam transubstantiationem, quam his quae refert Euangelista dicens: Accipit Iesus panem, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, igitur patet Christum transubstantiationem sui corporis & sanguinis fecisse. Si ergo credimus scrip-

Lib. de Tri.

Christus vere est in sacramento, et non in signo tantum. Ioan. 6.

1. Cor. 10.

Gen. 1. turæ dicenti, In principio creauit Deus cælum & terram, quare non credemus Christo dicenti, Accipite & manducate: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur? Si credimus quod Deus subito ex limo terræ Adam formauerit, & ex eius costâ Euam, **Gen. 1. & 2.** quare, &c. Si credimus vxorem Loth conuersam in statuâ salis, quæ est magis propria figurâ huius transsubstantiationis: quia sicut in illa non manserunt nisi dimensiones, & substantia salis successit substantiæ eius: idcirco eius memoria fuit nobis à Christo commendata, **Lucæ 17.** Mementote vxoris Loth: quare, &c. Si credimus quod Moyses virtute Dei conuerterit virgam in colubrum, & aquas in sanguinem: quare, &c. cum non maior virtus requiratur: & Ecclesia illud attestetur, maximè in concilio Ephesino, contra Nestorium, cui autoritate p̄tificis præfuit Cyrillus: & in concilio Lateranen. vt habetur in c. firmiter, extra de summa Trinitate & fide catho. vbi dicitur, Vna est vniuersalis Ecclesia, extra quâ nullus omnino saluatur: in qua idem ipse sacerdos & sacrificium, Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento Altaris sub speciebus panis & vini realiter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem, potestate diuina. Omnesque sancti doctores ab Ecclesia approbati, hoc asseueranter docuerunt, singulariter D. Clemens, Petri successor, in Epistola ad Iacobum fratrem Domini, & D. Dionys. 3. c. Eccles. Hierar. & D. Ignatius in epistola ad Romanos, & D. Ambrosius in lib. 4. de Sacramentis, c. 5. Antequàm consecratur, panis est: vbi autem verba Christi accesserunt, corpus Christi est. Et ante verba Christi, calix est: vbi autem verba Christi operata fuerint, efficitur sanguis Christi. & in eodem libro cap. 4. dicit, Tu fortè dicis, Meus panis est vsitatus: sed panis iste ante verba sacramentorum, panis est: at vbi accesserit consecratio, de pane fit Christi caro. Hæc igitur astruamus: Quomodo potest qui panis est, consecratione corpus Christi esse? Respondet post pauca, Sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis est sermo Christi? Is quo facta sunt omnia: Iussit Deus, & factum est cælum: iussit Deus, & facta est terra: iussit Deus, & facta sunt maria. Vides ergo quàm operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini, vt inceperint esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur: Idem D. Augustinus dicit, & habetur in c. Ante benedictionem, de consecra. dist. 2. Ex his patet quod Lutherus pessimè ac falsè asseuerauit, ante trecentos annos Ecclesiæ transsubstantiationem ignotam fuisse. Nam hi qui citati sunt, antiquissimi fuerunt. Nec ante annū Domini millesimū circa hoc aduersarios habuit Ecclesia. Omitto miracula penè innumera in huius rei approbationem facta: inter quæ vnum fuit Parisiis tempore Philippi Le conquerant in Ecclesia, quæ nunc dicitur des Billhetes. Nec obstat quod hæretici in oppositum adducunt, dicentes quod scriptura hoc sacramentum panem appellat, dicens 1. Corinth. 10. Panis quem frangimus, & in eodem, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ad hæc enim in promptu multiplex est solutio: Prima, quia cū Christus ibi realiter existens, sit panis viuus qui de cælo descendit, vt ipsemet dixit: ideo hoc sacramentū rectè panis (scilicet viuus) potest appellari. Non enim nominat Apollolus hoc sacramentum, panem corporalem: & Christus in oratione Dominica docet nos petere panem supersubstantiāle. Secunda solutio, quia sub speciebus sacramentalibus fuit panis: videmus enim quod illud quod in aliud mutatum est, suæ originis aliquando nomen retinet: Nam si tibi aliquis vinum dederit, quod iā in acetum versum est, dicitis: Ecce vinum quod dedisti mihi. Sic virga Aaron in colubrū mutata, nomen virgæ retinet: dicitur enim Exo. 7. q̄ virga Aarō deuorauit virgas magorum, & Eccl. 10. homo dicitur puluis & cinis, licet nunc sit caro. Quid superbis terra & cinis? Tertia solutio, quia oculis corporalibus videtur esse panis, licet non sit. Quarta solutio, quia omne quod manducari potest, panis dicitur. vnde manna dicitur panis. Et quia hæc accidentia manducantur & reficiunt, ideo panis rectè dici possunt: nō quod sit ibi panis corporalis, sed panis viuus, qui manducatus & receptus mentem reficit. Quapropter concilium Vercellense, quod fuit post annum Domini millesimum, damnauit Berengarium huius hæresis primum authorem, & eum abiurare fecit, cuius abiuratio, & rectæ fidei confessio habetur in c. Ego Berengarius, de consecra. dist. 2. quam scripsimus supra. Et deinde concilium Constantiense damnauit Ioannem Vviclefz, & Ioānem Hus eius discipulum, dicentes in Eucharistia non esse identicè corpus & sanguinem Christi, aut realiter in propria præsentia corporali, sed in figura tantum. Nec obstat etiam quod ex D. Ioanne 6. c. cum commentario siue expositione D. Augustini inducere nituntur: dicitur enim Ioan. 6. quod cū Dominus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, &c. quidam discipuli audientes, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Quibus Christus dixit, Spiritus est qui viuificat: caro autem non prodest quicquam: quasi diceret, secundum D. August. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis: sed neque bibituri sanguinem quem fufuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum autem quod vobis commendauit, spiritualiter intellectum viuificat: caro autem non prodest quicquam. Vt quid paras dentem aut ventrem? Crede, & manducasti. Et idem Augustinus in epistola ad Adamantinum dicit, Nō dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cū signum daret. Ad hæc respondet D. Tho. quod cū D. Augustinus dixit, Non corpus quod videtis, manducaturi estis, non intendit excludere veritatem corporis Christi, sed modum manducandi: quia non erat manducandum visibiliter, in ea scilicet specie, qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subditur, Sacramentum quod vobis commendauit, spūaliter intellectum viuificat, non intendit dicere q̄ Christus sit in hoc sacramento solū secundū mysticā significationē: sed spūaliter dici, hoc est inuisibiliter & impassibiliter per virtutē Spūs sancti, vnde super Ioan. exponēs illud, Caro non p̄dest quicquā dicit: Quō illi intellexerūt manducandū, quō scilicet in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, nō quomodo spiritu vegetatur. Accedat spūs ad carnē, & prodest plurimū: Nā si caro nihil prodesset, verbū caro nō fieret, vt habitaret in nobis. Et ad id qd̄ dicit ad Adaman. dicendū q̄ in cena Christus dedit signū & cor-

fer. 22. super Luc. 22. in lib. de Offi.

Ioan. 6.

1. p. 16.

c. 10. §. 5. ver. 7.

3 p. 9. 75. ver. 1. ad 1.

A & corpus suum: Signum est quod sensu percipitur, Corpus Christi est, quod ibi contentum credimus. Alia autem quæ possunt adduci, sicut illud, Me autem non semper habebitis, debent intelligi, visibiliter: quia inuisibiliter in hoc sacramento se nobiscum futurum vsque ad consummationem seculi pollicitus est. ¶ Si hæc agas ad populum: Ad confortandum spiritus pusillorum contra illusiones & suggestiones dæmonum, quibusdam quæstionibus & fantasiis, quas dæmon immittit, respondendum est: Primo aliquibus suggerit, Quomodo est possibile quod Christus qui erat tā magnus, sit in tam paruo loco? Responsum est quod est ibi per modum substantiæ, & non modo quantitatio, hoc est non virtus quantitate sua in hoc sacramento. Sicut eadē anima est in paruulo existente in vtero & extra vterum, & quādo est magnus vir, & in senectute: Sic Christus in parua & magna hostia, & quod possit dari aliquod quantum quod non vtatur sua quantitate, apparet ex illo quod dixit Christus: Facilius est camelum trāsire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cælorum: si non esset possibile, non diceret facilius: sed impossibile est quod camelus, si vtatur quantitate sua, transeat: ergo potest esse quantus, & nō vti quantitate sua, virtute diuina. Figura habetur 4. Reg. 4. de muliere quæ ex paruo lechito olei repleuit magna vasa, & alia figura de Manna, quod debebat accipi ad mensuram Gomor, aliqui colligebant plus, aliqui minus: Sed nec qui plus collegerat, plus habuit: Nec qui minus parauerat, reperit minus. Sic Christus tantus est in parua, quantus in magna hostia, & in qualibet etiam minima particula. vnde Ecclesia cantat, Fracto demum sacramento, ne vacilles, sed memento tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Habetur etiam 4. Reg. de Helisæo quando incubuit super puerum, quod non vtetur sua quantitate. Si hæc similitudines non sufficiant, recurre ad quatuor fundamenta prædicta. Secundo aliquibus suggerit, Quomodo est possibile, quod Christus sit ante oculos, & non videamus eum? Figura est de Helisæo, qui rogauit Dominū vt aperiret oculos pueri, qui non videbat exercitum bellatorum qui erat pro eis. Christus etiā reddidit se inuisibilem, Luc. 4. Transiens enim per medium illorum ibat. & 24. Euanuit ab oculis eorum. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo potest esse in tot locis, cū non sit nisi vnus Christus? Dictum est quod non est localiter nisi in cælo: in sacramento autem non est localiter, sed per modum substantiæ, & per habitudinem successionis. Similitudo datur cōmuniter de voce prædicatoris, quæ cū nō sit nisi vna in aëre, est æqualis in auribus singulorum. Magis propria tamen similitudo est de cella circumdata speculis. Si vnus homo sit in medio, imago eius apparet in quolibet speculo. Si hoc facit natura, à fortiori Deus. Si hæc similitudines nō sufficiant, recurre, &c. Aliis suggerit, Quō est possibile q̄ Christus ita citò sit in hostia, cū sit magna distantia? Ratio naturalis est, quia virtus eius est infinita, & quia illa mutatio nō est localis, sed instantanea. Similitudo naturalis est de sole, qui illuminat in instanti. Et Philosophi dicunt quod illuminatio fit in instanti, cū nulla sit repugnantia ex parte medij. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quō ad fractionem hostiæ non frāgitur? dicendum quia est ibi per modum substantiæ, & quantitas specierum non est subiectiue in ipso: ideo Christus non diuiditur, sed quātitas. Similitudo est de speculo, ad cuius diuisionem nō diuiditur imago in eo appars, sed solum speculū, & in qualibet parte est imago. Si hæc facit natura, à fortiori Deus. vnde cantat Ecclesia, A fumente nō concisus, non cōfractus, non diuisus, integer accipitur. Nulla rei fit scissura, signi tantū fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta, quod nō est impossibile apud Deum omne verbū, & quod Deus qui est infinite virtutis & actiuitatis, plura potest facere, quàm intellectus tuus qui est finitus, intelligere: & quod Deus qui hoc dixit, & reuelauit, non potest mentiri. Ideo firmissimè absque quacunque dubitatione credendū est, & exhibendæ sunt ei gratiarum actiones de tanto beneficio. Ad hoc hortatur mater Ecclesia in profa solēnitatis Corporis Christi, dicens: Lauda Sion saluatorem, lauda ducem & pastorem in hymnis & canticis. Quantum potes tantum aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis viuus & vitalis hodie proponitur. Quod nō capis, quod non vides, anima sola firmat fides, præter rerum ordinē. Amplior prosecutio ad populum fieri poterit, tractando dignitatem & effectus huius sacramenti, quæ scribuntur infra eodem §. ver. 18.

Ver. 8. De Adoratione Christi in Eucharistia.

C Quum Christus, verus Deus & verus homo, sit in hoc sacramento, in quo familiariter se nobis ingerere voluit: consequens est vt ipsum sacramentum cum omni honoris & reuerentiæ significatione ac delatione reueremur atque tractemus, deferamus atque ingeramus, ad prouocandum populum ad deuotionem, & ad excitandas mentes fidelium, & ad suum redemptorem se quasi oculis eorum ingerentem, pura mente & sincero affectu confugiant, sicut ab antiquis patribus & religiosis viris fieri vidimus, & vbiq̄ facere didicimus, ac toto orbe terrarum multis seculis factum certò cognoscimus. Explodendique sunt à nobis & nullatenus audiendi hæretici: quorum aliqui & si Christum sub sacramento esse profiteantur, tamen non sunt veriti habere pro fatuis & stultis sanctos patres, dicentes quod Deum se colere arbitantes, eum ludibrio habuerunt: hac sola ratione inducti, quod non inuenitur in sacris literis talem honorem debere fieri: & quod Christus non est in Eucharistia, nisi vt manducetur, & non vt adoretur: idololatrias dicentes eos, qui honorem & cultum exhibent Deo, qui in sacris literis non est expressus. Quod quidem axioma & fundamentum est falsissimum, & hæreticum esse manifestè constat, eo quod secundum Apostolum 1. Corinth. 11. Probare nos debemus, antequàm de pane illo edamus, & ne indignè (hoc est irreuerenter) manducemus: Quia qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, hoc est non discernens inter corpus Domini & alios cibos. Honor huic tā admirādo sacramento exhibendus est, quāuis non inueniatur

Scriptum in sacris literis: cum ab Apostolis & sanctis patribus toto orbe terrarum fuerit semper obseruatum. Argumentumq; à scripturis & autoritate negatiue sumptum (vt saepe diximus) inefficax est. Et ex prædicto fundamento sequeretur magos illos, qui Christum in cunabulis & illis mysticis muneribus adorauerunt, esse idololatrias. Neque enim ad hoc incarnatus, & in hunc mundum natus est, vt adoraretur in mortali corpore: sed vt pateretur, & crucifigeretur, & pro peccatis nostris satisfaceret. Nec vllum verbum ex scripturis proferri potest, quod talis cultus siue honor sit ab eis exactus. Si enim propter signum stellæ in lib. Numerorum absque expressione cultum illum exhibuerunt: quid nos facere debemus, qui maius testimonium ab Euangelistis & Apostolis accepimus? Ibi esse verum corpus suū hoc certè docet omnes lumen diuini vultus signatum super nos: & amplius illi qui fidei lumen habent, iudicant vt diuinum numen adoremus, vbicumque cognosceremus singularem eius familiaremque aliquam nobis ingestam præsentia. Nec Apostoli ornantes vestibus afinâ & pullum, licet non exigerentur, peccauerunt: imò illum honorè granter accepit Christus, atque eorum qui ramos præscindentes de arboribus, & vestimenta sternebant in via. Non immeritò igitur hunc cultum instituit Ecclesia, & hymnos ac cantica approbavit. vide alias rationes contra prædictum fundamentum, infra hoc. §. ver. 14.

Ver. 9. De Accidentibus in Sacramento remanentibus.

Inter alia mirabilia quæ sunt in hoc sacramento, vnum est, quod accidentia, quæ naturaliter sine subiecto esse non possunt, tamen virtute diuina in hoc sacramento sunt sine subiecto quo & quod, hoc est propinquo vel remoto, & maximè quantitas. Alia enim accidentia non habent subiectum quod, sed quo, scilicet quantitatem, quæ habet vim substantiæ, quantum ad sustentationem & immutationem exterioriorem, non solum sensus, sed etiam quantum ad immutationem quæ est ad formam substantialem, quia talis immutatio non fit à forma substantiali immediatè, sed medijs qualitatibus actiuis & passiuis, quæ agunt instrumentaliter virtute substantiæ. Hæc autem virtus instrumentalis seruetur in speciebus sacramentalibus, sicut prius erant, cum substantia esset: hoc autem fit virtute diuina. Ideo possunt agere ad formam substantialem instrumentaliter: per quem modum aliquid potest agere præter speciẽ suam: sicut calor naturalis ad carnem & sanguinem, nõ virtute propria, sed virtute principalis agentis. Ex quo sequitur quod accidentia panis & vini possunt corrumpi, sicut poterant corrumpi quando erant subiectiue in substantia panis & vini. Tunc enim poterant corrumpi dupliciter, scilicet per se & per accidens: per se quidem, per alterationem, quæ fit per contrariam qualitatem, & per augmentum & diminutionem quantitatis, non quidem per modum augmenti & diminutionis, quæ inuenitur solum in corporibus animatis, qualia non sunt panis & vinum, sed per additionem & diuisionem: Nam (vt dicitur 3. Metha.) per diuisionem vna dimensio corrumpitur, & fiunt duæ: per additionem verò ex duabus fit vna. Alio modo poterant prius corrumpi per accidens, scilicet per corruptionem subiecti & hoc etiam modo post consecrationem corrumpi possunt. Quia quauis subiectum non remaneat, remanet tamen esse & virtus, quam habebant accidentia in subiecto. & ideo huiusmodi esse & virtus potest agere & corrumpi à contrario agente: sicut poterat corrumpi substantia panis & vini, quæ non poterat corrumpi nisi præcedente alteratione. Circa tamen accidentia distinguendum est inter vtrunque modum prædictarum corruptionum: Quia cum corpus & sanguis Christi succedant substantiæ panis & vini: si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quæ non sufficisset ad corruptionem panis & vini, propter talem immutationem non desinit esse corpus aut sanguis Christi in hoc sacramento, siue fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cū modicum immutatur color, sapor, & odor panis aut vini, siue ex parte quantitatis in tales partes, in quibus posset saluari natura panis aut vini. Si verò fiat tanta immutatio, quod corrupta fuisset substantia panis aut vini, non remaneret corpus aut sanguis Christi sub hoc sacramento: sicut cum mutatur color, & sapor, & alia qualitates panis aut vini, quod nullo modo posset secum compati natura panis aut vini: aut ex parte quantitatis, puta si puluerifetur panis, vel vinum in tam minutas partes diuidatur, vt iam non remaneat forma panis aut vini, tunc non remanet corpus aut sanguis in hoc sacramento: nec illa corruptio est miraculosa, sed naturalis. Præsupponit tamen miraculum quod factum est in consecratione: scilicet quod illæ species sacramentales retinerent esse sine subiecto, quod prius habebant in subiecto. Sicut & cæcus miraculosè illuminatus, naturaliter videt. Et cum ad corruptionem vnius sequatur generatio alterius (vt dicitur in 1. de Generatione) sequitur quod ex speciebus sacramentalibus poterit aliquid generari. Non enim sic corrumpuntur, vt omnino dispareant. Et ad sensum videmus aliquid ex prædictis speciebus generari, puta cineres, si species comburatur: vel vermes, si putrescant. Hæc autem generatio non fit ex substantia corporis aut sanguinis Christi, cum sit incorruptibilis: nec quod materia panis quæ per consecrationem desierat esse, redeat, nec alia materia creatur: Sed cum in consecratione miraculosè detur quantitati dimensiuæ panis, quod sit primum subiectum consequentiũ formarum, quod est proprium materiæ: ideo ex consequenti datur ei omne illud quod ad materiã pertinet, & per consequens quod posset generari ex eis, quicquid posset generari ex materia panis aut vini, si esset. Ex præmissis inferitur quod ex solis speciebus sacramentalibus quis potest nutriri, si acciperentur in tanta quantitate, in qua panis sufficeret ad nutrimentum, cū habeant vim substantiæ panis. Difficultas est an quædo infunditur liquor eiusdem speciei vel alterius in vinum, fiat corruptio: & si nõ, vbi maneat id quod infunditur. Dicendũ quod si infundatur vel permisceatur in tanta quantitate quod possit diffundi in totũ vinũ consecratũ, totum fiet permixtũ. Quod autè comixtum est ex duobus, neutrum comiscibilitũ est, sed vtrunq; trãsit in quoddã tertium ex his compositũ. vnde sequitur quod vinũ prius existens nõ maneret. Si liquor esset alterius speciei, puta si aqua poneretur in magna quantitate, solueretur species vini, & illud totũ esset

3 p. 9. 77. ar. 1. §. 2.

Accidẽtia dupliciter corrumpi possunt.

Quæ immutatio specierum requiritur ad desinonem sacramenti.

Quid dicendũ de infusione liquoris in vinũ consecratũ.

Alterius speciei. Si autè permisceretur liquor eiusdem speciei, puta vinum, remaneret quidem species, sed non remaneret idem numero vinum: quod declarat diuersitas accidentium, puta si vinum infundatur in vinum, & aliud rubeum, & si ex eodem dolio diuersa quantitas, tunc desineret esse sacramentum, cum fundamentum omnium sit quantitas: ideo tunc desinit ibi esse Christus. Si verò liquor admixtus esset tam parua quantitate, quod non posset diffundi per totum vinum consecratum, non fieret totum vinum permixtum, sed aliqua pars eius, quæ quidem non remaneret eadem numero propter admixtionem extraneæ materiæ: Maneret tamen eadem specie, non solum si paruus liquor permixtus esset eiusdem speciei, quia gutta aquæ multo vino permixta, trãsit in speciem vini, vt dicitur in primo de Generatione. Manifestum est autem ex prædictis quod corpus & sanguis Christi manent in hoc sacramento, quando illæ species manent eadem numero, & in singulari. Per pronomen demonstratiuũ possum demonstrari siue singularizari: ideo si totum vinum consecratum fuerit permixtum, erit aliud numero, & desinet ibi esse Christus. Si verò fiat tam parua alicuius liquoris mixtio, quod non possit diffundi per totum, sed per aliquam partem specierum, desinit esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, tamen manebit sub alia. Et sic pars vini permixta erit substantialiter infra vinum in loco à nobis imperceptibili. Si dicatur quod quando aqua admiscetur aquæ benedictæ, efficitur benedicta: quia maius dignum trahit ad se minus dignum: igitur. Sic in proposito dicendum cum Innocentio in c. cum Marthe, extra. de celeb. miss. quod non est simile de aqua benedicta: quia illa benedictio nullam mutationem substantialem facit circa substantiam aquæ, sicut facit consecratio vini. Nec obstat quod magnum & paruũ sunt duæ quantitates, & diuersificant ipsam, sicut album & nigrum colorem: ergo quantumcumque paruũ addatur, quantitas corrumpitur, & per consequens Christus desinit esse sub ea: quia licet magnum & paruũ diuersificent quantitatem mensuram in ratione mensuræ, non tamen quantum ad eius essentiam. Et liquor appositus potest esse adeo paruus, quod sua paruitate impeditur ne diffundatur per totum, sed per paruas dimensones: quæ licet sint sine subiecto, tamen substant alteri liquori, sicut & substantia, si ibi adesset.

Ver. 10. De Sacramenti Eucharistiæ Nominibus.

Altaris sacramentum pluribus nominibus nuncupatur, eo quod plures effectus, proprietates, & repræsentationes habeat. Et maximè tres: Vnam respectu rei præsentis siue Ecclesiasticæ vnitatis, cui homines aggregantur per hoc sacramentum, & secundum hoc dicitur Synaxis Græcè, quod idem est quod communio Latinè. Vnde Damascenus ait, Dicitur comunio, quia per ipsam comunicamus Christo. Et quia participamus de eius carne & deitate, & vnimur ad inuicem per ipsam, iuxta illud, Vnũ corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. sequitur, Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quẽ frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? Et (vt D. Aug. dicit) Christus ad huiusmodi vnitatem & communionẽ frangendam, materiam huius sacramenti ex his rebus elegit, quæ ad aliquod vnum rediguntur. Ex multis enim granis panis conficitur, & ex multis vuis vinum confluit. Sic nos quauis simus multi, efficiamur tamen vnum in Christo per hoc sacramentũ. Vnde & idem Aug. ait, O sacramentum pietatis! O signum vnitatis! O vinculum charitatis! & Innocentius 3. in c. cum Martha, de celeb. Miss. dicit, Per hoc enim quod ipse Christus suscepit de nostro (scilicet carnem) & nos accipimus ipsi de suo (scilicet in hoc sacramento) non solum carnem, sed etiam animam & diuinitatem, vt dictum est. Et tam insolubili nexu coniungimur, vt qui est vnum cum patre per ineffabilem vnitatem, fiat vnum nobiscum per admirabilem vñionem: ac per hoc (scilicet sacramentum) ipso mediante, cum Patre & Spiritu sancto vnum efficiamur. Pater (inquit) sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Non pro eis rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt & ipsi in nobis vni sint, vt mundus credat, & c. Ideo hoc sacramentum dicitur communio siue communicatio, quam debemus habere, idem sapere, dicere, & velle, & omnia communicare, præcipue in necessitate, sicut Apostolus comunicauit. Ideo 1. Cor. 10. Obsecro vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. & 2. Cor. 13. Id ipsum sapite. & Heb. 13. Beneficentiæ & comunionis nolite obliuisci. Aliam significationẽ habet respectu futuri, in quãtũ scilicet hoc sacramentum est præfiguratiuum fruitionis Dei, quæ erit in patria. Et secundum hoc dicitur Viaticũ, quia præbet nobis viam perueniendi illuc. Et secundum hoc etiam dicitur Eucharistia, quod interpretatur bona gratia: quia gratia Dei vita æterna, vel quia realiter cõtinet Christum, qui est plenitudo & author gratiæ, qui bonam imò optimam gratiam fecit, dando se nobis sub hoc sacramento. Sicut enim Christus in mundum visibiliter veniens contulit mundo vitam, secundum illud, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: ita in hominem veniens sacramentaliter, vitam gratiæ operatur, secundum illud Ioan. 6. Qui manducat me, & ipse viuere propter me. Vnde dicit D. Thomas quod hoc sacramentum ex seipso habet virtutem gratiam conferendi. Nec aliquis habet gratiam ante susceptionem huius, nisi ex aliquo voto vel desiderio ipsius, vel per seipsum, sicut adulti, vel Ecclesiæ, sicut paruuli. Vnde ex efficacia virtutis ipsius est, quod etiam ex voto ipsius aliquis gratiam consequatur, per quam spiritualiter viuificetur. Hic enim est panis viuus, qui de cælo descendit, qui solus viuificat. Vnde Christus, Amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim verus est, qui de cælo descendit, & dat vitam mudo. Subdit deinde, Ego sum panis viuus, qui de cælo descendit: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuere in æternum. Et qui manducat me, ipse viuere propter me. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.

3 p. 9. 73. ar. 4.

lib. 4. 1. Cor. 10. super Ioan.

Eucharistia dicitur communio.

Viaticũ Rom. 6.

Ioan. 13.

3 p. 9. 79. ar. 1. ad 1.

Nullus conatur sequitur gratia, nisi ex voto Eucharistia.

tantū in hoc populo Israel, sed etiam in omnibus Gentibus volo sacrificari nomini meo, & offerri oblationem mundam. Non potest intelligi de sacrificio cōtritionis aut laudis diuinæ, duplici ratione: Prima, quia illa erant communia omnibus sacerdotibus & nō sacerdotibus, & erant etiam in antiquo testamento. Præterea quia (vt dicitur Esa. 64.) Facti sumus omnes immūdi, & iustitiæ nostræ quasi pannus menstruæ. Oblatio ergo vna munda succedens loco omnium illarum veterum, quam inter gentes in omni loco orbis sacrificandam & offerendam prædixit dominus, non est alia quam Christus ipse: qui (vt D. Petrus ait) peccatum non fecit: qui (vt dictum est) dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo in ara crucis: qui etiam hoc sacramentum non solum in recordationem cœnæ, sed etiam passionis & oblationis suæ ab initio conceptionis suæ voluntariè acceptat, & postmodum in ara crucis realiter exhibitæ in sacrificium & oblationem, & expiationem peccatorum instituit, & offerendam præcepit, vt manifestè ex Euangelio & traditionibus Apostolorum & omnium sanctorum patrum habetur. Primò ex D. Luca 22. habemus, quod Christus hæc oblationem per Agnum Paschalem figuratam, vocat Pascha, dicens: Desiderio desideravi hoc Pascha mādūcare vobiscū, antequam patiar: Hoc, inquit, Pascha, non illud vetus, in quo nihil dignum erat tanto Christi desiderio: quemadmodum Tertulianus aduersus Marchionem, hoc ipsum in hoc passu diligenter annotauit. Nam antè sæpius id ipsum cum eiusdem discipulis non solum semel, sed iterum atque iterum manducauerat, de eo minimè ipsum locutum fuisse planè indubitatum, sed hoc Pascha nouum: hoc (inquam) & verum, in quo in veritate terminatæ sunt vmbrae antiqui testamenti. Agnus ille typicus habebat rationem hostiæ: immolabatur antè ab vniuersa multitudine filiorum Israël, & deinde edebatur, vt habetur Exod. 12. Cū ergo Christus contentus sit in hoc sacramento, in cuius forma immolatio exprimitur: sequitur quod ipsum Sacramentum, Hostia, & Sacrificium dicatur. ¶ Præterea alia verba consecrationis habent (vt dicunt Euangelistæ) quod Christus accepit panem, & gratias agens benedixit, & in verbis cōsecrationis passionem suam in consecratione panis quam vini expressit, deinde subiunxit: Hoc pronomen (hoc) non restringatur, demonstrat omnia præcedentia: & hoc verbum (facere) importat plus quam recordari: vnde Facere est consecrare & immolare, siue immolationem & mortem offerre: quia Christus dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc est immolabitur. Et sic, hoc facite in memoriam passionis, & effusionis, ac immolationis meæ, consecratæ & immolatæ in remissionem, hoc est in expiationem peccatorum. Hunc intellectum verborum satis ex litera manifestum, Catholica Ecclesia toto orbe terrarum diffusa, prolata illa mystica consecrationis verba intelligit. Ideo subiunxit, Vnde & memores domine nos serui, sed & plebs sancta, eiusdem Christi filij tui domini Dei nostri, tam beatæ passionis, &c. Offerimus præclaræ maiestati tuæ, de tuis donis ac datis, hostiam puram, &c. Hic nempe apparet quomodo Ecclesia intelligat quod sibi à Domino præceptum est, Hoc facite in meam cōmemorationem: & declarat, vt videlicet diuinæ maiestati offerat illam Hostiam mundam & sanctam, quam Christus obtulit, & suo exemplo instituisse mōstrauit. Hoc modo Apostoli & orthodoxi omnes vsq; ad nos maximo consensu (vt eorum monumenta probant) intellexerūt, quare ad memoriam reuocandum & tenendum est fidele illud & planè Christianum Origenis consilium, quod in quadam homelia super Matth. 24. his verbis inculcat, Quoties (inquit) aduersus ea quæ obseruat vniuersa Christi Ecclesia, quibus omnis orbis Christianus consentit & credit, canonicas scripturas aliqui proferunt, videntur dicere: Ecce in domibus est verbum veritatis: sed nos illis credere non debemus, neq; exire à paterna & Ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quæ admodum Ecclesiæ tradiderunt nobis. Christus enim præmonuit, Surgent pseudochristi & pseudoprophete, & dabunt signa & prodigia, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere. Et Apostolus: Miror qd sic tam citò transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud euangelium, quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis aliter, quam euangelizauimus: Anathema sit. Et nunc iterum dico vobis, Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepistis: Anathema sit. Cū igitur tot patres & vniuersale conciliū Ephesinū affirmet nos offerre quotidie illam mundam & viuificatricem hostiam preciosi Corporis & Sanguinis redemptoris omnium, & incruentam celebrare in Ecclesiis sacrificij veritatem, qui aduersus omnes inducit Apostolum & alias scripturas, quid aliud dicit, quam sibi soli illuxisse veram sacræ scripturæ intelligentiam, quam nemo illorum sit affecutus? Quod ipsum quis sanæ mentis ferre poterit? Et iam prius quam è propinquo discutiatur ea de qua agitur sententia, quis non statim explodet, exhibilabit, execrabitur vt hostem catholicæ Ecclesiæ, vt pertinacem hæreticum? Origenes tractas illud Apostoli ad Titum, Hæreticum hominem, &c. (vt legere est in epistola D. Pamphili martyris) sic hæreticum definit: Hæreticus, inquit, nobis habendus est omnis qui Christo se credere profiteretur, & aliud de veritate fidei Christianæ credit, quam habeat definitio traditionis Ecclesiæ. Stat ergo firmum fidei & Ecclesiæ fultum fundamentum, Missam & Eucharistiam esse sacrificium. ¶ Nunc ad hæreticorum friuolas obiectiones, diluendas accedamus. Opponūt in primis, tanquam fortissimum & insolubile argumentum, id quod Apostolus dicit Heb. 9. Christus introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta, nō vt deinceps appareat vultui Dei pro nobis, neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex per singulos annos in sanguine alieno: alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in cōsummatione seculorum, ad destructionem peccati, per hostiam suam apparuit. & Hebr. 10. Hic autem vnā pro peccatis offerens hostiam, consummavit in æternum sanctificatos Si expiauit: ergo nunc non expiat. Pro huiusmodi explicatione supponendum est primò, quod quauis meritum passionis fuerit sufficiens ad expiandum omnia

Eucharistia sacramentū in recordatione passionis institutum.

Notandum & fidele dicitur.

Matth. 24.

Gal. 1.

Quis habendus sit hæreticus. Solutiones obiectionū.

Ad omnia peccata totius mundi, non tamen efficaciter expiauit. Vnde Christus non dixit, Qui pro omnibus effundetur in remissionem peccatorum: sed solum dixit, pro vobis & multis, quibus applicabitur. Applicatur autem solum per sacramenta aut fidem, cum voto huius sacramenti proprio vel Ecclesiæ, vt dictum est: nec est alius modus expiandi. Secundo supponendum est, quod Apostolus in præfatu duobus capitulis ostendit dignitatem & potestatem sacrificij Christi super sacrificia sacerdotis Leuiticij generis: quia illa sacrificia non purgabant nec expiabant peccata futura siue reciduationes peccatorum. Si enim aliquis post sacrificium pro peccato præterito oblatum iterum peccasset, requirebatur aliud sacrificium, & alia sanguinis effusio: Christi autem sacrificium in die parascæves oblatum, sufficiens est ad delenda omnia peccata, etiam futura, & reciduationes peccatorum. Neque requiritur noua sanguinis effusio, sed requiritur noua eiusdem sacrificij applicatio, quia per peccatum sequens amisit effectum primæ applicationis, & emersus factus est meriti passionis Christi, eoque priuatus est. Sed per nouam applicationem eiusdem sacrificij, quæ fit in missa, per hoc sacramentum efficitur iterum particeps, & purgatur à peccatis, & expiantur poenæ: & sic non est aliud sacrificium, sed idem cum illo quod fuit oblatum in ara crucis, cū sit idem Christus, qui erat in ara crucis, & qui est in hoc sacramento siue sacrificio, hoc dempto, quia tunc erat cruentum, nunc autem est incruentum. Sic soluunt & intelligunt sancti doctores: signanter D. Ambrosius in epistola ad Hebræos, & habetur in c. in Christo, de cōsecra. dist. 2. vbi ait, Semel oblata est hostia, ad sempiternam salutem potens. Quid ergo nos? Nōne per singulos dies offerimus? verum, sed ad recordationem mortis eius. Et vna eademque est hostia, & non multæ, vt in veteri lege. Deinde respondet tacitæ quæstioni: Quomodo est vna, & nō multæ? Quia semel oblatum est Christus: hoc autem sacrificium exemplum est illius: id ipsum, & semper id ipsum. Idem D. Aug. in lib. Sententiarum Prosperi, & habetur in c. semel, in 2. eadem dist. Semel oblatum est Christus in semetipso, & quotidie immolatur in sacramento, hoc est eius immolatio præsentatur. & in c. iteratur, eadem dist. dicitur, Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit in carne: sed quia quotidie labimur, quotidie Christus pro nobis immolatur, hoc est eius immolatio Deo offertur, & passio eius in ministerio traditur: vt qui semel moriendo mortē vicerat, quotidie recidiua delictorum per hæc sacramenta corporis & sanguinis expuret. Gregorius etiā Nazianzenus in epistola ad Episcopos, quæ habetur in symbolo Ephesino, & recitatur in c. necessariæ. eadem dist. ait: Eadem est hostia, quam offert sacerdos, & quæ in ara crucis: Sed illa cruenta, quia Christus ibi mortuus est: Hæc verò incruenta, quia idem Christus immortalis in memoriam illius oblationis offertur à nobis. Et non seipsum offert, sed apparet vultui Dei pro nobis. Et sic eius propiciatio nobis applicatur: & sic non rursus recrucifigimus filium Dei, vt hæretici impingunt: sed meritum crucifixionis & passionis eius recolimus & offerimus. ¶ Ex præmissis patet quod celebratio huius sacramenti duplici ratione dicitur immolatio. Primò quidem, quia (sicut dicit D. Aug. ad Simplicium) Solent imagines earum rerum nominibus nuncupari, quarum imagines sunt: sicut cū intruemur tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, Ille Salustius. Sed celebratio huius sacramenti est imago repræsentatiua passionis eius, quæ est vera immolatio: Ideo dicitur immolatio, vt supra dictum est ex D. Ambrosio. & secundū hunc modum potest dici, quod in antiquo testamento Christus immolabatur, hoc est in figuris & immolationibus eius passio futura repræsentabatur. Vnde Apoca. 13. dicitur, quod Agnus occisus est ab origine mundi: quia animalia quæ non peccauerant, pro peccatis hominum immolabantur & occidebantur, sanguisque eorum & illorum occisio erat imago siue figura aut repræsentatio Christi qui peccatum non fecit, occidendi pro peccatis nostris. Secundo dicitur immolatio, quantum ad effectum passionis Christi, quia scilicet per hoc sacramentum participes efficitur fructus dominicæ passionis. Vnde in quadam oratione dominicali secreta dicitur, Quotiens huius hostiæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exercetur: & hic modus proprius est huic sacramento, & non figuris antiqui testamenti.

Ver. 12.

De his quibus prodest Missæ sacrificium.

Missæ sacrificium prodest non solum sumentibus, sed omnibus quibus applicatur, & pro quibus offertur, si sint dispositi. Et in hoc sacramentum Eucharistiæ excedit alia sacramenta, quæ solum pro sunt suscipientibus: ideo non sunt sacrificia proprie dicta. Sed Eucharistia est sacramentum, & sacrificium: in quantum est sacramentum, prodest solis sumentibus: in quantum verò est sacrificium, prodest aliis, si sint dispositi, hoc est qui sunt in gratia, quo ad præmium accidentale, secundum proportionem gratiæ quam habent: quo ad augmentum gratiæ de cōgruo, ac etiam quo ad acquisitionem, attritis: Quo ad expiationem verò poenæ, solis viatoribus in gratia existentibus, & secundum affectum & dispositionem eorum. Et quia animæ quæ sunt in purgatorio, sunt dispositæ, cū sint in gratia, & viatrices, non enim sunt in termino: consequens est vt hoc sacrificium profit illis, quo ad præmium accidentale, scilicet gaudium de oblatione, & quo ad expiationem poenarum, secundum deuotionem offerentis in gratia existentis. Vnde David psal. 22. quæ edidit de fructibus huius sacramenti, dicit: Et misericordia tua subsequetur me, scilicet post mortem: & hoc in poenarum expiationem. Figura habetur Danielis vltimo, vt amplius declarabitur circa finem. Ratione autem sic probari potest: Supposito fundamento quod habetur 1. Cor. 10. quod omnes vnum corpus sumus in Christo, alter alterius membra, scilicet in auxiliū, vt in eadem epistola c. 12. dicit, Siquid patitur vnum membrum, compatiūtur alia membra. Compassio autem subleuamen importat, & communicationem in necessitatibus: vnde Rom. 12. Necessitatibus sanctorum communicantes. His suppositis, sic potest probari: Sicut se habet membrum corporis naturalis ad aliud membrum eidem corpori vnitum in necessitate existens: sic membrum mysticum, hoc est fide-

Idem sacrificium in missa & in ara crucis.

Recidiua peccatorum per sacrificium missæ expiantur.

Christi nunc non seipsum offert, sed offertur.

Cur Missa dicatur immolatio.

Animabus purgatorij suffragatur Missæ sacrificium.

ver. 18.

lis ad fidelem, quando est in necessitate, cum sint membra eidem corpori vnita per charitatem. Sed mem-
brum corporale compatitur alteri, & potest ipsum iuuare, imò de facto iuuat: Igitur, &c. Potissimum au-
tem subleuationis pœnarum remedium est passio Christi, quæ per hoc sacrificium applicatur, & sancti
Apostoli applicauerunt, vt dicit D. Dionysius, vbi officium sepulturæ tempore Apostolorum describens,
inquit, Verenerandas antistes precem sacram (hoc est missæ sacrificium) peragit, precaturq; illa oratio
diuinam clementiam, vt Deus defuncto cuncta dimittat peccata, hoc est pœnas peccatorum, quæ pro fra-
gilitate sunt admissa. Et D. Chryso. in homilia 69. ad populum Antiochenum, dicit: Non temere ab
Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Scribât
enim illis multum contingere lucri & vtilitatis. Et Damascenus in quodam sermone de suffragiis Mor-
tuorum dicit: Mysteriorum conscij discipuli Saluatoris, & sancti Apostoli in tremendis viuificis myste-
riis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant, sanxerunt. Ex præmissis patet quàm falsè & impu-
denter dicant hæretici, quòd Græcos canon hanc commemorationem non habet. Quia manifestum
est D. Diony. & Chryso. fuisse Græcos, qui de canone huiusmodi faciunt mentionem: licet Græci com-
memorationem defunctorum alio ordine habeant: quia præponunt eam, dicunt enim, Et omnium san-
ctorum, quorum supplicationibus respice nos Deus, & memento omnium qui dormierunt in spe resur-
rectionis & vitæ æternæ, & requiescere eos facito, vbi videtur lumen vulus tui. Adhuc te domine inuo-
camus, memento omnis episcopatus orthodoxorum, &c. & subditur: Etiam offerimus tibi hoc rationale
obsequium pro orbe terrarum, & sancta Ecclesia catholica. Latini etiã omnes hæc asseruerunt. Inter quos
D. Aug. in lib. de cura agenda pro mortuis dicit: Non est parua vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetu-
dine claret, authoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ domino ad altare funduntur, locū habeat comme-
moratio defunctorum, & D. Gregorius, Animæ defunctorum quatuor soluunt modis, Oblationibus
sacerdotum, &c. & in concilio Cabilonen. vt recitatur in c. visum, de consecra. dist. 1. dicitur, Visum est
præterea nobis, vt in omnibus missarum solenniis pro spiritibus defunctorū domino deprecetur. Sicut
enim nulla dies excipitur, in qua non pro viuentibus & quibuscunq; necessitatibus deprecetur: ita ni-
mirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in missarum solenniis fun-
dantur. Ex præmissis apparet quòd offerre sacrificium missæ pro defunctis non processit ex im-
posturis sacerdotum, vt calumniatur hæretici: sed ex Apostolorum & sanctorum patrum vniuersalisque
Ecclesiæ traditionibus. Notandum tamen quòd quauis ad solos sacerdotes pertineat missam in per-
sona Ecclesiæ celebrare, hoc est sacramentū corporis & sanguinis Christi consecrare, & mysterium pas-
sionis Christi sub illis speciebus solenniter repræsentare & offerre: sic quòd si non sacerdotes attend-
rent, nihil efficerent. Possunt tamen omnes Christiani, etiam laici & mulieres, sacrificium hoc à sacerdo-
te consecratum, spiritualiter offerre Deo patri, in memoriam & recordationem passionis Christi, & de-
precari vt illam passionem per hoc sacrificium repræsentatam, dignetur applicare sibi, vel suis, ac etiam
aliis extraneis: hoc enim habetur in canone missæ. in quo post primum memento dicitur, & omnium cir-
cunstantium, quorum tibi fides cognita est & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offe-
runt pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ.
Et propter huiusmodi oblationem D. Petrus vocat omnes Christianos, Sacerdotes, dicens: Vos estis ge-
nus electum, regale sacerdotium, gens sancta, & Apoca. 1. Fecit nos regnum & sacerdotes, &c. sed de his
amplius cum de ministro huius sacramenti agetur.

Ver. 13. De modo quo hoc Sacrificium operatur effectum.

ET quia hæretici circa hoc sacrificium multa falsa imponunt doctoribus theologis, quæ & impro-
bant & suggillant, præsertim quòd dicunt Missæ sacrificium facere remissionem peccatorum ex
opere operato: vocantque hanc persuasionem Pharisæicam & Ethnicam, quam nemo probare debet.
Ideo eis respondendum est: In primis quo ad hoc quòd dicunt hanc vocem (ex opere operato) non ha-
beri in sacris, neque fuisse ab antiquis doctoribus vsitatam: sed in scholis theologis nuper natam, ad
circunvolutionem veritatis. Dicendum quòd hæretici hoc complexum (ex opere operato) aliter acci-
piunt, quàm theologi intelligant. Ideo rident & calumniantur: Putant enim theologos intelligere per o-
pus operatum ipsam applicationem sacramentorum, siue sacrificandi actum, quod nemo doctorum
theologorum vnquam cogitauit: imò illam applicationem siue sacrificandi actum vocant, opus operan-
tis. Opus autem operatū intelligit ipsum opus aut res ipsam in se: & valere aliquid ex opere operato di-
citur, cum ex re ipsa applicata aliquis effectus vtilis sequitur, & non solum ex opere operantis, hoc est
propter sanctitatem aut eius qui applicat, vel recipit, aut vitur: quemadmodum panis habet ex se, siue
ex natura sua, efficaciam nutriendi, Rheubarbarum siue Scamnea habet ex se siue in se vim detrahendi
cholera, ex ipso (vt sic dicam) opere operato, hoc est ex re ipsa, & non tantum ex imaginatione, vel
affectu, aut fiducia sumentium, aut applicantis: quauis imaginatio & affectus vel adiuuet vel impedi-
at rei in se energiam & operandi efficaciam. Ita sacramenta instituta sunt à Christo, vt essent alicuius diui-
næ gratiæ in nobis signa & instrumenta, habentia in se efficaciam ad assequendum ea, ad quæ sunt à Deo
instituta, non ponentibus obicem siue impedimentum. Ipsa igitur habent efficaciam, non tantum ab ope-
rante, hoc est ob deuotionem aut bonum motum voluntatis conferentium aut suscipientium, vt euident
est in baptismo paruulorum à peccatore administratum, qui efficaciam habet regenerandi non à con-
ferente, cum sit malus, nec à paruulo, cum nullum actum habeat, sed in se ex diuina institutione. Sic pa-
nis viuus, quem dedit Deus pater de cælo verum, qui est caro Christi, pro mundi vita, habet ex se, vt est
sacramentum, nutrire: & vt habet Rheubarbarum, hoc est amaritudinem passionis illatæ, siue vt sacrifi-
cium repræsentans passionem, habet expiare peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorū. Et hæretici non
verentur

7.c. Eccle. Hierar. Mos sepe- liendi tem- pore Apo- stolorum.

Canō Græ- cuiū com- memorationem habet fide- lium.

In 4. Dia.

Pro defun- ctis celebra- re unde sū- p̄ sit origi- nem.

Notabile dictum.

1. Pet. 2.

Opus ope- ratū quid.

Ioan. 6.

verentur dicere nil valere ex opere operato. In quo euidenter blasphemant: nā Christus dixit, Qui man-
ducat me, & ipse viuet propter me. Nec habet hoc ex fiducia, vt ipsi volunt: quauis fides & fiducia siue
spes debeant adesse, vt dignè sumatur. Non tamen fidei aut fiduciæ, sed huius vitæ & viuifici panis est ea
vitæ energia & efficacia. Nec dicunt theologo (vt hæretici falsè imponunt) Christi passionem solum ad
peccatum originale expiandum exhibitam, sed etiam ad omnia peccata actualia, & pœnas peccatorum,
imò & omnia sacramenta ex passione Christi efficaciam habent. Sed hoc sacramentum iteratur (vt dictū est)
propter nouā applicationē, propter peccata deinceps cōmissa, & deletionē reatus, ac augmentū gratiæ.

Ver. 14.

De Missis priuatis.

AVM Missa (prout dictum est) sit Corporis & Sanguinis Christi cōsecratio, & oblatio in remissionē
peccatorū, & in spem salutis & incolumitatis æternæ: sequitur quod est bona & vtilis, siue sit publica, siue priuata,
siue coram multis, siue coram paucis dicta, nō solum diebus dominicis, & ab vno, sed etiam
omnibus diebus ferialibus, & ab omnibus sacerdotibus, alijs benè dispositis. & ideo est frequentanda.
Hoc enim à tempore Apostolorum sancti patres & vniuersa Ecclesia seruauerūt, vt habetur in c. semel,
& c. iteratur, & c. si non frequentius, de consecr. dist. 2. Et D. Ambro. Si quotiescunq; effunditur san-
guis Christi (hoc est eius effusio repræsentatur) in remissionem peccatorū funditur, de beo meritò sem-
per accipere, qui semper peccat: de beo semper medicinā accipere, qui semper infirmor. Si liceat vni sa-
cerdoti, quare non licebit alteri pro se ac pro alijs offerre, cum orationem cōmunem docuerit Christus?
Si missa bona est, quomodo per iterationē deterior efficitur? An ideo perdicum & phasianorū deterior
fit cibus, quia in mensis nobilitū duntaxat frequentior est? Vnde D. Hier. ad Vigilantium, epist. 10. parte 1.
dicit: Quod semel fecisse bonum est, & laudabile, si frequenter fiat, seruatis scilicet, omnibus debitis
circumstantiis: quomodo potest esse malū: aut si aliqua culpa vitāda est, nō ex eo quod sæpe, sed quod fit
culpabile est. Est enim in missa peccatorū confessio, quia etiā iustus ab initio accusator est sui, Prover. 18.
Diuina subnectitur laus: sicut orationes pro populo, Euāgelica eruditio, fidei auditur cōfessio: est in præ-
sentia corporis Christi Dei fructio, & archanorū cordis corā Deo patefactio, supplex diuini auxilij im-
ploratio, sunt & ceteroniam, homines ad deuotionē prouocantes, & in gratiarū actione finem accipit mis-
sa. Quid horum reprehensione dignū est, si frequenter fiat? Septies in die laudē dixi tibi, ait regius Psaltes.
Quid si pluries, vt D. Bartholomæus, qui centies per diē, & centies per noctē flecebat genua ad oran-
dum? & isti indeuoti hæretici coartare volunt populum vt semel singulis ebdomadibus laudes offerant
Deo. Nec obstat quod allegant, Christus semel passus est: ergo semel duntaxat offerri debet. Non valet
consequentia: Quia hoc sacramentū incruentū est: nec realiter iteratur passio, sed eadē pluries ad memo-
riā reducitur, & pluries Deo præsentatur: quia semel oblata nō operatur secundū suā infinitā virtutē, sed
secundum deuotionem offerentis, vel eorū pro quibus offertur, tam quo ad deletionem culpæ & reatus
pœnæ, quàm quo ad collationē gratiæ, quæ semper in hac via augeri potest, vt dictum est. Sufficit ta-
men vni sacerdoti semel in die celebrare. Nō enim modica res est vnam missam facere: & valde felix est,
qui vnam in die celebrare potest. Dominus Innocētius in ca. propofuisti, extra de celebra. missa. excepit
duos casus. Primus est propter solennitatē diei Natiuitatis Domini, in quo licitū, & nō præceptum, tres
missas dicere, ad repræsentandā triplicem Christi natiuitatē: Prima natiuitas est æterna à patre: secunda
corporalis à D. Virgine: tertia spiritualis in cordibus fidelium, vel ad repræsentandū triplicē statum, sci-
licet legis naturæ, Moysi, & gratiæ. Secundus casus est necessitas: Si moriatur aliquis dicta à curato missa
de die, & non sit alius presbyter, vel si celebrata missa petatur infirmorū cōmunio, & nil referuatū est in
pixide, aut aliquid huiusmodi, vel sunt diuersæ annexæ in eadē cura, solent episcopi dispensare cū ieiunis:
quis glo. dicat nō esse specialiter prohibitū plures missas celebrare, vnā de die, & vnā pro mortuis: quia
licet canon dicat, sufficit, nō tamen prohibet: ritus tamē Ecclesiæ aliter se habet. Ideo nisi in prædictis ca-
sibus nō licet, & per consequens extra illos casus pluries celebras peccat. Et idem dicendū est de eo qui, in
die parasceues missam priuatā celebrat: quia cōtra ritum vniuersalis Ecclesiæ faceret. Quauis plures
audire, & pluries spiritualiter offerre nō sit illicitū, imò valde vtile & meritorij. Propter indeuotionem
tamē super sedendū est sacerdoti. Vnde D. Aug. & habetur in c. quotidie, de consecr. dist. 2. Quotidie
celebrare nec laudat nec vituperat. singulis tamē diebus dominicis cōmunicandū hortor. Si autē deuotio
adfit, laudat: Apostoli enim erāt persuerantes in cōmunicatione fractionis panis. Debēt autē missæ
priuatæ celebrari de die, nisi ppter specialē deuotionē, vt in c. quidā laicorū, extra de celeb. miss. vbi nō
præcipitur, sed solum sancitur. Ideo nō est de necessitate, sed de honestate, quòd celebretur vel audia-
tur missa peculiaris de die, etiam in die festo, nisi propter scandalum, & in magnis solennitatibus. Nec
obstat illa maxima falsa & hæretica, quæ improbant missæ sacrificium, & priuatas siue peculiarias mis-
sas, tanquam summam euangelij veritatē, & principium firmissimum, & receptissimum fundamen-
tum supponunt, dicentes esse idololatriam, quicquid fidiuini cultus gratia sine expresso verbo Dei,
qui sic se coli præcepit, aut hoc ipsum instituit. Nam vltra ea quæ superius hoc. s. versic. 8. allegata sunt
contra hoc fundamentum, D. Paulus. 2. Thessalo. 2. monēt nos tenere quod accepimus à patribus, dum
ait: Tenete traditiones quas didicistis, siue per epistolā scriptā, siue per sermonē non scriptum. & Gala.
1. dicit habendos esse sub Anathemate eos qui audent dicere contra id quod accepimus. Non possu-
mus ex scripturis proferre verbum, quo constet Deum instituisse aut præcepisse Abeli, vt sacrificium
offerret de primogenitis: Si Abel ergo non idololatravit, cum ad eum & eius munera aspexerit Domi-
nus, licet non haberet scriptū verbum, quo præciperetur sic fieri: Si Noe aut Abraham & Iacob nō malè
egerint, diuersa offerendo sacrificia absq; aliquo verbo scripto, eo quod dominus interius inspirauit: Quo

Missa pri- uate vtilis & frequen- tandæ.

Quid in mis- sa agatur.

Psal. 118.

Semel in die vni sacerdo- ti sufficit missam cele- brare.

Quid pla- ries in die vni sacerdo- ti licitū est.

Missa pri- uate de quo sunt cele- brandæ.

Vnus solus
communione
licite acci-
pere potest.

modo non verentur hi in idololatriam conuere ea quæ Spiritu sancto inspirante ab Apostolis in gra-
tia confirmatis, & tantis patribus, cū consensu totius Ecclesiæ, quæ errare non potest, edocta sunt: Er-
licet Christus plures conuiuas in cœna habuerit, quibus corpus suum communicauit: non præcepit ta-
mer, vt cum hoc ageretur, tantum numerum haberent, scilicet cū dixit, Hoc facite: sed q̄ in suam com-
memorationem agerent, quotiescunq; hoc facerent. Quod si tepente feruore aliorum aliquis in chari-
tate Dei, illius viuifici panis supersubstantialis quotidianam refectiōem desiderat, debet ne fraudari illo
sancto desiderio, & illius panis alimonia, nisi socium illius deuotionis inueniat: Si vnus ægrotus requi-
rat, dabitur illi. Quare sacerdos spiritualiter ægrotus, pro se medicinam non accipiet: Ecclesiæ ergo Ca-
tholicæ determinationi & ritui magis standum est, quam hæreticorū temeritati.

Ver. 15.

De valore Missæ.

Valor missæ
penes quid
attenditur.

Alor missæ (vt ad propositū sufficit) attendi & considerari potest dupliciter: Primò ex parte sacramen-
ti siue sacrificij cōtenti in sacramēto: secundò ex parte sacerdotis offerētis. Si consideretur ex parte sa-
crificij siue Christi oblati in sacramēto, cū ipse Christus sit infinitus, sequitur q̄ valor erit infinitus:
quia tamē hoc sacrificiū nō operatur nisi per applicatiōem, & applicatiō nō possit esse infinita, cū infini-
tas creaturæ repugnet: sequitur q̄ nō operatur infinitè. Eā ob rē D. Tho. dicit q̄ quis virtus Christi qui
cōtinetur in sacramēto Eucharistiæ, sit infinita: est tamē determinatus eius effectus, ad quē illud sacramē-
tum ordinatur: Ideo nō oportet quod per vnum altaris sacrificiū tota pœna eorū qui sunt in purgato-
rio, expietur. Vnde quādoq; plures missæ in satisfactiōem vnus peccati iniungūtur. Secundò consideratur
valor siue effectus missæ ex parte offerētis. Et ita si offerens sit in gratia, valet ad tria: primò ad meritum
essentiale, quod est solius offerētis, qui offerendo meretur: nec potest huiusmodi meritū communicare
Et secundum hoc effectus proportionatur gratiæ. Secundò ad meritū accidentale, quod est gaudium de
illo actu sacrificadi: & hic effectus cōmunicatur omnibus in gratia existentibus, secundum proportiōem
gratiæ quā habet, vt dictū est cū de beatitudine accidentali ageretur. Tertio valet quantum ad satisfactiōem:
& quantum ad hoc proportionatur conatui siue affectui & deuotioni offerētis: Quia quo ad satisfactiōem
magis attenditur affectus offerētis, q̄ quantitas oblationis. Vnde Christus dixit viduā plus oibus misisse
in gazophilaciū. Quāuis ergo hæc oblatio ex sua virtute sufficiat pro tota pœna illorū, pro quibus offer-
tur: non tamen satisfaciunt pro tota pœna, sed secundū quantitatem deuotionis, qua sacramētum offertur.
Vnde D. Tho. dicit q̄ hoc sacrificiū tollit pœnā, vel in toto, vel in parte, secundū mēsuram pœnæ de-
bitæ ei pro quo offertur mediātè vel immediātè. Quia (vt idem doctor habet) suffragia facta per malos
ex imperio Ecclesiæ, aut defuncti, qui præcepit ea fieri, valent illi: ita q̄ deuotio imperantis facit idem
quod exequētis. Quod etiam inde patet, quia si sacerdos sit malus, vel nullum habeat effectū ad eū pro
quo celebrat: vt cū odit eū, aut ignorat quis sit: & nihilominus vult pro eo celebrare, vt euitet scanda-
lum: sacrificiū proderit illi, & non infinitè, ergo limitatur per aliquem affectum, nō sacerdotis: ergo alte-
rius offerētis per sacerdotem vel Ecclesiā. Notandū tamen q̄ meritū missæ secundū aliquos in tres
partes diuiditur: quarū vna attribuitur Christo: Alia verò intentioni & deuotioni Ecclesiæ: Tertia attri-
bitur ministro. Quātitatē applicatiōis quā facit Christus, & deuotionis Ecclesiæ ignoramus, & licet sa-
cerdos sciret illam, nō posset eam aliter applicare. Sed quantitātē expiationis siue satisfactiōis, quæ ei
competit ex conatu & affectu suæ deuotionis, potest alteri applicare & dispensare, sicut pœnalitatem &
satisfactiōem ieiunii, & peregrinationis, ac aliorum operum pœnitentiæ: habet enim conatus deuotio-
nis ex natura sua quandam pœnalitatem, licet propter affectum & dispositionem deleat.

Ver. 16.

De Missa pro pluribus dicta.

sih. madit.
9. 71. n. 13.

Difficultas grauis est an missa priuata pro pluribus dicta, proficiat cuilibet illorū, ac si pro quolibet il-
lorum celebraretur. Quidam (vt Præpositinus & D. Hierony.) attendentes ad infinitum valorem
ex parte Christi, dicūt q̄ sic. Quidā verò attendentes ad finitā applicatiōem, dicūt q̄ nō: & huius opinio-
nis est D. Tho. Dominus autē Caietanus medius inter eos, ambos nititur cōcordare, dicens q̄ presbyter
potest considerari celebrare pro pluribus dupliciter: primò vt eius intētiō primò feratur in omnes in vni-
uersali & æqualiter: vt si decem rogent sacerdotē celebrare pro se, & ipse omnes decē simul cōmendet.
Tunc dicit q̄ nō prodest vniciq; sicut si pro vnoquoq; offerretur. Et ratio est: quia licet virtus sacri-
cij in se sit infinita, nō tamen operatur infinitè: quia tunc sequeretur q̄ nō esset dicēda nisi vna missa pro
toto mūdo, & q̄ vna missa euacuet totum purgatoriū: infinito enim non potest fieri additiō. & sic aliæ
missæ essent superflue, & Ecclesia malè fecisset, instituēdo q̄ missa pro aliquo particulari diceretur: quod
consequēs pro vtraq; sui parte est erroneū, & à bonis operibus retractiū, cultusq; diuini diminiutiū.
Operatur ergo finitè secundū proportiōem deuotionis offerētis, quæ est finita & limitata, & determina-
tæ quantitatis. Sed omne quantum diuisum per partes quātitatiuas, diminiuitur, & redditur minus, & tan-
dem consumitur, vt experimēto videmus. Ergo deuotio sacerdotis pluribus æquē primò applicata diui-
ditur: & per consequēs vnus vnus minus accipit, q̄ si tota deuotio ei applicaretur, & secundū hūc modū dicen-
di dicit debere intelligi D. Tho. & alios qui hanc opinionem sequuntur. Ex quo sequitur quod sacer-
dos promittens seorsum pluribus celebrare pro quolibet in particulari, non satisfaciunt omnibus, dicen-
do vnā missam duntaxat: Sicut si quis cuilibet ex decem promittat quinque duodenos, non satisfacit
cuilibet, dando omnibus simul quinque duodenos. Et ad dictū D. Hieronymi quod habetur in
ca. non mediocriter, de consecra. dist. 5. vbi dicitur, Cū igitur pro cunctis animabus psalmus vel mis-
sa dicitur: nihilominus quā si pro vnoquoq; illorū diceretur, accipitur: respondet q̄ loquitur quātum
ad pœniam accidentale, quod omnes participant, iuxta illud Psal. Particeps ego sum omnium timen-
tium te,

Psal. 118.

Atium te. In Symbolo dicimus Sanctorū cōmunionem, hoc est cōmunionem: vel debet intelligi dictū
D. Hierony. quando effectus seu intētiō offerētis, fertur primò in particulari sigillatim, vt amplius sta-
rim dicitur. Et cū dicitur q̄ suffragia, præcipue orationum, innituntur diuinæ liberalitati, quæ est infi-
nita, ad quā non refert orare pro vno vel pro pluribus, imò tanto videatur acceptabilior, quāto pro plu-
ribus sit: quia ex maiori charitate videtur procedere. Ideo Christus docuit orare in plurali & pro omni-
bus. Respondet q̄ oratio potest dupliciter cōsiderari: Vno modo ex parte eius qui oratur, scilicet Dei: & sic nō refert pro vno vel pro multis orare: Alio modo ex parte orantis, inquantū habet pœnalitatem:
& satisfaciunt: & sic refert, cū deuotio sit finita, & diuisa reddatur minor. Nec obstat q̄ Ecclesia celebrās,
pro vno defuncto, adiungit orationes pro aliis: quia est alius actus sacerdotis, in quo non præiudicatur
illi, pro quo celebratur, cū pro eo speciali actu obtulerit sacrificiū. Nec est simile de lectione, quæ tan-
tum, imò aliquando amplius prodest aliis assistentibus, q̄ illi pro quo fit: quia suffragia (prout sunt satis-
factiōes) non sunt per modum actionis, vt doctrina, sed per modum passionis & pœnalitatis conatus
ex natura rei: licet oratio inquantū meritoria meriti essentialis aut accidentalis, cōsideretur per modum
actionis. Alio modo potest considerari sacerdos celebrans pro pluribus, vt eius conatus siue affectus
& applicatiō fertur, primò in singulos, hoc est offert pro vnoquoque sigillatim & successiue passionem
Christi, in hoc sacramēto repræsentatā, primò pro se & peccatis suis, secundò pro parētibus, tertio pro
eo qui dedit illi tres duodenos pro sustentatione, deinde pro alio similiter dante, & sic de aliis. Tunc
cū sint plures actus oblationis respectu vnus sacrificij, secundum eūdem Caietanū, tantum prodest o-
mnibus illis, sicut si p vnoquoq; solo illorū offerretur: quia tota deuotio sacerdotis cuilibet applicatur,
successiue tamen. Ex quo videtur sequi q̄ si sacerdos promisit sigillatim & in particulari tribus aut plu-
ribus celebrare vnā missam, & à quolibet recipit stipendiū pro sustentatione, celebrando vnā, offeren-
do sigillatim & distinctè & successiue pro quolibet, satisfaciunt omnibus illis: facit enim quod promisit, &
nil deperit primò, si pro aliis deinde & successiue offerat, & sic dicit intelligi dictū D. Hier. supra allega-
tum: quia vel petens ab eo missam intendebat vt solum offerret pro se, & non pro aliis: tunc eius intētiō
esset obliqua & contra charitatē, & saperet speciē simoniæ, & pecunia sua esset in suam perditionē. Et
sic celebrans nō debet se cōformare eius intētiōi, neq; ad id se obligare: magis enim sacerdos tenetur
sibi & parētibus, & celebrare pro se & illis, q̄ pro eo à quo accipit stipendiū pro sustentatione vnus diei.
Nec ordo prioritatis aut posterioritatis in his oblationibus est essentialis. Cū ergo nil deperat peten-
ti, imò accrescat ei gaudiū accidentale de aliis oblationibus, & sacerdos nō teneatur se conformare intē-
tiōi inordinatè petētis: nō videtur ratio apud eū, quare nō satisfaciunt omnibus: Sicut qui promisit cui-
bet ex decē, quinque duodenos: si daret cuilibet sex duodenos, satisfaceret cuilibet, imò esset liberalis, &c.
Si verò vnus missam petat: de beata Virgine, alius de Spiritu sancto, respōdet q̄ quantum ad sacrificiū sa-
tisfacit, sed tenetur antè vel post ad orationes & suffragia, ad quæ se obligauit. Hæc opinio habet magnā
apparentiam, & facilliter soluit omnia argumenta, vno dempto, quod fit ex diminutione cultus diuini.
Cū enim quilibet petens intendat, & rectè intendere possit, vt hoc sacrificiū particulariter & semel
in die offeratur, & Passio Christi in hoc sacramēto repræsentetur: & sic eorum intentio est quod plu-
ries distinctè repræsentetur, quæ ex hoc apparet quod si scirent sacerdotem ab alio accepisse stipen-
diū, & promissile alteri pro eo celebrare, alium sacerdotem quaerent. Cū ergo hæc opinio
fit cultus diuini diminutiua, & præbeat materiam cupiditatis, nō videtur in foro conscientie tuta. Si au-
tem ille qui petit & dat, scit de aliis qui petierunt & dederunt: tunc cū volenti non fiat iniuria, cen-
setur contentari quod in vno sacrificio eius commemoratio fiat, & sic satisfaciunt. Non tamen excusan-
tur sacerdotes à peccato, nec à restitutione, qui plures missas admittētes, minori precio per pauperes sa-
cerdotes suppleant. Non enim videtur quo titulo residuum pecuniarum retinere possint.

Ver. 17.

De Dignitate Sacramenti Eucharistiæ.

Eucharistiæ sacramentum aliis sacramentis esse dignius apparet ex multis, primò ex contento in hoc
sacramēto, quia in eo cōtinetur realiter Christus, qui cū sit Deus, est ineffabilis dignitatis: in aliis
sacramentis est solum quædam virtus instrumentalis à Christo participata. Secundò ex ordine sacramen-
torum: quia omnia alia sacramenta ad hoc sicut ad finem ordinantur. Tertio quia omnia ferè sacramenta
in Eucharistia consummantur, vt D. Dio. dicit. Quarto ex mirabilibus quæ fiunt in huius sacramenti cō-
secratione: primò, fit transsubstantiatio panis & vini in verum corpus & sanguinem. Secundò, quia Chri-
stus est ita magnus in paruo loco, sicut fuit in cruce, & nunc est in cælo. Tertio, q̄ materia panis non an-
nihilatur, cū aliquid eius maneat. Quarto, quia idem corpus in pluribus locis simul est, licet nō loca-
liter. Quinto, quia manent accidentia sine subiecto. Sexto, quia accidentia habent virtutem substantiæ,
& ex eis potest fieri generatio. Septimo, quod diuisis accidentibus corpus non diuiditur, & alia innume-
ra, quæ ex his sequuntur, & in hoc sacramēto continentur. Ideo Psal. vocat memoriale omnium mira-
biliū quæ fecit, dicens: Memoria fecit mirabiliū suorū misericors & miserator dominus: escam dedit ti-
mentibus se. Octauo apparet dignitas ex effectibus, quia plures & nobiliores habet q̄ alia sacramenta.

Ver. 18.

De effectibus Sacramenti Eucharistiæ.

Um Eucharistia non solum sit sacramentū, sed etiam sacrificiū, in effectibus quos habet vt sacri-
ficiū, excedit omnia sacramenta, quæ non sunt sacrificia, sed sacramenta tantum. & sic solum pro-
sunt accipiētibus, & nō aliis: sicut Eucharistia, inquantū est sacrificiū, hoc est inquantū offertur Deo in me-
moriā & repræsentationē passionis Christi, prodest nō solum celebranti, sed etiā aliis. Effectus Eucharis-
tiæ est causare vel augere gratiā, remittere peccata, & satisfacere p pœnis peccatorū eorum pro quibus
sacramentum est.

offertur secundum mensuram deuotionis illorum. Eucharistia uero (vt est sacramentum, scilicet prout sumitur) habet duplicem effectum: vnum directe, aliū ex consequenti. Directe quidem, ex vi sacramenti habet illud ad quod est institutum, scilicet ad nutriendū spiritualiter per vniōem ad Christum & eius membra, ex cuius seruiore aliquis consequitur non solum remissionē culpæ, sed etiam pœnæ: non quidē totius (sicut per sacramentū baptismi, quod est ordinatum ad remissionem culpæ & totius pœnæ, eo qd per ipsam homo cōmoritur Christo) sed secundum modum suæ deuotionis & seruioris: quia Eucharistia directe ordinatur ad nutriendum, & perficiendum per Christum: quātum ad primum effectum quē habet ex vi sacramenti, operatur, spiritualiter nutriendo animam, ea quæ operatur cibus, nutriendo corpus. Cibus enim delectat, nutrit, sustentat, auget, reparat humidum radicale: sic cibus iste spiritualiter animam. ¶ Vnde recte potest dici Mensa, de qua gratias agere debent fideles, tanquā de magno Dei dono: cuius institutionem præuidens Salomon, dicebat: Omni homini dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatemque ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte sua, læteturq; de labore suo, hoc est donum Dei. Similiter Dauid præuidens hoc donū, recitando beneficia, cognoscēs se teneri ad gratias, dicebat: Dominus regit me, & nil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit, &c. sequitur, Paraſti in cōspectu meo mensam. Sed quam mensam parauit Deus? inuenio quod duplicē: Prima est naturæ, ad nutriendum corpus: secunda est gratiæ, ad nutriendam animā. Prima &c. est terra, quæ est repleta omnibus bonis corporalibus, vt videre est in Vere in mense Maij. Videbis blada, & vineas florentes, arbores fructiferas, volatilia cæli, bestias terræ, pisces maris, qui etiā appropinquāt terræ. Certè terra prædictis repleta nil aliud est, quàm mensa cibus referta, ad nutriendum corpus. Hæc mensam ab origine mundi apposuit Deus, & ad edendum homines inuitauit. Gen. 1. Dominamini, &c. & Gen. 9. Omnes pisces maris manu vestræ traditi sunt. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Ideo debemus gratias agere, & non esse similes porcis, qui comedunt glandem, & non respiciunt arborem, ex qua prouenit. Si esset aliquis hospes, qui sine precio bene tractaret, & nil quæreret, nisi post refectiōem gratiarum actiones: Si aliquis recederet, non redditis ei gratias, dignus esset vt ei hospes mensam plicaret propter ingratiitudinem. Sic etiam nos, nisi de fructibus terræ perceptis, gratias habeamus. Et ideo cū deficiamus, Deus aliquando plicat mensam, mittēdo gelu, siccitates, pluuias, tēpestates, &c. Ideo si velimus præseruari ab his, gratias agamus, & bonis ab ipso perceptis bene vtamur.

¶ Secunda mensa, &c. dicitur sacramentalis, quam cibo spirituali repleuit, in die vltimæ cœnæ instituen- do hoc sacramentum, ipsum recipiendo, & Apostolis dando. Ad quam mensam omnes fideles inuitauit cū ait: Accipite & manducate ex hoc omnes, & figuraliter Prouerb. 9. Venite, comedite panem, & bibite vinum quod miseci vobis. Hæc est mensa nobilis & regalis, in qua vassallus comedit cū rege de eodem cibo & in eodem catino. In hac re Deus valde honorauit hominem. Vnde potest dici qd non potuit Deus homini pro statu huius viæ maius donum dare, & maiorem honorem facere, q̄ instituendo hoc sacramentū, & inuitando ad hanc mensam. Si rex temporalis ad suam mensam, ad quam nō admittuntur principes, inuitaret & admitteret vnum rusticū, faceret illi magnū honorem, cuius ille nunq̄ obliuisceret, imō frequēter recitaret quomodo rex fecerat illi talem gratiam &c. & ageret gratias, diligeretq; regem, & seruaret mandata eius. Sic debent facere illi, quibus Deus dedit gratiam comedendi in sua mensa, &c. De hoc honore habemus figuram. 2. Reg. 9. Vbi Dauid volens ostendere amorem, quem habebat ad Ionatham mortuum, quæsiuit an esset illi filius, responsūque est qd vnus, qui vocabatur Miphiboset, qui erat vtroque pedē claudus: quia cū esset paruulus, nutrix eius ebria cadere fecit eum in terrā ideo erat verecundus comparere coram rege, qui dixit ei, Miphiboset comedet super mensam meam, quasi vnus ex filiis regis. Hæc nempe significant gratiam quam fecit nobis Deus, instituendo hoc sacramentum, & inuitando ad sumendum ipsum. Dauid representat Christum, Ionathas mortuus representat Adam, Miphiboset representat quemlibet nostrum, qui sumus claudi vtroque pede, scilicet intellectu & voluntate: intellectu per ignorantiam, & voluntate per negligentiam & malam inclinationem: quia nutrix nostra, scilicet Eua, ebria vino adulationis serpentis, inducendo Adam ad esum ligni veritatis, proiecit nos, & cadere nos fecit in foueam peccati originalis. Propter quod omnes potentia sunt debiles. Christus ergo volens ostendere amorem quem habebat ad Adam & posteritatem eius, dixit & ordinauit quod comederemus super mensam suam, scilicet sacramentalem, quasi filij regis. Vnde debemus verecūdari, & gratias agere de tanto dono & honore. Sed qui sunt isti filij regis? Nēpe angeli, vnde Iob. 4. Vbi eras cū me laudarent astra matutina, & iubilarent filij Dei? Angeli comedunt super hanc mensam, & Christus vult quod nos comedamus. Vnde Sap. 16. Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo: non sicut angeli, sed quasi angeli: quia angeli vident & fruuntur, nos uero cooperere recipimus: & non clarē videmus, sed quasi sub quibusdam coloribus & velaminibus accidentiū sumimus. Videt nonnunquam aliquis lectum cortinatū, in quo rex est, & non videt regem. Sic hic accidentia sunt cortinæ cooperientes, &c. Hic quadrat quod dictum est supra hoc. c. & s. ver. 6. de velamine sacramenti, & ver. 7. de veritate sacramenti. Si hæc agas ad populum, dic vt tibi videbitur. Vt autem maiorem habeamus occasionem recognoscendi beneficia, & agendi gratias, considerare debemus maiorem excellentiā, & magnificentiā mensæ huius, quæ amplior est omnibus mēsis magnificis huius mūdi, propter 4 rationes. ¶ Prima ratio dicitur durabilitatis. Legimus Hester 1. de cōuiuio Assueri magnifico in ciuitate Suza, quod fuit magnificū, eo qd durauit per sex menses. Cœnaculū apertū, & mensa parata omnibus illius regni. Sed si velimus considerare durabilitatem huius mensæ, inueniemus eam magnificentiorem: quia in ea non solum admittitur de vno regno, sed etiam de omnibus. Et mirū est qd vnus sacerdos vna cōsecratione potest tot hostias consecrare, quot sufficiūt toti mūdo, vt dictū est. Mensa illa durauit solum

Eucharistia vt sacramentum quos effectus habet.

Eccle. 5.

Psal. 22.

Mensa duplex homini parata.

Mensa naturæ.

Mensa sacramentalis.

Quomodo panem angelorum manducat homo.

A per sex menses: hæc autem per mille quingentos quadraginta nouem annos, & durabit vsque in finem seculi, iuxta illud, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Ex quo trahit dominus Gerson cancellarius Parisien. quod vsque ad diem iudicij celebrabitur missa, & quod in die qua audies missam, potes dicere quod in illa die non erit finis mundi, & iudicium vniuersale. Si velimus bene contemplari, inueniemus mensam paratam ab initio mūdi figuraliter in paradiso terrestri per lignum vitæ, in sacrificio Melchi sedech, in Manna, in Agno Paschali, & in aliis figuris, quās recitare longum esset. Sed esca fuit realiter per Christum posita. Et in hoc excedit mensam solis, quæ erat sine cibus abscondita in sabulo, de qua D. Hieronymus in Prologo Bibliæ. ¶ Secunda ratio dicitur ministrorum dignitatis. Si esset conuiuium, in cuius mensa ministraret Rex, Imperator, Papa, Patriarchæ, & Cardinales, & assisteret filij Regis, esset valde nobile & magnificum. Verū hoc conuiuium est nobilius, quia non rex aut imperator temporalis, aut mortalis & terrenus, sed imperator cælestis & immortalis, Christus ministrat, iniunxit Pontificibus, Patriarchis, Episcopis, & Sacerdotibus ministrare, dicens: Hoc facite & diuidite. Præterea Angeli sunt assistentes, vt D. Gregorius ait: Quis enim fidelium habere possit in dubio in illa immolationis hora ad vocem sacerdotis cælos aperiri? Angelorum choros interesse? summa imis faciar: & D. Chryostomus dicit, quod tunc Angeli circumstant sacerdotem. Si quæratur quot angeli assistant, dicendum quod non habemus numerum determinatum: credendum tamen quod in magna copia & multitudine, cū numerus Angelorum excedat numerum arenæ maris. Assistunt autem Angeli ad tria: primò ad honorandum Christum. Guillelmus Parisien. dicit quod sicut Episcopus nunquam facit officium episcopale solus: & quanto pontifex maior est, tanto plures habet assistentes. Sic cū Christus sit Pontifex pontificum, necesse est dicere ipsum habere multos assistentes. Secūdo ad accendendum & inflammandū nos in amore Dei: vbi enim est multitudo carbonum & titionū ignitorū, accenditur maior ignis: quia vnus calefacit & infāmā aliū. Angeli sunt titiones & carbones igniti, iuxta illud: Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrētem. Tertio ad repellendum dæmones, qui sunt adeo malitia pleni, quod si permitterentur, impedirent deuotionem communicantium, euagationibus & diuersis impressionibus in fantasias illorum. Sed boni angeli arcent & fugant eos, dicentes illud Psal. Non habitabit iuxta te malignus: & illud 2. Cor. 6. Quæ societas Christi ad tenebras? quæ conuentio Christi ad Belial? Si angeli psallentibus se coniungunt, iuxta illud, Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, quanto magis comunicantibus? ¶ Tertia ratio est cibi preciositas, &c. Magna fit æstimatio conuiuij, quādo in eo est præda diu venata & tenera, velut res preciosa. Sed in hac mensa est præda venata per quinque millia annorum, & vltra: quia patres antiqui à principio mundi cucurrerunt post hanc prædam, quæ tandem sicut Vnicornis ad genua virginis declinauit, & ibi fuit accepta, & tandem in hac mensa posita. Sed quæ præda? Christus filius Dei, cuius caro & sanguis est preciosior & excellentior omni esca, quæ possit esse. Vnde Ioan. 6. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Si velimus profundè contemplari escam siue cibum & potum huius mensæ sacramentalis, inueniemus valde differre ab esca corporali, præcipuè in tribus, scilicet in vigore, virtutē, & perfectione. Primò in vigore: quia licet cibi corporales nutriant, tamen corrumpuntur & conuertuntur in substantiam aliti, vigore caloris naturalis. Sed vigor huius cibi maior est vigore naturali, quia non corrumpitur, neque conuertitur in substantiam aliti, sed mutat & conuertit alitum in substantiam suam. Vnde dictum fuit D. Augu. con-templanti virtutem huius sacramenti, Cresce & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Hinc est quod qui deuotè accipiunt hoc sacramentum, ex carnalibus efficiuntur spirituales, adeo vt cibo corporali non egeant: vt de D. Catharina Senen. legimus. Secūdo in virtute, quia cibi corporales non portant, sed portantur à manducantibus: hic autem cibus portat manducantem. Habemus de Helia 3. Regum. 19. quod postquam comedit panem subcinericiū ab angelo præparatum (qui erat figura huius sacramenti) ambulauit in fortitudine cibi illius 40. diebus & 40. noctibus, vsque ad montem Dei Oreb. Sic virtute huius cibi fideles vsque ad paradysum: ideo dicitur viaticum. Tertio in perfectione, quia in cibus corporalibus inuenitur triplex defectus, quorū perfectio- nes inueniuntur in isto. Primus defectus est diminutio. Cū comedis de aliquo cibo corporali, diminuitur talis cibus corporalis: sufficit tribus, qui non sufficeret decem. Sed hic cibus spiritualis per acceptiō- nem non diminuitur: Vnde Ecclesia cantat, Sumit vnus, sumunt mille, tantū isti, quantum ille, nec sum- ptus consumitur. Licet hostia diuidatur & frangatur, tamen cibus iste non diuiditur. Vnde Ecclesia cātat, Fracto demum sacramento, ne vacilles, sed memento tantum esse sub fragmēto, quantum toto tegitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Secundus defectus in cibus corporalibus est fastidium: Cibaria enim corporalia cito satiāt & fastidiunt, dicitur cōmuni- ter qd panis albus aliquādo fastidiū generat, & colūbo saturo cerasa (quæ aliās sunt illi dulcia) sunt amara. Sed hic cibus nunquam fastidium generat bene dispositis, imò præstat & auget appetitum. Vnde Eccle. 24. Qui manducant me, adhuc esuriunt: & qui bibūt me, adhuc sitiēt. Hinc est quod qui consu- uerunt frequentare, amplius desiderāt: nec satiantur aut cōtentī sunt, donec clarè perceperint in paradiso. Qui uero sunt indispositi, nō sentiunt delectationē, sed fastidium. In figuram huius legimus de Man- na (quod representabat hoc sacramentum) quando filij Israël fuerunt boni, & bene vsi sunt Manna, sen- tiebāt omne delectamentū, sed cū fuerūt mali & indispositi, dicebāt: Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Vtinam essemus in Aegypto, & sederemus super ollas carniū, & comederemus carnes in saturitate! Veniūt in mentē porri, cæpe, & allia, pepones, & cucumeres. Sic boni quanto magis deuotè frequentāt hoc sacramentū, tanto magis delectantur, & frequentare volūt: sed mali fastidiūt. Vnde accessuri vidētur duci ad patibulū. Ideo Ecclesia, Sumit boni, sumit mali, sorte tamen in equali vitæ vel interitus.

cap. 11.

In homi. Pasche. In lib. de dignit. sacerdot.

Angeli ad tria assistit sacramento, & comunicantibus.

Psal. 103.

Psal. 5.

Psal. 67.

Primus defectus cibi corporalis.

Secundus defectus.

Sap. 16.

Mors est malis, vita bonis: vide paris si mptionis quem diffar fit exitus! Sed vnde est quod ali fastidiant? quia sunt dediti carnalibus, quemadmodum Iudei erant affecti porris, cape, & aliis, peponibus, &c. Sic mali superbia, ambitioni, gula, luxuria, cupiditati, inuidia, & aliis huiusmodi. Tertius defectus in cibis corporalibus est paucus sapor: quia quilibet cibus habet suum sapor, vnus non habet sapor alterius: sed in hoc cibo spiritali inuenimus omnes sapores, siue omnis saporis suauitatem. Ideo bene figurabatur per Manna, de quo Sap. 16. Panem de celo praestitisti eis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem: ad quod quisque volebat, conuerterebatur. Sic sacramentum istud habet sapor omnium virtutum. Non est virtus, quam perfectissime non inuenias in hoc sacramento, seu in contento sub eo. Si humilitatem: Exinanituit semetipsum, &c. Si charitatem: Maiorem charitatem, &c. Si patientiam: Tanquam ouis coram tondente se, &c. & sic de aliis virtutibus. **Q**uarta ratio magnificentiae huius mensae dicitur multiplex vtilitas. Non est lingua, quae possit explicare, nec intellectus qui possit comprehendere fructus & vtilitates receptionis huius sacramenti. Vnde recte de eo potest intelligi illud Esa. 64. & 1. Cor. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit Deus his qui diligunt illum. Pro aliquo tamen suauitate & spiritali gaudio seu delectatione poterit quis contemplari Psal. 22. quem de hoc sacramento edidit Dauid, gratias agendo, vbi enumerat duodecim vtilitates, quas consequuntur deuote accedentes ad hoc sacramentum. **P**rima, salubris directio & conductio. Deus dedit nobis conductorem naturalem, scilicet sensum, Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine, & supernaturalem, scilicet fidem. Sed hoc sacramentum amplius illuminat, & securius dirigit: vnde Psal. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo: & Psal. 22. Dominus regit me, scilicet specialiter inspirado: sicut rex regnum, magister discipulum, nauta nauim: ita quae quando ipsum, illi, in hunc mundum ambulamus in tenebris, non subiciamur erroribus, neque submersioni, &c. **S**ecunda est abundantia & plenitudo gratiae, quae tangitur ibi, Et nihil mihi deerit. Vnde 1. Corin. 1. Apostolus congratulans dignis communicantibus, dicebat: Gratias ago Deo meo semper pro vobis, quia in omnibus diuites facti estis in Christo Iesu, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis: ita ut nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem domini nostri. Nec mirum, quia in hoc sacramento continetur Christus, qui est plenus gratia. Ioan. 1. Vidimus enim plenum gratiae & veritatis: & iterum, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ipse est fons qui replet riuulos siue omnes potentias animae. **T**ertia est spiritalis dulcedo & refectio: vnde dicit, In loco pascuae ibi me collocauit. Non est dulcedo ei comparabilis, est enim Manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit. Si aliquando communicasti dignè, potes ferre testimonium. Vnde Psal. Er introibo ad altare Dei, ad Deum qui laetificat iuuentutem meam: & Ecclesia, Ex altari tuo domine Christum sumimus, in quo cor & caro nostra exultant. Si delectatio te trahit, hoc sacramentum debet allicere. **Q**uarta est, concupiscentiae inordinatae refrenatio. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: sed quis refrigerat concupiscentiam carnis, oculorum, & superbiam vitae? Non est tale remedium sicut accedere deuote ad hoc sacramentum. Vnde Eccl. 18. Nonne ardore refrigerabit ros? Sed in hoc sacramento continetur ros ille, quem sancti patres desiderabant, dicentes, Rorate caeli desuper, & nubes pluant iustum. Ideo hic dicit, Super aquam refectiois educauit me. **Q**uinta, a quotidianis malis, hoc est peccatis venialibus liberatio. Vnde sequitur, Animam meam conuertit: vix enim diuertitur anima, quin in peccatum veniale incidat & praecipitur, propter fragilitatem naturae. Vnde Prouer. 24. Septies in die cecidit iustus. Sed hoc sacramentum conuertit ad dominum, ut non sit ita praecipuus, imò si quae sint peccata venialia, de quibus homo non cogitat, per hoc sacramentum, & eius virtute delentur, ac etiam mortalia obliuiscuntur. **S**exta, ad bonum inclinatio, & quodam modo confirmatio: vnde sequitur, Deduxit me super semitas iustitiae, propter nomen suum: hoc est, inclinauit me ad sequendum semitas bonorum operum, propter nomen suum, hoc est propter verbum suum dignè sumptum. **S**eptima, contra tentationes & insidias diaboli tutatio. Vnde sequitur, Si ambulauero in medio umbrarum mortis, hoc est tentationis & nequiarum diaboli, non timebo mala, quoniam tu mecum es. In cuius figura Exo. 12. dicitur quod domus (cuius fores limitae erant sanguine Agni Paschalis) praeseruatæ fuerunt ab Angelo percutiente. Latrones non audent appropinquare castris & domibus, in quibus sciunt regem esse. Et si appropinquare praesumant, male accidunt eis. Sic conscientiam, in qua Christus est, daemones non audent molestare, maxime si recurratur ad eum. **O**ctaua, contra mundanas persecutiones & tristitias atque angustias consolatio: vnde subdit, Paraisti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Ideo D. Ambr. orabat dicens, Domine per haec sancta mysteria mitigentur tribulationes, pericula populorum, gemitus captiuorum, miseriae orphanorum, necessitates peregrinorum, inopia pauperum, desperationes languentium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamenta viduarum. **N**ona, intellectus illuminatio, & voluntatis inflammatio: vnde dicit, Impinguasti in oleo caput meum. Caput animae est ratio & voluntas, quae oleo misericordiae impinguatur, illuminatur, inflammatur multitudine charismatum, & eleuatur ad cogitationem veritatis. Vnde discipuli non cognouerunt dominum, nisi in fractione panis. vnde Theophilus, Consummentibus sacramentum panis, aperuntur oculi. & 1. Reg. 14. Aperi sunt oculi Ionathae, cum gustasset modicum mellis. **D**ecima, diuini amoris inebriatio: vnde sequitur, Calix inebriatus quae praedulus est! Home rus poeta Gracus dicit quandam herbam esse quae obliuisci facit omnium tristitiarum. Videmus quod quando rustici bene biberunt, obliuiscuntur omnium laborum & paupertatis: & non tristant neque multum aestimant labores. Sic dignè comestantes obliuiscuntur tristitiarum & deliciarum, imò aliquando cibi corporalis: sicut de D. Catharina Senen. legimus. **V**ndecima, a reliquiis peccatorum & poenis purgatorij liberatio. Vnde sequitur, Et misericordia tua subsequetur me: hoc est, post vitam sequetur me in purgatorio. Hoc est singulare in hoc sacramento, quia non solum est sacramentum, sed etiam sacrificium, quod placat Deum iratum animabus.

In figuram

A In figuram huius legitur quod per sanguinem Agni Paschalis filij Israel fuerunt liberati a tenebris palpabilibus. & quomodo Daniel existens in lacu leonum, accepit prandium ab Abacuc, quod parauerat melloribus suis. Daniel in lacu, representat animas in lacu purgatorij existentes: Abacuc sacerdotem, qui parat hoc sacrificium melloribus suis, hoc est illis a quibus accipit stipendium sustentationis. Sed angelus Domini vno crine, hoc est vna intentione & applicatione portat ad Danielelem, &c. Altissiodoren. dicit vnum mirabile verbum, quod nunquam missa celebratur, quin aliqua anima exeat & liberetur a purgatorio. Et ratio illius est, quia sponsa Christi Ecclesia in omni missa facit specialem commemorationem pro liberatione animarum: Nec est verisimile quod sponsus qui eam tantum diligit, qui est tam benignus & misericors, preces sponsae suae refuset. **D**uodecima vtilitas, est finalis gloriae adeptio: vnde sequitur, Ut habitem in domo Domini in longitudine dierum. vnde Christus Ioan. 6. Qui manducat hunc panem, viuet in aeternum. & Ecclesia, O vere digna hostia, per quam fracta sunt tartara, redempta plebs captiuata, reddita vitae praemia. Visis ergo tot & tantis vtilitatibus, sequitur quod quilibet debet se disponere ad deuote tantum sacramentum recipiendum, ut praedictas vtilitates assequi possit.

Ver. 19.

De Vsu Sacramenti Eucharistiae.

B In huius mensae cibo duo sunt, scilicet sacramentum, & sacramenti vsus siue effectus. Sacramentum sunt species sacramentales: virtus & effectus sunt nutritio spiritalis, & liberatio a peccato, & ab aeterna mortis damnatione: qui quidem effectus si impediatur, talis sumptio est imperfecta. Ex quo sequitur quod sunt tres modi vtendi hoc cibo siue accipiendi aut manducandi hoc sacramentum: Primus modus dicitur sacramentalis tantum, & hoc modo manducant mali. Secundus modus est spiritalis tantum: & hoc modo manducauerunt & manducant omnes Sancti, qui per fidem crediderunt aut credunt se per Christum (qui est in hoc sacramento) saluandos, & hoc modo antiqui patres manducauerunt. vnde Apost. Omnes eadem escam spiritalem manducauerunt. Et quotidie boni catholici, reuerenter adorando & credendo, manducant & accipiunt. Et de hoc modo manducandi D. Aug. ait, Crede, & manducasti. Tertius modus manducandi est, quando Christianus bene probatus & dispositus, reuerenter & deuote accipit hoc sacramentum cum effectu illius: & hoc modo non acceperunt patres antiqui: quia nondum institutum erat sacramentum. Secundus modus manducandi, scilicet spiritalis, adhuc est duplex: quidam per fidem, quidam vero per claram visionem & fruitionem in propria specie. & hic conuenit angelis: sed manducare sacramentaliter & spiritaliter conuenit solum bonis Christianis, quibus iure diuino praecipitur est recipere hoc sacramentum, per illa verba Ioan. 6. Nisi manducaueritis meam carnem, &c. & per illud Mat. 26. Accipite & comedite: siue (vt alij dicunt) manducate ex hoc omnes. Et cum quilibet teneatur spiritaliter manducare hoc sacramentum: spiritalis autem manducatio includit votum & desiderium percipiendi hoc sacramentum, ergo sine voto suscipiendi hoc sacramentum non potest esse alicui salus: frustra autem esset votum, nisi quando est opportunitas, impletur. Ideo homo tenetur ex mandato Domini accipere spiritaliter & sacramentaliter. Et cum non sit determinatum tempus, tenentur iure diuino semel in vita, data opportunitate. Sacerdotes autem curam animarum non habentes, debent saltem ex congruitate celebrare missam in praecipuis festiuitatibus, in quibus consueuerunt laici communicare, ne in vacuum gratiam Dei accepisse censeantur, vnde Apost. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. & 1. Timot. 4. Noli negligere gratiam quam in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. **P**rimus qui vsus est hoc sacramento secundum tertium modum, est Christus, quando instituit hoc sacramentum, vt dicit D. Hiero. ad Lesbia, Dominus Iesus Christus, ipse conuiuia & conuiuium, ipse comedens, ipse qui comeditur, & hoc comuniter tenetur, quia quae aliis obseruanda instituit, ipse primus seruauit. vnde & ipse prius voluit baptizari, quam aliis baptismum imponeret, secundum illud Act. 1. Coepit Iesus facere & docere. Ideo ipse primo corpus & sanguinem suum sumpsit, postea aliis tradidit. Et licet hoc non habeatur in euangelio formaliter & expresse, habetur tamen in eis virtualiter & in sententia. Legimus enim quod Christus accipit panem & calicem. Non est autem intelligendum, quod acceperit solum in manibus, sed eo modo quo aliis accipiendum tradidit. vnde cum discipulis dixerit, Accipite & comedite: & iterum, Accipite & bibite: intelligendum est quod ipse accipiens comederit & biberit. vnde quidam metricè dixit: Rex sedet in cena, turba circumstantis duo dena: Atque suis manibus se cibatur ipse cibus: Ne Apostoli horrerent ipsum sumere, sicut quidam fecerunt audiendo, cum praedixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, &c. quidam dixerunt, Durus est hic sermo: quis poterit audire? Et quauis cibando se non acceperit oes effectus huius sacramenti: (Quia eius gratia cum esset infinita, non est aucta) acceperit tamen aliquem effectum, scilicet quandam actualem delectationem spirituales dulcedinis. vnde ipse dicebat Luc. 22. Desiderio desideravi hoc Pascha manducare uobiscum. desiderium enim cum impletur, generat gaudium & delectationem. **Q**uidam dicunt quod dedit Iudae, vt D. Aug. super illud Ioan. 13. Cum intinxisset panem, dedit Iudae Simonis Scariotis: Non quod solum & sub pane intincto dederit: sed intelligendum est quod Dominus antea distribuerat omnibus discipulis suis sacramentum corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut D. Lucas narrat, Mar. & Mat. etiam dicunt quod biberunt ex eo oes: ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundum narrationem Ioannis, per buccellam intinctam atque porrectam, suum exprimit proditorem, huius sententiae fuit D. Chryso. dicens: Iudas particeps ministeriorum, conuersus non est: hoc etiam expresse dicit D. Dion. Hilarius tamen dicit oppositum. Et sic secundum eum, comunio fuit facta post exitum Iudae. Eius dictum conueniens esset, si solum ad malitiam Iudae consideremus. Sed quia Christus debuit nobis exemplum iustitiae ostendere, non conueniebat eius magisterio, vt Iudae occultum peccatorem sine accusatore & euidenti probatione ab aliorum comunione separaret, ne per hoc daretur exemplum praelatis Ecclesiae similia faciendi, &

F iiii

ipse Iudas inde exasperatus, fumeret occasione peccandi. vnde Eugenius papa in c. si sacerdos, extra de D. offi. iudi. ordi. dixit, qd occultus peccator non debet nominatim argui: nec ei publice comunio prohibe- ri: quia Christus Iuda no nominatim arguit: sed vnus vestru me tradet, dixit: nec Iuda a comunione re- mouit. Publico autē peccatori non debet administrari, iuxta illud: Nolite sanctum dare canibus. Quod intelligendum est, nisi verē pœniteat. vnde in concilio Carthaginen. legitur: Scenicis atque hūstrioni- bus cæterisq; huiusmodi personis vel apostatis: conuersis ad Deum, reconciliatio non negetur.

Ver. 20.

De Diuersificatione vsus Eucharistiae.

Communio primitiue Ecclesie.

Vsus accipiendi hoc sacramentum, secundum diuersum Ecclesie statum diuersificatus est, & diuer- sa circa hoc statuta emanauerunt. Nam in primitiua Ecclesia quando vigeat fidei Christiane deuo- tio, statutū fuit vt quotidie fideles comunarent. vnde Anacletus papa dicit, Peracta consecratione om- nes comunarent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus: sicut etiam sancti Apostoli statuerunt, & sancta Romana Ecclesia tenet. Postmodū verō diminuto fidei seruore, solis diebus dominicis comuni- cabant. In cuius memoriam datur hodie panis benedictus, deinde verō amplius diminuto seruire, Fabia- nus papa ordinauit, vt & si non frequentius, tamen ter in anno oēs comunarent. s. in Paschate, Penthe- coste, & Natali, vt habetur in c. & si non frequentius, de consec. dist. 2. Sotho verō papa ordinauit in cœ- na Domini esse comunicandum, vt habetur in c. in cœna, eadem dist. Postmodū propter iniquitatis abun- dantiam, refrigerante charitate multorum, Innocentius tertius statuit in concilio generali, vt saltē semel in anno, in Paschate scilicet, fideles comunarent, vt habetur in c. omnis vtriusque sexus, extra de poenit- ent. & remiss. vbi dicitur: Ois vtriusque sexus fidelis postquā ad annos discretionis peruenerit, oia so- lus peccata sua, saltē semel in anno, fideliter confiteatur proprio sacerdoti: & iniunctam sibi poeniten- tiam totis viribus studeat adimplere, suscipiens reuerenter, ad minus in Paschate, eucharistiae sacramen- tum, nisi fortē de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi receptione duxerit abstinentium. Alioqui & viuens ab Ecclesie ingressu arceatur, & moriens Eccle- siastica careat sepultura. Ex quibus verbis apparet hoc præceptum obligare sub pœna peccati mortali: quia ingressus Ecclesie & Ecclesiastica sepultura non phibetur, nisi pro peccato mortali. Hoc præ- ceptum est de iure humano, ad quod non habentes plenū vsū rationis, non sunt astricti. Et quia difficile est illud cognoscere, cū aliquibus propter mollitiem & præceptores ac exercitia acceleretur vsus ratio- nis, & circa finē primi septennij efficiantur doli capaces, vt in Gallia: & in alijs propter duriciem carnis, vel incuriam parentum, aut solitudinem, retardetur, vt in montanis, qui aliquādo post pubertatem non habent completum vsū rationis. Ideo remittitur discretioni proprii sacerdotis eos audientis de con- fessione. Quidā tamē per annos discretionis intelligunt annos pubertatis, in quibus communiter & in pluribus habent cōpletum vsū rationis. Sed si dubiū sit, remittitur iudicio proprii sacerdotis. Post an- nos verō pubertatis, etiam si habeant debilem vsū rationis, & habeant aliquam deuotionem, non de- bet denegari. Circa infirmos autē, qui sana mente requisierunt, & tandem in frenesim inciderunt, Con- cilium Carthaginen. (vt habetur in c. is qui 26. q. 6.) determinauit quod si is qui in infirmitate poenitē- tiam petiit, casu dum sacerdos inuitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in frenesim con- uersus fuerit: dent testimonium qui eum audierunt, & accipiat poenitentiam: & si continuo credatur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori eius eucharistia, nisi fortē esset pe- riculum vomitus, aut alterius irreuerentiæ. Per Pascha verō idem Eugenius in quadam extravaganti in- cipienti, fide digna, declarauit quod intelligitur a cœna Domini vsque ad octauas Paschæ: Sic quod qui infra illud tempus receperint, satisfaciunt huic præcepto. Qui verō non receperint infra illud tempus, etiam si infra quadragesimam, voluntariē vel coacti infirmitate, non satisfaciunt huic præcepto, nisi il- lud iterum recipiant infra prædictum tempus.

Communio in Paschate omnib' Christi fidelibus præcepta.

An ante 14. annos te neantur. vi præcepti Ec- clesie.

Quid per Pascha intel- ligitur.

Ver. 21.

De Digna Communicatione.

Non debet videri graue præceptū comunions in Paschate: quia si semel in anno recognoscimus re- ges & dominos temporales, & soluimus tributa & cœsus, a fortiori debemus recognoscere regem regum, Christum regem nostrum: & in signum recognitionis soluere tributum probationis, & præsen- tare ad sacramentū suscipiendū in nostræ redemptionis comemorationem. Ad impletionem huius præ- cepti non sufficit recipere sacramentaliter tantū, nec se offerre & venire leuiter, absque præmeditatione: quia melius seu minus malum esset recipere metallum liquefactum, aut scorpionem, quā cum morta- li sine contritione, & indignē recipere hostiam consecratam. Quod bene ostendit Christus in parabola de inuitatis ad nuptias filij regis, vbi dicitur quod inuitatus est vir non habens vestem nuptialem, cui di- xit rex: Amice, quo huc intrasti non habes vestem nuptialem? deinde dixit ministris, Ligatis manibus & pe- dibus, mittite eum in tenebras exteriores. Applicatio est facilis. De his etiā monet Apostolus, dicens: Pro- bet autē seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indignē, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicās corpus Domini. Sed ad quod iudicium declarat, Quicū- que manducauerit panē hunc, & biberit calicē indignē, reus erit corporis & sanguinis Domini. Glo. expo- nit dupliciter: Primo materialiter, hoc est peccatum incurrit ex peccato commisso in corpus & sangui- nē Domini, quod in hoc sacramēto cōtinetur. Et in hoc culpa aggrauatur. Tantō enim est grauior, quan- tō maior est is contra quē peccatur. vnde Heb. 10. Irritam quis faciens legē Moyfi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quantō magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinē testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est: Secūdo exponit per si- militudinem. Reus erit corporis & sanguinis Domini, hoc est mortis dabit pœnas: hoc est, ac si Christus occi-

Matth. 22.

1. Cor. II.

A occidisset, puniretur, iuxta illud Heb. 6. Rursus crucifigentes in semetipsis filium Dei. Si vis amplius scire mala & pericula & inconuenientia, quæ accidunt his qui indignē accedunt, contemplare impreca- tionem quam facit David in persona Christi, Psal. 68. vbi ait: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & nō intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur, dat rationē: Quia quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Remediū est acce- dere dignē cum præparatione sufficienti, saltē probabilitate morali.

Ver. 22.

De Modo se probandi & præparandi ad Eucharistiam.

B Conuenientem modū & formam se debite probandi & præparandi ad recipiendū eucharistię sacra- mentum, docebunt tres dominæ, hoc est virtutes, scilicet prouidentia, fides, & charitas. Prouidentia docebit quid te facere oporteat antequam te præsentēs ad comunionē. Fides autem, quid agere & dicere debeas, cū eris coram sacramento. Charitas verō docebit quid te facere oporteat post comunio- nem. Prima igitur virtus quæ dicitur prouidentia, docebit facere quinque vel sex, antequam te præsen- tes ad sacramentū. Quatuor per figurā in esu Agni Paschalis sunt declarata Exo. 12. vbi dicitur, Edēt car- nes (scilicet Agni Paschalis) & azimos panes cum lactucis agrestibus, & post pauca sic dicitur, Renes ve- stros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, repentes baculum in manibus, & comedetis festi- nanter. Est enim Phasē, hoc est trāsitus Domini. Sed quid habebat agere Deus de lactucis agrestibus, &c. Dicendum qd nō propter se, sed propter repræsentationem. Sicut enim agnus ille, qui occidebatur & edebatur in signū liberationis populi, figurabat & repræsentabat Christū, qui fuit Agnus Dei, occisus pro- redēptione humanæ naturæ. Et in huius signum & comemorationem præceptus est sub speciebus sa- cramentalibus manducari. Sic ea, cum quibus comedebatur agnus, significabant ea quæ debemus obser- uare, manducando Christum in hoc sacramento. Primo Lactucæ agrestes significabant dolorem & a- maritudinem peccatorum, siue probationem quā antē facere debemus, de qua Apost. vbi supra, probet autem, &c. Probatio hæc consistit in tribus, scilicet in contritione, confessione, & satisfactione, de qui- bus ad plenum inferius dicitur. Hic autem pro modo & forma se præparandi aliqua dicere oportet. Et in primis cū dicat Apost. 2. Cor. 3. Non sumus sufficientes ex nobis, quasi ex nobis, aliquid cogita- re: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Ideo per aliquod tempus antequam accedas ad sacramentum, puta in vigilia, debes recurrere ad Deum, & illum humillimē deprecari, vt per suam infinitam bonita- tem & misericordiam det tibi gratiam te præparandi ad talem mensam, & tantum sacramentum susci- piendū, ad quod te inuitauit, imō venire & accedere, ac etiam dignē suscipere præceptū, sua ineffabili cle- mētia dignetur te inspirare & dirigere, vt dignē accedas, & dare peccatorum memoriam & recordatio- nem, cum vera & perfecta contritione, vt valeas confiteri & satisfacere, ipsorumq; remissionem obti- nere, & tandem ipsum dignē ad salutem animæ tuæ recipere in vitam æternam, ad quam consequendā dignatus est hoc sacramentum instituere. Facta & pluries repetita oratione, diligenter discutiēda & ex- aminanda est conscientia, & inuestigandum an ab vltima confessione aliqua peccata, de quibus non fuit peccator confessus, redeant ad memoriam. Et si occurrant, illā notare & memoriam commendare, & deinde confiteri cum illis que inueniet post vltimam confessionem se perpetrasse. Secūdo docet re- nes accingere. Renū cingulum significabat cingulum castitatis, quam seruare debent comuniantes, mē- te & corpore. In huius figuram legimus 1. Reg. 21. quod David petente cibos ab Abimelech sacer- dote, qui non habebat laicos panes ad manum, sed tantū panem sanctum, qui erat figura huius sacra- menti, dixit: Si mundi sint pueri à mulieribus, poterunt manducare. Respondit David, Continuumus ab he- ri & nudius tertius. Si ad comedendos panes propositionis debebant esse casti & mundi à mulieribus: à fortiori instante comunione abstinerere debent vxorati, & timere ne eis contingat, sicut figuratiter con- tigit Oze, de quo 2. Reg. 6. dicitur quod in translatione archæ testamenti cū recalcitrarēt boues, & de- clinaret archa, Oza sacerdos extēdit manum suam ad archam, & tenuit eam: iratūque est Dominus in- dignatione contra Ozam, & percussit eum super temeritate: qui mortuus est iuxta archam Dei, quæ fi- gurabat hoc sacramentum. Dicunt communiter doctores quod hoc ideo, quia ea nocte dormierat cum vxore sua. Si ergo Dominus iratus fuit contra Ozā, qui bono fine & propter reuerentiā manū admouit ne caderet archa: a fortiori erit iratus cōtra eos, qui polluti præsumunt accedere ad hoc sacramentū. D. Hiero. super Matth. dicit, Si panis propositionis ab his qui vxores tetigerant, comedi nō poterat: quan- tō magis panis, qui de cælo descendit, non potest ab his qui coniugalibus vacuere amplexibus, viola- ri atque contingi: non quod nuptias condemnemus: sed quod eo tempore, quo carnes agni manducatu- ri sumus, vacare carnalibus operibus non debemus. Si quærat quod diebus abstinentium sit antē. In c. omnis homo, de consec. dist. 2. ex concilio Elibertano, dicitur: Omnis homo ante sacram comunio- nem ab vxore abstineat tribus, aut quatuor, vel quinque, aut sex, vel septem diebus. Glo. dicit, quantum est ex se: quia exactus omni tempore reddere debet, vt in c. si dicat. 33. q. 5. Non enim est præceptum, qd in prædicto c. omnis homo, continetur. vt habetur in c. vir cum propria vxore. 33. q. 4. Gregorius scri- bens Augustino Anglorum episcopo, dicit: Si quis sua coniuge nō cupidine voluptatis raptus, sed tan- tum procreandorum liberorum gratia vritur, ille profecto siue de ingressu Ecclesie, siue de sumēdi do- minici corporis mysterio est suo iudicio relinquendus. Eadem ratione dicendū est de eo qui reddēdi de- biti gratia matrimonio vtitur, est enim suo arbitrio relinquendus: licet de congruitate deberet absti-

Incomoda & pericula indignē cō- municantiū

Sermo vtilis

Lactucæ agrestes quid significant. Probatio sui in factum. ipsius in tri- bus consistit. vltimū de ardore & man- sueto per se mar uigil. son am argos, i lauita. hie qd est pshedat. i. marga, i. hie qd est

Communian- tes casti esse debent.

vi. uigil. q. i. lauer- minenti dabo muna. hie ad la casti d ad.

3. p. q. 8. art. 7. ad 2.

neri. Si autem voluptas dominetur in opere, ut ibidem Gregorius subdit, tunc prohiberi debet. Con-
 sulendi sunt ut faciant, sicut David ab heri & nudius tertius. De pollutione etiam est difficultas. Reso-
 lutio D. Thomae est, quod si pollutio proniat sine peccato mortali, ut cum ex illusione demonum, vel
 ex abundantia cibi & potus in somno, vel etiam in vigilia ex fluxu naturae: Sicut enim contingit sangui-
 nem fluere absque peccato, ita & fluxum seminis, qui est superfluitas sanguinis, secundum Philosophum:
 tunc non impedit sumptionem sacramenti ex necessitate, sed ex quadam congruitate, hoc tamen impe-
 dimentum postponi debet propter aliquam necessitatem, ut D. Gregorius dicit, cum fortasse dies festi-
 uis exigit, aut deest alius sacerdos. Si autem ex peccato mortali, siue in somno, siue in vigilia, impedit
 ex necessitate. Licet enim per confessionem & contritionem auferatur reatus culpae: non tamen au-
 fertur corporalis immunditia, & distractio mentis ex pollutione sequens. Nec est simile de somnio ho-
 micidij ex peccato mortali proueniente: quia non relinquit immunditiam, neque tantam distractionem:
 & per consequens peccato per contritionem & confessionem deleta, nil quod prohibeat manet, sicut
 in fornicatione aut pollutione, ideo, &c. Tertio docet baculum in manibus tenere. Baculus figurabat
 spem veniae & vitae, quam debent habere communicantes. Quia sicut per baculum aliquis suscitatur &
 refocillatur: sic per spem. vnde D. Grego. Spes praemij vim minuit laboris. Spera ergo in Domino, &
 fac bonitatem, & pascaris in diuitiis eius. Vel baculus significat crucem & memoriam passionis, quam
 debent habere communicantes, iuxta illud, Hoc facite in meam commemorationem. vnde Apostolus,
 Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec
 veniat. Quarto docet habere calceamenta in pedibus. Calceamenta, quae fiunt ex pelle & corio ani-
 malium mortuorum, significant exemplum deuotionis, quam habebant Sancti ad hoc sacramentum.
 Calceamenta praeseruant pedes a lapidibus & spinis: Sic exempla Sanctorum a puncturis carnalium dele-
 stationum, & sollicitudinibus huius seculi, quae dicuntur spinae. vnde Hiero. 2. Prohibe pedem tuum a nu-
 ditate. & Ephes. 4. Calceati pedes in praeparationem euangelij pacis. Calceamenta ergo significant pro-
 ptam voluntatem obediendi euangelio, & seruandi mandata. quam promptitudinem poterimus habe-
 re, si Sanctos qui fuerunt prompti, sequamur. vnde D. Gregorius, Si labores & obedientiam sanctorum
 recolamus, non erunt grauius quae toleramus. Quinto docet prius reconciliari inimicis: quia Christus
 Matth. 5. dicit, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid
 aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc venies of-
 ferere munus tuum. Mains munus quod quis potest offerre, est Christi passio, quam in hoc sacramento
 offerimus Deo patri, in remissionem peccatorum: quod fit per sumptionem huius sacramenti, &c. Hoc
 videtur durum aliquibus. Veruntamen Christus passus est pro reconciliatione nostra. Si hoc cogitetur,
 non erit graue, sed dulce. Et modus dulcorandi est per amicos & dulcia verba. Si vero nolit, nisi persona-
 liter veniat, cum actus sit personalis, iniurius ad iniuriatum ire debet cum aliquo amico illius. Quod
 si offensus indulgere nolit, Deus indulget: nec tenetur amplius pro huiusmodi reconciliatione ad eum
 redire. Tenetur tamen ad restitutionem famae vel honorum ablatorum, & reparationem malorum da-
 torum. Si dicatur quod offensus est multum distans: vadat per volitionem efficacem cum proposito acce-
 dendendi corporaliter tempore & loco, data opportunitate. Si dicatur, alius primo offendit: ideo debet prius
 veniam petere, quod tamen non facit. Resolutio est quod si oppositus velit damnari, & non facere debi-
 tum suum, alius non debet eum sequi, sed debet facere quod tenetur. Sexto docet accedere stoma-
 cho ieiuno. Licet enim Christus post cenam hoc sacramentum instituerit, non tamen ita obseruandum
 praecipit, vnde D. August. lib. responsionum ad Ianuarium, dicit: Per vniuersum mundum mos iste ser-
 uatur, ut corpus Christi a ieiunis sumatur. Neque quia post cibos Dominus dedit, propterea pransi aut
 cenati fratres ad hoc sacramentum accipiendum conuenire debent, aut mensis suis miscere. Sicut facie-
 bant quos Apostolus reprehendit & emendat. Nam Saluator quo vehementius commendaret myste-
 rij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriae discipulorum. Et ideo non
 praecipit ut deinceps tali ordine, scilicet post sumptum cibum sumeretur. vnde habetur in can. li-
 quido, de consecra. distinct. secunda, Placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti prius in
 os Christiani corpus dominicum intraret, quam caeteri cibi. Alia ratio potest dari propter significatio-
 nem, ut scilicet detur intelligi quod Christus, qui est res huius sacramenti, & charitas, debet primo fun-
 dari in cordibus nostris, secundum illud Matth. 6. Querite primum regnum Dei, &c. Tertia ratio est
 propter periculum vomitus & ebrietatis, quae quandoque contingit ex hoc quod nonnunquam homines
 cibo & potu male vtuntur. Hanc rationem tangit Apostolus, dicens: Alius quidem esurit, alius autem
 ebrius est. Ex hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui statim communicandi sunt, etiam post
 cibum, si de eorum periculo timeatur, ne sine communiione decedant: quia necessitas legem non habet.
 vnde in c. presbyter, de consecra. distinct. 2. dicitur, Presbyter infirmum statim comunicet, ne sine com-
 muniione moriatur. Ex his sequitur quod licet solum peccatum mortale sit per se impedimentum
 sumptionis huius sacramenti, tanquam repugnantiam habens ad significatum eius: per accidens tamen
 prouenit ex prohibitione Ecclesiae, quae in concilio Carthaginensi habetur. Et licet excipiat vnum di-
 em, scilicet coenae Domini: hoc tamen postea quantum ad illum fuit abrogatum. Et cum Apostolus vbi su-
 pra dicit, Cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate: Si quis esurit, domi manducet. expo-
 nitur secundum Glosam, Si quis esurit, & impatiens non vult expectare alios, manducet cibos: nec post
 eucharistiam sumat. Ex quibus verbis D. Augustinus, & habetur in dicto can. liquido, dicit quod mos
 ille recipiendi sacramentum ieiuno stomacho habuit ortum tempore D. Pauli: & intelligendum est de
 ieiunio naturae, quod soluitur per sumptionem medicinae, non tamen per deglutionem saluae, quae na-
 tura-

An pollutio impeditur a communiione.

Baculus quid significabat Psal. 36.

Matth. 26 1. Cor. 11.

Matth. 13.

Luc. 22. 1. Cor. 11. Stomacho ieiuno comunicandum.

Infirmi non ieiunant communicate possunt.

Mos recipiendi eucharistiam vnde habuit originem.

A naturaliter fluit. Secunda virtus, scilicet fides, docet quatuor, quae considerare debemus per confes-
 sionem in conspectu sacramenti, elongari tamen. Primo docet cui standum siue credendum sit: non vi-
 sui, tactui, odorati, aut gustui: quia deciperemur, cum eodem modo se habeat isti quatuor sensus ad ho-
 stiam consecratam, & non consecratam. Ideo idem color, odor, sapor, &c. in consecrata & non consecra-
 ta. Illa accidentia (vt dictum est) non sunt corpus Christi, sed velamen quoddam siue cortinae. Sed debe-
 mus credere sensui auditus: quia fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei, quod dicit, Accipi-
 te & manducate: hoc scilicet contentum sub his speciebus, est corpus meum. In huius figuram habemus
 de Isaac qui fuit deceptus primo in visu, caligauerant enim oculi eius. Secundo in tactu, quia iudicauit
 manus Iacob esse manus Esau. Tertio in odoratu, quia sensit odorem vestium. Quarto in gustu, quia
 sensit saporem venationis, quam quaserat, & tamen non erat. Sed in auditu non fuit deceptus. vnde di-
 xit, Vox quidem Iacob est: manus autem sunt Esau, qui recesserat & reliquerat vestes, per hoc representans sub-
 stantiam panis, quae in instanti terminatio consecrationis recedit, hoc est definit esse: relictis vestibus, hoc
 est accidentibus, &c. Secundo docet quid cogitandum sit & contemplandum in hoc sacramento, scilicet
 tria. Primo quod sub illis speciebus continetur Christus, qui est speculum morale, in quo debemus nos
 mirari & speculari. Mulieres ornant se decenter, videntes se in speculo: Sic debemus nos componere &
 ornare, intiendo hoc speculum. Vnde Sapient. 7. Candor est lucis aeternae, & speculum sine macula. Si-
 cut enim in speculo sunt duo: primo vitrum, quod secundum D. Augustinum est maxime durationis.
 Secundo est plumbum: illis separatis non esset speculum. Sic in Christo est diuinitas, & humanitas vni-
 ta in persona filij Dei, sine qua vnitatem non dedisset exemplum, nec nos potuissimus in eo videre modum
 ornandi & componendi nos. Est ergo humanitas & diuinitas in hoc sacramento, per quamdam con-
 comitantiam, vt supra dictum est. Contemplando ergo diuinitatem, cogita coram quo te habes presenta-
 re, &c. Si coram rege terreno haberes te praesentare, timeres & bene te praeparares, ac componeres, pra-
 meditarerisque ea quae diciturus esses. Sic etiam nos debemus timere & humiliari, attendentes fragilita-
 tem nostram, & excellentiam Dei recognoscere, petere veniam de peccatis, & reddere gratias de be-
 neficiis, petere praeseruationem a periculis, & inopiae nostrae subleuationem, gratiamque dignè recipien-
 di, &c. Contemplando eius humanitatem, habemus occasionem diligendi eum, eo quod adeo nos dile-
 xit, vt voluerit tot & tanta pro nostra reconciliatione sustinere, qui se nobis dedit & dat in pignus ha-
 ereditatis aeternae. Haec contemplata dabunt fiduciam & spem perueniendi ad regnum. Et vt melius pos-
 sis, aspice & considera virtutes illius, per quas ipse peruenit quantum ad humanitatem. Vide & contem-
 plare illius charitatem, humilitatem, & caeteras virtutes, & dispone te a caetero te illi conformare, illum
 imitari, & tecundum quod ipse ostendit viuere. Tertio docet sub illis speciebus esse librum doctrinale,
 de quo per figuram dicitur Ezechiel, Aperi os tuum, & comede quaecunque do tibi. Et ecce manus mis-
 sa est ad me, in qua erat inuolutus liber, qui erat scriptus intus & foris. Et scriptae erant in eo lamenta-
 tiones, carmen, & va. Liber ille figurabat Christum, qui scriptus est intus & foris. Sed quid scriptum
 est foris? sunt quinque plagae manuum, pedum, & lateris: pergamen fuit sua preciosa pellis: atramentum
 fuit sanguis: calami fuerunt clauis scribentes stylo ferreo nomina electorum, qui ipsum dignè suscipiunt,
 quorum ipse obliuisci non potest. vnde Esa. 6. Nunquid potest obliuisci mulier infantem suum, vt non
 misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce enim in manibus meis
 descripsi te. Scriptum est, scilicet carmen delectationis, sicut beata Virgo Maria. Scriptae
 sunt etiam lamentationes & va pro peccatoribus, qui offenderunt, qui habent occasionem flendi, eo
 quod fuerunt causa passionis eius. vnde ipse dicebat filiabus Hierusalem, Filiae Hierusalem, nolite fle-
 re super me, sed super vos ipsas flete, quae scilicet fuistis causa. Quia si in viridi ligno hoc fit, in arido
 quid fiet? Si Deus permisit tantum ignem poenae & tribulationis in Christo, qui erat lignum viride, ple-
 num aqua spiritualis gratiae, tanquam plantatum secus aquarum decursus, in arido, hoc est in priuatis gra-
 tia, quid fiet? Qualis ignis deuorans accendetur? si non faciant poenitentiam in hoc mundo, habebunt
 cantare in alio tertiam cantilenam, scilicet va & maledictiones in inferno. Job 1. Pereat dies, &c. vide
 ergo & considera quam cantilenam desideras cantare. Non potes primam, canta ergo secundam, vt fi-
 naliter merito passionis Christi ad primam possis peruenire, & ad ea quae intus scripta sunt, scilicet visio-
 nem & fruitionem diuinitatis: Quia si illam non cantes, habebis profecto cantare tertiam. Apocaly.
 10. dicitur quod D. Ioannes inuenit dulcedinem libri in ore, considerando amorem & beneficia Dei,
 sed in ventre sensit amaritudinem, considerando peccata quibus offendimus illum. Tertio debemus
 contemplari quod sub illis speciebus est praeda quam persequi debemus: quia ipse vult venari, &
 conqueritur de his qui non persequuntur illum, hoc est non imitantur eum. Vnde Psalmista: Perit fu-
 ga a me, & non est qui requirat animam meam. Debes ergo ad memoriam reducere valorem huius pre-
 dae, qui est infinitus, & sequi illum per vias virtutum, quia per eas inuenies eam: & cum apprehende-
 ris, caue ne dimittas aut perdas eam: Sed dic cum sponsa, Cantic. 3. Quasiui quem diligit anima mea,
 &c. Tenui eu, & non dimittam. Tertio fides docet quid dicendum, hoc est orationem quam face-
 re debemus, scilicet vnam compositam ex quatuor pulcherrimis & acceptissimis orationibus, quas in-
 uenimus in euangelij. Prima fuit filij Prodigij, Pater peccauit in caelum, & coram te, &c. Haec fuit a-
 deo grata, quod antequam eam diceret, sed dicere proponeret, pater occurrit & amplexatus est eu, de-
 ditque osculum, reddidit stolam primam, & parauit conuiuium, &c. Secunda fuit Publicani, qui (vt ha-

Rom. 10.

Gen. 27.

Ezech. 2.

Tria gene- ra commu- nicantium. Luc. 23.

Psal. 142.

Luc. 15.

Si uult super eum uocari

betur Lucæ 18.) non audebat oculos in cælum leuare, sed dicebat: Deus propicius esto mihi peccatori. Hæc fuit grata, quia descendit iustificatus in domum suam. Tertia fuit Centurionis, qui dicebat, Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, &c. Aliqui hæretici voluerunt dicere quod hæc oratio non debet dici: quia qui dicunt, condemnant seipfos, iuxta illud. Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Sed illi valde errant, ignorantes differentiam inter hæc duo, sum indignus, & non sum dignus: quia vnum est priuatiuū & ponit indignitatem peccati mortalis, de quo nō est contritus: sed secundum, scilicet non sum dignus, puram negationem dicit, quæ est respectus rationis, consequens comparationem dignitatis Christi, & sumentis, quæ nulla est, cum finiti ad infinitum nulla sit proportio. vnde Esaiæ 64. Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatae, in comparatione ad diuinam iustitiam. & ideo sic dicendo, non peccamus, sed humiliamus nos. Sic faciebat D. Ioannes Baptista, dicendo, Non sum dignus vt soluiam corrigiam calceamenti eius. Sic Centurio: ideo eius oratio grata fuit. Quia (vt D. Augustinus ait) dicendo se non dignum, præstitit & exhibuit se vt fieret dignus, non in cuius domum, sed in cuius cor Christus intraret. Ideo Christus etiam miratus fuit, & ipsum laudauit. Quarta oratio fuit D. Virginis, quæ dixit, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hæc fuit adeo grata, quod descendere fecit filium Dei, & naturam nostram assumere in vtero suo. Ex his quatuor faciliter confici potest vna, incipiendo ab oratione filij Prodigij, deinde secundum ordinem prædictum: & dici potest: Pater mi, & redemptor meus, ego sum adeo miser peccator, qui te tot modis & toties offendi, quod non sum dignus vocari filius tuus, imò potius merui detrudi in abyssum & profundum inferni. Nihilominus per tuam infinitam bonitatem & clementiam tibi placuit me illuminare, & dare cognitionem peccatorum: & nunc agnosco me grauius te offendisse, & doleo me fecisse: & si non te offendissem, nollem te pro aliqua re mundi offendere. Placuit tuæ infinitæ bonitati reuelare, quod non vis mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: & in quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius nō recordaberis. Ad te ergo qui præstabilis es super malitia, recurro humillimè obsecrans per temetipsum, vt propicius esse velis mihi miserissimo peccatori, & digneris concedere veniam & indulgentiā peccatorum meorum, quam bono corde & affectu peto. Heu Domine Deus meus, & redemptor meus, scio & confiteor quod non sum dignus me præsentare ante conspectum tuum & mensam tuam: veruntamen vt impleam voluntatem tuam, humillimè me offero maiestati tuæ, recognoscens te pro vero Deo, & supremo omnium Domino, creatore, prouisorè, & redemptore, qui me tua passione redemisti: decreuisti te à cætero mediante tua gratia, quam superplex exopto, pro tali semper recognoscere & tenere, & tibi inferuire, mandata & præcepta melius quam fecerim, in futurum implere, offeroque tibi animam meam, & corpus meum, & omnia bona quæ mihi dedisti, ad seruitium tuum: obsecro vt digneris me pro minimo famulo tuo acceptare. Ecce seruus vel ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Heu Domine Deus meus, pater mi, & redemptor meus, tu dignatus es dicere, qui manducat me, & ipse viuet propter me: & qui manducat hunc panem, viuet in æternum: placeat tibi ineffabili tua clementia dare mihi gratiam tuam, & vitam animæ, & finaliter vitam æternam, per meritum tuæ amarissimæ passionis, ad cuius recordationem hanc mensam parasti, & hoc sacramentum instituisti. Hæc oratio declaranda est ad populum & consulenda, non quod sit de necessitate præcepti, nisi forte in præparatione animi, & implicitè, sed de cōgruitate, & ad generandum amplio rem deuotionem: sapius enim repetita antequam quis se sacerdoti præsentet, mentem eleuat, & disponit ad dignam sacramenti sumptionem. Quarto fides docet quomodo sumere & comedere debemus: Quia diligenter & attentè. Sicut illi qui comedebant Agnum Paschalem, comedebant festinanter, scilicet cum diligentia & seruire magno. Sic nos cum diligentia, animi eleuatione, & seruire debemus nos præsentare sacerdoti: ne superueniant distractiones & illusiones dæmonum, quæ perducunt suauitatem & odorem vnguenti, hoc est deuotionem sacramenti. Dæmones enim conantur procurare euagationes & distractiones mentis, vt impediant fructum & deuotionem: & aliquando immitunt scrupulos, vt cadere faciant, & quasi contra conscientiam sacramentum quis accipere videatur. Alii quibus enim reducunt aliqua peccata ad memoriam, & suggerunt quod de illis non sunt confessi, vt retrocedant, vel contra conscientiam accipiant. Pharaon persequebatur filios Israël, quando recedebat de Aegypto: sic dæmones, &c. Multi torquentur in se, & reuertuntur ad confessores, qui sunt in die Paschæ occupatissimi, & scandalizant alios. Alij dimitunt bonum propositum, & sacramentum, &c. Consolandæ sunt timoratae conscientia, & dicendum quod in tali casu debet facere, sicut si nō haberent copiam confessoris. Quæadmodum si sacerdos indutus, post inchoationem missæ recordetur alicuius peccati nō confessi, vel si confessus est, iudicat se nō fuisse confessum, nō tenetur discontinuare missam, & querere alium sacerdotem, vt illi confiteatur: quia scandalizaret assistentes, & quodam modo diffamaret seipsum. Sed sufficit quod conteratur de illo & negligentia, petatq; absolutionem à Christo, cum proposito confitèdi, cū se obtulerit opportunitas: & ita potest plicere missam absq; peccato, imò etiā merebitur. Sic ad propositum &c. Roga Deum, vt sicut in mari rubro submersit Pharaonem & exercitū eius, ita per mare rubrum suæ passionis submergat & auferat huiusmodi scrupulos. Pone omnia in illo mari rubro, & inuenies cōsolationē. Tertia virtus est charitas, quæ docet facere quinque post cōmunionē: Primò gratias humiliter reddere, dicēdo: Deus meus, creator meus, pater meus, & redemptor meus, per infinita clementiam tuā dignare indulgere negligentia & indeuotionē meam: & præsta, vt hoc sacramentū non sit mihi reatus ad pōnā, sed intercessio salutaris ad veniā: sit ablutio sceleris, sit fortitudo fragilium, sit contra mundi pericula firmamentū. Obsecro pariter, vt des mihi gratiā conseruandi vitæ, quam per hoc sacramentum

Oratio dicenda ante cōmunionem.

Luci.

Exod. 12.

Astutia dæmonum circa cōmunionem.

Timoratarū conscientiarum cōsolatio.

Notanda similitudo.

A metū dare dignatus es: fac me tuis semper obedire mandatis, & à te nunquam me separari permittas, per meritum passionis Domini nostri Iesu Christi, qui de voluntate tua, cooperante Spiritu sancto, me redimere dignatus est. deinde inuocanda est D. Virgo, & omnes sancti, præcipuè patroni, ad quos quis habet specialem deuotionem, vt sint pij intercessores ad huiusmodi conseruationem, &c. Secundo charitas docet exercere opera misericordiae: Contemplando enim misericordiam quæ fecit tibi Christus, qui dixit Matth. 5. cap. Estote misericordes, sicut pater vester cælestis misericors est: habebis occasionē faciendi misericordiam defunctis, orādo pro eis, & pauperibus bona distribuendo, &c. Tertio docet cauere à cibo & potu inordinato, & maxime ab his quæ prouocāt ad vomitū, ne fiat irruerētia tāto sacramēto. Quarto docet fugere malas societates, & occasiones malorū, & ab omni specie mali. Quinto docet perseuerare in bonis operibus, & in Dei famularu quia qui perseuerauerit vsq; in finē, saluus erit. Hoc facile erit, si aduertas ad tormēta malorū, ad breuitatē vitæ, ad facilitatē mādatorū Dei, ad infinitam mercedem paratam, quam oculus non vidit, &c. Hæc charitatis doctrinā sequendā monebat Apostolus Phil. 4. dicens, De cætero fratres mei, quæcunque sunt vera, quæcūq; pudica, quæcūq; iusta, quæcūq; sancta, quæcūq; amabilia, quæcūq; bona famæ, si qua laus est disciplinæ, hæc cogitate, & quæ audistis & vidistis in me, hoc agite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscū, per gratiā in præsentī, & gloriā ī futuro.

De Ministro Sacramenti Eucharistiae.

B Sacramenti Eucharistiæ consecrationem solis presbyteris diuinitus esse concessam, generale concilium Lateranen. sub Innocētio. 3. determinauit, vt habetur in c. firmiter. §. vna, extra de summa Trinitate, & fide catho. vbi postquam de veritate huius sacramenti factus est sermo, subiungitur: Et hoc vti- que sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, secundum clau es Ecclesie, quas ipse concessit Apostolis eorumque successoribus, Iesus Christus. Et Isidorus, & habetur in c. perlectis. 25. dist. dicit: Ad presbyterum pertinet sacrificium corporis & sanguinis Domini in altari conficere, orationes dicere, benedicere dona Dei. Cuius ratio est: quia hoc sacramentum est tantæ dignitatis, quod non conficitur nisi in persona Christi. Quicumque autem agit aliquid in persona alterius, oportet quod habeat ad hoc potestatem ab illo commissam. Sed soli sacerdoti cum ordinatur, conceditur potestas consecrandi hoc sacramentum in persona Christi, vt ex verbis ordinationis eius (de quibus infra dicitur) constat, dicitur enim ei, Accipe potestatem, &c. Per hoc enim constituitur in numero eorum, quibus dictum est à Domino, Hoc facite in meam commemorationem: Ergo proprium est sacerdotum conficere hoc sacramentum. Nec audiendi sunt hæretici, dicentes omnes fideles etiam mulieres eandem potestatem habere, omnesque Christianos sanctificatos in Christo esse, & in eodem gradu consistere. quod omnino esse constat contra sacras literas, & determinationem Ecclesie, ac etiam contra omnem veritatem, ita vt mirum sit, quomodo taliter sint excæcati, vt prædicta dicere non vereantur: Nam in primis Apostolus Rom. 13. dicit, Omnia quæ sunt à Deo, ordinata sunt. Ordo autem secundum D. Augu. 19. de Ciuit. Dei. c. 13. est parium atque disparium rerū in sua loca tribuens dispositio. vnde euidentis est quod non omnes sunt æquales, neque in eodem gradu: hoc enim repugnat omni politia, etiam humanæ, quātūcūq; imperfectæ: quanto magis Ecclesiasticæ, quæ est perfectissima, tanquam à perfectissimo instituta: Præterea in antiquo testamento (in quo omnia in figuram contingebant illis, & cuius sacerdotium figurabat sacerdotium nouæ legis) nō omnes etiam viri erant sacerdotes, sed separati fuerūt à vulgo & laicis. Vnde Numer. 1. Tribū Leui noli numerare, neque ponas summam eorum cum filiis Israël: sed constitues eos super tabernaculū testimonij, & cuncta vasa eius, & quicquid ad cæremonias pertinet. ipsi portabunt tabernaculum & omnia vtenilia eius, & erunt in ministerio. Sequitur, Quisquis exteriorum accesserit, occidetur. Et Num. 8. Statues Leuitas in conspectu Aaron & filiorū eius, & cōsecra bis Domino, & separabis eos de medio filiorū Israël, & postea ingrediantur tabernaculū fœderis, vt seruiāt mihi. Inter eos etiā erāt gradus: Aaron erat pontifex, alij sacerdotes, alij Leuitæ, in diuersis gradibus, & diuersis vestibus induebatur: ex quo ordine synagoga decorata refulgebat. Si igitur vmbra & figuram tali ordine decorauit Deus, quāto magis Ecclesiam? Et sicut qui in antiqua lege oppositum præsumpserūt, acriter puniti sunt, prout Dathan, & Abirō, & ducenti quinquaginta viri, proceres synagoga, qui tēpore cōsiliij per noīa vocabantur, aduersus Moysen & Aaron insurgētes, dixerūt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo factorū est, & in ipsis est Dominus. Cur eleuamini super populū? &c. Et quia ad sacerdotalis dignitatis munus ausi sunt se ingerere, egressa à Domino vltix flamma, eos assumpsit, & terra viuos absorbit. & 2. Para. 16. dicitur qualiter Ozias rex percussus est lepra, eo qd sacerdotalis ordinis munus vsurpauit, & offerre incensum super altare thimiamatis psumpsit. Sic qui in lege euāgelica psumūt, maioribus poenis digni sunt: quanto magis lex, status, & officij, maiorē obtinent dignitate. Et quo ad mulieres quidē: Nec in lege nature aut Moyū legitur aliquas sacrificasse, & sacerdotis exercuisse officij. Officiū enim sacerdotale repugnat sexui mulierū. Quia sacerdotes habet cōsecrare corpus Christi, peccata in cōfessione audire, populis præesse, & eos docere. duo prima mulieribus nō cōueniūt: quia Dominus viris & nō mulieribus hoc munus cōmisit: reliqua autē negātur eis, quia suapte natura subiectionis statū habēt. Etenim (vt Apost. ait) nō est creat' vir ppter mulierē, sed mulier ppter virū. Ideo debet mulier velamē habere super caput suum. 1. Cor. 11. Et capilli pro velamine illi dati sunt. Et 1. Timot. 2. Mulierin silētio discat cū omni subiectione. Docere autē mulieri nō pmitto, neque dominari in virum. & 1. Cor. 4. Mulieres in ecclesijs taceant: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. Iſi quid autem velint discere, domi viros suos interrogent. ideo in Concilio Carthaginen. dicitur, Mulier quauis docta & sancta, viros in conuentu docere non præsumat. Nec obstat quod seruus ordinatus ordinem suscipit: quia subiectio mulieris est de iure nature, non autem seruitus. Nec obstat etiam quod

3. p. 2. 84

Non omnes Christiani sunt sacerdotes.

Numer. 8.

Numer. 16.

In Addit. 3. p. 9. 39. Mulieres sūt incapaces sacerdotii. Gen. 3.

allegant ex 1. D. Petri Epistola c. secundo, vbi indifferenter viris & mulieribus loquens, ait. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. & Apoca. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & regnabimus super terram. Ad has auctoritates duplex solet dari solutio: Prima est, quod Deus fecit omnes sacerdotes spiritualiter, ad offerendum spirituales hostias, de quibus Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. & Rom. 12. Exhibeamus corpora nostra, hostia viuente, &c. Et (vt supra dictum est) omnes Christiani, qui fide & charitate Deo sunt vniti, possunt offerre spiritualiter Christi passionem & Eucharistiam a sacerdote consecratam, audiendo missam, vt habetur in primo memento Canonis missae, vbi dicitur: Et omnium circumstantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suisque omnibus, &c. Et hoc modo dicit D. Chryso. super Matth. quod omnis factus est sacerdos. Quod autem praedicta verba intelligantur de spirituali sacerdotio & regno, declarat D. Ioannes dicens loco praedictato, & regnabimus super terram: & tamen non videmus quod quilibet fidelis & iustus regnet super terram, nisi spiritualiter, sed non per sacramentalem potestatem & consecrationem, aut exteriorem oblationem: quia solis sacerdotibus rite ordinatis illa potestas data est. Secunda solutio est, quia D. Petrus in illo passu repetit promissionem factam in Exod. 19. Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gentem sanctam, & D. Petrus dicit, regale sacerdotium. verba haec dicta sunt vniuersae multitudini siue communitati collectiue, non cuiuslibet personae. Et ideo sicut tunc in lege Moysi propter illa verba non quilibet erat sacerdos, neque rex: nec licebat cuiuslibet se gerere pro sacerdote, aut rege: sed alius erat sacerdos, alius rex, alius populus subiectus. Nec quilibet poterat dici gens sancta, sed populus vniuersus collectiue erat honestatus regno & sacerdotio. Sic nec nunc propter haec verba D. Petri, &c. Vnde Heb. 5. Nemo assumat sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit a Deo, tanquam Aaron. Si dicatur quod eodem contextu verborum fuit dictum, Accipite & manducate: & hoc facite: sed primu fuit dictum omnibus fidelibus, ergo & secundum: & maxime cum dicitur Mar. 12. Quod vni dico, omnibus dico. Dicendum quod ex aliis passibus & traditione Apostolorum ac etiam Ecclesiae ritu & determinatione cum consensu omnium catholicorum vsq; ad haec tempora obseruata, habetur verus sensus & intellectus verborum Christi. & illud quod dicitur Mar. 12. intelligitur de his quae pertinent ad omnes status, vt sunt praecipua communia & moralia de actibus virtutum, quae ad omnes particulares personas pertinet. Nec obstat pariter quod sacramentum hoc conficitur in consecratione materiae, quae consecratio ad solum Episcopum pertinet: Quia Episcopus in quantum huiusmodi, accipit potestatem, vt agat in persona Christi supra corpus eius mysticum, scilicet Ecclesiam: quam quidem potestatem non accipit simplex sacerdos in sua consecratione, sed bene accipit potestatem in corpus Christi verum. Et ideo ea quae non pertinent ad corpus Christi mysticum, non reseruantur Episcopo, sicut consecratio huius sacramenti. Et quantum liceat laicis in necessitate baptizare, non tamen sequitur quod liceat eis in necessitate consecrare: quia perceptio huius sacramenti non est tantae necessitatis. Nec obstat etiam quod in Calcedonien. concilio decretum fuit, vt habetur in c. diaconissam. 27. q. 1. Diaconissam non debere ante annos .40. ordinari, &c. quia per diaconissam intelligit Abbatisam, & per ordinari, benedici, per quam benedictionem habent solum potestatem legendi homelias & Euangelia in officio matutinali: Non quod accipiat characterem, quia mulieres sunt incapaces, vt habetur in c. 1. vers. mulier vs. 15. q. 3. nullo enim tempore mulieres admittae sunt ad ministrandum in spiritualibus. Et si alicubi inueniatur presbytera vel presbyterissa, intelligendum est de vidua, vel antiqua, vel vxore presbyteri, in parte orientali: Presbyter enim dicitur senior. Sicut autem consecratio corporis & sanguinis Christi ad sacerdotem pertinet: ita & contactus, vt habetur in c. peruenit, de consecra. dist. 2. Quod intelligendum est nisi in casu necessitatis, ne fiat irreuerentia, vt si caderet in terram. Et licet ad diaconum pertineat dispensare sanguinem ex commissione sacerdotis: non tamen corpus sub specie panis, nisi in necessitate, iubete Episcopo: quia sanguis Christi continetur in calice: & non oportet quod tangatur a dispensante, sicut tangitur corpus Christi. Et quia cum sacerdos ordinatur, constituitur in gradu eorum, qui a Domino acceperunt potestatem consecrandi in cena Domini: Ideo sec. consuetudinem quarundam ecclesiarum, sicut Apostoli Christo coenanti coenauerunt: ita nouiter ordinati Episcopo ordinanti cocelebrant: nec iteratur consecratio super eandem hostiam: Quia sicut Innocentius tertius dicit, omnium intentio debet ferri ad idem instans consecrationis: nec superfluum, cum non operentur in virtute propria, sed in persona Christi. Nec est simile de baptismo: quia non legimus Christum simul cum Apostolis baptizasse, quando iniunxit eis officium baptizandi: ideo non possunt plures vnum baptizare, quia vnus superflueret. Sacerdos autem celebrans, sicut tenetur sub vtraque specie consecrare: ita & coicare, vt declaratum fuit in concilio Tolletano, vt habetur in c. perlatu, de conse. dist. 2. nisi miraculose appareret caro vel sanguis, vt D. Hiero. dicit super Leuiticum. Nec propter hoc sacerdos efficeretur transgressor: Quia ea quae miraculose fiunt, legibus non subduntur. Consulendum tamen esset sacerdoti, vt iterum corpus & sanguinem consecraret, & sumeret, si non cessaret miraculum. Sacerdos vero malus, haereticus, excommunicatus, & degradatus, si cum intentionem consecrandi proferat verba consecrationis supra materiam debitam, consecrat: Quia (vt D. Augu. dicit) Non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur consecratio. nec per degradationem amittitur character, in quo residet potestas, vt dictum est cum de characteris ageretur. Peccat tamen consecrando, quia male vtitur potestate sibi data. Et cum non liceat alterius peccato communicare, aut ei cooperari, iuxta illud Apost. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: ideo peccant quicumque scienter ab haereticis & schismaticis aut excommunicatis communionem recipiunt, & eorum missas audiunt. Ab his autem qui non sunt adhuc per Ecclesiam denunciati, licet ipsi celebrando peccent: accipientes tamen ab eis sacra communionem, & missam

Omnes sunt sacerdotes spirituales, sed non ministrantiales.

Quae pertinent ad corpus Christi mysticum reseruantur Episcopis.

3. p. q. 82. ar. 3. Contactus sacramenti solus presbyteris conuenit extra casum necessitatis.

In li. de Sermo Domini in monte.

Rom. 1.

A sam eorum audientes, non peccant. Vnde super illud, Nec cum huiusmodi cibum sumere, dicit D. Aug. 1. Cor. 9. gusti. Hoc dicendo noluit hominem ab homine ex arbitrio suspensionis, vel etiam extraordinarie usurpato iudicio, sed potius ea lege Dei secundum ordinem Ecclesiae, siue vltro confessum, siue accusatum & conuictum. Nec obstat c. nullus. 23. dist. vbi dicitur, Nullus audiat missam sacerdotis, quem indubitanter concubinam nouit habere: quia intelligitur de notorio & per sententiam declarato: non tenetur enim quis iure diuino vitare, nisi fuerit declaratus. vnde Matth. 18. Dominus ante quam diceret, Sit tibi sicut ethnicus & publicanus, praemisit sententiam Ecclesiae. Et praedicta constitutio praedicti c. nullus, reuocata fuit in concilio Constantien. & Basilien. vbi dicitur quod non tenentur laici vitare sacerdotes fornicatores, vsque ad declarationem. In nullo tamen intendit concilium talibus celebrantibus suffragari. verum quia adhuc manet prohibitio iuris diuini: ideo quanuis liceat talem celebrantem audire, non licet tamen ipsum inducere ad celebrandum sine necessitate, quando quis habet probabilitatem quod non poenitebit: in necessitate tamen quando non inuenitur alius, & stat praecipuum de audienda missa, licitum est petere ab eo missam: quia non inducitur ad aliquid quod sit de se malum, vt dictum est de mutuo.

Quodlibet. 11. ar. 8.

§. 4.

De Sacramento Poenitentiae.

Poenitentia tripliciter accipitur: vno modo largè, pro omni displicentia & nolitione siue boni commisi, siue mali omisi: vt cum quis dicit, Poenitet me quod tibi opem dederim, vel quod te non percussim. Sed hic modus est improprius, quia non est naturale poenitere de bono commisso, vel de malo omisso, nisi ad bonum commissum sequatur euidentis malum: ad quem sensum dixit Deus, Poenitet me fecisse hominem. licet aliqui exponant, poenitentiam agam pro homine, vel ad modum poenitentis se habuit, cum eum in diluuiio deleuit. vnde subdit, delebo, &c. Ad hunc sensum dicimus, poenitet me quod tale non occiderim propter multam pecuniam. Secundo accipitur pro poenitentia virtute. & sic accipiendo, est habitus electiuus in voluntate existens, quo quis dolet de peccatis praeteritis cum intentione & proposito remouendi sequelam ipsius. scilicet offensam Dei, & reatum poenae, ad quod faciendum exquirunt vniuersa remedia, quae ad hoc constituit Deus. Licet enim ad charitatem pertineat elicere gaudium de bono, & tristitiam de opposito malo: non tamen pertinet ad eam elicere intentionem operandi, ad deletionem peccati. Et ideo si in actu poenitentis consideretur sola displicentia peccati praeteriti, pertinet ad charitatem, sicut gaudere de bonis praeteritis. Sed si consideretur intentio operandi ad deletionem peccati sub ratione specialis, in quantum sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam iustificationem: & sic expellit peccatum effectiue, in quantum operatur ad destructionem peccati, prout est remissibile ex diuina gratia, homine cooperante. Est autem poenitentia virtus pars iustitiae, cum sit ad alterum, scilicet in ordine ad Deum. Non tamen est pars subiectiua, cum non respiciat iustum simpliciter, sed secundum quid, cum inter Deum & hominem non possit esse aequalitas. Sed est pars integralis affinis iustitiae vindicatiuae: Quia sicut est commutatio quaedam in beneficiis, scilicet cum aliquis pro beneficio recepto gratiam rependit: ita etiam est commutatio in offensis, cum aliquis pro offensa in alium commissa puniatur. Quod si iniustus puniatur, pertinet ad iustitiam vindicatiuam: Si vero voluntarie recompenset emendam, pertinet ad poenitentiam, quae respicit personam peccatoris, sicut iustitia vindicatiua siue punitiua personam iudicis. Et sic nomen poenitentiae importat poenam voluntariam in emendam diuinae offensa. Licet autem poenitentia sit pars iustitiae, comprehendit tamen quodam modo ea quae pertinent ad alias virtutes. Quia in quantum est iustitia hominis ad Deum, oportet quod participet siue praesupponat ea quae sunt virtutum Theologicarum, quae habent Deum pro obiecto. Vnde poenitentia est cum fide passionis Christi, per quam iustificamur a peccatis, cum spe veniae, & cum odio vitiatorum, quod pertinet ad charitatem, in quantum vero est virtus moralis, participat aliquid prudentiae, quae est directiua moralium. Sed ex ipsa ratione iustitiae non solum habet id quod est iustitiae, sed etiam ea quae sunt temperantiae & fortitudinis, in quantum, si moderantur ea quae delectationem causant, & terrorem incutiunt: & sic ad poenitentiam pertinet abstinere a delectationibus, & sustinere dura. Poenitentia virtus quantum ad habitum, immedie ad Deum infunditur, sine nobis principaliter cooperantibus: non tamen absque dispositione nostra per aliquos actus. Poenitentia vero, in quantum est actus quo Deo operante, nostram iustificationem cooperamur, a timore seruili vt in pluribus procedit, & in filiali terminatur. Ad cuius euidentiam sciendum est quod poenitentia comprehendit sex actus: quorum actu primu principiu est Dei operatio couertentis cor, sec. illud, Conuerte nos Domine ad te, & couertemur. & Hiero. 3. Postquam couertisti me, egi poenitentiam. Secundus actus est motus fidei. Tertius est motus timoris seruili, quo quis timore suppliciorum a peccatis retrahitur, iuxta illud, Sicut quae concepit cum appropinquat ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus per poenitentiam, postea subditur, A timore tuo concepimus, & quasi parturimus spiritu salutis, hoc est poenitentiae salutaris, in remissionem peccatorum. Quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniae consequendae assumit propositu emendandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatu displicet sec. seipsum, & iam non propter supplicia. Sextus actus est motus timoris filialis, quo quis propter reuerentiam Dei, emendam voluntarie offert. Sic igitur patet quod actus poenitentiae, quo iustificamur, procedit vt in pluribus a timore seruili, sicut a primo motu affectus ad hoc ordinato: sed de his amplius, & resolutorie dictu est c. 13. §. 8. versic. 1. A timore autem filiali sicut ab immediato & proximo principio. Nec per hoc quod dicimus eam procedere a timore, excludimus quin procedat ex actione Dei couertentis cor. Hac poenitentiae virtute definit D. Ambrosius dicens: Poenitentia est praeterita mala plagere, & plageda iteru non committere. Quia (vt Isidorus dicit) Irrisor est & non poenitens, qui agit quod poenitet. Haec poenitentia dicitur sacrificiu spirituale, iuxta illud Psal. 50. Sacrificiu Deo spiritus contribulatus. & illud, Voluntarie sacrificabo tibi, & est de iure naturali: nam ad rationem rectam pertinet dolere de eo quod dolendum

3. p. q. 85.

Gen. 6.

Poenitentia virtus quid.

Poenitentia est pars iustitiae.

Poenitentia est virtus in se.

Poenitentia comprehendit sex actus.

Thren. 4.

Esai. 26.

Poenitentia actus est sacrificiu.

est, & emendam voluntariè. per soluere aut suslinere. Cùm igitur sit de iure naturali, sequitur quòd nõ est sacramentũ nouæ legis: quia sacramenta sunt ex institutione diuina. Propterea talis pœnitentia ante baptismum fieri potest, imò ante baptismum exquirebatur à D. Ioanne Baptista, & à Christo dicentibus, Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum. Notandum tamè quòd lugere pro peccatis propriis, est actus pœnitentiæ: lugere autem pro alienis, est actus misericordiæ: lugere verò pro bonis æternis dilatis, est actus terciæ beatitudinis, de qua Matth. 5. Beati qui lugent. ¶ Ex præmissis patet quòd ad veram pœnitentiam virtutem requiruntur sex: Primò scilicet displicentia, nolitio, odiũ, & detestatio peccati, quæ idem sunt: Secundo: propositum à cætero non peccandi: Tertio: pœnitentia voluntaria, quæ recompenset offensam: Quarto: intentio remouendi sequelam peccati, quæ est culpa & reatus pœnæ: Quinto quòd propter Deum: Sexto quòd cum spe veniæ. Secundo infertur quòd multiplex est pœnitentia: Quædam est perfecta, quæ habet omnes conditiones prædictas: Alia est falsa, quæ scilicet caret his conditionibus, vel aliqua illarum: & diuiditur secundum defectus: Quædam est irritoria, de qua Isidorus, Irritor est & non pœnitens, qui agit quod pœnitet. Quædam coacta, de qua Psal. Conuersus sum in erumna mea, talis fuit pœnitentia Antiochi. 2. Macc. 9. Quædam fera siue tarda, de qua D. Augustin. Si pœnites quando peccare non potes, peccata dimiserunt te, non tu illa. Quædam iniqua, de qua Matth. 27. Iudas pœnitentia ductus, &c. Quædam desperata, Sapientia quinto: Præ angustia Spiritus gementes. ¶ Tertio modo & magis ad propositum accipitur pœnitentia, prout est sacramentum nouæ legis: & tunc potest sic definiti: Pœnitentia est signum sensibile, siue imago sacræ rei, scilicet remissionis peccatorum, per contritionem, confessionem, & satisfactiõnem sensibilem, ac etiam per absolutionem, causa eius existens. Pœnitentiam esse sacramentum nouæ legis probatum est cùm de numero sacramentorum ageretur. Si rationes velis, vide D. Thomam.

Requisita ad veram pœnitentiam.

Pœnitentia multiplex.

Pœnitentia sacramentũ quid.

3 p. p. 84. ar. 11.

Ver. 1.

De Materia Sacramenti Pœnitentiæ.

3 p. p. 84. ar. 11.

Materia proxima sacramenti Pœnitentiæ sunt actus pœnitentis, scilicet contritio, confessio, & satisfactio: quorũ actiua materia sunt peccata, de quibus pœnitens dolet, quæ confitetur, & pro quibus satisficit. Et ideo peccata non acceptanda, sed detestanda, sunt materia remota: sed materia proxima, sunt actus peccatoris subditi. Et hinc est quòd peccator subditus, est materia sacramenti pœnitentiæ. Et quanuis omnia peccata actualia, sint propria materia huius sacramenti: quia propria dicimur pœnitere de his quæ nostra voluntate commisimus: & sic peccata venialia sunt propria materia huius sacramenti, sed non principalis: quia propria & principalis materia huius sacramenti, sunt peccata mortalia: propria quidem, quia actualia & propria voluntate commissa: Principalis verò, quia hoc sacramentum est principaliter institutum ad deletionem mortalium. ¶ Ex quo sequitur quòd peccatũ originale non est materia pœnitentiæ, neque propria, neque principalis, cùm non sit nostra voluntate contractum, nec ad ipsum delendum, sacramentũ pœnitentiæ sit ordinatum, sicut baptismus: licet in quantum pœnitentia accipitur largè, & primo modo p. quacunque displicentia, posset dici quòd pœnitentia est de peccato originali, sicut loquitur D. Augustin. in lib. de pœnitentia. ¶ Ex præmissis infertur quòd innocentes, qui scilicet nunquam peccauerunt, vt D. Virgo, non sunt capaces, neque materia debita sacramenti pœnitentiæ. Vnde sequitur quòd si innocentibus forma sacramenti pœnitentiæ applicaretur, nihil operaretur: sicut nec forma consecrationis super lapidem.

Materia proxima remota, propria, et principalis sacramenti pœnitentiæ quid.

D. Virgo nõ fuit capax sacramenti pœnitentiæ.

Ver. 2.

De Forma Sacramenti Pœnitentiæ.

3 p. q. 84. ar. 3.

Forma sacramenti pœnitentiæ est ista: Ego te absoluo à peccatis tuis: quæ operatur instrumentaliter, sicut in aliis sacramentis, nam peccata sunt quædam vincula, iuxta illud Prouerb. 5. Iniquitates suæ capiunt impium. Hæc forma trahitur ex illo Matth. 16. Quodcunque solueris super terram, solutum erit & in cælis. Hac forma vtitur Ecclesia, ex determinatione concilij Florentini, sub Eugenio 4. Et quanuis Christus, Ioã. 20. dixerit Apostolis, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: Ecclesia tamen potius dicit, Ego te absoluo: quàm, Ego tibi peccata remitto. Quia hoc magis congruit verbis, quibus Dominus virtutem clauium ostendens, per quas sacerdotes absoluunt & liberant à peccatis effectiue, non principaliter (quia hoc ad solum Deum pertinet) sed ministerialiter effectiue, non deprecatuè, vt in prima & completorio: quæ absolutiones non sunt sacramentales, sed quadam orationes ordinatæ ad remissionem peccatorum venialium. Vnde in sacramentali absolutione non sufficit dicere, Misereatur tui Deus, &c. vel, Absolutionem & remissionem omnium peccatorũ tribuat tibi Deus: vt fit in principio missæ: Quia per hæc verba sacerdos non significat absolutionem fieri, cùm de ratione formæ sit, quòd significet & representet, siue sit, aut gerat imaginem eius quod causat & operatur, vt in baptismo & aliis sacramentis. Præmittitur tamè prædicta oratio, nõ ex necessitate, sed ex cõgruentia, ne. s. impediatur est parte pœnitentis, cuius actus materialiter quodam modo se habent in hoc sacramentò, & non in baptismo, vel confirmatione. Conuenienter etiam additur inuocatio sanctissimæ Trinitatis, dum dicitur, In nomine patris & filij & Spiritus sancti, eo quòd minister absoluit, vt minister S. Trinitatis: non est tamen de necessitate, quia hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo: ideo relinquatur sacerdotis arbitrio. Deinde postponitur passio Domini nostri Iesu Christi, & merita D. Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni egeris, vel mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentum gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ, amen. Non sunt tamen de necessitate, vt dictum est de inuocatione sanctæ Trinitatis. ¶ Ex præmissis apparet primò quòd prædicta verba, Ego te absoluo, non sunt sic exponenda, hoc est absolutorum te esse declaro, cum in sacramentis nouæ legis

Forma sacramenti pœnitentiæ vn de habetur.

A verba vel facta non solum significatiue debent accipi, sed etiam effectiue. Nec tamen sic dicendo, sacerdos loquitur tanquam de re incerta: quia sicut alia sacramenta nouæ legis habent de se certum effectũ ex virtute passionis Christi, licet possint impediri ex parte recipientis: sic etiam & in hoc sacramento, vnde nec sacerdos indiget speciali reuelatione sibi facta, sed sufficit generalis reuelatio fidei à Christo D. Petro facta, Matth. 16. Perfectior autem expositio esset, si diceretur, Ego te absoluo, hoc est sacramentũ absolutionis tibi impendõ: nec hoc pronome (ego) secundum Caietanum, est de necessitate sacramenti, cùm subintelligatur. Secundo sequitur quòd quis non debet petere fraternam remissionem, sed absolutionem: quia peccata in fratrem commissa habent specialem remissionem, quæ non operatur effectiue, sicut in sacramento. ¶ Notandum ex Domino Caietano in summula, super verbo, absoluitur, quòd si in forma prædicta loco huius accusatiui (te) ponatur (vos) honoris causa: vel si Episcopus aduetus loqui in plurali numero diceret, Nos absolvimus te, peccaret, recedendo à verbis per Ecclesiam determinatis: absolutio tamè facta teneret, quoniam ex accommodatione vsus idem significatur per huiusmodi verba, quod per hæc, Ego te absoluo. Dicit præterea quòd si sacerdos dubitet se protulisse verba absolutionis, dicere posset, si non es absolutus, ego te absoluo: sicut dictum fuit de baptismo. Absoluens tamen sub conditione futura, puta si restituerit, aut fecerit talem pœnitentiam, &c. cum intentione precisa, hoc est si non feceris quæ dixi tibi, non te absoluo, nihil faceret, imò peccaret: quia non est in potestate ministri sacramenti conferre nunc, & suspendere effectum illius in aliud tempus implendæ conditionis. Errat etiam sacerdos absolues sub cõditione præsentis præcisæ, vt puta si promiseris restituere, aut te superiori præsentare: quia præsumit tradere sub forma dubia, quod Christus præcepit sub forma certa ministrari. ¶ Vltius notandũ ex dicto Caietano circa reiterationem formæ, quòd potest iterari super omnino eadem peccata, quæ quis pluries potest confiteri: sed non potest iterari super omnino eandem confessionem: Quia super eandem materiam proximam nullius sacramenti forma iterabilis est, absque iniuria sacramenti: quia ipsa iteratio attestatur insufficientiam prioris formæ. ¶ Insuper sciendum quòd manus impositio non est de necessitate absolutionis, sicut est de necessitate sacramenti confirmationis & ordinis: Quia cùm Christus dixit Petro, Quodcunque solueris, &c. nullã facit mentionem de manuum impositione, sicut in prædictis duobus sacramentis, vt inferius dicitur. Non est tamè illicita, imò utilis ad excitandum affectum pœnitentis, dicunt tamen aliqui quòd cùm de ratione sacramenti sit vnio & coniunctio formæ ad materiam, iuxta illud D. Augustin. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum: Si cæcus mutus & surdus confiteretur per signa, non posset ei applicari forma pœnitentiæ, nisi per contactum.

An absolutio conditio nata sit licet.

De iteratio ne formæ sacramenti pœnitentiæ.

Ver. 3.

De Institutione Sacramenti Pœnitentiæ.

Sacramenti pœnitentiæ institutionem à Christo factam constat ex determinatione Ecclesiæ, vt dictum est cùm de numero sacramentorum ageretur: ac per illud quod dixit Dominus, Matth. 4. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum, & Lucæ. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis, & Lucæ vltimo, Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in omnes gentes. Non enim dici potest quòd in vltimo passu loqueretur de pœnitentia virtute, quæ præcedit baptismum: quia prius tempore de necessitate baptismi locutus fuerat, Ioan. 3. ante incarcerationem D. Ioannis Baptista. Et quanuis illud quod dixit Matth. 4. possit intelligi de pœnitentia virtute: non tamen ea quæ dicta sunt Lucæ vltimo, cùm adiunxerit, in remissionem peccatorum, quæ non fit per solam pœnitentiam virtutem: & iam baptismus publicatus erat, & multi recesserant à fide tempore passionis, postquam fuerant baptizati, & inciderant in alia peccata, ad quæ purganda & abolenda Christus post resurrectionem suam dixit, In remissionem peccatorum, & potestatem clauium, quas promiserat, Matth. 16. statim dedit dicens, Ioann. 2. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c. Et licet ratio naturalis dicet homini pœnitendum esse de malis quæ fecit, quantum ad hoc quòd doleat se fecisse, & remedium quærat per aliquod medium, & quòd aliqua signa doloris ostendat, sicut fecerunt Niniuitæ, & ideo quo ad hoc non indiget institutione: sed quòd hoc vel illo modo agat pœnitentiam, non est ex naturali ratione, sed diuina institutione. Et ideo in lege naturæ ante legem Moyfi poterat quilibet modum pœnitendi sibi eligere, sicut & modum sacrificadi. Sed per legem Moyfi fuit determinatus modus pœnitendi, secundum quod congruebat perfectioni veteris legis: quantum quidem ad dolorem, vt esset magis in corde, quàm in exterioribus signis, secundum illud: Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra: quantum verò ad remedium doloris quærendum, vt aliquo modo ministris Dei peccata sua confiterentur, saltem in generali: vnde Leuit. 5. Dominus dixit, Anima quæ per ignorantiam peccauerit, offeret arietem, & c. in hoc enim quòd quis oblationem faciebat pro peccato suo, quodammodo satisfaciebat, & peccatum suum sacerdoti confitebatur. Et secundum hunc modum dicitur Prouerb. 28. Qui abscondit scelera sua, nõ dirigitur à Domino: qui autè confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Quatum autem ad satisfactiõnem indicta fuerunt ieiunia & afflictiones exteriores, vt in Zacha. legitur, & Leuit. 16. Affligetis animas vestras, hoc est corpus viuens vita corporali. Tunc nondum erat instituta potestas clauium, quæ à passione Christi deriuatur, & per consequens nondum erat institutum, quòd aliquis doleret de peccato cum proposito se subiacendi per confessionem & satisfactiõnem clauibus Ecclesiæ, sub spe consequendæ veniæ, virtute passionis Christi, quod pertinet ad sacramentum pœnitentiæ. Christus ergo dando claues Ecclesiæ, hoc est potestatem remittendi peccata, materiam pœnitentiæ alio modo quàm in antiqua lege determinauit. In antiqua enim lege sacerdos non remittebat, sed solum orabat, In noua autè lege sacerdos remittit: quod non potest, nisi prius indicentur ei. Igitur ex diuina institutione peccatores tenentur indicare & confiteri.

3 p. q. 84. ar. 7.

Ion. 2.

Ioel. 2.

Leuit. 8.

remitti potest, quin omnia remittantur: Quia implicat quod quis simul & semel sit auersus à Deo, & conuersus ad Deum. Venialia verò peccata absque pœnitentia remitti possunt, per bonum motum & feruorem charitatis. Non enim ad venialium remissionem requiritur noua infusio gratiæ: cum veniale adueniens non tollat gratiam, nec eam diminuât, vt dictum est cum de charitate ageretur: Sed sufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis detestatur peccatum veniale, vel explicitè, vel saltem implicitè, sicut cum aliquis feruenter mouetur in Deum. Et sic tripliciter aliqua causant remissionem venialium. Primo in quantum infunditur gratia: quia per gratiæ infusionem delètur peccata venialia. Et hoc modo per omnia sacramenta nouæ legis peccata venialia remittuntur. Secundo, in quantum sunt cum aliquo motu detestationis peccatorum. Et hoc modo confessio generalis, & confessio peccatorum facta in gratia, & oratio Dominica, operantur ad remissionem venialium. Nam in oratione Dominica petimus, Dimitte nobis debita nostra. Tertiò, in quantum sunt cum aliquo motu reuerentiæ in Deum, & ad res diuinas. Et hoc modo benedictio Episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, & quælibet sacramentalis vntio, & oratio dicta in Ecclesia dedicata, & si aliqua alia sunt huiusmodi, operantur ad remissionem venialium: quod est intelligendum in habente gratiam: Quia cum gratia quæ prouenit ex merito passionis Christi, sit principium remissionis cuiuscunque peccati & cuiuscunque reatus: quia licet pœna æterna fuerit translata in temporalem, hoc fuit ea lege, vt in gratia persolueretur, vnde Apostolus Ro. 4. dicit quod ad gratiam Dei pertinet, quod Deus non imputet alicui peccatum, quod Glo. sibi exponit de veniali, & 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere prater id quod positum est, &c. & eiusdem 13. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. & Heb. 9. Sine sanguinis effusione nulla fit remissio: Sed quia meritum passionis non applicatur nisi per gratiam: consequens est quod veniale iunctum mortali, non possit remitti, nisi per sacramentum baptismi, aut pœnitentiæ, in actu vel in voto, & sic absq; baptismo & pœnitentiâ eternaliter punitur, vnde Matth. 9. Nô exhibis hinc, donec reddas nouissimum quadratè. Et eadè ratione reatus venialis aut mortalis remissi in eo qui post remissionem culpæ ante expiationem pœnæ, iterum mortaliter peccat, & moritur in illo: Quia in inferno nulla est remissio, neq; satisfactio. Nec obstat quod omne debitum per solutionem eius quod debetur, expiatur: Sed peccato veniali & reatui mortalis remissi debetur pœnam temporalem: igitur per satisfactionem expiatur. Quia licet peccato veniali & illi reatui absolute & simpliciter non debeatur, nisi pœna temporalis in eo qui est in gratia, eo quod habet principium & fundamentum remissionis & satisfactionis. Sed in eo qui non habet illud fundamentum, peccato veniali & reatui peccati mortalis remissi debetur pœna æterna, non per se, sed per accidens, ratione conditionis subiecti, quod non habet fundamentum & principium remissionis & satisfactionis, quod est gratia, vt probatum est ex Apostolo Rom. 4. & Heb. 9. quia etiam ex sola acceptatione diuina est, quod aliquis satisfaciatur illi, cum illa seclusa nulla sit proportio nec proportionabilitas inter Deum & creaturam. Et si dicatur quod Deus in remissione peccati acceptauit pœnam temporalem, verum est, sed in gratia exoluentem ratione iam dicta: nec tunc punit ultra condignum, imò citra: quia propter illam coniunctionem ad mortalem, illi debetur pœna æterna, etiam maior, si comparetur reatus ille ad culpam remissam, & negligentiam, atque in gratitudinem. Et ideo in illo casu concedi potest, quod difficilior est remissio peccati venialis, quam mortalis: quia tunc ad remissionem venialis requiritur remissio mortalis, sed nõ e contra, & quod quis tenetur conteri de peccato veniali per accidens. Non obstat pariter quod bona opera extra gratiam facta merentur aliquod bonum temporale, vt D. Augusti. dicit de Romanis, quod per opera moralium virtutum meruerunt imperium, & obstetrices Aegyptiorum domos, quas eis Dominus edificauit. & Raab meretrix Hierico præseruatione ruinæ domus suæ propter bonum factum exploratoribus, licet essent infideles, & extra gratiam. Sed remissio pœnæ temporalis est aliquod bonum temporale: igitur extra gratiam mereri potest. Dicendum primò quod Deus illa temporalia illis dedit, non propter meritum illorum, quod nullum erat, saltem de condigno, cum non haberent gratiam: sed solum ex liberalitate sua, quæ fit his qui bene vtuntur naturalibus: quod non fecerunt illi qui mortui sunt in peccato mortali, & non expiauerunt veniale, vel reatum illius. Secundo, quod reatus peccati venialis & reatus mortalis remissi per comparationem ad culpam mortalem, non est aliquid temporale, sed æternum: licet per accidens, manente culpa mortali. Et quanuis D. Thomas in 4. sen. dicat quod ideo veniale æternaliter punitur in inferno, quod culpa venialis semper maneat, & manente culpa necesse est manere pœnam: ex quo inferri videtur, quod reatus peccati remissi possit expiari: quia non est totalis ratio, sed defectus principij remissionis & satisfactionis, vt dictum est. ¶ Quartus effectus sacramenti pœnitentiæ est virtutum & donorum deperditorum recuperatio. Quia cum per sacramentum pœnitentiæ causetur gratia gratum faciens & sacramentalis, ex qua fluunt virtutes & dona, quæ per peccatum mortale fuerunt deperdita, & si non eadem numero propter successionem: tamen bene eadem specie. Vnde Lucæ. 15. dicitur quod pater mandauit quod filius prodigus indueretur stola prima, quæ significat gratiam, & quanuis post primum actum pœnitentiæ, qui est contritio, remaneant aliqua reliquia peccatorum, s. dispositiones ex prioribus actibus peccatorum causatæ, ex quibus præstatur difficultas quædam pœnitenti ad operandum opera virtutum sequentium: tamen quantum est ex ipsa inclinatione charitatis & aliarum virtutum, delectabiliter & sine difficultate operatur. Sicut si virtuosus per accidens pateretur aliquam difficultatem, in diligenti executione actus virtutis, propter somnum aut aliquam corporis indispositionem: Non tamen sequitur quod semper quis resurgat ad maiorem gratiam in sacramento pœnitentiæ, sicut in sacramento baptismi, in quo semper datur baptizato aliquis gradus gratiæ correspondens conatui & actui, quo vult realiter sumere sacramentum, secundum dispositionem

Peccata venialia quomodo remittantur.

Peccata venialia absque gratia non remittuntur.

Veniale & reatus eius æternaliter punitur in inferno.

Exod. 1. Iosue. 6.

3. p. q. 89. ar. 2. An pœnitens semper resurgat ad maiorem gratiam.

tionem

A sitionem subiecti: Quia in sacramento pœnitentiæ contingit quod aliquis perfectissime se disponit: ideo resurgit ad maiorem gratiam: Aliquando minus perfecte, & remissè: ideo aliquando resurgit ad æqualem, aliquando ad minorem. Nec obstat quod dicitur Romanorum. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. vbi D. Augustin. ait quod hoc adeo verum est, quod si qui eorum deuent & exorbitent, hoc ipsum faciat Deus in bonum proficere: Quia illa autoritas non intelligitur de his qui cadunt, & nunquam resurrexerunt sunt, vel qui sunt iterum casuri: Sed de his tantum, qui secundum propositum vocati sunt sancti, scilicet prædestinati: qui quotiescunque cadunt, finaliter resurgunt. Cedit eis ergo in bonum quod cadunt, non quod semper in maiori gratia resurgant: sed quia in permanentiori: non quidem ex parte ipsius gratiæ, quæ quanto maior est, tanto de se est permanentior, sed ex parte hominis, qui tanto stabilis in gratia permanet, quanto est cautior & humilior. Ideo Glo. ibidem dicit, Quod ideo proficit eis in bonum quod cadunt, quia humiliores redeunt, & doctiores fiunt, non quod ad maiorem gratiam semper. Hoc tamen non est ex defectu sacramenti pœnitentiæ, sed ex defectu hominis, qui remissus mouetur in Deum. Nec obstat pariter quod dicitur Iohel. 2. Reddā vobis annos quos comedit locusta & brucus. Et Ezech. 33. Impietas impij non nocebit ei: quia quantum ad redditionem dictum Iohelis intelligitur secundum dispositionem resurgentis: & quantum ad nocentem, dictum Ezechielis debet intelligi æternaliter aut etiam temporaliter, nisi stet per eos: quia si perfecte se preparant, non nocebit eis, nisi in his quæ important continuationem, vt virginitas & innocentia, quæ per pœnitentiā non restituntur. ¶ Ex præmissis apparet primò, quod per pœnitentiā non semper restituitur homo in pristinam & æqualem dignitatem: nec quo ad homines nec quo ad Ecclesiam, vt habetur in c. Domino sancto. 5. 6. dist. nec etiam quo ad Deum, quantum ad primariam & principalem dignitatem, saltem in eodem gradu, quando scilicet remissè se preparat: licet bene secundum essentiā, & aliquando ad eandem, vnde Lucæ. 15. iussit pater dari stolam primam, annulum, & calceamenta, aliā verò dignitatem secundariā, scilicet innocentiā, amisit, de qua filius senior dicebat: Ecce tot annis seruiuo tibi, & nunquam mandatum tuum præterui. Et hanc dignitatem peccator recuperare non potest: licet aliquando recuperet aliquid maius: Quia (vt D. Grego. dicit in homelia de centum ouibus) Qui errasse à Deo se considerat, iamna præcedentiā lucris sequentibus compensat. ¶ Quintus effectus est, quod per sacramentum pœnitentiæ opera mortificata reuiuiscunt. Ad cuius euidentiam sciendum est quod opera hominis quædam dicuntur viua, quædam mortua, quædam mortifera, quædam mortificata. Opera viua dicuntur ea quæ fiunt in charitate & gratia, quæ est principium vitæ & meriti: & sic opera meritoria dicuntur: quia per talia, si quis in eis perseueret, consequitur vitam æternam. Opera autem mortua sunt duplicia: quædam dicuntur mortua effectiue: quia scilicet sunt causa mortis, & talia sunt peccata mortalia, de quibus Hebr. 9. Sanguis Christi emundabit conscientias nostras ab operibus mortuis. Hæc opera dicuntur mortifera, & nunquam viuificantur per pœnitentiā, sed magis abolerantur. Quædam sunt mortua negatiue, quia scilicet non habent gratiam, quæ est principium vitæ: vt sunt opera moraliter bona, facta in peccato mortali. Et hoc modo etiam fides sine charitate dicitur mortua, Iaco. 2. Et alia licet ad vitam disponant, nunquam tamen reuiuiscunt per pœnitentiā: Vnde. 1. Cor. 13. Si distribuero, &c. Opera verò mortificata dicuntur opera facta in charitate, quæ per peccatum mortale sequens mortificantur, pro quanto impediuntur à proprio effectu, scilicet consecutione vitæ æternæ. Vnde Ezech. 18. & 33. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ eius non recordabuntur, hoc est non præmiabuntur. Et quia per pœnitentiā subsequente remouetur peccatum mortale impediens effectum illorum bonorum operum meritoriorum, sequitur quod illa opera prius viua, & per peccatum mortale mortificata siue impedita, per pœnitentiā subsequente viuificantur: hoc est, recuperant efficaciam perducendi eum qui ea fecit, ad vitam æternam. Et si ille qui ea fecit, nunquam resurgat, Deus illa merita alicui vel aliquibus dabit, iuxta illud: Omni habenti dabitur, & abundabit, &c. & Apoca. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Opera enim in charitate facta non abolerantur per peccatum mortale, sicut opera mortifera per pœnitentiā: quia opera mortifera solum remanent per culpam & reatum, quæ abolerantur per pœnitentiā. Opera autem meritoria licet transeant, manent tamen merito & in acceptatione Dei, qui per pœnitentiā reddit ei qui illa fecit, vt dictum est ex Iohel. 2. Reddā vobis, &c. Si verò non resurgat, reddet aliis: quia peccatum mortale non potest abolere ea quæ sunt in acceptatione diuina, nisi in ordine ad eum qui peccauit, & quæ diu peccati manet. ¶ Pœnitentiæ partes integrales ex parte materiæ ipsius sacramenti sunt tres, scilicet contritio, confessio, & satisfactio. Et quanuis in aliis sacramentis ex parte materiæ non sint diuersæ partes, quia materia illorum est aliquod sensibile extrinsecum: in pœnitentiā verò materia sunt actus humani tres, requisiti vel in actu, vel in voto, vt amplius dicetur. Ideo dicuntur partes integrales, siue integrantes & facientes materiam integram & perfectam. Matrimonium verò, cuius materia est consensus primus contrahentium, non requirit alios actus: ideo non habet partes.

Ver. 10.

De Contritione.

C Ontritio secundum allusionem vocabuli, differt à fractione: quia ea quæ sunt dura, quando in maiori additione hominum, qui per superbiam suo sensui inherentes, à mandatis diuinis recedunt: & ideo oportet quod illud quod destruit peccatum, discedere faciat cor hominis à proprio sensu, in quo firmus & induratus erat: ita vt affectum cuiuscunque peccati dimittat. Quod fit per affectum & voluntatem oppositam: & ideo actus voluntatis, quo peccatum detestatur & dimittitur, dicitur contritio per quandam similitudinem

Pœnitentiā non semper restituit in pristinā dignitatem

Pœnitentiā opera mortificata viuificantur. Opera viua

Opera mortua duplicia.

Opera mortua negatiua.

Opera mortificata.

Matth. 25.

3. p. q. 90. Pœnitentiā tribus partibus integratur.

3. p. q. 1.

itudinem à theologis in vsu communiter acceptam. Et cum contritio dupliciter possit considerari, primò vt est actus virtutis pœnitentiæ: Secundò vt est pars sacramenti: Ideo dupliciter definiri potest: Cò-
 tritio, vt est actus virtutis pœnitentiæ iustitiæ vindicatiuæ affinis, est dolor voluntariè assumptus pro
 offensa in alterum commissa, quo offendens punit in se quod dolet commississe, secundum arbitriũ of-
 fensi cum proposito recompensandi, hoc est satisfaciendi: & hæc contritio est de iure naturæ, & prære-
 quiritur ad contritionem sacramentale. ¶ Et quia circa huiusmodi dolorem in hac materia aliqua or-
 tæ sunt difficultates, eam ob rem pro resolutione sciendum est quid, & quod duplex sit Dolor. Dolor
 enim dupliciter accipitur, primò propriè, vt est passio corporis vel appetitus sensitui. De hoc dolore
 dictum est, cum de appetitu concupiscibili ageretur. Talis dolor vocatur sensibilis, & non est de essen-
 tia contritionis, sed potius effectus eius: quia contritio est actus voluntatis, & dolor ille sensibilis est a-
 ctus appetitus concupiscibilis, vel passio disconueniens corpori. Alio modo accipitur dolor largè, pro
 quacunque displicentia siue nolitione, aut his quæ sequuntur ad nolitionem, prout est afflictio quæ-
 dam voluntatis, quæ dicitur Tristitia spiritualis. Vnde D. August. dicit, Tristitia est quædam afflictio de
 his quæ nobis nolentibus accidunt. Et hoc modo dolor est de essentia contritionis, & actus pœnitentiæ
 virtutis moralis. Contritio verò, vt est pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sic definitur: Est dolor de
 peccatis propriis voluntariè assumptus, propter Deum summè dilectum, cum proposito à talibus &
 aliis omnibus cauendi, & Dei mandata implendi, cum spe veniæ consequendæ. ¶ Ex hac definitione
 apparet primò, quòd contritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, includit còrtritionem, quæ est actus
 pœnitentiæ virtutis, & multa supra eam addit: Quia actus pœnitentiæ virtutis est dolor voluntariè as-
 sumptus de peccatis, in quantum sunt contra rationem & bonum honestum: nec requiritur quòd sit ma-
 ximus, sed sufficit quòd sit dolor moderatus cum solo proposito recompensandi siue satisfaciendi &
 cauendi. Sed contritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, est dolor de peccatis propriis voluntariè as-
 sumptus, propter Deum summè dilectum. Et ideo oportet quòd sit maximus, qui possit esse in natura,
 non quidem intensiue, sed appreciatuè: ita quòd sicut Deus debet diligi supra omne diligibile: ita pec-
 catum displiceat & odiatur supra omne odibile, & quòd sit propositum confitendi, & absolutione ob-
 tinendi, & satisfaciendi, ac etiam vitandi supra omne vitabile, sic quòd peccator sit (saltem in præpara-
 tione animi) taliter dispositus, quòd mallet priuari omnibus bonis mundi temporalibus, ac etiam cor-
 poralibus, quàm Deo: & mallet sustinere omnia tormenta, etiam inferni, ac etiam mortem ipsam, quàm
 à cætero offendere Deum, iuxta illud Lucæ 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrè
 suam, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam (hoc est vitam suam, vt communi-
 ter exponunt doctores) non potest meus esse discipulus. Non tamen ita specificè interrogandi sunt pœ-
 nitentes, ne terreantur: sed sufficit confessori ex exterioribus signis illam supponere. Cum hoc tamen
 stat quòd magis sit dolendũ de maiori peccato: quia (vt habetur Deuteronom. 25.) Secundum mensu-
 ram delicti erit & plagarum modus. Sed in commensuratione peccati plagæ commensurantur delicto,
 cum contritio includat propositum satisfaciendi. Præterea ratio doloris est maior de vno quàm de alio,
 scilicet offensa Dei, qui magis offenditur ex magis inordinato actu. Nunquàm dolor siue displicen-
 tia voluntatis potest esse nimius, sicut nec actus charitatis: licet dolor sensituius possit esse nimius, sicut
 exterior corporis afflictio: Quia in his vltimis debet accipi pro mensura conseruatio subiecti, & bonæ
 habitudinis sufficientis ad agenda ea quæ incumbunt agenda: & propterea dicitur Ro. 12. Rationabile
 sit obsequium vestrum. Et quia incertum est nobis an talem summam dilectionem Dei ex toto corde,
 mente, anima, & viribus (quam habere præcipimur) habeamus: ideo incerti sumus an contritionem, quæ
 est pars sacramenti pœnitentiæ, habeamus: licet scire possimus & teneamur nos habere contritionem,
 quæ est actus pœnitentiæ virtutis, cum sit de iure naturali. Addit præterea contritio, quæ est pars sacra-
 menti, propositum confitendi, & spem veniæ. Secundò ex hac definitione apparet quòd sit obiectum
 primarium contritionis, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: habet enim pro obiecto singula & omnia
 peccata mortalia collectiuè, cum fractio importet fractionem in minimas partes. Et ratio est, quia di-
 uersorum morborum diuersæ sunt medicinæ, quia non sanat oculum quod sanat calcaneum, vt D. Hiero-
 ny. dicit. Sed contritio est medicina singularis contra vnum peccatum mortale: præterea còrtritio ex-
 plicatur per confessionem: sed oportet singula peccata confiteri, vt infra dicitur: ergo de singulis con-
 teri, saltem quantum ad principium illius contritionis. Secus quo ad terminum, cum in eo iam sint pec-
 cata deleta, propter informantem gratiam, aliàs de singulis & omnibus. Quod intelligèdum est, cum
 memoriæ occurrunt. Quia circa oblita vel quæ memoriæ non occurrunt, sufficit generalis contritio de
 omni malo, per quod Deum offendit. Sed quando ad memoriam reuocantur, tunc tenetur homo specia-
 liter conteri. Similitudo est de paupere, qui non potest soluere illud quod debet, excusatur pro tempo-
 re quo non potest: tenetur tamen cum poterit. Quo ad venialia verò omnia, sufficit generalis con-
 tritio: quia vna medicina particularis plures paruas fatigationes euacuare potest. ¶ Ex præmissis se-
 quitur quòd de peccato originali non est contritio, nec de peccatis alienis, cum nõ sint ex dura & pro-
 pria voluntate. Et quanuis de peccatis alienis ex charitate possit esse dolor & displicentia, & aliquis pro
 eis possit se affligere, vt de multis sanctis legimus: ille tamen dolor non debet dici contritio, vt est pars
 sacramenti pœnitentiæ, cum non ordinetur ad confessionem, in cuius absolutione perficitur pœniten-
 tiæ sacramentum. Tertio apparet quòd contritio propriè non est de peccatis futuris, sed de illis est cau-
 tio, vel (sicut dicunt aliqui) dolor de peccatis præteritis etiã dimissis, est medicina præseruatiua futuro-
 rum. Quarto apparet quòd contritio in actu & in voto implicat & complectitur alias sacramenti pœniten-
 tiæ partes: & ideo per còrtritione consequitur quis remissionem peccatorũ, vnde Psal. Dixi, confitebor ad-
 uersum

Còrtritio vt
actus virtu-
tis quid.

In Addi.
3. p. q. 3. ar.
1. Quis dolor
ad contri-
tionem sit ne-
cessarius.

Tristitia
quid.
Contritio sa-
cramentalis
quid.

Dolor con-
tritionis sa-
cramenta-
lis quo mo-
do est maxi-
mus.

Ar. 4.
Magis dolè-
rum de ma-
iori peccato
probat.

Matth. 22.

In Addi.
3. p. q. 1. ar.
11. 6.
ar. 3. ad 2.

Psal. 31.

A uersum me iniustitiam meam Domino, & turemisisti impietatem peccati mei. Verum quia talis remis-
 sio fit ex voto ac desiderio còfiteði: ideo peccator licet habeat peccatorũ remissionem, tenetur data op-
 portunitate confiteri, & absolutionem obtinere, ac satisfacere: aliàs de nouo peccaret, vel veram contri-
 tionem se nõ habuisse ostèderet. Et licet contritio possit tantum intendi, quòd delebit totũ reatum pœ-
 næ: quia tamen peccator incertus est de tali intentione contritionis, & sic remissionis reatus, ne se expo-
 nat periculo maioris pœnæ in purgatorio, non debet satisfactione omitttere, concessa opportunitate.
 Quintò apparet quòd contritio complectitur quatuor actus ad iustificationem requisitos, de quibus di-
 ctum est suprà c. 16. §. 4. vers. 1. Sextò apparet discrimen inter contritionem & attritionem: quia con-
 tritio est propter Deum summè dilectum: ideo non potest esse sine gratia & charitate, quæ est causa im-
 peratiua eius. & sic contritio est posterior charitate in genere causæ efficientis, non tamen tempore, sed
 ordine nature. Sed in genere causæ materialis còrtritio est prior ordine naturæ, cū sit dispositio ad gra-
 tiam & charitatem. Attritio autem est sine gratia & charitate. ¶ Circa huiusmodi attritionem sunt va-
 riæ & contrariæ opiniones: pro quarum concordia & resolutione sciendum est, quòd si attritio dicatur
 dolor de peccatis voluntariè assumptus, propter timorem seruilem, sic quòd principium eius sit timor
 seruilis, vt scilicet sit detestatio peccatorum propter metum pœnæ: tunc attritio nunquàm fit contritio: nec
 attritio aliquis fit contritus, nisi ad hunc sensum, quòd post attritionem venit còrtritio: sicut dicimus
 ex mane fit meridies, & ex iniulto iustus consecutiue. Sic posteaquàm aliquis est attritus, fit contritus attri-
 tione desinente esse propter aliud principium siue obiectũ superueniens, quod est timor filialis. Et hæc
 fuit opinio D. Tho. in 4. Et quanuis habitus fidei idem numero informis fiat formatus: nunquàm tamè
 actus fidei informis fit actus fidei formatæ, quia actus fidei informis transit & non manet veniente cha-
 ritate. Sed attritio & contritio nõ dicuntur habitum, sed actum: habitus autem virtutum in fusarum quæ
 voluntatem respiciunt, non possunt esse informes, cum ex gratia fluant, & charitatè consequantur: ideo
 antè quàm gratia infundatur, non est habitus, à quo actus contritionis eliciatur. ¶ Quidam tamè dicunt
 B quòd sicut contingit eundem actum numero continuatum in genere naturæ esse successiuè bonum &
 malum: ita dicunt quòd contingit eundem actum numero successiuè esse informem & formatum. Sed
 notum est quòd sunt plures actus specie distincti in genere moris, quòd est de consideratione Theolo-
 gi. Si verò attritio dicatur dolor voluntariè assumptus propter Deum summè dilectum, sed non cum suf-
 ficienti & requisita intensione siue gradu, puta quia non ex toto corde, & ex tota mente, &c. cum mo-
 tus naturalis à principio sit remissus, & in fine velocissimus, & tamè est idem motus, qui successiuè perf-
 citur: Sic attritio per continuationem vel applicationem absolutionis fit contritio. Et sic intelligitur id
 quod à doctoribus communiter dicitur, quòd virtute clauium ex attrito fit contritus. Formatio enim
 secundum hunc modum dicens est extrinseca actui continuato, sicut habitui fidei, de cuius essentia
 non est quòd sit formatus charitate. Sic de essentia actus contritionis, quantum ad substantiam, non est
 quòd eliciatur à gratia & charitate, quæ est illi extrinseca. Et sicut dictum est, timor seruilis secundum
 substantiam suam non contrariatur charitati, neque seruitas est de essentia ipsius: ideo remota seruitu-
 tate, potest informari gratia extrinseca: non tamen elicituè est à charitate aut à pœnitentia infusa, à qua
 est habitus contritionis. Et sic pro omni resolutione & concordia dicendum, quòd attritio elicitur ab ha-
 bitu acquisito pœnitentiæ virtutis, non est neque fit contritio elicitur ab habitu infuso. & hanc arbitror
 intentionem D. Thom. quæ ex eius probatione resultat. loquitur enim de diuersitate principiorum. At-
 tritio autem elicitur à pura potentia, adueniente habitu infuso, perficitur: quia illa principia sunt subor-
 dinata.

Ver. 11. De Tempore Contritionis.

C Um pœnitentia, secundum habitum siue in præparatione animi, debeat durare vsque ad finem vi-
 tæ: & (vt dicitur Eccle. 5.) De propiciatu peccatorum noli esse sine metu, &c. sequitur quòd con-
 tritio, quæ est principalior pars materialis sacramenti pœnitentiæ, & omnes alias partes complectens,
 debet durare vsque ad finem vitæ: Quia post hanc vitam cum sacramenta non remaneant, nec contri-
 tio, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: & sic beati in patria cum careat omni dolore, propter gaudij am-
 plitudinem, contritionem (saltem eiusdem rationis) habere non possunt: licet sit in eis displicentia, &
 nolitio peccatorum præteritorum. Dammati verò in inferno, etsi dolorem semper habeant, contritio-
 ne carent: deficit enim in eis gratia dolorem informans: & sic non dolent propter Deum summè dile-
 ctum. Sed præ angustia pœnarum & tormentorum sunt gementes, & pœnitentiam infructuosam agen-
 tes, vt dicitur Sap. 5. Sed animæ in purgatorio existentes, quanuis habeant dolorem de peccatis gratia
 informatum, non tamen meritorium, cum non sint in statu merendi, nec propriè satisfaciendi, cum sa-
 tisfactio propriè dicta opus meritorium requirat. Sed largo modo satisfactio dicitur pœnæ debite so-
 lutio. Et sic animæ in purgatorio sunt in statu satisfaciendi. Non est tamen in eis contritionis efficacia:
 & ideo secundum aliquos, displicentia peccatorum præteritorum, pro quibus torquentur, non dicitur
 propriè contritio. In vita tamè præfenti quilibet tenetur dolere donec credat peccatum sibi esse remis-
 sum, & peccatorem Dei gratiæ esse restitutum, sicut infirmus sanitati: quoniam huiusmodi contritio
 comparatur ad peccatorem, sicut medicina curatiua ad infirmum. Sicut igitur cessat medicus à medici-
 na curatiua, sanato infirmo: sic cessat huiusmodi contritio, sanato peccato per veram confessionem &
 satisfactionem, fundatas super vera contritione. In præparatione tamè animi in hac vita semper dura-
 re necesse est. ¶ Sed quo ad actum, de eius necessitate videndũ est, quando scilicet peccator in peccato
 mortali existens, teneatur sub pœna peccati mortalis conteri: Dicendum est quòd in quatuor casibus

Discrimen
inter contri-
tionem &
attritionem

An ex quo
modo ex
attritio fiat
còrtritus.

In Addi.
3. p. q. 1. ar.
7.

c. 13. §. 8.
vers. 1.

Dammati
grauiter ex
inutiliter
pœnitent

Petrus in quatuor capitulis tenetur conteri. Eccle. 3.

Leuit. 19.

Eccle. 2.

In registro.

Cur missa diebus Dominicis est precepta.

Notanda corollaria.

Confessione multis acceptio.

10. §. 3. vers. 3.

Confessio delicti duplex. c. 5. §. 2. vers. 6.

In Addit. 3. p. 7. ar. 1.

Confessio sacramentalis quid.

Primo, quandoque imminet periculum mortis: Quia nec per momentum instante periculo tutum est stare in statu offensæ & iræ Dei, iuxta illud: Qui amat periculum, in illo peribit. Ideo debet conteri, vel saltem arteri, aut habere probabilitatem contritionis. Vnde Ecclesiast. 5. dicitur: Non tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem. Subito enim venit ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te. Secundo, quando imminet susceptio vel administratio sacramenti: tunc enim obligat illud Sancti estote, quoniam ego sanctus sum: & illud Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus. Et generaliter quandoque est exercitatio alicuius actus necessarij requirens hominem esse in gratia, tunc tenetur conteri. Tertio omni die Dominico, quia præceptum est de sanctificatione Sabbati, in quo includitur dilectio Dei super omnia & sanctificatio animæ, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas. Hoc autem fieri non potest, nisi per contritionem: igitur tenetur habere contritionem, secundum æstimationem probabilem. Et ideo quauis alia præcepta possint impleri absque gratia, non tamen præceptum de sanctificatione Sabbati, quod includit dilectionem Dei super omnia. Vnde D. Grego. dicit, Dominico die à labore terreno cessandum est, atque orationibus omnino insistendum: vt si quid negligentia per sex dies agitur, die resurrectionis Dominicæ expietur. Et ideo Ecclesia ad implendum hoc præceptum præcepit omnibus Christianis diebus Dominicis missam audire, vt habetur in c. missas, de consecrat. distinct. 1. Ac etiam ordinauit in principio missæ fieri confessionem generalem, & corporis Christi eleuationem, vt populus haberet occasionem petendi veniam, & præcepta fidei, spei, & charitatis (quæ illa die obligant) implendi. Quarto quis tenetur conteri, quandoque peccatum mortale præteritum occurrit memoriæ practicæ, hoc est cum iudicio practico, siue cum inclinatione ad complacendum vel delectandum: quia nisi tunc detestetur, exponit se periculo recidui. Si verò aliquando peccata præterita, de quibus aliquis aliquando contritus fuit, redeant ad memoriam speculatiuè, siue per modum transeuntis, absque iudicio practico, & inclinatione prædicta, non tenetur quis ad contritionem.

Ex præmissis facilius inferri possunt multa corollaria, quæ sunt vtilia, & populo declaranda: Puta ingredientibus mare aut bellum, aut in loco pestifero manentibus, & suscipientibus sacramentum confirmationis, matrimonij, & ordinis, necessariam esse contritionem, imò & confessionem, data opportunitate, vt infra dicitur: & valde vtile & securum est quolibet mane & sero conteri, propter multiplicem vtilitatem & periculorum vitiationem.

Ver. 12.

De Confessione in Generali.

Confessio multipliciter accipitur: Primo pro gratiarum actione, & hoc modo Dauid communiter vtitur in psalmis, & singulariter cum dicit, Confessio & magnificentia opus eius: & iterum, Confessio & pulchritudo in conspectu eius: & cum dicit, Confitemini Domino, quonia bonus. & Christus Matth. 11. Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ, &c. Secundo pro confessione fidei, Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vt dictum est. Quandoque pro confessione debiti, & aliquando pro confessione delicti. Confessio debiti est duplex, scilicet iudicialis & extraiudicialis: hanc (quia pertinet ad iustitiam) pertranseo: aliquid tamen de ea superius diximus. Confessio etiam delicti est duplex. Quædam est iudicialis, de qua Iosue 7. Da gloriam Deo Israël, & confitere & indica nobis quid feceris. de hac dicendum est, sicut de confessione debiti in iudicio. Alia est extraiudicialis: & hæc est duplex: quædam generalis, prout illa quæ fit in principio missæ, & in prima ac completorio. Alia est particularis: & hæc etiam est duplex: Quædam consultiua, amico facta: Quædam sacramentalis, quæ est vna pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sicut & contritio. de hac confessione nunc agendum est.

Ver. 13.

De Confessionis Sacramentalis quidditate.

Confessionem sacramentalem D. Augustin. definiuit dicens: Confessio est qua morbus latens sub spe veniæ aperitur. Quidam verò dicunt quod confessio est coram sacerdote legitima peccatorum declaratio. Alij autem, quod confessio sacramentalis est delinquentis accusatio, & erubescencia, & per clauas Ecclesiæ satisfactoria, obligans ad peragendam pœnitentiam iniunctam. Completa autem definitio hæc est: Confessio sacramentalis est actus virtutis pœnitentiæ, quo specialis, distincta, & particularis, ac voluntaria peccatorum quæ memoriæ occurrunt, fit manifestatio, cum submissione, sacerdoti potestatem clauium habenti facta, cum spe veniæ, siue ad remissionem consequendam, & proposito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi. In prædicta definitione continetur genus, quia est actus virtutis pœnitentiæ, non quidem elicitus, quia elicitor à virtute veritatis, importat enim ex suo nomine manifestationem veram alicuius quod in conscientia aliquis tenet: sic enim simul in vnum os & cor conueniunt. Si enim aliquis proferat ore quod corde non tenet, non est confessio, sed fictio: hæc autem conditio, quod quis ore vel alio signo confiteatur siue manifestet, pertinet ad virtutem veritatis elicitiuè, imperatiuè autem ad virtutem pœnitentiæ: potest etiam ad multas virtutes pertinere, secundum quod actus confessionis potest ordinari in finem multarum virtutum. Secundo in definitione prædicta ponitur differentia eius, quia manifestatio. Tertio de quo fieri debet, scilicet de peccatis: & sic causa materialis. Quarto cui debet fieri, quia sacerdoti. Quinto causa eius finalis, scilicet ad remissionem peccatorum. Sexto effectus, scilicet absolutio & obligatio ad pœnam exoluendam. Notandum tamen quod licet actus cuiuslibet virtutis acquisitæ sit de iure naturali: (cum secundum Philosophum 2. Ethic. Ad virtutes aptissimi simus à natura:) Confessio tamen sacramentalis non est de iure naturali, nisi forte accipiatur ius naturale, secundum quod cuiuslibet rei illud est naturale, quod ei à suo creatore imponitur: Nō tamen proprie accipiendo ius naturale, pro eo, quod non opinio genuit, sed innata quædā vis inferuit.

vt Cicero

vt Cicero dicit, vel secundum quod dicuntur naturalia, quæ ex principiis naturæ causantur. Sed confessio non est huiusmodi, cum sit ex institutione diuina: Talia enim sunt supra naturam, sicut ea quæ ipse Deus sibi referuat absque naturæ ministerio operanda, siue in operationibus miraculorum, siue in reuelationibus mysteriorum, siue in institutionibus sacramentorum, de quorum numero est sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confessio exterior: quauis interior confessio, quæ fit Deo in recognitione peccati, quantum pertinet ad virtutem veritatis vel pœnitentiæ, quæ est pars iustitiæ, affinis iustitiæ vindictiue, sit de iure naturali: & ideo inculpanitur primi parentes & Cain, qui peccatum suum non recognouerunt: ratio enim naturalis inclinatur ad confessionem veri modo debito faciendam cui oportet, quando oportet, & secundum quod oportet. Sed non est de iure naturali, vt est pars sacramenti pœnitentiæ: determinatio enim circumstantiarum, quando, quomodo, & quid confiteri oporteat, ac cui, & ad quem finem fieri debet, est ex institutione diuina. vnde patet quod ius naturale inclinatur ad confessionem, mediante iure diuino, quo circumstantiæ determinantur, sicut etiam inclinatur ad ea quæ sunt iuris positivi, mediante institutione humana. Et licet præcepta iuris naturæ semper maneant, non tamen eodem modo. Hinc est quod in lege naturæ sufficiebat recognitio peccati interior, cum oblatione sacrificij exterioris in determinati, siue secundum arbitrium peccatoris. In lege verò Moyfi oportebat aliquo signo exteriori determinato per legem, peccatum manifestare, & se peccatorem protestari, sicut per oblationem hostiæ pro peccato, vt habetur in Leuitico: non tamen oportebat vt specialiter peccatum à se commissum peccator manifestaret, sicut in lege noua.

Ver. 14.

De Confessionis Necessitate.

Confessionem sacramentalem à Christo institutam, ei qui est in peccato mortali ad salutem animæ esse necessariam, constat ex determinatione Ecclesiæ in concilio Tridentino, vbi dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere, aut posse quidem, sed sola fide amissam iustitiam recuperare sine sacramento pœnitentiæ, prout sancta Romana & vniuersalis Ecclesia seruauit, & docuit: Anathema sit. Confessionem sacramentalem ex duobus euangelij passibus manifestum est à Christo institutam esse: Primo ex illo Mat. 6. Nolite putare quoniam veni soluere legem aut prophetas: nō veni soluere, sed adimplere. & potest sic deduci: Necessè est dicere Christum impleuisse legem Moyfi, & omnia quæ in ea continebantur, & figurabantur: Sed confessio & absolutio sacramentalis erant figuratæ in lege Moyfi: ergo fuerunt à Christo institutæ. Maior est manifesta ex prædicta autoritate, in qua Christus dicit ad hoc se venisse. Et cū sit ipsa veritas, & mentiri nō possit: igitur. Minor probatur: Quia oīa in figurâ continebantur illis: & probat Apost. de sacramento baptismi & eucharistiæ, quæ erant in veteri testamento figuratæ, & per Christum impleta sunt: aliàs nō impleuisset legem. Quod autem confessio fuerit figurata, patet: quia sacerdotiū Leuiticū, quod erat supra carnalia & corporalia, figurabat sacerdotiū Euangelicū, quod futurū erat circa spūalia, vt probat Apost. qui cōcludit sacerdotiū Leuiticū fuisse transferendū, imò etiam translātū in sacerdotiū Euangelicū: vnde ait, Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Sed ad sacerdotes Leuitici generis pertinebat iudiciū lepræ carnalis, quæ figurabat lepram spūalem, hoc est peccatum: & leprosi tenebantur ostendere sacerdoti locum & tumorem illius lepræ carnalis. vnde Mat. 8. & Luc. 5. & 17. iussit Christus leprosis, vt se ostēderent sacerdotibus, sicut præcepit Moyses: Ergo ad sacerdotiū Euangelicum, siue ad sacerdotes Euangelicos, pertinet iudicare de lepra spūali, hoc est de peccatis: & leprosi spūales, hoc est peccatores, tenentur eis ostēdere lepram, hoc est peccatum, quod fit per confessionem, & iudiciū fit per absolutionem. Et sicut leprosi qui ostēdebant lepram sacerdoti, & per eius iudiciū remittebantur ad castra, erant sanati: & qui nō se ostēdebant, vel habebant ex iudicio sacerdotis manere extra castra, nō sanabatur. Sic peccatores ostēdentes & cōfiterentes peccata sua sacerdoti, cui commissum est iudiciū, per eius iudicium, hoc est absolutionem, remittuntur peccata: Qui verò nō cōfitentur, vel qui confitentur, & non intendunt cauere, aut satisfacere ad iudiciū sacerdotum, nō obtinent absolutionem, manēt peccatores & non sanantur.

Quod autem iudicium de peccatis sacerdotibus Euangelicis fuerit commissum, habetur Matth. 16. quādo Christus dixit Petro: Tu es Petrus, &c. Sequitur, Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatū & in cælis. Et quodcūque solueris super terram, erit solutū & in cælis. Per hæc verba promittit Christus dare iudiciū de peccatis absoluendis, vel ligandis aut retinendis, quod expressius declarauit, cū realiter dedit potestatem absoluendi siue remittendi & retinendi peccata, cū dixit, Accipite Spiritum sanctū, hoc est virtutem & potestatem Spūs sancti: Quorū remiseritis peccata, &c. Remissio respondet solutioni promissæ, & retentio ligationi. Peccata autem dicuntur retenta, quæ nō remittuntur, siue non soluuntur: & soluta siue remissa, quæ non retinentur. Per hæc verba Christus clarissime ostendit, quod dedit potestatem absoluendi & retinendi peccata: & mandauit peccatoribus ea confiteri. Nā ostēdit peccatū nō remitti apud Deū in cælo, nisi ministerio sacerdoti, vel actu, vel in voto. Quilibet autē peccator qui vult consequi vitam æternam, tenetur facere vt sibi peccata dimittantur: Ergo quilibet tenetur expetere ministerium sacerdoti, hoc est confiteri peccata, & petere absolutionem, quam non possunt dare absque causæ & circumstantiarum cognitione. Neque sufficit cōfiteri in generali, & dicere, Ego sum peccator, peto absolutionem, vt dicit D. Chry. Sicut nō sufficiebat leprosis dicere sacerdotibus, Ego sum leprosus, remittite me ad castra. Sed tenebantur ostēdere locū lepræ. vnde sacerdotes possēt sumere iudiciū separādū ad tēpus, vel remittēdi: Sic peccatores peccatā in particulari, & circumstantiis, ex quibus cōfessor pot sumere iudiciū satisfactionis iniungēdæ: quia licet Christus cōtulerit sacerdotibus potestatem absoluendi & retinendi: nō tamē ad ipsorū arbitriū. Nā si liberè remittere possēt & nō remitterēt, impij essent. Si verò indignos absoluerēt, infideles essent. Postq̄ ergo dedit potestatem retinendi & absoluendi: nō omnia

Confessio quō fit de iure naturali

In Add. 3. p. 7. ar. 4.

Confessionis sacramentalis institutio.

1. Cor. 10.

Heb. 7. Leuit. 13.

Iudicium de peccatis fuit sacerdotibus commissum.

Ioan. 20.

Generalis confessio mortuum non sufficit.

H

omnibus peccata indifferenter remitti voluit, aliàs non dedisset potestatem retinendi. Secundū ergo rationis iudicium potestatem dedit absoluedi, & retinendi: absoluedi quidem verè poenitentes & obedientes: retinendi verò peccata non confitentium, vel perseverare in eis volentiū, vel se submittere eorum iudicio nolentiū. Hoc autem absque peccantium manifestatione facere non poterant Apostoli seu discipuli, nec possunt eorum successores: Sequitur ergo quod per hæc verba Christus iniūxit peccatoribus manifestationem suæ confessionem, vt erubescerent, & fructus dignos poenitentia à sacerdotibus iniungētos agerent: aliàs eis Ecclesie claves frustra dedisse videretur, qui tamen omnia in sapientia fecit. vnde D. Augustin. dicit, Sunt quidam qui sibi sufficere existimant, si soli Deo cui nil occultum est, quem nullius latet conscientia, sua crimina confiteantur: nolunt enim, aut erubescunt, seu dedignantur ostendere se sacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram discernere, per legislatorem constituit Dominus. Sed nolo vt decipiari opinione, quatenus confundaris confiteri Christi vicario: ergo ad te roges venire sacerdotem, & fac ipsum conscientiarum tuarum participem, erroneā autem esse persuasionem contrariam. Et alio in loco docet qd non per nūcium, nec per scriptum, sed proprio ore debemus confiteri sacerdotibus. Et in lib. de Poenitentia, vt habetur in c. agite poenitentiam, de poeniten. dist. 1. ait: Agite poenitentia, qualiter agitur in Ecclesia, vt oret pro vobis Ecclesia. Nemo dicat sibi, Occulte ago, apud Deum ago: Nouit Deus qui mihi ignoscit, quid ago. Ergo sine causa dictum est, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cælo. Ergo sine causa claves datæ sunt Ecclesie Dei: Frustramus euangelium Dei: frustramus verbum Christi, si promittimus quod ille negauit: Et alibi dicit, Medicum quis vidit curantem vulnera, quæ sibi non ostenduntur: & D. Boetius in lib. de consola. Si operam medicantis expectas, oportet vt vulnus detegas tuum. Quilibet corporaliter vulneratus ad mortem, iure naturali tenetur accedere vel vocare medicū, & ostendere non vnū vulnus lætale solum, sed oīa: vno enim occulta mors sequitur: & nauis vno foramine nõ obtuso submergitur. Ideo occultas, & non accedens, vel nõ vocas, est homicida sui ipsius: à fortiori vulneratus spūaliter, &c. ¶ Præterea quādocumq; rex constituit aliquem iudicem, aut dat illi aliquod officium aut potestatem, cõsetur dare ei omnia necessaria, & sine quibus non potest exercere officium illud: aliàs frustra daret. Et sic dat ei potestatem aduocandi testes: & si nolint venire, dat illi potestatem compellendi, quia sine testium depositione non potest iudicare, vt habetur in c. præterea, extra de offi. iudi. ordin. Cum ergo Deus & natura nihil faciant frustra: sequitur quod Christus qui est verus Deus, dando discipulis potestatem absoluedi eos qui forent absoluedi, dedit mandatum peccatoribus confitendi: aliàs eorum potestas esset nulla. ¶ Vterius in iudicio seculari non est idem iudex, actor, & reus: sed iudicium spirituale, est ordinatius: Ergo peccator qui est reus, non debet esse sui ipsius iudex, sed ab alio debet iudicari, secundum allegata & probata. Cõfessio autem est species probationis, secundum iuristas, igitur, &c. Ideo sicut Deus volens assuefacere homines ad baptismum Christi, præmisit baptismum Ioannis. Sic volens assuefacere homines ad confessionem sacramentalem per Christum instituendam, præmisit D. Ioannem Baptistam, qui eos hortaretur ad confessionem vocalem peccatorum in speciali. vnde Mar. 1. dicitur, Egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ vniuersi: & baptizabantur ab illo, confitentes peccata sua. Præmisit etiam prophetas & exempla sanctorum in antiquo testamento. vnde Iob 10. Dimittam aduersum me eloquium meum, & Salomon Prouerb. 18. Iustus prior accusator est sui, & Prouerb. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur. Qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. & Eccle. 4. Nõ confundaris confiteri peccata tua, & non te subicias omni homini (sed deputato) pro peccato tuo. Et Eccle. 7. Ante mortem confitere: A mortuo enim quasi nil, periit confessio. Confiteberis ergo viuens, & sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus eius. Dauid confessus est Nathã: & præuidens confessionem sacramentalem per Christum instituendam, dicebat: Dixi, confitebor peccatum meum Domino (hoc est ad præceptum Domini, vicario suo): & tu remisisti impietatem peccati mei. Non potest intelligi illa confessio, de qua loquebatur per verbum futuri temporis, de confessione interiori sola: quia iam illam fecerat, & ante illam non est possibile obtinere remissionem peccatorum, quam tamen ipse dicebat iam obtinisse, dicēs: Et tu remisisti impietatem peccati mei. Intelligebat ergo de confessione exteriori, vel secundū legem offerēdo sacrificia & oblationes pro peccato, in quo confitebatur publicè peccata, saltem in genere, cū secundum diuersitatem peccatorum haberet offerre diuersa genera sacrificiorum, vt habetur Leui. 5. vel intelligebat de cõfessione exteriori peccatorum, pro tempore legis gratiæ, in quo quis per contritionem & desiderium confitēdi sacerdoti, cõsequitur remissionem peccatorum. In cuius significationem Christus dixit leprosis, Ite & ostendite vos sacerdotibus, sequitur, Et dum irent (& antequam peruenirēt) mundati sunt. In huius etiam significationē, Ioan. 11. dicitur quod quādo Christus resuscitauit Lazarum, prodiit qui fuerat mortuus, ligatis manibus & pedibus, & facies eius etiā sudario erat ligata: & dixit discipulis suis, Soluite, & finite eum abire. Poterat Christus illum, si voluisset, resuscitare solum, & facere quod solutus prodiiisset: sed noluit, vt typicè indicaret peccatorem mortuum per peccatum, & resuscitatum per contritionem, esse adhuc ligatum duobus ligaminibus, hoc est duabus obligationibus, scilicet confitendi, quod significatur per ligamen faciei: & restituenti ac satisfaciendi, quod significatur per ligamen manuum & pedum. Hac autoritate vsos esse Apostolos & Discipulos legimus Act. 19. vbi dicitur, Multi credentium venerunt, confitentes actus suos. Doctores, qui de hac materia contra Lutherum scripserunt, exponūt, hoc est peccata sua, quæ sunt maximè propria: bona autem opera magis sunt Dei, quàm nostra. Et ex contextu apparet quod confitebantur peccata: nam statim sequitur, Multi autem ex his qui fuerant curiosi sc̄tati, contulerunt libros, & combusserunt eos. Et Diuus Ioannes dicit, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt re-

In lib. de vitiis. m. fr.

Notanda si vultudo.

Prophecie confessionis.

Psal. 31.

1. Ioan. 1.

D

E

F

vt re-

A vt remittat nobis pctā nostrā, & emundet nos ab omni iniquitate, scilicet per ministros suos, sicut promisit. Et D. Iaco. institutionem promulgans, dixit, Confitemini alterutrum pctā vestra. Manifestum est quod non loquebatur de confessione interiori, sed exteriori à Christo instituta. Et quauis exactè personam non exprimat: tamen ex euangelio satis constat, cui tradiderit Dominus claves, & absoluedi potestatem: quia solis sacerdotibus, & sic debet intelligi quod dicit (alterutrum) inter deputatos, & aliis ab ipsiis deputatis, sub D. Petro, quem constituit principalem clauigerum & directorem. D. etiam Diony. hunc ritum confessionis sacramentalis suo tempore, viuentibus Apostolis, testatur fuisse seruatum. D. etiam Cyprianus martyr & pontifex, hoc idem attestatur. Origenes pariter in Psal. 37. Visis igitur tot & tantis testimoniis scripturarum & sanctorum patrum, rituque vniuersalis Ecclesie à tempore Apostolorum seruato, nemo sanæ mentis dissentire potest, nec dicere quod confessio sacramentalis non sit de iure diuino necessaria. ¶ Ex præmissis inferitur primò, quod nec papa nec concilium vniuersalis Ecclesie possunt dispensare, vt quis in mortali existēs, non cõfiteatur: sicut quod quis nõ baptizetur; Quia sacramenta instituere, aut instituta remouere, pertinet ad potestatem excellentiæ, quæ soli Christo debetur: & contra præceptum superioris inferior dispensare non potest. Posset tamen dispensare ne semel in anno: cū hoc sit præceptū de iure humano. Secundò inferitur quod Glo. decreti de poeniten. dist. 5. in summa, dicens meliorem opinionē illorum, qui dicunt quod ex traditione Ecclesie confessio sit instituta, est erronea: & qui vellet illam pertinaciter defendere, esset hæreticus. Tertio inferitur quod non solum puberes, hoc est sc̄mæ in 12. & masculi in 14. anno tenentur confiteri, sed etiam ante, cū possint ante illud tēpus mortaliter peccare, puta in fine primi septēnij: quauis non teneantur ex præcepto Ecclesie, quæ confessionem non præcipit, nisi postquā ad annos discretionis venerint, propter eucharistiæ sacramentum, quia licet in fine primi septēnij habeant discretionē, & sint in annis discretionis, non tamen in annis discretionis à iure determinatis: ideo non ligantur illo præcepto: debet tamen assuescēri: & cū imminet periculum mortis, confiteri. Potest etiā illis ante tēpus 14. annorum sacramētum eucharistiæ ministrari, si sciant discernere inter cibum corporalem & spirituale: Quia Christus dicebat, B Sinite paruulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum. Nec valet hæreticorum euasio. dum dicunt Sanctorum dicta intelligi de publica & solēni poenitentia, qua famosi peccatores non recipiebantur ad sacramētum communionē, nisi sub certis satisfactiōibus. Ideo confessionem faciebant: Quia ex prædictis apparet quod de occultis, & non solum publicis criminibus, imò etiam de cogitationibus facienda est confessio. Nec Christus distinxit, neque Apostoli, imò Leo papa, ad Theodorum Foroliuē. episcopum, inter cætera scribit, Quod qui regenerationis, hoc est baptismi, dona violassent, indulgētiam Dei, nisi sacerdotū Dei ministerio, obtinere non possunt. Mediator enim Dei & hominū, homo Christus Iesus, hęc præpositis Ecclesie tradidit potestatem, vt confitentibus actionem poenitentia darent, & salubri satisfactiōe purgatos ad communionem sacramentorum per reconciliationis ianuam admitterent. Loquitur ibi de omni violatione regenerationis, siue occulta, siue publica. Nec obstat factum Nestarij episcopi Constantinopolitani, quod in historia tripartita recitatur, de quodā scandalo propter confessionem & iniunctionē poenitentia in sacerdotes saeuente populo suborto, ad quod sedandum Nestarius episcopus amoto scelerato diacono, populum quo ad confessionem attinet, siue libertati & conscientia dimisit: Quia hæc nihil aduersus sententiam catholicam faciunt. Hoc factum est ab vno episcopo, qui non potest toti Ecclesie præiudicare: & cuius erratum successor eius D. Chryso. reparauit, & morè pristinū reduxit. Nec propter malorum scandala abicienda sunt Dei & Ecclesie sacramenta. ¶ Nec obstat pariter quod per contritionem deleatur peccatum à Deo. Si igitur Deus absoluit, ad quid petenda est solutio à ministro & sacerdote: qui cū dicit, Absoluo te à peccatis (quæ non habet) falsum immiscet sacramētis, quod est immane sacrilegiū? Ad hoc enim dicendū est in primis, qd nemo certus est se contritionē habere. Ideo nõ debet p̄sumere de seipso, & periculo se exponere, sed remedia statuta & ordinata querere & adhibere. Secundò qd Deus cõtrito cõdonat & remittit pctā, p̄pter desiderij petendi absolutionē: quod si quis nõ habet, nõ est contritus, vt dictū est: nec aliqua falsitas exprimitur. Licet enim per cõtritionē deleatur peccati macula: manet tamen reatus siue obligatio cõfiteudi & satisfaciendi. quæ quidē obligationes, cū ex peccato oriuntur, pctā nominātur, iuxta illud, De peccato dānauit peccatū in carne, &c. Illi enim qui gratiā à rege obtinēt, culpa illis in exteriori foro remittitur: tamē necesse est ad cancellariū pro literis & sigillo accedere: aliàs si præueniātur in iudicio, & fidē nõ faciāt de literis, moriūtur. Sic pctōr licet gratiā obtinuerit per contritionē, remittitur ad sacerdotē. Ideo Christus sanatū leprosum misit ad sacerdotes. vnde D. Hiero. exponēs illud Mat. 16. Tibi dabo claves regni cælorū, dicit: Istū locum episcopi & sacerdotes nõ intelligentes, aliquid de Phariseorū sumunt supercilio, vt vel damnent innocētes, vel soluerē se mox eos arbitretur: cū apud Deū non sententia sacerdotum, sed reorū vita queratur. Mūdari ibāt ad sacerdotes, & sacerdotes discernēbāt. ¶ Notandū præterea circa hmoi necessitatē confessionis, qd cū confessio sit actus virtutis, vt dictum est, cadere potest sub præcepto humano: quia præcepta humana sunt de actibus virtutū, & præcipue exterioribus, prout est cõfessio sacramentalis, quæ à pluribus virtutibus imperari potest, maximè à poenitentia & religione. Et licet hūana autoritas nõ se extendat directè & per se ad actus purè interiores, cuiusmodi est cõtritio: inquantū tamen habet habitudinē, & ordinātur ad exteriores, cadunt sub præcepto humano, vt dictū est. Vnde apparet qd cõfessionis necessitas est duplex: quædā per se, vt cū imminet mortis periculus, iuxta illud Lu. 13. Nisi poenitēti egeritis, &c. Quædā per accidēs, vt cū imminet præceptū Ecclesie, vel actus qui sine deletionē pctā exerceri nõ p̄t, vt sumptio sacramentorū. Tūc enim quilibet debet se p̄bare per cõtritionē, cõfessionē, & satisfactiōē, & se exhibere sanctū, iuxta illud, Sancti estote, quoniā ego sanctus sū.

Iaco. 5.

In epist. ad Demophilū monachum. Ser. 5. de lap.

Glo decreti de cõfessionē confessionis reprobat.

Mar. 6.

Cur absoluitur à Deo, absolutionē potest remittere à ministro.

Rom. 8.

Mat. 8. Luc. 6.

Confessio quò cadere potest sub præcepto humano

Confessionis duplex necessitas. 1. Cor. 11. Lenit. 19.

H ij

In Add. 3.
p. q. 10. ar. 1.

An genera-
lis confessio
sufficiat ad
delenda pec-
cata oblita.

Confessio sit actus sacramenti poenitentiae (de cuius effectibus supra dictum est) sequitur quod confessio partialiter, & in vim contritionis, & absolutionis, ac satisfactionis, liberat à culpa: quod intelligitur, nisi ille qui confitetur sit fictus, vtputa quia malo sine confitetur, vel quia non est contritus aut attritus. Sed dubium est an ille qui confitetur solū peccata quae habet in memoria, & non fecit sufficientem indaginem, quam tamen putat se fecisse, & est attritus, sit fictus, & an generalis confessio sufficiat ad delenda peccata oblita. Dicendum quod non est fictus, & quod generalis confessio sufficit, cum nullum (quantum in ipso est) habeat impedimentum: Quia obliuio peccati, siue ignorantia inuincibilis facti, excusat à peccato fictionis. Nec propter hoc reportat commodum ex negligentia, quia non ita plenam remissionem consequitur, sicut fuisset consecutus, nec tantum meretur, & tenetur confiteri peccata oblita, si memoria occurrat. **S**ecundò confessio liberat à poena dupliciter: Primò ex vi absolutionis: & sic confessio in voto existens cum contritione, liberat à poena aeterna, à qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad poenam temporalem, secundum quod est purgans & promouens: & haec poena relictat in purgatorio soluerda, si non expietur in hoc mundo: Quae quidem poena est improporcionata viribus poenitentis in hoc mundo: sed per virtutem clauium intantum minuitur, quod manet proportionata viribus poenitentis, sic quod satisfaciendo in gratia, in hac vita se purgare potest. Secundò dimittit poenam ex ipsa natura confitentis, qui habet poenam erubescens annexam: & ideo quanto pluries de peccatis confitetur, tanto magis poena minuitur. **T**ertius effectus & vtilitas confessionis est ianuae paradisi apertio, pro quanto per eam homo subiicitur clauibus, per quas aperitur paradysus, per remotio- nem impedimenti um culpa & poena. **Q**uartò confessio tribuit spem salutis, quia per confessionem homo fit humilior & mitior, per quod concipit homo spem salutis, secundum illud, Qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Et Matth. 5. Beati mites, &c. Si non esset confessio, principes essent elati & superbi, nec esset ordo providendi eis. Sed cum videtur quod oportet eos humiliari inferiori se, & confiteri peccata sua, ipsi & omnes alij humiliantur, exemplo pauonis, qui demittit rotam, quando videt pedes sordidos. **Q**uintò confessio vtilis est ad conscientiae pacificationem. Aliqui sunt ignorantantes, qui nesciunt quid sit bene vel male factum: Nesciunt quando peccant, nec quando bene faciunt. Alij sunt scrupulosi, qui putant se peccare, & tamen bene faciunt. Alij, qui nullum habent scrupulum, putant se bene agere, vbi male agunt. Sed confessor discretus consolatur omnes, & eis dat consilia salutis. **S**extò confessio dat sui ipsius cognitionem. Philosophi dicunt quod praecipua philosophia est sui ipsius cognitio. Multi multa sciunt, sed seipsum nesciunt. Melius autem medium quod esse potest ad cognitionem sui, est confessio, quia ad eam requiritur perscrutatio omnium inordinationum. **S**eptimò confessio est causa facillioris curationis. Qui enim saepe confitetur, facillius reducit peccata ad memoriam, & emollitur cor eius. Exemplum de duobus vasibus luto repletis, relinquendo longo tempore lutum in vno, & aliud quotidie lavando, & iterum luto replendo: vnum facillius mundatur alio, scilicet quod quotidie lauatur. Sic qui quotidie confitetur, licet reciduet, facillius purgatur à peccatis, quam qui longo tempore perseuerat in eis absque confessione. **O**ctauò confessio praeseruat à malis: cum oporteat poenitentem conteri ante confessionem, & abstinere, ac etiam postmodum, nec est ita procliuus ad reciduationem. **N**onò fortificat potentias per peccatum debilitatas, quarum debilitationes dicuntur reliquiae peccatorum. **E**x praemissis sequitur quod Christus in lege noua instituendo confessionem, non grauauit nos, imò magnam gratiam nobis fecit, & magnas occasiones merendi dedit, & à magnis oneribus liberauit, praesertim à tribus magnis oneribus. Primò ab onere legis Moyse, in qua erant tot & tanta praeccepta, quae seruare erat iugum valde graue, & quasi importabile. Oportebat enim publice confundi & confiteri, saltè in genere, offerendo certa sacrificia pro certis peccatis. Secundum onus est remorsus conscientiae, & sinderesis, quae maximè pungit, vnde D. Aug. Iussisti Domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus appetitus poena sibi sit. Et Esa. 57. Cor impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculationem. Non est pax impijs. Hoc onus est adeò graue quod aliqui ad euadendum illud, praeligunt sibi mortem, vt Iudas: sed quis auferet hoc onus: absque dubio confessio, cum absolutione. Sit maximus peccator mundi, cuius cor non quiescit, sed fluctuat velut mare, conuertatur & confiteatur, inueniet se liberatum à remorsu illo, & interius laetum, vbi antea erat tristis & ponderosus: flet quantum voluerit peccator, ante confessionem tristis manet, & per confessionem laetificatur. Vnde apparet quod Christus apposuit magnam virtutem in hoc sacramento. Haec sola ratio est sufficiens ad inducendum nos ad confessionem, & ad conuincendum quod confessio à solo Deo est instituta: quia dat pacem, quae exuperat omnem sensum. Et Ecclesia cantat, Da seruis tuis illam quam mundus dare non potest pacem. Si quaeras, vnde causatur illa pax: Respondeo quod quando minister sacramenti dicit, **A**uthoritate Dei ego te absoluo: Quia tantum valet, sicut si Christus diceret ore proprio. Ideo virtus inde procedens, vermè sinderesis quietat & tollit. Tertium onus à quo liberat confessio, est timor & incertitudo: Quia confessio facit de attrito contritum: omnes enim peccatores, quia nesciunt an ex toto corde reuertantur, sunt in timore propter incertitudinem quae in confessione tollitur, cum peccator audit quitrantiam delictorum suorum. Et sic dat ibi certitudinem, & probabilitatem moralem, quod sit in gratia: Quia si non habeat sufficientem dolorem, ex vi clauium & propter verecundiam, humilitatem, & obedientiam, ac liberam submissionem, dolor ille perficitur, & de attrito fit contritus. vnde sequitur quod multo plures saluantur in noua lege, quam antiqua: & quod confessio est magnum beneficium, quod Deus dedit Ecclesiae.

Confessio sacramentalis liberat à tribus magnis oneribus. **Ab. 15. Leuit. 5.**

Philip. 4.

A CVM sacramentū poenitentiae, quod in absolutione, facta confessione perficitur, sit quaedam spūalis medicina: ideo ad similitudinem medicinae corporalis, tria sunt seruanda à poenitente in confessione, scilicet antecedētia, concomitantia, & consequētia. Antecedētia sunt tria, scilicet deuota oratio, diligens recordatio, & discreta electio. **P**rimū antecedēs est deuota oratio: quia non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis, tanquā ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Ideo aliquibus diebus ante confessionem debet peccator se recolligere, & deuotè dicere, Domine Deus oipotēs, pater meus, & redēptor, qui per tuā infinitam clementiā sacramentum poenitentiae instituire dignatus es: da mihi miserrimo peccatori omnium peccatorum meorum memoriam & contritionem verā, vt bonam & dignā confessionem facere valeā, & eorum possim obtinere indulgentiam. Haec oratio deuotè pluries est repetenda, & deinde veniendum est ad aliud antecedens. **S**ecundū antecedens est diligens peccatorū recordatio, iuxta illud, **R**ecogitabo tibi oēs annos meos in amaritudine animae meae. Et Cantic. 3. Surgā & circuibo ciuitatē, hoc est conscientiam meam, & proiciam omnia peccata mea, & quaerā quem diligit anima mea. Si thesaurarius habens reddere rationem, non praecogitaret in quibus exposuit, non obtineret quitantiam: Sic qui impraemeditatē veniunt ad sacramentum confessionis, non sunt verè poenitentes, sed irrisores: nisi forte periculum mortis occurreret, vel talis casus necessitatis, in quo temporis angustia non patitur longam dilationem praemeditandi. Debet enim in hac recordatione immorari secundum temporis angustiam, & secundum diuitiam temporis ab vltima confessione. Circa tamen peccata carnalia non est multum immorandum, ne in huiusmodi mora diabolus inducat ad consensum. Poterunt autem peccata facilliter reduci ad memoriā, si considerentur circumstantiae aetatis, exercitij, loci, temporis, ac societatum. **T**ertiuū antecedens est discreta electio: quia debet eligere confessorem, qui habeat tres condiciones: Prima, quod sit sacerdos: quia non sacerdos (quanuis in necessitatis articulo audire possit confessiones, & ei peccator ex charitate & propter humilitatem confiteri possit) non tenetur tamen ex necessitate: quia talis non habet clauēs Ecclesiae: & si attentet absoluere, nihil facit, & sic non est confessio sacramentalis. Tenetur tamen laicus in tali casu confessionem audiens, ad seruandū sigillum. Nec obstat quod in necessitate laicus & mulier possunt baptizare: ergo videtur quod etiā absoluere: Quia sacramentum baptismi est maioris necessitatis: ideo non habet de necessitate determinatum ministrum, sicut poenitentia & eucharistia, vt dictum est cum de eius ministro ageretur. Secunda cōditio quam debet habere confessor eligendus, est bonitas vitae: Pāni enim melius in aqua clara quam in turbida mundantur. Aspectus enim viri iusti, secundum D. Ambro. ad poenitentiam inducit. Non tamen vitatur sacramentum, si à malo ministro exhibeatur, vt dictum est. Ideo haec cōditio non est de necessitate, sed de congruitate: quanuis poenitens non debeat inducere malum sacerdotem ad ministrandū ei sacramentum poenitentiae, vbi habet alios. In necessitate tamen vel propter magnam vtilitatē excellētis doctrinae petens à malo, non comunicat peccato eius: quia quantum est de se, non inducit ad aliquid quod sit de se malum, sicut nec qui exigit iuramentum ab idololatra. Tertia cōditio quae debet habere sacerdos eligendus, est quod habeat clauēs Ecclesiae, hoc est potestatem discernendi & absoluendi, siue iurisdictionem: non enim oēs sacerdotes habent vsum clauium, siue iurisdictionem, siue potestatem in corpus Christi mysticum, nisi in mortis articulo: tunc enim quilibet sacerdos non praecisus ab Ecclesia, potest quilibet à quolibet peccato absoluere: quo casu si conualescat, tenetur se praesentare superiori, si habet casus reseruos. An autem quilibet sacerdos possit absoluere quilibet ab excommunicatione in mortis articulo, tractant Canonistae in c. non dubium, & in c. quantuis, de sen. excō. & glo. in c. pastoralis. §. praeterea, extra de offi. iudi. ordi. Extra tamen articulo mortis sacerdos non habens iurisdictionem, absoluere non potest: & si attentet nil facit, eo quod materia sacramenti poenitentiae est peccator subditus, sicut panis & vinū est materia sacramenti eucharistiae. Et ideo sicut proferens verba consecrationis super lapidem, nil facit: sic qui proferunt verba absolutionis super peccatorem non subditū, &c. Requiritur igitur in sacerdote eligendo, primò clauis scientiae. Nā quemadmodum Christus dicebat, Si caecus caeco ducatū praester, ambo in foueā cadunt. vnde Origenes, Pl. 37. dicit, Circūspice diligētius cui debeas confiteri peccatum tuū. Proba medicū, cui debeas causam languoris exponere: qui. sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente: qui cōdolendi compatiendiq; disciplinā nouerit. Multa hoc deliberatione indiget. D. Tho. in 4. dicit quod in sacerdote audiente confessionem, & si non sit maior scientia, tanta debet esse, vt sciat distinguere inter peccatum & non peccatum, & inter veniale & mortale. Et si in aliquo sit dubitatio, sciat considerare, vt possit recurrere ad peritiores. deinde dicit quod tantam scientiam debet habere confessor, quod sciat discernere in peccatis communibus, quod sit veniale, & quod mortale: & quod sciat aduertere circa casus restitutioni subiectos: & quod sciat ad quae peccata, sua potestas se extendere possit. Nec hoc absque ratione dicitur: nam alia poenitentia pro mortali, alia pro veniali est imponenda: & ideo talia ignorans, exponeret se periculo ponendi fallacem in messem alienam, & absoluendi à quibus non potest. Secundò requiritur quod sacerdos habeat clauem potestatis siue iurisdictionis, scilicet quod sit proprius sacerdos, vel habeat potestatem aut commissionem à proprio sacerdote. Proprius autem sacerdos est, qui iure ordinario absoluere potest. Et sic curatus est sacerdos omnium parochianorum suorum, & episcopus omnium diocesanorum suorum, & papa omnium hominum. Ac etiam praedicatorum & minores per superiores praesentati episcopo, vt habetur in Clemen. dudum, de sepulturis. quare ad hoc munus auctoritate Apostolica admitti iubentur, non possunt tamen absoluere à casibus ipsi episcopo reseruos, sine speciali licentia.

Tria confessionibus obseruanda. **2. Cor. 39.**

Esa. 28.

Modus reducendi ad memoriam peccata commissa. **In Add. 3. p. q. 8.**

Tres conditiones confessoris eligendi. **c. 16. ver. 5.**

In Add. 3. p. q. 8. ar. 6.

Matth. 15.

Quae scientia requiratur in confessore.

In Add. 3. p. 9. ar. 4. Sexdecim conditiones bonae confessionis.

Conditiones concomitantes vel quae concomitari debent confessionem sacramentalem, sunt sexdecim, quae in sequentibus versibus continentur: Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis, Atque frequens, nuda, & discreta, libens, verecunda, Integra, secreta, & lachrymabilis, accelerata, Fortis, & accusans, & sit parere parata. Ex praedictis duae sunt de bene esse siue de congruitate, scilicet quod sit frequens, & quod sit accelerata, siue quod statim post peccatum fiat. Sufficit enim quod tempore determinato ab Ecclesia, nisi quando extra illud tempus imminet periculum mortis, aut susceptio alicuius sacramenti, aut occurrit exercendus actus, qui non potest licite fieri sine gratia, vel nisi conscientia distet sub poena peccati mortalis, quod tali tempore debet fieri, quia fortasse postea non erit copia confessoris. Extra illos casus sufficit quod confiteatur semel in anno, ad implendum praecipuum Ecclesiae, quod habetur in c. omnis vtriusque sexus, extra de poenitentis & remissionibus, ad quod implendum necesse est circa Pascha confiteri, et si pluries in anno quis confessus fuerit, prout de sacramento eucharistiae dictum est. Et hoc intelligendum est de his qui sunt in peccato mortali: quia habes solum venialia, non tenetur confiteri, ut dictum est: licet teneatur se praesentare proprio sacerdoti, aut sufficientem potestatem habenti, & generaliter ei confiteri, aut declarare se non habere scrupulum peccati mortalis, de quo non fuerit aliis confessus. & hoc ideo, quia proprius sacerdos in Paschate habet administrare sacramentum eucharistiae: & ideo debet agnoscere vultum pecoris. valde enim esset praesumptuosus, si diceret se esse sine peccato, cum dicatur 1. Ioan. 3. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. & Iac. 3. In multis offendimus omnes. Aliae autem conditiones sunt de necessitate confessionis, vel in quantum est actus virtutis in communi, vel in determinata specie: vel in quantum est pars sacramenti. Virtutes enim in communi habent quatuor conditiones: Prima est, quod sit sciens: & quantum ad hoc dicitur quod debet esse discreta, secundum quod in actu cuiuslibet virtutis requiritur prudentia. Est autem haec discretio, ut maiora & grauiora cum maiori pondere confiteatur, & honestis verbis explicet peccata sua, ut non nisi necessarias circumstantias, maxime in peccatis carnalibus explicet. Et quantum ad modum narrandi, ut quae simul & in certo numero exprimi possunt, non diuidat. Secunda conditio communis omni virtuti, est quod sit elgens: Quia actus virtutum debet esse voluntarij. Et secundum hoc dicitur quod confessio debet esse libens, hoc est voluntaria & non coacta. vnde Psalmista, Voluntarie sacrificabo tibi. Tertia conditio virtutis est, ut sit propter hoc, hoc est propter debitum finem: & quantum ad hoc dicitur quod confessio debet esse pura, hoc est recta intentione facta. Quarta conditio virtutis est, ut immobiliter operetur: & quantum ad hoc dicitur quod confessio debet esse fortis, ut scilicet propter verecundiam non dimittatur. Et quia poenitentia initium sumit in horrore turpitudinis peccati: & quantum ad hoc dicitur quod confessio debet esse verecunda, ut scilicet non iacet se de peccatis propter seculi vanitatem admixtam: & sic debet esse verecunda de malis perpetratis. Non tamen debet vereri confiteri illa, quantumcumque graua sint & enormia, imò illa verecundia est superanda. vnde dictum est quod confessio debet esse fortis. Et sic patet quod duplex est Verecundia: quaedam est de malo, siue de turpi: & haec inducit ad bonum, & sic est bona. Alia est de bono, scilicet actu virtutis exercendo: & haec est mala & diabolica: diabolus enim cum inducit hominem ad peccandum, aufert verecundiam bonam: & cum homo nititur conuerti, conatur illi reddere verecundiam malam. De his Ecclesiastici 4. Est confusio adducens peccatum, & confusio adducens gloriam.

Discretio confessionis in quo consistit.

Psal. 53.

Verecundia duplex.

Quelachryma in confessione requirantur.

Quinta conditio est quod sit lachrymabilis, cum progrediatur a contritione & dolore de peccato commisso. Et quantum sit vtile & delectabile, emittere lachrymas exteriores, non est tamen necesse: quia non semper sunt in potestate hominis: sed sufficiunt lachrymae interiores, quae sunt afflictiones voluntatis naturaliter consequentes nolitionem & detestationem peccati. Sexta conditio est quod sit humilis, cum poenitentia terminetur in abiectione sui, ut scilicet se miserum & peccatorem iniustum recognoscat & confiteatur. De bene esse autem est quod genibus flexis, & inclinato aut discooperto capite, quod tamen potest omitti propter agritudinem, aut alias causas rationabiles. Ex propria autem ratione actus, qui est virtutis poenitentiae, est quod confessio sit manifestatiua: quae quidem manifestatio per quatuor impediri potest: Primo per falsitatem: & quantum ad hoc ponitur septima conditio, quod sit fidelis, hoc est quod sit vera, ut scilicet non confiteatur peccata quae non fecit, nec neget aut subiceat ea quae fecit. Nec obstat quod D. Gregorius dicit, Bonarum mentium est ibi culpam agnoscere, vbi culpa non est: quia non intelligitur quantum ad substantiam actus. Quod enim aliquis recognoscat se commississe quod non commisit, non pertinet ad bonam mentem, sed ad errantem. Illud ergo dictum intelligendum est quantum ad conditiones actus: quia iniustus in actu qui de se bonus videtur, formidat ne in aliquo ex parte sua defecerit. Et sic Iob 9. dicebat, Verebar omnia opera mea. Si poenitens dubitat de aliquo, dubitatiue debet loqui. Secundo impediri potest manifestatio propter obscuritatem verborum: & quantum ad hoc ponitur octaua conditio, quod sit nuda, hoc est clara, aperta, & manifesta, sic quod bene intelligantur peccata & circumstantiae a confessore. Tertio impediri potest manifestatio propter multiplicationem verborum: & quantum ad hoc ponitur nona conditio, quod sit simplex, ut scilicet non recitet nisi ea quae pertinent ad quantitatem peccati sui. Haec tamen conditio non est de necessitate confessionis, quia multiplicitas verborum non semper impedit manifestationem: & multis videtur quod non sint bene confessi, nisi secundum suam fantasiam explicet, verba multiplicando. Cauendum tamen est a peccato vaniloquij: quia qui alia immiscet, irreuerentiam facit sacramento, quod non est ad talia in futurum. Et apertius debet cauere ab immixtione alienorum peccatorum, si propria sine alienis possunt sufficienter exprimi.

Quod

Quod si non possunt propria sine alienis exprimi, & non inuenitur sacerdos qui non cognoscat illum cuius peccatum debet exprimi: vtendum est regula de non habente copiam confessoris, qui absque confessione potest accedere ad sacramentum Eucharistiae, stante praecipuo. Dominus tamen Caietanus dicit quod peccator potest confiteri alia peccata, & subicere illud quod absque alterius infamia non potest confiteri: quia licet sit dimidiatio confessionis, non est tamen de per se, sed per accidens, propter periculum alienae famae, maxime vbi haberetur mala suspitio de comunicante, si non confiteretur. Quarto impediri potest manifestatio per subtractionem, quando subtrahitur aliquid de his quae manifestanda sunt: & quantum ad hoc ponitur decima conditio, scilicet quod sit integra, ut scilicet nullum peccatum, quod scitur vel dubitatur esse mortale, dimittatur: debet enim confessio correspondere contritioni, cum sit signum ipsius. Contritio autem quae non est integra, non est vera contritio, ut dictum est ex Ezech. 18. Igitur, &c. Ex his sequitur quod non licet peccatori dimidiare siue diuidere confessionem, sed integraliter omnia peccata sua mortalia tenetur vni sacerdoti confiteri, ut dicitur in c. omnis vtriusque sexus, extra de poenitentis & remissis. Si autem poenitens habet casus reseruatos episcopo, & prius vadat ad eum, confiteatur omnia, & absoluetur ab omnibus. Si vero episcopus aut alius superior auditis reseruatis nult audire alia, sed absoluit a reseruatis, & quo ad alia remittit ad curatum: tunc poenitens est excusatus, nec dimidiat confessionem, cum sit paratus integrè confiteri. Et absolutio episcopi non est sacramentalis, nec absoluit eum a peccatis, sed solum ab obligatione confitendi sibi, cum peccata quo ad remissionem sint connexa, ut dictum est: licet possit aliquis absolui ab vna excommunicatione, manente alia, ut infra dicitur: & licet etiam possit vna pars poenitentiae iniungi vno die, & alia alio die. Sed absolutio dimidiari non potest, sicut nec contritio. Tenetur tamen superior seruare sigillum sacramentale, sicut qui non subditum audisset, putans quod subditus esset. Si vero poenitens habens casus reseruatos, prius vadit ad curatum, debet ei omnia confiteri, etiam reseruata, & sacerdos absoluit eum sacramentaliter ab omnibus peccatis etiam reseruatis: sed non ab obligatione confitendi peccata reseruata superiori. Et ideo tunc remissa: sed quia manebat obligatus peccata reseruata superiori confiteri, & acceptare poenitentiam pro illis, ideo confitetur illi reseruata. An autem episcopus possit sibi reseruare aliqua peccata, inferius dicitur.

Quid agendum cum poenitens habet casus reseruatos.

Absolutio dimidiari non potest.

Confitendo superiori peccata reseruata duntaxat, non dimidiat confessionem, cum iam omnia peccata sint remissa: sed quia manebat obligatus peccata reseruata superiori confiteri, & acceptare poenitentiam pro illis, ideo confitetur illi reseruata. An autem episcopus possit sibi reseruare aliqua peccata, inferius dicitur.

Circa hanc integritatem notandum est, quod qui ex proposito aliquod peccatum mortale dimittit, siue ex verecundia, siue ex pusillanimitate, aut alia irrationabili causa, peccat mortaliter. Si vero praeter intentionem ex praecedente tamen contemptu recordationis debita, confessio est iteranda. Si autem facta probabili (ut existimat) examinatione, ex obliuione dimittit, non peccat, nec confessio est iteranda: tenetur tamen confiteri peccatum oblitum, cum ad memoriam venerit, & oportunitas confitendi se obtulerit. Si autem contingat casus in quo aliquis confiteri volens de aliquo peccato, nisi reuelet alienam confessionem vel aliam personam, & ex tali reuelatione probabiliter timeat periculum ruinae confessoris, vel sui ipsius, aut alicuius alterius personae, debet petere licentiam alteri confitendi, vel ad superiorem recurrere, & de eius licentia alium sacerdotem incognitum, vel ad alium locum in quo est incognitus, ire & confiteri. Quod si peccator sit infirmus, & non potest alio ire, aut alium confessorem aduocare, dictum est in praecedenti conditione quid agere debeat. Nec in tali casu transgreditur aliquis praecipuum Ecclesiae, de confitendo in paschate: quia praecipua iuris positum non se extendunt ultra intentionem praecipientis, quae est finis praecipii. Hoc autem est charitas, secundum Apostolum, nec fit iniuria aliqua sacerdoti: quia privilegium meretur amittere, qui concessa sibi, abutitur potestate: peccat enim proprius sacerdos, cum non est facilis ad praebendum subdito licentiam confitendi alteri: quia multi sunt adeo infirmi, qui potius sine confessione morerentur, quam tali sacerdoti confiterentur. Vnde qui nimis sunt solliciti, ut conscientias subditorum per confessionem sciunt, multis laqueum damnationis iniungunt, & sibi ipsis. Sed dubium est de circumstantiis, an scilicet necesse sit omnes circumstantias confiteri. Resolutio D. Tho. est quod circumstantias alleuiantes confiteri non videtur laudabile, nisi forte ex tacurnitate illarum iudicaretur mortale quod est solum veniale, ut in peccatis mortalibus ex genere siue ex obiecto, quae ex subreptione, vel imperfectione actus sunt venialia, ut furtum in re modica. Circumstantias vero aggrauantes confiteri laudabile est, non autem semper necesse, nisi mutent speciem peccati, quae dicuntur augere in infinitum, & quando tales sunt, quod confessor sine eis non potest scire quid sit acturus, vel ratione iurisdictionis, vel ratione iniuriae illatae, ut si sit enormis laesio in clerico: vel etiam ratione modi imponendae restitutionis, ut si decem millia aureorum furatus sit, non sufficit dicere simpliciter, commisi furtum, similiter si furtum fecit in ecclesia, in praedictis casibus & similibus circumstantias confiteri necesse est: maxime cum habent speciale prohibitionem, aliam non esset sufficiens peccati manifestatio siue confessio.

in Add. 3. p. 9. ar. 4. ad 5.

1. Timo. i. Ad 6.

An circumstantiae sine confessione.

Quo ad circumstantiam vero numeri maior est difficultas, cum nil expressum in sacris literis habeatur, & parum de ea sancti doctores loquantur: Non enim circumstantia numeri mutat speciem peccati. Ex definitione tamen contritionis, ex correspondencia confessionis ad illam, claret quod circumstantia numeri necessario sit confitenda. Contritio enim est, qua cor durum in minimas partes redigitur. Et sic de quolibet peccato mortali quis tenetur conteri: & cum contritio respondeat confessioni, quae est signum contritionis: sequitur quod de illis peccatis est specialiter confitendum, de quibus specialiter oportet conteri. Igitur de quolibet numeraliter. Et hoc satis exprimitur Ezech. 18. vbi dicitur, Omnium iniquitatum distributiue: aliquibus enim enumeratis subiungit vniuersalem. Et licet circumstantia numeri non variet speciem, aggrauat tamen in infinitum: & sic quis tenetur conteri de primo, quia per illud peccatum aueritur homo a Deo: ita etiam per secundum aueritur. Ideo D. Thomas dicit quod tenetur numerum peccatorum suorum eo modo quo habet in memoria exprimere, certum si sciat: si vero ignoret, dicat circumcirca.

De circumstantia numeri.

Opusculo. 12. Ad lectorem Bisuntinum.

Confessio autem secundum quod est pars sacramenti poenitentiae, concernit iudicium sacerdotis. Vnde ponitur vndecima conditio, quae se tenet ex parte confitentis, scilicet quod sit accusans, siue quod cognoscat & dicat se male fecisse. Et per comparisonem ad sacerdotem, ponitur duodecima, scilicet quod sit parere parata, hoc est quod sit paratus adimplere poenitentiam per sacerdotem iniungendam, si sit rationabilis. Si tamen videatur poenitenti difficilis, potest petere a sacerdote commutationem. Confessor autem non debet esse nimis austerus, ubi Deus est liberalissimus, qui infinitam poenam commutat in temporalem. Acceptam tamen tenetur poenitens adimplere, sub poena peccati mortalis, cum fuerit data potestas sacerdoti ligandi: quod intelligendum est, nisi fuerit impossibilitatus, vel commutationem ab eodem sacerdote obtineat. Si autem oblitus fuerit, repetat confessionem, vel nisi confessor dixerit iniungendo, vel aliquid aequiualens: tunc enim probabiliter poterit aestimare quantitatem poenitentiae iniunctae. Ideo laudabile est ad subueniendum debilitati memoriae hominum, ut sacerdotes iniuncta poenitentia dicant, vel aliquid aequiualens.

An poenitens teneatur acceptare poenitentiam iniunctam.

An autem poenitens teneatur acceptare rationabilem poenitentiam a sacerdote iniunctam, dubium est: Aliquibus videtur quod sufficit poenitenti, ut sit paratus satisfactoriam poenitentiam temporalem a Deo reseruatae facere in hoc mundo, vel in purgatorio: & ideo dicunt quod poenitentiae sunt arbitrariae. Sed multo rationabilius videtur quod teneatur acceptare: sicut infirmus medicinam corporalem. Tenetur enim subire iudicium sacerdotis, cum sit iudex, & habeat iudicare inter peccata, sicut sacerdotes Leuitici generis inter lepram & lepram. Et ideo sicut leprosi tenebantur secundum iudicium sacerdotis manere extra castra, aliqui plus, alij minus, quod erat eis poenale: ita peccatores in noua lege poenitentiam acceptare, alij sacerdotes non possent ligare, quod est contra illud quod dixit Christus, Quodcumque ligaueris super terram, &c. Præterea non sine deordinatione maius malum (quod est purgatorij poena) eligitur, ubi multo minori malo potest euitari. Et non videtur quod taliter accedens ut nil velit acceptare, intendat se submittere clauibus Ecclesiae: ideo videtur irrisor, & non est materia sacramenti poenitentiae, cum talis sit peccator subditus: sed quomodo est subditus, si nullam poenitentiam acceptare teneatur: Et ideo non puto talem consequi effectum clauium. Et cum dicitur a sanctis doctoribus, quod poenitentiae sunt arbitrariae: Dicendum quod verum est ex parte confessoris, sed non poenitentis, nisi intelligatur de poenitentia solenni, de qua supra dictum est, & de qua intelligendum est illud de septennij poenitentia, quod pro quolibet peccato mortali publico, scandalizante & conturbante totam ciuitatem, debet imponi septennis poenitentia: Quod tamen non semper est verum, consideratis quibusdam peccatorum & poenitentiarum circumstantiis: quia poenitentes illam solennem poenitentiam acceptare non tenentur, nisi velint. Cauere tamen debet iniungens poenitentiam, ne vilescat potestas clauium: dicitur enim in c. Sunt qui, de poenitentia, dist. 1. Minus malum est si contingat errare dando nimis paruam poenitentiam, quam magnam: ergo malum est, quia ex hoc vilescunt clauis Ecclesiae. Et licet D. Chryso. dicat, Melius est reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia seueritate: Si enim benignus est dominus, ut quid sacerdos debet esse crudelis? Non enim negat quin reddenda sit ratio de nimia misericordia. Non enim potest nec debet sacerdos esse adeo liberalis, sicut Christus, qui nulli (vel saltem paucis) poenitentiam iniunxit, eo quod haberet potestatem excellentiae, quam non habent sacerdotes. Iniunctio tamen poenitentiae etiam paruæ, multum prodest, maxime si dicatur, Et cætera bona quæ facies, sint in remissionem peccatorum: tunc bona opera sequentia participant aliquo modo de virtute clauium, & efficacia remissionis poenarum: sic quod sunt magis satisfactoria. Debet etiam confessor curare iniungendo poenitentias, ut meliori & faciliiori modo quo potest, præscindat causas & occasiones peccatorum.

In Add. 3. p. 9. 8. artic. 7. ad 2. Peccator non tenetur acceptare poenitentiam solennem.

Ver. 18. De Conditionibus consequentibus Confessionem.

Consequentia autem confessionem sunt tria, scilicet gratiarum actio, cautio siue cautela contra reciduum, & perseverantia in bono, & satisfactio. Quo ad primum notandum quod absque ingratitude nota, magna beneficia sine gratiarum actione præteriri non possunt. Cum igitur inter cætera beneficia quæ confert Deus homini post baptismum, sit sacramentum poenitentiae, cuius pars est confessio, & alia absolutio: si poenitens post confessionem & absolutionem gratias non agat, ab ingratitude excusari non potest. Eam ob rem conandum est ad gratiarum actionem cum omni humilitate: orandusque est Deus, ut negligentiam debitæ præmeditationis & discussionis, ac etiam peccata oblita, & tepiditatem deuotionis, sua ineffabili clementia condonare dignetur, & ab occultis mundare, dareque gratiam satisfaciendi, & cauendi in futurum à malis, & perseverandi in bonis.

Tria post confessionem obseruanda.

Ver. 19. De Cautela Reciduationis.

Summo opere etiam cauendum est poenitenti, maxime confessio, qui virtute sacramenti absolutionis adiutus est, ne reciduat, ne deterius illi contingat, & ne fiant nouissima hominis illius peiora prioribus, vnde Ioan. 5. Cum enim spiritus immundus exierit ab homine, &c. & in parabola de seruo ingrato tradito tortoribus, donec redderet vniuersum debitum. Et Psal. In memoriam redeat iniquitas patrum eius. D. Augu. de Iuda dicit, Rediit iniquitas patrum in conspectu domini, ut in eo etiam ipsa punirentur. Et idem Augu. Qui diuini beneficii oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solum de peccatis futuris veniam non meretur: sed etiam præterita, quæ sibi dimissa esse gaudebat, ad vindictam reputabuntur. Vnde aliqui voluerunt dicere quod sicut bona per peccatum mortificata, per poenitentiam reuiuiscunt: ita etiam peccata per poenitentiam deleta, per sequens peccatum reuiuiscunt. Verum quia (ut habetur in c. diuina, de poenitentia, distin. 4. ubi hæc difficultas tractatur,) Diuina clementia dimissa peccata in vltionem vltius redire non patitur: nec confurget duplex tribulatio, quia Deus non iudicat bis in idipsum. Ideo D. Tho.

Matth. 18. Psal. 108. An quod peccata dimissa per reciduum redeant.

D. Tho. dicit quod peccata dimissa non redeunt ad animam, nec quo ad culpam, nec quo ad poenam, ut scilicet pro omnibus dimissis sustineat poenam, sicut si dimissa non fuissent. Nec etiam sequens recidui culpa est tantæ grauitatis, sicut sunt simul omnia peccata dimissa, neque est digna tanta poena. Sed redire dicuntur, non quidem simpliciter, sed secundum effectum aggrauationis, propter illam circumstantiam ingratitude. Habet enim illa culpa recidui ultra suam substantialem malitiam, maiorem grauitatem, quam haberet propter ingratitude prædictæ indulgentiæ peccatorum præteritorum. Sicut etiam qui magnum recipit à domino temporali beneficium super excessu perpetrato contra eum: si relabatur, multo maiori poena dignus est, quam si non fuisset ei indultum. Non tamen tenetur peccata præterita debito modo confessi, iterum confiteri: licet debeat dicere se in similia incidisse, si reciduaui, ut deprehendatur maior grauitas peccati. Vnde Apostolus, Quanto putas maiora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit, propter ingratitude: & sic non redeunt, nisi quantum ad circumstantiam ingratitude. Morales exponunt illam parabolam de septem spiritibus immundis nequioribus: & dicunt esse septem circumstantias aggrauantes. Prima est ingratitude veniæ: quia quando peccatum dimittitur alicui, obligat se pro illo beneficio ad nunquam offendendum. Ideo quando reciduat, venit contra illam obligationem, &c. Secunda circumstantia est subsannatio diuinæ misericordiæ, cui fit sicut Amon fecit Thamar, quæ dixit ei, Maius est hoc malum quod nunc agis aduersum me, quam quod antè fecisti. Tertia circumstantia est ruptura fœderis, pro qua est figura 4. Reg. 4. de Sedechia, qui fecerat fœdus cum Nabuchodonosor, qui post victoriâ constituerat eum regem, &c. Quarta, contemptus sacramenti. Quinta, iniqua eiectio: figura 2. Reg. 13. & 14. de Absalone, qui post remissionem peccati, patrem eiecit à regno. Sexta, passionis iteratio, Heb. 6. Rursum crucifigentes, &c. Septima, induratio & obstinatio: exemplum de Pharaone, Exod. 7.

1. p. q. 88. ar. 3. & in 4. distin. 22.

Heb. 10.

2. Reg. 3.

Ver. 20.

De Sigillo Confessionis.

Sigillum theologicè loquedo, est duplex, scilicet confessionis & secreti. Sigillum confessionis, secundum D. Tho. nil aliud est, quam debitum celandi peccata in confessione audita, & omnia alia per quæ potest peccatum vel peccator deprehendi, siue sacerdos absoluat, siue non. Hoc autem debitum consistit non solum iure humano, sed etiam diuino, ex ipso sacramento confessionis, in quo ea quæ interius fiunt, debent exterius significari: & sic confessio est signum contritionis. Et cum peccator confitetur & manifestat peccatum suum, Deus tegit illud, prout dicit Psal. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Et ideo hoc debet per sacerdotem, qui est minister Dei, significari: ut sicut Deus celat & tegit, ita & sacerdos: quia minister se conformare debet ei, cuius est minister. Et ideo si sacerdos reuelaret, significaret quod Deus peccata confessa reuelaret, quod est falsum, & sic sacrilegium contra sacramentum poenitentiae. Ideo celatio siue occultatio peccati dicitur de essentia sacramenti, non quod sit materia vel forma, sed consequitur naturaliter ex ipsa natura sacramenti, cuius est exterius significari, quod interius agitur. Et cum præceptum diuinum sit fortius humano, sequitur quod in nullo casu, & quocumque præcepto humano adueniente, nunquam debet sacerdos reuelare: imò tenetur potius mori, quam Deum offendere, & suis sacramentis irreuerentiam facere, etiam pro conseruatione totius reipublicæ, cum præceptum negatiuum obliget ad semper & pro semper: ideo est fortius præcepto affirmatiuo, quo quis tenetur conseruare bonum commune. Et si exigeretur ab eo iuramentum, posset licite iurare, quod nil scit, cum nesciat ut homo, sed ut Deus. Et si prælatus præciperet sub sententia excommunicationis, confessor non tenetur dicere. Nec propterea excommunicationem incurrit, quia non est in his subiectus superiori, qui non potest præcipere ut dicat veritatem nisi eam quam scit ut homo. Et si præciperet dicere veritatem, quam in confessione audiuit, præceptum esset nullum. Et cum iniuste exigat iuramentum: non tenetur respondere ad intentionem iuramentum recipientis. Nec obstat dictum D. Bernardi, Quod introductum est pro charitate, non debet contra charitatem militare. Sed aliquando talis occultatio militat contra charitatem, ut quando scitur perditio regni, vel combustio ciuitatis, aut aliquid huiusmodi. Quia charitas non requirit quod apponatur remedium peccato, quod homo nescit, nec quod fiat per aliquid quod cederet in irreuerentiam Dei: potest tamen confessor absque præiudicio reuelationis hortari custodes ut vigilent, quia hoc non est reuelare, sed hortari eos ad debitum officium.

In Add. 3. p. q. 11. ar. 1. & 3. Sigillum confessionis quid.

Psal. 31.

De licentia tamen confitentis extra confessionem data, potest sacerdos alicui reuelare: quia poenitens facere potest, ut sciat in quantum homo: debet tamen vitare scandalum in dicendo, ne fractor sigilli confessionis reputetur. Si autem confessor alio modo scit peccatum confitentis, vel antè, vel post, debet quantum potest occultare propter scandalum, ne alij retrahantur à confessione. In necessitatis tamè casu, quando imminet scandalum, potest dicere & deponere se non audiuisse in confessione, sed vidisse, vel aliter audiuisse: Qui enim pluribus modis scit aliquid, si dicat se scire vno modo, non reuelat se scire alio. Tunc illud quod dicitur in confessione, licet reueletur materialiter & per accidens, non tamè formaliter & per se.

Qui tenetur ad sigillum confessionis.

Notandum quod sacerdos celare debet peccata non solum veri poenitentis, sed etiam ficti non attriti, imò etiam non proponentis se emendare, sed peccare: quia ab initio confessionis poenitentem accipit ut conferat ei sacramentum: occultatio autem sequitur naturam sacramenti poenitentiae. Et quantum solus sacerdos sit minister sacramenti poenitentiae: quia tamè in aliquo casu aliquis non sacerdos participat aliquid de actu clauis, dum confessionem audit propter necessitatem: ideo etiam participat de debito sigilli confessionis, sic quod reuelando, mortaliter peccat, licet propriè loquendo sigillum confessionis non habeat. Ideo dominus Petrus de Palude dicit, quod is ad quem notitia peccatorum in confessione dictorum peruenit, licitè vel illicitè, mediatè vel immediatè, tenetur celare. Et sic quando non sacer-

Pœna reuelantis confessionem. quæ sit. Sigillum secreti.

dos in casu necessitatis audit confessionem, siue de venialibus, siue de mortalibus, tenetur celare: simili- ter interpres, & qui casu audit, & qui se fingit confessorem, ac etiam qui latenter sunt absconditi. **Pœna reuelantis confessionem, secundum antiqua iura, vt habetur in c. Si Sacerdos, de pœnitentia, dist. 6. est depositio, & per totam vitam ignominiosa peregrinatio. Sed secundum decretalem, omnis virtusque sexus. s. caueat, est depositio, & detrusio in monasterium, ad perpetuam agenda pœnitentiam. **Sigillum secreti est debitum seruandum, siue illud sit peccatum, siue aliud temporale negotium. Et hoc debitum ex promissione cõsurgit, quãdo scilicet reuelans exigit ante reuelationẽ vt teneatur secretum: & is cui fit reuelatio, promittit celare: tũc iure naturali, quo tenetur seruare promissum, tenetur seruare secretum. Et maiori obligatione, si promittit seruare, vt in confessione, siue sub sigillo confessionis, quauis non sit sigillum confessionis: quia pacta priuatorum non possunt ius diuinum statuere. Est tamẽ talis promissio quasi iuramentum, quia per aliquod sacrum aliquo modo promittitur. Et ideo qui promittit aliqua celare sub sigillo cõfessionis, reuelando magis peccat, q̃ si simpliciter promississet seruare secretũ. Et amplius peccat, si promissionem confirmauit iuramento. Vnde Proverb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat archana: qui autem fidelis est, celat amici commissum. & Eccl. 27. Qui denudat archana amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. Quia tamen maior est obligatio iuris naturæ, qua quis tenetur communitati vel Deo, quã qua tenetur particulari personæ: ideo vbi illud secretum verget in perniciam reipublicæ temporalis vel spiritualis, (vt cum aliquis alicui secretẽ reuelat quod vult pro dero regnum, vel comburere ciuitatem, aut hæresim seminare) non debet celare, imò tene- tur reuelare his qui possunt prodesse, & maxime stante monitione prælati sub sententia excommunicationis. Et non tenetur post priuatam monitionem expectare correctionem vel reciduum: quia mora ef- fet in magnum præiudicium, si se non emendaret. Et ad processum euangelicum responsum est, cum de fraterna correctione ageretur.****

Ver. 21.

De Satisfactione.

In Add. 3. p. q. 12. ar. 1. 2. & 3. Satisfactio sacramentalis quid.

Tertia pars integralis sacramenti pœnitentiæ est satisfactio, quæ secundum se est actus virtutis pœni- tentiæ. Et quia inter nos & Deum non inuenitur æqualitas, siue iustum simpliciter, sed secundum quid: ideo satisfactio in ordine ad Deum (quam vocamus satisfactio sacramentalem) non est pars iustitiæ subiectiua, sed integralis, qua homo recompensat offensam, quo ad temporalem pœnam, remanentem post peccatum remissum, cum cautela amplius non offendendi. Et sic satisfactio est solutio vel expiatio pœnæ debitæ pro peccato præterito, & cautela de futuro. Ad eam enim, secundum D. Augu- pertinet peccatorum causas præscindere, & eorum suggestionibus aditum non indulgere. Intelligit per causas, non remotas, puta fomitem, qui præscindi non potest, sed propinquas, quæ sunt duplices, scilicet interiores, vt libido ex consuetudine vel actu peccati relicta, & ea quæ dicuntur reliquiæ peccati. Quæ- dam verò sunt exteriores occasiones ad peccadũ, vt locus, mala societas, & alia huiusmodi: & tales cau- sæ in vita per satisfactionem possunt remoueri, & non fomes, quauis possit debilitari. Et quauis pœ- nitentia ex prima sui institutione respiciat præteritum, tamen ex consequenti respicit futurum, inquan- tum est medicina præseruans: ita & satisfactio, quæ est pars eius. D. autem Anselmus aliter definit Satis- factionem, & dicit: Satisfactio est honorem Deo debitum impèdere. & non loquitur de honore simpli- citer, quia hoc pertinet ad religionis virtutem: sed de honore per culpam ablato, qui impenditur & red- ditur per pœnam temporalem, quam sibi Deus reseruat, etiam remissa culpa: quia licet sit misericors, ta- men est iustus. Maximam misericordiam facit remittendo culpam, & conferendo gratiam, virtutes, & do- na, ac commutando pœnam æternã in temporalem. Ostendit etiam se iustum, reseruando pœnam tem- poralem. Si enim nullam pœnam reseruaret, nullam iustitiam ostenderet: & tamen Psalmista dicit, Misericordia & veritas (hoc est iustitia) obuauerunt sibi, iustitia & pax (hoc est misericordia) osculatæ sunt.

In lib. cur. Deus & homo.

In Add. 3. p. q. 13. ar. 1.

Et licet homo satisfacere non possit quo ad beneficia suscepta, & minus quo ad culpam & pœnam æternam, quæ est infinita: nec etiam quantum ad pœnam temporalem æquiualem, cum totum quod ha- bet vel habere potest homo, non sufficiat ad debitum persoluendum pro beneficio creationis: quia (vt dicit Philosophus) Diis, parentibus, & magistris non redditur æquiualem. Et Christus Lucæ 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, quod enim debuimus facere, fecimus. Potest tamen satisfacere sufficienter secundum æqualitatem, non quantitatis, sed proportionabi- litatis: quia quauis totum suum posse habeat à Deo, tamen non exigitur ab eo, vt totum quod potest fa- ciat, cum hoc sit ei impossibile secundum statum præsentis vitæ, vt totũ suum posse expendat in aliquid vnum, cum oporteat eum circa multa esse sollicitum. Sed est quædam mensura homini adhibita à Deo, quæ ab eo requiritur, scilicet impletio mandatorum Dei. Et quia potest super ea erogare, ideo per o- pera pœnalia supererogationis liberè facta, potest satisfacere pro pœna temporali, quam sibi Deus re- seruat & exigit secundum mensuram peccati, iuxta illud, Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus: hoc est, vt tantam pœnam sustineat, quantum delectatus fuit, iuxta illud, Quantum se gloria- uit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et sic non est dubium quin satisfaciat pecca- to ex parte conuersionis: sed ex parte auersionis, cum peccatum habeat infinitatem satisfacere non po- test: sed Deus ei gratis dimittit. Verum cum satisfactio non respondeat peccato, nisi secundum quod est offensa Dei: & sic secundum auersionem homo pro peccato Deo satisfacere non potest, nisi in quantum eius satisfactio innitur merito Christi, quod fuit infinitum, cui coniungitur homo per fidem for- mata. Hinc est quod homo sine gratia, nullo modo potest satisfacere pro peccato, nec etiam pœna tem- porali pro peccato debita, ex quo sequitur quod peccatum veniale & pœnæ temporales debita dam- natis pro

Quò homo potest super erogare & Deo satisfacere. Deuter. 25. Apoc. 18.

natis pro peccatis remissis, æternaliter puniuntur in inferno, vt dictum est: quia deest principium remis- sionis & satisfactionis, scilicet fides formata gratia, per quam coniungimur & innitur merito & infi- nitæ satisfactioni Christi. Et quia fundamentum satisfactionis indulgentiarum & purgatorij pendet ex hoc quod dictum est, quod Deus delera & remissa culpa, reseruat sibi pœnam temporalem: ideo hoc examinandum est.

Ver. 22.

De Reatu pœnæ remanente, remissa culpa.

A Reatum pœnæ remanere remissa culpa, veteris & noui testamenti affirmat autoritas: veteris qui- dem multipliciter: Primo hoc testatur humani generis miseræ, & reatus, siue obligatio pœnæ, quæ ei ex peccato primi parentis successit, etiam post deletionem eius. Sapient. 10. habetur, quod Deus pri- mum hominem eduxit à delicto suo. & Gen. 4. quod respexit ad Abel & munera eius. Et tamen reman- serunt pœnæ temporales, ad quas eũ damnauerat. Et licet Christus abundantissimè satisfecerit pro pec- cato illo, ac etiã pro peccatis totius mundi: Nihilominus tamẽ nũc baptizati & suæ passionis participes effecti, subditi sunt morti, & aliis pœnis pro peccato primi parentis taxatis. Præterea Nume. 12. dicitur, quomodo postquam dominus ad preces Moyfi remisit peccatum Mariæ sororis eius, & sanauit eam, ius- sit eam separari à castris septem diebus. Et Exod. 32. postquam dominus pepercit populo Israël, ad pre- ces Moyfi, dixit: Ego autem in die ultionis visitabo & hoc peccatum eorũ. Sequitur, Percussit populum pro reatu vituli. Insuper Nume. 14. dicitur quod ad preces Moyfi pepercit Deus populo Israël peccatũ murmurationis, quo alium ducem eligere volebant, & reuerti in Aegyptum, dixitque Deus Moyfi, Di- miffi iuxta verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderunt maiestatem meam, non videbunt terrã, pro qua iuravi patribus eorum. Et Nume. 20. dicitur quod Moyfes & Aaron peccauerunt in aquis con- traditionis, quia non crediderunt Domino, vt sanctificarent eum corã filiis Israël. Et licet Deus eis pe- percerit, dixit: Non tamen introducetis populos hos in terram quam dabo eis. Vterius 2. Reg. 12. cum Dauid adulterio simul & homicidio se commaculasset, misit Dominus Natham, qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte: & respondente Dauid, Peccauit Domino: dixit Natham, Transiit à te Do- minus peccatum tuum: non morieris. Verum tamen non obstante peccati translatione, satisfactiois pœ- na subinfertur: Verum tamẽ quia blasphemauerat fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi, morietur: & non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum: & tollam vxores tuas in ocu- lis tuis, & dabo proximo tuo. Rursus 2. Reg. 24. cum idem Dauid aduerteret se offendisse Dominum in numerando populum, dixit: Peccauit valde Domino in hoc facto: precor domine, vt transferas iniqui- tatem serui tui, quia stultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum, dicens: Hæc dicit Dominus: Trium- tibi datur optio: Aut septem annis veniet tibi fames in terra: Aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: Aut certè tribus diebus erit pestilentia in terra. Cui Dauid, Coartor nimis: sed melius est vt incidam in manus Domini (multa enim misericordiae eius) quã in manus hominum. Immisit itaque Deus pestilentiam in Israël, etiam deletò & remisso peccato. Notanda est hic fides Da- uid, qui licet audisset pœnam à Deo taxatam, adhuc credidit illam posse expiari ieiuniis & afflictioni- bus cilicij & prostrationum. & tandem mortuo filio statim comedit, & interrogantibus respondit, Pro- pter infantem dum viteret ieiunauit, & fleui: dicebam enim, Quis scit si forte donet eum mihi Domi- nus. & viuat infans: cuius mors in pœnam peccati sui prædicta fuerat: Sperabat enim illam pœnam ius- sè illatam, per pœnitentiam & afflictionem se posse auertere. Vnde dicebat, Amplius laua me domine. Dixerat, Ego dixi, Confitebor aduersum peccatum meum: & tu remisisti, &c. Confessus fuerat, dicens, Peccauit Domino. Postulauerat misericordiam, dicens, Miserere mei Deus secundum magnã misericor- diam tuam. Transiulerat Dominus peccatũ suum, vt quid ergo amplius lauari petebat? profecto à rea- tu pœnæ temporalis, à qua pro peccato numerationis populi saltem pro magna parte liberatus est: adeò enim se affixit, vt eius respectu Dominus vnus diei vindicta contentus fuerit: licet tres dies indixisset. Hoc exemplo pœnas temporales, quas pro peccatis nostris meremur, expiare contendamus. Postremò Dan. 4. dicitur, Cõsiliũ meum regi placeat: Peccata tua elemosynis redime: & iniquitates tuas mise- ricordis pauperum. Sed hoc non potest intelligi quo ad culpam: quia Apostolus dicit, Si distribuero omnes facultates meas, &c. Ergo intelligitur de pœna peccatorum, remissa culpa, & manente gratia. In nouo etiam testamento reperimus post condonatam culpam manere adhuc communiter & in pluribus reatum pœnæ: præcurfor enim Domini, D. Ioannes dicebat, Facite fructus dignos pœnitentiæ. vbi ferè omnes sancti & orthodoxi doctores dicunt alios esse fructus pœnitentiæ, qui exiguntur à peccatoribus verè pœnitentibus pro peccatis suis, & alios fructus bonorum operum, qui produci exiguntur perpetuò à quibuslibet, etiam innocentibus, sunt autè opera mandatorum Dei. Fructus pœnitentiæ dicuntur opera pœnalia, vel abstinendo à licitis, vel imperando sibi aspera, ad quæ antea quis nõ obligabatur. Sic exponunt D. Grego. & Aug. qui ait, Non sufficit mores in melius commutare, & à præteritis malis rece- dere (quod dicitur noua vita) nisi etiam de his quæ iã facta sunt, satisfiat Domino per pœnitentiæ dolo- rem, & humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus ieiuniis, & elemosynis. Idẽ dicit D. Chrys. in hom. de Pœnitentia, Pœnitentiam exhibuit Dauid, ita dicens: Lauabo per singulas no- ctes lectum meum: & lachrymis meis stratum meum rigabo. & olim perpetratum peccatũ, quasi nuper accidisset, lugebat, & dicebat: Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea, hoc est, pœnas peccatorum, quorum culpa remissa erat. Idem significare videtur lotio, quam fecit Chri- stus in cœna discipulis mundis, vt ipse testatus est, Vos enim mundi estis. Ad idem etiam facit quod ha- betur Act. 1. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini (hoc est mundabimini) Spiritu

1. 2. q. 87. ar. 6. Reatu pœ- næ reman- nere dimissa culpa pro- batur. Gen. 3. 1. Ioan. 2.

1. Cor. 13.

Matth. 3.

Super Mat- thæi & ho- mil. 4. de pœnitent. Psal. 6.

Ioan. 13. Act. 1.

sancto, non post multos hos dies. Apostolis post resurrectionem remisit Christus culpam infidelitatis, & sic mundi erant, & baptismus importat lotionem & mundationem: Sequitur quod debebant mundari à reatu pœnæ, cum culpa eorum esset mundata. D. etiam Cyprianus dicit: Agite pœnitentiã plenam doloribus & lamentis animi: probate mœstitiã: nec vos commoueat quorundam aut error improvidus, aut stupor vanus: Qui cum teneantur in tam graui crimine, percussi sunt animi cœcitate, vt peccata cognoscant, nec plangent. Præterea postq̃ Christus sanauit eum qui 38. annos in porticu Piscinæ iacuerat, dixit illi: Tolle grabatum tuum, & ambula: quod erat opus laboriosum & pœnale. Et licet Christus aliquibus aliis satisfactionem non imposuerit, vt Marię Magdalenæ, Latroni, & Adulteræ, sed dixerit, Vade in pace, eo quod erat Deus, & in quantum homo potestatem excellentiæ habebat, & effectum sacramentorum absque sacramentis causare poterat: hoc fecit ad ostendendam infinitam misericordiam. Illi tamen Deo gratum, ad satisfactionem reatus, & ad cautelam. Vnde ait, Noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat. Alij tamen prædicti opera satisfactoria Deo inspirante assumpserunt: Maria Magdalena lachrymis rigauit pedes Domini, non solum ante indulgentiam, sed etiam postea mirabiles satisfactiones & supererogationis opera pœnalia ipsam fecisse certissimum est. Adultera pariter multum erubuit & timuit: confusio enim quæ magna pœna erat, ei loco satisfactionis fuit. Bonus pariter Latro tormenta passionis sustinuit, & Christum defendit: propter quod eius crura prius fuisse fracta dicuntur. Præterea eius contritio perfectissima fuit, quemadmodum Petri, qui egressus foras fleuit amarè: & post remissionem tamen peccati toto tempore vitæ suæ non cessauit à lachrymis, vt D. Clemens in Itinerario suo attestatur. Sed quare hæc faciebat, nisi ad satisfaciendum, vel ad dandum exemplum satisfaciendi? Non negamus tamen quin possit esse tanta & tam feruens contritio, quæ non solum culpam, sed etiam & totam pœnam expiare sufficiat. Verum attenda humana fragilitate & negligentiã, raro contingit talis contritio: quia frequenter & vt in pluribus satis tepidè conuertimur ad Deum. Igitur Deus voluit in peccatore satisfactionem, triplici ratione. Prima, in pœnam tepidæ conuersionis. Secunda, ne homines misericordiam consecuti, remissiores fierent: Tertia & potissima, vt ei assimilarentur. Vnde dicebat, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. & 1. Petri. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. & Lucæ 9. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. non dicit, crucem meam: sed suam, hoc est satisfactionis pœnam: vt quemadmodum ipse satisfecit pro peccatis totius mundi, sic & nos pro peccatis nostris. Non enim crux siue satisfactio Christi potest nobis applicari, nisi conformemur ei per crucem nostram. Vnde Rom. 8. Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui: & in eodem cap. dicit, Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & conglorificemur. & Rom. 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire iniustitiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete seruire iustitiæ in sanctificationem, hoc est expiationem. & Coloss. 3. Mortificate membra vestra. & 2. Corinth. 4. Mortificationem Iesu Christi in corpore vestro circumferentes. & Galat. 6. Ego stigmata domini mei Iesu Christi in corpore meo porto. & 2. Corinth. 6. hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros, in multa patientia, in ieiunijs, in vigilijs, &c. Sciebat enim Apostolus per opera pœnalia temporales pœnas expiari: quod aperte ostendit 1. Corinth. 11. vbi ponit pœnam temporalem, quam à nobis, etiam pro peccatis remissis, exigit Deus, quam nos per iustitiam & animaduersionem in nosipsum possumus expiare, & flagella Dei à nobis auertere. Ideo (inquit) inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quod si nosipsum iudicarem, non vtique iudicarem: dum iudicamur autem à Domino, corripiamur, vt non cum hoc mundo damnemur. Semetipsum se diiudicant, qui de perpetrato malo de seipsis suscipiunt supplicium: & hi à Domino non diiudicantur, neque puniuntur, aut flagellantur. Proinde subiungit Apostolus: Cum autem iudicamur, &c. Et D. Augustinus distinguit triplicem pœnitentiã: vnam quæ baptismo præexigitur, quæ est interior, non tamen iniunguntur opera pœnalia: Altera, quæ pro quotidianis & minutis peccatis est necessaria: Tertia (inquit) actio pœnitentiæ est, quæ pro magnis peccatis est subeunda. Nec obstat præmissis quod dixit Apostolus, Cum vos mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis delicta, delens quod aduersus nos erat, chyrographum decreti, quod erat contrarium nobis: & tulit ipsum de medio, affigens illud cruci, & expolians principatus & potestates, &c. Chyrographum decreti nihil aliud est, quam reatus siue obligatio ad pœnas. Si ergo Christus illud tulit de medio, vt quid igitur necesse est iterum sustinere pœnas? videtur fieri iniuria passioni Christi, quasi insufficientis fuerit: & tamen 1. Ioan. 2. dicitur, Ipse est propiciatio (hoc est satisfactio) non solum pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Videtur fieri iniuria iustitiæ diuinæ, quasi Deus bis iudicet in idipsum, cuius contrarium super probatum est. Ad hæc dicendum quod reatus pœnæ temporalis non ponitur propter insufficientiam passionis aut satisfactionis Christi: quia (vt probatum est) ipse abundantissime satisfecit tam pro pœnis æternis, quam temporalibus. Sed propter negligentiam conuersionis, & indebitam applicationem passionis eius: quia non perfecte applicatur nobis, propter tepiditatem & negligentiam nostram, siue defectus conatus nostri, qui non semper ex toto corde, &c. Actus enim actiuorum, secundum Philosophum, non applicantur nisi subiectis dispositis, & secundum dispositionem illorum: sic nec passio Christi. Vnde non applicatur damnatis, licet sufficienter satisfecerit pro eis. Sunt præterea aliæ duæ rationes, quas tetigimus. Et sic Christus tulit chyrographum sufficienter, quantum est ex parte sui: sed non efficaciter, quantum est ex parte nostri: vel quia non disponimus nos ad illam, vel non sufficienter.

Ser. 5. de laps.

Ioan. 5.

Chr. Deu. velit peccatorem satisfacere. Ioan. 13.

Collo. 2.

Chyrographum decreti quid.

hoc. 5. vers. 19.

D
E
F

A Nec per hoc bis iudicat in idipsum: quia non iudicauit in Christo, nisi pro dispositis sufficienter, vel in actu, vel in proposito. Per hæc patet solutio ad id quod hæretici retorquent ex D. Pau. Ro. 8. vbi ait: Nihil ergo damnationis est his qui sunt Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant. Ex quo loco sic obiciunt hæretici: Damnatio in duobus consistit, scilicet in culpa, & pœna: sed his qui sunt in Christo Iesu, nihil est damnationis, hoc est culpæ aut pœnæ: Igitur, &c. Quia (vt ibi dicit Apostolus) hoc intelligitur de his solum, qui non secundum carnem ambulant, & de his qui sunt sufficienter dispositi, & quibus totaliter virtus passionis applicatur, vt in baptismo, in quo morti Christi perfecte conformantur. Consepulti enim sunt cum illo per baptismum in mortem. Ideo nil damnationis in illis manet, cum nil carnalitatatis habeant. Sed in peccatoribus post baptismum peccantibus, manet vt in pluribus reatus pœnæ, quod ex ritu vniuersalis Ecclesiæ apparet, quæ consuevit non solum publicas & solennes satisfactiones iniungere pro peccatis publicis (vt dictum est) sed etiam priuatas pro priuatis.

Ver. 23.

De Satisfactione vnus pro alio.

B Ad sciendum quo modo vnus potest satisfacere pro alio, aduertendum est quod pœna satisfactoria ad duo ordinatur: primo ad solutionem pœnæ debitæ pro peccato præterito: secundo ad mercedem nam pro peccato vitando. Quo ad secundum (in quantum est remedium sequentis peccati) satisfactio vnus non prodest alteri: quia ex ieiunio vnus, caro alterius non domatur: neque ex actibus vnus, alius bene agere consuevit, nisi per accidens, in quantum scilicet aliquis per bona opera potest mereri alteri de congruo augmentum gratiæ, quæ est efficacissimum remedium ad vitandum peccatum: sed hoc est magis per modum meriti, quam per modum satisfactionis. Si verò consideretur pœna satisfactoria, vt ordinatur ad solutionem pœnæ debitæ, vnus potest pro alio satisfacere, dummodo ambo sint in charitate: quia per charitatem opera vnus possunt fieri & esse opera alterius. Vnde Galat. 6. dicitur, Alter alterius onera portare: ergo alterius potest opera pœnitentiæ & satisfactionis, quæ sunt onera, pro altero portare. Præterea si vnus homo apud homines potest pro alterius amore debitum eius soluere: quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur: ergo multo fortius apud Deum qui est liberalior & misericordior. Nec oportet quod maior pœna imponatur ei qui pro altero satisfact, quàm principali imponatur, vt quidam dicunt, hæc ratione moti, quod pœna propria magis satisfact, quàm aliena: Cum pœna habeat vim satisfactionis, ratione charitatis, propter quam homo ipsam sustinet. Maior autem charitas apparet in hoc quod aliquis pro altero satisfact: Igitur. Nec exigitur (quantum ad solutionem debiti) quod ille pro quo fit satisfactio per alterum, sit impotens ad satisfaciendum: quia etiam si esset potens, alio satisfaciente pro eo, ipse debitor à debito liberaretur. Et quauis quis non possit conteri, aut confiteri, siue sacramentum pœnitentiæ accipere pro altero, neque mereri, quantum ad præmium essentiale: Non tamen sequitur quin possit satisfacere pro alio: quia satisfactio est aliquid accidentale. Præterea per charitatem, per quam omnes vnum corpus sumus in Christo, actus vnus efficitur alterius. Neque taxatur satisfactio siue pœna satisfactoria secundum proportionem & dispositionem eius cui debetur pœna, quia quandoque ille qui est melior, habet minoris pœnæ reatum. Nec tamen qui satisfact pro alio, priuatur merito: quia satisfaciendo pro alio, ultra expiationem pœnæ alterius, meretur sibi ipsi vitam æternam, quæ maioris valoris est, quàm expiatio pœnæ alterius.

Ver. 24.

De Satisfactionis Qualitate.

C Pœna quam aliquis sustinet pro peccatis, non habet nomen neque rationem satisfactionis, nisi per charitatem: quia æqualitas in satisfactione apud Deum non est secundum æquiualens, sed magis secundum acceptationem ipsius. Opera autem satisfactoria sunt accepta Deo per charitatem: igitur absque ea opera pœnalia non sunt satisfactoria. Vnde 1. Corinth. 13. Si distribuero, &c. Et si tradidero, &c. Vnde sequitur quod consilium Danielis datum Nabuchodonosor de faciendis eleemosynis, Danielis intelligitur post pœnitentiã: quia si non pœniteret, per eleemosynas non expiaret. Et sicut nemo potest scire se esse in charitate: ita nemo potest certo scire an plene satisfecerit. Et ideo dicitur Ecclesi. 5. De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. Non est tamen necesse quod homo propter huc metum satisfactionem expletam iteret, si conscientiam peccati mortalis non habet: quia quauis pœnam per huiusmodi satisfactionem non exoluat, peccatum tamen ex satisfactione neglecta non incurrit. Sicut ille qui accedit ad Eucharistiam, habens probabilitatem quod est in gratia, & tamen non est, peccatum indignæ sumptionis non incurrit. Ex præmissis sequitur quod existens in vno peccato mortali, non potest satisfacere pro alio: Sicut nec extra charitatem existens, pro peccatis de quibus prius contritus fuit. Nec satisfactio extra charitatem facta, adueniente charitate reuiuiscit aut prodest, nisi forte remaneat ex ea aliquis effectus. Sunt enim aliquæ satisfactiones, ex quibus manent aliqui effectus in satisfaciendis, etiam postquam actus satisfactorius transit. Sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex eleemosynarum largitione substantiæ diminutio, & sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factæ, profunt ad hoc quod non oportet eas iterare, ad implendã iniunctã à confessore pœnitentiã: quia quantum ad hoc quod de eis manet, adueniente gratia sunt Deo acceptæ. Non tamen profunt ad deletionem pœnæ. Satisfactiones verò quæ non relinquunt aliquem effectum in satisfaciende, postquam actus transit, oportet iterentur, vt orationes, & alia huiusmodi, Actus autem interior, quia totaliter transit, non viuificatur. Ideo oportet iteretur. Non est tamè cessandũ à bonis operibus, his qui sunt in peccato mortali: quia licet opera facta in peccato mortali, non profunt quantum ad meritum essentiale: profunt tamen ad triplex bonum: primo ad temporalium consecutionem, secundo ad dispositionem gratiæ, tertio ad assuetudinem bonorum operum.

In Add. 37 p. 9. 13. 17. 20

Vnus pro alio satisfacere potest.

Satisfactio pro alio non perdit meritum.

In Add. 37 p. 14. 17. 20

Nemo scit se satisfecisse Deo.

Si satisfactio extra charitatem facta reuiuiscat.

Opera in peccato mortali facta ad quid profunt.

Quia tamen hoc bonum non proprie dicitur meritum: ideo magis concedendum est, quod huiusmodi opera non sunt meritoria, quam quod sint meritoria. Nec obstat quod D. Aug. dicit in Enchiridion, qd opera extra charitatem facta, ad hoc profunt vt poena sit remissior, aut tolerabilior damnatio: non enim potest inferni poena mitigari, nisi diminuta vel deleta causa, qua est culpa: quauis dici possit quod opera in peccato mortali facta, minuunt poenam inferni, ad hunc sensum, quia homo per ea euadet reatum omissionis. Et sic non tantum damnabitur, sicut si omisset opera precepta. Secundo, quia huiusmodi bona opera disponunt ad bonum, vt homo ex minori contempta peccata committat.

Ver. 25.

De his per qua fit Satisfactio.

In Add. 3 p. 9. 18.

Necessesse est vt id per quod fit satisfactio, sit aliquo modo poenale: quia satisfactio importat quandam D recompensationem offensae, secundum quandam adaequationem, vel quantitatis quo ad homines, vel proportionabilitatis quo ad Deu. Sed adaequatio satisfactionis in humana iustitia est per subtractionem ab vno qui plus habet iusto, ad additionem alterius cui subtractum est aliquid. Et licet Deo, quantum est ex parte sua, nihil subtrahi possit: peccator tamen, quantum in ipso est, subtrahit aliquid, peccando, scilicet debitum honorem & obedientiam. Vnde oportet quod ad hoc vt debita recompensatio fiat, aliquid subtrahatur a peccate per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. Sed opus bonum, secundum quod huiusmodi, siue secundum quod bonum est, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum. Et ideo satisfactio non potest fieri per bonum opus, nisi sit poenale. Et ideo ad hoc quod aliquid opus sit satisfactorium, oportet quod sit bonum & poenale, & in honorem Dei factum, vt aliquid peccatori subtrahatur. Vnde D. Gregorius in homelia vigiliae Natiuitatis Domini dicit: Iustum est vt peccator tanto maiora sibi inferat lamenta, quanto maiora intulit damna, quantum ad culpam. Et quauis Deus non deletetur in poenis, vt poenae sunt delectatur tamen in eis, vt iustae sunt. & sic satisfactio est se possunt. Nec tamen sequitur quod opera poenalia ex maiori charitate facta, sint minus satisfactoria, quam in minori charitate facta, cum maiorem habeant delectationem: quia poenalitas consideratur in satisfactioe, sicut in merito, in quo diminiuit difficultas ex parte subiecti, siue ex proprietate voluntatis, quam facit charitas, que no diminiuit, sed auget efficaciam satisfactionis.

Solum opus poenale est satisfactorium.

An ex qua do flagella a deo immisa sint satisfactoria.

Tria sunt opera satisfactoria.

Super Exechielem.

Gen. 32.

Quo ad flagella autem Dei dicendum est, quod habent respectum ad culpam praeteritam naturae, & non semper personae. Si enim in natura nulla praecessisset culpa, nulla poena in ea fuisset. Sed quia natura inuenitur in persona, ideo si ne culpa personae ad meritum virtutis, & cautelam peccati sequentis, diuinitus inferatur poena per flagella: quae etsi non sint in potestate nostra, possunt tamen fieri nostra, in quantum acceptamus ea in purgationem peccatorum, eis vtentes, & patienter ferentes, facientes de necessitate virtutis, & sic sunt meritoria & satisfactoria. Vnde Rom. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, hoc est a peccato purgationem, vt exponit ibi glosa. Si autem omnino eis per impatientiam dissentiamus, non efficiuntur aliquo modo nostra, & per consequens nec meritoria, nec satisfactoria. Et ideo apud eos qui acceptant, habent rationem satisfactionis: apud eos vero qui non acceptant, habet rationem vindicationis. Inter opera satisfactoria tria communiter nominantur, scilicet ieiunium, oratio, & eleemosyna, includendo sub ieiunio omnes afflictiones corporales, vt sunt peregrinationes, & disciplinae: & sub eleemosyna, quicquid fit in vilitatem proximi. Per haec tria subtrahimus nobis ad honorem Dei tria bona, scilicet animae, corporis, & exteriora bona. Et quidem quo ad bona animae no subtrahimus a nobis realiter, sed per hoc quod submittimus ea totaliter Deo per orationem. Per ieiunium autem subtrahimus bona corporis. Per eleemosynam vero bona fortunae. Et quauis quaedam oratio habeat suauitatem & dulcedinem spiritus, ex dispositione & assuetudine orantis gratia & virtutibus ac donis adiuti: tamen ex parte obiecti habet afflictionem carnis: quia vt dicit D. Gregorius, Dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmamur, proculdubio fortitudine carnis. Vnde & neruus foemoris Iacob ex lucta angeli emarcuisse legitur, & Abraham multum laborabat ad abigendas muscas. Sic orantes ad effugandas euagationes & subreptiones mentis, quae dicuntur Muscae morientes, perdentes suauitatem vnguenti, hoc est deuotionis, Ecclesiastes 10.

Ver. 26.

De suscipientibus sacramentum Penitentiae.

In Add. 3 p. 9. 16.

VM materia sacramenti poenitentiae sit peccator subditus, contritus vel attritus & confessus, satisfactoria F cere proponens: sequitur quod angelus non est capax sacramenti poenitentiae, cum non sit homo, nec possit detestari peccatum, & ei (vt dictum est) immobiliter adherere. Angeli autem boni sunt impeccabiles: Igitur, &c. Sequitur etiam quod innocentes, & qui nullum peccatum actuale habuerunt, non sunt materia huius sacramenti: & per consequens nec Diua Virgo Maria, quae nec actuale nec originale peccatum vnquam habuit: quia sacramentum poenitentiae ordinatur ad culpam actualem delendam. Vnde Lucae 15. Gaudium est angelis super vno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis qui non egent poenitentia. Et licet iusti non egent sacramento poenitentiae, sunt tamen capaces virtutis poenitentiae, quae infunditur in baptismo: quia licet peccatum non commiserint, tamen (quantum est ex natura sua) committere possunt: quauis per gratia Dei praeseruantem nunq committant, vt Diua Virgo Maria immaculata. Nec tamen sequitur quod habitus sit frustra, cum sit perfectio naturalis. Sequitur praeterea quod beati in patria non sunt capaces sacramenti poenitentiae, cum non sint in via, aut obnoxij peccato aut poenae: virtus tamen poenitentiae manet in illis: non quod habeant actum poenitentiae, qui nunc est in via, sed alium actum, scilicet gratias agere Deo de poenitentia relaxante, vt dicit D. Thomas in 4. Sed eadem ratione videretur quod fides, spes, & patientia, remanerent in patria, quod tamen ipse negat. Praeterea gratiarum actio est actus religionis, & non poenitentiae: ideo in Summa aliter dicit

cit

cit: & iudicio meo, melius, vt supra dictum est. Quarto pariter sequitur quod damnati, cum sint extra viam, non sunt capaces sacramenti poenitentiae: nec habent virtutem poenitentiae, quae est donum Dei infusum: licet habeant dolorem & tristitiam de malo commisso: tamen non habent voluntatem se emendandi & expiandi: ideo non habent proprie actum poenitentiae, sed aliquid simile in genere. Et secundum hoc dicitur Sapien. 5. Intra se poenitentiam agentes, & pra angustia spiritus gementes.

Ver. 27.

De loco Satisfactionis.

ALocus satisfactionis siue soluendi & expiandi poenas pro peccatis actualibus debitas, est mundus L iste, in quo viatores plenè possunt accipere sacramentum poenitentiae. Verum quia contingit aliquando quod aliquis existens in gratia, obnoxius reatibus poenarum pro peccatis praeteritis, moritur ante expiationem. & quia (vt dicitur Apocalyp. 21.) Non intrabit in illam (scilicet ciuitatem caelestem Hierusalem) aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens: ideo necessario ponendus est locus, vbi post mortem expientur & exoluantur reatus poenae temporalis. aliter fieret iniuria diuinae iustitiae, si non punirentur: & diuinae misericordiae, si non expiarentur, sequereturq; quod aliquis in gratia existens, priuaretur vita aeterna, absque nouo peccato, quod est erroneum. Ideo necesse est ponere locum, vbi expientur. Hunc locum Ecclesia & communiter Doctores vocant Purgatorium, de quo tractandum est.

Ver. 28.

De existentia Purgatorii.

Purgatorium esse firmiter credendum est: nam hoc sacrae literae pluribus in locis manifestant. Hoc B etiam Ecclesia in pluribus conciliis generalibus determinauit, scilicet in Concilio Florentino, Barren. & Agateni. quam determinationem omnes sancti & orthodoxi atque catholici Doctores semper secuti sunt. Praedicta concilia plurima in sacris literis habent fundamenta, quorum aliqua ad veritatem fidei sustinendam, inferenda duxi. Primo quia de nomine apud aliquos est quaestio, (quae proprie solis pertinacibus est relinquenda, dummodo de re ipsa constet) indifferens enim est quo vocabulo vna quaeque res nuncupetur. Vocitent haeretici quo nomine voluerint: nos vero locum, in quo post mortem expiantur peccata venialia, & reatus peccatorum mortalium, qui (vt iam probatum est) manet, etiam deleta culpa, Purgatorium nuncupamus. Fundamentum huius nominis sumptum est ex Malachia 3. cap. vbi dicitur, Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis stabit ad videndum cum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Per diem Domini intellexit Malachias mortem, in qua venit Dominus ad iudicandum, iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium. Tunc ergo si qui sunt qui non fuerint plenè purgati, purgabuntur igne. Ad hunc sensum D. Paulus dicit: Fundamentum aliud, nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus (siue fides Iesu Christi charitate formata, secundum Glos.) Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, foenum, & stipulam: vniuscuiusque opus manifestum erit: dies enim Domini (hoc est aduentus Domini ad iudicium post mortem) declarabit: quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superaedificauit, vel aurum, argentum, lapides preciosos, quibus ignis non nocet: Sic nec illis qui in hora mortis non habebunt nisi bona opera, ignis nocebit: nec detrimentum patientur, sed mercedem accipient. Si cuius vero opus arserit (puta quia ex lignis, foeno & stipula, quibus ignis nocet, & quae representant peccata venialia, & reatus peccatorum) detrimentum patientur: ipse tamen saluus erit (scilicet propter fundamentum) sic tamen quasi per ignem (scilicet purgatus.) Et quauis ignis in sacris literis aliquando accipiatur pro tribulationibus, quas patiuntur homines in hac mortali vita, per quas (vt dictum est) possunt expiare poenas: Malachias tamen & Apostolus intellexerunt de igne reali, in quo cruciantur post mortem animae, quae habent aliquid ligni, foeni, & stipulae, vt D. Augustinus dicit in Sermo. 4. de commemorat. anima. & D. Gregorius in 4. Dialogorum ca. 39. & Glo. ordinaria, & omnes antiqui Doctores dicunt animas post mortem luere poenas, de quibus Malachias & Apostolus loquuntur, scilicet ignis, a quibus poterunt liberari, vt Thobias declarauit 4. cap. Panem tuum & vinum super sepulturam iusti constitue. Hoc idem declarauit Iudas Machabaeus, qui collatione facta, misit Hierosolymis, offerri duodecim milia dragmas argenti pro peccatis mortuorum, iuste & religiose de resurrectione cogitans. Sequitur, Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt a peccatis soluantur. Et si obiciatur librum Machabaeorum non esse de Canone: Dicendum est quod licet non sit de Canone Hebraeorum siue Iudaeorum: est tamen de Canone Ecclesiae catholicae, quae non regitur per Canonem Hebraeorum, sed Spiritu sancto. Hebraei enim multa a Spiritu sancto reuelata omiserunt, sicut librum qui intitulatur Ecclesiasticus, vt recitat D. Hieronymus in epistola ad Cromachium & Heliodorum episcopos. Idem Hieronymus in prologo Danielis ait, Hebraei historiam Sufannae, hymnum trium puerorum, & historiam Beelis non habent: multaque absurda de traditionibus eorum interposuerunt, & illa quindecim signa ante iudicium, vt testatur idem Hieronymus, quae tamen Ecclesia non recipit: libros autem Machabaeorum (quauis incerto auctore) Ecclesia recipit, & inter Canonicos D. Augustinus & Hieronymus numerauerunt: Ecclesiaque in Concilio Tridentino eos inter canonicos numerauit. Praeterea & peremptorie Christus Dominus dixit, Si quis dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Omnes orthodoxi expositores ex his verbis eliciunt, quod verè & in bona consequentia sequitur, qd in futuro seculo aliqua peccata remittantur: a fortiori reatus poenarum temporalium:

Purgatorij nomen ex sacris literis habetur.

Heb. 9. 1. Cor. 3.

Liberatio animarum a poenis probatur. 2. Mach. 12.

Matth. 12.

quia si nullum in futuro seculo peccatum remitteretur, frustra Christus dixisset, Neque in futuro seculo: quod est blasphemum, & in maximam iniuriam Christi, qui est ipsa sapientia patris. Peccata autem mortalia non remittuntur, ut dicitur 1. Joannis 5. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Ergo peccata venialia remittuntur in futuro seculo, vel reatus poenarum temporalium, quæ secum compatiuntur gratiam, quæ est principium satisfactionis. Insuper Apocaly. 5. dicitur quod D. Ioannes post Christi Ascensionem vidit subtus terram animas benedicentes Deum: sed hoc non potest dici de damnatis: quia (ut dicit Psalmista) Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. Nec potest dici de patribus antiquis, qui iam cum Christo in die Ascensionis ascenderant, & sic non erant subtus terram. Nec etiam potest dici de pueris, qui decesserunt sine baptismo & ante usum rationis: quia ignorant Christum sedentem super thronum, quem vidit & audiuit Ioannes laudari & benedici. Ergo necesse est illa verba intelligi de aliquibus existentibus in gratia, qui habebant aliquid purgandum. Vterius in antiquo testamento omnes Iudæi orabant pro mortuis, & affigebant se pro eis. Vnde 2. Reg. 1. dicitur, Apprehendens autem David vestimenta sua scidit, omnesque viri qui cum eo erant, planxerunt, & fleuerunt & ieiunauerunt vsque ad vesperam, super Saul & super Ionathan filium eius, & super populum Domini, eo quod corruissent, sed hoc frustra fecissent, si non profuisset illis, & si non esset purgatorium: Igitur. Et (ut infra dicitur) solennitas sepulcrarum, & cultus exequiarum, ab Apostolis & sanctis Patribus obseruatus, non frustra fiebat. Insuper D. Dionysius recitat ritum Apostolorum in sepultura Christianorum: & dicit quod Apostoli orabant pro defunctis, imò ab ipsis fuit institutum, ut in qualibet missa fieret commemoratio defunctorum. Vnde Damascenus in quodam sermone de suffragiis Defunctorum dicit, Ministerium consilij discipuli Saluatoris, in tremendis viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant, sanxerunt. Ex quibus apparet vafania nouorum hæreticorum qui non verentur purgatorium negare, & dicere purgatorium esse imposturam sacerdotum. Nec obstat illud quod scribitur Apocalyp. 14. Beati mortui, qui in Domino (hoc est in gratia) moriuntur: quia non omnes qui moriuntur in Domino, hoc est in gratia, statim sunt perfectè beati: sed solum illi, qui nil purgandum habent. Animæ autem purgatorij sunt beatæ in spe certa: quia certæ sunt quod liberabuntur, & peruenient ad beatitudinem perfectam. De hac beatitudine Psalm. Beatus vir qui sperat in Domino. Et Christus, Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Nec obstat pariter quod Charitas est ignis, Lucæ 12. Ignem, &c. & ideo naturaliter inclinatur sursum. Et ideo qui moriuntur in charitate, ascendunt & non descendunt: quia quemadmodum ignis potest impedi ne ascendat sursum: sic charitas per peccata venialia, & reatus poenarum temporalium. Et quia de loco purgatorij, in quo animæ purgandæ recipiuntur, dictum est: consequenter dicendum est de receptaculis animarum.

Ver. 29. De Receptaculis Animarum.

Quæuis substantiæ spirituales secundum suum esse à corporibus non pendeant: Deus tamen gubernat & disponit temporalia, mediantibus spiritalibus creaturis, ut D. August. dicit tertio de Trinitate. Ideo est quædam cõuenientia spiritalium creaturarum ad corporalem substantiam, per congruentiam quandam: ut scilicet dignioribus substantiis digniora & nobiliora corpora deputentur. Vnde Philosophi secundum ordinem mobilium posuerunt ordinem substantiarum separatarum. Et quæuis animabus post mortem non assignentur aliqua corpora, quorum sint formæ vel determinati motus: determinantur tamen eis quædam corporalia loca, per congruitatem quandam, secundum gradum dignitatis meriti vel demeriti, quibus insunt quasi in loco, eo modo quo spiritalia esse possunt in loco, secundum quod magis accedunt ad primam substantiam, vel elongantur ab ea: quod fit per meritum vel demeritum. Sicut enim in corporalibus est grauitas, qua feruntur ad locum suum, qui est finis motus ipsorum: ita in animabus meritum & demeritum, quibus perueniunt ad præmium vel poenam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per leuitatem vel grauitatem statim fertur in locum suum, qui est finis motus ipsius, ita in animabus meritum & demeritum, quibus perueniunt ad præmium vel poenam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per grauitatem vel leuitatem statim fertur in locum suum, nisi prohibeatur: ita & animæ statim soluto vinculo carnis, per quod in statu viæ detinebantur, statim præmium consequuntur vel poenam, nisi aliquid impediatur consecutionem præmij, ut peccatum veniale, & reatus peccatorum mortalium. Et quia ante mortem Christi paradisi porta nondum aperta erat: nulla anima quantumcunque perfectæ in gratia, poterat cælum ascendere: sed omnes descendebant ad infernum, iuxta illud, Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem: eruet animam suam de manu inferi? Ad cuius euidenciam supponendum est secundum omnes catholicos, & singulariter secundum D. Bernardum, quod infernus dicitur quasi inferius, & sic subtus terram positus, & aliquando vocatur Abyssus: & D. Augustinus in libro Retractionum dicit, quod Infernus sub terris est. Et ideo Esa. 7. dicitur locus profundus: Pete tibi à Domino signum in profundum Inferni, siue in excelsum supra. D. Hieronymus super illud Matth. 12. Sicut fuit Ionas in ventre cæti tribus diebus & tribus noctibus: sic filius hominis in corde terræ: dicit quod sicut cor est in medio animalis, sic infernus in medio terræ. Vnde de Christo dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos. Ex quo loco sequitur terram circa centrum esse concauam. Et ibi dicitur fuisse quatuor receptacula ordinata, vnum super aliud, ad modum sphaerarum. cuius congruentia potest assignari: quia anima quæ quandiu coniuncta est corpori, est in statu merendi & demerendi, sed exuta à corpore est in statu recipiendi finalem retributionem: & hoc dupliciter, vel quantum ad bonum, & sic post Christi Ascensionem fuit & nunc est paradysus, & ante

hoc §. 4. vers. 33. Ultimo c. Eccl. Hierarch. Matth. 5.

In Add. 3. p. 9. 69. 3 de Trin.

In lib. de imagine mundi.

Quatuor animarum receptacula.

ante resurrectionem Christi erat Sinus Abrahæ, siue lymbus Patrum: quia tunc reatus peccati originalis impediēbat, sed in descensu Christi ad inferos impedimentum hoc sublatum est, iuxta illud Psalm. Attollite portas principes vestras, hoc est potestatem detinendi animas. Si quantum ad malum, dupliciter, aut ratione culpæ mortalis, & sic est infernus, qui est locus infimus, & dicitur profundissimus. Vnde Iob in persona reproborum, In profundissimum infernum descendet anima mea. Hic locus à Deo siue à Paradiso est remotissimus, iuxta illud Psalm. Longè à peccatoribus salus. & sic in centro terræ, & in circuitu eius. Si verò ratione culpæ originalis, est lymbus puerorum. Si verò anima est in statu in quo impeditur à finali retributione consequenda, vel hoc est propter defectum personæ, & sic est Purgatorium, in quo detinetur, donec satisfecerit pro venialibus, aut reatu peccatorum mortalium, vel venialium remissorum. Si verò propter defectum naturæ, sic ante mortem Christi erat lymbus Patrum, ut dictum est. Et quia de Paradiso sufficienter dictum est supra ca. 14. ideo nunc de aliis receptaculis dicendum est.

Ver. 30. De Lymbo Patrum.

Lymbus propriè significat vitam siue fasciolam quandam, qua vestis extremas ornat: sed extenso vocabulo generaliter ois orbis vel extremas circularis rei, dicitur Lymbus. Et ideo superior pars inferni circulariter comprehendens alias partes, dicitur Lymbus. Et pariter locus puerorum & Purgatorium possunt hoc modo dici Lymbi. Sed communi vsu locus expiationis siue satisfactionis dicitur Purgatorium. Infernus verò damnatorum Lymbus non potest dici. Lymbus Patrum est prima & superior pars inferni, in qua detinebantur animæ Sanctorum Patrum, quæ non habebant aliquid purgandum, eo quod paradisi porta nondum erat aperta per clauem David, hoc est per Christi passionem. In hoc lymbo erant tenebræ, quantum ad carentiam claræ visionis diuinæ. Vnde Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. & secundum hoc etiam dicebatur infernus & lacus. Vnde Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu. Non tamen erant tenebræ, quantum ad carentiam gratiæ aut scientiæ. Nec erat ibi poena sensibilis, quam homines patiuntur pro actuali peccato: sed erat quædam quies & refrigerium. Et secundum hoc non dicitur Infernus, sed Sinus Abrahæ, eo quod primum principium credendi explicitè mysterium incarnationis & redemptionis, fuit ipse Abraham, qui se separauit ab idololatria, & signum fidei accepit, & cui primo de Christo (sine cuius fide non peruenitur ad requiem) specialis facta fuit reuelatio. Ideo nunc requies Sanctorum in cælis, vbi nullus est dolor, ad similitudinem sinus maris, in quo non sunt agitationes, neque procellæ, aut fluctuationes, sed tranquillitas summa, dicitur Sinus Abrahæ. Ad hunc sinum siue quietem delata fuit ab Angelis anima Lazari, & ibi refrigerabatur, ante mortem Christi, refrigerio quietis, absque dolore sensibili: quo refrigerio carebat diues Epulo, existens in profundissimo inferno. Vnde Lu. 16. dicitur eleuasse oculos in tormentis, & petiuisse refrigerium linguæ. Refrigerium & consolatio eorum qui erant in hoc sinu, consistebat in quiete conscientiæ, & in contemplatione rerum naturalium, & eorum quæ per fidem audierat de reparatione humani generis & mysteriis diuinis. Erat tamen quidam dolor de dilatione speratæ gloriæ, secundum illud, Spes quæ differretur, affligit animam. Vnde D. Augustinus in quodam sermone de Passionem Domini dicit, quod lachrymabili obsecratione Christum orabant. Ab his doloribus liberauit eos Christus. Vnde Act. 2. dicebat D. Petrus, Deus Christum suscitauit, soluitis doloribus inferni. Ad hunc locum inferni anima Christi diuinitati coniuncta, postquam emisit spiritum in die parasceues descendit, quantum ad essentiam, & reiecit potestatem principum tenebrarum, iuxta illud Psalm. 23. Attollite portas principes vestras. Glos. exponit, Principes auferte potestatem vestram, qua hucusque homines in inferno detinebatis. & sic in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Fuit etiam in aliis inferni partibus. Nam eos qui erant in inferno, de sua malitia increpauit, maxime Iudam: & Luciferum ad mille annos ligauit: & eis qui erant in purgatorio, spem dedit: paruulos in lymbo ad gratiarum actiones inuitauit. Et secundum hoc debet intelligi quod dicit Apostolus, Descendit in inferiores partes terræ: & illud quod dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos, hoc est in omnes partes, secundum animam: ita tamen quod solos iustos illuminauit. Dicitur enim Eccl. 24. Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino, scilicet sanctos Patres, lumine gloriæ & claræ visionis suæ. Tunc impletum fuit illud, Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbrae mortis, lux orta est eis. In hoc loco mansit anima Christi per quadraginta horas, siue tribus diebus & tribus noctibus, per synecdochen, accipiendo partem pro toto: tanto tempore, quanto mansit Ionas in ventre cæti. Vnde Matth. 12. Sicut fuit Ionas in ventre cæti, &c. & hæc est ratio quare tantum mansit, ut hanc figuram impleret, & ne si statim resurrexisset, videretur non fuisse mortuus. In hoc eodem lymbo fuit anima boni Latronis in die Parasceues in paradiso, sicut Christus promiserat, dicens: Hodie mecum eris in paradiso. Tandem in die resurrectionis suæ, prima sabbati, diluculo, orto lucifero, secundum prophetiam Osee 13. Ero mors tua, o mors, & morsus tuus, o inferne, eduxit omnes patres de lacu, ut dictum est ex Zach. & Apostolus, Spolians principatus & potestates infernales: & fortè duxit eos ad sepulchrum, ut viderent resurrectionem & gloriam corporis, & deinde per dies quadraginta seclusis apparitionibus, ad paradysum terrestrem, tãquam ad conuentiorem locum, & tandem ad montem Oliueti, & finaliter in cælum in die Ascensionis captiuam duxit captiuitatem. Et ab eo tempore in prædicto lymbo nullus fuit: quia postquam porta paradisi aperta fuit, animæ quæ aliquid purgandum habent, facta purgatione, euolant ad cælum cum Christo in æternam victuræ & regnaturæ, potestate detinendi ipsas dæmonibus ablata.

In 4. dist. 22. q. 2. ar. 1. q. 2. Lymbus patrum quid.

Lucæ 16.

Gen. 12.

3. p. 9. 52. ar. 2. Refrigerium Sinus Abrahæ.

Prouer. 7.

Anima Christi ad quæ locum inferorū descendit, quid operata est.

Ephe. 4.

Esa. 9.

Luc. 23.

Collo. 2.

Psalm. 67.

Quantis de Lybno puerorum nihil expresse inueniatur in sacris literis: implicitè tamen inuenitur **D** licet non sub hoc nomine Lybno. Necesse est enim ponere aliquem locum pro pueris non circumcisus octauo die, tempore quo durabat præceptum circumcisionis, & pro non baptizatis ante usum rationis decedentibus, in noua lege: illi enim non euolabant ad cælum, cum paradisi porta nondum esset aperta: nec portabantur ad sinum Abrahæ, cum Gen. 17. dicatur, Masculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo. Et Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Si ergo locus deputandus est, non est lybno patrum: quia qui illuc accedebant, erant in gratia, & in propinquo Deum visuri: decedentes autem in solo originali, non erant in gratia, neque unquam Deum visuri: ideo locus ille eis conueniens non fuisset. Nec debet eis assignari Purgatorium aut infernus, cum nunquam habuerint peccatum actuale, & per consequens non debeant pati poenam sensus, vt amplius dicitur. In purgatorio autem & inferno illa poena sustinetur: ergo alius locus est assignandus, quem si comparemus ad dignitatem personarum locatarum, ponendus est sub purgatorio: quia illi qui sunt in purgatorio, sunt in gratia, & sic digniores. Si verò comparemus ad qualitatem poenæ vel præmij, illi qui sunt in purgatorio, magis affliguntur: quia patiuntur poenam sensus, iuxta illud, Quantum se glorificauit, &c. Ideo Ecclesia dicit animas purgatorij esse in porta inferni, non quòd sint contiguæ inferno: sed quia poenam ignis patiuntur, sicut damnati in inferno, differenter tamen: quia illi perpetuò, hi autem solum ad tempus: patiuntur tamen ab igne eiusdem speciei cum damnatis. Vnde D. Gregorius, Eodem igne uritil aurum, & fumat palea. & D. Augu. Eodem igne purgatur electus, & crematur damnatus. Non tamen æquè atrociter cruciantur purgatorij animæ, sicut damnata: quia ignis ille non cruciat naturaliter, sed secundum quod est instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ punit secundum quantitatem demeritorum. Et cum D. Thomas dicit quòd Purgatorium est locus coniunctus inferno, intelligendum est mediante lybno paruulorum. Et cum dicit quòd probabiliter creditur, quòd lybno patrum & paruulorum secundum situm sit idem locus, nisi quòd requies sanctorum adhuc erat in superiori loco, quam lybno puerorum: Dicendum quòd se remittit ad ea quæ supra dixerat, scilicet quòd lybno patrum & infernus damnatorum, si considerentur secundum situm loci, est idem locus, vel quasi contiguus: ita tamen quòd superior pars inferni lybno patrum dicitur: tamen inter lybno patrum & infernum mediat purgatorium & lybno puerorum. Et cum dicitur Christum momordisse infernum, intelligendum est de lybno patrum & purgatorio. Et sic infernus & lybno patrum sunt idem locus, secundum situm. Si verò accipiatur secundum dignitatem rerum locatarum, tunc lybno puerorum mediat inter purgatorium & infernum. Si queratur an in lybno paruulorum aut patrum sit ignis: Dicendum quòd incertum est: si tamen sit, non affligit in illis locis, neque est instrumentum diuinæ iustitiæ. Paruuli enim cum non habuerint actum proprium, neque delectati sint, non patiuntur poenam sensus, sed solum damni. Hæc poena damni siue priuatio diuinæ visionis in paruulis, multum distat à poena damni in damnatis: quia damnati ex culpa actuali & propria priuantur: ideo ad illam priuationem sequitur maxima tristitia, & poena sensibilis, siue afflictiua intrinseca, quæ secundum D. Chryostomum est maxima poenarum, vt inferius dicitur. Paruuli autem cum non ex actu proprio, sed ex peccato naturæ, quod contraxerunt ex origine, non tristantur: quia secundum aliquos, non apprehendunt se aliquando fuisse capaces illius beatitudinis. Cum ergo omnis tristitia sequatur apprehensionem, sequitur quòd non tristantur. Potest etiam dici quòd Deus qui ordinauit poenā sensibilem correspondere delectationi (vt dictum est) non concurrit ad apprehensionem, nec ad tristitiam, etiam si apprehenderent. Et sic soluantur omnia argumenta in oppositum. Quid autem faciant paruuli in lybno, dicunt communiter doctores, quòd speculantur naturalia. Licet enim anima humana à principio sui esse sit tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: Nihilominus tamen Deus, qui non deficit in necessariis, & qui animam creauit intellectualis naturæ, in separatione ipsius à corpore influit tot species rerum, quot acquirere potuit corpori vnita, ne frustreretur intellectus earum, cui dedit Deus potestatem fieri & continere quodam modo, scilicet per similitudinem, omnia, vt habetur Sapient. 10. sic quòd nullus Philosophus unquam tanta cognouit de naturalibus, sicut anima paruuli separata. Et cum omnes tales sint eiusdem speciei, sequitur quòd omnes erunt pares in huiusmodi infusione & beatitudine naturali. Hæc animæ non possunt iuari neque liberari suffragiis viuorum, cum non sint in gratia, & sint perpetuò damnata. Quidam tamen dicunt quòd post diem iudicij & resurrectionis (vt detur spatium corporibus damnatorum) deambulabunt per hunc mundum: sed hæc incerta sunt, & solus Deus nouit.

De Purgatorii loco & poenis.

Purgatorium siue locus expiationis, satisfactionis, & solutionis poenarum post mortem, est duplex: vnus secundum dispensationem: & sic in diuersis locis, etiam in hoc mundo, aliquæ animæ, secundum D. Grego. in 4. Dia. purgatae sunt, vel ad viuorum instructionem, vel ad defunctorum subuentiohem, vel propter punitionem viuorum, qui negligentes fuerunt: secundum verò legem communem dicitur esse subter terram, contiguus inferno, non immediate, sed mediante lybno puerorum, vt dictum est. In purgatorio duplex est poena, scilicet damni & sensus. Sed D. Anthoninus Floren. in prima parte Summæ libr. 8. cap. 5. §. 1. duas alias addit, quæ possunt dici accidentales & ex consequenti. Prima & principalis est poena damni, siue priuationis diuinæ visionis ad tempus, per quam retardatur ab ipsa diuina visione, quam anima separata existens in gratia, summo opere affectat: & cum ex culpa sua videt se priuari,

8. §. 9.
Vbi sit lybno puerorum.
Apo. 18.
In 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. q. 2.
In Add. 3. p. 9. ar. 3. §. 6.
Poena damni paruulos non affligit.
2. de Anima.
D. Amb. Flo. 1. p. sum. m. 11. 8. c. 1. §. 4.
In 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. §. 3.
Purgatorii poena.

A priuari, & summum bonum illi differri, dolet & affligitur: vnde mentaliter clamat cum Psal. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quia quantis speret lapsu determinato tempore, & soluta poena, se visitam Dei essentiam: nihilominus tamen tristatur & affligitur. dicitur enim Prouerb. 13. Spes quæ differitur, affligit animam: & tanto magis, quanto res magis desiderata amatur. tam intensum enim est desiderium animæ separatae videndi Deum, quòd nullum desiderium ei in præsentia æquari potest: quia post separationem à corpore animæ non retardatur mole corporis, quod aggrauat & retardat animam. Ideo poena damni purgatorij excedit omnem poenam huius mundi. Vnde puer non tantum dolet aut tristatur de absentia matris, cum necessitatem eius habet: sicut anima separata, de absentia Dei: neque quiuus alius ex quacunque priuatione seu perditione boni, etiam regni temporalis, cum omnia talia finita sint, & Deus infinitus. Ideo non est proportio. Eam ob rem lamentantur cum Psal. dicentes: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Ad hanc primam poenam damni sequitur etiam poena vermis ex consideratione culpæ, propter quam meruit priuari. Sequitur etiam alia ex consideratione propriæ negligentiae, eò quod in hoc mundo potuit satisfacere, & non curauit. Alia poena est ignis. Ad cuius euidentiā sciendum est, quòd eodem modo patiuntur animæ ab igne, sicut dæmones. Et cum nullum corpus possit agere in spiritum, eò quòd oportet agens esse mobilis passio, & omne corpus agere per contactum: Spiritus autem non potest tangi: igitur ignis virtute suæ naturæ non potest agere in animam: sed si agit, oportet vt agat sicut instrumentum diuinæ iustitiæ. Verum quia nihil assumitur vt instrumentum, nisi habeat aliquam habitudinem secundum propriam formam in ordine ad passum: non enim videretur ratio, cur vnum magis acciperetur vt instrumentum, quam aliud, sicut ad secundum, quam baculus aut lapis: ideo necesse est dicere quòd ignis in ordine ad spiritum siue animam, habeat aliquam habitudinem, scilicet locantis, pro quanto spiritus aliquam actionem habet circa locum, saltem conatus: quia sua præsentia potest ornare locum, etiam si nihil extrinsecè operetur. & ideo possunt detruhi & compelli spūs ad certum locum: & tunc locus exercendo habitudinem suam, est capax virtutis instrumentalis diuinæ. Et sic ignis instrumentalis imprimit aliquid afflictiuum in spiritum. Et cum ignis operetur solus vt instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ non punit nisi pro demeritis: sequitur quòd idem ignis inferni non æqualiter cruciat omnes, neque ignis purgatorij eos qui sunt in purgatorio. De hac poena ignis dicitur in c. ignis. §. hoc etiam, de poenitentia. dist. 7. & sunt verba D. Augu. in lib. de Poenitentia. Hic etiam ignis est æternus non sit (scilicet quo ad purgandos) miro tamen modo grauis est: Excedit enim omnem poenam quam unquam aliquis passus est in hac vita: licet mirabilia martyres passi sint tormenta. Et ratio esse potest: quia cum dolor non solum sit leuissimus (cum inanimata lædantur, & non doleant) sed etiam læsionis perceptio: ideo tanto magis aliquis dolet de aliquo læsuo, quanto magis est sensitius & apprehensiuus. Ideo non tantum affligitur rusticus, quantum delicatus, cæteris paribus. & videmus quòd in partibus magis sensibilibus læsiones maiore dolore causant. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideo si in ipsam animam aliquid læsuum agat, maxime affligitur: ignis autem qui est maxime actiuus, vt instrumentum diuinæ iustitiæ fortius agit. Ideo non potest bene declarari cruciatus animarum. Ignis autem purgatorij idem dicitur cum igne inferni, secundum speciem, vt dictum est versiculo præcedenti, ex D. Grego. & Aug. Adeo autem grauis est, vt quidam dicant quòd ignis quo utimur in hoc mundo, respectu illius reputatur ignis pictus, quod tamen non est absolute asserendum: Quia quocumque modo ignis inueniatur, semper est idem in specie, quantum ad naturam ignis pertinet. Verum tamen quia in agendo est maximæ virtutis, inter alia elementa: tum habet corpora pro materia, vt dicitur in 4. Metho. Vnde ignis dupliciter inuenitur, scilicet in materia, & sphaera propria, & in materia aliena siue terrestri, vt in carbone aut flamma, ferro, aut metallo, in quibus non differt specie essentiali, siue per violentiam introducatur, vt in ferro vel metallo, siue ex principio intrinseco, vt in sulphure: quia omnia ignita, in quantum habent aliquid de igne, sunt eiusdem speciei cum igne, qui est apud nos, licet sint magis actiua, secundum quod materia est magis solida. potest tamen ab igne qui apud nos est, differre materialiter. An autem ignis inferni vel purgatorij sit in propria materia aut aliena, incertum est. Quasdam tamen proprietates differentes ab igne huius mundi, ignis inferni & purgatorij habet: Sicut quòd successione non indiget, nec lignis nutritur. Sed hæc differentiae non ostendunt diuersitatem essentialem in specie. Et quia actiuitas eius in animam, non conuenit ei ex natura sua, sed vt instrumentum diuinæ iustitiæ: ideo superuacaneum videtur circa hæc immorari. Nam tantum possit torquere animas aër & aqua, vt instrumenta diuinæ iustitiæ, sicut ignis. Voluit tamen Deus ignem realem eligere ad puniendum, vt intelligeremus maiorem actiuitatem esse diuinæ iustitiæ, quam ignis. Licet enim ignis sit maximæ actiuitatis, iustitia tamen diuina est maioris. Ideo Apostolus Heb. 10. dicit, Horrendum est incidere in manus Dei viuientis, quod debet nos inducere ad satisfactionem in hac vita. Alia poena, est dæmonum insultatio. Licet enim electi post hanc vitam non purgentur, nec puniantur ministerio dæmonum, quorum victores extiterunt: nec etiam ministerio angelorum, quia conciuus suos non tam vehementer affligerent: possibile tamen est quòd angeli boni eas ad locum poenarum deducant, & etiam ipsi dæmones qui de poenis hominum lætantur & insultant, eas comitentur, & assistant purgandis, vt de poenis eorum fatientur. Potest etiam pie credi, quòd boni angeli, maxime nocturnæ, quando visitant eas, consolentur. Facit ad hoc illud quòd dicitur Tob 4. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pavor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Et cum spiritus me præsentem transfret, in horrorem pili carnis mee. Stetit quidam, cuius vultum non agnoscebam, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui. Sopor enim & nox pro morte in sacris literis accipiuntur, Iudicum 4. Soporem morti socians. & Elia 29. Immiscuit vobis Dominus soporem, &c. & Ioan. 9. Venit nox, in qua nemo potest operari. Et sic per pilos carnis intelligi potest

Psal. 41.
Sap. 9.
Psal. 119.
In 4. dist. 44. q. 3. ar. 3. q. 3.
In Add. 3. p. 9. ar. 3.
Anima quòd patiuntur ab igne.
In 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. §. 3.
Poena ignis purgatorij excedit oēs poenas martyrum.
4. Metho.
In 4. dist. 44. q. 3. ar. 2. q. 2.
Materia ignis duplex.
Ignis purgatorij quòd differret ab igne huius mundi.
In 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. §. 5.

Tria genera hominum deducuntur ad purgatorium.

sunt affectiones, quæ ex affectione carnis processerunt: & per spiritus, demones, Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant. Imago representat angelum, &c. Ex prædictis patet quod ante iudicium vniuersale ad purgatorium deducuntur tria genera animarum: Primò illi qui moriuntur sine quacunque culpa veniali aut mortali, tamen habent reatum pœnæ alicuius peccati mortalis remissi: Secundò illi qui moriuntur cum solo peccato veniali, & nullum alium pœnæ reatum habent: Tertio illi qui habent vtrunque, scilicet culpam venialem, & reatum peccatorum mortalium remissorum. alij non puniuntur in purgatorio.

Ver. 33. De Liberatione Animarum à Purgatorio.

Animæ 4. modis liberantur à purgatorio.

Psal. 118.

In Add. 3. p. 71. ar. 11.

Animæ à Purgatorio dupliciter liberari possunt: Primò per satisfactionem, quando pœnam temporalem per diuinam iustitiam eis indictam sustinuerint. Tunc enim satisfactione completa, cum nullo impedimento habeant, statim euolant ad cælum, & summo gaudio clara Dei visione fruuntur. Secundò liberantur etiam ante tempus determinatum per suffragia viuorum: & hoc quatuor modis, secundum D. Grego. in 4. Dia. & habetur in c. animæ defunctorum. 13. q. 2. vbi dicitur, Animæ defunctorum quatuor soluantur modis, Oblationibus sacerdotum, aut precibus Sanctorum, charorum elemosynis, aut ieiuniis cognatorum. Sed isti quatuor modi reducuntur ad duos: Primus est per modum meriti, secundus per modum suffragij. Et isti duo modi sunt diuersi, quia meritum innititur iustitiæ, suffragium verò liberalitati. Per modum meriti suffragia viuorum profunt animabus defunctorum, dupliciter: Primò quantum ad præmium accidentale. Psal. Particeps ego sum omnium timentium te, &c. & hoc modo suffragia viuorum profunt etiam sanctis existentibus in patria: Quia gaudent de bonis viuorum, iuxta illud Luc. 15. Gaudium est angelis in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente. Secundò suffragia viuorum profunt defunctis per modum meriti, quantum ad satisfactionem, vel expiationem, seu diminutionem pœnæ. Et hoc est quando per intentionem opera pœnalia viuorum existentium in gratia, applicantur illis: quia per illam applicationem opera viuorum efficiuntur defunctorum. Fundamentum huius communicationis habetur ex Apost. 1. Cor. 12. vbi Ecclesiam siue congregationem fidelium dicit esse vnu corpus in Christo. f. mysticū & similitudinariū. Sicut enim corpus naturale habet membra, & vnu suffragatur aliis membris vnitis, vt experimento videmus: Ocs autem fideles per gratiam & charitatem vniuntur Christo capiti, & aliis membris, hoc est fidelibus vnitis Christo, hoc est in gratia existētibus. Vnde sequitur quod sicut membrum corporale suffragatur & subleuat aliud membrum per applicationem, sic vnus fidelis alij: applicatio autē spūalis fit per intentionem. Et cū animæ purgatorij sint membra vnita, & egeant: sequitur &c. Iustitia enim diuina, ad cuius imitationem iustitia humana est exemplata, non est rigorosior iustitia hūana. Sed videmus quod si aliquis sit captus pro debito, alio satisfaciente pro eo, liberatur: Quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur. Et ideo si existens in gratia, ieiunat, vel dat elemosynam, aut aliud opus satisfactorium facit pro eo qui est in purgatorio, satisfacet & expiat pœnam ab eo: sicut satisfaceret pro se, si illud opus alteri non applicaret. Nec refert an sint viuentes vel mortui illi quibus applicantur, dummodo sint vniti per charitatem, quæ (vt dicitur 1. Corinth. 13.) nunquam excidit: Quia applicatio spiritualis non requirit propinquitatem localem. Coniunctio enim charitatis facit maiorem propinquitatem, quam sit localis: quanuis etiam diei possit quod defuncti in memoriis viuentium viuunt: & sic sunt propinqui. Illis verò qui sunt separati à corpore, vt damnati, suffragia non possunt prodesse. Viuentes autem suffragando defunctis, merentur sibi ipsi præmium essentiale, scilicet vitam æternam, aut aliquem gradum ipsius: quod non potest communicari, sicut præmium accidentale, & satisfactio, vt dictum est cum de merito ageretur. Ad suffragandum defunctis hortatur nos Apostolus Galat. 6. dicens, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi, scilicet in operibus misericordiæ. Aduertendum etiam quod non solum suffragia facta ab his qui sunt in gratia, profunt defunctis, sed etiam suffragia Ecclesiæ ordinata fieri ab his qui sunt in gratia, etiam si exequantur per eos qui sunt in peccato mortali: non quidem in quantum sunt peccatorum, seu à peccatoribus, applicantur: sed in quantum sunt ministri Ecclesiæ, cuius personam gerunt, vt sacerdotes in celebrando, vel officiendo, dicendo vigiliis & exequias defunctorum: Quia ille intelligitur facere, cuius vice vel nomine fit, vt patet per D. Dionysium: vel in quantum peccator agit vt instrumentum eius qui est in gratia: quia opus instrumentale est magis participalis agentis, quam instrumenti. Vnde peccatum mortale serui ex præcepto domini elemosynam facientis, non impedit meritum domini in gratia præcipientis. Ex quo sequitur quod si aliquis in charitate decedens, ordinet fieri aliqua suffragia (quanuis illi per quos fiunt, sint peccatores) nihilominus tamen profunt illis pro quibus fiunt & ordinantur, si sint in gratia. Secundò suffragia fidelium possunt prodesse aliis viuis ac defunctis per modum suffragij, hoc est per modum orationis & supplicationis vltra illum conatum, & pœnalitatem quæ est in oratione, quæ pertinet ad meritum, & potest applicari sicut alia opera pœnalia. Sed vltra illum conatum & pœnalitatem, cum orationis impetratio potius innitatur liberalitati dantis, quam pœnalitati orantis, potest aliquis orando Deum iuuare alios, tam viuos, quam defunctos, saltem de congruo. Et per hunc modum suffragij animæ purgatorij possunt liberari, tam per indulgentias (vt inferius dicitur) quam per orationes Sanctorum qui sunt in patria, necnon viuorum, vt probatum est ex D. Dionysio de orationibus quas faciebant Apostoli in sepultura fidelium. Et quanuis Sancti qui sunt in patria, non sint in statu merendi, nec sibi, nec aliis, nec satisfaciendi pro illis, cum non possint habere pœnalitates: Nihilominus tamen sunt in statu impetrandi ex merito præcedenti. Nam dum essent in via, meruerunt vt orationes eorum exaudirentur cum essent in patria: sed de his amplius cap. 5. §. 5. versicu. 8. vbi dictum est quod

In li. Eccl. Hierar.

A quod dupliciter Sancti orant in patria, scilicet oratione expressiua, & interpretatiua. Nec tamen ex hoc sequitur quod animæ parum in purgatorio maneant, ardent quod tot angeli, & tot sancti martyres, & confessores, ac virgines, videant eorum indigentias, & orent pro ipsis, & eorum orationes exaudiantur, cum sint in gratia consummata. Quia Sancti in patria clarè vident ordinem diuinæ iustitiæ, & se illi conformant. Ideo non omnes neque semper orant pro qualibet anima: quia non volunt neque petunt nisi ea quæ Deus vult impleri, & sic eorum orationes semper exaudiuntur. Et quia animæ purgatorij sciunt quod nos possumus illis suffragari tot & tantis modis nobis facilibus: ideo ordinant & dirigunt ad nos affectum suum. & si nobis loqui possent, mirabiles obsecrationes facerent, quas Psalmista in pluribus locis in eorum persona describit, signanter in Psal. De profundis, & B. Iob 19. Misere mini mei, misere mini mei saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Et patriarcha Ioseph, Memento mei dum tibi bene fuerit, & facies mecum misericordiam, vt suggeras Pharaoni, vt educat me de isto carcere: quia furtim sublati sum, & hic innocens in lacum missus sum. Quod vtiq; nos facere debemus, attentis tot & tantis causis & rationibus nos mouentibus. Primum motiuum, quod nos inducere debet, est paupertas: quia sunt in vltimo gradu paupertatis: dicitur enim communiter: Pauper est, qui parum habet: pauperior, cui nihil est: adhuc pauperior, qui multa debet: vltimior qui nil potest lucrari, neque mutuo petere, & habet agere cum rigoroso & terribili creditore, qui non vult dare dilationem, & facit praticare illud quod Iuristæ dicunt in l. fina. ff. de in ius vocando. Qui non habet in aere, luat in corpore vel anima. In huiusmodi gradu sunt animæ purgatorij: quia licet habeant merita, non tamen possunt tunc illis se iuuare ideo dicunt Misere mini, &c. Secundum motiuum est parentela & amicitia, quia fratres nostri ex eodem patre immediato, scilicet Deo, Matth. 23. & ex eodem patre & matre remotis, scilicet Adam & Eua. Et aliqui habent consanguineos & amicos, & illi qui sunt in charitate, sunt amici: ideo dicunt, Saltem vos amici mei: illis præcipue, qui tenentur eis, vt sunt filij, filiæ, viri, vxores hæredes, & legatarij. Rationes earum ad inducendum sunt faciles, ideo illis non est lector onerandus. Tertium motiuum est multitudo pœnarum, & acerbitas supplicij, vt dictum est versiculo præcedenti. Misere mini vnus latronis cum à lictore acriter vulneratur, ac etiam vnus canis: à fortiori animarum, &c. Animalia eiusdem speciei subueniunt indigentibus, vt elephantes, &c. Quartum motiuum, sunt fructus & vtilitates, quæ proueniunt nobis, quando illis suffragamur. Primò meremur præmium essentiale & accidentale. Secundò peccatorum remissionem, vnde Thobias, Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosyna extinguit peccatum. Et Daniel. 4. Peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas misericordias pauperum: & Lucæ 11. Date elemosynam, & omnia muda sunt vobis. Tertio ipse non erunt ingrata, ideo, &c. Quarto Deus propter hanc charitatem solet etiam in hoc mundo retribuere, bona multiplicando, iuxta illud Prouerbiorum 28. Qui dat pauperi, nunquam egebit. & Christus, Date & dabitur vobis. Item, Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Quinto à malo die liberatio, iuxta illud Psalmistæ: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. De pluribus legimus quod fuerunt à morte præseruati, & ab inimicis etiã aliquando, Deo permittente, per ipsas animas in corporibus assumptis. Quintum motiuum est facultas subleuaminis. Quia per media facillima, quæ ponit D. Gregorius, de quibus dictum est. Inter illa tamen media sacerdotum oblatio est præcipuum: Quia per illam applicatur Christi passio. Hæc materia potest faciliter dilatari. Si quaeratur, quibus magis subueniendum est, an pauperibus viuis, an defunctis. Dicendum quod si pauperes viuentes sunt in extrema vel quasi extrema necessitate vitæ, eis magis tenemur quam defunctis, propter periculum salutis spiritualis, in quo non sunt animæ purgatorij. In aliis autem casibus elemosyna, quæ fit magis indigenti, est magis meritoria. Cum ergo animæ purgatorij magis egeant: sequitur, &c. Sextum motiuum est punitio, Matth. 18. Nonne & te oportuit misereri conserui tui? &c. Clamant enim vindictam, vt habetur Apocal. 6. Vindica Domine sanguinem, &c. & Psalmist. Dispereat de terra memoria eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Deus faciet eis de tali pane ofas, &c. Et Lucæ 18. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die & nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quod cito faciet vindictam illorum. Duæ circa hæc insurgunt difficultates: Prima est, an suffragia pro pluribus facta, tantum profunt cuilibet, sicut si pro quolibet illorum agerentur. Resolutio est quod non per modum meriti, sed bene per modum suffragij. Sed de his amplius dictum est, cum de sacrificio missæ ageretur, c. 16. §. 3. versicu. 16. Secunda difficultas est, an cultus exequiarum profuit. Et quia his temporibus aliqui hæretici non verentur irridere huiusmodi cultum, dicentes quod vanum est pulsare tot campanas, cum nil audiant defuncti, & accendere tot luminaria, cum non videant, &c. ideo tantisper circa huiusmodi insistentum est. Et in primis notandum quod cultus & solennitas sepulturæ tam in antiquo quam in nouo testamento commendatur, vt patet de sepultura Sarræ, quam sepeliuit Abraham in magnifico sepulchro. & Gen. 25. de sepultura Abrahamæ, & 49. de sepultura Iacob, & Deuter. 34. de sepultura Moyfi, & in 1. Regum de Samuele, & 2. Regum 2. Laudauit David viros Iabes de sepultura Saul. & Thob. 12. Laudatur à Raphaële de sepultura defunctorum. & Esa. 11. de sepulchro Christi fuit prophetatum, In die illa radix Iesse stat in signum populorum: ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et quo ad nouum testamentum, Matth. 27. & Marc. 16. Luc. 23. & Ioan. 19. explicatur solennitas sepulturæ Christi, facta à Nicodemo & Ioseph ab Arimathia, qui in sindone munda & centum libris aromatum in sepulchro nouo in petra exciso sepelierunt ipsum. & Matth. 26. Christus laudauit Magdalenam, quod vnguentum preciosum seruasset ad sepeliendum eum. & Lucæ 7. laudati sunt viri Nain, de societate sepulturæ filij

Psal. 129. Ioan. 10. Gen. 40.

Motiuum inducentia ad suffragandum animabus purgatorij.

Luc. 6. Matth. 19. Psal. 42.

An potius subueniunt sic pauperibus viuis an defunctis.

Psal. 108.

An cultus exequiarum profuit sicut sepultura & profuit Gen. 23.

vidua. & D. Dionysius in vlt. c. Eccle. Hierar. recitat solennem cultum sepulturæ, quem seruabant Apostoli. Nos itaque ritum antiqui & noui testamenti sequentes, laudamus cultum sepulturæ, non absque causa & magnis rationibus à sanctis patribus inuentum & obseruatum. D. Augustinus in lib. de Cura agenda pro mortuis, dicit quòd solennitas sepulturæ adinuenta & seruata est propter viuos, & propter defunctos. Propter viuos quidem quadruplici ratione. Prima est naturalis, ne oculi eorum ex turpitudine cadauerum offendantur, & corpora fœtoribus inficiantur. Secunda ad instruendam & protestandam fidem resurrectionis. Antiqui enim Gentiles, qui non credebant, nec sperabant resurrectionem, non curabant sepulturas, sed corpora flammis dabant, & cineres spargebant. Sed antiqui & sancti patres, vt fidem & spem resurrectionis quam habebant, ostenderent & protestarentur, curabant diligenter, sicut quis curat & notat locum rei quam se reaccepturum putat. Vnde D. Aug. in 1. de Ciui. Dei dicit, quòd Iacob & Ioseph alique patres voluerunt sepeliri in terra promissionis, vbi credebant Christum nasciturum, cuius resurrectio nostræ resurrectionis est causa. Tertia ratio est ad honoranda instrumenta diuinæ misericordiæ & Spiritus sancti: Quia corpora Sanctorum fuerunt vasa & instrumenta Spiritus sancti in bonum. Quarta ratio est propter vtilitatem spiritualem viuientium, qui habent occasionem veniendi ad monumentum, quod interpretatur monens mentem, vt D. Augustinus ait. Videns enim homo proximum mortuum, habet occasionem cogitandi quòd & ipse mortalis est: ideo debet cauere à peccatis, pœnitere, & satisfacere, ne incidat in manus horrendi iudicij Dei viuentis. vnde Ecclesiastici 7. Mihi heri, & tibi hodie. Et quo ad ornatum exteriorem profunt viuus, in quatum sunt quædam viuorum solatia: cognoscunt enim alios aduenientes esse amicos, & quòd non gaudent de morte suorum, sed compatuntur, assistendo & sociando. Profunt etiam defunctis, non quo ad sensum, quem corpus post mortem non habet, ideo non pulsantur campanæ vt ipsi audiant, neque cærei aut tædæ accenduntur, vt ipsi videant: sed vt homines audientes & inspicientes sepulchra & solennitates sepulturæ, orēt pro ipsis defunctis: per huiusmodi enim exteriora excitatur animus audientium & videntium, & indicitur ad compatiendum. Et ex sumptibus sepulturæ pauperes fructum capiunt, & Ecclesiæ decorantur. Sic enim sepultura inter cæteras elemosynas & opera misericordiæ computatur. Vnde Damascenus in sermo. de Innocentibus inducit verba Athanasij sic dicentis: Licet in area qui in pietate consummatus est, positus fuerit, ne renuas oleum & cæras Deum inuocantes in sepulchro: accepta sunt enim ista Deo, & multam ab eo recipientia retributionem. Nec obstat quòd D. Gregor. ait, quòd ad maioris damnationis cumulum eorum corpora in Ecclesiis ponuntur: Quia sepultura solennis in sacro sepulchro non nocet, nisi pro quanto frustrat propter eam creditores, vel quatenus hanc sibi indigni propter humanam gloriam procurant. Circa huiusmodi sepulturas notanda sunt aliqua: Primo quòd sepulturæ locus est Ecclesia vel cœmeterium, vt in c. sunt, 17. q. 4. Secundo quòd sepultura non debet vendi, nec aliquid exigi pro ea, siue pro actu & officio clericorum qui sepeliunt, cum sit aliquid spirituale vel spirituali annexum: gratis tamē oblata suscipi possunt: licet locus sepulchri, sicut & calix cōsecratus, materialiter possit vendi: sed nō ratione benedictionis aut consecrationis potest exigi. Vnde & Abraham emit agrum spelunca duplicis in possessionem sepulchri. Tertio notandum est quòd ius sepulturæ siue sepeliendi conuenit Ecclesiis parochialibus. Ideo qui moriuntur absque electione sepulturæ, in Ecclesia parochiali vel eius cœmeterio, in cuius territorio moriuntur, debent sepeliri. Pertinet etiam ius sepeliendi aliis Ecclesiis vel conuentibus, quibus iure canonico vel ex priuilegio concessum est, vt in Ecclesiis & cœmeteriis prædicatorum & minorum, vt habetur in Clemen. dudum, de sepulturis. Quarto notandum est quòd quilibet, tam masculus quam fœmina, non professus religionem, habens liberum arbitrium, & debitam ætatem pubertatis, quæ in fœmina est in duodecimo anno, & in masculino in decimo quarto, potest sibi eligere sepulturam, etiam vxor sine consensu viri, & filius vel filia pubes sine consensu patris aut matris, vt habetur in c. licet, de sepulturis in 6. Religiosus autem, & seruus, ac filij, & filie impuberes, non possunt sibi eligere sepulturam: sed dominus vel pater eligit eis, etiam si post annos pubertatis moriantur, si ipsi nō elegerint. Et similiter maritus eligit vxori, si ipsa non elegerit: non tamen econuerso. Et si maritus præmortuus fuerit, & vxor non elegerit, sepelitur in sepulchro viri vltimi, si plures habuerit, & filij in sepulchro patris. Probatio autem electionis fieri potest non solum per testes, sed etiam per signa: vt si pater de sua sepultura non fecit specialem mentionem, eligendo sepulturam pro filio suo in aliquo religioso loco, censetur etiã pro se elegerit. Idem de marito qui eligit sepulturam vxori, aut si ædificauit sepulchrum, aut posuit lapidem pro signo sepulchri. Aduertendum tamen quòd ratio potissima electionis sepulturæ, est sanctitas loci, quæ prouenire potest primo ex corporibus sanctorum ibi sepulorum, qui per talem electionem efficiuntur patroni & aduocati eligentium. vnde 3. Regum 13. dicebat quidam propheta filiis suis, Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. & 4. Regum 13. habetur virtus ossium Helisæi. Secunda ratio mouens aliquem ad eligendam sepulturam in aliquo loco, est generationis proximitas: vnde olim antiqui eligebant sepeliri cum patribus suis, siue in sepulchro maiorum. Tertia ratio potest esse habitatio & incolatus deuotorum virorum, quorum suffragia sperantur. Et licet interdicitur religiosis sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ne habeant voto vel iuramento secularis astringere ad eligendum vel non mutandum sepulturam: Non tamen in hibetur eis persuadere, allegando rationes propter quas eligenda est sepultura. Quarto notandum est quòd si quis in testamento eligit in aliquo loco sepulturam, & ratione sepulturæ aliqua legauit Ecclesiæ, in qua eligit sepeliri, ornamenta, aut alia quæ sequuntur ad exequiarum cultum, vt sunt oblationes panis & vini, atque alia suffragia faciēda: si postmodum simpliciter mutet sepul-

Sepulture cultus ratio nabilis.

Vtilitates sepulture.

Heb. 10.

2. 2. q. 32. art. 1. ad 1.

Sepulture locus quis.

Gen. 21. Ius sepeliendi quibus conuenit. Prædicatores & minores habent ius sepeliendi.

Ratio electionis sepulture triplicis.

D

E

F

A turam, non mutato testamento, & eligit in alia Ecclesia sepeliri, censetur etiam mutasse legatam. Sexto notandum est quòd hæretici ac ceteri infideles ac etiam Christianorum filij non baptizati, non debent sepeliri in loco sacro, nec mortui in torneamentis, aut desperati, vel raptores. Suspecti verò aut aliter iustriati, si non moriantur impœnitentes, de licentia iudicis possunt sepeliri. Leprosi verò Christiani de cōsuetudine sepeliuntur in cœmeterio separato, benedicto tamen. Aliqui dicunt quòd non debent cum aliis sepeliri, quia cui non communicamus in vita, nec etiam in morte communicamus. Excommunicati verò donec obtinuerint absolutionem, in terra prophana sunt sepeliendi & relinquendi: post adeptam verò absolutionem, sunt transferendi, & in loco sacro aut benedicto sepeliendi. Si circa huiusmodi plura scire desideras, & probationem præcedentium habere velis, vide apud Summas in verbo, sepultura.

Ver. 24.

De Inferno Damnatorum.

B Infernus damnatorum est locus profundissimus circa cœtrum terræ, in quo vsque ad diem iudicij cruciabantur animæ peccatorum in peccato mortali decedentium, & post diem iudicij animæ & corpora simul cum dæmonibus. Hic locus ab aliquibus dicitur Auernus: quia sine vere & temperie, ab aliis vero Acheron, quasi sine gaudio. Si domini temporales habent carceres perpetuos pro sceleratis, à fortiori Deus. Et quia inferni consideratio est utilis ad retrahendum homines à peccato, eò quòd Dionysius ait, Nemo intendens in malum, operatur: Non enim est aliquis, qui si actu apprehenderet inferni pœnas peccatoribus præparatas, consentiret peccato: & si antè consensisset, quin retraheretur à peccato, & induceretur ad detestandum ipsum, & agendum pœnitentiam. vnde Psalmista dicebat, Considera ui vias (scilicet ad infernum tendentes) & conuertere pedes meos in testimonia tua. & alibi: Conuertantur peccatores in infernum, omnes qui obliuiscuntur Deum. & Salomon Ecclesiastici 7. dicebat, Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Ideo circa huiusmodi inferni conditiones parum nobis insitendum est. Hic infernus dicitur inferior à Psal. Eruiisti animam meam ex inferno inferiori. Aliquando dicitur profundissimus, vt Iob 4. Si quærat quantum distet à superficie terræ: Quicquid dicant Astronomi, incertum nobis est: Lucifer & alij mali angeli, qui mensurauerunt, dicere possent.

Iste infernus multas habet malas condiciones, quarum prima est, quia est cauerna clausa, sine aliquo ostio aut fenestra vel foramine: nec est aliqua via localis, per quam sit accessus ad illam, quicquid dicatur de cœmeterio sancti Patritij, de quo multæ illusiones & fatuitates narrantur. Nec etiam credendum est quòd in monte Aetna, qui in Sicilia continet comburitur, audiunturque mirabiles voces & soni, sit porta vel introitus inferni. Vnde Cassiodorus dicit, Quo itinere animæ in infernum perferantur, quia in diuina autoritate non legitur, habemus incertum. Quo ad ingressum animarum non requiritur porta: quia corporalia non impediunt spiritum, qui absque medijs pertransitione potest localiter moueri. Et sic in instanti mortis per dæmones pertrahuntur mali in infernum. Corpora verò non glorificata impediuntur mole corporis. Et ideo in die iudicij post sententiam, in eius executione aperietur terra, sicut aperta fuit quando deglutit Dathan & Abiron, qui descenderunt in infernum viuentes, Num. 16. Postmodum iterum claudetur, & continuabitur. Nec obstat quòd dicit Psalmista, Attollite portas principes vestras: quia (vt dictum est) accipitur porta pro potestate detinendi animas. Et cum dicitur Matth. 16. Portæ inferi non præualebunt aduersus eam, intelliguntur dæmones & peccata, quæ portant homines in infernum, & sunt causa damnationis eorum. Si quærat an sit magna & lata cauerna: dicitur quòd infernus est largus quadrupliciter: Primo auiditate retinendi: Secundo multitudine damnatorum: Tertio pœnarum diuersitate: Quarto æternitate, sed quo ad situm loci ignoramus. Ante diem iudicij non requiritur magnum spacium, cum dæmones & animæ non occupent locum. Post diem verò iudicij propter multa corpora requiritur magnum spacium: quia multi sunt vocati, pauci verò electi: ideo extendetur ad purgatorium: quia nullus post diem iudicij erit in purgatorio. Et quia in lympo patrum nullus est, aliqui dicunt quòd vsque ad lympum patrum extendetur: quia paruuli existentes in solo peccato originali, post resurrectionem erunt super terram: sed hoc non habet auctoritatem. Quicquid tamen sit, credendum est quòd diuina prouidentia quæ præuidit ab æterno quot futuri erunt damnati, sufficientem locum præparauit. Nec erunt ad placitum elongati, sed valde pressi, iuxta illud Psalmistæ, Sicut oues in inferno positi sunt. Secunda conditio huius cauernæ dicitur obscuritas & tenebrositas, de qua Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meum, antè quàm vadam ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine. Christus illas tenebras vocauit exteriores siue extraneas, quæ fuerunt figuratæ per tenebras Aegypti, de quibus Exod. 10. Extende manum tuam in cælum, & sint tenebræ super Aegyptum ita densæ, vt palpari possint. Sequitur, Et factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Aegypti: tribus diebus nemo vidit fratrem suum, neque mouit se de loco in quo erat. Multo magis horribiles & densæ sunt tenebræ inferni: quia habent muros in circuitu spicillimos. Nec habet portas aut fenestras, sicut dictum est: ideo Psalmista dicit, In æternum non videbit lumen. Si dicitur quòd diuēs epulo vidit Abraham à longè, & Lazarum in sinu eius, Luc. 16. Dicendum quòd non erat visio corporalis, sed spiritualis, ad quam non requiritur lumen corporale. Nec illa flamma fumo mixta luces, sed fumat. de illius illuminatione D. Gregorius dicit, Ignis inferni quantum ad consolationem non luceat, vt tamen magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam sequaces quosque suos secum in tormento reprobi visuri sunt, quorum amore deliquerunt. Tertia conditio illius cauernæ est ignis abundantia & plenitudo: Quia ibi est ignis corporalis, qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, mirabiliter cruciabit & affli-

Qui carent Ecclesiastica sepultura

In 4. distin. 48. q. 2. art. 3. ad 4.

Psal. 118. Psal. 9.

super Psal. 86.

Psal. 103 16.

C Infernus quo dicitur latus.

Matth. 20.

Psal. 48.

Matth. 22.

Psal. 48.

get, quia in materia solida. Et sic non est ibi ignis metaphoricus siue similitudinarius: quia tunc poena est solum per imaginationem: & sic non essent verae poenae, sed imaginariae duntaxat, quod est erroneum in fide: Quia ex multis passibus habetur quod sit ignis materialis, & realis cruciatus. vnde Diues epulo clamabat, Crucior in hac flamma. Et Christus, Ite in ignem aeternum, Matth. 25. Ibunt hi in supplicium aeternum, &c. Supplicium importat actum, & Matth. 10. Timete eum qui potest animam & corpus perdere in gehennam. & 18. Bonum est tibi vnum oculum habentem in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. & Psalmista, Ignis, sulphur, &c. & Iob 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Postquam ergo ille ignis est calidus & materialis, sequitur quod realiter cruciat. Apocal. 21. dicitur, Timidis & execratis, &c. Pars illorum in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Non potest clarius exprimi ignis corporalis, quam per calorem & ardorem. Nec est possibile quod per ignem intelligatur vermis conscientiae, vt quidam haeretici dixerunt: quia Esa. vltimo dicitur, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. vnde oportet quod aliud sit ignis, & aliud vermis. Deuter. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. & Sapient. 5. Pugabit orbis terrarum contra insensatos. Si punirentur sola imaginaria poena, totus orbis non pugnaret. D. Gregorius in 4. Dialogorum dicit, Ignem gehennae corporeum esse non ambigo: quo certum est corpora cruciari. Nec obstat quod Damascenus in fine quarti libri dicit, Tradetur diabolus, & daemones, & homo eius, scilicet Antichristus, cum impiis & peccatoribus in ignem aeternum, non materialem qualis apud nos est, sed qualem nouit Deus. Quia Damascenus non negat simpliciter illum ignem esse materialem: sed dicit quod non est taliter materialis, qualiter ignis qui apud nos est, eo quod quibusdam proprietatibus ab isto igne distinguitur: Quia ignis noster lignis nutritur, & facilius extinguitur: Ille vero nec nutritur, nec extingui potest, sed perpetuo manet: vel ideo quia ibi ignis non consumet corpora, sicut hic: quia ibi agit vt est instrumentum diuinae iustitiae, per quam modificatur: & non punit omnes aequaliter, sed secundum quantitatem & mensuram demeritorum. Non obstat pariter quod D. Augustinus 12. super Genesim, ad literam dicit: Spiritualem arbitror (scilicet locum) ad quem anima defertur per mortem non corporalem. Quia per haec verba nolebat aliud dicere, quam quod anima post mortem non locatur corporaliter & circumscriptiue, sed alio modo spirituali, sicut angeli sunt in loco. Nec ibi loquitur determinando, sed opinando & inquirendo. Quarta conditio caernae infernalis est, quia ultra calorem continet frigus intolerabile. Vnde D. Gregorius in Moralibus dicit, In inferno est frigus insuperabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, foetor intolerabilis, tenebrae palpabiles, flagella caedentium, horrida daemorum visio, confusio peccatorum, desperatio omnium bonorum, & Iob 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium: Quinta conditio est aeternitas a parte posteriori, hoc est aeternae durationis, quia nunquam habebit finem: & qui semel ingredientur, nunquam exibunt: quanuis ex diuina dispensatione nonnunquam extra infernum, sint spiritus damnati, vel ad instructionem, vel ad exercitium electorum: tamen portant secum ignem inferni, qui vt instrumentum diuinae iustitiae, illos torquet, quantumcunque elongentur: quia distantia non impedit infinitam Dei virtutem, vident praeterea ignem inferni in poenam eis preparatum. Et sicut gloria Sanctorum non minuitur, siue sint in caelo, siue extra caelum. Sic nec poena damnatorum, quando ex dispensatione diuina sunt extra infernum. Post diem vero iudicij nulla erit ratio exeundi, & per consequens nulla dispensatio. & sic aeternaliter in hac caeuerna torquebuntur. Et quia illi qui sunt in hoc inferno, carent gratia, quae est remissionis & satisfactionis principium: ideo nunquam eis remittentur peccata, nec diminuetur poena, nec etiam reatus peccatorum remissorum, & peccatum veniale in eo perpetuo punietur, nullumque suffragium eis prodesse potest aut applicari. vnde Ecclesia cantat, In inferno nulla est redemptio. Nec obstat quod D. Augustinus dicit, Quod quibus suffragia valent, ad hoc valent vt sit poena remissior, vel tolerabilior eorum damnatio: Sed solum illi qui sunt in inferno, sunt damnati, igitur, &c. Quia damnatio in verbis D. Augustini sumitur large, pro quacunque punitione: & sic includit poenam purgatorij, quae quandoque totaliter expiatur, quandoque autem non, sed diminuitur: & tunc tolerabilior est eorum punitione. Et quanuis Ecclesia oret pro existentibus in peccato mortali in hac vita, & suffragia eis proficiunt, non per modum meriti, cum non sint in gratia, sed per modum suffragij, quod (vt dictum est) innititur liberalitati Dei: Non tamen post mortem, quia quandiu sunt in hac vita, possunt transferri de statu culpae mortalis, in statum gratiae, & non post mortem, secundum illud Ecclesiastici 11. Vbi cecidit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit: Quia secundum Damascenum, hoc facit in hominibus mors, quod facit in angelis casus. Angeli autem post casum sunt immutabiles (vt supra dictum est) igitur & homines per mortem. vnde 1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem, non per hoc dico, vt roget quis. Constat igitur hominem in peccato mortali die claudere extremum orationibus Ecclesiae minimè subleuari posse. Si adducatur historia quae legitur in vitis patrum, quae & Damascenus refert in quodam sermone, quod D. Macharius inuenta in via caluaria cuiusdam defuncti, oratione praemissa, quaesuit cuius esset, respondit quod erat cuiusdam sacerdotis Pagani, qui in inferno damnatus erat, & tamen confessus est oratione D. Macharij se & alios iuuari. Quidam negant historiam, & dicunt quod in illo libro multa falsa & apocrypha inueniuntur. Nihilominus illa admissa, dicit diuus Thomas quod illud adiutorium non erat tale, scilicet quod eorum poena minueretur: sed in hoc solo (vt ibidem dicitur) quod eo orante concedebatur eis, quod mutuo se viderent. Et in hoc aliquid gaudium non verum, sed phantasticum habebant, dum implebatur quod desiderabant. Sicut daemones gaudere dicuntur, dum homines ad peccatum pertrahunt: quanuis per hoc eorum poena nullatenus minuatur. Sicut nec minuitur angelorum

Ignis inferni est realis & non metaphoricus.

Daemones & animae damnatae secum portant in infernum.

Damnatorum poena non minuitur.

In Ad. 3. p. 9. 71. ar. 5.

D

E

F

A lorum gaudium per hoc, quod malis nostris compati dicuntur. Si vero allegetur historia Traiani, quam idem Damascenus in eodem sermone narrat, & dicit quod D. Grego. videns iustitiam Traiani de filio suo, qui aequitans occiderat filium viduae, orationem pro eo fudit, audiuit vocem sibi diuinitus dicentem, Vocem tuam audiui, & Traiano veniam do. Cuius rei (vt Damascenus dicit in eodem sermone) testis est omnis Oriens & Occidens: & tamen erat in inferno, quia idololatra, & multorum martyrum necem instituerat. Quidam se expediunt, negantes historiam, & omnes doctores approbantes illam, eo quod sit contra sacram scripturam, & Ecclesiae determinationem. D. tamen Thom. dat duas solutiones, dicens quod probabiliter aestimari potest quod precibus D. Grego. ad vitam fuerit reuocatus: & ita per poenitentiam & baptismum gratiam consecutus. Sicut etiam apparet in illis qui fuerunt miraculose a mortuis resuscitati: quorum plures constat idololatrias fuisse & damnatos: de omnibus enim talibus similiter dici oportet, quod non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum praesentem propriorum meritorum iustitiam. Secundum autem superiores causas, quibus prauidebantur ad vitam reuocandi, erat aliter de illis disponendum. Vel dicendum est secundum quosdam, quod anima Traiani non fuit simpliciter & absolute a reatu aeternae poenae liberata, sed eius poena fuit suspensa ad tempus, vsque ad diem iudicij. Nec tamen oportet quod hoc fiat communiter per suffragia sanctorum: quia aliqua sunt quae ex lege communiter accidunt, & aliqua quae ex privilegio aliquibus conceduntur. Sicut alij sunt humanarum limites rerum, alia diuinarum signa virtutum, vt D. Augustin. dicit. Quibusdam videtur valde graue, quod pro peccato mortali temporali infligatur a Deo supplicium aeternum, cum poena debeat proportionari culpae & peccato. Ad cuius euidenciam sciendum est primo, quod triplex consuevit assignari ratio, quare peccatum mortale obliget ad poenam aeternam: Prima, quia peccatum ex parte obiecti aggrauatur, & maiori poena punitur, si offensus sit maioris dignitatis. Vnde non adeo punitur percussus rusticum, sicut nobilem, principem, regem, aut imperatorem. Sed Deus qui est infinitae dignitatis, per peccatum offenditur: igitur debet peccator puniri poena infinita, non intensiue, cum non sit capax: ergo extensiue. & sic poena infinita secundum durationem. Secunda ratio sumitur ex voluntate peccantis: quia peccans mortaliter, ponit finem delectationis suae in eo in quo mortaliter peccat, vt etiam Deum pro illo contemnat. Sed quicumque diligit aliquid, sicut finem vltimum suae voluntatis, ex hoc ipso vellet semper sibi adherere, nisi per accidens retrahatur, vel timore poenae, vel aliquo huiusmodi: Sed si impunè adherere posset, semper adhereret. Vnde secundum D. Grego. Iustum est vt qui in suo aeterno contra Deum peccauit, in aeterno Dei puniatur. Dicitur autem aliquis in suo aeterno peccasse, non solum secundum continuationem actus in tota hominis vita: sed quia finem vltimum in peccato constituit, voluntatem habuit in aeternum peccandi: ideo D. Grego. 24. Moralium dicit, quod iniqui voluissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Tertia ratio sumitur ex parte peccantis mortaliter: quia per peccatum mortale quis priuat se gratia quae est principium remissionis culpae, & sine qua peccatum remitti non potest. Et ideo si in peccato mortali moriatur, semper remanet in culpa, cum propter obstinationem non sit gratiae susceptiuus. Manente autem culpa semper est obnoxius poenae, quae reordinat culpam, alias remaneret aliquid inordinatum in vniuerso, contra illud, Quae a Deo sunt, ordinata sunt. ideo aeternaliter puniri debet. Secundò sciendum est, quod poena proportionatur peccato: in peccato autem sunt duo. Primum est, auersio ab incommutabili & infinito bono, scilicet Deo. Vnde ex hac parte peccatum est infinitum: & sic peccato respondet poena damni quae est infinita: est enim amissio boni infiniti, scilicet Dei, ad qua subsequitur poena afflictiva, vt infra dicitur. Alterum autem, est inordinata conuersio ad bonum commutabile: & ex hac parte peccatum dicitur finitum, quia ipsa conuersio est finita, cum actus creaturae non possit esse infinitus. Et sic peccato debetur poena finita intensiue, secundum quantitatem conuersionis. Sed quia ille se priuauit principio remissionis, & immobiliter adheret: ideo poena illa intensiua aeternaliter extenditur. Et sic quantitas poenae sensus non respondet quantitati culpae, sed irremissibilitati ipsius. vnde Mar. 6. dicitur: Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in aeternum. Tertio notandum est quod licet poena proportionetur culpa secundum acerbitatem, tam in iudicio humano quam diuino: in nullo tamè iudicio requiritur quod poena adaequetur culpae actuali secundum durationem, vt D. Augustin. dicit in 21. libr. de Ciuitate Dei: Quia adulterium vel homicidium, quod quasi in momento committitur, non propterea momentanea poena punitur, sed quandoque perpetuo carcere, vel exilio, vel etiam morte. In qua non consideratur occisionis mora, sed potius quod in perpetuum auferatur a potestate peccandi, & societate viuentium: & sic representat suo modo aeternitatem poenae diuinitus inflictae. Nec tamen sequitur quod peccatum veniale, quod propter defectum gratiae, quae est principium remissionis peccatorum, aeternaliter punitur: sit adeo graue, sicut mortale, nec quod ita acerbè puniatur intensiue.

In li. de Curis pro mort.

Agens. In quarto sen. d. 42. q. 1. ar. 5.

Peccatum mortale poena aeterna triplici ratione demeretur.

Rom. 13.

Poenae damni respicit auersionem, & poenae sensus conuersionem.

Poenae non adaequatur culpae actuali secundum durationem.

Ver. 35.

De Poenis Damnatorum ante Iudicium.

D Amnati in inferno vsque ad diem iudicij solum in anima puniuntur triplici poena, scilicet damni, sensus, & remorsus conscientiae siue vermibus. Prima poena dicitur damni siue priuationis: quia priuatur bono infinito, scilicet clara Dei visione, in qua consistit beatitudo, ad quam sequitur tristitia, quae ineffabiliter torquet animam, eo quod ex culpa sua priuatam ea se cognoscit: Qui enim perdit centum aureos ex culpa ac vitio suo, dolet: si mille, amplius, & sic consequenter. Similiter de possessionibus sit.

Poenae damni quae, qualis, & quanta sit.

officiis, ac dignitatibus ex culpa amissis. Vnde sequitur quod qui ex culpa sua perdidit summum bonum, summè doleat & tristetur. Ideo D. Chryso. dicit: Nonnulli imperitorum sibi satis esse putant & optabile videri, si gehenna tantummodo careant. Ego autem multo grauiores gehenna dico esse cruciatus, remoueri & abiici ab illa gloria. Pone mille gehennas, & mille cruciatus, nil tale quale à gloria excidere, & à Deo odio haberi, & audire, Ite maledicti. Hoc tantum generat cruciatum, quod si nulla extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret: omnes enim gehennæ superat cruciatus. Notandum tamen quod hæc pœna priuationis, licet sit eadem respectu obiecti, est tamen diuersa, & plures, respectu subiecti & causarum: & sic maior sequitur pœna afflictiua ex priuatione huius infiniti boni propter maius & enormius peccatum, quam propter minus: & propter plura peccata, quam propter vnâ. ¶ Secunda pœna dicitur sensus: non quod animæ in inferno habeant potentias sensitivas, nisi radicaliter, vt dictum est cum de intellectu animæ separatæ ageretur. Sed dicuntur puniri pœna sensus, quia ab extrinsecò, scilicet ab igne, qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, imprimitur in eas, non calorem (quia non sunt capaces) sed quandam qualitatem afflictiuam secundum quantitatem peccati, ex parte conuersionis. ¶ Tertia pœna dicitur vermis, non corporalis (cum ibi non sint vermes nec alia animalia) sed spiritualis. quia sicut vermis pungit & corrodit, sic remorsus conscientiæ pungit, laeracat, & affligit. Hic autem remorsus est de quolibet peccato, tam ex parte auersionis, quam ex parte conuersionis, ac etiam negligentiae, eò quod poterant facillimè bonū infinitum recuperare per pœnitentiam, & non curauerunt. Quidam addunt quartam pœnam, visionem intellectualem Luciferi & aliorum dæmonum, eorumque irrisionem.

Ver. 36. De Pœna Damnatorum post Iudicium.

Dæmones non punientur maiori pœna essentiali post iudicium, quam ante: quia cum eorum essentia non varietur, sequitur quod pœna essentialis intrinseca, quæ consistit in priuatione diuinæ visionis, & pœna extrinseca ab igne impressa, aut remorsus, non augetur nec minuitur: sicut nec præmium essentialiale bonorum angelorum. Punientur tamen maiori pœna accidentali dupliciter: Primò, quia omnes qui sunt in aëre caliginoso ad exercitium iustorum, detruduntur in infernum, à quo non poterunt amplius exire. quod cedit in illorum pœnam, cum nocere non poterint, prout volunt. Vnde Matth. 8. dicitur quod duo dæmonia habentes, exeuntes de monumentis clamauerunt dicentes, Quid tibi & nobis Iesu fili Dauid? venisti huc ante tempus (scilicet iudicij) torquere nos: Quia sentiebant se exituros, & non amplius nocituros illis hominibus. Ideo vt saltem possent in aliquo nocere, rogabant: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et sic post diem iudicij magis torquebuntur, quia priuabuntur executione iniquæ voluntatis suæ. Et ideo (vt dicitur Luca 8. rogauerunt illum ne imperaret eis vt in abyssum irent. Secundo, quia tristabuntur accidentaliter de malis ad quæ homines induxerunt, sicut boni gaudebunt de bonis factis in gratia. Animæ autem damnatorum quæ nunc habent esse imperfectum, cum sint separatæ à corpore, cui natæ sunt vniri post resurrectionem, quando habebunt esse perfectum, maiorem pœnam patientur quam nunc, secundum D. Augustin, qui ait: Maiores pœnas passuri sunt cum resurrexerint, in quarum comparatione tales sunt ita quas pariuntur, qui mortui sunt mali homines, quales sunt pœnæ eorum qui torquentur in somnia. Animæ eorum patiuntur, caro verò eorum non patitur. Maior autem est cruciatus, si vigilans torqueatur. Nec est simile de dæmonibus, qui non habent corpora, & quorum esse non variatur: nec etiam de animabus beatis, quarum gloria post resurrectionem non intenditur, licet habeant perfectius esse: quia quantum operari sequatur esse in naturalibus, non tamen in gratuitis: sed sequitur proportionem gratiæ & luminis gloriæ. In damnatis verò hominibus, cum habeant perfectius esse, magis conabuntur resistere, & succumbent: ideo in hoc magis torquebuntur: licet quantum ad intrinsecas apprehensiones aut extrinseca tormenta pœna eorum essentialis non augetur neque minuat. Pœna autem accidentalis hominum damnatorum absque dubio post resurrectionem augetur, quantum ad præmium suæ demeriti accidentalitatis: quia dolebunt, quotiens recordabuntur malefactorum, sicut lætantur boni de bonis: differenter tamen, quia boni vident simul in verbo omnia bona opera sua, ideo simul de omnibus gaudebunt, etiam in particulari. quod gaudiū pertinet ad eorū præmiū essentialiale postquam in verbo vident, & ad accidentale, quando per species per quas etiam successiuè cum voluerint poterunt gaudere. Damnati verò non simul omnia peccata sua distinctè videre poterunt, sed successiuè: ideo de illis successiuè dolebunt, & punientur pœna vermis suæ remorsus conscientiæ. Nec est inconueniens quod non tantum puniantur proportionabiliter, sicut iusti præmiabuntur: quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius, & prior est ad præmiandum, quam ad puniendum: hoc est dictū, per effectus exteriores magis ostendit misericordiam, quam iustitiam. ¶ Præterea punientur accidentaliter quantum ad corpus: quia licet sola voluntas peccauerit, corpus tamen coniunctum instrumentaliter cooperatum est: & cum actiones sint suppositorum, siue attribuantur suppositis, & corpus sit pars compositi siue suppositi, consequens est quod corpora malorum punientur, sicut corpora bonorum præmiabuntur: differenter tamen: quia præmium corporum beatorum quod consistit in quatuor dotibus (de quibus dictū est) fuit à gloria animæ, & redudat in corpus. Pœna verò corporum dānatorū, licet quo ad aliqua peccata ab anima, propter coniunctionem animæ (cuius actus redundat in corpus, & econuerso) non tamē totaliter sicut in beatis, in quibus tota gloria corporis procedit à gloria animæ in dānatis verò nō, sed ab extrinsecò affligitur. Et ideo dānati non solum priuabuntur dotibus, sed etiam exterius torquebuntur, per opposita ipsis dotibus, quibus potiuntur animæ beate. Dictū est autem quod beati habebunt quatuor dores, scilicet impassibilitatem, claritatem, subtilitatem, & agilitatem: damnati verò non solum

In homi. de repar. Lap.

Pœna dāni nō est in omnibus æqualis.

c. 2. §. 1. ver. 2.

Pœna accidentalitatis dæmonij augetur post iudicium.

Pœna essentialitatis dānatorum post iudicium erit maior.

In Ser. plu. marty.

c. 14. §. 2.

A istis dotibus priuabuntur, sed etiam habebunt aliquid oppositum, vt magis torqueantur. Licet enim damnati resurgant incorruptibiles, non tamen in melius immutabuntur. vnde Apostol. dicit: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Iusti resurgent impassibiles, hoc est incapaces receptionis alicuius qualitatis disconuenientis: damnati verò magis passibiles & sensibiles quam fuerint in hoc mundo, præseruabuntur à corruptione, vt iustitia punitiua semper in illis appareat. Præterea iustorum corpora resurgent in gloria & claritate: sed corpora damnatorum in maiori ignominia, siue ignobilitate, deformitate, confusione, ac aliis defectibus, quam fuerint in hoc mundo. Et verificabitur de illis illud, Denigrata est super carbones facies eorū. Et eadē ratione nō solum erunt priuati agilitate & subtilitate, sed etiā erūt graues, pōderosi, spissi, & imobiles, iuxta illud: Submersi sunt quasi plūbū in aquis vehementibus. & illud: Fiat imobiles quasi lapis. Præter hæc quantum ad corpus in inferno erunt mirabilia sensus tormētā, quia oēs torquebuntur, sicut in beatis delectantur. ¶ Primò sensus visus: Sicut enim sensus visus beatorū delectabitur in visione gloriæ hūanitatē Christi, D. Virginis, & aliorū Sanctorum, solis, lunæ, planetarum, stellarum, & aliarum rerum creaturarum: Sic visus damnatorum torquebitur tripliciter: Primò, priuatiuè, quia in tenebris dēfissimis & horribilibus erunt: & nihil quod eis delectationem afferat, videre poterunt. Si Thobias dicebat, Quale gaudium mihi est, &c. quid poterunt dicere damnati, qui non sedebunt siue non quiescent, sed torquebuntur in tenebris densissimis exterioribus & extraneis? Secundo torquebuntur fumo inferni: quia cum ibi sit sulphur inflammatum, vt habetur Apocal. 21. & nullum sit spiraculum, fumus circunuolet eos, & magnum afferet tormentum, quod Christus per sletum expressit dicens, Ibi erit sletus & stridor dentium. Non quod sit ibi emissio seu resolutio lachrymarum, quia cum nil in eis per cibum restauretur, consumerentur: Sed accipitur ibi sletus pro commotione & conturbatione capitis & oculorum, & quantum ad hoc corpora damnatorum non solum ab exteriori affliguntur, sed etiam ab interiori, secundum quod corpus immutatur ad passionem animæ bonam vel malam. Tertiò visus damnatorum torquebitur ex aspectu dæmonum in corporibus assumptis. Licet enim non habeant corpora, assumunt tamen ex vilissima materia, ad torquendum visum damnatorum, qui videndo pulchra & delectabilia peccauerunt. vnde Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant in tenebris Aegypti, quæ erant figuræ tenebrarum & apparitionum inferni. & Naum 2. Aspectus eorum quasi fulgura discurrunt, & Iob: Vident & venient super eos horribiles ad irridendum eos. Ideo David petebat, Ne irrideant me inimici mei. ¶ Secundo dīnati torquebuntur in auditu, sicut sancti delectabuntur, iuxta illud, Clare sonant iugiter organa Sanctorum. & i. sal. Exultationes Dei in ganture eorum. Sic auditus damnatorum torquebitur, audiēdo sletus, planctus, & vlulatus, blasphemias, & maledictiones, & opprobria damnatorum, de quibus Psal. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. & Iob. 1. Pereat dies in qua natus sum, &c. Hierem. 20. Maledicta dies in qua natus sum. & Iob. 12. Vtinam consumptus essem, ne oculus me videret. Repleta est malis anima mea. Miserabiliores facti sumus omnibus, quia in opprobrium omnium, Sol iustitiæ non ortus est nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, &c. Nos insensati, &c. Zacha. 2. Plangēt se super se familia. & Hier. 3. In viis eius ploratus & vlulatus. Dæmones punientes eos in corporibus assumptis vlulabunt Vnde Ezech. 27. A sonitu gubernatorum eius turbabuntur. D. Augustin. in sermone ad heremitas dicit quod Lucifer non cessabit clamare in corpore assumpto aliis dæmonibus, vt percutiant & torqueant hinc & inde. Amos 1. Leo rugiet, quis non timebit? Præterea 1. Reg. 2. Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in caelis tonabit. Tonitruum illius sententiæ, Ite maledicti, &c. semper manet in auribus eorum. ¶ Tertiò torquebuntur damnati in odoratu. Sicut enim odoratus Sanctorum delectabitur in odore suauissimo, qui exibat à corporibus eorum, iuxta illud, Sancti tui Domine florebunt sicut lilium, & sicut odor balsami erunt ante te: Sic odoratus damnatorum torquebitur ex fetore procedente ex cadaueribus eorum, iuxta illud Esa. 24. De cadaueribus eorum ascendit fetor. magis abominabilis, quam Antiochi, de quo 2. Mach. 9. dicitur, quod eius fetore vniversus exercitus grauabatur, imò & ipsemet suum fetorem sufferre non poterat. Quantum esse poterit fetor. inferni, in quo tot cadauera & omnes immunditiæ, putrefactiones, abominationes, sulphura, & procellæ maris in purgatione & conflagratione mūdi detruduntur: & verificabitur illud Esa. 8. Erit pro suauo odore fetor. ¶ Quarto torquebuntur damnati in gustu: sicut gustus beatorum delectabitur non per cibū aut potum, sed per immutationem linguæ, ab aliqua humiditate à Deo adiuncta linguæ eorum, habente omnis saporis suauitatem. Sic in pœnā in lingua damnatorum adiūgetur aliqua qualitas, quæ erit amarior felle & veneno insanabili. Vnde Deuter. 32. Fel draconum vinum eorū, & venenum aspidum insanabile. Vna eorum vna fellis, & botrus amarissimus. & Psal. Ignis, sulphur, & spiritus procellarū, pars calicis eorum. Dicitur aliqui practici quod dæmones apothecarij infernales in assumptis corporibus assument materias abominabiles ad nauisam prouocantes, & eas miscbunt ad inuicem, iuxta illud Psal. Et inclinavit ex hoc in hoc: verū tamē sēx eius nō est exinanita, bibēt omnes peccatores terræ. Lucifer clamabit, & dicit illud Apoca. 17. Date (scilicet huic vel illi sitibundo) calicem indignationis iræ Dei: & illud Ezech. 33. Potabis vsque ad fæces, & fragmenta eius deuorabis. ponent in ore, & si deglutiunt, statim euoment. Postmodum insultabunt illudentes eis, & dicētes illud Esa 51. Bibisti de manu (hoc est de potentia) Domini, calicē iræ eius, vsq; ad fundum calicis potasti, & vsque ad fæces. Si amaritudo colocoquinidarū agri coegit filios pphetarū clamare & dicere, Mors in ollarij Dei. quæ clamorē excitabit tāta amaritudo q̄ erit in inferno? ¶ Quinto torquebitur tactus dānatorū multipliciter: Primò p ignē corporalē, q̄ erit ibi (vt dictum est) & torquebit vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Ideo non corrumpet neque incine

Cor. 15.

Thob. 4. Exo. 15. Exo. 15.

Visus dānatorum quomodo torquebitur. Thob. 5.

Math. 8.

Fletus absque lachrymarum emissionē.

Iob. 10. Psal. 24. Psal. 149.

Psal. 73.

Psal. 87. 1. Cor. 15. Sap. 5.

In Sermo. ad Heret.

Ipsa.

In Addit. 3. p. 74. art. 6. ad 2.

In Addit. 3. p. 28. art.

Psal. 10.

Psal. 74.

rabit corpora illorum, nec tantum torquebit vnum sicut alium, sed secundum demerita: ita quod membra quæ plus demeruerunt, amplius cruciabitur. Vnde Diues epulo plus conquerebatur de lingua, quam de aliis membris: licet tunc sola voluntas torqueretur pro peccato linguæ: sed post resurrectionem ipsa lingua cruciabitur. Secundò cruciabitur in tactu per frigiditatem: Quia (vt dicitur Iob. 2. 4.) Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium: absque hoc tamen quod sit in eis aliquod refrigerium, quia passio eorum non erit per transmutationem corporalem, per quam reducitur qualitas contraria ad æqualitatem & temperiem quãdam, quæ causat refrigerium, sed per actionem spirituales & intentionalem. Insuper cruciabitur motu vermium aut aliorum animalium, vnde Esa. 1. 4. Subter te sternetur tineæ, & operimentum tuum erunt vermes. & Esa. 3. 4. Erit cubile draconum, & pascua strutionum, & occurrent dæmonia. & Deutero. 2. 2. Dentes bestiarum immittam in eos cum furore trahentium super terram atque serpentium: & denorabunt eos aues morfu amarissimo. Non quidem quod sit ibi aliquis vermis corporalis aut naturalis, siue alia animalia: Quia post diem iudicij in mundo innotato non manebit aliquod animal. Sed dæmones ad torquendum damnatos assument corpora in modum animalium prædictorum, & per ea torquebunt eos, & verificabunt prædicta, & illud Esa. 3. Erit pro crispanti crine caluicium, &c. Quidam hæc rident, & somnia putant: sed cum hæc scriptura non sine causa rememoret, aliquando non esse somnia experientur.

Ver. 37. De Statu & Conditione Damnatorum.

Damnati post diem iudicij & ante, erunt in tali statu quo dæmones, qui non possunt conuerti ad bonum, nec pœnitere de peccatis, hoc est abominari peccatum, in quantum est offensiuum Dei: Quia voluntas malitiæ peccati semper in eis manet, cum sint obstinati: licet per accidens ratione pœnæ adiunctæ doleant, ratione cuius attribuitur eis pœnitentia, non quidem pœnitentia virtus, quæ non manet in eis, sicut nec habitus cæterarum virtutum. Et licet manerent, nunquam tamen in actum exirent: quia obstinatione ligati sunt. Sed attribuitur eis aliquid simile pœnitentiæ, scilicet tristitia, vnde Sap. 5. Pœnitentiam agentes, & præangustia spiritus gementes. Philosophus 9. Ethi. dicit quod pœnitentia replentur mali. Et quauis voluntas eorum vt natura possit imperfectè velle bonum (quia illa inclinatio est eis inserta à Deo) non tamen possunt velle bonum voluntate deliberata, quia sunt perfectè auersi à fine ultimo rectæ voluntatis, & omnia ordinant in suum finem malum præstitutum. Et quia non esse secundum se non habet rationem boni, cum sit priuatio aut negatio: ideo non possunt secundum se appetere non esse. Sed quia non esse per accidens est ablatiuum pœnalis vitæ seu miseræ, & sic accipit rationem boni: ideo in quantum huiusmodi, appetere possunt & appetunt. Vnde Matth. 26. Bonum erat illi si natus nõ fuisset homo ille. Et glo. super illud Hier. 20. Maledicta dies 1 qua natus sum, &c. dicit, melius est non esse, quam malè esse. Et Apoca. 9. In diebus illis desiderabunt homines mortem, & mors fugiet ab eis. Et cum sint inuidia pleni, dolebunt de foelicitate bonorum, & eorum damnationem appetent. Quia (vt dicit glo. super illud Esa. 1. 4. Surrexerunt de folijs suis, &c.) Solacium est miseris socios habere pœnarum, Nec obstat quod Diues epulo rogabat mitti Lazarum ad fratres suos, ne & ipsi veniret in illum locum tormentorum: quia non ex charitate dicebat, sed ne eius pœna auergeretur: quæ fuisse aucta, si ipsi venissent, eò quod ipse erat causa & occasio damnationis eorum. Non est tamen arbitrandum quod ipsi clarè videant aut cognoscant gloriam vel foelicitatem Sanctorum in speciali, licet bene confusè & in cõmuni, scilicet quod sint beati quadam gloria ineffabili. Vnde Lucæ 16. dicitur quod Diues epulo vidit Abraham à longè. Illa tamen cognitione propter inuidiam quam habent, torquentur de foelicitate eorum, & eo quod ipsi talem gloriam amiserunt. Vnde Sap. 5. de impijs dicitur, Videntes turbantur timore horribili, &c. Propter hanc autem inuidiam, aut alias eorum malas voluntates, non demerent nouo demerito, eò quod ad summum malorum deuenerint: verum tamen est quod eorum demerita attribuantur ultimo demerito vitæ, ex quo secuta fuit peccandi necessitas. Nec obstat quod secundum Philosophum in 3. Ethicorũ dicitur, quod Ebrius meretur duplicem maledictionem, si ex Ebrietate aliquod aliud peccatum committat. Quia hoc est propter scandalum & damnum nouum proximi, quæ ratio nõ militat in damnatis. Et finaliter resoluendo, sicut propter perfectam Sanctorum beatitudinem nil erit in eis, quod non sit materia gaudij: ita nihil erit in damnatis, quod non sit in eis materia & occasio tristitiæ: nec deerit aliquid quod ad tristitiam pertinere possit secundum eorum demerita, vt sit eorum miseria consummata. Et ideo neque consideratio Dei quem apprehendunt, non sub ratione summi boni, sed sub ratione punientis: neque consideratio aliorum delectabilium, quorum species habuerunt in via, quæ non possunt corrumpi, neque per obliuionem deleri, illis erit ad delectationem, sed solum ad tristitiam, sicut cætera omnia.

§. 5. De Sacramento Extremæ Vnctionis.

Extremam Vnctionem, quæ circa infirmos obseruatur in Ecclesia, esse sacramentum nouæ legis constat ex determinatione Concilij Tridentini, de qua supra dictum est cum de numero Sacramentorum ageretur. Potest etiam probari ex definitione sacramenti: quia omne signum exterius, à Christo ordinatũ ad delectionem peccatorum, & sanctificationem hominis, cuius imaginem gerit, & causa existit, est sacramentum, vnde Esa. 27. Hic est omnis fructus, vt tollatur peccatũ. Sed Extrema vnctio est huiusmodi, vt patet per D. Iacob. ultimo cap. Et si in peccatis sit, remittentur ei: & curatio pœorũ significatur per vnctionem olei, q̄ vulnera exteriora sanat, vnde Esa. 1. Plaga tumens nõ est curata medicamẽ, neq; fora oleo. Et quauis sint plures vnctiones, non est tamen nisi vnum sacramentum: quia omnes ordinantur ad vnam perfectam, quæ est vnctio omnium exteriorum sensuum, quibus hauritur morbus interior.

In Addit. 3. p. 7. 97.

Dæmones in assumptis corporibus torquebunt damnatos.

In Addit. 3. p. 7. 98. ar. 2.

Obstinatio damnatorum

Damnati quo modo appetunt non esse.

Damnati non demerent nouo demerito.

In Addit. 3. p. 7. 92. ar. 164. ver.

F

plurality

pluralitas materiae aut formæ tollit vnitatem sacramenti (vt dictum est cum de sacramento Eucharistiæ ageretur) sicut nec etiam pluralitas ministrorum, vt si facta prima vnctione moreretur sacerdos, alius deberet perficere & non inchoare. Sicut si consecrato pane moreretur, nõ esset eadem hostia bis consecranda: Quia cum minister tantum instrumentaliter opereretur, mutatio ministri non tollit vnitatem sacramenti, sicut nec operatio martellorum tollit vnitatem operationis fabri.

Ver. 1. De Materia Sacramenti Extremæ Vnctionis.

Materia huius sacramenti teste D. Iaco. est oleum, Et cum oleum propriè & communiter ad sanationem non accipiatur nisi oliuarum, eo quod est lenitiuum & penetratiuum vsque ad intima, ac etiam diffusiuum, alij autem liquores ad similitudinem olei oliuæ nomen accipiunt: ideo oleum oliuarum est propria materia huius sacramenti, sicut aqua elementaris est propria materia baptismi. Voluit autem Christus eligere pro materia oleum, & non vinum, quo etiam vulnera sanantur: quia vinum sanat mordendo, oleum autem leniendo. Et cum omnis efficacia sacramentorum descendat à Christo, illa sacramenta quibus ipse vsus est, habent efficaciam ex ipso vsu suo, sicut tactu suæ carnis vim regenerationis contulit aquis. Ideo benedictio aquæ non est de essentia baptismi. Sed Christus non est vsus hoc sacramento, nec aliqua corporali vnctione ad hoc ordinata. Ideo in omnibus vnctionibus de necessitate sacramenti requiritur sanctificatio seu consecratio materiae: quia effectus non causatur ex naturali proprietate materiae, sed à Christo, à quo effectus descendit, mediatis ministris, scilicet sacerdotibus, & in ministros inferiores mediatis ministris superioribus, qui materiã sanctificant per consecrationem & benedictionem. Et ideo in omnibus sacramentis quæ indigent materia sanctificata, sanctificatio materiae fit per episcopũ, & vsus quandoque per sacerdotem, vt ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali deriuari, secundũ illud Psal. Sicut vnguentũ in capite, quod descendit in barbã barbã Aaron. sequitur, quod descendit in oram vestimenti eius. Nec obstat quod materia sacramenti Eucharistiæ non necessario requiritur quod sit benedicta: Quia sacramentum Eucharistiæ consistit in ipsius materiae consecratione, & Christus eo vsus est: vnde canit Ecclesia, Se cibatur ipse cibus.

Ver. 2. De Forma Sacramenti Extremæ Vnctionis.

Cum omnia sacramenta nouæ legis efficiant quod figurant, in quantum per verba determinatur materia, quæ ad multa potest se habere: necesse est hoc sacramentum habere formam, quæ sit oratio deprecatiua, qua ex traditione Apostolorum vtitur Ecclesia Romana, & est hæc: Per istam vnctionem & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum: & sic de alijs sensibus. Hæc autem oratio datur pro forma, duplici ratione: Prima, quia suscipiens hoc sacramentum, est proprijs viribus destitutus: ideo indiget orationibus subleuari. Secunda, quia datur exeuntibus, qui iam desunt esse de foro Ecclesiæ, & in solius Dei manu requiescunt. Vnde ei per orationem committitur. Et quia in forma debet exprimi effectus principalis, qui semper inducitur per sacramentum, nisi sit defectus ex parte recipientis: Sanitas autem corporis non est effectus sacramenti, quauis quandoque sequatur, ideo non ponitur in hac forma.

Ver. 3. De Institutione Sacramenti Extremæ Vnctionis.

Qum sacramenta nouæ legis habeant efficaciam, quæ in eis non nisi diuinitus inest, necesse est dicere quod hoc sacramentum est immediatè à Deo institutum. Nec obstat quod Euangelistæ de hoc non faciunt mentionem: quia multa Dominus fecit & dixit, quæ in euangelij non continentur, vt dicitur Ioan. ultimo. Illa enim præcipuè curauerunt Euangelistæ tradere, quæ ad necessitatem salutis, & Ecclesiæ dispositionem pertinent. Ideo potius institutionem baptismi, pœnitentiæ, & Eucharistiæ, ac ordinis factam à Christo, narrauerunt, quam extremæ vnctionis, confirmationis, & matrimonij, quæ nõ sunt de necessitate salutis, neque ad dispositionem Ecclesiæ pertinent. De vñu tamen huius sacramenti fit mētio in Mar. 6. vbi dicitur quod Apostoli oleo ungebant infirmos: quod non fecissent, nisi Christus ordinasset. Nec sequendi sunt qui dicunt hoc sacramentum cum sacramento confirmationis Christum dimisisse Apostolis instituendum: Quia illis non contulit potestatem excellentiæ, ad quam pertinet instituere sacramenta: sed solã publicationem istorũ cõmisit: ipse verò per seipsum ea quæ erant maioris difficultatis promulgauit. Sacramenta enim ad fundamēta legis pertinent: ideo ad legislatorẽ spectat institutio, publicatio autem huius facta est per D. Iaco. vbi dicitur, Infirmatur quis in vobis: inducat presbyteros, &c.

Ver. 4. De effectu Sacramenti Extremæ Vnctionis.

Sacramentum Extremæ Vnctionis, sicut & quodlibet aliud sacramentum, est institutum ad vñum effectum principalem, quauis possit inducere alios effectus secundarios. Principalis effectus huius sacramenti ex eius significatione accipitur, & est quædam spiritalis sanatio siue medicatio. Sicut autè corporalis medicatio præsupponit vitã corporalem in medicato: sic spūalis supernaturalẽ. Et sic hoc sacramentũ nõ datur cõtra defectus, quibus vita spiritalis tollitur. s. cõtra peccatũ originale, vel mortale: sed cõtra peccatũ veniale, & illos defectus, quibus homo spūaliter infirmatur, vt non habeat perfectũ vigorem vitæ, gratiæ, vel gloriæ. Et hic defectus est quædam debilitas & ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex actuali vel originali peccato, qui defectus dicitur reliquiæ peccati. Nõ sunt tamen dispositiones ex actibus relicte, quæ sunt quidam habitus inchoati: sed quædam debilitas in ipsa mente existens, qua sublata per gratiam sacramentalem specialem huius sacramenti, quæ in voluntate subiectiuatur, eisdem habitibus & dispositionibus ex actibus præteritis manentibus, voluntas hominis non potest ita inclinari ad peccatum, sicut stante illa debilitate. Et ideo contra hanc debilitatem ex peccatis proueniẽtem homo

In Addit. 3. p. 7. 29. ar. 4.

Oleum oliuarum propria materiae vnctionis.

Psal. 132.

In Addit. 3. p. 7. 29. ar. 7. & 8.

In Addit. 3. p. 7. 29. ar. 3. 1.

Iaco. 5.

In Addit. 3. p. 7. 30.

Extrema unctio ex consequenti delet peccatum mortale.

roboratur per hoc sacramentum. Sed quia gratia quæ secum non comparitur peccatum, facit hoc robur: ideo hoc sacramentum si inueniat aliquod peccatum mortale vel veniale, quo ad culpam, ex consequenti tollit illud, dummodo non ponatur obex ex parte recipientis: sicut de confirmatione & Eucharistia dictum est. Ideo D. Iacob. de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei, scilicet quo ad culpam, quam non semper delet, cum non semper inueniat: sed semper operatur contra debilitatem prædictam. Et quanuis peccatum mortale non dimittatur sine contritione, tamen hoc sacramentum per gratiam quam confert, facit quod ille motus liberi arbitrij in peccatum, quem extrema unctio præsupponit, fiat contritio: sicut in sacramento Eucharistia & confirmationis. Et quia extrema unctio non facit sanitatem corporalem ex naturali proprietate materiae (sicut aqua baptismi lauat corporaliter) sed ex virtute diuina, quæ rationabiliter operatur: & ratio operans non inducit secundarium effectum, nisi secundum quod expedit ad principale. Ideo in hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed solum quando expedit ad spirituale sanationem: & tunc semper eam inducit, nisi sit impedimentum ex parte recipientis. Delet etiam de reatu poenæ secundum dispositionem eius: Non tamen imprimit characterem, quia per hoc sacramentum non deputatur homo ad aliquod sacramentum agendum vel suscipiendum: causat tamen ornatum, sicut poenitentia.

Ver. 5. De Ministro Sacramenti Extremæ Unctionis.

In Addit. 3 p. 9. 31. Sacerdotes sunt ministri sacramenti extreme unctiois.

Quoniam episcopus possit hoc sacramentum sicut & alia ministrare: non tamē est solus minister huius sacramenti: quia non posset ad omnes infirmos accedere. Et ideo sacerdotes, & non diaconi, aut laici, sunt ministri huius sacramenti. Eā ob rem D. Iacobus in eius publicatione dixit, Inducat presbyteros Ecclesiae, &c. Nec obstat quod oratio laicorum sit nonnunquam magis Deo accepta, quam ea quæ fit à presbytero ministrante hoc sacramentum: quia hoc est verum secundum se, in quantum laicus est in maiori gratia, & fit in persona propria. Sed presbyter in hoc sacramento orat ut persona publica, & in persona Ecclesiae, quæ est sponsa Christi dilectissima: quod laicus, qui est persona priuata, facere non potest. Et licet legatur quod aliqui presbyteri in Aegypto transmiserint oleum ad infirmos, quo sanabantur: & similiter de D. Genouefa legitur quod oleo ungebat infirmos, & sanabantur: illæ tamen unctioes non erant sacramentales: sed ex quadam deuotione recipientium vel mittentium oleum, consequebantur effectum sanitatis corporalis per gratiam gratis datam sanitatum, & non per gratiam sacramentalem.

Ver. 6. De Suscipientibus Sacramentum Extremæ Unctionis.

In Addit. 3 p. 9. 32.

Soli infirmi sunt materia sacramenti extreme unctiois.

Quoniam hoc sacramentum sit quædam spiritualis medicina, quæ per modum corporalis significatur: sequitur quod sanis quibus corporalis curatio non competit, non debet hoc sacramentum ministrari. Quia quanuis spiritualis sanitas sit principalis effectus: tamen requiritur quod per corporalem significetur, etiam si corporalis sanatio non sequatur. Ideo illis solis sanitas spiritualis per hoc sacramentum dari potest, quibus curatio corporalis competit, scilicet infirmis. Vnde D. Iacobus dicit, Infirmatur quis in vobis? &c. Sicut ille solus potest sacramentum baptismi suscipere, qui potest corporalis ablutionis esse particeps. Et cum hoc sacramentum sit vltimum quod Ecclesia conferre potest, quasi disponens ad gloriam: ideo illis tantum infirmantibus debet exhiberi, qui sunt in statu exeuntium, quando scilicet ægritudo nata est inducere mortem: siue cum de periculo mortis timeretur. Et quia ad effectum huius sacramenti percipiendum requiritur actualis deuotio in suscipiente, & meritum generale totius Ecclesiae, quod patet ex eo quod per modum deprecationis forma huius sacramenti datur: ideo illis qui non possunt hoc sacramentum recognoscere, & cum deuotione suscipere, siue qui non habent vsum rationis, præcipue cum in illis non sint reliquæ peccati actualis, contra quas hoc sacramentum est institutum, neque furiosis, & amentibus, qui possent huic sacramento irreuerentiam per immunditiam facere, nisi habeant dilucida interualla, conferri non debet. His autem qui in vfu rationis petierunt, si in mora vsum rationis amiserint, denegari non debet. Mutilati verò cum habeant actualem deuotionem, quauis non habeant membra quibus inungi debeant: habent tamen potentias animæ, quæ illis membris debentur, saltē in radice, & interiorius peccare possunt: ideo debent inungi in partibus propinquioribus ad illas partes, in quibus unctio debebat fieri.

Ver. 7. De Partibus quæ Inungi debent.

In Addit. 3 p. 9. 32. ar. 5.

Principia agendi quot & quæ sint

Via hoc sacramentum per modum curationis exhibetur, & cum non oporteat quod curatio corporalis fiat per medicinam toti corpori appositam, sed illis partibus, in quibus est radix morbi: ideo unctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantum, in quibus est radix spiritualis infirmitatis: quanuis anima sit in omnibus partibus tota per essentiam, non tamen quo ad potentias, quæ sunt radices actuum peccati. Cum autem principia agendi sint principia peccandi, eò quod peccatum consistit in actu: ideo in illis partibus in quibus inueniuntur illa principia, vel quæ sunt instrumenta principiorum illarum potentiarum, debet unctio fieri. Principia autem agendi in nobis sunt tria. Primum est dirigēs, scilicet potētia cognoscitiua, quæ diuiditur in quinque sensus exteriores, qui sunt primū fundamentū cognitionis. Omnis enim nostra cognitio ortum habet à sensu, ut dicit Philosophus in 1. Posteriorū. Et quia vbi est in nobis prima origo peccati, ibi debet unctio adhiberi, ideo inunguntur loca quinque sensuum, scilicet oculi, propter visum: aures, propter auditum: nares, propter odoratum: os, propter gustum: manus, propter tactum, qui in pulpīs digitorum maxime viget. Secundum principium est vis appetiti-

ua, propter quam inunguntur renes. Tertium principium est virtus motiua, cuius principalis instrumentum sunt pedes, ideo pedes inunguntur. Et cum primū principium omnium aliorum sit vis cognoscitiua: ideo unctio quinque sensuum seruatur ab omnibus, quasi de necessitate sacramenti. Quidam autem non seruunt alias unctioes: Quidam verò seruunt eas quæ sunt ad pedes, & non ad renes, sed loco renem ad pectus circa regionem cordis, quod est subiectum appetitus sensibilis. Et quauis in viris morbus præcipue vigeat in membris genitalibus, & in mulieribus in umbilico (secundum illud Iob. 4. o. Potestas eius in lumbis eius) membra tamen genitalia non inunguntur, propter immunditiam illarum partium, & honestatem sacramenti.

Ver. 8

De Iteratione Sacramenti Extremæ Unctionis.

Quoniam hoc sacramentum sit quædam spiritualis curatio, quæ per corporalem significatur, & curatio corporis iteretur: sequitur quod hoc sacramentum est iterabile, sicut & causa morbi: maxime cum non habeat perpetuum effectum, sicut sacramenta quæ causant characterem, quæ non iterantur. Nec obstat quod hoc sacramentum dicitur Extrema Unctio, & vltimum remedium: Quia illud quod quandoque secundum veritatem non est extremum, est extremum secundum iudicium hominum. & ideo hoc sacramentum non debet dari nisi illis, quorum mors est propinqua, secundum existimationem hominum. & si homo euadat, & reciduum patiat, alia erit infirmitas: & poterit fieri alia unctio. In infirmitatibus verò diuturnis, sicut in ethica, podagra, & hydropisi, aut aliis, non debet dari, nisi sit periculum mortis. & si homo illum articulum euadat, eadem infirmitate durante, & iterum ad similem statum per illam infirmitatem reducatur, iterum poterit inungi: quia iam quasi est alius status infirmitatis, quauis non sit alia infirmitas simpliciter.

s. 6.

De Sacramento Ordinis.

Ordinem esse sacramentum noue legis Ecclesia determinauit in pluribus conciliis vniuersalibus & vltimate in Concilio Tridentino. Cuius ratio est, quia Sacramentum nil aliud est quam signū sensibile, adhibitum ad sanctificationem hominis. Sed ordo est huiusmodi, igitur. Ordo secundum Magistrū Sen. in 2. 4. dist. 4. est signaculum siue signum quoddam, per quod spiritualis potestas traditur ordinato. Et quanuis sint plures ordines: quia tamē ordinantur ad vnum, scilicet sacramentum Eucharistia, quod est Sacramentum Sacramentorum: ideo est vnū Sacramentum, quemadmodum de Eucharistia dictum est: licet sint diuersæ materiae & formæ.

Ver. 1.

De Materia Sacramenti Ordinis.

Quoniam omne sacramentum consistat in rebus & verbis, & res dicatur materia: consequens est sacramentum ordinis habere materiam exterius adhibitam: diuersimodè tamen ab aliis sacramentis. quia hoc quod in hoc sacramento confertur, in aliis sacramentis deriuatur tantum à Deo, & non à ministro, qui sacramentum dispensat. Sed illud quod in sacramento ordinis traditur, scilicet spiritualis potestas, deriuatur ab eo qui sacramentum dat, sicut potestas imperfecta à perfecta. Et ideo efficacia aliorum sacramentorum præcipue consistit in materia, quæ virtutem diuinam significat, & continet ex sanctificatione per ministrum adhibita. Sed efficacia huius sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramenta dispensat: materia autem magis pertinet ad determinandam potestatem, quæ traditur particulariter ab habente eam completè, quàm ad potestatem causandam. quod patet ex hoc quod materia competit vsui potestatis. Notandum tamen quod non solum porrectio materiae est de essentia sacramenti ordinis, sed etiam tactus illius ab eo qui ordinem suscipit. quod verba formæ ostendunt, cum dicitur, Accipe hoc vel illud. Materia ordinis Hostiariatus sunt clauis: materia autem Lectoratus, liber, qui dicitur lectionarius: Materia ordinis Exorcistatus, est liber Exorcismorum: Materia Acolitatus, est candelabrum eum careo extincto, & vrceolis vacuis: Materia Subdiaconatus, est liber Epistolarum: Materia Diaconatus, est liber Euangeliorum: Materia verò Sacerdotalis Ordinis, est calix, cum vino & aqua, & patena, cum hostia superposita.

Ver. 2.

De Forma Sacramenti Ordinis.

Via sacramentum Ordinis principaliter consistit in potestate tradita, quæ potestas traducitur à potestate, sicut simile ex simili: & iterum potestas per vsum innotescit, quia potestati notificantur per actus: ideo in forma sacramenti Ordinis exprimitur vsum ordinis per actum qui imperatur, & exprimitur traditio potestatis per imperatiuum modum. Forma Hostiariatus est hæc: Accipe potestatem aperiendi Ecclesiam, & Sacrarium, & claudendi infidelibus, dicitur hæc forma, porrigendo clauis. Forma Lectoratus, porrigendo lectionarium, est: Accipe potestatem, & esto verbi Dei relator. Si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum his qui verbum Dei ministrauerunt ab initio, accipies. Forma Exorcistatus, porrigendo librum Exorcismorum, est: Accipe & commenda memoriam, & habe potestatem imponendi manus super energumenos, siue baptizatos, siue cathecumenos. Forma Acolitatus, porrigendo candelabrum cum careo & vrceolis, est: Accipe careoferarium cum careo, & scias te ad accendenda luminaria mancipatum, in nomine Domini. Accipe vrceolum, ad suggerendum vinum & aquam in Eucharistia sanguinis Christi sacramentū. Forma Subdiaconatus, postquam amictus capiti eius impositus fuerit ab Episcopo, & manipulus in brachio sinistro, & dalmatica indutus, porrigendo librum Epistolarum, est: Accipe librum Epistolarum, & habe potestatem legendi eas in Ecclesia sancta Dei, tam pro viuīs, quàm defunctis, in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. Forma or-

ris super terram, &c. Sed realis datio & exhibitio fuit, cum dixit, Pasce oues meas. Cum enim character episcopalis & sacerdotalis sit eiusdem speciei: differenter tamen, quia in episcopo est extensior, & character episcopalis presupponit sacerdotale: ideo per illa verba de futuro, Matth. 16. non fecit eum episcopum: neque Apostolos, per illa verba Matth. 18. Quaecunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in caelis: quae verba debent intelligi promissiuè, fundata scilicet Ecclesia. Sed primò fecit eos sacerdotes in cena, quantum ad primum actum, qui consistit in consecratione, cum dixit, Hoc facite: quod ad secundum verò actum, qui consistit in absolutione, cum dixit, Ioann. 20. Quorum remiseritis, &c. Deinde fecit Petrum Episcopum Episcoporum, cum dixit Ioann. 21. Si non Ioanis diligis me plus his: Pasce agnos, & Pasce oues. Postremò in die ascensionis fecit alios episcopos, sub ditione tamen Petri, cui commiserat oues, cum dixit, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, &c. Principales enim actus episcopi est docere: ideo dixerunt, Act. 6. Non est æquum nos derelinquere verbù Dei, & ministrare mensis. Et licet Christus non fuerit vsus vnctionibus, & aliis solennitatibus, eo quòd haberet potestatem excellentiæ: docuit tamen Apostolos illis signis sensibilibus vti. Ideo vsi sunt, & per exemplum & traditiones suas, modum & formam vtendi successoribus reliquerunt. Et quauis Apostolus de tribus tantum ordinibus fecerit mentionem, scilicet de Episcopo, Presbytero, & Diacono: nõ tamen ex hoc sequitur quòd Christus illos solos ordines instituerit. Tunc enim propter defectum & paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconibus committebantur, vt patet ex D. Dio. 3. ca. Ecclesiastica Hierarchiæ, vbi dicit: Ministrorum alij stant ad portas templi clausas, aliud alij proprii ordinis operantur, alij autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum, quod pertinet ad subdiaconum. Sed postmodum ampliatus est cultus diuinus: & Ecclesia quod implicitè habebat in vno, explicitè tradidit diuersis. Vnde D. Ignatius D. Ioannis discipulus, in epistola ad Ecclesiam Anthiochenam dicit, Saluto Subdiaconos, saluto Lectores, Cantores, Hostiarios laborantes, & Exorcistas.

Ver. 5. De Primatu Petri.

Um Christus ordinum diuersitatem in Ecclesia stauerit secundum diuersos potestatis gradus quos eis tribuit: non sunt audiendi heretici, qui omnes Christianos parificant, & eandem potestatem habere dicunt: nullam distinctionem inter episcopum & sacerdotem facientes: vt Aërius hereticus, qui ambiens episcopatum, nec valens obtinere, hunc errorem primus inuenit. sed vt repelleret curarunt Valden. & heretici neoterici: qui etiã non erubuerunt D. Petri primatũ tollere velle, & illum alijs episcopis & presbyteris æquare. Hi omnes in pluribus generalibus concilijs fuerunt condemnati, maximè in Concilio Constantinopolitano, his verbis, Veneramur, secundam scripturas & secundum canonum statuta, sanctissimum antiquæ Romæ episcopum primum esse & maximum Episcoporum: & post ipsum Constantinopolitanum episcopum. Et D. Cyrillus episcopus Alexandrinus dicit, Vt membra maneamus in capite nostro Apostolico Romano pontifice, à quo nostrum est querere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum veneramur ipsum rogantes præ omnibus, quoniam ipsius solius est reprehendere, statuere, soluere, & ligare, loco illius qui ipsum ædificauit. Et nulli alij quod suum est plenum, sed ipsi dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipsi Domino Iesu Christo, obediunt. Id enim expressè habemus in euangelio. Nam soli Petro & successoribus promisit Christus clauces regni caelorum, hoc est ecclesiæ militantis primatum, dicens, Tu es Petrus, non Ioannes, nõ Andreas: & super hæc Petram ædificabo (loquitur de futuro) ecclesiam meam, &c. Et tibi dabo, &c. Nec per verba sequentia (quæ debent intelligi secundum præcedentia) dedit aliquam potestatem Petro aut alijs: sed solum promisit & declarauit virtutem clauium, quas daturus erat Petro. Nec etiam per illud quod habetur Matth. 18. Quod patet ex hoc quòd prædixerat, Dic ecclesiæ. Si ecclesiam non audierit, &c. intelligebat cum ecclesia secundum exteriorem gubernationem esset fundata. Quod non fuit autem quàm Christus diceret Petro, Pasce oues meas vbi comparans eum alijs, dixit: Simon Ioannis diligis me plus his: dixit ei, Etiam Domine, tu scis quia amo te, dixit ei iterum, & postquam respondit, ait illi: Pasce agnos meos, per agnos imperfectos: & postquã interrogasset eum tertio, dixit: Pasce oues meas, per oues intelligens perfectos, prout erant inter cæteros Apostoli. Et sicut soli Petro & successoribus, dedit illas, committendo pasturam & gubernationem non solum agnorum, sed etiam ouium. Ideo qui nõ est subiectus Petro, non est de ouili Christi. Huic argumento nec sufficienter nec apparenter respondere possunt heretici, quin ex hoc loco habeatur solum Petrum constitutum esse pastorem omnium, etiã ipsorum Apostolorum, cum fuerint oues Christi. Et licet D. Petrus esset ouis Christi, fuit tamen constitutus pastor omnium aliarum ouium, & ei non fuit deputatus alius particularis pastor. Hec ipse Petrus declarauit in primo Concilio. Act. 15. vbi dicitur quod conuenerunt Apostoli & seniores ad Petrum videre de obseruatione circuncisionis, & aliorum legalium. Cumque magna conquisitio fieret: surgens Petrus, dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quòd ab antiquis diebus Deus in nobis (hoc est inter nos) elegit per os meum gentes audire verbum euangelij, & credere. Ibi clarè explicauit & affirmauit, ad se resolutionem & fidei decisionem pertinere, quam etiam dedit præfente Apostolo Paulo, qui dixerat, Gal. 2. Mihi enim qui videbantur aliquid esse, nihil contulerunt: Sed contra cum vidissent quòd creditũ esset mihi euangelium præputij, sicut & Petro circuncisionis. qui enim operatus est Petro in apostolatuum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Et nihilominus cum Petrus dixisset Deũ elegisse gentes audire verbum euangelij per os Petri, & credere: non est ausus Paulus se illi æquare, nec eum reprehendere, prout fecit in illa simulatione Anthiochena. Quod vtique fecisset, si Petrus verum non dixisset, nec ambulasset secundum veritatem euangelij. Sed ipse cum tota multitudine recognouit Petrum pastorem & superiorẽ omnium: dicitur enim in textu, Tacuit multitudo, audita resolutione Petri dicentis. Quid tē-

Apostoli prius sacer dotes quam episcopi.

Matth. vi.

In Addit. 3. p. q. 37. ar. 1. 2. ad 2.

In Addit. 3. p. q. 4. ar. 1. 6.

Soli Petro Christus primatum dedit.

Petro non fuit deputatus pariter larus pastor.

tatis

Atatis imponere iugũ super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus: quã resolutionem D. Iacobus, de D. Petri licentia & autoritate, recitãdo dicta D. Petri publicauit, eo quòd Episcopus Hierosolymitanus esset. Er sic apparet quòd D. Petro data est primò potestatis plenitudo, per Petrum ad alios deriuanda, & ab eo dirigenda, turanda, & confirmanda. vnde Lucæ 22. Et tu aliquãdo conuersus, confirma fratres tuos, hoc est Apostolos, quoad potestatem & directiorem ac soliditatẽ fidei. Ratione etiam naturali ac manifesta cõuinci potest Christum vnũ super omnes dimisisse pastorem: Quia cum Christus sit sapientia patris, necesse est dicere ipsum perfectiorem instituisse politiam in Ecclesia sua, quàm fuerit aliqua politia humana. Sed euidenter constat politiam regalem in qua præfidet vnus, esse omnibus alijs perfectiorem, vt probat Philosophus 12. Metha. Et ideo illi qui prima tum Petri negant, sunt scismatici: & heretici, negant enim vnitatem quam Christus tantum commendauit, & pro ea orauit. Manifestum est etiam quòd inter episcopum & papam sunt alij gradus dignitatum, correspondentes gradibus vnionis dicecesum, prouinciarum, & regnorum, secundum quos vna cõgregatio vel communitas includit aliam, & communitas totius mundi includit communitatem omnium regnorum: & sic sunt archiepiscopi, primates, patriarchæ. Nec obstat quòd in sacerdotio Leuitico erat tantum vnus pontifex, hoc est sacerdotum princeps, scilicet Aaron: Quia ritus Iudæorum nõ erat diffusus in diuersis regnis, sed in vna gente tantum. Et ideo non oportebat quòd sub eo qui habebat potestatem principalem, alij pontifices distinguerentur. Ad ampliorem tamen notitiam & argumentorum solutionem, notandum est primò, quòd inter sacerdotem & episcopum (quantum ad actum principalem, qui est consecrare corpus Christi verum) non est differentia: Quia potestas sacerdotalis, quantum ad consecrationem, non dependet ab aliqua alia superiori potestate, nisi diuina. Sed quantum ad secundum actum, qui est præparare populum ad susceptionem sacramenti Eucharistiæ, per absolutionem & remissionem peccatorũ, potestas sacerdotalis pendet ab aliqua superiori potestate, humana. Omnis enim potestas, quæ non potest exire in actum, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, pendet ab alia potestate, quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autem (vt supra dictum est) nõ potest soluere vel ligare, nisi præsupposita iurisdictione, qua subdantur ei illi quos absoluit, cum peccator subditus sit materia sacramenti poenitentia. Hæc autem subiectio & iurisdictione est ex dispositione humana: igitur, &c. Potest tamẽ cõsecrare quãlibet materiam à Christo determinatam: nec requiritur alia iurisdictione vel licentia, quo ad necessitatem sacramenti: quanuis ex congruitate requiratur consecratio altaris, & benedictio vestium. Et ideo resolutori loquendo, potestas ordinis est æqualis in sacerdote, & episcopo, & non potestas iurisdictionis, per quam habet episcopus supra presbyterum, quòd possit excommunicare, absoluere, suspendere, interdiceret, conferre sacramentum cõfirmationis & ordinis, chrisma, templa, vasa cõsecrare, vestes benedicere, & alia huiusmodi, quæ tangunt corpus Christi mysticum. Secundo notandum est quòd potestas sacerdotalis exceditur à potestate episcopi, quasi à potestate alterius generis, scilicet potestate iurisdictionis. Sed potestas episcopi exceditur à potestate archiepiscopi, & aliorum superiorum, ac etiã papæ, quasi à potestate eiusdem generis: Quia omnes habent iurisdictionem & potestatem supra corpus Christi mysticum. Ideo omnem actum hierarchicum siue potestatiũ, quẽ potest facere papa in administratione sacramentorum cõfirmationis & ordinis, potest facere episcopus, non autem simplex sacerdos. Et ideo quantum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt æquales, Et propter hoc vnus alium potest consecrare. Sed non sunt æquales in potestate iurisdictionis, secundum quã quicquid potest inferior, potest superior, sed non econuerso. Nec propter hoc Ecclesia potest dici mōstruosa, tanquã habens plura capita, quia sunt subordinata. Ex præmissis apparet falsum esse fundamētũ heretico rũ, qui dicit nullã Christi potestatem dedisse Petro, quã nõ dederit alijs Apostolis: Quia nulli aliorũ dicitur est, quod diximus supra de pastura agnorum & ouium, aut cõfirmatione fratrum. Et si allegetur autoritates sanctorum dicentium, quòd dedit Petro in persona Ecclesiæ: dicendum quòd dedit Petro tanquã capiti Ecclesiæ, & successoribus suis, sicut Moyse tanquã capiti synagogæ, & successoribus suis, vt expressè Christus dicit, Matth. 23. Super Cathedram Moyse sederunt scribæ & Pharisei: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, eo scilicet quòd habeant potestatem Moyse, cum sedente in cathedra eius, hoc est, cum sint eius successores. Et cum D. Ambrosius super illud, Pasce oues, meas, dicit: Quas oues? & quem gregem? non solum tunc suscepit Petrus clauces, sed & nobiscum suscepit, & nos cum illo eas suscepimus: debet intelligi quòd Christus non dedit clauces soli Petro, pro persona sua, sed etiam pro successoribus suis, & pro illis quos ipse vel alij episcopi ordinarent aut consecrarent. aliã politia Christi fuisset mãca & imperfectior humana. Nec obstat quòd dicitur Act. 2. Cum audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannẽ: Quia illa missio non fuit præceptiua, sed consultiua. Nec obstat pariter quòd successor Petri, frater est & peccare potest, ideo corrigendus, iuxta illud, Si peccauerit in te, &c. Tandem sequitur, Dic Ecclesiæ. Quòd si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Ex quo sequitur quòd papa subiicitur correctioni Ecclesiæ, & potest per eam puniri, maximè vbi abuteretur potestate, & totam Ecclesiam scandalizaret. Vnde & D. Paulus in faciem restitit Petro, Galat. 2. cum non sit data potestas in destructionem, sed ædificationem, vt dicitur 2. Cor. 10. iuxta illud Hierem. 24. Sed tunc papa non agit vt papa, sed vt particularis persona: & ideo vt particularis persona subiicitur correctioni Ecclesiæ, maximè quando deuiat à fide, vt habetur in c. si papa. 40. dist. vel alia facit, quibus absque eius correctione, non posset aliter Ecclesiæ remedium adhiberi: aliã politia Christi non esset ita bene ordinata, sicut politia humana. Sed adhuc non contigit, quòd aliquis papa fuerit per Ecclesiam depositus: & valde difficile est quòd non inueniantur alia remedia: Seruanda enim essent multo plures solennitates in eius

Potestatis plenitudo & Petro deriuatur in singulares personas.

Sacerdos et episcopus in potestate cõsecrandi sunt a quales.

Episcopus in quibus excedit sacerdotem.

Ois episcopi i quo sint æquales.

Matth. 18.

correctione & depositione, quam in depositione aliorum episcoporum. Dominus Cardinalis de turre cremata in secundo libro, suae Summae de Ecclesia. c. 99. & sequentibus usque ad 110. dat alia remedia, & diffusè tractat hanc quaestionem: ideo si vis amplius perferutari, poteris eò recurrere.

Ver. 6. De Conferentibus Sacramentum Ordinis.

In Addit. 3. p. 2. 30.

Quid ad episcopum pertinet.

Character sacerdotalis quando & quo modo extenditur.

Ordinis sacramentum quo tempore conferri debet.

In Addit. 3. p. 9. 36. art. 1. §. 39. ar. 1. c. 16. §. 3. ver. 2.

Leui. 19.

1. c. Eccle. hiera. Scientia in ordinandis requisita.

EX differentia inter sacerdotem & episcopum apparet, quod solus episcopus est minister huius sacramenti: Quia potestas episcopalis se habet ad potestatem ordinum inferiorum: quemadmodum ipsa virtus politica, quae communicat bonum commune ad artes, quae coniectant bonum speciale. Sed politica ponit legem inferioribus, in quo, qualiter, & quo modo inferiores se debeant habere & exercere. Et ideo ad episcopum pertinet in omnibus diuinis mysteriis aliquos collocare: unde ipse solus confirmat, quia ordinati in quodam officio consistendi fidem constituuntur. Ipse etiam solus virgines benedicit, quae figuram gerunt Ecclesiae Christo desponsatae, cuius cura ipsi principaliter committitur. Ipse etiam ministros ordinum consecrat, & vasa: quemadmodum officia & beneficia distribuit. Et quauis idè secundum essentiam sit character sacerdotalis, qui & episcopalis: Character tamè sacerdotalis non est adeò extensus: quia character sacerdotalis non se extendit nisi ad duos actus: Vnus est actus consecrationis panis & vini: & in hoc sacerdos est aequalis episcopo. Alius actus est praeparatio hominum ad recipiendum hoc sacramentum, per absolutionem & remissionem peccatorum, praecedente contritione vel attritione, & confessione. & hunc actum exercere non potest, nisi supposita iurisdictione, quam ex se non habet, sed ab episcopo. Character autem sacerdotalis per consecrationem sacerdotis in episcopum, extenditur ad iurisdictionem, & ad plenam collationem sacramentorum confirmationis & ordinis, & ad alia quae praediximus. Et quia Episcopus praedicta habet ex ipsa sua consecratione: ideo in hoc sunt omnes episcopi aequales: ita quod si episcopus attentet ordinare non subditum, est verè ordinatus: licet episcopus peccet. Sed si sacerdos attentet absoluerè non subditum, non est absolutus: cum materia sacramenti poenitentiae sit peccator subditus, vt dictum est. Omnes tamen episcopi sunt aequales in iurisdictione, sub moderatione tamen D. Petri, vel eius successoris, ad quem pertinet iurisdictionem limitare. & ideo si episcopus confirmet vel ordinet non subditum, peccat: licet eius ordinatio teneat. Et cum potestas confirmandi & ordinandi sequatur characterem, qui est indelebilis ab homine: ideo episcopus haereticus & depositus attentans confirmare vel ordinare, verè confirmat & ordinat, dummodo habeat intentionem faciendi quod Ecclesia facit. & ideo à talibus confirmati vel ordinati, non sunt reconfirmandi vel reordinandi. Quemadmodum si sacerdos degradatus attentet consecrare, verè consecrat: cum bonitas ministri non sit de essentia sacramenti. Ordinis sacramentum conferri debet in ieiuniis quatuor temporum: Minores tamen conferri possunt diebus Dominicis & in festis praecipuis, hoc est totis duplicibus, non solum vni, sed pluribus, dummodo non videatur vniuersalem ordinationem facere. Sacri verò ordines in quolibet sabbato quatuor temporum, & in sabbato ante Dominicam in Passione, & in vigilia Paschae, vt habetur in c. de eo, extra de temporibus ordinandorum. Episcopatus verò diebus Dominicis, hora tertia, & in Ecclesia quam elegerit consecrator. de his in c. ordinationes 75. dist. 8. Papa tamen omnibus diebus potest ordinare, cum determinatio temporis sit de iure humano. Nec alius à papa potest plures sacros ordines conferre, aut etiam minores cum subdiaconatu, absque dispensatione apostolica.

Ver. 7. De Suscipientibus Sacramentum Ordinis.

Soli viri sunt capaces sacramenti Ordinis, & non mulieres: Adeò quod si episcopus attentet ordinare mulierem in sacerdotem, nil faciet, nec ipsa recipiet characterem sacerdotalem, nec alterius ordinis: Quia est contra statum ei à Domino inditum, vt probatum fuit cum de ministro sacramenti Eucharistiae ageretur. Ordinis sacramentum suscipientes debent esse in gratia, non ex necessitate sacramenti, sed ex necessitate praecipui. Quia si mali praesument suscipere, peccant mortaliter: licet suscipiant sacramentum. Peccant etiam existentes in peccato mortali, quodcumque sacramentum ministrare praesumentes: quia homo sancta sanctè pertractare debet: Scriptum est enim: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et quauis degradatus aut quicumque peccator in necessitate baptizans non peccet: peccat tamen etiam in necessitate ministrans, siue exercens ea quae pertinent ad sacramentum ordinis: Quia non potest esse talis articulus necessitatis in ordine exercendo, sicut in baptismo administrando. D. Hiero. dicit quod non solum episcopi & presbyteri debent magnopere prouidere vt cunctum populum cui praesident, sermone & conuersatione praecedant, sed etiam inferiores gradus, & omnes qui diuino oraculo deseruiunt. Quauis peccatores corporale obsequium Christo in membris eius ministrare possint, & eleemosynam facere, non tamen spirituale, ad sacramenta pertinens. vnde D. Dionys. Immundis (hoc est peccatoribus) nec symbola (hoc est sacramentalia signa) phas est tangere. Debent etiam suscipientes hoc sacramentum, habere sufficientem scientiam, secundum conditionem ordinis quem suscipiunt, & praecipue sacerdotes. Religiosi tamen qui solum admittuntur ad primum actum, scilicet consecrationis, & non ad secundum, scilicet curam animarum, tenentur habere tantum scientiam, quantum requiritur ad ritè & rectè perficiendum & celebrandum sacramentum Eucharistiae. Seculares verò qui ad sacerdotium & ad curam animarum promouentur, siue supra corpus Christi mysticum, debent habere maiorem scientiam: quia ex talium ore populus legem Dei requirit, vt dicitur Malach. secundo. Non requiritur tamen quod sciant omnes difficiles quaestiones: quia in his debet ad superiores recursus haberi. Ad episcopos verò pertinet vt etià quae in lege difficultatè facere possunt, sciàt: & tato magis, quanto in maiori gradu collocatur. vnde 1. Petri. 3. Parati semp ad satisfactionem omni posceti vos rationem de ea

quae

A quae in vobis est spe, cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam. Ex hoc sequitur quod peccant episcopi indignos & insufficientes absque diligenti examinatione & sufficienti probatione ordinantes, & ad regimen animarum admittentes. Ideo ad Titum 5. Nemini cito manus imposueris. Et quauis non semper inueniatur idonei ministri: nihilominus tamen (vt D. Clemens dicit) Melius est paucos ministros habere bonos, quam multos malos & insufficientes. Nec propter temporalia comoda indigni & insufficientes sunt promouendi. Nec sequitur aliquem fore perplexum, vt peccandi necessitatem habeat: Quia potest peccatum dimittere, vel officio aut beneficio renunciare. Requiritur etiam in omnibus ordinibus, de necessitate praecipui (quauis non sacramenti) vsus rationis: licet in minoribus, si necessitas adsit, & spes profectus ante annos pubertatis, hoc est. 14. sed non ante septennium, etiam si sint in vsu rationis, possunt ordinari: sed non in maioribus. Subdiaconatus requirit 18. annum, Diaconatus. 20. Presbyteratus 25. Episcopatus 30. vt habetur in tit. de aetate & qualitate ordinandorum, extra, per totum titulum, & in clem. 1. & c. cum in cunctis, extra de electione. nec potest episcopus super aetate dispensare. Dicitur tamen aliqui quod sufficit attingere vltimum annum: quia in his, annus incœptus habetur pro completo: licet non in testamentis, vt in l. qua aetate, ff. de testamētis. Seruitus etiam impedit: quia nullus potest dare quod suum non est. Si tamè ordinetur seruus, ordinem quidem suscipit, sed peccat ordinans, ac etiam ipse: nec absque consensu domini potest ministrare. Si autem dominus eius consentit ordinationi, efficitur liber. Nec est simile de muliere, quia eius subiectio est naturalis, & non seruitus. Homicidiae verò quia sunt irregulares, non sunt ordinandi, etiam si sint homicidiae sine culpa. Si tamen ordinatur, suscipiunt. Idè dicendum est de illegitimè natis, de quibus Deut. 23. Non ingredietur manser (hoc est illegitimè natus) Ecclesiam Dei vsque ad quartam generationem. Idem etiam dicendum est de mutilatis, ac etià bigamis; circa quos nec papa consuevit dispensare: quia 1. Timot. 3. Oportet episcopum esse vnius uxoris virum. & si esset bigamus, esset falsa significatio: propter quod aliqui dicunt quod dispensatus à papa, non est tuus in conscientia: sed de his aliis.

Contra pluralitatem sacerdotum.

De tempore ordinandorum

Ver. 8. De Effectibus Sacramenti Ordinis.

Primus effectus sacramenti Ordinis est gratia sacramentalis, per quam datur facultas congruè & debite exequendi officium in ordine ad communitatem, & pellendam ignorantiam in plebe: nisi sit obex ex parte recipientis. Effectus huius gratiae sacramentalis vltra gratiam gratum facientem, est intellectus, qui per eam fortificatur & dirigitur ad debite exercendum officium ordinis. Secundus effectus est character, qui imprimitur in quolibet ordine, qui est dispositio ad praedictam gratiam sacramentalem, & praesupponit characterem sacramentalem, sine quo (etiam si sacramentum ordinis conferatur) non accipitur, cum baptismus sit ianua sacramentorum. Non tamen praesupponit de necessitate sacramenti characterem confirmationis: quia Apostoli acceperunt sacerdotium ante confirmationem. Congruum tamen est quod prius confirmentur, quam ordinentur. Non est etiam de necessitate superiorum ordinum, quod aliquis inferiores ordines prius susceperit: quia potestates sunt distinctae, vt patet ex actibus. Et vna (quantum est de ratione sui) non praerequirat aliam in eodè subiecto, excepta potestate episcopatus, qui non habet alium characterem à sacerdotali. Ideo in primitiua Ecclesia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui non habebant inferiores ordines: & tamè poterant omnia quae inferiores ordines possunt. Quia inferior potestas virtute comprehenditur in superiori, vt sensus in intellectu, & potestas ducis est in rege. Postea tamen determinatum est quod ad maiores ordines non se ingerant, qui in minoribus officiis non se humiliauerunt, vt habetur in c. sollicitudo, 25. dist. Et inde est quod qui ordinantur per saltum, secundum canones non reordinantur: sed quod omissum fuerat, poenitentia imposita suppletur, vt habetur in c. vniuerso, extra de clerico per saltum promotio. Et quia tonsura est signum regni & perfectionis (quia est figura circularis, quae est perfectissima, vnde reges coronantur.) Ideo cum seruire Deo regnare sit, secundum D. Grego. congruum est quod ordinandi prius tonsurentur, siue clericatum (qui non est ordo, sed dispositio ad ordines) recipiant: non tamen est de necessitate sacramenti, sed ex ordinatione Ecclesiae.

In Add. 3. p. 9. 35.

Tonsura siue clericatus non est ordo.

Ver. 9. De Clauibus Ecclesiae.

Necessarium est dicere Ecclesiam habere clauem, cum Dominus noster Iesus Christus, filius Dei, & verus Deus, fidelis in promissis, illas D. Petro promiserit, Matth. 16. Tibi dabo clauem regni caelorum. Non est tamen intelligendum quod dederit clauem materiales, sed methaphoricas & similitudinarias. Accipit enim clauem pro potestate auferendi vel ponendi impedimentum ingressus regni caelorum, quae admodum per clauem ponitur vel remouetur impedimentum ingressus domus. Et quia regnum caelorum clauditur homini per peccatum, ideo potestas, qua tale obstaculum remouetur, dicitur clauis regni caelorum: Quia remouendo tale obstaculum, aperit: & non remouendo, claudit. Sicut Deus dicitur indurare, non quidem in partiendo malitiam, sed non conferendo gratiam. Et cum per hanc potestatem conferatur gratia, per quam aperitur infernus, quando quis educitur de peccato, quod dicitur inferni porta: & clauditur, cum homo per gratiam disponitur, vt in peccatum vltra non labatur: ideo talis potestas potest dici clauis inferni, vel quia aperiendo paradisum, claudit infernum: & claudendo paradisum, aperitur infernus. Ideo Apoc. 1. Ego habeo clauem mortis & inferni. & Apoc. 9. dicitur clauis putei. & 10. dicitur clauis abyssi. Sed quia vnū quodque denominatur à digniori, ideo potius dicitur clauis regni caelorum, quàm inferni. Et quauis ostium caeli (quantum est de se) semp sit apertum: tamè dicitur clausum alicui, propter impedimentum intradi. Impedimentum autè totius naturae humanae positum est per peccatum primi parētis, & per Christi passionem fuit amotum. Ideo Apoc. 4. Vidi in caelo ostium apertum, quod est Christus, qui de seipso dicebat, Ioā. 10. Ego sum ostium. Sed quia adhuc quotidie manet clausum propter peccatum originale contractum, vel actuale commissum, indigemus

In Add. 3. p. 9. 7. ar. 1.

Clauis quo claudit paradysum.

L

sacramentis & clauibus Ecclesie. Nec obstat quod Apoc. 3. dicitur de Christo, quod aperit, & nemo claudit: quia hoc intelligendum est de apertione lymbi sanctorum patrum, ne quis vltra in illum descendat. Cuius autem hanc potestas remouendi peccatum, & conferendi gratiam authoritatiue, pertineat ad sanctissimam Trinitatem: ideo dicitur quod solus Deus, qui est trinus & vnus, habet clauem authoritatis. Sed in Christo homine, siue secundum humanam naturam, fuit potestas remouendi predictum obstaculum, per meritum sue sacratissime passionis, quod dicitur aperire ianuam celi: ideo Christus dicitur habere clauem excellentie. Et quia ex latere Christi dormientis in cruce, fluxerunt sacramenta, ex quibus (vt dictum est) edificata est Ecclesia: ideo in sacramentis Ecclesie efficacia passionis Christi manet. Et propter hoc ministri Ecclesie, qui sunt dispensatores sacramentorum, dicuntur habere clauem ministeriales, ad predictum impedimentum remouendum. Et sic triplex est clauis, scilicet authoritatis, excellentie, & ministerij. Clauis igitur (prout accipitur in sacris literis) est potestas ligandi atque soluendi: qua Ecclesiasticus iudex dignos potest & debet recipere, & eis aperire, & indignos excludere siue claudere, vel non soluere. Notandum tamen quod cum in foro conscientie causa agatur inter hominem & Deum, & in foro exterioris iudicij agatur causa hominis ad hominem: sequitur quod absolutio vel ligatio, que vnum hominem ligat vel absoluit, quo ad Deum, tantum pertinet ad forum poenitentiae. Sed illa que hominem ligat, im comparatione ad alios homines, pertinet ad forum publicum exterioris iudicij: vt excommunicatio, qua homo a consortio hominum separatur, que non est proprie & directe actus clauis, sed magis actus exterioris iudicij, quod promulgatur. Verum quia sententia excommunicationis aliquo modo pertinet ad aditum regni, secundum quod Ecclesia militans est via ad triumphantem: ideo talis potestas, qua homo excommunicare potest, secundum quosdam dicitur Clauis: Sed proprie clauis est in foro poenitentiae, que a Magistro dicitur potestas ligandi atque soluendi, &c. Clauis diuiditur primo in clauem comuniter dictam, quam alij vocant clauem iurisdictionis, de qua inferius: & clauem proprie dictam, quam vocant clauem ordinis, que subdiuiditur in clauem scientie & potentie, vt infra dicitur. Et hanc clauis ordinis quo ad essentiam, nil aliud est, quam character sacerdotalis, quantum ad secundum actum, scilicet absoluendi vel retinendi. Quia quo ad primum qui est potestas consecrandi, secundum D. Tho. clauibus non connumeratur: licet (vt dictum est) quantum ad essentiam sit vna & eade potestas, & idem character. Quia potestas, que dicitur clauis, est ad diuersos actus eiusdem generis: Potestas vero consecrandi se extendit ad vnum tantum actum. Nec etiam potestas consecrandi (quantum est de se) ordinatur ad tollendum impedimentum regni caelorum, sicut potestas soluendi & ligandi, que habet plures actus: ideo secundum illos, dicitur diuidi in clauem scientie, & clauem potentie siue potestatis. Quia in omni actu qui requirit idoneitatem ex parte recipientis, duo sunt necessaria illi qui debet actum illum exercere, scilicet iudicium de idoneitate recipientis, & expletio actus, scilicet solutio vel ligatio: Sicut in actu iustitie distributivae, per quam redditur alicui id quo dignus est, opus est primo iudicio, per quod discernitur an iste sit dignus: Secundo ipsa redditio siue distributio. Sic ad sacerdotem pertinet primo iudicium, an iste sit dignus absolui: Secundo ipsa absolutio. Et ad vtrunque istorum potestas siue autoritas quaedam exigitur. Potestas discernendi siue iudicandi, dicitur Clauis Scientie: Et autoritas siue potestas ligandi & soluendi, dicitur Clauis Potestatis. Non est tamen arbitrandum quod habitus vel actus scientie acquisitus vel infusus, relatus in ordine ad aliam clauem potentie, sit clauis scientie, sicut quidam dicere voluerunt: Quia multi sacerdotes carent huiusmodi habitibus, & tamen habent clauem. Nec est etiam asserendum quod quaedam industria naturalis, qua vtuntur ad absoluendum sacerdotes illiterati, dicatur clauis, que per ordinem accepum fiat clauis, que prius non erat, vt videtur dicere Magister Sententiarum, qui in hoc non est sequendus, eo quod hanc non videtur concordare verbis Euangelij, que D. Petro clauem promittunt. Sed clauis scientie est autoritas exercendi actum scientie, que autoritas quandoque est sine scientia, & quandoque scientia est sine autoritate: sicut patet in iudiciis secularibus. aliquis enim iudex secularis habet autoritatem iudicandi, & tamen non habet iuris prudentiam. Et e conuerso aliquis habet iuris prudentiam, qui non habet autoritatem iudicandi. Et quia actus iudicij, ad quod quis ex autoritate suscepta ordinatur, sine vtroque bene fieri non potest: ideo autoritas iudicandi, que est clauis siue scientia, absque peccato accipi non potest. Ideo peccant ignorantes, se ad tale munus sacerdotij offerentes. Sed scientia que prerequisite absq; peccato, etiam suscepto ordine acquiri potest. Cuius autem clauis (vt dictum est) sit essentialiter character sacerdotalis: sequitur quod oes sacerdotes habent clauem, licet non oes habeant exercitium illarum: sed solus illi, qui habent iurisdictionem siue curam animarum ordinariam vel delegatam.

Ver. 10.

De Effectu Clauium.

In Add. 3. p. 9. 18. c. 16. ver. 11.

Effectus clauis est causare ornatu & gratiam sacramentalis in poenitente effectiue & attu siue, instrumentali tamē. Et quauis D. Tho. in 4. sequens Magist. Senten. dixerit quod solus dispositiue in tertia tamē parte Summe aliter dixit, vt dictum est. Et quia ad gratie infusionem sequitur culpae remissio: ideo virtus clauis se extendit ad culpae remissionem instrumentali & ex consequenti. Verum quia per sacramentum poenitentiae nunquam datur gratia, nisi preparatio adsit, vel prius fuerit, sicut nec per baptismum in adultis. Ideo virtus clauis, que habet efficaciam ex passione Christi, operatur ad culpae remissionem, non solum quando absolutio a sacerdote actualiter datur, sed etiam quando est in voto & desiderio, sicut dictum est de baptismo. Alius effectus clauis est commutatio reatus poenae eterne in temporalis: que effectum non solum habet cum absolutio datur, sed etiam cum est in voto & desiderio, vt patet in contrito, cui ante absolutionem dimissa est poena aeterna, vel saltem commutata in poenam temporalem. Et quando actus clauis exercetur per absolutionem actualis vltra ornatum & gratiam sacramentalis, dimittit de poena temporalis secundum dispositionem contentis, qui talem &

E

tam

A tam feruentem potest habere contritionem, quod tota poena delebitur. Nec tamen propterea peccatum manet impunitum: quia per poenam passionis, qua per clauem applicatur, satisficit illi. Sed difficultas est non modica, an super idem peccatum actus clauis repetitur, hoc est absolutio repetita, aliquid operetur. Equidem certum est quod si sacerdos absque noua confessione repetat absolutionem, in vanum eam repetit, cum sacramentum naturaliter operetur quantum potest ab initio, secundum dispositionem recipientis. Et ideo absque irreuerentia sacramenti non repetitur, quemadmodum forma consecrationis eu charistiae: imo videtur ex quadam infidelitate procedere, nisi forte sacerdos dubitet se dedisse absolutio nem. & tunc videtur idem iudicium: sicut quando est dubium de baptismo, & potest dicere, Si te non absolui, ego te absoluo a peccatis tuis, &c. Si vero eadem hora peccator idem peccatum confiteatur, etiam videtur superfluum repetere absolutionem. Sed si in crastinum confiteatur idem peccatum & alia: tunc certum est clauem in illo operari, secundum dispositionem contentis: directe quidem, quo ad peccata de nouo perpetrata: & indirecte siue ex consequenti circa peccata alia confessata. Si vero nullum peccatum de nouo commiserit, videtur quibusdam quod in prima absolutione remittitur virtute clauis, quantum dimitti potest: licet valeat iterata confessio, tum propter verecundiam meritum, tum etiam propter instructionem, tum propter intercessionem sacerdotis, tum propter maiorem certitudinem. Sed hoc non videtur verum: quia illo supposito quod in prima absolutione totum effectum habuerit, licet rationes praedictae essent causa sufficientes iterandae confessionis, sic quod poenitens non male ageret reconfitendo: non tamen esset causa siue ratio reiterandi absolutionem, maxime in eo qui non habet aliquam causam dubitationis de prima absolutione: Quia ita poterit dubitare post secundam absolutionem, sicut post primam. Ideo sicut sacramentum extremae vnctionis non iteratur super eundem morbum, eo quod totum quod fieri potuit per sacramentum, factum fuit per primam applicationem, licet in crastinum infirmus melius se disponat & petat: sic, &c. Et si in secunda confessione non requiratur absolutio: sic nec requiritur quod ille qui audit secundam confessionem, habeat clauem, si ibi vis clauis nil operetur. Et ideo alij dicunt quod in secunda absolutione propter illam humilitatem & verecundiam, virtute clauis confertur augmentum gratiae. Et quanto maior gratia recipitur, minus de impuritate praecedentis peccati remanet: & ideo minor poena purgans debetur. Et sic per frequentem confessionem poterit totus reatus poenae deleri. Nec est simile de extrema vnctione: quia illa (vt dictum est) ordinatur contra debilitatem voluntatis, & propter periculum exitus. Et quia per sacramentum extremae vnctionis voluntas sufficienter firmatur, ideo non iteratur, nisi euaso periculo in alia peccata incidat, per qua voluntas de nouo debilitatur. Tunc etiam adueniente eodem periculo, & perseverante eodem morbo, sacramentum iteratur. Poenitentiae vero sacramentum non solum directe ordinatur contra culpam, cum deleatur per contritionem: sed etiam contra poenam quam habet. Sed adhuc ex hoc sequi videtur, quod etiam sacramentum extremae vnctionis propter augmentum gratiae posset iterari: quia per eam esset maior fortificatio voluntatis. Negatur consequentia: quia principaliter ordinatur contra debilitatem voluntatis in periculo mortis existentem: licet ex consequenti ordinatur contra peccata. Ideo D. Iacobus conditionaliter dicit, Si in peccatis sit, &c. Ideo remoto principali, remouetur effectus sacramenti. Notandum praeterea quod cum sacerdos instrumentaliter & in virtute Dei operetur: sacerdotis operatio debet esse conformis in vsu clauis operationi Dei: Deus autem operatur in culpam & poenam, sed diuersimode, culpam soluendo & dimittendo, sed non ligando, nisi indirecte, in quantum non soluit. Sed in poenam habet operationem directam, quantum ad solutionem & ligationem: quia poenam aeternam remittit, & ligat siue infligit poenam temporalem. Sic sacerdos in absoluendo virtute clauis, habet aliquam operationem ordinatam ad culpam dimissionem & solutionem, sed non quo ad ligationem, nisi vt dictum est, in quantum non absoluit. Sed in poenam habet operationem ligandi atque soluendi: soluendi quidem poenam quam dimittit: & ligandi ad poenam que ligare dicitur dupliciter. Vno modo considerando ipsam quantitatem poenae in communi: & sic non ligat, nisi in quantum non soluit. Alio modo considerando hanc vel illam poenam determinatam: & sic ligat ad poenam: imponendo eam tanquam medicinam purgatiuam impuritatis peccati, & aliquando tanquam medicinam praeseruatiuam. Nec obstat quod & efficacia clauis procedit a passione Christi, qui plene satisfecit, soluit, & non ligauit: quia etiam passio Christi obligat nos ad poenam aliquam, per quam ei conformemur. vnde Ro. 8. Si filij, & haeredes, &c. Si tamen copatimur, ita vt coglorificemur. & in eodem c. sequitur, Nam quos praesciuit, hos & praedestinavit conformes fieri imagini filij sui. Notandum insuper quod (vt D. Dio. in fine Eccle. Hierar. dicit) Sacerdotibus vtendum est virtutibus hierarchicis quo diuinitas eos mouerit. In cuius signum Mat. 16. ante potestate clauis Petro promissam, fit metio de reuelatione per diuinitatem ei facta. Et Ioan. 20. potestati remissionis Apostolis datae praemittitur, Accipite Spiritum sanctum: quo filij Dei aguntur. Ideo si vltra illud motum diuinum vt sua autoritate praesumpserint, non sequitur effectus ad vsum illum, vt idem D. Dio. dicit. Et quia poenae satisfactoriae infligendae, sunt medicinae: & secundum medicorum artem, medicinae non sunt determinatae, nec oibus oia competunt: vnde variatae sunt, non secundum voluntatem medici, sed secundum scientiam medicinae, & dispositionem infirmum: ita & poenae satisfactoriae in canonibus determinatae, non competunt oibus: sed variatae sunt secundum arbitrium sacerdotis, non secundum propriam voluntatem, sed secundum diuinum instinctum, & dispositionem poenitentis. Et ideo sicut aliquando medicus prudenter non dat medicinam efficacem, quae ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitatem naturae maris periculum oriatur: ita sacerdos diuino instinctu motus, non semper eadem poenam vni peccato debitam totam iniungit: ne infirmus ex magnitudine poenae desperet, & a poenitentia recedat. Nec tamen peccator ob insufficientem poenam iniunctionem prorsum a poena liberatur: sicut nec infirmus per medicinam leuiorem a languoribus. Et licet Christi actio nostra sit instructio: nec legamus Christum ligasse aliquem, siue poenam iniunxisset: non tamen sequitur quod sacerdos non debeat iniungere: quia sacerdos non habet potestatem excellentiam, vt Christus, qui interiora cordis nouerat, & pmouebat

De iterata absolutione.

Sacerdos quo se habet ad culpam et poenae solutionem.

Notabile dicitur.

Poenitentiae iniungendae non sunt de terminatae.

Christus in- ad totalem sanctificationem: qui etiam (vt exemplū iniungendi poenitentiam sacerdotibus daret) impo-
iunxit poeni- fuit onus portandi grabatum ei qui in porticu Piscinae annos 38. habuerat in infirmitate sua, Ioan. 5.
tentiam. Nec est aliquis sacerdos habens vsum rationis, qui absque iniunctione poenitentiae praesumat aut inten-
dat a reatu poenae debita pro parua poena iniuncta totaliter absolvere. vnde post poenitentiae iniunctio-
nem & absolutionem, sperantes de eorum voluntaria poenitentia, Dominū deprecantur, dicentes, Meri-
tum passionis Domini nostri Iesu Christi, & intercessio D. Virginis Mariae, & bona opera quae facere in-
tendis, sint tibi in remissionem peccatorum, scilicet quo ad poenam, & in augmentum gratiae, & futurū
praemium vitae aeternae. Vnde monendi sunt simplices sacerdotes, vt hanc orationem dicant: quia virtu-
te clauium opera poenalia sequentia in gratia facta, habent maiorem vim satisfaciendi, quam haberent si
praetermitterentur, & quam si sacerdos remittat, vt quidam faciunt, ad misericordiam Dei.

Ver. 11.

De Ministris Clauium.

In Add. 3.
p. 9. 19.

Ecclēsia triumphans, scilicet Angelorum, qui (vt habetur Apoca. 12.) vicerunt in merito passionis
Christi praesuae, clauēs non habet, cum eorum natura sit post electionem inflexibilis. Et per conse-
quens impedimentum vel obstaculum ingressus regni caelorum ab eis non potest remoueri. Ecclesia ve-
rò humana ante lapsum non habuit clauēs: quia non egebat sensibilibus sacramentis, vt dictum est. Post
lapsum verò Adā, quanuis coertionem delictorum iure naturae habuerit, & per legem Moyſi ordinem
sacerdotalem, & auctoritatem & potestatem discernendi, & iudicandi, ac condemnandi, siue declarandi
lepram, & separandi a castris & synagoga, ac etiam reintroducendi: non dicitur tamen clauēs habuisse,
nisi figuratiter: Quia potestas illius sacerdotij non se extendebat ad caelestia, nec auferebat obstaculum
ingressus regni caelorum: neque purgabat homines a culpis, sed ab irregularitatibus, & inducebat in ta-
bernaculum non manufactum, per sanguinem hircorum aut taurorum, sed non introducebat in ta-
bernaculum in sancta, aeterna redemptione inuenta. Ideo dicitur habere clauem siue potestatem auctoritatis, in qua
tū Deus: & excellentiae, in quantum homo, per meritum suae passionis. vnde Apoc. 3. dicitur, Hae dicit
qui habet clauem David. Et dedit aliis sacerdotibus clauēs instrumentales siue ministerij, quas nullus nō
sacerdos, cuiuscunque dignitatis aut sanctitatis existat, habet. Vnde D. Ambro. Hoc ius (scilicet soluendi
& ligandi) solis sacerdotibus est concessum. Et licet hostiarij habeant clauēs materiales: non tamen habent
auctoritatem iudicandi, qui digni sint, & qui indigni ingressus regni caelorum. Mulieres autem cū ex na-
tura sint in statu subiectionis, non possunt habere aliquam spiritualem iurisdictionem: quia etiam, se-
cundum Philosophum in 8. Ethic. corruptio est vrbauitatis, quando ad mulierem dominium peruenit.
Ideo sunt incapaces clauium ordinis, ac etiam iurisdictionis. & sic non possunt excommunicare, neque
suspendere: licet abbarissis committatur aliquis vsus clauium, sicut corrigere subditas moniales, propter
periculum quod imminere posset, si viri mulieribus cohabitarent. ¶ Notandū tamen quod licet clauis
iurisdictionis possit competere communitati (quia sunt quaedam capita quae habent iurisdictionem,
& potestatem excommunicandi, & sic conuenit pluribus simul ex aequo.) Non potest tamen communitati
competere clauis ordinis. Et quanuis sancti viri per proprium actum possint mereri & benedicere aliis
de congruo: non tamen possunt benedictionem, quae est ex merito Christi, instrumentatiter alicui ap-
plicare, nisi sint sacerdotes: Quia quantum ad hoc requiritur maioritas ordinis, non virtutis: licet in a-
liis quod melius est: maius sit, vt D. Aug. dicit. & Heb. 7. habetur, Sine vlla contradictione quod minus
est, a maiori benedicitur. Primus qui post Christum habuit clauēs regni caelorum, fuit D. Petrus, qui ha-
buit potestatem illimitatam: deinde alij Apostoli, qui secundū aliquos habuerunt a Christo immediatē
potestatem etiā illimitatā, limitabilem tamen per D. Petrum, cui soli & successoribus pastura agnorum
& ouium commissa est, vt ordo inter eos seruaretur. Quae enim a Deo sunt, ordinata sunt, Ro. 13. Ex his
sequitur primò, quod solus papa, D. Petri successor, & Christi vicarius, cū plenitudine potestatis potest clauē
vti in quolibet, cū solus habeat iurisdictionē, quae requiritur ad vsus clauium super oēs. Episcopi autē
& sacerdotes, cū non habeant vniuersalē iurisdictionē, sed limitatā & distinctā secundū suas dioeceses &
parochias, nō possunt vti clauē in quolibet, sed in subditos tantū, nisi in articulo mortis, in quo auctori-
tate Apostolica omnibus sacerdotibus concessus est vsus clauium, vt dicit Glo. in c. pastoralis. §. praeterea,
super verbo, praeterquam in mortis articulo, extra de offic. iudi. ordi. & tex. in c. non dubium, & c. quan-
uis, extra de sent. excom. Qui tamen fuerunt absoluti a casibus reseruatis, si coualeant, tenentur reserua-
tibus se praesentare. Secundo sequitur quod papa & episcopi possunt sibi certos casus reseruare, a quibus eis
inferiores absolvere nō possunt, etiā eos qui sunt alijs ipsis subditi, cū ad absolutionē requiratur iurisdic-
tio, quae a maioribus ad inferiores deriuatur. Ideo superior propter rationabiles causas potest sibi ali-
quos casus reseruare, in quibus iudiciū inferiori non committit: alijs oēs iurisdictiones essent aequales: &
nō inueniretur gradus, & per consequens neque ordo. Et sic hierarchia Ecclesiastica non esset ordinata, quā
esset contra id quod dicit Apost. Ro. 13. Quae a Deo sunt, ordinata sunt. Ideo necesse est dicere quod simplex
sacerdos curatus nō potest poenitentē excoicatu absolvere: sed debet ad excoicantē remittere. Nō po-
test etiam poenitentē a casibus reseruatis, qui non habent excommunicationem annexam, absolvere, sic
quod non teneatur reseruanti illos cofiteri. Tenetur igitur poenitentem remittere ad superiorem, maxi-
mē in quinque casibus: Primus est in solenni poenitentia imponēda: Secundus, quādo poenitens est excoicu-
nicatus a superiori: Tertius, in irregularitate cōtrafacta: Quartus de incēdiariis: Quintus, quādo in aliquo
episcopatu sunt enormia crimina, quae ad terrōrē reseruatur episcopo, vt consuetū est. Cōsuetudo enim dat
& aufert iurisdictionē, vt in presbyteris secularibus, quae vndequeque sunt, mutuo se absoluūt, exceptis casibus
reser-

c. 16. ver. 9.

Synagoga
non habuit
clauēs nisi fi-
guratiter.

Mulieres
non possunt
habere clauēs
Ecclesiae

Papa & e-
piscopi pos-
sunt sibi re-
seruare ca-
sus.

Poenitentes
habentes ca-
sus reserua-
tos sunt re-
mittendi.

A reseruatis. Et eodem modo dicendum est de casibus summo pontifici reseruatis, propter excoimunica-
tionem eius annexam, & aliis in bulla, quae Romae legi consuevit in Coena Domini, cōtēntis. Nō possunt
tamen superiores totā iurisdictionem curatis aut aliis inferioribus datā suppressere: neque indifferēter
& ad libitū suum absque causa rationabili eximere a suis praelatis immediatis, aut casus reseruare: cū pote-
stas nō sit data ad destructionem, sed ad aedificationē. Nec obstat quod Christus omnibus discipulis sim-
pliciter dixit, Quorū remisistis peccata, remittuntur eis, &c. & nihil excepit: igitur, &c. Quia postmo-
dū limitandi potestatem dedit Petro, cū dixit, Pasce agnos, & oves meas: intelligens per hoc, quod vsus po-
testatis datae deberet exerceri secundū ordinationem & moderationē vniuersalis pastoris. ¶ Notandū
praeterea quod quando contingit sacerdotem esse participem criminis sui subditi (sicut cū commisit adul-
terium cum parochiana sua) non debet ipse sacerdos audire confessionem illius, sed debet ad aliū mitte-
re: nec etiam illa debet ei cofiteri, sed alteri habenti facultatē, vel licentiam petere alteri cofitendi, tum
propter periculū, tum quia est minor verecundia. Si tamen cofiteretur, & sacerdos absolueret, esset abso-
luta. Quod enim D. Aug. dicit, Nullus sacerdotis officio vti debet, nisi sit immunis eorū quae in aliis iu-
dicat: quia debet intelligi, nisi sit immunis, saltem per poenitentia, & de cōgruitate, & non necessitate sa-
cramenti. Notandum in super quod licet nullus in seipsum possit vti potestate clauium (cū talis potestas
requirat pro materia peccatorem subditum cofitentem, & nullus sit sibiipsum subditus: quia subiectio est
relatio praesupponens duo extrema) Possunt tamen papa & episcopus ac curatus aliis seipsum subie-
re, & eorū iurisdictionem extendere, sicut & limitare. Quo facto licet remaneat superior simpliciter, est
tamen inferior secundum quid, in quantum se subiicit ei quo ad hoc.

2. Cor. 10.

Ioan. 20.

Papa in con-
fessione est
inferior seculi
quid.

Ver. 12.

De Clauē Iurisdictionis.

B Clauis iurisdictionis non est idem quod character sacerdotalis aut episcopalis, cū aliquis qui non est
ordinatus, possit habere clauem iurisdictionis: quia iurisdictionis temporalis non habet actum dire-
ctum circa obstaculum introitus regni caelorum: Sed iurisdictionis spūalis, quae aliquo modo aditum pra-
ebet ad regnum caelorum, & remouet impedimentum, dicitur clauis minus principalis, de cuius quiddi-
tate, subiecto, ac fundamento, actibus, & effectibus dicendum est. ¶ Quibusdam videtur quod iurisdic-
tio sit purum ens rationis: quia si sit ens reale, non apparet quomodo causetur in anima: quia nec per sa-
cramenta, nec per aliud habens sufficientem virtutem: maxime cū in absentia & magna distantia spūalis
iurisdictionis possit dari. Sed hoc nō videtur verum: quia sequeretur quod cessante operatione intellectus,
nulla esset iurisdictionis, cū purum ens rationis sic definiatur, prout dictum est. Praeterea purum ens ratio-
nis non potest esse causa entis realis, cū causa debeat esse potior suo effectu: & id quod est in potentia,
non possit reduci in actum, nisi per id quod est actu. Sed clauis iurisdictionis est causa entis realis, puta
traditionis Sathanae, & separationis ab Ecclesia, & aliis huiusmodi: igitur est ens reale, a Deo procedens,
vt dicitur Ro. 13. Nō est potestas nisi a Deo, & quae a Deo sunt, ordinata sunt. aliqua immediatē a Deo,
aliqua verò mediantibus causis secundis, cuiusmodi est clauis iurisdictionis, quae fuit a Christo immedia-
tē collata D. Petro & aliis Apostolis, secundū quosdam, vt per eos alijs distribueretur, & etiam per succes-
sores eorum. Et sic clauis iurisdictionis est habitudo siue relatio ordinis & subiectionis, quae causatur
per applicationem superioris ad inferiores, etiā distantes & absentes, virtute diuina. Differentia tamē est
inter habitudinē ordinis hierarchiae angelorū, & inter habitudinē ordinis hominū: quia in angelis ille or-
do naturaliter inest eis: & ideo inferior angelus nō potest resistere superiori: imò cognita voluntate su-
perioris angeli aliqua praecipietis, naturaliter necessitatur ad implendū illud. In hominibus autē non est illa
habitudo naturalis, nec adest semp, sed gratuitē, liberē, & ad tempus: quia potest illa habitudo ordinis inter
homines mutari. Ideo licet homo inferior debeat subiici superiori, & praeterea illius implere: potest tamē
ex libertate arbitrij contra huiusmodi ordinē venire: sed hoc faciēdo peccat. Nec est incōueniens quod aliqua re-
latio causetur in aliquo absque sui mutatione, nec per aliquod agēs, quod agat directē in ipsum, sed sufficit
quod sit actio & mutatio in termino: vt similitudo, quae est relatio realis in homine albo, immutato manente,
nascitur & cōsequitur ad albedinē eius qui dealbatur, & fit albus, etiā in magna distantia. Sic etiam iurisdic-
tio a summo pōtifice in episcopū deriuatur, & cōsequitur virtutem fidei, quae est fundamentum eius. Et
ideo deficiente fundamento fidei in aliquo per haeresim, necesse est omnē iurisdictionē & auctoritatē Ec-
clesiasticā corruere: vt dicūt cōmuniter doctores in c. si papa. 40. dist. Hoc etiā videtur innuere Apost. 1. Cor. 6.
cū ait: Audet aliquis vestrū habens negociū apud alterū, iudicari apud iniquos (hoc est infideles, qui nō
habent nec habere possunt iurisdictionē super fideles) & nō apud Sanctos? & infra, Secularia igitur iudi-
cia si habeatis, contēptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandū. Clauis ordinis a clauē iurisdic-
tionis in hoc differt: quia clauis ordinis, quae est idem cū caractere, est indelebilis: Clauis autē iurisdic-
tionis est amissibilis. Differunt etiā in hoc: quia clauis ordinis quo ad executionē praerequit iurisdic-
tionem & subiectionē: sed clauis iurisdictionis non praesupponit clauem ordinis, cū episcopus nō
sacerdos habeat iurisdictionē ante cōsecrationē, & possit excommunicare, ac etiā eius officialis in solo cle-
ricatu existēs. Subiectū autē huius clauis est intellectus, mediāte fide, quae est fundamentū eius, vt dictū est.
De hac clauē loquebatur Christus, Quaecunq; ligaueritis, &c. ¶ Clauis iurisdictionis habet plures actus
ac officia: Primò legē statuere, & statuēdo ligare, & abrogādo vel dispensādo soluere. de dispensatione
dictum est: de ligamine verò legis dicitur infra c. 17. ver. 2. Secundus actus est punire, & a poena libera-
re, puniendo ligat, liberando soluit. Tertius actus est distribuere bona Ecclesiae. & hic actus diuiditur
in distributionem per modum iustitiae siue meriti, de qua dictū est, cū de iustitia distributua ageretur:
& in distributionem per modū suffragij, quae fit per indulgentias, de quibus infra dicitur hoc. §. ver. 18.

Iurisdictionis
non est purū
ens rationis

Clauis iurisdic-
tionis quid

1. Cor. 6.

Clauis ordi-
nis & iurisdic-
tionis
differunt.

c. 15. §. 5. ver. 6.

Pœna canonice quæ dicitur.

Censuræ Ecclesiasticæ sex.

Degradatio quid.

Interdictum quid.

In Add. 3. p. 9. 21. ar. 1.

Excommunicatio minor quid.

Quis possit absolueri a minori excommunicatione

Claus iurisdictionis ligat per pœnam, quæ infligitur propter culpam, cuius deordinatio per pœnã deordinatur. Vtitur autem multis pœnis, quæ canonice, hoc est per canones determinatæ dicuntur, scilicet temporali & pecuniaria, quæ largo modo dicitur pœna: Quia pœna proprie accipitur pro corporali, afflictiva, vel priuatiua, vt sunt ieiunia, peregrinationes, vigilia, detrusio in monasterium, virgæ citra effusionem sanguinis. Aliquando verò vtitur censuris, quæ communiter dicuntur sex, scilicet suspensio, interdictum, irregularitas, depositio, degradatio, excommunicatio siue anathema. ¶ Suspensio est cœsura Ecclesiastica, quæ aliquando à iure, aliquando à iudice profertur: qua prohibetur personæ Ecclesiasticæ vsus siue exercitium alicuius ordinis, officij, vel beneficij, ad tempus. de hac in c. ad reprimendam, extra de offic. ordina. ¶ Depositio est priuatio officij vel beneficij absque spe restitutionis, retento tamen priuilegio clericali fori. ¶ Degradatio est priuatio legitimæ executionis ordinum & officiorum Ecclesiasticorum simpliciter & ex toto in perpetuum, cum priuatione priuilegij clericali fori, absque spe restitutionis, cum certa solennitate: vt si episcopus sit degradandus, fiat ab archiepiscopo cum duodecim episcopis assistentibus, secundum Panor. in c. non potest, extra de sententia & re iudicata: vel tres, si sit diaconus aut subdiaconus, vt in c. felix. 15. q. 7. & c. degradatio, de pœnis, lib. 6. Si verò non est in sacris, potest fieri à solo episcopo, in præsentia capituli. Et quando est degradandus pro hæresi, si fuerit seculari curiæ relinquendus, vel perpetuò immurandus, sufficit episcopus cum duobus abbatibus, & alijs religiosi personis, vt in c. quoniam de hæreticis, lib. 6. Et induetur degradandus vestibus sui gradus, quæ ei auferuntur ordine retrogrado, incipièdo ab vltimo datis, digitiq; & capitis corona vitro leniter raduntur, & tandem induitur vestibus secularibus, & relinquitur curiæ seculari puniendus, rogando vt citra effusionem sanguinis puniat. Finito negotio, curia secularis suscipit illum, vt eum secundum demerita puniat. ¶ Interdictum est separatio à iure vel iudice facta, à certis sacramentis, scilicet non necessarijs, & omnibus diuinis officijs, ac Ecclesiastica sepultura. ¶ Irregularitas est impedimentum officij vel beneficij, & aliquando est pœna, quando contrahitur propter delictum, puta homicidium vel celebrationem in excommunicatione. Aliquando non est pœna, quando cõtrahitur absque peccato, vt in bigamo qui cõtraxit cū vidua vel corrupta, vel qui cõuolauit ad secundas nuptias, quod absque pœtõ fieri potest.

Excommunicatio est à qualibet licita fidelium cõmunicatione separatio. Ad cuius euentiam sciendum est qd aliquis per baptismũ, in Ecclesia ad duo ascribitur, scilicet ad cœtũ fidelium, & ad participationẽ sacramentorum. Secundũ præsupponit primũ: Quicumque enim participat in sacramentis, participat in cœtu siue societate fidelium: sed non econuerso. Et ideo aliquis potest per excommunicationem ab Ecclesia separari, siue extra Ecclesiam fieri dupliciter: Vno modo à cõmunionem & participationem sacramentorũ. & hæc separatio dicitur Excommunicatio minor: quæ vltra separationem sacramentorum separat etiã ab his quæ sunt in via, ad sacramenta percipienda vel administranda. Quia sic excommunicatus non est eligibilis siue habilis ad quodcũque officium vel beneficium Ecclesiasticum. & sic taliter excommunicatus peccat recipiendo & administrando sacramenta: licet non efficiatur irregularis. & quauis possit eligere actiue, non tamen potest eligi passiuè. & si beneficium illi conferatur, non tenet collatio, nisi prius absoluat, vt habetur in c. si celebrat, extra de clerico excommunicato administrante. Completa ergo definitio minoris excommunicationis est hæc: Excommunicatio minor est censura Ecclesiastica, priuans seu separans hominem cõmunionem & participationem sacramentorum, & susceptionem officij & beneficij Ecclesiastici, & non à cœtu fidelium, nec ab introitu Ecclesiæ, & audientia missæ ac diuini officij, nec etiã à participatione suffragiorum secundum se, quia per accidens priuat à suffragijs, quando taliter excommunicatus est in peccato mortali. sed hoc accidit excommunicationi minori, quæ aliquando est sine peccato mortali. ¶ Contrahitur autem excommunicatio minor multis modis: Primo per quodlibet peccatum notorium, & propter peccata, propter quæ negatur Ecclesiastica sepultura, & per pugnam in duello, & sacrilegium, & violationem Ecclesiasticæ immunitatis, ac etiã per participationem ciuilem cum excommunicato maiori excommunicatione, quod fit aliquando cū peccato mortali, quando cõmunicat in contemptum clauium: quandoque sine mortali, vt cum communicat ex leuitate. Potest etiã quis communicare cum excommunicato maiori excommunicatione absque quocunque peccato in casibus permisis, qui hoc versu continentur: Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse: Hæc faciunt vt anathema nõ possit obesse: hoc est, propter vtilitatem notabilem, vel vinculum legis matrimonij, vel famulatum, vt ancillæ & famuli atque liberi, vel propter necessitatem, & si creditores & alij, &c. ¶ Ab hac excommunicatione potest quilibet proprius sacerdos, aut ab eo vel superiori ad audiendas cõfessiones delegatus, absolueri: quia non habet perfectam rationem excommunicationis, sed aliquid ipsius participat. Si quis verò participat cum excommunicato maiori excommunicatione in crimine, pro quo ille est excommunicatus, si in sententia excommunicationis lata communiter vel particulariter, includantur dantes consilium, auxilium, vel fauorem, est excommunicatus maiori. Si verò communicat cū excommunicato maiori excommunicatione, in alio crimine, non incurrit propter hoc maiorem excommunicationem, sed solũ minorem. Hæc sententia excommunicationis quo ad participationem sacramentorum, & suffragia, duntaxat innodantur à Deo omnes existentes in peccato mortali, etiã occulto: quia tales absque pœnitentia indigni sunt sacramentis. Ideo præsumentes accedere, peccant: & cū non habeant charitatẽ, quæ est principium cõmunionis suffragiorũ, nõ sunt participes oĩm timentiu, &c. licet Ecclesia occultis pœtoribus administrat sacramenta. Alio modo excluditur aliquis ab Ecclesia, vltra pœdita à

Alicito cœtu & societate fidelium, non solũ in spiritualibus, sed etiã in ciuilibus. & talis exclusio siue separatio dicitur Excommunicatio maior. Et sic Excommunicatio maior est censura Ecclesiastica, à iure vel iudice prolata, qua quis priuatur omni licita cõmunionem fidelium, in spiritualibus & corporalibus siue ciuilibus, quæ in his versibus continentur: Si pro delictis anathema quis efficiatur: Os, orare, vale, cõmunitio, mensa negatur. Et sic prohibetur osculum, oratio, salutatio, contractus ciuiles, & comestio. & hæc videtur esse prohibita de iure diuino. Vnde in c. Sicut. 11. q. 3. dicitur, Sicut Apostoli statuerunt, dicentes cum excommunicatis non est cõmunicandum: & si quis excommunicato scienter locutus fuerit, cõmunionem priuetur. Et Apostolus postquam excommunicauit Corinthium propter fornicationem, scribit: Si is qui frater (hoc est fidelis) nominatur, est (scilicet sententialiter declaratus) fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, cum huiusmodi nec cibum sumere. Et D. Ioannes in secunda canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet recte fidei & obedientiæ) non affert, nolite cum recipere in domum, neque ei aue dixeritis: quia qui dicit illi aue, cõmunicat operibus eius malignis. Hæc maior excommunicatio dicitur Anathema, quod interpretatur separatio, quæ est medicinalis, quia per eam fit ex veneno peccati, tiriaca ad pellendum peccatum. Hoc tamen intelligendum est, quando non contemnitur: quia tunc est æternæ mortis damnatio, vt habetur in c. nemo. 11. q. 3. Excommunicatio maior fuit figurata in eiectione Adæ & Euz de paradiso, quæ habetur Gene. 3. & in lege Moyssi in separatione Maria & aliorum leproforum, qui emittebantur extra castra. Num. 12. Excommunicatione vtiebantur Iudæi tempore Christi, vt habetur Ioan. 9. vbi dicitur quod parentes cæci nati timebant Iudæos: iam enim conspirauerant Iudæi, quod si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam fieret. Samaritani etiã habebantur pro excommunicatis. Vnde Ioan. 4. dicitur, Non cõtutuntur Iudæi Samaritanis. Sed illa excommunicatio non habebat effectus, quos habet excommunicatio per Christum instituta, cum dixit, Si Ecclesiam nõ audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Hæc verba bene intelligens Apostolus, hac censura vtendo, declarauit effectum, qui est traditio Sathanæ, quem non habebat in lege antiqua, nec alios, de quibus versiculo sequenti.

Excommunicatio maior tot & tanta mala affert, quod aliquis deberet potius velle incurrere omnia mala temporalia, quàm in maiorem excommunicationem incidere. Vnde D. Chrysost. Nemo contemnat vincula Ecclesiastica: quia non est homo qui ligat, sed Christus. Inter alia autem mala quæ affert, sunt nouem præcipua. ¶ Primum Malum, est horrendum exilium, & miserabilis eiectio ab Ecclesia, quæ est maior pœna temporalis, quæ possit esse, quæ dicitur à iuristis, Mors ciuilis. Vnde Ouidius, Nescio qua natale solũ dulcedine cunctos Ducit, & immemores non finit esse sui. Magnũ proculdubio malum est cõsideratio priuationis naturalis solũ. Natale solum Christianorũ est Ecclesia, vbicunq; terrarũ sita sit, ad quam intrandam, & diuina audienda, & orandum, & spiritualia percipienda, habet ius quilibet fidelis in Ecclesia per baptismum regeneratus: sed per excommunicationem pellitur nõ solũ à sua parochiali, sed etiã ab omni alia, vbicunq; sit: & adeo peccat excommunicatus intrans & se immiscens diuinis in alijs ecclesijs, in quibus non est denunciatus, quemadmodum in sua parochia, in qua non est publicatus, nisi ratione scandali & turbationis, quæ sequi possit. ¶ Secundum malum est priuatio sacramentorum, quæ sunt medicinæ & via recuperandi sanitatem spiritualem, hoc est gratiæ, & per consequens gloriæ. Sed quo ad hanc priuationem sacramentorum sciendum quod excommunicatus maiori excommunicatione, ingerens se sacramentis, peccat mortaliter, nec recipit vltimum effectum sacramenti, qui est gratia: efficitur quæ irregularis & inhabilis ad ordines & beneficia, absque dispensatione apostolica, vt dicunt doctores in c. Engeltrudam. 3. q. 4. Nihilominus tamen si contrahat matrimonium, tenet & recipit charactèrem, si ingerat se sacramento confirmationis aut ordinis: incurrit tamen irregularitatem, sic quod habita absolute à peccato, non potest exercere actum ordinis absque dispensatione. Sacramentum tamen pœnitentiæ talibus in articulo mortis (vt dictum est) non denegatur. ¶ Tertium malum est orationum Ecclesiæ priuatio. Orationes enim Ecclesiæ, quæ communiter dicuntur, fiunt pro omnibus membris Ecclesiæ. Sed per excommunicationem maiorem priuatur non solũ ne quis cum eo oret, sed ne etiã in persona Ecclesiæ pro eo quis oret in orationibus cõmunibus, quas pro membris Ecclesiæ facit: quia in orationibus particularibus, imò & publicis, pro illis particulariter orare licet, vt datur eis spiritus pœnitentiæ, & fides, vt ab excommunicatione soluantur. Vnde Ecclesia in officio Parasceutes publicam orationem particularem pro hæreticis & alijs excommunicatis facit: quem tamen fructu orationum non percipiunt, quandiu in infidelitate & excommunicatione manent. ¶ Quartum malum est suffragiorum Ecclesiæ priuatio. Quia quandiu sunt in peccato mortali, suffragia Ecclesiæ eis non profunt, neque ex vi charitatis, ex qua suffragia profunt, quantum ad accidentale præmium: neque ex vi intentionis, ex qua suffragia profunt, quantum ad satisfactionem. Hinc est quod si excommunicatus ante absolutionem conteratur, & moriatur in gratia, si habeat aliqua purganda, ad illorum satisfactionem nulla suffragia Ecclesiæ, vt sunt orationes, elemosynæ, peregrinationes, disciplinæ, ac missæ specialiter pro eis dicuntur, & alia huiusmodi profunt, quantum ad satisfactionem vel diminutionem pœnæ. Magnum igitur est hoc malum, priuari suffragijs Ecclesiæ, quæ valent de cõgruo, primò ad gratiam Dei promerendam, vel augmentum ipsius, si illam habeant: Secundò ad habendum Dei fauorẽ, & protectionem paternam: Tertio ad defensionem ab hostibus. Vnde Magister Senten. dicit quantum ad primum quod excommunicatio priuat gratia Dei habenda. Et quo ad secundum dicit quod per eam subtrahitur huiusmodi protectio Dei, quæ scilicet filios Ecclesiæ specialiter custodit, & paternaliter fouet, & relinquuntur

sibiipfis:quanuis omnino non excludatur à diuina prouidentia. Quantum ad tertium verò dicit quòd per excommunicationem datur maior potestas diabolo seruiendi in excommunicatos. Eam ob rem non sunt audiendi Lutherani, dicentes excommunicationem esse solam externam priuationem, & non internam, quam ponunt in fide, spe, & charitate, quæ per hominem separari non possunt. Quia non dicimus quòd excommunicatio priuet hominem fide, spe, aut charitate habita, sed habenda per sacramenta & suffragia, per quæ habemus interiora bona, quibus excommunicatus priuatur. Quia si debet haberi sicut Ethnicus & Publicanus, sequitur quòd non habet communionem interioriorem, cum (vt infra dicitur) tradatur Satanæ. ¶ Quintum malum est, quòd non solum priuantur sacramentis aut suffragiis Ecclesiæ, sed etiam assistentiæ illorum: sic quòd peccant mortaliter, quoties interfunt diuinis, etiam illi qui sciunt eos excommunicatos, & patiuntur interesse. Debent enim statim cessare à diuinis, & eos expellere, etiam de facto & violenter, si nolint libenter exire, absq; tamè armis & percussionibus: tunc enim solum cessandū est à diuinis. Dicit etiam glo. in c. quod in te, extra de pœnit. & remissio. super verbo, audiri, quòd non licet excommunicatis extra & prope Ecclesiā manere, vt distinctè audire possint diuina. Prædicta quinque mala comprehenduntur in hoc quòd Christus dixit, Si Ecclesiam nō audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus: qui non admittuntur ad cœtum fidelium, nec ad sacramenta aut suffragia, vel officia diuina. Non prohibetur tamen eis ingressus Ecclesiæ ad prædicationem audiendam, nec ad priuatā orationem faciendam, dummodo non sit eo tempore, quo alij orant, vt dicit D. Antho. Flore. in tertia parte suæ Summæ, titu. 24. c. 7. §. 6. ¶ Sextum malum est Satanæ traditio: traditur enim corpus excommunicati Satanæ, hoc est datur Satanæ potestas vexandi excommunicatum corporaliter. Vnde in primitiua Ecclesia, quando oportebat per signa homines ad fidem inuitare, sicut Spiritus sancti donum signo visibili manifestabatur: sic excommunicatio signo corporali innotescebat. Potest fundari hic effectus super promissione Christi facta D. Petro, Matth. 16. dum dixit, Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Per portas inferi, secundum expositores, intelligi possunt peccata, propter quæ peccatores portantur in infernum, & dæmones qui eos pertrahunt. Per hæc ergo verba Christi, promissa est Ecclesiæ potestas super peccata & dæmones: sic scilicet quòd non præualerent aduersus Ecclesiam, sed Ecclesia præualeret aduersus ea. Primò quidem aduersus peccata, puniendo peccatores, maxime hæreticos, pellendo & separando eos à se. Præualeret etiam aduersus dæmones, quibus correctionem corporalem committeret in interitum carnis. Et tandem humiliatos ab eorū manibus & potestate, cum veller, ipsi inuitis, eriperet. Hac excommunicandi potestate Ecclesiæ data vsus est Apostolus in Corinthium illum fornicarium. hac potestate pariter vsus est in Hymenæum & Alexandrum, qui à fide naufragauerant. Vnde D. Aug. de verbis Apostoli in sermone 68. & habetur in c. omnis Christianus. 11. q. 3. dicit, Omnis Christianus, qui à sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? quia scilicet extra Ecclesiam diabolus est: sicut in Ecclesia Christus, ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab ecclesiastica communione remouetur. Vnde illos quos Apostolus Satanæ esse traditos prædicat, excommunicatos à se esse demonstrat. Quod autè nunc non vexet corporaliter, perceptibiliter, & apparenter, vna ratio est eius superabundans malitia. Videns enim quòd cum vexabat corporaliter, homines timebāt excommunicationem, & nullus se permittebat excommunicari: ideo cessauit, & non propter defectum potestatis, cum potestas iurisdictionis Ecclesiæ nō sit diminuta: quanuis etiam nunc Satanæ excommunicatis horrorem quendam & tristitiam immittat. Neq; hoc debet adscribi crudelitati Ecclesiæ, quæ est pia mater: quia excommunicatus quandiu est in via, potest redire & conuerti: & sic non vt desperatus, hosti traditur, quia non traditur quasi damnandus, cum in potestate Ecclesiæ sit ex eius manu & potestate eripere: Iudiciū enim Ecclesiæ debet esse conforme iudicio Dei, qui peccatores multipliciter puniunt: vno modo flagellis castigando, vt ad bonum eos trahat. Alio modo hominem sibi relinquendo, vt auxiliis subtractis quibus à malo impediatur, se cognoscat, & humilis ad Deum redeat, à quo superbus discesserat. Sic facit Ecclesia excommunicando. Separat enim à communione fidelium vt erubescat, & sacramentis ac aliis suffragiis priuat hominem, sibi relinquendo, vt seipsum cognoscens, ad Deum & Ecclesiam humiliter redeat, & vt ceteri timeant rebellare. Ad hunc timorē incutendum Ecclesia vtitur certis solennitatibus, si perseuerat in excommunicatione: Primò defendit 15. vicinis proximis, ne illi elementa cōmunia, sicut igne, aut aquam, ministrent, aut alia obsequia faciant, quod intelligendum est extra casum extremæ vel quasi extremæ necessitatis. Secundo maledictiones & imprecationes in illos fieri iubet. Nec obstat quòd dicitur Rom. 12. Benedicite persecuentibus vos: benedicite & nolite maledicere. nec quod in epistola Iudæ legitur, Quòd cum Michael altercaretur cum diabolo, de Moyfi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiam, hoc est illi maledicere: sed ait, Imperet tibi Deus: ergo nec Ecclesia debet alicui maledictionis iudicium inferre: quia dupliciter contingit aliquem alicui maledicere, siue malum imprecari: vno modo, vt in malo quod imprecatur & dicit, sistat. Et sic maledictio omnibus modis est prohibita. Alio modo ita, qd malum quod imprecatur, ordinetur in bonum illius cui maledicitur. Et sic maledictio quandoque est licita & salutifera. Sicut etiam medicus quandoque nocumētum infert infirmo, vt sectio nem, per quam ab infirmitate liberetur. Hoc modo Moyses in figuram maledictionū, quibus subdi debebant excommunicati, maledicebat inobedientibus, dicens, Quòd si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, quæ ego tibi præcipio hodie: Maledictus eris in agro, maledictus eris in ciuitate: Maledictum horreū tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ: Maledictus fructus terræ tuæ, armenta bouum, & greges ouium tuarū. Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens. Adiunxit multo plures maledictiones, quas recitare longum esset. omnibus tamen illis subduntur excommunicati, qui per inobedientiam nolunt Ecclesiam audire & reuereri. ¶ Septimum malum est à cœtu fidelium

Matth. 18.

Excommunicatis quado ingressus Ecclesie est licitus.

In Add. 3. p. 7. 21. ar. 2. ad 3.

Matth. 16.

1. Cor. 5. 2. Timot. 1.

Maledicere alteri cōmigit dupliciter.

Deut. 28.

A fidelium priuatio ab omnibus legitimis actionibus, in cōparatione ad alios, vt dicitur in ca. sicut. 11. q. 3. Vnde si habeat officium publicum, puta tabellionatum, non potest licitè exercere: licet instrumenta & acta publica ab eo recepta non videntur. In spiritualibus autem clericus excommunicatus est suspensus, & si se immisceat diuinis, incurrit irregularitatem: nec potest eligere, aut eligi, neq; recipi ad religionem, nec beneficium conferre aut acceptare, accusare, iudicare, patrocinari, aut testificari. 3. q. 2. §. euidenter, & in c. decernimus, de sententia excommunicationis in 6. & quodam modo efficitur infamis, vt habetur in c. infames. 6. q. 1. Potest tamen condere testamentum, similiter & codicillum, ac pia legata relinquere, & beneficiis renunciare, vt iuristæ dicunt. Vide apud summistas. ¶ Octauum malum est, Ecclesiastica sepultura priuatio, quia nō debet sepeliri in Ecclesia aut loco sacro, cui enim non communicamus viuus, nec mortuo communicare debemus, vt in c. sacris, extra de sepulturis. ¶ Nonum malum est, regni cælorum & paradisi clausio: sic quòd excommunicati, quantumcunque pœniteant, & moriantur in gratia, non possunt ad cælū volare, nec visionem beatificam frui, donec fuerint absoluti: & hoc expressè dixit Christus, Matth. 18. Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo, hoc est paradiso. Ideo laudabilis est consuetudo in aliquibus diocesis, in quibus ad instantiā procuratoris animarū in die ceterum singulis annis absoluantur defuncti excommunicati, reseruata actione partibus super bonis illorum: qua absolutione facta, participant in suffragiis Ecclesiæ, & sic peracta purgatione euolant ad cælū. Verū tamen piè credi potest quòd si non absoluantur ab Ecclesia, facta integra satisfactio in purgatorio, Christus dominus, qui est pius & misericors, non patietur animas illorum vsque ad iudicium vniuersale extra paradysum remanere: sed potius vtetur autoritate sua, cum iam animæ sint extra forū Ecclesiæ, vel aliquibus reueladit, qui absolutionem ab Ecclesia obtinebunt, vt nostris temporibus legitimum factum in diocesi Sancti Pontij de Thomeris, de quodam clerico excommunicato ab Episcopo Ruthenens. qui post duos annos permissione diuina reuelauit socio suo, & se exhumari fecit, & in loco prophano sepeliri, donec habita absolutione iterū sepeliretur in loco sacro: deinde habita absolutione cum iterum sepeliretur in Ecclesia, coram toto populo audita est vox clara & perceptibilis ab omnibus qui aderant, gratias agentis & dicentis tunc paradysum illi fuisse apertum, vt in actis & registris publicis prædictæ diocesis laius cōtinetur. Alios effectus & mala quæ proueniunt excommunicatis, tractantur à summistis, hæc pro introductione sufficiant. Ex præmissis apparet manifestè, quàm impiè & contra veritatem Euangelicam dixerit Lutherus excommunicationem non esse timendam, sed amandam, cum malum non sit obiectum amoris. Quare timendum est subditis incidere, & aliis procurare in alios ferri, nisi cum sperat per illum modum satisfaciendum sibi de notabili damno illato, & excommunicati emendam. Nam si debitor vel reus non possit satisfacere: tunc petens censeretur facere animo nocendi saluti illius, quod pertinet ad liuorem vindictæ: & esset peccatum mortale. Et prælati ecclesiarū non debent faciliter ferre seu fulminare huiusmodi maioris excommunicationis sententiam, nisi pro magna causa, & maxime quando verisimiliter æstimant subditos eam non timere: hoc enim esset animabus laqueum damnationis iniicere.

Defuncti excommunicati ante absolutionem ad cælū volare non possunt.

Excoicatio non est amanda sed timenda.

Ver. 16.

De Causa Excommunicationis.

C Excoicatio maior ferri non debet nisi pro peccato mortali. Vnde Matth. 18. præmittitur, Si peccauerit, &c. Peccatum autem simpliciter & absolutè stat pro peccato mortali, vt dicunt ibi expositores: Igitur, &c. Et quia damnificando corporaliter, ac etiam in fama, & rebus temporalibus, aliquis mortaliter peccat: ideo pro damno temporali potest quis ex consequenti excommunicari. Sed quia excoicatio est grauissima pœnarum: nec secundum D. Aug. potest maior reperiri, vt habetur in ca. corripiantur. 24. q. 3. Ideo non debet infligi pro leuibus causis. Vnde in c. nullus, ex cōcilio Aluernen. dicitur, Nullus sacerdotum quenquam rectæ fidei hominem pro paruis & leuibus causis à cōmunionem suspendat, præter eas culpas, pro quibus antiqui patres arceri ab Ecclesia iusserunt. Si suspensio prohibetur: a fortiori excoicatio, quæ pro quolibet mortali non debet. vnde subditur: Sub Anathemate autem (hoc est maiori excommunicatione, & à cœtu fidelium separatione) sine conscientia archiepiscopi aut coepiscoporum, nullum præsumat ponere, nisi vnde canonica docet autoritas: quia Anathema æternæ mortis damnatio est, & non nisi pro mortali debet imponi crimine: & illis qui aliter nō potuerint corrigi, puta cum fuerint cōtumaces. ¶ Contumacia autem, secundū D. Tho. triplex inuenitur: Prima, in non veniendo ad iudicium, post legitimam vocationem, triplici edicto, vel vno peremptorio (hoc est vno pro omnibus) factam sub sententia excoicacionis. in quo edicto episcopi & officiales scribunt: Præcipimus sub sententia excoicacionis, quam vna pro trina monitione præmissa feremus, &c. Taliter citatus ad certam diem & locum, contemnens, ac etiā veniens & se occultans, vel impediens ne possit ad eum citatio peruenire, potest legitime excommunicari, vt in ca. quoniam extra, vt lite non contest. ¶ Circa huiusmodi tamen edictum peremptorium notandum quòd Christus sciens voluntatem nostram fragilem, & multis passionibus subditam, & eis cessantibus mutabilem, dixit Apostolis, Eamus iterum in Iudæam. & ipsis dicentibus, Iudæi quærebant te modo interficere, & iterū vadis illuc: Respondit, Nonne sunt duodecim horæ diei? Videmus enim sæpenumero tempus qualibet hora diei variari: aliquando mane cælum serenum erit, deinde bruinæ, postmodū sol oritur, & dissipantur bruinæ, postea eleuantur nubes, & à vento pelluntur, & iterum aliæ succedunt, tonat, pluit, postremò iterum serenum est cælum. Sic in proposito est de voluntate hominis, ac si dixisset: Dato quòd voluerint me lapidare, cum in cholera essent: nunc autem passio illa cessauit, & possumus securè accedere. Ob eandem causam, cum præceptum fraternæ correctionis instituit, triplicem monitionem ante excoicacionis sententiam or

In Add. 3. p. 7. 21. ar. 3.

Excoicatio est grauissima pœnariū via.

Cōtumacia triplex.

Ioan. 11. De edicto peremptorio notanda.

Matth. 18. dinavit. Et sic videtur quod de iure divino triplex monitio distincta, siue (vt canonistæ dicunt) triplex edictum debeat præcedere excommunicationem. Quod autē Ecclesia aliquando vtatur vno peremptorio pro tribus, dato certo temporis interuallo, scilicet duorum aut plurium dierum pro primo, & totidē pro secundo & tertio: ex magna causa, & necessitate processit, maximē quando non est rursus accessus, aut quando periculum est in mora, puta propter hæreticos hæreses disseminantes, & serpentes, aut quando parati sunt ad arma. Et quia nonnulli olim huiusmodi edicto peremptorio abutebantur, ideo in concilio Lugdunen. sub Grego. 10. celebrato, ordinatum fuit quod habetur in c. constitutionem, de sententia excommunicationis, libr. 6. vbi dicitur, Statuimus vt inter monitiones, quas vt canonicè promulgetur excommunicationis sententia, statuunt iura præmitti, iudices sine monitionibus tribus non vtantur, siue vna pro omnibus, quin obseruet aliqua dierū competētia interualla, nisi facti necessitas ea aliter suaferit moderanda. Vbi glo. super verbo (necessitas) dicit, vt quia partes sunt ad rixam & arma paratæ, nec curant episcopi monitiones. Interdum enim nec locus nec tempus patitur plenius deliberare consilium. Idem dicendum est, quando partes vel aliqua illarum impediunt nuntios episcopi, ne eius monitiones ad eorum notitiam perueniant, vel contra hæreticos, quando est periculum de sparsione hæresum, aut aliquid huiusmodi, sed indifferenter & indiscriminatim in qualibet citatione vt edicto peremptorio non licet: cum sit contra iura. Ideo contrarium facientes peccant. Non dico tamen quod excommunicatio sub vno peremptorio edicto, etiam indifferenter lata, non teneat: quia (vt D. Grego. dicit, & habetur in c. sententia 11. q. 3.) Sententia pastoris, siue iusta, siue iniusta, timenda est. Ex præmissis apparet magnus abusus creditorum & officialium circa excommunicationes. Creditores enim procurant debitores pro debito civili excommunicari: licet sciant, vel probabiliter arbitrentur, eos non posse soluere, vt saltem tandem coacti satisfaciant. Et aliqui eorum subtili medio (vt temporibus nostris compertum est) aliquid supra principale debitum quotannis iniuste & turpiter lucrantur. Maior abusus est in aliquibus prælatis, qui sic indifferenter vtuntur huiusmodi edicto peremptorio: & ad defectū comparitionis post primam citationem excommunicant, nec eos excusat aliquarum ecclesiarum stylus, quo se cooperiunt. Nam ille stylus in omnibus negotiis non est stylus vniuersalis Ecclesiæ, cum in Gallia (vbi viget claritas doctrinæ) nō sic vtantur illo triplici edicto peremptorio, sed triplici distincta citatione: & stylus ille indifferenter vtens triplici edicto peremptorio, ex auaritia vel vindicta introductus, aduersetur stylo & factis Christi, qui dixit duodecim esse horas diei: & triplicem, distinctam, & separatam monitionem statuit ante excommunicationem. & Luc. 9. discipulos ad primam rebellionem se vlcisci & pœnā imponere volentes, & dicentes, Domine vis dicimus vt ignis descendat de caelo, & consumat illos? increpauit dicēs, Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Tales, quantum est in se, auferunt nobilissimū titulum Ecclesiæ, quæ intulatur Pia mater. Si enim esset aliqua mater quæ vocaret filium suum, qui fortē in cholera aut passione leuitatis existens, nō curaret vel recufaret venire: Si illa statim arrepto gladio percuteret eum, non diceretur pia mater, sed crudelis nouerca. Sic prælati qui ad primam vocationem non venientes statim percutiunt mucrone Anathematis, & tradunt eos Satanæ in interitum carnis, crudeliores videntur & sunt deteriores iudicibus temporalibus, qui nunquā dant sententiam, nisi præmissis tribus defectibus. Et ideo in monitionibus indifferenter vti hac clausula, de præfenti vna pro trina & canonica monitione præmissa, quam ferimus in his scriptis, non est stylus sed abusus. Sed adhuc maior abusus est in creditoribus, tabellionibus, procuratoribus, & aduocatis curiarum ecclesiasticarum, qui vtuntur confessionibus instrumentorum in hunc modum: Cum debitor in instrumento obligationis se omnibus curis etiam ecclesiasticis submittit, & constituit omnes practican- tes in eis procuratores suos ad confitendum debitum: Creditor producto instrumento coram officiali, & per eum distributo alicui ex aduocatis, & ille ad habendum vnum duodenū absque vocatione debitoris, quem fortē non cognoscit, neque scit an soluerit, vel sit impossibilitatus ad soluendum, confitetur debitum in instrumento contentum: & tunc notarius in dorso instrumenti ex persona officialis scribit, Monemus retrospectum debitorem, quatenus sub sententia excommunicationis, infra quatuor dies habeat soluere retrospecto creditori retrospectū debitum. Deinde officialis signat, & notarius tradit prædictum instrumentum (vt dicitur confessatum) creditori, qui ponit illud in archa, nec aliquo modo notificare facit debitori, & transactis quatuor diebus absque alio processu de diligentis & notificatione prædictæ monitionis obtinet sententiam excommunicationis, & publicare facit. Hic abusus est maximē detestabilis, & nullo modo debet tolerari, cum sit contra ius naturæ & diuinū, hominem inauditum condemnare, & quilibet debeat præsumi bonus & fecisse debitum, nisi appareat de opposito. Et Matth. 18. dicitur, Si Ecclesiā nō audierit, sit tibi, &c. Sed quō audiet, si Ecclesiæ monitio nō peruenit ad eius notitiā? Nec excusantur officiales propter confessionē procuratorū, cum sciāt illos infideles deteriores procuratoribus curiarum temporalium, qui remittunt ad partes, intumantes eis supplicationes & requestas, & maximē quando non sunt ab eis instructi. Non abs re igitur edicto regio prohibita sunt huiusmodi submissiones, propter abusus, qui etiā de iure canonico sunt condemnati, in c. Sacrosancto, extra de sententia excommunicationis. Secundo apparet quod quicumq; scit se non peccasse mortaliter, in quacunque materia promulgetur excommunicatio, potest sibi formare conscientiam, quod non est excommunicatus, nec debet timere, nec tenetur eam seruare, nisi propter scandalum. Quia excommunicatio quæ fertur sine peccato mortali, & est iniuriōsa: Ideo nō est sententia iuris, vt dicitur in l. meminert. C. Vnde vi. Non debet vnde iura nascuntur, inde nasci iniuriæ occasio. Ratione tamen scandalī seruanda est: quia (vt dictum est) sententia pastoris iusta vel iniusta timenda est. Secunda contumacia est, quando citatus ad iudicium venit, sed non vult stare iuri, vel ante finitam causæ examinationem illicentius recedit, vt in c. cer-

Abusus creditorum

Abusus aliquorum prælatorum

De confessionibus instrumentorum

Consolatio iniuste excommunicatorum

A certum. 11. q. 3. Tertia contumacia est, quando offensa eius est manifesta: vt si iussus à iudice, non vult emendare, vt habetur in c. ex parte, extra de verborum significatione. Notandum tamen quod prædictum dictum D. Gregorij de timenda sententia iniusta, non habet locum, quando sententia est ipso iure nulla: quia tunc non est obligatoria, & per consequens nec timenda, & præcipue in septem casibus sequentibus. Primus casus est, quando is qui tulit eam, non habebat potestatem, vt pote, quia nō erat iudex ordinarius, aut delegatus excommunicati, nec ex eius submissione, vt in c. ad audientiam, extra de consuetudine, vbi dicitur: Sententia à non suo iudice lata, nullam obtinet firmitatem, nisi forte esset dubium an excommunicatus esset iudex excommunicati, vel non: quia tunc ante declarationem timenda esset. Secundus casus est, quando quis excommunicatur à suo proprio iudice publicè excommunicato, vt in ca. audiuius. 2. 4. q. 1. Tertius casus est, quando iudex excommunicat subditum suum contra priuilegium eius, sibi notificatum, vt in c. cum capella. & c. quam, extra de priuilegiis. Quartus casus, quando excommunicatur à delegato impetrato in casu non permissio, vel contra intentionem delegantis, vt in ca. finali, extra de præbendis. Quintus casus est, quando quis excommunicatur post legitimam appellationem, infra debitum tempus interiectam & releuatam. Sextus, quando sententia continet intolerabilem errorem, vt in c. per tuas, extra de sententia excommunicationis, & in c. solet, eodem tit. lib. 6. Dicitur autē continere intolerabilem errorem, quando præcipit malum, vt furtū, vel prohibet bonum, vt orare Deū, vel pauperibus subuenire. Septimus, quando prælatus prohibet subditis sub sententia excommunicationis, ne exponant negotia suarum ecclesiarum suis superioribus, vel delegatis ab eis, vt in c. plerique, de officio iudicis ordinarij, lib. 6. Si autem excommunicatio non sit ipso iure nulla, licet sit iniusta, habet effectum: & debet excommunicatus humiliter obedire, & erit ei ad meritum, vel absolutionem petere ab excommunicante, vel ad superiorem recurrere. si autem contemneret, eo ipso peccaret. Contingit autem quod quandoque est iusta causa ex parte excommunicantis, quæ non est iusta ex parte excommunicati: vt si quis pro falso crimine in iudicio probato excommunicetur: vel si matrimonium clandestinè primo contractum, non probetur, & secundum probetur: tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnū.

Ver. 17.

De his qui excommunicare possunt.

S vmmus pontifex & maiores prælati, qui dicuntur Episcopi, & superiores eorum Archiepiscopi, priores conuentuum, officiales, & vicarij episcoporum, etiam non sacerdotes, excommunicare possunt, vt habetur in c. corripiantur. 2. 4. q. 3. Et quauis quilibet sacerdos curam habens animarum, ordinariam vel delegatam potestatem habeat ligandi atque soluendi in foro pœnitentiæ, vbi causa agit inter hominē & Deum: non tamen habet potestatem in foro exterioris iudicij, vbi causa agit inter homines. Et ideo soli maiores prælati possunt ordinariè excommunicare: alij autem ex eorum commissione, nisi forte essent excommunicati vel suspensifacit nec suspensus ab ordine, potest licitè in eo ministrare. Differentia tamen est, quia si suspensus ab ordine, puta sacerdos, attentet consecrare, verè consecrat, licet peccet: sed si excommunicatus vel suspensus à iurisdictione exterioris iudicij, tentet excommunicare, nihil facit, nec ligat: quia iurisdictione auferri & impediri potest, & non character. Nō possunt tamen episcopi aut alij absolueri seipfos: quia aliquis non habet in seipsum iurisdictionem, cum in eadem causa non possit quis esse iudex & reus. Et cum par in parem non habeat imperium, sequitur quod nullus potest parem sibi excommunicare: nec etiam communitatem: quia aliquis non debet excommunicari nisi pro peccato mortali, qui est actus singularium personarum, & non totius communitatis. Et quauis aliquis actus possit esse alicuius totius multitudinis: vt quando multi trahunt nauem, quam nisi omnes simul trahere non possunt: quia tamen nō est verisimile quod aliqua tota cōmunitas ad malum consentiat, & quin aliqui sint dissentientes: & Deus nō condemnet iustum cum impio, Gen. 19. sequitur quod nec Ecclesia, quæ Dei iudicium imitari debet. Ideo D. Augu. super Matth. 2. dicit quod cōmunitas non est excommunicanda. & sic statutum est in c. Romano, de sententia excommunicationis, lib. 6. vt cōmunitas nō excommunicetur, ne cum ipsis zizaniis eradicetur simul & triticum. Excommunicatus verò vna excommunicatione potest alia ac etiam pluribus excommunicari per excommunicationis iterationem, ad maiorem confusionem, vt à peccato refiliat, vel propter alias causas. Et sic tot sunt principales excommunicationes, quot sunt causæ. Cum enim excommunicatio sit pœna & medicinale remedium, iteratur cū causa exigit. Et licet Apostolus dicat 1. Cor. 5. Quid mihi de his qui foris sunt iudicare: & excommunicati sint foris: non tamen sequitur quin Christiani possint pluries excommunicari: quia Apostolus intelligit de Paganis & infidelibus, qui sunt omnino foris, sed non Christiani, cum per baptismum acceperint characterem indelebilem, & sic semper sunt de Ecclesia, numero, licet nō merito. Et quauis priuatus nō suscipiat magis & minus secundum se, recipit tamen secundum causam: sicut priuatus lumine vno obice & muro, potest magis priuari per alium murum. Et sicut primum peccatum mortale priuat gratia, & secundum nō, cum iam eam non inueniat, tamen natum est priuare, & causare aliam maculam, & alium reatum, & ponere alium obicem. Sic excommunicatio superueniens, aliud ligamen & obstaculum introitus regni ponit. Ideo potest iterari, sic quod per secundam excommunicationē superuenientem quis est magis separatus & elongatus à suffragiis Ecclesiæ, quam per primam & deinceps. Ex præmissis inferitur primo, quod papa manēs papa, non potest ab homine excommunicari, cum non habeat hominem superiorem in terris: nec potest excommunicationem decernere contra successorem, cum non sit eo superior. Secundo inferitur quod licet defuncti, qui ante mortem inciderunt in excommunicationem latam à

In Add. 3. p. q. 2. art. 4. In iusta excommunicatio quæ do timenda non est.

Quado sententia continet intolerabilem errorem.

In Add. 3. p. q. 2. 22.

Par parem excommunicare potest.

Cōmunitas excommunicari nō potest. Pluribus excommunicationibus potest aliquis innodari.

Papa manēs papa nō potest ab homine excommunicari.

iure vel ab homine, possint declarari excommunicati, maxime quando non constat de poenitentia & emenda, ac etiam haeretici facti & completo eorum processu ante mortem: non tamen possunt excommunicari, cum non possint peccare, nec mereri, nec ab Ecclesia moneri: & excommunicatio (vt dictum est) praerequirat monitionem. Nec obstat quod possunt absolui: quia absolutio potest dari ipso excommunicato absente, ac etiam inuito, cum excommunicatio sit poena: si excommunicatus in scandalum Ecclesiae, vel let permanere in excommunicatione, & timeretur de eius obstinatione. Cum ergo defuncti habeant corpus super terram, siue circa superficiem terrae, & in potestate hominum, & super terram fuerint ligati, ratione corporis fortiuntur forum & iurisdictionem Ecclesiae, quae promptior est ad absoluendum, quam ad condemnandum, vt dicitur in I. Arrianus. ff. de actionibus & obligationibus. Non tamen sequitur quod si excommunicati sint in inferno, & absoluantur ab Ecclesia, propter hoc eorum poena minuatur: quia ad diminutionem poenae requiritur charitas, & non ad absolutionem ab excommunicatione, & sic nil prodest illis absolutio, quanuis parentes & amici gaudeant & laetentur.

Ver. 18. De Absolutione.

In Add. 3. p. 24. **C**M eius sit solvere, cuius est ligare: sequitur quod quilibet sacerdos non potest a sententia excommunicationis absoluere. Canonistae tamen dicunt in c. pastoralis. §. praeterea, extra de officio iudicis ordinarii, & c. non dubium, & ca. quanuis, extra de sententia excommunicationis, quod ex ordinatione & autoritate summi pontificis in corpore iuris expressa, simplex sacerdos in articulo mortis, in absentia eorum qui habent ordinariam vel delegatam potestatem, potest absoluere in foro interiori solum, a sententia excommunicationis quo ad Deum, sed non quo ad Ecclesiam. Ideo si talis absolutus moriatur, non debet sepeliri in loco sacro. Dicunt etiam quod si conualeat taliter absolutus, tenetur se praesentare excommunicati, & ab eo obtinere absolutionem in foro exteriori & in forma Ecclesiae. Regulariter vero absolutio excommunicationis lata a iure, pertinet ad episcopum excommunicati, nisi sit casus reseruat sedit Apostolicae, de quibus ad plenum summis, & inter eos maxime dominus Caietanus in Summula, super verbo, excommunicatio, ad quem breuitatis gratia lectorem remitto. Et quanuis spiritualia voluntaria non conferantur in inuitum: & excommunicatio sit spiritualis, quia tamen est inuolutaria cum sit poena, ferri potest in inuitum, sicut & absolutio ei respondens. Potest etiam quis eadem ratione absolui ab vna excommunicatione, eo manente ligato alia: sicut potest quis pluribus vinculis ligatus, solui ab vno, eo remanente ligato aliis. & idem de poenis, cum poenae quo ad remissionem, non habeant necessariam connexionem, sicut culpae. Si quis tamen esset excommunicatus pluribus excommunicationibus ab vno propter diuersas causas, & absolueretur simpliciter & absolute, absq; allegatione causae excommunicationis, censeretur absolui ab omnibus, etiam si in singulari numero de absolutione diceretur, vel scriberetur, Ego te absoluo a sententia excommunicationis: nisi in contrarium aliquid exprimeretur: quia (vt dicunt dialectici) terminus communis sequens propositionem a vel ab, distribuitur, hoc est supponit distributiuè & copulatiuè pro omnibus suis significatis.

Ver. 19. De Indulgentiis.

In Add. 3. p. 25. **T**ertius actus claus iurisdictionis est distribuere bona: quae distributio quantu ad officia vel beneficia, pertinet ad iustitia distributiua. Et talis distributio non dicitur actus claus, quia non respicit directè impedimentum ingressus regni caelorum. Distributio vero quo ad remissionem poenae per modum meriti, quae pertinet ad satisfacione, inquantu aliquis applicat poenitentiam & conatum bonorum operum suorum factorum in gratia, pro remissione poenarum debeat, alteri etiam existeti in gratia, siue in hoc mundo, siue in purgatorio, non habet rationem claus, cum pertineat ad singulares personas nullam iurisdictionem habentes. Et cum talis applicatio & distributio pertineat ad iustitiam, non habet rationem indulgentiae, quae consistit in distributione thesauri spiritualis Ecclesiae: de quo in versiculo sequenti. **A**d cuius intelligentiam, reducendum est ad memoriam quod supra dictum est, cum de charitate & merito ageretur: videlicet quod cui libet actu informato gratia, respondent tria bona pro mercede. **P**rimum bonum dicitur praemium essentiale, quod consistit in clara visione diuinae essentiae: & hoc proportionatur habitui gratiae: & hoc nemo potest alteri communicare: quia nullus, nisi Christus, potest alteri gratiam mereri. Vnde Matth. 25. dicitur quod sapientes virgines noluerunt communicare aliis de oleo suo. **S**ecundum bonum dicitur praemium accidentale, quod consistit in gaudio operis facti: quia sancti gaudebunt de bonis operibus factis in via. Et hoc praemium proportionatur actu siue feruori charitatis. Et istud communicatur omnibus aliis existentibus in gratia, secundum proportionem gratiae quam habent, absque applicatione facientis: omnes enim gaudebunt, & c. iuxta illud Psalm. Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. **T**ertium bonum est voluntaria solutio & satisfactio poenarum, ad quas sustinendas quis obligatus est pro peccatis praeteritis, vt dictum est cum de satisfacione ageretur. Et hoc praemium siue remissio quantitatis poenae respondet & proportionatur conatui & poenitati operantis meritorie, & secundum hoc bonum, opera bona facta in gratia, considerantur vt poenalia siue satisfactoria. Et hoc bonum per intentionem operantis potest applicari existenti in gratia, siue ille cui applicatur sit in hoc mundo, siue in purgatorio: & cum applicatur ab operante, dicitur suffragium iustitiae per modum meriti. Et quia contingit quod aliquis maiorem poenaltatem sustineat, quam sit poena dignus, vel etiam qui nullum poenae reatum habet: & has poenalitates & tribulationes quas sustinet, nulli applicat, cum nullum bonu remaneat irremuneratum (nisi sit infinitu, vt meritum Christi) sequitur quod illae remanent in gazophylatio siue thesauro Ecclesiae. Quia qui opus facit in gratia, si non applicet quantu ad poenaltatem, facit pro se & omnibus mebris Ecclesiae, & sic reponitur

Poenae quo ad absolutionem non sit connexa scilicet culpae.

Actui merito tria respondent.

Psalm. 118.

Anitur in thesauro Ecclesiae, per eum qui praestit dispensandum, sicut & caetera bona communia. **D**istributio huius thesauri siue applicatio poenalarum supererogationis Christi & Sanctorum, pro remissione poenarum pro peccatis praeteritis debeat, facta ab eo qui vniuersali Ecclesiae praestit, cui iudicio discretionis, vocatur Indulgentia, siue suffragium Indulgentiae, & non per modum meriti. Quia ille qui eas applicat, non meruit nec sustinuit illas. & sic non sunt proprie eius. **E**t quia neoterici haeretici circa huiusmodi materiam (cuius fundamentum intelligere nolunt) molestiam catholicis praestant, iurionibus, conuitiis, ac blasphemis pro rationibus vtentes: vt catholica veritas elucescat, aliquantisper hic nobis est insistentum. Et in primis notandum quod haeretici fuerunt decepti, eo quod amplius vocabula, quam res seu veritatem curauerunt, languentes circa contentiones & pugnas verborum, vt dicit Apostolus. I. Tim. 6. Ea ob re licet veritas indulgentiaru in sacris literis contineatur: quia tamen clare ea male affecti prospicere non possunt: dicitur ex sacris non haberi, sicut nec purgatoriu: quanuis etiam nome purgatorij in sacris literis inueniatur expressum, vt dictum est. Sic dicunt nomen Indulgentiae in sacris literis non inueniri. Ab initio dixerunt indulgentias esse pias fraudes fidelium, postmodu inuentiones, tandem imposturas. & licet questio de nominibus sit relinquenda pertinacibus, cum de re ipsa constet: ad conuincenda tamen eorum incertitia & effrenata procacitate, ostendendu nobis est, in sacris literis nome indulgentiae ad intentione qua Ecclesia vitatur, expresse reperiri: & maxime in Esa. 61. vbi in persona Christi dicit, Spus Domini super me, eo quod vnxit me. Ad annunciandu masuetis misit me, vt mederer contritos corde, & praedicare captiuis indulgentia, clausi apertione. Et sic negari non potest nome indulgentiae in sacris non inueniri. Quod autem ad intentione qua vitatur Ecclesia, Esa. scripsit, Christus dominus declarauit Luc. 4. vbi dicitur quod cum in die sabbati intrasset synagogam Nazareth, surrexit legere. & traditus est ei liber Esaiiae prophetae: & vbi reuoluit librum, inuenit locum ubi scriptu erat, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, praedicare captiuis remissionem, & c. Ecce quomodo nome indulgentiae Christus interpretatus est remissionem. Sed de qua indulgentia loquebatur Esaias: profecto peccatorum, propter quae indulgentia & remittenda misit est Christus a Deo patre. & quia in peccato sunt duo, scilicet culpa & poena, remissio culpae ac etiam remissio poenae recte indulgentia nominatur. Sed Ecclesia (vt dictum est) accipit indulgentiam pro applicatione poenalarum supererogationis Christi & Sanctorum, per quam remittuntur poenae. Igitur nil manifestius esse potest, quam nome indulgentiae, ad intentionem qua vitatur Ecclesia, in sacris literis inueniri. Deinde Gregorius 9. septem indulgentias statuit. Post Grego. tempore Alexandri tertij declaratum fuit, quod remissiones (hoc est indulgentiae) illis tantum prodesse, quibus vt profint proprii iudices siue episcopi indulserunt, vt habetur in ea, quod autem, extra de poenitentis & remissionem. Postmodum ab Innocentio tertio in concilio Lateranensi, vt habetur in ca. excommunicamus. §. catholici, extra de haeret. decretum fuit quod catholici, qui crucis assumpto caractere, ad exterminium haeticorum se accingerent, illa gauderent indulgentia, illoque sancto privilegio essent muniti, quae accedentibus in subsidium terrae sanctae conceduntur. Et quanuis haec concessio indulgentiarum his qui in subsidium terrae sanctae accedunt, minime inueniatur scripta in iure: indubie tamen tenetur expeditionem cruciatu fultam fuisse indulgentia plenaria. Et hoc haberi dicitur in parte decisa a decretali, ad liberandam terram sanctam, extra de Iudaeis & Sarracenis. Postea vero quidam indiscretas & superfluas indulgentias dabant: ex quo claus Ecclesiae contemnebantur, & poenitentialis satisfactio eneruabatur. ideo decretum fuit ab Innocentio tertio in concilio generali, vt habetur in c. cum ex eo, extra de poenitentis & remissionibus, ne cum dedicaretur Ecclesia, siue ab vno, siue a pluribus episcopis indulgentiae extenderentur vltra annum: & in Anniuersario Dedicacionis 40. dies de iniunctis poenitentis indulta remissio non excedat. Et in Clemen. de poenitent. & remissionem, ex concilio Viennen. reprehenduntur abusus quastorum, & solum conceditur licentia publicandi & recipiendi suffragia. Successiue Bonifacius octauus, vt habetur in extrauag. antiquorum, de poenitent. & remiss. approbauit indulgentias, & instituit Iubileum a centesimo anno in centesimum, visitantiibus vrbem. Deinde circa annum Domini millesimum trecentesimum, Clemens quintus praefatam Iubilei indulgentiam reduxit ad quinquagesimum. Postremo Nicolaus quintus publicari fecit: & Paulus sextus assignauit de vigesimo quinto in vigesimum quintum, vt habetur in extrauag. quemadmodum, de poenitent. & remiss. D. Anthon. Floren. prima parte summae. tit. 10. cap. 3. §. 6. assignat rationes, quare potius conceditur Iubilei priuilegiu, siue indulgentia, siue remissio plenaria, visitantiibus vrbem Romanam, quam aliam ciuitatem. **E**x praemis habetur primo, quod indulgentiae non sunt solum a trecentis annis, nec sunt inuentiones humanae, neque fraudes, neque imposturae: sed ex Christi institutione, quam sequens vniuersalis Ecclesia (quae errare non potest) in generali concilio concessit. Vnde in concilio Constantien. sessione sexta, non immerito condemnatus fuit 45. articulus Ioannis Viclefz, qui indulgentes eneruare conabatur. Secundo habetur quod id quod olim vocabatur remissio, quia vsu inualecente propter prophetiam Esaiae, clarius eius significatio per nomen indulgentiae explicatur, indulgentia appellatur. Est enim indulgentia clemens ac mollis promissio, quae seueritati opponitur, & indulgere idem est quod parcere & remittere. tempore vero Apostolorum donatio abundantiae spiritualis dicebatur. Vnde Apostolus 2. Cor. 2. donationes tales se fecisse commemorat, dicens: Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donauit, si quid propter vos donauit, in persona Christi, scilicet donauit: vbi glo. dicit, hoc est tantu vobis prodest, ac si Christus donasset. & Apost. de remissione poenae debita: fornicario pro peccato excommunicato, cui Corinthij miserunt. Et D. Paul. propter eos aperto thesauro Ecclesiae applicauit ei poenaltates supererogationis Christi & Sanctorum: & sic vsus est donacione, siue remissione, & indulgentia. Quod ergo Apostolus vocat donaciones, successiue Ecclesia innixa auctoritati ei dat

c. 16. §. 4. ver. 28.

Nomen indulgentiae in sacris literis inuenitur.

Iubilei institutio.

à Christo, vocavit remissiones, dicitur enim Ioan. 20. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. D Non solum enim Christus dedit potestatem instrumentalem remittendi culpam, sed etiam poenam: & non solum aeternam, sed etiam temporalem: & non solum per modum meriti Christi, & viam reconciliati-
 onis, quod fit per applicationem sacramentorum, per quae meritum Christi instrumentaliter applicatur: sed etiam per modum indulgentiae, quae sit ultra sacramenta, ex aliqua pia causa. Tum quia homines sunt negligentes ad exoluendum poenas debitas pro peccatis, tum etiam ad promouendum illos ad opera pietatis, quae sunt modica respectu remissionis: quia si essent magna & poenalia ad aequalitatem remissionis, diceretur redemptio, vel solutio, aut satisfactio, & non remissio, siue indulgentia. Cum ergo indulgentiae respiciant principaliter gratiam, in eis conferendis non attenditur principaliter quantitas operis, sed causa. ¶ Ex praemissis patet quod potestas conferendi indulgentias fundatur in illo passu, Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. Si enim dedit potestatem remittendi culpam, à fortiori poenam temporalem. Nec tamen ex hoc sequitur quod quilibet episcopus aut simplex sacerdos possit indulgentias conferre: quia per illa verba alij non receperunt potestatem, nisi sub moderatione D. Petri. Ideo quem admodum propter plenitudinem potestatis papa, Petri successor, potest reseruare absolutionem aliquorum peccatorum: sic etiam collationem indulgentiarum: maxime cum distributio honorum communium totius Ecclesiae pertineat ex ipso ordine rerum ad illum qui praestitit toti Ecclesiae. Potest tamen aliis delegare hanc potestatem, vt infra dicitur.

Ver. 20. De thesauro Ecclesiae & fundamento Indulgentiarum.

Nemo nisi infidelis, negare potest Christum multa opera supererogationis, ad quae non tenebatur, fecisse, & multos labores & poenaltates supererogasse. Hoc quidem notum est ex euangelio Lucae. 9. Vbi habetur quod Moyses & Helias visi in maiestate, dicebant excessum eius, scilicet passionis Christi, quem completurus erat in Hierusalem. Ex quo manifeste apparet quod excessus poenaltatis & passio excedebat redemptionem, quam fecit: quia (vt dicitur 1. Ioan. 2.) ipse est propiciatio pro peccatis nostris, non autem nostris tantum, sed pro peccatis totius mundi, imò pro infinitis mundis, si essent: cum minima gutta sanguinis & minimus dolor ratione vnionis esset infinitae satisfactionis. & ideo non potest exhauriri. Vnde in extrauag. vnigenitus, de poenitentis & remiss. post mentionem de profluuio sanguinis à Christo effusi, ac doloribus, tantis quidem vt à planta pedis vsque ad verticem capitis sanitas non inueniretur in ipso, dicitur exinde. Tantum vt nec superuacua, inanis, aut superflua tanta effusionis miseratio redderetur: thesaurum militanti Ecclesiae acquisiuit, volens suis thesaurisare filiis pius pater: vt sic esset infinitus thesaurus hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiae Dei. & infra, De cuius consumptione aut minuti one non est aliquatenus formidandum, tam propter infinita Christi merita, quam pro eo quod quanto plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiam, tanto magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. Si dicatur quod vnum infinitum consumitur per aliud: sed peccatum est infinitum, igitur, respondendum est quod infinitas peccati & infinitas meriti Christi non sunt eiusdem rationis: quia peccatum dicitur infinitum priuatiue, pro quanto priuat infinito bono, sed meritum & satisfactio Christi est quid infinitum positiue propter vnionem, &c. In thesauro etiam Ecclesiae reponitur cumulus poenaltatum supererogationis sanctorum. ¶ Certum est enim D. Virginem Domini matrem, multas poenaltates & labores sustinuisse in profectione Bethleem, in fuga in Aegyptum, & in passione Christi, cum stabat iuxta crucem Iesu mater eius, Ioan. 19. cum impleto fuit illud D. Simeonis, Lucae 2. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. & per duodecim annos post Christi ascensionem, & tamen pro huiusmodi poenaltatibus non fuit in seipsa remunerata, cum non haberet reatum alicuius peccati aut poenae. Et quantum mortua sit, & alias passiones naturales perpessa sit: non erant tamen in ea poenae, sed conditio naturae. ¶ Praeterea sancti Apostoli & Martyres, qui erant in gratia confirmati, multa sustinuerunt tormenta, quae excedebant poenas peccatorum illorum: & multa bona supererogationis, hoc est consilij, ad quae non tenebantur, fecerunt. Vnde & Iob. 7. protestabatur dicens. Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram (hoc est poenae inflictionem) merui, & calamitas quam patior, in statera, quasi arena maris haec grauior appareret. Et Apostolus Coloss. 1. dicit, Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quae desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia, vbi manifeste asserit se passum in carne sua pro Ecclesia. Non tamen propter haec verba (quae desunt passionum Christi) intelligendum est quod passio Christi fuerit insufficientis ad redemptionem humanae naturae: & quod passiones D. Pauli additae sint ad complendum: hoc enim est falsum & haereticum, cum Christus (vt dictum est) sit propiciatio pro peccatis totius mundi. Sed intelligendum est quod Christus & Ecclesia est vna persona mystica, cuius caput est Christus, corpus vero est congregatio fidelium, & quilibet iustus est quasi membrum, vt habetur primae Corinth. 12. Deus autem ordinauit in sua praedestinatione quantum meritorum deberet esse in tota Ecclesia, tam in capite, quam in membris: sicut praedestinauit numerum electorum. & inter haec merita sunt passiones sanctorum, per quae Christo debebant conformari. Merita Christi capitis praeviisa sunt infinita. Praeuissum etiam fuit quod quilibet sanctorum exhiberet aliqua merita, secundum mensuram suam. Ideo Diuus Paulus Apostolus dicebat, Adimpleo, hoc est addo mensuram prauiisam à Deo, in carne mea, passionum, quae desunt secundum diuinam praedestinationem, Christi, hoc est Ecclesiae, cuius Christus est caput. Ideo subiungit, Pro corpore eius, quod est Ecclesia: vt sicut ipse passus est, non pro peccatis suis, cum peccatum nullum fecerit, sed pro peccatis ipsius corporis Ecclesiae: ita & nos patiamur, non solum pro peccatis nostris, sed etiam pro peccatis aliorum, qui sunt de corpore Ecclesiae. Quia ordinauit Deus electos conformes fieri in hoc imagini filij sui. Et ideo

Cur Ecclesiae indulgentias largiatur.

Indulgentiarum potestas.

Christi multa supererogauit.

D. Virgo supererogauit.

D. Pau. quod pro Ecclesiae passus est.

Rom. 8.

A ideo Galat. 6. dicebat, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. His igitur verbis significat Apostolus aeternas quas cateri sancti pertulerunt in carne sua, tanquam reliquias quasdam, adiungendas passionibus Christi, ad communem totius Ecclesiae vtilitatem. Cum ergo de excessu poenaltatum suarum sancti non fuerint remunerati in seipsis, & nullum bonum remaneat irremuneratum: sequitur quod excessus & supererogatio fuerit reposita in gazophilacio (hoc est thesauro Ecclesiae) cum alicui particulariter non applicauerint, & pro se non indigerent, cum propter vnionem charitatis, pro omnibus indigentibus fecerint, relinquentes distributionem & applicationem Christi vicario, thesauri Ecclesiae clauis siue potestatem habenti. Vnde in praedicta extrauag. Vnigenitus, dicitur: Ad cuius quidem thesauri cumulum beatae Dei genitricis, & omnium electorum, à primo iusto vsque ad vltimum, merita adimpletum praestare nituntur. ¶ Si arguatur quod nulla sanctorum merita relicta sunt irremunerata, cum Rom. 8. dicatur, Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis: Dicendum quod si opera sanctorum facta in gratia, considerentur vt meritoria, sunt remunerata etiam vltra condignum. Si vero considerentur vt satisfactoria, non sunt remunerata in ipsis, sed per indulgentiam remunerantur in alijs. Si replicetur quod Christi satisfactio per modum indulgentiae, si sufficit ad deletionem omnium poenarum: sequitur quod si credimus eam sufficere & nos participare, ergo aliae superfluae: Dicendum primo, quod Christi satisfactio, quae applicatur per sacramenta per modum meriti, instrumentaliter non operatur, nisi secundum dispositionem sacramentum suscipientis, vt dictum est. & quia contingit suscipientem parua dispositionem habere: ideo aliquid reatus manet, vt dictum est. & cum passio Christi per modum indulgentiae applicatur, deletur totus reatus. Nec propter insufficientiam satisfactiois Christi dicimus sanctorum supererogationes reponi in thesauro Ecclesiae, & applicari: Sed dicimus satisfactiois supererogationis sanctorum per indulgentias applicari, vt illae etiam remunerentur. & sic vt duplici via expientur poenae debita, scilicet satisfactioe Christi, & Sanctorum. Quenadmodum enim non inconuenit aliquid duplici via mereri (vt dicitur infra, quando de Christi merito agitur) ita non inconuenit aliquem duplici via satisfacere debito poenae, scilicet satisfactioe Christi, & satisfactioe Sanctorum, quae innititur satisfactioe Christi, à qua vis & efficacia eius pendet. ¶ Nec obstat praemissis, quod dicebat Christus, Lucae 17. Cum feceritis ea quae praecipita sunt vobis, dicitur: Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Sed seruus inutilis non supererogat. Vnde D. Aug. dicit nullum sanctorum perfecte impleuisse mandata Dei, magis ignoscete Deo: quia quilibet tenetur diligere Deum quantum potest, ex toto corde. quod nullus sanctorum fecit. Et in eodem idem Augustin. dicit quod opus bonum optime factum, est veniale peccatum: quia dictum Christi intelligitur de bonis operibus, in quantum procedunt à nobis, & non sunt in formata gratia. Nec loquitur de operibus consiliorum, sed solum de praecipitis. Imò ex illo loco habetur, quod si seruus vltra praecipita aliquid faceret, non esset inutilis, sed supererogaret. Et ad D. Augustinum dicendum primo, quod intentio eius erat dicere quod nullus sanctorum in hac via perfecte impleuit praecipitum dilectionis Dei, perfectione patriae, siue qua sancti qui sunt in patria, qui nullum impedimentum habent, implent. Non tamen intellexit quod non impleuerit perfecte mandatum dilectionis Dei, perfectione praecipiti in via, ad quam Deus (qui non obligat ad impossibile) intendit viatores obligare. Non enim intendit Deus obligare peccatores ad perfectionem comprehensorum, cum sit eis impossibile: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et cum dicit quod opus optime factum, est veniale peccatum: non accipit peccatum veniale proprie pro actu deformi, sed pro actu vili in comparatione diuinae dignitatis, prout Esa. dicit, Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatus omnes iustitiae nostrae, scilicet tanquam à nobis procedentes: quae in comparatione diuinae iustitiae quasi nihil sunt. Sicut lumen candelae ad lumen solis dicitur umbra, licet in se lumen sit, sic, &c. Sed in quantum iustitiae nostrae sunt adiunctae gratiae Dei, ipsa cooperante sunt meritoriae de condigno, vt dictum est cum de merito ageretur. ¶ Nec obstat pariter, quod nullus Deo satisfacere potest pro beneficijs, cum omnia quae homo habet, habeat à Deo: & solutio & satisfactio importat quod fiat de proprio, & non de his quae domini sunt, aut de alieno: ergo nullus potest supererogare. Negatur consequentia: licet enim antecessus sit absolute & simpliciter verum, (cum inter hominem & Deum non sit aequalitas aut proportio): quia tamen est quaedam proportionabilitas: sicut homo potest mereri à Deo, praesupposita diuina ordinatione & gratia, ita & satisfacere, faciendo ea quae ipse ordinauit, scilicet tantum sustinendo, quantum in delictis fuit. & Deut. 25. Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Et sic supposita diuina ordinatione antecedens est falsum. Et cum datur aliquid alicui per indulgentias, licet antea esset alienum, per donationem & indulgentiarum largitionem, fit suum: & sic satisfactio de suo, licet aliquando fuerit alienum.

Ver. 21.

De Valore Indulgentiarum.

Cum impium sit dicere Ecclesiam Christi, quae regitur Spiritu sancto, facere aliquid vanum: & (vt In Add. 3. P. 9. 25. ar. 1.) ex praedictis patet) Ecclesia vniuersalis, quae errare non potest, in concilio generali dederit indulgentias: necessario sequitur quod indulgentiae ad aliquid valent, non solum quantum ad forum Ecclesiae, absoluen-
 do à poenitentis iniunctis in foro poenitentiali, & non iudiciali exteriori, vt dicitur in ca. cum ex eo, extra de poenitentis & remissionibus: sed etiam valent quantum ad forum & iudicium Dei, ad remissionem poenae residuae post contritionem, confessionem, & absolutionem, siue sit iniuncta, siue non: cum potestas remittendi Diuo Petro Apostolo data, se extendat ad caelos. aliàs si solum iniunctas poenitentias, quas canonicas (hoc est per sacros Canones determinatas) vocant, remitterent indulgentiae, Ecclesia catholica indulgentias concedens magis damnificaret, quam iuaret, quia remitteret ad

Sanctorum opera possunt dupliciter considerari.

Retrahit.

Sap. 9.

Esa. 94.

Apo. 18.

graviore pœnas purgatorij. Nec obstat illud quod dicitur Ro.3. Vnufquisque mercedem accipiet secundum laborem suum: quia illud intelligitur de mercede siue præmio essentiali, non secludendo meritum Christi, cui innitur, & non de solutione pœnarum. Vel potest dici quod per concessionem indulgentiarum, labores efficiuntur illorum, quibus indulgentiæ conceduntur. Et quavis Deus, qui se ipsum negare non potest, statuerit, Deuterono .25. Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus: remissio tamen quæ fit per satisfactionem alterius, vel per indulgentias, non tollit proportionem pœnæ ad culpam: quia pro culpa vnus alius sponte sustinuit pœnam, vel eius pœna ab eo qui poterat, applicata fuit. Nec qui indulgentias concedit, propriè absoluit ab eo ad quod ligauit superior, scilicet Deus, qui absouendo à culpa, ligat ad pœnam, vt dicit Hugo de sancto Victore: sed dat debitori, vt debitum soluat, & sic diuinæ iustitiæ non derogatur. ¶ Si autem allegetur illud Apostoli, Non est data potestas in destructionem, sed ædificationem & vtilitatem, & per indulgentias auferitur vtilitas satisfactionis, quæ si fieret per nos, cederet in meritum essentiali & accidentale, ac etiam in remedium recidui, Igitur, &c. Propter hoc argumentum à D. Thoma solutum, Lutherus & sui sequaces procaciter dicunt indulgentias esse pigrorum satisfactiones, quæ reddunt homines negligentes: & esse bonorum operum remissiones, cum remittant satisfactiones, & dent licentiam pigritandi, sub specie pietatis. Respondet D. Thomas, quod per indulgentias datur remedium contra peccata. Maus enim remedium præbetur ad peccata vitanda per gratiam, quàm per assuetudinem nostrorum bonorū operum: quia ex affectu quem accipiens indulgentias, accipit ad causam, pro qua indulgentia datur, & vt possit illas consequi, se disponit ad gratiam, confitetur, & multa bona opera facit, quæ non faceret, si indulgentia non concederetur. & ideo non est in destructionem dare, nisi inordinate datur. Nec ad hos fines datur, vt homines cessent à bonis operibus, sed vt ad bona opera promoueantur. Et ideo consulendum est eis qui indulgentias consequuntur, ne propter hoc ab operibus misericordiæ iniunctis abstineant, vt etiam ex eis remedium consequantur: quavis à debito pœnæ sint immunes. Non enim indulgentiæ satisfactionem aliquam remittunt, sed duntaxat obligationem, qua peccator ad satisfactionem tenebatur. Diuersa sunt enim hæc, Satisfactio pro pœna, & obligatio ad pœnam: nam obligatio vinculum est, & non satisfactio, sed est vinculi solutio. Ideo papa indulgentias concedendo, soluit duntaxat vinculum satisfactionis, sed non satisfactionem: quia post indulgentiam peccator si velit, potest satisfacere, quavis non obligetur. nec sequitur quod eius satisfactio frustra fiat: quia si satisfactionem faciat, eius satisfactio reponitur in Ecclesiæ thesauro, si ipse non egeat, nec alteri applicet. Et (vt dictum est) vni debito pluribus modis satisfieri potest, & per consequens pœnæ debitæ pro peccatis: Primò per virgā Dei in hoc mundo, aut in purgatorio inflatam. Secundò per alterius satisfactionem per ipsum applicatam. Vnde Apostolus dicit, Vt abundantia vestra illorum inopiam suppleat, & illorum abundantia vestra inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas. Tertio per orationem: Moyse enim oratione virga Dei auersa est à populo Israël. Vnde Psalm. 105. Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetit in contractione in conspectu eius, vt auerteret iram eius, & non disperderet eos, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Quarto potest satisfieri, & virga Dei auerti, propria satisfactione & animaduersione, prout de Niuiitis & de Achab. Vnde Apostolus primæ Corinth. 11. postquam fecit mentionem de virga Dei dicens: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi: subdit causam nostræ animaduersionis negligentiam esse, dicens: Quod si nos ipsos iudicemus, & corripemus, non vtique à Domino iudicemur, siue corripemur. Deus enim quavis nullum peccatum impunitum relinquat, nunquam tamen bis in idipsum iudicat: quod faceret, si ipse post nostram animaduersionem, animaduertisset siue puniret. Quintò satisfieri potest elemosynis, iuxta illud, Peccata tua elemosynis redime. & Luc. 12. Date elemosynam, & omnia munda sunt vobis. Sextò virga Dei auertitur per susceptionem sacramentorum, quæ pœnam æternam commutant in temporalem, imò etiam de temporali diminuunt propter meritum Christi ipsis communicatum, secundum dispositionem subiecti, & per modum meriti Christi. Et sic, secundum domi. de Palude, non est ex insufficientia virtutis sacramentorū, quod tota pœna non deletur, sed ex indispositione recipientis. Septimò satisfieri potest pœnæ debitæ pro peccatis, per indulgentias, per quas passio Christi applicatur per modum liberalis suffragij, propter modicam causam piam, & quasi gratis applicatur, & per modum solutionis datur: & sic aliter quàm in sacramentis, in quibus propter amorem Christi & eius merita, secundum dispositionem susipientis, datur. Indulgentia verò datur existentibus in gratia, non secundum dispositionem susipientis, sed æqualiter omnibus, dummodo causam propter quam datur, perficiant. Nec sequitur quod Deus peccatum impunitum relinquat, cum per orationes aut indulgentias Deus peccata remittit: nec diuinæ iustitiæ iniuriam aut præiudicium faciat: quia tunc ad satisfactionem diuinæ iustitiæ seu vindictæ, pœnam per Christum vel sanctos perpeffam, pœnæ debitæ correspondentem, applicat peccatori, per quas peccatum eius vindicatur, & satisfit diuinæ iustitiæ. ¶ Ex præmissis apparet quàm parum faciat contra indulgentias id, quod dicitur in Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata ipsorum: quia ad literam (vt ex contextu apparet) intelligitur de filiis David, quæ scilicet peccata & iniquitates eorum, virga (hoc est pœna seu punitione) se visitaturum Deus minabatur, nisi respicerent: quia si respicerent, & conuerterentur, iram & virgam auerteret. Vnde subdit, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea, si in seipfos animaduertant, vel aliorum animaduersiones eis applicentur: Quavis etiam exponi possit de virga excitatiua ad hoc vt conuerterentur.

Ver.22.

De Quantitate valoris Indulgentiarum.

Quantitas

A Quantitas valoris indulgentiarum pensanda est secundum quantitatem causæ efficientis. Causa autem efficiens vel effectiua illius est duplex, scilicet principalis, & instrumentalis. Principalis est abundantia thesauri Ecclesiæ, hoc est abundantia supererogationis pœnalitatum Christi & Sanctorum. Causa verò efficiens instrumentalis est clavis iurisdictionis, siue ille qui habet hanc clauem. Et quia causa principalis per instrumentum operatur, ideo secundum applicationem instrumenti, siue secundum determinationem habentis clauem, opera Christi & Sanctorum, in quantum satisfactoria, delent de pœna. Ideo indulgentiæ tantum valent, quantum sonant, siue quantum determinantur & prædicantur in literis concedentis. Nam Deus non indiget nostro mendacio, vt pro eo loquamur dolos. Ergo Ecclesia determinando & prædicando indulgentias, non mentitur. Et primæ Corinth. 15. Si inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Ergo quicumque in prædicatione falsum dicit, quantum in se est, fidem evertit. Vnde D. Augustinus in epistola ad D. Hieronymum dicit quod si in sacra scriptura deprehenditur aliquid falsitatis, iam robur sacra scripturæ perit. Sic si in prædicatione Ecclesiæ aliqua falsitas deprehenderetur, non essent documenta Ecclesiæ alicuius autoritatis ad roborandam fidem. Ideo simpliciter indulgentiæ tantum valent, quantum prædicantur siue sonant, aut determinantur per literas, vel per verba concedentis plenam auctoritatem habentis. Vnde in arbitrio dantis indulgentiam est, taxare quantum pœnæ per indulgentiam dimittatur. Sed si inordinate fiat, & ex hac inordinatione homines ab operibus pœnitentiæ retrahantur, peccat concedens: nihilominus tamen faciens quod indulgentia sonat, consequitur effectum: cum Papa sit vicarius Christi, cū plenitudine potestatis, & procurator cū libera, & talis procurator cū libera præiudicare possit domino in vtilitate aliorum. Sic Papa dummodo sit causa pia, quantumcumque modica. ¶ Ad hoc autem quod indulgentia habeat effectum, quatuor requiruntur: duo ex parte dantis, scilicet auctoritas plena: secundò causa pia, quæ moueat ipsum ad concedendum, quæ cõprehendit honorè Dei: causa pia cõprehendit honorè Dei, & vtilitatè proximi, vt sunt orationes, peregrinationes, cõstructio basilicarum, ecclesiarum, pòtium, itinerum, siue eorum reparatio, & alia huiusmodi. Ex parte verò recipientis alia duo: primum est charitas, eo quod absque charitate, pœnæ nullo modo expiari possunt, vt dictum est. Secundum est executio causæ, siue quod faciat aut dicat, vel det vel fieri faciat ea quæ indulgentia sonat, siue id quod per concedentem mandatur: sic quod si deficiat in parte, nihil lucratur. Et in hoc casu habet locum illud quod dicitur, qui cadit à syllaba, cadit à causa. Et sic stat aliquando, quod qui plus laborat, non cõsequatur maiorem indulgentiam, licet magis mereatur: vt si detur indulgentia visitantibus certam Ecclesiam, tantum lucrantur vicini, quantum qui à mille dietis veniunt, ratione indulgentiæ: licet distantes propter labores & pœnalitates, magis mereantur de præmio essentiali & accidentali, nec pœnalitates illæ erunt irremuneratæ, vel in se, vel in aliis, &c. Ratio huius est, quia remissio non proportionatur labori, sed applicationi thesauri. ¶ Si verò indulgentia certarum pœnarum detur visitanti ecclesiam. N. absque determinatione numeri, intelligitur semel duntaxat: Si autem ad determinatum tempus, solum pro illo tempore durat. Si autem dicatur, in perpetuum, non expirat morte concedentis: possunt tamen per successorem reuocari, & nostris temporibus inuenimus ordinariè obseruatum, quod summi pontifices post publicationem sui pontificatus, seruatis quibusdam solemnitatibus, reuocant omnes indulgentias per prædecessores suos cõcessas. & ideo necesse est ad consecutionem effectus, habere confirmationem, vel nouam impetrationem. ¶ Sed si pro subuentione fabricæ ecclesiæ, pontium, aut hospitalium, aut aliorum huiusmodi, absque determinatione precij, secundum deuotionem offerentis detur, intelligitur secundum deuotionem congruam & rationabilem, secundum conditionem personarum, & facultatem bonorum. Et sic magis lucrabitur de indulgentia pauper, dando vnum obolum, quàm rex, dando vnum aureum: quia plus est obolus pauperi, quàm aureus regi. Idem dicendum est de aliis diuitibus proportionabiliter. Vnde Marc. 12. Dixit Christus quod vidualia, quæ solum duo minuta miserat in gazophilatium, plus omnibus misit. ¶ Si verò sit taxata quantitas elemosynæ, qui non tantum dat, sicut taxatum est, etiam si propter paupertatem desistat, non con-

B sequitur indulgentiam, licet mereatur. ¶ Ex præmissis apparet quod si in concessione indulgentiarum dicatur, quod remittuntur tres vel septem anni aut septem dies, aut plures de iniunctis pœnitentiis: si is qui implet mandatum concedentis, non habeat iniunctas pœnitentias in foro pœnitentiæ, licet mereatur bonum opus facièdo: non tamen lucratur indulgentias, quæ sonant iniunctionem pœnitentiarum. Sed eum datur indulgentia plena, plenior, aut plenissima: tunc secundum D. Anthonium Floren. in prima parte Summæ, titu. 10. cap. 3. §. 3. omnis pœnitentia iniuncta aut iniungenda remittitur. Dicitur autem indulgentia plena, secundum eundem post dominum Petrum de Palude in quarto, distinct. 20. quæ datur quo ad remissionem pœnarum peccatorum mortalium, siue sit iniuncta, siue iniungenda: Plenior, qua remittitur pœna mortalium & venialium: Plenissima verò, qua non solum remittuntur pœnæ mortaliæ & venialiæ, sed etiam ipsa culpa venialis remittitur. Quia talis indulgentia, in quantum habet rationem cuiusdam absolutiõis, remittit culpam venialem, quemadmodum facta confessione generalis, per absolutionem generalem remittitur. Non tamen propter hoc dici potest indulgentia à pœna & culpa: quia culpa eum sit analogum, & per se ponatur, stat pro mortali, cuius remissio authoritatiuè pertinet ad solum Deum, & instrumentaliter ad sacerdotem administrantem sacramentum pœnitentiæ. Quavis possit dici quod cum in indulgentia datur facultas eligendi confessorem, qui possit absoluerè ab omnibus casibus, etiã sedi apostolicæ reseruatis: tunc potest dici indulgentia à pœna & culpa delegatiuè & instrumentaliter. ¶ Notandū etiam, secundum prædictū Anthon. quod qui lucratur indulgentiã 20. annorū, tantū sibi valent ad remissionem pœnæ pro peccatis suis, quantum valerēt illi 20. anni in pœnitentiã iniunctã. Alius iste sensus verborum sic videtur, Remitto tibi vnum annū de pœnitentiã iniunctã vel iniun-

M ij

Iob. 13.

Falsa in prædicatione dicens subner, vt fidem.

Quatuor re quisiã ad indulgentiã vt effectiua.

Papa non tãter creatus reuocat oēs indulgentias prædecessorū.

Quid de indulgentiis secundum deuotionem offerentis.

Indulgentia plena quid. Indulgentia plenior & plenissima.

Indulgentia à pœna & culpa quid.

genda, hoc est tantum minus punieris in purgatorio, quam punieris, si vno anno continuo in hac vita poenitentiam egisses. Sed dubium est de illa poenitentia continua vnus anni, quia in foro poenitentiae licet detur poenitentia interpolata per vnum annum, non tamen continua, saltem in foro interiori. Ideo alij dicunt quod debet intelligi de poenitentia solenni, quae ad plures annos iniungitur, vel de poenitentis per canones determinatis, quae sunt iniungenda, hoc est debent iniungi, licet non iniungantur. Mihi tamen, saluo meliori iudicio, videtur dicendum, quod valet ad tot annos, ad quot secundum diuinam ordinationem, pro peccatis praeteritis haberet sustinere in purgatorio, si ante indulgentiae consecutionem in gratia decessisset. Non debent tamen peccatores propter has indulgentias generales, praetermittere opera poenitentiae in hac vita, tum propter incertitudinem (quia nemo scit se esse in gratia: vnde Ecclesiastes 9. Nemo sit vtrum amore vel odio dignus sit: ideo nescit an indulgentiam lucretur:) tum propter periculum recidui, a quo impeditur per opera poenitentiae, tum etiam propter meritum & propter peccata quotidiana sequentia indulgentiam: quia indulgentia non remittit poenas peccatorum futurorum. Et vltimus propter conformitatem, vt se conformet Christo, vt impleant in carne sua pro corpore eius, quod est Ecclesia: vt quemadmodum ipse passus est pro aliis membris: sic & nos ita faciamus, & aliorum onera portemus: sic enim adimplebimus legem Christi, vt dictum est. ¶ Et quia pluribus dantur indulgentiae plenariae in articulo mortis: videndum est quis dicatur articulus mortis. D. Anthoninus Floren. vbi supra. §. 6. dicit, quod si concedens in forma indulti, aliter intentionem suam non exprimat, videtur intelligi de articulo praesumpto, licet non vero: sicut extrema vntio debet dari his qui secundum aestimationem reputantur morituri, iterum tamen iniunguntur, si ab illa infirmitate euadant, & nihilominus prima dicitur extrema vntio. Sic ergo cum in tali articulo praesumpto quis absoluitur per indulgentiam, consequitur effectum indulgentiae vsque ad illud tempus: & si postea euadat, expirat indulgentia. Secus autem si in forma indulgentiae diceretur, quod consequatur effectum in mortis articulo, & in casu quo moriatur: si non moriatur, gratia indulgentiae non expirat per illam absolutionem, quae tamen quando non moritur, non habet effectum. ¶ Notandum praeterea quod si indulgentia datur poenitentibus & confessis, non sufficit quod confessus fuerit semel in anno, si post confessionem ante indulgentiam aliquod peccatum mortale commisit: quia tunc tenetur confiteri. Si vero non commisit, non tenetur confiteri de venialibus, nec de mortalibus aliis rite confessis. Si vero indulgentia detur vere poenitentibus & confessis, seu propositum confitendi habentibus, tunc licet tutius esset confiteri, propter incertitudinem contritionis: tamen sufficit & requiritur, si habeat aliquod peccatum mortale, actualis contritio tempore quo actu implet id quod mandatur. Vnde qui vult lucrari indulgentias quae dantur visitantibus ecclesias vrbes, non est necesse ad eas consequendas quod in itinere coneratur: sufficit enim, cum actu visitat. ¶ Insuper notandum est quod licet concessio indulgentiae versetur circa tertiam partem poenitentiae, scilicet satisfactionem, cum tamen pertineat ad clauem iurisdictionis, quae potest per non sacerdotem exerceri, non requiritur quod quis confiteatur danti indulgentiam: & sic facta confessione & habita sacramentali absolutione, potest per alium absolutionem indulgentiae obtinere, nisi in indulgentia aliud dicatur. Et sic patet quod alia est absolutio sacramentalis, alia est solutio siue remissio indulgentiae. ¶ Postremo notandum quod illa debet esse forma verborum in remissione plenaria concedenda, quam concedens indulgentiam decreuit: quia minister debet exequi secundum formam mandantis: & communiter talis est, secundum praedictum Anthoninum Floren. Ego auctoritate sedis Apostolicae mihi pro nunc commissa, concedo tibi plenariam remissionem peccatorum tuorum, de quibus corde contritus es, & ore confessus (vel proponis confiteri, si in indulgentia hoc dicatur) praeterquam eorum quae propter confidentiam huius indulti commisit. Nec oportet quod dicat, Et de quibus oblitus es: quia sicut Deus illud non exigit propter impossibilitatem, ita nec vicarius eius exigere intendit. Et licet congruum sit addere, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: non est tamen necesse. Et quod aliqui dicunt, Restituo te illi innocentiae, in qua eras quando baptizatus fuisti, superfluum est: non vitiat tamen actum.

Ver. 22.

De his qui Indulgentias concedere possunt.

In Add. 3. p. q. 26. art. 2.

Triplex communicatio.

Ad sciendum qui indulgentias facere vel concedere possunt, supponendum primo, quod indulgentiae habent effectum secundum quod opera satisfactoria vnus applicantur alteri, non solum ex vi charitatis, sed etiam intentione operantis in ipsum directa. Secundo supponendum est, quod intentio ad alterum tripliciter dirigi potest, scilicet in singulari, speciali, & generali. In singulari quidem, cum quis pro alio satisficit, determinando & applicando poenitentiam suam ad illum, & sic quilibet potest alteri opera sua communicare. In speciali vero, cum quis orat pro congregatione sua, & familiaribus, & benefactoribus. Et sic ille qui congregationi praest, potest opera illa aliquando communicare, applicando intentione illorum qui sunt de congregatione, ad hunc determinate. ¶ In generali autem, sicut cum quis bona opera sua ad bonum commune totius vniuersalis Ecclesiae communicat, & sic ille qui praest generaliter toti Ecclesiae, potest opera illa communicare, applicando intentionem particularium ad hunc vel ad illum. Et cum homo sit pars congregationis, & ipsa congregatio sit pars Ecclesiae: sequitur quod in intentione alicuius priuati boni intelligitur & includitur intentio boni communis: & in intentione boni communis vnus congregationis, intelligitur & includitur bonum vniuersale totius Ecclesiae. & ideo ille qui praest toti Ecclesiae, potest communicare ea quae sunt vnus singularis, & ea quae sunt congregationis, sed non e conuerso. ¶ His suppositis, dicendum neq; prima neq; secunda coicatione posse dici indulgentiam. De prima quidem manifestum est, cum indulgentia sit actus iurisdictionis, qua priuatus supra priuatum non

A non habet. Praeterea licet per coicationem priuati cui sit comunicatio, soluat a reatu poenitentiae, quantum ad Deum: non tamen soluitur a debito satisfaciendi poenitentiam iniunctam, ad quam est obligatus in foro Ecclesiae & poenitentiali: quod tamen indulgentia facit. Propter eadem rationem secunda communicatio etiam non dicitur indulgentia, vt vtraque propter sequentem, scilicet propter insufficientiam & incertitudinem: quia in vna persona vel congregatione non est insufficientia meritorum, vt sibi & omnibus aliis valere possint: nec est aliquando certum an sint aliqua opera satisfactoria superrogationis irremunerata, quae tamen semper sunt in Ecclesia propter infinitum meritum Christi, quod exhauriri non potest. ¶ Ex praemissis inferitur quod nec diaconus, nec sacerdos, imo nec episcopus, nec alius inferior summo pontifice, potest concedere indulgentias, nisi ex commissione: sed solus summus pontifex, qui habet plenam potestatem iurisdictionis super vniuersalem Ecclesiam, & bona illius. Consuevit tamen committere & dare potestatem episcopis concedendi aliquot dies indulgentiarum, puta quadraginta, & cardinalibus, centum. Inferiores vero episcopi, qui habent iurisdictionem, vt abbates, & priores, & alij praelati religionum, non possunt dare indulgentias, sed bene possunt concedere participationem bonorum, quae fiunt per subditos illorum. Aduertendum quod negantes primatum D. Petri, negant papam habere clauem, & indulgentias concedere posse. Sed contra illos sufficenter probatum est, cum de primatu Petri ageretur, versic. 5. huius §. 6.

Quis indulgentias concedere potest.

Ver. 24.

De His quibus Indulgentiae profunt.

B Cvm ad effectum indulgentiarum requiratur charitas in suscipiente, vt dictum est: sequitur eas existens in peccato mortali, & per consequens damnatis, non prodesse. Et quia per eas soluitur reatus poenitentiae, sequitur quod non profunt secundum quod sunt indulgentiae, his qui nullum reatum poenitentiae habent, & sic non profunt beatis aut innocentibus, quantum ad remissionem poenitentiae, cum non habeant reatum: profunt tamen viatoribus, etiam innocentibus, implentibus causam piam, propter quam dantur ad meritum. Sed quo ad meritum & remissionem poenitentiae simul profunt omnibus viatoribus existentibus in gratia & implentibus causam, propter quam dantur, siue sint seculares, siue religiosi. Non enim religiosi sunt deterioris conditionis, quam alij. Nullus enim ex bono malum reportare debet. Cu ergo religio sit bonum quoddam, non debent religiosi effectum indulgentiarum priuari. Propter indulgentias tamen non debet dissolui regularis obseruantia, vt propter eas religiosi vagentur per mundum: quia religiosi magis merentur, religionem suam seruando, quantum ad praemium vitae aeternae, quam indulgentias exquirendo: licet quantum ad diminutionem poenitentiae, quod est minus bonum, non tantum lucretur. Praeterea prouisum est illis per pontifices, vt possint in monasterio & sine discursu, deuote visitando vnu vel duo aut tria altaria, lucrari stationes vrbes Romae. Nec etiam religiosi per indulgentias remittuntur poenitentiae eis iniunctae in capitulo: quia illae sunt in foro iudiciali exteriori, sed absoluitur a poenitentia iniunctis in foro poenitentiali. ¶ Et cum Romanus pontifex, aut alius ex eius commissione, indulgentias largies, non sit deterioris conditionis quam alij: nec possit esse aliqua causa indulgentiarum in aliis, quam ipse executioni mandari non possit: sequitur quod si seruent ea quae pro indulgentiis mandantur, possunt eas consequi & lucrari. Et quauis nullus seipsum excommunicare possit, & actum iurisdictionis in se exercere per modum iurisdictionis & sententiae: tamen bene potest per modum dispensationis & participationis: quia praelatus vti potest his quae ei ex auctoritate iurisdictionis competit alius distribuere, tam in temporalibus, quam spiritualibus. Sicut etiam sacerdotes Eucharistiam, quam aliis ministrat, suscipiunt. Sic episcopus & papa: licet quidam dicunt quod papa pro se solo indulgentiam facere non potest, sed indulgentia communiter data vti. Qui vero non faciunt, dicunt, vel obseruant ea, propter quae indulgentia datur, licet alius pro eo faciat, indulgentiam non consequitur: cu remota causa, remoueat effectus: & non existente conditione, non consequitur quis id quod sub conditione datur. Et quauis quilibet possit opus suum applicare alteri, non tamen indulgentiam: sic quod vnus homo possit indulgentiam consequi propter opus alterius: quia indulgentia non potest applicari ad alterum, nisi per intentionem eius qui dat indulgentiam. & ideo cu ipse applicet ad faciem, vel dantem hoc vel illud, particularis qui hoc facit, non potest ad alterum hanc intentionem conceditis transferre. Secus si in indulgentia contineretur quod faciat vel dicat per se vel per alium: tunc enim faciendo per alium, consequeretur indulgentiam. Nec tamen ille qui faceret opus pro alio, daret alteri indulgentiam, sed ille qui indulgentiam sub tali forma concedit. Et per hunc modum animae quae sunt in purgatorio, possunt consequi indulgentias, cum de ipsis sit mentio in indulto, scilicet quod si quis viatorum in gratia existentium faciat pro ipsis animabus quod mandatur, ipsae indulgentiam consequantur: cum omnia quae requiruntur ad indulgentias, in praedicto indulto inueniantur, scilicet licet potestas in concedente, charitas in recipiente viatore (quia animae purgatorij non sunt in termino) & pia causa per alium executionis mandatur: qui enim per alium facit, per seipsum facere videtur. ¶ Nec obstat quod Christus Matth. 16. dixit, Quodcumque ligaueris super terram, ligatum erit & in caelo. Et quicquid solueris super terram, &c. Non dicit infra terram, alias papa posset euacuare totum purgatorium, & diuinam iustitiam enervare. Quidam dicunt quod haec determinatio super terram, determinat personam Petri & successorum eius, & non potestatem clauium: sic quod ipsi existentes super terram, possunt vti potestate clauium, sed post mortem non possunt soluere aut ligare, neque remittere, sed bene quandiu viuunt super terram. Alij dicunt quod refertur ad ligamen iurisdictionale, quia non possunt defunctos excommunicare: & non ad absolutionem, quia possunt defunctos excommunicatos absolueri, vt dictum est: cu odia restringi, & fauores conueniat ampliari, vt habetur in l. quidam. ff. de liberis & posthumis. & ideo proniora sunt iura ad absolendum, quam ad condemnandum, vt habetur in l. Ar.

In Add. 3. p. q. 17.

Religiosi profunt indulgentiis.

Papa potest lucrari indulgentias.

Vnus pro alio indulgentiam lucrari possit.

Animae purgatorij quo consequantur indulgentiam.

rianus. ff. de actionibus & obligationibus. & l. fauorabiles. ff. de regulis iuris. Sed ligare & condemnare est odiosum: ergo ad hoc verba prædicta (super terram) restringunt. solvere autem & remittere est fauorabile: ergo non est restringendum, sed ampliandum. Ideo Ecclesia consuevit absolueri excommunicatos. Si ergo possunt solui à vinculo excommunicationis, quod ligat in caelo longiori tempore: à fortiori à vinculo poenae, quod impedit donec expietur. ¶ Dominus Caietanus in opusculo de Indulgentiis dicit, quod indulgentiae non conceduntur defunctis eo modo quo viuus: quia defunctus soluitur per modum suffragij, non cuiuslibet, sed suffragij satisfactorij. Supponit enim quod possimus animabus quae sunt in purgatorio, tripliciter suffragari: Primo merendo de congruo ipsarum liberationem. Secundo impetrando nostris orationibus vel oblationibus, praecipue in oblatione passionis Christi, quae fit in missa: tunc enim sacramentum eucharistiae eis prodest, in quantum sacrificium per modum suffragij, ut dictum est. Tertio nostris passionibus & poenalaribus, eas per intentionem nostram illis communicando, & pro eis exoluendo, siue dando eis ut exoluant. Indulgētia autem Apostolica (ut ipsa verba sonant) de passionibus & poenalaribus Christi & Sactorum, dat illis ut inde soluant & liberentur. & sic per modum suffragij satisfactorij, per modum quo opera nostra satisfactoria illis suffragantur per condonationem poenarum nostrarum. Sic papa per applicationem & condonationem thesauri Ecclesiae, qui ad eas peruenit per intentionem nostram, non per modum iustitiae & aequalitatis, sed per modum suffragij, hoc est via gratiae & misericordiae: Quia vniuersalis Ecclesiae suffragia efflagitant diuinam misericordiam, ut dignetur acceptare pro animabus purgatorij, ut liberentur à poenis, & non per modum iustitiae, & aequalitatis, eo quod poenae quas nos in hac via patimur, sunt multo minores & leuiore, quam poenae, quas animae in purgatorio patiuntur. Sicut poena pecuniaria est multo minor, quam poena seruitutis, aut alia corporalis. Hinc est quod seruitus pecunia non redimitur, secundum rigorem iustitiae, cum non sit aequalitas, sed solum secundum domini acceptationem: ita poenae animarum in purgatorio existētium, cum sint grauiore, non redimuntur poenis nostris, secundum rigorem diuinæ iustitiae, sed expiantur secundum liberam diuinæ gratiae & misericordiae acceptationem, quod nos dicimus per modum suffragij liberaliter acceptati à Dei misericordia, quae ex ordinatione sua modicum pro magno se acceptatum statuit, nos monendo per Apostolum, ut aliorum onera sustineremus, & inducendo ad orandum pro liberatione defunctorum. vnde 2. Mach. 12. Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis soluantur. Ideo suffragia & indulgentiae non sunt res vanae & incertae, ut haeretici calumniantur: Viuis autem conceduntur indulgentiae per modum absolutionis, ut habetur in c. Quod autem, extra de poenitentis & remissionibus, eo quod viuus sunt praesentes & subditi. Et papa per modum suffragij applicat thesaurum Ecclesiae viuis & defunctis. Sed respectu viuorum addit actum absolutionis: respectu vero defunctorum nullum proprie addit actum iurisdictionis, licet addat actum modificatiuum ad suffragia Ecclesiastica. Sic igitur quandiu viuimus, sumus subditi potestati, & poenae nostrae ad forum praesentis vitae spectat: & propterea seruatis seruandis, indulgentia ad viuos deferatur via iustitiae, per actum iurisdictionem habentis, scilicet per absolutionem. Animabus autem purgatorij, ut in altiori & terribiliori foro existētibus, indulgentiae non perueniunt per actum iurisdictionis siue absolutionis, cum praesentes non sint, neque de foro isto. Sed cum sint nobis vnitate in charitate, papa ex thesauro Ecclesiae per modum suffragij ad subleuationem earum confert & mittit, confidens de magna misericordia Dei, qui & clauis regni ei contulit. Dat similitudine prædictus Caietanus de principe alicuius ciuitatis, qui ex aerario publico liberaturus omnes ciues aere alieno grauatos, quorum aliqui sunt sub dominio suo, alij sub alieno, & iam propter aere alienum seruituti addicti: In hoc enim casu princeps ex aerario publico, authoritatiue nummos dispensaret pro istis & illis. Sed degentes sub sua iurisdictione, iudicialiter absolueret à debito. Seruus autem degētes sub dominio alterius, non posset iudicialiter absolueri, sed per modum auxilij subuenire, mittendo pecuniam, & confidendo de gratia alterius, sub cuius dominio sunt. Sic Ecclesiasticus princeps ex thesauro Ecclesiae poenas pro peccatis viuorum & defunctorum debitas soluitur, utriusque thesauri suffragia dispensat. Sed viuus applicat, absolucō illos: defunctis autē applicat, eis auxiliando, hoc est opera satisfactoria ad illorum liberationem dirigendo, confidens de misericordia Dei, qui ei dispensationem thesauri dedit. ¶ Nec est inconueniens quod papa purgatorij euacuare possit: non enim per hoc detrahatur aliquid diuinæ iustitiae, ut dictum est. Valde tamē raro, imò fortē nūquam cōtingit, quod papa per indulgentias purgatorij euacuauerit: Quia non inueniuntur viatores, qui pro omnibus defunctis obseruet ea quae in indulgentiis mādantur: eo maxime quod multi sunt defuncti, qui non meruerunt sibi indulgentias applicari, utpote illi qui in hac vita existētes, defunctos obliuioni tradiderunt. Ideo iuste permittit Deus, quod sui & alij viuorum obliuiscantur. Vnde D. Thomas dicit quod in descensu Christi ad inferos non omnes qui erant in purgatorio, fuerunt liberati: sed solum illi, quorum purgationis tempus aduenerat, & illi qui dum adhuc viuerent, per fidem & dilectionem ac deuotionem ad mortem Christi meruerunt, ut eo descendente, à poena purgatorij liberarentur, sic etiam dici potest quo ad indulgentias, quod Deus permittet eos, qui in vita defunctos obliuioni tradiderunt, etiam cum defuncti erunt, obliuioni tradi.

Animabus purgatorij tripliciter possumus suffragari.

Seruitus pecunia non redimitur.

Galat. 6.

3. p. 9. 12. art. 8. ad 1.

§. 7.

De Matrimonio.

In Add. 3. p. 9. 44. 47. 2. c. in 4. dist. 27.

Matrimonium ab effectu magis à matre quam à patre dictum est, quasi matris munium, quia foeminae maxime incumbit educandae proles officium in vtero & extra, donec quodam modo per se stare possit. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem muniens, quia mulier per matrimonium iam habet à quo muniatur & defendatur, scilicet virum. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem monens, ne virum

Virum relinquat, alteri adhaerens. Vel matrimonium, quasi materia vnius: quia in eo fit coniunctio ad prolem materialiter educandam. Vel, secundum Isidorum, à matre & nato, quia per hoc efficitur aliqua mater nati. ¶ Matrimonium dupliciter considerari potest: Vno modo ut est officium quoddam naturae: Alio modo ut est sacramentum Ecclesiae. In quantum est officium naturae, secundum philosophos & iuristas, est viri ac mulieris coniunctio inter personas legitimas (hoc est coniungi non prohibitas secundum ius diuinum & humanum) indiuiduam vitae consuetudinem retinens, ad prolem generandam, educandam, & promouendam, ac ad sibi inuicem mutuo obsequendum, & opera ordinata communicandum. Et alio nomine dicitur coniugium, à coniunctione mutua. Ex hac definitione apparet quod matrimonium, ut est officium naturae, habet duos fines: Primus & principalis est proles generanda, & non solum generanda, sed etiam educanda & promouenda. Et sic principalis finis matrimonij, est debita generatio, educatio, & ad bonum promotio. Vnde Philosophus 8. Ethicorum dicit, quod à parentibus habemus esse, nutrimentum, & disciplinam. Quantum ad primum, conuenit cum animalibus: quia masculus & foemella in animalibus coniunguntur ad prolem generandam. Quantum ad secundum, scilicet quo ad educationem, conuenit cum aliquibus animalibus, quae in hoc perfectiora sunt aliis, ut turtur & colūba, quiaambo educationi prolis intendunt. In aliis autem animalibus masculus non curat de educatione. Quantum ad tertium, scilicet quo ad promotionem, homo in hac coniunctione excedit omnia alia animalia: quia alia animalia non curant de promotione paruulorum suorum ad maiora, dummodo vitam sibi procurare possint. Homo autem non solum curam habet educationis, sed etiam promotionis. Vnde Apostolus dicit, Neque enim filij debent thesaurizare parentibus, sed parentes filijs. ¶ Secundus finis matrimonij, est fides siue fidelitas, quae fundatur in communicatione operum, & in indiuidua cohabitatione, ad sibi mutuo obsequendum. hoc enim est necessarium ad perfectam educationem & instructionem prolis: licet altero coniugum post generationem moriente, alter habeat supplere: quod tamen non adeo conuenienter fit per vnum, sicut per ambos, nisi fortē aliquando per accidens. In hoc fine matrimonij qui est promotio prolis ad bonum, coniunctio viri & mulieris excedit coniunctionem ceterorum animalium, quae non sibi inuicem obsequuntur: licet aliqua animalia, ut turtur & columbus, obsequantur paruulis, non tamen sibi inuicem mutuo in infirmitatibus & aliis necessitatibus. Ideo animalium coniunctio ad generationem, non dicitur matrimonij: sed retinet nomen generale, quod est maris & foeminae coniunctio. Sed in hominibus propter hanc indiuiduam cohabitationem, dicitur Matrimonium. ¶ Habet ulterius matrimonium inter Christianos alium finem, scilicet significationem vniōnis Christi & Ecclesiae: & ideo dicitur sacramentum quod perficit ipsum. Hinc est quod matrimonium inter infideles contractum, non est perfectum. Cum igitur bonum & finis conuertantur, secundum Philosophum & D. Dionysium: sequitur quod tria sunt matrimonij bona, scilicet proles, fides, & sacramentum: de quibus infra dicitur.

Ver. 1.

De Matrimonij Institutione.

Matrimonium ut officium naturae, institutum est ab authore naturae, in paradiso terrestri ante peccatum, quando formata Eva de costa Adae, duxit eam ad Adam, qui liberè accepit eam in sociam coniugalem siue uxorem, & dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suae, eruntque duo in carne vna. Quibus dictis dixit Deus, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Licet per anticipationem, secundum D. Augustinum, haec verba recitentur Genes. primo. Et si perseuerassent in gratia in paradiso terrestri, fuissent honorabiles nuptiae, & thorus immaculatus. Post peccatum vero Adae, propter quod caro coepit concupiscere contra spiritum, Matrimonium quod primo in officio naturae institutum erat, factum est in remedium ad reprimendam concupiscentiam, ne esset homo sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: sed sciret vnusquisque vas suum possidere in honore & sanctificatione. Ideo in lege Moyse, ad refrenandam concupiscentiam prohibita sunt à matrimonio inuicem contrahendo persone, quae habent habitare simul in eadem domo. Et tandem per Christum institutum est sacramentum, quando factae sunt nuptiae in Chana Galilaeae, vbi ipsum suo primo miraculo voluit honorare. Ioan. secundo. Et quanuis non legatur ibi ipsa institutio, verisimile tamen est ipsum tunc instituisse, & recitasse ea quae dixit Matth. decimonono: Qui fecit hominem ab initio, masculum & foeminam creauit eos, & licet D. Ioannes haec non scripserit. Per praedicta verba Christus matrimonium apud Iudaeos & infideles deprauatum, ad primam institutionem & indiuisibilem vniōnem cum ipso & Ecclesia significationem reduxit, dicens: Quos ergo Deus coniunxit, homo non separet. Quam institutionem & significationem Apostolus intelligens, hortabatur viros ad diligendas uxores suas, sicut Christus dilexit Ecclesiam, inseparabili scilicet dilectione: tandem publicauit matrimonium esse sacramentum, dicens: Hoc sacramentum magnum est, dico autem in Christo & Ecclesia, Ephes. 5. Ecclesia etiam matrimonium esse vnum de septem sacramentis Ecclesiae determinauit, ut supra dictum est, cum de numero Sacramentorum ageretur, cap. 16. vers. 14. ¶ Ex praemissis apparet primo, quod matrimonium (in quantum est officium naturae) est de iure naturali: non quidem quod sit ex principiis naturae necessitans, sicut grauitas in lapide, ad motum deorsum est naturalis lapidi, & leuitas ad motum sursum, est naturalis igni: Sed propter naturale accipitur pro eo ad quod natura inclinat, mediante libero arbitrio. Ratio enim naturalis inclinat ad matrimonium, quantum ad primum & secundum finem perfectius, quam alia animalia, quae non cognoscunt rationem finis, & proportionem mediorum ad finem, sicut homo. Ideo naturalis conceptio ei indita est, qua dirigitur non solum ad operandum, sed etiam ad conuenienter operandum. Ta-

Matrimonium dupliciter accipitur.

Duo fines matrimonij, vi officium naturae.

2. Corin. 12.

Gen. 1.

Leui. 18.

Matrimonium quod sit de iure naturae.

lis cognitio & directio in homine, lex naturalis siue ius nature dicitur. Lex enim naturalis nil aliud est, quod conceptio homini naturaliter indita, ad conuenienter agendum in operationibus propriis, siue conueniant ei ex natura generis, sicut generare, comedere, & ambulare: siue conueniant ei ex natura speciei, sicut ratiocinari. vnde sicut naturalis ratio inclinatur ad conuenienter ratiocinandum, ita ad conuenienter comedendum, generandam prolem, & ipsam conuenienter educandam, instruendam, & promovendam in debitum finem. Quod fieri non posset, nisi ubi esset aliqua obligatio viri ad mulierem, determinata ad communicandum opera, & perpetuo cohabitandum, & sibi mutuo obsequendum: quæ obligatio matrimonium facit. vnde sequitur quod actus matrimonij non est illicitus, cum sit de iure naturali, & ab authore nature ordinatus. Ideo 1. Corinth. 7. dicitur, Virgo si nubat, non peccat. & 1. Timoth. 5. Volo iuenculas nubere, & filios procreare. Nec per hoc quod idem Apostolus 1. Corinth. 7. dicit, Qui nubunt, tanquam non nubentes sint, prohibuit actum matrimonij: cum in eodem c. dicat, Vir uxori debitum reddat, &c. Sed prohibuit fruitionem, ne scilicet in ipsa delectatione actus constituent vltimum finem. Nec per hoc quod dixit, diuisus est, intellexit diuisionem coniunctionis gratiæ, sed contemplationis, propter intensam delectationem, propter quam illi quibus competit diuina contemplari, aut sacramenta tractare, indicitur pro illo tempore continentia. Et secundum hoc dicitur, quod Spiritus sanctus, quantum ad actum reuelationis secretorum, non tangebatur mentes prophetarum in vsu matrimonij. Et licet quædam turpitudine pœnæ concomitetur, propter peccatum originale: non tamen turpitudine culpæ. Et quanuis oporteat eum excusari (vt dicitur in versiculo sequenti) non tamen sic quod de se sit illicitus: quia si secundum se esset illicitus, non posset totaliter excusari, sicut nec adulterium. Sed quia habet similitudinem mali propter corruptionem concupiscentiæ: cum actus matrimonij sit idem in specie nature cum fornicatione, non tamen in specie moris, quam accipit à fine, vt dictum est. Sicut occidere hominem propter bonum iustitiæ, non est malum secundum se: habet tamen speciem mali, & est idem in genere nature cum homicidio: excusatur tamen: & illa similitudo siue speciem mali deletur & abstergitur per finem iustitiæ. Sic ad propositum, &c. Secundò sequitur quod si actus matrimonij sit deliberatus & factus in gratia, est meritorius, cum in talibus (vt dictum est) non detur actus indifferens, vt supra dictum est, cap. 3. vers. 5. Ex quo patet error Tatianorum & Marcianorum, qui dixerunt homines in statu coniugij non posse saluari. Sed hi tanquam hæretici, sunt ab Ecclesia reprobati in concilio Lateranensi, vt habetur in c. firmiter, extra de summa Trinitate & fide catholica, vbi dicitur: Non solum virgines & continentes, verum & coniugati per rectam fidem & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire. vt de innumeris Sanctis legimus, de Abraham, Isaac, & Iacob, &c.

Ver. 2.

De Excusatione Actus Matrimonij.

In Add. 3. p. 49. ar. 4. Species mali quid.

Cum Apostolus 1. Thessalo. 2. ab omni specie mali præcipiat abstinere: consequens est quod actus habens speciem mali, non sit intrinsecè bonus: quia non prohiberetur: nec etiam intrinsecè malus, cum nullum simile sit idem: & per speciem mali intelligitur similitudo mali: & actus intrinsecè malus, non potest bene fieri: nec etiam est indifferens, quia talis æqualiter se habet ad bonum & ad malum. Ideo necesse est dicere quod actus habens speciem mali, sit actus qui non habet obiectum bonum, neque malum: tamen habet maiorem similitudinem cum malo, quam cum bono. Sicut sunt aliqui actus habentes speciem pietatis, vt habetur 2. Timo. 3. Habentes quidem speciem pietatis, qui vt in pluribus bene fieri consueuerunt. Sic actus speciem mali habet, qui vt in pluribus consuevit male fieri, & est eiusdem speciei in genere nature cum actu malo, vt dictum est versiculo præcedenti. & sic sine decore, ornamento, & honestate: & non potest communiter fieri coram hominibus sine scandalo, vt choreæ, & similes dissolutiones: & occidere hominem habet maiorem similitudinem mali secundum se, quam boni: ex decore tamen & ornamento iustitiæ habet honestatem, & efficitur bonus. Sic actus matrimonij dicitur habere speciem mali dupliciter. Primò quia est eiusdem speciei in esse nature cum adulterio & fornicatione. & communiter & in pluribus actus ille in esse nature, qui est cognitio mulieris, male fit, neque absque scandalo in conspectu hominum fieri potest. Secundò quia iacturam magnam spirituales affert, absorbet enim bonum rationis: ideo necesse est quod vestiatur, decoretur, & ornetur bono fine & debitis circumstantiis. Nullus enim sapiens debet iacturam aliquam sustinere, nisi pro recompensatione alicuius æqualis vel maioris boni. Fines autem & bona matrimonij, quæ recompensant iacturam, & honestant siue cooperiunt similitudinem & speciem mali, sunt tria, scilicet proles, fides, & sacramentum: quanuis bonum sacramenti non pertineat ad vsum matrimonij, pertinet tamen ad essentiam, in quantum matrimonium est perfectum. Et ideo propter duos solos fines, seu bona matrimonij, sub diuisione, coniuges absque peccato, coniugio vt possunt, etiam si mulier sit sterilis, aut prægnas: quia est bonum fidei, & reddendi debiti petenti expressè vel interpretatiuè. Si verò fiat ad vitandum peccatum adulterij in coniuge, non est peccatum: quia est quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet. Sed si intendit vitare fornicationem in se, sic est aliqua superfluitas passionis: & omnis talis est ad minus peccatum veniale: quia sicut matrimonium non est institutum propter sanitatem acquirendam: sic nec ad fornicationem in se vitandam, cum sint alia potiora remedia, ieiunium, vigilia, & carnis maceratio. Ideo Apostolus 1. Corinth. 7. Postquam dixit, Reuertimini in idipsum, ne forte tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram, ait: Hoc autem dico non secundum imperium, sed secundum indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus. Hac opinio est D. Thomæ, & cum eo videtur esse D.

Actus matrimonij quod habeat speciem mali.

Trium matrimonij bona.

An actus matrimonij ad vitandam fornicationem in se, sit malus.

A se D. Augustinus qui dicit, Incontinentiæ malum est, quod vir cognoscat uxorem vltra necessitatem procreandi filios. Aliqui tamen aduersantur, & soluunt rationes. Primò ad illam indulgentiam dicunt, quod secundum expositionem diuini Thomæ, indulgentia accipitur ibi pro permissione. Et quia duplex est permissio, ideo duplex est indulgentia: Quædam est permissio de minori malo, vt libelli repudij, quem Moyses permisit ad duritiam cordis illorum, vt habetur Matth. 19. & talis non fit in nouo testamento, propter sui perfectionem, quæ non erat in antiquo. vnde Apostolus Hebr. 6. Nihil ad perfectum adduxit lex: ad perfectum feramur. Alia est permissio de minori bono, cum scilicet homo præcepto non cogitur ad maius bonum. Et hoc modo Apostolus in prædicto loco indulget, hoc est permittit actum matrimonij, ad fornicationem vitandam in se. Ad id quod allegatur de iactura, dicunt quod secundum eundem Thomam, non est inconueniens quod quandoque aliquis actus melior secundum genus suum, interruptur pro aliquo minus bono actu: hoc enim sine peccato fieri potest, vt patet in eo qui ab actu contemplationis cessat. Et præterea maius est bonum castitatis matrimonialis, & præseruatio fornicationis, quam sit iactura quam patitur. Ad D. Augustinum dicunt, quod intelligit quando ad satisfaciendum voluptati facit, & non intentione vitandi incontinentiam. vnde idem Augustinus postea dicit, Qui vltra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur. Solutis ergo rationibus sic argumetur: Quandoque aliquis actus ordinatur ad duos fines, vnū principalè, & alium secundariū. Si principalis finis non sit possibilis, potest licitè ordinari in secundarium: Sed secundus finis matrimonij est vitatio incontinentiæ (vnde Apostolus 1. Cor. 7. Propter fornicationem autem vnusquisque habeat uxorem suam, & vnâquæque virum.) Ergo vbi procreatio prolis non est possibilis, vt in sterili, vel in ea quæ iam concepit, actus poterit ordinari ad vitandam fornicationem non solum in alio coniuge, sed etiam in seipso. Quia plus tenetur quis vitare fornicationem in se, quam in coniuge, ex ipso ordine charitatis. Et ideo sicut ille actus ad vitandam fornicationem in coniuge, pertinet ad bonum fidei: sic etiam ad vitandum in seipso, quia non accedit ad aliam, quam ad uxorem suam. & sic seruatur fides thori. Bonum enim fidei ad plus se extendit, quam ratio debiti: nec aliqua circumstantia quæ debeat inesse, deest, quando vxor est sterilis vel cœcepit, & non petit debitum expressè vel interpretatiuè, & vir est in periculo fornicationis: quia licet habeat alia remedia, tamen non tenetur ad illa. Dominus Petrus de Palude antiquus & fidelis Thomista, propter hoc argumentum dicit dictum D. Thomæ debere intelligi in eo qui non est in periculo fornicationis aut pollutionis, vel quando inopinatè passio insurgit, nec tempus patitur eum vt aliis remediis, vt pote quando de proximo habet loqui cum non sua, de qua aliàs fuit tentatus. Tunc enim potest licitè exercere actum matrimonij, etiam vxore prægnante vel sterili, non petente, ad vitandam fornicationem in se. Ideo enim licitè debitum petit à sua, ne indebitè exigat à extranea. Si autem non est in periculo prædicto, & potest aliis remediis vti: tamen vult magis hoc medio, tanquam delectabiliore, vitare fornicationem, cum principaliter, licet non totaliter intendat delectationem, peruertit quodam modo ordinem actus, qui non ordinatur ad delectationem. & sic peccat, saltem venialiter. Si autem vtitur vxore sua solum propter delectationem, constituendo in ea finem vltimum, est peccatum mortale: vt si quis cum coniuge non attendat quod coniunx est, sed quod mulier, paratus idem facere cum ea, si non esset coniunx: quia ardor ille extra bonam matrimonij fertur. Ideo peccat mortaliter. Et sic intelligitur dictum D. Hierony. Voluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in vxore damnandæ sunt. Si autem non queratur in alia quam coniugè, licet delectationis gratia, est peccatum veniale. Quia Deus ordinauit delectationem propter actum, ne omitteretur generatio & multiplicatio humani generis: quod fieret, si nulla delectatio esset. & non ordinauit actum propter delectationem.

Opinio Petri de Palude de medicis.

Ver. 3.

De Præcepto Matrimonij.

Præceptum matrimonij vt officium nature scriptum Gene. 1. fuit datum toti communitati nature humane, & non singularibus personis, nisi pro quanto est necessarium ipsi multitudini, vt in principio mundi & post diluuium. Ideo fuit repetitum Gene. 9. licet enim naturalis inclinatio obliget quilibet sub præcepto ad id quod est necessarium sibi, non tamen obligat quilibet ad aliquid quod est necessarium multitudini: sed inter ea quæ præcipiuntur multitudini, vnum impedit aliud. Ideo ex tali inclinatione non obligatur quilibet per modum præcepti: aliàs quilibet obligaretur ad agriculturam, & artem ædificatoriã, & ad alia huiusmodi, quæ sunt necessaria communitati: quod patet esse falsum. Sufficit enim inclinationi nature, quod per diuersos diuersa compleantur. Cum ergo ad perfectionem multitudinis necessarium sit aliquos vacare contemplatiuæ vitæ, quæ impeditur per matrimonium, vt dicit Apostolus 1. Corinth. 7. sequitur quod matrimonium non obligat quemlibet sub præcepto. Vnde Theophrastus philosophus probat quod sapienti non expedit nubere. Et ideo præceptum datum Gene. 1. non est reuocatum per illud quod dixit Christus, Matth. decimonono: Sunt eunuchi, qui castrauerunt semetipsos propter regnum Dei, &c. Imò adhuc præceptum, illud totam communitatem obligat, donec fuerit completus numerus electorum, & ideo vbi omnes vellent continere (quod vix contingere potest) princeps posset aliquos ad matrimonium compellere. Nec ostendit quod in veteri lege steriles, licet exercerent actus generationis, reputabantur quasi infames: à fortiori qui nolébant matrimonium contrahere. Quidam dicunt hoc esse verum apud Iudæos, ex quibus Messias nasci debebat. Sed hoc solum debuisset esse in tribu Iuda, de qua nasci debuit Dominus. Ideo alij dicunt quod non est ex lege, sed ex traditionibus Phariseorum, quæ pro lege habebantur, insurgebat infamia, licet enim Deuteron.

In Add. 3. p. 41. ar. 2.

Vnde prædictum quod steriles reputantur infames.

septimo dicatur, Non erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis: nullum tamen propter hoc erat præceptum, sed promissio quædam fecunditatis, etiam terræ, ut haberet Exod. 23. Non erit infœcunda, nec sterilis terra tua, &c. quæ verba debent intelligi communiter & vt in pluribus. Montes enim Gelboe steriles fuerunt, similiter multi vxorati: nec tamen propter hoc erant infames, cum hoc esset sine culpa eorum: Solus enim Deus est, qui hominibus generationem tribuit, vnde Iacob dicebat Racheli petenti liberos, Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui?

Ver. 4.

De Matrimonio, vt est Sacramentum Ecclesiæ.

In Add. 3. p. 42.

Materia sacramenti matrimonij. Forma matrimonij.

Matrimonium vt sacramentum Ecclesiæ, includit omnia quæ vt officium naturæ, & addit quod fuit contractum in fide filij Dei incarnati, siue inseparabiliter vniti naturæ humanæ, & Ecclesiæ tanquam sponsæ. Ratione huius significationis matrimonium inter Christianos contractum, si fuerit per carnalem copulam consummatum, est omnino, hoc est quocunque casu adueniente, ante mortem quo ad vinculum, indissolubile, vt amplius dicitur infra hoc §. versic. 9. impedimento 10. Materia huius sacramenti sunt actus legitimarum personarum, præcedentes consensum integrum, qui quidem actus sunt sensibiles aliquo sensu. Forma sacramenti matrimonij, est consensus integer exterius expressus inter præsentem, secundum Dominum Caietanum: cuius fundamentum est dictum D. Augustini: Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Et ideo licet matrimonium vt officium naturæ, possit per literas aut procuratores contrahi, non tamen vt sacramentum Ecclesiæ. & ideo non est omnino indissolubile: quia ex causa potest cum illo antè dispensari, quam in præsentia perficiatur. Si enim (vt idem ait) in omnibus aliis sacramentis Ecclesiæ requiratur actualis applicatio formæ ad materiam, nec sufficit virtualis, nec formæ illorum per literas aut nuncios applicantur: sequitur quod matrimonium vt sacramentum, sequitur naturam illorum. Et quemadmodum alia sacramenta iterabilia causant instrumentaliter ornatum & gratiam sacramentalem (vt dictum est cum de ornatu Sacramentorum ageretur) sic etiam sacramentum matrimonij. Gratia autem sacramentalis sacramenti matrimonij, habet duplicem effectum. Primus est reprimendi concupiscentiam: secundus, faciendi coniuges fideliter assistere, & opera sua communicare, & prolem susceptam religiose ad cultum Dei nutrire & erudire: Quia quodcumque diuinitus datur alicui aliqua facultas, dantur etiam auxilia, quibus homo possit illa facultate vti. Hoc patet in potentis sensitiuis animæ, quibus respondent certa corporis membra, per quæ in actum suum exire possunt, vnde cum in matrimonio detur facultas ex diuina institutione vtendi vxore sua ad procreationem prolis: datur etiam gratia, sine qua id conuenienter facere non posset: sicut etiam de potestate ordinis dictum est. Ex præmissis patet quod in hoc sacramento, sicut & in aliis, sunt tria: Primum sacramentum tantum, quod est materia & forma applicata: Secundum est res & sacramentum simul, & hoc est ornatum, qui ab aliquibus dicitur nexus & vinculum, siue realis obligatio, quæ innascitur inter virum & mulierem. Sed forma, melius videtur dicendum, quod ille nexus qui est relatio, consequatur consensum & ornatum. Tertio res tantum, & est gratia sacramentalis, quæ (vt dictum est) iuuat ad opera matrimonij, & reprimat concupiscentiam. Nec tamen ex hoc quod omnes habent concupiscentiam, sequitur quod omnes debeant matrimonium contrahere: Quia illi qui matrimonio non vtuntur, habent efficacius remedium ad reprimendam concupiscentiam, scilicet orationem, ieiunium, disciplinas, & carnis mortificationem.

Ver. 5.

Quæ requirantur ad Matrimonium.

Duo ad matrimonium requisita.

Ad contractum matrimonij duo principaliter & essentialiter requiruntur: Primum est materiale & fundamentale, scilicet quod personæ sint legitimæ. Secundum est formale, scilicet consensus legitimus. Personæ dicuntur hoc loco legitimæ, non quod sint ex legitimo matrimonio procreatæ: quia spurij & ex adulterio nati, possunt matrimonium contrahere: Sed dicuntur legitimæ, vir & mulier, qui legibus coniungi, & matrimonium contrahere non prohibentur, siue quæ non habent impedimenta dirimentia matrimonium. de quibus infra versic. nono dicitur. Ex præmissis sequitur quod inter duos viros, aut duas mulieres, vel angelos inter se, aut cum viris vel mulieribus inter se, non potest esse matrimonium.

Ver. 6.

De Consensu requisito ad Matrimonium.

In Add. 3. p. 45. ar. 1.

1. Cor. 7.

Consensus ad matrimonium requisitus multa exigit: Primum quod sit consensus interior: quia si solè verba vel signa exteriora proferrentur, absque interiori consensu alterius, non esset matrimonium quo ad Deum, etiam si carnalis copula subsequatur: cum in omni sacramento requiratur intentio suscipientis. Sicut si quis promittat & dicat verbo se velle baptizari, & tamen interius dissentit, non est baptizatus in foro interiori: licet in foro exteriori possit cogi ad obseruantiam euangelicæ legis. sic in matrimonio. vnde D. Chrysostomus, & habetur in c. matrimonium, vigesima septima quæst. secunda: Matrimonium non coitus, sed voluntas facit. Quia nullus accipit potestatem in alterum in eo quod est liber, nisi per eius consensum: sed per matrimonium accipit vterque coniugum potestatem in corpus alterius. vnde de Apst. Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir, &c. Igitur non potest fieri sine vtriusque consensu simul in mutuam coniunctionem coniugalem, hoc est ad fines & bonam matrimonij: quia non sufficit consensus in carnalem copulam, cum talis sit in fornicatione. Ex præmissis sequitur quod si

A vir dolose pferat verba exprimentia consensum de presenti, vt abutatur aliqua, nõ contrahitur matrimonium. licet Ecclesia quæ nõ iudicat de interioribus, cõpellat talẽ cohabitare cũ illa vt haberet in. e. is qui, extra de sponsalibus & mati. Cõsensus tamen in copulã carnalẽ coniugalẽ includit consensum in copulã carnalem, nõ quidẽ explicitẽ, sed implicitẽ: quia (vt dictũ est) matrimonium est associatio viri & mulieris in ordine ad prolem, quæ sine carnali copula haberi nõ potest. Ideo carnalis copula implicitẽ continetur in coniugali, sicut effectus in causa: quia potestas copulæ coniugalis, in quam consentitur, est causa copulæ carnalis: sicut potestas vtendi re sua, est causa vsus, qui quidem vsus matrimonij potest impediri infirmitate, vel vtriusq; volũtate, vt in D. Virgine & Ioseph, qui habebant à Deo spirituale reuelationẽ, quod nenter volebat vt illa potestate. Vnde D. Virgo post desponsationẽ, angelo nunciãti, Ecce cõcipies, &c. respondit, Quomodo fiet istud? quoniã virũ nõ cognosco: & ideo non amisit virginitatem: & nihilominus fuit perfectum matrimonium, vt infra dicitur. Quauis si in contractu matrimonij illa conditio (quæ neuter posset vt copula carnali) exprimeretur, non esset matrimonium. & ideo inter fratres & sorores non potest esse matrimonium, nec inter eos qui non possunt dare potestatem sui corporis, vt sunt moniales & religiosi. Secundo ad matrimonium requiritur quod consensus sit cõpletẽ liber, hoc est absq; coactione & metu cadente in constantẽ virũ. Licet enim voluntas nõ possit simpliciter & absolute cogi seu violẽtari, potest tamen impelli per metum siue trepidationẽ instantis vel futuri mali: quæ trepidatio facit necessitatẽ conditionatã, quam vocat Philosophus violentũ mixtum. Sicut cũ quis proicit merces in mare periclitetur. Et quauis quod sit per metũ sit per se voluntarium simpliciter, eũ actus in particularibus sint: est tamen inuoluntarium secundũ quid: quia secluso motu nõ fieret. & ideo nõ est libertas cõpletã, neque consensus cõpletẽ liber, sed mixtus violento. quod repugnat perpetuitati matrimonij, eo quod nullũ violentũ perpetuũ. Vnde tali metu coactus potest petere restitutionẽ in integrũ. Et sic tollit matrimonium, ad quod nõ sufficit quocunq; voluntarium, sed voluntarium cõpletum, propter perpetuitatẽ quã requirit. Nec semper ad hoc induci debet, vt in illo matrimonio stet, nisi quãdo timetur periculũ de violẽta dissolutione: Alias nõ peccaret, quia nõ soluere promissã, quæ nolẽs fecit, nõ est species mali. Si verò ille qui passus est metũ, postea liberẽ cõsentiat: durante consensu eius qui metũ intulit, cõtrahitur matrimonium. Si verò metũ passus cõsentit, cum inferens metũ dissentit, nõ est matrimonium, quod est relatio æquiparentiæ, quæ requirit vtriusque mutuam consensum simul. Matrimonium adeo liberũ est, quod filius & filia ad præceptũ patris cõtrahere nõ tenentur cũ aliquo vel aliqua, imò cũ alio vel alia, etiã patre & matre infcisi & renitentibus, cõtrahere potest. Quia in matrimonio est perpetua seruitus, ad quã filius qui liber est, præcepto patris cogi nõ potest, nec etiã impediri. & illud Apstoli, Filij obedite parẽtibus per omnia: non intelligitur in his in quibus filius est liber, sicut pater. Potest tamen pater inducere filium ex causa rationabili. & tunc sicut se habet filius ad causam illã, ita se habet ad præceptũ patris: vt si causa illa cogat de necessitate vel de honestate, & præceptũ similiter cogit, aliã nõ. Vnde malẽ faciunt parẽtes, minus & terroribus cõpellendo filios aut filias cõtra eorũ voluntatẽ contrahere matrimonium. non sic faciunt in lege naturæ. Vnde Baucel seruo. Abraham quæretũ Rebeckã filiã suã pro Isaac. Vocemus puellã, ait, & quæramus eius voluntatẽ. Filij tamẽ & filia nisi essent aliter inspirati à Deo, nõ debent facillẽ cõtrahere parentibus, qui prudẽtiores sunt, & magis solliciti de bono filiorũ & filiarũ, quã ipsimet. Vnde & filie quæ ante 25. annũ absq; cõsensu patris matrimonium cõtrahunt, possunt exheredari. Et quauis papa possit præcipere alicui vt acceptet episcopatũ, per quã acceptationẽ cõtrahitur matrimonium spirituale (quia si nõ posset præcipere, Ecclesiasticus ordo periret, cũ quandoq; illi qui sunt idonei, nolint suscipere nisi cogatur) nõ tamẽ sequitur quod pater possit præcipere matrimonium carnale: quia in matrimonio carnali est seruitus corporalis, quæ nõ est in matrimonio spiritali episcopatus, quod est sicut quoddã officium dispensandæ reipublicæ. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo sicut ministros, &c. Et quia in matrimonio spiritali, quod cõtrahitur in professione religionis, est seruitus corporalis: Ideo dicendum videtur, quod quis nõ potest cogi. Tertio requiritur ad matrimonium quod consensus interior exterius exprimat. Quia cũ solus deus sit seruator cordiũ, si cõsensus esset solũ interior, non posset innotescere sensibilibus: quod tamẽ requiritur ad hoc quod innascatur vinculũ & obligatio, ac etiã ad hoc vt sit sacramentũ. Quarto requiritur quod consensus exprimat exterior per verba de presenti absoluta, vel per signa æquipollentia, quæ supplẽt vicẽ verborũ, vt in mutis, qui signis pro verbis vtuntur, & in puellis, quæ aliquãdo præ verecũdia tacet & inclinãt, sponteq; recipiunt osculũ in nomine matrimonij, post interrogationẽ an velint talẽ in maritũ: per illa signa sufficenter exprimitur cõsensus. Quo ad deũ tamẽ quæcunq; verba vel signa sũt exteriora, statim cõscientiæ illorũ: licet quo ad Ecclesiã notentur verba & signa antecedẽtia, cõcomitantia, & cõsequentiã, maximẽ quãdo sunt obscura, & vnũ declaratur per aliud. Si verò post sponsalia verba sint ambigua, & nõ habeãt aliquam declarationẽ, neque præcedentem, neque cõcomitantem, neque consequentem: (sicut si dicãt, Bibamus, aut osculemur, aut accipe hoc in nomine matrimonij) nõ est matrimonium: quia intelliguntur de matrimonio cõtrahendo. A fortiori si dicatur ante sponsalia, secundum Syluestrum de prierio, nisi verba præcedẽtia sonarẽt matrimonium de presenti, vel nisi aliter cõstaret de intẽtione & consensu partiũ: quod cõstare nõ potest, nisi per cõfessionẽ illarum. Si verò cõsensus exprimat per verba de presenti, cum infinitiuo importatẽ futurationẽ (vt si dicatur, Promitto te accipere in vxorem) non est matrimonium, nec etiã si sub cõditione, nõ stante cõditione. Sed cum in cõditionibus appositis sit difficultas: ideo notandum est, quod multiplices sunt cõditiones: Quædam sunt contra substantialia matrimonij: vt, Contraho tecum si debitum nõ petas, vel si generationem proliis euites, vel donec inueniam aliam honore & facultatibus digniorem, aut si pro quæstũ adulterandam te tradas. Tunc nullum est matrimonium, vt habetur in. c. vltimo, extra de conditionibus appositis.

Luc. 1.

In Add. 3. p. 41. ar. 1. Plena libertas in matrimonio requiritur.

Collo. 3.

Gene. 24.

In Add. 3. p. 45. ar. 2.

In add. 3. p. 47. ar. 5. Multiplices sunt conditiones.

Quaedam sunt conditiones, quae non sunt contra substantiam matrimonij. Et adhuc istae sunt multiples. Quaedam sunt generales, ut si vixerimus, si deus voluerit. Quaedam sunt necessariae in contractu matrimonij, sine quibus matrimonium impediretur, ut si es Christiana, si non es consanguinea, aut affinis in gradu prohibito dirimente. Quaedam vero sunt necessariae in se, ut si sol oriatur cras. Quaedam sunt impossibiles, ut si imperium mihi dederis, quod est in alterius potestate, vel si caelum digito tetigeris. Aliae sunt contingentes & possibiles: & adhuc sunt duplices. Quaedam sunt inhonestae, ut si furtum commiseris, vel tale occideris. Aliae sunt honestae: & istae etiam sunt duplices: Quaedam de praesenti, ut si pater vult. Quaedam de futuro, ut si dederis centum, vel aliquid huiusmodi. Conditiones generales nullum contractum suspendunt. & ideo si sit consensus de praesenti, verum est matrimonium: ut si dicat, Accipio te in uxorem, si vixerimus, vel si deus voluerit. Si vero consensus sit de futuro, non est matrimonium. Conditiones autem necessariae in contractu matrimonij semper intelliguntur, nec vitiant, siue apponantur, siue non. Conditiones vero in se necessariae in contractu matrimonij, licet videantur sonare tempus futurum, si tamen consensus sit de praesenti, est verum matrimonium: quia necessaria temporalia futura sunt praesentia in causis. Conditiones autem impossibiles & inhonestae, quae non sunt contra substantiam matrimonij, habentur pro non adiectis. Et ideo si consensus sit de praesenti, est verum matrimonium, & illae conditiones non impediunt neque suspendunt ipsum, neque sponsalia de futuro, ut habetur in c. 1. & in c. finali, extra de condi. appo. Si vero conditiones sunt possibiles & honestae, quantumcunque consensus sit de praesenti, suspenditur matrimonium, nec habet efficaciam, nisi stante conditione, ut habetur in c. super eo, extra de conditionibus appositis. ¶ Notandum tamen quod quando ponitur venditio pecuniae per modum poenae, poena illa exigi non potest, eo quod matrimonia debent esse libera, ut in c. gemma, extra de spon. & mat. Si vero contrahatur cum hac conditione, si dederis mihi centum: tunc hoc non ponitur ad vendendum consensus matrimonij: sed intelligitur promissio dotis ad sustinenda onera matrimonij. Unde propter hoc, matrimonium libertatem non perdit, nec simonia committitur. Sed quacunque conditione possibili & honesta posita, si ante euentum conditionis, carnalis copula fuerit subsecuta, videntur a conditione recessisse. Si vero quis diceret, Contraho tecum, si nunc te a me cognosci permiseris. Si nil aliud apponatur, & carnalis copula sequatur, praesumitur per matrimonium, in foro Ecclesiae. Si autem dolose proferat, dictum est quod quo ad deum non est matrimonium. Sed si consensus exprimitur per verba de futuro, sunt sponsalia. de quibus dicendum est.

Ver. 7.

De Sponsalibus

In Add. 3. P. 9. 43.

Sponsalia sunt futurarum nuptiarum siue matrimonij promissio. & dicuntur a spondendo, hoc est promittendo in futurum: quia antiquitus spondebant, & fideiussores dabant. Unde etiam dicuntur sponsus & sponsa illi, inter quos est sola promissio de futuro, quae est quoddam sacramentale ad matrimonium, sicut exorcismus ad baptismum: Non sunt tamen de necessitate matrimonij, sicut nec exorcismus baptismi: sed inuenta sunt de congruitate. Primo ad fovendam & augendam amicitiam contrahentium. Unde D. Aug. ait, Institutum est ut iam pactae sponsae non statim tradantur, ne habeat maritus vile cito datam, quam non suspiravit dilatam. Secundo, ad interim videndum si sint aliqua impedimenta: Tertio, ne ali cui fieret praerudicium, propter quod fuit ab Ecclesia ordinatum, ne fierent clandestinae desponsationes aut matrimonia. ¶ Promissio autem nuptiarum & per consequens sponsalia dupliciter fieri possunt, scilicet absolute, & sub conditione. Absolute quatuor modis: Primo, scilicet nuda promissione, ut accipiat te in meum, & ego accipiam te in meum. Secundo, datis arris sponsalibus, aut pecunia, vel aliquo huiusmodi: Tertio, annuli subarratione in confirmationem promissionis. Quarto, interveniente iuramento, quod adhibetur ad confirmationem dictorum: nec iuramentum mutat significatum: Ideo ex sponsalibus non facit matrimonium. De his sponsalibus videndum est, qui possint contrahere sponsalia, & qui sint effectus sponsalium, quomodo confirmantur & solvantur. ¶ Quo ad primum, regula generalis est, quod in adultis (hoc est post 14. annos in masculo, & 12. in foemina) inter eos qui non possunt contrahere matrimonium, non possunt esse sponsalia. Iuniores tamen, qui non possunt contrahere matrimonium, possunt contrahere sponsalia in 7. anno, & non ante: Quia usque ad illud tempus dicuntur infantes, ut in l. si infanti. C. de iure deliberandi: & non habet sufficientem usum rationis. Nec obstat quod D. Grego. narrat, quod quidam puer quinq; annorum propter peccatum blasphemiae a daemone fuit suffocatus: quia (ut quidam dicunt) non fuit damnatus, neque mortaliter peccavit: sed extinctus fuit propter peccatum patris, eo quod non correxerat eum, vel ab eo blasphemare didicerat. Et dato quod peccasset, non tamen propter hoc sequitur quod puer in illa aetate possit contrahere sponsalia: quia ad peccatum mortale sufficit consensus praesens: sed in sponsalibus est consensus in futurum, ad quem requiritur maior rationis discretio. & ideo si pueri ante aetatem septem annorum contrahant, & adveniente termino, si ille qui erat minor contradicat, non tenent. Nec innascitur publicae honestatis iustitia. In sponsalibus quo ad aetatem pares sunt masculus & foemina: quia non maior aetas requiritur in vno quam in alio, licet in matrimonio non sint aequales: quia requiruntur. 14. anni in masculo, & in foemina sufficiunt. 12. cum tempore contractus matrimonij non solum requiratur completus vsus rationis, sed etiam dispositio corporis, ut sit aptus ad actum generationis. Et quia puella in 12. ad hoc venit, ut possit esse apta actui generationis, & puer in fine secundi septennij, hoc est in 14. anno, ut dicit Philosophus. Nec mirum quod foemina sit citius apta ad generationem quam masculus, quia foemina se habet solum passivae, & masculus activae: & non requiritur tantam vis ad patiendum, sicut ad agendum. ¶ Sponsalia habent duos effectus: Primus est obligatio: quia ex tali promissione vnus obligatur alteri ad contrahendum matrimonium: sic quod peccat mortaliter, non solvens promissum, nisi legitimum habeat impedimentum. Et secundum hoc Ecclesia cogit, iniungendo poenitentiam pro peccato. In foro tamen contentioso

Sponsalia ad quid sunt inuenta.

De puero quinque annorum suffocato a daemone.

De anima libus.

Sponsalium effectus.

Contentioso non compellitur, quia matrimonia coacta solent malos habere exitus: nisi forte iuramentum interuenerit, quia tunc est cogendus (ut quidam dicunt) nisi habuerit dispensationem iuramenti, vel nisi timeatur de uxoricidio. Si autem per eum qui dedit annulum aut arras aut aliquid huiusmodi, stet ne matrimonium compleatur, perdit omnia quae dedit, si sine causa retrocedat. Si vero per eum qui recipit, reddere tenetur. Secundus effectus sponsalium est publica honestas, siue publicae honestatis iustitia, quae est propinquitas quaedam ex sponsalibus proueniens, robur trahens ex Ecclesiae institutione, propter honestatem inter consanguineos seruandam introducta: propter quam nullus consanguineorum viri usque ad quartum gradum mulieri desponsatae matrimonio copulari potest, nec etiam consanguineae uxoris viro, ut habetur in c. ad audientiam, & c. sponsam, de sponsa. extra & in c. ex sponsalibus, eodem tit. lib. 6. vbi dicitur, quod publicae honestatis iustitia est obstaculum impediens matrimonium contrahendum, & dirimens contractum, etiam carnali copula consummatum. Potest tamen summus pontifex dispensare, cum sit de iure positio introducta. ¶ Sponsalia per carnalem copulam praesumptione iuris transeunt in matrimonium, etiam si consensus non exprimat per verba de praesenti: & in foro contentioso vxor eius iudicatur: quia maius est consentire facto quam verbo. Et sic actus coniugalis sufficienter interpretatur & exprimit consensus de praesenti, nisi aliqua signa fraudis appareant, ut puta si sint multum distantis conditionis, quam ad nobilitatem vel fortunam, vel aliud signum cuiusdam fraudis appareat. Sponsa tamen admittens, si credat eum velle matrimonium consummare, a peccato excusatur: & alius peccat, fornicando, & amplius, fraudando. ¶ Dirimuntur autem sponsalia pluribus modis: Primo dissensu mutuo, sicut mutuo consensu fuerunt contracta, ut in c. a nobis, de desponsa. impub. extra, & in c. praeterea, de spo. & ma. vbi dicitur, quod etiam si fuerint iurata, ne forte deterius inde contingat, habenda tamen est dispensatio super iuramento. Et si sponsalia fuerint occultata, possunt occulte separari: si vero publica, auctoritate iudicis fieri debet. Secundo, cum aliquis desponsatorum contrahit cum alio matrimonium per verba de praesenti, etiam ante copulam, ut in c. si inter virum & mulierem, de spon. & ma. non autem per secunda sponsalia de futuro etiam iurata, ut in c. sicut ex literis, extra de spon. & matrim. Tertio, altero desponsatorum religionem intrante suspenduntur, & profitente dissoluntur. Quia religio est mors civilis, & dissoluit matrimonium non consummatum, ut infra dicitur, ver. 9. a fortiori sponsalia. Quarto, quando alter coniugum ad longinquam regionem se transfert, ut in c. de illis, extra de spon. & mat. Leges tamen quae quo ad hoc a canonibus non reprobantur, limitant tempus, scilicet triennium, infra quod si venerit, tenent sponsalia: si vero infra triennium non venerit, sunt dissoluta, & potest alteri licite copulari. Si vero fuerit matrimonium per verba de praesenti, etiam non consummatum, ante certitudinem de morte coniugis, non potest alteri matrimonio copulari, & si contrahatur, est nullum, etiam si ignoretur quid factum sit de alio, ut in c. in praesentia, de spon. & mat. extra. nisi forte coputata aetate viri a principio natiuitatis eius cum absentia fluxissent centum & viginti anni: Quia vita hominum praesumitur centum & viginti annorum: licet (ut dicit Psal.) ultra octoginta, labor & dolor: quod intelligendum est secundum diuersitatem complexionis. Quinto solvuntur sponsalia propter crimen superueniens: ut si alter in fornicationem incidat, vel in aliud graue crimen, per quod infamiam patiat. Sexto per lepra ignoratam aut superuenientem, ut in c. literas, de coniugio leproforum, & generaliter superuenientibus impedimentis, quibus impeditur matrimonium.

Ver. 8.

De Impedimentis Matrimonii.

Ubi ad hoc quod personae contrahentes sint legitime requiratur quod non habeant impedimenta: ideo in Add. 3. nunc de impedimentis matrimonij dicendum est. Ad cuius euidentiam notandum est, quod duplicia sunt matrimonij impedimenta: Quaedam sunt, quae tantummodo impediunt matrimonium contrahendum, sed non dirimunt iam contractum. Quaedam vero sunt, quae non solum impediunt matrimonium contrahendum, sed dirimunt iam contractum, & si contrahatur, non teneat. Impedimenta quae tantum impediunt contrahendum, & non dirimunt, ideo dicuntur impedire, quia talia impedimenta habentes, sunt prohibiti contrahere matrimonium: sic quod si contrahant, peccant mortaliter: tamen matrimonium non dissoluitur, & sunt septem. ¶ Primum dicitur interdictum, quando matrimonium fit contra statutum iuris, quando ius prohibet tali modo fieri, scilicet elade sine, hoc est absque sponsalium publicatione in Ecclesia, siue omittis bannis, ut habetur in c. si extra de clandestina despo. vbi in s. sane, interdicatur sacerdotibus & religiosis sub poena suspensionis ab officio per triennium, ne habeant talibus matrimoniis interesse. quod est intelligendum, nisi consuetudo sit in oppositum. Ideo tales peccant mortaliter, ac etiam qui contrahit matrimonium cum excoicato, quia coicet cum eo in sacramento matrimonij tamen propter excoicationem alterius partis aut ambarum non dissoluitur. ¶ Secundum impedimentum, sunt feriae siue tempus feriatum, ut a prima dominica aduentus inclusivae, usque ad Epiphaniam, & a dominica in septuagecima usque ad octavas Paschae, & a tribus diebus ante ascensionem, usque ad octavas Pentecostes, propter communionem, quae antiquitus in illis solennitatibus fieri solebat, prohibitum fuit, ut habetur in c. non oportet, in 2. 33. q. 4. & in c. capellanus, extra de feriis. non tamen illis temporibus prohibentur fieri sponsalia aut matrimonium, sed solennitas & nuptiarum celebratio, ac sponsae traditio. ¶ Tertium impedimentum, quando quis cum vna contraxit sponsalia, maxime iurata: quia contrahens cum alia facit iniuriam desponsatae: deo peccat: matrimonium tamen tenet, ut habetur in c. veniens, in 2. ex. despo. & mat. ¶ Quartum impedimentum est catechismus, qui est prima instructio rudimentorum fidei, quando declarantur articuli fidei, & quid credendum sit. Unde catechuminus idem est quod instructus, & catechiso, p. q. 96. ar. hoc est instructio, per talem igitur instructionem contrahitur quaedam spiritualis propinquitas inter catechizantem & catechizatum. unde Apostolus, Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Hic catechismus est dispositio & protestatio futuri baptismi: quia ideo vult instrui, ut tandem baptismum suscipiat: sicut in sponsalibus est quaedam sponsio futurarum nuptiarum. Et ideo sicut in sponsalibus cum

Publicae honestatis iustitia quid.

Sponsalia pluribus modis dirimuntur.

Gene. 6.

Impedimenta matrimonii.

In Add. 3. p. 9. 56. ar. 2. ad. 27. 1. Cor. 4.

trahitur quidem modus propinquitatis: ita & in catechismo, vt habetur in. c. per catechismum, de cognatione spirituali. ¶ Quintum impedimentum est votum simplex castitatis, hoc est non solennizatum professione tacita vel expressa, aut susceptione ordinis sacri. Habens tale impedimentum, peccat mortaliter, contrahendo cum intentione consummandi: quia agit contra votum. Non tamen propter hoc, matrimonium contractum dissoluitur, vt habetur in. c. rursus, extra qui clerici vel vouentes. Et licet votum simplex sit tantæ obligationis apud deum, sicut solenne: Ecclesia tamen noluit illegitimare iure inhabilitare ad matrimonium contrahendum vouentes castitatem, vt habetur in. c. vnico, de vo. & vo. redemp. lib. sexto. glo. in. c. Agathosa. 27. q. 2. super verbo (debet) dicit quod habens tale votum antequam contrahat, post contractum matrimonium reddendo debitum non peccat, si mulier expressè vel interpretatiuè petat. peccat tamen exigendo, quia contra votum agit. Licet quidam dicant quod potest petere, tum propter timorem fornicationis in coniuge, tum etiam ne matrimonium sit onerosum & importabile, atenta humana fragilitate. Nam inter mulieres conuersari, & non moueri, potius angelicum est quam humanum Et idem dicendum est de vouente castitatem post matrimonium, si stimulis agitetur, & in omnibus casibus, in quibus tenetur reddere, & non exigere. Iugum enim Domini suauis est, & onus eius leue. Et D. Ioannes dicit: Mandata eius grauiora non sunt. Post mortem tamen vxoris tenetur continere. Et idem dicendum de vxore, quæ simile votum habet. ¶ Sextum impedimentum est consuetudo, vt si alicubi est consuetudo quod non contrahatur matrimonium inter filium & filiam duorum patrurn, per quorum neutrum deuentum est ad cognationem spirituales, peccant contrahendo: quia consuetudo legis habet vigorem, non tamen dirimitur contractum. ¶ Septimum impedimentum dicitur crimen. Sunt autem sex crimina quæ impediunt. Primum est incestus, vt dicit glo. in. c. primo super verbo, copulare, de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ. Secundum est vxoricidium, vt habetur in. c. admonere, & c. inferiores. 33. q. 2. Et eadem ratione dicendum est de vxore occidente virum. Tertium est raptus alienæ sponsæ, vt in. c. statutum. 27. q. 2. Quartum est leuatio proprii filij in sacramento baptismi, insidiando matrimonio, & præiudicium facere volendo vxori si superviuat. talis debet manere absque spe coniugij, vt in. c. de eo. 30. q. 1. Quintum peccatum est interfectio sacerdotis, vt in. c. qui presbyterum, de pœnitentia, & remiss. Sextum est peccatum propter quod imponitur solennis pœnitentia, tempore quo pœnitet, vt in. c. de his. 33. q. 2. Septimum, cum quis monialem scienter accipit in vxorem, vt in. c. hi verò. 27. q. 1. hoc tamen vitium potest reduci ad incestum.

Ver. 9. De Impedimentis dirimentibus Matrimonium.

In Add. 3. p. 9. 5. Impedimenta dirimentia matrimonium, si de facto contrahatur illis stantibus, sunt duodecim, quæ E his versibus continentur: Error, conditio, votum, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas: Si sis affinis, si fortè coire nequibus. Hæc socianda vetant connubia, facta retractant. Quia sciens se habere aliquod præmissorum & contrahens, peccat mortaliter, & matrimonium non tenet, etiã si ignoretur impedimentum. ¶ Primum impedimentum est Error personæ, quia impedit cōsensum, qui est causa matrimonij, cum remoueat cognitionē intellectus, qui dirigit voluntatem & consensum, qui est de essentia matrimonij, cum sit forma. Vnde in l. non idcirco. C. de iuris & facti ignorantia, dicitur: Errantis consensus nullus est. Nec matrimonium Iacob cum Lia fuit perfectum ex ipso concubitu, qui ex errore contigit, sed ex consensu, qui postmodum successit. non tamen quilibet error dirimit matrimonium: sed error qui est alicuius eorum quæ sunt de essentia, quæ (vt dictum est) duo includit, scilicet personas legitimas, quæ coniunguntur, & consensum cōpletē liberum in iniuriam, qui matrimonium constituit. ideo solum error personæ & conditionis dirimit matrimonium, vt si quis putat contrahere cum Martha, & contrahit cum Margareta. Nec est simile de errore qualitatē & fortunæ, vt cum mulier si putat contrahere cum viro probō & pacifico aut diuite, contrahit cum pessimo, rigoroso, & paupere. & idem, si vir putat contrahere cum muliere virtuosa, pacifica, & diuite, & contrahit cum meretricem, rixosa, capitiōsa, paupere, malè cōplexiōata. talis error nō dirimit matrimonium, vt habetur i. s. nō omnibus. 29. q. 1. quia talis error nō variat aliquid eorū quæ sunt de essentia matrimonij. Error autē F nobilitatis aut dignitatis dirimit, si redundat in errorē personæ, aliàs nō. & si intendat directè consentire in filiū regis, quicumq; sit ille, & nō in aliū: tunc si alius præsentetur ei tanq̃ filij regis, est error personæ, & dirimit matrimonium. Si verò cōsensus directè feratur in istā personā, tunc error nobilitatis aut dignitatis nō dirimit. Et quia cū est error qualitatis aut diuitiarū, cōsensus directè fertur in personā oblatam, ideo nō vitiat matrimonium. ¶ Secundum impedimentū est error conditionis siue seruitutis, vt si quis liber putat cōtrahere cū libera, & cōtrahit cū serua, aut econuerso. Quia (vt dictum est) error eorum quæ sunt de essentia matrimonij (prout est mutua potestas) impedit & dirimit matrimonium, vt habetur in. s. his itaq; 20. q. 1. Si tamē postea seruitute cognita cōsenserit, vel carnalis copula secuta fuerit, matrimonium tenet, vt habetur in. c. proposuit, & in. c. ad nostrā, extra de cōiugio seruorū. Si verò vterq; sit seruus, nil phibet inter seruos esse cōiugia, vel inter liberū & ancillā cognitā talē. Quia (vt dicit Apost. In Christo Iesu nō est seruus neq; liber. Et præterea seruitus est de iure positio, & matrimonium est de iure naturali (vt dictū est) ideo nō potest præiudicare matrimonio. Et p̃ cōsequēs serui & ancillæ nullatenus debēt à matrimonio impediri. & si inuitis & renitētibus dominis cōtrahāt, nulla ratione propter hoc eorū matrimonia sunt dissoluēda, vt in. c. de cōiugio seruorū. Nō enī remouēdi sunt à sacramentis. Eā ob rē prohibēdus est dominus, ne faciat onera matrimonij grauiora, puta ne mittat seruū sine vxore ad extremas regiones per longū tēpus, neq; vēdat alterū sine altero. ¶ Et quis error lepræ inferat grauiamina ali qua, quantum ad secūdos effectus matrimonij: nō tamē dirimit matrimonium, sicut error seruitutis, cū non impediatur matrimonium, quantum ad primum actum, nec quo ad potestatem: quia debitum liberè sibi inuicem

Matib. 11. 1. lob. 5.

Sex criminam matrimonium impediunt.

In Add. 3. p. 9. 5.

Error personæ dirimit matrimonium.

Error nobilitatis quæ dirimit.

Error conditionis personæ quæ dirimit.

Gal. 4.

Error lepræ non dirimit.

A inuicem reddere possunt. Si autē sit lepra ignorata, non dirimit matrimonium, à fortiori neque lepra superueniens, vt patet ex. c. 1. de coniugio leproforum. Neque propter lepram separandi sunt à coniugio, vt habetur in. c. quoniam, eodem tit. an autem semper teneantur ad redditionem debiti, dicitur infrā hoc. §. versic. 10. ¶ Tertium impedimentum, est votum solenne præcedens contractum matrimonij, vt habetur in. c. meminimus, qui clerici vel vouentes. Quia per illud contrahitur matrimonium spirituale cum Deo, quod est dignius & fortius carnali. Nec est simile de voto simplici, quia Ecclesia nō inhabilitauit vouentes simpliciter, sicut solenniter. & ratio est, quia in voto simplici non est nisi promissio proprii corporis ad continentiam seruandam Deo: & in voto solenni est realis exhibitio. Ideo votum simplex se habet ad modum sponsalium à matrimonio: quia sicut sponsalia dirimuntur per matrimonium, eod quod in sponsalibus non est nisi promissio, per quam non transfertur dominium, sed per exhibitionem, quia melior est conditio possidentis: ideo res alicui promissa potest adhuc dari, si data & exhibitā non sit. Sed in voto solenni fit talis traditio & exhibitio corporis vicario Christi, aut alicui loco illius. & ideo votum solenne habet ex sui natura quod dirimat matrimonium, in quantum homo per ipsum sui corporis potestatem amisit, se tradens Deo ad perpetuam cōtinentiam. Nec obstat quod matrimonium carnale iuratum fuerit: quia licet iuramentum plus obliget ex parte eius, ex quo fit obligatio, quam votum: non tamen quantum ad modum obligandi, in quantum tradit quod promittitur. Si verū matrimonium carnale esset consummatum, & facta esset realis corporis exhibitio, votum solenne non dirimeret, cum melior sit conditio possidentis, sed bene ante consummationem, vt habetur in. ca. verum, de conuersione coniugatorum. vbi dicitur quod alter coniugum post contractum matrimonium per verba de præsentī, ante consummationem, quæ fit per carnalem copulam, potest altero inuito conuolare ad frugem melioris vitæ. Determinatur tamen ei tempus duorum mensium ad profitemdum, vel saltem ad intrandum religionem, quæ ante annum professionem non admittit. post quod tempus si professus non fuerit, cogitur ad celebrandas nuptias, vt habetur in. c. ex publico, eodem tit.

B ¶ Quartum impedimentum, est ordo sacer, scilicet subdiaconatus & superiores, si præcedat matrimonium, dirimunt ipsum, vt in. c. si qui clericorum, extra de clericis coniuga. & in. c. literatum, Qui clerici vel vouentes. Tales enim illegitimauit siue inhabilitauit ad matrimonium Ecclesia, eod quod habent quoddam modo votum solenne continentie adiunctum & annexum, propter quamdam congruentiam: Quia in sacris ordinibus constituti, sacra vasa tractant. Ideo decens est vt munditiam corporalem per continentiam seruent. Et licet ordinem accipiendo, votum non exprimant verbis: tamen ex hoc ipso q̃ liberè ordinē accipiunt solenniter secundū ritum Occidentalis Ecclesiæ, quæ eis votum adiunxit, intelliguntur tacitè votum emisisse. Quia tamen non est talis solennitas sicut in professione religionis, in qua fit solennis oblatio in holocaustum: ideo papa potest in illis dispensare, vt dictum est. Si verò matrimonium præcedat ordinem sacrum, non soluitur, nec etiam matrimonium præcedens impedit quin vxoratus accedens ad ordines, etiam vxore reclamante, recipiat characterem: ipsa tamen vxor non priuatur iure suo, quia vir tenetur ei reddere debitū, sed nō potest exigere. Et talis in ecclesia Occidentali priuatus est ordinis executione, & mortua vxore amplius matrimonium cōtrahere non potest. Si autem vxor consentiat ordinationi, habet executionem: ipsa tamen non potest petere debitum: quia consentiendo ordinationi, censetur vouere perpetuam castitatem. Non tamen tenetur intrare religionem, nisi sibi timeret de periculo castitatis. In Ecclesia verò orientali matrimonio iuncti non possunt accedere ad ordines sacros sine consensu vxorum: Quia ad minus in tempore ministerij sui, in quo tenentur continere, fraudarentur debiti redditione: quo fraudari non possent, si eis contradicentibus aut ignorantibus, viri ordines sacros susciperent. Et apud eosdem græcos eo ipso quod mulier consentit ordinationi, ipsa se obligat ad hoc quod mortuo viro alteri non nubet. Si verò sine consensu suo vir ordinatur, mortuo viro potest alteri matrimonio copulari. ¶ Et quia circa huiusmodi impedimentū & sacerdotū cœlibatū hæretici molestāt catholicos: eorum argutiis respondendū est. ¶ In primis allegāt præceptū naturæ. Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Sed ad hoc dictū est suprā hoc. §. ver. 3. q̃ præceptū illud datū est toti cōitati naturæ hūanæ, & nō singulis psonis: vel q̃ postea fuit per Christū reuocātū, cum dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerūt propter regnū Dei. qui potest capere, capiat. vnde Apost. De virginibus præceptū Domini nō habeo, cōsiliū autē do. quod nō fecisset, si præceptū generationis obligasset. ¶ In istā præterea de sacerdotibus antiquæ legis, qui erāt figura sacerdotū nouæ legis, quæ est libertatis. Si antiqua lex quæ erat seruitutis, vsū matrimonij sacerdotibus nō prohibebat: igitur neq; noua prohibere debet. Verū hoc iaculū, excellētia dignitatis, status, & officij sacerdotū nouæ legis supra sacerdotes veteris facillè repellit. Sacerdotū enim antiquæ legis officij circa tēporales hostias & carnalia sacrificia erat. ideo nō tāta sanctitate & mūditiā exigebat, licet etiā sanctitate & mūditiā ab actu cōiugij exigeret. Nō enim tenebātur nec poterāt assidue & cōtinuè ministrare, sed solum per vices. vnde legitur Zachariam functū fuisse sacerdotio in ordine vicis suæ. Et tūc tenebātur esse mūdi ab actu cōiugij, & separati ab vxoribus. Ideo Oza legitur punitus à Domino, eod q̃ post actū coniugij declinātē arcā Domini (quæ figura erat corporis Christi) tāgere præsumpsit, vt dicit glo. 2. Reg. 6. Dictū enim erat: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et omnis qui habuerit maculā de semine Aarō, nō accedet offerre hostias Domino. Et t. Reg. 21. panes propositionis (qui erāt figura sacramēti Eucharistiæ) nō debebāt edi, nisi ab his qui mūdi erant à mulieribus. Ex quo habetur q̃ vsus cōiugij causabat maculā quo ad esum panū propositionis. vnde D. Hiero. Si laicus & quicumque fidelis orare non potest, nisi careat officio coniugali: sequitur quod sacerdoti euangelico, à quo semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandum est: ergo semper carendum est matrimonio. Nā in veteri lege qui pro populo hostias offerebāt, nō solū in domibus suis

Votū solenne dirimit.

Ordo sacer quo modo dirimat matrimonium.

6. §. 5. ver. 14.

De cœlibatu sacerdotum.

Gen. 1. Matib. 19.

Luc. 11.

Leui. 19. Leui. 22.

Et t. Reg. 21.

Contra Ioviniana. li. 1. 6. 19.

In epistola ad Timotheum non erant, sed purificabantur ad tempus ab vxoribus separati. Et D. Ambro. ait, Veteribus idcirco concellum est leuitis & sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multo tempore vacabant a ministerio, cum semel ditaxat in hebdomada & per vices ministrarent. Sacerdotum vero noue legis officium dignius esse constat, sicut veritas figuram precellit, qui etiam possunt quotidie verum Christi corpus diuinitati iunctum offerre, ideo maiori pollere debent sanctitate & munditia corporali. Videmus enim maiore munditia requiri in ministris, qui magis appropinquant regi terreno, quanto magis in illis, qui ministrant regi seculorum, cui soli debetur summus honor & gloria, & in quem angeli tremunt aspicere? Si figuræ debebatur tanta munditia corporalis & abstinencia ab actu coniugij tempore quo vice sua ministrabant sacerdotes, sequitur quod maior debetur veritati, cum omni tempore possit ministrari & tractari. Obiiciunt insuper de D. Petro per Christum in suum vicarium electo, quem constat non fuisse cœlibem, sed vxoratum, & socerum habuisse febre vexatam, cui imperauit Christus, & sanata est, dicitur etiam habuisse filiam Petronillā, in sanctorum cathologo descriptam, cuius ordinationis D. Pau. exemplum sequens, dicebat: Oportet episcopum esse vnitus vxoris virum, quem ritum sequentes græci indictam castitatem seruare recusarunt. Si tempore Apostolorum & nunc græci non tenentur ad cœlibatum, ergo nec latini. Sed ad hæc facilis patet solutio. Christus enim præciens paucitatem cœlibum, qui ad sacerdotium & episcopatum essent idonei, vt daret exemplum Apostolis, post ascensionem suam prouidendi tenella Ecclesiæ, vocauit ad apostolatū, & cœlibes, & coniugatos, absque tamē vxorum præiudicio. Nullus enim absque culpa aut voluntate sua debet priuari iure suo: cum (vt dicunt iuristæ) rem quæ culpa caret, in damnū vocari non conueniat. D. r. amen Hiero. dicit, Apostoli habuerunt quidem vxores, sed quas eo tempore acceperant, quando euangelium nesciebant, assumpti in apostolatū relinquunt officiū cōiugale. Ex quorum persona Petrus ait, Ecce nos reliquimus omnia, & per consequens vxores, quo ad thorum, quod intelligendum est de earum consensu, Eadem ratione D. Pau. Timo. admonuit, vt vbi nō inueniret cœlibes idoneos, admitteret coniugatos: non tamen omnes indifferenter, quia bigamos nolēbat admitti, sed eos qui cum vnica & virgine contraxissent. Quo ad græcos autem a tempore Apostolorum nunquam compertum fuit quod in sacris ordinati contraxerint matrimonium: nec vxoribus ante ordinationem suam acceptis decedentibus, ad secundas nuptias conuolauerint. Sexta synodus in oriente celebrata, regulam statuit, vt haberet in c. Nicena 31. dist. in c. Siquis 32. dist. & in c. cum in præterito, distinct. 84. cui ordinationi græci & orientales acquieuerunt, verum postmodum in quadam synodo, in qua Paphuntius nuptiarum expers intererat, fuit agitatum de cœlibatu græcorum, sicut & latinorum, vt soli cœlibes a cætero in partibus orientalibus ordinarentur. Sed præfatus Paphuntius propter nonnullas rationes, maxime quod propter æstum & consuetudinem in illis partibus non inuenirentur sufficientes cœlibes, qui vellent ordinari, persuasit eos in antiqua consuetudine debere dimitti: cuius sententiam synodus laudauit, & nil statuit, sed in vniuersumque potestate dimisit, vt scilicet vxorati ordinarentur, ne Ecclesiæ orientales idoneis & sufficientibus ministris destituerentur. In Ecclesia verò occidentali & latina plures quam oporteret inueniuntur cœlibes, qui vultū ordinari. Obiiciunt præterea, quia vel tenetur ad cœlibatum iure naturali, diuino, vel humano: Sed neutrum istorum, &c. Non quidem iure naturali, quia ex illo pendet maris & feminae coniunctio, quam nos matrimonium appellamus. Nec diuino, quia nec in antiqua nec noua lege inuenitur matrimonium sacerdotibus prohibitum. Nam non per illud, Sancti e. iose, quoniam ego sanctus sum: quia intelligitur de sanctitate & munditia spiritali, que cum vso matrimonij stare potest. Nec Oza (vt dicunt) punitus fuit pro vso coniugij, sed pro crassa negligentia, vel alio occulto Dei iudicio, & glossam illam dicunt fictionem. Et cum dicitur, Omnis homo qui habuerit maculam, non accedet offerre hostias: d. cunt intelligi de macula corporali, quæ figurabat in noua lege maculam spiritualem peccati, a qua potest cauēri in vso coniugij. Et ad hoc quod dictum est, quod per vicem ministrabant, manentes separati a coniugibus, concedunt quod per vices d. per multitudinem sacerdotum qui tunc erant: sed negant quod tunc essent separati ab vxoribus, & sic negant authoritatē D. Hiero. Quod autē in lege noua matrimonium sit sacerdotibus phibitū, dicit non posse ostēdi, imo potius oppositum, cum Christus sub consilio reliquerit. Nam cum Apostoli dixissent, Si ita est causa hominis cum vxore non expedit nubere: Christus respondit Nō omnes capiunt verbum istud, sed quibus datū est, & infra: Qui potest capere capiat, & sic reliquit in arbitrio cuiuslibet. Et Apostolus etiam dicit: Vnusquisque proprium donum habet. Quod si non secōtinēt, nubat, melius est enim nubere quam vri, nec excipit sacerdotes, cum antea vniuersaliter locutus fuisset, Propter fornicationem vnusquisque suam habeat vxorem. Et de virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Item dicit: Porro ad vtilitatem vestram dico: non vt laqueum vobis iniciam, quod fieret si sacerdotes stimulis agitati nubere non possent. Nec etiam tenentur iure humano: Quia ius humanum non potest tollere ius naturæ, nec permissionem a Christo datam, ideo Apostolus condemnat tanquam hæreticos a fide discedentes, eos qui prohiberent matrimonium, dicens: Spiritus manifestē dicit quia in nouis simis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocritis loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam cōscientiam, prohibentium nubere. Sed ad hæc omnia facillima est responsio. Dicendum est enim quod sacerdotes & ordinati in sacris ac religiosi tenentur ad cœlibatum iure naturali, diuino, & humano, supposito quodam facto eorum humano, scilicet quod cœlibes se fecerint ordinari, vel quod liberē professi sint: Cum manifestum sit iure naturali & diuino promissionem esse seruandam homini, a fortiori Deo, vnde Glo. super illud, Vouete & reddite, dicit: Vouere est voluntatis, reddere necessitatis, iuxta illud: Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Vnde contra ius naturæ & diuinum esse constat quod

1. Timo 3.

Contra Io. i. lib. 1. c. 14. Mat. 19.

De coniugio græcorum.

Leui. 29.

Mat. 19.

1. Cor. 7.

1. Timot. 4.

Quo modo cœlibatus sit de iure naturali.

E

F

quod

A quod vir qui dedit corpus suum vxori in matrimonio, det alteri: & si dare præsumeret, donatio non tenet, eo quod non habet potestatem corporis sui. Eadem ratione idem dicendum de vxore. Si ergo vir qui de iure naturali est liber, per contractum matrimonij dat corpus suum mulieri quæ ante contractum nullum ius in eo habebat: sed supposita donatione & matrimonio, quod est quoddam factum suū humanum, tenetur vxori iure naturali, diuino, & humano, quibus prohibetur communicatio sui corporis alteri: a fortiori vir qui de iure naturali & diuino est liber, ad matrimonium & cœlibatum, potest dare corpus suum Deo ad seruandum illi in castitate, quod fit per votum, per quod contrahitur matrimonium spirituale, ex facto humano, & sic tenetur iure naturali & diuino ac humano, seruare corpus suum immaculatum Deo, & si communicat alteri in actu generationis, iniuriam facit Deo, & donatio non tenet. Vnde Apostolus: An nescitis quod corpora vestra membra sunt Spiritus sancti: specialius per votū. Tolens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit: quoniam qui adhæret meretrici, vnū corpus efficitur. Et alibi expressius: Adolescentiores viduas deuta, quæ cū luxuriatæ fuerint in Christo (hoc est abundantes & pingues effectæ in sequela Christi) nubere volūt, habentes damnationem, quia primam fidem (hoc est promissionem qua castitatem seruare promittebant) irritam fecerunt. Ex his manifeste apparet quod habentes votum castitatis, non solum peccat contrahendo matrimonium, sed etiam ex illa voluntate nubendi. Atqui religiosi professi & alij in sacris ordinati, habent votum explicitum & implicitum, voluntariē & liberē acceptando religionem vel ordinem sacrum, cui annexum est votū. Ideo ex consequenti vouent & se obligant ad castitatem, licet id explicitē non exprimat. Sicut contrahendū matrimonium obligat se ad nutriendam vxorem, licet explicitē non exprimat. Sic acceptans episcopatum, se liberē obligat ad pascendum gregem. Sic etiam acceptando ordinem sacrum, se obligat ad castitatem, quæ est adiuncta, vnde in c. nullum. 28. distinct. statutum fuit quod nullus ordinaretur in sacris, nisi continentiam profiteatur explicitē vel implicitē. Et ad dictum Christi, Qui potest capere capiat, & Apostoli, Quod si non se continent, nubant: Dicendum quod qui se non continere iudicauerit, aut qui donum, sine quo continens esse non potest, sibi cœlitus datum non existimat, ab ordinibus abstineat. Sed non intellexit de his qui se iam obligauerunt ad castitatem: sicut nec de matrimonio iunctis, impedimento perpetuæ infirmitatis accidente vxori: vel si vir reddatur post consummatum matrimonium, frigidus. Nec Apostolus damnauit eos qui prohiberent matrimonium iam coniunctis matrimonio: sed damnabat Manichæos, quos præuidebat futuros & damnatos matrimonium, tanquam de se malum, & eos etiam qui secundas nuptias in viduis damnarent. Ecclesia autem non damnat matrimonium in his qui liberi sunt, & potestatem sui corporis habent, sed in his qui vinculo matrimonij carnalis vel spiritualis astricti sunt: quia tales sui corporis potestatem non habent. Verum adhuc contra hanc adiunctionē castitatis sacris ordinibus, ex quorum libera susceptione dicimus procedere votum & obligationem castitatis, instant hæretici: quia dicunt votum non esse liberum, sed coactum: & quod neque pontifices nec etiam Ecclesia potuerunt adiungere tam graue onus ordinibus sacris, quorum ministerium non vni tribui potest, vt in antiqua lege, sed omnibus viris aliis idoneis volentibus in eis Domino deseruire, suscipiendi potestas a Christo concessa est, cum consilio, & non cum præcepto castitatis. Hæc enim (vt dicunt) adiunctio voti retrahit fideles a cultu diuino. Et iugum Christi (quod ipse dixit esse suauē) reddit importabile, cum castitas sit res quæ persuaderi potest, imperari autem non, vnde Sapiens dicit, Scio quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Ideo Apostolus, Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permanerint vt ego. Sed vnusquisque proprium donum habet a Deo, alius quidem sic, alius verò sic. Quod si non se continent, nubant, vnde subiungit, Porro ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum iniciam. Sed ex hac adiunctione castitatis multi sunt illaqueati, & committunt multa mala in scandalum totius reipublicæ Christianæ: igitur non potest illa castitas adiungi. Sed hæc argumenta procedunt ex diuinarum ordinationum ignorantia vel ex carnalis concupiscentiæ excecatione, quæ non permittit eos cōsiderare, quod quicumque liberē eligit aliquid, ex consequenti eligit omnia quæ sunt necessariō connexa, aliis nunquam aliquis peccaret: quia non alio modo quam ex consequenti vult deformitatem peccati, imo vellet (si fieri posset) illam deformitatem separari ab actu. Nemo enim (vt D. Diony. ait) intendens in malum operatur. Certum enim & euidens est, quod nemo cogit aliquem ad susceptionem sacri ordinis, sed quicumque ordinatur, liberē petunt & liberē suscipiunt, & per consequens acceptant castitatem eis ex diuina ordinatione adiunctam. Non enim pontifices hanc adiunctionem fecerunt, vt calumniantur hæretici: sed sancti Apostoli a Christo edocti, & a Spiritu sancto inspirati, hanc diuinam ordinationem & adiunctionem publicauerunt, & inter canones suos scriptam reliquerunt. Habetur enim in sexto canone Apostolorum, Eorum qui clericorum institutum cœlibes nec ducta vxore deligunt, cœlibes permancant: lectores & cantores solum vxores ducere volumus. Concilia deinde generalia, vt illa diuina & sancta ordinatio seruaretur, eandem ordinationem recitarunt. Vnde in c. 6. generalis concilij Constantinopolitani, quod in Trullo celebratum est, cauetur: Quoniam autē in Apostolorum decretis scriptum reperimus, Eorum qui in clericorum numerum non inito coniugio ascribuntur, solis lectoribus & cantoribus phas esse vxorem ducere: Nos etiam hoc approbantes, statuimus ex hodierno die nullo modo licere hypodiano, vel diacono, vel presbytero, post eius institutionem seu ordinationem, vxorem sibi adiungere. Idem de monachis, virginibus, hisque qui monasticam vitam sequuntur, cautum est in canone. 16. Concilij Calcedonen. ex quibus satis constat quod lectoris & cantoris nomine comprehenduntur quatuor minores ordines, qui continentiam non habent adiunctam. Nec hæc castitatis adiunctio retrahit a diuino cultu, imo inducit ad puriorem, & per consequens perfectiorem cultum diuinum. Nō reddit etiam Christi iugum graue nec importabile, sed le-

1. Cor. 7.

2. Cor. 6.

1. Timot. 6.

Matth. 23.

Sap. 8.

1. Cor. 7.

Castitas ab Apostolis sacris ordinibus est annexa.

1. Cor. 7. Castitas dicitur quibus liberat sacerdos.

Psal. 82.

Ecclesia habet potestatem illegitimi mandati materiam sacramenti.

2. Cor. 12. Remedia contra stimulos carnis.

1. Cor. 9. 2. Cor. 12.

Esai. 38.

Ad Rufinum monachum

In Ad. 3. p. 4. §. 4. art. 1

Consanguinitas quid.

Si adam viueret, non posset ducere uxorem.

uius & suauis: liberat enim à solitudine, & ab innumeris fere & importabilibus matrimonij oneribus. Vnde Apostolus consulens coelibatum, dicit: Volo autem vos sine solitudine esse. Qui enim sine uxore est, sollicitus est quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Præterea dicit, Si acceperis uxorem, non peccasti. Si nupserit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Secundo hæc annexio castitatis sacris ordinibus facta, liberat sacerdotes, & maxime beneficiatos, à periculo animæ. Quia cum tertia pars bonorum ecclesiæ sit pauperum, & alia tertia fabricæ (vt dicunt canonistæ in c. gloria episcopi, & c. aurum habet ecclesia. 12. 4. 2.) tales onerati uxore & filiis ac filiabus, furarentur ab ecclesia & pauperibus. Tertio hæc diuina ordinatio & castitatis adiunctio liberat uxores & filios ac filias sacerdotum à miseria & calamitate: Quia cum in ecclesia Christiana non debeat esse hæreditaria siue sanguinis successio, iuxta illud, Pone principes eorum, sicut Oreb, & Zeb, & Zebec, & Salmana, omnes principes eorum qui dixerunt, hæreditate possideamus sanctuarium dei: Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. Et sic uxores & liberi beneficiatorum, ipsis mortuis, essent pauperes & miseri, per mendicata suffragia ambulantes. Non igitur absque maxima ratione & clericorum utilitate fuit ordinatum, vt sacris initiati non nubent. Et quod si tentaret, matrimonium nullum esset. Et quantum ecclesia non possit aliorum sacramentorum materiam illegitimare: Apostolis tamen & Ecclesiæ commisit Christus aliquid circa materiam matrimonij, propter pacificum conuictum & diuinum cultum disponere. Quia cum matrimonium sit contractus quidam spiritualis, subditur principi ecclesiastico, sicut cæteri contractus principi temporali. Ideo potest illegitimare materiam, sicut in quatuor gradibus consanguinitatis & affinitatis, ac in certis gradibus cognationis spiritualis, & indirectè in sacramentis quæ requirunt iurisdictionem, vt in sacramento penitentis, quod requirit peccatorem subditum: quæ subiectio ex ecclesiæ pædet institutione. ¶ Et quo ad impossibilitatem seruandi continentiam absque Dei dono, dicendum est quod Deus non denegat spiritum bonum & continentiam donum petentibus: sicut propter humilitatem & meritum patitur eos stimulis carnis agitari, vt legimus de D. Paulo. Et quo ad laqueum & scandala, dicendum quod illa adiunctio castitatis non parit scandala, sed mala voluntas, & affectio concupiscentiæ, quæ interpollata succrescit, diu autem dilata minuitur, & tandem extinguitur. Vnde D. Ambro. dicit se plures vidisse continentiam perpetuam seruantes, quam interpollatam. est enim de libidine, sicut de carbone & ferro ignito asperso modica aqua. ¶ Ad huiusmodi stimulorum carnis refrenationem & diminutionem facillima remedia habent in sacris ordinati. In primis habent ieiunia, cum (vt Terentius ait) Sine Cerere & Baccho frigeat Venus. habent præterea flagella, vigiliæ, & alias austeritates. Vnde Apostolus dicebat, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, & c. habent præterea summum remedium, orationem. Vnde Apostolus dicit se propter stimulum carnis ter dominum rogasse vt discederet ab eo, audiuitque responsum domini, Sufficit tibi gratia mea. Si stimulis carnis agitatus recurrat deuotè ad dominum, & dicat cum Ezechia, Domine vim patior, responde pro me: quid dicam, aut quid respondebit mihi, cū ipse fecerim? experietur id quod dicit Apostolus, Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Habent præterea remedium per deuotionem occasionum, vt scilicet fugiant mulierum consortia, & familiaritates, ac loca, & alia huiusmodi. Insuper ament studium literarum diuinarum. Vnde D. Hiero. Ama literarum studia, & vitia carnis non amabis. His remediis necesse est virum vxoratum vti tempore infirmitatis vxoris, etiam si perpetuò infirmetur, & mulierem vxoratum, cum vir eius post consummationem matrimonij efficitur totaliter frigidus: nec propterea dicitur matrimonium esse in laqueum. ¶ Quintum impedimentum est consanguinitas, quæ est vinculum sanguinis aliquorum ab eodem stipite descendenti, carnali propagatione contractum, ad amicitiam vnitatem. Et quia animalia bruta non coniunguntur ad amicitiam vnitatem: ideo inter ea non dicitur esse consanguinitas: quæ diuiditur in tres lineas, & quælibet illarum in plures gradus. Prima linea dicitur Ascendentium. 2. est descendenti. 3. est collateralium. Gradus inter ascendentes & descendentes multiplicantur secundum numerum personarum: ita quod tot sunt gradus, quot personæ, de pto stipite à quo incipit propagatio. Et sic filius dicitur esse in primo gradu, & nepos in 2. & sic deinceps pronepos, & abnepos. Et pater ac mater in primo, auus in 2. proauus in 3. abauus in 4. attauus in 5. & sic deinceps ascendendo. In linea verò collateralium non computantur gradus secundum numerum personarum, saltem secundum computationem canonicam, qua vtendum est circa matrimonij impedimenta. Canonistæ dant regulam, quod inter collaterales, quantum remotior distat à communi stipite, tantum distat inter se. & sic filius patris, & nepos sororis, sunt in 3. gradu: licet dempto stipite sint plures personæ. Et quia virtus generatiua debilitatur: ideo secundum Isidorum, non oportet attendere ad stipitem remotum, sed propinquum, cuius virtus adhuc manet in illis qui ex eo propagantur. Aliqui gradus iure naturali impediunt & dirimunt matrimonium in linea collateralium: In linea verò ascendenti & descendenti, omnes gradus impediunt & dirimunt. Vnde scriptum est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Quod non intelligitur quo ad cohabitationem, sed quo ad matrimonium. Vnde dicunt communiter doctores, quod si Adam viueret vita nostra, & Eva mortua fuisset, non posset ducere uxorem. Hæc consanguinitas impedit matrimonium inter ascendentes & descendentes: non ideo quod sit contra primum bonum matrimonij, quod est proles: quia filia ex semine patris posset concipere, & mater ex semine filij, posset etiam nutrire & instruere, sed nõ conuenienti modo: Inordinatum esset enim quod filia patri per matrimonium iungeretur.

D

E

F

A iungeretur in sociam causam generandæ proles, quam oportet patri esse subiectam, velut ex eo procedentem. Et magis inordinatum esset, quod mater filio iungeretur, & illi subiceretur. Ideo de iure naturali pater & mater à matrimonio repelluntur: & eadem ratione, alij ascendentes & descendentes. Vnde Philosophus recitat de camelo & equo, quod abhorret à matribus, saltem quandiu cognoscunt eas esse matres. Et si aliqui barbari legantur matribus se commississe, hoc non processit ex lege naturali, sed ex concupiscentiæ ardore, quæ legem naturæ in eis offuscavit. In linea collateralium etiam aliqui gradus sunt iure naturæ prohibiti, scilicet primus & secundus: licet in principio generis humani frater & soror non repellerentur à matrimonio: quia tunc erat paucitas hominum, & oportebat propagationi humani generis curam impendere. Vnde non erant remouendæ à matrimonio, nisi illæ personæ, quæ matrimonio incompetentes erant, quantum ad finem matrimonij. Sed cum finis secundarius matrimonij sit repressio concupiscentiæ, postmodum multiplicato genere humano, diuina lex per Moysem data, non solum patrem & matrem à matrimonio exclusit, sed etiam alias personas coniunctas. Vnde omnes illæ personæ exceptæ sunt à matrimonio, quæ in vna familia cohabitare solent, & simul conuersari, & quæ debet inuicè alteræ alterius pudicitiam custodire. vnde dicitur, Ne reueles talis vel talis turpitudinem: quia turpitudinis causa est: quia si inter eos carnalis copula esse posset, maximum incēdium libidini præstaretur. Sed alios consanguinitatis gradus lex vetus permisit, imò quodam modo præcepit, vt scilicet de cognatione sua vnusquisque uxorem acciperet, ne successionum confusio esset. Quia tunc diuinus cultus per successionem generis propagabatur. Sed postmodum in lege noua, quæ est lex spiritus, plures gradus consanguinitatis fuerunt prohibiti. Quia iam per spiritualem gratiam & miracula, & non per carnis originem, cultus dei deriuatur & multiplicatur. Sed tãdem restrictum est per Ecclesiam vsque ad quartum gradum, prout habetur in c. non debet, de consan. & affi. Quod autem Ecclesia hoc possit, probatur ex hoc quod Dominus dixit, Qui vos audit, me audit. Sicut enim olim matrimonia gentilium ordinabantur per statuta Ecclesiæ. quæ non facit aliquos non esse consanguineos, sed quod aliqui sint consanguinei, & quod carnalis copula inter eos sit licita vel illicita. Et sic non mutat naturalia, inter quæ est consanguinitas. Nec propterea sequitur quod Ecclesia habeat potestatem inhabilitandi personas circa alia sacramenta. Quia matrimonium non est solum sacramentum, sed est contractus quidam in officium naturæ & cohabitationis, & non alia sacramenta, ideo non est simile. ¶ Sextum impedimentum est affinitas, quæ est quædam personarum propinquitas ex carnali copula, vel ipsius potestate proueniens, omni carens parentela. Cum enim vir & vxor efficiantur vna caro: sequitur quod sicut vir secundum carnem, omnibus suis consanguineis attinet, & mulier eadè ratione. & vir consanguineis vxoris. Hæc autem affinitas non causatur ex sponsalibus, sed ex matrimonio, per verba de presenti, & ante carnalem copulam. Quemadmodum enim ex sponsalibus, in quibus fit quædam pactio coniugalis, contrahitur aliquid affinitati simile, scilicet publicæ honestatis iustitia: Sic per matrimonium affinitas, quæ est aliquid simile consanguinitati, non solum ratione carnalis copulæ, sed etiam ratione societatis coniugalis, secundum quam etiam matrimonium est naturale. Carnalis verò copula extra matrimonium habita, etiam affinitatem causat, vt habetur in c. discretionem, de eo qui cognouit consan. vxor. suæ, eo quod in carnali copula etiam illicita, vir & mulier efficiuntur vna caro. vnde Apostolus, Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur, scilicet per commixtionem feminis, & non aliter. Vnde quantumque vir claustrum pudoris intadat, & frangat, nisi commixtio feminis sequatur, non contrahitur ex hoc affinitas: quia ex tali copula nõ potest proles (propter quam causatur affinitas) produci. Affinitas nõ dirimitur manibus his inter quos fuit prius contracta, quanuis moriatur persona, ratione cuius affinitas fuit contracta, quæ est proles, in qua vir & mulier efficiuntur vna caro. Sicut paternitas & filiatio nunquam destruntur per destructionem causæ, scilicet potentiæ generatiuæ patris, si fiat spado vel eunuchus, sed solum per corruptionem subiecti alterius extremorum. ¶ In hac affinitate sunt diuersa genera & diuersi gradus. Primum genus consistit in persona, quæ in matrimonio vel aliter per carnalem feminum commixtionem copulatur, & sic omnes consanguinei veri sunt affines vxoris siue alterius mulieris ab eo cognitæ, in primo genere. Et similiter omnes consanguinei mulieris sunt affines viri cognoscentis eam. In secundo verò genere sunt consanguinei viri consanguinei vxoris. Et sic persona addita personæ per carnalem copulam, siue matrimonium, mutat genus. Gradus autem affinitatis computantur secundum gradus consanguinitatis. Vnde regula generalis ad inueniendū gradum affinitatis, Quoto gradu consanguinitatis attingit alicui vir, eodem gradu affinitatis attingit ei vxor eius, vel aliàs extra matrimonium cognita. Affinitas præcedens in primo genere duntaxat vsque ad quartum gradum impedit & dirimit matrimonium contractum eadem ratione qua consanguinitas, ex inhabilitatione personarum, per statutum Ecclesiæ, vt habetur in c. non debet, de consan. & affi. In secundo autem genere non prohibetur: ideo non impedit. & sic duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus, & pater & filius cum matre & filia. Cum igitur prædicta inhabilitatio fiat per statutum Ecclesiæ, sequitur quod papa potest dispensare, & facilius in affinitate, quam in consanguinitate: in qua tamen inter ascendentes & descendentes non potest dispensare. in linea verò collateralium consuevit in tertio & quarto gradu dispensare, ex causa rationabili. Sed in primo & secundo non consuevit. ¶ Dubium tamen est non modicum an papa possit dispensare in primo gradu primi generis affinitatis, vt duo fratres successiuè habeant eandem uxorem, vel duæ sorores eundem virum. Videtur enim quod non, eo quod papa in lege naturæ dispensare non potest. Sed primus gradus affinitatis prædictus prohibitus est de iure naturæ: (Turpitudinem vxoris fratris tui nõ reuelabis, quia turpitudinis causa est) quia (vt dicit Rabbi Moyses) lex data in illo loco, solum illas personas ex-

8. de anima libus.

Leui. 18.

Leui. 18.

Affinitas quid.

Extra matrimonium causatur affinitas.

1. Cor. 6.

Regula generalis.

Affinitas in primo genere vsque ad 4. gradum duntaxat dirimit.

Leui. 18.

cludit à matrimonio, quæ simul habent conuersari & cohabitare, & quarum altera alterius pudicitia debet custodire. & sic solum excipit eas quæ naturali iure exceptæ sunt à matrimonio, cum textus adducat rationem naturalem, dicēs: Quia turpitudine fratris tui est. Et ideo lex illa quod ad hoc non est figuralis, sed moralis: & in præceptis moralibus non cadit dispensatio. & huius opinionis videtur fuisse D. Tho. dicit enim illam legem adhuc durare: Quia si infideles (& non loquitur de Iudæis, sed absolute de omnibus infidelibus) antequam conuertantur, contraxerint matrimonium contra illam legem post fidem susceptam, non possunt in tali matrimonio permanere. Ergo illa lex moralis est, & non iudicialis. Et quanuis ab initio generis humani, dispensante auctore naturæ propter paucitatem hominum, contraheretur in eodem gradu matrimonia: non tamen post multiplicationem: quia cessauit dispensatio, & inclinatio contrahendi, non solum in consanguinitate, sed etiã in affinitate. Et quanuis deus dispensauerit cum Iudæis, imò etiam præceperit fratrem accipere uxorem fratris, vt suscitarer semen fratri, vt frater haberet liberos, vt non deleteret nomen eius ex Israël. Si verò frater filios haberet, prohibebatur, dicitur enim, Qui duxerit uxorem fratris sui, rem illicitam facit. Cum igitur illud de suscitatione feminis fratris, esset iudiciale, & omnia iudicialia in morte Christi consummata fuerint, & deus non dispenset: Sequitur quòd nec papa dispensare potest, cum sit morale & naturale. Nec est simile de voto & iuramento, & prædicto gradu affinitatis aut cõsangu. quia licet Christus dederit potestatem super omnes contractus & consensus hominum, vt possit eos annullare vel commutare: quia in omnibus talibus intelligitur cõditio (si placeat superiori) vt habetur in. c. quemadmodum, de iureiurando: non tamen dedit ei potestatem immutandi naturam: quod fieret, si dispesaret in primo gradu affinitatis & aliis in Leuitico recitatis. & si aliquando inueniatur cum aliquibus dispensatio, hoc fuit de facto, sed non de iure. ¶ Septimum impedimentum est publica honestas, iuxta. c. vnicum de sponsalibus, lib. 6. sed quia de hac publica honestate dictum est supra ver. 7. ideo nunc pertransco. ¶ Octauum impedimentum est cognatio spiritualis, quæ est propinquitas proueniens ex sacramento baptismi & confirmationis, secundum Ecclesiæ ordinationem. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd sicut per carnalem propagationem accipit homo esse naturæ: ita per sacramentum accipit esse gratiæ. Et ideo sicut vinculum amicitie, quod ex carnis propagatione contrahitur, est homini naturale: ita vinculum amicitie, quod contrahitur ex sacramentorum susceptione, est aliquo modo naturale alicui, in quãtum est membrum Ecclesiæ. Et singulariter in sacramento baptismi & confirmationis, quæ comparantur generationi & duplici hominis nativitati: Quarum prima est interior in vtero, in qua id quod natum est, siue quod generatur, adeò debile est, quòd non possit extrã poni absque periculo. Et huic nativitati assimilatur generatio post baptismum, in quo regeneratur aliquis quasi fouendus intra vterum Ecclesiæ. Secũda & exterior nativitas est ex vtero, quando id quod generatum est in vtero, tantum roboratum est, quòd potest absque periculo exponi exterioribus. Et huic assimilatur confirmatio, per quam homo roboratur & exponitur in publicum ad cõfessionem nominis Christi. Et sicut in corporali generatione sunt pater, & mater, & filius carnales, inter quos nascitur vinculum amicitie carnalis, quod dicitur consanguinitas: Ita in prædictis sacramentis sunt pater, & mater, & filius spirituales, inter quos consurgit quædam familiaritas & vinculum amicitie, quod dicitur cognatio spiritualis. Baptizans & confirmans gerit personã Dei, cuius instrumentum est, & dicitur pater spiritualis. Baptizatus & confirmatus regeneratur & renascitur filius Dei sicut patris, & Ecclesiæ sicut matris. Ille verò qui baptizatum suscipit de sacro fonte, aut confirmatum tenet in confirmatione, siue sit vir, siue mulier, siue vnus tantum, siue plures, dicitur mater spiritualis, propter Ecclesiam, quam representat: sicut baptizans & confirmans dicitur pater spiritualis, propter deum cuius instrumentum est, & cuius officium gerit. Et ideo baptizatus & confirmatus cum vtroque contrahit habitudinem siue propinquitatem quandam & vinculum amicitie spiritualis: sic quòd cum nullo eorum potest esse matrimonium. Illud tamen vinculum non contrahitur inter patrem & matrem spirituales. Quia si baptizans sit laicus, potest contrahere cum suscipiente vel tenente siue matrina, sicut etiam vir & vxor conueniunt, nec prohibentur. Sed quia vxor cum viro post consummationem matrimonij est vna caro, ideo transfunditur cognatio spiritualis ex viro in vxorem, & econuerso, vt habetur in. c. maritus, extra de cognatio. spirituali: sic quòd vxor patrini siue leuantis aut tenentis, non potest contrahere matrimonium cum baptizato, neque etiam cum patre baptizati: licet ipsa non tetigerit baptizatum aut confirmatum. Et similiter maritus matrinx leuantis aut tenentis, non potest contrahere cum filia baptizata aut confirmata, neque cum matre ipsius. Secus si matrimonium non fuerit consummatum tempore quo contrahitur cognatio spiritualis. Ideo si maritus ante copulam carnalem moriatur, vxor poterit filiolum mariti ducere in virum. & similiter maritus filiolum vxoris, si ante copulam carnalem vxor moriatur. Et quia filius est aliquis patris, secundum Philosophũ, & non econuerso: ideo cognatio spiritualis patris aut matris transit in filios & filias, & non econuerso: Sic quòd filij baptizantis, leuantis, & tenentis, dicuntur fratres vel sorores baptizati & confirmati, & nullus illorum filiorum aut filiarum patrini aut matrinx aut etiam baptizantis, potest contrahere cum baptizato vel baptizata, nec cum confirmato aut confirmata: licet possint contrahere cum fratribus aut sororibus baptizati vel confirmati, vt habetur in. c. veniens, de cognat. spir. Pater tamen potest contrahere cum filiola filij vel filie sue, & leuantes ad inuicem, hoc est patrini cum matrinx, quia non coniunguntur in aliquo corpore spirituali, nisi per accidens: vnus enim per se ad suscipiendum siue leuandum aut tenendũ sufficeret. Ideo non oportet quòd inter eos nascatur cognatio spiritualis, quæ impediatur aut dirimat matrimonium. Notandum tamen quòd quando sacerdos vel laicus est baptizans & leuans, quando sit baptizatus per immersionem: tunc persona immediate suscipiens, vel tangens eum, siue nudum siue indutum, dicitur

In 4. distin. 39. q. 1. ar. 3. ad tertium.

Deut. 25.

Leui. 20.

Cognatio spiritualis quid.

Nativitas hominis duplex.

Pater et mater ac filius spirituales qui sint.

Inter tenentes non contrahitur vinculum.

8. Eibx.

D. E. F.

A dicitur suscipiens & patrini vel matrinx. Si verò solum assistat, etiam si presbytero respondeat, abrenuncio, &c. non contrahit cognationem spiritualem. ¶ Ex præmissis sequitur quòd tres sunt cognationes spirituales, quarum quælibet impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum. Vna est quæ dicitur spiritualis paternitas, quæ est inter baptizantem & confirmantem, ac leuantem & tenentem, & baptizatum vel confirmatum. Secunda dicitur spiritualis compaternitas, quæ est inter patrem & matrem spirituales & carnales, siue inter baptizantem, confirmantem, leuantem, ac tenentem, & patrem & matrem carnales baptizati vel confirmati. Tertia dicitur spiritualis fraternitas, quæ est inter filios baptizantis & confirmantis, leuantis ac tenentis, & baptizatum seu confirmatum, vt in. c. tua nos, de cognatione spirituali. Notandum tamen quòd cum dicimus cognationem spiritualem dirimere matrimonium, intelligendum est quando præcedit: quia si sequatur, non soluit vinculum, neque etiam actum, si ex ignorantia aut necessitate procedat. Si verò ex malitia, impedit actum, quo ad petitionem, sed non quo ad redditionem. Et sic cum pater baptizat vel leuat proprium filium in articulo necessitatis, vel cū ignorat eum esse filium, non peccat, etiã vtendo matrimonio. Sed si hoc ex malitia facit, perdit potestatem petendi debitum, & similiter vxor, si sit causa quòd maritus leuet proprium filium de sacro fonte. Per alia autem sacramenta à baptismi & confirmatione, non oritur spiritualis cognatio. Quia licet det esse gratiæ, non tamen per modum generationis: sicut dictum est de baptismi & confirmatione. Nec obstat quòd Apostolus dicit, Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Ideo vocat se patrem, quia illa instructio fuit per modum catechismi, & non per regenerationem siue baptismum: Quia (vt ibi dicit) neminem illorum, demptis paucis, baptizauit. Hæc autem propinquitas non dicitur cognatio spiritualis, sed dispositio quæ solum impedit, & non dirimit, vt dictum est cum de catechismo ageretur ver. præcedenti. Et licet per pœnitentiam tollatur peccatum actuale, sicut per baptismum, originale: Quia tamen hoc non est per modum regenerationis, sed sanationis: ideo per pœnitentiam non contrahitur cognatio, sed quoddam foedus inter mulierem & sacerdotem, quod est cognationi spirituali simile, vt tantum peccat eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia & hoc ideo est, quia maxima familiaritas est inter eos, propter quam familiaritatem cognatio spiritualis introducta est ab Ecclesia, vt tollatur occasio peccandi. ¶ Nonum impedimentum dirimens est cognatio legalis, quæ est propinquitas quædam proueniens ex adoptione. Adoptio autem secundum iuristas, est extraneæ personæ in filium vel nepotem aut deinceps legitima assumptio. Ad cuius intelligentiam sciendũ est, quòd sicut Philosophus dicit, Ars imitatur naturam, & supplet defectum naturæ quantum potest in illis, in quibus natura deficit. Vnde sicut per naturalem generationem aliquis filium producit: Ita & per ius positium, quod est ars boni & æqui, potest aliquis assumere sibi aliquem in filium, ad supplendum filiorum perditorum defectum: propter quod præcipue introducta est adoptio: quæ est duplex: Vna dicitur perfecta, quæ speciali nomine dicitur Arrogatio, quæ perfectè naturalem filiationem imitatur. Et sic adoptatus succedit patri ab intestato: nec potest eum adoptans, sine culpa priuare quarta parte hæreditatis. Sic adoptari non potest, nisi ille qui est sui iuris, qui scilicet non habet patrem, vel est emancipatus. Et hæc adoptio non fit nisi auctoritate principis. Alia est adoptio, quæ imitatur filiationem naturalem imperfectè quæ vocatur simplex adoptio, per quam adoptatus non transit in potestatem adoptantis. vnde magis est dispositio ad perfectam adoptionem, quàm perfecta adoptio. Et hoc modo potest adoptari ille qui est sui iuris, & sine auctoritate principis, ex auctoritate tamen magistratus. Et sic adoptatus non succedit in bonis adoptantis ab intestato, neque tenetur adoptans aliquid de bonis suis in testamento illi legare aut dare, nisi velit. Et cum lex diuina excludat à matrimonio personas quæ habent simul cohabitare (vt dictũ est.) & filius adoptatus, & eius vxor, & filij & filie eius, cõuersentur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis: ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi. Ad sciendum autem inter quas personas cognatio legalis matrimonium impediatur, notandum quòd triplex est cognatio legalis. Prima est descendens, quæ contrahitur inter patrem perfectam adoptione adoptantem filium, & ipsum filium adoptatum, ac etiam filium & filiam filij adoptati, & nepotis, ac neptis, & deinceps. Secunda est per modum cuiusdam affinitatis, quæ est inter patrem adoptantem, & vxorem filij adoptati, & inter filium adoptatum, & vxorem adoptantis. Tertia est inter filium adoptatum, & filiam naturalem adoptantis. Prima & secunda matrimonium perpetuo impediunt & dirimunt: Tertia verò nõ, nisi quandiu manet sub potestate patris adoptantis. vnde mortuo patre, contrahi potest inter eos matrimonium, vt in. c. vnico, de cognatione legali. ¶ Decimum impedimentum dirimens est cultus disparitas, per quam non intelligimus disparitatem cultus & rituum infidelium: quia infideles gentiles vnus cultus possunt contrahere matrimonium cum infidelibus alterius cultus, cum inter eos matrimonium non sit sacramentum, sed officium naturæ solum, nec prohibeantur iure diuino: quia apud deum nõ refert qualitercunquẽ quis à fide deuiet. Et ideo non peccat infidelis, cognoscendo vxorem suam propter bonum prolis aut fidei, quia tenetur vxori debitũ reddere, & sic est actus iustitiæ. Nec obstat illud quòd D. Aug. dicit super illud Apost. Omne quod non est ex fide, peccatũ est: quia non est sic intelligendum quòd in quolibet actu infideles peccent, sed quia per id quod agunt, non possunt à seruitute peccati liberari: vt quidam putabant, quòd quilibet in fide sua posset saluari. Non tamen est inter infideles perfectum matrimonium, nec sacramentum: nec habet virtutem ex opere operato: nec habet talem indissolubilitatem, qualem habet inter fideles. Sed per disparitatem cultus intelligi oportet diuersitatem cultus fidelium: Sic quòd si alter contrahentium tempore contractus matrimonij sit Christianus, & alius non sit Christianus, sed infidelis, Iudæus, vel gentilis, matrimonium inter eos contractum, iure diuino est nullum, & inefficax. Neque absque peccato Christianus potest consummare, nisi infide,

1. Cor. 4.

An per cõfessionẽ contrahatur cognatio spiritualis.

In Add. 3. p. q. 157. Cognatio legalis quid. In 2. Phys.

Adoptio duplex.

Cognatio legalis inter quas personas matrimonium impediatur.

In Ad. 3. q. 157. ar. 2.

Matrimonium inter infideles non est inseparabile.

2. Cor. 6. lis conuertatur ad fidem: quia (vt dicit Apostolus) Quæ conuentio lucis ad tenebras? Sed maxima conuentio est in matrimonio: ergo ille qui est in luce fidei, non potest contrahere vel conuenire cum illa, quæ est in tenebris infidelitatis. Vnde Malachias dicebat, Contaminauit Iuda sanctificationem Domini, quoniam dilexit & habuit filiam dei alieni. Sed hoc non esset, si inter eos potuisset verum matrimonium contrahi: igitur &c. Ratio huius impedimenti est: quia talis disparitas est contra principalis bonum matrimonij, quod est proles ad cultum dei educanda. Cum enim educatio fiat per patrem & per matrem, oportet quod secundum communem fidem intendant communem prolem educare. Ideo si essent diuersæ fidei, intentio vnus esset contraria intentioni alterius: & per cõsequens non bene educaretur proles: quia vnus illorum retraheret à cultu veri dei. Nec obstat quod Ioseph contraxit cum Aegyptiaca, & Moyses cum filia Ietro sacerdotis Madian, & Hester cum Assuero: quia ex speciali instinctu Spiritus sancti illud fecisse creditur, & non poterat esse timor pertrahendi ad idololatriam. Et si adducantur passus legis Moyfi, in quibus permittitur matrimonium cum alienigenis, vt Deuter. 21. Dicendum quod intelligitur quando volebant conuerti ad fidem & ritum Iudæorum.

¶ Notandum quod si huiusmodi impedimentum superueniat matrimonio rite inter fideles contracto & consummato, non potest dissoluere vinculum matrimonij, licet soleat quo ad thorum & cohabitationem: vt si vir vel mulier fiat apostata vel hæreticus: quia regula generalis est, quod nihil superueniens matrimonio rite inter fideles contracto & consummato, potest dissoluere vinculum coniugale, licet bene cohabitationem & thorum. Sed si aliquis fidelium contrahat cum hæretica baptizata, si verum matrimonium, quanuis peccet contrahendo, si sciat eam hæreticam: sicut peccaret, si cum excommunicata scienter contraheret. Non tamen propter hoc matrimonium dirimeretur. Secus esset si aliquis catechuminus rectam fidem habens, sed non baptizatus, contraheret cum aliqua fidei baptizata, quia non esset verum matrimonium, eo quod baptismus est ianua sacramentorum, & ideo ad sacramentum requiritur quod vterque contrahentiu sit baptizatus. Vnde hoc impedimentum matrimonij non dicitur disparitas fidei, sed disparitas cultus, qui respicit exterius seruitium & exteriorem professionem & professionem, quæ fit per sacramentum baptismi. Cum verò ambo coniuges in fidelitate existentes, contraxerunt matrimonium, & vnus conuertitur ad fidem, & baptizatur, fides illius non dissoluit, sed perficit matrimonium, etiam si alius nolit conuerti, dummodo consentiat habitare cum eo sine contumelia creatoris. Et sic consuluit Apostolus fidei cohabitare infideli. Ex quo habetur quod non tenetur fidelis conuersus cohabitare cum infideli nolente conuerti, etiam si infidelis velit cohabitare absque contumelia creatoris, donec conuertatur ad fidem & baptizetur. Aliquando enim vinculo matrimonij manente, soluitur matrimonium, quantum ad cohabitationem & debiti solutionem. In qua re pari passu ambulant infidelitas & adulterium: quia vtrunque est contra bonum prolis, & infidelitas est adulterium spirituale, quod est grauius. Vnde sicut vir se habet ad potestatem dimittendi adulteram, vel commanendi cum ea: Ita se habet ad potestatem dimittendi infidelem, vel commanendi cum ea. Sed vir iniuriam passus, potest liberè commanere cum adultera sub spe correctionis, & si non sit in adulterio obstinata, & nolit in eo perseverare, quia tunc non deberet cohabitare eum ea, ne videretur patronus turpitudinis: quanuis etiam si habeat spem correctionis, possit liberè dimittere illam. Sic fidelis conuersus potest cum infideli manere, si habeat de ipsa spem correctionis, & si nõ videat eam in infidelitate obstinam: & bene facit commanendo, non tamen tenetur. Vnde Apostolus non præcipit, sed consilium. Nec fit præiudicium vxori, nisi ex culpa sua, quia conuerti contemnit. Si verò immineret viro periculum ex tali cohabitatione, vt quado non vult habitare cum eo absq; contumelia creatoris: debet eam dimittere, & manere innuptus, vel cum alia Christiana contrahere. & tunc non habebit duas vxores: quia secundum matrimonium, quod est in fide Christi contractum, est fortius, & totaliter tollit primum, quod non erat ratum. & sic mulier infidelis dimissa, post matrimonium viri cum Christiana, potest contrahere cum alio. Si verò postea vellet conuerti, & ad primum virum redire, non posset, cum vinculum sit solutum. Nec obstat quod vinculum seruitutis non soluitur per baptismum. Vnde Apostolus, Quicumque sub iugo sunt serui, omni honore dominos suos dignos arbitrentur. tamen est minor seruitus, &c. quia seruire non repugnat perfectioni Christianæ religionis, quæ maxime humilitatem proficitur, sicut obligatio matrimonij, in quo non obligatur vnus alteri, sicut possessio eius, vt dominus seruo: sed per modum cuiusdam congruæ societatis, quæ non est infidelis ad fidelem. Et licet matrimonium quod inter fideles contrahitur, sit perfectius quàm illud quod contrahitur inter infideles: & quod si fidelis contrahat matrimonium in gradu prohibito, dissoluatur: Non tamen sequitur quod matrimonium inter infideles contractum in gradu prohibito per Ecclesiam, dissoluatur: quia infideles non baptisati non sunt astricti statutis Ecclesiæ, vt habetur in. c. gaudemus, extra de diuortijs: sed bene statutis iuris diuini. Ideo si in gradibus prohibitis secundum legem diuinam contraxerint, post conuersionem dissoluitur, & non possunt commanere. Et quanuis filius qui per infidelitatem amittit ius hæreditatis, per conuersionem recuperet hæreditatem, etiam ab alio possessam, patre ab intestato decedente: non tamen sequitur quod vxor, quæ noluisset cum viro conuerti, si post matrimonium viri cum Christiana conuertatur, debeat eum recuperare: quia vinculum patriæ potestatis non soluitur per infidelitatem, sicut vinculum matrimonij infidelium per matrimonium alterius in fide contractum. Per alia autem crimina non dissoluitur matrimonium. Vnde Christus, Qui dimiserit vxorem, nisi ob fornicationis causam, mœchatur. ¶ Nec fornicatio aut adulterium soluit vinculum essenziale matrimonij, quando matrimonium est ratum per fidem in sacramento baptismi protestati: cum matri-

Regula generalis.

1. Timor. 6.

Leuit. 18.

Matth. 29.

A cum matrimonium inter fideles contractum, sit sacramentum Ecclesiæ, ex quo habet perfectam firmitatem, in quantum significat indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesiæ: & oppositum dicentes non possunt sustinere quod matrimonium inter fideles contractum & consummatum, sit sacramentum Ecclesiæ, quod tamen est per Ecclesiam determinatum, vt supra dictum est. Potest enim sic argui, quia si solueret vinculum matrimonij, non significaret indiuisibilem vnionem Christi & Ecclesiæ: à qua significatione habet quod sit sacramentum, quia si posset per adulterium dissolui, significaret falsum. Quod autem non soluat vinculum essenziale per adulterium, patet ex eo quod mulier committens adulterium, remanet ligata, cum Christus dicat, Quicumque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari. Et qui dimissam duxerit, adulterat. Et si per adulterium solueretur vinculum matrimonij, ipsa ex culpa sua reportaret commodum, & matrimonia faciliter & passim dissoluerentur, propter magis desideratum coniugium adulterando, quod esset totam Christianam politiam confundere. Nec valet euasio aliquorum dicentium quod matrimonium tenet quantum ad adulteranrem, sed non quantum ad illum qui passus est iniuriam. Quia (vt dictum est) matrimonium est vinculum & nexus duorum, & relatiuum æquiparantiæ, & non potest solui ex parte vnus, quin soluat ex parte alterius, sicut nec habitudo inter patrem & filium. Si enim duo sunt æqualiter inuicem ligati, quod ligamen vnus pendet ex ligamine alterius, siue vna corda, illa fracta, nullus eorum esset ligatus alteri: sic somnium & contra experientiam videtur, quod adulter maneat ligatus vinculo essentiali, & non alius. Et ideo non est intelligendum, quod Christus dicendo, Quicumque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat: dederit viro licentiam alteram ducendi, & dimittendi adulteram, quo ad vinculum essenziale: sed solum dimittendi eam, quantum ad thorum & cohabitationem: sic quod vir dimittens eam ex causa fornicationis, non facit eam mœchari: nec est causa adulterij eius si mœchetur: quod esset, si ipsam seruante castitate coniugale, dimitteret. Nec dixit Christus, Quod si vir, qui propter fornicationem vxorem dimitteret, & aliam vxorem duceret, non mœcharetur. Et quod sit verus sensus à Christo intentus, apparet ex D. Paulo, supponendo primò quod si vir propter fornicationem vxoris potest illam dimittere, etiam vxor potest virum dimittere propter adulterium. Quia licet adulterium in muliere sit grauius, in quantum est contra bonum prolis, propter incertitudinem, non tamen in quantum est contra bonum fidei, ad quam coniuges sibi inuicem æqualiter tenentur. Nam sicut dicitur, Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir: Sic dicitur, Vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier. Illo supposito Apostolus declarat intentionem Christi, dum ait: His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio: non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere. Quod si discedat (scilicet in casu licito ex causa fornicationis viri, prout Christus concessit) manere innuptam, aut reconciliari viro suo. Hæc verba clarissime sonant, quod vxor ex causa fornicationis potest discedere à viro fornicante. Sed si discedat, debet manere innupta: ergo idem dicendum est de viro, cum (vt probatū est) in hoc sint æquales. vnde manifestissime sequitur quod vinculum essenziale non est solutum: Quia si esset solutum, posset nubere: quod non potest, sed reconciliari viro, vel manere innupta. Nec ex hoc sequitur quod propter peccatū alterius quis priuetur iure suo: quia si velit debitum, potest reconciliari. Si nolit: seruet continentiam, ad quam licet nullus per se obligetur, tamen bene per accidens, vt propter ægritudinem incurabilem corporalem vel spiritualem, ac etiam ex suppositione, scilicet supposito quod nolit reconciliari. ¶ Ex præmissis patet quod sola fornicatio carnalis vel spiritualis est sufficiens causa diuortij, comprehendendo sub fornicatione vitium contra naturam, quod est longè grauius, propter quod diuortium fieri potest, licet in euangelio non exprimitur, tum quia est passio innominabilis, tum quia raro accidit, tum quia non ita causat incertitudinem prolis. ¶ Notandum quod licet vir quàm citò sibi constat de fornicatione vxoris, possit proprio arbitrio illam dimittere, quo ad thorum tantū, non tamen potest quo ad cohabitationem absque iudicio Ecclesiæ: quia si faceret, posset cogi ad cohabitandum, nisi vir incontinenti probaret per testes, quibus creditur: & fornicatio probari censetur, si testes deponant de suspitione violenta, scilicet quod viderint solū cum sola, nudum cum nuda, horis & locis suspectis. Quando autem maritus vult accusare vxorem ad thori separationem vel cohabitationem, debet hoc agere coram iudice spirituali: & tunc inscriptio fieri non debet. Nec propter sententiam iudicis impeditur eius reconciliatio: quia sententia in fauorē datur, quantum placuerit iniuriam passio. Pro reconciliatio autem non oportet adire iudicem Ecclesiasticum. vxor enim adultera tenetur reddere debitum viro, quotiescunque fuerit reuocata. Si autem vir eam accusare voluerit ad pœnam corporalem, debet adire iudicem secularem, coram quo debet fieri inscriptio, cum obligatione ad legem talionis, si in probatione deficiat. ¶ Ex præmissis sequitur, quod nõ excusabantur olim antiqui dimittentes vxores suas, dando libellum repudij, permissum ad duriciã cordis, vt vitaretur homicidium, cum inseparabilitas matrimonij sit de iure naturali, à quo hominum malitia non excusat, neque deobligat. Præterea contra legem naturæ est, quod quis contrarietur Deo: quod fieret, si quos Deus coniunxit, homo separaret. Insuper matrimonium ordinatur ad educationem prolis, non ad tempus, sed per totam vitam. vnde de lege naturæ est quod parentes filiis thesaurizent. vnde Apostolus, Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filiis: qui & hæredes sunt parentum: vnde cum proles sit commune bonum viri & vxoris, oportet eorum societatem perpetuò manere indiuisam, secundum legis naturæ dictamen. Et ideo quanuis aliæ leges non prohibuerint separationem: lex tamen Christi ad perfectū hominem adducens, in primum statum ac institutionem reduxit matrimonium. ¶ Hæc autem separabilitas dupliciter pertinet ad matrimonium: Primò in quantum est offi-

Adulterij non soluit vinculum matrimoniale

Matth. 52

1. Cor. 7

In Add. 1. p. 62. ar. 1.

ar. 2. Modus separationis propter adulterium.

Matth. 19. Libellus repudij olim non excusabat.

2. Cor. 13. Rom. 8.

Heb. 6.

cium naturæ, ad bonum prolis: Secundò in quantum est sacramentum Ecclesiæ, & signum perpetuæ coniunctionis Christi & Ecclesiæ. Et sic separatio magis directè repugnat significationi, quam prolis bono, cui consequenter repugnat. vnde inseparabilitas matrimonij amplius in bono sacramenti intelligitur, quam secundum quod est bonum prolis. Et ideo ex quo matrimonium institutum est sacramentum Ecclesiæ, non potest cadere in eo dispensatio, sicut ante institutionem, vt officium naturæ. vnde dispensatum fuit cum Abraham de eiectione Agar, quæ erat eius vxor secundaria. In nouo autem testamento non legitur dispensatio: quia non potest Deus esse author falsitatis. Et quauis inseparabilitas matrimonij impediatur bonum in aliquo homine: bonum tamè commune prolis, ad quod ex natura sua ordinatur, præferendum est bono particularium personarum. ¶ Vnde decimum impedimentum est impotentia coeundi. Quia omnis contractus, in quo quis se obligat ad dandum id quod dare nõ potest, est nullus: sed per matrimonium aliquis se obligat ad copulam carnalem, & reddendum debitum naturæ: Si ergo illud reddere non possit, non est matrimonium. Et licet copula carnalis non sit de essentia matrimonij: tamen potestas ad illam est de eius essentia. vnde in c. quod sedem, de frigidis & male. dicitur, Sicut puer qui non potest debitum reddere, non est aptus coniugio: sic qui impotentes sunt, minime apti sunt ad contrahendum matrimonium. Ad huius euidentiam sciendum est quòd impotentia coeundi potest dupliciter contingere: Primò ex causa intrinseca & naturali, vt ex frigiditate: & hoc dupliciter: Quia vel est temporalis, vel perpetua: Si temporalis, non soluit matrimonium, cū ei subueniri possit remedio medicinæ. Si est perpetua, soluit matrimonium. Ille tamen qui hoc impedimentum habet, non potest amplius matrimonium contrahere, alter verò nubere potest, tantum in Domino. Ad experiendum autem an impedimentum sit perpetuum, vel temporale, Ecclesia statuit determinatum tempus, scilicet triennium, post quod si fideliter ex vtraque parte operam dederint copulæ carnali, inueniatur matrimonium non esse consummatum, iudicio Ecclesiæ dissoluitur, seruata certa solemnitate expressa in c. literæ vestræ, & c. laudabilè, de frigi. & malef. Et si Ecclesia se deceptam inueniat, quando scilicet ille in quo erat impedimentum, post triennium carnalem copulam cum alia habeat, redintegrat primò & dirimit secundum, quauis de eius licentia sit factum: quia non potest esse impedimentum naturæ perpetuum viro, respectu vnius mulieris, & non respectu alterius. Si verò non possit complere actum carnalem cum virgine, tunc medicinaliter aliquo instrumento possunt clausura pudoris aperiri & coniungi: nec hoc est contra naturam, quia non propter delectationem. Abominatio autem mulieris non est causa intrinseca & naturalis, sed extrinseca, de qua postea dicitur. Et quauis senes sint frigidi, quantum ad generationem, non tamen quantum ad carnalem copulam, licet raram. Ideo matrimonium eis permittitur in remedium, sicut sterilibus. Et quauis mulieres sint frigidiores viris: propter frigiditatem tamen mulieris non dissoluitur matrimonium: sicut nec propter sterilitatem. Quia mas est agens in generatione, & femina patiens. Ideo maior caliditas requiritur in masculo, quam in femina, in qua tamen potest esse impedimentum ex alia causa, scilicet coartatione. & tunc idem est iudicium de artatione mulieris, & de frigiditate vel maleficio viri. Quia si nulla arte potest subueniri mulieri, quantum ad artationem respectu vnius viri, soluitur matrimonium: & si sit sufficienter aperta, respectu alterius non tenetur manere sine spe coniugij: sicut nec perpetuo maleficiatus, respectu vnius, vt infra dicitur. Frigiditas autem in viro magis dissoluit, quam superflua caliditas: Quia per frigiditatem non solum tollitur commixtio seminum, sed etiam vigor membrorum, quo fit coniunctio corporum. Si tamen inueniretur quòd excessus caloris per triennium impediret carnalem copulam, iudicaretur impedimentum perpetuum, de quo non fit mentio in iure, eò quòd rarissime accidat: ac etiam quia omne impedimentum naturale ad frigiditatem reducitur. ¶ Si verò impotentia coeundi proueniat ex causa extrinseca, puta ex maleficio, quòd est ligamen quoddam à dæmone proueniens, Deo permittente, quo vir & vxor à carnali copula impediuntur: Dicendū qd si maleficio sit temporale, nõ dissoluit matrimonium: sed si perpetuum, dissoluit sicut frigiditas. Differentia tamen est inter frigiditatem & maleficio: quia per frigiditatem non solum est impotens ad vnam, sed ad omnes: non autem per maleficio, de quo iudicandū est, sicut de frigiditate perpetua, hoc dempto, quia in maleficio perpetuo datur vtrique licentia, quòd non fit in viro frigiditate. Si verò maleficio non sit perpetuum, non dissoluitur matrimonium. & ad experiendum an sit perpetuum, statutum est ab Ecclesia simile tempus triennij, sicut in frigiditate. Nunquam tamen licet maleficio maleficio solui: quia nullo modo debet aliquis dæmonis auxilium inuocare, neque ad inuocantes accedere, quòd fit per maleficio. & ideo vbi non potest aliter tolli, quam per aliud maleficio, reputatur impedimentum perpetuum. Cū autem mulier venit in abominationem viri, sic quòd vir non potest ei copulari ab initio, eodem modo iudicandum est, sicut de maleficio & frigiditate. Quia si remedio medicinæ potest ei subueniri, est temporalis, & non soluit: si verò perpetua, tunc soluit. ¶ Defectus etiam ætatis soluit matrimonium, non propter impotentiam coeundi, cū non sit perpetua: sed propter defectum vsus rationis, qui non est sufficiens ad illum consensum, qui perpetuo durare debet, rite faciendum. Et ideo istud impedimentum reducitur ad impedimentum erroris. Et cū matrimonium contrahatur per modum contractus: sequitur quòd subiacet ordinationi legis positivæ, sicut & alij contractus: sed iura determinant decimum quartum annum in masculo, & duodecimum in femina, & quòd ante illud tempus matrimonia contracta non tenerent: ideo si contrahatur, non tenent. Quia tamen præcepta iuris positivi sequuntur id quod in pluribus est: si ante prædictum tempus vigor rationis & naturæ suppleat defectum ætatis, matrimonium nõ dissoluitur. Vnde consequens est qd si ante prædictum tempus fuerint carnaliter copulati, matrimonium perpetuo ligat. Nec obstat qd secundum leges

Gen. 21. Galat. 4.

In Add. 3. p. 7. 58. ar. 1.

Impotentia coeundi dupliciter contingere potest.

Idem iudicium de coartatione mulieris & frigiditate viri.

Maleficio quid.

Maleficio maleficio solui nõ debet.

A leges accipiunt tutorem aut curatorem vsque ad vigesimū quintum annum, sine quorum autoritate contractus per eos facti si lædantur, nulli sunt: quia hoc est verum in alijs contractibus, sed non in matrimonio, ad quod natura inclinatur: licet professio religionis, quæ est quoddam matrimonium, ante decimum quartum annum facta non teneat: quia sic statutum est, eò quòd ad illud natura non adeò inclinatur, sicut ad carnale. ¶ Furia autem superueniens matrimonio, non soluit illud, nec aliqua ægritudo, aut aliud impedimentum, si inter fideles sit contractum. Si autem præcedat, cū tollat vsus rationis, impedit consensum. vnde ea ratione, qua error dissoluit, sic furia. Et quauis furia, etiam perpetua, non impediatur generationem prolis, impedit tamen conuenientem educationem ipsius: ideo est contra bonum prolis. Et quemadmodum furiosi non sunt idonei ad aliquem contractum faciendum, sic nec ad matrimonium. Si autem habeat dilucida intervalla, & in illis intervallis contrahat, matrimonium tenet, licet non sit perfectum: quia adueniente furia, nesciret prolem conuenienter educare. ¶ Duodecimum impedimentum est vxoricidium, quòd ex statuto Ecclesiæ matrimonium impedit contrahendum: sed quandoq; non dirimit contractum, quando scilicet vir occidit mulierem in actu adulterij deprehensam, quòd non licet in foro conscientie, neque etiam secundum leges: licet non puniatur, propter maximum incitamentum quòd habet vir in tali facto. Sed Ecclesia non est astricta legibus humanis, vt iudicet eum sine reatu æterni: vel Ecclesiastica pœna dimittendum. Ideo prohibet tali ne amplius alicui in matrimonio copuletur: tamen si timeatur de incontinentia ipsius, potest cū eodem per Ecclesiam dispensari, vt matrimonium contrahat: Si verò sine dispensatione contrahat, peccat: sed matrimonium contractum non dissoluitur. Quadoque etiam dirimit contractum, vt si quis occidat vxorem suam, vt ducat eam cum qua mœchatur: tunc efficitur illegitima persona contrahendi cum illa: ita quòd si de facto matrimonium cum ea contrahat, dirimitur: nec pœnitentia rehabilitat eum: quia non est necessarium quòd deleta culpa deleatur omnis pœna, vt patet de irregularitate. Nec pœnitentia semper restituit in pristinam dignitatem, quauis possit restituere in pristinum gradum gratiæ, vt dictum est c. 6. §. 4. ver. 7. Sed propter tale vxoricidium non efficitur persona illegitima, respectu aliarum mulierum. vnde si cum alia contraxerit, quauis peccet contra statutum Ecclesiæ faciens: matrimonium tamen contractum non dirimitur. Nec obstat quòd maius peccatum sit occidere patrem, quam vxorem, per quòd peccatum non dissoluitur matrimonium: Quia talis non peccat contra matrimonium, sicut ille qui propriam occidit vxorem. Ideo in quo peccat, puniri debet.

In Add. 3. p. 7. 60. ar. 2.

In Add. 3. p. 9. 64. 1. Cor. 7. Rom. 13. Eph. 6.

Quidò reditio debiti sit de necessitate præcepti.

47. 3.

1. Corin. ix.

Leproso vxor debiti reddere tenetur.

Ver. 10.

De Redditione Debiti Matrimonialis.

B V Iso de matrimonio & eius impedimentis, videndum est de annexis & contrariis, aliisque consequentibus matrimonio, & primò de redditione debiti. Apostolus præcepit vtrique alteri debitum reddere, dicens: Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro, & rationem assignat, Quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem nõ habet, sed mulier, omnibus enim debita reddi debent. Cui tributum, tributum, & c. Si serui Christiani, secundum Apostolum, tenentur reddere domino suo debitum obsequium, ad quod iure positiuo obligantur: a fortiori vir & mulier, cū obligentur iure naturæ & diuino. Præterea matrimonium datum est in remedium, ad fornicationem vitandam. Sed hoc non posset fieri, si vnus non teneretur reddere debitum alteri agitato concupiscentiæ stimulis: Ideo reddere debitum est de necessitate præcepti. Sed hoc intelligendum est tempore & loco debitis, & seruatis alijs circumstantiis requisitis: nec interrogandum est de causa siue intentione petentis. Hoc præceptum etiam intelligendum est salua consententia personæ, cū matrimonium sit principaliter institutum in officium naturæ. & ideo in actibus ipsius seruandus est naturæ modus, secundum quem nutritiua non ministrat generatiuæ, nisi secundum quòd superfluit, ad conseruationem individui. Quia hic est ordo naturalis, vt prius aliquid in seipso perficiatur, & postmodum alteri de perfectione sua communicet. hoc etiã habet ordo charitatis quæ perficit naturam. Ideo cū vxor in virum potestatem non habeat, nisi quantum ad generatiuam virtutem, & non quantum ad ea quæ concernunt conseruationem individui: ideo nõ tenetur, nisi salua incolumitate personæ: quia quilibet potest abstinere ab his quæ sunt nociua personæ. & eodẽ modo dicendum est de vxore, cū (vt dictum est) sint æquales in prædicta potestate. Quòd nõ est intelligendum de æqualitate quantitatis, quæ attenditur inter quantitates eiusdem mensuræ, vt bicubiti ad bicubitum. Quia secundum hanc æqualitatem vir & mulier non sunt æquales in matrimonio, nec in actu ipsius: quia vir est agens, & mulier patiens. Ideo quòd est nobilius, debetur viro. Nec etiam in dispensatione domus: quia vir regit, & mulier regitur. vnde vir dicitur caput mulieris, & non mulier viri: sed Christus. Neque enim vir factus est propter mulierem, sed mulier propter virum. Sunt tamen æquales secundum æqualitatem proportionis, quæ attenditur inter duas quantitates eiusdem speciei, sicut dupli ad duplum: quia maior duplum non habet maiorem aut maiorem proportionem ad suum simplū, q̄ minus duplū ad suum simplū: licet vnū duplum habeat maiorem quantitatem quàm aliud. Sic vir & mulier sunt æquales secundum proportionem: quia sicut vir tenetur vxori in actu coniugali & dispensatione domus, secundum id quòd est viri: ita & vxor viro, ad id quòd est vxoris. vnde si mulier sine consententia & incolumitate personæ nõ potest reddere, non tenetur. ¶ Et cū lepra superueniens nõ soluat matrimonium: si vir nolit continere, tenetur vxor ei reddere debitum. Nec alter coniugij phibetur vti iure suo, quis ex hoc malū alteri proueniat: maxime si timeatur periculum spūale, puta adulteriū, ad quòd leprosi propter calorem interiorẽ inducuntur. Nõ tenetur tamen vxor sana cohabitare viro suo leproso: quia nõ ita cito inficitur ex coitu, sicut ex frequẽti cohabitatione & conuersatione, vt habetur in c. quonia, de coniug. lepro. licet aliq̄ dicat virū sanū nõ teneri vxori leproso, qd vir per concubitū vxoris citius inficitur,

quàm econuerso. Prædictum tamen cap. quoniam, indistinctè loquitur, dicens quòd præcepto Apostoli nulla in hoc casu exceptio inuenitur. Nec obstat quòd proles generetur infirma: quia melius est sic esse, quàm penitus non esse. Nò tenetur tamen vir reddere quòd non potest, maximè cum impotètia prouenit ex naturali infirmitate, vel ex actu matrimonij: quia tunc mulier ulterius petendo, se magis meretricem quàm coniugem exhiberet. Si autem est impotens ex alia causa, si est licita, nò tenetur reddere: nec potest mulier exigere, si non est licita, peccat. & peccatum vxoris si propter hoc in adulterium labatur, viro aliquo modo imputatur. & ideo non debet indiscreta ieiunia, vel vigilias, aut alia huiusmodi facere. Nec à sacerdote debet in poenitentiam imponi viro ea facere, per quæ reddatur impotens ad reddendum debitum vxori iuenculæ & feruenti. Nec etiam vxori licitum est facere, nec sacerdoti imponere tam graues abstinentias & alia, per quæ reddatur deformis viro suo. Non tenetur etiam vir uti calidis, vt sit magis potens: sed sufficit quòd non se faciat impotentem. Nec solum tenetur vir reddere vxori debitum, quando expressè verbis petit, sed etiam si per aliqua signa vir percipit quòd vellet sibi debitum reddi, sed propter timorem aut verecundiam tacet. Tunc enim est interpretatiua petitio. ideo tenetur, aliàs quodammodo exponit eam periculo fornicationis. Si enim medicus cui infirmus est commissus, tenetur subuenire infirmitati corporali, etiam si ipse non petat: à fortiori vir, quia redditio debiti est medicamentum contra concupiscentiam vxoris, quæ est infirmitas spiritualis. ¶ Non tenetur etiam reddere, nisi locis & temporibus debitis, & honestate seruata: quia non in loco publico, propter scandalum: neque etiam in loco sacro, aut tempore menstruo, propter prohibitionem aut honestatem, ac etiam quia est contra bonum prolis, quæ ex hoc deformis & signata prodit in testimonium inordinatæ concupiscentiæ parentum. Tenetur etiam tempore sacro reddere, vnde Apostolus, Nolite fraudare inuicem, nisi communi consensu ad tempus. peccat tamen, secundum aliquos, saltem venialiter, petens tempore sacro, vt festorum, ieiuniorum, orationum, & processionum, cum teneatur orare, & deuotioni siue orationi (quæ per hoc impeditur) vacare. vnde Moytes, Non appropinquetis vxoribus vestris. Non est tamen iudicandum mortale, quia non est aliqua hora determinata ad orandum, quin possit recompensari in aliis horis. Et si illis temporibus tentetur de incontinentia, habet alia remedia ad reprimendam concupiscentiam, vt orationes, ieiunia, disciplinas, vigilias, & alia id genus, quibus vtuntur illi qui perpetuò continent. ¶ Reddens tamen tempore festiuo, neque quantum in se est, consentit aut communicat peccato alterius, sed ad id ad quod ab eo exigitur, inuitus & cum dolore consentit: vnde non peccat, nec tenetur abstinere à communionem in die Paschæ: licet bene faceret abstinendo. ideo suo proprio arbitrio est relinquendus: hoc enim propter lubricum carnis est diuinitus ordinatum, vt semper petenti debitum reddatur, vnde Apostolus postquam dixit, Nolite fraudare inuicem: subiungit, Ne forte tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram. Et si allegetur c. omnis homo, de consecratio. distin. 2. vbi dicitur, Omnis homo ante sacram communionem à propria vxore absteat tribus aut quatuor aut quinque diebus. Glo. dicit, quantum est ex se. Quia exactus omni tempore, seruatis aliis circumstantiis, reddere debet, vt habetur in c. Si dicat vir. 33. quæst. 5. Quod enim dicitur in dicto can. omnis, non est præceptum, sed consilium, vt habetur in c. vir cum propria vxore. 33. quæst. 4. ¶ Ex præmissis sequitur quòd alter coniugum non potest vouere continentiam sine alterius consensu. Nullus enim facere potest votum de alieno. & si vouerit, peccat: nec votum seruare tenetur, alio petente. Sed si non petat, tenetur votum seruare. & sic non potest exigere. Hoc intelligendum est post matrimoniū consummatū: quia ante consummationem potest vouere ingressum religionis, quod habet perpetuam continentiam: & tenetur implere infra duos menses, aliàs potest compelli ad celebrandas nuptias, vt habetur in c. ex publico, de conuer. coniug. Si verò cum consensu alterius coniugis vouerit, votū tenet: verum alter coniugū non tenetur consentire: licet dissentiendo bonum alterius impediatur: quia hoc facit ne sibi præiudicium generetur. Vouens sine consensu alterius, non habet ius exigendi. Posset tamen in illo voto summus potest dispensare, maximè si alter solum consentiret ad tempus, vt habetur in c. charissimus, de conuer. coniuga. ¶ Excusatur etiam vir à redditione debiti, accipiendo crucem in subsidium terræ sanctæ: quia satis probabile est quòd vxor debeat velle continere ad tempus, subueniendo necessitati Ecclesiæ generalis. Ideo in fauorem negociorum, pro quibus crux sibi datur, statutum est quòd vir possit sine consensu vxoris crucem accipere: sicut posset etiam domino suo terreno, à quo feudum habet, absque consensu vxoris militare. Quia sicut mulier accipit potestatem in corpore viri, saluo hoc in quo vir tenetur corpori suo: ita etiam saluo hoc, in quo tenetur alteri domino suo terreno. Nec tamen subtrahitur omnino ius suum vxori: quia vxor potest eum sequi, & non vir vxorem, cum vir debeat regere vxorem, & non econuerso. Præterea vxor cum maiori periculo castitatis discurreret quàm vir, & cum minori Ecclesiæ utilitate.

Ver. 11.

De Concubitu.

EX duobus finibus seu bonis matrimonij à natura intentis, apparere potest quòd concubitus & pluralitas vxorum contrariantur iuri naturali & matrimonio: differenter tamen, quia concubitus contrariatur principali bono matrimonij, quod est proles. & ideo nunquam fuit licitum concubinam habere: neque etiam fuit vnquam in concubitu dispensatum. Pluralitas verò vxorum non est contra bonum principale matrimonij, sed contra secundarium, scilicet contra communicationem operum & pacificū conuiuium. Ideo aliquando licuit aliquibus viris ex diuina dispensatione habere simul plures vxores: licet nunquam licuerit alicui mulieri simul habere plures viros, de quibus per ordinem dicendum est. ¶ Ad cuius euidentiā supponendū est primò, quòd quicquid reddit actionem inconuenientem fini, quæ natura

Vxorati nò debet indiscretas abstinentias & vigilias facere. Petitio debiti dupliciter fieri potest.

1. Cor. 7. Exod. 19.

De voto continentie alterius coniugum.

In Add. 3. p. q. 65. ar. 1

A natura ex aliquo opere seu actu intendit, dicitur esse contra legem naturæ. Potest autem actus non esse conueniens principali fini, vel secundario, dupliciter: Vno modo, quando omnino impedit finem, vt superfluitas aut defectus comestionis impedit salutem corporis, quasi finem principalem comestionis, & bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius. Alio modo, quando nò omnino impedit finem, sed facit peruentionem ad illum minus decentem aut difficilem ad finem principalem vel secundarium. Si ergo actio sit inconueniens fini, quasi omnino directe prohibens principalem finem, prohibetur primis præceptis legis naturæ, quæ sunt sicut communes animi conceptiones, & sicut primæ principia in speculabilibus. Si autem actio sit incompetens fini secundario, quocumque modo, scilicet omnino prohibens, vel difficilem aut minus decentem reddens, aut etiam principali, vt faciens magis difficilem, vel minus congruam peruentionem ad ipsum: actio illa non prohibetur primis præceptis legis naturæ, sed secundis, quæ ex primis deriuatur, sicut conclusiones ex principiis in speculatiuis. ¶ Secundo supponendū est id quod supra dictum est, cum de dispensatione moralium præceptorum ageretur, quòd in primis præceptis legis naturæ non cadit dispensatio, sed semper efficaciam obligandi habent. Sed in secundis præceptis cadere potest dispensatio, quia non semper habent efficaciam obligandi, sed vt in pluribus, eò quòd actus humani variantur secundum diuersas conditiones personarum, temporum, & aliarum circumstantiarum, & in maiori parte. Talis est tota materia moralis, vt patet per Philosophum in Ethicis. Ideo vbi eorum efficacia deficit, licet prætermitti possunt. Sed quia non est facile determinare huiusmodi varietates, ideo licentia prætermittendi legem in illis casibus, ad quos legis efficacia se propter varietatem extendere non debet, reseruat illi, ex cuius autoritate lex efficaciam habet: & talis licentia dispensatio dicitur. ¶ His suppositis dicendum est primò, quòd actus concubinitus est contra legem naturæ: Primo modo, quia non ordinatur in finem naturæ per actionem agentis, imò peruertit & tollit omnino peruentionem in finem principalem: quia finis principalis, quem natura intendit in tali concubitu, est proles procreanda & educanda: & vt hoc bonū consequeretur, posuit delectationem, vt Constantinus dicit. Quicunque ergo concubitu vtuntur propter delectationem quæ in ipso est, non referendo in finem à natura intentū, facit contra naturam, peruertit enim ordinem naturæ: quia res à fine denominatur, tanquàm optimo: sicut coniunctio matrimonij à prolis bono nomē accipit, quod per matrimonium principaliter queritur. Et quanuis aliquis ex concubitu prolem querat, non tamē conuenienter querit ad prolis bonum, in quo non solum intelligitur prolis procreatio, per quam proles accipit esse, sed etiam educatio & instructio, per quam accipit nutrimentum & disciplinam: in quibus tribus parentes proli tenentur ad longum tempus, & per totam vitam. Ideo lex naturæ exigit quòd pater & mater commaneant ad subueniendum proli. vnde aues quæ communiter pullos nutriunt, ante completam nutritionem non separantur à mutua societate, quæ incipit à concubitu. Hæc autem obligatio qua debet comanere femina viro, & econuerso, dicitur matrimonium. ¶ Et licet aliquis diues possit subuenire proli educandæ per longum tempus: hoc tamen est per accidens, & non ex natura actus: & per id quod est per accidens, non tollitur id quod est per se, hoc est naturale: & sic non tollitur determinatio, propter quam secundum omnes leges filij, qui de concubitu nascuntur, sunt vituperabiles: quod nò esset, nisi concubitus ex quo oriuntur, esset naturaliter turpis. Nec obstat quòd ius posituum quod à naturali deriuatur, non prohibet fornicationem simplicem, imò potius in poenam, secundum antiquas leges, mulieres lupanaribus tradendæ condemnabantur: quia lex naturæ in gentibus quantum ad multa offuscata erat, & non reputabant malum, accedere ad concubinam, sed passim fornicatione vt ebantur, quasi re licita, sicut & aliis quæ erant contra cæremonias Iudæorum, quanuis non essent contra legem naturæ. Et ideo Apostoli immiscuerunt prohibitionem fornicationis cæremonialibus, propter distinctionem quæ erat inter Iudæos & Gentiles. ¶ Non obstat etiam quòd qui potest alicui rem suam tradere in perpetuum, possit tradere ad tempus: nam per hoc distinguitur donatio à commutato: quia hoc verum est in his in quibus nulla deordinatio sequitur, prout in concubitu, in quo est deordinatio contra bonum prolis, quæ ex illo actu nata est sequi. Et quanuis aliquis vtendo ancilla sua tanquam re sua, maximè ex consensu suo, nulli faciat iniuriam in particulari: facit tamen iniuriam naturæ & proli procreandæ. ad cuius bonum non sufficienter neque conuenienter talis coniunctio ordinatur: sicut si quis immoderatè vteretur eo quòd suum est. Præterea licet ancilla sit res domini quo ad obsequium, non est tamen res sua quo ad concubitum. ¶ Et licet quilibet possit dare quod suum est, & vxor habeat potestatem in corpore viri: non tamen sequitur quòd vir de consensu vxoris, possit alteri carnaliter coniungi, neque vxor de consensu mariti, alteri viro: Quia vxor nò habet potestatem in corpore viri simpliciter, quantum ad omnia, sed solum quo ad matrimonium, & econuerso. Ideo non possunt dare contra bonum matrimonij. Cum ergo concubitus fornicationis tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quæ natura ex concubitu intendit: sequitur quòd fornicatio simplex de sui ratione sit peccatum mortale, etiam si lex scripta non esset: quia de lege diuina positua non est dubium, vt dictum est cum de fornicatione ageretur, cap. 7. §. 4. versicu. 1. Nec excusatur Iuda filius Iacob, à peccato, quando concubuit cum Thamar: licet vitauerit mendacium, quòd fuisset perniciosum, iniuriam habens annexam, si promissum non reddidisset. Nec obstat etiam quòd non punitur temporali morte, quia peccatum non dicitur mortale à temporali morte, sed à morte aeterna, vt infra dicitur. Et quanuis habeat maius incitamentū quantū gula: non tamen sequitur quin sit maius peccatum, quàm inordinata comestio: Quia illa non continet deordinationem à fine ultimo, sicut fornicatio, quæ est contra præceptum naturæ, Non mœchaberis. in quo non cadit dispensatio, manente materia, scilicet quòd non sit sua. & ideo nunquam licuit. Nec aliquis sanctorum in antiquo testamento legitur habuisse concubinam, quem necesse sit à peccato excusare.

c. 15. §. 1. ver. 75

Act. 14.

Concubina
aliquando
accipitur
pro vxore
secundaria.

Sed vbiunque legitur aliquos sanctos habuisse concubinas, accipitur concubina pro secunda vxore, quæ dicebatur concubina, quia habebat aliquid simile concubinae, licet esset vxor quantū ad principalem finem, qui est bonū prolis, quia indissolubili vinculo iugebatur viro, & sic conueniebat cum vxore. Sed quo ad secundarium finem, qui est gubernatio familiae, & communicatio operum, in quo cadit dispensatio, vt dicitur versiculo sequenti: prima vxor coniungitur viro vt socia, sed non secundaria. Ideo in hoc conueniebat cum concubina, largē accipiendū hoc vocabulum, concubina. Et sic Agar, licet esset vxor secundaria Abraham, dicebatur ancilla & concubina, quia non erat socia in dispensatione familiae, & communicatione operum, sicut Sarra. Nec obstat quod illa quæ est matrimonio iuncta, non possit eici excepta fornicationis causa, tamen Agar fuit eiecta: quia hoc factum est ex dispensatione diuina, ad significandum mysterium, quod explicat Apostolus ad Galatas scribens. Quod etiam Ismael hæres non fuerit, & Esau filius liberæ, hæres non fuit, ad mysterium pertinet. Similiter factum est vt filij Iacob ex ancillis & liberis nati, hæredes essent, vt D. Augustinus dicit: quia Christo nascuntur in baptismo, tam per bonos qui per liberam significantur, quam per malos ministros, qui per ancillam significabantur.

Ver. 12.

De Pluralitate vxorum & maritorum.

In Add. 3.
p. 9. 65.

Vtrum simul habere plures vxores, & vxorem simul habere plures viros, constat esse contra legem naturæ: differenter tamen, quia quod mulier simul habeat plures viros, est contra primum & principale bonum matrimonij, & ideo semper fuit illicitum; neque licitè fieri potest, cum in primis præceptis non cadat dispensatio, vt dictum est versiculo præcedenti. Non est autem sic de pluralitate vxorum. Quod autem pluralitas maritorum sit contra bonum prolis, apparet ex eo quod per hæc quo ad aliquid totaliter tollitur. Quia quandoque contingit post primam imprægnationem mulierem iterū imprægnari, & tunc (vt dicit Philosophus) vix contingere potest quin accedat corruptio vtriusque vel alterius fœtus. Et quanuis non contingat corruptio, natiuitas tamen multum impeditur. Educatio autem totaliter impeditur. Quia si vna mulier plures haberet maritos, sequeretur incertitudo prolis ex parte patris, cuius cura est necessaria in educando. Ideo nulla lege vel consuetudine fuit aliquando permittum, quod vna mulier plures maritos haberet: sicut econuerso. Nec obstat illa prima animi conceptio, siue primum naturæ mandatum, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. & per oppositum, Quæcunque nultis, &c. hoc enim est lex & propheta. Sed viri aliquando voluerunt accipere, imò de facto acceperunt plures vxores: igitur & mulieres, saltem cum dispensatione. Negatur illatio: quia illa animi conceptio intelligi debet eadem proportione seruata. Non enim sequitur, quod si prælatus vult subditum non resistere ei, quod ipse non debeat resistere subdito. Sed inter vxorem & virum non est eadem proportio: quia in pluralitate vxorum non sequitur incertitudo prolis, & vnus sufficit ad imprægnandum plures. Et quanuis zelus, qui est amor non patiens consortium in amato, sit vxoris ad virum, sicut viri ad vxorem: non tamen æqualiter vt in pluribus inuenitur. Sed tam in hominibus quam in animalibus communiter inuenitur maior zelus masculi ad foeminam, quam econuerso, eo quod non est contra conceptionem naturalem, quod vir habeat plures vxores, sicut quod vxor habeat plures viros. Ideo affectus siue appetitus vxoris, qui sequitur cognitionem, non tantum refugit consortium in viro, sicut econuerso. Quanuis aliquæ mulieres ex aliquibus apprehensionibus & causis sint magis zelotipæ, & ampliori zelo torqueantur, quam viri. Pluralitas verò vxorū non totaliter tollit, neque aliquammodo impedit primum finem matrimonij, cum vnus vir sufficiat pluribus mulieribus fœcundandis, & educandis filiis ex eis natis. Sed quo ad secundum finem matrimonij, etsi non totaliter tollat: tamen multum impedit, eo quod non possit faciliter inueniri pax in familia, vbi vni viro plures vxores coniunguntur, eo quod vnus vir non potest sufficere ad satisfaciendum pluribus vxoribus ad votum earum. Quia communicatio plurium in vno officio causat litem, sicut figuli & medici corrixantur & inuident ad inuicem: sic plures vxores vnus viri. Cum ergo vxorum pluralitas sit contra secundum bonum matrimonij, & præceptum naturæ, nunquam fuit licitum absque dispensatione auctoris naturæ, scilicet Dei, qui per inspirationem internam eo tempore quo oportebat prædictum præceptum naturæ prætermitti, vt maior esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ, dispensauit post Lamech, qui fuit primus qui absque dispensatione accepit plures vxores, qui de hoc secundum Magistrum sententiarum arguitur: quia ad explendam voluptatem id fecisse perhibetur. Per Sanctorum verò exemplum diuina dispensatio ante legem ad alios deriuata est, quæ non fuit in lege reprobata, imò videtur approbata in Deute. vbi dictum fuit, Non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animam eius. vbi D. Augustinus dicit, quod Salomon transgressus est præceptum illud, & non David: quia permittum erat plures habere, sed non plurimas, quæ allicerent, &c. Semper enim principalior finis magis est obseruandus, quam secundarius. Ius enim naturale semper & vbique, quantum est de se, habet efficaciam: potest tamen per accidens propter aliquod impedimentum vel causam circa aliquem variari, quantum ad secundarios fines: sicut Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Nec obstat quod dispensatio in lege naturæ circa huiusmodi non reperitur scripta: Quia talis debet esse dispensatio, qualis est lex. Si ergo lex naturæ scripta est in cordibus hominū, ita debebat esse eius dispensatio: quæ tamen est nunc per Christum reuocata, eo quod veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiæ, per quam cultus Dei non carnali, sed spiritali propagaatione diffundendus erat in omnes gentes. ideo nunc non est ratio dispensationis. Et quanuis ius naturæ largo modo dicatur, quod omnia animalia docuit: tamen ius naturæ competens homini, in quantum homo, hoc indidit quod vna per legē matrimonij fieret vxor viri vnus. Si dicatur quod contra legem naturæ est, quod homo se ad impossibile obliget, & quod vni datum est,

33. dist. 4.

Rom. 2.

Matth. 19.

A est, alteri detur: Sed homo contrahens cum vna vxore, sui corporis potestatem ei tradidit, vt necesse sit reddere debitum cum petierit: ergo facit contra legem naturæ, si potestatem sui corporis alteri tradat. Negatur sequela: quia hoc solum habet locum in primis præceptis naturæ. Nec vir per matrimonium potestatem sui corporis tradit quantum ad omnia, sed solum quantum ad illa quæ matrimonij pro principali fine requirit. Matrimonium autem non requirit vt quolibet tempore vxori petenti vir debitum reddat, nisi cum petit ad id ad quod matrimonium est principaliter institutum, hoc est ad bonum siue generationem prolis, siue quantum sufficit ad imprægnationem. Licet matrimonium postmodum, in quantum est remedium, (quod est secundarius finis eius) fuerit ordinatum ad vitandam fornicationem coniuge: quia (vt dictum est) in secundo fine cadit dispensatio. Vnde sequitur quod qui accipit plures vxores, non se obligat ad impossibile, considerato fine principali: nec esset inconueniens si Deus nunc dispensaret in pluralitate vxorum, quod propter bonum prolis quod est principale bonum, detraheretur aliquid de aliis bonis matrimonij: quia manet fides apud Deum, in cuius cultum proles esset educanda: fides etiam maneret ad plures. Et sacramentum pariter aliquo modo maneret. Quamuis enim non significaretur coniunctio Christi ad Ecclesiam: significaretur tamen distinctio graduum in Ecclesia per pluralitatem vxorum, quæ quidem distinctio non solum est in Ecclesia militante, sed etiam in triumphante. Et ideo illorum matrimonia significarent aliquam coniunctionem Christi cum Ecclesia, non solum militante (vt quidam dicunt) sed etiam triumphante, in qua diuersæ sunt mansiones.

Ver. 13.

De secundis Nuptiis.

B Secundas aut tertias siue quartas & sic deinceps nuptias non esse contra ius naturæ ex præmissis constare potest, cum non sint contra bonum prolis, neque communicationem operum. Vnde legimus Abraham tempore legis naturæ, mortua Sarra, secundas nuptias celebrasse cum Cethura. Nō sunt etiam contra ius diuinum, cum Apostolus dicat, Volo iuniores (scilicet viduas) nubere, & filios procreare. Et ratio est: quia per mortem alterius coniugum matrimonium soluitur. Nam (vt idem Apostolus dicit) Mulier alligata est legi viri, quanto tempore vir eius viuit. Quod si dormierit vir eius, soluta est à lege viri. Cui autem voluerit nubat, tantum in domino, hoc est cum fidei. Si tamen mulier ante annum contrahit, perdit totalitum: sed si post, lucratur ad vitam solum. Ideo oportet eam dare fideiussorem de eo reddendo post mortem, nisi vbi est consuetudo vel statutum, quod absolute lucratur, vt in ciuitate Tholo sana. Vir autem si statim contrahat, nil perdit: quia etiam nil lucratur, nisi ex pacto vel consuetudine, vt in prædicta ciuitate, in qua deficientibus liberis, lucratur absolute dotem. Mulier tamen nubens infra tempus luctus (quod durat per vnus anni spatium) liberatur ab infamia, cui olim secundum leges subdebatur, vt habetur in c. cum secundum Apostolum, de secundis nupt. Nec obstat quod D. Chryso. dicit, quod secundum virum accipere, fornicatio est: quia intelligit viuente primo, vel quantum ad causam, quæ aliquando sola ad nuptias inclinaret, scilicet concupiscentia, quæ etiam in matrimonio fornicationem inducit, quando paratus esset eam cognoscere, etiam si non esset vxor. Nec etiam obstat illud D. Ambro. Duplex matrimonium non est bonum, quia etiam intelligitur simul, vel per non bonum intelligit quod caret honore significationis: & sic non est adeo honorabile. Eam ob rem sacerdotibus arcentur ne interfint, eo quod habeat aliquam speciem mali siue turpitudinis, propter defectum prædictæ honestatis siue significationis: propter quem defectum contrahitur irregularitas, & nō propter culpam: quia nulla inest culpa. Non tamen dicimus quod secundum matrimonium non sit sacramentum Ecclesiæ: quia vbiunque inueniuntur ea quæ sunt de essentia sacramenti, est sacramentum: sed omnia talia inueniuntur in secundis nuptiis, scilicet debita materia & debita forma: ergo secundum matrimonium est sacramentum: non tamen adeo perfectum, sicut primum: quia non habet plenam significationem, cum nō sit vna vnus, sicut in coniunctione & matrimonio Christi & Ecclesiæ. Ratione huius defectus benedictio à secundis nuptiis subtrahitur, & punitur sacerdos benedicens secundas nuptias, suspensione officij & beneficij. Sed hoc indulgentum est, quando secundæ nuptiæ sunt ex parte viri & mulieris. Si verò virgo contrahat cum viduo, nuptiæ benedicuntur. Saluatur enim aliquo modo significatio, quæ in primis nuptiis, saltem ex parte vnus: quia etiam Christus vnā sponfam habeat, habet tamen plures personas de sponsatas in vna Ecclesia.

In Add. 3.
p. 9. 63. ar. 5.
Gen. 26.
1. Timo. 5.
1. Cor. 7.

Sacerdotes
cur arcentur
à secundis
nuptiis.

Benedictio
à secundis
nuptiis sub-
trahitur.

Ver. 14.

De Bigamia.

Bigamia quatuor modis contrahitur. Primus est, quando quis accepit plures vxores successiue & de iure. Secundus, quando simul habet plures, vnā de iure, & vnā de facto. Tertius, cum habuit plures successiue, vnā de iure, & vnā de facto, quando scilicet erat impedimentum dirimens. Quartus, quando viduam ducit vxorem: quod intelligendum est matrimonio cum vtraque consummato per carnalem copulam, quæ in fornicario concubitu non causat irregularitatem, vt habetur in c. quia circa, de bigamis. & ratio est, quia non significat illam indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Et in omnibus istis casibus irregularitas est annexa duplici de causa. Prima, quia ille qui sacramenta ministrare debet, nullū in sacramentis debet pati defectum. Defectus autem in sacramentis est, quando sacramenti significatio integra non inuenitur. Et sacramentum matrimonij significat indiuisibilem coniunctionem Christi ad Ecclesiam, quæ est vnus ad vnā: ideo ad perfectam significationem sacramenti requiritur quod vir sit tantum vnus vxoris, & vxor tantum vnus viri. Ideo bigamia, quæ hoc tollit, inducit irregularitatem. Secunda causa est, quia in illis qui accipiunt ordinis sacramentū, maxima spiritualitas debet apparere. Vnde Dominus in Leuitico dicebat, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. tum quia spiritualia ministrant, scilicet sacramenta: tum quia spiritualia docent, & in spiritualibus occupari debent. Vnde cum concupiscentia

In Add. 3.
p. 9. 66. ar. 5.

Leui. 19.

ta, per quam totus homo caro efficitur, spiritualitati repugnet, non debet aliquod signum concupiscentia permanentis in eis apparere. quod quidem apparet in bigamis, qui vna vxore contenti esse noluerunt. Prima tamen causa & ratio est melior. Et huiusmodi irregularitas non soluitur per baptismum: quia licet baptismus soluat culpas, non tamen soluit coniugia. Vnde cum ex secundo coniugio sequatur irregularitas, per baptismum tolli non potest: sicut irregularitates, quae antea per crimina contractae erant. Nec opinio D. Hierony. in hoc tenetur: quia licet baptismus tollat peccatum, quod est maius, eo quod ad hoc sit ordinatus: non est tamen ordinatus ad tollendam irregularitatem, quae non est poena, quauis proueniat ex causa debita. Et licet per baptismum quis conformetur Christo, quantum ad mentem, non tamen quantum ad statum carnis, qui consideratur in virginitate vel diuisione carnis. Et quauis sacramenta veteris legis soluerent irregularitates, quae ex leuibus causis contractae erant, & ad tempus durabant, quia ad illas tollendas erant ordinatae: non autem baptismus. ¶ Bigamus exiit omni priuilegio clericali, & additur foro seculari, non obstante consuetudine. Et ei sub poena excommunicationis inhibitorium est tonsuram aut habitum clericalem deferre, vt in c. vnico de bigamis, lib. 6. ¶ Quo ad dispensationem cum bigamis est difficultas, eo quod Apost. dicit, Oportet episcopum esse vnus vxoris virum, & in c. super eo, de Biga. habetur quod Lucius papa redarguens episcopum Hispanen. dicit quod etiam si sacros ordines susceperint, priuandi sunt: quia in bigamis contra Apostolum dispensare non licet, vt debeant ad sacros ordines promoueri, vel in eis si promoti fuerint, remanere. D. Tho. dicit quod papa potest in bigamis dispensare, eo quod bigamiae non est adiuncta siue annexa irregularitas, de iure naturali, sed de iure positivo. Et quia non est de essentialibus sacramenti ordinis, quod non sit bigamus, quod patet ex hoc quod si aliquis bigamus ad sacros ordines accedat, accipit characterem, & ad praedictum c. super eo, respondet, quod papa non potest dispensare contra doctrinam Apostoli, quantum ad ea quae sunt de iure naturali, nec quantum ad ea quae sunt de necessitate sacramentorum & fidei. & dicitur Lucius dicebat de eum archiepiscopum dispensare contra Apostolum, hoc est in positiuis & determinatis ab Apostolo, per archiepiscopos dispensari non posse. Sed non negabat ipse Lucius quin ipsemet & papa successor eius possent dispensare, cum eandem potestatem habeat papa, quam D. Petrus. Et ipse Lucius cum episcopo Panormitano dispensauerit.

Ver. 15.

De Filiis illegitimis.

CVM Illegitimum dicatur quod contra leges fit, qui extra matrimonij thorum nascuntur contra legem naturae, dicuntur illegitimi. Ad cuius evidentiam notandum est, quod quadruplex est status filiorum. Quidam enim sunt naturales & legitimi, qui scilicet nascuntur ex vero & legitimo carnali concubitu. Quidam dicuntur naturales & non legitimi, vt qui nascuntur ex simplici fornicatione, & ab his qui impedimentum matrimonij non habent. Quidam legitimi & non naturales, vt Adoptiui. Quidam dicuntur Spuriij, vt qui ex adulterio, incestu, vel stupro (quos quidam ex damnato coitu natos vocant) oriuntur, contra legem positiuam expressam, & contra legem naturalem hominis, in quantum homo, licet non in quantum animal, & tales non succedunt patri nec matri, vt habetur in Auten. Quibus mo. na. effi. legi. s. fina. Et quauis huiusmodi filij non sint in culpa, incurrunt tamen damnationem, non quod subtrahatur ab eis quod illis debitum est, sed per hoc quod non datur eis id quod aliis poterat esse debitum. Et sic duplex damnationem incurrunt: Vnum quia non admittuntur ad actus legitimos, sicut ad officia & dignitates, quae requirunt aliquam honestatem in illis qui ea exercent. Aliud damnationem incurrunt: quia non succedunt in hereditate paterna. Verum tamen naturales filij succedere possunt in septima parte tatum, si eis legata fuerit. Vnde legitur quod Abraham filiis concubinarum dedit munera. Spuriij autem in nulla parte, quauis ex iure naturali parentes eis in necessariis prouidere teneantur. Vnde pertinet ad sollicitudinem episcopi, vt vtrumque parentem cogat ad hoc quod eis prouideat. Damnationem tamen quod illegitimi incurrunt, non dicitur proprie poena: sicut dicimus non esse poenam alicui quod non succedat in regno, per hoc quod non est filius regis: quia non debetur ei. Et sic differentia est inter damnationem illorum, & damnationem quod incurrimus ex peccato originali: quia iustitia originalis data erat primo parenti pro tota natura humana: & sic tota natura humana tenebatur illam seruare. Cum ergo Adam, per quem erat tota natura in alios transfundenda, propter peccatum eam amiserit, transfundendo naturam transfudit damnationem. Ideo miseriae huius mundi sunt nobis poena peccati originalis. Sed damnationem quod incurrunt illegitimi, non est ei poena, sed potius patri, eo quod ex praua voluntate patris processit. Et quia per legem haec illegitimitas quo ad damna indicta est: sequitur quod per legem seu legistatorem potest remoueri, & filij legitimi siue fieri legitimi: non quin sint ex damnato coitu nati, quia coitus ille qui transfuit, nunquam potest fieri legitimus, ex quo semel fuit illegitimus, cum ad praeteritum non sit potentia: sed dicuntur legitimi quantum ad damna, quae post legitimatorem non patiuntur. ¶ Sex modis potest fieri legitimatio, duobus secundum canones, & quatuor secundum leges. Primus modus secundum canones est persequens matrimonium, si non fuit adulterium, vt in c. 1. & c. tanta. Qui si. sunt legi. Secundus per specialem indulgentiam siue dispensationem summi pontificis in terris ei subiectis, sed non in alienis, nisi quantum ad spiritualia, vel nisi ex causis multum arduis: & tunc indirecte per quandam consequentiam intelliguntur legitimi, quantum ad temporalia, vt in c. per venerabilem, qui si. sunt legi. Primus modus secundum leges: Si pater naturalis filium naturalem offerat curiae imperatoris, & recipiatur: ex hoc ipso legitimitur, propter curiae honestatem. Secundus, si pater in testamento nominet illum legitimum haereditem, & filius postmodum testamentum imperatori offerat & acceptetur. Tertius, si nullus sit filius legitimus, & ipsemet filius naturalis imperatori se offerat. Quartus, si patet in publico instrumento duorum vel trium

Baptismus non tollit irregularitates bigamiae.

Bigamus exiit priuilegio clericali. 1. Timot. 3.

Ar. 5.

In Add. 3. p. 68.

Quatuor status filiorum.

Duplex damnatio illegitimorum. Gen. 25.

Legitimatio quot modis fieri potest.

E

F

vel trium testium subscriptione eum legitimum nominet, licet non adiciatur naturalem. Et quauis filius legitimus non possit illegitimari, cum eius generatio fuerit legitima, potest tamen ex culpa haereditate priuari: & filius illegitimus ad eam ex gratia absque aliorum iniuria habilitari. Notandum tamen quod separato matrimonio per iudicium Ecclesiae, filij qui ex illo ante iudicium Ecclesiae nati sunt, dicuntur legitimi, si illud matrimonium fuerit in facie Ecclesiae contractum.

§. 8.

De Sacramentalibus Nouae Legis.

A Sacramentalia in noua Lege dicuntur dispositiones sacramentorum, siue ad sacramenta suscipienda, vel corificanda, aut consecranda, sicut Exorcismus & benedictiones factae super vinum & aquam, panem, oleum sal, caram, incensum, lapidem altaris, Ecclesiaeque; muros, vestimenta, crucem, baculos peregrinorum, & alia huiusmodi, de quibus aliquid dicendum est.

Ver. 1.

De Exorcismis.

EXorcismos quidam dicunt institutos fuisse in statu naturae integrae, eo quod Deus dedit Adae naturam & scientiam proprietatum omnium rerum naturalium sibi subditarum, cum dederit ei auctoritatem imponendi nomina animalibus & aliis rebus sibi subditis, sub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et in his reseruantur reliquiae potestatis innocentiae, vt vocibus exorcistae, siue naturaliter incantantis & praecipientis obediant, nisi propter peccatum impediatur: sicut Aspis, quae non audit vocem incantantis sapienter. Venerabilis Beda refert Iosephum dicentem regem Salomonem excogitasse suamque gentem docuisse modos exorcisandi, hoc est adiurandi, quibus immundi spiritus expulsi ab homine, non sunt ausi ulterius reuerti. Sed quicquid sit de his, nos fundamentum habemus in sacris literis de exorcismis daemonum, morborum, reliquorumque noxiorum. Christus enim dedit potestatem discipulis spirituum immundorum, vt eicerent eos, & curaret omnem languorem, per inuocationem nominis sui. qua potestate vsi sunt discipuli. Vnde reuertentes dixerunt, Domine etiam daemones subiiciuntur nobis in nomine tuo, quod videntes aliqui filij Iudaeorum, similiter exorcisando eiciebant daemones. Vnde Luc. 9. dicitur quod Iacobus & Ioannes dixerunt, Praeceptor, vidimus quendam in nomine tuo eicientem daemones, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum. Et D. Marcus: Signa autem eos qui crediderint, haec sequentur: In nomine meo daemones eicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Si arbor morus, quae sensum non habet, & mos obedit fideli praecipienti transplantari in mare: quare fideli adiuranti & praecipienti aqua & elementa aliaque nociua non obediunt: Videmus quotidie fideles curare febres, & fugare daemones per asperersionem aquae benedictae. & D. Aug. dicit, Vera pietate homines Dei aeream potestatem contrariamque pietati, exorcisando eiciunt, non placando omnes tentationes aduersitatesque eius, orando, non ipsam, sed Deum suum aduersus ipsam. In eius ergo nomine vincuntur, qui humanitatem assumpsit. Et in Actis Apostolorum habetur de exorcistis Iudaeorum, quomodo tentauerunt dicentes, Adiuro vos per Iesum, quem Paulus praedicat. & infra, Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio: Vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in quo erat daemoneum pessimum, dominatus est amborum: quia ex curiositate vel lucri gratia adiurabant, & non sicut ille septem filij Sceue principis sacerdotum, quae quodam modo credentes, sed non perfecte, vt in fide confirmarentur, probare voluerunt. De hac adiuuratione dictum est supra. Modum autem & formam exorcisandi baptisandos, habemus ex traditione Apostolorum, sicut & alias benedictiones, quibus vniuersalis Ecclesia vtitur, vt expresse dicit D. Clemens D. Petri discipulus lib. 3. Recognitionum. & idem in Epistola secunda ad D. Iacobum fratrem Domini, & D. Dion. D. Pauli discipulus, & ab eo edoctus in mysteriis fidei, in secundo ca. Ecclesiasticae hierarchiae dicit, Baptizandus prius ter abrenunciat daemone, & omnibus vestibus exutus sacro oleo tribus cruciformibus effusionibus vngitur a sacerdote, & chrismate signatus, aqua sanctificata tandem baptizatur. & Origenes ante mille trecentos annos dixit, In Ecclesiasticis obseruationibus sunt nonnulla quae omnibus quidem facere necesse est. Nec tamen eorum ratio omnibus patet, & infra subiungit: Eorum quae in baptismo geruntur, verborum, gestorum, atque ordinum, & interrogationum, responsionum, quis explicet rationem? & tamen haec operata & velata portamus super humeros nostros, cum ita implemus ea, vt a magno pontifice filiis suis tradita, & commendata suscepimus. Et Celestinus huius nominis primus, ante annos mille quadringentos, ad Venerium Maurinum Leontinum & ceteros Galliarum episcopos scribens dicit: Illud quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniformiter agit, non otioso contemplatur intuitu, cum paruuli siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacramentum. Non prius vitae fontem adeunt, quam exorcismis & exuffationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur: vt tunc vere appareat quomodo princeps huius mundi mittatur foras. Omnesque sancti doctores antiqui huiusmodi obseruationem ex traditione Apostolorum ad nos venisse affirmant. Ex quo patet quam impie & crudeliter nonnulli haeretici haec irridentes, non vereantur dicere, haec ad necromantiam pertinere. Quia ex eorum dictis sequeretur Christum & Apostolos fuisse necromanticos, quod blasphemum est dicere.

Ver. 2.

De Aqua Benedicta.

DE Aqua benedictione Alexander huius nominis primus, sextus a D. Petro, ita scribit: Aquam sale conspersam populis benedicimus, vt ex ea cuncti aspersi sanctificentur: quod etiam omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificabat, multo magis aqua sale conspersa, diuinisque precibus consecrata, sanctificat & mundat, scilicet dispositiue, & non ex opere operato, vt sacramenta. Si enim sale asperso per Helisum prophetam, inuocato Dei nomine, ste-

Filius legitimus non potest illegitimari.

Gen. 2.

Math. 10.

Marc. 16. vlt. Math. 11. Luc. 17. 10. de Ci. 11. c. 22.

c. 5. §. 5. Ver. 16. c. 16. §. 6. ver. 3. Modus exorcisandi.

Tom. 1. Hom. 5.

Aqua benedicta esse.

rilias aquæ sanata est: quanto magis diuinis precibus sacratus sterilitatem rerum auferat humanarum, & inquinatos sanctificat & purgat, & cætera bona multiplicat, & ab insidiis diaboli & versutis fantasmatum hominem defendit? Si tactu fimbriæ vestimenti Saluatoris infirmos sanatos non dubitamus: quãtò minus sacrorum eius virtute verborum? Si aquæ amarissima, super quas maledicta cõgesta erant, per inuocationem diuini nominis effectum habebant: quãtò magis Exorcismus benedictionis habet efficaciam: cum per Ecclesiæ ministros nomen Domini inuocatur, & precando dicitur, Virtutem tuã benedictionis infunde, vt quicquid in domibus fidelium vel locis, hæc vnda resperferit, careat omni immunditia, liberetur à noxa: non illic resideat spiritus pestilens, non aura corrumpens: discedant omnes insidiæ latentis inimici? Et inde est quòd in ingressu Ecclesiæ ponitur vas aquæ benedictæ, vt fideles ingredienti ad orandum Deum, se disponant ad emundationem, quæ fit per contritionem, vt à distractionibus ac insidiis & tentationibus dæmonum fructum & vtilitatem orationum impediendis liberentur. Eadem ratione diebus dominicis ante missam aspergitur super populum cõuenientem, & ad memoriam aquæ baptismalis, vt prophetauit Ezechiel, dicens in persona Dei, Effundam super vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Per virtutem enim benedictionis aquæ excitantur fideles ad orandum Deum, vt sicut per aquã baptismalem eos plenè mundauit in baptismo, ita dignetur emundare conscientias per aquam contritionis. Et secundum hoc dicitur quòd per asperisionem aquæ benedictæ consequitur quis remissionem peccatorum venialium. Nec vituperandi sunt, qui ex deuotione deferunt aquam illam ad domos aut agros, & aspergunt, vt liberentur à tentationibus, ab aère infecto, & aura pestilente & noxia, cum hæc in benedictione aquæ petantur.

Ver. 3. De Exorcismo Campanarum.

Exorcizantur etiam & benedicuntur campanæ, vt per illarum sonitum procul pellantur hostes exterius, & omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetusque tempestatum & fulgurum, infesta tonitrua, ventorum flamina suspendantur, spiritus procellarum & aëreæ potestates prosternantur, & vt fideles audientes confugiant ad Ecclesiæ gremium, ante sanctæ crucis vexillum, cui flectitur omne genu, & crescat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & corpora credentium seruentur. Præterea vt per earum sonitum fideles inuidentur & conuocentur ad diuina. In omni enim politia fit conuocatio aliquo sono extrinseco, etiam in politia militari, vt habetur in c. ius militare. i. distin. Et Dominus præcepit Moyfi dicens, Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus congregare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra. Et quando habebitis epulum & dies festos atq; calendæ, canetis tubis. Loco illarum inspirauit Dominus proceres Ecclesiæ habere campanas, quæ sunt vasa ærea vehementius sonantia, ad repræsentandum vehementem sonum Spiritus sancti, ad quem conuenit multitudo magna, & vt fideles conueniant ad epulum sacramenti Eucharistiæ & verbi Dei, & ad victimas sacrificiorum & holocaustorum in diebus festis, ac etiam contra hostes. Si enim sonitus tubarum cum inuocatione diuini nominis fuit tantæ virtutis, vt corruerent hostes, & muri Hierico: quanto magis pulsus campanarum Ecclesiæ, quæ non solum ad vnum populum se extendit vt synagoga, sed per totum mundum? ideo maiora vasa & vehementius sonantia electa sunt, vt illis auditis accingant se fideles contra hostes, hoc est dæmones & eorum insidias, & conueniant ad Ecclesiam, ad orationes, & ad diuina audienda & sacramenta suscipienda.

Ver. 4. De Benedictione Panis & aliarum rerum.

Aliud sacramentale in Ecclesia obseruatum, est benedictio panis & aliorum ciborum, cærei & vestimentorum, quæ fit per diuini nominis inuocationem. Vnde Dominus Moyfi, Sic benedicetis filiis Israël: Benedicat tibi Deus, &c. sequitur, Inuocabuntque nomen meum super eos, & benedicam illis, scilicet effectiue, quia benedicere Dei est benefacere, eò quòd volũtas illius est semper efficax. Vnde Psal. Ipse dixit & facta sunt. Ideo cum dixit, Fiat lux, facta est lux. Cum ergo de iure nature liceat nomẽ domini inuocare super res quibus vsuri sumus: sequitur quòd licitum est per verbum Dei & inuocationem sancti nominis eius illas sanctificare. Vnde Apосто. Omnis enim creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quòd cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Consequens est quòd licet nobis panes & alios cibos aut fructus benedicere, & super eos inuocare nomẽ Domini, ne noceant, & vt multiplicentur, & vt debitè sumamus: ac etiam in memoriam & recordationem benedictionis Christi, qui intuens in cælum & gratias agens, benedixit panes in deserto. Et (vt quidam dicunt) in quantum homo dicebat illud Psal. Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperi tu manum tuam, & imple omne animal benedictione. & benedicens extendebat manus super panes. Talis enim erat mos benedicendi in antiqua lege, quam Christus venerat implere, & non soluere. Vnde Aaron extendens ad populum manum suam, benedixit. Et probabile est quòd extendendo faceret signum Thau, quòd datum erat filiis Israël in signum præseruationis ab angelo percutiente. Ideo Ezechiel dicebat, Signa Thau super frontes virorum gementium super cunctis abominationibus suis. Et quia signum Thau figurabat signum crucis, in qua Christus peccata nostra tulit, & labores atque dolores nostros ipse portauit, patiẽdo & moriẽdo, per quam passionem & mortem nobis meruit præseruationem ab angelo percutiente, & omnem benedictionem: Ideo Ecclesia in omni benedictione & nominis Dei inuocatione signum crucis in memoriam Christi passionis & eius gratiarum actionem facere consuevit. In quantum verò Deus benedicebat, effectiue dando virtutem multiplicandi, in cuius multiplicationis memoriam, ac etiam communionis, quæ solebat olim diebus dominicis in primitiua Ecclesia fieri, inoleuit vsus & consuetudo, vt diebus dominicis panis in Ecclesia benediceretur.

ideo

A ideo qui hanc consuetudinem vident aut impediunt, quantum in eis est, memoriam & recordationem beneficiorum Dei & antiquæ communionis, ac etiam humilitatem & recognitionem supremi domini à cordibus fidelium auferre nituntur. Vnde D. August. dicit, quòd panis benedictus dabatur olim catholicis. Eadem ratione & in memoriam ingressus Christi in Hierusalem dominica ante Pascha benedicuntur rami virentibus foliis cum fructibus appositis, quos præmoniti fuerunt filij Israël per Moysen deferre, ait enim: Sumetis fructus arboris pulcherrimæ, spatulæq; palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & falices de torrente, & letabimini corã domino Deo vestro. Benedictio autem cærei Paschalis in vigilia Paschæ, dicitur instituta in concilio Tolentino, in memoriam primæ lucis, quam vidit Deus quòd esset bona: ac etiam in recordationem resurrectionis Christi, qui se lucem mundi nominauit, & de facto cærei similitudinem sumpsit. In cæreo enim exterius est cæra, quæ ex Ape sine corruptione procedit, & licium album interius coopertum cæra. est etiam lumen quod per licium cæreo iangitur. Sic in Christo est caro & corpus, quod ab Ape argumentosa, scilicet à D. Virgine, absque corruptione processit, & exterius videbatur. Erat pariter interius mundissima & sanctissima anima Christi. Erat etiam diuinitas, quæ per animam corpori iungebatur & vniebatur: quæ post passionem illuxit sanctis patribus, quando fuit verificatum illud Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnã: habitantibus in regione vmbrae mortis, lux orta est eis, scilicet diuinitatis: quia dictum fuit Litroni, Hodie mecum eris in paradiso. Præterea quemadmodum candela pro aliorum illuminatione tandem consumitur: sic Christus pro illuminatione nostra tandem consumptus, hoc est mortuus est. Et quia in die purificationis diuæ Virginis celebratur prima eius oblatio, & introductio in templum facta, & à sancto Simeone publicatus fuit esse lumen ad reuelationem gentium, prædicaturque eius mors & consumptio: ideo in eius memoriam eadẽ die cærei benedicuntur, & moriturus asseruantur, vt in hora mortis ipse qui ad mundum illuminandum venit, dignetur illuminare intellectum eorum, ne decidant à lumine veræ fidei, seducti tentationibus inimici, qui insidiatur calcaneo, hoc est fini hominis, qui est mors. De cantu & laude vocali dictum est supra.

Ver. 5. De Cæremoniis Nouæ Legis.

Cæremoniæ quæ dicuntur quædam externa ad cultum Dei ordinata in noua lege, quam plurimum distant à cæremoniis veteris legis: quia illæ erant solum vmbrae futurorum, quæ per Christum implenda erant: (omnia enim in figuram illis contingebant.) Cæremoniæ autem nouæ legis sunt in memoriam & recordationem præteritorum per Christum & Apostolos gestorum. Et sunt signa eorum quæ videbimus in patria. Ideo manifestum est eas esse meliores & perfectiores. Eam ob rem cum magna veneratione sunt obseruandæ. constat enim eas tum à Christo, tum ab Apostolis, tum à sacris Conciliis generalibus esse traditas. Legimus enim Christum orando subleuatis oculis cælum intuentum fuisse, & in resurrectione Lazari multas cæremonias obseruasse. Infremuit enim spiritu, lachrymatus est: ad monumentum accessit, lapidem tolli iussit, eleuatis in cælum oculis, gratias egit patri, magna voce clamauit, ligatis manibus & pedibus ac facie defunctum prodire fecit: ligatum soluere noluit, sed soluendum discipulis commisit. Sed ad quid tot & tanta signa exteriora fecit? Poterat enim absque mutatione loci & lachrymis ac lapidis subleuatione solum suscitare: sed noluit, vt mirabilia mysteria (quæ breuitatis causa omitto) notanda repræsentaret. Cum orare volebat, egrediebatur in montem Oliueti in hortum in oriente situm, aliquando cõmuniter cum omnibus Apostolis, aliquando separatus ab eis, aliquando positus genibus, aliquando pronus in terram orabat. Manus super capita paruulorum ponens, benedicebat eis: licet posset absque manuum impositione benedicere. Discipulos cum oleo ad sanandos infirmos (quos absque oleo sanare poterat) misit. Bis grabatum in die sabbati sanatis tolli iussit. Cæcum natum sanando spuit in terram, fecit lutum ex sputo, liniuit oculos eius, ad natatorium Siloe lauandum misit. Sed ad quid tot cæremonias seruauit, cum potuisset solo verbo illuminare? Surdum & mutum curaturus, digitos in aures misit. Post Resurrectionem antequam spiritum sanctum Apostolis daret, insufflauit, & manus super capita eorum posuit. Ascendens in cælum, eleuatis manibus discipulis benedixit. & cum nubes suscepisset eum ab oculis eorum, duos viros ad eos misit in vestibus albis. Apostoli & alij discipuli cum D. Virgine in cenaculo, in loco vbi ascenderat Petrus, perseuerantes in oratione & communicatione fractionis panis, spiritum sanctum acceperunt: Paulo & Barnabæ munus prædicationis delegantes, manus imponerunt. Apóstolus orando flectebat genua ad patrem domini nostri Iesu Christi, & in nomine eius omne genu debere flecti dixit. Rationem necessitatis cæremoniarum Apóstolus Romanis assignauit, dicens: Inuisibilia Dei à creatura mundi (hoc est à homine) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: semper piterna quoque eius virtus & diuinitas. Visis enim & sensatis excitamur, & per ea ad spiritualia mysteria capescenda manuducimur. Idem Apóstolus circa Eucharistiam cæremonias ordinauit, & se alias ordinaturum pollicitus est. Circa ordinandos scribit, nemini citò manus debere imponi. Et Thessalonif. traditiones quas didicerant, siue per epistolam, siue per sermonem, seruare iussit, & subtrahi debere ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundum traditionem quam ab Apostolis acceperant. Et consuetudinem Ecclesiæ approbans, impugnantes & contentiosos redarguit. Et cum Sylla comite, perambulabat Syriam & Ciliciam, confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta & dogmata ac decreta Apóstolorum & Seniorum, inter quæ erant cæremoniæ, quas à Christo viderant obseruari, & quas inspirante spiritu sancto introduxerant: inter quas D. Augu. recitat ea quæ vniuersaliter seruat Ecclesia, vt quòd fideles crucis signaculo insigniantur, & quæ trifaria digesta, fiant super panem & calicem, benedictionem fontium, & quòd baptizati inungantur oleo sancto. de his in c. Ecclesiasticarum, & c. in his 11. distinet. vbi dicitur, In his rebus, in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, instituta

maiorum pro lege seruanda sunt & sicut prauaricatores diuinarum legum, ita contemptores ecclesiarum consuetudinum coercendi sunt. Et D. Dionys. dicit: Primi nostri illi duces in humanis imaginibus res diuinas materialibusq; figuris spiritualium maiestate, atq; in his quae nobis familiaria sunt, summa illa & super substantialia, partim scriptis, partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt, non prophanam multitudini (cui nec ipsa quidem signa fas est contingere) verum eos, ob idque quod nostra sacratissima functio significatiua est plenaque signis, quibus veluti adminiculis ad eorum angustiores intelligentiam subuehamur, non sunt operatae potestibus signorum rationes. Deinde describit caeremonias per Apostolos in sepulturis defunctorum obseruatas. & D. Hier. in epitaphio Nepotiani, laudat eum de caeremoniis rite peractis. Sunt igitur caeremoniae viles ad humilitatem, vt nostram eleuatam & superbam ceruicem demittamus, illam subdentes sensibilibus, vt per eas veluti per quosdam gradus, ad superiora mente capefcenda euehamur: & vt nos qui corpore peccauimus, holocaustum de nostris corporibus domino faciamus: quia non solum animam, verum etiam corpus ab eo accepimus. Ex praemissis euidenter constat, quam impie blasphemando haeretici dicant caeremonias Ecclesiae inuentas ab hominibus ad continendum populum sub tyrannide sacerdotum, & esse auferendas a lege gratiae, sicut caeremoniae legis Moyfi. Sed (vt dictum est) lata est differentia: quia illae erant figurae & futurorum umbrae. Vnde sicut umbra luce fugatur: sic illae fugatae sunt per aduentum lucis Christi. Caeremoniae vero nouae legis sunt representatiuae praeteritorum, & figurae eorum quae videbimus in patria. & ideo adueniente statu gloriae, cessabunt. Nec obstat quod allegant ex Salomone, Fili mi, praebemibi cor tuum: quia non videtur exclusionis particula, non enim dicit solum, cor. Vnde Christus ponens differentiam inter duos filios, quorum vnus dixit ore se facturum voluntatem patris, & verisimile est quod corde (cum voces sint notae earum quae sunt in anima passionum) non tamen fecit, & alium qui dixerat se non impleturum eius voluntate, qui postea tamen impleuit: interrogauit, Quis illorum fecit voluntate patris? & praetulit eum qui opus exterius adhibuit. Vnde apparet quod actus exteriores cadunt sub praeecepto. Nec sufficit filio reuereri patrem corde vel verbo: sed necesse est quod exterius. Vnde Apostolus. Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem. Nec obstat pariter illud Ioan. Spiritus est Deus: & ideo qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Quia veritas dicitur relatio conformitatis cordis ad opus exterius. Et sic qui adorant Deum, oportet eum in spiritu (hoc est interiorius) & in veritate (hoc est actu exteriori conformi) adorare. Quia si esset difformis, haberet locum illud Esa. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me. Ex his patet facilis solutio ad omnes obiectiones haeticorum. Non enim propter hoc iudicat Ecclesia, cum alias caeremonias habeat: & si aliquas antiquae legis retineat, non tamen eadem significatione. Sunt enim quaedam quae ultra significationem accipiuntur ad decorem, & cultus Dei honorem, & fidelium exercitationem.

Ver. 6. De Templorum constructione & ornatu.

Caeremoniam constructionis, dedicationis, & ornatus altarium, templorum, & basilicarum esse laudabilem, & Deo acceptam, ac ad honorem Dei pertinere, ex antiquo & nouo testamento manifestissimum est. In lege enim naturae inspirante Domino, imo praecipiente, constat habuisse initium Noe enim egressus arcam post diluuium aedificauit altare domino: & tollens de cunctis pecoribus & volatilibus mundis, obtulit holocausta super altare, odoratusq; est Dominus odore suauitatis. Et Iacob eundo Mesopotamiam, vidit Deum in Bethel, & dixit: Terribilis est locus iste: Non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta caeli. & tulit lapidem & erexit in titulum, fundensque oleum desuper, vocauit nomen ipsius Bethel, qui prius Luza vocabatur, & dixit: Erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Praecipit etiam ei Dominus cum reuerteretur a Mesopotamia, vt faceret altare. Praecipit etiam Moyfi facere altare Domino: praecipit etiam facere arcam de lignis Sethim, & inaurari, deinde in ea poni iussit Librum legis, Virgam, & Manna, mysteriaque Deo dedicata, ante quam conueniret populus ad diuina. Dauid cogitauit aedificare domum Domino, & eius cogitatus fuit acceptus, sed non fuit ei datum, eo quod vir sanguinum esset: promissum tamen est ei quod per Salomonem filium suum cogitatus eius sortiretur effectum. Ideo magna supellestem praeparauit. Salomon filius eius templum mirae magnitudinis, longitudinis, & latitudinis extruxit, & adeo vasis aureis & aliis ornamentis decorauit, vt in admirationem etiam omnes exteri traheretur. Eiusdem templi per Salomonem dedicatio accepta fuit Domino, qui impleuit templum gloria sua, & pollicitus est se facturum iuxta petitionem Salomonis. Vnde regina Sabba videns domum quam Salomon aedificauerat, non habebat vltra spiritum praedamiratione. Dauid pariter in spiritu propheticodicebat, Domine dilexi decorare domum tuam. Praecipit etiam dominus Cyro. Persarum regi, vt aedificaret ei domum in Hierusalem. Quae etiam reluctantiibus inimicis per Zorobabel ad instar primae constructa & dedicata est. Machabaei pariter non solum templum interiorius, verum etiam exterioriorem eius faciem coronis aureis ornauerunt. In nouo autem testamento habemus quod Christus laudauit diuites, qui de suis bonis contribuebant ad reparationem & ornatum templi, praesertim viduam quae duo minuta posuit in gazophilacium: & quod iratus est contra eos qui dedecorabant templum, & eiecit vendentes & emetes oues & boues: & quod cum discipuli ornassent asinam indumentis suis, gratanter accepit, & super eam ornata ascendit. Et quando misit eos parare vltimum pascha, post quod erat instituturus sacramentum Eucharistiae, & celebraturus suam primam & vltimam missam, designauit locum, scilicet coenaculum magnum stratum, hoc est paratum & ornatum, in quo Apostoli in die penthecostes Spiritum sanctum in igneis linguis receperunt. Et Apostolus apud Corinthios dicit Ecclesiam fuisse dicatam, in qua omnes conuenire, & dominicam coenam manducare, verbumque Domini audire

A audire poterant. Vbi ergo est magna multitudo populi, necesse est magnam debere esse domum siue Ecclesiam, in qua (quantum secundum humanam fragilitatem possibile est) paranda & fouenda sunt omnia quae ad munditiam pertinent, & deuotionem excitant. Nec Christus qui vitia Scribarum & Pharisaeorum arguebat, reprehendit lapides & structuras ei ostensas, nec ornatum illarum, licet ruinam ipsarum & excidium ciuitatis propter peccata Scribarum & Pharisaeorum praedixerit. Nec apud catholicos templa dicantur principaliter Martyribus aut aliis sanctis, quemadmodum haeretici false imponunt, sed soli Deo, vt D. Augustinus dicit. At cum multa sint templa Deo dicata, ad distinguendum ea ab inuicem, aliqua aliquorum sanctorum (quorum corpora vel reliquiae ibi sunt conditae) eorum nomine appellamus, & ad memoriam sanctorum, quos tanquam peculiare patronos interpellant, qui templa condiderunt, aut frequentant. Nam & imagines appellare solemus eorum nominibus quos representant, & ad quorum memoriam reducunt. Vnde D. Augustinus dicit, Basilicas sanctorum nominibus appellatas, diuino cultui mancipatas, affectu, cultu pio & deuotione ad eundem credimus. Nec recens est templorum vsus & ornatus, sed ab Apostolis introductus, vt Eusebius recitans mores primitiuae Ecclesiae dicit: Est autem in locis singulis consecrata orationi domus, quae appellatur seumium, hoc est honestorum conuenticulum, in quod accedentes, honeste & castè mysteria celebrant: nihil ibi prorsus quod ad cibum potumque pertinet inferentes, sed ad legis tantum libros & volumina prophetarum, hymnosq; in Deum, caeteraque similia excolunt. & Anacletus papa (vt recitatur in c. sacrosancta. 22. distinct. dicit D. Petrum & Paulum ecclesiam Romanam consecrasse, & D. Marcum euangelistam Ecclesiam Alexandrinam. Et in gestis Tholosanis habetur, quod D. Saturninus vnus ex 72. discipulis in episcopum Tholosanum ordinatus, facellum in honorem D. Stephani consecrauit. Quare contra detrahentes templis & basilicis sanctorum, decretum fuit in concilio Gangren. Si quis per superbiam, tanquam perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit, vel oblationes quae ibi celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque sanctorum contemnendas: Anathema sit. Et in concilio Basiliensi. Ioannes Viclesz, qui foundationes & dotes Ecclesiarum reprobabat, fuit tanquam haeticus condemnatus. Ex praemissis sufficienter apparet, quam impie agant haeretici debacchantes contra ornatum templorum, & ea spoliare & euertere nitentes. Per hoc enim deuotionem populi, quam templorum excitat ornatus, a cordibus fidelium auferre nituntur, imo & memoriam & recordationem Dei. Nec obstat quod obiciunt non haberi ex euangelio aut ex sacris literis templa debere ornari: ad hoc enim supra dictum est, quod non omnia quae fecerunt & dixerunt Christus & Apostoli, sunt conscripta. Plurima enim ex Apostolorum traditionibus ad nos deuenerunt. Argumentum enim ab auctoritate negatiue (quo Lutherani maxime vtuntur) purum sophisma est. Quamuis ex praedictis sacrae scripturae locis, maxime ex coenaculo magno & strato, appareat templorum ornatus laudabilis. Nec obstat pariter, quod Christus Samaritanam dixit, Venit hora & nunc est, quando neque in monte hoc, &c. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare: quia per illa verba non reprobauit templa aut eorum ornatum, sed excidium Hierosolymorum & Samariae praedixit. Et cum Deus non solum animam dederit, sed etiam corpus & alia bona fortunae, vt dicit D. Iacobus, Omne datum optimum, &c. Ideo non est contentus solo interiori cultu, sed etiam exterioriorem desiderat, vt in nomine eius omne genu flectatur: quod ostendit per illa verba, In spiritu & veritate oportet adorare, hoc est in spiritu deuotionis interioris, & veritate exterioris operis illi interiori respondentis & conformis: in hoc enim consistit ratio veritatis creaturae rationalis, quae cognitionem accipit a rebus, vt illis conformetur, vt dictum est cum de adoratione ageretur. Et quamuis Christus verbo & exemplo pauperitatem proposuerit imitandam, vt strictius rebus suis quisque vteretur, non tamen vt Deo dicata essent vilia. Quasi enim gloriam & manifestationem Dei, eamque admirandam & colendam docuit, quam structurae & ornatus templorum excitant, iuxta illud Sapientis, A magnitudine enim speciei & creaturae cognoscibiliter poterit horum creator videri. Praeterea si sumptuosum & gloriosum (teste Esaia) Deus voluit esse Christi sepulchrum, in quo triduo duntaxat corpus eius exanime requieuit, & nemo reprehendit: quis praesumat calumniari templum honorificum, in quo non solum corpus sed etiam animam, imo & diuinitatem ipsam vsque in finem seculi nobiscum manere pollicitus est? Nec per euangelium natura hominum sic immutata est vt sensibilibus (a quibus omnis eorum cognitio oritur) non egeret. Nam Christus sensibilia sacramenta & sensibiles caeremonias (vt dictum est) instituit. Et cum obiciunt haeretici, Si obseruantiae recipiendae sunt, cur non recipimus veteres? Dicitur est quod ideo non recipimus, quia figuratiuae erant eorum quae per Christum impletae sunt, & Christum venturum significabant. Cum igitur Christus iam venerit, & ea omnia impleuerit, velut umbra euauerunt. Ideo si modo seruarentur, falsum significarent, & ad horrorem protraherent. Vnde per Moysen dicebat dominus Deus, Vetera nouis superuenientibus proicietis. In cuius praesagium in die Ramorum vestimenta populi sternebant in via ad conuulsionem, & Christus in Apostolorum suorum ornamentis sedit. Verum quia de tot & tam immensis sumptibus haeretici queruntur, eo quod relictis pauperibus (qui sunt vera Spiritus sancti templa) in superfluis structuris & ornatibus ad humanam iactantiam & fiduciam (vt ipsi dicunt) exponuntur, quod propheta Hieremias improbare videtur, dicens. Nolite confidere dicentes, Templum Domini, templum Domini est. Ideo eis respondendum est, ac dicendum quod eorum querela simillima est murmurationi Iudae Scariotis, qui omne obsequium Christo factum, inaniter & perperam propter cupiditatem qua ardebat, arbitrabatur. Vnde cum sensisset odorem vnguenti, dicebat, Vt quid perditio haec? Poterat enim vnguentum hoc vendari multo (scilicet trecentis denariis) & dari pauperibus & egenis. Non quod de pauperibus ei cura esset: sed quia fur erat, & habebat oculos. Sic isti indigne ferentes

odore vnguenti, hoc est deuotionem populi Christiani, quæ ex templorum ornatu diffunditur. Non quod curent de pauperibus, sed potius de præda aut spoliis pro velamine suæ cupiditatis & malæ atque puerse affectionis, quam contra Ecclesiasticos conceperunt, pauperum indigentias obiciunt & exaggerant, quasi si nil daretur Ecclesiæ, pauperes non egerent: nec essent aliæ viæ superflue & inaniter consumendi, quæ iuste & sanctè in Dei honorem exponuntur. Semper enim (vt Christus ait) pauperes habebitis vobiscum, & potestis eis benefacere. Ideo incertum est an ea quæ pro templorum ornatu dantur, ad pauperum indigentias applicarentur. Nulli dubium est neque negari potest, quin pauperes essent, cum Dauid tot parauit impensas, cum Salomon tot vasa & ornamenta aurea templo dedit. & cum Machabæi ornauerunt faciem templi coronis aureis, pauperes aderant. Non tamen propter hoc intermiserunt magnificentissimi templi constructionem & ornatum. Nec eorum expositio reprobata, sed commendata fuit. Cum ergo templum illud, in quo asseruabatur sola testamenti arca, esset figura Christianæ Ecclesiæ, & figura non possit æuari figurato: consequens est quod quauis nunc sint pauperes, minus possint sumptus & expositiones in templorum constructione & ornatu calumniari. Pauperibus quidem elemosynas non prohibet Ecclesiæ, nec superfluum in templorum ornatu approbat expositionem: sed rationabilem, pro Dei maiestate, & nostræ deuotionis excitatione, approbat erogationem, & religionem præfert misericordiam, & templi ornatum elemosynis pauperum. ¶ Quauis non dicamus hoc etiam tempore exequendum, vt pauperibus desertis templa ornemus. Licet enim philosophari simpliciter & absolute sit melius quam ditari: aliquando tamen in particulari casu magis expedit ditari. Sic vbi annonæ caritas ingruit, subueniendum est indigentiam pauperum, & non est adeo vacandum templorum ornatu: tunc enim ipsa templi vasa in pauperum necessitates sunt eroganda, quemadmodum D. Augustinum fecisse legimus. Vnde D. Ambrosius dicit, Aurum habet Ecclesiæ, non vt feruet, sed vt erogat, & subueniat necessitatem patienti. Sic debent intelligi Sanctorum autoritates, quæ ornatui templo (præsertim in extrema necessitate) laudabilius est ornatui templorum intendere: non quidem ad humanam instantiam aut laudem, quæ etiam in elemosynis pauperum plerumque inuenitur, sed ad Dei cultum & honorem. Nec etiam in illo solo exteriori ornatu aut ædificiorum splendore inauratisq; laquearibus & vestitis parietibus ac marmorum crustis fiduciam habere debemus (id enim Hier. improbat) sed in vera fide & sancta conuersatione, vt domus Dei, hoc est Ecclesiæ impleatur ex odore vnguenti: hoc est, vt populus ad deuotionem & Dei honorem excitetur. Ideo subiungit Propheta, Si bonas feceritis vias vestras & studia vestra, & feceritis iudiciū inter virū & virū, habitabo vobiscum in loco isto, &c.

Ver. 7. De Præceptis Nouæ Legis.

LEX Noua cuius principale est gratia Spiritus sancti, quam non possumus habere nisi per Christum, mediantibus sacramentis per ipsum institutis, pauca præcepta circa exteriora opera continet. Quia solum ea præcipit vel prohibet, quæ habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem. & sic solum continet quatuor præcepta: Primum est de baptismo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Secundum est de sacramento Eucharistiæ, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Tertium præceptum est de sacramento Pœnitentiæ pro his qui ab innocentia baptismali lapsi sunt, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Quartum de exteriori confessione fidei, Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: qui autem me negauerit coram hominibus, negabo eum coram patre meo. Alia verò opera quæ non habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem ad gratiam, quæ manifestatur per fidem ex dilectione operantem, non sunt præcepta neque prohibita ex ipsa legis institutione: sed fuerunt à legislatore Christo relicta arbitrio eorum qui curam aliorum erant habituri, & sic reliquit potestatem determinandi tam circa cæremonialia, quam iudicialia, siue in spiritualibus, siue in temporalibus, his qui altis præessent. Et ideo lex noua dicitur lex libertatis, eo quod pauca præcepta continet, ac etiam eo quod ad illa liberè implenda interius iuuat, quod nõ faciebat lex Moysi. Et quia Pharisei malè intelligebant præcepta moralia siue legis naturæ, quæ in lege noua manere debebant, quia secundum se pertinent ad rationem virtutis: ideo Christus in lege sua noua illa explanauit. ¶ Inter alia præceptum negatiuum de periurio. Pharisei enim licet crederent periurium esse peccatum, tamen putabant iuramentum per se esse appetendum & frequentandum, eo quod videtur ad reuerentiam Dei pertinere. Et ideo Christus ostendit iuramentum non esse appetendum tanquam bonum, sed melius esse absque iuramento loqui, nisi necessitas cogat: & sic non prohibuit iuramentum, vt dictum est. ¶ Circa verò prohibitionem homicidij & adulterij, Pharisei existimabant solum actum exteriorem prohiberi, & non interiorem appetitum: quod magis credebant circa homicidium & adulterium, quam circa furtum vel falsum testimonium. Quia motus iræ tendens in homicidium, & motus concupiscentiæ tendens in adulterium, videntur aequaliter nobis ab ipsa natura inesse, non autem motus furandi aut falsum testimonium dicendi. Ideo Christus declarauit dicens, Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit consilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et quo ad adulterium subiunxit, Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est in corde suo. ¶ Et quia circa virtutes morales, præsertim circa iustitiam, errabāt, putantes eam esse exequendam appetitu vindictæ vel odio inimicorum: ideo credebant propter præceptum datum de pœna talionis, quod quidem fuit datum vt iustitia & bonum comune pacificusque conuictus seruarietur, non vt homo vindictam iniuriarū sibi illatarum quereret: ideo Christus ad hoc

Ad hoc remouendum docet animum hominis sic debere esse paratum ad sustinendum plura, si necesse sit: docet etiam inimicos diligendos, & quod firmus etiam parati eis benefacere in necessitate. Nec etiam prohibet Christus iudicium iustitiæ, sed iudicium inordinatum & temerarium. ¶ Et quia etiam errabant circa opera misericordiæ, at bitrantes accipere vsuram ab extraneis esse licitum: ideo Christus declarauit, Mutuum date, nihil inde sperantes. Nec prohibuit sollicitudinem necessariam, sed inordinatam. Docuit pariter abstinerere non solum ab exterioribus, quæ secundum se mala sunt, sed etiam ab interioribus & occasione malorum. ¶ Docuit etiam ordinare intentionem hominis, dicens quod in bonis quæ agimus, non quæramus humanam laudem aut gloriam, neque mundanas diuitias inordinatè, quod est thesaurizare. Postremo docet modum implendi euangelicam doctrinam, scilicet implorando diuinum auxilium, & conatum ponendo ad ingrediendum per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adhibendo ne à seductoribus corumpamur, & q̄ obseruatio mandatorū eius est necessaria ad salutem, & quod non sufficit sola fidei confessio, neq; miraculorum operatio, neq; solus auditus verbi.

Ver. 8. De Consiliis Nouæ Legis.

CVM Salomon dicat, Vnguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima dulcoratur, & Christus sit maximè sapiens & amicus, congruum fuit quod in noua lege quæ est libertatis, salutaria nobis consilia dederit. In antiqua verò lege cum esset lex seruitutis, non erant danda consilia. Ad cuius euidentiam sciendum est quod differentia inter consilium & præceptum hæc est: quia præceptum importat necessitatem, consilium verò non, sed ponitur in optione eius cui datur. Vnde D. Gregorius in epistola ad Iouinianum, & recitatur in c. quod præcipitur. 14. q. 1. dicit, Quod præcipitur imperatur: quod imperatur, necesse est fieri: si non fiat, pœnam habet. Vbi consilium est, datur offerentis arbitrium. Ex quo inferatur quod præcepta in noua lege data, sunt de necessariis ad consequendum finem beatitudinis, in quem lex noua immediatè introducit: Consilia verò sunt de his per quæ melius & expeditius potest homo consequi prædictum finem. Et sic tria consilia proponuntur in lege noua, scilicet paupertatis, castitatis, & obedientiæ: in quibus fundatur omnis communitas, quæ statum religionis proficitur. Quia per huiusmodi tria abdicantur tria bona mundi, quæ retrahunt & impediunt hominem à consecutione finis, scilicet diuitiæ, delicia, & honores. Vnde D. Ioannes dicit, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia oculorum, aut concupiscentia carnis, aut superbia vitæ. Per paupertatem voluntariam abdicantur diuitiæ, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum. Per castitatem abdicantur delicia, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis. Per obedientiam abdicantur honores, qui pertinent ad superbiam vitæ. Hæc tria consuluit Christus dicens, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum: qui potest capere capiat. Et quo ad obedientiam post consilium paupertatis subiunxit consilium obedientiæ, dicens, Sequere me. Sequimur enim Christum non solum imitando opera, sed etiam obediendo mandatis ipsius. Vnde dicebat, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Hæc autem simpliciter obseruata, pertinent ad consilia simpliciter proposita, quæ quantum in se sunt, expedientia sunt omnibus. Sed ex indispositione aliquorum contingit, quod alicui non sunt expedientia: quia scilicet eorum affectus non inclinatur ad illa. Sed obseruatio vniuersi quæ eorum in speciali casu pertinet ad consilium, secundum quod scilicet in casu illo nõ tenetur obseruare. Puta quando homo dat elemosynas pauperi, quando nõ tenetur dare, & quando aliquo determinato tempore acquirit abstinet à delectationibus carnis aliis licitis, vt orationibus vacet. Et quando aliquis voluntatem suam non sequitur in aliquo facto, quod licet facere posset, puta si benediciat inimicis suis quando non tenetur, vel si offensam remittat, cuius iuste posset exigere vindictam. Nam quæ Matth. 5. scribuntur, & similiter de maxilla & de non litigando in iudicio, si referantur ad præparationem animi, cum necessitas cogit, præcepta sunt. Sed vbi necessitas non occurrit, sunt consilia particularia, quæ ad tria reduci possunt. Licet enim meliõra bona, de quibus datur consilium, particulariter sint indeterminata: ea tamen quæ sunt simpliciter & absolute meliõra bona in vniuersali, sunt determinata, ad quæ etiam omnia alia particularia reducuntur. Illa autem quæ ponuntur Matth. 10. & Lu. 9. & 10. scilicet, Nolite portare aurum, argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas & calcæamenta, neque virgam, & neminem in via salutaueritis, &c. fuerant quædam præcepta discipline, & pro tempore, reuocata, autè cum dixit, Quando misi vos sine sacculo & pera, &c. Primo enim dicta mandata data sunt, secundum D. Aug. non vt præcepta, sed vt cõcessiones, ad ostendendum quod haberent potestatem accipiendi necessaria vitæ. Secundum verò alios sanctos eorum mandata pro tempore obseruata. Indigebant enim discipuli, quasi paruuli sub cura Christi existentes, accipere aliqua specialia instituta à Christo, sicut alij subditi à suis prælati, præcipue quia erant parulati exercendi, vt temporalium sollicitudinem abdicarent: per quod reddebantur idonei ad defendendum euangelium per vniuersum mundum. Illa tamè instituta immittente passione (vt dictum est) reuocauit, tanquam discipulis per ea sufficienter exercitatis, & aliis causis occurrentibus.

De Lege Humana, Cap. XVII.

LEX Humana est dictamen prudentiale in principe, qui habet curam communitatis, subditis promulgatum, congruens religioni, disciplinæ, & utilitati humane, regulans operationes humanas ad pacificum & virtuosum conuictum. Hæc definitio completur omnes conditiones legis. Per hoc quod dicitur dictamen prudentiale, habetur quod sit rationalis: A principe, quod fiat ab habente auctoritatem. Promulgatum, est

ficacia obligandi: Congruens religioni, quod sit proportionata & conformis legi diuinæ, & quod sit honesta. Disciplina, quod sit proportionata legi naturæ: & sic quod iusta, possibilis, secundum naturam, & patriæ consuetudinem, loco & tempori deferuiens. Vtilitati, quod finis legis est bonum commune siue utilitas publica: & per verba sequentia amplius declarantur conditiones materiales legis & finis eius. Lex humana dicitur ius scriptum, ad differentiam consuetudinis, quæ dicitur ius positium non scriptum. Et sic prima diuisio iuris humani est in ius scriptum, quod dicitur Lex, & in ius non scriptum, quod dicitur Consuetudo.

Prima iuris humani diuisio.

Ver.1.

De Legis Humanae Necessitate.

VM lex naturalis & diuina positua non determinet in speciali omnia quæ requiruntur ad pacificum conuictum, sed aliqua sint relicta arbitrio illorum qui curam aliorum habent: necesse fuit quod fierent leges humanæ. Licet enim sint aliqui qui sunt prouisi ad actus virtutum ex bona dispositione naturæ vel ex consuetudine, præsertim diuino munere, quibus sufficere posset disciplina paterna, quæ est per monitiones: Verum tamen quia inueniuntur quidam proterui & prouisi ad vitia, qui verbis persuaderi non possunt: necessarium fuit quod per vim & metum cohiberentur à malo, ut saltem sic male facere desisterent, aliis quietam vitam relinquerent, & ipsi tandem per assuetudinem perducerentur ad hoc quod voluntariè facerent, quæ prius metu implebant: & sic fierent virtuosus. Ideo necessariū fuit ad pacem hominum & virtutem, quod leges ponerentur: quia (prout Philosophus dicit) Sicut homo si sit perfectus virtute, est optimum animalium: sic si sit separatus à lege & iustitia, est pessimum omnium. Vnde Isidorus (& recitatur in c. factæ sunt. 4. distinct.) dicit: Factæ sunt leges, ut earum metu humana coerceretur audacia, tutaque esset inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refræneretur nocendi facultas. Lex humana deriuatur à lege diuina naturali: quia (sicut D. Augustinus dicit) Non videtur esse lex, quæ iusta non fuerit. Vnde tantum habet de virtute legis, quantum habet de iustitia: in rebus autem humanis dicitur aliquid iustum, ex eo quod est rectum secundum regulam rationis. Rationis verò prima regula est lex naturæ. Et ideo omnis lex humanitas posita, in tantum habet de ratione legis, in quantum à lege naturæ deriuatur per modum conclusionis à communibus principiis vel per modum determinationis, ut in legibus pœnalibus. Si verò in aliquo à lege naturali discordet, non erit lex, sed legis corruptio, vel lex iniqua. Vnde Esa. Væ qui condunt leges iniquas. Ad legem enim humanam pertinet cohibere vitia: licet non omnia, quia permittit aliqua mala, non quod approbet ea, sed ut euitentur maiora. Pertinet etiam ad eam imperare actus virtutum, sed non omnes, propter diuersitatem conditionis & imperfectionis aliorum subditorum.

1. Poli. 5. Ethimo.

In li. de lib. arb.

Esa. 10.

Ver.2.

De Obligatione Legis Humanae.

EX deriuatione legis humanæ à lege naturali sequitur quod leges humanæ iustæ ligant & imponunt homini necessitatem in foro conscientie, secluso quocunque scandalo, & seclusa lege diuina positua: sic quod contraueniens peccat, cum pendeat ex lege naturæ, quæ deriuatur à lege æterna. Vnde Salomôn, Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et Apostolus, Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt. Itaque quicumque resistit potestati, ordinationi Dei resistit: Qui autem resistunt, damnationem sibi acquirunt. Deinde subiungit, Itaque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo Christus nascens ut exemplum daret, obediuit Cæsaris edicto. & D. Petrus, Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò honorum. Quia sic est voluntas Dei, & paulo post dicit, Serui, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Et Christus, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, &c. Si Iudei tenebantur obedire Moysi & eius successoribus: à fortiori Christiani Ecclesiæ prælati, cum fuerit eis à Christo data potestas, aut enim: Si Ecclesiam non audierit, sicut bi sicut Ethnicus & Publicanus. Item, Qui vos audit, me audit. Qui vos spernit, me spernit. & Apostolus præcepit custodire eorum præcepta & mandata. Ratio huius obligationis esse potest: quia non minus obligantur subditi, principi vel prælato iusta præcipienti, quam patri filius: quia quanto bonum politicum & commune præstat bono priuato, tanto præceptum principis præferendum est præcepto paterno, cæteris paribus: hoc est, si tantum sit periculum in republica, si non succurratur secundum mandatum principis, quantum in re domestica, sed non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius sub pœna peccati tenetur obedire patri iusta præcipienti, etiam secluso scandalo. Vnde Apostolus, Filij, obedite parentibus in Domino: hoc enim iustum est: & alibi inter peccatores nominat parentibus inobedientes, & Moyses: Si quis maledixerit patri aut matri, morte moriatur: ergo à fortiori ratione peccant filij Belial, qui suis superioribus siue ecclesiasticis siue temporalibus resistunt. Ex præmissis apparet quam turpiter errent hæretici, qui dicunt constitutiones humanas non obligare ad culpam mortalem, nisi propter scandalum. Nec obstat quod homo non potest infligere pœnam æternam: quia præses debilis potest precipere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiciunt ex Christi dicto, Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum: quia intelligebat de his quæ contrariabantur mandatis Dei, vel erant irrationabilia. Vnde ibi reprehendit Phariseos, qui propter traditiones suas transgrediebantur mandata Dei. Et quanuis (vt dicit Apostolus) iusto non sit lex posita, coercitue, tamen bene præceptiue & obligatiue. Et eodè modo intelligendi est quod alibi dicit, Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Nec libertas Christiana (de qua loquitur) liberat

1. 2. q. 96. art. 4. Lex humana ligat. Prouer. 8. Rom. 12.

Luc. 1. 1. Per. 2.

Matth. 23.

Matth. 18. Luc. 10. Act. 13.

Eph. 6. Rom. 1. Exod. 21.

Matth. 23.

Galat. 5.

A liberat ab obedientia. Et cum Apostolus dicit in eodem, Nolite iterum in iugo seruitutis contineri, intelligit de seruitute legis Moyfi: quia ibi est quæstio de circuncisione, vel etiam de iugo seruitutis peccati. Notandum tamen quod ad hoc quod leges humanæ dicantur iustæ tria requiruntur: Primo quod ordinentur ad bonum commune, tanquam ad finem. Secundo, quod non excedant potestatem ferentis. Tertio, quod secundum æqualitatem proportionis onera inferantur. Quatuor autem modis dicuntur iniustæ. Primo, quando sunt contra finem legis, vt si aliquis princeps imponat subditis leges onerosas, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem vel gloriam. Secundo, quando excedunt potestatem ferentis. Tertio, cum inæqualiter munera multitudini distribuuntur, etiam si ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi ordinationes sunt magis violentiæ quam leges: & tales non obligant in foro conscientie, nisi fortè propter scandalum vel turbationem, propter quæ homo debet cedere iuri suo. Vnde Christus, Si quis te angariauerit mille passus, vade cum eo duo milia. Et D. Petrus, Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quarto, propter contrarietatem ad bonum diuinum, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcunque aliud scelus. & tales leges nullo modo licet obseruare, etiam imminente scandalo: quia (vt D. Petrus dicit) Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Notandum præterea est quod non omnes leges humanæ obligant ad mortale. Aliud est enim in lege humana, & aliud in lege diuina. Lex enim diuina, cum sit supra rationem naturalem, ligat transgressores ad mortale. Lex autem humana, cum sit secundum rationem naturalem, quæ certos gradus in agendis inuenit, secundum quos diuersa præcepta ordinat, non semper obligat ad peccatum mortale. Et sic non omnes leges aut ordinationes humanæ sunt æqualiter obligatoriæ, nec punitiue: Videmus enim aliquas leges sub maiori comminatione institui. Cum prohibitio principis temporalis est sub pœna mortis aut mutilationis membrorum, fustigationis, infamie, aut præscriptionis omnium bonorum, transgressores mortaliter peccant. Quia si aliquis vult aliquod præmissorum vel notabile damnum proximo, peccat: à fortiori si sibi ipsi. Pariter cum Ecclesiæ vel prælati præcipit vel prohibet aliquid sub pœna anathematis, suspensionis, vel interdicti, transgressores peccant mortaliter: quia talia præcepta vel prohibitiones non consueverunt fieri, nisi pro peccato mortali vel graui causa. Idem dicendum videtur, si sub pœna grauioris culpæ vel carceris in ordine Prædicatorum fieret præceptum. Tutius tamen dico esse standum iudicio expertorum in prædictis legibus, qui ex verbis & rationibus habent leges rimari & interpretari: ex illis enim trahi potest mens & intentio legislatoris, vt dictum est. Transgredientes tamen quascunque leges humanas iustas ex contemptu formali, peccant mortaliter, vt dictum est.

Triad. 12. 8em. requisi. 12a.

Matth. 5. 1. Per. 2.

Act. 4.

1. 15. ver. 11. 1. 5. 8.

Ver.3.

De lege Humana circa actus interiores.

Q Via homo videt quæ foris patent, Deus autem cor intuetur, solusque Dominus scrutatur corda, & probat renes: sequitur quod solus Deus possit actus purè interiores præcipere, cum eius subiacent cognitioni. Sequitur etiam quod nullus legislator humanus potest directè actus interiores præcipere vel prohibere, cum non subiaceant eius cognitioni. Vnde regula iuris est: Cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines, tamen bene apud Deum, qui voluntatem reputat pro facto, vt dictum est. Ex quo sequitur quod hæreticus purè interior non est excommunicatus. & licet sit priuatus officio & beneficio ab ipso Deo, vt dictum est, non tamen apud homines, donec innotescat & declaratur. ideo per poenitentiam recuperare potest. Sed cum actus exteriores pendeant ab interioribus, & prælati spirituales & principes temporales habeant authoritatem super actus exteriores: sequitur quod indirectè & ex consequenti possunt præcipere actus interiores. Vnde cum prædicatio (quæ est actus exterior) fieri non possit absque interiori contemplatione: sequitur quod prælati ex consequenti præcipere potest contemplationem & actum interiore, à quo actus exterior præceptus pendet.

1. Reg. 16. Hiere. 17.

1. 5. 5. ver. 5. 1. 10.

S.1.

De Humana Legis diuisione.

Q Vum Lex humana pendeat à lege naturæ, vel per modum conclusionis ex primis principiis, vel per modum determinationis: sequitur quod lex humana siue ius positium scriptum diuiditur in duo membra, scilicet in ius gentium & in ius civile. Ius gentium dicitur, quod deriuatur à lege naturæ per modum conclusionis communis & vniuersalis ad omnes gentes, vt iustæ emptiones & venditiones, & alia huiusmodi, quæ ex Isidoro recitantur in ea. Ius gentium, 1. distinct. de iure enim naturali est quod homo (vt ait) sit animal sociale: ideo inferitur quod debet generaliter seruare omnia ea, siue quibus homines pacificè conuiuere non possunt. Ius autè civile dicitur id quod deriuatur à iure naturali per modum determinationis, secundum quod quælibet communitas sibi aliquid commodè determinat. Alia diuisio legis humanæ sumitur ex fine, ad quem communitas ordinat: & secundum hoc lex humana diuidi potest in duo membra: quia bonum commune quod est finis legis humanæ, est duplex, scilicet spirituale & temporale. Ita duplex est lex humana: quædam canonica, quæ ordinatur ad bonum spirituale: & quædam politica siue civilis, quæ ordinatur ad bonum temporale.

Legis humanæ diuisio.

Ius gentium quod.

1. Poli.

Ver.1.

De Lege Canonica.

Lex Canonica est quæ ordinatur ad bonum spirituale, siue ad pacificum conuictum ecclesiasticum. Et sic traditiones Apostolorum fuerunt leges canonice, quæ sunt obseruandæ. Vnde Apostolus, Tenete traditiones quas didicistis siue per epistolam, siue per sermonem. Et cum perambulabat Syriam & Ciliciam, confirmans Ecclesiam, præcipiebat custodire præcepta Apostolorum & seniorum, inter quæ

2. Thess. 2. Act. 15.

In epistola ad Paulin. 16. Ioan. 21. Matth. 18. Psal. 44. Matth. 23. Papa & episcopi habent tantam potestatem quantum D. Petrus & Apostoli.

præcepta & traditiones (vt D. Hierony. refert) est ordinatio de ieiunio quadragesimali. Et idem cum pertransiret ciuitates, tradebat custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus. Christus potestatem instituendi leges dedit Petro, dicens: Pasce oues meas. Et præcepit eis obedire, dicens: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Et non solum D. Petro & aliis Apostolis sub eo, fuit data potestas disponendi & instituendi leges: sed etiam successoribus eorum, sicut Dauid prædixerat, Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram: alius Christus non reliquit potestatem Ecclesie adeo bene ordinatam, sicut Synagoga, in qua successores Moyfi habebant talem & tantam potestatem, sicut Moyfes: prout ipse Christus testatur, Super cathedram Moyfi sederunt Scribæ & Pharisei: Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, seruate & facite: quia scilicet tantam & talem potestatem vos obligandi, quam Moyfes habuit, ipsi habent, cum sint successores, & sedeant super cathedram Moyfi: alioqui si nullam potestatem obligandi habuissent, non dixisset eorum dicta esse seruanda. In quibus verbis sufficienter declarauit successores D. Petri & Apostolorum talem & tantam potestatem iurisdictionis habituros, quantum D. Petrus & reliqui Apostoli. licet non talem ac tantam potestatem impetrationis & miraculorum. Et ideo sicut Apostoli aliqua congruentia pro tempore statuerunt: ita & nunc Papa, qui succedit D. Petro, & est vicarius Christi & non Petri, & episcopi qui succedunt Apostolis, & curati qui succedunt discipulis, vt habetur in ca. in nouo testamento 21. distin. & possunt aliqua conuenientia ad pacificum conuictum Ecclesiasticum ordinare. Et eorum ordinationes Christiani qui nunc sunt, tenentur obseruare: sicut illi qui erant in tempore Apostolorum, tenebantur seruare ordinationes & traditiones eorum. Huiusmodi autem præcepta sunt de aliquibus solennitatibus & cæremoniis exorcismorum, luminarium, indumentorum, benedictionum, & de aliquibus festiuitatibus celebrandis: & de conueniendo populo ad audiendam missam die dominico, de consecratione Ecclesie vel altaris, de sacra communionem, & tempore confessionis, de ieiuniis, & aliis similibus. Huiusmodi leges dicuntur canonicæ siue regulares.

Canon enim Græcè regula Latine dicitur. Regula autem dicta est eo quod rectè ducit, nec aliquem aliorum trahit. Aliqui dicunt regulam dictam eo quod regat, vel normam rectè viuendi præbeat, vel quod distortum prauumque est corrigat, vt dicitur in c. regula, eadem distin. Vbi ponitur diuisio canonum in decreta pontificum, & statuta conciliorum: inter quæ, alia sunt vniuersalia, alia provincialia. Et provincialium alia patriarcharum, alia primatum, alia archiepiscoporum, alia episcoporum. Nos verò vt clarius procedamus, ad tria membra reducemus: quia ordo ecclesiasticæ hierarchiæ in tres gradus diuiditur. Ideo canones ecclesiastici sunt triplices: Quidam sunt episcopales siue synodales, qui ab episcopo cum consilio capituli & cleri instituuntur. Et illi publicati obligant omnes de diocesi, & non alios: cum potestas episcopi non se extendat extra suam diocesim. Alij sunt canones provinciales, qui ab Archiepiscopo vel Primatibus aut Patriarchis cum subditis episcopis aut archiepiscopis, aut primatibus instituuntur. Et tales canones ligant diocesanos, qui sunt de provincia, cui prædicti Archiepiscopi vel Primates aut Patriarchæ præstant. Quidam verò canones sunt generales siue vniuersales, qui à summo pontifice vel generali concilio sunt editi. Et tales vocantur canones catholici siue vniuersales, & alio nomine vocantur dogmata, mandata, sanctiones, vel decreta, quæ obligant omnes. Vnde in c. si quis 25. q. 2. ex generali concilio sub Nicolao pōtifice celebrato, dicitur: Si quis dogmata, mandata, interdita, sanctiones, vel decreta pro catholica fide vel ecclesiastica disciplina pro correctione imminentium vel futurorum malorum à sedis Apostolicæ præfule salubriter promulgata contempserit: Anathema sit. Huiusmodi canones & decreta sunt in duplici differentia: Quædam sunt de dogmatibus siue decretis aut determinationibus speculatiuis & necessariis fidei & bonorum morum, scilicet quid de fide catholica tenendum credendumue sit, aut quid de se bene vel malè factum sit. Et tales canones sunt immutabiles, eo quod vna est fides vniuersalis Ecclesie, cui ex Christi promissione Spiritus sanctus (qui est omnino immutabilis, & est Deus non dissonans, sed vnitas & pacis) præest, imò etiam Christus, qui dixit: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum sum. Et ideo nunquam decreta de fide vel bonis moribus reuocantur. Quod intelligendum est de decretis in conciliis ritè & rectè congregatis, seruatis solennitatibus ad hoc requisitis. Quædam verò sunt decreta circa contingentia. Et quia talia variantur secundum varietatem temporum & dispositionem hominum: ideo mutari & reuocari possunt, sicut decretum factum ab Apostolis de suffocato & sanguine, quod nunc non seruatur, cum cessauerit ratio institutionis eius. Decretum verò de abstinentia fornicationis perseuerat: quia est de bonis moribus. Et quantum in conciliis generalibus, quo ad omnes canones, tam circa necessaria, quam circa contingentia editos, dicitur, Visum est Spiritui sancto & nobis: ex quibus verbis apparet quod canones generalium conciliorum magis pendunt à Spiritu sancto, quam concilio: Non tamen sequitur quod canones circa contingentia sint inuariabiles, & quod semper obligent: quia Spiritus sanctus inspirat & mōnet congregatos, suauiter, hoc est secundum naturam & conditionem ipsorum: quæ talis est quod contingenter occurrentibus moribus contingentia antidota solet præparare.

Canon quid sit.

Canones synodales & provinciales qui sunt & quos ligent.

Canones generales qui sunt & quos ligent.

Canon de fide & bonis moribus sunt immutabiles. Ioan. 14. & 16. Matth. 18.

D. Ambros. Fl. in 1. per. summa, tit. 17. c. vnico. §. 18. Triagenera doctrinarum.

Ver. 2. De Doctrinis & Dogmatibus.

Doctrinarum Ecclesiasticarum triplex est differentia: Quædam enim sunt reprobatae tanquam falsa & hæreticae, de quibus in c. quidam autem hæretici. 24. q. 3. & in c. sancta Romana Ecclesia. 15. distin. & in c. Damianus, extra de summa Trinitate, & fid. catho. & in c. vnico, eod. tit. lib. 6. & in cle. 1. etiã eo. rit. & cle. ad nostrum, de hære. in qua damnantur errores Begardorum, & in aliis locis & conciliis generalibus. Tales doctrinas publicè vel priuatim asserere non licet: nec etiam legere aut tenere libros

cas con-

A eas continentes, propter periculum, quod qui amat, peribit in illo. Quædam sunt doctrinae Apocriphae. Apocriphum dicitur à verbo apocripro, hoc est occulto, de quo scilicet verum iudicium haberi non potest. Dicitur tamen aliquis liber Apocriphus dupliciter: Primo quando author ignoratur, veritas tamen eorum quæ in eo scripta sunt, est manifesta, sicut est liber Sapientie & Ecclesiastici, & alij quos numerat D. Hieron. in prologo libri Regum. Et tales recipit Ecclesia, non ad fidei approbationem, sed ad morum instructionem. Secundo dicitur liber apocriphus: quia dubitatur de fide eorum quæ in eo continentur: vt est liber de Infantia Saluatoris, & alij de quibus in dicto c. Sancta Romana Ecclesia. Et tales non recipit Ecclesia, nec habent aliquam authoritatis dignitatem. Si tamen legantur, vel à quocunq; narrentur, an illis credendum vel non credendum sit, legentis vel audientis iudicio relinquuntur. Legere ergo vel credere ea quæ non sunt contra fidem in his libris, non est prohibitum. In prædicatione tamè ea proponere seu annunciare non licet: quia cū dubia sint, diminuunt de fide & authoritate prædicationis. Quædam verò doctrinae sunt ab Ecclesia approbatae. Et huiusmodi sunt doctrinae quæ continentur in omnibus libris Bibliæ, qui omnes nouissime in concilio Tridentino tanquam catholici fuerunt approbati. Post huiusmodi doctrinas sunt determinationes sacrorum conciliorum generalium per sanctam sedem Apostolicam Romanam approbatorum: quibus ita firmiter & vniuersaliter credere oportet, vt nullo modo liceat de veritate ipsorum disputare, cum sint à Spiritu sancto dictata. Deinde opusculis Sæctorum & orthodoxorum patrum, de quibus in dicto c. sancta Romana, & aliorum qui in nullo à sancta Romana Ecclesia confortio deuariunt, nec ab eius obedientia & prædicatione seiuncti sunt. Non tamè sunt tantæ authoritatis aut dignitatis, vt sanctæ scripturæ vel generalia concilia: quia de dictis sanctorum Patrum licet dubitare, & aliquando aliter sentire, nisi sint talia quæ determinata sunt per Ecclesiam. vnde D. August. in epistola ad D. Hieronymum (& recitatur in c. Ego, 9. dist.) ait: Ego solis eis scripturis, & libris qui canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque referre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere: aut si aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium veritati, nil aliud existimè, quam mendosum esse codicem, vel non esse assequutum interpretem, quod scriptum est, vel minime intellexisse ambigam. Alios verò ita lego, quod quantalibet sanctitate, quantave doctrina polleant, non ideo verbum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi per alios auctores aut canonicas scripturas vel probabiles rationes, quod à vero non abhorreant, persuadere potuerint. Et idem August. dicit, Noli meis literis quasi canonicis scripturis deseruire: sed illis quæ non credebas, cū inueneris, incunctanter crede. In illis autem, quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere. Cōstat enim quod ipsi sancti doctores in scripturis suis contraria senserunt. D. enim Hiero. dixit bigamum non esse censendum eum, qui ante baptismum habuit vnam uxorem, & post baptismum aliam. D. verò Aug. contrarium dixit. Præterea super reprehensione D. Petri vterque illorum diuersæ fuit opinionis. In his verò quæ pertinent ad fidem vel bonos mores, in nullo discordant sancti doctores. & si aliquando primo intuitu contraria sentire videntur, facilius cōciliari possunt. In causis definitis & in solutione quæstionum primò recurendum est ad scripta noui vel veteris testamenti, secundò ad canones Apostolorum & Conciliorum, tertio ad decreta & decretales epistolas Romanorum pōtificum, quarto ad dicta sanctorum patrum, quinto ad exempla Sæctorum. Si autem ne hoc modo veritas inuenitur. cōgregandi sunt sapientes, & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum sit Dominus reuelabit, iuxta illud, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum sum.

Ver. 3. De Canonibus Apostolorum.

Circa Canones Apostolorum sciendum quod non legimus in scripturis post Concilium (de quo habetur Act. 15. in quo tres tantum canones editi fuerunt, scilicet de suffocato, sanguine, ac fornicatione) Apostolos fuisse congregatos. D. tamen Clemens dicit, quod cū Apostoli ad diuersas provincias iuxta Domini præceptum discessuri essent, in vnum conuenerunt, & symbolum duodecim articulos continens ediderunt: & secundum aliquos, quadraginta & octo canones in principio primæ partis Conciliorum generalium descriptos, sanxerunt. Et quia postmodum hæretici & pseudoapostoli, quinquaginta canones scripserunt, intitulantes eos, Canones Apostolorum: ideo Isidorus (& recitatur in c. Canones. 16. dist.) dixit ab Ecclesia non fuisse eos receptos, imò inter Apocripha deputatos: quantum in eis aliqua vtilia inueniantur. Zepherinus tamen papa episcopis per Siciliam constitutis scribens (vt habetur in c. sexaginta, eadem distin.) dicit: Sexaginta sententias Apostoli scripserunt cum plurimis aliis episcopis, quas seruandas esse censuerunt. Deinde Leo papa dicit quinquaginta canonum Apostolorum capitula orthodoxæ fidei esse adiungenda, vt habetur in c. Clementis, eadem dist. & in c. placuit, ex sexta synodo, eadem dist. dicitur: Placuit huic sanctæ synodo, vt omnino confirmata & rata sint canonum Apostolorum octoginta quinque capitula. Ibi etiam inseritur epistola Isidori in c. canonum, eadem dist. qui præfert prædictos canones cæteris conciliis. Dominus Cardinalis de Turre crenata, ibidem dicit octoginta quinque canonum capitula fuisse Apostolorum, hoc est primorum Apostolicorum, siue summorum pontificum, qui omnes fuerunt martyres, à D. Petro vsque ad D. Syluestrum, cui primo à Constantino imperatore permissum fuit congregare episcopos, & celebrare concilium vniuersale. Quo ad numerum canonum dicit Glo. quod canones præallegati diuersimodè loquuntur de capitulis: nam aliqui dicunt capitula, alij sententias. Et quia plures sententiæ possunt in eodem capitulo contineri, ideo omnia possunt facillè concordari.

Ver. 4.

Synodis Græcè, secundum Isidorum, interpretatur conuentus vel cœtus siue congregatio Latine, à D
coeundo vel coueniendo in vnum: hinc dicitur cœuentus, quia ibi patres cœueniunt in vnum. Con-
cilij nomē tractum est ex more Romano. Tempore enim quodā conueniebant omnes in vnum, & cōmu-
ni intentione dictum est, quasi confidium in legem transeunte, vel Concilium dictum à communi in-
tentione, eodē q̄ omnes in vnum dirigebant mentis intuitum, vel Concilium à societate multorum in v-
num congregatorum. Hæc habentur in c. Canones. 15. dist.

Ver. 5.

De Conciliorum Origine.

Do. Cardi.
de Tur. cre.
3. li. sim. de
Eccle. c. 2.
Matth. 18.
Septem con-
cilia ab apo-
stolis fuerūt
celebrata.
Act. 15.
Act. 6.
Act. 8.
Act. 15.
Act. 21.
Act. 20.
Quot conci-
lia à tēpori-
bus aposto-
lorū vsque
ad D. Sylue-
strum.

Conciliorum celebrationem in veteri testamento habuisse initium constat. Nā (vt habetur Num.
16.) Viri proceres synagogæ tempore concilij per nomina vocabantur. In nouo etiam testamento
Cōcilium ab Apostolis & à Christo fuisse consultū patet, dicit enim: Vbi fuerint duo vel tres cōgregati
in nomine meo, in medio illorū sum. Hoc cōciliū sequentes Apostoli, septem concilia celebrarunt. Pri-
mum super electione successoris Iudæ proditoris. Secundū fuit super electione septem diaconorū. Ter-
tium fuit in missione Petri & Ioannis in Samariam, vt acciperent Spiritum sanctum. Quartū super ces-
satione legalium. Quintum Hierosolymis sub D. Iacobo, super abolenda suspitione, quam aliqui de D.
Paulo habebant, vbi consultus fuit purificari. Sextū dū D. Petrus in Milete ciuitate super regimine Ec-
clesiæ congregauit natu maiores, hoc est presbyteros Ephesinos, quos D. Paulus venerādo nomine vo-
cauit episcopos. Septimum fuit in diuisione Apostolorum, in quo symbolum fidei ediderunt, vt te-
statur D. Clemens in decretis suis, & Leo papa eius nominis primus, scribens Augustæ dicit: Catho-
lici symboli breuis & perfecta confessio, duodecim Apostolorum totidem signata est sententiis.
Post Apostolos verò & ante tempus Constantini imperatoris, multa fuerunt celebrata concilia. Tem-
pore enim papæ Victoris fuerunt tria cōcilia celebrata. Primum Ephesi, super solēnitate Paschali, vt col-
ligitur ex quinto lib. historiæ Ecclesiasticæ. Secundū Romæ, ex quo sumptus fuit canō, celebritatem, de
consec. dist. 3. Tertium fuit in Cæsarea Palestinæ, vt habetur in prædicto lib. 5. Tēpore etiam Cornelij pa-
pæ, vt refert Eusebius Cæsariensis, 6. lib. prædictæ historiæ, fuerunt celebrata duo concilia contra Nouatū
hæreticū & eius sequaces, qui negabāt per sacramentū pœnitentiæ posse quenquā consequi veniā salu-
tarem. Tempore etiam Dionysij papæ fuerunt celebrata alia duo cōcilia, vt in eodē lib. recitat idem Eu-
sebius contra Paulum & sequaces, qui asserēbant Christum tantum hominem esse. Tempore etiam Mar-
celli, qui iussu Diocletiani & Maximiani imperatorū compulsus fuit idolis thus offerre, congregata fuit
solennis synodus Romæ, de qua habetur in c. nunc autem. 21. dist. Canones cōciliorum (scilicet vni-
uersalium) à tempore Cōstantini creperunt. In præcedentibus nāque annis persecutione feruente, docē-
darum plebium minimē dabatur facultas, vnde Christianitas in diuersas partes scissa est, quia non erat
episcopis licentia conueniendi in vnum.

Ver. 6.

De Conciliis Vniuersalibus.

Cōciliū vni-
uersalis defi-
nitio.
Maiores
prælari qui
dicuntur.

Concilium vniuersale Ecclesiæ catholicæ est congregatio maiorum prælatorum Ecclesiæ, autori-
tate Romani pōtificis specialiter facta, ad aliquid solēniter & cōmuni intentione tractandū in reli-
gione Christiana, papa in ipso cōcilio præsidēte, vel eius delegato. Hæc definitio absolute declarat essen-
tiam & naturam cōciliij vniuersalis. Primò enim declarat materiam, & qui sunt de corpore cōciliij vniuer-
salis, quia maiores prælati. Maiores autem prælati sunt episcopi & superiores ascēdendo. Vnde Glo.
in c. 1. 17. dist. dicit q̄ cōciliū vniuersale est, quod à papa vel eius delegato cum episcopis celebratur.
& vbi cunctique de Conciliis vniuersalibus agitur, concilia vniuersalia vocantur concilia episcoporum, vt
habetur in multis c. 15. dist. & D. Aug. (vt recitatur in c. omnia 12. dist.) dicit: Quia cū vniuersa Ecclesia
vocari non possit, maiores vocādi sunt, in quibus minores dicuntur cōtineri, vt notatur in rubro & ni-
gro, extra de his quæ fiunt à maiori parte capituli. Sed episcopi sunt maiores prælati in republica Chri-
stiana: ideo episcopi ritē per summum pōtificem cōgregati, vniuersalem Ecclesiā repræsentant. vnde pa-
tres & colūnæ Ecclesiæ Dei ac principes & Apostolorū successores vocantur, vt Anacletus ait, & recita-
tur in c. accusatio. 2. q. 7. iuxta illud Psal. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, propterea cōstitues eos prin-
cipes super omnē terram. Vbi glo. D. Hiero. exponit de episcopis, dicens: Fuerunt in Ecclesia Apostoli
patres tui: nunc autem quia recesserunt à mundo, habebis pro eis episcopos, qui à te creati sunt. Soli en-
im episcopi in sua promotione iurant venire ad cōciliū vniuersale, vt habetur in c. ego, extra de in-
reuerendo. & eis venire negligētibus pœna infligitur, vt in c. placuit, 18. dist. Inferiores autē & nō episco-
pi nō iurāt, neq; si venire negligant, puniuntur. vnde patet q̄ nō sunt de corpore vniuersalis cōciliij. Si en-
im oēs inferiores prælati, puta abbates, archidiaconi, decani, archipresbyteri, priores, & rectores siue cu-
rati, essent de corpore vniuersalis cōciliij, & de necessitate vocandi, & haberent sentētiās definitiuas in il-
lo, nullus locus eos capere posset, neq; in ipso cōcilio esset ordo, sed potius cōfusio. Præterea si in inferio-
res prælati vocādi essent, tanq̄ de corpore cōciliij, ad eos deuolueretur authoritas Ecclesiæ, vbi discōue-
nient ab episcopis, si cū maiori parte cōcludendū esset. Hoc autē esset absurdissimum & (quod dicitur
proverbialiter) currus bouem traheret. Et licet in aliquibus conciliis vniuersalibus legatur fuisse sim-
plices sacerdotes, abbates, monachos, & vniuersitatum doctores, & magistros, ac etiam laicos, imperato-
res, & reges, ad voces cōsultorias vel inquisitiuas siue disputatiuas admissos, vel vt testes, aut ad directio-
nem, protēctionem, vel executionem decretorum concilij: nunquā tamen fuerunt admissi ad sententiās
definitiuas. Forma enim subscriptionis episcoporum talis est, Flavius episcopus Cōstantien. iudicās sub-
scripsi.

A scripti. In subscriptionibus verò aliorum non ponitur (iudicās) sed eorum subscriptio est simplex, sicut
& imperatorū ac regum, qui per subscriptionem definita, iudicata, ac decreta in conciliis se suscipere, &
executioni demandaturos protestantur. Et eodem modo respōdendum est ad illud Act. 15. vbi dicitur,
q̄ in synodo super cessatione legalium cōgregata, cōuenērūt Apostoli & seniores, scilicet presbyteri &
discipuli, nō tamen ad determinationē siue ad sentētiām definitiuam. Vnde licet cōquisitio magna fieret,
postquā tamen D. Petrus loquutus est, tacuit multitudo. Nec curati siue inferiores prælati habēt pro-
priē & principaliter in cura sua regimen animarum sicut episcopi: licet habeāt sub episcopis aliquas ad-
ministraciones. Vnde super illud 1. Cor. 12. Alij opitulaciones, alij gubernaciones, dicit glo. Opitulatio-
nes habent, qui maioribus ferunt opem, vt Titus Paulo, & archidiaconi episcopis. Gubernaciones mino-
rum personarū habent presbyteri, qui plebi doctrinā administrāt. Nec etiam ideo principaliter episcopi
vocātur, q̄ in fide Christianæ religionis maiori præstent eruditione, licet præstare deberēt, iuxta ca. qui
Ecclesiasticus. 36. dist. Sed hoc debetur eis nō ratione doctrinæ aut virtutis, sed iure dignitatis eorum,
eodē q̄ sunt cōstituti principes Ecclesiæ, vt dictum est. Et quia secundum theologos, habent angelos cu-
stodes superiores, qui dirigunt eos, etiam si non sint adeo eruditi sicut inferiores, qui non patiuntur illos
errare. Non est tamen negādum quin papa, qui plenitudinem potestatis habet, possit vocare aliquas
notabiles personas inferioris status & gradus, & eis dare vocem definitiuam cum episcopis, vt dicit idem
de Tur. crena. 3. lib. summæ de Ecclesiā, c. 14. Et quanuis oēs cardinales non sint episcopi: quia tamen
faciunt vnum corpus cū Romano pōtifice, ideo sunt in culmine dignitatis & perfectiori statu, vt infra
dicetur. Ideo vocandi sunt, & voces definitiuas habēt. Nec obstat illa regula iuris, Quod oēs tangit, ab
omnibus debet approbari: quia non debet intelligi de approbatione authoritatiua, nisi vbi aliquorum
iura tangerentur, quod non est in proposito: licet etiam possit dici quod ab omnibus censetur appro-
barum, quod à potioribus & maioribus communitatis approbatur. Resolutio ergo est, q̄ soli maiores
prælati, & hi quibus propter eminentiam scientiæ vel sanctitatis, summus pōtiffex qui habet plenitudinē
potestatis, cōcedere voluerit, habent definitiuas sentētiās siue voces, si tamē sint fideles: quia episcopi hæ-
retici nō sunt admittendi. & hoc fuit obseruatum in cōcilio Tridentino. Ad cōsultiuas autem siue inqui-
sitiuas aut disputatiuas alij possūt admitti: nō tamē oēs qui petūt, sed hoc relinquatur arbitrio præsidētis.

Ver. 7. De Prælatorum Maiorum Vocatione ad Concilium Vniuersale.

B

Concilium dupliciter dicitur vniuersale: Vno modo ab vniuerso, sicut Prouinciale à prouincia, & sic
ab vniuersitate orbis. & ad tale conciliū vniuersale oportet omnes episcopos totius orbis vocari, & sic
quanuis nō sit necesse oēs cōparere. Præsentēs enim repræsentant oēs qui vocati sunt, & oīm illorū au-
thoritatem siue cōsensum habere iudicantur. In nullo enim cōcilio oēs episcopi totius orbis cōparuisse
leguntur. Neque in quatuor primis post Cōstantinum, in quorū aliquo plures quàm in aliis cōparuerūt.
Et tamen vnum nō dicitur magis vniuersale q̄ aliud. Peccant tamē vocati, absque rationabili causa se ab-
sentantes. Alio modo dicitur cōciliū vniuersale, nō vniuersalitate orbis, sed vniuersitate authoritatis,
vt conciliū quod papa per se vel per legatum suum celebrat cum aliquibus prælati, circa ea quæ vniuer-
salem Ecclesiā respiciunt. Et ad tale conciliū vniuersale nō est opus oēs episcopos orbis vocari, imò
quandoque nō est possibile: sed sufficit vocare aliquos de aliquibus prouinciis, & eos qui pro qualitate
negociorū & temporum opportunitate videbuntur Romano pōtiffici vocandi, vt in c. Guillifarius. 33.
q. 4. vbi papa dicit: Cū episcopis quos cōgregare potui. Hoc autē probatur esse licitum exemplo & pra-
ctica cōciliorum celebratorum tēpore primitiuæ Ecclesiæ. D. enim Petrus legitur plura cōcilia vniuer-
salia cū aliquibus Apostolis (non vocatis aliis per Iudæā dispersis) celebrasse: præcipuē super cessatione
Legalium processit cū Apostolis & senioribus, qui Hierosolymis erant, & nō legitur alios fuisse voca-
tos: sed solus Petrus cū Iacobo, Paulo, Barnaba, & aliis senioribus cōcluserunt. Præterea nouem concilia
vniuersalia prædicta ante tempus Cōstantini celebrata sunt absque vocatione omnium episcoporum or-
bis. D. Tho. dicit, q̄ ad explanationē fidei faciendā nō est necessarium papā vniuersale conciliū cōgre-
gare, quū quandoq; id impediāt bellorū dissidia. Et cū conciliorum authoritas à papa pendeat, sequi-
tur q̄ canones vniuersalium conciliorum vniuersalitate orbis nō magis ligant q̄ canones conciliorum
vniuersalium vniuersalitate authoritatis. Licet enim oēs episcopi habiles & intra vnitatem Ecclesiæ con-
stituti, si quo modo fieri posset, ad vniuersale cōciliū essent inuitandi, & si non inuitati cōparerent, es-
sent admittendi. Non tamen necessariò oēs vocandi sunt. Et ideo illi qui à papa vocati sunt, cum intētio-
ne & authoritate eius aliquid disponūt in vniuersali Ecclesia, cū pauci sint respectu aliorum, repræsentāt
tamen vniuersalem Ecclesiā. Quæ admodum conciliū populū in ciuitate repræsentat totum populū,
vt notat glo. super Rubrica, quæ sit longa cōsuetudo. Episcopus enim est in Ecclesia, & Ecclesia in episco-
po, vt ait D. Cypria. & recitatur c. scire debet. 7. q. 1. Papa etiā singulariter dicitur figurare Ecclesiā, vt
D. Augu. dicit, iuxta c. quodcunque. 2. q. 1. Ideo ea quæ cū aliquibus prælati secundū tēporum dis-
positionem ordinat, totius Ecclesiæ authoritate dicitur ordinare. Nec per hoc sequitur q̄ ad votū pa-
pæ & paucorum sibi fauorabilem, status totius fidei & vniuersitatis Ecclesiæ deuolueretur. Et sic fides
periculose cōmitteretur arbitrio vnius hoīs, aut paucorum fauorabilium. Quia vbi papa concurrat nō
solum cum dominorum cardinalium collēgio, sed etiam cum multitudine prælatorum synodaliter con-
gregata, seruatis aliis solennitatibus in cōciliis generalibus solitis obseruari, nō est verum q̄ fides & sta-
tus totius Ecclesiæ vnius hoīs arbitrio cōmittatur, cū Christus dixerit, Vbi duo vel tres congregati fue-
rint in nōīe meo, in medio illorum sum. Ideo nō permittit Deus ipsum papā determinare contra fidē
vel bonos mōres, sicut nec permisit Anastasium secundum, qui dum vellet occultē hæresim Acacij intro-

Curati non
habent pro-
priē regimē

Cardinales
non episco-
pi sunt de
corpore con-
ciliij vniuer-
salis.

Concilium du-
pliciter dici-
tur vniuer-
sale.

Act. 15.

De potēt. q.
10. ar. 4. ad

Matth. 18.

ducere, nutu diuino percussus est. Et dū ad ventris exonerationem laboraret, intestina emisit, vt dicit glo. super verbo, nutu diuino, in c. Anastasius. 19. dist. Nec sequitur etiam q̄ frustra fiant cōcilia vniuersalia plena, quia illa nō conuocantur, vt in eis sit plenior autoritas aut clauū potestas, quā in cōciliis vniuersalibus vniuersalitate autoritatis: sed celebrantur plena cōcilia ad solenniorē & abundantiorē reprobationē h̄eresum, & h̄eticorum, ac rebellium & inimicorū Ecclesiæ terrorē, & faciliorem illorū exterminationem. Nec possunt cōqueri nō vocati de contēptu, cū non teneatur papa oēs necessariō vocare, vt dictum est. Et quia de potestate cōgregandi concilium vniuersale, & de cōciliij vniuersalis autoritate & indeuibilitate, & decretorū in illo editorū obseruantia, dominus Cardinalis de Tur. cre. abundē scripsit in locis præallegatis, lectorem ad eum remitto. Hæc pro institutione sufficiant, ad status Ecclesiasticos transeamus.

Ver.8. De Statibus Ecclesiasticis.

STATUS in moralibus est quædā dispositio, per quam homo disponitur secundum modū suæ naturæ, cum quadam immobilitate & quiete. Vnde ea quæ de facili variantur, nō cōstituent hominum statū: puta q̄ aliquis sit diues, vel pauper, in dignitate cōstitutus, vel plebeius, vel aliquid aliud hmōi. Ideo de iure ciuili illi qui à senatu amouentur, magis dignitas quā status aufertur. Sed solū illud videtur ad statum hoīs pertinere, quod respicit obligationē personæ, prout aliquis est sui iuris vel alterius: & nō ex aliqua causa leui & de facili mobili, sed ex aliquo permanēte, quod respicit obligationē personæ. & hoc est quod pertinet ad rationē libertatis vel seruitutis. Et ideo status propriē pertinet ad libertatē vel seruitutem, tam in spūalibus quā temporalibus. In spūalibus autem inuenitur duplex seruitus, & duplex libertas, scilicet seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & libertas à peccato, & libertas à iustitia, vt habetur Ro. 6. Verū quia homo secundū naturālē rationem inclinatur ad iustitiā, & peccatum est cōtra inclinationē naturalem, cōsequens est q̄ libertas à peccato sit vera libertas, quæ cōiungitur virtuti iustitiæ, quæ est vera & bona seruitus: & per vtranq; tendit homo in aliquid quod est cōueniens sibi. Sequitur etiam q̄ libertas à pctō, & seruitus iustitiæ cōstituant hoīm in bono statu: Libertas verō à iustitia, & seruitus peccati cōstituant hominē in malo statu, iuxta illud Apost. An nescitis q̄ cui exhibuistis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortē, siue obediētiæ ad iustitiam? Et cū in oī principio humano sit inuenire medium & terminum, cōsequens est q̄ status spūalis seruitutis & libertatis secundū tria distinguatur, scilicet quo ad principium, quod pertinet ad statum incipientium, & secundum medium, quod pertinet ad statum p̄ficiētiū, & secundum terminū ad quem, quod pertinet ad statum perfectorū. Vnde D. Grego. dicit, q̄ tres sunt modi cōuersorū, scilicet inchoatio, mediētās, & perfectio. & super Ezech. dicit, q̄ alia sunt virtutis exordia, aliud perfectius, aliud perfectio.

Ver.9. De His quæ pertinent ad Statum perfectionis.

VM vnumquodque dicatur esse perfectū, inquantū attingit propriū finē, qui est vltima rei perfectio, & charitas sit quæ vnit nos Deo, qui est vltimus finis humanæ mentis, quia qui manet in charitate, in Deo manet: sequitur q̄ secundum charitatē attenditur simpliciter perfectio Christianæ vitæ, vnde Apost. Super oīa charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis: quia scilicet oēs alias virtutes quodā modo ligat in vnitatem perfectā. Et cum lex diuina nō inducat hominem ad impossibile, sed ad perfectionem. (vnde Christus, Estote perfecti sicut pater vester cælestis perfectus est) sequitur q̄ aliquis potest esse in hac vita perfectus: nō quidē secundum totalitatē, ex parte diligentis & diligibilis, quia hoc est proprium Dei, vt se diligit, inquantū diligibilis est: neque secundum totalitatem absolutā, ex parte diligentis, vt secundum totum suum posse semper actualiter in Deū tendat, quia hoc est beatorū: sed est quædam perfectio viæ, quæ nō attenditur secundum totalitatē diligentis & diligibilis simul, neq; secundum totalitatem diligentis: sed quantū ad hoc quod excludantur oīa, quæ cōtrariantur motui dilectionis in Deū, sicut D. Aug. dicit. Et talis perfectio haberi potest in via dupliciter: Vno modo inquantum ab effectu hoīs excluditur omne id quod cōtrariatur charitati, vt est peccatū mortale: & sine tali perfectione charitas esse nō potest. & ideo est de necessitate salutis. Alio modo inquantum ab affectu hoīs non solū excluditur omne id quod est charitati cōtrarium, sed etiā omne illud quod impedit ne affectus mentis totaliter tendat in Deū: & sine hac perfectione charitas potest esse, vt in incipientibus & proficiētibus: Nec obstat quod dicit Apost. Cū venerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est: quia intelligit de perfectione patriæ. Et quauis perfectum, sec. Philosophū, dicatur esse cui nihil deest, & in hac vita semper aliquid desit (q̄ etiā perfecti deficiunt) nō tamen sequitur quin in hac vita homo possit esse perfectus: quia ei qui est in charitate, nil deest eorum quæ sunt necessaria ad salutē, licet nō sit perfectus perfectione patriæ. Perfectio autē charitatis viæ essentialiter cōsistit in dilectione Dei, & secundariō in dilectione proximī, de quibus dantur principalia præcepta diuinæ legis. & sic perfectio essentialiter cōsistit in obseruatione præceptorum secundū mensuram præfixam: Secundariō verō & instrumentaliter, in obseruatione cōsiliōrum, quæ ordinantur ad remouenda impedimenta charitatis, cū quibus tamē ipsa charitas esse potest. Et alia impedimenta sunt, matrimoniū, occupatio negociorū seculariū, & propria libertas. Et sic cōsilia deducūt ad maiorem perfectionē. Ex quo sequitur quod licet oēs Christiani sint in statu perfectionis, quia in baptismo cū solennitate se obligant ad charitatē seruandā, & ad obseruantiam mandatorū: tamen qui vltra mādata se obligant ad obseruantiam cōsiliōrū, sunt in statu maioris perfectionis. Et ideo cū loquimur de statu perfectionis, intelligimus de statu perfectionis illorū qui se obligant cū solennitate ad obseruationem cōsiliōrum. ¶ Notandū tamen quod perfectio humanæ vitæ potest cōsiderari dupliciter, scilicet in ordine ad Deū, & in ordine ad proximum. In ordine quidē ad Deū sunt

c.10 §.1. ver.3 & c. 15. §.2.

2.2. q. 83. ar. 1.

Rom. 6.

In Mora.

2.2. q. 184. ar. 1.

1. Ioan. 4. Coloss. 3.

Matth. 5.

In li. 83. q.

1. Corin. 13.

3. Phy.

Nota qui propriē dicuntur esse in statu.

A sunt perfecti illi qui sunt in charitate: & qui in maiori charitate, magis perfecti, etiam si exterius non appareāt. Et quia hoīes vident quæ foris patēt, Deus autem cor intuetur: sequitur quod status spūalis perfectionis in homine per comparationem ad Ecclesiam, & sicut nunc de statibus loquimur, prout ex diuersis statibus cōsurgit Ecclesiæ pulchritudo, attenditur secundum ea quæ exterius aguntur. Et cum ad statum seruitutis vel libertatis requirantur duo: Primum obligatio aliqua vel absolutio ab obligatione (Nō enim ex hoc quod aliquis seruit alicui, efficitur seruus eius, quia etiā liberi liberē seruiunt, iuxta illud Apost. Per charitatem spūs seruite inuicē. Nec ex hoc q̄ aliquis definit seruire, efficitur liber: sicut patet de seruis fugitiuis.) Sed ille propriē dicitur seruus, qui est obligatus ad seruiendum: & ille liber, qui à seruitute absoluitur. Secundō requiritur quod obligatio prædicta fiat cum aliqua solennitate: sicut & in ceteris quæ inter homines obtinent perpetuam firmitatem, adhibetur quædam solennitas. Sic ergo aliquis propriē dicitur esse in statu perfectionis: non ex hoc quod habet actum dilectionis perfectæ, sed ex hoc q̄ se obligat perpetuō cum aliqua solennitate ad ea quæ sunt perfectionis. Cōtingit etiam quod aliqui se obligent, qui nō seruiunt: & quod aliqui impleant ea quæ sunt perfectionis, ad quæ non se obligauerunt. Et ideo non est incōueniens q̄ aliqui sint perfecti, qui nō sunt in statu perfectionis: & aliqui qui sunt in statu perfectionis, non sint perfecti. ¶ Et quia domini cardinales & episcopi ac religiosi cum solennitate se obligant ad obseruandum cōsilia: ideo illi soli dicitur esse in statu perfectionis. Et quauis prælati inferiores obligentur ex parte curæ quam suscipiunt, non tamen hoc habent ex vinculo voti perpetui: quia possunt curam deserere sine licentia episcopi, religionem profitendo, vt habetur in c. duæ sunt. 19. q. 2. ac etiam cum licentia episcopi: quod quidē non liceret, si in statu perfectionis essent. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Episcopi autē qui sunt in statu perfectionis, sine autoritate speciali summi pontificis, non possunt episcopalem curam deserere, nec ad minorem statum (scilicet religionis) transire: quauis religiosi possint ad statum episcopalem, qui est perfectior, assumi. Ex his inferitur quod quauis aliqui inferiores prælati sint perfectiores religiosi, non tamen sunt in statu perfectiori: cum non sint in statu, vt hic intelligimus.

Ver.10. De Statu Dominorum Cardinalium.

CARDINALES nominamus eos qui principaliter assistunt summo pontifici in regimine & administratione vniuersalis Ecclesiæ, cooperando & labores cum illo sustinendo, & ipsi consulendo. Licet nomen Cardinalatus tempore Christi & Apostolorum non fuerit in vsu, sicut nec hoc nomen (Papa) sed longo tempore post eos: & quidam dicunt quod fuit illis hoc nomen impositum à Pontiano papa, qui (vt historiæ referunt) fuit anno Domini 221. Alij verō dicunt quod tempore Marcelli vel Syluestri hoc nomen (Cardinalis) cepit esse in vsu, propter proprietatem officij à Christo instituti. Quod nomē & officium fuit ab Anna matre Samuēlis pronuntiatum, cum dixit: Domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. In quibus verbis declarat tria: Primō eorum institutionem, quia Domini sunt, hoc est à Domino cōstituti. Secundō describit eorum dignitatem, dum dicit, Cardines terræ, eō q̄ deseruiūt Romanæ Ecclesiæ, quæ est caput & cardo omnium Ecclesiarum, vt dicit Anacletus, & recitatur in c. sacrosancta, 22. dist. Vel ideo quod sicut ostium in cardine vertitur, & per eum regitur: ita dominorū cardinalium consilio & assensu summus pontifex regit Ecclesiam vniuersalem. Et sicut cardo inhæret firmiter ostio, sic cardinales Christo, qui est ostium. Tertiō describit vniuersitatem autoritatis eorū, dum ait, Et posuit super eos orbem. Alij enim prælati assumpti sunt in partem sollicitudinis, vt habetur in c. decreto. 2. q. 6. isti verō in adiutorium gubernationis totius orbis, & in plenitudinem potestatis. ¶ Status & officium dominorum cardinalium figuratum fuit in antiquo testamento per seniores quos Moyses, dux populi Dei, elegisse legitur in adiutorium regiminis populi Israël, & in sacerdotibus Leuitici generis, de quibus habetur Deuter. 17. Si difficile & ambiguum iudicium apud te esse prospexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & nō lepram, & iudicū videris intra portas tuas verba variari: Surge & ascēde ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus. & infra: Et facies quæcūq; dixerint tibi, qui præsumt loco quem elegerit Dominus, sequerisq; eorum sententiā. Quem textū Innocētius tertius (scribēs nobili viro G. montis Pessulani, vt habetur in c. per venerabilē, extra qui filij sunt legitimi) sic exponit: Sanē cū Deuteronomium lex secunda interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, vt quod ibi decernitur, in nouo testamento debeat obseruari. Locus enim quem elegit Dominus, Apostolica sedes esse cognoscitur. Cū enim Petrus fugiens urbem exiisset, volens eum Dominus ad locum quem elegerat reuocare, interrogatus ab eo, Domine quō vadis? respondit, Venio Romam iterum crucifigi. quod intelligens pro se dictum, ad locum ipsum protinus est reuersus. Sūt autem sacerdotes Leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure Leuitico in executione sacerdotalis officij coadiutores existunt. Postmodum idem status & officium fuit à Christo (licet non sub nomine Cardinalatus) institutū, & fundatur eius institutio super illud Luca 6. elegit duodecim (scilicet ad sustinendum secum) quos Apostolos nominauit. Isti ergo principaliter assisterunt Christo, & sustinuerunt cum eo. vnde ait illis, Vos estis qui permanistis mecum in tentationibus meis. vnde & Thomas dicebat, Ioan. 11. Eamus & nos, & moriamur cum illo. & Christus, Et ego dispono vobis, sicut, &c. sequitur, & sedeat super thronos, iudicantes duodecim tribus Israël, hoc est vniuersitatem fidelium. ¶ Ex præmissis apparet quod status cardinalium institutus est ante sacerdotium: quia sacerdotium non fuit institutum vique ad vltimam cœnam; sed status cardinalium longo tempore ante cœnam, cum fuerit institutus in electione duodecim, quos Apostolos nominauit. Fuit etiam status cardinalium institutus ante statum pastorem, qui fuit institutus post resurrectionem, cum dixit Petro, Pasce oues meas. Et quauis potestas clauium promissa

1. Reg. 16.

Galat. 5.

Soli cardinales et episcopi ac religiosi sunt in statu perfectionis.

Do. Cardine de Tur. cre. 3. li. summa de Eccl. c. 8

Proverb. 26. Ioan. 10.

Status cardinales & episcopi instituti sunt ante sacerdotium. Luc. 22. Cardinalatus præcessit sacerdotium. Ioan. 21.

Matth. 16. & 18. Matth. vi.

fuerit ante Christi passionem, non fuit tamen data, sed solum promissa, & supposita auctoritate Ecclesiae, quae data fuit Petro post resurrectionem, & sub eius potestate ac iurisdictione & limitatione aliis Apostolis, cum dixit: Euntes in mundum vniuersum, &c. Post diuisionem enim Apostolorum, D. Petro dirigente, & mittente eos ad diuersas prouincias, praedicta verba Christi promissoria, quae recitantur Matth. 18. habuerunt effectum. Ex historiis autem aperte colligitur quod post dispersionem Apostolorum D. Petrus habuit aliquos coadiutores lateri suo assistentes in iudicio maiorum causarum, & regimine vniuersalis Ecclesiae, scilicet Linum, Cletum, & Clementem, qui post mortem eius papatum successerunt. Et Linus qui immediatè successit, duodecim episcopos & octodecim presbyteros coadiutores sibi assistentes elegit. Cletus ei succedens, dicitur inuicem viginti quinque titulos. Anacletus autem qui successit D. Clementi, vt asserit Godofredus Viterbiensis, septem diaconos cardinales in vrbe instituit. Et cum quaestio de nominibus, pertinacibus sit relinquenda, non est multum curandum de nomine Cardinalatus, cum de officio & Christi institutione constet. Notandum tamen quod domini cardinales sunt successores Apostolorum. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod Apostoli possunt tripliciter considerari: Primo secundum quod Christo principaliter ante passionem assisterunt. Secundo prout ante eorum diuisionem in mundum vniuersum, D. Petro vices Christi gerenti assistebant in administratione totius Ecclesiae vniuersalis. Tertio prout post dispersionem ad praedicandum, singuli singulas prouincias in sortem praedicationis acceperunt. Secundum primam & secundam considerationem Cardinales succedunt Apostolis, & repraesentant Apostolorum statum, in hoc quod sunt principales assistentes ipsi pontifici vicario Christi, sicut & Apostoli Christo. Et post ascensionem Christi ante dispersionem assistebant Petro Christi vicario. Quantum vero ad tertiam considerationem repraesentantur per episcopos, qui dicuntur esse Apostolorum successores, vt habetur in c. in nouo. 21. distin. Cum autem status (vt dictum est) importet obligationem perpetuam ad ea quae sunt perfectionis, cum aliqua solennitate, consequens est quod cardinales sint in statu perfectionis. Obligant enim se ex dilectione Dei ad perpetuò defendendum fidem catholicam & religionem Christianam vsque ad sanguinis effusionem inclusiue, cum eorum & totius Ecclesiae principe. In cuius rei euidentem testimonium capello rubeo quasi professionis habitu seu signaculo (praesito iuramento ipsi summo pontifici aut eius legato, maxime de fidei assistentia in regimine vniuersalis Ecclesiae) publicè & solenniter insigniuntur. Ex praemissis apparet primo, quod non est de necessitate status & officij cardinalatus, quod cardinalis sit episcopus, imò nec presbyter: cum Apostoli (vt dictum est) prius fuerint cardinales, quam sacerdotes aut episcopi. Secundo apparet quod status cardinalium praestat & honorari debet praeter aliis post summum pontificem, cum sint in culmine dignitatis & de corpore peculiaris consilij pontificis. vnde D. Augustinus scribens ad D. Hieronymum cardinalem presbyterum (vt recitatur in c. quinquaginta. 2. q. 7.) dicit: Quamquam secundum vocabula quae vsus obtinuit, episcopus sit presbytero maior, scilicet ordine, Augustinus tamen Hieronymo minor est, scilicet administratione & dignitate. Culmen & sublimitas dignitatis Cardinalium super episcopos & archiepiscopos apparet ex potestate eligendi summum pontificem, cuius electio ad solos cardinales pertinet, vt habetur in c. vbi periculum, de elect. lib. 6. Et licet secundum antiqua iura concessum esset ab Ecclesia Romanis ius eligendi summum pontificem, vt habetur in c. Ludouicus. 63. dist. Quodam etià tempore concessum fuit ab Adriano papa in synodo tale ius eligendi, vel saltem requisitio & assensus imperatoris, eo quod tunc imperatores inuabant Ecclesiam contra haereticos & schismaticos, vt habetur in historia Ecclesiastica, & recitatur in c. Adrianus. 63. dist. Verum quia postmodum Romani imperatores abutebantur tali priuilegio, vt habetur in cap. quia sancta Romana Ecclesia. 5. verum. & c. cum Adrianus. 63. dist. Ideo illa concessio fuit reuocata. ad summum enim pontificem de fratrum consilio pertinet de huiusmodi electione ordinare, & futuris scandalis providere. Quare circa electionem summum pontificis futuri ordinatum fuit, vt habetur in dicto c. vbi periculum, de electione, lib. sexto.

Cardinales in quo sunt Apostolorum successores.

De essentia cardinalis non est quod sit episcopus aut sacerdos.

Culmen dignitatis cardinalium vnde.

Ver. 11.

De Statu Episcoporum.

2. 2. q. 185.

Quum episcopi adhibita solennitate exteriori se obligent ex diuina dilectione ad insistendum proximorum saluti, consequens est ipsos esse in statu perfectionis. Non enim possunt curam proximorum deserere, & obligationem negligere, propter diuinæ contemplationis quietem, siue vt transcant ad statum religionis. Quia ad perfectionem religionis pertinet adhibere studium ad salutem propriam. Ad perfectionem vero episcoporum pertinet adhibere studium ad salutem proximorum, quam charitas praefert bono proprio. Charitas enim non quaerit quae sua sunt. Ideo Apostolus propter necessitatem subditorum à cōtemplatione futuræ vitæ se differri patienter tolerabat, dicens: Quid eligam ignoro: coartor enim è duobus, desiderium habens dissolui & esse cum Christo, multo magis melius est (scilicet mihi) permanere autem in carne, necessarium est propter vos. & subiungit, Scio quod manebam. Non debet etiam deserere gregem propter quaecunque aduersa: Cum bonus pastor animam suam ponat pro ouibus suis. Potest tamen episcopus de licentia summum pontificis episcopatum deserere, quando scilicet fructum aut salutem animarum facere non potest, vel indebitè promotus est per simoniam, aut si sit bigamus, aut aliàs irregularis, vel indoneus. Ad tempus etiam potest suam subtrahere praesentiam propter maius Reipublicae bonum, vt cū vocatur ad vniuersale conciliū, vel quando sola persona à tyranno quaeritur, & salus subditorum non impeditur. Tunc enim ad tempus fugere potest, exemplo Christi qui ambulabat in Galilaeam. Non enim volebat in Iudaeam ambulare, quia quaerebant eum Iudaei interficere. & exemplo Apostoli, qui submissus à fratribus per fenestram in sporta, effugit ma-

2. Cor. 13. Philip. 1.

Ioan. 10.

Quando episcopus deserere potest gregem.

Ioan. 7.

2. Cor. 11.

git manus praepositi gentis Aethi. Sic intelligitur quod dicebat Christus, Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam. Cum verò oves sunt in periculo, non debet fugere, etiam propter timorem mortis. Tunc enim ostenderet se mercenarium & non pastorem, cum bonus pastor ponat animam suam, hoc est vitam suam corporalem, pro ouibus suis. Circa statum episcoporum sunt aliqua quae difficultates non praetermittenda. Prima est an liceat episcopatum appetere. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod in episcopatu tria possunt considerari. Primum & principale ac finale est episcopalis operatio, per quam proximorum vtilitati intenditur, secundum illud, Pasce oues meas. Quia (vt D. August. dicit) Episcopatus est nomen operis, non honoris. Et secundum hanc considerationem ponitur prima conclusio: Appetere prodesse proximis est laudabile & virtuosum. Verum quia episcopalis actus habet annexam gradus celsitudinem, praesumptuosum videtur quod aliquis praesse appetat ad hoc quod proficit, nisi manifesta necessitate imminente: sicut D. Grego. dicit. Tunc laudabile erat episcopatum quaerere, quando dubium non erat per hunc quemque ad grauiora supplicia peruenire. Non enim de facili eo tempore inueniebantur, qui hoc onus assumerent. Et sic secundum D. Grego. intelligitur dictum Apostoli, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Aposto. enim laudans desiderium boni operis, in pauorem protinus vertit quod laudauit, cum ait: Oporteret episcopum esse irreprehensibile, &c. q. d. Laudo quod quaeritis: sed discite quid quaeratis. Potest tamen aliquis absque praesumptione appetere talia opera facere, si contingeret eum in tali officio esse, ac etiam se esse dignum ad talia opera exequenda: ita quod bonum opus cadat sub desiderio, & non primatus dignitatis. Vnde D. Chryso. Opus quidem desiderare bonum est: primatum autem honoris concupiscere, vanum est. Secundum quod potest considerari in episcopatu, est altitudo gradus: quia episcopus super alios constituitur, secundum illud, Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. & secundum hanc considerationem ponitur secunda conclusio: Appetere altitudinis gradum, praesumptuosum est. Ideo Christus arguit discipulos primatum quaerentes, dicens: Scitis quia principes gentium dominantur eorum, &c. vbi D. Chryso. dicit: Per hoc ostendit quod gentile est primatum cupere. Et sic gentium comparatione, eorum animam aestuantem conuertit. Vnde D. August. dicit: Locus superior, sine quo populus regi non potest, & si administraretur vt decet, indecenter tamen appetitur. Tertium quod potest considerari in episcopatu, sunt ea quae consequenter se habent ad duo prima, scilicet honor & reuerentia, & temporalium sufficientia, secundum illud: Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Et secundum hanc considerationem ponitur tertia conclusio: Appetere episcopatum propter honorem, pertinet ad ambitionem: & appetere propter temporalia, pertinet ad cupiditatem. vnde Christus contra tales dicebat, Amant primos recubitus in cenis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & ab hominibus vocari rabbi. Et Aposto. Nec quisquam sumit sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit à Deo, tanquam Aaron. Nec obstat quod liceat appetere altior gradum in temporalibus, quia ad statum temporalem debite administrandum non requiritur gratia, sicut ad debite administrandum episcopatum, & alia officia curam animarum habentia. Et sic idem videtur dicendum quantum ad appetitum vel desiderium episcopatus & regiminis parochialis Ecclesiae, vel alterius habentis curam animarum, cum habeat administrare sacramenta, quae sine gratia administrari non possunt, secundum illud, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et cum quis non possit esse certus an habeat gratiam (iuxta illud: Nemo scit an odio vel amore dignus sit) sequitur quod non potest scire se esse magis idoneum aliis: ideo licite appetit. Secus est de officiis Ecclesiasticis & secularibus, quae ad debitam sui executionem non requirunt gratiam, sed aliquam aliam sufficientiam, de qua quis potest esse certus. Et sic appetere canonicatum vel praebendam vel cantoriam aut lektoratum siue regentiam (dum tamen aliàs sit idoneus) non est peccatum, si propter bonum finem appetantur, & non vitiet aliqua circumstantia. Non obstat pariter quod aliquis potest appetere statum religionis: quia non est eadem ratio de episcopatu & religione, propter duo: Primo quia ad statum episcopalem praerogatur vita perfectio: vnde Christus antequam committeret Petro officium parochiale, interrogauit eum an plus ceteris ipsum diligeret. Et sic status episcopalis est status perfectionis acquisitae: Sed ad statum religionis non praerogatur perfectio: Ideo est status perfectionis acquirendae. Vnde Marth. 19. dicitur, Si vis perfectus esse, vade, &c. Secundo qui proficitur statum religionis, se subiicit aliis ad spiritualia capienda: & hoc euilibet licet. Sed qui transit ad statum episcopalem, sublimatur ad hoc quod aliis provideat de spiritualibus: & hanc sublimationem nullus appetere debet (vt dictum est). Et quantum Esai. appetierit officium praedicationis: hoc tamen fecit, postquam sensit se calculo purgatum (nemo enim non purgatus sacra mysteria adire debet.) Cū ergo valde difficile sit aliquem se purgatum cognoscere: ideo tutius praedicationis officium declinat, quā appetat. Vnde Hier. se excusans dicebat: A, a, a, Domine deus nescio loqui, quia puer ego sum. Et Moyses dicebat, Non sum eloquens. Quāuis autem non liceat beneficium habens curam animarum annexam appetere: licet tamē ad praecipuum superioris acceptare: & omnino recusare esset illicitum, etiā si uouisset quis se non acceptaturum episcopatum quia si intēdebat se obligare, etiā adueniente praecipio superioris, votū fuit illicitum. quod intelligendum est nisi recusaret acceptare, eo quod indoneus est propter simoniam, vel bigamiam, aut aliquā irregularitatem, aut aliqd huiusmodi, de quibus debet secretè superiorē informare, aliàs tenetur praecipio superioris obedire. Vnde D. Grego. Si is qui ualēt oues omnipotentis Dei pascere non pascit, ostendit se summum non amare pastorem. Ex praemissis sequitur primo, quod nullus licite potest episcopatum aut beneficium sibi procurare, cū illa procuratio procedat & imperetur ex appetitu illicito. Ex quo sequi videtur quod impetrans mandatum de prouidendo, & nominationes circa beneficia curata, peccat: licet ab aliis pro se impetratis

Matth. 10. Ioan. 10. 2. q. 185. ar. 1. 1. de Cui. in pastora. 1. Timot. 3.

Super Mat. Matth. 25. Matth. 20.

19. de ciuit. 1. Tim. 5.

Matth. 23. Eccl. 9.

Dent. 19. Eccl. 9.

An liceat cathedram theologam appetere. Ioan. 21.

Matth. 19.

Esai. 6.

Hier. 16. Ezod. 4.

8 q. 2. c. 1. scriptura.

An liceat impetrare mādātū de prouidendo aut nomina- tiones.

Quodlibeto 9. ar. 15.

De plurali- tate benefi- ciorum.

1. Corin. 11.

Proverb. 15.

Matth. 19.

Gen. 17.

Iob. 1. Matth. 10. Matth. 19.

quis uti possit. Si verò impetrantes propter huiusmodi mandatum vel nominationem vnum bene-
 ficium curatum obtinuerint, dummodo alijs sint idonei, non tenentur renunciare, sed sufficit de illi-
 cito appetitu pœnitere, cum iusto titulo possideant. Quia summus pontifex licite potest mandare. &
 vniuersitates secundum priuilegia apostolica nominare. Secundo sequitur quòd si non licet appetere
 aut procurare vnum episcopatum aut beneficium habens curam animarum annexam, multominus
 duos aut plura beneficia curam animarum habentia. ¶ Sed difficultas est, an summus pontifex possit
 circa pluralitatem huiusmodi dispensare, & an ab eo dispensati sint in conscientia tuti. D. Tho. dicit
 quòd ex sacris literis huiusmodi quæstio terminari non potest, cum nihil in eis circa hoc inueniatur de-
 terminatum. Ideo recurrendum est ad ius naturæ. Ex quo habetur quòd actiones humanæ sunt in tri-
 plici differentia: Quædam enim habent deformitatem inseparabiliter annexam, vt fornicatio, & adul-
 terium, & alia huiusmodi, quæ nullo modo possunt bene fieri. & in talibus non cadit dispensatio. ha-
 bere plura beneficia non est de numero illarum. Quædam verò sunt actiones, quæ in se nullam defor-
 mitatem continent: sed sunt indifferentes ad bonum & ad malum, vt leuare festucam, ambulare, aut ali-
 quid huiusmodi, & tales adhibito bono fine possunt fieri bonæ, nec egent dispensatione. de numero
 illarum non est habere plura beneficia. Quædam autem sunt actiones humanæ, quæ absolute conside-
 rata, deformitatem vel inordinationem quædam important, quæ tamen aliquibus circumstantiis adue-
 nientibus bene fieri possunt, vt occidere vel percutere hominem. Quia si addatur occidere vel pereu-
 tere malefactorem autoritate publica propter iustitiam, vel percutere propter disciplinam, non erit
 peccatum, sed virtuosum. de numero talium actionum est habere simul plures præbendas vel benefi-
 cia curata. Continent enim plures inordinationes. Prima est indebita perceptio bonorum temporalium;
 Quia cum non sit possibile aliquem pluribus Ecclesijs deseruire, vt præbendæ siue prouentus sunt or-
 dinati quasi ad stipendia ibi ministrantium Deo, & talis non ministret, nec ministrare possit, cum mini-
 sterium sit personale, alijs mulieres per alium ministrare possent, &c. sequitur quòd talis habens duas
 præbendas, indebitè percipit. Secunda deordinatio, est diminutio cultus diuini, qui diminuitur in vna
 Ecclesia. Tertia deordinatio, est frustratio voluntatum testatorum, qui ad hoc aliqua bona Ecclesijs con-
 tulerunt, vt certus numerus deo seruientium ibi esset. Quarta inæqualitas distributionis est, dum vnus
 pluribus beneficijs abundat: alius autem nec vnum quidem habere potest. & sic vnus esurit, alter verò
 ebrius est, & alia multa inordinationes de facili perceptibiles sequuntur. ¶ Sed difficultas est quibus
 circumstantiis poterunt huiusmodi deordinationes tolli, vt licitum sit habere plura beneficia. Quia si
 aliquis hac intentione plura beneficia obtineat, vt ditior fiat, vel lautius viuat, vel parentes diuites fa-
 ciat, vel facilius ad episcopatum perueniat, prædictæ deformitates non tolluntur, sed augentur. Quia
 cum tali intentione non est licitum nec vnum quidem beneficium habere. Sed si quis rectè consideret,
 tres dumtaxat circumstantias inueniet, quibus licitè fieri poterit, vt quis plura beneficia aut plures præ-
 bendas cum dispensatione summi pontificis obtineat. ¶ Prima circumstantia est, exiguitas prouentuum,
 quando scilicet vnum beneficium adeo exiguos habet prouentus, quòd non sufficiunt ad debitam &
 congruam sustentationem vnus personæ, secundum conditionem suam: quæ sustentatio aliter debet
 æstimari quo ad victum & vestitum & famularum, & habitationem, quàm rustici. Prophetæ enim anti-
 qui testamēti famulos habebant: Helias Helisæi, & Helisæus Giesi. ¶ Secunda circumstantia sufficiens ad
 dispensationem pluralitatis beneficiorum, est Ecclesiæ utilitas, quando scilicet vnus pluribus Ecclesijs
 melius deseruit aliquando absens, quàm duo semper præsentis. ¶ Tertia circumstantia tollens defor-
 mitates pluralitatis beneficiorum, est Ecclesiæ necessitas, quando scilicet non inueniuntur clerici pro
 singulis Ecclesijs, prout in primitiua Ecclesia, in qua propter defectum clericorum pro vno episcopatu
 & parochia dabantur magna, lata, & longa territoria, quæ postea in plures dioceses, episcopatus, & pa-
 rochias diuisa sunt. Si igitur idem casus occurreret, ad eum pertineret vnire, ad quem pertinuit diuide-
 re, scilicet ad summum pontificem. Et sic in tribus supra dictis casibus dispensatio habet vim vniuersis.
 Et sic plures parochiæ censentur esse vna Ecclesia & vnum beneficium. Extra prædictos tres casus vide-
 ant qui dispensant, & qui dispensati sunt, an licitè faciant vel vtantur. Videant pariter ne velamine præ-
 dictorum abutantur. ¶ Notandum etiam quòd cum ad ea quæ sunt supererogationis, nullus teneatur, nisi
 se ad ea voto vel iuramento astrinxerit. (vnde D. Aug. in Epistola ad Paulinam & Armentarium dicit,
 Quia iam vouisti, te astrinxisti: aliud tibi facere non licet. Priusquàm fuisses voti reus, liberum fuit ea
 quæ sunt supererogationis præstare vel non præstare. vnde cum Dominus dixisset adolescenti, Si vis ad
 vitā ingredi, serua mādātā: postea superaddendo subiūxit, Si vis perfectus esse, vade, &c.) & ad hæc om-
 nia episcopi in sua ordinatione non se obligent, nec hoc de necessitate requiratur ad pastorale offi-
 cium: sequitur quòd episcopi non tenentur absque proprio viuere. Licet enim paupertas ad perfectio-
 nem Christianæ vitæ instrumentaliter operetur: non tamen essentialiter requiritur ad perfectionem
 vitæ, imò potest esse magna perfectio cum magna opulentiā, vt patet de Abraham, cui dictum est, Am-
 bula coram me, & esto perfectus: & tamen fuit valde diues. Similiter & Iob, cui suo tempore non erat
 similis in terra, potens inter omnes orientales. Nec obstat quòd Apostolis, in quorum locum successerunt
 Episcopi, dictum fuit: Nolite possidere aurum, neque argētum, neque pecuniam in zonis vestris.
 Ideo dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c. Quia illa verba tripliciter exponi
 possunt: Primò secundum Hierony. mysticè, vt prædicatores non innitentur principaliter scientiæ &
 eloquentiæ temporali. Alio modo secundum D. Aug. quòd non præcipiendo, sed magis permittendo
 dominus dixit. Permisit enim vt absque auro & argento aliisque sumptibus ad prædicandū irent,
 accepturi

A accepturi sumptus vitæ ab his quibus prædicabant. vnde subditur, Dignus est mercenarius cibo suo.
 Ita tamen quòd si aliquis proprijs sumptibus vteretur in prædicatione Euangelij, ad supererogationem
 pertineret: prout D. Paulus de seipso dixit. Tertio D. Chryso. exponit Christum illa dixisse, vt de vir-
 tute ipsius confiderent, quia eis absque sumptibus prouideret. Non tamen ex illo obligantur ipsi aut
 successores eorum, vt stipendium non assumerent. Nam Apostolus ab alijs Ecclesijs stipendium ac-
 cepit, sed non à Corinthiis. & sic apparet quòd aliquid proprium possidebat ab alijs sibi missum.
 Stultū est enim dicere quòd tam sancti patres, sicut Athanasius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, &
 alij multi, illa præcepta fuissent transgressi, si ad illa seruanda se credidissent obligari. Præterea Domi-
 nus præceptum illud in passione reuocauit, cum ait: Quando mihi vos sine pera, &c. Modo autem non
 sic, &c. Et quanuis Apostoli post ascensionem domini ad tempus omnia in communi habuerint, ad
 ostendendum consilium perfectionis: non tamen sequitur quòd Episcopi ad tantam perfectionem te-
 neantur, quantam habebant & ostendebant Christus & Apostoli. Nec illud quòd dixit Christus, Ex-
 emplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis: si vniuersaliter accipiatur, fuit præce-
 ptuè dictum, sed consultiuè.

Ver. 12.

De Statu Religiosorum.

B Religio est virtus per quam aliquid ad Dei cultum & seruitium ordinatur, vt dictum est. Et ideo
 anthonomaticè illi dicuntur religiosi, qui se totaliter mancipant diuino obsequio, quasi se in holo-
 caustum Deo offerentes. vnde D. Grego. super Ezechi. dicit: Sunt quidam qui sibi metipsis nihil reti-
 nent, verum sensum, linguam, vitam, atque substantiam quam ceperunt, immolant. Sed in hoc consi-
 stit perfectio hominis, quòd totaliter Deo inhaereat, ad quod religiosi eum quadam solennitate se obli-
 gant: & per consequens religiosi sunt in statu perfectionis ex intentione finis. Ideo status religionis di-
 citur status perfectionis. Et licet aliqui perfici incipiant, dicuntur tamen esse in statu perfectionis, sci-
 licet acquirendæ. Et per consequens qui statum religionis assumunt, non tenentur habere perfe-
 ctam charitatem: sed tenentur ad hoc tendere, & operam dare vt habeant perfectam charitatem. Non
 tamen tenentur implere omnia quæ sequuntur ad perfectionem charitatis, nec omnia exercitia qui-
 bus ad perfectionem peruenitur. Vnde non peccat religiosus si prætermittat ea: sed tenetur ad illa ad
 quæ se obligauit, sicut ad tria vota, & ad ea quæ sunt ei determinatè taxata, tanquam præcepta, ex re-
 gula & constitutionibus religionis quam professus est. Ex quo sequitur quòd non quandoeunque
 religiosus transgreditur præcepta, vel contemnit ordinationes: Quia si ex leuitate vel concupiscen-
 tia aut ex alia causa non mortali transgreditur aliqua quæ non sunt præcepta, non censetur contem-
 nere, saltem formaliter, siue ex intentione, ideo non peccat mortaliter. Neque in religione prædica-
 torum venialiter, cum constitutionibus eorum non ligent ad culpam venialem vel mortalem, ex suo
 genere, hoc est secundum naturam suam: quia sunt extra genus culpæ: Licet ex parte operantis sint
 in genere moris, & possit contraueniens peccare venialiter ac etiam mortaliter, ex libidine siue dele-
 ctatione aut negligentia, quando omissioni actus debiti adiungitur negligentia ex parte illius, vel con-
 temptus formalis, scilicet cum ex intentione quis nult subiici ordinationibus regulæ vel statutorum:
 & ex hoc procedit ad faciendum contra regulam & constitutiones. Quando autem ecouerso propter
 aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra
 statuta vel regulam, non peccat ex contemptu, etiam si frequenter ex eadem causa transgressionē ite-
 ret. Licet enim frequenter inducat ad contemptum, non tamen est ex natura sua contemptus, sed indu-
 citiuè, iuxta illud: Impius cum in profundum malorum venerit, contemnit. Et quanuis de ratione pœnæ
 propriè dictæ sit, quòd debeatur culpæ, cum sit reordinatio eius: non tamen de ratione pœnæ com-
 munitè dictæ, vt sub se continet pœnalitatem & afflictionem, quæ sunt contra voluntatem. Ideo pœ-
 næ nominantur: sed non dicuntur propriè pœnæ, cum non habeant relationem ad culpam, eo quòd
 obligatio legis debeat intelligi secundum modum quo placuit legislatori obligare. Et quia non pla-
 cuit patribus religionis prædicatorum professores illius obligare ad culpam venialem siue morta-
 lem, sed ad pœnam taxatam: ideo non dicitur propriè pœna, sed pœnalitas. Nec obstat quòd in consti-
 tutionibus prædicatorum transgressionibus obseruantiarum non præceptorum dicuntur culpæ, vt in
 c. de leui culpa & graui culpa: Quia statuta illa de culpis fuerunt edita ante statutum de non obli-
 gando ad culpam: quod non fuit editum à principio ordinis, sed in secundo capi. generali, Anno Do-
 mini. 1237. post editas constitutiones dicti ordinis, facta fuit ordinatio quòd constitutiones non obli-
 garent ad culpam. Ideo per accidens manserunt in constitutionibus illa nomina (grauis & leuis culpa)
 non prout haberēt rationē culpæ, quia debent intelligi secundum vltimam ordinationem pro pœnali-
 tate. ¶ Nec religiosus transgrediendo obseruantias & cæremonias non præceptas, facit contra votum:
 quia qui proficitur seruare regulam aliquam, non vouet seruare omnia quæ sunt in regula: sed vouet
 regularem vitam, quæ essentialiter consistit in tribus votis. & sic non vouet regulam & constitu-
 tiones, sed viuere secundum regulam, hoc est tendere ad hoc quòd mores suos formet secundum re-
 gulam & constitutiones, tanquam exemplaria exhibita: & secundum quod disponuntur in regula vel
 constitutionibus, quæ (vt dictum est) non obligant ad culpam. Et quanuis omnis inordinatio rationis
 sit culpa, saltem venialis: non tamen omnis transgressio cæremoniarum habet aliquam inordinatio-
 nem rationis, puta cum propter maius bonum aliquando prætermittitur silentium, aut aliud huius-
 modi: Nec etiam omisso pœnæ taxatæ, secundum dominum Caietanum, est culpa, nisi ex contem-
 ptu.

Religiosi ad quæ per- fectionē te- neantur.

Constitutio- nes prædica- torū nō obli- gāt ad cul- pam.

Proverb. 15.

ptu omittatur: cū lex sit vniuersalis & non particularis. & si omiffio pœnæ taxata esset culpa, sequeretur D quod prædictæ constitutiones obligarent ad culpam, quod est contra intentionem statuti prædicti.

¶ Circa peccata religionum aduertendum est, quando in eadem specie peccati religiosi grauius peccent quàm seculares aut laici. Resolutio D. Tho. est quod in tribus casibus: Primo, quādo faciūt contra votum. Secundò, quādo ex contemptu peccat: Tertio, quādo publicè propter scandalum. Si verò religiosus ex infirmitate vel negligentia aliquod peccatum, quod non est cōtra votum suæ professionis, absque scandalo committit, leuius peccat vt in pluribus: quia communiter non ex tanta inclinatione & firmitate voluntatis eius peccatum procedit. Et si sit veniale, statim quasi absorbetur per multa bona opera quæ facit. & si sit mortale, facilius ab eo resurgit. Primo propter intentionem quam habet ere- tam ad deum: quæ si interceptatur ad horam, de facili ad pristina reparatur. vnde super illud Psal. Cūm ceciderit non collidetur, dicit Origenes: In iustus si peccauerit, non pœnitet, & peccatum suum emenda re nescit. Iustus autem scit emendare, scit corrigere, sicut ille qui dixerat, Nescio quid dieis: paulò post cūm respectus fuit à domino, amarissimè fleuit. Et ille qui de testō mulierem viderat, & concupiuerat eam, dicere valuit: Peccauit & malum coram te feci. Iuuatur etiam à sociis, iuxta illud: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, qui cūm ceciderit, non habet subleuantem. Dominus enim bonus propicia- bitur his qui in toto corde suo requirunt dominum deum patrum suorum, & non imputabit eis quod minus sanctificati sunt. Et cūm præsens vita sine peccatis non trāsigatur, iuxta illud: In multis offendim- mus omnes: Si peccata religionum essent grauiora peccatis secularium, religiosi essent deterioris condi- tionis quàm seculares: & sic non esset tanum consilium ad religionem conuolare, quod est erroneum & blasphemum in Christum, qui eam consuluit. Prædicta autem leuitas peccati intelligenda est habere locum non solum in religiosi professione, sed etiam re: Quia mali religiosi grauius peccant, & ex ma- iori contemptu. vnde verificatur in eis illud: Confrēgisti iugum, dirupisti vincula, dixisti non seruiam. In omni colle sublimi & sub omni ligno frondoso tu prostrabaris meretrix. vnde D. Aug. in epistola ad plebem Hipponen. dicit: Ex quo deo seruire cœpi, quomodo sum expertus, difficile esse meliores inueniri, quàm qui in monasteriis profecerunt: ita peiores, quàm qui in monasteriis ceciderunt. Ex quo apparet quàm grauius peccat fauente religioſis discipulis & prælatos suos contemnentibus. Contra quos. 2. Para. 19. dicitur: Impio præbes auxilium, & his qui oderūt dominū amicitia iſigeris: Vnde sequi- tur quod sicut fauorem præstans bonis religiosiſ, est particeps bonorum quæ ab ipsis fiunt: ita fauorem præstans malis, est particeps criminū eorum. Statum religionis tria conseruant, scilicet paupertas, con- tinentia, & obedientia, de quibus breuiter dicendum est.

Ver. 13. De Bonitate Paupertatis.

¶ Qum secundum D. Dio. bonum hominis sit secundum rationem esse, hoc est secundum virtutem E viuere: sequitur quod principale bonum hominis sit virtus, ad quam ratio hominis ordinatur. Di- uitiæ verò exteriores, per quas sustentamus corpus, & subuenimus aliis, sunt quoddam bonum homi- nis: non tamen principale, sed secundum quod ordinantur ad virtutem, quæ est principale bonum ho- minis. & ideo intantum diuitiæ sunt bonæ, in quantum proficiunt & subseruiunt ad vsum virtutum: & malæ, in quantum impediunt vsum virtutum, vel retrahunt hominem à virtute, propter nimiam solici- tudinem vel affectionem ad ipsas, vel propter mentis alienationem, quæ ex ipsis cōsurgit. Virtutes ve- rò vitæ actiue pluribus diuitiis indigent, quæ virtutes vitæ contemplatiuæ: Quia ad virtutes vitæ actiue requiruntur diuitiæ, non solum ad sustentationem viri virtuosi, sed etiam ad subueniendum aliis. Ad virtutes verò vitæ contemplatiuæ, solum ad sustentationē sui. vnde Apосто. Habentes alimenta & qui- bus tegamur, his contenti simus. Nullius enim boni obtentu debet homo subtrahere sibi necessaria ad sustentationem vitæ. ¶ Ex præmissis sequitur quod paupertas secundum se non est bona, neque laudabi- lis, aut utilis, sed solum in quantum liberat hominem à sollicitudine terrenorum, & vitiis quæ ex diuitiis prouenire solent, vt homo his exoneratus, liberius diuinis & spiritualibus vacet: Ita quod cum ea remaneat facultas homini ad sustentandum seipsum medio licito. Ad huiusmodi autem sustentationem pauca suf- ficiunt, cūm natura modicis contenta sit. ¶ Ex quo sequitur quod quātò modus viuendi in paupertate minorem sollicitudinem exigit, tantò paupertas est laudabilior, & non quātò maior.

Ver. 14. De Quatuor Modis viuendi in Paupertate.

¶ Quatuor modos approbatos viuendi in paupertate ponit D. Tho. in summa cōtra Gen. Primus est F eorum qui habent possessiones immobiles in communi, ex quarum fructibus viuunt, & pro- uidetur vnicuique secundum quod ei opus est: sicut obseruatur in omnibus pœne monasteriis mona- chorum regulariter viuentium. Nec propter huiusmodi possessiones aliquid perfectionis, ad quam ten- dunt paupertatem voluntariam assumptas, deest. Potest enim fieri per vnus vel paucorum sollicitu- dinem, vt possessiones debito modo procurentur. Et sic alij absque aliqua rerum temporalium sollicitu- dine remanentes, liberè possunt spiritualibus vacare, quod est fructus voluntariæ paupertatis. Nec etiam aliquid deperit his qui pro aliis hanc sollicitudinem assument: Quia quod amittere videntur in defectu quietis, recuperant in obsequio charitatis. Nec etiam per hunc modum viuendi concordia tol- litur, occasione possessionum communium. Tales enim debent paupertatem voluntariam amplecti, qui temporalia contemnunt, & pro temporalibus discordare nolunt, maximè cūm ex temporalibus ni- hil præter necessaria vitæ habeant expectare. Et cūm dispensatores debeant esse fideles, iuxta illud Lu- cæ. 12. Quis putas est fidelis dispensator, &c. si nonnulli infideles inueniantur, & hoc modo viuendi abutuntur

Abutuntur: propter hoc tamē talis modus viuendi improbari non debet, cūm bonis malè vtantur mali.

¶ Secundus modus viuendi in paupertate, est eorum qui omnia temporalia propria abiiciunt, vt de la- boribus manuum suarum viuunt, quemadmodum D. Pau. seruauit, & aliis obseruandum suo exemplo 2. Thess. 3, docuit, dicit enim, Nec gratis panem māducauimus ab aliquo, sed in labore ac fatione die ac nocte operantes, ne quem vestrum grauaremus. deinde dicit, Cūm essemus apud vos, hoc ipsum denunciaui- mus vobis: Quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Hic modus quauis sit cum maiori soli- citudine quàm primus, est tamen bonus & conueniens: quia modicū tempus & modica sollicitudo suf- ficit ad naturæ sustentationem. Nec obstat illud Matth. 6. Nolite solliciti esse. Non enim per hæc verba dominus prohibuit laborē, sed anxiam sollicitudinem. vnde D. Hiero. Labor quidē exercendus est, so- licitudo tollenda. Nec obstat quod infirmi & debiles laborare non possunt: quia potest illis ab aliis sa- nis prouideri. Nec est aliquis modus viuēdi, per quem sic prouideatur homini, quod nullo modo pos- sit deficere. Nam & diuitibus bona & diuitiæ furto, rapina, & incēdio auferri possunt: sed hæc sunt per accidens. ¶ Tertius modus viuendi in paupertate, est eorum qui de precio possessionum venditarum communiter viuunt. Et hic modus sufficiens est, sed non ad longum tempus. Et ideo Aposto. hunc mo- dum viuendi fidelibus in Hierusalem ad tempus constituerunt: quia prouidebant per Spiritum sanctū, quod non diu haberent in Hierusalem commorari, tum propter persecutiones inferendas à Iudæis, tum etiam propter instantem ciuitatis destructionem. vnde non fuit necessarium (nisi vsque ad modi- cum tempus) prouideri. Et ideo transeunt ad gentes, apud quas fundanda & permansura erat Eccle- sia, hunc modum viuendi non instituerunt. Et si dicatur quod in hoc modo viuendi potest committi fraus & dolus, dictum est quod hoc est commune in omni modo viuendi, sed non est ex natura modi viuendi, sed malitia aliquorum: & sic per accidens. ¶ Quartus modus viuendi in paupertate, est eorum qui paupertatem voluntariā sectantes, omnia sua dimittunt, vt absq; redditibus viuunt de his quæ elec- mosynaliter dantur eis ab aliis. Et hunc modum viuēdi Dominus cum Aposto. obseruauit. Mulieres Lucæ. 8. enim quædam sequebantur eum, ministrantes ei de facultatibus suis: ex quibus in communi loculos ha- bebant, & ex eis cibaria & alia necessaria emebant. vnde Ioan. 4. dicitur quod discipuli abierant in ciui- tatem vt cibos emerent. Et Iudas loculos habebat, & quæ mittebantur portabat. Et Ioan. 13. cūm Chri- stus tradens bucellam, dixit: quod facis fac citius: quidam putabant, quia loculos habebat Iudas, & quod dixisset ei Iesus, Emc ea quæ sunt nobis necessaria ad diem festum, aut vt egenis aliquid daret. Vnde D. Aug. dicit: Habebat Dominus loculos à fidelibus data conseruans, & suorum necessitatibus, & aliorum indigentis tribuens.

Ver. 15. De Præeminentia quatuor modorum Paupertatis.

¶ Inter huiusmodi modos viuendi in paupertate quis sit melior, & ad maiorem perducatur perfectionē, ex præmissis facilius elici potest, quod ille qui amplius sollicitudinem & impedimenta perfectionē tollit. Et quia modi viuendi variantur secundum diuersas conditiones hominum & temporum: ideo non est inconueniens quod aliquis modus viuendi sit perfectior alio, vno tempore, qui alio tempore erit imperfectior, secundum quod magis vel minus auget vel minuit sollicitudinem, vel tollit impedi- menta charitatis, quæ est vinculum perfectionis, & in qua principaliter consistit perfectio humanæ vi- tæ. Certum est enim quod modus quo Christus paupertatem instituit & seruauit, secundum se perfe- ctissimus est, & minorem, imò quasi nullam habet sollicitudinem. vnde dicebat, Quando misit vos sine Lu- sacculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis? Illi dixerunt, nihil. Tunc enim talis erat audientium ver- bum Dei deuotio, vt non solum necessaria ad sustentationem ministrarent, sed etiam supererogarent ad dandum egenis, vt dictum est. Verum quia deuotio populi paulatim deseruit, & iam (propter ini- quitatis abundantiam) refrigescit charitas multorum: qui nunc sic sectantur paupertatem, vt ex elemo- synaliter oblatis viuunt, maiorem sollicitudinem habent, quàm tunc haberent Apосто. Vnde sequitur quod hoc tempore cœnobitæ, qui in communi possessiones habent, ex quarum fructibus viuūt, emine- tiorem modum viuendi in paupertate sectantur, dummodo regulariter viuunt, vt Carthusien. Benedi- ctini Casalinæ congregationis, Cælesinenses, & alij plerique huius generis. Quod autem aliqui reddi- tus & possessiones habentes, non regulariter viuunt, & diuitiæ illis exitio sint, hoc non ex modo viuendi procedit, sed ex praua dispositione viuentium. Quemadmodum & alij eorum qui omnimodam mendicitatem sectantur, multa perpetrant scandala, non ex eorum statu aut modo viuendi, sed ex eo- rum malitia. ¶ Ex quo inferitur quod religiosi, qui ex sua regula possessiones tenere non prohiben- tur, & postmodum eo tempore quo charitas fidelium seruebat, possessionibus renunciauerunt, & men- dicitatem elegerunt: nec hoc pessimo tempore, quo refriguit charitas multorum, ad possessiones mo- deratas habendas, maximè cum summi pontificis dispensatione, licitè laborare possunt, & eas absque diminutione perfectionis paupertatis possidere, prout sunt mendicantes, qui sub regula D. Aug. (quæ possessiones in communi non prohibet) militant. de quorum numero sunt Carmelita, Augustinen. ma- ximè verò Prædicatores, quorum ordo ab Honorio huius nominis tertio, anno Domini. 1216. approba- tus fuit cum redditibus & castris. Deinde maiores eorum tempore quo elemosynæ abundatè offere- bantur, in quodam capitulo generali possessionibus renunciauerunt, quæ tamen ordinatio & renuncia- tio non fuit per totum ordinem executioni mandata. Sunt enim plures conuentus, qui habent ad- huc possessiones & redditus, quos habebant tempore D. Dominici, qui ante foundationem ordinis Prædicatorum erat canonicus regularis Ecclesiæ Exomenſis, militans sub regula D. Augustini, qui & ordinem fratrum Prædicatorum cum possessionibus, prouentibus, redditibus, & castis, à prædicto

Honorio institui procurauerat & obtinuerat, qui etiam ante prædictam renúciationem obierat. Et cum par in parem non habeat imperium, iuxta. c. innotuit, extra de elect. capitula prædicti ordinis prædicatorum non poterant ligare aut impedire sequentia capitula, quin oppositum possent ordinare propter nouas causas & insurgentes rationes: & quia in prologo constitutionum prædicti ordinis, & in c. 10. 2. dist. prædictarum constitutionum dicitur, quod prælatus pro loco & tempore ex causa rationabili super constitutiones eorum dispensandi habeat potestatem, cum sibi aliquando videbitur expedire, in his præcipue quæ studiū vel prædicationē videbuntur impedire. Cum ordo noster specialiter ob prædicationē & animarū salutē ab initio noscatur institutus ideo, & c. Cum igitur vnaquæq; res de facili reuertatur in suā naturam: & ordo prædicatorū secundū naturā suam ab initio fuerit institutus, approbatus, & cōfirmatus cū possessionibus & castris, & ex vi & natura cōstitutionū præfati ordinis prælatus ex causa rationabili possit p loco & tēpore dispensare: & rationabilis causa quæ impedit studiū & prædicationem, sit nimia necessitas, qua stante prædictus ordo ac fratres absque maxima sollicitudine occurrere non possunt, tum propter multitudinem quæstantium, quæ non erat tempore renúciationis prædictæ, tum propter sterilitatem terræ, tum etiam propter refrigerationem charitatis multorum, & abundantiam iniquitatis & cupiditatis, quæ tanta est, quod absque sollicitudine & importunitate maxima ac arte quadam quæstandi, munusculis, adulationibus, dictis fratribus etiam necessaria elargiri recusent: tū demum propter multitudinem Lutheranorum ac aliorum hæreticorum, qui videntes ordines mendicantium illis resistentes, manibus & pedibus (vt aiunt) reptant, ac totis nisibus & impetu maximo conantur delere de terra viuentium: non saccos mendicitatis (quos vocant) sed ipsos ordines mendicantium, contra quos priuatim & publicè impune insultant, & lingua maledica ac scriptis latrant & debacchantur: ita vt tanquam peripsema mundi habeantur, & a multis, imò ferè omnibus relinquuntur, & loco elemosynarum irrisiones & opprobria recipiant, & plerunque verbera experiantur. Et sic ad sustentationem fratrum oportet quasi continuè discurrere, & immoderatis & inuilibus quæstibus cum periculo animæ & corporis iuuenum & conuersorum, cum maxima distractione mentium, intermissione studij, lectionū, & Diuini cultus diminutione, & cum relaxatione totius religionis ac vitæ regularis. Quibus omnibus prædictis malis & periculis per moderatas possessiones & redditus faciliter obuiari possit. ¶ Ex præmissis sequuntur sex corolaria. Primum est: Habere hoc tempore pessimo possessiones moderatas, non est contra statum perfectionis ordinis prædicatorum, maximè cum dispensatione potestatis: cum (vt dictum est) ordo prædicatorū ab initio cum possessionibus & redditibus fuerit institutus. ¶ Secundum corolarium est: Habere moderatas possessiones & redditus non est contra regulam quam profitentur prædicatores, cum profiteantur regulam D. August. quam Canonici regulares profitentes, possessiones moderatas licitè habent. ¶ Tertium corolarium est: Habere possessiones non est contra votum fratrum prædicatorum. Et quanuis inter institutiones eorum sit vna de possessionibus non recipiendis: Quia (vt dictum est) non vouent constitutiones, sed viuere & facere secundum constitutiones, in quibus ex vi & tenore ipsarum cadit dispensatio, vt in illarum prologo continetur. Præterea constitutiones prædictæ non obligant ad culpam, nisi propter præceptum vel contemptum. Sed illa ordinatio de possessionibus non recipiendis nullum habet annexum præceptum aut mādatum (vt patet intuitu) igitur non est contra votū habere: cum sit ex causa rationabili & dispensatione Apost. ¶ Quartum corolarium est: Turpiter errant qui oppositum dicere præsumunt, non intelligentes de quibus loquantur, neque de quibus affirmant. ¶ Quintum corolarium est, quod illi qui quibusdam friuolis quæstis coloribus domos prædicatorum, aut aliorum mendicantium, sub regula D. Augustini viuentiū, odio, cupiditate, aut alia mala intentione, procurant moderatis possessionibus, ex dispensatione apostolica, & amortificatione regia obtentis, indebitè spoliari, vt à studio & prædicatione, ex improba & nimis anxia sollicitudine proueniente, retrahantur, vt tandem ordo pereat: ac etiam qui dicunt contra statum illorum esse habere possessiones: sic quod nec summus pontifex in illis obtinendis valeat dispensare: magis olent ac spirant Lutherum (sacros mendicitatis, imò verius mendicantiū ordines abolere cupientem) quam Christum, cum hoc dicentes, primatum D. Petri & successorum eius à Christo collatum deiciant, ad suam ipsorum & eorum quos ad ira sentiendum inducunt perditionem. Nec obstat quod quidam illorum fingunt D. Dominicum in suo testamento imprecatum fuisse maledictionem Dei & suam in eos qui possessiones in ordine prædicatorum niterentur inducere: hoc enim merum figmentum esse constat, cum sola legenda D. Dominici, quā D. Iordanus scripsit (quæ prædictas nugas non continet) fuerit approbata, reprobatis aliis legendis ab indiscretis zelatoribus aut æmulis conscriptis, in capitulo apud Argentinam celebrato, anno Domini. 1226. Et posito & non concesso quod illa maledictio legeretur, intelligitur imprecata illis qui sine causa rationabili & dispensatione niterentur inducere. Præterea in informationibus & contestationibus super transitu D. Dominici factis, in quibus testes qui morti ipsius sancti interfuerunt auditi sunt, nulla de huiusmodi maledictione fit mentio: vt facile videri potest in processu canonizationis ipsius. Sed solum sequentia pro testamento dixisse dicitur: Charitatem habete, humilitatem seruare, & paupertatem voluntariam possidete. quæ paupertas cum moderatis possessionibus in communi seruari potest, vt dictum est. ¶ Minus pariter obstat, quod quidam in velamen erroris sui dicunt cap. Exiit qui seminat, de verborum significatione li. 6. & clementinam, Exiit de paradiso, eodem titulo, debere intelligi non solum de minoribus, sed etiam de prædicatoribus, quod non solum est contra veritatem, sed etiam contra textus intentionem, & Iohannis. 22. declarationem, in extrauaganti, quia quorundam, eodem titulo. Manifestè enim ex textu apparet quod solum ibi agitur de expositione regulæ D. Francisci, quæ est in se difficillima, & absque

Sollicitudo in mendicantibus hoc tempore vnde procedat.

A absque sedis Apostolicæ declaratione & relaxatione importabilis, quam fratres ordinis prædicatorum non sunt professi, nec ad illam quouis modo se obligauerunt: Imò institutio ordinis prædicatorum ex diametro pugnat cum institutione & approbatione ordinis minorū: quia (vt dictum est) prædicatorū ordo proficitur D. Aug. regulam, quæ possessiones admittit, & per summum pontificem fuit cum possessionibus approbatus, vt dictum est. Ordo autem minorū proficitur regulā D. Francisci, quæ possessiones nō admittit, & cum illa ab dicatione possessionum ab initio approbatus fuit, & eiusdem ordinis professores habent sanctum euangelium obseruare, viuendo in obedientia, sine proprio, & in charitate, vt in ipsa regula continetur: Finito anno probationis, recipiantur ad obedientiam, promittentes semper regulam obseruare. Et in eadē regula etiam dicitur: Fratres nihil sibi appropriet, nec domū, nec locum, nec rem aliquam, neque in speciali, neque in communi habeant, sed tanquam aduenæ & peregrini in hoc seculo in paupertate & humilitate domino famuletur: vadant pro elemosyna confidēter. Et sub distinctione præcepti inhibetur ne fratres recipiant per se, vel per alios, denarios vel pecuniam vlllo modo. Sed diuinæ prouidentie innitentes, suos in domino iaciant cogitatus, qui pascit volueres celi, quæ non congregant in horrea, nec seminant, nec metunt, nec cogitat de crastino. sic (vt dicitur in cle. Exiit) verisimile non est D. Franciscum voluisse eos habere granaria vel cellaria, vbi quotidianis mendicationibus deberent sperare posse transigere vitam suam. Et in eadē regulæ habetur hæc verba: Paupertatem, & humilitatem, & sanctum Euangelium domini nostri Iesu Christi, quod firmiter promissimus, obseruemus. Et vt dicitur in c. Exiit qui seminat, D. Franciscus mandasse dicitur circa vltimū vitæ suæ, cuius mandatum testamentum ipsius dicitur, vt verba ipsius regulæ nō glosentur, & quod sic, vel sic intelligi debeant, non dicatur. Adiciens quod fratres nullo modo literas aliquas à sede Apostolica petant, & alia quædam inferuit, quæ non possent sine magna difficultate seruari. Cum igitur insensati cerebri sit, asseuerare aliquem obligari ad ea, ad quæ nec iure naturali aut diuino aut humano, vel propria voluntate se obligauit, & obligationes sint stricti iuris, & odiosæ, & sic potius restringendæ (vt dicitur in l. cum quidam. ff. de lib. & posth.) & ordo prædicatorum ad prædictam D. Francisci regulā nō se altrinxerit, nec in prælibatis cap. fiat de prædicatoribus aliqua mētio, imò excipiantur in extrauaganti, quia quorundam, Iohan. 22. Nec ipsi prædicatores sic renúciauerunt possessionibus, quin cum dispensatione prælatorum suorum & summi pontificis (cuius authoritas in omni contractu humano etiam iuramento firmato, intelligitur excepta, vt dicit Glo. in c. quemadmodum, extra de iureiurando, & textus in c. venientes, eodem tit.) euidenter sequitur quod absque ratione & contra omnem veritatem dicitur, prædicatores cum dispensatione Apostolica moderatas possessiones in communi tenere non posse, & ad eos extendi dictum cap: Exiit qui seminat, de verb. signi. li. 6. & clementinam, exiit de paradiso, eodem titulo. ¶ Sextum corolarium est, quod licet paupertas minorum sit maior, cum nihil possint habere (vt ipsi dicunt) nec in communi nec in particulari, & maximè possessiones: non est tamen perfectior hoc tempore (quo cessant gratis oblata) paupertate prædicatorum & Chartusien. aliorumque sub regulis monasticis religiosè degentium, qui habent moderatas possessiones in communi. Quia oportet eos cum magna sollicitudine & mira ac importuna anxietate mendicare. Paupertas enim (vt dictum est) non est secundum se bona, sed solum in quantum tollit sollicitudinem, quæ retrahit à contemplatione diuinorum, & charitate quæ est vinculum perfectionis.

Ver. 16. De Erroribus vitandis circa Paupertatem.

C Tot fuerunt errores circa paupertatem & modos viuendi in paupertate, vt iustum volumen fieri possit: adeo vt D. Tho. prolixius disputarit hanc materiam in opusculo contra impugnantes religionem, in quo respondet autoritatibus & argumētis Guilelmi de S. Amore, & Sergij magistrorum, pro themate assumens illud Psal. Ecce inimici tui domine sonuerunt: & qui oderunt te, extulerunt caput. Super populum tuum malignauerunt consilium, cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Dixerunt, venite disperdamus eos de gente, non memoretur nomē Israel vltra. Et quia idem doctor diffusè & clarè profecutus est: sufficet nobis aliquos errores summarie recitare, cum idē Tho. eorū sophisticis rationibus & autoritatibus abundè satisfecerit. Vnus error illorum erat, quod non licebat pauperibus religiosi docere aut prædicare de quo in prædicto opusculo. c. 19. Alius error, quod nō licebat religiosi esse de collegio secularium magistrorum, de quo in prædicto opusculo. c. 3. Alius error erat, quod non licet religiosi confessiones audire, de quo in dicto opusculo. c. 4. & in clementina, dudum, de sepul. Alius error, quod omnes religiosi tenentur manibus laborare, de quo in dicto opusculo. c. 5. & 2. q. 187. ar. 3. Alius error, quod non licet religiosi omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in particulari nec in communi, de quo in prædicto opusculo. c. 6. Alius error, quod non licet religiosi ex elemosynis viuere, de quo in prædicto opusculo. c. 7. Alius error, quod non licet religiosi pro salute animarum discurrere, de quo in prædicto Opusculo. c. 9. & 10. Alius error, quod non licet religiosi resistere detractoribus suis, de quo in prædicto Opusculo. Alius error, quod non licet religiosi in iudicio contendere, nec procurare quod armis defendantur, de quo in dicto opusculo. c. 15. Alius error, quod religiosi non debent procurare aliquam peccatam persecutoribus suis, de quo in dicto opusculo. c. 16. Multos alios errores & impugnationes religionum & religiosorum in prædicto opusculo. prosequitur. Nos autem pro præfenti circa vnum dumtaxat improbandum immorabimur.

Ver. 17. De Errore Fratricellorum & Pauperum de Lugduno.

I Nter eos qui circa paupertatem errauerunt, fuerunt quidam de secta Fratricellorum siue pauperum de Lugduno, quorum caput (vt ait D. Antho. Flo. in 3. parte histo. titul. 21. c. 5. §. 1.) dicitur fuisse ma-

Regula D. Francisci difficillima.

Regulam suam D. Franciscus in testamento prohibuit glosari.

Psal. 82.

2. 2. q. 187. ar. 1.

gister Michelinus Cæsena, ordinis minorum minister, qui cum multis sequacibus suis cepit dogmatizare Christum adeo pauperem fuisse, quod ipse cum collegio Apostolorum nihil habebat in mundo proprium, nec in communi, nec in particulari, non solum immobile, sed nec etiam mobile. Quod non est asserendum, cum expressè repugnet authoritati sacrae scripturae (vt patet ex autoritatibus in quarto modo viuendi in paupertate allegatis, in quibus fit mentio de Christi loculis, de emptione ciborum, de donatione siue elargitione elemosynarum: in quibus contractibus transfertur dominium siue proprietas, quam in quantum homo, siue secundum humanam naturam, absolute ad se pertinere dixit, cum ait: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. & Ioh. 17. Dedisti mihi potestatem omnis carnis: & sic ius siue dominium vtendi, quod idem est cum proprietate. & quauis non fuerit communiter vsus iure suo: sicut nec potestate iudicandi, quae data fuerat ei. vnde dicebat, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.) Iure tamen proprietatis vsus est in emptione & donatione, vt dictum est. imò & se dominum omnium rerum nuncupauit, cum mittens duos ex discipulis ad soluendum asinam & pullum, dixit eis: Si aliquis aliquid vobis dixerit, dicite quia dominus his opus habet: & cõfestim dimittet eos: & non erant ei opus quantum ad diuinitatem, sed quantum ad humanitatem, vt apparet ex prophetia allegata: & Ioh. 13. Vos vocatis me, magister & domine: & bene dicitis, sum etenim. Eam ob rem stantibus tot testimoniis scripturae sacrae, in qua nullibi habetur, quod nõ habuerit dominium siue proprietatem. Nec alicubi autenticè legitur, quod Christus abdicauerit alicuius rei proprietatem, aut id Apostolis mandauerit: licet bene habeatur quod non semper voluerit vti dominio & proprietate, maxime cum dixit: Vulpes foueas habent, & volucres caeli nidus: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. & cum dixit: Quis me constituit iudicem super vos? Licet enim esset iudex, noluit vti potestate iudicandi, nec proprietate domorum, licet proprietatem ipsarum haberet. Constat etiam Christum quantum ad humanitatem, fuisse regem & monarcham, & sic habuisse proprietatem, licet non vsus fuerit, vnde Psal. Deus iudicium tuum regi da. & Hier. 23. Regnabit rex & sapiens erit. & Lucae 1. Et dabit ei dominus deus sedem David patris sui: & regnabit in domo Iacob in aeternum, & Apoca. 19. In cuius femore scriptum est, rex regum, & dominus dominantium. ¶ Propter huiusmodi auctoritates & alias multas rationes, Ioannes. 2. 2. pontifex maximus, cum concilio cardinalium, vocatis multis praelatis diuersarum prouinciarum, examinata prius & bene discussa praemissa propositione, seruatis sollemnitatibus in conciliis vniuersalibus vniuersalitate auctoritatis obseruari solitis, a vniuersi sedes pro tribunali, iudicauit & condemnauit praedictam propositionem haereticam, & eos qui illam dogmatizare praesumpserant, in haeresim incidisse: & si vellent eam pertinaciter sustinere, eos haereticos declarauit, & contra eos tanquam contra haereticos, procedendum esse decreuit, vt habetur in extrauaganti, cum inter nonnullos, de verb. signi. Quam condemnationem & declarationem praedicti Fratricelli indignè ferentes, pronunciauerunt & declarauerunt dictum Ioannem papam huius nominis 22. esse haereticum cum cardinalibus suis & concilio suo: & Antipapam constituere praesumpserunt Petrum de Coruaria, qui cardinales & episcopos suae factionis ordinauit: & pro suis ipsius & suorum tuitione, instituit & coronauit in Antiimperatorem, Ludouicum Bauarum, qui ei obedientiam praestitit. Sed non multo post Antipapa captus est, qui haeresi abiurata, condemnatus est ad perpetuos carceres, in quibus mortuus est Plurimi autem ex aliis in sua pertinacia permanentibus, combusti sunt. & sic schisma cessauit: quauis remanserint nonnulli defensores, dicentes praedictum Ioannem 22. non potuisse illam declarationem facere, qui etiam verbis & scriptis per insanas falsas veritatem offuscare nixi sunt. Quorum rationes idem pontifex, ne asserentes de tam pestifera, erronea, atque damnata doctrina gloriari, & alios in suum errorem trahere possent, luculenter dissoluit & confutauit in extrauaganti quam super hoc edidit, quae incipit: Quia quorundam. & in extrauaganti, ad conditorem, de verb. signi. ¶ Et quia possent in futurum aliqui insurgere huiusmodi haeresis defensores: ideo confutationes praedicti Ioh. 22. in dictis extrauagantibus contentas, hic inferendas duxi. Et primo notanda & confutanda sunt eorum fundamenta: quorum primum est, quod quidquid Romani pontifices semel per clauem scientiae in fide & moribus definiuerunt, adeo immutabile perseverat, vt non liceat successori in dubium reuocare, nec contrarium affirmare: licet de his quae per clauem potestatis ordinauerint, asserant secus esse. Et quia supra dictum est, cum de fide ageretur, qualiter papa, vt summus pontifex procedens, cum concilio rite congregato, os seruans sollemnitates & ritum sanctorum patrum in talibus seruari solitum, non potest errare in fide & bonis moribus: ideo non est nostrae intentionis hic immorari: sed solum recitare euerfionem huius fundamenti, vt iacet. Nam (vt idem Ioannes in praedicta extrauaganti, quia quorundam, dicit) praedictum fundamentum prorsus est contrarium veritati. Primo eo quod scientia non est clavis ligandi atque soluendi, cum potestas ligandi & soluendi conferatur sacerdotibus in eorum ordinatione, & tamen non confertur eis scientia. Constat enim multos sacerdotes esse ignorantes, qui non possunt circa fidem & bonos mores authoritatiuè determinare. Si autem intelligant clauis istas se extendere ad generalem potestatem attributam D. Petro suisque successoribus, per quam videtur ipsis omnia concessisse, sine quibus pastorem vniuersalis cura nequit expediri, adhuc constat ipsos errasse, dicentes aliam esse clauem scientiae, & aliam potentiae: quia clavis scientiae nihil aliud est, quam potestas & auctoritas cognoscendi, & per consequens definiendi. Quare vtraque clavis, scilicet cognoscendi & definiendi, necessario requiritur, vel quod soli clauis potentiae non competat statuere & definire: sed sicut lumen materiale clauigerum in vsu clauis dirigit materialis, & quasi quantum ad hoc obtineat scientia vicem lucis. Et hoc saluator noster in promissione clauium facta Petro, sensisse videtur expressè, cum post illam immediatè subiuxerit, Quodcumque ligaueris super terram, &c. nulla de scientia habita mentione.

¶ Secundum

¶ Secundum fundamentum illorum est, quod Honorius 3. Grego. 9. Innocen. 4. Alexander. 4. & Nicolaus. 4. praedecessores Ioannis 22. approbauerunt regulam D. Francisci, in qua approbatione dicunt haec verba contineri: Haec est regula euangelica, Christi & Apostolicorum imitatrix, quae nihil in hoc mundo habet proprium vel commune, sed in rebus quibus vtuntur, solum habent simplicem vsum facti. His addere praesumentes, praefatos summos pontifices & multa concilia generalia definiuisse paupertatem Christi & Apostolorum constituisse perfectam in expropriatione cuiuslibet temporalis dominij ciuilibus & mundani, & sustentationem eorum in solo & nudo vsu facti etiam constituisse. Ad hoc fundamentum respondet idem Ioannes, dicens quod prorsus obuiat veritati in multis: Primo quidem, quia Honorius praedictam regulam absque aliqua declaratione confirmauit: & in confirmatione de praedictis verbis nulla mentio habetur, nisi quatenus in ipsa regula continetur. In declarationibus etiam Grego. 9. Innocentij, & Alexandri absque confirmatione aliqua, interpellantibus fratribus declarauerunt. in quorum declaratione etiam praedicta verba non continentur. imò potius oppositum, quod scilicet habeant ius vtendi, & vsum iuris, & non solum facti, quia in praedictis declarationibus dicitur, quod ordo habet vsum rerum coecessarum, necesse est ad vsum iuris debere referri. Facta enim quae singulorum sunt, veram personam exigunt & requirunt. Ordo autem vera persona non est, sed repraesentata, & imaginaria potius est censenda. Quare quae sunt facti, sibi conuenire nequeunt, licet ei congruere possint quae sunt iuris. Nec ex verbis Nicolai aut aliorum potest haberi, quod omnia quae continentur in regula, fundentur in Euangelio, aut Christi sint roborata exemplo: vt patet de tunica cum caputo, & quod non recipiant per se vel aliam personam denarios, & multa id genus & nullus praedecessorum (vt ex declarationibus eorum apparet) dixit sustentationem Christi & Apostolorum eius in solo simplici & nudo vsu facti constituisse. imò Nicolaus in suis declarationibus innuit Christum cum Apostolis habuisse proprium in communi. In responsione cuiusdam obiectionis de loculis quos Christus habuisse legitur, dicit: Vt imperfectorum infirmas semitas non damnaret. & sic asserit Christum in infirmorum personam loculos habuisse. Nec praedicti pontifices declarationes suas tanquam de fide ab omnibus tenendas decreuerunt aut diffinierunt, sed potius importunitate fratrum, ad consolandum eorum conscientias, non solum declarauerunt, verum etiam relaxauerunt: quauis relaxationis vocabulo non vtantur, vt patet. intuenti, ex maxima impropratione terminorum contra propriam eorum significationem, vt in admirationem ducantur, qui praedictas declarationes audiunt vel legunt. Vnde idem Ioannes in extrauaganti, ad conditorem. Nos itaque, illas declarationes videtur vocare simulationes: ait enim, Nos itaque qui veritatem tenemur colere, velut illius (qui veritas cognoscitur) licet immeriti vicè teneamus in terris volentes illam, quae in sancta Dei Ecclesia (quae non verbo tantum, sed quae re potius debet obseruari) praemissis in scrutinio rectae considerationis adductis, cum fratribus nostris & multis aliis deliberatione praehabita diligenti, dignum arbitantes & congruum, professores dicti ordinis non verbis tantum, non simulatis artibus, sed operibus claris veritate suffultis, perfectionis status & altioris paupertatis sibi praerogatiuum praeter aliis mendicantibus vindicare Et ad Caestinum quintum per eos allegatum respondet, quod illa non dixit vt papa, sed vt frater Petrus de Tarantasia, in quadam postilla sua Quo ad multa concilia per illos allegata respondet, quod nec Honorij confirmatio, nec Grego. aut Alexandri, nec Nicolai declarationes factae, fuerunt in concilio generali confirmatae, cum per nullum ipsorum conciliu fuerit celebratu. Licet Innocentius celebrauerit conciliu generale: in illo tamen nec in aliquo alio fuit facta declaratio praedicta, vt patet intuenti concilia. Nicolaus autem nec celebravit generale conciliu, nec aliquid circa praefatam regulam declarauit. Grego. autem 9. nec confirmauit nec declarauit praedictam regulam: Sed in generali concilio, vbi fuerunt cassati nonnulli mendicantium ordines, praedicatorum & minorum ordines non cassauit, sed asseruit approbatos, sic dicens: Quos euidentis ex eis vtilitas Ecclesiae vniuersali proueniens, perhibet approbatos, praesentem non patitur constitutionem (scilicet cassationis) extedi. Non tamen sic approbati sunt, quin ex rationabilibus & emergentibus causis cassari & reprobari possint. ¶ Quod autem Christus & Apostoli habuerint solum simplicem & nudum vsum facti, & quod fratres minores etiam solum simplicem & nudum vsum facti habeant, sustineri non potest: quia quicumque potest emere, vendere, aut permutare, vel dare, siue id faciat per se, siue per interpositam personam (cum secundum regulam iuris, qui per alium facit, per seipsum facere videatur) non habet simplicem vsum facti, sed etiam proprietatem cum per tales contractus ex natura sua transferatur dominium. Sed Christus per Apostolos emebat cibaria, dabat elemosynas egenis, soluit didragma: igitur. Similiter praedicti minores per declarationem Nicolai habent facultatem vendendi, permutandi, & dandi non solum quae vsu consumuntur, sed etiam domos, libros, vestes, successiones testamentarias, domos, hortos, & alia huiusmodi. Igitur non solum habent vsum simplicem facti, sed etiam iuris. Impossibile est enim vsum facti simplicem absque iure aliquo alicui competere, prout D. Augu. in li. de Doct. Christi. expressè tenet. Quia si vsus denudatus omni iure ab aliquo posset haberi: sequeretur quod actus vtendi esset iniustus, & per consequens quod Christus iniuste fuisset vsus rebus, & ipsi minores iniuste vtentur. Vnde fures vtendo rebus furtiuis, propter hoc solum iniuste vtuntur, quia absque iure vtendi vtuntur. Si ergo Christus & Apostoli non habebant ius vtendi, iniuste vtentur, quod est haereticum. Et si minores sine iure rebus vtantur, iniustus est illorum vsus, & per consequens non pertinet ad perfectionem, imò potius manifestè repugnat. Si autem iuste vtuntur, ergo non solum habent simplicem & nudum vsum facti, sed etiam iuris, per quem differunt ab iniuste vtentibus. Et cum absurdum & erroneum sit, quod actus humanus extrinsecus sit iustus, si exercens actum ipsum nullum habeat ius exercendi: sequitur quod actus ille non est iustior neque Deo acceptior, quam actus habentis ius

Secundum fundamentum fratrum cellorum.

Minores habere solum nudum vsum facti sustineri non potest.

Vsus facti sine iure nulli competere potest.

Matth. 18.

Ioan. 17.

Moan. 5.

Matth. 21.

Matth. 8.

Luc. 12.

Psal. 71.

Hier. 23.

Primum fundamentum fratricellorum.

vtendi, cum actus ille non sit iustus, non potest iustior esse. ¶ Quo ad res autem quæ vsu consumuntur, maxime in comestibilibus, euidenter constat vsu facti non separari à proprietate. Cum enim vsus (qui secundum iura est seruitus) nihil aliud sit quam ius vtendi rebus alienis, salua rerum substantia. Vtus fructus enim aut vsus, secundum iura, non potest perpetuo à dominio siue proprietate separari ne proprietatis dominij semper, abscedente vsu, reddatur inutilis, vt habetur in l. omnium. §. constituitur. ff. de vsu fructu. & in l. antiquitas. C. eodem ti. Cum ergo in vsu comestibilium non sit salua rei substantia, sequitur quod idem erit vsus & rei consumptio siue proprietatis, quæ omnino redditur inutilis ei qui vsu non habet. & per consequens contra naturam siue essentiam & definitionem vsus est, quod in rebus quæ vsu consumuntur, differat à proprietate. & ideo illis non conuenit uti, sed bene abuti. Abuti enim nihil aliud est, quam contra naturam siue essentiam vsu uti. Sed secundum naturam vsus est accipere fructum vel utilitatem alicuius rei in toto vel in parte, salua rerum substantia: ergo consumere rem est abuti. & sic non est simplex & nudus vsus facti, cum sit consumptio rei & proprietatis, & abusus. ¶ Nec satis facit aut diluit argumentum illorum euasio, qua dicunt apud Ecclesiam Romanam siue sedem Apostolicam remanere dominium & proprietatem, ex declaratione & retentione Martini 4. & aliorum, qui ad nominationem ipsorum fratrum patres spirituales (quos vocant) constituit procuratores Romanæ Ecclesiæ, ad agendum, exigendum, administrandum, & defendendum bona prædictis fratribus & ordini data, nomine Romanæ Ecclesiæ, quæ cum sit caput omnium Ecclesiarum, in litigando submittatur inferioribus prælatis: ideo dictus Iohannes. 22. in extrauag. ad conditorem, declarat non fuisse intentionem prædecessorum suorum, reseruasse dominium rerum vsu consumptibilium ipso vsu. vnde ait: Quis enim sanæ mentis crederet, quod intentio fuerit tanti patris vnus cui, siue casei, aut fructi panis, & aliorum vsu consumptibilium, quæ sæpe fratribus ipsis, & vestigio consumenda conferuntur, dominium Romanæ Ecclesiæ & vsu nudum fratribus retinuisse: profecto probabile non videtur: præsertim cum bonorum illorum duntaxat dominium Romanæ Ecclesiæ reseruauerit, quorum simplex vsus facti pertinere potest ad fratres dicti ordinis. quod nequaquam potest in rebus vsu consumptibilibus reperiri, in quibus nec ius vtendi nec vsus facti, separata rei proprietate, possunt constitui vel haberi. Deinde in §. Nos itaque, reuocat dictam retentionem rerum vsu consumptibilium (quam vocat simulationem) quæ profecto ipsis simulantibus officit, qui prætextu illius perfectioris status & altioris paupertatis sibi prærogatiuam præsumunt cum obnubilatione honoris sanctæ Romanæ Ecclesiæ. & volens providere, sic ait: Nolentes in posterum sub prætextu seu pallio talis dominij temporalis verbalis nudi ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, infici, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex simulatione huiusmodi, ministrare: de fratrum nostrorum consilio, hoc edicto in perpetuum valituro sancimus: Quod in bonis, quæ in posterum conferuntur, vel offeruntur, aut alias quomodolibet obuenire contigerit fratribus seu ordini prædictis, exceptis Ecclesiis, oratoriis, officinis, & habitationibus, ac vasis, libris, ac vestimentis, diuinis officiis dedicatis vel dedicandis, quæ ad ipsos venient in futurum, ad quæ non se extendunt, adeo inconuenientia supra dicta (propter quod constitutionem istam ad illa extendi nolumus) nullum ius seu dominium aliquod occasione ordinationis prædictæ (scilicet Martini quarti) seu cuiuslibet alterius prædecessorum nostrorum super hoc spiritualiter æditæ, Romanæ Ecclesiæ acquiratur: sed quo ad hoc habeantur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. deinde reuocat procuratores & omnia in contrarium facientia. ¶ Quare à talibus dicentibus se nihil habere nec in particulari nec in communi, querendum est an ille modus viuendi siue illa paupertas addat aliquid perfectionis, siue sit perfectior modus viuendi in paupertate, quam modus illorum qui habent aliquid in communi. Si concedatur, fiat argumentum quod illi non habent perfectionem modum viuendi quam habuerit Christus cum Apostolis: sed illi habuerunt aliquid in communi, vt patet ex autoritatibus præallegatis, &c. Si dicatur quod Christus & Apostoli in rebus elemosynaliter oblatis non habuerunt dominium siue proprietatem: queratur ab eis, Apud quem manebat dominium illarum rerum? Non quidem apud dantes, quia illi intendebant trāsferre: neque apud solum deum, cum hoc non legatur in scripturis, quod Christus & Apostoli habuerint solum nudum vsu facti, nec quod abdicauerint dominium in communi. Et de factis Christi, secundum D. Aug. temerariū est aliquid asserere, nisi per scripturas sacras possit probari. Si persistant in illo, allegetur extrauag. Iohannis. 22. cum inter nonnullos, de verborum sig. In qua cauetur quod prædictus Iohannes habita matra & diligenti deliberatione cum fratribus suis (hoc est cum Cardinalibus) ac aliis multis prælatis & peritis viris, sedens pro tribunali, sententialiter & diffinitiuè declarauit assertionem illorum, qui dicunt redemptorem nostrum Christum ac eius Apostolos in speciali non habuisse aliqua, nec in particulari nec in communi, erroneam & hæreticam deinceps fore censendam, vt pote sacræ scripturæ contrariā. Si dicatur quod non poterat declarare, obiiciatur quod illa fuit euasio Fratricellorum, quæ etiam fuit condemnata, vt in extrauag. quorundam, eodem titulo. Ex præcedentibus patet longa persecutio & improbatio illorum. Si verò dicatur quod Christus aliquo tempore habuit in communi, vt condescenderet infirmitati imperfectorum: & aliquo tempore nihil habuit, nec in communi, nec in particulari: queratur quo tempore, & vbi habetur abdicatio proprietatis. quod eum non possit ostendi, sequitur quod merè voluntariè, & secundum D. Augustin. temerariè dictum est. Si allegetur illud Matt. 8. Vulpes foueas habent, &c. obiiciendum quod ex illo passu non potest haberi, nisi quod ipse abdicauit possessiones, sed non ea quæ erant ad sustentationem necessaria, & quæ solo vsu consumebantur. Poterit

At terit fieri prosecutio (vt supra) de erptione ciborum, de datione egenis, & de dominio asinæ, cuius se esse dominum manifestè declarauit, & etiam de inseparabilitate vsus facti à proprietate in rebus consumptibilibus, & de iniustitia illius vsus simplicis & nudi sine vsu iuris, aut absque iure vtendi, & alio modo, prout respondebitur. hæc pro institutione sufficiant.

Ver.18.

De Perfectione Continentiæ.

Perfectionem continentie à Christo introductam esse constat per illud quod dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum Dei. & postea subdit, Qui potest capere capiat. Et ne alicui spes perfectionis tolleretur, assumpsit ad perfectionis statum illos, quos inuenit matrimonio iunctos. Non autem poterat absque iniuria fieri, quod viri vxores desererent, sicut quod omnes diuitias relinquere. Ideo Petrum ab vxore non separauit: sed Ioannem (vt fertur) volentem nubere, à nuptiis reuocauit. Ad statum enim perfectionis requiritur abstractio eorum, per quæ homo impeditur ne feratur totaliter in dei seruitium. inter quæ impedimenta vnum est vsus carnalis copulæ, qui duplici ratione impedit. Primò propter vehementiam delectationis. Vnde Philosophus dicit, quod eius frequentia augetur concupiscentia. Secundò propter sollicitudinem quam ingerit homini de gubernatione vxoris, & filiorum, & temporalium, quæ ad eorum sustentationem requiruntur. vnde Aposto. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori. & idem dicit de muliere. Vnde sicut fuit damnatus Vigilantius, qui diuitias æquabat paupertati: ita damnatus est Iouinianus, qui matrimonium æquabat virginitati. Et quanuis Abraham ambularet coram Deo, & esset perfectus (vt Dominus dixerat ei) & alij antiqui patres perfectionem animi habuerint cum diuitiis & matrimonio: non tamen sequitur quod infirmiores debeant præsumere se esse tantæ virtutis, vt cum diuitiis & matrimonio possint ad perfectionem virtutis peruenire: sicut nec aliquis inertis præsumit hostes inuadere: quia Sanson cum mandibula asini multos hostium peremit, scilicet mille. Nam illi patres, si tempus fuisset continentie & paupertatis seruandæ, studiosius hoc impleuissent. Ex præmissis sequitur, quod quicumque matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter & absolute religiosi.

Ver.19.

De Perfectione Obedientiæ.

Perfectio religionis maxime consistit in imitatione Christi, secundum illud: Si vis perfectus esse, uade, &c. sequitur, & sequere me. sed in Christo maxime commendatur obedientia (Factus est enim obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.) Cum enim status religionis sit quædam disciplina vel exercitium tendendi ad perfectionem: & quicumque instruuntur & exercitantur vt perueniant ad aliquem finem, oportet quod directionem alicuius sequantur, secundum cuius arbitrium exerceantur & instruantur, vt peruenire possint ad ipsum finem, prout discipuli sub magistro. Vnde Monachorum vita dicitur subiectionis & disciplinatus. Et quanuis obedire prælatis in his quæ sunt necessitatis, pertinet ad omnes (iuxta illud, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.) Obedire tamen in his quæ pertinent ad exercitium perfectionis, pertinet propriè ad religiosos. Et comparatur ista obedientia ad aliam, sicut particulare ad vniuersale. Illi enim qui viuunt in seculo, aliquid sibi retinent, & aliquid Deo largiuntur: sed in religione totaliter se & sua tribuunt. Et licet prælati religionum sint exempti ab obedientia episcoporum diocesanorum: obligantur tamen ad obediendum summo pontifici non solum in his quæ sunt communia aliis, sed etiam specialiter in his quæ pertinent ad perfectionem religionis. ¶ Heremite verò qui paupertatem non vouent, non sunt simpliciter & absolute in statu perfectionis: licet etiam obedire teneantur diocesanis. Nec obstat quod coacta siue necessaria obsequia non placent Deo, iuxta illud: Non ex tristitia aut necessitate &c. Quia cum obedientia religiosorum sit voluntaria & liberaliter promissa, sequitur quod obsequia siue seruitia ipsorum sunt Deo accepta, nec sunt ex tristitia aut ex necessitate coactionis, de qua loquitur Aposto. Ideo non excludunt rationem meriti. Vnde D. Aug. ad Armentarium, Non te uouisse poeniteat: imò gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Felix necessitas, quæ ad meliora compellit.

Ver.20.

De essentialibus status Religionis.

Paupertas, continentia, & obedientia, adeo sunt essentialia vitæ regularis, vt nec summus pontifex possit in eis dispensare, vt habetur in. c. cum ad monasterium, circa finem, de statu regula. vbi dicitur, Cum abdicatio proprietatis & custodia castitatis adeo sint annexa regulæ monachali, vt nec contra eam possit summus pontifex licentiam indulgere: eadem ratione dicendum est de obedientia: Et quamuis summus pontifex possit eximere monachum à suo prælato immediato, imò ab omnibus prælatis suæ religionis: non tamen à sua obedientia, in his quæ pertinent ad suam religionem. Vnde communiter dicitur, quod papa non potest facere de monacho non monachum: licet possit dispensare quod dimittat habitum: Quia habitus non facit monachum, sed professio regularis, vt habetur in. c. porrectum, de regular. & tran. ad relig. Et quanuis prælatus immediatus possit dare religioso administrationem temporariam: non potest tamen dare licentiam quod habeat propriam. Vnde etiam si monachus aut religiosus fiat episcopus, non deobligatur à votis, imò nec à cæremoniis & obseruantis regularibus, nisi in quantum impediunt officium pastorale: & sic tenetur ad deferendum habitum. Nec potest vilo modo facere testamentum: Quia cum sit episcopus, committitur ei sola administratio rerum Ecclesiasticarum.

quæ administratio finitur morte, à qua incipit testamentum valere, vt habetur Hebr. 9. Si tamen ex concessione papæ testamentum faciat, non intelligitur de proprio facere: sed apostolica autoritate intelligitur esse ampliata potestas suæ administrationis, vt eius dispensatio possit valere post mortem. Inter tamen tria prædicta vota votum obedientiæ præminet. Vnde D. Grego. exponens illud 1. Regu. 15. Melior est obedientia quàm victima, dicit: Obedientia victimis iure præponitur: quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò propria voluntas maceratur. vnde sequitur quòd obedientiæ votum est præcipuum triplici ratione: Prima, quia aliquid magis offert Deo: Secunda, quia continet sub se alia vota, sed non conuertitur: Tertia, quia propriè se extendit ad actus propinquos fini religionis, qui est honor & cultus Dei. Vnde si aliquis absque voto obedientiæ, voluntariam paupertatem & continentiam etiam voto seruet: non propter hoc pertinet ad statum religionis, qui præferitur etiam virginitati ex voto simplici seruata. dicit enim D. Aug. Nemo, quantum puto, ausus fuerit virginitatem præferre monasterio. Post votum obedientiæ votum castitatis habet secundum locum, & postremò votum paupertatis, quo quis abdicat à se proprietatem, & renunciat bonis temporalibus. Non tenetur tamen religioſus renunciare honori qui Deo & sanctis exhibetur propter virtutem. vnde Psal. Mihi autem nimis honorati sunt amici tui deus. Cùm enim honor non debeatur nisi virtuti, (cuius est præmium, secundum Philosophum) & religiosi tendant ad perfectionem virtutis, non competet eis renunciare. & ideo possunt gradum doctoratus & magisterij suscipere. Nec obstat illud Matth. 23. Nolite vocari rabbi: quia (vt dicit ibi Glo.) non prohibet esse, sed velle vocari: vel intelligitur de magisterio principali, sicut ibi loquitur de patre principali, cùm ait: Patrem nolite vobis vocare super terram. Quamuis honori qui debetur exteriori excellentiæ, renuncient ex hoc ipso quòd seculari vitam derelinquunt. vnde ad hoc non requiritur speciale votum.

Ver. 21. De Religionum differentia.

2.2. q. 188. ar. 1. Cùm religionis status sit quoddam exercitium, quo aliquis exercetur ad perfectionem charitatis, & sint diuersa charitatis opera, quibus homo vacare potest: sequitur quòd licet in omni religione commune sit vt homo totaliter se præbeat ad seruiendum Deo: tamen sunt diuersi modi exercitiorum, & per consequens diuersæ religiones. Vnde ad ornatum reginæ pertinet quòd sit circumdata varietate. Diuersitas autem religionum dupliciter considerari potest: Vno modo secundum diuersitatem eorum, ad quæ ordinatur. Aliqua enim ordinatur ad recipiendos peregrinos hospitio. Alia ad visitandos & retinendos captiuos: Alia ad militandum: alia ad docendum & prædicandum, vt prædicatorum ordo: Alia ad contemplandum, vt Carthusien. Alio modo potest attendi diuersitas religionum secundum diuersitatem exercitiorum, puta quòd in vna religione castigatur corpus per abstinentiam ciborum, vt in religione Minimorum, in alia per exercitium manualium operum, vel per nuditatem, vel per aliquid aliud huiusmodi. Sed quia finis est quid potissimum in vnoquoque: maior est religionum diuersitas, quæ attenditur secundum diuersos fines, ad quos religio ordinatur, quæ attenditur secundum diuersa exercitia, & ideo quanto finis alicuius religionis est melior & dignior, tanto religio illa præstantior.

Ver. 22. De Ingressu Religionis.

2.2. q. 189. ar. 1. Non est necesse quòd aliquis prius exerceatur in obseruantia præceptorum, quàm transeat ad perfectionem consiliorum, siue antequàm ingrediatur religionem: cùm Dominus Matthæum publicanum, qui nondum in obseruantia præceptorum erat exercitatus, vocauerit ad consiliorum obseruantiam. Nec etiam est necesse prius vouere religionis ingressum, quàm religionem intrare, cùm opus ex voto factum, sit laudabilius, quàm sine voto factum, vt dictum est cùm de voto augetur. Vouens ingredi religionem, tenetur illam intrare, secundum modum, tempus, & locum, secundum quæ voto se obligare intendebat, legitimo impedimento cessante. Vnde Salomon, Si quid vouisti Deo, ne moris reddere. Duplex enim ei infidelis & stulta promissio. Et Glo. super illud Psalmi. Vouete & reddite, & c. dicit, Vouere voluntati consulitur: sed post voti promissionem, redditio necessariò exigitur, nec potest per aliud votum deobligari, cùm nullum aliud maius votum esse possit, aut de meliori bono. Nec etiam votum crucis in subsidium terræ sanctæ, per quod ex indulgentia apostolica quis consequitur plenariam remissionem peccatorum, vt dictum est cùm de indulgentiis ageretur. Cùm enim votum religionis sit perpetuum, est maius quàm votum peregrinationis, quod est temporale. Vnde in c. scripturæ, extra de voto & voti redemptione, habetur quòd reus fracti voti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis obseruantiam commutare. Et rationabiliter dici potest, quòd per ingressum perfectum religionis, qui fit in professione, aliquis consequatur plenariam remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus elemosynis factis statim homo potest satisfacere de peccatis, secundum illud Dan. 4. Peccata tua elemosynis redime: multò magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit, quòd aliquis totaliter se diuinis officiis mancipet per religionis ingressum: quia excedit omne satisfactionis genus, etiam solennis penitentia, vt habetur in c. admonere. 33. q. 2. Sicut holocaustum excedit omnia alia sacrificia, vt D. Gregorius super Ezechiel. dicit. Vnde legitur in vitis patrum, quòd eadem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed licet per hoc ab omni reatu non absoluantur: ingressus tamen religionis utilior est, quàm peregrinatio terræ sanctæ, quantum ad promotionem in bonum, quæ præponderat absolutioni à peccatis. Et cùm obligatio voti ex voluntate procedat, cùm vouere sit voluntatis: sequitur quòd

2.2. q. 186. ar. 8. 25. Aduro. Potum obedientiæ inter alia est præcipuum.

In li. de vir.

2.2. q. 188. ar. 7. ad. 4. Psal. 138. 3. Ethic.

Præstantia religionis ex fine debet attendi.

c. 16. §. 6. ver. 19.

2.2. q. 189. ar. 3. ad. 3.

Proficientes consequuntur gratiâ baptizatorum

A tur quòd tanta est obligatio voti, quantum voluntas & intentio vouentis se extendit. & per consequens si vouens intendit se obligare non solum ad ingressum religionis, sed etiam ad perpetuò manendum, tenetur perpetuò manere. Si autem intendit se obligare ad religionis ingressum causa experiendi, cum libertate manendi vel non manendi, absque hoc quòd cogitet de libertate exitus, vel de perpetuitate manendi, videtur obligari ad ingressum religionis, secundum formam iuris, quæ est vt ingredientibus detur annus probationis. Et sic non tenetur profiteri. vnde potest redire ad seculum, vt habetur in c. consulti, extra de reg. & transe. ad relig. Et qui ad probandam religionem intrat, & deinde exit, maximè ex rationabili causa, non scandalizat, nec dat malum exemplum: & si alij scandalizentur, est scandalum passiuum, & non actiuum ex parte exeuntis: quia non fecit nisi quod licitum erat ei facere. Nec etià talis intelligitur retro respicere, contra illud quod dixit Christus, Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, dignus est regno Dei: nisi quãdo prætermittit id ad quod se obligauit: alioquin quicumque per aliquod tempus facit aliquod bonum, vel habet bonum propositum, si non semper continuaret, esset ineptus regno Dei. Qui verò intrat vt statim exeat, non videtur satisfacere voto suo: Quia illud in voto suo non intendebat: vel si intendebat, votum videtur esse irrisorium. Ideo tenetur mutare propositum, vt saltem velit experiri an ei expediat in religione manere. Et quia (vt dicit Philosophus) in magnis dubiis requiritur deliberatio, & certum est quòd ingressus religionis est secundum se bonus, & qui hoc dubitat, derogat Christo, qui consilium dedit: sequitur quòd ad ingrediendam religionem non est necesse multum consiliari, vnde Petrus & Andreas ad solam vocationem Domini, relictis retibus, continuo sequuti sunt eum. Et D. Augustinus, Vocat te oriens, hoc est Christus, & tu accedis ad occidentem, hoc est ad hominem mortalem errare potentem. Circa modum tamen intrandi dubium esse potest propter impedimenta. Ideo tunc consilium est habendum cum his qui prodesse possunt. Et non est confitendum domesticis carnalibus. Quia inimici hominis domestici eius. Vnde Christus reprehendit eum qui dicebat, Permite me renunciare his qui domi sunt. Impedimenta autem legitima ingressus religionis sunt septem: Primum est matrimonium consummatum, inuita coniuge, vt habetur in c. quidam, de conuersione coniugatorum. Si tamen vir & mulier velint religionem intrare & profiteri (mulier in monasterio monialium, & vir in monasterio virorum) possunt, vt habetur in c. cum sis præditus, extra de conuersione coniugatorum. Secundum impedimentum est corporalis infirmitas, vel tanta debilitas, quòd non possit onera religionis portare. Tertium impedimentum est seruitus: quia fieret iniuria domino. Vnde Apосто. Seruus vocatus es, non sit tibi cura. Quartum est ratiociniorum obligatio. Et ideo si aliquis est obligatus alicui ad reddendam rationem vel certum debitum, non potest licitè solutionem & redditionem prætermittere, vt religionem ingrediatur. Si tamen debeat aliquam pecuniam, & non habeat vnde reddat, tenetur facere quod potest, scilicet vt cedat bonis creditori. Propter pecuniam tamen persona liberi hominis non obligatur, sed solum res: quia persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ. vnde licitè potest exhibitis rebus suis religionem intrare. Nec tenetur in seculo remanere, vt procuret vnde debitum reddat. Quintum impedimentum, saltem quo ad professionem, est defectus ætatis. vnde in c. ad nostram, de reg. & transe. ad relig. dicitur quòd professio facta ante consummationem 14. anni non obligat, post 14. verò si fit per susceptionem habitus professorum in religionibus, in quibus habitus professorum sunt distincti ab habitibus nouitiorum, etiam non ligat, nisi detur perseuerantia tridui, post quod sunt obligati & tacitè professi, etiam si verbo non exprimat, vt habetur in c. sequenti. Idem de filia minore 12. annis sponte velata, vt in c. cū virum, eodem tit. Et eodem modo dicendum est, vbi habitus non sunt distincti, si perseueret per triduum post annum, siue per benedictionem vestium, siue per aliud signum, vt habetur in c. 1. §. distinctos, eodem tit. lib. 6. Professio fieri nec recipi debet ante annum probationis, licet ante annum facta teneat, vt in c. ad Apostolicam, eodem tit. Excipiuntur tamen professiones religiosorum ordinum mendicantium, vt habetur in c. non solum, & c. consuetudinem, de reg. & transe. ad relig. lib. 6. In quibus, secundum Syluestrum de Priorio, requiritur quindecim anni in masculis, & tredecim in monialibus. Sextum impedimentum est parèrium necessitas actualis, vbi alij non sunt qui eos subleuare possunt & subleuent: tanta est enim filij ad patrem obligatio, quòd religiosus professus, licitè monasterium exire potest ad subueniendum patri, vt dictum est cùm de pietate ageretur c. §. 7. Seclusa verò necessitate victus, post annos pubertatis potest, etiam inuitis parètibus, religionem profiteri, vt dictum est ibi, ex D. Hieron. Septimum impedimentum est status perfectior. Ideo cardinales & episcopi non possunt religinè intrare, vt dictum est cū de statu episcoporum ageretur. Curati verò & minores prælati possunt religionem intrare, etià sine licentia episcopi, imò etià eo contradicente, vt habetur in c. duæ sunt leges. 30. q. 2. Nec obstat qd Vigilatius adducit, Si oēs se clauerint in monasteriis, & fuerint in solitudine, quis deseruiet Ecclesiis? Quis seculares hoīes lucrifaciet? Quis peccates ad virtutè poterit exhortari? Ad hæc D. Hier. in epist. cōtra eum sic respōdet: Hoc enim modo si oēs tecū fatui sint, sapiens quis esse poterit? & virginitas nō erit approbada. Si enim oēs virgines fuerint, & nuptiæ non fuerint, interibit genus humanū. Rara est virtus, nec à pluribus appetitur. Patet ergo qd hic timor stultus est, sicut si quis timeret haurire aquā, ne flumē deficeret. Ex perfectione status religionis, quæ est de meliori bono ad cultū & honorem Dei & animarum salutē ordinato, sequitur qd licitum est vnicuique ad religionem inducere: sic quòd inducetes non solū non peccāt, sed magnum merentur præmiū. Dicitur enim Iacob. vlt. Qui cōuertit fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius, & operit multitudinē peccatorum. Qui ad iustitiā erudiūt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ideo nō solū licet inducere adultos & peccatores ad religionis ingressum, sed etià pueros & innocētes. vnde Christus, Sinite paruulos venire ad me, & c. Et licet ante aōs pubertatis profiteri nō possint, possunt

Luc. 19.

3. Ethic.

Matth. 4. In li. de ver. Do.

Mich. 7. Matth. 8.

Quæ impediunt religionis ingressu.

1. Cor. 7.

2.2. q. 189. ar. 6. ad 6.

Ætas requisita ad professionem.

2.2. q. 189. ar. 6.

2.2. q. vlt. ar. 7. ad 2.

2.2. q. 189. ar. 5.

Dan. 12.

Matth. 19.

Luc. 1. Tren. 3.

tamen cum voluntate parentum in religione recipi., vt nutriantur ibidem, sicut de D. Ioan. Baptista legitur, quod cum esset puer, erat in desertis. Et Hier. dicebat. Bonum est adolescenti cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Possit tamen contingere circa huiusmodi inductionem triplex inordinatio. Prima est violentia: Secunda, Simonia, si quis simoniace alium ad religionem trahat muneribus datis. quod prohibetur in c. quam pio mentis affectu. 1. q. 2. Nec tamen ad hoc pertinet, si quis aliquid alii cui pauperi necessaria subministrat, & in seculo nutriat eum, vt religionem ingrediatur, vel si sine pacto aliqua munuscula tribuat ad familiaritatem captandam. Tertia, deordinatio, si medaciis eum alliciat: imminet enim sic inducto periculum, ne cum deceptum se inuenerit, retrocedat: & sic fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Ver.23. De Transitu vnus religionis ad aliam.

2.2. q. 189. ar. 8.

Transitus religionis ad religionem secundum se non est laudabilis, tum quia scandalizantur illi qui relinquitur, & alij etiam, tum etiam quia facilius proficit aliquis in religione quam consuevit, quam in illa quam non consuevit. Ideo talibus transeuntibus timendum est, ne dum omnem sequuntur, nullam integre consequantur, vt dicit Patrum abbas Nestorius. Potest tamen aliquis ex vna religione transire in aliam, triplici ex causa. Primo quidem zelo perfectioris & melioris frugis, religionis scilicet obseruatae. Secundo propter declinationem religionis a debita perfectione. Tertio propter infirmitatem vel debilitatem, ex qua interdum prouenit quod non potest aliquis arctioris religionis statuta seruare, potest tamen seruare statuta laxioris. Sed in his tribus casibus est differentia: Nam in primo casu debet quidem propter humilitatem, licentiam petere, quae ei negari non debet, dummodo constet illam religionem esse arctiorem & melioris frugis ac debite obseruatam: Quia quauis religio secundum se & statuta sit arctior, si laxius in ea viuatur, quam in ea a qua transit, non est tutus apud Deum & in foro interiori. Et si super hoc habeat facultatem a summo pontifice vel praelato suo, est obreptitia, & sic nullius valoris. In secundo casu requiritur superioris iudicium, in tertio necessaria est licentia vel dispensatio.

§.2. De Lege Politica aut Ciuili.

Lex Politica seu Ciuilis est dictamen prudentiale promulgatum, a principe vel multitudine institutum, & directiuum actuum humanorum in ordine ad pacificum conuictum temporalem. Quod quidem dictamen cum sit regula, possit Canon appellari, vsus tamen inoleuit, vt lex politica & ciuilis nuncupetur, vt differentia esset inter decreta & sanctiones, ad finem spirituale & temporalem determinatas. Ab Isidoro vero definitur ius Ciuile, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina humanaeque causa constituit, vt habetur in c. ius ciuile. 1. dist.

Ver.1. De Diuisione Legis.

1.2. q. 95. ar. 4. 3. Poli.

Lex Ciuilis secundum diuersas considerationes diuersimode diuiditur. Si enim consideretur vt institutum a gubernante communitatem ciuitatis, distinguitur & diuiditur secundum diuersa regimina ciuitatum. Quorum vnum, secundum Philosophum, est regimen regale, quando scilicet ciuitas vel alia communitas gubernatur ab vno, & secundum hoc dicitur Constitutio vel Edictum, vt in c. constitutio. 1. dist. vbi dicitur: Constitutio vel edictum est, quod rex vel imperator constituit vel edidit. Aliud vero regimen dicitur Aristocraticum, hoc est principatus optimorum: & secundum ordinationes eorum dicuntur Senatusconsulta vel Respona Prudentum, quae Isidorus diuersificat: Quia dicit Senatusconsultum esse, quod senatores tantum populis consulendo, decernunt. Respona vero prudentum sunt, quae iurisco sulti respondere dicuntur consulentibus. Vnde & respona Pauli dicta sunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri equitatis, qui constitutiones ciuilis iuris compositas ediderunt, quibus dissidentium lites contentionesque sopiret, vt habetur in 2. dist. decreti. Aliud regimen est Obligargia, hoc est principatus paucorum diuitem potentum. & secundum hoc ordinationes eorum dicuntur leges Praetoriae & Honorariae, siue ius Praetorium & Honorarium. Aliud regimen dicitur Democratia siue Democraticum, hoc est multorum: & secundum hoc ordinationes eorum dicuntur Plebiscita, quae plebs tantum constituit, & dicuntur Plebiscita eo quod plebs sciat vel sciscitatur & rogat vt fiant. Aliud est regimen Tyrannicum, quod est omnino corruptum. Et ex hoc non sumitur aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex illis mixtum, & secundum hoc sumitur lex, quam maiores simul cum plebe sanxerunt. Si vero consideretur lex vt directiuum humanorum actuum, diuiditur secundum diuersa de quibus fertur, quae interdum ab authoribus nominatur. vnde in c. quaedam. 2. dist. dicitur, Quaedam etiam leges dicuntur ab his qui eas ediderunt, vt Consulares, Tribunitiae, Iuliae, Corneliae. Nam sub Octauiano Caesare suffecti (hoc est substituti) sunt Consules, inter eos Papius & Pompeius, qui leges tulerunt, quae a nobis eorum nominibus appellantur, Papii & Pompeia, continentes patrum praemia pro suscipiendis liberis. Sub eodem quoque imperatore Falcidius Tribunus plebis legem fecit, ne quis plus extraneis testamento legaret, quam vt quarta pars superesset haeredibus, ex cuius nomine lex Falcidia est nominata. Sic lex Trabellianica a Trabellio, & idem de aliis multis. Aliquando vero nominatur non solum ab authoribus, sed etiam a rebus de quibus feruntur, vt lex Iulia de adulteriis, lex Cornelia de Sicariis. Sic lex Militaris de belli solennitatibus, leges Nauales, seu Naualiu comercioru, & leges Rodiae ab insula Rodo, quae dicitur Colossa, ad cuius habitatores Apost. scripsit, vocas eos Colossenses. Aliqua vero nominantur ab obseruatoribus, & ab his quibus datur, & sic dicitur ius Quiritu, quod nulli tenet, nisi Quirites, hoc est Romani, de quo in c. ius Quiritu. 1. dist. Sic & leges Lacedaemonu, Atheniesiu, Aegyptioru, & hmoi. Aliquando vero leges nomi-

A nominantur a modo eorum, de quibus tractant. Vnde in c. Satyra. 2. dist. dicitur, Satyra vero lex est, quae de pluribus rebus simul loquitur, dista a copia rerum, & quasi a saturitate. vnde & satyram scribere est varia poemata condere, vt Satyrae Horatii, Iuuenalis, & Persij.

Ver.2. De Priuilegiis.

Vnt etiam quaedam priuatae leges, tam Ecclesiasticae quam seculares, quae Priuilegia appellantur, de quibus in c. priuilegia. 4. dist. ex Isido. 5. Etimologiarum. Priuilegia sunt leges priuatorum, hoc est eorum qui non sunt constituti in dignitate, vt in c. qui contra. 24. q. 1. Nam priuilegium dictum est, eo quod in priuato feratur. Et accipitur dupliciter: Vno modo large, pro omni concessione quae est praeter ius commune. Et sic quodammodo se extendit ad beneficium. Alio modo proprie, & tunc priuilegium dicitur priuatum ius, indultum a principe contra ius. Et inde est quod ille solus potest priuilegium dare, qui est supra ius commune, siue qui potest legem condere, vel qui ab eo aut superiori habet potestatem dandi priuilegia.

Ver.3. De Priuilegiorum diuersitate.

Priuilegia quaedam sunt a Deo concessa, vt priuilegium de pluralitate vxorum, primo datum Abrahae & aliis patribus. Item priuilegium de occasione sui ipsius datum fuit Sasoni. Priuilegium de praeseruatione peccati originalis datum fuit D. Virgini: de liberatione ab inferno, Traiano, ad preces D. Gregorij Oseae, de accipienda vxore fornicari. Et generaliter omnes inspirationes Spiritus sancti contra ius commune, dici possunt priuilegium: quia liberant a lege communi. vnde Apostolus, Vbi spiritus Domini, ibi libertas. & alibi: Si spiritu ducimini, non estis sub lege, scilicet communi, in his ad quae ducit spiritus. Lex tamen communis nullo modo est dimittenda, nisi quis sit omnino certus de Spiritus sancti inspiratione, vt erant Sancti, qui interiori & euidenti reuelatione erant certificati. Quod est bene notandum, quia circa hoc multi fuerunt decepti, praecipue Lutherani nostris temporibus, qui arbitrabantur quod quicquid in mentem eorum suggestisset daemon, a Spiritu sancto esset: non aduertentes ad id quod dicit Apostolus de sathana, quod se transfiguratur in angelum lucis. Quaedam autem sunt priuilegia data hominibus, de quibus nunc intendimus agere. & horum priuilegiorum quatuor sunt species. Quoddam enim dicitur reale, vt quod datum est Ecclesiae, aut ciuitati, dignitati, aut loco, siue personae, ratione loci seu alterius rei, de quibus in c. cu oli, & c. seq. extra de priuilegiis. Quoddam est pure corporale, quod scilicet conceditur corpori tantum, hoc est vniuersitati vel collegio, & non singulis de illo. Quoddam est personale, hoc est personae concessum, & istud est duplex, scilicet merè personale, quod alicui vel aliquibus conceditur, expressis nominibus. Aliud personale commune, quod conceditur personis sub expressione nominis in communi, vt sunt priuilegia praedicatoribus & minoribus, ac aliis ordinibus data. Quoddam vero est corporale & personale, quod datur communitati & singulis de communitate.

Ver.4. De Priuilegiorum Interpretatione.

Circa interpretationem priuilegiorum notandum est, quod vbi verba sunt multum obscura vel ambigua, eius est interpretari, cuius est condere, vt habetur in c. eum venissent, extra de iudiciis. & in c. inter alia, de senten. excommunic. Si vero non sunt multum ambigua, tunc debet tenor priuilegij diligenter considerari, vt dicitur in c. porro, eodem tit. & potius insistendum est intentioni priuilegij quam verbis, vt dicitur in c. Marchion. 1. quaest. 1. & in c. intelligentia, de verb. sign. extra. vbi dicitur quod intelligentia verborum ex causis est assumenda: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Et si proprie & stricte intelligantur, debent stricte interpretari, vt minus quam possibile fit, derogetur iuri communi, vt in c. cum dilectus. 5. quia nobis, extra de consuetudine. vbi etiam dicitur quod non debet priuilegium adeo stricte interpretari, vt de nihilo proficiat. Si vero priuilegium accipiatur large, prout sapit beneficium, est latissime interpretandum in praedictum concedentis: sed stricte in praedictum aliorum, vt habetur in c. quia circa, extra de priuile. Differentia est inter priuilegium & dispensationem, sicut inter magis commune, & minus commune. Priuilegium enim se extendit ad ea quae sunt praeter ius, & aliquando contra ius: dispensatio autem semper est contra ius.

Ver.5. De Priuilegiorum euacuatione.

Priuilegium euacuatur multis modis: Primo per subreptionem, vt in c. literis, de rescriptis. Secundo si sit contra constitutionem, & de ea non sit mentio in priuilegio. & idem dicendum est si fiat contra consuetudinem, vt in c. 1. de constitu. lib. 6. Tertio quando priuilegiatus facit contra priuilegium, & excedit metas illius, vt dicitur in c. porro, extra de priuile. Quarto cessante causa priuilegij. Quinto quando incipit esse damnosum ei cui conceditur. Sexto per renunciationem. Septimo per secundum priuilegium faciens expressam mentionem de primo. Octauo per concedentis reuocationem. Nono per abusum, quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Ver.6. De Comparatione Legum Ciuiliu & Canonicarum.

Leges canonicae etsi non praesent legibus ciuilibus tempore (cum Ptholomeus rex, qui primus Graecis leges iudiciae, constituit: & Mercurius Trimegistus, qui primus leges Aegyptius tradidit: & Solon, qui primus leges Atheniensibus edidit: & Lycurgus, qui primus Lacedaemonis iura ex Apollinis auctoritate cofinxit: & Numa Popilius Romulo succedens, qui primus Romanis leges dedit. longo tempore fuerint ante Apostolos, a quibus coeperunt canones, hoc est leges humanae ad spirituales finem ordinatae, originem) Praestat tamen nobilitate, dignitate, & auctoritate. Quod patet ex earum fine. Et ideo si leges ciuiles inueniantur canonicis contrarie, nullius sunt momenti. vnde in c. 1. dist. 11. dicitur, Constitutiones

principum constitutionibus Ecclesiasticis non præminent, sed obsequuntur. & in c. 2. §. item dicitur, eadem dist. lex imperatorum non est supra legem Dei, sed subius: nec imperiali iudicio possunt iura Ecclesiastica dissolui. & in c. constitutiones, eadem dist. dicitur: Constitutiones contra canones & decreta præsulorum Romanorum vel bonos mores, nullius sunt momenti. Imperator etiam dicit, Sacrae leges non de dignatur sacros canones imitari, præcipue in matrimonii, v. furis, & huiusmodi. Vbi autem leges civiles canonicis non obuiant, omni reuerentia dignæ habeantur, vt dicit Grego. Nazian. & habetur in c. suspetis. 3. ecce, eadem dist. & in c. seq. ex D. August. Si in adiutorium vestrum terreni imperij leges assumendas putatis, non reprehendimus: Nam & hoc fecit Paulus, cum aduersus iniuriosos Romanum ciuem se esse testatus est. Reges enim pontificibus pro æterna vita, & pontifices regibus pro temporalibus indigent, vt habetur in c. quoniam, eadem dist.

Ver. 7. De Consuetudine.

D. Antho. Flo. p. 57. ti. 16. c. vni. co. §. 1. Consuetudo quid.

Consuetudo & Mos idem sunt, & per se inuicem definiuntur. Mos enim, secundum Isidorum, & habetur in c. mos. 1. dist. est longa consuetudo de moribus tantummodo tracta, vel, secundum alios, Mos est vitæ constitutum consuetudine confirmatum. Consuetudo autem est quoddam ius, scilicet non scriptum, moribus institutum, quod pro lege sumitur, cum deficit lex. Et vocatur consuetudo ex communi vsu, eo quod in communi vsu est. Notandum tamen quod mos sumitur tripliciter: Vno modo vt est genus ad omnem legem humanam scriptam vel non scriptam, & sic videtur accepisse Gratianus quando dixit: Genus humanum duobus regitur, scilicet iure & moribus, hoc est iure scripto vel non scripto. Secundo mos dicitur actus frequentatus, præcipue regulatus ratione, & sic accipitur in prædicta descriptione moris, pro habitu causato ex longo vsu, & tunc si sit circa bonum, dicitur virtus: si circa malum, dicitur vitium.

Ver. 8. De Origine Consuetudinis.

Gen. 10.

Isidorus lib. 1. sen. & habetur in c. finali. §. fi. 6. dist. dicit quod ius consuetudinis post naturalem legem factum esse creditur, quo Cain ciuitatem ædificasse legitur, quod cum per diluuium propter hominum raritatem ferè videbatur extinctum. Postmodum tempore Nembroth reparatum, siue potius innouatum æstimatur, cum ipse simul cum aliis cepit alios opprimere, qui sua imbecillitate ceperunt esse subiecti, vnde de eo legitur, Cœpit Nembroth robustus venator esse coram Domino, hoc est hominum oppressor & extinctor, quos ad turrim Babel ædificandam allexit. Et sic consuetudo fuit ante ius scriptum, & ideo aliquando tollit illud, & præiudicat ei, vt infra dicitur.

Ver. 9. De Diuisione Consuetudinis.

1. Corin. 11. Consuetudo bona quid.

Triplex poni solet consuetudo: Quædam est de se mala, quæ est contra legem naturalem vel diuinam positam: & hæc non dicitur consuetudo, sed corruptela. Ideo non est seruanda, sed infringenda, vt dicitur in c. vlt. extra de consuetu. Nec excusat à peccato, sed peccatum aggrauat: cum (vt ibi dicitur) Tanto grauiora sint crimina, quanto diutius in fœlicem animam derinet alligata, Et ratio huius est, quia tales magis effrenata voluntate & firmiori habitu malitiæ peccant. Et cum, secundum Philosophum, consuetudo sit altera natura, cum difficultate magna quis recedit à peccatis consuetis, de hac consuetudine Apost. dicit: Si quis velit contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, scilicet contendendi, nec Ecclesia Dei. Quædam est consuetudo bona, quæ scilicet non est contra legem naturalem, & habet in se aliquam rationem boni, & talis consuetudo, si sit generalis, debet generaliter obseruari: si verò sit particularis, particulariter, vt habetur ex D. Aug. ad Ianuarium, in c. illa. 12. dist. vnde D. Ambro. Cum fueris Romæ, Romano viuio more. Debet enim vnusquisque se conformare moribus & consuetudinibus eorum, ad quos declinat. Vnde non peccant diebus sabbatinis comedentes extremitates animalium in Hispania, nisi qui habent ex voto vel regula à carnibus abstinere, quemadmodum in die natiuitatis Domini, si feria 6. vel sabbati aduenerit, vt dicitur in c. explicari, extra de obseruatione teiuniorum. & idem dicendum est de diebus sabbati à Natiuitate Domini vsque ad festum Purificationis D. Virginis in Gallia. De hac consuetudine bona habetur Luc. 2. Cum autem factus fuisset Iesus annorum duodecim, ascendentibus parentibus eius in Hierusalem, secundum consuetudinem diei festi. Quædam consuetudo est dubia: & ideo bene examinanda, & præcipue quando est contraria alicui iuri humano scripto, quæ aliquando præiudicat & tollit ipsum, aliquando non, scilicet quando non habet ea quæ requiruntur ad præiudicandum legi: de quibus in versiculo sequenti.

Ver. 10. De Virtute & efficacia Consuetudinis.

1. 2. q. 97. ar. 3.

Consuetudo de se bona (quæ scilicet nulli legi præiudicat) habet vim legis siue obligandi potestatem, etiam in foro cõscientiæ. Quia lex humana ideo ligat, quod procedit ex voluntate hominis ligata ratione, quæ deriuatur à lege æterna. Sed sicut ratio & voluntas hominis manifestatur verbo & scripto in rebus agendis: ita etiam factis. Hoc enim sibi vnusquisque eligere videtur, quod opere implet. Sequitur quod sicut verbo humano & scripto potest institui & mutari lex, atque etiam exponi, in quantum manifestat interiorum animi motum, & conceptum rationis humanæ: ita & per actus multiplicatos. Et secundum hoc consuetudo habet vim legis, & obligat, ac legem abolet, eamque interpretatur. Vnde D. Augustinus, & recitatur in c. in his. 11. dist. In his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege seruanda sunt. Et sicut præuaricatores diuinarum legum, ita & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi, supplicioq; plectendi sunt.

¶ Notan-

Notandum tamen quod cum consuetudo procedat ex voluntate hominis, & lex naturalis & diuina à voluntate Dei: sequitur quod per consuetudinem procedentem à voluntate hominum, non potest lex diuina naturalis mutari aut aboleri. Quia (vt dicit Isido. & recitatur in c. vsus. 11. dist.) Vfus authoritati cedit: Prauum usum rerum & ratio vincat. vnde D. Aug. dicit, Qui cõtempta veritate præsumit cõsuetudinem sequi, aut circa fratres quibus veritas reuelatur, inuidus est aut malignus, aut circa Deum ingratus, cuius inspiratione Ecclesia eius instruitur. Nam Dominus in Euangelio, Ego sum (inquit) veritas, non dicit, Ego sum cõsuetudo. Deinde dicit, Hoc planè verum est, quia ratio & veritas semper cõsuetudini præponenda sunt. sed si cõsuetudini ratio suffragatur, nihil oportet firmius retinere, vt in c. frustratoria. 8. dist. ¶ Ad hoc autem quod cõsuetudo tollat legem humanam scriptam, secundum Legistas requiruntur multa, quæ ponit glo. in dicto c. frustratoria, super verbo cõsuetudine. 8. dist. secundum tamen Canonistas sufficit quod duo concurrant, scilicet quod sit rationabilis, & quod sit legitime præscripta, vt habetur in c. si. extra de consue. Dicitur autem legitime præscripta, secundum glo. ibi, super verbo legitime, quando præscripta est spatio quadraginta annorum, iuxta c. auditis, extra de præscriptionibus. Nec obstat quod dicitur in l. 2. C. quæ sit longa consuetudo, & c. consuetudinis. 1. 1. dist. vbi dicitur: Cõsuetudinis vsusq; longæui non vilis est authoritas, verum non vsq; adeo valitura momento, vt rationem aut legem scriptam vincat. Quia per rationem, intelligit rationem naturalem, & per legem scriptam, legem diuinam. Si verò per legem scriptam intelligatur lex humana, debet intelligi quando prædicta duo non concurrunt, scilicet quando non est rationabilis, vel legitime præscripta. ¶ Si dicatur quod ex multis malis non potest fieri vnum bonum: sed lex est quoddam bonum, cum sit directiua humanorum actuum: ergo per cõsuetudinem non potest amoueri lex, vt ipsa cõsuetudo vim legis obtineat. Dicendum, secundum D. Tho. quod leges humanæ in aliquibus deficiunt, vnde possibile est, quod quandoq; liceat præter legem agere in casu, scilicet in quo deficit lex, & actus non erit malus. & cum tales multiplicentur, per multiplicationem manifestatur quod lex non est utilis: sicut etiam manifestatur verbo, cum lex contraria promulgatur. Si autem maneat ratio eadem, propter quam lex utilis erat: tunc non cõsuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi fortè lex propter hoc inutilis videatur: quia non est possibile secundum consuetudinem patriæ illam seruare, cum vna de rationibus legis sit, quod lex sit possibilis, & c. difficile est enim consuetudinem multitudinis remouere. Nec obstat pariter quod facere leges pertinet ad personas publicas, ad quas pertinet regere communitatem. vnde priuata personæ legem facere non possunt: sed consuetudo inualefcit per actus priuatorum: igitur. Dicendum, secundum D. Tho. quod multitudo libera potest sibi legem facere & statuere. Plus enim est consensus multitudinis ad aliquid obseruandum (quem consuetudo manifestat) quam authoritas principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi in quantum gerit personam multitudinis. vnde licet singulæ personæ non possint, condere legem: totus tamen populus legem condere potest. Si verò multitudo non sit libera, non habet liberam potestatem condendi legem, neque legem positam à superiore remouendi. Nihilominus tamen dici potest quod consuetudo in tali multitudine præualens, obtinet vim legis, in quantum per eos ad quos pertinet multitudini legem imponere, toleratur. Ex hoc enim videtur approbare quod consuetudo introduxit.

De Lege Peccati, Caput decimum octauum.

Ex Peccati non dicitur proprie lex, quæ præcipiat vel obliget ad peccatum: sed per legem peccati intelligimus fomitem ex peccato originali remanentem in baptizatis, qui ab Apost. vocatur lex peccati & mortis, eo quod inclinat ad peccatum, & inducit mortem. Ad cuius euidenciam sciendum est quid & quotuplex sit peccatum. Ad peccati moralis intelligentiam aduertendum est, quod ex peccato naturæ vel artis venimus in cognitionem peccatorum, quæ sunt in moribus. Ideo prius de peccato naturæ & artis agendum est. Philosophus 2. Phy. dicit quod peccatum cõtingit in his quæ sunt secundum naturam, & in his quæ sunt secundum artem, quando scilicet natura vel ars non cõsequitur finem, propter quem operatur. In natura quidem peccatum cõtingit, quando generatum non cõsequitur debitam dispositionem & proportionem speciei generantis, & dicitur monstrum: vt si cum superabundantia vel diminutione membrorum vel eorum disproportionem generatum oriatur, vt si cum duobus capitibus, aut vno pede tantum, aut magno capite, & aliis membris improporionatis. Et hoc peccatum naturæ prouenit ex eo quod virtus generatiua, quæ est regula generationis, non est proportionata materiæ, aut materia illi. ¶ Peccatum verò in arte cõtingit, quando declinat à regula vel mensura artis: sicut si medicus contra regulas artis det potionem, quæ loco sanitatis causet maiorem aegritudinem, est peccatum artis. Et si faber lignarius in scindendo deficiat à regula vel excedat, est peccatum artis. Et sic declinare à regula in operatione, est propria ratio peccati, & applicando ad mores: Peccatum nihil aliud est, quam actus humanus deformis regulæ suæ: regula autem immediata humanorum actuum est ratio siue dictamen prudentiale: regula mediata est lex humana vel diuina, cui ratio particularis debet conformari, aliàs non esset dictamen prudentiale. D. Aug. peccatum definiens dicit: Peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Et quia affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: & sicut affirmatio opponitur negatio, ita negationi affirmatio: sequitur quod sicut agere, dicere, concupiscere contra legem Dei, est peccatum, quia opponitur præcepto negatio: sic non facere, non dicere, est peccatum quia opponitur præcepto affirmatio. Et sic completa definitio peccati talis est: Peccatum est factum

R iij

vel omiffum, dictum vel omiffum, concupitum vel omiffum, contra legem Dei. Breuius tamen sic definitur: Peccatum est actus humanus vel omiffio contra legem Dei. Ex præmissis patet, quod in omni peccato actuali sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale est actus, formale est deordinatio & deformitas siue priuatio ordinis & conformitatis actus ad suam regulam.

Ver. 1.

De Diuisione Peccatorum.

1. 2. q. 72. ar. 1.

31. Mora.

Galat. 5.

14. de Ciui. Dei.

Rom. 8.

1. Cor. 6.

Peccatum primò diuiditur in peccatum actuale, & in peccatum originale. Peccatum actuale multipliciter diuidi solet: Vno modo per obiecta, & sic diuiditur in peccatum in Deum, in proximum, & in seipsum, quemadmodum & virtutes, cum actus distinguatur per obiecta: vt dicitur 2. de Anima. Ex obiectis multiplex oritur diuifio: Vna est ex parte finis, qui est obiectum voluntatis, & sic diuidit D. Greg. dicens quod septem vitiorum capitalium quinque sunt spūalia, & duo carnalia. Quia cum peccata consistat in appetitu inordinato alicuius boni, & per consequens eo habito delectatur, & duplex sit delectatio: Vna, quæ consummat in sola apprehensione: & alia corporalis, quæ in ipso tactu corporis perficitur, quæ potest dici delectatio carnis. Ideo illa peccata quæ perficiuntur in delectatione spirituali, dicuntur spūalia, vt superbia & inuidia. Et quæ in delectatione carnali, carnalia: sicut gula & luxuria. Et cum Apostolus dicit, Manifesta sunt opera carnis, inter quæ ponit auaritiā & iniustitiā: accipit carnem, non pro delectatione, sed pro hoīe, qui cū secundum se viuit, secundum carnem viuere dicitur, vt D. Aug. dicit. Et eodem modo accepit cū dixit, Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Et quanuis dicat, Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus suum est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Et sic videatur dicere solā fornicationē esse peccatū carnale: Quia nō excipiendo, sed specificando hoc dixit. Nam sicut Glo ibidem dicit, Specialiter in fornicationis peccato anima feruit corpori, ita vt in illo momento nihil aliud cogitare homini liceat. Delectatio autem gulæ licet sit carnalis, non tamen absorbet rationem, sicut fornicatio. Vel potest dici quod in fornicatione fit iniuria corpori, dum inordinatē maculatur: & ideo per hoc solum peccatum dicitur homo in suum corpus peccare. Alia diuifio peccati est per superabundantiā, & per defectum, quæ contrariantur. Contrarietas autem est secundum formam à qua species denominatur, vt dicitur 10. Methā. Et sic prodigalitas & illiberalitas distinguuntur specie, licet idem possit esse prodigus & illiberalis secundum diuersa: Quia cū species peccati non attendatur ex parte inordinationis quæ est præter intentionem agentis: sed magis ex parte ipsius actus secundum quod terminatur ad obiectum; in quod terminatur intentio peccantis: ideo vbicūque occurrit diuersum motiuum, inclinans intentionem ad peccandum, est ibi diuersa species peccati, vnde dicunt doctores quod euilibet virtuti opponuntur duo vitia specie distincta. Et licet magis & minus non sit causa diuersitatis speciei in naturalibus, tamen bene in moralibus: Quia consequuntur diuersa motiua specie distincta. Nec obstat quod dicere minus & magis falsum nō differant specie: quia non variant intentionem, quæ est occultandi verum. Si autem varient, vt in iactatore, qui superexcedit dicendo falsum, quærens gloriam: & deceptore, qui per huiusmodi falsum diminuit debiti solutionem, differunt specie: vnde & quædam falsæ opiniones sunt sibi inuicem contrariæ. Et quia aliquando contingit quod corruptiones diuersarum circumstantiarum proueniunt à diuersis motiuis ad peccandum, quæ sunt finis & obiectum, puta quod aliquis præproperè comedat, contingere potest ex hoc quod nō potest ferre dilationem cibi, propter consumptionem humiditatis. Quod verò appetat immoderatū cibum, cōtingit propter virtutem naturæ potentē ad conuertendū multū cibum. Quod autē appetat cibos delitiosos, contingit propter appetitum delectationis, quæ est in cibis. Ideo in talibus diuersarum circumstantiarum corruptiones inducunt diuersas peccati species. Si verò sit idem motiuum, sicut illiberalis ab eodem motiuo mouetur, quod accipiat quando non oportet, & plusquam oportet, & similiter de aliis, hoc enim facit propter inordinatum appetitum pecuniæ congregandæ: corruptiones illarū non diuersificant species peccatorum, sed pertinent ad vnā & eandem speciem. Alia diuifio peccatorum est per gradus: sicut in arte ædificatoria collocatio fundamenti est primus gradus, erectio parietis est alius gradus siue species incompleta: ædificatio autem completa est, quando omnia requisita sunt apposita: sic in peccatis. Vnde D. Hierony. super Ezechielem dicit: Tria sunt generalia delicta, quibus humanum subiacet genus: aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio est quasi fundatio peccati in corde. Secundus gradus siue secunda species incompleta est in ore, secundum quod homo facilius prorumpit ad manifestationem conceptuum cordis. Tertius gradus est in consummatione operis: licet hæc tria pertineant ad eandem peccati speciem, cum ab eodem motiuo procedat. Iracūdis enim ex hoc quod appetit vindictam, primò turbatur in corde, secundò in verba contumeliosa prorumpit, tertio procedit ad facta iniuriosa. Idem patet in luxuria & aliis peccatis operis, quando simul cū opere coniunguntur: sed quando quodlibet illorum per se inuenitur, distinguitur ab aliis: sicut pars motus non distinguitur à motu, quando est continuus, sed solum quando motus fissit in medio. Nec per illam inchoationem peccati in corde sequitur quin peccatum cordis sit completum in specie sua: quia Sapiens dicit, Peruerse cogitationes separant à Deo, & Christus, De corde exeunt cogitationes malæ, quæ coinquinant hominē. Sed peccatū non est adeo cōpletum, sicut quādo manifestatur per verba vel facta.

Diuifio peccatorū per gradus.

Sap. 1. Matth. 5. 4. Dia.

D. Greg. addit quartū gradū, scilicet cū consuetudine roboratur: & quintū, cū vsq; ad præsumptionē diuinæ misericordiæ, vel desperationē homo peccat. Alia diuifio peccati est, in peccatū cōmissionis, & omiffionis, & hæc nō est diuifio formalis, siue per differentias formales, q̄ attenditur in ordine ad diuersos fines, cū in eadem specie p̄t̄ inueniatur cōmissio & omiffio: sed per differentias materiales, quæ attenditur secundū naturalē speciem actū. Ideo inueniuntur actus specie differētes materialiter, qui sunt formaliter in eadem

A eadem specie peccati: quia ad idē ordinatur. Sicut ad eandē speciem homicidij pertinet iugulatio, lapidatio, decapitatio, quanuis actus sint differentes specie naturæ. Sic peccatum omiffionis & cōmissionis differunt specie materialiter, largè loquendo de specie, secundum quod negatio & priuatio speciem habere possunt. Non tamen formaliter, quia ex eodem motiuo procedit, quod avarus rapiat aliena, & non restituat rapta, scilicet ex inordinato appetitu pecuniarum. Similiter gulosus ad satisfaciendum delectationi, superflua comedit, & debita ieiunia prætermittit. Semper enim in rebus negatio & priuatio fundantur in aliqua affirmatione, quæ est quodammodo causa eius. Vnde etiam in rebus naturalibus eiusdem rationis est, quod ignis calefaciat, & quod nō infrigidet. Et licet peccatum cōmissionis & omiffionis sint contra diuersa præcepta: non tamen sequitur quod differant specie formali. Quia peccata non diuersificantur specie, secundum præcepta legis, eò quod non accipiant speciem ab auersione, sed à conuersione. Alia est diuifio peccati, per effectus, siue secundum reatum & obligationem pœnæ. Et sic diuiditur in mortale, & veniale: quæ aliquando inueniuntur circa idem obiectum. Hæc diuifio non est per diuersas differentias constituentes species diuersas, sicut hæc: Animalium aliud rationale, aliud irrationale. Nunquam enim id quod est per accidens (vt reatus pœnæ, qui est præter intentionem peccantis) constituit speciem, vt dicitur in 2. Phy. Sed hæc diuifio est per differentias consequentes diuersas inordinationes, quæ complent rationem peccati, & sic per accidens: ideo non constituit diuersas species essentialis peccati. Duplex autem est inordinatio: Vna est per subtractionem principij ordinis, siue inordinatio à fine vltimo, quando fit contra præceptum. Alia est deordinatio, qua saluo principio ordinis, ad finem vltimum fit deordinatio circa media & præter finē, sed non contra præceptū. Sicut in corpore animalis quandoque inordinatio procedit vsque ad destructionem principij vitalis, quod est calor naturalis, qui si fit semel extinctus, est irreparabilis per naturam, & hæc deordinatio dicitur Mors. Quandoque verò fit deordinatio in humoribus, saluo tamen principio vitæ: & tunc dicitur ægrotudo, quæ est reparabilis. Sic ad propositum: Principium totius ordinis in moralibus est finis vltimus. Vnde quando anima per peccatum venit vsque ad auersionem ab vltimo fine, scilicet Deo, cui vnimur per charitatem, quæ est ignis supernaturalis, iuxta illud: Ignem veni mittere in terram: tunc lapsus est irreparabilis naturaliter. Ideo dicitur peccatum mortale. Quando verò fit deordinatio citrà auersionem à Deo, & circa media, deordinatio reparari potest, & dicitur peccatum veniale, quod non meretur interminabilem pœnam. Et licet peccatum veniale & mortale in infinitum distent quantum ad auersionem, non tamen quantum ad conuersionem, per quam respicit obiectum, à quo habet speciem. Ideo nihil prohibet in eadem specie inueniri mortale & veniale. motus enim secundò primus in specie adulterij est peccatum veniale: & motus tertio primus est peccatum mortale. Idem de mendacio officioso & pernicioso. Alia diuifio peccati sumi potest ex parte causæ: & sic aliud est peccatum ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia, de quibus dicitur inferius.

Ver. 2.

De Causis Peccatorum.

B Quum omne quod fit habeat causam (vnde Iob. Nil in terra sine causa fit) & peccatum fiat sequitur quod habet causam per se, sicut & quilibet alius actus. Et quanuis peccatum omiffionis nō videatur habere actum, & per consequens neque causam: habet tamen pro causa actum remotum. Quia (vt Philosophus dicit) Si aliquid quandoque mouetur, & quandoque non mouetur, oportet assignare causam. Eadem ratione si aliquid non agit quando agere debet, oportet assignare causam. Quæ si sit totaliter intrinseca, non habet rationem peccati: sicut si quis à lapide cadente læsus, impeditur ne ad Ecclesiam vadat: non peccat: sed tunc omiffio imputatur ad peccatum, quando habet causam intrinsecam, non quamcūque, sed voluntariam. Quia si impeditur à causa intrinseca nō voluntaria, puta febre aut alia infirmitate, eadem esset ratio, sicut de causa extrinseca. Oportet ergo quod omnis omiffio culpabilis sit ab aliquo actu voluntario: aliquando tamen est de per se, vt cum antè nult ire ad Ecclesiam. Aliquando per accidens, scilicet quando nimis vigilauit, occupando se in aliis. Et si merè omiffiue peccet in actu præcepti subito facti, reducit ad actum quo voluit experiri libertatem: & vt in pluribus sequitur illum actum, licet non semper: & quia negatio cognoscitur per affirmationem, & priuatio per habitum, idem dicendum est de peccato omiffionis, sicut de peccato cōmissionis.

Ver. 3.

De Causis interioribus Peccatorum.

C Causæ peccatorum sunt duplices: quædam sunt interiores, quædam exteriores. Causæ interiores sunt voluntas, intellectus, & appetitus sensitius. Inter has prima, principalis, & immediata est voluntas libera. Quia (vt D. Aug. dicit) Nulla alia re fit anima hominis serua libidinis, nisi propria voluntate: quæ solum à duobus moueri potest, scilicet ab obiecto: & sic dicitur, q̄ appetibile apprehensum mouet appetitum, non tamen ex necessitate. Alio modo ab eo quod interius inclinatur voluntatem ad volēdum actum peccati. Hoc autem non potest esse Deus, cum Deus non possit esse causa peccati. Nec alia causa potest ei illabi, hoc est immediate & effectiue mouere & operari in ea, sed solum ipsamet in peccatis: sequitur q̄ ipsa voluntas est causa immediata & principalis peccati. Peccatum enim (vt D. Aug. dicit) est ad eò voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum. & D. Ambros. dicit, Non est cui nostram ascribamus erumnā. Vnde sicut actus aliarum potentiarum denominatur liberi à libertate voluntatis, quæ essentialiter est libera: sic etiam actus denominantur deordinati & culpabiles siue peccata, à deordinatione voluntatis, quæ ex industria peccare potest: iuxta illud Iob: Qui de industria recesserunt à Deo, & vias eius intelligere noluerunt. & D. Aug. dicit, Quod cum furaretur poma, non ipsa poma, sed defectum suum amabat: licet non per se primò, sed secundò, vel vt morem aliis gereret, & vt experientiam a-

licuius, scilicet illiciti haberet. Sed scienter amare malum, est ex malitia peccare. Notandum tamen quod voluntas naturaliter inclinatur ad bonum rationis, tanquam in obiectum proprium. Quod autem ab illo declinet, necesse est contingere ex corruptione, vel deordinatione, aut defectu in aliquo principiorum ipsius hominis. Sic etiam in actionibus rerum naturalium peccatum inuenitur. Principia autem humanorum actuum sunt voluntas, intellectus, & appetitus sensitivus. Cum peccatum provenit ex defectu intellectus, dicitur peccatum ex ignorantia: cum autem ex defectu & derivatione appetitus sensitivi, dicitur peccatum ex infirmitate: cum autem ex deordinatione voluntatis, dicitur peccatum ex malitia. Voluntas autem in se dicitur deordinata, quando magis amat minus bonum quam maius, quod naturali ordine est preferendum minori bono: quia ex tali amore consequens est quod aliquis ex consequenti scienter eligat pati detrimentum in maiori bono minus amato, quod tamen debet plus amare. Ideo quando voluntas scienter vult pati dispendium in aliquo spiritali bono, ut potiarur temporalis, dicitur ex industria & malitia peccare, quasi scienter malum eligens. Et quanvis D. Diony. dicat, quod nullus intendens in malum operatur: non tamen sequitur quod non scienter malum eligat, licet non primo & principaliter: vult tamen & intendit malum ex consequenti, dum non refugit incurrere malum, ad hoc ut fruatur bono concupito. Cum autem voluntas alicuius fertur in aliquod malum, si illud sit improvisum & ignoratum, non est volitum, nisi per accidens: sicut cum quis ex ignorantia vel ex passione peccat. Sed si illud malum coniunctum sit scitum, iam illud malum est volitum ex consequenti & secundario, & non per accidens. Et sic differentia est inter volitum per accidens, & ex consequenti. Per illud autem dictum, Omnis malus ignorans, noluit dicere Philosophus, quod omne peccatum esset ex ignorantia mali & detrimenti coniuncti: sed intellexit de ignorantia pravae dispositionis, siue de iudicio erroneo: quia omnis male agens, errat, iuxta illud Salomonis: Errant qui operantur malum, iudicando illud esse faciendum, quod fieri non debet. Cum tali tamen iudicio erroneo, stat cognitio mali & detrimenti coniuncti. Et quia quicumque ex habitu vitioso operatur, scienter eligit malum spirituale, ut adipiscatur bonum quod est ei conueniens secundum habitum vitiosum, qui dicitur malitia, sicut habitus virtutis bonitas: ideo qui peccat ex habitu vitioso, peccat ex malitia. Non tamen quicumque peccat ex malitia, peccat ex habitu: quia absque habitu potest quis scienter ex consequenti malum eligere, per remotionem alicuius prohibentis: ut si aliquis desperet, absque freno peccabit. Et sic peccatum ex malitia semper praesupponit in homine aliquam deordinationem. Et quia peccatum ex malitia est contra bonitatem, quae attribuitur Spiritui sancto: ideo peccatum ex malitia dicitur peccatum in Spiritum sanctum, ut dictum est. Nec oportet quod quicumque scienter & de industria peccat venialiter, dicatur peccare ex malitia: quia ibi potest accipi malitia pro habitu, qui opponitur virtuti, quae est bona qualitas mentis. Peccatum autem veniale non contrariatur virtuti. Et quanvis, secundum Damasc. Omne peccatum sit ex electione: tamen cum principium illius est passio vel ignorantia, non dicitur quis ex electione peccare, licet eligens peccet. Peccatum ex malitia est multo gravius, quam ex infirmitate vel ignorantia: quia haec inclinant ad misericordiam Dei, iuxta illud Psal. Misertus est Dominus omnibus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum. Peccatum vero ex industria prouocat Deum ad puniendum, secundum illud Iob: Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserunt ab eo. Sed punitio & poena non augetur, nisi propter gravitatem culpae: igitur. Quod etiam ex tribus apparere potest. Primo, quia est magis voluntarium, & magis pertinet ad voluntatem, cum sit actus eius, & ex seipsa moueatur in malum. Quanto enim actus peccati est magis proprius voluntati, tanto est grauius peccatum, ceteris paribus. Secundo, quia passio quae inclinat voluntatem ad peccatum, cito transit: & sic homo cito redit ad bonum propositum. Sed habitus quo homo peccat ex malitia, est permanentis. Vnde Philosophus comparat intemperatum, qui peccat ex habitu, infirmo, qui continua febre laborat: incontinentem autem qui peccat ex passione, comparat ei qui laborat febre interpolata. Tertio, qui ex malitia peccat, est indispotus circa finem, qui est principium in agibilibus. Ideo sicut qui errat circa principium in speculabilibus, periculosissime errat, & non potest reuocari: sicut ille qui errat circa conclusiones. Sic in agibilibus, qui errat circa finem, periculosissime errat, & non potest reduci: sicut qui errat circa media, seruat ordine finis, potest reduci per finem. Ideo valde timendum est incidere in malam consuetudinem, quae ducit in contemptum & desperationem. Vnde D. Chrysostr. Infelix consuetudo peccandi. Nam quanto magis peccat, tanto minus intelligit. & D. Aug. Difficile surgit, quem moles malae consuetudinis premit. & alibi, Peccatum consuetudine vilescit, & quasi nullum sit putescit. Datur similitudo de auiibus in campanili, quae primo timent & fugiunt ad sonitum campanarum: deinde non tantum, postmodum securae sunt & stercoreant super eas. Idem de formidinis seminalium. Sic proba mulier cum primo adulterat, palpitatur, secundo non tantum, paulatim amittit timorem, finaliter iactat se & gloriatur. Ideo Christus tot caeremonias seruauit in resuscitatione Lazari, eo quod quatuoriduanus foetebat, & lapide coopertus erat: repraesentabat enim peccatores consuetudinarios. ¶ Secunda causa peccati interior est intellectus, qui propter ignorantiam non dirigit voluntatem. Vnde ignorantia dicitur causa peccati, sicut remouens prohibens: quia est priuatio scientiae perficientis rationem, & prohibentis actum peccati. & quia de ea supra dictum est, ad vltiora procedamus. ¶ Tertia causa peccati interior est appetitus sensitivus, non secundum se, sed secundum passionem deordinatam, quae trahunt & alliciunt voluntatem ad illicita, iuxta illud Iacobi 1. Vnusquisque tentatur, a concupiscentia sua abstractus & illectus. & Dan. 13. Concupiscentia peruertit cor tuum, non quidem effectiue & directe (quia sic solus Deus potest mouere voluntatem, ut dictum est) sed indirecte: & hoc dupliciter: Vno modo secundum quandam abstractionem, quia cum omnes potentiae radiceantur in vna essentia animae: necesse est quod quando vna potentia intenditur in suo actu, alia remittatur, vel totaliter

In 4. de di. vi. No.

Prout. 14.

1. 2. q. 78. art. 2. Ex malitia quis peccare dicitur. c. 10. §. 6. ver. 1.

1. 2. q. 78. art. 4. de Malo q. 3. art. 13. Iob. 34. Peccati ex malitia tripliciter est grauius quam ex ignorantia & infirmitate. 7. Ethic.

Quam periculosum sit incidere in malam consuetudinem.

1. 2. q. 76. de Malo q. 3. art. 6. 1. 2. q. 77. art. 1. De Malo q. 2. art. 9. 10. c. 11. Iaco. 1.

A taliter impediatur. Omnis enim virtus ad plura dispersa, fit minor in vnoquoque illorum. Vnde dicitur comunitur, Pluribus intentus, minor est ad singula sensus. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod est bonum ratione apprehensum. Quia apprehensionem rationis & eius iudicium impedit propter vehementem & inordinatam apprehensionem imaginationis & aestimationis, ut patet in amentibus. Sed manifestum est quod apprehensio imaginationis & aestimatiuae praecedat & sequitur passionem, & per consequens impedit iudicium rationis. Vnde videmus quod homines in aliqua passione existentes, non facilius auertunt imaginationem ab his quibus afficiuntur. Videmus etiam & ex sacris literis probatur, quod quis potest facere contra scientiam quam habet. Vnde Christus, Seruus sciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis. Et D. Iacobus, Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi. Quia cum ad agendum homo dirigatur duplici scientia, scilicet vniuersali & singulari (Ratio enim consulens de agendis, vtitur syllogismo, in quo est propositio vniuersalis & singularis) sequitur quod defectus vtriusque scientiae sufficiat ad hoc quod impediatur rectitudo voluntatis & operationis: ut si sumat maiorem vel minorem falsam. Item potest aliquid sciri in habitu, quod in actu non consideratur. & hoc contingit ex defectu intentionis: quia non intendit (licet posset) propter aliquam occupationem exteriorem, vel aliquam infirmitatem, aut transmutationem corporalem. & hoc modo ille qui est in passione, non considerat in particulari, quod scit in vniuersali: quia per passionem talis consideratio impeditur, ac etiam per distractionem & contrarietatem passionum plerumque inclinatur ad contrarium eius quod scientia vniuersalis ac etiam particularis habet. Ratio etiam per immutationem corporalem quodammodo ligatur, ne liberè in actu exeat: prout in somniis. Ebrietas etiam quadam naturali transmutatione facta, ligat vsum rationis. Et quod hoc contingat in passionibus, patet ex hoc quod aliquando cum passiones multum intenduntur, homo totaliter amittit vsum rationis. Multi enim propter excessum amoris & irae in amentiam conuersi sunt. Per hunc ergo modum passio trahit ad iudicandum in particulari contra scientiam, quam habet in vniuersali, & impedit quod possit bene subsumere sub vniuersali. Et quemadmodum ebrius quandoque profert verba significantia profundas sententias, quas mente iudicare non potest, ebrietas prohibet: ita in passione existens, etsi ore iudicet hoc non esse faciendum, interius tamen in animo sentit quod sit faciendum, ut habetur in 7. Ethic. Et quia impedimentum quo anima impeditur a propria operatione, propter inordinationem partium ipsius, dicitur infirmitas, propter similitudinem ad infirmitatem corporalem: sequitur quod peccatum ex passione dicitur & nominatur peccatum ex infirmitate. Vnde Cicero passiones vocat aegritudines. Inter passiones autem amor sui vsque ad contemptum Dei, facit ciuitatem Babylonis, ad quam pertinet quodlibet peccatum. & ratio est, quia propria & per se causa peccati accipienda est ex parte conuersionis ad commutabile bonum, cum omnis actus peccati procedat ex inordinato appetitu alicuius boni temporalis & commutabilis. Quod autem aliquis inordinatè appetat aliquod bonum temporale, procedit ex eo quod inordinatè amat seipsum. & si amico aliquid inordinatè optat, hoc facit quia seipsum inordinatè amat: est enim amicus alter ipse. Peccatum ex passione dicitur ex concupiscentia, eo quod procedit ex amore sui, quae est prima passio appetitus concupisibilis, a qua omnes aliae pendunt, & ad eam ordinantur. Concupiscentia, quae est causa peccatorum, diuiditur a D. Ioanne in concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, ac superbiam vitae, propter quas totus mundus in maligno positus est. Concupiscentia carnis versatur circa corporis sustentationem, & indiuidui ac speciei conseruationem: & sic circa cibum, potum, ac venerea: & appetitus inordinatus circa ea dicitur concupiscentia carnis. Concupiscentia vero oculorum versatur circa ea quae sunt delectabilia secundum apprehensionem, quorum delectatio non perficitur in ipso tactu carnis, sed in apprehensione imaginationis: & alio nomine vocatur concupiscentia animalis, quae versatur circa pecunias, vestes, & alia huiusmodi. Appetitus inordinatus circa illa, dicitur concupiscentia oculorum, quia visus (cuius organa sunt oculi) est inter alios sensus exteriores excellentior, & plures nobis rerum species demonstrat, ut dicitur in secundo de Anima, & 1. Metha. Et ideo nomen eius transfertur ad omnes alios sensus exteriores, ac etiam ad apprehensiones interiores, ut D. Aug. ait. ¶ Passiones se habent antecedenter ad actum peccati, in quantum diminuunt peccatum, in quantum diminuunt voluntarium, cum intantum aliquid sit peccatum, in quantum est voluntarium. Et ideo si totaliter tollant vsum rationis (ut in amentibus & furiosis) totaliter excusant a peccato. & idem dicendum est in motibus primo primis, qui totaliter praueiunt iudicium rationis, sic quod ratio non potest deliberare nec prohibere. Si vero non totaliter tollant, sed solummodo impediunt plenum & perfectum vsum rationis, ut in motibus secundo primis, excusant a mortali. Si vero non impediunt plenum & perfectum vsum rationis, (quia ratio potest cohibere, & passionem excludere, ad alia diuertendo, vel saltem impedire ne suum consequatur effectum: quia membra non applicantur nisi per consensum rationis) tunc non patet excusatio a peccato mortali. Vnde Apostolus dicit: Passiones peccatorum operantur in membris nostris, ad fructificandum morti, quod est proprium peccati mortalis. Diminuit tamen de grauitate illius peccati. Et sic excusant a tanto, secundum quantitatem impedimenti quod praestat. Et per hoc peccatum mortale ex passione potest aliquo modo dici veniale, quia habet in se causam veniae, sicut peccatum ex ignorantia. Passiones vero consequenter se habent ad consensum peccati, vel quia sunt imperatae a voluntate, vel secundum quod motus superiorum virium (puta rationis & voluntatis) redundant in inferiores. Non enim potest voluntas intensè operari in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo. Talis passio non diminuit peccatum, sed auget, vel potius est signum magnitudinis eius, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati. Et sic vera est sequens maxima: Quotò quis maiori libidine vel concupiscentia peccat, tanto grauius peccat. ¶ Notandum tamen quod inter alias causas interiores inclinantes voluntatem ad pec-

1. 2. q. 77. art. 2. Luc. 12. Iaco. 4.

art. 3.

In lib. de Tufen. q. 4. art. 4.

1. Ioan. 2.

In lib. de ver. bis do.

Passiones quaedam tollunt vel diminuant & augent peccatum.

Rom. 6.

art. 6.

Peccati est causa peccati secundum quatuor genera causarum.

candum, D. Grego. super Ezech. ponit peccatum, dicens: Peccatum quod per poenitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. & sic peccatum est causa peccati: quia cum peccatum sit actus, eo modo est causa peccati, quo vnus actus est causa alterius. quod contingit secundum quatuor genera causarum. Primo per modum causae efficientis vel mouentis per se vel per accidens: per se quidem, cum vno actu peccati homo disponitur ad hoc quod in alium actum consimilem exeat. Ex actibus enim causantur dispositiones, & habitus inclinantes ad similes actus. Per accidens vero, sicut remouens prohibens. Cum enim homo per vnum peccatum amittit gratiam vel verecundiam, quae retrahunt a peccato, ex hoc incidit in aliud peccatum: & sic primum peccatum est causa secundi per accidens. Secundum in genere causae materialis: quia vnum peccatum preparat alteri materiam, sicut auaritia preparat materiam litigio, quod plerumque est de diuitiis congregatis. Tertio in genere causae finalis, cum quis committit simoniam propter finem ambitionis. Quarto in genere causae formalis, quia cum finis det formam in moralibus, sequitur quod vnum peccatum est causa formalis alterius: vt cum furtum committitur propter fornicationem, est furtum materialiter, & formaliter fornicatio.

1. 2. q. 84. art. 3. Eccl. 10. 1. Tim. 6. 1.

Superbia tripliciter accipitur.

Inter peccata autem quae maximè sunt causa aliorum, sunt duo, scilicet superbia & cupiditas. Vnde Eccl. 10. dicitur: Initium omnis peccati superbia. & Apostolus, Radix omnium malorum cupiditas. Ad cuius euidenciam sciendum est primo quod superbia tripliciter accipitur: Vno modo vt significat inordinatum appetitum propriae excellentiae, & sic est speciale peccatum. Alio modo in quantum importat quandam actualem contemptum Dei ad effectum, qui est non subiici eius praeepto, & sic est generale. In omni enim peccato mortali inuenitur contemptus Dei. Tertio secundum quod importat quandam inclinationem ad huiusmodi contemptum ex corruptione naturae. Quidam dicunt quod superbia tertio modo dicta, est initium omnis peccati, & differt à cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum, ratione conuersionis ad bonum commutabile, sed superbia ex parte auersionis, à qua incipit ratio mali. Sed quauis haec vera sint, non sunt tamen secundum intentionem Sapientiae, qui manifestè loquitur de superbia, prout est inordinatus appetitus propriae excellentiae, vt patet per hoc quod subdit: Sedes ducum superborum destruxit Deus. & de hac materia loquitur in toto praedicto c. Et ideo dicendum est quod superbia secundum quod est speciale vitium, est initium omnis peccati. Considerandum est enim quod in actibus voluntariis (cuiusmodi sunt peccata) duplex ordo inuenitur, scilicet intentionis & executionis. In primo quidem ordine finis intentus habet rationem principij. Finis autem in omnibus bonis acquirèdis est, vt homo per illa quandam perfectionem temporalem habeat. & ex hac parte superbia est initium omnis peccati. Sed in ordine executionis id quod praebet oportunitatem adimplendi omnia desideria peccati, quod habet rationem radicis, sunt diuitiae. Et ideo ex hac parte auaritia & cupiditas est radix omnium malorum.

Cupiditas tripliciter accipitur.

Secundum notandum est quod cupiditas accipitur tripliciter: Vno modo vt est inordinatus appetitus diuitiarum: & sic est speciale peccatum. Alio modo vt significat inordinatum appetitum cuiuscunq; boni temporalis. & sic est generale peccatum. Nam in omni peccato est inordinatus appetitus ad bonum commutabile. Tertio accipitur vt significat quandam inclinationem naturae corruptae ad bona temporalia inordinate appetenda. Et quia per diuitias acquirit homo facultatem perpetrandi quodcumque peccatum in ordine executionis: ideo dicitur radix omnium malorum, ad similitudinem radicis, quae praestat omnibus ramis arboris alimentum. Praeter superbiam & auaritiam sunt quaedam alia vitia, quae D. Grego. dicit esse capitalia, scilicet luxuria, inuidia, gula, & acidia, quae dicuntur Capitalia, non quod poena capitis puniantur, sed quia ex eis alia vitia oriuntur. Non est tamen arbitrandum quod omnia peccata, quae dicuntur capitalia, sint mortalia ex genere suo. Nam sequeretur quod omne peccatum gulae & irae esset mortale, quod constat esse falsum. Vnde non oportet quod omnis inanis gloria sit peccatum mortale, vt dictum est cum de ea ageretur. Sed dicitur vitium capitale, quod ex illo alia vitia oriuntur, siue sint venialia, siue mortalia. quauis dici possit quod omne vitium capitale, respectu aliorum peccatorum mortalium, quae ab eo procedunt, sit mortale.

31. Mora. De Malo 9. 9. art. 2. ad 5.

Ver. 4. De Causis exterioribus Peccatorum.

1. 2. q. 75. art. 3. Num. 31. 3. Reg. 14.

Peccatum habere causam exteriorem ex sacris literis constat. Vnde in libro Num. dicitur: Nonne istae sunt, quae seduxerunt filios Israel, & praeruaricari eos fecerunt Domino in peccato Phogor? & in lib. Regum de Hieroboam dicitur: Peccauit, & peccare fecit Israel. Ad cuius euidenciam sciendum est quod cum voluntas sit causa interior & essentialis perficiens peccatum, & ratio quantum ad earentiam debet directionis, & appetitus sensituius inclinans, si aliquid extrinsecum sit causa peccati, hoc est vel quia mouet immediatè voluntatem, vel rationem, vel appetitum sensituium. Voluntatem autem interioris & immediatè nemo mouere potest, nisi Deus: qui non est causa peccati, vt statim dicitur. Relinquitur ergo quod nihil potest esse exterius causa peccati, nisi in quantum mouet rationem vel appetitum sensituium, sicut homo vel demon persuadens peccatum. Sed quia neque persuasio exterior in rebus agendis ex necessitate mouet rationem: neque etiam res exterius appositae, ex necessitate mouent appetitum sensituium, sed solum dispositiue: nec etiam appetitus sensituius mouet ex necessitate voluntatem aut rationem: ideo licet aliquid exterius possit esse causa mouens ad peccandum, non tamen potest sufficietè inducere ad peccatum. Sed causa sufficiens peccati & complens ipsum, est sola voluntas.

De Malo. q. 3. art. 1. 1. 2. q. 79. art. 1. Rom. 1.

Ver. 5. De Causa Peccati ex parte Dei.

Quia peccatum sit actus voluntarius difformis suae regulae, consequens est quod si manus dolatoris esset regula eius, non posset peccare dolando, quia operaretur secundum suam regulam. & ideo Deus (qui est sua regula) peccare non potest, nec esse causa peccati. Quia qui est alteri causa peccati, peccat. Vnde Apostolus, Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

D E E T E R T I A

A terea Sapientiae dicitur, Nihil odisti eorum quae fecisti. Sed Deus odit peccatum (iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius) ergo Deus non potest esse causa peccati directè, nec etiam indirectè. Ad cuius euidenciam sciendum est quod homo dupliciter potest esse causa peccati sui vel alterius: Vno modo directè, inclinando voluntatem suam vel alterius ad peccandum. Alio modo indirectè, cum non retrahit alios a peccato, cum potest & tenetur. Vnde Ezech. 3. dicitur speculatori: Si non dixeris impio, Morte morieris: sanguinem eius de manu tua requirā. Deus neutro modo potest esse causa peccati: quia non directè, cum peccatum sit per recessum ab ordine qui est in Deum, sicut in finem. Deus autè, quantum est in se, omnia conuertit & inclinat ad seipsum, sicut ad vltimum finem, vt D. Diony. dicit. Nec etiam indirectè, quia licet possit retrahere & impedire, non tamen tenetur. Nemini enim est obligatus. Si ergo aliquibus non praebet auxilium, hoc facit secundum ordinem suae sapientiae & iustitiae. Et cum Apostolus dicit, Tradidit eos Deus in reprobum sensum, intelligitur permissiue, propter peccata praecedentia. Eodem modo debet intelligi dictum à domino spiritui medacij, quo ad deceptionem prophetarum Achab, Egredere & fac, & praualebis. eodem modo intelligendi sunt alij passus, si qui inueniantur. Et cum Sapientia dicit: Creaturae dei in odium factae sunt, & in tentationem, &c. non intelligit hanc propositionem (in) causaliter siue ad prouocandum homines in malum, sed consecutiue: quia hoc consecutum est propter insipientiam hominum. Vnde subditur, Et in mulsipulam pedibus insipientium, qui non vtuntur creaturis vt decet. Nec propter hoc quod Deus est causa liberi arbitrij, sequitur quod sit causa peccati ab eo procedentis: quia illa maxima, (Quicquid est causa causae, est causa causati) intelligitur quando effectus causae mediae subditur ordini causae primae. Tunc effectus reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinem causae primae, effectus non reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinem causae primae, effectus non reducitur in causam primam, sicut cum minister facit aliquid contra praeeptum domini, non reducitur ad dominum, nec attribuitur ei, cum liberum arbitrium hominis vel angeli illud committat contra arbitrium Dei. Et si dicatur, Quicquid est causa alicuius, est causa eius quod conuenit ei secundum speciem: sicut si aliquis est causa Sortis, est causa hominis. Sed aliqui actus sunt ex specie mali: Igitur, &c. Dicendum quod actus dicuntur mali ex specie, hoc est ex obiecto prohibito, & in quantum fiunt ab eo cui fit prohibitio. deformitas tamen non consequitur actum illum, prout est à Deo. Et licet non repugnet Deo quod sit causa mali poenae. Vnde Amos propheta dicit, Si est malum in ciuitate quod Deus non fecerit: quia malum poenae, licet opponatur bono eius qui punitur, non tamen opponitur bono ordinis, qui est in Deum, sicut malum culpae. Et ideo malum culpae directè opponitur bonitati diuinae, & non malum poenae. Ideo non est similis ratio. Et quauis Deus, qui est causa efficiens omnium rerum, & omne ens quodcumque sit deriuetur à primo ente: & per consequens actus peccati, cum sit res quaedam: non tamen sequitur quod Deus sit causa peccati, hoc est deformitatis. Et si dicatur, Quicquid est causa alicuius, est causa illorum quae ei necessario connectuntur, & sine quibus esse non potest: vt homo qui non vult deformitatem peccati: quia tamen vult actum adulterij, ad quem sequitur deformitas, vult eam ex consequenti. Sic igitur Deus, &c. Dicendum quod illa deformitas est annexa illi actui, in quantum procedit ab homine, cui data est lex, & non in quantum procedit à Deo, qui posset si vellet, facere mulierem adulterantis, tamen non tenetur. Praeterea deformitas peccati nullo modo potest attribui Deo. Quam ad modum claudicatio, quae est motus quidam, non attribuitur primo motori, sed homini habenti tibiā claudam seu nimis breuem: sed claudicatio, in quantum est motus, attribuitur primo motori: in quantum vero est distortus siue vt claudicatio, non est à primo motore, qui non deficit, sed à tibiā deficiente. Sic est de actu peccati, qui dicitur claudicatio spiritualis: qui quidem est à Deo, in quantum habet de entitate: in quantum vero deniat à regula vel aueritur ab vltimo fine, non est à Deo, qui (vt dictum est) omnia conuertit in seipsum: sed est à libero arbitrio, qui non sequitur regulam rationis & diuinae legis. Nec propter hoc quod Deus dedit praeepta, dedit occasionem peccandi: sed occasio accipitur ab eo qui non vult implere: quia dare occasionem peccandi, est facere aliquid minus rectum, ex quo per exemplum alij prouocentur ad peccandum. Difficultas est de peccato originali, eo quod omne illud quod habet creatura in primo instanti sui esse, habeat à generante vel creante. Ideo D. Thomas dicit quod angelus non potuit peccare in primo instanti, ne peccatum attribueretur Deo: sed anima in primo instanti suae creationis est in peccato originali, igitur attribuitur Deo. Dicendum quod aliud est de peccato actuāli, aliud de peccato originali: quia originale in homine habet aliunde cui attribuitur, & non actuale. Nam cum infectio & destitutio, siue priuatio iustitiae originalis, quae inest materiae, cui anima in primo instanti vnitur (ex qua vnione contrahit peccatum originale) procedat ex peccato Adae: Ideo ipsi Adae attribuitur: quia si anima extra corpus crearetur à Deo, non contraheret peccatum originale. Et quauis anima ab ipso Deo vnatur corpori, & propter illam vnionem anima contrahat peccatum originale: Non tamen sequitur quod Deus sit causa peccati originalis: quia illa vnio animae ad corpus, in quantum est à Deo, non est causa originalis peccati. Nam si eadem anima vniretur alteri materiae non infectae, non contraheret peccatum originale. Ideo hoc prouenit non ex vnione, sed ex infectione materiae, quae processit ab Adae. Et licet Deus sciat materiam, cui anima vnenda est, esse infectam, & possit praeseruare, vt fecit in D. Virgine: non sequitur quod ei debeat attribui, cum non teneatur immutare ordinem rerum, quem ipse instituit, scilicet quod positus dispositionibus à generante crearet & infunderet animam. Ex praedictis apparet quod nullo modo Deus est causa peccati, quo ad eius formale, siue quo ad deformitatem: licet sit causa actus peccati quo ad materiale. Et quia secundum dialecticos terminus à parte subiecti positus, stat pro materiali, & à parte praedicati pro formali: Ideo haec propositio, peccati Deus est causa, conce-

Sap. 11. Prover. 14. Deus non est causa peccati directè, nec indirectè. 2. c. de di. no. Rom. 1. 3. Reg. vlt. Sap. 14. Malum est pe opponitur bonitati diuinae. 1. 2. q. 79. art. 2. de Malo. q. 3. art. 2.

terca

ditur: quia sensus est, Deus est causa actus peccati pro materiali, siue inquantu habet de entitate. Sed hæc propositio, Deus est causa peccati, negatur: quia sensus est, qd sit causa deformitatis actus peccati: quod est hæreticum. Eodem modo dici potest de his propositionibus, Excæcationis Deus est causa, & Deus est causa excæcationis. Quia prima est vera, iuxta illud Ezec. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. & Roma. 9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, scilicet permissiue. secunda est falsa.

Ezech. 6. 1. 2. q. 79. art. 3. Rom. 9. Induratio quid importat.

Ioan. 1.

Ar. 4. Deus pro vno peccato nõ excæcat.

Rom. 8.

In lib. de quæst. encl.

Ad cuius evidentiam sciendum est, quod induratio siue obduratio duo importat, quorum vnum est motus animi ad hærentis malo, & auersio à lumine diuinæ gratiæ: & quantum ad hoc Deus non est causa peccati. Aliud est subtractio gratiæ, ex qua sequitur quod mens non illuminatur ad rectè videndum. Et quantum ad hoc peccator est causa, per peccatum ponens impedimentum. Sicut enim sol corporalis ex sua conditione illuminat omnes domos, nisi inueniat impedimentum: (& ideo ille qui claudit fenestram est causa obscuritatis & tenebrarum:) sic sol spiritualis ex sua liberalitate illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sed peccator per peccatum claudens fenestram, est causa obscuritatis & tenebrarum siue excæcationis & obdurationis, & non Deus. aliter tamè est in sole materiali, & aliter in Deo: quia sol corporalis agit necessitate naturæ, & non potest subtrahere lumen: Deus autem non agit necessitate naturæ, sed liberè. & proprio iudicio lumen gratiæ non immittit. & ideo nõ solum peccator, sed etiam Deus est causa excæcationis & indurationis, quæ distinguuntur secundum effectus gratiæ, quæ perficit intellectum dono & lumine sapietiæ, & amollit affectu igne charitatis. Et cū ad cognitionem intellectus maximè deseruiant duo sensus, scilicet visus & auditus: quorum vnus deseruit intentioni, scilicet visus, & alius disciplinæ, scilicet auditus: ideo quantum ad visum ponitur excæcatio, & quantum ad auditum aggrauatio, & quantum ad affectum obduratio. Et sic ista tria idem significant, sed differunt ratione. Licet excæcatio sequatur peccata: quia Deus pro vno peccato non excæcat, neque subtrahit specialia auxilia, quibus recuperatur gratia amissa, saltem dispositiue. Et cū peccatum ad duo ordinetur, scilicet ad damnationem per se, & ad sanationem per accidens, ex diuina misericordia & prouidentia, in quantum permittit aliquos cadere in peccatum, vt tandem peccatum suum agnoscentes, humilientur & conuertantur, vt habetur de lapsu Petri in c. considerandum 50. distinct. Tamen excæcatio ex sui natura ordinatur ad damnationem eius qui excæcatur: propter quod ponitur effectus reprobationis. Verum ex misericordia diuina ordinatur medicinaliter ad salutem eorum qui excæcantur. Sed hæc misericordia non omnibus impenditur, sed prædestinatis solum, quibus omnia cooperatur in bonum. Ideo quantum ad quosdam excæcatio ordinatur ad sanationem, & quantum ad alios ad damnationem, vt D. Aug. dicit. Et quanuis in Enchiridio dicat quod Deus (cū sit summè bonus) nullo modo permetteret fieri aliquod malum, nisi posset ex quolibet malo elicere aliquod bonum: sic omnia mala quæ immittit aut permittit, ordinat in aliquod bonum. Non tamen semper in bonum eius in quo est malum, sed quandoque ad bonum alterius, vel etiam ad bonum vniuersi: sicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum: & pœnas damnatorum ordinat ad gloriam iustitiæ: & hoc modo culpam Adæ ad gloriam sue misericordiæ. Vnde D. Grego. hanc ordinationem considerans, exclamat: O foelix culpa, quæ talem ac tantum meriuit habere redemptorem, non quia culpa sit foelix aut bona: sed id ad quod ordinata fuit à Deo, scilicet redemptio.

Ver. 6. De Causa Peccati ex parte Diaboli.

Quauis diabolus non possit esse directa & sufficiens causa peccati hominis (cū non possit effectiue & immediatè siue ex necessitate mouere eius voluntatè, quæ sola est sufficiens causa peccati, vt dictum est:) Potest tamen diabolus esse causa peccati hominis indirectè per modum persuadentis siue proponentis aliquod appetibile dupliciter: Primo exterius in aliqua sensibili specie apparendo, & ei sensibiliber loquedo, & peccatum persuadendo: prout apparuit Euæ in specie serpentis, & Christo in deserto, quem (secundum contemplatiuos) diabolus assumpsit corporaliter in sanctam ciuitatem, & in montem, &c. Verum tamen propter debilitatem sensus humani, & calliditatem ac astutiam diaboli, non permittit ordinariè ipsum in specie sensibili apparere & tentare: licet aliquando permittat aliquibus Necromanticis & mulieribus propter infidelitatem earum, aliquando etiam propter malitiã, vt dicunt communiter doctores de Antichristo, cui demones famulabuntur in forma humana, consulentes & persuadentes multa mala, vt amplius infra dicetur. Secundo potest diabolus esse indirecta causa peccati, interius suggerendo, non tamen imprimendo aliquid in intellectu, sed solum circa fantasiam & appetitum sensitium. Circa fantasiam quidem, non formando nouas species sensibiles in ea, quia excedit facultatem eius: licet enim possit semina colligere, quæ adhibet quibusdam effectibus faciendis, vt patet de Magis Pharaonis, qui virgas arte dæmonis conuerterunt in serpentes: sed (vt D. Aug. dicit) nihil possunt facere, nisi virtute corporali seminum. Vnde diabolus non posset facere quod cæcus natus imaginaretur colores: potest tamè species sensibiles sensatas præsentare fantasie, & illam excitare, ac in actu reducere per illas, & eandem obicere intellectui cum earum iudiciis & collatione ac particulari ratiocinatione, de qua dictum est cū de fantasia & imaginatione ageretur. Quia cū natura corporalis obediatur nature spirituali, quo ad motum localem: sequitur quod diabolus potest causare omnia quæ ex motu locali corporum inferiorum prouenire possunt, nisi impediatur à Deo. Similiter potest appetitum sensitium concitare ad aliquas passiones, secundum aliquem determinatum motum cordis & spirituum: ex hoc enim quod aliquæ passiones concitantur in appetitu sensitio, sequitur quod motus & intentio sensibilis prædicto modo adducta ad fantasiam, ab homine magis percipiatur. Quia (vt Philosophus dicit) Amantes modica similitudine in apprehensione rei amatæ mouentur. Licet autem diabolus possit præ-

1. 2. q. 8. ar. 1. de Malo. q. 3. ar. 3. Diabolus quibus modis est causa peccati. Gen. 3. Matth. 4.

Exod. 7. 3. de Tri.

In lib. de som. vi. g.

fit prædictas passiones appetitus & apprehensiones imaginationis & fantasie intendere, sic quod si à Deo permittatur, intellectus & ratio totaliter ligabitur, vt apparet in arreptitiis. (Quia id per motum excessiuum naturaliter fieri potest, vt videmus in amentibus & furiosis.) Nunquam tamen potest necessitate ad peccandum: quia cū ratio est ligata, quicquid homo agit, non imputatur ad culpam. Si verò sit libera, ex ea parte qua libera est, potest resistere. Vnde D. Petrus, Cui resistite fortes in fide. & D. Iacobus, Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Notandū tamen quod licet diabolus possit dici aliquo modo causa occasionalis omnium peccatorum nostrorum, in quantum induxit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato intantum vitata est humana natura, quod omnes ad peccandum proni sumus: sicut diceretur causa combustionis lignorum, qui ligna ficcarent: non tamen est directa causa omnium peccatorum humanorum, ita quod singula persuaeat: non enim omnia peccata committuntur instigante diabolo. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur: Non omnes cogitationes nostræ malæ à diabolo excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt. Quod Origenes probat ex hoc quod etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorum & similibus, qui posset esse inordinatus, & peccatum. Si quæ tamen peccata absque diaboli instinctu perpetrantur, per ea homines fiunt filij diaboli, in quantum ipsum imitantur, iuxta illud Christi, Vos ex patre diabolo estis: non est tamen aliquod peccatum, quod non aliquando ex diaboli suggestione prouenire possit.

Ver. 7. De Causa Peccatorum ex parte Hominis.

Homo potest esse causa peccati alterius hominis, non interius suggerendo vt diabolus: sed exterius consulendo, proponendo, persuadendo, imperando. Non est tamen directa & sufficiens causa peccati, cū non ex necessitate moueat voluntatem: licet sit causa indirecta. & ideo in præmissis peccat mortaliter. Vnde Aposto. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus.

Ver. 8. De Comparatione Peccatorum ad inuicem.

Vitia siue peccata nõ esse omnia connexa (prout virtutes) eorum contrarietas ostendit: sunt enim aliqua peccata sibi inuicem contraria, vt prodigalitas & illiberalitas. Nec est eadem ratio de vitiis & virtutibus, cū intentio virtuosus sit in omnibus sequi regulam rationis, à qua omnes virtutes pendent. Ideo omnium virtutum intentio in idem tendit. Sed intentio peccatis non est vt recedat ab eo quod est secundum rationem, sed potius quod tendat in aliquod bonum appetibile. & quia bona appetibilia sunt diuersa, nullam connexionem habentia: Igitur, &c. Nec obstat quod dicitur Iaco. 2. Qui totam legem seruauerit, offendat autè in vno, factus est omnium reus: quia illud intelligitur ex parte auersionis: in quolibet enim peccato incurritur reatus pœnæ æternæ, & priuatio diuinæ visionis, in quo omnia peccata mortalia conueniunt. Non tamen sequitur quin ex parte conuersionis sint diuersa, & per consequens maiori reatu pœnæ sensibilis sit obnoxius, qui plura peccata committit, ac etiam propter multiplicationem auersionis maiori pœna damni & vermibus attingatur. Ex hoc tamen non sequitur quod per quodlibet peccatum mortale omnes virtutes corrumpantur vel auferantur, sed solum infusæ, dempta fide & spe, vt dictum est cū de eis ageretur. Non tamen acquisitæ, nisi per multiplicationem actuum oppositorum. Peccata non esse paria constat ex hoc quod Christus dixit Pilato, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Licet enim virtutes sint æquales, non quantitate, sed proportione & dependentia à prudentia: vna tamen præcedit aliam dignitate, secundum suam speciem. Et sic vnus homo potest esse virtuosior & peior alio. Et quanuis virtutes essent pares & æquales, non est eadem ratio de vitiis, cū non sint connexa, vt dictum est. Licet enim in aliquo peccato tollatur debita comensuratio rationis: non tamen totaliter tollitur ordo rationis, alioqui (vt dicitur in 4. Ethic.) Malum si integrum sit, destruit seipsum. Ideo qui transgreditur præscriptam lineam à iudice, quantumcunque magis procedat, non magis peccat: quia hoc respicit auersionem, & inter auersiones vna non est maior alia secundum se & ex parte obiecti: licet bene ex parte conuersionis, ex diuersitate eorum quibus peccatum aggrauatur. Nec obstat quod peccatum est mors animæ, & vna mors corporis non est maior alia: quia peccatum non est essentialiter mors animæ, cū consistat in actu deformi, & sic non dicit puram priuationem, sicut mors, quæ spiritaliter accepta, dicit solam priuationem gratiæ. Et quanuis vnus infinitum nõ sit maius alio, & omne peccatum mortale sit infinitum, quia contra bonum infinitum: non tamen sequitur quod vnum peccatum non sit maius alio ex parte conuersionis, ad quam etiam sequitur grauitas auersionis. Et licet ex auersione, actus humani dicantur, peccata: vna tamen auersio dicitur maior altera, nõ secundum se & in quantum priuatio, sed in quantum habet actum conuersionis deestabiliorem & magis prohibitum.

Ver. 9. De Grauitate Peccatorum.

Peccatorum prima grauitas attenditur ex obiecto: quia quanto obiectum habet maiorè deordinationem siue deformitatè, tanto peccatum est grauius. Ideo peccata quæ sunt directè contra Deum, sunt grauiora his quæ sunt contra seipsum, & illa his quæ sunt contra proximum. Et inter ea, illa quæ magis repugant regulæ siue commensurationi rationis, vt homicidium furto, &c. Et cū virtutes speciem & nobilitatem habeant ex obiecto, sequitur quod grauitas peccatorum attenditur secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponuntur. Et sic illa peccata dicuntur grauiora cæteris paribus, quæ dignioribus virtutibus opponuntur. Alia grauitas peccatorum attenditur penes finem, qui est obiectum voluntatis: quia quatio finis est nobilior, ratio peccati contra illum est grauius. Ideo D. Greg. ait: Pœna carnalia sunt leuiores culpæ cæteris paribus, & maioris infamie spualibus, triplici ratio: Prima est ex parte subiecti: quia licet peccatum carnale sit maioris adhesionis, quæ spuale peccatum: tamè spuale plus habet de auersione, à qua culpa denominatur. Secunda ex parte eius in quem peccatur. Nam peccatum carnale, in quantum huiusmodi, est in corpus

1. 2. q. 80. ar. 3. de Malo. q. 3. ar. 4. 1. Per. 5. Iaco. 4. 1. 2. q. 80. ar. 4.

1. 2. q. 73. ar. 1.

Iaco. 2.

de Malo. q. 2. ar. 9. Ioan. 19.

Vna auersio quomodo est maior altera.

1. 2. q. 73. ar. 3.

Peccata carnalia cur sint leuiores culpæ et maioris infamie.

proprium, quod est minus diligendum quam Deus & proximus, contra quos sunt peccata spiritualia. Tertia ratio ex parte motiui: quia peccata carnalia habent maius impulsuum (quod diminuit peccatum) quam spiritualia.

Prover. 6. Nec obstat quod Salomō ait: Nō grandis est culpa cum quis furatus fuerit: qui autē adulter est, propter cordis inopiā, perdet animā suā: quia adulteriū nō solum est peccatū carnale pertinēs ad luxuriā, sed etiā spirituale, & pertinet ad iniustitiā, & sic potest reduci ad avaritiā. Vnde Glo. super illud Eph. 5. Omnis fornicator, & immūdus, aut avarus, &c. dicit: Grauius est adulteriū quam furū, quātō homini charior est vxor, quam res possessa. & in lege euāgelica est sacrilegiū, quia cōtra sacramētū: & sic nō sunt cetera paria. Nō obstat pariter quod D. Aug. super Leuiticū dicit, quod diabolus maximē gaudet de peccato luxuriā: quia non eō quod sit maioris culpae, sed maioris adhaesionis, & eō quod ad multa alia peccata inducit: quāuis Philo. in 7. Ethic. probet quod incōtinens concupiscētia est turpior quam incōtinens ira, quae est peccatū spirituale: quia non ratione grauitatis: sed quia minus participat de ratione. & secundū hoc dicitur in 3. Ethic. quod peccata intemperatiā sunt maximē exprobrabilia, quia sunt circa illas delectationes, quae sunt cōmunes nobis & brutis, quae nō deordinantur. Ideo per hāc peccata homo quodā modo efficitur brutalis, & peior brutis. Vnde de Psal. Homo cum in honore esset, nō intellexit: cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. ¶ Grauitas etiā peccatorū attenditur secundū causam per se propriā, quae est voluntas peccandi, quae cōparatur ad actū peccati, sicut arbor ad fructū, ut dicit Glo. super illud Matth. 7. Nō potest arbor bona malos fructus facere. Quātō enim voluntas peccandi est magis intēsa in actū peccati, tātō peccatū est grauius. In aliis verō causis peccati quae extrinsecē & remotē accipiuntur, distinguendū est. Quaedā enim earum inducit voluntatē ad peccandū secundū ipsam naturā voluntatis: & ex tali causa augetur peccatum, (quātō enim finis est peior, tātō peccatū grauius est.) Aliae verō causae, quae inclināt voluntatē praefer naturam & ordinem ipsius voluntatis, quae nata est moueri liberē ex seipsa secundum iudicium rationis, non aggrauāt sed diminiuit, inquantū diminiuit iudiciū rationis, ut ignorātia, metus, violētia, & alię passiones, ac infirmitas. ¶ Attēditur etiā grauitas peccatorū ex cōstantibus: quia vniquodque malū potest augeri ex eo ex quo causatur: sed peccatū causatur ex defectu alicuius cōstantiā (ut dicitur est) ergo per plures & diuersas cōstantiās grauitas eius augetur. Et ideo quātō plures cōstantiā deficiūt actui, tātō est grauius peccatū. Et maior grauitas cōsurgit, quādo cōstantiā transit in vim obiecti: quia tūc dicitur aggrauare in infinitū. Dicēs enim mendaciū, peccat venialiter ex genere suo: sed si dicat ut seducat virginē, est stuprū, & mortale. furtū etiā est mortale: sed si fiat ad fornicandū, cōstantiā finis aggrauat in infinitum.

Psal. 48. 1. 2. q. 73. art. 6.

de Malo. q. 2. art. 8.

de Malo. q. 2. art. 7.

Grauitas peccati ex nocimento.

¶ Sed difficultas est de cōstantiis indifferētibus, quia illae nō habent ordinē ad rationē, nec variāt speciē, nec aggrauāt: ut percutere hominē veste alba aut grisea indutū. Si verō habeat repugnantia ad rationem nō primō & per se: quia tūc nō esset cōstantiā indifferēs, nec daret speciē actui, sed cum sequitur id quod primō & per se repugnat rationi, aggrauat. Quemadmodū accipere parū vel multū de re aliqua, nullū habet ordinē ad rationē, quantū est ex se: Sed quia accipere alienū inuitō domino, habet per se primō repugnantia ad rationē, ideo hāc cōstantiā parū vel multū in furto & pereussione & aliis huiusmodi, habet differentiā & repugnantia ad rationē, secundū quod plus vel minus damnificat. & ideo aggrauat: licet nō mutet speciē. an autē de illa cōstantiā sit cōfidentū, dicitur est cum de cōfessione ageretur.

¶ Attenditur pariter grauitas penes maius nocimentū, quod prouenit ex peccato si sit praeuisum & intentū: ut puta cum peccat animo nocēdi: tūc nocimentū est per se obiectū peccati. Quando verō nocimentum est praeuisum, sed nō intentū, sicut cum aliquis transiens per agrū ut compendiosius vadat ad fornicandū, infert scienter nocimentū seminatis, quod tamē non intendit. Tunc quantitas nocimenti aggrauat peccatū, sed indirectē, inquantū ex voluntate multū inclinata ad peccandū, nō praefermittit sibi vel aliis facere damnū. Si verō nocimentum nō sit praeuisum neque intentū, distinguendū est: quia si per accidens se habet ad peccatum, nō aggrauat peccatum directē sed propter negligentia considerandi nocimenta quae consequi possent, imputantur homini ad pōenam mala quae eueniūt praefer intentionem, si dabit operā rei illicitae. Si verō nocimentū sequatur per se ex actū peccati, licet nō sit intētum nec praeuisum, aggrauat directē peccatum: quia quae unque consequuntur per se ad peccatum, pertinent ad speciē peccati: puta si aliquis publice fornicetur, sequitur scandalum plurimorum. Aliter tamen videtur se habere nocimentū pōnale, quod quis peccādō incurrit. Nā si per accidens se habeat ad actū peccati, & nō sit praeuisum nec intentū, nō aggrauat culpā, sed est pōna culpae: ut si quis currens ad occidendū, impingat & laedat sibi pedē: laesio illa est sui peccati pōna. Si verō tale nocimentū sequatur per se, tūc maius nocimentū non facit grauius peccatum: sed e cōuerso grauius peccatum infert grauius nocimentum, ut in damnatis, inter quos fideles infidelibus grauius puniuntur, quia grauius peccauerunt, propter maiore cognitionē & ingratitudinē. Ratio autē quare maius nocimentū per se sequēs aggrauat est, quia facit maiore inordinationē, & ideo licet quis per peccatū non possit nocere Deo, tamen attendere in his quae Dei sunt, sicut extirpare fidem, violare sacramenta, habet maiore inordinationem. Ideo talis grauius peccat. Et quis priuari vita gratiae sit maius nocimentū quam priuari vita corporali: nō tamē sequitur fornicatorē esse peiorē homicidā. Primō quia fornicator nō intēdit nocimentū sed delectationē, & si intēdat priuationē gratiae, nō solū est fornicator, sed spiritualis homicidā. Secundō, quia est per se sufficiens causa mortis corporalis, & nō fornicator: quia nullus spūaliter moritur, nisi propria volūtate peccādō. ¶ Ex praemissis sequitur quod grauitas peccati etiā attēditur ex cōditione personae, ratione maioris dignitatis aut propinquitatis: quia persona in quam peccatur, est quodā modo peccati obiectū, ex parte cuius prima & maior grauitas attēditur, secundū quod obiectū est principalior finis. Fines autē principales humanorū actū sunt tres, scilicet Deus, ipse homo, & proximus. Et ideo secundū maiore cōiunctionē ad Deum & ad se ac ad proximū, consideratur grauitas peccatorū. Deo cōiunctior est qui virtuosior & sacrator: ideo

Grauitas peccati ex cōditione personae.

E

F

A iniuria tali personae illata, magis redundat in Deū, secundū illud, Qui vos tetigerit, tanget pupillam oculi mei. Vnde sequitur quod peccatū est grauius, ex hoc quod redundat in personam Deo cōiunctam ratione virtutis vel officij. Ex parte verō sui ipsius peccatū est grauius, quantō magis in personā sibi cōiunctam siue naturali cōiunctione, siue beneficiis, peccat. Quia videtur grauius in seipsum peccare, iuxta illud, Eccle. 14. Qui sibi nequam, cui bonus erit? Ex parte autem proximi, quantō peccatū plures tangit, est grauius. Vnde sequitur quod peccatum perpetrātū in personam publicā (puta regem vel principē, qui regit totā multitudinem) est grauius, quam peccatū cōmissum in personā priuatā. Vnde specialiter dicitur Exod. 22. Principi populi tui nō maledices. Et similiter si fiat iniuria alicui famosae personae, videtur esse grauius ex hoc quod in scandalum & turbationē plurimorū redundat. ¶ Magnitudo & dignitas personae peccantis etiam aggrauat peccatū, secundū Isidorū in lib. de Summo Bono, vbi dicit: Tātō maius cognoscitur peccatum, quantō maior qui peccat habetur. Quod nō est intelligendū de peccatis, quae ex surreptione procedūt: sed de his quae ex deliberatiōe, propter quatuor: Primō, quia facilius possunt resistere maiores, puta qui excedunt in sciētia & virtute. Vnde Dominus, Luc. 12. Seruus sciens voluntatē domini & nō faciens, plagis vapulabit multis. Secundō propter ingratitudinē: quia omne bonū quo quis magnificatur, est Dei beneficiū, cui homo fit ingratus peccando. Et quantū ad hoc quaelibet maioritas, etiā in temporalibus bonis, peccatum aggrauat, iuxta illud Sap. 6. Potētes potenter tormenta patientur. Tertiō, propter specialem repugnantiam actus peccati ad magnitudinem personae: sicut si princeps violet iustitiā, qui ponitur iustitiā cultos: & si sacerdos, qui castitatem vouit, fornicetur. Quartō, propter malū exemplum siue scandalum: quia (ut D. Grego. dicit) In exemplum vehementior culpa extenditur, quando pro reuerētia gradus peccator honoratur. Peccata enim magnorum ad plurium perueniunt notitiā, & ea homines magis indignē ferunt. Vnde D. Grego. Tot mortibus digni sunt, quot mala exempla aliis relinquunt.

Ver. 10.

De Subiecto Peccatorum.

B Vm peccatū sit quidā actus humanus, sequitur quod voluntas potest esse subiectū peccati in actibus suis liberē elicitis vel imperatis, qui dicūtur humani, quia propriū subiectum actus peccati est potentia, quae est principū eius: sed voluntas est huiusmodi: Igitur, &c. Et quia nō solum actus qui sunt a voluntate eliciti, siue immediatē procedūt ab ea imperati: sequitur quod nō solum voluntas potest esse subiectum peccati, sed etiā omnes potētiā quae possunt moueri ad actus suos, vel ab eis reprimi per voluntatē. & sic possunt esse subiecta peccatorū, quae sunt actus: possunt etiā esse subiecta vitiorū, qui sunt habitus mali, cum actus & habitus ad eandē potētiā pertineāt. ¶ Ex praemissis sequitur primō, quod sensualitas siue appetitus sensitius, tam irascibilis quam concupiscibilis, potest esse subiectū peccati nō solum venialis, sed etiā mortalis. Differentia tamen est inter actus deordinatos voluntatis, & aliarū potētiarum: quia actus deordinati vocantur peccata denominatione intrinsecā, a malitia & deordinatione sui ipsius. Actus verō inordinati aliarū potētiarū dicuntur mali, & peccata denominatione extrinsecā, a malitia voluntatis. Secundō sequitur quod ratio siue intellectus potest esse subiectū peccati. Vnde D. Aug. dicit, quod peccatū est in ratione superiori & inferiori, & quantū ad propriū obiectū, quod est verū, quādo habet ignorantiam, quae tunc dicitur peccatū, quādo est circa id quod quis scire tenetur, defectus etiā virium in inferiorum imputatū rationi, eō quod potuit occurrere, vel quia imperat, vel post deliberationē non coercet: & quia in actibus humanis vltimū quod occurrit, est actus exterior, qui pertinet ad rationē superiorem, & praambulū eius est delectatio, quae pertinet ad rationē inferiorem: ideo si sit defectus in directione consensus in actum, peccatum attribuitur rationi superiori. Si verō est defectus in directione delectationis, peccatum attribuitur rationi inferiori. Et cum actus exterior sit aliquandō peccatum veniale, aliquandō mortale, ac etiā delectatio: sequitur quod in ratione superiori & inferiori potest esse peccatum veniale & mortale.

S. I.

De Effectibus Peccatorum.

C Peccatorum sunt tres effectus mali, scilicet diminutio boni naturae, macula, & reatus poenae. Primus effectus peccati est Diminutio boni naturae: quia cum bonū naturae hominis sit secundum rationem esse, & peccatum sit contra rationem, cum sit deordinatio rationis, sequitur quod peccatum est contra naturam hominis. Vnde D. Aug. dicit quod vitium eo ipso quod est vitium, est contra naturam, & per consequēs diminuit bonum ipsius. Vnde Beda super illud Luc. 10. Et plagis impositis abierūt, eo semiuivo relicto, dicit: Propter peccatum spoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus. & Glo. dicit quod peccatis violatur naturae humanae integritas, nō tamen secundum substantiā, cum principia ex quibus constituitur natura, & proprietates ex his fluentes, quae sunt potētiā animae, & habitus cōnaturales, non diminiuantur. Vnde D. Dion. dicit quod in angelis post peccatū naturalia manserunt integra: quia gratuita fuerint sublata. Sed aptitudo siue habitus ad gratiā & virtutes, quae est ordo boni naturalis, & quoddam bonum naturae, per peccatū diminiuitur. Quia per actus peccatorū aliquis inclinatur in cōtrarium. Et cum aliquid inclinatur in vnum cōtrarium, eius inclinatio ad aliud minuitur. ¶ Licet autem peccatū diminiuat bonum naturae: non potest tamen totaliter corrumpere: quia quādiu manet voluntas libera, remanet habitus ad bonū: sed peccatū non tollit voluntatē, igitur, &c. Et quāuis aptitudo ad gratiā sit finita: non tamen prorsus eam corrūpit peccatorū multiplicatio, propter incorruptibilitatē subiecti. Sicut enim caliditas diminiuit aptitudinē aequae ad frigiditatē, & potest tantū intēdi quod corrūpet aquā, & per cōsequēs aptitudinem illius ad frigiditatem: non potest tamen totaliter corrumpere eam, quādiu manet aqua. Ideo si aqua esset incorruptibilis, non posset totaliter illa aptitudo corrūpi. Sed voluntas est incorruptibilis: igitur eius aptitudo ad gratiam, quādiu est libera & in via, non potest corrumpi per peccata, quantumcun-

zach. 2. Eccle. 14. Exod. 22. Sap. 6. In D. Grego.

1. 2. q. 74. art. 2.

12. de Tri.

1. 2. q. 71. art. 1. q. 2. In 3. de lib. arb.

Inclinatio ad bonū nō potest totaliter corrumpi.

que multiplicentur. In damnatis etiam non totaliter tolliturabilitas naturalis ad bonum, nec inclinatio ad virtutem: alioqui non esset in eis remorsus conscientiae. Sed quod non reducat in actum contingit ex defectu gratiae, & ex obstinatione voluntatis in malo, & ex immobilitate diuinæ iustitiæ, quæ ordinavit quod nunquam eis gratia daretur. Peccatum enim non ponit aliquem extra statum naturæ, sed bene extra perfectionem naturæ.

Ver. 1.

De Macula Peccati.

1. 2. q. 85. art. 2. ad 3.

1. 2. q. 86. art. 1.

Eccle. 47. Ephes. 5.

Psal. 4.

Osee. 9.

Secundus effectus peccati est macula. Vnde de Salomone dicitur, Posuisti maculam in gloria tua. & Apostolus, Ut exhiberet sibi sponsam non habentem maculam, neque rugam. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod macula in spiritualibus dicitur per similitudinem maculæ in corporalibus. Macula autem in corporalibus dicitur, quando aliquid corpus perdit nitorem suum ex contactu alterius corporis. Anima autem habet duplicem nitorem: Vnum quidem ex refulgentia luminis naturalis, per quod dirigitur in actibus suis, de quo Psal. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Alium nitorem habet ex refulgentia luminis diuinæ gratiæ, sapientiæ, & scientiæ, per quod dirigitur homo ad bene & decenter agendum in ordine ad Deum. Contactus vero animæ est per adhesionem, sicut contactus corporaliū est per copulationem. Et quia cum quis peccat, adhæret aliquibus rebus caducis per amorem contra lumen rationis & gratiæ diuinæ: ideo ex illo contactu siue inherentiâ perdit nitorem & refulgentiam, quam habebat ex lumine rationis & diuinæ gratiæ: & efficitur tenebrosus. Vnde Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et de peccatoribus dicitur Tren. 4. Denigrata est super carbores facies eorum. Tale detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens, metaphorice siue similitudinariè Macula dicitur: Non quod anima inquinetur ex rebus inferioribus virtute illarum, sed magis è cõuerso. Inquinatur tamen actione sua, inordinatè eis inherendo. Et licet intellectus non inquinetur sed perficiatur, eò quod rerum exteriorum species intelligibiles in se recipit, quia sunt secundum modum ipsius intellectus: voluntas tamen inficitur per amorem, quia amor conglutinat animam rei inordinatè amatæ. & ex hoc anima maculatur, secundum illud: Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Non est tamen macula illa aliquid positium, saltem absolutum, in anima subiectiuatum. Nec significat priuationem solam, sed priuationem nitoris animæ siue gratiæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum, siue sit actus, siue omisso, aut defectus actus. Et ideo secundum diuersa peccata diuersæ sunt maculæ in anima. Et simile est de vmbra quæ est priuatio luminis ex aliquo corpore opaco interiecto. Et sicut secundum diversitatem corporum obiectorum diuersificantur vmbre: sic secundum diuersitatem peccatorum diuersificantur maculæ. Differentia tamen est inter maculam & vmbra: quia vmbra non manet, nisi quandiu corpus obiectum lumini quod est causa vmbre, manet. Macula tamè manet cessante actu peccati, qui est causa eius, eò quod macula importat defectum nitoris per recessum à lumine rationis vel legis diuinæ. Et ideo quædiu homo manet extra huiusmodi lumen, manet in eo macula peccati. Sed postquam redit ad lumen rationis & diuinæ gratiæ, cessat macula. Licet enim actus peccati, quo homo discessit à lumine rationis & legis diuinæ, cesset: non tamen homo statim ad illud lumen in quo fuerat, redit: sed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui. Sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, non statim cessante motu fit ei propinquus: sed oportet quod appropinquet per motum contrariū. Transeunte vero obstaculo luminis corporalis, remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate. Ideo non est simile. Et quauis post actum peccati nihil positium remaneat, nisi dispositio vel habitus: remanet tamen aliquid priuatiuum, scilicet subiectum aptum natum & priuatum coniunctione ad lumen diuinum. Et licet effectus dependeat ex sua causa in esse & fieri, non tamen semper in conseruari, maximè quando fit per motum. & ideo sicut cessante motu locali, non cessat distantia: sic nec cessante actu peccati, tollitur macula.

Ver. 2.

De Reatu Pœnæ.

1. 2. q. 87. art. 1. Deut. 28. Esa. 1. Luc. 12. Rom. 2. De Malo q. 1. art. 4. Pœna tria importat.

Tertius effectus peccati est reatus pœnæ, siue obligatio ad pœnã, quam Deus tam in antiquo quàm in nouo testamento peccatoribus cõminatur. Vnde Deut. 28. Quod si audire nolueris vocem domini Dei tui, ut custodias & facias omnia madata eius, veniet super te maledictiones istæ, &c. & Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiã prouocaueritis, gladius deuorabit vos. & Luc. 12. Seruus sciens voluntatè domini & non faciès, plagis vapulabit multis. & Apost. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operatù malū. Ad cuius evidentiam supponendū est quid sit pœna. D. Tho. dicit quod tria sunt de ratione pœnæ. Primū est, quod habeat respectū ad culpã. Tūc enim aliquis propriè puniri dicitur, cum patitur malū p aliquo peccato quod cõmisit: habet enim fidei traditio, quod nullum nocumentū creatura rationalis posset incurrere, neque quantum ad animã, nec quantum ad corpus, nec etiã quantum ad exteriora, nisi peccato præcedente vel in persona, vel saltè in natura. Vnde D. Greg. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas. & sic omnis boni quo quis potest uti ad operandum priuatio, potest dici pœna in hominibus & angelis. Secundum quod est de ratione pœnæ, est quod repugnet voluntati, aliquando actuali, cum quis scienter pœnam patitur propter peccatum: aliquando habituali: ut cum ignorat sibi subtrahi bonum, de quo doleret si sciret. Aliquando est contra naturalem inclinationem voluntatis, ut cum aliquis qui non vult virtutem, priuatur habitu virtutis: licet voluntas velit priuari, naturalis tamen inclinatio voluntatis est ad bonum virtutis. Notandum quod pœna potest considerari dupliciter: Vno modo in quantum est satisfactoria. & sic quodam modo est voluntaria, quia voluntariè acceptata. & hanc potest aliquis suscipere pro peccato alterius. & sic non dicitur propriè pœna simpliciter, respectu eius qui pro alio eam patitur ac sustinet, cum non habeat ordinem ad culpam præcedentem in eo. Et sic passio Christi in comparatione ad ipsum, non fuit pœna simpliciter

Apliciter, sed secundū quid, in quantum erat cõtra inclinationem naturalem. dicitur tamè pœna quo ad nos, cum pro nobis passus fuerit. Vnde Esaias dicebat, Peccata nostra (hoc est pœnas peccatorum nostrorum) ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Tertio de ratione pœnæ est, quod in quadam passione consistat, hoc est quod veniat ab extrinseco. Et sic pœna & culpa tripliciter differunt: quia culpa est malum actionis, pœna vero est malum agentis actionem culpabilem. Secundo differunt: quia culpa est secundum voluntatem, pœna contra voluntatem. Tertio differunt: quia culpa est in agendo, & pœna in patièdo. His suppositis, notandum quod licet vnum peccatum non possit esse per se pœna alterius peccati (vt D. Greg. super Ezech. dicit): quia de ratione pœnæ est quod sit inuoluntaria: & de ratione peccati est, quod sit voluntarium: largè tamen & ex consequenti vnum peccatū potest esse pœna alterius peccati, vt idem Grego. dicit. & hoc tripliciter: Primò ex parte causæ: quia peccatum & remotio gratiæ, quæ prohibet & impedit causas inclinantes ad peccandum, quæ sunt passiones & tentationes, quæ impediuntur per auxiliū gratiæ diuinæ, ac etiã per virtutes & dona, quæ subtrahuntur per peccatū. Vnde cum ipsa subtractio gratiæ sit pœna, consequens est quod peccatum ex illa subtractione sequens sit pœna. Et hoc modo loquitur Apostolus, cum ait: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, quæ sunt animæ passiones: quia homines destituti auxilio gratiæ diuinæ, vincuntur à passionibus. & hoc modo sequens peccatum dicitur pœna præcedentis. Secundo peccatum potest esse pœna alterius peccati, ex parte subiecti actus: quia pœna afflictionem inducit, siue actus sit interior (vt patet in ipsa ira & inuidia) siue actus sit exterior, vt cum aliqui graui labore opprimuntur ac etiam damno, vt expleant actum peccati, iuxta illud: Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Tertio peccatū est pœna peccati ex parte effectus consequentis. Sed his duobus modis vltimis vnum peccatum non solum est pœna præcedentis peccati, sed etiam sui. & in his duobus modis pœna ordinatur ad emendationem: quia per hoc quod homo patitur laborem atque detrimentum in peccando, retrahitur à peccato. Et licet pœnæ, secundum Philos.

in 2. Ethic. inducant & reducant homines ad bonum virtutis, quod non videtur fieri per peccatum: tamè cum Deus permittat aliquos peccantes in alia peccata ruere, ordinat ad bonum virtutis, quandoque etiam ipsorum, qui peccant, vt humiliores & cautiores post peccatum fiant. Semper tamen ad emendationem aliorum, qui videntur alios ruere de peccato in peccatum, magis reformidant peccare. Circa reatum pœnæ temporalis notandum, quod quidam putauerunt omnes pœnas temporales esse pro peccato actuali. Vnde dicebant, Quis vnquam innocens periit? In hunc errorem incidisse videntur Apostoli, dum quærebant: Quis peccauit, hic aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Dicunt doctores quod duplices sunt pœnæ & punitiões siue infirmitates. Quædam sunt cõmunes, vt fames, pestis, bella, inundationes aquarum: & tales Deus non immittit, nisi propter peccata actualia. & de illis intelligendum est dictum D. Greg. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas. Quædam sunt pœnæ & infirmitates ac tribulationes priuatæ. Et tales vt in pluribus immittit Deus propter pœnam peccati originalis, quod etiam per baptismum remittitur, quantum ad culpam, non tamen quantum ad pœnam: quauis etiam propter alios fines Deus immittat sine aliquo peccato. Magister Sententiarum in 4. distin. 15. in questione cur homo torquetur, respondet quod propter quinque: Primò, vt præmiū cumuletur: vt patet in D. Virgine, Iob, & Thobia. Vnde Psal. Multæ tribulationes iustorum, &c. Secundo, ne fastus dominetur, hoc est ad preseruandū à peccatis, & conseruandam humilitatè: quia multi sunt, qui nisi tribularètur, superbiunt. Vnde Apost. Ne magnitudo reuelationū mearum extollat me, datus est mihi angelus Satane, stimulus carnis mee, &c. Pœnæ enim & detrimenta rerum exteriorum sunt medicinæ ordinatæ ad salutem. Tertio, vt pœnis corripiantur, & sic ad punitiões & correctionem peccantiū, vt emendentur. Sic punita est Maria soror Moyfi. Vnde Psal. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Quarto, vt dupliciter puniatur, in hoc mudo sci licet & in alio, vt incipiant infernum in hoc mudo. Sic puniti fuerunt Sodomitæ, Anthiochus, Herodes Alcalonita, & alij multi: quibus Deus punitiões illorū ordinauerit ad salutem aliorū. Quinto, vt Deus glorificetur, siue ad diuinæ gloriæ manifestationem, vt in cæco nato, in cuius illuminatione gloria & potentia Dei sunt manifestatæ. Quauis etiã prædicti omnes, depra D. Virg. propter peccatū originale puniti fuerint, sed non solum: alias enim rationes nouit diuina prouidentia. Si quæretur an aliquis puniatur vel puniri possit pro peccato alterius. Circa hanc quæstionem aliqui passus sacræ scripturæ sibi inuicem aduersari videntur. Ideo pro conciliatione illorū aduertendū est primò, quod duplex est iudicium, scilicet humanum & diuinum, & quod duplex est pœna, scilicet positiua & priuatiua. Itè pœnarum quædam spiritualis, quædam corporalis, & quædam temporalis. Si loquamur de iudicio humano, nullus directe punitur pœna positiua spiritali aut corporali pro peccato alterius: quia non sustigatur, non occiditur, non excõicatur. Pœna tamè priuatiua puniatur aliqui in peccato personali & ecclesiastico pro peccato alterius sine culpa propria: non autem sine causa, vt filij propter peccatū læsæ maiestatis diuinæ & humanæ à parètibz cõmissum, priuatur bonis temporalibus parentū, & propter paupertatè corpus indirectè patitur. Priuatur etiã honoribus vsque ad quartam generationem propter enormitatè criminis. Puniatur etiã domestici excõicatorū inter dicto. Si vero loquamur quo ad iudiciū diuinū, nullus punitur à Deo pœna spiritali positiua seu priuatiua pro alio quantumcumque coniuncto: quia talis pœna non est medicinalis. Vnde dictum est à Domino filiis Israël, qui vertebant parabolam in prouerbiū, dicentes: Patres nostri comederunt vvas acerbas, & dentes filiorum obstupuerunt: Viuo ego (dicit Dominus) quia non erit vobis vltra parabola hæc in prouerbiū. Oes enim animæ mee sunt: sicut anima patris, ita & anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. & infra, Non portabit filius iniquitatè patris, nec pater iniquitatè filij. & Deut. 24. Non occidentur parentes pro filiis, nec filij pro parentibus: sed vnusquisque pro peccato suo morietur. Si autem loquamur de pœna temporalis aut corporalis, tunc sæpenumero Deus filios pro parentibus punit triplici ratione:

1. 2. q. 87. art. 2. Super Exe.

Rom. 1.

Iob. 4. Ioan. 9. An pœnæ temporales sint semper pro peccato.

Psal. 33.

Psal. 33.

Iudicium duplex.

Ezech. 18.

Filij puniuntur pro peccatis parentum. *Psal. 77.* Primò ratione præseruationis, vt præseruet illos à maiori malo. Vnde D. Aug. dicit quòd Deus magnam gratiam fecit paruulis, quos ante vsum rationis aqua submersit in diluuiò: quia fuerunt saluati, saltem illi pro quibus oblata fuerant sacrificia: & si vixissent, fuissent damnati, sicut patres eorum. Vnde Psal. Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans. Sic sæpe filios vfariorum & filias meretricum aufert Dominus de medio. Ideo Sap. 4. dicitur, Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fctio deciperet animam illius: ac etiam ad præseruandù patres & matres à damnatione, quia sunt eis nimis affecti. Vnde Christus, Beatæ steriles quæ non genuerunt, &c. Sunt multi qui cum non habent filios, sunt boni, colunt Deum, &c. Postmodum cum habent, obliuiscuntur, &c. Ideo, &c. Secundò ratione imitationis. Regula enim generalis est, quòd quando filij imitantur peccata parentum, sunt deteriores, & grauius puniuntur: quia approbant & augent peccata parentum, & sic intelligitur illud Exod. 2. Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitates parentum in filios, vsque in tertiam & quartam generationem. & illud Matth. 23. Et vos implete mensuras patrum vestrorum, vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est ab Abel vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiz, quem occiderunt inter templum & altare. Dicuntur autem puniri peccata parentum, quia filij in peccatis parentum nutriti, sunt proniores ad peccandù: & tum propter consuetudinem, tum etiam propter exemplum patrum, amplius peccant, quasi auctoritati se sequentes: & maiori pœna digni sunt, si pœnas patrum videntes corrigi, negligunt. Ideo addit, in tertiam & quartam generationem, quia consueuerunt homines tantù viuere, vt sic mutuò filij videre possint peccata parentum ad imitandum, & parentes peccata filiorum ad dolendum. Et sic Iudæi hodie puniuntur, quia approbant facta patrum, & voluissent interfuisse, & peiora fecisse. & si hodie viueret Christus, & esset passibilis inter eos, peiora ei facerët. Licet enim puniantur pro peccatis parentum, non tamen solùm, sed etiam pro suis, & paruuli pro originali. Magis tamen dicuntur puniri pro peccatis aliorum, proximi quàm extranei, tum quia pœna propinquorum quodam modo redundat in illos, in quantum filius est aliquid patris, & alij sunt coniuncti: tum etiam quia domestica exempla & domestice pœnæ magis mouent. Vnde quando aliquis nutritus est in peccatis parentum, vehementer sequitur ea: & si ex eorù pœnis filij non deterrentur, obstinatiores fiunt, & maiori pœna digni. Tertia ratio est propter indebitam generationem, siue propter peccata quæ parentes in generatione committunt. Vnde 2. Reg. 12. habetur quòd filius Dauid ideo mortuus est, quia ex adulterio genuerat eum. D. Hiero. dicit quòd quando parentes abutuntur matrimonio, Deus punit filios & parentes in ipsis, facièdo eos claudos, gibbosos, monstruosos, & maculatos, portantes etiam in facie testimonium iniquitatis patrum. Quærun t aliqui vnde procedat quòd pulchri & bene formati parentes habeant tales filios. Hoc potest contingere naturaliter propter defectum aut superabundantiam virtutis aut materiæ. Regulariter tamen & vt in pluribus procedit ex peccatis parentum in generatione commissis, vt quòd cunq; vident filios, reminiscantur iniquitatum, & torqueantur. Inter animalia bruta non inueniuntur tales deformitates: quia nõ abutuntur. Ideo Apost. Non in passione desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum. ¶ Circa reatù pœnæ æternæ aduertendum est quòd non omne peccatum inducit reatum pœnæ æternæ, vt D. Gregorius dicit. Quædam enim peccata leuioris culpæ remittuntur post hanc vitam, vt sunt venialia, quæ non repugnant ordini diuinæ iustitiæ, neque contrariantur ipsi principio ordinis, quod est vltimus finis: quia sunt circa ea quæ sunt ad finem, seruato ordine finis. Aliqua tamen peccata inducere reatum pœnæ æternæ, ex sacris literis constat, Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. & Mar. 3. dicitur, Non habebit remissionem in æternum, sed erit reus æterni delicti. Ideo enim peccatum meretur pœnam æternam, quia subtrahit ordinem primi principij æterni. Et quia manente causa manet effectus: ideo quòd peruersitas ordinis remanet, necesse est quòd remaneat reatus, sed de his amplius suprà c. 16. §. 4. ver. 34. quomodo autem reatus pœnæ maneat deleta culpa, dictum est suprà.

§. 2. De Peccato Mortali.

Peccatum mortale (vt suprà dictum est ex D. Aug.) est dictum, factum, concupitù, vel ommissum contra legem Dei: peccatum enim veniale non est contra legem Dei, sed præter. Peccatù mortale ex genere siue ex obiecto est, cum voluntas fertur in aliquid, secundum se repugnat charitati, per quam homo ordinatur ad vltimum finem, siue fit contra dilectionem Dei, vt blasphemia, periurium, siue contra dilectionem proximi, vt adulterium, furtum, & homicidium, aut contra aliqua alia præcepta. Hoc autem est quando homo deliberatè contrahent præcepto affirmatiuo vel negatiuo: Quia (vt dicit D. Gregor. & recitatur in c. quod præcipitur. 14. q. 1.) Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri, si præcipiatur affirmatiuè: & necesse est non fieri, si prohibeatur.

§. 3. De Peccato Veniali.

Peccatum potest tripliciter dici veniale: Primò, quia est veniam consecutum. & sic D. Ambro. dicit quòd omne peccatum per pœnitentiam fit veniale, & hoc dicitur veniale ex euentu. Secundò dicitur veniale, quia habet aliquam causam in se, quæ dimiuit culpam, vt cum fit ex infirmitate vel ignoratiã. & hoc dicitur veniale ex causa. Tertio dicitur peccatum veniale ex genere pro specie accepto, siue ex obiecto quod dat speciem actui, vt dicere verbum ociosum. Peccatum veniale duobus primis modis acceptù, non habet determinatam speciem, cum contingat secundum diuersa obiecta duobus primis modis inueniri. Peccatum ergo veniale ex genere siue ex obiecto est, quando voluntas fertur in id quòd continet quandam deordinationem: non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi, siue non est contra præceptum vel prohibitionem Dei. Notandum tamen quòd actus morales solùm recipiunt rationem boni non solùm ex obiecto, sed etiam ex aliqua dispositione agentis, vt quando non est plenè liber, prout in motu se-

Atu secundò primo, vel cù apponit malas circumstantias: & sic peccatum veniale ex genere fit mortale ex parte agentis, vt cù quis ordinat verbum ociosum ad adulterium. Non tamen idè actus numero qui fuit peccatum veniale, potest esse mortale, quia variatur mortaliter propter libertatè & circumstantias. Aliquod etiam peccatum mortale ex genere fit veniale propter imperfectionem actus, quæ dupliciter contingit: Primò ex surreptione, cù ratio non est sufficienter libera, vt dictum est. Secundò ex modicitate obiecti: Quia versatur circa parum. Quod enim parum est (vt dicunt Iuristæ) pro nihilo reputatur, vt accipere spinter à proximo, vel illum modicum contristare. Si verò esset aliquid notabile, esset mortale, in his tamen consideranda est qualitas & conditio personarum, ac etiam facultas bonorum. Aureus enim parum est regi, & multum viduæ. Parua contristatio data disposito ad vindictam, mortalis est, quæ, si non esset taliter dispositus, esset venialis. Considerandus est etiam effectus, vt si pluribus transeuntibus per viam, vnus ingrediatur vineam hominis pauperis, & accipiat solù vnam vna, & omnes sequentes pariter, pauper notabiliter læditur: & ideo primus qui fuit causa ingressus aliorù, reus esse videtur: & sic resolutoriè habetur, quòd peccatum veniale est triplex, scilicet ex surreptione, ex obiecto, & ex imperfectione actus. Primum differt genere à mortali: Secundum & tertium sunt eiusdem generis cum mortali.

Ver. 1. De Differentia Peccati Venialis à Mortali.

Multiplex est differentia inter peccatum mortale & veniale. Prima, quia mortale deordinat & auertit à fine vltimo, veniale autem solù à medijs. Secunda, quia mortale est contra præceptum & ordinem rationis: veniale autem non, sed præter. Tertia, quia mortale inducit reatum pœnæ æternæ, & veniale solù pœnæ temporalis. Quarta, quia mortale corrumpit charitatem: veniale autem nõ, sed solùm impedit feruorem, hoc est actum eius, vt dictum est. Quinta, quia in quolibet peccato mortali sunt quatuor, scilicet actus, deordinatio, macula, & reatus: actus quidem transit, sicut sagitta emittitur, tamen relinquit vulnus. Sic peccatum mortale deordinationem, maculam, & reatum pœnæ æternæ. Peccatù veniale nõ relinquit propriè maculam, cù non priuet nitore gratiæ, nec nitore luminis naturalis. Et si alicubi dicatur peccatù veniale maculam inducere, intelligendum est secundum quid, pro quanto impedit feruorem. Sexta differentia est quòd ad remissionem dupliciter: Primò, quia mortale non remittitur in alio mundo, sicut veniale. Secundò, quia mortale in hac vita non remittitur, nisi per sacramentum pœnitentiæ in re vel in voto: veniale autem absque sacramento pœnitentiæ per bonum motum & feruorem charitatis.

Ver. 2. De Qualitate Peccati Venialis.

Peccatum veniale est dispositio ad mortale: qui enim minima negligit, paulatim deffuit. Peccatù veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere directè, cum differant specie: licet possit disponere per quandam consequentiam ex parte agentis: quia augmentata dispositione & habitu mentis iocose, potest libido peccati crescere, quòd finem suum constituet in mendacio iocoso, & veniet ad mendacium perniciosum. Peccatum verò veniale ex surreptione vel ex imperfectione actus disponit ad mortale ex genere, quia se habent sicut perfectum & imperfectum in eadem specie. & sic qui parua & modica furari solitus est, paulatim & faciliter furabitur mediocria, & tandem magna. Et qui motus secundò primos, hoc est non plenè deliberatos non reprimat, facilliter admittet tertio primos, hoc est deliberatos. Peccata venialia, secundum Apostolum, significantur per lignum, scœnum, & stipulam: quia sicut huiusmodi congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam ædificij: & possunt comburi, etiam ædificio remanente. Ita etiam peccata venialia multiplicantur in homine, manente spiritali ædificio, hoc est charitate, & virtutibus infusis, ac donis Spiritus sancti, & committentes illa, pro eis patientur ignem tribulationis, in hac vita, vel ignem purgatorij post hanc vitam. ¶ Ex præmissis habetur quòd inter peccata venialia vnus est grauius alio, secundum quòd voluntas vehementius indebitè afficitur temporalibus & carnalibus vel gloria mundana, saluo tamen ordine ad finem vltimum.

Ver. 3. De Impossibilitate Peccati Venialis in Angelis.

Peccatum veniale ex genere aut ex surreptione vel imperfectione actus in Angelis bonis vel malis minimè reperiri potest. de angelis bonis manifestum est, cum sint in gratia consummata: de malis etiam non est dubium, cù sint obstinati, & omnia referant in finem mortalem. & eadem ratione dicendum est de damnatis & hominibus beatis. Sed quòd non possit inueniri peccatum veniale in angelis in puris naturalibus existentibus, apparet ex eo quòd non sunt discursiui. Vnde sequitur quòd quòd cunq; considerant conclusiones, considerent illas in principijs. & sic mens angeli non fertur circa media, nisi secundum quòd sunt sub ordine finis, & per consequens non possunt deordinari circa media, circa quæ est peccatum veniale, nisi deordinentur circa finem, quòd fit per peccatum mortale. Et licet demones facere possint aliqua quæ sunt ex genere venialia, quia tamen referunt ea in finem mortalem, mortaliter peccant.

Ver. 4. De Impossibilitate Venialis cum Iustitia Originali.

Peccatum veniale cum iustitia originali stare non poterat, non quidem propter altitudinem status, sed quòd illud quod in nobis est veniale, propter altitudinem illius status fuisset mortale. Nec intelligendum est in sensu diuiso, sed in sensu composito: sic quòd Adam non poterat primò peccare mortaliter. Cuius ratio est, quia cum omni peccato debeatur aliqua pœna, & stante iustitia originali nõ poterat esse aliquid pœnale, vt D. Aug. dicit, sequitur, &c. Præterea peccatum veniale contingit in nobis, vel ex

surreptione, vel per deordinationem existentem circa media, seruatō ordine ad finem. Sed vtrūq; contingit propter defectum cuiusdam ordinis, ex eo quod vires inferiores non continentur firmiter sub superiori ratione. Quod enim in nobis contingant subiti motus sensualitatis, est quia sensualitas non est totaliter subiecta rationi. Quod verò humanus deordinetur circa media, seruatō debito ordine ad finem, prouenit ex hoc quod media non ordinantur infallibiliter ad finem, qui tenet summum locū, quasi primum principium appetibilem. Quemadmodum enim in speculatiuis homo habet rectam intentionem circa principia, non potest errare circa conclusiones, nisi sit defectus connexionis principiorū circa conclusiones, quæ sic se habent in agibilibus ad principia, sicut media ad finē. Sed in statu innocentiae (vt infra dicitur) erat infallibilis ordinis firmitas, vt semper inferiūs contineretur sub superiori, quādiu summum hominis contineretur sub Deo, vt etiam D. Aug. dicit. Et ideo impossibile erat quod inordinatio in homine esset, nisi inciperet ab hoc quod summum hominis nō subderetur Deo, quod fit per peccatum mortale. Vnde primum peccatum hominis fuit causa mortis, vt dicitur Ro. 5. Nec obstat quod glo. super illud 1. Tim. 2. Adā non fuit seductus, vbi dicit: Inexpertus diuinæ seueritatis in illo falli potuit, vt crederet veniale esse commissum: Quia accipit ibi veniale pro facili remissibili. & (vt D. Aug. dicit) prius præcesserat elatio mētis mortalis, antequam illud crederet: sicut in muliere, antequam dubitaret, & diaboli verbis crederet. Et quāuis dispositio per se & necessaria præcedat habitum, & peccatum veniale sit dispositio ad mortale: non tamen est per se necessaria, sed contingenter & per accidēs. vnde non sequitur quod Adam qui primò poterat peccare mortaliter, posset etiam primò peccare venialiter, propter illam firmitatem ordinis virium inferiorum: qui ordo nō poterat tolli, nisi primò summum hominis deordinaretur, vt dictum est. Si Adam fuisset creatus absq; iustitia originali, propter defectum illum potuisset primò peccare venialiter. Si dicatur, Qui potest plus, potest minus: sed mortale est plus, igitur. Dicendum q̄ illa regula vera est in his quæ sunt eiusdem ordinis & rationis, vt in ponderibus, non in aliis omnibus. vnde non sequitur, Homo potest generare hominem, ergo asinum. Et quāuis in motu locali prius accedatur ad minus distans quā ad plus distans, & mortale plus distat à rectitudine primi status quā veniale: non tamen oportet in motibus voluntatis (qui spirituales sunt) id obseruari. Et cū D. Aug. dicit quod Adam sollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cū videret mulierem accepta esca non esse mortuam, per illam cupiditatem intelligit elationem mentis mortalem, quā iustitia originalis non prohibebat, sicut inordinationem venialem propter illam infallibilem firmitatem. Si dicatur quod Adam in illo statu erat liber libertate contrarietatis & contradictionis, & Deus poterat aliquid præcipere sub pœna temporali, siue sub pœna peccati venialis: Dicendum quod illo casu stante, licet Adam potuisset transgredi illam ordinationem, non tamen primò propter prædictum ordinē. Nec sequitur q̄ Adam peccando mortaliter, prius habuerit iudicium erroneū directiū illius elationis, & sic pœna præcessit culpam: quia non habuit prius tempore, sed solum naturā. Præterea illud iudiciū erroneum dupliciter potest comparari ad voluntatem: Primò vt dirigens elationem, & sic est prius natura. Alio modo inquantū acceptatur à voluntate, quæ est primum principium deordinationis. & sic est posterius natura. Nec est inconueniens quod pœna & culpa sint simul tempore, cū omnis inordinatus appetitus pœna sibi sit. Non inconuenit etiam q̄ idem sit prius & posterius respectu diuersorum.

Ver. 5. De Incompossibilitate Venialis cum solo Originali.

Peccatum veniale cum solo originali esse non potest: quia ante cōpletum vsū rationis nemo potest peccare venialiter. Sed in primo instanti cōpleti vsū rationis quilibet tenetur se cōuertere in Deū: quod si faciat, consequitur gratiam & remissionem peccati originalis: si verò non faciat, peccat mortaliter: igitur. Maior patet: quia ante cōpletum vsū rationis nemo potest peccare venialiter ex surreptione, neque ex imperfectione actus: igitur, &c. Primū patet: quia defectus ætatis, qui impedit vsū rationis, excusat à peccato mortali ex genere: ergo etiā à peccato veniali ex genere: quia ad vtrūque perfecta & completa libertas requiritur. Sed quicquid excusat à maiori peccato, excusat à minori, stante eadem causa excusationis, sicut iustum bellum quod excusat ab homicidio, excusat à percussione, rapina, & furto. sed veniale ex genere est minus quā mortale: igitur, &c. Secundū patet: quia veniale ex surreptione, quāuis non supponat completam voluntatē in actu exercito, supponit tamen completam libertatem in facultate voluntatis: quia motus secundo primi. ideo imputantur voluntati, licet non possit prout tunc plenè reprimere: quia ratio antea poterat præuidere, & illos motus impedire: aliās si ratio non poterat antea præuidere & impedire, non debent imputari. Quia hæc est tota & sola ratio quare motus primò primi, siue omnino præuenientes vsū rationis, non imputantur: quia nō sunt aliquo modo nec in se, nec in causa voluntarij. Et ideo licet pueri ante plenum vsū rationis habeant aliquos motus ad illicita, non imputantur venialiter: quia eorū ratio nondum habuit plenam libertatem, quā potuissent illos præuenire & impedire. Minor autem pro prima parte probatur: Quia omni naturæ intellectuali in primo instanti cōpleti vsū rationis datum est naturale præceptum sufficienter ei promulgatum: quāuis etiā alij qui postea non recordentur vt se cōuertant in Deū eo modo quo cognoscunt: Quia ad hoc natura intellectualis (secundum D. Aug.) creata est, vt summū bonum intelligeret, intelligēdo amaret, &c. Ergo naturali præcepto tenetur se dirigere, & in finem vltimū ordinare, eam ob rē angeli mali in secundo instanti, in quo habuerūt completum vsū rationis, mortaliter peccauerunt, propter transgressionē huius præcepti, de se debitè conuertēdo in vltimum finē, eadem ratione homines. Quia primū quod occurrat homini deliberandū & ordinandū, est ipsemet homo, cū Deus (qui illud præceptum naturæ dedit, de quo Christus ait, Primum querite regnum Dei) non deficiat in necessariis: sequitur indidisse rationi quod

4. de Cini

2. super Ge ne. ad lit.

1. 2. q. 89. ar. 6.

De malo. q. 7. ar. 10. ad 8.

Cur motus secundo primi imputatur voluntati & nō primò primi.

auth. 6.

A quod primū in illo primo instanti vsus rationis occurrens, esset ipsemet homo. Ideo homo quā citius potest, debet se ordinare in illum finem, scilicet bene esse, per debita media & honesta, eligendo viuere secundum dictamen rectæ rationis & legis diuinæ, si de illa habet notitiam per fidē: vt baptizati, qui propter baptismum nō deobligātur ab illo præcepto, cū gratia perficiat naturam, & non destruat illam. Et cū sint in gratia, verisimile est q̄ inpleant præceptum illud: quia gratia, charitas, & fides concurrunt, inclinando voluntatem ad bonum honestum. & sic præstituunt verum finem vltimum, saltem confusē. Non est tamen necesse dicere quod oēs impleant hoc præceptum, non solum propter libertatem, sed etiā propter malā assuetudinem ante actū plenæ libertatis siue discretionis acquisitā. vnde fit q̄ pars sensitiua magis mouebit ad delectabilia mala, q̄ fides & charitas ad bonum honestum. Ideo expedit quod pueri ante annos discretionis inducantur ad honesta, ad quam inductionem etiam inclinantur parentes. Et quia non est omnibus certum, & aliqui non recordātur an impleuerint, vel non: ideo non tenentur conseruari in speciali, sed sufficit quod in generali: sicut de aliis quorum memoriā non habent, dicēdo, Quocunque modo offenderim Deum, dico meam culpā. Minor pro prima & secunda parte probatur per illud Zach. Conuertimini ad me, & ego cōuertar ad vos. Ibidem post prædictum præceptū si impleatur, pollicetur conuersionē suam ad nos per gratiā. Vnde ex hac autoritate eliciunt aliqui regulam generalem, quod quādo cūque homo bene & debitè vtitur naturalibus suis erga Deum, ipse vtitur sua liberalitate & misericordia erga hominē, peccata indulgendo. Nec obstat quod dispositio naturaliter præcedit habitum siue formā, non tamen præcedit tempore. Nec ad primam gratiā iustificantem, quæ in primo instanti completi vsus rationis gratis datur, requiritur aliqua dispositio præcedens tempore. Et licet puer incipiens habere vsū rationis, possit per aliquod tempus abstinere ab aliquibus peccatis mortalibus: non tamen liberatur à peccato omissionis prædictæ conuersionis, si quā cito potest, non se conuertat ad Deum vel finem honestū. Ideo si liberè se distrahatur circa curiosa, peccat mortaliter omissionē, & venialiter commissiōē. Ex præmissis patet quod ante tempus completi vsus rationis datū est tempus induciarum paruulis, quo ad ea quæ aliās essent venialia: sic quod non peccant venialiter nec mortaliter, licet leges in foro exteriori puniant, tum propter incertitudinem completi vsus rationis, tum etiam propter scandalum.

Ver. 6. De Remissione Peccati Venialis in Purgatorio.

B Via superius c. 16. 4. ver. 8. dictū est de remissione peccati venialis in hoc mundo, & q̄ in inferno est irremissibile, & æternaliter punitur: ideo nunc solum de remissione peccatorum venialium in purgatorio dicendum est. Manifestū est autē ex sacris literis q̄ aliquod peccatū remittitur in alio seculo. vnde Christus, Si quis dixerit verbū in Spiritum sanctū, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: quia nō apparet q̄ aliud peccatū possit remitti, nisi veniale, non solum quantū ad pœnam, sed etiam quantū ad culpā, quando cōtingit q̄ quis in charitate existens, dormiēdo intercipitur à morte violēta & extrinseca. Cōstat enim q̄ illi peccata venialia nō dimittuntur in hac vita: & tamē propter venialia nō impletur pœna à vita æterna, ad quā nullo modo peruenit, nisi ab omni culpa immunis sit, iuxta illud Apoca. 2. Nihil coinquinatū aut abominationē faciens, introibit in illam. igitur, &c. Remittuntur autē ibi per feruorē charitatis, in cuius actū exeunt in primo instanti separationis à corpore, cū se sentiunt in tormentis. Et licet in purgatorio nō sit status merēdi, est tamen status murandi voluntatē, quando non est obstinata, quia tunc est immutabilis, iuxta illud, Si ceciderit lignū, &c. Et quāuis in via quis facilius cadat in peccatum quā resurgat, secus tamen est post mortem: quia licet propter mutationem status animæ in purgatorio non possint mereri, possunt tamen impedimentum tollere.

Continuatio Dicendorum.

Quum peccatū originale (de quo cōsequenter dicendū est) pro formali nil aliud sit q̄ priuatio iustitiæ originalis: cōsequens est vt absq; eacognosci nō possit. ideo de ea in primis dicendum est.

De Iustitia Originali.

C Iustitia Originalis erat quoddā donū gratuitum essentia animæ ipsi Adæ infusum, gratiæ gratū facientem tam appetitiuæ q̄ apprehensiuæ ipsi rationi, & corpus animæ, ad prōptē, facilius, ac delectabiliter implendū imperium siue præceptū eius. Per hanc iustitiā originalē dicitur Deus fecisse hominem rectum. Quæ rectitudo in triplici ordine prædicto cōsistebat. Primus ordo erat subiectionis rationis & voluntatis ad Deum: quia stante illa, Adā in omnibus obediebat Deo, repugnabat & resistebat malo per gratiam gratum facientē iustitiæ originali annexā. Secundus ordo erat subiectionis viriū inferiorum rationi: sic q̄ nulla esse poterat difficultas aut rebellio in parte sensitiua. Tertius ordo erat subiectionis corporis animæ. Hi tres ordines erāt subordinati, & secundus pēdebat ex primo, & tertius ex secundo. Hæc rectitudinem siue armoniā prædictorum ordinum firmiter tenebat iustitia originalis: sic quod stante primo, secundus & tertius erant inuariabiles. Primū ordinem iustitia originalis tenebat, nō tamen inuariabiliter: quia Adā non fuit confirmatus in gratia, vt rei probauit euentus: sed dimissus fuit in manu consilij sui, &c. vltra mandata naturalia adiecit vnum positiuum, de quo Gen. 2. Ex omni ligno paradisi comedes: de ligno autē scientiæ boni & mali ne comedas. Hac prohibitionē Adæ facta, quæ per eū fuit Euæ promulgata, fuit ei duplex mors, scilicet corporalis & spūalis, intimata. vnde subditur, Quacūque die comederis, morte morieris, hoc est duplici morti subiectus eris, spūali scilicet statim incurrendæ, & corporali non statim, sed tempore præordinato.

Zach. 10.

Induciarū tempus datur paruulis

3. p. q. 83. ar. 3. ad 3. et q. 87. ar. 3. de Malo. q. 7. ar. 1. Math. 12.

Eccle. 7.

1. 2. q. 83. ar. 2. ad 2. Iustitia originalis quid Eccle. 7.

Ver. 1. De Perfectione primi Hominis in statu Innocentiae.

IN productionibus rerum & animalium duplicem inuenimus progressum: Primus, prout exierunt à solo Deo immediatè: Secundus, prout producuntur à Deo mediatis causis secundis. Quam ad primum, conueniens erat quod res quæ à Deo solo immediatè producuntur, essent perfectæ, eò quod ex eis aliæ procedere debebant. Causa enim debet esse potior effectu. Ideo Deut. 3. 2. Dei perfecta sunt opera. Natura uero creata cum non sit tantæ potentiae, procedit de imperfecto ad perfectum, ut uidemus in plantis & animalibus. Hinc est quod Adam & Eua in sua formatione fuerunt perfecti, & quantum ad corpus, & quantum ad animam, maiori perfectione quam filij, qui ab eis procreati fuissent etiam in illo statu, si perseverassent.

Ver. 2. De Perfectione corporis Hominis in primo Statu.

CORPUS Adæ & Euz fuisse perfectum in quantitate ex Gen. constat, cum eis fuerit factum præceptum generandi, Crescite, &c. & ideo in tali statu & quantitate, in qua homines qui perfectè generare possunt. & cum eis fuerit datum dominium super animalia, sequitur quod erant in tali fortitudine & agilitate, quæ requiritur ad dominandū animalibus. Quidam dicunt quod Adam creatus fuit in tanta quantitate, in qua fuit Christus, qui dicitur secundus & nouissimus Adā, quando incepit prædicare, incipiēs annorum quasi 30. quia in illa ætate dicitur quis perfectus homo. Cum ergo Dei perfecta sint opera, sequitur quod Adam & Eua fuerunt creati in statura ætatis perfectæ. Hæc autem perfectio quantitatis non procedebat ex iustitia originali, quia filij Adæ (qui ab initio habuissent iustitiam originalem) non fuissent in tanta quantitate concepti & nati, nec adeo fortes & potentes, sicut Adam: sed paulatim processissent & creuissent in quantitate & fortitudine, sicut nunc. Quia regula generalis est, Quod in omnibus asserēdis sequi debemus naturam rerum, nisi aliter ea quæ sunt supra naturam, autoritate diuina nobis reuelata fuerint. Illa enim quæ sunt supra naturam, sola fidei reuelatione tenemus. Sed ex principiis naturæ apparet prædictus progressus paruulorum ex imperfecto ad perfectum, & nihil de filiis Adæ circa huiusmodi reuelatum fuit: igitur, &c. Habuissent tamen sufficientem virtutem ad actus conuenientes pueritiæ, puta ad sugendum uera, & alia huiusmodi, melius quam in statu naturæ corruptæ, in quo (ut D. Aug. ait) in pueris tanta apparet infirmitas, quod iuxta se iacentibus mammis magis possunt esurientes flere, quam sugere. Et quanuis quædam animalia statim nata habeant usum membrorum, non tamen hoc procedit ex eorum nobilitate, cum quædam perfectiora non habeant. Sed hoc eis contingit ex siccitate cerebri. Et licet aliqui defectus pueriles, qui consequuntur generationem, potuissent in illo statu fuisse, puta defectus materiæ (non enim fuissent omnes æquales) non tamen defectus tendentes ad corruptionem, sicut sunt defectus seniles.

Ver. 3. De Immortalitate & Impassibilitate Hominis in primo statu.

HOMINEM fuisse ante peccatum immortalem Apost. docuit dicens: Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ergo ante peccatum non erat mors. Immortalitas tamen illa non erat secundum naturam, cum capacitas materiæ eius non fuisset repleta, sicut materiæ celorum. Nec fuit aliqua dispositio intrinseca in hoc, quæ redderet eum immortalē, sicut post resurrectionē. Sed erat immortalis ex parte causæ efficientis & præseruantis, scilicet Dei, qui (ut D. Aug. ait) hominē fecit, qui quædiu nō peccaret, immortalitate uigeret, ut ipse sibi author esset aut ad uitā, aut ad mortē. Non enim corpus eius erat indissolubile per aliquē immortalitatis uigorē in eo corpore existentem: sed inerat quædam vis animæ supernaturaliter data, per quā poterat corpus ab omni corruptione præseruari, quandiu ipsa Deo subiecta mansisset. Et sic illa vis præseruandi erat ex iustitia originali, quæ nō erat naturalis animæ, sed per donū gratiæ, per quam præseruabatur ab exteriori læsione, partim quidē per propriam rationē, & partim per diuinam prouidentiam, quæ sic ipsum tuebatur, ut nihil ei occurreret ex improviso, à quo læderetur. Quo ad interiora prouidebatur ei quo ad humidū radicale per herbas & fructus lignorum paradisi. Et quo ad calorē naturalē per lignum uitæ, quod habebat uirtutē fortificandū debilitatē calorē naturalis, proueniētē ex admixtione extranei. Vnde D. Aug. dicit, quod arbor uitæ medicinæ modo corruptionē hominum præseruabat: non tamē simpliciter immortalitatem causabat. Neque uirtus quæ inerat animæ ad conseruandū, causabatur ex ligno uitæ, quod etiā non poterat immortalitatem præstare, ut nunquā dissolui posset. Quia uirtus uniuersuiusque corporis finita est: ideo uirtus ligni uitæ non poterat dare uirtutem durādī tempore infinito, sed usque ad determinatum tēpus, quo finito uel homo translatus fuisset ad spūalem uitā, uel iterum indignisset fumere de ligno uitæ, quod per tempus longissimum præseruasset. Vnde Gen. 3. Videte ne fortē mittat manum suam ad lignū uitæ & comedat, & uiuat in æternum. Cum autem egeret cibo & potu, in quibus semper manet aliqua sæculentia, necesse fuisset in illo statu superfluitates emitti: fuisset tamen diuinitus prouisum, ut ex hoc nulla indecentia sequuta fuisset. Et quanuis immortalitas esset per donū gratiæ, & per peccatū deperdita: non tamen sequitur quod si Adā recuperauit donum gratiæ, recuperauerit etiā hanc immortalitatem: quia non recuperauit gratiā quam amisit, quo ad oēs effectus, sed solū quo ad remissionem culpæ & meritum gloriæ. Et quia hoc priuilegiū immortalitatis fundabatur in dono iustitiæ originalis, quæ non solū data erat Adæ pro seipso, sed pro posteris: sequitur quod filij eius fuissent immortales, & per consequēs impassibiles passione ad corruptionē tendente. Ex quo apparet quod filij non fuissent parentibus molesti fletibus & iulibus. Et quanuis in digestionē fuisset corruptio cibi, tamen illa & aliæ, si quæ erāt (quæ admodū & somnus) ad perfectionē ordinatæ erant, sicut corruptio uirginitatis ad procreationem prolis. Ideo non fuissent dispositiones corruptiæ, sicut nec desitiones specierum sensibilium.

Ver. 4. De Generatione in statu Iustitiæ Originalis.

AUM natura humana creata fuerit ad implendas angelorum ruinas, & tertia pars angelorum cecidit. Crit. Deusque solū Adam & Eua immediatè formauerit: necesse est dicere quod eos ad multiplicandū genus humanum creauerit. Nam præceptum generationis eis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et cum natura sic processisset in generando, sicuti Deus illam instituit, & Deus masculū & foeminā formauerit: consequens est quod in illo statu fuisset diuersitas sexus, & sic mares & foemina. Et cum Philosophus dicit quod foemina est mas occasionatus, quasi præter intentionem naturæ, intelligit de natura particulari, quæ intendit generare sibi simile, nisi impediatur, uel per defectum uirtutis, uel per defectū materiæ: sicut paruus ignis non potest comburere ligna uiridia: qui defectus in illo statu nō fuisset. Sed foemina non est præter intentionem naturæ uniuersalis. Et defectus uirtutis impediens generationem masculorum, quandoque contingit ex aliquo accidenti extrinseco, ut Philosophus dicit, quod uetus Septentrionalis coadiuuat ad generationem masculorum, & Australis ad generationē foeminarum. Quandoque etiam ex apprehensione animæ, ad quā de facili mutatur corpus, maxime in illo statu, in quo corpus erat subiectum animæ. Processisset autem generatio donec completus fuisset numerus à Deo prædestinatus: & fuissent tot generati, quot angeli ceciderunt. Et secundum aliquos, fuissent generate tot foemina, quot masculi. Sed difficultas est an facta fuisset generatio per commixtionem maris & foeminae, sicut nunc. Hæc difficultas oritur propter dicta Greg. Niceni, qui dixit quod in paradiso multiplicatum fuisset genus humanum, sicut angeli, absque concubitu, per operationem diuinæ uirtutis. Dicit etiam quod Deus ante peccatum fecit masculum & foeminam, respiciens ad modum generationis, quod futurum erat post peccatum. D. etiam Aug. dicit quod in illo statu nulla corruptione integritatis genitalis foeminae potuit uirile semen immitti, sicut nunc potest eadem integritate salua, fluxus menstrui cruoris emitti. Aliter tamē apparet dicendū propter tria fundamenta: Primum est D. Dio. dicētis naturalia nō subtrahi, nec dari homini per peccatū. Cum ergo sexus & mēbra generationis data essent homini ante peccatū, & foemina in adiutoriu non ad aliud quod ad generationē, cum in omnibus aliis homo per uirtū melius iuuetur quam per mulierem: sequitur quod fuisset illorum membrorum usus, sicut nunc. Secundum fundamentum est D. Augustini, dicētis quod ea quæ à sola uoluntate Dei proueniunt supra omne debitum naturæ, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacra scriptura traduntur. Sed præmissus modus generationis est supra omne debitum naturæ, & nil de eo in sacris literis traditum est: igitur non est asserendus. Tertium fundamentū est una regula generalis D. Tho. quæ talis est: In omnibus asserēdis sequi debemus naturam rerum, nisi aliud in sacris literis reuelatur supra naturam. Sed nulla reuelatio est de illo modo: igitur sequendus est ordo naturalis generationis, quæ fit per commixtionem. Quia in illo statu erat iustitia originalis, quia corpus subdebatur animæ, ut dictum est. Ideo generatio fuisset absque aliquo ardore libidinoso, & absque aliqua frigiditate, quanuis fuisset maior & purior delectatio, quæ non absorbuisset tunc usum rationis, sicut nunc. Tunc enim fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Et sic intelligendus & glossandus est Gregor. Niceni. & quantum ad corruptionem, D. Aug. intellexit in intelligente propria sensitua, aut de alteratione disponente ad corruptionem suppositi, & non de corruptione inducente ad perfectionem, prout fuisset corruptio ciborum ad perfectionem suppositi, & corruptio uirginitatis ad perfectionem speciei, aliàs oportuisset in natiuitate cuiuslibet fieri magnum miraculum, &c. Nullus tamen dolor fuisset in partu: quia (ut idem Aug. dicit) ad pariendum non doloris gemitus, sed naturalis impulsus foeminae uiscera relaxasset. Dicit præterea idē Aug. 9. super Gen. ad literā, quod primi parentes non sunt uis conuio in paradiso, eò quod formata muliere, post modicū temporis propter peccatum eieci sunt, uel quia expectabant diuinam auctoritatem ad determinatum tempus.

Ver. 6. De Perfectione Anima in statu Innocentiae.

IN illo statu essentia animæ perfecta erat per gratiam gratum faciētē, & iustitiam originalem ei annexam: & cum originalis iustitia data fuisset Adæ & posteritati, sequitur quod quemadmodum iustitia originalis fuisset transfusa, sic & gratia. Vnde Anselmus dicit, quod simul cum rationalem haberent animā, iusti essent, quos generaret homo, si non peccaret. Quia cum homo naturaliter generet sibi simile in specie, necesse est quod filij ei assimilentur in omnibus accidentibus consequētibus naturam speciei, nisi sit error uel defectus in operatione, qui non fuisset in illo statu. Sed iustitia originalis erat accidens consequens naturam speciei humanæ, non quidem ex principiis speciei causatum, sed sicut quoddam donum diuinitus toti naturæ humanæ datum: igitur, &c. & sic iustitia originalis & gratia transfusa fuisset à patre in filium, non directè & immediatè, sed ex consequenti, prout & anima quæ est à Deo per creationem: tamen à patre dispositiue. Nō tamen filij nati confirmati fuissent in gratia aut iustitia originali: & ideo quanuis primi parentes non peccassent, filij eorum potuissent peccare propter libertatem arbitrij: quia non fuissent donati maiori priuilegio quam parentes. Et si in oppositum adducatur dictum Anselmi, qui dicit quod si primi parentes non peccassent, ita confirmarentur cum omni propagine sua, ut ultra peccare non possent: Dicendum quod hoc non dixit asserendo, sed opinando: uel intellexit post completum numerum electorum, quia tunc glorificati fuissent.

Ver. 7. De Perfectione Intellectus in statu innocentiae.

QUAM scientia non fit accidens consequens naturam speciei, sed indiuidui: sequitur quod pueri in statu innocentiae non fuissent nati cum scientia: quia ex regula data, Vbi auctoritas diuina deficit,

debemus sequi conditionem naturæ animæ, quæ (vt dicitur in 3. de Anima) est tanquã tabula rasa, in qua nihil depictum est, &c. Sed profecissent in ea progressu temporis, inueniendo vel addiscendo absque difficultate. Nec tamen propter hoc sequitur quod fuisset in eis ignorantia, licet bene nescientia, quam D. Dion. ponit in Angelis. Habuissent tamen scientiam, quæ competiuisset eis secundum tempus suum ad dirigendum illos in operibus iustitiæ, in quibus homines diriguntur per principia vniuersalia iuris naturæ, quæ multò perfectius intellexissent, quàm nunc intelligamus. ¶ Ex præmissis, maximè ex prædicta regula, apparet quod pueri in illo statu non habuissent statim perfectum vsum rationis, cū natura in omnibus generatis procedat de imperfecto ad perfectum: sicut nec animalia habent statim perfectum vsum membrorum & industriæ, sicut postea, quod patet, quia aues docent volare pullos suos. ¶ Sed quia Adam fuit immediatè creatus à Deo, vt esset principiu omnium alioru, ideo sicut fuit creatus in perfecta quantitate ac dispositione & vsum membroru: ita etiã in perfecto vsum rationis, & cum omnibus scientiis. Non tamen, secundum D. Tho. vidisset diuinam essentiam pro illo statu, quia si continuè vidisset, non fuisset viator, nec peccasset, sicut nec beati. Cognouisset tamen Deum altiori cognitione, quàm nos nunc. Et sic eius cognitio fuisset quodammodo mediã inter cognitionè præsentis status, & patriæ. Quia pro illo statu cognouisset per species intelligibiles infusas, quæ sunt perfectiores acquisitis. Nam species intelligibiles à sensibus corporeis abstractæ, non ita clarè repræsentant spiritalia. sicut species intelligibiles non sunt à sensibus abstractæ, sed à Deo infusæ. Vnde primus homo non impediabatur per res exteriores à clara & firma contemplatione intelligibilium affectuum, quos ex irradiatione primæ veritatis percipiebat. Vnde D. Aug. dicit quod fortassis Deus primis hominibus loquebatur, sicut cū angelis loquitur, ipsa incommutabili veritate illustrans mentes eorum. etsi non tanta participatione diuinæ essentiæ, quantam angeli percipiunt. ¶ Quidam dicunt quod Adam in raptu vidit diuinam essentiam, quod nituntur probare ex eo quod sopor in sacris literis significat visionem omnium: quæ nõ potest haberi, nisi per visionem diuinæ essentiæ. vnde Esa. 29. dicitur: Quoniam immiscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui videt visiones: & erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Sed in raptu immisit Deus soporem in Adam, & postmodum mirabilia mysteria protulit: igitur habuit visionem omnium, & libri signati. Præterea ideo dicitur quod Moses clarè vidit diuinam essentiam, quia debebat esse doctor Iudæorum: & D. Paulus, quia debebat esse doctor Gentium. Sed Adam debebat esse doctor & director omnium hominum: igitur, &c. Nec propter hoc sequitur quod fuerit præsciens peccati sui, & per consequens non potuit vitare: quia cū diuina essentia sit speculum voluntarium, non necessariò vidit peccatum suum, & licet viderit Christu incarnandum vt glorificatorem, non tamen vt redemptorẽ. D. Tho. tenet oppositum, eò quod præmissæ autoritates & rationes non necessariò concludant. Ideo dicit quod non habuit fidem de redemptore explicitè, licet implicitè crederet Deum sufficienter prouisorium omnibus, quæ suæ salutis erant necessaria. ¶ Non poterat etiam pro illo statu angelos videre per essentiam, licet perfectiorem cognitionè haberet, quàm nunc habeamus: quia nunc propter corruptionè naturæ corpus quod corrumpitur, aggrauat animã, & impedit à cognitione substantiarum separatarum. Habebat tamen scientiam omnium rerum, in quibus homo natus est instrui, & hæc sunt omnia quæ virtualiter existunt in primis principiis per se notis, hoc est, oim quæ homines naturaliter cognoscere possunt. Cuius ratio assignari potest ex perfectione rerum immediatè à solo Deo productarum. Hanc omnium rerum scientiam Deum dedisse Adæ, colligi potest ex eo quod adduxit animalia ad eum, vt videret quò vocaret ea, & ex hoc quod Adã nomina imposuit rebus, sequitur quod cognoscebat naturas rerum: debent enim nomina esse consona proprietatibus earum. Alia verò quæ nec naturali studio hominis cognosci possunt, nec necessaria sunt gubernationi vitæ humanæ, primus homo non cognouit: sicut sunt cogitationes hominũ, & futura contingentia, & quædam singularia, vt puta quot lapilli, iacent in flumine, & alia huiusmodi. ¶ Ex prædictis patet quod Adam non profecisset in scientia naturalium quantum ad naturã scitorum, licet bene quantum ad modũ sciendi. Quo ad supernaturalia verò profecisset, etiã quantum ad numerũ per nouas illuminationes. Nec simile est de profectu meriti & scientiæ: quia vnus homo nõ est alteri principiu merendi, sicut & sciendi, ideo non debuit sic creari, vt in merito proficere nõ posset. ¶ Adã & tota eius posteritas tali perfectione donati erant, vt stante iustitia originali, decipi nõ posset. vnde D. Aug. Approbare falsa pro veris nõ est natura instituti hominis, sed pœna damnati. Nullũ enim in illo statu poterat inesse malũ: sed adhærere falso est malũ intellectus, cuius obiectũ est verum. Et cū filij Adæ habuissent iustitiam originalem, sequitur quod illa stante, non potuissent decipi. Nec obstat quod Apost. dicit, Adam nõ fuit seductus, mulier autem seducta fuit in prauaricatione: Quia illa seductio etsi præcesserit peccatũ operis, subsequuta est tamen peccatũ internæ elationis: quia (vt D. Aug. dicit) Mulier verbum serpentis non crederet, nisi iã inesset menti eius amor propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio. Adam verò post similem elationẽ fuit seductus: quia credidit vxori referenti verba serpentis. & ad Apostolũ dicendum quod intellexit à serpente siue à diabolo, non à muliere. Et quanuis aliquid præsentatũ fuisset sensui vel fantasie aliter quàm esset, sicut quod remorius repræsentatum fuisset oculo Adæ, minus quidem, cū natura oculi per peccatum nõ fuerit variata. Non tamen fuisset deceptus, quia per rationem veritatem diiudicasset, vt faciunt astrologi & per speciu per lineã visuale. Quidam dicunt quod non somniasset, quia somnia proueniunt ex aliqua dispositione vel inordinatione naturali, quæ in illo statu non fuisset: vel non somniasset, nisi somnia delectabilia. Et licet filij eius potuissent peccare, & mentiri ipsi: non credidisset ita esse, sed quod possibile esset. & hoc nõ esset existimare seu approbare falsum pro vero, vel potest dici quod fuisset ei diuinitus subiectum in his quorum scientiã non habebat: sicut dictũ est de nocuentis corporis. Nec est instãtia quam quidam

7. c. celest. Hierar.

An Adã essentia dei viderit.

2. Super Ge. ad lit.

Num 12. 3. Corin. 12.

de veri. 9. 18. ar. 3. 1. p. 94. ar. 2.

Adam habebat omnium naturarũ scientiã. Gen. 2.

1. p. 94. ar. 4.

14. de Ciui. Dei.

In statu innocentie nõ poterat decipi.

An Adã in primo statu somniasset.

A quidam afferunt, quod in tentatione non fuit ei subuentum ne deciperetur, licet tunc maximè indigeret: quia iam præcesserat in eo peccatum elationis, nec ad diuinum auxilium recursum habuit. ¶ Ex præmissis apparet, quod Adam nullam opinionem habuisset in naturalibus. Nec obstat quod D. Ambr. dicit, Omne peccatum est ex errore: quia, vt dictum est, non intelligitur de errore præcedente actum peccati, sed de concomitante, vel de errore electionis, prout eligit quod non est eligendum, secundum quem dicitur omnis malus ignorans. Hic autem error præsupponit inordinationem in parte appetitiua complace, & assensum non prohibente. ¶ Voluntas tam Adæ quàm aliorum perfecta fuisset per charitatem & alias virtutes infusas, quas habuissent non solum quo ad habitũ, sed etiã quo ad actum, nisi eas quæ repugnant perfectioni primi status: sicut sunt patientia, pœnitentia, & misericordia, quarum actus non habuisset. Et quanuis donum perseverantiæ non habuerit: habuit tamen perseverantiæ virtutem.

Ver. 8. De Dominio quod comperebat Homini in primo statu.

B Adam in statu innocentie habebat dominationem & præfidentiam super omnia animantia. Dixit enim deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, &c. & iterum, Dominamini piscibus maris, &c. Ratione etiam probari potest: Quia sicut in generatione imperfectum ordinatur ad perfectum, vt materia ad formam: Ita in vsum rerum plãte ordinantur in cibum animalium: ergo animalia in cibum & subuentionem hominum. Ideo homo naturaliter dominatur plantis & animalibus. Eam ob rem dicit Philosophus quod venatio animalium syluestrium est iusta & naturalis, quia per eam homo vindicat quod est naturaliter suum. Hoc etiam apparet ex ordine diuinæ prouidentie, qua semper inferiora per superiora gubernantur, &c. Non tamen in illo statu indignis homines animalibus ad sustentationem neque ad tegumentum, quia nondi erant, & non erubescabant, & lignis paradisi ac plantis nutriti fuisent: neque etiam ad vehiculũ, propter corporis robur. Indigebant tamen ad experimentalẽ cognitionem sumendam de naturis eorum: quod significatum est per hoc quod deus ministerio angelorum animalia duxit ad Adam, &c. Et licet animalia non habeant rationem, vt capacia essent præceptorum hominis: habent tamen quandam participationem prudentiæ & rationis, secundum æstimationem naturalem, ex qua contingit quod grues sequuntur ducem, & apes obediunt regi. Sic omnia animalia per seipsa homini obediissent, & diuina prouidentia mouente ea, ad desiderium hominis, spiritali instinctu naturæ ad eum venissent, & melius obediissent, quàm nunc quædam domestica obediunt. In hoc tamen dominio non fuisent æquales, quia quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ordo autem, vt D. Aug. dicit, consistit in disparitate, cū sit parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. dictum est quod in illo statu fuisset disparitas quo ad sexum, fuisset pariter quo ad ætatem & quantitatem & robur. Non enim fuisset corpus humanũ totaliter exemptum à legibus naturæ, quin ex exterioribus agentibus aliquod commodum vel auxilium acciperet magis & minus, secundum quod diuersis cibis diuersarũ virtutum ex libero arbitrio vsum fuisent. Sic etiam secundum diuersam aëris dispositionem, & diuersum situm stellarum, aliqui robustiores corpore, & melioris complexionis generati fuisent. Similiter quantum ad animam, cū habuissent liberum arbitrium, aliqui magis vel minus se applicassent. Ita tamen quod in illis qui excederentur, nullus esset defectus culpabilis nec quo ad corpus, nec quo ad animam.

Ver. 9. De Dominio hominis super hominem in statu Innocentiæ.

Dominium hominis super hominem, secundum Philosophum, est duplex: Quoddam est dominium seruorum, quo serui contra voluntatem suam & proprium bonum suum subduntur dominis: & tale dominium non fuisset in statu innocentie, in quo nullum pœnale erat: sed id quod est contra propriam voluntatem, est pœnale: Igitur, &c. Aliud est dominium liberorum, in quo subditi diriguntur ad proprium bonum ipsorum vel totius communitatis. Et tale dominium hominis super hominem fuisset in statu innocentie, triplici ratione. Prima, quia conditio hominum in statu innocentie non erat nobilior, quàm conditio angelorum, inter quos est prælatio, vt dictum est: Igitur. Secunda ratio, quia homo est naturaliter animal sociale: sed socialis vita multorum non potest conueniens esse, nisi aliquis præsideat, qui ad bonum cõmune intendat (multi enim per se intendunt ad multa, vnus verò ad vniũ). Ideo dicit Philosophus, quod quãdocunque multa ordinantur in vnum, inuenitur vnum vt principale dirigens. Tertia ratio, quia, vt dictum est, vnus homo habuisset supereminentiam scientiæ & iustitiæ super alium: & fuisset inconueniens, nisi hoc exequeretur in utilitatem aliorum, iuxta illud, Vnusquisque gratiam quã accepit, in alterũ ministrans. ¶ Ex his sequitur quod vxores non fuisent subditæ viris, sicut nunc in tribulationem. Ideo in pœnam dictum est Eux, & ex consequenti aliis: Sub viri potestate eris. Non quin Eua ante peccatum esset sub potestate viri, sed non sub tali pressura contra voluntatem, & in ea tribulatione, in qua nunc sunt quasi omnes vxorate.

Ver. 10. De Perfectione Appetitus Sensitiui in primo statu.

Appetitus Sensitiuus tam irascibilis quàm concupiscibilis in statu innocentie fuisset perfectus virtutibus moralibus infusus, & successu temporis acquisitis, ac etiam inuariabili ordine subiectionis ad portionẽ superiorem, scilicet intellectu & voluntatẽ, sic quod in eis nullæ fuisent passionẽ inordinatæ, siue rebelliones præuenientes rationem, sed solum moderatæ, virtuosæ, & imperatæ. De creatione Eux, & præceptis ipsi & Adæ datis, tentatione, prauaricatione, punitione, & translatione in campum

3. Ethic. 1. p. 9. 94. ar. 1. c. 3.

1. Poll. Venatio animalium syluestrium est iusta & naturalis.

Rom. 13. 10. de Ciui. Dei.

1. p. 9. 96. ar. 4. Dominium seruorum liberorum quid.

1. Pet. 4. Gene. 3.

Damascenum, vbi secundum aliquos, creatus fuit: vide apud expositores in secundum & tertium caput Geneleos, & quæ dicta sunt supra cum de Paradiso Terrestri ageretur.

De Peccato Originali.

55.

Peccatū originale esse ex translatione Adæ in omnes posteros, qui ab eo per rationem seminalē pro-
 cesserūt, in primo instanti creationis & transfusionis animæ rationalis, fide tenemus. Nā Apost. hoc
 manifestē asserit dicēs, Per vnum hominē peccatum in hunc mundū intrauit, & per peccatū mors; & ita
 in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Propter hoc peccatū dicimur natura filij iræ, &
 per consequens rei mortis & condemnationis, subiecti dissidio intestino, tribulationibus, calamitatibus,
 & miseris huius sæculi: & oppositum dicere est hæresis Pelagianorum ab Ecclesia cum authore suo &
 sequacibus reprobata. Ad cuius euidenciam supponendum est primò, quòd hoc vocabulum (pecca-
 tum) in sacris literis vario modo sumitur. Aliquando enim peccatum pro eo quòd habet respectum ad
 peccatum delendū. Et sic Hostia, Sacrificiū, & oblationes quæ fiebant in expiationē peccatū debituram
 pro peccato, dicebātur peccata. vnde Oseas, Peccata populi mei comedēt, scilicet sacerdotes. Et Apost.
 Christum vocat peccatū, dicens: Quoniam Deus erat in Christo mundū reconcilians. & post pauca di-
 cit, Eum qui non nouerat peccatum (scilicet Christum, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus
 in ore eius) fecit peccatum (hoc est hostiam pro peccato) vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. & ali-
 bi: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum (hoc est
 deleuit & fugauit peccatum) in carne. Aliquando accipitur peccatum pro pœna debita peccato. Vnde
 D. Petrus, Peccata nostra, hoc est pœnas peccatorum nostrorum, ipse, scilicet Christus, tulit, & dolores
 nostros ipse portauit. & infra, Posuit in eo iniquitates omnī nostrum, hoc est pœnas iniquitatū nostra-
 rum. Aliquando accipitur pro eo quòd inclinat vel inducit ad peccandum. Et hoc modo concupiscen-
 tia actualis (hoc est passio & appetitus sensituius, quo caro dicitur aduersari spiritui, appetendo sibi a-
 mica, suauia, & delectabilia (quæ lex Dei prohibet, refugiendo à duris & laboriosis, quæ lex Dei iustine
 re præcipit) dicitur peccatum. Vnde D. Iaco. Vnusquisque tentatur, à concupiscencia sua abstractus &
 illectus. Et hoc modo Aposto. concupiscenciam actualem vocat peccatum, dicens: Nam concupiscenciā
 nesciebam (scilicet esse peccatum) nisi lex diceret, Non concupisces. Dicit præterea, Occasione autē ac-
 cepta, peccatum (hoc est vis appetitiua) per mandatum operatum est in me omnem concupiscenciam,
 hoc est vis appetitiua facta est efferatior, iuxta illud Horatij: Nitimur in vetitum semper cupimusque
 negata. Et iterum cum Aposto. dicit, Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed
 quod inhabitat in me peccatū: loquitur de motibus primò primis, qui sunt ab appetitu sensituiuo, & non
 à voluntate. Ideo appetitus sensituius delitutus iustitia originali (quæ ab aliis dicitur fomes) est causa
 illorum, & dicitur inhabitans peccatum, triplici ratione: Prima, quia inclinat ad peccandum. Ideo dicitur
 lex membrorum, captiuans hominem in legem peccati, hoc est vehementer inducens in captiuita-
 tem peccati. Secunda, quia diabolus ea vitur virtute tanquam instrumento. Tertia, quia ex Adæ pec-
 cato processit, quòd vis illa appetitiua aduersetur spiritui, & concupiscat contra legem Dei. Quia ante
 peccatum Adæ vis illa erat frenata iustitia originali, & non poterat deordinari, sicut fracto freno per
 peccatum Adæ, per quod relicta est conditioni suæ naturæ, quæ est profecti suauia & delectabilia, quæ
 lex Dei prohibet, & refugere à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Aliquando etiam peccatū acci-
 pitur pro eo quòd habet veram rationem culpæ, quæ consistit in obliuatione à regula, & in auersione
 à Deo ac deordinatione & præuaricatione mandati legis diuinæ: quia vbi non est lex, non est præuarica-
 tio. vnde Iac. 1. Concupiscencia cum conceperit, parit peccatum, hoc est actum inordinatum contra le-
 gem Dei. Ex præmissis patet quòd omne illud quòd nominatur peccatum, habet relationem seu habi-
 tudinem aut respectum ad culpā, vel tanquam effectus sicut pœna, vel tanquam delens culpam & pœ-
 nam, vt oblationes & sacrificia. & Christus qui valde improprie dicitur peccatum, eo quòd obrulit se in sa-
 crificium ad delendum peccatum, pœnas peccatorum sustinendo, vel tanquā inducens, vt concupiscen-
 tia, vel tanquam disponens, vt peccatum veniale: vel habet relationem causæ, vt peccatum mortale,
 quòd est causa auersionis. Vnde sequitur quòd peccatum veniale non habet proprie rationem culpæ, cum
 non sit contra legem Dei, nec auerrat à Deo. Sequitur etiam quòd peccatum originale (quòd non ha-
 bet proprium voluntarium) minus habet de ratione culpæ, quàm veniale, si comparatur ad personam
 participantem. & sic minus proprie dicitur peccatū. Prout manus aut pes aut alia membra, quæ dicuntur
 nocentia & culpabilia denominatione extrinseca, scilicet culpabilitate voluntatis, minus habent de cul-
 pā quàm voluntas. Sic filij Adæ vocantur peccatores, culpabilitate extrinseca ex peccato Adæ proueniēte.
 Ideo minus habent de culpabilitate quàm Adam, & minus proprie vocantur peccatores. Secundo suppo-
 nendum est quòd carnis vocabulo in scripturis sacris aliquando vocantur homines carnales, qui scilicet de-
 diti sunt terrenis & carnalibus desiderijs, quorum adhæsiōne vnum cum carne efficiuntur. vnde. 1. Cor.
 6. Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur num illa. Sicut qui adhæret Domino, vnus spiritus est
 cum eo. Sic accepit Christus carnem, cum dixit: Quod natum est ex carne, caro est. & Aposto. cum dicit:
 Sapientia carnis mors est: & cū ait, continuo non acquieui carni aut sanguini, hoc est hominibus carna-
 libus. Et sic accipiendo carnē, caro includit peccatum. vnde Ro. 8. Qui in carne sunt, Deo placere non
 possunt. & in eod. Si secundum carnē vixeritis, moriemini, & 2. Co. 5. Caro & sanguis regnum Dei non
 possi debent. Aliquando tamen caro significat hominē visibilem & sensibilem, etiā absq; aliqua corru-
 ptione peccati: vt cū dicitur, Verbu caro factum est, hoc est homo corporeus ex carne cōpositus. Proprie
 tamen caro dicitur animæ pars corporea & sensibilis, in qua vis appetitiua, concupiscibilis, & irascibilis
 insunt.

1. 2. q. 81. ar. 1.

Rom. 1.

Eph. 2. Peccati mul- tiplex acce- ptio.

Osee. 4. 1. Cor. 5. 1. Petri. 2.

Rom. 8.

1. Petri. 2.

Iaco. 1.

Appetitus sensitui de- stitutus dicitur fomes et peccatum. Rom. 7.

Rom. 4. Iaco. 1.

1. Cor. 6. Rom. 8. Galat. 1.

A insunt. sic accipitur cum dicitur, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitis & concupiscentiis.

Ver. 1.

De Quiditate Peccati Originalis.

Omnes catholici doctores in hoc conueniunt, vt dicant peccatum originale esse peccatum naturæ,
 & in nobis non esse personale: sic quòd voluntate nostra personali fuerimus facti natura filij iræ,
 sed solum voluntate primi parentis, in quo, tanquam in principio naturæ, eramus omnes quodam
 modo vt membra in corpore. Et ideo sicut peccatum hominis, quòd sola voluntate committitur, attri-
 buit & imputatur omnibus membris, & omnia mēbra patiuntur: Sic primum peccatum Adæ, quòd
 fuit in ipso actuale & personale, fuit causa priuationis iustitiæ originalis & gratiæ, & per consequens de-
 ordinationis naturæ & personæ ipsius ac nostræ, imputatur nobis, & patimur pro illo. Nec in hoc deus
 nobis (qui nihil actualiter egimus) facit iniuriam aut iniustitiam, reputando filios iræ & indignationis &
 condemnationis: quia per iram, indignationem, & condemnationem, accipitur sola exclusio à gratia
 & originali iustitia, ac etiam à regno celorum, & restitutione naturæ ad conditionem suam, à qua era-
 mus exempti per iustitiam originalem, quæ cum annexis data fuerat Adæ principio originis nostri: ge-
 neris, & iure hæreditario, omnibus filiis & posteris ab eo per propagationem seminalē procreatis, dū-
 modo Adam & filij eius præcepta Domini seruauerunt. Et quia Adam non seruauit, per inobedientiam
 ipse & posteri iure illo priuati sunt. Exemplum cōmuniter datur de rege, qui gratis ex liberalitate sua
 dedit cuidam nobili castrum pro se & tota posteritate sua, ea lege vt fidelitatem ei seruaret: quòd si non
 faceret, auferret ab eo & filiis eius. Si ille infidelis esset, nullam iniuriam faceret rex ipsi nec filiis eius,
 si priuaret eos castrum ea lege & conditione dato. Concordant præterea omnes in hoc, quòd in pecca-
 to originali sunt duo: Primum dicitur priuatio iustitiæ originalis, quæ impediēbat illam deordinationem,
 & seruabat illam armoniam. Secundum sunt potentia destituta & deordinata à rectitudine, quæ
 habebant ex ipsa iustitia originali. Aliqui vocant priuationem iustitiæ originalis formale peccati origi-
 nis. & ipsas potentias destitutas & deordinatas vocant materiale. Sed difficultas est quid horum in
 nobis habeat rationem culpæ & fomitis: quia certum est ipsam priuationem iustitiæ originalis secun-
 dum se non habere rationem culpæ, cum sit à Deo, qui non est causa culpæ, aut deordinationis: cum om-
 nia quæ sunt à Deo, ordinata sint: Nec nunc in peccatis mortalibus priuatio gratiæ habet rationem cul-
 pæ, sed pœnæ, cum sit directè à Deo, & contra voluntatem: quauis ex consequenti dicatur voluntaria,
 vt dictum est. Constat enim quòd Adam non intendebat priuationē illam nec pro se nec pro filiis suis.
 Nec filij eius cum concipiuntur & incurrunt peccatum originale, huiusmodi priuationem intendunt,
 neque intendere possunt: Igitur priuatio illa secundum se considerata, non habet rationem culpæ sed
 pœnæ, & sic est effectus culpæ ipsius Adæ. Nec etiam debitum habendi iustitiam originalem, illi
 priuationi secundum quosdam annexum, potest habere rationem culpæ in paruulo: quia nullum tale
 debitum potest ostendi ali qua lege. Nulla enim lex obligat, nisi promulgata & possibilis: sed talis lex
 quæ fingitur, nunquàm fuit promulgata paruulo, an tequàm incurreret peccatum originale, cum non
 esset capax: & impossibile sit ei habere iustitiam originalem, cum sit actualiter in peccato originali: igitur
 nullum est in eo debitum illius iustitiæ, cum impossibiliū nulla sit obligatio. & ideo licet lex illa fue-
 rit data ipsi Adæ & posteris, cum venissent ad vsum rationis de seruanda iustitia originali, quam habuif-
 sent ab ipso: non tamen fuisse talis lex data his, qui non habuerunt nec habere potuerunt. Et sic tota
 culpa non seruata iustitiæ originalis fuit in Adam, qui eam seruare poterat, & non seruauit. Nec et-
 iam ipsæ potentia destituta secundum se possunt habere rationē culpæ, cum sint naturales & à Deo.
 Naturalibus autem non meremur neq; demeremur aut vituperamur, igitur, &c. Præterea omnis creatu-
 ra de se est bona (Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erat valde bona) & oppositū est hæresis Mani-
 chæorum. Nec obstat quòd appetitus sensituius nos trahit ad illicita, quia hoc est præter eius intentio-
 nem, cum ex natura suæ conditionis afficiatur his quæ sunt sibi amica, suauia, & delectabilia, & refu-
 giat à duris & laboriosis. Vnde si hodie crearetur nouus homo eiusdem speciei nobiscum in puris na-
 turalibus, non haberet peccatum originale: & tamen appetitus eius sensituius haberet similem condi-
 tionem & motus cum nostro, & inclinaret ad delectabilia & sibi amica, &c. Cū igitur illa vis appe-
 titiua sensituiua libertatem non habeat, & sequatur conditionem suam: quam culpam secundum se ha-
 bere potest: Tota culpa & deordinatio, quæ in ea imaginari potest, à libertate voluntatis procedit: quia
 si voluntas non sit libera (vt in dormientibus & furiosis ac pueris) nulla culpa est. Constat autem quòd
 paruuli in instanti infusionis animæ non habent voluntatem liberam, igitur. Præterea potentia illæ man-
 nent in baptizatis, ergo non sunt peccatum originale, vel baptizatus non delet culpam originalem,
 quòd est hæreticum. Insuper si quis ex negligentia sua morbum & deordinationem incurrat, morbus
 non est culpa, quauis ex culpa euenierit: sed peccatū originale & ægritudo & morbus (iuxta illud Psal.
 Infirmus sum, sana me Domine) & non ex negligentia paruuli sed Adæ: ergo non potest dici culpa in
 paruulo, nisi denominatione extrinseca, vt dictum est de manu. Necesse est ergo dicere, quòd culpa ori-
 ginalis peccati sit in nobis aliquid præter priuationem iustitiæ originalis, & præter debitum habendi
 illam, ac etiam præter potentias: vel peccatum originale non dicitur culpa, sed pœna. Nec potest dici
 quòd concupiscencia habeat rationem culpæ, quia vel accipitur concupiscencia pro actu appetitus con-
 cupiscibilis: & talis non potest dici culpa originalis, cum non sit in paruulis actu, sed solum aptitudine,
 prout aptitudo venandi est in catulis quæ primū nati sunt. Sed illa aptitudo concupiscendi non est ali-
 quid aliud à potētia appetitiua, quæ (vt probatū est) nō est culpa. Nec etiā secundum quòd est deordi-

Natura filij iræ quomodo dicitur.

Quid in nobis habeat rationem culpæ originale.

Rom. 13.

3. Erit. Gene. 1.

nata, & trahit ad delectabilia, potest habere rationem culpæ, vt dictum est de ægritudine. ¶ Nec potest etiam dici quod infectio ex peccato Adæ relicta, quam quidam vocant tabem, alij qualitatem morbidam: quia illa qualitas morbida vel est aliquid priuatiuum, vel positiuum. Si primum, non potest secundum se habere in paruulis rationem culpæ: quia culpa est deordinatio proneniens ex actu voluntatis: & inquirendum est de priuatione illa: quia cum priuationes non cognoscantur nisi per habitum: non potest dici nisi quod habitus illius priuationis sit potentia appetitiua, siue appetitus concupiscibilis priuatus iustitia originali & ei annexis, quæ priuatio (vt dictum est) non est culpa sed pœna. Nec potest etiam dici quod sit aliquid positiuum inclinans & inducens ad peccandum: quia omne positiuum in creatura existens, habet rationem entis, & per consequens boni, cum ens & bonum conuertantur, & sic à Deo: & per consequens non potest dici culpa, cum Deus non sit causa culpæ. Et cum illud positiuum sit à Deo, non potest ex natura sua inducere ad aliquam culpam, cui non possit per voluntatem resisti, cum deus sit intentator malorum. Si autem non sit à Deo, querendum est de causa: quia illa qualitas morbida non est ab Adam, cum sit contra voluntatem eius, qui non intendebat nec pro se nec pro posteris: Neque ferebatur in eam, tanquam in obiectum voluntatis: Neque poterat causari ex vi actus peccati, quia tunc omne peccatum mortale causaret qualitatem morbidam: & quanto grauiora essent peccata, tanto illa qualitas morbida esset perniciosior. Præterea culpa consistit in auersione, vel saltem in deordinatione: & sic magis in priuatione, quam in aliquo positiuo. Insuper maior fuit actiuitas in peccato angelorum quam Adæ, cum sint superioris naturæ, nec impediuntur corpore. Sed peccatum angelorum non destruxit eorum naturam, sed solum gratiam & dona gratuita. Nam (vt D. D. 10. dicit) Naturalia in eis manserunt integra. Nec peccatum eorum causauit in eis qualitatem morbidam: ergo nec peccatum Adæ. Nec potest etiam dici quod illa qualitas morbida producta sit à pomo comesto: quia probandum esset quod lignum illud haberet talem virtutem. Et cum esset in tot partes diuisa, peccatum originale non esset æquale in omnibus quantum ad culpam, quod est erroneum, vt infra dicitur. Præterea peccatum originale in nobis processit à peccato Adæ. Sed esus illius ligni non fuit primum peccatum eius, sed elatio mentis (vt dictum supra fuit ex D. Aug.) ergo qualitas illa morbida non processit ab esu ligni vetiti. ¶ Neesse est ergo dicere, quod peccatum originale in paruulo, non vniuocè, sed analogicè habeat rationem culpæ. Culpa enim (vt dictum est) propriè primò & per se conuenit peccato mortali. Peccato autè veniali non æquè primò: quia licet in eo sit deordinatio, non est tamen auersio à fine vltimo, in qua propriè ratio culpæ consistit. Et ideo ratio culpæ peccato veniali secundariò & impropiè cõpetit: peccato verò originali magis impropiè, cum in alijs ab Adam nihil sit voluntarium & personale. & ideo solum denominatione extrinseca potest dici culpa: sic quod si in paruulo priuatio iustitiæ originalis secundum se consideretur, non habet rationem culpæ sed pœnæ. Si verò considerentur ea quæ sunt in paruulo, & maxime appetitus sensitiuus destitutus, vt relatus ad ipsum Adæ, qui per peccatum actuale remouit prohibens: huiusmodi deordinationes non solum pro se, sed etiã pro posteris, habet quodammodo rationem culpæ, scilicet denominatione extrinseca: vt dictum est de manu à culpabilitate voluntatis. Et hæc est veritas tentio D. Tho. dicentis in peccato originali esse duo: vnu est defectus iustitiæ, aliud relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur. Et post pauca dicit, quod peccatum originale ex relatione ad principium vitiatæ originis, recipit rationem culpæ, inquantum deriuatur à primo parente: & alibi dicit quod habet magis rationem pœnæ quàm culpæ. Et quantum dicitur peccatum originale esse habitum corruptum, eo modo quo ægritudo dicitur habitus corruptus & dispositio naturæ ad malè esse: non tamen intendit quod sit aliqua qualitas positiuua distincta ab humoribus & qualitibus actiuis & passiujs, quas dicit pro materiali ægritudinem, pro formali verò deordinationem prouenientem ex priuatione debitæ commensurationis humorum & qualitatum actiuarum. & ideo ægritudo pro materiali ponitur in prædicamento qualitatis, & pro formali est respectus, & ponitur in prædicamento relationis. Sic etiam peccatum originale pro materiali dicitur potentias animæ destitutas iustitia originali, ex cuius defectu sunt deordinatæ. Pro formali verò dicitur respectum siue relationem potentiarum destitutarum & deordinatarum ad primum peccatum primi parentis. Nec obstat quod in malis habitibus actus præcedit habitum, cum nullus habitus malus sit infusus, sed acquisitus: sed nullus actus præcedit peccatum originale, igitur. Quia hæc obiectio procedit de habitu, quo potentia inclinatur ad operationem: sed peccatum originale non est talis habitus. Quamuis enim ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio ad actum inordinatum, non tamen directè, sed indirectè sequitur per remotionem prohibentis, scilicet iustitiæ originalis: prout etiam ex ægritudine corporali sequitur inordinatio ad motus corporales inordinatos. Nec debet dici quod peccatum originale sit habitus infusus vel acquisitus, nisi per actum primi parentis, & non alicuius alterius personæ, sed per vitiatam originem innatus: & non est aliquid aliud à potentis destitutus, maxime ab appetitu sensitiuo, qui (vt dictum est) prosequitur sibi amica, suaui, & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugit à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Et secundum hoc idem appetitus sensitiuus potest dici qualitas morbida, quia secundum essentiam suam ponitur in prædicamento qualitatis, cum sit potentia naturalis. Dicitur morbida, eo quod propter remotionem prohibentis inclinatur voluntatem ad illicita, & ad morbos spirituales. ¶ Ex præmissis sequitur quod lex peccati, lex mortis, lex membrorum, fomes, & peccatum inhabitans, idem sunt, & pro eodè sæpe à D. Pau. ponuntur, & nihil aliud sunt, quàm appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali relatus ad primum peccatum primi parentis. Vnde D. Tho. dicit quod libido peccati venialis intelligenda est habitualiter secundum quod appetitus sensitiuus non continetur sub ratione, soluto vinculo originalis iustitiæ. & non accipit ibi habitualiter per habitum inclinatum potentiam, sed pro ipsa potentia destituta habitu prohibente. Na alibi dicit: Concupiscen-

Iaco. 1.

1. 2. q. 82. ar. 4.

Lex peccati, mortis, membrorum, fomes quid. 1. 2. q. 82. ar. 4. ad. 3.

tia, secundum quod pertinet ad originale peccatum, non est concupiscentia actualis sed habitualis: & De Malo. subdit, Sed sciendum est quod ex habitu efficiuntur habiles. Aliquod autem agens potest dupliciter dici habile ad aliquid agendum. Vno modo ex aliqua forma inclinante ad hoc, sicut corpus graue ex forma sua quam habet à genere, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtractione eius quod impediēbat: sicut vinum effunditur fractis circulis, qui effusionem eius impediunt. Quemadmodum equus concitatus præcipitanter vadit rupto freno quo detinebatur. Sic ergo concupiscentia habitualis potest dupliciter dici. Vno modo aliqua dispositio vel habitus infusus vel acquisitus, inclinans ad concupiscendum. & sic concupiscentia non dicitur originale peccatum. Alio modo ipsa pronitas vel habitus ad concupiscendum, quæ est ex hoc quod appetitus sensitiuus non perfecte subditur rationi, sublato freno iustitiæ originalis. & hoc modo peccatum originale, materialiter loquendo, est habitualis concupiscentia, hoc est appetitus sensitiuus destitutus. & in solutione ad tertium prædixerat, quod concupiscentia contracta per originem, nil aliud est quam destitutio inferiorum virium à retinaculo originalis iustitiæ. & in 1. 2. q. 81. ar. 3. ad secundum, dicit quod fomes est deordinatio inferiorum virium & partium animæ.

Ver. 2.

De Translatione Peccati Originalis.

¶ Cvm natura generantis traducatur in genitum per virtutem potentie generatiuæ, quæ relinquitur in semine: consequens est quod traducantur omnia accidentia speciei: quia omne generans generat sibi simile in specie. Ideo dictum est. 5. præcedenti ver. 4. quod iustitia originalis, quæ erat consequens naturam humanam, ex dono gratuito toti naturæ humanæ diuinitus dato, transfundeatur in posteros, transfundendo naturam. Sic etiam peccatum originale, quod est priuatio iustitiæ originalis, transfunditur per transfusionem naturæ corruptæ siue destitutæ iustitiæ originali, à primo parente in totam posteritatem, eo modo quo transfuditur iustitiam originalem, si non peccasset. Aliàs excluderetur necessitas redemptionis factæ per Christum. Cuius oppositum ostendit Aposto. dicens, Si per vnus delictum processum est in omnes homines in condemnationem, sic per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. ¶ Ad intelligendum modum translationis, notandum est quod omnes homines qui descendunt ab Adam, possunt considerari vt vnus homo, in quantum conueniunt in vna natura, quam à primo parente acceperunt, secundum quod in ciuilibus omnes homines vnus communitatis reputantur vnum corpus, & tota communitas quasi vnus homo. Vnde Porphyrius dicit, quod participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sic igitur multi homines ab Adam deriuati sunt, tanquam membra vnus corporis. Actus autem vnus membri corporalis, vtputa manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ, quæ primò mouet membrum. Ideo homicidium quod manus committit, non imputatur manui ad peccatum, si consideretur manus secundum se, vt diuisa à corpore, vel vt mota violenter ab extrinseco. Sed bene imputatur, in quantum est mota ab intrinseca voluntate hominis, & in quantum est aliquid eius, & comparatur ad illum. Sic etiam inordinatio peccati originalis, quæ est in hoc homine, non est voluntaria voluntate ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mouet motionem generationis omnes qui ex eius origine deriuantur: sicut voluntas animæ mouet omnia membra ad actum. Vnde sicut peccatum quod ab anima deriuatur ad membra corporis, dicitur actuale: & illud membrum non dicitur habere peccatum, nisi in quantum mouetur à voluntate, & est aliquid ipsius hominis, propter quod actus membri vocatur peccatum actuale: Ita peccatum quod à primo parente deriuatur per motionem generationis, dicitur originale, & non est peccatum huius personæ secundum se considerata, sed solum in quantum hæc persona est per generationem denuata ab Adam, propter cuius peccatum iustitia originalis à tota natura fuit ablata. Et quamuis anima non traducatur per originem effectiue (cum sit per solam creationem) tamen bene dispositiue, per virtutem feminis. Et licet culpa non sit actu in femine, est tamen ibi virtute, ratione humanæ naturæ, ad quam disponit. Nec obstat quod Philosophus dicit, quod id quod est ex origine, est naturale, & non est culpabile. Dicendum quod verum est, si consideretur secundum se: secus, si per comparisonem ad parentes, vt in crimine læsæ maiestatis. Nec obstat pariter illud Ezech. Non portabit filius iniquitatem patris &c. quia intelligitur de iniquitate propria & personali: & sic paruulus punitur pro peccato suo, quod est suum, non vt est particularis persona, sed (vt dictum est) per comparisonem, &c. Si dicatur quod nemo potest aliquid accipere ab eo qui non habet: sed baptizatus generis non habet peccatum originale, igitur non transfundit. D. Tho. dicit quod licet culpa per baptismum remittatur, & portio superior sit coniuncta deo per gratiam: non tamen datur virtus anime, vt possit conseruare corpus absque corruptione, aut ab omni rebellionē. & sic quantum ad superiorē partem anima per baptismum participat nouitatem Christi: sed quantum ad inferiores vires adhuc manet vetustas pœnæ, quæ est ex Adam. Manifestum est enim quod baptizatus non generat secundum superiorem partem animæ, sed secundum corpus. Ideo homo baptizatus generando non mittit in prolem nouitatem Christi, sed vetustatem Adæ. & ideo licet ipse non habeat originale quantum ad culpam, quæ (vt dictum est) erat per respectum ad peccatum primi parentis, quæ culpa siue respectus per baptismum deletus est pro se & non pro filiis: ideo transmittit peccatum originale in prolem. Et si dicatur quod respectus ad peccatum primi parentis remanet in baptizato in motibus primò primis, qui dicuntur pœna peccati primi hominis: Dicendum quod licet maneant materialiter, non tamen formaliter, hoc est manent in esse naturæ, sed non imputabilitatis. Et quamuis donum Christi potentius sit quam delictum Adæ, cum restituerit homines in altiore statum quam haberet Adam antequam peccaret, quia ad statum gloriæ, qui est absque periculo peccandi: illud tamen donum non applicatur totaliter statim per baptismum,

De Malo. 9. 4. ar. 2. ad 4. Habile dicitur quod dicitur dupliciter.

ad. 3.

1. 2. q. 81. ar. 1.

Rom. 8.

3. Esai.

De Malo. 9. 4. ar. 1. ad. 19.

1. 2. q. 81. ar. 3. ad. 3.

De Malo. 9. 4. ar. 6. ad. 4.

Rom. 3.

fed per conformitatem ad Christum, vt effectus fit similis causæ. Sic enim Christus assumpsit vetustatem pœnæ, vt per mortem nos à morte redimeret, & resurgendo vitam repararet. Sic homines per baptismum Christo conformantur per gratiam, vt tandem resurgentes transferantur ad gloriam. Ex hac autem vetustate quæ manet in partibus inferioribus, traducitur peccatū originale. Nec est incoueniens quod pœna sit causa culpæ. Et ideo remota culpa à superiori parte animæ, ratio culpæ in inferioribus non actu sed virtute manere potest, vt principium humanæ generationis. Si dicatur quod D. Virgo. nõ habuit peccatum originale, licet processerit ab Adam secundum rationem feminalem: Dicendum est quod ipsa sola speciali gratia præuenta fuit & præseruata, eò quod fuit præuifa esse mater & domus Dei.

Cant. 4. Vnde Psal. Domum tuam domine decet sanctitudo. & de ea Salo. Tota pulchra es amica mea, tota pulchra, & macula non est in te. ex quibus auctoritatibus potest haberi priuilegium, maximè autem ex auctoritate Ecclesiæ, quæ errare non potest. Et licet mortua fuerit: mors tamen non fuit illi pœna, sed conditio naturæ. & quanuis aliqui ex priuilegio possent præseruari à morte (licet de nullo legatur) non tamen propterea sequeretur quod fuissent immunes à peccato originali: quia sicut deus pœnas peccatorum actualium potest condonare, sic etiam peccati originalis. Nec per hoc quod Aposto. dicit, Nos qui viuimus, qui residui sumus, nõ præuenimus eos qui dormierunt, voluit dicere quod aliqui præseruentur à morte, vt dicemus infra cùm de generali resurrectione agetur. ¶ Si qui autem miraculosè alio modo quam per viam feminalem formarentur vel crearentur à Deo, non contraherent peccatum originale, vt D. Aug. ait. In illis tamen essent similes motus & defectus ac mors ex conditione naturæ, qui non dicerentur pœnæ, sed pœnalitates & afflictiones. D. tamè Virgo præseruata fuit à moribus primò primis. Et quia peccatum originale contrahitur ex progressu ab ipso Adam, secundum rationem feminalem, sequitur quod si Adam non peccasset, Eua peccante peccatum originale non fuisset transfusum in posteros. Si tamen Eua non peccante Adam peccasset, peccatū originale transfusum fuisset. & idem dicendum est de filiis eius si peccasset, quo ad eorum posteritatem. ¶ Alia autem peccata primi parentis præter primum non fuissent traducta. Nec aliqua peccata proximorum parentum traducuntur. Quia homo generat sibi simile, secundum speciem, & non secundum indiuiduum: licet actiones sint suppositorum. Et ideo ea quæ pertinent ad indiuiduum, sicut actus personales, & quæ consequuntur ad eos, non traducuntur à parentibus in posteros. Non enim grammaticus generat grammaticum, nec transfundit scientiam vel artem quam studio acquisiuit. Sed bene ea quæ pertinet ad naturam speciei, traducuntur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ, vt oculus generat oculum, & podagricus podagricum. Et si natura sit fortis, traducit etiam aliqua accidentia indiuidualia pertinentia ad dispositionem naturæ, vt fortitudinem, velocitatem, & agilitatem corporis, ac etiam bonitatem ingenij, & alia huiusmodi. Sed alia peccata quæ non corrumpunt naturam, quantum ad id quod est naturæ, sed solum quantum ad id quod est personæ, hoc est secundum pronitatem ad similes actus malos, non traducuntur. Et maxima illa, qua dicitur quod quis magis potest traducere quod habet ex se, quàm quod habet ab alio (sicut ignis potest magis calefacere, quàm aqua calefacta) vera est in his quæ sunt transferibilia, quæ scilicet non sunt purè personalia. Nec obstat illud, Ego sum Deus Zelotes, visitans iniquitates patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem. Quia (vt D. Aug. ait) nunquam punitur anima filij pro parentibus, nisi communicet in culpa, vel per originem, vel per imitationem: quia omnes animæ sunt Dei. Sed interdum iudicio diuino vel humano puniuntur filij pro parentibus pœna corporali aut temporali, in quantum sunt aliquid patris, vt dictum est.

Ver. 3. De Vnitatem Peccati Originalis.

Peccatum originale licet dicatur vnum peccatum mundi (iuxta illud, Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi) nihilominus tamen in quolibet homine ante baptismum est vnum, quia non est nisi vna causa, scilicet primum peccatum primi parentis, quod solum in posteros traducitur. & sic peccatum originale est vnum numero in vno homine, & vni specie in omnibus hominibus. Nec obstat quod ait Psal. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. quia secundum morem sacræ scripturæ pluralis numerus nonnunquam pro singulari ponitur, prout ibi: Defuncti sunt enim qui querebant animam pueri: vel quia in peccato originali virtualiter præexistunt omnia peccata actualia, vel quia in peccato primi parentis (quod per originem traducitur) fuerunt plures deformitates, scilicet superbia, inobedientia, gula, vel quia multæ partes animæ inficiuntur, scilicet intellectus, appetitus irascibilis & concupiscibilis, & vires inferiores, & corpus ipsum. Et quanuis partes animæ quæ inficiuntur, sint diuersæ: tamen respectus ex parte causæ & principij, est vnus. Sic pater eadem paternitate refertur ad plures filios propter eandem potentiam generatiuam.

Ver. 4. De equalitate Peccati Originalis.

Cum natura, secundum Philosophum, sit æqualiter in omnibus suppositis, & peccatum originale sit peccatum naturæ, sequitur quod peccatum originale sit æquale in omnibus: Quia in peccato originali non sunt nisi duo: Vnū est priuatio iustitiæ originalis: Aliud autem est relatio ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem natura deducitur. Quo ad primū, peccatum originale nõ suscipit magis & minus, cùm totum donum iustitiæ originalis fuerit à quolibet sublatum. Priuationes enim aliquid totaliter priuantes, non suscipiunt magis & minus, sicut mors. Similiter nec quo ad secundum: quia omnes homines æqualem relationem habent ad principium vitiatæ originis. Nec obstat quod non omnes homines sunt æqualiter proni ad concupiscendum: quia hoc prouenit ex dispositione corporis, pro quanto vires inferiores sunt fortiores in vno, quàm in alio. Nec est simile de ægritudine, quæ

Cant. 4.

1. 2. q. 81. ar. 3. ad 1. 1. Thess. 4. 4.

10. super Gen. ad litteram.

Nullum nisi primum peccatum traduci potuit ad posteros.

1. 2. q. 82. ar. 2. Ioh. 1.

Psal. 5. 0.

Matt. 2.

1. 2. q. 82. ar. 4.

A quæ suscipit magis & minus in vno quàm in alio: Quia ægritudo corporalis, quanuis sit eiusdem speciei, non tamen semper habet æqualem causam in omnibus: sicut nec libido actualis, quæ est maior in vno quàm in alio, transmittit peccatum originale, sed habitualis. Et quia deordinatio peccati originalis maximè apparet in appetitu concupiscibili: ideo communiter peccatum originale concupiscentia nominatur, accipiendo concupiscentiam pro potentiis destitutis, quæ sunt materiale in peccato originali: formale verò priuatio iustitiæ originalis ad peccatum primi parentis relata, vt dictum est.

Ver. 5. De Subiecto Peccati Originalis.

Peccatum originale sicut in causa principali fuit in ipso Adam, & vt in causa instrumentali in semine: Sed sicut in subiecto est primò in anima, deinde in voluntate, & consequenter in intellectu & appetitu sensitivo, ac etiam in viribus inferioribus, quæ possunt esse subiecta culpæ: cùm priuatio & habitus habeant fieri circa idem. Sed primum subiectum iustitiæ originalis erat essentia animæ, & deinde secundariò effectuum eius, aliæ potentie (vt dictum est) igitur, &c. Et sic peccatum originis primò respicit animam, & consequenter alias potentias ordine quodam, subtrahendo perfectiones quas ordine quodam iustitiæ originalis producebat.

§. 6. De Pœnis Peccati originis.

Pœna Peccato Originali debita quantum ad animam est carentia diuinæ visionis. Quia cùm gratia Dei sit vita æterna, & peccatū originale priuet gratia, cõsequens est quod priuet gloria. Ad cuius pleniorum evidentiam reduendum est ad memoriam, quod de beatitudine dictum est. Et cùm Philosophus dicat quod deus & natura nihil faciant frustra: & frustra dicatur, quod non consequitur finem ordinatum, sitque homo creatus ad beatitudinem, cùm ex natura sua possit cognoscere vniuersale bonum & principium naturæ, nisi propria voluntate auertatur ab eo, sequitur quod paruuli cum solo originali decedentes, non sunt priuati beatitudine naturali. Propter hanc rationem dictum est supra, quod Deus talibus in separatione animæ infundit omnes species intelligibiles rerum, quas acquirere & intelligere poterant, si vixissent. Verumtamen priuati sunt beatitudine supernaturali, quæ consistit in clara Dei visione. Et quia tales non cognoscunt se priuari tali bono, cùm non habeant de illo reuelationem, ideo non dolent neque tristantur. Et dato quod haberent notitiam futuræ beatitudinis supernaturalis, non dolerent: quia nullus absque deordinatione voluntatis appetit, quod scit se habere non posse, & supra se esse. Quidam probabiliter dicunt quod Deus, qui ordinauit pœnam sensus respondere delectationi, iuxta illud, quantum se glorificauit & in deliciis fuit, &c. nõ cõcurreret ad tristitiam. Propter hoc D. Aug. dicit quod mitissima est eorum pœna, qui pro solo originali puniuntur. Nec obstat quod idem Aug. dicit, quod pueri decedentes cum originali, experientur gehennam: & alibi dicit quod firmissimè tenendum est eos æterno supplicio puniendos: Quia nomine tormenti, supplicij, gehennæ, cruciatu, & ignis, & si quid simile in dictis sanctorum reperitur, largè accipiendum est, pro omni pœna etiã priuatiua, vt ponatur species pro genere. Nec obstat pariter quod D. Chryso. dicit quod carentiam diuinæ visionis sequitur maximum tormentum: quia intelligitur de carentia diuinæ visionis in eo qui priuatur ex culpa actuali, in qua fuit in deliciis, & non de eo qui priuatur ex sola culpa originali, in qua nullo modo fuit in deliciis. Nec etiam ratio D. Augu. (qua probat ipsos futuros in iudicio generali in parte sinistra, & audituros, Ite maledicti in ignem æternum) aliquid cõtra prædicta concludit: Quia illa verba intelligenda sunt de omni pœna proportionata culpæ illorum qui puniuntur: cùm constet in inferno esse diuersitates pœnarum, & quod non omnes æqualiter puniantur, sed secundum proportionem demeritorum. Cùm ergo pœna sensus respondeat culpæ actuali & deliciis, sequitur quod non torquebuntur: Alias sequeretur quod qui non peccauit in hoc seculo, non cessaret peccare in futuro, cùm superbia damnatorum ascendat semper: quod constat esse falsum & contra illud, Vbi ceciderit lignum siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit. & ideo illa sententia quo ad illos applicabitur secundum proportionem peccati originalis: cuius pœna quo ad animam, est sola carentia diuinæ visionis. Vel potest dici quod illa sententia intelligitur de his qui actualiter & commissivè peccauerunt. vnde prædicetur eis, Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. quæ illi non potuerunt, igitur, &c. Præterea in hoc non tenetur D. Aug. vnde Gennadius in lib. de viris illustribus, de eodem Aug. loquens ait: Licet minus capacibus dubitationem de abortiuis fecerit: error tamen illius (vt superius dixi) multo sermone contractus, lucra hostiū exaggeratus, necdum hæresis quæstionem dedit. per quæ verba dat intelligere, D. Aug. in hac opinione errasse, sed ipsum hæreticum non fuisse, eò quod non fuit pertinax, imò retrahit in epistola ad Iulianum, in qua se declarat dicens: Ego autem non dico paruulos sine baptismo morientes, tanta pœna plectendos, vt eis melius esset non nasci, cùm tamen sermone. 26. ad heremitas dixerit, Melius esset omni esse carere, quàm in inferno iacere. Ex quo apparet alium locum pro pueris illis eū posuisse. Præterea decret. Maiores, de Bapti. (in qua est determinatum eos nõ pati pœnam sensus) tempore D. Aug. nondum edita erat, quia idem Augu. (qui supradictum Ecclesiam reuerberatur) si edita fuisset, oppositum non dixisset. ¶ Non obstat pariter quod peccatores debeant grauius puniri post mortem quàm in vita, in qua peccatum originale punitur pœna sensus: Quia post mortem nõ est status proficiendi ad virtutem, vel etiam deficiendi per peccatum, sed recipiendi pro meritis. vnde omnes defectus qui sunt post mortem, taxantur pro culpa, & non ordinantur ad profectum virtutis, vel cuitationem peccati. Sed isti defectus sensibiles non sunt pœna taxata, sed concomitans, & ordinati ad cuitationem peccati. Sicut videmus quod cùm aliquis iudex pro aliquo crimine facit aliquem excæcari (vt in antiqua lege oculum pro oculo) cæcitas est pœna taxata, quam intendit iudex. Verumtamen

De Malo. 9. 4. ar. 3. 4. 5.

De Malo. 9. 5. ar. 1. Rom. 6. c. 14. § 1. vers. 2. 2. Phy.

c. 2. §. 1. ver. 1.

Apoca. 8. In hypochondro sic. in li. de si. ad Petri

In homi. de repa. lap.

Eccle. 11.

De Malo. 9. 5. ar. 4. ad. 5.

quia cecitatem sequuntur multa incommoda, puta quia cæcus habet mendicare, cespitare, sustinere dolorem capitis, & alia huiusmodi, quæ iudex non ponderat nec ordinat: quia non potest omnes euentus præuidere & considerare. Sed deus qui omnia præuidet & ponderat, ordinavit pro pœna taxata, priuationem iustitiæ originalis, gratiæ, & gloriæ, & quod in hoc mundo defectus sensibiles (qui sunt conditiones naturæ non præseruatæ iustitiæ originali) incurreremus ex peccato originali, ad profectum virtutis, & euitationem peccatorum, quandiu erimus in statu proficiendi. Ideo illæ pœnæ non erunt post mortem. ¶ Sed difficultas adhuc manet: Cum pœna sensus respondeat conuersioni ad bonum commutabile, & tantum debeat imputari nobis conuersio primi parentis, sicut eius auersio, cum conuersio ordine naturæ (licet non temporis) præcedat auersionem: Non enim potest quis auerti à bono incommutabili, nisi prius apprehendat aliud bonum: Dicendum quod talis conuersio non referebatur ad naturam, sed ad personam: quia ideo Adam conuertebatur ad illud, non quod cogitaret esse bonum naturæ, sed ut bonum sibi: ea autem quæ pertinent ad personam, non imputantur toti naturæ. Et quantum (ut dictum est) peccatum originale sit æquale in omnibus: non tamen æqualiter oēs subduntur his defectibus. Aliqui enim sunt difformes, alij quasi semper valetudinarij, & alij magis sensibiles malorum quam alij. Quia hæc diuersitas prouenit ex dispositione materiæ, quæ in diuersis diuersa est. Et aliquando ex Dei ordinatione propter peccata parentum, vel præseruationem filiorum, aut propter alias causas, quæ diuinæ prouidentie referuntur.

Ver. 1.

De Morte.

2. 2. q. 164. ar. 1.
Rgm. 5.
Mors quid
6. 1. ver. 4.

Mors est pœna peccati originalis, vnde Apосто. Per vnum hominem peccatum intrauit in orbem terrarum, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Ad cuius euidentiam sciendum est quod mors significat priuationem vitæ. Et cum priuatio non possit cognosci nisi per habitum, mors perfecte cognosci non potest, nisi cognoscatur vita quam priuat. Quare reducendum est ad memoriam quæ de vita diximus, quod licet vita aliquando accipiatur pro operatione: hic tamen accipitur pro esse suæ principio intrinseco operationis, quod est forma. Et quia triplex potest esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica siue æterna: sequitur triplex posse esse principium vitæ, scilicet animæ, gratiæ, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ & operationis corporalis. Gratiæ est principium vitæ & operationis spiritualis & meritoria. Lumen gloriæ est principium vitæ siue operationis beatificæ & æternæ. & secundum hoc dicimus triplicem esse vitam, scilicet corporalem, spiritualem, & æternam. ¶ Et cum mors sit priuatio vitæ, sequitur quod triplex est mors, scilicet corporalis, spiritualis siue culpæ, & æterna, quæ dicitur gehennæ. Mors corporalis est priuatio seu separatio animæ à corpore. Mors spiritualis siue culpæ, est priuatio seu separatio gratiæ ab anima, quæ fit per culpam siue peccatum, vnde Ezechiel, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Mors æterna siue gehennæ est priuatio luminis gloriæ, per quod est vita beatifica siue æterna, iuxta illud. In æternum non videbit lumen. Et dicitur gehennæ, propter adjunctam pœnam & tormenta æterna. Mors corporalis secundum se non priuat hominem magno bono, imò liberat à miseris & calamitatibus huius mundi. Et decretum est à Deo, quod omnes homines resurgent ab ea, vnde Aposto. Omnes quidē resurgent. Ideo in sacris literis mors corporalis vocatur dormitio, maxime in libris Regū, Dauid dormiuit cū patribus suis, & Psal. Diues cum dormierit, non sumet omnia, & alibi, Dormierunt somnum suum, &c. Et Christus eam sæpe dormitionem nominauit, dicens: Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut à somno excitem eum. Imò talem dormitionem dixit non esse nominandam proprie mortem, neque in ordine aut numero esse computandam, dicens: Non est enim mortua puella, sed dormit, &c. Et Christus eam sæpe dormitionem nominauit, dicens: Lazarus amicus noster dormit, & virtutibus infusus, ac donis spiritus Sancti: & non est certum quod omnes in illam incidentes, resurgent per penitentiam. Constat autem quod hæc mors spiritualis inducit ad mortem æternam. Ideo dicitur prima mors verò gehennæ dicitur secunda, iuxta illud, Qui viderit (scilicet vitia & mortem primam siue culpæ) non lædetur à morte secunda. Et quia de morte prima sufficienter dictum est cum de corruptione charitatis & gratiæ ac etiam de peccatis ageretur: dictum est etiam de morte secunda, cum de inferno & pœnis damnatorum esset sermo. Ideo nunc illis dimissis, de morte corporali aliqua notata digna dicenda sunt.

Ver. 2.

De Mortis Memoria.

Memorie
mortis vtilitates.

Mortis corporalis memoria Christi fidelibus plurimum confert vtilitatis, maxime autem quantum ad tria: Primò ad retrahendum eos à vitiis, & inducendum ad virtutes. Retrahit enim à superbia, & inducit ad humilitatem. Nemo enim considerans se esse breui tempore in cadauer putridum, & tandem in vilem puluerem aut cinerem resoluendum: habet occasionem superbiendi, sed potius humiliandi, vnde Ecclesi. 10. Quid superbis terra & cinis? & Hiere. 2. Vide quam vilis & abominabilis facta es. Ideo Ecclesia volens Christianis præcingere occasionem superbiæ, & materiam humilitatis ministrare, ordinauit ut in principio quadragesimæ capitibus eorum imponerentur cineres, dicendo: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ideo age penitentiam de peccatis tuis. Sicut enim gloriosus in rota sua pauo, videndo sordidos ac puluerulentos pedes, humiliatur, & demittit rotam suam: Sic homo pulueres in quos resoluatur debet considerans, habet occasionem se humiliandi, & demittendi rotam superbiæ & elationis. Retrahit etiam ab omnium malorum radice, cupiditate & auaritia: Nemo enim cupidus debet se indebitè & immoderatè onerare rebus, quas in domum suam deferre vel deferri facere non potest, & quibus scit se in porta ciuitatis esse spoliandum, & pro eis puniendum. Sed sic est de rebus

A rebus huius mundi. Igitur &c. D. enim Bern. dicit: Mirabilem ianitorem (scilicet mortem in exitu) possuit mundus, qui nihil suum secum trahere permittit. Et Psal. Diues cum dormierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. & alibi: Dormierunt somnum suum omnes viri diuitiarum: & nihil inuenerunt in manibus suis. & Job. 1. dicebat. Nudus egressus sum ex utero matris meæ, & nudus reuertar illuc. & Aposto. Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec aliquid auferre possumus. Ideo omnia arbitrabatur tanquam stercore. Et D. Hiero. dicebat: Facile cõternit omnia, qui cogitat se moriturum. Retrahit pariter à concupiscentia & carnis desiderijs ac voluptatibus. Vnde D. Grego. Non potest melius domari caro viua, quam cogitando qualis erit mortua. & Seneca in lib. de Moribus: Libidinis incentiuum continebis si exitum cogitaueris. Retrahit insuper & generaliter ab omnibus alijs vitijs & peccatis, vnde Ecclesi. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Secundò mortis memoria inducit ad penitentiam, vnde Ezechias cum audisset Esa. dicentem sibi: Dispone domui tuæ, quia morieris, & non viues. Fleuit: & conuersus ad parietem, egit penitentiam. Et Niniuitæ audientes Ionam dicentem, Adhuc 40. dies & Niniue subuertetur, mirabilem egerunt penitentiam. In vitis patrum legimus quod quidam interrogauit abbatem Amonem quomodo peccata sua flere, & de eis penitere posset, respondit: Talem fac cogitationem tuam, qualem faciunt præuenti de criminibus, qui detinentur in vinculis. Illi nanque interrogant, vbi est iudex? & quando veniet? cogitant quid fecerint, & qualiter respondebunt: & in ipsa expectatione, pœnarum suarum plorant causas, applicatio est facilis. Tertio mortis memoria exterius protestata inducit deum ad clementiam, & placat eius iram. Vnde legimus de viris Bethuliæ obfessis ab Holoferne, quod præcincti saccis, habentes cines res super capita sua, offerebant sacrificia: & placatus Dominus liberauit eos. & 3. Regum. 21. dicitur de Achab, quod cum audisset sermones Domini, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite, & factus est sermo Domini ad Heliam Tesbitem dicens: Nonne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Ideo Psal. dicebat: Cinerem (hoc est mortis recordationem) tanquam panem manducabam. Et Christus penitentiam in cinere & cilicio laudauit, Matth. 11. dicens: Olim in cinere & cilicio penitentiam egressi sunt. Et cum penitentia multa bona opera includat, consequens est quod mortis memoria & recordatio sit ad bonorum operum vigilantiam excitatiua. Eam ob rem veri Christiani debent tali recordationi insistere, & cauere à quatuor impedimentis, huiusmodi recordationem impediuntibus, quæ secundum contemplatiuos, dicuntur quatuor portitores pertrahentes cursu velocissimo ad sepulturam inferni peccatores, quos stare iussit Christus in suscitatione adolescentis filij viduæ. ¶ Primum impedimentum & primus portitor est præsumptio diuinæ misericordie. Quidam enim, & maxime Lutherani, solam diuinam misericordiam & bonitatem considerantes, aliquibus sacræ scripturæ passibus malè intellectis inhærentes, temerariè præsumunt se omni tempore & instanti etiam in morte, absque sacramento penitentiae misericordiam consequuturos: & sic negligunt mortis memoriam, & omnium virtutum operationes, inspirationes, exempla, & monitiones. Hi plurimum decipiuntur, quia Dominus non solum bonus & misericors est, sed etiam iustus. vnde Psal. Iustus Dominus, & iustitias dilexit. & contemnentes sanctas inspirationes & monitiones acriter punit. vnde Aposto. An diuitias bonitatis eius patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei te ad penitentiam inducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. ¶ Secundum impedimentum & secundus portitor est, Spes longæ vitæ. Multi enim sunt iuuenes, qui arbitrantur se diu victuros, & in fine dierum penitentiam acturos: & interim inuadit eos mors, & descendunt in infernum viuentes. Sunt etiam aliqui senes, qui putant se quasi immortales: & licet efficiantur infirmi, non cogitant de morte. Interim incidunt in frenesim, & moriuntur in peccatis: quia non aduertent, donec se reperiât in inferno. de talibus Salomon: Quia vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & nemo fuit qui aspiceret. desperixisti omne consiliū meū, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo: & cum vobis id quod timebatis aduenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit. & D. Aug. Hac animaduersione punitur peccator, ut qui cum viueret oblitus est Dei, dum moritur, obliuiscatur sui. Nam ut dicit Psal. Non est in morte qui memor sit tui. Et Ecclesi. 5. Ne tardes conuerti ad dominum: & ne differas de die in diem. Subito enim venit ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Ecclesi. 38. in persona cuiuslibet defuncti. Mihi heri, & tibi hodie, scilicet imminet iudicium. Sapiens ibi comparat vitam hominis, diei, quæ parum durat, & cito labitur: neque semper permittit deus hominem venire vsque ad finem diei, ad quem venire quis posset secundum cursum naturæ. vnde dicebat Ezechias: De mane vsque ad vesperam finies me. Ideo Christus, Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, &c. Videmus multo plures iuuenes mori quam senes: hæc sola experientia deberet terrere nos. D. Bernardus dicit: Qui promisit tibi veniam daturum, non spondit tibi diem craftinum, imò nec horam, &c. Ideo non est confidendum in illa vana spe longæ vitæ: quam sapiens vocat re promissionem nequissimam & fallacem. ¶ Tertium impedimentum & tertius portitor est mala societas. Heu quot decepit iste! Quot sunt hodie in inferno, qui essent nunc eleuati in paradiso, nisi fuissent malæ societates? Quot videmus viros perditos & mulieres abominabiles propter malas societates? profectò innumerabiles. Psal. dicebat: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. & Ecclesi. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Ideo Salomon: Fili mi si te lætauerint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint, Veni, sortem mitte nobiscum: ne ambules cum eis, prohibe pedum tuum à semitis eorum: pedes enim illorum in malum currunt. Et nisi caueas, inuoluent te. Notandum est iuuenibus com-

1. Timo. 6.

Esa. 38.

Hester. 4.

Luc. 7.

4. Quatuor portitores peccatorum ad sepulturam inferni.

Rom. 2.

Spes longæ vitæ periculosa.

Prouerb. 13.

Esa. 38. Matth. 24.

Societas malorum caueanda.

Prouerb. 13.

munè

Matt. 5. mune dictum: Talis ponit culicem in aure, qui non auferet eam. Talis ponet te in luto & periculo, qui relinquet te ibi. Talis ponet te in infernum, qui non liberabit te. Ideo Christus monebat fugere malas societates, dicens: Si oculus tuus scandalizat te: vade, & proiice eum abs te, &c. Et Luca. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem suam, &c. quando scilicet inducitur ad malum. **Quartum** impedimentum siue quartus portitor est mala consuetudo, quæ etiã multos illaqueat. Quia consuetudo quodam modo vertitur in naturã, & dicitur altera natura. **D. Tho.** recitat Iulium Cæsarem in lib. de bel. gal. dicentem qd olim apud Germanos ex mala consuetudine furtum non reputabatur iniquum. **Consuetudo mala noxia & periculosa.** Mulier proba si incidat in adulterium, q̄primùm cecidit, cor eius tremit & palpat: cum autẽ secundò, minus: si tertio, adhuc minus: si quarto & amplius, delectatur, tandem iactat se & efficitur de numero illorum, qui latantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Tales sunt similes auibus applicatibus ad cãpanile, quæ cum primò audiūt campanas, timent, secundò non tantũ, tertio appropinquãt, & deinde super eas ascendunt & stercoreant. Idem faciunt circa formidines in agris seminatis appositas, &c. **Vnde D. Chryso.** dicit: Peccatum cõsuetudine vilescit, & quasi nihil sit putrescit. Tales timere deberent, quia vix resurgunt, iuxta illud: Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit. & **Prouer. 18.** Prouer. 22. Adolefcens iuxta viam suam graditur: & cum senuerit, non recedet ab ea. & **Hiere. 13.** Si potest Aetiops mutare pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cum di dice ritis malum. Tales consuetudinarij pondere peccatorum labuntur de peccato in peccatum: sicut sicula cadit in puteum, cathena ferrea paulatim tracta, & sicut mola à supercilio montis paulatim impulsã vn de **D. Greg.** Peccatum quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit. Ideo qui libet quamprimùm sentit se tali pondere grauatũ, conari debet ad exonerationem. quod facilliter faciet, si ad mortem dirigat mentis intuitum &c.

Ver. 3. De Timore Mortis.

Cum timor sit de malo futuro opposito bono dilecto: sequitur qd secundum diuersas dilectiones boni sit diuersus timor mali oppositi. Sed vita corporalis, cui mors opponitur, tribus modis diligitur, scilicet naturaliter, virtuose, & vitiose. Ideo triplex est timor mortis. **Primus** est naturalis, qui procedit ab amore naturali, quo quilibet diligit vitam suã: prout vnaquęque res naturaliter appetit conseruationẽ sui esse, & resistit contrariis quantum potest. Et hic quantum est de se, cum sit naturalis, nõ est bonus neq; malus. Hoc timore **Aposto.** mortẽ timuerunt. **vnde Ro. 8.** dicitur: Scimus qd omnis creatura ingemiscit & parturit vsq; adhuc. Non solum autẽ illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, nolentes spoliari, sed superuestiri, vt dicitur 2. **Cor. 7.** & non solum sancti **Apostoli,** sed etiã ipse **Christus** secundum portionem inferiorẽ siue partẽ sensitiuam. Cum enim intrasset horum **Oliueti,** cœpit tædere & pauere. **vnde** eius voluntas vt natura aduocata sensualitatis, petebat: Pater si fieri potest, transeat à me calix iste. **Secundus** timor est ordinatus & virtuosus, quo aliqui timent se non fecisse sufficientem pœnitentiã: & propter hunc timorem quærunt media prolongandi vitam, ad faciendam maiorẽ pœnitentiam, vel amplius merendũ & proficiendũ rei publicæ, vt **D. Paulus** qui optabat pro fratribus anathema (hoc est separatus) esse à **Christo,** cui desiderabat coniungi. Timor etiam mortis ex periculis & insultibus dæmonum, dummodo timens non diffidat de bonitate aut misericordia diuina, non est malus, cum non procedat ex infidelitate aut desperatione, sed ex consideratione peccatorũ & indignitatis. Hic timor stimulat ad pœnitentiam & ad debitam præparationẽ, & ad accipienda arma, quibus nos defendamus contra pericula. Ideo est bonus & laudabilis, nec est aliquis adeo iustus, qui non habeat occasionem sic timendi, & se præparandi. Quia licet quilibet **Christianus** qui veram fecit pœnitentiã, & munitus est sacramentis **Ecclesiæ,** quadam coniectura morali, imò fidei, possit iudicare & credere ac sperare se esse saluandum: nihilominus tamen ex incertitudine an ex parte sui fecerit ad quod tenetur, & sic propter districtum iudicium, quod in morte erit, habet occasionem timoris. **Tertius** timor mortis corporalis est inordinatus, & vitiosus, qui scilicet prodit ex amore inordinato vitæ corporalis, & bonorum huius seculi, quibus in morte spoliatur. Sunt enim aliqui qui sic timet priuari bonis, qd nullo modo cogitare volunt de morte, neq; aliquid de ea audire: vellẽtque semper manere in hoc seculo, quasi non esset alia paradisi, nisi mūdus. Talis timor ex inordinato amore bonorum temporalium procedens, est malus, & causã multorum malorũ, & tandem excæcationis, vt dictũ est cum de timore mundano ageretur. **Sed** difficultas est an simpliciter & absolutẽ mors sit timenda, & an timor mortis sit persuadendus. Hæc difficultas per duas propositiones enucleatur. **Prima** propositio est, qd quauis mors corporalis aliquo modo sit timenda etiam bonis, non tamen simpliciter & absolutẽ: sed potius amanda & optanda, propter multa bona quæ secum affert, & singulariter tria. **Primò** enim liberat ab omnibus morbis & miseriis ac calamitatibus corporalibus. Non est melior medicina corporalis in mundo quam mors. Quia quantũcũque medicinæ corporales curent ad tempus & incompletẽ, non tamẽ completẽ & perfectẽ ac perpetuã. Nam (vt **Iob** dicit) Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Nunc est lætus, nunc tristis: nunc æger, nunc sanus: nunc calidus, nunc frigidus: nunc pauper, nunc diues: nunc in breui quiete & tranquillitate, nunc in solitudine, &c. Sed mors ab omnibus his perpetuò liberat. Ideo magnum bonum nobis affert. **vnde** **Aposto.** **Ro. 7.** dicebat: Infelix homo quis me liberabit à corpore mortis huius? per mortem autẽ boni ab omnibus afflictionibus corporalibus & temporalibus perpetuò liberatur. **vnde** **Apo. ca. 19.** Absterget deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum: & iam non erit amplius neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra. Et **Apo. 7.** Non esurient neque sitient amplius, neq; cadet super illos

A illos sol neque vllus æstus. **Secundò** mors liberat à tentationibus & periculis peccatorum, & reatibus pœnarum. **Quandiu** enim sumus in hoc mundo, sumus in tali periculo spirituali, in quali sunt milites in bello corporali, quando habent pugnare contra fortiores & astutiores. **vnde** **Aposto.** Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem (scilicet solũ) sed aduersus principes & potestates, aduersus mundũ reñtores & tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cœlestibus & **D. August.** dicit: Versurus est hostis, & habet mille nocendi modos. & **Iob 4.** Non est potestas super terram quæ ei valeat comparari. In hoc mundo via est adeo lubrica, & tot ac tantæ sunt peccatorum occasiones, quod pauci sunt qui omnino caueant à peccatis. **Vnde** **Proue. 24.** Septies in die cadit iustus. & **1. Ioan. 1.** Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. & **Iaco. 3.** In multis offendimus omnes. Aliqui optant diu viuere cum sunt infirmi, vt pœnitentiam agere possint: quibus melius esset quod morerentur, quia quando releuantur ab infirmitate, peiores fiunt, & quanto magis procedunt, tanto magis se illaqueant & onerant peccatis, & finaliter damnantur. Sed mors ab omnibus illis periculis liberat, post mortem enim boni nullas patientur tentationes aut pœnas. **Tertio** mors liberat à carcere, & introducit in regnum cœlestẽ & æternum. Qui enim liberantur à vinculis, & eleuantur ad dignitates, habent occasionem lætitiæ. In hac vita mortali sumus in carcere & vinculis corporis mortalis, quod aggrauat animam, & impedit introitum regni: quia, vt dixit **Deus Moysi,** Non videbit me homo, & viuet, scilicet hac vita mortali. Per mortem autem, si sumus bene dispositi, ab hoc carcere liberamur, & introducimur in regnum cœlestẽ, in quo sunt diuitiæ, gloria, gaudium, & lætitiã, & omnium bonorum perfecta possessio. Ideo debemus eam desiderare cum **Psal.** qui dicebat: Educ de carcere, scilicet corporis, animam meam, ad confitendum nomini tuo **Domine.** & **Apostolus Phil. 1.** Desiderium habens dissolui & esse cum **Christo.** Propter hanc educationem & introductionem mors sanctorum dicitur nauitas: quia quemadmodum puer in natiuitate egreditur à paruo loco, & venit in magnum spacium huius mundi: sic sancti in morte egrediuntur à paruo loco huius mundi, & veniunt ad amplissimum locum **Paradisi.** de hoc **Baruch. 3.** O **Israel** quã magna est domus **Dei,** & ingens locus possessionis eius magnus, & non habet finem: excelsus, & immensus. Si ampliora bona quæ mors secum affert, scire desideras, vide **Apud D. Ambro.** in lib. de bono mortis. Propter huiusmodi liberationem malorum, & adductionem malorum, Mors bonorum dicitur preciosa. **vnde** **Psal.** Preciosa in conspectu **Domini** mors sanctorum eius. Si esset aliquis lapis qui sanaret omnes infirmitates, &c. reputaretur preciosus, & quilibet ipsum desideraret. A fortiori mortem corporalem &c. Ideo non est timenda, sed potius amanda & desideranda: cum in ea vltra prædicta bona consolètur ab angelis portantibus eas in paradysum, ac etiam à **Christo,** qui, vt **D. Greg.** ait, solet bonis in morte apparere. vt de beata **Martha** & aliis multis legimus. Ex quo sequitur quod timor mortis corporalis non est persuadendus bonis & iustis, sed potius dissuadendus. **Secunda** propositio est, quod mors corporalis est valde timenda malis, propter multa mala quæ secum affert. **vnde** versus: Mille modis leti miseros mors vna fatigat. **Primò** enim priuat bonis temporalibus, quibus mundani plurimum affecti sunt: & tamen nil eorum secum morientes auferre possunt. **Secundò** mors priuat malos voluptatibus & deliciis corporalibus quas summè diligunt & prosequuntur. **Tertio** adfert dolores corporales, qui proueniunt ex qualitatibus contrariis disconuenientibus, & ex separatione animæ à corpore, quæ tantò est acrior, quanto nexus & amor vnionis est amabilior. sed non potest inueniri maior, siue amabilior copula viuo, quã animæ & corporis. **vnde** **Iob. 1.** Pelle pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro omnia sua, scilicet seruanda in corpore. Ideo propter huiusmodi bonorum amissionem ac separationem, in qua omnia corporis membra, venæ, nerui, & ossa, supra quã dici potest torquentur. **Philosophus** dicit quod omnium terribilium terribilissimum est mors: sed amplius malis, auaris, & voluptuosis. **vnde** **Ecclesi. 4. 1.** O mors quã amara est memoria tua homini habenti pacem cum substantiis suis? Additur huiusmodi doloribus mundanorũ siue mundo dæditorum infestatio, videlicet vxoris, filiorum, propinquorum, amicorum, famulorum, creditorum querula instantia atque sollicitudo, quæ aliquando maior est quã animæ. Allegant obsequia paupertatem suam, instant te stimament fieri vel mutari, quilibet rogat sibi aliquid dari vel legari, de anima verò agonizantis non curant. Sed si hæc sola forent, tolerabilis esse posset mors. Verum eum inducat ad intolerabilia & æterna tormenta, quis tolerare poterit. **vnde** **Esa. 33.** Quis de vobis stare poterit cum igne deuorante? aut quis habitabit cum ardoribus sempiternis? Eam ob rem **Psal.** vocat peccatorum mortem pessimam. Ex quo sequitur quod præsumptuosus & mundo ac deliciis affectus, qui se sic securos putant, ac si semper hic viuere deberent, & de morte non curant, bonaque opera negligunt, & in peccatis perseverant, proponendus & persuadendus est timor mortis, & exaggeranda mala eis parata, breuitas vitæ, mortis incertitudo, bonorum priuatio, tormentorum inductio. imprimendum est illis illud verbũ **Christi:** Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiat? inculeanda est historia de illo diuire, qui dicebat: Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos. Requiesce, comede, epulare. Dixit autem illi **Deus:** Stulte hæc nõ est animam tuam repentẽ à te (scilicet dæmones) quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat (scilicet voluptates prosequendo, & bona temporalia indebitè acquirendo vel retinendo) & non est in Deum diues. Hæc enim & similia retrahere poterunt ab inordinato huius seculi amore, & inducere ad diligentẽ præparationem ad mortem suscipiendam, de qua nobis dicendum est.

Eph. 6.

Sap. 9.

Exod. 32.

Psal. 141.

Mors sanctorum cui dicitur nauitas.

Infestatio mundano rum quæ sit.

Luc. 12.

Quatuor
motiua ad
preparatio-
nem mortis.

Plures sunt rationes & motiua, quælibet inducentia ad se diligenter, omni cura, omni quoque studio præparandum ad mortem. Inter alia autem sunt quatuor principalia non omittenda. **¶** Primum est supremi Domini aduentus. Videmus experimento quod in aduentu principis temporalis populus se diligenter præparat ad eum reuerenter ac honorificè recipiendum. Et si auisati & præmoniti non se præpararent, rex haberet eos pro inimicis, & disperderet eos. A fortiori vnusquisque debet se præparare in occursum aduentus Dei viuentis, qui est rex regum, & Dominus dominantium, qui venit ad quemlibet in hora mortis. de quo aduentu nos præmonuit per scripturas Prophetarum, Evangelistarum, & Apostolorum. vnde Amos. 4. Præparare in occursum domini Dei sui Israel. & Lucæ 12. Sint lumbi vestri præcincti, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, &c. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenit, beati sunt serui illi. Et per oppositum, qui non se præparabunt, censebuntur inimici & contemptores. Ideo disperdet illos in aduentu suo. **¶** Secundum motiuum est tremendum Dei iudicium. Præuenit enim & accusati de criminibus in iudicio, maxime quando habent partes & accusatores potentes & astutos, & sciunt iudicem appropinquare, diligenter præparant defensiones suas, faciunt visitare processum, & excusare vel alleuare defectus suos, alias sunt in periculo succumbendi, & luendi pœnas. Sed sic est quod quilibet nostrum e præuentus & accusatus tanquam reus, coram diuina iustitia, quia (vt D. Iaco. 3. dicit) in multis offendimus omnes. & 1. Io. 1. Si dixerimus, &c. Accusator noster potens astutus, & cautelosus, est diabolus, qui (vt dicitur Apoc. 12) est accusator fratrum, qui accusat eos ante conspectum Dei die ac nocte. Deus venit in morte ad iudicium. vnde Apost. dicit: Statutum est hominibus semel mori. & post hoc, iudicium. Ideo cum deus sit iustus, necesse est nos ante mortem præparare, & visitare, ac reuidere processum conscientie nostræ, parare defensiones, & habere excusationes, quas pœnitentia ministrabit, alias incidemus in horrendum Dei iudicium & condemnationem. Ideo Ecclesi. 18. dicitur: Ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei inuenies propiciationem. **¶** Tertium motiuum est redditio computorum. Videmus quod thesaurarij principum, diffamati de mala administratione, cum habent reddere rationem principi de administratis, sunt bene solliciti, vident & reuident & præparant computa. Alias si non habeant cõputa bene ordinata, & cedulas expositorum, condemnantur tanquam latrones, ad patibulum: vt vidimus temporibus nostris. Sed sic est quod quilibet nostrum est thesaurarius & dispensator bonorum summi principis Dei, iuxta illud: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, dispensatores autem ministeriorum Dei. Et pauci sunt qui non prodigè exposuerint, & quin diffamati fuerint apud deum, de mala administratione. Hora mortis est assignata ad redditionem computorum, & in ea dicitur cuiuslibet: Redde rationem villicationis tuæ: quia nõ poteris amplius villicare. Illi qui nesciunt reddere computum de administratione, & ostendere cedulas & quittantias ministrorum Ecclesiæ, qui in sacramento pœnitentiæ dicunt, Ego te absoluo: condemnabuntur ad patibulum inferni: Ideo &c. **¶** Quartum motiuum est arduum ac periculosum in morte ingruens bellum. Videmus experimento quod capitanei & milites, quando ingruit periculosum bellum, aduersariis fortioribus existentibus, disponunt & præparant se, faciunt reparare arma, obseruant vigilias noctis, nihil est incircumspectum, vt cum audierint sonitum tympani, bene muniti & ordinati procedant. Sed sic est quod nos in hac mortali vita sumus semper in bello periculoso, vt dictum est: (vt D. Anthonius dicebat) Dæmonum noctis insidias, paratos ad supplantandum habemus inimicos, qui (vt D. Petrus ait) Circuunt quærentes quem deuorent. In sanitate vtuntur medijs placidis & delectabilibus, blanditijs & delicijs: sed in morte, omni studio, conatu, instantia, & impetu, vt crudeles tyranni, feruntur ad aggrediendum pauperem animam desitutam viribus corporis: absque cuius dispositione operationes suas perfecte exercere non potest. Aliquando conuocato exercitu astant animæ exituræ apparentes sub terribilibus figuris in corporibus assumptis, aut speciebus illarum in fantasia procuratis. **¶** Comparant autem in exitu tam bonorum quam malorum, duplici ratione: Primo, vt videant si aliquid in anima egrediente habeant. Vnde D. Martinus dicebat: Quid hic astas cruenta bestia? Nihil in me funestum reperies. Nec mirum si compareant in morte sanctorum, cum etiam venerint ad Christum. vnde Ioan. 1.4. Venit ad me princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, nullum igitur dubium esse debet, quin quod ausus est in Dominum, audeat in seruos. Secundo comparent, vt omnes vires suas exercent ad victoriam habendam in morte, cum in ea sit extremus conflictus, cuius euentu speratur vel æternus triumphus, vel nota sempiterna. Post mortem enim non est amplius pugna, sed remuneratio. Ideo omnibus viribus conantur in hora mortis vincere. Vnde Genes. 3. Tu insidiaberis calcaneo eius. Sunt enim dæmones sicut latrones, qui insidiantur transeuntibus, eoque aggrediuntur tempore & loco maxime periculoso. Si igitur (vt Apostolus dicit) Qui in agone, scilicet temporali, contendunt, ab omnibus se abstinent, & (vt videmus) diligenter se præparant & muniunt: Illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant. A fortiori Christiani ab omnibus nociuis & peccatis abstinere debent, & omni cura & sollicitudine se præparare & munire debent, vt cum audierint sonitum tympani mortis, qui est grauis infirmitas, sint præsto & parati ad tantum prælium, in quo non est quæstio de rebus caducis aut temporalibus, sed de perditione aut lucro regni æterni, & de salute aut damnatione animæ, de summa felicitàte obtinenda, aut pœna æternæ incurrenda.

Heb. 9.

1. Cor. 4.

Luc. 6.

Cur dæmones in morte comparent.

Dæmones insidiantur homini in morte.

Ver. 5.

Modus se præparandi ad mortem multa requirit & complectitur. **¶** Primum & principale est bene & virtuosè viuere, secundum regulam rectæ rationis, seruando mandata & præcepta Dei & Ecclesiæ, ac aliorum superiorum. vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandat. Dicitur cõmuniter: Qualis vita, talis & finis, siue exitus & mors. & Eccle. 12. dicitur: Memento creatoris tui in diebus iuuetutis tuæ. Et antequam veniant dies afflictionis tuæ. & Tren. 3. dicitur: Bonum est viro cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Consuetudo enim est altera natura. & ideo qui consueuerunt in vita resistere tentationibus, & euadere pericula & insidias demonum, facilius etiam euadent in morte. Si tamen aliquando ex fragilitate, aut alijs errare & labi in peccatum contigerit: salubre erit consilium, vt dum viuimus & valemus, conscientiam nostram per diligenter examinationem, & seruentem contritionem, & synceram sacramentalem confessionem, & integram satisfactionem, quantum humana fragilitas patitur, discutamus: & quicquid inuenimus offensiuum Dei, amputemus & abiiciamus: vt cum morbus ad Dei tribunal nos protrudet, Dei inueniamus propiciationem. Cũ autem ois dies pro vltimo vnusquisque debeat haberi, & nemo sciat diem aut horam mortis: sequitur quod quotidie prædictam examinationem facere debemus. Christus vt nos induceret ad continuè vigilandum, & ad nos præparandum, dedit similitudinem: Si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret vtique, & non fineret per fodi domum suam, &c. & Mar. 13. Sicut homo qui peregrè profectus, reliquit domum suam, & dedit seruis suis potestatem cuiuscũque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo, nescitis enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an in galli cantu, an mane: ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Optimum ergo cõsilium est, vt quisque priusquam se somno tradat, conscientiam suam diligenter excutiat: & si aliquod crimen a se eo die commissum deprehenderit, detestetur, cõteratur, lachrymisq; a Deo veniam postulet, & implorata ope diuina, sumat firmum confitèdi, satisfacièdi, ac correctionis vitæ propositum. Nemo enim se tradens somno, certus est an expergiscetur. Magnum enim periculum est in eo statu obdormire, in quo periculum est mortem somni germanam nos posse opprimere. Tantum periculum breuissima cogitatione licet effugere. Hoc ergo quotidie ante Deum agamus. Ante sacerdotem verò eius vicarium, ter aut sæpius in anno sincera confessione purgare conscientiam plurimum affert tranquillitatis, facietque vt morientem non torquat anxietas conscientiam examinandi. Quia si morbus præoccupauerit, tunc res est eum morbo, qui nil aliud agi finit, nisi cum medicis, cum vxore, liberis, hæredibus, creditoribus, famulis, amicis, & inimicis. Propter eandem anxietatem vitandam præstat his qui temporalia possident, in bona valetudine testamentum condere, & domui suæ providere: ne eorum negligentia in diuidendis bonis nascantur inter fratres & affines, cõtentiones & rixæ, relinquaturq; posteris litium aut rapinæ materia. Nam complures morbi sunt eius generis, vt non dent spatium super his statuendi. quare a debitis & obsequijs frustrantur nonnulli, & hæreditas ad indignos proueniens, est causa ruinæ illorum. **¶** Secundum requisitum est frequens mortis memoria & recordatio, quam Christus se habuisse pluribus in locis declarauit, cum ex abundantia cordis os loquatur, & sæpissimè de illa locutus fuerit. vt Ioã. 3. & 8. & alibi loquendo de exaltatione serpentis à Moysè in deserto. & Luc. 18. Ecce ascēdimus, &c. **¶** Tertium requisitum est humilis & deuota oratio, qua assidue aures diuinæ clementiæ pulsare debemus, vt nobis gratiam debite præparandi ad mortem concedere, & a subita & improuisa morte præseruare dignetur. vnde Ecclesiæ in letanijs precatur: A subita & improuisa morte libera nos Domine. **¶** Nec sequendus est in hoc Erasmus, qui ridet hanc Ecclesiæ orationem. magis ipse ridendus, qui nulla ratione fultus, multis verbis contra prædictam orationem instat, terminos Ecclesiæ contra eius intentionem & rectam significationem detorqueus, ac si Ecclesiæ pro subitanea & improuisa morte intelligeret, & precaretur ab improuisa & impræmonita morte. quod tamen procul est ab intentione Ecclesiæ. Euidens enim est omnes esse præmonitos semel mori. vltra scripturas experiètia mortem sæpissimè ingerit sensibus. Sed quamplurimi sunt qui ad illas præmonitiones & præuisiones se non præparant, & mors repentina eos improuisos & impræparatos reperit: vt habetur Prouerb. 1. Vocauit, & renuistis, &c. Licet enim paratis & dispositis nulla mors possit esse mala, quantumcumque subita aut repentina. vnde Sap. 4. dicitur: Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Præmonitis tamen & se præparare negligentibus, mors subita improuisa est: quia eos improuisos reperit. Quare qui precatur liberari ab improuisa morte, nihil aliud precatur, quam vt Deus dignetur deprecanti gratiam dare se præparandi ante mortem, & præseruandi a mortis periculis, & ne succumbat tẽrationibus dæmonis. Si igitur sanctè oratur pro finali perseuerantia in bonum, & ne inducamur in tentationem: sic etiam licitè oratur vt liberemur a subitanea & improuisa morte. vnde Psalm. 12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum, & ea quæ sequuntur in prædicto psalmo idem postulant. **¶** Quartum requisitum est, vt ab initio morbi aduocetur sacerdos, cui infirmus cum cordis contritione sincere confiteatur, & ad eius iudicium satisfaciatur: ne confessio & satisfactio ingrauescente morbo (vt sæpe contingit) vel omittatur, vel timore mortis & non filiali amore perficiatur. Petantur humiliter, & deuotè suscipiantur sacramenta eucharistiæ & extremæ vnctionis, quæ magnum præbent robur spirituale homini viribus corporeis desituto. Hæc timorem inimicorum expellunt. vnde Psalmista: Si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quod si prædicta sacramenta actu haberi non possint, aut propter absentiam & distantiam presbyteri, aut aliquid huiusmodi habeantur in voto seu desiderio, oreturq; Deus, qui nõ alligauit virtutem suam sacramentis, vt misericorditer

Preparatio ad mortem que complectatur.

Matth. 24.

Optimum consilium.

Matth. 24.

A subita & improuisa morte liberari, orandi.

Psalm. 12.

Consolatio
impræpara-
torum.

dignetur illorum effectum conferre. Aduocentur etiam, si fieri potest viri probi, deuoti, religiosi, ac docti, & assueti consolari agonizantes, qui agonizantem iuuent & confortent monitionibus, adhortationibus, & orationibus. Sic enim fiet, vt his adiutus securè ad portam salutis peruenire possit. Non debent tamen desperare, qui prædictum præparationis modum ignorantia aut negligentia aut quauis alia causa prætermiserint. Meminisse enim eos oportet voluntatem hominis vsque ad mortem esse deambulatoriam atque mutabilem, & cum Dei auxilio (quod nemini ad ipsum debere recurrere denegatur) posse peccata deserere & detestari, conatiq; ad implorandam diuinam misericordiam, quæ tanta est, vt quacunq; hora ante mortem & exitum animæ à corpore, peccator ingenuerit, omnium iniquitatum suarum non recordetur. Ponendum est ob oculos exemplum boni latronis. Omnia mundana & temporalia abiiciantur à memoria. tota fiducia ad Christi meritum (qui pro peccatis nostris abunde satisfecit) morientis animus feratur. Implorentur sanctorum suffragia siue intercessionis, & maxime D. Virginis, quæ est mater gratiæ & misericordiæ: dicatur deuotè hymnus, Memento salutis auctor, &c. Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Eius enim intercessione Christus peccatori manum suam emittet de alto, & eriget spem, eripietq; ab hoste & mortis doloribus, siua literq; in hora mortis eum secum suscipiet.

Ver. 6.

De Consolatione Agonizantium.

Tria in morte homini aduersantur.

Psal. 17.

Psal. 16.

Psal. 88.

Rom. 8.

Iob 6.

Ubi desolatorum & afflictorum consolatio fit opus misericordiæ Deo valde grati, atque in necessitate præceptum: consequens est vt qui in maiori afflictione & desolatione existunt (prout agonizantes, qui sunt in extremo periculo constituti) amplius sint consolandi, confortandi, & adiuuandi, maxime circa ea quæ eis occasionem desolationis præbent, quæ sunt principaliter tria: scilicet caro, mundus, & demonia, quæ diuersa in morte mouent prælia. de his Psal. sub aliis verbis: Circumderunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me: dolores inferni circumderunt me, præoccupauerunt me laquei mortis. Sapientis consolatoris erit, eas personas arcere, quarum aspectus possit ægroto reuocare affectum peccandi, veluti turpium voluptatum, vel aliarum socios, seu atroces inimicos. Eius etiam erit rimari & perspicere ac perscrutari desolationis causas. Non enim omnium infirmorum agonizantium æqualis est afflictio & desolatio, nec ex eisdem causis procedens: quia nonnulli sunt quos corporis dolores & cruciatus magis affligunt & desolant. Alij sunt qui separatione mundi vexantur. Alij autem quos demones vario modo aggrediuntur. Ideo adhibenda & applicanda erunt consolationis antidota, secundum afflictionum & desolationum diuersitatem. Caro nonnullos teneros & delicatos ad impatientiam agitatur, & ad blasphemiam inducit, propter multitudinem & diuersitatem dolorum quos secum affert. vnde Psal. Circumderunt me dolores mortis, qui (vt experimento videmus) sunt intensissimi, & per totum corpus sparsi: sic quod non est membrum corporis nec nervus aut vena, quæ in illa præcedente resolutione vsque ad materiam primam non patiantur inenarrabilem dolorem. Præter hæc patitur agonizans afflictionem prouenientem ex separatione animæ: quæ tanta est, quâtus est amor vniuersi animæ ad corpus. Et cum non possit inueniri maior, Philosophus dicit, quod omnium terribilissimum terribilissimum est mors. Tales ex doloribus corporis agitati, consolandi sunt, condolendo, & dolores aliquo modo aggrauando ex vno latere, sed leniendo ex alio, dicendo quod parum durabunt. nullum enim violentum perpetuum, & quod tempus infirmitatis non est nisi vnum instans, respectu consolationum quæ sequuntur. vnde Esa. 4. Ad punctum & in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. & Sap. 3. In paucis vexati, in multis bene disponentur. Præterea allegari potest conditio & debitum naturæ. Quia (vt dicitur 1. Reg. 14. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur, &c. & Apost. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. & Heb. 9. Statutum est hominibus semel mori. Mors æquo distributa est omnibus, regibus, principibus, pontificibus, satrapis, doctis & indoctis, diuitibus & pauperibus. Non est qui possit euadere, quando placuerit Deo. Mors nec lachrymis aut muneribus redimitur, nec lamento vincitur. sperni potest, vitari autem non. vnde Psal. Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? &c. Reputa ergo quales habeas consortes, & conditionem tuam æquiore animo feres. Conqueri enim de morte, est conqueri quod homines conditi sumus, & non angeli, qui suapte natura sunt immortales & incorruptibiles. Homo autem cum sit materialis & corporalis, necessario est corruptibilis. Insuper demonstrandum est quod si illi dolores & cruciatus patienter sustineantur, liberant à maioribus doloribus & grauioribus tormentis purgatorij: in quorum comparatione omnes pœnæ corporales huius viæ sunt dulces. vnde Deuteron. 33. Inundationes maris quasi lac sugent. Deus enim qui omnia facit pro meliori, huiusmodi dolores permittit, vt à grauioribus liberet. iuxta illud: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Patientia Christi, qui peccatum non fecit, & qui absque comparatione multo maiores dolores pro nobis sustinuit, ob oculos proponenda est. Si Christus ergo tot & tanta, &c. à fortiori nos qui sumus peccatores, qui multo maiora meruimus, quam patiamur, debemus patienter sustinere, quæ nobis ad bonum nostrum mittit Deus. vnde Apost. Heb. 12. Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes. D. etiam Gregorius dicebat: Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeo amarum est, quod non æquo animo toleretur. Confert ad consolandum tales adducere exempla sanctorum, maxime Iob, qui spoliatus omnibus bonis, & percussus vlcere pessimo, ita vt à planta pedis vsq; ad verticem capitis non esset in eo sanitas, dicebat: Hæc mihi consolatio vt affligens me dolore, non parcat, ne contradicam sermonibus sancti

A sancti. Et DAug. præcabatur dicens: Hic vire, hic seca, vt in æternum parcas. Martyrum tormenta patienter accepta recitare non erit inutile. Proponenda est etiam æterna felicitas, ad quam non nisi per mortem possumus peruenire. Vnde Apostolus: Non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Plurimæ alia cuiuslibet se in tali opere misericordiæ exercenti, occurrent rationes & motiua consolationis, quæ (vt Dominus inspirauerit) deduci poterunt. Si verò agonizans à mundo, siue ab affectionibus mundi agitur, timore separationis ab eo crucietur (vt nonnunquam iuuenes & auari) consolandi sunt, allegando ea per quæ mundus contemnendus venit, scilicet vanitatem, inutilitatem, instabilitatem, insatiabilitatem, fallaciam, & deceptionem, ac afflictionem spiritus, & pericula innumera quæ in eo sunt. Quæ omnia diffusè profecutus est Salomon in Ecclesiaste, & D. Bern. in lib. de contemptu mundi. Iob 1. dicitur: Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Nemo sapiens timet exire à miseriis: ergo nec debet timere exire ab hac vita, in qua sunt multo plures miseriæ quam bona. Numerandæ sunt miseriæ communes & principales, & illæ quæ infirmus frequenter patitur. Præterea quilibet festinat exire domum ruinofam, ne in ea opprimatur. Sed corpus corruptibile est domus ruinosa. aggrauans animam, iuxta illud: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: igitur quilibet debet desiderare exitum cum Apostolo dicente: Desiderium habens dissolui, &c. Declaranda est pariter agonizantibus mortis necessitas & eius incertitudo, de qua D. Bernardus: Nil certius morte, nihil incertius hora eius. Morti nullum præfinitum est tempus. Sine termino debitor sumus. Prudens debitor satagit quamprimum potest à debito liberari. Sic & nos cum huic debito sumus obnoxij, ad hoc tendere debemus. Debitorum qui dilationem solutionis obnoxie petunt, in sui graue incommodum obtrinent. Cui igitur debitum mortis negari non possit, ex neglecta solutione rigidius exigitur. Mors enim dilata minuit multorum gloriam. Multi enim in infirmitate sanctæ & gloriose mortui fuissent, qui articulum illud euadentes, ignominiosè & perperam obierunt. Aliqui in voluptatibus deprehen- si, occisi sunt. Alij in ira & cholera atque vindicta interempti. Alij in deordinatis affectionibus, cathar- ris, & alijs repentinis casibus obierunt, & in æternam gehennam detrufi sunt. Exemplum contemnendi mundum Christus nobis dedit, dicens: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidus: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Christus vicit mundum, contemnendo ipsum. Sic & nos eius auxilio & exemplo adiuti vincere poterimus. D. Ioannes ostendit nobis arma, dicens: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Si credamus infallibilem & æternorum honorum promissionem, & ad illa omni affectu tendamus, nihil est quod nos in hoc mundo remoretur. Hac fide Apostolus etiam vicit mundum: cum omnia eius bona arbitratus est tanquam stercorea. Iactandum est omni fiducia cor in Domino, & voluntas nostra voluntati eius (cui nemo resistere potest) conformanda. acceptemus liberè, & merebimur quod inuiti cogemur acceptare absque fructu, imò cum demerito. Faciamus de necessitate virtutem. dicamus cum Christo pro nobis agonizante: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Nô mea, sed tua voluntas fiat. Hac volitione perfecta perseuerante protinus cessabit mundi sollicitudo & infestatio. Vxor autem & liberi, amici, familiares, & famuli committantur Deo, qui vestit lilia agri, & pascit volatilia cæli, quæ non serunt neque nent, neque congregant in horrea. Plures alij fuerunt relictæ etiam in maiori necessitate, quibus melius prouidit Deus, quam fecissent parentes si vixissent. Ipse enim est pater principalis, & prouisor vniuersalis, &c. Hæc & alia huiusmodi timorem separationis mundi euellent, & agonizantem consolabuntur. Maxime autem consolandi, instruendi, & adhortandi sunt agonizantes, circa acerrimos demonum insultus, & tentationes quibus pauperem peccatorem instantissimè & impetuossimè aggrediuntur. Dicunt enim doctores, sanctos viros expertos fuisse, demones tentare agonizantes de tribus: Primò de fide. Sciunt enim fidem esse fundamentum totius spiritualis ædificij, iuxta illud 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi, vt glo. exponit. & Heb. 11. Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Ideo concludit quod sine fide impossibile est placere Deo. Eam ob rem satagunt quamplurimis argumentis ac rationibus sophisticis inducere ad fluctuationem seu vacillationem, vt scilicet non credatur paradus aut infernus, suadentes omnia quæ sunt fidei & credenda esse fictitia: & (vt dicunt moderni hæretici) hominum commenta siue inuentiones. Philosophorum rationes ac hæreticorum perplexas quæstiones & scômata circa ea quæ tradit Ecclesia, permiscunt, & persuadere tentant, vt ad infidelitatem pertrahant, vel saltem ad dubitationem, quæ est species infidelitatis: quia (vt dicitur in c. 1. extra de hæreticis) dubius in fide, infidelis est. Contra hunc insultum, persuadendum est agonizanti, accipere scutum firmæ fidei. vnde Apostolus, In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela inimici ignea extinguere, vocat fidem scutum: quia sicut per scutum repelluntur tela, ita omnia diaboli sophistica argumenta & suggestiones extinguuntur per fidem, quæ firmiter inhaeret reuelatis à Deo & promissionibus. spiritualium & æternorum honorum in sacra scriptura contentis, & ab Ecclesia promulgatis. & maxime quod vult & potest dare remissionem peccatorum, & in fine paradusum. Per hanc firmam inhaesionem habetur victoria. vnde Apostolus: Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiâ, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, hoc est argumenta & suggestiones demonum, &c. & Apostoli ac alij Sancti, per fidem eiiciebant demones à corporibus: à fortiori assistentes repellent. Et D. Petrus: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret. Cui resistite fortes in fide. & 1. Ioannis 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Adhortandi sunt ergo agonizantes, vt quamprimum sentiunt suggestiones infidelitatis insurgere, dicant: Credo Domine omnibus quæ dignatus es Ecclesiæ tuæ per spiritum tuum reuelare. Adiua incredulitatem, & adauge mihi fidem, qua tibi perpetuò adherere valeam.

Rom. 8.

Consolatio
contra affli-
ctiones mû-
di.

Sap. 9.

Notanda
ratio.

Matth. 8.

1. Ioan. 5.

Philip. 3.

Dæmones
de tribus te-
tant in mor-
te.

Consolatio
et monitio
contra tenta-
tionem desi-
de.

Ephe. 6.

Heb. 11.

1. Pet. 5.

Mar. 9.

Luc. 17.

Monendi etiam sunt agonizantes, vt caueant disputare cum diabolo: quia ipse est callidior & astutior, D sciens deprauare scripturas. Sed simpliciter credant omnia quae Ecclesia credit. Quemadmodum de quadam fidei muliere legitur, quod cum tentaretur a daemone, de fide, & interrogaretur quid crederet, responderebat: Credo quod Ecclesia credit. Et cum interrogaretur quid crederet Ecclesia, respondebat: Quod ego credo. & ad omnes suggestiones quas daemone contra fidem illi ingerebat, dicebat: Credo quod Ecclesia credit. & sic facilliter vicit illum. Si diabolus urgeat, dicendum cum Ezechia: Domine vim patior, responde pro me. Quid dicam aut quid respondebo, cum ipse fecerim? Tunc Deus qui non desit in necessariis, adiutus aderit. vnde Apost. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. & alibi: Omnia possum (etiam inimicos vincere) in eo qui me confortat. & (vt dicitur Rom. 8.) Si Deus pro nobis, quis contra nos? Psal. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Optimum consilium est, vt quamprimum morbus inuaserit, agrotus conuertatur & confiteatur, & dicat symboli fidei, protesteturque; quod vult in ea perseverare, & quod si suggestionem inimici contingat oppositum imaginari, non intendit villo modo consentire, nec aliud credere, quam quod Ecclesia credit, in cuius fide vult viuere & mori. Talis protestatio ei proponenda est, & ad illam monendus. Proderit plurimum agonizanti, si assistentes pro fide illius orent, & symbolum fidei pro eo dicant. Vnde in ordine praedicatorum statutum est, vt quamprimum fratres audiunt signum in agonia fratrum pulsari solitum, accedant ad eum festinanter, dicentes pro eo symbolum fidei, vt Dominus fide illius solidare dignetur. Plurimum etiam conducet allegare & declarare quae de fide sparsa sunt in sacris literis: prout illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. & illud Ioan. 11. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. & Ioan. 12. Vt qui credit in me, in tenebris non maneat. & Ioan. 8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. & Mar. 5. Noli timere, tantummodo crede. quia (vt dicitur Mar. 9.) Omnia possibilis sunt credenti. & 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. & Lucae 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum. impossibile est Deum mentiri. quicquid ergo dixit, credendum. & Lucae 20. Noli esse incredulus, sed fidelis. & Ioan. 20. Beati qui non videntur & crediderunt. & illud Apoc. 2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitae. quia (vt dicit Apostolus 2. ad Timot. 2.) non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Sunt alij passus innumeri, quos gratia breuitatis relinquo. ¶ Secundo daemones tentant agonizantes de spe, & inducere nituntur peccatorem ad desperationem. Obiciunt enim omnia mala & peccata commissa ac negligentias, & aggrauant abominaciones illorum, & indignationem Dei, & quomodo odio est Deo impius & impietas eius. Exprobrant ingratitude tantorum beneficiorum, quae Deus nobis contulit. Exprobrant etiam sapientissime exhibitam misericordiam, & reciduationem, & diuturnam in peccatis perseverantiam. Proponunt inestimabile redemptionis precium a peccatoribus contemptum: Proponunt pariter rigorosam Dei iustitiam, & horrendum ac terribile eius iudicium, districamque rationem requiri etiam de omnibus minimis, de verbis ociosis, &c. quae in illa hora reddi non poterit. Nam ad tantorum negotiorum discussionem, confessionem, & satisfactionem, tam paruum temporis spacium non sufficit. Concludunt quod si vix iustus sit securus, & vix debitam rationem reddere possit, quomodo peccator consuetudinarius & inueteratus poterit reddere rationem? Ideo persuadent agrotanti, impossibile esse poenitere & satisficere, & per consequens quod desperet de misericordia Dei, & incipiat cantilenam inferni, Maledicta dies in qua natus sum, &c. Propter huiusmodi tentationes, multis peccatoribus consuetudinariis contigit, sicut errantibus in principio itineris. putant ire in vna ciuitatem, & in fine die inueniunt se in alia plurimum distante. coguntur ibi hospitari, considerantes distantiam. Sic ad propositum, &c. ¶ Contra hunc insultum & tentationem consolandi & adhortandi sunt agonizantes, vt accipiant galeam salutis, hoc est firmam spem & fiduciam perueniendi ad beatitudinem ex meritis & gratia atque misericordia Dei. Haec spes atque fiducia poterit persuaderi ex multis, quae agonizantibus hac tentatione agitatae proponenda sunt & declaranda. In primis persuaderi poterit ex fine ad quem nos creauit Deus: quia non ad damnandum, sed saluandum. vnde D. August. dicit: Deus creauit hominem, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. & Apostolus 1. Timot. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. qui etiam declarauit per Ezechielem 18. quod volebat mortem peccatoris, sed vt magis conuerteretur & viueret. vnde dicebat: Quare moriemini? (scilicet aeternaliter.) Quia nolo mortem peccatoris. conuertimini, & venite, scilicet vitae gratiae. quasi diceret: Haec est voluntas mea. Hic est finis propter quem vos creauit. Salo. Sapiē. 1. dicit: Quoniam Deus mortem non fecit, nec laetatur in perditione viuorum, imo potius laetatur de vita illorum. Omnis enim artifex amat opus suum, & quantum in ipso est, vult ipsum ad opus perfectum adducere, vt laetetur in eo. Sed Deus est creator & artifex, qui specialiter hominem fabricauit ad imaginem & similitudinem suam, vt delicias suas in eo haberet. vnde & pater noster voluit appellari. & ideo Sapiēs dicit: Diligis omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti. subiungit, Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine omnia, qui amas animas. In quo debet filius spem suam & fiduciam collocare, nisi in patre, qui propter naturalem nexum non potest filium se humiliantem repellere: Cum ergo Deus sit pater, sequitur, &c. Secundo potest persuaderi spes & fiducia in misericordia diuina, ex redemptione generis humani. Dei enim filius videtur quod homo a peccato originali & aliis actualibus non poterat resurgere, nec pro eis satisficere, cum infinitam exigerent satisfactionem: propter nimiam charitatem qua dilexit nos, exinanitio semetipsum, formam serui accipiens, & habitu humanitatis induit, vt in ea satisficeret pro peccatis nostris, quod abunde fecit. vnde Esaias 53. Dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse portauit. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.

& D.

Esa. 58.

1. Cor. 10.

Mar. 9. 1. Tim. 2.

Secunda de monis tentatio.

Matt. 12.

Consolatio contra desperationem.

Sap. 17.

A & D. Petrus: Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Quomodo ergo tanta sustinisset, nisi decreuisset nos saluare? Displicet cuilibet amittere ea quae magno precio emit, imo si perdidit, curat recuperare. Sed Christus emit nos precio magno: igitur, &c. Ad hoc insinuandum dixit parabolam de oue perditam, Luc. 15. Tertio spes & fiducia in misericordia Dei potest persuaderi ex promissione: quae promissit nobis veniam & remissionem peccatorum. Vnde per Hieremiam dixit: Vulgo dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam, &c. sequitur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me (dicit Dominus) & ego suscipiam te. & alibi: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. & Esa. 45. conuertentibus se promissit salutem, dicens: Conuertimini ad me, & salui eritis. & Christus Luc. 24. Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis, & praedicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum, in omnes gentes. promissit nobiscum esse in tribulatione. vnde Psal. Cum ipso sum in tribulatione. Licet aliquando vt videat certamen, non sentiat eius praesentiam vt de D. Antonio legitur. Promissit etiam refectionem. Matth. 11. Venite ad me omnes qui onerati estis (scilicet peccatis) & ego reficiam vos. Promissit etiam regnum caelorum, Matth. 4. Poenitentiam agite, appropinquabit regnum caelorum. Cum ergo ipse sit verax, imo & veritas ipsa per essentiam, & mentiri non possit, vt dicitur ad Titum 1. & Heb. 6. sequitur quod tenebit promissum, & per consequens faciet misericordiam, &c. maxime cum eam super omnia praeferat, quando sumus in hac vita mortali. vnde Psal. Misericordias eius super omnia opera eius. & Christus, Matth. 12. Si sciretis quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. & D. Petrus: Qui vocauit nos propria gloria & virtute, per quam maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinae confortes naturae. Quarto potest persuaderi spes & fiducia in diuina misericordia, ex electione. Quia coniecturam & probabilitatem moralem habemus, quod elegerit nos ad vitam aeternam, ex eo quod nasci nos fecit ex fidelibus: & sic nos separauit ab infidelibus: eo etiam quod iam participes nos fecit suae passionis per sacramentum baptismi, per quod ascripti sumus in libro sponsae suae, hoc est Ecclesiae, per quam habemus cognitionem infinitae bonitatis & misericordiae diuinae & promissionum nobis factarum, si eius mandata seruauerimus. Habemus etiam Ecclesiam, tanquam matrem valde pro nobis sollicitam in administratione sacramentorum, quae sunt dona caelestia, & medicinae contra peccata, & nutrimentum vitae spiritualis. Est enim adeo sollicita, vt assidue fleat pro peccatis nostris, & laboret pro reconciliatione nostra. iuxta illud Iohel. 2. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes, ministri Domini, & dicent: Parce Domine populo tuo, & ne des hereditatem tuam in opprobrium. Filius qui habet patrem clementem, & matrem beneuolam & affectam, non habet occasionem timoris, sed magnae spei. Cum ergo Christus sit pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: & Ecclesia sit pia mater, magis affecta & sollicita pro Christianis, quam fuerit vnquam aliqua mater carnalis pro filiis suis, eum continue fleat & oret pro ipsorum reconciliatione, eosque faciat participes sufragiorum suorum: sequitur quod Christiani, & maxime poenitentes, qui susceperunt sacramenta Ecclesiae, non debent habere occasionem timoris & diffidentiae, sed potius magnae spei. Praemissa proposita & declarata agonizanti, erigent spem & fiduciam in diuinam misericordiam, sperabitque indulgentiam peccatorum, & liberationem a tentationibus daemorum. Et si daemones urgeant, opponentes peccata, & ea quae praediximus eos allegaturos: poterit respondere agonizans, quod ipse non meruit indulgentiam peccatorum, nec satisficere posset pro eis: verumtamen confidit in adiutorio Dei, qui propter suam infinitam bonitatem & misericordiam promissit veniam poenitentibus. & cum sit ipsa veritas, & mentiri non possit, nullo modo deficiet, quin det veniam, ad quam communicandam vocat eos, qui spem habent in eo, & in merito passionis Christi, qui abunde satisfecit pro omnibus, qui spem habent in illum. Et quo ad hereditatem caelestem dicat cum D. Bern. quod Christo redemptori duplici iure debetur, scilicet naturali & acquisito. Ipse altero iure contentus, aliud nobis dabit, sicut promissit. Ideo agonizans diuertens intellectum a daemorum tentationibus, debet ipsum omni conatu & virtute dirigere ad Deum, & dicere illud responsum Ecclesiae: Tribularer, si nescirem misericordias tuas Domine. Tu dixisti, Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Qui Chananaeam & Publicanum vocasti ad poenitentiam, & Petrum lachrymantem suscepisti. misericors Domine digneris tua ineffabili clementia me poenitentem aspicere, & veniam concedere, ac auxilium conferre. debet pariter implorare diuinum auxilium, dicendo: Deus in adiutorium meum intende, cum omnibus eius versiculis. & illud responsum Ecclesiae: Media vita in morte sumus, quae quaerimus adiutorem, nisi te Domine Deus, qui pro peccatis nostris iuste irasceris. Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte & misericors Saluator, amarum morti ne tradas nos. Neque proicias nos in tempore senectutis: cum defecit virtus nostra, ne derelinquas nos Domine. Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte & misericors Saluator, amarum morti ne tradas nos. & illud Psal. Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis (hoc est tribulationibus mortis) & de manu filiorum alienorum (hoc est demonum) & illud Psal. 30. In te Domine speraui, non confundar in aeternum, in iustitia tua (hoc est per passionem tuam, quam pro nobis sustinuisti, vt satisficeres) libera me. totus ille psalm. est huic negotio accommodatus: & ideo recitandus & declarandus, si agonizans non intelligat. Idem de Psal. 3. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? & de Psal. 22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. & Psal. 24. Ad te Domine leuaui animam meam. & Psal. 50. Miserere mei Deus secundum magnam, &c. & Psal. 124. Qui confidit in Domino, &c. & Psal. 139. Eripe me Domine. & alia hmoi, quae prudens consolator ex sacris literis haurire poterit, agonizantem consolabuntur. Exempla etiam sanctorum reuocanda sunt ad memoriam illorum, maxime in quibus reluxit misericordia Domini: velut in patriarchis, qui offenderunt crimine pessimo, tamen subleuati sunt. & in Dauid, qui adulterium cumulatit homicidio, & duobus verbis effugit vindictam, dicens: Peccaui Domino. In

Hiere. 3.

Psal. 144. 2. Pet. 1.

Psal. 143.

V iij

Niniuitis, in Achab, in Manasse rege pessimo, in filio prodigo, cum quo dicendum est: Pater peccavi in cælum & coram te, &c. in publicano, cum quo dicendum: Deus propicius esto mihi peccatori. In muliere peccatrice, & in bono latrone, cui propter vnum Memento mei, paradísus statim promissus est.

Tertia demomum tentatio.

Terriò demones in morte tentant aliquos de præsumptione, allegantes bona opera per eos facta, ieiunia, orationes, elemosynas, & alia huiusmodi, vt possint inducere ad præsumptionem & superbiam, vt se putent inter Seraphicòs spiritus habere sedè, & quòd illis Deus teneatur propter bona opera quæ fecerunt, &c. Talibus proponenda sunt ea quæ pertinent ad humilitatem: & quòd non nostris meritis habuimus tot & tanta beneficia quæ à Deo omnium largitore obtinuimus, sed ex infinita Dei bonitate & clementia, & merito passionis Christi, & quòd non sunt condignæ passionis huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, & quòd dicant illud Psal. Ne intres iniudiciũ cum seruo tuo Domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. & tractum illũ, Domine non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis. Domine ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarũ, citò anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propicius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Proponenda est illis humilitas Christi, qui exinanuit semetipsum, &c. Proponenda est pariter Christi charitas & patientia, cuius imaginem in cruce pendente ostendere plurimum proderit extreme ægrotanti declarando quòd non est aliud nomen nec signũ datum sub cælo hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri: Tantam enim habet vim Christi pro nobis crucifixi contemplatio, vt desperatio vertatur in spem, & spes in exultationem. iuxta illud Psal. Exultauit cor meum in salutari tuo: cætabo Domino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini tuo altissime. Salutare Dei Christus est, qui in ligno crucis operatus est nostram salutem. In hoc signo Christus vicit mundum & diabolium. In hoc signo Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Hoc signũ fecit Dominus eleuari in nationibus, in vexillum militiæ Christianæ: quòd talem habet virtutem, vt omnes qui toram spem & fiduciã collocant in eo, victoriam inimicorum obtinent. & ideo persuadendum est agonizanti, vt iacet cor suum in Domino, & in merito passionis, quam pro nobis sustinuit in cruce, cuius signum videt & tangit. Osculetur & amplectatur agonizans crucifixi imaginem, in signum & protestationem fidei, spei, & charitatis, ac recognitionis, & gratiarum actionis. Monendus est etiam, vt si habeat inimicos, indulgeat eis propter Christum, & dicat quòd habetur in oratione Dominica: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si offenderit aliquos, quibus reconciliari & petere veniam tenetur, & satisfacere de fama, &c. monendus est vt in secreto procuratorem constituat, & ipse interius à Deo veniam petat, habens in voto seu desiderio si euaserit, personaliter petendi. Sæpe recedenda est ei ad memoriam oratio Dominica, & repetendum illud: Et ne nos inducas in tétationem (hoc est ne permittas nos succumbere tentationi) sed libera nos à malo, hoc est diabolo, & omni alio nocuo. Reducendum est etiã ad memoriam symbolum fidei, ac pro eo dicendum cum antiphonis D. Virginis, Ave stella matutina, Alma redemptoris mater, Sub tuum præsidium, Salve regina misericordiæ, Ave regina cælorum: & hymnus, Ave maris stella, & Memento salutis author, & Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Frequenter etiam hortandus est ad iactandũ cor & fiduciã in meritũ passionis Christi, & ad contemplandum verba quæ in cruce dixit. & quòd sæpe dicat illa vltima: In manus tuas Domine commendo spiritum meum, redemisti me Deus veritatis. Dicat pariter cum D. Stephano: Domine Iesu suscipe spiritum meum. Sic enim agonizans consolatus, victis hostibus, fideliter & sceleriter obdormiet in Domino. Cauendum est tamen ne à pluribus hinc inde clametur. Sufficit enim vnus modestè, distinctè, & clarè adhortans ad præmissa, & illo fatigato succedat alius. Assistentes autem submissa voce instant orationi pro illo. Emittantur vel eiulare prohibeantur vxor & liberi. Tandem emissio spiritu, signetur signo crucis cum cædela benedicta, quæ in agonia debet teneri accensa: in signum protestationis fidei in Christum, qui est vera lux mundi. tandem claudantur oculi, & dicatur responsorium, Libera me, cum orationibus consuetis, aspergatur aqua benedicta, & secundum morem & ritum Ecclesiæ post missæ sacrificium, si fieri potest, corpus eius cum psalmis & orationibus tradatur sepulturæ.

Act. 14.

Psal. 12.

Es. 5.

Psal. 30.

Luc. 23.

Ver. 7. De Consolatione Desolatorum propter mortem amicorum.

Cum amor sit vnio & nexus delectabilis inter amantem & amatum, sequitur quòd separatio fit tristabilis & dolorosa, quantum ad partem sensitivam, cum sit priuatio conuenientis boni. In morte autem amicorum est separatio corporum, & familiarium colloquiorum, futurorumque sensibilem speratorum bonorum amissio, & per consequens oritur dolor & desolatio siue tristitia. Et cum hoc sit naturale, non est de se vitiosum, dummodo metas rationis non excedat. Legimus enim in sacris literis, sanctos viros mortem propinquorum & amicorum luxisse. Abraham planxit & luxit vxorem suam Saram. Iacob luxit super filium suum Ioseph, quem credebat mortuum. Filij Israël luxerunt Moysem triginta diebus. Et Dauid luxit & planctum fecit super Saul, & filium eius Ionathan. Christus etiam in morte Lazari lachrymatus est. Et filia Hierusalem, super Christum: maxime autem D. Virgo, de qua prophetauerat Hieremias: Plorans plorauit in nocte, &c. Ideo concludi potest, quòd fletus & planctus moderatus in morte amicorum, non est illicitus. Ecclesiastici enim 38. dicitur: In mortuum producat lachrymas: & quasi dira passus, incipe plorare. Verum tamen luctus aut tristitia non debet esse immoderata, neque diuturna. dicitur enim ibi: Propter delicta tua amara fer luctum illius vno die, & consolare propter tristitiam. Ecclesiastici vero 22. permittitur luctus mortui septem diebus. Illicitus est autem luctus

Gene. 23.

Gen. 37.

Deut. 34.

2. Reg. 1.

Ioan. 11.

Luc. 23.

Tren. 1.

A luctus immoderatus, prout illorum qui nullam volunt recipere consolationem, & propter tristitiam omittunt sumere refectionem & somnum, in qua omissione exponunt se periculo perdendi vsum rationis, aut incurrendi grauem infirmitatem, aut mortem, aut etiam cum ex impatientia incidunt in murmurationem & blasphemiam contra Deum, dicentes: Huiusmodi Deus meus, cur talem amicum aut societatem abstulisti? Quid feci tibi? Quid peius facere potuisti? &c. Quæ verba sunt blasphemia plena, quasi Deus esset iniustus, & non esset omnipotens. Ideo tales arguendi sunt, vt desistant à talibus & similibus verbis, & inducendi vt de illis penitentia agant. Vnde Apost. O homo, tu quis es qui respondeas Deo? quia (vt dicit Iob. 39.) Qui arguit Deum, debet respondere illi. Sed quis est qui rationabiliter in huiusmodi possit respondere Deo? aut se iustificare coram eo: cum Psal dicat, Non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens. Et Iob. 9. Verè scio quòd ita sit, quòd non iustificetur homo compositus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. Certum enim est, secundum D. Iaco. qd in multis offendimus omnes. & secundum D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. & D. Greg. ait: Mala quæ patimur, peccata nostra merere. & qd si nulla esset iniquitas, nulla dominaretur aduersitas: nec punit nos ad cõdignum, nec ita citò vt meruimus: quia iam dudum actũ esset de nobis. Ideo possumus dicere cum Hieremia: Misericordiæ Domini quòd non sumus consumpti. Quare cauendum est ab huiusmodi & similibus blasphemis & murmurationibus. Christus fletũ illum immoderatũ prohibuit, dicens Viduæ: Noli flere, scilicet immoderatè. Et vt nobis exemplum præberet, consolatus est singulariter mulieres, illam viduam, & Martham, ac Magdalenã, eò quòd mulieres frigidiores sunt: & propter defectum caloris & spirituum vitalium, non possunt faciliter tristitias repellere. Nonnullæ perdidit sensum, & factæ sunt fatuæ. Aliæ desperatæ mortuæ sunt. Aliæ inciderunt in graues infirmitates. Ideo cõsolantur sunt, & maxime viduæ, quæ destitutæ sunt baculo & fulcramento ac capite. Ideo sæpe indebitè vexantur. Licet Deus earum vexationes districte prohibuerit Exod. 22. Viduæ & pupillo non nocentibus. Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorũ, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & filij vestri pupilli. & Hiere. 22. Viduam nolite contristare. Et Eccl. 35. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillã descendunt: & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. & Apostolus 1. Timo. 5. Viduas honorã. Nihilominus tamen sæpissimè despiciuntur & opprimuntur, etiam ab his qui eas consolari deberent, à quibusdam tutoribus, qui rectius à curando & furando, dicuntur curatores. nonnunquam etiam à propriis filiis & filiabus, ac aliis parentibus: ita vt extremum remedium earum sint lachrymæ & spes in Deo. Vnde Apostolus: Quæ verè vidua est & desolata, speret in Deo. Consolari debent non solum in die sepulturæ, sed postmodũ: quia cum vident se solas, recordantur amissionis viri, & grauius torquentur. Sunt aliquæ nouiter vxoratæ quæ ridet tantum luctum: quia nesciunt quis morcellus sit viduitas & separatio coniugatorum. Sed aliquo die scient & experientur, tunc iudicabunt non esse ridendum de eis, sed quòd consolandæ sunt. Prima igitur consolatio desolatorum propter mortem amicorum, est personalis visitatio: sicut Christus in persona venit ad Martham & Mariam. Sic etiam vicini, parentes, & propinqui, atque amici, quàm primum sciunt mortem aut aliam grauem desolationem, debent desolatos in persona visitare, etiam si non vocentur: quia dolor & tristitia impediunt recordari eorum qui vocandi sunt. Secunda consolatio debet esse per compassionem, condolendo cum eis. Vnde Apostolus: Flere cum fletibus. Ideo Christus videns Mariam fletentem, &c. lachrymatus est, vt ostenderet signum amoris & compassionis. Sic in talibus non debent ostendi signa lætitiæ: quia per ea aliquis ostenderet se inimicum, & amplius contristaret quàm consolaretur. Ideo Sapiens: Musica in luctu, importuna est narratio. Tertia cõsolatio est per verba dulcia & lenitiua, videlicet qd Deus pro meliori bono hoc fecit, pro bono defuncti, qui à miseriis & periculis est liberatus. Vnde Salomon: Magis laudauit mortuos quàm viuentes, &c. Nullus debet tristari de bonis amici, cum liberatur à debitis & periculis. sed per mortem, &c. Igitur, &c. Poterunt enarrari bona mortis, de quibus supra hoc 5. ver. 3. Ex parte verò viuentium fecit Deus pro meliori bono, ad euellendam inordinatam affectionem, & forte ad præseruandum eos à maiori dolore & tristitia: quia si vixissent, fortasse incidissent in aliqua scandala, & perniciosum exitum fecissent: occulta enim sunt iudicia Dei. quid enim allatura fuisset longior vita, incertum est. Ideo dicendum est cum Iob 1. Dominus dedit, dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est. fit nomen Domini benedictum. Consolari etiam possunt, allegando mortis necessitatem & inuitabilitatem. Statutum enim irreuocabile est hominibus semel mori. Non est papa, imperator, aut rex, qui ab eo sit exemptus. Vnde Apost. Ita in omnes mors pertrahit. Et cum mors non habeat tempus præfixum, quando Deus illam mittit, æquo animo ferenda est. Conqueri enim de morte, est cõqueri de natiuitate, cum natiuitas sit initium cursus ad mortem. Vnde Dauid: Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur. Quando non esset aliud quàm voluntas Dei qui ita voluit, deberemus patienter ferre, & facere de necessitate virtutem. Nemo enim resistere potest eius voluntati: imò omnes tenemur voluntatem nostram voluntati diuinæ cõformare. Vnde in oratione dominica Christus inter ceteras petitiones apposit. Fiat voluntas tua. & vt exemplum præberet, in horto Oliveti angustiat, dixit: Non sicut ego volo, sed sicut tu. non mea, sed tua voluntas fiat. Præterea propter fletum aut tristitiam non possunt defuncti reuocari ad vitam. Allegandum est exemplum Dauid desolati propter infirmitatẽ filij, pro quo se afflixit ieiuniis & aliis carnis macerationibus. & cum audiuit mortem, surrexit de terra, & lotus est. cumq; mutasset vestem, ingressus est domũ Dei, & adorauit petiuitque vt ponerent ei panem, & comedidit. dixerunt autem ei serui sui: Propter infantem, cum adhuc viueret, ieiunasti, & flebas: mortuo puero surrexisti, & comedisti Respondit: Propter infantẽ, cum adhuc viueret, ieiunauit, & fleui, dicebam enim:

Rom. 9.

Psal. 142.

Iaco. 3.

1. Ioan. 12.

Luc. 7.

Modus dõr

solandi deso

lato pro

pter mortẽ

amicorum.

Rom. 12.

Ioan. 11.

Eccl. 22.

Eccl. 4.

Heb. 9.

Rom. 5.

2. Reg. 12.

Quis scit si forte donet eum mihi Dominus? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiunor? Nunquid poterō eum reuocare amplius? Ego vadam magis ad eum, ille verò non reuertetur ad me. Postremò ostendendum est talibus, quo modo talis fletus & planctus ac tristitia immoderata cum impatientia de nihilo seruiūt, sed plurimū nocēt. Spiritus enim tristis desiccet ossa, & inducit infirmitates, &c. Pro uocat etiam Deum ad vindictam, & ad mittendum peiora mala. Vnde Apostolus: Neque murmuraueritis, sicut quidam illorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Dicitur communiter quòd melius est tenere cum vno malo, quàm cum pluribus. Multi gentiles olim patienter ferebant mortē suorum. Thelamon audiēs mortem filij sui, ait: Sciebam me genuisse mortalem. Idem dixit Anaxagoras. Pericles dux Atheniēsum, orbatus filiis, solito vultu atq; adeo coronatus, etiā in concione disseruit. Succurrat Dion. Syracusanus, qui cū in amicorum consessu non nihil agitare, ac subito tumultu in ædibus coorto, sciscitatus quid esset rei, & didicisset filiū de tegulis lapsum interiisse: nihil commotus iussit extincti corpus mulieribus rite sepeliendum tradi, sese quod insituerat non omitturum. Si Gentiles qui non habebant fidem nec spem de resurrectione, patienter tulerunt mortem filiorum, vxorum, propinquorum, & amicorum: quanto magis patienter ferre debent Christiani, qui habent spem reuidenti eos, & gaudenti cum eis in regno cælesti? Si dicatur, Tanto bono priuatus sum: dicendum est illi tali, quòd illud ex se non habebat, sed ex Dei dono: & ita datū, vt ad tempus quandiu Deo placeret, frueretur eo, & non perpetuò. Nihil ergo quod tuū esset amisisti. Mortuus est filius, quē sciebas mortalem & ad tempus datum. Quid prodest flere, quod mutari non potest? aut cur anxie deploras, quod tibi cum tot hominum milibus commune est? Circūspice vicinos, circūspice cognatos, affines, ac omnes alios: quot reperies etiam mulierculas, quæ mortem liberorum moderatē ferant? Si quis dicat, mortem filij non possum non flere: respondendum quòd & si verum sit, fletus tamen est moderandus, cogitandumque quòd non perit qui bene moritur. Dices: Occubuit immatura morte. Nulla mors immatura rectē morienti. Ante diem perit: nulli certus mortis dies est. In ipso flore iuuentutis extinctus est. Optimum est mori, cū viuere est suauissimum. quia (vt dicitur Sap. 4.) Raptus est ne malitia immutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Senectus enim venerabilis, non diuturna, nec annorum numero computata. Aetas senectutis, vita immaculata. Optimum filium amisi: gaude quòd talem habueris. Sed innocens erat: nulla mors magis amplectenda, minusque deploranda. Repente ac subito mortuus est. Sap. 4. Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Sapientis consolatoris erit respondere modestè ad singula: & singulis morbis ac desolationibus antidota proportionata applicare.

Ver. 8. De Oratione funebri ad populum ex tempore faciendā.

Ex precedentibus quilibet in arte dicendi aliquo modo initiatus, officio sepulturæ superueniens, faciliter atque vtiliter apud vulgares orare poterit: accipiendo pro themate illud Ecclesiastici 33. Audite me magnates, & omnes populi & rectores Ecclesiæ auribus percipite. Vel illud Ecclesi. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum nō peccabis. aut illud Eccle. 38. Mihi heri, & tibi hodie. aut aliquid aliud proposito deseruiens, implorato auxilio diuini numinis per intercessionem D. Virginis. proponi poterit quod D. Aug. in libro de cura agenda pro mortuis dicit, Quòd huiusmodi solennitates sepulturæ Spiritu sancto spirante à sanctis patribus antiquis & ab Apostolis, duplici ratione fuerūt obseruatæ. Prima est propter viuētium vtilitatem. Secunda est propter defunctorum liberationem. De his multa dicta sunt superius c. 16. §. 4. ver. 32. fo. 193. C. Ad prosequendam primam rationem de vtilitate viuētium (quia huiusmodi sepulturæ insinuant mortis memoriam, vnde sepulchrum dicitur monumentum, quasi monens mentem) subseruiēt ea quæ de memoria mortis dicta sunt supra hoc. §. ver. 2. ac etiam ea quæ dicta sunt ver. 3. de vtilitatibus quæ mors affert bonis, & incommodis quæ affert malis. Necnon ea quæ dicta sunt de præparatione ad mortem, ver. 4. ac etiam de modo se præparandi, ver. 5. pariter ea quæ dicta sunt ver. 6. de insultibus & aggressionibus quæ in morte contingunt. Quæ omnia defunctus si loqui posset, diceret: Mihi heri (hoc est dum viuere) & tibi hodie (hoc est in hac tua vita) omni die & hora contingere potest. ideo præpara te. Diceret etiam: Audite mortis necessitatem (quia scilicet statutū est hominibus semel mori) Audite mortis cōmunionem, à qua nemo eximitur. In omnes enim mors pertransit. Audite mortis incertitudinem & pericula. Nihil enim certius morte, secundum D. Bern. sed nil incertius hora eius. & Christus: Et vos estote parati, quia nescitis diem neque horam. Hæc nos inducere debent ad præparationem faciendam. Congruum erit hic declarare modum præparationis, hoc. §. ver. 5. declaratum. Ad prosecutionem secundæ rationis de liberatione defunctorum, vltra illa quæ dicta sunt folio prætaxato, litera C. poterunt adduci necessitates, motiua, & modi eos liberandi, quæ in dicto versu. 32. continentur. Concludendum est tandem, quòd cū ad suffragandum defuncto conuenerimus, ei suffragari debemus. Quia licet probabilitatem & coniecturā habeamus, & pie credere possumus ipsum regnare cum Christo, & non egere suffragiis nostris, attenta vita & poenitentia facta in morte (Poterunt hoc loco aliqua bona & laudabilis conuersatio defuncti recitari, & inter signia, si quæ habet, declarari ad ædificationem & exemplum assistentium, absque tamen adulatione & mendacijs, quia illa plurimum detrahunt auctoritati prædicationis.) Nihilominus tamen (vt D. Iaco. ait:) In multis offendimus. & D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. nec sit homo adeo iustus, qui faciat bonum, & non peccet. Eam ob rem si forte propter peccata venialia aut reatum mortalium remissorum siue pro poenitentis non completis, detineretur in purgatorio: debemus illi suffragari. Hortandi ergo sunt assistentes, vt aliqua suffragia pro eo faciant. Et quòd cū viderint corpus Christi eleuari, offerant Christi passionem in sacrificio missæ representatam: deprecantes Deum, vt eius meritum & satisfactionem sua ineffabili

Prover. 17.

Gentiles mortem propinquorum patienter tulerunt.

Sap. 4.

Heb. 9. Rom. 5. Matth. 24.

Iaco. 3. 1. Ioan. 5. Eccle. 7.

A ineffabili clementia animæ defuncti applicare, & eam à poenis liberare dignetur. Ecclesiastes verò cum clero poterit dicere Psal. De profundis, vel aliquod responsum eum orationibus consuetis. Si defunctus erat pauper, habens filios & filias, opus misericordiæ erit eos commendare, & eis bene facere. Hortandus est etiam populus, vt apud Deum intercedat pro cōsolatione desolatorum propter mortem defuncti, si expedit: quia aliquando est ridiculosum tales commendationes facere, cū propinqui lætantur de morte, propter successionem bonorum eis aduentientem.

Continuatio dicendorum.

Q Vum ad satisfaciendum pro peccato originali ac alijs actualibus, filius Dei (qui est secunda in diuina persona) incarnatus fuerit, & nostram congruo tempore assumpserit naturam: ideo de eius incarnatione dicendum est. Verum quia incarnationis filij Dei mysterium absque sanctissimæ Trinitatis notitia intelligi minimè potest, de ipsius sanctissimæ Trinitatis mysterio, pro terminorum declaratione, aliquid in nostris institutionibus dicendum est.

De Mysterio sanctissimæ Trinitatis, Cap. XIX.

B Mysterium sanctissimæ Trinitatis in duobus copulatiue consistit, scilicet in vnitatis essentia, & distinctione personarum in illa vna & indiuisa essentia.

§. I. De Voluntate Essentie Diuina.

A Ntiqui Philosophi per rationem naturalem venerunt in cognitionem vnitatis essentie vnus Dei, quem vocabant primum principium, & in cognitionem sapientie, bonitatis, potentie, & aliorum essentialium. Aristoteles enim probat vnus Dei existentiam, ex motu: & potest eius ratio sic deduci: Motus est, ergo Deus est. Antecedens est sensibiliter euidens, & negari non potest. Consequentia probatur, supponendo duo: Primum, quòd per Deum intelligimus primum principium siue primum motorem immobilem. Secundum, quòd motus est actus entis in potentia prout in potentia, vt habetur in 3. Phy. His suppositis, arguitur sic: Omne quod mouetur, ab alio mouetur: quia nihil mouetur, nisi sit in potentia ad illud quod mouetur, cū mouere sit aliquid educere de potentia ad actum, quod fieri nō potest, nisi per aliquid quod sit actu, cū impossibile sit aliquid idem secundum idem, simul & semel esse in actu & potentia. Tunc quærat de illo alio quod mouet, an moueatur ab aliquo alio, & sic consequenter: & cū non sit processus in infinitum (quia tunc nihil moueretur, quòd est euidenter falsum) sequitur quòd deueniendum est ad vnum primum motorem immobilem, qui est actus purus, & nullo modo in potentia passiuæ. & illud principium vocamus Deum: igitur Deus est. D. Tho. probat alijs modis, quos breuitatis gratia omitto. Philosophos agnouisse vnum Deum testatur Apostolus, dicens: Qui cū cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Cū igitur ratione naturali possit probari vnum esse Deum, sequitur quòd Deum esse non est de fide apud eos qui habent rationes demonstratiuas. Non enim de eodem est fides, & scientia apud eundem, vt dictū est. Apud simplices verò, qui non habent demonstrationes, est præambulum ad fidem. Ea enim quæ de Deo naturali ratione probari possunt, debent accipi per modum fidei, triplici ratione: Primo, vt homo ad veritatem fidei citius perueniat: Secundo, vt cognitio Dei sit communior: Tertio, vt sit certior. Ratio enim humana in rebus diuinis est insufficientis: & circa ea multi Philosophi errauerunt. Vt igitur homines citius ad diuinæ vnitatis cognitionē peruenirēt, Deus in sacris literis exprimi fecit, Audi Israël: Dominus Deus tuus vnus est. & in pluribus alijs locis. Nec obstat illud Psal. Ego dixi, dij estis: nec illud: Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est: quia tales non vocantur simpliciter siue per essentiam dij, sed per participationem alicuius effectus diuinitatis. Deus verò dicitur simpliciter & per essentiam, iuxta illud: Ego sum, qui sum. & illud Psalm. Non est similis tui in dijs Domine: qui scilicet à nullo pendes, & omnia à te.

Ver. 1. De Modo veniendi in cognitionem Dei.

C AD perueniendum ad cognitionem Dei, duplici via uti possumus, scilicet per viam remotionis siue negationis, & per viam affirmationis. Primo per viam negationis & remotionis: quia cū Deus sit infinitus & immensus, vincens scientiam nostram, & sic non possit definiri: ideo non possumus de eo cognoscere quid est, nec per differentias affirmatiuas quo modo distinguatur ab alijs. Ideo oportet distinctionem eius accipere per differentias negatiuas, quarum vna (prout in affirmatiuis) contrahitur siue restringitur per aliam, & à pluribus differre facit. Sicut si dicamus, Deus non est accidens: per hanc denotamus quòd distinguitur ab omnibus accidentibus. Deinde si addamus ipsum nō esse corpus, distinguimus eum ab aliquibus substantijs, & sic consequenter ab omni eo quod est præter ipsum, quem perfecte in hac via cognoscere non possumus, cū non cognoscamus quid in se sit. Prima igitur propositio quæ de Deo per viam negationis probari potest, ad quam multæ aliæ sequuntur, est quòd Deus non est mobilis, siue quòd est immobilis & immutabilis: quæ probatur ratione iam superius dicta: quæ etiam in sacra scriptura reuelata est, Malach. 3. Ego Deus, & non mutor. & Iaco. 1. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. & Num. 23. Non est Deus quasi homo, vt mutetur. Nec ex creatione aut rerum mutatione argui potest mutabilitas in Deo, sed in ipsis creaturis, quæ quo ad se cœperunt de nouo esse, non autem quo ad Deum, cū ab æterno præuiderit se eas producturum pro illo instanti, pro quo productæ sunt. Nam (vt Apostolus ait) Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quanuis sapientis creati (qui non potest omnia præuidere) sit mutare consilium: non tamen Dei, qui omnia vnico intuitu videt. Et si aliqua in sacris literis motum aut mutationem importantia Deo videantur attribui,

1. contra Gen. c. 13.

1. 2. q. 24. art. 2. 8. Ph. 2.

Rom. 1.

Deut. 6.

Psal. 46.

Exod. 3. Psal. 85.

1. contra Gen. c. 1. 46. Job. 36.

Rom. 4.

debet metaphoricè & similitudinariè intelligi: vt illud, Mobilior est cunctis mobilibus sapiètia. & illud, D. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. & illud, Pœnitent me fecisse hominem. Dicitur enim mobilior, secundum quod subito & in instanti suam similitudinem & operationem diffundit vsque ad vltima rerum: sicut sol radios sui luminis in instanti terram attingere facit. Hoc modo exponit D. Diony. dicens quod omnis processus diuinæ manifestationis venit ad nos à patre luminum moto, hoc est operante. Appropinquatio etiam debet intelligi per effectum, sicut sol appropinquat domui, quâdo radius eius pertingit, & elongatur quando exit & cessat illuminare. Pœnitentia etiam dicitur secundum similitudinem artificis, qui cum pœnitent eum fecisse aliquod opus, destruit. sic Deus, vnde subiungit, Delebo (inquit) hominem à facie terræ. Et quemadmodum oculus aliter & aliter se habet ad solem eodem modo se habentem, quantum est de se: tamen alios effectus causat secundum alias dispositiones, absque sui mutatione. sic Deus. Ideo ex his non potest argui mutabilitas in Deo, sed in ipsis creaturis. Hæc conditio immutabilitatis soli Deo conuenit: quia omnia alia quæ ex nihilo facta fuerunt, mutabilia sunt, cum à sola creatoris voluntate pendeant in esse, fieri, & conseruari. Vnde D. Aug. dicit, Si Deus suam actionem conseruationis rebus subtraheret, subito in nihilum redigerentur. ¶ Secunda propositio quæ pendet à prima, & probatur per eam, est quod Deus non habet principium neque finem, siue quod Deus est æternus: quia omne quod habet principium & finem, est mutabile. Hæc etiam in sacris literis est reuelata. Vnde Psal. Tu autem in æternum permanes. & Athanasius in symbolo, Aeternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Aeternitas autem (secundum D. Boetium) est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio, non tamen dicitur tota, quod habeat partes, sed quia nihil ei deest. Et notificatur ex duobus: Primò ex carentia principij & finis: Secundò ex carentia successione: quia in omnibus creatis est successio temporis vel æterni, vt dictum est. Et si in sacris literis videatur successio attribui Deo (vt cum dicitur, Egredius eius ab initio, à diebus æternitatis eius: & cum Apostol. dicit, Secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti: & cum Psal. ait, Tu autem idem ipse es, & anni tui nõ deficient:) Dicendum vt de prima, quod metaphoricæ sunt prolocutiones, propter nostrum modum intelligendi.

4. super Gen. ad lit. 1. p. q. 10. art. 1. 1. con. Gen. c. 18. Psal. 101. Aeternitas quid. c. 3. §. 2. ver. 2.

1. con. Gen. c. 16.

1. con. Gen. c. 17.

1. con. Gen. c. 18.

1. p. q. 3.

¶ Ex æternitate Dei concluditur quod Deus non est potentia passiuæ, siue non est in potentia ad recipiendum in se aliquid extraneum à se: quia omne id, in cuius substantia immiscetur potentia passiuæ, secundum id quod habet de potentia passiuæ, potest non esse: sed Deus, cum sit æternus, non potest non esse. Igitur. ¶ Ex hoc autem quod in Deo non est potentia passiuæ, sequitur quod in Deo non est materia, & per consequens quod est immaterialis. Quia materia dicitur potentia passiuæ, ex qua aliquid fit. ¶ Ex præmissis etiam concludi potest quod in Deo nulla est compositio, & per consequens quod est simplicissimus. Nam in omni composito oportet esse actum & potentiam passiuam: sed in Deo non est potentia passiuæ. Igitur, Concluditur etiam quod in Deo nil potest esse violentum, nec extra naturam: quia in omni tali est aliquid superadditum: sed Deus est simplicissimus: Igitur, &c. ¶ Sequitur etiam ex præmissis quod Deus non est corpus, cum omne tale sit compositum. Sequitur pariter quod Deus est suum esse, & sua essentia, & sua quidditas: quia in omnibus, in quibus esse differt ab essentia & quidditate, est compositio: sed Deus est simplicissimus: Igitur, Sequitur vltimus quod nullum accidens potest esse in Deo, cum in tali cõiunctione sit compositio, quæ in Deo poni non potest. Et vltimus sequitur quod ipsi diuino esse nihil potest superaddi, quod distinguat ipsum distinctione essentiali, sicut distinguitur genus per differentias: quia omne tale est in potentia passiuæ respectu illius: sed talis potentia nõ est in Deo. Ex hoc inferitur quod Deus non est in genere siue prædicamento, cum omne tale habeat aliquid, per quod natura generis determinetur ad speciem: quod in Deo poni non potest. Inferuntur etiam innumera alia propositiones, de quibus D. Thomas in primo contra Gentiles. Hæc pro institutione & introductione sufficiant.

Ver. 2.

De Perfectionibus Dei.

PER viam siue modum affirmationis, à posteriori & ex consequenti possumus etiam peruenire in cognitionem perfectionum Dei, iuxta illud: Inuisibilia Dei à creatura mundi (hoc est ab homine) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cuius etiam perfectio in sacris literis reuelatur, cum dicitur: Ertote perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. Ad cuius euidentiam supponendum est, quod illud dicitur perfectum, cui nihil deest secundum modum perfectionis eius. & sic perfectum dicitur aliquid, in quantum est actu: & imperfectum, in quantum est in potentia passiuæ: quia tunc id ad quod est in potentia, deest illi. Et ideo cum primum principium materiale siue passiuum (quod dicitur materia prima) sit maximè in potentia, cum ex se non dicat actum, sed solam potentiam passiuam ad actum, est imperfectissimum. Et per cõtrarium, cum primum principium actiuum, quod est Deus, sit maximè in actu, & actus purus nõ habens aliquam compositionem, vt probatum est, est perfectissimum, cum nihil ei desit, sequitur quod habet omnes perfectiones creaturarum. Vnde D. Diony. dicit quod Deus in vna essentia omnia præhabet. Ideo dicitur vniuersaliter perfectus: quia non deest ei aliqua perfectio, quæ inueniatur in aliquo genere creaturarum. Et quia modus nobilitatis est secundum modum essendi, & sic homo est nobilior omnibus aliis animalibus, quia habet nobiliorem modum essendi: Sed modus essendi Dei est nobilissimus, cum sit idem cum sua essentia, vt dictum est: sequitur quod nulla nobilitas seu perfectio creaturarum illi deest: maximè cum quicquid perfectionis est in effectu, oporteat inueniri in causa, vel secundum eandem rationem, si sit causa vniuoca: vel eminentiori modo, si sit causa æquiuoca: prout sol, in quo est similitudo eorum quæ generantur virtute eius, cum effectus præexistat in causa agente perfectiori modo, tanquam existenti in actu. Sed Deus est causa effectiuæ æquiuoca omnium creaturarum: ergo necesse

1. p. q. 4. Rom. 1. Matth. 5. Perfectum quid dicitur.

5. c. de di. no. 1. p. q. 4. art. 2.

A ccessit est omnes perfectiones earum nobiliori & eminentiori modo præexistere in Deo, secundum eminentiam sui esse, quod est maximè vnum & simplicissimum. Et quemadmodum esse Dei est sua essentia ita & perfectiones eius sunt sua essentia, quæ talem habet super creaturas eminentiam, quod perfectiones quæ plurificantur & differunt realiter in creaturis, non plurificantur nec differunt realiter in Deo: sed sunt in eo vnum, differentes ratione, secundum nostrum modum intelligendi: qui talis est, quod nõ possumus intelligere Deum sicuti est. Ideo formatus cõceptus de perfectionibus creaturarum. ¶ Ex hac propositione sequitur infinita corolaria & propositiones veræ atque euidentes. Primò quod, Deus est bonus, cum bonitas entitatiua inueniatur in creaturis, secundum modum essendi earum. Bonum enim & ens conuertuntur, & sunt idem realiter, licet differant ratione: quia bonum dicitur, in quantum habet rationem appetibilis: sed esse Dei (cum sit sua essentia) non est cõtractum, sed infinitum: Igitur Deus est infinite bonus. Et cum sit primum & summum ens, sequitur quod est summum bonum. Et cum sit infinitus & actus purus, sequitur quod est infinite potens, & infinitæ perfectionis, non secundum magnitudinem quam non habet: sed secundum essentiam & virtutem quam habet. Et cum esse omnium rerum pendeat ab eo in esse, fieri, & conseruari, dicitur esse in omnibus rebus per essentiam: quia dat illis esse, & conseruat eas in esse, & per consequens est vbiq;. Et cum omnia clarè videat, est vbiq; per præsentiam. Et cum ad omnem locum eius virtus se extendat, est vbiq; per potentiam. Specialiter tamen in aliquibus locis secundum speciales effectus quos causat, vt in iustis per gratiam, in cælis per suæ gloriæ manifestationem, in inferno per iustitiam, in humanitate Christi per vniõnem. Et quemadmodum in homine inuenitur intellectus, qui est perfectior sensu, eminentiori modo continens omnes perfectiones sensuum, quia potest cognoscere vniuersale & angelos: ita in Deo inuenitur intellectus, quo eminentiori modo intelligit quicquid homo aut angelus potest intelligere: quia non per compositionem aut diuisionem vel discursum (vt homo) neque per species intelligibiles (vt angeli) sed per suam essentiam clarè intelligit & se, & omnia alia à se, quæ fuerunt, sunt, & possunt esse, quæ sunt infinita. Et cum in homine & angelis inueniatur voluntas & liberum arbitrium, sequitur quod eminentiori modo inuenitur in Deo. Quia in creaturis liberum arbitrium ex natura sua est flexibile ad malum. Sed in Deo est inflexibile, & est idem realiter cum intellectu & aliis perfectionibus, quæ sunt in Deo, quæ (vt dictum est) ab essentia sua non distinguuntur. Et eodem modo dicendum est de omnibus aliis perfectionibus quæ possunt imaginari, quod omnes illæ & in infinitum plures, eminentiori modo absque aliquibus imperfectionibus quæ inueniuntur in creaturis, sunt in Deo. Hinc est quod Deus est à nobis incomprehensibilis, imò & quælibet creatura, prout subiacet potentie obedientiali Dei, cum Deus per illam infinita possit operari: Deus tamè se ipsum comprehendit. ¶ Ex perfectionibus creaturarum, quæ eminentiori modo sunt in Deo quàm in ipsis creaturis, venit quod Deus pluribus & diuersis nominibus nuncupatur. Aliquibus, quæ euidenter ostendunt proprietates diuinitatis, vt bonitas, sapientia, vita, omnipotentia. Aliquibus vero translatiuè siue metaphoricè. Vnde dicitur Leo de tribu Iuda. Nomina tamen quantum ad perfectiones significatas propriè possunt dici de Deo, sed non quantum ad modum significandi: quia habent modum significandi, qui creaturis conuenit. Ideo nomina quæ prædicantur de Deo & creaturis, non prædicantur vniuocè, sed analogicè, hoc est per prius & perfectius de Deo, quàm de ipsis creaturis. Vnde Apostolus, Flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. & eadem ratio est de aliis. ¶ Notandum ex D. Aug. quod nomina quæ important relationem ad creaturas, dicuntur de Deo ex tempore & non ab æterno, vt creator & Dominus: quia ab æterno non creauit aut dominatus est. Et licet habitudines siue relationes creaturarum sint realiter & subiectiuè in ipsis creaturis: correlatiua tamen illarum non sunt in Deo entia realia, sed solum entia rationis: quia (vt dictum est) nullum accidens potest addi Deo. ¶ Inter autem alia nomina Dei, hoc nomè (Qui est) de quo Exo. 3. est maximè proprium Deo: Primò propter sui significationem: nõ enim significat formam aliquam, sed ipsum esse. Vnde cum Deus sit sua essentia, hoc nomè maximè denominat & manifestat Deum, cum vnumquodque denominetur à forma siue essentia. Secundò ex eius significatione: quia significat esse de presenti: & sic propriè dicitur de Deo, cuius esse non nouit præteritum neque futurum, vt D. Augusti. dicit. Et licet nomina Dei propriè accepta, sint incommunicabilia, (iuxta illud: Incommunicabile nomè lignis & lapidibus imposuerunt) possunt tamen per similitudinem & participationem aut opinionem communicari. Vnde Psal. Ego dixi, dii estis.

Deus quæ est vbiq; per essentiam, præsentiam, et potentiam.

1. p. q. 13. art. 3.

Apo. 5.

art. 54.

art. 72.

5. de Trinit.

Exod. 3.

5. de Trinit.

Psal. 46.

§. 2.

De Trinitate Personarum.

TRINITAS personarum in vna simplici & indiuisa vnitæte essentia naturali ratione probati non potest, cum excedat omnem intellectum creatum: quia omnis cognitio quam ratio naturalis potest habere, prouenit ex creaturis, vt dictum est. Sed creaturæ ducunt in cognitionem Dei, sicut effectus in cognitionem causæ: & virtus creatiuæ est communis toti trinitati, quæ pertinet ad vnitætem essentia, & non ad distinctionem personarum: Igitur. Vnde D. Hier. Grandes materias parua ingenia nõ sufferunt. & Sapiens, Difficilia æstimamus quæ in terra sunt, & inuenimus cum labore: quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis ei sapiètiã, & miseris spiritum tuum de altissimis? & Christus. Si terrena dixi vobis & non creditis: quomodo si dixerò vobis cælestia, credetis? Et Philosophus dicit quod sicut se habet oculus noctuè ad lumen solis, sic intellectus noster ad notissima naturæ. & Esai. Generationem eius quis enarrabit? & D. Aug. Quid sit gigni, quid progressus, me nescire sum confessus, sed fide non dubia. & Aposto. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ illius! Et Hila. dicit: Non putet homo sua intelligentia ge-

1. p. q. 30. art. 1.

Sap. 24.

Ioan. 3.

Esa. 55.

Rom. 11.

Lib. de Trinit.

nerationis sacramentum posse consequi. & D. Ambr. etiā dicit: Impossibile est generationis scire secreta. Qui igitur probare nititur trinitatem personarū, derogat veritati fidei, dupliciter: Primo quātum ad dignitatem ipsius, quæ est de rebus inuisibilibus, quæ humanam rationem excedunt. Fides enim est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Quam fidem nemo principū (hoc est Philo-
 Heb. 11. sopherum huius seculi cognouit. Secundo derogat fidei, quantum ad vtilitatem credendi & trahendi alios ad fidem. Cū enim aliquis ad probandum ea quæ sunt fidei, adducit rationes quæ non sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium, qui putant quod fides huiusmodi rationibus innitatur, & propter eas credamus. Vnde sequitur quod ea quæ sunt fidei, non sunt tentanda probari, nisi per auctoritates sacræ scripturæ, his qui eas recipiunt. Apud alios verò sufficit defendere, & per similitudines ostendere non esse impossibile quod fides prædicat. Vnde D. Diony. dicit, Si aliquid est quod totaliter eloquio resistit, longè erit à nostra philosophia. Si autem ad veritatem sacrorum eloquiorum respicit, hoc & nos canone
 Nota. 2. c. de diu. No. In 1. de ca. lo. In 2. confe. vtimur. Nec obstat quod Aristo. dicit quod per numerum ternarium adhibuimus nos ipsos magnificare Deum vnum, eminentem proprietatibus eorum quæ creata sunt: quia non ponebat ternarium numerum personarum in diuinis, sed volebat dicere quod antiqui utebantur ternario numero in sacrificiis & orationibus, propter quandam ternarij perfectionem. Nec obstat pariter quod D. Aug. dicit se legisse in libris Platoniorum, non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multiplicibus suaderi rationibus quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. in quibus distinctio personarum traditur: quia Platonici per verbum non ponebant personam genitam in diuinis: sed intelligebant rationem Idealem, per quam omnia Deus condidit, quæ est ipsamet diuina essentia. Non obstat præterea quod Trimegistus dicit, quod Monas gignit Monadem, & in se suum reflectit ardorem: quia non intelligebat de generatione Filij, aut processione Spiritus sancti, sed de productione mundi: volens dicere quod vnus Deus produxit vnum mundum propter sui amorem. Nō obstat insuper Glo. quæ exponens illud quod Magi Pharaonis defecerunt in tertio signo, exponit pro notitia tertie personæ, scilicet Spiritus sancti. Ex quo sequitur quod alias duas cognouerunt: quia licet appropriata cognoscerent, scilicet potentiam, sapientiam, & bonitatem: dicuntur tamen defecisse in tertio signo, hoc est in cognitione tertie personæ, qui à bonitate, quæ appropriatur Spiritui sancto, defecerunt siue deuauerūt, cū cognoscentes Deum, non tanquam Deum glorificauerunt. Dictum verò Huguonis de S. Viatore, qui dicit quod in explanatione veritatis non modo probabilia, imò etiam necessaria non desunt argumenta, debet intelligi apud eos qui sacras literas suscipiunt, vel supposita fide, ad quam corroboranda in intellectibus simplicium quædam rationes & similitudines adducuntur, quæ tamen non sufficiunt ad probandam trinitatem personarum in vna indiuisa essentia. Bonitas enim infinita Dei manifestatur in productione creaturæ. Similiter etiam quod sine confortio non potest esse alicuius boni iocūda possessio, habet locū quando in vna persona non inuenitur perfecta bonitas. Quamuis autem trinitas personarum naturali ratione probari non possit: eius tamen reuelatio aut cognitio nō est superflua, imò necessaria dupliciter: Vno modo ad rectè sentiendum de creatione. Per hoc enim quod dicimus Deum fecisse omnia verbo suo, excluditur error dicentium Deum produxisse res ex necessitate naturæ. Per hoc autem quod ponimus processionem amoris, ostenditur quod Deus non propter aliquam indigentiam creaturas produxit, nec propter aliam causam extrinsecam. Alio modo & principalius, ad rectè sentiendum de salute humani generis, quæ perficitur per filium incarnatum, & per donum Spiritus sancti.

Ver. 1. De Reuelatione S. Trinitatis.

Trinitas personarū in vna simplici essentia pluribus in locis (quos recitare longum & tædiosum esset) in sacris literis tam in antiquo quam nouo testamento, secundum diuersam hominum dispositionem, reuelata fuit. In antiquo quidem testamento, sub quo homines erant proni ad idololatriam, ænigmaticè & sub inuolueris verborum: in nouo verò, in quo idololatria explosa est, clarè & manifestè, & quantum ad nomen, & quantum ad numerum personarum: licet valde obscurè, quantum ad modum processionis illarum, vt captiuando intellectum nostrum verbo Dei in obsequium Christi, amplius mereamur in via. In patria verò videbimus eum sicuti est: & (vt Psal. ait) Sicut audiuiimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, &c. Tunc enim cognoscemus eum sicuti cogniti sumus. Vt autem aliqualem habeamus notitiā, ex scripturis sacris, pro terminorū intellectu, his nostris institutionibus aliqua duximus inferenda. Et primò quo ad trinitatem personarum in vna essentia, habemus Gen. 1. In principio creauit Deus cælum & terrā. & infra, Spiritus Domini ferebatur super aquas. Ibi exprimitur Pater, in nomine Dei: Filius, in nomine principij, vnde Christus dicebat, Ego principium, qui & loquor vobis: & Spiritus sanctus, in verbo spiritus Domini: vnitas verò, in verbo singularis numeri, scilicet creauit. & in eodem c. dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram, per hoc quod dicit (faciamus) denotatur pluralitas personarum: in hoc verò quod dicit (ad imaginem & similitudinē) denotatur vnitas essentia. Gen. etiam 18. habetur, Apparuit autem Dominus Abraham in conualle Mambre: sequitur, Vidit tres viros (hoc est tres personas agnouit): & vnum (scilicet Deum in vna essentia) adorauit. Præterea Psal. Benedicat nos deus, Deus noster: benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. In hoc quod ter dicitur (Deus) denotatur trinitas personarum. & in hoc quod dicitur (Metuant eum) in singulari numero, denotatur vnitas essentia. Hieremias etiam dicebat A, A, A, domine Deus, nescio loqui, &c. In hoc quod ter replicat, A, significat trinitatem personarum. In hoc verò quod subiungit, domine, vnitatem essentia confessus est. & Esa. 6. dicitur, Seraphin clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum. In hoc quod ter replicabant, sanctus, denotabāt trinitatem personarū.

Heb. 11.

Nota. 2. c. de diu. No. In 1. de ca. lo.

In 2. confe.

Rom. 7. In li. de Trinit.

Reuelatio mysterij S. Tri. non est superflua.

Psal. 47. 1. Cor. 13.

Ioan. 8.

A personarum. In hoc verò quod subiungebant (dominus Deus) significabant vnitatem essentia. In nouo verò testamento manifestata fuit trinitas personarum, in baptismo Christi, in quo comparuit Filius incarnatus, & vox patris intonuit, Hic est Filius meus dilectus, & Spiritus sanctus in columbæ specie. Appa-
 Luc. 3. Marc. 9. Matth. 17. ruit pariter, in transfiguratione, Filius fuit transfiguratus, vox etiā patris intonuit, & Spiritus sanctus in nube lucida. & Ioan. 8. Ego & pater vnū sumus. & Io. 14. Paracletus autē Spiritus sanctus, quē mittet pater in nomine meo. & in eodē, Si quis diligit me, sermonē meū seruet: & pater meus diliget eū, & adueniemus, & mansionē apud eum faciemus. & Matth. vlt. Euntes in mundū vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. & Apostolus, Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & cōmunicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, amen. Et D. Ioannes clarissimus, Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnū sunt, scilicet in vna natura, essentia, vel substantia. Crede ergo debemus firmiter trinitatem personarum in vna simplici & indiuisa essentia: & quicquid in sacris literis nobis de hoc mysterio reuelatū est, licet non intelligamus, quoniā Deus magnus, vincens scientiam nostrā. Vnde D. Aug. in prosa S. Trinit. dicit, Quid sit gigni, quid progressus, me nescire sum confessus, sed fide non dubia. Et quia hæretici terminos sacre scripturæ circa mysterium S. Trinit. aliter interpretabantur quàm deberent, in varias hæreses incidunt: Aliqui (vt Arius) dixerunt non esse nisi vnā personam increatam in diuinis, scilicet patrem: & filium esse primam creaturam, cum qua creauit Spiritum sanctum. Alij verò (vt Sabellius) posuerunt tres personas in diuinis, sed non realiter distinctas. Alij autem in alios multos & varios incidērūt errores. Ad quos euitandos, & ad ostendendum quod licet trinitas personarum sit supra naturalem rationem: non est tamen contra rationem, vt possimus infideles ab irrisione fidei compescere. Sancti patres conati sunt examinare, interpretari, & declarare terminos & passus sacræ scripturæ, in quibus trinitas personarum in vna simplici substantia reuelata est. Et sancta mater Ecclesia catholica plurima vniuersalia concilia circa hæc celebravit, & determinauit quomodo accipiendi sunt termini, & quibus terminis vtēdum sit, & quibus non debemus vtī, de quibus aliquid pro institutione & introductione dicendum est.

5. 3. De Processione personarum in Diuinis.

Processionem personarum esse in diuinis, ex sacris literis manifestum est. Nam Christus dixit, Ego enim ex Deo processi & veni. & iterum, Cū venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimoniū perhibebit de me. Item: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Ad cuius intelligentiam sciendum est primò, quod omnis processio est secundum aliquam actionem. In omni autem actione est quædam emanatio siue processio, cū impossibile sit imaginari actionem fieri, nisi ex agente aliquid procedat vel interius vel exterius. & quia actio est duplex, scilicet transiens & immanens. In actione transeunte fit processio realis, & aliquid exterius procedit ab agente, & separatur ab eo, & recipitur in passum, vt calor exit & procedit ab igne, & recipitur in aquā. In actione verò immanente nihil egreditur ab agente quod transeat vel recipiatur ab alio, sed recipitur vel manet in ipsomet agente: vt manifestū est in visione & intellectione. Visus enim quando videt, nihil extra se emittit, sed potius recipit specie sensibilem: & intellectus intelligibile. Et ideo processio siue emanatio dicitur esse duplex, scilicet ad extra, secundum quod consequitur actionem transeuntem: & dicitur ad intra, secundum quod consequitur actionem immanentem in ipso agente. Notandum secundò, quod inter processionem & emanationem illæ dicuntur perfectiores aliis, quæ consequuntur perfectiores actiones. Et cū actio siue operatio sequatur esse, illa actio & per consequens processio est perfectior, quæ sequitur perfectius esse: Esse autem est secundum naturam. & ideo quanto aliqua natura est altior, tanto id quod ex ea emanat, est magis intimum & perfectum. & sic secundum diuersitatem naturarum inuenitur diuersus modus processionis. Et quia inter omnes res corpora inanimata tenent infimum locum, eò quod emanationes eorum non possunt fieri nisi per actionem vnus ad alterum & ad extra: ideo eorum emanationes sunt imperfectiores. Post inanimata sunt viuentia, in quibus est triplex gradus, scilicet vegetabile, sensibile, & intelligibile. Vegetabilia tenent infimū gradum: quia licet emanatio ex interiori procedat, in quantum scilicet humor plantæ intraneus in semen conuertitur: tamen paulatim ab interioribus exiens, quod emanat finaliter extrinsecus inuenitur: quia semen terræ mandatur: vnde crescit planta. Secundum locum tenent sensibilia, in quibus principium actionis est ab intra, scilicet à potentia: requiritur tamen ad eius actionem aliquid extrinsecum, scilicet obiectum sensibile, à quo cum potentia causatur species sensibilis, & recipitur in potentia, quæ est principium actionis, & conseruatur in alia potentia, scilicet fantasia vel memoria. & sic non inuenitur omnino extrinsecum, vt in vegetabilibus. Tertium verò & supremum gradum viuentium tenet intellectualis natura, in qua inueniuntur tres gradus, secundum quod sunt tres intellectus, scilicet humanus, angelicus, & diuinus. Actio intellectus humani perfectior est actione inanimatorum, vegetabilium, & sensibilibus: quia obiectum & terminus in quolibet processu emanationis illorum pertinent ad diuersa. eò quod nec potentia vegetatiua nec sensitiua potest reflecti supra se, nec seipsam agnoscere, sicut intellectus. Ideo principij & terminus actionis intellectus intelligētis seipsam, pertinent ad eandē potentia. Est tamē imperfectior actione & intellectione angelica & diuina: quia intellectus humanus nō potest intelligere nisi per conuersionē ad fantasmatā, quæ sunt intellectui extrinseca, vt dictū est. Sed angelus ad sui cognitionē nō pcedit ex aliquo exteriori, sed p se, seipsam intelligit, absq; aliquo extrinseco ab eo. Ideo eius intellectio est pfectior intellectione humana. Verū tamē cū esse angeli nō sit sua essentia, & per cōsequēs nec eius intellectio, siue verbū cordis, ad quod terminatur intellectus, nō est substantia, sed accidēs, licet illa intellectio sit oīno intrinseca, sequitur

Luc. 3. Marc. 9. Matth. 17.

1. Cor. 13. 1. Ioan. 5.

Job. 36.

Ioan. 8. Ioan. 15. Ioan. 16. 1. p. q. 27. art. 1.

4. con. Greg. 6. 11.

quod non est ita perfecta, sicut intellectio Dei, quæ est sua substantia, & qui non procedit de potentia ad actum (sicut angelus) sed est actus purus, semper actu operans easdem operationes ad intra. Ideo eius actio siue emanatio & processio ad intra & ad extra, est perfectior quàm angeli. Ad extra quidem, producendo esse creaturarum, vel ipsum conservando, vel circa ipsas operando, absq; sui mutatione, quod non faciunt angeli. Hæc actio & emanatio est cõmunis tribus personis: quia (vt D. Aug. dicit) opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa. Ex hac actione ad extra siue emanatione creaturarum, à Deo, causantur duæ relationes, scilicet causæ ad effectum, & effectus ad causam. Et cum Deus non sit capax accidentis, illa relatio causæ ad effectum non est realis, sed rationis: sicut nec relatio dextri aut sinistri in columna, & scibilis ad scientiam: cum non sint adinuicem ordinatæ, nec habeant dependentiam, sicut scientia à scibili. Sic Deus non pendet à creatura, sed è conuerso. Ideo relatio creaturæ ad creatorem est realis. Secundum hanc actionem ad extra non oportet accipere processionem personarum in diuinis: sicut fecit Arius, & ideo turpissimè errauit. Actionem verò Dei immanentem (qua seipsum ab æterno intelligit, & non potest se non intelligere: ideo ei naturalis & non libera, prout actio ad extra) consequitur perfectior emanatio siue professio, quàm consequatur ad actionem, qua angelus intelligit seipsum: cum principium & terminus eiusdem actionis in angelis non sit idem neque substantia sicut in deo. Et licet in omni processione ad extra omne procedens sit diuersum ab eo à quo procedit: non tamen oportet quod sit essentialiter diuersum in processione ad intra: imò quanto perfectius procedit, tanto magis est vnum. Nam intellectus, secundum quod actu intelligit, secundum hoc fit magis vnum cum intellectu. Vnde cum diuinum intelligere sit infinitæ perfectionis, necesse est quod verbum diuinum sit perfectè vnum cum eo à quo procedit. Et quauis essentia diuina sit eadem res cum patre & filio, differt tamen secundum intelligentiæ rationem: quia diuina essentia prout intelligens, dicitur pater: sed prout intellecta, dicitur filius: & in relatione paternitatis & filiationis importantur distincti respectus oppositi, consequentes intellectio-nem diuinam, qui non importantur nomine essentiæ, nisi virtualiter & communiter. Nec est inconueniens sub eodem esse contineri plura realiter distincta: nam materia & forma ac compositum sunt sub eodem esse existentia, & tamen materia non est forma: à fortiori & eminentiori modo in diuinis, propter perfectionem diuini esse, in quo continentur omnes proprietates personales. Quia si diuinum esse definiri posset, eius definitio comprehenderet eas. Et sic esse, siue actualitas diuinarum personarum, non est alia ab actualitate siue esse diuinæ essentiæ. Vnde D. Aug. ait, Idem est quo pater est Deus, & quo est. Non tamen eo est pater, quo Deus: quia dicitur Pater, eo quod est principium filij: & dicitur Deus eo quod est essentia diuina. Nec obstat quod dicit Philosophus, Quæcunq; sunt vni & eidem eadem, sunt eadem inter se. Quia (vt idem Philosophus dicit 3. Phy.) illud argumentum habet solum locum in his quæ sunt eadem re & ratione sicut tunica & indumentum. Non autem in his quæ sunt eadè re, & differunt ratione. Vnde ibidem dicit quod licet actio sit idem motui, similiter & passio: non tamen sequitur quod actio & passio sint idem. Sic licet paternitas idem sit cum diuina essentia, similiter & filiatio: tamen hæc duo realiter differunt: quia suis propriis rationibus important diuersos respectus oppositos. Ideo distinguuntur ab inuicem: sed de his amplius cum de relationibus ageretur. Ex his patet quod syllogismus expositorius non tenet in diuinis. Non enim ostensa diuina essentia sequitur, hæc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius, ergo filius est pater. Aliqui dicunt quod in syllogismo expositorio altera præmissarum debet valere vnam de omni & ideo sic deberet exponi & declarari maior: Omnis res quæ est essentia diuina, est pater, quod est falsum, quia filius est res quæ est essentia diuina, & tamen non est pater.

Ver. 1. De Aeterna filij Dei Generatione.

Generatione ab æterno fuisse in diuinis siue in essentia diuina testatur Psal. dicens, Pater dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, hoc est in æternitate, quæ est semper ei hodie siue præsens, in qua nulla est ratio præteriti aut futuri. Esa. etiam dicit, Nunquid ego qui alios parere facio, non parturiam? Si ego qui alius generationem tribuo, sterilis ero? Dicitur enim quod omnes perfectiones creaturarum sunt eminentiori modo in Deo, quàm in creaturis, cum sint absq; quacunq; imperfectione. Eminentia generationis Dei supra generationem creaturarum in hoc consistit, quia creaturæ per generationem non comunicant eandem naturam numero, sed solum specie. Sed Deus pater comunicat filio eandem naturam numero: ideo Pater & Filius nõ sunt duo dij, sed vnus Deus. Et quia hæc est altissima generatio: ideo Esa. dicit, Generationem eius quis enarrabit? Impossibile est enim in hac via eam clarè intelligere, & per consequens enarrare. Ad aliqualem tamen ipsius intelligentiam, supponendo tamen & semper memoria retinendo quæ de processione dicta sunt præcedenti versic. sciendum est quod generatio dupliciter accipitur: Vno modo largè, prout se extendit ad omnia generabilia & corruptibilia. Et sic generatio est mutatio siue progressio de non esse ad esse, & sic accipiendo, generatio nõ est in diuinis. Alio modo accipitur proprie, prout conuenit viuentibus, in quocunq; gradu viuētium (hoc est ab intrinseco operantium) sint. Inter quos maxime præeminet intellectio Dei, quæ vocatur cõceptio & natiuitas interior, siue processio secundum rationem similitudinis. Quemadmodum enim illa processio corporalis procedens ab agente, qui exit de potentia in actum, dicitur generatio, quando est comunicatio naturæ secundum similitudinem, non cuiuscunq; sed secundum similitudinem speciei: sic processio in viuente, qui nõ exit de potentia ad actum, & cuius actio est sua essentia, in qua comunicatur eadem natura non solum secundum speciem, sed etiam secundum numerum, eminentiori modo dicitur generatio. Et sic processio verbi habet rationem generationis, quia procedit per modum intelligibilis actionis, quæ est operatio vitæ à principio coniuncto, & secundum rationem similitudinis, cum concepcio intellectus diuini sit similitudo perfecta rei intellectæ in eadem natura existens, ad quam intellectus diuinus terminatur. Quia cum omnis cognitio & intellectio fiat per as-

per assimilationem, oportet quod intellectus diuinus se intelligat per similitudinem eius, quæ procedit ab ipso, quæ dicitur verbum cordis. Et cum hæc processio sit omnino ad intra, & diuina essentia non sit capax accidentis, & sit sua actio: sequitur quod id quod procedit ab intellectu diuino (scilicet verbum) sit eiusdem naturæ numero, cum intellectu diuino, qui est idem cum essentia diuina. Et sic idem numero sunt esse, intelligere, res intellecta, & intellectio intellecta siue intelligi. Ex quo sequitur quod verbum Dei in essentia diuina intelligente, est Deus intellectus: sicut verbum lapidis est lapis intellectus. Hinc est quod D. Ioannes ait, Verbum erat apud Deum. Et quia Deus non exiit de potentia ad actum, necesse est quod Deus semper se intelligat. Vnde sequitur semper filium esse in patre, non inhæsiuè, sed sicut principiatum in principiante. & quod Pater semper sit in filio, sicut principium in principiato. Et sic verbum est cõæternum, & non accidit ex tempore, sicut in intellectu creato. Hinc est quod dicitur, In principio erat verbum, hoc est in patre filius, & vt Euangelista ostenderet quod verbum sit eiusdem naturæ numero cum Deo, subiungit, Et Deus erat verbum. Et ne videretur esse sublata omnimoda distinctio, subiungit: Hoc erat in principio apud Deum, quasi diceret, hoc verbum quod dixi esse Deum, aliquo modo distinctum est à Deo dicente. Et sic manet distinctio realis, prout verbum refertur ad concipientem, vt à quo est. Ex præmissis apparet quod magna & lata est differentia inter verbum cordis in intellectu humano, & verbum Dei: quia verbum cordis humani est accidens, & verbum Dei est substantia æterna. Præterea verbum cordis humani non est eiusdem naturæ numero, nec specie cum intellectu nam cum intellectus humanus sit naturalis potentia permanens & indelebilis, & verbum cordis eius est aliquid fluxibile distinctum ab eo & ab actione ipsius: sequitur quod cessante actione intellectus humani, verbum eius emanescat, propter defectum conseruantis. Et hæc est ratio quare humana intellectio siue processio humani intellectus non potest dici generatio, & cur verbum cordis humani non potest dici genitum, siue filius, imò nec verbum angeli: sed potest dici conceptio, quæ est incompleta generatio. Et sic inuenitur similitudo rei intellectæ, sed non naturæ identitas: sicut in conceptione animalium, quæ differt à conceptione verbi Dei. Quia in animalibus proles concepta quandiu clauditur in utero, nõ habet vltimam perfectionem, vt per se subsistat separata à generante secundum locum. Vnde oportet quod in eis aliud sit conceptio, aliud partus, secundum quem proles separatur à generante, etiam secundum locum. Verbum autem Dei in ipso dicente existens, est perfectum in se subsistens, distinctum à Deo dicente, hoc est à patre: non enim expectatur ibi localis distinctio, sed sola distinctio relationis distinguitur. Ideo sacra scriptura ad significandam processionem diuinæ sapientiæ aliquando vtitur nomine conceptionis, aliquando etiam nomine partus. Vnde Salomon ex persona diuinæ sapientiæ dicit, Non erant abyssus, & ego iam concepta eram. Ante omnes calos ego parturiebar. Et licet genitum accipiat esse à generante: non tamen oportet omne acceptum esse receptum in materia, aut aliquo subiecto, cum tota substantia rei sit accepta à Deo, & tamen non recepta in aliquo subiecto, cum nullum subiectum sit alicuius totius substantiæ receptiuum: alioqui sequeretur quod Deus nihil creare posset, si subiectum præsupponeretur, cum creatio sit productio nullo præsupposito. Sic igitur id quod est genitum in diuinis, accipit esse à generante. Et quia esse Dei est infinitum, indiuisum, summè simplex, & impartibile: non potest vna pars dari, & alia retineri: & sic persona dans & accipiens habent idem esse, pater vt dans, filius vt accipiens. Non tamen quod illud esse sit receptum in aliqua materia vel subiecto: sed secundum hoc genitum dicitur habere esse acceptum, in quantum procedens ab alio. Et eodem modo dicendum est de Spiritu sancto, & perfectionibus eius. Nec sequitur quod si pater in diuinis generet filium, quod etiam filius generet alium filium, & sic in infinitum: quia generatio filij in diuinis est per intellectum diuinum, qui est idem in patre & filio, cum sit essentia diuina. & ideo nõ potest esse alia processio intellectus quàm verbi, eo quod verbum est perfectissimum, quo se simul & omnia alia à se comprehendit. Et quauis generare sit perfectio in Deo, non tamen in patre: sed est proprietas, per quam distinguitur à filio, cuius proprietas est generari: & eodem modo dicendum est de processione voluntatis, siue inspiratione Spiritus sancti. Nec per hoc quod Filius nõ potest generare & Spiritus sanctus non potest spirare, sequitur quod Filius non sit omnipotens, aut etiam Spiritus sanctus: quia omnipotentia attenditur secundum actionem ad extra, quæ est omnibus communis. Intellectio verò & inspiratio sunt actiones ad intra, quæ non sunt communes, propter relationes oppositas.

Ver. 2. De Inspiratione Spiritus sancti.

Vltra generationem verbi aliam in diuinis siue in diuina essentia, esse processionem à processione verbi realiter distinctam ex sacris literis esse constat. Dicitur enim Ioan. 15. Spiritus veritatis qui à patre procedit, & Ioan. 16. Ille de meo accipiet. Constat etiam ex determinatione Ecclesiæ, quæ habetur in symbolo Athanasij, in quo dicitur, Filius à patre est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, aut genitus, sed procedens. Ad cuius aliqualem intelligentiam, & ad refellendum iacula eorum, qui nec sacras literas nec autoritatem Ecclesiæ suscipiunt, supponendum est in primis, quod processio Spiritus sancti, quæ est per modum voluntatis, maiorem difficultatem habet, quàm processio & generatio verbi, eo quod proprietates voluntatis & ea quæ voluntate consequuntur, non sunt adeo manifesta, sicut ea quæ pertinent ad intellectum. Verumtamè ex his quæ pertinent ad ipsum, faciliter possumus deuenire ad notitiã eorū quæ pertinent ad voluntatem. Secundò notandum est quod in nobis differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus efficitur in actu, hoc est actualiter intelligit per hoc quod res intellecta est in intellectu, per suam similitudinem, quæ dicitur verbum cordis, cuius conceptio & processio satis nota est. Voluntas autem non fit in actu,

hoc est non actualiter vult per hoc quod aliqua similitudo voliti fit in volente, sed per hoc quod voluntas habet quandam inclinationem siue affectionem & impulsum in rem volitam. & sic quemadmodum in intellectu verbum cordis est terminus propinquus actus intelligendi, & medium quo intellectus terminatur ad rem intellectam extra ipsum in se existentem. & quando intellectus per actum reflexum intelligit seipsum, verbum cordis est terminus actus intelligendi, & medium quo se intelligit. Sic proportionabiliter dicendum est in voluntate, illa inclinatio siue impulsus terminatur ad rem volitam extra ipsam voluntatem existentem, per intellectum tamen presentatam. Et sic terminus immediatus dilectionis est res volita, & medium est illa inclinatio siue impulsus. Et cum voluntas reflectitur supra se, & vult & diligit seipsam per intellectum sibi ipsi presentatam, terminus dilectionis est ipsamet voluntas: & illa inclinatio siue affectio est terminus propinquus & immediatus, quia quemadmodum actio intellectus est immanens: sic & actio voluntatis. Et ideo sicut terminus immediatus actus intellectus est in ipso intellectu: ita etiam terminus immediatus actus voluntatis est in ipsa voluntate, licet non habeat nomen impositum. Sed utimur nomine amoris pro illo termino, ad quod nomen est impositum ad significandum scilicet actum volendi, qui dicitur Amor tendens. Ut autem est terminus immediatus, dicitur amor terminans. & sic duplex est Amor, scilicet tendens, & est ipse actus volendi siue diligendi: & amor terminans, qui se habet ad actum volendi, sicut verbum cordis ad actum intelligendi. & secundum hanc significationem intelligi debet dicta D. Thomae in quaestionibus de veritate, ubi dicit quod nihil est progrediens a voluntate per modum operis, scilicet quod habeat nomen sibi impositum, ut exponit dominus Caietanus. quod apparet eo quod ex actibus illis ab ea procedentibus generetur in ea habitus inclinans eam ad rem volitam siue amatam. Et vnicus actus generat dispositionem, quae est terminus immediatus actus volendi a voluntate distinctus, & medium quo voluntas fertur in rem volitam extra se existentem: sicut verbum cordis est medium, quo intellectus fertur ad rem intellectam extra se existentem. Ex quo sequitur quod quemadmodum per verbum cordis res intellecta est in intelligente secundum similitudinem: ita res amata est in amante, non per essentiam aut similitudinem, sed per habituales affectionem. Nec tamen per hoc quod amatum est in voluntate siue in amante, sequitur quod amatum trahatur ad amantem, sed est conuerso amans trahitur, transformatur, inclinatur, siue impellitur ad amatum per intellectum presentatum: sicut graue trahitur & inclinatur ad locum deorsum, propter conuenientiam. Et sic amatum est in amante, ut terminus motus per conuenientiam & proportionem, quam habet ad ipsum, ut D. Tho. ait. Tertio notandum est quod cum in omni natura intellectuali sit voluntas, sequitur quod inuenitur in Deo, non distincta tamen aut superaddita essentiae diuinae aut intellectui diuino: quia perfectiones quae in nobis sunt plures & distinctae, sunt essentialiter vnitae in Deo. Vnde sequitur quod sicut intelligendo seipsum producit verbum eiusdem naturae: sicut terminum suae intellectiois, & principiatum in principiante: Sic Deus, volendo & amando seipsum, producit aliquid eiusdem naturae, ad quod actus voluntatis suae terminatur, quod nos vocamus Amorem pro termino amoris intrinseco, quem amorem intrinsecum vocamus Spiritum sanctum. Et cum ista processio non sit per modum similitudinis, sed inclinationis & impulsiois, non dicitur generatio, sed potius inspiratio, ex parte Dei inspirantis. Ex parte vero inspirati non habet speciale nomen, sed retinet nomen commune, scilicet processiois. Vnde Spiritus sanctus dicitur procedens, licet possit dici inspiratio terminatiua. Et quia velle Dei est suum esse, necesse est quod id ad quod terminatur velle Dei, sit illi essentialiter: ut dictum est de verbo, ad quod terminatur intelligere Dei. Et licet intellectus & voluntas in Deo non sint distinctae potentiae: sunt tamen duae processiones, quae sunt secundum actionem vtriusque. Quia licet perfectio intellectiua & volitiua sint idem, habent tamen quandam ordinem, quem concipimus ex intellectu & voluntate hominum & angelorum, in quibus intellectus & voluntas habent ordinem ad inuicem: licet actus eorum possit simul esse tempore, tamen actus voluntatis supponit actum intellectus. Sic etiam in Deo, licet eodem actu Deus semper se intelligat & diligat: intellectus tamen & dilectio habent in eo quandam ordinem, non temporis, aut durationis, aut naturae, sed originis. Non enim est processio amoris, nisi in ordine ad processioem verbi: nihil enim potest voluntate amari, nisi sit mente conceptum. Sicut igitur attenditur ordo verbi ad principium, a quo procedit, licet in diuinis eadem sit substantia intelligens, & conceptio intellectus: ita etiam licet in Deo idem sit voluntas & intellectus, tamen quia de ratione amoris est quod non procedat nisi a conceptione intellectus, processio amoris habet distinctionem a processione verbi. Et quauis in omni natura creata non sit nisi vnus modus communicandi seipsam: non est tamen inconueniens quod in natura infinita (quae sibi identificat omnia) sint diuersi modi, propter illum ordinem perfectionis intellectus & voluntatis, quae omnia alia includunt. Et licet similitudo videatur pertinere ad voluntatem, sicut ad intellectum, (iuxta illud: Omne animal diligit sibi simile) aliter tamen pertinet similitudo ad verbum, & aliter ad amorem. Nam ad verbum pertinet, in quantum est similitudo rei intellectae: sicut genitum est similitudo generantis. Sed ad amorem pertinet, non quod ipse amor sit ipsa similitudo, sed in quantum similitudo est principium amandi. Vnde non sequitur quod amor sit genitus, sed quod genitum siue filius est principium amoris, hoc est Spiritus sancti. Et quia in Deo non sunt nisi duae actiones, scilicet intelligere & velle, ideo non sunt nisi duo procedentes, scilicet verbum & Spiritus sanctus. Vnde sequitur quod in Deo non sunt aliae processiones ad intra quam duae. Processio enim quae est per potentiam, cum sit principium agendi in aliud, pertinet ad processioem ad extra. Et sic secundum attributum diuinae potentiae non accipitur processio diuinae personae, sed solum processio creaturarum. Et cum secundum diuum Boetium Seuerinum in libro suo de Ebdomadibus, Bonitas pertinet ad essentiam, & non ad operationem nisi per modum obiecti, & processiones fiant secundum

De Pe. q. 4. art. 2. ad 1.

4. con. Gen. c. 19.

1. p. q. 27. ar. 3. ad 2.

art. 4. ad 2. l. c. 13.

A secundum aliquas actiones, sequitur quod secundum bonitatem & alia attributa non accipiuntur aliae processiones, cum etiam Deus vnico & simplici actu se & omnia alia intelligat, & velit siue diligit. Ideo non potest esse in eo processio verbi ex verbo, & amoris ex amore: sed est in eo vnus solum perfectus verbum, & vnus solus perfectus amor. & in hoc eius perfecta fecunditas manifestatur. In creaturis tamen esset imperfectio, si filius non posset generare, eo quod pater non communicat eandem naturam numero, sicut Deus. Et ideo in nobis sunt plures processiones intellectus, & plura verba successiue, propter imperfectioem, quae a Deo secludi debet. & sic non est procedere in infinitum in processioibus diuinis. Quia processio ad intra in intellectuali natura, in voluntate terminatur. Et quia duae praedictae actiones ad intra in Deo sunt naturales, & non possunt non esse. Pater enim naturaliter & non liberè, ab aeterno intellexit, & dilexit se, & sic naturaliter produxit verbum, & spiritum sanctum, & non liberè, nisi (ut aliqui dicunt) libertate complacentiae. Ideo dicunt processioem filij esse secundum modum naturae, & spiritus sancti secundum modum voluntatis, etiam ex eo quod processio verbi est prima, & non presupponit aliam, sicut processio spiritus sancti presupponit processioem filij. Ex praemissis apparet primo, quod magna differentia est inter amorem humanum, & diuinum. Secundo apparet quod licet in diuinis sit ordo originis (quia Pater est fontale principium de non principio, & Filius est principium de principio, & Spiritus sanctus non est principium ad intra) tamen in diuinis non est prius nec posterius, nec tempore nec natura, cum relatiua sint simul natura. Non enim vnus relatiuum in esse relatiui prius intelligi potest quam correlatiuum. Essentia etiam diuina non potest intelligi sine tribus personis, cum sint de eius essentia. Eius enim diuinum (quod est idem cum essentia diuina) comprehendit tres personas. Et si esse diuinum definiri posset, in eius definitione ponerentur tres personae. Ideo non potest intelligi sine tribus personis, sicut nec Pater sine Filio, nec Filius sine Spiritu sancto. Vnde sequi videtur quod vanum & superfluum est inquirere signa originis, in quibus Pater fuit prius Filio, & Filius prius Spiritu sancto. Et quis ordo originis dicatur a D. Aug. ordo naturae: hoc tamen dixit absque omni prioritate. Vnde & Athanasius in simbolo. Et in hac trinitate nihil prius aut posterius. Nam (ut idem Aug. dicit) in diuinis est ordo naturae: non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero. Ex praemissis sequitur quod vna persona sine alia videri non potest. Vnde & Christus dicebat, Philippe qui videt me, videt & patrem meum. Non credis quod ego in patre, & pater in me est: & eadem ratione dicendum est de Spiritu sancto.

Ver. 3.

De Relationibus in Diuinis.

B Relationes reales esse in Deo constat ex eo quod cum pater in diuinis non dicatur nisi paternitate, nec Filius nisi filiatione, nec Spiritus sanctus nisi processione: Si paternitas & filiatio ac processio (quae sunt relationes) non sint realiter in Deo, sequitur quod Deus non sit realiter pater, & filius, & spiritus sanctus: sed solum secundum rationem, quae est haeresis Sabelliana. Quare necessario dicendum est relationes reales esse in Deo, non quidem accidentales, sed substantiales & subsistentes, & eadem secundum rem cum ipsa diuina essentia: quia omnis res quae non est diuina essentia, est creatura: sed tres personae sunt Deus, ergo sunt essentia diuina. Differunt tamen ratione: quia relationes in suis propriis rationibus distinctae, important respectum ad sua opposita, quod non facit essentia diuina, ex modo suae significationis siue impositionis, nisi virtualiter & ex consequenti. Et licet relatio in Deo sit eadem res cum eo, siue cum diuina essentia: non tamen perfecte & explicitè exprimitur in nomine essentiae, quauis ipsam implicitè contineat: licet relatio secundum seipsam essentiam perfecte non contineat. & sic plus continetur in perfectione diuinae essentiae, quam aliquo nomine relatiuo possit significari. Si enim in perfectione diuina non plus contineretur, quam quod significat nomen relatiuum: sequeretur quod esse essentiae diuinae esset imperfectum, utpote ad aliud se habens. Sicut si non contineretur ibi plus, quam in nomine sapientiae non esset subsistens. Et quia (ut dicit D. Boetius,) Substantia in diuinis continet vnitatem, relatio vero multiplicat trinitatem: ideo necesse est dicere relationes in diuinis esse oppositas, alias sequeretur quod in diuinis non esset trinitas, nisi secundum rationem: quod est haereticum. Et licet relationes ponantur in Deo, non tamen sequitur quod in Deo ponatur aliquid quod habeat esse dependens. Quia relationes in diuinis non habent esse dependens, sicut in nobis: quia in nobis sunt accidentia. Ideo dependent a subiecto & principiis substantiae. Sed in Deo non sunt accidentia, sicut nec sapientia. Si dicatur quod oportet omnem relationem fundari in aliquo absoluto, quia in omni relatiuo oportet intelligi quod ad se dicitur, praeter id quod ad aliud, sicut in seruo. Si ergo illa relatio, per quam pater distinguitur a filio, habet aliquid absolutum, vel est vnus tantum, vel sunt duo absoluta: si vnus tantum, non possunt fundari in eo duae relationes, nisi forte identitatis, quae est solum rationis. Si duo, ergo non solis relationibus distinguuntur. Dicendum, negando consequentiam, quia quauis pater & essentia diuina sint vnus, non tamen essentia diuina completè & perfecte significatur per patrem, cum essentia diuina plus complectatur in sua significatione, quam pater: & hoc est propter perfectionem diuini esse, quod omnes perfectiones vnitiue continet, quae in aliis sunt diuersae. Nec est simile de relationibus in creaturis: quia, ut dictum est, habent esse aliud ab esse substantiae.

Ver. 4.

De Numero Relationum in Diuinis.

Quatuor relationes oppositas in diuinis esse constat, eo quod sint duae processiones. Oportet enim secundum quamlibet processioem accipere duas, quarum vna est procedentis, & alia ipsius principij. Processio verbi dicitur generatio secundum propria ratione, quae competit vniuersibus. Relatio principij generationis dicitur paternitas: relatio procedentis a principio generationis, dicitur filiatio. Processio amoris non habet nomen proprium, ut dictum est supra: nec relationes quae secundum ipsam accipiuntur. Sed relatio

Prædictio verbi est spiritus sancti est naturalis & non libera.

1. p. q. 42. art. 3.

Ioan. 14.

1. p. q. 28. art. 1. c. 2. §. 2. vers. 4.

1. p. q. 28. art. 3. In 1. de Trinit. c. 14.

principij huius processionis dicitur inspiratio: relatio vero procedentis dicitur Processio. quantis hæc nomina ad ipsas processionem vel origines pertineant, & non ad relationes. Licet in nobis multiplicentur secundum multiplicationem intellectuum succedentium, quæ sunt fundamenta earum. Sed cum in Deo non sint nisi duæ actiones, sequitur quod non sunt nisi quatuor relationes. ¶ Et quævis relatio subsistens constituat personam, non tamen sequitur quod sint quatuor personæ in diuinis: quia constitutio personæ est per relationem oppositâ. Quæ oppositio etsi inueniatur inter relationes eiusdem processionis, non est tamen necesse omnes relationes vnius processionis opponi omnibus relationibus alterius processionis. Et quia inspiratio actiua non opponitur paternitati neq; filiationi, sed conuenit utrique: ideo non constituit aliam personam à patre & filio. Et sic licet inspiratio sit relatio, non tamen est proprietas. Ideo non constituit nec dicit personam. Et sic non sunt nisi tres personæ in diuinis.

§. 4. De Nominibus pertinentibus ad mysterium S. Trinitatis.

VT facilius vnusquisque cauere possit ab erroribus, notandum est primò quibus nominibus vtendū sit circa mysterium sanctissimæ Trinitatis, deinde de debito & catholico vsu illorum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod quædam sunt nomina essentialia, quædam personalia, quædam notionalia siue proprietatum & relationum, & quædam sunt attributa. Nomina essentialia dicuntur, quæ ex sui impositione significant essentiam, vt Deus, dominus, sapiens, iustus. Nomina essentialia sunt duplicia: quædam significant diuinam essentiam substantiue, vt Deus, dominus, & alia huiusmodi: quædam adiectiue, vt sapiens, iustus, habens deitatem, & alia huiusmodi. Item nomina essentialium quædam sunt concretia, quædam abstractiua. Concretia sunt quæ significant diuinam essentiam & supposita, vt Deus sapiens. Abstractiua verò, quæ ex modo significanti non significant supposita, saltem explicitè, vt essentia diuina, deitas, dominatio, sapientia, & alia huiusmodi. Nomina personalia dicuntur illa, quæ ex prima & propria sui nominis impositione significant personam, licet ex consequenti significant essentiam, eod quod essentia est idem cum persona. & huiusmodi sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vt accipitur in vim vnius dictionis, pro re terminatè processionem amoris in diuinis: vt cum dicitur, Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt. Nomina notionalia sunt quæ significant relationes & proprietates, & sunt quinque, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, communis inspiratio, & processio. Ex quibus tria significant notiones personales, siue constituentes personas, vt paternitas, filiatio, & processio. Nam cõmunis inspiratio & innascibilitas dicuntur notiones personarum, sed non personales. Nomina attributa dicuntur illa, quæ etsi ex prima sui impositione significant essentiam diuinam: tamen ad maiorem manifestationem diuinarum personarum, & ad vitandum errorem, ex vsu Ecclesiæ & sacrorum doctorum sunt attributa personis, vt potentia Patri, sapientia Filio, amor & bonitas Spiritui sancto.

Ver. 1. De Nominibus Essentialibus.

Circa debitum & catholicum vsu nominum essentialium notandæ sunt aliquæ conclusiones: quarum prima talis est: ¶ Nomina essentialia, quæ significant essentiam, substantiue prædicantur de personis singulariter siue in singulari numero, & nõ in plurali. Dicimus enim, Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus: & tamen nõ dicimus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres dii aut domini. & ratio est, quia nomina substantiua significant principaliter formam per modum substantiæ, quæ sicut haber esse per se, ita vnitatem vel multitudinem. & ideo quando prædicantur in plurali, significant plurificationem formæ & substantiæ numero, quod non est in diuinis, sicut in creaturis. Ideo bene dicimus, Sortes, Plato, & Guillelmus sunt tres homines, eod quod humanitas per hunc terminum (homo) principaliter significata, nõ est vna numero, sicut in tribus personis diuinis est vna essentia. Nec D. Tho. est sibi oppositus, cum dicit in tertia parte, quod si vna persona diuina assumeret duas naturas humanas, non dicerentur duo homines: licet si tres personæ diuinæ acciperent vnã naturam humanam, dicerentur vnus homo, non propter vnitatem suppositi, sed propter vnitatem naturæ. & cum dicit quod singularitas & pluralitas nominis substantiui attenditur secundum formam significatam: quia ad plurificationem substantiuorum significatur plurificatio naturæ & suppositorum. Et quævis idem doctor in 3. sen. dixerit oppositum, in summa tamen correxit se, sicut de circuncisione & aliis passibus. Secus est de plurificatione adiectiuorum: quia secundum modum significandi pluralitas adiectiuorum significat plurificationem suppositorum, cum differentia numeralis in adiectiuis fiat per supposita in diuinis: licet in creaturis simul inueniatur pluralitas naturarum accidentalium & subiectorum: nõ tamen in diuinis. ¶ Secunda cõclusio: Nomina adiectiua adiectiue tenta, prædicantur singulariter & pluraliter de personis. Dicimus enim quod pater est sapiens, & quod Pater & Filius & Spiritus sanctus sunt sapientes, eod quod singularitas vel pluralitas in adiectiuis attenditur secundum supposita. Nec oportet semper quod terminus numeralis circa significatum sui determinabilis sit idem: quia terminus numeralis per se primò ponit significatum suum circa suppositum determinabilis: & hoc tam in substantiuis quàm in adiectiuis. Sed in substantiuis concretis terminus numeralis etiam ponit significatum suum circa significatum determinabilis. cum sit substantiuum significans substantiam per modum substantiæ & per se subsistentis. Et quævis Deus & habens deitatem idem significant, non tamen habent eundem modum significanti. Nec obstat quod hoc nomen (res) sit substantiuum, & prædicetur de personis pluraliter: quia est transcendens. & ideo secundum quod pertinet ad relationem, prædicatur pluraliter in diuinis. secundum verò quod pertinet ad substantiã, prædicatur singulariter. Nec forma significata per hoc nomē (persona) est essentia, sed personalitas. Ideo nõ sequitur quod si sint tres personæ, sint tres essentiæ. Nõ obstat pariter quod Athanasius dicit, Nõ tres omnipotentes,

Nomina essentialia dicitur finitio & diuisio.

Nomina personalia quid.

1. Ioan. 5. Nomina notionalia quid & quot.

Nomina attributa quid.

1. p. 3. 477. 7. ad 2.

A potentes, æterni, vel immensæ: sed, vnus omnipotens, æternus, & immensus. Quia accipiebat substantiue, & quia sic accipiendo utebantur hæretici, ne communicarem in terminis cum eis, hoc dixit. Si verò prædicta verba accipiantur adiectiue, & cum declaratione, possunt pluraliter prædicari, secundum D. Thomam. ¶ Tertia conclusio: In nominibus essentialibus substantiuis concretis non solū attenditur res significata, sed etiã modus significandi. Et quia modus significandi sequitur modum essendi: ideo alius modus significandi est in nominibus substantiuis diuinis: & alius modus significandi in substantiuis creaturarum: & per consequens alio modo se habet hoc nomen (Deus) ad supponendum pro persona, quàm hoc nomē (homo): quia humanitas quæ est forma, significata per hoc nomen (homo) realiter diuiditur in diuersis suppositis. Ideo per se supponit pro persona, etiam si nihil addatur, ad determinandum ipsum ad suppositum. Et quia veritas siue cõmunitas naturæ humanæ non est secundum rem, sed secundum considerationem rationis: ideo hoc nomen (homo) non supponit pro natura cõmuni, nisi propter exigentiam alicuius adiuncti. Sed cum forma significata per hoc nomen (Deus) scilicet essentia diuina siue deitas, sit vna & cõmuni secundum rem: ideo quando ponitur per se sine addito, supponit pro natura cõmuni, & quandoque etiam propter adiuncta: vt cū dicitur, Deus creat: quia adiectiuum conuenit subiecto ratione formæ, quæ est deitas. Quandoque verò propter adiunctum supponit pro persona, aliquando pro vna tantum: vt cū dicitur, Deus generat: aliquando pro duabus, vt cū dicitur, Deus spirat, aliquando pro tribus, vt cū dicitur, regi seculorū, immortalī, inuisibili, soli Deo honor & gloria. ¶ Ex his sequitur quod hæc propositio est vera, Deus generat Deum filium. vnde in symbolo fidei dicitur, Deum de Deo: quia Deus à parte subiecti stat pro patre, cui conuenit generare: & à parte prædicati stat pro filio, cui conuenit gigni. Non tamen sequitur quod generet alium Deum, vel se Deum, sed filium, qui est Deus, & alius à patre. Hæc autem est falsa, Deus genuit se deum, quia sensus est quod pater genuerit seipsum, quod est falsum & impossibile. Et quævis hoc nomen (deus) significet deitatem, vt in habente, sicut hoc nomen, homo, humanitatem: non tamen eodem modo. Quia in deo significat vnã naturam realiter cõmuni, quod non facit hoc nomen, homo, ideo hoc nomen, homo, per se & sine addito supponit pro supposito, & deus pro natura, quæ tamen subsistit in tribus suppositis. Ideo cum supponit pro natura cõmuni, supponit naturaliter, hoc est personaliter, quod non facit hoc nomen, homo, sed simpliciter. Et cū natura diuina sit vna & singularis, facit propositionem singularem, secundum dominum Caietanum: licet hoc nomen, deus, conueniat aliquo modo cum termino cõmuni. quia vna natura diuina numero inuenitur in tribus suppositis, sed non natura termini cõmuni. & ideo cum dicitur, deus creat, idem est dicere, ac si diceretur, hic deus creat. Et similiter hæc propositio, deus generat, est singularis, & supponit pro hoc vno deo, licet trahatur ad standum pro persona patris, & valde improprie additur ei signum vniuersale. quare hæc est valde impropria. Omnis deus generat. Nec ista, deus non generat, est sua contradictoria, cū ambæ sint falsæ: Primò affirmatiua, quia per eã datur intelligi quod omnis res quæ est deus, generet: quod est manifestè falsum. Negatiua etiam est falsa, quia per eã datur intelligi, quod generatio repugnet naturæ diuinæ, vt in tribus suppositis existens, cum nihil addatur, quod determinet eã ad personam filij vel Spiritus sancti. Et licet actiones sint suppositorum, non tamē sequitur quod in hac propositione, deus creat, deus supponat pro suppositis, & non pro natura: Quia cum hoc nomen deus, significet deitatem, vt in habente, & tria supposita habeant deitatem: hoc nomen, deus, supponit pro natura & pro suppositis, in distinctè tamen. ¶ Quarta conclusio: Nomina personalia siue notionalia substantiua possunt prædicari de essentia in abstracto, nõ autem nomina personalia siue adiectiua, nisi aliquo substantiuo adiuncto: quia nomina essentialia substantiua possunt supponere pro supposito. & ideo propter identitatem naturæ cum suppositis sequentes propositiones conceduntur: Essentia diuina est pater, essentia diuina est filius, essentia diuina est Spiritus sanctus, & e conuerso. Similiter istæ: Essentia diuina est paternitas, essentia diuina est filiatio, essentia diuina est processio, & essentia diuina est inspiratio, essentia diuina est innascibilitas. Similiter istæ, Deus generat deum, deus generatur, deus est generans, deus inspirat, deus procedit: Essentia diuina est res generans, essentia diuina est res generata, essentia diuina est res inspirans, essentia diuina est res inspirata, & essentia diuina est res procedens: quia in illis contrahitur hoc nomen (deus & essentia diuina) secundum adiunctum. & sic sensus huius, deus generat, est: deus pater generat: & ita proportionaliter de aliis. & sensus huius, Essentia diuina est generans, est talis: Essentia diuina est pater, qui est res generans & sic de aliis. Sed sequentes non conceduntur, Essentia diuina vel deitas generat, vel est generans, vel genita, vel spirat, aut procedit. Et ratio huius est propter diuersum modum significandi. licet enim secundum rem idem sit, deus & deitas: non est tamen idem modus significandi utrobique. Nam hoc nomen, deus, significat essentiam diuinam, vt in habente: & (vt dictū est) ex modo suæ significationis supponit pro persona, & sic ea quæ sunt propria personarum, possunt prædicari de hoc nomine, deus, vt generans & genitus. Sed hoc nomen, essentia, deitas, vel diuinitas, non habet ex modo suæ significationis, vt supponat pro persona: quia significat essentiam vt formam abstractam. & deo ea quæ sunt propria personarum, in quibus distinguuntur ab inuicem, nõ possunt essentia attribui: quia significaretur quod esset distinctio in essentia diuina, sicut in suppositis. Ideo hæc est falsa, Essentia diuina generat vel inspirat: & negatiua vera, cum sint contradictoriæ, sicut dictum est de his duabus, deus generat, & deus non generat. Vnde D. Aug. dicit quod nulla res generat se ipsam: sed si essentia diuina generaret essentiam, non generaret seipsam: ergo aliquid aliud, quod est hæreticum, cum nihil sit in deo quod distinguatur à diuina essentia: licet aliquando sancti doctores ad exprimendam vnitatem essentia expressius locuti sint, quàm proprietates locutionis patiantur. Ideo tales locutiones nõ sunt extendendæ, sed exponendæ: vt scilicet nomina abstracta exponantur per cõcreta. Et

1. p. 9. 93.

1. Tim. 1.

1. p. 3. 9.

In de Tri.

licet generatis nobis generentur ea quæ sunt in nobis: & sic generato filio generatur natura in eo, cum non communicetur eadem numero à generante, sicut in diuinis. ideo non sequitur quod si filius Dei generetur, essentia diuina generetur. Nec etiam sequitur, quod si essentia diuina cum adiecto substantiuo personali supponat pro persona (vt cū dicitur, Essentia diuina est pater) vbi hoc nomen essentia diuina respectu nominis personalis adiectiuo supponit pro persona. Quia hæc est differētia inter nomina adiectiua & substantiua: quia nomina substantiua supponūt pro supposito: noīa verò adiectiua non supponunt, sed cōnotant formam per ea significatam, adiacere supposito. Si obiciatur D. Aug. dicere quod pater est principium totius deitatis, sed nō est principium nisi generando vel spirando: igitur deitati conuenit generari & inspirari. Dicēdum quod deitas, in quantum est vna in pluribus suppositis, habet quamdam cōuenientiam cum forma nominis collectiui, vnde cū dicitur, Pater est principium totius deitatis, potest sumi pro vniuersitate omnīū personarum, in quātum ipse pater omnibus personis est principium. Nec oportet quod sit principiu, sui ipsius: sicut aliquis de populo dicitur rector totius populi, nō tamē sui ipsius, vel potest dici quod pater est principium totius deitatis: non quod eam generet vel spiraret: sed quia generādo vel spirando illam communicat. & sic est principium totius deitatis, nō absolute, sed in filio & Spiritu sancto.

Ver. 2. De Nominibus pertinentibus ad personam Patris.

Cūm nomen proprium cuiuslibet personæ sit illud, quod significat id per quod illa persona distinguitur ab omnibus aliis, & prima persona Trinitatis secundum ordinem originis distinguatur ab aliis per paternitatem quam significat hoc nomē, pater: sequitur quod hoc nomē, pater, est propriū primæ personæ, vnde Psal. Ipse inuocauit me, Pater meus es tu. & Ioā. 17. Pater manifestaui nomē tuum hominibus, &c. Et quia actiones naturales ad intra sunt cōnaturales & æternæ: ideo potiores quā actiones ad extra. & sic paternitas æterna potior temporalis, & iis quæ ex tempore Deo conueniunt. Ideo Ephes. 3. Ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Et quia actiones ad extra sunt cōmunes tribus personis, ideo in ordine ad creaturas hoc nomē, pater, est cōmune tribus personis: vt cū dicitur, Pater noster qui es in cælis. Sed in creaturis nō inuenitur perfecta filiatio ratione generationis, cū nō sint eiusdem naturæ numero, sed solū secundum aliquam similitudinē, quæ quātō perfectior fuerit, tātō perfectius appropinquat ad veram filiationis rationē. Dicitur enim Deus alicuius creaturæ pater, secundum quamdam similitudinē vestigiā tātum, vnde Job. Quis est pluuie pater, & quis genuit stillas roris? Alicuius verò creaturæ, scilicet rationalis, secundum similitudinē imaginis. vnde Moyse, Nōne ipse est pater tuus, qui possedit te, fecit te, & creauit te? Aliquorū verò est pater per similitudinē gratiæ: & illi dicuntur filij adoptiui, secundum quod ordinatur ad hæreditatem æternæ gloriæ per munus gratiæ acceptum, secundum illud: Ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filij Dei sumus, &c. Aliquorum verò secundum similitudinē gloriæ, prout iam gloriæ hæreditatem possidet, iuxta illud: Gloriamur in spe filiorū Dei. Sic igitur patet quod paternitas per prius est in diuinis, secundum quod importat respectū originis personæ ad personam, quam secundum quod importat respectum Dei ad creaturam: sicut verbū cōceptum in mēte artificis per prius intelligitur procedere ab artifice, quā artificiatum. ¶ Est etiam proprium patri esse principium de non principio: cū secundum D. August. sit principium totius deitatis: quod intelligendum est, prout dictum est in fine versiculi præcedentis. Hoc enim nomen, principium, nil aliud significat, quā id à quo aliud procedit. Cū ergo pater sit id à quo procedit filius, sequitur quod pater est principium filij, licet nō sit causa: quia principium communius est quā causa, & causa quā elementum. Quia hoc nomē, causa, importat diuersitatem substantiæ, sed nō hoc nomen, principium, vnde dicimus punctum esse principium lineæ, & nō causam. Et cū pater à nullo procedat, sequitur quod non est de principio, quod significatur per ingentum. Notandum tamen quod licet hoc nomen, principiu, quātum ad id à quo nomen imponitur, videatur à prioritate sumptum: nō tamen significat prioritatem, sed originem. Nō enim idem est id quod nomē significat, & id à quo nomen imponitur, vt patet in hoc nomine, lapis, quod nō significat læsionē pedum, licet à læsione pedum sit impositū. Et ideo filius & Spiritus sanctus, secundum doctores Latinos, nō principiantur: Quia licet attribuamus patri aliquid authoritatis ratione principij: nihil tamen ad subiectionem vel minoritatem pertinens attribuiamus filio vel Spiritui sancto, vt vitetur omnis erroris occasio. Nam fontalitas & authoritas nihil aliud significat in diuinis, quā principium: secundum quem modū dicit Hilarius, Donantis authoritate pater maior, sed minor nō est filius, cū vnica esse donatur. ¶ Est etiam propriū patri esse ingentum: vnde Hilarius, Est vnus ab vno, scilicet ingenito genitus, proprietate videlicet in vnoquoque innascibilis originis. & sic ingentum significat proprietatem innascibilitatis, & principium de non principio. Et quāuis ingentum, secundum D. Aug. importet negationem generationis passiuæ (tantū enim valet sicut nō filius) tamen non sequitur quod ingentum nō debeat dici propriū notio: quia prima principia per negationes significatur, sicut dicimus punctum esse, cuius pars nō est. Et accipitur ingentum pro eo quod nō est ab alio per generationem, vt persona subsistens. & sic non cōuenit filio nec Spiritui sancto, nec etiam essentiæ diuinæ, de qua tamen potest dici, quod est in filio & Spiritu sancto, ab alio, scilicet patre: sed nō vt persona subsistens. Et sicut genitum in diuinis importat relationem, sic & ingentum, cū negatio reducat ad genus affirmationis, nō tamen sequitur quod per oppositionem processionis quam pater habet ad Spiritum sanctum, debeat poni alia proprietates seu notio, scilicet quod sit improcessibilis: quia proprietates patris, prout nō est ab alio, potius significatur per remotionem natiuitatis filij, quā per remotionē processionis Spūs sancti: tū quia processio Spūs sancti nō habet nomē proprium, vt dictū est, tum etiam

4. de Tri.

1. p. 9. 33. art. 2.

Job 38. Deut. 32.

Rom. 8. Rom. 5.

1. p. 9. 33. art. 1.

8. de Tri. 1. p. 9. 33. art. 4.

4. de Tri.

5. de Tri.

A etiā quia præsupponit generationem filij, & ideo remoto à patre, quod nō sit genitus (cū tamen sit principiu generationis) sequitur cōsequenter quod nō sit procedēs processionē Spūs sancti: quia Spūs sanctus nō est generationis principiu, sed à genito procedēs. Ex his apparet quod sunt duo noīa propria primæ personæ, scilicet pater & ingenitus: alia autē quæ ei cōueniunt, vel idē significat, vel sunt cōmunia patri & filio, vt inspiratio: vel sunt essentialia, hoc est significatiua essentiæ: & per cōsequens cōmunia tribus personis.

Ver. 3. De Nominibus pertinentibus ad personam Filij.

IN sacris literis legimus secundam personam in diuinis vocari verbum, iuxta illud: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & deus erat verbum. & illud, Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Et sic si verbum propriè accipitur pro conceptu interiori intellectus, est nomen personale & proprium filij: quia conceptus mentis propriè significat aliquid ab alio procedens, quod pertinet ad rationem notionum personarum, eod quod personæ diuinæ distinguūt secundum originē: & persona quæ procedit in diuinis secundum emanationem intellectus, dicitur filius: & huiusmodi emanatio dicitur generatio, vnde relinquitur quod solus filius dicatur propriè verbum. Et licet filius sit intelligēs, nō tamen vt verbū procedens. Notandū tamen quod in verbo im portantur duo respectus, vnus ad patrem, alius ad creaturas: Deus enim se cognoscendo cognoscit oēm creaturā, & ideo verbum in diuinis est representatiuum omnīū quæ à Deo intelliguntur. In nobis autē sunt diuersa verba, secundū quod diuersis actibus diuersa intelligimus. Sed quia Deus vnico actu se & oīa alia intelligit, necesse est quod vnicum verbum eius sit expressiuum non solū patris, sed etiā creaturarum: ita tamen quod respectu patris est tantū expressiuum siue representatiuum: respectu verò creaturarum est non solū representatiuum, sed etiam factiuū. Quomodo & eius scientia respectu eius est cognoscitiua: respectu tamen creaturarū est cognoscitiua & factiua. ¶ Filij Dei esse imaginē constat ex Apost. dicente, Qui est imago inuisibilis Dei, primogenitus creaturæ. & iterum: Qui cū sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, &c. Et cū imago dicat representationē & processionē, & quæ importat originem & processionem in diuinis sunt personalia, sequitur quod hoc nomen, imago, sit personale & propriū filio. vnde D. Aug. dicit quod solus filius est imago patris. Ad cuius euidentiā sciendū est quid importet hoc nomen, imago, & quæ sint de ratione imaginis. D. Tho. dicit quod de ratione imaginis primò est similitudo in natura specifica. Signū autem speciei in rebus corporeis videtur esse figura. videmus enim quod diuersorum animalium secundū speciem sunt diuersæ figuræ, non tamen semper diuersi colores. vnde si pingatur color alicuius rei in pariete, nō dicitur imago, nisi depingatur figura. Sed neque ipsa similitudo rei vel figuræ sufficit ad rationem imaginis: sed requiritur origo. Quia (vt D. Aug. ait) Vnum oīm nō est imago alterius, quia nō est de illo expressiuū. Notandū tamen quod imago alicuius dupliciter inuenitur in aliquo: Vno modo in re eiusdem naturæ secundū speciem: vt imago regis inuenitur in filio suo. Alio modo in re alterius naturæ, sicut imago regis inuenitur in denario. Primo modo filius in diuinis est imago patris. Secundo autē modo homo dicitur imago Dei. & ideo ad designandā in hoc nomine imperfectiōnem imaginis, homo nō dicitur propriè imago Dei, sed ad imaginē Dei: per quæ verba motus tendentis in perfectiōnem designatur: ideo de filio Dei dici nō potest quod sit ad imaginē, cū sit perfecta patris imago. Cū ergo filius in diuinis procedat à patre per modū similitudinis in eadem natura non solū specifica, sed etiā numerali (vt dictū est) sequitur quod est eius perfecta imago, & nō Spūs sanctus, licet aliqui doctores dixerint Spiritum sanctū esse imaginem, accipiēdo imaginē pro perfecta similitudine in eadē natura. Latini tamē doctores attendētes quod processio Spūs sancti est per modū amoris, & non per modū similitudinis, negāt imaginē à Spiritu sancto: Quia licet Spūs sanctus habeat naturā patris sicut & filius: nō tamen dicitur natus aut genitus, sed procedens: ita licet accipiat naturā similem patri, nō dicitur imago: quia filius procedit vt verbū, de cuius ratione est similitudo ad id à quo procedit, non autem est de ratione amoris, quāuis conueniat amori, qui est Spiritus sanctus, qui est amor diuinus. Ex præmissis patet quod solus filius potest dici vnigenitus.

Ver. 4. De Nominibus pertinentibus ad personam Spiritus sancti.

Cūm processio in diuinis, quæ est per modum amoris, nō habeat propriū nomē, sequitur relationes, quæ secundum hanc processionē inueniuntur, esse inominatas, ideo persona secundum hanc processionem procedens, nō habet nomen propriū. Sed ex vsu loquentium sunt accommodata quædam nomina, ad significandas prædictas relationes, quæ sunt nomina processionis & inspirationis, quæ secundum proprietatem significationis significant actus notionales. & sic ad significandam diuinam personam, quæ procedit per modum amoris, accommodatum est hoc nomen, Spūs sanctus. vnde Christus, Euntes in mundum vniuersum docete oēs gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spūs sancti. & D. Ioan. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spūs sanctus, & hi tres vnum sunt. Licet enim pater sit spiritus & sanctus, similiter & filius (vt in multis passibus sacre scripturæ intuenitur) tamen hoc nomen, Spūs sanctus, in vim vnus dictionis ex vsu scripturæ & Ecclesiæ est accommodatum ad significandā vnā trium personarum, scilicet illam quæ procedit per modum amoris, qui ab Athanasio dicitur procedens à patre & filio, scilicet æqualiter ab vtroque. Licet aliquando dicatur procedere principaliter vel propriè à patre, eod quod filius virtutem inspirandi habet à patre. Cū igitur æqualiter procedat à patre & filio, sequitur quod pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti. Vnde D. Augustinus 7. de Trinitate dicit, Pater & filius non sunt duo principia, sed vnum tantum: quia pater & filius in omnibus vnum sunt, in quibus non distinguuntur per relationes oppositas. & cū in hoc quod est esse principium Spiritus sancti, non opponantur relatiuè, sequitur quod sunt vnum principium Spiritus sancti.

1. p. 9. 34. art. 1.

Coloss. 1. Heb. 1.

2. de Tri. 1. p. 9. 33. art. 1.

In li. 83. q. 2.

1. p. 9. 35. art. 2. ad 3.

Gen. 1.

1. p. 9. 36. art. 1.

Mat. 28. 1. Ioan. 5.

Pater & filius sunt vnum principium Spūs sancti.

cipium. Et quanvis hoc nomen, principium, significet proprietatem, significat tamen eam per modum substantiui: sicut hæc nomina, pater & filius, etiam in rebus creatis. vnde numerum accipiunt à forma significata, sicut alia substantiua. Et si attendatur virtus inspiratiua, Spūs sanctus, qui procedit à patre & filio, inquam pater & filius sunt vnum in virtute inspiratiua, quodam modo significat naturam cū proprietate. Nec est inconueniens vnam proprietatem esse in duobus suppositis, quorum est vna natura. Si verò cōsiderentur supposita inspirationis: sic spūs sanctus procedit à patre & filio, vt sunt plures: procedit enim ab eis vt amor vnitiuus duorum. Et cum dicitur, vnum principium Spiritus sancti est pater & filius, hoc nomen, principium, nō supponit pro vna persona tantum, sed pro duabus simul cōfused & indistincte. Notandum tamen q̄ cum noīa adiectiua accipiant secundū numerū supposita, & substantiua secundum formam, & hoc nomē, spirans, sit adiectiuum, & spirator, sit substantiuum. possumus dicere quod pater & filius sunt duo spirātes, & nō duo spiratores, propter vnam spirationem. ¶ Hoc nomē, amor, secundum D. Gregorium, est nomē proprium Spiritus sancti. dicit enim quod ipse Spiritus sanctus est amor. quod intelligēdum est quādo accipitur personaliter, inquam vt nomen amoris ad exprimendam habitudinem rei quæ procedit per modum voluntatis: sicut verbum exprimit habitudinē rei quæ procedit per modum intellectus. Si verò amor nō dicat nisi habitudinem amātis ad rem amātam, est nomen essentialē, & cōuenit tribus personis. Ex quo sequitur quod si amor essentialiter sumitur, non est diligunt Spiritu sancto. Sed secundū quod diligere & amor accipitur notionaliter, nil aliud est quam spirare amorem: sicut dicere, est producere verbum, & florere, producere florem. ita pater & filius diligunt se Spiritu sancto, siue amore procedente se diligunt ac etiam nos. ¶ Hoc etiam nomen, donum, cōuenit filio & Spiritui sancto. De filio enim legimus, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. & Ioā. 3. Sic Deus dilexit mūdum, vt vnigenitū suum daret. De Spū sancto dixit Christus: Si vos cū sitis mali, nos tū bona data dare filiis vestris, quantō magis pater vester de cælo dabit spiritum bonum petētibus vester & Ioan. 14. Ego rogabo patrem meum, & alium paraclētum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis. Ad cuius euidētiā sciendū est, quod in nomine doni importatur habitudo alicuius, ad hoc quod alteri donetur. Quod autem donatur, habet habitudinem ad id à quo donatur, & ad id cui donatur. Non enim daretur aliquid ab aliquo, nisi esset eius. Persona autem diuina dicitur esse alicuius, vel secundum originem (vt filius est patris) vel in quantum ab aliquo habetur. Habere autem, dicitur id, quo liberē possumus vtī, vel frui vt volumus. & per hunc modum diuina persona non potest haberi, nisi à rationali creatura Deo coniuncta. Aliæ enim creaturæ moueri possunt à diuina persona: non tamen sic quod in potestate earum sit frui diuina persona, aut vtī effectu eius, ad quod pertingere potest rationalis natura, cū sit particeps diuini verbi, vt possit liberē Deum cognoscere: & particeps procedentis amoris, vt possit eum rectē amare, ideo sola intellectualis natura potest habere diuinam personam. sed ad hoc non potest peruenire virtute propria: ideo oportet quod ei detur. Hoc enim dari dicimus, quod aliunde habemus. Et quia persona patris nō procedit ab alia, ideo non datur, sicut filius & Spiritus sanctus, qui propter donationem non separātur à donante: quia hæc donatio non importat nisi processionem originis, quæ est secundum æqualitatem & infinitatem naturæ. Notandū tamen q̄ quando hoc nomen, donū, sumitur personaliter in diuinis, est proprium nomen Spiritus sancti. Pro cuius notitia aduertendum est quod donum propriè est datio & traditio irredibilis: quia nō datur spe retributionis, & sic importat gratuitam donationem. Ratio autem gratuitæ donationis est amor: ideo enim damus aliquid gratis alicui, quia volumus ei bonū. Primū ergo quod damus ei, est amor quo volumus bonum. Hinc est quod amor habet rationem primi doni. & per hunc modum D. Aug. dicit, Per id quod est Spiritus sanctus, multa propria dona diuiduntur in membris Christi. Nec obstat quod filius datus est nobis: quia sicut filius procedit per modum verbi (de cuius ratione est quod sit similitudo sui principij) tamen propriè dicitur imago, & non Spiritus sanctus, licet sit similis patri, vt dictū est. ita etiam Spiritus sanctus qui à patre procedit, vt amor, dicitur donum: quanuis etiam filius detur. Hoc enim ipsum quod filius est nobis datus, ex patris amore processit, secundum illud: Sic Deus dilexit mūdum, vt filium suum vnigenitum daret.

Ver. 5. De Nominibus essentialibus, attributis Personis.

Ad manifestationem fidei cōueniens fuit vt quædam nomina essentialia appropriarentur & attribuerentur personis: quia licet trinitas personarum demonstratiuè probari non possit: conuenit tamen vt per aliqua nomina magis manifesta nobis notificetur & declaratur. Sed quædā sunt noīa importantia essentialia attributa, quæ sunt manifestiora secundum rationē, q̄ proptia noīa personarum, cū ex creaturis per certitudinem possumus venire in cognitionem essentialium attributorum, & non in cognitionē proprietatum personalium. Sicut igitur similitudinē vestigij vel imaginis in creaturis inuenta, vtīmur ad manifestationem diuinarum personarum, ita essentialibus attributis. Et hæc manifestatio personarum per essentialia attributa dicitur appropriatio. Possunt autem manifestari personæ diuinæ per essentialia attributa dupliciter: Vno modo per viam similitudinis: & sic ea quæ pertinent ad intellectum, appropriantur filio, qui procedit per modum intellectus, vt sapientia, &c. Alio modo per modum dissimilitudinis: sicut potentia appropriatur patri, vt D. Aug. ait: Quia patres apud nos solent esse propter senectutem infirmi. Ne tale quid suspicemur de Deo, attribuiamus ei potentiam. Vnde in symbolo fidei dicitur, Credo in vnum deum patrem omnipotentem. Appropriata personæ patris sunt, eternitas, vnitas, potentia; & ex quo. Appropriata personæ filij sunt, species, æqualitas, sapientia, veritas, & per quem. Appropriata verò personæ Spiritus sancti sunt, vsus, concordia siue connexio, bonitas, & in quo. Horum declaratio-

In homi. p̄ the. 1. p. 9. 37. ar. 1.

1. p. 9. 38. ar. 1. Esa. 9

1. p. 9. 38. ar. 2.

1. p. 9. 39. ar. 7.

nem diffusè prosequitur D. Tho. in 1. p. q. 39. ar. 8.

s. 5.

De Missionē Diuinarum Personarum.

AEX sacris literis apertissimè cōstat, missionem conuenire filio & spiritui sancto. De filio quidem habetur Ioan. 4. Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. & Ioan. 8. Non sum ego solus, sed & qui misit me pater. & in eodem, Qui me misit, mecum est. De spiritu sancto verò habetur Ioan. 14. Cūm venerit paraclētus quem ego mittam vobis à patre. & Ioan. 16. Si non abiero, paraclētus nō veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Ad cuius euidētiā sciendū est quod in nomine & ratione missionis duo importantur. Quorum vnū est habitudo missi ad eum à quo mittitur. Per hoc autem quod aliquis mittitur, ostenditur processio quædam missi à mittente, vel per imperium (sicut dominus mittit seruum) vel per consilium (vt si dicatur consiliarius mittere regem ad bellum, quia consulit. Et hoc modo Apostoli audientes quod Samaria recepisset verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioanem, vt acciperent spiritum sanctum) vel per originem, vt si dicatur quod flos emittitur ab arbore. Ostenditur etiam habitudo ad terminum ad quē mittitur, vt aliquo modo ibi esse incipiat, vel quia prius ibi omnino non erat, vel quia incipit ibi aliquo modo esse quo prius nō erat. Inquantū ergo missio importat processionem originis à mittente, & inquantū importat nouum modū essendi, scilicet per aliquem nouum effectum in eo ad quem mittitur, conuenit filio & spiritui sancto, secundum quod filius incepit esse in mundo per carnem assumptam, & tamen antè erat in mundo, vt dicitur Ioan. 1. Et spiritus sanctus dicitur esse missus à patre & filio, in columbæ specie, & in specie linguarum, ad aliquos speciales effectus. Et quanuis in omni missione quæ fit per imperium vel consilium, mittens sit maior missio, potentia vel sapientia, & missum separatur à mittente, & deserat locum à quo, & incipiat esse de nouo in loco ad quem. hoc tamen nō oportet quod fit in diuinis, vbi missio non importat nisi processionem originis: quæ est secundum æqualitatem & absque separatione, & non loci acquisitione, cū nō fiat per motum localem. ¶ Ex præmissis apparet primò, quod si missio accipitur quantum ad secundā habitudinē, non est æterna, sed temporalis. vnde Apost. Cūm venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Secundo apparet quod cū pater non procedat ab alio, ei non conuenit mitti. vnde D. Aug. Solus pater nunc legitur missus, sed filius & spūs sanctus. Et licet pater possit nouo modo esse in creaturis, sicut filius & spiritus sanctus, vt in voce audita, in transfiguratione: quia tamen nō procedit per originem ab alio, nō mittitur. Missio filij & spūs sancti est duplex, scilicet visibilis & inuisibilis. Visibilis est per effectus visibiles oculis corporalibus presentatos, & non per imaginariam visionem. & circa huiusmodi missionem est diuersitas inter missionem filij, & spūs sancti: Quia filius in missione visibili specialiori modo missus est, quam spūs sanctus: cū carnem siue naturam humanam (in qua visibilis apparuit) assumpserit ad vnitatem suppositi. Sed spūs sanctus non assumpsit ad vnitatem suppositi columbam aut igneas linguas: quia nō assumpsit ad aliquid agendum, sed tantum ad significandum. Et ideo non oportuit quod durarent, nisi quandiu peragerēt officium. Et quanuis illæ creaturæ visibiles, vt columba & igneæ linguæ, fuerint dispositæ ministerio angelorum (vt D. Aug. dicit) non tamen ad significandam personam angeli vel angelorū, sed ad significandam personā spūs sancti. Cū igitur spiritus sanctus esset in illis, sicut signatum in signo, propter hoc spūs sanctus secundum eas mitti dicitur & non angelus. Et cū creaturæ visibiles secundum quas spiritus sanctus missus est, non fuerint assumptæ ad vnitatem personæ, sicut natura humana à filio: ideo spiritus sanctus non dicitur minor patre, secundum naturam assumptam: sicut filius secundum naturam humanam.

Continuatio dicendorum.

Vltis & succinctè declaratis terminis ad mysterium sanctissimæ Trinitatis pertinentibus, sine quorum notitia mysterium incarnationis filij Dei intelligi non potest, nunc ad illud aliquantulum enucleandum procedendum est.

De Mysterio Incarnationis Filij Dei, Caput vigesimum.

Hilij Dei incarnationis mysterium in sacris literis, tam in antiquo quam nouo testamento, per sacramentum matrimonij est declaratum. In antiquo quidem, cū dicitur, Tanquam sponsus dominus procedens de thalamo suo. & Sap. 8. Hanc amauit, & exquisiuit sponsam mihi assumere. & Esa. 62. Gaudet sponsus super sponsam. & Iob. 2. Egredietur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. In nouo verò, Matth. 9. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit. & Mar. 9. Non possunt filij sponsi lugere quandiu cum eis est sponsus, &c. & Ioā. 3. Qui habet sponsam sponsus est. & Mar. 2. Nunquid possunt filij nuptiarū quandiu cum illis est sponsus, ieiunare? Non est clarior nec magis accommodata similitudo, ad intelligendū mysterium incarnationis filij Dei, quam matrimonij: & vix absque illa intelligi potest. Ideo est bene notanda, cōtemplanda, & conferenda. A post. dicit, Sacramentum hoc (scilicet matrimonij Adam & Eua) magnum est: Ego autē dico in Christo & Ecclesia. Per quæ verba duplex matrimonij spirituale siue vnionē Christi nobis explicauit. Primū est personæ filij Dei cū natura humana, cū dixit, In Christo. & hoc matrimonij siue vnio Christi cum natura humana, dicitur Incarnatio filij Dei. Secundū verò est matrimonij & vnio filij Dei incarnati cū Ecclesia. hoc denotat hæc cōiunctio copulatiua adiecta, & Ecclesia. ¶ Quo ad primū matrimonij siue vnionē filij Dei cū natura humana, (de qua nunc tractandū est) similitudo maxima cū carnali matrimonio apparet: quia certū est q̄ oēs penè cōditiones, quas in carnali matrimonio videmus inter hoīes obseruari, fuerunt obseruatæ in incarnatione

1. p. 9. 41. ar. 1. Ioan. 8. Ioan. 14. Ioan. 16.

Act. 8.

Ioan. 1.

Galat. 4.

2. de Tri. Matthe. 7.

3. de Tri.

Psal. 118.

Eph. 5.

Duplex mā trimonium filij Dei.

In matrimo nio tria cōmunit ob seruantur.

filij Dei. In matrimonio enim carnali quedam sunt antecedentia, quedam concomitantia, quedam consequentia. Primo sunt sponsalia, quae praecedunt nuptias: Secundo sunt nuptiae & donatio mutua contrahentium, quam concomitatur hincinde communicatio omnium bonorum & titularum respectu. Tertio sunt consequentia, scilicet fidelis cohabitatio & generatio. Haec omnia perfectiori & eminentiori modo observata fuerunt in filij Dei incarnatione, quam in matrimonio carnali. ¶ Primo fuerunt sponsalia sive promissio de futuro cum Abraham, Gen. 22. Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae. deinde cum David, ut ipse testatur: Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum; de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Ideo D. Hiero. exponens illud Mat. 1. Liber generationis Iesu Christi, filij David, filij Abraham. dicit: Horum dicitur filius, quia ad hos tantum de Christo facta fuit re promissio. ¶ Secundo fuerunt nuptiae, hoc est consensus mutuus hincinde, quando D. Virgo dixit, Ecce ancilla Domini, &c. fuit hincinde facta donatio. natura humana dedit filio Dei animam & corpus: & filius Dei dedit naturam humanam suam esse personale sive suam personalitatem. Fuit etiam hincinde bonorum communicatio: quia filius Dei communicavit naturam humanam suam existere, & omnia personalia & attributa, ac etiam essentialia, & ex consequenti quaecumque conveniunt essentiali diuinae: sic quod propter hanc communicationem praedicantur nunc de supposito subsistente in natura humana. Et sic natura humana est donata honoribus, privilegiis, titulis, & praerogatiuis personae filij dei, sicut uxores illustrantur radiis virorum. unde dicimus ab eo tempore, quod homo est filius Dei & Deus, dicimus pariter quod homo est omnipotens, creator & gubernator omnium, immensus, aeternus, & sic de aliis nominibus, quae pertinent ad essentialia vel personam filij Dei, & ad suum existere personale, propter quod ea portat & sustinet. Natura etiam humana communicavit personae filij Dei suos titulos sive conditiones. Et sic filius Dei nominatur homo, & per consequens dicimus quod Deus est homo, quod Deus est corporalis, passibilis, mortalis, passus, & mortuus, & sic de aliis naturae humanae conditionibus, quae non important defectum vel deformitatem. Non enim dicimus quod in Christo fuerit ignorantia aut fides. Et quia natura humana non habet proprium esse existentiae, sed subsistit in esse existentiae filij Dei: ideo non dicimus quod in Christo sint duo supposita, quia non sunt duo existentes, quia essent duae personae. Neque posset dici homo, neque homo deus. Et sic filius dei non assumpsit hominem, sed naturam humanam. Et licet Damascenus dicat quod filius dei assumpsit naturam humanam in a homo, hoc est in individuo: illud tamen non est aliud a supposito increato, quod est persona filij dei: alioquin oportet quod omni homini conveniret esse verbum dei. Nec oportet quod omne individuum in genere substantiae etiam in rationali natura habeat rationem suppositi aut personae, sed solum quando per se existit, & non quando existit in alio: ut apparet in manu & aliis membris corporis, quae non sunt supposita, cum non habeant esse per se, sed subsistat in corpore. Sic in proposito, cum natura humana unita verbo non habeat proprium esse existentiae, sed subsistat in esse existentiae verbi divini, non est suppositum, nec persona. Non sequitur tamen quod sit accidens, cum sit apta nata habere proprium esse. Nam si de potentia absoluta dimitteretur a filio dei, statim fluere ab ea esse existentiae proprium, sicut in nobis. Nec sequitur etiam quod natura humana fuerit imperfecta propter defectum proprii esse, cum fuerit assumpta ad nobilissimum esse divinum. ¶ Tertio in incarnatione & matrimonio filij dei cum natura humana fuerunt consequentia ad matrimonium, scilicet fidelis & individua cohabitatio. Natura enim humana in Christo inviolata fidem sive fidelitatem servavit filio dei. unde dicebat, Qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego quae placita sunt ei, facio semper. Nec obstat quod Christus mortuus est, & quod in triduo non fuerit homo, cum anima eius fuerit a corpore separata, alias non fuisset mortuus, nec resurrexisset: Quia licet filius dei in illo triduo desierit esse homo, propter separationem partium: non tamen desit esse Christus, propter suppositionem earum. Unde Damascenus dicit: Quod semel assumpsit filius dei, nunquam dimisit. Et Iudaei dicebant, Nos audivimus ex lege quod Christus manet in aeternum, & quomodo tu dicis oportet exaltari filium hominis? Et Christus approbavit fidem illorum, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis est. ¶ Matrimonium filij dei cum natura humana in communicatione huius esse incomparabiliter excedit matrimonium carnale, in quo non communicatur esse existentiae. Nec inuenitur aliquis maritus, qui semper portet uxorem suam, sicut filius dei naturam humanam. De hoc incarnationis matrimonio exponi potest prophetia Aedae consentientis matrimonio Euae ex costa sui lateris formatae, dicens: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Quia natura humana in Christo est corpus ex ossibus & carne Christi, hoc est ex D. Virgine, quae dicitur specialiter caro Christi, propter specialem praeservationem a peccato originali. Alij enim omnes sunt natura filij irae, & per consequens diaboli: quia habent characterem eius, scilicet originale peccatum. Praeterea sicut in matrimonio carnali relinquit homo patrem & matrem, ut adhuc reat uxori suae: sic Christus ut adhereret naturae humanae, reliquit patrem, ut habetur Ioan. 6. Exiui a patre, & veni in mundum. & Hieremiae 12. Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam. Reliquit pater & matrem, hoc est D. Virginem. unde Ioan. 6. Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem, scilicet in die resurrectionis & in die ascensionis, quando cum natura humana, uxore sua, ascendit ad caelos, & sedet a dextris dei. ¶ Sed difficultas est non modica, quomodo filius dei reliquit patrem, cum dixerit Philippo, Qui videt me, videt & patrem. Nonne credis quod ego in patre, & pater in me est: & iterum, Pater in me manens ipse facit opera. Quomodo ergo reliquit patrem & matrem, cum filius dei secundum naturam diuinam non habeat matrem? nec unquam D. Virgo fuerit ab eo separata, sed semper unita per gratiam? Circa haec oportet cautè ambulare, & bene intelligere hanc dimissionem. Certum est enim filium dei a patre fuisse relictum. Unde clamabat, Heli Heli. Lamafabatani, quod interpretatur: deus meus, deus meus, ut quid dereliquisti me? & pater a filio ex autoritatibus allegatis: ac etiam reliquisse matrem in hoc mundo. Ad horum euidentiam sciendum est in primis, quod praedicta autoritas Ioan. 19. intelligitur

Psal. 126.

3. p. q. 3. ar. 6. ad 3.

3. p. q. 16. ar. 2.

3. p. q. 7. ar. 14. ar. 15.

In Christo non sunt duo supposita. 3. p. q. 2. ar. 2. ar. 3. lib.

Ioan. 8.

Ioan. 12.

Gen. 2.

Eph. 2.

Quo filius dei reliquit patrem & matrem.

Ioan. 19. ar. 1.

Agitur de ipso Christo, prout dicit suppositum in duabus naturis, scilicet diuina & humana, quam pater permittit pati secundum portionem inferiorem & in carne, absque speciali consolatione, imò sustinuit eam in passione plusquam naturaliter pati potuisset: fuisset enim in horto & flagellatione ac coronatione mortuus, nisi deus pater specialiter praeseruasset eum. Sed alio modo debet intelligi alia dimissio ipsius Christi, quae exiit a patre & venit in mundum: quia antequam veniret in mundum, non habebat naturam humanam, neque matrem. Et ideo oportet quod illa dimissio intelligatur de secunda persona in diuinis, non quidem ita quod aliquando fuerit filius sine patre, quia semper & in patre & pater in illo: sed intelligitur quo ad aliquem effectum personalem, quia scilicet contraxit matrimonium cum natura humana, & assumpsit eam ad suum esse personale, & non pater. Ideo non dicimus quod pater in diuinis sit homo, neque quod homo sit pater in diuinis: sicut etiam non dicimus quod pater in diuinis sit filius, vel econuerso. Similiter non assumpsit naturam D. Virginis, quae est eius mater, ad suum esse personale. & sic non dicimus quod D. Virgo sit deus, aut filius Dei, aut secunda persona Trinitatis: nec attribuimus ei alia praedicata essentialia. Nec dicimus quod filius Dei sit mulier, sicut dicimus quod filius Dei est homo, & filius hominis, hoc est D. Virginis. Communicatio enim (quam theologi vocant idiomatum, sive attributionem praedicatorum essentialium & personalium) non potest fieri duabus naturis separatis, nisi illae hypostaticè vniantur in vno supposito, hoc est nisi sit vnum suppositum sustinens & terminans illas duas naturas. sicut in Christo, in quo vtriusque naturae suppositum hypostasis & persona est filius Dei: qui terminat naturam diuinam per generari sive per aeternam generationem passiuam. Terminat etiam naturam humanam communicando ei suam personalitatem, quam non communicat pater nec spiritus sanctus. Ideo non dicuntur terminare naturam humanam, & per consequens nec incarnari. Quia si terminaret sicut filius, tunc vnus homo diceretur pater & filius & spiritus sanctus, & Trinitas sive tres personae essent vnus homo, propter vnā naturam humanam: sicut propter vnā naturam diuinam dicuntur vnus deus, & omnia alia notionalia, quae pertinent ad personas, attribuerentur vni homini. verumtamen hoc non fuit conueniens, ut tres personae assumerent vnā naturam humanam: sed congruum fuit quod solus filius vniretur & terminaret naturam humanam ratione finis vnionis, qui est impletio praedestinationis eorum qui praordinati sunt ad hereditatem caelestem, quae non debetur nisi filiis, secundum illud: Si filij & haeres. Et ideo congruum fuit quod per eum qui est filius naturalis, homines participarent similitudinem huius filiationis. unde Apostolus ibi dicit, Quos praesciuit, hos & praedestinavit conformes fieri imagini filij sui. Praeterea incarnatio facta fuit in remedium peccati Aedae, qui peccauit appetendo scientiam, ut patet ex verbis serpentis promittentis homini scientiam boni & mali. Ideo conueniens fuit, ut qui per inordinatum appetitum scientiae recesserat a Deo, per verbum verae sapientiae reduceretur in deum, & instrueretur ab eo, sicut discipulus per magistrum, per hoc quod recipit verba magistri. unde Ecclesi. 1. dicitur, Fons sapientiae in excelsis. & ne eadem persona diceretur pater & filius. ¶ Sed adhuc manet difficultas, quomodo solus filius dicatur contraxisse matrimonium eum natura humana, & non pater: Quia vel haec vnio sive assumptio, quam fecit filius Dei, est aliquid reale, vel non. Si secundum, sequeretur quod mysterium incarnationis filij Dei esset vnum purum ens rationis fictitiu. & sic Christus non posset realiter dici filius Dei: nec filius Dei realiter diceretur homo, sed secundum rationem dimittaxat, quod est haereticum. Si primum, vel in vnione filij est aliquid extrinsecum toti Trinitati, vel intrinsecum. Si extrinsecum, ergo adeo bene terminant naturam humanam pater & spiritus sanctus, sicut filius: cum opera trinitatis ad extra sint indiuisa, & tantum operetur vna persona quantum alia, alioqui non esset vna vnitas diuinitatis, neque aequalitas personarum. Si intrinsecum, ergo nil reale ponit in natura humana, cum omne reale existens in creatura sit extrinsecum ipsi Trinitati. Praeterea assumptio dicitur esse facta ad idem esse existentiae: sed idem esse existentiae patris & filij & spiritus sancti, cum sit idem cum essentia diuina, quae non est nisi vna numero, ut dictum est: igitur &c. ¶ Tota difficultas consistit in illa terminatione, & quomodo filius realiter terminet & non pater: cum omnes tres personae subsistant in vno esse existentiae quod communicatur, videntur omnes terminare. Nec clarè apparet quid amplius habeat natura assumpta ex illa terminatione personali a filio, quam a patre & spiritu sancto. ¶ Ad huius difficultatis elucidationem sciendum est primo, quod hoc matrimonium vnio & assumptio, de qua hic loquimur, nil aliud est quam quedam relatio, considerata inter naturam humanam & diuinam, prout conueniunt in vna persona filij Dei. Sed omnis relatio quae consideratur inter deum & creaturam, est realiter in ipsa creatura. In Deo autem non est realiter, sed secundum rationem tantum. Dicitur tamen deus vnitus realiter creaturae, eo quod creatura est realiter unita Deo, absque tamen Dei mutatione. Non enim apud eum est transmutatio, &c. Et cum essentia relationis sicut motus pendeat ex fine vel termino, & esse eius a subiecto, & vnio relatiua non habeat esse nisi in creatura: sequitur quod haec vnio, qua natura humana assumpta est a filio Dei, habeat esse creatum. Et quauis homo dicatur creator propter vnionem, non tamen sequitur quod vnio sit creatrix, secundum regulam Topicam, propter vnumquodque tale &c. quae fallit in hoc casu, cum homo dicitur deus & creator propter terminum vnionis: quia quod aliquid dicatur creatum, respicit magis esse quam rationem suae essentiae. ¶ Secundo notandum est quod hoc matrimonium dicitur vnio, assumptio, incarnatio, & humanatio, differenter tamen: Quia omnis relatio quae recipit esse ex tempore, causatur ex aliqua mutatione. Mutatio autem est in actione & passione. Ideo dicendum est quod principalis differentia inter assumptio nem & vnionem est, quod vnio importat ipsam relationem, assumptio autem actionem, secundum quam dicitur aliquid assumptum. Ex hac differentia oritur alia: quia assumptio dicitur sicut in fieri, vnio autem sicut in facto esse. & ideo vnionem dicitur esse vnitum, sed assumens non dicitur assumptum. Natura enim humana in concreto significatur, ut in termino assumptionis ad hypostasim diuinam, per hoc quod dicitur homo. unde dicimus quod fi-

3. p. q. 4. ar. 6. ad 3. ar. 8.

Rom. 8.

3. p. q. 2. ar. 7.

3. p. q. 2. ar. 7. ad 2.

3. p. q. 2. ar. 8.

lius Dei, qui est sibi vniens naturā humanā, hoc est homo: sed natura humana in se cōsiderata, hoc est in abstracto, significatur vt assumpta. Ideo nō dicimus q̄ filius Dei sit natura humana, nec econuerso. Ex hac secūda differentia sequitur tertia, Quōd relatio æquiparatiōe nō se habet magis ad vnum extremū, q̄ ad aliud: actio autē & passio aliter se habent ad agens & patiens, & ad diuersos terminos. Et ideo assumptio significat & importat terminū à quo & ad quem: dicitur enim assumptio, quasi ab alio ad se sumptio. Vnio autem nihil horum importat aut determinat. ideo indifferenter dicitur q̄ natura humana est vnita diuinā, & econuerso. nō tamen dicitur natura diuina assumpta ab homine, sed bene econuerso: quia natura humana assumpta est ad personalitatē diuinam. Incarnatio autem & humanatio determinant id cui facta est copulatio ex parte assumpti, quod est caro vel natura humana. & sic dicimus q̄ verbum caro factū est, & incarnatū, hoc est carni vnitū, & caro ei, dicimus pariter quod verbum est humanatum, hoc est natura humana vnita est verbo, vnione hypostatica ad suū esse personale, absq; tamē verbi mutatione. Ex his patet q̄ assumptio & vnio nō eodem modo se habent ad terminū. Et ideo vniens & assumens nō sunt omnino idē: quia omnis persona assumens est vniens, sed nō econuerso. Nam persona patris vniuit naturā humanā filio, & nō sibi. Ideo dicitur vniens, sed non assumens, quasi ad se sumens. & eodē modo dicendum est de Spiritu sancto. Persona autē filij, quæ sibi vniuit naturā humanam, dicitur vniens & assumens siue terminans, & nō pater aut spiritus sanctus: quāuis ad ea quæ pertinent ad actionē & vnionem & ad esse existētiæ, æqualiter cōcurrant. Quia cum assumptio duo importet, scilicet actum assumētis, & terminum: Actus autē assumētis procedit ex diuina virtute, quæ est cōmunis tribus personis: sed terminus assumptionis est persona: & ideo illud quod est actionis, est cōmune tribus personis: sed illud quod pertinet ad relationē termini, ita cōuenit vni personæ, q̄ nō alteri. Tres enim personæ fecerūt, vt humana natura vniretur vni personæ filij Dei. & sic à patre & spiritu sancto volēte filio ordinatū fuit, vt natura humana terminaretur, & per cōsequēs assumeretur à filio, vt speciale instrumētū coniunctū ad operandum operationes proprias personæ filij Dei, quæ sunt illuminare mentes, mundare à peccato, & introducere ad perfectiōnē hæreditatis æternæ. & propter hoc haberet nomina propria personæ filij Dei, & proprietatū eius, & ex cōsequenti essentialia. Quia quicquid cōuenit essentiæ, cōuenit personæ, sed nō econuerso. Similitudo solet dari de duobus inductibus tertium, qui etiā se iuuat vt induatur. Quilibet operatur, etiam ipse qui induitur: & tamen vnus solus manet indutus. Alia similitudo magis familiaris est de matrimonio. Sit pater & mater qui habeant filium summē dilectū, & ipsi summē dilecti à filio. Non est alius hæres, nec speratur: Omnia bona parentum sunt inter se communia & filio. Ita se diligunt q̄ quicquid vult vnus, vult alius. Inuenitur quædā filia, quæ placet patri & matri dari in vxorem filio, qui etiā vult eā, de voluntate & consensu patris & matris: & sic filius contrahit matrimoniū cum illa. Pater, mater, & filius dant sponsæ clauēs thesaurorū, cōmunicant omnia, simul conuiuūt. quicquid vult vnus, vult alius. pater & mater adeo diligunt illā, vt filius: semper simul procedunt, nec vnus sine alio, est mirabilis pacificus cōiunctus. Verū tamē pater nō dormit cū vxore filij, neq; mater, sed solus filius: quia pater & mater nō dederunt ei suā personalitatē, sed solus filius, de consensu tamen patris & matris. Pater verō & mater dederūt illi omnia bona (vt dictum est) sed nō personas. sic in proposito: Pater, filius, & spiritus sanctus dilexerunt naturā humanā, exquisierunt eam sponsam assumere filio, & filius de voluntate patris & spiritus sancti, eandē voluit. omnes illā acceptauerūt ad vnionem per filiū terminandā, cōmunicauerunt essentialia prædicata, scil. deitatē, omnipotentia, &c. Sed pater & spiritus sanctus nō cōmunicauerunt personas suas, hoc est proprietates personales: sed voluerunt vnā cū filio q̄ personalitas filij, quæ est generatio passiuā, & vnigenitura, & inspiratio actiuā, ei cōmunicaretur, & per illā omnia quæ sunt essentiæ diuinæ. Et cum esse existētiæ (quod est cōmune toti Trinitati) sit vnum, voluerunt q̄ per filiū (per quē omnia, vt Apost. ait) cōmunicaretur & eidē naturæ attribueretur, & specialiter quoad redemptionē generis humani. Et sic terminatio huius assumptionis & vnionis importat q̄ illa relatio vnionis à tribus personis causata in natura humana, attribueretur filio, & nō patri aut spiritui sancto. De huiusmodi vnione D. Tho. dicit q̄ quauis hæc vnio ab homine perfectē non valeat explicari, tamen secundum modum & facultatem nostram conabimur aliquid dicere, ad ædificationē fidei, vt circa hoc mysterium fides catholica contra infideles defendatur. In omnibus autē rebus creatis nihil inuenitur huic vnioni tā simile, sicut vnio animæ ad corpus. Vnde Athanasius in symbolo ait, Sicut anima & corpus vnus est homo, ita deus & homo vnus est Christus. Sed cum anima rationalis vnietur corpori dupliciter: Vno modo sicut materiæ: Alio modo sicut instrumento: non potest esse similitudo quantū ad primum modum vnionis, quia tunc ex Deo & homine fieret vna natura, cum materia & forma constituat propriam naturā speciei. Relinquitur ergo q̄ attribuitur similitudo, secundum quod anima cōparatur corpori, sicut instrumento, ad quod etiā dicta antiquorum doctorū cōcordant, qui naturā humanam in Christo dixerunt quoddā diuinitatis instrumentum, sicut ponitur corpus organum animæ. Aliter enim se habet anima ad corpus (quod est proprium organum eius) aliter instrumenta extrinseca. Hæc enim dolabra non est proprium instrumentū huius hominis, sicut hæc manus, cū per dolabrā multi possint operari: sed hæc manus ad propriā operationē animæ deputatur, quia manus est instrumentū vnitū & propriū, dolabra verō extrinsecū & cōmune. Sic in vnione verbi Dei & hoīs cōsiderari potest. Omnes enim homines cōparatur ad deū vt quædā instrumenta, quibus operatur, Ipse enim est qui operatur in nobis velle & perficere pro sua bona voluntate. Sed alij homines cōparatur ad deū quasi instrumenta extrinseca separata, nec mouētur à Deo ad operationes proprias sibi, sed ad operationes cōmunes omni rationali naturæ, vt sunt intelligere veritatē, diligere bona, operari iusta. Sed humana natura à Christo assumpta, est proprium instrumētum sibi vnitū, ad operandas operationes quæ sunt

lib. 4. contra Gen. c. 41.

Phil. 2.

A sunt propria, soli Deo conuenientes: sicut sunt mundare peccata, illuminare mentes per gratiam, & intrudere in perfectionem vitæ æternæ. Nec discrepat à rerum naturalium similitudine, quod aliquid sit naturaliter instrumentum proprium alicuius, quod tamen non sit forma ipsius. Nam lingua (prout est instrumentum locutionis) est proprium organum intellectus, qui tamen (vt probat Philosophus in 3. de anima) nullius corporis est forma. Similiter etiam inuenitur aliquod instrumentum, quod ad naturam speciei non pertinet, & tamen ex parte materiæ competit huic individuo, vt sextus digitus, vel aliquid huiusmodi. Nihil igitur prohibet ponere vnionem humanæ naturæ ad verbum, tanquam instrumentum vnitum & coniunctum. Nec tamen natura humana ad naturam verbi pertinet, nec verbum est eius forma, licet pertineat ad eius personam. Prædicta tamen exempla sic posita sunt, vt non omnimoda similitudo sit in his requirenda. Intelligendum est enim verbum Dei multo sublimius & intimius humanæ naturæ vniri, quam quæcunque alia instrumenta propria. Et licet verbum Dei penetret omnia, vt pote omnia conseruans & portans: intellectuales tamen creaturæ, quæ verbo frui possunt, & eius esse participes, ex quadam similitudinis affinitate eminentius & ineffabilius vniri possunt. Per hanc assumptionem & incarnationem natura diuina dicitur incarnata, vt assumens, ratione personæ, ad quam vnio est terminata: non autem prout natura diuina est communis tribus personis. Dicitur autem tota natura diuina incarnata, nō quod incarnata sit in omnibus personis, sed quia nihil deest de perfectione diuinæ naturæ ipsi personæ incarnatæ. Differt autem assumptio quæ fit per gratiam vnionis, ab assumptione quæ fit per gratiam adoptionis: Quia hæc terminatur ad quandam participationem, secundum assimilationem ad bonitatem ipsius, iuxta illud, Vt diuinæ simus consortes naturæ. & ideo huiusmodi assumptio est communis tribus personis ex parte principij & ex parte termini. Sed assumptio quæ fit per gratiam vnionis, est communis ex parte principij, scilicet actionis, sed non ex parte termini, quia terminatur ad personam filij Dei, vt in natura assumpta habeat nomen personæ ipsius & proprietates eius, & ex consequenti, essentialia ac attributa: quia quæcunque conueniunt naturæ, conueniunt personæ. Et sic terminare est dare esse personale, & proprietates ac attributa illi personæ. In hac autem assumptione assumpta est caro per animam, & anima per intellectum, vt D. August. dicit. Non tamen quod intellectus fuerit prius vnus quàm anima aut caro, secundum ordinem temporis, licet bene secundum aliquem ordinem naturalis intelligentiæ & dignitatis. Ad hanc vnionē consecuta est plenitudo gratiæ gratū facientis, & virtutum, ac donorum, de quibus dicendū est.

§. 1.

De Gratia Animæ Christi.

Dvplex in anima Christi ponitur à doctoribus gratia, scilicet vnionis, & habitualis. Gratia vnionis vocant ipsam esse personale, diuinitus datum naturæ humanæ in persona verbi, quod est terminus vnionis & assumptionis, & non medium. Gratiam verò habitualem vocant qualitatem quādam in anima existentem, quæ pertinet ad sanctitatem & acceptationem illius, & est quidam effectus consequens vnionem, iuxta illud: Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis, per quæ verba datur intelligi quod ex hoc ipso quod ille homo est vnigenitus à patre per assumptionem & gratiam vnionis, anima illius habet plenitudinem gratiæ & veritatis habitualis. Gratiam autem habitualem gratum facientem oportet ponere in anima Christi, tum propter illud, Requiescet super eum spiritus domini, qui dicitur esse in homine per gratiam. Tum etiam ratione mediationis: cum enim Christus esset mediator Dei & hominum, oportebat quod haberet gratiam in aliis redundantem. Item etiam ratione operationis ac meriti, ad quod necesse est gratiam & charitatem concurrere. Et cum ad beatitudinem requiratur dilectio, & anima Christi esset prædestinata ad beatitudinem, necesse est ponere in ea charitatem, sine qua non potest esse dilectio Dei super omnia.

Ver. 1.

De Amplitudine Gratia Christi.

Gratia vnionis licet ex parte vnus termini (scilicet naturæ humanæ) sit finita & in determinato genere, hoc est in prædicamento ad aliquid: ex parte tamen alterius termini (qui est esse personale filij Dei) est infinita. Gratia verò habitualis in esse qualitatis fuit & est finita, cum ad certum genus sit determinata, sicut & cetera creata, iuxta illud: Omnia in pondere, numero, & mensura disposita: & est in prædicamento qualitatis. Sed in esse gratiæ (hoc est acceptationis) est infinita, hoc est indeterminata: quia scilicet habet quicquid pertinere potest ad rationem gratiæ, eò q̄ secundū propositum Dei (cuius est gratiam mensurare) gratia fuit collata animæ Christi, sicut cuidam vniuersali principio gratificationis in humana natura, secundum illud: Gratificauit nos in dilecto filio suo. Et sic gratia animæ Christi sufficienter se extendit ad omnes se illi subiicientes, etiam si essent infiniti, qui per fidem & sacramenta vellent ei adiungi. Et sic dicitur q̄ Christus sufficienter satisfecit pro infinitis mundis si essent, ac etiam pro damnatis: quia gratia Christi sufficiens erat ad illos iustificandos, si voluissent. Sed non efficaciter, hoc est gratia Christi in eis non habuit efficaciam, quia noluerunt ei coniungi. vnde Christus, Quem enim misit deus, verba Dei loquitur. Non enim ad mensuram dat deus spiritum. D. Aug. hæc verba exponens dicit: Mensura diuisio quædam donorum est: Alij enim datur per spiritum sermo sapiētiæ: Alij sermo scientiæ, &c. sed Christo non datur ad mensuram. Nec potest gratia alterius hominis (quantumcūq; augeatur) ad perfectiōnē gratiæ habitualis Christi peruenire. Quia id quod minus est, per augmentū non potest venire ad quantitatem maioris, quando quantitas vtriusque non est eiusdem rationis. Sed gratia hominis comparatur ad gratiam Christi, sicut quædam virtus particularis ad vniuersalem. Vnde sicut virtus ignis (quantumcūq; crescat) non potest æquari virtuti solis, quæ est vniuersalis: sic nec gratia alterius hominis potest æquari gratiæ Christi.

3. p. 9. 7. ar. 12.

Ubi gratia Christi sit infinita, sequitur quod augeri non potest neq; in esse gratiæ, neq; in esse qua...

Luc. 1.

Ex præmissis sequitur quod cum Christus abundantem & superfluentem habuerit gratiam habitualē...

Esa. 4.

autem habuerit dona, apparet ex Esa. Apprehendent septem mulieres virum vnum. dicit Glo. hoc est...

Esa. 11.

tamen bene secundum quod respicit diuinam reuerentiam, prout scilicet anima Christi quodam affe...

Luc. 4.

secundo sequitur quod in Christo fuerunt omnes gratiæ gratis datæ, quæ ordinantur ad actus exteriores...

Mat. 15.

De prophetia tamen videtur esse difficultas, eod quod prophetia videtur esse ænigmatica cognitio, se...

Deute. 18.

Verumtamen quia Christus in sacris literis nominatur propheta (Moyſes enim dicit, Prophetam sus...

Matth. 13.

Ideo necesse est dicere ipsum habuisse prophetiam. Ad cuius euidentiam sciendum est quod de ratio...

16. cō. Fau.

procul, & abscondita sensibus hominū, vt D. Aug. dicit. Vnde propheta dicitur procul fans. Et in Israe...

Mat. 13.

sic loquebatur vadens consulere dominum, Venite eamus ad videntem: qui enim Propheta dicitur ho...

Mat. 13.

die, olim dicebatur Videns. Et quauis deus & angeli cognoscant & enuncient ea quæ procul sunt à no...

Mat. 13.

stra notitia: non tamen dicuntur prophete, quia non conuersantur nec conuiuunt nobiscum in commu...

Mat. 13.

ni statu vitæ, & in nullo statum nostrum attingunt. Christus autē ante passionem attingebat statum no...

Mat. 13.

strum, in quantum erat viator, passibilis, & mortalis, sicut & nos. Præterea licet secundū partem intelle...

3. p. 9. 8. ar. 1.

Christum esse caput omnis Ecclesiæ angelorum & hominum, Apostolus testatur dicens, Ipsum con...

De ver. 9.

stituit caput super omnem Ecclesiā. Vnde Angeli ministrabant ei. & cum introduxit primogeni...

Eph. 4.

tum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli Dei. Ipse est enim caput omnis principa...

Mat. 4.

tus & potestatis. & eadem ratione de aliis angelis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod cum corpus...

Heb. 1.

& caput mysticum in spiritualibus dicatur methaphoricē & similitudinariē per transumptionem à ca...

Coloss. 2.

pite corporis naturalis. Consideranda est igitur similitudo capitis corporalis ad corpus & ad membra...

Capitis tres

condiciones

Hiere. 2.

vt sciatur quomodo & qualiter Christus sit caput corporis Ecclesiæ & membrorum eius. Caput natu...

rale habet triplicem habitudinē ad corpus & ad membra, scilicet ordinis, perfectionis seu virtutis, &

conformitatis. Prima conditio capitis ad membra est ordo: Quia caput est prima pars hominis, inc...

ipiente à superiori. Inde est quod omne principium solet vocari caput, secundum illud: Ad omne...

A tione huius cōditionis, Senex (qui est prudētior & pfectior in virtute) dicitur caput, iuxta illud: Senex &

honorabilis ipse est caput. Et ciuitas maior tanquam pfectior, dicitur caput. Caput Syriæ Damascus. Esa. 9.

Tertia conditio capitis est virtus: quia influit motum & sensum in aliis membris propter vim sen-

sitiuam & motiuam ibi dominantē. Vnde medici dicunt quod omnes nerui, per quos totum corpus & alia

membra mouentur & gubernantur, à capite originē ducunt, & quicquid pertinet ad vires animales appre-

hensiuas & motiuas. Non posset autē influere sensum aut motū, nisi esset coniunctum corpori. Et ideo

caput separatū à corpore, non dicitur propriē caput, sed caput abscissum. Et corpus à quo caput separ-

atum est, non dicitur propriē corpus, sed corpus Acephalū, hoc est absq; capite. Ratione huius conditio-

nis fons dicitur caput fluuij, & rector siue gubernator dicitur caput populi, secundum illud, Cūm es-

paruulus in oculis ruis, caput in tribus Israel factus es. Hæc autem tria conueniūt Christo secundū

humanam naturā. Primò eius gratia est altior, cū sit propinquior Deo, vt pote hypostatice vnitus. Ideo

dicitur primogenitus in multis fratribus, non quidē tempore, sed quia omnes alij acceperunt gratiā per

respectum ad gratiā ipsius, vt Apost. dicit: Quos præsciuit, hos & prædestinavit cōformes fieri imagi-

ni filij eius. Secundo habet perfectionē quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, quæ in eo est tanq̄

in vniuersali principio, vt dictū est. Tertio habet virtutem influendi gratiā, dona, & virtutes in omnia

membra Ecclesiæ, iuxta illud, De plenitudine eius omnes nos accepimus. Et ideo cōuenienter Christus di-

citur caput Ecclesiæ, & eorū qui cōiunguntur per fidē & charitatem. Et nō est adeo propriē caput da-

monū aut dānatorum, sicut bonorum, cū nō influat sensum & motū. Ideo multitudo illorum dicitur

corpus acephalum. Licet diabolus aliquo modo possit dici caput malorū, nō quod interius influat: sed quia

& capitis licet differat secundum rationem. Est tamen alia secundum essentiam a gratia vnionis: quia gratia vnionis in quantum huiusmodi, non ordinatur ad actum, neque est qualitas, sicut gratia personalis: gratia vero vnionis ordinatur ad esse existentiae personale. Nec est inconueniens quod aliquid accidens relatiuum sit nobilius qualitate, imo & substantia, ratione termini, qui excedit substantiam praedicamentalem, vt haec vnio. Si dicatur quod filius Dei assumpsit animam mediante intellectu: & sic cum intellectus sit medium assumptionis, illa vnio erit subiectiue in intellectu, sicut albedo quae recipitur in substantia, mediante quantitate: Dicendum (negando consequentiam) quia intellectus non est proprie medium assumptionis: sed dicitur medium propter congruitatem, quia anima non est proprie assumptibilis, nisi secundum quod est capax Dei, quod est secundum mentem, quae dicitur spiritus, iuxta illud: Renouamini spiritu mentis vestrae. Praeterea dicitur medium, propter ordinem dignitatis: quia intellectus inter caeteras potentias animae est nobilior, vt dictum est.

Ver. 4. De Merito Christi.

Christus meruisse sibi & nobis ex sacris literis constat: Primò quidem sibi, per illud Philip. 2. Christus factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. propter quod & deus exaltauit illum &c. Sed cuiusque redditur merces, meretur, iuxta illud Ro. 4. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. hoc est meritum: igitur &c. Quod autem meruerit nobis, apparet ex illo Ro. 5. Sicut vnus delictum in omnes homines in condemnationem, sic per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem vita. Sed de merito Adae fuit in condemnationem aliorum: ergo multò magis meritum Christi deriuatum fuit in alios ad iustificationem. & D. Ioan. Ipse est propiciatio (hoc est satisfactio) pro peccatis nostris &c. Sed satisfactio fieri non potest absque merito, vt dictum est. Vnde animae in purgatorio non satisfaciunt proprie, sed satisfaciuntur. Ad huius meriti evidentiam reducendum est ad memoriam quod supra dictum est cum de merito ageretur, quod ad meritum tria requiruntur & sufficient, scilicet libertas, gratia, & status viae. Sed haec tria fuerunt in Christo, igitur. De duobus primis non est difficultas: Ideo videndum est de tertio. Status duo importat. Primò quod ille qui meretur, sit in via. Ideo beati non possunt mereri. Secundò, quod non habeat id quod meretur, cum meritum sit causa efficiens praemij. Causa autem efficiens non potest esse posterior tempore: igitur nemo id quod habet, mereri potest. Et quia Christus ab initio assumptionis erat viator, secundum partem sensitivam, & non habebat gloriam corporis: Ideo cum esset liber & in gratia, meruit eam. Nec obstat quod gloria corporis ei deberetur tam ex assumptione quam ex naturali consequentia, cum ad gloriam animae naturaliter sequatur gloria corporis. sed anima Christi erat in gloria, igitur &c. Quia id quod vno iure debitum est, potest alio iure fieri debitum: & sic potest habere rationem meriti. Quare cum Christus in quolibet opere mereretur, merebatur gloriam corporis, alio iure & modo, singulariter tamen meruit in actuali passione, propter quod Apосто. dixit, Factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis, &c. Nò tamè sequitur quod idem esset principium meriti & praemij: quia charitas, quae semper nata est esse principium merendi, quando quis est extra statum merendi, non est principium meriti. Christus autem (vt dictum est) non erat extra statum, quia erat viator, ideo eadem charitate fruebatur & merebatur gloriam corporis, quam non habebat. & sic erat principium formale vnus, & causa efficiens alterius, scilicet gloriae corporis. Et quia Christus ab instanti assumptionis habuit gloriam animae, gratiam, virtutes, & dona: Ideo non meruit ea. Nec etiam angeli in primo instanti meruerunt gratiam quam habebant, sed augmentum &c. Christus tamen meruit eis praemium essentiale: quia ipsi vicerunt in sanguine Agni, de quo fidem habebant, quia erat praedestinatus caput eorum per influxum gratiae & gloriae. Et quauis angeli ante Christi incarnationem haberent gratiam & gloriam, & patres antiqui testamenti gratiam: non tamen absque merito passionis Christi prauias explicite vel implicite. Non est tamen propterea dicendum quod praelati Ecclesiae pro fidelibus membris suis mereantur, quia non influunt, neque habent primatum virtute propria, sicut Christus. Et cum ad meritum sufficiat libertas complacentiae (vt dictum est) non est negandum Christum in primo instanti meruisse nobis & sibi, passionem sibi oblatam acceptando, iuxta illud, Oblatus est, quia ipse voluit. Nec ad meritum requiritur consilium siue deliberatio, quae importat successionem temporis: sed sufficit conclusio consilij seu iudicij certum de eo quod agendum est, quod fuit in Christo, igitur &c.

§. 2. De scientia Anima Christi.

Quia Christus sit Dei & hominis filius, verus deus & verus homo, necesse est ponere in eo duplicem scientiam, scilicet increatam, in quantum deus: & creatam, in quantum homo. Ideo in sexta synodo condemnata fuit positio negantium in Christo duas scientias vel duas sapientias. Et quo ad increatam, certum est quod deus pater aeternaliter se intelligendo genuit filium, cui eadem numero naturam communicauit, omniaque essentialia: & sic eundem intellectum, & scientiam, hoc est cognitionem quam comprehendit seipsum, & omnia alia quae a se fieri possunt. Et haec scientia non est habitus, sed substantia infinita & ipsemet deus. Quo ad scientiam vero creatam (accipiendo scientiam largè pro omni clara & certa cognitione) ponimus in Christo triplicem scientiam, scilicet beatam, infusam, & acquisitam per intellectum agentem siue experimentalem.

Ver. 1. De scientia beata Anima Christi.

Christi animam habuisse scientiam beatam, hoc est claram Dei visionem, constat ex D. Ioan. dicente, Vidimus gloriam eius, quasi gloriam vnigeniti a patre. & ex alio passu, Est & pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia deus noster est, & non cognouistis eum: Ego autem noui eum. Et si dicitur

A xero quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Hanc scientiam & claram visionem Christus habuit in primo instanti sui esse. Vnde Apoca. 5. Dignus est agnus, qui occisus est (hoc est prauius occidi) accipere diuinitatem & scientiam diuinitatis. Haec scientia anima Christi videt clarius diuinam essentiam, quam quaelibet alia creatura: Cum visio proportionetur gratiae, iuxta illud Psal. Gratiam & gloriam dabit Dominus. & illud, Gratia Dei vita aeterna. Haec scientia anima Christi videt omnia existentia, secundum quodcunque tempus. & sic omnia quae deus videt scientia visionis, videt cogitationes cordium, de quibus habet iudicare, diem & horam iudicij, aliàs non esset perfectus iudex, contra illud: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, quia filius hominis est. Nec obstat quod dicitur Marc. 14. Neque filius hominis, quia debet intelligi ad reuelandum. Vnde Ioan. 16. Nunc scimus quia scis omnia, & non est opus vt quis te interroget. Notandum tamen quod licet anima Christi videat in verbo omnia quae sunt in potentia naturali creaturae, & quae deus videt scientia visionis, quae sunt quodammodo infinita, non quidem simpliciter & absolute siue cathogoreumatice, sed syncathogoreumatice, secundum quod sunt infinita in potentia, & sic videt infinitos gemitus damnatorum. Non tamen comprehendit verbu, cum non videat omnia quae deus videt scientia simplicis intelligentiae, hoc est quae deus facere potest, & nunquam faciet: nec ea quae sunt in potentia obedienciali creaturae, neque lumine infinito sicut deus. Ideo non cognoscit ipsum, tantum quantum cognoscibilis est, quod est comprehendere eum prout hic loquimur: quia si accipiatur comprehensio pro attinzione (de qua Aposto. Sic currite vt comprehendatis) omnes beati deum comprehendunt.

Ver. 2. De scientia Anima Christi infusa.

Animam Christi habuisse scientiam inditam siue infusam testatur Aposto. Collo. 2. vbi dicit quod in Christo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Et Esa. 11. Repleuit eum spiritu sapientiae & intellectus &c. Decebat enim vt natura a verbo Dei assumpta non esset imperfecta. Omne autem quod est in potentia, est imperfectum, nisi reducatur in actum: & intellectus qui est in potentia ad omnia intelligibilia, reducitur in actum per species intelligibiles, quae sunt formae completiuae ipsius; vt habetur in secundo de Anima. Angeli habuerunt scientiam in primo instanti per species intelligibiles inditas, vt D. Aug. dicit. a fortiori Christus, qui tanto melior angelis effectus, quanto differentius pra illis nomen haereditauit. Si Deus Salomoni, qui solum typum Christi gerebat, tantam infudit scientiam, vt nullus ante eum similis fuerit ei, nec post successerit, quanto magis Christo? Et licet haec scientia sit imperfecta, respectu clarae visionis: non tamen includit aliquid oppositum cognitioni beatae, sicut fides, quae non manet cum visione. Nec fuit haec scientia infusa dispositio ad beatitudinem, sed quasi per beatitudinem confirmata, sicut cognitio per syllogismum dialecticum confirmatur per superuenientem demonstrationem, quae est per causam: quia ille qui cognoscit causam, potest cognoscere signa probabilia. Haec scientia infusa cognouit anima Christi quaecunque ab homine cognosci possunt per virtutem luminis intellectus agentis: sicut sunt quaecunque pertinent ad scientias humanas. Et etiam omnia illa quae per reuelationem diuinam hominibus innotescunt, siue pertineant ad donum sapientiae, siue ad donum prophetiae, vel ad aliud quodcunque donum Spiritus sancti: & substantias separatas siue angelos & omnia singularia, praesentia, praeterita, & futura, excellentius quam angeli, sine conuersione ad fantasmata, per modum quo anima separata cognoscit. Nec tamen sequitur quod sensus essent frustra, quia etiam poterat per eas intelligere, conuertendo se ad fantasmata. Et quauis singularium cognitio non pertineat ad perfectionem intellectus speculatiui: pertinet tamen ad perfectionem intellectus practici, cum ad prudentiam pertineat & requiratur memoria praeteritorum, notitia praesentium, & prouidentia futurorum, vt dictu est. Haec scientia in Christo fuit collatiua: vt apparet ex hoc quod dixit, Ergo liberi sunt filij, & ex multis argumentis quae fecit, quae prosequitur D. Ioan. 7. & 8. cap.

Ver. 3. De scientia acquisita Anima Christi.

Cum deus & natura nihil faciant frustra, & frustra ac in vanum fieri dicatur id quod non consequitur finem: & frustra sit potentia quae non habet propriam operationem, cum omnis talis sit propter operationem, vt dicitur in secundo de caelo: Sequitur quod intellectus agens (qui est potentia naturalis, in Christo non fuit frustra, sed habuit propriam operationem. Propria autem operatio intellectus agentis (vt dictu est) est facere species intelligibiles actu, abstrahendo eas a fantasmatibus. Necesse est igitur dicere quod intellectus agens animae Christi, habuerit operationes suas: & per consequens in Christo esse scientiam acquisitam, quam quidam experimentalem vocant: per quam sciuit omnia quae naturaliter sciri possunt per actionem intellectus agentis, secundum proportionem ad fantasmata. Vnde Aposto. Cum esset filius Dei, didicit ex his quae passus est, obedienciam. Glo. exponit, hoc est ex his quae expertus est. & sic fuit in Christo alia scientia experimentalis acquisita. & secundum hanc debet intelligi illud, Proficiebat sapientia &c. Hanc autem scientiam acquisiuit per inuentionem siue per seipsum, & non per disciplinam, edoctus ab aliis: quia Christus fuit datus in doctorem & praecceptorem, iuxta illud, Ecce in testem populis dedi eum, ducem & praecceptorem. & illud, Letamini in domino Deo vestro, quia dedit doctorem iustitiae. vnde Samaritana dicebat, Scio quia Messias venit. Cum ergo venerit, annuntiabit nobis omnia, & ipse Christus dicebat, Non vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Cum igitur magistri & doctoris sit docere & non doceri, sequitur &c. Nec obstat illud, Apparuit autem angelus de caelo confortans eum: quia illa confortatio non fuit per modum instructionis, sed ad demorandam proprietatem humanae naturae, vel potest dici quod apparuit angelus visibiliter in forma corporali, qui & in sua natura semper praesens erat, & ad modum confortantis se habens, ei dicebat verba

Eph. 4.

3. p. 9. 19. ar. 3. & 4. De ver. 9. 29. ar. 6.

1 Ioan. 2.

c. 9. §. 3. ver. 4.

Apoca. 12.

Esa. 55.

3. p. 9. ar. 1.

3. p. 9. ar. 2. & 4. 10. ar. 2. Ioan. 1.

Rom. 6.

1. Cor. 9.

3. p. 9. ar. 3.

2. lib. super Gen. ad lit. Heb. 11.

Matth. 7.

Heb. 9.

Luc. 2.

Esa. 55. Joel. 2. Ioan. 4.

Matth. 23.

Luc. 12.

consolatoria: non propter eius indigentiam, sed propter discipulorum propè astantium consolationem, & nostram instructionem. Ideo enim tristis fuit & consolatus, ut sciremus quod tribulatis pro Christo non deest consolatio, iuxta illud Psal. Secundum multitudinem dolorum consolationes tuas lætificauerunt animam meam. Notandum præterea quod scientia infusa & acquisita in anima Christi non est eiusdem speciei, sicut nec virtutes morales acquisitæ & infusæ. Quia habitus scientiæ acquisitæ sunt proportionati fantasmatibus: habitus verò scientiæ infusæ non omnino. Ideo nihil prohibet eos simul esse in eadem potentia, nec eorum actus simul esse cum clara visione, cum sint subordinati, & inferior, perficiatur per superiorem.

§. 3.

De Potentia Animæ Christi.

3. p. q. 13.

Manifestum est Christum secundum diuinitatem esse omnipotentem, cum sit æqualis patri, ut dictum est. Secundum verò humanitatem non, si consideretur secundum suam naturam. habuit tamen illam potentiam ad illos effectus faciendos, qui sunt conuenientes animæ ad gubernandū corpus, & disponendū actus humanos, ac etiam ad illuminandum per gratiæ & scientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales à sua perfectione deficientes, secundum modum qui est conueniens creaturæ rationali. Si verò anima Christi consideretur ut est instrumentum verbi sibi vniti, habuit instrumentalem virtutem ad omnes imitationes miraculosas faciendas ordinabiles ad incarnationis finem, qui est instaurare omnia siue quæ in caelis, siue quæ in terris sunt. Immutationes verò creaturarum, secundum quod sunt conuertibiles in nihilum, respondent creationi rerum, prout scilicet producantur ex nihilo. quæ quidem creatio creaturæ non potest communicari etiam instrumentaliter. vnde D. Aug. 3. de Tri. dicit quod angeli boni vel mali non possunt esse creatores, neque principaliter (hoc est independenter) neque instrumentaliter. Quia causa secunda instrumentalis non participat actionem causæ superioris, nisi in quantum per aliquid sibi proprium dispositiue operatur ad effectum principalis agentis: quia si nihil ageret secundum id quod est sibi proprium, frustra adhiberetur ut instrumentum. Nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Sed circa non ens nulla creatura potest habere aliquam virtutem vel dispositionem instrumentalem, cum omnis actio creaturæ præsupponat aliquid circa quod agat, & creatio fiat nullo præsupposito. Igitur &c. Præterea. Esse est effectus vniuersalissimus: ideo proprius causæ vniuersalissimæ, quæ est deus. Et quemadmodum creare est proprius effectus Dei, sic etiam annihilare. Nec est simile de causatione gratiæ, & resurrectione, quæ licet exigant virtutem infinitam, tamen possunt instrumentaliter communicari, & communicata fuerunt animæ Christi & sacramentis, cum non habeant prædictam repugnantiam ex parte termini.

§. 4.

De Defectibus quos Christus assumpsit.

3. p. q. 14. ar. 1.

Christus humanam naturam assumendo, aliquos defectus deformitatem non importantes, rationabiliter assumere voluit, & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Quantum ad corpus assumpsit passibilitatem, famem, sitim, alterationem, & mortem, & alia huiusmodi: triplici ratione. Primò ut satisfaceret, & dolores atque languores nostros ipse portaret. Secundò propter fidem incarnationis astruendam. Quia si filius Dei defectus naturam humanam consequentes non assumpsisset, potuissent eum existimare non fuisse verum hominem, prout Manichæi dixerunt. Ideo Apostolus, Exinanitus semetipsum, formam serui accipiens, & habitu inuentus ut homo. Vnde & D. Tho. Apost. per aspectum vulnerum ad fidem reuocatus est. Tertio ut nobis exemplum patientiæ exhiberet, quod fecit dum passionibus & defectus humanos fortiter & patienter tolerauit. Vnde Apost. Recogitate cum qui talem sustinuit à peccatoribus contradictionem: ne fatigemini animis vestris deficientes. Et licet ab initio anima Christi fuerit beata, & ex gloria animæ naturaliter redundent impassibilitas, & aliæ dotes in corpus: Quia tamen hæc naturalis redundantia subiacet diuinæ voluntati, quæ volebat ipsum pati propter prædictas rationes: ideo in Christo ordinariè non redundabant ab anima in corpus impassibilitas & aliæ dotes: licet bene aliquando, ut in natiuitate subtilitas, & in transfiguratione claritas, & cum ambulabat supra mare agilitas: sed hoc factum fuit miraculosè ad aliqua mysteria reuelanda. Defectus ergo corporales totam naturam humanam ex peccato primi parentis consequentes assumpsit. Vnde Ro. 8. Misit deus filium suum in similitudinem carnis peccati. Conditio autem carnis peccati est habere necessitatem moriendi & sustinendi huiusmodi passionibus. Non assumpsit tamen defectus particulares, qui ex particularibus causis causantur in aliquibus particularibus hominibus, sicut lepra, podagra, morbus articularis, & alia huiusmodi: quia fuissent impedimenta operationum, quas facere debebat pro reparatione naturæ humanæ & instructione fidelium: prout sunt circuire ciuitates & castella, prædicare, & communiter conuersari. Nec etiam debuit assumere defectus qui causantur ex culpa, puta ex inordinato victu, & quandoque ex defectu virtutis formatiue, quorum neutrum conuenit Christo, qui conceptus est ex Spiritu sancto, qui est infinitæ sapientiæ & virtutis. Notandum quod licet defectus corporales voluntariè assumpsit, non tamen eos contraxit, sicut nos. Quia hoc verbū (contrahere) non solum importat simul cum natura ex origine & necessitate trahere, sed etiam ordinem effectus ad causam, scilicet quod ex debito peccati trahat. Quia (ut dictum est) causa proxima mortis est peccatum originale. Ideo illi dicuntur hos defectus contrahere, qui ex debito peccati originalis illos incurrunt. Christus autè hoc modo non habuit, neque D. Virgo: sed habuerunt illos ex conditione naturæ, & ex parte principiorum materialium. Assumpsit etiam Christus animam passibilem, non solum passione perfectiua, sed etiam afflictiua, ex apprehensione animali, ad corporis lesionem. Vnde Psal. in persona Christi, Repleta est malis anima mea. Et Esa. Verè languores nostros ipse tulit &c. Et cum haberet appetitum concupiscibilem

Rom. 5.

Esa. 53.

A & irascibilem, consequens est quod habuerit actus illorum, qui dicuntur passionibus, differentes tamen à passionibus nostris, quantum ad tria. Primò quo ad obiectum: quia huiusmodi passionibus in nobis plerumque feruntur ad illicita, sed non in Christo. Secundò quantum ad principium: quia huiusmodi passionibus in nobis frequenter præueniunt iudicium rationis, sed non in Christo, qui solum ex imperio & moderatione rationis habebat quando volebat, & non ex subreptione. Tertio quantum ad effectum: quia huiusmodi passionibus in nobis quandoque trahunt, & quandoque impediunt rationem, & non in Christo, qui solum habuit imperatas. Ex præmissis patet quod in Christo fuit dolor & tristitia in appetitu sensitiuo. Vnde Matth. 26. Tristis est anima mea usque ad mortem. Differenter tamen fuit tristitia in eo, & est in nobis, secundum illa tria quæ diximus de passionibus: quia in nobis plerumque tristitia est de bono apprehenso sub ratione mali, in quo decipimur, & aliquando est immoderata: sed in Christo, non fuit, nec nisi de vero malo. Nec obstat quod dicitur Esa. 62. Non erit tristis neque turbulentus. & Prouerb. 12. Non contristabit iustum quicquid acciderit ei: quia illæ authoritates, intelliguntur immoderatè vel pro perfecta passione, & non de propensione, quæ dicitur passio imperata & moderata, quæ non est culpa, sed afflictio. Sed difficultas est an in voluntate Christi fuerit tristitia afflictiua, quia secundum D. Aug. tristitia est de his quæ nobis nolentibus accidunt. Sed Christus nolebat peccatum discipulorum aut iudæorum, nec etiam mortem suam, cum rogauerit patrem, ut si possibile esset, transiret ab eo calix, scilicet mortis. videtur igitur sequi quod in voluntate Christi fuerit tristitia afflictiua. Nec est simile de sanctis qui sunt in patria, qui non possunt tritari: quia non possunt aliqua ventura simpliciter nolle. Dicendum quod licet passio Christi secundum quid fuerit inuoluntaria, & causauerit tristitiam in appetitu concupiscibili: non tamen sequebatur afflictio in voluntate, eo quod mors erat simpliciter voluntaria propter finem redemptionis humanæ: sicut proiectio mercium in mare propter liberationem personæ. Peccata discipulorum & crucifigentium non erant volita secundum se, sed secundum ordinem diuinæ providentiæ, quæ ita prouiderat, & ita prædici & prophetari fecerat. Et licet ea quæ sunt secundum se inuoluntaria, & propter aliud volita, causent tristitiam in concupiscibili, non tamen in voluntate, maxime in beatis, propter statum, & summum gaudium quod impedit, vel etiam Deo non concurrente. Nec obstat quod Christus dicebat, Tristis est anima mea &c. quia ibi accipitur anima, pro portione inferiori siue sensitiuæ & corporali. Vnde Psal. Saluum me fac deus, quia intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. quæ non possunt intelligi de portione superiori, hoc est intellectu & voluntate. Ex præmissis sequitur primò quod passio timoris moderata & ordinata fuit in Christo: quia sicut tristitia causatur ex apprehensione mali præsentis, ita & timor ex apprehensione mali futuri. Vnde Mar. 14. Cœpit tædere & pauere. Licet quantum ad incertitudinem futuri euentus timor non fuerit in Christo, cum omnia futura videret. Nos autem aliquando nosse timemus ex aliquo sonitu, ignorantibus quid hoc significet, & quid futurum sit boni vel mali. De timore verò, ut est donum Spiritus sancti, dictum est quod fuit in Christo. Secundò infertur quod admiratio, quæ est passio appetitus irascibilis, & species timoris, non fuit in Christo, in quantum homo, nec secundum scientiam beatam, nec secundum scientiam infusam: quia cum admiratio non sit nisi de aliquo nono & insolito ac ignorato, & in Christo (ut ex præmissis patet) nihil tale, quo ad scientiam beatam & infusam, posset esse: sequitur quod in eo non poterat esse admiratio. Quia tamen potuit in eo esse aliquid nouum & insolitum quantum ad scientiam experimentalem: secundum hoc poterat in eo esse admiratio. Vnde Matth. 8. dicitur: Audiens Iesus verba Centurionis, miratus est &c. Assumpsit autem hanc passionem ad nostram instructionem, ut doceret nos admirari debere quod & ipse mirabatur. Nec mirabatur sic quod fides Centurionis esset aliquid magnum, quantum ad ipsum: sed quia erat magna, quantum ad alios. Aliqui exponunt miratus est, hoc est ad modum admirantis se habuit. Tertio infertur, quod in Christo fuit ira moderata. Vnde Ioan. 2. dicitur quod fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit vendentes & ementes de templo. Quarto sequitur quod Christus erat simul viator & comprehensor. Viator dicitur aliquis ex eo quod tendit in beatitudinem. Comprehenfor autem ex eo quod iam obtinet eam, iuxta illud: Sic currite ut comprehendatis, & Phil. 3. Sequor si quomodo comprehendam. Cum ergo beatitudo hominis consistat in anima & corpore, quo ad animam & portionem superiorem (quæ dicitur mens, quæ comprehendit intellectum & voluntatem) erat comprehensor: quia videbat essentiam diuinam, & fruebatur ea. Quia tamen anima eius, quantum ad portionem inferiorem, siue quantum ad appetitum sensitiuum & sensus exteriores, qui sunt corporales, erat passibilis, & habebat corpus passibile & mortale: sequitur quod erat viator. & sic simul viator & comprehensor.

§. 5. De propositionibus concedendis vel negandis propter incarnationem.

A omnibus doctoribus catholicis hæc propositio (Deus est homo) conceditur, propter illud quod dicitur Phil. 2. Qui cum in forma Dei esset, exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Ex quo habetur quod ille qui est in forma Dei, est homo. Præterea nomen significans formam in concreto, potest verificari de quolibet supposito, in quo illa forma inuenitur, ut homo de Sorte & Platone. Sed natura humana inuenitur assumpta ad esse personale filij Dei: igitur &c. Et quauis ante incarnationis mysterium natura diuina & humana essent maxime distantes: & tunc hæc propositio (Deus est homo) esset in materia remota. Quia tamè per incarnationis mysterium conueniunt in vno supposito, cui neutra illarum inest per accidens, sed per se: ideo nunc hæc propositio (deus est homo) est in materia naturali, & prædicatur homo de Deo per se, sicut species de sua hypostasi & indiuiduo. Si dicatur quod omne quod aduenit alicui rei post suum esse co-

Passiones Christi à nostris quomodo differunt.

An in Christo fuerit tristitia afflictiua.

Psal. 68.

1. Cor. 9.

3. p. q. 16. ar. 1. Deus est homo. Hæc propositio, deus est homo, est in materia naturali.

pletum, est accidens: sed natura humana est huiusmodi, igitur &c. Dicendum quod maior est vera, nisi illud quod aduenit, ex sua natura aptum natum sit per se subsistere, & producere esse existentiae: vel si adueniat inhæsiue: sed non est sic de natura humana, vt dictum est. Quod enim vni est substantia, nulli est accidens, secundum Philosophum. Nec natura humana in Christo est inhæsiue, sed quodam ineffabili modo. ¶ Eadem ratione hæc est vera. Homo est deus. vnde Ro. 9. dicitur. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus deus in secula. ¶ Hæc autem (Christus est homo dominicus) non est concedenda: cum hoc nomen, Christus, à parte subiecti stet pro supposito, quod est essentialiter deus & dominus: & si prædicaretur denominatiue, derogaretur veritati vnionis. ¶ Hæc propositio, Deus est passus, crucifixus, & mortuus, ac similes, in quibus deus prædicatur de proprietatibus hominis in concreto vel econuerso, sunt concedendæ. Quia (vt Damascenus dicit) Ea quæ sunt carnis idiomatica (hoc est carnis proprietates) Deo attribuntur, dum deus passibilis nominatur, & deus gloriæ crucifixus, deinde dicit, Deitatem quidem dicentes, non nominamus ea quæ deitatis sunt idiomatica. Non enim dicimus deitatem esse passibilem, vel creabilem, aut naturam humanam: quia nomina in concreto supponunt pro hypostasi. Ideo indifferenter possunt prædicari de his quæ pertinent ad vtranque naturam, sicut hoc nomen, Christus, in quo intelligitur vnigena diuinitas, & vncta humanitas, siue nomen det intelligere solum naturam diuinam, sicut hoc nomen, deus, vel filius Dei: siue nomen solum significet naturam humanam, sicut hoc nomen, homo, & Iesus. Prædicta tamen nomina non prædicantur in abstracto. Et licet idem suppositum dicatur passibile & impassibile: non tamen sequitur quod opposita prædicentur de eodem secundum idem, sed secundum diuersa. ¶ Hæc propositio, filius Dei factus est homo, probatur catholica ex illo Ioan. 1. Et Verbum caro factum est, & ex eo quod scribitur in symbolo, Et homo factus est. Vnumquodque enim dicitur factum, quod incipit prædicari de ipso, sed sic est de Deo, non enim conuenit ei prædicari de homine ab æterno, sed ex tempore, igitur &c. Et licet fieri hominem sit fieri simpliciter in supposito creatis, non tamen in supposito diuino. Ideo deum fieri hominem non est simpliciter deum fieri. Fuit autem factus deus homo, absque sui mutatione, sed non absque mutatione creaturæ: sicut nec creator. ¶ Eadem ratione hæc conceditur, Homo factus est deus, prout hoc participium, factus, determinat compositionem, vt sit sensus, Homo factus est deus, hoc est factum est ita, vt homo sit deus, & sub hoc sensu vtraque est vera, Homo factus est deus, & Deus factus est homo. Si verò hoc participium factus, aliter determinet, vel alium sensum faciat, est neganda. ¶ Hæc propositio, Christus est creatura, non est concedenda, cum hoc nomen, Christus, stet pro supposito, quod est increatum: nec secundum D. Ambro. hæc Christus est creatus. Nam sicut D. Hiero. ait, Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis, & catholici cum hæreticis nec nomina debent habere communia, ne eorum errori fauere videantur. Et quia Arriani Christum dixerunt esse creaturam, & minorẽ patre, non solum ratione humanæ naturæ, sed etiã diuinæ: ideo non est absolute dicendum quod Christus sit creatura, vel minor patre, sicut simpliciter dicimus Christum passum &c. sed cum determinatione, secundum naturam humanam. Sicut enim in rebus humanis ea quæ in dubitationem venire possunt an conueniant parti vel toti, non attribuntur toti simpliciter, hoc est sine determinatione. non enim dicimus quod Aethiops sit albus: sed dicimus quod est albus secundum dentes. Sic ad propositum, &c. quia de creatura propter Arrianos posset esse dubium. Ideo non dicimus quod Christus sit creatura. Et quia quod sit passus non est dubium, igitur &c. Hæc est resolutio Damasceni in 3. li. & sic dicendum est de similibus propositionibus. Hæc propositio reduplicatiua, Christus in quantum homo est creatura, potest distingui: quia si in reduplicatiua resumatur, ratione suppositi, est neganda, cum suppositum naturæ humanæ in Christo sit increatum. Si verò resumatur in exponentibus, ratione naturæ humanæ, est vera, cum natura humana sit creatura, & sic ratione humanæ naturæ creatura conuenit Christo, sicut passio & mors. Sed quia in reduplicatiua hoc nomen, homo, magis proprie tenetur pro natura, quã pro supposito, cum resumatur in vim prædicati: ideo est absolute concedenda. Si tamẽ adderetur aliquid, per quod traheretur ad suppositum, esset propositio neganda, puta si diceretur, Christus secundum quod hic homo, est creatura: quia hoc pronomen (hic) demonstrat suppositum. ¶ Hæc autem, hic homo incepit esse, vel non fuit ab æterno, est eadẽ ratione neganda. Quia, vt dicit Apost. Christus Iesus heri & hodie, ipse est in secula. Præterea terminus à parte subiecti stat pro supposito, quod est æternum. Et ideo hæc propositio, Christus incepit esse, vel hic homo, demonstrato Christo, incepit esse, secundum sententiã catholicæ fidei, secundum quam non ponimus in Christo nisi vnum suppositum, siue vnã hypostasim aut personam, est simpliciter falsa: quia hoc pronomen, hic, demonstrat suppositum æternum, cuius æternitati repugnat incipere esse. Nec obstat quod incipere esse conueniat humanæ naturæ, quæ significatur per hoc nomen, homo, quia terminus in subiecto positus, non tenetur formaliter, hoc est pro natura, sed pro supposito. Et licet prædicta propositio esset vera, non est tamẽ ea vtendum absque determinatione, ad euitandum hæresim Arrii. ¶ Hæc etiã propositio, Christus secundum quod homo, est deus, est simpliciter neganda: quia illud quod conuenit Christo secundum quod homo, conuenit cuilibet supposito humano. Sed manifeste falsum est quilibet hominem esse deum, igitur. Possit tamẽ distingui, vt dictum est de hac, Christus in quantum homo, est creatura. Idẽ dicendum de ista, Christus, in quantum homo, est hypostasis. ¶ Ex prædictis patet quod licet in Christo sint duæ naturæ, est tamẽ tantum vnũ esse. vnde Athanasius, Sicut anima rationalis & caro vnus est homo: ita deus & homo vnus est Christus. Secundò patet quod hæc est vera, Christus est subiectus patri, quia intelligitur secundum naturam humanam. Et idẽ dicendum est de ista, Pater est maior filio secundum naturam humanam, quæ determinatio adiungenda est propter rationem prædictam, ne conueniamus cum Arrianis. Hæc verò, Christus est subiectus sibi ipsi, est distinguenda, eo quod esse seruum aut subiectum, vel dominum, pertinet ad personam, & non attribuitur naturæ.

ar. 7. Homo est deus.

ar. 3. Christus est homo dominicus.

ar. 4. Deus est mortuus.

ar. 7. Filius dei factus est homo.

Homo factus est deus.

ar. 8. Christus non est creatura.

ar. 10. Christus in quantum homo est creatura.

Hæc, vlt.

§. 6.

De Voluntate Christi.

A Via superior tractado de scientia Christi, sufficenter de intellectu eius dictum est: restat de voluntate ipsius aliquid dicendum. Et in primis notandum dupliciter in Christo fuisse voluntatem, vt ipsemet Christus testatur dicens: Pater, non mea, sed tua voluntas fiat. Vna voluntas est diuina, alia humana, quæ dicitur appetitus intellectiuis. Licet aliquando appetitus sensitiuis retineat nomen voluntatis, pro quãto voluntas dicitur inclinatio. vnde Io. 3. Spiritus ubi vult spirat, tamẽ in parte superiori nõ est nisi vna potentia naturalis, quæ dicatur voluntas. Si verò voluntas accipiatur pro actu, oportet ponere in Christo secundum humanam naturam, duas voluntates, hoc est duas species actuũ voluntatis. Voluntas enim humana fertur in finem & in media, & alio modo fertur in vtrumque simul. Nã fertur in finem simpliciter & absolute, secundum quod est secundum se quoddam bonum: circa media autem voluntas fertur & terminatur cum quadã collatione & cõparatione, eo quod medium habet bonitatem in ordine ad aliud. Actus circa finem dicitur simplex voluntas, & à D. Tho. dicitur voluntas vt natura, & à Damasceno dicitur Thelisis. Secundus actus dicitur voluntas vt ratio, & à Damasceno Bulizis, hoc est cõsiliatiua. Hæc autem diuersitas actuũ nõ diuersificat potentiam, quia vterque tendit ad vnã rationem obiecti boni. ¶ Ex præmissis sequitur quod Christus secundum voluntatem sensualitatis, quæ dicitur voluntas vt natura, poterat aliud velle, quã secundum voluntatem rationis: & etiã nolle, ac etiã aliud quã deus vellet. Deus enim volebat quod Christus dolores & passiones ac mortem pateretur: & sensualitas ac etiam voluntas vt natura nolebat. Sed secundum voluntatem cõsiliatiuam siue vt ratio & in ordine ad finem, semper idem volebat quod deus. quod patet ex hoc quod dixit, Non quod ego volo, &c. Volebat enim secundum rationem, diuinam voluntatem impleri, quãuis aliud dicat se velle secundum quadã aliam eius voluntatem. Nec tamen propterea sequitur quod in Christo fuerit cõtrarietas voluntatum, cum nõ possit esse cõtrarietas, nisi oppositio attendatur circa idem & secundum eandem rationem. Christus autem nõ secundum eandem rationem volebat pati & calicem transferri. Quia calicem transferri volebat secundum se, siue voluntate vt natura: Pati autem volebat in ordine ad finem, qui erat redemptio generis humani. Et sic voluntas humana nõ fuit repugnans voluntati diuinæ, sed potius subiecta. Et agonia nõ fuit in Christo, quantum ad actum animæ rationalem, secundum quod importat concertationem voluntatũ ex diuersitate rationum procedentem (hoc enim cõtingit propter debilitatem rationis, quæ non potest iudicare quid simpliciter sit melius. quod in Christo non fuit: quia per suam rationem iudicabat simpliciter melius esse, quod per eius passionem voluntas Dei impleteretur circa salutem humani generis.) Fuit in Christo agonia quantum ad partem sensitiuam, secundum quod importat terrorem infortunij imminentis, vt Damascenus dicit.

In Christo non fuit cõtrarietas voluntatum.

in 3. lib.

Ver. 1.

De Oratione Christi.

B Christum pro se & aliis orasse & eius orationem semper exauditam fuisse ex sacris literis constat. **C** habetur enim Luc. 6. In illis diebus exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. & Io. 17. Pater clarifica filium tuũ &c. Postea rogauit pro Apostolis, postremo pro his qui erant credituri per verbũ eorũ in ipsum. & Ioan. 11. Pater gratias ago tibi, quia audisti me. Ego autem sciebam quod semper me audis. Fuit autem cõueniens ipsum manifeste orare, vt nobis orandi exemplum præberet. Poterat enim (vt D. Aug. ait) orare silentio: sed ita patri voluit se exhibere precatorẽ, vt meminisset se nostrum esse doctorem, & vt patrem recognosceret authorẽ. Petebat pro se quantum ad naturam humanam, gloriam corporis, & etiã alia quæ pertinebant ad salutem aliorũ. Licet enim secundum voluntatem diuinam potuisset facere quæ volebat, nõ tamen secundum voluntatem humanam, cum secundum eam nõ haberet omnipotentiam. Ideo conueniebat ei orare. Et quantum nos nõ oremus ea quæ scimus certo futura, vt quod sol cras oriatur, & Christus omnia futura videret in verbo: Quia tamen videbat quædam esse scienda propter orationem suam, ideo nõ incõuenienter petiit à Deo, quæ semper cõtemplabatur. Et cum oratio sit petitio decentium à Deo, & quædam explicatio propriæ voluntatis apud deũ, vt illam adimpleat: tunc oratio alicuius exauditur, cum voluntas eius impletur. voluntas autem simpliciter hominis, est voluntas rationis: hoc enim absolute volumus, quod secundum deliberatam rationem volumus. Nam illud quod volumus secundum motum voluntatis simplicis, non simpliciter volumus, sed secundum quid. Vnde talis voluntas: magis dicenda est velleitas, quã absoluta voluntas, quia scilicet homo hoc vellet, si aliud nõ obstat. Cũ igitur Christus secundum voluntatem rationis nil aliud voluerit nisi quod sciuit deũ velle, cui semper se conformauit: ideo eius voluntas etiam humana semper fuit exaudita. Nec obstat quod orauit pro crucifixoribus, vt deus illis ignosceret, quod tamẽ impletum non fuit. Nec omnes qui crediderunt verbis Apostolorũ, fuerunt vnũ cum eo: quia nõ orauit pro omnibus crucifixoribus, nec pro omnibus qui credituri erant in eũ: sed pro solis prædestinatis. vnde dicebat, Pro his quos dediisti mihi. Quo ad translationem verò calicis, quã petiit, & nõ obtinuit: dicendum (secundum Hilarium) quod si per illam orationem petierit, vt timor bibendi calicis eum vel alios martyres suæ passionis imitatores, nõ perturbaret, vel quod mors eum non detineret, obtinuit. Si verò intelligatur quod nõ biberet calicem mortis & passionis, vel, secundum D. Hiero. quod nõ biberet ipsum à Iudæis, nõ est factum quod petiit: quia ratio quæ petitionem exposuit, nolebat vt hoc imple retur. & sic intelligitur illud Psal. Clamabo per diem & non exaudies. Hanc verò orationem proposuit ad instructionem nostrã: volebat enim ostendere suam voluntatem naturalem & motum sensualitatis, quem vt homo habebat per rationem debere regulari. Si quæretur an secundum sensualitatem orauerit: dicendum quod non, cum oratio sit essentialiter actus intellectus. Potest tamen dici quod orauit secundum sensualitatem, ad hunc sensum quod eius ratio orando proposuit id quod erat in appetitu sensualitatis ipsius, exprimendo affectum sensualitatis, tanquam ipsius aduocata, & hoc fecit vt nos de tribus

Ioan. 17.

instrueret: Primò vt ostenderet se veram humanã naturam suscepisse cum omnibus naturalibus affectibus. Secundò vt ostenderet qd licet homini aliquid velle secundum naturalem affectum, quod deus non vult. Tertio, vt ostenderet quod homo debet proprium affectum subicere diuinę voluntati. vnde dixit, Verũtamen non sicut ego volo, &c.

Ver. 2.

De Sacerdotio Christi.

Cum proprium sacerdotis sit mediare inter deum & populum, quo ad tria: Primò inquantũ diuina populo tradit. ideo dicitur Sacerdos, quasi sacra dans: Secundò inquantũ preces pro populo offert. Tertio inquantum pro peccatis populi aliquid Deo satisfacit. vnde Apost. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quę sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. & Christus hæc tria fecerit, consequens est ipsum fuisse sacerdotem, minor probatur: Quia primò per ipsum sunt dona diuina collata, iuxta illud, Per quem (scilicet Christũ) maxima & preciosa nobis dona donauit. Secundò ipse pro peccatis nostris orauit, Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Tertio ipse etiam genus humanum Deo reconciliauit, secundum illud, In ipso (scilicet Christo) cõplacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia. Ideo Apostolus vocat eum pontificem, dicens: Habemus pontificem qui penetrauit cœlos. Et quia Christus secundũ humanitatem habuit plenitudinem gratiæ & glorię, ideo angelis maior: Sequitur qd excellentiori modo Hierarchiam seu sacerdotalem potestatem habuit, qd angeli, quibus competit potestas Hierarchica, & qui sunt medij inter deum & homines, vt D. Dion. ait. Ita qd ipse sacerdos, inquantum est medius inter deum & populum, sortitur nomẽ angeli, iuxta illud, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore eius: angelus enim domini exercituum est. vnde Marth. 4. dicitur quod acceperunt angeli, & ministrabant ei & sic Angeli fuerunt ministri sacerdotij Christi: licet secundum passibilitatem carnis fuerit ab angelis minoratus, & secundum hoc conformis viatoribus in sacerdotio constitutis. ¶ Et quauis in antiquo testamento alius esset legislator, alius sacerdos (vt habetur Exod. 28.) Christus tamen fuit Legislator & sacerdos: quia alij particulares gratias habebant, Christus vero tanquam caput, habuit plenitudinem gratiarum. vnde Esa. Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse venit & saluabit nos. Nec obstat quod non traxit originem ex stirpe sacerdotali: quia hoc fecit vt ostenderet non esse omnino idem sacerdotium, sed differre, sicut verum, à figurali. Fuit autem Christus non solum sacerdos, sed etiam sacrificium. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod illud quod Deo exhibetur ad hoc quod spiritus hominis feratur in deum, potest dici sacrificium, quasi inuisibilis sacrificij (quod est spiritus contribulatus) signum. Indiget autem homo sacrificio propter tria: Primò ad remissionem peccati, per quod auertitur à Deo. Ideo sacerdos dicitur offerre sacrificia pro peccatis. Secundò vt in statu gratiæ conseruetur, semper deo inherens. vnde Leui. 3. habetur quod offerebatur hostia pro salute offerentium. Tertio ad hoc quod spiritus hominis vnatur Deo. vnde & in veteri lege offerebatur holocaustum, quasi totum incensum. Hęc autem tria per Christi oblationem nobis adueniunt. Nam primò peccata nostra delata sunt, secundum illud, Traditus est propter delicta nostra. Secundò gratiã nos saluantẽ per ipsum recepimus, iuxta illud, Factus est omnibus obtempãtibz sibi causa salutis æternę. Tertio per ipsum perfectionem glorię adepturi, secundum illud, Habentes fiduciam in introitu sanctorum (hoc est in gloriam cœlestem) in sanguine Christi, qui initiavit vitam nouam: vnde sequitur quod ipse Christus, inquantum homo, non solum est sacerdos, sed etiam verum sacrificium, & hostia pro peccato, & hostia pacificorum, & holocaustum per passionem & mortem comparatam, non ad voluntatem occidentium, sed ad voluntatem patientis, qui voluntariẽ se obtulit. Vnde Ioan. 13. habetur quod quærentibus Iesum Nazarenum, respondit: Ego sum. si ergo me quæritis, sinite hos abire. Et quia effectus sacrificij est emundatio & expiatio peccatorum, in quibus sunt duo, scilicet culpa siue macula, & reatus pœnæ: culpa emundatur per gratiam ipsius, & reatus pœnæ per satisfactionem, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiã ipsius, per redemptionẽ quę est in Christo Iesu, quem proposuit deus propiciatorem, hoc est reconciliatorem & satisfactorem. ¶ Christus tamen (qui peccatum non fecit) non recepit effectum sui sacrificij: licet similitudinem carnis peccati secundum speciem cum carne peccatorum habuerit. vnde in Ephesina synodo legitur: Si quis dicit Christum pro se obtulisse oblationem, & non magis pro nobis solum (non enim indiguit sacrificio, qui peccatum nekuit) Anathema sit. Licet possit dici quod secundum quid participauit effectum sacrificij sui, scilicet quantum ad passibilitatem carnis. Ideo signanter Apostolus Heb. 3. dicit, Qui in diebus carnis suę, &c. ad eum qui posset eum saluum facere à morte. Et licet oratio pertineat ad sacerdotes, non est tamen eorum officio propria, cum cuilibet conueniat pro se & aliis orare, iuxta illud, Orate pro inuicem vt saluemini. & sic oratio qua Christus orauit pro se, non erat actus sacrificij. Alij vero sacerdotes participant effectum sacrificij sui: non inquantum sacerdotes, sed inquantum peccatores. ideo Leui. 16. dicitur quod pontifex non solum offerebat pro alijs, sed etiam pro seipso, eod quod peccator esset. quod non erat Christus. Ideo figura non potest adæquare veritatem. Non obstat quod Christus per sacrificium passionis & mortis sibi meruit: quia proprius effectus sacrificij est, quod sequitur ex ipso sacrificio, & non ex deuotione offerentis: Christus autem non meruit gloriam ex vi sacrificij, sed ex deuotione: quia secundum charitatem passionem humiliter sustinuit. ¶ Sacerdotium Christi dicitur æternum. Vnde Psal. 110. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Non quod semper Christus offerat sacrificium pro peccatis: sed quia virtus sacerdotij & sacrificij Christi, quę est causatio gratiæ, & delerio reatus peccatorũ remissorũ, manet in æternum in sanctis. ideo non eguit semel quolibet anno offerre

offerre sacrificium, sicut sacerdos Leuiticus. Sed æterna redemptione inuenta, & vna oblatione consummata, &c. ¶ Est præterea sacrificium Christi secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Leui: Quia sacrificium legale siue Leuiticum erat figura sacerdotij Christi, non adæquans veritatẽ, sed ab ea multum deficiens: Primò, quia non mundabat peccata: Secundò, quia non ad perfectum ducebat: Tertio, quia non erat æternum, sicut sacerdotium Christi. Et ipsa excellentia sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticum fuit figurata in sacrificio Melchisedech, qui ab Abraham decimas accepit, & in cuius libris Leui sacerdos legalis decimatus est. Et quauis quantum ad ipsam oblationem sacerdotij legale expressius figuraret sacerdotium Christi, quàm sacerdotium Melchisedech, in quo sanguis non effundebatur: tamẽ quantum ad participationem, & effectus huius sacrificij, in quo attenditur excellentia sacerdotij Christi ad legale sacerdotium, expressius figurabatur per sacerdotium Melchisedech, qui obtulit panem & vinum, quę (secundum D. Aug.) significabant Ecclesiasticam vnitatem, quam constituit participatio sacrificij Christi. Vnde etiam in noua lege verum Christi sacrificium communicatum fuit fidelibus sub specie panis & vini. Et ideo sacerdotium Christi dicitur secundum ordinem Melchisedech, non quasi principalioris sacerdotis, sed quasi præfigurantis excellentiam sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticum. Dicitur autem Melchisedech ab Apostolo sine patre & sine matre & sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitę habens: non quia ista non habuerit, sed quia ista de eo in sacra scriptura non leguntur sub hoc nomine. Et per hoc ipsum (vt Apostolus dicit) assimilatus est filio Dei, qui in terris est sine patre, & in cœlis sine matre, & sine genealogia, iuxta illud: Generationem eius quis enarrabit? qui etiam secundum diuinitatem neque principium, neque finem dierum habet. ¶ Ex præmissis sequitur quod Christus, secundum quod homo, est mediator Dei & hominum. vnde Ioan. primo. Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis. & Apostolus, Vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Quia cũ officium mediatoris sit coniungere & vnire eos, inter quos est mediator, cũ extrema vniantur in medio, quod perfectissimẽ conuenit Christo, iuxta illud, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: ideo Christus est principalis mediator Dei & hominum, inquantum per suam mortẽ genus humanum Deo reconciliauit. Homines autem possunt dici mediatores minus principales & secundarij, ac etiam ministeriales, per intercessionem & sacramentorum administrationem. Et licet Spiritus sanctus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: non tamen dicitur mediator, cũ non sit homo, sicut Christus. & sic secundum humanitatem dicitur mediator. Dicitur autem Spiritus sanctus interpellare pro nobis effectiue & causaliter, pro eo quod orare & interpellare nos facit.

Ver. 3.

De Adoptione Dei per Christum.

Quia Apostolus Eph. 6. dixit quod deus prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Christum Iesum in ipsum: ideo aliquid de ipsa adoptione dicendum est, & deinde de prædestinatione. Adoptio (vt hic sumitur) est liberalis admissio ad hereditatem, per quam taliter admissus similitur filio naturali, cui nõ liberaliter, sed iure naturę debetur hereditas. Hereditas autẽ dicitur id, ex quo aliquis est diues. Deus vero dicitur diues, inquantum seipso fruitur & est beatus. Ideo cũ Deus sua bonitate admittit aliquos ad beatitudinẽ, dicitur eos adoptare. Adoptio autẽ diuina differt ab huana in duobus: Primò, quia Deus hominẽ quem adoptat, idoneũ facit per gratiæ munus ad hereditatem cœlestem percipiendã, per quod facit adoptatum conformẽ imagini filij sui naturalis, iuxta illud, Quos præsciuit, hos & prædestinauit cõformes fieri imagini filij eius. & sequitur, Si filij & hæredes, hæredes quidẽ Dei, cohæredes autem Christi. Filius autẽ naturalis (vt dictũ est) non dicitur factus, sed genitus. Homo vero nõ facit idoneum eũ quem adoptat, sed potius iam idoneũ eligit adoptãdo. Secundò, quia filius adoptatus ab homine, nõ accipit hereditatẽ, nisi ipse adoptans decedat, eod quod bona corporalia & tẽporalia non possunt simul à pluribus ex integro possideri. Hereditatẽ tamen spiritualem oēs adoptati ex integro accipiunt, & semper possident, absque patris detrimento. Et quauis homo in sua natura cõsideratus, nõ sit extraneus à Deo, quantum ad bona naturalia, quę per creationem recipit: est tamen extraneus quantum ad bona gratiæ & glorię, & secundũ hoc adoptatur. Et licet homines qui habent operari ad supplendũ indigentiam, non adoptent, nisi in defectu filij naturalis: Deus tamen qui nullam indigentiam habere potest, rationales creaturas, angelos & homines, rationabiliter adoptauit. Hęc adoptio fit per totam trinitatem: quia quauis generare in diuinis sit propriũ personę patris, tamen facere quęcunq; effectum in ceratis, est cõmune toti trinitati, propter vnitatem naturę & esse. vnde Ioan. 1. Quęcunq; pater facit, hæc & filius similiter facit. Licet autem sit cõmunis, attribuitur tamen patri tanquam authori, & filio vt exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti. Et quia filiatio non conuenit naturę, sed solũ hypostasi & supposito, & adoptio fit quædam filiatio, sequitur quod adoptio non attribuitur naturę humanę, sed Christo, per eam tamen. Nec obstat qd in anima Christi ponimus gratiam habitualem, per quam nos dicimur filij adoptiui: quia gratia habitualis in Christo non facit de nõ filio filium adoptiuũ: sed est quidã effectus filiationis naturalis in anima Christi, iuxta illud, Vidimus gloriã eius quasi gloriã vnigeniti à patre. Et qa D. Tho. post materiã adoptionis tractat de prædestinatione Christi, quã materiã nõ potest intelligi absq; notitia scientiæ & præscientiæ dei: ideo de his omnibus pro terminorum declaratione dicendum est.

§. 7.

De Scientia Dei.

Cum omnes perfectiones quę sunt in creaturis, sint eminenter & nobiliori modo in deo: & scientia siue certa cognitio sui & aliorum sit perfectio in nobis: necesse est dicere quod deus eminenter habet certissimam ac clarissimam cognitionem sui ipsius, & omnium eorum quę sunt, fuerunt, & possunt

esse, non solū in cōmuni, prout cōueniunt in ratione entis vel alicuius generis: sed etiam in speciali, vt sunt ab aliis distincta, ac etiam futura contingentia, & omnia quæ sunt in potentia obediētia creaturæ. De notitia sui ipsius dicitur 1. Corint. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus dei. De notitia aliorum habetur Heb. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. & in eodem quo ad specialem notitiam, dicitur: Quod pertingit ad diuisionem spiritus & animæ, compagumq; & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis. & nulla creatura est inuisibilis in conspectu eius. Qui vocat ea quæ nō sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quod cognoscat mala habetur Prouer. 15. Infernus & perditio coram eo.

Eminentia scientiæ dei super nostram apparet in multis. Primò, quia in nobis est per species intelligibiles inherentes, quæ sunt qualitates: Deus autem non per qualitatem inherentem, sed per suam essentiam, quæ est idea siue similitudo distinctè representans omnia. Secundò, quia nostra cognitio est successiua & discursiua, & non est de futuris: sed Deus vnico intuitu videt omnia præterita, præsentia, futura, & possibilia. datur similitudo de homine existente in turri altissima: videt omnes ambulantes, & tamen primi nō vident sequentes. Aduertendum tamen quòd cognitio eorum quæ fuerunt, sunt, & erūt, apud theologos dicitur scientia visionis. Cognitio verò possibilium quæ nunquā erunt, dicitur scientia simplicis intelligentiæ. Tertio, quia scientia dei est copulata diuinæ voluntati, & causa rerum quantum ad esse naturale. & sic habet Deus scientiam practicam, quāuis etiam habeat scientiam speculatiuam. Sed scientia nostra non est causa rerum, sed causatur à rebus. Quartò, quia scientia Dei est inuariabilis & infallibilis, quæadmodum eius substantia, nostra autē est inuariabilis & defectibilis. Quintò, quia scientia nostra est finita, scientia autē Dei infinita, cum comprehendat seipsum, qui est infinitus. Ex præmissis patet quòd in Deo non est ponenda præscientia nec præuisio quo ad se, cū omnia simul videat in nunc æternitatis. Quia tamen noster modus intelligendi est per successiōem, siue per prius & posterius, ideo dicimus quòd deus ab æterno præsciuit lucem, antequam diceret, fiat lux.

1. p. 9. 14. ar. 4. et 7.

Scientia visionis et simplicis intelligentiæ quid

Præscientia nō est in deo

Ver. 1. De Coexistentia Scientiæ & Contingentiæ Rerum.

Quia notitia Coexistentiæ dei cū Contingentiæ rerum plurimū seruit ad resolutionem materiæ prouidentia, & prædestinationis, ac liberi arbitrii, & præceptorū dei: ideo aliquid super huiusmodi breuiter dicendū est. Et in primis notandum quòd Cōtingens dupliciter potest cōsiderari: Vno modo in seipso, secundū quod est in actu. & tunc non dicitur propriè Contingens, neq; ad vtrūlibet, quia iam est determinatū, quantum ad veritatem, siue propositio ex eo cōflata, est determinatæ veritatis: cū omne quod est, quādo est (secundū Philosophū) necesse sit esse, aliās duo contradictoria essent simul vera. Et hoc modo Cōtingens non consideratur vt futurū, sed vt præsens. Dicitur tamen Cōtingens, eo qd ali quādo fuit contingēs. & de hoc nulla est difficultas. Alio modo potest considerari Cōtingens vt futurum, siue vt est in sua causa, etiā si non exprimat. & de hoc est difficultas an sit determinatæ veritatis. Et dicendū qd si aliquo cōtingenti dato exprimat futuritio: vt si dicatur, Antichristus est cōtingens futurum, vel est futurus: tunc cū iam supponatur futuritio, est determinatæ veritatis & necessariū ex suppositione futuritionis, quemadmodū primo modo acceptū est necessarium ex præsuppositione præsentialitatis. & sic tales propositiones in sensu cōposito, siue vt sunt modales de dicto, sunt determinatæ veritatis: licet nō in sensu diuiso. Si verò cōsideretur Contingens præcise, vt est in sua causa proxima, absque expressiōe alicuius determinantis ipsum: tunc dicitur Contingens ad vtrūlibet, eo quòd causa ipsius se habet ad opposita, cum possit impediri, & non impediri, & de hoc generaliter dicitur quòd nō subiacet alicui creatæ cognitioni, siue quòd excedit omnē intellectum creatum. Quia cū propositio dicatur vera vel falsa ab eo quod res est vel non est, siue in ordine ad propositionem de præsentia, de inesse sibi correspondentem veram vel falsam, nullus intellectus creatus certitudinaliter & determinatè naturaliter scire potest an tale contingens eueniet, vel non eueniet, siue an propositio de præsentia, & de inesse ex eo cōflata, aliquando erit vera: quia ignorat an causa proxima impediatur à deo, vel nō, cum quæ sunt dei, nemo nouit nisi spiritus dei, vel ille cui voluerit reuelare. vnde cognoscere talia est solius dei. Ideo Esa. 41. dicitur: Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos. Et ideo quicunq; cognoscit effectum cōtingentem in causa duntaxat, nō habet de eo nisi cōiecturalem cognitionem. Ex quo sequitur quòd Astrologi nihil certò cognoscere possunt, nisi supposita permissione diuina. Deus autem qui in æternitate sua (quæ tota simul existit, & omne tempus ambit) absque successiōe vnico intuitu omnia cōtingentia cognoscit, nō solūm vt sunt in causis tantū, sed etiam prout vnumquodq; eorū est, vel fuit, vel erit in actu suo, & potest causas impedire si velit, ac etiam non impedire: habet futurorum contingentiū determinatam & infallibilem cognitionem. Et ideo si deus aliquod contingens præuidit futurū, infallibiliter erit. Si verò nō præuidit futurum, nunquam erit. Nec tamen propter scientiam dei contingens definit esse contingens. Quia de ratione contingentiæ est quòd sit à causa proxima: quæ impediri potest à prima. Et ideo non sequitur, Deus præuidit hoc contingens futurum, ergo necessariò veniet, loquendo de necessitate simpliciter absoluta: quia deus vidit quòd contingenter siue impedibiliter eueniet: quia ipse potest impedire. Pro resolutione igitur materiæ & solutione argumentorum, sciendum est quòd necessarium siue propositio necessaria est duplex: quædā est ex suppositione, alia est simpliciter absoluta, siue (vt dialectici dicunt) modalis, cōposita, & diuisa. Propositio necessaria ex suppositione est, ad cuius positionē sequitur alia necessitate cōsequentiæ, quæ dicitur necessitas infallibilitatis: vt, Sortes currit, ad cuius positionē necessariò & infallibiliter sequitur qd moueatur. & hæc, deus reuelauit Antichristū fore: ergo Antichristus infallibiliter erit, similiter, Sortes prædestinatus saluabitur, & Plato reprobatus dānabitur. q̄ includunt duas ppositiones, ad quarū primā in sensu cōposito necessitate cōsequentiæ

1. p. 9. 14. ar. 13.

1. Cor. 2.

Astrologi nihil certò cognoscere possunt.

Propositio necessaria duplex.

quætiæ & infallibilitatis sequitur secunda. & hæc necessitas non opponitur contingenti ad vtrūlibet. **A** Et causa necessitatis talium prouenit ex eo quòd necessarium est alterā contradictoriarum esse veram, & alteram falsam. Necessariū verò simpliciter est, cuius causa proxima nō se habet ad opposita: quia scilicet impediri non potest. & sic ea quæ à Deo immediatè procedunt, vel quæ eius imperio per alias causas efficiuntur, sunt necessaria absolute & simpliciter: & propositiones ex illis cōflatæ, dicuntur necessaria & simpliciter & absolute: quia nō possunt esse falsæ, etiam dato antecedente falso: vt, Sortes currit, ergo homo est animal, vel Deus est. Si enim ad impossibile sequitur quodlibet, sequitur etiam quòd ad falsum sequi potest verum. Tales propositiones quæ non possunt esse falsæ apud Theologos, dicuntur simpliciter & absolute esse necessaria: & æternæ veritatis. Et causa huius necessitatis prouenit ex ipsa rei essentia, siue natura, eo qd causa quæ talem naturam creauit & ordinauit impediri non potest. Apud naturales verò propositio dicitur simpliciter & absolute necessaria, quando causa naturaliter impediri non potest, vt hæc propositio, Sol lucret. & aliæ huiusmodi. Ex præmissis patet primò, quòd contingentiæ rerum simul stat cum præscientia Dei. Quia præscientia Dei nihil imprimit in hominibus, sicut nec visio, quæ Sortes videt Platonem. Et quanuis Deus mouendo creaturas aliquid imprimat, tamen imprimit secundum modum & conditionem naturæ quam mouet, iuxta illud, Disponit omnia suauiter, hoc est naturaliter, & libera liberè, & contingentiæ contingenter. E sic si ponatur voluntatem à Deo moueri, volūtas infallibiliter mouebitur, ex suppositione tamen. Nō autem simpliciter, quia nihil eā necessitas in ea imprimitur, & sic conceduntur in sensu diuiso sequentes propositiones, prædestinatus potest dānari, & reprobatus potest saluari, & aliæ similes. quæ sunt falsæ in sensu cōposito. Ex his patet quòd licet scientia Dei practica sit causa scitorum, non tamen scientia speculatiua. Ne etiā scientia eius practica est causa necessaria, cum per secundas causas secundum modum earum causet. Et sic generatio plantæ est cōtingens, propter causam proximā, quæ est motus solis, qui potest impediri. Si dicatur quòd condicionalis, cuius antecedens est absolute necessarium, etiā consequens erit absolute necessarium: ergo si Deus sciuit hoc futurum, hoc erit, cū naturaliter & necessariò sciat omnia futura. Dicendum qd quando in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animæ, cōsequens est accipiendum, nō secundum esse quod in se est, sed secundū esse quod est in anima. Aliud enim est esse rei in anima, aliud in seipsa, puta si dicam, Anima intelligit aliquid, intelligendum est quòd illud est immateriale, secundum quod est in intellectu, & nō secundum quod est in seipso. Et similiter si dicam, Deus scit aliquid futurum, ergo illud erit: consequens intelligendū est prout subest scientiæ diuinæ, hoc est prout est in sua præsentialitate siue æternitate, quæ nō subicitur tēpori, sed ambit omne tēpus. ideo Deus nullū contingens videt quo ad se, sed solū quo ad nos, & quo ad nostrum modum intelligendi. & ideo decipiuntur qui dicunt Deum videre aliquid futurū quo ad se, cū non videat nisi quæ præsentia sunt sibi. Eam ob rem si videt in suo nunc æternitatis aliquid, nō sequitur quòd videat illud in nostro nunc, quòd aliquando est futurum, aliquando præsens, aliquando præteritū. Et deceptio prouenit, quia ea quæ nobis cōueniunt, & de nobis dicuntur, arbitramur eodem modo de Deo dici: quod plurimum distat à veritate, quod est bene notandum. & sic prædictum consequens est necessarium, sicut & antecedens: quia omne quod est, quando est necesse est esse. & sic prædictum antecedens non est absolute necessarium, sed ex suppositione, supposito quòd Deus sciuerit, & in sensu cōposito.

Sap. 8.

Dei nihil futurū scit quo ad se.

Ver. 2. De Ideis.

Idea Græcè, Latine forma siue similitudo dicitur, quia est principium cognoscendi & operandi quæ cōueniunt Deo quo ad alia à se, ideo dicitur Idea, & exemplar aliorum. vnde Exo. 25. Fac secundū exemplar quod tibi in monte monstratū est. Sed cū deus per suam essentiam sit principium aliarum rerum, & non sui ipsius, sequitur quòd essentia diuina non dicitur idea, secundum quod comparatur ad ipsum deum, sed bene quo ad alia. Ideo possumus dicere diuinā essentiam esse ideā, siue similitudinem omnium aliarum rerum. vnde D. Aug. dicit, Tanta vis in ideis constituitur, vt nisi his intellectis nemo sapiens dici possit. Et quanuis diuina essentia non sit nisi vna in se, & dicatur idea in quantum est ratio vel similitudo huius vel illius rei: quia tamen sunt plures res intellectæ, sequitur quòd sunt plures ideæ siue similitudines aut rationes intellectæ: cum cuiuslibet rei essentia diuina sit similitudo. & nobilior res sunt in ea quam in seipsis. Quia in essentia diuina dicuntur creatrix essentia. Et licet D. Dio. dicat quòd deus non cognoscit res secundum ideam extra se, intelligit de idea extra se existente, siue accidentali, sicut nos per species intelligibiles. Nec obstat quòd non ponuntur in deo plures sapientiæ aut artes, quæ sunt principium cognoscendi & operandi. Quia sapientia & ars significatur, vt quo deus intelligit: Idea verò id quod deus intelligit. Et quia malum in deo esse nō potest, ideo malum non cognoscitur à deo per propriam ideam, sed per ideā siue rationē boni oppositi. Et cum deus eorum quæ nō fuerunt, nec sunt, nec erunt, nō habeat scientiā practicam actu, sed solū virtute: ideo respectu eorum non est idea in deo, secundum quod idea significat exemplar, siue principium operandi: est tamen secundum quod idea significat principium cognoscendi. Notandum tamen quòd genera non possunt habere aliam ideam in essentia diuina ab idea speciei: quia nunquam genus est nisi in aliqua specie. Similiter etiam dicendum est de accidentibus, quæ inseparabiliter concomitantur subiectum. Accidentia verò quæ superueniunt subiecto, aliam ideam habent. Artifex enim per formam domus facit omnia accidentia, quæ à principio concomitantur domum, sed non omnia quæ superueniunt domui iam factæ, vt sunt picturæ, & alia huiusmodi. Individua, secundum opinionem Platonis, non habent aliam ideam ab idea speciei, tum quia singularia indiuiduantur per materiam quam ipse Plato ponebat esse increatam (vt quidam videntur opinari)

1. p. 9. 15. ar. 1.

In lib. 83. quæst.

De Deo No.

& concausam ideæ, tum quia intentio naturæ consistit in speciebus, nec particularia producit, nisi vt in eis species saluetur. Sed prouidentia diuina non solum se extendit ad species, sed etiam ad singularia: nec ponimus ideas extra essentiam diuinam & extra nos, siue ideas separatas à Deo & nobis, vt Aristot. dicit Platonem posuisse.

§. 8.

De Prouidentia Dei.

Prouidentia, proprie accipiendo, est ratio siue cognitio & directio siue dispositio ordinandorum in finem, & præcipue in finem vltimum: & est principalis pars prudentiæ, ad quam ordinantur memoria præteritorum, & intelligentia præsentium, prout ex præteritis memoratis, & præsentibus intellectis coniectamus de futuris prouidendis. Prudentiæ autem proprium, secundum Philosophum, est ordinare alia in finem respectu sui ipsius. & sic dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos in finem vitæ suæ, siue actus aliorum sibi subditorum in familia, ciuitate, vel regno. secundum quem modum dicitur Matth. 24. Fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam. Prouidentia ponitur in intellectu, sicut prudentia. supponit tamen voluntatem finis: nullus enim præcipit aut disponit de agendis propter finem, nisi velit finem. Et per hunc modum prudentia & prouidentia conueniunt Deo, qui non solum producit res secundum substantiam, sed etiam ordinat eas in finem ipsarum. vnde Sap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. & D. Boetius dicit quod prouidentia est ipsa diuina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit. Dispositio autem potest dici tam ratio ordinis rerum in finem, quam ratio ordinis partium in toto. Ad prudentiam autem duo pertinent, scilicet ratio siue cognitio ordinis rerum in finem, quæ dicitur prouidentia, & executio ordinis rerum in finem, quæ dicitur gubernatio. Primum est æternum in Deo: Secundum est temporale: quia dicit relationem ad creaturas existentes. Nec obstat quod Philosophus dicit prudentiam esse eorum, de quibus Eubolia rectè cõsiliatur, & Synesis indicat: sed consilium cum importet inquisitionem, non est in Deo, qui omnia absq; discursu simul videt: igitur, &c. Quia regula generalis est, quæ ea quæ possunt prædicari de Deo & creaturis, quando dicitur de Deo, intelliguntur remoueri ea quæ sunt imperfectiois, quæ non remouentur, cum dicuntur de creaturis. Et ideo licet cõsiliu non sit in Deo, prout importat inquisitionem, est tamen in Deo vt dicit terminum cõsiliij, qui est reatudo iudicij, ad quam consiliantes inquirèdo perueniunt, vnde Apost. dicit, Qui operatur omnia secundum cõsiliu voluntatis suæ. ¶ Et cum Deus sit causa omnium rerum, & ordinet siue disponat omnia in finem suum, sequitur quod omnia sunt diuinæ prouidentie subiecta. Vnde Sap. 8. de diuina sapientia dicitur, Attingit à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et sic apud Deum nihil est casuale aut fortuitum, cum non sit præter intentum. Nec est incoueniens quod prouisor vniuersalis permittat aliquem defectum in particulari, ne impediatur bonum totius vniuersi: sicut in particulari prouisore, qui debet quantum potest omnem defectum vitare in eo cuius curam gerit. vnde de corruptione & defectibus in naturalibus, dicuntur contra naturam particularem: sunt tamen de intentione naturæ vniuersalis, in quantum defectus vnus cedit in profectum alterius. Si enim omnia mala impeditur, multa bona deessent in vniuerso. Non enim esset vita leonis, nisi esset occisio animalium: nec esset patientia martyrum, nisi permitteretur persecutio tyrannorum: nec appareret iustitia punitiua, si angeli & homines non fuissent permitti peccare. Et quauis humana prouidentia non se extendat ad ea quæ ex natura necessario proueniunt: (quia non est homo institutor naturæ sicut Deus) ideo Dei prouidentia ad omnia se extendit, etiam ad ea quæ ex natura necessario proueniunt. Et licet homines dimittantur peccare propter liberum arbitrium, propter quod sunt domini suorum actuum: non tamen sequitur quod non subsint diuinæ prouidentie, sed quod speciali modo subdantur, vt scilicet imputetur eis ad culpam vel meritum, & reddatur eis poena vel præmium. Et quantum ad hanc specialem prouidentiam Apost. remouet à Deo curam de bobus. ¶ Notandum tamen quod quantum ad rationem siue dispositionem ordinis rerum in finem, Deus immediatè prouidet omnibus: quia in suo intellectu habet rationem omnium, etiam minimorum. cum causas aliquibus effectibus præfecit, dedit illis virtutem ad effectus illos producendos. ideo oportet quod ordinem causarum ad suos effectus in sua ratione habuerit. Quantum ad executionem verò prouidet, mediatis causis secundis, & inferiora gubernat per superiora, non defectu virtutis, sed propter abundantiam suæ bonitatis, quæ tanta est quod dignitatè causalitatis etiam creaturis comunicat. Et licet non pertineat ad dignitatè regis temporalis de minimis curam gerere, propter defectum virtutis: quia pluribus intètus, &c. & si propter minima relinqueret maiora deficeret: non est tamè cõtra dignitatè Dei, qui est infinita virtutis, quæ in hoc ostenditur quod omnibus prouidet, nec impeditur. nec etiam per eius prouidentiam excluduntur causæ secundæ, quæ sunt executiones huius ordinis. Et quauis D. Aug. dicit quod melius sit nobis non cognoscere mala & vilia, quam ea cognoscere: quia per eorum cognitionem impeditur à cognitione aliquorum meliorum, cum non possimus simul multa intelligere, & aliquando cognitio malorum peruertit voluntatem in malum: hæc tamen non habent locum in Deo, ideo cognoscit omnia bona & mala & quæcunq; vilia. ¶ Notandum præterea quod quauis diuina prouidentia quibusdam rebus necessitatem imponat, non tamen omnibus: Quia (vt D. Dio. ait) Corrupte naturam non est diuinæ prouidentie, sed videretur corrupte vel pervertere, si ea quibus dedit liberum arbitrium, necessitaret. Et si ea quæ naturaliter proueniunt, suum non cõsequerentur effectum & finem. Ideo Sap. 8. dicitur, Disponit omnia suauiter, hoc est vnū quodque secundum modum suæ naturæ, scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera liberè. Et sic quædam disponit necessariò, quædam contingenter. vnde resultat quod ordo diuinæ prouidentie est immutabilis: quia omnia infallibiliter veniunt sicut vult euenire, de his aliqua dicta sunt, cum de scientia Dei & rerum contingentia ageretur.

Ver. 1.

De Prædestinatione in Generali.

Prædestinatio (prout de ea à Theologis communiter tractatur) est pars subiectiua siue species prouidentie. Et sic est ratio ordinis siue dispositio intellectualis naturæ in finem excedentem proportionem naturæ creatæ, hoc est in vitam æternam. Et sic omnis prædestinatio est prouidentia, sed non e converso: Quia dispositio creaturarum irrationabilium & insensibilium prouidentia dici potest, & non prædestinatio. Similiter reprobatio, hoc est dispositio ad poenam æternam, est prouidentia, & tamè non est prædestinatio. Ex quo apparet quod prouidentia in ordine ad intellectuales naturas diuiditur in prædestinationem & reprobationem. & sic prædestinari & reprobari couenit duntaxat angelis & hominibus. Et sicut dictum est quod prouidentia pertinet ad intellectum, supposito actu voluntatis, sic etiam prædestinatio, quæ includit propositum dandi vitam æternam, vnde Apost. Vt secundum electionem propositum Dei maneret. Ex quo videtur sumi differentia inter prædestinationem & præscientiam. Nam hæc dictio, præscientia, quantum est ex suo modo significandi, non importat actum voluntatis, sicut hæc dictio, prædestinatio. Et quia videmus in nobis actum voluntatis sequi actum intellectus, & scientiam præcedere prouidentiam: sic dicimus præscientiam Dei præcedere prædestinationem, & esse cõmuniorè ea: quia attribuimus Deo præscientiam irrationabilium, & non prædestinationem, respectu illorum. Et in intellectualibus creaturis prædestinatio prærequirit præscientiam. Prius enim, saltè ordine naturæ, cognoscitur res aliqua & finis ac medium, quam disponatur in finem, & ideo dicimus præscientiam præcedere prædestinationem, iuxta illud Ro. 8. Quos præsciuit, hos & prædestinauit, &c. & pari ratione præscientia præcedit reprobationem siue odium dei. Et non loquimur hic de præscientia meritorum vel demeritorum, quæ non æqualiter se habet ad prædestinationem & reprobationem, vt postea diceretur: Sed de præscientia dei, abstrahendo ab his, scilicet meritis & demeritis, pro præuisione rei & finis absolutè. & hæc præscientia eodem modo se habet ad prædestinationem & reprobationem. Ad horum euidentiam sciendum est quod in nomine prædestinationis multa includuntur, scilicet præscientia & prouidentia, quæ sunt superiora, & electio, quod est vnū concomitans, & consequentia, quæ sunt vocatio, iustificatio, & glorificatio, quæ ordinatè se habet, sicut diximus de præscientia, prouidentia, & prædestinatione. Nam primò intelligimus electionem, secundò vocationem, non quacunque, quia (vt habetur Mat. 10.) Multi sunt vocati, pauci verò electi: sed vocationem secundum propositum voluntatis suæ, hoc est vocationem efficacem. Tertio intelligimus iustificationem siue gratiæ collationem, ex qua in his qui subiecti sunt peccatis, sequitur peccatorum remissio. Quarto magnificationem, quæ dicitur cõtinuatio meritorum, siue perseverantia in bono, vel saltè non interrupta, vt in paruulis baptizatis ante usum rationis decedentibus. Postremò intelligimus glorificationem, siue gloriæ & vitæ æternæ collationem, quæ est terminus prædestinationis. & secundum hæc debet intelligi verba Apost. Ro. 8. Nisi quos præsciuit, &c. In reprobatione verò non tot includuntur, sed sequentia: Præscientia simplex & absoluta, de qua dictum est, & prouidentia tanquam priora & superiora, postmodum permissio cadendi in peccatum, postremò deputatio ad poenam æternam, quæ est terminus & finis reprobationis. Pro ampliori tamen intelligentia præmissorum sciendum est quod non intèdimus ponere prioritatem aut posterioritatem in Deo, sed solum secundum nostrum modum intelligendi. Scimus enim Deum à æterno & in sua æternitate ante quicquid faceret, omnia præsciuisse vnico actu semper eodem modo permanente, qui est sua essentia: & ea quæ non erant futura sciuisse solum speculatiuè, vt in potentia sua. Et hanc scientiam (vt dictum est) vocamus simplicis intelligentiæ, siue speculatiuam tantum, eo quod non habeat cõpositionem voluntatis siue voluntatem annexam. Ea verò quæ futura erant præsciebat, & eorum habebat non solum scientiam speculatiuam, sed etiam practicam, quæ habet voluntatem annexam ea exterius producendi pro instanti pro quo ea producturus erat. Ideo circa illa dicitur exemplar. & sic absque Dei mutatione facta est mutatio in creaturis, quando productæ sunt, quæ prius non erant. Hæc dicitur scientia visionis, quia omnia simul videt præsentia in suo nunc æternitatis: & quo ad nos dicitur præscientia & præuisione, eo quod priusquam tempus esset, præsciret & præuideret. Imaginamur enim Deum in suo nunc æternitatis inter alia vidisse intellectuales creaturas ex sua gratia capaces ad finem supernaturalem, & accepisse certum numerum illarum tam ex angelis, quam hominibus, & per voluntatem proposuisse eas ordinare ad illum finem, & media conducentia eis dare: deinde eas in tempore productas esse, & sic postmodum vocasse, iustificasse, magnificasse, ac glorificasse. Aliam verò multitudinem tam hominum quam angelorum in eodem nunc æternitatis post præscientiam speculatiuam ipsorum, præsciuit singulos illorum, vel gratiam oblatam non accepturos, vel ea malè vsuros. & ideo proposuit eis dare poenas æternas, propter eorum demerita: deinde creauit illos in tempore, libertatè dedit, peccare permisit, in multa patientia sustinens vasa iræ apta in interitum, & tandem eos perseverantes in malitia vsque in finem, vitæ supplicij deputauit æternis, quæ sunt terminus & finis reprobationis. Quod autè Deus aliquos prædestinauerit, probatum est. Quod verò alii quos reprobauerit, Malach. testatur, Iacob dilexi, Esau autè odio habui. & Apost. Cum nondum nati fuisset &c. & alibi dicit, Ne quis fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter vnã escã vendidit primogenita sua. Scitote enim quoniam postea concupiuit hereditare benedictionem, & reprobus est. Non inuenit penitentiam locum, quando cum lachrymis inquisisset eam. Et non intelligitur principaliter de benedictione aut seruitute temporalibus, sed spiritualibus. Nisi Esau fuit maior in bonis temporalibus quam Iacob: immò Iacob dixit se seruum Esau, & misit ad eum munera. Ad prouidentiam enim vniuersalis prouisoris pertinet aliquos defectus permittere in his qui suæ prouidentie subduntur propter maius bonum. Et sic reprobatio includit actum voluntatis, scilicet voluntatem permittendi cadere in culpam, & inferendi damnationis poenam pro culpa. Nec propter hoc reprobatio est causa damnationis, sicut prædestinatio est causa salutis, cum permissio peccandi non ponat in peccato, sicut iustificatio in penitente. Nec reprobatio dei subtrahit aliquid de potentia reprobatum. Nec reprobus est impossibilitatus adipisci gratiam, impossibilitate absoluta, sed ex suppositione,

quæ non tollit libertatem. Nec obstat quod dicit Sap. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti: Quia intelligitur quantum ad esse naturale, & non quantum ad beatitudinem. Et licet velit omnes homines saluos fieri, voluntate antecedente, quod non est simpliciter velle: non tamen voluntate consequente, qua dicitur simpliciter velle. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quod prædestinatio non est in prædestinatis, sicut nec præscientia aut prouidentia in rebus prouisis, sed est solum ratio in intellectu prouisoris. Licet executio prouidentia & prædestinationis, quæ dicitur gubernatio & prædestinatio passiuua, sit in rebus gubernatis & prædestinatis passiuè, & in gubernante & prædestinante actiuè. Et sic vocatio, iustificatio, magnificatio, & glorificatio, aliquid ponit in prædestinatis. Reprobatio etiam actiuua nihil ponit in reprobatis, sed bene executio reprobationis, quo ad pœnas æternas, sed non quo ad prouisionem peccandi, & ideo non necessitat ad peccandum, licet reprobatum infallibiliter peccent. Prædestinatio enim aut reprobatio actiuua non ponit in deo actionem realem ad extra, sicut executio illius.

¶ Secundò sequitur quod prædestinatio electorum est certa & infallibilis. non tamen sequitur quod prædestinatus absoluta necessitate saluetur, sed solum necessitate infallibilitatis, & ex suppositione, quæ necessitas non opponitur contingentia, vt dictum est. Si dicatur, Quicquid Deus potuit, potest nunc: sed potuit non prædestinare Petrum, ergo & nunc potest. Dicendum quod maior huius syllogismi est vera, absolutè loquendo. Sed minor est falsa cum conclusione, quia supponit id quod iam prædestinatum est, posse non prædestinari, quod est falsum in sensu composito: quia cum prædestinatio includat voluntatem dei, quæ est immutabilis, & Deum velle aliquid creatum sit necessarium ex suppositione: igitur, &c. Et quauis ille qui prædestinatus est, possit absolutè mori in peccato, nõ tamen supposita prædestinatione. Nec obstat id quod D. August. super illud, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam, dicit: Alius non est accepturus, nisi iste perdidit: ergo prædestinatio non est certa, postquam perdidit coronam gloriam. Quia corona dicitur alicuius dupliciter: Vno modo ex prædestinatione simpliciter absoluta, & hanc nemo potest perdere: quia infallibiliter morietur in gratia. Alio modo potest corona esse alicuius ex gratia vel merito gratia quod habet: & tale debitum dicitur ex prædestinatione secundum præsentem iustitiam, quia si tunc cum gratiam habet moreretur, infallibiliter saluaretur: tamè hanc coronam & gratiam potest quis amittere per sequens peccatum mortale. Alius autem illam coronam amissam dicitur accipere, in quantum loco eius qui cecidit in peccatum, subrogatur, secundum illud Job, Cõteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis: sicut loco angelorum malorum substituti sunt homines, & in locum Iudæorum Gentiles. Substitutus autem in statum gratia quantum ad hoc coronam accipit, quia de bonis quæ alius fecit, in æterna vita gaudebit. Et quemadmodum dictum est de prædestinatione quod est duplex, scilicet absoluta, & secundum præsentem iustitiam: sic dicendum est de reprobatione. ¶ Notandum quod licet numerus prædestinatorum vel etiam reproborum, secundum præsentem iustitiam non sit certus & determinatus pro omni tempore (quia potest augeri & minui, secundum illud Deuter. 1. Dominus noster addat ad hunc numerum multa milia. & Psal. Deleantur de libro viuentium, &c. licet aliqui exponant, secundum opinionem hominum.) Numerus tamen prædestinatorum & reproborum absolutè est certus & determinatus: sic quod augeri vel minui non potest, vt D. August. dicit. Sed numerus ille & ratio eius soli Deo est cognitus, vt D. Grego. in quadam oratione ait, Deus cui soli cognitus est numerus electorum in æterna felicitate locandus. Et quauis aliquibus sanctis ex priuilegio speciali prædestinatio sit reuelata (vt dicitur cõmuniter de D. Magdalena & Paulo, & aliis, propter hoc quod scriptum est Luc. 10. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. & 2. Cor. 12. Sufficit tibi gratia mea. & Philip. 4. de multis, quorum nomina Apost. dicit esse scripta in libro vitæ.) Non tamen conuenit, quod prædestinatio cõmuniter reueletur omnibus. Quia si sic, illi qui non sunt prædestinati desperarent, & securitas prædestinationis pareret negligentiam. Reprobatio autem de lege non potest reuelari, cū in lege habeamus præceptum de spe, quod impleri non possit ab eo qui haberet certam reuelationem de sua damnatione. ¶ Et quia prædestinati, secundum Apostolum, scripti sunt in libro vitæ, sciendum est quod Liber vitæ metaphoricè dicitur de Deo. Et secundum D. August. in lib. de Ciuit. Dei, Liber vitæ est ipsa diuina prædestinatio, siue ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet se aliquos prædestinasse ad vitam æternam, & sic est nomen essentialè, quod tamen quodam modo attribuitur filio, quia habet maiorem similitudinem cū proprio filij, quam cum proprio patris aut spiritus sancti: quia proprium filij est esse à patre per modum intellectus: ita etiam liber im portat quod sit ab alio scriptus, intellectu dictante. ideo attribuitur filio, iuxta illud Apoca. 21. Non introibit in illam nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni. Notitia verò malorum non debet dici liber mortis, cū liber mortis in sacris literis non inueniatur, sicut liber vitæ. Quia boni habent in Deo quandam specialem rationem scientia, scilicet approbationis, quam non habent mali: sed de illis Deus habet specialem scientiam simplicis notitia, quæ est communis bonis & malis. ¶ Numerus autem reproborum, licet quo ad angelos sit minor quam prædestinatorum, cū solum tertia pars illorum ceciderit, vt habetur Apoca. 12. in hominibus tamen maior est numerus reproborum quam prædestinatorum, vt patet ex illo Matth. 20. Multi sunt vocati, pauci verò electi. & Matth. 7. Lata & spaciõsa est via quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Augusta est porta & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

Ver. 2. De Causa Prædestinationis & Reprobationis.

¶ Vm prædestinatio & reprobatio actiuua sint idem, secundum rem, cum essentia diuina, quæ nullam causam habere potest, cū sit infinita, & primus ens: manifestum est prædestinationem & reprobationem ex par-

A ex parte actus non habere causam, nisi fortè dicatur quod bonitas Dei sit causa prædestinationis aliquorum, & reprobationis aliorum, sicut creationis. Quia conuenies est quod diuina bonitas, quæ in se vna est, multipliciter repræsentetur in rebus creatis, præmiando & puniendo. Hanc rationem dat Apostolus Rom. 9. dicens, Volens Deus ostendere, &c. Sed quare hos elegit ad gloriam, & hos reprobat, non habet aliam causam vel rationem, nisi diuinam voluntatem. Vnde D. Aug. dicit, Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Ideo Matth. 20. dicitur agricolis murmurantibus de denario diurno conuento: Tolle quod tuum est & vade. An non licet mihi facere quod volo? &c. Nec etiam prædestinatio habet causam ex parte prædestinati, si accipiantur omnes effectus eius simul: quia vocatio & iustificatio quæ fit per gratiam ex parte prædestinati, non habet pro causa præscientiam meritorum, neque subsequentium, neque etiam præexistentium, in alia vita, vt Origenes videtur dixisse, ponens omnes animas simul creatas, & secundum diuersitatem suorum operum diuersos status eas sortitas in hoc mundo, & diuersis corporibus vnitas. Quia (vt dicit Apostolus) Cū nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali, nõ ex operibus, sed ex vocante dictum est, &c. Neq; merita in hac vita sunt causa, vt Pelagiani voluerunt, dicentes quod initium benefaciendi est ex nobis, & consummatio à Deo. Et sic dicitur ex hoc contingere quod alicui datur prædestinationis effectus, qui est gratia, & non alteri quia vnus initium dedit se præparando, & non alius. Sed contra hoc quod dicit Apostolus, Non sumus sufficiens ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Neque præscientia meritorum sequentium est causa prædestinationis, sic quod Deus prædestinauerit se daturum alicui gratiam, quia sciebat ipsum accepturum eam, & ea bene vsurum: & non alteri, quia præsciebat ipsum vel non accepturum, vel ea non bene vsurum. Sicut rex qui militi dat equum, sciens eum accepturum, &c. Sed contra hoc est quod effectus non potest esse causa sui ipsius. Prædestinationis autem effectus & omne auxilium datum homini in ordine ad vitam æternam, vt auxilium speciale, quod dicitur vocatio, est à Deo. Ideo non potest esse causa. Vnde Apostolus dicit, Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si ergo ex operibus, iam non ex gratia. Et Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Vnde dictum est quod prima gratia non cadit sub merito. Si autem accipiantur effectus prædestinationis in particulari, nihil prohibet aliquè effectum prædestinationis esse causam & rationem alterius, posteriorem quidem prioris, secundum rationem causæ finalis. & sic collatio gloria potest dici causa finalis boni vsus gratia. Priorem verò effectum posterioris, secundum rationem causæ meritoria, quæ reducitur ad dispositionem materia, vt augmentum gratia, & gratia ipsa est causa gloria. Vnde Roma. 6. dicitur: Gratia Dei vita æterna. & si aliqui doctores sancti videantur dicere prædestinationis esse causam, sic intelligendi sunt, & non secundum totum ambitum effectuum prædestinationis. Si allegetur D. Aug. in oppositum, dicendum quod se retraxit. Nec obstat quod dicitur 2. Timot. 2. Non coronabitur nisi qui legitime certauerit: quia intelligitur de vltimo effectum prædestinationis, qui est corona gloria. Nõ obstat pariter quod habetur 2. Pet. 1. Quapropter fratres satagite vt certam vestrã vocationem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. sic enim aliquando ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Quia per illa verba haberi non potest quod electio fuerit propter bona opera sequentia: sed quod per perseverantiam in bonis operibus, prædestinatio quæ immobilis est, quadam certitudine coniecturali nobis certa ostendatur. ¶ Circa reprobationem tamen notandum est, quod si accipiat reprobatio ex parte effectus principalis qui est pœna æterna, Deus illam ordinauit propter peccata, cuius ipse non est causa, sed solum liberum arbitrium. Iustitia enim diuina pœnas non meditatatur ante peccatum. Quia si meditaretur & intendere, videretur ex consequenti intendere peccatum, cū sine peccato pœnas infligere non posset, saltè in ratione pœnæ, licet bene in ratione pœnalitatis. Nec Deus adeo indiget laude nostra, vt vindictam statuatur ante peccatum, qua statuta oporteat ordinare peccatum vt valeat vindicare. quo posito non videretur peccatum imputandum ei qui Dei ordinationem peccando implet. Quod autem non ordinauerit peccatum, apparet ex eo quod sustulit vasa iræ in multa patientia. Cū igitur peccatum à Deo esse non possit, necesse est quod sit à peccante. Et ideo reprobatio habet causam in reprobo, scilicet demerita, ad quæ sequitur manifestatio iustitiæ diuinæ punitiua. Gratia verò & auxilium speciale, quo homo ad gratiam vocatur, qui est primus effectus prædestinationis, non est ab ipso homine, sed à Deo, qui gratis vocat, & gratis impartitur. Ideo prædestinatio non habet causam in reprobo. Et quauis permissio peccati sit à Deo, quia tamen illa nihil ponit in peccante, nec tollit liberum arbitrium: ideo peccatum est omnino à peccante, & non à Deo: & per consequens non est similis ratio de causa reprobationis & prædestinationis, quæ quantum ad omnes effectus positiuos, non habet causam in reprobo, sicut reprobatio, quæ non habet nisi duos effectus positiuos in reprobo, scilicet peccatum & pœnam æternam: peccati liberum arbitrium est causa, & peccatum est causa pœnæ æternæ. Et non habere causam in reprobo non repugnat diuinæ misericordia, imò eam magis manifestat. Reprobationem autem non habere causam in reprobo repugnat diuinæ iustitiæ, quæ in reprobatione & reprobatis manifestatur. Vnde Oseas dicit, Perditio tua ex te Israël, &c. Nec obstat illud Apostoli, O homo tu quis es qui respõdeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? &c. Quia per hæc verba Aposto. volebat innuere, quod si Deus ex sua potestate prædestinasset aliquem ad gloriam, & aliquem reprobatset, ad tormenta, non haberet rationem pœnæ absque culpa præuia, sed solum pœnalitatis: nec posset homo conqueri de Deo, neque respondere, non dicit tamen quod fecerit. Sed argumentatur à maiori ad minus, quod si talis non posset de Deo conqueri, multo minus potest homo conqueri, si vasa contumelia, hoc est

peccatores, propter peccata & culpas quas præuidit, & ordinauit ad pœnam æternam. Non obstat pariter exemplum allegatum de Esau & Iacob, in quibus quantum ad opera & causas videntur æquari prædestinatio & reprobatio. Potest enim dici quod non est par ratio, propter repugnantiam prædictam. Non obstat insuper quod de paruulis allegat D. Aug. Quia quod vni applicetur sacramentum baptismi, est ex diuina misericordia: quod autem alteri non applicetur, est ex diuina iustitia, propter peccatum originale. ¶ Notandum præterea quod prædestinatio iuari potest precibus sanctorum. Vnde Isaac rogauit pro Rebeca vxore sua, & Deus dedit ei conceptum. Ex illo autem conceptu natus est Iacob, qui fuit prædestinatus, qui non fuisset, nisi oratio Isaac præcessisset. Ad cuius euidentiam sciendum est quod in prædestinatione duo sunt consideranda, scilicet ipsa ordinatio diuina, & effectus siue executio illius. Et quantum ad primū nullo modo prædestinatio iuuatur precibus sanctorum. Non enim precibus fit, quod aliquis prædestinetur à Deo. Quantum ad secundū verò dicitur prædestinatio iuari precibus sanctorum & aliis bonis operibus, quia diuina prouidentia (cuius prædestinatio est pars) non subtrahit secundas causas: sed sic promidet effectibus, ut etiā ordo causarū secundarū subiacet diuinae prouidentia. Ita etiā prædestinatur à Deo salus alicuius, ut etiā sub ordine prædestinationis cadat quicquid hominē promouet ad salutē, ut orationes propriæ aut aliorum, aut aliquid huiusmodi, quæ dicuntur auxilia, sine quibus quis salutem non consequeretur. Vnde D. Grego. ait, Obtineri nequaquam possunt quæ prædestinata non sunt: sed ea quæ sanctorum precibus obtinentur, sic prædestinata sunt, ut eorū orationibus obtineantur. & idem dicendū de elemosynis, ieiuniis, & aliis bonis. Ideo prædestinati debent conari ad orandum & benefaciendum, quia per huiusmodi effectus prædestinatio certitudinaliter impletur. Ideo D. Petrus dicebat, Satagite ut per bona opera vocationem vestram certam faciatis. Nec tamen sequitur quod si per creaturas prædestinatio non possit impediri, quod etiam non possit iuari: quia secundæ causæ non possunt egredi ordinē causæ primæ & vniuersalis, sed ipsum ordinem exequuntur. Ideo non possunt impedire, sed iuare: non principaliter, sed secundario & quodā modo instrumentaliter. Eam ob rem repellendi sunt illi qui propter certitudinem prædestinationis dixerūt superfluas esse orationes, vel quicquid aliud fiat ad salutem humanam consequendam, his factis vel non factis prædestinati consequentur vitam æternam, & non reprobati: quia contra hoc sunt omnes admonitiones & exhortationes ad orationē & ad alia bona opera inducentes. Et sic Christus frustra dixisset, Vigilate & orate ne intretis in tentationem. & D. Iacobus primo, Orate proinuicem ut saluemini. Rustici interrogati quare fodiunt vineas, & milites quare in bello accipiunt arma, dicunt quod fossio est medium ad habendū vinum, & armatura mediū præseruationis vitæ. & tamē licet Deus sciat an vineæ portabūt fructū, vel milites morientur in bello: & si Deus velit absque fossione, vineæ portabunt fructum, & milites præseruabuntur sine armis: & si Deus nolit non fiet: dicit se non frustra id facere, quia exponerent se periculo, cum illa sint media ordinata ad illos fines. Sic cum orationes & alia bona opera sint media ordinata ad consequendam vitam æternam, non sunt prætermittenda, sed potius prosequenda. & qui illa respuunt, timere debent de sua reprobatione: licet certitudinaliter iudicare esset temerarium, cum voluntas sit deambulatoria vsque ad mortem, antē quam possint pœnitere, & media prosequi. Non propter hoc tamen sequitur quod per orationes mutetur vel impediatur diuina prædestinatio. Vnde 1. Reg. 15. dicitur, Porro triumphator Israël non parcat, nec pœnitentia flectetur. & Rom. 11. Sine pœnitentia sunt dona Dei.

Ver. 3. De singulari Christi Prædestinatione.

Christum fuisse prædestinatum manifestum est ex Apostolo, qui Rom. 1. de ipso loquens, dicit: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute. Cum enim prædestinatio propriè accepta, sit quædam diuina præordinatio ab æterno de his quæ per gratiam Dei fienda sunt in tempore: sed præordinatum fuit ab æterno, quod filius Dei fieret homo, & quod homo esset Deus: ergo necesse est dicere ipsam vniōnē naturæ diuinæ & humanæ in Christo cadere sub prædestinatione. & sic ratione huius vniōnis præordinatæ Christus dicitur prædestinatus, aliās sequeretur quod diuinitati aliquid de nouo accideret. Et quauis terminus prædestinationis nostræ sit adoptio. vnde Ephes. 1. dicitur, Prædestinavit nos in adoptionē filiorum Dei. & Christus (ut dictum est) non fuerit filius adoptiuus, sed naturalis: nihilominus tamen dicitur singulariter prædestinatus prædestinatione alterius rationis à nostra. Nam (ut D. Augu. ait) Prædestinatio ista naturæ humanæ est tanta & tam excelsa subiecto, ut quod tolleretur altius non haberet. Nostra enim prædestinatio facta est per gratiam habitualement duntaxat, Christi autem prædestinatio per gratiam vniōnis, quæ est infinita, & ex qua fluit plenitudo gratiæ, de qua (ut dicitur Ioā 1.) Omnes accepimus. Et sic terminatio prædestinationis Christi est filiatio naturalis per gratiam vniōnis, quæ facta est ipsi naturæ humanæ & non diuinæ: & ideo esse prædestinatum conuenit Christo ratione naturæ humanæ, & non diuinæ. Ideo Christus secundum quod homo, prædestinatus est filius Dei in virtute: non tamen prout hæc determinatio, secundum quod homo, refertur ad actum significatum per participium materiale, siue ad suppositum diuinum: quia tunc esset sensus, quod prædestinatum sit secundam personam in diuinis secundum quod homo, esse filium Dei, quod est falsum. Sed ut refertur ad propriam rationem actus, scilicet prout prædestinatio importat in sui ratione antecessionem & effectum gratuitum. & hoc modo conuenit Christo, ratione naturæ humanæ. & facit hunc sensum, ab æterno prædestinatum fuit quod natura humana vnioretur filio Dei, & sic ratione naturæ humanæ conueniret ei prædestinatio. & ita prædestinatum fuit quod homo esset filius Dei in virtute. Et quemadmodum alia prædicata tam naturalia quam gratuita, quæ conueniunt Christo ratione naturæ humanæ, prædicantur de Deo secundum quod homo, sic & prædestinatio. Vnde sicut Christus secundum quod homo, est risibilis, hoc est ratione natu-

1. p. q. 23. p. 8. Gen. 25.

Quo prædestinatio iuuatur.

2. Pet. 1.

Matth. 26.

1. p. q. 34. art. 1.

In li. de prædest. Sanct.

D
E

rae humanæ: & similiter eadem ratione est mediator, & satisfactio, & propiciatio pro peccatis nostris. Sic etiam dicimus quod Christus ratione naturæ humanæ, & non diuinæ, est prædestinatus. & ideo hæc non est concedenda, Christus secundum quod Deus, est prædestinatus filius Dei, & maximè cum hæc dictio (prædestinatus) dicat antecessionem. ¶ Ex præmissis apparet primò, quod prædestinatio Christi est exemplar, & causa nostræ prædestinationis. Exemplar quidem dupliciter: Primò quantum ad bonum, ad quod prædestinatur: ipse enim prædestinatus est ad hoc quod esset filius Dei naturalis. Nos autē prædestinamur ad filiationem adoptionis, quæ est quædam participata similitudo filiationis naturalis, iuxta illud: Quos præsciuit, hos & prædestinavit conformes fieri imagini filij sui. Secundò quantum ad modum consequendi illud bonum, quod est per gratiam, quod quidem in Christo manifestum est: quia natura humana in Christo nullis præcedentibus meritis vnita est Dei filio. Sic nos nullis præcedentibus meritis nostris vnimur per gratiam: quia tamen illam habemus ex merito Christi, de cuius plenitudine omnes accepimus, constat quod prædestinatio Christi fuit causa & ratio nostræ prædestinationis. Vnde Ephes. 1. Prædestinavit nos in adoptionem filiorum Dei per Iesum Christum, scilicet complendam. Si verò Christus non fuisset incarnandus, prædestinasset homines saluari per aliam causam. ¶ Secundò apparet quod prædestinatio habet gradus. Primus est per gratiam vniōnis. Secundus per gratiam habitualement. & iterum iste secundus habet alios gradus. Prædestinatio enim D. Virginis, quæ ab initio fuit confirmata in gratia, est nobilior, deinde angelorum, qui post primum actum fuerunt confirmati: postmodum Apostolorum, qui in die penthecostes superabundantem confirmationem acceperunt: postremum gradum tenet prædestinatio illorum qui non sunt in gratia confirmati.

§. 9. De Annunciatione Dominica.

AD Incarnationis filij Dei mysterium amplius intelligendum, notanda sunt ea quæ in annunciatione per Gabrielem angelum D. Virgini dicta sunt. Ideo Euangelium D. Lucae in huiusmodi solennitate legi consuetum, succinctè explanare tentabimus. In primis dicitur, Missus est (scilicet legatus, ad tractandum matrimonium Christi cum natura humana. Sed à quo fuit missus? respondet, à Deo, hoc est à tota Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu sancto: cum opera Trinitatis ad extra sint indiuisa. Sed quare deus misit legatum: cur ipsemet non venit, vel cur absque legatione non assumpsit? Respondet D. Tho. quod propter quatuor rationes: Prima, ut ordo cōgruus filij Dei ad ipsam virginem seruetur, ut scilicet prius mens eius instrueretur, & mente prius conciperet quàm carne. Vnde D. Augu. dicit, Beatior fuit Maria concipiendo fidem Christi, quàm carnem. Deinde subdit, Materna propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi scilicet corde quàm carne gestasset. Secundò, ut posset certior testis huius sacramenti esse, utpote super hoc diuinitus instruita. Tertiò, ut voluntaria obsequij sui munera offerendi occasionem haberet: ad quam oblationem audita & intellecta annunciatione, se promptissimam exhibuit, dicens: Ecce ancilla &c. Quartò, ut ostenderetur esse quoddam spirituale matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. Ideo facta fuit annuntiatio ad expetendum consensum virginis matris, loco totius naturæ humanæ. Anima Christi infusa corpori, in primo instanti sui esse huic matrimonio post cōsensum matris consensit, iuxta illud: Oblatus est quia ipse voluit. ¶ Notandū hic quod non solum Deus voluit consensum filia, scilicet humanitatis Christi: sed prærequisit consensum matris, hoc est D. Virginis, ad reprobandum abusum aliquorum, qui adulationibus & promissis seducunt filios & filias parentum diuitū ac nobilium, & inducunt eos ad contrahendum matrimonium insciis parentibus, in quo faciunt eis magnam iniuriam. Vnde aliquando sequitur turbatio reipublicæ ac innumera mala, & vix matrimonium prosperatur. Ideo monendi sunt filij & filia, ne tales adulatores audiant, neque matrimonio insciis parentibus (qui omni cura & sollicitudine eos promouere desiderant, & quæ eis expediat melius quàm ipsimet filij aut filia norunt) cōtrahendo consentiant, ut discant imitari humilitatem Christi, qui parentibus fuit humillimus & subditus, ut habetur Luc. 2. Non dico tamen quin matrimonium teneat si consenserint, ut supra dictum est cum de matrimonio ageretur, nisi fortè statuto humano illegitimarentur personæ. ¶ Sed quam legationem misit Deus? dicitur in textu, Missus est angelus. Sed quare non misit aliquem sanctum vel mulierem, qui fuisset D. Virgini familiarior, neque fuisset turbata? Respondet D. Tho. quod fuit magis expediens mittere angelum, quàm virum & mulierem, propter tres rationes: Prima est D. Diony. ut scilicet diuinæ dignitatis ordo congruus seruetur. Dignum est enim ut nobiliores domini nobiliores legationem mittant. Ideo disposuit Deus ut mediantibus angelis diuina ad homines peruenirent. Secunda ratio est venerabilis Bedæ, ut scilicet reparatio lapsui responderet. Aptum (inquit) humanæ reparationis principium, ut angelus mitteretur ad virginem partu consecrandam diuino: quia prima perditionis naturæ humanæ causa fuit, cum serpens à diabolo mitteretur ad mulierem spiritu superbiæ decipiendam: sic angelus mitteretur ad eam instruendam. Tertia ratio est D. Hiero. Bene (inquit) angelus ad virginem mittitur, quia semper angelis fuit cognata virginitas & puritas. Omnes enim alij quantumcunque sancti concepti fuerunt in peccato originali, & subditi peccatis venialibus, iuxta illud, Si dixerimus, &c. Ideo non fuit congruum ut tales maculati ad purissimam Virginem mitterentur. Quarta ratio potest addi propter angelorum participationem. Apostolus enim dicit, Qui non vult operari, nec manducet. Angeli futuri erant participes gaudiorum huius incarnationis: ideo conueniens fuit, ut circa eam ministrarent. ¶ Si quaeratur, quot angeli missi sunt? dicit textus, Missus est angelus, scilicet vnus & non plures. Si dicatur, cur vnus solus? quia si plures, solennior fuisset legatio, prout in Natiuitate facta est cum angelo multitudo caelestis militia. Respondet D. Antho. Flo. quod verum est, nisi illud quod nunciatur, sit arcanum vel secretum: hoc enim repugnat multitudini. Non enim dicitur arcanum, quod mul-

Rom. 9.

Prædestinatio habet gradus.

3. p. q. 32. art. 1.

In lib. de Virg.

Esa. 53.

3. p. q. 30. art. 2.

4. c. Ca. Hierar.

1. Ioā. 7.

2. Theff. 4.

4. p. Sum. 1. c. 8. §. 1.

tis est cognitum: nec est familiariter & amicaliter annunciatum, quod multis presentibus est intima. Et in hoc habent Christiani documentum morale, ne cum tractant de matrimonio, multis communent, nec quod multi se intromittant, quia si res est euulgata, & (vt communiter dicitur) euentata, plurima insurgunt impedimenta. vnde in communi pro uerbo dicitur, Inter os & offam multa contingunt. **Angeli in celo carent nominibus propriis.** **¶** Sed quomodo vocabatur ille angelus? dicit textus, Gabriel. Expositores dicunt quod angeli in celo carent nominibus propriis. Quia quemadmodum illa ciuitas non eget sole neque luna, sic neq; aliquo adminiculo ad cognoscendum. Nam quilibet per propriam personalitatem cognoscitur. Sed si aliqua nomina eorum reperiuntur in scripturis, per illa declarantur opera ministerij, ad quæ mittuntur. Vnde Angelus dicitur nuncius, scilicet missus. Gabriel autem interpretatur fortitudo Dei: quia incarnationis Christi mysteriũ, fortitudo dei nominatur: Primò quia per incarnatione filius Dei vicit seipsum, formam serui accipiens. Secundo, quia mittitur ad Virginem, de qua Salo. Mulierem fortem quis inueniet? Tertio, quia per opus incarnationis victus est diabolus, cui dicitur fortis armatus. Item mundus, iuxta illud, Confidite, quia ego vici mundum. Item infernus, cuius portas æreas & veces ferreos confregit. Item mortis imperium, iuxta illud, Ero mors tua o mors. Item omnem intellectum creatum. Nam non est qui possit soluere septem signacula libri signati, hoc est filij Dei incarnati. Ideo hic Angelus legatus, recte Gabriel nuncupatur. **¶** Quidam quærent, de quo ordine erat? D. Greg. dicit: Summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium annuntiabat. Propter quæ verba quidam dicunt quod fuit summus de ordine Seraphin. verum hoc incertum est. Nec D. Grego. hoc dicit: cum secundum eum, soli angeli tertiæ Hierarchiæ mittantur: & minima nunciare pertinet ad angelos, maiora verò ad archangelos. & sic posset dictum eius exponi, quod Gabriel est summus in suo ordine, quem in patria Deo duce videbimus. **¶** Sed ad quem locum missus est? dicit textus, in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth. Albertus magnus super Missus est, dicit quod voluit potius concipi in Galilæa quàm in Iudæa, ad ostendendum quod non solum venerat ad saluandos Iudæos, sed etiam Gentiles, qui non erant in Iudæa, sed aliqui in Galilæa, iuxta illud: Via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Dicit vterius quod voluit potius concipi in ciuitate, quàm in campis & viculis: quia ciuitas est proprius locus rationabilium hominum vnitorum. ad ostendendum quod illi qui volunt eum spiritualiter concipere, debent esse in ciuitate, hoc est vniti in pace & concordia. voluit etiã in Nazareth concipi, quæ interpretatur flos. ad ostendendum quod ipse erat flos, de quo prophetauerat Esaias dicens, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. quæ verba exponens Ecclesia in quodam responsorio, dicit: Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius: Et super hunc florem requiescit spiritus almus. **¶** Si quæretur, quo tempore missus est, quo anno, die, & hora? D. Antho. Flo. dicit quod missus fuit tempore quo prænunciatus fuerat Christum mittendum, secundum prophetiã Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &c. & Danielis, Septuaginta hebdomadæ (scilicet annorum, hoc est 499.) abbreviatæ sunt super populum, vt consummatur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & vngatur Sanctus Sanctorum. dicit vterius, secundum Bedam, quod fuit ab initio mundi anno quinquies millesimo 99. **¶** Si quæretur, quo mense dicit textus, & hic mensis est sextus, scilicet a conceptu D. Ioã. Baptistæ, qui conceptus fuit, 25. Septembris, & Christus, 25. Martij. De die dicitur communiter, quod feria sexta, tali die quo creatus fuit primus homo, scilicet Adam, conceptus fuit secundus Adam, hoc est Christus, & simili die natus, & reuolutis 33. annis passus & mortuus, secundum D. Aug. De hora dicit quod incertum est. Aliqui tamen contemplantur quod de sero Angelus apparuit D. Virgini, sed dialogus inter eam & angelum protractus est vsque ad mediam noctem, in qua D. Virgo consensit & concepit, iuxta illud, Dum medium silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet: Omnipotens sermo tuus domine (hoc est filius tuus) de cælis à regalibus sedibus venit. Hinc est quod Ecclesia de sero signum facere consuevit, triplici ratione: Prima est, vt per intercessionem D. Virginis, quam salutamus & inuocamus, peccata nobis dimittantur. Secunda est, vt per eius intercessionem custodiamur de nocte ab hostibus. Tertia est, vt beneficium incarnationis filij Dei, quod tali hora inchoatum fuit, ad memoriam reducamus, & gratias Deo reddamus. **¶** Sed cui dirigebatur legatus iste? dicit textus, Ad Virginem desponsatam. Ad Virginem, de qua Esaias dixerat: Ecce virgo concipiet, &c. Hæc autem Virgo per anthoniã masiam nuncupatur. Ideo dicitur Virgo virginum, quia fuit prima inter mulieres, quæ vouit virginitatem inspiratione diuina. eam ob rem de ea dicitur, Sola sine exemplo placuisti Domino nostro. Fuit enim inuentrix ordinis Virginum & angelicæ vitæ. Ideo recte nominatur Virgo virginum, & virginum abbatissa ac regina. Sic videtur eam vocasse Psal. cum ait: Adducentur regi virginæ post eam. Eius virginitatem ante partum, in partu, & post partum prædixit Ezechiel dicens, Porta hæc clausa est & non aperietur, & vir non pertransibit per eam: quia dominus Deus Israël ingressus est per eam: et ita clausa principi. Eius perpetuam virginitatem determinauit Ecclesia in multis concilijs generalibus. Vnde & cantat, Post partum virgo inuiolata permansisti, &c. **¶** Nec obstat quod dicitur Matth. 1. Et non cognouit eam Ioseph, donec peperit filium suum primogenitum. Propter quæ verba Eluidius & Euomius, voluptuosi hæretici, non erubuerunt dicere D. Virginem post Christum, habuisse quatuor filios ex D. Ioseph, qui dicuntur fratres Christi, Mar. 6. Nõne hic est faber filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis? Et Apostolus Gala. 1. dicit, Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini. quod est hæreticum, & per Ecclesiam (vt iam dictum est) reprobatur. Quia (vt D. Chryso. dicit) Euangelista non intelligebat de cognitione carnali, vt prædixit hæretici ex sua mala indispositione existimabant. Qualis enim vnusquisque est, talia cogitat, & talis finis videtur ei, vt Philosophus ait. Sed intelligebat Euangelista de cognitione virtutum & privilegiorum & tantæ dignitatis D. Virg. Ioseph quidem ante

Angeli in celo carent nominibus propriis.

Prover. vii. Ioan. 8. Ioan. 16. Esa. 45. Osee. 13. Apoca. 5.

Locum inear natiõis, Nazareth. Esa. 9.

Esa. 11.

4. p. Sum. 11. 15. c. 9. §. 4. Gen 49. Dan. 9.

Sap. 18. Signum factu- ratiõis D. Virg. cur fiat.

Esa. 7.

Chil. 44.

Psal. 44. Virginitas deiparæ probatur & defenditur.

A ante partum cognouerat Virginem sanctam & virtuosam, sed non tantæ dignitatis, sicut cognouit cum peperit filium suum primogenitum, cum in eius partu tot viderit mirabilia, ipsam scilicet sine dolore & apertione peperisse, noctem illuminatam fuisse, Angelos Christum inter brachia D. Virginis adorare, pastores & reges venire, adorare, & munera offerre. Tunc enim perfectius cognouit D. Ioseph Mariam coniugem suam. & sic debet exponi illud verbum, cognouit, &c. Primogenitus autem dici consuevit is, ante quem nullus alius genitus est, etiam si nullus alius fuerit postea genitus. Vnde & vnigenitus habebat iura primogenituræ. D. tamen Hiero. & alij expositores ad amplius confundendum hæreticos, aliter solunt, & dicunt quod quauis Euangelista intelligeret de cognitione carnali, non posset ex illis verbis inferri, quod D. Ioseph post partum eam cognouerit, imò totum oppositum. Quia licet hoc aduerbium (donec) aliquando significet vsque, cum determinatione temporis, post quod tempus ponit oppositum: tamen in sacris literis consuevit accipi cum compositione eiusdem quod determinat, si ponatur affirmatiuè, & cum diuisione eius quod determinat, si ponatur negatiuè. Et sic hoc aduerbium affirmatiuè tenent, idem significat sicut hoc complexum (vsque & post) Si verò negatiuè, sicut hoc complexum (vsque & nunquam post) Exemplum primi habetur in Psal. 110. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si hoc aduerbium (donec) poneret oppositum post determinationem temporis, quod erit in die iudicij, sequeretur quod post diem iudicij Christus non sederet à dextris Dei, quod est hæreticum. Exemplum secundi, In Psal. 111. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala nõ timebit. Dat rationem, Paratum cor eius sperare in Domino, non commouebitur in æternum, donec despiciat inimicos suos, quod erit in iudicio generali, quando implebitur illud Psal. Lætabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si hoc aduerbium (donec) poneret oppositum post determinationem temporis: sequeretur quod cor iusti post diem iudicij commoueretur, & non esset firmatum, & sic non essent beati, quod est contra illud, Venire benedicti patris mei, &c. & infra, Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Ideo necesse est sic exponere, Non commouebitur, donec despiciat inimicos suos, hoc est vsq; ad diem iudicij, nec post in æternum. Sic accipit D. Matth. cum dicit: Et non cognouit eam Ioseph, &c. Et ad illos fratres dicendum est, quod in sacris literis qui sunt de eadem cognatione, dicuntur fratres. Vnde Abrahã dixit ad Loth, Ne quæso sit iurgium inter me & te, fratres enim sumus. qui tamẽ non erant ex eodem patre proximo, aut matre. Sic etiam cognati Christi dicebantur fratres eius, de quibus Ioan. 7. Nec enim fratres eius credebant in eum. Et hoc videtur innuere D. Marcus cum dicit: Nonne & sorores eius (scilicet Maria Cleopha & Salomæ, quæ dicitur mater Iacobi & Ioseph) hic nobiscum sunt? Matth. 27. Et Marci. 15. dicitur quod erant ibi mulieres multæ, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, vltra D. Virginem. Nec est in hac re tenendus Theophilactus, qui licet concedat perpetuam virginitatem D. Matris Dei, negat tamen D. Ioseph fuisse virginem, sed ex alia vxore quam habuit ante D. Virginem, habuisse illos quatuor fratres, de quibus dictum est. Quia constat Iacobum fratrem Domini, fuisse filium Mariæ Iacobi. Præterea D. Hiero. in libro de Perpetua Virginitate D. Mariæ contra Eluidium, probat D. Ioseph fuisse virginem ex perfectione matrimonij inter ipsum & D. Virginem. Non enim fuisset conueniens hominem corruptum fuisse coniugem tantæ Virginis. Deus enim qui hoc matrimonium inspirauit, & miraculo comprobauit, dedit D. Virgini adiutorium simile sibi in castitate & virtutibus, licet non æqualiter, cum nullum simile sit idem. Si Christus matri suæ iam antiquæ in custodem & defensorem noluit dare hominem corruptum, sed virginem, D. Ioan. Euangelistam, qui teste D. Hiero. virgo electus fuit à Domino, atque inter cæteros magis dilectus, quantò magis cum ipsa iuuenis erat? **¶** Sed cur Deus voluit D. Virginem fuisse desponsatam? Respondet D. Thomas, quod propter tria: Primò propter Christum, ne ab infidelibus tanquam illegitimè natus abiiceretur, & vt consuetò modo eius genealogia describeretur per virum ad tutelam pueri nati, & ne diabolus contra eum vehementius nocumenta procuraret, & vt hoc mysterium, secundum Ignatium, diabolo celaretur, & vt à D. Ioseph nutrireretur. Secundo propter virginem, ne à Iudæis tanquam adultera lapidaretur. Vnde dicebatur in lege, Si non est in puella inuenta virginitas, lapidibus obruent eam viri ciuitatis illius. Præterea vt D. Virgo ab infamia liberaretur, ac etiam vt ei à D. Ioseph ministerium adhiberetur, qui posset & delere iniuriam & vindicare opprobrium. Tertio propter nos, vt tolleretur excusatio virginibus, quæ propter incautelam suam non vitant infamiam. Vnde D. Ambro. Non decuit virginibus sinistra opinione viuentibus, velamen excusationis relinquere, quod infamata quoque mater Domini videretur. Et quia per hoc significatur vniversa Ecclesia, quæ est virgo & desponsata vni viro Christo. Et quia fuit mater, desponsata, & virgo, ideo in persona ipsius virginitas & matrimonium honorantur, contra hæreticos alteri eorum detrahentes. **¶** Sed quia difficultas est de matrimonio D. Virginis & Ioseph: ideo aliquid super hoc negotio dicendum est. Et in primis sciendum quod verum matrimonium fuit inter D. Virginem & Ioseph. Quod patet ex D. Matthæo qui nominat D. Ioseph virum Mariæ, & D. Virginem coniugem illius. Matrimonium enim dicitur verum ex hoc quod attingit suam perfectionem. Prima autem & essentialis perfectio matrimonij consistit in indiuisibili coniunctione animorum, per quam vnus coniugum alteri fidem seruare tenetur. Cum ergo vterque consenserit in copulam conjugalem, licet non expressè in carnalẽ, sed sub conditione, si Deo placeret, confidentes de diuino auxilio, quod nunquam in carnalem copulam conuenirent, committentes se diuino arbitrio: sequitur quod inter eos fuit verum matrimonium: & quod vtriusque virginitas in nullo detrimentum passa est. Vnde & iuristæ dicunt, Nuptias non concubitus, sed consensus facit. Non fuit tamen matrimonium inter eos consummatum, quantum ad generationem prolis, licet proles fuerit data à Deo. Prole tamen à Deo habita matrimonium fuit perfectum, quantum ad prolis educationem,

Heb. vii.

Psal. 57.

Matth. 25.

Gen. 13.

Marci. 6.

3. p. q. 29.

art. 1.

Deut. 22.

3. p. q. 49.

art. 2.

Matth. 1.

3. p. q. 29.

art. 1. ad 1.

In lib. de nupt. & concipi.

3. p. q. 29. ar. 2. ad 3.

Luc. 5.

D. Ioseph iuuenis 2. yal.

Virtus D. Virginis.

& mutua obsequia. Et sic (vt D. Aug. dicit) Omne nuptiarum bonum perfectum est in illis parentibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsam Deum Iesum: fidem, quia nullum diuortium. Solus ibi nuptialis, concubitus non fuit: licet aliquando à sanctis doctoribus nuptiales concubitus nuptiæ appellentur, sed non essentialiter. Et cum D. Virgo concepit, erat in domo Ioseph, sed nondum solennitas nuptiarum facta erat. Vnde D. Chryso. super Matth. dicit, Beata virgo sic fuit desponsata Ioseph, quod etiam esset domi habita. Consuetudo enim veteribus fuit desponsatas in domibus habere. Nam sicut in ea quæ in domo viri concepit, intelligitur conceptio legitima, ita in ea quæ extra domum concepit est suspecta coniunctio. Et sic non fuisset sufficienter prouisum fama D. Virginis, nisi etiam fuisset domi habita. Vnde & quod dicitur, Et nollet eam traducere, idem significat quod, nollet eam diffamare in publicum, & non de traductione in domum. Vnde & Euangelista subdit, quod voluit occultè dimittere eam. Licet esset domi habita propter primam desponsationis fidem: nondum tamen interuenerat solennis celebratio nuptiarum. Nec dicit Euangelista, Antequàm induceretur in domum sponsi: sed, Antequàm conuenirent, ad solennem scilicet nuptiarum celebrationem, in qua secundum communem opinionem hominum & consuetudinem, carnaliter conuenire censebantur. Ideo Angelus dixit, Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: hoc est, Ne timeas nuptias cum ea solenniter celebrare. Nec est arbitrandum quod cum D. Virgo reuersa fuisset à visitatione: D. Elizabeth, apud quam tres menses steterat, D. Ioseph videns vterum Virginis grauescere, fuerit aliquid humanum passus, seu timuerit ex dubitatione honestatis, aut ex zelotopia, vt bene declarat Euangelista dicens, Vir eius cum esset iustus, &c. Quomodo fuisset iustus, si malam opinionem de ea absque rationabili causa habuisset? Non poterat enim rationabiliter malam suspicionem de ea habere, cum longo iam tempore eius sanctitatem in domo sua approbasset, antequàm de ipsius Ioseph licentia visitaret Elizabeth, & iam inuenisset eam concepisse de Spiritu sancto. Vnde D. Hiero. ait, A quo inuenta fuit? Non nisi ab ipso Ioseph. Verisimile est enim quod concepto Christo maior sanctitatis fulgor refulgeret in vultu eius, quàm antequàm. Quem fulgorem admirans Ioseph, interrogauit vnde procederet. Nec est verisimile quod D. Virgo ei hoc mysterium celauerit, maxime cum facultatem ei dederit visitandi Elizabeth antiquam & sterilem, quam concepisse à coniuge sua mysterium reuelante audiuit. Verisimile est etiam quod ipse Ioseph eam ad visitandum Elizabeth associauerit, & tunc mysterium amplius intellexerit. Non poterat igitur postmodum rationabiliter suspicari. Si quæretur vnde ille timor quem habebat, processerit: dicendum quod ex humilitate, & suæ infimæ conditionis contemplatione eam occultè dimittere voluit. Videns enim eam post visitationem Elizabeth, amplius refulgentem, existimans se indignum fieri socium tantæ sanctitatis, & gubernationis filii Dei, timuit, & stupor apprehendit eum. Vnde voluit eam occultè dimittere: non tamen absque vale, sed absque mysterii reuelatione seu publicatione. Ideo hæc eo cogitante, dixit ei angelus: Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam, &c. Non dixit, Non suspicaris malum de ea, quia non suspicabatur (vt dictum est) sed dixit, Noli timere accipere, hoc est solennizare nuptias, & te facere socium eius, & nutricium filij Dei. Quia quod in ea natum est, vt iam inuenisti, de Spiritu sancto est, qui te ad hoc munus elegit, vt esses vir eius, & nutires eam & filium Dei. Ipse enim qui te elegit, faciet te dignum, vt sine offensa illi valeas famulari. Similem timorem ac stuporem & ex simili causa procedentem legitimus accidisse D. Petro, qui cum respondisset Christo iubenti laxare rethē in capturam, Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rethē. quo laxato ipse cum aliis concluderunt piscium multitudinem, & rumpebatur rethē eorum, &c. Quod cum vidisset Petrus, proci dit ad genua Iesu, dic s: Exi à me domine, quia homo peccator sum: stupor enim circumdederat eum. Simili stupore videtur circumdatus fuisse, cum dixit, Tu mihi lauas pedes, non lauabis mihi pedes in æternum. Similiter D. Ioan. Baptista stupore occupatus, prohibebat Christum à baptismo dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sic D. Ioseph in associatione, prouisione, gubernatione, &c. Si allegetur D. Aug. qui dicit Ioseph dubitasse, & exponit id quod dicitur iustus, hoc est mitis, benignus, clemens, & misericors: Dicendum quod D. Aug. in hoc non tenetur, sicut neque in illo quod dixit pueros in solo originali decedentes, puniri pena sensus. Sed standum est dictis D. Hiero. Ambro. Bernardis, Origenis, ac D. Chryso, qui & si inquirat & opiniones alleget, concludit tamen quod D. Ioseph non dubitauit, neque malè suspicatus est de D. Virgine. Prædictorū opinio litera sacri euangelij & honori tanti viri & D. Virginis magis congruit. Resultat igitur, verum & perfectum (licet non consummatum) matrimonium fuisse inter D. Virginem & Ioseph. Nec fuerunt aliquando coniuges, qui adeo pacificè & concorditer vixerint, prout ipsi. Ex perfectione matrimonij D. Hiero. concludit quod D. Ioseph erat & permansit virgo. Secundò inferit quod erat iuuenis, alias matrimonij non fuisset conueniens; nec D. Virgo euasisset, nota infamiae, si vir eius fuisset senex & decrepitus, prout olim (nondum reuelata veritate) pingebatur. Nec fuisset D. Virginis solatio auradiutorio, sed tædio. Quod autem esset iuuenis apparet ex eo quod habetur Esa. 62. Lætabitur spūs super sponfam, & habitabit iuuenis cū virgine, hoc est Ioseph cū Maria. Nec debet esse mirum eos iuuenes potuisse seruare virginitatē, cum gratia vincat naturā. Si D. Cecilia cum Valeriano seruauerunt virginitatem: à fortiori, &c. D. Bonauentura dicit quod licet D. Virgo cæteras mulieres in pulchritudine corporali excederet, & aspectus eius magis desideratus esset, nunquam tamen aliquis in eius aspectu fuit ad concupiscentiam motus: sed si aliqui erant in ardore concupiscentiæ, ex honestate ipsius, & fulgore ex eius aspectu relucente, eorum concupiscentia sedabatur. Si D. Agneti ad prostibulum tractæ, tantam gratiam contulit Deus, vt qui ad illam concupiscentia moti ingredi volebant, adeo refrigerabantur, vt mundiores exirent & compuncti egrederentur: quanto magis D. Virgini mari, cui non per partes, sed tota sese infudit gratia plenitudo, vt D. Hiero. ait, Talis erat virtus D. Virginis contra stimulos car-

A los carnis respectu aliorum, qualis est virtus Cedri & floris vinearum erga serpentes, qui (vt naturales dicunt) quamprimùm sentiunt odorem, fugiunt. Sic malæ cogitationes aliorum ad eius aspectum euanescebant. Ideo Sap. in persona eius dicebat: Ego quasi vitis fructificauit suauitatem odoris. & quasi Cedrus exaltata sum in Libano. Si talis erat virtus Cedri, &c. à fortiori, &c. De huiusmodi casta habitatione habetur figura 3. Reg. 1. de Abisac Sunamite, quæ dormiebat cum rege, & rex non cognouit eam. Sed quis erat iste Ioseph, cui hæc virgo fuit desponsata? Textus dicit, ad virginem desponsatam viro, cui nomen Ioseph, de domo David. dicit ergo viro, & non puero, ad condemnandum abusum multorum quærentium potius bona temporalia aut fauores, quàm perfectionem aut virtutem, qui dant pueris (qui seipfos minimè regere norunt) filias suas in matrimonium, quod vix prosperatur propter petulantiam iuuentutis. Dicitur cõmuniter quod super magnos montes cadunt magna fulgura. hoc est quod Salomon dicebat, Vbi multæ sunt opes, ibi multi qui comedunt eas. fuit ibi multæ expositiones & expensæ, & cum pueri non sint sapientes, & ignorent modum lucrandi & conseruandi, putentque semper nihil eis debere deficere, paulatim exponendo inueniunt se denudatos, &c. Ideo Sapiens dicebat, Filia tibi sunt, serua corpus illarum: & ne ostendas faciem tuam hilarem ad illas. Trade filiam viro sensato, & grande opus feceris. D. autem Ioseph fuit sensatus & sapientissimus. Eius sapientia apparere potest ex electione diuina: quia à Deo electus fuit ad magnum officium. Differentia magna est inter electionem Dei & electionem hominum: quia homines eligendo non possunt facere electos dignos ad officium ad quod eligunt, imò præsupponunt in eis dignitatem: & aliquando putant eligere sapientes, qui sunt stultissimi. Sed Deus, qui omnia exteriora & interiora intuetur, non decipitur: & cum sit omnipotens, voluntas ipsius semper est efficax, & semper impletur. Ideo si vult aliquem esse sapientem & virtuosum, illa volitio statim facit eum talem, & per consequens eius electio. Si rex terrenus vellet prouidere filio suo de nutritore & conseruatore, eligeret sapienter quàm reperire posset. Sed Deus elegit ipsum Ioseph ad custodiam magni thesauri, scilicet ad custodiam & nutritionem sponsæ & filij sui: sequitur quod fecit illum dignum & sapientissimum. Eius sapientia maior fuit quàm Salomonis, qui multas stultitias fecit: hic autem nullam. Fuit etiam maior quàm Ioseph patriarchæ, qui sciuit custodire triticum pro Aegypto: hic autem custodiuit melius frumentum pro toto mundo. Quia triticum quod custodiuit patriarcha Ioseph, solum sufficiebat per septem annos, ad nutriendum corpus, & non animam. Sed frumentum quod custodiuit D. Ioseph, sufficit ad nutriendum corpus & animam, non per septem annos solum, sed in vitam æternam, & præseruare à morte æterna. Vnde Ioann. 6. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Non Moyses dedit vobis hunc panem, sed pater meus dat vobis hunc panem de cælo verum. Dicitur etiam, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Si dicatur, Quomodo fuit sapiens, cum voluerit occultè dimittere? &c. Responsum est supra. In hac sapientia continet D. Ioseph profecit. Vnde secundum nomen eius sic & laus eius. Nuncupatur enim Ioseph, quod nomen, secundum D. Hiero. augmentum vel additio interpretatur, quia semper augebatur, opera virtutum addendo. Sapientia eius apparuit in liberatione Christi à manibus Herodis, qui volebat eum cum aliis innocētibus iugulare. Apparuit etiā in labore & sustentatione Christi & matris eius in Aegypto, sæpe absti nuit pro eis. Non est possibile enarrare officia sapientiæ, prudentiæ, & charitatis, & alios actus virtutum, quæ exercuit in matrē & filium. Propter quæ Deus eum tripliciter honorauit, scilicet in vita, in morte, & post mortem. Primò in vita, dando testimonium virginitatis suæ, cum virgam suam solam inter alias multas florere fecit. Secundò, quia elegit eum sponsum reginæ angelorum & matris suæ, cui D. Virgo suberat & reuererebatur eum, dominum eum vocans: erat enim humilior Sarra, quæ vocabat Abraham dominum suum. Tertio, honorauit eum, ipsum eligendo in patrem putatiuum & nutritiū, cui ipse Christus, Deus verus, & homo verus, voluit subditus & obediens esse. vnde Luc. 2. dicitur, Et descendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis. Nunquam fuit aliquis filius, qui tantum honorauerit patrem & matrem, sicut Christus D. Ioseph, & Virginem. Vnde D. Bernardus tractans illud, Et erat subditus illis, exclamat: Quis? quibus? &c. Si rex temporalis faceret reuerentiam alicui, omnes honorarent illum. Sed sic est quod rex regum & dominus dominantium, qui erat verus Deus, & D. Virgo, tantum honorauerunt D. Ioseph: quid debent facere Christiani? &c. Quarto honorauit eum, communicando ei notitiam mysterij incarnationis. Non fuit aliquis in hoc mundo post D. Virginem, qui tantum nouerit de mysterio incarnationis, sicut D. Ioseph. Quidam dicunt quod prius multa de mysterio incarnationis sciuit, quàm angeli. Vnde Apostolus Ephes. 3. de hoc sacramento abscondito à seculis, dicit: Vt innotescat principatibus & potestatibus in cælestibus, per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Magnā gratiam & honorem fecit Christus D. Ioanni Baptista, quando exultare eum fecit in vtero ad saluationem D. Virginis, & contactum matris eius. Quantam exultationem habere debuit D. Ioseph, qui per triginta annos simul cum Christo habitauit, & sæpissimè eum corporaliter tetigit & portauit? Si D. Ioannes Euangelista in cena Domini per modicum tempus supra pectus Christi obdormiēs, fluentia euangelij de sacro dominici pectoris fonte potauit: Quæ fluentia cognitionum potare potuit diuus Ioseph, qui tanto tempore cum eo dormiuit & habitauit? Luca 6. legitur quod omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et vna mulier ex tactu vnius folij fimbriæ, fuit mirabiliter consolata. Quot & quantas consolationes habere debuit D. Ioseph, qui totiens non fimbriam solum, sed totum eius vestimentum, imò & preciosissimam Christi carnem tangere dignus fuit? Si sanctus Simeon accipiens semel Christum paruulum in vlnas suas, exultauit, & tanto gaudio repletus est, vt canticum dixerit: quot exultationes habuisse, & quot cantica lætitiæ decantauisse diuum ipsum Ioseph arbitrari

Eccle. 7.

Sapientia D. Ioseph vnde apparet.

D. Ioseph in quibus fuit honoratus. 1. Pet. 3.

possimus, cum totiens ipsum in vlnis suis portauerit? impossibile est explicare eius consolationes. **D**
 ¶ Secundo consolatus est eum in morte, quia eum ab angustiis & doloribus præsauerit, propter eius puritatem: sicut de D. Ioanne matris eius secundo custo de legimus, quod fuit à dolore mortis alienus, sicut à corruptione carnis fuerat extraneus. Consolatus est eum dulcibus verbis, commendationem animæ fecit, oculos clausit, animam illius à multo pluribus angelis ad sinum Abrahamæ deferri iussit, quæ delata fuerit anima Lazari. Verum non legimus in Euangelio quo tempore mortuus fuerit. Expositores tamen & contemplatiui prædicatores dicunt quod ante prædicationem Christi. Quia si non fuisset mortuus, secutus fuisset eum, prout D. Virgo, & euangelistæ fecissent de eo mentionem. Christus autem permisit eum mori, primo ne videtur contradictionem & opprobria quæ valde eum cõtristassent. Secundo ad consolandum patres in lymbo. Si quæretur, quare etiam non permisit mori D. Virginem, antequam ipse pateretur? Dicendum quod cum porta paradisi nondum esset aperta, non erat locus animæ eius proportionatus. Item quia Simeon prophetauerat ipsam visuram contradictionem, in qua gladius pertransiturus erat cor eius. & quia ea Ecclesia Christi egebat post Christi ascensionem. Præterea consolatus est D. Ioseph in morte, præseruando eum à visione dæmonum, qui maximè infestant morituros in mortis articulo, iuxta illud: **Gen 4.** Tu insidiaberis calcaneo eius. Tertio consolatus est eum post mortem in lymbo. Primo in die parasceues, quando descendit ad inferos, eum præ aliis salutâdo. Si propter calicem aquæ frigidæ remunerat alios, quanto magis nutriticum? Secundo honorauit eum in die resurrectionis, ipsum resuscitâdo. Legimus Hebr. 11. quod quædam mulieres receperunt de resurrectione mortuos suos. & Matth. 27. Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem, apparuerunt multis. Inter quos D. Bernardinus dicit fuisse D. Ioseph. Quarto honorauit eum in die ascensionis, eum secum in cælum assumendo. Ideo dicit Bernardinus dixit quod D. Ioseph in corpore & anima est in paradiso. Et nunc ibi cum D. Virgine super choros angelorum præmiatur, & cum ipsi orant pro nobis, eorum orationes exaudiuntur. Si Deus promisit D. Blasio, quod omnes qui ipsum inuocarent, inuenirent auxilium: quanto magis ad inuocationem patris sui nutritij? Et ideo qui sunt in necessitatibus & indigentibus, præcipuè vxorati ad habendam mutuam charitatem & pacem, & ad seruandam fidem, & prolem educandam & custodiendam, ad eum & D. Virginem recurrere debent. ¶ Sed vnde erat D. Ioseph? Textus dicit, quod de domo & familia David, eo quod imitabatur mores & virtutes David. tales enim proprie dicuntur esse de vna familia, qui imitantur principium illius familiæ iuxta illud, Qui habitare facis vnus moris in domo. Et sic notandum quod D. Ioseph in prædictis verbis dicitur, nobilis virtute, licet non esset diues, quia faber lignarius. Ex quo inferitur quod non est inconueniens quod cum vnus nobilis sit pauper, fiat artifex, præcipuè quando non habet redditus & proventus. Licet hodie aliqui nobiles abutantur nobilitate, qui quatumcunq; pauperes sint, nolunt humiliari, neque laborare, aut artem aliquam discere ad victum lucrandum. Malunt rapinæ & aliis illicitis modis acquirere intendere, quam operari & artem aliquam discere. Videtur eis quod hæc facere dehonoret nobilitatem. exemplum D. Ioseph condemnat eos, qui non sunt nobiliores ipso Ioseph, neq; Adamo, qui fuit agricola. Iob enim dicebat, Homo nascitur ad laborẽ, & auis ad volatum. Ideo nõ deberent vereri, &c. ¶ Sed quomodo vocabatur virgo illa? Textus dicit, Et nomen virginis Maria. quod nomen tripliciter interpretatur: Primo mare amarum, propter abundantiam amaritudinis, dolorum, & tristitiarum, quas passa est in hoc mundo. De quibus Simeon prophetauit, Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. De ea prædixerat Hieremias, Magna est velut mare contritio tua. Nunc autem vocari potest mare dulcedinis, cum sit in paradiso. Ideo dicere potest illud Sapient. Spiritus meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauim. Ideo qui sunt in mari tribulationum, habent occasionem recurrendi ad eam. ¶ Secundo Maria syriacè interpretatur domina. Vnde Ecclesia cantat, O gloriosa domina, scilicet totius mundi. Item cantat, Aue regina cælorum. & D. Bernardus, Mater Dei, omnis creaturæ effecta est domina. Quomodo ergo non subiciuntur ei omnes creaturæ, quæ mater effecta est creatoris, & cui creator subditus fuit? Ideo omnes creaturæ eam honorare debent, & maximè rationales. Vnde Lucæ 1. Ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Et Salomon, Surrexerunt filij eius, & beatissimam prædicauerunt. Ideo Ecclesia consuevit ad eius nomen inclinare. Tertio interpretatur illuminata & illuminatrix. eam ob rem vocatur luna, Ecclesiasti. 24. Pulchra vt luna. & in eodem, Quasi luna plena in diebus suis. Quia quemadmodum luna recipiens lumen à sole, transmittit ad inferiora: sic D. Virgo, quæ in hoc excedit lunam, quæ aliquando non est plena, sed ipsa semper fuit plena in diebus suis. Vnde Angelus, Aue gratia plena. Dicitur etiam stella maris. Ideo Ecclesia, Aue maris stella, &c. & hoc primo ratione immobilitatis: secundo, quia illuminat per intercessionem, nauigantes. Vnde D. Bernardus, Quisquis te intelligis in huius seculi fluctibus inter procillas & tempestates fluctuare, ne auertas oculos à fulgore huius syderis, si non vis obrui procellis. Si insurgant venti tentationum, respice stellam, voca Mariam. Si iactaris superbiæ, ambitionis, aut emulationis vndis, respice stellam Mariam. Si criminum immanitate perturbaris, conscientie scelerate confusus, baratro incæperis absorberi tristitiæ aut desperationis, respice stellam, voca Mariam. Non recedat ab ore, non recedat à corde. Vbi nomen D. Mariæ virginis nominatur, ibi dæmonum crudelitas effugatur. Reis venia, agris medela, pusillis robur, afflicis consolatio, peregrinantibus adiutorium datur. Eius exemplum sequens, non deuas ipsam rogans, non desperas: ipsam cogitans non erras: ipsa tenente, non corruis: ipsa ducente, non fatigaris: ipsa propitia, ad portum peruenis, & sic in temetipso experieris, quæ merito dictum sit, Et nomen Virg. Maria. ¶ Sed vbi inuenit eam angelus? Textus dicit, Et ingressus angelus ad eam. Et sic non in platea, aut vico,

Luc. 15.

Gen 4.
Matth. 10.

Iob 9.
Maria nomen tripliciter interpretatur.
Lucæ 2.
Treno. 2.
Eccle. 24.

D. Virgo cur dicitur Luna.

A vico, aut in fenestra. Sed in cubiculo clauso, orans. vnde Salomon, Hortus conclusus, soror mea: hortus conclusus, fons signatus. In hoc datur morale documentum mulieribus, ne in publicis locis maneant. Arbores enim quæ sunt in via publica, vix portant fructum ad maturitatem: quia transeuntes præmature occupant. vnus proicit lapidem, alius baculum, &c. Arbores autem quæ sunt in hortis bene clausis, portant fructum ad maturitatem. sic de mulieribus, &c. D. Virgo bis dicitur, hortus conclusus, quia habebat sensus exteriores & interiores (quæ portæ & fenestræ dicuntur) clausos. Aues syluestres, quæ se tangi & manibus fricari non permittunt, pulchriores sunt quam domesticæ, quæ se tangi permittunt. quia per tactum sepe plumas amittunt. Sic mulieres syluestres honestiores existimantur, quam nimis familiares, &c. Nam sepe propter nimiam familiaritatem, plumas honestatis, & bonæ famæ amittunt. Ideo cauere debent à talibus, maximè iuuenes. ¶ Si quæretur, Quid faciebat, quado angelus venit ad eam? Dicunt contemplatiui quod non dormiebat, neq; erat ociosa, sed secundum morem suum perfectis negotiis domus, recolligebat se in cubiculo clauso, & diuina beneficia ad memoriã reducebat, contemplabatur quæ infinitam Dei bonitatem, qui decreuerat & promiserat se tantum humiliare, vt naturam humanam assumere vellet, vt pro peccatis nostris in ea satisfaceret, & eam ab æterna morte & diaboli captiuitate liberaret. Legebat & contemplabatur prophetias, singularius ea nocte prophetiam Esa. Ecce virgo concipiet & pariet filium, &c. & psalmum, Benedixisti domine terram tuam, &c. Spiritus eius nunquam antea fuerat adeo eleuatus & feruens, sicut ea nocte qua missus est angelus in qua verificatum fuit illud Psal. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Et cum cõtemplaretur illum versum, Osten. no. do. mise. tuã, dicebat: O pater æterne, ostendisti potentiam tuam in mundi creatione, sapientiam in eius ordinatione & gubernatione, iustitiam in Luciferi punitione, diluuium, ac aliis multis punitionibus: reliquum est vt misericordiam tuam erga naturam humanam manifestes, & promissionem adimpleas. Omnes figuræ nobis datæ, impletæ sunt. iam ablatum est scæptum à tribu Iuda, & ebdomadæ Danielis terminantur. Quousque ergo continebis in ira tua misericordias tuas? Dignare ergo. eligere virginem quam per Esa. prædici fecisti. Heu quam felix & beata erit virgo illa! Heu quam felix essem videre illam: & multo felicior & tibi magis deuincta, si possem esse eius ancilla, & ei inferuire & obsequi. Pater æterne, tu omnia nosti antequam fiant, & scis cor & desiderium meum: dignare per infinitam misericordiam tuam mihi facere hanc gratiam, vt valeam illam videre, & illi famulari, &c. Nunquam patriarcha aut propheta ita deuote orauit, sicut tunc ipsa. Eam ob rem tota Trinitas, & singulariter Dei filius, ad compassionem motus est: & impletum est quod Salomon prædixerat, Vulnerasti cor meum, soror mea, vno oculorum tuorum, hoc est humillima oratione. quæ fuit adeo grata, quod statim tota Trinitas commisionem huius mysterij incarnationis, & salutationem ab æterno decretam, commisit Gabrieli: qui in corpore assumpto tria fecit. ¶ Primo eam humiliter & reuerenter salutauit, dicens, Aue, &c. Per Aue nomen trium literarum, ostendit se nuncium sanctissimæ Trinitatis. A, enim significat amorem, & repræsentat Spiritum sanctum. V, significat veritatem & repræsentat filium. E, significat æternitatem, & repræsentat patrem. Aue, secundum grammaticos, est dictio salutantis, & significat gaude & lætare, vel Deus det gaudium & lætitiã. Theologi & expositores duo dicunt: Primo quod Aue, est dictio composita ex litera A, & ve, interiectione execrantis & maledicentis. & sic significat absque ve, seu maledictione tam peccati originalis, quam venialis & mortalis. Secundo dicunt quod hæc dictio (Aue) evertit è regione contraria, hoc nomen Eua, quod impositum fuit primæ mulieri, ad ostendendum quod D. Virgo fuit totaliter contraria Eua. Ideo cantat Ecclesia, Sumens illud aue, mutans nomen Eua, &c. Albertus magnus, super Missus est, ait: Eua deiecit, hæc subleuat: Eua damnat, hæc saluat: Eua fuit causa morbi, hæc causa salutis: Eua clausit portas paradisi, hæc aperit. Illa mater miseriæ, hæc mater misericordiæ: illa principium mortalitatis, hæc principium regenerationis: illa gratiã perdidit, hæc inuenit: illa transire nos fecit de gratia in culpã, hæc de culpa in gratiã: illa de latere viri dormientis facta est, hæc de corde Dei vigilantis: illa fuit viro causa maledictionis, hæc causa benedictionis. Hactenus ille. Cõprehendendo oia præmissa, facile cõponi poterit oratio deuota ad D. Virginem. ¶ Sequitur, Gratia plena. Posset quæri, Quare angelus non nominauit eam proprio nomine, sicut postea, cum dixit, Ne timeas Maria? Dicunt contemplatiui quod propter duas rationes: Primo propter status & nominis acquisitionem. Reges & pontifices in sua assumptione & coronatione mutant nomina. Et quia D. Virgo assumebatur ad nouum statum, scilicet in matrem Dei, & reginam angelorum, ac dominam mundi: ideo nouo & nobiliori digna erat nomine, scilicet Gratia plena, quod nulli adhuc impositum fuerat. Ideo tacuit nomen consuetum, & dixit nouum à Deo impositum. Secunda ratio est ciuilis, quia non est honestum subiectis, præcipuè extraneæ naturæ, quando salutant reges aut reginas, nomine proprio eas nominare, propter reuerentiam, & ad ostendendum subiectionem. Et quia D. Virgo erat electa mater Dei, & regina angelorum, iuxta illud, Salue regina: ideo Gabriel, &c. Nos autem qui sumus eiusdem naturæ cum ea, & quia hoc nomen (Maria) secum dum quinque literas importat quinque officia per eam erga nos exercenda: ideo ad inclinandam illam ad exercitium illorum nominamus Mariam. Primum officium dicitur maternitatis, quod significatur per literam M. est enim pia mater: Mater misericordiæ & pietatis, cum sit mater Dei, per quem misericordiã & pietatem (ipsa intercedente & offerente) consequimur. Ideo Ecclesia vocat eam matrem gratiæ & misericordiæ. Et Ecclesiasti. 24. dicitur, Ego mater pulchræ dilectionis. Secundum officium est conseruationis, scilicet thesauri Dei, quod significatur per literam A, quæ repræsentat arcam thesauri. Ideo dicitur thesauraria. Pauperes indigentes ad thesaurarios recurrere consueuerunt. Ideo nos qui in hac valle miseriæ sumus pauperes, &c. quia in ea inuenimus thesaurum infinitum, scilicet sapientiæ & gratiæ Dei. Tertium officium est directionis & gubernationis per exempla vitæ suæ. hoc officium

Canti. 4.

Esa. 7.
Psal. 84.

Gen. 49.

Aue signifi-
catio.

importatur per literam R. ideo dicitur Regina. Quartum officium dicitur iaculationis & repulsi-
 nis inimicorum, quod significatur per literam I. Ideo dicitur iaculum inimicorum infernalium, qui ad
 inuocationem huius nominis cedunt & fugantur. est enim eis terribilis, sicut castrorum acies ordinata.
 Ideo Ecclesia frequenter orat, dicens, Tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Et enim datum est
 contere caput eius. Quintum officium dicitur aduocationis, quod importatur per vltimam literam
 A. Vnde Ecclesia, Eya ergo aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte. Et licet ad-
 uocatum habeamus apud Patrem, Iesum Christum iustum, quia tamen non solum est aduocatus, sed etiam
 iudex viuorum & mortuorum, qui nihil inultum relinquit, poterat precipue peccatores, timere ad illum
 accedendum, cum vix iustus sit securus. Ideo piissimus Deus prouidit nobis de aduocata, quae tota mitis &
 suavis est, nec aliquid asperum aut durum inuenitur in ea. iuxta illud: Fauus distillans labia tua. Vnde D.
 Bernardus. Secutum accessum habes o homo, vbi mater stat ante filium, & filius ante patrem. Mater o-
 stendit filio peccata & vbera, dicens: Per vbera quae suxisti, fili, parce isti. Filius ostendit patri latus & vul-
 nera, dicens: Vulnera cerne pater, da quod petit & mea mater. Ibi ergo nulla poterit esse repulsa, vbi sunt
 tot amoris insignia. Ad thronum igitur eius cum fiducia accedamus. His officiis non egebat Gabriel:
 ideo non nominauit eam in salutatione. Nominauit tamen eam cum turbata esset, dicens: Ne timeas Ma-
 ria, ac si diceret: O domina, gratia plena, non habes occasionem timendi: quia nomen tuum quod est Ma-
 ria, quantum ad tertiam literam, ostendit quod non habes occasionem timoris, sed letitiae & securitatis.
 Tu enim es regina caelorum, & gubernatrix omnium statuum. Tu enim inuenisti gratiam, non commu-
 niter, sed plenitudinem & abundantiam diuinae gratiae. Ad cuius euidenciam sciendum quod qua-
 druplex a doctoribus poni consuevit gratiae plenitudo. Prima dicitur effluentia, a qua caeterae fluunt, si-
 cut a fonte deriuatur aluei & riuui. Et haec solum competit Christo, de quo Ioan. 1. Vidimus eum plenum
 gratiae & veritatis, & subditur, de cuius plenitudine omnes accepimus. Et quia Christus conceptus fuit
 in vtero D. Virginis: ideo haec plenitudo fuit in ea, ratione contenti, & sic intelligitur illud D. Hierony-
 mi, Caeteris per partes, Mariae autem tota sese infudit gratiae plenitudo. Secunda est plenitudo Excellen-
 tia, seu principalis canalus vel aluei, per quem aqua fontis in alios riuos deriuatur. Et haec fuit plenitudo
 D. Virginis. Vnde Anselmus, Nil gratiae ad nos venit, quod per manus Mariae non transit. Ideo post Chri-
 stum singulariter dicitur gratia plena, plus quam omnes sancti, utpote fonti propinquior. Tertia pleni-
 tudo dicitur Abundantiae, quae etiam ad alios minores deriuatur: sicut plenitudo riuui procedentis ex al-
 ueo, maior est quam riuuli, qui a riuo aqua accipit. Et talis fuit plenitudo Apostolorum & D. Stephani.
 Vnde Actuum 2. Repleti sunt omnes Spiritu sancto. & 6. c. Stephanus plenus gratia & fortitudine, &c.
 Quarta plenitudo dicitur Sufficientiae, & tali plenitudine sunt pleni omnes sancti, quia quilibet habet
 secundum capacitatem suam, & quilibet contentatur, licet vnus plus habeat quam alius. Sicut paruum
 vas adeo proportionabiliter plenum est, sicut magnum, non tamen tantum continet. Vnde Ecclesi. 2. 4.
 In plenitudine sanctorum detentio mea. D. igitur Virgo plus caeteris abundauit, & plena fuit tam natu-
 ralibus quam acquisitis, gratuita, gratia gratum faciente, & gratis data. Vnde de ipsa verificatur quod dicit
 Salomon, Multae filiae congregauerunt diuitias, tu vero supergressa es vnuerfas, & illud, Tota pulchra
 es amica mea, & macula non est in te, quod de nullo puro homine aut muliere dici potest. Quo ad gra-
 tiam verbi Psal. dicit, Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit, &c. De sapientia & scientia
 Lucae 2. Maria conseruabat omnia verba haec, conferens in corde suo. Ideo Christus eam post ascensio-
 nem, tanquam doctricem & conseruatricem verborum suorum, & sanctam bibliothecam, reliquit in hoc
 mundo. Si D. Magdalene & Marthae dedit gratiam praedicandi, quanto magis ei: Vnde tempore vitae suae
 non egerunt Apostoli congregatione concilij: quia eius resolutioni omnes in omnibus assentiebant.
 Qui poterant ad illam accedere, accedebant & instruebantur, & per eos alij, etiam per literas. Vnde legi-
 mus literas D. Ignatii ad eam. Legimus etiam quod D. Dionysius visitauit illam in Nazareth, & post
 magnam admirationem gratiarum quas in ea vidit, dixisse fertur: Facile te deum crederem, nisi de Chri-
 sti filij tui dignitate a Paulo audissem. Vnde D. Ignatius scribens D. Ioanni Euangelista, ait: Magnus
 est concursus populorum reginam caeli videre & audire cupientium. Sed post mortem ipsius, quae fuit
 anno decimotertio, post ascensionem Christi anno decimo quarto, Apostoli egerunt congregatione senio-
 rum, & tenuerunt concilium, ut haberetur Actuum 15. Si obiciatur de gratia miraculorum, quod eam non
 habuerit, cum non legamus aliquod miraculum per eam factum: Dicendum quod maximum miraculo-
 rum fuit Christi incarnatio, quam ipsa, etsi non de condigno, de congruo tamen meruit. Vnde Ecclesia:
 Regina caeli laetare, alleluia: quia quem meruisti portare, &c. Et quamuis eius miracula non legantur,
 non sequitur quod non fecerit: quia non omnia, imo pauca eorum quae fecit, scripta sunt. De ea tamen
 post assumptionem multo plura miracula legimus, quam de omnibus aliis sanctis. Si dicatur quod non
 habuit iustitiam originalem sicut Adam: dicendum quod habuit aliquid eminentius, scilicet excellen-
 tem gratiae plenitudinem, & eius confirmationem ac impeccabilitatem, quam non habuit Adam. Sequitur
 in salutatione, Dominus tecum. Ad cuius euidenciam supponendum est quod aliam diximus, quod
 licet Deus sit vbique per essentiam, praesentiam, & potentiam: est tamen in aliquibus locis specialiter,
 scilicet in caelo per manifestationem gloriae, in iustis per gratiam: & secundum quod dat illis gratias ma-
 gis speciales, dicitur esse specialius in eis. Et quia specialissimam gratiam dedit D. Virgini, scilicet mater-
 nitatem filij sui, secundum quam quodam modo participat infinitam dignitatem & excellentem ple-
 nitudinem gratiae: ideo angelus specialiter dixit, Dominus tecum, scilicet per excellentem gratiae pleni-
 tudinem, & post consensum per corporalem praesentiam. Magno honori attribuitur ipsi Enoch,
 quod ambulauerit cum Deo, & quod transfuerit eum Dominus in paradysum voluptatis vsque ad tem-
 pus

Gen. 3.

1. Ioan. 2.

Heb. 8.

Plenitudo gratiae quadruplex.

Prouer. 31. Can. 4. Psal. 44.

E

R

A pus Antichristi. Sed maiorem honorem fecit D. Virgini, cum voluit ab ea portari. Et cum finaliter eam
 in corpore & anima immortalis exaltauit super choros angelorum ad caelestia regna. D. Bernardus super
 Missus est, dicit: Pater tecum, quia filium suum fecit tuum: filius tecum, quia ad condendum in te mira-
 bile sacramentum miro modo fecit te sibi sacrarium: Spiritus sanctus tecum, qui cum patre & filio tuum
 sanctificauit vterum. Pater tecum, exercens summam potentiam: filius tecum, ostendens maximam sapi-
 entiam: Spiritus sanctus tecum, exhibens magnam beneuolentiam. Tecum in mente, tecum in ventre, in om-
 nibus te dirigens, tibi auxilians. Sequitur in salutatione, Benedicta tu in mulieribus. D. Elizabeth dixit,
 Inter mulieres, quod idem est, & addidit. Et benedictus fructus ventris tui, quod angelus non dixit, quia
 nondum conceptus erat. Dicitur autem Benedicta in mulieribus, propter quinque. Primo propter fru-
 ctum, quia ipsa sola fructum protulit benedictum. Hanc rationem adduxit Elizabeth dicens: Et benedi-
 ctus fructus ventris tui. Haec coniunctio (&) exponitur pro quia, siue tenetur causaliter, & non copula-
 tiue. Nec solum benedicta, quia illum benedictum protulit fructum, a quo benedictionem accepit: sed etiam
 quia per illum fructum in sancta prole multiplicata est. Licet enim vnica carnaliter genuerit: in eo tamen
 spiritualiter facta est mater magnae multitudinis filiorum, quorum Christus est primogenitus in multis fra-
 tribus. Ideo non ab re dicitur Luc. 2. Peperit filium suum primogenitum, non respectu sequentium carna-
 lium, cum nullum alium habuerit: sed respectu adoptiuorum. Secundo dicitur Benedicta, quia ipsa sola au-
 thorem omnium maledictionum diabolum superauit, iuxta illud, Ipsa conteret caput tuum. Tertio dicitur
 tur Benedicta, quia omnium mulierum maledictiones (de quibus Gen. 3. Multiplicabo erumnas tuas, &c.)
 euasit. Quarto dicitur benedicta, quia pacem quam nullus procurare potuit, inter Deum & hominem pro-
 curauit: iuxta illud: Facta sum coram eo, quasi pacem reperiens. Pacem etiam fecit inter homines & angelos,
 inter viros & mulieres, qui penes semper in litibus & iurgiis erant. Viri improperabant mulieribus quod essent
 causa omnium malorum, & ita confundebant eas, ut vix auderent comparere aut mutire. Sed D. Virgo ab-
 tulit illud opprobrium, quia fuit causa maioris pacis & meliorum honorum. Ideo non est mirum si mulieres
 habeant maiorem deuotionem ad D. Virginem quam viri: quia sunt magis obligatae quam viri, eo quod abstulit
 opprobrium earum. Posuit etiam pacem inter duas dominas, quae nunquam antea potuerant concordari,
 nec simul se inuenire in eodem loco, scilicet inter virginitatem & maternitatem. Sed D. Virgo collocavit eas
 in eadem cella, hoc est in vtero suo. Vnde quidam verificator dicit: Partus & integritas discordes tem-
 pore longo, Virginis in gremio foedera pacis habent. Quinto dicitur Benedicta, quia maledictionem
 humani generis in benedictionem conuertit, & nos a Deo maledictos sibi reconciliari fecit. Et in hoc figura-
 ta fuit per Abigail, cui 1. Reg. 25. Dauid dixit: Benedicta tu, quae prohibuisti me hodie ne irem in sangui-
 nem, & vlciscerer me manu mea. Vltimus est super omnes benedicta, quia omnia quaecumque vult & pe-
 tit pro nobis a Deo, obtinet. Et in hoc figurata fuit per reginam Sabba, quae omnia quaecumque voluit
 a Salomone obtinuit. Ideo qui egent, habent occasionem recurrendi ad eam. Secundo, Gabriel conso-
 latus est eam, dicens: Ne timeas Maria. Habetur in textu quod cum audisset salutationem, turbata est in
 sermone eius, & cogitabat qualis esset ista saluatio. Si quaeratur, unde procedebat timor iste? Quidam
 dicunt quod ex superioris naturae, scilicet angelicae, assistentia. Vnde legimus Dan. 8. quod ad aduentum Ga-
 brielis, Daniel pauens corruit in faciem suam. Et Zacharias pariter timuit ad apparitionem angeli. Ti-
 mitur praeterea ex verecundia quam habuit de persona angeli sibi apparetis in specie viri. Vnde D. Hiero.
 Trepidare virginum est, ad omnes viri aspectus vereri & pauere. Alij dicunt quod ex claritate angeli &
 inaudita salutatione. Vnde Ecclesia, Expauescit virgo de lumine, & ex textu apparet quod ex salutatione,
 vnde dicitur: Et cogitabat qualis esset ista saluatio, quae continebat omnes excellentes salutationes, quae
 in antiquo testamento factae fuerant. Primo Thobiae dictum fuit, Gaudium tibi fit. Sed haec saluatio e-
 minenter continetur in salutatione angelica, cum dicitur, Ave. Praeterea Daniel dixit Nabuchodonosor:
 Rex in aeternum viue. Sed in salutatione angelica eminentius, cum dicitur, Gratia plena. Item dictum
 fuit Gedeoni, Dominus tecum, virorum fortissime: sed in hac eminentius cum dicitur, Gratia plena, ex
 qua est vita aeterna. Item dictum fuit Iudith, Benedicta es tu filia a Domino. Hic additur, in mulieribus,
 & benedictus fructus ventris tui. Omnia enim quae potest mulier licite desiderare, angelus in hac saluta-
 tione complexus est. Mulieres primo desiderant pulchritudinem, hanc apposuit angelus, non solum cor-
 poralem, sed spiritualement, dicens, Ave, hoc est sine ve, sine macula exteriori & interiori. Ideo tota pul-
 chra. Secundo desiderant diuitias. Angelus dixit, Gratia plena. Tertio bonam societatem. Angelus nun-
 ciavit ei optimam, cum ait: Dominus tecum. Quarto bonam famam & estimationem. Angelus dixit,
 Benedicta tu, &c. Cum igitur ipsa (quae humillima erat) talia de se audiuit, erubuit. Qui enim vere hu-
 milis est, de suis laudibus erubescit. Ideo turbata fuit ex insolita & inaudita salutatione. Sciebat enim quod
 triplex est saluatio: Prima proditoria & adulatione plena, ut saluatio Iudae, qui dixit, Ave rabbi: & ta-
 lis est saluatio multorum, qui mordere vellent eos quos saluant. Haec saluatio est tantum exterior &
 non interior, ideo timenda. Secunda saluatio est Satanae, qui se transfiguratur in angelum lucis, & haec est
 cauenda, nec omni spiritu credendum. Tertia saluatio est amicitiae, & haec quando est cognita, est acce-
 ptanda. D. igitur Virgo timens, prudenter cogitabat qualis esset ista saluatio, non fuit praecipuus in respon-
 dendo: quia prudens non est in arduis absque magna deliberatione respondere. Ideo angelus consolatus
 est eam, dicens: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum, non dixit, apud homines. Sunt
 multi qui magni faciunt inuenire gratiam apud principes, sed hoc parum est, quia (ut Salomon ait) Fal-
 lax gratia, &c. sed inuenire gratiam apud Deum, est inuenire thesaurum magnum. Et qui illum inuenit,
 non habet occasionem tristitiae aut turbationis. Ideo angelus, Tu inuenisti maximum & inestimabilem
 thesaurum, quem nullus vnquam hominum potuit inuenire. Igitur, &c. non habes occasionem timendi.
 Aa iij

Rom. 8.

Gene. 3.

Can. 8.

Cur mulieres habent maiorem deuotionem ad D. Virg. quam viri.

Luc. 1.

Thob. 5. Dan. 2.

Iudi. 6. Iudith. 13.

Can. 4.

Saluatio triplex.

Prouer. 22.

D. August. dicit quod in rebus per tempus ortis nulla maior gratia, quam quod Deus fuerit homo. ac si diceret angelus, Patriarchæ & Prophetæ multum laborauerunt, tamen non potuerunt inuenire, &c.

¶ Tertio angelus eam instruxit, dicens: Ecce concipies, &c. Ipsa consuluit dominâ virginitatē, Quomodo fiet istud, &c. Hæc quæstio notanda est, quando aliquod nouum indicitur. Multi ex inconsideratione huius quæstionis decipiuntur, &c. D. Virgo non quæsiuit ex infidelitate aut dubitatione. Ipsa enim firmiter credidit, sed volebat scire modum, quem angelus ei declarauit dicens: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. q. d. hoc fiet absque detrimento virginitatis, quam tantum seruare desideras. Non enim fiet naturaliter, sed supernaturaliter, Spiritus sancti obumbratione, & cooperatione totius trinitatis, concipies filium successorem David, Messiam in lege promissum, verum Dei filium, &c. Deinde ad amplius consolandam eam nunciauit conceptionem Elizabeth, dicens: Et ecce Elizabeth cognata tua, &c. Finaliter D. Virgo audito angelo, matura habita deliberatione, humillimè consensit, promptissimè se offerens ad obsequium Domini, dicens: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hic tot & tanta facta sunt mirabilia, quod iustum volumen exigerent. Si ampliora desideres, vide Albertum magnum & D. Bernardū, & reliquos expositores super Missus est. Notanda tamen est hic summa humilitas D. Virginis, quæ cum ab angelo mater Dei altissimi & regina angelorū diceretur, se ancillam nominauit. Et quatuor bonæ ancillæ conditiones ostendit. Prima est promptitudo, quæ designatur per hoc aduerbium, Ecce. Secunda est humilitas, cum se dixit ancillam. Tertia discretio, cum ait, Domini. Quarta obedientia, cum dixit, Fiat mihi secundum verbum tuum. Quibus verbis prolatis, & in instanti terminatio illorum, tota Trinitas ex purissimo sanguine D. Virginis ad conceptionem disposito, corpus Christi formauit in eius utero, & sanctissimam Christi animam creauit, & creâdo infudit in corpus, & in eodem instanti ad suum esse existentia traxit & vnium, & filius Dei de cōsensu patris & Spiritus sancti, hanc vnionem ad intra terminauit, & suum esse personale cum proprietaribus & attributis ac essentialibus communicauit, & sic perfectum & consummatum fuit matrimonium inter filium Dei & naturam humanam, de quo nos gratias agere debemus.

Continuatio dicendorum.

¶ Via reliqua Christi mysteria à D. Tho. in tertia parte clarissimè & ordinatissimè tradita sunt, adeo vt institutione aut introductione non egeant: ideo ea ne volumē in immensum augeatur, prætermittendum, & ad finem incepti operis properandum, & aliquid de nouissimis, vniuersali scilicet iudicio, resurrectione bonorum, & malorum retributione, superficialiter scribendum duxi.

De Iudicio Generali, Caput XXI.

Iudicium Dei est duplex, scilicet intrinsecum & extrinsecum. Iudicium intrinsecum idem est quod intellectus diuinus relatus ad dispositionem creaturarum, quod alio nomine vocatur Prouidentia diuina. quæ quauis sit vna & indiuisa in se, tamen secundum nostrum modum intelligendi, diuersificatur secundum diuersitatem dispositionum ipsarum creaturarum, in quibus apparet dispositio siue iudicium ipsius, quod dicitur extrinsecum & diuersum secundum diuersitates dispositionum, scilicet creationis, gubernationis, prouisionis, & aliarum, quæ circa creaturas operatur. Pro nunc tamen solam de iudicio retributionis bonorum & malorum scribere intendimus ea quæ Prophetæ & Apostoli, imò & ipse Christus locuti sunt. Et vt manifestum est ex sacris literis, Iudicium Dei est duplex, scilicet particulare & vniuersale, de quibus per ordinem dicendum est.

s. 1.

De Iudicio Particulari.

Iudicium Dei particulare est duplex, scilicet in vita, & in morte. Quosdam enim homines iudicat Deus in hoc mundo, vt respiciant à malis, & penitentia agant de præteritis, & caueant à futuris, ac vt se exercent in bonis operibus, & thesaurisent in cælis. De hoc iudicio Apost. Si nos ipsos iudicauerimus, nō utique à Domino iudicauerimur. Cum autem iudicauerimur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Quosdam verò iudicat, remunerando in hac vita, præcipuè obstinatos. Quia (vt D. Aug. ait) sicut nullum malum impunitum, ita nullum bonum irremuneratum. Et quia mali quandoque aliqua bona moralia faciunt, pro quibus non merentur remunerationem in alia vita: ideo Deus remunerat eos in hoc mundo, sicut fecit Romanos idololatrias, quibus propter opera virtutum moralium, in quibus se exercebant, dedit monarchiam siue totius mundi imperium. Et obstetricibus Aegyptiorum, quia seruauerunt masculos Hebræorum, & timuerunt Deum, ædificauit domos. Aliud est Dei iudiciū particulare in morte, de quo Apostolus, Statutum est hominibus semel mori, & post hoc iudiciū, hoc est in instanti terminatio mortis, in quo particulariter iudicatur anima secundum merita vel demerita, vt habetur Lucæ 15. de Lazaro & dante epulone.

s. 2.

De Iudicio Generali.

Iudicium generale esse futurum, & Christum de cælo venturum ad iudicandū viuos & mortuos, hoc est bonos & malos, constat ex antiquo & nouo testamentis. Iohelis enim. 2. dicitur: Congregabo omnes gentes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis. Et Christus expresse nobis manifestauit hoc iudicium & eius ordinem, cum dixit, Cum venerit filius hominis in maiestate sua, &c. quod euangelium legitur feria. 2. dominicæ primæ quadragesimæ: in quo declarantur quatuor iudicij generalis mysteria omnibus valde notanda. Ideo ea breuiter prosequemur. Primū est generalis citatio, ibi: Congregabuntur ante eum

A eum omnes gentes. Secundum, diuersa situatio, ibi. Separabit eos ab inuicem. Tertium, singularis discusio & examinatio, ibi. Tunc dicit his qui à dextris, &c. Quartum, finalis omnium retributio, ibi. Ibi erunt in supplicium æternum, &c. De his ergo per ordinem dicendum est, soluta prius vna quæstione admiratiua, quam quilibet facere possit, & quam tractat D. Aug. Cur scilicet Deus ordinauit iudicium vniuersale, maxime cū (vt iam dictum est ex Apostolo) Statutum sit omnibus hominibus semel mori, & post hoc, iudicium? & per prophetam Naum. 1. c. dictū sit, Non confurget duplex tribulatio, vbi expositores dicunt quod Deus nō iudicat bis in idipsum. videtur ergo quod iudicium generale superfluat, vel quod Deus iudicet bis in idipsum. Resolutio D. Aug. & omnium doctorum est, quod non ab re Deus iudiciū generale ordinauit futurum, propter multas rationes. nunc tamen breuitatis grātia, vna sufficiet, quæ scilicet dicitur diuinæ iustitiæ manifestatio. Licet enim Deus nihil sine iustitia aut iusta causa agat: rationes tamen & causæ eorum quæ agit, non sunt nobis notæ. Ignoramus enim nunc qua causa vel quo iudicio bonus ille sit pauper, & malus ille sit diues: cur iste gaudeat, qui pro perditis moribus suis deberet cruciari, ille vero qui propter laudabilem vitam gaudere deberet, contrilletur. Cur in iudicio humano innocens damnetur, iniquitate iudicis aut falsis testibus obrutus, & scelerati liberetur & præualeant. & alia huiusmodi, de quibus nil temerè iudicare debemus, cū non sit iniquitas apud Deum. Sed potius admirari cum Apostolo & dicere, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Sed cū Deus decreuerit omnem iustitiam suam reuelare (nihil enim opertum quod non reueletur) vt tollatur occasio omnium querelarum & dubiorum, quod in hoc mundo aut in morte fieri non potest: ideo necesse fuit ex illa suppositione, vt determinaretur dies siue tempus, in quo hoc fieret. tempus illud vocatur Dies iudicij, & nonnunquam Dies Domini. vnde D. August. dicit, Iste quippe dies iudicij proprie vocatur, eo quod nullus ibi erit tunc impeditæ querele locus, cur iniustus ille sit felix, & cur iustus ille sit infelix. Omnium nanque tunc non nisi bonorum vera & plenissima felicitas, & omnium non nisi malorum digna & summa infelicitas apparebit. deinde dicit: Cū verò ad illud Dei iudicium peruenierimus, non solum quæ tunc iudicabuntur, verū etiam quæcūque ab initio iudicata sunt, & quæcūque vsque ad illud tempus iudicabuntur, apparebunt esse iustissima. Et ad dictum prophetæ Naum respondet D. Tho. dicens quod quilibet homo potest cōsiderari dupliciter, scilicet vt particularis persona, & inquantū est pars generis humani: & vt est particularis persona, fiet particulare iudicium post mortem, & recipiet iuxta ea quæ gessit in corpore, non totaliter & cōpletè, quia non quo ad corpus, sed quo ad animā tantū. secundum verò quod consideratur vt pars totius generis humani, debet iudicari coram toto genere humano, & sic tunc quilibet iudicabitur. Nec tamen Deus iudicabit bis in idipsum: quia nō duas pœnas pro vno peccato inferet: sed pœna quæ ante iudiciū generale fuerat incompleta, complebitur, quando nō solum quo ad animam, sed etiā quo ad corpus premiabuntur boni, & torquebuntur mali. In morte enim non condempnantur cōpletè quia anima quando est vnita, maiorem pœnam sentit, propter corpus. Ideo D. Aug. dicit, Maiores pœnas passuri sunt damnati, cū resurrexerint: in quarum comparatione tales sunt istæ quas patiuntur homines in somniis. non enim patitur caro eorum. Maior est autem cruciatus, cū vigilans torquetur. Et sic proprie loquendo, iudicium particulare quod fit in morte, est interlocutorium, siue (vt quidam dicūt) vnum interim, & est sententia incompleta, sicut de sententia bonorum dicitur Apoc. 6. Vidi sub altare Dei, &c. sequitur, Et datae sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis vt requiescerēt per modicum tempus, donec impleantur conferui & fratres eorum.

Ver. 1.

De Vniuersali Citatione.

Primum mysterium iudicij vniuersalis est generalis & personalis citatio & cōgregatio. Veniet enim dies in qua deus conuocabit omnes angelos & sanctos qui sunt in cælo, & omnes homines qui tunc erunt in terra, & omnes demones & damnatos qui erunt in inferno, & omnes qui erunt in purgatorio. vnde dicitur, Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eum eo. à fortiori demones. non deficiet ne vnus quidem. vnde Apost. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Iesu Christi. Oportet, est verbum necessitatis, Gallicè, C'est vng faire le fault, bon gré mal gré, ribon ribaine. Non erit quæstio comparēdi pro proccuratore, sed oportebit in propria persona comparere. Si quaeratur, ad quid respondet Apostolus quod ad portandum processum & respondendum categoricè prout gestū est in corpore, siue bonum, siue malum. ¶ Quidam propter hæc verba voluerunt dicere quod paruuli in solo originali decedentes, non comparebunt in iudicio generali: cū nihil gesserint in corpore, neque boni neque mali, nec fuerint participes operum Christi, sicut pueri baptizati, qui per baptismum fuerunt Christo incorporati: ideo remunerabuntur. Præterea si paruuli in peccato originali decedentes, inter sint, in qua parte erunt: non à dextris, quia illi erunt beati: nec à sinistris, cū non debeatur eis pœna sensus, vt dictum est: tamen pœna sensus exprimitur in sententia eorū qui à sinistris erunt: igitur, &c. Insuper in omnibus passibus sacræ scripturæ, in quibus fit mentio de iudicio generali, fit mentio de actibus voluntariis, quos paruuli non habuerunt. Matth. 25. dicitur, Esuriui, &c. & Apostolus. Reddet vnicuique secundum opera sua. Veruntamen D. Tho. dicit quod intererunt. & probat per illud Apoc. 20. Vidi mortuos magnos & pusillos, stantes in cōspectu throni: & aperti sunt libri, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris eorum. Et quauis in libris illorum paruulorum non sint scripta peccata actualia, peccatum tamen originale scriptum est: ideo iudicabuntur, tamen non trisabuntur: sed lætabuntur de gloria corporali iudicij, quam misericorditer Christus, secundum D. Tho. eis ostendet. Et cū per dextram intelligatur potior & nobilior locus (iuxta illud, Dixit Dominus domino meo, sede à dextera)

dextris meis) Dextra in iudicio erit in aëre, in qua erūt boni: & sinistra, in terra, in qua ex vno latere erūt damnati, & ex alio paruuli illi sub bonis. Et quo ad illam sententiam dicendum est quod ignis nomine omnis pœna intelligitur: & quod licet illa sententia sit generalis, applicatur singulis secundum proportionem peccatorum & demeritorum. Et quantum ad dextram vel sinistram intelligitur de his qui fuerūt in vſu rationis. Omnes ergo comparebunt. Nec obſtat illud Pſal. Non reſurgunt impij in iudicio: quia debet ſubintelligi, mutati in melius. vnde Apoſt. dicit, Omnes quidem reſurgemus, ſed non oēs immutabimur. Mali quidem reſurgent, ſed non immutabuntur in melius. ¶ Si quærat, Quis faciet eos reſurgere? Reſpondet Apoſtolus, quod Deus in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, quæ erit valde terribilis, cuius terribilitatem conſiderans Iob dicebat: Semper & quaſi tumētes ſuper me fluſus, tumui Deum: & pondus eius (ſcilicet citationis & tubæ) ſerre non potui, quin ſcilicet caderem in terram. Quæ verba exponens D. Grego. ait: Iob flagellatus, ſimplex & iuſtus à Domino approbatus, timuit, ſcilicet hanc tubam. Quid debent facere peccatores? &c. Apoc. 14. dicitur quod D. Ioan. Euangelista, qui erat virgo electus à Domino, & inter cæteros magis dilectus, audiuit vocem de cælo, tanquam vocem aquarū multarum, tanquam tonitruū magni, & cecidit tanquam mortuus, ſcilicet propter terribilem ſonum, quē nō poterat ſuſtinere. Si Iob ſimplex, iuſtus, laudatus & approbatus à Deo, in contemplatione huius tubæ ſic timuit, &c. Si D. Ioannes euangelista, virgo & magis dilectus, ſic timuit: quid debent facere pauperes peccatores: qui non ſunt ſimplices, iuſti, & approbati, ſicut Iob: ſed pleni malitia, iniuſti, & à Deo reprobatī, qui nō ſunt puri & virgines, nec dilecti ſicut D. Ioannes, ſed immundi & abominabiles, in odio Dei exiſtentes? Quomodo deberent timere ſi cogitare? proſectō amplius quā illi, &c. Quia ſonus huius tubæ erit illis terribilis. Heu quid eſſet ſi nunc inſonaret: haberemus maiorem occaſionē timendī quā D. Iob & Ioannes Euangelista. & habemus maiorem occaſionem cogitandī, quā D. Hiero. qui ſemper de hac tuba cogitabat. & dicebat, Siue comedam, ſiue bibam, ſiue quid aliud faciam, ſemper inſonare videtur in auribus meis illa terribiliſſima tuba: Surgite mortui, venite ad iudicium. Ideo ſi ſumus ſapientes, cogitabimus de iudicio generali, & de his quæ ſient in eo, quæ dicuntur nouiſſima, de quibus Eccleſiaſtes 7. Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Nūc contemlemur congregationem vniuerſalem, circa quam quatuor ſunt notanda, ſcilicet locus, miniſtri, ordo, tempus.

Ver. 2.

De Loco Iudicij Generalis.

Locum in quo debet fieri huiusmodi congregatio, declarat Iohel propheta, cū ait: Congregabo oēs gentes, & deducam eas in valle Iofaphat. per vallem Iofaphat intelligitur locus, in quo nunc eſt vallis Iofaphat, quia ante iudicium ignis conflagrationis æquabit primō illum locū, & verificabitur illud, Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erūt praua in directa, & aſpera in vias planas. Vallis Iofaphat eſt inter montem Sion & montem Oliueti, per quam decurrit torrens Cedron. vnde Chriſtus veniet ad locum à quo aſcendit, ſcilicet à monte Oliueti. vnde Act. 1. dicitur, quod poſtquam nubes ſuſcepiffet Chriſtum ab oculis diſcipulorum, duo viri aſtiterūt iuxta illos in veſtibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi quid aſpicitis in cælum? Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet quemadmodum vidiffis eum aſcendentem in cælum. Dicunt doctores quod Chriſtus potius elegit vallem Iofaphat ad hanc cōgregationem faciendam, quā alium locum, eō quod circa illam exercuit opera redemptionis, &c. vt poſſit melius impropere peccatoribus ingratiſſimam illorum. Si quærat, Quomodo tot & tanti qui fuerunt, ſunt, & erūt, poterunt ibi contineri, cū illa vallis Iofaphat vix cōtineat latitudinem mediæ leucæ? Dicitur eſt quod ignis conflagrationis æquabit omnia: & ideo ſufficiens erit locus. Item boni erunt in aëre, & ſoli damnati in terra. Nec erunt latè diſperſi ad placitum, ſed valde preſſi, ſicut haleca in vaſe, in quo ſaſa transferuntur, & ſic erunt circa montem Oliueti, in ſpatio ſufficienti, à quo loco omnes Chriſtum iudicem, qui erit in aëre inter bonos & malos, videre poterunt.

Ver. 3.

De Miniſtris Congregationis Generalis.

Divus Auguſtinus dicit: Proſectō per angelicum miniſterium tanta res peragēda eſt, iuxta illud Pſal. Congregate illi ſanctos eius. Doctores communiter dicunt quod angeli boni erunt miniſtri congregationis omnium. Et Apoſt. dicit, Quoniam ipſe Dominus in iuſſu & in voce archangeli, & in tuba dei deſcendet de cælo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgēt primi. In quibus verbis oſtendit cauſam reſurrectionis noſtræ, modum & ordinem. Cauſa reſurrectionis eſt triplex: Prima & principalis, eſt virtus diuinitatis. Secunda eſt instrumentalis, & eſt virtus humanitatis Chriſti, qui ſecundum humanitatem eſt instrumentum diuinitatis. Tertia eſt miniſterialis, quæ eſt virtus angelorum, per quos ſient aliqua præparatoria ad reſurrectionem, vt collectio puluerum, coniunctio offium, diſpoſitio neruorum & carnis. Per Chriſtū tamen fiet vnio animæ ad corpus. Hæc per ordinem oſtēdit Apoſtolus, cū dicit: Quoniam ipſe Dominus (qui ſecundum diuinitatem eſt cauſa principalis, & ſecundum humanitatem instrumentalis) in iuſſu facto angelis cuſtodibus, vt colligant pulueres, & oſſa coniungant, deinde in voce accepit ibi vocem, non pro locutione vocali, ſed pro miniſterio angelorum, qui deputantur regnis & prouincijs. vnde Math. 24. Mittet angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabit electos eius à quatuor ventis & à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum. Virtute igitur angelorum cuſtodū cōgregabuntur pulueres, & ſient oſſa & cōiungentur. Per virtutem verō archangelorum prouinciarū connectentur per neruos, qui carne & cute cooperiētur. Et tandem per virtutem tubæ dei, quæ erit vox Chriſti dicentis, Surgite mortui, venite ad iudiciū, introducentur anima. De hac voce habetur Matth. 20. Dixit dominus vineæ procuratori ſuo, Voca operarios, & adde illis mercedem. Hunc modū & ordinem reſurrectionis per figuram & viſionem familiariter declarauit deus Ezechieli propheta, vt habetur Ezech. 37. vide

Pſal. 1. 1. Cor. 15.

Iob 31.

In Add. 3. p. 78. ar. 4. Eſa. 40.

Cui in valle Iofaphat fiet iudiciū

20 de Ciu. Dei. Pſal. 49. 1. Theſſ. 4. Cauſa reſurrectionis triplex.

A vide apud eum. Poſt reſurrectionem angeli boni aſſument bonos, & eleuabunt eos in aërem, & ſic deducant ad vallem Iofaphat. vnde ſubiungit Apoſtolus: Deinde nos qui viuimus, qui relinquitur, ſimul rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aëra. Mali verō dimittentur in terra, ligati per faſciculos, trahendi per dæmones, qui eos ad malum induxerunt, iuxta illud: Colligite primū zizania, & alligate ea in faſciculos ad comburendum. tunc verificabitur quod Chriſtus dicebat: Tunc erunt duo in agro, vnus aſſumetur, & alter relinquetur. Duæ molentes in mola, vna aſſumetur, & altera relinquetur. Prædiſta autem omnia non ſient in ſtanti, quia motus in ſtanti fieri nō poteſt, ſed collectio puluerum, cōiunctio offium, & translatio fiet per motum localem. igitur, &c. Reſurrectio tamen ſiue vnio animæ ad corpus fiet in ſtanti: reliqua verō in breuiſſimo tempore. Et hoc modo debet intelligi Apoſtolus cū dicit, Ecce myſterium vobis dico: Omnes quidem reſurgemus, &c. ſubdit, In momento, & in ſtatu oculi, & in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Hæc generalis reſurrectio bonorum & malorum fiet in eodem ſtanti, excepta reſurrectione illorum qui reperiuntur viuī: quia illa fiet in translatione, in qua morientur, & ſtatim reſurgent, vt infra dicitur.

Ver. 4.

De Reſurrectione generali.

Reſurrectio bonorū & malorum erit ſimilis & diſſimilis. Primō erit ſimilis, quia ſicut boni reſurgēt iidem numero, ſic & mali. vnde Iob 19. In carne mea videbo Deum. vbi loquitur de viſione poſt reſurrectionem. ſequitur, Quem viſurus ſum ego ipſe, & non alius. Et Damascenus dicit quod reſurrectio eſt eius quod cecidit, ſecunda ſurrectio. Sed corpus quod nunc gerimus, per mortem cadet: ergo iidem numero reſurget. quod non fieret, niſi eadem anima ei reumi retur. Cū ergo ad corpus pertineat cadere: ſequitur quod reſurrectio magis pertinet ad corpus, quā ad animam, quæ eſt eadem, & diſtincta ab alijs per habitudinem ad idem corpus, quod eſt idem, quia habet eaſdem diſpoſitiones, & per eandem formam, quæ eſt qualitas reſultans ex qualitatibus ad medium venientibus, quæ eſt forma accidentalis, & nūcupatur forma mixtionis, & non eſt forma ſubſtantialis corporis mixti, ſed eius accedens proprium, & diſpoſitio, per quam materia diſponitur ad recipiendam formam: & ſic corpus humanū præter hanc formam mixtionis non habet aliam formam ſubſtantialem, quā animam rationalem. Et licet hæc forma accidentalis in morte corrumpatur, & alia forma mixtionis in reſurrectione cauſetur, non tamen ſequitur quod ſit aliud corpus numero: cū formarum accidentalium variatio, quæ per ſucceſſionem fieri poteſt, non faciat diuerſitatem numeralem ſubiecti. Propter eandem rationem non ſequitur quod ſi anima & corpus & organa ſenſuum poſt reſurrectionē habeant alias diſpoſitiones, puta incurritur pſibilitatem, claritatem & alia huiusmodi, non ſit idem ſuppoſitum numero: quia cū illa ſint accidentia, non variant eſſentiam. ¶ Sed difficultas eſt de forma ſubſtantiali totius, quæ dicitur humanitas, quæ in morte corrumpitur, & videtur cedere in non ens: & ſic non poteſt eadem numero iterari. Quia cū humanitas reſultet ex coniunctione partium, non poteſt eadem coniunctio reſumi, quæ prius fuit, eō quod iteratio opponitur identitati. Iteratio enim numerum importat, identitas verō vnitatem, quæ numero opponitur: ſed in reſurrectione reſumitur coniunctum, quod identificat formam totius cum partibus ſimul ſumptis: igitur, &c. Dicendum quod eadem eſt anima numero: vt puta, Anima Sortis quæ eſt forma corporis & totius compositi: & illa coniunctio eſt relatio & accedens: & ſic eius reſumptio nō variat eſſentiam, verum quia D. Tho. dicit formā totius diſtingui à partibus ſimul ſumptis: ideo argumentum habet contra eum magnam apparentiam. Reſpondet tamen ſecundum Auicennam, qui dicit quod forma totius non eſt forma partis tantū, nec eſt aliqua alia forma præter formam partis: ſed eſt totū reſultans ex compositione formæ & materiæ, comprehendens in ſe vtrunque. Et hæc forma totius eſſentialis dicitur quidditas. Et ſic cū maneat eadem partes, erit eadem humanitas numero: quia argumentū procedit ac ſi eſſet alia forma ſubſtantialis numero ſuperueniens formæ & materiæ. Et ad illam coniunctionem dicitur quod diuerſa coniunctio non poteſt identitatem humanitatis impedire, cū coniunctio ſignificet actionem & paſſionem, quæ ſunt accidentia, & ideo non ſunt de eſſentia humanitatis. Certum eſt enim quod generatio & reſurrectio non ſunt iidem motus ſiue mutationes. Nec tamen propter hoc identitas humanitatis impeditur. Conſtat etiam quod illa relatio vnionis non eſt de eſſentia humanitatis, licet concommitetur eam, eō quod humanitas non eſt illis formis, quæ conſiſtunt in cōpoſitione & ordine: ſicut ſunt formæ artificiariorum. vnde exiſtente alia cōpoſitione numero, non eſt eadem numero forma domus. ¶ Secūdo reſurrectio bonorum & malorum cōuenit quantum ad terminum à quo, quia à cineribus, iuxta illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Per pulueres intelliguntur omnes reliquæ quæ remanent, humano corpore reſoluto. Et non obſtat quod aliqui reperiuntur viuī, quia ignis conflagrationis poterit eorum corpora vſque ad cineres reſoluere. hoc etiam intelligendum eſt, niſi aliquibus ex privilegio ſit indultum contrariū, prout reſurrectionis acceleratio, quemadmodum aliqui de Ioanne Euangelista, & de Helia, atque Enoch opinantur. Et licet Chriſtus ſit exemplar noſtræ reſurrectionis quantum ad terminū ad quem, non tamen quantum ad terminū à quo: quia nō dedit Deum ſanctum ſuum videre corruptionem. ¶ Tertio reſurrectio bonorum & malorum cōuenit in hoc quod omnia membra corporis, & quicquid eſt de integritate naturæ, in vtriſque reſurgent, cū reſurrectio fiat opere diuino immediate, & Dei perfecta ſint opera. vnde ſequitur quod homo reparabitur perfectus in omnibus membris. Et ſic omnia quæcunque in anima implicite continentur, explicabuntur in corpore, alijs corpus non reſponderet ad plenum animæ, quod tamen oportet in perfecta reſurrectione. Et quauis membra ordinentur ad actus, & poſt reſurrectionem non ſint futuri actus genitalium, nō tamen ſequitur quod illa membra deſint. Quia membra non ſolū ſunt propter operationem, ſed

Math. 13. Matt. 24.

1. Cor. 15.

In Add. 3. p. 79. ar. 1. 2. 4. lib.

An formā humanitatis eadem numero reſurgat.

2. Phy.

Gen. 3.

In Add. 3. p. 80. ar. 1.

etiam ad ostendendam virtutem & distinctionem sexuum. & sic non erunt frustra. Erunt etiam intestina non turpibus superfluitatibus, sed nobilibus humoribus referta. Et licet corpus resurgat ut praeiatur pro opere quod anima in eo gessit, & manus propter furtum vel homicidium truncata fuerit, & sic ad bonum post truncationem operata non fuerit: nihilominus tamen praemiabitur: quia homo per poenitentiam meretur ut totum praemietur, qui ex toto quod habet, Deo seruit. Actus enim quibus proprie meremur aut demeremur, non sunt manus aut pedes, sed totius hominis. ¶ Ex praemissis sequitur primo quod non omnes resurgent in sexu virili, vnde D. Aug. dicit: Melius sapere videntur, qui utrunque sexum resurrectorum non dubitant. Deus enim in resurrectione reparabit in homine, quod fuit in prima conditione. Sed in prima conditione creauit masculum & foeminam: igitur, &c. Praeterea sicut considerata natura indiuidui, debetur certa quantitas, & diuersis hominibus diuersa: ita considerata natura speciei, debetur diuersus sexus humano generi. Haec enim diuersitas competit perfectioni speciei, cuius diuersi gradus implentur propter diuersitatem sexus, vel quantitatis: ideo sicut resurgent homines in diuersis staturis: ita resurgent in diuersis sexibus. Et quantum sit differentia sexuum: deerit tamen confusio mutae visionis: quia non erit libido incitans ad turpes actus, ex quibus confusio causatur. Nec obstat quod Apostolus dicit: Omnes occuremus in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi: quia non intelligitur propter sexum virilem, sed propter virtutem animi, & robur corporis, quae erunt tam in mulieribus quam in viris. Et licet nunc mulieres subdantur viris, propter imbecillitatem animi & defectum roboris: ideo nunc vir dicitur caput mulieris, & ipsa est sub potestate viri, sed cum haec non deficiant mulieribus post resurrectionem, sequitur quod tunc cessabit omnis praeratio, ut dicit glo. 1. Cor. 15. Ideo tunc non different vir & mulier, quantum ad superioritatem vel imbecillitatem. Et quantum in resurrectione cesset & tollatur omnis error, & in generatione mulieris sit error in ordine ad generationem, quia scilicet praeter intentionem naturae particularis ex defectu virtutis formativae, quae est in semine, quae non potest perducere materiam conceptus ad formam virilem. vnde Philosophus dicit quod foemina est mas occasionatus: est tamen de intentione naturae vniuersalis, quae ad perfectionem speciei utrunque sexum requirit. Non tamen post resurrectionem erit vsus sexuum. Quia (ut Christus dixit) In resurrectione non nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli dei, cum generatio sit ordinata ad conseruationem speciei, quae in resurrectione erit incorruptibilis. Et cum cibis & potus ordinentur ad conseruationem indiuidui, sequitur quod post resurrectionem non erit comestio, nec potatio, aut dormitio, nec alia quae ad animale vitam pertinent, quia operationes animales non sunt hominis in quantum homo: ideo in eis non consistit beatitudo humani corporis. Sed corpus glorificabitur ex redundantia gloriae animae, ut dictum est. Et quia delectationes corporales, secundum Philosophum, sunt medicinales, & adhibentur homini ad tollendum fastidium vel etiam aegritudinem, in quantum homo in eis ordinatè delectatur: sicut homo habens gustum indispotum, delectatur in his quae sanis non sunt delectabilia: ideo non oportet quod tales delectationes sint de essentia beatitudinis, ut Iudaei & Sarraceni ponunt. Solae enim delectationes animi propter se quaerendae sunt: ideo ad beatitudinem requiruntur. Nec obstat quod Christus post resurrectionem comedit & bibit, quia illa sumptio cibi & potus non fuit necessitatis, quasi cibi egeret post resurrectionem: sed fuit potestatis, ut ostenderet se habere veram naturam humanam, quam prius habuerat. Haec autem ratio non erit in resurrectione communi, ideo dicitur Christus dispensatiue manducasse eo modo loquendi, quo Iurista dicunt dispensationem esse iuris communis relaxationem. Nec fuit conuersa materia ciborum in substantiam aliam, sed emissa fuit per euaporationem. ¶ Secundo sequitur quod capilli, vngues, & dentes resurgent in corpore humano. vnde Christus dicebat: Capillus de capite vestro non peribit. & Matth. 10. Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Capilli enim, vngues, ac dentes dati sunt homini in ornamentum, & in conseruationem aliarum partium. & sic quodammodo videntur esse de integritate naturae humanae. Vrina autem, faeces, sudor, & aliae huiusmodi superfluitates non resurgent in corpore humano, cum non pertineant ad integritatem naturae, neque ad conseruationem aliarum partium: ideo naturaliter expelluntur, quasi ad nihilum vtilis. Sed superfluitates vtilis natura retinet ad generationem capillorum & vnguium, quibus homo eget ad membrorum conseruationem: sicut miles non solum eget ense ad bellandum, sed etiam vagina ad conseruationem ensis. Et cum nutriantur & augeantur, & in vno homine non sit nisi vna anima, quae est rationalis: sequitur quod informantur anima rationali, quantum ad aliquas operationes virtutis vegetativae, quantum ad operationem sensus non participant, sicut nec ossa, quae etiam resurgent. vnde Christus: Palpate & videte quia spiritus carnis & ossa non habet, sicut me videtis habere. Non est tamen arbitrandum quod capilli capitis mulierum, & barbae virorum sint ita prolixa, sicut modo ab aliquibus videmus deferri. Quia illa prolixitas magis pertinet ad fastidium, curiositatem, aut inanem gloriam, quam ad ornamentum, & distinctionem sexus. Haec enim in modica quantitate obseruari possunt, & ideo in resurrectione reformabuntur. ¶ Notandum pariter quod non oportet omnia quae fuerunt informata anima rationali, sint de integritate naturae, & per consequens quod resurgent in humano corpore. Sunt enim multa quae crescunt, fluunt, & diminuuntur: sicut pinguedo, & caro, quae per infirmitatem & abstinentiam minuitur: & alia etiam ex alimento succedunt, & illa deperdita vel diminuta non resurgent, nec etiam humiditates: Sed solum illa quae perueniunt ad vltimam perfectionem, quam natura intendit in indiuiduo, quae iam sunt incorporata membris, quae vocatur gluten. Membra etiam in hoc mundo abscessa, cum sint de integritate naturae, resurgent tam in bonis quam in malis. ¶ Tertio sequitur quod deformitates, quae ex defectu vel mutatione aliquorum membrorum vel indebita proportione

Membra resurgant.

In Add. 3. p. 9. ar. 3.

Gene. 1. In resurrectione erit diuersitas sexus.

Eph. 4.

16. de Ani.

Math. 22.

10. Ethic.

Mat. 24. Luc. 24.

Luc. 21.

Luc. 24. Capillorum & barbae prolixitas non erit in resurrectione.

In Add. 3. p. 9. ar. 1.

atione partium vel aliunde prouenientium, in resurrectione reparabuntur, etiam in damnatis, in quibus nihil erit quod impediatur doloris sensum, qui per aegritudinem impeditur, in quantum per eam debilitantur organa sentiendi: & similiter defectus membri impeditur, ne esset vniuersalis dolor in corpore: & modus poenae non esset secundum mensuram culpae. Quia contingit quod aliquis peccator damnandus minoribus peccatis subiectus, aliquas deformitates habeat, quas non habet aliquis damnandus grauioribus peccatis irretitus. In reparatione enim corporis magis attenditur naturae perfectio, quam id quod fuit prius. vnde Apostolus 1. Corinth. 15. dicit: Mortui resurgent incorrupti, hoc est sine aliqua diminutione membrorum. Et qui infra perfectam aetatem decedunt, in statura perfectae aetatis resurgent, ut paulo post dicitur. Deus enim qui naturam condidit, in resurrectione naturam corporis integrè reparabit. Vnde omnis defectus qui ex corruptione vel debilitate materiae seu principiorum naturalium in corpore fuit, in resurrectione removebitur, sicut febres, lippitudo, & similia. Defectus autem qui in humano corpore consequuntur principia naturalia, sicut tarditas, grauitas, ponderositas, & passibilitas, erunt in corporibus damnatorum, quos a corporibus beatorum gloria & dotes corporis excludent. Nec obstat quod aliqui defectus sint poena peccati, quod ante mortem non fuit deletum, ut mutilatio. Quia cum quaelibet poena in quocumque foro infligatur secundum conditionem illius fori, poenae quae in hac vita temporalis infliguntur pro aliquo peccato, sunt temporales, & ultra terminum vitae non se extendunt. Et ideo quantum peccatum non sit remissum, non oportet quod damnati poenas quas passi sunt in hoc mundo, patiantur in inferno: sed iustitia diuina requirit quod ibi poenis grauioribus crucientur. ¶ Quarto resurrectio bonorum & malorum conuenit in aetate & statura. Quia non omnes resurgent aequales in statura siue quantitate. Sed quilibet resurget in illa quantitate, in qua fuisset in termino augmenti, si natura non errasset aut defecisset. Quod autem superest vel deficit, refecabit vel implebit diuina potentia, ac defectum quantitatis, qui prouenit ex defectu virtutis formativae, sicut in nanis & gibbosis. Eadem ratione refecabit in illis qui immoderate magnitudinis fuerunt ultra debitum naturae. Ex quo sequitur quod in resurrectione non erunt gigantes, neque nani. Vnde Apostolus, Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi, sed Christus resurrexit in aetate virili, quae secundum D. Augustinum, incipit in vigesimo quinto anno: igitur & alij. Non est tamen intelligendum quod omnes futuri sint aequales Christo in quantitate, sed quod omnes erunt in perfecta quantitate, quam habuissent in trigesimo tertio anno, secluso impedimento. ¶ Quinto conuenit resurrectio bonorum & malorum in incorruptibilitate: Quia tam boni quam mali erunt incorruptibiles: iuxta illud: In diebus illis querebant homines mortem, & non inuenient eam: desiderabunt mori, & mors fugiet ab eis. Praeterea boni praemiabuntur mercede perpetua, & mali poena perpetua, iuxta illud: Ibi hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam. quod esse non posset si corpora corruptibilia forent. Et quantum corpora post resurrectionem sint composita ex contrariis, quia tamen absque motu caeli, qui in resurrectione cessabit, contraria non sufficiunt ad corruptionem faciendam. Et quia Philosophi cessationem motus caeli non cognouerunt, pro impossibili habebant quod corpus compositum ex contrariis, non corrumperetur. Incorruptibilitas autem illa, praecipue damnatorum, non erit per gratiam, sed per naturam, non quod in natura sit incorruptionis principium in corporibus damnatorum, sed propter defectum primi mouentis ad corruptionem. Et licet mors simpliciter sit maxima poenarum: nihil tamen prohibet mortem esse in poenarum remedium, & per consequens oblationem mortis esse in poenarum augmentum. Viuere enim (ut Philosophus dicit) videtur omnibus esse optabile, eo quod omnia esse appetunt: sed quia male esse, scilicet cum tristitia & tormentis, opponitur bene esse: ideo mors siue annihilatio, quae est remedium poenarum, optabilis damnatis erit, cum terminet poenas & tormenta. vnde Christus dicebat, Bonum erat si natus non fuisset homo ille. Quia si mors dicatur poenalis propter dolorem quem sentiunt morientes: non est dubium quin maiorem dolorem damnati continue sustineant, ideo mors, in quantum remedium, est eis optabilior, licet simpliciter & absolute melius sit esse, quam non esse.

Ver. 5. De Differentia resurrectionis Bonorum & Malorum.

Resurrectio bonorum plurimum discrepat a resurrectione malorum. Quia (ut dicit Apostolus) 1. Cor. 15. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. vbi glo. dicit: Nos boni tantummodo immutabimur impassibilitate & in melius. Mali vero in poenis & deterius. Haec immutatio bonorum quantum ad corpus, attenditur penes quatuor dotes, quae ex gloria animae redundant in corpus (ut dictum est) quibus mali erunt priuati, praecipue impassibilitate. Erunt enim valde sensibiles & dispositi ad recipiendum qualitates alterabiles eis contrarias, quae continue absque quiete eos torquebunt in aeternum. Et quantum, secundum Philosophum, Omnis passio magis ac magis facta abiiciat a substantia finita, & ideo tandem consumat & corrumpat eam: non tamen sequitur quod damnatorum corpora tandem consumantur, quia loquitur de transmutatione, qua transmutatur patiens a sua naturali dispositione, per motum caeli, talis autem passio non erit in corporibus damnatorum. Quia (ut dicitur Matthaei 24.) Caelum & terra transibunt. Sed erit in eis passio intentionalis, sicut visio quae fit absque transmutatione naturali, cum instantaneè fiat. Et licet in inferno possit esse motus localis, iuxta illud Iob 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium: ille tamen motus non erit dependens a caelo, sed a diuina iustitia: quantum aliqui dicant quod ille transitus non erit localis, sed intentionalis, & sic non re-

In Add. 3. p. 9. ar. 1. & 2.

Eph. 4.

In Add. 3. p. 9. ar. 2.

1. Apoc. 9. Mat. 25.

9. Ethic.

Mat. 26.

1. Cor. 15.

1. 4. §. 2. ver. 2.

6. Topi. In Add. 3. p. 9. ar. 3. ad 1.

ducentur ad medium, sed erit ab extremo ad extremum. Quare quiescere non poterunt.

Ver. 6. De Ordine Congregationis generalis.

Sap. 11. Rom. 13. Matth. 12. Can. 6. Matth. 24. Cor. 5. Apoc. 5.

Cum Deus omnia in pondere, numero, & mensura statuerit, & Salomon mirabilem ordinem in ministerio templi posuerit, ita ut regina Sabba in eius contemplatione admirata, non haberet ultra spiritum: quanto magis Christus (qui est plusquam Salomon) in ministerio generalis iudicij iusti ergo videntes ordinem quem Christus instituet in processione angelorum ipsum precedentium, amplius admirabuntur & consolabuntur, quam regina Sabba. Et mali terrebuntur, iuxta illud: Terribilis sicut castrorum acies ordinata, scilicet processio angelorum bene ordinata, malis. Dicunt contemplatiui quod inferiores ordines venientes cum Christo in hunc mundum precedet, & alij sequentur secundum dignitatem suam. Et quemadmodum videmus in processione, in quibus coparent mendicantes, in quolibet ordine primus defert crucem: Sic in processione angelorum primus infimi ordinis portabit crucem, in qua Christus passus est, quae dicitur signum filij hominis, de quo Esa. 11. Et leuabit Signum in nationes. & Lucae 2. In signum cui contradicetur. Et Christus dicebat: Tunc apparebit signum filij hominis (hoc est crux Christi.) unde cantat Ecclesia, Hoc signum crucis erit in caelo, cum Dominus ad iudicandum venerit. D. Chrysostomus dicit quod crux Christi apparebit sole splendidior, ut non sit necessitas accusationis, cum viderint reprobi crucem, per quam intelliguntur alia instrumenta passionis Christi referuata, ut dicit Nicolaus Gorra super Mattheum. Deinde primus angelus secundi ordinis deferet cordas (quibus ligatus fuit Christus) eleuatas. Primus tertij ordinis deferet virgas & flagella, quibus flagellatus fuit Christus. Primus quarti deferet columnam in qua ligatus & flagellatus fuit. Primus quinti, vestem qua illusus est. Primus sexti, clauos quibus cruci affixus fuit. Primus septimi, spongiam qua felle potatus fuit. Primus octauum, lanceam qua latus eius apertus fuit. Primus noni, coronam spineam qua coronatus fuit. Postremo omnibus congregatis Christus veniet subito & quasi imperceptibiliter, iuxta illud: Sicut fulgur exit ab oriente, & paret in occidente: sic in aduentu filij hominis. Veniet in maiestate, & sedens super sedem maiestatis suae. Remigius exponit in maiestate, hoc est in diuinitate, & in sede maiestatis suae, hoc est in humanitate glorificata, quae est sedes diuinitatis. Origenes vero exponit, in maiestate, hoc est in gloria corporis, iuxta illud: Erant autem Moyses & Helias visi in maiestate, & in sede maiestatis suae, hoc est in throno magno & mirabili ei preparato, quem Apostolus vocat Tribunal, quae omnia erunt in magnam consolationem bonorum. Si dicas quod damnati ad minus gaudebunt videre ista: dico quod non facient, imo valde torquebuntur. Nam experimento verificatum constat dictum D. Augusti. Palato infirmo poena est panis, qui sano est suavis: & oculis aegris odiosa est lux, quae puris est amabilis, iuxta illud Ecclesiastici 11. Dulce lumen, & delectabile oculis, videre solem, quando sunt dispositi: sed si sint indispositi, est magnum tormentum. Et quia oculi bonorum erunt dispositi, quia erunt mundo corde: ideo gaudebunt, iuxta illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, scilicet delectabiliter, &c. Alia similitudo datur de latrone qui meruit suspendi, non gaudet in vestibus pulchris & ornatu praesidis & consiliariorum, sed potius torquetur, considerando apparatus eorum, ad dandum sententiam contra se. Si aliquis obstinatus dicat quod euadet hoc tormentum claudendo oculos: aduertat quod dicitur Apocaly. 1. Tunc vi debet eum omnis oculum, & qui eum pupugerunt. Demones enim cum griffis eleuabunt caput, & aperient palpebras oculorum, & verificabitur illud Zacha. 12. Aspicient ad me quem confixerunt. Tunc planget se super se familiae seorsum, & verificabitur illud: Dicent montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus irae ipsorum. unde Malach. 3. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis poterit stare ad videndum eum? D. Chryso. dicit: Satius esset mille fulgura intueri, quam Christum vindicantem videre.

Ver. 7. De Tempore Iudicij generalis.

Tempus in dicitur natu- rali- ter sciri non potest.

Ab. 11.

Quo autem tempore praedicta fient, euangelium non declarat, & ideo cum pendeant a sola voluntate diuina, nullus absque Dei reuelatione scire potest. Deus voluit iudicium particulare & vniuersale esse incertum, quantum ad determinationem temporis. unde D. Bern. dicebat. Nil certius morte, nil incertius hora eius. Et Christus: Estote parati, quia non habetis diem neque horam. Sic possumus dicere de iudicio generali, &c. unde Matth. 24. De die illa nemo scit. Mar. 13. additur, Neque angeli in caelo, neque filius hominis, in quantum homo, siue cognitione naturalis, nec ex gratia ad reuelandum. Habet tamen Christus secundum humanitatem, scientiam diei, horae, loci, & de quibus debet iudicare, alias non esset perfectus iudex. Et quauis quidam temere ex ebdomadibus Danielis praesumpserint praefigere certum tempus iudicij generalis: illis tamen contra verba euangelij fides non est adhibenda. Licet tempus in communi & confusum ex sacris literis sciri possit. Nam tunc futurum est iudicium generale, cum numerus electorum fuerit completus, ut dicitur Apoc. 6. Vidi sub altare dei, &c. sequitur: Et dictum est ei ut requiesceret adhuc per modicum tempus, donec compleretur censerui & fratres eorum. Sed (ut D. Greg. ait in quadam collecta) soli deo est cognitum numerus electorum: igitur, &c. Ideo Christus Apost. interrogatibus si in tempore illo restitueret regnum Israel, respondit, Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae pater posuit in sua potestate. Nec ex signis per Christum datis potest certitudo iudicij generalis haberi. Legimus enim Matth. 24. & Mar. 13. ac Lucae 21. quod discipuli interrogauerunt Christum loquentem de iudicio, dicentes: Quando haec erunt, & quod signum aduentus tui, & quando haec incipient consummari? Quibus Christus dedit multa signa, de quibus aliquid dicendum est: non secundum ordinem Euangelistarum: Quia aliqua, secundum D. Aug. ibi praeposuntur per anticipationem, quae posterius fient.

A Ver. 8. De signis praecedentibus Vniuersale Iudicium.

Quam plurima signa dedit nobis Christus, ex quibus possumus cognoscere iudicium generale appropinquare. Primum signum dicitur iniquitatis abundantia, & defectus fidei & charitatis. Unde Lucae 18. Filius hominis veniens putatne inueniet fidem in terra? q. d. in tam paucis erit, respectu aliorum, ut non videatur esse. & 1. Timot. 4. Spiritus manifeste dicit, quod in nouissimis temporibus discedent quidam a fide. & Matth. 24. Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. & 2. Timot. 3. Hoc autem scias quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, &c. Propter hanc iniquitatis abundantiam permittet deus aliud signum. Secundum signum erit bellorum commotio. Unde Christus Matth. 24. Audietis estis praedia, & opiniones praediorum, &c. & Mar. 13. Exurget gens contra gentem, &c. & Luc. 12. Et in terris praesura gentium. Et licet semper fuerint bella, non tamen adeo atrociter & terribilia. & idem de sequentibus signis. Tertium signum erit fames, Matth. 24. & Mar. 3. Erit fames per loca, &c. & Lucae 21. Arescentibus hominibus, scilicet famis inedia. Quartum signum erit pestis, unde Matth. 24. & Mar. 13. & Lucae 21. Erunt pestilentiae per loca. Quintum signum erunt terrae motus per loca, ut dicunt praedicti tres Euangelistae in loco praedictato. haec erunt initium dolorum, ut dicitur Mar. 13. Sextum signum est discessio, de qua Apostolus 2. Thessa. 2. Rogamus ne terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies domini. Nemo vos seducat: quoniam nisi venerit discessio primum, scilicet ab obedientia Romani Imperij, ac etiam ab obedientia Romanae Ecclesiae & fide catholica, ut dicit D. Thoma. ibi, &c. Si dicatur quod discessio illa facta est, dicendum quod nondum completum est. Septimum signum est praedicatio euangelij in vniuerso mundo, Matth. 24. Mar. 13. & Lucae 21. dicitur quod ex praedictis signis non potest argui certitudo generalis iudicij: quia subditur, oportet haec primum fieri, sed nondum finis. D. Matth. addit, Praedicabitur euangelium regni in vniuerso mundo, in testimonium omnibus gentibus. & tunc veniet consummatio. Sed euangelium regni nondum praedicatum est in omnes gentes, cum tempore nostro inuentae sint multae insulae antea occultae, quibus nunquam fuerat annunciatum euangelium, nec adhuc omnes insulae sunt inuentae. Et quod Christus dicebat, Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis, non est intelligendum de ciuitatibus, in quibus erant filij Israel secundum carnem: quia certum est illas fuisse consummatas tempore Apostolorum: & tamen nondum venit Christus ad iudicium. Ideo intelligendum est de semine repromissionis factae Abraham. Nec obstat quod dicit Apostolus Ro. 10. Sed nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiit sonus eorum, hoc est Apostolorum. & loquitur de praeterito. Ad hoc multiplex potest dari solutio. Prima, quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erunt vsque in diem iudicij, ut dicitur Eph. 4. Et secundum hoc etiam debet intelligi praecipuum datum Matth. vlt. Euntes in mundum vniuersum, praedicate euangelium omni creaturae, scilicet per vos vel per successores vestros: quia certum est quod Apostoli non fuerunt per vniuersum mundum personaliter. Et cum arguitur quod Apostolus loquitur de praeterito, dicitur quod accipit praeteritum pro futuro, propter certitudinem prophetiae, prout Dauid qui ante incarnationem Christi dicebat: Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Secundo dici potest quod praedicta verba Apostoli possunt intelligi de his qui erant subiecti Romano Imperio. Et hoc etiam modo debet intelligi illud, Act. 2. quod erant in Hierusalem habitates iudaei ex omni natione quae sub caelo est, scilicet subdita Romano Imperio: quia certum est nationes populorum de nouo inuentorum non fuisse. Et quia illae insulae, in quibus nauigatur & ambulatur sub polo antarctico, opposito polo nostro, non erant inuentae tempore D. Augusti: ideo opinatus est antipodas non esse, quod non faceret nunc, imo dicta sua retraheret, sicut quaedam alia: maxime propter experientiam quae negari non potest. Ad rationes autem eius dici potest quod antipodae processerunt ab Adam. Quia (ut habetur Sap. 10) qui primus a deo formatus est, pater orbis terrae, solus creatus est: ideo necesse est omnes homines ab illo descendisse, & per consequens illi antipodae fuerunt quidam ex nepotibus Noe, qui dederunt operam nauigationi post diluuium, & voluntate diuina illuc peruenierunt & multiplicati sunt, deinde ad alias insulas circumuicinas accesserunt, sicut alij per Asiam, alij per Africam, alij per Europam dispersi sunt. Ludouicus Viues commentator libri de Ciuitate Dei, in quo D. Aug. inseruit praedictam opinionem, excusato D. Aug. dicit: Sed profecto Antipodas esse tam certum est ut negari non possit, & ad illos esse viam copertissimum est, etiam nonnullos antiquorum nedum nauigationibus nostrae memoriae applicuisse. Nam olim per Arabicum sinum quidam Augusti Caesaris saeuitiam fugientes, per ima quaeque Aethiopiae mareque Atlanticum ad Gades Herculis adnauigauerunt. Contra florentibus rebus Carthaginensium, aliqui ex eis ab Herculeo freto in Arabicum mare Rubrum venerunt, tum etiam Persicum & Indicum, eorumque mare Alexandri armis est exploratum. Insulaeque Taprobane, & aliae in illis tractibus nonnullae, quae ex opposito caelorum & siderum comprehenduntur Antipodas esse ostendunt. Tantum enim exurgit illis contrarius ille vertex, quantum ab occidentali suo absunt, quantum quidam ex terris in zona nostra positae. Haec tamen ille. Post completam vero praedicationem Euangelij fiet discessio completa: & tunc reuelabitur homo peccati, qui erit octauum signum, ut statim dicitur.

De Antichristo.

Aliud & octauum signum iudicij generalis erit abominatio desolationis, sedens ubi non debet, siue homo peccati, qui non veniet absque praecursoribus & persecutione bonorum. de hoc dicitur: Cum videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto &c. Mar. 13. dicitur, Qui legit intelligat. Glo. exponit, cum videritis abominationem &c. hoc est Antichristum sedem

Prædicatio euangelij re gni nondum completa est Matth. 10.

tem in templo sancto Hierusalem, & se adorari facientem. Vnde Apostolus 2. Thessa. 2. Qui aduersatur & extollitur supra omne id quod est deus, ita vt in templo sedeat, ostendens se tanquam sit deus. Et quia maximas tribulationes inferet cū præcursoribus suis, de quibus multa in sacris literis sparsa sunt, eorum aliqua nostris institutionibus duximus inferenda.

Ver. 1. De Præcursoribus Antichristi.

Antichristus anthonomasticè quis dicitur. 1. Ioan. 2.

Omnes malos posse dici Antichristos & diaboli filios per imitationem, constat ex illo Ioan. 8. Qui non est mecum, contra me est. & in eodem. c. Vos ex patre diabolo estis. Diabolus enim ab initio inuidit Christo, quem cognoscebat electum in mediatorem. Ideo eius locum ambiendo & contra ipsum se extollens, ei oppositus fuit: & per consequens diabolus largo modo potest dici antichristus, ab anti quod est contra, & sic contra Christum. Verum quia Christus non solum est deus, sed etiam homo, & diabolus non participet eum eo in natura humana: ideo non dicitur propriè antichristus, sicut de eo nunc loquimur. Per antichristum enim anthonomasticè intelligimus hominem, qui cæteris hominibus amplius cõtrariatur, & opponitur Christo, & qui inter omnes hoies magis imitabitur diabolum. Et ideo quædam dū omnes qui imitantur diabolum, dicuntur filij diaboli: ita etiã antichristi omnes, qui imitantur antichristum, principalè diaboli ministrum. & sic oēs peccatores possunt dici antichristi: iuxta illud, Et sicut audiistis quia antichristus venit, nunc antichristi multi facti sunt, scilicet oēs peccatores, inter eos, principales sunt hæretici, qui negant Christum. vnde 1. Io. 2. dicitur: Quis mēdax, nisi is qui negat quonia Iesus non est Christus: hic est antichristus, qui negat patrem & filium. & in eadē Epistola c. 4. Omnis spiritus qui non confiterur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est: & hic est antichristus, de quo audistis quoniam venit, & iam est in mundo, scilicet in præcursoribus suis, qui habent ordinem imitationis ad eum, sicut boni ad Christum. & in secunda canonica dicit: Qui non cõfiterur Iesum venisse in carne, hic est seductor & antichristus, tandem loquitur de omnibus hæreticis. Non potest tamen antichristus propriè dici malorum caput, cum non insuat in membra, saltem quæ præcesserunt eum. Potest tamen dici caput cõmuniter, propter perfectionem malitiæ. Quia sicut caput est principale membrum, sic antichristus erit principalis imitator diaboli. ideo Glo. super illud Iob 21. Interrogate quemlibet de viatoribus, dicit: Cum de omnium malorum corpore loquitur, ad omnium iniquorum caput verba conuertit. Et super illud 2. Thessa. 2. Ostendens se tanquam sit deus, dicit glo. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis inhabitauit, sic in antichristo omnis plenitudo malitiæ. Nō tamē ita quod eius humanitas sit assumpta à diabolo in unitatē personæ: quia hoc excedit capacitatem diaboli. Sed quia diabolus eminentius malitiam suam in illum influet, non per intrinsecam inhabitationem, quia sola Trinitas menti illabitur, hoc est immediatè in ea operatur: sed influet suggerendo, & fantasmata eius mouendo & applicando plusquã omnium aliorum. Et secundum hoc omnes mali qui præcesserunt eum, fuerunt quodam modo figura antichristi, secundum illud 2. ad Thessa. 2. Mysterium iam operatur iniquitatis, de præcursoribus antichristi loquitur Christus, Mar. 13. & Luca 21. Videte ne quis vos seducat, multi enim venient in nomine meo, dicentes ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christum, & multos seducet. Nolite ire post eos: sequitur, Surgēt pseudochristi & pseudo prophætæ &c. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce in penetralibus est, nolite credere. D. Aug. notat quod multi (scilicet hæretici) venient in nomine meo: Quia nulla hæresis est, quæ non palliet se nomine Christi. Glo. dicit quod imminente Hierosolymorum excidio, multi fuerunt qui se dixerunt Christos, & libertatis tempus appropinquare, Ante Christum venerunt aliqui propria autoritate, dicentes se esse Christos, sed non fuerunt recepti. Postremus autē & pessimus omnium erit antichristus, qui cum suis satellitibus seducet multos, & recipietur à Iudæis, sicut Christus prædixit: Ego veni in nomine patris mei, & non me receperunt. Alius (scilicet antichristus) veniet in nomine suo (scilicet querens gloriam propria) & illum recipietis, scilicet vt verum Christum. Pseudo igitur Christi, hoc est præcursoris antichristi, hæretici, venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christum, &c. Lutherani & alij hæretici. Nolite ire post eos. Ecce prædixi vobis, dedit signa quomodo cognoscere poterunt, dicens: A fructibus eorum cognoscetis eos.

20 §. 1. ver. 3.

Matth. 24.

Ioan. 5.

Ver. 2. De Antichristi Nomine.

Antichristus non est nomen proprium, sicut nec hoc nomen Christus, cuius proprium nomen erat Iesus. vnde Luca 2. Vocatum est nomen eius Iesus &c. Iesus autem dictus est Christus, quia fuit à deo specialiter & anthonomasticè vnctus. Sic antichristus, qui erit maximè oppositus Christo, propter plenitudinem malitiæ dicitur antichristus: à suis tamen sequacibus non dicitur antichristus, sed potius Christus & Messias in lege promissus, vt expresse dicitur Matth. 24. Si dixerint, Ecce illic est Christus, nolite credere. Nomen autem eius proprium non habetur in sacris literis: licet in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio, Matth. 24. Cum videritis abominationem &c. ab Apostolo dicitur homo peccati, filius perditionis 2. Thessa. 2. vbi glo. Dicitur homo peccati, quia totaliter erit deditus peccatis, dicitur filius perditionis, quia multos trahet ad perditionem: vel quia deputatus est æternæ perditioni. vnde Iob 21. In die perditionis seruiabitur malus.

Ver. 3. De Antichristi Origine.

In lib. de or. su antichristi. Gen. 49.

Antichristus, secundum D. Aug. & Ambro. in libro de benedictionibus patriarcharum, & Vincentium Beluacensium in speculo historiali, lib. 3. c. 4. nascetur ex stirpe reprobata, scilicet ex tribu Dan. qui fuit filius Iacob, ex Bala cõcubina ancilla Raachelis, de quo Iacob: Fiat Dan coluber tortuosus in via, Gerastes in semita mordens vngulas equi, vt cadaua ascensu eius retro. Salutare tuum exspectabo domine, & in signum reprobationis sola hæc tribus subicitur Apoc. 7. vbi ex aliis numerantur 12. milia signat

A gnati & non ex tribu Dan. Quia (vt cõmuniter dicitur) ex ea nasciturus est antichristus in Babylone. Huius aduentus (vt dicit Apost. 2. Thessa. 2.) erit secundum operationem satanæ. aliqui exponunt de generatione, dicentes quod sicut Christus natus est per operationem spiritus sancti ex Virgine desponsata: ita antichristus per operationem Satanæ ex corruptissima & ex dånato coitu. Alij addunt quod ex incubo & succubo. Multi multa fingunt de eius ortu, nativitate, & nutritione, quæ autoritate sacre scripturæ neq; doctorum autenticorum probantur. ideo non est eis credendum, neque in recitatione talium opinionum immorandum. Nec verisimile est, secundum Vincentium Beluacensem. ipsum antichristum in vtero matris (vt aliqui dicunt) malitia diabolica fore replendum. nec quod deus (qui omnia disponit suauiter) ei anticipe vsu rationis, sicut fecit D. Ioan. Baptiste ad bonum, neque quod priuer eum angelo custode eum præseruante in vtero. D. Tho. tamen dicit quod adueniente vsu rationis illius, Angelus ei ad custodiã deputatus, propter eius nequitiam derelinquet eum: & sic derelictus amplius à dæmonibus seducetur, & eorum suggestionibus adhærens, prosequetur omnino diaboli voluntatem. Et quia (vt dicit Apost. 2. Cor. 11.) Satanas se transfiguratur in angelum lucis: verisimile est apud aliquos, quod dæmones antichristo etiam corporaliter apparebunt, in angelorum modum, & illi famulabuntur, & docebunt eum omnem nequitiam in superbia & abusione scientiarum. Vnde Dan. 8. dicitur: Surgat rex impudens facie, & intelligens propositiones: & roborabitur, scilicet paulatim, per operationem satanæ, qui faciet ipsum esse in concupiscentiis foeminarum, & sua falsa doctrina & malis exemplis multos seducet, ac etiã donis & muneribus alliciet. Quia (vt habetur Dan. 11.) Dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus preciosis Aegypti. & subditur, & in copia rerum occidet (hoc est seducet) plurimos. dæmones enim offerent ei thesauros absconditos, & aurum atq; argentum excutient ex occultis terræ visceribus, & fabricatum illi dabunt. Et cum omnia pecuniæ obediunt, sequitur quod habebit multos fautores. Ab initio vtetur mediis delectabilibus, & alliciet plurimos. Eius prima conuersatio in sacris literis non inuenitur. Vincentius tamen Beluacensis dicit quod nascetur in Babylone, tandem veniet ad Iudæos, & conuersabitur in ciuitate Bethsaida & Corosam, vt D. Aug. dicit super illis verbis, Væ tibi Bethsaida, &c. Ideo imprecatur & improperat Christus his ciuitatibus, quia in illis cõuersaturus est filius perditionis. Nō tamē violenter prosequetur Ecclesiam Dei & bonos, donec fuerit in tali ætate, in qua Christus incepit prædicare, scilicet circa trigessimū annum. dicitur enim Luc. 2. Incipiens annorum quasi triginta. vsq; ad triginta igitur annos antichristi aduentus erit occultus. licet ab vsu rationis vsq; ad trigessimū annum nō sit futurus ociosus, sed in falsa doctrina, & in signis mendacibus, ac omni dæmonū astutia versabitur. Dæmones enim disponent eum ad omnia mala, incipiet acquirere fautores, & cõgregare multitudinem. Et cum viderit omnia ei propicia, & suggestionem dæmonū ad nutum succedentia, adueniente trigesimo anno manifestabit se, & loquetur contra Christum blasphemias, dicetq; se esse Messiam in lege promissum, & quicquid de Christo in lege antiqua & prophetis scriptum est, sibi ascribet, & dicit se solū esse deū. vnde Aposto. Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquã sit deus. & Christus: Cū videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto vbi non debet &c. Quidam dicunt quod in templo quod reedificabunt ei Iudæi in loco vbi erat templum Salomonis restaurata ciuitate Hierusalem, in qua Christus, dominus crucifixus fuit: occidet Heliam & Enoch, vt infra dicitur. D. tamen Aug. dicit quod illud templum dicitur Ecclesia: quia qui erāt in gratia, per quam erant templū Dei, iuxta illud, Vos enim estis templum Dei viui, recipiet & adorabunt antichristum: quia, vt idem Aug. dicit, in quo templo sit sessurus incertum est.

Antichristus non prius uabitur angelo custode

Eccle. 10.

Matth. 11. Antichristus vbi cõuersabitur.

2. Thess. 2. Matth. 24.

In 20. de Ciuitate Dei. c. 19.

Ioan. 12. Apoc. 20.

20. de Ciuitate Dei. c. 8.

20. de Ciuitate Dei. c. 11.

Ver. 4. De Antichristi progressu & regno.

Regnum Antichristi in quo violenter persequetur bonos, inchoabitur cum soluetur satanas. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod satanas in passione Christi aliquantulum solutus fuit, hoc est permittitur foras. Hanc exclusionem principis huius mundi, & reclusionem in inferno, declarauit D. Ioannes dicens: Vidi angelum descendentem de cælo, habentem clauem abyssi, & cathenam magnam in manu sua: & apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eum per annos mille, & clausit & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni. Et post hoc oportet illum solui modico tempore. D. Aug. dicit quod hæc alligatio per hoc interualum vsque ad finem seculi, quod mille annorum appellat, duratura est, hoc est non permittetur satanas exercere totam tentationem, quã potest vel vi vel dolo, ad seducendos homines in partem suam, cogedo violenter, vel fraudulenter fallendo. Quod si permitteretur in tam longo tempore & tã longa infirmitate multorum, plurimi tales quales deus perpeti non vult paterentur, & fideles deiiceret, & ne crederent impediret, quod ne faceret, alligatus est. Tunc autem soluetur, quando tempus erit. Nam tribus annis & sex mensibus legitur totis suis suorūque viribus sæniturus. & dat rationem: Quia si non solueretur, minus appareret eius maligna potentia, & minus sanctissimæ ciuitatis (scilicet Ecclesiæ) fidelissima patientia probaretur. Et vt sciatur quã fortem aduersarium, Dei ciuitas superauerit, cum ingenti gloria sui redemptoris, paulo post D. Ioan. subdit: Cū finiti fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere, & exibit, & seducet gentes quæ sunt supra quatuor angulos terræ Gog & Magog: & congregabit eos in prælium, quorum numerus sicut arena maris: & ascendentur, hoc est ascendent, super latitudinem terræ: & circueunt, hoc est circueunt contra sanctos, & ciuitatem dilectam, hoc est Ecclesiam. D. Aug. dicit: Gentes quippe quas appellat Gog & Magog, non sunt accipiendæ tanquam sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti, siue quos quidam suspicantur Getas & Massegetas, propter literas

Gog et Ma-
gog inter-
pretatio.

Quibus me-
dus videtur
antichristo
ad seducen-
dum homi-
ne s.

Mat. 24.
et Mar. 13.

Mat. ult.

horum nominū primas, siue aliquos alios alienigenas à Romano imperio seiunctos. Toto namq; orbe terrarū significati sunt isti esse, cum dictū est, gentes quæ sunt supra quatuor angulos terræ, easq; subiiciet, esse Gog & Magog. quorū interpretatione nominū esse reperimus, Gog tectū, Magog, detectū: significant enim numerum malorū, quorum aliqui sunt detecti, vt manifesti & publici peccatores, qui in aduentu Antichristi se offerēt & illi adhærebūt: tectū verò se palā manifestabit, pugnabūntq; oēs pro eo, & extendentur super latitudinē terræ, & cingent castra sanctorum: quia non ad vnum locum venturi significati sunt, quasi in vno loco tantum futura sint castra sanctorū, & dilecta ciuitas: cum hæc nō sit nisi Ecclesia toto orbe terrarum diffusa. Et sic vbicumque erunt sancti, in illa persecutionis immanitate angustiis & tribulationibus cingentur, ardebuntur, vrgebuntur, concludentur: nec tamen militiā suam deserent. Quidam dicunt quod satanas solutus primò dabit operam, vt à Iudæis recipiatur tanquam Messias. Quod libenter facient, vt prædixit Christus Ioan. 5. Alius veniet in nomine suo, & recipietis eum, scilicet vt Christum. Ipse autem antichristus dicit se de tribu Iuda & Messiam in lege promissum, imò & se solum verum deum, vt dictum est, dicitque Christum fuisse magnum illusorem, prædicabit libertatem carnis. Et sicut Christus misit Apostolos suos in mundum vniuersum: sic Antichristus mittet legatos & satellites suos, vbi ipse personaliter comparere non poterit: qui multis & variis modis suggestionē dæmonum familiarium conabuntur subuertere bonos: Primò falsa doctrina, in sapientia verborum, & simulatione: Secundò signis & prodigiis. Nam (vt dicitur Matth. 24.) Surgent pseudochristi (hoc est falsi Christiani peruertentes doctrinam Christi) & pseudoprophetæ (hoc est falsi prophetæ) & dabunt signa magna, scilicet de præsentibus, & prodigia (scilicet de futuris) ita vt in errorem inducantur si fieri potest, etiam electi. Non quod diuina electio frustreretur: sed multi cadent, qui humano iudicio videbantur electi, sicut patuit de Iuda proditore. De hac seductione habetur Apo. 13. Seducet habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi facere. Signa verò & portenta illius & suorum erunt mendacia. vnde dicitur. 2. Thessa. 2. Cuius aduentus erit secundum operationem satanæ in omni virtute & signis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Et assignatur ratio, quare permittat deus per signa mendacia in errorem trahi eos qui peribunt: eò quod charitatem veritatis nō receperunt vt salui fierent, & quia contradixerunt veritati & consenserunt iniquitati. Quomodo autem dicantur signa mendacia dictum est. Tertio conabuntur seducere promissionibus & muneribus ac promotionibus, conferēdo illis officia & dignitates, sicut nostris temporibus Lutherani. vnde Dan. 11. Multiplicabit gloriam, & dabit eis potestatem in multis, & terram diuidet gratuito, hoc est ad sui placitum & sine meritis, imò & propter demerita. Et hoc modo seducentur, & vltro se offerent mali principes & gubernatores ciuitatum, & avari omnes, ne perdant temporalia bona, & adipiscantur maiora, & se subiiciant illi, pugnabūntque pro eo, & persequerentur bonos qui Christi & Ecclesiæ fidem tenebunt. Quarto conabitur subuertere fideles, priuatione honorum & dignitatum, ac confiscatione bonorum, & prohibitione cuiuscunque commercij, emptionis, venditionis, & aliorum contractuum, vt dictum est ex Apoca. 13. Quinto pœnis & tormentis horribilibus, quæ nemo potest sufficienter exprimere. Vnde Dan. 8. dicitur, Consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non viribus suis (sed Satanæ) & super quàm credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & interficiet robustos & populum sanctorum, secundum voluntatem suam. Dicunt cōmuniter doctores post Apost. 2. Thessa. 2. Mysterium operatur iniquitatis, scilicet Nero, quod omnes labores, dolores, angustias, & tormenta, quæ inflixerunt omnes mali & tyranni martyribus & aliis sanctis, non erant nisi figura & vmbra ac dulcia, in comparatione ad tormenta quæ, instigante diabolo, Christianis dabit Antichristus cum satellitibus suis. Ideo Christus, Cum videritis abominationē desolationis & c. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui est in tecto, non descendat aliquid tollere de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicā suam. Tradet autē frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filij in parentes, & morte afficient eos, & c. Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, nec fiet. Mar. 13. dicitur: Erunt dies tribulationis illius, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit deus vsque nunc, nec fient. Et nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos quos elegit, breuiati sunt dies eius. Matth. dicit, breuiabuntur, & quod loqueretur de antichristo, & nō de excidio Hierosolymitano, apparet ex eo quod subdit, Exurgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa, & c. Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus: Ecce illic, ne credideritis. Ecce prædixi vobis. Væ prægnatibus & nutriendis in illis diebus. Quia vteri & filiorū ponderē grauatæ non poterunt expedite fugere: vt dicit Beda. Orate autē ne fiat fuga vestra in hyeme, hoc est in defectu charitatis, & in intemperie vitiorū, vel in sabdato, scilicet vestro, hoc est ocio & cessatione bonorū operū: quia Sabbatū Domini licet importet quietē, non tamē cessationē bonorū operū. Dan. 8. dicitur: Egressum est cornu vni modicū, & factū est grāde, & magnificatū est vsq; ad fortitudinē cæli, & deiecit de fortitudine & de stellis & cōculcauit eas, & vsq; ad principē fortitudinis magnificatum est, & ab eo tulit iuge sacrificium siue publicam & solennē illius celebrationē: quia occulta eius celebratio manebit vsque in diem iudicij, iuxta illud: Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi, & post pauca subiungitur: Et audiui vnum de sanctis loquentem, Vsq; quo visio & iuge sacrificium & peccatum desolationis quæ facta est, & fortitudo & sanctuariū cōculcabitur? & dixit ei. Vsq; ad vesperam & mane dies mille trecenti, & mundabitur sanctuarium. Duratio autem tribulationis siue regnum antichristi describitur Dan. 7. circa finem, vbi dicitur: Et sermōnes contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret. Putabit q̄ possit mutare tempora & leges. Et tradentur in manu eius vsque ad tempus & tēpora & dimidiū tēporis, & iudicium sedebit, & auferetur

potentia

potentia, & conteretur. Idem Dan. 12. circa finem dicit: A tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificiū & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui expectat & peruenit vsque ad dies mille trecentos trigintaquinque. D. Aug. 20. de Ciuit. Dei exponens, dicit quod 20 de Ciuit. Dei. regnabit tribus annis cum dimidio. quod etiam declaratur Apoca. 13. vbi dicitur, Data est ei potestas facere menses quadraginta duos, qui faciunt tres annos cum dimidio.

Ver. 5. De Consolatione Bonorum tempore Antichristi.

A Deus qui non deficit in necessariis, non deseret omnino bonos absque consolatione. Consolabitur enim eos interius animando ad constantiam & martyrium, & eos qui debiliores erunt, dirigendo ad fugam, patientiam & spem tribuendo. tunc imprimet eis illud quod prædixit, In patientia vestra positebitis animas vestras: Consolabitur etiam eos exterius, mittendo Heliam & Enoch, quos ad hos fines in paradysum terrestrem transtulit. mittet autem eos in initio regni Antichristi, ad prædicandum contra eum, & ad animandum fideles. vnde Apoc. 11. postquam dixit quod ciuitas sancta cōculcabitur, subiungit: Et dabo duobus testibus meis, (scilicet Enoch & Heliam, secundum expositores) virtutē, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. Et si quis voluerit eis nocere, ignis exibat de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum: Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ eorum, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percute re terram quotiescunque voluerint. Hi duo, secundum Vincentium Beluacen. vbi supra, ipsum Antichristum sequentur, vt ipsum redarguant, & corda filiorum ad patres conuertant, ostendentque corā omni populo Antichristum mendacem. Et multi ex Iudæis cognoscentes se esse per Antichristum deceptos, credent in Christum, & erunt parati mori pro eo. Et vt dicit Methodius 144. millia virorum ex omni tribu Israël pro Christo interficientur. Et quia isti duo non poterunt corporaliter ire per vniuersum mundum, mittent discipulos, qui per totum orbem terrarum confortabunt & consolabuntur bonos Christianos. Ipsi verò Helias & Enoch circuibunt loca, ad quæ perget Antichristus. De missione Heliam dicit Dominus per Malach, Ecce ego mittam vobis Heliam Testitem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum in filios, & cor filiorum ad patres eorum. De his D. Aug. 20. de Ciuit. Dei. c. 29. Tandem Antichristus completo tempore prophetiæ eorū, occidit illos in Hierusalem: de fine illorū dicitur Apoc. 11. Et cum finierint testimonium suum, Bestia quæ ascendit de abyssu, faciet cōtra eos bellum, & vincet eos, & occidet illos, & corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus est: & videbunt de tribubus, populis, & linguis, corpora eorum per tres dies & dimidium, & corpora eorum non finent poni in monumentis, & inhabitantes terrā gaudebunt super illos, & iocundabuntur, & munera mittent inuicem: quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitabant super terram. Et post tres dies & dimidium spiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & steterūt super pedes, & timor magnus cecidit super eos qui viderunt eos, & audierunt vocem magnam de cælo: Ascendite huc. & ascenderunt, & viderunt illos inimici eorū. Loquitur de præterito pro futuro, propter certitudinem prophetiæ, prout Dauid Psal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, & c. Tunc Antichristus (vt recitat Vincentius Beluacen. secundum visionem Danielis in fine, 11. c.) veniet ad verticem montis Oliueti, qui dicitur Inelytus & sanctus, quia ex eo ascendit Christus. ibique Antichristus cum sederit in papilionē & in solio suo vt in cælum ascendat, & à dæmonibus paulisper eleuatus fuerit, vltionem patietur. Vnde Apostolus 2. Thessa. 2. Reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, hoc est mandato suo. Quia (vt ibi dicit D. Tho.) Michaël interfecit eum est cum multis cōplicitis suis, in monte Oliueti, virtute diuini præcepti, vnde Apoc. 11. dicitur: Et in illa hora factus est terræ motus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terræ motu nomina hominum septē millia, & reliqui in timorem missi sunt, & sic cessabit tribulatio bonorum. Ex præmissis sequitur quod licet fuerint & sint multi Antichristi, nondum tamen venit Antichristus, qui dicitur caput omnium malorum. Cum post mortem illius cessabit tribulatio bonorum, & modicum supererit ante iudicium. Ideo errant qui Mahumetum dicunt fuisse Antichristum verum. Quia cum supererit ante iudicium. Ideo errant qui Mahumetum dicunt fuisse Antichristum verum. Quia (vt dictum est ex Dan. 12. & Apoc. 13. & ex Apost. 2. Thessa. 2.) Aduerfabitur & eleuabitur aduersus omne id quod dicitur aut colitur Deus, & c. Sed nullus talis adhuc venit. Nam licet Octavianus voluerit adorari vt Deus, tamen erat ante Christum, & destitit à præsumptione, nec Caius Cæsar, qui idolū suum fecit adorari, idola aliorum deorum destruxit. Nec Mahumetus dixit se deum, sed dei nuncium, igitur non potest dici Antichristus, de quo loquitur Apostolus.

Ver. 6. De Signis Iudicij post Antichristum.

C Post mortem Antichristi erunt alia signa, de quibus Matth. 24. vbi dicitur, Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo. Hæc signa amplius declarantur Luc. 21. Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & c. In his verbis tanguntur quinque signa, scilicet in sole, luna, stellis, virtutibus cælorum, & hominibus. Quo ad solem, Iunam, & stellas, dicitur Ioel. 2. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumen suum. & Dominus dedit vocē suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius, & fortia, & facientia verbū eius. Magnus est enim dies Domini & terribilis valde. & Esa. vigesimo quarto dicitur: Erubescet luna, & confunderetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum, scilicet occidendo Antichristū. Quia in momento aduentus Christi sol & luna nō obscurabuntur, cū tunc totus mūdus sit innouādus, & augēda sit claritas solis & lunæ, & stellarum, iuxta illud: Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septemplexiter,

Bb ij

Quinque si-
gna iudicij
post Anti-
christum.

Malach. 4.

Luc. 2.

sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui. Ideo necesse est dicere quod ante iudicium & post Antichristi tribulationem, futura sit praedicta obscuratio, quae non potest fieri per eclipsim solis & lunae simul: quia eclipsis solis & lunae nunquam sunt simul, secundum astrologos. Nec sol aut stellae perdent lumen suum: sed obscurabuntur priuatione luminis, diuina virtute hoc faciente, ad malorum terrorem: sicut factum fuit in morte Christi. Amoto ergo lumine a sole, luna & stellae non possunt dare lumen, cum accipiant a sole. Et stellae dicuntur cadere de caelo, eo quod tunc non apparebunt in caelo, ac si cecidissent. Quidam dicunt quod licet eclipses solis & lunae sint naturales, tamen circa diem iudicij crebrius fient diuina virtute, praeter solitum cursum naturae: & stellae cadent de caelo, sicut videmus in exhalationibus, quae circa diem iudicij creberrimae erunt, quasi signa inflammationis mundi. Possunt etiam haec signa solis & lunae ac stellarum spiritualiter intelligi. Nam vt habetur in c. solitae, extra de maiestate & obediencia, per solem representatur dignitas Ecclesiastica, & per lunam temporalis, per stellas boni, qui habent affectum in caelestibus, qui omnes, aut saltem maior pars, circa finem mundi obscurabuntur. Per virtutes caelorum possunt intelligi angeli, qui secundum Philosophum, sunt motores orbium, qui circa diem iudicij mouebuntur a suo modo mouendi, caelos praeter communem cursum naturae mouendo, & diuersas eclipses in sole & luna & planetis faciendo, ex quibus mirabiles effectus sequuntur in terra. Per virtutes caelorum, etiam possunt intelligi angeli, qui caelos inhabitant, qui mouebuntur motu timoris & reuerentiae, respectu iudicis, & motu vindictae, respectu damnandorum, & motu obedienciae, respectu eorum quae pertinent ad iudicium. vnde glo. sa per Lucam dicit: Angelicae potestates tremunt aduentum iudicis, quod est intelligendum de tremore reuerentiae & obedienciae, quae tunc amplius in eis apparebunt, vel mouebuntur secundum locum. Quia secundum doctores, ordines superiores angelorum primae & secundae hierarchiae non mittuntur in hunc mundum: sed cum Christus veniet ad iudicium, omnes mouebuntur. vnde D. Chrysostr. dicit, Quod si cum rex terrenus exit in expeditionem, omnes dignitates exercitus concitatur, & ciuitas feruet: quanto magis rege caelesti exeunte ad iudicandum viuos & mortuos?

Ver. 7.

De Igne Conflagrationis.

Aliud signum post Antichristum, erit ignis conflagrationis, de quo Psal. Ignis ante ipsum praecedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Videmus enim quod loca vbi crimina sunt commissa, non sunt idonea ad aliqua sacra exercenda, nisi purgatione praemissa. ideo reconciliantur Ecclesiae pollutae. Cum ergo propter peccata hominum in hoc mundo illa pars quae est in visu hominum, sit idonea ad susceptionem gloriae: sequitur quod egeat purgatione. vnde Apost. 1. Corinth. 7. Praeterit enim figura huius mundi. vbi glo. dicit: Pulchritudo huius mundi mundanorum ignium conflagratione peribit. Et Apoc. 20. Vidi caelum nouum, & terram nouam, primum caelum & prima terra abiit. & mare iam non est, scilicet secundum qualitates & accidentia, quae prius in eis erant: quia caelum amplius non mouebitur, nec erit generatio aut corruptio in terra. manebunt tamen quantum ad substantiam. Purgatio autem haec fiet per ignem eiusdem speciei cum nostro. de hac purgatione Psal. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida, & deinde subiungit de iudicio: Aduocauit caelum desursum, & terram discernere populum suum. & 2. Petri ultimo, Caeli ardentis soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Non est tamen intelligendum, quod caeli planetarum, scilicet lunae & superiorum, ardeant aut purgentur, cum illic homines non peccauerint, nec illi caeli capaces sint peregrinae impressionis. vnde glo. super illud 2. Thessa. 1. In flamma ignis dantis vindictam, dicit: Ignis erit in mundo, qui praecedet eum, tantum spatium occupans, quantum occupauit aqua in diluuiio. Sed aqua non ascendit vsque ad superiores caelos, sed solum 15. cubitis super altitudinem montium: ideo caeli superiores non purgabuntur, imo nec ipse ignis, cum nullum ibi fuerit commissum peccatum, & ad D. Petrum dicitur, quod ex eius verbis apparet de quibus caelis intelligat. Praemiserat enim ante verba inducenda, quod caelum & terra ac mare perierant propter peccata in eis commissa: ideo reseruari erant igni in die iudicij. Caelum enim in sacris literis significat omne corpus transparens. & sic aqua & aer caeli dicuntur. vnde Psal. 8. Volueres caeli, &c. tamen volueres non ascendunt vsque ad sphaeram elementum ignis. Tria ergo sola elementa purgabuntur, scilicet terra, aqua, & aer, vsque ad medium interstitium, vsque ad quem locum perueniunt impuritates elementorum. Ille ignis vt instrumentum diuinae iustitiae, habebit duos actus, scilicet purgationis & circumuolutionis. Et quantum ad primum cruciabit bonos, quos purgandos reperiet, plus vel minus, secundum quantitatem reatus ipsorum. Illos autem qui purgatione non egebunt, nullo modo cruciabit: sicut nec cruciavit tres pueros in camino ignis ardentis. Post resurrectionem vero nullo modo cruciabit bonos, cum sint impassibiles: sed bene malos, ante resurrectionem, & post. Et sic ignis praedictus sequetur iudicium, quantum ad aliquem actum, qui est circumuolueret malos. Sed praecedet quantum ad purgationem, non quidem vniuersaliter: quia tunc in aduentu filij hominis non essent aliqui viuentes: Cuius oppositum manifeste apparet ex illo dicto Christi, Matth. 24. Sicut fuit in diebus Noe, ita in aduentu filij hominis. Sicut enim erant in diebus Noe ante diluuium, comedentes & bibentes, & nuptui tradentes, vsque ad eum diem quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec uenit diluuium, & tulit omnes: ita erit in aduentu filij hominis. Tunc duo erunt in agro: vnus assumetur, scilicet ab angelo custode, qui deducet eum obuiam Christo per aërem. alter relinquetur daemionibus, vt trahant eum ad locum iudicij pro meritis praemium accepturum. Idem dicit de duobus in lecto, & de duabus molentibus in mola, vna assumetur, altera vero relinquetur.

Et

A Et hortatur ad vigilandum, dicens: Vigilate, quia nescitis qua hora dominus uester uenturus sit. D. Augustinus 20. de Ciuit. Dei, concludit quod eadem die qua fiet citatio & resurrectio, erunt aliqui uiuentes in hac uita mortali propter praedictam Christi comparationem, & propter id quod dicit Apostolus 1. Thessa. 4. Quonia ipse Dominus in iussu & in uoce archangeli & in tuba Dei descendet de caelo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui uiuimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis (scilicet qui dormierunt resuscitati) in nubibus, obuiam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. Non poterat Christus neque Apostolus clarius loqui. Nec obstant quindecim signa, quae D. Hieronymus dicit se reperisse in annalibus Iudaeorum. Quia signa illa non sunt autentica, & dato quod essent, non erunt uniuersalia. Non obstat pariter quod dicitur Hebr. 9. Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium. & Rom. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes mors pertransiit, in quo oes peccauerunt. & 1. Reg. 14. Omnes morimur, &c. & 1. Cor. 15. Omnes quidem resurgemus, ergo moriemur. Sed resurrectio omnium fiet simul: igitur nulli erunt uiui uita mortali. Quia secundum D. Augustinum in itinere morientur, & statim resurgent. Et licet resurrectio communis fiat simul in momento & in istu oculi & nouissima tuba: tamen specialis resurrectio illorum, qui sunt prauii & praordinati ad audiendam tubam, & uidentam resurrectionem aliorum, fiet postea. Et quia statim resurgent, dicuntur uiuentes. & sic non erunt a morte exempti, cum fuerint in peccato originali concepti. & per consequens mors in illos pertransibit, vt dictum est. Ex praemissis resolutorie habetur, quod vltimum signum aduentus Christi ad iudicium, erit ignis conflagrationis, qui incipiet post mortem Antichristi, 45. diebus, qui dabuntur in poenitentiam electis, qui propter tormenta Antichristi deuiabunt. Et infra illos 45. erunt signa in sole & luna, & alia supra dicta, quae erunt interpolata, quae boni notabunt. Mali autem aliquibus uisitis & cessantibus, atque iterum redeuntibus, non curabunt. Tandem subito audietur tuba, & resurgunt mortui, & uidebunt filium hominis uenientem in maiestate, &c. ueniet autem subito. Vnde dicitur Lucae 21. Sicut fulgur exit ab oriente, & parit usque ad occidentem: ita erit in aduentu filij hominis. &c. Et Apostolus 1. Thessa. 5. De tempore autem & momentis fratres non indigetis vt scribamus uobis. Ipsi enim scitis, quia dies Domini vt fur in nocte, ita ueniet. Cum enim dixerint pax & securitas, tunc repente superueniet interitus, sicut dolor in utero habentis, & non effugient. Quantum autem distabit ignis conflagrationis a 45. diebus post mortem Antichristi, incertum est. Ex quo sequitur quod diem iudicij determinate scire non possumus. Videntes tamen praedicta signa dicere poterunt quod propere & in ianuam est. Vnde Christus: Ab arbore ficis discite parabolam, &c. Et quia his temporibus uidebunt multa signa impleta, abundantiam iniquitatis, defectum fidei & charitatis, discessionem, ac pseudoprophetas, ac solem spirituales, hoc est statum ecclesiasticum obtenebrari, & lunam spirituales, temporalem scilicet potestatem, conuerti in sanguinem, & stellas spirituales cadere de caelo, hoc est eos qui alias fuerant boni, deficere a fide: possumus dicere quod appropinquat, & quod Antichristus cito ueniet.

Ver. 8.

De hora Iudicij Generalis.

BOram etiam iudicij generalis nemo determinate scit. Vnde Matth. 24. & Marc. 13. expresse dicitur de hora sicut de die. Inueniuntur tamen in sacris literis aliqui passus, qui uidentur, saltem figuratim, determinare horam. Matth. enim 20. dicitur: Cum sero factum esset, dixit dominus vineae procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem. Illa parabola exponitur de iudicio generali. & sic uidetur quod fiet de sero. Matth. etiam 25. dicitur de uirginibus: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus uenit, exite obuiam ei. & sic uidetur quod in media nocte. D. Matth. & Marcus uidentur dicere quod plena die. & Sopho. 1. dicit: Mane iudicium suum dabit. Sed haec diuersitas in sacris literis non est ad determinandam horam, sed ad designandas condiciones & proprietates iudicij generalis, in quo erunt quatuor condiciones & proprietates temporum praedictorum. Primo quando dicitur quod fiet media nocte, significat peccatorum improuisionem: sicut improuise fuerunt uirgines. Secundo quando dicitur quod fiet de die, significat peccatorum reserationem & manifestationem. Quia in die iudicij omnia peccata, quantumcunque occulta & secreta, reuelabuntur, iuxta illud: Nil opertum, quod non reueletur: neque occultum, quod non sciatur. Angelus iurauit per uiuentem in secula seculorum, quia tempus non erit amplius, scilicet poenitendi & miserendi. dicitur illis: Tardè uenistis, tempus misericordiae lapsus est: tunc erit tempus iustitiae. Quarto quando dicitur quod fiet mane, significatur bonorum consolatio.

§. 4.

De diuersa Situatione.

Secundum punctum principale notandum de iudicio generali, est diuersa situatio: quia dicitur in Euangelio, Separabit eos ab inuicem, sicut pastor separat oues ab haedis siue hircis. Statuet quidem oues a dextris, haedos autem a sinistris. Per dexteram in sacris literis intelligitur dignior & potior locus siue maius bonum. Vnde Psal. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, hoc est in eminentiori loco & potioribus bonis. Sic boni erunt in eminentiori loco, quia in aere (vt dictum est ex Apostolo 1. Thessa. 4.) Mali autem erunt in terra, ex latere sinistro, respectu Christi, non immutati in bonum, sed inuoluti doloribus & tormentis ac igne conflagrationis, associati & circumdati daemionibus: Tunc implebitur illud Psal. Mirabilis mutatio dexterae excelsi. Multi in hoc mundo sunt in parte dextera, qui tunc erunt in parte sinistra, & e conuerso. Illi dicuntur esse in dextera parte huius mundi, de

Bb iij

quibus Psalm. Promptuaria eorum plena &c. sequitur, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Iusti pauperes afflicti, angustiati, sunt in sinistra parte huius mundi. Sed in iudicio fiet mutatio dexteræ excelsi. & illi qui in mundo fuerunt in dextra, &c. & illi qui fuerunt in sinistra, videbuntur in dextra. Tunc verificabitur illud: Beatus populus, cuius dominus Deus eius. Hæc mutatio dexteræ excelsi, fuit præfigurata in cancellatione manu Jacob, cum benediceret filiis Ioseph. Hæc dexteræ mutatio & separatio inchoabitur in resurrectione, etiam apud eos qui viui reperientur, quia dictum est: Vnus assumetur, & alter relinquetur. Tunc separabuntur viri ab vxoribus, & e conuerso, parentes à filiis, si vnus illorum fuerit bonus, & alter malus. Et non fiet talis separatio cum benedictione, sicut in hoc mundo: sed cum maledictione & improperio malorum quæ fecerunt, & ingratitude beneficiorum. Tunc verificabitur illud: Vnusquisque autem à proximo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabit. Et illud Matth. 24. Tradet frater fratrem in mortem, & filii insurgent in parentes, & morte afficient eos. Hæc materia facillime potest dilatari & amplificari.

§. 5.

De singulari discussione in Iudicio.

Tertium principale notandum circa iudicium, est singularis discussio, de qua Ioe. 3. Congregabo omnes gentes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis. Tunc processus cuiuslibet examinabitur, & expostulabitur ratio villicationis. Quo ad hanc discussionem sunt duæ difficultates. **¶** Prima difficultas est, quis faciet hanc examinationem, & quis erit relator & iudex. Dicit textus Euangelii: Cum venerit filius hominis, &c. sequitur: Dicit his qui à dextris eius erunt &c. & Ioe. 3. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. **D. Tho.** dicit quod potestas iudicandi authoritativa pertinet ad solum Deum, delegata verò & instrumentalis ad Christum, secundum naturam humanam vnitam Dei filio, propter duo: Primò propter familiariorum bonorum consolationem, quibus recitabit omnia merita, & de eis ipsos coram toto mundo laudabit, & præmia prænunciabit. Secundò propter acriorem exprobrationem malorum, quorum demerita etiam manifestabit, & exprobrabit malitiam & negligentiam, attento quod eos interiorius inspirauit, & exterius monuit ac exemplum præbuit: quanuis ipse esset delicatior, & sancti etiam delicatiores, tot labores absque peccatis sustinuerint. Allegabit omnia quæ pro eis ipse sustinuit, & instrumenta passionis ostendet, exaggerabitque illorum ingratiudinem. **¶** Secunda difficultas est, an huiusmodi discussio & examinatio fiet in instanti, vel in tempore, & an fiet vocaliter. **D. Augustinus** 20. libro de Ciuit. Dei c. 1. dicit: Per diem Iudicij, intelligimus nouissimum tempus. Nam per quot dies iudicium protèdatur, incertum est: sed scripturarum more diem solere poni pro tempore, nemo qui illas literas quantumlibet negligenter legerit, nescit. Vnde Ioe. 3. dicitur: In diebus illis. Quod autem in iudicio generali sit duratio successionis ex ordine iudicij à Christo reuelato apparet. Præterea iudicij generale (vt dictum est) fiet ad manifestandam diuinam iustitiam de omnibus bonis & malis operibus, coram toto mundo. Et quanuis saluati clarè videntes diuinam essentiam, omnia distinctè in instanti cognoscere possint, propter diuinæ essentiæ perfectionem omnia distinctè representantem: mali tamen qui ad huiusmodi visionem non eleuabuntur, omnia distinctè simul intueri non poterunt. Philosophus enim 2. Topic. dicit, quod non contingit simul plura intelligere, scilicet distinctè & per modum pluri. Vnde dicitur communiter quod pluribus intentus minor est ad singula sensus. Et quanuis angeli qui sunt altioris naturæ quàm homo, possint plura distinctè per vnã speciem intelligere, & tantò plura, quanto habent species vniuersaliores: non tamen omnia, cum nulla talis species creata sit illorù intellectui proportionata. Intellectus etiam angelorù inferiorum non est capax specierum naturalium superiorum angelorum, & si tales species infunderentur in intellectu inferiorum angelorum, in esse qualitatis: nil tamen per illas intelligerèt, propter incapacitatem suam naturalem. Vnde sicut visus corporalis non potest tantum eleuari, vt videat angelos, cum non sint colorati: sic homo non potest eleuari, vt sit naturæ angelicæ: nec inferior angelus, vt sit naturæ superioris. Cum igitur tam boni quàm mali, secundum **D. Augustinum**, mentis intuitu sint omnia enumeraturi, & quod cognoscitur in genere, non enumeretur: sequitur quod non omnia fient in instanti, sed in breui tempore, diuina virtute ad hæc iuuante. Nec obstat quod **1. Corinth. 15.** dicitur: In momento & in ictu oculi, quia vel illud refertur ad resurrectionem, vel accipitur pro breui tempore. Vnde idem **Augustinus** dicit, quod mira celeritate enumerabuntur. Aderit enim quædam vis diuina, qua fiet vt cuncta peccata breui tempore ad memoriam reuocentur. Vnde **Malach. 3.** Ero testis velox maleficis. nec est hoc impossibile, quia in quolibet etiam paruo tempore sunt infinita instantia in potentia. & habet **D. Augustinus** pro inconuenienti, quod legatur aliquis liber materialis in iudicio. dicit enim: Quanto tempore illius libri magnitudo legi posset? **¶** An autem iudicij sententia per locutionem vocalem futura sit, incertum est. Aliqui satis probabiliter tenent quod sic: & allegant illud **Matth. 25.** Tunc dicet his qui à dextris eius erunt. Et **Ioan. 8.** vbi dicitur quod cum Christus interrogatus fuisset à Phariseis, Tu quis es? respondit: Principium, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Et illud quod dictum est **Naum. 3.** Reuelabo, &c. & **Matth. 12.** De omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines, reddituri sunt in die iudicij rationem. Præterea dictum est quod Christus secundum humanam naturam iudicabit. Data est enim ei à patre potestas iudicium facere, quia filius hominis est. ergo iudicabit modo humano, qui est per locutionem vocalem, vt audiatur corporaliter, sicut videbitur corporaliter. Insuper citatio erit vocalis,

3. p. 9. 59. art. 2.

In Add. 3. p. 9. 87. art. 3. An discussio & examinatio fiet in instanti.

Plura per modum pluri non possunt simul intelligi.

Angeli in loco corporali videri non possunt.

In Add. 3. p. 9. 86. art. 2.

Ioan. 5.

A vocalis, scilicet in voce archangeli, & tuba Dei: ergo & sententia. Vnde **Ioan. 5.** dicitur: Venit hora quando mortui audient vocem filij Dei. Nec obstat illud Sapientie quarto: Disrumpet inflatos sine voce: quia intelligitur sine voce sufficientis excusationis. **D.** tamen **Thomas** dicit quod probabilis æstimatione, quod totum illud iudicium, quo ad discussionem & accusationem malorum, & quo ad condemnationem viuorum, & quo ad sententiam vtrorumque, mentaliter perficietur, propter prædictam rationem diui Augustini, de libro illo materiali. Non enim minus tempus requiritur ad narrandum ore tenus singulorum facta, quàm ad legendum. Præterea sententia debet proportionari testimonio, quod erit mentale, vt habetur Romanorum. 2. Vnde probabile esse dicit, quod superius allegata intelligantur mentaliter, & non vocaliter. Et cum dicitur quod mortui audient vocem eius, potest exponi de virtute eius, hoc est mentaliter percipient. Et quanuis Christus corporaliter appareat & videatur ab omnibus, vt iudex cognoscatur: non tamen sequitur quod corporaliter audiatur. quia visio subito fieri potest, sed non locutio, cum tempore mensuretur.

§. 6.

De Sententia Bonorum.

Quintum punctum notandum de iudicio generali, est sententia, quæ primò proferetur bonis, propter eorum consolationem & desolationem malorum, qui tristabuntur videntes se derelictos. **¶** Quo ad bonos sententia pauca verba continet, magnam tamen mercedem comprehendit. Et quanuis videatur eadem retributio omnibus data secundum verba: erit tamen diuersa, secundum diuersitatem meritorum. Vnde **Ioan. 14.** In domo patris mei mansiones multæ sunt. Per verbum, venite, inuitantur quidem omnes ad denarium diurnum, hoc est ad visionem diuinæ essentiæ, non tamen eodem modo & æqualiter participandam. Minimus tamen sanctus possidens illud regnum, est proportionabiliter repletus & satiatus, sicut & maximus. Similitudo est de vasis paruis & magnis repletis &c. Sic ad propositum, omnes erunt repleti, satiati, & contenti: tamen qui maiorem habebunt gratiam & plus meruerunt, plus præmiabuntur, & plura in diuina essentia videbunt, ac cum maiori delectatione fruuntur ea. **¶** Quo ad possessionem regni notandum, quod cum omnes sint morituri ante sententiam huiusmodi, & qui mortui fuerunt in gratia, iam quantum ad animam habebant regnum ante resurrectionem: Ideo non dicit, percipite: sed, possidete regnum, non mutabile, sed æternum. Omnes enim erunt reges. Et plenè verificabitur illud: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, &c. Si quærat, Qui erunt subditi? Dicendum quod principalitas regie dignitatis est obedientia & conformitas ac executio voluntatis regis. Sed omnes sancti mutuo volent quæ alij volent, & exequentur, imò & ipse Deus. Ideo secundum hoc erunt reges. Erunt etiam sacerdotes, quia omnes in gratiarum actionem offerent Deo, Christi passionem, cuius merito erunt saluati: offerent etiam sacrificium laudis. Hoc regnum & sacerdotium dicitur paratum, hoc est figuratum à constitutione mundi, in requie domini, qui septimo die requieuit ab omni opere quod pararat: per hoc significans quod iustiper impletionem mandatorum Dei, in eo requiescerent. O quàm dulcis & delectabilis, quieta ac fructuosa inuitatio! non est qui eam valeat explicare. Vnde **Apostolus**: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendet, quæ præparauit deus diligentibus se. Christus deinde assignabit rationem huius inuitationis: Esuriui enim &c. Per hæc verba reprobantur heretici, qui negant merita. Si enim per bona opera nihil mereremur, non allegasset Christus hanc rationem, Esuriui enim &c. Hæc coniunctio, enim, rationalis est, & causam importat, sed de his amplius supra dictum est. Tunc boni ineffabili lætitia repleti, vt regina Sabba, viso templo & sapientia Salomonis, præ admiratione non habebunt vltra spiritum: sed dicent, Quando vidimus te &c. respondebit, Quod vni &c. Tunc omnes humillimè gratiarum actiones reddent &c.

Ver. 1.

De Sententia Malorum.

Dum prædicta fient, mali timore & tremore correpti, videntes se dimissos, turbabuntur de Christi benigna conuersione ad bonos, & eorum retributione. & verificabitur illud Sapientie quinto: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperij. nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem eorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est, &c. Quibus existentibus in tali turbatione & tremore ac cogitationibus accusantibus, Christus in forma terribili vertet se, ad dandam sententiam contra eos, quod erit occasio maioris tormenti. Danielis quinto dicitur quod Balthasar videns tres articulos manus scribentis contra candelabrum sententiam quam ignorabat, Mane, Thetel, Phares. hoc est: Numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud: Appensus es in statera, & inuentus es minus habens: Diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis. dicitur ibi: Tunc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius soluebantur, & genua collidebant. Hæc qualis commutatio facierum erit in dānatis, quando non videbunt solum tres digitos, sed totam Christi humanitatem iratam, & sentient in ea virtutem diuinitatis contra eos paratam. Non est dubium quin plus torqueantur, & cōturbentur cogitationibus, quàm Balthasar, & cætera. Sed multò magis cum audient sententiam terribilissimam, **¶** Ite maledicti in igne æternum, qui paratus est diabolo, & ange-

In Add. 3. p. 9. 88. art. 4.

Ioan. 14.

1. Pet. 2.

1. Cor. 2.

c. 9. §. 2. ver. sic. 1. 2. et 3.

Dan. 5.

lis eius. In hac sententia sunt pauca verba, sed omnium terribilium terribilissima, & valde timenda. **D** Experiment enim principalia inferni tormenta. Primum verbum, scilicet *ite*, significat poenam privationis regni, quae est maxima poenarum, ad quam sequitur maius tormentum, quam sit gehenna, ut dictum est cum de poenis inferni ageretur. Potest dari exemplum de perditionibus bonorum, quomodo quanto maius bonum ex culpa perditur, maiorem generat tristitiam. **C** Secundum verbum timendum, est maledicti a Deo, quod est maximum conuitium. Si non diceret nisi *ite*, haberent damnati occasionem consolationis. Sed remittet eos cum opprobriis & contumeliis, ut dicitur Naum. 3. Maledictio Dei est maius opprobrium quod potest inferri, maxime cum ex culpa propria obiicitur. Hoc opprobrium generabit in eis maximum cruciatum, quod per figuram ostensum est, Gen. 25. ubi dicitur, quod Esau veniens ex agro lassus, inuenit Iacob habentem pulmentum ruffum, & ait illi: Da mihi de coctione tua hac ruffa, quia oppidò lassus sum. Cui Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? ait Iacob: Iura mihi. Iuravit ei Esau, & dedit ei primogenita. Et sic accepit pane & lentis, comedit & bibit, & abiit, paruipendens quod primogenita vendidisset. Et Gen. 27. habetur, quod cum Isaac vellet dare Esau benedictionem, quae debebatur primogenito ratione primogeniturae, & medio Rebecae matris, Iacob obtinisset benedictionem, veniens Esau, deferens de venatione a patre petita. cum putaret se accepturum benedictionem, audivit a patre, quod dedisset benedictionem Iacob, & esset benedictus. Dicit textus: Auditis Esau sermonibus patris, irruit clamore magno, & consternatus est. maledicebat lētis, & crines a capite euellebat, &c. & nisi pater consolatus fuisset eum (dicendo, in rore caeli & pinguedine terrae erit benedictio tua) praer angustia mortuus fuisset, &c. Esau significat peccatorem, qui lassus, pro coctione ruffa, hoc est parua delectatione, quam praesentat Iacob supplantator, hoc est diabolus, vendit primogenita, & benedictionem patris aeterni, contraueniendo praecipis Dei, & vadit paruipendens quod primogenita sua vendiderit, siue quod peccauerit. Sed cum erit in die iudicij, ubi erit quaestio de recipienda benedictione, quam non habebit, faderit illius terribilem maledictionem: tunc rugiet clamore maximo. Maledicet lentis siue delectationibus, & consternabitur, & se lacerabit propter venditionem & propter negligentiam recuperandi. Quia faciliter poterat recuperare per poenitentiam, quam facere neglexit. Notandum ergo & cauendum ne ita nobis accidat. **T**ertium verbum huius sententiae notandum, est in ignem. Per hoc verbum exprimitur poena sensus, & afflictiva extrinseca, qua mirabiliter torquebuntur. Si remitterentur ad aliquem locum placidum, haberent aliquam occasionem consolationis: sed mittentur in locum tormentorum in ignem, qui inter agentia vehementius agit, sed amplius ut instrumentum diuinae iustitiae. Per haec verba reprobandur illi qui dicunt non esse ignem in inferno, & quanuis post diem iudicij, in quo cessabit motus caeli, & per consequens omnes motus & alterationes, non aget naturaliter: aget tamen & cruciabit ut instrumentum diuinae iustitiae, non quidem aequaliter omnes damnatos, sed secundum diuersitatem demeritorum, iuxta illud, Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus, & illud, Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Qui delicati sunt, & non possunt sustinere modicum calorem in aestate, considerent illud Esa. 33. Quis de vobis poterit stare cum igne deuorante, aut quis habitabit (hoc est habitare poterit) cum ardoribus sempiternis? **Q**uartum verbum notandum, est aeternum. heu quale & cuius significationis verbum! Si peccatores bene aduertent ad huius dictionis significationem, vix possent habere animum siue audaciam peccandi. Notandum ergo & cauendum est, ne pro re modica & momentanea delectatione incidamus in ignem aeternum absque aliquo fine. tandiu quandiu deus erit deus, semper erunt in initio, nil diminuetur. Post centum millia annorum habebunt inchoare. Quando totum spacium inter terram & supremum caelum esset repletum granis Sinapi, & in centum millibus annorum extraheretur vnum solum granum, & damnati essent certi quod post euacuationem omnium illorum liberarentur, haberent materiam consolationis. Verumtamen sunt certi quod post tot & tanta annorum millia habebunt inchoare, & quod nunquam liberabuntur: ideo hoc verbum erit eis terribilissimum. **Q**uintum verbum huius sententiae notandum, est: Qui paratus est diabolo & angelis eius. Si damnati mitterentur ad aliquam bonam societatem, haberent occasionem consolationis. sed mittentur ad diabolum & angelos eius, ut sine fine & absque pietate ab eis crudeliter torqueantur variis modis (ut dictum est cum de poenis inferni ageretur) ideo hoc verbum generabit illis maximam tristitiam & desperationem. **N**otandum tamen quod non dicit, Qui paratus est diabolo & angelis eius, a constitutione mundi: sicut de regno bonorum, ad ostendendum quod aliter se habet deus ad miserendum, & aliter ad puniendum. Ad miserendum enim ex suo proprio aeterno: ad puniendum vero ex temporali peccato. Vnde Esa. 30. dicitur: Ab heri praeparata est Thophet, hoc est ruina. Et quanuis ille ignis sit prauius ab aeterno, & ante constitutionem mundi: non est tamen praeparatus ab aeterno, vel a constitutione mundi, sed ab heri secundum dispositionem creaturae: quotidie autem praeparatur per multiplicationem culpae, quae punienda est per daemones, tortores terribiles. **R**esolutorie igitur damnati hanc sententiam contemplant, maximum cruciatum habebunt: Primo ex aspectu iudicis, qui eis apparebit terribilis: Secundo ex sonitu: quia nunquam fuit tale tonitruum auditum, qualis erit haec sententia in auribus damnatorum, iuxta illud: Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in caelis tonabit. Legimus quod in passione Christi, quando milites furibunde venerunt ad comprehendendum eum, Christus eis obuiam veniens, dulciter interrogauit: Quem quaeritis? Responderunt, Iesum Nazarenum. & Christus adhuc dulcius loquens, dixit eis: Ego sum, scilicet Iesus saluator, paratus semper ad saluandum

Naum. 3.

Gen. 25.

Esau benedictione priuatus tristatur.

Dente. 25. Apoca. 18.

1. Reg. 2. Ioan. 18.

A vos dicit textus, Ut ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. ubi D. Aug. dicit: Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Si haec verba, Ego sum, tam dulciter & amicaliter ad eorum utilitatem prolata, adeo eos terruerunt, ut non potuerint stare pedes, sed ceciderunt retrorsum: quanto magis illa terribilissima sententia amplioem cruciatum ingeret? **R**ationem damnationis allegabit Christus, Esuriui &c. Origines dicit quod si impropere eis minora peccata, a fortiori maiora, ut sunt adulteria, rapinae, homicidia &c. Sed ommissio operum misericordiae exprimitur: Primo, quia illa sunt homini magis connaturalia. Secundo, quia illa includit charitatem, virtutum reginam. Tertio, ut appareat quam iuste negetur reprobis misericordia, cum illam proximis impendere noluerint. Quarto, ut homines excitentur ex his ad opera pietatis. Quinto, ad insinuandum quod vniuersa talis nostra & quicquid in nobis est, ex misericordia Dei proficitur & pendet. Sexto, quia in illis omnia virtualiter includuntur. Tunc ipsi desperati blasphemando respondebant dicentes: Quando te vidimus &c. Verumtamen eis exprobrabit, Quando non fecistis vni de minoribus, nec mihi fecistis.

Omissio operum misericordiae quare exprimitur.

Ver. 2.

De Sententiae Executione.

Resolam sententiam D. Virgo & Apostoli ac alij sancti approbant, & dicunt quod sententia Christi est iustissima, & quod damnati multo maiora demeruerunt, secundum illud: In regeneratione cum fuerit filius hominis, sedebit & vos super sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Tunc verificabitur illud Psal. Laetabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si igitur mater misericordiae & peccatorum aduocata, & omnes sancti eos condemnabunt: ad quem miseri illi recursum habere poterunt: Non ad daemones, qui executores sententiae Christi erunt: nec ad alias creaturas, quia (ut dicitur Sap. 9.) Armabit omnem creaturam in ultionem inimicorum suorum. Non poterunt fugere, quia grauitate mirabili tenebuntur: & ignis conflagrationis eos circundans impedit, ac etiam daemones. Tunc (ut dicitur Matth. 13.) Exibunt angeli (hoc est daemones, qui erunt executores, ut D. Hiero. dicit) & separabunt malos de medio iustorum. Iustum est enim ut cum homines peccatores daemones se subdiderint peccando, subiiciantur eis in poenis. Nec propter illam subiectionem diminuetur daemones poena. Quia in hoc etiam quod alios torquent, ipsi etiam torquentur. Ibi etiam miserorum societas poenas non minuet, sed augebit. Executio autem huius sententiae praefigurata fuit in punitione Dathan & Abiron, ad quos absorbendos (ut dicit Psal. 105.) Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron. Sic post sententiam ministerio daemones aperietur terra, & damnati cum igne conflagrationis & purgationibus terrae & maris in infernum detrudentur, ubi erit fletus & stridor dentium. vnde dicit Euangelista: Ibunt hi in supplicium aeternum: iusti autem in vitam aeternam: ad quam dominus Iesus Christus, qui propter nos in hunc mundum venire, & tanta pro nobis pati voluit, per meritum suae sacratissimae passionis nos introducere dignetur, Amen.

In. Add. 3. p. q. 89. ar. 11. Mat. 13.

Psal. 57.

Psal. 105.

FINIS.

PARISIIS,

Excudebat Guilielmus Thibout, typographus, in vico Alexandri l' Anglois, sub Pauonis insigni, & via ad D. Iacobum, sub Pellicano.

1550.